ANNALES ECCLESIASTICI

AUCTORE

CÆSARE BARONIO

SORANO

E CONGREGATIONE ORATORII

S. R. E. PRESBYTERO

CARDINALI

TIT. SS. NEREI ET ACHILLEI

ET SEDIS APOSTOLICÆ BIBLIOTHECARIO

UNA CUM CRITICA HISTORICO-CHRONOLOGICA

P. ANTONII PAGII

DOCTORIS THEOLOGI

Ordinis Minorum Convent. S. Franciſci.

In qua rerum narratio defenditur, illuſtratur, ſuppletur, ordo temporum corrigitur, & Periodo Græco-Romana munitur.

Additur præterea Diſſertatio Hypatica ejuſdem PAGII; *& Epiſtola conſularis Henrici* CARD. NORISII.

In hac vero editione Faſti Conſulares ab A.U.C. 709. ad annum Chriſti 567. illuſtrantur, ſupplentur, & caſtigantur.

Accedunt animadverſiones in Pagium, & præcipue circa Chronologiam inferioris ævi ab eo digeſtam.

Tomus Tertius.

COLLEGIO DI S. ALESSANDRO MILANO

LUCÆ

Typis LEONARDI VENTURINI MDCCXXXVIII.

De Superiorum Licentia.

ANNALES
ECCLESIASTICI.

JESU CHRISTI ANNUS 255.	CORNELII PAP. ANNUS 2.	GALLI & VOLUSIANI IMPP. ANNUS 2.

I. Conſulatus Voluſiani ſecundus.

Ducenteſimus quinquageſimus quintus Chriſti annus, Gallo & Voluſiano ſecundum Coſſ. eſt adſcribendus, licet ab aliis Galli tantum Conſulatus ſecundus, Voluſiani vero primus ponatur. Verum ex antiquis numiſmatum inſcriptionibus, ambos ſimul ſecundum Conſulatum geſſiſſe colligitur, quibus ſecundus Conſulatus cum Tribunitia poteſtate ſecundo repetita, ſequenti vero anno tertio, ac demum quarto iterata ponitur. Si igitur una cum ſecundo Conſulatu Voluſiani, ſecundo pariter poſita habetur Tribunitia poteſtas, quam anno ſecundo Imperii oportuit eſſe collatam; plane certum redditur, hunc annum eſſe, quo ſecundo Imperii anno Tribunitia poteſtate ſecundo actus Voluſianus, ſecundum pariter geſſit Conſulatum. Qua quidem inſcriptione cum complura numiſmata reperiantur inſcripta, hic unius ponimus, quæ eſt hujuſmodi (*a*): IMP. CÆS. C. VIB. VOLUSIANUS AUG. P. M. TR. P. II. P. P. CON. II.

(*a*) *Habet hæc & alia plura Hubert. in Theſaur. rer. antiquar. & Adolph. Occ. in Gallo.*

Ann. Eccl. Tom. III. A Hoc

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 1005. Olym. 257. an.4. Olymp. 258. *ſecundum Baronium* A.C. 252.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5745.

☉ 9. DC. ☽ 6. P.11. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 252. *ſecund. Baronium* 255.

LUCII PAPÆ 1.

GALLI, VOLUSIANI, HOSTILIANI IMPP. 1.

I. Conſules.

[1] AD num.I. Coſſ. C. *Vibius Trebonianus Gallus Aug.*II. & C. *Vibius Voluſianus Cæſar*; uterque juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam: ille enim anno elapſo *Auguſtus*; hic *Cæſar* renuntiatus eſt. In veteribus quidem Faſtis Voluſianus non dicitur Cæſar, quia in iis Auguſti & Cæſaris nomina, imo & nota numeralis plerumque negliguntur. Verum Voluſianum Kalendis Januariis adhuc fuiſſe Cæſarem oſtendunt & Numiſmata ejus apud Mediobarbum, qui varia refert, in quibus tantum *Cæſar* inſcribitur, & Conſulatus ſecundus anno inſequenti ab eo geſtus, propter Auguſteam dignitatem hoc anno acceptam, ut tunc dicemus. Porro Gallum ante Imperium Conſulatu ſuffecto exornatum fuiſſe, certum faciunt tam Fragmentum Conſulare, quo uſus Cuſpinianus, quod- ve

NOTÆ [1] COſſ. C. *Vibius Trebonianus Gallus Aug.* II. & C. *Vibius Voluſianus Cæſar*. Gruterus pag. DCCCCXCV. 9. & MLXXXI. 1.

I. ACTUM. P.R. KAL. AUG.
IMPP. DD. NN. GALLO
AUG. II. ET VOLUSIANO.
AUG. COSS.

Do-

II. Hoc ipſo anno videtur habita Romæ Synodus ſexaginta Epiſcoporum adverſus Novatianum & alios ejuſdem ſchiſmatis ſectatores; de quo hæc Euſebius (*a*): *Ob quam rem* (Novatianum ſcilicet, quem Novatum nominat, lapſos a pœnitentia excludentem) *Concilium maximum Romæ cogitur; in quo ſexaginta Epiſcopi, atque presbyteri totidem atque amplius una cum diaconis in unum conveniunt. A paſtoribus etiam, ſeparatim per ſingulas cujuſque regionis provincias, quid de ea re agendum eſſet deliberantibus, colloquia fiunt. A quibus omnibus tandem decernitur, Novatianum * ejuſque fautores tanta ſuperbia inflatos, & quotquot illius inhumaniſſimæ & a fraterna charitate alieniſſimæ opinioni aſſentirentur, in eorum numero qui erant ab Eccleſia excluſi, haberi; fratres autem qui caſu infelici prolapſi fuiſſent, pœnitentiæ medicamentis curari, & ad ſanitatem reſtitui. Epiſtolæ quidem Cornelii Epiſcopi Romani, ſcriptæ ad Fabium Epiſcopum Eccleſiæ Antiochenæ, ad nos pervenerunt, quæ tum Acta Concilii Romæ habiti, tum quæ ob omnibus in Italia, in Africa, inque aliis locis de eo errore decreta erant, evidenter declarant:* Hæc Euſebius.

(a) Euſeb. lib. 6. cap. 35.

Romanum Concilium in cauſa Lapſorum.

* al Novatum.

III. Idem quoque ait, in extrema parte epiſtolæ Cornelii ad Fabium datæ, ſcripta fuiſſe cætera quæ ejus Synodi eſſent Acta, uſque ad nomina Epiſcoporum qui interfuerant, ac ſuſcripſiſſent. Exciderunt ea, magno antiquitatis Eccleſiaſticæ detrimento. Diverſam vero hanc eſſe Synodum ab illa quam Romæ itidem celebratam fuiſſe diximus, diverſa in ſingulis decreta ſancita declarant; ſiquidem in illa (ut vidimus) juſſi fuerant adhuc expectare lapſi; in hac autem iidem admitti jubentur. Quod igitur (ut ait Euſebius) Acta hujuſmodi poſtrema Cornelii epiſtola ad Fabium Antiochenum continerentur; argumento eſt, ultimam ad eum fuiſſe ſcriptam, nempe hoc anno, antequam mitteretur (ut dicemus) ipſe Cornelius in exilium. Aliud quoque Concilium dictum Ita-

Plura concilia Romæ habita.

PAGIUS ve Bucherius publicavit, in quo Gallus cum numerali nota editur, quam Inſcriptio ab Onuphrio libro ſecundo Faſtorum relata, in qua legitur: ACTUM. PR. KAL. AUG. IMP. DD. NN. GALLO. AUG. II. ET VOLUSIANO. AUG. COSS. His adde, Georgium Syncellum ſcribere: *Gallum quemdam Exconſulem, & cum eo Voluſianum Decii filium milites ſalutant Imperatorem.* Græcum habet Βασιλέα, id eſt, *Regem*, quod nomen tam Auguſtis, quam Cæſaribus datum. Eo tamen in loco Voluſianus Decii filius per errorem dictus.

II. Baronius Gallum & Voluſianum II. Conſules proponit, aitque: *Ex antiquis Numiſmatum inſcriptionibus ambos ſimul ſecundum Conſulatum geſſiſſe colligitur, quibus ſecundus Conſulatus cum Tribunitia Poteſtate ſecundo repetita ponitur.* Verumenimvero ſi argumentum illud ex Nummis deductum valeret, ſequeretur, Gallum tam hoc anno, quam ſequenti, quo Tribunitiam Poteſtatem ſecundam geſſit, & occiſus eſt, Conſulem ordinarium proceſſiſſe, quod nullus conceſſerit. Contra Pearſonius in Annalibus Cyprianicis Gallum hoc anno ſecundum Conſulatum

Conſules a Baronio & Pearſonio propoſiti rejiciuntur.

NOTÆ Donianæ Inſcriptiones Cl. III. n. 52. pag. 126.

.... MIANO VOLUSIANO
PIO. FEL. AUG. PONT.
MAX. TRIB. POT. II.
COS. &c.

Nummi apud Bandurium tom. I. pag. 61. & 65. cum epigraphe

IMP. CAES. C.
VIBIUS TREBONIANUS
GALLUS AUG.

In poſtica: TR. P. COS. II. & TR. P. III. COS. II.

Item cum: TR. P. IIII. COS. II.

quam Tribuniciam poteſtatem *quartam* in *Treboniani* nummis perperam conſignatam monuit *Dexippus*, tunc temporis ſcriptor.

Vetus inſcriptio in Hiſtoria Genevenſi Jacobi Sponii tom. II. pag. 371. poſtremæ editionis:

IMP. CAES.
C. VIBIO. TREBONIA
NO. GALLO. PIO. FELICI
AUG. PONTIFICI. MAX.
TRIB. POTES. COS. II. P. P.
C. VIBIO. ANNIO. GALLO
...IANO. VOLUSIANO
....
....

Et hic alterum *Voluſiani* nomen denotatur, nempe *Annius*. Nomina *Voluſiani* in Græcis nummis apud Bandurium tom. I. pag. 89. hæc ſunt: *Imp. Cæſ. Caius Gandalicus, Finnicus, Galindicus, Vendenicus Voluſianus Auguſtus* cum *Trib.* P. II. & COS. II.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculus: *Gallo II. & Voluſiano.*

(a) Hier. de Script. Eccleſ. in Cornel.

Italicum, tunc celebratum conſtat, cujus meminit S. Hieronymus (*a*); deque eo, nec non Romano, quod diximus, & Africano, de quo dicturi ſumus, Cornelium Papam aliam ſcripſiſſe ad Fabianum, quem Flavianum nominat, Antiochenum Epiſcopum, teſtatur.

IV. Concilia plura ea de cauſa in aliis locis celebrata.

(b) Cypr. epiſt. 55.

Quod autem non ſolum Romæ, ſed in diverſis aliis provinciis eadem ex cauſa Concilia fuiſſe celebrata tradit Euſebius; conſtat in Africa item hoc anno Idibus Maiis conveniſſe ſimul Epiſcopos, ut meminit Cyprianus (*b*) ſcribens ad Cornelium Papam. Diverſam ac plane aliam hanc fuiſſe Synodum ab ea quam anno ſuperiori diximus celebratam, ſatis eadem Cyprianus epiſtola certum reddit, dum meminit Synodi anno ſuperiori celebratæ. Hoc ipſum plane eſſe Concilium; quod poſt Paſcha celebrandum fore hoc anno, qui tertius numeratur a perſecutionis exordio, idem Cyprianus teſtatur ſcribens ad Fortunatum (*c*) atque collegas Epiſcopos, cum illi, quid agendum eſſet de quibuſdam lapſis, ipſum conſuluiſſent. Interfuerunt huic Synodo Epiſcopi quadragintaduo, quorum extat Synodica (*d*) ad Cornelium Romanum Pontificem miſſa; qua quid in Synodo actum ſit; & cauſam, cur lapſis pœnitentibus de injunctis vel injungendis pœnitentiis tribuerent indulgentiam, fuerint perſuaſi, atque ad id agendum permoti, ſignificant in hæc verba:

(c) Cypr. epiſt. 93.

(d) Cypr. epiſt. 54.

V. Synodica ex Africano Concilio.

Statueramus quidem jam pridem, frater cariſſime, participato invicem nobiſcum conſilio, ut qui in perſecutionis infeſtatione ſupplantati ab adverſario, & lapſi fuiſſent, & ſacrificiis ſe illicitis maculaſſent, agerent diu pœnitentiam plenam; &, ſi periculum infirmitatis urgeret, pacem ſub ictu mortis acciperent. Nec enim fas erat, aut permittebat paterna pietas & divina clementia, Eccleſiam pulſantibus claudi, & dolentibus ac deprecantibus ſpei ſalutaris ſubſidium denegari, ut de ſæculo recedentes, ſine communicatione & pace ad Dominum dimitterentur; quando permiſerit ipſe qui legem dedit, ut ligata in terris, etiam in cœlis ligata eſſent; ſolvi autem poſſent illic, quæ hic prius in Eccleſia ſolverentur. Sed enim cum videamus diem rurſus alterius infeſtationis appropinquare cœpiſſe, & crebris atque aſſiduis oſtenſionibus admoneamur, ut ad certamen, quod nobis hoſtis indicit, armati & parati ſimus, plebem etiam nobis de divina dignatione commiſſam exhortationibus noſtris paremus, & omnes omnino milites Chriſti, qui arma deſiderant & prælium flagitant, intra caſtra Domini colligamus; neceſſitate cogente cenſuimus, Eis qui de Eccleſia Domini non receſſerunt, ſed pœnitentiam agere, & lamentari, ac Dominum deprecari a primo lapſus ſui die non deſtiterunt, pacem dandam eſſe, & eos ad prælium, quod imminet, armari & inſtrui oportere.

De lapſis ſtatim recipiendis.

VI. Futura perſecutio præſagitur.

Obtemperandum namque eſt oſtenſionibus atque admonitionibus juſtis, ut a paſtoribus oves in periculo non deſerantur, ſed grex omnis in unum congregetur, & exercitus Domini ad certamen militiæ cæleſtis armetur. Merito enim trahebatur dolentium pœnitentia tempore longiore, ut infirmis in exitu ſubveniretur, quandiu quies & tranquillitas aderat, quæ differre diu plangentium lacrymas, & ſubvenire ſero morientibus in infirmitate pateretur. At vero nunc non infirmis, ſed fortibus pax eſt neceſſaria, nec morientibus, ſed viventibus communicatio a nobis danda eſt; ut quos excitamus & hortamur ad prælium, non inermes & nudos relinquamus, ſed protectione corporis & ſanguinis Chriſti muniamus. Et cum ad hoc fiat Euchariſtia, ut poſſit accipientibus eſſe tutela, quos tutos eſſe contra adverſarium volumus, munimento Dominicæ ſaturitatis armemus. Nam quo modo docemus, aut provocamus, eos in confeſſione nominis ſanguinem ſuum fundere, ſi eis militaturis Chriſti ſanguinem denegamus? Aut quo modo ad martyrii poculum idoneos facimus, ſi non eos prius ad bibendum in Eccleſia poculum Domini jure communicationis admittimus.

VII. Lapſorum habenda differentia.

Intereſſe debet, frater cariſſime, inter eos qui vel apoſtataverunt, & ad ſæculum, cui renunciaverant, reverſi gentiliter vivunt, vel ad hæreticos transfugæ facti con-

PAGIUS

tum iniiſſe ex Nummis clare patere ſcribit, uti ex iſto: *Imp. Cæſ. C. Vib. Trebonianus Gallus Aug. P. M. Tr. P. Coſſ II. P. P.* quem hoc anno cuſum arbitratur, quia Tribunitia Poteſtas in eo ſine numerali nota editur. Sed hic Nummus ſimileſve ad hanc rem nihil faciunt; in illis enim Tribunitia Poteſtas abſolute ponitur, ideoque quo anno Imperii cuſi, incertum. Sic nullus dixerit, hunc Severi Nummum a Mediobarbo relatum primo Imperii ejus anno percuſſum: SEVERUS PIUS AUG. IMP. XII. PARTH. MAX. in poſtica: TR. P. COS. III. P. P. S. C. quia, licet Tribunitia Poteſtas ſine numerali nota efferatur, non ideo tamen ejus Imperii initio cuſus, cum nonniſi decimo Imperii anno Conſulatum tertium capeſſierit. Ex Nummis itaque hæc difficultas diffiniri non poteſt, ideoque tam a Baronio, quam a Pearſonio fruſtra adhibiti.

III. *Cyprianus componit libros* de Unitate & de Lapſis.

A num. IV. ad XLV. Pearſonius citatus res hoc anno geſtas hoc modo digerit. Ipſo ſtatim hujus anni initio S. Cyprianus ad Confeſſores Romanos dat epiſtolam LIV. quæ Pamelio eſt LI. de eorum ad Eccleſiam reditu congratulatoriam; poſtquam non tantum a Cornelio, ſed ab ipſis etiam poſtea literas de regreſſione ſua & fraterna redintegratione accepiſſet. His autem literis duos libellos a ſe ſcriptos illis commendat, *de Unitate* unum, quem ad Romanos dudum, antequam Confeſſores ad Eccleſiam reverſi ſunt; *de Lapſis* alterum, quem nuper poſt interitum Decii apud ſuos legerat, & Romam tranſmiſerat,

Baron. an. 254. n. LXXXVIII.

contra Eccleſiam parricidalia quotidie arma ſuſcipiunt, & inter eos qui ab Eccleſiæ limine non recedentes, & implorantes jugiter ac dolenter divina & paterna ſolatia, nunc ſe ad pugnam paratos eſſe, & pro Domini ſui nomine, ac pro ſua ſalute ſtare fortiter, & pugnare profitentur. Hoc in tempore pacem nos non dormientibus, ſed vigilantibus damus; pacem non deliciis, ſed armis damus; pacem non ad quietem, ſed ad aciem damus. Si ſecundum quod eos audimus & optamus, & credimus, fortiter ſteterint, & adverſarium nobiſcum in congreſſione proſtraverint, non pœnitet pacem conceſſiſſe tam fortibus: immo Epiſcopatus noſtri grandis honor & gloria eſt, pacem dediſſe martyribus; ut ſacerdotes, qui ſacrificia Dei quotidie celebramus, hoſtias Deo & victimas præparemus. Si autem (quod Dominus avertat a fratribns noſtris) aliquis lapſorum fefellerit, ut pacem ſubdole petat, & impendentis prælii tempore communicationem non præliaturus accipiat; ſe ipſum fallit, & decipit, qui aliud corde occultat, & aliud voce pronuntiat. Nos, in quantum nobis & videre, & judicare conceditur, faciem ſingulorum videmus, cor ſcrutari, & mentem perſpicere non poſſumus: de his judicat occultorum ſcrutator & cognitor cito venturus, & de arcanis cordis atque abditis judicaturus. Obeſſe autem mali bonis non debent, ſed magis mali a bonis adjuvari. Nec ideo facturis martyrium pax deneganda eſt, quia ſunt quidam denegaturi; cum propter hoc pax ſit danda militaturis, ne per ignorantiam noſtram ille incipiat præteriri, qui habet in prælio coronari.

VIII. Diſpenſationis & indulgentiæ cauſa. *Nec quiſquam dicat, qui martyrium tulit, ſanguine ſuo baptizatur; nec pax illi ab Epiſcopo neceſſaria eſt, habituro gloriæ ſuæ pacem & accepturo majorem de Domini dignatione mercedem. Primo idoneus eſſe non poteſt ad martyrium, qui ab Eccleſia non armatur ad prælium, & mens deficit, quam non recepta Euchariſtia erigit & accendit:* ac poſt multa: *Ne igitur ore noſtro, quo pacem negamus, quo duritiam magis humanæ crudelitatis, quam divinæ & paternæ pietatis dulcedinem apponimus, oves nobis commiſſæ a Domino repoſcantur; placuit nobis, ſancto Spiritu ſuggerente, & Domino per viſiones multas & manifeſtas admonente, quia hoſtis nobis imminere prænunciatur, & oſtenditur, colligere intra caſtra milites Chriſti; & examinatis ſingulorum cauſis, pacem lapſis dare, immo pugnaturis arma ſuggerere; quod credimus vobis quoque paternæ miſericordiæ contemplatione placiturum. Quod ſi de collegis aliquis extiterit, qui, urgente certamine, pacem fratribus & ſororibus non putat dandam; reddet ille rationem in die judicii Domino, vel importunæ cenſuræ, vel inhumanæ duritiæ ſuæ. Nos, quod fidei & charitati & ſolicitudini congruebat, quæ erant in conſcientia noſtra protulimus, diem certaminis appropinquaſſe, hoſtem violentum cito contra nos exurgere; pugnam non talem, qualis fuit, ſed graviorem multo & atrociorem venire; hoc nobis divinitus frequenter oſtenditur, de hoc nos providentia & miſericordia Domini ſæpius admonent; de cujus ope & pietate, qui in eum confidimus, poſſumus eſſe ſecuri; quia qui in pace militibus ſuis futuram prænunciat pugnam, dabit & militantibus in congreſſione victoriam. Optamus, te frater cariſſime, bene valere:* Hucuſque Synodica de Concilio ſub Cypriano hoc anno in Africa celebrato; quibus plane ſignificatur, indulgentiam lapſis nonniſi vere pœnitentibus ex eo Concilii decreto eſſe dandam. Quæ verba hactenus in Apoſtolicis litteris, cum indulgentia impartitur, apponi conſueverunt.

IX. Ad hæc plane tempora referenda eſſent, quæ tradit Socrates (*a*) & ipſe ſecta Novatianus (ſi hæretico homini de ſuis dogmatibus tractanti fides adhibenda foret) his verbis: *Ab illo tempore quo Novatiani ſe ab Eccleſia ſejunxerant, recuſaverantque cum his, qui tempore perſecutionis regnante Decio concitatæ lapſi erant, communicare; Eccleſiarum Epiſcopi canoni adjunxerunt, ut in ſingulis Eccleſiis presbyter quidam pœnitentiæ præeſſet; quo qui poſt baptiſmum lapſi fuiſſent, coram presbytero ad eam rem deſignato, peccata ſua confiterentur:* Hæc Socrates. Quod quidem ſi verum eſſet, id ad hæc tempora referendum foret; quod pœnitentibus lapſis

(*a*) *Socr. lib.5.c.19.*

Refellitur Socratis de Presbyt. Pœnitentiario aſſertio.

PAGIUS rat; cujus brevem ſynopſin his verbis proponit: *Ubi Lapſis nec cenſura deeſt, quæ increpet; nec medicina, quæ ſanet.* Ad hæc enim duo capita omnia in illo libello præclare dicta facile reduci poſſunt; ut appareat, libellum *de Lapſis* decretis in Concilio nuper factis plane conformem fuiſſe. Duo igitur libelli, quorum hac in epiſtola mentio, erant Tractatus duo ab ipſo Cypriano exarati, & Carthagine lecti, & Romam tranſmiſſi, *de Unitate* & *de Lapſis*; non autem libelli Canonum a Concilio Carthaginienſi editi, ut putat Baronius. Singula enim placitorum ejus Concilii capita uno libello conſcripta ſunt, ut Cyprianus ipſe ad Antonianum teſtatur.

IV. Circa idem tempus S. Cornelius ſcripſit ad Fabium Epiſcopum Antiochenum, epiſtolam de facinoribus Novatiani, cujus inſigne fragmentum extat apud Euſebium lib.6. cap. 43. quod cum Cyprianicis collatum, lumen dat, accipitque viciſſim. In hac epiſtola reditum *Confeſſorum* deſcribit, & *Novatianum* jam fere ab omnibus deſertum eſſe narrat, quod ante hoc tempus dici non potuit, cum jam *Confeſſores* in Eccleſiam recepti, & *Nicoſtratus*, *Novatus*, *Evariſtus*, *Primus* & *Dionyſius*, magna Novatiani partis præſidia, Roma in Africam profecti, & ab Eccleſia Africana rejecti eſſent.

S. Cornelius reditum Confeſſorum ſignificat.

Men-

lapſis indulgentiæ aperta janua, frequenti cœtu iidem concurrerent ad Eccleſiam. At commentum id eſſe, plane convincitur. Siquidem lapſorum reſtitutio (quod ii publice deliquiſſent) non erat tale opus, quod uni poſſet demandari presbytero; quippe cum nec id ſolus præſtare ſoleret Epiſcopus, quem, convocata Eccleſia, id non tantum facere oporteret fratrum ſuorum conſenſu, ſed etiam populi rogata ſententia. Id quidem ſolere factitari, Cyprianus (a) ad Cornelium ſcribens de his quæ faceret, ſui exemplo ſatis docet. Scriptam eſſe eam epiſtolam poſt præſentem Synodum, ex his quæ paulo inferius dicemus, liquido apparebit. Sic igitur nullus presbyter pœnitentiarius Eccleſiis ſingulis potuit operi præfici, quod præſente ad hoc convocata Eccleſia faciendum eſſet. Quod ſi occultis tantum audiendis delictis ſederet presbyter, id ſemper in Eccleſia fuiſſe oportuit: nec ratio eſt, cur potius tempore Decii, quam aliis antea temporibus, id inſtituere in Eccleſia opus fuerit, cum, qui ſecreto peccarent, numquam defuerint. Sed de his alias pluribus tomo primo Annalium actum eſt.

(a) *Cypr. epiſt.* 55.

X. Creatur adverſus Cyprianum Fortunatus Pſeudo-epiſcopus.

Accidit præterea, ut Privatus, veterator hæreticus, una cum ſuis ad hanc Synodum venerit, quaſi acturus cauſam ſuam; ſed quod fuiſſet antea ſæpe damnatus, ab eodem tunc conventu excluſus eſt: cum ille collectis ſecum ſociis, ibidem Carthagine creavit adverſus S. Cyprianum Pſeudo-Epiſcopum Fortunatum. Rem geſtam idem Cyprianus (b), ad Cornelium ſcribens, his indicat verbis: *Cum cauſam ſuam* (Privatus hæreticus ſcilicet) *apud nos in Concilio quod habuimus Idibus Maiis, quæ proxime fuerunt, agere velle ſe diceret, nec admiſſus eſſet; Fortunatum iſtum ſibi Pſeudo-Epiſcopum dignum collegio ſuo fecit. Venerat etiam cum illo & Felix quidam, quem ipſe extra Eccleſiam in hæreſi Pſeudo-Epiſcopum olim conſtituerat; ſed & Jovinus & Maximus comites cum Privato hæretico affuerunt, ob nefanda ſacrificia & crimina in ſe probata, ſententia novem Epiſcoporum collegarum noſtrorum condemnati, & iterato quoque a pluribus nobis in Concilio anno priore abſtenti; cum his autem quatuor junctus eſt & Repoſtus Saturnicenſis; qui non tantum in perſecutione ipſe cecidit, ſed & maximam partem plebis ſuæ ſacrilega perſuaſione dejecit. Hi quinque cum paucis vel Sacrificatis, vel male ſibi conſciis, Fortunatum ſibi Pſeudo-Epiſcopum cooptarunt; ut criminibus in unum convenientibus, talis eſſet ſcilicet rector, quales illi qui reguntur. Hinc jam & cætera mendacia, frater cariſſime, potes noſcere, quæ illic homines deſperati & perditi ventilaverunt; ut cum de Sacrificatis, vel de hæreticis amplius quam quinque Pſeudo-Epiſcopi non fuerint, qui Carthaginem venerint, & Fortunatum ſibi dementiæ ſuæ ſocium conſtituerint; illi tamen, quaſi viſi filii diaboli, & mendacio pleni, auſi ſunt* (ut ſcribis) *jactitare, vigintiquinque Epiſcopos affuiſſe; quod mendacium & iſtic prius apud fratres noſtros jactitabant, dicentes vigintiquinque Epiſcopos de Numidia eſſe venturos, qui ſibi Epiſcopum facerent. Quo in mendacio ſuo, poſteaquam quinque ſolis convenientibus naufragis, & a nobis abſtentis, detecti ſunt atque confuſi; Romam cum mendaciorum ſuorum merce navigaverunt; quaſi veritas poſt eos navigare non poſſet, quæ mendaces linguas rei certæ probatione convinceret:* Hæc Cyprianus.

(b) *Cypr. epiſt.* 55.

XI. Legatio ſchiſmaticorum ad Cornelium.

Creato igitur ab hæreticis atque ſchiſmaticis Pſeudo-Epiſcopo Fortunato, continuo ab eis miſſa eſt legatio Romam ad Cornelium Papam; Catholicam communicationem ab eodem ſubrepturis: quippe qui ſcirent ab omnibus hæreticos notandos fore atque ſchiſmaticos, ſi Apoſtolicæ ſedis communione careant. Hujus legationis officio functus eſt Feliciſſimus ille ſchiſmatis auctor, de quo multa ſuperius: qui prævenire conatus eſt nuncios a Cypriano mittendos, quo a Cornelio abſque adverſæ partis repugnantia recipi facilius poſſet. De qua Feliciſſimi feſtinatione hæc idem Cyprianus (c) ſuperius ad Cornelium: *Nactus tamen occaſionem familiariſſimi hominis & clerici, per Felicianum acoluthum, quem cum Perſeo * collega noſtro miſeras, inter cætera quæ in notitiam tuam perferenda hinc fuerant, etiam de Fortunato iſto tibi ſcripſi; ſed dum iſtic Felicianus frater noſter vel vento retardatur,*

(c) *Cypr. epiſt.* 55.

* *al.* Priſco

PAGIUS

V. *Antonianus in Numidia Epiſc. titubat.*

Menſe Februario ſcribit Cyprianus ad *Antonianum* Numidiæ Epiſcopum, epiſtolam LV. Pamelio LII. prolixam, ſane atque inſignem, & ad hujus temporis Hiſtoriam illuſtrandam apprime neceſſariam, quam Baronius *ipſo Cornelii Sedis exordio* ſcriptam eſſe perperam exiſtimavit. Nam poſt ordinationem Novatiani primas ad Cyprianum literas dederat *Antonianus*, quibus ſignificavit, ſe non cum Novatiano, ſed cum Cornelio communicare. Poſtmodum Novatianus literas ad *Antonianum* dedit, quæ ſcriptæ ſunt, poſtquam *Trophimus* & Thurificati a Cornelio admiſſi fuerant in Eccleſiam. His literis permotus *Antonianus* alias ad Cyprianum dedit, quibus ſe nutare cœpiſſe ſignificavit, iiſque hac epiſtola reſpondet Cyprianus, quæ ipſo Cornelii Sedis exordio exarari non potuit. Quinimo ex ipſa epiſtola conſtat, poſt Concilium prioris anni Carthagine diu habitum, imo poſt Concilium Romanum, quo Carthaginienſe confirmatum, poſt Confeſſorum ad unitatem Eccleſiæ reditum, Deciique interitum eam ſcriptam fuiſſe. Et ſane præclara eſt ea epiſtola, in qua Cyprianus de Lapſorum cauſa plene differit, ſe ipſum ſedulo purgat, Cornelium copioſe defendit, Novatianum acriter perſtringit, prioris Concilii placita ita ex-

Baron. an. 254. n. CIII.

tur, vel accipiendis aliis epiſtolis a nobis detinetur. Feliciſſimo ad vos properante, præventus eſt. Ita enim ſemper ſcelera feſtinant, quaſi contra innocentiam feſtinatione prævaleant: Hæc de feſtinatione Feliciſſimi Cyprianus.

XII. Ejecti ſchiſmatici a Cornelio. At non ipſe ſolus, ſed magna cum eo ſchiſmaticorum caterva Romam adnavigavit; qui cum a Cornelio audiri ac recipi poſtularent, ab eodem protinus rejecti ſunt. Id quidem Cornelii ad Cyprianum datæ litteræ ſignificant, quarum idem Cyprianus meminit (*a*), dicens: *Legi litteras tuas, frater cariſſime, quas per Saturum fratrem noſtrum acoluthum miſiſti, & dilectionis fraternæ, & Eccleſiaſticæ diſciplinæ, & Sacerdotalis cenſuræ ſatis plenas; quibus ſignificaſti, Feliciſſimum hoſtem Chriſti, non novum, ſed jampridem ob crimina ſua plurima & graviſſima abſtentum, & non tantum mea, ſed plurimorum Coepiſcoporum ſententia condemnatum rejectum a te illic eſſe; & cum veniſſet ſtipatus caterva, & factione deſperatorum, vigore pleno, quo Epiſcopos agere oportet, pulſum de Eccleſia eſſe, de qua jampridem cum ſui ſimilibus, Dei majeſtate, & Chriſti Domini & judicis noſtri ſeveritate depulſus eſt, ne ſchiſmatis & diſſidii auctor, ne pecuniæ commiſſæ ſibi fraudator, ne ſtuprator virginum, ne matrimoniorum multorum depopulator, atque corruptor ultra adhuc ſponſam Chriſti incorruptam, ſanctam, pudicam præſentiæ ſuæ dedecore, & impudica atque inceſta contagione violaret:* Hæc Cyprianus de repulſa Feliciſſimi, & ſociorum.

(*a*) Cypr. epiſt. 55.

XIII. At ſemel licet a Cornelio rejecti, haud recedentes quievere, ſed pertinacius inſtare cæperunt apud eumdem, ut allatas a ſe ab Africa litteras acciperet. Cum autem nec ſic illis minantibus Cornelius acquieverit; ipſe tamen nonnihil adverſus S. Cyprianum permotus, quod de re tanta nihil ad ſe ſcripſiſſet, adnavigantibus præſertim Romam ſuis oppugnatoribus. Quamobrem confeſtim ad eum ſubinfenſe iterum ſcribens, jure redarguiſſe ipſum viſus eſt, cum & ſe pariter excuſat, quod accuſatorum ipſius vehementer exagitaretur moleſtiis; colligi id quidem poteſt ex dictis litteris a Cypriano ad eumdem Cornelium miſſis, quibus expoſtulans ait: *Sed enim lecta alia tua epiſtola, frater, quam primis litteris ſubjunxiſti; ſatis miratus ſum, cum animadvertiſſem te minis atque terroribus eorum, qui venerant, aliquantum eſſe commotum; cum te [ſecundum quod ſcripſiſti] aggreſſi eſſent cum ſumma deſperatione, comminantes, quod ſi litteras, quas attulerant, non accepiſſes, publice eas recitarent, & multa turpia ac probroſa & ore ſuo digna proferrent. Quod ſi ita res eſt, frater cariſſime, ut nequiſſimorum timeatur audacia; & quod mali jure atque æquitate non poſſunt, temeritate ac deſperatione perficiant; actum eſt de Epiſcopatus vigore, & de Eccleſiæ gubernandæ ſublimi ac divina poteſtate, nec Chriſtiani ultra aut durare, aut eſſe jam poſſumus: ſi ad hoc ventum eſt, ut perditorum minas atque inſidias pertimeſcamus:* Hæc & alia multa eodem argumento ad Cornelium Cyprianus.

XIV. Juſtæ querelæ Cypriani. Qui quidem, quod ſchiſmaticorum calumniis adverſus ſe viſus ſibi fuiſſet Cornelius aliquantulum aures admoviſſe, juſtam hanc iiſdem litteris querelam de ſua legitima electione ſubjunxit (*b*): *Cæterum (dico enim provocatus, dico dolens, dico compulſus) quando Epiſcopus in loco defuncti ſubſtituitur, quando populi univerſi ſuffragio in pace deligitur, quando Dei auxilio in perſecutione protegitur, collegis omnibus fideliter junctus, plebi ſuæ in Epiſcopatu quadriennio jam probatus, in quiete ſerviens diſciplinæ, in tempeſtate proſcriptus, applicito & adjuncto Epiſcopatus ſui nomine, toties ad leonem petitus in Circo, in Amphitheatro Dominicæ dignationis teſtimonio honoratus; his ipſis etiam diebus, quibus has de te litteras feci, ob ſacrificia quæ edicto propoſito celebrare populus jubebatur, clamore popularium, ad leonem denuo poſtulatus in Circo: Cum talis, frater cariſſime, a quibuſdam deſperatis & perditis & extra Eccleſiam conſtitutis impugnari videtur, apparet quis impugnet; non ſcilicet Chriſtus, qui ſacerdotes aut conſtituit, aut protegit, ſed ille qui Chriſti adverſarius, & Eccleſiæ ejus inimicus. Ad hoc Eccleſiæ Præpoſitum ſua infeſtatione perſequitur, ut gubernatore ſublato, atrocius atque violen-*

(*b*) Cypr. eadem epiſt. 55.

PAGIUS explicat & tuetur, ut ante ſecundum Concilium hoc anno Idibus Maii celebratum ſeſe ſcripſiſſe aperte ſignificet.

VI. Antiochenum Concilium adverſus Novatianum. Baron. n. xxxv. & ſeqq. Menſe Martio *Fabius* Antiochiæ Epiſcopus, qui Novatiani partibus nimis fovebat, acceptis Cornelii literis de facinoribus Novatiani, ut Pearſonio videtur, Concilium indicendum curavit, quod Antiochiæ de ſchiſmate deliberaturum conveniret. Tum vero *Helenus* cum ſuis e Cilicia, & *Firmilianus* ex Cappadocia, & *Theoctiſtus* e Palæſtina Sedi Antiochenæ ſubditi *Dionyſium* Alexandriæ Epiſcopum ad idem Concilium invitabant, quod ſentirent, Antiochiæ nonnullos ad Novatiani ſchiſma confirmandum paratos fuiſſe. Sed antequam Concilium Antiochiæ conveniret, mortuus eſt Fabius, & ejus loco electus *Demetrianus*, ut ad Cornelium ſcribit Dionyſius. Quare Fabii obitus recte a Baronio hoc anno conſignatus. Hujus Concilii Antiocheni a Demetriano Fabii ſucceſſore adverſus Novatianum celebrati meminit Libellus Synodicus poſt Baronii mortem in lucem editus.

VII. Cyprianus reſpondet ad quæſtionem de Lapſis recipiendis. Hoc anno Paſcha celebratum eſt ſecundum Canonem Hippolyti *III. Idus Aprilis*. Cyprianus autem inter Paſchæ prima ſolennia ſcribit epiſtolam LVI. Pamelio LIII. ad Fortunatum alioſque Epi-

(a) Cypr. eadem epiſt. 55.

lentius circa Eccleſiæ naufragia graſſetur. Poſt hæc autem, quod non ſtatim ſcripſerit, hanc affert excuſationem (*a*).

XV. Excuſatio Cypriani.

Quod autem tibi de Fortunato iſto Pſeudo-Epiſcopo a paucis & inveteratis hæreticis conſtituto non ſtatim ſcripſi, frater cariſſime; non ea res erat, quæ in notitiam tuam deberet per nos feſtinato ſtatim quaſi magna & metuenda, perferri; maxime quando & Fortunati nomen jam ſatis noſſes, qui eſt unus ex quinque presbyteris jampridem de Eccleſia profugis, & ſententia Coepiſcoporum noſtrorum multorum & graviſſimorum virorum nuper abſtentis: qui ſuper hac re priore anno ad te litteras fecerunt. Item Feliciſſimum ſigniferum ſeditionis recognoſceres, qui & ipſe in iiſdem Coepiſcoporum noſtrorum factis ad te pridem litteris continetur, qui non tantum ab his iſtic abſtentus, ſed abs te illic nuper de Eccleſia pulſus eſt. Cum hæc in notitia tua eſſe conſiderem, & pro certo hærere memoriæ & diſciplinæ tuæ ſcirem, neceſſarium non putavi celeriter & urgenter hæreticorum tibi ineptias nunciandas. Neque enim ad Catholicæ Eccleſiæ majeſtatem pariter ac dignitatem pertinere debet, quid apud ſe hæreticorum & ſchiſmaticorum moliatur audacia. Nam & pars Novatiani Maximum presbyterum nuper ad nos a Novatiano legatum miſſum, atque a noſtra communicatione rejectum, nunc iſtic ſibi feciſſe Pſeudo-epiſcopum dicitur; nec tamen de hoc tibi ſcripſeram, quando hæc omnia contemnantur a nobis, & miſerim tibi proxime nomina Epiſcoporum iſtic conſtitutorum, qui integri & ſani in Eccleſia Catholica fratribus præſunt: Hæc & alia in ſui excuſationem Cyprianus ad Cornelium; qui ſuper univerſum Chriſti gregem invigilans, quicquid etiam ageretur in tranſmarinis Eccleſiis, magna ſolicitudine ad ſe perferendum curabat, tantaque ſolertia, ut Cyprianum quem ſciret accuratiſſimum, negligentiæ tamen nomine quadamtenus ſuſpectum haberet.

XVI. Duo inter ſe contraria ſchiſmata.

Hic autem admonendum eſt; hoc tempore duas & inter ſe contrarias ſchiſmaticorum factiones, pari tamen conatu, adverſus Eccleſiam Catholicam conſpiraſſe; quarum alterius Novatianus, alterius vero Feliciſſimus dux ac propugnator erat acerrimus. Ajebat ille, lapſorum neminem in Eccleſiam recipiendum eſſe; hic vero lapſos omnes abſque pœnitentia mox ſuſcipi debere. At inter duo hæc extrema, Catholica incedens Eccleſia, via media ſic lapſis pacem dabat, ut tamen prævia pœnitentia (ut vidimus) ipſi ſibi aditum patefacerent. Feliciſſimus igitur Romam veniens, quem ſibi adverſarium magis ſciret, Novatianum declinavit, & ad Cornelium ſe contulit; apud quem ſeveritatis inter alia redarguit S. Cyprianum, quod non omnes, ſed quos vellet, delectu habito, lapſos reciperet. Quamobrem coactus eſt Cyprianus, ſuis, quas diximus, litteris adverſus Feliciſſimum, ejuſque ſectarios, ad Cornelium Apologiam ſcribere, qua impiorum ſcelera aliqua ſaltem ex parte redderet notiora; & primum quod ſpectat ad veniam lapſis impertiendam, quam illi ab exordio perſecutionis adverſati ſint Eccleſiaſticæ diſciplinæ declarat; ſed præmittit hæc, dicens (*b*):

(b) Cypr. eadem epiſt. 55.

XVII. Scelera Schiſmaticorum.

Nec me oportet, frater cariſſime, paria nunc cum illis facere, & ea quæ commiſerunt, atque hucuſque committunt, meo ſermone decurrere; cum conſiderandum ſit nobis, quid proferre & ſcribere Sacerdotes Dei oporteat, nec tam dolor apud nos debeat, quam pudor loqui; & ne videar provocatus maledicta potius quam crimina, & peccata congerere. Taceo itaque de fraudibus Eccleſiæ factis, conjurationes & adulteria & varia delictorum genera prætereo. Unum illud, in quo non mea, nec hominum, ſed Dei cauſa eſt, de eorum facinore non puto eſſe reticendum, quod a primo ſtatim perſecutionis die, cum recentia delinquentium facinora ferverent, & ſacrificiis nefandis non tantum diaboli altaria, ſed adhuc manus ipſæ lapſorum atque ora fumarent: communicare cum lapſis, & pœnitentiæ agendæ intercedere non deſtiterunt. Clamat Deus (c) *: Sacrificans diis eradicabitur, niſi Domino ſoli. Et Dominus in Evangelio* (d) *dicit: Qui me negaverit, negabo illum. Et alio loco* (e) *indignatio & ira divina non tacet, dicens: Illis fudiſtis libamina, & illis impoſuiſtis ſacrificia; ſuper hæc non indignabor? dicit Dominus. Et intercedunt, ne rogetur*

(c) Exod. 22.
(d) Matth. 10.
(e) Iſa. 57.

PAGIUS Epiſcopos, qui in Capſenſi civitate propter Epiſcopi ordinationem convenerant, reſpondens ad quæſtionem ſibi propoſitam, an Lapſos per triennium pœnitentes ad communicationem jam fas eſſet admittere. Ceterum tum ex temporis notatione, tum ex ipſa quæſtionis natura palam eſt, ad ſe literas poſt prioris anni Concilium datas eſſe, in quo decretum, ut Lapſi priuſquam communicationem acciperent, pœnitentiam plenam agerent. Eaſdem etiam patet ante hujus anni Concilium exaratas; tum quod Epiſcopi peterent, ut Cyprianus cum pluribus Collegis de hoc ipſo pleniſſime tractaret, & Cyprianus id ſe ſtatim facturum ſponderet, cum jam Epiſcopi plures convenirent, ut de eo quod conſuluerunt, figatur & reſcribatur firma illa ſententia, multorum Sacerdotum conſilio ponderata. Quod quidem in Concilio *Idibus Maii* celebrato mox conſtitutum, neque poſt illius decretum hac de re poſtea dubitari potuit. Triennium igitur in his literis non pro exacto, ſed pro inchoato ſumendum eſt: & ii, de quibus agitur, ſub initio perſecutionis lapſi ſunt. Hujus epiſtolæ Baronius in Annalibus hoc anno meminit.

VIII. Baron. num. IV.

Menſe Maio, cum jam Epiſcopi poſt Paſchæ ſolennia, quibus apud ſe cum fratribus demorati ſunt,

tur Deus, qui indignari ſe ipſe teſtatur. Intercedunt, ne exoretur precibus & ſatiſfactionibus Chriſtus, qui negantem ſe negare profitetur.

XVIII. (a) Cypr. eadem ep. 55. De lapſis quæ decreta fuerint.

Nos (a) in ipſo perſecutionis tempore de hoc ipſo litteras miſimus, nec auditi ſumus, Concilio frequenter coacto, non conſenſione tantum noſtra, ſed & comminatione decrevimus, ut pœnitentiam fratres agerent, ut pœnitentiam non agentibus nemo temere pacem daret. Et illi contra Deum ſacrilegi, contra ſacerdotes Dei impio furore temerarii, de Eccleſia recedentes, & contra Eccleſiam parricidalia arma tollentes, elaborant (ut opus ſuum diaboli malitia conſumment) ne vulneratos divina clementia in Eccleſia ſua curet; miſerorum pœnitentiam mendaciorum ſuorum fraude corrumpunt, ne Deo indignanti ſatisfiat; ne Chriſtum Dominum ſuum, qui Chriſtianus eſſe vel erubuit ante, vel timuit, poſtmodum quærat; ne ad Eccleſiam, qui de Eccleſia receſſerat, redeat. Datur opera, ne ſatisfactionibus & lamentationibus juſtis delicta redimantur, ne vulnera lacrymis abluantur; pax vera falſæ pacis mendacio tollitur; ſalutaris ſinus matris, noverca intercedente, præcluditur, ne de pectore atque ore lapſorum fletus & gemitus audiatur. Compelluntur adhuc inſuper lapſi, ut linguis, atque ore, quo in Capitolio ante deliquerant, ſacerdotibus convicium faciant, confeſſores, & virgines, & juſtos quoſque fidei laude præcipuos, atque in Eccleſia glorioſos, contumeliis & maledicis vocibus proſequantur: a quibus quidem non tam noſtrorum modeſtia & humilitas & pudor cæditur, quam illorum ipſorum ſpes & vita laceratur.

XIX. Satisfactio neceſſaria lapſis.

Poſt hæc & alia S. Cyprianus multa de neceſſitate ſatisfactionis & pœnitentiæ, quam conabantur illi prorſus auferre, locutus, hæc de iiſdem ſubdit: *Quibus etiam ſatis non fuit ab Evangelio receſſiſſe, ſpem lapſis ſatisfactionis & pœnitentiæ ſuſtuliſſe, fraudibus involutos, vel adulteriis commaculatos, vel ſacrificiorum funeſta contagione pollutos, ne Deum rogarent, ne in Eccleſia exomologeſin criminum facerent, ab omni & ſenſu, & fructu pœnitentiæ removiſſe; niſi foris ſibi extra Eccleſiam, & contra Eccleſiam conſtituiſſent conventiculum perditæ factionis, cum male ſibi conſciorum, & Deum rogare & ſatisfacere nolentium caterva conflueret. Poſt iſta, adhuc inſuper Pſeudo-Epiſcopo ſibi ab hæreticis conſtituto, navigare audent, & ad Petri cathedram atque ad Eccleſiam principalem, unde unitas Sacerdotalis exorta eſt, a ſchiſmaticis & profanis litteras ferre; nec cogitare eos eſſe Romanos, quorum fides, Apoſtolo (b) prædicante, laudata eſt; ad quos perfidia habere non poſſit acceſſum:* Hæc de Romana Eccleſia Cyprianus, ad quam ſchiſmatici fruſtra eumdem criminaturi propere navigaſſent; nam ſubdit: (b) Rom. 1.

XX. De cauſa ſchiſmaticorum.

Quæ autem cauſa veniendi, & Pſeudo-Epiſcopum contra Epiſcopum factum nunciandi? Aut enim placet illis quod fecerunt, & in ſuo ſcelere perſeverant; aut ſi diſplicet & recedunt, ſciunt quo revertantur. Nam cum ſtatutum ſit omnibus nobis, & æquum ſit pariter & juſtum, ut uniuſcujuſque cauſa illic audiatur, ubi eſt crimen admiſſum, & ſingulis paſtoribus portio gregis ſit adſcripta, quam regat unuſquiſque & gubernet, rationem ſui actus Domino redditurus; oportet utique eos, quibus præſumus, non circumcurſare, nec Epiſcoporum concordiam cohærentem ſua ſubdola & fallaci temeritate collidere; ſed agere illic cauſam ſuam ubi & accuſatores habere & teſtes ſui criminis poſſint.

XXI. De judiciis peregrinis decretum.

Hoc autem quod citat Cyprianus in Eccleſia eſſe ſtatutum, ut primæ cauſæ in propriis cognoſcantur Eccleſiis, apud Fabiani epiſtolam ad Hilarium ſcriptam legitur in hæc verba: *Peregrina vero judicia, ſalva in omnibus Apoſtolica auctoritate, generali ſanctione prohibemus? quia indignum eſt, ut ab externis judicentur, qui provinciales, & a ſe electos debent habere judices, niſi fuerit appellatum. Unde oportet, ſi quis Epiſcoporum ſuper certis accuſetur criminibus, ut ab omnibus audiatur, qui ſunt in Provincia, Epiſcopis; quia non oportet accuſatum alicubi quam in foro ſuo audiri.* Cum igitur horum acceſſus ad Romanum Pontificem non fuerit proſequendæ appellationis cauſa, ſed Cypriani accuſandi, atque Fortunati electionis confirmandæ gratia; non injuſte idem S. Cyprianus videtur eſſe conque-

PAGIUS

Secundum Concilium Carthaginenſe. Baron. num. VI. & ſeqq.

ſunt, Carthaginem ſe contuliſſent, habitum eſt *Concilium Carthaginenſe II.* recte a Baronio hoc anno conſignatum, & quidem *Idibus Maiis*, ut clare patet ex epiſtola Cypriani LIX. quæ Pamelio eſt LV. in qua & hujus meminit, & alterius etiam, quod anno priori celebratum eſt. In hac autem Synodo relaxatio quædam facta eſt Decreti in ſuperiori conſtituti; quod Lapſi ſc. agerent diu pœnitentiam plenam, &, ſi periculum infirmitatis urgeret, pacem ſub ictu mortis acciperent. Loco igitur illius decreti; aliud in hunc modum condiderunt: *Eis, qui de Eccleſia Domini non receſſerunt, ſed pœnitentiam agere & lamentari, ac Dominum deprecari a primo lapſus ſui non deſtiterunt, pacem dandam eſſe.* Quod Synodus tunc cenſuit, non tantum ut Ἐπιείκειαν Lapſis vere pœnitentibus præſtarent, ſed neceſſitate cogente; quia crebris atque aſſiduis oſtenſionibus admonebantur, diem alterius perſecutionis jam appropinquare cœpiſſe: unde lapſos vere pœnitentes ad prælium, quod tum imminebat, armari & inſtrui oportere putabant. Baron. num. X. Hoc decreto facto Synodica epiſtola miſſa eſt ad ad *S. Cornelium* Romanum Pontificem, quæ eſt LVII. Pamelio vero LIV. Concilio hoc ſedente, Carthaginem venit *Privatus* Lambeſitanus, vetera-

queſtus, cum alioqui (ut ex his quæ dicta ſunt patet) ipſe ſemper viſus ſit Apoſtolicæ Romanæ Sedi obſequentiſſimus, quam nuper in eadem epiſtola tam præclaro elogio exornavit.

XXII. Cauſa Pſeudo-epiſcopi Fortunati. (a) Cypr. eadem epiſt. 55.

Poſt hæc autem rerum geſtarum idem Cyprianus (a) proſecutus hiſtoriam, de Pſeudo-Epiſcopo Fortunato hæc addit: *Scire enim debes, frater cariſſime, eum, poſteaquam Pſeudoepiſcopus ab hæreticis factus eſt, jam pene ab omnibus eſſe deſertum; namque ii quibus in præteritum præſtigia obtendebantur, & dabantur verba fallacia, quod ſimul ad Eccleſiam regreſſuri dicerentur; poſteaquam viderunt illic Pſeudo-Epiſcopum factum, fruſtratos & deceptos ſe eſſe didicerunt, & remeant quotidie, atque ad Eccleſiam pulſant; nobis tamen, a quibus ratio Domino reddenda eſt, anxie ponderantibus, & ſolicite examinantibus, qui recipi & admitti ad Eccleſiam debeant. Quibuſdam enim ita aut crimina ſua obſiſtunt, aut fratres obſtinate & firmiter renituntur, ut recipi omnino non poſſint cum ſcandalo & periculo plurimorum. Neque enim ſic putamina quædam colligenda ſunt, ut, quæ integra & ſana ſunt, vulnerentur; nec utilis aut conſultus eſt paſtor, qui ita morbidas & contactas oves gregi admiſcet, ut gregem totum mali cohærentis afflictatione contaminet.*

XXIII. Reſiſtunt fideles lapſis impœnitentibus.

O ſi poſſes, frater cariſſime, iſtic intereſſe nobiſcum, cum pravi iſti & perverſi de ſchiſmate revertuntur; videres quis mihi labor ſit perſuadere patientiam fratribus noſtris, ut animi dolore ſopito, recipiendis malis curandiſque conſentiant. Namque ut gaudent & lætantur, cum tolerabiles & minus culpabiles redeunt; ita e contra fremunt & reluctantur quoties inemendabiles & protervi, & vel adulteriis vel ſacrificiis contaminati, & poſt hæc adhuc inſuper & ſuperbi ſic ad Eccleſiam remeant, ut bona intus ingenia corrumpant. Vix plebi perſuadeo, immo extorqueo, ut tales patiantur admitti. At juſtior factus eſt fraternitatis dolor ex eo, quod unus atque alius, obnitente plebe & contradicente, mea tamen facilitate ſuſcepti, pejores extiterunt quam prius fuerant; nec fidem pœnitentiæ ſervare potuerunt, quia nec cum vera pœnitentia venerant.

XXIV. Legatorum ſcelera

De iſtis vero quid dicam, qui nunc ad te cum Feliciſſimo omnium criminum reo navigaverunt, legati a Fortunato Pſeudo-Epiſcopo miſſi, tam falſas ad te litteras afferentes, quam eſt & ipſe, cujus litteras ferunt, falſus; quam eſt ejus peccatorum multiplex conſcientia; quam execrabilis vita, quam turpis; ut, etſi in Eccleſia eſſent, ejici tales debuiſſent? Denique quia conſcientiam ſuam norunt, nec nos audent adire, aut ad Eccleſiæ limen accedere; ſed foris per provinciam circumveniendis fratribus & ſpoliandis pererrant, & omnibus jam ſatis noti, atque undique pro ſuis facinoribus excluſi, illuc etiam ad vos navigant; neque enim poteſt illis frons eſſe ad nos accedendi, aut apud nos conſiſtendi, cum ſint acerbiſſima & graviſſima crimina, quæ eis a fratribus ingeruntur. Si judicium noſtrum voluerint experiri, veniant. Denique ſi qua illis excuſatio & defenſio poteſt eſſe, videamus quem habeant ſatisfactionis ſuæ ſenſum, quem afferant pœnitentiæ fructum. Nec Eccleſia iſtic cuiquam clauditur, nec Epiſcopus alicui denegatur; patientia & facilitas & humanitas noſtra venientibus præſto eſt; opto omnes in Eccleſiam regredi; opto univerſos commilitones noſtros intra Chriſti caſtra & Dei Patris domicilia concludi; remitto omnia, multa diſſimulo; ſtudio & voto colligendæ fraternitatis, etiam quæ in Deum commiſſa ſunt, non pleno judicio religionis examino; delictis pluſquam oportet remittendis, pene ipſe delinquo. Amplector prompta & plena dilectione cum pœnitentia revertentes, peccatum ſuum ſatisfactione humili & ſimplici confitentes.

(b) Cypr. eadem epiſt. 55. Cypriani conteſtatio.

Si qui autem ſunt (b), qui putant ſe ad Eccleſiam non precibus, ſed minis regredi poſſe, aut exiſtimant aditum ſe ſibi non lamentationibus & ſatisfactionibus, ſed terroribus facere; pro certo habeant, contra tales clauſam ſtare Eccleſiam Domini, nec caſtra Chriſti invicta & fortia, & Domino tuente munita, minis cedere. Sacerdos Dei Evangelium tenens, & Chriſti præcepta cuſtodiens, occidi poteſt, non poteſt vinci: & paulo poſt:

PAGIUS

rator Hæreticus, de quo in Annalibus.

IX. *Cyprianus perſecutionem prævidet.* Baron. n.XII. & ſeqq.

Menſe Junio Cornelius *Feliciſſimum* Legatione ſua & comitum caterva turgidum magno vigore de Eccleſia pepulit, & literas ejus accipere recuſavit; atque confeſtim ad Cyprianum literas ipſe ſcripſit dilectionis fraternæ, & Eccleſiaſticæ diſciplinæ & Sacerdotalis cenſuræ ſatis plenas, quæ deſiderantur. Tum vero *Feliciſſimus* ejuſque comites hanc repulſam indigne ferentes, pro ſolita ſua audacia Cornelium minis atque terroribus aggrediuntur, multa turpia & probroſa in Cyprianum & ſuos proferunt, viginti quinque Epiſcopos ordinationi *Fortunati* adfuiſſe jactitant, ac denique ſumma deſperatione comminantur, quod, ſi *Cornelius* literas quas attulerant, non accepiſſet, ipſi eas publice recitarent. Hiſce comminationibus *Cornelius* ipſe nimis commotus, *Feliciano* Acolutho nondum adventante, literas alias prioribus ſubjunxit, quibus culpam in Cyprianum transfert, quod ille de *Fortunato* hoc pſeudo-Epiſcopo nihil adhuc ſcripſiſſet. Sed & hæ literæ perierunt. Dum hæc Romæ aguntur, appropinquante jam, imo imminente *Galli* perſecutione, Cyprianus ſcripſit ad *Thibaritanos*, qui frequenter deſideraverant, ut ipſe *Thibarin* veniret, & exhortatione ſua præ- Baron. n.XLIII.

XXV. Præpoſterum Judicium. *An ad hoc, frater cariſſime, deponenda eſt Catholicæ Eccleſiæ dignitas, & plebis intus poſitæ fidelis atque incorrupta majeſtas, & ſacerdotalis quoque auctoritas & poteſtas, ut judicare ſe velle dicant de Eccleſiæ Præpoſito extra Eccleſiam conſtituti? de Chriſtiano hæretici? de ſano ſaucii? de integro vulnerati? de ſtante lapſi? de judice rei? de ſacerdote ſacrilegi? Quid ſupereſt, quam ut Eccleſia Capitolio cedat; & recedentibus ſacerdotibus, ac Domini altare removentibus in Cleri noſtri ſacrum venerandumque conſeſſum ſimulacra atque idola cum aris ſuis tranſeant; & Novatiano declamandi adverſus nos, atque increpandi largior & plenior materia præſtetur, ſi ii qui ſacrificaverunt; & Chriſtum publice negaverunt, non tantum rogari, & ſine acta pœnitentia admitti, ſed adhuc inſuper cœperint terroris ſui poteſtate dominari? Si pacem poſtulant, arma deponant. Si ſatiſfaciunt, quid minantur? aut ſi comminantur, ſciant quia a ſacerdotibus non timentur. Neque enim & Antichriſtus, cum venire cœperit, introibit Eccleſiam, quia minatur, aut armis ejus & violentiæ ceditur, quia reſiſtentes peremptūrum ſe eſſe profitetur.*

XXVI. Cypriani conſtantia ac benignitas. *Armant nos hæretici, dum putant nos ſua comminatione terreri; nec in pace nos dejiciunt, ſed magis erigunt & accendunt, dum ipſam pacem perſecutione pejorem fratribus faciunt. Et optamus quidem, ne, quod loquuntur furore, impleant crimine; ne, qui verbis perfidis & crudelibus peccant, factis quoque delinquant. Oramus ac deprecamur Deum (quem provocare illi & exacerbare non deſinunt) ut eorum corda miteſcant, & furore depoſito ad ſanitatem mentis redeant: ut pectora operta delictorum tenebris, pœnitentiæ lumen agnoſcant, & magis petant fundi pro ſe preces atque orationes Antiſtitis, quam ipſi fundant ſanguinem ſacerdotis. Si autem in ſuo furore permanſerint, atque in iſtis inſidiis ac minis ſuis parricidalibus crudeliter perſeveraverint; nullus Dei ſacerdos ſic infirmus eſt, ſic jacens & abjectus, ſic imbecillitate humanæ mediocritatis invalidus, qui non contra hoſtes & impugnatores Dei divinitus erigatur, cujus non humilitas & infirmitas vigore & robore Domini protegentis animetur. Noſtra nihil intereſt, aut a quo, aut quando perimamur, mortis & ſanguinis præmium a Domino recepturi. Illorum flenda & lamentanda conciſio eſt, quos ſic diabolus excæcat, ut æterna gehennæ ſupplicia non cogitantes, Antichriſti jam propinquantis adventum conentur imitari:* Hæc & alia id genus. Rogat demum ipſe Cyprianus (*a*) Cornelium, ut eamdem a ſe ſcriptam epiſtolam coram Romano Clero legi faciat; ut ſi quid indignum ab illis acceptum in eorum pectoribus inſediſſet, procul expelleretur, nam ait: *Et quamquam ſciam, frater cariſſime, pro mutua dilectione quam debemus & exhibemus invicem nobis, Florentiſſimo illic Clero tecum præſidenti, & ſanctiſſimæ atque ampliſſimæ plebi legere te ſemper litteras noſtras; tamen nunc & admoneo, & peto, ut, quod alias ſponte atque honorifice facis, etiam petente me facias, ut hac epiſtola mea lecta, ſi quod illic contagium venenati ſermonis, & peſtiferæ ſeminationis irrepſerat, id omne de fratrum auribus, & pectoribus exuatur, & bonorum integra ac ſincera dilectio ab omnibus hæreticæ detractionis ſordibus repurgetur.* (a) Cypr. eadem epiſt. 55.

Quod autem hac epiſtola, & in libro de Lapſis tertio, fecerit S. Cyprianus de Capitolio mentionem; neminem fallat, ut exiſtimet de Romano Capitolio eſſe intelligendum; eam enim vocem uſurpari ſolitam pro cujuſque civitatis publico loco, in quo ſacrificia offerri ſolerent, ac proinde non de Romano, ſed Carthaginenſi Capitolio eſſe dictum, quæ notavimus in Romanum Martyrologium (*b*), ſatis aperte declarant. Sed & illud hic oportuit rememoraſſe; quod cum hac eadem epiſtola Cyprianus a ſchiſmaticis exagitatus ſacerdotii ſui inſtitutionem & originem revocat in memoriam, & in ea functione quadriennio ſe jam probatum affirmat, eum nonniſi anno Domini ducenteſimo quinquageſimo ſedem Carthaginenſem capeſſiviſſe; a quo tempore (ut exacte deducta temporis chronologia eſt demonſtratum) abſoluto anno quarto, quintus hic Cypriani ſedis connumeretur. XXVII. Capitolium in multis civitatibus. (b) Martyr. Rom. die 29. Novembris.

XXVIII. Perſecutio recrudeſcit. Quid vero de ſchiſmaticis poſt hæc actum ſit, haud ſatis compertum haberi poteſt. Perſecutio enim hoc eodem anno ite-

PAGIUS præſens fraternitatem corroborare dignaretur. Sed cum nec rerum ratio, nec temporis conditio permitteret, epiſtola LVIII. quæ Pamelio eſt LVI. docet eos propter crebras admonitiones pro certo credere & tenere debere, preſſuræ diem ſuper caput eſſe cœpiſſe, & rationibus multis ex Scriptura deductis ad martyrium accendit. Quæ epiſtola recte hoc anno a Baronio recitata.

X. *Perſecutio peſtis occaſione decreta.* Sub finem ejuſdem menſis perſecutio a Gallo tandem excitata, de qua Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib. 7. cap. 1. cujus occaſio peſtilentia, de qua mox, Pearſonio fuiſſe videtur. Cum enim magis ac magis ea ingraveſceret, Gallus & Voluſianus ad aras Deorum ſuorum confugiebant, & Nummos cudi curabant cum hac inſcriptione: APOLLINI SALUTARI. Unde edictis ſacrificia præſcribebant, quæ cum Chriſtiani celebrare recuſarent, graviter vexati. Hæc Pearſonii conjectura. Verum, cum peſtilentia tempore autumnali orta ſit, ut mox videbimus, ejuſque initio ſacrificia decreta, ut dubitare non licet, hujus perſecutionis origo aliunde repetenda. Baron. n. XLI.

iterum renovata, has in præſentiarum controverſias diremiſſe viſa eſt; etenim quam ex ſuperioribus litteris ex Synodo ad Cornelium datis de indulgentia lapſis pœnitentibus omnibus conceſſa, perſecutionem imminere plures divinitus demonſtratum fuerat; jam tum cœpiſſe, cum has de ſchiſmaticis Cyprianus ad Cornelium litteras dedit, certum eſt. Nam fuiſſe tunc edictum propoſitum; ſeque in Circo acclamationibus populi ad leonem poſtulatum paulo antequam illas ſcriberet litteras, tradit. Remanſiſſe autem Feliciſſimum cum ſuis extra Eccleſiam in ſchiſmate, facile poteſt intelligi; nam indulgentia ex Concilio pœnitentibus lapſis conceſſa, nequaquam iis opitulari poterat, qui abſque ullo pœnitentiæ veſtigio, obſtinato, duro atque procaci animo, ſe in Eccleſiam (ut vidimus) debere recipi contendebant.

XXIX. Nonniſi prævia pœnitentia lapſis indultum.

Secundum enim quod tum in dicto Concilio Carthaginenſi, tum etiam in Romano ſub Cornelio ſtatutum fuit, ut lapſis pœnitentibus tantum pateret Eccleſia, id in poſterum in Eccleſia obſervatum fuiſſe conſtat. Nam ſic Pacianus (*a*) adverſus Novatianum ſecta hominem ait: *Scito, frater hanc ipſam pœnitentiæ veniam non paſſim omnibus dari, nec antequam aut interpretatio divinæ voluntatis, aut forſitan viſitatio fuerit, relaxari: magno pondere magnoque libramine poſt multos gemitus, effuſionemque lacrymarum, poſt totius Eccleſiæ preces, ita veniam pœnitentiæ non negari, ut judicaturo Chriſto nemo præjudicet:* Hæc ipſe. Permanſit ergo ſuo robore firmum Romani Concilii decretum multorum Epiſcoporum ſententia examinatum, atque auctoritate Pontificia ſtabilitum: Sic lapſis veniam eſſe dandam, ſi vere pœnitentes accederent, & præſcriptam Eccleſiaſticis legibus pœnitentiam peragere non deſpicerent, atque in magna animi ſummiſſione peterent ſe recipi in Eccleſiam.

(*a*) *Pacianus ad Symp. ep. 1.*

XXX. Mos Eccleſiæ in lapſis recipiendis ſervatus.

Quod quidem (ut ſuperius eſt demonſtratum ex Cleri Romanæ Eccleſiæ litteris) non recens fuit Epiſcoporum deliberatione ſancitum; ſed quod ſemper Romana Eccleſia obſervaſſet, id fuerit cæteris Orbis Eccleſiis edita ſacra lege præſcriptum, quæ pariter cum ſeveritate clementiam haberet admixtam. Nam indulgendum pœnitentibus juſta cauſa illi ſtatuerunt; nimirum ſi vitæ exitus immineret, ſi ad futurum certamen perſecutione inſtante recipiendi atque armandi eſſent, qui olim extitiſſent militiæ deſertores; his vel aliis caſibus, quos ratio ſuaderet, voluerunt Eccleſiaſticam indulgentiam pœnitentibus impertiri; illis vero eam tantummodo denegari, qui abſque prævia pœnitentia indulgentiam procaciter poſcerent; quod conſtat ſemper in Eccleſia Catholica inviolabiliter cuſtoditum; nimirum ut, ſecundum Domini in parabola de Samaritano ſententiam (*b*), peccatorum vulneribus Præſules oleum & vinum infundant.

(*b*) *Luc. 10.*

XXXI. Dionyſius laborat contra Novatianum.

Cæterum non tantum hæc ſtatuens Cornelius Papa, & Cyprianus promulgans in Africa, adverſus ejuſmodi peſtem Novatianum gnaviter laborarunt; ſed quotquot ubique locorum Catholici eſſent Epiſcopi, quod ſcirent Romæ ſtatutum probantes, & in Romanæ Eccleſiæ ſententiam pedibus abeuntes, novæ Novatiani reſtiterunt impietati. Edidit inter alios ea in re Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus ſpecimen egregium, ut conſtat ex ſcriptis ab eo litteris ad Dionyſium tunc Eccleſiæ Romanæ presbyterum, quarum meminit Euſebius, dicens (*c*): *Quarta Dionyſii epiſtola de Baptiſmate ad Dionyſium Romæ tum quidem presbyterii munere donatum, non multo poſt tamen Epiſcopum illius Eccleſiæ factum, præſcripta eſt; ex qua teſtimonium quam præclarum ille ipſe Dionyſius Romanus propter incredibilem dicendi vim, & virtutem admirabilem, a Dionyſio Alexandrino conſecutus fuerit, ſatis conſtare poterit. Poſt alia quædam de Novatiano expoſita, ad hunc his fere verbis ſcribit: Contra Novatianum certe, qui Eccleſiam tam miſere diſcidit; qui fratres quoſdam ad impietatem atque blaſphemiam attraxit; qui ſceleſtiſſimam de Deo Patre doctrinam invexit; qui benigniſſimum Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum tamquam inclementem, & crudelem falſo calumniatus fuit; qui præter hæc omnia ſanctum baptiſmatis lavacrum abrogavit; qui fidem ac confeſſionem, quæ baptiſmum præcedunt, condemnavit; qui denique ab illis, qui aliquo vitiorum genere ſe infecerant, Spiritum ſanctum (quamvis ſpes eſſet reliqua illius aut in eorum mentibus permanendi, aut ad eos denuo redeundi) omnino depulit, fugavitque; non ſine cauſa grave odium concepimus:* Hæc Dionyſius; qui tantum abeſt ut Novatiano ad ſuæ communicationis partes eum quavis arte vel fucato colore adducere ſatagenti aſſenſum præbuerit, ut potius alios ab eo deceptos ipſe ſit conatus ad ſinceram reducere veritatem; ſiquidem Fabium Antiochenæ Eccleſiæ Epiſcopum titubantem, & Novatiani litteris, propemodum perſuaſum, ſuis ad eum datis litteris, in Catholica communione ſtabilire conatus eſt.

(*c*) *Euſeb. l. 7. c. 7.*

XXXII. Dionyſius quid ad Fabium Epiſcopum Antioch.

At de ejuſmodi Dionyſii ad Fabium Antiochenum litteris Euſebius (*d*) his verbis meminit: *Eidem Fabio, aliqua ex parte ad illius ſchiſma Novatiani inclinato, Dionyſius Epiſcopus Alexandriæ ſcribens, ubi cum alia multa de pœnitentia in litteris ad eum miſſis perſecutus fuiſſet; tum martyrum certamina, quæ Alexandriæ jam nuper ſubierant, oſtendiſſet; præter alias*

(*d*) *Euſeb. l. 6. c. 36.*

alias res geſtas, quas narrat, facinus præterea memorabile & plenum admirationis explicat; quod quidem huic noſtræ hiſtoriæ mandare, neceſſe putavi. Sic enim ſe habet. Hanc unam rem geſtam exempli gratia, quæ apud nos evenit, tibi exponam.

XXXIII. De Serapione dignum exemplum. *Erat quidam Serapion apud nos fidelis ſenex, qui licet magnam vitæ partem integre, & incorrupte tranſegiſſet, tempore tamen perſecutionis præ imbecillitate animi lapſus eſt: Hic ſæpenumero in Eccleſiam denuo recipi ſupplex poſtulabat; ſed nemo, quia idolis ſacrificaſſet, ejus poſtulationi aliquando auſcultavit, quin in gravem morbum delabens, triduo deinceps mutus & abſque ſenſu vixit; quarto autem die paululum relevatus, nepotem ad ſe accerſit, ſicque alloquitur: Quouſque filii me detinetis? properate obſecro, & me ocyus dimittite; aliquem ex presbyteris advoca ad me. Quæ cum dixiſſet, iterum fuit mutus. Puer currit ad presbyterum; nox jam erat. Ille forte morbo vexatus accedere ad eum non poterat; ſed tamen quoniam a me quidem mandatum dabatur, ut, qui jam eſſent e vita migraturi, ſanctorum myſteriorum (dummodo peterent, & vel maxime ſi antea, dum integra valetudine erant ſupplices petiviſſent) participes fierent, ſicque cum pace dimiſſi, & bona ſpe confirmati, ex hac luce decederent; puero exiguam quamdam Euchariſtiæ partem dedit, præcipiens, ut eam madefactam in os ſenis infunderet. Quam puer ſecum afferens, rediit. Cui jam appropinquanti, priuſquam cum eo quod geſtabat, intraret ædes; Serapion denuo voce recuperata, dixit: Veniſti fili? tametſi presbyter non poteſt venire, tu tamen præſta quod tibi in mandatis dedit, & dimitte me abire. Particulam igitur puer, quam apportarat, madefactam in os ſenis infudit. Atque ille ſimulatque eam pedetentim per fauces demiſerat, illico extremum ſpiritum edidit. An non igitur ſatis conſtat eum fuiſſe reſervatum, & uſque eo in vita manſiſſe, quoad eſſet penitus culpæ vinculis ſolutus? & ita labe, qua erat idolis immolando aſperſus, omnino deleta, poſſet pro multis bonis, quæ geſſiſſet in vita, in numerum confeſſorum referri?* Hæc Dionyſius, indicans pariter eaſdem leges in Ægypto ſervari ſolitas de lapſis, quæ Romæ antea atque etiam in Africa fuerant conſtitutæ; nimirum lapſos probandos prius in pœnitentia, nec niſi ea abſoluta recipiendos; illo tamen excepto caſu, cum pœnitens graviter laborans infirmitate, ex hac vita migraturus videretur; tunc quippe illi pacem dandam, & Euchariſtiam eſſe impertiendam, vel aliis; quibus ex cauſa communicandum recta ratio ſuaderet.

XXXIV. Quod autem ad Fabium Antiochenum Epiſcopum pertinet, ad illum Cornelius Papa (cujus præcipui muneris erat, quod Dominus Petro juſſerat & omnibus ejus ſucceſſoribus, confirmare labentes fratres) de Novatiano ejuſque ſchiſmatis origine atque progreſſu dedit epiſtolam, quam ſuperius recitavimus. Magnam ſane attuliſſe utilitatem Cornelii litteras de Novatiano tam exacte conſcriptas, ex eo poſſumus intelligere, quod Hippolytus ejuſdem Antiochenæ Eccleſiæ presbyter, jam penitus addictus Novatiano, reſipuerit; & ſubiturus martyrium, nobilem atque præclaram confeſſionem ediderit Catholicæ veritatis; cujus etiam natalis dies, una cum trophæo ſuæ profeſſionis, inſcriptus habetur Eccleſiaſticis monumentis, hoc inſignitus elogio (*a*): *Antiochiæ paſſio beati Hippolyti presbyteri; qui Novati ſchiſmate aliquantulum deceptus, ſed operante gratia Chriſti correctus ad unitatem Eccleſiæ rediit, pro qua & in qua poſtea illuſtre martyrium conſummavit. Hic rogatus a ſuis, quænam ſecta verior eſſet; execratus dogma Novati, eam fidem dicens eſſe ſervandam, quam Petri cathedra cuſtodiret, jugulum præbuit.* Cecinit itidem Hippolyti olim Novatiani confeſſionem Prudentius; licet commiſceat illum Hippolyto militi atque Hippolyto Portuenſi Epiſcopo: ſed tres illos inter ſe eſſe diſtinctos, noſtris Notis (*b*) perſpicue demonſtravimus. Sic autem cum de hoc agit, habet (*c*) Prudentius:

Confeſſio Hippolyti presbyteri.

(a) Martyrol. Rom. die 30. Januar.

(b) Martyrol. Rom. ubi ſupra.

(c) Prudent. Periſteph. hymn. 11.

Invenio Hippolytum, qui quondam ſchiſma Novati
Presbyter attigerat, noſtra ſequenda negans:
Uſque ad Martyrii provectum inſigne, tuliſſe
Lucida ſanguinei præmia ſupplicii.
Nec mirere ſenem perverſi dogmatis olim
Munere ditatum Catholicæ fidei:
Cum jam veſano victor raperetur ab hoſte,
Exultante anima, carnis ad exitium.
Plebis amore ſuæ, multis comitantibus ibat.
Conſultus quænam ſecta foret melior,
Reſpondit: Fugite o miſeri execranda Novati
Schiſmata: Catholicis reddite vos populis.
Una fides vigeat, priſco quæ condita templo eſt:
Quam Paulus retinet, quamque cathedra Petri.
Quæ docui, docuiſſe piget; venerabile martyr
Cerno, quod a cultu rebar abeſſe Dei.

Quo modo autem complures Orientales Epiſcopi, qui Novatiano inhæſerant, reddita Eccleſiæ pace, relicto eo, ad Catholicam Eccleſiam redierint, ſuo loco dicemus.

Sed antequam hoc anno perſecutio rurſum XXXV.

Synodus Antiochena de Novatianis.

ſum Eccleſiam infeſtaret, placuit Epiſcopis Orientalibus (eo quod cernerent Eccleſiam Antiochenam, ſchiſmate Novatiani æque diſciſſam, magnam paſſam eſſe jacturam) Antiochiæ Synodum habere; ad quam e Cappadocia, Aſia, Syria, atque Ægypto etiam conſtat fuiſſe vocatos Epiſcopos. Cujus quidem Concilii cum Acta exciderint, ex Dionyſii Epiſcopi Alexandrini litteris tantum Euſebius (*a*) meminit, dum recenſet epiſtolas ab ipſo diverſis ex cauſis ſcriptas; quibus facile declaratur Dionyſius, perinde ac Cyprianus in Africa, in Ægypto adverſus Novatiani ſchiſma magno ſtudio laboraſſe; id enim tituli Epiſtolarum, quæ ab ipſo eo argumento ſunt ſcriptæ, plane ſignificant. Nam ait Euſebius:

(a) *Euſeb. l.6. c. ult.*

XXXVI. Scripta Dionyſii Alexandrini.

Scribit præterea idem Dionyſius epiſtolam de Pœnitentia ad eos qui erant in Ægypto; in qua ſimulac vitiorum gradus deſcripſit, ea etiam, quæ ſibi videbantur ſtatuenda de iis qui ingruente perſecutionis tempeſtate lapſi fuiſſent, tradit. Extat item liber illius, ſeparatim ad Cononem Hermopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopum de pœnitentia ſcriptus; alius etiam hortatorius ad gregem Eccleſiæ Alexandrinæ, cui ipſe præfuit: & paulo poſt: *Epiſtolas porro ad fratres Laodicææ, quibus Thelymidres præerat Epiſcopus; & ad fratres Armeniæ, quibus Meruſanes Epiſcopus præficiebatur, de Pœnitentia itidem conſcripſit. His omnibus accedit epiſtola quam ad Cornelium Epiſcopum Romanum ſcripſit; eumque propter illius epiſtolam contra Novatianum*, quæ ad ejus manus pervenerat admodum commendat; in qua aperte oſtendit, ſe tum ab Heleno Ciliciæ Tarſenſis Epiſcopo advocatum, tum a reliquis qui cum eo erant, nempe Firmiliano Cappadociæ Epiſcopo, & Theoctiſto Epiſcopo Cæſareæ Palæſtinæ, ut ad Concilium Antiochiæ conventum adventaret, ubi quidam omni animi contentione Novatiani ſchiſma corroborare nitebantur:* & paulo poſt: *Eſt alia item Dionyſii epiſtola fratribus qui Romæ erant, de Miniſteriis Eccleſiæ, miſſa per Hippolytum; alia ejuſdem de Pace; ſcripta etiam alia de Pœnitentia: Confeſſoribus præterea, qui illic Novatiani opinione erant a veritate abducti, alia, iiſdem ad Eccleſiam denuo reverſis reductiſque alias duas miſit:* Hæc de epiſtolis Dionyſii Alexandrini, dicti ſchiſmatis occaſione datis, Euſebius, qui eas legit.

* *al. Novatum.*

XXXVII. De laude Martyrii libri ſcripti.

Idem vero auctor eodem quoque contextu recenſet ejuſdem Dionyſii epiſtolam, qua ſe certiorem factum diceret de obitu Fabii Epiſcopi Antiocheni; in locumque ejus fuiſſe ſubrogatum Demetrianum, admonuit. Porro Euſebius ſub horum etiam Imperatorum tempore illius mortem, hujus vero ſubrogationem in Chronico ponit. Idem quoque alias lucubrationes ejuſdem Dionyſii relegens, ſcriptum tradit ab eodem librum de Martyrio ad Origenem. Quo etiam tempore Cyprianus, de perſecutione ventura (ut dictum eſt) divinitus admonitus, cum in reparandis ad futurum certamen lapſis, tum in exhortandis Fidelibus ad promerendam martyrii coronam ſolicitus fuit. Tunc temporis enim ad Moyſen, Maximum, & alios nominatos ſæpius confeſſores de Laude martyrii præclarum libellum conſcripſit; quem indigniſſime tulimus a Momo illo (Eraſmum intelligimus) librorum omnium arbitro atque cenſore, Cypriani eſſe negari, illo uno peculiari ſibi argumento, quod viſus ſit ei a ſtylo Cypriani diverſus; parum memor, quid de ejuſdem auctoris dictione S. Auguſtinus (*b*) conſcribat, nimirum non ſemper eum ſervaſſe idem dicendi genus, nempe interdum ſublime ſectari & verborum exuberantia copioſum, aliquando vero uti humili atque ſummiſſo, ſed ſæpius temperato.

(b) *Auguſt. de Doctrin. Chriſt. l.4. c.12. & 21.*

XXXVIII.

Conferat quiſque prudens libellum illum cum libello Apologetico ad Demetrianum Proconſulem ſcripto, vel cum epiſtola ad Donatum (*c*), & plane ex iiſdem facierum lineamentis ab eodem auctore ſcripta eadem prodiiſſe cognoſcet; ſed & alia quoque Pamelius perſpicaci intuitu ſigna conſiderat, quibus germanum eſſe Cypriani libellum illum, quiſque facile judicabit. Auctor enim ea ſcriptione de Laude martyrii, quod ad ſubeundam animo libenti pro Chriſto mortem claſſicum caneret (quod argumenti ratio poſtularet) ſublimiori dicendi genere viſus eſt uti debere. Nec eſt par ratio, ſi idem ſcribens de Exhortatione martyrii eodem argumento libellum ad Fortunatum, humiliori uſus eſt dictione; nam (quod ille hoc poſtularat) totus auctor verſatur in genere deliberativo, paræneticamque ex inſtituto proſecutus eſt orationem. Sed de Laude martyrii ſcribens ad confeſſores, diverſam prorſus iniens dicendi rationem, pennis eloquentiæ ſe mirifice extulit.

(c) *Cypr. ep.2. edit. Pamel.*

S. Cypriani libellus de Laude Martyrii.

XXXIX. De Moyſi Martyrio.

Porro Moyſen ipſum, cæteris fama celebriorem, hoc ipſo anno martyrium conſummaſſe ante Concilium Romæ celebratum, litteræ Cornelii Papæ declarant, in quibus hæc de ipſius Moyſis martyrio habentur (*d*): *Cujus* (nempe Novatiani) *amentem audaciam & inſolentiam etiam Moyſes beatus martyr, qui nuper apud nos fuit eximio & admirabili martyrio decoratus, dum adhuc in vita manebat, perſpicue animadvertens; tum illi, tum aliis quinque presbyteris, qui una cum illo ſeſe ab Eccleſia ſegregaviſſent, Fidelium ſocietate, & communione interdixit.* Cæterum idem in (*e*) Martyrologio ſic paſſus ſub Decio dicitur; quod perſecutio ab auctore denominata, poſt obitum quoque ipſius, etiam Valeriani temporibus, multis

(d) *Apud Euſeb. l.6. c.35. in fin.*

(e) *Martyrol. Rom. 25. Nov.*

tis exemplis reperitur ſic dicta. In libro de Romanis Pontificibus, incerto tamen auctore, in Fabiano, idem Moyſes in carcere defunctus dicitur. Sed cum Cornelius adeo eximio Martyrio Moyſen decoratum prædicet; in theatro potius, ſpectante populo, quam in carcere abſque arbitro, eum martyrio coronatum fuiſſe putamus. Verum & multa alia ibi ſunt in quibus (quod ſuperius eſt demonſtratum) auctorem conſtat hallucinatum.

XL. Peſtis ingruens. Ex eodem quoque Cypriani libello de Laude martyrii, ſatis liquet immanem illam luem, quæ univerſum fere depaſta eſt Orbem, hoc anno cœptam fuiſſe; nam hæc ibi leguntur: *Quanta martyrii habenda ſit dignitas, ad cujus gloriam nos cogere etiam lues cœpit:* ſed quæ hoc anno exordiens majori acceſſione in dies aucta, ſequenti vero anno longe lateque diffuſa, in immenſum propemodum crevit immaniter ſæviendo. De ea, ejuſque origine atque progreſſu, agemus anno ſequenti. Hoc enim tempore haud adeo acriter invaſiſſe videtur genus humanum; nam, quantum ex rebus hoc anno geſtis conſtat, haud interceptus apparet humanæ conſuetudinis uſus. Ab hoc igitur anno numerandum eſt decennium illud, quo peſtis reperitur eſſe graſſata; quo etiam, ſecundo inchoante Imperii Galli & Voluſiani anno, & Domini ducenteſimo quinquageſimoquinto, ab Euſebio æque in Chronico ponitur. Una igitur ſimul progreſſa videtur cum perſecutione Imperatorum ſæviens peſtilentia; ut appareat, ſcelerum impiorum ultricem, & ſanguinis Chriſtiani eamdem vindicem prodiiſſe.

XLI. De perſecutione a Gallo, & Voluſiano excitata. At jam de ea quam excitatam diximus hoc anno a Gallo & Voluſiano perſecutionem in Eccleſiam Dei, hiſtoriam perſequamur. Dionyſius (*a*) Epiſcopus Alexandrinus, qui hoc vivebat tempore, in epiſtola ad Hermammonem, quam citat Euſebius, de ea agit his verbis: *Gallus neque Decii recogitavit calamitatem, neque antea ſecum quid tandem illum* (nempe Decium) *de gradu dejeciſſet diligenter conſideravit; ſed in eumdem lapidem, licet perſpicue ante illius oculos poſitum cum ſuo magno malo impegit. Qui, cum regnum ejus proſpero fortunæ flatu ferretur, & res omnes ad voluntatem fluerent, ſanctos ac pios viros, qui pro pace ejus Imperii, proque vitæ incolumitate enixe Deum precabantur, crudeliter exegit; & propterea una cum illis preces pro ipſo ad Deum fuſas penitus a ſe avertit:* Hæc Dionyſius.

(*a*) *Dionyſ. Alex. apud Euſeb. l.7. c.1.*

XLII. Romani ſub tributo. Maximam certe ſignificat ac plane memorabilem, ob Decii perſecutionem, illatam cladem Imperio, ex eaque divinæ ultionis de effuſo Chriſtiano ſanguine monumentum cunctis perſpicuum remanſiſſe; cum non Decius tantum (ut dictum eſt) miſerando interitu mox ſublatus, & filius pariter periiſſet; ſed tanta affectum clade Romanum Imperium fuerit, ut tunc primum, pro pace redimenda, Scythis Romanus populus tributum pependerit (*b*). Cum vero Gallus Imperator ipſo ſui Imperii exordio pacem Eccleſiæ reddidiſſet, atque adeo hac ex parte de Chriſtianis optime meritus eſſet, Eccleſiarum præſules, accepti beneficii memores, pro Galli ejuſque filii Imperatorum ſalute Deum enixius precabantur. At cum iidem conſopitam excitarent rurſus in Chriſtianos perſecutionem, eorum quoque felicitatis alea inverſa eſt; quænam vero mala tum ipſum, tum Romanum Imperium afflictarint, ſuo loco dicemus.

(*b*) *Pom. Lat. in Gallo.*

XLIII. Cyprianus quid de perſecutione ventura. Hanc ergo perſecutionem S. Cyprianus (ut demonſtratum eſt) oraculis divinis admonitus, antea ſubodoratus, feſtinavit pænitentes lapſos, in Eccleſiam reſtituere; eoſdemque ſic in caſtra receptos, ad prælium venturum divinis Sacramentis armare; & cum præſentes oratione, tum etiam abſentes ſuis ſcriptis in fide virtute conſtantiæ roboravit. Extat enim ejus argumenti præclara ejuſdem epiſtola, qua Tibaritanos (*c*) ad martyrii ſuſtinentiam cohortatus, quid de futura mox perſecutione eademque acerbiſſima acceperit, his verbis ſignificavit: *Cum Domini inſtruentis dignatione inſtigemur ſæpius; amplius & admoneamur; ad veſtram quoque conſcientiam admonitionis noſtræ ſolicitudinem perferre debemus. Scire enim debetis, & pro certo credere ac tenere, preſſuræ diem ſuper caput eſſe cœpiſſe, & occaſum ſæculi atque Antichriſti tempus appropinquaſſe, ut parati omnes ad prælium ſtemus, nec quicquam niſi gloriam vitæ æternæ & coronam confeſſionis Dominicæ cogitemus.*

(*c*) *Cypr. epiſt.66.*

XLIV. Acerbior perſecutio. *Nec putemus talia eſſe quæ veniunt, qualia fuerunt illa quæ tranſierunt; gravior nunc & ferocior pugna imminet, ad quam fide incorrupta & virtute robuſta parare ſe debent milites Chriſti; conſiderantes idcirco ſe quotidie calicem ſanguinis Chriſti bibere, ut poſſint & ipſi propter Chriſtum ſanguinem fundere:* & poſt multa: *Neque aliquis ex vobis, fratres dilectiſſimi, futuræ perſecutionis metu, aut Antichriſti imminentis adventu ſic terreatur, ut non Evangelicis exhortationibus & præceptis ac monitis cæleſtibus ad omnia inveniatur armatus. Venit Antichriſtus, ſed ſupervenit Chriſtus; graſſatur & ſævit inimicus, ſed ſtatim ſequitur Dominus paſſiones noſtras & vulnera vindicaturus:* Hæc & alia plura eos in fide corroborans Cyprianus. At non recens hæc connumerata eſt perſecutio; ſed quæ haud longo tempore, veluti Alcyoniorum dierum brevis pacis interſtitio, ſecuta antegreſſam Decii perſecutionem, ejuſdem quoque nomine (quod dictum eſt ſuperius) perſecutio eſt nominata. Quod autem hanc iterum repetitam,

tam, longe acerbiorem præterita fore prævideris; haud feſellit oraculum; quippe quæ a Gallo, & Voluſiano inſtaurata, & a Valeriano poſtea aucta temporis diuturnitate atque ſævitia priorem, quæ ſub Decio mota eſt, in omnibus ſuperavit.

XLV. Cyprianus ſuos hortatur ad Martyrium.

Tunc itidem eodem argumento, quo ad Tibaritanos, ad Fortunatum quoque librum ſcripſit de Exhortatione martyrii; hunc illum ipſum exiſtimamus Fortunatum Epiſcopum, ad quem (ut vidimus) alioſque collegas, idem Cyprianus, de quorumdam reſtitutione lapſorum conſultus, epiſtolam (*a*) ſcripſit. Porro opus illud eſſe Cypriani germanum, nemo, qui leviter ſaltem Cypriani operum lectioni aſſueverit, non intelligit; quod inſulſe nimis a quopiam tributum Hilario, Pamelius ab extemporaneo invaſore juſte ac legitime vindicat, ac Cypriano cuſtoditum ſervat. Videas in primis in ejuſdem exordio miram cum dicta epiſtola ad Tibaritanos etiam in ſententia ac verborum complexione conſenſionem: dum de perſecutione, & proximo (quem putabat) Antichriſti adventu, ſic loquitur: *Deſideraſti, Fortunate cariſſime, ut, quoniam perſecutionum & preſſurarum pondus incumbit; & in fine atque conſummatione mundi, Antichriſti tempus infeſtum appropinquare nunc cœpit: ad præparandas, & corroborandas fratrum mentes, de divinis Scripturis hortamenta componerem, quibus milites Chriſti ad cæleſte & ſpirituale certamen animarem:* & in fine: *Minatur Antichriſtus, ſed Chriſtus tuetur; mors infertur, ſed immortalitas ſequitur.*

(*a*) *Cypr. epiſt.* 53.

XLVI. Antichriſti Adventus proximus creditus.

Peculiare namque fuit ſanctis Patribus; ut qui ad Domini adventum ſolicite vigilarent; cum vehementiſſimam aliquam in Eccleſia Dei excitari perſecutionem cernerent, mundi exitium, Domini adventum, &, qui eum præcedere debeat, Antichriſtum exiſtimarent appropinquare. Id tempore Neronianæ perſecutionis urgentis, Domitiani, atque Severi, & aliorum, fuiſſe creditum, jam diximus, deque aliis dicturi ſumus. Porro eamdem rationem in commentario conſcribendo Cyprianus iniiſſe viſus eſt, quam ſcribens contra Judæos habuit in conſilio; nimirum ut per diſtincta capita, veluti penuarias cellas divinarum Scripturarum locis refertas, volumen illud perinde ac promptuarium elaboraret, ex quo innumera cohortandi Fideles ad ſubeundum martyrium (ut videre eſt) argumenta ſuppeterent. Ad hujuſmodi namque Cypriani exhortationes alludit Pontius diaconus in Vita ipſius, dum ait: *Quis martyres tantos exhortatione divini ſermonis erigeret? Quis denique tot confeſſores frontium notarum ſecunda inſcriptione ſignatos, & ad exemplum martyrii ſuperſtites reſervatos, incentivo tubæ cæleſtis animaret? Bene tunc, & vere ſpiritualiter contigit, quod vir tam neceſſarius, tam multis & tam bonis rebus a martyrii conſummatione dilatus eſt.*

Sed jam ad res Romanæ Eccleſiæ redeamus. Quam vehemens ibi, quantoque furore perſecutio hæc graſſari cœperit, perbrevis epiſtola Cornelii Papæ ad Lupicinum Viennenſem Epiſcopum ſcripta docet. More majorum namque Romanus Epiſcopus de perſecutione iterum excitata ad aliarum Eccleſiarum Epiſcopos litteras dedit, quibus eos ſtrenue agere hortabatur. Sed harum omnium unæ tantum extant litteræ, ad Lupicinum (*b*) (ut diximus) Viennenſem Epiſcopum in hæc verba conſcriptæ: XLVII.

(*b*) *Extat tom.* 1. *Biblioth. ſanct.*

Epiſtola Cornelii Papæ ad Lupicinum.

Scias, frater cariſſime, arcam Dominicam vento perſecutionis acerrime commoveri, & edictis Imperatorum Chriſtianos ubique tormentis variis affici; nam in urbe Romana Imperator ad hoc conſtitutus eſt; unde publice neque in cryptis notioribus Miſſas agere Chriſtianis licet. Exhortetur itaque charitas veſtra omnes credentes in Chriſtum, ne timeant eos qui occidunt corpus, ſed potius eum qui habet corpus & animam poteſtatem perdendi. Jam plures martyrio coronati ſunt. Ora ut perficiamus curſum noſtrum nobis a Domino revelatum. Vale frater in Domino, & ſaluta omnes qui nos amant in Chriſto: Hæc Cornelius ipſo perſecutionis exordio, antequam teneretur; coronatis interea nonnullis (ut ait) martyrio, & inter alios, cujus ipſe jam meminit litteris ſcriptis ad Fabium Epiſcopum Antiochenum, Moyſe Romano presbytero, ſub Decio olim jam prope biennium detento in vinculis.

Quod autem ait, Imperatorem Romæ ad hoc inſtitutum tunc fuiſſe; plane ſignificat XLVIII.

PAGIUS XI. *Libellus* de Exhortatione Martyrii, *& epiſtola Cornelii ad Lupicinum.*

A num. XLV. ad XLVIII. Hoc ipſo tempore poſt literas ad *Thibaritanos* datas, perſecutione non jam appropinquante, ſed incumbente, ad *Fortunatum* ſcripſit Cyprianus libellum *de Exhortatione Martyrii*, ut recte Baronius obſervavit, qui eodem tempore miſſam vult a Cornelio ad Lupicinum Epiſcopum Viennenſem epiſtolam, quæ Pearſonio, aliiſque multis adulterina viſa, præſertim quod in ea dicatur: *In urbe Romana Imperator ad hoc conſtitutus eſt*, ſcilicet ad perſecutionem proſequendam, quod recte Baronius interpretatur de Voluſiano quaſi tunc primo a patre Auguſti nomine inſignito. At, inquit Pearſonius, ad finem anni ſuperioris ante Conſulatum Auguſtus nominatus eſt, ut ex Nummis patet. Verum ideo anno elapſo Voluſianus Conſul deſignatus, quia Cæſar renuntiatus fuit. Cum vero anno inſequenti rurſus Conſul proceſſerit, factum id ex veteri more & juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam, quia ſcilicet hoc anno Auguſtus appellatus eſt. Baron. n. XLV. & XLVII.

A num.

ficat Voluſianum Galli filium a patre Auguſti nomine inſignitum; niſi intelligi placeat Hoſtilianum Perpennam; qui (inquit Aurelius Victor in Gallo) regnantibus Gallo & Voluſiano, Imperator a Senatu creatus, non multo poſt peſtilentia abſumptus eſt. Fortaſſe Senatus, quod videret Gallum & Voluſianum pacem reddidiſſe Eccleſiæ, ad exturbandos (quod cœperat Decius) Chriſtianos, hunc ipſum in Imperium provexit; Gallum vero & Voluſianum ex Senatus ſententia a Decio cæptam, & ab Hoſtiliano inſtauratam proſecutos eſſe Chriſtianorum vexationem. Errat plane Eutropius (a), qui Hoſtilianum, quem diximus, cum Gallo confundit; cum illi Vibius, & non Hoſtilianus, prænomen fuerit.

(a) Eutr. lib.6.

XLIX. Cornelii Papæ exilium.

Quod igitur Dionyſius Alexandrinus (ut vidimus) de Gallo Imperatore teſtetur, crudeliter exegiſſe ſanctiſſimos viros; id quidem in primis in Catholicæ totius Eccleſiæ Epiſcopum impie perpetratum, in ipſum nempe Cornelium Romanum Pontificem, conſtat; qui poſt glorioſam tum ſuam, tum totius Cleri ſibi catholica communicatione conjuncti confeſſionem exul mittitur ad Centumcellas (deſcribitur locus ille egregie a Plinio (b) Secundo). Illic vero poſitum Cornelium de proſtrata perfidia triumphantem S. Cyprianus (c) his litteris proſecutus eſt:

(b) Plin. Secund. lib.6.epiſt. 31.
(c) Cypr. epiſt.57.

L. Cyprianus ad Cornelium.

Cyprianus Cornelio fratri ſalutem.

Cognovimus frater cariſſime, fidei ac virtutis veſtræ teſtimonia glorioſa; & confeſſionis veſtræ honorem ſic exultanter accepimus, ut meritis ac laudibus veſtris nos quoque participes & ſocios computemus. Nam cum nobis & Eccleſia una ſit, & mens juncta, & individua concordia; quis non ſacerdos in conſacerdotis ſui laudibus tanquam in ſuis propriis gratuletur? aut quæ fraternitas non in fratrum gaudio ubique lætetur? Exprimi ſatis non poteſt, quanta iſtic exultatio fuerit & quanta lætitia, cum de vobis fortia, & proſpera comperiſſemus; ducem te illic confeſſionis fratribus extitiſſe; ſed & confeſſionem ducis de fratrum confeſſione creviſſe; ut, dum præcedis ad gloriam, multos feceris gloriæ comites; & confeſſorem populum ſuaſeris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri; ut non inveniamus quid prius in vobis prædicare debeamus, utrumne tuam promtam & ſtabilem fidem, an inſeparabilem fratrum charitatem. Virtus illic Epiſcopi præcedentis publice comprobata eſt; adunatio ſequentis fraternitatis, oſtenſa eſt, dum apud vos unus animus, & una vox eſt, Eccleſia omnis Romana confeſſa eſt.

LI. (d) Rom.5. Romanæ Eccleſiæ robur.

Claruit, fratres cariſſimi, fides quam de vobis beatus Apoſtolus (d) prædicavit. Hanc laudem virtutis, & roboris firmitatem jam tunc & in ſpiritu prævidebat, & præconio futurorum merita veſtra conteſtans, dum parentes laudat, filios provocabat. Dum ſic unanimes, dum fortes eſtis, magna cæteris fratribus unanimitatis, & fortitudinis exempla tribuiſtis. Docuiſtis granditer Deum timere, Chriſto firmiter adhærere, plebem ſacerdotibus in periculo jungi, in perſecutione fratres a fratribus non ſeparari, concordiam ſimul junctam vinci omnino non poſſe; quicquid ſimul petitur a cunctis, Deum pacis pacificis exhibere. Proſilierat adverſarius terrore violento Chriſti caſtra turbare, ſed quo impetu venerat, eodem impetu pulſus eſt; & quantum formidinis & terroris attulit, tantum fortitudinis invenit & roboris. Supplantare ſe iterum poſſe crediderat Dei ſervos, & velut tyrones & rudes, quaſi minus paratos, & minus cautos, ſolito ſuo more concutere. Unum primo aggreſſus, ut lupus ovem ſecernere a grege, ut accipiter columbam ab agmine volitantium ſeparare tentaverat; nam cui non eſt adverſus omnes ſatis virium, circumvenire quærit ſolitudinem ſingulorum; ſed retuſus adunati exercitus fide pariter & vigore, intellexit milites Chriſti vigilare jam ſobrios, & armatos ad prœlium ſtare; vinci non poſſe, mori poſſe; & hoc ipſo invictos eſſe, quia mori non timent; nec repugnare contra impugnantes (cum occidere innocentibus nec nocentem liceat) ſed prompte & animas & ſanguinem tradere; ut, cum tanta in ſæculo malitia & ſævitia graſſetur, a malis & ſævis velocius recedatur.

LII. Cornelii Papæ confeſſio.

Quale illud fuit ſub oculis Dei ſpectaculum glorioſum? quale in conſpectu Chriſti Eccleſiæ ſuæ gaudium, ad pugnam quam tentaverat hoſtis inferre, non ſingulos milites, ſed tota ſimul caſtra prodiiſſe? omnes enim conſtat venturos fuiſſe, ſi audire potuiſſent; quando accurrerit properanter, & venerit quiſquis audivit. Quot illic lapſi glorioſa confeſſione ſunt reſtituti? Steterunt fortes, & ipſo dolore pœnitentiæ facti ad prœlium fortiores; ut appareat nuper ſubitatos eſſe, & novæ atque inſuetæ rei pavore trepidaſſe; rediiſſe ad ſe poſtmo-

PAGIUS XII. *Cornelius PP. in exilium miſſus.*

A num.XLIX. ad LV. Cum menſe Julio Romæ non minus quam Carthagine aræ ubique fumarent, & Chriſtiani Diis ſacrificare recuſarent, *Cornelius* Romanus Pontifex a Gallo Imperatore in exilium miſſus, & quidem *Centumcellas*, ut ex Chronico Damaſi liquet. Menſe Auguſto Cyprianus ſcripſit ad *Cornelium* in exilio, ut dicitur, de ejus confeſſione, epiſtolam LX. quæ Pamelio eſt LVII. in qua ſe oſtendit incredibili lætitia exultare propter glorioſam confeſſionem Cornelii, & fratrum, ac præcipue lapſorum, qui in hoc agone reſtituti ſteterunt fortes & inſuperabiles. Quæ epiſtola a Baronio loco ſuo recitata.

Baron. n. XLIX.

modum, fidem veram, & vires ſuas de Dei timore collectas, ad omnem patientiam conſtanter & firmiter roboraſſe, nec jam ſtare ad criminis veniam, ſed ad paſſionis coronam.

LIII. Perſecutio gloria eſt Sacerdotum.

Quid ad hæc Novatianus, frater cariſſime? utrumne jam deponit errorem? an vero (qui dementium mos eſt) ipſis bonis & proſperis noſtris plus adactus eſt ad furorem? & quo magis ac magis dilectionis ac fidei creſcit hic gloria, illic diſſenſionis & zeli recrudeſcit inſania? nec vulnus ſuum miſer curat, ſed adhuc gravius & ſe & ſuos vulnerat? In perniciem fratrum lingua ſua perſtrepens, & facundiæ venenatæ jacula contorquens, magis durus ſæcularis philoſophiæ pravitate, quam philoſophiæ Dominicæ lenitate pacificus, deſertor Eccleſiæ, miſericordiæ hoſtis, interfector pœnitentiæ, doctor ſuperbiæ, veritatis corruptor, proditor charitatis? Agnoſcit ne jam qui ſit ſacerdos Dei? quæ ſit Eccleſia & domus Chriſti? qui ſint Dei ſervi, quos diabolus infeſtet? qui ſint Chriſtiani, quos Antichriſtus impugnet? Neque enim quærit illos, quos jam ſubegit; aut geſtis evertere, quos jam ſuos fecit. Inimicus & hoſtis Eccleſiæ, quos alienavit ab Eccleſia & foras duxit, ut captivos & vinctos contemnit & præterit; eos pergit laceſſere, in quibus Chriſtum credit habitare. Quamquam etſi aliquis ex talibus fuerit apprehenſus, non eſt quod ſibi quaſi in confeſſione nominis blandiatur; cum conſtet, ſi occiſi hujuſmodi extra Eccleſiam fuerint, fidei coronam non eſſe, ſed pœnam potius eſſe perfidiæ; nec in Domo Dei inter unanimes habitaturos eſſe, quos videmus de pacifica & divina domo furore diſcordiæ receſſiſſe.

LIV. Se invicem SS. Epiſcopi cohortantur.

Hortamur plane quantum poſſumus, frater cariſſime, pro charitate mutua qua nobis invicem cohæremus, ut, quoniam providentia Domini monentis inſtruimur, & divinæ miſericordiæ conſiliis ſalubribus admonemur appropinquare jam certaminis & agonis noſtri diem, jejuniis, vigiliis, orationibus inſiſtere cum omni plebe non deſinamus; incumbamus gemitibus aſſiduis, & deprecationibus crebris. Hæc ſunt enim nobis arma cæleſtia, quæ ſtare & perſeverare fortiter faciunt; hæc ſunt munimenta ſpiritalia & tela divina, quæ protegunt. Memores noſtri invicem ſimus; concordes atque unanimes utrobique pro nobis ſemper oremus, preſſuras & anguſtias mutua charitate relevemus. Et ſi quis iſtinc noſtrum prior divinæ dignationis celeritate præceſſerit; perſeveret apud Dominum noſtra dilectio; pro fratribus & ſororibus noſtris apud miſericordiam Patris non ceſſet oratio. Opto te, cariſſime frater, ſemper bene valere: Hucuſque ad Cornelium Cyprianus, noviſſimaque epiſtolarum, quæ ab ipſo ad Cornelium ſcriptæ reperiuntur; licet intercurriſſe inter ſe complures mutuæ litteræ dicantur; ſe ipſos enim invicem earum internuncio conſolatos eſſe, omnes affirmant.

LV. Cornelius Papa quando paſſus.

Antequam autem de Cornelii Papæ martyrio orationem inſtituamus, nodus hic ille ſolvendus eſt de tempore, ſub quibus potiſſimum Imperatoribus Cornelius paſſus eſſe probetur. Licet autem ex dictis de Fabiani martyrio, annoque uno & amplius vacantis ejus ſedis, ac inſtitutione Cornelii ſatis ſuperque perſpicue declaretur, ipſum, quem proxime ante Decii obitum creatum eſſe Romanum Pontificem exacte ex litteris Cypriani eſt demonſtratum, nullo pacto ſub Decio, ſed ſub Gallo & Voluſiano coronatum eſſe martyrio; tamen quoniam in libro de Romanis Pontificibus, cui inditus eſt titulus Damaſi, ſub Decio & cum Decio iniiſſe pro fide certamen, ac ſub ipſo conſummaſſe martyrium legitur; res eſt dilucidius demonſtranda. Error inde a Scriptoribus ſumptus videtur quod paſſim ferretur Cornelius in perſecutione Decii martyrio inſignitus; deceptus (quiſquis fuerit) auctor ille, dum, quod in perſecutione Decii factum eſſet,

PAGIUS XIII. *Cornelii PP. obitus.* Baron. n. LV. LVI. & ſeqq.

[1] A num. LV. ad LXIV. Menſe Septembri *Cornelius* Pontifex Romanus *Centumcellis* obiit die decima quarta illius menſis. Locum, in quo mortuus eſt, nos docet Chronicon Damaſi: *Poſt hoc Centumcellas expulſus, ibi cum gloria dormitionem accepit.* De die nos certiores facit Hieronymus in Catalogo, de Cypriano loquens: *Paſſus eſt ſub Valeriano & Gallieno Principibus, perſecutione octava, eodem die, quo Romæ Cornelius: ſed non eodem anno.* Conſtat autem, Cyprianum XVIII. Kal. Octob. paſſum eſſe, quo die in Martyrologiis utriuſque paſſio celebratur. Et non tantum eodem die menſis, ſed etiam ſeptimanæ, feria nempe tertia, ut oſtendit littera Dominicalis C. quæ tam hoc anno, quam anno Chriſti CCLVIII. quo Cyprianus martyrium fecit, in-

NOTÆ [1] IN veteribus Catalogis, ut in Corbeienſi, & Bucheriano, *Cornelius* ſediſſe dicitur *annis duobus, menſibus tribus, diebus decem*; ita & liber Pontificalis; in Foſſatenſi, & in Reginæ Suecorum, nunc Vat. apud Bollandum: *Anno uno, menſibus duobus, diebus tribus.* Euſebius lib. VII. Cap. II. *annis circiter tribus.* Mendoſum eſſe Bucherianum catalogum in Conſulibus deſignandis, ſub quibus Cornelius ſedit, atque etiam in annis Pontificatus, recte obſervaſſe Pagium, notat Couſtantius pag. 124. atque adeo ſediſſe volunt *annum unum, menſes tres ac dies decem*; ex quo fit, ut A. D. 251. die *IV. Junii*, *Cornelius* Pontificatum inierit, & A. D. 252. die *XIV. Septembris* martyrium adeptus fuerit.

eſſet, ſub ipſo Decio contigiſſe putavit; ſicque & quod ſub Voluſiano geſtum eſſet, ſub Decio actitatum, inconſulte correxit. Cæterum perſecutionem hanc ſub Decio ſemel cœptam, a Gallo & Voluſiano denuo reſtitutam, non duas eſſe numeratas, ſed unam eamdemque ab auctore qui eam indixit, eſſe denominatam, jam ſatis ſuperius dictum eſt. Sic igitur Cornelius Papa in perſecutione Decii recte dicitur coronatus, perperam tamen ponitur, vivente adhuc Decio, ſubiiſſe martyrium.

LVI. Sed quamquam ſuperius demonſtrata id ſatis aperte teſtentur; ad omnem tamen prorſus ea de re ambiguitatem tollendam, accedat teſtificatio Cypriani, qui ſcribens ad Lucium Papam (*a*), Cornelii ſuceſſorem, hæc ait: *Intelligimus, frater cariſſime, & tota cordis luce perſpicimus divinæ majeſtatis ſalutaria & ſancta conſilia: unde illic repentina perſecutio exorta ſit, inde contra Chriſti Eccleſiam, & Epiſcopum Cornelium beatum martyrem, voſque omnes ſæcularis poteſtas ſubito proruperit; ut ad confundendos hæreticos & retundendos, oſtenderet Dominus quæ eſſet Eccleſia, & quis Epiſcopus unus divina ordinatione delectus*. Cum igitur dicat S. Cyprianus repentinam perſecutionem exortam, & ſubito poteſtatem ſæcularem in Eccleſiam eſſe graſſatam, qua & Cornelius ſit martyr effectus: nihil eſt quod de temporibus Decii hæc poſſint intelligi, quem ſtatim poſt Cornelii electionem interemptum, redditamque fuiſſe Eccleſiæ pacem conſtat; multa quidem in pace Eccleſiæ eum cum Cornelio pertractaſſe, citatæ ſuperius complures ejuſdem Cypriani epiſtolæ, nec non ipſius Cornelii, luce clarius commonſtrant.

(*a*) *Cypr. epiſt.* 38.

Sub Gallo & Voluſiano Cornelii Martyrium.

LVII. Quamobrem repentinam hanc excitatam perſecutionem, qua Cornelius ſublatus eſt, ſub Gallo & Voluſiano, qui eam (ut dictum eſt auctore Dionyſio Alexandrino ſuorum temporum ſcriptore) poſt pacem Eccleſiæ redditam excitarunt, contigiſſe, neceſſe eſt affirmare. Huic adeo certæ & exploratæ in omnibus veritati, ut in re comperta, Euſebius (*b*) tum in hiſtoria, tum in Chronico abſque ulla dubitatione adſtipulatur; cui conſentit S. Hieronymus (*c*), qui ait S. Cornelium ſub Gallo & Voluſiano ſediſſe. Iiſdem quoque adeo manifeſtis rationibus reliqui omnes, quorum immenſus eſt numerus, erroris redarguuntur, qui in eamdem de tempore Martyrii Cornelii Papæ ſub Decio ſententiam abierunt. Sic & illi pariter confutantur, qui ſub Valeriano & Gallieno Imperatoribus dixerunt S. Cornelium martyrio coronatum, ut Metaphraſtes in Eugenia, & Ado Viennenſis in Chronico, & Acta quædam paſſionis Cypriani mendoſa. Nam Dionyſius (*d*) Alexandrinus, qui hæc ob oculos habuit, plane teſtatur, ſub Valeriano aliquandiu Eccleſiam quieviſſe, ipſumque de Chriſtianis bene meritum fuiſſe. Quamobrem ſi ad Valeriani perſecutionis tempora perducendum eſt Cornelii martyrium, ad quinquennium eum ſediſſe dicendum eſſet; quod quidem, plurimis refragantibus, nemo vel potuit cogitaſſe.

(*b*) *Euſeb. l.* 7. *c.* 1. 2.

(*c*) *Hieron. de Scrip. Eccl. in Cornel.*

(*d*) *Apud Euſeb. l.* 7. *c.* 9.

LVIII. Cum igitur tot tantiſque undique comparatis atque probatis de tempore ſedis Cornelii teſtimoniis, & de martyrio ejus ſub iiſdem Gallo & Voluſiano Imperatoribus conſummato, cuncta (ni fallimur) certa ſint atque perſpicua in omnibus reddita; ut hoc anno potius quam ſequenti, decimaquarta Septembris (ut habent tabulæ Eccleſiaſticæ, quibus natalis martyrii ejus dies eſt perpetua memoria conſecratus) eum exiſtimemus martyrio inſignitum; illud magnopere perſuadet, quod cum æque exploratum reddatur ex iis quæ dicturi ſumus in Lucio, ipſum quoque Lucium ſub Gallo & Voluſiano eſſe paſſum; hoc anno Cornelium, qui eum præceſſit, dicta die ſubiiſſe martyrium, opus eſt affirmare. Verum quod ſedis Cornelii duos, alii tres vel circa annos ponant, cum re vera nec biennium expleſſe conſtet; inde accidiſſe videtur, quod omnibus illis incompertum penitus fuerit magnum illud vacationis ſedis Fabiani temporis interſtitium: quod nonniſi ex S. Cypriani citatis epiſtolis, iiſdemque diligenter inſpectis, aſſequi licet; quamobrem ignorato ſemel tempore quo ipſe Cornelius ſedere cœpit, tempus quoque in ſede expletum eos oportuit præteriiſſe. Quæ vero de Actis ejus martyrii ſint memoriæ commendata, & ab Adone (*e*) in ſuo Martyrologio recitata, atque a nobis ex antiquis ſcriptis libris accepta, diligenter recognita & emendata, hic deſcribere non præ-

Menſis & dies martyrii Cornelii Papæ.

(*e*) *Ado.* 24. *Sept.*

PAGIUS in curſu erat. Annum nos edocet Chronicon Damaſi, in quo legitur, *Cornelium* ſediſſe a Conſulatu utriuſque Decii *uſque Gallo & Voluſiano*, qui præſenti anno nomen dedere. Neque in annum ſequentem obitus ejus ullo modo rejici poteſt, cum *Stephanus* ipſe, qui poſt mortem *Lucii* Cornelii ſucceſſoris Epiſcopatum obtinuit, *a Conſulatu Voluſiani & Maximi* ſediſſe dicatur, qui anno proximo Conſules fuiſſe noſcuntur. Papebrocius in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum veterum Pontificum exiſtimat, *Cornelium* quinto die Auguſti currentis anni morte affectum, die XIV. Septembris Romam tranſlatum, eumque diem, ut magis celebrem, Natali ejus attributum fuiſſe. Sed ex iis, quæ initio ejus Pontificatus, ac mox diximus, liquet, eam conjecturam admittendam non eſſe. Verius ſcripſit Vir eruditiſſimus, Acta Cornelii ſuppoſititia eſſe & adulterina. Varia etiam frivola & inania de morte & exilio Cornelii Liber Pontificalis & Ado in Martyrologio habent, quæ fruſtra Baronius explicare conatus eſt.

prætermittimus, ſcripto in margine nomine Decii, quod in textum irrepſerat, & Voluſiani (ut par erat) in textum reſtituto, cui (ut ex Cornelii litteris demonſtratum eſt) una cum Imperio a patre eſt perſecutio demandata:

LIX. *Cum vero Cornelius una cum presbyteris & diaconibus Romanæ Eccleſiæ Centumcellas miſſus exularet; Voluſianus Auguſtus* * *audiens frequentem ad eum concurſum, quodque multi ad eum ſcriberent, & de beato Cypriano id faciente, qui tunc ad eum ſcripſerat de Celerino lectore, qui multa tormenta paſſus erat, & alia de ſuſcipiendo martyrio; juſſit eum ad ſe Romam perduci. Exhibituſque eſt ei noctu, & in Tellude, Præfecto quoque Urbis præſente; auditus, & ab eo interrogatus eſt: Sic definiſti, ut nec deos conſideres, nec præcepta Principum, nec majorum, nec noſtras minas timeas, ut contra Rempublicam litteras accipias & dirigas? Cornelius Epiſcopus reſpondit: Ego de corona Domini litteras accepi, non contra Rempublicam:* nominat coronam Domini fidelem Chriſti plebem. Peculiare erat, per coronam intelligi populi multitudinem vallantem Epiſcopum. Niſi fortaſſe Cornelius, per coronam Domini, ſignificare voluit coronam martyrii; cujus argumenti ſunt litteræ, quas accepit a Cypriano, a nobis ſuperius recitatæ. Iratus Imperator eum a ſuo conſpectu amoveri juſſit, utque os ejus plumbatis cœderetur, & ſacrificium Marti cogeretur offerre, &, ſi facere recuſaſſet, capite plecteretur. Sed illo repugnante hoc facere, lata eſt ſententia ut duceretur.

* *al.* Decius Cæſar. Acta paſſionis Cornelii.

LX. *Tunc Cerealis, cujus cura Cornelius cuſtodiebatur, rogavit beatum Papam, ut veniret in domum ſuam, atque viſitaret uxorem ſuam, quæ annis quindecim* * *jacebat paralytica (erat illi nomen Salluſtia.) Ingreſſus eſt Cornelius in domum Cerealis cum duobus presbyteris, & uno clerico lectore. Dedit autem hanc orationem beatiſſimus Papa, dicens; Domine Deus creator omnium viſibilium, & inviſibilium, qui dignatus es ad nos peccatores venire, ut nos ſalvos faceres; tu erige alliſam hanc famulam tuam, & dona ei miſericordiam tuam, ſicut cæco nato donaſti lumen, ad cognoſcendam gloriam tuam. Et tenens manum Salluſtiæ, erexit eam, dicens: In nomine Jeſu Chriſti Nazareni ſurge, & ſta ſupra pedes tuos. Quæ protinus ſurrexit clamans, & dicens: Vere Chriſtus eſt Deus, & Dei Filius. Et dixit tunc Cornelio: Per Chriſtum te conjuro, baptiza me. Et currens implevit vas aqua, & attulit ei. Viſo tanto miraculo, milites quoque qui erant cum Cereali omnes ſe ad Cornelii Papæ pedes poſuerunt, timentes, atque petentes ſe quoque baptizari velle. Cornelius videns Dei manum in his omnibus, baptizavit eos, & obtulit pro eis ſacrificium laudis; & ſic participati ſunt omnes corpore & ſanguine Domini noſtri Jeſu Chriſti.*

* *al.* quinque Cerealis uxor ſanatur a S. Cornelio.

Audivit hæc omnia Imperator, & mittens tenuit omnes qui erant ex domo Cerealis credentes, cum militibus baptizatis; qui ſimul cum beato Cornelio ducti ſunt ad ſacrificandum. Ducti ſunt autem foras muros portæ Appiæ ad templum Martis, ut ſacrificarent. Sed illi facere nolentes, atque expuentes in templum decollati ſunt una cum beatiſſimo Papa numero viginti unus, & cum eis Cerealis quoque cum uxore ſua Salluſtia, decimo-octavo Kalendas Octobris. Eadem vero nocte venit beata Lucina cum clericis & familia ſua, & rapuit corpora martyrum, & ſepelivit ea in agro ſuo, in crypta ubi eſt * *cæmeterium Calliſti:* Hucuſque Acta paſſionis Cornelii & ſociorum; quibus perpauca addidimus, quæ amplius habet noſter codex manuſcriptus; quæ Ado, aliud fortaſſe nactus exemplar, vel brevitate ea nimis contrahens prætermiſit. Quod vero in Tellude, ſeu Tellure Cornelius Papa ductus ſit cauſam dicere; templum erat in quo ſæpe Senatus cogi conſuevit, ut apparet ex Cicerone (*a*), Dione, & aliis. Sed & de templo Martis extra portam Capenam, Livius (*b*) & alii meminerunt. LXI.

LXI. Martyrium Cornelii & ſociorum.

* *al.* juxta

(*a*) *Cicer. Philipp.* 1. *Dio hiſt. Rom. lib.* 44. & 46.
(*b*) *Livius lib.* 7. *Decad.* 1.

Quod vero Acta quædam paſſionis Cypriani recenſeant Cornelii Papæ martyrium ſub Imperio Valeriani & Gallieni; agemus ea de re ſuo loco pluribus. Rurſus vero quod exploratiſſimum ſit, eadem die, etſi non eodem anno quo Cyprianus, S. Cornelium conſummaſſe martyrium, nempe decima-quarta die menſis Septembris; manifeſtum eſt erraſſe auctorem libri de Romanis Pontificibus qui adſcribitur Damaſo, dum ad menſem Martium ejus Martyrium referre videtur illis verbis quibus eſt prolata ſententia: *Quod ſi non fecerit, capite truncetur. Poſt hoc, ideſt, tertio Nonas Martii, antequam paſſus eſt, omnia bona Eccleſiæ tradidit Stephano Archidiacono. Hoc factum eſt. Qui cum adorare non vellet, decollatus eſt in loco ſupradicto:* ita ibi. Si igitur poſt latam ſententiam capitis ea die Martii, illud actum cum Stephano, & nulla alia interpoſita mora ductus eſt; plane eo ſaltem menſe eum martyrio coronatum fuiſſe, auctor videtur ſignificare voluiſſe; qui ex iis quæ dicta ſunt, manifeſti mendacii redarguitur. LXII.

Adnumerat S. Hieronymus eumdem Cornelium inter ſcriptores Eccleſiaſticos, dicens: *Cornelius Romanæ urbis Epiſcopus, ad quem octo Cypriani extant epiſtolæ, ſcripſit epiſtolam ad Flavianum (alii hunc dicunt Fabium) Antiochenæ Eccleſiæ Epiſcopum, de Synodo Romana, Italica, & Africana; aliam de Novatiano, & de his qui lapſi ſunt; tertiam de geſtis Syno-*

LXIII. Scripta Cornelii Papæ.

nodi; quartam ad eumdem Flavianum valde prolixam, & Novatianæ hæreſeos cauſas & anathema continentem. Rexit Eccleſiam annis duobus ſub Gallo & Voluſiano. Cui ob Chriſtum martyrio coronato ſucceſſit Lucius: Hucuſque Hieronymus. Quod vero ordinatio nulla a Cornelio facta legatur; temporis, quo ſedit, brevitatem arguit, cum vix aliquem alium ſit reperire, qui abſque ordinatione pontificatum exegerit. Vacaſſe poſt obitum ejus ſedem dies trigintaquinque, emendatiores codices habent.

LXIV. *Lucius Papa.* Succeſſit in locum ejus Lucius Romanus ex patre Porphyrio, unus ex presbyteris confeſſoribus, quos diximus cum Cornelio exulaſſe; qui una cum collegis poſt Cornelii necem Romam reſtitutus, & electus eſt Pontifex. Creato Lucio Romano Pontifice, mox ut id S. Cyprianus audivit, ad eum congratulans ſcripſit epiſtolam, cujus ipſe meminit (a) in poſteriori ad eundem poſt reditum miſſæ: *Et nuper quidem tibi, frater chariſſime, gratulati ſumus, cum te honore geminato in Eccleſiæ ſuæ adminiſtratione Confeſſorem pariter & Sacerdotem conſtituit Divina dignatio.*

(a) *Cypr. epiſt.* 58.

PAGIUS XIV. *Lucius fit Papa.* Baron. n. LXIV. Ad num. LXIV. In Chronico Damaſi de Lucio Cornelii ſucceſſore legitur: *Lucius annos tres, menſes octo, dies decem. Fuit temporibus Galli & Voluſiani uſque Valeriano III. & Gallieno II. Hic exul fuit, & poſtea nutu Dei incolumis ad Eccleſiam reverſus eſt, * tertio Nonas Martias Conſulibus SS.* Bucherius ait, poſt ea verba, *reverſus eſt*, videri deeſſe, *deceſſit*. Verum, ut inquit Pearſonius, totus locus maxime corruptus; neque quicquam aliud inde colligi poteſt, quam Lucium, Gallo & Voluſiano Conſulibus, ordinatum eſſe. Nam Gallus & Voluſianus uſque ad tertium Valeriani Conſulatum non pervenere. Secundo, quod ibidem dicatur, Stephanum Voluſiano & Maximo Coſſ. inauguratum eſſe biennio ante tertium Valeriani Conſulatum. Ac denique Lucium & Stephanum iiſdem Conſulibus ordinatos eſſe [1].

XV. *Ordinatus eſt menſe Septemb.* Certum itaque dumtaxat, Lucii ordinationem poſt diem XIV. Septembris contigiſſe. Verum dies ejus ordinationis, duratio Sedis, ejuſque poſt Cornelii mortem vacatio in obſcuro ſunt. Liber Pontificalis poſt Cornelii obitum ait, ceſſaſſe Epiſcopatum dies XXXV. ſed minus intervallum verbis Cypriani magis congruit. Pearſonius decem dies, qui ſoli in Chronico Damaſi veri eſſe poſſunt, ſumit, & tot menſes adjicit, quot ab obitu Cornelii ad exitum Lucii numerari poſſunt; qui quinque tantum integri ſunt. Eutychius quidem menſes octo, Euſebius totidem, ſed non integros, Nicephorus Lucio haud ſeptem integros, tribuit, qui veritatem proxime attingere videtur. Quare exiſtimat Pearſonius, Lucium Romæ ordinatum eſſe die Septembris vigeſimo quinto, menſes quinque integros, & dies decem ſediſſe, & quarto die menſis Martii anni inſequentis obiiſſe. Quæ opinio ceteris præferenda. Nam non audiendus Papebrocius loco laudato, ubi ſcribit, Lucium die XXIII. Junii præſentis anni Cornelii Vicarium creatum eſſe, eidem ſucceſſiſſe die nona Octobris, ac ſediſſe annos duos, menſes octo, dies decem uſque ad quartum Martii anni CCLIV. Præterquam enim quod Vicariatus ille ſuppoſititius, uſque ad eum annum Lucius pervenire non potuit.

XVI. *S. Cyprianus litteras communicatorias ad Lucium ſcribit.* Menſe Octobri ineunte *Lucius* a perſecutoribus in vitæ diſcrimen adductus eſt. Cumque jam *Cyprianus* tum ordinationis, tum confeſſionis ejus certior factus eſſet, ipſe cum Collegis ſuis literas communicatorias ad *Lucium* ſtatim dedit. Quæ quidem non ſuperſunt, ſed earum ſatis diſerte meminit ipſe Cyprianus in exordio epiſtolæ ad eundem poſt reditum miſſæ: *Et nuper quidem tibi, frater chariſſime, gratulati ſumus, cum te honore geminato in Eccleſiæ ſuæ adminiſtratione Confeſſorem pariter & Sacerdotem conſtituit Divina dignatio.* Launoius hoc argumento ductus id negavit: *Cyprianus*, inquit, *ſe quidem gratulatum fuiſſe ait, ſed gratulatum ſe per literas non ait. Et revera Cyprianus ſecum & cum aliis Epiſcopis de gemino Lucii honore gratulari potuit, quamvis per alias ab citata literas non fecerit.* Sed ratio illa frivola: nam, ut ait Pearſonius, Cyprianus & Collegæ ſignificant, ſe non minus poſt reditum gratulatos eſſe Lucio, quam poſt ordinationem & confeſſionem eidem gratulati fuerant. Non dicunt, ſe ſibi; ſed illi gratulatos eſſe tempore utroque; & male Launoius vocem *ſibi* utrobique omiſit, nec vim ejus perſpexit; neque animadvertit, hanc eſſe ſolennem in epiſtolis Cypriani formam, ut in illa ad Confeſſores de Mappalico: *Exulto lætus & gratulor, fortiſſimi & beatiſſimi fratres, cognita Fide & virtute veſtra.*

Baron. ann. 256. n. 111. & ſeqq.

XVII. *Lucius & Cornelius Papa in exilium miſſi.* Cum autem Gallus Imperator Lucium, non minus fortiter quam Cornelium, confeſſionem nominis facere, & plebem ad moriendum pro Fide Chriſtiana impellere videret, illum etiam pari exilio mulctavit. De quo Chronicon Damaſi: *Hic exul fuit.* De hac re præcipue intelligenda ſunt illa Dionyſii Alexandrini verba apud Euſebium lib. 7. cap. 1. ubi de Gallo ait: τοὺς ἱεροὺς ἄνδρας τοὺς περὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ καὶ τῆς ὑγιείας πρεσβεύοντας πρὸς τὸν Θεὸν ἤλασεν. Quæ ſic Valeſius vertit: *Viros ſanctos, qui pro pace & incolumitate ipſius preces ad Deum allegabant, inſectatus eſt.* Chriſtophorſonus ultimum verbum ſic interpretatur, *crudeliter exegit*. Sed, ut obſervat Pearſonius, ἤλασεν eſt, *agitavit, ſuis ſedibus expulit, in exilium miſit*, ut Coriolanus Dionyſio Halicarnaſſenſi dicitur, φυγῇ ἀιδίῳ ἐλαθεὶς, *exilio perpetuo multatus*. Gallus itaque Cornelium & Lucium cum aliquibus ex Clero Romano, qui proprie πρεσβεύειν πρὸς τὸν Θεὸν dicuntur, exilio multavit.

XVIII. *Sub Gallo Chriſtiani Romæ tantum vexati.* Ex his Dionyſii Alexandrini verbis aliiſque conjecturis colligo, Galli & Voluſiani perſecutionem localem fuiſſe, ac Romæ tantum excitatam; indeque factum, ut neque Euſebius in Chronico, neque Divus Auguſtinus lib. 18. de Civit. Dei cap. 51. neque Sulpitius Severus eam numeraverint, neque Euſebius in Hiſtoria Martyres ſub Gallo & Voluſiano paſſos memorarit. Imo Oroſius qui lib. 7. decem perſecutiones, quibus Eccleſia afflicta, cum decem plagis, quibus percuſſa eſt Ægyptus, confert, ſeptimam

NOTÆ [1] LUcius ex Euſebio lib. VII. cap. II. vix *octo menſium* ſpatio Pontificalem ſedem tenuit. Obiit autem ex veterum ferme omnium martyrologiorum conſenſu die *quarto, vel quinto Martii*; ex quo elicitur, non *menſes octo*, ſed *quinque* tantum ſolidos, & duos inchoatos Eccleſiæ præfuiſſe. Immaniter in *Lucio* labitur Bucherianus catalogus, & liber Pontificalis, ut oſtendit Conſtantius pag. 206. & 207. Electus eſt igitur A. D. 252. & die *quarta vel quinta Martii* anni inſequentis Martyr occubuit.

eriori ad eumdem data, ſed non extat. Apparet quoque ex eadem Cypriani ad eum ſcripta epiſtola, haud poſt multum temporis a creatione ſua fuiſſe ipſum Lucium a perſecutoribus relegatum. At quo modo in Urbem fuerit denuo reſtitutus, cum poſteriorem ed eum Cyprianus dedit epiſtolam, dicemus anno ſequenti. Mentio quoque habetur de Lucii exilio in libro de Romanis Pontificibus.

LXV. De Martyribus ſub Voluſiano.

Quod autem ſpectat ad cætera in diverſis Provinciis ſanctorum certamina; etſi ipſa martyrum Acta exciderint, & quæ reperiuntur, Decianæ perſecutionis nomine obſignentur, quod una eademque (quod dictum eſt ſæpius) cenſeretur; illud tamen exploratum habetur, in hoc ſecundo certamine non tantum Fideles illos, qui tempore prioris pugnæ ſub Decio exantlatæ fortes extiterunt, victores apparuiſſe, ſed &

PAGIUS mam plagam ſub Gallo & Voluſiano deducit ex peſtilentia, quæ omne propemodum genus hominum & pecudum neci dedit, non vero ex tormentis Fidelibus inflictis. Cap. enim 14. ait: *Gallus Hoſtilianus regnum adeptus vix duobus annis cum Voluſiano filio obtinuit. Exoritur ultio violati nominis Chriſtiani; & quatenus ad profligandas Eccleſias edicta Decii cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum peſtis extenditur: nam nulla fere Provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali peſtilentia correpta atque vaſtata ſit. Hac ſola pernicie inſignes Gallus & Voluſianus*; ubi tamen Gallum cum Hoſtiliano Decii filio perperam confundit. Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib. 7. cap. 22. poſtquam locutus eſt de iis, quæ in Decii perſecutione Chriſtiani paſſi eſſent, de iis quæ Gallo & Voluſiano imperantibus ſuſtinuiſſent, ait: *Poſt hæc* (ſcilicet poſt perſecutionem Decianam) *bellum & fames excepit*; (Barbaris videlicet in Imperium Romanum undique irruentibus) *quæ quidem nos cum Gentilibus junctim pertulimus*. (Nam eæ irruptiones non minus Chriſtianos, quam Paganos afflixere) *Et ea quidem mala, quibus nos attriverant, ſoli ſuſtinuimus*. (Videtur hic loqui Dionyſius de Cornelii & Lucii Pontificum Romanorum perſecutione) *Quæ autem ſibi invicem intulerunt, ac paſſi ſunt, eorum partem toleravimus. Sed rurſus oblectavit nos pax illa, quam nobis ſolis Deus indulſit. Cum autem breviſſimo temporis ſpatio nos & illi reſpiraſſemus, repente ingruit lues illa*, &c. Loquitur Dionyſius de peſte illa generali, quæ autumno currentis anni exorta eſt, quamque Zonaras in Æthiopia cœpiſſe teſtatur; quæ ideo ſub hujus anni finem, poſt martyrium nempe Cornelii, & Lucii relegationem, Alexandriam invaſit. In Oriente itaque perſecutio ſæviſſe non videtur.

XIX. *Perſecutio in Africam non penetravit.*

[1] Sed nec ea in Africa graſſata. Cyprianus enim in epiſtola LXI. quæ Pamelio eſt LVIII. indicare videtur, perſecutionem non in Africa, ſed tantum Romæ ſuſcitatam fuiſſe, quando eidem gratulans de reditu ſuo ab exilio ait: *Intelligimus Divinæ majeſtatis ſalutaria & ſancta conſilia; unde illic* (nempe Romæ) *repentina perſecutio nuper exorta ſit, unde contra Eccleſiam Chriſti & Cornelium beatum Martyrem, voſque omnes ſecularis poteſtas ſubito proruperit: ut ad confundendos Hæreticos oſtenderet Dominus, quæ eſſet Eccleſia; quis Epiſcopus ejus unus, Divina ordinatione delectus; qui cum Epiſcopo Presbyteri Sacerdotali honore conjuncti*, &c. Ubi indicare videtur Cyprianus, inquit Lombertus in Præfatione ad Opera S. Cypriani, perſecutionem Romæ excitatam *ad confundendos Hæreticos*, nempe Novatianos, & ut *oſtenderet Dominus quæ eſſet Eccleſia*, Romana nempe, de qua ſola ibi agitur, utpote in qua Novatianus, non obſtante Cornelii ordinatione, ſeſe eligendum Epiſcopum voluerat. Præterea neque in epiſtola citata ad Lucium, neque in altera ad Cornelium, alicujus Chriſtiani in Africa ſub Gallo paſſi meminit Cyprianus; qui cum dicat, ideo permiſiſſe Deum brevem hanc & ſubitam perſecutionem, *ut oſtende-*

NOTÆ [1] Vix impetrare a me poſſum, quin cum ſere omnibus ætatis noſtræ Criticis ac præſertim cum clariſſimo Benedictino editore operum S. Cypriani, in vita illis præfixa pag. *66.* agnoſcam turbinem perſecutionis ſub Gallo & Voluſiano ipſam quoque Africam corripuiſſe. Probant id revelationes factæ Cypriano hoc anno 252. de imminente quadam perſecutione, quæ enim intelligi vix poſſunt de perſecutione Valeriani poſt quinque vel ſex annos in Chriſtianos mota. Inſuper & huc ſpectare Epiſtolam 81. contra alios diverſa ſentientes idem Cl. Editor egregie probat. Namque ibi ſermonem non eſſe de perſecutione Decii ex eo intelligimus, quod obiiſſe jam Rogatianum (qui poſt Decii perſecutionem in carcere perſeveravit) & Feliciſſimum aperte deſignat S. Cyprianus, dum rogat Fideles ut ſequantur in omnibus Rogatianum presbyterum *glorioſum ſenem, qui excipiens ferocientis populi impetum*, ait, *primum hoſpitium vobis in carcere præparavit, & metator quodam modo veſter nunc quoque vos antecedit. Quod ut conſummetur in vobis aſſiduis orationibus Dominum deprecamur, ut initiis ad ſumma pergentibus, quos confiteri faciat, & coronari*. Suadet hic Cyprianus Confeſſores ut ſequantur Rogatianum presbyterum, a quo præparatum fuiſſe illis dicit primum hoſpitium in carcere, & nunc pariter illos antecedere, nempe in Cœlo. Inſuper ſi tunc in carcere ſuperfuiſſet Rogatianus, admonuiſſet illos, ut præſentem intuerentur, & ſolatium ab illo reciperent. Igitur ſi tunc jam obierat Rogatianus, in hac epiſtola deſignari non poteſt Decii perſecutio in qua non mortem, ſed carcerem Rogatianus toleraverat. Nec etiam ſermo ibi eſſe poteſt de perſecutione ſub Valeriano, cujus primos impetus ipſe Cyprianus tulit. Nec tot annis detentus fuiſſe in carcere Rogatianus videtur, quot a Decio uſque Valerianum excurrunt. Igitur ſi Rogatianus cum ſocio Martyr deceſſit, ejus paſſio non ad aliam quam ad perſecutionem Galli & Voluſiani referenda eſt. Sicut etiam ſub Gallo & Voluſiano in carcere detenti videntur Confeſſores illi, ad quos epiſtola hæc Cypriani dirigitur; nam ſi Valeriani perſecutio illos corripuiſſet, tunc utique Cyprianus ſuarum etiam perpeſſionum, quas ſtatim exoriente perſecutione toleravit, meminiſſet. Nec eſt cur ab exilio, quod ſub Valeriano ſuſtinuit, ſcripta hæc cenſeat Pearſonius, eo quod aſſerit Cyprianus, ex loci conditione impediri, ne ad illos veniat. Loci enim conditio nihil eſt aliud hic, quam dignitas & munus Epiſcopi, nam Martyres in carcere adire, non Epiſcopos, nec Presbyteros, ſed Diaconos tantummodo mos erat.

& infirmos illos milites, qui in illo conflictu clypeum turpiter abjecerant (lapſos inquam illos, qui negando fidem perdiderant, hoſtibuſque manus ignominioſe dederant, qui & prævia pœnitentia in Eccleſiam recepti fuerant) redintegrato certamine, ſeipſis fortiores redditos, compendioſo vitæ diſpendio, nonnullis de hoſtibus ſuperatis, glorioſas coronas promeruiſſe; illos vero, quibus nullum indictum certamen eſſet, doluiſſe, quod experiendi vires ex pœnitentia in Eccleſia comparatas, intercepta eſſet occaſio. Id quidem auctor (*a*), qui poſt redditam Eccleſiæ pacem

(*a*) *Apud Cypr. lib. ad Novat. hæret.*

PAGIUS

XX. *Perſecutio Cypriano revelata, ſed non tempus perſecutionis.*

deret, non Novatianum, ſed Cornelium verum eſſe Pontificem, inſinuat, neceſſarium non fuiſſe, ut aliæ Provinciæ affligerentur.

Quod ſi quis opponat revelationes, quas de hac perſecutione Cyprianus habuit, imo & Pœnitentes ſubito ab eo reconciliatos dicat, reſpondet Lombertus, Deum quidem Cypriano revelaſſe futuram perſecutionem, non vero tempus, quo ea contingeret, & utrum adverſus univerſam Eccleſiam decernenda foret. Cujus rei ratio ex epiſtola LVII. Cypriani, Pamelio LIV. deducenda. In ea is ſcribit, eam perſecutionem Deciana acerbiorem futuram ſibi a Domino revelatum eſſe: *Nos*, inquit, *quod Fidei, & charitati & ſolicitudini congruebat, quæ erant in conſcientia noſtra, protulimus; diem certaminis appropinquaſſe, hoſtem violentum cito contra nos exurgere: pugnam non talem qualis fuit, ſed graviorem multo & acriorem venire. Hoc nobis divinitus frequenter oſtenditur*, &c. Idem habet in epiſtola LVIII. Pamelio LVI. ad plebem Thibarienſem ſcripta. Certum tamen, Galli perſecutionem Deciana longe minus violentam fuiſſe. Quare Deus qui ſimiles gratias certa menſura concedere ſolet, Cypriano aliquid de hac perſecutione detexerat, & aliquid celarat. Sic Cypriano Curubi in exilio exiſtenti, in viſione qua eum dignatus eſt, ſententiam paſſionis quaſi jamjam futuram oſtendit. Sed cum ille frequenter peteret, ut ea vel uno die differretur, mox ea conceſſio revelata; ſed ille dies dilationis annum revera denotavit, quem Cyprianus poſt eam viſionem vivere debebat. Nam eo die poſt annum exactum martyrio coronatus eſt, ut teſtatur Pontius in ejus Vita. Cyprianus igitur eum diem annum ſignificare non capiebat. Neque etiam obſtat, quod in libro contra Demetriadem aliqua contineantur, quæ oſtendere videntur, Chriſtianos Africæ, vel tunc vexatos fuiſſe, vel ſaltem a paucis diebus perſecutionem ceſſaſſe. Nam Cyprianus de iis tantum intelligendus, quæ Decio regnante paſſi eſſent, eo ſcilicet modo, quo de rebus magni momenti, (ut fuit perſecutio Deciana) quæ nuper acciderunt, ſæpe ſermo habetur.

XXI. *Imperium Galli infauſtum.*

Denique, ut ab hac perſecutione me expediam, ita breve *Galli* Imperium fuit, totieſque Barbari in Romanorum terras irruerunt, ut exiſtimandum ſit, omnium Provinciarum Imperii Romani Præfectos, potius in propriam conſervationem & populorum quietem, quam in Chriſtianorum perniciem intentos fuiſſe, ut recte Lombertus loco citato.

XXII. *Lucii Papæ exilium breve fuit.*

Baron. ibid.

Lucius cum comitibus ſuis haud diu in exilio fuit. Cauſa relaxationis a nemine exprimitur; Pearſonius tamen circa finem Novembris currentis anni eos Romam rediiſſe non improbabiliter exiſtimat. Cyprianus enim iiſdem literis, quibus Lucii reditum celebrat, ſub eadem perſecutione adhuc durante eum rediiſſe clare oſtendit: *Regredientibus vobis breviata non eſt in Epiſcopo confeſſionis ſuæ dignitas, ſed magis crevit Sacerdotalis auctoritas, ut altari Dei aſſiſtat Antiſtes, qui ad confeſſionis arma ſumenda & facienda martyria non verbis plebem, ſed factis cohortetur, & imminente Antichriſto paret ad prælium milites non ſolum ſermonis & vocis incitamento, ſed fidei & virtutis exemplo.* In media igitur perſecutione Galli, cum nondum pax expectaretur, Lucius cum comitibus ab exilio reverſus eſt, idque hoc ipſo anno, poſt admodum breve exilium, quod ex Cypriani literis poſt Lucii reditum ſibi & Collegis ſuis cognitum exaratis, certo colligi autumavit Pearſonius. Nam primo, *nuper* ſe Lucio gratulatum eſſe de ordinatione & confeſſione ſignificat: diu igitur in exilio eſſe non potuit. Secundo, non tantum Lucium nuper relegatum, ſed & Cornelium etiam nuper exilio multatum, & perſecutionem ipſam Romæ nuper exortam fuiſſe iiſdem literis tradit: *Intelligimus, frater chariſſime, & tota cordis noſtri luce perſpicimus divinæ majeſtatis ſalutaria & ſancta conſilia, unde illinc repentina perſecutio nuper exorta eſt, unde contra Eccleſiam Chriſti & Epiſcopum Cornelium, beatum Martyrem, voſque omnes, ſecularis poteſtas ſubito proruperit.* Quiſquis hæc animadvertit, nunquam majus quam ſemeſtre ſpatium inter perſecutionis hujus exordium & epiſtolæ Cyprianicæ ſcriptionem, nunquam quinquemeſtre plenum inter exilium Cornelii & reditum Lucii interceſſiſſe putabit. Ita Pearſonius, cujus tamen ratio infirma.

XXIII. *Adverbium nuper magnam latitudinem habet.*

Hoc enim temporis adverbium, *nuper*, de longiori tempore aliquando dicitur, ut ex ipſomet Cypriano liquet. Is ad Stephanum Papam adverſus Marcianum Arelatenſem Epiſcopum Novatiano ſtudentem, epiſtolam LXVIII. Pamelio LXVII. ſcribens ait: *Quam vanum eſt, frater chariſſime, ut Novatiano nuper retuſo & refutato, nunc adulatores adhuc nobis patiamur illudere*, &c. Data ea Epiſtola anno CCLIV. ipſo Pearſonio teſte, & Novatianus anno CCLI. retuſus; quando miſſi in Africam a Novatiano Maximus Presbyter, & Augendus Diaconus, & Macheus & Longinus, ut apparet ex epiſtola Cypriani LXIV. Pamelio XLI. eo anno ſcripta, ut recte Fellus in Notis obſervavit. Plura alia paſſim exempla occurrent, ex quibus patebit, illud adverbium ad plures quandoque annos referri. Quamobrem incertum, an ſub hujus anni finem, vel initio ſequentis, ut Baronius credidit, Lucii reditus contigerit. Certum tamen, Cyprianum de eo certiorem factum ſcripſiſſe epiſtolam LXI. quæ Pamelio eſt LVIII. in qua ei de eodem mognopere gratulatur. Is ordo Epiſtolarum hoc anno a D. Cypriano datarum juxta Pearſonium laudatum.

XXIV. *Peſtis quindecim annorum.*

Reſtat, ut de peſtilentia hoc anno exorta agamus. Cedrenus de Gallo & Voluſiano loquens ait: *Eo tempore peſtis invaluit, ab Æthiopia in Occiduam uſque terræ partem propagata: neque ulla fuit urbs ejus expers, multæ etiam bis ea lue infeſtatæ. Obtinuit annos XV. capit autumno, & deſiit ſub ortum Caniculæ.* Quæ Cedrenus ab aliquo antiquo Auctore mutuatus, & forſan a Philoſtrato, de quo Evagrius lib.4. cap.29. dum loquitur de peſte, quæ Juſtiniano imperante, per plures annos ſævijt: *Lues iſta*, inquit, *per duos & quinquaginta annos graſſata eſt, cunctas, quæ prius graſſatæ ſunt lues, ſupergreſſa. Nam Philo-*

ſtra-

pacem in Novatianum commentarium ſcripſit, teſtatur his verbis: *Nulli enim noſtrum dubium vel incertum eſt, fratres dilectiſſimi, illos qui prima acie, ideſt, Deciana perſecutione, vulnerati fuerunt; hos poſtea, id eſt, ſecundo prœlio, ita fortiter perſeveraſſe, ut, contemnentes edicta ſæcularium Principum, hoc invictum* haberent, quod & non metuerunt, exemplo boni paſtoris, animam ſuam tradere, & ſanguinem fundere, nec ullam inſanientis tyranni ſævitiam recuſare*: Hæc ibi. Atque hic tandem rerum geſtarum præſentis anni finis eſto.

* *al.* invitum.

Chri-

PAGIUS

ſtratus quidem miratur, quod ſua ætate peſtis quindecim annis graſſata ſit. Georgius Syncellus anno primo Aureliani Imperatoris meminit Philoſtrati Athenienſis Hiſtorici, cujus tamen nulla mentio apud Voſſium lib.2. de Hiſtoricis Græcis, ubi de variis ejuſdem nominis Hiſtoricis ſermonem habet. Zonaras eandem ſub Gallo & Voluſiano peſtem recitat, annoſque etiam XV. duraſſe tradit. Quod vero Baronius hanc peſtem decennalem fuiſſe ſcribit, acceptum id a *Pomponio Læto* recenti futilique Hiſtorico.

XXV. *Peſtis ſub Gallo, non vero ſub Decio orta.*

Eam vero ſub Gallo & Voluſiano ortam præter citatos Scriptores diſerte teſtantur uterque Victor, Eutropius, Jordanus lib. de Rebus Geticis cap.19. ac Paulus Oroſius. Valeſius tamen in Notis ad lib.7. Euſebii cap.II. contendit eam ſub Decio graſſari cœpiſſe, Euſebiumque deceptum, qui, quæ ſcribit Dionyſius Alexandrinus in epiſtola ad Didymum & Domitium, Valeriano & Gallieno imperantibus contigiſſe narraverit. Ibi Dionyſius duo dicit. Primum ſe cum Caio & Fauſto vinctos ductos, ſed ſupervenientibus Mareotis per vim abſtractos eſſe. Secundo ait Dionyſius: διάκονοι δὲ οἱ μετὰ τοὺς ἐν τῇ νόσῳ τελευτήσαντας ὑπολειφθέντες, φαῦστος, εὐσέβιος, χαιρήμων, id eſt, ut vertit Valeſius, *Diaconi vero poſt illos, qui morbo conſumpti ſunt; ſuperſtites Fauſtus, Euſebius, Chæremon*. Dionyſius, inquit Valeſius, in perſecutione ſub Valeriano deductus non eſt in exilium, nec ſupervenientes *Mareotæ* eum in libertatem aſſeruerunt; nec Caium & Fauſtum Presbyteros tunc ſecum habuit. Sed hæc contigerunt in perſecutione paulo ante Imperium Decii incepta, ut ipſe teſtatur in Epiſtola adverſus Germanum, quam refert Euſebius in lib.6. cap.40. Deinde dicit Valeſius, Dionyſium *morbi* nomine peſtem intelligere, quæ Galli & Voluſiani temporibus graſſata eſt. At licet verum ſit, Euſebium per vocem, νόσος, peſtem intelligere, cum luem & gravius malum ſemper denotet, ea tamen, quæ in epiſtola ad Didymum & Domitium ſcribit Dionyſius, partim ſub Decio, partimque ſub Valeriano & Gallieno acciderunt.

XXVI. *Decio imperante peſtis nondum exorta.*

Quare non Euſebius, ſed ipſemet Valeſius fallitur, qui putat, eam ad Didymum & Domitium epiſtolam datam eſſe, regnante Decio, ut ipſemet ait in Notis ad lib.6. cap.40. & lib.7. cap.20. Ea enim Valeriano & Gallieno imperantibus ſcripta, ut teſtatur Nicephorus lib.6. cap.28. *Dionyſius Alexandrinus nondum pace Eccleſiis a Gallieno reddita, alias quoque de Paſchate feſtas compoſuit epiſtolas, quarum unam quidem ad Flavianum dedit, aliam ad Didymum & Domitium*. Imo ipſemet Euſebius lib.7. cap.20. idem manifeſte inſinuat, dum ait: *Præter ſupradictas epiſtolas idem Dionyſius Paſchales illas quas habemus epiſtolas tunc temporis conſcripſit. Harum unam Flavio nuncupavit; alteram Domitio ac Didymo*, ubi Euſebium de rebus imperante Gallieno geſtis loqui certiſſimum. In ea itaque epiſtola Dionyſius, quæ in perſecutione Deciana pertulit, obiter narrat, ac poſtea dicit ſe nunc in deſerto Libyæ loco concludi, Fauſtum vero, Euſebium, & Chæremonem Diaconos ſuperſtites eſſe, poſt illos, *qui morbo conſumti ſunt*, regnante ſcilicet Valeriano, quo tempore, quemadmodum & ſub Decio Dionyſius in *Libyam* relegatus eſt. Unde Dionyſius in epiſtola adverſus *Germanum*, quæ extat apud Euſebium lib.7. cap.II. loquens de ſecunda ſua perſecutione ſcribit, Fauſtum, Euſebium, & Chæremonem ſecum fuiſſe, quando ab Æmiliano Præfecto in exilium miſſus eſt. Hanc autem Epiſtolam Gallieno imperante datam, indubitatum. Denique non tantum antiquos Scriptores omnes, qui de hac peſte locuti ſunt, ſed etiam Nummos Valeſius contrarios habet. Nam in poſtica parte quorumdam Galli & Voluſiani legitur: APOLLO SALUTARIS. Quæ etiam verba tam Æmiliani, quam Valeriani Auguſtorum Nummis inſcripta, cum tamen nullum Decii Auguſti Numiſma *Apollinem Salutarem* repræſentet, ut videre eſt apud Mediobarbum in Numiſmatis Imperatorum, & quæ eam inſcriptionem præferunt, ab Antiquariis in ſtudium horum Imperatorum ad reſtinguendam peſtem merito referantur. Decio itaque imperante peſtis nondum exorta.

XXVII. *Hoſtiliani Aug. obitus.*

Cum *Hoſtilianus* Auguſtus peſte conſumtus fuerit, ut cum utroque Victore initio ejus Imperii diximus, regnavit uſque ad autumnum præſentis anni, quo peſtilentia orta. Multa ejus ſuperſunt Numiſmata tam Græca quam Latina apud Antiquarios videnda. Sed de rebus ab eo geſtis nulla apud Scriptores Hiſtoriæ Auguſtæ mentio. Extat Hoſtiliani Nummus apud Goltzium, in quo dicitur: AUG. PONTIF. TR. P. COS. DESIG. Quare in annum ſequentem Conſul deſignatus fuerat cum Voluſiano Auguſto, qui eo anno ſecundum Conſulatum geſſit.

JESU CHRISTI ANNUS 256.	LUCII PAP. ANNUS 1.	GALLI & VOLUSIANI IMPP. ANNUS 3.

I. CHriſti anno ducenteſimo quinquageſimo ſexto, ponitur Maximi Conſulatus, ſed male cum collega Voluſiano ſecundum: nam ex antiquis inſcriptionibus corrigitur error, quibus ſecundus Voluſiani Conſulatus cum ſecundo Galli recenſetur anno ſuperiori, cum Tribunitia poteſtate pro annis Imperii, ex more, ſecundo aucta. Nec eſt quod tertius hic Voluſiani Conſulatus poſſit apponi, cum nonniſi ſecundum geſſiſſe, ex iiſdem antiquis nummis appareat; nam ultimo anno ejus Imperii, quo Tribunitia poteſtas quarta ponitur, ſecundi item Conſulatus, quem biennio ante geſſerat, repetita mentio habetur. Sed ejuſmodi inſcriptiones in fine hujus anni, cum de quoto tempore, quo ii regnarunt, agemus, a nobis ponentur. Porro loco Voluſiani, reſtituendus eſt Valerianus, qui hoc anno primum ſuum Conſulatum geſſiſſe, ex antiquis nummorum inſcriptionibus reperitur; qui item ex iiſdem anno ſequenti ſecundum geſſiſſe Conſulatum habetur. Quomodo autem, regnantibus adhuc Gallo & Voluſiano, ipſe pariter acclamatus eſt Imperator, dicemus inferius.

Conſulatus primus Valeriani.

II. Hoc ipſo anno Lucius Papa confeſſor antea relegatus, ab exilio relaxatus, Romam revertitur. Cur autem illi indultum ſit, ut Romam, ex qua exulabat, rediret, haud facile eſt exploratu; quandoquidem perſecutio adhuc inſtaret, in qua idem poſtea martyrium eſt conſecutus. Porro de reditu ejus nulla alia affertur cauſa in libro de Romanis Pontificibus; niſi quod divino nutu id accidiſſe dicatur. Reverſus Lucius cum eſſet in Urbem, mox tum Cyprianus, tum collegæ Epiſcopi Africani ei congratulantes, ad ipſum ſcripſerunt epiſtolam, haud diu poſt priores litteras ad illum datas, quam hic libuit recitare, quod multa habeat ad rerum atque temporum elucidationem maxime opportuna.

Lucius Papa Romam redit.

III. *Cyprianus* (*a*) *cum collegiis Lucio fratri*

(a) Cypr. epiſt. 58.

PAGIUS Anno Urbis 1006. Olymp. 258. an. 1. A. C. 253.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5746.

☉ 10. B. ☽ 7. P. 3. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 253. *ſecund. Baronium* 256.

STEPHANI PAPÆ 1.

VALERIANI ET GALLIENI IMPP. 1.

I. *Conſules.*

[1] AD num. I. Coſſ. *C. Vibius Voluſianus Aug. II.* & *M. Valerius Maximus*. Sumtus is a Voluſiano Conſulatus juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam: anno enim præcedenti Auguſtus dictus, idque ante menſem Auguſtum, ut ex Inſcriptione initio illius anni recitata manifeſtum fit. Baronius, Voluſiano expuncto, Maximum & Valerianum, qui poſtea imperavit, Conſules proponit; ſed contra omnium antiquorum Chronicorum Conſularium fidem, in quibus hoc anno *Voluſianus II.* & *Maximus* Conſules exhibentur. Ita Auctor Fragmenti Conſularis apud Bucherium, Auctor Chronici Alexandrini, Victorius, & Caſſiodorus. Certe cum in Nummis Voluſianus Cos. II. dicatur, annoque præcedenti priorem Conſulatum cum Gallo iterum Conſule geſſerit, ut ex Inſcriptione Onuphriana tunc relata certum redditur, ſecundus ille Conſulatus ad præſentem annum omnino pertinet. Pearſonius in Annalibus Cyprianicis ſcribit, *Valerianum* Imperatorem hoc anno factum, ſe Conſulem ſtatim ſuffectum declaraſſe; nec eum ante ſumtam purpuram Conſulem, ſed Cenſorem fuiſſe. Vulgari errore a nobis anno ſuperiori confutato, decipitur Vir doctiſſimus; Zoſimus enim lib. I. de Maximino Imperatore loquens ait: *Afri Gordiani, eique cognomine filio deſignatis Imperatoribus, cum alios Romam Legatos miſere, tum Valerianum virum Conſularem, qui deinceps Imperio potitus eſt.* Quibus verbis tam Pearſonii, quam Baronii opinio plane evertitur, conſtatque, jam ab annis amplius ſedecim Valerianum primum ſuum Conſulatum, qui ſuffectus fuit, geſſiſſe.

II. A num. II. ad VI. Incertum, an *Lucius* Papa ſub finem præcedentis anni, vel hujus initio, in libertatem aſſertus fuerit, ideoque & an Cyprianus ad eum epiſtolam gratulatoriam LXI. quæ Pamelio eſt LVIII. ſcripſerit. Exiſtimo tamen, Lucium die quarta Martii currentis anni e vivis exceſſiſſe, & poſtridie ſepultum fuiſſe. In Indiculo enim Depoſitionis Epiſcoporum apud Bucherium legitur: *Tertio Nonas Martii, Lucii in Calliſti.* Auctor Chronici Damaſi: *Deceſſit tertio Nonas Martias.* Conſentit Auctor auctioris Chronici veterum Pontificum. *Solus liber Pontificum*, inquit Pearſonius in Annalibus Cyprianicis hoc anno, IV. *Nonas aſſignat. Unde error unius diei in Martyrologia irrepſiſſe videtur.* Verum Martyrologia diem obitus, Chronicon Damaſi, & Chronicon auctius veterum Pontificum diem ſepulturæ notarunt: & ex illo unius diei diſcrimine manifeſtum fit, Lucii mortem die quarta Martii contigiſſe, juxta regulam a nobis ſæpius inculcatam.

Lucii Papæ obitus. Baron. n. III. & ſeqq.

III. De anno major eſt difficultas; verum ex iis, quæ in Chronico Damaſi ſana ſunt, quando agit de

---

NOTÆ [1] C*Oſſ. C. Vibius Voluſianus Aug. II. & M. Valerius Maximus.* Faſti Idatiani, Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculus: *Voluſiano II.* & *Maximo*. Æmiliani Cæſaris nomina in nummis Græcis apud Bandurium tom. I. pag. 97. *Imp. Æmilius Æmilianus Aug.* & in nummis Latinis in coloniis cuſis: *M. Æmilius Æmilianus*. Item in nummis ibidem pag. 99. cum Epigraphe:

P. M. TR. P. IMP. COS. II. P. P.

Cypriani & aliorum Epiſcoporum ad Lucium Papam litteræ.

tri ſalutem. Et nuper quidem tibi, frater cariſſime, gratulati ſumus, cum te, honore geminato, in Eccleſiæ ſuæ adminiſtratione confeſſorem pariter & ſacerdotem conſtituit divina dignatio. Sed & nunc non minus tibi & comitibus tuis, atque univerſæ fraternitati gratulamur, quod cum eadem gloria & laudibus veſtris reduces vos denuo ad nos fecerit benigna Domini & larga protectio; ut paſcendo gregi paſtor, & gubernandæ navi gubernator, & plebi regendæ rector redderetur, & appareret relegationem veſtram ſic divinitus eſſe diſpoſitam, non ut Epiſcopus relegatus & pulſus Eccleſiæ deeſſet, ſed ut ad Eccleſiam major rediret. Neque enim in tribus pueris minor fuit martyrii dignitas, quia morte fruſtrata, de camino ignis incolumes exierunt; aut non conſummatus Daniel extitit in ſuis laudibus; quia qui leonibus miſſus fuerat ad prædam, protectus a Domino, vixit ad gloriam. In confeſſoribus Chriſti dilata martyria non meritum confeſſionis minuunt, ſed magnalia divinæ protectionis oſtendunt. Repræſentatum videmus in vobis, quod apud Regem fortes atque illuſtres pueri prædicaverunt; ipſos quidem paratos eſſe ardere flammis, ne diis ejus ſervirent, aut imaginem, quam fecerat, adorarent: Deum tamen quem colebant, quemque & nos colimus, potentem eſſe ut eos de camino ignis eximeret, & de Regis manibus ac pœnis præſentibus liberaret. Quod invenimus in confeſſionis veſtræ fide & in Domini circa vos protectione nunc geſtum; & cum vos parati fueritis & prompti omne ſubire ſupplicium, Dominus tamen vos pœnæ ſubtraheret, & Eccleſiæ reſervaret.

IV. *Regredientibus vobis, abbreviata non eſt Epiſcopo confeſſionis ſuæ dignitas, ſed magis crevit ſacerdotalis auctoritas; ut altari Dei aſſiſtat Antiſtes, qui ad confeſſionis arma ſumenda, & facienda martyria, non verbis plebem, ſed factis cohortetur, & imminente Antichriſto paret ad prœlium milites non ſolum ſermonis & vocis incitamento, ſed fidei & virtutis exemplo. Intelligimus, frater cariſſime, & tota cordis noſtri luce perſpicimus divinæ majeſtatis ſalutaria, & ſancta conſilia, unde illic repentina perſecutio nuper exorta ſit, inde contra Eccleſiam Chriſti & Epiſcopum Cornelium beatum martyrem, voſque omnes ſæcularis poteſtas ſubito proruperit; ut ad confundendos hæreticos & retundendos, oſtenderet Dominus, quæ eſſet Eccleſia; quis Epiſcopus ejus unus, divina ordinatione electus; qui cum Epiſcopo presbyteri ſacerdotali honore conjuncti; quis adunatus & verus Chriſti populus Dominici gregis charitate connexus; qui eſſent, quos inimicus laceſſeret: qui contra, quibus diabolus, ut ſuis, parceret. Neque enim perſequitur & impugnat Chriſti adverſarius niſi caſtra & milites Chriſti. Hæreticos proſtratos ſemel & ſuos factos contemnit & præterit; eos quærit dejicere, quos videt ſtare.*

Perſecutio verum oſtendit Sacerdotem.

V. *Atque utinam nunc facultas daretur, frater cariſſime, ut intereſſe illic vobis regredientibus poſſemus, qui vos mutua charitate diligimus, ut adventus veſtri lætiſſimum fructum præſentes cum cæteris ipſi quoque caperemus. Quæ illic exultatio omnium fratrum? qui concurſus atque complexus occurrentium ſingulorum? Vix oculis adhærentium poteſt ſatisfieri; vix vultus ipſi atque oculi plebis poſſunt videndo ſatiari. De adventus veſtri gaudio cognoſcere illic fraternitas cœpit, qualis & quanta ſit ſecutura, Chriſto veniente, lætitia; cujus quia cito appropinquabit adventus, imago jam quædam præceſſit in vobis; ut quo modo Joannes præcurſor ejus & prævius veniens prædicavit Chriſtum veniſſe, ſic nunc Epiſcopo confeſſore Domini & ſacerdote redeunte, appareat & Dominum jam redire. Vicarias vero pro nobis ego & collegæ & fraternitas omnis has ad vos litteras mittimus, frater cariſſime, & repræſentantes vobis per epiſtolam gaudium noſtrum, fida obſequia charitatis expromimus; hic quoque in ſacrificiis atque in orationibus noſtris non ceſſantes Deo Patri & Chriſto filio ejus Domino noſtro gra-*

PAGIUS

Annus mortis ejus.

de Cornelio & Stephano, tempus, quo ſedit *Lucius* inter utrumque, ſatis certo colligit Pearſonius loco citato. Nam Cornelius juxta illud Chronicon deceſſit, Gallo II. & Voluſiano Coſſ. hoc eſt, anno ſuperiori; *Stephanus* ordinatus eſt ſecundum idem Chronicon, Voluſiano II. & Maximo Coſſ. id eſt, præſenti anno. Neque enim inter primum Voluſiani & ſecundum ejus Conſulatum alii Conſules in Faſtis habentur. Quare Lucius anno elapſo poſt deceſſum Cornelii ordinatus, ante Pontificatum Stephani, currenti anno deceſſit. Henſchenius quidem hunc Cornelii exitum, & Stephani initium recte agnovit. Sed annis Lucii, quos ex corrupto Damaſi Catalogo ſumſerat, mire conciliavit. Docet enim, *Stephanum* per biennium fere Lucii Vicarium, & menſibus tantummodo quinque verum Pontificem fuiſſe. Sed Vicariatus ille veterum Pontificum ſæpe a nobis confutatus, & peculiaris Lucii Vicariatus a Pearſonio laudato profligatus.

Baron. an. 257. n. 11. & ſeqq.

IV. *Refellitur opinio Baronii.*

Baronius ſub anni ſequentis Conſulibus *Lucium* paſſum credit, innixus auctoritate libri Pontificalis, qui tradit, eum duas ordinationes per menſem Decembrem feciſſe. Sed, ut obſervat Pearſonius in Præfatione ad Annales Cyprianicos, illius Operis Auctor numerum ordinationum a poſterioribus Pontificibus factarum ſcire potuit; annuarum vero ordinationum priorum Pontificum nullam notitiam habere potuit, ideoque hac in re vix ei fides adhibenda. Unus Nicephorus lib. 6. cap. 7. Sedis Lucii durationem accurate notavit; ait enim: *Non integris ſeptem menſibus Eccleſia adminiſtrata, Stephanum habuit ſucceſſorem.* Qui quidem menſes utrimque incompleti fuere, ut ex dictis liquet.

V. Sancto Lucio *S. Stephanus* ſucceſſit, de quo in

tias agere, & orare pariter ac petere, ut qui perfectus eſt atque perficiens, cuſtodiat atque perficiat in vobis confeſſionis veſtræ glorioſam coronam; qui & ad hoc vos fortaſſe revocavit, ne gloria eſſet occulta, ſi foris eſſent confeſſionis veſtræ conſummata martyria. Nam victima, quæ fraternitati præbet exemplum virtutis & fidei, præſentibus debet fratribus immolari: Optamus te, cariſſime, ſemper bene valere: Hæc Cyprianus ac collegæ, ſimulque populus ad Lucium Papam, quem ſequenti anno martyrio coronatum dicemus.

VI. Peſtis immanis. Quod vero, duabus quas diximus exceptis, nulla ſit mentio, Cyprianum ad Lucium alias dediſſe litteras, illud in cauſa fuiſſe credimus, quod peſte exorta, atque per totum Orbem graſſante, interceptus fuiſſe videtur uſus ſcribendarum litterarum, ac omnis quæ alias eſſe ſolet humanæ vitæ conſuetudo; cum Ethnici (*a*) quoque ſcriptores & alii (*b*) æque conſentiant, luem immenſam ſub Gallo & Voluſiano Orbem vexaſſe; quam non ante perſecutionem in Chriſtianos ab illis inſtauratam, exortam fuiſſe, quod nulla antehac ejus mentio habeatur, exiſtimamus. Ab Æthiopia eam originem ſumpſiſſe, in univerſumque prope Orbem progreſſam, vix intra decennium quieviſſe (*c*) tradunt; de qua hæc Oroſius (*d*): *Exoritur ultio violati nominis Chriſtiani; & uſque adeo ad profligandas Eccleſias edicta Decii cucurrerunt, eatenus incredibilium morborum peſtis extenditur; nulla fere Provincia Romana, nulla civitas, nulla domus fuit, quæ non illa generali peſtilentia correpta atque vaſtata ſit:* Hæc ipſe. Ejuſmodi clades, nonniſi impietatem numine ulciſcente, per angelos malos immitti ſolere, ſed ad Evangelii profectum a Deo permitti, plane demonſtrat Gregorius Nyſſenus (*e*), dum luem Neocæſareæ in Ponto exortam, cum Gregorius Thaumaturgus illam ſuſcepiſſet Eccleſiam adminiſtrandam, & cauſam ejus, atque progreſſum, ſimulque modum deſcribit his verbis:

(*a*) Eutr. in Gallo & Voluſ. (*b*) Euſeb. in Chron. (*c*) Pomp. Lat. in Gallo & Voluſiano. (*d*) Oroſ. lib. 7. c. 21. (*e*) Greg. Nyſſ. orat. in Gregor. Thaumat.

VII. Peſtis in Ponto quo modo exorta & curata. *Ceterum quod univerſa natio repente a Græcanica vanitate ad agnitionem veritatis traducta eſt, admiretur quidem quicumque hoc ſcriptum leget. Nemo vero fidem detrahat, ſed ad diſpoſitionem atque conſilium reſpiciat, quo tanta mutatio facta eſt eorum qui a mendacio ad veritatem traducti ſunt. Nam quod in primis ſacerdotii ejus temporibus accidit, quod ad reliqua miracula feſtinans oratio prætermiſit, nunc repetitum atque reſumptum exponam. Feriæ quædam publicæ & univerſales erant in urbe dæmoni cuidam domeſtico, patrio quodam ritu ac more ſolemni celebrari conſuetæ; ad quas una cum urbanis celebrandas univerſa propemodum gens ex tota ea regione confluebat; atque eorum qui concurrerant, theatrum plenum erat, & eorum qui poſtremi affluxerant, multitudo ſubſelliis undique ſuperfundebatur; atque omnibus ad ſpectacula atque acroamata orcheſtram intueri cupientibus, plena ſcœna tumultus & trepidationis, irrita præſtigiatoribus mirabiliumque ſpectaculorum artificibus oſtentatio erat; tumultu ſeſe mutuo conſtipantium, non modo oblectationem muſicæ impediente, ſed ne circulatoribus quidem & præſtigiatoribus ſuas artes oſtentandi tempus concedente. Tum vero communis ab omni multitudine erumpit vox, dæmonem, cujus diem feſtum agebant, implorantium, & ab illo ſibi laxitatem fieri petentium. Poſteaquam autem omnibus ſimul loquentibus, in altum vox tollebatur, ac totius civitatis velut unius oris ſermo eſſe videbatur, quo hæ preces dæmoni adhibebantur; erat autem precatio (ut ipſa verba ejus audiantur) Jupiter, fac nobis locum: audito ſane Magnus ille vir ſono nominatim invocantium dæmonem, a quo laxitatem civitati fieri petebant: quodam ex adſtantibus ad eos miſſo, laxitatem ait ipſis mox datum iri majorem quam optarent.*

Hac autem ab eo voce tamquam triſti qua- VIII.

PAGIUS Chronico Damaſi legitur: *Stephanus annos quatuor, menſes duos, dies viginti unum. Fuit temporibus Valeriani & Gallieni, a Conſulatu Voluſiani & Maximini uſque Valeriano III. & Gallieno II.* Sed locus ille depravatus. Loco enim *Maximini*, legendum, *Maximi*. Præterea loco horum verborum, *uſque Valeriano III. & Gallieno II.* legendum ex libro Pontificali, *uſque Valeriano IV. & Gallieno III.* Dubitari enim non poteſt, quin *Stephanus* diu poſt Conſulatum Valeriani III. & Gallieni II. anno CCLV. geſtum vixerit, ut infra demonſtrabitur. Præterquam quod in eodem Chronico dicitur, Lucium fuiſſe *uſque Valeriano III. & Gallieno II.* Quo pacto Lucius & Stephanus uno eodemque anno e vivis exceſſiſſent, quod prorſus abſurdum. Cum itaque Stephanus ſederit, *annos quatuor, menſes duos, dies viginti unum*, præſenti anno die decimo tertio menſis Maii Pontifex Romanus ordinatus eſt, ſicque vacavit Sedes poſt Lucii obitum menſes duos, dies ſex; neque *Stephanus* electus, niſi poſtquam *Valerianus* imperavit, quantum conjectura aſſequi poſſumus. Ceterum, cum Lucii obitus in Indiculo *Depoſitionis Epiſcoporum*, non vero in Indiculo *Depoſitionis Martyrum* memoretur, is inter Confeſſores numerandus. Nec refert, quod S. Cyprianus a Baronio citatus ſcribat: *Servandus eſt anteceſſorum noſtrorum beatorum Martyrum Cornelii & Lucii honor glorioſus.* Nam ex modo loquendi illorum temporum Lucius vocatur Martyr, quia pro Fide in exilium miſſus fuit, multaque pro ea pertulit. Quod & de Stephano ejus ſucceſſore propter eamdem rationem dicendum, cum præfati Libelli auctoritas major ſit, quam Actorum ac Martyrologiorum poſt aliquot ſecula a morte ſanctorum Pontificum elucubratorum.

S. Stephanus fit Papa. Baron. ibid. n. VI.

Dæmon invocatus infert peſtem. *quadam ſententia prolata, peſtilentia frequentem illum ferias agentium & ludos celebrantium conventum excipit. Ac ſtatim tripudiantium choris lamentatio miſcebatur; adeo ut in luctus & calamitates ejus voluptates converterentur; cum pro plauſibus & cantu tibiarum, aliæ ſuper alias næniæ, cantuſque lugubres urbem paſſim invaſiſſent. Cum enim ſemel morbus homines aggreſſus eſſet, opinione citius propagabatur, atque ſerpebat ignis in modum domos depaſcens, adeo ut ædes quidem ſacræ, quo ſpe ſanationis atque remedii confugiebant, iis qui morbo peribant, repletæ; fontes vero, aquæductus, ſcaturigineſque ac putei, eorum quos atrocitate morbi ſitis exurebat, referti eſſent; in quibus aqua morbi incendium reſtinguere non valebat; qui ſemel morbo correpti eſſent, perinde poſt aquam ſumptam, atque antequam eam ſumpſiſſent, affectis; multi item ultro tranſierunt ad ſepulcra, eo quod ſuperſtites ſepeliendis mortuis non amplius ſufficerent. Nec inopinato malum homines invadebat; ſed ſi ſpectrum quoddam ad eas ædes, quibus pernicies imminebat, accederet, ita certum exitium ſubſequeretur.*

IX. Percuſſi peſte Gentiles ad Gregorium confugiunt. *Ut igitur cauſa morbi omnibus patefacta eſt, nempe quod dæmon ab ipſis invocatus male ſtultorum ac miſerorum preces impleret; qui hanc, quæ morbum ſecuta eſſet, laxitatem in urbe efficeret: Magno iſti viro ſupplices fiunt, orantes, ut per eum quem ipſe Deum agnoſceret ac prædicaret, cum ſolum re vera Deum eſſe & in omnes imperium habere confiterentur, mali impetum ſiſteret & inhiberet. Nam cum ſpectrum illud ante futuram peſtem alicui domui appareret, ac protinus deſperationem vitæ habitatoribus injiceret; una periclitantibus ſalutis ratio erat, ſi ædes illas Magnus Gregorius ingrederetur, ac per preces morbum, qui domum invaſiſſet, repelleret atque ſummoveret. Cum autem celeriter per eos, qui primi ea ratione ſervati erant, ad omnes fama permanaſſet; omnia quæ prius vanitate atque ſtultitia adducti curabant, omittebantur oracula, ſacrificia peculiaria, in delubris ſimulacrorum commoratio; omnibus magnum ſacerdotem intuentibus, & unoquoque eum ad ſe, totius familiæ ſuæ ſervandæ gratia, alliciente. Mercedem autem ab iis qui ſervabantur, ſalutem animarum conſequebatur.*

X. Gentiles ad Chriſtum converſi. *Cum ergo ejuſmodi experimento pietas ſacerdotis patefieret; non amplius differendum cenſebant, quin myſterium approbarent, qui per opera virtutem fidei cognoſcebant; adeo illis omnibus ſanitate morbus validior erat; qui enim in ſanitate ad approbationem myſterii rationibus infirmi eſſent, corporali morbo ad fidem convaluerunt. Atque ita ſimulacrorum cultus errore deprehenſo, omnes ad nomen Chriſti traducebantur; pars urgente morbo ad veritatem quaſi manuducti: pars etiam fidem in Chriſtum, quaſi munimentum quo tuti eſſent, adverſum peſtem objicientes:* Hucuſque Nyſſenus de lue Pontica, atque ejus curatione divinitus facta. Totam inſuper Ægyptum his temporibus a peſte vexatam fuiſſe, Euſebius tradit in Chronico; ſed quo modo vehementior recruduerit, cum ſub Gallieno Imperatore Ægyptii fame & bello, civilique diſcordia diriſſima preſſi ſunt, & quæ erga morbidos fuerint officia Chriſtianorum, ex Dionyſii (*a*) Epiſcopi Alexandrini tunc ſcriptis litteris ſuo loco dicemus inferius.

(*a*) *Euſeb. lib. 7. cap. 17.*

XI. De peſte Africam vaſtante. De eadem quoque lue Africam infeſtante, deque ſancti Cypriani ſedulo officio tunc erga Fideles impenſo, hæc Pontius (*b*) tradit: *Erupit poſtmodum lues dira, & deteſtabilis morbi vaſtitas nimia, innumeros per diem populos a ſua quemque ſede abrupto impetu rapiens; continuatas per ordinem domos vulgi trementis invaſit. Horrere omnes, fugere, vitare contagium, exponere ſuos impie, quaſi cum illa peſte morituri, etiam mortem ipſam aliquis poſſet excludere. Jacebant interim tota civitate non tam corpora, ſed cadavera plurimorum, & miſericordiam in ſe tranſeuntium contemplatione ſortis mutuæ flagitabant. Nemo aſpexit illud, præterquam lucra crudelia: nemo ſimilis eventus recordatione trepidavit; nemo fecit alteri, quod ſibi fieri voluit.*

(*b*) *Pontius in vita Cypr.*

XII. Cypriani officia tempore peſtis. *Quid inter hæc egerit Chriſti & Dei Pontifex, qui Pontifices mundi hujus tanto plus pietate, quanto religionis veritate præceſſerat, ſcelus eſt præterire. Aggregatam primo in loco uno plebem de miſericordiæ bono inſtruit; docens divinæ lectionis exemplis; quantum ad promerendum Deum proſint officia pietatis. Tunc deinde ſubjungit, non eſſe mirabile, ſi noſtros tantum debito charitatis obſequio foveremus; eum perfectum poſſe fieri, qui plus aliquid Publicano vel Ethnico fecerit; qui malum bono vincens, & divinæ clementiæ inſtar exercens, inimicos quoque dilexerit; qui pro perſequentium ſalute, ſicuti Dominus monet & hortatur, orarit. Oriri facit Deus jugiter ſolem ſuum, & pluvias ſubinde nutriendis ſeminibus impertit* (*c*), *exhibens cuncta iſta non ſuis tantum, ſed etiam alienis. Et qui ſe Dei etiam filium eſſe profitetur, cur non exemplum Patris imitatur? Reſpondere nos decet natalibus noſtris: & quos renatos per Deum conſtat, degeneres eſſe non congruit; ſed probari potius in ſobole traducem boni partus æmulatione bonitatis. Multa alia & quidem magna prætereo, quæ temperandi voluminis ratio non patitur prolixiore ſermone replicari; de quibus hoc tantum dixiſſe ſatis eſt; quod ſi illa Gentiles pro roſtris audire potuiſſent, forſitan ſtatim crediſſent. Quid Chriſtiana Plebs faceret, cui de fide nomen eſt?* D2 Di-

(*c*) *Mat. 5.*

XIII. QuidFideles tempore peſtis.

Diſtributa ſunt ergo continuo pro qualitate hominum atque ordinum miniſteria. Multi qui anguſtia paupertatis beneficia ſumptus exhibere non poterant, plus ſumptibus exhibebant, compenſantes proprio labore mercedem divitiis omnibus cariorem. Et quis non ſub tanto doctore properaret inveniri in parte aliqua talis militiæ, per quam placeret & Deo Patri, & judici Chriſto, & tam bono interim ſacerdoti? Fiebat itaque exuberantium operum largitate quod bonum eſt ad omnes, non ad ſolos domeſticos fidei. Fiebat plus aliquid quam de Tobiæ incomparabli pietate ſignatum eſt. Ignoſcat ille, & ignoſcat iterum, & frequenter ignoſcat; aut (ut verius dixerim) merito concedat, tametſi ante Chriſtum plurimum licuit plus aliquid licuiſſe poſt Chriſtum, cujus temporibus plenitudo debetur: necatos illos a Rege & projectos ſui tantum generis colligebat: Hucuſque Pontius de Cypriani & Chriſtianorum officiis tum exhibltis. Quod vero ſubdit: *His tam bonis & tam piis actibus ſupervenit exilium*: Haud ſic accipiendum eſt, ut hoc anno Cyprianus exulaverit; ſed quod (ut demonſtratum eſt) cum lues illa multis annis perduraverit, his ſe officiis pie Cyprianus exercuit, quamdiu peſtis illa in Africa viguit, quam poſtea ſecuta eſt perſecutio in Eccleſiam a Valeriano commota.

XIV. S. Cypriani liber de mortalitate.

Quod igitur ait Pontius, ea urgente mortalitate, adhæc toleranda, & ex officiis pietatis ad divinam gratiam promerendam ipſum ſuos inſtituiſſe; ejus plane argumenti illa quoque oratio eſt, cujus eſt titulus, *De Mortalitate*: qua cum debiles ad tolerantiam excitet, & ad contemptum humanæ vitæ, amore cæleſtis; tum etiam anguſti pectoris homines, qui offenderentur, quod debitum Gentilium crudelitati ſupplicium Chriſtianos quoque pertingeret, his alloquitur verbis: *Movet quoſdam, quod ſit nobis cum cæteris mortalitas iſta communis. Quid enim nobis in hoc mundo non commune cum cæteris, quamdiu adhuc ſecundum legem primæ nativitatis manet caro iſta communis?* & poſt aliqua: *Quinimmo ſi qua conditione, qua lege crediderit Chriſtianus, noſcat & teneat; ſciet, plus ſibi, quam cæteris in hoc ſæculo laborandum, cui magis ſit cum diaboli impugnatione luctandum.* Sed quam diſpar accideret utriſque hæc, quæ ejuſdem cladis videretur, Gentilibus ac Chriſtianis collata æqua menſura, poſt multa declarat, ſic dicens: *Multi ex noſtris in hac mortalitate moriuntur; hoc eſt, multi ex noſtris de ſæculo liberantur. Mortalitas iſta ut Judæis & Gentilibus & Chriſti hoſtibus peſtis eſt, ita Dei ſervis ſalutaris exceſſus eſt*: & paulo inferius..

XV. *Improvidi & ingrati ſumus, fratres dilectiſſimi, ad divina beneficia; nec, quid nobis conferatur, agnoſcimus. Excedunt ecce in pace tutæ cum gloria ſua virgines, venientis Antichriſti minas & corruptelas & lupanaria non timentes; pueri periculum lubricæ ætatis evadunt, ad continentiæ atque innocentiæ præmium feliciter perveniunt; tormenta jam non timet delicata matrona, metum perſecutionis, & manus cruciatuſque carnificis moriendi celeritate lucrata. Pavore mortalitatis & temporis accenduntur tepidi, conſtringuntur remiſſi, excitantur ignavi, deſertores compelluntur ut redeant, Gentiles coguntur ut credant:* annumerat & alia multa quæ ex ea peſte Chriſtianis in compendium cederent; ac ſubdit: *Sed fortaſſe aliquis opponat, & dicat: Hoc me ergo in præſenti mortalitate contriſtat, quod qui paratus ad confeſſionem fueram, & ad tolerantiam paſſionis toto me corde & plena virtute devoveram, martyrio meo privor, dum morte prævenior. Primo in loco, non eſt in tua poteſtate, ſed in Dei dignatione martyrium; nec potes te dicere perdidiſſe quod neſcis an merearis accipere:* Hæc ipſe.

Peſtis proficua multis.

XVI. Divina viſio oſtenſa morienti.

Quid tunc vero homini luem formidanti fuerit divinitus exprobratum, inferius tradit, ſic dicens: *Denique ut manifeſtius divinæ providentiæ judicia clareſcerent, quod Dominus præſcius futurorum ſuis conſulat ad veram ſalutem; cum quidam de collegis & conſacerdotibus noſtris jam infirmitate defeſſus, & de appropinquante morte ſolicitus, commeatum ſibi precaretur; aſtitit deprecanti & jam pene morienti juvenis honore, & majeſtate venerabilis, ſtatura excelſus, & clarus aſpectu, & quem aſſiſtentem ſibi vix poſſet humanus aſpectus oculis carnalibus intueri; niſi quod talem videre jam poterat de ſeculo receſſurus. At ille non ſine quadam animi & vocis indignatione infremuit, & dixit: Pati timetis; exire non vultis; quid faciam vobis? Increpantis vox & monentis eſt; qui de perſecutione ſolicitis, de accerſitione ſecuris, non conſentit ad præſens deſiderium, ſed conſulit in futurum.*

XVII. Non lugendi Fideles.

Audivit frater noſter collega moriturus, quod cæteris diceret; nam qui moriturus audivit, ad hoc audivit ut diceret; audivit non ſibi ille, ſed nobis. Nam quid diſceret jam receſſurus? didicit immo nobis remanentibus; ut dum Sacerdotem Dei, qui commeatum petebat increpitum eſſe comperimus, quid cunctis expediat, agnoſceremus. Nobis quoque ipſis minimis, & extremis quoties revelatum eſt, quam frequenter atque manifeſte de Dei dignatione præceptum eſt, ut conſtanter, aſſidue, & publice prædicarem, fratres noſtros non eſſe lugendos accerſitione Dominica de ſæculo liberatos, cum ſciamus non eos amitti, ſed præmitti, recedentes præcedere, ut proficiſcentes, ut navigantes ſolent; deſide-

rari

rari eos debere, non plangi; nec accipiendas eſſe hic atras veſtes, quando illi ibi indumenta alba jam ſumpſerint; occaſionem dandam non eſſe Gentilibus, ut nos merito ac jure reprehendant; quod, quos vivere apud Deum dicimus, ut extinctos & perditos lugeamus: Hæc & alia id genus multa Cyprianus.

XVIII. Color niger uſu receptus a Chriſtianis.

Sed non puto ex eo tantum illos reprehenſione dignos habitos, quod in funere nigris ſe induerent veſtimentis, qui communi vitæ uſu atrati ſolerent incedere; ſed potius quod inſtar Gentilium ejus coloris, & ad luctum compoſitis veſtibus uterentur. Nam & cum Gentilium viri nigris, fœminæ vero albis amicti eſſent in funere indumentis (ut Herodianus (a), & ante eum Plutarchus (b) affirmant) nullo modo potuiſſent de colore vitare calumniam. Cæterum complura exempla legimus, Chriſtianos in communiorem atque frequentiorem uſum recepiſſe colorem nigrum, ea nimirum ex cauſa, quod modeſtior ac decentior videretur, dignuſque ab illo ſumi, qui a moribus vulgi diſcretus, altiorem affectaretur philoſophiam. Nam & in actis ſanctorum martyrum Indes & Domnæ hæc leguntur (c): *Aderant quidem impii candidis & magnificis veſtibus celebrantes feſtum ſui interitus; ſolus autem Indes atris indutus veſtibus.* Rurſus etiam in Actis ſanctorum martyrum Galationis & Epiſtemes (d), qui in Syria paſſi ſunt, de Honofrio legitur, quod, ne detegeretur Chriſtianus, alba induit veſtimenta. Et ſanctus Aſterius de S. Euphemia Chalcedonenſi nobiliſſima martyre (e): *Abſtabat*, inquit, *virgo pulla veſte & pallio philoſophiam profitente.*

(a) Herod. lib. 4.
(b) Plut. quæſt. Rom. 26.
(c) Apud Metaphr. 28. Decembr.
(d) Apud eumdem 5. Nov.
(e) Conc. Nican. 2. Act. 4.

XIX. Ægypti fideles candidati.

Verum non videtur fuiſſe hac in re omnium Eccleſiarum una atque eadem obſervantia. Nam Clemens Alexandrinus Chriſtianus pædagogus (f), qui Ægypti optimis moribus imbuere curavit Eccleſiam, magnopere ſuadet, ut Fideles candidis veſtimentis utantur; cujus quidem inſtitutione Chriſtianos in Ægypto candidis uſos eſſe veſtibus exiſtimamus. Hinc illud accidit, cum S. Antonius martyrii ſubeundi immenſo ardens deſiderio, ut cognoſceretur eſſe Chriſtianus, alba induit indumenta, de quo Athanaſius (g): *Candente præcinctus veſte procedentem judicem ſuo provocabat aſpectu, flagrans cupiditate martyrii.* Cæterum omnes ubique Chriſtianos baptiſmi tempore candidis amic'ri ſolitos veſtimentis, cum innumera Patrum teſtimonia de his ſuppetunt, tum etiam Rituales antiqui libri apertiſſime docent.

(f) Clem. Alex. Pædag. l.2.
(g) Athanaſ. in Vita S. Antonii.

XX. Novatiani candidati.

Reliquo autem tempore communiter nigris conſueviſſe uti indumentis, dum de Syſinio Novatiano Epiſcopo Sozomenus ſcribit, demonſtrat his verbis (h): *Rurſum quod aſſidue utebatur veſte candida, ex Catholicis quiſpiam ipſum dicterio perſtrinxerat. Ad quem ille: Tu, inquit, dicito ubi præceptum ſit atram veſtem indui oportere? Eo hæſitante, ſubjiciens, Tu quidem, inquit, iſtud oſtendere non poteris: Mihi vero Salomon ille ſapientiſſimus præcepit, inquiens: Sint veſtimenta tua ſemper candida:* Hæc Sozomenus, & ipſe Novatianus homo, Novatiano favens. Sed quod Aſterius ait de Euphemia virgine pullo induta pallio; excultius vitæ genus eo indumento ſignificatum eſſe; id ipſum quoque Romæ uſu receptum, Aſellæ exemplo teſtatur S. Hieronymus (i), dicens: *Tunicam fuſciorem, quam a matre impetrare non poterat, induta, pio negotiationis auſpicio, ſe repente Domino conſecravit.* Sic igitur quod nigri coloris indumentum, teſſera quædam Chriſtianæ philoſophiæ eſſe videretur; non puto colorem tantum, ſed luctuoſæ veſtis genus in illis reprehenſum; niſi dicamus inſtar Ægyptiorum veſte alba Chriſtianos Afros ſolitos amiciri; ob idque datum illis crimini, quod in funere nigram acciperent. Sed jam cœptam de peſte proſequamur orationem.

(h) Sozom. lib. 8. cap. 1.
(i) Hier. epiſt. 15.

XXI. Peſtis, fames, ac bella.

Graſſabantur una cum peſte fames pariter (ut ex Dionyſio vidimus) atque bella; nam Perſarum motus recrudeſcebant, jamque Armeniam occupabant, Tyridate Rege fuga elapſo, cujus filii ad hoſtes tranſierant. Scythæ prioribus victoriis audaciores facti, jam Macedoniam, Theſ-

PAGIUS VI. Imperium Romanum a Scythis aliiſque vaſtatum. Baron. n. XXI.

Ad num. XXI. Motus Scytharum & Perſarum, qui Gallo imperante contigere, cum fine illius Imperii Baronius conjunxit, eoſque tunc accidiſſe, omnibus qui poſt eum ſcripſere, perſuaſit. Certum tamen, illius Imperii initio, annoque præcedenti incurſiones illas factas; antequam nempe lues, quæ autumno illius anni cœpit, graſſata eſſet. Hujus inundationis teſtes tres habemus, qui mire in hac narratione inter ſe conveniunt. Primus eſt Dionyſius Alexandrinus, qui tum vivebat, qui apud Euſebium lib.7. cap. 22. calamitates, quas paſſi eſſent Alexandrini, narrans, poſtquam egit de oppreſſionibus ſub Decio toleratis ait: *Poſt hac bellum & fames excepit: qua quidem nos cum Gentilibus junctim pertulimus. Et ea quidem mala, quibus nos attriverunt, ſoli ſuſtinuimus. Qua autem ipſi ſibi viciſſim intulerunt ac paſſi ſunt, eorum partem toleravimus. Sed rurſus oblectavit nos pax illa, quam Chriſtus nobis ſolis indulſit. Cum autem breviſſimo temporis ſpatio nos & illi reſpiraſſemus; repente ingruit lues illa*, &c. Quare hæc bella lues non præceſſit, ſed ſubſecuta eſt. Secundus eſt Zoſimus pag.644. ubi ſcribit: *Cum autem negligenter Imperium Gallus adminiſtraret, primum quidem Scythæ nationibus ſibi finitimis turbas dabant: deinde paulatim progreſſi ad ipſum uſque mare ſita rapinis exhauriebant, adeo quidem, ut nulla Romanæ ditionis gens ab eis non vaſtata manſerit; ſed omnia prope dixerim oppida*

Theſſaliam, & Græciam incurſabant; aliæque nationes barbaræ ſeſe in Romanum Imperium infuderant. Recenſet hæc Zonaras (*a*), dum res proſequitur Galli & Voluſiani. Cum vero tot acerbiſſimis cladibus Romanum affligaretur Imperium, iis potiſſimum temporibus, quibus ejus Imperatores publicis edictis deorum cultum magis magiſque inſtaurare, qui jam propemodum frequentia Chriſtianorum prætenlapſus erat, & reſtituere conabantur, imperatiſque omnibus ſacrificiis, & vel iis, vel eorum ſanguine, qui non facerent, deos placare ſtudebant; tantum abeſt ut Gentiles facti ſint prudentiores, explorata malorum cauſa, fuerintque his eruditi; ut potius Chriſtianis acerbius inſultarent; ipſoſque, quod deos contemnerent, malorum omnium eſſe cauſam, ſolito more jactarent, ac procacius exprobrarent.

(*a*) *Zonar. tom. 2. in Voluſiano.*

XXII. Cum vero hæc in Chriſtianos per Demetrianum in Africa his diebus Proconſulem, atque alios Ethnicos, in dies magis magiſque ipſorum omnium ore diffamarentur, S. Cyprianus (*b*) haud diutius ferenda cenſuit; qui eo argumento ad eumdem apologeticam & invectivam pariter ſcripſit orationem; in cujus exordio vir licet ſtudio modeſtiſſimus, & natura placidiſſimus, tamen divinæ religionis ardore ſuccenſus, ſacerdotali vigore pollens, hæc prima celſiori animo intorquet in hoſtem inſultantem fortiſſima verborum jacula: *Oblatrantem te, & adverſus Deum, qui unus & verus eſt, ore ſacrilego & verbis impiis obſtrepentem, frequenter, Demetriane, contempſeram; verecundius ac melius exiſtimans, errantis imperitiam ſilentio ſpernere, quam loquendo dementis inſaniam provocare:* ac poſt aliqua: *Sed enim cum dicas, plurimos conqueri, quod bella crebrius ſurgant, quod lues, quod fames ſæviant, quodque imbres & pluvias ſerena longa ſuſpendant, nobis imputari; tacere ultra non oportet; ne jam non verecundiæ, ſed diffidentiæ eſſe incipiat, quod tacemus; & dum criminationes falſas contemnimus refutare, videamur crimen agnoſcere. Reſpondeo igitur & tibi, Demetriane, pariter & cæteris, quos tu forſitan concitaſti, & adverſum nos odia tuis*

(*b*) *Cypr. ad Demetrian.*

Quid S. Cyprianus in Demetrianum Proconſulem.

PAGIUS *da deſtituta manibus & iiſdem munitorum magna pars capta fuerint. Nec minus bello, quod undique ſcaturiendo velut emerſerat, lues etiam peſtilens in oppidis atque vicis ſubſecuta, quidquid erat humani generis reliquum abſumſit: ac nunquam ſane ſuperioribus ea ſeculis tantam hominum ſtragem ediderat.*

VII. *Antequam peſtis exoriretur.* Narrat poſtea, Gothos alioſque populos, civitates in Europa diripuiſſe, *Perſas* in Syriam progreſſos *Antiochiam* totius Orientis Metropolim vaſtaſſe ac diruiſſe. Vides, antequam lues exorta eſſet, *Scythas* in Imperium Romanum influxiſſe, urbeſque ac oppida depopulatos eſſe. Denique Zonaras ait, ſub Imperatore Gallo motus Perſarum recruduiſſe, Scytharum multitudinem pene innumerabilem, in Italiam, Macedoniam, Theſſaliam, & Græciam impreſſionem feciſſe. Additque: *Sunt & aliæ plures gentes contra ditiones Romanorum concitatæ. Peſtis quoque tum Provincias invaſit*, &c. Certum itaque, antequam peſtis ſæviret, *Scythas* Provincias Romanas incurſaſſe, & graviter afflixiſſe, ac devaſtationes illas continuatas, donec ſub præcedentis anni finem Barbari ab Æmiliano legionum Pannoniæ Duce Romano fuſi fugatique ſunt, ut mox dicetur.

VIII. *Epiſtola S. Cypriani ad Epiſcopos Numidiæ.* His Imperii Romani vaſtationibus ſuo anno redditis, liquet, epiſtolam D. Cypriani LXII. quæ Pamelio eſt LX. in qua agitur de dira illa Barbarorum incurſione in Numidia facta, qua Chriſtiani captivi abducti ſunt, ſcriptam eſſe ad Numidiæ Epiſcopos, non anno CCLIV. ut Baronius, neque currenti, ut Pearſonius citatus exiſtimavit, ſed anno CCLII. Difficultas inde oritur, quod Cyprianus refert, fratres a Barbaris in captivitatem abductos fuiſſe; quos alii Gothos ſive Scythas, alii Perſas, qui Antiochiam diripuerunt, fuiſſe putant. Pearſonius miratur, cuiquam in mentem venire potuiſſe, aut Scythas, aut Perſas in Africam perveniſſe, aitque Barbaros, de quibus conqueruntur Numidæ, alios non fuiſſe, quam *Mauros* Barbaros Numidiæ finitimos, Imperio Romano minime ſubjectos, hoc anno fame & peſtilentia ſævientibus, Gallo negligenter & ſupine Imperium adminiſtrante, in Numidiam militum copiis haud bene munitam ingreſſos, qui eam late populati ſint, & Chriſtianos complures captivos abduxerint, qui ob hoſtium viciniam haud difficulter redimi potuerint. Obſervat enim Vir doctiſſimus fuiſſe in Africa ante ætatem Auguſtini varias gentes barbaras, & Romanis infeſtas, præſertimque Mauros, de quibus Herodianus lib. 7. de rebus Maximini agens hæc narrat: *Erat enim quidam nomine Capellianus ex Senatorio ordine. Præſidebat autem Mauris Romano Imperio ſubjectis, qui Numidæ vocantur. Hæc autem gens caſtris munita eſt propter multitudinem Maurorum Barbarorum circumjacentium, ut eorum incurſus & populationes coercerent.* Hæc Pearſonius, qui plura in eamdem rem congerit. Verum cum Zoſimus teſtetur, antequam peſtis exoriretur, Scythas *ad ipſum quoque mare ſita rapinis* exhauſiſſe, ut videre eſt numero præcedenti, fruſtra ad Mauros Numidis vicinos recurrit Pearſonius; cum eos per hæc tempora in Numidas irruiſſe nullus Veterum tradat, contra vero Scythas per Galli Imperium omnes Romanæ ditionis regiones vaſtaſſe, tam Zoſimus, quam Zonaras ſcribant.

Baron. an. 254. num. CVIII. & ſeqq.

IX. *Quando ſcripta.* Quidquid ſit non ſub finem Imperii Galli, ſed ſub ejus initium quæ in laudata Cypriani epiſtola continentur, acciderunt, ideoque & ea anno præcedenti data. Si enim, ut vult Pearſonius, Mauri Numidiam invaſerint, factum id ab eis, cum viderunt ſubjectas Imperio Romano Urbes a Scythis aliiſque Barbaris direptas ac devaſtatas.

X. *Cyprianus ſcribit libellum ad Demetrianum.* A num. XXII. ad XXXI. Pearſonius citatus ad annum CCLII. num. XIV. arbitratur, eo anno, cum jam lues & fames ſævirent, ſcripſiſſe Cyprianum libellum ad *Demetrianum*, qui ei vulgare illud argumentum objecerat, omnia nempe mala, quæ Rempublicam premebant, propter Chriſtianos, qui ſacra Deorum negligebant contigiſſe. Verum rectius Fellus in Notis ad illum librum cum Baronio tenet, hunc librum

Baron. n. XXII. & ſeqq.

inis maledicis vocibus ſeminando, comites tibi plures radicis atque originis tuæ pullulatione feciſti; quos tamen ſermonis noſtri admittere credo rationem; nam qui ad malum motus eſt fallente mendacio, multo magis ad bonum movebitur veritate cogente. Dixiſti per nos fieri, & quod nobis debeant imputari omnia iſta, quibus nunc mundus quatitur & urgetur, quod dii veſtri a nobis non colantur, &c.

XXIII. Cypriani libertas in dicendo.

Hanc autem calumniam cum pluribus diluit, tum etiam in ipſum ac reliquos impios cladium omnium culpam jure rejicit, cum ait: *Imperioſus, & nimius ſervitutis exactor flagellas, verberas; fame, ſiti, nuditate, ferro frequenter & carcere affligis & crucias, & non agnoſcis miſer Dominum Deum tuum, cum ſic exerceas in homines dominatum? Merito ergo incurſantibus plagis non deſunt Dei flagella, nec verbera*: & poſt multa quæ de immanibus eorum ſceleribus prolocutus eſt, ad ipſum ſic orationem convertit: *Satis non eſt, quod ipſe tu Deum non colis; adhuc inſuper eos qui colunt, ſacrilega infeſtatione perſequeris. Deum nec colis, nec coli omnino permittis; & cum cæteri, qui non tantum iſta inepta idola, & manu hominis facta ſimulacra, ſed & portenta quædam, & monſtra venerantur, tibi placeant, ſolus diſplicet Dei cultor. Fumant ubique in templis veſtris hoſtiarum buſta, & rogi pecorum; & Dei altaria vel nulla ſunt, vel occulta. Crocodili, & cynocephali, & lapides, & ſerpentes a vobis coluntur; & Deus ſolus in terris aut non colitur, aut non eſt impune quod colitur. Innoxios, juſtos, Deo caros domo privas, patrimonio ſpolias, catenis premis, carcere includis, beſtiis, gladio, ignibus punis. Nec ſaltem contentus es dolorum noſtrorum compendio, & ſimplici ac veloci brevitate pœnarum; admoves laniandis corporibus longa tormenta, multiplicas lacerandis viſceribus numeroſa ſupplicia; nec feritas atque immanitas tua uſitatis poteſt contenta eſſe tormentis; excogitat novas pœnas ingenioſa crudelitas. Quæ hæc eſt inſatiabilis carnificinæ rabies? quæ inexplebilis libido ſævitiæ?*

XXIV. Quæ Gentiles tempore peſtis.

His plane Cyprianus demonſtrat, hæc a ſe ſcripta, perſecutione ſæviente, quæ nec adveniente peſte, penitus remiſſa fuiſſe videtur; nam & de facinoribus, quæ graſſante peſte Gentiles admitterent, ſpretis legibus, jureque naturali convulſo, his verbis ante meminerat: *Peſtem & luem criminaris, cum peſte ipſa & lue vel detecta ſint, vel aucta crimina ſingulorum, dum nec infirmis exhibetur miſericordia; & defunctis avaritia inhiat ac rapina; iidem ad pietatis obſequium timidi, ad impia lucra temerarii, fugientes morientium funera, & appetentes ſpolia mortuorum; ut appareat, in ægritudine ſua miſeros ad hoc forſitan derelictos eſſe, ne poſſint, cum curantur, evadere.*

Ac rurſus de ejus injuſtitia & immanitate in quæſtionibus exhiberi ſolitis, hæc addit: *Quin potius elige tibi alterum de duobus. Chriſtianum eſſe, aut eſt crimen, aut non eſt. Si crimen eſt, quid non interficis confitentem? Si crimen non eſt, quid perſequeris innocentem? Torqueri enim debui, ſi negarem; ſi pœnam tuam metuens, id quod prius fueram, & quod deos tuos non colueram, mendacio fallente celarem, tunc torquendus fuiſſem; tunc ad confeſſionem criminis vi doloris adigendus; ſicut in cæteris quæſtionibus torquentur rei, qui ſe negant crimine quo accuſantur, teneri; ut facinoris veritas, quæ indice voce non promitur, dolore corporis exprimatur. Nunc vero cum ſponte confitear & clamem, & crebris ac repetitis idemtidem vocibus Chriſtianum me eſſe conteſter; quid tormenta admoves confitenti, & deos tuos non in abditis & ſecretis locis, ſed palam, ſed publice, ſed in foro ipſo, magiſtratibus & Præſidibus audientibus, deſtruenti? ut, etſi parum fuerat quod in me criminabaris, creverit quod & odiſſe & punire plus debeas? quod dum me Chriſtianum celebri loco, & populo circumſtante pronuncio, & vos, & deos veſtros clara & publica prædicatione confundo. Quid te ad infirmitatem corporis vertis? quid cum terrenæ carnis imbecillitate contendis? Cum animi vigore congredere, virtutem mentis infringe, fidem deſtrue diſceptatione, ſi potes, vince, vince ratione. Vel ſi quid diis tuis numinis & poteſtatis eſt, ipſi in ultionem ſuam ſurgant, ipſi ſe ſua majeſtate defendant; aut quid præſtare colentibus poſſunt, qui ſe de non colentibus vindicare non poſſunt?* Hæc & alia Cyprianus, eodem plane argumento, quo & Tertullianus in Apologetico in Pontifices invehitur. Ex-

XXV. S. Cypriani Dilemma.

PAGIUS

brum non ante ſecundum a morbi initiis annum, hoc eſt currentem, ſcriptum fuiſſe; quandoquidem fames ceſſanti agriculturæ, hoc eſt peſti adultæ & diutinæ ſuccedere dignoſcitur. Baronius hunc Demetrianum Africæ Proconſulem fuiſſe dicit; ſed longe probabilius Pearſonius & Fellus ſcribunt, *Demetrianum* hunc fuiſſe tantum Judicem aliquem Cypriano familiariter notum. A Cypriani enim moribus longe videtur abeſſe, ut principem virum verbis parum honorificis exciperet, *ut oblatrantem eum & ore ſacrilego & verbis impiis obſtrepentem, contemnere* ſe profiteretur; & *indocilem, impium, furentem, cæcum, ſurdum, & brutum* compellaret. Certe Pontius in Vita Cypriani non alio illum titulo ornat, quam *gentilis blaſphemi*. Et Lactantius ſine aliqua honoris præfatione appellat *hominem veritatis ignarum*.

XI. *Æmilianus fit Imperator.* Baron. ann. 257. num. VI.

Zoſimus ſupra laudatus, poſtquam vaſtitates a Scythis, Perſiſque illatas narravit, ait: *Scythæ vero cum quidquid occuparant in Europa, ſecuri plane poſſiderent, etiam in Aſiam quoque tranſ-*

XXVI. Exorciſmis Chriſtianorum dæmones torqueri. Exprobrans deinde pluribus imbecillitatem ipſorum deorum, ad experimentum Demetrianum provocans, hæc invicto robore animi improperat, dicens: *Pudeat te eos colere, quos ipſe defendis; pudeat tutelam de iis ſperare, quos tu ipſe tueris. O ſi audire eos velles, & videre quando a nobis adjurantur, & torquentur ſpiritalibus flagris, & verberum tormentis de obſeſſis corporibus ejiciuntur; quando ejulantes & gementes voce humana, & poteſtate divina, flagella & verbera ſentientes, venturum judicium confitentur. Veni, & cognoſce vera eſſe quæ dicimus. Et quia ſic deos colere te dicis; vel ipſis, quos colis, crede: aut & ſi volueris & tibi credere; de te ipſo loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obſedit, qui nunc mentem tuam ignorantiæ nocte cæcavit; videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas; timeri ab eis, quos tu adoras; videbis ſub manu noſtra ſtare vinctos, & tremere captivos, quos tu ſuſcipis & veneraris ut dominos. Certe vel ſic confundi in iſtis erroribus tuis poteris; quando conſpexeris & audieris deos tuos, quid ſint, interrogatione noſtra ſtatim prodere, & præſentibus licet vobis, præſtigias illas & fallacias ſuas non poſſe celare*: Hæc magnis ſpiritibus Cyprianus, ſimulque ingenti fiducia, probe ſciens Ethnicum hominem a dæmone poſſideri, qui, Chriſti audito nomine, quis ſit, fateri (licet ipſo obſeſſo adverſante) cogatur.

XXVII. Dei vindicta in perſecutores ſemper in promptu. Quod demum numquam Deus inultam Chriſtianitatem tormentis expoſitam reliquerit, eadem libertate, qua cætera, demonſtrans, hæc ait: *Lædere ſervos Dei & Chriſti perſecutionibus tuis deſine, quos læſos ultio divina defendit. Inde eſt enim quod nemo noſtrum, quando apprehenditur, reluctatur; nec ſe adverſus injuſtam violentiam veſtram, quamvis nimius, & copioſus noſter ſit populus, ulciſcitur. Patientes facit de ſecutura ultione ſecuritas; innocentes nocentibus cedunt; inſontes pœnis & cruciatibus acquieſcunt; certi & fidentes quod inultum non remaneat quodcumque perpetimur; quantoque major fuerit perſecutionis injuria, tanto & juſtior fiat & gravior pro perſecutione vindicta. Nec umquam impiorum ſcelere in noſtrum nomen exurgitur, ut non ſtatim divinitus vindicta comitetur. Ut memorias taceamus antiquas, & ultiones pro cultoribus Dei ſæpe repetitas, nullo vocis præconio revolvamus, documentum recentis rei ſatis eſt, quod ſic celeriter, quodque in tanta celeritate ſic granditer nuper ſecuta defenſio eſt, ruinis Regum, jacturis opum, diſpendio militum, diminutione caſtrorum. Nec hoc caſu accidiſſe aliquis exiſtimet, aut fuiſſe fortuitum putet; cum jampridem Scriptura divina poſuerit, & dixerit: Mihi (a) vindictam, ego retribuam:* Hæc (a) Deut. 32. Cyprianus, plane intelligens de nece Deciorum patris & filii Imperatorum, quando (ut dictum eſt) tam ingens clades peſſumdedit Romanum Imperium, non autem de occiſione Galli & Voluſiani Auguſtorum, quorum obitu (ut demonſtrabimus) pariter perſecutio extincta eſt.

XXVIII. Diverſa cauſa Gentilium & Fidelium in patiendo. Sed cum ejuſmodi inflictæ divinitus plagæ in ultionem effuſi ſanguinis Chriſtiani a Cypriano dicerentur; iiſdemque æque Chriſtiani affligi viderentur, ac proinde non pro eis ulciſcendis quæ eos quoque pertingerent, dici poſſent immiſſæ; ad hæc Cyprianus reſpondens ſatisfacit his verbis: *Nec ideo quis putet Chriſtianos iis quæ accidunt non vindicari, quod & ipſi videantur accidentium incurſatione perſtringi; pœnam de adverſis mundi ille ſentit, cui lætitia, & gloria omnis in mundo eſt; ille mœret & deflet, ſi ſibi male ſit in ſæculo, cui bene non poteſt eſſe poſt ſæculum; cujus vivendi fructus omnis hic capitur; cujus omne ſolatium hic finitur; cujus caduca & brevis vita hic aliquam dulcedinem computat & voluptatem; quando iſtinc exceſſerit, pœna jam ſola ſupereſt ad dolorem. Cæterum nullus iis dolor eſt de incurſatione malorum præſentium, quibus fiducia eſt futurorum bonorum. Denique nec conſternamur adverſis, nec frangimur, nec dolemus, neque in nulla aut rerum clade, aut corporum valetudine muſſitamus, ſpiritu magis quam carne viventes, firmitate animi infirmitatem corporis vincimus. Per ipſa quæ vos cruciant & fatigant, probari & corroborari nos ſcimus & fidimus. Putatis nos adverſa vobiſcum æqualiter perpeti, cum eadem adverſa videatis a nobis & vobis non æqualiter ſuſtineri?*

XXIX. *Apud vos impatientia clamoſa ſemper & querula eſt; apud nos fortis & religioſa patientia quieta ſemper, & ſemper in Deum grata*

PAGIUS *tranſgreſſi eſſent, omniaque ad Cappadociam & Peſſinuntem, & Epheſum uſque diripuiſſent: Aemilianus legionum Pannoniæ Dux .... præter exſpectationem Barbaros in iis locis repertos, aggreſſus eſt*: additque, poſtquam illos viciſſet, Italiam verſus moviſſe, & milites qui cum Gallo erant, hunc cum filio Voluſiano necaſſe. Sed Valerianum cum tranſalpinis viribus in Italiam veniſſe, Æmilianum debellaſſe, & Imperium adeptum eſſe. Vides ut id obiter dicam, Scythas *quidquid occuparant in Europa*, ſecuros poſſediſſe ideoque non currenti anno, ut communiter creditum, ſed præcedenti, initioque Imperii Galli, in Romanorum terras irrupiſſe. Æmilianus imperavit *menſes tres*, ut habent Victor de Cæſaribus, Eutropius & Zonaras, vel *menſes quatuor*, ut legitur in Epitome Victoris; ſed non poſt Galli & Voluſiani interitum, ut recentiores Chronologici paſſim tradunt, verum partim ſub Gallo & Voluſiano, partim ſub Valeriano & Gallieno, licet nullus ex Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptoribus id expreſſis ver-

grata eſt; nec quiſquam iſtinc lætum aut proſperum ſibi vendicat; ſed mitis & lenis, & contra omnes fluctuantis mundi turbines ſtabilis, divinæ pollicitationis tempus expectat: & paulo poſt: *Non ergo idcirco compares vobis & æquales ſumus, quia in iſto adhuc mundo & carne hac conſtituti, mundi, & carnis incommoda vobiſcum pariter incurrimus; nam cum in ſenſu doloris ſit omne quod punit; manifeſtum eſt, eum non eſſe participem pœnæ tuæ, quem tecum videas non dolere. Viget apud nos ſpei robur, & firmitas fidei, & inter ipſas labentis ſæculi ruinas erecta mens eſt, & immobilis virtus, & nunquam non læta patientia, & de Deo ſuo ſemper anima ſecura:* Hæc & alia multa Cyprianus adverſus Demetrianum inculcat, dignam plane tanto ſacerdote adverſus Gentiles pro Chriſtianis ſcriptam defenſionem..

Quæ patientes mala roborent Chriſtianos.

XXX. Lactantius (a) autem aliquid amplius in ea deſideraſſe ſe dicit; nimirum ut aliis argumentis, quam ex Scriptura petitis, cui ille non crederet, uſus eſſet; eumque rudem communioribus rationibus informaſſet, & facilioribus principiis inſtituiſſet. Verum (ut apparet) non ejus generis ea fuit oratio, nec Cyprianus illud habuit in conſilio, ut Demetrianum vel alios Gentiles ad Chriſtianam fidem capeſſendam ea præcipue inſtrueret, ſed ut ab eis in Chriſtianos objectas calumnias confutaret. At nec in eo opere eam viſus eſt ſuſcepiſſe provinciam, ut omnia a Gentilibus objici ſolita, oratione illa refelleret; ſed tantum quæ ingruentis peſtis, famis, & belli occaſione in Chriſtianos a Gentilibus jactabantur; utiturque ad ea redarguenda cum ex ratione petitis argumentis, tum divinis Scripturis ratione quoque nitentibus, atque prophetice aliquid pronunciantibus, ac proinde ad perſuadendum valde accommodatis, cum demonſtret jam impletum, quod fuerat ante prædictum. Niſi enim prophetiæ undecumque petitæ, magnam vim ex divino numine comparatam, ad perſuadendum habere, ab ipſis quoque Gentilibus noſcerentur; nequaquam (quod dictum eſt ſuperius) proſcriptæ fuiſſent Imperatorum edictis.

(a) Lactant. lib. 5. cap. 4.

Cypriani defenſio de ſcripto Libello.

XXXI. Hoc eodem anno, qui ſedis Cypriani ſextus adnumeratur, rurſus ipſe a ſchiſmaticis preſſuram patitur, novis calumniis eum infectantibus; quas unus ex illis nomine Florentius Pupianus ſcriptis ad eum litteris, conſarcinavit; magnoque faſtu, perinde ac ſi judex illius eſſet, ut ſe illis purgaret, admonuit. Ad quem S. Cyprianus (b) reſcribens (ut par erat) ironia ſemper eluſit; & ſui erroris, quo ſe emendaret, prudenter admonuit. Sed quod ad tempus ſpectat, quo hæc acciderunt, inſinuandum: ea ad ipſum ſcripta pertinent, quibus ait (c): *Quis enim hic eſt ſuperbiæ tumor, quæ arrogantia animi, quæ mentis inflatio, ad cognitionem tuam præpoſitos & ſacerdotes vocari; ac niſi apud te purgati fuerimus, & ſententia tua abſoluti, ecce jam ſex annis nec fraternitas habuerit Epiſcopum, nec plebs præpoſitum, nec grex paſtorem, nec Eccleſia gubernatorem, nec Chriſtus Antiſtitem, nec Deus ſacerdotem? Subveniat Pupianus, & ſententiam dicat, & judicium Dei & Chriſti in acceptum referat; ne tantus Fidelium numerus, qui ſub nobis accerſitus eſt, ſine ſpe ſalutis & pacis exiſſe videatur; ne novus credentium populus nullam per nos conſecutus eſſe baptiſmi & Spiritus ſancti gratiam judicetur; ne tot lapſis & pœnitentibus pax data, & communicatio noſtra examinatione conceſſa, judicii tui auctoritate ſolvatur. Annue aliquando, & dignare pronunciare de nobis, & Epiſcopatum noſtrum cognitionis tuæ auctoritate firmare; ut Deus & Chriſtus ejus agere tibi gratias poſſint, quod per te ſit Antiſtes & rector altari eorum pariter & plebi reſtitutus:* His & aliis ſane perquam lepidis ironiis ſuperbæ mentis tumorem procaciſſimi hominis graviſſime deprimit.

Cyprianus quomodo agat cum Schiſmaticis.

(b) Cypr. ep. 69.

(c) Cypr. ibid.

XXXII. At rurſum inferius: *Quare Eccleſiæ denique univerſæ per totum mundum nobiſcum unitatis vinculo copulatæ? niſi ſi omnes iſti communicantes, mecum ſecundum quod ſcripſiſti, polluto noſtro ore polluti ſunt, & ſpem vitæ æternæ communicationis noſtræ contagione perdiderunt; Pupianus ſolus integer, inviolatus, ſanctus, pudicus, qui nobis miſcere ſe noluit, in Paradiſo & in regno cælorum ſolus habitavit: Scripſiſti quoque, quod Eccleſia nunc propter me portionem ſui in diſperſo habeat; quando omnis Eccleſiæ populus & collectus ſit, & adunatus, & individua concordia ſibi junctus; ſoli illi foris remanſerint, qui, etſi intus eſſent, ejiciendi fuerant.* Sed & ejus retun-

Schiſmatum & hæreſum cauſa.

PAGIUS verbis ſcripſerit. Nam cum certum indubitatumque ſit, Claudium die viceſima quarta menſis Martii anni ducenteſimi ſexageſimi octavi jam imperaſſe, & Gallienum ejus deceſſorem annos quindecim integros, vel ſaltem fere integros regnaſſe, tardius quam menſe Maio præſentis anni Imperium is non ſuſcepit; nec etiam citius quam eo menſe Gallus & Voluſianus hoc anno de medio ſublati. Ne itaque Galli & Voluſiani mors, ac Valeriani & Gallieni initium a loco ſuo removeantur, pro certo ponendum tres aut quatuor Imperii menſes, qui Æmiliano attribuuntur, inter Galli & Valeriani Imperium intermedios nullomodo fuiſſe, ſed Æmilianum regnare cœpiſſe ante Galli & Voluſiani cædem. Superſunt varia Æmiliani Numiſmata, in quibus Auguſtus vocatur, apud Mediobarbum videnda.

retundit audaciam, dum ſuperius ait: *Inde enim ſchiſmata & hæreſes obortæ ſunt, & oriuntur, dum Epiſcopus, qui unus eſt & Eccleſiæ præeſt, ſuperba quorumdam præſumptione contemnitur; & homo dignatione Dei honoratus, indignus hominibus judicatur*: & poſt multa: *Loquitur* (inquit) *ille Petrus, ſuper quem ædificata fuerat Eccleſia, Eccleſiæ nomine docens & oſtendens, quia etſi contumax & ſuperba obaudire nolentium multitudo diſcedat, Eccleſia tamen a Chriſto non recedit; & illi ſunt Eccleſia, plebs ſacerdoti adunata, & paſtori ſuo grex adhærens. Unde ſcire debes, Epiſcopum in Eccleſia eſſe, & Eccleſiam in Epiſcopo; & ſic qui cum Epiſcopo non ſit, in Eccleſia non eſſe: & fruſtra ſibi blandiri eos qui pacem cum Dei ſacerdotibus non habentes obrepunt, & latenter apud quoſdam communicare ſe credunt.*

XXXIII. Sine ſatiſfactione neminem recipi.

Quid demum ipſe agere debeat, ut in Eccleſiaſticam communionem, a qua abhorreret, recipi mereretur, ſic docet: *Quamobrem, frater, ſi majeſtatem Dei, qui ſacerdotes ordinat, cogitaveris; ſi Chriſtum, qui arbitrio & nutu ac præſentia ſua & Præpoſitos ipſos, & Eccleſiam cum Præpoſitis gubernat, aliquando reſpexeris; ſi de innocentia ſacerdotum non humano odio, ſed divino judicio credideris; ſi temeritatis & ſuperbiæ atque inſolentiæ tuæ agere vel ſero pænitentiam cœperis; ſi Deo & Chriſto ejus, quibus ſervio, & quibus puro atque immaculato ore ſacrificia & in perſecutione pariter & in pace indeſinenter offero, pleniſſime ſatisfeceris; communicationis tuæ poterimus habere rationem; manente tamen apud nos divinæ cenſuræ reſpectu & metu, ut prius Dominum meum conſulam, an tibi pacem dari, & te ad communicationem Eccleſiæ ſuæ admitti ſua oſtenſione & admonitione permittat*: Hæc ipſe.

XXXIV. Vindicat Deus Sacerdotes ſuos.

Sane quidem ſic comparati erant ſanctiſſimi Præſules, ut in omnibus Deum conſulerent; & quid agere deberent, ab eodem æque reſponſum acciperent; nam ſubdit: *Memini enim quid jam mihi ſit oſtenſum, immo quid ſervo obſequenti & timenti de Dominica & divina auctoritate præceptum; qui inter cætera quæ oſtendere & revelare dignatus eſt, & hoc addidit:* ITAQUE QUI CHRISTO NON CREDIT SACERDOTEM FACIENTI, POSTEA CREDERE INCIPIT SACERDOTEM VINDICANTI. *Quamquam ſciam ſomnia ridicula & viſiones ineptas quibuſdam videri; ſed utique illis, qui malunt contra ſacerdotes credere, quam ſacerdoti*: Hæc & alia Cyprianus; qui denique hac periodo claudit epiſtolam: *Habes tu litteras meas, & ego tuas. In die judicii ante tribunal Chriſti utræque recitabuntur.* Videas igitur ex his ſanctiſſimum Præſulem eodem tempore Cyprianum perſecutione, peſte, & ſchiſmaticorum calumniis exagitatum adverſa omnia invicto animi robore ſuperantem. Sed jam cætera proſequamur.

XXXV. Gallus & Voluſianus occiſi.

Quod ad Demetrianum Proconſulem ſcribens, fuerat conteſtatus, numquam inultum ſiviſſe Deum Chriſtianum ſanguinem, re ipſa impletum eſt, occiſis ipſis Imperatoribus Gallo atque Voluſiano. De quorum necis tempore quod diverſæ reperiantur ſcriptæ ſententiæ, hic paulo accuratius, ad rectam chronologiam ſtatuendam, agendum eſt. Aurelius Victor (*a*) hos imperaſſe biennium tradit; Eutropius (*b*) vero dictum tempus non expleſſe teſtatur; id ipſum Oroſius (*c*); & Euſebius in Chronico tribuit eiſdem annos duos, & menſes quatuor; in hiſtoria (*d*) autem vix biennio integro imperaſſe affirmat. Conſentit (*e*) Epiphanius cum Euſebio in eo, quod in Chronico dicit de annis duobus & menſibus quatuor pariter & Caſſio.

(*a*) *Aurel. Vict. in Gallo.* (*b*) *Eutrop. lib. 9.* (*c*) *Oroſ. lib. 7. cap. 21.* (*d*) *Euſeb. lib. 7. c. 9.* (*e*) *Epiph. lib. de menſur. & ponderib.*

PAGIUS XII. *Valerianus fit Imperator.*

A num. XXXV. ad XXXVIII. Valerianum *in Rhætia & Norico* agentem, *ab exercitu* Imperatorem, & mox Auguſtum eſſe factum, teſtitur Eutropius. Victor vero in Epitome de Gallo & Voluſiano agens, ait: *Sub his etiam Æmilianus in Mœſia Imperator effectus eſt, contra quem ambo profecti, apud Interamnam ab exercitu ſuo cæduntur.* Quare antequam Gallus & Voluſianus a propriis militibus trucidarentur, Æmilianus pro Imperatore ſe gerebat. Victori ſuffragatur Zoſimus, qui poſtquam narravit Æmiliani de Scythis Romanum Imperium affligentibus victoriam, ait, eum a militibus Imperatorem electum, ac poſtea Italiam verſus moviſſe, cum Imperatore Gallo manum conſerturum. Certum itaque maneat, poſt Gallum & Voluſianum interfectos, ſtatim Valerianum Tranſalpinarum legionum Ducem a militibus, *quo contracti undique apud Rhætias ob inſtans bellum morabantur*, ut Victor de Cæſaribus ſcribit, dictum fuiſſe Imperatorem. Antea Victor de Æmiliano dixerat, *Proceres primo hoſtem, dein extinctis ſuperioribus*, (nempe Gallo & Voluſiano) *Auguſtum* appellaviſſe. Jam itaque ante Galli & Voluſiani interitum invito Senatu ſeſe Imperatorem Æmilianus dicebat. Hinc in poſtica parte Nummi Æmiliani apud Mediobarbum legitur: PACI AUG. in poſtiea alterius: PAX AUG. Quæ Numiſmata, poſtquam a Senatu Auguſtus agnitus, percuſſa.

XIII. *Galli & Voluſiani Imp. interitus.*

Galli porro & Voluſiani qui ſub finem anni ducenteſimi quinquageſimi primi Imperium inierant, interitum præſenti anno circa menſem Maium contigiſſe, certum indubitatumque eſſe debet. Primo, quia Eutropius eos *non completo biennio* interfectos prodit. Idem habet Victor de Cæſaribus, ubi de Gallo, Hoſtiliano, Voluſiano, & Æmiliano ſimul agit. *His ſane*, inquit, *omnibus biennio profecit*. His adde Euſebium lib. 7. cap. 10. ubi ait, Gallum e medio ſublatum, *οὐδ᾽ ὅλοις ἔτεσι δύο τὴν ἀρχὴν ἐπικατάσχοντες*, id eſt, *non integris duobus annis Imperio occupato*. Denique Oroſius lib. 7. tradit, Gallum *vix duobus annis* Regnum obtinuiſſe. Ve-

Caſſiodorus in Chronico. Quod vero horum tempora obſcura, ſcriptorum antiquorum res ab eis geſtas fuſius tractantium inopia, remanſerint; ea ratione in eam viſi ſunt de biennii tempore ſententiam conſpiraſſe, quod duo tantum reperiantur ab iis adminiſtrati Conſulatus. Sed ex iteratis Conſulatibus numerare annos Imperatorum, quam ſit fallax, nemo non videt. Quamobrem alia longe certior ac exploratior de horum Imperii annis ratio eſt ineunda, eademque ex antiquioribus inſcriptionibus comparata. Qui enim diligenti ſtudio nummorum antiquorum, aliorumque veterum monumentorum collegerunt inſcriptiones, plane habent unde certa de Imperii Galli & Voluſiani annis poſſit haberi cognitio. Nam, ut de Gallo primum agamus, a ſecundo ejus Conſulatu ejuſmodi inſcriptione numiſmata notata habentur:

XXXVI. De annis Imperii Galli & Voluſiani Numiſmata.

2. IMP. CAES. C. VIB. TREBONIANUS GALLUS. P. M. TR. P. II. COS. II. P. P. & Græce item:

ΑΥΤ. Κ. Γ. ΟΥΙΒΙΟΣ ΤΡΕΒΩΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ Β.

Hic eſt ſecundus ejus Imperii annus, cum ſecundum geſſit Conſulatum. Tertius vero ſic exprimitur:

3. IMP. C. C. VIB. GALLUS P. F. AUG. P. M. TR. P. III. C. II. P. P. qui autem Græce eſt inſcriptus, ſic habet:

ΑΥΤ. Κ. Γ. ΟΥΙΒ. ΤΡΕΒΩΝΙΑΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΔΗΜΑΠΧ. ΕΞΩΥΣ Γ.

Hic igitur eſt tertius annus ejus Imperii. Sequitur & quartus, qui iiſdem litteris conſignatur:

4. IMP. C. C. VIB. TREB. GALLUS P. F. AUG. P. M. TR. P. IIII. COS. II. P. P. Græce ſic:

ΑΥΤ. Κ.Γ. ΟΥΙΒ. ΤΡΕΒΩΝΙΑΝ. ΓΑΛΛΟΣ ΣΕΒ. ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ Δ.

Sed & in Voluſiano ejus filio quatuor item anni ejus Imperii revoluti leguntur, his ſcilicet litteris ex antiquis numiſmatibus ſcriptis:

IMP. C. C. VIB. VOLUSIANUS AUG. PONTIF. TR. P. COS. Hic primus annus ejus Imperii, quo Conſul ſuffectus habetur; quod tunc tertius Conſulatus Decii nomen anno dediſſet. Eadem quoque inſcriptio Græce ſic habet:

ΑΥΤΟΚ. Κ. Γ. ΟΥΙΒ. ΟΥ Ω ΛΟΥΣΙΑΝΟΣ ΣΕΒ. ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞΟΥΣ ΥΠΑΤΟΣ.

Secundus vero annus ſic exprimitur:

2. IMP. CAES. C. VIB. VOLUSIANO AUG. PONT. TR. P. II. COS. II. Tertius in hunc modum:

3. IMP. C. C. VIB. VOLUSIANUS. AUG. P. M. TR. P. III. COS. II. ſed & quartus ſic:

4. IMP. CAES. C. VIB. VOLUSIANO AUG. P. M. TR. P. IIII. COS. II.

Ex his igitur videas, Gallum & Voluſianum, quos omnes biennio vel paulo amplius regnaſſe tradunt, ad quatuor annos Imperium propagaſſe; & ne quis impoſturam ſuſpicetur de nummorum inſcriptione quæ a nobis ſunt poſita, habet quos conſulat, nempe Huberti Goltzii Theſaurum Rei Antiquariæ, & Adolphum Occonem: edidit utrumque Plantinus anno ſalutis M. D. LXXIX. His igitur tam perſpicue de-

PAGIUS

Verum eſt, Euſebium in Chronico, Caſſiodorum, S. Epiphanium, & alios quoſdam, annos duos & menſes quatuor Gallo & Voluſiano aſſignare. Sed hi ab Euſebio in Chronico decepti, dum non animadverterunt, illum in Hiſtoria, quæ perperam in Chronico ſcripſit, ſepe corrigere. Secundo, Dexippus a Georgio Syncello pag. 366. laudatus, de Gallo & Voluſiano loquens ait: *οἱ καὶ βασιλεύουσι κατὰ Δέξιππον μῆνας ιη*, id eſt, *qui & imperant menſibus decem & octo*, quod & in Anaſtaſio legitur. Progreſſu temporis numeri ab aliis immutati; Zonaras enim ſcribit, utrumque occiſum, *cum biennium & menſes octo imperaſſet*; quod ex dictis falſum eſſe conſtat. Dexippo quippe eo major fides adhibenda, quo Gallieni tempore floruerit, & Hiſtoriam ſuam, quæ periit, ſcripſerit, ut diſcimus ex Pollione in duobus Gallienis cap. 13. Tertio, Valerianum & Gallienum, qui Gallum & Voluſianum excepere, currenti anno Imperium auſpicatos eſſe, Numiſmata demonſtrant. Mediobarbus enim pag. 374. tres Gallieni Nummos in medium adducit in poſtica inſcriptos: P. M. TR. P. VIIII. COS. IIII. P. P. Quæ Tribunitia Poteſtas nona anno ducenteſimo ſexageſimo ſecundo inchoata fuiſſet, ſi Gallienus anno dumtaxat ſequenti Imperator acclamatus eſſet: nam inter omnes convenire debet, Gallienum anno ducenteſimo ſexageſimo ſecundo Conſulatum quintum capeſſiiſſe, quartum vero anno ducenteſimo ſexageſimo primo.

XIV. *Cædes Galli, & Valeriani initium ab hoc anno removeri non poſſunt.*

Quarto, quæcumque a Baronio in Annalibus, a Cointio in Annalibus Eccleſiaſticis Francorum, & a Petavio lib. 11. de Doct. Temp. afferuntur ad oſtendendum, Gallum & Voluſianum quartam Tribunitiam Poteſtatem inchoaſſe, ideoque & quartum Imperii annum, licet inſolubilia videantur, facilem tamen explicationem habent. Producunt illi varia utriuſque Imperatoris Numiſmata, in quibus uterque dicitur: P. M. TR. P. III. COS. II. vel P. M. TR. P. IIII. COS. II. Et quod Antiquariis obſervatum, hujuſmodi Numiſmata in cimeliis Principum paſſim obvia, eaque indubitatæ antiquitatis & fidei. Verum de Philippo Imperatore loquentes diximus, in averſa parte Nummi alicujus Imperatoris inſcriptionem quandoque legi alteri Imperatori convenientem, non vero illi, qui in antica parte repræſentatur. Nunc addo, id ſæpe etiam contigiſſe Monetariorum errore, uti in caſu, de quo agitur. Pars enim illa averſa Nummorum præfatorum Galli & Voluſiani referen-

demonſtratis, de eorum obitu ſequenti anno, qui numeratur eorumdem Imperii quartus, ſuo loco dicemus.

XXXVII. Erroris occaſio unde orta. Sed unde etiam error irrepſerit, ut, quod certum ſit annos quatuor eoſdem imperaſſe, nonniſi biennium eorum Imperio tribuatur, aperiam. Quoniam enim accidit, ut iiſdem imperantibus, Valerianus ab Alpinis militibus acclamatus Imperator, conſecutus ſit pariter Tribunitiam poteſtatem, ex qua anni (ut dictum eſt ſæpius) cujuſque Imperatoris numerari conſueverunt: qui legerunt primum Conſulatum Gallieni (qui regnabat una cum patre) in antiquis inſcriptionibus poni cum Tribunitia poteſtate tertium iterata, auſpicati ſunt Valeriani & Gallieni Imperium in fine anni ſuperioris; nam qui ſequenti anno ponitur Conſulatus Gallieni una cum patre, tertiam habet inſcriptam Tribunitiam poteſtatem, & ſic eodem incremento reliquos Conſulatus auctos itidem Tribunitia poteſtate ſæpius repetita: qua ratione qui præ-

PAGIUS

ferenda vel ad Gordianum juniorem, vel ad Philippum etiam juniorem, qui cum Conſulatu ſecundo tertiam & quartam Tribunitiam Poteſtatem junxere.

XV. *Fons erroris eorum qui aliter credidere.* Et ne quis gratis hoc a me dictum aſſerat, videri poteſt Begerus in Theſauro Palatino pag. 338. ubi delineat poſticam partem Nummi Galli Imperatoris, in quo viſitur Templum ſex columnarum idolo medio, cum his verbis circum: SAECULUM NOVUM. Quam poſticam cum ſimili inſcriptione præfert Nummus Philippi junioris apud Begerum, qui non advertens, errore Monetarii, nummo Galli eam poſticam inſcriptam, nonniſi Philippo juniori anno, quo Ludos Seculares cum patre celebravit, convenientem, ait, Gallum in his Nummis ſine Hiſtoriæ fulcro jactare novum ſeculum, quod quidem ſub Philippo novum erat, ſed ſub eo, inquit Begerus, *poſt exactos aliquot annos jam novitas deferbuerat*. At Gallus novitatem non jactavit, ſed Monetarius poſticam partem Nummi Philippi junioris ei per errorem attribuit. Similis erroris tot infra exempla in medium adducemus, ut certum indubitatumque eſſe debeat, Numiſinata Galli & Voluſiani Tribunitiam Poteſtatem tertiam vel quartam cum Conſulatu ſecundo in averſa parte præferentia nullo modo indicare, eos tertium vel quartum Imperii annum exorſos eſſe, ſed tantum Monetarios in iis Nummis cudendis erraſſe, averſam partem Nummorum unius Imperatoris alterius Imperatoris Nummis imprudenter tribuentes.

XVI. *Tribunitia Poteſtas abſolute poſita Baronium & Pearſonium decepit.* Ultimum argumentum a Baronio in medium adductum, ex Gallieni Nummis deſumitur. Duos enim hujus Imperatoris exhibet, in quorum priori Gallienus dicitur; P. M. TR. P. III. COS. in poſteriori: P. M. TR. P. IIII. COS. II. Ex quibus infert, Gallienum ſecundum Conſulatum geſſiſſe, quando jam a triennio imperabat; ſecundum vero quarto Imperii anno Pearſonius in Annalibus Cyprianicis tam hoc anno, quam inſequenti utrumque Nummum adulterinum eſſe contendit. Sed tam ipſe, quam Baronius manifeſte hallucinantur. In primo enim Nummo Conſulatus abſolute, ut plerumque fit, memoratur; alioquin dicendum eſſet, Gallienum ſeptimo Imperii anno nondum ſecundum Conſulatum geſſiſſe, cum in Nummo ejus a Mediobarbo producto legatur: P. M. TR. P. VII. COS. Et tamen jam tertium Conſul fuerat. Unde in alio ejuſdem Imperatoris Nummo habetur: P. M. TR. P. V. COS. III. Gallienus itaque currenti anno Imperium certiſſime iniit, annoque inſequenti primum Conſul proceſſit; tum anno CCLV. ſecundum Conſulatum geſſit, & tertiam Tribunitiam Poteſtatem capeſſiit; quo pariter anno prior Nummus a Baronio adductus, percuſſus eſt, Conſulatu ſine numerali nota ac ſimpliciter expreſſo. Anno vero CCLVI. ſecundus Nummus a Baronio recitatus, cuſus fuit, & Conſulatus non amplius ſimpliciter & abſolute, ſed cum numerali nota deſcriptus. Neque de hac re difficultas eſſe poteſt.

Baron. ann. 257. num. 1.

Cum itaque certum ſit, Valerianum & Gallienum currenti anno imperare cœpiſſe, dici non poteſt, Gallum & Voluſianum uſque ad ſequentem annum Imperium prorogaſſe, & omnino incredibile quod ſtatuit Baronius, Gallum & Voluſianum annos duos ſolos imperaſſe, & per alterum biennium ſimul cum Valeriano & Gallieno Rempublicam rexiſſe. Qualis enim, inquit Pearſonius, Chriſtianorum conditio fuiſſet ſub quatuor Imperatoribus, quorum duo eos atrociter perſecuti ſunt, duo autem maxime fovebant? Legendus Card. Noriſius in Diſſert. de Votis Decennalibus cap. 5. ubi Baronii Chronologiam per Gallieni tempora ex ipſomet Baronio corruptam eſſe oſtendit. Quo die, quove menſe Valerianus & Gallienus regnare cœperint, incompertum eſt. Tardius tamen quam menſe Maio purpuram non ſumſere: tum quia Gallus & Voluſianus, qui menſes octodecim, ut diximus, imperarunt, anno CCLI. exeunte Novembri aut Decembri incipiente ad menſem circiter Maium præſentis anni pervenerunt, utroque extremo menſe, etiam incompleto, pro completo numerato; tum quia Victor de Cæſaribus, ubi Valerianum & Gallienum Imperatores renuntiatos narravit, ſubjungit: *Statimque Tiberis adulta æſtate diluvii facie inundavit*. Ex quibus tamen verbis a Viris doctis male deductum, Valerianum & Gallienum *æſtate* dictos Imperatores. Nam *ſtatim, ſubito*, ſimiliave adverbia breviſſimum tempus non ſemper deſignant, ut manifeſte patet ex hoc loco Anonymi Valeſiani: *Poſtquam vero Conſtantius in Britannia mortuus eſt, & Conſtantinus filius ſucceſſit, ſubito in Urbe Roma Prætoriani milites Maxentium filium Herculi Imperatorem crearunt*. Et tamen Conſtantius Chlorus die XXV. Julii anni CCCVI. obiit, & Maxentius nonniſi die XXVIII. menſis Novembris ejuſdem anni Romæ Auguſtus appellatus. Denique Mediobarbus Nummum Gallieni producit inſcriptum: P. M. TR. P. XVI. COS. VII. non quod decimam ſextam Tribunitiam Poteſtatem inierit, ſed quia cum anno CCLXVIII. exeunte Martio, in Italia occiſus eſt, menſe Maio, quo Tribunitiam Poteſtatem XVI. ſuſcipere debebat, a Monetariis ab Urbe diſſitis mors ejus adhuc ignorata fuit, poſt duos nempe menſes quam contigerat; quod dici non poſſet, ſi currenti anno adulta æſtate imperandi initium feciſſet. Sic enim Tribunitia Poteſtas XVI. Nummis inſcripta fuiſſet poſt quatuor aut quinque menſes ab ejus cæde exactos; quod nullus ſibi perſuaſerit. XVII. *Valerianus & Gallienus ante æſtatem Impp. dicti.*

Valerianus cum videret hoſtes undique in Imperium XVIII.

præſentem annum numerabant ſecundum Valeriani & Gallieni Imperatorum, dixerunt, ut Eutropius, Gallum & Voluſianum imperaſſe non expleto biennio. Citatas vero a nobis inſcriptiones ſuo loco ponemus. Sic igitur (ut dictum eſt) qui annos Valeriani & Gallieni numerarunt a prima Tribunitia poteſtate, tot annos ab Imperio Galli & Voluſiani dempſiſſe oportuit, quot viventibus adhuc illis tribuerunt regno Valeriani & Gallieni. Valerianum vero, viventibus Gallo & Voluſiano, Imperatorem ab exercitu acclamatum (cum ejus Imperii exordia obſcuriſſima ſint) ex nummorum inſcriptionibus exploratum redditur. Sed de his pluribus anno ſequenti. XXXVIII.

Origenis obitus.

Hoc eodem anno Domini ducenteſimo quinquageſimoſexto, teſtatur, (a) Euſebius Origenem extremum clauſiſſe diem: nam

(a) *Euſeb. lib. 7. cap. 1.*

PAGIUS

Gallienus fit Cæſar ac dein Auguſtus.

perium Romanum ingruere, *Gallienum filium Imperii conſortem deligit, & quod publicæ res infeſtarentur, ipſe verſus Orientem movet, ut Perſis reſiſteret: Europæos exercitus filio tradit,* inquit Zoſimus pag. 646. quod ipſo Imperii Valeriani initio factum fuiſſe oportet. Victor vero de Cæſaribus, Galli & Voluſiani morte narrata, ait: *Milites Licinio Valeriano Imperium deferunt; ejus filium Gallienum Senatus Cæſarem creat.* Cui conſentit Eutropius lib. IX. ubi Æmiliani morte memorata ſubdit: *Hinc Licinius Valerianus in Rhætia & Norico agens, ab exercitu Imperator, & mox Auguſtus eſt factus. Gallienus quoque Romæ a Senatu Cæſar eſt appellatus.* Gallienus itaque qui a Senatu Cæſar creatus fuerat, a Valeriano patre Imperii, nempe Auguſtei, conſors dictus eſt: & hæc intra breviſſimum tempus facta, quia præſens rerum Romanarum ſtatus ita exigebat. Quare non mirum ſi nulla Gallieni Imp. Numiſmata, in quibus Cæſar tantum appelletur, in Gazis Principum, aut privatorum muſeis extent.

XIX. *Initium & finis Galli, Voluſiani, Æmiliani, ac initium Valeriani & Gallieni unico nummo confirmantur.*

Quæcumque de initio & fine tam *Galli, Voluſiani, & Æmiliani,* quam de initio *Valeriani & Gallieni* hic, & antea in priori editione hujus Tomi a nobis dicta ſunt, certo confirmantur Nummo *Aemiliani Aug.* nuper in Gazam Regiam adducto, in quo legitur, ΑΜΙΛΙΑΝΟΥ CEB. in altera parte ΑΙΓΕΩΝ, id eſt *Agenſium*, & in area ϘϘC, id eſt, CCXCIX. Hanc Aegenſium ſeu urbis Egarum in Cilicia epocham ab anno Urbis DCCVII. ineundam eſſe demonſtrat Em. Card. Noriſius in Diſſert. IV. de Epochis Syro-Maced. cap. 1. Quare annus CCXCIX. hujus epochæ menſe Maio ſuperioris Chriſti anni inchoatus, & menſe Maio currentis anni abſolutus fuit, ideoque *Aemilianus* citius imperium non arripuit, quam poſt menſem Maium anni Chriſti ſuperioris, nec *Gallus & Voluſianus* Tribunitiam Poteſtatem IV. incipere potuere. Ex quibus tandem omnibus intelligimus, Viros doctiſſimos, qui Faſtos Conſulares depravarunt, & omnia per hos annos ſuſdeque verterunt, hac commentitia Tribunitia poteſtate III. & IV. Galli & Voluſiani deceptos fuiſſe. Porro Vaillantius in Numiſmatis Græcis Imperatorum pag. 211. duo alia Numiſmata Æmiliani Auguſti eodem anno Aegenſium CCXCIX. ſignata repræſentat, aitque eam Æram exordiri a Vere ſeu menſe Maio anni Urbis DCCVII. quod licet gratis & ſine probatione afferat, probabilius tamen mihi videtur, quam quod ſcribit Card. Noriſius citatus ejus initium repetendum eſſe ab autumno ejuſdem anni Urbis DCCVII.

XX. *Valerianus pacem Eccleſiæ dedit.* Baron. an. 257. n. VII.

Ubi Valerianus ad imperium pervenit, ſtatim Eccleſiæ pacem conceſſit. Nam, ut ſcribit Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib. 7. cap. 10. *De hoc vero* (nempe Valeriano Aug.) *quæ tradat Dionyſius ex epiſtola ad Hermammonem licet cognoſcere, in quo ita ſcribit. Joanni quoque ſimiliter revelatum eſt* (Apocalyp. 13.) Ait enim: *Et datum eſt illi os* loquens magna & impia: & data eſt illi poteſtas & menſes quadraginta duo. *Utrumque porro in Valeriano impletum mirari licet, illudque ante omnia conſiderare, cujuſmodi ante perſecutionem fuerit: qualiter manſuetus quidem ac benignus erga famulos Dei. Neque enim ullus ſuperiorum Principum, ne illi quidem ipſi, qui palam Chriſtiani fuiſſe dicuntur, tanta humanitate ac benevolentia noſtros complexus eſt, quantam ille præ ſe ferebat initio principatus ſui. Totaque ejus familia piis hominibus abundabat, ac Dei Eccleſia eſſe videbatur.* Ita Euſebius ex verſione Valeſii, ex qua illa corrigenda, qua Baronius uſus eſt, quæ habet: *Nam quamdiu manſueto animo & benigno erga ſanctos Dei homines affectus erat, nemo Imperatorum qui eum anteiverat tantam benevolentiam & comitatem adverſus illos declaravit; imo vero ne illi quidem qui Chriſtiani erant, eoque nomine palam appellati.* Non dicit itaque Dionyſius illos Imperatores fuiſſe reapſe Chriſtianos, ſed tantum dictos & exiſtimatos fuiſſe Chriſtianos: intelligere videtur utrumque Philippum, quod Euſebium decepit, qui primus omnium docuit utrumque Philippum fuiſſe Chriſtianum, licet *Dionyſius Alexandrinus*, cui innixus fuiſſe videtur, id minime dicat, ſed tantum Chriſtianos exiſtimatos eſſe. Quod ſi, ut aliqui volunt, Dionyſius intelligat *Philippum patrem* in Chriſtianos beneficum, & *Alexandrum Severum*, qui teſte Lampridio imaginem Chriſti habuit in larario ſuo, inde tamen non ſequitur exiſtimaſſe Dionyſium Philippum patrem, ideoque & Philippum filium, fuiſſe Chriſtianos, quod tamen vulgaris opinio a nobis anno CCXLIV. confutata ſtatuit.

XXI. *Ea uſque ad ejus Quinquennalia duravit.* Baron. ibid. num. VIII.

Pax a *Valeriano* Eccleſiæ reddita non tantum per biennium, ut Cointius in Annalibus Francorum cum Baronio ſcribit, ſed uſque ad ejus Quinquennalia anno CCLVII. celebrata duravit. Ex quo & ſequitur, erraſſe Viros doctiſſimos, qui Lucii Papæ, aliorumque quorundam Sanctorum martyrium ſecundo vel tertio Imperii Valeriani anno contigiſſe crediderunt. Sed de his, & loco Dionyſii Alexandrini citato infra agetur.

XXII. *Cyprianus innocentiam ſuam adverſus Pupianum defendit.*

Cum in epiſtola S. Cypriani ad *Florentium Pupianum*, quæ inter Cyprianicas eſt LXVI. Pamelio LXIX. dicatur, Cyprianum *jam ſex annis* Epiſcopum eſſe, & valde veroſimile ſit, cum anno tantum CCXLIX. Carthaginienſem Epiſcopatum adeptum, ea epiſtola anno ſequenti ſcripta, quod etiam hac ratione Pearſonius anno ſequenti oſtendit, quod Cyprianus longum tempus interceſſiſſe ſignificet, ex quo *Pupianus* Epiſcopus, ut videtur Africanus turpia de Cypriano concepiſſet, ob quæ ſanctus Doctor *Pupianum* acriter & vehementer corripit, ac innocentiam ſuam ordinationemque copioſe defendit.

XXIII. *Origenis obitus.*

A num. XXXVIII. ad XLIV. Annus emortualis *Origenis* in controverſiam vocatus. Euſe-

nam ait: *Origenes eodem tempore, cum ad ſexagintanovem annos vitam propagaſſet, ex hac luce migravit.* Cum autem ejuſdem Euſebii teſtimonio de Origene conſtet, anno decimo Severi Imperatoris, quo Leonides ejus pater vita functus eſt, ipſum tunc egiſſe annum ætatis decimum ſeptimum; ſi his quinquagintaduos addas annos, qui intercurrunt ab eo tempore uſque in præſentem annum, plane numerabuntur ætatis Origenis anni ſexagintanovem. Qui igitur vivens (ut vidimus) in ſcribendo ſæpe eſt redargutus erroris, nempe a Demetriano Alexandrino Epiſcopo & aliis, adeo ut apud Fabianum Papam cauſam dicere coactus fuerit; multo amplius poſt mortem eſt hæreſeos accuſatus. Quamobrem pluribus opus habuit Apologiis, quarum primam a Pamphilo martyre conſcriptam Euſebius (*a*) teſtatur. At Hieronymus (*b*) licet aliquando id affirmarit, tamen non levibus rationibus in dubium poſtea revocavit, ad Pammachium & Oceanum (*c*) ſcribens de erroribus Origenis; & in Apologia adverſus Ruffinum, ubi de ea Pamphili nomine vulgata, errore ſe deceptum tradit, ut hoc diu exiſtimarit; ſic enim ait:

(*a*) Euſeb. lib. 6. cap. 26.
(*b*) Hier. de Script. Eccleſ. in Pamph. c. 65.
(*c*) Hier. epiſt. 65.

XXXIX. De Apologia Pamphili pro Origene.

Poſtquam Euſebii aſſeruerim illum eſſe non Pamphili; ad extremum dixerim etiam me annos plurimos hoc putaſſe, quod Pamphili fuerit, & ad exemplar hujus voluminis mutuatum: vide quantum timeam cachinnos tuos, ut etiam nunc eadem ingeram de tuo codice, quod quaſi Pamphili exemplar accepimus. Credidi Chriſtiano, credidi monacho; non putavi a te tantum ſceleris poſſe confingi. Poſtea vero per interpretationem tuam, quæſtione contra Origenem toto orbe commota, in quærendis exemplaribus diligentior fui. Et in Cæſarienſi bibliotheca Euſebii ſex volumina reperi ἀπολογίας Ὠριγένους: quæ cum legiſſem, primum eum librum deprehendi, quem tu ſolus ſub nomine martyris edidiſti de Filio & Spiritu ſancto, in bonam partem pleriſque blaſphemiis commutatis: & hoc vel Didymum, vel te, vel alium feciſſe neſcio quem: quod tu apertiſſime in libro Periarchon feciſſe convinceris: maxime cum idem Euſebius (ut in duobus libris docui) ſcribat Pamphilum nihil proprii operis edidiſſe. Dic ergo & tu, a quo exemplar acceperis: nec mihi ad ſubterfugiendum crimen mortuos aliquos nomines, ut, cum auctorem oſtendere non potueris, illum proferas qui non poſſit reſpondere: Hucuſque Hieronymus.

Sane quidem ſuam eſſe Apologiam teſtatur Euſebius, quam tamen ſcripſerit adiutus a Pamphilo martyre. Hæc enim ſunt verba Euſebii (*d*): *Quæ autem de ejus rebus geſtis ſunt ad cognoſcendum neceſſaria, ea ex Apologia, quæ a nobis Pamphili ſancti noſtri temporis martyris opera adiutis elucubrata eſt (illam enim ego & Pamphilus, quo ora malevolorum obtrectatorum famæ Origenis detrahentium, obturaremus, mutuis vigiliis accurate elaboravimus) licet facile colligere.* Et inferius (*e*) eam a ſe ſcriptam docet his verbis: *Horum certa habes argumenta in libro ſextæ Apologiæ, quæ in Origenis defenſionem a nobis ſcripta eſt:* Hæc ipſe. Sicque obtinuit uſus, ut Euſebii potius, quam Pamphili nomine ea diceretur Apologia. Meminit ejuſdem lucubrationis Gelaſius (*f*), qui eam nominat, Euſebii librum pro excuſatione Origenis. Vulgata quoque extat pro eodem Ruffini Apologia, ſed a S. Hieronymo in multis reprehenſa. Hæc vero olim ad Hieronymi uſque tempora fortaſſe licite facta ſunt. Sed miratus ſum vehementer, poſt damnationem ejus ab Anaſtaſio Papa Pontificia auctoritate inflictam, poſt ejuſdem reprobationem in Sexta Synodo pronunciatam, poſt tot antiquorum Patrum in idipſum conſpirantes ſententias, adhuc recentiores quoſdam auſos eſſe pro eodem novas edere Apologias, & auctoritate totius Catholicæ Eccleſiæ judicatas ſæpius controverſias denuo temere excitare; quod viſus eſt feciſſe haud pridem Sixtus Senenſis.

XL.

(*d*) Euſeb. lib. 6. cap. 20.
Apologia Euſebii pro Origene.
(*e*) Euſeb. lib. 6. cap. 29.
(*f*) Gelaſ. in Concil. Rom. decret. de lib. apocr.

Cæterum ejus operum lectionem, ſicut nec Tertulliani, vel horum ſimilium, non invenimus penitus improbatam; licet, quod ſpectat ad dogmata, ea ſit de ejus ſcriptis cenſura Gelaſii, ut illa tantum quæ S. Hieronymus non repudiat, dicat eſſe ſuſcipienda, reliqua vero cum ſuo auctore rejicienda. Sed de his alias pluribus, cum ea controverſia ſæpius in Eccleſia agita-

XLI. Non lectio penitus, ſed tantum errores Origenis vetiti.

PAGIUS

ſebius lib. 7. cap. 1. ait: *Quo tempore* (Galli nempe Imperatoris) *Origenes ſeptuageſimo ætatis anno ex hac vita migravit.* Inde Valeſius in Notis ad eum locum, Origenem anno ducenteſimo quinquageſimo ſecundo mortuum deducit. Petavius in Animadverſionibus Epiphanianis hæreſi LXXXIV. vitam ejus producit uſque ad currentem Chriſti annum, vel inſequentem, quo Gallum & Voluſianum interfectos credit. Huetius lib. 1. Origenianorum cap. ultimo ſequenti pariter anno Origenem e vivis exceſſiſſe arbitratur. Verumenimvero, cum Gallum & Voluſianum currenti anno trucidatos, Origenemque anno centeſimo octogeſimo quarto in lucem prodiiſſe ex dictis conſtet, mortalitatem exuit Origenes prioribus currentis anni menſibus, paulo ante Galli & Voluſiani interitum, vixitque annos ſeptuaginta utrimque incompletos. Si enim ſeptuaginta anni, qui ei ab Euſebio tribuuntur, hoc modo numerentur, Gallique & Voluſiani cædes anno ſuo reddatur, omnis difficultas evaneſcet; ſin minus, ſuperari nullo modo poterit. Hieronymus in epiſtola ad Pammachium, quæ ordine LXV. eſt Origenem *Tyri* mortuum teſtatur, cujus ſepulcri veſtigia hodie ſupereſſe dicuntur.

Ad.

gitata eſt, & errores ejus omnes ſigillatim enumerati: agitur enim de his pluribus inferius quarto, quinto, atque ſexto Annalium tomis. Seriem librorum ejus tum Euſebius, tum alii plures deſcripſerunt, quæ primo ipſius tomo habetur præfixa. Quod autem tradat Epiphanius (*a*) & alii, ſcripta fuiſſe ab eo librorum ſena millia, S. Hieronymus (*b*) haud facile credidit.

(*a*) *Epiph. hæreſ.* 64. *& Ruffin. in Apolog.*
(*b*) *Hier epiſt.* 62. *& Apolog. adverſ. Ruffin. l.* 2.

XLII. Magnam ſane fuiſſe tanti viri lapſum in Eccleſia Dei offenſionem atque tentationem, pluribus docet Vincentius (*c*) Lirinenſis. Fuiſſe eam pariter conſtat, & ſaluberrimam commonitionem; ne videlicet quempiam quantumlibet eruditum virum ſibi quis ſequendum ſuſcipiat, quem non inſiſtere veſtigiis ſanctorum Patrum invenerit. Sed quæ hoc argumento ab eo dicta ſunt, hic, cum de ejuſdem Origenis morte agitur, veluti corollarium ex inſignioribus animi ejus dotibus intextum proferre, tractatione noſtra dignum ducimus atque proficuum. Oſtenſo igitur pluribus primum magnam eſſe in Eccleſia tentationem, cum magiſter, qui alios docet, errat, idem hæc ſubdit:

(*c*) *Vincent. Lirinenſ. contra hæreſ. cap.* 13.
Lapſus Origenis aliorum cautio fuit.

XLIII. Origenis excellentia. *Sed ego ita arbitror, quod cum multos in hoc tentandi genere proferre valeamus, nemo pene ſit, qui Origenis tentationi valeat comparari; in quo plura adeo præclara, adeo ſingularia, adeo mira extiterunt, ut inter initia habendam cunctis aſſertionibus ejus fidem, quivis facile judicaret. Nam ſi vita facit auctoritatem; magna illi induſtria, magna pudicitia, patientia, tolerantia. Si genus, vel eruditio; quid eo nobilius, qui primum in ea domo natus eſt, quæ eſt illuſtrata martyrio? Deinde pro Chriſto non ſolum patre, ſed omni quoque facultate privatus, tantum inter ſanctæ paupertatis profecit anguſtias, ut pro nomine Dominicæ confeſſionis ſæpius (ut ferunt) affligeretur. Neque vero hæc in illo ſola erant, quæ cuncta poſtea tentationi forent; ſed tanta vis ingenii, tam profundi, tam acris, tam elegantis, ut omnes pene multum longeque ſuperarit; tanta doctrina, ac totius eruditionis magnificentia, ut pauca forent divinæ, pene fortaſſe nulla humanæ philoſophiæ, quæ non penitus aſſequeretur. Cujus ſcientiæ cum Græci non cederent, * & Hebræa quoque elaborata ſunt. Eloquentiam vero quid memorem, cujus fuit tam amœna, tam læta, tam dulcis oratio, ut mihi ex ore ipſius non tam verba, quam mella quædam fluxiſſe videantur? Quæ non ille perſuaſu difficilia diſputandi viribus elimuit? Quæ factu ardua, non ut facillima viderentur, effecit? Sed forſitan argumentorum tantummodo nexibus aſſertiones ſuas texuit. Immo plane nemo umquam magiſtrorum fuit, qui pluribus divinæ legis uteretur exemplis.*

* *al.* crederent.

XLIV. Scripta ab Origene. *Sed, cedo, pauca conſcripſit? Nemo mortalium plura; ut mihi ſua omnia non ſolum non perlegi, ſed ne inveniri quidem poſſe videantur. Cui ne quicquam ad ſcientiæ inſtrumenta deeſſet, etiam plenitudo exabundavit ætatis. Sed forſitan diſcipulis parum felix. Quis umquam felicior? nempe innumeri ex ſinu ſuo doctores, innumeri ſacerdotes, confeſſores, & martyres extiterunt. Jam vero quanta apud omnes illius admiratio, quanta gloria, quanta gratia fuerit, quis exequi valeat? Quis non ad eum paulo religioſior ex ultimis mundi partibus advolavit? Quis Chriſtianorum non pene ut prophetam, quis philoſophorum non ut magiſtrum veneratus eſt? Quam autem non ſolum privatæ conditioni, ſed ipſi quoque fuerit reverendus Imperio, declarant hiſtoriæ, quæ eum a matre Alexandri Imperatoris accitum ferunt, cæleſtis utique ſapientiæ merito, cujus, & ille gratia & amore flagrabat. Sed & ejuſdem epiſtolæ teſtimonium perhibent, quas ad Philippum Imperatorem, qui primus Romanorum Principum Chriſtianus fuit, Chriſtiani magiſterii auctoritate conſcripſit. De cujus incredibili quadam ſcientia, ſi quis, referentibus nobis, Chriſtianum non accipit teſtimonium, ſaltem teſtificantibus philoſophis, Gentilem recipiat confeſſionem. Ait namque impius ille Porphyrius, excitum ſe fama ipſius, Alexandriam fere puerum perrexiſſe, ibique eum vidiſſe jam ſenem, ſed plane talem tantumque, qui arcem totius ſcientiæ condidiſſet.*

XLV. Origenis excellentia. *Dies me citius defecerit, quam ea, quæ in illo viro præclara extiterunt vel ex minima ſaltem parte perſtringam; quæ tamen non ſolum ad religionis gloriam, ſed etiam ad tentationis magnitudinem pertinebant. Quotus enim quiſque tanti ingenii, tantæ doctrinæ, tantæ gratiæ virum a ſe facile deponeret; ac non potius illa uteretur ſententia, ſe cum Origene errare malle, quam cum*

PAGIUS XXIV. *Libri Origenis.* Baron. n. XLIV. Ad num. XLIV. Petrus Daniel Huetius Epiſcopus Abricatenſis, linguarum & Antiquitatis Eccleſiaſticæ peritia clariſſimus, libris tribus, quæcumque ad Origenis Vitam, ſcripta, erroreſque ſpectant, ſolide enucleavit, & quod diu a Viris doctis optatum fuerat, Opera ejus Græco-Latina Notis illuſtrata duobus tomis ab aliquot annis publicavit. Alii Origenis Tractatus, qui in variis Bibliothecis deliteſcebant, ſeorſim in lucem poſtmodum editi: libri *adverſus Celſum* & *Philocalia* a Spencero in Anglia cum aliquot Notis publicati; liber *de Exhortatione ad Martyrium*, cum Opuſculo *adverſus Marcionitas* falſo Origeni adſcripto, Baſileæ impreſſus, & in Anglia Opuſculum *de Oratione Dominica*; ita ut quæcumque Opera Græca Origenis ſuperſunt, typis mandata ſint.

cum aliis vera ſentire? Et quid plura? eo res decidit, ut tantæ perſonæ, tanti doctoris, tanti prophetæ, non humana aliqua, ſed (ut exitus docuit) nimium periculoſa tentatio plurimos a fidei integritate deduceret. Quamobrem hic Origenes tantus, ac talis, dum gratia Dei inſolentius abutitur; dum ingenio ſuo nimium indulget, ſibique ſatis credit; cum parvipendit antiquam Chriſtianæ religionis ſimplicitatem; dum ſe plus cunctis ſapere præſumit; dum Eccleſiaſticas traditiones & veterum magiſteria contemnens, quædam ſcripturarum capitula novo more interpretatur; meruit ut de ſe quoque Eccleſiæ Dei diceretur: Si ſurrexit in medio tui propheta. Et paulo poſt: Non audies (inquit) verba prophetæ illius. Et item: Quia tentat vos, inquit, Dominus, utrum diligatis eum, an non. Vere non ſolum tentatio, ſed etiam magna tentatio, deditam ſibi atque a ſe pendentem Eccleſiam admiratione ingenii, ſcientiæ, eloquentiæ, converſationis & gratiæ, nihil de ſe ſuſpicantem, nihil ſe verentem, ſubito a veteri religione in novam profanitatem ſenſim paulatimque traducere. Sed dicet aliquis, corruptos eſſe Origenis libros. Non reſiſto, quin potius & malo; nam id eſt a quibuſdam & traditum & ſcriptum, non catholicis tantum, ſed etiam hæreticis.

XLVI. Origenes multis cauſa ruinæ.

Sed illud eſt, quod nunc debemus advertere; etſi non ipſum, libros tamen ſub nomine ſuo editos magnæ eſſe tentationi; qui multis blaſphemiarum vulneribus ſcatentes, non ut alieni, ſed quaſi ſui & leguntur, & amantur; ut etſi in errore concipiendo Origeni non fuit ſenſus, ad errorem tamen perſuadendum Origenis auctoritas valere videatur: Hucuſque Vincentius. Cujus de Origene ſententiam, non ea tantum quæ ad ſuam uſque ætatem (æqualis enim fuit Auguſtini) de magnorum virorum lapſu contigerunt, ſed & quæ poſtmodum ſecuta ſunt innumera Orthodoxorum funera ex Origenis lectione illata, vera eſſe, quamplurima experimenta probarunt. Invaluit penes antiquos de Origene illa quoque ſententia a Caſſiodoro (*a*) recitata, qua ait: *De Origene concluſive dictum eſt: Ubi bene, nemo melius: Ubi male, nemo pejus. Et ideo caute ſapienterque legendus eſt; ut ſic inde ſuccos ſaluberrimos aſſumamus, nec pariter ejus venena perfidiæ, vitæ noſtræ contraria, ſorbeamus. Cui & illud convenienter aptari poteſt, quod Virgilius, dum Ennium legeret, a quodam quid faceret inquiſitus, reſpondit: Aurum ex ſtercore quæro.* Hæc Caſſiodorus; qui (ut ibidem teſtatur) ejuſdem Origenis opera (ne inter legendum quis incautus offenderet) crucis ſigno ✠ ea notavit loca, quæ lector prudens, ut pravæ doctrinæ foveam, ſibi tranſilienda cognoſceret.

(*a*) *Caſſiod. de inſtit. divin. lect.*

XLVII. De duobus Origenibus opinio.

Scimus a nonnullis duos conſtitui Origenes; quorum alter Adamantius, de quo eſt ſermo, dictus ſit; alter vero plane ignotus, ex quo Origeniſtæ Turpes ſunt cognominati, quod ſeſe Gnoſticis turpiſſimis addixerint; hi enim, cum matrimonium damnarent, in omnium libidinum cœno velut ſues volutabantur: horum meminerunt Epiphanius (*b*) & Auguſtinus (*c*). Qui autem ſectati ſunt Origenis Adamantii errores, Origeniſtæ ſimpliciter dicti ſunt, adverſus quos longa admodum & periculoſa fuit Eccleſiæ concertatio; diutius enim hi perſeverarunt, ac damnati ſæpius revixerunt; de quibus opportuniori loco dicendum erit. Quod ad dublices Origeniſtas ſpectat; exiſtimamus hæc quæ dicuntur de duobus Origenibus, eſſe commentum, nec niſi unum Adamantium extitiſſe aliquando Origenem. Qui vero alium effinxere; ideo feciſſe putamus, ut de Origene labes aſperſas in illum egererent; vel quod Gnoſtici fortaſſe, pertæſi ſui nominis tot ſceleribus longo tempore infamati, ab Origene nomen ſint mutuati; vel etiam qui Origenis errores ſectati, in deterius prolapſi, etiam Gnoſticorum ſordibus ſint infecti; & ad differentiam aliorum Origeniſtarum, Turpes a dogmate, non ab auctore, Origeniſtæ (quod verius exiſtimamus) ſint dicti. At hæc jam de Origene, cujus obitum hoc anno recenſuimus, ſatis. Decuit plane ejuſdem admonitione Vincentii, veluti ſepulcrali titulo, ſic tanti viri memo-

(*b*) *Epiph. hæreſ. 63.*
(*c*) *Auguſt. de hæreſ. 43.*

PAGIUS XXV. *An plures fuerint Origenes.*

Ad num. XLVII. Quemadmodum ex duplici Origene, Adamantio nempe, & Plotini diſcipulo, communis opinio unum confinxit, ut ſupra oſtendimus; ſic ex uno eodemque *Origene* duo facti, ut notavit Huetius lib. I. Origenian. cap. I. verum alterum, a quo orti ſunt Origeniſtæ ſimpliciter dicti; alterum Origeniſtarum, qui *Fœdi* cognominati ſunt, principem & antesignanum. Quod mirum a nonnulis affirmari, cum Epiphanius hæreſi LXIII. & LXIV. id ignorare ſe teſtetur. Epiphanii verba parum ſincere reddidit Auguſtinus lib. de Hæreſibus cap. 42. Cum enim conceptis verbis neſcire ſe profeſſus fuiſſet Epiphanius, an ab Adamantio Origene, an ab alio impuri Origeniſtæ propagati ſint, hæc ita reddidit Auguſtinus: *Origeniani a quodam Origene dicti ſunt, non ab illo qui fere omnibus notus eſt, ſed ab alio neſcio quo, de quo vel ſectatoribus ejus Epiphanius loquens*, &c. Atque ita duone extiterint Origenes, Origeniſtarum principes, addubitavit Epiphanius, temporum illorum proximus; aſſeverarunt Auguſtinus, Sophronius Hieroſolymorum Epiſcopus in epiſtola ad Sergium, ut notat Photius codice 231. Joannes Damaſcenus lib. de Hæreſibus; treſque denique finxit Origenes Auctor Prædeſtinati a Sirmondo publicatus. Qua de re plura Huetius laudatus, qui addit, Baronium acute perveſtigare, cur duplex Origenes effictus fuerit.

moriam proſequi, ut ejuſdem erudiamur exemplo, in Eccleſia Catholica illam regiam eſſe viam, quæ antiquarum traditionum recto deducta filo, & ſanctorum Patrum noſcitur eſſe impreſſa veſtigiis; ex qua qui pedem efferat; ut alium aliquem, qui ſibi viſus eſt magnus, ſequatur, patere caſui ac certæ ruinæ ſe expoſitum, certo ſciat.

JESU CHRISTI ANNUS 257. LUCII PAP. ANNUS 2. GALLI & VOLUSIANI IMPP. ANNUS 4.

I. *Ratio Imperii Valeriani.* QUi ſequitur Chriſti annus ducenteſimus quinquageſimus ſeptimus, a Caſſiodoro adſcriptus eſt Faſtis Conſulatu Valeriani & Gallieni; ab aliis quoque eorundem Conſulatus, poſt Maximi & collegæ, quem diximus, æque ponitur; licet ex Græcis Faſtis Conſulatus hic Valeriani cum Gallieno ſecundus ponatur. Porro cum ex antiquis inſcriptionibus, idem Gallieni primus Conſulatus jungatur ejuſdem tertiæ Tribunitiæ poteſtati, ex iis quæ dicta ſunt, redditur manifeſtum, anno hoc eorumdem Valeriani & Gallieni numerari cœptum tertium Imperii; qui tamen ex iis quæ anno ſuperiore notata ſunt, quartus habetur Galli & Voluſiani Imperatorum. Sed reddamus hic citatas a nobis inſcriptiones:

IMP. GALLIENUS P. F. AUG. G. M. P. M. TR. P. III. COS. ſubnectitur ab auctore alia idem ſignificans, atque mox hanc ſubdit:

IMP. C. P. LICIN. GALLIENUS P. P. AUG. P. M. TR. P. IIII. COS. II. P. P.

Hæc exſcripſimus ex Adolphi commentario Numiſmatum Romanorum Impp. quem facta collatione cum nummis qui Romæ extant, fideliorem invenimus. Si igitur primo Conſulatu Gallieni, quem anno præſenti Conſulares Faſti habent adſcriptum, tertia poteſtas Tribunitia numeratur; & ſecundus ejus Conſulatus, quem iidem po-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5747.

Anno Urbis 1007. Olymp. 258. an. 2. A. C. 254.

☉ 11. A. ☽ 8. P. 23. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 254. *ſecund. Baronium* 257.

STEPHANI PAPÆ 2.

VALERIANI ET GALLIENI IMPP. 2.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. Coſſ. *P. Licinius Valerianus Aug. II.* & *P. Licinius Gallienus Aug.* Cum Valerianus anno ſequenti iterum Conſul proceſſerit, non dubium, quin ad præſentem Conſulatum a Gallo & Voluſiano, antequam occiderentur, deſignatus fuerit, quemadmodum de ſecundo Conſulatu ordinario tam Claudii, quam Hadriani ſuis locis oſtendimus, & infra de primo Probi Imperatoris videbitur. Valerianus enim non ſolum jam ſuffectum Conſulatum geſſerat; ſed etiam Cenſor ac Tranſalpinarum legionum Dux erat, quando Æmilianus Gallo & Voluſiano adhuc viventibus Imperium uſurpavit. Ex duobus itaque Conſulatibus continentibus a Valeriano geſtis ſecundus tantum ad ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam revocandus. *Gallieni* vero Conſulatus juxta regulam tertiam ſum-

NOTÆ [1] *COſſ. P. Licinius Valerianus Aug. II. & P. Licinius Gallienus Aug.* Nummi Valeriani apud Bandurium tom. I. pag. 109. cum

TR. P. II. COS. II.

Lapis Gruterianus pag. CCLXXIV. Oſſonobæ in Luſitania:

IMP. CAES. P. LICINIO
VALERIANO. P. F. AUG.
PONT. MAX. P. P. TR. POT.
III. COS. RESP. OSSON. &c.

Sed hæc inſcriptio pertinet ad A. D. 255. ut & nummus apud Bandurium, ut ſupra, pag. 109. Ibidem pag. 174. in nummis *P. Licinii Gallieni* cum

TR. P. COS.

& cum

TR. P. II. COS.

Gudiana inſcriptio apud Relandum:

KAL. MAI. P. LICIN. GAL
LIENO. AUG. ET. IMP.
CAES. VALERIANO.
AUG. COS.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculus: *Valeriano II. & Gallieno.*

ponunt anno ſequenti, quartam reddit: hic plane tertius, quartus vero ille annus eſt numerandus Imperii ejuſdem una cum patre regnantis. Qui vero (ut dictum eſt) mox ut Valerianus & Gallienus creati ab exercitu ſunt Imperatores, eorum annos numerare cœperunt; duos ſaltem annos Galli & Voluſiani, quos diximus in hunc uſque annum Imperium propagaſſe, prætermiſerunt.

II. *Lucii Papæ martyrium.*

At vero antequam de ipſorum agamus interitu, de Lucii Papæ martyrio dicendum: ac in primis illud quomodo intelligendum eſt, quod dicitur, ſub Valeriano & Gallieno Imperatoribus Lucium martyrio coronatum: quem, cum adhuc Gallus & Voluſianus imperarent, necatum fuiſſe, Euſebius in Chronico & in Hiſtoria (*a*) teſtatur. Sed qui de tempore indubitatam plane fidem facit, eſt Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus: qui cum his ipſis temporibus vixerit, ad rerum geſtarum veritatem probandam inſtar omnium eſſe debet, immo quem unum cæteris prætermiſſis auſcultare debeamus. Hic igitur abſque aliqua ambiguitate teſtatur (*b*), Valerianum permultis ab exordio Imperii ſui annis de Chriſtianis optime meritum, nihil illis negotii faceſſiviſſe. Quamobrem nihil eſt quod ad Valeriani Imperium Lucii martyrium, quod furente perſecutione, Cypriano auctore, factum eſſe conſtat, referre jure poſſimus: præſertim ſi Euſebio aſſentiamur dicenti (*c*) ipſum octo vix menſibus ſediſſe. Verum cum in libro de Romanis Pontificibus duæ a Lucio ordinationes factæ dicantur, in hunc uſque annum propagatam fuiſſe illius ſedem oportuit: quod & poſiti ibi Conſules manifeſte ſignificant, cum ſub hujus anni Conſulibus Valeriano & Gallieno Lucius deſiiſſe ponatur.

(*a*) *Euſeb. lib. 7. cap. 2.*
(*b*) *Apud Euſeb. lib. 7. c. 9.*
(*c*) *Euſeb. in Chronic. & in hiſt. lib. 7. c. 2.*

III. *Ratio perſecutionis Valeriani.*

Quod autem vel ibi, vel in Eccleſiaſticis tabulis ipſe in perſecutione Valeriani dicatur conſummaſſe martyrium, id ea ratione tam in ipſo Lucio quam in aliis factum diximus, quod, licet aliquo temporis interſtitio pax fuerit in Eccleſia, tamen legibus Decii & Valeriani Cenſuram agentis, & leges ferendi poteſtatem habentis, perſecutio ſemel promulgata ſic ſemper perſeveravit in poſterum, ut omnis illa reliquorum temporum perſecutio Decii & Valeriani nomine diceretur: cum alioqui a ſecundo Conſulatu Galli & Voluſiani in publicis monumentis cœptos numerari annos Imperii Valeriani & Gallieni, ſatis perſpicue ſit ſuperius demonſtratum. Si quibus igitur placuit res geſtas horum duorum annorum conſignare annis Imperii Valeriani & Gallieni, haud convinci poſſunt erraſſe; cum plures extent, quas ſequantur, antiquæ inſcriptiones. ☞ Quod autem in noſtris Notis ad Romanum Martyrologium negatum eſt, Lucium eſſe paſſum ſub Voluſiano: ex Annalibus errorem corrige; ſicque ſemper cum videris diſcrepare ab iiſdem Notis Annales, eas ex his emenda. Numquam hactenus conceſſum doleo ut eaſdem ſingulas recognoſcerem, licet lucri cupidus Typographus eas ab auctore poſuerit eſſe recognitas in pagina liminari ☜.

IV. Idem vero Lucius capite truncatus habetur tam in dicto libro de Romanis Pontificibus, quam etiam tabulis Eccleſiaſticis, quarto Nonas Martii. De eodem hæc ibi leguntur: *Hic omnem poteſtatem Eccleſiæ dedit Archidiacono ſub Stephano, dum ad paſſionem pergeret:* eidem quoque Stephano Cornelium Papam, antequam duceretur, omnia pariter bona Eccleſiæ tradidiſſe, ex eodem libro in Cornelio diximus. Sed & hæc rurſum de Lucio: *Hic fecit ordinationes duas per menſem Decembrem, presbyteros quatuor, diaconos quatuor, Epiſcopos per diverſa loca ſeptem; qui etiam ſepultus eſt in cœmeterio Calliſti, via Appia. Ceſſavit Epiſcopatus ejus dies trigintaquinque:* Hæc ibi. Quod vero alius his ipſis temporibus ejuſdem nominis reperiatur Epiſcopus nomine Lucius, ut in ea quæ ad Cyprianum (*d*) ſcripta habetur epiſtola, vel quæ ad Lucium Papam data perperam inſcribitur in Cypriano (*e*): creditum fuit ab aliquo, Lucium illum fuiſſe Romanum Pontificem; ſed de iis dicemus ſuo loco.

(*d*) *Apud Cypr. epiſt. 79.*
(*e*) *Cypr. epiſt. 77.*

V. *De Cornelio atque Lucio Cypriani elogium.*

Extat S. Cypriani (*f*) de Cornelii & Lucii Romanorum Pontificum ſcriptis decretis præclarum his verbis elogium: *Servandus eſt enim anteceſſorum noſtrorum beatorum martyrum Cornelii & Lucii honor glorioſus; quorum memoriam cum nos honoremus, multo magis tu frater chariſſime, honorificare & ſervare gravitate & auctoritate tua debes, qui vicarius & ſucceſſor eorum factus es. Illi enim pleni Spiritu Dei; & in glorioſo martyrio conſtituti, dandam eſſe lapſis pacem cenſuerunt; & pœnitentia acta fructum*

(*f*) *Cypr. epiſt. 67.*

PAGIUS

ſumtus, ut nempe patris Collega eſſet. Quæ vero ex Numiſmatis Baronius habet, ut oſtendat, hunc Conſulatum cum tertio Valeriani & Gallieni anno conjungendum eſſe, anno præcedenti a nobis prorſus everſa.

II. *Decretalis Lucii ſuppoſititia.*

A num. II. ad VI. Quæ pertinent ad mortem S. Lucii Papæ & S. Stephani ejus ſucceſſoris initium a nobis anno præcedenti explicata. Omiſimus tamen obſervare circumferri unicam Lucii epiſtolam ad Galliæ atque Hiſpaniæ Epiſcopos Viris eruditis ſuppoſititiam. Incipit enim cum verbis Leonis primi epiſtola XXVIII. ſecundum veterem ordinem: *Literas dilectionis veſtræ, quas ad B. Petri Apoſtoli Sedem*, &c. Habetque plura Conciliorum ſubſequentium teſtimonia, locum Pſalmi LXXXII. ex interpretatione Hieronymi, & quædam Agathonis Papæ verba.

ctum communicationis & pacis negandum non eſſe, litteris ſuis ſignaverunt; quam rem omnes omnino ubique cenſuimus; neque enim poterat eſſe apud nos ſenſus diverſus, in quibus unus eſſet Spiritus: Hæc Cyprianus. Sed & illud a Lucio ſtatutum habet liber de Romanis Pontificibus; ut duo presbyteri & tres diaconi in omni loco Epiſcopum aſſectarentur, nec deſererent propter teſtimonium (ut ait) Eccleſiæ. Calumniæ enim in Cornelium a Novatiano confictæ, hujus ſanciendi decreti cauſam dediſſe putantur. Alia præter hæc apud Gratianum decreta Lucii alibi (*a*) in unum ſimul collecta habentur.

(*a*) *Tomo primo Concil. ſub Lucio.*

VI. Stephanus Papa.

Lucio igitur martyrio coronato, poſt dies trigintaquinque, nempe nona die Aprilis, Stephanus patria Romanus creatus eſt Pontifex; quot vero annis ſederit, dicemus inferius. Quod vero ad Gallum atque Voluſianum Imperatores ſpectat; quam divinam ultionem fuſo Chriſtiano ſanguine antea provocarunt, patrata nuper nece Lucii Papæ, vehementiorem in ſe concitando accelerarunt. Si quidem rebellantes milites, & Æmiliano faventes, eoſdem Imperatores adverſus Æmilianum proficiſcentes, apud Interamnam occiderunt; iidem tamen haud paſſi ſunt Æmilianum ultra menſes quatuor imperare, ſed eum etiam necaverunt. Valerianus vero, quem ex antiquioribus monumentis teſtati ſumus jam anno ſecundo Galli & Voluſiani acclamatum fuiſſe ab Alpino exercitu Imperatorem, ipſumque mox ſibi filium adſciviſſe collegam; una cum eodem, hoc ipſo anno, integro atque ſecuro eſt potitus Imperio, quos ex Tribunitia poteſtate hoc eorum Conſulatu (ut vidimus) tertio repetita, hoc pariter anno tertium auſpicatos eſſe annum Imperii, ſatis aperte noſcitur; noſque eodem ordine numerabimus.

Gallus & Voluſianus occiſi.

Licinii Valeriani Aug. & Gallieni Imp.

VII. Quam vero decipiantur, qui exiſtimant Valerianum, ſimulac adminiſtrandum ſuſcepit Imperium, Chriſtianos perſequi aggreſſum eſſe, Dionyſius (*b*) Alexandrinus Epiſcopus ſuorum temporum ſcriptor accuratiſſimus, his verbis declarat in epiſtola quam ſcripſit ad Hermammonem: *Joanni ſimili ratione per revelationem de Valeriano ſignificatum eſt; ait* (*c*) *enim: Datum eſt ei os magna, & blaſphema loquens; & data eſt ei poteſtas faciendi per menſes quadragintaduos. Cum iſta utraque in Valeriano videre completa, tum ejus vitæ rationem, antequam ita animo affectus erat, ut a Joannis revelatione didicimus, conſiderare, non parum ſane habet admirationis. Nam quamdiu manſueto animo & benigno erga ſanctos Dei homines affectus erat, nemo Imperatorum qui eum anteiverat, tantam benevolentiam & comitatem adverſus illos declaravit; immo vero ne illi quidem qui Chriſtiani erant, eoque nomine palam appellati, ita hos ſunt amplexati, ut ille: qui quidem initio Imperii ſui quam familiariſſime & amiciſſime, idque in oculis omnium, eoſdem excepit, & tota domus ejus piis hominibus complebatur, eratque plane Dei Eccleſia.*

(*b*) *Apud Euſeb. lib.* 7. *c.* 9.

(*c*) *Apoc.* 13.

Valerianus favet Chriſtianis.

VIII. De Mago infenſo Chriſtiano nomini.

Verum doctor quidam & princeps magorum Ægypti illum tandem perdito conſilio depravavit; & non impulit ſolum ut homines culpa vacuos ac ſanctos Dei, utpote ſceleſtorum ac execrabilium incantamentorum adverſarios & oppugnatores (ſatis namque virium ac potentiæ præſentia, aſpectu, ſpiritu, & voce ſolum ad deteſtabilium dæmonum inſidias diſſipandas & habent, & ſemper habuerunt) acerbe perſequeretur, necique traderet: verum etiam ut impuras cærimonias obiret, profanas exerceret præſtigias, execranda myſteria exequeretur, mactaret pueros miſellos, prolem infelicium parentum exſacrificaret, tenera infantium diſſecaret viſcera, Dei denique creaturas diſcinderet diſcerperetque, vehementer cohortatus eſt, perinde ac ſi eo pacto res omnes proſpere ac feliciter ſuccederent: Hæc ſummatim Dionyſius de rebus geſtis Valeriani; quibus plane ſignificatur perſecutionem ſub ipſo cœptam eſſe tribus annis ac ſex menſibus, antequam a Perſis caperetur. Nam cum dicat eum ad inſtar Antichriſti perſecutum eſſe Eccleſiam Dei menſibus quadragintaduobus; conſtetque perſecutione durante, imperare deſiiſſe; jam perſpicuum redditur, non ante dictum tempus Chriſtianos perſequi aggreſſum eſſe; ſicque ferme biennio Dei Eccleſiam quieviſſe.

IX. Hæreſis Aquariorum.

Reddita igitur (ut dictum eſt) poſt necem Galli & Voluſiani Eccleſiæ pace, S. Cyprianus more ſuo invigilans ſaluti Fidelium; cum, quos violenta perſecu-

PAGIUS III. *Eccleſia ante Valeriani Quinquennalia non vexata.*

A num. VI. ad IX. Quæ pertinent ad mortem Galli & Voluſiani, & ad Æmiliani Imperium, anno præcedenti a nobis explicata, ubi & diximus, verum non eſſe quod hic ſcribit Baronius, ſcilicet Eccleſiam ferme biennio quieviſſe. Chriſtiani enim ante quintum Imperii Valeriani & Gallieni annum minime vexati.

IV. *Cyprianus refellit eos qui aquam ſine vino in Sacrificio offerebant.*

A num. IX. ad XII. Ideo Baronius epiſtolam LXIII. Cypriani, quæ & Pamelio LXIII. eſt, & in qua eos refellit, qui in Sacrificio aquam tantum offerebant abſque aliqua vini commixtione, præſenti anno illigavit, quia vigente Eccleſiæ pace eam ſcriptam autumavit. Sed ſub perſecutione potius exarata hæc verba innuere obſervat Pearſonius in Annalibus Cyprianicis: *Et quia jam ſecundus ejus adventus appropinquat, magis ac magis benigna ejus & larga dignatio corda noſtra luce veritatis illuminat.* Præterea, quia illi, quos confutat Cyprianus, dicebant, quod ſi prima mane vinum ſumatur, in calice

tio reliquiſſet illæſos, doloſa hæreſis captivos abriperet; & inter alios ſciſſet quoſdam errore inductos, in ſacrificio aquam tantum offerre abſque commixtione aliqua vini, ſtuduit emendare. Conſentiens erat hæc hæreſis ac plane conivens Encratitis (a), qui aqua tantum utebantur in ſacrificio, ſicut hi, qui exploſo vino aquam tantum adhibendam eſſe jactabant; quos tamen ignorantiæ, vel ſimplicitatis nomine Cyprianus excuſat, cum longiori tractatione ejuſmodi errorem confutat ad Cæcilium ſcribens (b); qua quidem de ſacratiſſimo a Chriſto relicto in Eccleſia ſacrificio Miſſæ ab Apoſtolis frequentato, & in omnibus Catholici orbis Eccleſiis ad ſua tempora ex majorum traditione inviolabiliter cuſtodito, multa atque præclara ingerit, quibus, non illorum tantum hæreſis tolleretur; ſed omnes quæ adverſus ſacramentum ſanctiſſimæ Euchariſtiæ & offerri ſolitum incruentum pariter ſacrificium, e portis inferorum emergentes hæreſes inſurrexiſſent, penitus auferrentur. Ex quibus ſatis ſit unam illam Cypriani hic referre ſententiam (c) qua de Miſſæ ſacrificio hæc dicit:

(a) *Epiph. hæreſ.46.*
(b) *Cypr. epiſt.63.*
(c) *Cypr. epiſt.63.*

X. Miſſæ Sacrificium. *Si Jeſus Chriſtus Dominus & Deus noſter ipſe eſt ſummus ſacerdos Dei Patris & ſacrificium Patri ſe ipſum primus obtulit, & hoc fieri in ſui commemorationem præcepit; utique ille ſacerdos vice Chriſti vere fungitur, qui id, quod Chriſtus fecit, imitatur; & ſacrificium verum & plenum tunc offert in Eccleſia Deo Patri, ſi ſic incipiat offerre, ſecundum quod ipſum Chriſtum videat obtuliſſe*: Hæc Cyprianus, germane intelligens quod Chriſtus Apoſtolis dixerat: *Hoc (d) facite in meam commemorationem*; eis tunc idem ſacrificium offerendi tradidiſſe poteſtatem. At non in his immorandum, cum prolixior de eadem veritate tractatio habita ſit, cum de Eccleſiaſticis traditionibus actum eſt tomo primo Annalium; ſed & quod illud, *facere*, idem ſit quod *offerre*, in noſtris quoque Notis ad Romanum Martyrologium ſatis reddidimus exploratum. Sed unde provenerit ejuſmodi erroris occaſio, ex ejuſdem Cypriani epiſtola patefacimus.

(d) *Luc. 22. 1. Cor. Cor. 11.*

XI. Cauſa offerendi tantum aquam. Quod enim perſecutione urgente, ſummo mane, ſeu potius nocturno tempore convenientes ſecreto ad ſacram Synaxim atque Euchariſtiam, Chriſti ſanguinem in vini ſpecie bibentes, ex vini odore poſſent detegi Chriſtiani, loco vini aquam offerre conſultius exiſtimarunt; ne odore vini, veluti quodam Chriſtianitatis indicio, palam fierent. Quod quidem ut indignum nimis homine Chriſtiano Cyprianus exprobrans, ſic ait: *Cæterum omnis religionis & veritatis diſciplina ſubvertitur, niſi id quod ſpiritualiter præcipitur, fideliter reſervetur; niſi ſi in ſacrificiis matutinis hoc quis veretur, ne per ſaporem vini redoleat ſanguinem Chriſti. Sic ergo incipit & a paſſione Chriſti in perſecutionibus fraternitas retardari, dum in oblationibus diſcit de ſanguine ejus & cruore confundi. Porro autem Dominus in Evangelio (e) dicit: Qui confuſus me fuerit, confundet eum filius hominis. Et Apoſtolus (f) loquitur, dicens; Si hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem. Quomodo autem poſſumus propter Criſtum ſanguinem fundere, qui ſanguinem Chriſti erubeſcimus bibere?* Quod vero ii cum ſero offerrent, quod eo tempore non poſſent Ethnici ex vini odore de Chriſtiano homine conjecturam facere, tunc iidem mixta aqua vinum in ſacrificio adhiberent; hiſce plane monſtrat, duplicem fuiſſe apud eos oblationem, matutinam ſcilicet, & veſpertinam: hæcque in nonnullis Eccleſiis uſu retenta, ut in die Cœnæ Domini veſpere ſacras Miſſas agerent, alibi pluribus demonſtravimus.

(e) *Matth. 10.*
(f) *Galat. 1.*

XII. Concilium Africanum. Porro quod alias ſemper factum eſt, ut, perſecutione ceſſante, ad componendam quaſſatam Eccleſiam Epiſcopi convenirent (quod a Cypriano potiſſimum factitatum ſæpius reperitur) hoc quoque tempore eumdem Cyprianum cum ſuis collegis ex more habuiſſe Concilium, ex multis colligi poteſt. In ejuſmodi quidem Conciliis non tantum quæ ad rectam fidem & Catholicam unitatem ſpectarent, tractare ſolebant; ſed & quæ ad bonos mores inſtituendos, collapſamque Eccleſiaſticam diſciplinam reſtituendam pertinere viderentur. Perlatæ ſunt igitur tunc inter alia ad Synodum litteræ Rogatiani Epiſcopi, de-

PAGIUS Dominico ſe Ethnicis prodituros Chriſtianos, & argumentum illud a perſecutione deductum ibidem Cyprianus retorquet. Quare ea epiſtola anno præcedenti, antequam Valerianus imperaret, durante adhuc perſecutione, ſcripta. Porro non hac epiſtola *Aquarios* confutat Cyprianus, ut exiſtimat Baronius, quorum error in hoc maxime verſabatur, quod vinum quaſi rem profanam & abominandam averſarentur, ut ait Epiphanius; ſed aliquos, qui vel ex ignorantia aut ſimplicitate delinquebant, ut ait Cyprianus, vel qui hoc non ſemper faciebant, ut Aquarii, ſed in matutinis ſacrificiis tantum, neque in illis ſemper, ſed perſecutionis tempore.

V. Concilium Africanum fictitium. Ad num. XII. & ſeqq. Nullum hoc anno a S. Cypriano Concilium in Africa celebratum videtur. Nam epiſtola tertia, Pamelio LXV & epiſtola prima, Pamelio LXVI. quibus innititur Baronius, anno CCXLIX. initio Epiſcopatus Cypriani ſcripta. Itaque in epiſtola, quæ modo prima eſt ad Clerum & plebem *Furnitanorum* de Victore, qui *Fauſtinum* Presbyterum tutorem nominavit, tempore, quod perſecutionem præceſſit, data, ut Cyprianus lib. de Lapſis exprimit & deſcribit: *Quando Epiſcopi plurimi, quos & hortamento eſſe oportet ceteris & exemplo; Divina procuratione contempta, procuratores rerum* ſe-

de diacono ſuo protervo expoſtulantis, a quo fuerat conviciis impetitus. Quid vero ad eum reſcripſerit ſancta Synodus, redditæ a Cypriano (a) ad eum nomine omnium litteræ produnt, nimirum ut in eum (ut par erat) animadverteret, vel abſtinendo, vel penitus deponendo. Quam vero ſit periculoſa in ſubditis clericis contumacia, ex qua in hæreſim facile prolabantur, eædem ibi docent his verbis: *Hæc ſunt enim initia hæreticorum, & ortus atque conatus ſchiſmaticorum male cogitantium, ut ſibi placeant, ut præpoſitum ſuperbo tumore contemnant. Sic de Eccleſia receditur, ſic altare profanum foris collocatur, ſic contra pacem Chriſti & ordinationem atque unitatem Dei rebellatur. Quod ſi ultra te contumeliis ſuis exacerbaverit, & provocaverit; fungeris circa eum poteſtate honoris tui, ut eum vel deponas, vel abſtineas*: Hæc Synodus decrevit; quæ & de admiſſis eum pœnitentiam agere, & Epiſcopo voluit ſatisfacere.

(a) Cypr. epiſt. 65.

XIII. A tutelarum munere procul clerici.

Memorabilis illa quoque ad ſanctum Concilium perlata querela eſt, quod moriens Chriſtianus homo presbyterum filiis ſuis tutorem ex teſtamento nominaſſet. Quam acriter autem Synodus ulta ſit tale facinus perinde ac impium & deteſtabile, ſcriptæ ex eadem a Cypriano (b) litteræ teſtantur, quibus res quoque geſta his verbis exprimitur: *Graviter commoti ſumus ego & collegæ mei qui præſentes aderant, & compresbyteri noſtri qui nobis aſſidebant, fratres cariſſimi, cum cognoviſſemus quod Geminius Victor frater noſter de ſæculo excedens, Geminium Fauſtinum presbyterum tutorem teſtamento ſuo nominaverit; cum jampridem in Concilio Epiſcoporum ſtatutum ſit, ne quis de clericis & Dei miniſtris tutorem vel curatorem teſtamento ſuo conſtituat; quando ſinguli divino ſacerdotio honorati, & in clerico miniſterio conſtituti, nonniſi altari & ſacrificiis deſervire, & precibus atque orationibus vacare debeant.* Et inferius de bene inſtituto Clero hæc ſubdit: *Quæ nunc ratio & forma in Clero tenetur, ut qui in Eccleſia Domini ordinatione clerica promoventur, in nullo ab adminiſtratione divina avocentur, nec moleſtiis & negotiis ſæcularibus alligentur; ſed in honore Sportulantium fratrum, tamquam decimas ex fructibus accipientes, ab altari & ſacrificiis non recedant, ſed die ac nocte cæleſtibus rebus & ſpiritualibus ſerviant*: Hæc ille.

(b) Cypr. epiſt. 66.

XIV. Decretum Synodi.

Ne igitur aliquis ex Fidelibus id amplius tentare præſumeret, eidem S. Synodo placuit ejuſmodi delictum graviori cenſura percelli, delinquentemque ſeveriſſime olim decretæ ſubjici pœnæ, quam refert idem Cyprianus, ſic dicens: *Quod Epiſcopi anteceſſores noſtri religioſe conſiderantes, & ſalubriter providentes, cenſuerunt, ne quis frater excedens, ad tutelam vel curam clericum nominaret; ac ſi quis hoc feciſſet, non offerretur pro eo, nec ſacrificium pro dormitione ejus celebraretur; neque enim apud altare Dei meretur nominari in ſacerdotum prece, qui ab altari ſacerdotes, & miniſtros voluit avocare. Et ideo Victor cum contra formam nuper in Concilio a ſacerdotibus datam, Geminium Fauſtinum presbyterum auſus ſit tutorem conſtituere; non eſt quod pro dormitione ejus apud nos fiat oblatio, aut deprecatio aliqua nomine ejus in Eccleſia frequentetur; ut ſacerdotum decretum religioſe, & neceſſario factum ſervetur a vobis; ſimul & cæteris fratribus detur exemplum, ne quis ſacerdotes & miniſtros Dei, altari ejus & Eccleſiæ vacantes, ad ſæculares moleſtias devocet*: Hucuſque decretum Synodi.

XV. Eccleſiaſtica libertas immunis a civilibus oneribus.

Ex iis ſane complura antiquitatis Eccleſiaſticæ monumenta, nec obiter prætereunda, conſideranda ſe offerunt; nempe ex ſtipendiis Eccleſiæ ſolitos vivere clericos, quos ea de cauſa Sportulantes appellat. Rurſus illud, eos excommunicaſſe defunctum, quem viventem jam vinxiſſet delictum. Itemque illud, peculiare fuiſſe pro defunctis offerre Deo ſacrificium, eorumque nomina apud altare nominari ſolere. Sed illud plane conſideratione ac obſervatione digniſſimum, Epiſcopos nullam habuiſſe rationem quarumcumque legum civilium, quæ aliqua ex parte officere & impedimento eſſe viderentur Eccleſiaſticis functionibus; quin eas contrariis legibus editis irritas prorſus redderent, ac penitus abolerent. Publica namque hæc cura erat, immo (ut Severus Auguſtus (c) teſtatur) Imperatoris præcipua, ut haberent pupilli tutores; a quo quidem munere non ipſam Senatoriam dignitatem, & nec a tutela eorum qui inferioris ordinis eſſent, excuſare, M. Aurelius

(c) l. 3. ff. qui petunt tutores.

PAGIUS *ſeculi fierent*. Nec refert, quod Cyprianus de ſacra Synodo loquatur, quia eam *Collegæ, qui præſentes aderant*, apud Cyprianum ſemper facere non ſolent. Propter eandem rationem epiſtola, quæ nunc tertia ordine eſt, ad *Rogatianum* Epiſcopum de ſuperbo ſive contumelioſo Diacono, qui eum contumeliis & injuriis ſuis exacerbaverat, eodem tempore ac præcedens ſcripta. Quæ contra hanc ſententiam dici poſſent, ſoluta a Pearſonio in Annalibus Cyprianicis anno CCXLIX. num. IX. & a Fello in Notis ad epiſtolam primam Cypriani [1].

NOTÆ [1] Quæ de Actis Smyrnenſibus a Baronio produntur, expendit Noriſius in Epochis Syro-Maced. pag. 26.

(a) l. ſpadonem ff. de excuſ. tut. (b) l. non tantum. §. is qui ædil. (c) ead. l. §. non omnia. (d) l. ſpadonem. ff. de excuſ. tut.

relius (a) & Commodus reſcripſerunt, non Ædilitatem (b); non collegia (c): nec diverſam religionem liberare: ac proinde (quod Modeſtinus (d) teſtatur) Judæi non Judæorum etiam cogerentur adminiſtrare tutelam; immo nec qui immunitatem nacti eſſent civilium ac publicorum munerum, a tutela excuſari (e) poſſent; nec denique eximi a gentilium ſuorum tutela, quibus etiam ex Senatuſconſultis, & conſtitutionibus Principum immunitas a tutela conceſſa eſſet, reſpondit Calliſtratus (f) ex Antonini Pii reſcripto.

(e) ead. l. §. qui accepit. (f) l. non tantum. §. Ilienſibus ff. eod.

XVI. His licet tot legibus pupillis proſpicientibus Epiſcopi nihilominus in Concilio ſemel atque iterum his adverſantem legem ſtatuunt (quam & maxima omnium, quæ apud eos eſſet, pœna appoſita muniunt) ne clerici a Chriſtianis tutores nominarentur in teſtamento, quo ad ſubeundum tutelæ munus a Præſidibus cogi poſſent. Quamvis igitur ejuſmodi decretis & editis ſanctionibus facile eſſet, Gentiles magiſtratus & ipſos Principes alioqui Chriſtianis ſemper infeſtos, in Eccleſiam concitari, & ad conflandam perſecutionem leves eorum animos permoveri; ſanctiſſimi tamen Epiſcopi, nullam horum rationem habentes, ſacras leges edere non prætermiſerunt, quas Eccleſiaſticæ libertati viderent fore proficuas: pro quorum quoque viridi ac ſuo robore perſtante obſervatione (ut vidimus) communi ſtudio ſolertius invigilarunt. Faverunt poſtea Chriſtiani Imperatores (g) ejuſmodi Epiſcoporum decreto, ſancientes ne clerici vel monachi ad tutelam ſuſcipiendam compelli poſſent. Sacroſanctum vero Concilium Chalcedonenſe (h) a legitima tutela & dativa, quæ ab Epiſcopo imperata eſſet, noluit clericos excuſari. Sed de rebus geſtis in Synodo hactenus.

Epiſcopi edunt leges Civilibus adverſarias.

(g) l. generaliter ſancimus. C. de Epiſc. & cler. (h) Concil. Chal. c.3.

JESU CHRISTI ANNUS 258. — STEPHANI PAP. ANNUS 2. — VALER. & GALLIENI IMPP. ANNUS 4.

I. SEquenti anno Domini ducenteſimo quinquageſimooctavo, Valerianus tertium, & Gallienus ſecundum Conſulatum geſſit. Reperitur (ut dictum eſt anno ſuperiori) hujuſmodi Conſulatus Gallieni una cum Tribunitia poteſtate ejuſdem quarto jam repetita his verbis (i): IMP. C. P. LICIN. GALLIENUS. P. F. AUG. TR. P. IIII. COS. II. P. P. qua ratione, atque aliis ſuperius adductis, hunc annum quartum numeramus Imperii Valeriani & Gallieni; quo ſchiſmaticorum prœlia adverſus Eccleſiam concitata, ſed perſecutione urgente paululum intermiſſa, acriori ſunt impetu renovata. Erant horum (ut demonſtratum eſt) contrariæ factiones, quæ tamen ad oppugnandam Eccleſiam unanimes conſpirabant; illorum nempe, qui poſt lapſum, nulla exomologeſi facta, in Eccleſiam irruentes, ab ea recipi abſque ullo gradus & honoris diſpendio, temerario auſu contendebant; quorum dux in Africa Feliciſſimus erat. Sicut & tunc accidit in Hiſpania, ut Baſilides & Martialis, quorum alter Legionenſis, alter vero Aſturienſis Eccleſiæ Epiſcopus erat, amboque libellatici lapſi, non ſolum in Eccleſiam recipi, ſed & in ea, ut prius, præſidere ſatagerent. Sed his obnitentes Fideles, loco ipſorum ſubſtituendos curarunt Epiſcopos Sabinum atque Felicem. Aliorum vero ſchiſmaticorum, quorum princeps Novatianus Romæ fuerat, pertinax erat illa ſententia & dura ſeveritas, ut lapſis quantumlibet pœnitentibus occluſa ſemper remaneret Eccleſia, totaque illorum cauſa eſſet de judicio reſervanda: Harum vero ſectarum aſſeclæ longe

(i) Apud Adolphum lib. Antiq. Imp. Numiſ.

Contrariæ ſchiſmaticorum factiones.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1008. Olym. 258. an.3. A. C.255.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5748.

☉ 12. G. ☽ 9. P.8. April. Indict. 3.

JESU CHRISTI 255. *ſecund. Baronium* 258.

STEPHANI PAPÆ 3.

VALERIANI ET GALLIENI IMPP. 3.

[1] AD num. I. Coſſ. *P. Licinius Valerianus Aug.III.* & *P. Licinius Gallienus Aug.II.* ut libellus de Præfectis Urbi, Idacius in Chronico Conſulari, aliique habent. Sumtus hic ab utroque Conſulatus juxta priorem Conſulatuum Cæſareorum regulam, ut anno præcedenti explicavimus. A num.

I. *Conſules.*

NOTÆ [1] COſſ. *P. Licinius Valerianus Aug. III.* & *P. Licinius Gallienus Aug. II.* Nummus *Valeriani* apud Bandurium pag.109. tom. I. cum TRIB. POT. III. COS. III. & cum TRIB. POT. IIII. COS. III. Ibid. pag.174. in nummis *Gallieni* cum

TR. POT. IIII. COS. II.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii fragmenta; *Valeriano III.* & *Gallieno II.*

ge lateque vagantes, ubicumque eſſent, negotium faceſſebant Catholicæ communionis Fidelibus.

II. *Cauſa Baſilidis & Martialis.* At quænam fuerit cauſa Baſilidis Epiſcopi, ex Cypriani epiſtola ad Hiſpanos ſcripta accipienda eſt. Hic libelli labe primo conſperſus, alia facinora ſuperaddidit; de quibus hæc Cyprianus (a): *Baſilides adhuc inſuper præter libelli maculam, cum in infirmitate decumberet, in Deum blaſphemaverit, & ſe blaſphemaſſe confeſſus ſit; & Epiſcopatum pro conſcientiæ ſuæ vulnere ſponte deponens, ad agendam pœnitentiam converſus ſit, Deum deprecans, & ſatis gratulans ſi ſibi vel laico communicare contingeret*: Bene hucuſque Baſilides, qui lapſus ſe in pœnitentium claſſem conjecit, laicam exoptans communionem, quod pii cæteri facerent. At quid poſtea? Cum videret in ſedem ſuam ſubrogatum fuiſſe Sabinum; livore tabeſcens, quod jure non poſſet, dolis atque fallaciis explere conatus eſt; quippe qui ad Apoſtolicam ſedem Romam ſe contulit, ſeque injuſte ſede privatum conquerens, ut in Epiſcopatum reſtitueretur, Stephanum Romanum Epiſcopum multis mendaciis interpellat; quod Cyprianus eadem epiſtola docet his verbis poſt recenſitam ordinationem Sabini legitime factam:

(a) Cypr. epiſt. 68.

III. *Vetus uſus appellandi ad Rom. Pont.* *Nec reſcindere ordinationem jure perfectam poteſt, quod Baſilides poſt crimina ſua detecta, & conſcientiam etiam propria confeſſione nudatam, Romam pergens, Stephanum collegam noſtrum longe poſitum, & geſtæ rei, & tacitæ veritatis ignarum fefellit; ut exambiret reponi in Epiſcopatu, de quo fuerat juſte depoſitus. Hæc eo pertinent, ut Baſilidis non tam abolita ſint, quam cumulata delicta, ut ad ſuperiora peccata ejus etiam fallaciæ & circumventionis crimen acceſſerit. Neque enim tam culpandus eſt ille, cui negligenter obreptum eſt; quam hic accuſandus, qui fraudulenter obrepſit*: Hæc Cyprianus, nihil ſummi Sacerdotis detrahens poteſtati, Epiſcoporum cauſas judicantis, & quæ ab aliis Epiſcopis facta eſſent deſtruentis ac penitus irritantis; ſed tantum de obreptione facta, non tam in ipſum, quam in Baſilidem jure quidem expoſtulans. Videas hoc exemplo antiquiſſimum uſum Eccleſiæ, ex remotiſſimis Orbis partibus Epiſcopos, qui aliquid injuſti a collegis paſſos eſſe prætexerent, provocare ſolere ad Romanum Pontificem, tamquam primarium Eccleſiæ univerſalis Antiſtitem.

IV. De Martiale autem, quod Apoſtolicam ſedem adierit, nihil habetur expreſſum: de cujus cauſæ meritis idem Cyprianus ſcribit; & cum eum nefando idololatriæ libello infamatum dixit, hæc addit: *Martialis quoque præter Gentilium turpia & lutulenta convivia & collegia diu frequentata, & filios in eodem collegio, exterarum gentium more, apud profana ſepulcra depoſitos, & alienigenis conſepultos; Actis etiam publice habitis apud Procuratorem Ducenarium obtemperaſſe ſe idololatriæ, & Chriſtum negaſſe, conteſtatus ſit, &c.* Hæc de Martialis cauſa Cyprianus. In quo (quod ad priſtinos Eccleſiæ mores pertinet) illud eſt obſervandum, inter alia crimini datum Martiali, quod filios in profanis ſepulcris Gentilium ſepeliſſet: quibus plane ſignificatur, Chriſtianos a Gentilibus ſepulcra diſcreta habere ſolitos, nefaſque fuiſſe ſe illis poſt obitum commiſcere, a quibus viventes abhorruiſſent: quæ obſignaſſe voluimus ob aliquos leviter nimis dicentes, in Urbis cœmeteriis una cum Chriſtianis Gentiles quoque ſepeliri conſueviſſe; nam immane ſcelus id (ut vidimus) eſſe cenſebatur. *Sepulturæ gentilium diſcretæ a Chriſtianis.*

V. Cum igitur hunc in modum Baſilidis & Martialis cauſa ſe haberet; haud putandum Epiſcopos Hiſpaniæ, qui hos depoſuerant, & alios Epiſcopali judicio ſubrogaverant, aut Eccleſias, quæ hos ſuſceperant, quieviſſe; ſed apud Stephanum Romanum Pontificem cauſam audentius eſſe proſecutos, atque hæc eadem ſancto Cypriano Epiſcopo Carthaginenſi innoteſcere voluiſſe. Etenim ſuffectos in lapſorum locum Epiſcopos Sabinum ac Felicem miſerunt, quibus litteras ad Cyprianum dederunt; his quoque & ſuas privatas in eadem cauſa ſcriptas addidit S. Felix Cæſarauguſtanus Epiſcopus; de quo hæc præclare idem S. Cyprianus: *Felix de Cæſarauguſta fidei cultor, & defenſor veritatis, &c.* Veriſimili quidem & vehementi ducimur conjectura, ut exiſtimemus hos electos in Africam miſſos fuiſſe Epiſcopos, ut ſic Cypriani quoque ſuffragio ſua ipſorum electione probata, inde tum ipſius, tum aliorum ipſius collegarum litteris pariter communiti, Romam ad refellenda Baſilidis mendacia adnavigarent, ſediſque Apoſtolicæ auctoritate compeſcerent contumaces, qui Hiſpaniæ Epiſcopos contempſiſſent. Quæ autem hæc ſecuta ſint, nulla prorſus memoria, ſcriptorum jactura remanſit. *Cyprianus ſequeſter apud Rom. Pont.* *Concilium Africanum in cauſa Baſilidis & Martialis.*

VI. His acceptis litteris ab Hiſpanis Sabino atque Felice legatis Epiſcopis: placuit Cypriano colligere collegas Antiſtites, & in ſacro eorum conſeſſu ſcriptas ab

PAGIUS II. *Epiſtola Cypriani de Baſilide & Martiale Hiſpanis Epiſc.* A num. II. ad VIII. Epiſtola Cypriani LXVII. quæ Pamelio eſt LXVIII. quæque continet reſponſum Synodicum Eccleſiæ Africanæ ad Epiſcopos Hiſpanos in cauſa Baſilidis & Martialis Epiſcoporum, in nova editione Operum S. Cypriani a Joanne Fello curata, collocatur anno Chriſti CCLIV. ſed nulla allata ratione, quæ id innuat.

A num.

ab Epiſcopis Hiſpaniæ ad eos litteras recitari, ab iiſdemque legatis ſuam ipſorum proſequentibus cauſam cuncta narrari. Quibus auditis & cognitis, Cyprianus omnium collegarum nomine ad Legionenſem & Aſturienſem Eccleſias, quarum illi erant Epiſcopi, & ex quibus litteras acceperant, de his quæ Synodo placuiſſent, litteras reddidit (*a*), quarum eſt exordium:

(*a*) *Cypr. epiſt. 68.*

VII. Epiſcopi lapſi non reſtituendi ad honores.

Cum in unum conveniſſemus, legimus litteras veſtras, fratres dilectiſſimi, quas ad nos per Felicem & Sabinum Epiſcopos noſtros, pro fidei veſtræ integritate, & pro Dei timore feciſtis; ſignificantes Baſilidem & Martialem libellis idololatriæ commaculatos, & nefandorum facinorum conſcientia vinctos, Epiſcopatum gerere, & ſacerdotium Dei adminiſtrare non oportere. Et deſideraſtis reſcribi ad hæc vobis, & juſtam pariter ac neceſſariam ſolicitudinem veſtram, vel ſolatio, vel auxilio noſtræ ſententiæ ſublevari. Ac demum poſt alia, quæ ſit ſua ac collegarum, immo & totius Catholici orbis Epiſcoporum ſententia, quidve de eadem re antea Cornelius Papa decreverit, his verbis ſignificat:

Fruſtra tales Epiſcopatum ſibi uſurpare conantur; cum manifeſtum ſit, ejuſmodi homines nec Eccleſiæ Chriſti poſſe præeſſe, nec Deo ſacrificia offerre debere; maxime cum jampridem nobiſcum, & cum omnibus omnino Epiſcopis in toto mundo conſtitutis, etiam Cornelius collega noſter, ſacerdos pacificus ac juſtus, & martyrio quoque dignatione Domini honoratus, decreverit ejuſmodi homines ad pœnitentiam quidem agendam poſſe admitti, ab ordinatione autem Cleri atque ſacerdotali honore prohiberi: Hæc Synodus Africana; quæ non nunc primum, ſed ante ſæpius cum Cypriano, ad Feliciſſimi ac ſociorum conatus clauſtra Eccleſiæ effringentium, & omnem Eccleſiaſticam diſciplinam proculcantium comprimendos, ſedulo laboravit.

VIII. De Marciano epiſcopo Arelatenſi.

At nec quievit (ut dictum eſt) his oppoſita hæreſis Novatiani, quæ longe lateque progreſſa, in Galliis quoque magnas conflavit diſcordias; ſiquidem patrocinio Marciani Epiſcopi Arelatenſis, qui magnopere Novatiano ſtudebat, multos in errorem induxit. Quod videntes Galliarum Epiſcopi, ac præcipue Lugdunenſis Eccleſiæ Fauſtinus Antiſtes, ad Romanum Pontificem Stephanum adverſus eum ſcripſerunt epiſtolam; dederuntque ejuſdem argumenti alias litteras ad Cyprianum quem ſcirent adverſus Novatianos impigre la-

PAGIUS III. *Epiſtola Cypriani de cauſa Marciani Epiſc. Arelatenſis.*

A n. VIII. ad XI. Epiſtola Cypriani LXVIII. quæ Pamelio eſt LXVII. quam Cyprianus *Fauſtini* Lugdunenſis Epiſcopi literis ſolicitatus ad Stephanum Pontificem Romanum ſcribit, quave eum hortatur, ut *Marciano* Arelatenſi Epiſcopo Novatianarum partium patrono ſe opponat, ſubleſtæ fidei & diu poſt Cypriani ætatem ſcripta dicitur a Joanne Launoio in libello de ea epiſtola ſcripto. Verum Pearſonius laudatus anno Chriſti CCXLIV. ea, quæ a violatione temporum argumenta deducit *Launoius*, ad examen revocat. Hoc præcipuum *Launoii* fundamentum. Si Cypriani ea ſit epiſtola, oportet, eam ſcriptam eſſe, antequam inter eum & Stephanum oriretur diſſenſio. Nam poſtquam eorum animi exarſerant, nec *Fauſtinus* ad Cyprianum tanquam favorabilem in Urbe patronum literas dediſſet, neque Cyprianus eo modo in cauſa Marciani Stephanum compellaſſet. Quam argumenti partem cum omnes admittant, ulterius objicit *Launoius*, ante eam diſſenſionem hanc epiſtolam ſcribi non potuiſſe, quia iſtud jurgium ſecundo ſtatim Stephani anno ortum; ea autem, quæ in his literis continentur, clare oſtendunt, primo ejus Pontificatus anno perfici iſta non potuiſſe, quæ Cyprianum ad ſcribendum pepulerunt. Nam Epiſcopi in Provincia conſtituti ad Stephanum de Marciano Novatiano ſcripſerant; ad eumdem etiam ſcripſerat *Fauſtinus* Epiſcopus Lugdunenſis, nec ab eo quicquam obtinere potuerant: de eadem igitur re ad Cyprianum ſcribit *Fauſtinus*, ſemel atque iterum. Intra primum Stephani annum nemo putabit, hæc omnia contigiſſe: præſertim ſi ſimul cogitetur ſub initio Pontificatus Stephani, pacem Eccleſiæ nondum redditam fuiſſe. Quis enim exiſtimabit, Epiſcopos Gallicanos ſub ipſa perſecutione, communi conſilio aliquid molitos eſſe; aut Stephanum poſt recens Lucii martyrium in eadem conditione poſitum ſolicitare voluiſſe; aut de his rebus componendis tum cogitaſſe, cum *Valerianus* in colligendis Celticis legionibus verſaretur, ut cum Æmiliano confligeret? Sine dubio pax plena a Valeriano Eccleſiæ reddita & confirmata eſt, antequam Epiſcopi Gallicani de rejiciendo *Marciano*, ſuperbo & contumace Hæretico, conſilium commune inierunt.

IV. *Scripta anno II. Pontificatus Stephani III.*

Præterea alia ſunt de Marciano ipſo dicta, quæ oſtendunt, epiſtolam hanc ſub initio Pontificatus *Stephani* ſcribi non potuiſſe. Ut cum de eo Cyprianus dicit: *Jampridem jactat & prædicat, quod Novatiano ſtudens a communicatione ſe noſtra ſegregaverit.* Hoc enim tempus aliquod haud exiguum poſtulat; quod quam longum fuerat, aliis verbis ſatis diſerte indicatur: *Sufficiat multos illic ex fratribus noſtris, annis iſtis ſuperioribus exceſſiſſe ſine pace.* Anni igitur aliquot interceſſerant, ex quo *Marcianus Novatiano* ſtudens pacem fratribus denegaverat. At ſub initio Pontificatus Stephani nondum biennium elapſum erat, ex quo Marcianus Novatiano adhærere potuit, ſi ab ipſo iſtius ſchiſmatis exordio in illius partes tranſiiſſet. Nam ante menſem Junium anni CCLIII. Pontificatum iniit Stephanus. Superiores igitur anni, quibus tot fratres ſine pace ſub Marciano mortui ſunt, longius profecto temporis intervallum poſtulant. Et revera qui ſecundo ſtatim Stephani anno Marcianum abſtentum eſſe concedunt, huic argumento ſatisfacere non poterunt. Ad quod argumentum Pearſonius reſpondet, hanc epiſtolam non eſſe ſcriptam ante ſecundum Pontificatus Stephani annum jam adultum: ſed ſimul aſſerit, jurgium inter Stephanum & Cyprianum minime ortum eſſe ante tertium Stephani annum, & quidem jam affectum. Nulla itaque hujus argumenti vis eſt, quod in errore communi, ſed manifeſto fundatur.

V.

Secundum argumentum a miſſione *S. Trophimi* Arelatenſis Epiſcopi deductum. Volunt enim, Tro-

laboraſſe, ac ubique locorum ſcriptis ſuis eoſdem hæreticos profligaſſe. His permotus litteris Cyprianus; quod noſſet, deponere Metropolitanum Epiſcopum, juris eſſe principis omnium Epiſcoporum Romani Pontificis; mox ad Stephanum, qui his temporibus Romanæ Eccleſiæ præerat Antiſtes, litteras dedit adverſus eumdem Marcianum Arelatenſem Epiſcopum, rogans eum, ut in Galliis conſiſtenti Eccleſiæ conſulens, illum deponat, & alium Catholicæ communicationis Præſulem in locum ejus ſubrogandum procuret. Extant ejuſmodi Cypriani ad Stephanum Papam ſcriptæ litteræ (*a*), quarum hoc eſt exordium: *Fauſtinus collega noſter Lugduni conſiſtens, frater cariſſime, ſemel atque iterum mihi ſcripſit, ſignificans eaque etiam vobis ſcio utique nunciata, tam ab eo, quam a cæteris Coepiſcopis noſtris in eadem provincia conſtitutis, quod Marcianus Arelate conſiſtens, Novatiano ſe conjunxerit, & a Catholicæ Eccleſiæ veritate atque a corporis noſtri & ſacerdotii conſenſione diſceſſerit, tenens hæreticæ præſumptionis duriſſimam pravitatem, ut ſervis Dei pænitentibus & dolentibus, & ad Eccleſiam lacrymis & gemitu & dolore pulſantibus, divinæ pietatis & lenitatis paterna ſolatia & ſubſidia claudantur; nec ad fovenda vulnera admittantur vulnerati, ſed ſine ſpe pacis & communicationis relicti, ad luporum rapinam & prædam diaboli projiciantur:* Hæc de impietate Marciani, Novatiani hæreſim propagantis, ad Stephanum Papam Cyprianus.

(a) Cypr. ep. 67

Marcianus ſtudet ſectæ Novatianæ.

IX. Ut autem Arelatenſi Eccleſiæ, ab hujuſmodi ſchiſmatico atque hæretico homine eam diſſipante, remedio opportuno proſpiciat, idem Cyprianus Stephanum monet his verbis: *Cui rei noſtrum eſt conſulere & ſubvenire, frater cariſſime, qui divinam clementiam cogitantes, & gubernandæ Eccleſiæ libram tenentes, ſic cenſuram vigoris peccatoribus exhibemus, ut tamen lapſis erigendis, & curandis vulneratis, bonitatis & miſericordiæ divinæ medicinam non denegemus.* Hanc quidem curam imminere omnibus ſacerdotibus cum dicat Cyprianus, poſtea quod proprium eſt Romani Epiſcopi, & non aliorum, ab eo implorat auxilium, & requirit officium, dicens: *Quapropter facere te oportet pleniſſimas litteras ad Coepiſcopos noſtros in Galliis conſtitutos, ne ultra Marcianum pervicacem & ſuperbum, & divinæ pietatis*

Auctoritas Romani Pontificis.

PAGIUS

S. Trophimus Decio Imperante in Gallias non miſſus.

Trophimum a Pontifice Romano Epiſcopum factum, & Decio ac Grato Coſſ. anno nempe CCL. Arelatem miſſum, primum ejus Sedis Antiſtitem fuiſſe. Quamobrem quis ferre poteſt, epiſtolam S. Cypriano attribui, quæ tradit, Marcianum quendam, cujus nomen in Hiſtoria alibi inauditum, Decio imperante, Arelates Antiſtitem ſediſſe, Novatiano Antipapæ adhærentem; multos ab eo Chriſtianos ad Novatiani ſchiſma adductos eſſe; multos etiam Catholicos ei minime conſenſiſſe? Sed hæc objectio non multum roboris habet, cum una Gregorii Turonenſis auctoritate nitatur, aliaque extet celebrior traditio, quæ *Trophimum* Apoſtolorum ætate Roma Arelatum miſſum docet. Ex qua ſaltem intelligitur, traditionem alteram de adventu Trophimi, Decio & Grato Coſſ. haud eſſe ſatis firmam.

VI. Ante Marcum Aurelium martyria in Galliis viſa.

Duo quidem afferuntur pro tuenda Gregorii auctoritate teſtimonia, primum Sulpitii Severi, ſecundum Auctoris Paſſionis Saturnini: ſed neutrum id quod intendit Launoius, præſtat. Sulpitii teſtimonium his verbis continetur: *Sub Aurelio Antonini filio perſecutio quinta agitata; ac tum primum intra Gallias martyria viſa, ſerius trans Alpes Dei Religione ſuſcepta.* Verum, cum Sulpitius in Hiſtoria quarti ſeculi Eccleſiæ, quo vixit, ſæpius erraverit, ut ſuo loco videbimus, eum in antiquiori nunquam hallucinatum, nullus, ut puto, ſibi facile perſuaſerit. Sulpitius itaque, qui Euſebii Hiſtoriam in compendium redigebat; cum videret in Hiſtoria Euſebiana, ante Imperium Marci Aurelii, Fidei in Galliis annuntiatæ mentionem non fieri, quemadmodum nec aliquorum Martyrum in ea regione ante Irenæum paſſorum, credidit tum primum intra Gallias martyria viſa eſſe, & ſerius Religionem Chriſtianam trans Alpes ſuſceptam, cum in Hiſtoria Eccleſiaſtica Euſebii, quæ Sulpitii Severi ſeculo tantum non adorabatur, nullum ejus prædicationis in Galliis veſtigium extaret. Unde hæc Sulpitii auctoritas epiſtolæ Cypriani de Marciano ſub Decio, Gallo & Valeriano, Epiſcopo Arelatenſi exiſtenti minime officit. Imo ex ea auctoritas Gregorii Turonenſis plane evertitur. Si enim jam anno CLXXVII. viſa ſunt in Galliis martyria, falſum eſt quod ſcribit Turonenſis, anno nempe Chriſti CCL. imperante Decio, Fidem in Gallias primum illatam. Turonenſis enim uſque ad eum Chriſti annum Fidem Gallis annuntiatam non fuiſſe ſupponit.

VII. Ex Vita S. Saturnini non recte deducitur, Fidem tarde in Galliis prædicatam.

Secundo, Auctor Paſſionis Saturnini, quiſquis fuit, non ſatis firmiter probat, inquit Pearſonius citatus, Trophimum primum Arelatenſem Epiſcopum fuiſſe, aut Decio & Grato Coſſ. illuc primo perveniſſe. Nam Gregorius ipſe, qui tam ſecure docet, *Sixtum* Pontificem Romanum, & *Laurentium* Archidiaconum, & *Hippolytum* ſub Decio paſſos eſſe, & *Valentinianum* & *Novatianum* ſub eodem Hæreticorum principes extitiſſe; ſatis etiam confuſe reliqua pertexit: *Hujus tempore ſeptem Presbyteri Epiſcopi ordinati in Gallias miſſi ſunt. Sicut Hiſtoria Paſſionis S. Martyris Saturnini denarrat. Ait enim, ſub Decio & Grato Conſulibus, ſicut fideli recordatione retinetur, primum ac ſummum Tholoſana civitas S. Saturninum habere cœperat Sacerdotem. Hi ergo miſſi ſunt, Turonicis Gratianus Epiſcopus, Arelatenſibus Trophimus Epiſcopus, Narbonæ Paulus Epiſcopus, Tholoſæ Saturninus Epiſcopus, Pariſiacis Dionyſius Epiſcopus, Arvernis Aſtremonius Epiſcopus, Lemovicinis Martialis eſt deſtinatus Epiſcopus.* Sed Gregorius citat quidem Hiſtoriam Paſſionis S. Saturnini. Verum verba, quæ refert, ad Saturninum ſolum pertinent, quæ adhuc etiam in ejus Paſſione reperiuntur. Reliqua vero, *Hi ergo miſſi ſunt*, &c. non ſunt verba Paſſionis, ſed ipſius Gregorii, qui hanc epocham *Saturnini* inde nactus, reliquorum ſex Epiſcoporum tempora, quorum certa initia ignoravit, ad eam referenda eſſe duxit. Neque ſi Auctor Paſſionis reliqua etiam addidiſſet, ſatis firma eſſet ejus auctoritas de primis tot Sedium Epiſcopalium initiis, qui quæ

tis ac fraternæ ſalutis inimicum, collegio noſtro inſultare patiantur, quod necdum videatur a nobis abſtentus, qui jampridem jactat & prædicat, quod Novatiano ſtudens, & ejus pervicaciam ſequens, a communicatione ſe noſtra ſegregaverit. Ac poſt aliqua.

X. Romani Pontificis eſſe deponere lapſos Epiſcopos.

Dirigantur in provinciam & ad plebem Arelate conſiſtentem a te litteræ, quibus abſtento Marciano, alius in locum ejus ſubſtituatur, & grex Chriſti, qui in hodiernum ab illo diſſipatus & vulneratus contemnitur, colligatur. Sufficiat multos illic ex fratribus noſtris annis iſtis ſuperioribus exceſſiſſe ſine pace; vel cæteris ſubveniatur, qui ſuperſunt, & diebus ac noctibus ingemiſcunt: & ad extremum: *Significa plane nobis, quis in locum Marciani Arelate fuerit ſubſtitutus; ut ſciamus ad quem fratres noſtros dirigere, & cui ſcribere debeamus:* Hæc Cyprianus. Quibus liquido cernitur, tum ab ipſo, tum ab aliis Epiſcopis cognitam eſſe auctoritatem Romani Pontificis; dum in eo ſuam quiſque, & in communi cæteri omnes Epiſcopi ſuam ipſorum poteſtatem limitibus coarctatam intellexere; quandoquidem Gallicani Epiſcopi haud tantum virium ac facultatis in ſe eſſe cognoſcerent, ut hominibus inviſum hæreticum hominem (quod adeo optarent) deponerent, & alium in ejus locum ſubrogarent; ſed tum illi, tum Cyprianus ad id peragendum Romani Epiſcopi appellarent auctoritatem, qua Marcianus Epiſcopus Novatianus deponeretur e ſede, & alius Catholicus in ejus locum ſubrogaretur Antiſtes.

XI. De Baptiſmo Hæreticorum exoritur quæſtio.

Sed & Novatianorum & Cataphrygarum occaſione illa his temporibus magna inter Epiſcopos agitata eſt controverſia. Num qui ab hæreticis baptizati erant, cum ad Catholicam Eccleſiam ſe conferrent, eſſent denuo baptizandi? Sæpius enim contingebat, ut, quos baptizaſſent Novatiani, iidem perſuaſi unam eſſe tantum Eccleſiam, ac proinde eam non poſſe in ſchiſmate reperiri, ad Catholicam convolantes, ab iiſdem recipi, atque mundari (quod ſe illorum baptiſmate pollutos exiſtimarent) expeterent novo baptiſmo.

XII. Prætextus baptizandi hæreticos.

Quod inſuper Novatiani, & ante eos Cataphrygæ ſoliti eſſent, quos ab Eccleclesia Catholica divulſiſſent, ut immundos denuo baptizare, id provocavit ad æmulationem quoſdam Epiſcopos in Africa po-

tiſ-

PAGIUS habet de ſuo *Saturnino*, ita tantum narrat, *Sicut fideli recordatione retinebatur*.

VIII. *Gregorius Turon. vel explicandus vel rejiciendus.*

Quamobrem ſive Gregorius Turonenſis ad epocham *Saturnini* reliquorum ſex Epiſcoporum tempora retulerit, quod maxime probabile eſt; ſive Auctor Paſſionis & notæ & temporis incerti vir, ipſe ad ſui Martyris Hiſtoriam obiter adjunxerit, neuter ſufficit ad probandum, tot Sedium Gallicarum primos Antiſtites uno anno miſſos & receptos eſſe; quod, cum per ſe ſit minus credibile, tum vero ex anno, quo ordinati eſſe dicuntur, & loco a quo miſſi eſſe putantur, omnem fidem amittere videtur. Cum enim Decius ipſe perſecutioni exercendæ ſeveriſſime Romæ incumberet, cum Romanus Pontifex Fabianus ſtatim paſſus ſit, cum Presbyteri Sedem Romanam per anni ſpatium & amplius ſupplere per novi Epiſcopi electionem auſi non ſint, ut eo ipſo tempore ſeptem Presbyteri ordinationem Epiſcopalem Romæ acciperent, & in Gallias fervente perſecutione mitterentur, & nulla tam præclaræ actionis, vel a Presbyteris Romanis, vel ab aliis mentio fieret, quis credet? Hæc docte Pearſonius. Ceterum, ut de celebri hac ætate controverſia, an ſcilicet Fides primo Eccleſiæ ſeculo in Galliis prædicata fuerit, vel tantum ſub Imperio Decii iiſdem Evangelium innotuerit, hic fuſe agamus, hujus Operis brevitas non patitur. Sufficient igitur quæ jam ſupra diximus, & infra dicemus; interimque legenda Epiſtola Petri de Marca doctiſſimi Archiepiſcopi Toloſani, ac deinde Pariſienſis ad Henricum Valeſium data, & præfixa ejus Adnotationibus in Hiſt. Eccleſ. Euſebii, ubi opinionem Launoii & ſequacium ſolide refellit. Acta vero S. Saturnini Epiſcopi Toloſani & Martyris extant apud Ruinartum virum eruditiſſimum in Actis primorum Martyrum ſinceris & ſelectis. Colitur in Martyrologiis die XXIX. Novemb.

IX. Ad num. XI. & ſeqq. Pearſonius in iiſdem Annalibus Cyprianicis recte obſervavit, peſſime Viros doctos hactenus conjeciſſe quinque Synodos de Baptiſmo Hæreticorum in annum unum, & intra menſes octo ejuſdem anni concluſiſſe, *Carthaginienſes* tres, *Orientales* duas. Quarum duæ poſteriores diu ante habitæ ſunt; tres autem reliquæ intra tam breve tempus compingi non debuerunt, ut literæ utrimque datæ inter primam & ultimam aperte oſtendunt. Motus ad id faciendum Baronius, quia *Stephani* Papæ ordinationem tardius conſignavit: ſic enim biennium neceſſario tribuendum ejus Pontificatui, in pace Eccleſiæ ante ortam de Baptiſmo Hæreticorum diſſenſionem; & alterum biennium, quo illa controverſia, & ortum ſuum & progreſſum, *Stephano* adhuc vivente & ſedente, habuit, invenire non potuit; coactuſque fuit, totum de *Baſilide* cum Hiſpanis, & de *Martiale* cum Gallis negotium; & tria etiam Concilia de controverſia in cauſa Baptiſmi in præſentem annum, vel potius in novem hujus anni menſes conferre, quod ex re ipſa & ex Cypriano plane evertitur. Quare, ut hæc noſtra Critica clarior evadat, & in majorem Lectorum utilitatem cedat, hic rurſus ordinem Baronii derelinquemus, & quæ ad præſentem annum pertinent, ex Pearſonio laudato explicabimus, ceteris a Baronio hoc anno tractatis, ad tempora quibus contigere, remiſſis.

Controverſia de Baptiſmo Hæreticorum confuſe tractata.

X. *Ea controverſia hoc anno orta.*

Hoc itaque anno novæ in dies de *Baptiſmo* ortæ ſunt controverſiæ, & in iis judicium *S. Cypriani* petitum. Ut ante *Fidus* de infantibus recens natis quæſiverat, an omnino baptizari poſſent; ita *Magnus* quidam de Clinicis quærit; *An qui in infirmitate & languore gratiam Dei conſequuntur, habendi ſint legitimi Chriſtiani, eo quod aqua ſalutari non loti ſint, ſed perfuſi.* Quod argumentum ſic expreſſit Auguſtinus de Baptiſmo lib. 6. cap. 7. *Sic in epiſtola, quam ſcripſit ad Magnum, cum de Baptiſmo tinctorum & perfuſorum quæreretur, utrum aliquid intereſſet.* Rurſus ut *Antonianus* ante quæſiverat, quam hæreſim *Nova-*

Baron. an. 258. num. XXII.

tiſſimum conſiſtentes, eorumque Primatem ſanctiſſimum Cyprianum; ut & ipſi quos ad Eccleſiam redeuntes ſuſciperent baptizatos primum a Novatianis, tamquam illo baptiſmate inquinatos potius quam mundatos, denuo baptizarent, rati apud ſe ſolum, nempe in Catholica Eccleſia verum eſſe ſanctum baptiſma; ne, ſecus facientes, probare viderentur quæ eſſent apud hæreticos ſacramenta, & ea ex parte illorum cenſerentur communicare impietati. Perurgebat namque eos ille tunc ſtimulus, quod Novatiani Catholicos iterum baptizarent, quodque vilioris videretur æſtimationis Catholica Eccleſia eſſe, ſi id ſibi minus facere licuiſſet; & quod factum eſſet ab illis, ut recte factum, acciperent; unde & Novatianis in Catholicos inſultandi anſa libera data eſſet; atque etiam Catholicorum teſtimonio comprobari ipſi viderentur vere eſſe qui dicerentur, mundi atque Catholici, dum collatum ab illis ſanctum baptiſma, ratum ab iis haberetur. His accedebat, quod omnes propemodum Scripturæ divinæ tum ex veteri, tum ex novo Teſtamento petitæ, in hoc ipſum una ſententia viſæ ſint conſpirare; dum quæ ab impiis facta eſſent, quo ſacratiora, eo execrabiliora Deus habuerit ac penitus improbarit.

XIII. Magna tentatio totius Eccleſiæ.

Tam magna, tamque potens ac valida fuit tentatio hæc in Eccleſia, ut veluti quodam vehementiſſimo turbine, etſi non proſtratæ omnino, magnopere certe exagitatæ & quaſſatæ fuerint altiſſimæ atque firmiſſimæ Eccleſiæ turres, quæ inconcuſſæ olim tot perſecutionum impetus pertuliſſent, & ad ſe confugientium factæ cauſa ſalutis eſſent; tunc enim toto Catholico orbe ſubita ac improviſa quadam tempeſtate concuſſo, de Eccleſiæ Africanæ ruina potiſſimum mirum in modum trepidatum eſt.

XIV. Synodus Iconienſis.

At non quidem (ut multi putant) in Africa hoc tempore a Cypriano tantum ejuſmodi cœpta eſt controverſia agitari; ſed primo tempeſtatis hujus fluctus moti ſunt in Oriente; ea nimirum occaſione, quod ex Cappadocia, Cilicia, Galatia, aliiſque proximis regionibus Iconium convenientes Epiſcopi, ſtatuerant, nihil eorum, quæ ab hæreticis facta eſſent, ab Eccleſia Catholica recipiendum eſſe, non ordinationes, non baptiſmum, non manuum impoſitionem, nec aliud quodvis ſacrum. Meminit hujus Synodi Firmilianus (a) Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopus, ad ſanctum Cyprianum ſcribens his verbis: *Quod totum jampridem in Iconio, qui Phrygiæ locus eſt, collecti in unum, convenientibus, & Galatia & Cicilia & cæteris proximis regionibus, confirmavimus, tenendum contra hæreticos firmiter, & vindicandum, cum a quibuſdam de iſta re dubitaretur.* Occaſione enim Cataphrygarum hæreticorum eam Synodum collectam fuiſſe, ſignificare videtur; quod & inferius demonſtrat poſt multa, cum ait: *Plane quoniam qui-*

(a) *Apud Cypr. epiſt.* 75.

PAGIUS

vatianus introduxit; ita nunc *Magnus* quærit an inter ceteros Hæreticos, eos quoque, qui a *Novatiano* venerunt, baptizari oporteret. Et hæc videtur de hoc negotio primo ſcripta a Cypriano epiſtola, ut Baronio obſervatum eſt: non tantum, quod nulla in ea mentio habeatur de ſcriptis ante literis ad diverſos Epiſcopos, aut de Conciliis in Africa ea de cauſa collectis, quorum neceſſaria citatio videri poterat: ſed etiam quia Cyprianus ipſe ex ſua tantum ſententia tum de *Clinicis*, tum de *Novatianorum* Baptiſmo ſe reſcripſiſſe ſignificat. *Quantum Fidei*, inquit, *noſtræ capacitas, & Scripturarum Divinarum ſanctitas ac veritas ſuggerit*. Et rurſus: *Reſcripſi, quantum parva noſtra mediocritas valuit, & oſtendi quid nos, quantum in nobis eſt, ſentiamus*. Pearſonius locum, ex quo quidam Viri docti collegerunt, hanc epiſtolam poſt ceteras ejuſdem argumenti ſcriptam eſſe, recte interpretatur, ut in Annalibus Cyprianicis hoc anno num.II. videre eſt.

XI. *Qua ratione motus Cyprianus ad reiterationem Baptiſmi defendendam.*

Deceptus eſt autem Baronius, quando ſcripſit, *Cyprianum*, quia *Novatianus* Catholicos ad ſe venientes, ut immundos denuo baptizavit, *provocatum ad æmulationem* idem de *Novatianis* ſtatuiſſe. Non enim exiſtimandum, ſanctiſſimum Antiſtitem tali ſtimulo ad ſententiam ſuam ferendam incitatum eſſe. Illud potius dicendum, nihil illum poſt hanc ortam controverſiam de *Novatianis* aut hic, aut alibi ſcripſiſſe, niſi quod ſemper verum eſſe putavit, quodque ab ipſa hujus Schiſmatis origine diſerte ſcripſerat. Sic enim mentem ſuam ante triennium in libello *de Unitate* clare expreſſerat: *Quando aliud Baptiſma præter unum eſſe non poſſit, baptizare ſe poſſe opinantur. Vitæ fonte deſerto, vitalis & ſalutaris aquæ gratiam polli centur. Non abluuntur illis homines, ſed potius ſordidantur: nec purgantur delicta, ſed imo cumulantur. Non Deo nativitas illa, ſed diabolo filios generat.* Hac ille primum doctrina imbutus fuit, hanc a prædeceſſore *Agrippino*, hanc a magiſtro ſuo *Tertulliano*, qui & Catholicus & Montaniſta eandem docuit, hauſerat. Quare non *provocatus ad æmulationem*, ſed *Agrippini* ſucceſſor, *Tertulliani* admirator, Scripturarum de unitate & privilegiis ſanctæ Eccleſiæ, & de odio omnium hæreſeon aſſiduus ſcrutator, illis præſidiis ſatis munitum ſe putans in hanc arenam deſcendit, & præſenti anno ſcripſit ad *Magnum*, eos qui a *Novatiano* ad Eccleſiam venerunt, legitimo & Eccleſiaſtico Baptiſmo tingendos eſſe, epiſtola LXIX. quæ Pamelio eſt LXXVI.

Baron. an. 258. num. XII.

XII. *Synodum de reiteratione Baptiſmi Cyprianus celebrat.*

Cum jam *Cyprianus* ſententiam ſuam de *Schiſmaticis* tam aperte explicuiſſet, quæ adeo *Novatianos* feriebat, ut plerique eos ad Eccleſiam venientes ſine Baptiſmo admittere nollent; res tota in dubium vocatur, diſputatumque, an Hæreticorum non minus, quam Schiſmaticorum Baptiſma ratum haberi deberet. Hæc controverſia primum in Numidia publice ventilata, ubi octodecim Epiſcopi ſimul convenientes, & quid ſtatuerent aut facerent, incerti, Cyprianum & Africanæ Provinciæ Epiſcopos per literas ſuas, quæ non extant, conſuluunt. Quare ſuam ſententiam Cyprianus & Collegæ in Concilio conſcribunt, & ad Collegas quoſdam, ut loquitur Auguſtinus, mittunt. Erat autem Concilium plurimorum

Baron. an. 258. num. XIV.

quidam de eorum baptiſmate dubitant, qui etſi novos prophetas recipiunt, eoſdem tamen Patrem & Filium noſſe nobiſcum videntur; plurimi ſimul convenientes in Iconio, diligentiſſime tractavimus & confirmavimus, repudiandum eſſe omnino baptiſma, quod ſit extra Eccleſiam conſtitutum: Hæc de Iconienſi Synodo Firmilianus.

XV. (a) *Apud Euſeb. lib. 7. c. 4.* Stephanus Papa excommunicat Epiſcopos Synodi Iconienſis.

Sed teſtatur Dionyſius (a) Alexandrinus Epiſcopus, Stephanum Papam hos omnes in ea ſententia perſiſtentes communicatione privaſſe; ait enim: *Stephanus antea ſcripſerat epiſtolam de Heleno, de Firmiliano, de omnibus Epiſcopis qui erant ex Cilicia, & Cappadocia & Galatia, & ex omnibus gentibus quæ erant finitimæ; quod neque cum illis quidem ob eam cauſam omnino communicare vellet; nam illi (inquit) hæreticos rebaptizant:* Hæc Donyſius de Stephano improbante quæ ab illis ſtatuta eſſent. Idem de aliis quoque Conciliis tunc habitis hæc ſubdit: *Decreta enim in maximis Epiſcoporum Conciliis (ſicuti audio) facta fuerunt; uti qui ab hæreſis impietate recedunt, debeant primum in fide inſtitui, deinde veteris & impuri fermenti eluvie ac ſordibus ablui, purgarique:* Hæc de his ipſe.

XVI. Firmilianus quid in Stephanum Papam.

Poſt hæc autem Orientales Epiſcopi, qui hæc ſtatuentes Apoſtolicæ ſedis communione privati erant, legatos Epiſcopos ad Stephanum Romam miſerunt, reddituros rationem de iis quæ in Synodo a collegis Epiſcopis geſta eſſent. Sed (quod queritur Firmilianus) ab eo nec auditi nec recepti fuerunt; ipſe enim in epiſtola quam poſtea ſcripſit ad Cyprianum, quod communione Apoſtolica interceptus fuiſſet, ſtomachatus vehementer, multa oblocutus in Stephanum Papam, hæc de eo per ironiam magna animi amaritudine affectus, ait: *Quid enim humilius, aut levius, quam cum tot Epiſcopis per totum mundum diſſenſiſſe; pacem cum ſingulis vario diſcordiæ genere rumpentem, modo cum Orientalibus (quod nec vos latere confidimus) modo vobiſcum qui in meridie eſtis? a quibus legatos Epiſcopos patienter ſatis, & leniter ſuſcepit, ut eos nec ad ſermonem ſaltem colloquii communis admitteret: adhuc inſuper dilectionis & charitatis memor, præciperet fraternitati univerſæ, ne quis eos in domum ſuam reciperet, ut venientibus non ſolùm pax & communio, ſed tectum & hoſpitium negaretur. Hoc eſt ſervaſſe unitatem ſpiritus in conjunctione pacis, abſcindere ſe a charitatis unitate, & alienum ſe per omnia fratribus facere, & contra ſacramentum & fidem contumacis furore diſcordiæ rebellare?* Hæc quidem in Stephanum Firmilianus, cum ille Apoſtolicam traditionem nullo novitatis acceſſu ab aliquo paſſus ſit irritari, atque convelli. At de Firmiliano inferius pluribus.

XVII. (b) *Apud Euſeb. lib. 7. cap. 6. in fine.* Synodus alia Synadis habita.

Meminit & Dionyſius (b) Alexandrinus de eadem Synodo Iconii habita, aliiſque Synodis celebratis, ſic dicens: *Hoc tamen didici, quod non Epiſcopi in Africa ſolum iſtam conſuetudinem de hæreticis rebaptizandis jam invexerunt; verum etiam longo tempore ante, Epiſcoporum memoria qui antegreſſi ſunt, in Eccleſiis maxima hominum frequentia celebratis, & Synodis fratrum tum Iconii, tum Synadis, tum aliis multis in locis convocatis iſtud decretum fuit, quorum judicia & ſententias condemnare, irritaque facere non audeo, ſicque illos in odium & invidiam conjicere:* Hæc Dionyſius.

XVIII.

Poſt hæc autem, hoc item tempore, re ipſa in controverſiam ubique deducta, Eccleſia Africana nutavit; quippe quæ tantum, quem intrepide ſequeretur, haberet Antiſtitem Cyprianum; & ipſe, cujus affectaretur, inveniſſet prædeceſſoris Agrippini impreſſa veſtigia; ſed & Tertullianum incaute nimis hanc ſecutum fuiſſe ſententiam, ſuperius eſt demonſtratum. Sed dubium eſt an id illi acceperint a Mon-

PAGIUS

rum Epiſcoporum, cum Compresbyteris, qui aderant, ut ipſe loquitur Cyprianus epiſtola ad Quintum. In hoc Concilio Patres cenſuerunt: *Neminem foris baptizari extra Eccleſiam poſſe; ideoque de errore & pravitate venientibus per omnia Divinæ gratiæ Sacramenta unitatem & Fidei veritatem dari debere*; quia neque apud Hæreticos, neque apud Schiſmaticos Baptiſmum fieri potuiſſe putabant, ut ex ipſa Synodali epiſtola conſtat, quæ novo ordine eſt LXX. quemadmodum & Pamelio.

XIII. *Epocha hujus Synodi magis explicata.*

Pearſonius hoc Concilium *Carthaginienſe* de Baptiſmo *primum* hoc anno celebratum exiſtimat adverſus Baronium, alioſque, qui illud ad annum ſequentem dejecere. Imo Cointius in Annalibus Eccleſiaſticis Francorum habitum eſſe ſtatuit anno ſequenti in autumno, quod Acta ejus Cyprianus ad Firmilianum ſtatim ſcripſerit, & *Firmilianus* nulla mora reſponſionem fecerit, hieme jam imminente. Sed licet verum ſit, anno ſequenti, hieme imminente, reſpondiſſe *Firmilianum*, non tamen inde ſequitur, *primum* hoc Concilium ejuſdem anni autumno celebratum. Apparet enim ex reſponſione *Firmiliani*, ſcripſiſſe ad eum Cyprianum poſt Concilium *ſecundum*, poſt Stephani literas acceptas, poſt ſuas ad *Jubajanum* & *Pompeium* datas, quas omnes per Rogatianum miſit, quaſque *Firmilianus* in ſua epiſtola ſemper reſpexit. Meliori itaque jure, quia Firmilianus ſequenti anno, imminente hieme, ad Cyprianum ſcripſit, Pearſonius concludit, *primum* hoc Concilium ſub hujus anni antumno celebratum eſſe.

XIV. *Aliqui Africæ Epiſcopi huic Synodo contradicunt.* Baron. n. XIV. & XIX.

Quamvis hæc de Baptiſmo Hæreticorum ab Epiſcopis Provinciæ Africæ in Concilio Carthaginienſi, ut diximus, decreta fuerant; a nonnullis tamen Africæ Epiſcopis conſenſum minime obtinuerunt. Qui duobus argumentis, de uno Baptiſmo, & de veteri conſuetudine ducti, potius ſtatuebant, eos qui apud Hæreticos tincti ſunt, quando ad Eccleſiam venerint, baptizari non oportere. Unde *Lucianus* Presbyter retulit

Montano, vel tranſierit in ſcholam Montani; Montaniſtas enim rebaptizare conſueviſſe illos qui ante in Eccleſia Catholica baptizati ad ſuam ipſorum hæreſim defeciſſent, Philaſtrius quoque teſtatur, cum de erroribus agit Montaniſtarum. Sed in eo Cyprianus vindicandus eſt a Nicephori (*a*) calumnia, qua mendaciſſime ait, eum non aliter recipere conſueviſſe lapſos, qui in perſecutione negaſſent, quam per ſantum baptiſmum. At quantum hæc a Cypriano abhorreant, nemo non videt; eos enim ipſe baptizare tantum redeuntes ad Eccleſiam conſuevit, quos hæretici antea baptizaſſent, negans ullum apud hoſtes Eccleſiæ reperiri poſſe baptiſmum, quod unum tantum eſſet, & in una Eccleſia collocatum.

(*a*) *Niceph. lib.6. cap.1.*

Diluitur Nicephori calumnia.

XIX. Romana Eccleſia traditionis auctoritate omnes ſuperat.

Tam diro exagitata Eccleſia terræmotu, illa quæ ſupra firmam petram a Chriſto fundata, de promiſſione ipſius ſolidam ſtabilemque firmitatem accepit, remanſit penitus inconcuſſa. Tunc plane enituit, quanta in Petri ſucceſſore eſſet auctoritas; cum nullis aliis ferme armis quam majorum traditione vallatus, omnem Orientalium & Occidentalium impetum ſuſtinuerit Epiſcoporum, undique valida confertim jacula ex divinis Scripturis petita vibrantium; quorum fortiſſimos ictus unus ille ſemper objectus clypeus traditionum excepit, atque adamantina firmitate rejecit, reddiditque prorſus inanes. Hæc autem quo modo ſe habuerint, jam enarrare aggrediamur. Cœpta hæc eſſe temporibus Stephani Papæ cum omnes affirment, erroris plane Ruffinus (*b*) arguitur, qui ad Euſebium addidit, ſub Cornelio Papa exortam fuiſſe ejuſmodi in Eccleſia controverſiam, ipſo refragante Euſebio, quem invitum cogit adſtipulari mendacio, cum aliter ſe habeat Græca lectio, & quæ ex Græco fidelior facta eſt accurata tranſlatio (*c*). Porro nonniſi Stephani Papæ tempore hanc in Occidentem cœptam eſſe agitari controverſiam, tum Latini, tum Græci omnes auctores æque teſtantur.

(*b*) *Euſeb. lib.7. cap. 2. verſ. Ruffin.*

(*c*) *Verſion. Chriſtophor. eod. loc.*

XX. Verum ipſam rebaptizationem in Eccleſia Africana non recens ſub Stephano Papa, ſed longe ante temporibus Agrippini, cui ſucceſſit Donatus, in cujus locum ſuffectus eſt Cyprianus cœptam eſſe, jam ſatis ſuperius dictum eſt; quam quidem æmulatum fuiſſe Novatianum, Cyprianus ſcribens ad Jubaianum (*d*), tradit his verbis: *Nec nos movet, frater cariſſime, quod in litteris tuis complexus es Novatianenſes rebaptizare eos quos a nobis ſolicitant, quando ad nos omnino non pertineat, quid hoſtes Eccleſiæ faciunt, dummodo teneamus ipſi poteſtatis noſtræ honorem, & rationis ac veritatis firmitatem. Nam Novatianus, ſimiarum more, quæ cum homines non ſint, homines tamen imitantur, vult Eccleſiæ Catholicæ auctoritatem ſibi & veritatem vindicare, quando ipſe in Eccleſia non ſit, immo adhuc inſuper contra Eccleſiam rebellis & hoſtis extiterit. Sciens etenim unum eſſe baptiſmum, hoc unum ſibi vindicat, ut apud ſe eſſe Eccleſiam dicat, & nos hæreticos faciat.* Et paulo poſt: *Quod ſi in Eccleſia baptizatos, rebaptizandos foris extra Eccleſiam Novatianus exiſtimat; a ſe incipere debuerat, ut prior extraneo & hæretico baptiſmo rebaptizaretur, qui poſt Eccleſiam immo & contra Eccleſiam baptizandos foris opinatur. Quale eſt autem, ut quia hoc Novatianus facere audet, nos putemus non eſſe faciendum?* At non recens ad imitationem Novatiani id factum eſſe in Eccleſia Africana, ſed longe ante Novatianum, docet, cum ſubdit: *Apud nos autem non nova aut repentina res eſt, ut baptizandos cenſeamus eos qui ab hæreticis ad Eccleſiam veniunt; quando multi jam anni ſint, & longa ætas, ex quo ſub Agrippino, bonæ memoriæ viro, convenientes in unum Epiſcopi plurimi, hoc ſtatuerint, atque exinde in hodiernum tot millia*

(*d*) *Cypr. epiſt.2.*

Novatiani rebaptizantes.

PAGIUS

tulit ad Cyprianum, *Quintum* in Mauritania Epiſcopum deſideraſſe, ut illi ſignificaret, quid ea de re ſentiret. Quare *Cyprianus* circa hujus anni finem ſcribit ad Quintum epiſtolam LXXI. tam novo, quam veteri ordine, qua duobus illis argumentis ſecundum ſuam ſententiam reſpondet, ſimulque literarum, quæ a Concilio ad Epiſcopos *Numidas* datæ fuerant, exemplar tranſmittit, ut illæ non tantum *Quinto*, ſed & reliquis *Mauritaniæ* Epiſcopis innoteſcerent. Quæ epiſtola recte hoc anno etiam a Baronio conſignata. Hæc de iſta controverſia ex Pearſonio.

XV. Synodus Iconienſis rebaptizationem ſtatuit.

Baronius erroris arguit *Rufinum*, qui ad lib. 7. Euſebii cap. 2. addidit, ſub Cornelio Papa exortam fuiſſe de Baptiſmo controverſiam *ipſo refragante*, inquit, Euſebio, *quem invitum cogit adſtipulari mendacio, cum aliter ſe habeat Græca lectio*. Verum, ut notat Lombertus in Præfatione ad opera Cypriani, immerito culpatur *Rufinus*. Præterquam enim quod Græcum Euſebianum præciſe non determinat hanc quæſtionem in Oriente agitatam, certum eſt, Concilium *Iconienſe*, in quo rebaptizatio Hæreticorum decreta, ante *Stephani* Pontificatum celebratum. Id enim diſerte teſtatur *Firmilianus* in epiſtola ad Cyprianum, quæ novo ordine LXXV. eſt, ubi de Iconienſi Synodo ita loquitur; *Quod totum nos jampridem in Iconio, qui Phrygiæ locus eſt, collecti, in unum convenientibus ex Galatia & Cilicia, & ceteris proximis regionibus, confirmavimus.* Ubi pronomen *nos*, non de ipſius Firmiliani perſona, ſed potius de ejus deceſſoribus accipiendum; cum Firmilianus eam Synodum jampridem collectam affirmet, & in fine ejuſdem epiſtolæ Synodi hujus vetuſtatem manifeſtiſſime indicet, ut obſervavit Valeſius in Notis Euſebianis ad lib. 7. cap. 7. Nam cum *Stephanus* Papa Cypriano ſcribens, antiquam Eccleſiæ conſuetudinem in recipiendis Hæreticis adverſus aſſertores novi dogmatis oppoſuiſſet, *Firmilianus* hoc argumentum adverſus Afros

Baron. n. XIV. & XIX.

lia hæreticorum in provinciis noſtris ad Eccleſiam converſi non aſpernati ſint, neque cunctati, immo & rationabiliter & libenter amplexi ſunt, ut lavacri vitalis & ſalutaris baptiſmi gratiam conſequerentur: Hæc Cyprianus de Novatianis iterum baptizantibus.

XXI. Ratio Novatiani rebaptizantis. Cæterum diverſam de iterando baptiſmate, ab ea quam Cyprianus ad Jubaianum ſcribens adducit, Novatianus rationem iniiſſe viſus eſt. Nam cum ipſe Romæ ageret, ſeque Romanæ Eccleſiæ eſſe profiteretur Epiſcopum, quo modo ad imitationem Catholicæ Eccleſiæ potuit denuo baptizare? cum etſi id facerent Africani, ſecus tamen Romana Eccleſia agere videretur, quæ antiquis innitens traditionibus, baptizatos legitime ab hæreticis, non novo baptiſmate, ſed aliis adhibitis ritibus reconciliare ſoleret? Verum Novatiani illud putamus fuiſſe conſilium: nimirum quod Catholicos omnes, qui lapſos recepiſſent, diceret immundos eſſe, ſe autem ſuoſque puros ac ſanctos; ne viderentur illorum, qui ex Catholica venirent Eccleſia, ſordibus inquinari, eos novo ſtatuerit ſanctificare baptiſmate. Conducebat mirum in modum ipſorum impietati, qua lapſis pœnitentibus aperiendam negarent Eccleſiam, novum hoc de ſecundo baptiſmate excogitatum commentum. Nam ſi ipſi non reciperent lapſos, quo modo recepturi erant, qui ad eum ab Eccleſia Catholica venirent, quos ſciebant lapſorum communicatione fœdatos, immo & exiſtimarent eſſe lapſos in hæreſim, cum ſe ſolos Catholicos eſſe glorioſe dicerent; niſi per ſuum baptiſmum traderent quos reciperent, eſſe mundandos? Erat ergo illis loco pœnitentiæ ſecundum hoc ab eis adinventum baptiſma, quo non tantum (quod ait Dionyſius *a*) Alexandrinus ſacroſanctum Eccleſiæ lavacrum abrogarent, ſed & rejicerent fidem & confeſſionem, quæ lavacrum præcedere conſueverunt.

(*a*) *Apud Euſeb. lib. 7. cap. 7.*

XXII. Magnus conſulit Cyprianum. Occaſione igitur Novatianorum (quod demonſtratum eſt) tunc cœptum eſt in Africa dubitari, an conſulto rebaptizare deberent, quos revertentes ad Eccleſiam, ſciſſent ab hæreticis baptizatos. Sed & de baptizatis a Novatiano id primum a Magno, non quidem Epiſcopo, ſed laico homine (nam eum Cyprianus filium nominat) dubitatum fuiſſe videtur; quod nimirum illi eamdem tunc formam ac ritum viderentur in ejuſmodi ſacramenti collatione ſervare, quam Catholici. Quamobrem ea de re conſuluit Cyprianum; qui nullum prorſus eſſe a Novatiano impertitum baptiſma reſpondit epiſtola ad eum (*b*) ſcripta; quam non ultimo loco, ſed primam omnium ejus argumenti a Cypriano datam exiſtimo, ea nimirum ratione, quod nulla in ea mentio habetur de ſcriptis ad diverſos Epiſcopos ante litteris, nec de Conciliis in Africa ea cauſa collectis, quorum neceſſaria citatio videri poterat. Sed & quod accidiſſet, ut in odium Novatiani, qui (ut dictum eſt) baptizatus eſſet in lecto, ejuſmodi baptiſmo eo modo ægrotanti per aſperſionem aquæ collato, nonnihil detraheretur (iidem namque ſic baptizati ab aliquibus non Chriſtiani ſed Clinici dicebantur) inde quoque accidit, ut idem Cyprianus eidem Magno hæc roganti eadem epiſtola plenius ſatisfecerit.

(*b*) *Cypr. epiſt. 76.*

XXIII. Epiſcopi Numidiæ conſulunt concilium Carthaginenſe. Verum quod pertinet ad propoſitam quæſtionem de hæreticorum baptiſmate iterando; ex Epiſcopis primi reperiuntur fuiſſe Numidæ, qui de ea re ad Cyprianum aliosque Epiſcopos ad Synodum coactos Carthagine litteras conſcripſerunt. An autem unus hic idemque fuerit conventus Epiſcoporum cum eo in quo ſuſcepta eſt legatio (quam diximus) Legionenſis & Aſturienſis Eccleſiæ, an vero alius, incertum eſt. Putatur tamen, ipſum hoc anno habitum eſſe; ex quo Synodica (*c*) ſcripta eſt ad Januarium & ſo-

(*c*) *Cypr. epiſt. 74.*

PAGIUS Afros fortaſſe valere dicit; & quomodo Afri id refutare poſſint, ibidem docet. Contra Orientales nullam vim illud habere demonſtrat apud quos ſemper rebaptizati fuerint Hæretici, jam inde ab *Iconienſi* Synodo, quæ ob Montaniſtas fuerat indicta.

XVI. *Concilii Iconienſis epocha.* Firmiliani verba hæc ſunt: *Quod quidem adverſus Stephanum vos dicere Afri poteſtis, cognita veritate, errorem vos conſuetudinis reliquiſſe. Cæterum nos veritati & conſuetudinem jungimus, & conſuetudini Romanorum conſuetudinem, ſed veritatis opponimus; ab initio hoc tenentes, quod a Chriſto & ab Apoſtolo traditum eſt. Nec meminimus, hoc apud nos aliquando cœpiſſe, cum ſemper iſtic obſervatum ſit, ut nonniſi unam Dei Eccleſiam noſſemus, & ſanctum Baptiſma nonniſi ſanctæ Eccleſiæ computaremus. Plane quoniam quidem de eorum Baptiſmo dubitabant, qui etſi novos Prophetas recipiunt, eoſdem tamen Patrem & filium noſſe nobiſcum videntur; plurimi ſimul convenientes in Iconio diligentiſſime tractavimus, confirmavimus, repudiandum eſſe omne Baptiſma quod ſit extra Eccleſiam conſtitutum.* His addit Valeſius, Dionyſium Alexandrinum in epiſtola ad Philemonem Romanæ urbis Præsbyterum, quam ſcripſit ſub initia Pontificatus Xiſti Papæ, ubi ait: *Illud præterea didici, non ab Afris ſolis hunc morem nunc primum invectum fuiſſe: ſed & multo antea ſuperiorum Epiſcoporum temporibus in Eccleſiis populoſiſſimis, & in Conciliis fratrum apud Iconium, & Synnada, & apud alios plurimos idem ſancitum fuiſſe.* Hinc ſub extrema Alexandri Severi tempora, quibus Firmilianus ad Cæſarienſis Eccleſiæ Sacerdotium recens promotus fuerat, ut docet Euſebius in lib. 6. Synodum *Iconienſem* collectam credit Valeſius, ideoque ante Cornelii Papæ Pontificatum. Sed quidquid ſit de certa hujus Concilii epocha, manifeſtum eſt, Baronium deceptum, quod diſcrimen non poſuerit inter tempus, quo hæc quæſtio primum agitata fuit, illudque, quo turbas in Eccleſia excitare cœpit. Pri-

ſocios Epiſcopos in Numidia conſtitutos, quando controverſiam de hæreticorum baptiſmate exortam definierunt his verbis:

XXIV. *Cum* (a) *ſimul in Concilio eſſemus, fratres cariſſimi, legimus litteras veſtras, quas ad nos feciſtis de iis qui apud hæreticos & ſchiſmaticos baptizari videntur; an ad Eccleſiam Catholicam, quæ una eſt, venientes baptizari debeant. De qua re quamquam, & ipſi illic veritatem & firmitatem Catholicæ regulæ teneatis, tamen, quoniam conſulendos nos pro communi dilectione exiſtimaſtis, ſententiam noſtram non novam promimus: ſed jampridem ab anteceſſoribus noſtris ſtatutam, & a nobis obſervatam, vobiſcum pari conſenſione conjungimus; cenſentes ſcilicet & pro certo tenentes, neminem foris baptizari extra Eccleſiam poſſe; cum ſit baptiſmum unum in ſancta Eccleſia conſtitutum; & ſcriptum ſit, Domino* (b) *dicente: Me dereliquerunt fontem aquæ vivæ, & effoderunt ſibi lacus detritos, qui non poſſunt aquam portare:* His autem & aliis divinæ ſcripturæ locis, quibus non modo baptiſmum, ſed & ſacri Chriſmatis, & Euchariſtiæ ſacramenta nonniſi in Eccleſia reperiri monſtrare conabantur, eamdem epiſtolam conſignatam ad Epiſcopos Numidas dederunt, qua & profeſſi ſunt, unam ſanctam Eccleſiam a Domino (ut ajunt) ſuper Petrum origine unitatis & ratione fundatam. Meminit hujus Concilii & epiſtolæ ab eo datæ idem Cyprianus (c) ſcribens poſtea ad Jubaianum, oſtenditque hanc primam omnium fuiſſe Synodum in Africa a ſe in hac cauſa coactam. Poſt quam etiam aliam eodem argumento ſcripſit (d) ad Quintum in Mauritania Epiſcopum de eadem re ipſum conſulentem; ad quem & Synodicæ ad Numidas ſcriptæ mittit exemplum, ſic dicens: *Retulit ad me, frater cariſſime, Lucianus compresbyter noſter, te deſideraſſe, ut ſignificaremus tibi, quid ſentiamus de his qui apud hæreticos & ſchiſmaticos baptizari videntur. De qua re quid nuper in Concilio plurimi Coepiſcopi, cum compresbyteris qui aderant, cenſuerimus, ut ſcires, ejuſdem epiſtolæ exemplum tibi miſi.*

(a) Cypr. epiſt. 70.

De rebaptizando decretum.

(b) Hierem. 2.

(c) Cypr. epiſt. 73.

(d) Cypr. epiſt. 71.

Declarat Cyprianus eadem ad Quintum epiſtola, non alibi tunc quam in Africa viguiſſe ejuſmodi de hæreticorum baptiſmate controverſiam; cum nonnulli, memores priſtinæ illius ante Agrippini Epiſcopi tempora conſuetudinis, illi magis cuperent inhæreſcere, quam iis quæ ab eo & aliis poſtea fuiſſent in Africa inſtituta, de quibus hæc ibidem Cyprianus: *Dicunt ſe in hoc veterem conſuetudinem ſequi, quando apud veteres hæreſeos & ſchiſmatum prima adhuc fuerint initia, ut hi illic eſſent, qui de Eccleſia recedebant, & hic baptizati prius fuerant; quos tunc tamen ad Eccleſiam revertentes, & pœnitentiam agentes, neceſſe non erat baptizare. Quod nos quoque hodie obſervamus; ut quos conſtet hic baptizatos eſſe, & a nobis ad hæreticos tranſiſſe; ſi poſtmodum peccato ſuo cognito, & errore digeſto, ad veritatem & matricem redeant, ſatis ſit in pœnitentiam manum imponere:* Hæc Cyprianus, ſic eludens eorum argumentationem, qui obtentu veterrimæ conſuetudinis negarent, baptizatos ab hæreticis, iterum baptizandos, ſi redeant ad Eccleſiam; dicens id de his eſſe intelligendum, qui primo a Catholicis baptizati, cum ad hæreticos defeciſſent, & ab illis ad Eccleſiam rediiſſent, non eſſe amplius baptizandos, ſed cum manus impoſitione Eccleſiæ reconciliandos. XXV.

XXV. Vetus traditio de non rebaptizando.

At hæc (ut demonſtratum eſt) eluſio potius erat, quam ſolutio argumenti; cum conſtet teſtificatione Stephani, & aliorum Epiſcoporum (ut ſuo loco dicemus) in Eccleſia antiquitus obſervatum, ut rite ab hæreticis baptizati, nullo alio baptiſmate ad Eccleſiam redeuntes imbuerentur. Porro qui hujus veritatis in Africa

XXVI. Firma aſſertio de rebaptizando.

PAGIUS Primum ante Stephani Pontificatum, ſive in Africa ſub Agrippino, ſive in Oriente, dum Iconii & Synnadæ Concilia celebrata, contigit; ſecundum præſenti anno, aut tardius inſequenti, Stephano Eccleſiam adminiſtrante, ſine dubio evenit. Cetera quæ in Annalibus, hoc anno tractantur, ex dictis, annoque ſequenti dicendis quivis proprio marte ſuis temporibus reddere poterit.

XVII. Valerianus Auguſtus Gallienum filium ad Imperium evexiſſe non contentus, hoc vel præcedenti anno Gallienum juniorem ex eodem filio nepotem, qui & Cornelius Valerianus, ac etiam Saloninus dicebatur, Cæſarem nuncupavit, & ut ex Nummis mox recitandis, in quibus Imperii ejus Cæſarei anni notantur, conjicere eſt, Tribunitia Poteſtate exornavit. *Hic filium ſuum Gallienum Auguſtum fecit, Gallienique filium Cornelium Valerianum Cæſarem*, inquit Victor in Epitome. Hanc dignitatem alterutro anno Gallienum juniorem conſecutum eſſe plura oſtendunt. Primum, Conſulatus ſuffectus anno CCLIX. ab eo geſtus, ad Quinquennalia nempe edenda. Secundum, ejus interitus, qui anno CCLX. contigit ſexto Imperii ejus Cæſarei anno. Patinus enim in Theſauro Numiſmatum Mauroceniano pag. 14. Nummum Cornelii Valeriani, Gallieni Auguſti filii exhibet, in quo legitur: L. ς. id eſt, *anno ſexto*, ideoque hoc vel præcedenti anno Valerianus Cæſar appellatus. Hallucinatur autem ibidem pag. 16. Patinus, ubi duos alios Nummos Græcos Valeriani Cæſaris recitat, in quorum altero viſitur Aquila cum his litteris L. Γ. id eſt, *anno tertio*; in altero Fortuna ſtans, cum his literis, L. E. id eſt, *anno quinto*, & utrumque Valeriano Cæſari Valeriani Auguſti filio attribuit. Hic enim *Valerianus* ſub finem tantum Imperii Gallieni Auguſti fratris Cæſar ab eo dictus eſt, vixque ſecundum Imperii Cæſarei annum inchoare potuit.

Gallienus junior Cæſar creatur.

XVIII. Antequam Differt. Hypaticam elucubrarem, is error vulgaris fuit, paſſimque creditum *Valeria-*

ca erant propugnatores Epiſcopi, ſic erant animo comparati, ut, ſalva pace Eccleſiæ, ab ea ſententia nnllatenus divelli poſſent, cui ſemel firmiter inhæſiſſent. De quibus idem Cyprianus (*a*) paulo poſt ſcribens ad Stephanum, antequam eum ſibi penitus adverſantem expertus eſſet, hæc ait: *Cæterum ſcimus quoſdam, quod ſemel imbiberint, nolle deponere, nec propoſitum ſuum facile mutare; ſed, ſalvo inter collegas pacis ac concordiæ vinculo, quædam propria, quæ apud ſe ſemel ſint uſurpata, retinere*: Ita ipſe; quibus plane ſignificat, omnes has mutuas inter Epiſcopos Catholicos contentiones ſic agitatas eſſe, ut numquam tamen inter eos Catholicæ communicationis pacis vinculum fuerit diſſolutum.

(*a*) *Cypr. epiſt.72.*

XXVII. Concilium Africanum LXXI. Epiſc.

Intelligens autem Cyprianus adeo fixum alta radice multorum animis inſidere, ut, quas accepiſſent de ea re majorum traditiones, vellent illibatas cuſtoditaſque ſervari; exiſtimans hos omnes errore ſeduci, paulo poſt (ut ipſe ait) ſcriptam ad Quintum memoratam epiſtolam, majori remedio conatus malo, quod putabat, occurrere, celebriorem collegit conventum ſeptuaginta unius Epiſcoporum. Meminit hujus Concilii ipſe ſcribens ad Jubaianum his verbis (*b*): *Exemplum earumdem literarum tibi miſi: quid in Concilio, cum plures adeſſemus decreverimus; quid item poſtea Quincto collegæ noſtro de eadem quærenti reſcripſerimus; & nunc quoque, cum in unum conveniſſemus tam provinciæ Africæ, quam Numidiæ Epiſcopi numero ſeptuaginta & unus, hoc item denuo ſententia noſtra firmavimus*: Hæc ipſe: qui & in epiſtola tunc ad Stephanum (*c*) Papam ſcripta plane teſtatur, paulo poſt datam ad Quintum epiſtolam, fuiſſe eamdem Synodum congregatam. In quo quidem Concilio, quod olim ſub Agrippino, ac nuper in prima Synodo fuerat definitum, ut hæreticorum baptiſma nullius momenti penitus haberetur, fuit omnium ſententia confirmatum. Sic igitur quod in hoc pleniori Concilio fuiſſet omnium calculo ſtabilitum, placuit de iis omnibus reddi certiorem Stephanum Papam, hactenus rerum geſtarum inſcium. Synodica itaque in hunc modum tunc ab eis ad Stephanum ſcripta epiſtola eſt (*d*):

(*b*) *Cypr. epiſt.73.*

(*c*) *Cypr. epiſt.72.*

(*d*) *Ead. epiſt.72.*

XXVIII. Synodica Epiſtola ad Stephanum Papam.

Ad quædam diſponenda, & conſilii communis examinatione limanda, neceſſe habuimus, frater cariſſime, convenientibus in unum pluribus ſacerdotibus, cogere & celebrare Concilium. In quo multa quidem prolata atque tranſacta ſunt; ſed de eo vel maxime tibi ſcribendum, & cum tua gravitate ac ſapientia conferendum fuit, quod magis pertineat & ad ſacerdotalem auctoritatem, & ad Eccleſiæ Catholicæ unitatem pariter & dignitatem de divinæ diſpoſitionis ordinatione venientem: Eos qui ſint foris extra Eccleſiam tincti, & apud hæreticos & ſchiſmaticos profanæ aquæ labe maculati; quando ad nos atque ad Eccleſiam, quæ una eſt, venerint, baptizari oportere; eo quod parum ſit eis manum imponere ad accipiendum Spiritum ſanctum, niſi accipiant & Eccleſiæ baptiſmum. Et paulo inferius: *Baptiſmum autem non eſſe, quo hæretici utuntur; nec quemquam apud eos qui Chriſto adverſantur, per gratiam Chriſti poſſe proficere; diligenter nuper expreſſum eſt in epiſtola, quæ ad Quintum collegam noſtrum in Mauritania conſtitutum, ſuper ea reſcripta eſt, item in litteris, quas collegæ noſtri ad Epiſcopos in Numidia præſidentes ante fecerunt: cujus utriuſque epiſtolæ exempla ſubdidi*: Hæc ibi.

Decretum Synodi.

XXIX.

Meminit hujus Synodi & epiſtolæ ab ea ad Stephanum ſcriptæ S.Hieronymus agens adverſus Luciferianos, dicens: *Conatus eſt & beatus Cyprianus contritos lacus fugere, nec bibere de aqua aliena; & idcirco hæreticorum baptiſma reprobans, ad Stephanum tunc Romanæ urbis Epiſcopum, qui a beato Petro vigeſimus ſextus fuit, ſuper hac re Africanam Synodum direxit; ſed conatus ejus fruſtra fuit. Denique illi ipſi Epiſcopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo ſtatuerant, ad antiquam conſuetudinem revoluti, novum emiſere decretum*: Hæc Hieronymus. Quid

PAGIUS

Valerianus Gallieni Aug. filius ab illius fratre diſtinguendus.

rianum Cæſarem, cujus mentio in Codice Juſtinianeo, in Nummis, Actiſque publicis, alium non eſſe, quam *Valerianum* Valeriani Auguſti filium; qua ex prava interpretatione alii errores exorti, quos infra profligabimus. Tertium in lib.2. Codicis Juſtinianei tit. 4. Lex 11. dicitur *PP. XV. Kalend. Decemb. Valeriano & Gallieno AA. utriuſque II. Coſſ.* inſcribitur vero *Imp. PP. Valerianus, Gallienus AA. & Valerianus nobilis Cæſar Cajano militi*, qui Conſulatus in præſentem annum incidit, primuſque Valeriani, qui ſuffectus fuit, ut ſæpe fit, ibidem prætermittitur. Ante hunc annum nulla in Codice Juſtinianeo Valeriani Cæſaris mentio, quæ poſtea ſæpe in eo occurrit. Denique Jornandes lib. de Regnorum Succeſſion. cap.84. de Claudio Imperatore ſcribit: *Qui Gothos jam per quindecim annos Illyricum Macedoniamque vaſtantes bello adortus incredibili ſtrage delevit.* Quæ victoria anno ducenteſimo ſexageſimo nono reportata, ut ſuo loco videbimus. A quo Chriſti anno, ſi per quindecim retrocedas, ad currentem, vel ſuperiorem pervenies, quorum ideo alterutro Gothi Illyricum Macedoniamque vaſtare cœperunt, & ad eos felicius repellendos *Valerianus* Gallienum juniorem nepotem Cæſarem renuntiavit, & *Poſthumi* fidei ac tutelæ commiſſum in Gallias miſit, ubi per ſexennium imperavit. Quæ diligenter explicanda fuere, non ſolum, ut Conſulatus ſuffectus *Gallieni* Cæſaris & *Valeriani* patrui, in quo viri doctiſſimi cum magno Faſtorum detrimento offenderunt, facilius infra explicari poſſit, ſed etiam, ut Hiſtoria Gallica per hæc tempora negligenter ab iis, qui illam illuſtrandam ſuſcepere, tractata aliquam lucem accipere poſſit.

XXX. Alia decreta Synodi. Quid præterea in ea Synodo ſtatutum fuerit, iidem Epiſcopi in eadem epiſtola ad Stephanum his verbis ſignificant: *Addidimus plane, & adiunximus, frater cariſſime, conſenſu & auctoritate communi, ut etiam, ſi qui presbyteri, aut diaconi, qui vel in Eccleſia Catholica prius ordinati fuerint, & poſtmodum perfidi ac rebelles contra Eccleſiam ſteterint, vel apud hæreticos a Pſeudoepiſcopis & Antichriſtis contra Chriſti diſpoſitionem profana ordinatione promoti ſint, ut contra altare unum atque divinum, ſacrificia foris falſa ac ſacrilega offerre conati ſint; eos quoque hac conditione ſuſcipi, cum revertuntur; ut communicent laicis, & ſatis habeant quod admittuntur ad pacem, qui hoſtes pacis extiterint; nec debere eos revertentes ea apud nos ordinationis & honoris arma retinere, quibus contra nos rebellaverint.* Ac poſt multa: *Hæc ad conſcientiam tuam, frater cariſſime, & pro honore communi, & pro ſimplici dilectione pertulimus, credentes etiam tibi pro religionis tuæ & fidei veritate placere, quæ religioſa pariter & vera ſunt:* Hæc & alia ex Synodo ſeptuaginta unius Epiſcoporum ad Stephanum Cyprianus & alii. Quod vero pertinet ad poſterius hoc Synodi decretum, de non recipiendis niſi ad laicam communionem, qui in Eccleſia ordinati ad hæreticos defeciſſent; quo modo poſtea ejus occaſione iterum contigerit turbari vehementer Eccleſiam, & obortum ſit Luciferianum ſchiſma, ſuo loco dicemus.

XXXI. Communicatio inter diſſidentes Epiſc. ſem per retenta. Demum cum hæc omnia a ſe in Synodo ſtatuta fuiſſe dicant; Chriſtiana modeſtia omnia moderantes, ne viderentur ſic ea decernere, ut vellent Chriſtiano orbi leges præſcribere, & pacis diſpendio ea ſtatuere ab omnibus obſervanda; hæc in fine Synodicæ addiderunt: *Qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem damus; cum habeat in Eccleſiæ adminiſtratione voluntatis ſuæ arbitrium liberum unuſquiſque præpoſitus, rationem actus ſui Domino redditurus:* Hæc Synodus; quod exiſtimaret hoc non eſſe de fide, ut ob eam cauſam, qui ſecus facerent, dicendi eſſent hæretici; nam in his quæ ad fidem Catholicam ſpectant, haud liberum eſt cuique Epiſcopo pro arbitrio ſervare quod velit; ſed eam licentiam interdum uſurpare conceſſum eſt in iis quæ ad diverſos Eccleſiarum ritus ſecundum diverſarum Eccleſiarum conſuetudinem pertinent.

XXXII. Catholicorum altercantium modeſtia. Hæc ad calcem ab Africana Synodo poſita S. Hieronymus exacte conſiderans, & accurate perpendens, adverſus Luciferianos agens, hæc ait, cum loquitur de Cypriano, qui Synodo præfuit: *Sciant illum hæc non cum anathemate eorum, qui ſe ſequi noluerant, edidiſſe; ſiquidem in communione eorum permanſit, qui ſententiæ ſuæ contraierant; ſed hortatum potius fuiſſe propter Novatum & alias tunc hæreſes multas enaſcentes, ne quiſquam ab eo ſine damnatione erroris ſui reciperetur. Sermonem denique ſuum, quem ſuper hac re ad Stephanum Romanum Pontificem habuit, tali fine complevit. Hæc ad conſcientiam tuam, frater cariſſime, pro honore communi, &c.* Refert quæ ſequuntur uſque ad finem epiſtolæ a nobis nuper recitatæ. Addit & illam Cypriani ſententiam in epiſtola ad Jubaianum (a) poſt Synodum proxime ſcriptam, his verbis: (a) Cypr. epiſt. 79.

XXXIII. Conteſtatio Cypr. *Ad Jubaianum quoque de hæreticis rebaptizandis ſcribens, in fine libelli ſic locutus eſt: Hæc tibi breviter pro noſtra mediocritate ſcripſimus, frater cariſſime, nemini præſcribentes, aut præjudicantes, quo minus unuſquiſque Epiſcoporum, quod putat, faciat, habens arbitrii ſui liberam poteſtatem. Nos quantum in nobis eſt, propter hæreticos, cum collegis & Coepiſcopis noſtris non contendimus, cum quibus divinam concordiam & Dominicam pacem tenemus; maxime cum Apoſtolus (b) dicat: Si quis autem putaverit ſe contentioſum eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, nec Eccleſia Dei. Servatur a nobis patienter & leniter charitas animi, collegii honor, vinculum fidei, concordia ſacerdotii:* Hucuſque ex Cypriani epiſtolis Hieronymus. Recitat & S. Auguſtinus (c), agens contra Creſconium eamdem ad Jubaianum Cypriani ſententiam, & eam qua in Synodo fuerat conteſtatus, dicens: *Neminem judicantes, nec a jure communionis aliquem, ſi adverſus ſenſerit, amoventes*; ut oſtendat in tanta Epiſcoporum altercatione numquam pacis vinculum fuiſſe perfractum. (b) 1. Cor. 11. (c) Aug. contra Creſcon. lib. 3. c. 1. 2.

XXXIV. Cyprianus Jubaiano quid reſpondeat. Ejuſdem quoque Synodi tempore Cyprianus de eadem quæſtione a Jubaiano Epiſcopo rogatus litteras (d) dedit, quibus hujus Synodi mentionem habet his verbis: *Et nunc quoque cum in unum convéniſſemus, tam provinciæ Africæ, quam Numidiæ Epiſcopi numero ſeptuaginta & unus, hoc idem denuo ſententia noſtra firmavimus, ſtatuentes unum baptiſma eſſe, quod ſit in Eccleſia Catholica conſtitutum; ac per hoc non rebaptizari, ſed baptizari a nobis, &c.* Caute quidem Cyprianus, ſe non rebaptizare baptizatos ab hæreticis tradit, ſed tantum baptizare; quod ſibi conſtare putaret, numquam baptizatos vere fuiſſe, ſed aqua hæreticorum (ut putabat) amplius ſordidatos. Adeo enim Catholici exhorruerunt anabaptiſmum, ut dixerit Auguſtinus (e): *Quid ſit autem pernicioſius, utrum omnino non baptizari, an rebaptizari, judicare difficile eſt:* plane affirmans, pios execrari magis anabaptiſmum. Studuit Cyprianus ea epiſtola ad Jubaianum ſuam ea de re ſententiam multis Scripturæ locis apud eumdem teſtatam reddere, & rationibus confirmare, & quæ (d) Cypr. epiſt. 73. (e) Auguſt. de bapt. contr. Donat. lib. 2. c. 14.

quæ ex adverſo objecta eſſent, penitus confutare.

XXXV. Cyprianus cur ſcripſit de bono patientiæ. Verum quod (ut demonſtratum eſt) in omnibus his in primis Eccleſiæ paci conſultum fore quam maxime vellet; ut quiſque adverſantem ſibi fratrem æquanimiter ferret, de Bono patientiæ ſe libellum ſcripſiſſe teſtatur; quem ad eumdem Jubaianum mittens, ſic in ea epiſtola peroravit: *Propter hoc etiam libellum de Bono patientiæ, quantum valuit noſtra mediocritas, permittente Domino & inſpirante conſcripſimus, quem ad te pro mutua dilectione tranſmiſimus*. Veritus enim magnopere Cyprianus, ne, hiſce inter Epiſcopos obortis contentionibus, magno aliquo ſchiſmate Catholica ſcinderetur Eccleſia; præter id quod de mutua ſervanda concordia eſt ſæpius conteſtatus, ad antevertenda futura mala egregium illud prophylacticon præparavit antidotum, libellum illum ſcribens, quo demonſtraret, abſque patientia impoſſibile eſſe ſervari inter fratres mutuam charitatem, & unitatem ſpiritus in vinculo pacis. Nam in eodem commentario ait: *Impatientia etiam in Eccleſia hæreticos facit, & ad Judæorum ſimilitudinem contra Chriſti pacem & charitatem rebelles ad hoſtilia & furioſa odia compellit:* Hæc & alia plura id genus ibi.

XXXVI. Pax perpetuo conſervata. Quod autem ad Cypriani de ſervanda pace firmum mentis propoſitum pertinet; nequis exiſtimet, quod bene cœptum eſt, fuiſſe convulſum; & de pace tenenda firmiſſimum ejus conſilium multis poſtea adverſantibus, potuiſſe labefactari certum eſſe; ſicut tam ipſum, quam reliquos Africanos Epiſcopos, de pace Eccleſiæ conſervanda, in eadem uſque ad finem perſtitiſſe ſententia; nam in poſtrema Synodo, eadem ex cauſa celebrata, recitata, & comprobata fuit dicta ad Jubaianum epiſtola, in qua de ſervanda pace conteſtatio legebatur afferta. Sed & in eadem (*a*) Synodo Cyprianus præfando, eamdem a ſe ſæpe factam conteſtationem præmiſit; quam (ut nuper dictum eſt) Auguſtinus (*b*) agens adverſus Creſconium recitat, & contra Donatiſtas agens rurſum allegat. Egit porro his ſcriptis ad Jubaianum litteris Cyprianus, ut ipſum a priori ſententia dimoverit, & in ſuam de baptiſmate hæreticorum perduxerit; quod ipſe teſtatur in eadem ſua ad Synodum Carthaginenſem præfatione, cum ait: *Item lectæ ſunt vobis & aliæ Jubaiani litteræ, quibus pro ſua ſincera & religioſa devotione ad epiſtolam noſtram reſcribens, non tantum conſenſit; ſed etiam inſtructum ſe eſſe gratias egit*: Hæc ipſe.

(*a*) Concil. African. in princ. apud Cypr. (*b*) Aug. de bapt. contr. Donatiſt. lib. 2. c. ult.

XXXVII. Quid StephanusPapa reſcripſerit. Sed quid ad Synodicam a dicto Concilio Africano ad ſe miſſam Stephanus Papa reſcripſerit; licet ipſæ litteræ non extent, ex iis tamen quæ Cyprianus ſcribens ad (*c*) Pompeium Sabratenſem in Africa Epiſcopum, ex illis recitat, ſatis intelligi poſſe videtur, cum ait: *Quia deſideraſti in notitiam tuam perferri, quæ mihi ad litteras noſtras Stephanus frater noſter reſcripſerit; miſi tibi reſcripti ejus exemplum. Quo lecto, magis ac magis ejus errorem denotabis, qui hæreticorum cauſam contra Chriſtianos & contra Eccleſiam Dei aſſerere conatur; nam inter cætera vel ſuperba, vel ad rem non pertinentia, vel ſibi ipſi contraria, quæ imperite atque improvide ſcripſit, illud etiam adjunxit, &c.* O infelicem humanæ imbecillitatis conditionem! ſic enim tragice exclamare libet. Vir ſanctiſſimus, qui ne vel leviter læderet charitatis fraternæ concordiam, crebrius fuerat conteſtatus; eaque de cauſa de Bono patientiæ libellum ſe ſcripſiſſe profeſſus, quo & alios vehementius admoneret; modo, ſimulac legit a Stephano ad ſe redditas litteras, plus ſatis excandeſcens, ac jurgans, nec ab ipſis conviciis abſtinet; ſed inopinato (ut vidimus) a contumeliis exorſus, adverſus eum aggreditur diſputare. At quænam eſſent verba Stephani, mox recitans ſubdit:

(*c*) Cypr. epiſt. 74.

Si quis ergo a quacumque hæreſi venerit ad nos, nihil innovetur, niſi quod traditum eſt; ut manus illi imponatur in pœnitentiam; cum ipſi hæretici proprie alterutrum ad ſe venientes non baptizent, ſed communicent tantum: Hæc ergo ſententia fuit Stephani Papæ, ut nihil innovaretur ab eo quod traditum eſſet. In his igitur definitis a Stephano confutandis, Cyprianus totam longiorem illam inſumit epiſtolam, nihilque in ea temperantius agens, Stephano etiam notam inurit, quod patrocinaretur hæreticis. Sed ad hæc Auguſtinus ait (*d*): *Stephanus non propterea communicavit hæreticis, quia baptiſma Chriſti, quod in eorum perverſitate integrum manſiſſe cognovit, improbare non auſus eſt.* Et paulo poſt: *Sed conſuetudo illa, quæ opponebatur Cypriano, ab eorum traditione exordium ſumpſiſſe credenda eſt; ſicut ſunt multa, quæ univerſa tenet Eccleſia, & ob hoc ab Apoſtolis præcepta bene creduntur, quamquam ſcripta non reperiantur:* Hæc ipſe. XXXVIII. Stephani de baptiſmo hæretic. decretum.

(*d*) Auguſt. de baptiſ. contra Donat. l. 5. c. 23.

XXXIX. Quid Cyprianus in Stephanum. At Cyprianus non in eo verſatur epiſtola illa ſua, ut legitimas traditiones impugnet; ſed tota ejus argumentatio ea concluſione perſtringitur, ut, quam Stephanus traditionem prætendebat, ipſe Cyprianus eam de Apoſtolico fonte dimanare non crederet; ſed obrepentem errorem eſſe & corruptelam, pravamque conſuetudinem. Quod vero ſubdidiſſet Stephanus, nec ipſos hæreticos rebaptizare qui ex aliis hæreſibus ad ſe venirent; non in illum deteriorem ſenſum, quo ea acceperat Cyprianus, fuerant intelligenda, nempe quod Stephanus voluiſſet (quod ait) hæreticorum exempla ſectari; ſed potius

eo tetendiſſe argumentum, ut demonſtraret adeo fuiſſe inſolens, & ab omnibus exiſtimatum plane portentum, baptizatos conſueto ritu ab hæreticis, iterum baptizare, ut nec hæretici ipſi, qui præceſſiſſent, licet omni ex parte Catholica dogmata infringere niſi ſint, eo temeritatis pervenerint, ut adverſus Apoſtolorum traditionem auſi ſint baptizatos denuo baptizare. Opoꝛtuiſſet ſane Cyprianum integram ipſam Stephani epiſtolam recitaſſe; in qua multa fuiſſe non dubito, quæ ejuſdem Pontificis ſententiam plenius declaraſſent; nam nec hoc abſolute potuit Stephanus ipſe dixiſſe, quod hæretici ad ſe venientes non rebaptizarint; cum inter alios id olim facere ſolitos Montaniſtas, & his temporibus Novatianos, jam ſatis ſuperius ſit demonſtratum.

XL. Agens vero S. Auguſtinus de ea epiſtola ad Pompeianum paulo ardentius adverſus Stephanum ſcripta; cum nec ſibi tantum virium ac jurium ineſſe ſentiret, ut de ſingulis ab eo in Stephanum jactatis ipſum excuſare potuiſſet; honeſta & laudabili tergiverſatione maluit ea relinquere obvoluta ſilentio, quam ipſa, nondum obductis cicatricibus, refricare; & inter eos potius amicabili tranſactione litem componere, quam rem ipſam per ſingula ſubtilius judicare. Ait enim (*a*): *Jam illa quæ Cyprianus in Stephanum irritatus effudit, retractare nolo, quia nec opus eſt; eadem quippe ipſa dicuntur, quæ jam ſatis diſcuſſa ſunt; & ea præterire melius eſt, quæ periculum perniciosæ diſſenſionis habuerunt. Stephanus autem etiam abſtinendos putaverat, qui de ſuſcipiendis hæreticis priſcam conſuetudinem convellere conarentur, iſte autem quæſtionis ipſius difficultate permotus, & ſanctis charitatis viſceribus largiſſime præditus, in unitate cum eis manendum, qui diverſa ſentirent. Ita quamvis commotius, ſed tamen fraterne indignaretur; vicit tamen pax Chriſti in cordibus eorum, ut in tali diſceptatione nullum inter eos malum ſchiſmatis oriretur*: Hæc Auguſtinus.

(*a*) *Aug. de baptiſ. contra Donat. lib. 5. c. 25.*

XLI. Qualis cauſa Cypriani. Idemque defendens atque propugnans Stephani de baptiſmo ſententiam; quæ adverſus eam Cyprianus congeſſerat, pluribus confutat; excuſans tamen exemplo Petri, quicquid Cyprianus erraſſet, hæc ſubdit (*b*): *Magnum quidem meritum novimus Cypriani Epiſcopi & martyris, ſed numquid majus quam Petri Apoſtoli & martyris?* Et paulo poſt: *Si potuit*, inquit, *Petrus contra veritatis regulam, quam poſtea Eccleſia tenuit cogere Gentes judaizare; cur non potuit Cyprianus contra regulam veritatis, quam poſtea Eccleſia tenuit, cogere hæreticos vel ſchiſmaticos denuo baptizari? Puto autem quod ſine ulla ſui contumelia Cyprianus Epiſcopus Petro Apoſtolo comparetur, quantum attinet ad martyrii coronam. Cæterum magis vereri debeo, ne in Petrum contumelioſus exiſtam. Quis enim neſcit illum Apoſtolatus principatu cuilibet Epiſcopatui præferendum?* Ita ipſe. Cæterum nec minimum quidem Petrum ea in re peccaſſe, primo tomo Annalium fuſius demonſtravimus. Sed cætera proſequamur.

(*b*) *Aug. de baptiſ. contra Donat. lib. 2. c. 1.*

XLII. Cypriani in ſententiam Stephani conatus. Cum igitur Cyprianus vidiſſet Stephanum Papam obnitentem iis quæ in Concilio Africano de baptiſmate hæreticorum ſtatuta fuerant, haud cunctatus eſt majori numero Epiſcoporum Carthagine aliud Concilium celebrare. Convocatis igitur ex Africa, Numidia, ac Mauritania Epiſcopis octoginta-ſeptem, iiſdemque Carthagine coeuntibus Kalendis Septembris, recitatis quæ hactenus a Cypriano in ea cauſa ſcriptæ fuiſſent litteræ ad Jubaianum, necnon quas Jubaianus reſcripſiſſet ad Cyprianum; idem ipſe Cyprianus (*d*) rogans ſingulorum ſententias, non ſine ſtomacho, tacito tamen Stephani nomine, de eo mentionem parum honorifice ſuggeſſit his verbis: *Supereſt ut de hac ipſa re ſinguli, quid ſentiamus, proferamus; neminem judicantes, aut a jure communionis aliquem, ſi diverſum ſenſerit, amoventes. Neque enim quiſquam noſtrum Epiſcopum ſe eſſe Epiſcoporum conſtituit, aut tyrannico terrore ad obſervandi neceſſitatem collegas ſuos adigit*: Hæc ipſe, alludens nimirum, quod Stephanus decretum edidiſſet, cui more majorum (ut dictum eſt ex Tertulliano) præfigi ſoleret titulus ille, Epiſcopus Epiſcoporum, ſumma Pontificia auctoritate; & quod aliter ſentientibus excommunicationis pœnam fuiſſet acriter comminatus. Sed quod ibi Cyprianus in Synodo dixerat: *Quando habeat omnis Epiſcopus pro licentia libertatis & poteſtatis ſuæ arbitrium proprium; tamque judicari ab alio non poſſit, quam nec ipſe poteſt alterum judicare*: S. Auguſtinus ita (*e*) recte interpretatur: *Opinor*, inquit, *utique in his quæſtionibus, quæ nondum eliquatiſſima perſpectione diſcuſſæ ſunt*; id ſcilicet conceſſum eſſe: & ſubdit: *Noverat enim quantam ſacramenti profunditatem tunc omnis Eccleſia varia diſputatione verſabat; liberumque faciebat quærendi arbitrium, ut examinata veritas panderetur*: Hæc & alia Auguſtinus; qui recenſens ejuſdem Concilii ſententias ſingulorum, eas omnes ſcite quidem impugnat, erroriſque redarguit (*f*).

Concilium Carthaginenſe LXXXVII. Epiſcoporum.

(*d*) *Concil. Carth. apud Cyprian. & Auguſt. de baptiſ. contra Donat. lib. 6. & 7.*

Senſus verborum Cypriani.

(*e*) *Aug. de baptiſ. contra Donat. lib. 3. c. 3.*

(*f*) *Aug. ib. lib. 3. c. 4. 5. 6. & ſeq. & lib. 7. c. 1. & uſque ad finem libri.*

XLIII. Legatio ad Firmilianum Epiſc. Cæſareæ Cappad. Hac habita Synodo, Cyprianus ad ſe venire ſatagens Orientales Epiſcopos, legationes ad eos miſit. Qui enim ad remotiores partes, nempe in Cappadociam, ſibi legavit Rogatianum diaconum, mittens eum ad Firmilianum Cæſareæ metropolis ejus provinciæ Epiſcopum, ad alios certe Epiſcopos propinquiorum locorum alios mittere minime prætermiſit. Statim igitur poſt Synodum celebratam Kalendis Se-

Septembris miſſum fuiſſe Rogatianum a Cypriano in Cappadociam, illucque perveniſſe ingruente jam hieme, ex Firmiliani ad Cyprianum redditis litteris (*a*) aperte ſatis colligi poſſe videtur, quibus dicitur: *Quoniam vero legatus iſte a vobis miſſus regredi ad vos feſtinabat, & hibernum tempus urgebat; quantum potuimus, ad ſcripta veſtra reſcripſimus*. Eodem plane argumento contra epiſtolam Stephani ad Firmilianum Cyprianum ſcripſiſſe, quo ad Pompeium antea ſcripſerat, ex dictis Firmiliani ad eum reſcriptis litteris facile dignoſci poteſt; ſed & ipſas integras Stephani litteras ſuis alligaſſe, atque ad eum miſiſſe, confutatio illarum, Firmiliani intexta litteris, abunde teſtatur.

(*a*) *Apud Cypr. epiſt. 75.*

XLIV. Firmilianus quid in Stephanum. Videas hominem jam antea in Stephanum agitatum, quod (ut dictum eſt) ab eo communione privatus eſſet; acceptis Cypriani de eodem pariter quærentis litteris, veluti violento ſuperaddito ventorum flatu, ſemel iracundiæ igne ſuccenſum vehementius inflammatum. Dicam in præſentiarum hic opportune illud Gregorii (*b*) Nazianzeni: *Non viles tantum & plebejos, ſed etiam præſtantiſſimos quoſque viros Momus interdum attingit; ut ſolius Dei ſit, omni prorſus peccato atque animi perturbatione vacare*. Conſpicias namque ipſum furore concitum erumpere in convicia, in contumelias & probra ferri præcipitem, ſemelque mente tetri odii offuſa caligine, falſa a veris minus valuiſſe diſtinguere. Nam & quod ſpectat ad hiſtoricam rerum geſtarum veritatem, de Baſilide ait, poſt longam ætatem ab Apoſtolorum tempore vixiſſe; quem Ignatii (*c*) teſtimonio conſtat eodem cum illis tempore extitiſſe. Sed & quod ſæpe inculcat, Stephanum rupiſſe pacem cum Epiſcopis Africanis, ipſumque Cyprianum nominaſſe Pſeudochriſtum & Pſeudoprophetam, operariumque doloſum; cum de his nec leviter conqueſtus ſit Cyprianus; & Auguſtinus, qui cuncta quæ eo tempore acciderunt ab eodem ſcripta exacte pervidit, frequentius tum in ſuperius citatis locis, tum aliis abſque aliqua dubitatione teſtetur, numquam pacem inter Cyprianum & Stephanum eſſe violatam, aut communicationem Eccleſiaſticam interciſam; patentis certe mendacii redarguitur.

(*b*) *Greg. Nazianz. orat. in laud. Baſil.*

(*c*) *Ignat. ad Trall. ep. 5. & ad Smyrnenſ. ep. 10.*

XLV. Diſpar cauſa Firmiliani & Cypriani. Putavit quidem Firmilianus ex Cypriani querelis in Stephanum, æque actum eſſe cum illo, ac ſecum factum fuerat, ejuſque collegis. Atqui non par erat utraque cauſa. Nam illi (ut vidimus) non tantum quod auctores fuiſſent obortæ contentionis, ſeveriore digni animadverſione videri poterant; ſed & quod nulla habita ratione majorum, jam decretum contra antiquam conſuetudinem calculo omnium firmiter obſignaſſent; contra vero Cyprianus (quod ſæpe diximus) cum ea decerneret, ſæpius fuerat conteſtatus, ſe in omnibus ac cum omnibus pacem ſervaturum, quantumlibet eſſent ſuæ ipſius ſententiæ adverſantes.

XLVI. Firmilianus Quartadecimanus. Sed tandem rem jam palam detegamus. Dum ea epiſtola Firmilianus Romanam Eccleſiam calumniatus eſt, quod non omnia obſervaret quæ ab origine fuiſſent ab Apoſtolis tradita, nempe quod diverſa die celebraret Paſcha ab ea quæ inſtituta fuerat ab Apoſtolis; quis non videat ipſum ſtetiſſe a parte Quartadecimanorum, jam antea ab Eccleſia proſcriptorum? aperte enim nimis viſus eſt id ipſe profiteri; ut non ſit mirum obloqui in Stephanum, & in Romanam inſurgere Eccleſiam, quam negat ex Apoſtolorum traditione præſcripta Paſcha celebrare; atque adeo (dicam pace ſua) procaciter in Stephanum invehi Firmilianum, libera fronte judaizantem cum Montaniſtis ac Quartadecimanis a Romana Eccleſia condemnatis. At non eſt noſtri conſilii cuncta in ea epiſtola perperam poſita caſtigare; ſed ex his paucis, quantum ſat eſt, in cæteris judicandis viam aperire. Scripta eſt (ut apparet) ea epiſtola a Firmiliano in fine anni hujus, nimirum, ut ait, cum fere vigeſimus ſecundus annus eſſet ab obitu Alexandri Imperatoris, quod regnante Maximino ea contigerit quam recenſet hiſtoria.

XLVII. Magnam profecto attulit offenſionem cunctis Eccleſiis illud Firmiliani naufragium, qui & doctrina & ſanctitudine morum nulli propemodum illorum temporum videbatur eſſe ſecundus. Quem poſtea ad meliorem frugem redditum, & communioni Catholicæ reſtitutum, ac in Eccleſiæ pace pie ſancteque defunctum Græci colunt ac venerantur; cujus natalem diem, perinde ac aliorum ſanctorum, in Menologio (*d*) conſignatum anniverſaria memoria celebrant. Cæterum quod ad eam contra Stephanum ipſius ſententiam ſpectat, ab omnibus Orthodoxis fuit penitus improbata. Nam ut taceam cæteros, Magnus ille Baſilius, qui Firmiliano poſt evolutum ferme ſæculum in ſede ſucceſſit, rogatus ab Amphilochio de his ſcribere quid ſentiret, famoſam illam de ea re ad eum epiſtolam ſcripſit, quam Græci Canonicam vocant (*e*), qua ait, ſe nec Firmiliani, nec Cypriani probare ſententiam, indiſtincte omne rejicientium baptiſmum illorum, qui extra Eccleſiam per hæreſin vel ſchiſma poſiti eſſent; ſed antidoto diſtinctionis adhibito, Encratitarum, Hydropariſtarum, Novatianorum, ac his ſimilium recipiendum tradit eſſe baptiſmum; qui licet ab Eccleſia receſſiſſent, illud tamen ut erat Eccleſiæ integrum, forma ſervaſſent; ſecus autem illorum, quorum fides diverſa diverſum quoque ab Eccleſiæ ritu faciebat eſſe baptiſmum, ut Cataphrygum

Firmiliani ſententia improbata.

(*d*) *Menolog. die 28. Oct.*

(*e*) *Baſil. ad Amphil. ep. canon. cap. 1.*

gum qui licet de Patre & Filio recte ſentirent, Spiritum ſanctum tamen dicebant eſſe Montanum: verum quod eo canone Baſilius dicat ſchiſmaticos adhuc eſſe Eccleſiæ, idemque inferius collatum a laicis baptiſmum improbare videatur, ſunt hujuſmodi recta interpretatione digna. Cæterum quod rurſum ad Firmilianum ſpectat ut nulla de eo ſuſpicio obrepere poſſit, cum in ſchiſmate atque excommunicatione perſeveraſſe, ſicque pariter deceſſiſſe, præter ea quæ dicta ſunt, illud eſt ejus orthodoxiæ exploratiſſimum teſtimonium, etſi alia deeſſent, quod in Catholicorum Epiſcoporum celebri illo Antiocheno conventu ipſe cum aliis adverſus Paulum Samoſatenſem ſederit; ſed de his dicemus inferius. Conſtat certe eundem reliquiſſe etiam poſt ſe de Catholica fide nobilis * ingenii ſui clara monumenta, quæ idem Baſilius (*a*) citat.

* al. nobis.

(*a*) *Baſil. de Spirit. ſancto ad Amphil. c. 29.*

XLVIII. Dionyſius favet Cypriani & aliorum ſententiæ.

At eadem de baptiſmate hæreticorum ſententiam, quam Cyprianus in Africa, Firmilianus cum collegis in Aſia & Cappadocia propugnabant, Dionyſius quoque Epiſcopus Alexandrinus, hujus ſæculi S. Eccleſiæ ornamentum (quippe qui confeſſione celebris, & eruditione clariſſimus haberetur). in Ægypto acerrimo ſtudio defendere conatus eſt, ſcriptis pro eo compluribus fortiſſimis literis; quarum S. Hieronymus (*b*) his verbis meminit: *Hic in Cypriani & Africanæ Synodi dogma conſentiens, de hæreticis rebaptizandis ad diverſos plurimas miſit epiſtolas, quæ uſque hodie extant*: Hæc Hieronymus. Cum Stephano pariter ipſum de eadem re egiſſe, teſtatur Euſebius (*c*), & ex ejus epiſtola hanc recitat ſententiam: *Atque ut pro his omnibus illum* (Stephanum ſcilicet) *deprecarer, epiſtolam ſcripſi*: ut appareat ex his, Dionyſium ſic patrocinatum eſſe adverſæ ſententiæ, ut tamen apud Stephanum pro Epiſcopis eidem reconciliandis ſequeſter acceſſerit; qui & de his ad Romanos presbyteros Dionyſium & Philemonem ſe etiam ſcripſiſſe teſtatur.

(*b*) *Hieron. de Script. Eccleſ. in Dionyſ.*

(*c*) *Euſeb. lib. 7. c. 4.*

XLIX. Epiſcoporum cum Cypriano ſentientium numerus.

Licet autem (ut dictum eſt) ex Oriente, Ægypto, & Africa complures Epiſcopi patrocinari videantur ſententiæ de rebaptizandis hæreticis; tamen illi ipſi qui extra Eccleſiam poſiti eidem ſententiæ poſtea ſtuduerunt Donatiſtæ, vel alii, nonniſi quinquaginta Orientales Epiſcopos, & Africanos ſeptuagintaunum numerare potuerunt. Certe quidem nonnullos Aſianos Epiſcopos in eamdem cum Stephano ſententiam conſpiraſſe, ne ab hæreticis collatum baptiſma rejiceretur, S. Baſilius (*d*) ad Amphilochium ſcribens teſtatur. Rurſum vero multos in Africa Cypriani collegas eadem cum illo ſentire noluiſſe, S. Auguſtinus (*e*) tradit, qui & multa Epiſcoporum millia ejuſdem cum Stephano Papa ſententiæ fuiſſe affirmat. Sed & qui in Oriente (*f*) ſententiam Cypriani ſecuti fuerant, eamdem eos recidiſſe, idem confirmat Donatiſtarum quoque teſtimonio. Quin & Cyprianum non mutaſſe ſententiam, dici poſſe negat (*g*): *Sed fortaſſe* (inquit) *factum eſt ut ſuam correxerit ſententiam, ſed neſcimus; neque enim omnia, quæ eo tempore inter Epiſcopos geſta ſunt, memoriæ litteriſque mandari potuerunt: aut omnia, quæ mandata ſunt, novimus*: Hæc Auguſtinus.

(*d*) *Baſil. ad Amphil. epiſt. canonic. c. 1.*

(*e*) *Aug. contr. Creſcon. lib. 3. c. 1. in fine.*

(*f*) *Ibid. c. 2. 3.*

(*g*) *Aug. de baptiſ. contra Donat. lib. 2. c. 4.*

L. Revocati Epiſcopi ad rectam ſententiam.

Utcumque acciderit, illud conſtat, Cyprianum nequaquam a Stephano Papa Apoſtolica communicatione privatum, ſed in eadem cum Romana Eccleſia unitate, Sixti ſucceſſoris Stephani tempore, uſque ad martyrium perſtitiſſe. Certe quidem Africanos item Epiſcopos, qui in id ipſum conſenſerant, mutaſſe ſententiam, & contraria prioribus ſtatuiſſe, S. Hieronymus (*h*) teſtatur his verbis: *Denique illi ipſi Epiſcopi, qui rebaptizandos hæreticos cum eo ſtatuerant, novum emiſere decretum*; Idemque in Eccleſia Catholica ante hæc tempora & poſt eſſe ſervatum, adverſariorum quoque teſtimoniis docet. Certe quidem quod ſpectat ad eos, qui erant ejuſdem ſententiæ in Oriente Epiſcopi rebaptizantes, propediem, anno ſequenti, relicta falſa ab eis aſſerta ſententia, adhæſerunt Stephano Papæ, ut ſuo loco dicemus.

(*h*) *Hieron. contra Luciferian.*

LI. S. Cyprianus an Catholicæ conſenſerit Eccleſiæ.

Sed quod ad Cyprianum, de quo agitur, ſpectat; hæc rurſum de eo S. Auguſtinus ad Vincentium ſcribit in hæc verba (*i*): *Correxiſſe autem iſtam ſententiam, non invenitur; non incongruenter tamen de tali viro exiſtimandum eſt, quod correxerit, & fortaſſe ſuppreſſum ſit ab eis qui hoc errore nimium delectati ſunt, & tanto velut patrocinio carere noluerunt; quamquam non deſint, qui hoc Cyprianum prorſus non ſenſiſſe contendant; ſed ſub ejus nomine a præſumptoribus atque mendacibus fuiſſe confictum*. Et paulo poſt: *Nos autem duas ob res non negamus illud ſenſiſſe Cyprianum; quod & ſtylus ejus habet quandam propriam faciem qua poſſit agnoſci; & quod ibi magis contra vos noſtra cauſa monſtratur*: Cum vero S. Eccleſia tam Occidentalis quam Orientalis (ut conſtat ex Gregorio Nazianzeno) diem natalem Cypriani martyris ſemper celebrare conſueverit; eum correxiſſe quod erraſſet, & in Eccleſiæ Catholicæ communicatione martyrium ſubiiſſe, nemo jure poterit dubitare. In quam ſententiam hæc etiam Auguſtinus (*k*): *Non ſolum* (inquit) *malos Catholicos nullo modo comparamus, ſed nec bonos facile coæquamus beato Cypriano, quem inter raros & paucos excellentiſſimæ gratiæ viros numerat pia mater Eccleſia*. Sic Auguſtinus. At hoc elogio celebrat eundem S. Hieronymus (*l*), dicens: *Ne longo ſermone ſenſum traham, vir ſanctiſſimus & eloquentiſſimus*

(*i*) *Aug. epiſt. 48.*

(*k*) *Aug. de baptiſ. contra Donat. lib. 6. c. 2.*

(*l*) *Hier. in Iſai. c. 60.*

mus martyr Cyprianus, & noſtri temporis confeſſor Hilarius, nonne tibi videntur excelſæ quondam in ſæculo arbores ædificaſſe Eccleſiam Dei? Sed deficeret me plane dies, ſi omnia de S. Cypriano a ſanctis Patribus decantata præconia ſingillatim hic vellem intexere.

LII. Traditionum vis maxima. Quod vero ad Stephanum pertinet; quas antiquorum Patrum traditiones ſummo ſtudio & intrepido animo acerrime propugnavit; eædem, his turbinibus ſuperatis, ſincere in Eccleſia Catholica cuſtoditæ permanſerunt. Enituit plane in hoc tanto certamine, quanta in traditionibus vis, & quanta ſedi Apoſtolicæ ineſſet auctoritas. Quæ conſiderans Vincentius Lirinenſis, plane admirabundus hæc ait (a): *Cum ergo undique ad novitatem rei cuncti reclamarent, atque omnes quaquaverſum ſacerdotes pro ſuo quiſque ſtudio reniterentur; tunc beatæ memoriæ Papa Stephanus, Apoſtolicæ ſedis Antiſtes, cum cæteris quidem collegis ſuis, ſed tamen præ cæteris reſtitit; dignum (ut opinor) exiſtimans, ſi reliquos omnes tantum fidei devotione vinceret, quantum loci auctoritate ſuperabat. Denique in epiſtola, quæ tunc ad Africam miſſa eſt, idem his verbis ſanxit:* NIHIL NOVANDUM: NISI QUOD TRADITUM EST (*nempe ſervetur*). *Intelligebat etenim vir ſanctus & prudens, nihil aliud ratione pietatis admittere, niſi ut omnia, qua fide a Patribus ſuſcepta forent, eadem fide filiis conſignarentur; noſque religionem, non qua vellemus, ducere, ſed potius qua illa duceret, ſequi oportere; idque eſſe proprium Chriſtianæ modeſtiæ & gravitatis non ſua poſteris tradere, ſed a majoribus accepta ſervare. Quis ergo tunc univerſi negotii exitus? quis utique, niſi uſitatus & ſolitus? Retenta eſt ſcilicet antiquitas, & exploſa * novitas.*

(a) Vincent. Lirin. contra hæreſ. c.9.

* al. explorata.

LIII. *Sed forte tunc ipſi novitiæ adinventioni patrocinia defuerunt. Immo vero tanta vis ingenii adfuit, tanta eloquentiæ flumina, tantus aſſertorum numerus, tanta veriſimilitudo, tanta divinæ legis oracula, ſed plane novo ac malo more intellecta, ut mihi illa conſpiratio nullo modo deſtrui poſſe videatur, niſi ſolam tanti moliminis cauſam ipſa illa ſuſcepta, ipſa defenſa, ipſa laudata novitatis profeſſio * deſtituiſſet. Poſtremo ipſius Africani Concilii, ſive decreti quæ vires? donante Deo, nullæ: ſed univerſa tamquam ſomnia, tamquam fabulæ, tamquam ſuperflua, abolita, antiquata, calcata ſunt:* Hæc Vincentius: idemque de Donatiſtis, qui poſtea eamdem de rebaptizandis hæreticis damnatam ſententiam tuendam ſuſcepiſſent, hæc ſubdit:

* al. poſſeſſio.

LIV. Quam diverſa cauſa Donatiſtarum ab aliis ejuſdem olim ſententiæ. *Et o mira rerum converſio! auctores ejuſdem opinionis, Catholici; conſectatores vero, hæretici judicantur. Abſolvuntur magiſtri; condemnantur diſcipuli; conſcriptores librorum filii regni erunt, aſſertores vero gehenna ſuſcipiet. Nam quis illud ſanctorum omnium & Epiſcoporum & martyrum lumen beatiſſimum Cyprianum cum cæteris collegis ſuis in æternum dubitet regnaturum eſſe cum Chriſto? Aut quis contra tam ſacrilegus, qui Donatiſtas, & cæteras peſtes, quæ illius auctoritate concilii rebaptizare ſe jactitant, in ſempiternum neget arſuros eſſe cum diabolo?* Hæc & alia ibi Vincentius, ſane graviſſime.

LV. Stephanus ab omnibus laudatus. Sed & illud ſtupore dignum, quod, cum iidem Donatiſtæ poſtea adverſariam Sthephano Papæ ſententiam defenſarent, in ipſum tamen Stephanum, ob eminentem judicii cum ſanctitate conjunctam auctoritatem, ne mutire quidem auſi ſint, immo, & laudare compulſi. Quamobrem hæc itidem miratus S. Auguſtinus, agens adverſus Petilianum eorum principem, hæc ait: (b) *Sed volo ſolvat mihi iſte quæſtionem: Quandoquidem cum Romanæ Eccleſiæ per ordinem commemoraret Epiſcopos, inter eos commemoravit & Stephanum, quos epiſcopatum illibate geſſiſſe confeſſus eſt. Cum ergo Stephanus non ſolum non rebaptizaret hæreticos, verum etiam hoc facientes, vel ut fieret decernentes, excommunicandos eſſe cenſeret, ſicut aliorum Epiſcoporum & ipſius Cypriani litteræ oſtendunt; tamen cum eo Cyprianus in unitatis pace permanſit. Quid hic dicturi ſunt? excutiant ingenia ſua quantum poſſunt; & utrum valeant reſpondere, conſiderent:* Hæc Auguſtinus.

(b) Aug. de unic. bapt. contra Petil. c.14.

LVI. Hilarius Diaconus Anabaptiſta. At non Donatiſtæ ſolum, ſed & Hilarius diaconus ejuſque ſectatores conſopitam ac plane damnatam eam de rebaptizandis hæreticis ſententiam ſectati ſunt, quos omnes S. Eccleſia ut hæreticos condemnavit. Stephanus igitur ob Catholicam traditionem egregie propugnatam meruit omnium præconiis celebrari, cujus natalem diem non Latini modo, ſed & Græci (quod de aliis Occidentalis Eccleſiæ ſanctis martyribus raro accidere conſuevit) anniverſaria celebritate habent in Menologio conſignatum. Quomodo autem ſequenti anno diffidentes ab eo Epiſcopi, in eamdem cum eo ſententiam abeuntes, eidem reconciliati fuerint, proxime dicturi ſumus.

Du-

JESU CHRISTI ANNUS	STEPHANI PAP. ANNUS	VALER. & GAL. IMPP. ANNUS
259.	3.	5.

I. DUcenteſimus quinquageſimus nonus Chriſti annus a Caſſiodoro adſcribitur Faſtis Valerio Maximo & Acilio Glabrione Coſſ. quo Epiſcopi, qui ſententiam de rebaptizandis his qui fuiſſent ab hæreticis baptizati, hactenus pugnaciter defendiſſent, tandem Stephano conſentientes, eidem Chriſtianæ concordiæ fœdere reconciliati ſunt; quod Euſebius (a) ex litteris Dionyſii Epiſcopi Alexandrini teſtatur his verbis, diſſenſionem prius paucis repetens: *Cyprianus* (inquit) *Eccleſiæ Carthaginenſis paſtor, primus inter homines ejus ætatis, non aliter quam per lavacrum baptiſmatis hæreticos erroris maculis ante ablutos, in Eccleſiam admittendos exiſtimavit. Verum Stephanus nihil novi, aut alieni a traditione ex Apoſtolorum temporibus derivata moliendum arbitratus, hac de re animo vehemen-* Diſſidentes Orientales conſenſerunt Stephano.

(a) *Euſeb. l.7. c.3.4.*

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 1009. Anno Urbis 1010. *ſecundum Baron.* Olymp. 258. an.4. Olymp. 259. *ſecundum Baronium.* A.C. 256. I. *Conſules.*

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5749.

☉ 13. F. E. ☽ 10. P. 30. Mart. Indict. 4.

JESU CHRISTI 256. *ſecund. Baronium* 259.

STEPHANI PAPÆ 4.

VALERIANI ET GALLIENI IMP. 4.

I. AD num. I. Coſſ. *Valerius Maximus*, & *M. Acilius Glabrio*. Maximum cum numerali nota edit Onuphrius, quia illum eumdem putat cum Maximo Voluſiani in ſecundo Conſulatu Collega. Sed Auctor libelli de Præfectis Urbis, Anonymus Cuſpiniani, Idacius Victorius, Faſti Græci Theonis & Heraclii, ac Auctor Chronici Alexandrini diverſum eſſe oſtendunt, cum Maximum hoc anno Conſulem ſine nota numerali profiteantur. Illum *Valerium* vocavi, quia in libello de Præfectis Urbi *Valerius Maximus* anno præcedenti Præfectus urbi dicitur, qui ideo currenti anno Conſulatum poſt præfecturam Urbis adeptus videtur. Quare deceptus Onuphrius, quando M Valerium Maximum Voluſiani Collegam vocavit.

II. Per totum hunc annum, Maximi & Glabrionis Conſulatu notatum, nihil fermè habuit Baronius, quod de Cypriano, aut Eccleſia Africana

NOTÆ [1] COſſ. *Valerius Maximus & M. Acilius Glabrio.* Hos conſules ita exhibet Relandus: *Valerius Maximus II. & Glabrio.* Lapis apud Fabrettum pag. 723.

DEDIC. IDIB. NOV. MAXIMO.
ET GLABRIONE. COS.

Effoſſa eſt A. D. 1731. Romæ in villa Caſali ad Cœlium montem vetus inſcriptio, in qua hæc leguntur:

BALBINO. MAXIMO. COS. ORD.
PR. K. TUT. Q. K. LEG. PROV. ASIAE.
CUR. R. P. LAUR. LAVINAT. &c.

Simillima eſt veteri lapidi apud Gruterum pag. MCI. 8. ad D. Martini in montibus, ubi legitur:

L. VALERIO. L. F. CL.
POPLICIO BAL. BINO.
MAX. COS. ORD. PR.
(.F. T.U C. Q. F.)

mendoſe, legendum enim

PR. K. TVT. Q. K. LEG. PROV.
ASTYR. CUR. REIP.
LAUR. LAVINAT.

Ex titulis dignitatum vides, unum eumdemque eſſe, qui in utroque lapide proſtat, licet pluribus nominibus in Gruteriano lapide deſignetur. Ex *Valerii* nomine, Valerium Maximum hujus anni conſulem indicari conjicio. Noriſius in Epiſtola conſulari pag. 140. A. D. 227. ubi conſules *Albinus & Maximus* memorantur, Gruterianum lapidem ſupra allatum profert; annum tamen quo hic *Maximus*, de quo Gruterianus lapis, ordinarium conſulatum geſſerit, ſibi hactenus incompertum eſſe fatetur. Ex formâ litterarum inſcriptionis in vinea Caſali, quam non ſemel oculis luſtravi, eam ad hanc ætatem referendam puto. Litterarum ſingularium hæc eſt ſignificatio: *Prætori Kandidato Tutelari Quæſtori Kandidato.* Si mea ergo me conjectura non fallit, conſul *Maximus* ita eſt exhibendus, *L. Valerius Poplicius Balbinus Maximus.*

Vulgares Faſti: *Maximo & Glabrione.* In aliquot juris civilis libris legitur *Maximo II. & Glabrione Coſſ.* ut & apud Caſſiodorum. Hinc nota geminati per *Maximum* Conſulatus, apud Relandum poſita.

Conſul ſuffectus hoc anno *Antoninus Gallus* dicitur, de quo *Valeriani Auguſti* epiſtola *Antonino Gallo* Conſuli, apud Vopiſcum in Aureliano, Cap. VIII.

menter commotus eſt. Dionyſius igitur ubi longum ſermonem cum Stephano per litteras de hac controverſia contulit, tandem declarat, quo pacto perturbationis fluctibus ſedatis, omnes ubique Eccleſiæ, nova ac perverſa Novati hæreſis pravitate repudiata, pacem inter ſe conciliaſſent. Appellat Euſebius ſententiam de rebaptizatione pravitatem Novati, ſeu potius Novatiani hæreſim; ea nimirum ex cauſa quod Novatianus id temporis rebaptizare aggreſſus eſſet, nec (ut dictum eſt) reciperet quempiam apud alios baptizatum, abſque ſecundo a ſe adminiſtrato baptiſmate. Sed qui hi fuerint, qui, exploſa novitate Novatianorum, inierint concordiam, idem mox ex Dionyſio recitat dicens: *Jam ſcito, frater, omnes Orientales Eccleſias, quæ antea fuerant propter errorum perverſitatem nonnulla diſſenſione diſtractæ, ad concordiam denuo eſſe reductas. Omnes etiam Eccleſiarum Præſides, quæ*

PAGIUS

Cyprianus ſcribit libellum de Bono patientiæ.

Baron. anno 258. n. xxxv. & xxxvii.

cana, de Dionyſio, aut Eccleſia Alexandrina, aliiſve Aſiaticis aut Orientalibus ſcriberet. Nam poſtquam locutus eſt de reconciliatione, quam cum Stephano Papa factam credit, fuſe de perſecutione agit, quam certum eſt, anno tantum ſequenti fuiſſe decretam. Quare Annales Eccleſiaſtici ex Pearſonio in Annalibus Cyprianicis, aliiſque ſupplendi, & quæ Baronius anno præcedenti, loco ſcilicet non ſuo, narravit, huc revocanda. Cyprianus itaque, cum videret nonnullos etiam Epiſcopos, nec nuperi Concilii, nec vetuſtioris ſub *Agrippino* prædeceſſore Synodi decreto motos, ſed veteri quadam conſuetudine, quæ ante *Agrippinum* obtinuerat, potius ductos docere, homines ab hæreticis venientes non Baptiſmo Eccleſiaſtico, ſed ſola manuum impoſitione recipiendos eſſe, ſcripſit libellum *de Bono patientiæ*, præſentem controverſiam, ne nimis moleſtus Collegis ſuis videretur, parciſſime perſtringens, eumque ad *Jubaianum* poſtea pro mutua dilectione tranſmiſit. Baronius anno præcedenti hujus Operis meminit, nec male, poſt motam enim de Hæreticorum Baptiſmo litem, illud exaratum; ſed an hoc anno vel præcedenti, incompertum.

III.

Concilium II. a Cypriano de Baptiſmo celebratum.

Baron. an. 258. num. xxvii. & ſeqq.

Propter eamdem rationem, ut nempe exacerbatis hinc inde partium animis aliquod remedium afferret, neceſſe tunc habuit cogere & celebrare Concilium de hoc negotio ſecundum, cui præſentes ſtatim erant LXXI. Epiſcopi non tantum ex Provincia Africæ, ſed ex Numidia, ubi controverſia maxime fervebat, quæ nuperi Concilii ex ſolis Africæ Proconſularis Epiſcopis conflati auctoritate ſopiri non potuit. Hujus Concilii epocha incerta, ideoque anno ſuperiori a Baronio, ab aliis hoc anno memoratur. Cyprianus & Collegæ in Concilio Synodicas literas ad *Stephanum* Romanum Pontificem miſerunt, tranſmiſſis etiam Cypriani literis ad *Quintum*, ipſiſque Synodicis in priori Concilio ad Epiſcopos Numidiæ ſcriptis. Atque hæc eſt epiſtola LXXII. etiam Pamelio. *Jubaianus* ſcripſit ad Cyprianum de hac controverſia literas, quæ non extant; & cum iis ſimul miſit exemplum epiſtolæ contra ſententiam Cypriani ſcriptæ quæ pariter periit. Cyprianus vero Jubaiano plene reſpondit, & ad argumenta epiſtolæ incerti Auctoris ſolutiones ſuas adhibuit, epiſtola LXXIII. etiam ſecundum ordinem a Pamelio ſtatutum. Et *Jubaianus* ſtatim iis literis, quæ nunc non extant, ſed in proximo Concilio recitabantur, ſibi ſatisfactum eſſe docuit, Cyprianoque gratias egit. Mox etiam Stephanus ſcripſit ad Cyprianum epiſtolam, quæ non extat, cujuſque pauciſſima fragmenta in literis ad Pompeium, nec alibi ſuperſunt. In ea autem ſententiam Concilii Carthaginienſis rejicit & condemnat, ipſumque Cyprianum, & reliquos Africanos Epiſcopos, qui in eo Concilio conſenſerant, abſtinendos docet, & eſt hæc epiſtola LXXIV. etiam Pamelio.

IV.

Quæ fuerit Stephani PP. de Baptiſmo Hæreticorum ſententia.

Pearſonius citatus exiſtimat, Cypriani & Stephani Papæ ſententiam univerſali propoſitione conſtaſſe: ſi Stephanum ſpectes, omnes ab Hæreticis quibuſcumque baptizati, reverſi ab hæreſi, in Eccleſia recipi debent ſine legitimo Baptiſmo: ſi Cyprianum ſpectes, nullus in aliqua hæreſi aut ſchiſmate primo baptizatus, ab hæreſi aut ſchiſmate reverſus, ſine Baptiſmo legitimo recipi debet: quæ Blondelli, imo & aliquorum Catholicorum ſententia fuit. Exiſtimarunt enim, *Stephanum*, damnando morem Cypriani & Africanorum Antiſtitum, necnon *Firmiliani* & Orientalium de rebaptizandis Hæreticis, in extremum errorem lapſum eſſe, ac decreviſſe, quorumcumque Hæreticorum Baptiſma, etiamſi conſueta & ſolenni Eccleſiæ forma & ritu collatum non eſſet, ratum eſſe ac legitimum, proindeque non iterandum. Verum hæc opinio improbabilis. Si enim in eum errorem lapſus fuiſſet Stephanus, univerſa Eccleſia his temporibus verſata eſſet in errore: omnes quippe Epiſcopi vel Cypriani, vel Stephani ſententiam tuebantur; & utraque ſecundum Blondelli hypoteſim erronea erat.

V.

Magis explicatur.

Præterea Cyprianus in epiſtola laudata ad Pompeium teſtatur, *Stephanum* Baptiſmum Hæreticorum ratum habuiſſe ob vim & efficaciam verborum Evangelicorum, quibus confertur: *Aut ſi*, inquit Cyprianus, *effectum Baptiſmi majeſtati nominis tribuunt, ut qui in nomine Chriſti ubicumque & quomodocumque baptizantur, innovati & ſanctificati judicentur*, &c. Quare ſemper Stephanus ſuppoſuit, Baptiſmum verbis Evangelicis, ut ratus eſſet, conferri debere. Ad hæc, Vincentius Lirinenſis in Commonitorio, ubi de errore ab Agrippino invecto loquitur, ait: *Cum ergo undique ad novitatem rei cuncti reclamarent, huic beatæ memoriæ Stephanus, cum ceteris Collegis ſuis, ſed tamen præ ceteris, reſtitit. Quis ergo tunc univerſi negotii exitus, niſi uſitatus & ſolitus? Retenta eſt ſcilicet antiquitas, exploſa novitas.* Stephanus itaque, qui antiquitatem retinuit, & novitatem exploſit, in errorem lapſus non eſt. Legendus Schelſtratius parte 2. Antiq. Illuſtratæ Diſſert.I. art.II. ubi fuſe oſtendit, totam quæſtionem Stephanum inter & Cyprianum fuiſſe de Baptiſmo Hæreticorum, ſuppoſito quod in nomine Chriſti ſeu Trinitatis Baptiſmum conferrent.

VI.

Non docuit Stephanus, omnes Hæreticos non eſſe amplius baptizandos.

Neque quis dicat cum Pearſonio Stephanum in epiſtola ad Cyprianum quæ non extat, ſuam ſententiam proferre, qua a quacumque hæreſi venientes baptizari in Eccleſia vetat. Hæc Stephani verba: *Si quis ergo a quacumque hæreſi venerit ad nos, nihil innovetur, niſi quod traditum eſt, ut manus illi imponatur in pœnitentiam: cum ipſi Hæretici proprie alterutrum ad ſe venientes non baptizent, ſed communicent tantum.* Quod & confirmat, inquit Pearſonius, S. Auguſtinus cap. 14. contra Petilianum, ubi ait: *Baptiſmum Chri-*

quæ ubique locorum ſunt, ſummo animorum conſenſu conſpirare, & ob pacem hanc præter omnium expectationem conſtitutam incredibili lætitia affici. Hæc quidem a Dionyſio ad Stephanum ſcripta, non de alia diſſenſione, quam de ea quæ de rebaptizatione excitata, totum plane Orientem commoverat; non de Novatiani ſchiſmate, quod nonniſi Antiochenam Eccleſiam exagitavit, eſſe intelligenda, ne-

mo non videt; ſed hæc inferius dilucidiora reddentur.

II. Epiſcoporum Orientalium pax cum Eccleſia Catholica.

Sed quinam eſſent illi Epiſcopi, qui mutuam inierant concordiam, numerat, dicens: *Demetrianum dico Antiochiæ Epiſcopum, Theoctiſtum Cæſareæ, Mozabanem Æliæ, Marinum Tyri, mortuo Alexandro, Epiſcopum, Heliodorum Laodiceæ, defuncto Thelymidro, Epiſcopum, Helenum Tarſi, & cunctas Ciliciæ Eccleſias,*

PAGIUS

Chriſti in nullo iterandum eſſe cenſebat, nempe Stephanus. Sed jam Vir doctiſſimus ad has ſimileſve auctoritates reſpondit, his ſc. verbis, *a quacumque hæreſi*, ſolas illas hæreſes Stephanum intellexiſſe, qui Baptiſmi formam integram ſervaverant: eundem ferme loquendi modum Hieronymum uſurpaſſe in finem Dialogi adverſus Luciferianos, ubi Baptiſma Hæreticorum receptum ſemper fuiſſe in Eccleſia Romana aſſerit, nec illos excipit, qui Baptiſmi formam violabant: neque tamen illorum Baptiſma S. Hieronymi temporibus ab Eccleſia fuiſſe ſuſceptum, aliquem affirmaſſe. Stephanus itaque alio modo locutus non eſt, quam poſt ipſum S. Hieronymus: *Si Hæretici*, inquit S. Doctor, *Baptiſma non habent, & ideo rebaptizandi ab Eccleſia ſunt, quia in Eccleſia non fuerunt: ipſe quoque Hilarius non eſt Chriſtianus: in ea quippe Eccleſia baptizatus eſt, quæ ſemper ab Hæreticis baptiſmum recepit*. Et infra: *Quod ſi negandum quiſpiam putaverit, Hæreticos a majoribus noſtris ſemper fuiſſe ſuſceptos, legat B. Cypriani epiſtolas, in quibus Stephanum Romanæ urbis Epiſcopum, & inveteratæ conſuetudinis lacerat errorem. Legat & ipſius Hilarii libellos, quos adverſus nos de rebaptizandis Hæreticis edidit, & ibi reperiet, ipſum Hilarium confiteri a Julio, Marco, Silveſtro, & ceteris veteribus Epiſcopis, ſimiliter in pœnitentiam* OMNES HÆRETICOS *ſuſceptos*. Denique laudat Hieronymus Nicænum Concilium, *quod* OMNES HÆRETICOS *ſuſcepit, exceptis, Pauli Samoſateni diſcipulis*: id eſt, omnium Hæreticorum, præterquam Paulianiſtarum, Baptiſma ratum habuit.

VII. *Quanta fuerit S. Cypriani celebritas.*

Launoius in epiſtola ad Jacobum Bevilaquam dicit, Cyprianum pluris quam Stephanum ſemper in Eccleſia habitum fuiſſe, ideoque, ipſa Eccleſia judice, videri Stephanum, errorem Cypriani damnando, in contrarium errorem abreptum. Suam propoſitionem probat ex laudibus, quibus Sancti Patres pene univerſi proſecuti ſunt Cyprianum, non Stephanum: ex Canone Miſſæ, in quo adſcriptum habetur nomen Cypriani, non Stephani: ex veteribus Litaniis, in quibus Cyprianus invocatur, non Stephanus; quas Litanias ex Romano Ordine, & XIX. Ritualibus Eccleſiarum Galliæ Launoius laudat. Quod in S. Gregorii Sacramentario, & in antiquis Miſſalibus habeatur Præfatio in feſto Sanctorum Cornelii & Cypriani, non in feſto S. Stephani. Quod feſtum S. Cypriani ritu ſolenniori celebretur. Quod in Kalendario veteri, quod ſub Romani nomine Joannes Fronto publici juris fecit, poſt Natale Apoſtolorum Petri & Pauli ponatur: *Hebdomada I. II. III. IV. V. & VI. poſt Natale Apoſtolorum*. Et ſimiliter poſt Natale Sanctorum Cornelii & Cypriani XIV. Septemb. continuo ſubjungitur: *Hebdomada I. II. III. IV. V. & VI. poſt Natale S. Cypriani*: ſed non ponatur quid ſimile poſt feſtum Stephani Papæ. Quod Anaſtaſius Bibliothecarius in Vita Stephani aliarum ejus Conſtitutionum meminerit; non illius, quæ ad Baptiſmum Hæreticorum pertinet; quaſi qui Romæ ſcribunt, illud eloqui non auderent: vel etiam erubeſcerent. Quod in Romano Breviario, Clementis VIII. & Urbani VIII. auctoritate recognito, decretum de non rebaptizandis Hæreticis aliter quam a Stephano editum eſt, referatur: *Baptizatos ab Hæreticis iterum baptizari vetuit, reſcribens S. Cypriano verbis illis: Nihil innovetur, niſi quod traditum eſt*, ut refertur Lect. 2.

VIII. *Ex ea nihil inferri poteſt contra Stephani decretum.*

Verum hæc ſolum probant, majorem Eccleſiæ de S. Cypriano exiſtimationem, venerationemque propenſiorem, tum ob ſanctitatem, dum vixit, illuſtriorem, cum ob Chriſtianæ diſciplinæ ſtudium & animi fortitudinem in ea propugnanda, ſæviente perſecutionum tempeſtate, eximiam; cum ob amorem Eccleſiæ univerſæ & Catholicæ unitatis; cum ob doctrinæ præſtantiam ac famam, quæ ipſi inter Eccleſiæ Patres nobilem locum obtinuit, quæ doctrina, ſi errorem de Hæreticorum Baptiſmo exceperis, Fidei propugnaculum, Traditionum promptuarium, diſciplinæ palladium, Moralis Evangelicæ firmamentum eſt; tum denique ob martyrii claritatem, celebritatemque majorem. At quantumvis Stephani obſcurior ſit in Eccleſia, quam Cypriani memoria, inferri inde non poteſt, Stephani decretum ab ea non probari. Nec movere debet, vel Anaſtaſii Bibliothecarii ſilentium de hujuſmodi decreto, vel Romani Breviarii Lectio 2. cum iis prævaleat veterum monumentorum fides, ut jam ad Launoium a Viro erudiſſimo reſponſum.

IX. *Hiſtoria diſſidii Stephanum inter & Cyprianum ac Orientales magis elucidatur.* Baron. an. 258. num. XIV. & XVIII.

Cum jam reſponſum *Stephani* Papæ ad manus Cypriani perveniſſet, *Pompeius* quidam Epiſcopus Africæ a Cypriano petiit, ut ea, quæ Stephanus reſcripſerat, ad notitiam ſuam perferrentur. Quapropter *Cyprianus*, qui aliarum epiſtolarum ad eum exempla tranſmiſerat, hujus etiam reſcripti exemplum Pompeio miſit, ac ne eo moveretur, literis ſuis ad Stephani argumenta reſpondit. Stephanus ſcripſit etiam ad Orientales, eoſque excommunicandos fore pariter minatur. Hanc epiſtolam perſtringit Dionyſius Alexandrinus literis poſtea ad Xyſtum datis, in quibus de Stephano agens, hæc habet: *Ante quidem, literas ſcripſerat de Heleno & Firmiliano*, οὐδὲ ἐκείνοις κοινωνήσων, *neque cum illis communionem habiturus*; quibus verbis ſignificat, Stephanum Afris idem prius minatum eſſe. Veruntamen Baronius hæc omnia invertit, & jurgium Stephani primo loco proponit cum Orientalibus, ejuſque iram contra eos, ac præcipue Firmilianum, ſummopere exaggerat. Quamobrem *primos tempeſtatis hujus fluctus motos eſſe in Oriente* docet, & (cum tunc temporis celebraretur *Iconienſe* Concilium) Stephanum Papam omnes Patres illius Concilii communione privaſſe tradit. Quin etiam Orientales Epiſcopos, Apoſtolicæ ſedis communione privatos, Legatos Epiſcopos ad Stephanum Romam miſiſſe vult,

Firmilianum etiam, & totam Cappadociam. Illuſtriores ſolum Epiſcopos nominatim perſtrinxi, ne vel litteræ videantur aliquanto prolixiores, vel nominum enumeratio lectori ſatietatem & moleſtiam afferat. Syria porro univerſa & Arabia, quibus veſtra doctrina & conſilio ſemper magno adjumento fuiſtis, & quibus etiam modo ſcripſiſtis epiſtolas, Meſopotamia quoque, Pontus, atque Bithynia, & ne longum faciam, omnes ubique gaudio exultant, & uno animorum conſenſu ac fraterna charitate Deo gloriam impertiunt: Huc-uſque ex epiſtola Dionyſii Euſebius: quæ quidem haud potuit ſcripta eſſe de pace ex ſchiſmate Novatiani. Nam eſto quod illud ſchiſma deſierit: attamen ſuborta mox de rebaptizatione ſub Stephano controverſia, & ſciſſo (ut demonſtratum eſt) in diverſas ſententias Oriente; nihil eſt quod ea de mutua omnium concordia & pace Eccleſiæ ad Stephanum ſcribere Dionyſius potuiſſet; niſi hoc anno, cum nondum a Valeriano fuerat adverſus Chriſtianos

PAGIUS

vult, reddituros rationem de iis, quæ in Synodo ab Epiſcopis geſta eſſent. Hos etiam Legatos ab Orientalibus Epiſcopis miſſos, a Stephano nec auditos, nec receptos eſſe, & *Firmilianum* quod communione Apoſtolica interceptus eſſet, ſtomachatum vehementer poſtea ad Cyprianum ſcripſiſſe. *Poſt hæc autem*, inquit Baronius, *re ipſa in controverſiam ubique deducta, Eccleſia Africana nutavit.* Sed hæc omnia de primo cum Orientalibus jurgio ipſi hiſtoriæ a Cypriano, Firmiliano, & Dionyſio Alexandrino proditæ aperte repugnant.

X. *Stephano ſedente diſſidium de Baptiſmo Hæreticorum in Africa cœpit.*

Euſebius enim, qui Dionyſii ſcripta diligenter legerat, in hunc modum narrationem orditur lib. 7. cap. 3. ut eum Valeſius ex MSS. recte reſtituit. Πρῶτος τῶν τότε κυπριανὸς, τῆς κατὰ καρχηδόνα παροικίας ποιμὴν, οὐδ' ἄλλως ἢ διὰ λουτροῦ πρότερον τῆς πλάνης ἐκκαθηρμένους προσίεσθαι δεῖν ἡγεῖτο, id eſt, ex nova verſione Pearſonii: *Primus omnium ea tempeſtate Cyprianus Carthaginienſis Epiſcopus*, Hæreticos *nonniſi per Baptiſmum ab errore prius purgatos admittendos eſſe cenſuit*. In Africa igitur primum hæc ſub Pontificatu Stephani orta eſt controverſia; & a Cypriano pro Baptiſmo Hæreticorum ſententia primum ea tempeſtate lata eſt, quæ Stephanum commovit. Valeſius pluribus fruſtra probat, Cyprianum hujus ſententiæ primum auctorem non fuiſſe. Ipſe enim priora illa verba Græca male vertit: *Primus omnium Cyprianus, qui tunc temporis Carthaginienſem regebat Eccleſiam*; dum non perciperet, quo illud, τότε, referre debuit. Certe, inquit Pearſonius, πρῶτος τῶν τότε, aliud Græce non ſonat, quam *primus eorum qui tunc temporis extitere, vel floruere*. Neque *Iconienſe* Concilium ad tempora Stephani pertinebat, ut omnes Iconienſis Concilii Patres communione privaret.

XI. *Legati Africani ad Stephanum PP. miſſi.* Baron. an. 258. num. XVI.

Quod etiam de Legatis Epiſcopis ab Orientalibus Romam miſſis tradit Baronius, ſubſiſtere non poteſt. Firmilianus enim, quem pro ſe adducit, clare docet, non ab Orientalibus, ſed ab Afris eos Legatos miſſos eſſe. *Quid enim*, inquit, *humilius aut lenius, quam cum tot Epiſcopis per totum mundum diſſenſiſſe, pacem cum ſingulis vario diſcordiæ genere rumpentem, modo cum Orientalibus, quod nec vos latere confidimus; modo vobiſcum qui in Meridie eſtis, a quibus Legatos Epiſcopos patienter ſatis & leniter ſuſcepit, ut eos nec ad ſermonem ſaltem colloquii communis admitteret.* Quid enim ex illorum verborum ſerie exploratius eſſe poteſt, quam Legatos eos Epiſcopali honore conſpicuos, non ab Orientalibus, ſed ab iis, qui in Meridie erant, hoc eſt, Afris, miſſos fuiſſe? Neque aliter hæc Firmiliani verba, quæ citata præcedunt, intelligenda: *Niſi quod nos gratiam referre Stephano in iſto poſſumus, quod per illius inhumanitatem nunc effectum ſit, ut Fidei & ſapientiæ veſtræ experimentum caperemus.* Illa enim *inhumanitas* nihil aliud erat, quam Legatorum rejectio, per quam nec confabulatio jam poſſet eſſe, aut ſermo communis. Qui Legati a Synodo Carthaginienſi ſecunda miſſi. Hæc Pearſonius.

XII. *Stephanus nec Afros nec Orientales excommunicavit.*

Tertio, non admittunt Eruditi quod ſcribit Baronius, *Stephanum* nempe, *Firmilianum*, cum Coepiſcopis excommunicaſſe. Nam nec Firmilianus cum Orientalibus, nec Cyprianus cum Afris ob diſcordiam de Hæreticorum Baptiſmate, fuerunt re ipſa excommunicati. Certe *Stephanum* ultra minas non proceſſiſſe ex eo apparet, quod *Dionyſius* Alexandrinus poſt ejus obitum ad Xyſtum Papam iterum ſcripſit, ut ejus ſententiam ſupra ea re flagitaret. Nam Dionyſius in Afrorum & Orientalium ſententiam magis propendebat, teſte Hieronymo in lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis. Baron. an. 258. n. 15. & 46. Præterea *Firmilianus* adfuit celebri Concilio contra Paulum *Samoſatenum* Antiochiæ convocato, & ſecundi Concilii Antiocheni adverſus eundem Paulum celebrati Patres, in ſua epiſtola Synodica ad Dionyſium Romanum Pontificem, Maximum Alexandrinum, omneſque Orbis Catholici Epiſcopos data, vocant Firmilianum æque ac Dionyſium Alexandrinum: *Beatæ recordationis virum: Nam*, inquiunt, *& ad Dionyſium Alexandrinum & ad Firmilianum Cappadociæ Antiſtitem, beatæ recordationis viros, literas dedimus.* Quod ſi Firmilianus excommunicatus fuiſſet, eum Epiſcopi *beatæ recordationis virum* non appellaſſent, nec Eccleſia Græca, quæ die XXVIII. Octobris in Menologio ejus memoriam celebrat, hominem ab Apoſtolica Sede excommunicatum Faſtis ſuis inſeruiſſet. Firmilianus quidem in epiſtola ad Cyprianum ſub finem, loquens de epiſtola, quam Stephanus Papa ad Orientales ſcripſerat, ait: *Pacem cum ſingulis vario diſcordiæ genere rumpentem: modo cum Orientalibus, (quod nec vos latere confidimus) modo vobiſcum qui in Meridie eſtis.* Sed Firmilianus Oratorum more rem amplificat. Neque enim Stephanus aut cum Afris, aut cum Orientalibus pacem rupit, ſed tantum minatus eſt, ſe pacem cum iiſdem rupturum, ut diſerte teſtatur Dionyſius Alexandrinus in epiſtola ad Xyſtum Papam apud Euſebium lib. 7. cap. 5. *Seſe ob eam cauſam ab illorum communione diſceſſurum, quod Hæreticos rebaptizarent.* Quod ſi Stephanus excommunicationis ſententiam in eos protuliſſet, non utique vario genere pacem cum utriſque rupiſſet, ſed uno eodemque modo, excommunicationis videlicet ſententia, tam Afros, quam Orientales percuſſiſſet, inquit Valeſius in Notis ad citatum Euſebii locum.

XIII. *Stephanus PP. Legatos Africani Concilii durius habet.*

Sed videamus cum eodem Valeſio, quo modo cum Afris pacem, Stephanus ruperit. Declarat hoc Firmilianus his verbis: *Modo vobiſcum, a quibus Legatos Epiſcopos patienter ſatis & leniter ſucepit: ut eos nec ad ſermonem ſaltem colloquii communis admitteret; adhuc inſuper præciperet*

nos perſecutio promulgata, pax in omnibus inter Epiſcopos ſtabilita fuiſſet.

III. Porro de inita concordia, & in ſententiam Stephani omnium acceſſione, ex ejuſdem Dionyſii (a) epiſtola, quam poſt ea ad Stephani ſucceſſorem Sixtum Pontificem ſcripſit facile poteſt intelligi. Nam cum ipſe tenacius Cypriani & aliorum idem ſentientium ſententiam defendiſſet; occurrente caſu de baptizato ab hæreticis non ſecundum ritum Catholicæ Eccleſiæ, licet eum libere baptizare potuiſſet: tamen, ne videretur aliqua levi ſuſpicione perſtare in ſententia quam damnarat, valde trepidans, non auſus eſt hominem id enixius expoſcentem baptizare; ſed de re, quam putavit ambiguam litteris Sixtum conſuluit; quod certe minime feciſſet, niſi prius in ſententiam Stephani pedibus iviſſet. Sed de epiſtola ab eo ad Sixtum ſcripta, ſuo loco agendum erit.

(a) Apud Euſeb. l. 7. c. 8.

Dionyſius Sixtum conſuluit.

Si igitur (ut vidimus) omnes Orientales Eccleſiæ in unam eamdemque conſpi- IV.

PAGIUS ret fraternitati univerſæ, ne quis eos in domum ſuam reciperet, ut venientibus non ſolum pax & communio, ſed & tectum & hoſpitium negaretur.* Quæ Firmiliani verba rem quidem ipſam magnopere exaggerant; ſed nullum in illis excommunicationis a Stephano prolatæ indicium reperitur. Graviter commotus eſt *Stephanus*, & indigne tulit, quod Africana Synodus adverſus receptam totius Eccleſiæ conſuetudinem Hæreticos rebaptizandos eſſe ſtatuiſſet, remque tanti ponderis ac momenti, non conſulto prius Romanæ urbis Epiſcopo decernere auſa eſſet. Itaque Epiſcopos, quos Cyprianus & reliqui Collegæ ad ipſum miſerant una cum decretis illius Synodi, primo quidem admittere noluit, ut docet Firmilianus. Poſtea vero eos admiſit, & ad literas Cypriani reſcripſit, ſicut colligitur ex epiſtola Cypriani ad Pompeium. Quæ quidem Stephani literæ, licet paulo acerbiores & iniquiores viſæ tunc fuerint Cypriano, nihilominus tamen pacem inter ſe ambo retinuerunt. *Cyprianus* certe etiam poſt illas Stephani literas, eum fratrem nominat in epiſtola ad Pompeium ſub initium. Idque aperte confirmat Hieronymus in Dialogo adverſus Luciferianos, de Cypriano ita loquens: *Sciens illum hæc non cum anathemate eorum, qui ſe ſequi noluerant, edidiſſe: ſiquidem in communione eorum permanſit, qui ſententiæ ſuæ contraierant.* Hæc Valeſius loco citato.

XIV. A num. I. ad VI. Quarto, hallucinatus eſt Cardinalis doctiſſimus, quando ſcripſit hanc de Baptiſmate Hæreticorum quæſtionem ſopitam fuiſſe tempore Cypriani & Firmiliani, quod Euſebius lib. 7. cap. 4. narret de Dionyſii Alexandrini ad Stephanum Papam ſuper hac quæſtione epiſtolis: *Ad hunc igitur, ut dixi, multa de hoc argumento Dionyſius per literas ſcripſit, in quibus id tandem illi indicat, omnes ubique Eccleſias, mollito jam perſecutionis furore, Novati turbulentam novitatem deteſtantes inter ſe pacem iniiſſe.* Sic autem ſcribit: *Scias autem, frater, cunctas per Orientem & ulterius poſitas Eccleſias, quæ prius erant diſciſſæ, nunc autem ad unitatem reverſas eſſe: & omnes Eccleſiarum ubicumque Antiſtites unum idemque ſentire, & ob redditam inſperato pacem, incredibili gaudio exultare: Demetrianum ſcilicet Epiſcopum Antiochiæ, Theoctiſtum Cæſareæ, Æliæ poſt mortem Alexandri Mazabanem, Marinum Tyri, Laodiceæ vero poſt Thelymidris obitum Heliodorum: Helenum Tarſi, cunctaſque Ciliciæ Eccleſias: Firmilianum denique cum univerſa Cappadocia.* Ex quibus Baronius infert, omnes Orientales, mutata ſententia, Stephani Papæ decretum amplexos fuiſſe, poſtquam Stephanus tam Firmilianum Cappadocem, quam Helenum Tarſenſem cum finitimis Epiſcopis excommunicationis ſententia innodare minatus eſſet: Appellat autem Euſebius, inquit Baronius, ſententiam de rebaptizatione pravitatem Novati, ſeu potius Novatiani hæreſim, ea nimirum ex cauſa, quod *Novatianus* hoc tempore rebaptizare aggreſſus eſſet.

Epiſcopi Orientales Schiſma Novati abdicant. Baron. an. 259. num. 1. & ſeqq.

XV. *Controverſia de rebaptizatione Stephani PP. tempore non ſopita.*

Verum, ut notavit Schelſtratius parte 2. Antiquit. Illuſtrat. Diſſert. I. cap. 5. art. 3. hæc conjectura admitti non poteſt; cum aliud ſit *Novati* Schiſma, aliud de rebaptizatione Hæreticorum contentio. De Schiſmate enim *Novati* diviſas fuiſſe Orientis Eccleſias conſtat, & de hac diviſione ſcribit ad Stephanum Dionyſius Alexandrinus, quod ſciret, hoc non parum Pontificem permoturum ad relinquendam pacem Eccleſiæ, quæ antea tam fœde diſrupta, nunc primum nova facie ad gaudium Fidelium incipiebat floreſcere. Significat itaque Dionyſius concordiam Eccleſiarum Orientis, quæ *Novatiani* hæreſim damnaverant, & *Lapſos* recipiendos eſſe ſtatuerant; nuntiatque, huic ſententiæ *Demetrianum* Epiſcopum Antiochiæ, quæ caput erat Orientis, & reliquos ſubſcripſiſſe. Quare Euſebius tantum loquitur de unione Eccleſiarum Orientis inter ſe, non vero cum Stephano: & deinde ipſe Dionyſius, qui hæc ſcripſit ad Stephanum, quique Firmiliani, & Cypriani ſententiæ, teſte Hieronymo adhæſit, nondum ſententiam ſuam mutarat initio Ponticfiatus Xyſti ſucceſſoris Stephani, utpote cui hanc rem perpendendam objicit apud Euſebium lib. 7. *At vide, quæſo, gravitatem negotii: revera enim in maximis, ut audio, Epiſcoporum Conciliis decretum eſt; ut qui ab Hæreticis ad Catholicam Eccleſiam accedunt, primum Catechumeni fierent, ac deinde veteris & impuri fermenti ſordibus per Baptiſmum purgarentur.* Magis ſeſe explicat Dionyſius in epiſtola, quam ſcripſit ad Philemonem Eccleſiæ Romanæ Presbyterum apud Euſebium lib. 7. cap. 7. Unde, cum poſt Stephani mortem has duas Dionyſius ſcripſerit epiſtolas, apparet, quæ de unione Eccleſiarum ſcripta erant ad Stephanum, non de Hæreticorum rebaptizatione, ſed, ut verba ſonant, de *Novati* Schiſmate intelligenda eſſe.

XVI. *Tertium Concilium Cypriani de Baptiſmo Hæreticorum.* Baron. an. 258. num. XLIII.

Cyprianus poſtquam Stephani decretum accepit, *Concilium* convocavit ex omnibus Provinciis cum Africæ, tum Numidiæ, atque Mauritaniæ, in quo Epiſcopi comparebant minimum octoginta ſeptem, qui omnes unanimiter Cypriani ſententiam confirmarunt. Celebratum illud Kalendis Septembribus, ut ex ipſomet patet, & quidem hoc anno; eſtque tertium a Cypriano de Hæreticorum Baptiſmate coactum. Omnes porro Synodi Africanæ ſub Cypriano a Concilio VI. in Trullo can. 2. fuere confirmatæ.

XVII.

Cum *Cyprianus* non dubitaret, quin *Stephanus* de eadem controverſia ad Orientales Epiſcopos etiam ſcriberet, dedit ad Firmilianum Cæſareæ in

Pax & concordia Eccleſiæ.

ſpirantes ſententiam (ut ait Dionyſius) ſunt pacis vinculo copulatæ; quis tam vecors & emotæ mentis poterit vel leviter ſuſpicari, unum Cyprianum pertinacem in ſententia obſtinatius perſtitiſſe, & non potius (quod ſæpe eſt ſuis litteris conteſtatus, ſic ſe de quæſtione propoſita altercari, ut in omnibus voluerit mutuæ paci ac concordiæ eſſe conſultum) Romanæ Eccleſiæ & totius Orientis Epiſcoporum veſtigiis inſtitiſſe? Quod vero nullum exiſtat de ejuſdem Cypriani mutata ſententia a ſe editum teſtimonium; quæ mox ſecuta eſt perſecutio, illud, ſicut multa alia vetuſtatis monumenta potuit evertiſſe, ac omnem ejus rei memoriam penitus deleviſſe.

V. Diſcrimen inter Catholicos invicem altercantes & hæreticos.

Ex his plane intueri licet, quam diſpares eſſe ſoleant controverſiæ, quibus inter ſe Catholici invicem adverſantur, ab illis quibus hæretici conflictantur. Eſt enim innatum iis cum ſibi altercantibus vehemens ac prorſus implacabile odium cum livore conjunctum; ut nullo poſſint officio demulceri, aut ratione convinci. Iſti vero inſtar columbarum, poſtquam mutuo rixati fuerint, mox oſculo ſanctæ pacis, Catholicæ concordiæ ſymbolo, ſe invicem complectentes, amice fraterneque ſalutent; & quod nonniſi veritatem omnes cupiant, ea ſemel elucidata atque perſpicue demonſtrata, ad eam velut optatam expoſitam eſcam, depoſitis penitus omnibus ſimultatibus, convolent. Atque de his hactenus.

VI. Perſecutio Valeriani.

Hoc eodem anno Valerianus Imperator adverſus Chriſtianos Romæ diram perſecutionem excitavit, quæ octava ordine numeratur a S. Hieronymo (a), Auguſtino (b). Oroſio (c), atque Severo (d) Duraſſe hanc annos tres & menſes ſex, auctor eſt Dionyſius Alexandrinus, qui eam tradit quieviſſe, cum Valerianus a Perſis captus eſt; quod contigit anno ab hinc quarto. Quo auctore permotus fuerit Valerianus, antehac de Chriſtianis optime meritus, ut quam acerbiſſime in eos ſæviret, ex Dionyſio (e), quem diximus, qui ea, quæ ſcripſit, ob oculos habuit, demonſtratum eſt ſuperius, ipſo Imperii Valeriani exordio; nimirum ad hæc agenda permotum fuiſſe ab Ægyptio quodam mago, cui ſemel admovens aures, adeo eſt depravatus, ut ad magiam humanas victimas immolaret, viſceraque ſcrutaretur infantium; quem & illum fuiſſe magum Ægyptium nos exiſtimare diximus, qui anno ante Imperium Decii Ægyptios in Chriſtianos ferociter graſſari perſuaſit. Romamque veniens innotuit Plotino, quem & magiæ præſtigiis dementavit.

(a) *Hieron. de Scrip. Eccl. in Cypr.*
(b) *Aug. de Civit. Dei l.18.c.52.*
(c) *Oroſ. l. 7. c. 22.*
(d) *Sever. l. 2.*
(e) *Apud Euſeb. l. 7. c. 9.*

VII. Sæva perſecutio.

Hæc autem perſecutio uſque adeo ſæviit ut Dionyſius Alexandrinus, quem diximus, qui & tunc multa perpeſſus eſt, tempora illa omnium infeliciſſima, de Antichriſto prædicta, in Valeriano eſſe putaret expleta. Cæterum lento gradu Romæ primum cœpta eſt, cum abſque edicto pro abitrio in Chriſtianos Imperator ageret, ut Acta ſanctorum martyrum, qui hoc anno ſub dictis Conſulibus Romæ paſſi ſunt, declarant. Quæ quidem hic ſubjicere, operæpretium duximus; tum quod legitima eſſe ſciamus; tum etiam quod quaſdam res geſtas a Stephano Papa habeant ſimul intextas; eademque diebus & Conſulibus conſignata ſint; quæ ex manuſcripto antiquo codice vetuſtate prope conſumpto, cujus in Notationibus meminimus, a temporis edacitate vindicata, & mendis compluribus, quantum licuit, emaculata, nunc primum in lucem prodeunt. Sunt vero hæc:

VIII.

*Valerio & Acilio * Conſulibus, Hippolytus civis Romanus Chriſtianus vitam ſolitariam agebat in cryptis; ad quem, ob Apoſtolicam eruditionem, quamplures con-*

* *al. Lucillo.*

PAGIUS

Reſponſum Firmiliani ad Cyprianum de Baptiſmo Hæreticorum.

Baron. an. 258. num. XLIII. & ſeqq.

in Cappadocia Epiſcopum literas, eaſque cum ſuis ad Stephanum & Jubaianum per Rogatianum Diaconum miſit, quæ deſiderantur. Firmilianus autem in eadem controverſia diu ante verſatus, & eamdem cum Africana Eccleſia ſententiam amplexus reſpondet Cypriano, ipſi in omnibus conſentiens, epiſtola LXXV. etiam juxta Pamelium, per Rogatianum hoc eodem anno, ingruente hieme, tranſmiſſa. Ipſe & annum, & anni tempus indicat: primum his verbis: *Ante viginti & duos fere annos, temporibus poſt Alexandrum Imperatorem, multæ iſtic conflictationes & preſſuræ acciderunt*; ſecundum autem iſtis: *Quoniam vero Legatus ille a vobis miſſus regredi ad vos feſtinabat, & hibernum tempus urgebat; quantum potuimus ad ſcripta veſtra reſcripſimus.* Occiſus Alexander Imperator menſe Martio anni ducenteſimi triceſimi quinti. Quamobrem annos illos viginti duos utrimque incompletos pro integris numerat *Firmilianus*, qui nullo modo de anno ſequenti intelligi poteſt; cum eo anno perſecutio orta ſit, & *Stephanus* deceſſerit, & *Cyprianus* exilio multatus ſit.

XVIII. *Perſecutio anno ſequenti capta.*

Baron. n. VI. & ante ann. 257. num. VII. & ſeqq.

Ad num. VI. Perſecutio, quæ *octava* ab Hieronymo aliiſque dicitur, non hoc anno, ut exiſtimavit Baronius, ſed tantum ſequenti, excitata. Decepere Annaliſtam Doctiſſimum verba Dionyſii Alexandrini, apud Euſebium lib. 7. cap. X. ubi ait eam duraſſe *per menſes quadraginta duos*, & quieviſſe, quando Valerianus a Perſis captus; quod contigit anno abhinc quarto. Loquitur enim Dionyſius non de perſecutione generali, ut eum Baronius, aliique Viri eruditiſſimi hactenus interpretati ſunt; ſed de perſecutione peculiari, quæ *Ægyptum* afflixit, etiam poſt captum Valerianum & redditam ceteris Eccleſiis a Gallieno pacem; ita ut eodem quidem tempore, quo in aliis regionibus, perſecutio in *Ægypto* ſuſcitata fuerit; ſed in ea diutius durarit: quod revera contigiſſe infra demonſtrabimus.

XIX.

Ad num. VII. & ſeqq. Si Acta S. *Euſebii* Preſ-

*confluebant Gentilium, qui dantes nomen Chriſto, baptizabantur. Veniebat frequenter idem Hippolytus ad pedes Stephani Epiſcopi, ducens ſecum converſos Chriſtianos, ut baptizarentur; cumque id crebrius fieret, delatores ad Muminium * Urbis Præfectum deferunt; is detulit Valeriano Imperatori. Id cum reſciſſet Hippolytus, retulit S. Stephano Epiſcopo. Tunc beatus Stephanus, collecta multitudine Chriſtianorum, cœpit monitionibus ſanctis & eruditione Scripturarum omnes imbuere, inter alia dicens: Filioli mei, audite me peccatorem. Dum tempus habemus, operemur bonum, & nobis ipſis: tamen primum moneo, ut unuſquiſque tollat crucem ſuam, & ſequatur Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui dignatus eſt nobis dicere (a): Qui amat animam ſuam, perdet eam; qui autem perdiderit animam ſuam propter me, inveniet eam in æternum. Unde etiam rogo vos omnes, ut non noſtri tantum, ſed etiam noſtrorum ſolicitiſſimi, ut ſi quis veſtrum habet amicum, aut propinquum Gentilem adhuc, non moretur eum ducere ad me, ut baptizetur. Tunc Hippolytus miſit ſe ad pedes beati Stephani Epiſcopi, dicens; Pater bone, rogo te, habeo nepotem meum, & germanam ejus, adhuc Gentiles, quos enutrivi; eſt autem hic parvulus annorum plus minus decem, puella autem annorum tredecim; horum mater Paulina dicta, & ipſa Gentilis; pater itidem nomine Adrias, qui aliquando prædictos ad me mittit. Tunc beatus Stephanus ei ſuaſit, ut, cum iterum mitteret, eos retineret; ut ea occaſione etiam parentes veniant, quos ſimul hortetur.*

*al. Maximum.

Acta Hippolyti Euſebii & ſociorum Martyr.

(a) Joan. 12.

IX. *Tranſacto biduo, prædicti pueri venerunt ad Hippolytum, cibaria quædam ferentes; quos ille retinuit, & id nunciavit beato Stephano Epiſcopo; qui veniens amplexatus eſt parvulos, demulcens eos. Accurrerunt parentes ſoliciti pro filiis; quos allocutus eſt Stephanus de horrore futuri ac tremendi judicii, & de gloria beatorum, hortans pluribus eos idola relinquere, id ipſum etiam fecit Hippolytus. Quibus Adrias pater, ſe ſpoliari bonis & cædi gladio (quæ omnia parata erant iis qui ſe Chriſtianos dicerent) timere ſe ait; id ipſum inculcavit ſoror Hippolyti Paulina, invehens in Hippolytum, qui hæc ſuaderet. Erat ſoror Hippolyti Paulina religionem Chriſtianorum abhorrens. Cumque illos loquentes audiſſent, re tamen infecta, ſed non prorſus deſperata, receſſerunt.*

Stephanus Papa roborat debiles.

X. *Tunc beatus Stephanus, vocans ad ſe virum doctiſſimum Euſebium presbyterum, & Marcellum diaconum, miſit eos ad Adriam & Paulinam; quos in Arenarium vocavit, ubi erat Hippolytus; quos advenientes hiſce verbis compellat Euſebius: Expectat vos Chriſtus, ut cum ipſo introeatis in regnum cœlorum. Contradicente autem Paulina, & obiiciente gloriam mundi hujus, pluribus inſinuavit illis gloriam regni cæleſtis, quam non eſſent aſſecuturi, niſi per fidem, in qua etiam baptizarentur. Paulina autem in ſequentem diem reſponſum diſtulit. Eadem nocte parentes quidam Fideles adduxerunt ad Euſebium in Arenarium Pontianum filium ſuum paralyticum, petentes ut baptizaret eum; qui orans, eumdem baptizavit; qui etiam una cum baptiſmate ſanatus eſt; & ſoluto etiam vinculo linguæ, laudabat Deum. Tunc Euſebius obtulit ſacrificium, & participati ſunt omnes corpore & ſanguine Chriſti. Quod cum cognoviſſet Stephanus Epiſcopus, venit ad eos, & gaviſi ſunt ſimul.*

Euſebius Miſſam in crypta agit.

XI. *Mane autem facto, redierunt Adrias & Paulina; qui cum ea accepiſſent de ſanitate pueri, mirati ſunt admodum; & corde compuncti, ſternentes ſe, petierunt & ipſi ſe baptizari. Hæc videns Hippolytus, gratias agens Deo, dixit ad beatum Stephanum: Domine ſancte, ne tardes eos baptizare. Beatus Stephanus Epiſcopus dixit: Compleantur ſolemnia, & interrogatio celebretur; ſi vere credant, & nulla trepidatio in corde eorum remaneat, ut baptizentur. Facta autem interrogatione, indixit eis jejunium & catechizavit omnes, & baptizavit eos in nomine Trinitatis; & poſito ſignaculo Chriſti, vocavit puerum Neonem, puellam Mariam;*

Adrias & Paulina facti Chriſtiani.

&

PAGIUS Presbyteri & ſociorum, a quibus Baronius perſecutionem orditur, legitima germanaque eſſent, ut ipſe exiſtimat, perſecutio jam ab anno præcedenti inchoata fuiſſet, cum in iis dicatur, *Maximum* Commentarienſem, qui Chriſtianam Fidem amplexus erat, Valerianum juſſiſſe præcipitari per pontem: *Poſtea autem*, inquiunt Acta, *corpus inventum Euſebius ſepelivit in Cœmeterio via Appia XIII. Kal. Febr.* Quod ſi *Euſebius*, qui iiſdem Conſulibus menſe octobri paſſus eſſe dicitur, corpus illud, & quidem poſtea inventum, XXII. Januarii ſepeliverit; aut ipſo initio horum Conſulatus, aut etiam antea, Valeriano nempe III. & Gallieno II. Coſſ. inceperit perſecutio. Ante enim Valerianus Imperator juſſerat, illos, qui Chriſtianam Religionem amplexi fuerant, inquiri; & *Maximus* eos invenire ſatagens, a dæmone correptus eſt; & mox curatus, & demum baptizatus cum Stephano habitavit aliquot diebus; & poſt multos dies requiſitus, & captus, tandem de ponte præcipitatus eſt. Præterea, ut obſervat Pearſonius in Annalibus Cyprianicis hoc anno, multa in illis Actis continentur parum credibilia. Quare omnino dicendum, aut Acta illa longo poſt illorum martyrium tempore conſarcinata, aut notam Conſularem, quod non raro contigit, mendoſam eſſe. Ruinartus in Actis primorum Martyrum ſinceris illa prætermiſit, utpote dubiæ fidei.

Euſebii & ſociorum martyrium Baron. n. VII. & ſeqq.

& obtulit pro eis ſacrificium, & participati ſunt omnes; & diſceſſit beatus Stephanus. Tunc iidem recenter baptizati, cœpere habitare in eodem Arenario cum Hippolyto, Euſebio presbytero, & Marcello diacono; bona autem, quæ in Urbe habebant, erogavere pauperibus.

XII. *Cumque jam res vulgaretur, delataque eſſet ad Valerianum Imperatorem; ſtatim juſſit illos inquiri, ſpondens eis, qui eos invenirent, dimidium bonorum ipſorum. Tunc Maximus Commentarienſis hac uſus eſt arte, ut eos invenire poſſet. Finxit ſe Chriſtianum eſſe, ac ſtipe egentem: & veniens in Cælium montem ad Aream Carbonianam *, manſit ibi mendicans. Cum autem tranſiens cum ſociis Adrias eleemoſynas erogaret; Maximus volens experiri an ille eſſet quem quæreret, ait: Per Chriſtum, quem credo, rogo ut faciatis miſericordiam ſuper egeſtatem meam. Tunc Adrias miſertus illius, juſſit ſe illum ſequi. At dum intraret domum, Maximus corripitur a dæmone, & clamavit: Viri Dei, ego divulgator ſum veſtri; video ſuper me ignem denſiſſimum; orate pro me, quia crucior igne. Mox illis orantibus cum lacrymis, & ſternentibus ſe, Maximus curatus eſt. Cumque elevarent eum de terra, clamare cœpit: Pereant deorum cultores, ego baptiſmum peto. Duxerunt eum ad beatum Stephanum, qui illum erudiens demum baptizavit; factuſque Chriſtianus habitare voluit una cum Stephano Epiſcopo aliquot diebus.*

* *al. Carbonariam.*

Qua arte inventi Chriſtiani.

XIII. Maximi martyrium. *Poſt multos autem dies requiſitus Maximus Commentarienſis, & non inventus, nunciatur Valeriano, ipſum factum eſſe Chriſtianum; qui miſſis aliis ex Scrinio in domum ejus, invenerunt eum proſtratum orantem; tenenteſque duxerunt ad Valerianum. Cui ille: Sic, inquit, cæcatus es pecuniis, ut promiſſionibus tuis me falleres? At Maximus: Hactenus, inquit, cæcus fui; modo illuminatus video. Quo lumine? inquit ille. Reſpondit Maximus: In fide Domini noſtri Jeſu Chriſti. Tunc iratus Valerianus juſſit eum præcipitari per pontem. Poſtea autem corpus inventum Euſebius ſepelivit in cœmeterio Calliſti, via Appia, decimotertio Kalendas Februarias.* Intra Catacumbas inviſitur etiam hodie locus Maximi, ejus inſcriptione notatus; ſed ſublato corpore, titulus hic tantum ſupereſt, LOCUS MAXIMI.

XIV. Quæſtio habita de Chriſtianis. *Poſt hæc Valerianus, magna adhibita diligentia, miſit ſeptuaginta milites; qui inventos Euſebium, Adriam, Hippolytum, Paulinam & filios, tentoſque adduxerunt ad Forum Traianum. Marcellus vero diaconus occurrens exprobravit Valeriano quod amici veritatis ab illo juſſi ſint teneri. Tunc Secundianus Togatus dixit: Hic eſt Chriſtianus, ſicut & iſti. Intromiſſus primum Euſebius presbyter; interrogavit eum Judex: Tu es qui conturbas Urbem; tamen declara nomen tuum. Tum ipſe: Euſebius dicor & presbyter. Tunc Judex præcepit eum ſegregari, & intromitti Adriam; qui ingreſſus, rogatus de nomine ſuo, dixit: Adrias; quæ requiris, vel tardius pervenerunt ad te: Tunc Judex: Ex quo, inquit, jure tibi abundantia divitiarum & pecuniarum affluentia, ut ſeducas populum? Reſpondit Adrias: In nomine Domini mei Jeſu Chiſti, de labore parentum meorum. Judex dixit: Ergo ſi parentum tibi hæreditates relictæ ſunt, tu ipſis utere; & non ad ſubverſionem aliorum uti debes. Adrias dixit: Ad meam & filiorum meorum utilitatem expendo, & integre & ſine fraude utor. Judex dixit: Habes filios vel conjugem? Reſpondit: Hi ſunt mecum catenati. Judex ait: Introducantur.*

XV. Confeſſores detruſi in carcerem. *Introducta eſt intra velum Paulina cum filiis Neone & Maria; ſequebantur eos Marcellus diaconus & Hippolytus. Judex dixit: Iſta eſt conjux tua, & hi filii tui? Reſpondit Adrias: Hi ſunt. Judex dixit. Hi duo qui ſunt? Iſte beatus Marcellus diaconus, hic autem frater meus, ſervus Chriſti ſingularis. Tunc judex ad illos converſus dixit: Dicite ex ore veſtro quo nomine vocamini? Reſpondit Marcellus: Dicor Marcellus diaconus. Judex dixit ad Hippolytum: Dic tu nomen tuum. Hippolytus dixit: Hippolytus ſervorum ſervus Chriſti. Tunc Judex juſſit Paulinam & filios ſegregari, & dixit ad Adriam: Divulga theſauros, & cum iis quibus intromiſſus es, ſacrificate, & vivite, alias citius exhalabitis animam amittendo vitam veſtram. Reſpondit Hippolytus: Nos amiſimus vana conſilia, & invenimus veritatem. Dixit Judex: Quæ conſenſio fuit amiſſionis? Reſpondit: Ut projiceremus vana idola, & inveniremus Dominum cæli, terræ, & maris abyſſi, Chriſtum Filium Dei, quem credimus. Tunc juſſit Judex omnes in cuſtodia publica poni, & non ſeparari; ductique ſunt in cuſtodiam Mamertini* (a).

(a) De carcere Mamertino conſule quæ a nobis dicta ſunt in Notationibus ad Rom. Martyr. die 14. Mart. b. ubi in edit. Plantin. refellimus opinionem ejus qui aſſertam a nobis ſententiam de carcere Tulliano confutare conatus eſt.

XVI. *Poſt triduum, adhibito in conſilium Secundiano & Probo, in Tellude ſibi tribunal parari fecit, ibique omnia genera tormentorum afferri. Et introducto Adria, iterum quæſtio habita eſt de pecuniis. Et non inventis, ara juſſa eſt incendi ante Palladem; juſſitque eos thus offerre. Qui omnes expuentes *, Judicem deridebant. Tunc juſſi ſpoliari, nudi extenſi, fuſtibus cædebantur. Tunc beata Paulina, cum acrius cæderetur, reddidit Deo ſpiritum. Hoc videns Judex ſententiam capitis dixit in Euſebium & Marcellum: qui ducti ſunt ad Petram ſceleratam* (b), *juxta amphitheatrum, ad lacum Paſtoris; ibidem decollati ſunt beatus Euſebius presbyter, & Mar-*

**al. reſpuentes.*

(b) De Petra ſcelerata conſule quæ a nobis ſuperius notata ſunt; locum Index ſuppeditabit.

Marcellus diaconus, decimotertio Kalendas Novembris. Corpora illorum relicta ſunt canibus, corpus Paulinæ foras jactatum eſt; quæ cuncta alius Hippolytus, qui & diaconus, collegit, & ſepelivit via Appia, milliario ab Urbe, in Arenario ubi frequenter conveniebant.

XVII. *Secundianus poſt hæc ſuſcepit Adriam & filios in domum ſuam cum Hippolyto, ſolicite perquirens de pecunia. Reſponderunt illi: Quod habuimus, in pauperes expendimus; theſauri noſtri, animæ noſtræ ſunt, quas perdere nullatenus volumus; Fac quod tibi præceptum eſt. Tunc Secundianus fecit torqueri filios. Ad quos pater inquit: Conſtantes eſtote filii. Qui dum cæderentur, dicebant tantum: Chriſte adjuva nos. Poſt hæc præcepit ſubjici tormentis Adriam & Hippolytum; eoſque lampadibus præcepit inuri lateribus. Hippolytus dicebat: Fac quod facis. Secundianus dixit: Sacrificate, conſenſum præbete, dicentes, Facimus. Ille dicebat: Ecce epulæ ſine corruptione. Cumque multa paſſi eſſent, dixit Secundianus: Cito leventur e terra, & ducantur ad Petram ſceleratam Neon filius & Maria ſoror, & necentur in conſpectu parentis. Quo ducti, gladio cæſi ſunt, jactataque ibi ſunt corpora eorum. Quæ collecta a Fidelibus, ſepulta poſtea ſunt in Arenario eodem, ubi conſueverant convenire, via Appia, milliario ab urbe, ſexto Kalendas Novembris.*

XVIII. Quæſtio cum tormentis.

*Secundianus autem cum omnia renunciaſſet Valeriano, poſt dies octo juſſit parari ſibi tribunal in Circo Flaminio (a), atque adduci ad ſe Hippolytum & Adriam vinctos catenis, & voce præconis clamari: Iſti ſunt ſacrilegi, iſti ſunt ſacrilegi, qui evertunt Urbem. Et cum introducti fuiſſent, Judex de pecuniis rurſus habuit quæſtionem, dicens: Date pecunias, per quas vulgus ducebatis in errorem. Reſpondit Adrias: Nos Chriſtum prædicamus, qui nos de errore dignatus eſt liberare, non ut homines occidamus, ſed vivificemus. Cum videret Secundianus Togatus ſe nihil proficere, juſſit maxillas eorum plumbatis diutiſſime * cædi, ac ſub voce præconis dici: Sacrificate diis, thura incendentes. Tripodem enim cum thure illuc fecerat Secundianus portari. Hippolytus cruentatus clamabat: Fac miſer quod facis, noli ceſſare. Tunc Secundianus cædentibus parci juſſit, dixitque ad eos: Jam conſulite vobis ipſis; ecce parco ſtultitiæ veſtræ. Reſponderunt illi: Nos parati ſumus omnia tormenta ſuſtinere; & quod tu, vel Princeps jubet, facturi non ſumus. Retulit Secundianus ad Valerianum; qui eos juſſit conſumi citius in conſpectu populi.*

(a) Arbitrio Principis diverſis in locis Senatum cogi, jus dici, cauſas agi, ſententias ferri, conſueviſſe, innumera ſunt exempla.

** al. diriſſime.*

XIX. Conſummatio martyrii.

*Tunc Secundianus præcepit eos adduci ad Pontem Antonini, & plumbatis cædi diutiſſime uſque ad conſummationem eorum; cumque diutius cæderentur, emiſerunt ſpiritum. Et relicta ſunt corpora eodem loco, juxta inſulam Lycaonium (b). Noctu venit Hippolytus diaconus Romanæ Eccleſiæ, atque ſublata corpora Via Appia, milliario ab urbe, in Arenario juxta corpora ſanctorum ſepelivit quinto Idus Decembris. Poſt menſes novem Romam venit fœmina Marta * nomine, Græca genere, una cum filia Valeria, ambæ Chriſtianæ, Adriæ & Paulinæ conſanguineæ; cumque eos quærerent, nec invenirent; audientes eos martyrio coronatos eſſe, gaviſæ ſunt vehementer. Et inquirentes de corporibus illorum, cum inveniſſent, ibidem diebus ac noctibus vigilantes in orationibus permanſerunt uſque ad annos tredecim, reddentes in pace ſpiritum Deo. Sepultæ ibidem ſunt quarto Idus Decembris in honorem Chriſti Jeſu Domini noſtri, qui vivit & regnat in ſæcula ſæculorum Amen:* Hucuſque horum Martyrum Acta, quorum omnium dies anniverſaria quarto Nonas Decembris, licet diverſis diebus paſſi ſint, habetur in Eccleſiaſticis tabulis conſignata.

(b) Lycaonia dicta inſula inter duos pontes ſita, ſic appellata, quod ibi Jovis quoque Lycaonis templum eſſet.

** al. Martana.*

XX. Acta Stephani Papæ.

Sed quid de Stephano Papa actum ſit, modo dicendum eſt. Extant quoque ejus paſſionis Acta, quæ viſa ſunt nobis fideliſſima; collationeque facta plurium exemplarium, quantum licuit, emaculata reddidimus, quæ his adjicere, argumenti ratio poſtulat; ſtyli vero ſimplicitate, quo candidiora, eo veriora redduntur. Fuerunt hæc quæ dicta ſunt, veluti quædam immanioris perſecutionis præludia, quæ majoribus in dies incrementis aucta deſæviit; nam quibus a Valeriano (ut vidimus) promiſſum fuerat dimidium bonorum Chriſtianorum, quos prodidiſſent, iiſdem ipſe auxit præmium, concedens ut illis integris potirentur, & militiæ etiam honoribus augerentur. Declarant hæc Acta Stephani Papæ, quæ germana cognita (ut dictum eſt) atque legitima, non tantum Occidentalis Eccleſia complexa eſt, ſed & Orientalis eadem Græce (c) reddita in ipſorum martyrum natalitiis legere conſuevit. Nos autem Latinis antiquioribus, ac proinde fidelioribus exemplaribus uſi ſumus, quæ parum a Græcis diſcrepare noſcuntur. Hic igitur ex iis tantummodo referemus, quæ (ut eadem declarant Acta) hoc anno ſub dictis Conſulibus Valerio Maximo & Acilio Glabrione facta leguntur; reliqua autem, quibus Stephani martyrium enarratur, quod ſubſequentis anni Conſulibus notata habeantur, ſuo loco ponemus. Sed modo iſta:

(c) Habet Metaphr. qua Lipomanus Latinitate donavit. De iiſdem quoque martyribus Græci pariter agunt in Menologio.

XXI. Stephanus quid ad Clerum.

Temporibus Valeriani & Gallieni Imperatorum, multi Chriſtianorum, declinantes ipſorum ſævitiam, occultabantur; alii vero ſe prodentes, martyrii palmam conſequebantur. Data enim fuerat lex, ut, quicumque proderet Chriſtianum occultum, omnes facultates ejus acciperet, & honorem mi-

militiæ obtineret. Tunc beatus Stephanus Epiſcopus Urbis, congregato univerſo Clero, ſic eos allocutus eſt, dicens: Fratres & commilitones mei, audiſtis præcepta diabolica ſæva vulgari. Si quis Chriſtianus a Gentili proditus fuerit, omnes ille facultates ejus accipiat. Vos itaque, fratres, reſpuite facultates terrenas, ut cœleſte regnum accipiatis; nolite timere Principes ſæculi, ſed orate Dominum Deum cœli, & Jeſum Chriſtum filium ejus, qui poteſt nos eripere de manibus inimicorum, & diaboli ſævitia, & ſuæ gratiæ ſociare. Tunc preſbyter Bonus reſpondens ait: Nos non tantum parati ſumus facultates terrenas relinquere, ſed etiam ſanguinem propter nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti fundere, ut ſic ejus mereamur adipiſci gratiam. Cumque hæc locuti fuiſſent, omnes clerici proſtraverunt ſe ad pedes beati Stephani, atque dixerunt eſſe apud Chriſtianos infantes adhuc Gentiles, & alios illis proximos nondum baptizatos; quos ad ſe perduci, atque baptizari petierunt. Juſſit itaque beatus Stephanus ut altera die in crypta Nepotiana omnes congregarentur.

XXII. *Facto ſequenti die conventu in eadem crypta, inventi ſunt promiſcui ſexus viri & mulieres numero centum & octo, quos omnes idem Stephanus in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti baptizavit, & ſigno ſacri myſterii conſecravit; obtulitque pro eis ſacrificium, quo participati ſunt omnes. Altera autem die ordinavit idem Stephanus res Eccleſiæ, committens eas tribus presbyteris, diaconis ſeptem, ac clericis ſexdecim, ſedenſque docebat omnes de regno Dei, & vita æterna; ad quem etiam veniebant Gentiles, ut audirent, & baptizarentur ab eo. Interea dum hæc agerentur, venit Nemeſius Tribunus militum, habens filiam unicam, quæ a cunabulis ipſis apertos habens oculos, lumen penitus non videbat; & proſtravit ſe ad pedes Stephani Epiſcopi, dicens: Obſecro domine mi Papa, baptiza me & filiam meam, ut, & illa illuminetur, & noſtras animas eruas de tenebris ſempiternis; quia nunc uſque ſemper in afflictionibus pro cæcitate filiæ meæ fui. Cui beatus Stephanus dixit: Si credideris in toto corde tuo, omnia tibi credenti miniſtrabuntur. Nemeſius dixit: Ego vero ab hac die ex toto corde meo credo, quod Dominus noſter Jeſus Chriſtus ipſe eſt Deus, qui & aperuit oculos cæci nati; & ego non invitus, aut hominum perſuaſione, ſed ejus vocatione ad tuam adveni ſanctitatem.*

Nemeſius ad Stephanum.

XXIII. Vetus baptizandi ritus.

His dictis, ſtatim jubet Stephanus eum duci ad Titulum Paſtoris; ubi cum catechizaſſet eum, & filiam ejus, ſecundum conſuetudinem Chriſtianorum, & indixiſſet jejunium uſque ad veſperum; cum diei hora appropinquaſſet veſpertina, in eodem Titulo fontem benedixit, & deponens Nemeſium in aquam, dixit: In nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti baptizo te. Et ad filiam Nemeſii converſus: Credis, ait, in Deum Patrem omnipotentem? Reſpondit: Credo. Et in Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum? Reſpondit: Credo. Remiſſionem omnium peccatorum? Reſpondit: Credo. Carnis reſurrectionem? Reſpondit, Credo, domine. Dumque levaretur de aqua, cœpit clamare: Ecce video hominem qui tetigit oculos meos, & lumen ſplendidum circa eum. Tunc baptizatam filiam, nominavit Lucillam, quam ipſe elevavit de fonte. Tunc etiam cœperunt multi ad veſtigia beati Stephani Epiſcopi proſternere ſe, & flagitare cum lacrymis, ut baptizarentur ab eo. Baptizavit itaque eadem die, qua Lucilla illuminata eſt, promiſcui ſexus numero ſexagintaduos; & deinde multi, qui rem cognoviſſent, ex Gentilibus occurrere Beato Stephano viri honeſti, petentes baptizari ab eo. Beatus vero Stephanus repletus gratia Spiritus ſancti, per cryptas martyrum Miſſas atque Concilia celebrabat.

XXIV. Maximi conſulis interitus miſerandus.

Tunc Valerianus comperto quod Nemeſius Tribunus cum omni domo ſua Chriſto credidiſſet, & baptizatus eſſet, ejuſque filia illuminata eſſet, cæcitate depulſa; vocavit ad ſe Glabrionem & Maximum Conſules, ac retulit omnia; initoque conſilio decreverunt, ut ubicumque inventus eſſet Nemeſius, ſine audientia puniretur. Nemeſius autem gratia Chriſti roboratus, circumibat cryptas, & concilia martyrum; & ubicumque reperiſſet Chriſtianum egentem, de ſuis facultatibus ei miniſtrabat. Veniens autem quadam die ſub noctis ſilentio conperit in Via Appia ad Templum Martis (a) Valerium Maximum ſacrificare dæmoniis. Hæc ſciens Nemeſius, flexis genibus oravit dicens: Domine Deus creator cœli & terræ, diſſipa conſilia diaboli, & in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, quem miſiſti in hunc mundum, contere ſatanam, ut reſiliant hi a laqueis ejus, & relinquant manufacta idola; & te Deum creatorem Patrem omnipotentem, & Jeſum Chriſtum Filium tuum agnoſcant. His dictis, ſtatim Maximus a dæmone corripitur, & magna voce clamans dixit: Nemeſius Chriſtianus me incendit; ecce ejus oratio me affligit: Eadem hora egreſſi Gentiles tenuerunt Nemeſium. Dumque teneretur, & contumeliis afficeretur, Maximus Conſul ſuffocatus a dæmone expiravit.

(a) *De templo Martis extra mænia via Appia dictum eſt ſuperius.*

XXV. *Duxerunt illi Nemeſium ad Valerianum in palatium Claudii (b) ad quem dixit Valerianus: Nemeſi, ubi eſt prudentia tua quam ſemper novimus conſilio, & actibus roboratam? Numquid nos neſcimus, quid ſit melius, quidve deterius? Tu tamen fac quod tibi melius eſt. Nos te hortamur, ut cognita veritate, non deſeras deos quos ab incunabulis coluiſti. Nemeſius dixit cum lacrymis: Ego quidem infelix*

(b) *Erant ædes Claudii una cum templo in Cælio monte, quas ab Agrippina cœptas Veſpaſianus abſolvit. Suet. in Veſp.*

atque

atque peccator ſemper deſervi veritatem, & effudi ſanguinem innocentem; miſericordiam Chriſti Filii Dei adeptus, cognovi jam creatorem meum (licet ſera pœnitudine) Dominum cœli & terræ, & Jeſum Chriſtum Filium ejus, cujus baptiſmo ſum redemptus, qui aperuit oculos filiæ meæ, quod nullus medicorum potuit facere umquam; qui etiam oculos noſtrorum cordium illuminavit, ut reſipiſcentes a ſuperſtitione Idololatriæ, ad verum lumen Chriſti unitatis converteremur: Hunc timeo, hunc adoro, ipſi cultum meæ ſervitutis offero, ejuſque auxilium ſemper requiro, omniaque idola manufacta abjicio, quæ dæmonia eſſe cognovi, hominesque decipere, perdere, & in mortem æternam damnare. Valerianus dixit: Cognovi carmina tua, per quæ homicidium perpetraſti in Conſulem Maximum ut magicis artibus eum interficeres, & Chriſtianos ritos adverſus ſalutem noſtram & Rempublicam nitaris exercere. His dictis iratus juſſit eum privatæ cuſtodiæ mancipari. Fecit & præſentari Sempronium Creditarium (a) ejus, requirens ab eo facultates Nemeſii; filiam ejus Lucillam cuidam ſacrilegæ fœminæ Maximæ nomine fecit deputari cuſtodiæ.

Confeſſio Nemeſii.

(a) *Creditarium vocat, cui bonorum omnium credita cura eſſet.* (b) *Cauſam militum & ejus familiæ per Tribunum militiæ jure mandat Valerianus cognoſci; a militiæ autem ducibus cognoſci ſolitas cauſas militum, dicemus inferius.*

XXVI. *Alia die juſſit Sempronium tradi Olympio (b) Tribuno & diſcuti ſub pœnarum examinatione. Ad quem ille: Cognoviſti quare nobis es præſentatus? Illo tacente, ſubjungit Olympius: Audi me Semproni, & fac quod jubent Principes, alias variis pœnis interibis: Offer nobis facultates ex integro Nemeſii; & ſacrifica diis, & vive feliciter. Sempronius dixit: Si facultates quæris Nemeſii domini mei, cuncta pro Chriſto tradidi; ejus enim fuerunt, & erunt. Si ſacrificium me offerre compellis; faciam illud unum cum domino meo Nemeſio, Chriſto offerens ſacrificium laudis. Tunc iratus Olympius dixit: Extendite eum in cataſta, & mactate fuſtibus (c). Afferte ante eum tripodem & deum Martem (d), ut ſacrificet. Allatum eſt ſimulacrum æreum Martis una cum tripode. Quod cum vidiſſet Sempronius, dixit: Conterat te Dominus Jeſus Chriſtus Filius Dei vivi. Senſimque liquefactum ſimulacrum defluxit. Stupefactus Olympius juſſit eum in cuſtodiam domus ſuæ perduci, dicens: Hac nocte univerſa tormenta in te experiar.*

(c) *Erat fuſtigatio militare ſupplicium, de quo in Notationibus in Martyrol. actum eſt plurib.* (d) *Huic præcipue jubebantur milites ſacrificare.*

XXVII. *Venienſque Olympius ad Exuperiam uxorem ſuam, dixit ei de ſimulacro Martis in Chriſti nomine reſoluto; Cui illa ait: Si tanta eſt virtus Chriſti, quam tu enarras, melius eſt nobis relinquere deos qui nec ſe nec nos poſſunt adjuvare; & illum quærere qui illuminavit Nemeſii Tribuni filiam. Tunc Olympius (e) dixit Tertulliano domeſtico ſuo, ut Sempronium in honore habeat, & theſauros ab eodem requirat: Sed eadem nocte ipſe cum uxore ſua Exuperia & filio ſuo ad Sempronium venit; omneſque proſternentes ſe ad pedes ejus, dixerunt: Cognovimus virtutem Chriſti; petimus a te baptiſmum. Sempronius dixit Olympio; Si pœnitentiam egeris una cum uxore tua & filio tuo, omnia vobis miniſtrabuntur. Olympius dixit: Modo cognoſces quia ex toto corde credo in Dominum, quem tu prædicas. Et ſtatim aperuit cubiculum ſuum, ubi habebat Lararium, & in eo ſimulacra aurea, & argentea, & lapidea, dixitque Sempronio: Ecce in tua ſunt poteſtate; faciam quod jubes: Sempronius ad eum: Hæc omnia idola manu tua confringe; aurea & argentea igne conflans, & in neceſſitates pauperum eroga; & tunc ſciam quia ex toto corde credis. Cum hoc faceret Olympius, audita eſt vox dicentis: Requieſcet in te Spiritus meus. Hæc audiens Olympius cum uxore, cœperunt nimium roborari, ac magis Spiritus calore fervere, & ad baptiſmi myſteria quantocyus properare.*

(e) *Qui uxorem & filium habebat Romæ Olympius Tribunus militum, Prætorianorum fuiſſe Tribunus arguitur.*

Olympius credit in Chriſtum.

XXVIII. *Nunciavit hæc omnia Sempronius Nemeſio, qui relaxatus feſtinans perrexit ad ſanctum Stephanum, & omnia per ordinem pandit. Beatus Stephanus hæc audiens, gratias retulit Deo omnipotenti, ac Jeſu Chriſto Filio ejus, perrexitque noctu ad domum Olympii. Cum perveniſſet, procidit ad veſtigia (f) beati Stephani Olympius cum uxore & filio; flagitanſque baptiſmi ſacramentum, oſtendit confracta idola univerſa. Hoc videns beatus Stephanus Epiſcopus dixit. Gratias tibi agimus Domine Jeſu Chriſte qui dignatus es ſervis tuis miſericordiam condonare, ut eos erueres a dæmonum erroribus, & congregares velut triticum in horreo tuo. Tunc catechizavit eos Eccleſiaſtica traditione, & baptizavit quotquot crediderunt in domo Olympii, una cum ipſo Olympio, uxore Exuperia, & filio, quem Theodulum nominavit; obtulitque ſacrificium pro eorum redemptione.*

Stephanus baptizat Olympium cum ſuis.

(f) *Vides ſæpius repetitam veterem conſuetudinem procidendi ad pedes Summi Pontificis.*

XXIX. *Factum eſt autem poſt diem tertium, ut audirent hæc omnia Valerianus & Gallienus, & nimio furore ſuccenſi dixerunt: Ablata eſt deorum cultura a ſuperſtitione Chriſtianorum. Moxque Nemeſium ac Lucillam abſque aliqua audientia ductos via Appia ad templum Martis, ipſam Lucillam fecit ante patris oculos jugulari; quam pater ad cæleſtem gloriam martyrio coronatam præeuntem videns, magno gaudio affectus eſt; ipſe vero Nemeſius capite truncatur inter viam Latinam & Appiam, octavo Kalendas Septembris; cujus corpus collectum beatus Stephanus ſepelivit juxta locum ubi decollatus eſt, via Latina non longe ab Urbe.*

Martyrium Nemeſii & Lucillæ.

XXX. *Alia vero die Valerianus juſſit ſibi Sempronium, Olympium, Exuperiam, & Theodu-*

Olympii & ſociorum Martyrium.

(a) In Tellude frequenter cogi ſolitum Senatum, dictum eſt ſuperius.

dulum filium in Tellude (a) *ad publicam audientiam voce præconis adduci. Quibus Valerianus: Cur non conſulitis vobis ipſis, & adoratis deos, quos ſcimus gubernare Rempublicam, noſtramque ſalutem? Sempronius reſpondit: Nos gubernat Chriſtus, qui nos ad hanc perduxit gloriam. Gallienus dixit Olympio: Adhuc differo pœnarum inferre ſupplicia, quod tu ſemper deos adoraſti, & alios ad hoc ipſum compellebas. Ad hæc Olympius: Feci: fateor, & me pœnitet, & inceſſanter lacrymas fundo. Tunc ad Valerianum Gallienus converſus ait: Si iſti mox extincti non fuerint, omnis Urbs ad ſectam ipſorum concurret. Decreta itaque in eos ſententia, ut igne comburerentur, ad ſtatuam Solis juxta Amphitheatrum ducti ſunt; ibique fixis ſtipitibus, congeſtis ſarmentis, navium ſtupa, igne appoſito, cremari juſſi, cum illi flammis vallati dicerent: Gloria tibi Chriſte, qui nos dignatus es cum ſanctis martyribus congregare. Quorum corpora a clericis noctu ſublata, cum hymnis ex more a Stephano Epiſcopo ſepulta ſunt pridie Kalendas Novembris*: Hæc ibi de iis quæ ſub dictis Conſulibus geſta ſunt. Cœtera vero quæ ſequuntur, quoniam ſequenti anno contigere, ordine temporum ſuo loco dicturi ſumus. Atque hactenus de rebus geſtis Stephani Papæ hoc anno, & de martyribus eodem tempore Romæ paſſis, quo cœpta eſt perſecutio in Chriſtianos.

JESU CHRISTI ANNUS 260. STEPHANI PAP. ANNUS 4. VALER. & GAL. IMPP. ANNUS 6.

I. Corriguntur Faſti Caſſiodori.

(b) Theſ. rei antiq. Hubert.

CHriſti anno ducenteſimo ſexageſimo apponitur Faſtis Valeriani quartus & Gallieni tertius Conſulatus, licet apud Caſſiodorum mendoſe tertius utriuſque Imperatoris poſitus habeatur. Eſt nummi vetus inſcriptio, qua cum Gallieni tertio Conſulatu Tribunitia poteſtas ſextum ponitur iterata, plane ſignificans, tertium Conſulatum Gallieni in annum ſextum ejus Imperii contigiſſe. Eſt autem ipſa inſcriptio hujuſmodi (b): IMP. GALLIENUS P. F. AUG. P. M. TR. P. VI. COS. III. P. P. quæ optime conſentit cum inſcriptione ante ſuperiorem annum poſita, ubi ſecundus ejus Conſulatus quartam junctam habet Tribunitiam poteſtatem, & cum ea quæ quarto Conſulatui ejus, qui contigit poſt ſequentem annum, octavam adjungit Tribunitiam poteſtatem.

Hoc

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1010. Olymp. 259. an. 1. A. C. 257.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5750.

☉ 14. D. ☽. 11. P. 19. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 257. *ſecund. Baronium* 260.

SIXTI PAPÆ 1.

VALERIANI ET GALLIENI IMPP. 5.

I. *Quinquennalia Valeriani & Gallieni.*

AD num. I. Coſſ. *P. Licinius Valerianus Aug. IV. & P. Licinius Gallienus Aug. III.* Baronius, qui præſentem annum ſextum Gallieni eſſe credebat, ait: *Eſt Nummi vetus inſcriptio, qua cum Gallieni tertio Conſulatu Tribunitia Poteſtas ſextum ponitur iterata*, (recte quidem, nec Nummus improbandus) *plane ſignificans, tertium Conſulatum Gallieni in annum ſextum ejus Imperii contigiſſe*. Sed hæc inſcriptio, ut habet Pearſonius in Annalibus Cyprianicis hoc anno, nec plane, nec ullo modo hoc ſignificat. Tertius enim Gallieni Conſulatus cum ſingulis annis Tribunitiæ Poteſtatis conjungendus fuit, donec quartum Conſul eſſet. Tres autem anni poſt Conſulatum Gallieni tertium, & ante ejuſdem quartum interfuerunt, ut ex Faſtis certiſſimum redditur. Quinto itaque Imperii ſui anno, Chriſti vero CCLVII. Valerianus quartum, & Gallienus tertium inierunt Conſulatum, & quidem juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam, ad Quinquennalia ſcilicet exhibenda. Valerianus Auguſtei & Gallienus Cæſarei imperii. Quo ex Conſulatu, Quinquennalibuſve intelligimus, Valerianum & Gallienum anno CCLIII. imperandi initium feciſſe, & hoc anno perſecutionem excitatam eſſe. In Diſſert. Hypatica parte II. cap. 11. num. XI. retuli Nummum Gallieni Trib. Pot. V. & Conſulatu III. notatum, cum hac epigraphe in poſtica, *Secur. tempo. m.* 5. Verum per errorem; ſunt enim partes duorum diverſorum Nummorum, non vero unius. Perſecutionem vero hoc anno cœpiſſe certum eſſe debet.

A num.

NOTÆ [1] COſſ. *P. Licinius Valerianus Aug. IV. & P. Licinius Gallienus Aug. III.* Nummi *Gallieni* apud Bandurium tom. I. pag. 174. cum

T R. P. V. C O S. I I I.

Vulgares Faſti: *Valeriano IV. & Gallieno III.*

Hoc anno Conſules ſuffecti feruntur ex *Kal. Jul. M. Ulpius Crinitus II. & L. Domitius Aurelianus*. Epiſtola Valeriani ad Aurelianum apud Vopiſcum in Aureliano, cap. XI. *Neque enim minor eſt, in cujus locum ſidemque te legi Conſulatum eum eodem Ulpio Crinito in annum ſequentem a die XI. Kalend. Juniarum, in locum Gallieni & Valeriani, ſperare te convenit ſumptu publico.*

II. *Tempus Martyrii Stephani Papæ.* Hoc ipſo anno, quarto Nonas Auguſti, Stephanus Papa martyrio coronatur, cum ſediſſet annos tres, menſes tres, & dies vigintiduos. Cum autem ſciamus de annis Stephani, quibus ſedit, diverſas eſſe ſententias, tamen tum ex Conſulibus in libro de Romanis Pontificibus poſitis, tum ex Actis ipſius martyrii emendatioribus, quæ iiſdem Conſulibus conſignantur, repetito ſedis ejus exordio, dicto temporis ſpatio eum ſediſſe oportuit. Perveniſſe quidem uſque ad Conſulatum Valeriani quartum, & Gallieni tertium, alias ſecundum, tam citatus liber de Romanis Pontificibus, quam dicta martyrii Acta manifeſte teſtantur, licet perperam in iiſdem Actis poſitus habeatur Valeriani tertius annus, & Gallieni ſecundus. Cæterum in codicem mendum irrepſiſſe, ex eo aperte convincitur, quod, cum ipſum paſſum eſſe anno ſequenti a Conſulatu Maximi & Glabrionis (quo recenſiti ſuperius in iiſdem Actis Martyres paſſi leguntur, quibus & dies ipſorum martyrii notatus habetur) certo certius cognoſcatur, ipſum cum ſociis hoc anno dicta die martyrium ſubiiſſe neceſſe eſt affirmare. Quo modo autem ingraveſcente

Ann. Eccl. Tom. III.

Romæ adverſus Chriſtianos perſecutione, Valerianus & Gallienus omne ſtudium adhibuerint ut Stephanum Papam e medio tollerent, Acta martyrii ejus his verbis ſignificant:

Poſt multos dies Valerianus & Gallienus, ut Stephanus ac Romanæ Eccleſiæ clerici inquirerentur, pœniſque afficerentur, III. Inquiritur Stephanus Papa. *propoſito edicto juſſerunt. Tunc accidit ut duodecim ex Clero Romano tenerentur, nempe Bonus, Fauſtus, Maurus, Primitivus, Calumnioſus, Joannes, Exuperantius, Cyrillus, Theodorus, Baſilius, Caſtulus, & Honoratus, qui abſque audientia ſtatim capitibus truncari jubentur; decollatique ſunt via Latina juxta Formam aquæductus; quorum corpora collegit Tertullinus, & poſuit juxta corpora Jovini & Baſilei, via Latina, Kalendis Auguſti. Hoc audiens Stephanus, vocat ad ſe Tertullinum, ac de regno Dei & vita æterna eum erudiens baptizavit, & in albis poſitum presbytero conſignavit; cui inter cætera ſancta monita præcipue illi mandavit ut ſancta martyrum corpora requireret. Qui poſt biduum a baptiſmo ſuo ductus eſt ad Valerianum, juſſuſque eſt ut Olympii facultates proderet. Cui Tertul-*

li-

PAGIUS II. *Martyrium S. Stephani Papæ.* [1] A num. II. ad VII. Sancti *Stephani* Papæ obitus accurate hoc anno a Baronio conſignatus. Recte enim in libro Pontificali ſediſſe dicitur *uſque Valeriano IV. & Gallieno III.* Obiit ſecundo die menſis Auguſti. In Indiculo quippe *Depoſitionis* Epiſcoporum apud Bucherium legitur: *Quarto Nonas Auguſti Stephani in Calliſti.* In Chronico quidem auctiori veterum Pontificum dicitur: *Sepultus in Cœmeterio Calliſti Via Appia, III. Nonas Auguſti. Ceſſavit Epiſcopatus dies viginti duos*, quia ſcilicet Auctor illius Chronici diem, quo ſepulturæ *Stephanus* mandatus, non vero quo ad Deum migravit, notat. *Sixtus* die viceſimo quarto Auguſti, aut circiter, in ejus locum ſubrogatus. *Stephano* duæ adſcribuntur Decretales, quæ Viris doctis adulterinæ habentur. Prima eſt ad Hilarium Epiſcopum, & incipit cum verbis Leonis primi epiſtola XLVI. juxta veterem ordinem: *Quamquam ſperem, dilectionem tuam ad omne opus bonum*, &c. in eaque habentur plura teſtimonia ex Codice Theodoſiano, aliiſque deſumta. Secunda eſt ad univerſos Epiſcopos, incipitque cum verbis Leonis I. epiſtola XL. juxta veterem ordinem; meminit *Patriarcharum*, quod nomen Stephani tempore nondum uſurpatum, refertque loca ex epiſtolis XXV. & XXVI. Bonifacii, & aliorum.

III. *Macrianus auctor perſecutionis.* Baronius anno elapſo ſcribit, auctorem, qui Valerianum impulit, ut adverſus Chriſtianos perſecutionem excitaret, fuiſſe Magum Ægyptium, & eum ipſum, qui perſecutionem illam, quæ Decianam prævertit Alexandriæ movit. Verum ſtylus Dionyſii Alexandrini tam illic, quam hic rhetoricus, recteque a Valeſio & Pearſonio intellectus. Baron. an. 257. num. VIII. Sic loquitur Dionyſius de Valeriano in Epiſtola ad Hermammonem, apud Euſebium: ἀποσκευάσασθαι δὲ παρέπεισεν αὐτὸν ὁ διδάσκαλος, καὶ τῶν ἀπ' Αἰγύπτου μάγων ἀρχισυνάγωγος, id eſt: *Magiſter autem & Magorum, qui ex Ægypto erant, archiſynagogus, Valeriano perſuaſit, ut Chriſtianos deſereret atque rejiceret.* Magiſter ille, neque Magus, neque Ægyptius fuiſſe dicitur, ſed Magorum ex Ægypto archiſynagogus, hoc eſt, maximus patronus, utpote qui illis frequenter & familiariter uſus eſt, & auctoritate ſua, qua pollebat apud Imperatorem maxima, protexit. Erat autem iſte non alius, quam notiſſimus ille *Maerianus*, eo nomine ab ipſo Dionyſio ſtatim indigitatus; qui a Magis admonitus, fore ſe aliquando Imperatorem, & novarum rerum exinde cupidus, hanc illis gratiam rependit, ut Chriſtianis, qui illorum malis artibus maxime adverſati ſunt, Valerianum infenſum reddiderit. Hoc volunt illa verba Dionyſii: Καλὰ γοῦν αὐτὸς Μακριανὸς τῆς ἐλπιζομένης βασιλείας προσήνεγκε χαριστήρια, id eſt: *Egregiam vero gratiam ob ſperatum Imperium & præclara munera Macrianus eis obtulit.* Et paulo poſt: ὁ μὲν γὰρ Οὐαλεριανὸς εἰς ταῦτα ὑπὸ τούτου προαχθεὶς, εἰς ὕβρεις καὶ ὀνειδισμοὺς ἐκδοθεὶς, id eſt: *Etenim Valerianus ad hujuſmodi facinora ab hoc homine* (Macriano nempe) *impulſus, contumeliis & opprobriis expoſitus fuit,* ſe-

NOTÆ [1] PLerique alii aſſentiuntur, hoc anno *Stephani* martyrium contigiſſe, ii præſertim, qui Concilium Carthaginenſe III. de iis, qui de hæreſi ad Eccleſiam veniunt, quod Epiſtolam Stephani ad Cyprianum proxime excepit, habitum volunt A. D. 256. hinc recte in lib. Pontificali adnotari, *Stephanum* paſſum *Valeriano IV. & Gallieno III. Coſſ.* nempe A. D. 257. qua quidem ratione recte componuntur *quatuor* Pontificatus *anni*, qui ei in Bucheriano catalogo tribuuntur.

lianus: Si facultates domini mei cupis, æternam vitam conſequi poteris, quas ille pro Chriſto moriens in æterna vita ſuſcepit. Cui Valerianus: Ergo, inquit, facultates domini tui vitam præſtant? Reſpondit Tertullianus: Regnum perenne eſt Chriſti Domini noſtri, qui habet poteſtatem mortis & vitæ. Valerianus ad ſuos converſus ait: Videtur hic effectus inſanus. Juſſitque illum fuſtibus cædi, & latera ejus facibus inflammari. Poſt hæc traditur Sapricio Judici, qui tribunal ſibi parari fecit in loco qui dicitur Mamertini; inde poſt multa ac varia tormenta ductus eſt, & via Latina, ſecundo ab Urbe lapide, decollatus Kalendis Auguſti. Ejus reliquias beatus Stephanus Papa collegit, ac in crypta arenaria ſepelivit.

IV. Stephani Papæ Martyrium.

*Sequenti die Valerianus miſit milites, qui tenerent beatum Stephanum, & eos qui cum eo erant clericos; ductique ſunt ad Valerianum: qui Stephanum tantum ad ſe perduci juſſit, ac dixit: Tu es qui Rempublicam conaris evertere, & ſuaſionibus tuis populum a deorum cultu recedere ſuades? Ad quem Stephanus: Ego quidem Rempublicam non everto; ſed populum moneo atque hortor, ut relictis dæmoniis, quæ in idolis coli ſolent, Deum verum agnoſcant, & quem miſit Jeſum Chriſtum. Tunc juſſit Valerianus eum duci ad templum Martis, ibique ſententiam ex tabella recitari. Tunc beatus Stephanus ductus extra Urbem via Appia, cum perveniſſet ad Martis templum, elevatis in cælum oculis dixit: Domine Deus Pater, qui, deſtruxiſti turrim confuſionis in Babylone, deſtrue locum hunc, in quo diabolus ſuperſtitione decipit populos. Tunc facto tonitruo una cum fulgure & coruſcatione, percuſſoque templo, ex parte corruit; cum milites fugientes reliquerunt Stephanum ſolum; qui una cum ſuis perrexit ad proximum cœmeterium Lucillæ, *, ubi multis exhortatus eſt ſuos ad tolerantiam martyrii. Poſt hæc obtulit ſacrificium Deo omnipotenti. Audiens hæc omnia Valerianus, miſit ad eum capiendum milites; inveneruntque eum ſacrificium Deo offerentem. Qui intrepidus & conſtans perficiens cœpta myſteria, in eodem loco ante altare in ſua decollatus eſt ſede, quarto Nonas Auguſti. Factus eſt ibi planctus maximus Chriſtianorum, quod tanto paſtore eſſent orbati. Sepelierunt corpus ejus cum ipſa ſede ſanguine ejus aſperſa in eadem crypta, in loco qui dicitur Cæmeterium Calliſti.*

* *al. Lucinæ.*

V. De Tarſicio.

*Alia autem die milites invenerunt Tarſicium acoluthum †, Chriſti corporis ſacramenta portantem. Diſcutientibus quid gereret; ille, indignum judicans porcis prodere margaritas, nequaquam voluit detegere ſacroſancta myſteria; qui eum tamdiu fuſtibus & lapidibus mactaverunt, quouſque ſpiritum exhalaret; revolutoque ejus corpore, nihil valuerunt de ſacris myſteriis reperire. Eadem die collegerunt corpus S. Tarſicii, & ſepelierunt eum in cœmeterio Calliſti, via Appia; coadunataque Eccleſia Chriſtianorum, ordinaverunt in locum beati Stephani Sixtum natione Græcum, patria Athenienſem, Epiſcopum, nono Kalendas Septembris, Valeriano * quartum & Gallieno ſecundum Conſulibus; apud nos autem regnante Domino noſtro Jeſu Chriſto, cui eſt gloria & imperium in ſæcula ſæculorum, Amen:* Hucuſque Stephani paſſionis Acta, ex manuſcriptis (ut diximus) exemplaribus reſtituta.

† *Non acoluthis tantum, ſed & laicis olim, perſecutione urgente, conceſſum eſſe acceptam in Eccleſia Euchariſtiam domum ferre, tom. primo plurib. dictum eſt.*

* *al. Valeriano tertium & Gallieno ſecundum.*

VI. Res geſtæ a Stephano.

De eodem S. Stephano hæc præterea leguntur in libro citari ſolito nomine Damaſi de Romanis Pontificibus: *Hic conſtituit, Sacerdotes & Levitas veſtibus ſacratis in uſu quotidiano non uti, & niſi in Eccleſia tantum. Hic fecit ordinationes duas per menſem Decembrem, presbyteros ſex, diaconos quinque, & Epiſcopos per diverſa loca tres.* Ex iis unus fuit Melanius (*a*) Epiſcopus Rotomagenſis, ſanctitate celebris. Rurſum ibidem de Stephano: *Sepultus eſt in cæmeterio Calliſti, via Appia, quarto Nonas Auguſti; & ceſſavit Epiſcopatus ejus dies vigintiduos:* quando (ut dictum eſt) Sixtus ſucceſſit vigeſimaquarta die menſis Auguſti.

(*a*) *Martyrol. Rom. die 28. Octobr.*

Sixtus Papa.

VII. Ruffina & Secunda Martyres.

Iiſdem quoque Conſulibus ante Stephanum Papam paſſæ Romæ ſunt nobiles virgines duæ, ambæ ſorores, Ruffina atque Secunda, deſponſatæ viris Armentario ac Verino Chriſtianis; ſed cum hi perſecutionis metu receſſiſſent a fide, eædem ambæ a ſponſalibus quoque pactis reſilierunt; quæ ab illis Chriſtianitatis accuſatæ ſunt apud Arceſilaum Comitem Aſſeſſorem; ab eoque delata eſt cauſa ad Junium Donatum Urbis Præfectum. Extant harum glorioſæ confeſſionis atque conſummati martyrii Acta, & quidem fidelia,
quorum

PAGIUS

ſecundum Prophetam; nempe cum a Perſis caperetur. Et vero non tantum hominem diſerte nominavit; ſed & in illo nomine luſit Dionyſius. Nam cum eum Κατολικὸν aliquando fuiſſe, nempe ſummæ rei *Rationalem*, & tamen nihil rationale aut catholicum ſenſiſſe ludens dixiſſet, in eodem genere ſcribendi pergit: *Alienum autem & extorrem ſe a miſericordia Dei fecit, & quam longiſſime a ſua ſe ſalute fugavit, in hoc exprimens veritatem nominis ſui*, quod ſcilicet ἀπὸ τῦ μακρὸν, deductum eſſe voluit. Hic certe *Macrianus*, quo nemo eo tempore ſapientior Ducum habebatur, hic Vir tantus in Republica Romana, non Magus Ægyptius, cum Valerianus periculoſiſſimo tempore optimos Duces quæreret, ei facile perſuaſit, ut Chriſtianos deſereret & ad ſurgentium bellorum impetus quamprimum præpararet.

A num.

quorum meminimus in Notationibus noſtris. Quod ſpectat ad Junium Donatum Præfectum Urbis, videas iiſdem Actis conſentientem eſſe antiquitus ſcriptam ſeriem Præfectorum Urbis, a Cuſpiniano editam, in qua hæc notata habentur: *Valeriano quartum & Gallieno tertium Conſulibus, Junius Donatus Præfectus Urbis fuit.*

VIII. Præfecti plures in Urbe contra Chriſtianos.

Quod ſi interdum Acta martyrum alios nominent Urbis Præfectos diverſos ab illis qui ibi ſcripti ſunt; ea ratione id accidiſſe putamus, quod qui ſub aliis magiſtratibus, nempe ſub iis qui Vicariam gererent Præfecturam, vel a Judicibus Aſſeſſoribus, vel aliis, ut, ſi miles erat, a Tribuno militum, vel cui quæſtio demandata eſſet, paterentur; iidem omnes, quod Romæ judicarentur, ab Urbis Præfecto tradi quæſtionibus, atque damnari dicerentur. Certe quidem non ſub uno Urbis Præfecto, ſed a pluribus, Præfectis itidem nominatis, damnari Romæ martyres, Cyprianus certa (*a*) delatione nunciorum ſuorum ſcripſit ad Succeſſum epiſtolam, qua ait: *Huic perſecutioni quotidie inſiſtuut Præfecti in Urbe.*

(*a*) *Cypr. epiſt.* 82.

IX. Dionyſius Alex. Epiſcopus conſulit Sixtum Papam.

Creato Sixto Rom. Pontifice, Dionyſius Alexandrinus, qui (ut diximus) illorum ſententiæ ſuffragabatur, qui dicerent ab hæretico bapizatos iterum baptizandos; quod a Stephano reprehenſus eſſet; erroris pœnitens, novo emergente caſu, nihil temere auſus eſt ſua ſponte decernere; ſed quid agendum eſſet in re dubia, ſedem Apoſtolicam ex more ſtatuit conſulendam, ſcriptis ad eundem Sixtum litteris. Recitat ex iis fragmentum Euſebius (*b*); ſic dicens: *Quinta item illius de Baptiſmate epiſtola ad Sixtum Epiſcopum Romanum ſcripta eſt, in qua cum multa dixerit contra hæreticos, tale quoddam facinus ſuo tempore geſtum exponit: Revera frater, quoniam ejuſmodi quædam cauſa ad me delata eſt, in qua veritus ne per errorem labar, conſilium quæro, tuamque vehementer expoſco ſententiam.*

(*b*) *Euſeb. l.* 7. *c.*8.

X. Dionyſii epiſtola ad Sixtum Pap.

Frater quidam ex noſtro conventu communioneque fidelis judicatus, ætate admodum provectus, & priuſquam ego jam creatus eram Epiſcopus, & (ut arbitror) antequam beatus Heraclas in Epiſcopatus gradu collocatus fuerat, conventus communionisque particeps factus, cum forte baptiſmo eorum, qui nuper apud nos baptizarentur, adeſſet, & rogata reſponſaque audiret; venit ad me lugens, & graviter ſuam vicem deplorans, ſe ad pedes meos abjicit, & ex animo confitetur, & ſancte dejerat, baptiſma quo erat apud hæreticos tinctus, non hujus generis eſſe; illud namque plenum eſſe impietatis, plenumque blaſphemiæ, neque ullam omnino cum iſto noſtro habere ſimilitudinem; affirmatque animam ſuam propterea acerbis dolorum ſtimulis compunctam; & quoniam nefario ac profano cum verborum tum factorum ſcelere pollutus erat, nec libere ſuos oculos ad Deum poſſet elevare; & propterea obteſtatus eſt, ut hac puriſſima lavacri purgatione, vera ſuſceptione in Eccleſiam, & divina in eo lavacro oblata gratia potiretur.

Quod plane ego non audebam præſtare, ſed diuturnam illam communionem, qua fuerat cum Fidelibus ſociatus, ſatis habere virium ad ejus animum purgandum, affirmabam. Nam qui gratiarum actiones audiviſſet, qui Amen una pronunciaſſet, qui adſtitiſſet menſæ, qui manus ad ſanctum illud alimentum capeſſendum porrexiſſet, qui illud recepiſſet, qui tam longo tempore fuiſſet corporis & ſanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti particeps, ejus baptiſma non audebam de integro renovare, ſed bono animo eſſe jubebam, & ſolida ac conſtanti fide, conſcientiaque pura, ſinceraque ad ſanctorum myſteriorum perceptionem accedere. Iſte tamen lamentis & mærore ſe conficere non deſtitit; ad menſam accedere præ metu exhorruit; & vix oratus, precibus intereſſe ſuſtinuit: Hucuſque ex epiſtola Dionyſii ad Sixtum, qua conſuluit quid de eo agendum foret. XI.

XII. Dionyſius cautior redditus.

Quid Sixtus reſponderit, non apparet. Sed ex præpoſita rogatione facile poteſt intelligi; nimirum quod cum hic baptizatus ſit ab hæreticis longe diverſa forma ac ſoleret in Eccleſia Catholica baptiſmum confici, nullum plane ac prorſus irritum eſſe ejuſmodi collatum baptiſmum, certum eſt Sixtum Epiſcopum reſpondiſſe. Et ſi quem conſtaret vere atque legitime baptizatum eſſe, illum in Eccleſia Catholica debere recipi. Videas plane ex iis Dionyſium (quod dictum eſt) quod eamdem cum Cypriano, & aliis ſententiam propugnaſſet, tamen ab ea cum receſſiſſet, ne baptizando illum qui jure baptizandus erat, videri poſſet priori ſententiæ inhæreſcere, magna cautela adhibita, in caſu licet admodum perſpicuo nihil

PAGIUS IV. *Dionyſius in exilio varias ſcribit epiſtolas.*

A num. IX. ad XIX. Dionyſius Alexandrinus Epiſcopus Alexandria per Æmilianum Præfectum pulſus, & in *Cephro* conſtitutus ad *Sixtum* ſecundam ſuam de Baptiſmo ſcribit epiſtolam: primam enim ad *Stephanum* miſerat. Scribit etiam ad *Philemonem* Romæ Presbyterum quartam; eodemque tempore utramque, quo ſcripſit ad Sixtum ſecundam, ut patet ex literis ad Sixtum datis lib.7. cap.7. Scripſerat quidem ante ad *Philemonem* & *Dionyſium* Romanum, ſed breviter, dum illi *Stephano* adhærebant; unde illæ epiſtolæ non extant: nunc autem copioſius ſub Sixto ſcripſit. Baronius epiſtolam ad *Philemonem*, cujus pars inſignis extat cum altera ad Dionyſium Presbyterum, tradit exaratam & miſſam eſſe ſub Pontificatu Stephani; ſed contra mentem ipſius Dionyſii Alexandrini, qui breviter tantum ad *Philemonem* ſe ſcripſiſſe ſub Ste-

nihil pro arbitrio agere, ſed Sixtum Papam conſulere voluiſſe; ut ex his poſſit intelligi, tum Dionyſium, tum cæteros in Stephani ſententiam pedibus iviſſe. Nam ſi hactenus priori adverſariæ opinioni ſtuduiſſet; nihil eſt cur ſedem Apoſtolicam, in re præſertim adeo perſpicua, ſtatueret conſulendam.

XIII. Scripta Dionyſii. Rurſum de Dionyſio ibi ſubdit Euſebius: *Extat præterea alia hujus de Baptiſmate epiſtola, ipſiuſque Eccleſiæ perſonæ, cui præfuit, Sixto & Eccleſiæ Romanæ dicata, in qua multis argumentis & prolixo ſermone de quæſtione propoſita diſputat. Alia porro ejus epiſtola eſt poſt has conſcripta ad Dionyſium Romanum, quæ de Luciano inſcribitur*: Hucuſque Euſebius; qui & ſuperius meminit ejuſdem ad Sixtum epiſtolæ ſcriptæ de Baptiſmo, cum, jam Pontifex creatus eſſet; qua (inquit) tum Stephani, tum reliquorum ſimul Epiſcoporum ſententiam ac judicium explanat, in qua meminit epiſtolarum, quæ ea de re ad Dionyſium & Philemonem Romanæ Eccleſiæ præsbyteros tempore Stephani datæ ſunt. Porro ex epiſtola ad Philemonem hæc idem Euſebius recitat (a):

(a) Euſeb. l.7. c.8.

XIV. De legendis hæreticorum libris. *Idem Dionyſius in tertia epiſtola de Baptiſmate, quam ſcribit ad Philemonem preſbyterum Romanum, iſta tradit: Equidem tametſi hæreticorum libros & traditiones perlegebam, & meum ipſius animum ad tempus ſceleſtiſſimis eorum opinionibus quodammodo inquinare videbar; hoc tamen ab illis capiebam commodi, ut non modo eos interiori animi mei cogitatione condemnarem ac refellerem, ſed multo vehementius in poſterum deteſtarer. Ac cum quidam ex numero presbyterorum me vetaret, deterreretque a legendo, ne turpi pravitatis & perverſæ eorum doctrinæ cœno contaminarer (meam enim mentem errorum labe pollui aſſeruit) cumque vera meo quidem judicio diceret; viſio quædam cælitus ad me dimiſſa me confirmavit, & vox ad aures allapſa manifeſto præcepit in hunc modum: Omnes libros, quos ſumis in manus, evolve ſedulo; nam ſatis habes virium & firmitatis ad quæque tum convincenda, tum explorandà; atque hæc cauſa erat, cur ab initio ad fidem Chriſti vocatus fueris. Viſionem, utpote rite conſentientem voci Apoſtolicæ, ſic ad potentiores dicenti: Sitis diligentes animadverſores, & veluti trapezitæ, qui argentum probant; lubens equidem approbavi*: Hæc de epiſtola Dionyſii ad Philemonem, tempore (ut dictum eſt) Stephani Papæ ſcripta.

XV. De Trapezitis ſententia. Verum quod ſpectat ad ſententiam illam de trapezitis argentum probantibus: non ſic dicit Apoſtolicam vocem, quaſi ab aliquo Apoſtolorum primum dictam, ſed potius ex verbis Domini recitatam; a Domino enim id dictum fuiſſe, Origenes (b) in primis teſtatur, cum agit de Gazophylacio, dicens: *Gazophylacium locus cum ſit numiſmatum, quæ offeruntur ad honorem Dei, & ad diſpenſationem requiei pauperum; quid aliud ſunt numiſmata, quam divini ſermones, imaginem magni Regis impreſſam habentes? qui conſiderantur a menſatis probatis, gnaris dividendi probata ab improbatis, quæ mentiuntur ſe eſſe probata, & ſervantibus illud Jeſu mandatum: Eſtote boni trapezitæ; & Pauli (c) doctrinam, dicentis: Omnia probantes, quod bonum eſt tenete.*

(b) Orig. in Joan. tom. 19.

(c) 1. Theſſal. 5.

XVI. Quorum hæreticorum ratum eſſet baptiſma. Sed ad Dionyſium de quæſtione propoſita revertamur. Conſtat ipſum penitus ſecutum eſſe eam (ut par erat) ex reſcripto, puto, Sixti Papæ ſententiam; ut qui ab hæreticis non eadem forma, qua ſoleret Eccleſia, baptizatus eſſet; rediens ad Eccleſiam Catholicam, ſecundum legitimum Eccleſiæ ritum baptizari deberet, quod nullum prorſus ab illis fuiſſet collatum diverſa forma baptiſmum. Quamobrem cum alios complures hæreticos, tum Cataphrygas, Pepuzenos cognominatos, quod viderentur ſecundum formam ab Eccleſia præſtitam baptizari, ad Eccleſiam redeuntes non eſſe rebaptizandos affirmabat. Sed quod ad Pepuzenos ſpectat, ab eo ſancti Patres diſcreparunt; quippe qui licet ſcirent Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum ab illis in collatione baptiſmatis nominari; tamen, quod per Spiritum ſanctum illi Montanum intelligerent, nullum plane eſſe collatum a Pepuzenis baptiſmum, in ſacroſancta Nicæna (d) Synodo definierunt, nempe cum Paulianiſtas, tum Cataphrygas ad Eccleſiam confugientes eſſe rebaptizandos, quod etiam in Synodo (e) Laodicenſi reperitur fuiſſe decretum. Sed & S. Baſilius (f) in epiſtola canonica ad Amphilochium de eadem re Dionyſium erroris arguit, dicens: *Pepuzenorum autem baptiſmus nullam habere rationem videtur; & miratus ſum quomodo hoc Dionyſium, qui fuit canonicus, prætererit*: Et inferius: *Pepuzeni ergo ſunt aperte hæretici; in ſanctum enim Spiritum blaſphemarunt, Montano & Priſcillæ Paracleti appellationem nefarie & impudenter attribuentes*. Et paulo poſt: *Quare etiam ſi hoc magnum Dionyſium præterit*,

(d) Nic. Conc. c. 19.

(e) Conc. Laodic. c. 8.

(f) Baſil. epiſt. can. ad Amphil. c. 1.

PAGIUS Stephano indicat; cum fuerit hæc epiſtola, ut ex ipſis fragmentis patet, ſane prolixa. Sic enim, cum haud pauca recitaſſet, loquitur Euſebius: *Rurſus autem, cum quæſtionem abunde ventilaſſet, hæc addit*, vel, *ſubdit*; non vero, *concludit in hunc modum*, ut Valeſius perperam interpretatur. Qua de re legendus Pearſonius citatus, qui etiam exiſtimat, ſub hujus anni finem Dionyſium quintam ordine ad *Sixtum* ſcripſiſſe epiſtolam de Baptiſmo, quæ quoad ipſum Sixtum ſecunda erat; quam inverſo ordine Baronius, creato Sixto Romano Pontifice quaſi ſtatim ſcriptam adducit.

tit, *nobis tamen non eſt erroris imitatio*: Hæc Baſilius. At ſatis de his quæ antiquitus de hæreticorum baptiſmate Eccleſia docuit. Quæ autem idem Dionyſius ad Sixtum Papam de ortu hæreſis Sabellianæ ſcribit, dicemus in fine hujus anni. Primum enim de ſemel cœpta Chriſtianorum perſecutione agere inſtituimus. Sed & quod hoc anno, cum a Valeriano adverſus Chriſtianos in provincias datum fuit edictum, paſſus eſt tum ipſe Dionyſius, tum alii plures ex Chriſtianis Alexandrinis, ex ejus epiſtola, quam ſcripſit tunc ad Germanum, ab Euſebio recitata, jam enarremus. At prius de Imperatoriis edictis dicendum.

XVII. Edicto Valeriani quæ prohibita Chriſtianis.

Illud quidem hoc anno a Valeriano primum in orbis Romani provinciis conſtat fuiſſe promulgatum edictum (*a*), ut Chriſtiani compellerentur ſuam religionem deſerere, ne item conventus agerent, vel cœmeteria adirent, ut apud Pontium Proconſularia Acta declarant, in quibus hæc leguntur: *Proconſul dixit; Juſſum eſt* (de Chriſtianis ſcilicet) *ut nulla conciliabula faciant, neque cœmeteria ingrediantur; quod qui facere comprehenſus fuerit, capite plectatur.* Meminit & Dionyſius (*b*) ejuſmodi Valeriani decreti in nuper citata epiſtola. Quod enim (ut ex Actis martyrum, qui Romæ ſunt paſſi, ſuperius recitatis apparet) ex conventibus Chriſtianorum, qui edebantur in cœmeteriis, magna fieret ex Gentilibus acceſſio ad Chriſtianam religionem, quorum occaſione Romæ (ut dictum eſt) perſecutio cœpta eſt; permotus videtur fuiſſe Valerianus, ut primum omnium ſuo edicto, conventus fieri, & cœmeteria adiri prohiberet.

(*a*) Pont. in Act. paſſ. ſanct. Cyprian.

(*b*) Apud Euſeb. l. 7. c. 10.

XVIII. Scriptæ litteræ de perſecutione fidelium.

Verum non tantum ejuſmodi ſatis illi fuit promulgaſſe edictum; ſed & ab eo litteræ privatæ dabantur ad Præſides, quibus Chriſtianos ad Chriſtum negandum ut compellerent, & renuentibus Præſulibus exilium decerni jubebatur; ut ſic illis longius amandatis, nulla reliquis Chriſtianis conventus agendi daretur facultas; quod de Cypriano factum eſſe, atque Dionyſio Epiſcopo Alexandrino, proxime dicturi ſumus. Sed prius de Dionyſio, de quo alia occaſione opportuna ſemel eſt oratio inſtituta, dicendum. Adminiſtrabat hoc tempore Auguſtalem Præfecturam Ægypti Æmilianus, cujus prolixa mentio habetur apud Trebellium (*c*) Pollionem; hic ille qui adverſus Gallienum in Ægypto poſtea acclamatus eſt Imperator, de quo ſuo loco dicturi ſumus. Quæ igitur Dionyſius ab eodem Æmiliano ſit paſſus, ipſemet in dicta ad Germanum epiſtola narrat. Sed hæc primum Euſebius.

(*c*) Treb. Pol. de 30. Tyran. c. 10.

XIX. Dionyſii Epiſcop. Alex. confeſſio.

De perſecutione autem, quæ vehementiſſime, regnante Valeriano, exardeſcebat; quas & afflictationes, & incommoda idem Dionyſius cum aliis propter verum cultum Dei univerſarum rerum opificis ſubierit; verba ejus, quibus in Germanum, ſuæ ætatis Epiſcopum, qui illius famam maledictis lædere tentaſſet, invehitur, ſatis perſpicue declarant, quæ ita ſe habent: *Videbor equidem nonnullis fortaſſe, dum admirabilem Dei providentiam erga nos oſtentatam cogor neceſſario explicare, in magnam amentiam inſcitiamque eſſe prolapſus. Verum quoniam ſecretum Regis occultare* (*inquit Scriptura d*) *præclarum, & Dei opera prædicare, cum primis eximium eſt; ego cum Germano manus conſerere aggrediar. Veni ad Æmilanum non quidem ſolus, ſed me comitati ſunt compresbyter meus Maximus, & diaconi Fauſtus, Euſebius, & Cheremon; & quidam e fratribus, qui Roma ad nos venerant, nobiſcum una profectus eſt.*

(*d*) Tob. 12.

XX. Dionyſius relegari jubetur.

Æmilianus autem non dixit mihi conceptis verbis, Ne conventus agas; hoc enim illi fuiſſet fere ſupervacaneum, & in eo, quod ille moliebatur, poſtremas ſane tuliſſet; præſertim cum ad id, quod caput eſt noſtræ religionis, omnem ſuam curam & cogitationem convertiſſet. Nam non de hoc, nimirum ne conventus agerem, ab eo ſermo erat inſtitutus; ſed de eo, ne me ipſum deinceps Chriſtianum eſſe profiterer. Atque ab hoc quidem, me deſiſtere mandavit, ratus id quidem, ſi ego fidem commutarem, alios eamdem mecum ſententiam ſecuturos. Non abſurde quidem, neque circuitione ulla uſus reſpondi (*e*), *Deo obtemperandum magis, quam hominibus. Quin palam etiam conteſtatus ſum, me illum, qui ſolus Deus eſt, & nullum alium venerari; neque ſententiam velle mutare, neque aliquando deſiſtere eſſe Chriſtianum. Deinceps juſſit ut in pagum nomine Cephron, prope locum quemdam deſertum ſitum, recta abſcederemus. Verum verba quæ ab utriſque ultro citroque habita ſunt, uti fuerunt a quibuſdam in commentarios relata, accipitote, &c.* Ex iis quæ Dionyſius de ſingulis verbis exceptis a Notario tradit, de cæteris quoque ſanctorum martyrum rebus geſtis fidem aſtruere poſſumus, cum in illis interrogationes ſingulas, ac reſponſiones verbis ſingulis expreſſis legimus. At quænam fuerint ea, quæ relata dicit in commentarios, ſic proſequitur:

(*e*) Act. 5.

XXI. Secunda quæſtio de Dionyſio.

Dionyſio & Fauſto & Maximo & Marcello & Chæremone in Concilium introductis, Æmilianus, qui Præfecturam gerebat, ſic locutus eſt: Vobiſcum jam coram abſque ſcripto lubet diſſerere de Imperatorum dominorum noſtrorum humanitate atque clementia, quam erga vos declarant. Nam ſalutis veſtræ ac vitæ poteſtatem vobis fecerunt; modo ad id, quod eſt ſecundum naturam, velitis voſmetipſos convertere; & deos, qui illorum regnum ſervant incolume, ſancte adorare; eorum autem

tem penitus oblivíſci deorum, qui naturæ repugnare videantur. Quid igitur ad iſta reſpondetis? neque enim vos ingratos fore arbitror, cum tanta benignitas ab illis ſit vobis oſtentata; quandoquidem ad res meliores vos amice & benevole cohortantur. Dionyſius reſpondit. Non omnes colunt omnes deos, ſed ſinguli ſingulos pro arbitratu. Nos proinde unum Deum, rerum omnium fabricatorem, qui Valeriano & Gallieno Cæſaribus Auguſtis, viris ſanctiſſimis, Imperium largitus eſt, & colimus, & veneramur; Huic etiam ſine intermiſſione pro eorum regno, ut ſtabile & firmum maneat preces adhibemus: Hæc ipſe.

XXII. Cur ſanctiſſimi dicti Imperatores.

At ne mireris, cum audis Dionyſium, ſacrilegos Imperatores, dicere viros ſanctiſſimos; non enim eo ſenſu, quo nunc uſurpatur, vox illa dici conſuevit. Utitur Dionyſius ſolitis tribui tunc temporis Imperatoribus titulis; quod conſtat tum ex pleriſque Ethnicorum ſcriptorum locis, tum ex inſcriptione Veronenſi, ubi inter alia hæc (*a*) de eodem Gallieno: JUBENTE SANCTISSIMO GALLIENO AUG. Porro ſic ex conſuetis titulis Dionyſius dicit Imperatores illos, Sanctiſſimos quo & Paulus Apoſtolus ſceleſtiſſimum hominem Felicem alloquens (*b*), ait, *Optime Felix*. Cum alioqui ex proprietate quoque vocis, Imperatores, licet nefandiſſimos, tamen ſanctiſſimos appellare potuiſſet; nam Cicero ait (*c*): *Quare ſuo jure noſter ille Ennius ſanctos appellat poetas, quod quaſi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis eſſe videantur.* Si igitur quod a Deo datum creditur, ſanctum dicitur; cum conſtet ex Chriſtianæ legis præſcripto, Principes etiam malos a Deo dari in ultionem peccatorum, ſecundum illud (*d*): *Dabo vobis Regem in furore meo*: Et (*e*) *Qui regnare facit hominem hypocritam*: hac quidem ratione utique potuit illos nominaſſe ſanctiſſimos. Quod ſi impii ſic dicti ſunt; quomodo non etiam hac ſaltem ex parte quique Epiſcopi, quamtumlibet moribus depravati, ſanctiſſimi jure dicendi? Sed Acta ipſa jam proſequamur:

(*a*) *Inſcript. antiq. edit. Plant. p.* 145.
(*b*) *Act.* 24.
(*c*) *Cicer. pro Archia Poeta.*
(*d*) *Oſea.* 13.
(*e*) *Job.* 27.

XXIII. Sententia relegationis.

Tunc Præfectus Æmilianus: Qui vos, inquit, prohibet, quo minus hunc, ſi Deus ſit, cum aliis diis qui ſunt ſecundum naturam, cultu & reverentia obſervetis? Vobis enim præceptum eſt, ut deos adoretis, quos omnes norunt. Ad quæ Dionyſius: Nos (inquit) nullum præter unum Deum honore & obſervantia proſequimur. Æmilianus Præfectus iterum: Video, inquit; vos non modo ingratos eſſe, ſed ſingularis Auguſtorum manſuetudinis prope immemores. Quapropter in hac civitate non liberum erit vobis verſari; ſed eritis in partes Libyæ relegati, in locum videlicet qui Cephron nuncupatur, quem ex Auguſtorum noſtrorum juſſu vobis aſſignavi. Neque uſquam omnino vel vobis, vel aliis quibuſque poteſtas erit aut celebrandi conventus, aut in ea quæ cœmeteria appellantur ingrediendi. Quod ſi quis veſtrum in eum locum, ad quem vos ire præceperim, minime proficiſcatur, aut in aliquo reperiatur conventu; ſuo ipſius capiti creabit periculum: non deerit namque accurata ad vos obſervandos induſtria. Abite igitur quo juſſi eſtis.

XXIV. Multi ſecuti Dionyſium exulantem.

Sic Æmilianus me etiam morbo laborantem abire compulit, & ne ad unum quidem diem meam profectionem differre voluit. Quodnam ergo mihi ſuperat otium, vel ad conventus agendos, vel ſecus? Deinde addit: Attamen nos juvante Deo, non a conventu palam inter nos celebrando abſtinuimus; quin ipſe quidem quoſdam in civitate fratres, perinde ac ſi ſimul cum illis verſatus fuiſſem, ad conventus perſtudioſe agendos impuli. Et quamvis ab illis corpore abeſſem (ut inquit Apoſtolus f) ſpiritu tamen ſemper aderam. Ad Cephron autem non exiguus cœtus nobiſcum una migravit, tum fratrum qui ab urbe nos ſequebantur, tum aliorum qui ex reliqua Ægypto convenerant. Atque ibi Deus quaſi januam ad verbum ſuum prædicandum nobis patefecit. Ac primum quamquam perſecutione eramus divexati, & lapidibus obruti poſtea; tamen non parva Gentium multitudo, idolis relictis, ad Deum colendum ſe convertebat. Nam tunc primum verbum Dei, quod numquam antea accepiſſent, ſed per nos inter eos diſſeminatum fuit, & Deus, perinde atque hujus rei cauſa ſolum illo nos deduxiſſet, eo completo miniſterio, iterum inde abduxit. Quippe Æmilianus (ut videbatur) habuit in animo nos in aſperiora interioraque Lybiæ ac magis deſerta loca transferre. Omnino enim in Mareotidem commigrare mandavit, & ſingulis noſtrum per varias regiones pagos præſcripſit ſingulos; me autem proprius ad regiam viam, ut primus prehenderer, collocavit; ſic enim res ab illo diſpenſata, ſicque comparata fuit, ut, quando viſum foret nos comprehendere, omneſque facile occupare poſſet.

(*f*) 1. *Cor.* 5.

XXV. Dionyſius de agendis conventibus ſolicitus.

Ego autem cum in Cephron abire juſſus eſſem, tametſi locum, ubi eſſet ſitus, ignorabam, & nomen numquam antea fere audiveram; tamen libenter, & abſque animi perturbatione eo abſceſſi. At ut primum nunciatum erat mihi, ut in Colluthionis agros demigrarem; qui mihi aderant, norunt quo pacto (hoc enim mihi ipſe vitio vertendum puto) animo affectus eſſem. Primum enim rem valde acerbe tuli admodumque ſuccenſui; nam quamvis loca illius regionis magis mihi cognita eſſent, ac magis familiaria, quam Cephron; tamen ipſum Colluthionem deſertum a fratribus, deſertum a probis viris eſſe dicebam; & non ſolum moleſtiis a crebro viatorum tranſitu exhibitis, ſed peri-

periculoſis etiam latronum incurſionibus objectum. Cæterum cum mihi fratres ſignificaſſent, Colluthionem non tam longe ab Alexandria diſtare; & licet Cephron magnam fratrum ſocietatem ex Ægypto profectorum nobis attuliſſet, adeo ut majores conventus celebrare potuiſſemus; ibi tamen, quia proprius inde aberat Alexandria, crebrius hominum ſummo amore, familiaritate, & amicitia nobiſcum conjunctorum aſpectu re vera frui licere; permagnam animi cepi conſolationem. Ad nos enim velle accedere, noſtroſque animos recreare, & ita tamquam in ſuburbiis paulo remotioribus nos aliquoties conventus agere poſſe dixerunt; ac ſic plane contigit. Poſt iſta de aliis rebus quæ ſibi acciderant, ſic ſcribit:

XXVI. Germanus confeſſor. At multis fidei confeſſionibus gloriatur Germanus, ac multa mala contra ſe patrata habet dicere ille quidem. Sed quot, quæſo, judicum ſententias contra nos pronunciatas poteſt enumerare? quot publicationes, proſcriptioneſque bonorum, quot fortunarum direptiones, quot abdicationes dignitatum, quantas inanis, & popularis gloriæ contemptiones, quantas laudum a Præfectis & Senatoribus nobis tributarum deſpicationes? quantum minarum nobis objectarum, adverſarum vociferationum, periculorum, perſecutionum, exilii, anguſtiæ, & variæ cujuſque modi afflictionis tolerantiam; ut illa quæ ſub Decio & Sabino, & quæ hactenus ſub Æmiliano mihi obtigerunt? Ubi Germanus comparuit? quis ſermo de eo pervagatus? Verum magnam iſtam inſcitiam, in quam ob Germanum modo prolapſus ſum, miſſam facio. Quocirca rerum ſingularum explicationem fratribus, qui eas tenent, ſingillatim proſequendam permitto. Idem etiam in epiſtola ad Domitium & Didymum conſcripta, eorum, qui iſtius perſecutionis procellis agitati fuiſſent, hoc modo mentionem facit:

XXVII. Martyres plures. Chriſtianos autem, qui & permulti ſunt, & nobis minime cogniti, nominatim citare ſupervacaneum arbitror. Sed hoc ſciatis velim, viros & mulieres, juvenes & ſenes, puellas & vetulas, milites & privatos, cujuſque generis, cujuſque ætatis extitiſſe, quorum alii flagris cæſi, alii ignis incendio cremati, alii ferro percuſſi, parta victoria coronas martyrii adepti ſunt. Nonnullis autem longinquum hoc perſecutionis tempus non ſatis fuit, ut Domino viderentur accepti, ipſeque illos ad ſe reciperet; in quorum numero (ut veriſimile eſt) ego ipſe ſum, cui adhuc vita ſuppetit. Ac propterea ipſe qui dicit (a): Tempore accepto audivi te, & in die ſalutis adiuvi te; me ad illud tempus diſtulit, quod mihi idoneum opportunumque fore norit. Quoniam autem de me meiſque ſociis rogatis, & quo loco ſit vita noſtra conſtituta, certiores fieri cupitis; accepiſtis, credo, qua ratione quidam ex Mareotide me, Gajum, Petrum, & Paulum a Centurione, Duce, militibus, & ſervis captivos abductos de improviſo adorti, invitos, & minime ſponte ſequentes vi abſtraxerint, & a militibus avulſos ſecum abripuerint. Jam vero ego cum Gajo & Petro ſoli a cæteris fratribus ſeparati, in deſertum & ſqualentem locum Libyæ concluſi ſumus, tridui iam a Paratonio diſtantes. Quinetiam paulo longius progreſſus dicit:

(a) Iſa. 49.

XXVIII. Sedulum ſtudium Clericor. erga martyres. In urbem clam & ex occulto ingreſſi ſunt alios fratres inviſuri presbyteri quidam, Maximus, Dioſcorus, Demetrius, Lucius. Fauſtinus enim & Aquila, qui hominum ſermone celebriores ſunt, in Ægypto vagi oberrant. Diaconi autem poſt illos, qui peſtis contagione infecti interierunt, relicti, Fauſtus, Euſebius, Chæremon: Euſebium dico, quem ab initio perſecutionis Deus ſua gratia roboraverat, & non modo ad miniſteria confeſſorum, qui carceribus detinebantur, ſummo ſtudio & omni animi contentione explenda, ſed etiam ad lintea, quibus corpora beatorum martyrum jam vita defunctorum involverentur, neglecto vitæ periculo, conficienda præparavit. Præfectus vero nihil adhuc in ſanctos remittit acerbitatis; ſed alios qui ad eum adducuntur, e medio (ut dixi) tollit, quoſdam tormentis dilaniat, nonnullos arcta cuſtodia, & vinculis contabefacit. Et quamquam præcipit, ne quiſquam illos adeat, atque adeo curioſe inquirit, ecquis reperiatur, qui eos velit adire: Deus tamen propenſo fratrum ſtudio, & aſſidua eorum curatione, illos iſtis rerum anguſtiis oppreſſos reficit, ſublevatque: Poſt hæc ibidem (b):

(b) Euſeb. lib. 7. cap. 10.

XXIX. De Euſebio & Maximo creatis Epiſcopis. Intelligendum eſt porro, Euſebium illum, quem paulo ante diaconum nominavit, non multo poſt Eccleſiæ Laodiceæ, quæ eſt in Syria, Epiſcopum creatum fuiſſe: Maximum vero, quem tum presbyterum dixit, mortuo eodem Dionyſio; in miniſterium Eccleſiæ, & fratrum qui ſunt Alexandriæ ſucceſſiſſe; verum Fauſtum, qui eodem tempore cum ipſo Dionyſio ex fidei confeſſione non parum laudis collegerat, ad perſecutionem, quæ nobis viventibus ciebatur, reſervatum, jam plane grandem, & longo multorum dierum decurſu confectum, ſecuri percuſſum, beato martyrio occubuiſſe. Sed de iis, quæ illo tempore Dionyſio acciderunt, hactenus: Hucuſque Euſebius.

XXX. Verba Dionyſii ad Præfectum. Præter hæc autem, quæ ab eo de Dionyſio recitata ſunt, ex aliis Actis hæc apud Adonem (c) adduntur: Denique refertur, inſectantibus ſe perſecutoribus, cum ipſe adſtaret, Judici reſpondiſſe: Quid inſectando laboratis? caput meum, pro quo tantopere fatigamini, avulſum cervicibus ſumite, & donum magnum ad tyrannum, &

(c) Ado die 17. Novemb.

& Imperatorem veſtrum ferte: Hæc ibi, & alia; quæ tamen unde ſint accepta, neſcimus. At de Dionyſio hæc modo ſatis. Quo modo vero Æmilianus Præfectus Auguſtalis de perſecutione in Chriſtianos exercita dignas dederit pœnas, cum, quod a Gallieno rebellaſſet, & ſibi arrogaſſet Imperium, captivus Romam ductus eſt, & in carcere ſtrangulatus; ex Trebellio Pollione, qui rem geſtam enarrat, ſuo loco dicemus.

XXXI. (a) *Euſeb. lib. 7. cap. 11.* Perſecutio Eccleſiæ Cæſarienſis.

Quid autem tunc temporis Cæſareæ Palæſtinæ acciderit, Euſebius (*a*) paucis deſcribit, ſic dicens: *In hac perſecutionis clade, quam regnante Valeriano paſſim manaſſe ſupra demonſtratum eſt, tres viri, ob veram Chriſti confeſſionem inſigniter prædicati, Cæſareæ Palæſtinæ beſtiarum rictibus velut præda objectati, divino & cœleſti martyrio non ſine maxima commendatione decorati fuerunt. Quorum unus Priſcus vocabatur, alter Malchus, tertio nomen erat Alexander. Fertur vero, iſtos ruri degentes, primum ſeipſos tamquam inertes & deſides probris affeciſſe; quod cum temporis opportunitas præmium vitæ æternæ his qui cœleſti ejus deſiderio gliſcebant, diſpertire videretur, ipſi præ negligentia quadam & ſegnitie martyrii coronam non præripuiſſent. Deinde cum inter ſe ita deliberaſſent; abſque mora Cæſaream verſus ire pergunt, ibique extemplo proficiſcuntur ad Judicem; & eum vitæ exitum, qui ſupra demonſtratus eſt, aſſequuntur. Mulierem quamdam præterea, quam Marcionis errore ante lapſam fuiſſe fama loquitur, eadem perſecutionis tempeſtate, in eadem civitate perſimile certaminis genus ſubiiſſe memorant*: Hucuſque Euſebius.

XXXII. Perſecutio in Syria & Cilicia. (b) *Ex Metaph. apud Sur. tom. 1. die 9. Febr.*

Sed & in Syria inter alios martyres, qui ibi paſſi ſunt, celebrior eſt Nicephori fama, cujus martyrium Antiochiæ magna gloria exhibitum; cum in locum Sapricii presbyteri, qui negarat, ſe ſufficiens, deſertoris militis damna reparavit, hoſtemque proſtravit. Extant Acta (*b*) tunc ſcripta, & quidem fideliſſima; agiturque natalis dies ejus martyrii quinto Idus Februarii. Perſpicuum tunc plane, ſed pavendum editum eſt exemplum, quo Fideles omnes admonerentur, fruſtra quæque magna conari hominem Chriſtianum, niſi fraternæ charitatis compage fuerit ſolidatus; cum Sapricius presbyter, vita jam oppignerata martyrio, quod odio flagraret in Nicephorum, ipſum prope ictum vibrante carnifice, Chriſtum negans, idolis ſacrificavit. Quod vero ad Cilices martyres ſpectat; inter alios plures in Cilicia paſſos, Tarſi martyrium conſummarunt Athanaſius Epiſcopus, & Anthuſa nobilis fœmina, & duo ſervi ipſius, undecimo Kalendas Septembris; alii quoque Corinthi, aliiſque Græciæ locis, atque aliis Orientalis Eccleſiæ regionibus, quorum memoria ut plurimum excidit. Sed jam ad ea quæ hoc eodem anno, eadem urgente perſecutione, in Africa contigerunt, quæ & certis ſcriptorum monumentis certiora redduntur, orationem convertamus.

XXXIII. Cypriani exilium.

Quæ enim paſſus eſt Dionyſius in Ægypto, eadem plane paſſus eſt in Africa Cyprianus, ac cæteri ſubinde Epiſcopi, quod una eademque ſententia omnes coegerit exulare; tametſi de cæteris Præſulibus nulla ſit adeo certa ac explorata teſtatio; nihilominus ex iis quæ tum de Dionyſio, tum Cypriano ſunt certa aſſertione litteris commendata, quid de reliquis diverſarum Eccleſiarum Epiſcopis dignum ſit exiſtimare, omnes arbitror intelligere. Primus ergo omnium qui hac perſecutione in Africa vexaretur, fuit S. Cyprianus Epiſcopus, cujus exemplo & reliqui Fideles ſunt ad martyrium ſubeundum incenſi, ut litteræ ad ipſum exulem ſcriptæ (*c*) teſtantur. De Cypriani exilio hoc anno litteris imperato, agente Paterno Proconſule in Africa, tum Pontius diaconus exilii comes ſcripſit; tum etiam Acta ipſa, tunc a Notariis diligenter excepta, fidem in omnibus exploratam faciunt. Extant quidem eadem Acta, a majoribus accepta, & ut fidelia comprobata, ſed duplicis generis; quæ a Pamelio viro impenſe erudito cognita, & emendata, ac poſt libellum Pontii de eadem re ſunt poſita. Quæ autem primo loco ibi edita habentur, ejuſmodi habent præfationem (*d*):

(*c*) *Apud Cypr. epiſt.* 78.

(*d*) *Poſita habentur a Pamelio ante oper. Cypr.*

XXXIV. Acta Cypriani elucidata.

Tempore Valeriani & Gallieni, cum glorioſum nomen Chriſti a Gentilibus exoſum intentione maxima conaretur auferri, & eſſet perſecutio apud Urbem Romam, beatiſſimus Cornelius Pontificatum prædictæ urbis ſummis virtutibus præditus tunc regebat; comprehenſuſque a Præſide, & diuturnis tormentis afflictus, gladio finivit temporalem vitam, percepturus a Deo ſine fine perpetuam: Hæc ibi. Sed quæ de ſede Cornelii ſub Valeriano & Gallieno Imperatoribus, deque martyrio ab eodem ſub eorumdem perſecutione ſuſcepto feruntur, maximam hiſtoricæ veritati inferunt difficultatem. Nam dicentibus Cornelium perveniſſe ad tempora Valeriani & Gallieni, & ſub eorum perſecutione,

PAGIUS V. *S. Cyprianus in exilium mittitur.*

A num. XXXIII. ad XL. Triceſimo Auguſti die, S. Cypriani confeſſio ſecuta eſt, ut referunt ejus Acta: *Imperatore Valeriano quartum, & Gallieno tertium Coſſ. tertio Kalendarum Septembrium*, &c. Hanc autem Cypriani confeſſionem primam omnino fuiſſe in Africa ſub hac Valeriani perſecutione factam, teſtantur literæ a Confeſſoribus reliquis ad ipſum poſtea ſcriptæ, qui habent, cum *primos impetus non timuiſſe*, & *in acie prima* pugnantem ſpiritali gladio diabolum interfeciſſe: unde colligitur, hanc Valeriani perſecutionem in Africa ante menſem Augu- Baron. an. 260. num. XXXIII.

ne, quæ non ante tertium eorum Imperii annum (ut auctore Dionyſio apertiſſime eſt demonſtratum) cœpta eſt, martyrium conſummaſſe, non tantum ſuperiores omnes antiqui pariter refragantur; ſed & ipſa temporum ratio adeo hujuſmodi aſſertioni repugnat, ut id affirmare velle portentum propemodum habeatur. Si enim Cyprianus ipſo perſecutionis exordio miſſus eſt in exilium, ubi anno inſumpto perfecti martyrii coronam accepit, cum antea (ut ipſe teſtatur Cyprianus) Sixtus
(a) Cypr. ep. 82. (a) Romanus Pontifex jam Romæ martyrium ſuſcepiſſet; ſique ea ſententia dicendum eſſet, eodem anno, quo Papa Cornelius, Sixtum etiam martyrium conſummaſſe; ubi quæſo, tempus ſedis Lucii? ubi anni ſedis Stephani, quibus tot tantaque geſta eſſe reperiuntur? & ubinam, rogo, ejus ſucceſſoris Sixti Papæ tempus & locus? Nec eſt quod quis, ut horum ſedis tempora valeat ulterius propagare, differre poſſit in poſteriores annos exilium Cypriani; cum tam Pontii, quam ipſorum ejus paſſionis Actorum teſtimonio compertiſſimum habeatur, ſequenti anno, Baſſo & Fuſco Conſulibus, Cyprianum martyrium ſubiiſſe.

XXXV. Ne igitur lector ex iis errore labatur, admonemus, ea omnia quæ iiſdem Actis continentur uſque ad rogationem Paterni
Acta paſſionis Cypriani additione corrupta. Proconſulis, non eſſe ejuſdem, qui ea ſcripſit, auctoris germana, ſed ab alio ante deſcripta Acta præmiſſa; nec illa ipſa eſſe, quorum Pontius & Auguſtinus meminerunt; ac proinde ſpuria eſſe & illegitima, atque errore enormi plane deformia. Sed & quod certum exploratumque habetur, Cyprianum primum omnium tentum coram Proconſule confeſſum eſſe; in illis tamen Actis trecenti martyres, Maſſa candida dicti, ante Cyprianum paſſi eſſe ponuntur. Cæterum Cyprianum primum omnium iniiſſe certamen, litteræ (b) ad eum ſcriptæ declarant; cum iiſ-
(b) Apud Cypr. ep. 78. & 79. dem in primis dicitur: *Quaſi bonus & verus doctor, quid nos diſcipuli ſecuti apud*
Cyprianus primus Martyr. *Præſidem dicere deberemus, prior apud Acta Proconſulis pronunciaſti, & tuba canens, Dei milites cæleſtibus armis inſtructos ad congreſſionis prœlium excitaſti; & in acie prima pugnans, ſpiritali gladio diabolum interfeciſti*: Et ſequenti epiſtola: *Ante paſſionem a te ſumus ad gloriam provocati, qui prior nobis ducatum ad confeſſionem nominis Chriſti præbuiſti, &c.* Prætermiſſis igitur actis illis ea additione ſic depravatis, illa ſequemur Acta legitima atque germana, quæ ſecundo loco ſunt a Pamelio poſita, die ac Conſulibus conſignata in hæc verba:

XXXVI. Acta legitima paſſionis S. Cypriani. *Imperatore Valeriano quartum & Gallieno tertium Conſulibus, tertio Kalendarum Septembrium Carthagine in Secretario, Paternus Proconſul Cypriano Epiſcopo dixit: Sacratiſſimi Imperatores Valerianus & Gallienus litteras ad me dare dignati ſunt, quibus præceperunt, eos qui Romanam religionem non colunt, debere Romanas cærimonias recognoſcere. Exquiſivi ergo de nomine tuo; quid mihi reſpondes? Cyprianus Epiſcopus dixit: Chriſtianus ſum, & Epiſcopus; nullos alios deos novi, niſi unum verum Deum, qui fecit cælum & terram, mare, & quæ in eis ſunt omnia. Huic Deo nos Chriſtiani deſervimus, hunc deprecamur diebus ac noctibus pro nobis, & pro omnibus hominibus & pro incolumitate ipſorum Imperatorum. Paternus Proconſul dixit: In hac ergo voluntate perſeveras? Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Bona voluntas, quæ Deum novit, immutari non poteſt. Paternus Proconſul dixit: Poteris ergo ſecundum præceptum Valeriani & Gallieni exul ad urbem Curubitanam proficiſci? Cyprianus Epiſcopus dixit: Proficiſcor.*

Paternus Proconſul dixit: Non ſolum XXXVII. Cypriani confeſſio. *de Epiſcopis, verum etiam de presbyteris mihi ſcribere dignati ſunt. Volo ergo ſcire ex te, qui ſint presbyteri qui in hac civitate conſiſtunt. Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Legibus veſtris bene atque utiliter cenſuiſtis delatores non eſſe; itaque detegi & deferri a me non poſſunt; in civitatibus autem ſuis invenientur. Paternus Proconſul dixit: Ego hodie in hoc loco exquiro. Cyprianus dixit: Cum diſciplina prohibeat ne quis ſe ultro offerat, & tuæ quoque cenſuræ hoc diſpliceat; nec offerre ſe ipſi poſſunt; ſed a te exquiſiti invenientur. Paternus Proconſul dixit: A me invenientur. Et adjecit: Præceperunt etiam, ne in aliquibus locis conciliabula fiant, nec cœmeteria ingrediantur. Si quis itaque hoc tam ſalubre præceptum non obſervaverit, capite plectetur. Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Fac quod tibi præceptum eſt. Tunc Paternus Conſul juſſit beatum Cyprianum Epiſcopum in exilium deportari.*

Quæ autem poſt hæc ibi ſequuntur de XXXVIII. Fides actorum Cypr. ejus martyrio, dicemus anno ſequenti, quo perfici contigit. Porro non tantum litteræ (c) Epiſcoporum qui ad metal- (c) Apud Cypr. ep. 78. lum damnati ſunt, ſed & Pontius & Auguſtinus horum Actorum meminerunt. Etenim Auguſtinus ſcribens contra (d) duas (d) Lib. 1. c. 31.

PAGIUS guſtum non cœpiſſe. Locus exilio deſtinatus erat *Curubis*, ut teſtantur Pontius, Acta paſſionis & S. Auguſtinus: erat autem *Curubis* in Zeugitana Provincia ſub juriſdictione Proconſulis poſita. Decimo quarto Septembris ad hunc locum exilio deſtinatum, comitante Pontio Diacono deductus eſt, eodem menſis die, quo poſt anni ſpatium paſſus eſt. Quamobrem, inquit Pearſonius citatus, nihil inter Sixtum & Cyprianum commercii legitur, quod ſententiam de undecim menſibus Pontificatus Sixti maxime confirmat.

epiſtolas Gaudentii, ex eis locum citat his verbis: *His ſacris litteris eruditus beatus Cyprianus in confeſſione ſua dixit: Diſciplinam prohibere, ne quis ſe offerat.* (a) Pontius in Vita S. Cypriani. de eiſdem Actis meminit Pontius (a), cum ait: *Quid ſacerdos Dei, Proconſule interrogante reſponderit, taceam; ſunt Acta quæ referant; & Epiſcopi ad metalla damnati: Prior apud Acta Proconſulis pronunciaſti.*

XXXIX. Cypriani exilii locus. Pervenit Curubium locum exilii Cyprianus decimooctavo Kalendas Octobris, qua ipſa die ſequenti anno (ut colligitur ex Pontio) martyrium ſubiit; quod ſibi prima die divinitus oſtenſum fuit. Erat Curubis oppidum in promontorio Mercurii contra Siciliam ſpectante, a Carthagine ad quinquaginta millia paſſuum diſtans. Amœnum illum fuiſſe locum, haud durum ac difficilem ad habitandum, idem Pontius, qui ab illo aſſumptus eſt comes, teſtatur, cum ait: *Jam nunc, quod ſecundo poſueram loco, cum gratiarum actione repetamus: Proviſum eſſe divinitus etiam pro animo tanti viri apricum & competentem locum, hoſpitium pro voluntate ſecretum, & quicquid apponi eis, ante promiſſum eſt, qui regnum, & juſtitiam* (b) Matth. 6. *(b) Dei quærunt. Atque ut omittam frequentiam viſitantium fratrum, & ipſorum inde civium charitatem, quæ præſentabat omnia, quibus videbatur eſſe fraudatus; admirabilem viſitationem Dei non præteribo, qua Antiſtitem ſuum ſic in exilio eſſe voluit de ſecutura paſſione ſecurum; ut imminentis martyrii pleniore fiducia non exulem tantummodo Curubi, ſed & martyrem poſſideret.*

XL. Viſio Cypriani. *Eo enim die, quo primum in exilii loco manſimus (nam & me inter domeſticos comites dignatio charitatis ejus delegerat exulem voluntarium, quod utinam & in paſſione licuiſſet) Apparuit mihi, inquit, nondum ſomni quiete ſopito, juvenis ultra modum hominis enormis; qui cum quaſi ad prætorium duceret, videbar mihi tribunali ſedentis tum Proconſulis admoveri. Is, ut in me reſpexit, annotare ſtatim cœpit in tabula ſententiam, quam non ſciebam; nihil enim de me ſolita interrogatione quæſierat. Sed enim juvenis, qui a tergo ejus ſtabat, admodum curioſus legit quicquid fuerat annotatum. Et quia id verbis proferre non poterat, nutu declarante monſtravit quid in litteris tabulæ illius haberetur. Manu enim expanſa, & complanata ad ſpathæ modum ictum ſolitæ animadverſionis imitatus, quod volebat intelligi, ad inſtar liquidi ſermonis expreſſit. Intellexi ſententiam paſſionis futuram. Rogare cœpi, & petere continuo, ut dilatio mihi vel unius diei prorogaretur, donec res meas legitima ordinatione diſponerem. Et cum preces frequenter iteraſſem, rurſus in tabula cœperat neſcio quid annotare. Senſi tamen de vultus ſerenitate Judicis mentem quaſi juſta petitione commotam. Sed & ille juvenis, qui jamdudum de paſſionis indicio geſtu potius quam ſermone prodiderat; clandeſtino identidem nutu, conceſſam dilationem quæ in craſtinum petebatur, contortis poſt indicem * digitis, ſignificare properavit.* * al. invicem. *Ego, quamvis non eſſet lecta ſententia, etſi de gaudio dilationis acceptæ læto admodum corde gauderem; metu tamen interpretationis incertæ ſic tremebam, ut reliquiæ formidinis cor exultans adhuc toto pavore pulſarent.* Hucuſque viſio. Sed proſequitur Pontius:

XLI. Declaratio viſionis. *Quid hac revelatione manifeſtius? quid hac dignatione felicius? Ante illi prædicta ſunt omnia, quæcumque poſtmodum ſubſecuta ſunt; nihil Dei verbis imminutum, nihil de tam ſancta promiſſione mutilatum. Singula denique, ſecundum quod oſtenſa ſunt, recognoſcite. Dilationem petit craſtini, cum de paſſionis ſententia cogitaretur; poſtulans ut res ſuas de illo, quem impetraverat, ordinaret. Hic dies unus ſignificabat annum, quo ille poſt viſionem acturus in ſæculo fuerat. Nam, ut manifeſtius dicam, eo die poſt exactum annum coronatus eſt, quo hoc illi ante annum fuerat oſtenſum. Diem autem Domini, etſi non annum in divinis litteris legimus; promiſſioni tamen futurorum debitum illud tempus accipimus:* & paulo poſt: *Dilationis autem petendæ ratio, de ordinatione rerum, & de voluntatis diſpoſitione veniebat. Quæ vero res illi, aut quæ voluntas ordinanda, niſi Eccleſiaſtici ſtatus? Suprema idcirco accepta dilatio eſt, ut, quicquid circa pauperum fovendorum curam ſupremo judicio diſponendum fuerat, ordinaretur. Et puto, propter nil aliud, immo vero propter hoc tantum, etiam indulgentia ab ipſis qui ejecerant, & qui occiſuri erant, admiſſa eſt; ut præſens præſentes pauperes, noviſſimæ diſpenſationis extremis, & (ut plenius dixerim) totis ſumptibus relevaret;* Hucuſque de viſionis interpretatione Pontius. Cætera, quæ de ejus martyrio ſubdit, ſequenti anno dicemus.

XLII. Sævit perſecutio in reliquos Africanos. Quod autem in interrogatione Cypriani Paternus Proconſul ſe quæſiturum dixerat presbyteros & alios Eccleſiæ miniſtros, haud ſegniter adimplevit; quippe qui complures Africanos Epiſcopos atque presbyteros, diaconos, & alios Eccleſiæ miniſtros, ab Eccleſiis ipſorum avulſos, fuſtibus cæſos, aliiſque pœnis affectos, ad metalla damnavit; nec miniſtros Eccleſiarum ſolum, ſed & fidelem plebem ſecutam paſtorum exemplum, & ex eis pueros atque virgines Chriſtum confitentes, eadem quoque pœna mulctavit. Locus in quem deportati ſunt, dictus erat, Metallum Siguenſe, aliter Sigenſe, apud Sigam civitatem

tatem Mauritaniæ Tingitanæ ex adverſo Malachæ in Hiſpania ſitæ. Ex Sigienſi namque metallo iidem ſcripſere ad Cyprianum, ut indicat ſcriptio litterarum (*a*), quas ad ipſum illi reddiderunt; proximi enim Sigæ erant montes Chalconichii dicti, apud quos erant æris fodinæ, quarum meminit Strabo (*b*). Hos omnes Cyprianus, ab exilio ſcriptis litteris, ſtuduit conſolari. Extant ipſæ, ac digniſſimæ plane quæ Annalibus intexantur; ſiquidem mirifice elucet in ipſis Chriſtiani nominis excellentia; quæ eo glorioſior redditur atque præclarior, quo magis fuerit afflictata moleſtiis, ac rebus fatigata contrariis. Præſtat eas audire, utpote noviſſimos cygneos viri ſanctiſſimi cantus, qui mirificum quemdam reddunt flagrantis ſpiritus cum ſuavitate concentum. Sunt hujuſmodi:

(*a*) *Apud Cypr. epiſt.* 80.

(*b*) *Strabo lib.* 17.

XLIII. *Cyprianus* (*c*) *Nemeſiano, Felici, Lucio, alteri Felici, Litteo, Poliano, Victori, Jaderi, Dativo Coepiſcopis, item compresbyteris, & diaconibus, & cæteris fratribus in metallo conſtitutis; martyribus Dei Patris omnipotentis, & Jeſu Chriſti Domini & Dei conſervatoris noſtri, æternam ſalutem. Gloria quidem veſtra poſcebat, beatiſſimi ac dilectiſſimi fratres, ut ad conſpectum atque ad complexum veſtrum venire ipſe deberem; niſi me quoque ob confeſſionem nominis relegatum præfiniti loci termini coercerent. Sed quo modo poſſum, repræſento me vobis, & ad vos etiam ſi corpore & greſſu venire non datur, dilectione tamen & ſpiritu venio, exprimens litteris animum meum, quo in iſtis virtutibus & laudibus veſtris lætus exſulto; participem me computans vobis, etſi non paſſione corporis, conſortio charitatis:* Hæc idcirco Cyprianus, quod, etſi ipſe relegatus fuiſſet, non tamen ſicut illi fuſtibus verberatus, & metalli pœna probatus eſſet. Tum proſequitur:

(*c*) *Cypr. ep.* 77.

Cyprianus ad Confeſſores.

XLIV. *An ego poſſim tacere, & vocem meam ſilentio premere, cum de cariſſimis meis tam multa & glorioſa cognoſcam, quibus vos divina dignatio honoravit; ut ex vobis pars jam martyrii conſummatione præceſſerit, meritorum ſuorum coronam de Domino receptura; pars adhuc in carcerum clauſtris, ſive in metallis & vinculis demoretur, exhibens per ipſas ſuppliciorum moras corroborandis fratribus & armandis majora documenta; ad meritorum titulos ampliores, tormentorum tarditate proficiens; habitura tot mercedes in cæleſtibus præmiis, quot nunc dies numerantur in pœnis.*

XLV. *Quæ quidem vobis, fortiſſimi ac beatiſſimi fratres, pro merito religionis ac fidei veſtræ accidiſſe non miror; ut vos ſic Dominus ad gloriarum ſublime faſtigium clarificationis ſuæ honore provexerit, qui ſemper in Eccleſia ejus, cuſtodito fidei tenore, viguiſtis, conſervantes firmiter Dominica mandata, in ſimplicitate innocentiam, in charitate concordiam, modeſtiam in humilitate, diligentiam in adminiſtratione, vigilantiam in adjuvandis laborantibus, miſericordiam in fovendis pauperibus, in defendenda veritate conſtantiam, in diſciplinæ ſeveritate cenſuram. Ac ne aliquid ad exemplum bonorum factorum deeſſet in vobis, etiam nunc in confeſſione vocis & paſſione corporis fratrum mentes ad divina martyria provocatis, duces vos exhibendo virtutis; ut dum grex paſtores ſuos ſequitur, &, quod fieri a præpoſitis cernit, imitatur; paribus obſequiorum meritis a Domino coronetur. Quod autem fuſtibus cæſi prius graviter & afflicti, per ejuſmodi pœnas initiaſtis confeſſionis veſtræ religioſa primordia; execranda nobis iſta res non eſt, neque ad fuſtes Chriſtianum corpus expavit, cujus eſt ſpes omnis in ligno. Sacramentum ſalutis ſuæ Chriſti ſervus agnovit; redemptus ligno ad vitam æternam, ligno provectus eſt ad coronam. Quid vero mirum, ſi vaſa aurea & argentea in metallum, id eſt, auri & argenti domicilium, dati eſtis; niſi quod nunc metallorum natura converſa eſt; locaque quæ aurum & argentum dare ante conſueverant, accipere cœperunt?*

Gloria Martyrum.

XLVI. *Impoſuerunt quoque compedes pedibus veſtris, & membra felicia ac Dei templa infamibus vinculis ligaverunt, quaſi cum corpore ligetur & ſpiritus, aut aurum veſtrum ferri contagione maculetur. Dicatis Deo hominibus, & fidem ſuam religioſa virtute teſtantibus, ornamenta ſunt iſta non vincula; nec Chriſtianorum pedes ad infamiam copulant, ſed clarificant ad coronam. O pedes feliciter vincti, qui non a fabro, ſed a Domino reſolvuntur! O pedes feliciter vincti, qui itinere ſalutari ad paradiſum diriguntur! O pedes in ſæculo ad præſens ligati, ut ſint ſemper apud Dominum liberi! O pedes compedibus & tranſverſariis interim cunctabundi, ſed celeriter ad Chriſtum glorioſo itinere curſuri! Quantum vult hic vel invida crudelitas, vel maligna nexibus vos ſuis & vinculis teneat; cito a terris & pœnis iſtis ad cælorum regna venietis.*

Tormenta ſunt ornamenta.

XLVII. *Non fovetur in metallis lecto, & culcitris corpus, ſed refrigerio & ſolatio Chriſti fovetur: humi jacent feſſa laboribus viſcera; ſed pœna non eſt cum Chriſto jacere: ſqualent ſine balneis membra ſitu, & ſorde deformia: ſed ſpiritaliter intus abluitur, quod foris carnaliter ſordidatur: panis illic exiguus; at non* (*d*) *in ſolo pane vivit homo, ſed in ſermone* (*e*) *Dei: veſtis algentibus deeſt; ſed qui Chriſtum induit, & veſtitus abundanter, & cultus eſt: ſemitonſi capitis capillus horreſcit; ſed ſicut caput viri* (*f*) *Chriſtus, qua-*

Conſolatio Martyrum.

(*d*) *Deut.* 8.

(*e*) *Lucæ* 4.

(*f*) 1. *Cor.* 11.

qualecumque illud caput deceat neceſſe eſt, quod ob Domini nomen inſigne eſt. Omnis iſta deformitas deteſtabilis & terra Gentilibus, quali ſplendore penſabitur? Sæcularis hæc & brevis pœna, quam clari & æterni honoris mercede mutabitur, cum, ſecundum beati Apoſtoli (a) vocem, transformaverit Dominus corpus humilitatis noſtræ conformatum corpori claritatis ſuæ?

(a) Philip. 3.

XLVIII. Quid loco ſacrificii offerant. *Sed nec in illo, fratres dilectiſſimi, aliqua poteſt aut religionis aut fidei jactura ſentiri, quod illic nunc ſacerdotibus Dei facultas non datur offerendi & celebrandi ſacrificia divina; celebratis immo, atque offertis ſacrificium Deo & pretioſum pariter & glorioſum, & plurimum vobis ad retributionem præmiorum cæleſtium profuturum, cum Scriptura (b) divina loquatur, & dicat: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus; cor contritum & humiliatum Deus non deſpicit. Hoc vos ſacrificium Deo offertis; hoc ſacrificium ſine intermiſſione die ac nocte celebratis, hoſtiæ facti Deo, & voſmetipſos ſanctas atque immaculatas victimas exhibentes, ſicut Apoſtolus (c) adhortatur, & dicit: Oro ergo vos, fratres, per miſericordiam Dei, ut conſtituatis corpora veſtra hoſtiam vivam, ſanctam, placentem Deo; nec configuremini ſæculo huic, ſed transformemini in renovatione ſenſus, ad probandum quæ ſit voluntas Dei bona & placens & perfecta.*

(b) Pſal. 50.
(c) Rom. 12.

XLIX. Martyrii excellentia. *Hoc eſt enim quod præcipue Deo placeat; hoc eſt in quo majoribus meritis ad promerendam voluntatem Dei opera noſtra proveniant; hoc eſt quod ſolum Domino de beneficiis ejus grandibus & ſalutaribus, fidei ac devotionis veſtræ obſequia retribuant, prædicante in Pſalmis (d) & conteſtante Spiritu ſancto: Quid retribuam, inquit, Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Pretioſa in conſpectu Domini mors juſtorum ejus. Quis non libenter & prompte calicem ſalutis accipiat? Quis non appetat gaudibundus & lætus, in quo aliquid & ipſe Domino ſuo retribuat? Quis non pretioſam in conſpectu Domini mortem fortiter & conſtanter excipiat, placiturus ejus oculis qui nos in congreſſione nominis ſui deſuper ſpectans, volentes comprobat, adjuvat dimicantes, vincentes coronat, retributione bonitatis ac pietatis paternæ remunerans in nobis quicquid ipſe præſtitit, & honorans quod ipſe perfecit? Ipſius enim eſſe, quod vincimus, & quod ad maximi certaminis palmam, ſubacto adverſario, pervenimus, declarat, & docet Dominus in Evangelio (e), dicens: Cum autem vos tradiderint, nolite cogitare quo modo, aut quid loquamini, &c. Et iterum (f): Ponite in cordibus veſtris non præmeditari excuſare; ego enim dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere adverſarii veſtri. In quo quidem & credentium magna fiducia eſt, & culpa graviſſima perfidorum, non credere ei qui ſe opem ſuam daturum confitentibus pollicetur, nec rurſus eumdem timere, qui æternam pœnam negantibus comminatur.*

(d) Pſal. 119.
(e) Mat. 10.
(f) Luca 21.

L. *Quæ vos omnia fortiſſimi ac fideliſſimi milites Chriſti, inſinuaſtis fratribus noſtris, implentes factis, quod verbis ante docuiſtis, futuri maximi in regno cœlorum, pollicente Domino (g) & dicente: Qui fecerit, & ſic docuerit, maximus vocabitur in regno cœlorum. Denique exemplum veſtrum ſecuta multiplex plebis portio confeſſa eſt vobiſcum pariter, & pariter coronata eſt, connexa vobis vinculo fortiſſimæ charitatis, & a præpoſitis ſuis nec carcere nec metallo ſeparata; cujus numero nec virgines deſunt, quibus ad ſexagenarium fructum centenus acceſſit, quaſque ad cæleſtem coronam gloria geminata provexit. In pueris quoque virtus major ætate annos ſuos confeſſionis laude tranſcendit, ut martyrii veſtri beatum gregem & ſexus & ætas omnis ornaret.*

(g) Mat. 5. Plebs imitata Paſtores.

LI. Lætitia Martyrum. *Qui nunc vobis, dilectiſſimi fratres, conſcientiæ victricis vigor? quæ ſublimitas animi? quæ in ſenſu exultantia? qui triumphus in pectore? unumquemque veſtrum ſtare ad promiſſum Dei præmium? de judicii die eſſe ſecurum? ambulare in metallo, captivo quidem corpore, ſed corde regnante? ſcire Chriſtum ſecum eſſe præſentem, & gaudentem tolerantia ſervorum ſuorum, per veſtigia & vias ſuas ad regna æterna gradientium? Expectatis quotidie læti profectionis veſtræ ſalutarem diem; & jam jamque de ſæculo receſſuri ad martyrum munera & domicilia divina properatis, poſt has mundi tenebras viſuri candidiſſimam lucem, & accepturi majorem paſſionibus omnibus & conflictationibus claritatem, Apoſtolo (h) conteſtante, & dicente: Non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad ſuperventuram claritatem, quæ revelabitur in nobis. Plane quia nunc vobis in precibus efficacior ſermo eſt, & ad impetrandum quod in preſſuris petitur, facilior oratio eſt; petite impenſius, & rogate, ut confeſſionem omnium noſtrum dignatio divina conſummet; ut de iſtis tenebris & laqueis mundi nos quoque vobiſcum integros & glorioſos Deus liberet; ut, qui hic charitatis, & pacis vinculo copulati contra hæreticorum injurias & preſſuras Gentilium ſimul ſtetimus, pariter in regnis cœleſtibus gaudeamus. Opto vos, beatiſſimi ac dilectiſſimi Fratres, in Domino bene valere, & noſtri ſemper & ubique meminiſſe. Valete.* Hactenus epiſtola Cypriani, data (ut apparet) hoc anno hiemis tempore; nam cum in regione percalida eos frigore quoque cruciari teſtetur; plane declarat, eas dicto tempore datas eſſe.

(h) Rom. 8.

Por-

LII. Porro una cum litteris vir ſanctiſſimus Cyprianus legavit ad eos Herennianum ſubdiaconum Lucianum *, Maximum, & Amantium acoluthos; quibus dedit etiam ad eoſdem perferenda quædam fraternæ charitatis ſubſidia; iiſdem quoque legatis Quirinus etiam (quem illum puto, ad quem idem Cyprianus ſcripſit duos libros adverſus Judæos, & tertium Teſtimoniorum) alias quoque addidit ad ſublevandam ipſorum egeſtatem pecunias, prout litteræ ab illis redditæ ad Cyprianum teſtantur; quas hic attexere, haud fuerit oneroſum. Suaviſſime enim demulcent audientium animos diſtentæ perſecutionibus ſpirituales citharæ fides, fidem Chriſti, divini Spiritus pulſatæ plectro, ſublimius perſonantes. Quod vero ad metalla damnatos Epiſcopos, alioſque Fideles, loco diviſos inveniſſent litteræ Cypriani: qui eas acceperunt, ad eumdem Cyprianum ſeparatim ab invicem reſcripſerunt. Nemeſianus vero, Dativus, Felix, & Victor Epiſcopi, quod ſimul eſſent, ſeorſum ab aliis ejuſmodi dederunt litteras (a); quibus primum totos ſe charitatis ardore in laudes ejus effundunt, ſic exordientes:

* *al. Lucanum.* Eleemoſynis adjuvat damnatos ad metalla.

(a) *Apud Cypr. epiſt.* 78.

LIII. Confeſſores ad Cyprianum. *Semper magnis ſenſibus, pro temporis conditione, litteris tuis locutus es, Cypriane dilectiſſime; quibus aſſidue lectis, & pravi corriguntur, & bonæ fidei homines corroborantur. Dum enim non deſinis tractatibus tuis ſacramenta occulta nudare; ſic nos in fide facis creſcere, & de ſæculo homines ad credulitatem accedere. Nam quæcumque bona in multis libris tuis intuliſti, neſcius ipſum te nobis deſignaſti. Es enim omnibus in tractatu major, in ſermone facundior, in conſilio prudentior, in patientia ſimplicior, in operibus largior, in abſtinentia ſanctior, in obſequio humilior, & in actu bono innocentior. Scis & ipſe cariſſime, noſtrum optabile votum eſſe, quod te videamus doctorem & amatorem noſtrum ad coronam magnæ confeſſionis perveniſſe. Nam quaſi bonus & verus doctor, quid nos diſcipuli ſecuti apud Præſidem dicere deberemus, prior in Acta Proconſulis pronunciaſti; & tuba canens Dei milites cæleſtibus armis inſtructos ad congreſſionis prælium excitaſti; & in acie prima pugnans, ſpiritali gladio diabolum interfeciſti: agmina quoque fratrum hinc & inde verbis tuis compoſuiſti; ut inſidiæ inimico undique tenderentur, & cadavera ipſius publici hoſtis nervis conciſis calcarentur.*

LIV. Laudatur confeſſio Cypriani. *Crede nobis, cariſſime, quoniam non eſt a centeſimo præmio minor tua innocens anima; quæ nec ſæculi primos impetus timuit, nec ire in exilium recuſavit, nec relinquere civitatem dubitavit, nec in deſerto loco commorari horruit: & quoniam multis documentum confeſſionis dedit, ipſa martyrium prior dixit: alios enim ad martyria facienda exemplo ſuo provocavit, & non tantum martyrum de ſæculo jam excedentium ſocia eſſe cœpit, ſed & cum futuris cæleſtem amicitiam copulavit. Agunt ergo tibi nobiſcum damnati maximas apud Deum gratias, Cypriane dilectiſſime, quod litteris tuis laborantia pectora recreaſti; fuſtibus vulnerata membra curaſti; compedibus pedes ligatos reſolviſti; ſemitonſi capitis capillaturam adæquaſti; tenebras carceris illuminaſti; montes metalli in planum deduxiſti; naribus etiam fragrantes flores impoſuiſti; & tetrum odorem fumi excluſiſti.*

*Fecit autem & proſecutum miniſterium tuum & Quirini dilectiſſimi noſtri, quod per Herennianum hypodiaconum, & Lucianum * & Maximum & Amantium acoluthos diſtribuendum miſiſti, quæcumque neceſſitatibus corporum defuerant, expediri. Simus ergo orationibus noſtris alterutrum adjutores: & rogemus, ſicut mandaſti, ut Deum & Chriſtum & Angelos in omnibus actibus noſtris habeamus fautores. Optamus te, domine frater, ſemper bene valere, & noſtri meminiſſe. Saluta omnes qui tecum ſunt. Omnes noſtri, qui nobiſcum ſunt, te amant, & ſalutant, & videre deſiderant:* Hucuſque illi. Cæteri autem collegæ, Lucius Epiſcopus & alii ad metalla damnati, ſeorſum poſiti, ad eumdem Cyprianum litteras (b) breviter reſcripſerunt in hæc verba: LV.

LV. De eleemoſynis acceptis. * *al. Lucanum.*

(b) *Apud Cypr. epiſt.* 79.

*Exultantibus nobis & lætantibus in Deo quod nos ad congreſſionem armaverit, & in prælio victores ſua dignatione fecerit; ſupervenerunt litteræ tuæ, frater cariſſime, quas per Herennianum hypodiaconum, & Lucianum * & Maximum & Amantium acoluthos miſiſti nobis; quibus lectis, recepimus in vinculis laxamentum, in preſſura ſolatium, in neceſſitate præſidium, & excitati ſumus, & robuſtius animati ad ſi quid amplius fuerit pœnarum. Nam ante paſſionem a te ſumus ad gloriam provocati, qui prior nobis ducatum ad confeſſionem nominis Chriſti præbuiſti. Nos vero ſecuti veſtigia confeſſionis tuæ, parem gratiam tecum ſperamus. Nam qui prior eſt in curſu, prior eſt & ad præmium; & qui prior occupaſti, de quo cœpiſti, inde hoc nobis communicaſti, demonſtrans ſcilicet individuam charitatem, qua ſemper nos dilexiſti; ut, quibus unus fuit ſpiritus in conjunctione pacis, eſſet precum tuarum gratia, & una corona confeſſionis.* LVI.

LVI. Alii Confeſſores ad Cyprianum. * *al. Lucanum.*

Acceſſit autem tibi, frater cariſſime ad confeſſionis coronam retributio operum, abundans menſura, quam accipies a domino in die remunerationis; qui te nobis litteris tuis præſentaſti, ut pectus illud tuum candidum & beatum, quod ſemper novimus, manifeſtares, & ſecundum latitudinem LVII.

LVII. Præconia Cypriani.

dinem ejus nobiſcum laudes Deo diceres; non quantum nos meremur audire, ſed quantum tu potes dicere. Tuis enim vocibus, & quæ minus in nobis inſtructa erant, exornaſti, & confirmaſti ad ſuſtentationem earumdem paſſionum, quas patienter ferimus, ſecuri de præmio cæleſti & de corona martyrii, & de regno Dei, ex prophetia quam litteris tuis Spiritu ſancto plenus ſpopondiſti. Hoc totum fiet, dilectiſſime, ſi nos orationibus tuis in mente habueris; quod te facere confido, ſicut & nos utique facimus. Accepimus itaque, frater deſideratiſſime, id quod a Quirino & a te ipſo miſiſti ſacrificium ex omni opere mundo. Sicut & Noe obtulit Deo, & delectatus eſt Deus in odorem ſuavitatis, & reſpexit in ſacrificium ejus; ita & in veſtrum reſpiciat & delectetur reddere vobis hujus tam boni operis mercedem. Peto autem, ut litteras, quas ad Quirinum facimus, transmitti præcipias. Opto te, frater cariſſime ac deſideratiſſime, ſemper bene valere & noſtri meminiſſe. Saluta omnes qui tecum ſunt. Valete.

LVIII. Sed & Felix, Jader, & Polianus Epiſcopi una cum presbyteris & aliis commorantibus in Siguenſi metallo, pauca hæc reddiderunt per eoſdem nuncios ad Cyprianum deſtinatos:

Reſalutamus te, frater cariſſime, per Victorium Herennianum hypodiaconum, Lucianum * *& Maximum fratres noſtros fortes, & incolumes, adjuvantibus orationibus tuis; a quibus accepimus oblationis nomine quantitatem una cum litteris quas ſcripſiſti: in quibus dignatus es de verbis cæleſtibus nos tamquam filios confortare; & Deo Patri omnipotenti per Chriſtum ejus gratias egimus & agimus, quod ſic confortati & corroborati ſumus per tuam allocutionem; petentes de animi tui candore, ut nos aſſiduis orationibus tuis in mente habere digneris; ut confeſſionem veſtram & noſtram, quam Dominus in nobis conferre dignatus eſt, ſuppleat. Saluta omnes qui tecum commorantur. Optamus te frater cariſſime, in Deo ſemper bene valere. Jader ſubſcripſi, Polianus legi. Dominum meum Eutychianum ſaluto.*

* al. Lucanum. Aliæ litteræ Confeſſorum.

Scripſerunt hæc ſanctiſſimi illi ac præclariſſimi confeſſores manibus obductis callis ex metalli opere; ac proinde quot ſunt apices, tot videantur eſſe impreſſa confeſſionis ſigilla. Qui omnes in metallo conſummantes agonem ſuum, de longo exantlato martyrio parem martyribus coronam retulerunt; quos omnes anniverſaria commemoratione Dei Eccleſia antiquitus venerata eſt quarto Idus Septembris.

LIX. At non ſatis viſum ſanctiſſimo Cypriano, ſi quos ad metalla damnatos eſſe ſciebat, eſſet litteris conſolatus; niſi eos etiam, quos ſæviens perſecutio carceri mancipaſſet (quorum ſane ingens erat numerus inde ad ſupplicium duci quotidie expectantium) pari charitatis officio proſecutus, ad ipſos ſcriberet ejuſmodi litteras (a):

(a) Cypr. epiſt. 81.

Conſolatur detentos in carcere Cyprianus.

Cyprianus Sergio, Rogatiano, & cæteris confeſſoribus in Domino perpetuam ſalutem: Saluto vos, fratres cariſſimi, optans ipſe quoque conſpectu veſtro frui, ſi me ad vos pervenire loci conditio permitteret. Quid enim mihi optatius & lætius poſſet accidere, quam nunc vobis inhærere; ut complecterer manus illas, quæ puræ & innocentes, & Dominicam fidem ſervantes, ſacrilega obſequia reſpuerunt? Quid jucundius & ſublimius, quam oſculari nunc ora veſtra, quæ glorioſa voce Dominum confeſſa ſunt? conſpici etiam præſentem ab oculis veſtris, qui deſpecto ſæculo, conſpiciendo Deo digni extiterunt? Sed quoniam huic lætitiæ intereſſe facultas non datur, has pro me ad aures & ad oculos veſtros vicarias litteras mitto: quibus gratulor pariter & exhortor, ut in confeſſione cæleſtis gloriæ fortes & ſtabiles perſeveretis; & ingreſſi viam Dominicæ dignationis, ad accipiendam coronam ſpiritali virtute pergatis, habentes Dominum protectorem & ducem, qui dixit (b): Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem mundi. O beatum carcerem, quem illuſtravit veſtra præſentia: O beatum carcerem, qui homines Dei mittit ad cœlum: O tenebras lucidiores Sole ipſo, & luce hac mundi clariores, ubi modo conſtituta ſunt Dei templa, & ſanctificata divinis confeſſionibus membra veſtra? Nec quicquam nunc verſetur in cordibus, & mentibus veſtris, quam divina præcepta, & mandata cœleſtia, quibus vos ad tolerantiam paſſionis Spiritus ſanctus ſemper animavit. Nemo mortem cogitet, ſed immortalitatem; nec temporariam pœnam, ſed gloriam ſempiternam, &c.

(b) Matt. 28.

LX. Tum multa ſubdit ex divinis Scripturis accepta, quibus eos ad ſtrenue ſubeundum martyrium cohortatur, ac demum hæc habet in calce: *Quam fidem nos quoque retinentes, & die ac nocte meditantes, toto corde ad Deum prompti, contemptu præſentium, futura tantummodo cogitemus, fructum regni æterni, complexum & oſculum Domini, conſpectum Dei, ut ſequamini in omnibus Rogatianum preſbyterum glorioſum ſenem, viam vobis ad gloriam temporis noſtri religioſa virtute & divina dignatione facientem: qui cum Feliciſſimo fratre noſtro quieto ſemper & ſobrio excipiens ferocientis populi impetum, primum hoſpitium vobis in carcere præparavit, & metator quodammodo veſter nunc quoque vos antecedit. Quod ut conſummetur in vobis, aſſiduis orationibus Dominum deprecamur, ut initiis ad ſumma pergen-*

De Rogatiano & Feliciſſimo.

gentibus, quos confiteri fecit, faciat & coronari. Opto vos fratres cariſſimi ac beatiſſimi in Domino ſemper bene valere, & ad coronam cæleſtis gloriæ pervenire: Hæc Cyprianus, qui dum Rogatiani præſbyteri tunc paſſi meminit, plane indicat non præteritæ perſecutionis tempore, ſed præſentis, has a ſe ſcriptas fuiſſe litteras: nam Rogatianum ſuperſtitem fuiſſe aliis perſecutionibus, ex aliis tunc datis litteris ſatis manifeſte apparet, ſicut & Feliciſſimum: quorum una die paſſorum natalis ſolemnitas in tabulis Eccleſiaſticis conſignata eſt ſeptimo Kalendas Novembris. Cætera autem, quæ ad Cyprianum pertinent, dicemus anno ſequenti.

LXI. Sabellius Hæreſiarcha. His de perſecutione Valeriani enarratis, reliquum eſt, ut de oborta hoc tempore Sabelliana hæreſi orationem inſtituamus. Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus iiſdem litteris, quas de baptiſmate ad Sixtum Romanum Pontificem ſcripſiſſe hoc eodem anno ſperius dictum eſt, de eadem progrediente hæreſi meminit; recitat hæc ex eo Euſebius (*a*), cum ait: *Deinceps in eadem epiſtola Dionyſius de hæreticis, qui Sabellium ducem habuerunt, ejuſque temporibus prodierunt in lucem, mentionem facit hoc pacto: Quoniam de erroris dogmate Ptolemaide Pentapolis jam ſuborto, quod plane impium eſt, quod deteſtabilem de Deo omnipotente Patre Domini noſtri Jeſu Chriſti blaſphemiam continet; quod multum falſæ doctrinæ de unigenito Filio ejus, primogenito omnis creaturæ, Verbo incarnato, complectitur; quod cæcam de Spiritu ſancto ignorationem comprehendit; ex utriuſque partibus cum litteræ me certiorem facturæ, tum fratres mecum de ea re communicaturi, ad me veniebant; quaſdam epiſtolas (ut poteram) divina largiente gratia, quo accuratius obſcuras erroris latebras aperirem, conſcripſi: quarum exemplaria deſcripta ad te miſi*: Hæc ad Sixtum Dionyſius.

(*a*) Euſeb. l. 7. c. 5.

LXII. Romanæ Eccleſiæ primatus. Videas ex his antiquum in Eccleſia morem (quod alias ſæpe attigimus) cum nova aliqua hæreſis emergeret, ab Epiſcopis ejus regionis, in qua quid hujuſmodi accidiſſet, diligenter curari, ut cuncta quamprimum ſignificarentur Romano Pontifici, & quæ argumento ſcripta eſſent, ad eumdem mitti ſolita examinari, ut nunc a Dionyſio, primæ ſedis poſt Romanum Epiſcopo, factum apparet. Quid ni id facerent minorum ſedium ubique terrarum Epiſcopi, quod a maxima omnium præſtari Eccleſiæ Romanæ cognoſcerent? Viguit ſane, firmaque ſemper ea conſuetudo manſit penes Catholicos, quos una fides atque concordia in unum corpus conſolidavit. Illi ſolum id ignorare profeſſi ſunt, qui ab Eccleſiæ capite Chriſto divulſi, ſe eſſe corporis ejus nempe Eccleſiæ membrum, impia rebellione negarunt. Quo modo autem idem Dionyſius de iis quæ adverſus Sabellium ſcripſit, in crimen aliquando vocatus, cauſam dixit apud Dionyſium Papam, Sixti Pontificis ſucceſſorem, ſuo loco dicendum.

LXIII. Antiquitas hæreſis Sabellianæ. Cæterum quod ad Sabelli hæreſin pertinet: non ipſe ejus impietatis auctor, ſed potius dicendus eſt propagator: affirmant enim Patres, eum Noeto uſum eſſe præceptore. Verum haud conſentire poſſumus S. Epiphanio (*b*), qui de Noeto agens, affirmat, neminem ante Noetum dicere auſum Patrem eſſe paſſum; nam diu ante innotuerat hæreſis Patripaſſiana, ſic dicta, quod qui in Trinitate unam tantum affirmarent eſſe perſonam Patrem ſimul, & Filium, & Spiritum ſanctum, eam paſſam affirmarent. Meminit Cyprianus (*c*) de Patripaſſianis, ut antiquis hæreticis; ſed & ante ipſum Tertullianus (*d*) Patripaſſianos a Praxea exortos tradit. Verum altiores ejus radices oſtendere poſſumus ex Ignatio, qui teſtatur ſuo tempore diabolum ore ſuorum jactaſſe ejuſmodi impietatem, ut dicerent, Patrem natum & paſſum; docet enim hæc ipſe de his ſcribens ad Philippenſes (*e*).

(*b*) Epiph. hæreſ. 57.

(*c*) Cypr. epiſt. 73.

(*d*) Tertul. de præſcr. cap. ult. & adv. Prax. c. 1.

(*e*) Ignat. epiſt. 8.

LXIV. Errores Sabellii. Erat igitur Sabellii hæreſis, quæ Trinitatem negaret, perſonarumque diſtinctionem exploderet; diceretque ea tantum eſſe nomina ad diverſos effectus divinitatis inſinuandos compoſita; & unam tantum perſonam eſſe, quam perſonarum diſtinctione ſanctiſſimam in una divinitatis eſſentia dicimus Trinitatem; quamobrem illud deducebatur in conſequentiam, ut ſicut Filius, ita & Pater & Spiritus ſanctus ab eis æque dicerentur (proh ſcelus!) incarnati & paſſi. Hæc erat præcipua Sabellii blaſphemia, cui & alteram adjecit ex Hermogene mutuatus, nempe ut diceret materiam ingenitam eſſe; teſtatur de eo hoc in primis Euſebius (*f*) ex Dionyſio: hac enim ex parte, & non alia, Sabellius cum Hermogene jungebatur. Hæc de Sabellio & Sabellianis, eorumque hæreſis origine altius repetita.

(*f*) Euſeb. de præpa. rat. Evangel. l. 7. c. 8.

LXV. Noetus hæreſiarcha. Verum impietatem hanc Sabellium a Noeto didiciſſe cum omnes affirment; ſcribit de Noeto Epiphanius (*g*) in hæc verba: *Alius rurſus poſt hunc* (Bardeſanem ſcilicet) *Noetus nomine ſurrexit non ante multos annos, ſed ante hoc noſtrum tempus centum triginta plus minus annis, Aſianus, Urbe Epheſi exiſtens: qui alieno ſpiritu ductus, voluit a ſe ipſo, quæ neque Prophetæ, neque Apoſtoli, neque Eccleſia ab initio obtinuit, neque cogitavit, dicere & docere; hic a ſe ipſo inſaniæ elationibus ſublevatus, auſus eſt dicere; Patrem paſſum eſſe. Inſuperque ad majorem faſtum ac dementiam elatus, ſe ipſum dixit eſſe Moyſem, & fratrem ſuum Aaron. Verum interim dum hæc fama de ipſo*

(*g*) Epiph. hæreſ. 57.

ipſo ferebatur, beati Eccleſiæ presbyteri accitum ipſum de his omnibus examinabant; & an hanc blaſphemiam de Patre protuliſſet, interrogabant. Ipſe vero primum quidem negabat coram presbyteris conſtitutis, eo quod nemo ante ipſum horrendam ac perniciosam hanc amarulentiam evomuiſſet: poſtea vero ex rabie, quam habebat, in alios quoſdam immittens (ut ita dicam) & ſecum decem viros trahens, in majorem arrogantiam & temeritatem elatus ac audax factus, palam deinceps hæreſim docuit.

LXVI. *Rurſum itaque iidem presbyteri accitum ipſum, & homines illos ab ipſo corruptos, de iiſdem rurſum interrogabant. Ipſe vero cum ſeductis ab ipſo perfricta fronte deinceps palam contradicebat, dicens: Quid enim mali feci? Unum Deum glorifico, unum novi & non alium præter ipſum genitum paſſum, mortuum. Ubi igitur in his permanſiſſet, expulerunt ipſum de Eccleſia una cum diſcipulis ſuis. Moritur autem idem paulo poſt una cum proprio fratre non velut Moyſes in gloria, neque ipſius frater Aaron ille ſepultus eſt in honore: abjecti enim ſunt velut tranſgreſſores, & nemo ex piis ipſos cooperuit. Poſtea vero ſequaces ejus, mente corrupti, corroborarunt hoc dogma, per ea ſubducti quibus etiam præceptor ipſorum ab initio:* Hæc Epiphanius de Noeto, quem Theodoretus (*a*) non Epheſium, ſed Smyrnenſem patria fuiſſe tradit; qui eam hæreſim ab Epigonio quodam primo excogitatam fuiſſe dicit. Diſcrepat in eo Philaſtrius (*b*), ab Epiphanio, qui Noeti fratrem non Aaron, ſed Eliam ab eo fuiſſe dictum teſtatur.

Magna Noeti impietas.

(*a*) *Theodor. hæret. fab. lib.*3.

(*b*) *Philaſtr. de hæreſ. c.* 53.

LXVII. Ex dictis Noeti diſcipulis, qui impietate reliquos antecelluit, Sabellius fuit, ex Ptolemaide Libyæ (ut dictum eſt) oriundus. Factus hic potentiſſimus impii dogmatis propugnator, multos ſibi ſectarios cito conjunxit; uſque adeo, ut non Ptolemaide tantum aliiſque proximis locis impiam hæreſin propoſuerit, ſed longius in Macedoniam quoque diffuderit, immo & in Urbem ſe quoque furtim immiſerit. Porro hi eo quod non poſſent divinis Scripturis mendacia omni ex parte fulcire) Ægyptiorum pſeudoevangelio & & aliis apochryphis libris utebantur; ut de illis ſcribens Epiphanius (*c*) tradit. Miratur S. Auguſtinus (*d*), cum iidem eſſe videantur Noetiani & Sabelliani, cur tam Epiphanius, quam Philaſtrius, eos ab invicem diſtinctos poſuerint. Plane accidit ſæpe, unius hæreſis diverſa ſolere eſſe nomina: quod de Montaniſtis, Donatiſtis, Pelagianis, & aliis eveniſſe idem tradit.

Hæreſis Sabellii ubique diffuſa.

(*c*) *Epiph. hæreſ.*62.

(*d*) *Auguſt. de hæreſ. c.*4.

LXVIII. Quod rurſus ad hanc rem pertinet; contigit ut S. Gregorius Thaumaturgus, Eccleſiæ Neocæſarienſis Epiſcopus, his prope temporibus commentarium illum de Expoſitione fidei adverſus Ælianum conſcripſerit; quo ut illatam ab illo calumniam confutaret, qua dicebat Chriſtianos plurium deorum eſſe cultores, eo quod Trinitatem colerent perſonarum; dum Gentilem hominem ſic inſultantem arguit, unam eſſentiam divinam Ethnico homini demonſtrare conatus, quibuſdam impropriis vocibus viſus eſt divinas confudiſſe perſonas, ac hæreſi faviſſe Sabellii. Sed S. Baſilius (*e*), eum excuſans, ſic ait: *Quod Gregorius in expoſitione fidei dixerit, Patrem & Filium juxta mentis quidem conſiderationem duos eſſe, hypoſtaſi vero unum: hoc autem non dogmatice, ſed contentioſe in diſputatione adverſus Ælianum dictum eſſe, intelligere nequiverunt, qui propter intelligendi ſubtilitatem beatos ſeſe reputant: in qua concertatione multi ſunt eorum, quæ deſcripta ſunt, lapſus; quemadmodum, ſi Deus volet, ex ipſis verbis oſtendemus. Quandoquidem ſane qui Gentilem ad credendum perſuadere nititur, is non putat ſibi circa verba exactius diſceptandum eſſe; ſed alicubi conſuetudini ejus, quem ad fidem inducit, nonnihil condonat, dummodo principalibus ac neceſſariis non reluctetur. Quapropter & multas invenias illic voces, quæ jam hæreticis plurimum addant roboris, utpote, Creatura, & Factura, ac ſi quid aliud ejuſmodi eſt:* Hæc Baſilius, qui eadem epiſtola ad Neocæſarienſem Eccleſiam ſcripta, cum ſuperius hæc ait: *Sabellii namque peſtem olim quidem motam, traditione vero Magni Gregorii conſopitam, renovare conantur:* Satis aperte declarat ipſum Gregorium ſententiam ſuam adverſus Sabellium probe reliquiſſe teſtatam. Quo modo autem Dionyſius eumdem Sabellium confundentem perſonas ſcriptis ſuis exagitans, in diſtinguendis eiſdem perſonis viſus ſit eas interdum etiam ſubſtantia diviſiſſe, ac proinde Arianis arma paraſſe, paulo poſt ſuo tempore & loco dicturi ſumus.

Gregorius Thaumaturgus calumniam paſſus.

(*e*) *Baſil. epiſt.*64.

Quod vero S. Epiphanius inter Noetum atque Sabellium ejus diſcipulum aliquas recenſeat hæreſes; eas his ipſis temporibus emerſiſſe, facile poteſt intelligi. Jam diximus de ea quæ a Valeſio provenit Eunuchorum ſecta, & quæ a Novatiano exorta eſt hæreſis Catharorum: quibus qui ſubduntur hæretici, Angelici nominati, quo auctore ſint progreſſi, S. Epiphanius non meminit: obſcuri plane, quorum tantummodo nomen ad ſe perveniſſe ipſe teſtatur; quippe quorum ſecta ad modicum temporis ſpatium duraverit, citiuſque extincta fuit, quam nomen ejus cum auctore latius potuerit diffamari: nam nec quæ eſſent eorum dogmata, tradit ſe habere potuiſſe comperta; ait enim (*f*): *At vero quam ob cauſam id hæreſis* LXIX.

Angelici ſic dicti hæretici.

(*f*) *Epiph. hæreſ.*60.

nomen

nomen accepit, neſcimus; ſive ex eo quod aliqui mundum ab Angelis factum eſſe dicunt, & ipſa hoc aſſerens hoc nomine appellata eſt, non poſſum dicere; ſive quod ſe ipſos in ordine Angelorum eſſe jactant, & vitam eminentiſſimam degant, neque hoc affirmo; ſive etiam a loco nomen acceperunt; nam locus quidam eſt Angelina, ultra Meſopotamiam regionem ſitus. Hæc

(a) *Aug. de hæreſ. c.39.*

Epiphanius. At S. Auguſtinus (a) Angelicos dicit in Angelorum cultum fuiſſe inclinatos. Quinam autem olim receptus quive improbatus fuerit jam ab Apoſtolorum temporibus Angelorum cultus, jam ſatis primo Annalium tomo diximus.

LXX. (b) *Epiph. hæreſ.61.* Apoſtolici ſic dicti Hæretici.

Poſt Angelicos S. Epiphanius (b) hæreticos ponit Apoſtolicos, quos putat germen fuiſſe Encratitarum & Catharorum, hoc ſe nomine appellantes ob exactum diſciplinæ ſtudium: ſed & Apotacticos ſe dici voluiſſe tradit, a renunciatione, eo quod bonorum poſſeſſionibus renunciaverint. At non in hoc error ipſorum; ſed quod renunciantes ipſi damnarent cæteros qui ea poſſiderent, itidemque ipſi cælibes rejicerent nuptiis obligatos; de quibus hæc

(c) *Aug. de hæreſ. c.40.*

S. Auguſtinus (c): *Iſto ſe nomine arrogantiſſime vocaverunt; eo quod in ſuam communionem non reciperent utentes conjugibus, & res proprias poſſidentes; quales habet Catholica Eccleſia & monachos & clericos plurimos: ſed ideo iſti hæretici ſunt, quoniam ſe ab Eccleſia ſeparantes, nullam ſpem putant eos habere, qui utuntur his rebus, quibus ipſi carent:* Hæc Auguſtinus. Porro uſos fuiſſe ejuſmodi hæreticos ad ſuam impietatem roborandam Actis Andreæ ac Thomæ ab Eccleſia rejectis, S. Epiphanius tradit (d), ex quibus nuptias & bonorum temporalium uſum perperam didicerint improbare. Sic enim egregie ait:

(d) *Epiph. hæreſ.64.*

LXXI. Quæ legitima renuntiatio, & continentia.

Habet quidem Eccleſia renunciationem, ſed non abominatur nuptias; & habet inopiam, ſed non attollitur adverſus eos qui juſte poſſident & quæ ex propriis parentibus habent, quæ ſibi ipſi & egentibus ſufficiant. Et abſtinentes quidem multi a cibis, ſed non inflantur contra non abſtinentes: Qui enim edit, non edentem non ſpernat (e): Ac ſubdit: *Vides unam concordiam, & unam ſpem, & unam fidem in Eccleſia unicuique gratificantem juxta propriam facultatem, & juxta proprium laboris certamen. Similis eſt autem S. Dei Eccleſia navi; navis autem non ex uno ligno conſtat, ſed ex diverſis; & carinam quidem ex uno ligno habet, ſed non uno modo; anchoras autem ex alia materia; mali item & tabulata & puppis partes, parietumque ac tranſtrorum, velorum item, ac remorum, &c.* Hæc Epiphanius; atque de Apoſtolicis ſatis, quorum numerum haud multum creviſſe ait (f); quippe qui ſæpius pullulantes, æque ſemper pulſi ſunt, ſecundum quod a Domino dictum fuit: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur*: cum alioqui paupertas & continentia in agro Eccleſiæ ſemel legitime ſeminatæ, ampliſſimos ſemper in horrea Domini proventus inferant, & fœcundis germinibus latiſſime propagentur.

(e) *Rom. 14.*

(f) *Matth. 15.*

JESU CHRISTI ANNUS 261. | DIONYSII PAP. ANNUS. 1. | VALER. & GAL. IMPP. ANNUS. 7.

I. Sixti Papæ Martyrium.

DUcenteſimus ac ſexageſimusprimus volvebatur Chriſti Domini noſtri annus, Conſulibus Aurelio Memmio Fuſco & Pomponio Baſſo; cum octavo Idus Auguſti, Sixtus Papa, ubi ſediſſet annum unum minus diebus decem & octo in cæmeterio poſitus, capite truncatus, martyrio coronatus eſt: novoque a Valeriano abſente dato ad Senatum reſcripto, perſecutio in Chriſtianos acrior ſæviorque de-

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 1011. Olymp. 259. an. 2. A. C. 258. I. *Conſules.*

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5751.

☉ 15. C. ☽ 11. P. 15. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 258. *ſecund. Baronium* 261.

Sedes vacat.

VALERIANI ET GALLIENI IMPP. 6.

[1] ANum. I. ad XII. Coſſ. *M. Aurelius Memmius Tuſcus, & Baſſus.* Ita omnes antiqui Faſti, in quibus etiam pluribus prior dicitur *Tuſcus*, non vero *Fuſcus*, ut perperam quandoque vocatur; quam depravatam lectionem Baronius ſecutus eſt. Sed tam Chronicon Alexandrinum, quam Caſſiodorus, Faſti Græci tam Theonis quam Heraclii, Faſti Cæſarei, Auctor Chronici Damaſi, & Acta paſſionis S. Cypriani *Tuſcum* exhibent; & Card. Noriſius in Diſſert. de Votis Decennalibus cap. 5. obſervat, extare antiquum epigramma dicatum TUSCO ET BASSO

NOTÆ [1] COſſ. *M. Aurelius Memmius Tuſcus, & Baſſus.* Relandus ita habet: *Memmius Tuſcus, & Baſſus,* omiſſis ceteris nominibus, ac prænominibus. Vopiſcus in Aureliano, cap. XIII. *Memmio Fuſco* (codices plerique habent *Tuſco*) *Conſule ordinario.* Trebellius Pollio in triginta tyrannis, cap. IX. *Fuſco & Baſſo Coſſ.* Vulgares Faſti: *Tuſco & Baſſo.*

decreta eſt. Extant tum de Valeriani reſcripto, tum de Sixti martyrio ad Succeſſum Epiſcopum Cypriani in exilio agentis litteræ in hæc verba (*a*):

(*a*) *Cypr. epiſt.* 82.

II. Epiſtola Cypriani ad Succeſſum.

Ut non vobis incontinenti ſcriberem, frater cariſſime, illa res fecit; quod univerſi clerici, ſub ictu agonis conſtituti, recedere iſtinc omnino non poterant, parati omnes pro animi ſui devotione ad divinam & cœleſtem gloriam. Sciatis autem eos veniſſe, quos ad Urbem propter hoc miſeram, ut quomodocumque de nobis reſcriptum fuiſſet, exploratam ſibi veritatem ad nos referrent. Multa enim varia & incerta opinionibus ventilantur: quæ autem ſunt in vero, ita ſe habent: Reſcripſiſſe Valerianum ad Senatum, ut Epiſcopi & preſbyteri & diacones incontinenti animadvertantur: Senatores vero, & viri egregii & equites Romani, dignitate amiſſa, etiam bonis ſpolientur; & ſi ademptis facultatibus Chriſtiani eſſe perſeveraverint, capite quoque mulctentur: matronæ, ademptis bonis, in exilium relegentur: Cæſariani quicumque vel prius confeſſi fuerant, vel nunc confeſſi fuerint, confiſcentur, & vincti in Cæſarianas poſſeſſiones deſcripti mittantur. Subjecit etiam Valerianus Imperator orationi ſuæ exemplum litterarum quas ad Præſides Provinciarum de nobis fecit: quas litteras quotidie ſperamus venire, ſtantes ſecundum fidei firmitatem ad paſſionis tolerantiam; & expectantes de ope & indulgentia Domini vitæ æternæ coronam.

III. Quo die paſſi Sixtus & Quartus.

Sixtum autem in cœmeterio animadverſum ſciatis, octavo Iduum Auguſtarum die & cum eodem Quartum. Sed & huic perſecutioni quotidie inſiſtunt Præfecti in Urbe, ut, ſi qui ſibi oblati fuerint, animadvertantur, & bona eorum fiſco vindicentur. Hæc, peto, per vos & collegis noſtris innoteſcant, ut ubique hortatu eorum poſſit fraternitas corroborari, & ad agonem ſpiritalem præparari: ut ſinguli ex noſtris non magis mortem cogitent, quam immortalitatem; & plena fide ac tota virtute Domino dicata, gaudeant magis, quam timeant in hac confeſſione, in qua ſciunt Dei & Chriſti milites non perimi, ſed coronari. Opto te, frater cariſſime, ſemper bene valere: Hæc Cyprianus.

IV. In cœmeterio quidem Calliſti capite truncatum fuiſſe Sixtum Papam, & cum eo Quartum, alioſque itidem Romanæ Eccleſiæ miniſtros eadem die Romæ fuiſſe martyrio coronatos, docent Eccleſiaſtica monumenta (*b*), quibus hi nominati habentur, Feliciſſimus & Agapitus diaconi, Januarius, Magnus, Innocentius, & Stephanus ſubdiaconi: quorum mentio a Cypriano idcirco prætermiſſa videtur, quod non eodem loco, quo Sixtus, paſſi videantur; nam quod Sixtus in cœmeterio Calliſti paſſus dicatur atque ſepultus, hi vero in cœmeterio Prætextati ſepultura donati: diverſis quoque locis paſſi eſſe noſcuntur. At qui de Sixti, & Quarti, qui cum eo erat, martyrio, ad Cyprianum

(*b*) *Martyrol. Rom. die* 6. *Auguſt.*

Alii Martyres Romæ paſſi.

PAGIUS

BASSO COSS. Quinquennalia Imperii Auguſtei Gallieni in hunc annum incidunt.

II. *Martyrium S. Sixti PP.*

S. Sixti Papæ martyrium ſub hujus anni Conſulibus a Baronio recte recitatum; qui in eo tantum errat, quod Tuſci & Baſſi Conſulatum, qui in annum Chriſti CCLVIII. incidit, cum anno CCLXI. ejuſdem Eræ perperam copulet, ſicque prochroniſmi triennio peccet, ob tertium nempe Decii Auguſti Conſulatum ordinarium ſuppoſititium in Faſtos infartum. De Sixto in Chronico Damaſi legitur: *Sixtus annis duobus, menſibus undecim, diebus ſex. Cœpit a Conſulatu Maximi & Glabrionis, uſque Tuſco & Baſſo & paſſus eſt VIII. Idus Auguſti a Conſulatu Tuſci & Baſſi, uſque in diem XII. Kalendas Auguſti, Æmiliano & Baſſo Coſſ.* Sed duo illi anni per errorem additi, ob Conſulatum prius corruptum Valeriani III. & Gallieni II. loco Valeriani IV. & Gallieni III. Sedit itaque tantum *menſes undecim, dies ſex*. Euſebius in Hiſtoria annos XI. Pontificatui ejus aſſignat, cum menſes totidem ei tribuendi fuiſſent; quia novum non eſt, inquit Pearſonius in Annalibus Cyprianicis hoc anno, annos pro menſibus ponere, ut Georgius Syncellus, qui triennium Imperio Æmiliani aſſignat, qui per tres menſes aut quatuor tantum imperavit. Quod Græcis in rebus Romanis hoſpitibus non tantum contingit, quando res Latinas tractant, ut credebat Pearſonius; ſed etiam quando de rebus in Oriente geſtis agunt. Imo Scriptores Latinos in eumdem errorem quandoque incidere, variis exemplis in

NOTÆ

[1] DE die, quo paſſus eſt S. *Sixtus, nempe VIII. Idus Auguſti*, teſtatur S. Cyprianus; de anno quoque plerique in ſententiam Baronii & Pagii abeunt, ſcilicet paſſum eſſe A. D. 258. eodem & quo S. Cyprianus, ut Pontius Diaconus in Cypriani vita. Conſtantius pag. 258. n. 4. Bucheriani catalogi locum mutilum reſtituens, ſententiam illorum, qui deceſſiſſe aiunt S. *Sixtum* A. D. 258. confirmat. Bucherianus enim catalogus habet: *Paſſus eſt* (Sixtus) *VIII. Idus Auguſti a Conſulatu Tuſci, & Baſſi uſque in die XII. Kal. Auguſti, Æmiliano, & Baſſo Coſſ.* Ut tenebræ ab hoc loco diſpellantur, ex codice Foſſatenſi, ante verba *a Conſulatu Tuſci, & Baſſi*, ſupplendum monet: *Presbyteri præfuerunt*; cujus ſupplementi ope comperimus, clerum Romanum *a menſe Auguſti* anni 258. uſque ad *XXI. Julii* anni 259. quo conſulatum gerebant *Æmilianus & Baſſus*, Romanam Eccleſiam adminiſtraſſe. Hinc lux affertur catalogis Corbeienſi atque Foſſatenſi, in quibus *Sixto* tribuitur *annus I. menſes X. dies XXIII.* aut *XXIV.* habita fortaſſe ratione a *Sixti* ordinatione ad ejus Succeſſoris Dionyſii electionem. In Foſſatenſi, & Reginæ Svecorum Catalogo apud Bollandum *ceſſaſſe* dicitur Pontificatus *annos duos*, intellige partem anni 258. & aliam inſequentis anni partem. In libro Pontificali, ubi de annis ſedis *Sixti* agitur, mira oſcitantia detegitur, ut obſervat Conſtantius.

num feſtinanter nuncii redeuntes; retulerunt; cæteros omnes eadem die in Urbe paſſos, haud facile compertos habuiſſe videntur.

V. (a) Prudent. hymn. 2. Quod vero ad ejuſdem Sixti martyrium ſpectat, unus Prudentius (a) eum cruci affixum tradit his verſibus:

Jam Sixtus affixus cruci,
Laurentium flentem videns
Crucis ſub ipſo ſtipite;) &c.

Cauſa Sixti martyrii. ſed id ab aliis minime confirmatur. Cum autem priori Valeriani edicto vetiti Chriſtiani eſſent ingredi cœmeteria; Sixtum, ceu legis tranſgreſſorem, eodem in cœmeterio, ubi viſus eſſet in legem peccaſſe capite truncandum, Præfectus, ad abſterrendos cæteros a cœmeteriorum latebris, conſulto præcepit.

VI. Laurentii certamen. Poſt triduum a Sixti martyrio, nempe quarto Idus Auguſti, primarius diaconorum Laurentius, clariſſimus athleta fidei, illuſtre certamen obiens, poſt diverſa tormenta, demum craticulæ impoſitus, igne afflatus, inſignem martyrii coronam conſecutus, admiranda plane animi virtute de perſecutorum perfidia triumphavit. Extant ejus Acta, quæ quod præ ſui excellentia, diverſo ſcriptorum genere conteſtata, nempe oratione ſoluta ſanctorum Patrum encomiis celebrata, atque poeſi egregie decantata, quodque ore omnium pervulgata, & auribus illapſa noſcantur, hic prætermittimus recenſere: ſed ea tantum ex iiſdem ab Ambroſio (a) recitata, quæ & ad Sixti martyrium pertinent, hic deſcribere, operæpretium exiſtimamus. Ait ergo:

(a) Ambr. de offic. l. 1. c. 41.

VII. Quæ ex Actis S. Laurentii Ambroſius. *Non prætereamus S. Laurentium, qui, cum videret Sixtum Epiſcopum ſuum ad martyrium duci, flere cœpit, non paſſionem illius, ſed ſuam remanſionem. Itaque his verbis appellare cœpit: Quo progrederis ſine filio pater? Quo ſacerdos ſancte ſine diacono properas? Numquam ſacrificium ſine miniſtro offerre conſueveras. Quid in me ergo diſplicuit, pater? Num degenerem probaſti? Experire certe utrum idoneum miniſtrum elegeris; cui commiſiſti Dominici ſanguinis diſpenſationem; cui conſummandorum conſortium ſacramentorum, huic conſortium tui ſanguinis negas? Vide ne periclitetur judicium tuum, dum fortitudo laudatur: abjectio diſcipuli, detrimentum eſt magiſtri. Quid? quod ipſi illuſtres & præſtantes viri diſcipulorum certaminibus, magis quam ſuis vincant? Denique Abraham filium obtulit, Petrus Stephanum præmiſit: & tu pater in filio oſtende virtutem tuam; offer quem erudiſti, ut ſecurus judicii tui, comitatu nobili pervenias ad coronam.*

VIII. *Tunc Sixtus: Non ego te, fili, derelinquo ac deſero; ſed majora tibi debentur certamina. Nos quaſi ſenes levioris pugnæ curſum recipimus; te quaſi juvenem manet glorioſior de tyranno triumphus; mox*

PAGIUS in hoc Opere paſſim afferendis conſtat. Porro duas Decretales Sixto attributas adulterinas eſſe earum lectio manifeſtat.

III. S. Sixtus corpora SS. Apoſtolorum transfert. [1] Nihil a *Sixto* in ſuo Pontificatu geſtum reperimus, niſi quod in Indiculo Depoſitionis Martyrum habetur: *Tertio Kalendas Julii, Petri in Catacumbas, & Pauli Oſtienſe, Tuſco & Baſſo Coſſ.* Bucherius cum hoc arcanum non intelligeret, ſcripſit in margine: *Neſcio quid hie ſibi velint hi Conſules, forte aliunde luxati.* Verum non de Sanctorum Apoſtolorum paſſionis, ſed de Tranſlationis tempore hic agitur. Idem habet Geſtorum Pontificalium Auctor, ſed Pontifices permutavit, ut ſæpe ſolet, & pro Sixto Cornelium poſuit, indeque Pſeudo-Iſidorus eamdem hiſtoriam fictitiæ Cornelii epiſtolæ inſeruit. Caius, qui circa annum Chriſti CC. ſcripſit, tradit, Apoſtolorum trophæa tunc temporis in Vaticano & Oſtienſi aſſervata fuiſſe. Hæc igitur trophæa in Catacumbas tranſtuliſſe videtur *Sixtus*, magis in dies ſæviente perſecutionis ardore, ut ibi tutius ſtationes haberi poſſent. Ita recte Pearſonius, qui ſubjungit: *Hujus obſervationis utilitas diem reſpicit, quo facta eſſe dicitur Tranſlatio, nempe tertium Kalendas Julii; quo die vulgo putant, eos Apoſtolos paſſos eſſe contra Veterum ſcntentiam, qui ultimo Neronis anno eorum Martyrium adſcribunt. Ultimo enim Neronis anno viceſimo nono Junii pati non potuere, quia ipſe Nero ſexto die Junii periit. Sed ſi alio die depoſitio facta eſt, alio Tranſlatio, quam ſecuta eſt poſtea ſolennitas, ſalva erit Veterum ſententia. Et ſane ante Pſeudo-Iſidori ætatem, ante Geſta Pontifcealia alius dies aſſignabatur. Nam Polemius Sylvius in Laterculo ſuo ſacra prophanaque feſta continente, anno Chriſti CCCCXLIX. evulgato, hæc habet:* VIII. Kal. (*Martii*) Depoſitio SS. Petri & Pauli. *De qua varietate alibi latius a nobis diſputatum eſt*: Hæc Pearſonius, cujus librum, in quo de ea varietate agit, non vidi. Verumenimvero obſervatio hæc vaniſſima. Petrus enim non ultimo Neronis anno, ſed undecimo martyrium ſubiit, ut ſuo loco demonſtravi, ejuſque Natale die viceſimo nono Junii celebratum. Sed quia Tranſlationes Sanctorum eo ſæpe die, quo ad Deum migrarunt, vel colebantur, fieri ſolitæ erant, is dies a Sixto ad eam Tranſlationem faciendam electus, quod etiam in S. Urbani Papæ Tranſlatione præſtitum fuiſſe anno CCXXXI. notavimus.

IV. Alia eorumdem Tranſlatio. Neque refert quod in Laterculo Sylvii legitur. Hinc enim tantum inferendum, aliam SS. Apoſtolorum Tranſlationem, quæ etiam *Depoſitionis* nomine ab Antiquis deſignatur, in feſto Cathedræ S. Petri factam eſſe. Nam VIII. Kalendas Martii Cathedram S. Petri, non vero Natalem ejus celebratum fuiſſe, certum fit ex Indiculo Depoſitionis Martyrum, Laterculo Sylvii anti-

NOTÆ [1] Vide quæ monet Conſtantius, ubi ſupra pag. 258. n. 5.

Cur dilatum Laurentii martyrium.

mox venies, flere deſiſte: poſt triduum me ſequeris: inter Sacerdotem & Levitam medius hic numerus decet: non erat tuum ſub magiſtro vincere, quaſi adjutorium quæreres. Quid conſortium paſſionis meæ expetis? totam tibi hæreditatem ejus dimitto. Quid præſentiam meam requiris? infirmi diſcipuli magiſtrum præcedunt, fortes ſequuntur, ut vincant ſine magiſtro qui jam non indigent magiſterio. Sic & Elias Eliſeum reliquit. Tibi ergo commendo noſtræ virtutis ſucceſſionem: Hucuſque S. Ambroſius; qui & alibi (*a*) declarat, non fuiſſe clementiæ judicis, ut ejus differretur martyrium; ſed avaritiæ Præſidis, ut theſauros Eccleſiæ, cujus miniſter erat, ab eo requiſitos abriperet. Hæc omnia ex Ambroſio recitata, ab aliis quoque Patribus repetita, nempe Auguſtino, Maximo Taurinenſi, Leone Papa, Petro Chryſologo, Prudentio, & aliis egregie teſtata habentur. Quæ autem Laurentii Acta a Metaphraſte ſunt recitata, haud ſane priſtina illa a Notariis excepta videntur, ſed ab aliquo alio ſcripta, quibus & quæ ab Ambroſio vel aliis de S. Laurentio ſcripta eſſent, una texuerit; ſiquidem nonnulla habent, quibus hiſtorica veritas refragatur. Porro ipſum S. Laurentium fuiſſe Hiſpanum, in rebus geſtis S. Damaſi, quæ in Eccleſiis recitari conſueverunt, expreſſum habetur; de cujus conſanguineis, qui res Hiſpaniarum proſecuti ſunt, agunt.

(*a*) *Ambr. de Offic. l. 1. c. 28.*

IX.

Quod vero multorum teſtificatione tum Sixtus, tum etiam Laurentius in perſecutione Decii paſſus dicatur, quos conſtat hoc anno ſub ductis Conſulibus martyrio occubuiſſe; unde error irrepſerit, pluribus demonſtravimus in Notationibus ad Martyrologium Romanum appoſitis, quas conſulat qui hæc cupit. Sic igitur Sixtus, cum hoc anno, dicta die, conſtet conſummaſſe martyrium; nec annum integrum in ſede egiſſe, videri poteſt. Quamobrem, reſpectu habito ad tempus quo ſedit Stephanus, & ingreſſus eſt Sixtus, erroris arguuntur, qui longum tempus tribuunt Sixti ſedi, pluresque ei quam unam ordinationem adſcribunt, quod Euſebius ejus ſedem prorogatam dicit uſque ad annos octo, quod habet in Chronico; vel annos undecim, quod in hiſtoria (*b*) tradit; ubi videtur plane hallucinatus, & (ut exiſtimo) numeraſſe loco menſium annos. Undecimum enim menſem exegiſſe, & duodecimum Sixtum auſpicatum in ſede fuiſſe, deducta ſuperius ex Conſulibus exacta temporis ratio perſpicuum ſatis reddit. Fecit ergo unam tantummodo ordinationem, non duas, ut perperam ponitur in libro de Romanis Pontificibus, qua creavit presbyteros quatuor, diaconos ſeptem, & Epiſcopos per diverſa loca duos. Sepultus eſt (ut idem habet liber) in cœmeterio Calliſti, via Appia, & ſex diaconi ejus in cœmeterio Præteſtati, via Aurelia *: beatus vero Lauren-

Tempus ſedis Sixti Papæ.

(*b*) *Euſeb. l. 7. c. 22.*

De tempore ſedis Sixti.

* *al. Appia.*

PAGIUS

antiquiore; in eo enim legitur: *Octavo Kalendas Martii, Natale Petri de Cathedra*; ubi vides etiam Natalis nomen cuilibet feſto attributum fuiſſe. Ex hac Tranſlatione apparet, immerito negaſſe Baronium, SS. Apoſtolorum corpora ad Catacumbas ſæpius fuiſſe tranſlata. Vide dicta in morte S. Petri.

Baron. an. 221. num. III. & ſeqq.

V. *Martyrium Quarti, Agapiti & Feliciſſimi.*

S. Cyprianus de martyrio Sixti certior factus, eodem die cum Sixto paſſum eſſe *Quartum* docet, in epiſtola ad Succeſſum ſtatim ſcripta, quod ex hoc loco Auctor Martyrologii Bedæ recte colligit, neque aliunde hauſit, ut ex ipſius verbis apparet: *Paſſus eſt cum eis & beatus Quartus, ut ſcribit S. Cyprianus.* Sed dum *Feliciſſimum* & *Agapitum* Sixti Diaconos fuiſſe, & eodem die paſſos eſſe tradit, omnino fallitur, inquit Pearſonius. Aliud verba Cypriani, quæ ſequuntur, ſuadent: *Sed & huic perſecutioni quotidie inſiſtunt Præfecti in Urbe, ut ſi qui oblati fuerint, animadvertantur, & bona eorum Fiſco vindicentur.* Inſtitiſſe perſecutioni quotidie Præfectos docet, ſed præter Sixtum & Quartum neminem tunc, cum literæ Roma ſcriptæ ſunt paſſum eſſe innuit. Auctorem auctioris Chronici veterum Pontificum hujus erroris fontem fuiſſe ex Beda conſtat: *Decollati ſunt cum eis & alii quatuor, ut in Geſtis Pontificalibus agitur, Januarius, Magnus, Vincentius, Stephanus, Subdiaconi.* Error ejuſdem Chronici quod Feliciſſimum & Agapitum ſpectat, ex mala vetuſtiſſimi Indiculi Depoſitionis Martyrum interpretatione ortus eſt: cujus hæc verba ſunt: *Octavo Idus* (nempe Auguſti) *Xiſti in Calliſti, & Prætextati Agapiti & Feliciſſimi.*

Baron. n. IV.

VI. *Non fuere Diaconi, neque eodem die ac Sixtus paſſi ſunt.*

Sed nullum ex his Diaconum fuiſſe dicit, nullum cum Sixto paſſum eſſe tradit; eodem tantum die horum omnium ſtationes habitas eſſe oſtendit, quod recte fieri potuit, licet nec eodem loco, nec eodem anno paſſi ſint. Hæc, ut defenderet Baronius, ait primo, mentionem Diaconorum & Subdiaconorum a Cypriano, qui ſolius *Quarti* cum Sixto paſſi meminit, idcirco prætermiſſam, quod Sixtus in Cœmeterio Calliſti, reliqui in Cœmeterio Prætextati ſepulti ſint. Sed illud prorſus incertum. Primus, qui hos Diaconos in eo Cœmeterio ſepultos eſſe docuit, eſt Auctor auctioris Chronici Pontificum qui errorem eum ex verbis Depoſitionis Martyrum nuper citatis derivaſſe videtur: Ubi legimus, *& Prætextati*, quod indicat, Prætextatum eodem die paſſum eſſe) ille legiſſe videtur, *& in Prætextati*, (quod ſignificaret in ejus Cœmeterio celebratos eſſe Natales Agapiti & Feliciſſimi. Sed demus, veriorem ibi lectionem eſſe, *& in Prætextati*, non tamen loci diſtantia aut diverſitas tanta fuit, ut qui certo cognoſceret, Sixtum paſſum eſſe in Cœmeterio Calliſti, neſcire poſſet, Diaconos ejus in Cœmeterio Prætextati truncatos eſſe. Nam utrumque Cœmeterium in Via Appia fuit; imo hoc Prætextati illi Calliſti adhærebat, & quaſi pars fuit, ut teſtatur Aringhus in Roma Subterranea. Ait ſecundo Baronius, nuntios Cypriani adeo feſtinanter rediiſſe, ut omnes præter Sixtum & Quartum eadem die in Urbe paſſos, haud facile compertos habuerint. Verum quomodo *Laurentius* ſeptem Diaconorum primus Sixti jamjam morituri lateri adhærere potuit, cum

rentius ſepultus eſt via Tiburtina in crypta, in agro Verano, quarto Idus Auguſti.

X. Certamen Hippolyti. Triduo poſt S. Laurentium paſſus eſt Romæ Hippolytus miles; cui in hoc illud profuit nomen, ut, quod vocaretur Hippolytus, inſtar Hippolyti illius, qui Phedræ novercæ inſidiis proditus eſt, equis & ipſe diſcerpi indomitis juberetur. Paſſa eſt tunc & Concordia ejus nutrix, quæ inter cruciatus fæliciter animam exhalavit. Sed & qui corpus Hippolyti ſepulturæ mandarunt, occiſi ſunt quoque Irenæus atque Abundius; quorum omnium certus natalis dies in tabulas Eccleſiaſticas relatus habetur. Ceſſavit Epiſcopatus Sixti dies trigintaquinque. Subſtitutus eſt in locum ejus die duodecima Septembris Dionyſius ex monacho: ſolitariam enim vitam aliquando egit. Dionyſius Papa.

XI. (a) *Euſeb. l.7. c.22.* Qui aliam (a) rationem inierunt temporis vacationis ſedis Sixti, in ſequentem annum producunt Dionyſii ordinationem, ea ſcilicet ratione, quod in libro de Romanis Pontificibus dicatur Dionyſius ſediſſe temporibus Æmiliani & Baſſi, nempe anno ſequenti. Verum primus ibi ſedis annus, non ſedis principium, videtur eſſe deſcriptus: nam quod tam diu Sixti ſedes vacaverit, nulla eſt penes antiquos memoria. Creatum Dionyſium, conſecratum fuiſſe a Maximo Epiſcopo Oſtienſi, habent Acta S. Laurentii prope finem. Sane quidem antiqui moris fuiſſe, ut Romanus Epiſcopus conſecraretur ab Epiſcopo Oſtienſi, auctor eſt S. Auguſtinus (b) in Breviculo collationum cum Donatiſtis.

(b) *Auguſt. in Brevic. collat. diei 3. c.16.*

XII. Cypriani ultimum certamen. Hoc eodem anno, iiſdemque Conſulibus Pomponio Baſſo & Aurelio Fuſco, decimo octavo Kalendas Octobris, S. Cyprianus Epiſcopus Carthaginenſis apud Chartaginem obtruncatione capitis nobili corona martyrii decoratur. Quomodo autem hæc ſe habuerint, Pontius (c) diaconus, qui aderat, in hæc verba rem geſtam memoriæ commendavit: *Ordinatis ergo tam pie rebus, & ſic voluntate diſpoſita, proximabat dies craſtinus (nempe ſecundum acceptam divinitus viſionem anni finis, & æterni diei beata requies) Jam de Sixto bono & pacifico ſacerdote, ac propterea beatiſſimo martyre ab Urbe nuncius venerat: ſperabatur jam jamque carnifex veniens, qui devota ſanctiſſimæ victimæ colla percuteret; & ſic erant omnes dies illi quotidiana expectatione moriendi, ut corona ſingulis poſſet adſcribi. Conveniebant interim plures egregii & clariſſimi ordinis & ſanguinis, ſed & ſæculi nobilitate geneross; qui propter amicitiam ejus antiquam, ſeceſſum ſubinde ſuaderent; &, ne parum eſſet nuda ſuadela, etiam loca, in quæ ſecederet, offerebant. Ille vero jam mundum, ſuſpenſa ad cœlum mente, neglexerat; nec ſuadelis blandientibus annuebat. Feciſſet fortaſſe tum etiam, quod a pluribus Fidelibus petebatur, ſi & divino imperio juberetur.*

(c) *Pont. in Vita S. Cypr.*

XIII. Cyprianus frequens in concionib. *Sed nec illa ſublimis tanti viri gloria ſine præconio tranſeunda eſt, qua jam ſæculo tumeſcente, & de fiducia Principum infeſtationem nominis anhelante, ille ſervos Dei prout dabatur occaſio) exhortationibus Dominicis inſtruebat, & ad calcandas paſſiones hujus temporis, contemplatione ſuperventuræ claritatis animabat. Videlicet tanta illi fuit ſacri cupido ſermonis, ut optaret ſic ſibi paſſionis vota contingere, ut, dum de Deo loquitur, in ipſo ſermonis opere necaretur. Et hi erant quotidiani actus deſtinati ad placentem Deo hoſtiam ſacerdotis.* Hæc Pontius. Sed & teſtimonio ipſius etiam Cypriani conſtat, nihil antiquius penes eum

PAGIUS

cum reliqui omnes capite mulctati ſunt? Quomodo duo Diaconi, & quatuor Subdiaconi, vel, ut alii volunt, ſex Diaconi, eodem die truncari potuere; & nuntios illos, qui nihil aliud in mandatis habuerunt, quam ut omnia diligenter obſervarent, latere, ut inquit Pearſonius? Horum itaque Sanctorum martyrium alio die contigiſſe videtur.

VII. *Dionyſius anno ſequenti Papa ordinatus.* *Dionyſius* hoc anno Pontifex ordinatus non fuit, ut perperam dicitur in Annalibus. Sed poſt martyrium S. Sixti vacavit Sedes anno fere uno, nempe, *uſque in diem XI. Kal. Auguſti, Æmiliano & Baſſo Coſſ.* ut legitur in Chronico Damaſi, ad diem videlicet XXII. Julii anni inſequentis. Chronicon Damaſi ex auctiori Chronico Pontificum, ac libro Pontificali ita ſupplendum: *Et Presbyteri præfuerunt a Conſulatu Tuſci & Baſſi, uſque in diem XI. Kal. Auguſti, Æmiliano & Baſſo Coſſ.* Dionyſium ante eum annum & diem Pontificatum non iniiſſe ex iis, quæ in morte ejus dicemus, magis conſtabit. Hic ſolum obſervandum, ex ceſſatione Sedis uſque ad præfatum diem & annum, apparere, pacem anno inſequenti menſe Julio redditam, ſtatimque novum Pontificem electum. Nam Valerianum circa illud tempus captivum in Perſidem abductum, non vero anno CCLX. me demonſtraturum ſpero.

Baron. n. XI.

VIII. *Martyrium S. Cypriani.* A. num. XII. ad LII. Martyrium S. Cypriani Epiſcopi Carthaginienſis, *Tuſco & Baſſo Coſſ.* ut in ejus Paſſione legitur, idque XVIII. Kal. Octobris, ut ibidem legitur, certiſſime contigit, id eſt, anno Chriſti ducenteſimo quinquageſimo octavo, non vero, ut perperam Baronius numerat, anno ducenteſimo ſexageſimo primo. In eadem S. Cypriani Paſſione ex Manuſcripto S. Victoris extracta Proconſul exprobrat Cypriano, quod *pii & ſanctiſſimi Principes Valerianus & Gallienus Auguſti & Valerianus nobiliſſimus Cæſar, ad ceremonias percolendas* eum revocare non potuerint. Ex quibus verbis liquet, Gallieni junioris Cæſaris, qui Valerianus Cæſar etiam nuncupabatur, in Actis publicis & Reſcriptis plerumque mentionem factam.

IX. Opera *S. Cypriani* anno CIƆIƆCLXXXII. Oxonii edi-

eum fuiſſe, quam Dei verbum aſſiduò prædicare; quippe qui ſoleret quotidie illud populo annunciare, ut ipſe in exordio libri de Diſciplina & bono pudicitiæ tradit, dum ait: *Semper enitor vel maxime quotidianis Evangeliorum tractatibus aliquando vobis fidei & ſcientiæ per Dominum incrementa præſtare. Quid enim aliud in Eccleſia Domini utilius geri, quid accommodatius officio Epiſcopi poteſt inveniri, quam ut doctrina divinorum per ipſum inſinuata collataque verborum, poſſint credentes ad repromiſſum regnum pervenire cælorum? hoc certe mei & operis & muneris quotidianum votivum negotium, abſens licet, obtinere connitor*: Hæc ipſe, per litteras, exhibens quotidianum penſum, quod præſens tunc reddere minus poſſet; qui verbo Dei ſemper intentus, inter concionandum extremum diem claudere haberet in votis.

XIV. *Galerius Maximus Proconſul.* Cumque Cyprianus (addunt Acta *a*) *diu ibidem moraretur, ſucceſſit Aſpaſio Paterno Proconſuli Galerius Maximus Proconſul; qui S. Cyprianum Epiſcopum ab exilio revocatum ſibi juſſit præſentari. Cumque Cyprianus ſanctus martyr electos a Deo de civitate Curubitana, in qua exilio, præcepto Aſpaſii Paterni tunc Proconſulis, datus fuerat, regreſſus eſſet in ſacro præſcripto; in hortis ſuis manebat. Inde quotidie ſperabat venire ad ſe, ſicut illi oſtenſum fuerat:* Hæc ibi. Contigit autem dum illic moraretur, ad ipſum perferri nuncium, ut perduceretur Uticam, ubi ageret Proconſul, ut ibidem capitis ſubiret ſupplicium. Quod cum ipſe accepiſſet; quia iniquo animo ferret, ſe alibi, quam in Eccleſia ſua martyrio coronari; ut, quod ſciret juſſum eſſe, vitaret; paululum ſeceſſit, donec ſcilicet Proconſul reverteretur Carthaginem; tunc ſe proditurum, cum ſe ſciret Carthaginem ad Proconſulem perducendum. Ne autem in deteriorem partem animi ſui conſilium de ſeceſſione quis acciperet, perbrevem ad ſuos tunc ſcripſit epiſtolam (*b*), qua mentis ſuæ initium propoſitum aperit. Hæc eſt omnium noviſſima Cypriani epiſtola, quam martyrii jam candidatus, martyrque deſignatus, conſcripſit his verbis:

(*a*) *Acta paſſ. S. Cypr.*

(*b*) *Cypr. epiſt.* 83.

XV. *Ultima Epiſtola Cypriani.* *Cyprianus presbyteris & diaconibus & plebi univerſæ ſalutem. Cum perlatum ad nos fuiſſet, fratres cariſſimi, Frumentarios eſſe miſſos, qui me Uticam perducerent: & conſilio cariſſimorum perſuaſum eſſet, ut de hortis noſtris interim ſecederemus; juſta interveniente cauſa, conſenſi; eo quod congruat, Epiſcopum in ea civitate, in qua Eccleſiæ Dominicæ præeſt, illic Dominum confiteri, & plebem univerſam Præpoſiti præſentis confeſſione clarificari. Quodcumque enim ſub illo confeſſionis momento confeſſor Epiſcopus loquitur, aſpirante Deo, ore omnium loquitur. Cæterum mutilabitur honor Eccleſiæ noſtræ tam glorioſæ, ſi ego Epiſcopus alterius Eccleſiæ præpoſitus, accepta apud Uticam ſuper confeſſione ſententia, exinde martyr ad Dominum proficiſcar; quandoquidem ego & pro me & pro vobis apud vos confiteri, & ibi pati, & exinde ad Dominum proficiſci, orationibus continuis deprecer, & votis omnibus exoptem & debeam.*

XVI. *Admonitio Cypr.* *Expectamus ergo hic in ſeceſſu abdito conſtituti adventum Proconſulis Carthaginem redeuntis; audituri ab eo quid Imperatores, ſub Chriſtianorum laicorum & Epiſcoporum nomine mandaverint: & dicturi, quod ad horam dici voluerit. Vos autem, fratres cariſſimi, pro diſciplina, quam de mandatis Dominicis a me ſemper accepiſtis, & ſecundum quod, me tractante, ſæpiſſime didiciſtis, quietem & tranquillitatem tenete; nec quiſquam veſtrum aliquem tumultum de fratribus moveat, aut ultro ſe Gentilibus offerat. Apprehenſus enim & traditus loqui debet; ſiquidem in nobis Dominus poſitus illa hora loquatur: qui nos confiteri magis voluit, quam profiteri. Quid autem de cætero vos obſervare conveniat, antequam in me ſuper confeſſione nominis Dei Proconſul ſententiam ferat, inſtruente Domino, in commune diſponemus. Incolumes vos, fratres cariſſimi, Dominus noſter in Eccleſia ſua permanere faciat, & conſervare dignetur:* Hucuſque Cyprianus ad ſuos, quod eſt ultimum ab eo ſcriptis mandatum, amoris erga illos adeo immenſi teſtatum elogium.

XVII. Sed antequam reliqua ejus martyrii profe-

PAGIUS

Opera S. Cypriani. edita, cura & ſtudio *Joannis Felli* Oxonienſis Epiſcopi, e Secta Proteſtantium, in quorum cumulum acceſſit Hiſtoria Cyprianica tredecim annorum, quibus poſt ſuſceptam Fidem uſque ad martyrium Cyprianus vixit, Auctore *Joanne Pearſonio* Ceſtrienſi Epiſcopo, etiam Proteſtante. Utriuſque laborem ſupplevit variis Diſſertationibus ſeorſim editis, *Henricus Dodvvellus*, Hiberniæ ſuæ ornamentum, ejuſdem etiam Sectæ, ſolus ex illis ſuperſtes, Fello & Pearſonio magnis Literarum in Anglia patronis anno CIↃ.IↃCLXXXVI. vita functis, & quod magis dolendum, in Secta Proteſtantium, quam vivendo profeſſi ſunt. Eo in Opere epiſtolæ Divi Cypriani ordine Chronologico digeſtæ; genuina & legitima ejus Opera a dubiis & ſpuriis diſtincta cum mantiſſa quorundam huc uſque ineditorum. Sed prætermiſit obſervare Fellus, Auctorem Tractatus adverſus eos, qui Hæreticos rebaptizandos decernunt, a Rigaltio primum publicati, fuiſſe Urſinum Monachum Afrum, cujus Gennadius & Honorius Auguſtodunenſis meminere, cuique librum illum ex fide Codicis MS. attribuit Labbeus tomo 1. Conciliorum pag. 770. Hujus Operis titulus ex Trithemio lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis, ubi dicit, ſe reperiſſe, cum

Frumentarii qui ſint.

ſequamur, & dum agit in ſeceſſu eumdem paululum quieſcere ſinamus; obſcura vox illa, quæ ex Cypriano eſt ſuperius recitata, elucidanda videtur, quam nonnullorum ſcimus mentes dubitatione pulſaſſe, quinam illi fuerint, quos Frumentarios nominat, eoſque ad ſe capiendum miſſos fuiſſe dicit. Si enim voces ignoramus, quo modo res geſtas illis deſcriptas intelligemus? Quod item Dionyſius Alexandrinus Epiſcopus, furente Decii perſecutione, a Sabino Præfecto miſſum quoque ad ſe perquirendum Frumentarium, in Epiſtola (a) quam ad Germanum ſcripſit, teſtatur; ut de hac voce ſolertius inquiramus, oportet. Scimus penes Ethnicos ſcriptores eam vocem uſurpari pro frumenti inquiſitoribus, ut inter alios apud Livium (b); dictos item ſcimus Frumentarios frumenti menſores a Paulo (c) Juriſconſulto, qui de Frumentariis negotiatoribus alibi meminit (d), qui & Sitoniæ (e) dicti ſunt. At nequaquam de his intelligi poſſe videntur, quos Cyprianus ac Dionyſius Frumentarios dicunt; ſed potius eos alicujus militiæ ordinis fuiſſe milites, qui & ad exequenda mandata Principum in diverſa loca mitterentur; nam & Julius Capitolinus in Maximo & Albino hæc ait: *Scriptum eſt præterea ad omnes provincias, miſſis Frumentariis, juſſumque ut quicumque Maximinum juviſſet, in hoſtium numero duceretur.* Ejuſdem quoque militiæ milites illi fuiſſe videntur, de quibus Lampridius in Commodo dicit, Anterum amiciſſimum Commodo a Præfectis Prætorio juſſum eſſe occidi inopinato per Frumentarios.

(a) Apud. Euſeb. l.6. c.33.
(b) Liv. Dec.1. l.4.
(c) L. Menſores Frumentarios, ff. de excuſ. tut. & l. his oneribus de vacat. muner.
(d) L. eos qui ff. eodem.
(e) L.1. ff. eodem.

XVIII. Milites Frumentarii.

Fuiſſe igitur in militia ordinem eorum, qui Frumentarii dicerentur, nulla penitus dubitatio eſſe poteſt; nam id quoque hæc vetus docet inſcriptio his ſcilicet verbis:

T. AURELIO. PIO
MIL. LEG. VI. VICTR.
FRUMENTARIO.
VIXIT. ANNIS. XLVII
MILITAV. ANN. XXV.
AURELIUS. VERECUNDUS
H. B. M. F.

Extat Romæ in ædibus Buſalorum ad Columnam Antonini in arula marmorea. Rurſum alibi:

CLOD. MARIANO.
FRVMENTARIO
LEG. VII. GAL.
LVCANIVS LAVRENTIVS
FACIVNDVM CVRAV. (f)

(f) Smetius formis Plantin. pag. 166. n.14.

XIX. Munus frumentariorum.

Rurſum vero fuiſſe horum militum muneris explorare, idem affirmare videtur Lampridius (g) dum ait, Hadrianum omnia domorum arcana per Frumentarios exploraſſe; & Julius Capitolinus hoc idem in Macrino: *Cum quidam*, inquit, *milites ancillæ hoſpitis pudorem depravaſſe ſuſpecti eſſent, atque per quemdam Frumentarium ille didiciſſet, adduci eos juſſit.* In eodem quoque ſenſu a Trebellio in Claudio eadem vox accipitur, cum ait de Gallieno: *Cum nunciatum eſſet, per Frumentarios, Claudium iraſci, quod ille mollius viveret* &c. Porro militaſſe ejuſmodi Frumentarios in Romana militia in ſchola Speculatorum, vetus docet inſcriptio his verbis (h):

SCHOLA SPECULATORUM.
LEGIONUM. I. ET. II. ADIUTRICUM.
PIARUM. FIDELIUM.

Et in fine poſt recenſita nomina plurimorum hæc habet:

CURANTE. AUR. PERTINACE.
FRUMENTARIO.

(g) Lamprid. in Hadrian.
(h) Habet Smetius lib. Antiq. inſcript. pag.146. n.22.

XX. Unde nomen Frumentariorum.

Quod autem iidem Frumentarii dicerentur; non inde certe accidit, quod hi ſoli frumentatum mitterentur: nam id cæteris militiæ ordinibus, cum opus eſſet, imperatum eſſe, plurima ſunt exempla. Cæterum quod delatorum nomen odioſum eſſet (ut pluribus docet Juilus Capitolinus, dum Maximini ac Gordiani res geſtas enarrat) honeſto titulo Frumentariorum hos puto nominatos, quos conſtat tam in caſtris quam in curia militaſſe: niſi inde fortaſſe nomen acceptum, quod ad ſingulorum explorandum frumentum, quo rei annonariæ conſultum foret, exercitui & ubique Reipublicæ inſervirent: ac proinde liberos acceſſus habuiſſe ad ſingulorum civium domos, & alia quæcumque loca; qua occaſione ad ſingula quæque domeſtica exploranda, honeſta ſatis faciliſque via pateret. Hos præterea ad man-

data

PAGIUS eum claruiſſe ſub Theodoſio juniore anno Domini CCCCXL. reſtituendus. Teſtatur enim ibidem Trithemius, ejus titulum eſſe: *De modo rebaptizandi Hæreticos*; & *Urſinum* multos alios Tractatus a ſe non viſos edidiſſe. Opus *de Singularitate Clericorum*, quod Baronius, aliique Viri docti Cypriano tribuerunt, eidem perperam, quemadmodum & Auguſtino & Origeni, attributum oſtendit Fellus, qui quod habeat aliqua Fidei Catholicæ repugnantia, Opus ejus notatur in novo Decreto Librorum Prohibitorum Romæ emiſſo, ut mihi per literas ſignificavit Vir eruditiſſimus Antonius Magliabechius Magni Etruriæ Ducis Bibliothecæ Præfectus.

X. *Aurelianus & Crinitus in annum ſequentem Conſules ſuffecti deſignantur.*

Hoc anno Valerianus Aurelianum, antequam is exercitum adverſus Gothos duceret, in locum Ulpii Criniti ſubrogavit, ut *exercitum duceret, limitem reſtitueret, prædam militibus daret*, &c. idque dum *apud Byzantium* Valerianus eſſet, ut ſcribit Vopiſcus in Aureliano cap. 10. qui cap. ſequenti epiſtolam Valeriani Auguſti ad Aurelianum tunc ſcriptam refert, in qua Valerianus eum alloquens ait: *Conſulatum cum eodem Ulpio Crinito in annum ſequentem a die Kalendarum Juniarum in locum Gallieni & Valeriani ſperare te convenit, ſumtu publico.* Quæ epi-

data Principum ac Præſidum obeunda præſto eſſe conſueviſſe, citata ſuperius loca demonſtrant. Ex his igitur non tantum Cypriani, ſed & Dionyſii locus elucidatus habetur. Per Frumentarios itaque Cyprianus, Uticam perduci cum juſſus eſſet, ne eo perduceretur (ut dictum eſt) ad modicum temporis ſpatium ſeceſſit; Carthagine enim pati, quod id ſciret ſuæ Eccleſiæ expedire, in propoſito habuit.

XXI. Nobilitas Eccleſiæ Carthaginenſis.

Nobiliſſimam plane ac florentiſſimam fuiſſe Carthaginenſem Eccleſiam tunc temporis, patet, cum ipſe eadem epiſtola eam tam glorioſam appellet. Si ex amplitudine Urbium Eccleſias quoque in eis poſitas metiri licet; quod ſcribit de his prope temporibus Herodianus (*a*), Carthaginem inſtar Alexandriæ fuiſſe, & nemini niſi Romæ multitudinem habitantium ceſſiſſe; Eccleſiæ quoque ejus poſſumus claritudinem contemplari. Quos igitur Cyprianus tractando aſſidue (ut demonſtratum eſt) ſanctis imbuiſſet diſciplinis, quoſque amantiſſimos filios jugiter verbi lacte potaſſet; eiſdem in præſentiarum totius Chriſtianæ doctrinæ compendium, abſolutiſſimam virtutum omnium formam, ſinceriſſimamque perfectionem ſanguine conſignatam, atque hiſce martyrii illuſtribus notis ſuum erga illos immenſum amorem teſtatum relinquere, nihil antiquius habuit.

(*a*) Herod. l. 7.

XXII. Locus Martyrii Cypriani.

Res accidit ex ſententia; nam etſi non intra Carthaginis mœnia paſſus eſt; tamen, cum ſeſe tota urbs effunderet ad locum martyrio conſtitutum, perinde fuit ac ſi in meditullio ejuſdem ampliſſimæ urbis paſſus eſſet. Erat locus ille, Sexti, nominatus, quod (ut habet Romanum Martyrologium) ſexto lapide a Carthagine diſtaret. Quamobrem fallitur Paulus diaconus (*b*), cum ad Acta quæ recolit Cypriani, addit locum illum, Sexti dictum, quarto milliario longe a Carthagine poſitum. Hæc de loco. Quæ autem ante Cypriani paſſionem acciderint, Pontium omnia ſpectantem oculis audiamus; ſed prius intelligamus (quod habent paſſionis Acta) Galerium Maximum Proconſulem, ad Sexti dictum locum, inſtaurandæ gratia valetudinis, commigraſſe, illucque Cyprianum in hortis hactenus commorantem ad ſe perduci juſſiſſe.

(*b*) Paul. diacon. in Vita & paſſione S. Cypr.

XXIII. Cyprianus ad Proconſulem perducitur.

Cum ecce (inquit Pontius) *Proconſulis juſſu ad hortos ejus* (*ad hortos inquam, quos inter initia fidei ſuæ venditos, & Dei indulgentia reſtitutos, pro certo iterum ad uſus pauperum vendidiſſet, niſi invidiam de perſecutione vitaret*) *cum militibus ſuis Princeps repente ſubitavit, immo* (*ut verius dixerim*) *ſubitaſſe ſe credidit. Unde enim poſſet tam improviſo impetu mens ſemper parata ſubitari? Proceſſit ergo jam certus expungi, quod diu fuerat retardatum; proceſſit animo ſublimi, & in domum Principis a Prætorio revertebatur; cum ſubito per Carthaginem totam ſparſus rumor increbuit, productum eſſe jam Thaſcium, quem, præter celebrem & glorioſa opinione notitiam, etiam de commemoratione præclariſſimi operis nemo non noverat. Concurrebant undique verſus omnes ad ſpectaculum, nobis pro devotione fidei glorioſum, Gentilibus & dolendum. Receptum eum tamen & in domo Principis conſtitutum, una nocte continuit cuſtodia delicata; ita ut convivæ ejus & cari in contubernio ex more fuerimus. Plebs interim tota ſolicita ne per noctem aliquid ſine conſcientia ſui fieret, ante fores Principis excubabat. Conceſſit ei divina tunc bonitas, vere digno ut Dei populus etiam in ſacerdotis paſſione vigilaret.*

XXIV. Cyprianus in domum Principis revocatus.

Forſitan tamen quærat aliquis, quæ cauſa fuerit a Prætorio revertendi ad Principem; & volunt hoc ſcilicet quidam de ſuo tunc Proconſulem noluiſſe. Abſit ut in rebus divinitus geſtis ſegnitiem, ſive faſtidium Proconſulis conquerar; abſit ut malum hoc intra conſcientiam religioſæ mentis admittam, ut de tam beatiſſimo martyre ructus hominis judicaret. Sed craſtinus dies ille, quem ante annum dignatio divina prædixerat, vere craſtinus eſſe debebat: Hæc Pontius, ſubobſcure tamen ſignificans, Cyprianum ad Prætorium, ut mortis ſententiam ibi ex more acciperet, fuiſſe productum; ſed re infecta, in domum Principis revocatum, ejuſque judicium fuiſſe dilatum in craſtinum. At hæc ex iis, quæ dicentur inferius, clariora reddentur. Interim autem quæ ante craſtinum illum, qui erat decimo octavo Kalendas Octobris, facta fuerint, quæ a Pon-

PAGIUS

epiſtola hoc anno, non vero præcedenti data, ut perperam putavit Pearſonius in Annalibus Cyprianicis, quod Aurelianus exercitum duxerit, limitem reſtituerit, & prædam militibus dederit, & poſt hæc omnia contigerit quod ibidem ſcribit Vopiſcus: *Tunc enim Ulpius Crinitus, publice apud Byzantium ſedenti Valeriano in thermis egit gratias, dicens, magnum de ſe judicium habitum, quod eidem vicarium Aurelianum dediſſet.* Subjungit Pearſonius, Vopiſcum cap. 13. tradere: *Cum conſediſſet Valerianus Auguſtus in thermis apud Byzantium, præſente exercitu, præſente etiam officio Palatino, aſſidentibus Memmio Fuſco Conſule ordinario, Bæbio Marco Præfecto Prætorii, &c. Ulpio Crinito Duce Illyriciani limitis & Thracii, Valerianus Auguſtus dixit: Gratias tibi agit, Aureliane, Reſpublica, quod eam Gothorum poteſtate liberaſti. Abundamus per te præda, abundamus gloria*, &c. Et ibidem jubet Valerianus, Aurelianum inter alia victoriæ præmia, ſellam eboratam capere; *Nam te Conſulem*, inquit, *hodie deſigno, ſcripturus ad Senatum, ut tibi deputet ſcipionem, deputet etiam faſces.* Ita, quod anno priori Valerianus promiſerat, præſenti, dum Byzantii eſſet, perimplendum curavit, eo ipſo anno quo Fuſcus & Baſſus Conſula-

Pontio ſunt prætermiſſa, ab aliis vero, qui aderant, diligenter in Acta relata; hic deſcribere, ordo rerum geſtarum poſtulat. In illis enim ſecundo loco (a) poſitis hæc leguntur:

(a) *Apud Cypr. edit. Pamel.*

XXV.

* *al. Tuſco.*

Cum illic (nempe in hortis ſuis) *demoraretur; repente, Idibus Septembris,* * *Fuſco* (ſic legendum ex Trebellio Pollione, non Tuſco) *& Baſſo Conſulibus, venerunt ad eum Principes duo, unus Stator *Officii Galerii Maximi Proconſulis, qui Aſpaſio Paterno ſucceſſerat; & alius Equiſtrator a cuſtodiis ejuſdem Officii; qui & in curriculum eum levaverunt, in medioque poſuerunt, & in Sexti perduxerunt, ubi idem Galerius Maximus Proconſul bonæ valetudinis recuperandæ gratia ſeceſſerat; & ita idem Galerius Maximus Proconſul in alium diem Cyprianum ſibi reſervari præcepit. Et eo tempore beatus Cyprianus ductus ad Principem & Statorem ejuſdem Officii Galerii Maximi Proconſulis clariſſimi viri ſeceſſit, & in hoſpicio ejus cum eo, in vico qui dicitur Saturni, inter Veneriam & Salariam, manſit.*

* *al. Strator.*

Stator officii ad ſe recipit Cyprianum.

XXVI. Qui Statores & Principes.

Hæc cum ibi legantur, jam planius declarantur quæ ſuperius a Pontio deſcripta ſunt, quibus Cyprianum ea nocte manſiſſe ait in domo Principis; nam per Principem (ut apparet) non Proconſulem intellexit, ſed illum notum omnibus Principem ejus ordinis, dictum Statorem Officii. Quod vero hic dicatur Stator Officii miniſtraſſe Proconſuli; erant hi milites, de quibus Ulpianus (b) ſic ſcripſit de Officio Proconſulis: *Nemo Proconſulum Statores *ſuos habere poteſt; ſed vice eorum milites miniſterio in provinciis funguntur:* At non Stratores, ſed Statores legendum eſt; nam & in ſuperioribus Actis martyrii Cypriani, Stator, & non Strator legitur: ſic enim habent alia fidelia exemplaria; licet in eo qui citatus eſt a nobis textus, Stratorem pro Statore mendoſe irrepſerit. At vero quod is dicatur Stator Officii; ſatis ſignificari videtur, non fuiſſe Statores exercitus, qui paraturi loca caſtrorum præcedere conſueverant; nam quod additur, Officii; per Officium intelligi magiſtratus apparituram, ipſamque Palatinam militiam, in (c) Notationibus demonſtravimus. Sic etiam alius textus (d) ejuſdem Ulpiani libri duodecimi. Ad edictum eſſet reſtituendus, Statoribus, pro Stratoribus, ut & germane legitur in Pandectis Florentinis. Erant enim Statores Proconſulum ac Præſidum miniſtri, qui eis adſtabant, & ad delinquentes carceri mancipandos obſequio præſto erant; dicti Statores a ſtando, veluti Apparitores ab apparendo. Utitur ea quoque voce Tullius (e), dicens: *Exiſtimavi eſſe faciundum, ut te ad Statores meos ac lictores cum litteris mitterem.* Qui vero inter eos primus eſſet, cæteriſque præeſſet, hunc Principem Statorem dicebant, qui (ut ex dictis Actis vidimus) Cyprianum ad Proconſulem duxit, reductumque penes ſe ea nocte, quæ diem martyrii præceſſit, domi retinuit.

(b) *lib. 4. §. 1. ff. de offic. Proconſul.*

* *al. Stratores.*

(c) *Die 27. Maii c.*

(d) *l. 10. ff. ex quibus cauſis majores.*

Statoris munus.

(e) *Cicer. ep. famil. lib. 2. epiſt. ult.*

XXVII. Cyprianus ſolicitus de cuſtodia Virginum.

Quid autem illic poſitus egerit Cyprianus, ipſa Acta declarant, quæ ſic habent: *Illuc univerſus populus fratrum convenit. Et cum hoc S. Cyprianus comperiſſet, cuſtodiri puellas præcepit; quoniam omnes in vico ante januam hoſpitii Principis manſerant.* S. Auguſtinus (f) vero hæc de ejus paſtorali cura ſolicita: *Quid* (inquit) *illud, quod cum in alium diem dilatus apud cuſtodes eſſet, atque illuc ſe multitudo fratrum & ſociorum congregans pro foribus pernoctaret, cuſtodiri puellas præcepit? quanta intentione conſiderandum? quanta laude prædicandum? quanto præconio commendandum eſt? Vicina corporis morte non moriebatur in animo paſtoris vigilantia paſtoralis:* Quod enim militibus omnia conferta eſſent; ne quid diſpendii pateretur virgineus pudor, puellas cuſtodiri mandavit. Fuiſſe namque Eccleſiam Charthaginenſem fœcundam prole ſacrarum virginum, commentarii ab eo conſcripti eo argumento, nempe de Diſciplina & habitu virginum, de Diſciplina & bono pudicitiæ, abſque aliis quæ in diverſis ejus epiſtolis ſparſim leguntur, aperte ſignificant.

(f) *Aug. Ser. 12. edition. Pariſienſis.*

XXVIII. Dies Martyrii Cypriani.

Quid autem illuceſcente illo tamdiu ante prænunciato atque expectato craſtino ſecutum fuerit, Pontius narrat his verbis: *Sed craſtinus dies ille quem ante annum dignatio divina prædixerat, vere craſtinus eſſe debebat. Illuxit denique dies alius, ille ſignatus, ille promiſſus, ille di-*

PAGIUS XI. *Sed tantum in annum ſequentem.*

ſulatum ordinarium gerebant. Hæc Pearſonius.

Verum enim vero fallitur Vir doctiſſimus; Aureliani enim Conſulatus ſuffectus, non præſenti anno Tuſci vel Fuſci & Baſſi Conſulatu notato; ſed inſequenti, quo Æmilianus & Baſſus annum] aperuerunt, ſuſceptus. Quod maniſeſtiſſime verbis laudatis indicat Vopiſcus, quando ait, Valerianum apud Byzantium, præſente Memmio Fuſco Conſule ordinario, Aureliano dixiſſe: *Te conſulem hodie deſigno*. Deſignatio enim ad Conſulatum nonniſi in annum ſequentem fieri ſolita, & quidem, ut Valerianus in epiſtola citata ad Aurelianum ſcribit: *Conſulatum cum eodem Ulpio Crinito in annum ſequentem a die undecimo Kalendarum Juniarum in locum Gallieni & Valeriani ſperare te convenit*. Vides Conſulatum Aureliano in ea epiſtola ab Imperatore tantum promiſſum; ſed poſt debellatos Gothos Aurelianum Byzantii exiſtentem ad eundem a Valeriano deſignatum fuiſſe, quod is iſtis verbis diſerte exprimit: *Nam te Conſulem hodie deſigno*, &c. Quare verum eſt quod ſcribit Pearſonius, prius ad Aurelianum ſcripſiſſe Valerianum, eumque in locum Ulpii Criniti ſuffeciſſe, ac poſtea tam Aurelianum, quam Ulpium Crinitum Conſules ſuffectos deſignatos fuiſſe, ſed

non

divinus; quem ſi tyrannus ipſe differre voluiſſet, numquam prorſus valeret; dies de conſcientia futuri martyris lætus, & diſcuſſis per totum mundi ambitum nubibus, claro Sole radiatus. Egreſſus eſt domum Principis, ſed Chriſti & Dei princeps & agminibus multitudinis mixtæ ex omni parte vallatus eſt. Sic autem comitatui ejus infinitus exercitus adhærebat, quaſi ad expugnandam mortem, manu facta, veniretur. Eundi autem interfuit tranſitus ſtadii. Bene vero & quaſi de induſtria factum, ut & locum congruentis certaminis præteriret, qui ad coronam juſtitiæ conſummato agone currebat; ſed ubi ad Prætorium ventum eſt, nondum procedente Proconſule, ſecretior locus datus eſt. Illic cum poſt iter longum nimio ſudore madidatus ſederet; ſedile autem erat fortuito linteo tectum, ut & ſub ictu paſſionis Epiſcopatus honore frueretur: His plane Pontius velatas Epiſcoporum ſedes eſſe ſolere demonſtrat; ſed de his nos primo Annalium tomo pluribus.

XXIX. Studium in colligendis ſacris reliquiis. (a) *Veget. de re milit. l. 2. c. 7.*

Subdit Pontius hæc de uno ex teſſerariis (dicebantur illi milites teſſerarii (*a*) qui teſſeram, nempe præceptum ducis per contubernia militum nunciabant): *Quidam*, inquit, *ex teſſerariis, quondam Chriſtianus, res ſuas obtulit, quaſi vellet ille veſtimentis ſuis humidis ſicciora mutare; qui videlicet nihil aliud in rebus oblatis ambiebat, quam ut proficiſcentis ad Deum martyris ſudores jam ſanguineos poſſideret. Cui ille reſpondit, & dixit: Medelas adhibemus querelis quæ hodie forſitan non erunt. Mirum, ſi contempſit laborem corpore, qui mortem mente contempſerat. Quid plura? ſubito proconſuli nunciatum eſt; producitur, admovetur. Interrogatus de ſuo nomine, ſe eſſe reſpondit, & hactenus verba:* Quæ in Actis paſſionis ſic ſingillatim habentur expreſſa, ſed a Pontio prætermiſſa:

XXX. Iterum Cyprianus interrogatus.

Et ita altera die octavadecima Kalendarum Octobrium mane multa turba convenit ad Sexti, ſecundum præceptum Galerii Maximi Proconſulis; & ita idem Galerius Maximus Proconſul eadem die Cyprianum ſibi offerri præcepit in atrio Sauciolo ſedenti. Cumque oblatus fuiſſet, Galerius Maximus Proconſul Cypriano Epiſcopo dixit: Tu es Thaſcius Cyprianus? Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Ego ſum. Galerius Maximus Proconſul dixit: Tu Papam te ſacrilegæ mentis hominibus præbuiſti? Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Ego. Galerius Maximus Proconſul dixit: Juſſerunt te ſacratiſſimi Imperatores cærimoniari. Cyprianus Epiſcopus dixit: Non facio. Galerius Maximus ait: Conſule tibi. Cyprianus Epiſcopus reſpondit: Fac quod tibi præceptum eſt; in re tam juſta nulla eſt conſultatio.

XXXI. Sententia in Cyprianum lata.

*Galerius Maximus collocutus cum concilio, ſententiam vix ægre dixit verbis hujuſmodi: Diu ſacrilega mente vixiſti, & plurimos nefariæ tibi conſpirationis homines aggregaſti, & inimicum te diis Romanis & ſacris legibus conſtituiſti; nec te pii & ſacratiſſimi Principes Valerianus & Gallienus Auguſti & Valerianus nobiliſſimus Cæſar ad ſectam * cæremoniarum ſuarum revocare potuerunt. Et ideo cum ſis nequiſſimorum criminum auctor & ſignifer deprehenſus, eris ipſe documento iis quos ſcelere tecum aggregaſti; ſanguine tuo ſancietur diſciplina. Et his dictis, decretum ex tabella recitavit:* THASCIUM CYPRIANUM GLADIO ANIMADVERTI PLACET. *Cyprianus Epiſcopus dixit:* DEO GRATIAS. (*Addunt hæc alia Acta*) *Qui me a vinculis hujus corporis dignatur abſolvere.* Confirmant hæc quæ his verbis a Pontio ſcripta ſunt.

* *al.* conſenſum

XXXII. Gloria Cypriani etiam ab hoſte.

Legit itaque de tabula jam ſententiam judex, quam nuper in viſione non legerat, ſententiam ſpiritalem non temere dicendam, ſententiam Epiſcopo tali & tali teſte condignam; ſententiam glorioſam, in qua dictus eſt ſectæ ſuæ ſignifer, & inimicus deorum, & quod ſuis futurus eſſet ipſe documento, & quod ſanguine ejus inciperet diſciplina ſanciri. Nihil hac ſententia plenius, nihil verius. Omnia quippe quæ dicta ſunt, licet a Gentili dicta, divina ſunt. Nec mirum utique, cum ſoleant de paſſione Pontifices prophetare. Signifer fuerat, qui de ferendo ſigno Chriſti docebat. Inimicus deorum, qui idola deſtruenda mandabat. Documento autem ſuis fuit, qui multis pari genere ſecuturis prior in provincia martyrii primitias dedicavit. Sanciri etiam cœpit ejus ſanguine diſciplina,

ſed

PAGIUS non in præſentem annum, ut ipſe perperam autumat; verum in annum CCLIX. At, inquit Pearſonius, ſtatim Aurelianus Imperatori ſic reſpondit: *Ago ergo tibi gratias, & accipio Conſulatum, quem das.* Et mox Ulpius Crinitus: *Jube igitur, ut lege agatur, ſitque Aurelianus hæres ſacrorum, nominis & bonorum; totiuſque juris Ulpio Crinito jam Conſulari viro, ipſe actutum, te judice, Conſularis.* Fuit igitur Aurelianus Conſul ſuffectus, inquit Pearſonius, poſt Gallienum & Valerianum Conſules honorarios, ſeu ſuffectos: ſed eo ipſo anno, quo Fuſcus & Baſſus Faſtis nomen dabant. Sed vana hæc effugia: Aurelianus enim accepit quidem Conſulatum, Memmio Fuſco Conſule ordinario præſente, ſed in annum ſequentem gerendum, id eſt, admiſit, ac non recuſavit. Crinitus vero petit, *ut lege agatur*, id eſt, ut in Ulpiam familiam tranſeat, ibi enim de Aureliani adoptione ſermo eſt, diciturque Ulpius Crinitus jam *Conſularis* vir, non quod tunc Conſulatum acceperit ac geſſerit, ut perperam Pearſonius; ſed quod ab anno CCXXXVIII. quo Conſulatum ordinarium geſſit, Conſularis eſſet. Sic Aurelianus dicitur *actutum Conſularis*, quia quamprimum, id eſt, intra aliquot menſes Conſulatum initurus eſſet;

ſi

ſed martyrum, qui doctorem ſuum imitatione gloriæ conſimilis æmulati, ipſi quoque diſciplinam exempli ſui proprio cruore ſanxerunt.

XXXIII. Cyprianus Epiſcoporum Carthaginenſium primus martyr. Quod autem dicat Pontium, Cyprianum in provincia ante alios martyrii primitias dedicaſſe; non quod ipſe primus in hac perſecutione ſanguinem fuderit, licet prior confeſſus fuerit primus omnium tentus, accipiendum eſt; nam ipſiuſmet Cypriani teſtimonio ſatis conſtat complures antehac, eadem ipſa perſecutione urgente, martyrium conſummaſſe, dum ad damnatos ad metalla ſcribens, ait (a): *Et ex vobis pars jam martyrii ſui conſummatione præceſſerit*; Et alia epiſtola tunc ſcripta ad detentos in carcere meminit Rogatiani & Feliciſſimi, qui jam tunc martyrium obiiſſent; ſed id ſic intelligendum (quod idem Pontius infra declarat) ipſum Epiſcoporum Cathaginenſium primum primitias ſanguinis martyrio conſecraſſe, quod nullus Carthaginenſium Epiſcoporum, qui ipſum fuerunt antegreſſi, martyrium conſummaſſent; quod (ut puto) ſe perſecutionis tempore ſubduxiſſent. Pergit Pontius:

(a) Cypr. Epiſt. 77.

XXXIV. *Et cum exiret Prætorii fores, ibat comes militum turba; & ne quid in paſſione deeſſet, Centuriones & Tribuni latus texerant: ipſe autem locus æqualis * eſt, ubi pati contigit, ut arboribus ex omni parte denſatis ſublime ſpectaculum præbeat; ſed per enormitatem ſpatii longioris viſu denegato per confuſam nimis turbam, perſonæ faventes in ramos arborum repſerant; ne vel hoc illi negaretur, ut ad Zachæi ſimilitudinem de arboribus videretur:* Hæc Pontius. Acta porro hæc amplius: *Poſt hanc vero ſententiam, turba fratrum dicebat: Et nos cum ipſo decollemur. Propter hoc tumultus fratrum exortus eſt; & multa turba eum proſecuta eſt. Et ita idem Cyprianus in agrum Sexti perductus eſt; & ibi ſe lacerno birro expoliavit, & genua in terram flexit, & in orationem ſe Domino proſtravit. Et cum ſe dalmatica expoliaſſet, & diaconibus tradidiſſet, in linea ſtetit, & cœpit ſpiculatorem ſuſtinere.* De veſtimentorum expoliatione ſuperiora Acta ſic: *Exuit ſe lacernum birrum, quem indutus erat, complicans, & poſuit ad genua ſua; deinde tunicam tulit, & diaconibus tradidit; & ſtans in linea expectabat ſpiculatorem; cui & viginti * aureos dare præcepit. Fratres vero flentes linteamina & oraria ante eum ponebant, ne ſanctus cruor defluens abſorberetur a terra.* Tanti enim faciebant Fideles ſacras reliquias martyrum, ut ſudoris, ſi poſſent, guttas haurirent, & ſtillas ſanguinis, etiam perſecutore vidente, & invidente, atque exerto gladio minitante, qualibet arte ſuſciperent, atque reconderent. Mira res! eodem plane tempore duplici victoria vincitur crudelis impietas, ſanguine martyris, & fide credentium. Sed ſubdunt & hæc alia Acta inferius poſita:

* al. in æquali.

* al. vigintiquinque.

Vigens cultus ſacrarum reliquiarum.

XXXV. Paſſio S. Cypriani. *Cum veniſſet autem ſpiculator; juſſit ſuis, ut eidem ſpiculatori vigintiquinque aureos darent; Linteamina vero & manualia a fratribus ante eum mittebantur. Poſtea vero beatus Cyprianus manu ſua oculos ſibi texit; qui cum lacinias manuales ligare ſibi non potuiſſet, Julianus preſbyter & Julianus ſubdiaconus ei ligaverunt, & ita S. Cyprianus paſſus eſt.* Addit Pontius hæc de carnifice: *Ligatis per manus ſuas oculis, moram carnificis urgere tentabat, cujus munus eſt ferrum, & labente dextera gladium vix trementibus digitis circumibat, donec ad perpetrandam pretioſi viri mortem, clarificationis hora matura, Centurionis manum, conceſſo deſuper vigore, firmatam, permiſſis tandem viribus, expediret:* Hæc Pontius. Quod vero pertinet ad ſanctiſſimi martyris ſepulturam, citata ſuperius Acta ſic habent:

XXXVI. Cypriani ſepultura. *Et ita beatus Cyprianus paſſus eſt, ejuſque corpus propter Gentilium curioſitatem in proximo poſitum eſt cum cereis & ſcholaribus in areis Macrobii Candidi procuratoris (quæ ſunt in via Mappalienſi juxta piſcinas) cum voto & triumpho magno. Priſtinus hic mos referatur Chriſtianos ſepeliendi, præcedente clero diverſarum claſſium atque ſcholarum, accenſas faces geſtantibus ſingulis, magna plane pompa, & (ut habent Acta) magno triumpho. Nequicquam plane conſueti officii voluerunt imperterriti Chriſtiani magna agentes conſtantia in Cypriani funere ante perſecutoris oculos prætermittere; quod cuperent*

PAGIUS

ſi enim tunc actu illum ſuſcepiſſet, non *Conſularis*, ſed *Conſul* ab Ulpio Crinito appellatus fuiſſet; neque dixiſſet Valerianus, ſe ſcripturum ad Senatum, ut Aureliano ſcipionem & faſces deputaret; quia hæc cum Conſulatu, non vero poſt illum geſtum tradi mos erat. Verum itaque eſt, quod Pearſonius primus omnium obſervavit, Valeriani ad Aurelianum epiſtolam, in qua de hujus cum Crinito ad Conſulatum deſignatione agitur, ſcriptam fuiſſe, antequam Aurelianus in Gothos moviſſet, ac poſtquam Byzantium rediit, Valerianum Imperatorem, eum coram Memmio Fuſco Conſule ordinario, aliiſque ſummis laudibus ob reportatas victorias exornaſſe; ſed falſum, hæc diverſis annis acta eſſe, & Aurelianum cum Crinito currenti Conſulatum ſuffectum geſſiſſe. Hoc enim anno inſequenti factum eſſe certum & indubitatum, ut ex dicendis anno ſequenti magis patebit; hujus enim temporis Hiſtoria Chronologiaque, niſi Conſulatus Aureliani ac Gallieni cum Valeriano recte explicentur, confuſæ, perturbatæque.

XII. *Valerianus Antiochiam a Scythis vaſtatam venit.* Anno itaque præſenti, *Valerianus*, qui cum exercitu apud *Byzantium* fuit, ut mox ex Vopiſco in Aureliano oſtendimus, cum eodem exercitu æſtate *Antiochiam* pervenit, ut videre eſt apud

vent omnes (ut eadem Acta teſtantur) una cum ſuo ipſorum Epiſcopo decollari. Sed & hæc ibi demum : Poſt paucos autem dies Galerius Maximus Proconſul deceſſit. Paſſus eſt autem beatiſſimus Cyprianus martyr die octavadecima Kalendarum Octobrium, ſub Valeriano & Gallieno Imperatoribus, regnante vero Domino noſtro Jeſu Chriſto, cui eſt honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen: Hucuſque Acta. Eodem quoque fine cætera quæque Acta legitima conſignari ſolita, nempe Chriſti regno, multis exemplis ſæpius obſervavimus.

XXXVII. Loca a S. Cypriano illuſtrata. Quæ autem priori loco Acta ſunt poſita, hanc amplius habent appendicem, loca ſingula relegentem : *Curubitana civitas dicitur ubi in exilio fuit ; vicus ubi in domo Principis Officiorum habitavit, dicitur Saturni, inter Veneriam & Salariam ; atrium quoque Proconſulis dicitur Sauciolum ; locus in quo decollatus eſt, vocatur Sexti*: Sed & Pontius diaconus, Epiſcopi ſui amantiſſimus, ad vitam & paſſionem Cypriani hoc addit, velut appoſitum menſæ nobiliſſimæ corollarium: *Sic conſummata paſſione, perfectum eſt, ut Cyprianus, qui bonorum omnium fuerat exemplum etiam ſacerdotales coronas in Africa * primus imbueret ; quia & talis eſſe poſt Apoſtolos prior cœperat* : Inſinuans plane, jam a tempore Apoſtolorum Carthaginenſem erectam fuiſſe Eccleſiam. Moxque ſubdit: *Ex quo enim Charthaginis Epiſcopatus ordo numeratur, numquam aliquis, quamvis ex bonis & ſacerdotibus, ad paſſionem veniſſe memoratur ; licet ſemper Deo mancipata devotio dicatis hominibus pro martyrio deputetur. Cyprianus tamen etiam ad perfectam coronam, Domino conſummante, profecit, ut in civitate ipſa, in qua taliter vixerat, & in qua prior fecerat multa præclara, prior etiam ſacerdotii cæleſtis inſignia glorioſo cruore decoraret :* Ac demum hæc de ſe ipſo :

* ſanguine.

XXXVIII. De Pontii animi affectu & inſtituto. *Quid hoc loco faciam inter gaudium paſſionis, & remanendi dolorem? in partes diviſus animus, & anguſtum nimis pectus affectus duplices onerant. Dolebo, quod non comes fuerim? ſed illius victoria triumphanda eſt. Dei victoria triumphabo? ſed doleo, quod comes non ſim. Verum vobis tamen & ſimpliciter confitendum eſt, quod & vos ſcitis, in hac me fuiſſe ſententia. Multum ac nimis multum de gloria ejus exulto; plus tamen doleo, quod remanſi* : Hucuſque ultimum Pontii de Cypriani triumpho, & animi ſui affectu ſcriptum elogium ; idemque in ſuæ narrationis exordio, cur ea ſcribendi conſilium inierit, declarat his verbis, inſinuans antiquam in Eccleſia conſuetudinem Actorum ſanctorum martyrum ſcribendorum : *Certe* (inquit) *durum erat, ut cum majores noſtri plebeiis & cathecumenis martyrium conſecutis tantum honoris pro martyrii ipſius veneratione dederint, ut de paſſionibus eorum multa aut prope dixerim pene cuncta conſcripſerint, ut ad noſtram quoque notitiam, qui nondum nati fuimus, pervenirent ; Cypriani, tanti ſacerdotis & tanti martyris paſſio præteriretur* :

Hujus Pontii lucubrationis S. Hieronymus (a) meminit dicens : *Pontius diaconus, Cypriani, uſque ad diem paſſionis ejus cum ipſo exilium ſuſtinens, egregium volumen vitæ & paſſionis Cypriani reliquit*. Sed & de ipſo Pontio hæc adduntur in Martyrologio die octava Martii, qua natalis ejus inter martyres conſcriptus habetur his verbis: *In paſſionibus ſuis Dominum ſemper glorificans, coronam vitæ promeruit*. Eadem Acta a nobis ſuperius ſæpe citata, ac pariter recitata æque fulciuntur teſtimonio Auguſtini (b) eadem in ſua tractatione in natali die S. Cypriani, attexentis, & fideliſſima comprobantis; quæ itidem recenſuit Paulus (c) diaconus. Sed etſi nulla ab aliis ſuppeterent teſtimonia, ipſa ſibi certam atque ſinceram in omnibus ſui candore fidem vendicant. Sed jam reliquum eſt, ut amantiſſimi Patris & præclariſſimi martyris dulces exuvias perlegamus. XXXIX. Pontii ſcripta probata.

(a) Hier. de Script. Eccleſ. in Ponto.

(b) Aug. ſerm. 12. edit. Pariſienſ.

(c) Paul. diac. in paſſ. S. Cypr.

XL. De linea tunica Cypriani. Quæ enim in eis legimus, & ex eiſdem ſuperius recitavimus Actis, S. Cyprianum collum gladio ſubjecturum, primum exuiſſe birrum, inde vero ſe ſpoliaſſe dalmatica, vel (ut alia Acta habent) tunica, atque in linea remanſiſſe, ſicque expectaſſe ſpiculatorem; diligentiori ſunt hæc conſideratione penſanda. Etenim

PAGIUS apud Zoſimum pag. 648. & 649. *Antiochiam* cum inveniret miſere devaſtatam, accerſivit *Succeſſianum*, qui tunc Dux exercitus circa Helleſpontum fuit, & Scythas in ea loca irrumpentes nuperrime vicerat, abegeratque. Hunc *Præfectum Prætorio* dixit, *& cum eo res Antiochenæ civitatis, & inſtaurationem ejus* ordinavit, inquit Zoſimus. Ex quo intelligimus, *Succeſſianum* Bæbio Macro currenti anno Præfecto Prætorii, ut mox ex Vopiſco diximus, ſucceſſiſſe. Abſente *Succeſſiano* Scythæ priores, qui abacti fuerunt, in Helleſpontum redeunt, Pityuntem & Trapezuntem capiunt. Scythæ autem alii prioribus finitimi *expectato hiemis tempore*, pedeſtri exercitu ad fretum Byzantinum contenderunt, ubi de hieme hoc anno inchoata ſermo, non vero de anni præteriti fine, ut Zoſimum interpretatur Pearſonius citatus. Nam, cum Valerianus poſtquam *Antiochiam* venit, & *Succeſſianum* Præfectum Prætorio renuntiavit, amplius Byzantium non redierit, ut manifeſte ibidem inſinuat Zoſimus, ac denique Bæbius Macrus præſenti anno Præfectus Prætorio fuerit, ac Byzantii cum Valeriano aliquam moram fecerit, profectio hujus Imperatoris Antiochena, & collatio Præfecturæ Prætorii in *Succeſſianum* ad præſentem annum

Etenim ex iis adeo certis antiquitatis Eccleſiaſticæ monumentis, qualis eſſe ſoleret Epiſcoporum habitus, probe poſſumus intelligere. Sed illud primum de tunica linea, qua cæteris veſtibus expoliatus, ictum gladii excepturus remanſit indutus, exacte conſiderandum. Ex iis enim quæ ex dictis Actis ſunt ſuperius recitata, neminem certe puto adeo obtuſum ingenio, ut cum ipſa dicant, Cyprianum exutum birro atque tunica remanſiſſe in linea, exiſtimet de linea interula intelligendum, quæ ſuper nudum indui conſuevit; non enim decebat ſacerdotalem decorem, Cyprianum ad interulam uſque denudari, dum præſertim ad hoc non cogeret magiſtratus, nec carnificina functio poſtularet; quid enim opus erat ad capitis obtruncationem, ad ſubuculam uſque exui, cum præſertim nullum ea de re extet exemplum? Sic igitur nihil aliud eſt quod dici poſſit, niſi lineam illam Cypriani commune illud omnibus Epiſcopis lineum indumentum fuiſſe, quod ephod alii dicunt, Italice vero *rocchetto*. Quod vero ad dalmaticam pertinet, alio nomine tunicam ſimpliciter nominatam: diverſa namque dalmaticarum fuiſſe genera, quarum aliæ manicatæ, chirodatæ dicerentur, aliæ vero ſine manicis, quibus diaconi uterentur, pluribus in Notationibus (a) diximus. Sine manicis itaque eam fuiſſe tunicam ſuper lineam indutam putamus.

(a) *Notation. in Martyrol. Rom. die 31. Maii, h.*

XLI. Birrus & Lacerna indumenta.

His de linea atque tunica explicatis, de birro remanet exquirendum. In quo illud in primis animadvertendum, non ſimpliciter dici birrum, ſed lacernum birrum; licet Sulpitius (b) Severus birrum a lacerna, utroque tamen exiſtente habitu clericali, diſtinguat, cum invehitur in voluptuoſos clericos, dicens: *Hæc caris viduis, ac familiaribus mandat tributa virginibus; illa ut birrum rigentem, hæc ut fluentem texat lacernam.* At primum quod pertinet ad lacernam, ſi Ethnicos conſulas, reperies eam breve fuiſſe indumentum ad arcendam pluviam, ut ex his quæ Cicero (c) ac Plinius (d) tradunt, evidenter apparet. Porro ad humeros brachiaque tegenda fuiſſe compoſitum ejuſmodi veſtimenti genus, docet Feſtus (e) Pompeius, dum de lacerna agens, ait eam minorem fuiſſe capitio; capitium vero ait Varro (f) fuiſſe muliebre pectoris indumentum, ita dictum, quod pectus capiat & comprehendat brachia; quæ enim ſine eis incedebant, pectore & brachiis erant apertis; ſuper tunicam vero ſuperduci lacernam, Gellius (g) teſtatur, cum ait: *Cum me præſente, diſcipulos quoſdam ſuos Senatores vidiſſet die feriato tunicis & lacernis indutos, & gallicis calceatos: Equidem* (inquit) *maluiſſem vos togatos eſſe; pigitum eſt cinctos ſaltem eſſe & penulatos.*

(b) *Sulp. Dialog. lib. 1. cap. 14. in fine.*

(c) *Cic. Philipp. 2.*

(d) *Plin. lib. 18. cap. 25.*

(e) *Feſt. in verb. Lacerna.*

(f) *Varro de ling. Latin. lib. 4.*

(g) *Gell. lib. 13. cap. 10.*

XLII. Lacerna rufa.

Quod vero habent Acta, lacernum birrum; vox, birrum, ad colorem pertinet; nam notat Feſtus (h), apud antiquos rufum colorem dictum eſſe birrum, ac proinde lacernam rufi fuiſſe coloris. Sive dicere velimus lacernum birrum, hoc eſt ſericum: βήρυς enim veteres dixere ſerica, ut Zonaras (i) & Theodorus interpretantes duodecimum canonem Gangrenſis Concilii, tradunt. Sive magis placeat, lacernum birrum ſignificare birrum ipſum in modum lacernæ compoſitum. Porro birrus, & birrum, maſculino & neutro genere dictum reperitur. Utcumque ſit, conſtat quidem teſtimonio S. Auguſtini, etiam clericos in Africa uti conſueviſſe linea atque birro, ſed Epiſcopos birro pretioſiore; nam eo ſermone, quo clericorum ſuorum diſciplinam componit, hæc ait (k): *Nemo det birrum, vel lineam tunicam, ſeu aliquid, niſi in commune; de communi accipiam mihi ipſi:* & paulo poſt: *Offeratur mihi verbi gratia birrum pretioſum, forte decet Epiſcopum, quamvis non deceat Auguſtinum, ideſt, hominem pauperem de pauperibus natum.* Utuntur ex inſtitutione S. Auguſtini Canonici Regulares tunica linea, atque cum volunt, diebus præſertim ſolemnibus in Italia, etiam birro, quem in Hiſpania ſemper geſtant. Eandem quoque conſuetudinem viguiſſe in Eccleſia Orientali, ut Epiſcopi ſuper tunicam birro induerentur, ex iis quæ ſcribit Palladius (l) de S. Athanaſio Epiſcopo Alexandrino, poſſumus intelligere, dum ait, eum tunica birroque veſtitum ſeceſſiſſe. Meminit & Gregorius Turonenſis de S. Britio, qui ardentes prunas in birro ſuo poſuit, ad declarandam ſui animi innocentiam. Cæterum propter ejus indumenti brevitatem Venantius Fortunatus nominat birrum ipſum palliolum, cum agit de ſancto Germano Pariſiorum Epiſcopo viſitante Clotarium Regem; atque de ipſo Rege ait: *Allambit ſancti viri palliolum:*

(h) *Feſt. in verb. Birrum.*

(i) *Vide Cujac. in l. 4. Cod. de veſt. holoſeric. lib. 11.*

(k) *Aug. ſerm. de diverſ. 50.*

(l) *Palladius in Lauſiac. c. 51.*

XLIII.

Quod vero S. Gangrenſe (m) Concilium monachos Euſtathianos incedentes palliatos, atque damnantes birris utentes,

(m) *Concil. Gang. c. 12.*

PAGIUS XIII.

num in finem tendentem omnino ſpectant; cum Valerianus æſtate anni inſequentis, vel circiter a Perſis captus ſit.

Cum *Antiochiam* peteret Valerianus, *Macriano* totam Rempublicam credidit, ut ipſe oratione ad Senatum e Perſidis finibus miſſa teſtatur apud Pollionem: *Ego P. S. bellum Perſicum gerens, Macriano totam Rempublicam credidi.... Ille vobis fidelis, ille mihi devotus, illum & amat & timet miles.* Unde ratio optima redditur, inquit Pearſonius citatus, cur hoc potiſſimum tempore perſecutio maxime ſub Valeriano ſæviret.

Macrianus auctor & promot. perſecr.

Nam

Locus Gangrenſis Concilii elucidatus.

tes, anathematis ſententia perculerit; non placet quod per birrum alii interpretati ſunt veſtem pretioſam ſimpliciter: ſed potius quod illi amicti pallio ſui longitudine & latitudine diffluente, eos damnarent, qui birro, nempe breviori uterentur indumento; quod vile vel pretioſum (ex ſententia Auguſtini ſuperius recitata) ad libitum cujuſque eſſe potuiſſe, certiſſimum eſt: pretioſiores vero fuiſſe birros Atrebatenſes & Canuſinos, Flavius Vopiſcus in Carino teſtatur. Cum itaque eadem Acta Cypriani paſſionis habeant, ipſum lacernum birrum complicuiſſe, & ad genua poſuiſſe; illud fuiſſe perbreve, ac parvi negotii operam egiſſe demonſtrant; nam non ſic de tunica eum feciſſe, ſed diaconis dediſſe tradunt.

XLIV. *Habitus Epiſcoporum.*

Ex his itaque jam exploratum haberi videtur, Epiſcoporum fuiſſe antiquum habitum, ut poſt veſtem ſuperinduerent lineam, & deſuper eam ſolutam tunicam, ac denique humeros tantum tegens & brachia lacernum birrum: quo genere indumenti hodie videmus uti Sanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinales, atque Epiſcopos illos, qui ex Regularibus ad eam dignitatem provecti ſunt: Romanum vero Pontificem birro abſque tunica ſuper lineam, ſed ſerico atque rufo, interdum vero albo pro temporis ratione. Porro ex dignitatis ordine birrum pretioſius fuiſſe, Auguſtini ſententia dictum eſt. Quid autem hæc indumenta myſticum præſeferrent, relinquimus aliis. At de his hactenus.

XLV. *Memoriæ S. Cypriani.* *(a) Victor. de perſec. Vvand. lib. 1.*

Quod vero pertinet ad martyris Cypriani memoriam, quam poſteri honorificentiſſime omni officiorum genere ſunt proſecuti; auctor eſt Victor Uticenſis (*a*) Epiſcopus, duas inſignes baſilicas, veluti egregia tanti viri victoriæ monumenta, fuiſſe erectas; alteram ad Sexti, ubi ſanguinem fudit; alteram vero in Mappalienſi via, ubi fuit ſepulturæ mandatus. Sed locus ille ubi ſanguinem fudit, a majoribus Menſa Cypriani appellatus reperitur: de qua hæc Auguſtinus (*b*): *In eo quippe loco, ubi poſuit carnis exuvias, ſæva tunc multitudo convenerat, quæ propter odium Chriſti ſanguinem funderet Cypriani; ibi hodie venerans multitudo concurrit, quæ propter natalem Cypriani bibit ſanguinem Chriſti; & tanto dulcius in illo loco propter natalem Cypriani bibit ſanguinem Chriſti, quanto devotius ibi propter nomen Chriſti ſanguinis effuſus eſt Cypriani. Denique ſicut noſtis, quicumque Carthaginem noſtis, in eodem loco menſa Deo conſtructa eſt, tamen menſa dicitur Cypriani; non quia ibi eſt umquam Cyprianus epulatus, ſed quia ibi eſt immolatus; & quia ipſa immolatione ſua paravit hanc menſam, non in qua paſcat, ſive paſcatur; ſed in qua ſacrificium Deo, cui & ipſe oblatus eſt, offeratur. Sed ut menſa illa, quæ Dei eſt, etiam Cypriani vocetur, hæc cauſa eſt, quia ut illa modo cingitur ab obſequentibus, ibi Cyprianus cingebatur a perſequentibus: ubi nunc illa ab amicis orantibus honoratur, ibi Cyprianus ab inimicis frementibus calcabatur: poſtremo ubi illa erecta eſt, ibi proſtratus eſt.* Hucuſque Auguſtinus, quibus ſolitum exhiberi martyribus cultum perbelle demonſtrat; nimirum Eccleſiam, & ibi Deo altare, in quo ſacrificium offerretur, erigi ſolitum, & de eo Fideles ad diem natalem martyris confluentes ſacratiſſimam Euchariſtiam participare. At non ſolum Eccleſia Africana, ſed & totus Catholicus orbis Cypriani memoriam proſecutus eſt; cum tam Occidentales quam Orientales natalem diem ejus annua celebritate frequentent, ut Gregorius Nazianzenus eſt teſtis, qui in ejus die natali egregiam in ejus laudem habuit orationem: ſed de aliis ejus memoriis alibi in futurum. Qui autem Cypriano in ſede Carthaginenſi ſubrogatus fuerit; quantum ex Optato (*c*) Milevitano colligere licet, ſucceſſit eidem Lucianus; poſt Lucianum vero Menſurius, qui tempore Diocletiani ſedit; cui Cæcilianus ſubrogatus eſt.

(b) Aug. de diverſ. ſerm. 113. *Menſa Cypriani.* *Cultus martyrum.* *Succeſſores S. Cypriani.* *(c) Optat. Milevit. contra Parmen. lib. 1.*

XLVI. *De Cypriani ſcriptis.* *(d) Prudentius hym. 13.*

Cæterum cum lucubrationes ab eo relictæ, ore omnium in Eccleſia ſint celebratæ; quidnam autem eſt quod Gelaſius Papa in Romano Concilio, ſtatuto canone de libris apocryphis, cenſuerit Cypriani Opuſcula apocrypha eſſe? At per Opuſcula certe non alia ab eo eſſe opera ſignificata, quam editos ab illo de rebaptizatione hæreticorum tractatus, exiſtimamus; qui uno volumine, Opuſculorum titulo inſcripto, continerentur. In eamdem quoque claſſem apocryphorum rejicitur ab eodem liber, cujus erat titulus, de Pœnitentia Cypriani. Illis igitur demptis, quibus adverſatus eſt Stephano; reliqua ſunt ejuſmodi (quod dictum eſt ſuperius) quæ cum Latini, tum Græci fuerint inoffenſo pede magna admiratione ſectati; ut merito de eo Prudentius (*d*) hos cecinerit verſus:

De-

PAGIUS

Nam ea unius *Macriani* ſuaſu primo incepit: nunc autem ab eodem incitatus Imperator, cum ei totam Rempublicam certe militarem credendam eſſe duxit, multo in Chriſtianos acerbior & crudelior evaſit. Atque ita tandem: *Reſcripſit Valerianus ad Senatum, ut Epiſcopi, Presbyteri, & Diacones animadvertantur; Senatores vero & viri egregii, & equites Romani, dignitate amiſſa, etiam bonis ſpolientur*, &c. ut habet Cyprianus in Epiſtola ad Succeſſum, quæ nunc LXXX. eſt, Pamelio vero LXXXII. ſcripta.

Elogium de ſcriptis S. Cypriani.

Deſine flere bonum tantum: tenet ille regna cœli,
Nec minus involitat terris, nec ab hoc recedit Orbe:
Diſſerit, eloquitur, tractat, docet, inſtruit, prophetat:
Nec Libyæ tantum populos regit, exituſque in ortum
Solis & uſque obitum, Gallos fovet, imbuit Britannos,
Præſidet Heſperiæ, Chriſtum ſerit ultimis Iberis:
Denique doctor humi eſt: idem quoque martyr in ſupernis:
Inſtruit hic homines, illinc pia dona dat patronus.

Sed & Caſſiodorus, qui poſt Gelaſium vixit, exceptis illis quæ ab eo de ratione baptiſmatis ſcripta ſunt, cætera edita diverſis epiſtolis & opuſculis monumenta digno commendat encomio.

XLVII. Quo die paſſus eſt S. Cyprianus apud Charthaginem, eodem quoque die & loco martyrium ſubiiſſe quatuor ſanctos martyres, Creſcentianum, Victorem, Roſulam, & Generalem, teſtantur (*a*) tabulæ Eccleſiaſticæ. Adeo namque incaluerunt corda Fidelium martyrio Cypriani, ut omnes optarent una cum ipſo mori, ac pariter coronari. Sed & illud fecit plane mirandum ſanguis ejus effuſus, ut divitiarum poſſeſſores, quos idem Cyprianus (ut ſuo loco demonſtratum eſt) ingemuit in perſecutione ſub Decio, ne divitiarum ſuarum diſpendium paterentur, fidei feciſſe jacturam: magnis ſumptis animis, forti conſtantia, Chriſti amore ſuccenſi, divitias ut lutum contempſerint, inſuper & vitam ejus exemplo prodegerint. Ingentem porro collegiſſe proventum ex Cypriani martyrio Eccleſiam Africanam, S. Auguſtinus (*b*) cum de die natali ejus tractaret in populo, teſtatur his verbis: *Inde tam magnum & electum granum hic beatiſſimus Cyprianus; quam multi divites tunc contempſerunt quod habuerunt, &c.*

(*a*) *Martyrolog. Rom. & alia die 14. Sept.*

Lapſi iterum pugnant.

(*b*) *Aug. de diverſ. ſerm. 115.*

XLVIII. Paſſi ſunt, eadem perſecutione urgente, apud Carthaginem trecenti martyres nono Kalendas Septembris (*c*), quo tamen anno, ignoratur. At quoniam tum a Prudentio (*d*), tum ab aliis ejus rei geſtæ hiſtoria adjungitur ſimul martyrio Cypriani; de iiſdem hic agere, more majorum, conſultius viſum eſt. Clariſſimi tunc iidem effulſerunt martyres; qui inter alia ſupplicia, cum Præſes fornacem calcariam accendi juſſiſſet, & juxta eam tripodem, thuſque ſimul ac prunas exhiberi præcepiſſet, optionemque illis Proconſul dediſſet, ut vel Jovi thus incenderent, vel ipſi injicerentur in ignem; reſpuentes illi eam ut indignam oblatam conditionem, factoque potius quam verbo dato reſponſo, in eamdem pariter ſententiam conſpirantes, ſeſe rapidiſſimo curſu, impellente divino Spiritu, in fornacem incenſam conjecerunt; atque igne ſuccenſi, calceque permixti, appellati ſunt Maſſa candida.

(*c*) *Martyrolog. Rom. die 24. Auguſti.*

(*d*) *Prudentius hymn. 13.*

Martyres dicti maſſa candida.

XLIX. Porro horum memoria celebris viguit in Eccleſia Africana pariter & tranſmarina, animadverſaria ubique celebritate ſolemnis; in qua & S. Auguſtinus (*e*) ad populum tractatum habuit; celebrat eoſdem Prudentius (*f*) ſacro hymno. Cæterum ut hoc nomine iidem martyres dicerentur, Auguſtinus ait: *Maſſa dicta eſt de numeri multitudine, Candida de cauſæ fulgore.* Sed & ea plane cauſa præceſſit, quod in calcaria fornace iidem cremati cum eſſent, cineribus eorum calci permixtis, ex iis omnibus una candida maſſa conflata eſt. Trecentos hos fuiſſe numero, habent tabulæ Eccleſiaſticæ; ſed de numero & aliis pluribus in notationibus diximus; verum fefellit plures ſcriptus titulus, dum Pontius auctor Actorum illorum citatur. Qui autem ex Eccleſiæ Carthaginenſis miniſtris poſt Cyprianum martyrium ſubierint, ſequenti anno (quod ratio temporis poſtulat) dicturi ſumus.

(*e*) *Aug de diverſ. ſerm. 111.*

(*f*) *Prudentius hymn. 13.*

L. Hic autem dicere non prætermittimus, faſtu glorioſos Novatianos falſo jactare ſolitos, Novatianum ſchiſmaticum, ſuæ ipſorum ſectæ auctorem, ante S. Cyprianum martyrium conſummaſſe; ſed id ex nullis Actis prodidere, quæ in re adeo comperta nec fingere potuerunt, niſi ex verbis quibuſdam (ut dicebant) Cypriani, quæ a Symproniano Novatiano jactari Pacianus (*g*) ad eum ſcribens, tradit his verbis; *Nam quod ante paſſum Novatianum putas, & Cyprianum dixiſſe ſubjungis: Præceſſit me adverſarius meus; vide quam manifeſto reſpondeam: Novatianus martyrium numquam tulit; nec ex verbis Cypriani auditum iſtud, aut lectum eſt: habes ejus epiſtolas*: & inferius: *Porro etiam ſi paſſus eſt aliquid Novatianus, non tamen etiam occiſus; etiam ſi occiſus, non tamen coronatus. Quid ni? extra Eccleſiæ pacem, extra concordiam, extra eam matrem, cujus portio debet eſſe qui martyr eſt, &c.* & paulo poſt de Cypriano vere martyre:

De Novatiano aſſerto martyre.

(*g*) *Pacianus de Cathol. nom. epiſt. 2.*

LI. *Cyprianus autem in concordia omnium, in pace communi, in confeſſorum grege paſſus eſt, & ſæpe confeſſus iteratis perſecutionibus, & multa laceratione vexatus, & noviſſime ſalutari calice propinatus eſt; hoc fuit coronari. Quare ſibi habeat Novatianus epiſtolas ſuas, ſibi tumorem, ſibi ſuperbiam, qua dum in altum levatur, eliſus eſt: dum nemini parcit effuſus*: Hæc Pacianus. Socrates (*h*) & ipſe Novatianus, Novatianum ſuum quem Novatum nominat, martyrio ſub Valeriano

Cypriani martyrium in communione Eccleſiæ.

(*h*) *Socrat. lib. 4. cap. 23.*

no occubuiſſe teſtatur; ſed ſicut nec Sympronianus, nullo certo id affirmat auctore. Sane quidem ſicut de nonnullis Marcionitis, qui martyrium ſubierunt, & aliis diverſarum hæreſum aſſertoribus ſcriptores Eccleſiaſtici abſque invidia ſcriptis prodiderunt: non exiſtimandum de Novatiano tacuiſſe, ſi id aliquo modo factum noviſſent; ſicut S. Hieronymus dum de eo ait, ſcriptos hos reliquiſſe libros *de Paſchate, de Sabbato, de Circumciſione, de Sacerdote, de Oratione, de Cibis Judaicis, de Inſtantia, de Attalo, de Trinitate grande volumen, quaſi ἐπιτομὴν operis Tertulliani faciens; quod plerique neſcientes, Cypriani exiſtimant:* Hæc Hieronymus. At de Novatiano hactenus.

LII. De Ingenuo. Hoc eodem anno, iiſdemque Conſulibus Fuſco & Baſſo, Ingenuus, qui Pannonias tunc regebat a Mæſiacis legionibus Imperator appellatus eſt; ſed per Celerem Verianum victus atque proſtratus eſt, ulciſcente Gallieno ſeveriſſime in omnes, uſque ad ſenes & pueros, qui ab ejus parte ſtetiſſent; ſed hæc fuſius Trebellius (a) Pollio.

(a) Trebell. Poll. de 30. Tyran. in Ingen. 8.

LIII. De epiſtola Dionyſii. Iiſdem quoque Conſulibus ſed mendoſe poſitis, data reperitur Dionyſii epiſtola ad Urbanum Præfectum, hominem Chriſtianum; ſed cum quarto Nonas Februarii data ponatur, niſi in menſem error irrepſit, alterius potius quam Dionyſii eſſe convincitur; nam eo tempore Sixtus Pontifex adhuc ſuperſtes erat.

JESU CHRISTI ANNUS 262. | DIONYSII PAP. ANNUS 2. | VALER. & GAL. IMPP. ANNUS 8.

I. De anni hujus Conſulibus. CHriſti anno ducenteſimo ſexageſimo ſecundo perperam Faſtis a Caſſiodoro & aliis eum ſecutis Fulvius Æmilianus & Pomponius Baſſus, varia (ut puto) deſcriptione deceptis, ponuntur Conſules; eoſdem enim eſſe reor cum Conſulibus anni ſuperioris; nam de Pomponio Baſſo conſtat, & pro Fuſco Fulvium poſitum exiſtimamus (ut ſæpe accidere conſuevit) cui fuerit quoque cognomentum Æmilianus: niſi loco Memmii, Æmilianus ſit poſitum; cum præſertim Conſulatus Baſſi cum Æmiliano, non ſecundus notatus in antiquis monumentis habeatur, ſicut adſcribendus erat, ſi diverſus a priore fuiſſet. In Codice namque Juſtiniani Baſſus ſemel tantum cum collega Æmiliano Conſul poſitus (b) invenitur; hæc enim quam veriſſima eſſe, quæ dicturi ſumus, perſpicue demonſtrabunt. Hoc namque anno adſcribendos eſſe Conſularibus Faſtis Gallienum quarto & Valerianum *, tum epiſtola Valeriani Imperatoris ad Aurelianum, tum ejus quoque acta a Flavio Vopiſco narrata (c), ſatis aperte ſignificant; quæ auctor his verbis recitat: *Ex libris Acholii, qui Magiſter admiſſionum Valeriani Principis fuit, libro Actorum ejus nono. Cum conſediſſet Valerianus Auguſtus in Thermis apud Byzantium, præſente exercitu, præſente etiam officio Palatino, aſſidente Memmio Fuſco Conſule ordinario:* & poſt recenſita nomina aliorum, in ejus ad Aurelianum allocutione hæc habet: *Te Conſulem hodie deſigno, ſcripturus ad Senatum, ut tibi deputet ſcipionem, deputet etiam faſces:* Ita ibi. Videas ex his plane Aurelianum anno ſuperiori ſub Conſulatu Memmii Fuſci Conſulem fuiſſe deſignatum, ſed ſuffectum, non ordinarium. Quibuſnam vero ſufficiendus eſſet, epiſtola ejuſdem Valeriani Imperatoris ad eum ſcripta declarat his verbis: *Conſulatum*

(b) l. ſi ſervus. C. quod cum eo.

* al. Voluſianum.

(c) Vopiſc. in Aureliano.

PAGIUS — ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5752.

SÆC. III. Anno Urbis 1012. Olymp. 259. an. 3. A. C. 259.

☉ 16. B. ☽ 13. P. 28. Mart. Indict. 7.

JESU CHRISTI 259. *ſecund Baronium vacat.*

DIONYSII PAPÆ 1.

VALERIANI ET GALLIENI IMPP. 7.

I. *Conſules.* [1] COSS. *Æmilianus & Baſſus*, ut teſtantur libellus de Præfectis Urbi, Fragmentum Conſulare, quo uſus Cuſpinianus, Faſti Græci tam Theonis, quam Heraclii, Faſti Idatiani, & varia reſcripta Codicis Juſtinianei ab Em. Card. Noriſio in Diſſert. de Votis Decennalibus cap. 5. & Pearſonio in Annalibus Cyprianicis citata: in quibus omnibus reſcriptis, librisque *Baſſus* ſine numerali nota effertur. Quare idem non eſt cum *Baſſo* anno præcedenti Conſule, ut putabat Onuphrius in Faſtis. Neque enim duo Conſulatus non interrupti aliis, quam Auguſtis & Cæſaribus concedebantur. Cum autem in Diſſert. Hypatica tanquam principium certiſſimum ſtatuerim, Conſules omnes, quibus Leges, tam Codicis Juſtinianei, quam Theodoſiani notantur, ordinarios fuiſſe, liquet, Conſulatum Æmiliani &

NOTÆ [1] *COſſ. Æmilianus & Baſſus.* Sine prænominibus ac nominibus, præter extremum, quod eis numquam ſint hactenus detecta; nam in libris juris: *Æmiliano & Baſſo*, ut & in Faſtis vulgatis. Suffecti hoc anno conſules Pagio videntur: *Ulpius Crinitus, & Aurelianus. Ulpius Crinitus* conſul ordinarius ſtatuitur a Blanchino A. D. 238.

latum cum eodem Ulpio Crinito in annum ſequentem a die undecimo Kal. Juniarum in locum Gallieni & Valeriani ſperare te convenit ſumptu publico : Hæc Acta.

II. Reſtituuntur faſti. Si igitur anno ſuperiori Aurelianus Conſul eſt deſignatus in præſentem annum, ſufficiendus una cum Crinito a dicta die & menſe, Gallieno atque Valeriano conſulibus ordinariis; apertiſſime plane ſignificatur hoc anno adſcribendos eſſe Gallienum quarto Conſulem, atque Valerianum minorem, quem alii legunt Voluſianum. Quos quidem Conſules magno ſane præjudicio rectæ chronologiæ, ex qua etiam hiſtorica veritas confirmatur, alii rejecerunt poſt ſequentem annum: cum iidem non præſentem tantum annum dictis Conſulibus falſo appoſitis inſcribant, ſed & ſequentem Conſulatu Sæcularis atque Donati perperam notent. Nec eſt quod poſt ſequentem annum Gallieni & Valeriani Conſulatus poſſit Faſtis adſcribi: quos anno præterito conſtat fuiſſe Conſules deſignatos, & hoc anno poſt dictum Memmii Fuſci Conſulatum apparet fuiſſe creatos Conſules ordinarios, quibus menſe Junio ſuffecti ſunt Aurelianus atque Crinitus. Nec eſt rurſum quod quis vel fingere poſſit dictas litteras de eorumdem ſuffectione datas eſſe a Valeriano Imperatore anno ſequenti; quem liquet hoc ipſo anno a Perſis victum atque captivum ductum, ut inferius ſuo loco teſtificationibus apertiſſimis demonſtrabimus.

III. Conſulatus Gallieni tertius cum Valeriano. Exploſis igitur tum a præſenti tum a ſequenti anno Conſulibus adſcititiis; recipiant Faſti Conſulares ſuos legitimos Conſules ordinarios, Gallienum quarto atque Valerianum juniorem; cujus quidem Conſulatus Gallieni ejuſmodi extat inſcriptio (a); IMP. GALLIENUS P. F. AUG. P. M. TR. P. VIII. COS. IV. P. P. ſicque jure cum anno ejus Imperii octavo, ex octava Tribunitia poteſtate monſtrata, jungatur ejus quartus Conſulatus. Habes hic quoque, lector, exacte (ni fallimur) redditam rationem noſtræ ex Faſtis Conſularibus etiam recte deductæ per annos ſingulos chronologiæ; eamdemque aliis innumeris teſtificationibus ſuperius, tam primo quam hoc ſecundo tomo Annalium confirmata; ſimulque etiam declaratum, quam longe a veritatis ſcopo aberrare neceſſe ſit, qui dictos addiderunt duos ſupervacaneos Conſulatus.

(a) *Apud Adol. lib. Antiq. numiſ. Rom. Imp.*

IV. Perſecutio magis ſævit in Africa. Quod vero ad res geſtas anni hujus pertinet: aucta novis edictis in Chriſtianos perſecutio, in reliquos Eccleſiarum miniſtros graſſari non deſtitit; nos modo cœptam ſemel proſequimur hiſtoriam de Eccleſia Africana. Quoniam vero (ut dictum eſt) Galerius Maximus Proconſul in Africa poſt Cypriani martyrium defunctus eſt; Solon Procurator Fiſcalis cœptam ab eo perſecutionem novo mandato Imperatorum, in Eccleſiam Carthaginenſem auxit majoribus incrementis. Quid autem ſub ipſo, antequam Roma alius cum faſcibus mitteretur Proconſul, Carthagine actum ſit, epiſtola a confeſſoribus ab ipſo in carcerem detruſis, & in eodem quoque carcere ſcripta, ſignificat; quam ex antiquioribus ſcriptis codicibus erutam, & collatione facta cum ea quæ edita (b) eſt, ut fideliſſimam, omnique ex parte ſibi conſtantem, hic attexere ut inſigne antiquitatis monumentum, perutile, jucundum, gratumque fore exiſtimamus; quippe quæ ab iis ſcripta eſſe reperiatur, qui S. Cypriani doctrinæ ac diſciplinæ aſſueverunt, utpote qui diſcipuli ejus fuiſſent, eoque uſi ſint familiariſſime. Eſt autem hujuſmodi:

(b) *Apud Sur. tom. 1. die 24. Feb. & MS. cod.*

V. Epiſtola confeſſorum. *Lucius, Montanus, Flavianus, Julianus & Victoricus &c. fratribus univerſis ſalutem. Dilectiſſimi fratres, nobis nihil aliud eſt agendum, quam ut de ſervis Dei & Chriſto ejus dicamus, & de multitudine fratrum cogitandum; qua quidem ratione hic amor per hoc officium ad has non ſcribendas impulerit litteras, ut fratribus poſt futuris, & magnificentiæ Dei fidele teſtimonium, & laboris tolerantiam per Dominum, memoriam relinqueremus. Poſt popularem tumultum, quem ferox vultus Præſidis in necem concitavit, poſtque ſequentis diei acerrimam perſecutionem Chriſtianorum, apprehenſi ſumus Lucius, Montanus, Flavianus, Julianus, Vi-*

PAGIUS & Baſſi omnino retinendum eſſe. Baronius e Faſtis expungere eum non potuit, quin annum illi reſpondentem etiam abjiceret. Quare in poſterum non triennio, ut antea, ab Era vulgari diſtabit, imo neque biennio, ut ei ante Imperium Decianum mox fuit, ſed unico tantum anno, quod, ut viſuri ſumus, anno ſequenti alium Conſulatum reſecarit. At dicit Baronius, in Codice Juſtinianeo *Baſſus* ſemel tantum cum Collega Æmiliano poſitus invenitur, & *Æmilianus* idem fuit cum Aurelio Memmio Fuſco, *cui fuerit quoque cognomentum Æmilianus*. Verum Æmiliani & Baſſi Conſulatus non tantum ſæpius in eo Codice memoratus; ſed etiam ter in Excerptis Codicis Gregoriani, ideoque a Conſulatu Tuſci & Baſſi ſæpius in Legibus Codicis Juſtinianei etiam expreſſo diverſus, ut ex dictis conſtat.

II. *Conſulatus Gallieni & Valeriani, de quo Vopiſcus, ſuffectus fuit.* Baronius, Petavius & Cointius Æmiliani & Baſſi loco *Gallienum IV. & Valerianum* (Cæſarem nempe) proponunt, Æmiliano & Baſſo a Baronio penitus rejectis, & a Petavio Cointioque in alios annos dilatis. Hujus Faſtorum inverſionis & perturbationis cauſa & origo, locus Vopiſci in Aureliano cap. II. ubi Valerianus Aurelianum alloquens ait: *Conſulatum cum eodem Ulpio Crinito in annum ſequentem a die undecimo Kalendarum Juniarum in locum Gallieni &* Baron. ann. 262. n. 1.

Victoricus, Primolus, Renus, & Donatianus cathecumenus, qui baptizatus in carcere, ſtatim ſpiritum tradidit; nec non & circa Primolum ſimilis conſummationis exitus contigit; nam & ipſum ante paucos menſes habita confeſſio baptizavit.

VI. *Igitur apprehenſis nobis, & apud Regionantes* * *in cuſtodia conſtitutis ſententiam Præſidis milites nunciabant, quod die heſterno ardentem nobis interitum minaretur. Nam (ut poſtea quoque veriſſime cognovimus) exurere nos vivos cogitavit. Sed Dominus, qui ſolus de incendio ſervos ſuos poteſt liberare, in cujus manu ſermones & corda ſunt Regis (a), furentem a nobis Præſidis ſævitiam avertit; & incumbentes precibus aſſiduis tota fide, ſtatim, quod petivimus, accepimus, accenſuſque in exitium noſtræ carnis ignis extinctus eſt, & flamma caminorum ardentium Dominico rore ſopita eſt. Nec difficile credentibus fuit, nova poſſe ad vetera exempla contingere, Domino in ſpiritu pollicente, quia qui gloriam iſtam operatus eſt in tribus pueris (b), vincebat & in nobis.*

* al. Regionates.

Oratione dilatum martyrium.

(a) Prov. 21.

(b) Daniel. 3.

VII. Confeſſores detruſi in carcerem.

Tunc a propoſito ſuo, Domino volente, confractos, mitti nos in carcerem juſſit; quo deducti non expavimus fœdam illam loci caliginem; moxque carcer tenebroſus, ſpiritu prælucente, reſplenduit; & contra obſcuritatis deformia, & cæca nocte contecta, inſtar diei, fidei devotio candida luce veſtivit; & ſic ad ſummum deſcendebamus locum pœnarum, quaſi aſcenderemus in cœlum. Quales illic dies duxerimus, quales tranſegerimus noctes, exponi nullis ſermonibus poſſunt, nec tormenta carceris ulla affirmatione capiuntur. Sed veremur atrocitatem loci, ut eſt, dicere; quia ubi tentatio eſt grandis, ille ibi major eſt, qui eam vincit in nobis, & non eſt pugna, in qua non ſit, Domino protegente, victoria. Nam & occidi, ſervis Dei leve eſt; ideo mors nihil eſt, cujus acaleos convellens, contentionemque devincens Dominus, per Crucis trophæum triumphavit: ſed & cauſa nulla armorum eſt, niſi quando miles armandus eſt; nec armatur, niſi quando congreſſio eſt: & in coronis noſtris præmium ideo eſt, quia certamen præceſſit: nec datur palma, niſi congreſſione perfecta. Sed paucis diebus viſitatione fratrum nos refrigeravimus; nam omnem noctis laborem diei ſolatium lætitiaque abſtulit.

VIII. Viſio de martyribus.

Tunc Reno, qui nobiſcum fuerat, ſomno apprehenſo, oſtenſum ei eſt, produci ſingulos; quibus prodeuntibus lucernæ ſingulæ præferebantur; cujus autem lucerna non præceſſerat, nec ipſe procedebat; & cum proceſſimus nos cum lucernis noſtris, expergefactus eſt. Et ut nobis retulit, lætati ſumus, fidentes nos cum Chriſto ambulare, qui eſt lucerna pedibus noſtris, & ſermo Dei (c). Poſt ipſam noctem dies nobis hilaris augebatur; & continuo, eadem die, ſubito rapti ſumus ad Procuratorem, qui defuncti Proconſulis partes adminiſtrabat. O diem lætum! gloriam vinculorum! o optata votis omnibus catena! o ferrum honorabilius atque pretioſius optimo auro! o ſtridor ille ferri, qui ſtrepebat dum trahitur per aliud ferrum, & loqui noſtrum futurum ſolatium videbatur! Atque ne hac jucunditate tardius frueremur, a militibus, ubinam nos Præſes audire vellet, huc atque illuc per totum forum circumducti ſumus. Tunc nos in Secretarium vocavit, quia necdum hora paſſionis advenerat, unde proſtrato diabolo, victores ſumus in carcerem reverſi, & ad alteram victoriam reſervati.

(c) Pſal. 118.

IX. Fame cruciantur martyres.

Hoc itaque prælio victus diabolus, ad alteras ſe aſtutias vertit, fame nos & ſiti tentare molitus; & hoc ſuum prœlium multis diebus fortiſſime geſſit; ita ut quod magis ſecum facere adverſarius putabat, quod ægrotabant corpora ob Solonem Fiſcalem, qui aquam frigidam poſt laborem non daret. Hic autem labor, hæc inopia, hoc neceſſitatis tempus ad Deum pertinuit, dilectiſſimi fratres; nam qui nos tentari voluit, ipſum ut * *alleviationem in ipſa tentatione haberemus, ſe oſtendit. Nam Victori presbytero, commartyri noſtro, qui ſtatim poſt hanc eamdem viſionem paſſus eſt, oſtenſum eſt hoc. Videbam, inquit, puerum huc in carcerem introiſſe, cujus fuit vultus perlucidus ſuper ſplendorem inenarrabilem; qui nos deducebat per omnia loca, ut exiremus; egredi tamen non potuimus; & ait mihi: Adhuc modicum laboratis; quia*

* al. allocutionem.

Viſiones Martyrum.

PAGIUS *& Valeriani ſperare te convenit.*. Quæ deſignatio, Memmio Fuſco Conſule ordinario anno præcedenti, Byzantii facta, ut tunc oſtendimus, & tanquam certiſſimum Baronius, Petavius & Cointius ponunt. Quare cum alium Gallienum, quam Gallienum Auguſtum, aliumque Valerianum, quam Valerianum Auguſtum, & Valerianum ejus filium non agnoſcerent, huncque Valerianum juniorem jam Cæſarea dignitate exornatum fuiſſe, ac præterea apud Vopiſcum ſermonem eſſe de Conſulatu ordinario Gallieni Auguſti & Valeriani Cæſaris, exiſtimarent, ex Vopiſco manifeſtiſſimum fieri concluſerunt, poſt Conſulatum Memmii Fuſci anno præcedenti geſtum, Gallieni Auguſti IV. & Valeriani Cæſaris Conſulatum omnino edendum eſſe. Verum jam in prima parte Diſſert. Hypaticæ demonſtravi, in præfato Vopiſci loco ſermonem eſſe de Conſulatu ſuffecto Gallieni junioris Cæſaris, Gallieni Auguſti filii, & Valeriani ejus patrui, qui tantum ultimis Gallieni Imperatoris annis Cæſar nuncupatus eſt. Et quia ex hac licentia in eradendis, commutandis, tranſponendiſve Faſtis, Chriſtiana Chronologia per hæc temporum prorſus labefactata fuerat, ad eam in integrum clarius certiuſque reſtituendam aliqua huc ex eadem Diſſertatione in hanc Criticam transferenda.

III. Valeriano Auguſto duo filii fuere; *Gallienus*, qui

quia nunc impedimini; ſed confidite, quia ego vobiſcum ſum; & adjecit: Dic illis, qui glorioſiorem coronam habebitis. Nec non ad Deum ſuum ſpiritus properans, & anima jam proxima paſſioni ſedes ſuas requiſivit: nam hunc eumdem Dominum de paradiſo interrogavit, ubi eſſet. Cui ille ait: Extra mundum eſt. Oſtende illum, inquit, mihi. Qui ait illi: Et ubi erit fides? Cumque hic per humanam puſillitatem diceret. Quod mihi mandas, tenere non poſſum. Dic ſignum quod eis dicam. Reſpondit ei Dominus, & ait: Dic illis ſignum Jacob. Lætandum eſt, fratres dilectiſſimi, ut Patriarchis, etſi non juſtitia, laboribus adæquari poſſimus. Sed qui dixit: Invoca me in die preſſuræ, & eximam te, & clarificabis me (a); ad clarificationem fuit flexus: poſt preces ad ſe habitas commemoratus eſt noſtri, prius miſerationis ſuæ denuncians munus.

(a) Pſal. 49.

X. Viſio alia.

De hoc enim ſorori noſtræ Quartilloſiæ hic nobiſcum poſitæ oſtendit, cujus mulieris & maritus & filius ante triduum paſſi erant. Ipſa quoque hic reſidens, propinquitatem ſuam velociter ſubſecuta eſt; quæ in hunc modum, quod vidit, expoſuit: Vidi, inquit, filium meum, qui paſſus eſt, veniſſe ad carcerem, qui ſedens ſuper labrum aquarium, ait: Vidit Deus preſſuram veſtram & laborem. Et poſt hunc introivit juvenis miræ magnitudinis, qui ferebat phialas duas ſingulis manibus, eaſque lacte plenas, & ait: Bono animo eſtote; commemoratus eſt veſtri Deus. Et ex phialis illis, quas ferebat, dedit omnibus bibere; quæ phialæ non deficiebant. Et ſubito ablatus eſt lapis, qui feneſtram dividit medius; ſed & claræ feneſtræ, ipſo medio ſublato, liberam cæli faciem admiſerant. Et poſuit juvenis ille, qui ferebat phialas, unam ad dexteram, & alteram ad ſiniſtram, & ait: Ecce & ſatiati eſtis, & abundat, & tertia adhuc phiala ſuperveniet vobis.

XI. Herennianus Subdiaconus Cypriano notus.

Et abiit altera dies, quæ poſt hanc viſionem eluxit. Expectantes autem eramus horam illam, quando fiſcalis non cibus, ſed penuria & neceſſitas inferretur; quia cibus nullus nobis ſuberat; nam & altera die jejuni manſeramus. Subito autem, ut ſitientibus potus, & eſurientibus cibus deſiderantibus martyrium obvenit; ita laboribus noſtris refrigerium Dominus per Lucianum cariſſimum nobis præbuit, qui diſrupto catenarum obice, velut per duas phialas, per Herennianum hypodiaconum & Januarium cathecumenum, alimentum indeficiens omnibus miniſtravit.

Sed antequam ulterius progrediamur, hic meminiſſe lector debet, in ultimis litteris ad Cyprianum a confeſſoribus in metallis agentibus ſcriptis, haberi mentionem de Herenniano hypodiacono; at hunc illum ipſum eſſe putamus, per quem Cyprianus anno ſuperiori, cum exul eſſet, pecuniarum ſubſidia miſit ad eoſdem confeſſores ad metalla damnatos. Porro ipſum nomen, par. miniſterium, ſacer ordo, ac denique tempus, hunc eumdem eſſe cum illo, ut dicamus, facile perſuadent; mentio ejus eſt in tribus (b) epiſtolis ad Cyprianum ab illis tunc datis. Sed & ex collega idem cum illo eſſe deprehenditur; nam qui hic Lucianus nominatur, idem ille videtur eſſe, qui tunc eadem cum Herenniano miniſteria exhibens, in dictis epiſtolis Lucanus ſcriptus habetur; ſed ad epiſtolam martyrum redeamus: XII.

(b) Apud Cypr. epiſt. 78. 79. 80.

XIII. Admonitio confeſſorum.

Hoc ſubſidiun ægros & laborantes nimium ſuffulſit; eos quoque qui per eumdem laborem, hoc eſt, per incommodum Solonis Fiſcalis & penuriam frigidæ aquæ in ægritudinem jam inciderant, ab infirmitate revocavit; cujus tam glorioſis operibus omnes apud Deum gratias agimus. Jam nunc dilectiſſimi fratres, & de amore quem in nos invicem habemus, aliqua dicenda ſunt. Nec inſtruimus, ſed admonemus; quia ſicut ſimul unanimes ſumus, ita apud Dominum una vivimus, & oramus. Tenenda eſt concordia charitatis; & dilectionum vinculis inhærendum eſt; tunc diabolus proſternitur, tunc a Domino quicquid poſtulatur accipitur, ipſo pollicente ac dicente (c): Si duo ex vobis conſenſerint ſuper terram de omni re, quamcumque petieritis a Patre meo, continget vobis. Nec alio modo vitam æternam accipere, & cum Chriſto regnare poterimus, niſi fecerimus quod præcepit faciendum; pro quo & vitam promiſit & regnum. Eos denique hæredi-

(c) Mat. 19.

PAGIUS

Genealogia Valeriani ſenioris.

qui cum ipſo, & poſt ipſum imperavit, ac *Valerianus*, in Nummis appellatus *P. Licinius Valerianus*, quem Gallienus Auguſtus aliquot annis poſt patris captivitatem primum Cæſarem, ac dein Imperatorem nuncupavit, ut ſuo loco videbitur. *Gallienus* Auguſtus duos pariter filios habuit, Valerianum, in Nummis *P. Licinium Cornelium Saloninum Valerianum* vocatum, & *Q. Julium Saloninum Gallienum*, poſt fratris mortem Cæſarem nuncupatum. Valerianum majorem natu Gallieni Auguſti filium jam ab anno CCLV. Cæſarem appellatum oſtendimus; & ne quis cum vulgari ſententia dicat, Valerianum illum Cæſarem dictum, Gallieni Auguſti fratrem, non filium fuiſſe, audiendus Victor in Epitome, qui de Valeriano Auguſto loquens ait: *Hic filium ſuum Gallienum Auguſtum fecit, Gallienique filium Cornelium Valerianum Cæſarem.* Valerianus autem Gallieni Auguſti frater nullibi Cornelius nominatus. Sed aliis mox argumentis patebit, eum diu poſt patris captivitatem ad Cæſaream dignitatem evectum eſſe. *Cornelius* porro Valerianus, *Gallienus* etiam dictus. Pollio librum de duobus Gallienis compoſuit, patre nempe Auguſto & filio Cæſare, & in Valeriani Gallieni Auguſti fratris Vita ait: *Saloninus filius etiam Gallieni, qui & Gallienus dictus eſt.* Tum in Salonino Gallieno inquit; *Multi cum Gallienum, multi*

reditatem Dei conſequi, qui pacem cum fratribus tenuerunt; ſuo magiſterio ipſe Dominus enunciat, dicens (a): Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Quod exponens Apoſtolus ait (b): Ut ſimus filii Dei. Si autem filii, & hæredes; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti: ſiquidem compatimur, ut commagnificemur. Si hæres non poteſt eſſe niſi filius; filius autem eſſe non poteſt niſi pacificus; hæreditatem Dei habere non poterit, qui pacem Dei rumpit. Et hoc non quaſi non admoniti dicimus, aut ſine divina oſtenſione ſuggerimus.

(a) Mat. 5. (b) Rom. 8.

XIV. *Nam cum Montanus cum Juliano habuiſſet ſermones aliquos ob eam mulierem quæ ad communionem acceſſit *, quæ neccommunicabat; cumque poſt correptionem quam in eam congeſſerat, in rigore ipſo diſcordiæ manſiſſet; oſtenſum eſt eadem nocte Montano hoc: Viſum eſt (inquit) mihi veniſſe ad nos Centuriones: cumque deducerent nos per viam longam, pervenimus in campum immenſum, in quo occurrunt nobis Cyprianus & Leutius *. Pervenimus autem in locum candidum: & facta ſunt veſtimenta noſtra candida, & caro noſtra commutata candidior facta eſt veſtimentis noſtris candidis: ita autem pellucida fuit caro noſtra, ut oculorum viſum ad intima cordis admitteret. Et reſpiciens in pectus meum, video quaſdam ſordes; & experrectus ſum in viſione, & occurrit mihi Lucianus, & retuli illi viſionem, & aio illi: Scis quoniam ſordes illæ, illud eſt, quod non ſtatim concordavi cum Juliano? & ad hoc experrectus ſum.*

* al. oppreſſit. Montanus viſione monetur. * al. Lucius.

XV. *Qua de re, fratres dilectiſſimi, concordiam, pacem, unitatem omni virtute teneamus. Enitamur jam hic eſſe, quod futuri ſumus. Sic invitant juſtos promiſſa præmia; ſic terret injuſtos pœna prædicta. Si cum Chriſto eſſe & regnare cupimus; quæ ad Chriſtum & regnum ducunt, illa faciamus. Optamus vos bene valere:* Hucuſque confeſſorum in carcere detentorum & martyrii jam candidatorum epiſtola. Quid autem de illis, qui hæc ſcripſerunt, ſubſecutum ſit; eos qui iis aderant, oculiſque ſpectarunt, ea perpetuæ memoriæ commendaſſe gaudemus: nam de rebus poſtea geſtis in hunc modum narrationem perjucundam atque fidelem attexuerunt:

XVI. Acta martyrum. *Hæc omnes de carcere ſimul ſcripſerunt. Sed quia neceſſe erat omnem actum martyrum beatorum pleno ſermone complecti; quia de ſe & ipſi minus dixerant, & Flavianus quoque privatum hoc nobis munus injunxit, ut quicquid litteris eorum deeſſet, adderemus: neceſſario aliqua ſubjunximus. Cumque per plurimos menſes recluſi fuiſſent in carcere, & fame ac ſiti diu laboraſſent; tandem ſero produci jubentur, & ad prætorium Præſidis admoveri. Et omnibus quidem glorioſa voce profeſſis, cum Flaviani adjutorium reclamaret amore perverſo, negans * eum diaconum, quod confitebatur; inter cæteros, ideſt, Lucium, Montanum, Julianum, Victoricum, dicta ſententia eſt, Flavianuſque rurſus receptus eſt. Et quamvis haberet plenam doloris materiam, quod ſcilicet de tam bono collegio ſeparatus eſt, tamen fide & devotione, qua vixit, credebat id fieri quod Deus vellet; & triſtitiam ſolitudinis deſtitutæ religione ſapientiæ temperabat. Dicebat etiam: Cum cor (a) Regis in manu Dei ſit, quæ cauſa mœroris eſt, aut quare ſuccenſendum putem homini, qui hoc loquitur, quod jubetur? Sed de Flaviano poſtmodum plenius.* Quod vero miniſtri Eccleſiæ teneri a Præſide juſſi eſſent; qui amicitia & cognatione Flaviano conjuncti erant, apud Præſidem de illo dicebant, ut eum eriperent, quod non eſſet diaconus, cum ipſe ſe diaconum eſſe ſæpius profiteretur; quare factum eſt, ut rurſum (quod diximus) duceretur in carcerem, & cauſa ejus plenius cognoſceretur. Sed de eo dicturi poſtea; qui ſcripſerunt, hæc proſequuntur:

* al. nugans. (a) Prov. 21.

XVII. Ducuntur Martyres. *Interim cæteri ducebantur ad victimæ locum; concurſus undique Gentilium & omnium fratrum fuit; qui quamvis obſequentes aliis & cæteris Dei teſtibus pro religione & fide, quam Cypriano docente didicerunt; tunc tamen officio pleniore & copia majore convenerant. Erat illic videre martyres Chriſti, felicitatem gloriæ ſuæ vultus hilaritate teſtantes; ita ut poſſent provocare ad propriæ virtutis exempla, etiam ſi tacerent. Sed nec ſermonis lar-*

PAGIUS *multi Saloninum in Hiſtoriis prodiderunt.* Imo Valerianus Auguſtus in epiſtola ad Antoninum Gallum Conſulem ſcripta, quæ extat apud Vopiſcum in Aureliano cap.8. Cornelium Valerianum, ſeu Saloninum non alio, quam Gallieni nomine indigitat: *Culpas me familiaribus literis, quod Poſtumio filium meum Gallienum magis quam Aureliano commiſerim; cum utique & ſeveriori & puer credendus fuerit, & exercitus.* Ubi cum Gallienum puerum vocet, Saloninum intelligit, quem Poſtumio Valerianum Auguſtum commiſiſſe certum; non vero Gallienum Auguſtum, ut perperam Caſaubonus interpretatur.

IV. *Valerianus Gallieni Aug. filius Gallienus etiam dictus.* Nec aliquem movere debet, quod *Saloninus* major natu filius Gallieni Auguſti nunquam in Nummis Gallieni nomine appelletur; jam enim anno CXXVI. de Ælio Vero Cæſare verba facientes demonſtravimus, diſtinguendum eſſe uſum vulgarem loquendi, a modo loquendi in Nummis uſurpari ſolito, in cujus rei probationem non tantum adduximus exemplum *Salonini* ſeu Valeriani Cæſaris, Caligulæ, qui nunquam in Nummis Latinis eo nomine appellatur; ſed & aliorum. In Actis quidem publicis reperitur vocatus *Valerianus Cæſar*, nec forſan in iis alio nomine donabatur. Hæc verba quippe quæ leguntur in ſententia adverſus ſanctum Cyprianum lata

largitas defuit; nam exhortationibus ſuis ſinguli plebem corroboraverunt. Et Lucium quidem, præter ingenitam lenitatem, & probam ac modeſtam verecundiam, infirmitas etiam gravis & labor carceris fregerat; ac propterea cum comitibus paucioribus ſolus ante proceſſit, ne multitudo nimiæ preſſuræ de fuſione ſanguinis invideret. Qui tamen & ipſe non tacuit; ſed comites ſuos, quo modo potuit, inſtruxit. Cui cum dicerent, fratres: Memento noſtri. Vos, inquit, mei mementote. Quanta martyris humilitas de gloria ſua, nec ſoli ſub ipſa paſſione præſumere? Julianus quoque & Victoricus, inſinuata diu fratribus pace, & commendatis omnibus clericis, maxime eis qui famem carceris viſitaverant, ad paſſionis locum cum gaudio & ſine pavore venerant.

XVIII. [M]ontani [M]artyris [r]igor & [d]iſcipli-[n]a.

Sed enim Montanus corpore & mente robuſtus; quamquam & ante martyrium glorioſus, quicquid ſemper veritas poſtularet, conſtanter & fortiter dixerit, ſine ulla exceptione perſonæ; tamen de martyrio proximo creſcens, & prophetica voce clamabat: Sacrificans diis eradicabitur, niſi Domino ſoli. Et hoc frequenter iterabat; inſinuans & inculcans, non licere, deſerto Deo, ad ſimulacra & manu facta figmenta accedere. Hæreticorum quoque ſuperbiam & improbam contumaciam retundebat; conteſtans eos, ut vel de copia martyrum intelligerent Eccleſiæ veritatem, ad quam redire deberent. Deinde lapſorum abruptam feſtinanter negotiationem (*) pacis, ad plenam pœnitentiam, & Chriſti ſententiam differebat. Ex quibus ſane poteſt intelligi, hos a S. Cypriano eſſe imbutos diſciplina, dum lapſorum negotium nolunt perfunctorie pertractari; ſed eos primum ad pœnitentiam redigendos, ut ſic pacem Eccleſiæ valeant promereri, decernunt.

(*) *al.* ne-[...]tionem.

XIX. [M]ontani [e]xhorta-[ti]o.

Sed quid inſuper Montanus martyr jam deſignatus? Subdunt: *Necnon integros quoque ad tutelam integritatis exhortans: State fortiter, fratres, & conſtanter militate, dicebat. Habetis exempla; nec vos lapſorum perfidia deſtruat ad ruinam, ſed noſtra tolerantia magis ædificet ad coronam. Virgines quoque ſingulas admonebat, ut ſanctitatem ſuam tuerentur. Generaliter omnes docebat, ut præpoſitos venerarentur. Præpoſitis quoque ipſis concordiam pacis inſinuans, nihil eſſe melius ajebat, quam præpoſitorum unanimem voluntatem: tunc & plebem poſſe ad ſacra obſequia provocari, & ad vinculum dilectionis animari, ſi rectores plebis pacem tenerent. Hoc enim eſt propter Chriſtum pati, Chriſtum etiam exemplo ſermonis imitari, & eſſe probationem maximam fidei, & exemplum grande credendi.*

XX. Vaticinium de Martyrio Flaviani.

Cum autem jam carnifex immineret, & gladius ſuper cervices ejus, libramento nutante, penderet; expanſis ille manibus ad Deum, voce clara, ita ut non tantum ad totius ſanctæ plebis aures, ſed ad Gentiles quoque ipſos ſonus vocis evaderet, oravit, rogans & deprecans, ut Flavianus, qui per ſuffragium populi de comitatu eorum remanſerat, ſequeretur die tertio. Et quo precis ſuæ fidem faceret, manualem, quo oculos fuerat ligaturus, in partes duas diſcidit, & juſſit alteram reſervari, qua Flaviano oculi poſt craſtinum ligarentur. Sed & in medio eorum in area ſolum ſervari juſſit, ut nec ſepulturæ conſortio ſepararetur. Et perfectum eſt ſub oculis noſtris, quod Dominus (a) in Evangelio ſuo repromiſit; ut qui tota fide peteret, quicquid peteret, impetraret; nam poſt biduum (ſecundum quod poſtulatum fuerat) Flavianus quoque productus, gloriam ſuam paſſione perfecit.

(a) *Mar.* 11.

XXI. Martyris Flaviani robur invictum.

Quoniam tamen (ut ſupra dixi) etiam ipſe mandavit, ut bidui moram, memoratis cauſis, juberemus; faciendum erat neceſſitate majore, quod fieri merito deberet etiam ſi non juberetur. Poſt ſuffragia illa, poſt voces quibus quaſi pro ſalute ejus amicitia inimica ſurrexerat, revocabatur in carcerem virtute robuſta, mente invicta, fide plena. Nihil de animi ejus vigore mutilaverat remanendi quidem contemplatio, quæ quemvis poſſet movere. Ita fides, quæ imminentem paſſionem tota devotione præſumpſerat, temporanea impedimenta calcabat. Hærebat lateri ejus incomparabilis mater; quæ præter fidem, qua ad Patriarchas pertineret, in hoc etiam ſe Abrahæ filiam comprobavit, quæ & filium ſuum & optabat occidi, & quod interim

PAGIUS lata in Actis Proconſularibus ſancti Cypriani Epiſcopi & Martyris: *Diu ſacrilega mente vixiſti, & plurimos nefariæ tibi conſpirationis homines aggregaſti, & inimicum te Diis Romanis & ſacris legibus conſtituiſti, nec te pii & ſacratiſſimi Principes Valerianus & Gallienus Auguſti, & Valerianus nobiliſſimus Cæſar, ad ſectam ceremoniarum ſuarum revocare potuerunt*, ubi Valeriani Cæſaris nomine ſine dubio intelligitur Cornelius Saloninus Valerianus, filius Gallieni, licet aliqui Antiquarii Valerianum Gallieni fratrem perperam intelligant; ſed quem Numiſmata & Acta publica Valerianum, tam Pollio mox citatus in duobus Gallienis, quam Zonaras Gallienum diſerte appellant, ut mox diximus. Cumque Pollio ibidem affirmet multos eum Gallienum, multos Saloninum *in Hiſtoriis* prodidiſſe, conjicere licet Saloninum in Actis publicis nunquam Gallienum dictum fuiſſe.

V. *Gallienus Egnatius a Gallieno ſimpliciter dicto non diſtinguitur.*

Reineſius in Syntagmate antiquarum Inſcriptionum pag.317. ex eo quod Pollio in Gallienis duobus cap.II. epithalamium refert a Gallieno Auguſto compoſitum, *eum fratrum ſuorum filios conjugaret*, ſcribit, *Valerianum* ſeniorem patrem fuiſſe, & Gallieni Auguſti, & P. Licinii *Ignatii* Gallieni, Auguſti etiam in Nummis appellati. Patet id ex iſto apud Triſtanum tom.3. pag.90. ΠΟΥ. ΛΙΚ. ΙΓΝΑ. ΓΑΛΛΙΗΝΟC. id eſt, *Pu-*

vim remanſiſſet, contriſtabatur glorioſo dolore. O matrem religioſe piam! O matrem inter vetera exempla numerandam! O Machabæicam matrem! Nihil enim intereſt de numero filiorum, cum perinde & hæc in unico pignore totos affectus ſuos Domino mancipavit. Sed ille collaudans matris animum, ut dilationem ſuam non doleret: Scis, inquit, mater merito caſtiſſima, ut ſemper tentaverim, ſi confiteri contigiſſet, martyrio in eo frui, & frequenter catenatus videri, & ſæpe differri. Si ergo contigit quod optavi, gloriandum eſt potius quam dolendum.

XXII. *Et cum ad carceris januam veniretur, difficilius multo, & tardius quam ſolebat, aperiebatur, obnitentibus etiam carcerariorum miniſtris: ita ut videretur obfirmatum, ſpiritu quodam repugnante, atque teſtante, indignum eſſe carceris ſordibus eum fœdari, cui cæleſte habitaculum paretur. Quia tamen, divinitatis corona dilata, dignas cauſas habebat; jam cæli & Dei hominem invitus carcer admiſit. Qualis illic mens fuit biduo illo, quæ ſpes, quæve fiducia, cum martyris Dei animus & de collegarum petitione præſumeret, & de ſua crederet paſſionem futuram?*

PAGIUS *Publius Licinius Ignatius Gallienus*. Viſitur in eo effigies Gallieni laureati. In poſtica legitur: ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ ΠΡΟΒΕΙΝΩ. id eſt, *Pruſienſium Probino*. Extat alius Nummus Græcus apud Gruterum pag.275. in quo Gallienus dicitur etiam *Ignatius*. Denique Reineſius citatus hanc Inſcriptionem exhibet:

IMP.
EGNATI
PII. FEL. AUG.
MAX. TRI. P.
P. P. COS. II. P.

Verum *Ignatius* Gallienus alius non eſt ab eo, qui Gallienus abſolute & ſine addito vocatur, & ex his ac ſimilibus Inſcriptionibus non duos Gallienos Auguſtos fuiſſe, ſed unum eumdemque, quod & de Gallieno Cæſare contigiſſe diximus, diverſa nomina habuiſſe inferendum erat. Quoad fratres Gallieni Auguſti, ejuſdemque nepotes, ii nobis penitus incogniti, uno excepto P. Licinio Valeriano, quem ante mortem Cæſarem primum, ac poſtea Auguſtum ipſe Gallienus dixit. Pro certo itaque tenendum, tres Valerianos, treſve Gallienos fuiſſe, *Valerianum* nempe ſeniorem Auguſtum, *P. Licinium Valerianum juniorem* ejus filium ac Gallieni Auguſti fratrem, & *P. Cornelium Valerianum Saloninum*, Gallienum juniorem etiam appellatum: Gallieni vero nomen tuliſſe, & *Gallienum* Auguſtum Valeriani ſenioris filium natu majorem, *Ignatium* vel *Egnatium* etiam nuncupatum, & duos hujus filios; quorum prior Valeriani & Salonini nominibus etiam indigitatus; poſterior vero *Q. Julius Saloninus Gallienus* vocatus: ac denique, antequam Valerianus ſenior captivus in Perſidem duceretur, unum Licinium Cornelium Valerianum, ſeu Gallienum juniorem Gallieni Auguſti filium Cæſarem fuiſſe; quod manifeſtiſſime liquet ex literis a *Balero* Caduſiorum Rege ad Saporem Perſarum Regem ſcriptis, & a Pollione in Valeriano cap.5. relatis. In iis *Balerus*, ut Saporem ad Valerianum Auguſtum in libertatem aſſerendum inducat, ait: *Age, ut prudentem decet: nec fortuna te inflet, quæ multos decipit. Valerianus & filium Imperatorem habet, & nepotem Cæſarem. Et quid? Habet & omnem Orbem illum Romanum, qui contra te totus inſurget*. In epiſtola vero ad eundem Saporem ab *Artabaſde* Armeniorum Rege miſſa, ibidemque cap.6. recitata, *Artabaſdes* ait: *Valerianum & filius repetet & nepos*. Quid clarius? Omiſiſſetne uterque Rex Valerianum Valeriani ſenioris filium, ſi tum Cæſar, quemadmodum Gallienus Saloninus fuiſſet.

VI. Anno itaque ducenteſimo quinquageſimo quinto *Gallienus* junior, ſeu *Valerianus Saloninus* Cæſar appellatus, ut eo anno diximus, & in Galliam ſub Poſtumi cura miſſus, ut ex Zonara, aliiſque conſtat. Tum anno præcedenti Conſul ſuffectus Valeriano patruo Collega in præſentem annum deſignatus, juxta ſecundam nempe Conſulatuum Cæſareorum regulam, ob Quinquennalia Imperii Cæſarei celebranda. Et de hoc ſuffecto utriuſque Conſulatu intelligendus Vopiſcus cap.II. in Vita Aureliani, ubi Valerianus ad Aurelianum ſcribit; *Conſulatum cum eodem Ulpio Crinito in annum ſequentem a die undecimo Kalendarum Juniarum in locum Gallieni & Valeriani ſperare te convenit*. Certe Conſulatus ille non potuit eſſe ordinarius, cum in nullis antiquis Faſtis memoratus fuerit, primuſque Baronius ſit, qui ex prava eorum verborum interpretatione illum eduxerit. Quod ſi ordinarius fuiſſet, eum Gallienus & Valerianus circa Kalendas Martias, ut moris erat, depoſuiſſent; neque uſque ad undecimum Kalendas Junias continuaſſent. Denique Valerianus, cujus mentio in citata epiſtola, erat quidem filius Valeriani ſenioris, ac frater Gallieni Auguſti; ſed nondum Cæſaream dignitatem obtinebat. Gallienus itaque qui primo loco nominatur, non *Gallienus Auguſtus*, ut perperam omnibus hactenus perſuaſum fuerat, ſed *Gallienus junior* Gallieni Auguſti filius, qui ideo primus nominatur, quia jam ab aliquot annis Cæſar erat, & Poſtumo creditus Gallias adminiſtrabat. Sed cum Baronius hunc Conſulatum Gallieni & Valeriani præſenti anno geſtum, ordinarium crederet, illum in Faſtos infarſit, & *Æmilianum* cum *Baſſo*, qui huic anno nomen dedere, e Faſtis eraſit.

Conſulatus Gallieni & Valeriani, de quo Vopiſcus magis explicatur.

VII. Pearſonius in Annalibus Cyprianicis hunc Gallieni & Valeriani Conſulatum ſuffectum fuiſſe vidit: ſed valde hallucinatus eſt; quando eum anno præcedenti, quemadmodum & Conſulatum Ulpii Criniti & Aureliani, geſtum fuiſſe autumavit; & hunc Gallienum, filium Valeriani Auguſti credidit. Hic enim Conſulatus, ut anno elapſo demonſtravi, currenti anno ſuſceptus, & *Gallienus* ille, de quo Vopiſcus, non *Gallienus* pater, ſed *Gallienus* filius erat. Quod ſi *Gallienus Auguſtus* præter ſeptem Conſulatus ordinarios in Faſtis, Nummis & Inſcriptionibus memoratos, octavum illum ſuffectum iniiſſet, cum quartus ordine fuiſſet, aliqua ejus vel in Nummis, vel in Libris mentio extaret. Licet enim Conſulatus ſuffecti ſæpe in Nummis & publicis monumentis prætermittantur; tamen ſæpe etiam in iiſdem exprimuntur; ſed Gallieni Auguſti IV. & Valeriani Cæſaris Conſulatus a nemine ante Baronium repertus, nihilque de eo in Vopiſco, cui uni innititur, ſcriptum, Petavii, aliorumque hoc in Conſulatu hallucinationes in prio-

In annum ſequentem retrahi non poteſt.

vam? Dicam quid ſentio. Dies ille poſt biduum tertius, non quaſi paſſionis, ſed quaſi reſurrectionis dies ſuſtinebatur.

XXIII. Flavianus paſſurus qualis. *Admirans erat denique turba Gentilium, qui vocem Montani petentis audierant. Poſtquam vero produci tertio die juſſus eſt, rumore cognito, confluebant increduli & perfidi fidem martyris probaturi. Egrediebatur de carcere Dei teſtis, jam ad carcerem non reverſurus. Communis omnium magna lætitia. Sed magis habebat in animo ſuo certum, quod & fides propria & petitio anteceſſorum ſuorum extorqueret Præſidi vel invitam, licet populo reclamante, ſententiam. Unde & concurrentibus fratribus, & ſalutare cupientibus, fide tota pollicebatur, quod in Fuſciano cum omnibus pacem facturus eſſet. O magna fiducia, fides vera!*

Ingreſſus deinde Prætorium, cum miraculo omnium in cuſtodiarum loco ſtabat, expectans donec vocaretur. Illic nos in latere ejus conſtituti eramus, juncti penitus inhærentes: ita ut manus manibus teneremus, exhibentes martyrii honorem, & contubernii charitatem. Ibi condiſcipuli ejus XXIV. Tentatur fides martyris.

PAGIUS priori parte Diſſert. Hypaticæ detexi, & fuſius confutavi.

VIII. *Valerianus ſenior a Perſis captus.* Baron. an. 261. num. LXXI. *Valerianus Auguſtus* hoc anno a Perſis captus. Res geſta varie narratur; ſed Zoſimus, rerum per hæc tempora geſtarum diligentiſſimus Scriptor, audiendus. Valerianus, inquit, cum intellexiſſet, Bithyniam a Scythis invaſam, ejuſque civitates deletas, Nicomediam, aliaſque urbes ſuccenſas, miſit. Felicem, *qui Byzantium tueretur, ipſe ab Antiochia ad Cappadociam uſque progrediebatur, & tranſitu dumtaxat attritis oppidis, pedem referebat. Cumque peſtis invaſiſſet exercitus, eorumque majorem partem abſumſiſſet, Sapores Orientem aggreſſus exitio dabat omnia.* Valerianus Legatos ad Saporem miſit, ut data pecunia bello finem imponeret. Sed *Sapores*, ut Imperator ipſe ſecum in colloquium veniret, poſtulavit. Ille vero inconſulto cum paucis ad *Saporem* profectus, ab hoſtibus ſubito comprehenſus eſt. Ita Zoſimus. *Valerianus* a Cappadocia pedem retulit, ſed Antiochiam non rediit, ut Zoſimum interpretatur Pearſonius citatus; verum in Meſopotamiam, ubi Eutropius eum captum aſſerit. Zonaras ait, *Valerianum* cum Edeſſæ in Meſopotamia ageret, ne a ſuis militibus occideretur, *ad Saporem profugum hoſti ſe tradidiſſe*. Et poſtea Perſas Antiochiam ad Orontem, Tarſum, & Cæſaream Cappadociæ cœpiſſe. Huc referenda, quæ Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum a paucis annis a Baluzio V. C. in lucem edito hac de re habet. Lactantius poſtquam de Decio & perſecutione ab eo ſuſcitata locutus eſt, cap. 5. ait: *Non multo poſt Valerianus quoque non diſſimili furore correptus, impias manus in Deum intentavit, & multum, quamvis brevi tempore, juſti ſanguinis fudit. At illum Deus novo ac ſingulari pœnæ genere affecit, ut eſſet poſteris documentum, adverſarios Dei ſæpe dignam ſcelere ſuo recipere mercedem. Hic captus a Perſis, non modo Imperium, quo fuerat inſolenter uſus, ſed etiam libertatem, quam ceteris ademerat, perdidit, vixitque in ſervitute turpiſſime. Nam Rex Perſarum Sapores, qui eum ceperat, ſi quando libuerit, aut vehiculum aſcendere, aut equum, inclinare ſibi Romanum jubebat, ac terga præbere, & impoſito pede ſuper dorſum ejus, illud eſſe verum dicebat, exprobrans ei cum riſu, non quod in tabulis aut parietibus Romani pingerent. Ita ille digniſſime triumphatus, aliquamdiu vixit, ut diu Barbaris Romanum nomen ludibrio ac deriſui eſſet. Etiam hoc ei acceſſit ad pœnam, quod cum filium haberet Imperatorem, captivitatis ſuæ tamen ac ſervitutis extremæ non invenit ultorem, nec omnino repetitus eſt. Poſtea vero quam pudendam vitam in illo dedecore finivit, direpta eſt ei cutis, & exuta viſceribus pellis, infecta rubro colore, ut in templo Barbarorum Deorum ad memoriam clariſſimi triumphi poneretur, Legatiſque noſtris ſemper eſſet oſtentui, ne nimium Romani viribus ſuis fiderent, cum exuvias capti Principis apud Deos ſuos cernerent.*

IX. *Quot annos in ſervitute vixerit.* Vixit in ea ſervitute Valerianus uſque ad annum CCLXIX. Auctore Chronici Alexandrini teſte, cui hac in re fides habenda: *His Coſſ.* (Claudio nempe & Paterno) *Valerianus Auguſtus a Perſis oppreſſus periit. Vixit annos LXI.* Pollio tamen in Valeriano cap. 1. ait, eum annos ſeptuaginta natum factum eſſe Imperatorem: quod verum non exiſtimo, niſi forte numero rotundo loquatur. Valerianum anno CCLXIV. adhuc in vivis fuiſſe, ſub Conſulatu ſc. Gallieni VI. & Saturnini, teſtatur Pollio lib. de duobus Gallienis cap. 10.

X. *Valerianus a Perſis captus hoc anno.* Quo anno *Valerianus* a *Sapore* captus fuerit, hactenus in controverſiam vocatum, quod Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib. 7. cap. 10. de perſecutione ab eo excitata loquens hæc verba Apocalypſis 13. eidem applicet. *Et data eſt illi poteſtas faciendi per menſes quadraginta duos*, quibus ex verbis Baronius intulit, hanc perſecutionem per annos tres ac menſes ſex continuatam fuiſſe. Quare cum eam Maximo & Glabrione Coſſ. anno nempe Chriſti CCLVI. cœptam exiſtimarit, currenti anno finem ejus conſignavit, ideoque & Valeriani captivitatem; eo enim in Perſidem adducto, Gallienus Eccleſiæ pacem reddidit. Pearſonius, aliique, qui perſecutionem anno CCLVII. ſuſcitatam fuiſſe deprehenderunt, ſervitutem *Valeriani* & Eccleſiæ pacem anno inſequenti contigiſſe autumarunt; neque defuere, qui utrumque in annum CCLXI. magno errore diſtulerint. Sed Dionyſius Alexandrinus a Viris doctiſſimis non intellectus. Quod enim de ſua Eccleſia, Ægyptoque ſcripſit, illi de univerſa Eccleſia interpretati ſunt; quamvis certiſſimum ſit, perſecutionem in Ægypto, præſertimque Alexandriæ, etiam poſt *Valeriani* captivitatem arſiſſe, ut mox demonſtrabimus. Annus itaque capti Valeriani independenter ab illa prophetia explicandus. Quo pacto certum eſt currenti anno Valerianum *ad mancipii fortunam*, ut Zoſimi verbis utar, redactum fuiſſe, inchoato ſeptimo Imperii anno, ideoque æſtate circiter ineunte. Primo, quia Dionyſius Romæ die viceſima ſecunda Julii Pontifex creatus, poſtquam Sedes fere per annum integrum vacaſſet; quæ diuturnior vacatio perſecutioni adſcribenda, ejus vero finis Valeriani captivitati attribuendus. Secundo, ex Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptoribus alii, ut Pollio & Victor de Cæſaribus, Imperii anno ſexto, Victor in Epitome anno ſeptimo captum tradidere, extantque tam in Cimeliis Principum, quam apud Antiquarios, Numiſmata Græca Valeriani, in quibus legitur, L. Z. id eſt, *anno*

*ſuadebant cum lacrymis etiam, ut præſumptione depoſita, ſacrificaret interdum, poſtea quicquid vellet facturus: nec incertam illam & ſecundam mortem plus quam præſentem vereretur. Et hæc Gentilium verba ſunt, qui dicebant ultimi furoris eſſe, magis mortem velle *temere*, quam vivere. Sed ille gratias agens, quod amicitia duce, quantum in ipſis erat, conſultum ſibi vellent; tamen & de fide & de Divinitate non tacuit, dicens, multo melius eſſe primo in loco, quantum ad libertatem integritatis pertineret, occidi, quam lapides adorare. Tunc deinde, ſummum eſſe Dominum, qui omnia imperio ſuo fecerit, ac propterea ſolus colendus ſit; addens & illud, quod Gentiles minus credunt, etiam ſi de Divinitate quid ſentiunt; vivere nos etiam, cum occidimur; nec vinci morte, ſed vincere; ipſos*

* al. malle.
* al. timere.

PAGIUS

ſeptimo. Quare ſeptimum Imperii annum inchoavit per aliquot menſes, qui ab Hiſtoricis negliguntur, qui eum anno Imperii ſexto ſuperatum ſcripſere.

XI. *Refellitur Sententia Pearſonii.*

Sed, inquit Pearſonius, Secularis & Donatus, qui ante ſeptimum ejus Imperii annum Conſules non fuere, toties Reſcriptis Valeriani & Gallieni ſubſcribuntur, ut anni CCLX. aliqua parte eum adhuc libertate gaviſum eſſe neceſſe ſit. At ſi hæc ratio valeret, ſequeretur, anno CCLXI. Valerianum adhuc in libertate poſitum fuiſſe; cum in Codice Juſtinianeo Leges reperiantur, quæ in titulo præferunt *Gallienum & Valerianum* Augg. mendoſæ itaque eæ, ac ſimiles Inſcriptiones, & ab eo, qui Leges collegit, perperam additæ, ut notavit Baronius, loquens de quodam Reſcripto Imperatoris Severi anno primo Imperii ejus dato, quod Severi & Antonini ejus filii nondum Imperatoris nomen exhibet. Similes errores tam in Caro, quam in Diocletiano infra indicabimus. Affert ſecundo Pearſonius hunc Victoris in Epitome de Gallieno loquentis locum: *Regnavit annis quindecim, cum patre ſeptem, ſolus octo.* Sed Victor ſeptem annos, quibus cum patre Gallienus imperavit, utrimque incompletos ac Julianos, non vero Imperii annos enumerat; contra vero, dum annos quibus ſine patre regnavit, notat, annos tantum Julianos integros, utroque extremo incompleto prætermiſſo, in ſummam confert; qui numerandi modus ab aliis Antiquis, quamvis rarius, etiam uſurpatus. Sed Valerianum præſenti anno in Perſidem abductum, ex dicendis certius conſtabit.

XII. *Macrianus cum filiis in Oriente & Ægypto Imperium uſurpat.*

Gallieno igitur & Voluſiano Coſſ. Macrianus & Baliſta in unum exercitus reliquias convocant, & cum Romanum in Oriente nutaret Imperium, quem facerent Imperatorem requirunt, Gallieno tam negligenter ſe agente, ut ejus ne mentio quidem apud exercitum fieret; inquit Pollio in Gallienis duobus cap. 1. Conſilii hujus finis erat, ut Macriano cum filiis *Macriano* & *Quieto* deferretur Imperium, qui ſtatim cum filio *Macriano* contra Gallienum venire cœpit, Baliſta & Quieto in Oriente relictis. Sed Conſulatus ille Gallieni & Voluſiani anno CCLXI. geſtus, in citatum locum Pollionis ſine dubio infartus. Neque enim Pollio, qui diſerte ſcribit, *Valerianum* anno ſexto Imperii captum, aſſerere potuit, anno tantum octavo in finem vergente, Gallieno nempe & Voluſiano Coſſ. *Macrianum & Baliſtam* de Imperatore eligendo deliberare cœpiſſe, cum tam eodem Pollione, quam Zoſimo teſtibus, poſt illam cladem *omnia, velut deſtituta Principe, confuſa pariter & indefenſa* jacerent, & undique Tyranni inſurgerent. Præterea infra Nummum Græcum *Macriani* recitabo, in quo ſecundus Imperii ejus annus exprimitur, locumque *Dionyſii Alexandrini* afferam, ex quo conſtat, nono Imperii Gallieni anno, eoque ac Voluſiano Coſſ. *Macrianum* jam periiſſe. Quomodo itaque exiſtimare poterimus, ſcripſiſſe Pollionem, *Valerianum* anno ſexto Imperii captum, ac tantum biennio poſt de Imperatore creando tractatum fuiſſe. Hoc igitur Pollio in literas non miſit, vel ſi ſcripſit, valde deceptus eſt. Sed Conſulatum illum non appoſuiſſe liquet ex iis, quæ habet Salmaſius in Notis ad librum de duobus Gallienis, ubi ait, priora illius libri verba uſque ad iſta, *Gallieno igitur & Voluſiano Coſſ.* ex officina Correctorum prodiiſſe, qui iſta ſic conglutinarunt, ut tegerent & diſſimularent labem, quæ hunc locum temporum injuria, Codicumque vitio inſedit. Unde, inquit Salmaſius, in Palatino Codice lacer & mutilus totus hic locus eſt relictus, uſque ad illa verba, *Gallieno igitur & Voluſiano Coſſ.* Verumenimvero hæc ultima verba non minus ſpuria & addititia, quam ea, quæ in Palatino Codice deſiderantur, ideoque non minus rejicienda, licet in eo illa reperiri negari non poſſit, verumque exiſtimem quod apud ſe conſtare affirmat Salmaſius, alios omnes, quotquot Hiſtoriæ Pollionis exarati Codices reperiuntur, a Palatino exſcriptos fuiſſe. Macrianum autem anno jam affecto Imperatorem dictum ex eo liquet, quod poſt *Aureolum* Imperium arripuerit, illudque toto octavo Gallieni anno in Oriente geſſerit, ac ſecundo regni anno perierit, ut infra oſtendetur.

XIII. *Ante Macrianum Aureolus in Illyrico purpuram ſumſerat.* Baron. an. 262. num. LXXV.

Antequam *Macrianus* purpuram in Oriente ſumeret, jam Aureolus *Illyricianos exercitus regens*, ut teſtatur Pollio in libro de Triginta Tyrannis cap. 11. Imperium arripuerat. Quando enim cap. ſequenti Pollio refert, *Macrianum*, & *Baliſtam* de creando Imperatore conſilium iniiſſe, ait: *Tuncque conſtitit, Gallieno longe poſito, Aureolo uſurpante Imperium, debere aliquem Principem fieri, & quidem optimum, ne quiſpiam Tyrannus exiſteret.* Et poſtea *Macrianum* cum filiis dictum Imperatorem fuiſſe narrat. *Valens* etiam Ponconſul Achaiæ, cum accepiſſet *Gallienum* adverſum ſe *Piſonem* mittere, ſumſit Imperium, ſed brevi a militibus interemptus eſt, poſtquam ipſemet *Piſonem*, qui in Theſſalia Imperator appellatus fuerat, occidendum juſſiſſet; ſed *Piſo* anno ſequenti tantum interfectus, ut tunc dicemus. Baronius inter Tyrannos, qui hoc anno inſurrexere, *Æmilianum* Ægypti Præfectum numerat; ſed Pollio eum poſt *Macriani* interitum, anno nempe CCLXI. Imperium in Ægypto uſurpaſſe docet. Certe, cum totus fere Oriens cum Ægypto *Macrianum* Imperatorem agnoverit; iſque ſecundum Imperii annum inchoarit: nonniſi eo occiſo *Æmilianus* in Ægypto Imperator nuncupatus. *Ægyptum* vero *Macriano* paruiſſe oſtendit Nummus Græcus a Triſtano recitatus, in cujus poſtica legitur: ΑΥΤ. Κ. Μ. ΦΟΥΛ. ΜΑΚΡΙΑΝΟΣ. id eſt, *Imperator Cæſar Marcus Fulvius Macrianus*; in altera parte: ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ. id eſt, *Alexandria.*

XIV.

Parte alia, ut ſcribit Zoſimus pag. 650. *Scythæ* parte quadam copiarum ſuarum *Illyricum* agebant, & civitates ejuſdem vaſtabant; cum alia

ipſos quoque, ſi vellent pervenire ad conſcientiam veritatis, etiam Chriſtianos eſſe debere. His illi retuſi & revicti, poſtquam nihil per ſuadelas obtinere potuerunt, ad crudeliorem ſe miſericordiam contulerunt: certi eum a propoſito voluntatis ſuæ vel tormentis deponi poſſe.

Ann. Eccl. Tom. III.

XXV. De Notaria.

Et cum admoveri juſſus eſſet, interrogatus a Præſide, quare mentiretur ſe diaconum, cum non eſſet. Mentiri ſe, negavit. Et cum Centenarius diceret, Notariam ſibi datam eſſe, qua contineretur eum fingere; reſpondit: At non eſt veriſimile me mentiri, & illum verum dicere, qui

P 2 *Nota-*

PAGIUS *Imperium Romanum peſte & hoſtium incurſionibus devaſtatum.*

alia vero parte *Italiam* ingreſſi ad ipſam uſque Romam perrexerunt, ſed *Gallieno* Tranſalpina loca, ut Romam defenderet, relinquente, Romam illi quidem reliquere, ſed univerſam prope pervagando afflixerunt *Italiam*. Interim *tanta peſtis in civitatibus exorta, quanta unquam prius ullo tempore extiterat*. Hæc Zoſimus.

XV. *Pace Eccleſiæ conceſſa Alexandrini & Ægyptii non potiuntur.* Baron. an. 262. num. LXXVI.

Gallienus, dum res Romana in tantis verſaretur periculis, pacem Chriſtianis conceſſit, ſed edictum illud periit: quod enim refert Euſebius lib. 7. cap. 13. datum in favorem Ægyptiorum, poſtquam *Macrianus* & filii occiſi ſunt. Quare neque Ægyptus, nempe Alexandria pacis beneficio potitæ; & perſecutio, quæ hoc anno in aliis regionibus deſiit, ibidem continuata, & quidem uſque ad menſem quadrageſimum ſecundum, ut teſtatur Dionyſius in epiſtola ad Hermammonem, quem Baronius, Pearſonius, & Lombertus in rebus Cyprianicis explicandis, Valeſius aliique paſſim male interpretantes, ſcripſere, perſecutionem Valerianeam per annos tres & menſes ſex Eccleſiam afflixiſſe: quod tamen nonniſi de Alexandria & Ægypto aſſeruit Dionyſius, qui in citata epiſtola de rebus tantum in ſuo Patriarchatu geſtis, non vero de iis, quæ in univerſa Eccleſia contigere, mentionem facit, ut magis anno CCLXI. explicabo.

SÆC. III. Anno Urbis 1013. Olymp. 259. an. 4. A. C. 260.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5753.

☉ 17. AG. ☽ 14. P. 15. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 260. *ſecund. Baronium vacat.*

DIONYSII PAPÆ 2.

GALLIENI IMP. 8.

I. *Conſules.*

[1] COSS. *Cornelius Secularis II.* & *Julius Donatus*. Hos Conſules omnes antiqui Faſti exhibent, & in Codice Juſtinianeo tredecim Leges iiſdem notantur. Certum autem, Conſulatus in eo Codice memoratos, ordinarios fuiſſe, non vero ſuffectos. Contra quod chronologicum principium Onuphrius in Faſtis, Baronius in Annalibus, Petavius in lib. 11. de Doct. Temp. & Cointius in Annalibus Eccleſiaſticis Francorum peccantes, in Faſtis ordinandis aliquos Conſules vel expunxere, vel prætermiſere, vel loco ſuo movere & in alienum tranſtulere. Baronius, qui anno elapſo *Æmilianum* & *Baſſum*, currenti *Secularem* & *Donatum* exploſit, & cum duobus illis Conſulum paribus annos duos, quibus Magiſtratum geſſere, reſecavit, eoque pacto annos Urbis, Olympiadum, & ceterarum omnium Erarum mutilavit, ut videre eſt in annis Urbis, in margine hujus Operis deſcriptis, qui poſt Imperium Decii annis Chriſti diverſi generis a prioribus reſpondent, v. g. annus Urbis 1000. reſpondet vero anno Chriſti CCXLVII. Baronius CCXLIX. Quare annus Urbis 1010. reſpondere deberet vero anno Chriſti CCLVII. anno autem Baroniano CCLIX. & tamen, ut videre eſt in illius anni margine, jungitur quidem cum vero anno Chriſti CCLVII. ſed cum anno Baroniano CCLX. propter ſcilicet Conſulatum primum Decii tanquam ordinarium in Faſtos a Baronio infartum.

II. *Baronius poſthac anno tantum uno ab Era vulgari diſſidet.*

Sequentibus annis ante Imperii Diocletianei initium, unico tantum anno a vera Era Chriſtiana Baronius diſſidebit, ob Conſulatus anno elapſo, currentique prætermiſſos. Imo anno ſequenti veram Dionyſianam Eram aſſecutus eſſet, niſi primum *Decii* Conſulatum, quem ſuffectum eſſe conſtat, ſuis Annalibus inſeruiſſet. Ut tamen meæ Animadverſiones ejus narrationi congruere poſſent, Conſulatum illum fictitium rejeci, & cum vero anno Chriſti CCLI. annos duos Baronianos, ſcilicet CCLIII. & CCLIV. copulavi, ſeu, ut accuratius loquar, unum ex illis annis expunxi. Quo pacto mea narratio Baronianæ conſonare & conſentire potuit. Verum,

---

NOTÆ [1] *Coſ. Cornelius Sæcularis II. & Julius Donatus*. Relandus legit, *Junius*; & recte quidem; nam in æreis tabulis, ætate *Gallieni* inciſis, in quibus S. C. Sentinatium exaratum eſt, legitur in principio:

P. CORNELIO SAECV-
LARE II. ET IVNIO.
DONATO II. COS.
KAL. IVLIS.

In ſecunda tabula:

P. CORNELIO. SAECV-
LARE II. ET. C. IVNIO.
DONATO. II. COS.
IIII. NON. DEC.

Hæ tabulæ oblatæ ſunt venales Alexandro Card. Albano A. D. 1728. eaſque V. C. Franciſcus Blanchinus exſcripſit, & luci donavit in Chronologia Pont. præfixa tom. III. Anaſtaſii Bibliothecarii pag. CXXVI. nunc exſtant in ædibus capitolinis, n. 79. Hæ tabulæ prænomina utriuſque conſulis, hactenus ignorata, nobis pandunt; ac *Junii* nomen, non *Julii*, ut Pagius exaravit. Itaque efferendi erunt ita: *P. Cornelius Sæcularis II. & C. Junius Donatus II.* Leges juris Juſtinianæi pleræque datæ ſunt *Sæculare & Donato Coſſ.* & *Sæculari II. & Donato*: Faſti vulgares: *Sæculare & Donato*. Libellus de Præf. Urbi. *Sæculari II. & Donato*.

Notariam falſam dedit. Quam hic auctor dicit Notariam, idem eſt quod Notoria. (a) *Apul. de Aſin. aur. l. 7.* Apuleius (*a*) & ipſe Afer ſic nominat. Eadem quoque nomenclatura utitur Auguſtinus in epiſtola (*b*) ad Apringium, (b) *Aug. epiſt. 160.* cum ait: *Donatiſtas cura eorum, qui diſciplinæ publicæ inſerviunt, præmiſſa Notaria, ad judicia legeſque perduxit*. Sed interdum Notoriam pro Notaria habet in (c) *Aug. epiſt. 159.* epiſtola ad Marcellinam (*c*). Eſt autem Notaria, ſive Notoria, ſcripta relatio, quæ ab aliquo (*d*) fit Judici. (d) *l. accuſatores. §. Nunciatores. ff. ad S.C. Turp.* Sed jam cœpta proſequamur Acta:

XXVI. *Qui cum reclamante populo, atque dicente, Mentiris, iterum a Præſide interrogaretur, an vere mentiretur; reſpondit: Quod eſt compendium mentiendi? Ad hoc populus exaſperatus, torqueri eum iteratis clamoribus poſtulavit. Sed Dominus, qui ſervi ſui fidem ſciebat, non eſt paſſus proba-*

PAGIUS

rum, ſuppoſititius ille annus a me quidem rejectus, ſed non a Baronio, ut fieri debuit; indeque factum, ut mea quidem narratio Baronianæ reſpondeat; ſed ipſe adhuc unum annum amplius quam me numeret; donec tertium Conſulatum abjecerit, ob priorem nempe *Decii* ſuffectum in Faſtos ſuos perperam inſitum. Porro *Secularem* cum nota numerali edendum oſtendunt varia reſcripta Codicis Juſtinianei, & libellus de Præfectis Urbi, & Faſti Græci Heraclii.

III. *Poſtumus in Galliis Imperium uſurpat.* Hoc anno Poſtumus in Galliis Imperator creatus, de quo Eutropius ait: *Tum jam deſperatis rebus, & deleto pene Imperio Romano, Poſtumus in Gallia obſcuriſſime natus purpuram ſumſit*. Quare non ſtatim poſt Valerianum in Perſidem abductum, Poſtumus Imperium uſurpavit; ſed hoc, & non alio anno: cujus rei validum argumentum deduco ex Pollione lib. de XXX. Tyrannis cap. 20. ubi legitur, *Piſonem a Macriano* miſſum ad interficiendum *Valentem*, qui in *Achaia* Imperium ſumſerat, ipſum etiam in *Theſſalia* ſeſe Imperatorem appellaſſe, & *Valentis* juſſu peremtum fuiſſe. Poſt quam mortem, *Senatuſconſultum de Piſone factum*, inquit Pollio die *ſeptimo Kalendas Julias*, & *Atellium Fuſcum* Conſularem primæ ſententiæ conſultum dixiſſe: *Divinos honores Piſoni decerno, Patres Conſcripti: Gallienum, & Valerianum & Saloninum Imperatores noſtros eſſe confido*. Sed non dubito quin locus ille in omnibus editionibus depravatus ſit, quin Pollio ſcripſerit, *Gallienum & Valerianum Saloninum Imperatores noſtros eſſe confido*; ibi enim Gallienus junior, qui & Valerianus ac Saloninus vocatus fuit, perperam in duos diviſus, ut certo demonſtrant literæ Baleri Caduſiorum Regis ad Saporem, & Artabaſdis Armeniorum Regis ad eumdem datæ anno præcedenti num. V. ex parte recitatæ, quibus uterque Saporem monet, ut Valerianum captivum in libertatem reſtituat: *Valerianus & filium Imperatorem habet* (nempe Gallienum), *& nepotem Cæſarem*, nempe Valerianum Saloninum in corrupto Pollionis loco in duos male diviſum. Neque dici poteſt in loco Pollionis intelligi Valerianum Gallieni Auguſti fratrem, quia is nonniſi ſub finem imperii Gallieni Cæſar & poſtea Auguſtus appellatus fuit, ut infra demonſtrabimus. Neque etiam dici poteſt, Pollionem ibi Salonini nomine intelligere *Quintum Julium Saloninum Gallienum* alterum Gallieni Auguſti filium, is enim hoc tantum anno poſt fratris cædem Cæſar a Gallieno Aug. patre dictus eſt, Victore teſte in Epit. *Gallienus in locum Cornelii filii ſui Saloninum alterum filium ſubrogavit*. Quæ ad intelligentiam loci, qui tot viros Eruditos in errorem traxit, obiter dicta ſunto.

IV. *Et quidem hoc anno.* Redeo itaque ad tyrannidem *Poſtumi*, qui Imperium in Galliis non arripuit, niſi poſtquam Gallienum juniorem ſeu Valerianum Saloninum occidit, quique ideo nondum imperabat quando Senatuſconſultum illud factum. Neque illud anno præcedenti conditum, quia Valerianus Aug. ſeptimum Imperii annum attigerat, quando ſuperatus eſt, ideoque non ante menſem Maium anni ſuperioris. Eo capto non ſtatim *Macrianus* Imperator dictus, ſed poſt unum, aut alterum menſem. Dein *Macrianus Piſonem* in Achaiam miſit, ſed ipſe in Theſſaliam ſe contulit ſeque Imperatorem dixit. Ubi cum peremptus, fuiſſet nuntium Romam perlatum, quæ omnia ante diem XXVI. menſis Junii, quo Senatusconſultum laudatum ſcriptum, anno elapſo minime fieri potuere. Præterquam quod illo Senatusconſulto facto ſtatim *Gallienus junior* in Galliis interfectus non eſt; quamobrem illud die XXVI. Junii præſentis anni emiſſum, eoque die ac menſe Valerianus Cæſar, ſeu Gallienus junior adhuc in vivis erat, ſed non multo poſt a Poſtumo de medio ſublatus eſt.

V. *Non vero inſequenti.* Neque in annum ſequentem *Poſtumi* uſurpatio differri poteſt, ut ex iis quæ in morte ejus dicemus, apparebit. Denique Zoſimus pag. 651. de quibuſdam Tyrannis, qui poſt Valeriani ſervitutem inſurrexere, loquens ſubjicit; *Cæteri propemodum omnes pœnas dederunt, ſolus Aureolus infeſto erga Imperatorem animo eſſe perrexit. Secundum hæc Poſtumus quoque, cui magiſterium militum apud Celtas commiſſum fuerat, animum ad res novas adjecit: ſumtiſque ſecum militibus, qui cum ipſo defecerant, Agrippinam contendit, urbem maximam ad Rhenum ſitam, ubi Saloninum Gallieni filium obſedit, minatus obſidionem ſe minime ſoluturum, niſi deditus ſibi ille fuiſſet. Militibus obſidionis neceſſitate compulſis, ut & ipſum & ipſius cuſtodiæ Præfectum a patre Silvanum traderent; utroque Poſtumus interfecto, rerum apud Celtas potitus eſt*. Eamdem rem narrat Zonaras niſi quod loco *Silvani* Albanum habet & Saloninum filium Gallieni *juniorem Gallienum* appellat. Coloniæ itaque Gallienus junior Cæſar interfectus.

VI. *Gallienus junior conſecratus.* *Gallienus junior* qui ſemper in Nummis *Valerianus* appellatur, a Gallieno patre poſt mortem apotheoſi donatus eſt, ut oſtendunt paria Numiſmata ejus conſecrationem repræſentantia, in quibus legitur: DIVO VALERIANO CÆS. vel, DIVO CÆSARI VALERIANO; in poſtica parte, CONSECRATIO S. C. Qui Nummi, cum Cæſaris tantum nomine ſignentur, de Valeriano Valeriani Auguſti filio, & ante mortem a Gallieno fratre Auguſto nuncupato intelligi non poſſunt; cum Auguſti titulus ei in conſecratione denegatus non fuiſſet.

VII. *Nunquam Auguſtus fuit.* Andreas Morellius Vir clariſſimus in Specimine univerſæ rei antiquæ nummariæ pag. 117. Nummum Græcum refert inſcriptum: ΑΥΤΟΙΚ. ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC. ΓΑΛΛΙΗΝΟC. ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟC. CEBBB. id eſt, *Imp. Valerianus, Gallienus, Valerianus Auggg.* In eo cernuntur tria capita, Valeriani nempe Imperatoris & filii ejus Gallieni, & Valeriani Gallieni Auguſti filii; non vero Valeriani ſenioris filii, ut explicat Morellius, qui etiam ex titulo, CEBBB. cum triplici BBB. infert, Valerianum juniorem,

*probati martyris corpus tormenti alicujus vel levi laceratione pulſari: cor enim Regis ad ſententiam ſtatim flexit; & teſtem ſuum uſque ad mortem fidelem, conſummato curſu, & agone perfecto, coronavit. Exinde jam gaudens, quia per ſententiam datam paſſionis ſuæ erat certior, etiam jucundo colloquio fruebatur. Et ſic effectum eſt, ut juberet hæc ſcribi, & ad propria verba conjungi: addi quoque oſtenſiones ſuas voluit, quarum pars ad moram bidui pertineret. Cum adhuc (inquit) Epiſcopus noſter ſolus paſſus fuiſſet, oſtenſum eſt mihi hoc: quaſi Cyprianum ipſum interrogarem, an pati ictus doleret martyr futurus; de paſſionis tolerantia conſulebat dicens ille: Nulla * caro patitur, cum animus in cælo eſt, & nequaquam corpus hoc ſentit, ſi ſe Deo tota mente devovit. O verba martyris, martyrem cohortantis ne-*

Viſio Flaviani.

* *al.* alia.

PAGIUS

rem, vivente adhuc patre, Auguſtum dictum, & tres illas litteras denotare, hanc appellationem omnibus tribus attribuendam eſſe. At *Valerianum* Valeriani filium, quemadmodum & *Valerianum* Gallieni Auguſti filium in eo Nummo expreſſum ante hujus captivitatem Auguſtos non fuiſſe certiſſimum. Valerianus autem Cæſar ibidem Auguſtus appellatur juxta regulam jam a nobis ſtatutam, quod nempe Cæſares junctim cum Auguſtis in Numinis memorati, Auguſti & ipſi in Nummis ſæpe vocentur. Verum eſt, in Cimelio Regio duos Gallieni junioris Nummos æreos aſſervari, in quorum antica legitur: Π. ΛΙΚ. ΚΟΡ. ΟΥΑΛΕΡΙΑΝΟϹ ΚΑΙϹ. ϹΕΒ. id eſt, *Publius Licinius Cornelius Valerianus Cæſar Auguſtus;* qui titulus eidem Salonino in alio Nummo Græco ab Occone pag.476. inter Nummos Valeriani Gallieni Auguſti fratris relato, etiam attributus. Sed id adulationi tribuendum videtur; neque enim aliam rationem inpræſentiarum aſſignare poſſum.

VIII. *Gallienus Auguſtus dictus* Junior Aug. *reſpectu patris.*

In ſecunda parte Diſſert. Hypaticæ cap.6. n. VII. hoc Nummo Occoniano & hac Inſcriptione, quæ etiamnum in territorio Nicienſi extat, innixus:

CORNELIÆ SALO
NINÆ
SANCTISSIM. AUG.
CONJUG. GALLIENI
JUNIORIS AUG. N.
ORDO CEMENEL-
CUR. ANT. AURELIO
JANUARIO. V. E.

ſcripſi, *Gallienum juniorem* ante mortem Auguſtum nuncupatum fuiſſe, & uxorem duxiſſe *Corneliam Saloninam* de nomine matris mariti appellatam. Sed *Gallienum juniorem* puerum & valde juvenem in Nummis poſtea repræſentatum deprehendi, eamque inſcriptionem de *Gallieno* ejus patre reſpectu *Valeriani* ſenioris juniore nuncupato omnino interpretandam eſſe deprehendi; ita ut vox *junior* non ad *Gallienum*, ſed ad *Auguſtum noſtrum* referenda ſit. Cujus rei jam exemplum in medium adduxi, cum de Commodo Marci Aurelii filio in Nummo a me recitato *juniore Auguſto* dicto, ſermonem haberem, aliudque infra referam de Galerio Maximiano reſpectu Maximiani Herculii, *Maximiano jun. Aug.* in Nummis appellato.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5754.

☉ 18. F. ☽ 15. P.7. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 261. *ſecund. Baronium* 262.

DIONYSII PAPÆ 3.

GALLIENI IMP. 9.

SÆC. III. Anno Urbis 1014. Olymp. 260. an.1. A. C.261.

[1] Anno. I. ad IV. Coſſ. *Gallienus Aug. IV.* & *Petronius Voluſianus*. Sumtus hic a Gallieno Conſulatus juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam, ſeu propter imperii ejus Cæſarei Decennalia hoc anno celebrata, eum enim anno ſequenti imperii Auguſtei Decennalia exhibuiſſe, & ob id Conſulatum V. capeſſiſſe ibidem videbimus

I. *Conſules.*

Baronius currenti anno, quem CCLXII. appellat, Gallienum IV. & Valerianum Cæſarem Conſules proponit, quod Vopiſcus in Aureliano cap.13. ex Actis publicis hæc verba recitet: *Cum conſediſſet Valerianus Auguſtus in thermis apud Byzantium, aſſidentibus Memmio Fuſco Conſule ordinario*, &c. Aurelianum Conſulem ſuffectum declaravit, ut Vopiſcus cap.11. jam retule-

II. *Faſti Baronii emendantur.*

NOTÆ [1] Coſſ. *Gallienus Aug. IV. & Petronius Voluſianus*. Nummi *Gallieni* apud Bandurium, tom. I. pag. 159. cum epigraphe. COS. IIII. & pag. 174. cum TR. P. V. COS. IIII. *Petronio* adde etiam *Tauri* nomen, & *Lucii* prænomen. Gruterus pag. MXXVIII. 3. ex quo Fabrettus pag. 356. n. 69.

L. PETRONIO. L. FIL.
SAB. TAURO. VOLUSIA
NO. V. COS. ORDINARIO.
PRAEF. PRAET.

Tertia ærea tabula Sentinatium, de qua nos anno ſuperiori:

IMP. GALLIENO. AUG. IIII.
ET VOLUSIANO. COS.
XV. KAL. SEPTEMBRES.

Trebellius Pollio in Gallienis: *Gallieno igitur & Voluſiano Coſſ.* Faſti vulgares: *Gallieno IV. & Voluſiano*.

negavit eſſe in paſſionis ictu dolorem; ut, qui & ipſe habebat occidi, animari conſtantius poſſet, quod ne parvum quidem ſenſum doloris de paſſionis ictu haberet.

XXVII. Alia viſio Flaviani. *Poſtea (inquit) cum plures paterentur, contriſtabar in viſu noctis, quod quaſi a collegis meis remanſiſſem; & apparuit mihi vir quidam, dicens: Quid contriſtaris? Cui cum cauſam triſtitiæ meæ dicerem, ait Confeſſor es tertio, martyr eris per gladium. Et ſic impletum eſt. Nam confeſſus Chriſtum primo in Secretario, ſecundo publice, reclamante populo, juſſus recludi a collegio ſuo ſecundum oſtenſionem remanſit; & productus poſt confeſſiones duas, tertio paſſionem perfecit.* Subdit poſt hæc auctor ex Flaviano mentionem de martyrio Succeſſi Epiſcopi, & Pauli. Porro hunc Succeſſum illum puto, ad quem Cyprianus paulo ante ſuum martyrium ſcripſit epiſtolam (a) cujus ſuo loco fecimus mentionem; erat ille Epiſcopus Abbirrenſis Germanicianæ, unus ex Epiſcopis qui interfuerunt Magno illi Concilio Carthaginenſi. Proſequitur auctor verba Flaviani:

(a) Cypr. epiſt. 82.

XXVIII. De Paulo & Succeſſu viſio. *Deinde (inquit) cum jam Succeſſus & Paulus cum comitibus ſuis coronati fuiſſent, & ego poſt infirmitatem convaleſcerem; video ad domum meam veniſſe Succeſſum Epiſcopum vultu pariter, & cultu nimis claro, cujus effigies difficulter agnoſceretur, eo quod carnales oculi angelico ſplendore rutilarent; quem cum vix agnoſcerem, ait mihi: Miſſus ſum nunciare tibi, quoniam tu paſſurus ſis. Et cum hoc dixiſſet, ſtatim venerunt duo milites, qui me perduxerunt in locum quemdam, ubi erat fraternitatis multitudo collecta; inter quos apparuit mater mea, dicens: Laudo te; quia nemo ſic martyrium duxit. Et vere nemo; nam ut omittam carceris abſtinentiam ſingularem, & ut accipientibus cæteris vel modicum cibum, qui de ſordibus penuriæ Fiſcalis exhibebatur, ſolus ſe ab ipſo modico continuit; tanti habens jejuniis multis & legitimis fatigari, dummodo alios victu proprio ſaginaret.*

*Ad illa igitur veniam, quod cum tanto honore deductus eſt; qui a tot ſacerdotibus comitatus, ejus diſciplinis omnibus ordinatis, ad inſtar Ducis dirigi meruit. Sic regnaturum cum Deo martyrem, jam ſpiritu ac mente regnantem, etiam itineris tota dignitas exprimebat. Sed nec de cœlo teſtimonium defuit; Imber largus, & lenis, temperato rore deſcendens fluebat, ad multa proficiens; primo ut Gentiles perniciter curioſos interventu pluviæ refrenaret; & ut divertendi daretur occaſio, ut ſacramentis legitimæ pacis nullus profanus arbiter intereſſet; & quod Flavianus ipſe ore ſuo dixit, ad hoc placebat, ut Dominicæ paſſionis exemplo, aqua ſanguine jungeretur. Sic confirmatis * omnibus fratribus, & pace perfecta, proceſſit de ſtabulo, quod Fuſciano de proximo* XXIX.

* al. conſummatis.

PAGIUS lerat; *Conſulatum eum eodem Ulpio Crinito in annum ſequentem a die undecimo Kalend. Juniarum in locum Gallieni & Valeriani ſperare te convenit.* Ex quibus Baronius deducit, poſt Conſulatum Memmii Fuſci anno CCLVIII. ſecundum Baronium, anno CCLXI. Conſulis ordinarii, ſtatuendos eſſe Conſules ordinarios Gallienum IV. & Valerianum, a Kal. Januariis uſque ad XXII. Maii, a qua die iniere ſuffectum Conſulatum Crinitus II. & Aurelianus, qui poſtea imperavit. Sed ne novum par Conſulum in Faſtos insereret, loco *Voluſiani*, qui in omnibus antiquis Faſtis Collega Gallieni in quarto ejus Conſulatu dicitur, ponit *Valerianum Cæſarem* Valeriani Auguſti filium, quem *Voluſianum* etiam in Faſtis appellari dicit. Verum, *Valerianum* illum ante Valeriani patris captivitatem, Cæſarem non fuiſſe ſuperius demonſtravi; & Card. Noriſius in Parergo de Votis Decennalibus cap. 5. docte obſervat, *Valerianum* non potuiſſe *Voluſianum* etiam cognominari. Nam *Valerianus* erat cognomen Liciniæ familiæ, ut ex Nummis Valeriani ſenioris, ac Gallieni patet: & *Valerianus junior* in Numiſmatibus dicitur P. LIC. VALERIANUS CÆS. At Voluſianus fuit ex familia Petronia, & bis imperante Gallieno, Præfectus Urbi fuit, ut ex Indiculo Præfectorum urbis a Cuſpiniano publicato intelligitur. Perperam itaque duos Conſulatus, qui in omnibus Faſtis ante Conſulatum Gallieni IV. ponuntur, exploſit Baronius, & cum illis annos duos eiſdem reſpondentes male abjecit, cum decantatiſſimus Conſulatus ille Gallieni & Valeriani a Vopiſco memoratus, ſuffectus tantum, fuerit, & *Gallienus* ille non Gallienus Auguſtus, ſed *Gallienus Cæſar* ejus filius & *Valerianus* Gallieni junioris Collega, & Valeriani Auguſti filius per hæc tempora nondum Cæſaream dignitatem adeptus eſſet; quod extra controverſiam me poſuiſſe exiſtimo. Vides interim, ob duos præfatos Conſulatus rejectos, Baronium, qui res geſtas annis CCLIX. & CCLX. alieno loco recitavit, jam anno dumtaxat uno ab Era vulgari diſtare.

III. Martyrium S. Laurentii. A num. VI. ad X. Acta ſancti Laurentii ſuppoſititia eſſe certum eſſe debet, propter rationes a Baronio aliiſque in medium adductas, ſed vere ſcripſit Leo Magnus in ſermone de hoc ſancto Martyre, *a Solis ortu uſque ad occaſum Leviticorum hominum coruſcante fulgore, quam clarificatam eſſe Jeroſolymam Stephano, tam illuſtrem factam fuiſſe Romam Laurentio.* Ejus martyrium, quod Baronius huic anno illigavit, pertinet ad annum Chriſti CCLVIII. in Epiſtola enim ſancti Cypriani LXXX. ad Succeſſum eo anno data, Sixtus *in cæmeterio animadverſus* dicitur *octavo Iduum Auguſtarum*, ſexta ſcilicet ejus menſis die; ideoque cum inter ſancti Sixti Pontificis Romani mortem & Laurentii martyrium triduum interceſſerit, ad diem ejuſdem menſis decimam illud referendum: qua quidem die ejus feſtum in Calendariis Bucheriano & Carthaginenſi, in Martyrologiis tam vetuſtis quam recentioribus recolitur. Divus Auguſtinus paſſim variis in locis *Laurentium* laudat, & Ruinartus Vir Cl. in Actis primorum Martyrum ſinceris & ſelectis pag. 180. multa exhibet de ſancto Laurentio ex aliorum ſanctorum Patrum & veterum Scriptorum Opuſculis excerpta.

Flaviani noviſſima verba.

mo junctum eſt. Ibi cum editiorem locum, & ſermoni aptum conſcenderet; ſilentio manu facto, hujuſmodi verba emiſit: Habetis, inquit, fratres dilectiſſimi, nobiſcum pacem, ſi Eccleſiæ noveritis pacem, & dilectionis unitatem ſervaveritis. Nec putetis pauca eſſe quæ dixi, cum & Dominus noſter Jeſus Chriſtus paſſioni proximus hæc noviſſime dixerit (a): *Hoc eſt mandatum meum, ut diligatis invicem, ſicut dilexi vos. Et ſupremum illud adjunxit, & in teſtamenti modum ultima ſermonis ſui fide ſignavit; quod Lucianum* * *presbyterum commendatione pleniſſima proſecutus* (*quantum in illo fuit*) *ſacerdotio deſtinavit, nec immerito; non enim difficile fuit, ſpiritu jam cœlo, & Chriſto proximante, habere notitiam.*

(a) *Joann.* 15.

* *al.* Lucinum.

XXX. Lucianus creatus Epiſcopus Carthaginenſis.

Ex his videre eſt morem illum priſtinum; conſueviſſe nempe Fideles a martyre deſignato pacem petere, & illum pacem Catholicis libentiſſime impertire; quod apud Cyprianum ſæpe expreſſum jam diximus. Inſuper quod ſpectat ad Lucianum, cujus auctor meminit, Flaviani ſuffragio dignum ſacerdotio comprobatum: in ſententiam Flaviani itum eſt poſtmodum in comitiis Eccleſiaſticis habitis de electione ſucceſſoris Cypriani, electuſque eſt Epiſcopus Carthaginenſis. Nam (ut diximus, auctore Optato) poſt Cyprianum creatus ponitur Lucianus.

XXXI. Martyrium Flaviani.

At quid tandem de martyrio Flaviani? ſubdit hæc auctor Actorum, ſic finem imponens: *Deinde ad locum victimæ, expleto ſermone, deſcendit; & ligatis oculis ea vittæ parte, quam Montanus ſervare ante biduum juſſerat, fixis tamquam ad preces genibus, paſſionem ſuam cum oratione perfecit*: hic martyrii finis. Et auctor hæc ad extremum: *O martyrum glorioſa documenta! O teſtium Dei experimenta præclara! quæ ad memoriam poſterorum merito ſcripta ſunt; ut quemadmodum de ſcripturis veteribus exempla dum diſcimus, ſumimus etiam de novis alia quæ diſcamus*: Hucuſque auctor; & finis martyrii dictorum miniſtrorum Eccleſiæ Carthaginenſis, quorum una dies, nempe ſexto Kalend. Martii, licet poſt biduum ab aliis Flavianus paſſus ſit, Eccleſiaſticis tabulis anniverſaria celebritate recolitur.

XXXII. Perſecutio in miniſtros Eccleſiæ.

Ex his igitur declaratum quoque habetur, hoc ipſo anno dictos martyres Eccleſiæ Carthaginenſis paſſos eſſe, nondum miſſo in Africam Vibio Paſſieno, qui defuncto Proconſuli ſuccederet; nec creato adhuc in locum Cypriani Epiſcopo Carthaginenſi. Rurſum vero (quantum ex his & aliis ſuperioribus Actis martyrum intueri licet) non ſic graſſabatur perſecutio in Carthaginenſem Eccleſiam, ut omnes, quos ſcirent eſſe Chriſtianos magiſtratus ad negationem compellerent. Cum enim civitates omnes, ac loca cuncta Chriſtianis referta eſſent; in omnes animadvertere, factu impoſſibile videbatur; ſed in miniſtros Eccleſiarum, quos præcipue inter illos enitere conſpicerent, qui & fidei capeſſendæ auctores cæteris viderentur, vel aliquo alio modo provocaſſent magiſtratus invidiam, animadverterent. At non ſic accidit in Numidia, ubi acerbior perſecutionis furor exarſit, ut paulo inferius dicturi ſumus.

XXXIII. Theogenes Epiſcopus Hipponenſis Martyr.

Paſſus quoque eſt eodem tempore Theogenes Hipponenſis Epiſcopus, qui numeratus reperitur inter Epiſcopos, qui interfuerunt Concilio Carthaginenſi in cauſa baptiſmatis celebrato. Cum igitur Catholica Eccleſia ipſum & alios ejus Synodi Epiſcopos martyrio vita functos alleget inter martyres, celebretque natalitia eorumdem; ſatis exploratum habuiſſe conſtat, eoſdem, ſicut Cyprianum, in pace & communicatione ejuſdem Eccleſiæ Catholicæ receſſiſſe. Paſſi ſunt cum eo trigintaſex alii martyres, quorum dies natalis ſeptimo Kalend. Februarii celebratur. In memoriam ſancti Theogenis erecta fuit baſilica Hippone Regio, cujus S. Auguſtinus (b) ejuſdem civitatis Epiſcopus meminit, cum ait: *Quando audiſtis apud Memoriam ſancti Theogenis, Offero tibi Petre, Offero tibi Paule? Numquam audiſtis*: ſignificans nimirum, in Eccleſiis martyrum non ipſis, ſed Deo in ipſorum memoriam ſacrificium offerri conſueviſſe.

(b) *Aug. de diverſ. ſerm.* 101.

XXXIV.

In eadem quoque Provincia, civitate Tuburbi Lucernariæ, illuſtre martyrium ſubierunt nobiles fœminæ, Maxima (c), Donatilla, atque Secunda duodecim annos nata. Sed inter totius Africæ Provinciæ carnificinas hac perſecutione peractas, illa cæteris immanior fuiſſe videtur, quæ in Numidia hoc ipſo anno (qui ultimus hujus perſecutionis cenſetur) menſibus Aprilis & Maii facta comperitur (d). Extat quippe de ea ab uno ex confeſſoribus illis jam martyre deſignato ſcripta epiſtola, qua ipſe concaptivus Jacobi diaconi & Mariani lectoris præcipue conſcribens hiſtoriam, aliorum quoque martyrum meminit, nempe Agapii & Secundini Epiſcoporum, Æmiliani viri clariſſimi, Tertullæ & Antoniæ virginum, & cujuſdam matris cum ſuis geminis, & aliorum plurium. Quantum autem ex ſtylo conjicere licet, videtur fuiſſe diſcipulus Cypriani, cujus in ſcribendo nonnihil imitatus eſt dictionem; nobile plane antiquitatis monumentum, a nobis recognitum, atque magno ſtudio adhibito (quantum licuit in rebus adeo pervetuſtis & codicibus depravatis) diligenter emendatum.

(c) *Martyrol. Roman. die* 30. *Junii.*

(d) *Apud Sur. die* 30. *April. to.*2. *&* 3. *& manuſcr. Vatic.*

XXXV. Acta Martyrum inter ſe ſimilia.

Eam igitur tum ob rerum geſtarum præclaram cognitionem, tum etiam ut ex iis quæ fideliter ſcripta ſunt, cætera quæ non ſcripta, vel injuria temporis perierunt, contemplari poſſimus Acta martyrum

rum, hic deſcribere, operæpretium exiſtimamus. Hac enim ex parte etiam Dei Eccleſia regno cœlorum aſſimilatur. Nam ex ſententia Joannis Chryſoſtomi (*a*), ſi, cum unam cœli partem videris, quocumque ieris, talem contigit contemplari; vel ſi non aſpexeris prope eamdem eſſe, mente tamen concipi poſſe datur; ſic plane cum paucorum martyrum unius Provinciæ res geſtas quis intuetur, quid cæteri in eadem Provincia paſſi ſint, facile contemplabitur. Sed & ex unius Provinciæ Actis martyrum, quæ ſunt in totius Orbis Eccleſia, exantlata martyria, conſummata certamina, auctæ victoriæ, coronæ redditæ, erecta trophæa, æque meditari licebit; ipſiuſque Eccleſiæ pulcherrimæ faciei, inſtar cæli, hiſce ſemper vernantibus atque fulgentibus aſtris ornatæ aſpectu jucundiſſimo frui. Hoc igitur conſilio quædam interdum Acta martyrum noſtris Annalibus intexere conſuevimus, quæ eo ipſo tempore, quo geſta ſunt fideliſſime ſcripta eſſe cognovimus; cujus plane generis tum alia ſuperius recitata, tum etiam quæ hic deſcribimus, eſſe perſpeximus; quorum auctor quædam præfatus rem geſtam ſic narrat (*b*).

(*a*) Chryſoſt. in Act. Apoſt. hom. 55.

(*b*) Extant etiam apud Sur. die 1. Maii tom. 3.

XXXVI. Acta Numidarum Martyrum.

Pergebamus in Numidiam ſimul, ut ſemper antea, ſocio parique comitatu viam ingreſſi, quæ nos ad exoptatum fidei & religionis obſequium, illos jam ducebat ad cælum. Et venerunt in locum qui appellatur Muguas, cui eſt Cirthenſis coloniæ ſuburbana vicinitas. In qua tunc maxime civitate Gentilium cæco furore ex Officiis militaribus perſecutionis impetus, quaſi fluctus ſæculi tumeſcebant; & avidis faucibus ad tentandam fidem juſtorum rabies diaboli infeſtantis inhiabat. Unde Marianus & Jacobus beatiſſimi martyres certiſſima & exoptata divinæ in ſe dignationis ſigna tenuerunt; qui in ea regione, in qua perſecutionis tempeſtas turbulentius fureret, hora jam maturante, ſua, Chriſto gubernante, ad ipſum coronæ locum direxerunt veſtigia. Namque omnes dilectos Chriſto cruenti, & cæcati Præſidis furor per militares manus requirebat.

XXXVII. Exules redditi martyres.

Nec in hos ſolos crudelitatis exercebatur inſania, qui in ſuperioribus perſecutionibus inconcuſſi Deo vixerant; ſed in illos quoque manum diabolus inſatiabilem porrigebat, quos jamdudum in exilia ſubmotos, etſi non ſanguine, mente jam martyres ferox Præſidis amentia coronavit. Cum ſcribat auctor damnatos exilio revocatos eſſe ad martyria confeſſores; hinc intelligas jure ab Eccleſia celebrari martyres, quos ad metalla amandatos, martyrio quoque coronatos tabulæ Eccleſiaſticæ tradunt; ad quos extant ſcriptæ epiſtolæ Cypriani ſuperius recenſitæ. De exulibus namque ad pœnam quæſitis, patens eſt Cypriani exemplum, qui ab exilio ad martyrium abreptus eſt. At iidem qui paſſi ſunt in Numidia Epiſcopi Agapius & Secundinus, de quibus hic agitur ſcripti leguntur in dicto Concilio de baptiſmate a Cypriano celebrato. Quid vero his ambobus contigerit, eadem acta declarant his verbis:

XXXVIII. Agapii & Secundini certamen.

In iis ab exilio perducebantur ad Præſidem Agapius & Secundinus Epiſcopi, prædicandi ambo ſpeciali dilectione, alter etiam carnalis continentiæ ſanctitate; quippe qui virgo vixiſſet: *Perducebantur inquam, non a pœna (ſicut Gentilibus videbatur) ad pœnam, ſed a gloria potius ad gloriam, a certamine ad certamen aliud; ut qui captivos a ſæculi pompis in obtinendo Chriſti nomine ſubegiſſent, etiam mortis aculeos conſummatæ fidei virtute calcarent; neque enim fas erat, ut tardius quærerent in terrena colluctatione victoriam, quos jam Dominus ſecum habere properabat. Et contigit, ut fratres Agapius & Secundinus ex illuſtri ſacerdotio martyres glorioſi in eo tranſitu, quo ad beatum paſſionis ſuæ prœlium Præſidis quidem temporanea poteſtate, ſed Chriſti electione pergebant, noſtrum interim dignarentur hoſpitium:* Hæc cum dicat auctor, fratreſque Epiſcopos nominet, quos ſuſcepit hoſpitio, ſe quoque Epiſcopum fuiſſe prodit.

XXXIX. Charitas martyrum.

Tum de illis proſequens hiſtoriam, ſubdit: *Quibus inerat ſpiritus vivificationis & gratiæ; ut cum ſanctis & præclaris Dei teſtibus jam parum eſſet, quod ipſi martyrio pretioſum ſanguinem deſtinaſſent, niſi etiam alios martyres fidei ſuæ inſpiratione feciſſent. Horum tanta charitas fuit & tanta dilectio, ut, licet taciti poſſent jam devotæ & obſignatæ * virtutis exemplis fidem fraternitatis extruere; tamen ad ſtabilitatem perſeverantiæ latius confulentes, pectoribus noſtris rorem tractatus ſalutaris infunderent, neque enim tacere poterant, qui Dei ſermonem videbant. Nec mirum ſi paucis illis diebus tam large noſtrum omnium mentes eorum tractatus ſalubris animavit; in quibus jam Chriſtus, micante gratia de proxima paſſione, fulgebat.*

* al. obſtinatæ.

XL. Mariani & Jacobi certamen.

Denique ita proficiſcentes illi, Marianum & Jacobum exemplo & magiſterio ſuo diſpoſitos reliquerunt, ut recentiſſima gloriæ ſuæ veſtigia dimitterent ſecuturis illorum viam. Dum enim biduum fluxerat, ecce Marianum & Jacobum cariſſimos noſtros ſua palma quærebat. Nec ut aliis in locis unus hoc aut alius Stationarius miles agebat Subcenturio (c); nam violenta manus & improba multitudo ſic ad villam, quæ nos habebat, quaſi ad famoſam ſedem fidei convolarat. O exoptanda nobis incurſio! O felix & digna exultatione trepidatio! ſic quidem ad nos ventum eſt propter

(*c*) Dicebatur miles Subcenturio, qui ſubjiciebatur Centurioni. Liv. lib. 8. ab Urbe condita.

pter hoc tantum, ut Dei dignationem Mariani & Jacobi juſtus ſanguis expleret. Vix hoc in loco poſſumus, fratres dilectiſſimi, gaudia cumulata frenare; qui alios ante biduum ad ipſum paſſionis exitum a noſtris amplexibus miſeramus, alios adhuc nobiſcum futuros martyres habebamus; quos cum jam matura dignatione fortis Deus quæreret, etiam nos aliqua fraternæ gloriæ pars perſtrinxit, quia pertrahebamur a Muguis in Cirthenſem coloniam. Sequebantur autem cariſſimi nobis, & ad palmam paſſionis electi, quos & noſtri amor ducebat, & Chriſti matura dignatio. Ita miro modo, & immutato pergendi ordine, ſequebantur illi qui fuerant anteceſſuri.

XLI. Stationarii milites. Denique illis non fuit longa dilatio; namque dum nos exultantius adhortantur, ſe quoque Chriſtianos eſſe liberiori gaudio prodiderunt. Mox interrogati, cum in fortiſſima nominis Chriſti confeſſione præſtarent, deducuntur ad carcerem. Tunc attentantur numeroſis duriſque cruciatibus per Stationarium militem, juſtorum piorumque carnificem, adhibitis in auxilium crudelitatis ejus Centurionum & Cirthenſium magiſtratibus, hoc eſt, diaboli ſacerdotibus; tamquam membrorum laceratione frangeretur fides, cui cura corporis vilis eſt. Quod hic auctor iterum meminit militis Stationarii: erant Stationarii (ut colligitur ex Ulpiano *a*) apparitores, qui certis locis diſpoſiti, exorientes tumultus ac rixas comprimerent; quidque ubique ageretur, Præfecto deferrent; & (ut ex dictis apparet) carnificinæ etiam inſervirent. At poſt hæc rurſum Acta:

(a) *l. 1. §. Quies ff. de offic. Præfect. Urb.*

XLII. Immanes cruciatus. *Et Jacobus quidem, ſicut erat in virtute fidei ſemper auſterior, qui & infeſtationes jam ſemel variæ perſecutionis evicerat, affectavit ſe non Chriſtianum tantum, ſed diaconum confiteri:* Idcirco, quod in miniſtros potiſſimum Eccleſiæ perſecutio hæc ſæviebat. Sed pergit: *Marianum autem fecit tormentis obnoxium, quod ſe lectorem tantum, ſicuti erat, fatebatur. Quæ nam illa tormenta! quam nova! quam diaboli venenato ſenſu, & dejiciendi artibus exquiſita ſupplicia! Pependit Marianus ad vulnera; &, quæ martyrii etiam in ipſis lacerationibus affuit gratia, ſic tortus eſt, ut illum exaltaret & pœna. Nexus autem qui pendentem gerebat, non manus, ſed ſummos apices pollicum vinxerat, ſcilicet ut digitorum tenuis exilitas plus in ferendis membris cæteris laboraret. Addita etiam pedibus injuſta pondera, ut diſcordantibus pœnis utrinque diſtracta, & viſcerum convulſione reſoluta, de nervis ſuis totius corporis compago penderet. Nihil egiſti juxta templum Dei, juxta Chriſti cohæredem nequitia Gentilis; ſuſpenderis licet membra, concuſſeris latera, divulſeris viſcera; Marianus noſter in Deum fidens, quantum corpore patiebatur, tantum mente creſcebat.*

XLIII. Deus conſolatur martyrem. *Victa denique feritate torquentium, rurſum in carcere de triumpho ſuo multum lætatus includitur; ibique cum Jacobo & reliquis fratribus gaudium victoriæ Dominicæ frequenti oratione celebravit. Quid nunc Gentiles creditis, Chriſtianos ſentire carceris pœnas, & ſæculares horrere tenebras, quos manet gaudium lucis æternæ? Spiritus cum fida ſpe venientis gratiæ cœlos mente complexus, ſuis jam non intereſt pœnis. Secretam licet ſuppliciis quæratis & abditam ſedem, graveſque antri caligantis horrores, domumque tenebrarum; fidentibus in Deum nullus ſqualidus locus, nullum tempus triſte ſentitur; fovet illos Deo Patri dicatos fraternitas Chriſti diebus ac noctibus. Etenim Marianus poſt illam vexationem corporis altius in ſoporis tranquillitate reſolutus, quid divina dignatio ad fiduciam ſpei ſalutaris oſtenderit, expergefactus ſic ipſe nobis enarravit.*

XLIV. Viſio oſtenſa Mariano. *Oſtenſum eſt (inquit) mihi, fratres, tribunalis excelſi & candidi nimium ſublime faſtigium, in quo ad vicem unus præſidebat. Illic erat cataſta non humili pulpitu, nec uno tantum aſcenſus gradu, ſed multis ordinata gradibus, & longe ſublimis aſcenſus; & admovebantur confeſſorum ſingulæ claſſes, quas ille Judex ad gladium duci jubebat. Tunc exauditur mihi vox clara & immenſa dicentis: Marianum applica. Et aſcendebam in illam cataſtam; & ecce ex improviſo mihi ſedens ad dexteram ejus Judicis Cyprianus apparuit; & porrexit manum, & me levavit in altiorem cataſtæ locum; & arridens dixit: Veni, ſede mecum. Et factum eſt, ut audirentur aliæ claſſes, me quoque aſſidente. Et ſurrexit ille Judex, & nos ducebamus eum ad prætorium ſuum. Iter autem nobis erat per locum pratis amœnum, & viridantium nemorum læta fronde veſtitum, opacum cupreſſis ſurgentibus in excelſum, & pinnis pulſantibus cælum, ut putares eum locum per omnem circuitus ambitum lucis virentibus coronatum; ſinus autem in medio pellucidi fontis exuberantibus venis & puris liquoribus redundabat. Et ecce ſubito ab oculis noſtris ille Judex receſſit. Tunc Cyprianus phialam, quæ ſuper marginem fontis jacebat, arripuit; & cum illam de fonte impleſſet, hauſit; & iterum implens, mihi porrexit, & libenter bibi. Et cum Deo gratias agerem, excitatus, inquit, mea voce ſurrexi.*

XLV. Quid oſtenſum Jacobo. *Tunc Jacobo quoque in recordationem rediit, quod ſibi hanc ſignificaſſet coronam divinæ dignationis oſtenſio. Nam ſuperioribus diebus, cum ejuſdem carrucæ vehiculo Marianus & Jacobus, & cum his ego viam communiter carperemus; ad medium fere diem, inter illa itineris confragoſa*

mirabili & alto ſopore correptus, poſtquam a nobis interpellatus & excitatus eſt, evigilavit. Perturbatus ſum (inquit) non ſine gaudio meo, fratres; ſed & vos mecum gaudere debetis. Vidi (inquit) juvenem inenarrabili & ſatis ampla magnitudine, cujus veſtitus diſtinctus erat in tantum candida luce, ut oculi in eum conſtanter videre non poſſent; cujus pedes terram non calcabant, & vultus oris ſuper nubes erat. Is cum tranſcurreret, unam tibi, Mariane, & unam mihi zonas purpureas in ſinus noſtros jaculatus eſt, & ait: Sequimini me cito. O quietem vigiliis omnibus fortiorem! O quietem in qua feliciter dormit quiſquis in fide vigilat, quæ terrena tantum membra ſopierat! quoniam videre Deum niſi ſpiritus non valebit. Quantum exultantes, quamque ſublimes animos martyrum eſſe credendum eſt, quibus in ſui nominis confeſſione paſſuris, & audire Chriſtum ante contigit, & videre offerentem ſe ſuis quocumque tempore? Non fuit impedimentum vehiculi promoventis inquieta jactatio, nec dies medius, qui ſub calore tunc fulgebat Solis. Nulla noctis expectata ſecreta ſunt; novo genere gratiæ martyri ſuo Dominus novum opus viſionis elegit, nec in unum aut alium fuit iſta dignatio.

XLVI. Viſio Æmiliani. *Namque Æmilianus, quamvis equeſtris ordinis haberetur, ad quinquageſimum prope ætatis annum carnis continentia pervenerat, continuatis in carcere gemina ſuperpoſitione jejuniis, & orationibus ſæpe repetitis, per quas devota mens paſta, in alium diem & ſacramento Dei parabatur; in ſomnum media die reclinatus, quiete diſcuſſa, talia nobis ſuæ viſionis patefecit arcana. Producto me (inquit) de carcere, homo gentilis, hoc eſt, frater meus carnalis occurrit. Is res noſtras admodum curioſus inſultabunda voce perquirit; ſciſcitans quatenus nos in pœnalibus tenebris illis & inedia carceris haberemus. Cui reſpondit: Milites Chriſti, & in tenebris clariſſimam lucem, & in jejunio cibum ſaturabilem, Dei habere ſermonem. Et cum hoc audiret: Scitote, inquit, quod vos quicumque in carcere habemini, ſi obnixe perſtabitis, maneat pœna capitalis. At ego, qui verebar ne compoſitum luderet fraude mendacium, confirmare votum meum volui: Vere (inquam) patiemur omnes? At ille rurſus affirmans dixit: Gladius vobis & ſanguis in proximo eſt. Sed velim ſcire, an omnibus vobis, qui vitam contemnitis, indiſcrete æqualium munerum cæleſtium præmia rependantur. Cui reſpondi: Non ſum idoneus tam magnæ rei proferre ſententiam. Attolle, inquam ad cælum oculos: jam videbis innumerabilem turbam micantium ſiderum: numquid ſtellæ omnes pari luminis honore præfulgent? & tamen omnibus lumen eſt. Ad hæc ille iterum, quid interrogaret, invenit: Ergo ſi qua diſcretio eſt, inquit, qui veſtrum ſunt in promerenda Dei voluntate potiores? Nimirum, inquam, præ cæteris duo, quorum nec tibi dicenda, & Deo nota ſunt nomina. Illo acrius incumbente, atque perſcrutante moleſtius. Hi ſunt, inquam, qui, quo difficilius & tardius vincunt, glorioſius coronantur; & propter hoc ſcriptum eſt (a): Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, &c.* Hucuſque de divinitus oſtenſis ad futurum martyrium viſionibus. Peculiare plane fuiſſe, ut hæc Fidelibus ſuis Deus antea præmonſtraret, Cypriani id ſæpe teſtantis aſſertione ſuperius eſt comprobatum. Sed quæ poſt hæc ſecuta ſint, auctor docet his verbis:

(a) Matth. 19.

XLVII. Adjicitur confeſſor numero Martyrum. *Poſt has oſtenſiones in carcere diebus pauculis commorati perducuntur in publicum, ut eos Cirthenſium magiſtratus elogio confeſſionis ſuæ honoratos tranſmitteret cum parte damnationis ad Præſidem. Et ecce unus e circumſtantibus noſtris omnium in ſe Gentilium convertit oculos, quod jam per gratiam proximæ confeſſionis Chriſtus in ore ejus & facie relucebat. Cumque ex eo turbulentis & ferventibus animis quæreretur, an ejuſdem & ipſe eſſet religionis & nominis; rapuit tam dulcem promptiſſima confeſſione comitatum. Sic elogiis ſuis beati martyres plures Dei teſtes: dum ipſi ad martyrium parantur, acquirunt; & jam tranſmiſſi ad Præſidem, negotioſum ac difficile iter cum voluntate properaverunt. Tunc eos Præſidi admotos, iterum Lambeſitanus carcer accepit: hæc enim ſola apud Gentiles hoſpitia juſtorum.*

XLVIII. Plures effecti martyres. *Interim per dies plurimos effuſione ſanguinis tranſmittebatur ad Dominum numeroſa fraternitas; nec pervenire ad Jacobum & Marianum clericorumque victimam rabies inſanientis Præſidis poterat, laicorum tam multis occupata vulneribus. Nam ita inter ſe noſtræ religionis gradus artifex ſævitia diviſerat, ut laicos a clericis ſeparatos tentationibus ſæculi & terroribus ſuis putaret eſſe ceſſuros. Ergo cariſſimi noſtri & fideliſſimi milites Chriſti, cæterique de clero, contriſtari aliquantulum cœperunt, quod, laicis certaminis ſui laude perfunctis, ſervaretur ſibi tam lenta & ſera victoria.*

XLIX. De Agapio viſio. *Tunc Agapius, qui jamdudum martyrio ſuo conſummatæ fidei ſacramenta perfecerat; qui & ipſe cum pro puellis duabus Tertulla & Antonia, quas ſibi cariſſimas ad vicem pignorum diligebat, repetitis frequenter precibus oraret, ut ſecum & illæ Dei dignatione martyres fierent; retulerat meritorum ſuorum tali revelatione fiduciam: Quid aſſidue petis, quod una oratione meruiſti? Is ergo Agapius agenti Jacobo in carcere, per tempus quietis apparuit. Nam ipſa, inquit, nocte Agapium noſtrum videbam inter omnes alios lætiorem,*

rem, quos una nobiſcum Cirthenſis carcer incluſerat, ſolemne quoddam & lætitiæ plenum celebrare convivium; quo cum ego & Marianus quaſi ad agapen ſpiritu dilectionis & charitatis raperemur; adcucurrit obvius nobis puer, quem conſtabat eſſe alterum ex geminis ante triduum cum matre paſſis, corona roſea collo circumdatus, & in manu dextera palmam viridiſſimam præferens. Et quo properatis? inquit: Gaudete & exultate; cras enim nobiſcum & ipſi cœnabitis. O Dei magna in ſuos & præclara dignatio! O vere paterna pietas in Jeſu Chriſto Domino noſtro! qui dilectis ſuis & indulget tam larga beneficia, & clementiæ ſuæ munera præſtaturus ante declarat.

L. Perducuntur ad Martyrium. *Dies a viſione primus illuxerat & jam promiſſis Dei ſententia Præſidis ſerviebat; quæ Marianum & Jacobum & cæteros clericos, tandem Patriarchis cum gloria redditos, e preſſuris ſæculi ſententia animadverſionis emiſit. Et perducti ſunt ad coronæ locum, qui riparum collibus hinc & inde ſublimis, media fluminis convalle ſubſederat; ſed & ſpectaculo erat celſa utrinque altitudo aggeris; alveus ipſo medio ſinu fluorem beati ſanguinis hauriebat. Nec deerat utriuſque ſacramenti genus, cum & baptizarentur ſuo ſanguine; & lavarentur in flumine. Mira tunc ibi cernere poſſes & exquiſita compendia ſæviendi. Nam cum manum carnificis, gladiumque ipſum tot cervicibus debitum numeroſus juſtorum populus urgeret; artificis feritas diſpoſitas agminum ſeries in ordinem dirigebat, ſcilicet ut ſacrilegi percuſſoris ictus, velut impetu quodam furoris, pia colla percurreret. Deinde ut ne expectabile fieret cruentum illud & barbarum miniſterium, hanc ſibi expeditionem ſceleris invenit. Nam ſi uno in loco percuſſurus ipſe conſiſteret, immenſam ſtruem corporum cumulus acervaret, & ipſum denique ſpatium tanta ſtrage completus alveus denegaret.*

LI. Poſtremæ viſiones oſtenſæ Martyribus. *Tunc oculis ſub ictu ferri de more velatis, nullæ tamen aciem liberæ mentis clauſere tenebræ; ſed largus atque inæſtimabilis ſplendor immenſæ lucis affuit. Nam plerique cum proximis atque aſſiſtentibus ſibi fratribus, quamvis in viſum carnalis aciei pars non pateret, videre ſe tamen & mira quædam loquebantur: Quod ſibi apparerent equi deſuper niveo colore candentes; inveherentur juvenes candidati. Nec defuere ex eodem martyrum numero collegarum quidam qui revelationem atteſtarentur auribus, & ex auditu equorum fremitus ac ſonos recognoſcerent. Ibi & Marianus, prophetico ſpiritu jam repletus, fidenter & fortiter prædicabat proximam juſti ſanguinis ultionem, variaſque ſæculo plagas, vel de cæli jam culmine minabatur luem, captivitatem, famem, terræque motus, cynomyiæ venena cruciantia. Qua prædicatione non tantum Gentilibus inſultabat fides martyris; ſed etiam fratribus vigorem æmulandæ virtutis, & quaſi claſſicum præcinebat, ut inter tantas ſæculi plagas, juſtis Dei tam bonæ atque piæ mortis raperetur occaſio.*

His peractis, Machabæico gaudio Mariani mater exultans, & paſſione perfecta jam ſecura de filio, non illi tantum cœperat, ſed & ſibi, quæ tale pignus ediderat, gratulari: complectebatur in filii corpore ſuorum viſcerum gloriam, & in ipſa cervicis vulnera frequens oſculum pietas religioſa figebat. O te merito Mariani, o te beatam & filio tuo matrem & nomine! (Beata enim ipſa appellabatur) Quis in ea tanti vocabuli felicitatem credat erraſſe, quam hic uteri ſui fœtus ornavit? Inæſtimabilis vero Dei omnipotentis & Chriſti ejus in ſuos miſericordia, qui fidentes in ſuum nomen non ſolum gratiæ dignatione confortat, ſed & ſanguinis redemptione vivificat. Nam quis digna æſtimatione poſſit ejus beneficia metiri? qui in hoc paterna indulgentia ſemper operatur, ut in nos & hoc ipſum, quo Dei noſtri ſanguine rependi credimus, conferatur; cui eſt gloria & imperium. LII. De matre Mariani.

Hactenus ſuum proſecutus eſt auctor cum præconio de Dei in martyres benignitate tractatum, & ipſe ſecundum viſionem oſtenſam Æmiliano martyrio propediem coronandus; ipſum enim poſt hæc ſcripta haud putamus diu fuiſſe ſuperſtitem, quod non tantum, quam diximus, oſtenſa viſio Æmiliano prædocuit, ſed vehemens id quoque conjectura declarat. Nam clades per viſum oſtenſas, & a Mariano generatim expreſſas, ſi auctor ſupervixiſſet, eas jam contigiſſe vidiſſet: ac proinde quid portendiſſet illa candidatorum acies equitum viſa & audita a ſanctis martyribus, facile expreſſiſſet, nempe immenſam illam cladem, quæ hoc ipſo anno non poſt multum temporis a nece martyrum eſt ſubſecuta, cum Romanus exercitus a Perſis eſt profligatus; cum & miſerando modo ac plane infeliciſſimo (quod nunquam antea accidit, nec per multa poſt ſæcula eveniſſe reperitur) Valerianus Imperator captivus ductus eſt a Perſis, vile mancipium factus; nec tacuiſſet civiles illas ingruentes undique turbas, neque triginta tyrannos tam immaniter, tamque ferociter, diverſis in locis ex improviſo ſub Gallieni Imperio emergentes, atque Rempublicam peſſundantes, vel barbarorum eruptiones, terræmotus, hiatus terræ, maris effuſionem, peſtilentiam, alioſque infeliciſſimos caſus, qui ſequenti anno Romanum Imperium diriſſime exagitare cœperunt; de quibus ſingulis inferius ſuis locis dicturi ſumus. Hæc, inquam, omnia, ſi auctor fuiſſet ſuperſtes, intellexiſſet, & ex eventis quæ erant præ- LIII. Viſio de Clade Romani exercitus.

nunciata, vera eſſe ſignificaſſet.

LIV. Scriptor actorum, & ipſe Martyr. Quamobrem ſatis apparet, ipſum, dum ſervaretur in carcere cum aliis martyribus, hæc ſcripſiſſe, ac ſic fideliter memoriæ commendata Fidelibus tradidiſſe; atque demum optatam diu, & ad quam tantopere inhiabat, coronam martyrii, fuſo ſanguine, percepiſſe. Quem fuiſſe Epiſcopum, nec levis eruditionis virum, divinoque plane afflatum Spiritu atque martyrii cupidiſſimum, eadem ipſius ſcriptio ſanguine propemodum exarata, fidem apertiſſimam facit. Quod vero ad dictos martyres ſpectat; licet diverſis diebus martyrii certamen obierint, Eccleſia tamen omnes ſimul una commemoratione conjungens, tertio Kalendas Maii natalitium eorum diem martyrio conſecravit.

LV. Martyres paſſi Romæ. Quod autem ſpectat ad martyres Romæ paſſos; quod nonnulli ſub Gallieno Imperatore martyrium ſubiiſſe dicantur, non id accidit, ut, ceſſante Valeriano, ii martyrio fuerint coronati; quandoquidem (ut dicemus) Gallienus capto ab hoſtibus Valeriano parente, mox perſecutionem ceſſare juſſit, datis pro Chriſtianis edictis. Sed quod ſolus Gallienus Romæ imperaret, Valeriano agente cum exercitu in Oriente, idcirco plerique martyres ſive Romæ, ſive alibi, ſub Gallieno paſſi dicuntur, & inter alios clariſſima fœmina Eugenia virgo, filia Philippi Præfecti Auguſtalis in Ægypto; de qua hæc in Eccleſiaſticis monumentis (*a*): *Romæ in cœmeterio Aproniani, S. Eugeniæ virginis, quæ tempore Gallieni Imperatoris, poſt plurima virtutum inſignia, poſt ſacros virginum choros Chriſto aggregatos, ſub Nicetio Urbis Præfecto diu agonizans, noviſſime gladio jugulata eſt.* Sed hæc pluribus in Actis ejus, quæ a majoribus cognita, & inter alios ab Alcimo Avito Epiſcopo Viennenſi alibi pluribus diximus.

(*a*) *Martyrol. Rom. die* 25. *Decembr.*

LVI. Baſillæ Martyrium. In eiſdem quoque mentio habetur de Baſilla virgine, de qua ſic etiam in veteribus monumentis Eccleſiaſticis (*b*): *Romæ via Salaria, natalis S. Baſillæ virginis, quæ cum eſſet ex regio genere, & illuſtriſſimum ſponſum haberet, illumque dimiſiſſet; accuſata ab eo quod eſſet Chriſtiana, decretum eſt a Gallieno Auguſto, ut aut ſponſum reciperet, aut gladio interiret; quæ de hoc rogata, cum reſpondiſſet, ſe Regem Regum habere ſponſum, gladio tranſverberata eſt.* Porro Romæ, eadem via Salaria veteri, cœmeterium eſt S. Baſillæ, ubi etiam, qui tunc ibidem paſſi ſunt Protus & Hyacinthus, S. Eugeniæ (cujus meminimus) Eunuchi, ſepulti ſunt; quorum natalis dies Indicibus Eccleſiaſticis tertio Idus Septembris adſcriptus habetur.

(*b*) *Martyrol. Rom. die* 20. *Maii.*

LVII. Romæ paſſi alii Martyres. Sub eodem perſecutionis furore paſſæ aliæ quoque virgines Romæ reperiuntur, nempe Digna (*c*) & Emerita, quarum leguntur Acta, ſed mendoſa. Ibidem etiam Flora & Lucilla virgines, Eugenius, Antoninus, Theodorus, atque ſocii decem & octo occiſi ſunt, Gallieno jubente, ut memoriæ proditum eſt in Romano Martyrologio, natali ipſorum die, quarto Kalendas Auguſti. Cyriaca vidua, cum ſe ſuaque omnia in ſanctorum miniſterium exhibuiſſet, eadem perſecutione pro Chriſto martyrium ſubiens, vitam quoque ipſam libenter impendit duodecimo Kalendas Septembris. Agrippina virgo eodem item tempore martyrii corona donata eſt, cujus natalis dies agitur nono Kalendas Junii. Sed & Anaſtaſia ſenior atque Cyrillus idem obeuntes certamen, pariter coronati ſunt quinto Kalendas Novembris. Præter hos omnes paſſi item Romæ habentur, eodem Gallieno Imperatore jubente, quadraginta martyres via Lavicana, quorum natalis dies Idibus Januarii memoratur. Sed & decimooctavo Kalendas ejuſdem, Irenæi, Antonii, Theodori, Saturnini, Victoris & aliorum decem & ſeptem Romanorum martyrum, qui eadem urgente perſecutione paſſi ſunt, anniverſaria dies natalis agitur. Jovini itidem ac Baſilei, qui eodem tempore paſſi ſunt, ſexto Nonas Martii, anni cujuſlibet circulo recurrente, memoria celebratur.

(*c*) *Martyrol. Rom. die* 22. *Sept.*

LVIII. Martyres paſſi in Gallia. Porro alii complures eadem inſigniti ſunt a Domino corona martyrii, ſed in aliis quoque Occidentalis Orbis Provinciis pene innumeri, quorum nomina exciderunt. Illuſtrior vero eorum qui hac eadem perſecutione graſſante martyrium ſubiere, habetur Privatus Epiſcopus Gabalitanus; licet ab Alemannis Gallias invadentibus necatum fuiſſe, ejus Acta tradant, & Gregorius (*d*) Turonenſis qui Caſſium & Victorinum, Liminium quoque & Ancolianum illi conjungit. Paſſus item in Gallia reperitur Florentius Epiſcopus Viennenſis in exilium relegatus, ubi & martyrium conſummavit tertio Nonas Januarii. Eadem itidem perſecutione ſublatus eſt Pontius, de quo agitur pridie Idus Maii; ſed de eo plura ſuperius.

(*d*) *Greg. Turonenſ. hiſt. Franc. lib.* 1. *cap.* 34.

LIX. Martyres paſſi in Hiſpania. Hiſpaniam vero martyrio illuſtrarunt Fructuoſus Epiſcopus Tarraconenſis, Augurius & Eulogius ejuſdem Eccleſiæ diaconi;

PAGIUS IV. *Martyrium S. Fructuoſi & ſociorum ejus.* A num. LIX. ad LXX. Bollandus ad diem XXI. menſis Januarii, & Ruinartus mox laudatus pag. 219. & ſeqq. referunt Acta authentica ſancti Fructuoſi Epiſcopi Tarraconenſis, ac ſociorum ejus Augurii atque Eulogii Diaconorum, qui paſſi ſunt apud Tarraconem, celebrem olim Hiſpaniæ citerioris Metropolim, in hodierna Catalonia ſitam, quorum initio annus eorum martyrii his verbis exprimitur: *Valeriano & Gallieno Imperatoribus, Æmiliano & Baſſo Coſſ. XVII. Kalend. Februarii, die dominico, comprehenſus eſt Fructuoſus Epiſcopus, Augurius &*

coni; qui ibidem, iiſdem quoque Imperatoribus Valeriano & Gallieno Chriſtianos perſequentibus, primo in carcerem truſi, deinde flammis injecti, exuſtis vinculis, manibus in modum crucis expanſis, orantes martyrium compleverunt (ut habent tabulæ Eccleſiaſticæ) duodecimo Kalendas Februarii. Extant ipſorum Acta, quæ die anniverſaria ipſorum natalis in Eccle-

(a) Aug. de diverſ. ſer. 101. c. 2.

ſia legi conſueviſſe, S. Auguſtinus (a) teſtatur, qui & ex eis quaſdam ſententias recitans, ait: *Audiſtis perſequentium interrogationes, audiſtis confitentium reſponſiones, cum ſanctorum paſſio legeretur. Inter cætera quale erat illud beati Fructuoſi Epiſcopi? cum ei diceret quidam & peteret, ut eum in mente haberet, & oraret pro illo, reſpondit: Me orare neceſſe eſt pro Eccleſia Catholica ab Oriente uſque ad Occidentem diffuſa. Quis enim oret pro ſingulis? Sed neminem ſingulorum prætérit, qui orat pro univerſis; ab eo nullum membrum prætermittitur, cujus oratio pro toto corpore funditur:* & paulo poſt: *Quale eſt etiam illud ſancti diaconi, qui cum Epiſcopo ſuo paſſus & coronatus eſt? Ait illi judex: Numquid & tu Fructuoſum colis? Et ille: Ego non colo Fructuoſum; ſed eum colo quem colit & Fructuoſus:* ſubdit Auguſtinus ad hæc: *Quo modo nos admonuit, ut martyres honoremus, & cum martyribus Deum colamus &c.* docet enim pluribus, Chriſtianos non hominibus (ut Gentiles) erigere templa, & offerre ſacrificia, ſed Deo, in honorem tamen ac memoriam martyrum. At de his tomo primo Annalium fuſius.

LX. Acta Fructuoſi Epiſcop. Tarraconenſis.

Quod vero (ut Auguſtino auctore cognovimus) dictorum martyrum Acta in Eccleſia publice coram populo legerentur; idque non in Hiſpania tantum, ſed in Africa etiam, ac proinde in aliis quoque Occidentalis Orbis Eccleſiis ageretur; cum eadem ipſa integerrima extent, digna videntur, quæ ad verbum hic attexantur; cum præſertim plura antiquitatis egregia monumenta contineant. Ita ſe habent (b):

(b) Apud Sur. to. 1. die 21. Jan.

Die Dominico comprehenſus eſt Fructuoſus Epiſcopus, Augurius, & Eulogius diacones. Repoſito autem Fructuoſo Epiſcopo in cubiculo ſuo, direxerunt Beneficiarii in domum ejus, ideſt, Aurelius, Feſtucius, Velius, Polleneus, Donatus, & Maximus: Beneficiarii, quorum hic habetur mentio (c), apud Tertullianum dicuntur qui vectigalia exigebant; ſed interdum ſumi pro exploratoribus, conſtitutio (d) Novella

(c) Tertull. de Fug. c. 13.
(d) Novell. 13. ibid. Cuiac.

demonſtrat; ſic dicti, quod talibus officiis mancipati, immunes eſſent a plebis muneribus. Voces obſcuras interdum declarare, ratio inſtituti, cui nos obligavimus, exigit; quod haud putamus ingratum eſſe lectori. Quonam pacto, quæſo, rerum geſtarum narratio innoteſcet, niſi voces quædam exoticæ & exoletæ in ea poſitæ explicentur? Sed Acta martyrum proſequamur: *Cum ſenſiſſet Fructuoſus pedibulum ipſorum; confeſtim ſurrexit, & prodiit ad eos, ubi ſedebant in ſoliis. Cui milites dixerunt: Veni; Præſes te accerſit cum diaconibus tuis. Quibus Fructuoſus Epiſcopus dixit: Eamus quo vultis, calceo me. Cui milites dixerunt: Calcea te ad animum tuum. Qui mox ut venerunt, recepti ſunt in carcerem.* Quod hic de pedibulo audito Acta habent, locus eſt perdifficilis, quid per pedibulum ſignificetur; & quid ſit, quod audito pedibulo, ſanctus Epiſcopus prodiit ad eos, qui ſedebant in ſoliis.

LXI. Pedibulum quid.

Ad hæc autem elucidanda, illud primum intelligendum eſt, conſueviſſe lictores, ad domos aliorum accedentes, fores virga percutere; teſtatur id Livius (e), cum ait: *Lictor Sulpitii, cum de foro ſe domum reciperet, fores (ut mos eſt) virga percuſſit; cum ad id moris ejus inſueta expaviſſet minor Fabia.* Sed & Plinius hæc (f): *Gn. Pompeius, confecto Mytridatico bello, intraturus Poſſidonii ſapientiæ profeſſione clari domum; fores percuti de more a lictore vetuit, & faſces lictorios januæ ſubmiſit is, cui ſe Oriens Occidenſque ſubmiſerat.* Quod igitur ejuſmodi Beneficiarii lictorum munere fungerentur; Fructuoſi Epiſcopi fores, ipſum vocaturi, virga percuſſerunt; percuſſiſque foribus, ipſi interea conſederunt in ſoliis, nempe in ſedilibus, quæ præ foribus eſſe ſolerent. At cur virgam illam, pedibulum dicit? Puto dictum pedibulum a pedo; pedum enim, paſtorum eſt baculum, ut auctor eſt Feſtus (g). Quod igitur ejuſmodi lictorum virga in modum pedi in ſummitate eſſe ſoleret incurva, ſed longe illo brevior, diminutive pedibulum eam eſſe nominatam apparet. Sed quid Acta poſt hæc?

(e) Liv. Decad. 1. l. 6.
(f) Plin. lib. 7. c. 30.
(g) Feſt. in verbo Pedum.

LXII. Quæſtio habita de Fructuoſo, Augurio, & Eulogio.

Fructuoſus autem certus & gaudens de corona Domini, ad quam vocatus erat, orabat ſine ceſſatione; erat autem & fraternitas cum ipſo refrigerans, ut illos in mente haberet. Alia die baptizavit in carcere fratrem noſtrum Rogatianum. Et ſe-

PAGIUS *& Eulogius Diacones.* Præterea de ſociis ejus in iiſdem Actis habetur: *Et fecerunt in carcere dies ſex; & producti ſunt duodecimo Kal. Februarii, feria ſexta, & auditi ſunt.* Quæ nonniſi anno CCLIX. geſta, quo littera Dominicalis B in curſu erat, ideoque dies XII. Kal. Februarii, ſeu dies XXI. Januarii cum feria ſexta concurrebat. Hinc liquet Petavium lib. XV. de doct. Temp. Faſtos ſuſdeque vertiſſe, quando Æmiliani & Baſſi Conſulatum loco ſuo movit, & in annum CCLXI. tranſtulit. Sic enim *Fructuoſum*, & ſocios ejus jam a biennio occiſos martyres facit; adeo refert ut Conſules ſuis annis reddantur. Ex Fructuoſi autem Actis ger-

fecerunt in carcere dies ſex; & producti ſunt duodecimo Kal. Februarii, feria ſexta, & auditi ſunt. Æmilianus itaque dixit: Fructuoſum Epiſcopum, Augurium, & Eulogium meis conſpectibus præſentate. Ex Officio dictum eſt: Adſtant. Æmilianus Fructuoſo Epiſcopo dixit: Audiſti quid Imperatores præceperunt? Fructuoſus Epiſcopus dixit: Neſcio quid præceperunt; ego Chriſtianus ſum. Æmilianus dixit: Præceperunt deos coli. Fructuoſus Epiſcopus dixit: Ego unum Deum colo, qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt. Æmilianus dixit: Scis eſſe deos? Fructuoſus Epiſcopus dixit: Neſcio. Æmilianus dixit: Scies poſtea. Fructuoſus Epiſcopus reſpexit ad Dominum, & orare cœpit intra ſe. Æmilianus dixit: Qui audiuntur, qui timentur, qui adorantur, ſi dii non coluntur, nec Imperatorum vultus adorantur? Æmilianus Augurio diacono dixit: Noli verba Fructuoſi imitari. Augurius diaconus dixit: Ego Deum omnipotentem colo. Æmilianus Eulogio diacono dixit: Numquid & tu Fructuoſum colis? Eulogius diaconus dixit: Ego Fructuoſum non colo; ſed ipſum colo, quem & Fructuoſus. Æmilianus Fructuoſo Epiſcopo dixit: Epiſcopus es? Fructuoſus Epiſcopus dixit: Sum. Æmilianus dixit: Fuiſti. Et juſſit eos vivos ardere.

LXIII. Ducuntur Martyres. *Et cum duceretur Fructuoſus Epiſcopus cum diaconibus ſuis ad amphiteatrum; populus Fructuoſum Epiſcopum dolere cœpit, quia magno eum amore proſequebantur non tantum fratres, ſed etiam Ethnici. Talis enim erat, qualem Spiritus Sanctus per Beatum Paulum Apoſtolum vas electionis & doctorem Gentium debere eſſe declaravit (a), propter quod etiam fratres, qui ſciebant illum ad tantam gloriam pergere, gaudebant potius, quam dolebant. Cumque multi ex fraterna charitate eis offerrent condimentum, uti permixtum poculum ſumeret, ait: Non dum eſt hora ſolvendi jejunii; agebatur enim hora diei quarta; ſiquidem in carcere quarta feria ſtationem ſolemniter celebraverunt. Igitur ſexta feria lætus atque ſecurus feſtinabat, uti cum martyribus, & Prophetis in paradiſo, quem Dominus præparavit amantibus ſe, perſolveret ſtationem.*

(a) 1. Tim. 3. Tit. 1.

LXIV. Pocula damnatorum. Sed hæc ex Actis narrata, obſervatione atque elucidatione ſunt digna. Videas ex his veterem ubique tam in Oriente, quam in Occidente vigentem conſuetudinem; ut miſerationis ergo ad ſupplicia damnatis poculum non qualecumque propinaretur, ſed aromatibus conditum; quale fuiſſe diximus vinum illud, Myrrhatum dictum, crucem mox paſſuro Domino tunc oblatum: habes enim noſtram ea de re ſententiam ſuo loco (b) pluribus aſſertam atque probatam, & ejuſmodi exemplo egregie quoque teſtatam.

(b) Annal. tom. 1. anno D. 34.

LXV. Statio pro jejunio. Quod inſuper tradunt Acta, Fructuoſum cum ſuis feria quarta ſtationem ſolemniter celebraſſe, ſoluturum eamdem ſexta feria in paradiſo; per ſtationem antiquitus intelligi conſueviſſe jejunium, ſententia Tertulliani, Caſſiani, & aliorum, primo Annalium tomo eſt pluribus demonſtratum; ac pariter declaratum, conſueviſſe majores quarta & ſexta feria ſingulis hebdomadibus jejunare. Stationibus, nempe jejuniis, dicatam eſſe ex Eccleſiæ conſuetudine quartam & ſextam ſabbati, ait Tertullianus (c). Sed quod hic habent Acta a martyribus in carcere detentis feria quarta ſolemniter celebratam ſtationem; aliquid ultra uſitatum morem additum fuiſſe ſignificant; nempe productum fuiſſe jejunium continuum uſque ad feriam ſextam, qua (ut habent inferius) ſolvendum erat; quod ſcilicet illud non eſſet conſuetum cæterarum hebdomadarum jejunium, ſed quod ultra præſcriptum morem arctius & diuturnius; quod (ut ait Tertullianus d) tempore imminentium tentationum ab Epiſcopis pro arbitrio Eccleſiis indici ſoleret. Sed jam ad Acta, unde digreſſa eſt oratio, revertamur.

(c) Tertull. de jejun. c. 14.

(d) Tertul. de jejun. c. 13.

LXVI. Oratio generalis pro univerſa Eccleſ. *Cumque ad amphitheatrum perveniſſent, ſtatim ad eum acceſſit Auguſtalis nomine, lector ejuſdem, flens, & deprecans ut eum diſcalcearet. Cui beatus martyr reſpondit: Miſſum fac, fili; ego me diſcalceo fortis & gaudens, & certus de Dominica promiſſione. Qui cum ſe diſcalceaſſet, acceſſit ad eum commilito frater noſter nomine Felix, & apprehendit dexteram ejus, rogans ut ſui meminiſſet. Cui Fructuoſus Epiſcopus cunctis audientibus clara voce reſpondit: In mente me habere neceſſe eſt Eccleſiam Catholicam ab Oriente uſque in Occidentem. Igitur in porta amphitheatri conſtitutus, cum jam prope eſſet, ut ingrederetur ad coronam immarceſcibilem potius quam ad pœnam, obſervantibus licet ex Officio Beneficiariis, quorum nomina ſupra memorata ſunt, itaut ipſi audirent fra*tres

PAGIUS germanis & legitimis Æmiliani Conſulatum anno CCLIX. geſtum eſſe certo intelligimus.

V. *Eorum Acta in Eccleſia Africana recitata.* Eorum Natale die XXI. Januarii apud Hipponem regium celebratum fuiſſe, & Acta laudata eadem eſſe, quæ olim in Eccleſia Africana legebantur, eruitur ex iis quæ refert ſanctus Auguſtinus Sermone CCLXXIII. novæ editionis, aliis CI. de Diverſis, quem in eorumdem Sanctorum natali habuit; nam num. VI. ſic de iis loquitur: *Beati quorum paſſio recitata eſt. Beata Agnes ſancta, cujus Paſſionis hodiernus eſt dies.* Certum eſt enim Agnetem die XXI Januarii paſſam fuiſſe, qua reipſa die in vetuſtiſſimo Calendario Carthaginenſi a Mabillonio publicato hujus feſtum recolitur. Sed de iiſdem Martyribus legendi Bollandus & Ruinartus citati.

tres noſtri, monente pariter ac loquente Spiritu Sancto, Fructuoſus martyr ait: Non deerit vobis paſtor, nec deficere poterit charitas & repromiſſio Domini, tam hic, quam in futurum. Hoc enim quod videtis, unius horæ videtur infirmitas. Conſolatus igitur fraternitatem, ingreſſus eſt ad ſalutem.

LXVII. Fructuoſus & ſocii conſummant Martyrium. *Digni ipſi martyrio, felices qui ſanctarum Scripturarum fructus ex promiſſione ſenſerunt, ſimiles Ananiæ, Azariæ, & Miſaeli: ſteteruntque ut etiam in illis tribus divina miracula cernerentur, ſic quidem in igne jam conſtituti, ut Pater non deeſſet, & Filius ſubveniret, & Spiritus ſanctus in medio ignis ambularet. Cumque exuſtæ fuiſſent faſciolæ, quibus manus eorum fuerunt colligatæ: Fructuoſus Epiſcopus, orationis divinæ & ſolitæ conſuetudinis memor gaudens, poſitis genibus, orabat de reſurrectione ſecurus; in ſignoque trophæi conſtitutus, Dominum precabatur.* Viſi Martyres cælum conſcendere. *Hic ſolita Domini non defuere magnalia, apertumque eſt cœlum, videntibus Babylonio & Mygdonio fratribus. Ex familia autem Æmiliani Præſidis filia ejus dominæ ſuæ carnali oſtendebat Fructuoſum Epiſcopum cum diaconibus adhuc ſtipitibus quibus ligati fuerant permanentibus, in cœlum aſcendentes coronatos. Cumque Æmilianum vocarent, dicentes: Veni, & vide quos hodie damnaſti, quemadmodum cœlo & ſpei ſuæ reſtituti ſunt: Æmilianus veniens videre eos non fuit dignus:* Hæc ibi. Sed & de viſione ſic Prudentius (a).

(a) *Prud. hymn. 6. Periſteph.*

Vidit Præſidis ex domo ſatelles
Cœlum martyribus patere apertum,
Inſigneſque viros per aſtra ferri:
Quin & filiolæ monens herili
Oſtendit ſceleris notam paterni
Cœlo vivere, quos forum peremit.
Hæc tum virginitas palam videre
Per ſudum meruit, patente cœlo,
Ut crimen domini domus timeret.

Sed quid poſt hæc?

LXVIII. *Tunc igitur, veluti relicti ſine paſtore triſtes fratres ſolitudinem ſuſtinebant; non quod dolerent Fructuoſum, ſed potius deſiderarent. Porro fidei & agonis memores, gaudenteſque, ſuperveniente nocte, ad amphitheatrum cum vino feſtinarunt, ut ſemiuſta corpora extinguerent.* Fructuoſus apparet. *Quo facto cineres eorum collecti ſunt, &, prout quiſque potuit, ſibi vendicavit. Sed nec in hoc Domini & Salvatoris noſtri defuere magnalia, ut credentibus fides augeretur, & parvulis oſtenderetur exemplum. Oportebat enim, Fructuoſum martyrem, quod per miſericordiam Dei docendo præmiſerat in Domino & Salvatore noſtro, in ſua poſtea paſſione & reſurrectione carnis comprobare. Igitur poſt paſſionem apparuit fratribus, & monuit, ut, quod unuſquiſque per charitatem de cineribus uſurpaverat, reſtituerent ſine mora, unoque in loco ſimul condendos curarent.*

LXIX. Æmiliano oſtenſi per viſum martyres. *Æmiliano etiam, qui eos damnaverat, Fructuoſus pariter cum diaconibus ſuis oſtendit ſe in ſtolis repromiſſionis, increpans pariter & inſultans, nihil illi profuiſſe, quod fruſtra exuſtos corpore in terram crederet redactum iri, quos cerneret glorioſos. O beatos martyres, qui igne probati ſunt ut aurum pretioſum, veſtiti lorica fidei, & galea ſalutis; qui coronati ſunt diademate & corona immarceſcibili, eo quod diaboli caput calcaverunt! O beatos martyres, qui meruerunt dignam habitationem in cœlis, ad dexteram ſtantes Chriſti, benedicentes Deum Patrem, & Jeſum Chriſtum Filium ejus! Suſcepit autem Dominus martyres ſuos in pace per bonam confeſſionem; cui eſt honor & gloria in ſæcula ſæculorum Amen:* Hucuſque Acta; quæ (ut dictum eſt) S. Auguſtinum ea citantem habent adſtipulatorem, atque Prudentium (b); qui omnia iiſdem Actis expreſſa, ut poſita ſunt, ad verbum propemodum ſacro hymno cecinit, præter citata loca de pedibulo & ſtatione, quæ forte non aſſecutus, nec potuit expreſſiſſe. Quomodo autem in ultionem effuſi innocentium ſanguinis, Tarraco haud diu poſt a barbaris capta fuerit, inferius enarrabimus.

(b) *Prud. Periſteph. hymn. 6.*

LXX. Paulus Samoſat. Epiſcop. Antioch. Rurſus vero hoc anno octavo Valeriani Imperatoris, ſexto vero ab obitu Galli & Voluſiani, Demetrianus Epiſcopus Antiochenus ex hac vita deceſſit; in cujus locum ſubſtitutus eſt Paulus Samoſatenus, de quo plura ſuo loco dicturi ſumus; ſed an martyrio obierit Demetrianus, non conſtat.

LXXI. Hoc eodem anno, iiſdem Conſulibus Gallieno quartum & Valeriano, cum Valerianus Imperator adverſus Perſas duceret exercitum proditione Macriani Ducis deditur Perſis; quod quidem hoc anno ſexto Valeriani Imp. ab obitu Galli numerando, vel octavo ſecundum poſitam a nobis ſupputationem, contigiſſe, tum ex iis quæ ſuperius ex Dionyſio dicta ſunt, tum etiam auctore Trebellio (c) Pollione liquido conſtat; qui non ſolum in Salonio Gal-

(c) *Trebell. Poll. in Gallieno.*

PAGIUS

VI. *Paulus Samoſatenus fit Epiſc. Antioch.* Ad num. LXX. *Paulus Samoſatenus* anno poſt captivitatem Valeriani dicitur factus Epiſcopus Antiochenus in Chronico Euſebii editionis Scaligerianæ, ideoque præcedenti anno Chriſti. Vides itaque in Annalibus nihil penitus recitari, quod ad præſentem annum pertineat, propter rationem jam ſupra aſſignatam.

VII. *Valeriani ſervitus.* A num. LXXI. ad LXXV. Valeriani Auguſti captivitas, quam hoc anno Baronius narrat, ſub Conſulatu Æmiliani & Baſſi, ideoque & anno Chriſti CCLIX. accidit, ut eo anno oſtendimus. Cedrenus ſcribit *Valerianum* a Sapore captum eſſe *apud Cæſaream*; ſed major fides Zonaræ, qui id *Edeſſæ* factum dicit, adhibenda.

Ad

Valerianus Imp. a Perſis captus.

Gallieno infra manifeſte teſtatur, Valerianum anno ſexto ſui Imperii captum eſſe (quod Euſebius quoque tradit in Chronico) ſed & cum agit de Gallieno, ipſius narrationis exordio affirmat dictis Conſulibus Gallieno & Voluſiano ſeu Valeriano, capto Valeriano, Macrianum atque Baliſtam de ſubrogando in locum ejus Imperatore tractare cœpiſſe. Hæc autem paſſum eſſe Valerianum ob perſecutionem in Chriſtianos illatam, Dionyſius Alexandrinus (*a*) eo argumento demonſtrat: Quippe cum eis bene uſus eſſet, in omnibus ſemper floruit ejus Imperium, quod eorum precibus videbatur eſſe ſuffultum: ſed in eos illo ſæviente, inverſa mox fuit ſummæ felicitatis alea. Hæc cum ille pluribus ſcribat, quo modo demum dolo Macriani traditus ſit Perſis, ſic ſcribit in epiſtola ad Hermammonem:

(*a*) *Apud Euſeb. l. 7. c. 9.*

LXXII. *Valerianus autem Macriani * proditione in hanc miſeriam delapſus, contumeliis & probris hoſtium barbarorum objectus fuit ſecundum Iſaiæ (b) vocem: Hi vias ſibi delegerunt, & abominationes ipſis, quas eorum anima volebat; & ego ludibria eorum deligam, & peccata retribuam illis. Iſte dum gerebat Imperium, præter ejus dignitatem, furore in Chriſtianos exagitabatur: poſt cum regium illud decus, victo & debilitato corpore ſuſtinere non poſſet; duos filios, quos paterna ſcelera infinite infecerant, Imperii gubernaculis præfecit. Ac prædictio illa, quam Deus olim ediderat (c): Ego ſum, qui ulciſcor peccata patrum in filios uſque ad tertiam & quartam generationem, iis qui me oderunt; in iſtis perſpicue declarata fuit; nam nefarias cupiditates, quarum explendarum ſpe ipſe excidiſſet, in filiorum capita conjecit, & cum improbam ejus nequitiam, tum odium erga Deum in illorum animos effudit. De Valeriano quidem totidem a Dionyſio accepimus:* Hucuſque Euſebius.

* *al. Macrini.* (*b*) *Iſaiæ 66.* Macrianus proditor Valeriani. (*c*) *Exod. 20.*

LXXIII. Valerianus igitur proditus a Macriano, a Sapore Perſarum Rege captus, & in Perſidem abductus, apud hoſtes ad obitum uſque permanſit; nec ullis valuit complurium ad eum Regum fœderatorum ſupplicibus litteris quas recitat Trebellius (*d*) a captivitate dimitti; quin ob inſignem ignominiam (teſtantur Aurelius Victor, Eutropius atque alii) quamdiu ipſe Valerianus vixit, Sapores, ipſo incurvato, pede calcans ejus cervicem, quaſi ſuppedaneo uſus ſubſellio, equum conſcendere conſuevit; ultione hac ſeveriſſima profecto dignus, ut qui Chriſtianam religionem pedibus toties proculcarat, ipſe barbari hominis pedibus calcaretur.

(*d*) *Trebell. in Valerian.* Ignominia Valeriani.

Sed non hic infelicitatis illius finis. Audi quid Conſtantinus (*e*) Magnus Auguſtus de eo pro concione, graviſſima uſus apoſtrophe, locutus ſit: *Quia tu, Valeriane* (inquit) *eamdem crudelitatem in Dei famulos oſtendens, juſtum ſanctumque Dei judicium quaſi ante oculos omnium ſtatuiſti; dum captivus prehenſus eras, & vinctus ducebaris purpura & reliquo apparatu regio indutus; tandem a Sapore Rege Perſarum juſſus excoriari, ſaleque conditus ſempiternum tui infortunii trophæum ante oculos omnium ſtatuiſti:* Hæc Conſtantinus; qui & ad alium Perſarum Regem Saporem item dictum ſcribens (*f*), in eo gloriam Chriſti prædicat quod eo modo in Valerianum Chriſtianorum perſecutorem ultus ſit ſanguinem juſtum. LXXIV.

(*e*) *Conſt. orat. SS. Cœt. c. 24.* Valerianus excoriatus. (*f*) *Euſeb. in Vita Conſt. l. 4. c. 11.*

Hunc in modum, ſublato Valeriano, dolo (ut demonſtratum eſt) Macriani, ipſe ſibi dictis Conſulibus Gallieno atque Valeriano, collecto, cui cum Baliſta præerat, exercitu, ab eo acclamatur atque decernitur Imperator. Hæc Trebellius (*g*) pluribus; cum interea (ut idem auctor (*h*) affirmat) Aureolus, qui regebat exercitum in Illyrico, & ipſe oblatum a militibus ſumpſit Imperium. Quin & Valens in Achaia Proconſul ſibi Imperium arrogavit, in Theſſalia vero Piſo; in Ægypto Æmilianus Auguſtalis Præfectus a ſuis ad eam dignitatem provehitur; in Galliis vero Imperator creatus eſt Poſthumus. At ne in his diutius immoremur; alioſque ex his ortos referre, & mutuas inter ipſos conflictationes, perplexaſque diſcordias enarrare, cum non ſit inſtituti a nobis ſuſcepti; qui hæc cupit, conſulat Trebellium Pollionem. Tot igitur de ſumma Imperii conflictantibus, aliis inſuper cladibus a barbaris in diverſa loca progreſſis, exagitatum eſt vehementer Romanum Imperium ſub eodem Gallieno; de quibus omnibus anno ſequenti, ſuo loco opportunius dicturi ſumus. LXXV.

Multi tyranni invadunt Imperium. (*g*) *Trebell. in Gallien. & in Macrian.* (*h*) *Idem in Odenato.*

Gallienus igitur quantumlibet natura ſæviſſimus atque impuriſſimus eſſet, nec patre inferior in Chriſtianis perſequendis, aut remiſſior extitiſſet; tamen adeo veluti prodigio de clade patris, ea de cauſa percepta commonitus, ac plane perterritus, veritus, ne & in ſe tam dira ultionis LXXVI.

Gallienus territus, pacem reddit Eccleſiæ.

PAGIUS VIII. *Macrianus & Aureolus.*

Ad num. LXXV. *Macrianum* in Oriente & *Aureolum* in Illyrico anno etiam CCLIX. tyrannidem arripuiſſe, ibidem docuimus.

IX. *Pax Eccleſiis per Ægyptum conſtitutis reddita.*

Ad num. LXXVI. & ſeqq. Sublatis in Ægypto Tyrannis, Gallienus hoc Reſcriptum ab Euſebio lib. 7. cap. 13. recitatum, ad Dionyſium Alexandrinum, alioſque Ægypti Epiſcopos miſit, quo perſecutionem ſedavit: *Imperator Cæſar P. Licinius Gallienus, Pius Felix Auguſtus Dionyſio, Pinnæ, Demetrio, & reliquis Epiſcopis. Indulgentiam beneficii noſtri per univerſum Orbem diffundi præcipimus, ut cuncti a religioſis locis abſcedant. Quo circa & vos reſcripti noſtri forma uti poteſtis, ut nullus vobis deinceps moleſtiam faceſſat. Atque id quod vobis exequi licet, jamdudum a me conceſſum eſt.* Gallienus itaque, qui

nis jacula cælitus vibrarentur, eveſtigio furentem adhuc in Chriſtianos perſecutionem compreſſit, noviſque pro illis promulgatis edictis, contra illos jam edita penitus antiquavit. Quamobrem cum hoc nomine Dionyſius (a) laudat, cum alioqui ab Ethnicis ſcriptoribus ſummæ crudelitatis arguatur, & impuritatis obſcœniſſimæ infametur. Nam quod ad ſævitiam pertinet (b), Trebellius narrat, dum recitat ſcriptas ab eo litteras ad Celerem Verianum; idemque (c) alibi tradit, ipſum juſſiſſe ſcurras vivos exuri, & militum (ut ait) terna millia & quaterna ſingulis diebus occidi. Non ergo clementiæ ac commiſerationis cauſa Chriſtianorum rebus Gallienus conſuluit; ſed paternæ afflictionis exemplo correctus, pro Chriſtiana religione reſcripſit; quod & Oroſius (d) æque confirmat, dum de cladibus agit a Deo in Romanum orbem immiſſis in ultionem Chriſtiani ſanguinis.

(a) *Dionyſ. apud Euſeb. l. 7. c. 18.*
(b) *Trebell. de triginta Tyran. in Ingen. 8.*
(c) *Idem in Gallieno.*
(d) *Oroſ. l. 7. c. 22.*

LXXVII. De pace autem a Gallieno Eccleſiæ reddita, hæc ſcribit Euſebius (e): *Non diu poſt, cum Valerianus apud barbaros ſervitutem ſubiiſſet, filius ejus ſolus Imperio potitus, clementius ſe geſſit & moderatius in Imperio gubernando, & edictis vulgatis perſecutionem remiſit, relaxavitque; atque adeo illos qui verbo Dei præerant, quod ipſis in more poſitum fuiſſet, libere exequi, per litteras mandavit, quæ quidem ſic ſe habent:*

(e) *Euſeb. l. 7. c. 14.*

Litteræ Gallieni pro pace Eccleſiæ.

Imperator Cæſar Publius Licinius Gallienus Pius Fortunatus Auguſtus, Dionyſio, & Pinnæ, & Demetrio, & cæteris Epiſcopis ſalutem.

Meæ munificentiæ beneficium per univerſum Orbem divulgari præcepi: Ut qui loca religioſa, quæ ſpectant ad Chriſtianos, poſſident, ab illis ſtatim diſcedant. Et propterea vos litterarum mearum exemplari uti poteritis, quo nemo deinceps vobis quicquam faceſſat moleſtiæ. Atque iſtud quidem ut nunc libere & pro arbitratu a vobis expleri queat, jampridem a me erat conceſſum. His de cauſis Aurelius Cyrenius, qui ſummam rerum ſecundum me adminiſtrat, litterarum etiam exemplar conſervabit. Hucuſque reſcriptum ad Epiſcopos. Subdit hæc Euſebius: *Aliud porro decretum illius eſſe dicitur, quod ad alios Epiſcopos dedit, per quod loca illa, quæ cœmeteria nominabantur, integram adeundi occupandique fecit poteſtatem.* Valerianum enim edicto a talibus locis atque conventibus prohibuiſſe Chriſtianos, ſuo loco ſuperius dictum eſt.

Sed quid his primis ejus adminiſtrationis temporibus, cum nondum fortaſſe in omnia loca pro Chriſtianis ſcripta atque promulgata eſſent edicta, Cæſareæ Palæſtinæ contigerit, idem Euſebius his narrat verbis: *Iiſdem temporibus, cum pax in Eccleſia ubique vigeret; Marinus, unus ex his qui in exercitu Romano magnum* LXXVIII.

Marini certamen.

PAGIUS qui jamdiu pacem Eccleſiæ dederat, eam in Ægyptum diffundi voluit, præcepitque ut cuncti a religioſis locis recederent, quod jam poſt captivitatem patris aliis Epiſcopis conceſſerat; ſed qua conceſſione propter Macriani tyrannidem Patriarchatus Alexandrinus potiri non potuerat. Euſebius paulo poſt addit: *Eſt & alia ejuſdem Imperatoris Conſtitutio ad alios Epiſcopos data, qua iis permiſit, ut Cœmeteriorum ſuorum loca recuperarent.* Quamobrem falluntur Viri doctiſſimi, qui autumant, hæc duo Reſcripta ſtatim poſt Valerianum captum emiſſa fuiſſe. Illud enim, quod tunc a Gallieno publicatum, & cujus mentio in priori Reſcripto laudato, ad nos non pervenit, & quod recitat Euſebius, ad Epiſcopos tantum Ægypti directum, ut potiri poſſent priori illo decreto, in omnium favorem emiſſo, quo hactenus propter Macriani tyrannidem gaudere non potuerant.

X. *Ruffinus agnovit, duo edicta ad ſedandam perſecutionem emiſſa fuiſſe.*

Unus *Rufinus*, quod legerim, hoc agnoviſſe videtur. Nam licet Euſebius in libro ſeptimo, poſtquam cap. 12. de iis, qui apud Cæſaream Palæſtinæ martyrio perfuncti ſunt; cap. 13. de pace a Gallieno reddita agat; cap. 14. *de Epiſcopis, qui tunc floruere*; cap. 15. *quomodo Marinus apud Cæſaream martyrio decoratus eſt*; cap. 16. *de Aſtyrio Chriſti cauſa etiam cæſo*; cap. 19. *de Throno Jacobi Epiſcopi*: nihilominus Rufinus ordinem immutavit, quod conſiderans Valeſius in Notis Euſebianis ad lib. 7. cap. 13. ait: *Porro monendus eſt Lector, capitum ordinem hic a Rufino commutatum. Hæc enim duo capita 13. & 14. Rufinus collocavit poſt caput 19. quod eſt de Cathedra Jacobi. In Indice tamen capitulorum, quem idem Rufinus huic libro præfixit, idem eſt ordo capitulorum, qui in Græcis Euſebii exemplaribus. Cur autem Rufinus ordinem capitum mutaverit, cauſam non video; niſi forte quia commodius eſſe cenſuit, Marini & Aſturii martyria ſubnectere paſſioni Martyrum Cæſarienſium. Sed animadvertere debuerat, diverſis hæc temporibus contigiſſe. Nam Cæſarienſes quidem illi paſſi ſunt in perſecutione Valeriani. Marinus autem & Aſturius ſub Gallieno. Rufini errorem Uſuardus, & Ado, ac reliqui deinceps ſecuti, martyrium Marini atque Aſterii in Valeriani tempora contulerunt. Sed eos refellit Euſebius, ut dixi.* Ita Vir Cl.

Verum licet licentia illa, libertaſque aliquid in veteribus Auctoribus immutandi minime toleranda ſit, ex ea tamen, quam ſibi Rufinus ſumpſit, intelligimus, ipſi perſuaſiſſimum fuiſſe, edictum Gallieni ad Dionyſium, alioſque Epiſcopos Ægypti miſſum, aliud fuiſſe ab eo, quo per univerſum Imperium perſecutio vetita. Nam Euſebius cap. 15. laudato tradit, *pace cunctis ubique Eccleſiis reddita, apud Cæſaream Palæſtinæ* Marinum quemdam *militari dignitate* decoratum, ob confeſſionem Chriſti capite truncatum, eodemque ſupplicio *Aſterium* ſeu Aſturium affectum fuiſſe, quod corpus ejus *decenti* tradidiſſet *ſepulturæ*: quod cum factum ſit poſt Decretum generale, quo pax cunctis Eccleſiis conceſſa, & ante decretum ad Epiſcopos Ægyptiacos poſt cladem Macriani datum, Rufinus hoc ultimum utrique martyrio poſtponendum, & Euſebii ordinem majoris claritatis gratia invertendum duxit. Hinc non male Uſuardus, & Ado, ac reliqui deinceps

XI. *Duravit perſecutio poſt pacem Eccleſiæ datam.*

decus & honorem fuiſſe conſecuti, vir & genere illuſtris, & divitiis locuples, propter teſtimonium Chriſti, Cæſareæ Palæſtinæ tali de cauſa capite damnatus fuit. Eſt quidam honos apud Romanos, quod κλῆμα *appellatur: quem qui adipiſcuntur, eos Centuriones fieri ajunt:* Euſebius honorem militarem κλῆμα vocari ait; quia κλῆμα, Græcis vitem ſignificat, ſeu fermentum. Vitis autem inſigne erat Centurionum, ut notum eſt ex Lucano (*a*), qui de Scæva Cæſaris Centurione agens, ſic ejus gradum deſignat;

(*a*) *Luc. lib.6.*

Vitis inſigne Centurionum.

.... Sanguine multo
Promotus, Latiam longo gerit ordine vitem.

Unde & pro Centurionatu ipſo ſumebatur, ita ut vitem dare, idem eſſet ac Centurionem facere. Quo ſenſu Spartianus in Hadriano Imp. ſcribit, ipſum nulli vitem niſi robuſto & bonæ famæ dare ſolitum, id eſt, nulli Centurionatum conferre. Sed plura de vite & Centurionatu notata inferius (*b*) invenies, cum agitur de glorioſo agone Marcelli Centurionis martyris, qui ne militaret cum impietate: *Ecce*, inquit, *projicio vitem & cingulum:* manifeſti autem erroris arguuntur, qui hæc duo diſtinguenda putant. Sed cæptam hiſtoriam proſequamur.

(*b*) *Anno Chriſti 298. §. Quod vero hic.*

LXXIX. Marini confeſſio.

Cum locus vacaret, ordo poſtulabat, ut Marinus eo dignitatis gradu potiretur. Marinum igitur in hunc honorem elatum, alius pro Tribunali comparens, in crimen vocat, tum quod erat Chriſtianus, tum quod Imperatoribus non immolaſſet (non enim Gallienus ſolus, ſed & Valerianus, ejus germanus ſive filius, regebat Imperium) ac propterea, inquit, ex veterum legum inſtitutis, illi non licet eum gradum dignitatis apud Romanos adipiſci; ſed illud, quicquid eſt muneris, mihi jure impertiri debet. Unde Judex commotus (Achivus hic erat genere) primo ſciſcitatus eſt cujuſnam ſententiæ, & religionis eſſet Marinus. Quem ut animadvertit conſtanter ſe Chriſtianum eſſe confitentem; trium horarum ſpatium ei ad deliberandum dat.

LXXX. *Hunc e judicio egreſſum, Theotecnus, qui illic erat Epiſcopus, ad ſe colloquendi cauſa invitat; & apprehenſa manu, recta deducit in Eccleſiam. Quem cum interius ad ipſum ſanctuarium collocaviſſet; læva paululum in alteram partem dimota, gladium, quo cingebatur, oſtendit; ſimulque divinorum Evangeliorum librum afferens, ex adverſo proponit; præcepitque ut ex illis duobus, quod magis eſſet ex animi ſententia, deligeret. Ubi vero abſque cunctatione, porrecta manu dextera, ſacrum librum accepit, Theotecnus ſic illum affatur: Tene, & adhæreſce Deo; ſic enim ab illo roboratus, quod in optatis eſt, pro certo aſſequere. Abi in pace. Illum ſtatim inde redeuntem præco pro tribunali advocat; jam*

PAGIUS ceps Rufinum ſecuti, martyrium Marini atque Aſterii in Valeriani tempora contulere; licet uterque poſt Valerianum in Perſidem ductum paſſus ſit: edicti enim Valeriani etiamſi a Gallieno reſciſſi, vi & auctoritate morti traditi ſunt.

XII. Macrianus & filii interemti.

Hoc itaque anno *Macrianus* & duo ejus filii *Macrianus & Quietus* interemti, & Eccleſia Alexandrina edicto pacis a Gallieno conceſſo tandem potita. Euſebius enim lib.7. cap.23. refert poſteriorem partem epiſtolæ Dionyſii Alexandrini ad Hermammonem, in qua Dionyſius narrat, quomodo *Valerianus* Imperator a Macriano ad acerbam perſecutionem adverſus Chriſtianos excitandam impulſus eſt, ac ab eodem proditus, juſto Dei judicio, Sapori traditus eſt. *Macrianus* autem, eo capto, Imperium, cui inhiaverat, cum filiis obtinuit, & in Ægypto ab omnibus receptus eſt. Hunc *Macrianum* nubi aſſimilat Dionyſius, quæ radios Solis aliquandiu intercipit, ipſumque Solem obſcurat: poſtea vero Sol, ea evaneſcente, quaſi novus & clarus apparet. Tum de Gallieno hæc ſcribit: *Religioſiſſimus vero Deique amantiſſimus Imperator ſeptennalem circulum jam emenſus nonum Imperii annum degit, quo nos feſta celebraturi ſumus.* Scripta itaque ea epiſtola præſenti anno, quo nonum Imperii annum Gallienus auſpicatus eſt. Neque enim, ut Baronius credidit, ea anno ſequenti data; quia, ut viſuri ſumus, Gallienus anno CCLXII. Auguſtei imperii Decennalia celebravit, de quibus ſub feſti nomine in laudato loco mentio, & ante illud feſtum hæc epiſtola exarata.

Baron. an. 263. num. LII.

XIII. Quare cum in priori parte epiſtolæ Dionyſii ad Hermammonem, quam refert Euſebius lib.7. cap.10. Dionyſius dicit: *Joanni quoque ſimiliter revelatum eſt. Ait enim: Et datum illi os loquens magna & impia; & data eſt illi poteſtas & menſes quadraginta duo;* (Apocal.13.) *utrumque porro in Valeriano impletum mirari licet;* illi XLII. menſes hoc anno in interitu Macriani ac filiorum terminantur. Nam per tot menſes Ægyptus & Alexandria vexatæ; de illis enim ſolis loquitur Dionyſius, non vero de perſecutione Eccleſiæ in univerſum, ut communiter locus ille ab omnibus explicatur. Pearſonius tamen, qui vulgarem illam opinionem tenuit, laudata Dionyſii verba, *Religioſiſſimus vero Deique amantiſſimus* &c. optime explicavit. Quis, inquit, „ umquam ita locutus eſt, ut quis poſt ſeptennium diceretur nonum annum jam agere? Neceſſe eſt, ut illud ſeptennale aliquid peculiare deſignet, & diverſum ab eo tempore, „ quod poſtea ſecutum eſt. Eſt autem illud ſeptennium Imperii, quod cum patre adminiſtraverat. Ut Victor: *Regnavit annos quindecim, cum patre ſeptem, ſolus octo.* Sed fallitur in eo quod ſubjicit Gallienum nempe ſeptennium tranſcendiſſe, & octavo Imperii anno Macrianum Imperialem honorem adeptum eſſe, præſertim in Ægypto. Nam Gallienus ſeptennium illud incompletum imperavit; ſed antequam abſolveretur, *Macrianus* in Ægypto purpuram ſumſit, & ab eo tempore nulla in Ægypto auctoritas Gallieno fuit. Toto itaque octavo Imperii ejus anno *Macrianus* in Ægypto regnavit, neque ante præſentem, quo *Gallienus* nonum exorſus eſt, ipſe & duo ejus filii interemti. Et ratio eſt, quia *Macrianus* ſecundum Imperii annum inchoavit. Extat enim apud Goltzium Nummus Græcus inſcriptus: ΑΥΤ. Κ. Μ. ΦΟΥΛ. ΜΑ-

Eccleſia in Ægypto Tyrannidis ejus temporevexata.

ΚΡΙΑ-

Jam enim tempus illi præſtitutum ad deliberandum erat completum. Siſtit ſe pro tribunali. Qui cum majorem jam quam antea fidei ardorem ac ſtudium declaraſſet; actutum inde, ut erat, ad mortem recta abductus, martyrio exceſſit e vita.

LXXXI. Aſterii pietas. *Aſterius autem vir e Senatorum numero, cum Imperatoribus in primis carus, tum omnibus & nobilitatis & facultatum gratia conſpicuus, in eadem civitate propter divinam animi propenſionem, quantum libere erga veram pietatem declaraſſet, omnium ſermone celebrabatur; qui cum martyri, ipſo mortis articulo præſto eſſet; ſimulatque vita migrarat, cadaver tollit, ſplendida & pretioſa obtegit veſte, atque humeris impoſitum inde deportat; quod cum magnifico & ſumptuoſo linteo obvolviſſet, decenti ſepulcro condidit:* Hucuſque de martyrio & ſepultura Marini Euſebius ejuſdem civitatis Epiſcopus, cujus tunc Antiſtes erat, cujus meminit, Theoctecnus, quem paulo ſuperius (a) dixerat ſucceſſiſſe Theotiſto, Eccleſiaſticaſque litteras in ſchola Origenis didiciſſe. Sed quid inſuper addat de Aſterio Senatore, hic deſcribamus:

(a) *Euſeb. eod. lib. c.* 14.

LXXXII. *Hujus viri familiares, qui hucuſque vitam produxerunt, cum alia infinita ejus facta præclara memorant, tum illud in primis quod ſequitur, quodque plenum eſt admirationis. Cæſareæ Philippi, quam Phœnices Paneada vocant, fertur victimam quamdam*

in fontes qui illic ex radicibus montis Panei prorumpunt (ex quibus Jordanis profluere dicitur) in quadam diei feſti Gentilium celebritate mactatam conjici, atque eam dæmonis vi ac poteſtate mirandum in modum ab eorum conſpectu evaneſcere, miraculumque videri præſentibus valde memorabile. Quibus, dum gerebantur, Aſterium quodam tempore forte interfuiſſe; ac cum videret tam multos illius rei admiratione obſtupefactos, eorum erroris admodum miſertum eſſe. Deinde ſublatis in cœlum oculis, Deum omnium rerum moderatorem per Chriſtum ſupplicem precatum, ut dæmonium illud, quod populum tanto errore cæcaviſſet, comprimeret, ipſumque a fraude ac fallaciis, quas hominibus ſolet intendere, coerceret. Hoc modo cum Deum oraſſet, repentino victimam fontibus ſupernataſſe, atque ita rem illam, quam tantopere mirari conſueverant, in nihilum interiiſſe, uſque adeo ut nullum in poſterum eo in loco ex ea omnino ederetur miraculum: Hucuſque de his Euſebius; quæ autem ſubdit, ſtatuam Salvatoris ab Hemorroiſſa conflari juſſam, atque ibidem poſitam, ſuo loco primo tomo Annalium ſunt recenſita. Locum illum, ubi ea prodigia a Gentilibus exercebantur, a rotunditate lacus ſemper eadem menſura conſtantis, Phialam eſſe appellatum, Joſephus (b) affirmat.

Superſtitio in Jordanis fontibus aboletur.

(b) *Joſeph. de bello Jud. l.*3. *c.* 18.

PAGIUS KPIANOC. EYC. CEB. L. B. id eſt, *Imperator Cæſar Marcus Fulvius Macrianus Pius Auguſtus. Anno ſecundo.* Cum igitur toto octavo Gallieni anno tyrannidem in Ægypto exercuerit, ſeptimo ejuſdem Gallieni anno ab eo deſciverat.

XIV. *Gallieni Imperium in Ægypto reſtitutum.* Verum eo hoc anno occiſo, majeſtas Gallieni etiam apud Ægyptios agnita eſt: *Gallienus vero,* inquit Dionyſius, *renuntiatus, & communi conſenſu omnium iterum approbatus eſt, vetus ſimul Imperator ac novus; prior illis, ac poſt illos præſens*, poſt *Macrianum* nempe & filios. Gallienus itaque uſque ad ſeptimum Imperii annum inchoatum cum patre regnavit; per aliquot menſes ſolus: ſed toto octavo ejus anno *Macrianus* Imperio potitus eſt, & nonniſi anno nono poſtquam *Macrianus* & filii periere, majeſtas Gallieno apud Ægyptios reſtituta fuit.

XV. *Æmilianus Imperium in Ægypto uſurpat.* Poſt *Macriani* & filiorum interitum, *Æmilianus* ſumſit Imperium, *Thebaidem totamque Ægyptum peragravit*, quem tandem Dux Gallieni *Theodotus* Imperatori Gallieno vivum tranſmiſit, ut teſtatur Pollio in duobus Gallienis cap.4. & libro de Triginta Tyrannis cap.22. ubi cum de eo agat, antequam Gallienum & Fauſtinum anni inſequentis Conſules, & res ſub iis geſtas memoret, apparet, *Æmilianum* poſt Macriani cladem & epiſtolam Dionyſii ad Hermammonem, de qua ſupra egimus, ſcriptam, Imperium in Ægypto uſurpaſſe: de quo cum ſub laudatis Conſulibus rurſus Pollio mentionem faciat, ſub iiſdem interfectus eſt, cum in Nummis ſecundus Imperii ejus annus non legatur.

Baron. ann.263. n.VI. & ſeqq.

JESU CHRISTI ANNUS	DIONYSII PAP. ANNUS	GALLIENI IMP. ANNUS
263.	3.	9.

I. *Faſti bene diſpoſiti.* SEquenti Chriſti anno ducenteſimo ſexageſimotertio Faſtis Conſularibus adſcribuntur a Caſſiodoro Conſules Gallienus quintum & Victorinus, vel (ut alii Faſti habent) Fauſtinus. Et his conſonant nummorum antiquæ inſcriptiones, quibus annus nonus Imperii Gallieni ejuſdem Conſulatui quinto conjungitur, ſecundum repetitum numerum Tribunitiæ poteſtatis. Eſt hæc una ex eis (*a*):

(*a*) *Apud Panvin. in Faſt. comment. & Adolphum de numiſ. Rom. Impp.*

IMP. C. P. LIC. GALLIENUS. P. P. P. F. AUG. GERM. P. M. TRIB. P. IX. COS. V. P. P. Quod vero idem annus Gallieni nonus in alia inſcriptione reperiatur adnotatus ejus Conſulatu quarto, ut in ea quæ ſic habet:

IMP. GALLIENUS. P. F. AUG. P. M. TR. P. IX. COS. IV. P. P. hoc inde accidit, quod non cum Conſulatu Kalendis Januariis ejus auſpicaretur annus Imperii, ſed alio anni die: quamobrem ſub uno Imperii anno neceſſe eſſet duos Conſulatus ex parte cenſeri.

Hoc itaque anno Alexandriæ bello civili oborto, Dionyſius ejus urbis Epiſcopus nuper poſtliminio reverſus, inde rurſus egredi ſponte delegit. Quo anno, ſedato jam bello civili Alexandrino, quo Dionyſius poſt perſecutionem reverſus Alexandriam, inde iterum egredi coactus fuerat; iterum Alexandriam rediit. Quam autem in primis (ne id dicere prætermittamus) ſævæ fuerint inter Alexandrinos obortæ rixæ; ipſe in epiſtola ad Hieracem ſcripta teſtatur, quam Euſebius (*b*) recitans, hæc præmittit: *Ubi jam pax, ſedata prope perſecutione, conſtituta fuit, Dionyſius rediit Alexandriam. In qua urbe tam gravis ſeditio & bellum inteſtinum de integro ciebatur; ut fratres in civitate, propterea quod omnes in alterutram ſeditionis partem diviſi erant, Dionyſius nullo modo poſſet inviſere. Unde in ipſo Paſchatis feſto ab ipſa Alexandria, velut exul ab extera regione, per litteras cum illis colloqui coactus fuit. Quin etiam* aliam

II. *Alexandrinorum rixæ.*

(*b*) *Euſeb. l. 7. c. 16.*

PAGIUS SÆC. III. Olymp. 260. an. 2. Olymp. 260. *ſecundum Baronium* Anno Urbis 1015. A. C. 262.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5755.

☉ 19. E. ☽ 16. P. 23. Mart. Indict. 10.

JESU CHRISTI 262. *ſecund. Baronium* 263.

DIONYSII PAPÆ 4.

GALLIENI IMP. 10.

I. *Conſules, & Decennalia Gallieni.* [1] AD num. I. Coſſ. P. *Licinius Gallienus Aug. V. & Fauſtinus*, ut libellus de Præfectis Urbi, Anonymus Cuſpiniani, ceterique Antiqui Faſtorum conditores habent. Sumtus is a Gallieno Conſulatus juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam, ob ejus nempe Auguſtei Imperii Decennalia, celebrata *novo genere Ludorum, nova ſpecie pomparum, exquiſito genere voluptatum*, inquit Pollio in duobus Gallienis cap. 8. ubi pluribus hanc pompam deſcribit, & Gallienum medium *cum picta toga & tunica palmata inter Patres*, Capitolium petiiſſe dicit. Quare Conſulatum nondum Gallienus abdicarat, quando hanc feſtivitatem edidit. Conſtatque, verum eſſe quod ſæpe inſinuavi, in hujuſmodi ſc. feſtis nova de more inducta fuiſſe, ideoque & Gallieni Decennalia novum Ludorum genus, & novam ſpeciem pomparum decoraſſe. Ea enim ſolemnia currenti anno celebrata eſſe diſerte docet ibidem Pollio. Cum porro apud Vaillantium V. C. averſam partem Numiſmatis Gallieni vidiſſem, tomo 2. pag. 172. in qua habetur in laurea: VOTIS X. ET. XX. in dubio ſtatim fui, an nova hæc formula, ante hunc annum, quod ſaltem ſciam, nondum Nummis inſculpta, ipſo Imperii initio, quo Vota Decennalia ſuſcepta, vel hoc anno, quo eadem Vota ſoluta, uſurpari cœpta fuerit. Quare ſcripſi ad Virum Clariſſimum Andream Morellium Regiis Numiſmatis delineandis totum intentum, ut pro ſua erga me benevolentia Nummum illum integrum deſcribendum curaret: qui ſtatim reſcripſit, in antica parte conſpici caput radiatum Gallieni cum veſte Conſulari, & his verbis circum: GALLIENUS AUG. in poſtica vero legi: VOTIS X. ET XX. in corona; Nummumque illum aureum in Cimelio Regio aſſervari. Gaviſus ſum vidiſſe citatum Pollionis locum hoc Numiſmate confirmatum, hujus formulæ, quæ poſtea magno in uſu fuit, originem a Gallieni Decennalibus repetendam, ac præclaram occaſionem nactum eſſe, Antiquarios monendi, ut Numiſmata integra edant; cum alioquin non ſolum eruditioni plerumque inutilia ſint, ſed & ipſa Numiſmata, eorumque ſtudioſos ac editores in contemtionem adducant. Baronius, qui Imperium Valeriani & Gallieni tardius inchoavit, præſentem annum nonum Gallieni appellat, quod in Nummis nona Tribunitia Poteſtas Gallieni ejuſdem Conſulatui quinto conjungatur. Verum vana hæc ratio; Tribunitia enim Poteſtas nona Gallieni, qua nonus Imperii ejus annus deſignatur, per priores hujus anni menſes in curſu fuit, & Tribunitia Poteſtas X. nonniſi circiter menſe Maio a Gallieno ſumta.

II. *Duæ ſeditiones Alexandrinæ diſtinguendæ.* A. num. II. ad VI. Euſebius lib. 7. cap. 21. de Dionyſio Alexandrino ſcribit: *Poſt hæc, pace vixdum reſtituta, Alexandriam regreſſus eſt. Verum cum ſeditio bellumque rurſus illic exortum fuiſſet, iterum ipſo Paſchæ die ex urbe Alexandria tanquam extorris eos per litteras alloquitur.* Tum

NOTÆ [1] COſſ. P *Licinius Gallienus Aug. V. & Fauſtinus*. Nummi Gallieni apud Bandurium, tom. I. pag. 175. cum TRIB. POT. IX. COS. V. Faſti Idatiani & Vindebonenſes: *Gallieno V. & Fauſtiniano*. Libellus de Præf. Urbi. *Gallieno V. & Fauſtino*.

aliam poſtea epiſtolam ad Hieracem Eccleſiarum Ægypti Epiſcopum de feſtorum celebratione conſcripſit ; in qua ſeditionis, quæ eodem tempore fuit Alexandriæ concitata, his verbis mentionem facit :

III. *Quid mirum, ſi tam arduum & difficile mihi ſit apud eos, qui longinquiore locorum intercapedine diſtant, per epiſtolas, tamquam coram, ſermones conferre ; cum & mihi ipſi mecum colloqui, & proprio animo in varias partes diſtracto, conſilium dare, anceps & periculoſum videatur? Nam ad viſcera mea, meos cariſſimos fratres, contubernales uno animi conſenſu mecum concordes, Eccleſiæ ejuſdem cives, cogor equidem neceſſario litteras ſcriptas dare; eas tamen ad illos mittere videor mihi nullo modo poſſe. Facilius enim, non dicam in exteras regiones, ſed ab Oriente ad occaſum uſque iter facere quiſquam poterit, quam ab una Alexandriæ parte ad alteram pergere. Media namque civitatis platea plus habet periculi, pluſque difficultatis ad tranſeundum, quam ſolitudo illa deſerta, longa, ac nullis hominum veſtigiis trita, quam Iſraelitæ vix duabus hominum ætatibus peragrarunt; & quam ipſum etiam mare Rubrum, quod quidem in duas partes diſruptum, & inſtar duplicis muri utrinque erectum prætergredientibus Iſraelitis tranſitum dedit perfacilem. Iſti porro placidi & tranquilli urbis portus, fluctuum eorum, quibus Ægyptii erant in trajectione ſubmerſi, veram effigiem gerunt; qui ſæpenumero propter hominum cædes in illis factitatas, & effuſum cruorem, ſimiles etiam mari Rubro apparent.*

Civiles diſſenſiones.

Immenſa cædes hominum.

IV. *Fluvius item qui in urbem illabitur, interdum aridior & magis ſqualidus exiccatuſque videtur, quam ſolitudo illa aquæ expers, quam Iſraelitæ peragrantes tantâ ſiti opprimebantur, ut eo uſque contra Moyſen contumelioſe vociferarentur, quoad potentia Dei (qui ſolus edit miracula) aqua, quam biberent, ex dura & prærupta petra copioſe efflueret : interdum tantopere inundat, ut per omnia loca finitima, vias & agros perlabatur, terroremque incolarum animis injiciat, ne diluvium, quod temporibus Noe totam terram perluebat, rurſus irrumpens omnes penitus obruat. Et ſicut olim a Moyſe ob Pharaonis contumaciam erat in cruorem mutatus, & fœtidum poſt odorem fundebat; ita etiam ſanguine, cæde, & hominibus in eum demerſis contaminatus ſemper defluit. Quænam alia aqua, quæſo (cum aqua ſit quæ ſordes cujuſque rei abluit) uſquam reperiri poterit, quæ aquam hujus fluminis penitus purgare valeat? Aut quo modo immenſus & pene interminatus Oceanus, licet totus in eum eſſet infuſus, ſordes hujus acerbi & amari pelagi omnino eluere queat? Aut qua ratione ingens flumen ex Edem egrediens, etiam ſi quatuor illa capita, in quæ dividitur, in unum caput, nempe alveum Geonis, qui eſt unus ex illis quatuor, derivarentur, iſtam tabem & colluviem expurgare poſſit?*

V. *Aut quando aer adeo corruptorum ubique halituum contagione infectus turbatuſque purus & ſalubris eſt futurus? Etenim tam lethales e terra vapores in ſublime tolluntur, tam peſtiferi e mari cientur venti, tam tabidæ ex fluminibus adſpirationes efflantur, tam inſalubres ex portubus nebulæ erumpunt; uti ros qui undique diffunditur, nihil aliud ſit, quam ſanies cadaverum ſub dio putreſcentium; quæ quidem elementa, ex quibus fuerunt generata, tetro odore inficiunt; & tamen mirantur admodum, ſecumque quærunt, unde adeo continuæ peſtes, unde adeo graves morbi, unde adeo variæ cujuſque modi corruptelæ, unde adeo multiplex & diverſus hominum interitus oriatur. Quærunt etiam, quamobrem civitas iſta maxima non amplius tantam habitatorum multitudinem ferat, ſi a tenerrimis pueris incipias numerare, & ad ſenes ætate provectiſſimos progrediaris, quantam ſenum, quos vocant ὠμογέροντας, id eſt, ſenes quibus jam primum obrepit ſenectus, antea nutrire conſueviſſet : nam ex illis, quorum erat ætas inter quadrageſimum & ſeptuageſimum annum interjecta, id temporis adeo multi fuerunt, ut numerus eorum qui inter decimumquartum & octogeſimum jam ſunt interpoſiti, quorum nomina in tabulas publicas pro diviſione frumenti factitatas relata ſunt, eorum numerum omnino non poſſit exæquare; & qui jam ſunt aſpectu adoleſcentes maxime, tamquam æquales fiunt eorum, qui olim ſenes erant maxime. Et quamvis jam animadvertunt hominum genus in terra magis magiſque in dies in hunc modum attenuatum, abſumptumque; nullo tamen timore horreſcunt; quin neque, cum illorum omnium omnino interitus creſcat, & latius quotidie manet, & fundatur,*

Peſtis ex putrefactione cadaverum.

PAGIUS. Baron. n. 11. & ſeqq.

Tum narrat graviſſima mala ex illa ſeditione exorta. Quare anno præcedenti paulo poſt pacem reſtitutam, Dionyſius Alexandriam rediit, ubi hoc anno tempore Paſchatis in Epiſtolis ſuis mentionem fecit illorum tumultuum, qui ſub finem anni præcedentis contigere, quando Æmilianus tyrannidem in Ægypto arripuit. Hæc enim de Æmiliano intelligenda obſervat Valeſius in Notis Euſebianis. Porro Baronius male confundit hanc ſeditionem cum altera in eadem urbe excitata, Claudio regnante, & ab Euſebio lib. 7. cap. 32. narrata, qua durante *Euſebius* & *Anatolius* celeberrimi Epiſcopi Alexandrinæ urbi laboranti operam commendarunt; quo tempore jam Dionyſius Alexandrinus ad cœleſtem patriam migrarat. Sed de hac ſecunda ſeditione infra accurate agemus.

datur, ulla ex parte reformidant: Hæc ad Hieracem Dionyſius, quæ ab Euſebio deſcripta noluimus prætermiſiſſe: ſubinfert poſt hæc Euſebius (*a*) ea de peſte poſt bellum exorta, deque Chriſtianorum officiis tunc erga fratres exhibitis.

(*a*) *Euſeb. l.7.cap.17.*

VI. Quodnam autem ejuſmodi bellum fuerit, quo (ut inferius (*b*) ait) non modo civitas intus factione diviſa eſt, ſed ab exercitu foris obſeſſa; ex iis quæ ſcribit (*c*) Trebellius, facile poſſumus intelligere. In Gallieno enim hæc ait, cum de tyrannis in Imperium Romanum obortis agit: *Per idem tempus Æmilianus apud Ægyptum ſumpſit Imperium: occupatis horreis, multa oppida malo famis preſſit: ſed hunc Dux Gallieni Theodotus, conflictu habito, cepit, atque Imperatori Gallieno vivum tranſmiſit*: Hæc ibi; & in commentario de triginta Tyrannis, cum de eodem agit Æmiliano, de cauſa ejuſmodi obortæ inter cives Alexandrinos diſcordiæ meminit, dicens (*d*): *Et hoc familiare eſt populo Ægyptiorum, ut vel furioſi ac dementes de levibus quibuſque ad ſumma Reipublicæ pericula perducantur: ſæpe illi ob neglectas ſalutationes, locum in balneis non conceſſum, carnem & olera ſequeſtrata, calciamenta ſervilia, & cætera talia, uſque ad ſummum Reipublicæ periculum ſeditionis, ita ut armarentur contra eos exercitus, pervenerunt.*

(*b*) *Idem l.7.c.26.* (*c*) *Trebell. Poll. in Gallien.* Æmilianus Tyrannus. (*d*) *Idem de 30. Tyran. in Æmiliano.*

VII. *Familiari ergo ſibi furore cum quadam die cujuſdam ſervus Curatoris, qui Alexandriam tunc regebat, militaris ob hoc cæſus eſſet, quod crepidas ſuas meliores eſſe quam militis diceret; collecta multitudo in domum Æmiliani Ducis anceps venit, atque eum omni ſeditionum inſtrumento & furore proſecuta eſt: ictus eſt lapidibus, petitus eſt ferro, nec deſiit ullum ſeditionis telum. Quare coactus Æmilianus, ſumpſit Imperium, cum ſciret ſibi undecumque pereundum; conſenſerunt ei Ægyptiacus exercitus, maxime in Gallieni odium; nec ejus ad regendam Rempublicam vigor defuit. Nam Thebaidem, totamque Ægyptum peragravit, & quatenus potuit, barbarorum gentes forti auctoritate ſubmovit. Denique Alexander, vel Alexandrinus (nam incertum id quoque habetur) virtutum merito vocatus eſt. Et cum contra Indos pararet expeditionem, miſſo Theodoto Duce, Gallieno jubente, dedit pœnas; ſiquidem ſtrangulatus in carcere captivorum, veterum more, perhibetur*: Hæc Trebellius.

Æmilianus imperat.

VIII. Porro ut Theodotus id ex animi ſententia perfecerit, illud adjuvit, quod diviſa in duas factiones civitate, quarum altera pro Gallieno, pro Æmiliano altera pugnaret: obſidenti interim Alexandriam Theodoto, aditus tandem urbi per ſuos patuit. Hæcque illa ſunt tempora a Dionyſio ad Hieracem ſcripta, ac ſuperius recitata; quibus cum (ut dictum eſt a Trebellio) Æmilianus ſibi horrea publica vendicaſſet, fameſque vehementiſſima oborta eſſet; quid tunc egerint ☞ Euſebius & Anatolius Alexandrini ☜, quorum prior in Romano exercitu agebat cum Theodoto Duce, poſterior vero intra civitatem Alexandrinam cum civium parte, quæ a Romanis diſſentiebat; quid inquam, pro ſalute obſeſſorum egerint, ambo Chriſtiani, amboque poſtea Laodicenſis Eccleſiæ creati Epiſcopi, Euſebius ita narrat (*e*):

Euſebius & Anatolius. (*e*) *Euſeb. l.7. c.26.*

IX. *At tametſi in obſidione Alexandriæ, cum ibi magna eſſet frumenti inopia, alias præclare ab Anatolio res geſtas pene infinitas, commemorant; utpote qui ſingularis dignitatis prærogativam præ cæteris magiſtratibus ab omnibus civibus adeptus fuiſſet; tamen exempli cauſa hanc unam ſolum hoc loco citabo. Fertur, cum frumentum illis diu obſeſſis deeſſet; itaut fames, quæ in urbe graſſabatur, multo magis intolerabilis, quam hoſtium impetus, qui jam extrinſecus premebat, exiſteret; hunc quem dico, cum huic intereſſet calamitati, tale quoddam remedium illis proinde inveniſſe. Cum altera pars civitatis cum exercitu Romano ſocietatem belli gerendi coiviſſet, & propterea obſidione non vexaretur; Euſebium forte inter eos, qui minime erant obſeſſi, verſantem (adhuc enim ibi habitabat, inque Syriam minime demigraverat) & magnum decus nomenque celebre etiam a Duce Romani exercitus conſecutum, de his qui fame illius obſidionis tempore interierunt, per internuncium Anatolius certiorem facit. Euſebium autem, cum hoc intelligeret, a Duce maximi beneficii loco poſtulaſſe, uti illis, qui vellent ſe ab hoſtibus ex urbe ad eum ſua ſponte recipere, vitam ac ſalutem daret; quem quidem, petitione, ut voluit, impetrata, Anatolio ſignificaſſe.*

Pænuriæ Alexandrinorum conſultum.

X. Hoc autem nuncio ab Euſebio accepto, *Senatum Alexandrinorum coegiſſe, ac primo popoſciſſe ab illis, ut cum Romanis amicitiam jungerent. Quo quidem ſermone ubi illos graviter commotos videbat, dixiſſe: At huic, quod jam dicam, vos neutiquam refragaturos arbitror; illis qui in hac dimicatione videntur minime eſſe neceſſarii, minimeque vobis utiles, ut anus, infantes, & ſenes, liberam e portis egrediendi poteſtatem, quo velint, faciatis, conſilium eſt. Quid enim iſtos jam jam prope morituros apud nos ipſos continemus? quid modo mancos & corporibus mutilatos, peneque exhauſtos fame opprimimus? Viros ſolos & juvenes viribus valentes alere oportet; & frumentum, quod neceſſarium eſt eis qui ad civitatis propugnationem accommodati ſunt, congerere. Quibus rationibus cum Senatum in ſuam ſententiam adduxiſſet; ipſum primum aſſurgentem ſuffra-*

Prudens factum.

fragium tuliſſe, ut omnis multitudo, ſive virorum, ſive mulierum, quæ ad rem militarem parum eſſet idonea, a civitate libere excederet; quoniam ſi remanerent, ibique cum magno civitatis morarentur incommodo; nullam ſalutis ſpem illis (quippe fame viderentur perituri) eſſe omnino relictam.

XI. *Cui ſententiæ cum a cæteris omnibus, qui aderant in Senatu, eſſet aſſenſum; parum aberat, quin omnes, qui obſidione cingebantur, ſervaſſet incolumes. Atque in primis ut qui erant Chriſtiani, deinde ut alii cujuſque ætatis, qui civitatem incolebant, ſalvi aufugerent, diligenter providit. Unde non ii ſolum quibus Senatus decreto poteſtas facta erat ex urbe exeundi, verum etiam ſub eorum nomine alii fere infiniti, veſtitu muliebri clanculum induti, noctu illius proviſione, e portis egreſſi ſunt, & ad Romanorum exercitum confugerunt: ubi illos omnes Euſebius benigne excipiens more patris aut medici, longa obſidione debilitatos, omni providentia & curatione in integrum reſtituit. Duobus ejuſmodi paſtoribus Eccleſia Laodicenſis (quorum alter alteri deinceps ordine proximo ſucceſſit) divina providentia potita eſt; qui poſt bellum a nobis jam demonſtratum, ab urbe Alexandrina eo demigrarunt:* Hucuſque de his quæ eo bello geſta ſunt pro civium ſalute ab Euſebio & Anatolio, Euſebius narrat.

Chriſtiani liberati.

XII. Ex iis omnibus plane intelligas, Chriſtianos homines eſſe quibuſcumque, & ubique proficuos, atque divino ferme conſilio deploratiſſimis rebus eſſe ſubſidio; quod cum quamplurimis frequenter exemplis, tum præſertim ex iis, quæ ab Anatolio & Euſebio facta didicimus, perſpicue declaratur, cum rebus Alexandrinis in extremo periculo collocatis adeo inopinate ſuppetias tulerint, & periclitanti populo ex inſperato opportune nova arte ſubvenerint. Sed quam vidimus tempore civilium cladium & funeſtiſſimi belli Chriſtianam virtutem ſummopere declaratam, eamdem quoque temporibus immaniſſimæ peſtilentiæ egregie ubique teſtatam, quæ ſequitur hiſtoria inſigniter demonſtrabit.

XIII. De immani enim peſte, quæ poſt bellum ſecuta eſt, deque pio Chriſtianorum erga fratres officio, idem Euſebius (*a*) ex Dionyſii Epiſcopi Alexandrini litteris ejuſmodi intexit hiſtoriam. Porro autem cum peſtifer & lethalis morbus bellum continuo inſequeretur, cumque feſti Paſchatis celebratio modo appropinquaret, deinceps rurſus fratribus ſcripſit Dionyſius, & graves calamitatis perturbationes illis ſignificavit his fere verbis: *In hac miſeriarum turba aliis fortaſſe neque hoc tempus neque aliud, immo neque illud ipſum tempus quod homines putarent omnium eſſe lætiſſimum, nedum alia tempora, ad feſtum celebrandum ſatis idoneum videretur. Etenim jam lamentationum plena ſunt omnia, jam lugent omnes, jam mœrores, jam querelæ univerſam urbem propter multitudinem cum illorum qui modo mortui ſunt, tum horum qui quotidie moriuntur, occupant. Nam ſicut de primogenitis Ægyptiorum ſcriptum eſt* (*b*), *ſic & nunc ingens clamor editur; non enim eſt domus, in qua non ſit mortuus; idque plane merito. Multa namque & gravia incomoda perdito eorum conatu Chriſtianis etiam ante hoc tempus cum importata fuiſſent:*

(a) Euſeb. lib. 7. c. 17.

Peſtis urget Alexandrinos.

(b) Exod. 11.

XIV. *Primum omnium nos ex urbe expulerant: quo quidem tempore nos ſoli, cum ab omnibus perſecutione exagitati eſſemus, & morte mulctati, feſtum lætis animis celebravimus; & ſingula loca, ad ſingula afflictionum genera nobis præſtituta, ut ager ſilveſtris, ſolitudo deſerta, navis fluctibus jactata, diverſorium publicum, & horridus carcer, opportuna videbantur, in quibus celebres conventus maximo cum ſtudio ageremus; quia beati martyres, qui e vita ceſſerant, & a Deo in cælum ad epulas erant invitati, feſtum omnium certe ſplendidiſſimum peregerunt.* Videſne, lector, ardentiſſimum Chriſtianorum ſtudium in celebrandis feſtis diebus, ut nec exules, quavis occaſione intercedente, id facere prætermitterent? Sed vide quæ inter Chriſtianos in celebrandis feſtis diebus introducta fuerit laudabilis conſuetudo, nempe ut bene precando feſtos dies ſe invicem Chriſtiani ſalutarent, non præſentes tantum, ſed & abſentes per litteras, quas feſtivas nominare ſolebant. Eſt invenire plures hujuſmodi litteras apud Theodoretum datas in diverſis feſtivitatibus in Eccleſia celebrari ſolitis; in quarum una ad Hermogenem Aſſeſſorem conſcripta, quæ in Græco codice epiſtolarum ejus, quem bibliotheca Vaticana cuſtodit, eſt ſeptuageſimaſecunda, plura prælocutus ipſe de feſtis Eccleſiæ, iſta ſubdit: *Quæcumque civitas, quivis vicus, & agri, & remotiſſimæ regiones divina repletæ ſunt gratia, & in omnibus locis loca ſacrata & templa ſunt dicata omnium Deo. Hac igitur de cauſa per civitates diviſi feſtos dies celebramus, & tamen invicem communicamus inter nos feſtivitates; eumdem enim Deum & Dominum hymnis celebramus, & myſtica Deo ſacrificia offerimus; hac itaque de cauſa litteris adinvicem eos qui prope ſunt, ſalutamus, feſtivitatis lætitiam ſignificantes. Hoc ipſum & ego nunc facio, & feſtivam ſalutationem magnificentiæ tuæ offero; tu vero eamdem nobis redde, & ita legem feſtivitatis obſervabis & honorabis*: Hæc Theodoretus. Sed ad inſtitutam redeamus orationem. Quæ de martyribus Dionyſius memorat, nuper in perſecutione ſub Valeriano

Feſtos dies ubique celebrant Fideles.

riano acciderunt; in quorum ultionem Deus inter alia plagam peſtis, belli, & famis in Ægyptios Gentiles inflixit; nam ſubdit: *His de rebus deinceps bellum & fames eos de improviſo oppreſſere; quæ quamquam nos una cum Gentilibus perferebamus; ſoli tamen inter omnes, quæcumque urgebant, æquo animo ſuſtinuimus; & tametſi illarum rerum, quas illi cum conſciviſſent ipſi inter ſe, tum præterea perpeſſi eſſent, eramus ex æquo participes; pace tamen Chriſti, quam nobis ſolum clemens largitus eſt, rurſum mire nos ipſos oblectavimus.* His plane conſentientia ſunt, quæ ſuperius ex Cypriano recitavimus.

XV. *Cæterum vix tum nos, tum illi breviſſima ad reſpirandum ſumus intercapedine potiti; cum peſtis iſta ſubito graſſari cœpit; res plane illis ad terrendum omni metu formidoloſior, ad excruciandum quavis calamitate miſerior acerbiorque, & (ut proprius illorum ſcriptor memorat) ad cogitandum ſolum omnium opinione major. Verum nobis non ejus generis putabatur; ſed a Deo tum ad fidem noſtram exercendam, tum ad tolerantiam animi probandam, nihilo minus quam alia rerum incommodarum genera, quæ aliquando obtigiſſent, cælitus inflictam. Et ſicut alicubi a nobis minime abſtinuit; ſic in Gentiles longe lateque oberravit.* Paulo poſt ſubdit: *Quamplurimi e fratribus noſtris adeo immenſo quodam charitatis & fraternæ benevolentiæ ardore erant inflammati, ut minime ſuæ parcentes vitæ, ſed ipſi firme inter ſe adhæreſcentes, eos qui morbo opprimebantur, nulla ſui cura aut cautione adhibita, ſedulo inviſerent, illis inſervirent aſſidue, pro viribus ob Chriſti amorem curarent, una cum illis decederent e vita; lubentiſſime aliorum contagione infecti, etiam morbum a proximis quodammodo ad ſe attraherent, ſuaque ſponte aliorum mærores benevole mitigarent. Multi item dum aliis ægrotantibus curam adhibent, illiſque vires reſtituunt, ipſi aliorum mortem in ſe derivantes, vitam amittunt; & verbum illud quod vulgo ſemper dicitur, quodque veræ benevolentiæ ſolum videtur convenire; nimirum ut ſinguli pro amicis abeant e vita, ſeque eorum cauſa (ut ita dicam) rejectamentum efficiant; re ipſa expleverunt.*

Chriſtianæ pietatis ſtudia tempore peſtis.

XVI. *Ex fratribus igitur, qui virtute facile erant præſtantiſſimi, ad hunc modum mortem oppetiverunt; quorum nonnulli erant presbyteri, alii diaconi, quidam e populo virtutis ergo multum laudati; adeout iſtud mortis genus, quod propter incredibilem pietatem & robuſtum fidem ſuſcipiebatur, nihil a martyrii ſplendore abeſſe videretur. Quin etiam ſanctorum corpora manibus erectis ſupiniſque excipere, gremio ſuo reponere, occludere oculos, ora obturare, geſtare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhæreſcere, amice complecti, lavare accurate, & linteo funebri involvere, non gravati ſunt: ipſique qui ſupererant, paulo poſt ſimilia officia in ſe collata propterea adepti, quod eamdem mortis viam inſtarent, quam qui præiverant, inſtitiſſent.*

Pia officia erga mortuos.

XVII. *Gentiles autem his omnia fecere contraria; eos enim qui ægrotare incipiebant, ab ædibus extrudere, deſerere amiciſſimos, in plateas ſemivivos projicere, cadavera inſepulta canibus exponere dilanianda, mortis participationem & quaſi communionem avertere, quam plane vel infinita diverticula quærentes, nullo modo poterant evitare:* Hucuſque Dionyſius de peſte poſt bellum Alexandrinum. Porro adeo remanſit illuſtris illorum memoria qui fraternæ charitatis cauſa mortem lubentiſſime oppetiere, ut eorum omnium anniverſaria celebritate recolenda tabulis Eccleſiaſticis adſcripta ſit pridie Kalendas Martii.

Gentilium in ſuos ſævitia.

XVIII. At non tantum Ægyptum hujuſcemodi adeo immani clade contigit exagitari, verum & aliæ Orbis regiones aliis diverſis atque atrocioribus affectæ ſunt malis. Sed haud dubium in ſanguinis Chriſtiani effuſi ſub Valeriano vindictam a Deo vindice ea fuerunt immiſſa. Hæc quidem a Sanctis martyribus Lambeſæ in Numidia paſſis prænuntiata fuiſſe pervidimus, cum eorum ſolum auditu, omnium animos conſternatos fuiſſe diximus; adeout præmori omnes optarent, mortem pro lucro ducentes, eamque felicem eſſe, venturarum nempe cladium redemptionem exiſtimantes. Quarum cum aliæ a nobis ſint ſuperius recenſitæ; quæ vero hoc anno ſunt ſubſecutæ

Totus orbis peſte vaſtatus.

PAGIUS III.

Variæ clades Imperii Romani.

A num. XVIII. ad XXI. Quia Pollio in duobus Gallienis ſub hujus anni Conſulibus, variarum gentium in Imperium Romanum irruptiones, & quæ in ejus Decennalibus facta, narrat, & Conſulibus anni ſequentis, Albino nempe & Maximo, & rebus eo Conſulatu geſtis prætermiſſis, ſtatim ſubdit: *Gallieno & Saturnino Conſulibus, Odenatus Rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis Imperium:* hinc factum, ut Mediobarbus in Numiſmatis Imperatorum pag. 375. hæc anno ſequenti ex Pollione narret: *Gothi occupatis Thraciis, Macedoniam vaſtant, & Theſſalonicam obſident, mox victi recedunt: Scythæ Aſiam vaſtant, & Templum Dianæ Epheſiæ ſpoliant. Byzantii milites omnes interimit Gallienus, mox Romam convolat, & Decennalia magnifice celebrat.* Sed hæc omnia currenti anno acta; cum certum ſit, Gallienum Decennalia, ut jam oſtendimus, exhibuiſſe, & Pollio omnes illas devaſtationes & incurſiones narret, antequam ea, quæ in Decennalibus geſta, & Gallieni Romæ reditum recitet. Porro quando ibidem ait Pollio, *Pugnatum eſt in Achaia Macriano Duce contra eoſdem Gothos, unde victi per Achæos receſſerunt*; cave *Macriani* nomine Tyrannum, aut Macrianum ejus filium intel-

Baron. n. XVIII. & ſeqq.

(a) *Trebel. lius in Gallien.* tæ, auctore Trebellio Pollione (*a*) narremus, qui ait: *Acceſſerat præterea his malis, quod Scythæ Bithyniam invaſerant, civitateſque deleverant. Denique Aſtacum, quæ poſtea Nicomedia dicta eſt, incenſam graviter vaſtaverunt. Denique quaſi conjuratione totius mundi, concuſſis Orbis partibus, etiam in Sicilia quaſi quoddam ſervile bellum extitit, latronibus evagantibus, qui vix oppreſſi ſunt*: & paulo poſt hæc addit:

XIX. Immenſæ clades Rom. Imp. urgent. *Gallieno & Fauſtino Conſulibus* (hoc videlicet anno) *inter tot bellicas clades etiam terræmotus fuit, & tenebræ per multos dies; auditum præterea tonitruum, terra mugiente, non Jove tonante; quo motu multæ fabricæ devoratæ ſunt cum habitatoribus, multi terrore mortui; quod quidem malum triſtius in Aſiæ urbibus fuit. Mota eſt & Roma, mota & Libya; hiatus terræ pluribus in locis fuerunt, cum aqua ſalſa in foſſis appareret. Maria etiam multas urbes occuparunt. Pax igitur deum quæſita, inſpectis Sibyllæ libris; factumque Jovi ſalutare, ut præceptum fuerat, ſacrificium. Nam & peſtilentia tanta extiterat, vel Romæ, vel in Achaicis urbibus, ut uno die quinque millia hominum pari morbo perirent. Sæviente fortuna, cum hinc terræmotus, inde hiatus ſoli ex diverſis partibus peſtilentia Orbem Romanum vaſtaret; capto Valeriano, Gallis parte maxima obſeſſis, cum bellum Odenatus inferret, cum Aureolus perurgeret Illyricum, cum Æmilianus Ægyptum occupaſſet: Gothi & Clodius, de quo dictum eſt ſuperius, occupatis Thraciis Macedoniam vaſtarunt, Theſſalonicam obſederunt; neque uſquam quies mediocriter ſalutem oſtentare viſa eſt, quæ omnia contemptu* (*ut ſæpius diximus*) *Gallieni fiebant, hominis luxurioſiſſimi, &, ſi eſſet ſecurus, ad omne dedecus paratiſſimi*: & paulo poſt:

XX. Dianæ Epheſiæ templum exuritur. *Scythæ autem, hoc eſt pars Gothorum, Aſiam vaſtabant. Tunc etiam templum Dianæ Epheſiæ deſpoliatum & incenſum eſt; cujus opes fama in populos ſatis notæ*: Huc uſque Trebellius. Hunc tandem exitum accepit auguſtiſſimum illud, eximium Orbis miraculum, Epheſiæ Dianæ templum, quod univerſa Gentilitas admirabunda ſpectabat. Tam ingenti ac plane maxima omnium clade tunc affecta eſt ſuperſtitio Gentilitia, cum ipſa in Chriſtianos eſt immaniter debacchata. Cecidit plane atque confractum eſt Dagon, cum Dei Arca videretur Gentilium perſecutione teneri captiva; ipſaque ſua victoria victi ſcatuerunt ulceribus Philiſtæi (*b*). Cum enim Gentiles viſi ſibi eſſent Chriſtianam religionem penitus expugnaſſe; tunc omnium nobiliſſimi ex inſperato jactura templi jure plectuntur. Cecidit, cecidit Babylon illa Magna: Magna inquam illa, ſic ore Gentilium omnium conclamata, *Magna Diana Epheſiorum*: quæ tot ſæculis calice aureo potavit Orbem impietate, ipſa ebria ſanctorum ſanguine (*c*), ejus cauſa necatis inprimis ipſorum Epiſcopo Timotheo Pauli diſcipulo, & aliis compluribus ſanctis martyribus. Hic rurſum conſidera (quod obſervatione digniſſimum eſt) hæc antea, ipſos totius Romani Imperii ſtatu florente, fuiſſe a ſanctis martyribus (ut dictum eſt) prænuntiata; atque a Deo immittenda fore in ultionem effuſi innocentiſſimi ſanguinis Chriſtiani, pariter declarata.

(b) 1. *Reg.* 5.

(c) *Apoc.* 14.

XXI. Ultio divina in Gentes. Hæc examinans, atque æqua lance perpendens Oroſius (*d*) ſic ait poſt enarratam Valeriani captivitatem: *Sed non* (inquit) *compenſat injuriæ ultioniſque menſuram unius impii, quamvis perpetua & ſupra modum abominanda, captivitas contra tot millia excruciata ſanctorum juſtorumque ſanguis ad Deum clamans, in eadem ſeſe terra, ubi fuſus eſt, vindicari rogat. Non enim de ſolo conſtitutore præcepti juſto ſupplicium judicio flagitabatur, ſed etiam executores, delatores, accuſatores, ſpectatores, ac judices, poſtremo omnes qui injuſtiſſimæ crudelitati vel tacita voluntate aſſentiebantur, quia Deus ſecretorum cognitor eſt, & quorum maxima per omnes provincias pars hominum verſabatur, eadem ultionis plaga corripi juſtum erat. Solvuntur repente undique, permiſſu Dei, ad hoc circumpoſitæ, relictæque gentes, laxatiſque habenis in omnes Romanos fines invehuntur; Germani Alpibus, Rhœtia, totaque Italia penetrata Ravennam uſque perveniunt; Alemanni Gallias pervagantes, etiam in Italiam tranſeunt; Græcia, Macedonia, Pontus, Aſia Gothorum inundatione deletur. Nam Dacia trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi*

(d) *Oroſ. lib.* 7. *c.* 22.

PAGIUS intelligas: jam enim uterque anno præcedenti perierat, ipſomet Pollione teſte. Codex Palatinus habet, *Mariano Duce*, ut obſervat Gruterus in Notis ad Pollionem. Sed, ut recte Salmaſius, legendum, *Marciano Duce*, de quo loquitur Zoſimus pag. 652. cui Gallienus contra Poſtumum profecturus, belli Scythici, vel Gothici ſummam mandavit. Ait præterea ibidem Pollio: *Contra Poſtumium Gallienus cum Aureolo & Claudio Duce, qui poſtea Imperium obtinuit, bellum incepit, & cum multis auxiliis Poſtumius juvaretur Celticis ac Francicis, in bellum cum Victorino proceſſit, cum quo Imperium participaverat. Victrix Gallieni pars fuit, pluribus præliis eventuum ratione decurſis.* Quibus ex verbis intelligimus, Victorinum, qui poſt Poſtumum occiſum imperavit, jam hoc anno ab eo in conſortium Regni vocatum fuiſſe.

IV. *Porphyrius Romam venit.* Ad præſentem annum referenda, quæ ſequenti de Porphyrio & Plotino num. III. & IV. dicemus. Ea enim anno quo *Gallienus* Decennalia dedit, contigiſſe in dubium revocari non poteſt. Mirum itaque videri non debet, ſi tanta diligentia ea ſolennia explico; cum eorum beneficio varia e tenebris educantur.

Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulantur, Germani ulteriores abraſa potiuntur Hiſpania, Parthi Meſopotamiam auferunt, Syriam corradunt. Extant adhuc per diverſas provincias in magnarum urbium ruinis parvæ & pauperes ædes, ſigna miſeriarum & nominum indicia ſervantes; ex quibus nos quoque in Hiſpania Tarraconem noſtram ad conſolationem miſeriæ recentis oſtendimus.

XXII. Ultio in Tarraconenſes. Hæc de Tarraconis ruina cum ſcribat Oroſius; meminiſſe debemus de clariſſimis martyribus illic recenter paſſis, nempe Fructuoſo ejuſdem civitatis Epiſcopo, Augurio, Eulogioque diaconis illic vivis igne combuſtis. Ad has quidem aliaſque ejuſdem temporis clades immenſas reſpiciens S. Auguſtinus (a) ad Heſychium ſcribens, hæc ait: *Sub Imperatore Gallieno cum Romanas provincias barbaries uſquequaque pervaderet; quam multos fratres noſtros, qui tunc erant in carne, putamus propinquum finem* (mundi nempe) *credere potuiſſe?* Hæc ipſe, cum de mundi exitio pluribus agit.

(a) *Aug. epiſt.* 80.

XXIII. Chriſti Eccleſiæ propagatio. Has autem omnes barbarorum in Romanum Imperium irruptiones atque depopulationes, quibus Gentiles mirum in modum afflictati ſunt, ad Chriſtianæ fidei propagationem magnopere contuliſſe, Sozomenus (b) teſtatur his verbis: *Cauſa autem, cur omnes fere barbari Chriſtianam religionem amplecti cœperint, fuere bella variis temporibus, utpote regnante Gallieno, & Imperatoribus, a quibus ei ſucceſſum eſt, a Romanis & exteris hominibus adminiſtrata. Nam cum infinita fere & promiſcua multitudo Gentium ex Thracia in Aſiam trajeciſſet, eamque incurſionibus factis occupaſſet; aliique barbari in aliis locis Romanis ſibi finitimis idem præſtitiſſent; multi ſacerdotes Chriſti pariter captivi a barbaris abducebantur. Qui quidem cum homines in illis locis morbis afflictatos ſanarent, & dæmonibus occupatos, ſolo nomine Chriſti Filii Dei invocato, liberarent; & ſincerum præterea ac pium vitæ genus colere, & virtutum præſtantia obtrectatorum ora penitus obturare viderentur; barbari eos cum vitæ tum factorum mirabilium cauſa magnopere admirati, & eos valde prudentes eſſe; & ſe, ſi tam præſtabiles hominum mores imitarentur, numenque divinum ad eorum exemplum colerent, Deum ſibi propitium habituros. Itaque ab illis, quid ſibi agendum ſit, doceri conſtituunt; diſcunt fidei noſtræ præcepta, baptiſmum recipiunt, & conventus more Chriſtianorum celebrant.* Hucuſque Sozomenus, eademque Nicephorus (c).

(b) *Sozom. lib.* 2. *cap.* 5.

(c) *Niceph. lib.* 8. *cap.* 33.

XXIV. Gregorii epiſtola canonica. Hoc ipſo tempore, quo (ut dictum eſt) Gothi inter alias Aſiæ provincias Pontum quoque incurſabant, Magnus ille Gregorius Neocæſareæ ejus provinciæ primariæ civitatis Epiſcopus, cognomento Thaumaturgus, de quo multa ſuperius, ad emendationem complurium delictorum, quæ tunc illius barbaricæ incurſionis occaſione perpetrata fuiſſent, eam epiſtolam ſcripſit, quam Græci Canonicam vocant, & in canone ad Sextam Synodum appoſito inter alias canonicas epiſtolas annumeratur; eam vero hic ob multarum rerum ad hiſtoriam quoque ſpectantium notitiam deſcribere, operæpretium exiſtimamus. Ad quem autem ſcripta fuerit, non liquet; ad aliquem tamen ſanctum Epiſcopum, qui ipſum de nonnullis conſuluiſſet, datam fuiſſe, ipſo ejus exordio declaratur. Eſt ergo hujuſmodi (d):

(d) *Apud Theod. Balſ. & tom.* 1. *Bibl. ſanct.*

XXV. *Non cibi nos gravant, ſancte Papa, ſi captivi ea comederint, quæ qui in eos dominium obtinent, eis appoſuerunt; maxime quando una de omnibus fama eſt, barbaros qui in noſtras regiones incurſiones fecerunt, idolis non ſacrificaſſe; dicit autem Apoſtolus (e): Eſcæ ventri, & venter eſcis; Deus autem & hunc & has deſtruet. Sed Salvator quoque omnes cibos mundans: Non quod intrat (inquit) coinquinat hominem; ſed quod egreditur.*

De feminis vim paſſis. *Et hoc quoque modo captivæ mulieres corruptæ fuerunt, barbaris earum corporibus inſolenter abutentibus; ſed ſi prius quoque damnata vita fuerat, in res varias abeuntibus oculis fornicatoribus, ut (f) ſcriptum eſt, fornicariæ habitæ ſunt etiam tempore captivitatis; & non oportet facile orationibus cum ejuſmodi communicare. Sed ſi quidem aliqua quæ in ſumma continentia vixerit, & puram ab omnique ſuſpicione alienam priorem vitam oſtenderit; nunc vi & neceſſitate in probrum contumeliamve lapſa ſit; habebimus exemplum (g) quod eſt in Deuteronomio de adoleſcentula, quam homo in agro invenit, & ea vi compreſſa, cum ipſa dormiit: Adoleſcentulæ (inquit) nihil facietis, non erit adoleſcentulæ peccatum mortis: quia quemadmodum ſi quis homo adverſus fratrem ſuum inſurrexerit, & ipſius animam morte affecerit, ſic hanc rem, adoleſcentula proclamavit, & non erat qui ei opem ferret. Hæc quidem certa ita ſe habent.*

(e) 1. *Cor.* 6.

(f) *Num.* 15.

(g) *Deuter.* 22.

XXVI. Avaritia Chriſtianorum quorumdam. *Gravis res eſt avaritia & plura habendi cupiditas; nec poſſunt una epiſtola proponi Scripturæ, in quibus non ſolum prædari, fugiendum horrendumque prædicatur, ſed plura etiam concupiſcere, & aliena propter turpe lucrum attingere; & quicumque eſt hujuſmodi, is eſt ab Eccleſia abdicatus. In tempore autem incurſionis, in tanto luctu, tantiſque fletibus auſos eſſe aliquos tempus, quod omnibus exitium afferebat, exiſtimare eſſe ſibi lucri tempus, hominum eſt impiorum & Deo inviſorum, & quorum improbitati nihil poteſt adjici. Unde eis omnibus ejuſmodi interdicere viſum eſt, eoſque abdicare, ne forte ad totum populum ira veniat &*

in

in eos primum qui præſunt, & non inquirunt. Vereor enim ne (ut ait Scriptura (a)) impius juſtum una ſecum perdat. Fornicatio enim (inquit (b)) & avaritia, per quæ venit ira Dei in filios inobedientiæ. Ne ſitis ergo participes eorum; fuiſtis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino; ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis eſt in omni bonitate & juſtitia & veritate, probantes quid ſit Deo acceptum; & ne communicetis infructuoſis operibus tenebrarum, ſed potius etiam redarguite: quæ enim ab ipſis fiunt clanculum, turpe eſt & dicere; omnia autem a luce convicta manifeſtantur; hæc quidem Apoſtolus.

(a) Proverb. 11. (b) Epheſ. 5.

XXVII. Si autem qui propter priorem plura habendi cupiditatem, quæ in pace fuit, pœnam dant; in ipſo iræ tempore rurſum ad avaritiam convertuntur, lucrum facientes ex ſanguine & pernicie everſorum hominum captivorum interfectorum; quid aliud expectandum eſt, quam ut avaritia decertantes, iram ſibi & univerſo populo accumulent? Nam ecce Achan Zaræ (b) filius, in eo quod Deo dedicatum erat, peccavit; & in omnem Iſrael ſynagogam ira pervenit. Nobis autem, quicquid non eſt noſtrum, ſed alienum eſt ab hoc tempore lucrum, Deo dicatum eſſe, exiſtimandum eſt. Nam & ille quidem Achan ex præda accepit; & ipſi nunc ex præda accipiunt. Ac ille quidem ea quæ erant hoſtium; qui vero nunc ſunt, ea quæ ſunt fratrum, lucro pernicioſo lucrifacientes. Nemo ſeipſum ſeducat, tamquam invenerit; neque enim fas eſt ei qui invenit, lucrifacere. Ait Deuteronomium (c): Viſo fratris tui vitulo, & ove errante in via; ea ne deſpexeris; ſed ea reſtitutione reſtitues fratri tuo. Sin autem frater tuus ad te non approximet, neque ipſum noveris; coges ipſum, & erit tecum, donec ea frater tuus quæſierit, & reddes ea, & ſic facies de ejus aſino, ac facies de ejus veſte, ſic facies poſt omnem perditionem fratris, quæcumque ipſi perierint, & tu inveneris; hæc Deuteronomium. In Exodo (d) autem non ſolum ſi quis res fratris, ſed etiam inimici invenerit; reſtitutione (inquit) reſtitues ipſa domino ipſorum. Si autem ab eo qui in pace & in otio delicate vitam tranſigit, vel etiam ab inimico non licet lucrari; quanto minus ab eo qui rebus adverſis premitur, & fugit, & neceſſitate coactus, propria derelinquit?

(b) Joſ. 7. Coercetur avaritia. (c) Deut. 22. (d) Exod. 23.

XXVIII. Alii autem ſe ipſos ſeducunt, pro ſuis propriis quæ perierunt, aliena quæ invenerunt detinentes; ut quoniam Boradi & Gothi eis hoſtilia fecerunt, ipſi ſint aliis Boradi & Gothi. Propterea ergo fratrem & conſenem noſtrum Euphroſynum ad vos miſimus, ut ſecundum formam, quæ hic eſt etiam ibi det ſimiliter; & quorum accuſationes admittere oporteat, & quos a precibus abdicare, iſtic ſimiliter diſponat. Denuntiatum autem eſt nobis, quippiam factum eſſe in noſtra regione incredibile, vel utique infidelibus & impiis, & qui ne nomen quidem Domini novere: Quod nonnulli eo inhumanitatis, crudelitatiſque proceſſere, ut captivos aliquos, qui fugerunt, vi retineant. Mittite aliquos in regionem, ne vel fulmina in eos cadant qui hæc agunt. Eos igitur qui inter barbaros enumerati ſunt, & cum eis in captivitate invaſerunt, obliti ſe eſſe Ponticos & Chriſtianos; efferati autem barbarique redditi, ut eos qui ſunt hujus generis, vel ligno, vel ſuffocatione interficiant, vias autem neſcientibus barbaris oſtendant, etiam ab auditione arcere oportet; donec de his congregatis ſanctis, aliquid communiter viſum fuerit, & ante eos ſancto Spiritui.

Quorumdam ſævitia.

XXIX. Eos autem qui alienas domos invadere auſi fuerint; ſi accuſati quidem convicti fuerint, nec auditione dignos exiſtimare; ſin autem ſe ipſos enuntiarint, & reddiderint; in eorum qui convertuntur, ordinem ſubſterni. Eos autem qui in campo aliquid invenerunt, vel in ſuis ædibus a barbaris relictum; ſi accuſati quidem convicti fuerint, ſint ſimiliter in iis qui ſubſternuntur; ſin autem ſe ipſos enuntiaverint, & reddiderint, etiam precibus digni habeantur. Eos autem qui ſervant mandata, abſque turpi omni lucro ſervare oportet, nec indicationis, vel cuſtodiæ, vel inventionis pretium, vel quocumque nomine appellant, exigentes. Fletus, ſeu luctus, eſt extra portam oratorii, ubi peccatorem ſtantem oportet Fideles ingredientes orare, ut pro ſe precentur. Auditio eſt intra portam, in loco, quem καρθῆκα vocant, in ferula; ubi oportet eum, qui peccavit, ſtare poſt catechumenos, uſque ad cathecumenos, etiam illinc egredi. Audiens enim poſt Scripturas & doctrinam ejiciatur, & precatione indignus cenſeatur. Subjectio autem, ſeu ſubſtratio eſt, ut intra templi portam ſtans, cum catechumenis ingrediatur. Congregatio ſeu conſiſtentia eſt, ut cum Fidelibus conſiſtat, & cum cathecumenis non ingrediatur. Poſtremo eſt participatio ſacramentorum: Hucuſque Gregorii epiſtola, qua pœnitentium claſſes in Eccleſia & loca diſtincta pulchre referantur. Sed ad rerum geſtarum ſeriem revertamur.

In eos qui bona retinent aliorum. Loca diverſa pœnitentium.

XXX. Dum adhuc autem ob Æmiliani tyrannidem in Ægypto, ac ſuperingruentem luem Dionyſius Alexandrinus Epiſcopus vexaretur; aliis inſuper afflictionibus agitatur. Quænam hæ fuerint, & qua occaſione commotæ, jam enarrare aggrediamur. Oborta autem ac validius propagata ab auctore Sabellio, quam diximus, hæreſi Sabelliana, quæ in Sanctiſſima Trinitate perſonarum diſtinctionem ac prie-

Dionyſius laborat contra Sabellium.

prietatem penitus auferebat, ſicut unam tantum ſubſtantiam, ita pariter & perſonam in ea prædicans; Dionyſius, quem diximus Epiſcopus Alexandrinus, cujus præcipue videbatur id eſſe muneris, ut ſibi ſubditi hominis; nempe Libys errores refelleret, ac penitus confutaret, eruditas mox edidit in Sabellium lucubrationes. Cujus quidem hæreſin cum valentius oppugnare contenderet, & vehementius in eam obniteretur; dum perſonas accuratius diſtinguere, ac ſuis proprietatibus ab invicem exactius diſcriminare curaret, in contrariam inflecti viſus eſt partem; nimirum divinas perſonas non tantum ab invicem diſtinxiſſe, ſuis proprietatibus ſingulis attributis, ſed etiam diviſiſſe ab invicem.

XXXI. Concilium Romæ habitum in cauſa Dionyſii Epiſcopi Alexandrini.

Pentapolitani autem quidam, eum tamquam de fide non recte ſentientem detulerunt (ut æquum videbatur) ad primarium Antiſtitum omnium Judicem Romanum Epiſcopum, eodem quoque nomine Dionyſium appellatum. Hic coegit Romæ ea de cauſa Epiſcoporum Concilium. Magni plane ponderis videbatur eſſe negotium, non tantum natura ſui, quod de ſublimi illa imperceptibili ac ineffabili agendum eſſet divina ſubſtantia in perſonarum trinitate diſtincta; ſed quod primi omnium, poſt ipſum Romanum Epiſcopum, Antiſtitis in Eccleſia Catholica eſſet cauſa tractanda. Conventu igitur Romæ habito, cognitaque a majoribus tradita ſincera fide ac ſtabilita; ipſum Dionyſium Alexandrinum, quid de ea re ipſe ſentiret, ut litteris declararet, Dionyſius Papa, pariterque Synodus univerſa commonuit; cui & paruit, ut ex his, quæ dicturi ſumus, apparet.

XXXII. Hæc autem ſic ſe habere, S. Athanaſius ejuſdem Eccleſiæ Alexandrinæ poſtea Epiſcopus, in commentario, quem de Sententia Dionyſii adverſus Arianos conſcripſit, rem ab exordio repetens, ſic teſtatur: *In Pentapoli ſuperioris Libyæ, quidam Epiſcoporum ſententias Sabellii amplectebantur; tantumque earum commenta invaluerant, ut vix ulterius Filius Dei in Eccleſiis prædicaretur. Re cognita Dionyſius, ad cujus curam eæ Eccleſiæ pertinebant, legatos miſit, qui auctores harum rerum ab illis pravis opinionibus retraherent. Illis autem nihil de ſtultitia ſua remittentibus, impudentiuſque in impietate pergentibus, coactus eſt ad illorum improbitatem retundendam iſtiuſmodi epiſtolam ſcribere, & humanitatem Chriſti ex Evangeliis commonſtrare; ut illis audacius Filium Dei abnegantibus, & humana ejus Patri imputantibus, commonſtrata rei veritate, non Patrem, ſed Filium pro nobis hominem eſſe genitum, rudibus illis & inſcitis hominibus Patrem non eſſe Filium perſuaderet; & paulatim ad veram Filii deitatem credendam, & Patris cognitionem evehere poſſet. Hic nimirum ſcopus eſt ejus epiſtolæ, quæ ad retundendam eorum pervicaciam, qui veritatem Filii mutare volebant, ſcripta eſt:* & poſt multa: *Idem igitur Dionyſius ab Apoſtolis edoctus fecit, coactus ob Sabellii hæreſin, quæ jam irrepſerat, iſtiuſmodi epiſtolam ſcribere, verbaque illis quæ humanitus, & humiliter de Salvatore ſonant, objicere; ut rebus humanitatis ejus interſepirentur, quo minus Filium Patrem eſſe dicerent, faciliorem illis viam ad credendam Filii divinitatem ſtrueret in illis epiſtolis:*

Dionyſius cauſam agit apud Roman. Pont.

Hæc & alia plura Athanaſius de epiſtola tunc a Dionyſio ſcripta ad Euphranorem, atque Ammonium.

XXXIII. Dionyſius in crimen adductus Arianæ hæreſis.

Quo modo autem a quibuſdam Pentapolitanis ejus ſententia in deteriorem partem accepta fuerit, perinde atque id de Filio Dei ſenſiſſet Dionyſius, quod poſtea Arius ſenſit; ob eamque cauſam ipſum Dionyſium ſuum ipſorum Epiſcopum reum impietatis conſtituerint apud Dionyſium Romanæ Eccleſiæ Epiſcopum; idem S. Athanaſius in commentario, quem de Synodis ſcripſit, teſtatur his verbis: *Duo enim Dionyſii diu ante eos ſeptuaginta fuere, qui Samoſatenſem ſuſtulere, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ Præſul erat. Ibi cum quidam Alexandrinum Epiſcopum apud Romanum accuſarent, quaſi qui Filium, opus, & non conſubſtantialem Patri diceret; & Synodus Romæ coacta indigne tulit, & Romanus ad cognominem ſibi Epiſcopum omnium ſententiam perſcripſit; & jam inde ille ſe ad defenſionem parans, libello ſuo titulum Refutationis & Apologiæ indidit, & in hæc verba ad Romanum ſcripſit:* cum jam antea idem Dionyſius Alexandrinus, aliis ad Romanum Pontificem datis litteris, ſe excuſaſſet, ſicut ipſe declarat his litteris inter alia:

XXXIV. *Ego & in alia epiſtola ſcripſi, ubi oſtendo crimen, quod deferunt contra me, falſum eſſe: quaſi qui dicerem, Chriſtum non conſubſtantialem eſſe Deo. Nam tametſi dico me id non reperiſſe, nec legiſſe alicubi in ſacris litteris; rationes tamen noſtræ, quas reticuerunt, non abludunt ab hac ſententia. Nam & humanum partum pro exemplo adduxi haud dubie congenerem; idque in verbis meis, addens, omnino parentes eo ſolum alios eſſe a liberis, quod illi ipſi ſui liberi non ſint; alioqui neceſſarium fore, ut nec parentes, nec liberi ſint. Et epiſtolam (ut dixi) ob caſus temporum proferre non poſſum. Si autem tibi verba mitto, multo libentius totum exemplar miſiſſem; quod ubi nactus fuero, non omittam. Scio & memor ſum, me plurimas congenerum ſimilitudines adhibuiſſe; nam & plantam dixi e ſemine aut radice* Defenſio Dionyſii.

pul-

pullulantem, aliud eſſe ab eo unde progerminatur, & tamen cum eo prorſus eſſe ejuſdem naturæ; & fluvium e fonte promanantem, aliam formam nomenque accipere; neque enim fontem fluvium, neque fluvium fontem appellari; & tamen ambos exiſtere, & fontem inſtar Patris eſſe, fluviumque quaſi Filium eſſe, qui ex fonte gignatur: Hucuſque ex Dionyſii Alexandrini epiſtola Athanaſius.

XXXV. Tempus datæ epiſtolæ. Quod igitur ob caſus temporum, ſibi tomi a ſe conſcripti mittendi non eſſe facultatem dicat; plane ſe illa ſcripſiſſe tempore ingruentis belli Alexandrini, vel peſtis obortæ quam diximus, ſignificare videtur; utpote quod ſibi Alexandria abſenti, librum illic poſitum accipere atque mittere non liceret. Citat eamdem Dionyſii epiſtolam idem Athanaſius alibi quoque, agens contra Arianos; additque ex eadem non tantum quæ dicta ſunt ea epiſtola, quam tunc ad Dionyſium Pontificem ſcripſit, Dionyſium Alexandrinum profeſſum eſſe; ſed neque opus aliquod eſſe, neque creaturam Verbum Dei, ſed proprium paternæ ſubſtantiæ germen, idque indiviſibile, ut ſancta Nicæna Synodus poſtea declaravit.

XXXVI. Dionyſius plene purgatus. Quo modo autem non tantum his litteris, aliiſque ante vel poſt datis, idem Dionyſius Alexandrinus apud Dionyſium Papam ſuam cauſam egerit, ſed pleniori de ea re ſcripta Apologia eidem in omnibus ſatisfecerit; idem qui ſupra S. Athanaſius affirmat, rem ab exordio auſpicatus his verbis (*a*): *Cum igitur Dionyſius Epiſcopus certior factus de Pentapolitanis, zelo religionis hanc epiſtolam (quemadmodum dixi) contra hæreſin Sabellii ad Ammonium & Euphranorem ſcripſiſſet; quidam ex Eccleſia recte quidem ſentientes, ſed tamen ignari ejus cauſæ cur ita ab eo ſcriptum eſſet, Romam aſcenderunt, ibique eum apud Dionyſium ejuſdem nominis Romanum Præſulem accuſarunt. Re comperta, Alexandrinus ſimul & contra Sabellii ſectatores & Arii dogmata, propter quæ ab Eccleſia ejectus fuit, volumen compoſuit; ubi æquales, ſed tamen contrarias hæreſes eſſe docet in Sabellii dogmatibus, & blaſphemiis eorum, qui dicunt, Dei Verbum, opus vel creaturam eſſe; poſtulavitque a Romano Præſule, ut objecta ſibi indicarent. Quibus acceptis, opus edidit ſub nomine Elenchi & Apologiæ; ubi ſceleratam officinam Chriſti rebellium redarguit, & quo pacto hanc infamiam contra ipſum excitarint, demonſtrat*: Et paulo poſt:

(*a*) *Athanaſ. de ſentent. Dionyſ.*

XXXVII. Athanaſius defendit Dionyſium. *Quod autem ad Præſulem Alexandrinum Dionyſium attinet; ex Apologia ejus ſatis apparet, eum non illius ſententiæ, cujus iſti dicunt, fuiſſe, aut quicquam pravarum opinionum Arii accepiſſe; immo potius ſcripta illius efficaciter demonſtrant, calumnias eſſe, quibus vulgo impetitus ſit; non enim rixandi animo, ſed ſui purgandi, Apologiam ſcripſit. Certe qui ſuam innocentiam purgat, quid aliud facit, quam quod crimen diluit, & Arianos ſycophantas oſtendit? Cæterum ut ea ipſa innocentiſſimi viri Apologia gravius confundantur, appareatque ipſos malitioſos, Dionyſium vero ab eorum erroribus liberum; dabo operam ut ipſius verba in medium proponantur. Principio epiſtolæ ſuæ, &c.* Proſequitur Athanaſius ab ipſo epiſtolæ Apologeticæ titulo ipſam integram demonſtrare Catholicam, ac declarare ipſum Dionyſium omni ex parte cum Orthodoxis de fide ſenſiſſe.

Qui igitur unam illam priorem ad Ammonium & Euphranorem Dionyſii legebant epiſtolam, ex ea fortaſſe aliquid ſuſpicandi de Dionyſio potuiſſent occaſionem qualemcumque arripere; quamobrem lectores omnes idem S. Athanaſius jure provocat ad reliquas eo argumento ab ipſo ſcriptas epiſtolas perlegendas; ex quibus, quænam qualiſve ejus de divinitate Filii Dei eſſet ſententia, perſpicue & abſque ambiguitate aliqua poſſet intelligi. Nam ſuperius hæc ait (*b*): *Cæterum quia occaſionem calumniandi Epiſcopi ex quibuſdam particulis ejus epiſtolæ ſeſe habere arbitrantur; age particulas illas inſpiciamus, ut inde eorum vanitas appareat, & deſinant vel ſero tandem inter ſe blaſphemare Dominum, & confiteantur Jeſum vel cum militibus, conſpecto rei naturæ teſtimonio, vere eſſe Filium Dei, & nequaquam creaturam. Dicunt igitur* (Ariani videlicet) *in epiſtola beati Dionyſii ſcriptum haberi, Filium Dei, opus & quiddam factitium eſſe, neque Patri naturaliter ſuum & proprium, ſed alienum ab illius ſubſtantia, qualis eſt vitis a natura agricolæ, aut navis fabri; eumdemque, quia opus eſt quoddam conditum, non fuiſſe antequam fieret.* XXXVIII.

(*b*) *Athanaſ. de ſentent. Dionyſ. adverſ. Arian.*

Scripſiſſe Dionyſium iſtius generis epiſtolam agnoſcimus; verum non hanc ſolam, ſed plurimas ab eo poſtmodum ſcriptas eſſe dicimus; quas ab iſtis quoque legi oportuit, ut ex omnibus ſimul, non ex unica dumtaxat judicium de ejus fide conſtitui poſſet; non enim fabri peritia ſolertiaque qui multas triremes ædificavit, ex unica navi, ſed ex omnibus ſimul dijudicari debet. Si igitur ſimpliciter, tamquam qui fidem ſuam edere profiteretur, hanc epiſtolam ſcripſit; eſto accuſent eum, ut velint; non enim crimine caruerit iſtiuſmodi ſententia. Quod ſi temporis & perſonæ ratio eum ad talia ſcribenda traxit, aliaſque poſtmodum epiſtolas ſubdidit, quibus ſe de ſuſpicione purgat; non oportuit, omiſſis cauſis cur ita ſcribendum fuerat, homini temere odium conciliare. XXXIX. Scripta ſua excuſant Dionyſium.

XL. Hæc & alia plurima de eo Athanaſius (*c*); qui adverſarios ſæpe provocat ad ea

(*c*) *Athanaſ. contra hæreſ. Arian. decret.*

ea quæ idem Dionyſius Alexandrinus in ſuæ defenſione cauſæ ſcripſerat ad Dionyſium Romanum Pontificem; nam inter alia quæ ſcriptis prodidit Alexandrinus, hæc alibi idem Athanaſius (*a*): *Sunt autem ea quæ in primo volumine Elenchi & Apologiæ poſt cætera ſcripta reperias: Numquam fuit, quando Deus non erat Pater. Et in ſequentibus agnoſcit ſæpe Chriſtum Verbum & Sapientiam & Virtutem fuiſſe; nihil enim horum, cum Deus exiſteret, factum eſſe; neque poſterius Filium genuiſſe, Filiumque non ex ſe, ſed ex Patre eſſentiam nactum eſſe. Et paulo poſt ita de eodem dicit: Jam quia ſplendor eſt æternæ lucis, omnibus modis ipſe quoque æternus eſt. Luce enim ſemper exiſtente, certum eſt & ſplendorem ſemper exiſtere: eo enim lucem eſſe, quod ſplendeat, intelligitur, non enim fieri poteſt ut lux non luceat.*

(*a*) *Athanaſ. de ſentent. Dionyſ. contr. Arian.*

XLI. Nonnulli decepti de Dionyſio.

Hæc autem in Apologia Dionyſii Alexandrini ſcripta ad Dionyſium Papam ex multis attigiſſe nos oportuit; quod ſciamus nonnullos, ad quos nonniſi prima illa epiſtola ad Euphranorem & Ammonium ſcripta perveniſſe videatur, neque legiſſe citata Athanaſii pro Dionyſio ſcripta, paulo liberius (venia ipſorum dixerimus) quam par erat, de Dionyſio eſſe locutos; quod & in Notationibus noſtris ad Romanum Martyrologium tractaſſe meminimus, hic vero, quod ratio ſuſcepta poſtulat, ſumus fuſius proſecuti. Gennadius igitur Maſſilienſis cum longioris ſpatii intervallo ab Ægypto, quam Græci diſtaret, atque Dionyſii Alexandrini lucubrationes omnes minus perſpectas haberet; eo facilius de eodem Dionyſio decipi potuit, cum inconſulte nimis hoc de eo in commentario (*b*) illo de Eccleſiaſticis dogmatibus, qui interdum S. Auguſtini nomine perperam invenitur eſſe citatus ſcriptum reliquit: *Nihil creatum, aut ſerviens in Trinitate credamus, ut vult Dionyſius fons Arii.*

(*b*) *Apud Aug. de Eccleſ. dogm.*

XLII. Quid de Dionyſio Rufinus.

Deceptus eſt in eo & Ruffinus (*c*) Aquileienſis, dum exiſtimavit, Dionyſii Alexandrini qui videntur errores, non fuiſſe ab eo conſcriptos, ſed ab Arianis additos; nam nequicquam hujuſmodi Athanaſius pro eo ſcribens Apologiam, cauſatur; ſed illa ut ab eo ſunt ſcripta, integra atque ſincera perſeveraſſe indicat; quibus ipſum recte ſenſiſſe perſpicue innoteſceret. Certe ſi legiſſet S. Athanaſii pro Dionyſio defenſiones ſuperius recitatas; aperte noviſſet, non (ut putat) Athanaſium expoſtulare, quod ab Arianis aliquid fuerit additum ad Dionyſium, ſed potius ex ſcriptis illius minus plene accurateve conſideratis, illum renitentem coegiſſe ſuis ipſorum erroribus adſtipulari. Sed & magis miramur, S. Hieronymum (*d*), ea omnia a Ruffino conſcripta diſquirentem, ac confutantem, eum hujus erroris arguere prætermiſiſſe.

(*c*) *Ruffinus de de adult. lib. Orig.*

(*d*) *Hieron. Apolog. adverſus Ruffin. lib. 2.*

XLIII. Baſilii de Dionyſio ſententia.

Conſultus autem S. Baſilius (*e*) a Maximo Philoſopho, quid de Dionyſio ſentiret ſuam ad eum reſcribens ſententiam his propemodum verbis ſignificavit: *Quæ de rebus Dionyſii ſciſcitaris; venerunt quidem ad nos admodum ejus multa; libri vero nondum adſunt; atque ideo nihil dum miſimus. Eſt autem hæc noſtra de eo ſententia: Non omnia viri hujus laudamus; ſunt quæ prorſus etiam damnamus. Ipſe propemodum (quantum nobis liquet) primus hominibus iſtius impietatis Anomianæ, quæ jam paſſim obſtrepit, ſeminaria præbuit. Cauſam vero hujus non puto animi malitiam eſſe; ſed quod vehementer cupit obluctari Sabellio. Soleo itaque illum ſimilem æſtimare plantatori cuipiam, qui recentis plantæ correcturus averſionem, ita immoderate illam retorquet, ut a medio aberret, & ad contrarium latus ramulum abducat. Tale quid & ab hoc viro factum deprehendimus. Hic nempe dum impietati Libyanæ ſe opponit acriore impetu, minus prudenter ſibi proſpiciens, in malum huic oppoſitum præceps abiit, & quidem nimio contendendi ſtudio. Satis enim huic fuiſſet, ſi argumentis doceret Patrem & Filium non idem eſſe in ſubjecto perſonali, ut palmarium præſumptæ victoriæ ex hoſte blaſphemo, nimirum Sabellio, reportaret. Atqui is Dionyſius, quod unum expetebat, perſpicue admodum obtinuit, ſed ex ſuperfluo. Nam non ſolum diverſitatem τῶν ὑποστάσεων, hoc eſt, perſonarum, ſed & τῆς οὐσίας, hoc eſt, eſſentiæ differentiam conſtituit; potentiam Filii imminuit, & ipſius gloriam immutat ac majeſtatem. Hinc adeo contigit, ut malum permutaverit malo, atque aberrarit a ſcopo rectiſſimæ ac ſincerioris doctrinæ; quo factum eſt, ut varius ſit deprehenſus & inconſtans in conſcriptionibus ſuis; & quidem tollit nunc τὸ ὁμούσιον, coeſſentiale per ea, quibus in recta conſtitutione τῶν ὑποστάσεων, perſonarum ſcilicet, minus recte uſus eſt; nunc contra admittit, dum reſpondet ejuſdem nominis Dionyſio. Nec his contentus, & de Spiritu ſancto voces edidit, quæ nulla prorſus ſui parte competunt ſancto Spiritui, divinam illi atque adorandam adimens majeſtatem, & eumdem ad hæc inferiora devexum creatæ annumerat ac ſervili naturæ. Vir igitur hic talis eſt:* Hucuſque Baſilius de Dionyſio.

(*e*) *Baſil. ep. 41.*

XLIV. De Apologeticis libris Dionyſii.

Verum licet multa a Dionyſio ſcripta ſibi innotuiſſe dicat, litteraſque ab eo ad Dionyſium Romanum datas legiſſe: tamen quatuor Apologeticos libros ab eodem ad ipſum Romanum Pontificem pro ſui defenſione conſcriptos minime viſus eſt habuiſſe compertos; quod ipſe, ſuæ ipſius ſententiæ exordio ſic præfatus, af-

firmare videtur, cum ait: *Venerunt quidem ad nos admodum multa, libri vero nondum adſunt*: per libros autem intelligi Apologeticos commentarios ad Dionyſium Pontificem datos, Euſebius (*a*) & S. Hieronymus (*b*) ſatis aperte declarant his verbis: *Præter epiſtolas* (inquit Euſebius) *Dionyſii ſupra memoratas, aliæ complures ejus extant epiſtolæ; ut illæ quæ ſunt contra Sabellium ad Ammonem Eccleſiæ Bernicenſis Epiſcopum miſſæ, & ea quæ ad Teleſphorum, & quæ ad Euphranorem data fuit; alia item ad Ammonem & Euphorum; quatuor item libros de eodem argumento, nempe contra Sabellii hæreſim compoſuit, quos gentili ſuo Dionyſio, qui Romanus erat Epiſcopus dedicavit*: Hæc Euſebius, eadem Hieronymus. Hos itaque quatuor libros ad Dionyſium Romanum ſcriptos, continuiſſe ſuam defenſionem de iis, quæ antea minus accurate a ſe conſcripta, aliis, eum accuſandi apud Romanum Pontificem dederant occaſionem, S. Athanaſius in locis citatis ſæpe teſtatur.

(*a*) *Euſeb. lib. 7. cap. 22.*

(*b*) *Hieronym. de Script. Eccleſ. in Dionyſ. Alex.*

XLV. Excuſatur S. Baſilius.

Cum igitur patens ſit, nec S. Baſilium omnia ab eo ſcripta eo argumento tunc habuiſſe comperta; nec inſuper Apologeticum librum, pro eodem ab Athanaſio editum, eidem innotuiſſe; haud mirum, ſi de Dionyſio, licet excuſet, paulo tamen liberius videatur eſſe locutus. Præteriiſſe plane S. Baſilium (ut diximus) quæ pro Dionyſio ab Athanaſio ſcripta erant, evidens illud eſt argumentum, quod cum ipſum Athanaſium, & quæ ab eo ſcripta fuiſſent, ſummopere conſueverit obſervare atque colere, de Dionyſio quid ſentiendum, ſuam dicturus ſententiam, nullam prorſus (quod argumenti ratio exigebat, vel leviter ſaltem per occaſionem Athanaſii meminiſſe) habuerit mentionem, nec quicquam etiam de ejus ventilato Romæ judicio attigerit; quod ex S. Athanaſii citatis ſcriptis facile perdiſcere potuiſſet.

XLVI.

Illis demum acceptis atque inſpectis, tantum abeſt ut eum (quod antea fecerat) de Spiritu ſancto male locutum, amplius accuſaverit, quin potius quæ ab illo ſcripta eſſent eo argumento, in ſui defenſionem adduxerit; nam de Spiritu ſancto ad Amphilochium (*c*) ſcribens, ipſum Dionyſium, hoc præmiſſo præconio, ſocietati ſanctorum conjunctum adducit in medium, dicens: *Cæterum cum apud me reputo, ſi quis veterum ac beatorum virorum his quibus nunc reclamatur vocibus uſus ſit: multos reperio, quibus antiquitas fidem conciliat, qui juxta exactam eruditionem, non juxta horum temporum homines, quorum alii præpoſitione, alii conjunctione in glorificatione ſermonem copulant, ſtatuerunt nihil referre ſane, quod ad rectam attinet pietatis intelligentiam. (Irenæus ille, & Clemens Romanus, & Alexandrinus Dionyſius) id quod etiam auditu mirum eſt) in ſecunda ad ſui cognominem epiſtola de accuſatione ac defenſione, hunc in modum finit ſermonem (tranſcribam autem vobis ipſa verba): His (inquit) congruenter, & nos etiam forma regulaque a ſenioribus qui ante nos vixerunt accepta, concordibus vocibus cum illis gratias agere, ac nunc etiam vobis ſcribere deſinemus. Deo autem Patri, & filio Domino noſtro Jeſu Chriſto, cum ſancto Spiritu gloria & imperium in ſæcula ſæculorum Amen*: Hæc ex eo.

(*c*) *Baſil. ad Amphiloch. c. 29.*

Baſilii de Dionyſio mutata ſententia.

XLVII. Notior facta Baſilio ſcripta Dionyſii.

Porro cum idem Baſilius impugnaretur ab æmulis, perperam ſentire de Spiritu ſancto haud ſibi citandus fuiſſet Dionyſius, ſi æque, ut ipſe, ejuſdem criminis in ſuſpicionem potuiſſet adduci, cum potius conniventiæ cum Dionyſio accuſari potuiſſet, quam ejus teſtimonii auctoritate defendi; quam ergo nuper citavit ſecundam Dionyſii Alexandrini ad Romanum Dionyſium ſcriptam epiſtolam, alia prorſus diverſa erat ab illa, quam ad eum primo reſpondens conſcripſit, cujus meminit in ſuperius citata ad Maximum data. Sed (ut exiſtimo) hæc ad Amphilochium allegata ſecunda ad Dionyſium ſcripta epiſtola, liber erat unus ex illis quatuor, quem quia inſcriptus ad inſtar epiſtolæ ad Dionyſium Papam eſſet, appellat ſecundam epiſtolam; nam & Euſebius (*d*) teſtatur, libros Dionyſii pluribus verbis compoſitos, præſetuliſſe epiſtolarum formam.

(*d*) *Euſeb. lib. 7. c. 21.*

XLVIII. Dionyſius abſolutus.

Sed quid jam de Dionyſio ſentiendum ſit haud dignum eſt, ut re judicata in pleno Epiſcoporum conventu, eidemque Dionyſio adjudicata in controverſiam iterum deducatur. Fixum ergo ſtabileque permaneat, quod in ea cauſa Romæ hoc tempore definitum eſſe cognoſcitur; quodque oppugnantibus eum accuſatoribus & ipſo iterum atque iterum miſſis Romam defenſionibus, ſe purgante atque defendente, eſt maturo conſilio declaratum. Abſolutum namque eo judicio fuiſſe Dionyſium Alexandrinum, S. Athanaſius (*e*) eo evidenti plane ſignificat argumento, quo ait: *Magni certe argumenti eſt nihil eos (nempe Arianos) veri dicere, & calumniis virum premere, quod ille numquam ab aliis Epiſcopis de impietate convictus eſt; neque hæreſin propugnando, ab Eccleſia ſeceſſit, ſed in ea cum pietate obdormivit; quodque ejus memoria hactenus cum Patribus hucuſque celebrata eſt, & in catalogum relata. Qui ſi cum iſtis ejuſdem opinionis fuiſſet, aut ſi ſcriptorum ſuorum rationem non reddidiſſet; minime dubium, quin eadem, quæ illi, paſſurus fuiſſet*: nempe quod ſede privatus, ab Eccleſia excidiſſet. Rurſum poſt multa, hæc

(*e*) *Athanaſ. de ſentent. Dionyſii contra Arian.*

Procul a ſententia Arii Dionyſius.

hæc ibi de eodem quoque Dionyſio : *Quid igitur ſimile habuit Arii hæreſis, & Dionyſii ſententia ? Aut quid eſt, cur Dionyſius ut Arianus nominari debeat in tanto inter utrumque diſcrimine; cum hic ſit Catholicæ Eccleſiæ magiſter, ille autem novæ hæreſeos inventor ? Sane quidem Dionyſium ipſum uſum eſſe voce Conſubſtantialis; tum etiam legitur in ejus epiſtola contra errores Pauli Samoſateni, idque ex majorum traditione, cum ait*: De- *ſertum dicis eum qui erat natura Dominus & Verbum Patris, per quem omnia Pater fecit, & quem ſancti Patres ὁμοούσιον Patri vocaverunt* : Hæc ipſe.

XLIX. Laudes Dionyſii ex ejus hoſte. Sed ad Dionyſii laudes, ut tandem coronidem imponamus, eamque ex teſtificatione quoque hoſtium comparatam; Paulus Samoſatenus, hæreſiarcha omnium ſceleſtiſſimus, & ipſi Dionyſio infenſiſſimus utpote qui a nullo magis quam ab ipſo fuerat ſcriptis exagitatus atque depreſſus; hic, inquam, in exordio decem quæſtionum, quas ad eumdem Dionyſium ſcribit, ſic ad eum præfatus eſt: *Honoro vos tamquam honore dignos propter multam ætatem, & quia ſtigmata Chriſti fertis in corpore veſtro; etenim ut cetera omnia omittam, admiror ſapientiam & prudentiam. Contumelias vero in me veſtras nihil curo. Quod me anguem ſerpentem vocas, &c.* Sed de Dionyſii cauſa hactenus.

L. Præcipuum Tribunal Eccleſiæ. Ex his igitur quæ in Dionyſii Alexandrini cauſa, teſtimonio S. Athanaſii Romæ apud Dionyſium Papam judiciali examine actitata noſcuntur, accuſantibus apud eum Epiſcopis Pentapolitanis Alexandrinum crimine hæreſis, eodemque cauſam dicere juſſo, ſeque ipſum per litteras atque libros Apologeticos defendente; non eſt qui non videat (niſi qui ſpontanea affecti cæcitate, ne tam perſpicua videant, claudunt oculos) toto cœlo patere, in Eccleſia Romana primarium erectum ſtare tribunal, ad quod principaliores cauſæ e remotioribus etiam Orbis partibus deferri ſolerent; audireque ipſum Romanum Epiſcopum prærogativa Apoſtolicæ ſedis de fide ſententias, cognoſcere cauſas Epiſcoporum; hiſque auditis ac cognitis, cum fratribus communicato conſilio, cauſas maximas auctoritate Pontificia definire, prout, S. Athanaſio teſte, in cauſa ejuſdem Dionyſii factum eſſe conſpicitur.

LI. Dionyſii Papæ ſcripta. At ne quovis prætextu Pentapolitani foverent (quod hactenus feciſſent) dogma Sabelli; idem Dionyſius Pontifex Romanus, non ſatis ſibi viſus damnaſſe cum dogmate ſuo impium hæreſiarcham, etiam contra illius ſectatores hæreticos Sabellianos edidit commentarium, quem idem qui ſupra ſanctus Athanaſius (a) citat, cum ait : *En tibi rurſum* (inquit) *alterum Dionyſium Romanum Epiſcopum, ita in ſcriptis ſuis contra Sabellianos, eoſque qui talia dicunt, expoſtulantem, &c. Rurſus vero ne occaſione vitandæ hæreſis Sabellianæ in contrariam quis præceps ferretur ſententiam, qua non perſona tantum, ſed & natura diſtingueret a Patre Filium (quod fecerunt poſtea Ariani) adverſus ejuſmodi oppoſitam illi impietatem commentarium elucubravit, cujus his verbis idem ſanctus Athanaſius meminit*(b): *Porro ex Dionyſii Romani Epiſcopi voluminibus contra eos qui Filium Dei, opus aut creaturam aſſeverant; ſcriptis, clare oſtenditur, hæreſin Chriſto rebellium Arianorum non tunc jam primum, ſed olim ab omnibus damnatam fuiſſe:* Hæc Athanaſius, ex quibus plane videas ipſum Dionyſium Romanum Pontificem ut quiſque declinaret extrema, mediam ac plane regiam ſtraviſſe viam: atque perinde ac optimus in exercitu Imperator, ſic cornui dextro periclitanti tuliſſe ſuppetias, ut tamen incolumitati ſiniſtri conſultum in omnibus eſſe voluerit, atque ita in hunc modum ſincere fidei veritati omni ex parte eſſe proſpectum. At de Sabellianis, atque controverſiis quæ occaſione hæreſis Sabellianæ obortæ ſunt modo ſatis; in poſterum autem pro temporis ratione de iiſdem ſæpius ſermo erit.

(a) *Athanaſ. contra hæreſ. Arian. decret.*

(b) *Athanaſ. de ſenten. Dionyſ. contra Arian.*

LII. Feſtorum dierum celebratio. Cæterum quod ad ſtatum reliquum Eccleſiæ Alexandrinæ pertinet; de ſedatis jam civilibus diſſenſionibus Dionyſius Alexandrinus ſcribens hoc anno ad Hermammonem & alios Ægypti Epiſcopos, firmiter aſſeverans, in ea epiſtola poſt multa hæc habet in fine: *Octavo Imperii anno præterlapſo, jam nonum annum Gallienus agit, in quo nos feſta lætis animis celebremus:* quibus plane ſignificat, tumultus illos jam anno præterito inchoatos eſſe, hocque anno ſopitos, ipſumque Dionyſium Alexandriam reverſum. De reliquis autem turbis in Ægypto excitatis occaſione Nepotis, dicemus anno ſequenti.

Chri-

JESU CHRISTI ANNUS 264.	DIONYSII PAP. ANNUS 4.	GALLIENI IMP. ANNUS 10.

CHriſti Domini noſtri annus ducenteſimusſexageſimusquartus, Conſulibus Albino & Maximo, a Caſſiodoro & aliis adſcribitur Faſtis.

I. Nepos Epiſc. aſſertor millenarii. Quo quidem licet ab hoſtili tumultu tunc temporis Ægyptus quieverit; tam novis emergentibus quorumdam occaſione tumultibus, Eccleſia in ea poſita nonnihil fuit exagitata. Nepos enim Epiſcopus in Ægypto, profeſſor religionis Catholicæ, ſententiam illam de Millenario a Papia olim, Irenæo, Juſtino martyre, Tertulliano, atque aliis quoque aſſertam, necdum ab Eccleſia omnino proſcriptam, adeo vehementer, ſcriptis ea de re voluminibus, propugnare conatus eſt, ut complures ſibi adſciverit ſectatores, qui, ipſo quoque ex hac vita ſublato, nihilominus ejus dogma adeo pugnaciter ſtabilire conati ſunt, ut a recto tramite veritatis tuendæ deflexerint; quorum ea de re ſententiam jam in hæreſin erumpentem Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus tum ſcriptis, tum etiam vivæ vocis oratione compreſſit, & penitus confutavit. Quo modo autem hæc ſe habuerint, Euſebius (*a*) ex ſcriptis ipſius collectam orationem inſtituens ſic narrat:

(*a*) Euſeb. lib. 7. c. 19.

II. Dionyſius laborat contra Millenarios. *Præter iſta omnia Dionyſii opera, alii duo libri de Promiſſis erant ab eo elaborati. Cauſa cur hos ſcripſerit, erat Epiſcopus Ægypti, nomine Nepos; qui promiſſa in ſacris Scripturis ſanctis viris ſactitata in hoc ſæculo (ſicut Judæi ſomniant) præſtanda fore docuit, hominibuſque perſuadere laboravit, eos certo quodam millenario annorum numero in deliciis corporeis & voluptate in terra victuros. Qui cum putaret ſe ex Joannis Apocalypſi ſuam opinionem poſſe obtinere, librum quem* ἔλεγχον ἀλληγοριστῶν, *ideſt, reprehenſionem eorum qui allegorias componunt, inſcribebat, de hoc argumento edidit. Cui Dionyſius, in duobus illis libris quos de Promiſſis contexuit, acriter contradicit. In priore ſuam ipſius ſententiam de eo dogmate exponit; in poſteriore autem de Joannis diſputat Apocalypſi. In cujus initio de Nepote mentionem faciens, ita ſcribit: Quoniam librum quemdam Nepotis pro ſe afferunt, quo quidem perinde ac ſi in illo certis indubitatiſque argumentis Chriſti regnum in terra futurum probatum eſſet, magnopere niti & confidere videntur; dicam equidem quod ſentio.*

III. Hymni ſacri a Nepote conſcripti. *Quamquam non modo pro multis aliis rebus Nepotem amplector & diligo, ut pro fide, pro ſtudio in doctrina poſito, pro aſſidua in Scripturis exercitatione, pro nonnullis quoque ac variis pſalmis hymniſque ab eo compoſitis, quibus hucuſque nonnulli fratres libenter utuntur, verum etiam propterea quod ex hac vita migravit, hominem multo magis revereor: Veritas tamen multo amiciſſima eſt, & omnibus re-* bus

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5756.

SÆC. III. Anno Urbis 1016. Olymp. 260. an. 3. A. C. 263.

☉ 20. D. ☽ 17. P. 12. April. Indict. 11.

JESU CHRISTI 263. *ſecund. Baronium* 264.

DIONYSII PAPÆ 5.

GALLIENI IMP. 11.

I. *Conſules.* [1] ANum. I. ad XI. Coſſ. *M. Nummius Albinus* II. & *Maximus Dexter.* Albinum cum numerali nota proponit liber de Præfectis Urbi, & Reineſius in Syntagmate Inſcriptionum pag. 465. unam refert, in qua legitur: M. NUMMIO ALBINO CONSULI ORDINARIO ITERUM; fuerat enim Conſul ordinarius anno Chriſti CCXXVII. ut oſtendit Card. Noriſius in epiſtola Conſulari [2]. Notam etiam Numeralem exhibent Faſti Heracliani.

II. *Liber Dionyſii Alex. adverſus Millenarios.* Cum ex Euſebio lib. 7. cap. 24. conſtet librum Dionyſii Alexandrini *de Promiſſionibus* ſcriptum fuiſſe adverſus *Nepotem* Epiſcopum Ægypti, qui *Millenariorum* errorem docebat, mirum, inquit Valeſius in Notis ad Euſebium, Hieronymum in Præfatione libri 18. Commentariorum in Iſaiam affirmare, librum illum adver-

NOTÆ [1] COſſ. *M. Nummius Albinus II. & Maximus Dexter.* Relandus prænomen *M.* & nomen *Nummius* omittit. Faſti Idatiani: *Albino & Dextro.* Ita Vindebonenſes, & Bucherii laterculus. Libellus de Præf. Urbi: *Albino II. & Dextro.* Valeſius in notis ad Euſebium pag. 240. edit. Pariſ.

M. NUMMIO. ALBINO. V. C. &c.
ET CONSULI. ORDINARIO.
ITERUM.

Edidit & Reineſius Cl. VI. n. CXXXII. Sed paullo aliter. Noriſius hunc *M. Nummium Albinum* Conſulem fuiſſe exiſtimat A. D. 227.

[2] OScitantius profecto Noriſium legit Pagius. Ille enim in Epiſtola Conſulari cenſet Albinum hunc filium extitiſſe illius Albini, qui Conſulem egit anno 227. Viciſſim autem ab Albino hujus anni Conſule geſtum cenſet priorem Conſulatum anno 246. ubi proinde Albino præfigendum eſt Marci prænomen.

bus merito anteponi debet. Ac ſi quid recte dicatur, laudandum illud quidem ſine invidia; ſin quicquam parum ſincere & integre ſit ſcriptis mandatum, hoc cum diligentia & exquirendum, & coarguendum contra adverſarium, qui coram adeſt, & verbis ſolum ac ſermone opinionem ſuam tueri laborat: colloquium abſque ſcripto, quod partim interrogando, partim reſpondendo iis qui nobiſcum ex adverſo pugnant, perſuadere, eoſque in noſtram ſententiam pertrahere ſolet, ſatis profecto momenti habebit & ponderis.*

IV. Millenariorum fraudes.

Verum cum opus ſcriptum nobis objectum ſit, illudque (ut quibuſdam placet) ad perſuadendum valentiſſimum; cumque doctores ejus ſectæ, Legem & Prophetas pro nihilo putent, Evangelia ſequi negligant, Apoſtolorum epiſtolas depravent; hujus tamen operis, quod dixi, doctrinam, tamquam magnum aliquod & abſtruſum myſterium complectentem, aſſeverent; cumque fratres noſtros aliquanto ſimpliciores, & magis imperitos, de ſublimi & admirando opere, vel glorioſi vereque divini Domini noſtri adventus, vel noſtræ a mortuis reſurrectionis, vel cum Domino conjunctionis, conſociationiſque, & ad ejus immortalem naturam aſſimilationis non aliquando cogitare ſinant, ſed illis perſuadere conentur; in regno Dei abjecta & mortalia præmia, qualia ab hominibus in hac vita expectare ſolemus, tandem futura: nobis certe neceſſarium arbitror adverſus iſtum fratrem, quem dico, Nepotem, perinde ac ſi præſto adeſſet, acuta ratione diſceptare. Deinde quibuſdam adjectis, ſic loquitur:

V. Dionyſius confutat Millenarios.

Cum eſſem in loco quodam qui Arſenoites dicitur, ubi (uti noſtis) jampridem hoc dogma prodiit in lucem, ſic ut non modo ſchiſmata naſcerentur, ſed integræ Eccleſiæ a fide deficerent; presbyteros ejus ſectæ, qui fratribus in ſingulis pagis undique prædicabant verbum Dei, convocavi; eoſque magnopere cohortatus ſum, ut palam, præſentibus fratribus, audireque cupientibus, illorum doctrina exquiſite diſcuteretur. Atque cum librum, qui illis erat tamquam quoddam propugnaculum & murus inexpugnabilis, ad me attuliſſent; confidens uno loco cum illis, toto triduo a primo mane uſque ad veſperam, quæ in eo ſcripta erant, ſtudioſe refutare conabar. Ibi tum quidem certe fratrum conſtantiam, ſtudium veritatis, facile obſequium & prudentiam adeo ſupra modum admirabar, quod tam præclaro ordine & tanta cum modeſtia rogabant, diſceptabant, nobiſque aſſentiebantur, atque etiam tam diligenter præcavebant, ne illis quæ fuerant ante ab ipſis decreta, ſi quicquam in eis veritati repugnare videretur, mordicus adhærerent: quin etiam contrarias rationes minime omittebant nobis opponere; ſed quoad eorum fieri poterat, ea quæ erant ab ipſis propoſita, munire & defendere tentabant; & contra, ubi poſcebat ratio, ſententiam mutare, & noſtro aſſentire judicio, eos neutiquam omnino pudebat. Denique conſcientia integra, ſincera cogitatione, & puris erga Deum ac ſimplicibus animis, ea quæ erant firmis rationibus & teſtimoniis a ſacris litteris depromptis confirmata, admodum approbabant.

VI. Millenariorum dux Coracion.

Ad extremum hujus doctrinæ princeps & dux Coracion, omnibus fratribus, qui aderant, audientibus, palam confeſſus eſt, nobiſque atteſtatus, neque ſe velle deinceps (quandoquidem adverſariis rationibus ſe putabat ſatis abunde eſſe convictum) illi dogmati animum adhibere, neque de eo diſſerere, neque mentionem facere, neque aliquando illud uſquam docere. Unde alii fratres, qui aderant, pro iſta diſceptatione in publico Eccleſiæ conventu habita, proque omnium conciliatione & concordia, maximam lætitiam animis perceperunt: Hucuſque de Millenariis Dionyſius, quæ ſunt ab Euſebio recitata. Quæ vero ex ejuſdem auctoris libro idem (*a*) exſcripſit atque contexuit de controverſia olim excitata, & a Dionyſio fuſius diſputata de libro Apocalypſis, S. Joannis Evangeliſtæ ne ſit, vel alterius Joannis; quoniam ea de re ſuperius actum eſt copioſe, hic repetere prætermittimus; nec de Millenariis longius ſe extendet oratio, quæ alibi prolixiorem de ea re eſt proſecuta narrationem. Quo modo autem ea ſententia ſæpe compreſſa revixerit, ſuo loco dicturi ſumus, nempe cum agemus de Apollinari Laodiceno, qui duos illos a Dionyſio conſcriptos de Promiſſionibus libros, contrariis ſcriptis editis, auſus eſt impugnare; quod teſtatur (*b*) S. Hieronymus; qui & ait, ab eodem Dionyſio ſcriptum fuiſſe commentarium adverſus S. Irenæum, ejuſdem quoque ſententiæ aſſertorem.

(*a*) *Euſeb. lib. 7. c. 20.*

(*b*) *Hieronym. in proœm. lib. 8. in Iſaiam.*

VII. Quod vero ſpectat ad ſacros hymnos a Nepote conſcriptos; imitatus eum quoque fuit idem Apollinaris, qui quampluarimos ſcripſit hymnos Eccleſiaſticos. Sed & quem Bardeſanis Syri fuiſſe filium Harmo-

PAGIUS versus Irenæum Lugdunenſem Epiſcopum a Dionyſio fuiſſe conſcriptum; ait enim Hieronymus: *Irenæi tantum Lugdunenſis Epiſcopi faciam mentionem: adverſus quem vir eloquentiſſimus Dionyſius, Alexandrinæ Eccleſiæ Pontifex, elegantem ſcripſit librum, irridens mille annorum fabulam.* Fuit quidem Irenæus ex eorum numero, qui Regnum Chriſti mille annorum ſpatio in terris futurum crediderunt. Verum Dionyſii liber non contra *Irenæum*, ſed contra *Nepotem* exaratus, ut ex Euſebio laudato, & ex ipſo etiam Hieronymo in lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis liquet.

Ad

monium ſuperius diximus, itidem hymnos elaboraſſe, affirmant Theodoretus (a) atque Sozomenus (b). Cum vero iidem eſſent hæretici, atque in hunc modum aureo calice Babylonis malæ doctrinæ venena Fidelibus propinarent; excitavit Deus ſpiritum ſanctorum ſuorum, ut ad pietatem homines inſtituentes, longe præſtantiores conſcriberent ſacros hymnos; nam (ut iidem teſtantur) ad explodendos illos impietate refertos hymnos Harmonii, S. Ephrem contrarios illis ſcribens, Syris canendos tradidit. Sed & Gregorius Nazianzenus cygnæo plane cantu Apollinarium impium ſtridentem ſilere fecit. Nec his caruit Occidentalis Eccleſia; complures enim habuit graviſſimos viros, qui, divino afflati Spiritu, cecinere in Eccleſia ſacros hymnos, ut Damaſus Papa, Ambroſius, Paulinus, Prudentius, Marius Victorinus, Proſper Aquitanus, Alcimus Avitus, Sidonius Apollinaris, Venantius Fortunatus, & alii prope innumeri uſque in præſens ſæculum, quod præ cæteris ejus facultatis eruditis viris abundaſſe videtur, inter eos autem mira claritudine effulgere R. D. Levinum Torrentium, Epiſcopum Antuerpiæ, edita ab eo ſumma tum pietate, tum venuſtate poemata ſatis docent; hic illi honeſtiſſimus ludus, cum ab ingruentibus paſtoralibus curis, quibus invigilat, animum interdum avocare conceditur. Eſſet ſane plures adnumerare hujus facultatis viros cum maxime pios; tum etiam egregie eruditos; ſed alio tendit oratio; ad hæc enim occaſione Nepotis hymnorum digreſſi ſumus propemodum neſcientes. Porro ſcriptum a Nepote librum, quo ſententiæ Millenarii viſus eſt nimis ardens aſſertor, Gelaſius inter quiſquilias apocryphorum conjecit.

(a) Theodor. lib. 4. c. 19. (b) Sozom. lib. 3. c. 15.

Chriſtiani poëtæ præclari.

VIII. *Tyranni complures vexant Imperium.* In hunc modum ſe habentibus rebus Eccleſiaſticis, novis rurſum tyrannis exagitatur Romanum Imperium, Trebelliano ab Iſauris Imperatore creato; & in Africa auctore Vibio Paſſieno Proconſule, quem putamus ſucceſſiſſe Galerio, & Fabio Pomponiano duce limitis Libyci, appellatus eſt Imperator Celſus; ſed ambo hi quam primum ſublati ſunt; illo a Gallieni duce Cauſiſoleo, hoc vero a Siccenſibus populis Gallieno addictis, ſeptimo die occiſis. Sed & Saturninus fortiſſimus dux, & ipſe a ſuis Imperator acclamatus, poſt aliquot menſes ab iiſdem necatus eſt: idem quoque & de aliis Trebellius narrat.

IX. Res plane majori conſideratione digna, quonam pacto accidiſſe potuit, ut ſub triginta tyrannis valuerit Imperium Gallieni ſubſiſtere, hominis alioqui ignaviſſimi, atque penitus effœminati, cum vel unus tyrannus (quod de aliis accidit) plus ſatis ſufficere potuiſſet, ut inter popinas atque lenones agentem principem e medio tolleret; cum præſertim Trebellio auctore conſtet, omnes duces exercitus, qui adverſus Gallienum rebellarunt, fuiſſe fortitudine & conſilio præſtantiſſimos, quos ad barbaros debellandos Valerianus ſumma prudentia atque judicio delegiſſet: quod admirans Trebellius, ait: *Mirabile hoc fuit in Valeriano Principe, quod omnes quoſcumque duces fecit, poſtea militum teſtimonio ad Imperium pervenerunt: ut appareat ſenem Imperatorem in deligendis Reipublicæ ducibus talem fuiſſe, qualem Romana felicitas, ſi continuari fataliter potuiſſet, ſub bono Principe requirebat. Et utinam vel illi, qui arripuerant imperia, regnare potuiſſent, vel ejus filius Gallienus in Imperio diutius non fuiſſet, ut libere ſe in ſuo ſtatu Reſpublica noſtra tenuiſſet. Sed nimis ſibi fortuna indulgendum putavit, quæ cum Valeriano & bonos Principes tulit, & Gallienum, diutius quam oportebat, Reipublicæ reſervavit:* Hucuſque Trebellius Ethnicus homo, Deum ignorans, nec niſi fortunæ ſciens adſcribere, quæ ſumma moderatione divinæ ſtateræ in homines judicia occulta juſte penduntur.

Deus Gallienum a tot tyrannis defendit.

X. Verum tanti prodigii cauſam (ſic illud dixerim, quod excedat omnem humanum captum) non aliunde puto eſſe petendam, quam ab illo cauſarum omnium fonte pri-

PAGIUS III. *Porphyrius occaſione Decennalium Gallieni Romam venit.* Ad num. XI. & ſeq. *Porphyrius* Philoſophus Platonicus non Judæus, ſed Tyrius fuit, ut anno CCCII. num. VIII. demonſtrabo, neque hoc anno, ſed præcedenti Romam venit anno ætatis ſuæ triceſimo, ut ex Vita Plotini ejuſdem ſectæ Philoſophi, quam in literas miſit, intelligimus, ideoque natus erat anno Chriſti ducenteſimo triceſimo ſecundo, aut circiter. Illud manifeſte liquet ex eadem Vita, in qua dicitur: *Agebat Plotinus annos (ut retulit Euſtochius) ſex & ſexaginta, ſecundo Claudii Imp. anno jam peracto.* Et paulo poſt: *Jam vero ſi computemus a ſecundo Claudii Imp. anno exacto jam annos ſex & ſexaginta, nativitatis illius tempus cum tertio decimo Severi Imp. anno concurrit.* Quare in lucem prodiit *Plotinus* anno ducenteſimo quinto, quo decimus tertius *Severi* cœpit, obiitque anno ducenteſimo ſeptuageſimo, quo *Claudius* etiam e vivis exceſſit, annique illi ſexaginta ſex utrimque incompleti fuere. Antea ſcripſerat Porphyrius: *Decimo Gallieni Imp. anno ego Porphyrius e Græcia una cum Antonio Rhodio Romam veniens Amelium reperi, octo & decem jam annos Plotino familiariter uſum.* Poſtea ait: *Hi ergo libri unus atque viginti, quando eum primum conveni, ſcripti jam erant, quando Plotinus nonum & quinquageſimum ætatis annum agebat, ego autem & hunc ipſum annum, & quinque inſuper deinceps cum Plotino verſatus ſum.* Plotinus itaque anno Chriſti ducenteſimo ſexageſimo ſecundo, quo Gallienus decimum Imperii annum inchoavit, quinquageſimum nonum ætatis ingreſſus eſt, eodemque anno Porphyrius Romam venit, ibique toto illo anno & quinque inſuper uſque

(a) Job. 12. (b) Prov. 8. *Ex pace Chriſtianorum parta ſalus Imperio.*

mario, ipſo Deo optimo maximo, de quo illud divinis litteris prædicatur (a): *Qui baltheum Regum diſſolvit, & præcingit fune renes Regum*: Et (b) contra: *Per me Reges regnant*. Sed unde hæc Gallieno, ut tot tyrannos adeo formidabiles, ac propemodum inſuperabiles, e medio tolleret, atque regnaret, Senatu & exercitu ſemper invito? a Deo promeruit? Certe quidem ex Dionyſii Alexandrini ſcriptis rimari cauſam licet. Nimirum quod ſicut Valerianus tamdiu florentiſſimum eſt moderatus Imperium, quandiu Eccleſiæ pacem concedens, & de Chriſtianis benemeritus, piorum omnium in ſe devinxit officia, quibus illi pro Romani Imperii incolumitate, Imperatoriſque ſalute apud Deum quam ſedulo precibus agerent; ſed in contrarium mutatus, in Chriſtianos inſurgens, Dei a ſe pariter ſuſtulit patrocinium; ac ea de cauſa & ipſe captus, in ultimum diſcrimen induxit Romanum Imperium, quantumlibet militia potens, & in rebus agendis ſolertiſſimus ac prudentiſſimus haberetur. E contra Gallienus ignavus & ſocors, collapſum penitus nactus Imperium; quod pacem mox conceſſerit Chriſtianis, horum precibus ſuffultus tot velut draconibus vallatus tyrannis, Lernæis plane capitibus reſurgentibus, totque barbaris undique erumpentibus circumſeptus, tenuit ipſum nihilominus tot annis, adverſantibus ac reclamantibus omnibus adverſariis; quod & tanto tempore regere permiſſum eſt, quanto Eccleſia Dei ex præterita afflictatione Valeriani, perſecutione illata reſpirans, complura quæ eſſent collapſa componeret, & ad venturas vexationes fortiter ſubeundas, ſe pacis tempore præpararet.

XI. *Porphyrius venit Romam.*

Denique ad hujus anni finem adjicimus, hoc ipſo anno decimo Gallieni, infenſiſſimum Chriſtianæ religionis hoſtem Porphyrium philoſophum ſecta Platonicum Romam veniſſe. Id quidem ipſe teſtatur in Vita Plotini, ubi & de ſe ipſo agens complura prodit: *Decimo autem* (inquit) *Gallieni Imperatoris anno, ego Porphyrius e Græcia cum Auſonio Rhodio Romam veniens, Æmilium reperi*: Et paulo poſt: *Proinde Plotinus, decimo Gallieni Imperatoris anno ferme jam novem & quinquaginta annos agebat: ego vero Porphyrius, cum primum huic adhæſi, triginta tunc annos impleveram.*

XII. Quid vero Plotinus agere cum Gallieno tentaverit, idem Porphyrius declarat, ſic dicens: *Gallienus Imperator, uxorque ejus Salonia, Plotinum honorabant, maximeque colebant. Hic igitur eorum benevolentia fretus, ut dirutam quamdam olim in Campania civitatem, philoſophis aptam, inſtaurarent, regionemque circumfuſam cultæ civitati donarent, concederentque civitatem habitaturis Platonis legibus gubernari, atque ipſam Platonopolim appellari; pollicebatur ſe illuc habitatum una cum amicis omnibus profecturum. Quod facile philoſophus ad votum impetraviſſet, niſi quidam Imperatoris familiares invidia, vel indignatione, vel alia iniqua de cauſa acriter obſtitiſſent*: Hæc ipſe. Quam plane inops eſt, & divino deſtituta conſilio pariter & auxilio philoſophorum conditio! Poſt tot ſæcula, ubique gentium promulgata, quæ ſanctiora videbantur Platonica dogmata, nec id efficere potuerunt, ut in toto Orbe vel civitas una, vel vicus penitus addictus eſſet Platonis ſententiæ, & ex præſcripto legum ipſius viveret; cum e contra Chriſtiana religio, piſcatorum ore vulgata, civitates, provincias, ac plane totum repleverit Orbem, Genteſque omnes vi quadam divinitus inſita coegerit avitas ſuperſtitiones, patrias leges, & inolitos mores omnino relinquere, adverſariaſque propriis concupiſcentiis leges amplecti, eaſque vitæ quoque diſpendio profiteri, ut ex iis plane dignoſci liceat, quæ humana, quæve divina ſint opera; quæ, inquam, humanis nitantur viribus, quæve divinis corroborentur auxiliis. Sed jam ad res geſtas ſequentis anni orationem convertamus.

Deplorata conditio Philoſoph. Gentilium.

Annus

PAGIUS

uſque ad annum Chriſti CCLXVII. manſit, ut liquet ex ſequentibus Porphyrii verbis: *Quo vero tempore in Sicilia vitam agebam, quo perveneram circa quintum decimumque Gallieni Imp. annum, Plotinus libros quinque compoſuit, & ad me in Siciliam miſit*. Neque dici poteſt, decimum illum Gallieni annum intelligendum eſſe de ultima ejus parte, quæ cum præſenti Chriſti anno concurrit: ſic enim *Porphyrius* non potuiſſet pervenire in Siciliam *circa quintum decimumque Gallieni Imp. annum*. Quamobrem *Porphyrius* occaſione Decennalium Gallieni anno antecedenti magna pompa celebratorum Romam venit.

IV. *Plotinus de Platonopoli condenda fruſtra agit.*

Quid *Plotinus* tentaverit, docet idem Porphyrius: *Gallienus Imp. uxorque ejus Salonia Plotinum honorabant, maximeque colebant. Hic igitur eorum benevolentia fretus, ut dirutam quamdam olim in Campania civitatem Philoſophis aptam inſtaurarent, regionemque circumfuſam cultæ civitati donarent, concederentque civitatem habitaturis Platonis legibus gubernari, atque ipſam Platonopolim appellari, pollicebatur ſe illuc habitatum una cum amicis omnibus profecturum. Quod facile Philoſophus ad votum impetraviſſet, niſi quidam Imperatoris familiares invidia, vel indignatione, vel alia iniqua de cauſa acriter obſtitiſſent*. Quibus ex verbis luculenter confirmatur, quod ſæpius alibi inſinuavi, annis ſc. Decennalibus & id genus feſtis addictis urbes aut conſtructas, aut reædificatas, aut novis nominibus de more appellatas fuiſſe. Quæ ſimiliave lubenter inculco, quia hactenus nemini obſervata, plurimumque ad Antiquitatis notitiam conducentia.

I. ANnus Chriſti ducenteſimus ſexageſimuſquintus Conſulatu Gallieni ſexto & Saturnini adſcribitur Faſtis, ac jure quidem; nam & in antiquis nummorum inſcriptionibus ſextus Conſulatus Gallieni Tribunitiæ poteſtati undecies repetitæ conjungitur, qua annus pariter ejuſdem Imp. Gallieni undecimus conſignatur. Vetus enim inſcriptio ſic ſe habet (a): IMP. C. P. LIC. GALLIENUS P. F. AUG. P. M. TR. P. XI. COS. VI. P. P. Meminit horum Conſulum Trebellius in primis, cum ait (b): *Gallieno & Saturnino Conſulibus, Odenatus Rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis Imperium; idcirco præcipue, quod ſe fortibus factis dignum tantæ majeſtatis inſulis declaravit; Gallieno aut nullas, aut luxurioſas, aut ineptas & ridiculas res agente. Denique ſtatim bellum Perſis in vindictam Valeriani, quam ejus filius negligebat, indixit: Niſibin & Carras ſtatim occupat, tradentibus ſe Niſibenis atque Carrenis & increpantibus Gallienum. Non defuit tamen reverentia Odenati circa Gallienum. Nam captos Satrapas, inſultandi prope gratia, & oſtentandi ſui, ad eum miſit; qui cum Romam deducti eſſent, vincente Odenato, triumphavit Gallienus, nulla mentione patris facta; quem nec inter deos quidem, niſi coactus, retulit, cum mortuum audiſſet, ſed adhuc viventem; nam de illius morte falſo compererat:* Hucuſque Trebellius, qui res geſtas ab Odenato in Perſas proſequitur enarrare; ſed hæc de his ſatis ad inſtitutum.

(a) *Theſ. Antiq. Hubert. in Gallieno.*

Odenatus imperat in Oriente.

(b) *Trebell. in Gallieno, & de triginta Tyran.* 28.

Erat Odenato conjux inſignis pudicitiæ atque prudentiæ in rebus agendis fœmina, quam idem Trebellius mirifice laudat. Hanc fuiſſe Judæam, S. Athanaſius (c) teſtari videtur, cum ait in Arianos: *Zenobia Judæa erat, & protectrix Pauli Samoſateni; & tamen Judæis in ſynagogas Eccleſias non tradidit.* Hæc quippe ſcientiis erudita, uſa eſt in Græcis litteris Longino præceptore, quod tradit Vopiſcus (d), quem & Porphyrius (e) laudibus celebrat. Sed & cupida Chriſtianarum litterarum, male conſulta, adſcivit ſibi magiſtrum Paulum Samoſatenum, Epiſcopum Antiochenum, hæreticum de Chriſto abjecte nimis & humiliter ſentientem, ac penitus judaizantem; de quo Philaſtrius (f): *Hic Verbum Dei, id eſt, Chriſtum Deum Dei* II.

(c) *Athanaſ. epiſ. ad Solit.*

Zenobia Judæa inſignis femina.

(d) *Vopiſc. in Aureliano.*

(e) *Porphyr. in Vita Plotin.*

(f) *Philaſt. de hæreſ. cap.* 65.

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5757.

SÆC. III. Anno Urbis 1017. Olymp. 260. an.4. A. C. 264.

☉ 21. CB. ☽ 18. P.3. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 264. *ſecund. Baronium* 265.

DIONYSII PAPÆ 6.

GALLIENI IMP. 12.

I. *Conſules.*

[1] AD num. I. & ſeqq. Coſſ. *Gallienus Aug. VI. & Saturninus.* Gallieni Conſulatus juxta quintam Conſulatuum Cæſareorum regulam, ob *triumphum* nempe *Perſicum*, de quo mox ſermo erit. Imperatores enim, ſi annis Decennalibus & id genus feſtis addictis triumphos non ducerent, ad eos aliis annis exhibendos Conſulatum ſuſcepiſſe jam ſæpius indicavi.

II. *Triumphus Gallieni, qui Odenatum Auguſtum dicit.*

Pollio in duobus Gallienis cap. 10. ait: *Gallieno & Saturnino Conſulibus Odenatus Rex Palmyrenorum obtinuit totius Orientis Imperium*; additque, illum ſtatim bellum Perſis indixiſſe, Niſibin & Carras occupaſſe. Tum ſubjicit: *Vincente Odenato triumphavit Gallienus, nulla mentione patris facta: quem nec inter Deos quidem, niſi coactus, retulit, cum mortuum audiſſet, ſed adhuc viventem: nam de illius morte falſo compererat.* Quæ verba confirmant quod ſcribit Auctor Chronici Alexandrini, Valerianum ſeniorem in ſervitute vixiſſe uſque ad annum Chriſti CCLXIX. ut jam ſupra anno CCLIX. quo in Perſidem eſt abductus, diximus. *Odenatus* non ſemel, ſed iterum *Cteſiphontem* uſque proceſſit, & Perſas intra munitiones ſuas compulſos occluſit, inquit Zoſimus pag. 651. quod & confirmat Pollio citatus, qui ſubdit, Gallienum, ubi comperit, *Cteſiphontem* eſſe perventum, fugiſſe Regem, captos Satrapas, plurimos Perſarum occiſos, *Odenatum participato Imperio Auguſtum* vocaſſe. Cum vero Mediobarbus Nummum Græcum Odenati Auguſti producat, in quo legitur, L. Δ. id eſt, *anno quarto*, & Odenatus anno CCLXVII. occiſus fuerit, liquet, hanc nuncupationem præſenti anno factam. Certe annis, quibus Imperatores triumphabant, eadem quæ annis eorum Decennalibus & id genus feſtis addictis, de more præſtita.

Ad

NOTÆ [1] C*oſſ. Gallienus Aug. VI. & Saturninus.* Gruterus pag. CCLXXIV.

MAGNO ET
INVICTO
GALLIENO. AUG. XI.
COS. VI.
DESIGNATO. VII.

Nummi *Gallieni* apud Bandurium, tom. I. pag. 175. cum TR. POT. XII. COS. VI. Faſti Vulgares: *Gallieno VI. & Saturnino.* Trebellius Pollio in Gallieno, cap. X. *Gallieno & Saturnino Coſſ.* Saturnini prænomen, ac ejus quodpiam aliud nomen ante poſtremum, ignoratur.

Dei Filium ſubſtantivum, ac perſonalem, & ſempiternum eſſe cum Patre denegabat; prolativum autem, id eſt, quaſi aerem quemdam dicebat, non tamen perſonam vivam Filii ſempiternam cum ſempiterno Patre credendam eſſe docebat. Hic Chriſtum hominem juſtum, non Deum verum prædicabat, judaizans potius, qui & circumciſionem docebat; unde & Zenobiam quamdam Reginam in Oriente tunc temporis ipſe docuit judaizare. Hæc cum ſcribat adeo antiquus auctor, miror quid de eo hæc Nicephorus dicat (*a*): *Paulus porro iſte curare eam in religione judaizantem volens, plurimumque operæ, & curæ in ea recte inſtituenda atque convertenda ponens, in Artemonis hæreſim impegit.* De Zenobia vero, cum, occiſo viro, Orientale capeſſit Imperium, ſuo loco dicturi ſumus; poſtulat modo temporis ratio, ut de Paulo, cujus facta eſt mentio, inſtituamus orationem.

(*a*) *Niceph. lib.7. cap. 27.*

III. De Paulo Samoſateno Epiſc. Antiocheno.

Quod primum ad rationem temporis ſpectat; cum a Dionyſio Romano Epiſcopo, & alio Dionyſio Alexandrinæ Eccleſiæ Præſule, conſtet Paulum Samoſatenum fuiſſe damnatum, ut paulo poſt Athanaſii teſtimonio demonſtrabimus; haud conſtare poteſt, quod S. Epiphanius (*b*) tradit, ipſum tempore Aureliani & Probi Imperatorum creatum fuiſſe ſedis Antiochenæ Epiſcopum; cum certum ſit neminem duorum Dionyſiorum, qui Paulum damnarunt, ad illa tempora perveniſſe. Ex his pariter refellitur, quod Euthymius & ſi qui alii Græcorum affirmant, eumdem Paulum Manichæa matre genitum, cum ipſe hæreſis auctor Manes nonniſi Aureliani Imperatoris temporibus innotuerit.

(*b*) *Epiphan. hæreſ.65.*

IV. Pauli Samoſateni hæreſes.

Quod vero ad ejus impia improbataque ab omnibus dogmata pertinet; videtur aliqua ex parte a Sabellio Paulus mutuatus eſſe venenum, dum nullam admittens in divinitatis ſubſtantia perſonarum diſtinctionem, ſed ſicut unum Deum, ita pariter unam perſonam in divinis ſtatuens, totum S. Eccleſiæ traditum cultum atque doctrinam ſanctiſſimæ Trinitatis penitus auferebat: ſapiebat hæc namque Paulus cum Sabellio atque Judæis, ſed a Sabellio diſcrepabat in eo, quod ille cum unam tantum affirmaret divinam eſſe perſonam, hac aſſumpta propoſitione mendacii, illud falſiſſimum ſequeretur, Patrem ſimul & Spiritum ſanctum cum Filio carnem humanam ſumpſiſſe, ac etiam crucifixos eſſe; Paulus vero omnem prorſus auferens divinæ naturæ cum humana conjunctionem, Chriſtum hominem tantum, ſed juſtitia præditum fuiſſe, impudentiſſime diceret.

V. Quid de Paulo Samoſat. Patres.

Sed quid de Paulo Patres ſcripſerint, ac in primis Epiphanius, audiamus: *Hic elatus mente, excidit a veritate, & renovavit hæreſin Artemonis, qui quidem erat a principio ante multos annos, & extinctus eſt. Aſſerit autem hic, Deum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum unum Deum eſſe; in Deo autem ſemper eſſe ipſius Verbum & Spiritum ipſius, quemadmodum in hominis corde eſt proprium verbum; non autem eſſe Filium Dei in ſubſtantia, ſed in ipſo Deo; quemadmodum etiam Sabellius, Novatus*, & Noetus, & alii:* Hæc ipſe. Sed quod habet de Novato, puto irrepſiſſe in textum aliunde. Nam Novatum & Novatianos recte ſenſiſſe de Trinitate, probavit ſacroſancta Nicæna Synodus, ut ſuo loco dicemus. Sed de Verbo Dei addit Epiphanius, ipſum dixiſſe in Chriſtum veniſſe, & ſolum operatum eſſe, & ad Patrem, qui illud ſpiraverat, rediiſſe. Sed & ex litteris Dionyſii Alexandrini plane detegitur Paulus Samoſatenus duas conſtituiſſe perſonas inter ſe disjunctas, Filium Dei Verbum, & Chriſtum, quem ajebat non fuiſſe ante Mariam, ipſumque accepiſſe nomen Filii Dei ex bona operatione ipſius; quas blaſphemias ipſe redarguit. Certe quidem Neſtorius accuſatus fuit hæreſis Samoſateni, cum in duas perſonas Chriſtum divideret. Rurſus etiam ex iiſdem principiis de Chriſti humanitate perperam conſtitutis, aliam nefariam pravamque ſententiam Paulus impie deducebat, ut diceret in ſacramento Euchariſtiæ eſſe Chriſti ſanguinem corruptibilem; id quidem apparet ex epiſtola Dionyſii Alexandrini adverſus eumdem Paulum, conſcripta tempore prioris Concilii Antiocheni contra eumdem collecti; in ea enim cum multa diſputat ad oppugnandum impudentem hæreſiarcham, cumque refellit blaſphemiam de corruptibili Chriſti ſanguine, quod & Paulus probare nitebatur, propterea quod Dominus ſuis dixiſſet: *Accipite & dividite inter vos*: ſic in eum Dionyſius (*c*).

* *al.* Navatus.

(*c*) *Tranſtulit eam epiſtolam Dionyſii Turrianus, citatque lib. de Sacramento Euchariſt. cap.* 10. & 11.

Hæc

PAGIUS III. *An epiſtola Dionyſii ad Paulum Samoſatenſem ſuppoſititia.*

A num. III. ad XV. Epiſtola Dionyſii Alexandrini adverſus *Paulum Samoſatenſem* Epiſcopum Antiochenum, falſa & ſuppoſititia creditur a Valeſio in Notis ad lib.7. Euſebii cap.30. Nam Patres quidem, inquit Valeſius, Antiocheni Concilii affirmant, *Dionyſium* non dediſſe literas ad „ Paulum, ſed tantum ad Eccleſiam Antiochenſem. In illa autem epiſtola; quæ Dionyſii „ nomine publicata eſt, Dionyſius bis *Paulo* ſcripſiſſe dicitur. Sed nec ſtylus illius epiſtolæ ac „ reſponſionis, reliquis Dionyſii Scriptis reſpondet. Itaque Opus illud adulterinum eſſe, „ ob eas quas dixi rationes, mihi perſuadeo, „ licet Baronius eam epiſtolam pro vera ac germana habuerit. Ita Valeſius, ea præcipue ratione motus quod in epiſtola ab Euſebio lib.7. cap. 30. recitata, Epiſcopi, qui Antiochenæ Synodo contra Paulum Samoſatenſem coactæ interfuerant, de Dionyſio Alexandrino loquentes dicant: *Scripſit quidem Antiochiam, ſed erroris ducem* (vi-

Baron. n. v. & ſeqq.

deli-

VI. *Hæc cum dicit Paulus Samoſatenus, ignorat quod Apoſtolus dicit in epiſtola ad Hebræos (a): Quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & ſanguinem Teſtamenti pollutum duxerit in quo ſanctificatus eſt, & Spiritui gratiæ contumeliam fecerit? Conculcavit eum Judas, & nunc Paulus Samoſatenus, ut placeret ſatanæ, qui eum delegit. In ſanguinem vivificum, & in Spiritum ſanctum inſurrexit, eum conculcans. Etenim ſi ſanguis Chriſti eſt corruptibilis, quia dividitur, & funditur, reperietur quoque Spiritus ſanctus corruptibilis ut ſanguis vitæ, ſiquidem ſcribit Lucas in Actis Apoſtolorum (b): Cum complerentur dies Pentecoſtes &c. paulo poſt ſubjungit: Et apparuerunt illis linguæ diſpertitæ tanquam ignis, & reliqua.* Manifeſta itaque ratione Dionyſius monſtrat exemplo pariter & auctoritate non corrumpi Chriſti ſanguinem Teſtamenti in Euchariſtia, quod dividatur & effundatur; ſicut nec Spiritus Sanctus ex eo quod dicatur diviſus & effuſus, potuit ullo modo corrumpi.

(a) Hebr. 10.

Refellitur a Dionyſio Paulus Samoſat.

(b) Act. 2.

VII. Rurſus vero eamdem Pauli de ſanguine Euchariſtiæ ſententiam deſtruens, hæc eleganter habet de filii Dei facta in Euchariſtia exinanitione: *Ait Apoſtolus de Chriſto, quod cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo; id eſt, non ſic quemadmodum per ſtudium virtutis ac laboris ac certaminis regnum Dei capiunt, ſicut ſcriptum eſt (c) Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud; non ſic inquam, Chriſtus laboribus & ſtudiis virtutum comparavit ut eſſet æqualis Deo; quin potius; Operuit (d) cœlos virtus ejus, & laudis ejus plena eſt terra, ſplendor ejus ut lux erit; ut teſtatur ipſe qui vere ſemper eſt in Patre, inquiens (e): Ego ſum lux mundi; ideſt, Dominus mundi, habens in ſe ipſo Patrem, & vivificum & Dominum Spiritum ſanctum; & tamen ſe ipſum exinanivit; unde Sacramentum inenarrabile ab eo ſic appellatur, novum teſtamentum; dans ſe ipſum in myſtyca cœna, non ſicut ſecundum legem ſacerdotii Aaronici carnes pecudum aræ olim imponebant; ſcribit enim Moyſes, inquiens (f): Carnes ſanctæ imponentur altari, & comedet populus; & quicumque immundus eas tetigerit, peribit. Nunc autem non ſic; quin potius ipſe Dominus dicit (g); Qui manducat me, ipſe vivet propter me: Deus ergo eſt qui habitat in nobis, ſecundum Teſtamentum quod diſpoſuit, dicens nobis: Accipite hoc, & dividite inter vos, novum Teſtamentum eſt; hoc facite. Hæc eſt Dei ad nos exinanitio, ut admittamur ad capiendum eum. Hoc enim tremendum Sacramentum dicit Apoſtolus (h) cum ait; quod ſe ipſum exinanivit, non relinquens Patrem, ut capiatur a nobis; abſit; immo ipſius verba proferam; Ego, inquit (i) & pater ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus:* Hæc Dionyſius de veritate ſacratiſſimæ Euchariſtiæ. Deinde ſubjungit.

Tollitur impia Pauli ſententia.

(c) Luc. 11.

(d) Habac. 3.

(e) Joan. 8.

(f) Levit. 6. 7.

(g) Joan. 6.

(h) Philip. 2.

(i) Joan. 14.

VIII. *Videte quam limate agit myſtagogus veritatis vas electionis, dicens paulo poſt (k): Formam ſervi accipiens, & in ſimilitudinem hominum factus. Ut antea dixi, exinanitionem dicit, factam ad nos ad capiendum Sacramentum vitæ per puras & incorruptibiles ipſius manus, ut poſſimus fideles ejus capere ipſum, ac fieri manſio Dei, accipiens eum totum:* ac paulo poſt, cum plura de agno Paſchali, Euchariſtiæ typo, dixiſſet, hæc addit: *At vero qui ſe ipſum exinanivit Chriſtus Jeſus, habens in ſe caput Patrem (caput enim Chriſti Deus) fecit (l) potentiam in brachio ſuo & exaltavit humiles: ut ab eis capi poſſit Altiſſimus, & habitare in nobis per exinanitionem. Spiritus ſanctus effuſus ſuper omnem carnem manet plenus; & ſanguis idem Sanctus, ac vivificus ex profundo divini lateris effuſus, manet plenus; & Chriſtus idem qui ſe exinanivit, & ſanguinem ſuum incorruptibilem & vivum, ac vivificum nobis effudit.* Hucuſque Dionyſius adverſus Pauli hæreſim de corruptibili Euchariſtia.

(k) Philip. 2.

Chriſti exinanitio.

(l) Luc. 1.

IX. Obſervatione quidem dignum eſt, adeo perſpicuum fuiſſe in Eccleſia Catholica Sacramentum Euchariſtiæ, adeoque exploratam in omnibus atque teſtatam ab omnibus ejus aſſertionem ac fidem, ut impudentiſſimi etiam hæretici, qui tamen a Chriſto veritatem carnis non ſejungerent, ejuſdem fuerint aſſertores, ac profeſſores; licet, quod a Catholica Eccleſia deviaſſent, ex eis alii non iiſdem ritibus, quibus Eccleſia, ejuſmodi Sacramentum conficerent; quod ſuperius multis exemplis eſt demonſtratum. Non autem

Euchariſtiæ veritas omnibus nota.

PAGIUS delicet Paulum) *ne ſalutatione quidem dignatus eſt, neque ad eum nominatim, verum ad univerſam Antiochenſem Eccleſiam literas ſuas direxit;* & nihilominus ea epiſtola, quæ Græce & Latine tomo I. Conciliorum refertur, his verbis incipitur: *Reſcripſimus ad ea, quæ prius ſcripſiſti.* Ob quæ verba ea epiſtola Valeſio falſa credita, una cum decem propoſitionibus ejuſdem Pauli, & Dionyſii ad eas in ea epiſtola reſponſionibus. Verum ex illis verbis illud tantum inferri debet, falſo eam epiſtolam Dionyſio Alexandrino attribui, non autem ſcriptam non fuiſſe ab aliquo ex Epiſcopis, qui Synodis adverſus Paulum Antiochenum celebratis interfuerunt. Innumeris enim exemplis conſtat, indubitatæ antiquitatis epiſtolas Exſcriptorum errore falſos titulos præferre. Porro plures Synodos adverſus Paulum coactas fuiſſe ipſemet Valeſius obſervat ex Euſebio lib.7. cap.28.

IV. Quod vero ibidem dicit Baronius, teſtari Atha-

tem eo dementiæ pervenerunt, ut tantum myſterium Fidelibus divinitus conceſſum quod viderent in Eccleſia Catholica altas firmaſque radices fixas habere, convellerent; uſque adeo, ut & Paulus, de quo eſt ſermo, fæx omnium hæreticorum, licet Chriſtum eſſe tantum hominem impie prædicaret, tamen veritatem carnis & ſanguinis, licet hominis tantum & non Dei, eſſe in Euchariſtia affirmaret; ut ex iis plane prudens lector intelligat, hæreticos noſtri temporis omnium infeliciſſimos imum impietatis penitus attigiſſe. At de Pauli Samoſateni dogmatibus hactenus. Quinam vero eſſent ſceleſtiſſimi hominis mores impuriſſimi; quoniam de his agitur in Synodica ad Dionyſium & Maximum ſcripta, ſuo loco Annalibus intexenda; hic dicere prætermittimus. Qui autem Pauli ſectati ſunt impietatem, nominat eos idem Epiphanius, ſecundo Judæos; quod ſicut Judæi de Deo ſaperent; a quibus in eo diſcrepant, quod (ut ait, ſed contra Philaſtrii ſententiam) re vera neque circumciſionem habeant, neque ſabbatum ſervent, & alia omnia, quemadmodum Judæi.

X. Concilium contra Paulum a Dionyſio Papa cogitur.

Cum autem Pauli deteſtanda impietas innotuiſſet Eccleſiæ, nihil antiquius apud ſanctos Epiſcopos fuit, quam ut in unum coeuntes, collatis ſuffragiis, introductas ab eo hæreſes condemnarent, & impudentem hæreticum e ſede Epiſcopali deponerent. Quinam autem fuerit hujus operis præcipuus architectus ex Athanaſio poſſumus intelligere; nimirum extitiſſe Dionyſium Romanum Pontificem, ad quem (ut paulo ſuperius factum vidimus in cauſa ipſius Dionyſii Epiſcopi Alexandrini) obortæ recenter hæreſes, & qui eas promulgarent auctores, deferri ſolerent. Merito igitur S. Athanaſius (*a*) priori loco ponit Dionyſium Romanum Epiſcopum, cui conjungit Dionyſium Alexandrinum; ſed hic (ut dicemus) ad Synodum poſtea eſt vocatus; ſunt hæc Athanaſii verba: *Duo enim Dionyſii diu ante eos ſeptuaginta fuere; qui Samoſatenſem ſuſtulere, quorum alter Romæ, alter Alexandriæ Præſul erat.*

(*a*) *Athanaſ. lib. de Synod.*

XI. De duobus Conciliis adverſus Paulum Samoſat.

Sed quo modo, hæc ſint intelligenda, eſt exquirendum; ac illud primum admonendum, non ſemel, ſed iterum conveniſſe Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopos Antiochiæ adverſus Paulum Samoſatenum; primum quidem tempore Gallieni, cum adhuc in humanis eſſet Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus; quem poſt, ſequenti anno, nempe duodecimo ejuſdem Gallieni Imperatoris, ex hac vita migraſſe, conſtat teſtimonio Euſebii atque Hieronymi, ut ſuo loco dicturi ſumus. Rurſus vero temporibus Aureliani Imperatoris reviviſcente eadem impietate, denuo rediere Epiſcopi Antiochiam, atque Paulum iterum lapſum erroris convictum atque damnatum throno Epiſcopali depoſuere, inque ejus locum Domnum Epiſcopum ſufficere; quod in priori Synodo facere non licuit; in qua Paulus fidem Catholicam viſus eſt profiteri: hæc omnia habet Synodica (*b*) in poſteriori conventu Epiſcoporum ad Dionyſium Papam & Maximum Alexandriæ Epiſcopum data, a nobis ſuo loco inferius contexenda.

(*b*) *Apud Euſeb. lib. 7. cap. 24.*

XII. Quod igitur S. Athanaſius ait, a duobus Dionyſiis Romano & Alexandrino Paulum Samoſatenum eſſe ſublatum, ſic accipiendum eſt, ut hi primum impium hæreticum oppugnarint, editiſque ſcriptis illius hæreſin condemnaverint. Quis dubitat hoc præſtitiſſe ipſum Dionyſium Romanum Epiſcopum, quem conſtat emergentem quoque Sabellii hæreſin editis commentariis profligaſſe? De Alexandrino certum eſt, adverſus Paulum ad dictum Antiochenum Concilium epiſtolam conſcripſiſſe; cujus tempore etſi damnata fuerit impietas Pauli, ipſe tamen, edita profeſſione Catholica, quaſi mutata ſententia, eluſit Epiſcopos. Sic ergo quod Athanaſius ait, a duobus Dionyſiis Samoſatenum eſſe ſublatum: de ejus hæreſi ab iis primum omnium ſcriptis vulgatis condemnata, eſſe intelligendum, exiſtimamus.

XIII. Sed quo tempore hæc prior Synodus adverſus eum fuerit celebrata; certe haud poſt duodecimum annum Gallieni, quo Dionyſius Alexandrinus obiit, eam fuiſſe celebratam oportuit; nam idem Dionyſius per litteras illi interfuit. Mendax ergo omnino Euſebii Chronicon reperitur, in quo ponitur anno decimotertio Gallieni, Pauli Samoſateni damnatio, atque Domni ſuffectio; quod ex dicta Synodica ſub Aureliano Imperatore factum conſtat. Nec eſt quod de priori Synodo poſſit intelligi, quod nequicquam hujuſmodi in illa ſit actum: quam ante Diony-

PAGIUS

Synodus Romana adverſus Samoſatenſem ſuppoſititia.

thanaſium lib. de Synodis, ſublatum fuiſſe a Dionyſio Romano Pontifice, & Dionyſio Alexandrino *Paulum Samoſatenſem*, Valeſium in Notis ad Euſebium, Petavium lib. 13. de Doct. Temp. alioſque Viros eruditos decepit. Exiſtimarunt enim, *Paulum* in aliqua Synodo Romana damnatum fuiſſe, quod tamen non dicit Athanaſius; cujus hæc ſunt verba: *Duo enim Dionyſii diu ante eos ſeptuaginta fuere, qui Samoſatenſem ſuſtulere; quorum alter Romæ, alter Alexandriæ Præſul erat.* Quæ verba ſic explicavit Baronius, quaſi relativum *qui* ad utrumque Dionyſium referretur, licet ordinem dicat ad ſeptuaginta Epiſcopos, qui in ſecundo Concilio Antiocheno Paulum condemnavere: hos enim in eodem de Synodis libro Athanaſius vocat *Septuaginta Epiſcopos Pauli Samoſatenſis condemnatores*, quod Athanaſium legenti magis conſtabit. Synodus itaque Romana in cauſa Pauli Samoſatenſis ſuppoſititia eſt.

Baron. n. x. & ſeqq.

Ad

(a) Euſeb. lib. 7. cap. 11. in fin.

nyſii Alexandrini obitum oportuit eſſe habitam. Rurſus vero ex Euſebii (a) hiſtoria emendandum eſt ipſius Chronicon: cum in ea habeatur anno duodecimo Gallieni Dionyſium mortuum eſſe; hic autem anno decimo ejuſdem Imperatoris legatur poſitus ejus obitus: nam & adverſatur Sanctus Hieronymus, teſtatus & ipſe, anno duodecimo ejus Imperii Dionyſium ex hac vita eſſe ſublatum.

XIV. De Synodi tempore.

Quonam vero anno potiſſimum ea Synodus ſit celebrata? Dicimus habitam eſſe ipſo anno duodecimo Gallieni Imperatoris, quo & ipſe Dionyſius Alexandrinus Epiſcopus obiit. Sed & cum certum exploratumque habeatur eidem Synodo interfuiſſe Hymenæum (b) Hieroſolymorum Epiſcopum, ipſumque idem Euſebius dicat ſedere cœpiſſe anno duodecimo ejuſdem; affirmare cogimur, nec ante dictum annum eſſe Synodum celebratam. Sicque cum ex Dionyſii obitus tempore, tum ex Hymenæi electione eodem anno facta, eam Synodum ipſo quoque anno Gallieni duodecimo Antiochiæ conveniſſe, opus eſt dicere. Atque hæc ad elucidationem chronicæ veritatis, cui tamquam firmæ baſi hiſtoria inniti debet, jam ſatis. Quæ vero, cum agemus de ea Synodo, anno ſequenti dicenda erunt, hæc de tempore dilucidius declarabunt.

(b) Euſeb. ibid. cap. 11.

XV. Finis decennalis peſtis.

Clauditur hoc anno periodus decennalis peſtis, quæ anno Domini (ut dictum eſt) ducenteſimo quinquageſimoquinto exorta, univerſum pene depaſta Orbem, nullo valuit remedio propulſari. Hinc illa querela Porphyrii adverſus Chriſtianos ſcribentis: *Nunc autem* (inquit) *mirantur per tot jam annos civitatem morbo correptam teneri, cum neque Æſculapii, neque aliorum deorum ſit amplius ad eam acceſſus. Ex quo enim Jeſus coli cœptus eſt, nullus ſane mortalium publicam deorum utilitatem perſenſit. Hæc autem* (ſubdit Theodoretus c) *Porphyrius ſcribit, homo Chriſtianis maxime inimicus; at manifeſte tamen confeſſus Chriſtum ſuo adventu deos Gentium poteſtate caſſos reddidiſſe. Itaque poſt ſalutiferæ Crucis myſteria, Chriſtoque irrogata ſupplicia, nec Æſculapius generi humano impoſturas molitus eſt, nec eorum quiſquam qui falſo dii nuncupantur. Omnem ſiquidem illorum cœtum non ſecus ac nocturnam catervam Sol oriens in tenebras ire compulit:* Hæc Theodoretus.

(c) Theodoret. Evangelic. verit. lib. 12. in fin.

JESU CHRISTI ANNUS 266. | DIONYSII PAP. ANNUS 6. | GALLIENI IMP. ANNUS 12.

I. (d) Euſeb. in Chronico. Trebell. in Gallieno.

CHriſti anno ducenteſimo ſexageſimoſexto, Valeriani & Lucilli Conſulatus a Caſſiodoro adſcribitur Faſtis. Hunc Valerianum exiſtimavit Trebellius (d) fuiſſe Gallieni fratrem; nam ait: *Jam capto Valeriano ſcriptum invenimus in Faſtis, Valeriano Imperatore Conſule; quis igitur alius potuit eſſe Valerianus, niſi Gal-*

Valerianus filius Gallieni.

PAGIUS V. *Finis peſtis Quindecennalis.*

Ad num. XV. Peſtis quæ Imperium Romanum adeo afflixit, cœpit anno Chriſti ducenteſimo quinquageſimo ſecundo, annoſque non decem, ut putavit Baronius, ſed quindecim duravit, uti eo anno num. XXIV. & ſeqq. demonſtravimus. *Obtinuit annos XV.* inquit Cedrenus ibidem laudatus: *capit autumno, & deſiit ſub ortum caniculæ*. Quare uſque ad caniculam anni CCLXVII. graſſata eſt; ideoque quæ hic de ejus fine Baronius habet ad illum Chriſti annum rejicienda.

SÆC. III. Anno Urbis 1018. Olymp. 261. an. 1. A. C. 265.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5758.

☉ 22. A. ☽ 19. P. 23. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 265. *ſecund. Baronium* 266.

DIONYSII PAPÆ 7.

GALLIENI IMP. 13.

I. *Conſules.*

[1] AD num. I. Coſſ. *P. Licinius Valerianus II.* & *L. Lucillus Macer Rufinianus*. Prior erat Valeriani Auguſti filius, qui tam in libro de Præfectis Urbi & Anonymo Cuſpiniani, ac Faſtis Heraclianis, quam in Inſcriptione ab Onuphrio lib. 2. Faſtorum relata, editur cum numerali nota, quia nempe anno ducenteſimo quinquageſimo nono, Gallieno juniore Cæſare Collega, Conſulatum ſuffectum geſſerat, quem præſenti anno nondum Cæſarem fuiſſe demonſtrat eadem inſcriptio, dedicata currenti anno *pr. Non. Decembris*, ut in ea legitur, quæ his verbis incipit: COLONIA. AUGUSTA. VERONA. NOVA. GALLIENIANA. VALERIANO. II. ET LUCILLO. CONS. Quod ſi jam hoc anno *Valerianus* Cæſar fuiſſet, is titulus in ea Inſcriptione legeretur. Ex quo conſtat, perperam hactenus creditum, Valerianum iſtum ante patris captivitatem Cæſarem fuiſſe, quod Pollio in Valeriano juniore dicat: *A patre abſente Cæſar eſt appellatus, a fratre (ut Celeſtinus dicit) Auguſtus*. Verum Pollionem erraſſe certiſſimum: ex iis enim, quæ jam ex ipſomet Pollione retuli, manifeſtiſſimum redditur,

NOTÆ [1] COſſ. *P. Licinius Valerianus II. & L. Lucillus Macer Rufinianus*. Relandus ſcribit: *L. Cæſonius Macer Lucillus Rufinianus*; ex Gruteriano lapide pag. CCCLXXX. 3. ubi

L. CAESONIUS. C. F. QUIRINA.
LUCILLUS. MACER. RUFI
NIANUS. COS. &c.

Faſti Vindebonenſes, & Bucherii laterculus: *Valeriano II. & Lucillo.*

Gallieni frater? conſtat de genere, non tamen ſatis conſtat de dignitate, vel (ut cœperunt alii loqui) de majeſtate. Sed mea ſententia, Trebellius hallucinatur, cum putat nullum alium fuiſſe reperiri Valerianum, niſi Gallieni fratrem; cum liquido pateat præter illum fuiſſe Salonium Valerianum filium Gallieni, cujus nominis complures leguntur veteres in nummis inſcriptiones (a). Trebellius vero nullum alium ponit filium Gallieni, niſi Salonium Gallienum; porro hunc diverſum fuiſſe a Salonio Valeriano, vetera monumenta declarant; quorum etiam teſtimonio, qui præſenti anno ponitur Valerianus Conſul, non frater, ſed filius fuit Gallieni, Imperator a patre Auguſtus declaratus, atque hoc anno Conſul ſecundum dictus.

(a) *Panvin. Comment. in Faſt. & lib. Rom. Princ. & Theſaur. rei antiquar. in Gallieno.*

II. Hoc eodem anno duodecimo Gallieni Imperatoris celebratum eſt Antiochiæ Concilium adverſus Paulum Samoſatenum, ejuſdem civitatis Epiſcopum; de quo hæc habet Euſebius (b): *Quoniam Paulus iſte abjectam & humilem nimis de Chriſto, contra doctrinam Eccleſiæ, habebat opinionem, nempe quod ſolum communi natura erat cum homine præditus; Dionyſius Alexandrinus rogatus eſt ut veniret ad Synodum; qui quamquam ſenectutem ſimul & imbecillitatem corporis cauſando præſto eſſe renuit; per epiſtolam tamen illos, quam habebat de controverſia ſententiam, fecit certiores. (Extat eadem epiſtola ab inſignis eruditionis viro Franciſco Turriano in Latinum tranſlata; ſed nondum ab eo, morte prævento, typis excuſa; ex qua nonnulla de veritate & myſterio ſacratiſſimæ Euchariſtiæ ſunt paulo ſuperius recitata. Hæc illa ſane epiſtola, quam S. Hieronymus laudans, cum de ejuſdem Dionyſii ſcriptis agit, iſta habet in fine: Sed adverſus Paulum Samoſatenum ante paucos dies, quam moreretur, inſignis ejus fertur epiſtola.) Cæteri autem Eccleſiarum paſtores, alius aliunde contra iſtum Paulum, tamquam peſtem & perniciem gregis Chriſti, itinere cum celeritate confecto, omnes Antiochiæ in unum convenerunt:*

(b) *Euſeb. lib. 7. cap. 22.*

Antioch. concilium contra Paulum Samoſatenum.

III. *Inter hos maxime præſtare videbantur Firmilianus Cæſareæ Cappadocum Epiſcopus, Gregorius & Athenodorus fratres, paſtores Eccleſiarum quæ ſunt in Ponto, Helenus præterea qui Tarſi rexit Eccleſiam, & Nicomas qui Iconii Eccleſiæ miniſterio functus eſt. Huic accedit Hymenæus Eccleſiæ Hieroſolymitanæ Epiſcopus, & Theotecnus, qui Cæſareæ Palæſtinæ Hieroſolymis finitimæ adminiſtrationem obtinuit. Adde his Maximum, qui fratribus Boſtræ decore & inſigniter præfuit: At tametſi alios pene infinitos Epiſcopos una cum Presbyteris & diaconis, qui ejus rei gratia in urbe ſupra demonſtrata id temporis coacti erant, vix aut ne vix quidem aliquis poterit enumerare: inter eos tamen hi, quos dixi, facile primas tenuerunt. Omnibus igitur variis temporibus (ut tulit occaſio) & perſæpe in unum convenientibus; in unoquoque congreſſu orationes habitæ ſunt, & quæſtiones poſitæ, cum a Paulo Samoſateno, qui peregrinam ſuam & alienam ab Eccleſia doctrinam adhuc occultare & obtegere moliebatur; tum ab illis qui ejus errorem & in Chriſtum blaſphemiam patefacere & in apertum proferre omni ſtudio elaborabant:* Hucuſque de Sinodo Antiochiæ hoc anno celebrata Euſebius.

Qui interfuerunt Synodo.

IV. Cæterum qui in unum Antiochiam Epiſcopi convenerunt, ipſo primo confeſſu ante omnia Catholicam fidem de Filio Dei, quam a majoribus accepiſſent, & ipſi ab Apo-

Fidei profeſſio ad Paulum miſſa.

PAGIUS

tur, hunc Valerianum, quando Valerianus ſenior ejus pater in Perſidem ductus eſt, nondum Cæſarem fuiſſe. Lucillus, cujus egregiam Onuphrius citatus Inſcriptionem recitat, Gallieni Auguſti, & Valeriani hoc anno Conſulis propinquus erat, ut docet Pollio in duobus Gallienis cap. 12.

II. Fallitur Baronius, quando hunc *Valerianum* Gallieni Auguſti filium fuiſſe, Nummos declarare ſcribit. Nam jam ab aliquot annis *Gallienus junior* a Poſthumo, qui hoc tempore in Galliis regnabat, interfectus fuerat, illeque in Nummis dictus: P. CORN. SAL. VALERIANUS CAES. vel P. LIC. COR. VALERIANUS CAES. id eſt, *Publius Licinius Cornelius Valerianus Cæſar*: Valerianus vero Valeriani Auguſti filius & frater Gallieni Aug. hoc anno Conſul, nunquam in Nummis *Cornelius* vocatus, ſed tantum P. LIC. VALERIANUS CAES; licet uterque quandoque in Nummis tantum dicatur VALERIANUS CAESAR. His non obſtantibus jam in Diſſert. Hypatica a me ſtatutis Triſtanus Tom. III. pag. 129. Mediobarbus pag. 383. & Vaillantius Tom. I. pag. 267. innixi laudatis Pollionis verbis contendunt Valerianum hoc anno Conſulem a patre Cæſarem & a Gallieno fratre Auguſtum dictum fuiſſe; imo Mediobarbus exiſtimat factum id fuiſſe anno CCLIV. & CCLXVII. & Vaillantius Tom. II. pag. 394. id probat ex Nummis in quibus legitur: P. LIC. VALER. CAESAR, vel AUG. & pag. 395. ait his verbis: VIRTUS ET PIETAS AUGG. intelligendos Gallienum & Valerianum fratrem qui in eis repræſentantur. Tillemontius in ſua Imperatorum Hiſtoria Gallica Notatiuncula III. de Valeriano eorum ſententiam ſequitur & probare conatur filium ejus Valerianum appellatum fuiſſe Cæſarem anno CCLV. aut ſaltem anno CCLXI. quia Aurelius Fuſcus de Piſonis conſecratione verba faciens Gallienum, Valerianum & Saloninum Imperatores appellat, aitque hunc Valerianum non poſſe eſſe Gallieni Auguſti filium, quia is jam anno CCLX. occiſus fuerat. Verum jamdiu hæc a nobis magna ex parte, & in hoc Tomo ex toto confutata, oſtenſumque Pollionem ſeu Celeſtinum quem laudat valde hallucinatum eſſe. Quindecennalia Cæſarei imperii Gallieni in hunc annum incidunt.

Valerianus Conſul filius fuit Valeriani Aug.

III. A num. II. ad X. Poſterior *Synodus Antiochena*, non vero prior, ut Baronius exiſtimabat, epi-

Apoſtolis traditam conſervaſſent in omnibus illibatam & incorruptam, ſcripto editam declararunt, eamque ad ipſum Paulum Samoſatenum ex Synodo miſerunt. Extat ejuſmodi glorioſa Patrum confeſſio, præclariſſimum antiquitatis Catholicæ fidei monumentum; quam idem qui ſupra Franciſcus Turrianus, e latebris vindicatam, Latinitate donavit, eamque integram nos his voluimus deſcripſiſſe:

HYMENÆUS, THEOPHILUS, THEOTECNUS, MAXIMUS, PROCLUS, BOLANUS, PAULO IN CHRISTO SAL.

V. Catholica fides contra Paulum ſcripta. *Jam quidem in congreſſum & colloquium inter nos venimus, ac fidem noſtram oſtendimus. Ut vero manifeſtius fiat quid quiſque ſentiat, & ea, quæ in quæſtionem ac dubitationem vocantur, certiorem exitum accipiant; decrevimus fidem ſcripto edere & exponere, quam a principio accepimus, & habemus traditam, & ſervatam in Catholica & ſancta Eccleſia uſque in hodiernum diem a beatis Apoſtolis, (a) qui viderunt ipſi, & miniſtri fuerunt verbi, prædicatam ex lege & Prophetis, ac novo Teſtamento; Eſſe unum Deum ingenitum, ſine principio, inviſibilem, immutabilem, quem (b) nullus hominum vidit, neque videre poteſt; cujus gloriam vel amplitudinem intelligere, aut enarrare pro dignitate, ut in re & veritate eſt, humana natura non poteſt; notionem vero ejus, utcumque mediocrem, ſi habemus (revelante Filio ejus, ſicut ait (c); Nemo novit Patrem, niſi Filius, & cui Filius revelaverit) contenti eſſe debemus. Hunc autem Filium genitum, unigenitum, (d) imaginem Dei inviſibilis, primogenitum omnis creaturæ, (e) Sapientiam, & Verbum, ac Virtutem Dei ante ſæcula, non præcognitione, ſed ſubſtantia & hypoſtaſi Deum, Dei Filium, cum in veteri & novo Teſtamento cognoverimus, confitemur & prædicamus. Qui autem contra dicit, Filium Dei non eſſe ante conſtitutionem mundi, dicitque credere & confiteri eſſe Deum, non eſſe aliud quam duos Deos prædicare, qui Filium Dei non eſſe Deum prædicat; hunc alienum eſſe ab Eccleſiaſtica regula arbitramur, & omnes Eccleſiæ Catholicæ nobiſcum conſentiunt. De hoc enim ſcriptum eſt (f): Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi, virga rectitudinis, virga*

(a) Luc. 1.
(b) 1. Tim. 6.
(c) Matt. 11.
(d) Coloſſ. 1.
(e) 1. Cor. 1.
(f) Hebr. 1. ex Pſal. 44.

regni tui. Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ participibus tuis; & rurſus Iſaias (g): Deus noſter judicium retribuit, & retribuet; ipſe veniet & ſalvabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient. Tunc ſaliet ſicut cervus, claudus; & expedita erit lingua mutorum. Et rurſus (h): In te adorabunt; quoniam in te eſt Deus; & non eſt alius, præter te; tu enim es Deus, & neſcivimus; Deus Iſrael ſalvator. Et apud Apoſtolum (i): Ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula, Amen. In quibus illud, qui eſt ſuper omnia; & illud, præter te, in omnibus creaturis intelligendum eſt. Et in Oſea (k): Quoniam Deus ego ſum, & non homo in te ſanctus; & non ingrediar in civitatem; poſt Dominum ambulabo. Et omnes Scripturæ divinæ Deum Filium Dei declarant: quas ſingulatim proponere, in aliud tempus differimus.

VI. *Hunc Filium qui ſemper cum Patre eſt, credimus implevisse voluntatem paternam in creatione univerſi (l). Ipſe enim dixit, & facta ſunt; ipſe mandavit, & creata ſunt. Qui autem mandat, alteri mandat; quem non alium eſſe perſuaſum habemus, quam unigenitum Filium Dei Deum, cui dixit (m): Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Et ut in ſumma dictum ſit ſecundum Evangelium (n): Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Et ſecundum Apoſtolum (o): In ipſo condita ſunt omnia quæ in cœlis & quæ in terra, ſive viſibilia, ſive inviſibilia, ſive throni, ſive principatus, ſive dominationes, ſive poteſtates; omnia per ipſum & in ipſo creata ſunt; quippe qui vere eſt & operatur, utpote Verbum ſimul & Deus, per quem omnia fecit Pater, non tamquam per inſtrumentum, neque tamquam per ſcientiam, non per ſe exiſtentem. Generavit quidem Filium Pater tamquam † actum viventem, & per ſe exiſtentem, omnia in omnibus operantem: non autem ſolum vidit Filius, neque ſolum præſens fuit Filius, ſed etiam (ſicut ſcriptum eſt) operatus eſt ad creationem univerſi, nobis congruentem. Hunc dicit Scriptura (p) deſcendiſſe,*

(g) Iſaiæ 35.
(h) Iſaiæ 45.
(i) Rom. 9.
(k) Oſeæ 11.
(l) Pſal. 148.
(m) Gen. 1.
(n) Joan. 1.
(o) Coloſſ. 1.
† ἐνέργειαν.
(p) Gen. 18.

PAGIUS

Poſterior Synodus Antiochena adverſus Samoſatenſem.

epiſtolam ad *Paulum Samoſatenſem* ſcripſit, in qua Patres Fidem ſuam de Chriſto ipſi ſignificant, & utrum eadem cum ipſis ſentiat, ſciſcitantur. Extat hæc epiſtola in Bibliotheca Patrum data a Synodo inter initia confeſſus, antequam Malchion Presbyter adverſus Paulum diſputaſſet. Certe, inquit Valeſius in Notis Euſebianis lib. 7. cap. 30. vel ipſe illius epiſtolæ titulus eam in priori Synodo Antiochena ſcriptam aperte convincit: *Exemplum epiſtolæ miſſæ Paulo Samoſatenſi ab Orthodoxis Epiſcopis, priuſquam deponeretur.* Atqui conſtat, Paulum Samoſatenſem in ſecunda demum Synodo Antiochena depoſitum fuiſſe. Nam in priori Synodo deceptis per ſimulationem Epiſcopis indemnis abſceſſerat. Addit Valeſius, Epiſcoporum nomina illi epiſtolæ præfixa idem indicare: *Hymenæus, Theophilus, Theotecnus, Maximus, Proclus, Bolanus, Paulo in Chriſto ſalutem.* Neque enim Hymenæus in priori Antiochena Synodo, ſed Firmilianus Cæſareæ in Cappadocia Epiſcopus præfedit.

Baron. an. 266. n. 11.

IV. Ad num. V. & ſeq. Ceterum, cum Euſebius lib. 7. cap. 28. de hac Synodo Antiochena loquens ſcri-

ſe, & apparuiſſe Abrahæ ad quercum Mambre, unum ex tribus; cum quo Patriarcha, tamquam cum Domino & judice (a) Joan. 5. *colloquebatur; ut qui omne (a) judicium a Patre accepiſſet; de quo ſcriptum eſt:* (b) Gen. 19. *(b) Dominus pluit ſuper Sodoma & Gomorra ignem & ſulphur a Domino de cœlo. Qui implens voluntatem paternam, Patriarchis apparet, & cum eis loquitur in eiſdem clauſulis, & eiſdem capitibus, aliquando quidem tamquam Angelus, quandoque vero tamquam Dominus, quandoque autem Deus eſſe affirmatur. Deum enim univerſi impium eſt exiſtimare vocari Angelum; Filius vero Angelus Patris eſt, qui eſt ipſe Dominus & Deus. Scri*-(c) Iſa. 9. *ptum enim eſt (c), Angelus magni conſi*-(d) Gen. 22. *lii. Sicut & alias in Abraham (d): Et vocavit eum Angelus Domini de cœlo, & quæ deinceps ſequuntur: Nunc enim cognovi quod times Deum, & non pepercisti filio tuo dilecto propter me. Et vocavit nomen loci, Dominus vidit; ut dicant uſque in hodiernum diem: In monte Domi*-(e) Gen. 31. *nus apparuit. Et in Jacob (e): Dixit, inquit, mihi Angelus Dei per ſomnium, Jacob. Ego dixi, quid eſt? Ex dixit: Reſpice oculis tuis, & quæ ſequuntur: Ego ſum Deus, qui apparui tibi in loco Dei, ubi unxiſti mihi illic titulum, & voviſti mihi illic votum. Et poſt luctam, † eamque hominis præfigurati, ſubjungitur (f): Et appellavit Jacob nomen loci illius. Facies Dei. Vidi enim Deum facie ad faciem, & ſalva facta eſt anima mea.*

† καὶ ταῦτα ἀνθρώπου προγεγραμμένου.

(f) Gen. 32.

VII. *Hominem * autem præfiguratum dicimus eſſe Filium Dei, quem ipſa Scriptura Deum eſſe declaravit. Quin etiam Legem ſimiliter datam eſſe Moyſi dicimus, miniſtrante Filio Dei, ſicut Apoſtolus docet,* (g) Galat. 3. *cum ait (g): Quid igitur lex? propter tranſgreſſiones poſita eſt, donec veniret ſemen cui promiſerat, ordinata per Angelos* (h) 1. Tim. 2. *in manu Mediatoris. Mediatorem (h), autem alium Dei & hominum neſcimus præ*-(i) Exod. 3. *ter hunc. Hæc etiam docet nos Moyſes (i), cui apparuit Angelus in flamma ignis ex rubo, & quæ ſequuntur: Poſtquam autem vidit Dominus quod pergit ad videndum,* (k) Ibid. *vocavit eum ex rubo. Et rurſus (k): Ingrediens congrega ſenatum filiorum Iſrael, & dices eis: Dominus Deus patrum noſtrorum apparuit mihi, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Jacob; & quæ ſe*-(l) Exod. 4. *quuntur (l): Si igitur non crediderint mihi, nec audierint vocem meam (dicent enim quod non apparuit mihi Dominus Deus) quid eis dicam? Et in benedictionibus (m): Et quæ fuerint accepta ei qui apparuit in rubo, veniant ſuper caput Joſeph.* (m) Deut. 33. *Et alias (n): Et dixit Dominus ad Moyſen: Et hunc ſermonem, quem dixiſti, faciam tibi.* (n) Exod. 33. *Et dixit: Oſtende mihi gloriam tuam. Et dixit: Ego tranſibo prius te in gloria mea, & vocabo in nomine Domini coram te; & miſerebor cui miſertus ſum, & miſericordiam præſtabo cui miſerebor. Quod quidem ſic perficitur (o):* (o) Exod. 34. *Et deſcendit Dominus in nube, & ſtetit coram eo illic, & vocavit in nomine Domini. Et tranſivit Dominus ante faciem ejus, & vocavit Dominus Deus. Qui enim ſupra promiſerat ſe tranſiturum Filius Dei Dominus, & vocavit in nomine Domini, qui eſt pater, hic eſt qui vere ait (p):* (p) Joan. 6. *Non quia Patrem vidit quiſquam, niſi qui eſt a Deo hic vidit Patrem. Et in eodem Evangelio (q): Neque vocem ejus umquam audiſtis, neque ſpeciem ejus vidiſtis:* (q) Joan. 5. *Et (r): Deum nemo vidit umquam; unigenitus Filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarravit.* (r) Joan. 1. *Et Apoſtolus in alio loco (s):* (s) 1. Tim. 1. *Regi autem ſæculorum immortali, inviſibili, ſoli ſapienti Deo.*

Filium vero qui eſt apud Patrem, Deum quidem & Dominum omnium creaturarum dicit, a Patre autem miſſum de cœlis, & carne aſſumpta, factum eſſe hominem. Quamobrem corpus ejus ex Virgine ſumptum, in (t) quo omnis plenitudo divinitatis (t) Coloſſ. 2. *corporaliter habitavit, divinitati immutabiliter unitum & deificatum eſt. Qua de cauſa idem Deus & homo Jeſus Chriſtus prophetabatur in Lege & Prophetis; & ab omnibus in Eccleſia quæ ſub cœlo eſt, creditus eſt Deus quidem, qui (u) ſe ipſum* (u) Philip. 2. *exinanivit, cum eſſet æqualis Deo, homo vero ex (x) ſemine David ſecundum car*-(x) Rom. 1. *nem. Signa quidem & prodigia quæ in Evangeliis deſcripta ſunt, Deus operabatur; participatione vero carnis & ſanguinis (y) tentatus eſt per omnia pro ſimilitudine abſque peccato.* (y) Heb. 4. *Sic & Chriſtus ante incarnationem in divinis ſcripturis tamquam unus nominatus eſt; in Hieremia quidem (z), Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus.* (z) Jerem. 4. *Dominus (*) autem Spiritus eſt ſecundum Apoſtolum.* (*) 2. Cor. 3. *Et ſecundum eumdem Apoſtolum (†): Bibebant autem ex ſpirituali petra; petra autem erat Chriſtus.* (†) 1. Cor. 10. *Et rurſus: Neque tentemus Dominum, ſicut quidam*

PAGIUS ſcribat: *Dum hac aguntur, Dionyſius extremum diem obiit, anno Principatus Gallieni duodecimo, cum Alexandriæ Epiſcopatum ſeptemdecim annis obtinuiſſet. In ejus locum ſubrogatus eſt Maximus;* liquet, hanc Synodum Antiochenam vel anno præcedenti, quo duodecimus Gallieni annus inchoatus, vel ſaltem currenti, quo abſolutus eſt, celebratam fuiſſe. Colitur *Dionyſius Alexandrinus* in Martyrologio Romano die XVII. Novembris, obſervatque Valeſius in Notis ad Euſebium lib. 7. in Proœmio, cognomentum *Magni* non ſolum ab Euſebio, ſed ab omnibus fere antiquis Patribus Dionyſio Alexandrino attributum fuiſſe, uti a Baſilio in Epiſtola Canonica ad Amphilochium, & a Maximo in Scholiis ad Dionyſium Areopagitam.

Obitus Dionyſii Alexandrini.

Ad

dam eorum tentaverunt, & a ſerpentibus (a) Heb. 11. *perierunt. Et de Moyſe (a): Majores divitias æſtimans theſauro Ægyptiorum* (b) 1. Pet. 1. *improperium Chriſti. Et Petrus (b): De qua ſalute exquiſierant Prophetæ, qui de futura in nobis gratia prophetaverunt, ſcrutantes in quod vel quale tempus ſignificaret in eis Spiritus Chriſti. Si autem* (c) 1. Cor. 1. *(c) Chriſtus Dei virtus, & Dei ſapientia ante ſæcula eſt; ſic & quatenus Chriſtus unum & idem eſt ſubſtantia, quamvis multis notionibus cogitetur. Hæc ex plurimis pauca notavimus. Scire volumus, an eadem nobiſcum ſentias & doceas; & nobis ſignifices, an iis, quæ ſuperius ſcripſimus, aſſentiaris, an non.* Hactenus fides Patrum.

IX. Quid tum præter hæc actum ſit in eadem cauſa Pauli, litteræ Epiſcoporum, qui tempore Aureliani poſteriori conventui eadem cauſa Antiochiæ itidem celebrato (d) Apud Euſeb. lib. 7. cap. 14. interfuerunt, his paucis declarant (*d*), dum de Firmiliano Epiſcopo Cæſarienſi meminerunt: *Cum Paulus ſententiam ſe mutaturum fuiſſet pollicitus; iſte fidem illi adhibens, & ſpem animo concipiens, cauſam controverſiamque ſine ulla verborum contumelia commode fore compoſitam; eam ad tempus diſtulit, & ita ab illo, qui & Deum ſuum negaſſet & Dominum, & fidem, quam antea habuerat, minime conſervaſſet, dolo deceptus fuit.* Ex his igitur litteris Epiſcoporum, qui poſteriori Antiocheno conventui interfuerunt, illud actum fuiſſe in hac Synodo in primis apparet; nimirum detecta atque damnata Pauli impietate, pollicente illo ſe mutaturum eſſe ſententiam; ac proinde profeſſa fide Catholica, ad tempus ipſe ſedere permiſſus eſt; ſicque ille magnis pollicitationibus eludens ſacrum illum Epiſcoporum conventum, non (ut par erat) ſede fuit depoſitus, ſed illius Eccleſiæ præfecturam (ut prius) continuavit. Addunt alii (*e*), Paulum ſe juramento purgaſſe; verum errorem confeſſum, & emendationem eſſe pollicitum, dictæ litteræ, e Synodo poſtea datæ, declarant. Si quod igitur juramentum ab eo præſtitum eſt, illud ſane acceſſit pollicitationi de cuſtodienda fide Catholica factæ. Equidem arbitror (ſi conjectura interdum agere licet) mitius actum cum hæretico ſceleſtiſſimo, ut, recantata palinodia, nullum ſedis diſpendium paſſus ſit; quod illi faveret Zenobia ejus diſcipula, quæ cum viro ſuo Odenato (ut dictum eſt) his temporibus Orientale Imperium poſſidebat. Hunc itaque finem habuit conventus Antiochenus.

Paulus doloſe pœnitentiam ſimulat.

(e) Niceph. lib. 6. cap. 27.

X. Eodem quoque anno Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus feliciter ex hac vita migravit. Nam ait Euſebius (*f*): *Interea temporis Dionyſius, cum jam decem & ſeptem annis Epiſcopatum Alexandriæ adminiſtraſſet, duodecimo anno Imperii Gallieni moritur.* Eadem de tempore obitus S. Hieronymus (*g*) quoque affirmat; qui & relegens ab eo ſcriptas epiſtolas, hæc habet in fine: *Sed & adverſus Paulum Samoſatenum, ante paucos dies quam moreretur, inſignis ejus fertur epiſtola. Moritur duodecimo Gallieni anno:* Hæc Hieronymus, quibus & apertius declaratur, hoc ipſo anno dictam Synodum eſſe Antiochiæ celebratam; nam tempore coactæ Synodi eam ſcripſiſſe Dionyſium adverſus errores Pauli, ſuperius demonſtratum eſt. Inter alias quoque recenſitas tum ab Euſebio, tum a S. Hieronymo Dionyſii epiſtolas, hæc de his quæ ad Baſilidem ſcripta ſunt: *Ad Baſilidem quoque multæ epiſtolæ, in quarum una ſe aſſerit etiam in Eccleſiaſten cœpiſſe ſcribere commentarios.*

(f) Euſeb. lib. 7. cap. 22. in fine.

Dionyſius Alex. moritur.

(g) Hieron. de ſcriptor. Eccleſ. in Dionyſ.

Eſt & illa celebris ad eumdem Baſilidem ſcripta epiſtola, quam Græci inter Canonicas receperunt, cum tamen Dionyſius non eo conſilio eam ſcripſerit, ut Eccleſiæ Dei eos ſervandos ab omnibus canones voluerit præſcripſiſſe; nam in fine ait: *Ego autem non ut doctor, ſed, ut cum omni ſimplicitate convenit inter nos diſſerere, meam ſententiam in commune ederem; quam cum tu examinaveris, fili mi, ſæpiſſime, quod tibi juſtum meliuſque apparuerit, vel an ſic etiam de his habere exiſtimes, reſcribes:* Hæc nos idcirco recenſuimus, ut, quæ in ea habentur inter alia, ne mulier ſanguinis menſtrui tempore ad ſacram Euchariſtiam percipiendam accederet; quod & Græcorum plurimi mordicus, quaſi Apoſtolico ſancito canone, retinuerunt; non ſic ab eo eſſe decreta quis putet, ut contrarium ſentientes damnaſſe voluerit; quæ alieno potius arbitrio examinanda atque judicanda reliquerit. Hæc, inquam, ob Theodorum (*h*) attigiſſe voluimus; qui menſtruatam fœminam non tantum ab Euchariſtia percipienda, ſed ab Eccleſia, quin etiam ab ipſis veſtibulis Eccleſiarum procul abeſſe vult; plane immemor, non objurgatam, ſed laudatam a Domino mulierem, quæ fluxum ſanguinis patiens, ipſum tetigiſſet; nec conſiderans, quod ſuperinducta Chriſti lege, abdicatis jam legalibus, non dari amplius crimini, non lotis manibus manducare; munditiamque animæ ſatis eſſe ad percipiendum animæ cibum. XI.

Confutatur Theodori ſententia.

(h) Theod. in Epiſt. Dionyſ. cap. 1.

Quanto ergo conſultius S. Gregorius (*i*) Papa rogatus de his reſcripſit ad Auguſtinum; nempe non tantum ejuſmodi fæminam non debere vetari in Eccleſiam intrare, atque ſacris aſſiſtere; ſed (quod inquit) *Sanctæ Communionis myſterium in iiſdem diebus percipere non debet prohiberi. Si autem ex veneratione magna percipere non præſumit, laudanda eſt; ſed ſi percipiat, non judicanda:* Hæc Gregorius, XII.

(i) Apud Greg. l. 12. Aug. interrog. 10.

Sententia Gregorii æquior.

rius, qui & multa eodem argumento diſſeruit. De reliquis autem Dionyſii ſcriptis, ſuperius, ut occaſio poſtulabat, diverſis locis mentio facta eſt. Tanti Antiſtitis natalis dies, tam in Orientali, quam etiam Occidentali Eccleſia, decimoquinto Kalendas Decembris, tabulis Eccleſiaſticis anniverſaria memoria celebranda fuit adſcripta, atque hactenus perſeverat. Suffectus eſt Alexandriæ in locum ipſius Maximus, quem interdum Maximianum invenimus appellatum.

XIII. (a) *Euſebius in Chronico.*

Hoc eodem anno (ut tradit Euſebius *a*) mortuo Mazabane Hieroſolymorum Epiſcopo, ſuffectus eſt in locum ejus Hymenæus; qui (ut dictum eſt) interfuit Concilio Antiocheno adverſus Paulum Samoſatenum.

XIV. Gregorii Thaumaturgi obitus.

Quod autem poſt hæc nulla amplius mentio habeatur de Magno illo Gregorio Thaumaturgo, qui eidem Synodo interfuit; ſicut de aliis collegis, qui adverſus eumdem Paulum egregiam navarunt operam; exiſtimare nos admonet, ipſum quoque haud diu poſt ex hac vita migraſſe. Quid autem poſtquam Antiochia e Synodo rediit, jam proxime moriturus egerit, Gregorius Nyſſenus (*b*) ſic ſcribit: *Poſtquam cognovit ſuum inſtare obitum, totam circumcirca regionem & civitatem eſt perſcrutatus, cupiens ſcire an eſſent aliqui reliqui extra fidem. Ubi autem cognovit omnes qui permanſerant in antiquo errore, non eſſe amplius quam ſeptemdecim; dicit, hoc quidem eſſe dolendum (ad Deum reſpiciens) quod aliquid deſit ad plenitudinem eorum, qui ſalvantur; verumtamen jure magnas eſſe agendas gratias, quod ſuo in Eccleſia ſucceſſori tot relinquit ſimulacrorum cultores, quot ipſe accepit Chriſtianos. Cum jam precatus eſſet, ut & qui jam crediderant, creſcerent in perfectionem, & infideles converterentur: ita ab humana vita migravit ad Deum; mandans ſuis neceſſariis, ut nullum proprium locum ei comparent ad ſepulturam: Si enim vivus non ſuſtinui vocari alicujus loci dominus, ſed inquilinus vixi in alienis; neque poſt mortem pudebit eſſe inquilinum. Sed hoc (inquit) narretur poſteris, quod Gregorius neque unius alicujus loci poſſeſſor eſt nominatus; & poſt mortem fuit inquilinus alienorum ſepulcrorum, ſe ipſum ſejungens ab omni in terra poſſeſſione, adeout nec in proprio quidem loco voluerit ſepeliri. Solam enim eam poſſeſſionem judicavit pretioſam, quæ in ſe avaritiæ non ſuſcipit veſtigium*: Hucuſque Gregorius. Porro natalis dies ejus, eodem die, nempe quintodecimo Kalendas Decembris, quo & Dionyſii Alexandrini (ut nuper dictum eſt) agitur, Eccleſiæ tabulis ſcriptus conſervatur, celebritate anniverſaria conſecratus.

(b) *Greg Nyſſen. in Vit. Greg. Thaumaturgi.*

XV. Sepulcrum Gregorii illæſum ſervatum.

Quod vero ad ſepulcrum pertinet; etſi commune cæteris illud optavit, tamen corpus ejus theca privata repoſitum fuit, atque magno honore habitum, quod miraculis coruſcaret. At quo modo Eccleſia in qua ſacrum illius corpus aſſervabatur, divino miraculo illæſa ſervata eſt, Theodorus (*c*) Lector his verbis declarat: *Cum Neocæſareæ terræmotus aliquando futurus eſſet; miles quidam civitatem ingreſſus, duos milites in illa abeuntes, & alium quemdam poſt terga iſtorum clamantem vidit, ac dicentem: Servate domum in qua theca eſt Gregorii. Et terræmotus factus eſt, ac maxima portio civitatis prolapſa; domus vero Gregorii mirabilium operatoris ſervata.* Hæc Theodorus, & alii. Sed hæc ſub Anaſtaſio (*d*) Imperatore.

(c) *Theod. Lect. collect. lib. 2.*

(d) *Cedren. in Comp. an. 12. Anaſtaſ.*

XVI.

Verum quid acciderit de terræmotu tempore ipſius Gregorii Nyſſeni, idem ipſe teſtatur his verbis: *Noſtris temporibus, cum graviſſimus aliquando terræmotus civitatem labefactaſſet, & omnia propemodum funditus periiſſent, & publica & privata ædificia omnia corruiſſent; ſolum illud templum manſit infractum & inconcuſſum*: Hæc Gregorius. Commentum autem illud Suidæ (*e*), quod ſupervixerit uſque ad tempora Juliani, ab omnibus exploditur; ſed Julianus ibi fortaſſe pro Gallieno, errore poſitus legitur. At nec probatur quod ait Nicephorus (*f*), perveniſſe uſque ad tempora Diocletiani; cum nulla de eo ſit mentio in poſteriori Synodo Antiochena, ut in priori. Sed illud perperam impingitur Nicephoro, ut exiſtimaret eumdem eſſe Gregorium Thaumaturgum cum Gregorio Armeno, ut ex aliis locis (*g*) ejuſdem Nicephori perſpicue poteſt intelligi, licet id alibi inconſulte tranſierimus.

(e) *Suid. in hiſtor.*

(f) *Niceph. lib. 6. cap. 17.*

(g) *Niceph. lib. 8. cap. 36. ibi ſchol. Langi. & lib. 11. cap. 19.*

XVII. Elogium Sancti Baſilii de Gregorio.

Sed quo laudum præconio gloriam tanti viri S. Baſilius (*h*) digniſſimo plane elogio tamquam nobili epitaphio ſepulcrali, teſtatam reliquerit, audiamus ipſum hæc ſcribentem ad Amphilochium; cum in teſtimonium ſuæ ſinceræ fidei, quæ ille de Spiritu Sancto ſcripſiſſet, adducit in

(h) *Baſil. de Spiritu ſanct. cap. 29.*

PAGIUS

V. *Obitus S. Gregorii Thaumaturgi.*

Ad num. XIV. & ſeqq. Accurate ſcribit Baronius, cum nulla amplius de ſancto Gregorio Neocæſarienſi in Ponto Epiſcopo, Thaumaturgo & Pontico appellato, mentio habeatur poſt Concilium Antiochenum, exiſtimandum eſſe ipſum haud diu poſt ex hac vita migraſſe. Sed cum ſanctus Præſul die XVII. Novembris in Martyrologiis colatur, & Baronius mortem ejus hoc anno, qui ei eſt CCLXVI. collocet, Labbeus in lib. de Script. Eccleſ. nullo Auctore citato tradit eum die XVII. Novemb. currentis anni ad cœleſtem patriam migraſſe. At ſæpius demonſtravimus Sanctos Martyrologiis aliis diebus quam obierint ſæpe affixos fuiſſe, & res incertas tanquam

in medium: *Ceterum* (inquit) *Gregorium Magnum & illius voces quo loco ponam? an non cum Apoſtolis & Prophetis, virum qui eodem ſpiritu, quo illi, verſatus ſit, quique ſanctorum veſtigiis per omnem vitam inhæſerit, quique Evangelicæ converſationis vigorem, quamdiu vixit, præſtiterit? Equidem illud dixerim: profecto injuria affecerimus veritatem, ſi non animam illam annumeremus iis qui Deo juncti ſunt; qui velut inſignis magnaque lucerna in Eccleſia Dei reſplenduit; qui e Spiritus ope terrorem habuit adverſum dæmonum poteſtatem; nam tantam acceperat gratiam ad obedientiam fidei inter Gentes, ut, aſſumpti non plus ſeptemdecim Chriſtiani, univerſum populum & urbanum & ruſticanum per agnitionem adjunxerit Deo. Ille & fluminum curſus in diverſum vertit, præcipiens illis in magno nomine Chriſti; & paludem exſiccavit belli cauſſam præbentem fratribus avaris. Ceterum prædictiones de futuris ejuſmodi ſunt, ut nihilo ſit inferior ceteris Prophetis.*

XVIII. Fideles cuſtodes antiquitatis. *Sed omnino perlongum fuerit viri perc enſere miracula, qui propter donorum excellentiam, quæ in ipſo operabatur Spiritus in omni virtute, ſignis & prodigiis, ab ipſis etiam veritatis hoſtibus alter Moyſes appellatus fuit. In tantum in illo in omnibus tum dictis, tum factis eorum, quæ per gratiam peragebantur, veluti lumen refulſit, ſupercæleſtis virtutis indicium, quæ ex occulto affectabantur illum, cujus & in hodiernum quoque diem magna eſt apud ejus regionis homines admiratio, recenſque ac ſemper vigens memoria ſic infixa eſt Eccleſiis, ut nullo tempore obſoleſcat. Itaque non factum aliquod, non dictum, non figuram ullam myſticam, ultra quam illis reliquit, Eccleſiæ adjecerunt. Immo hic multa in iis quæ apud illos aguntur; in ritibus videntur imperfecta, propter inſtitutionis antiquitatem. Neque enim ſuſtinebant qui in Eccleſiæ adminiſtrationem ſucceſſerant, additamenta, quæ poſt illum adinventa ſint, recipere:* Hucuſque Baſilius; qui & ad Neocæſarienſes (*a*) ſcribens, hæc de ejuſdem Gregorii ſucceſſoribus habet: *Qui a tempore magni præſidis Eccleſiæ veſtræ Gegorii uſque ad beatum iſtum, alium poſt alium ſemper quaſi ex quadam pretioſorum lapidum ſerie depromptos adjiciens & adaptans, admirabilem Eccleſiæ veſtræ pulchritudinem largitus eſt; itaque neque deinceps de futuris deſperandum eſt.* Uſque ad Muſonium namque, qui tempore Baſilii eam regebat Eccleſiam, inviolata eſſe ab illis cuſtodita, quæ a Gregorio tradita eſſent, ad eos iterum (*b*) ſcribens affirmat.

(*a*) Baſil. ep. 64.

(*b*) Baſil. ep. 64.

XIX. S. Macrina avia S. Baſilii. Fuiſſe quoque ſe hæredem impollutæ fidei a Gregorio traditæ, pariter gloriatur, quippe qui ſæpe profiteatur ſe illam retinere fidem, qua puerulus a S. Macrina avia ſua imbutus eſſet, quam ſuam in fide nutricem appellat: ipſa enim ejuſdem Magni Gregorii Eccleſiæ alumna fuerat, & ibidem Neocæſareæ ipſum Baſilium educaverat; quod ad Neocæſarienſes ſcribens teſtatur, cum ait: *Ego tum propter loci hujus conſuetudinem, qua illi a puero aſſuevi (hic enim a nutrice mea educatus ſum) tum propterea, quod poſtea quoque ſæpenumero in hoc loco verſatus ſum, &c.* Sed quam ſuam nutricem dicat, alia epiſtola (*c*) ad eoſdem ſcripta declarat, cum ait: *Fidei vero noſtræ quæ potuerit evidentior eſſe probatio, quam quod a nutrice beata fœmina, quæ ex gremio veſtro progreſſa eſt (Macrinam dico illuſtrem illam) educati ſumus, in qua & beatiſſimi Gregorii verba, quæ memoriæ beneficio ad illius uſque ætatem ſervata ipſa retinuit, edocti ſumus; quibus illa nos adhuc infantes tamquam pietatis dogmatibus finxit atque formavit.* Fuiſſe autem hanc ſanctorum Baſilii & Gregorii Nyſſeni aviam, ipſe Gregorius Nyſſenus (*d*) affirmat, cum ſororis eodem nomine dictæ Acta contexuit.

(*c*) Baſil. epiſt. 75. & 79.

(*d*) Greg. Nyſſ. in Vita S. Macrinæ

XX. Gregorii ſcripta. Quæ autem præſtantiſſimi ingenii ſui vir ſanctiſſimus reliquerit monumenta, ſanctus Hieronymus (*e*) hæc recenſet; nempe, *πανηγυρικὸν εὐχαριςίας ſcripſit Origeni, & convocata grandi frequentia, ipſo quoque Origene præſente recitavit, qui uſque hodie extat; ſcripſit & μετάφρασιν in Eccleſiaſten brevem quidem, ſed valde utilem; & aliæ hujus vulgo feruntur epiſtolæ, & de Fide; ſed præcipue ſigna atque miracula, quæ jam Epiſcopus cum multa Eccleſiarum gloria perpetravit, extant:* Hæc Hieronymus. Fuit propterea ab eodem ſcripta, ſed divinitus accepta, de ſanctiſſima Trinitate fides Catholica, quam ſuperius recitavimus, quæ & poſita habe-

(*e*) Hier. de Script. Eccl. in Theodor.

PAGIUS quam certas ſine teſte aſſerendas non eſſe. Gregorius poſt prima literarum tyrocinia de Cappadocia Berytum, & inde Cæſaream Palæſtinæ cum Athenodoro fratre tranſiit, ubi ab Origene Logicam, Phyſicam, Mathematicam, ceteraſque Philoſophiæ partes, & bonarum artium diſciplinas accuratius percepit. Tandem creatus fuit Neocæſareæ Ponti Epiſcopus, & poſt exantlatos pro fide Chriſtiana labores multos, & patrata plura miracula, ob quæ Thaumaturgus vulgo cognominatus eſt, in Domino obdormivit anno & die incertis. Opera ejus omnia quæ reperiri potuere hoc ſeculo typis edita; de quibus legendi laudatus Labbeus, Oudinus in Supplement. de Script. Eccleſ. & Guillelmus Cave in Script. Eccleſiaſticorum Hiſtoria Literaria, & rejicienda *Expoſitio fidei prolixior*, Arianis præcipue ac Sabellianis oppoſita, Capita XII. *De fide, cum anathematiſmis*, qui Neſtorii & Eutychis erroribus præſertim opponuntur, & *Sermo in Sancta Theophania*, quæ Opuſcula cenſuræ merito ſubjecta fuere.

betur ipſo exordio Quintæ Synodi, hoc titulo: *Expoſitio fidei, ſecundum revelationem Gregorii Epiſcopi Neocæſarienſis.* Hanc Hieronymus de Fide nominat ſcriptionem, & magis proprio quidem titulo; nam liber ejus de Expoſitione fidei diverſus ab ea erat. Et ne quis putet eamdem eſſe ſchedulam illam perbrevem de Fide ſcriptam, cum libro de Expoſitione fidei; S. Baſilium habet quem conſulat; qui ad Neocæſarienſes (*a*) ſcribens, cum librum illum citet, & ex eo verba recitet; certum eſt, ea non haberi in brevi illo compendio fidei; ait enim: *Quod Gregorius in Expoſitione fidei dixerit, Patrem & Filium juxta mentis quidem conſiderationem duos eſſe, hypoſtaſi vero unum: hoc autem non dogmatice, ſed contentioſe in diſputatione adverſus Ælianum dictum eſſe, intelligere nequiverunt, &c.* Hæc quidem non legi in dicta fidei aſſertione, certum eſt. Exiſtimo autem Gregorium eidem fidei ſymbolo divinitus tradito interpretationem addidiſſe; ſicque tomum illum, in quo una cum fidei confeſſione revelata, interpretatio ejuſdem ineſſet, Fidei expoſitionem eſſe nominatum.

Gregorii de expoſitione fidei liber.

(*a*) Baſil. epiſt. 64.

XXI. Arguitur erroris quoque Leontius (*b*) Scholaſticus, dum ait dubitatum a Patribus; an Expoſitio fidei vere fuerit ab ipſo Gregorio ſcripta. Nam (ut vidimus) Baſilius qui omnia Gregorii accurate perſpecta habuit, ut Gregorii opus citat, & ab eo editum fuiſſe non dubitat; licet idem ibi de ſubſiſtentiis aliquid minus proprie videretur eſſe locutus, ſicut & accidere potuit ex eodem textu, male ab hæreticis interpretato. Sed reddamus verba Leontii: *Proferunt* (inquit) *nobis & aliam quamdam auctoritatem ſancti Gregorii, quem prodigiorum effectorem nominamus, ex illius Confeſſione fidei ſeorſum expoſita: Non duas perſonas, inquit, non duas naturas; quia non adoranda ſunt quatuor, & alia quæ ſequuntur. Ad hoc quoque reſpondemus; Primum de hac itidem dubitatum apud antiquos, an ſit Gregorii. Deinde Gregorius Nyſſenus orationem de illo Prodigiorum effectore funebrem ſcribens, nullum ait opus ipſius in manibus eſſe, præter ſolam fidem, quam in viſione perſpexit:* Hæc Leontius.

(*b*) Leontius de ſect. act. 8.

Arguitur Leontius.

XXII. Sed pace ſua dixerim, Gregorius Nyſſenus quem citat, licet tantum de ſcripta ab eo fide divinitus revelata mentionem faciat; non tamen ait nullum aliud præterea ab eo ſcriptum eſſe volumen. Rectius itaque locutus videtur Evagrius (*c*), cum ait, ab Eutychianis Hæreticis inter alia multa aliorum antiquorum Patrum, depravatum fuiſſe librum a Gregorio Thaumaturgo conſcriptum. Extabant ſane Hieronymi tempore ab eo editæ lucubrationes, ut ipſe teſtatur ſcribens, ad Magnum: (*d*). Laudatur ab omnibus ejuſdem Hieronymi (*e*) illa adverſus Ruffinum ſcripta ſententia de erroribus, qui in compluribus antiquorum Patrum ſcriptis legi ſolent, cum ſic reſpondet Ruffino percontanti: *Et quo modo, inquies, in libris eorum vitioſa nulla ſunt? Si me cauſas vitiorum neſcire reſpondero, non ſtatim illos hæreticos judicabo. Fieri enim poteſt, ut vel ſimpliciter erraverint, vel alio ſenſu ſcripſerint, vel a librariis imperitis eorum paulatim ſcripta corrupta ſint; vel certe, antequam in Alexandria quaſi dæmonium meridianum Arius naſceretur, innocenter quædam & minus caute locuti ſint, & quæ non poſſint perverſorum hominum calumniam declinare:* Hæc Hieronymus, & in eadem ſententiam multa alii.

(*c*) Evagr. lib. 8. cap. 31.

(*d*) Hier. epiſt. 84.

(*e*) Hier. Apolog. lib. 2.

De erroribus antiquorum quæ ratio habenda.

XXIII. Nec eſt quod in crimen vertatur tanto viro (ne id relinquamus intactum) ſi ab Origene receſſurus, habuerit coram eo quam diximus orationem encomiaſticam pro gratiarum actione; fuit ſane illud grati animi monumentum, quo (ut par erat) cui plurimum debebat, quod ille ipſum una cum fratre non tantum imbuiſſet (ut tradit S. Hieronymus *e*) philoſophicis facultatibus, ſed inſtillaſſet in eos pariter fidem Chriſti, & ex Ethnicis reddidiſſet etiam Chriſtianos, gratias ageret. Quid ni laudaſſet virum, a quo tam immenſum fuiſſent ambo beneficium conſecuti? tunc præſertim, cum Origenes adhuc inter Catholicos profiteretur; &, ſi qua in eum fuiſſent objecta, ipſe ſe defenſione purgaret. Auctor eſt Nicephorus (*f*) eam orationem laudatoriam a Pamphilo martyre intextam fuiſſe in Apologia, quæ ab eo ſcripta dicebatur pro Origene, dum ait: *Meminit hujus Gregorii Pamphilus martyr in ſuis quos in Origenem elaboravit commentariis, in quibus oratio laudatoria Gregorii ad Origenem inſerta invenitur:* Hæc ipſe. Sed mirati ſumus, eam in dicta Pamphili nomine vulgata, ſed ab Euſebio ſcripta Apologia pro Origene non inveniri, nec ejus Ruffinum aliquando meminiſſe. At nec eſt quod dici poſſit, alium ab Apologia fuiſſe illum Pamphili in Origenem commentarium; S. Hieronymus (*g*) enim auctor eſt, nihil aliud ab eo in Origenem, vel pro Origene eſſe elaboratum præter librum Apologeticum.

De Gregorii oratione pro Origene.

(*e*) Hier. de Scriptor. Eccleſ. in Theodor.

(*f*) Niceph. lib. 11. c. 12.

(*g*) Hieron. de Script. Eccleſ. in Pamphilo.

XXIV. Cæterum de Gregorio illud conſtat; quantumlibet in fide Chriſtiana Origenem habuerit catechiſtam atque doctorem; tamen adeo omni penitus impuritate defæcatam ab eo cognoſcitur hauſiſſe doctrinam, ut nullus umquam nec adverſariorum quidem fuerit, qui vel levi ſuſpicione cum Origene conniventiæ eum in crimen adduxerit. Quod vero in ipſum aliquando fuerit inclamatum, ſuis ſcriptis faviſſe Sabellio; procul hæc abhorrebant ab

Gregorius purus Origenis auditor.

Ori-

Origenis ſententia. Sed quo ſenſu accipienda eſſent verba Gregorii, S. Baſilius pluribus docuit (*a*), noſque de his ſuperius fuſius egimus. At de Gregorio hactenus, quem in tot Eccleſiæ perſecutionibus ad hæc tempora Deus incolumem viſus eſt conſervaſſe una cum Dionyſio Alexandrino, & aliis nobiliſſimis confeſſoribus: ut tanti viri quoque ſuffragio Pauli impietas contra divinitatem Dei Filii damnaretur; & ut Chriſti divinitatis fides ſicut ab Apoſtolis tradita, & in Eccleſia illibata ſemper fuerat conſervata, ſtabilior firmaretur, ad verſuſque Arii concuſſiones venturas ſolidior, ac prorſus immota conſiſteret. ☞ At poſt hæc cuſa, collecta, & edita ſunt antiqua monimenta ſcriptorum ejuſdem Gregorii Thaumaturgi a Gerardo Voſſio viro præſtantiſſimo; & inter alia ipſa de qua egimus, ejus Oratio in laudem Origenis, a me diu fruſtra quæſita, Græce ſcripta, atque in Latinum tranſlata ☜.

(*a*) *Baſil. ep. 64.*

JESU CHRISTI ANNUS 267.	DIONYSII PAP. ANNUS 7.	GALLIENI IMP. ANNUS 13.

I. ANnus ducenteſimus ſexageſimus ſeptimus, Conſulibus Gallieno Auguſto ſeptimum & Sabinillo adſcribitur Conſularibus Faſtis; pariterque in nummorum inſcriptionibus una cum Conſulatu Gallieni ſeptimo (ſecundum numerum annorum Imperatoris) decimatertia Tribunitia poteſtas notatur his verbis (*b*): IMP. GALLIENUS P. F. AUG. P. M. TR. P. XIII. COS. VII. P. P. Quo anno Valerianus Cæſar, Gallieni frater Auguſtus appellatus Tribunitiam poteſtatem accepit, ut ex Trebellio Pollione (*c*) colligitur. Verum præteriiſſe Trebellium Valerianum filium Gallieni, ipſumque auctum Imperio, ſuperius dictum eſt. Hoc eodem quoque anno Poſthumiis occiſis in Galliis, Lollianus, & poſt eum Ælianus, ac ſubinde Victorinus Auguſti ſunt appellati, quibus etiam ſublatis, Victoria Victorini conjux, ut Tetricus Senator Galliarum Præſes, ejus affinis Auguſtus ab exercitu diceretur, effecit; hæc ex Trebellio, Victore, & aliis. At non hoc anno omnia ſunt conſummata, ſed ſequentibus uſque ad necem Gallieni, ut etiam Euſebius notat in Chronico.

Valerianus F. Gallieni Auguſtus.

(*b*) *In theſaur. rei Antiquar.*

(*c*) *Trebel. Pollio in Gallieno.*

PAGIUS SÆC. III. Olymp. 261. an. 2. Olymp. 261. ſecundum Baronium. Anno Urbis 1019. A. C. 266.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5759.

☉ 23. G. ☽ 1. P. 8. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 266. *ſecund. Baronium* 267.

DIONYSII PAPÆ 8.

GALLIENI IMP. 14.

I. *Conſules.*

[1] AD num. I. Coſſ. *Gallienus Aug. VII. & Sabinillus.* Gallieni Conſulatus juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam, ob Quindecennalia nempe Auguſtei Imperii hoc anno celebrata. Quare recte Baronius ſcribit, *Valerianum* Gallieni Auguſti fratrem hoc anno ab eo Auguſtum nuncupatum eſſe; cum annis hujuſmodi ſolenniis addictis Cæſares & novi Auguſti creari ſoliti eſſent. Antea tamen hoc ipſo anno *Valerianus* Cæſar, ipſoque anno exeunte *Auguſtus* dictus: Tribunitia enim Poteſtas in Nummis ejus cum nota numerali non exhibetur. Hinc Mediobarbus in Numiſmatis Imperatorum pag. 378. Gallieni Nummum in poſtica inſcriptum: LIBERALITAS AUGG. S. C. ad Liberalitatem a Gallieno factam cum Auguſti titulo *Valerianum* fratrem donaret, non male refert; ſed in eo non audiendus, quod Valerianum, *Odenato* hoc anno occiſo, eam dignitatem obtinuiſſe tradit. *Odenatus* enim nonniſi anno ſequenti ſublatus, ut tunc dicemus. In Diſſertatione Hypatica ſub hujus anni Conſulibus de Gallieni Quindecennalibus loquens retuli ex Occone pag. 379. Nummum Gallieni XV. Tribunitia Poteſtate notatum cum hac poſtica: *col.... ic. fel. hel.* id eſt, *Colonia Ricina felix Helvia*, *vel*, *Colonia Aventic. felix Helvetiorum*, ut alii explicant. Sed hæ duæ partes duorum diverſorum Nummorum ibidem a me minus conſiderate conjunctæ.

NOTÆ [1] COſſ. *Gallienus Aug. VII. & Sabinillus.* Nummi *Gallieni* apud Bandurium, tom. I. pag. 175. 176. cum TR. POT. XV. & XVI. COS. VII. Vulgares Faſti: *Gallieno VII. & Sabinillo.* *Sabinilli* prænomen in obſcuro eſt.

JESU CHRISTI ANNUS	DIONYSII PAP. ANNUS	GALLIENI IMP. ANNUS
268.	8.	14.

I. *Claudius dux exercitus in Dacia.*

SEquens annus Domini ducenteſimus ſexageſimus octavus adnotatur a Caſſiodoro Conſulibus Paterno & Arceſilao; quo Claudius dux exercitus in Dacia, vir inſignis domi militiæque ſpectatus, pertæſus ſocordiam Gallieni, qua in Romanum Imperium novi quotidie tyranni excitarentur, de vindicando ſibi illud, conſilium iniit. Quanti vero hunc fecerit Gallienus, ejus litteræ ſcriptæ ad Venuſtum, quas recitat Trebellius (*a*) aperte ſignificant.

(*a*) *Trebel. in Claud. in fin.*

II. *Cum nuntiatum* (inquit) *eſſet per Frumentarios Claudium iraſci, quod mollius viveret; hæc tunc ipſe ad Venuſtum: Nihil me gravius accepit, quam quod Notoria tua intimaſti, Claudium parentem amicumque noſtrum, inſinuatis ſibi falſis pleriſque, graviter iraſci. Quæſo igitur, mi Venuſte, ſi mihi fidem exhibes, ut eum facias a Grato & Herenniano placari, neſcientibus hoc militibus Daciſianis *, qui jam ſæviunt, ne graviter ferant. Ipſe ad eum dona miſi; quæ ut libenter accipiat, tu facias. Curandum præterea eſt, ne me hoc ſcire intelligat, ac ſibi ſuccenſere judicet, & pro neceſſitate ultimum conſilium capiat. Miſi ad eum pateras gemmatas trilibres duas, ſcyphos aureos gemmatos trilibres duos, diſcum corymbiatum argenteum librarum viginti, lancem argenteam pampinatam librarum triginta, pateram argenteam hederatam librarum viginti & trium, voleta hallienticum argenteum librarum viginti, urceos duos auro incluſos argenteos librarum ſex; & in vaſis minoribus argenti libras vigintiquinque, calices Ægyptios operiſque diverſi decem, chlamydes veri luminis limbatas duas, veſtes diverſas ſexdecim, albam ſubſericam peragaudem triuncem unam, zanchas de noſtris Parthicis paria tria, ſingiliones Dalmatenſes decem, chlamydem Dardanicam mantuelem unam, penulam Illyricianam unam, bardocucullum unum, cucutia villoſa duo, oraria ſarabadena quatuor, aureos Valerianos centum quinquaginta, trientes Saloninianos trecentos.* Hucuſque ex epiſtola Trebellius recitat: quæ recenſuiſſe non piguit, ut, qui eſſet in vaſis ac veſtibus horum temporum uſus, innoteſceret; profutura hæc nonnihil interdum ad antiquas quoque voces Eccleſiaſticas declarandas. Quo modo autem nec his placari potuit Claudius, ſed in Gallienum conſpirans, anno ſequenti arripuit ſibi Imperium, mox dicemus.

* *al.* Dacianis.

Gallieni munera ad Claudium.

Chri-

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1010. Olymp. 261. an. 3. A. C. 267.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5760.

☉ 24. F. ☽ 2. P. 31. Mart. Indict. 15.

JESU CHRISTI 267. *ſecund. Baronium* 268.

DIONYSII PAPÆ 9.

GALLIENI IMP. 15.

I. *Conſules.*

[1] AD num. I. & ſeq. Coſſ. *Paternus & Arceſilaus*, ut recte Baronius.

II. *Zenobia ſuccedit Odenato marito.*

Hoc anno *Odenatus inſidiis conſobrini ſui interemptus eſt cum filio Herode, quem & ipſum Imperatorem appellaverat. Tum Zenobia uxor ejus, quod parvuli eſſent filii ejus, qui ſupererant, Herennius & Timolaus, ipſa ſuſcepit Imperium, diuque rexit non muliebriter, neque more famineo*, inquit Pollio in duobus Gallienis cap. 13. Perveniſſe ad hunc annum oſtendit Numiſma jam ſuperius allatum, in quo quartus Imperii ejus annus legitur. De Zenobia Odenati uxore, & Palmyrenorum Regina ſermo infra recurret.

NOTÆ [1] COſſ. *Paternus & Arceſilaus.* Horum prænomina in tenebris jacent. In Faſtis Vulgatis: *Paterno & Arceſilao.*

JESU CHRISTI ANNUS 269.	DIONYSII PAP. ANNUS 9.	GALLIENI IMP. ANNUS 15.

I. Gallienus occiſus.

CHriſti anno ducenteſimo ſexageſimo-nono, Paterno ſecundum & Macriano Coſſ. duodecimo Kalendas Aprilis, Gallienus Imperator una cum fratre Valeriano & filiis apud Mediolanum dolo Claudii occiſus eſt.

Quod in primis ad tempus ſpectat; Trebellius dicit diverſas de annis Gallieni ſententias a diverſis ſcriptis eſſe mandatas. Sed & ab Epiphanio (*a*) nonniſi anni duodecim tribuuntur Imperio Gallieni. Veriorem tamen eſſe illam exiſtimo, qua traditur ipſe ad annum decimumquintum Imperii perveniſſe; quod vetus inſcriptio (*b*) nummi his verbis ſignificat: IMP. C. P. LIC. GALLIENUS, P. F. AUG. P. M. TR. P. XV. COS. VII. P. P. Euſebius (*c*) quoque annos quindecim ejuſdem Imperio tribuit, ſed integros; quindecim etiam Victor & alii.

(*a*) *Epiph. lib. de menſ.*

(*b*) *In theſaur. rei antiq.*

(*c*) *Euſeb. lib 7. cap. 23.*

II. Conſpiraſſe ſimul in Gallienum Claudium Martianum & Cecropium duces exercitus, tradit Trebellius (*d*) eoſdemque doſis adduxiſſe extra Urbem ipſum cum ſuis, quaſi Aurelio obviaturum; cum eum Mediolanum juxta progreſſum una cum fratre & filiis milites, duce Cecropio, confecerunt, annum ætatis agentem quinquageſimum; hæc ex Trebellio atque Victore. Gallieno igitur una cum fratre & filiis in hunc modum ſublatis, tumultuantes milites in electione futuri Imperatoris, in eamdem tamen ſententiam coeuntes, Flavium Claudium elegerunt, cujus laudes uberius proſecutus eſt Trebellius, in gratiam Conſtantii Cæſaris, qui pater fuit Conſtantii Auguſti, volumen ſcribens, quo profitetur, ex Claudii ſtemmate ipſum Claudium eſſe progenitum. Nunciata Romæ electione Claudii nono Kalendas Aprilis, quam ad gaviſus ſit Senatus, & quibus fauſtis acclamationibus eum omnes fuerint proſecuti ex Actis ipſius Senatus Trebellius (*e*) recitat; qui & de ejus genere tractans, ex Dalmatis ait manaſſe ejus originem, licet ab Ilio alii affirmarent; treſque ſimul fratres extitiſſe, Claudium, Quintillum, & Criſpum: ex eis Claudium abſque liberis deceſſiſſe, ex Criſpo autem genitam filiam Claudiam nomine, ex ea viroque Eutropio Dardano natum eſſe Conſtantium,

(*d*) *Trebel. in Gallieno*

Claudius imperat.

(*e*) *Trebel. in Claudio.*

Stemma Conſtantini.

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 1021. Olymp. 261. an.4. Anno Urbis 1020. *ſecundum Baronium.* A.C. 268.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5761.

☉ 25. ED. ☽ 3. P.19. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 268. *ſecund. Baronium* 269.

DIONYSII PAPÆ 10.

CLAUDII IMP. 1.

I. *Conſules.*

[1] AD num.I. & ſeq. Coſſ. *Paternus II. & Marinianus*, ut libellus de Præfectis Urbi, Anonymus Cuſpiniani, Auctor Chronici Alexandrini, Caſſiodorus, Victorius, Idacius, Proſper, ac Theo, & Heraclius in Faſtis Græcis habent; qui omnes cum Paternum iterum Conſulem appellent, liquet, eum a Paterno, qui anno præcedenti Faſtis nomen dedit, diverſum eſſe. Nam duo Conſulatus continentes Auguſtis tantum & Cæſaribus attributi.

II. *Gallieni Imp. interitus.*

Ad num. I. Zoſimus pag.651. ait: *Gallieno bellum Scythicum naviter urgenti nuntius adfertur; Aureolum Ducem omnium copiarum equeſtrium, qui ad urbem Mediolanum, Poſtumi tranſitum in Italiam obſervare juſſus fuerat, res novas moliri; & Imperii ſummam ſibi polliceri. Ad ejus rei famam conturbatus; ſtatim ad iter Italicum ſemet accingit;* ſubditque, eum iter Italicum perſequentem inſidiis ſublatum fuiſſe. Addit Pollio lib. de duobus Gallienis; Gallienum occiſum, *ut quidam ferunt, circa Mediolanum; ubi continuo & frater ejus Valerianus eſt interemtus.* Interitum ejus Mediolani contigiſſe uterque Victor, ac Eutropius diſerte tradunt; dies tamen, quo Gallienus peremtus, incompertus. At cum conſtet ex Pollione in Claudio cap.4. Romæ nuntiatum eſſe *nono Kalendas Aprilis, ſanguinis die, Claudium Imperatorem factum*, aliquot ante dies Gallienum Mediolani cum fratre occiſum neceſſe eſt. Zonaras tamen ſcribit, Senatum Romanum, Gallieni cæde cognita, fratrem illius & filium etiam occidiſſe. Erat is Quintus Julius Saloninus Gallienus Cæſar: Gallienus enim junior, ſeu Valerianus Julii frater, jam ab aliquot annis trucidatus fuerat.

III. *Quot annis Gallienus imperavit.*

Imperavit *Gallienus* poſt patrem a Perſis captum, annos novem, ut Eutropius & Victor de Cæſaribus habent, vel annos octo, ut ſcribit Victor in Epitome, qui ſolum in modo numerandi differunt. Pollio in Gallienis duobus, alios *novem*, alios *decem etiam Gallienum imperaſſe in literas* mittere, prodit. Quibus ex ultimis verbis intelligimus, Gallienum anno ducenteſimo quinquageſimo nono ſolum regnare cœpiſſe: ab eo enim anno ad currentem, decem utrinque incompleti fluxere; novem vero non plane integri. Imperavit in univerſum annos quindecim, ut omnes Antiqui produnt, quos vel integros, vel fere integros fuiſſe duo oſtendunt.

NOTÆ [1] COſſ. *Paternus II. & Marinianus.* Fragmentum veteris lapidis apud Boldettum, lib. I. cap.XIX. n.8.

......NO PATERNO. II. COSS.

Hi quoque ſine prænominibus ſunt, quod ea vetera monumenta non prodiderint. Vulgares Faſti; *Paterno II. & Mariniano.*

Conſtantini Magni parentem; Claudium ipſum ſub Valeriano Tribunatum geſſiſſe Martiæ legionis quintæ in Illyrico, ab eodemque Valeriano creatum ducem totius Illyrici, qui haberet in poteſtate Thraces, Mœſos, Dalmatas, Pannonios, & Dacos exercitus. Sed hæc omnia pluribus, ex litteris Valeriani, Trebellius.

III Qualem vero invenerit Claudius Romani Imperii ſtatum; quantæve, audito obitu Gallieni, Barbarorum gentes ſe effuderint in Romanum Imperium litteris (a) ejuſdem Claudii ad Senatum ſcriptis Trebellius docet, his verbis:

(a) *Apud Trebell. in Claud.*

Romani Imperii ſtatus infelix.

S. P. Q. R. Claudius Princeps.

P. C. Militantes audite quod verum eſt: Trecenta viginti millia barbarorum in Romanum ſolum armati venerunt. Hæc ſi vicero, vos vicem reddite meritis; ſi non vicero, ſcitote me poſt Gallienum velle pugnare. Fatigata eſt tota Reſpublica, pugnabimus poſt Valerianum, poſt Ingenuum, poſt Regillianum, poſt Lollianum, poſt Poſthumum, poſt Celſum, poſt mille alios, qui contemptu Gallieni Principis a Republica defecerunt; non ſcuta, non ſpathæ, non pila jam ſuperſunt. Gallias & Hiſpanias, vires Reipublicæ, Tetricus tenet: & omnes ſagittarios (quòd pudet dicere) Zenobia poſſidet; quicquid fecerimus, ſatis grande eſt: Hæc Claudius. Quod ad Zenobiam pertinet; ipſa poſt Odenati viri ſui obitum Orientale ſuſcepit Imperium; quod & magnis ſpiritibus ſexum ſupergreſſa fœmina adminiſtrabat.

IV. At plane conſilium Dei fuit, ut tot hoſtibus Claudius refertum inveniret Imperium; quippe in Chriſtianas infenſiſſimus, his detentus difficillimis occupationibus, haud illi liberum fuit, liberas furoris habenas, ſicut animo conceperat, relaxare; cum alioqui non deſtiterit, in Urbe præſertim, eiſdem negotium faceſſere, Valeriani imitatus exemplum, ſed non perterritus ultione, quam & ipſe haud ſero expertus eſt, ex humanis cito ſublatus.

Claudius hoſtis chriſtianorum.

V. Cum igitur Claudius creatus Imperator Romam ſe contuliſſet, audiſſetque longa pace res Chriſtianorum invaluiſſe, nobiliſſimoſque viros ac clariſſimas fœminas Chri-

Claudius Romam rediens quid in Chriſtianos.

PAGIUS dunt. Primum, Euſebius lib.7. cap.28. ait: γαλλιηνοῦ δὲ ἐφ᾽ ὅλοις ἐνιαυτοῖς πεντεκαίδεκα τὴν ἀρχὴν κεκρατηκότος, κλαύδιος κατέστη διάδοχος; quæ verba ſic Valeſius vertit: *At Gallienus, Imperio per quindecim continuos annos adminiſtrato, Claudium ſucceſſorem reliquit*; ſed perperam. Euſebius enim non de annis quindecim continuis & non interruptis, ſed de annis integris intelligendus eſt. Quare præferenda verſio Chriſtophorſoni, qui Græca de verbo ad verbum reddit: *Gallienus ubi quindecim annos integros gubernaſſet*, &c. Secundum, Mediobarbus in Numiſmatis Imperatorum unum ex ſuo Muſeo producit in poſtica inſcriptum: P. M. TR. P. XVI. COS. VII. Ex quo deducendum, Gallienum, qui hoc anno circa diem decimum nonum menſis Martii occiſus fuit, anno CCLIII. menſe circiter Maio Imperium ſuſcepiſſe, quo circiter menſe hoc anno Nummus ille percuſſus in aliqua urbe, ubi mors ejus nondum innotuerat; nam Imperatorum Nummos Tribunitiam Poteſtatem exhibentes, antequam ea, quæ in iiſdem legitur, incepta fuiſſet, percuſſos, non videtur veroſimile.

Quidquid hac de re ſit, ex præfato Gallieni Nummo colligitur, Gallienum anno CCLIII. ante æſtatem Imperium iniiſſe, erraſſeque Chronologos, qui Gallo & Voluſiano vel quadriennium, vel etiam biennium integrum, & Gallieno annos quindecim utrinque incompletos aſſignarunt; quod eorundem Imperatorum annos retrogrado ordine numeranti certo conſtabit. Ex anno enim & menſe, quibus Gallienus interfectus, quorum uterque manifeſtus, præcedentium Imperatorum Chronologia pendet; neque certior & expeditior ratio quærenda, ad eam per hæc tempora reſtituendam. Baronius anno CCLV. Gallieni initium, annoque CCLXIX. ut ipſe numerat, mortem ejus conſignavit, ſicque annos circiter XIV. eidem aſſignat; cum menſe Martio currentis anni eum interfectum fateatur. Sed ex dictis Gallienum diutius Regnum obtinuiſſe manifeſtum redditur.

IV. *Chronologia Imperialis confirmatur.*

V. Ad num. III. Verum eſt, audita Gallieni morte varias gentes ſeſe in Romanum Imperium effudiſſe; ſed literæ Claudii Imperatoris a Pollione recitatæ, in quibus mentio trecentorum millium Barbarorum, anno ſequenti ſcriptæ, quo multitudo illa debellata, & Tetricus in Galliis Hiſpaniiſque regnabat, ut infra videbimus. Hoc autem anno *Scytharum diverſi populi in Romanum ſolum & Rempublicam venerunt, atque illic pleraque vaſtarunt, dum aliis occupatus eſt Claudius*, inquit Pollio in Claudio cap.6.

Barbari in Gallias irrumpunt.

VI. Ad num.IV. & ſeqq. Baronius *Claudium* Imperatorem edictum adverſus Chriſtianos promulgaſſe ſcribit duplici fundamento innixus. Primum conſiſtit in Actis ſanctorum Martyrum Marii & Marthæ ejus conjugis, & filiorum Audifacis & Abachum, quorum Actorum mentio die quarta Aprilis in Vita S. Valentini: quæ integra ex variis Manuſcriptis refert Bollandus die XIX. Januarii, quo Marius & ſocii coluntur. Secundum deſumitur ex Actis S. Laurentii die X. Auguſti a Surio recitatis, in quorum fine memoratur martyrium *S. Cyrillæ* filiæ *S. Tryphoniæ* uxoris quondam Decii Cæſaris, quarum prior die XXVIII. Octobris, poſterior die XVIII. ejuſdem menſis in Martyrologio Romano colitur, & quorum Baronius & Spondanus præſenti anno mentionem faciunt, *Marii* & ſociorum martyrio in annum ſequentem dilato. Verum, nullus ex Antiquis perſecutionis a Claudio motæ meminit, & Acta S. Laurentii a Surio recitata, plane adulterina & ſuppoſititia. In iis enim diſerte legitur, *Laurentium* & *Sixtum* Papam, Decio imperante, morte affectos Valeriani Præfecti juſſu, & tamen utriuſque martyrium, Valeriano & Gallieno imperantibus, contigiſſe certum. Secundo, in iiſdem Actis legitur, veniſſe *Decium* Imperatorem in Perſidem, & occupaſſe *Babyloniam*, *Bactrianam*, *Hyrcaniam* & *Aſſyriam*, quæ mere fabuloſa; cum Decius poſt adeptum Imperium in Perſidem profectus non fuerit. Mors itaque Triphoniæ, ac Cyrillæ

Nulla perſecutio a Claudio Imp. excitata.

Baron. n. v. & vi. & an. 270. n. 11. & ſeqq.

Chriſtianam religionem profiteri, ſuccenſuit; nam inter eas Decii conjugem ſeu concubinam Tryphoniam, ejuſque filiam Cyrillam, opera Juſtini presbyteri Chriſto nomen dediſſe, milites etiam complures ex caſtris impietatis ad Chriſtianos defeciſſe audiens; vehementi furore percitus, eos in cuſtodiam recipi, & Cyrillam (nam mater ejus jam ſpiritum Deo reddiderat) ſibi præſentari faciens, virginem ſic compellat (a): *Sic tibi viſum eſt præcepta & morem clariſſimorum parentum, regiamque educationem negligere? Cyrilla reſpondit: Ego Chriſtiana ſum, ancilla Chriſti, reſpuoque dæmonia, quæ vos perducent ad ſupplicia æterna, cum illis pariter perituros. Claudius dixit: Aſſentire nobis, & ſacrifica diis; nubaſque viro, qui reſpondeat natalibus tuis. Cyrilla reſpondit: Ego jam nupſi viro, qui me veram docuit ſapientiam, nempe Domino Jeſu Chriſto, cui ſemel tradita ſum. Claudius ira ferveſcens, præcepit ut jugularetur. Cumque necata eſſet gladio, voluit corpus ejus in platea canibus relinqui; collegit autem illud beatus Juſtinus presbyter, & ſepelivit cum matre ejus, ubi jam ante poſuerat corpus beati Laurentii, quinto Kalendas Novembris:* Hactenus Acta de Cyrilla; ſed pergunt hæc de aliis dicere.

Cyrillæ martyrium.

(a) *Ex actis Sancti Laurentii in fine.*

VI. Chriſtiani milites trucidantur.

Eodem tempore juſſit Claudius exercitum armatum in Palatio Salluſtii includi, militeſque baptizatos ſibi præſentari. Præcepitque exercitui, ut educerent eos extra muros portæ Salariæ ad Figlinam, ut illic capite plecterentur. Ita decollati ſunt omnes quadragintaſex pro Chriſti nomine cum uxoribus ſuis (erant enim ex Prætorianis Romæ ſemper agentes) corpora illorum Juſtinus presbyter & Joannes nocte collegerunt, & ſepelierunt in crypta, multis præſentibus Chriſtianis, via Salaria, in Clivo Cucumeris, octavo Kalendas Novembris, ubi florent orationes eorum uſque in hodiernum diem, cum aliis centum viginti martyribus, inter quos fuerunt quatuor milites, Theodoſius, Lucius, Marcus, & Petrus; qui ut viderunt armatos ad ſe venire milites, rogabant ut ipſi primi ante omnes decollarentur, ea ferventes intentione, ut mallent læti mori pro Chriſto, quam male vivere: Hucuſque Acta ex diverſis exemplaribus emendata. De reliquis autem qui item Romæ ſub Claudio paſſi ſunt, dicemus anno ſequenti. Porro horum natales dies, tot inſignibus illuſtrati martyriis, inter Eccleſiaſtica monumenta relati, anniverſaria celebritate religioſe coluntur:

Du-

PAGIUS

VII. *Acta S. Marii & Marthæ ſuppoſititia.*

læ filiæ martyrium ſub Valeriano Imperatore, non vero ſub Claudio contigit.

Nec minus adulterina Acta Sanctorum Marii, Marthæ ac filiorum; quidquid dicat Bollandus citatus: in iis enim dicitur, *Marium & Martham* cum filiis miſiſſe *ſe ad pedes B. Calliſti*, qui, imperante Elagabalo, Pontifex Romanus creatus eſt, quique ideo hoc tempore non ſedebat. Ait Bollandus in Notis ad ea Acta: *Erat in quibuſdam Roſvveydi ſchedis annotatum, in his Actis pro Calliſto reponendum Dionyſium. Quod num in veteri copia MS. repererit, num ſola conjectura definierit, haud liquet.* Verum, ſi hoc Roſweydus in aliquo veteri monumento legiſſet, illud indubie indicaſſet. Baronius ait, Calliſti Epiſcopi nomen in cunctis exemplaribus legi, & ſi quis ad illum hæc referre maluerit, ſub Alexandro collocanda eſſe. At Alexander Severus amicus Chriſtianorum fuit, nec eo imperante Eccleſia Romæ vel alibi vexata.

VIII. *Error Bedæ in ſuo Martyrologio.*

In ſincero Bedæ Martyrologio cum Auctario Flori & aliorum quod præfixit Bollandus Tom. II. Sanctorum menſis Martii ad diem XXV. menſis Octob. legitur: *Ipſa die Romæ via Salaria natale quadraginta ſex Militum, qui ſimul baptizati a Dionyſio Papa, & mox jubente Claudio Imperatore decollati ſunt. Ubi ſunt poſiti & alii Martyres centum viginti unus, inter quos fuerunt quatuor milites Chriſti Theodotius, Lucius, Marcus & Petrus. Scriptum in Paſſione Sancti Xiſti.* Ita Beda. Florus aliique eo die vacant; & jure merito; hæc enim hauſit Beda ex Actis ſuppoſititiis Sancti Sixti Papæ. Quare licet illa martyria vera ſint, eorum tamen dies incertus, nec ulla imperante Claudio perſecutio in Chriſtianos vel milites excitata, ut ex dictis liquet.

I. DUcenteſimo ſeptuageſimo Chriſti anno, Claudius ſecundum & Paternus creati ſunt Conſules; prior vero Claudii Conſulatus ſuffectus fuit, & tempore Valeriani contigit, quod litteræ (*a*) ejuſdem Imperatoris ſignificare videntur. Hujus anni principio ab eodem Claudio in Chriſtianos acrius ſævitum eſt; nam promulgavit edictum, ut qui in carcere tenerentur Chriſtiani, vel foris in vulgo inventi eſſent, abſque interrogatione punirentur. Quæ autem tunc Romæ contigerint martyria, Acta ipſorum, & quidem legitima docent; contulimus quæ in antiquis Eccleſiarum ſcriptis codicibus leguntur, cum iis quæ typis habentur excuſa (*b*), mendiſque aliquibus eiſdem inhærentibus expurgavimus; quæ hic deſcribere ex inſtituto dignum exiſtimamus, huicque ipſi anno, quo ea omnia contigiſſe videntur, attexere; ſunt hujuſmodi:

Ingraveſcens perſecutio.

(*a*) *Apud Trebell. in Claudio.*

(*b*) *Edidit Sur. tom. 1. die 14. Februarii.*

II. *Imperabat Claudius, quando quidam e Perſide Chriſtiani Romam venerunt ad orationem Apoſtolorum, Marius, & Martha ejus conjux, cum filiis Audiface & Abachum.* Quod ad Marii nomen ſpectat, quod Romanum ſit; puto equidem ipſum Maras ſeu Maris dictum (quod Perſicum nomen eſt) ſed Latina inflexione ex Maras deductum Marium; & ex Marthas, Martham pariter dictam. *Hi cum perveniſſent Romam, ſtuduerunt ſollicite inquirere corpora ſanctorum quæ erant in cœmeteriis, & Chriſtianos inviſere, qui detinebantur in carcere. Et cum veniſſent in carcerem Tranſtiberim poſitum conſpiciunt hominem fidelem Quirinum nomine, qui pro Chriſti nomine multa verbera perpeſſus fuerat, & ſuis facultatibus ſpoliatus. Ad quem venientes miſerunt ſe ad pedes ejus, obſecrantes ut pro eis oraret. Ibique manſerunt diebus octo miniſtrantes beato Quirino, & aliis qui ibidem erant, lavantes pedes eorum qui vinculis tenebantur conſtricti, & ipſam aquam ſuper capita ſua ac filiorum ſuorum ſpargebant.*

Perſarum Chriſtianorum fides.

III. *Eo tempore juſſit Claudius, ut Chriſtiani, qui inventi fuiſſent in vulgo, aut in carceribus, ſine interrogatione punirentur*

Necantur alii martyres.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1022. Olymp. 262. an. 1. A.C. 269.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5762.

☉ 26. C. ☽ 4. P. 4. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 269. *ſecund. Baronium* 270.

FELICIS PAPÆ 1.

CLAUDII IMP. 2.

I. *Conſules.* [1] Anum. I. ad XVII. Coſſ. *M. Aurelius Claudius Aug. II. & Paternus.* Claudii Conſulatus juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam.

II. Jam in ſuperioris anni fine oſtendimus Claudio Imperium Romanum regente nullos Martyres in Eccleſia fuiſſe, nec ullum ex Antiquis tradidiſſe vel eum vel Præfectos ejus eamdem vexaſſe. Quare Acta quæ refert Baronius de martyrio Marii, & Marthæ ejus conjugis cum filiis eorum Audiface & Abachum, qui e Perſide jam Chriſtiani Romam ad orationem Apoſtolorum veniſſe dicuntur, ſuppoſititia, ideoque a Ruinarto in Actis ſinceris & Selectis primorum Martyrum jure merito prætermiſſa. Certum

Acta Sanctorum ſub Claudio Imp. paſſorum ſuppoſititia.

NOTÆ [1] COſſ. *M. Aurelius Claudius Aug. II. & Paternus.* Gruteriani lapides pag. CCLXXV. CCLXXVI.

I M P. C A E S. M. A U R.
C L A U D I O P I O. F E L.
I N V I C T O A U G. P O N T.
M A X. T R I B. P O T. C O S. II.
Et I M P. C A E S. F L. C L A U-
D I O. P I O. &c. T R. P O T.
II. C O S. II. & cum T R I B.
P O T. III. C O S. II.

Prænomen *Flavii* ex hoc lapide nonnulli *Claudio* tribuunt. Item *Publii* ex alio lapide apud Sponium in Miſcellan. pag. 274. ubi PRO. SAL. D. N. P. CLAUDII. AUG. Sed fortaſſe mendum eſt, licet eadem littera P. occurrat inter Donianas inſcriptiones, Cl. III. n. 59. Ceterum in lapidibus ac nummis; *M. Aurelius Claudius* dicitur. Rupertus in Hiſtor. univerſ. ex Salmaſio:

I M P. C A E S. F L. C L A U D I O.
P I O. F E L I C I. I N V I C T O.
A U G. P O N T. M A X.
T R I B. P O T. II. C O S. II.
P R O C O S.

Epitaphium *Sanctæ Severæ* martyris, Græcis litteris, at imperite, ut in plurimis veterum Chriſtianorum Epitaphiis, ſcriptis, minio oblitis exaratum, inventumque via Salaria in cœmeterio SS. Thraſonis & Saturnini A. D. 1730. menſe Decemb. eruditaque Diſſertatione ab Antonio Maria Lupo, Societatis Jeſu presbytero, Panormi edita A. D. 1734. illuſtratum, in quo:

C O-

tur. Ipſo autem edicto promulgato, tenuit ducentos ſexagintaduos Chriſtianos, qui damnati ante fuerant ad fodiendam arenam via Salaria pro nomine Chriſti, quos ductos Romam, & in amphitheatrum incluſos, milites ſagittantes interfecerunt. Marius & Martha hæc ſcientes, contriſtati ſunt vehementer, & una cum filiis & beato Joanne presbytero venerunt ad corpora ſanctorum martyrum, quæ ex igne ſublata ſubtraxerunt, & in linteaminibus involuta ſepelierunt in crypta, via Salaria, in Clivo Cucumeris; ſimul etiam ſepelierunt Tribunum Claudii nomine Blaſtum; quo in loco permanentes, vigilias & jejunia & orationes multis diebus cum Joanne celebrarunt.

IV. De Quirino martyre.

Audiens hæc Claudius, curioſe juſſit perquiri Marium & uxorem ejus; & non invenerunt, quod occulte iſtic agerent. Venientes vero Romam ad carcerem, requirebant beatum Quirinum; quem non invenientes, contriſtati ſunt; ſed invenerunt presbyterum nomine Paſtorem, qui enarravit eis, quo modo noctu beatus Quirinus gladio fuerat interfectus, & jactatus in Tiberim. Corpus ejus remanſerat in inſula quadam. Quo audito, perrexerunt noctu cum familia ſua & Paſtore presbytero, & collegerunt corpus ejus, & ſepelierunt in cœmeterio Pontiani in crypta, octavo Kalendas Aprilis. Poſt hæc vero Marius & Martha cum filiis adeunt locum in quo Tranſtiberim in cœnaculo Chriſtianorum multitudo pſallerent & lætarentur; pulſant januam. Illi timentes noluerunt aperire.

V. De Calliſto Epiſcopo.

Eodem in loco erat Epiſcopus, nomine Calliſtus; qui cum audiſſet pulſantes, dixit ad Sanctos: Confortamini, & nolite timere: Chriſtus pulſat oſtium noſtrum, aperiamus ergo os noſtrum, & confortati laudemus Dominum, qui nos vocat. Et confeſtim ipſe perrexit, & aperuit oſtium. Quem videntes illi, miſerunt ſe ad pedes ejus; & cum ſe invicem cognoviſſent, gaviſi ſunt, ſe invicem oſculantes. Tunc beatus Calliſtus hanc dedit orationem; Domine Deus Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui diſperſa congregas, & congregata conſervas, auge fidem & fiduciam ſervis tuis per Chriſtum Dominum noſtrum, qui vivit cum te Deo Patre omnipotente, & Spiritu ſancto in ſæcula ſæculorum. Et reſponderunt omnes: Amen: Has enim conjicio dici ſolitas preces in adventu fratrum.

VI. De Valentino.

Cum in eodem loco manſiſſent abſconditi duobus menſibus; interim Claudius apprehendi juſſit Valentinum presbyterum, quem

PAGIUS

tum quidem Marium alioſque memoratos martyrio coronatos fuiſſe, cum eorum nomina in aliquibus antiquis Martyrologiis legantur, & in Hieronymiano ad diem XX. menſis Januarii habeatur: *Romæ in Cœmeterio Fabiani Epiſcopi & Sebaſtiani. In Cœmeterio Marii, Marthæ, Audifax & Abbacuc*; verum præfata eorum Acta poſt aliqua ſecula ab aliquo rei Hiſtoricæ parum perito ſcripta. Interim obſervabis laudatum locum Martyrologii Hieronymiani corruptum eſſe & Florentinium in Notis, qui recte vidit nullum unquam Romæ fuiſſe cœmeterium Marii, male illud in Arenarium, quod progreſſu temporis Sancti Marii dictum fuerit, mutaſſe.

NOTÆ

ſic
COSULE CLUDIO
ſic
ED PATERNO. NONIS
NOVEMBRIBUS
DIE VENERIS LUNA
XXIIII.

Hoc anno Chriſti 269. *Nonæ Novembris in diem Veneris* inciderunt, ac in *Lunam XXIV.* eadem die Veneris, qua de re vide eundem Lupum pag. 13. qui vulgatos Faſtorum concinnatores emendat. *De primo Claudii Conſulatu* vix ullum veſtigium exſtat. Pauci nummi apud Occonem Mediobarbi pag. 402. primæ editionis, *conſulem* illum produnt, ſed conjunctim cum *Tribunicia poteſtate ſecunda*; ex qua non liquet, num conſulatus ante *ſecundam Tribuniciam poteſtatem* geſtus deſignetur, an conſulatus initus, quando *Tribunicia* ejus *poteſtas ſecunda* decurrebat. Faſtorum libri veteres, præter Faſtos Siculos (in quibus mendoſe *Claudio Paterno III.*) habetur: *Claudio & Paterno*, ſine additamento *ſecundi conſulatus*, perinde ac ſi *Claudius* conſul primum proceſſerit cum *Paterno*. At vetuſti lapides ſecus eſſe oſtendunt. Cur ergo id prætermiſſum in Faſtis vulgatis, Pagius in Diſſertatione Hypatica ex regula prima de conſulatibus Cæſareis exiſtimat, *Cæſares*, dum imperium inirent, conſulatum quoque iniiſſe. Alii putant a *Valeriano* fuiſſe *Claudium*, conſulem deſignatum. Quæ apud Trebellium Pollionem in vita Claudii leguntur cap. ultimo, conſulem eum, licet perobſcure, innuunt. Narrat enim Trebellius, Senatum, quum nunciatum eſſet, *Claudium* fortiter cum Marciano in Illyrico dimicaſſe, acclamaſſe: *Claudi dux fortiſſime, habeas virtutibus tuis, devotioni tuæ. Claudio ſtatuam omnes dicamus. Claudium Conſulem omnes cupimus.* Mox: *Felicem te, Claudi, judicio Principum, felicem te virtutibus tuis, conſulem te, te præfectum.* Prælium cum *Marciano*, ſeu ut alii, *Macriano* fuit A. D. 267. Conſul ergo honorarius aut ſuffectus *Claudius* fuit, qui conſulatus modo repetitur, modo præteritur, ut multis patet exemplis. Bucherianus catalogus & vetuſti libri Pontificales in *S. Felice I.* Papà: *A conſulatu Claudii & Paterni uſque.*

Vulgares Faſti: *Claudio II. & Paterno.* Blanchinus ex veteri lapide in Muſeo Albano, in quo legitur NONIUS, PATERNUS, *Nonii* nomen *Paterno* tribuit. Vide infrà ad annum 279. ubi lapis iſte profertur.

quem vinxit catenis & compedibus: inde poſt biduum audivit eum, atque tradidit Calpurnio, qui egit per Aſterium, ut Valentinum ad cultum idolorum revocaret. Hujus cum filia cæca ab eo fuiſſet illuminata, credidit ipſe, atque uxor ipſius, atque familia; qui die ſancto Dominico ab Epiſcopo ſunt baptizati. Qui omnes a militibus tenti ſunt; inde ad Oſtia Tiberina ducti, ibi pro Chriſti nomine occiſi. Valentinus vero presbyter poſt longum carcerem ductus, decollatus eſt via Flaminia, ſequenti anno, decimoſexto Kalendas Martias.

VII. Certamen Marii & Marthæ. *Tenti ſunt etiam eodem tempore Marius & Martha cum ſuis, & Muſciano Vicario traditi: ab eodem fuſtibus cædi juſſi ſunt pater & filii, ſpectante matre. Cum cæderentur, ſub voce præconis dicebant cædentes: Præcepta Principis contemnere nolite. Martha autem gaudens dicebat: Filii mei, conſtantes eſtote. Marius vero laudabat Dominum, dicens: Gloria tibi Domine Jeſu Chriſte. Muſcianus Vicarius juſſit eos levari e terra, & ſuſpendi equuleo. Qui dum attraherentur funibus canabinis, clamabat alta voce Audifax filius major: Gloria tibi Domine Jeſu Chriſte, qui dignatus es annumerare nos cum ſervis tuis. Iratus vero Muſcianus, juſſit ad latera eorum ignem apponi, & ungulis ferreis radi. Illi autem dicebant tantum: Gratias tibi agimus Domine. Addidit Muſcianus, ut juberet præcidi illorum manus; quas colligens Martha, & ſanguinem qui fluebat, liniebat caput ſuum cum gaudio. Præcepit & Muſcianus eos circumagi, & clamari voce præconis ad populum: Deos blaſphemare nolite. Illi vero e contra clamabant: Non ſunt dii, ſed dæmones, qui vos perdunt cum Principe veſtro. Lecta eſt ex tabella ſententia eodem die, ut qui blaſphemaſſent deos, capite punirentur.*

VIII. * al. Aurelia. Martyrium Marthæ & ſociorum. *Ducti ſunt via Cornelia * milliario duodecimo ad Nymphas Catabaſſi, & ibi ſunt decollati, & corpora eorum combuſta; Martha vero in puteum projecta eſt. Matrona vero, Felicitas nomine, ſuſtulit corpora ſemiuſta, & ſepelivit in prædio ſuo, & Martham levavit de puteo, & junxit cum ſanctis die decimaquarta Kalendarum Februarium, ubi præſtantur beneficia Domini noſtri Jeſu Chriſti uſque in hodiernum diem:* Hucuſque horum martyrum Acta; quæ ex multis ut fideliora delegimus; quæ enim prolixiora habentur typis (a) excuſa, minus legitima in pluribus viſa ſunt; multa enim addita videntur ab aliquo qui ex prolixitate dignitatem hiſtoriæ, & non ex ſincera veritate penſavit.

(a) Sur. tom. 1. die 24. Febr.

IX. Corpora vero dictorum ſanctorum martyrum Marii & Marthæ Romam poſtea tranſlata, in nobiliſſima Diaconia ſancti Hadriani, una cum aliis præclaris ſanctis martyribus, condita ſunt. Et hoc ipſo anno, quo hæc noſtra cudimus, inventa una cum ſancto Hadriano, Flavia Domitilla, Nereo & Archilleo, Tribus pueris, Papia & Mauro martyribus (quorum omnium plumbeæ & lapideæ tabulæ ſcriptæ indices erant) ab Illuſtriſſimo ac Reverendiſſimo D. Auguſtino Cuſano, ejus Eccleſiæ Diacono Cardinali, ſpectatæ pietatis ac honeſtiſſimæ vitæ viro in Confeſſione egregie reſtituta, more majorum, ſunt honorificentiſſime collocata; quæ frequenti populi Romani concurſu viſuntur, atque religioſe coluntur. Tranſlatio ſanctorum Martyrum. His autem admoneremur, ut corrigamus, ſeu potius declaremus, quæ in noſtris Notationibus ad Romanum Martyrologium in primis diximus corpora ſanctorum martyrum Marii & Marthæ condita eſſe in Inſula Tiberina, in Eccleſia ſancti Joannis Chalybitæ, prout præſefert inſcriptio ſuper Confeſſionem affixa, qua tum eorum, tum etiam filiorum ibi ineſſe corpora ſignificatur. Equidem factum eſſe videtur, ut, quod dictorum martyrum filiorum ibi ſita ſint corpora, parentum pariter ineſſe fuerit exiſtimatum, cum tamen & eorum etiam reliquiarum partem aliquam ſitam ibi eſſe, nemo jure negarit. Id quidem ſic ſe habere, manifeſte ſane poteſt intelligi ex iis, quæ aperte teſtatur publica ac fidelis inſcriptio marmoreæ inſculpta tabulæ, in ejuſdem Diaconiæ ſancti Hadriani abſide poſita, qua declaratur, A. D. MCCXXVIII. Gregorii Papæ Noni Pontificatus anno primo, inventa eſſe in ejuſdem Eccleſiæ Confeſſione inter alia ſuperius recenſita etiam corpora ſanctorum martyrum Marii & Marthæ, eorumdemque majori parte ibi relicta, reliquam ab ipſo Gregorio Papa in eadem Eccleſia paulo poſt a ſe dedicata ſub primario altari repoſitam.

X. De tranſlatione ſanctorum Papiæ & Mauri. Idemque plane accidit de ſanctorum Papiæ & Mauri Romanorum militum venerandis corporibus, quæ diximus in iiſdem Notationibus poſita eſſe in Titulo Equitii, quod, quæ poſtea facta ſunt, nobis eſſent penitus incomperta; re vera autem ibidem (ut dictum eſt) inventa, & ab ipſo etiam Gregorio Pontifice Maximo ſeorſum ab aliis in lapidea capſula fuerunt ſub eadem Confeſſione recondita, tranſlata ex eodem Titulo Equitii, ubi ſub Sergio Papa Juniore, una cum aliis ſanctis martyribus fuerant collocata; verumtamen aliquam partem dictorum martyrum ibi eſſe relictam, ſatis ex eo poteſt intelligi, quod inventa modo eadem corpora non ſunt prorſus integra, licet maxima ipſorum pars dici poſſit, exiſtentibus ibi eorumdem quoque capitibus, prout res ipſa cunctis patens perſpicuo docuit experimento. Sed præter alia antiquitatis monumenta, in dicto

mar-

martyrium loculo tabella lapidea, laterculi inſtar, inventa eſt, hac inſcriptione notata:

IN HOC LOCO REQUIESCUNT CORPORA SANCTORUM MARTYRUM PAPIAE ET MAURI. Quæ eodem in loco poſita, una cum reliquiis aſſervantur.

XI. Noviſſima eorumdem tranſlatio. Placuit autem Sanctiſſimo D. N. SIXTO QUINTO Pont. Max. id agente ſingulari amoris ſtudio, quo res noſtras ſemper eſt proſecutus, ipſo Illuſtriſſimo ac Reverendiſſimo D. Auguſtino Cuſano ejuſdem Eccleſiæ Diacono Cardinali, de noſtra congregatione jugiter benemerente, ut eorumdem ſanctorum martyrum Papiæ & Mauri ſacra corpora ex Diaconia S. Hadriani in noſtram Eccleſiam S. Mariæ & S. Gregorii in Vallicella dictam, & in regione Parionis poſitam, transferrentur. Quod religioſo officio & munificentia ejuſdem Illuſtriſſimi ac Reverendiſſimi curatum eſt, cuncta, quæ ad rem tantam opus eſſent, liberaliter exhibentis.

XII. Accidit prope divino miraculo, ut cum multis annis ſumma impenſa ædificaretur & jam perduceretur ad finem quæ in honorem Dei Genitricis & S. Gregorii Papæ eadem inchoata eſſet eccleſia, inter alia inſignia illuſtraretur, more majorum, martyrum quoque ſepulcro, iidemque martyres his ipſis diebus opportune, Dei plane conſilio, denuo apparerent, ut in ampliori Eccleſia collocatos, majori illos Urbs (ut par eſt) proſequeretur honore; ipſi vero auctiora præſtarent beneficia ſupplicantibus. Vidimus ea pariterque tetigimus, ac licet indigni, iterum atque iterum exoſculati ſumus; eorumdemque ſacro feretro una cum collegis fratribus humeros in eorum tranſlatione læti ſubjecimus, tertio Idus Februarii, anno D. M. D. XC. Dulce admodum atque jucundum fuit, poſt recenſita tot certamina martyrum ultima hac ipſa die a tam inſignibus Romanis martyribus viſitari. Suſcepimus hilare tantos hoſpites apud nos perpetuo permanſuros, eoſdemque patronos noſtros ampliori cultu veneraturi, majoribuſque in dies obſequiis, ſtudiis, & officiis, divina gratia adjuvante, ſedulo frequentaturi.

Qui autem allata celebri pompa Sanctorum martyrum corpora religioſiſſimo obſequio exceperunt, ad infimos uſque Eccleſiæ gradus obviam prodeuntes, fuerunt Illuſtriſſimi ac Reverendiſſimi S. R. E. Cardinales. XIII. Qui interfuere tranſlationi.

Alphonſus Geſualdus Neapolitanus Cardinalis Epiſcopus Portuenſis.
Gabriel Palæottus Bononienſis Cardinalis Epiſcopus Albanenſis.
Nicolaus Sfondratus Mediolanenſis TT. S. Cæciliæ Presbyter Cardinalis Cremonenſis.
Dominicus Genuenſis TT. S. Laurentii in Pane & perna Presbyter Card. Pinellus.
Hippolytus TT. S. Pancratii Presbyter Card. Aldobrandinus Major Pœnitentiarius.
Hieronymus Taurinenſis TT. S. Petri ad Vincula Presbyter Card. de Ruvere.
Scipio Mantuanus TT. S. Mariæ de populo Presbyter Cardinalis Gonzaga.
Marianus Perbenedictus TT. SS. Marcellini & Petri Presbyter Card. Camerinenſis.
Federicus Mediolanenſis S. Agathæ Diaconus Cardinalis Borromæus.
Auguſtinus Mediolanenſis S. Hadriani Diaconus Cardinalis Cuſanus, qui corpora Sanctorum juſſu Sanctiſſimi conceptis verbis tradidit R. D. Philippo Nerio Florentino, Præpoſito Congregationis Oratorii.
Guido Bononienſis SS. Coſmæ & Damiani Diaconus Cardinalis Pepulus.

At de tranſlatione hactenus; ipſorum autem martyrum res geſtas, ſuo loco, ſervato ordine temporum, recenſebimus. Sed jam tandem redeamus ad Acta martyrum, unde neceſſitate compulſa oratio, alio evocata, deflexit.

XIV. Quod vero ad Calliſti Epiſcopi recitatum ſuperius nomen ſpectat; idem legitur in aliis cunctis quæ vidimus exemplaribus. Sed cum conſtet his temporibus Claudii ſediſſe Romæ Epiſcopum Dionyſium; exiſtimamus alium a Romano quempiam eſſe intelligendum Antiſtitem, & fortaſſe proximum Portuenſem, ſub cujus diœceſi Tranſtiberina regio cenſeretur. Si vero ad Calliſtum Papam hæc quis referre maluerit; non ſub Claudio Imperatore, ſed ſub Alexandro ſunt collocanda; quod & feciſſem libentius, niſi Martyrologia cuncta dictos martyres ſub Claudio ponerent; nam & Aſterius presbyter, de quo nuper dictum eſt, ſub Alexandro paſſus habetur, ut ſuperius eſt enarratum.

De loco ad Nymphas. Locus vero ad Nymphas dictus, inter viam Corneliam & Portuenſem ſitus eſt, qui corrupto nomine vulgo hodie dicitur, Sancta Nympha, ubi adhuc antiquæ Eccleſiæ inviſuntur veſtigia; inſunt & nobiliſſimi ſubterranei aquæductus; ut conjici poſſit, ex aquarum abundantia conſecutum eſſe nomen locum illum, ut diceretur, ad Nymphas; quem nos vidimus; nam opportune his contigit fermè diebus, ut Eccleſiaſticarum antiquitatum cupidiſſimus Illuſtriſſimus ac Reverendiſſimus D. Gabriel Palæottus, S. R. E. Cardinalis Epiſcopus Albanenſis, optimi Præſulis dignum exemplar, una cum germano ſuo clariſſimo viro D. Camillo, Oratore Bononienſi apud Sanctiſſimum D. N. SIXTUM QUINTUM, ad celebrata illa ſcriptorum monumentis in Portu Romano loca, & ſacras præſertim ſanctorum memorias inviſendas, una me ſecum adjungeret.

Sed plane accidit, deſertum videre lo- XV.

De ruinis Portuenſis Eccleſiæ.

cum, littuſque relictum; quo ſane factum eſt, ut ingemiſceremus recordatione florentiſſimæ olim Portuenſis Eccleſiæ, jam penitus ſolo æquatæ; necnon ampliſſimarum ſacrarum ædium S. Hippolyti Portuenſis Epiſcopi (cujus gloria tum ex martyrio, tum etiam ex præclariſſimis lucubrationibus comparata, toto illuxit orbi terrarum) vix eſſe reliquam altiſſimam ſacram turrim, antiquæ gloriæ triſtem indicem, ac juxta eam celebrem illum puteum, olim ejus martyrio illuſtratum, jam modo uſque ad ſummum terra repletum. Sed & fruſtra ſunt perquiſita aliorum Portuenſium martyrum monumenta; nulla enim ibi penitus veſtigia Eutropii, Zoſimæ, atque Bonoſæ, nec illorum glorioſorum quinquaginta militum, qui in S. Bonoſæ certamine ad fidem converſi, martyrium ſubiere; quos omnes S. Felix Papa ſacro baptiſmate abluit, & ad pugnam pro Chriſto reddidit fortiores, Eccleſiaſticis chartis (*a*) tantum notos. Sed nec ſanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epitheti, Maprilis, Felicis ac ſociorum, quorum in Actis ejuſdem Hippolyti eſt clara mentio, memoriæ aliquid reſidui erat; ſicut nec Pauli, Heraclii, Secundillæ & Januariæ, neque Vincentii, quos in eodem Portu Romano eſſe paſſos, tabulæ (*b*) Eccleſiaſticæ docent. Sed & fruſtra quæſita ſunt veſtigia nobiliſſimi xenodochii, quod S. Pammachius, cujus immenſæ charitati anguſtior viſa Urbs, & tardior adventus pauperum, extendens uſque ad mare propagines miſericordiæ ſuæ, in eodem Portu Romano conſtituit; ut e navi pauperibus deſcendentibus, ipſe eos parato ſuſcepturus hoſpitio, primus occurreret. Verum una hæc erat communis conſolatio, quod egregii operis structura apud S. Hieronymum (*c*) viveret ejuſmodi immortalitatis elogio: *Audio te xenodochium in Portu feciſſe Romano, & virgam de arbore Abraham* (*d*) *in Auſonio plantaſſe littore. Quaſi Æneas nova caſtra metaris, & ſuper undam Tiberis, ubi ille, cogente quondam penuria, cruſtis fatalibus & quadris patulis non pepercit; tu viculum noſtrum, id eſt domum panis ædificas, & diuturnam famem repentina ſaturitate compenſas.* Horum inquam ſaltem meminiſſe juvabat, & præteritorum læta memoria calamitatem noſtrorum temporum ſolabamur.

(*a*) *Martyrolog. Roman. 8. Julii 15. eiuſd. item 22. Auguſt.*

(*b*) *Martyrolog. Rom. die 3. Martii.*

(*c*) *Hier. ep. 26.*

(*d*) *Gen. 18.*

Sed & ipſe Romanus Portus a Claudio structus, a Traiano auctus (clariſſima monumenta Regum) penitus demolitus, atque a mari relictus, rerum humanarum inconſtantiæ teſtis, in memoriam revocabat eumdem S. Hieronymum, cum illic jam navim conſcenſurus, ad ſanctam virginem Aſellam, (*e*) de iis quas immerito ab adverſariis paſſus eſſet Romæ calumniis, ſcripſit epiſtolam; videre videbamur ſanctiſſimum virum juſta indignatione commotum, ſecundum præceptum Domini, illic de pedibus excutere pulverem in teſtimonium contra eos, quos miſeros poſtea Dei iræ vindex depaſtus eſt Gothus. Huic proximum noſtræ mentis obtutibus magnum illud Chriſtianæ pietatis exemplum, exhibitumque ibi ſpectaculum ſuccedebat; cum duæ illæ fœminæ Conſulares, Paula & Euſtochium (*f*) ibidem relictis lugentibus filiis, fratribus, reliquiſque cognatis, ipſæ tantum lætæ, terram promiſſionis, novo exemplo navigio quæſituræ, ex eodem Portu Romano ſolverunt. Sed de memoriis Portuenſibus hactenus, in quas occaſione loci ad Nymphas, paulo fortaſſe licentius laxatis habenis, pervagata videatur oratio; at non puto lectoris tædio, cui ob oculos tot poſita ſunt rediviva velut in theatro ſpectacula. Sed jam ipſa fræno coercita, quæ ſe in alias ibi poſitas, & in Oſtienſes quoque memorias, quas inviſimus, curſu rapido cupiebat effundere, ad cœptum iter revocetur invita. XVI.

(*e*) *Hier. epiſt. 101. & Mar. Victor in in vita S. Hieron.*

Aliæ memoriæ Portuenſes.

(*f*) *Hier. ep. 27.*

XVII. De Parochiarum diviſione.

Iiſdem Conſulibus, quinto Idus Septembris data reperitur Dionyſii Papæ epiſtola ad Severum Epiſcopum Cordubenſem, de parochiarum diviſione, ſicut & libro de

PAGIUS

III. *Decretalis Dionyſii PP. adulterina.*

Ad num. XVII. Epiſtola Dionyſii Papæ de diviſione Parochiarum ad Severum Cordubenſem Epiſcopum ſcripta, Viris doctis ſuppoſititia creditur. Incipit enim verbis Leonis I. epiſt. 24. ſecundum antiquum ordinem: *Olim & ab initio tantam percepimus a B. Petro Apoſtolorum Principe*, &c. continetque varia loca ex ſancto Gregorio Magno deſumta. Sed hanc ſimileſve Romanorum Pontificum epiſtolas, ſuppoſititias eſſe a Viris Doctis probatum.

IV. *Poſtumi in Galliis regnantis interitus.*

Hoc anno *Poſtumus*, qui in Galliis jamdiu imperabat, interfectus eſt cum filio *Poſtumo*, quem Auguſtum renuntiarat. Occiſus eſt rebellione *Lolliani*, qui & ipſe deinde a ſuis militibus interemptus eſt, ut prodit Pollio in lib. de XXX. Tyrannis, qui addit, *Poſtumum* virum extitiſſe fortiſſimum, magnumque Gallorum erga eum fuiſſe amorem. Sed valde hallucinatur, quando cap. 3. & 5. *per annos ſeptem* Gallias inſtauraſſe ſcribit. Eutropius enim & Oroſius decem ei annos aſſignant, eorumque ſententiam confirmat Nummus Poſtumi in Cimelio Regio aſſervatus, & in poſtica inſcriptus: P. M. TR. P.X. COS.V. P. P. Viſitur Victoria ſtans, ſiniſtro pede globum calcans, ſiniſtra ſcutum tenens, in quo manu dextra ſcribit, Vo. XX. id eſt, *Votis Vicennalibus*. Decimum autem annum illum tantum inchoatum fuiſſe certum eſt, quia ex dictis anno CCLX. poſt menſem Maium Imperium ſuſcepit, & ante annum inſequentem ſublatus fuit. Mediobarbus ceterique recentiores Scriptores, Gallieno imperante *Poſtumum* trucidatum volunt. Sed eum Claudio Imperium adminiſtrante adhuc Gallias rexiſſe, apud me indubitatum. Primo, quia Zoſimus, qui multa ſingularia per hæc tempora habet, teſtatur, tempore, quo Gallienus occi-

de Romanis Pontificibus ſcriptum habetur: *Hic presbyteris diviſit eccleſias & cœmeteria, parochiaſque & diœceſes conſtituit.* Sed conſiderandum eſt, non a Dionyſio Papa primum, verum ab aliis anteceſſoribus Romanis Pontificibus, ſuis limitibus diſtinctas fuiſſe parochias, preſbyteriſque diviſas. At quod in perſecutione Valeriani (ut dictum eſt) ab Eccleſiis eſſent avulſi presbyteri, & in cœme-

PAGIUS occiſus, *Aureolum* ad urbem Mediolanum *Poſtumi* tranſitum in Italiam obſervare juſſum. Zoſimi verba anno præcedenti a me recitata ſunt. Secundo, Zonaras in Vita Claudii hæc refert: *Cum Poſtumus adhuc tyrannidem obtineret, & Barbari Mæotide palude ſuperata, Aſiam Europamque vaſtarent, ac utrum bellum prius conficiendum eſſet, deliberaretur; Claudius dixit: Bellum Poſtumicum mea intereſt, Barbaricum Reipublicæ, cujus inprimis habenda eſt ratio.* Tertio, Victor in Epitome de Claudio Imperatore loquens, ait: *His diebus Victorinus Regnum cepit.* Victorinum autem *Victorinæ* ſeu *Victoriæ* filium poſt Poſtumum in Galliis imperaſſe, docet Pollio in libro de XXX. Tyrannis.

V. *Poſtumi cædes ſub Gallieno non contigit.* Baron. an.267. num.1.

Quæ tamen adverſus hanc opinionem militant, levia non ſunt. Pollio enim laudatus cap.5. ſcribit, *Poſtumum*, *Lolliani* rebellione interemtum eſſe; *Gallieno perdente Rempublicam;* & cap.7. recitat primam concionem *Marii*, qui *Victorino, Lolliano & Poſtumo interemtis, triduo tantum imperavit*, in qua ait: *Non vino, non floribus, non mulierculis, non popinis, ut facit Gallienus, depeream.* Verum, Pollionem, qui imperante Conſtantino M. ſcripſit de Triginta Tyrannorum Vita & geſtis, parum edoctum fuiſſe, ejus lectio manifeſtat. Nec mirum, *Poſtumi* interitum Gallieno imperante contigiſſe, Pollionem ſcripſiſſe; cum ei annos tantum ſeptem attribuerit; hoc enim pacto ad Claudii regnum pervenire non potuiſſet. Neque obſtat ſecundo Victor de Cæſaribus, qui in Gallieni Vita civiles motus ortos narrans, ait, primum omnium Poſtumum Imperium uſurpaſſe, tum *Lollianum*, dein *Marium*, & eo jugulato *Victorinum*, ac denique *Victoriam*, quæ amiſſo Victorino filio *Tetricum* Imperatorem fecit. Nam perperam hinc deducitur, *Poſtumum* Gallieno imperante extinctum; alioquin dicendum eſſet, Tetricum ante Gallieni cædem in Gallis imperaſſe; cum tamen certum videatur, paulo ante mortem Claudii Victorino ſucceſſiſſe. Victor itaque citatus uno tenore de illis Tyrannis loquitur, nulla ratione habita temporis, quo incepere, aut quo deſiere. Imo perperam ſcribit, fuiſſe primum *Poſtumum* qui Imperium uſurparit; cum ex Pollione, Eutropio ac Zoſimo conſtet, alios jam Tyrannos inſurrexiſſe, antequam ipſe ſeſe in Galliis Imperatorem diceret. Denique quando in acclamationibus in inauguratione Claudii Auguſti factis, & a Pollione in Claudio cap.4. recitatis dicitur: *Claudi Auguſte, tu nos a Zenobia & a Victoria libera: dictum ſepties: Claudi Auguſte, Tetricus nihil fecit: dictum ſepties;* non inde ſequitur, *Victoriam* ac *Tetricum* jam tum imperaſſe, ſed tantum Romanos graviter tuliſſe, quod in Oriente & in Occidente a feminis urgerentur, quod eis magis intolerandum videbatur. Poſtumo enim imperante Victorinus conſors Imperii fuit, & tam Victoria, quam Tetricus, qui Aquitaniæ præſidebat, in partem adminiſtrationis Reipublicæ venere.

VI. *Numiſmata Poſtumi imperii ejus initio percuſſa.*

Extant Numiſmata Poſtumi, in quorum poſtica legitur: QUINQUENNALES POSTUMI AUG. Ignoratum hactenus, an ipſo Imperii ejus initio, vel quinto ejus anno cuſa fuerint; quod ut ſcire poſſem ſcripſi ad Virum clariſſimum Andream Morellium, ut videret, an in iis, quæ in Gaza Regia ſervantur, *Poſtumus* cum habitu Conſulari exhiberetur; ex Nummis enim apparet, eum in Quinquennalibus Conſulatum tertium, in Decennalibus vero Conſulatum quintum ſuſcepiſſe. Cumque Vir eruditiſſimus reſponderit, tria ibidem reperiri varia aureaque Poſtumi Numiſmata inſcripta, QUINQUENNALES POSTUMI AUG. in quorum altero videtur caput ejus laureatum, & in duobus aliis galea tectum, ac in ſingulis Poſtumum collo nudo repræſentatum eſſe, non dubito, quin ea ipſo ejus Imperii exordio, quo Vota Quinquennalia nuncupavit, percuſſa fuerint; ideoque, quin primum ſub Conſtantino M. Vota Quinquennalia quinto Imperii anno Nummis inſculpi cœperint. Ex quibus intelligis, quantum reprehenſione digni ſunt Antiquarii, qui Numiſmata mutilata ac detruncata nobis obtrudunt, quaſi antica eorum pars, quæ ad nundinandum non neceſſaria, eruditioni etiam inutilis eſſet, & Numiſmatographia nonniſi ad vendendum & emendum inſtituta eſſet. Poſt Poſtumum Victorinus, qui jam cum eo corregnabat, Imperium Galliarum accepit, & quidem dum Claudius Rempublicam Romanam regeret.

VII. *Gothi debellati.*

Jornandes lib. de Regnorum Succeſſionibus cap. 84. de Claudio Auguſto loquens ait: *Qui Gothos jam per quindecim annos Illyricum Macedoniamque vaſtantes bello adortus, incredibili ſtrage delevit, ſcilicet, ut in Curia ei clypeus aureus, & in Capitolio ſtatua aurea poneretur.* Quam victoriam hoc anno contigiſſe indicat Pollio in Claudio, ubi de ea loquitur, antequam anni inſequentis Conſules, Antiochianum nempe & Orfitum, memoret. Hinc in Nummo apud Triſtanum tomo III. legitur: IMP. C. M. AUG. CLAUDIUS GOTHICUS. Viſitur caput Claudii laureatum. In poſtica: INVICTUS AUG. Cernitur caput Claudii galeatum. In poſtica parte quorundam aliorum Claudii Nummorum habetur: VICTORIA GOTHICA.

VIII. *Geſta in Ægypto a Zenobia.* Baron. an.269. n.111.

Dum hæc a Divo Claudio aguntur, Palmyreni, Ducibus Saba & Timogene, contra Ægyptios bellum ſumunt: atque ab his Ægyptia pervicacia & indefeſſa pugnandi continuatione vincuntur. Dux tamen Ægyptiorum Probatus Timogenis inſidiis interemptus eſt. Ægyptii vero omnes ſe Romano Imperatori dediderunt, in abſentis Claudii verba jurantes, inquit Pollio citatus cap.11. qui ſtatim geſta ſub Conſulatu anni ſequentis narrare incipit. Quare hoc anno Zenobia Ægyptum aggreſſa eſt, & ſi fides adhibenda Zoſimo, qui rem aliter ac Pollio narrat, Ægyptus in Palmyrenorum poteſtatem redacta fuit. Hinc intelligimus, quod Euſebius in Chronico anno primo Claudii, quem a Kalendis Octobris anni præcedentis inchoat, refert, ad præſens bellum pertinere, ut recte Valeſius in Notis Euſebianis lib.7. cap.32. *Alexandriæ Bruchium*, inquit Euſebius, *quod per multos annos fuerat obſeſſum, tandem capitur.* Erat *Bruchium* inſtar vici ſuburbani, occaſione ſeditionis Alexandrinæ obſidione cinctum.

IX. Quæ tamen refert Euſebius in Hiſtoria de hac obſi-

meteria Chriſtiani omnes etiam convenire vetiti: illo ſublato de medio, & a Gallieno reſtituta Eccleſiæ pace, & cœmeteria adeundi ab eodem libera facultate conceſſa; illarum eccleſiarum presbyteris compluribus martyrio vita functis; eaſdem iterum dividere, ac pro ratione diſtribuere, cœmeteriaque ſingulis conſignare, Dionyſii opus fuit.

Chri-

PAGIUS

Florent Euſebius & Anatolius.

obſidione, faciles explicatus non habent. Ait is, ea in obſidione plurimas res præclare geſtas ab *Anatolio & Euſebio*, domo Alexandrinis, viriſque celeberrimis, qui deinceps Eccleſiam Laodicenam rexere. De Anatolio, qui Euſebio in eo Epiſcopatu ſucceſſit, ait Euſebius Hiſtoricus: *Cauſam ex patria migrandi ei præbuit negotium Pauli Samoſatenſis. Cujus gratia cum in Syriam veniſſet, domum redire prohibitus eſt.* Paulo poſt: *Poſtea cum eum Synodus adverſus Paulum congregata Antiochiam evocaſſet, per urbem Laodiceam iter faciens, a fratribus illius loci, mortuo tunc Euſebio, detentus eſt.* De Euſebio vero tradit, eum cunctos diuturna obſidione maceratos omni cura recreaſſe, concluditque: *Hujuſmodi duos Paſtores continua ſerie ſibi ſuccedentes Laodicenſis Eccleſia Divino nutu ſortita eſt, cum uterque eorum poſt ſupradicti belli tempora ex Alexandrina urbe in Syriam migraviſſet.* Parte altera idem Euſebius in Chronico ſub anno ſecundo Aureliani ſcribit: *Euſebius Laodicenus inſignis habetur*; anno vero tertio Probi ait: *Anatolius Laodicenus Epiſcopus Philoſophorum diſciplinis eruditur plurimo ſermone celebratur.* Quæ omnia facile inter ſe conciliari non poſſunt; cum ſecunda Synodus Antiochena adverſus Paulum autumno currentis anni inchoata fuerit, & Euſebius anno CCLXXII. adhuc Laodiceæ Epiſcopatum adminiſtrarit.

X. *Laodiceæ ſucceſſive Epiſcopi.*

Vidit difficultatem Baronius in Annalibus, quam ut ſolveret, ſeditionem, de qua Dionyſius Alexandrinus apud Euſebium lib.7. cap. XI. confundit cum iſta, quæ imperante Claudio facta eſt, & Euſebium ac Anatolium, Gallieno imperante, Alexandriæ laboranti operam commodaſſe dicit. At has duas ſeditiones diverſis temporibus contigiſſe certum; cum Dionyſius Alexandrinus, quando prior excitatur, Alexandriæ fuerit, nondumque e vivis exceſſerit; quando vero *Bruchium* obſeſſum, jam ab aliquot annis ſupremum diem obierit. Hæc igitur explicatio nullatenus admitti debet. Valeſius in Notis Euſebianis autumat, *Euſebium* poſt eam obſidionem factum eſſe Epiſcopum Laodicenum anno primo Aureliani, Euſebiumque Hiſtoricum erraſſe, dum ſcribit, *Anatolium*, cum ad Synodum Antiochenam poſt eam obſidionem profectus eſt, Laodi-

Baron. ann.263. n.VIII. & ſeqq.

cenum Epiſcopum creatum fuiſſe. Sed cum Euſebius ſcribat, utrumque *poſt ſupradicti belli tempora ex Alexandrina urbe in Syriam* migraſſe, liquet, Bruchio ſub finem anni currentis expugnato, Euſebium & Anatolium ſimul Antiochiam perrexiſſe, & poſt celebratam ſub hujus anni finem ſecundam Synodum Antiochenam, Euſebium a Laodicenſibus detentum, eorum Epiſcopum renuntiatum eſſe; ac poſt ejus mortem, poſt annum nempe ſecundum Aureliani Imp. Anatolium, qui ſimul cum Euſebio Laodiceæ detentus fuerat, in ejus locum ſubrogatum eſſe. Hinc Euſebius Hiſtoricus ait: *Poſtea vero cum eum* (Anatolium) *Synodus adverſus Paulum congregata Antiochiam evocaſſet, per urbem Laodiceam iter faciens, a fratribus illius loci, mortuo tunc Euſebio detentus eſt.* Jam ſcripſerat Euſebius: *Apud Laodiceam poſt Socratem Epiſcopus fuit Euſebius, domo Alexandrinus. Cauſam ex patria migrandi ei præbuit negotium Pauli Samoſatenſis. Cujus gratia, cum in Syriam veniſſet, ab iis qui cœleſtium rerum amore illic flagrabant, detentus, domum redire prohibitus eſt.*

Quo pacto, Euſebius Cæſarienſis, quem Valeſius in hac ejuſdem narrationis, repetitione defendi non poſſe dicit, recte explicari poteſt, licet eum ſuboſcurius locutum eſſe negari non debeat. Ceterum, de rebus ab Euſebio Anatolioque geſtis, ac utriuſque inſigni doctrina inſtructior erat, ut ex ejus narratione conſtat, quam ut *Bruchii* expugnati tempus ignorare potuerit. Unde cum Ammianus in fine lib.22. ubi de Alexandria loquitur, ait: *Aureliano Imperium agente, civilibus jurgiis ad certamina interneciva prolapſis, dirutiſque mœnibus amiſit regionem maximam partem, quæ Bruchion appellatur*; intelligendus eſt de alia ſeditione, quæ poſt præſentem annum contigerit, licet Scaliger in Notis Euſebianis num. 2274. eum de eadem, qua Euſebius, obſidione locutum exiſtimet, & Euſebium reprehendat, quod eam obſidionem regnante Claudio accidiſſe tradiderit.

XI. *Quæ de utroque ſcripta, inter ſe non ſunt contraria.*

Hoc anno ſecunda *Synodus Antiochena* adverſus Paulum Samoſatenſem inchoata, quæ dum celebraretur, *Dionyſius* Papa ſupremum diem obit, eique *Felix* ſuccedit, ut infra explicabimus.

XII. *Secunda Synodus Antiochena.*

JESU CHRISTI ANNUS 271.	DIONYSII PAP. ANNUS II.	CLAUDII IMP. ANNUS 3.

I. CHriſti annus ducenteſimus ſeptuageſimus primus adſcribitur Faſtis, Antiochiano (aliter Actatiano) & Orfito Conſulibus. Meminit horum Conſulum Trebellius Pollio (*a*), quibus ait finitum eſſe bellum formidoloſum ſuſceptum adverſus barbaros, cum increbreſcente lue, ab eadem Claudius Imperator tactus occubuit: moxque germanus ejus Quintillus a militibus Imperator creatus eſt: ſed quod ſe gravem atque ſeverum oſtenderet erga milites, ab iiſdem decimaſeptima die poſt adeptum Imperium occiſus eſt; hæc omnia pluribus Pollio. Quod vero ad tempus mortis ejus ſpectat; ab iis ipſe diſſentire videtur, qui dicunt defunctum eſſe Nonis Februarii; nam de vita ejus hoc verſu recitat pronunciatum oraculum:

(a) Trebell. in Claud.

Obitus Claudii, & Quintilli.

Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas.

Sed & ex eo etiam arguuntur erroris qui tribuunt Imperio Claudii annum unum tantum, ac menſes decem, & dies quindecim, nam Porphyrius philoſophus Platonicus, qui his temporibus vivebat, in Vita Plotini affirmat hæc de ipſo: *Agebat* (inquit) *Plotinus annos* (*ut retulit Euſtochius*) *ſex & ſexaginta, ſecundo Claudii Imperatoris anno jam peracto*: & paulo poſt: *Jam vero ſi computemus a ſecundo Claudii Imperatoris anno exacto jam annos ſex & ſexaginta, nativitatis illius tempus cum tertiodecimo Severi Imperatoris anno concurrit*: Hæc Porphyrius, quibus inſtitutam a nobis chronologiam certum eſt veritati in omnibus reſpondere. Quod ſpectat ad Imperium, & mortem Quintilli, & aſſumptionem Aureliani, hæc habet Vopiſcus (*b*): *Multi ferunt Quintillum fratrem, cum in præſidio Italico eſſet, audita morte Claudii, ſumpſiſſe Imperium, verum poſtea ubi Aurelianum comperit imperare, a toto exercitu derelictum, cumque contra eum concionaretur, nec a militibus audiretur, inciſis ſibimet venis, die vigeſimo ſui Imperii periiſſe*: Hæc ipſe.

(b) Vopiſc. in Aureliano.

Quintillus moritur.

Sublatis igitur Claudio Augusto atque Quin- II.

PAGIUS SÆC. III.

Olymp. 262. an.2. ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5763.

Olymp. 262. ☉ 27. B. ☽ 5. P. 27. Mart. Indict. 3.

Secundum Baronium. JESU CHRISTI 270. *ſecund. Baronium* 271.

Anno Urbis an. 1023. FELICIS PAPÆ 2.

A.C. 270. AURELIANI IMP. 1.

I. *Conſules.* [1] ANum. I. ad IV. Coſſ. *Flavius Antiochianus* [2], & *Furius Orſitus*.

II. *Bellum Gothicum finitum.* De bello Gothico ſub hujus anni Conſulibus finito, & Barbarorum reliquiis deletis legendus Pollio in Claudio ſub hujus anni Conſulibus, & Zoſimus pag. 654. Senatus ob eas victorias ſtatuit, *ut in Curia Clypeus ipſi aureus, item in Capitolio ſtatua aurea poneretur*, inquit Eutropius. Sed factum id poſt mortem ejus, ut tam Eutropius, quam Victor in Epitome, & Pollio in Claudio cap.3. teſtantur; licet Euſebius in Chronico id ante mortem ejus decretum indicare videatur.

III. *Interitus Claudii Imp.* Mors Claudii tertio Imperii ejus anno jam inchoato contigit, ut tam ex Pollione in Claudio, quam ex Porphyrio in Vita Plotini demonſtrat Baronius, quod & confirmat Inſcriptio Gruteriana, pag.276. in qua Claudius dicitur: TRIB. POT. III. COS. II. & Nummus æreus medii moduli in Regia Gaza aſſervatus, in quo legitur: ATT. K. ΚΛΑΥΔΙΟC. CEB. id eſt *Imperator Cæſar Claudius Auguſtus*. Cernitur caput Claudii laureatum. In poſtica, L. Γ. id eſt, *anno*

NOTÆ [1] COſſ. *Flavius Antiochianus, & Furius Orſitus*. Relandus ita ſcribit: *Antiochianus & Orſitus*, omiſſis prænominibus.

Fragmentum veteris lapidis inter Donianas Inſcript. Cl. V. n.186. pag.208. ex Schedis Vaticanis:

....

DEDICATA. ID. IAN.

ANTIOCHIANO. II. ET.

.... COS.

Aliter lineis diſpoſitis, hunc lapidem edidit Reineſius Cl. VI. n.98. ubi addit .. OR .. conſuleſque ad A. D. 268. pertinere ait; at perperam. Ex veteri lapide apud Contelorium de Præf. Urb. pag.49. habetur.

IMP. CAES. L. DOMITIO. AURELIANO

FURIUS ORFITUS. V.C. PRAEF.

URBIS. &c.

Trebellius Pollio in Claudio, cap.XI. *Atticiano & Orphito coſſ.* Vulgares Faſti: *Antiochiano & Orphito*.

[2] ANtiochianum hoc anno Conſulem cum Orfito ſecundum Conſulatum egiſſe docet fragmentum marmoreum dedicationis cujuſdam apud Donium, & Reineſium:

Dedicata Id. Jan. Antiochiano II. & .... Coſſ. Vide Donium Claſſ. 5. n.186.

Aurelianus Imp. Quintillo, Domitius Valerius Aurelianus obſcuris parentibus ſive in Dacia, ſive in Mæſia, vel in Pannonia Syrmii natus (diverſas enim de ea re fuiſſe majorum ſententias teſtatur Vopiſcus *a*) favore militum oblatum ſolus tenuit Imperium. Fuiſſe autem hominem æqui amantiſſimum, ejus epiſtola, quam ad Vicarium ſuum ſcripſit, teſtatur his verbis: *Si vis Tribunus eſſe, immo ſi vis vivere, manus militum contine. Nemo pullum alienum rapiat, ovem nemo contingat, uvam nullus auferat, ſegetem nemo detrahat; oleum, ſal, lignum nemo exigat, annona ſua contentus ſit. De præda hoſtis, non de lacrymis provincialium habeat; arma terſa ſint, ferramenta ſamiata, calciamenta fortia; veſtis nova veſtem veterem excludat; ſtipendium in baltheo, non in popina habeat; torquem brachialem & annulum apponat; equum ſaginarium ſuum defricet; captum animal non vendat; mulum centuriatum communiter curet; alter alteri quaſi ſervus obſequatur; a medicis gratis curentur; aruſpicibus nihil dent; in hoſpitiis caſte ſe agant; qui litem fecerit, vapulet*: Hucuſque ex epiſtola Aureliani recitat Vopiſcus; quæ hic intexere non prætermiſiſſe voluimus, quod eamdem ferme legem ſuis militibus Aurelianus præſcripſit, quam S. Joannes Baptiſta iiſdem ſalutis viam addiſcere cupientibus olim propoſuit (*b*); nimirum cum dixit: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendiis veſtris.*

(*a*) *Vopiſc. in Aureliano.*

Æquæ leges præſcriptæ militibus.

(*b*) *Luc.* 3.

III. Cæterum hæc non verbis tantum agi, ſed re ipſa ab ipſis præſtari voluiſſe Aurelianum, dura nimis ac ſæva in militem animadverſio exhibita declaravit; quam idem Vopiſcus (*c*) ſupra narrat his verbis: *Solus denique omnium, militem, qui adulterium cum hoſpitis uxore commiſerat ita punivit, ut duarum arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligaret, eaſdemque ſubito dimitteret, ut ſciſſus ille utrinque penderet*: Hæc ibi; ac rurſus de inviolabili obſervatione juſtitiæ; Servos & Miniſtros peccantes coram ſe cædi jubebat, ut plerique dicunt, cauſa tenendæ ſeveritatis; ut alii, ſtudio crudelitatis, ancillam ſuam, quæ cum ſervo adulterium fecerat, capite punivit. *Multos* (inquit) *ſervos e familia propria, qui peccaverant legibus, audiendos judiciis publicis dedit.* Sed & litteris Valeriani ſatis perſpectam fuiſſe Aureliani ſeveritatem, apparet, quas idem auctor Vopiſcus recitat. Quomodo autem ſeveritas ex juſtitia comparata, in crudelitatem mutata contra jus faſque Chriſtianam religionem inceſſerit, ſuo loco dicemus.

(*c*) *Vopiſc. in Aureliano.*

Aureliani ſeveritas.

Hoc eodem anno, ingruente lue, ex qua ſubductus eſt Claudius Imperator, Plotinus quoque (ut auctor eſt Porphyrius (*d*) tactus angina, accedentibuſque manuum ac pedum ulceribus, cum migraſſet in Campaniam in agrum Zethi familiaris inter Minturnas atque Puteolos collocatum, interiit, præſente Euſtochio amico; cujus adventu quid Plotinus affatus ſit, idem auctor docet his verbis: *Cum jam morti Plotinus appropinquaret, quemadmodum nobis Euſtochius retulit, qui Puteolis habitabat, ac ferme tardius ad eum acceſſerat: Adhuc te (inquit) expecto; atque equidem jam adnitor, quod in nobis divinum eſt, ad divinum quod viget in univerſo, redigere; ſpiritumque his verbis emiſit. Interea draco ſub lecto, in quo jacebat ille, pererrans, mox in parietis foramen ſe prorſus occuluit*: Hæc Porphyrius. At quidnam draco iſte, qui, decedente Plotino, receſſit? familiarem dæmonem eidem aſſiduo inhæſiſſe, & quidem ex divinorum ordine dæmonum, idem Porphyrius inferius pluribus docet; ſed ex IV.

(*d*) *Porphyr. in Vita Plotin. in princip.*

Plotini obitus.

PAGIUS *no tertio.* Viſitur aquila, quæ in roſtro coronam, & ſuper alam Palmam defert. Em. Card. Noriſius in Parergo de Votis Decennalibus cap. 6. obſervat, Legem 2. Codicis Juſtinianei *De diverſ. reſcript.* in titulo notari. *Imp. Claudius Aug. Epagatho*: & ſignari: *Dat. VIII. Kal. Novemb. Antiochiano & Orfito Coſſ.* Quare die viceſima ſexta Octobris currentis anni Antiochiani & Orfiti conſulatu inſigniti adhuc Claudius in vivis erat; ideoque Calviſius in Opere Chronologico, Petavius in lib. 13. de Doct. Temp. paſſimque recentiores Chronologi errarunt, quando annum unum & aliquot menſes Claudio aſſignarunt, decepti ab Euſebio lib. 7. cap. 28. & quibuſdam aliis Veteribus, qui numero rotundo loquentes, Claudium annos duos regnaſſe dixere. Claudio frater ejus Quintillus ſucceſſit, ſed eo poſt diem decimum ſeptimum extincto, ut Pollio, Eutropius, Caſſiodorus, & alii teſtantur, Aurelianus Imperator appellatus eſt Menſe Novembri aut inſequenti.

IV. *Aurelianus, confirmato Imperio, cum Roma moviſſet, Aquileiam contendit; & inde Pannonicas ad nationes acceſſit, quas a Scythis invadi cognoverat*, inquit Zoſimus pag. 654. qui addit *in Pannonia prælio ancipiti* dimicatum eſſe, ac poſtea de pace actum, & Imperatorem ſatis magno Pannoniæ relicto præſidio, verſus Italiam perrexiſſe. Sed hæc ſub finem anni ſequentis acta. Quæ enim antea in Italia geſſerit Aurelianus adverſus Marcomannos, qui *omnia circa Mediolanum* devaſtabant, narrat Vopiſcus in Aureliano cap. 18. & nos ex eo anno ſequenti exponemus. Vopiſcus autem de hac prima Aureliani Romam profectione, quæ omnes ejus bellicas expeditiones præceſſit, nullam mentionem habet.

Geſta ab Aureliano.

V. Ad num. IV. & ſeqq. fuſe agit Baronius de Plotino celeberrimo Philoſopho Platonico, cui poſt mortem divini honores a ſuis impertiti ſunt, aitque ex Porphyrio in ejus Vita ingruente lue tactum fuiſſe angina, quod genus eſt morbi acutiſſimi quo fauces aguntur ac ſtrangulantur. Plotinum vero currenti anno demortuum ex eodem Porphyrio jam anno CCLXIII. monſtravimus.

Obitus Plotini Philoſophi Platonici.

ex forma ipſa, cujuſnam generis fuerit dæmon ille, quis non intelligat? Vides quem princeps philoſophorum, qui cæteris omnibus abſque aliqua controverſia præſtaret philoſophis morum ſanctitate atque doctrina, nactus ſit vel adſciverit potius ſibi familiarem dæmonem, quocum vixerit, atque ex hac vita receſſerit: hæc quidem haud alicujus ex hoſtibus, æmuliſve Plotini, ſed diſcipuli amantiſſimi præceptoris obſervantiſſimi, Porphyrii inquam teſtificatione explorata in medium afferuntur.

V. Cæterum quod ad morbum ſpectat, quo ſolutus interiit; angina cum eum percuſſum, exulceratumque manibus atque pedibus, Porphyrius (a) tradat, remque paucis abſolvat; Julius Firmianus Maternus & ipſe Ethnicus, qui temporibus Conſtantii Imperatoris ſcripſit, ejus morbum & obitum ita deſcripſit: *Primum membra ejus frigida ſanguinis tortore riguerunt, & oculorum acies ſplendorem attenuati luminis perdidit; poſtea per totam ejus cutem magnis humoribus nutrita peſtis erupit, ut putre corpus, deficientibus membris, corrupti ſanguinis morte tabeſceret. Per omnes dies horaſque ſerpente morbo, minutæ partes viſcerum defluctuant; & quidquid paulo ante integrum videras, ſtatim confecti corporis exulceratio deformabat; ſic corrupta ac diſſipata facie, tota ab illo figura corporis diſcedebat; & in mortuo (ut ita dicam) corpore ſolus ſuperſtes retinebatur animus; ut iſta gravis morbi continuatione confectus, & tormentis propriis coactus, ac veræ rationis auctoritate convictus, vim fati poteſtatemque ſentiret, & ut confecti corporis laceratione quaſſatus, ſententiam Fortunæ pronunciantis exciperet.* Iſta quidem Julius fati omnia moderantis aſſertor, affirmans hæc illum contemptorem fati a fato ulciſcente perpeſſum, quod contra fatum accurate ipſe Plotinus ſcripſerit; cujus rei gratia (ſi dii eſſent) maxima ab eis beneficia conſequi debuiſſet, vindicatis per ipſum in libertatem poteſtatemque eiſdem divinitus inhærentem, quæ fati unius aſſertione contemnitur.

(a) Jul. Firm. lib. 1. c. 3. q. 9.

VI. Sed aliunde prorſus infelicis Plotini exitus cauſa a prudentioribus petenda eſt, quod enim auditor Chriſtiani philoſophi Ammonii omnium celeberrimi, quodque Platonicæ philoſophiæ Antiſtite familiariſſime uſus Origene, inter Chriſtianos verſatus, fieri tamen Chriſtianus abhorruit; nec quidem ſuorum diſcipulorum exemplo, qui ex ſchola Platonis tranſierunt ad Chriſtum, nonnihil admonitus, acquievit profiteri diſcipulum piſcatorum: ſed his omnibus præferens familiaris dæmonis cultum, merito, numine ulciſcente, ejuſmodi memorabiles dediſſe pœnas, quiſque ſapiens jure cenſebit.

Quonam autem tumore mentis elatus fui patrocinio dæmonis eſſet, ut deos cæteros quoque contemneret; accipe quid ipſe Porphyrius tradat, ubi multa de familiari ejus dæmone locutus, mox adjecit: *Cum Amelius ſacrorum obſervator eſſet, atque per Kalendas ſacra faceret, & quandoque rogaret Plotinum illuc ſecum accedere. Illos (inquit Plotinus) decet ad me, non me ad illos accedere. Qua vero mente tam excelſa de ſe loqueretur, neque intelligere potuimus, neque auſi ſumus interrogare*: Hæc quidem ipſe Porphyrius. Dici fortaſſe poteſt, ſapientem philoſophum ſic contempſiſſe deos, quod nihil eos eſſe perſpicue intellexerit; ſed quod in dæmonis familiaris invocatione, colloquio, uſuque fuerit totus intentus, ex intima ſocietate numinis ſibi peculiariter inhærentis eam ſumpſiſſe fiduciam; ex iiſdem Porphyrii verbis facile poſſimus intelligere. En quos ex dæmone illo ſuperbiæ atque arrogantiæ ſpiritus hauſit; ut quibus alias immolarat, deos quoſque contemneret, ut non mirum ſit, ſi tanto mens faſtu turgida, Chriſtianam religionem ut humilem exufflaverit. Sed habuit poſt exitum comitem eumdem, quem vivens dæmonem coluit, forma draconis quinam qualiſve eſſet, perſpicuum manifeſtumque omnibus redditum. Tantæ vero apud ſuos æſtimationis poſt obitum fuit Plotinus, ut divini illi honores fuerint impertiti; unde Eunapius de eo cum agit, hæc inter alia: *Plotini aræ etiamnum calent:* Sed habeat ipſe ſibi Plotinum ſuum. VII.

Du-

JESU CHRISTI ANNUS	DIONYSII PAP. ANNUS	AURELIANI IMP. ANNUS
272.	12.	2.

I. Concilium poſterius Antioch. contra Paulum.

DUcenteſimus ac ſeptuageſimus ſecundus volvebatur Chriſti annus, Aureliano Auguſto & Baſſo Coſſ. cum Paulus Samoſatenus Antiochenus Epiſcopus abdicatam ſemel hæreſin, atque priori Antiocheno Concilio proſcriptam, reſtituere conatus eſt; quam ob cauſam iterum illic convenientibus Epiſcopis, omnium ſententia condemnatur, atque a ſede dejicitur. Rem geſtam in hæc verba Euſebius narrat (a): *Aureliani temporibus, Paulus dux & auctor erroris qui Antiochiæ graſſabatur, in poſtremo Concilio Epiſcoporum numero prope infinitorum contra eum convocato, ſui erroris & peregrinæ opinionis perſpicue convictus, & omnium jam conſenſu palam condemnatus, ab univerſa & Catholica Eccleſia, quæ ſub cælo eſt, penitus exturbatus fuit. Ex quibus Malchion in primis, ſcholæ humanioris litteraturæ, quæ erat Antiochiæ, magiſter, vir cum in aliis diſciplinis diſertus, tum in ſapientiæ ſtudio eximius, ac propter ſingularem fidei in Chriſtum ingenuitatem, presbyterii munere in illa Eccleſia donatus, eum velut integumentis diſſimulationis evolvens, acriter coarguit. Iſte enim diſputationem contra illum inſtituens, quam id temporis a ſcribis celeri manu exceptam, & hucuſque conſervatam ſcimus, hominem animo veteratorio præditum & fraude plenum ſolus præ cæteris detegendi vim habuit, & tamquam omnium oculis ſubjiciendi.*

(a) Euſeb. lib.7. cap. 23. 24.

II. *Omnes igitur Epiſcopi & paſtores, qui in Concilio ſupra commemorato erant convocati, unam communi conſenſu epiſtolam ad Dionyſium Epiſcopum Romanum, & ad Maximum Alexandriæ Eccleſiam procurantem, nominatim conſcripſerunt; cujus exemplaria ad omnes provincias miſerunt. In qua quidem epiſtola & ſuum ſtudium, ac diligentiam in ea re poſitam omnibus declararunt; & pernicioſam Pauli hæreſin, argumenta in ea refutanda, quæſtiones quas ei proponebant, omnem præterea hominis vitam & mores dilucide expoſuerunt. Eorum igitur voces ex ea epiſtola petitas in præſentia memoriæ & poſteritatis cauſa perſequi, præclarum fortaſſe & com-*

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1024. Olymp. 262. an.3. A. C.271.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5764.

☉ 28. A. ☽ 6. P.16. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 271. *ſecund. Baronium* 272.

FELICIS PAPÆ 3.

AURELIANI IMP. 2.

I. *Conſules.*

[1] A Num. I. ad XIX. Coſſ. L. *Domitius Aurelianus Aug. II. & M Cejonius Virius Baſſus*, ut demonſtrat Inſcriptio a Reineſio pag. 384. relata, quam licet, cum Diſſertationem Hypaticam compoſui, non vidiſſem, demonſtravi tamen, Aurelianum præſenti anno ſecundum priorem Conſulatuum Cæſareorum regulam Conſulem proceſſiſſe, non vero Aurelianum hominem privatum, ut exiſtimavit Onuphrius in Faſtis, ac cum numerali nota proferri debere, non vero ſimpliciter & abſolute, ut paſſim fit ab omnibus Faſtorum Conditoribus; cum Valeriano Imperante, Crinito Collega, ſuffectum Conſulatum geſſerit. Rationes, quibus uſus ſum, certas tandem oſtendit præfata Inſcriptio, quæ dedicata dicitur: IMP. CAES. VALERIO. AURELIANO. AUG. II. ET M. CEIONIO VIRIO BASSO COS. Hinc etiam, inquit Card. Noriſius in Epiſtola Conſulari

NOTÆ [1] COſſ. *L. Domitius Aurelianus Aug. II. & M. Ceionius Virius Baſſus.* Conſules hi apud Relandum ita: *Imp. Valerius Aurelianus Aug. II. & Ceionius Virius Baſſus II.* Gudianus lapis ibidem:

DEDICAVIT. AURELIANO
AUG. ET. BASSO II. COS.
XVI. KAL. IUN.

Ibid. Gudianus lapis antea editus ex collectione Ligoriana in veteri latio, tom.III. pag.78.

PRID. APRIL. IMP. CAES.
VALERIO. AURELIO.
AUG. II. ET L. CEIONIO
BASSO. COS.

Reineſius Cl. V. pag.384.

XVIII. KAL. EL. IANUAR.
IMP. CAES. VALERIO.
AURELIANO. AUG. II.
ET. N. CEIONIO. VIRIO.
BASSO. COS.

Mendoſe N. prænomen Ceionii pro L. exſcriptum a Reineſio, monet Relandus; quare *Baſſi* prænomen erit *Lucius*. Nota geminati conſulatus in *Aureliano* ex eo eſt, quod *Valeriano & Gallieno* imperantibus *conſulatum ſuffectum* geſſit; qua de re Noriſius in Epiſtola Conſulari pag.149.
Faſti Vulgares; *Aureliano & Baſſo*.

commodum videbitur: Hæc præfatus Euſebius Synodicam ab Epiſcopis ſcriptam cum inſcriptione aliquot Epiſcoporum ſubjicit in hunc modum:

III. Synodica ad Rom. Pontif. & alios Epiſcopos.

Dionyſio, Maximo, & omnibus ubicumque in orbe terrarum collegis Epiſcopis, presbyteris, diaconis, & univerſæ ac Catholicæ ſub cœlo Eccleſiæ, Helenus, & Hymenæus, & Theophilus, Theotecnus, & Maximus, Proclus, Nicomas, & Ælianus, Paulus, Bolanus, & Protogenes, Hierax, & Eutychius, Theodorus, Malchion, & Lucius, & reliqui omnes Epiſcopi & presbyteri & diaconi, qui civitates & regiones finitimas apud nos incolunt, & Eccleſiæ Dei quæ apud nos ſunt, dilectis fratribus in Domino ſalutem. Iſtis paulo poſt hæc ſubjungit.

Scripſimus epiſtolas ad Epiſcopos, qui longiore locorum intervallo a nobis diſtabant, eoſque obſecravimus, ut ad hanc lethalem & pernicioſam doctrinam curandam accederent; utpote ad Dionyſium Epiſcopum Alexandriæ, & Firmilianum Epiſcopum Cappadociæ, homines beatos & felicis commemorationis. Quorum alter, Dionyſius ſcilicet, quamquam neque ad erroris ducem ſeparatim ſcribere, neque eum omnino ſalutare dignatus eſt; ad univerſam tamen Eccleſiam Antiochiæ epiſtolam miſit, cujus exemplar huic noſtræ epiſtolæ ſubjunximus. Alter autem nempe Firmilianus, bis huc acceſſit; & ea quæ a Paulo innovata erant, & excogitata perverſe (quemadmodum cum nos, qui aderamus, & ſcimus & teſtificamur, tum alii plures, qui ejuſdem rei nobiſcum conſcii ſunt) coram erudite certe refutavit. Unde cum Paulus ſententiam ſe mutaturum fuiſſet pollicitus; iſte fidem illi adhibens, & ſpem animo concipiens, cauſam controverſiamque ſine ulla verborum contumelia commode fore compoſitam, eam ad tempus diſtulit: & ita ab illo, qui & Deum ſuum negaſſet & Dominum, & fidem, quam ante habuerat, minime conſervaſſet, dolo deceptus fuit.

IV. De obitu Firmiliani.

Firmilianus ergo, utpote qui jam de impia ejus pravitate, qua Chriſtum Deum pernegaverat, ſatis feciſſet periculi, cum eſſet rurſus Antiochiam perventurus, & ad Tarſos uſque perrexiſſet; interea loci dum nos conveniremus, dum illum accerſeremus, dum ejus expectaremus adventum, extremum vitæ diem obiit. Poſtea in eadem epiſtola, Pauli vitam, quo modo nimirum inſtituta fuerit, & quo tranſacta, his verbis deſcribunt:

V. Pauli Hæreſiarchæ ſcelera.

Quoniam Paulus, relicto Eccleſiæ canone, ad adulterinam depravatamque doctrinam ſe tranſtulit; ejus res geſtas, cum ſit extra Eccleſiæ fines ejectus, nihil attinet diſquirere. Neque quod antea indigentia & mendicitate oppreſſus, neque quod a parentibus opum aut facultatis nihil omnino nactus, neque quod arte aut inſtituto aliquo quicquam adeptus, jam ad maximam divitiarum affluentiam pervenerit; idque ex nefariis ſceleribus, ſacrilegiis, & muneribus, quæ a fratribus injuria affectis, quos ſe adjuturum pollicitus, callide ludificatus eſt, cum flagitando, tum eorum animos ad aliquid ſibi largiendum impellendo, per fraudem extorſerat; & ita dum quæſtum pietatem ducebat, eorum liberalitate, qui litibus implicati tenebantur, quique quo ab adverſariorum calumniis liberarentur ad dandum valde erant propenſi, nequiter abuſus eſt. Neque commemorare opus eſt, quo pacto ſe inſolenter extulerit; & ſæcularium honorum gradus ſibi aſſumpſerit,

PAGIUS lari pag.148. Baſſi Aureliani Collegæ hactenus ab Onuphrio, aliiſque Pomponiæ genti deputati vera familia innoteſcit. In Lapidis quidem inſcriptione, N. *Ceionius Virius* legitur, quaſi prænomine *Numerius* diceretur; verum, quod Reineſius in explicatione Epitaphii *Marcum* appellat, illudque prænomen Card. Noriſius retinuit, immutandum eſſe non exiſtimavi. Vopiſcus in Aureliano cap.31. recitat fragmentum epiſtolæ, cujus titulus: *Aurelianus Auguſtus Ceionio Baſſo*. In hac tantum ſepulcrali Inſcriptione *Valerius* Aurelianus nuncupatur. Sed Valeriam familiam eidem gentilem fuiſſe demonſtrat Card. Noriſius ex datis ad eumdem ante Imperium a Claudio Auguſto literis, in quarum titulo apud Vopiſcum cap.17. legitur: *Flavius Claudius Valerio Aureliano ſuo ſalutem*. Denique in Faſtis Græcis tam Theonis, quam Heraclii a doctiſſimo Dodwello nuper publicatis *Aurelianus* dicitur *Auguſtus*.

II. *Epocha ſecundæ Synodi Antiochenæ.*

Secunda Synodus Antiochena adverſus Paulum Samoſatenum celebrata eſt autumno anni ducenteſimi ſexageſimi noni, ſequentique continuata, quod colligitur ex epiſtola Synodica, quam Epiſcopi ad Dionyſium Romanum Pontificem ſcripſere, quamque Euſebius lib.7. cap.30. recitat. Dionyſius autem, ut mox videbimus, die viceſima ſexta Decembris illius anni ad Deum migravit. Quare hæc Synodus ad eum annum retrahenda. In citata Synodica Epiſcopi ad Dionyſium ſcribunt: *Nunc quoque Antiochiam venturus erat Firmilianus, & jam Tarſum uſque* (Ciliciæ oppidum eſt) *pervenerat. Sed cum nos jam conveniſſemus, interea loci dum accerſimus, dum ejus adventum expectamus, abiit e vita*. Græci, ut in eorum Menologio videre eſt, S. Firmiliani Cæſareæ in Cappadocia Epiſcopi feſtum die viceſima octava Octobris celebrant. Quare ſi eo die Firmilianus ad Superos tranſiit, Synodus Antiochena tunc jam congregata erat. Ex quo detegitur etiam annus emortualis Firmiliani, errorque Blondelli in libro contra Primatum Pontificis Romani pag.63. ubi ex inſcriptione epiſtolæ Synodicæ ad Dionyſium Papam colligi exiſtimat, inter Pontificem Romanum & Epiſcopos Orientales exiguum interceſſiſſe commercium, hoſque parum de illius ſtatu edoctos; cum poſt diem XXVIII. Octobris, quo Firmilianus mortuus, ad Dionyſium ſcriberent, ignorantes, eum die XXVI. Decembris antecedentis anni jam e vivis exceſſiſſe. Inde enim deducere debuit Blondellus, ſecundam Synodum Antiochenam ſub finem anni CCLXX. coactam non fuiſſe, ut ipſe

ſeque arroganter in iiſdem geſſerit, & Ducenarius potiùs quam Epiſcopus nuncupari voluerit, & per forum volutarit, & modo epiſtolas legendo modo, quid illis reſponſi daretur perſcribendo, magna ſatellitum turba partim eum antecedentium, partim ſubſequentium ſtipatus, ſuperbo gradu palam inceſſerit; adeout propter intolerandum ejus faſtidium, & nimiam animi elationem, fides noſtra gravem invidiæ notam, odiumque permagnum ſubierit.

VI. Superbia Pauli. *Neque neceſſum eſt dicendo perſequi illius præſtigias in Conciliis Eccleſiaſticis uſurpatas, quas, falſæ gloriæ umbras conſectando, & varias ineptiarum ſpecies aucupando, & imperitorum mentes eo pacto in ſui admirationem traducendo, callide excogitavit; neque qua ratione ſedem & thronum ſublimem ſibi pararit; eumque non ut Chriſti diſcipulum decet, ſed ut mundi Principes ſolent, ſecretum & ſeparatum habuerit, nomine ſuo appellarit; fæmur, in eo ſedens, manu percuſſerit; calcibus aliquando ipſum pulſarit; & qui cum eum audirent concionantem, non laudibus extollerent, non (ut in theatris fieri ſolet) ſe agitationibus, quo illi applauderent, in orbem verſarent, non more gladiatorum & mulierculàrum, quos apud ſe habebat, inconcinne ei acclamarent, & quaſi tripudiis geſtirent, (ſed ut in domo Dei par eſt) modeſte moderateque auſcultarent; eos graviter increparit, & verbis contumelioſis exceperit. Neque quo modo in verbi Dei interpretes, qui e vita exceſſiſſent, dum in hominum frequentia palam prædicaret, petulanter & importune debacchatus fuerit, & non tamquam Epiſcopus, ſed tamquam ſophiſta & præſtigiator de ſe ipſo magnifica verba jactarit.*

Porro quid vobis in memoriam revocemus, quemadmodum pſalmos & cantus, qui ad Domini noſtri Jeſu Chriſti honorem decantari ſolent, tamquam recentiores, & a viris recentioris memoriæ editos exploſerit; & in media Eccleſia ſolemni Paſchatis die, mulieres, quæ inanes cantilenas (quas ſi quiſpiam audiret, plane exhorreſceret) in ipſius laudem funderent, pararit? Aut quid vobis exponamus ea blaſphemiarum genera, quæ Epiſcopos & preſbyteros, qui agros, & civitates finitimas incolebant, quo illi blandirentur, in concionibus ſuis ad populum habitis, loqui permiſerit? Nam nullo modo confiteri voluit, Filium Dei e cælo deſcendiſſe (ut aliquid jam ante obiter inferamus, quod poſt dicetur apertius) neque id noſtris verbis ſolum confirmabitur, ſed multis & variis locis commentariorum ipſius, quos ad vos miſimus, & maxime ubi aſſerit Chriſtum terrenum eſſe, & humi natum perſpicue oſtendetur. Sed qui in iſtum Paulum impium ipſorum magiſtrum cantus recitabant, & palam apud populum laudibus efferebant, eum Angelum dixerunt e cœlo demiſſum. Atque iſta fieri non prohibuit; ſed cum in ipſum impudenter dicebantur, inſolens, & faſtigio tumidus affuit. VII. Impietas Pauli in cantu Eccleſ.

Præterea quid eſt cur litteris prodamus adſcititias illius mulieres (quas ἐυνεισάκτους *Antiocheni appellant) & mulieres etiam presbyterorum & diaconorum ſuorum, quorum non hoc peccatum ſolum, ſed alia prope inſanabilia, cum eorumdem conſcius eſſet, explorateque cognita haberet, callide occultavit; quo illi ita ipſi obærati adſtrictique dum ſibi ipſis metuebant male, ſcelerum, quæ ille vel verbo vel factis conſciviſſet, reum agere non ali-* VIII. Pauli turpitudo morum.

PAGIUS perperam arbitratur; cum Orientales Epiſcopos Pontificis Romani ſocietatem coluiſſe, ejuſque Primatum agnoviſſe, tot aliunde argumentis conſtet. Denique Baronii, Blondelli, & aliorum paſſim ſententia plane evertitur ex libello Conteſtationis Cleri Conſtantinopolitani publice in Eccleſia propoſito, *quod Neſtorius ejuſdem ſententiæ ſit cum Paulo Samoſateno ante annos centum ſexaginta ab Orthodoxis Epiſcopis condemnato.* Scriptus is libellus anno quadringenteſimo viceſimo nono, ut Epheſinam Synodum Oecumenicam explicantes oſtendemus. A currenti autem anno ad annum CCCCXXIX. ſunt tantum anni CLIX. utroque etiam extremo incompleto pro integro numerato.

III. *II. Synodus Antiochena ſub Claudio celebrata.* Hactenus creditum fuerat, Synodum hanc, Aureliano imperante, habitam fuiſſe; niſi quod Valeſius in Notis Euſebianis eam partim ſub Claudio, partim ſub Aureliano celebratam autumavit. Sed Principatus Aureliani initio tempori ſuo reddito conſtat, verum eſſe quod in tertia parte Differt. Hypaticæ cap. ultimo num. II. ſcripſimus, illam Claudio imperante inchoatam & finitam, & ita alias exiſtimaverunt Hermannus Contractus, Marianus Scotus, qui & Methodium citat, Abbas Urſpergenſis in Chronicis; imo & Euſebius lib. 7. cap. 30. ut mox oſtendo. Neque enim ſub aliis, quam ſub anni ducenteſimi ſexageſimi noni Conſulibus congregari potuit; cum ſub iiſdem Dionyſius Pontifex Romanus, ad quem Epiſcopi ſcripſere, hominem exuerit, & vulgaris opinio alii fundamento, quam Euſebii loco male in linguam Latinam converſo, ac corruptæ chronologiæ Aurelianeæ non innitatur. Euſebius itaque non ſcripſit, poſteriorem Synodum Antiochenam ſub Aureliano coactam; ſed tantum eo Imperium Romanum regente, Paulum Samoſatenum jam ab ea damnatum, ex Eccleſia exturbatum fuiſſe, quod ante Zenobiam captam, cui Antiochia parebat, fieri non potuerat. Hæc Euſebii verba lib. 7. cap. 29. καθ᾽ ὃν τελευταίας συγκροτηθείσης πλείστων ὅσων ἐπισκόπων συνόδου, φωραθεὶς καὶ πρὸς ἁπάντων ἤδη σαφῶς καταγνωσθεὶς ἑτεροδοξίαν, ὁ τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν αἱρέσεως ἀρχηγὸς τῆς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν καθολικῆς ἐκκλησίας ἀποκηρύττεται. Quæ verba ſic a Valeſio verſa: *Hujus temporibus* (nempe Aureliani) *poſtrema Synodus innumerabilium fere Epiſcoporum congregata eſt: in qua auctor ille nefariæ apud Antiochiam hæreſeos Paulus convictus & ab omnibus manifeſtiſſime deprehenſus falſi dogmatis reus, ab univerſa, quæ ſub cælo eſt, Ec-*

cleſiæ

aliquando auderent ; quin etiam ipſos magnopere locupletavit ; & propterea apud illos, qui talium rerum cupiditate incendebantur, in magna gratia & admiratione fuit. Atque ut hoc pro certo habemus cognitum, fratres in Chriſto dilecti, non Epiſcopum modo, ſed ſacerdotium etiam univerſum populo omnium bonorum operum & recte factorum exemplar eſſe debere ; ſic illud minime ignoramus, permultos ab iſta mulierum in ſuam ſocietatem adſciſcendarum ratione & modo, pietate penitus excidiſſe ; alios autem veniſſe in ſuſpicionem flagitii. Quare licet aliquis hoc daret, cum nihil laſciviæ, & petulantiæ in illas admiſiſſe, ſuſpicio tamen, quæ ex hujuſmodi re oriri ſolet, ſedulo cavenda fuiſſet ; ne fortaſſe alicui eſſet offenſioni, alios autem ad ſe imitandum impellere potuiſſet.

IX. Paulus concubinarius.

Quo pacto enim alium reprehendere poterat, aut admonere, uti deinceps hic a mulieris conſuetudine abſtineret, diligenterque caveret, ne ejus illecebris (ſicut ſcriptum eſt) laberetur in turpitudinem; qui, una repudiata, duas ætate florentes & aſpectu perliberales ac venuſtas ſecum habuit? quas, ſi quopiam forte iret, circumduxit una ; idque delicias conſectando, quibus cœcam animi libidinem extra modum explere laboravit. Quibus de cauſis, tametſi omnes intra ſe graviter lamentati & conqueſti ſunt, ejus tamen potentiam & quaſi tyrannidem ita extimuerunt, ut eum accuſare omnino non auderent. Sed iſta vitia (ut diximus) in homine ſenſu recto & fide Catholica imbuto, & una nobiſcum in numero Fidelium habito, poſſent corrigi ; ſed ab illo, qui nefario errore Artemonis (quid ni enim patrem ejus, unde hæreſin ſuam hauſit, vobis ſignificemus?) abductus, myſterium fidei ac religionis noſtræ prodiderit, nefariiſque convitiis affecerit, non neceſſum arbitramur illarum rerum rationem repoſcere. Tandem in ipſo calce epiſtolæ hæc addunt.

X. Damnatur & ejicitur Paulus.

Iſtum igitur tam Deo adverſarium, tamque contumacem eramus coacti Eccleſia & congregatione Fidelium indicere excludereque ; & alium Epiſcopum, qui huic Eccleſiæ præeſſet, in ejus locum ſubſtituere. Unde Domnum divina certe (ut putamus) providentia deſignavimus, Demetriani, hominis felicis commemorationis (quippe qui hanc Eccleſiam ante hunc præclare rexiſſet) filium, omni genere virtutum, quæ Epiſcopum decent, exornatum. At vos de ejus electione per epiſtolam certiores fecimus, ut illi ſcribatis, & ab illo litteras accipiatis communionis. Paulus autem ad Artemonem litteras ſcribit, & ſi qui Artemonis partibus faveant, cum eo deinceps communicent : Hucuſque ex Synodica epiſtola Euſebius, qui addit : *Ubi Paulus igitur ſimul cum Orthodoxa fide Epiſcopatum admiſiſſet, Dominus (ut dictum eſt) miniſterium Eccleſiæ apud Antiochiam ſuſcipit.* Hanc autem epiſtolam ex Synodo ad Dionyſium Papam & Maximum datam, ſcriptam fuiſſe a Malchione presbytero Antiocheno, tradit S. Hieronymus (*a*); meminitque de ejus adverſus Paulum habita diſputatione, quæ ſuo tempore adhuc extabat.

Domnus Epiſcopus Antiochenus.

(*a*) *Hieron. de Scrip. Eccleſ. in Malch.*

XI. Veritatis certum argumentum.

Certe quidem his ex ſanctorum Epiſcoporum ſcriptis de Paulo acceptis, etſi non aliunde veritas dogmatis de Filii Dei divinitate probari, confirmari, ac penitus ſtabiliri liceret ; vel ex hoc uno certam fidem de veritate & falſitate perfacile quis poſſet addiſcere ; facta nimirum collatione propugnatorum ac defenſorum utriuſque ſententiæ. Ac primum (quod ſpectat ad numerum) uno ex adverſo oppoſito, muſca mortua, Paulo Samoſateno, cane vomitus Artemonis reſorbente, univerſa Orientalis & Occidentalis Eccleſia Filii Dei divinitatem, tum ex ſacris litteris, tum etiam e majorum traditione perceptam, libere, confidenter, & abſque aliquo ambiguitatis ſcrupulo profitetur. Sed ſicut adverſaria pars longe numero inferior, ita & meritis impar

PAGIUS

cleſia Catholica eliminatus eſt. Sed ea verſio ab Euſebii mente aliena ; quod ipſemet Valeſius intellexiſſet, niſi jam vulgari opinione imbutus fuiſſet. Præferenda itaque Chriſtophorſoni interpretatio, quæ licet in multis imperfecta, in aliquibus tamen obſervatur accuratior : *Cujus* (nempe Aureliani) *temporibus Paulus dux & auctor erroris qui Antiochiæ graſſabatur, in poſtremo Concilio Epiſcoporum numero prope infinitorum contra eum convocato, ſui erroris & peregrinæ opinionis perſpicue convictus, & omnium jam conſenſu palam condemnatus, ab univerſa & Catholica Eccleſia, quæ ſub cœlo eſt, penitus exturbatus fuit.*

IV. *Explicatur Euſebius.*

Nihil aliud itaque Euſebius ſignificat, quam Paulum jam in ſecundo Concilio Antiocheno, Claudio regnante, coacto, convictum & condemnatum, Aureliani temporibus, poſt Zenobiam videlicet debellatam, ab Eccleſia Antiochena exturbatum fuiſſe. Euſebius enim in ea narratione magis ad Concilii executionem, quam ad ejus celebrationem reſpexit. Alioquin dicendum eſſet, eum erraſſe, & quod actum ſub Claudio, ſub Aureliano geſtum, perperam perſuaſum habuiſſe. Poſſet ſimplicius, imo & verius is Euſebii locus ſic Latine reddi : *Cujus temporibus* (cum poſtrema congregata fuiſſet quamplurimorum Epiſcoporum Synodus) *convictus & ab omnibus jam manifeſte falſi dogmatis damnatus auctor illius hæreſeos, quæ erat Antiochiæ, a Catholica, quæ ſub cœlo eſt, Eccleſia eliminatus eſt.* Sed Paulus anno tantum CCLXXIII. quo Zenobia ab Aureliano capta, ab Eccleſia penitus exturbatus, non vero eodem anno, ut videtur exiſtimaſſe Baronius.

V. *In quo ſitus erat error Pauli Samoſateni.*

Epiſcopos fuiſſe numero ſeptuaginta teſtatur Athanaſius in lib. de Synodis pag. 707. In Concilio tamen Epheſino, in libello quodam ſupplici,

par adeo eſſe cognoſcitur, ut nulla propemodum ex valde ſibi contrariis poſſit fieri comparatio.

XII. *Egregia comparatione veritas ab errore cognoſcitur.* Statue, ſi libet, altera ex parte negatorem Chriſti divinitatis turpiſſimum Paulum Samoſatenum; altera vero (ut taceamus de cæteris qui eidem Synodo interfuerunt, viris doctrina & ſanctitate clariſſimis) unum conſtitue Gregorium Neocæſareæ in Ponto Epiſcopum cognomento Thaumaturgum, qui in priori (ut vidimus) Antiochena Synodo ejuſdem Pauli execrandum dogma confutavit. A cujuſnam alterutrius parte, ſententia omnium, atque etiam Ethnicorum teſtimonio, veritatem ſtare definies? Sed quæ conventio lucis ad tenebras, & quæ collatio Dei cum Satana vel fingi poteſt? Talem deceat, qui ex patre diabolo eſſet habere mendacii defenſorem; talem vero ex Deo natum Deique amicum, & cum Deo jugiter verſatum, virtutibuſque omnibus imbutum, ac cæleſtibus donis refertum, mirabiliumque effectorem operum eſſe oportuit veritatis propugnatorem, & divinitatis Filii Dei aſſertorem Gregorium.

XIII. Meminit ejuſdem Concilii contra Paulum Antiochiæ congregati S. Athanaſius (a), cum agit adverſus Arianos, qui carpebant Nicænam Synodum de verbo Conſubſtantiali a conventu Antiocheno aliter accepto, ſic demonſtrans utrumque Concilium idem de Filii divinitate ſenſiſſe. *Filii Dei Divinitas confirmata.* *Si igitur* (inquit) *aliquis carpit Nicæenſes, quod non dixerint omnia quæ ipſorum anteceſſoribus placuerunt, idem quoque merito carpſerit ſeptuaginta Epiſcopos, Pauli Samoſateni condemnatores, quod ea, quæ anteceſſorum erant, non obſervaverint; anteceſſores autem eorum fuerunt duo iſti Dionyſii, cæterique qui Romæ tunc congregati fuere. Verum neque hos neque illos fas eſt culpare. Omnes enim Chriſti curam geſſere, ſtudiaque ſua contra hæreticos intenderunt; & hi quidem Samoſatenam, illi vero Arianam hæreſin condemnarunt; bene vero & hi & illi pro ſubjecta materia ſcribunt:* & paulo inferius:

(a) *Athanaſ. lib. de Synod.*

XIV. *Etſi amborum Conciliorum Patres diverſimode de Conſubſtantiali mentionem fecere; non tamen ea de cauſa ab illis diſſidere debemus, ſed illorum mentes ſcrutari; quod ſi fecerimus, omnino inveniemus ambas Synodos inter ſe conſentire. Qui enim Samoſatenum ſuſtulerunt, hanc vocem, Conſubſtantialis, corporaliter accepere; cum Paulus ſophiſticari vellet & diceret: Si Chriſtus non ex homine Deus factus eſt; igitur conſubſtantialis eſt Patri, & neceſſario ſequitur tres eſſe ſubſtantias; unam quidem quæ prior ſit, ut princeps; reliquas vero duas ex ea oriundas. Ideoque merito vitantes illud ſophiſma Pauli, dixere Chriſtum non eſſe conſubſtantialem: non enim ita ſe habet Filius ad Patrem, ut ille cogitabat:* Et paulo poſt: *Nam utraque Synodus juſtam habet & rationabilem cauſam, cur illa ad illum, iſta vero ad iſtum modum verba ſua temperaverit. Quandoquidem enim & Samoſatenus ſentiebat, Filium ante Mariam non fuiſſe, ſed ab ea initium ſuæ eſſentiæ accepiſſe; ideo Epiſcopi tunc congregati hominem hæreſeos condemnatum abdicarunt; & de Filii divinitate ſimplicius ſcribentes, non exquiſitam diligentiam in tractatu hujus vocis Conſubſtantialis adhibuerunt, ſed ut acceperant de Conſubſtantiali, ita locuti ſunt. In eo enim omnem curam habebant, ut quod Samoſatenus excogitarat, tollerent, & docerent ante omnia fuiſſe Filium, eumque non ex homine Deum eſſe factum; ſed cum Deus eſſet, induiſſe ſervi ſpeciem; & cum Verbum eſſet, carnem eſſe factum, quemadmodum locutus eſt Joannes; atque ita adverſus Pauli blaſphemias actum fuit:* Hucuſque de Synodo adverſus Paulum Athanaſius; quibus plane declaratur, longe diverſe a Paulo uſurpatum nomen *Conſubſtantialis*: quod merito iidem ſanctiſſimi Patres ſunt averſati, ut diverſum ab eo quod in ſacroſancto Concilio Nicæno Orthodoxi pari omnes confeſſione profeſſi ſunt; Ariani autem omnem captantes occaſionem, ex tanto Concilio ipſorum ſententiam condemnante, auctoritatem calumnioſe aucupari conati ſunt; ſed quonam modo ſincere & ſane iidem ſanctiſſimi Patres acceperint verbum *Conſubſtantialis*, eorum profeſſio ibi poſita declarat.

Conſubſtantiale verbum diverſimode uſurpatum.

XV. Sed ante nec illud dicere prætermittimus:

PAGIUS

plici, quem Baſilius Diaconus & Monachi contra Neſtorium obtulerunt, centum & octoginta numerantur; ſed alios ad Synodi initium, alios ad ejus finem reſpexiſſe exiſtimandum. Leontius in lib. de Sectis Actione 3. aſſerit, Paulum Samoſatenum tam in Trinitatis quam in Incarnationis fide lapſum eſſe. In priori quidem, quod ſolum Patrem Deum eſſe putaret; in poſteriori, quod Chriſtum merum hominem eſſe diceret, & in eo Verbum extitiſſe negaret; ita ut non eadem ac Neſtorius ſentiret. Siquidem hic, etſi ſimplicem hominem Chriſtum eſſe diceret, idem tamen Dei Verbum per ſe ſubſiſtens, & Filium aſſerebat in illo homine fuiſſe. Unde in Trinitate non peccabat. At Paulus non dicebat, ſubſiſtens per ſe Verbum in Chriſto fuiſſe, ſed Verbum nihil aliud eſſe, niſi juſſum ac mandatum: tanquam Deus per illum hominem, quæ vellet, imperaret & faceret. A Sabellio vero diſſenſiſſe in hoc Leontius exiſtimat, quod Sabellius eumdem affirmabat eſſe Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, ſed Patrem volebat eſſe Deum, qui omnia condidit: Filium nudum hominem: Spiritum puram gratiam, quæ ſuper Apoſtolos advenit. Quæ hæreſis a Socinianis & Anabaptiſtis inſtaurata eſt, ut in lib. 3. de Trinitate oſtendit Petavius, qui & lib. 1. de Incarnatione cap. 3. Pauli

Samo-

Novat. commentarius de Trinitate.

mus : Novatianum auctorem ſchiſmatis his videri temporibus ſcripſiſſe commentarium illum de Trinitate, quem perperam Tertulliano, vel Cypriano alii adſcripſerunt; nam multus eſt auctor ut Samoſateni deſtruat hæreſin, licet eum non nominet, fortiterque impugnet huic hæreſi de Chriſti divinitate adverſarium dogma Sabellii ; oſtenditque ex uno fonte contraria inter ſe fluxiſſe dogmata; nam ait (a) : *Tam illi qui Jeſum Chriſtum ipſum Deum Patrem dicunt, quam etiam illi qui hominem illum tantum eſſe voluerunt, erroris ſui & perverſitatis origenes & cauſas inde rapuerunt ; quia cum animadverterent ſcriptum eſſe, quod unus ſit Deus, non aliter putaverunt ſe iſtam tenere poſſe ſententiam, niſi aut hominem tantum Chriſtum, aut certe Deum Patrem putarent eſſe credendum.* Sed hic tandem ponenda eſt ſanctorum Patrum in eodem Concilio Antiocheno profeſſio edita, quæ apud Synodum Epheſinam (b) habetur inſerta his verbis :

(a) *Novatian. de Trinitate cap. 30.*

(b) *Conc. Epheſ. edit. Velt. to.6. c.1. in fin.*

XVI. Profeſſio Antiochena contra Paulum.

Confitemur Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ante ſæcula quidem ex Patre, per Spiritum ſanctum; noviſſimis vero temporibus ex Virgine ſecundum carnem natum ; una dumtaxat perſona, ex cæleſti divinitate & humana carne conflatam, ſubſiſtentem. Totum Deum & totum hominem. Totum Deum etiam cum corpore, ſed non ſecundum corpus Deum. Totum hominem etiam cum divinitate, ſed non ſecundum divinitatem hominem. Totum rurſus adorabilem etiam cum corpore, ſed non ſecundum corpus adorabilem. Totum adorantem † etiam cum divinitate, ſed non ſecundum divinitatem adorantem. Totum increatum etiam cum corpore, ſed non ſecundum corpus increatum. Totum formatum etiam cum divinitate, ſed non ſecundum divinitatem formatum. Totum Deo homouſion conſubſtantialem etiam cum corpore, ſed non ſecundum corpus conſubſtantialem. Quemadmodum neque ſecundum divinitatem quoque hominibus coeſſentialis eſt ; eſt autem nobis ſecundum carnem conſubſtantialis etiam in divinitate exiſtens. Etenim cum illum ſecundum ſpiritum Deo conſubſtantialem dicimus ; non dicimus hominibus ſecundum ſpiritum coeſſentialem. Contra autem cum illum ſecundum carnem hominibus conſubſtantialem prædicamus ; non prædicamus illum ſecundum carnem Deo coeſſentialem. Ut enim ſecundum ſpiritum nobis conſubſtantialis non eſt (nam ſecundum hunc Deo conſubſtantialis eſt) ita viciſſim Deo ſecundum carnem coeſſentialis non eſt; ſecundum hanc autem nobis conſubſtantialis eſt. Quemadmodum autem hæc diſtincta & inter ſe diſcreta pronunciamus, non ad inducendam unius indiviſæ perſonæ diviſionem, ſed ad denotandam naturarum & proprietatum Verbi, & carnis diſtinctionem & inconfuſibilitatem: ita illa quæ ad indiviſæ unionis compoſitionisve rationem faciunt, unita prædicamus, & veneramur: Hactenus profeſſio fidei, ſeu declaratio ſanctiſſimorum Patrum, qui Antiochiæ hoc anno adverſus Paulum collecti ſunt.

† Patrem.

XVII. Euſebii dolus.

Videas plane eos (ut decebat) non ſtuduiſſe tantum ea ſcriptione Paulum, ſed etiam Sabellium condemnare, aliqua ex parte (ut diximus) pugnantes inter ſe hæreſes inducentes ; manifeſtaque elucidatione utriuſque errores in apertum adducere, ac confutare. Ex his etiam ea, quæ, dum frivolæ objectionis Arianorum Athanaſius meminit atque refellit, videri poterant ſubobſcura, dilucidius demonſtrantur. Sed & ex his detegitur conniventia Euſebii hiſtorici cum Arianis, quippe qui hanc retexens hiſtoriam, atque Synodicam a ſancta Synodo ad Dionyſium Papam ſcriptam recenſens, quæ in ea de fide Catholica tractatio ſcripta erat, ſubducens, obvolutamque ſilentio relinquens, ex parte tantum epiſtolam recitavit, quod nimis Arianos illa perſtringeret, dum Chriſti natura divina Patri conſubſtantialis aſſeritur ac prædicatur. At de his hactenus.

XVIII.

Sed quid molitus ſit Paulus, poſtquam ab Epiſcopis damnatus, ac ſede depoſitus eſt; ſic idem ſcribit Euſebius (c): *Verum cum Paulus ex Epiſcopi domo, ejus Eccleſiæ propria, exire nollet, Imperator Aurelianus de ea re rogatus ſententiam, ſanctiſſime, quid eſſet agendum, decrevit. Præcepit enim, ut domus Eccle-*

(c) *Euſeb. lib.7. c.24. in fin.*

PAGIUS VI.

Profeſſio Fidei Antiochenæ Synodo perperam adſcripta.

Baron. num.xv. & ſeqq.

Samoſateni hæreſin pluribus explicat.

Baronius Euſebium conniventiæ arguit, quod Profeſſionem Fidei Patrum Synodi illius Antiochenæ, quæ hæreſin Arianorum prorſus jugulabat, conſulto prætermiſerit. Verum, Valeſius in Notis Euſebianis lib.7. cap.30. Euſebium hic immerito reprehendi oſtendit. Nam Profeſſio illa Fidei, quam Baronius profert ex Actis Epheſinæ Synodi, non eſt Profeſſio Sanctorum Patrum Antiocheni Concilii, ut ipſe exiſtimavit, ſed ipſius Nicæni. In parte enim III. ſeu tomo III. Actorum Epheſinæ Synodi pag.378. titulus Profeſſionis illius ita conceptus legitur : *De Incarnatione Verbi Dei, Filii Patris, definitio Epiſcoporum, qui Nicææ in Synodo convenerunt, & expoſitio ejuſdem Synodi adverſus Paulum Samoſatenum.* Vides, Profeſſionem illam Fidei adverſus Paulum Samoſatenum adſcribi Synodo Nicænæ, non autem Antiochenæ. Itaque non video, inquit Valeſius, quid Baronium impulerit, ut Profeſſionem illam Antiochenæ Synodo attribuerit; niſi forte mendoſos Codices nactus eſt, aut pro Nicæna Synodo Antiochenam reſtituendam putavit. Certe in Synodo Nicæna hæc non leguntur. Sed quis neſcit, cuncta fere Acta illius Synodi intercidiſſe? Videtur tamen mentio fieri illius definitionis in canone XIX. Concilii Nicæni, qui eſt *de Pauliani-*

eleſiæ illis tribueretur, quibus Chriſtiani Italiæ & urbis Romæ Epiſcopi per litteras tribuendam præſcriberent. Sic demum Paulus, de quo docuimus, cum ſummo dedecore, ſæcularis Imperii ac poteſtatis auctoritate ab Eccleſia penitus extruditur. Quo quidem tempore talem ac tam benigne erga nos animatum ſe Aurelianus declaravit: Hucuſque de his Euſebius. At quid opus fuit Aureliano, his temporibus, omnium teſtificatione, juſtiſſimo Principi, domum Epiſcopalem adjudicare illi, cui Italiæ Chriſtiani, & urbis Romanæ Epiſcopi dandam præſcriberent; cum id jam antea in illa Synodo, cui tribuenda eſſet, præjudicatum fuiſſet? Uſque adeo enim innotuerat Romani Pontificis toto Orbe poteſtas, ut & Ethnicos non lateret, aliorum Epiſcoporum ſententias eas eſſe ratas, quas auctoritas, Romani Pontificis confirmaſſet. At quoniam ſciebat Imperator, ab eodem Pontifice in eamdem cauſam fuiſſe congregatos Italiæ Epiſcopos Romæ ad Synodum (quod nuper Athanaſii teſtimonio eſt demonſtratum) ad tanti ponderis cauſam examinandam; idcirco dixit in ſuo decreto: Id eſſe debere ratum, quod una cum Romano Epiſcopo Italiæ Chriſtiani decernerent. Hæc quidem his decernebat temporibus juſtitiæ æqua lance Aurelianus, non aliqua erga Italiæ Epiſcopos vel Romanum Pontificem affectione permotus, quippe licet nondum Chriſtianos perſequeretur; tamen quod patrio cultui idolorum addictiſſimus eſſet, omnes Chriſtianos æque odio proſequebatur, quos diis eſſe ſciebat infenſos.

Romanæ Eccleſiæ prima tum Imp. Aurelianus cognoſcit.

XIX. Aurelianus ſuperſtitioni deditus.

Totus quippe erat Aurelianus hoc præſertim tempore, quo adverſus Marcomannos in Italiam irrumpentes expeditionem pararet in conſulendis libris fatidicis Sibyllinis, de quibus inſpiciendis cunctantem Senatum litteris ſic admonuit (a): *Miror vos patres ſancti tam diu de aperiendis Sibyllinis dubitaſſe libris; perinde quaſi in Chriſtianorum Eccleſia, non in templo deorum omnium tractaretis. Agite igitur; & caſtimonia Pontificum, cærimoniiſque ſolemnibus juvate Principem neceſſitate publica laborantem. Inſpiciantur libri; quæ facienda fuerint, celebrentur, quemlibet ſumptum, cujuſlibet gentis captivos, quælibet animalia regia non abnuo, ſed libens offero; neque enim indecorum eſt diis juvantibus vincere; ſic apud majores noſtros multa finita ſunt bella, ſic cœpta. Si quid eſt ſumptuum, datis ad Præfectum Ærarii litteris decerni juſſi; eſt præterea veſtræ auctoritatis arca publica, quam magis refertam eſſe reperio, quam cupio:* Hucuſque ad Senatum litteræ Aureliani, quas Flavius Vopiſcus (b) recitat. Idemque inferius de ejuſdem erga deorum cultum propenſo animo hæc ait: *Illic templa fundavit* (nempe in Oriente) *donariis ingentibus poſitis, & Romæ Soli templum poſuit majori honorificentia conſecratum:* & poſt multa: *Sacerdotia compoſuit, & Pontifices roboravit:* ac rurſum: *Illius donis, quæ a barbaris gentibus meruit, refertum eſt Capitolium; quindecim millia librarum auri ex ejus liberalitate unum tenet templum; omnia in Urbe fana ejus micant donis:* Hæc & alia plura de ejus ſuperſtitione Vopiſcus.

(a) *Vopiſc. in Aureliano.*

(b) *Flav. Vopiſc. in Aurel.*

XX. Pontifices ethnici irati in Chriſtianos.

Quod ſi in re dubia conjectari libere licet; equidem puto Pontifices Gentiliciæ ſuperſtitionis, in Chriſtianos præ cæteris hominibus infenſiſſimos, religionis ſimulato prætextu, ex Sibyllinis oraculis eli-

PAGIUS

lianiſtis. Binius, ac poſt eum Labbeus, eamdem Profeſſionem Antiochenæ Synodo II. in Collectione Conciliorum falſo attribuerunt. Scripſit præterea hæc Synodus epiſtolam ad Paulum Samoſatenſem, quam Baronius priori Synodo Antiochenæ perperam tribuit, ut ibidem oſtendimus, ideoque ea huc revocanda erit.

VII. *Geſta ab Aureliano Aug.*

Ad num. XIX. & ſeq. Marcomanni *omnia circa Mediolanum* devaſtarunt, quos poſtea Aurelianus ſuperavit, ut tradit Vopiſcus in Aureliano cap. 18. *In illo autem timore, quo Marcomanni cuncta vaſtabant, ingentes Romæ ſeditiones motæ ſunt.* Quare etiam libri Sibyllini inſpecti. Senatuſconſultum quo ii libri inſpici juſſi, *die tertio Idus Januarias* factum, inquit idem Auctor, qui illud refert. Aurelianus, addit Victor in Epitome, *tribus præliis victor fuit, apud Placentiam, juxta amnem Metaurum ac Fanum Fortunæ, poſtremo Ticinenſibus in campis.* Vopiſcus prælii tantum *apud Placentiam* habiti meminit, quo Marcomanni victi: & poſtea ait, Aurelianum plenum irarum Romam petiiſſe. Verum ex Zoſimo conſtat, Aurelianum, antequam Romam iterum veniret, in Pannoniam profectum eſſe; ait enim: *Aurelianus confirmato Imperio, quum Roma moviſſet,* (& Marcomannos apud Placentiam ſuperaſſet, ut ex Vopiſco retulimus) *Aquileiam contendit: & inde Pannonicas ad nationes acceſſit, quas a Scythis invadi cognoverat.* Subjungit, in Pannonia ancipiti prælio dimicatum eſſe, & Imperatorem, intellecto, *Alamanos Italiam incurſionibus vexare* decreviſſe, in Italiam perrexiſſe. Narrat poſtea, Romæ aliquos Senatores *velut inſidiarum Imperatori ſtructarum participes* morte multatos eſſe, tuncque mœnibus cinctam Romam. His jungenda quæ habet Vopiſcus citatus cap. 21. *Finito prælio Marcomannico, Aurelianus plenus irarum Romam petiit, vindictæ cupidus, quam ſeditionum aſperitas ſuggerebat. Interfecti ſunt enim nonnulli etiam nobiles Senatores,* &c. Tum ſubdit Vopiſcus, Aurelianum muros Urbis dilataſſe. Quare inter utrumque Hiſtoricum recte convenit, alterque ex altero ſupplendus. Rei geſtæ annum unus Idacius in Faſtis nos docuit. Nam ſub Aureliani & Baſſi Conſulatu hoc anno geſto, inquit: *His Coſſ. Urbis muri cœpti fieri.* Quocirca, cum Urbis murorum dilatatio poſt bellum Marcomannicum & libros Sybyllinos conſultos contigerit, dies tertius Idus Januarias, quo laudatum Senatuſconſultum conditum, de menſe Januario præſentis anni certiſſime intelligendus. Me-

eliciiſſe perſecutionem in Chriſtianos; cum penes illos (ut pluribus docet in Apologetico Tertullianus) in confeſſo propemodum eſſet, omnes clades, quibus Romanum urgeretur Imperium, Chriſtianorum cauſa a diis iratis immitti. Quid autem adverſus Chriſtianos edixerit, dicemus anno ſequenti.

XXI. Dionyſii Papæ obitus. Hoc eodem anno, iiſdem Conſulibus, vigeſimaſexta menſis Decembris, Dionyſius Romanus Epiſcopus, pro Eccleſia Dei adverſus hæreticos & perſecutores plurimis laboribus exantlatis, feliciter migravit ad Dominum, cum ſediſſet annos undecim, menſes tres, & dies quatuordecim. Ad hunc quippe annum Aurelian ipſum perveniſſe, epiſtola ex Synodo Antiochena hoc anno ejuſdem Imperatoris celebrata, ad ipſum ſcripta, affirmare nos cogit; ex qua quidem arguuntur erroris omnes qui ſub aliis Conſulibus ante Aurelianum poſitis ejus obitum referunt, nempe ſub Conſulatu Claudii atque Paterni.

De eodem hæc reliqua habentur in libro de Romanis Pontificibus: *Hic fecit ordinationes duas per menſem Decembrem, presbyteros duodecim, diaconos ſex, Epiſcopos per diverſa loca numero ſeptem. Inter Epiſcopos a Dionyſio Papa ordinatos, & ad diverſarum Eccleſiarum regimen inſti-* XXII. Res geſtæ Dionyſii Papæ.

PAGIUS VIII. *Expeditio Pannonica glorioſa fuit.* Mediobarbus Nummum Aureliani exhibet in poſtica inſcriptum: PANNONIAE; quem eum anno CCLXII. perperam conjungit. Ex quo diſcimus, expeditionem Pannonicam Aureliano glorioſam fuiſſe, licet ejus unus Zoſimus meminerit.

IX. *Obitus Dionyſii Papæ.* [1] Ad num. XXI. & ſeq. *Dionyſius* Romanus Pontifex anno ducenteſimo ſexageſimo nono, Claudii & Paterni Conſulatu inſignito hominem exuit. Nam in Chronico Damaſi legitur: *Dionyſius annis octo, menſibus duobus, diebus quatuor. Fuit temporibus Gallieni ex die XI. Kal. Auguſti Æmiliano & Baſſo Coſſ. uſque in diem ſeptimum Kal. Januarii, Conſulibus Claudio & Paterno.* Eadem verba ex libro Damaſi refert Cuſpinianus in ſuis Faſtis. Sed loco, *annis octo*, legendum, *annis decem*, & loco, *menſibus duobus*, legendum, *menſibus quinque*, ut uterque Conſulatus, & dies tam ordinationis, quam emortualis in eo Chronico notati certum reddunt. Menſes quinque uterque Catalogus Corbeienſis exhibent, in aliis numeris, quemadmodum & alii Catalogi depravati. *Dionyſius* itaque die vigeſima ſecunda menſis Julii anni CCLIX. Æmiliani & Baſſi Conſulatu notati, quæ cum feria ſexta concurrebat, ordinatus fuit, dieque viceſima ſexta menſis Decembris anni ducenteſimi ſexageſimi noni ſupremum diem obiit, ſicque ſedit annos decem, menſes quinque, dies quatuor, emortuali nempe excluſo. Ideo Baronius, Aureliano Imperium adepto, *Dionyſium* mortuum credidit, quia arbitrabatur, docere Euſebium, ſecundam Synodum Antiochenam, quæ ad eumdem Dionyſium ſcripſit, Aureliano imperante, congregatam fuiſſe. Sed cum jam oſtenderimus, eam epiſtolam, Claudio imperante, ad Dionyſium datam, deceptoſque Viros doctiſſimos, qui ita Euſebium interpretati ſunt, quaſi ſcripſerit, ſecundam Synodum Antiochenam, a qua ea epiſtola ſcripta, Aureliani tempore indictam fuiſſe, annus emortualis Dionyſii extra controverſiam eſſe debet.

X. *De die ordinationis & mortis Dionyſii PP.* Papebrocius V. C. in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum Romanorum Pontificum, de Dionyſio agens ait: *Diem ordinationis reſcribo*, non XI. *ſed* IX. Kal. Auguſti, *ut habeatur Dominica, qua facta ſit; & ex diebus* IIII. *ſolum retineo dies* III. *niſi quis malit* pro VII. Kal. Januarii, *legere*, *VI. ut Sanctus obierit* XXVII. Decembris. Sed perperam; Dionyſium enim XI. Kal. Auguſti ordinatum, tam exemplar, quo Henſchenius uſus, quam illud, quod Cuſpinianus habuit, & Anaſtaſius teſtantur, & ſatis indicant dies quatuor, quibus ſupra annos & menſes ſedit. Præterea Dionyſium die XXVI. Decembris demortuum, docent non tantum Chronicon Damaſi, & Catalogus *Nominum Apoſtolicorum*; ſed etiam Chronicon auctius veterum Pontificum, & liber de Pontificibus Romanis, quando aiunt, Dionyſium *VI. Kalend. Januarii* ſepultum eſſe. Nam juxta regulam a nobis ſtatutam, quando Scriptores in morte alicujus Pontificis narranda uno ſolum die inter ſe diſſident, alter de die obituali, alter de die ſepulturæ intelligendus. Sicque Dionyſius die XXVI. menſis Decembris animam Deo reddidit, & poſtridie ſeu VI. Kal. Januarii ſepultus eſt. Hinc in Indiculo Depoſitionis Epiſcoporum a Bucherio relato legitur: *Sexto Kalendas Januarias Dionyſii in Calliſti*. Sed non tantum Dionyſius die Dominica ordinatus non eſt; ſed nec etiam *S. Felix*, qui ei ſucceſſit, ut mox dicemus. Porro ex die emortuali Dionyſii luculentum deſumitur argumentum ad probandum, in Martyrologio Hieronymiano Natale Pontificum Romanorum non ſemper notari; ſed vel eorum Tranſlationem, vel Reliquiarum elevationem ſæpe memorari: ad diem enim XIV. Septembris legitur: *Depoſitio S. Dionyſii Epiſcopi*; cum tamen certum ſit, hunc uſque ad finem menſis Decembris vitam produxiſſe.

Circumferuntur aliquæ Decretales ſub Dionyſii nomine: ſed eas ſuppoſititias eſſe Schelſtratius in ſecunda parte Antiquit. Illuſtr. aliique Viri docti jam demonſtrarunt. Tam Chronicon auctius veterum Pontificum, quam liber de Romanis Pontificibus, habent, Epiſcopatum *dies quinque* ceſſaſſe, quod tamen a veritate alienum. In Martyrologio enim Hieronymiano ad IV. Kal. Januarii, ſeu ad diem XXIX. Decembris, legitur: *Romæ Felicis & Bonifacii Epiſcopi de ordinatione*; ubi licet aliqua verba deeſſe videantur, non dubium tamen, quin de ordinatione Felicis primi Dionyſii ſucceſſoris ibidem ſermo ſit. Quare duobus diebus Sedes vacavit, & Felix ordinatus eſt die viceſima nona Decembris, quæ anno CCLXIX. cum feria quarta concurrebat. Porro ordinationes Epiſcoporum ante Conſtantiniana tempora diebus Dominicis fieri ſolitas non fuiſſe habemus, tam ex Chronico Damaſi, quam ex Martyrologio Hieronymiano, XI. *Felix Dionyſio ſucceſſit.*

NOTÆ [1] IN eamdem ſententiam de anno & die mortis, ac item de die ordinationis *S. Dionyſii*, diſcedit Couſtantius pag. 270. qui menda libri Pontificalis notat. Sedit igitur *Dionyſius annos decem, menſes quinque, dies quatuor*. Emendandus in annis & menſibus Pontificatus Bucherianus catalogus.

ſtitutos, *certum eſt ordinaſſe quoque Zamam Epiſcopum*, *eumdemque Bononienſi Eccleſiæ præfeciſſe*; *qui in Indice Epiſcoporum Bononienſium primus ordine numeratur*. Sed mea ſententia quod incendio Diocletiani combuſta ſint antiqua Eccleſiaſtica monumenta, nullius alterius Bononienſis Epiſcopi mentio habetur qui Zamam præceſſerit, ſed ipſe primus, cujus certa teſtataque memoria eſt, ordine collocatur; cum nequaquam mihi perſuaderi poſſit, nobiliſſimam Italiæ civitatem ingenti ſemper populo refertam, tribus ferme ſæculis a Chriſti adventu dilapſis, caruiſſe Eccleſia, & qui ei præficeretur, Epiſcopo; cum conſtet, nonnullas alias Italiæ civitates, dignitate & frequentia populi longe impares, jampridem fuiſſe Epiſcopalibus ſedibus illuſtratas. At de iis modo ſatis. In eodem libro de Romanis Pontificibus, poſt illa quæ nuper ſunt recitata, hæc in fine de Dionyſio habentur: *Qui ſepultus eſt cæmeterio Calliſti*, *in via Appia*, *ſexto Kalendas Januarii*. *Ceſſavit Epiſcopatus ejus dies quinque*. Sicque ultimo hujus anni die Felix natione Romanus ex patre Conſtantio ſubrogatus eſt; quantum autem temporis ſederit, demonſtrabimus in ejus obitu. Felix Papa.

JESU CHRISTI ANNUS 273. | FELICIS PAP. ANNUS 1. | AURELIANI IMP. ANNUS 3.

I. Aurelianus in Senatores ulciſcitur. ADveniente Chriſti anno ducenteſimo ſeptuageſimotertio, Coſſ. Quieto & Valdumiano, *Aurelianus Imperator* (inquit Vopiſcus) *ut erat natura ferocior*, *plenus irarum Romam petit vindictæ cupidus*, *quam ſeditionum aſperitas ſuggerebat*; *incivilius denique uſus Imperio*, *vir alias optimus*, *ſeditionum auctoribus interemptis*, *cruentius ea*, *quæ mollius fuerant curanda*, *compeſcuit*. *Interfecti ſunt enim nonnulli etiam nobiles Senatores*, *cum his leve quiddam*, *& quod contemni a mitiore Principe potuiſſet*, *vel unus*, *vel levis*, *vel vilis teſtis objiceret*. *Quid multa? magnum illud*, *& quod jam fuerat*, *& quod non fruſtra ſperatum eſt*, *infamiæ triſtioris ictu contaminavit Imperium*: Hæc Vopiſcus de Aureliani in Romanos ſævitia. Quod ſi in ſuos in hunc modum eſt feraliter debacchatus; quid in alienæ ac penitus adverſariæ religionis homines fecerit, nempe Chriſtianos, quiſque poterit exiſtimare. Niſi æquius quis putet dicendum, illos Senatores, qui de inſpiciendis libris Sibyllinis cæteris obniſi ſunt, Chriſtianos extitiſſe; nam repletum fuiſſe Senatum, Forum, atque Palatium Chriſtianis, Tertullianus (*a*) teſtatur. Quod igitur ii, ne inſpicerentur libri fatidici, reſtitiſſent, & contentioſe egiſſent; ſuccendi viſus eſt Imperator in eos. Etenim nullam aliam cauſam præceſſiſſe contentionis, Vopiſcus affirmat: de qua & Imperator expoſtulatus

(*a*) *Tert. in apolog. c.* 37.

PAGIUS

no, quod in S. Marcello Papa aliud nobis exemplum ſuppeditabit.

XII. *Obitus Saporis Perſarum Regis.* Obiit hoc anno *Sapores* Perſarum Rex, qui regnavit *unum & triginta integros annos*, *& ingentibus jacturis Romanos affecit*, inquit Agathias lib. 4. Eo mortuo *Ormiſdas* ejus filius regnum ſuſcepit poſt annum unum & decimum diem demortuus. Huic *Uraranes*, qui tres annos regnavit, ſucceſſit, quem *Uraranes II.* ejus filius excepit.

XIII. *Tetricus in Galliis imperat.* Victorinus, qui Poſtumo ſucceſſerat, *poſt biennii Imperium*, *Agrippinæ* occiſus eſt, inquit Victor de Cæſaribus, *Imperii ſui anno ſecundo*, inquit Eutropius, qui addit: *Huic ſucceſſit Tetricus Senator*, *qui Aquitaniam honore Præſidis adminiſtrans*, *abſens*, *a militibus Imperator electus eſt*; quod currentis anni initio vel ſub finem præcedentis factum ex anno emortuali Poſtumi, & fine Imperii Tetrici manifeſtum fit.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5765. SÆC. III. Anno Urbis 1025. Olymp. 262. an. 4.

☉ 1. GF. ☽ 7. P. 31. Mart. Indict. 5.

JESU CHRISTI 272. *ſecund. Baronium* 273. A. C. 272.

FELICIS PAPÆ 4.

AURELIANI IMP. 3.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. & ſeq. Coſſ. *Quietus*, & *Voldumianus*.

II. *Zenobia, quæ Paulo Samoſateno patrocinabatur victa.* *Aurelianus* non hoc anno, ut exiſtimavit Baronius, ſed præcedenti *plenus irarum* iterum Romam petiit, & Senatores quoſdam morte affecit, ut anno præcedenti demonſtravimus ex Zoſimo,

NOTÆ [1] COſſ. *Quietus*, *& Voldumianus*. Sine prænomiuibus, quemadmodum, de more in vulgatis Faſtis: *Quieto & Voldumiano*. Suffecti conſules feruntur *Metius Falconius*, *& Nicomachus*, de quibus Vopiſcus in Tacito.

tus fuiſſe videtur ſuis litteris, quod in templo (ut dictum eſt) cunctati libros inſpicere Sibyllinos, perinde ac ſi in Eccleſia Chriſtianorum eſſent, rem ſegnius egerint.

II. Quod vero, qui ab Aureliano ſunt interfecti, dicantur (*a*) a Vopiſco ſeditionis auctores; ejus criminis, nempe ſeditionis, his plane temporibus infamari ſolitos Chriſtianos, Acta (*b*) Symphoriani, quæ habentur germana, ſignificant, quibus dicitur: *Adfuit & Symphorianus; & cum nollet ſtatuam Berecynthiæ, quæ carpento vehebatur agminibus ſtipata populorum, per contemptum adorare; publicæ ſeditionis prætextu comprehenſus tenetur, & Heraclio Conſulari offertur.* Addictiſſimum plane fuiſſe avitæ ſuperſtitioni, ex eo quoque facile poteſt intelligi, quod cum neminem voluerit habere collegam, Imperii, Herculem tantum dixit ſuum eſſe conſortem, quem & nominavit Auguſtum, quod docet vetus inſcriptio, his ſcilicet verbis (*c*):

(*a*) *Vopiſcus in Aureliano.*

(*b*) *Apud Sur. 22. Aug. to. 4.*

Hercules conſors Aureliani.

(*c*) *Extat Piſauri in Umbria in Palatio Ducis Urbini.*

HERCULI
AUG.
CONSORTI
D. N.
AURELIANI
INVICTI.
AUG.
RESPUB. PIS.
CURA AGENTE.
C. JULIO PRISCIANO V. C. DUC.
CUR. R. P. ET FAN. PIN.

III. Aurelianus vetatur perſequi Chriſtianos.

Aurelianus vero, licet jam ſic in Chriſtianos permotus eſſet; nequaquam tamen, quod vehementer optaret, cum primum voluit perſecutionem lege ſtatuere, ſibi licuit; divinitus enim, quo minus id faceret, eſt impeditus, prout Euſebius (*d*) narrat, ſic dicens: *Verum Aurelianus tempore ſui Imperii progrediente, aliena opinione & prope contraria de nobis concepta, quibuſdam jam conſiliis impulſus fuit, ut perſecutionem contra nos cieret. Creber de hac re apud omnes ſermo ferebatur. Sed tamen jam jam prope dixerim, Aurelianum, cum litteras contra nos compoſitas manu ſubſcriberet, divina ultio ſubito occupavit; quæ cum, brachiorum commiſſuris enervatis, illum ab inſtituto repreſſit; tum omnium oculis clare & manifeſto ſpectandum ſubiecit, quo modo mundi Principibus ne minima quidem data ſit facultas aliquid contra Chriſti Eccleſias moliendi, niſi prœpotens Dei manus divino ſuo & cœleſti judicio, temporibus quibus Eccleſiam probare decrevit, iſtud diſciplinæ & caſtigationis cauſa perfici & expleri permiſerit:* Hucuſque de perſecutione indicenda potius, quam indicta Euſebius.

(*d*) *Euſeb. lib. 7. c. 24. in fin.*

IV. Verum ipſum perſecutum eſſe Fideles, & ob eam cauſam cœleſti vindicta eſſe ſublatum, alibi (*e*) affirmat. Sed fefellit Oroſium (*f*), cum putavit, nullam ſub eo perſecutionem vexaſſe Fideles; ſed eo tempore quo Aurelianus in Chriſtianos perſecutionem decerneret, eſſe, Deo ulciſcente, necatum; ac proinde perſecutionem fuiſſe tantummodo intentatam. Quod ſi verum eſt; unde tot martyres in perſecutione Aureliani paſſi inveniuntur? Unde, inquam, eſt, quod nona hæc perſecutio tum a S. Auguſtino (*g*), tum ab aliis numeratur, & a ſancto Leone nominatur

(*e*) *Euſebius in Chronico.*

(*f*) *Oroſ. lib. 7. c. 23.*

Aurelianus perſecutus eſt Chriſt.

(*g*) *Aug. de civitat. Dei lib. 18. c. 32.*

PAGIUS ſimo, Vopiſco & Idacio inter ſe collatis. Ubi Zoſimus & Vopiſcus de ea Aureliani vindicta, & murorum Urbis dilatatione locuti ſunt, communi conſenſu ſcribunt, hunc *contra Palmyrenos, id eſt, contra Zenobiam, quæ filiorum nomine Orientale tenebat Imperium*, iter flexiſſe; quod præſenti anno factum, ex iis, quæ mox dicemus, conſtabit. Multa in itinere ac magna bellorum genera confecit. Nam in Thraciis & in Illyrico occurrentes Barbaros vicit. Recepta *Tyana* Antiochiam brevi certamine obtinuit. Pugnatum eſt poſt hæc de ſumma rerum contra *Zenobiam*, & Zabam ejus ſocium apud *Emeſſam*. Fugata eſt *Zenobia* cum Zaba, & pleniſſime parta victoria. Dein undique *Palmyram* obſedit, & poſt multa mulierem potentiſſimam vicit. Victor itaque Aurelianus, totiuſque jam Orientis poſſeſſor, cum in vinculis Zenobiam teneret, in *Europam* rediit. Hæc ſummarie ex Vopiſco in Aureliano excerpta, quæ currenti anno geſta eſſe oſtendit Euſebius in Chronico ſecundum editionem Scaligeri, ubi Zenobiam Palmyrenorum Reginam ab Aureliano captam tradit anno Abrahami 2288. qui cum menſe Septembri currentis Chriſti anni abſolvitur.

III. Præterea extat in Gaza Regia Nummus æreus mediæ magnitudinis Zenobiæ Auguſtæ, in cujus poſtica legitur: L. E. id eſt *anno quinto.* Tres ſimiles recitat Mediobarbus eodem anno inſignitos. Quare non dubium, quin *Septimia Zenobia*, ſic in nummis vocata, currenti anno in poteſtatem Aureliani venerit; cum jam ab anno CCLXVII. regnum inierit. Mediobarbus, qui initium ejus Imperii perperam cum anno Chriſti CCLXVI. copulavit, non bene etiam eam anno inſequenti captam ſcripſit: ſic enim non annis quinque, ſed annis ſeptem imperaſſet. Ex hac Aureliani victoria anno ſuo reddita intelligimus, *Paulum Samoſatenum* ante præſentem annum ex Eccleſia Antiochena deturbatum non eſſe, licet jam a triennio a Synodo Antiochena ſecunda tanquam novæ hæreſeos Auctor damnatus fuiſſet. Cum enim penes Zenobiam Antiochia eſſet, eaque illi patrocinaretur, poſterioris Concilii Antiocheni decretum executioni mandari non potuit ante præſentem annum quo *Aurelianus* Antiochiam, & Imperium Orientale recepit. Baronius hoc bellum adverſus Zenobiam male in annum ſequentem diſtulit.

Non ſequenti ſed currenti anno.

IV. A. num. III. ad XI. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum, perſecutionem Aurelianeam brevem fuiſſe accurate ſcripſerat: ſed hanc ſententiam ob ingentem eorum numerum, qui, Aureliano imperante, martyrium ſubiere, in Annalibus mutavit, ejuſque initium præſenti Chriſti anno affixit. Baronium omnes deinde ſecuti

Perſecutio ab Aureliano decreta. Baron. n. III. & ſeqq.

natur octava, ſicut & alii eamdem cum eo ineuntes numeri rationem? Ipſe enim S. Leo dum Conſulum meminit Probi atque Paulini, quorum Conſulatus (ut dicemus) contigit anno ultimo Aureliani, ſic ait (a): *Cum octava jam in Chriſtianos ebulliret perſecutio, & innumera martyrum millia ipſius ſuis victoriis probaviſſet*, &c. ſed & in eumdem quoque errorem lapſum videtur eſſe Severus (b), qui hanc neque inter perſecutiones recenſuit.

(a) S. Leo de Pentecoſt. ſerm. 2.

(b) Sever. hiſt. lib. 2.

V. Aurelianus haud ceſſavit omnino perſequi fideles.

Verum quod ait Euſebius, ipſum id aliquando tentantem, abſterritum numine quieviſſe; intelligendum quidem eſt, vel de aliquo edicto ab ipſo ſcribendo in Chriſtianos Eccleſiæ Palæſtinæ, ubi ipſe agebat Euſebius; quos Deus tunc non permiſit perſecutione vexari: vel ſi generale ab eo conceptum edictum fuiſſe dixerimus; neceſſe erit affirmare, ipſum tunc impeditum, atque eo modo detentum, ſic quieviſſe; non tamen ut penitus ab incepto deſtiterit; ſed quod in Chriſtianos ſemel aggreſſus eſt ſcelus, iterum poſtea fuerit proſecutus, ac Deo permittente perfecerit. Id quidem affirmare nos cogunt tum complures martyres, qui ſub Aureliano Imperatore paſſi dicuntur, tum auctoritas tantorum Patrum perſecutionem Aureliani inter alias numerantium, tum denique teſtificationes certorum Acto-

PAGIUS

ſecuti ſunt, contra fidem Antiquorum, qui eam breviſſimam fuiſſe tradidere. Quod ſi præſenti anno ea decreta fuiſſet, non ſolum per aliquot annos duraſſet; ſed & Aurelianus eodem tempore Chriſtianis faviſſet, & in eoſdem deſæviſſet, quod nullus ſibi perſuaſerit. Imperiale enim edictum hoc anno adverſus Paulum Samoſatenum emiſit, ut mox diximus. Imo Euſebius lib. 7. cap. 30. poſtquam de affectu Imperatoris erga Chriſtianos locutus eſt, ait: *Proceſſu vero temporis aliter de nobis ſentiens, quorumdam conſiliis cœpit impelli, ut perſecutionem adverſus noſtros commoveret*. Imperatoris itaque judicium in favorem Pontificis Romani, & Pauli Samoſateni dejectio perſecutionem præceſſit, eaque nonniſi proceſſu temporis poſt Imperiale edictum excitata eſt, ut docet Euſebius citatus, qui ideo in Hiſtoria confirmat quod jam in Chronico ſcripſerat, Zenobiam nempe præſenti anno captam & *proceſſu temporis*, ſeu ſub finem Imperii Aureliani, perſecutionem ab eo decretam.

V. *Brevis fuit.*

Antiqui omnes, qui de ea locuti ſunt, brevem eam fuiſſe affirmarunt. Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 6. *Aurelianus*, inquit, *qui eſſet natura veſanus & præceps, quamvis captivitatem Valeriani meminiſſet, tamen oblitus ſceleris ejus & pœnæ iram Dei crudelibus factis laceſſivit. Verum, illi ne perficere quidem quæ cogitaverat, licuit; ſed protinus inter initia furoris ſui extinctus eſt. Nondum ad Provincias ulteriores cruenta ejus ſcripta pervenerant, & jam Cænofrurio, qui locus eſt Thraciæ, cruentus ipſe humi jacebat, falſa quadam ſuſpicione ab amicis interemtus.* Euſebius lib. 7. cap. 30. ait: *Eum paratum jam, & compoſitis contra nos edictis, ut ita dixerim, ſubſcribentem, ulta eſt Divina juſtitia, quaſi conſtricto cubito conatum ejus reprimens.* Jam in Chronico perſecutionem ultimo Imperii Aureliani anno recitarat: Mitto hic Georgium Syncellum, Hermannum Contractum, Marianum Scotum, Zonaram in Aureliano aliosque, qui idem cum Euſebio ſcripſere.

VI. *Antiqui de perſecutione Aurelianea locuti ſunt.*

Baronius in Annalibus ait: Aurelianus licet ſic jam in Chriſtianos permotus eſſet, nequaquam tamen, quod vehementer optaret, cum primum voluit perſecutionem lege ſtatuere, ſibi licuit: divinitus enim, quominus id faceret, eſt impeditus, prout Euſebius narrat, ſic dicens: *Verum, Aurelianus tempore ſui Imperii progrediente, aliena opinione, & prope contraria de nobis concepta, quibuſdam jam conſiliis impulſus fuit, ut perſecutionem contra nos cieret. Creber de hac re apud omnes ſermo ferebatur. Sed tamen jamjam prope dixerim, Aurelianum, cum literas contra nos compoſitas manu ſubſcriberet, Divina ultio ſubito occupavit: quæ cum brachiorum commiſſuris enervatis, illum ab inſtituto repreſſit, tum omnium oculis clare & manifeſto ſpectandum objecit, quo modo mundi Principibus ne minima quidem data ſit facultas aliquid contra Chriſti Eccleſias moliendi, niſi præpotens Dei manus Divino ſuo & cæleſti judicio, temporibus quibus Eccleſiam probare decrevit, iſtud diſciplinæ & caſtigationis cauſa perfici & expleri permiſerit.* Hucuſque de perſecutione indicenda, potius quam indicta, Euſebius. Verum, ipſum perſecutum eſſe Fideles, & ob eam cauſam cœleſti vindicta eſſe ſublatum, alibi (in Chronico) affirmat. At fefellit Oroſium (lib. 7. cap. 23.) cum putavit, nullam ſub eo perſecutionem vexaſſe Fideles; ſed eo tempore quo Aurelianus in Chriſtianos perſecutionem decerneret, eſſe, Deo ulciſcente, necatum; ac proinde perſecutionem fuiſſe tantummodo intentatam. Hæc Baronius, qui poſtea Euſebium explicare conatur, & perſecutionem graviſſimam fuiſſe dicit, addens, in eumdem quoque errorem lapſum videri *Severum* Hiſt. lib. 2. qui hanc neque inter perſecutiones recenſuit.

VII. *Et inter alios Euſebius.*

Verum neque Euſebius, neque Oroſius negant perſecutionem ab Aureliano reapſe excitatam fuiſſe; ſed Euſebius per exaggerationem & oratorie loquitur, ut ſæpe in ſua Hiſtoria & in Vita Conſtantini; ideoque in Hiſtoria non retractat, quod jam in Chronico ſcripſerat. Eum rhetorice locutum duo demonſtrant: Primum, *edictis, ut ita dixerim, ſubſcribentem ulta eſt Divina juſtitia*. Nota hæc verba, *ut ita dixerim*. Secundum, *quaſi conſtricto cubito conatum ejus reprimens*, ex verſione Valeſii. Quare Euſebius contrarius non eſt Lactantio, qui prodit perſecutionis decretum reipſa emiſſum fuiſſe, ſed antequam ad ulteriores Imperii Provincias perlatum eſſet, Aurelianum interiiſſe. Ipſemet Euſebius nobis conſervavit Orationem Conſtantini Magni ad Sanctorum cœtum, ubi hic Imperator in cap. 24. quod inſcribitur: *De Decii, Valeriani, & Aureliani calamitoſo vitæ exitu, ob perſecutionem Eccleſiarum*, Aurelianum ita alloquitur: *Tu etiam, Aureliane, omnium ſcelerum incentivum, cum in Thraciam quaſi aperto marte & inſanæ mentis impetu ferebaris, in media via cæſus, orbitas in via impreſſas impio cruore complevisti?* Quod ſi minas tantum Aurelianus intentaſſet, nullumque Chriſtianum ſanguinem fudiſſet, eum inter ſæviores Eccleſiæ perſecutores Conſtantinus non recenſuiſſet. Quare Euſebio in mentem venire non potuit, ab Aureliano nullam reapſe perſecutionem exercitam eſſe.

Neque

ctorum martyrum, quibus habetur intextum ipſum ab Aureliano reſcriptum contra Chriſtianos ad provinciarum Præſides datum: quod quidem in Actis (*a*) ſane probatis S. Symphoriani martyris nuper a nobis citatis his verbis conſcriptum habetur; ubi hæc præmittuntur de ejus coram Heraclio Conſulari egregia Chriſtiani nominis confeſſione:

(*a*) *Apud Sur.* 22. *Aug. tom.* 4.

VI. Ex actis Symphoriani.

Heraclius pro tribunali ſedens ait ad eum: Nomen tuum, conditionemque edicito. Ille reſpondit: Symphorianus dicor: Chriſtianus ſum. Judex dicit: Chriſtianus es? Nos igitur (ut video) latuiſti. Symphorianus reſpondit: Paulo ante jam dixi: Chriſtianus ſum: Deum vivum adoro, qui eſt in cœlis; ſimulacrum vero dæmonis non ſolum non adoro; verum etiam, ſi permittitis mihi, malleis illud mea auctoritate comminuam. Judex ait: Iſte non ſolum ſacrilegus, ſed etiam rebellis conatur exiſtere: An non hujus loci civis ſit, dicat Officium. Dictum eſt ab Officio: Hinc eſt, & quidem ex nobili familia. Judex ait: Applaudis tibi Symphoriane glorioſa indole; & hæc fama cœpit tibi ſubambiguo mendacium perſuadere. Forſitan ignoras quid Principum noſtrorum decreta ſanxerint? Ea ergo ab Officio recitentur. Lectum eſt ab Officio.

VII. Reſcriptum Aureliani.

Aurelianus Imperator adminiſtris Rectoribus provinciarum: Comperimus ab his, qui ſe noſtris temporibus Chriſtianos dicunt, legum præcepta violari. Hos ergo

PAGIUS

VIII. *Sicuti & Oroſius.*

Neque aliter loquitur Oroſius, qui caput a Baronio citatum ita inſcribit: *De IX. perſecutione per Aurelianum in Chriſtianos facta: illudque his verbis incipit: Noviſſime cum perſecutionem adverſum Chriſtianos agi, IX. a Nerone decerneret: fulmen ante eum magno terrore circumſtantium ruit, ac non multo poſt in itinere occiſus eſt.* Neſcio an Oroſius Opus ſuum per capita diviſerit, an vero, quod non raro contigit, id ab alio præſtitutum fuerit, cum hujus Scriptoris MSS. evolvendi nunc facultas non ſit; ſed non dubito, quin ille tantum indicare voluerit, eam perſecutionem brevem fuiſſe; cum non ſolum Aurelianum nonum a Nerone perſecutorem vocet, ſed etiam ſcribat, eum, cum perſecutionem agi decerneret, non multo poſt in itinere occiſum eſſe, ideoque & poſt edictum aliquanto tempore adhuc vixiſſe. Nec refert, quod Severus Sulpicius perſecutionis Aurelianeæ mentionem non fecerit; cum eam, quæ ſub Antonino Pio excitata eſt, prætermiſerit, &, poſtquam locutus eſt de perſecutione Diocletianea, ſcribat: *Etenim ſacris vocibus, decem plagis mundum afficiendum, pronuntiatum eſt: ita cum jam novem fuerint, quæ ſupereſt, ultima erit*, ſc. ea quæ ab Antichriſto excitabitur. Quare Severus novem tantum perſecutiones numerat, quia denarius perſecutionum numerus arbitrarius eſt, & quam perſecutionem unus recenſet, alter omittit. Ita in prima hujus Tomi editione. Sed poſtea cum anno MDCXC. Pariſiis eſſem, vidi varia MSS. Hiſtoriæ Oroſii tam in Bibliotheca Regia quam in Colbertina aſſervata, in quibus capita ſingula ſine titulo extant, niſi quod in quibuſdam annus Urbis legitur. Et profecto in MSS. Hiſtoriæ Bedæ, Plinii, & multorum aliorum tituli capitibus non præfiguntur, ideoque ii a poſterioribus additi.

IX. *Perperam, tantum intentatam, a quibuſdam ſcriptum.*

Hæc in Diſſertatione Hypatica parte 3. cap. ultimo num. 13. & ſequenti delibavi, & Cardinalem doctiſſimum in Euſebii, Oroſii & Severi mentem non ſatis penetraſſe, ſcripſi. Poſt eam in lucem emiſſam prodiere Diſſertationes Cyprianicæ, Auctore Henrico Dodwello Proteſtante Hiberno doctiſſimo, in quarum undecima num. LXIV. probare conatur, *intentatam* duntaxat fuiſſe ab Aureliano, non item executioni mandatam perſecutionem, Baronium recte Euſebium & Oroſium intellexiſſe, & immerito me illum hoc nomine rejeciſſe. Ad illud oſtendendum non ſolum laudatum a me Oroſii locum, ſed etiam alium ex eodem Auctore cap. 27. in medium adducit, quem clariorem priore eſſe dicit: *Nona correptio fuit, cum Aureliano perſecutionem decernenti diris turbinibus terribile ac triſte fulmen ſub ipſis pedibus ruit.* Plane innuit, inquit „ Dodwellus, cum moveretur ab Aureliano per-„ ſecutio, lapſum illud eſſe fulmen, non cum „ illam moviſſet, & unum dumtaxat interval-„ lum conſtituit a decreto Aureliani ad ejuſ-„ dem cædem, non duo, ut Hieronymus, a „ decreto ad fulmen aliud, aliud a fulmine ad „ necem Aureliani. Ita Dodwellus. At nullus „ fui melior interpres quam ipſemet. Quare cum Oroſius jam capite 23. inter decretum Aureliani ejuſque interitum aliquod temporis intervallum fluxiſſe ſcripſerit, & in hoc ultimo loco de edicto ac fulminis caſu tantum loquatur, Oroſium clarius in hoc, quam in priori loco locutum, immerito Vir Clariſſimus aſſerit, præſertim cum in ultimo Aureliani mortem taceat, quam tamen in primo diſerte commemoraverat: Denique idem intervallum inter edictum & cædem hujus Imperatoris Hieronymus in Chronico Euſebiano etiam obſervavit; ait enim: *Aurelianus, cum adverſum nos perſecutionem moviſſet, fulmen juxta eum comiteſque ejus ruit: ac non multo poſt inter Conſtantinopolim & Heracleam in Cænophrurio viæ veteris occiditur.*

X. *Refellitur Dodwellus.*

Nec ſatisfacit Dodwelli reſponſio, qui de Hieronymo ait: „ Profecto male mentem Euſebii „ quæſivit potius in Chronico, quam in Hiſto-„ ria; in primis Euſebii, quam in ſecundis ejuſ-„ dem cogitationibus; in Interprete, quam in „ Græco ejus originali; in Opere interpolato, „ quam in puro nulliſque interpolationibus ab „ Auctoris mente immutato. Nam Hieronymus hoc in loco, ſi illum Chronico Euſebiano addiderit, Euſebii mentem recte aſſecutus eſt, licet magis aperte quam Euſebius in Hiſtoria rem explicarit. Certe ipſemet Dodwellus in laudata Diſſertatione num. XXXVI. exiſtimans, Euſebium perſecutionem Marci Aurelii in Hiſtoria anno hujus Imperatoris XVII. conſignaſſe, in Chronico vero anno ejus VII. dumtaxat, Chronicon ſequitur contra regulam a ſe ſtatutam, & mox a nobis relatam; neque hunc locum, uti eum qui de perſecutione Aurelianea eſt, Hieronymo attribuit. Verum itaque eſt, Euſebium potius in Hiſtoria, quam in Chronico ſequendum, ut etiam Valeſius in Notis ad Euſebium lib. 4. cap. 1. monet; ſed a veritate alienum, quoad perſecutionem Aurelianeam Euſebium in Hiſtoria aliter ſentire, quam in Chronico, & denique perſecutionem, quæ in Chronico anno ſeptimo Marci legitur, eamdem eſſe cum ea quæ in Hiſtoria anno decimo ſeptimo ejuſdem Imperatoris recitatur, ut ſuo loco dixi.

Pro-

go comprehenſos, niſi diis noſtris ſacrificaverint, diverſis pœnis ſubdite. Ut habeat & diſtrictio prolata juſtitiam, & in reſecandis criminibus ultio terminata jam finem: Hucuſque reſcriptum, quod Aureliani plane ſpiritus reddit, quippe qui ſe jam omnibus præſeferret ſeveriſſimum legum vindicem. Cum enim (quod ſæpe dictum eſt ſuperius) Chriſtiani a Gentilibus nefandis quibuſdam calumnioſe impeterentur criminibus; perfacile fuit eorum prætextu ſuadere Aureliano, in eoſdem legibus ultricibus agere. Quamobrem quod diximus in noſtris Notis, nonniſi ultimo anno ejus Imperii Aurelianum in Chriſtianos ſæviſſe, alios nimis facile conſectati; ex his ducimus corrigendum.

VIII. Sententia in Symphorianum. Quod vero ad Symphorianum ſpectat; poſt liberam & Chriſtiano homine dignam confeſſionem, poſt virgas & carcerem, quæ iiſdem Actis continentur, demum hujuſmodi Heraclius Conſularis in eum ſententiam tulit:

Symphorianus, publici criminis reus, qui diis noſtris ſacrificare detrectans, ſacrilegio ſe obſtrinxit, ſacris etiam aris, nefariis vocibus injuriam irrogavit; gladio ultore feriatur; ut, dum crimina funeſta coercentur, deorum pariter & legum vindicetur injuria: Et poſt hæc Acta.

IX. Symphoriani martyrium. *Ea prolata ſententia, cum vir beatus duceretur ad mortem, Chriſti victima futurus; venerabilis mater ejus de muro ſedula illum voce & oratione ita exhortabatur: Nate, nate Symphoriane, memento Dei vivi. Concipe fili, concipe animi conſtantiam; Timere non poſſumus mortem, quæ citra dubium perducit ad vitam. Surſum, fili, corde erecto, aſpice illum qui regnat in cœlis. Hodie tibi, nate, vita non tollitur, ſed mutatur in melius. Et quamvis anguſtus callis & iter durum & ſcopuloſum ærumnas & afflictiones afferat; attamen hæc via eſt, in qua percuſſorem tuum proſtratus interficis. Faceſſat igitur metus tormentorum, quando breviſſimo vitæ curriculo propinqua meta finem imponit. Si hodie perduraveris, fili; ad cæleſtem gloriam & ſupernam nobilitatem feliciſſima conſummatione migrabis. Ita ergo S. Symphorianus, extra muros eductus, a car-*

PAGIUS XI. *Ea opinio magis confutatur.* Producit etiam Dodwellus Lactantii locum numero quinto a nobis citatum, aitque, ſi *perficere quæ cogitaverat* (Aurelianus) *non licuit*, ut tradit Lactantius, nullos ejus decreto factos Martyres fuiſſe neceſſe eſt. Verum, ex eo loco Lactantii iſtis temporibus proximi ea Dodwelli ſententia jugulatur. Lactantius enim dicit quidem, *Aurelianum*, quæ cogitaverat, perficere non potuiſſe, non vero ei illa inchoare non licuiſſe; at perſecutionem inchoaſſe ſtatim ſubdit: *Sed protinus inter initia ſui furoris extinctus eſt*; non itaque ante ejus initium, ſed antequam eam perficere & ad finem perducere poſſet: quod ſequentibus verbis magis confirmat. *Nondum*, inquit Lactantius, *ad Provincias ulteriores cruenta ejus ſcripta pervenerant, & jam cruentus ipſe humi jacebat*; pervenerant ergo ad Provincias viciniores Thraciæ, ubi interfectus eſt. Quibus etiam verbis Lactantius confirmat quod in Chronico Euſebii & apud Oroſium citatum traditur, inter decretum perſecutionis & Aureliani cædem, aliquod temporis ſpatium interceſſiſſe. Imo ex his Lactantii verbis intelligimus, Euſebii in Hiſtoria loquendi modum paulo obſcuriorem, cum de hac perſecutione loquitur: quia inter Euſebium in Hiſtoria, & Lactantium in libro de Mortibus Perſecutorum egregie convenit, ut ex collatione utriuſque manifeſtum fit. Quare alius Euſebii locus, quem Dodwellus in medium adducit, nobis negotium faceſſere non debet. Euſebius lib. 8. cap. 4. loquens de perſecutione, quam Diocletianus adverſus milites excitavit, antequam in omnes generatim Chriſtianos ſæviret, ait: *Tunc cum Diabolus, qui poteſtatem accepit hujus mundi, tanquam ex altiſſimo ſopore excitari primum cœpiſſet, & poſt illud temporis intervallum, quod perſecutionem Decii ac Valeriani ſubſecutum eſt, clam adhuc & occulte inſidiaretur Eccleſiæ, tunc, inquam, cernere erat quamplurimos, qui abjecta militia privatam vitam amplecti maluerunt*, &c. ubi a Valeriani perſecutione ad Diocletianeam Euſebius tranſit. Verum, ideo Euſebius eo in loco Aureliani non meminit, quia perſecutio ab eo excitata breviſſima fuit; cum e contra tam Decii, quam Valeriani perſecutiones diuturnæ fuerint; ob quam etiam rationem Numeriani & Maximiani Herculii mentionem non facit, qui tamen ante perſecutionem Diocletianeam, Eccleſiam vexarunt, ut ex Annalibus liquet.

XII. *S. Auguſtinus perſecutionem Aurelianeam nonam vocat.* Denique Auguſtinus, qui ſeculo poſt Aurelianum vixit, lib. 18. de Civitate cap. 52. Eccleſiæ perſecutiones recenſens, nonam ab Aureliano excitatam ſcribit, cujus fidem nullus jure elevabit, aut eum de perſecutione tantum intentata cum aliqua veriſimilitudine explicabit. Nec magis quam Auguſtinus hoc ignorare potuit S. Leo, qui Auguſtino coævus extitit. Ipſe ſermone 2. de Pentecoſte de perſecutione Aurelianea ſcribit: *Cum octava jam in Chriſtianos ebulliret perſecutio, & innumera Martyrum millia ipſis ſuis victoriis probaviſſet*, &c. Occiſo Aureliano, uno aut altero menſe, ut videtur, poſtquam perſecutionis edictum emiſit, ea poſt ejus interitum per aliquot menſes duravit, per interregnum videlicet, quod ſex menſium fuit; & quicumque Chriſtiani martyrium tunc paſſi ſunt, ſub Aureliano in Martyrologiis paſſi dicuntur, quia videlicet virtute ejus decreti occiſi. Poſt primam hujus Tomi editionem Ruinartus *publicavit Acta primorum Martyrum* ſincera & ſelecta, in quorum Præfatione generali Dodwellum etiam confutavit, quem tamen non pauci Proteſtantes ſecuti ſunt.

XIII. *S. Symphorianus martyrio coronatur.* Sanctus Symphorianus de cujus martyrio agit Baronius num. II. V. & ſeqq. non *Aureliano* imperante, ſed *Marco Aurelio* habenas Imperii regente, paſſus videtur Æduæ ſeu Auguſtoduni, quæ civitas Galliarum in hodierno Burgundiæ Ducatu, & ſub Metropoli Lugdunenſi ſita, etiamnum celebris, ſub Romanis clariſſima fuit. Ita conjicit Ruinartus in Actis Martyrum ſinceris pag. 67. & ſeqq. ubi hujus ſancti Martyris Acta, quæ Baronius ſincera recte judicavit, profert & illuſtrat, exiſtimatque num. II. Actorum ubi legitur, *Aurelianus Imperator omni-*

a carnifice cæſus eſt: Hæc Acta, atque alia de ſepultura ejus, apud fontem extra agrum publicum in cellula parva compoſita; dies vero ejus natalis undecimo Kalendas Septembris eſt perpetuæ memoriæ conſecratus.

X. Alii martyres.

Sed & eodem quoque in loco paſſi ſunt, eadem perſecutione Aureliani urgente, civitatis ejuſdem Epiſcopus Reverianus, & Paulus presbyter, cum aliis decem, quorum natalis dies Kalendis Junii adſcriptus habetur in Eccleſiaſticis (*a*) tabulis; quos ex die paſſionis conjicimus ante Symphorianum potius eſſe paſſos, quam in alium annum eſſe dilatos. Sed de aliis martyribus ſub Aureliano dicemus inferius. Jam ad Felicem Pontificem redeamus.

(a) *Martyrolog. Rom. die 1. Junii.*

XI. Felix Papa de fide Catholica ad Maximum.

Cum Felix in locum Dionyſii ſubrogatus fuiſſet; inſiſtens prædeceſſoris veſtigiis, nihil antiquius habuit, quam hæreſes inſurgentes in Eccleſiam profligare; quamobrem cum recens eſſet vulnus a Paulo Samoſateno inflictum Catholicæ veritati, necdum obducta cicatrix de errore Sabellii; ipſe de Filii Dei divinitate, ac pariter humanitate, naturiſque duabus in una perſona diſtinctis, ad Maximum Epiſcopum Alexandrinum, Dionyſii ſucceſſorem, ſcripſit epiſtolam; qua, veluti ancipiti gladio, utramque hæreſin uno ictu confoderet; ut dum in Chriſto naturam monſtraret divinam indiviſe humanitati conjunctam, Pauli hæreſin condemnaret; dum vero humanam in eodem prædicaret a divina eſſe naturæ proprietate diſtinctam, & divinæ ſubſtantiæ in tribus perſonis ſubſiſtentiam demonſtraret, Sabellium confutaret.

XII. Fragmentum Felicis Papæ epiſtolæ.

Excidit ipſa, ſicut aliæ plurimæ aliorum Romanorum Pontificum adverſus hæreticos epiſtolæ ſcriptæ; ſed ejus reliquum tantum eſt breve fragmentum, recitatum in Concilio Chalcedonenſi (*b*) his verbis: *Ex epiſtola Felicis Epiſcopi Romani & martyris ad Maximianum* * *Epiſcopum & clericos Alexandriæ. De incarnatione vero Verbi & fide credimus in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum ex Maria virgine natum; quoniam ipſe eſt æternus Dei Filius, nec enim hominem aſſumpſit Dei filius, ut eſſet alter præter ipſum: Sed Deus exiſtens perfectus, factus eſt ſimul & homo perfectus incarnatus ex virgine:* Hæc ibi. Recitat hæc ipſa Cyrillus (*c*) in ſua defenſione duodecim capitibus ſcripta.

(b) *Concil. Chalced. Act. 1.*

* Maximum.

(c) *Cyril. in Apol.*

XIII. Error de Felicis Papæ epiſtola.

Sed illud plane decepit multos, quod cum tam in Synodo Chalcedonenſi, quam apud Cyrillum poſt epiſtolam Julii Papæ, attexitur illud fragmentum epiſtolæ Felicis Pontificis; exiſtimarint eam non fuiſſe prioris Felicis, ſed poſterioris, qui vixit ſub Conſtantio Imperatore; idque nonnulli licet inſigniter eruditi viri, dum de Felice ſecundo, qui ſedit ſub Imperatore Conſtantio, Romæ ſub Gregorio XIII. Romano Pontif. controverſia agitaretur; quibus vix tandem (non puto tamen omnibus) perſuadere po-

PAGIUS *omnibus adminiſtratoribus ſuis atque Rectoribus*, loco Aureliani, legendum eſſe Aurelium, qui alius non eſt quam *Marcus Aurelius*, qui, ut ſuo loco diximus, anno CLXXVII. ſeptima Quinquennalia edidit, dum XVII. Imperii annum ageret, quo tempore violenta adverſus Chriſtianos perſecutio commota eſt *ex incurſione populorum*, ſub qua multi Martyres in Galliis viſi, ut videre eſt in hoc Opere anno CLXXVII. uti enim notat idem Ruinartus in MSS. codicibus Aurelius & Aurelianus, Fabius & Fabianus, Valerius & Valerianus, aliaque ſimilia nomina ſæpius confunduntur, & in plerisque codicibus MSS. *Symphorianus* dicitur a *Sancto Benigno* baptizatus, & a *ſancto Andochio* ſuſceptus, a quibus non diſſentit Miſſale Gothicum a Mabillonio lib. 3. de Liturgia Gallicana publicatum num. 63. Benignum autem & Andochium Presbyteros cum Thyrſo Diacono & Felice in Galliam a ſancto Polycarpo miſſos fuiſſe, tradunt vetera Martyrologia, Bedæ ſincerum, Adonis, Uſuardi, Rabani, Notheri & aliorum. Quomodo itaque Symphorianus, imperante Aureliano martyrium paſſus dici poteſt? Horum igitur Actorum initio ubi legitur, *ſub Aureliano Principe*, cum adverſus Chriſtianum nomen perſecutionis dira procella detonaret, legendum, *ſub Aurelio Principe*.

XIV. *At non ſub Aureliano, ſed ſub Marco Aurelio.*

Erat tunc in Auguſtidunenſi urbe Fauſti nobilis viri filius nomine Symphorianus, Chriſtianæ familiæ, inquiunt Acta. Ædua civitas Berecynthiæ, Apollinis & Dianæ cultum ſpeciali dilectione venerabatur, & ad *Berecynthiæ matris Dæmonum profanam ſolemnitatem populorum multitudo convenerat*. Diu perſeveravit apud Æduenſes hæc erga Berecynthiam falſa religio, cujus ſimulacrum cum pariter tempore Simplicii Æduenſis Epiſcopi deferretur, hujus Antiſtitis precibus in terram ruit, nec ullo pacto moveri ultra potuit; quo miraculo multi permoti fidem ſuſceperunt, ut narrat Turonenſis lib. de Gloria Confeſſorum cap. 77. Cum Symphorianus ſimulacrum illud adorare nollet, nec Diis ſacrificare, cæſus in carcerem truſus eſt, tandemque capite damnatus ductus ad victimam, quem mater commonuit, ut in mente Deum vivum haberet, & morti traditus *in parva cellula ſepultus, ſemper tamen virtutibus ſe publicavit; ita ut ipſis quoque Gentilibus ob miracula & ſanitatum beneficia ſtupentibus, maximo honore ea tempeſtate haberetur*, ut legitur in iiſdem Actis. Cellula illa poſt aliquod tempus in celebrem Baſilicam mutata eſt, cui cum monaſterium fuiſſet adjunctum, Abbas præfuit Sanctus Germanus poſtea Pariſienſis Epiſcopus, qui teſte Venantio Fortunato in ejus Vita, tanta devotione erga hunc ſanctum Martyrem ferebatur, ut ſingulas fere noctes quamdiu Auguſtoduni manſit, prope ejus ſepulcrum tranſigeret. Quod ſi Symphorianus imperante Aureliano martyrium pertuliſſet, ut communis fere ſententia, illud non cum currenti anno alligandum eſſet, ſed cum anno CCLXXV. cum perſecutio Aurelianea ante illum annum non cæperit; verum Ruinarti conjectura mihi optima videtur.

potui perſpicuam adeo veritatem, epiſtolam illam Felicis Papæ & martyris eſſe primi Felicis qui eodem anno (ut dictum eſt) quo Maximus ſive Maximianus ſucceſſit Dionyſio Alexandrino, ſubrogatus eſt in locum Dionyſii Romani Pontificis; cum iidem cœptum bellum ab eis, qui antegreſſi erant, Epiſcopis adverſus Sabellium ac Paulum Samoſatenum, ardentibus animis ſunt proſecuti; cujus rei gratia idem Felix (ut diximus) ad Maximum Alexandrinum ejus argumenti citatam ſcripſit epiſtolam. Id quidem affirmare cogit ratio temporis: nam Maximus Alexandrinus hoc tempore ſedit Epiſcopus, ad quem ea epiſtola ſcripta legitur; & licet nomen non exprimatur Epiſcopatus; tamen quod (ut præſefert titulus) ſimul ad ejuſdem Eccleſiæ clericos data habeatur, omnis de ea re dubitatio ceſſat, an fuerit Epiſcopus Alexandrinus, & hoc tempore; cum præſertim nullus ejus nominis Felicis ſecundi tempore ſederit Alexandriæ Epiſcopus, ſed hoc tempore Felicis primi eam rexerit Maximus (ut dictum eſt) in Dionyſii locum ſuffectus. Quod probe intelligens Vincentius Lirinenſis (*a*), priori loco nominat Felicem, mox Julium, habita temporum ratione, quæ (quod ad rem non pertineret) in locis citatis prætermiſſa fuiſſe videtur. Teſtatur namque idem Vincentius in Concilio Epheſino inter alia teſtimonia Patrum, lectam fuiſſe quoque epiſtolam Felicis Papæ & martyris.

(*a*) *Vincent. Lirinen. adver. hæreſ. cap.* 42.

JESU CHRISTI ANNUS 274. FELICIS PAP. ANNUS 2. AURELIANI IMP. ANNUS 4.

I. SEquens annus Chriſti ducenteſimus ſeptuageſimusquartus Conſulatu Taciti & Placidiani adnotatur in Faſtis; quo (quantum ex Vopiſco (*b*) colligi licet, & ex Euſebii Chronico affirmari) geſtum eſt ab Aureliano bellum adverſus Zenobiam Palmyrenorum Reginam, quæ poſt Odenati viri ſui obitum, quod ille invaſerat, filiorum nomine poſſidebat Romanum Imperium Orientis; quam Aurelianus obtinuit, duxitque in triumphum captivam; Longinum vero philoſophum, de quo ſuperius facta eſt mentio, necari juſſit, quod ſcriptor eſt creditus inſolentium litterarum Zenobiæ ad Aurelialum; ſed hæc omnia pluribus Vopiſcus. Ad hæc addimus quæ de eadem tradit Trebellius (*c*); nempe poſt triumphum dimiſſam liberam, conceſſamque ei poſſeſſionem in agro Tiburtino, non longe ab Hadriani palatio, in loco cui nomen eſt, Conchæ; ibique tum vixiſſe una cum filiis more Romanæ matronæ.

(*b*) *Vopiſc. in Aurel.*

Aurelianus de victa Zenobia triumphat.

(*c*) *Trebel. Pol. de trigin. Tyran. in Zenob. in fin.*

II. Sed hæc inſuper de ea in Euſebii Chronico: *Zenobia in Urbe ſummo honore conſenuit, a qua hodie quoque Romæ Zenobia familia nuncupatur.* Tradit hoc ipſum Eutropius (*d*). Fortaſſe ex ea nomen & origenem accepit Zenobius inſignis ille Florentinus Epiſcopus æqualis Ambroſii. Quæ enim ex Hebræis venerat, & exculta erat (ut dictum eſt) litteris Chriſtianis, damnato jam ejus magiſtro ac doctore impietatis Paulo Samoſateno, &

(*d*) *Eutrop. l.* 9.

Zenobia creditur Chriſtiana.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1026. Olymp. 263. an. 1. A. C. 273.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5766.

☉ 2. E. ☽ 8. P. 20. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 273. *ſecund. Baronium* 274.

FELICIS PAPÆ 5.

AURELIANI IMP. 4.

I. Conſules. AD num. I. & ſeqq. Coſſ. *M. Claudius Tacitus, & Placidianus*, ut habent Fragmentum Conſulare, quo uſus Cuſpinianus, libellus de Præfectis Urbis, Auctor Chronici Alexandrini, Caſſiodorus, Idacius, & Marianus Scotus; ut mirum ſit, Onuphrium exhibere *Tacitum & Furium Placidum*, quia ex inſcriptione, quam anno Chriſti CCCXLIII. refert, conſtat, *M. Macium Furium Placidum* eo anno Conſulem ordinarium fuiſſe. Verum, is Placidus eo Chriſti anno, Romulo collega, Conſul ordinarius, a Placidiano valde diverſus.

II. Bellum ab Aureliano adverſus *Zenobiam* Palmyrenorum Reginam geſtum ad annum præcedentem pertinet, ut ibidem oſtendimus; triumphus vero hujus Imperatoris anno tantum inſequenti exhibitus, ut tunc dicemus. Hic itaque quæ hoc anno ab Aureliano acta, paucis verbis ex Vopiſco in Aureliano cap. 30. & ſeqq. narranda: *Pacato igitur*, inquit Vopiſcus, *Oriente in Europam Aurelianus redit victor, atque illic*

Bella hoc anno geſta.

NOTÆ [1] *COſſ. M. Claudius Tacitus, & Placidianus.* Fragmentum veteris lapidis apud Rupertum in Hiſtor. univerſ. pag. 381.

D I V O. C L A U D I O. G O T T H I C O
&c.
D E D I C A. . . . .
. . . . M. C L. T A C I T. . . . . . .

Faſti vulgares; *Tacito, & Placidiano*, cujus prænomen latet;

& ex Imperii faſtu depoſitam, redditam putamus ſapientiorem, atque probe Chriſtianam Romanæ Eccleſiæ fidem eſſe ſectatam. Hæc nos opinari de ea, vehementes illæ admonent conjecturæ, nempe quod ex Judæis, quod inſtituta inter Chriſtianos, quodque vitam duxerit, adhuc vivente viro, Chriſtiana fœmina ſane dignam; quippe quæ (ut Trebellius (*a*) tradit) admirandæ fuerit caſtitatis; ut ne virum ſuum quidem ſciret niſi tentatis conceptionibus, ac prægnantem factam, ab eo temperaſſe; talem quippe eſſe ſolitam Chriſtianorum continentiam, ex Tertulliano jam diximus. Fuerunt ei reliqui duo filii Timolaus, & Herennianus, Herode natu majore una cum parente Odenato (*b*) jam ante necato.

(*a*) *Trebell. Pol. de Trigin. Tyran. in Zenob. in fin.*

(*b*) *Idem in Gallieno, & Ordenato, atque Zenob.*

III. Cum autem a detractoribus Aureliano objiceretur, vile fuiſſe, Romanum Imperatorem de fœmina triumphaſſe; hæc ab eo de illis ad Senatum reſcripta affirmat Trebellius (*c*): *Audio P. C. mihi objici, quod non virile munus impleverim, Zenobiam triumphando. Ne illi, qui me reprehendunt, ſatis laudarent, ſi ſcirent qualis iſta eſt mulier, quam prudens in conſiliis, quam conſtans in diſpoſitionibus, quam erga milites gravis, quam larga, cum neceſſitas poſtulet; quam triſtis, cum ſeveritas poſcat. Poſſum dicere, illius eſſe, quod Odenatus Perſas vicit, ac, fugato Sapore, Cteſiphontem uſque pervenit. Poſſum aſſerere tanto apud Orientales & Ægyptiorum populos timori mulierem fuiſſe, ut ſe non Arabes, non Saraceni, non Armenii commoverent. Nec ego illi vitam conſervaſſem, niſi eam ſciſſem multum Romanæ Reipublicæ profuiſſe, cum ſibi vel liberis ſuis Orientis ſervaret Imperium, &c.* Hæc de fœmina olim ſtudioſiſſima Chriſtianitatis, & (ut puto) plene fide Catholica imbuta poſtea Chriſtiana.

(*c*) *Apud eumdem in Zenobia.*

Zenobia qualis.

Annus

PAGIUS

illic Carporum copias afflixit. Addit Vopiſcus, *Aureliano rebus Europenſibus occupato* nuntiatum eſſe, quoſdam apud Palmyram rebellionem excitaſſe, huncque ex Europa reverſum, Palmyram evertiſſe: deinde iterum in Europam rediiſſe: atque illic omnes *qui vagabantur hoſtes* ſua virtute contudiſſe; interim *res per Thracias Europamque omnem Aureliano ingentes agente*, *Firmum* quemdam Ægyptum ſibi vindicaſſe *ad defendendas partes, quæ ſupererant Zenobiæ*; ſed Aurelianum *de Carris* (urbs eſt Meſopotamiæ) redeuntem Tyrannum ſuperaſſe, ut habet idem Vopiſcus in Firmo & aliis Tyrannis cap. 5. Cum vero in Aureliano cap. 22. ait: *Ad quem* (nempe Firmum) *continuo Aurelianus revertit*; non intelligit, inquit Caſaubonus in Notis, Aurelianum ex Europa in Ægyptum revertiſſe, ut poſſet aliquis ex ſuperioribus colligere: ſed cum Europam peteret, deleta Palmyra, & Carras jam perveniſſet, iter in Ægyptum flexit, ſtatimque eam *recepit, & cum adhuc Tetricus Gallias obtineret, Occidentem petiit: atque ipſo Tetrico exercitum ſuum prodente, quod ejus ſcelera ferre non poſſet, deditas ſibi legiones obtinuit*, inquit Vopiſcus in Aureliano. His adde quæ habet Victor in Epitome de Aureliano loquens: *Iſte haud diſſimilis fuit Magno Alexandro ſeu Cæſari Dictatori. Nam Romanum Orbem triennio ab invaſoribus receptavit*, annis videlicet CCLXXI. CCLXXII. & CCLXXIII.

III. Euſebius in Chronico ad annum primum Aureliani ſcribit: *Aurelianus, Tetrico apud Catalaunos prodente exercitum ſuum, Gallias recepit.* Sed Gallias hoc tantum anno ab Aureliano receptas ex Vopiſco citato intelligimus, qui de *Tetrico* loquitur, poſtquam Palmyræ everſionem narravit. Victor de Cæſaribus *Tetricum* per biennium imperaſſe ſcribit, quod completum fuiſſe diſco ex Nummo a Mediobarbo pag. 400. relato, in quo dicitur, IMP. TETRICUS PIUS AUG. in poſtica P. M. TR. P. III. COS. P. P. Ex quo Chronologia noſtra mirum in modum confirmatur. Cum enim conſtet, *Tetricum* præſenti anno in poteſtatem Aureliani veniſſe, tertio Imperii anno inchoato, anno CCLXX. aut inſequenti eum regnare in Galliis cæpiſſe oportet, ac Victorinum, qui etiam per biennium imperavit, anno CCLXIX. Poſtumo ſucceſſiſſe, ſicque falſam eſſe vulgarem ſententiam, quæ hunc Gallieno imperante occiſum fert. Cointius in Annal. Eccleſiaſt. Francorum de Tribus his Tyrannis, qui per annos tredecim Gallias adminiſtrarunt non ſolum exiliter ac jejune locutus eſt; ſed etiam quo quiſque anno regnum inierit, aut ſucceſſori locum dederit, non ſatis diligenter examinavit.

Galliæ ab Aureliano receptæ.

JESU CHRISTI ANNUS 275.	FELICIS PAP. ANNUS 3.	AURELIANI IMP. ANNUS 5.

I. Annus Domini ducenteſimus ſeptuageſimusquintus a Conſulatu Aureliani Auguſti ſecundo, & Julii Capitolini, nomen accepit; quo ea quæ ſunt reliqua perſecutionis in Chriſtianos ante concitatæ perſequi, ratio temporis expoſcit.

Felicis Papæ Martyrium.

Hoc enim anno, iiſdemque Conſulibus, Felix Papa tertio Kalendas Junii martyrio coronatur. De Conſulibus teſtatur liber de Romanis Pontificibus. Ex quibus plane certa ratione erroris arguuntur, qui ſedi Felicis annos quinque vel quatuor tribuerunt; cum conſtet ex tempore ſucceſſionis ejus & obitu, ſediſſe tantum annos duos, & menſes quinque, uno minus die; quem etiam conſummaſſe martyrium, certum eſt; nam & præter ea quæ dicta ſunt, epiſtola ſcripta ad Eccleſiam Alexandrinam, martyrii titulo nomen ejus inſcribit.

II. Altaria eſſe ſepulcra martyrum.

De eo hæc inſuper ſcripta habentur in eodem libro de Romanis Pontificibus: *Hic conſtituit ſupra ſepulcra aut Memorias martyrum Miſſas celebrari.* Verum ejuſmodi inſtitutionem longe ante Felicis Papæ tempora Eccleſia ſibi vendicat, idque teſtimonio etiam divinæ Scripturæ. Nam quod habet liber Apocalypſis (*a*): *Vidi ſubtus altare Dei animas interfectorum propter verbum Dei; & propter teſtimonium quod habebant, &c.* Demonſtratur altaria fuiſſe ſepulcra martyrum; qui quidem mos perſeveravit ſemper in Eccleſia; in idque tam Græci, quam Latini interpretes æque conſentiunt, pariter affirmantes, ſepulcrum martyrum fuiſſe

(*a*) *Apoc.6.*

PAGIUS SÆC. III.

Olymp. 263. an.2. Olymp. 263. *ſecundum Baronium.* Urbis an. 1027. An. C. 274.

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5767.

☉ 3. D. ☽ 9. P. 12. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 274. *ſecund. Baronium* 275.

FELICIS PAPÆ 5.

AURELIANI IMP. 5.

I. *Conſules.*

[1] A Num.I. ad IV. Coſſ. *Aurelianus Aug.III.* & *C.Julius Capitolinus*, cujus mentio in Inſcriptione ab Onuphrio lib. 2. Faſtorum relata, in qua cum Aurelianus edatur cum nota numerali II. Onuphrius deduxit, hunc Aureliani Conſulatum ſecundum dici reſpectu prioris ſuffecti ſub Valeriano geſti, non vero reſpectu Conſulatus Aureliani & Baſſi, qui in annum CCLXXI. incidit, quique a viris privatis ſuſceptus. Verumenimvero hallucinatus eſt Vir doctiſſimus, ut ex dictis certo conſtat. Ideo Aurelianus Auguſtus in ea Inſcriptione dicitur Conſul II. quia Conſulatus ſuffecti, qualis fuit, quem ante adeptum Imperium Aurelianus iniit, plerumque in Inſcriptionibus ceteriſque monumentis publicis prætermiſſi. Sumtus autem hic ab Aureliano Conſulatus juxta quintam Conſulatuum Cæſareorum regulam, propter nempe triumphum hoc anno geſtum, de quo mox ſermo erit.

In

NOTÆ [1] C*Oſſ. Aurelianus Aug. III.* & *C. Julius Capitolinus.* Lapis in Monumentis Brixianis Octavii Rubei, pag.255. num.13. novæ editionis, & apud Gruterum pag.CCLXXV.

MAGNO
AUGUSTO
PRINCIPI. MAX.
IMP. FORTISSIMO
CONSERVATORI ORBIS
L. DOMITIO AURELIANO
P. F. PONT. MAX. TRIB. POT.
V. P. P. COS. III. PROCOS. GOT.
MAX. PALMYR. MAX. GERM.
MAX. ORDO. BRIXIANORUM.

Gruterus pag.CCLXXVI. cum

TR. POT. V. COS. DESIG.
III. &c.
DEDIC. KAL. FEBR.
AURELIANO. AUG. III.
ET MARCELLINO. COS.

Gruterus pag.MLXXXII. 12.

DED. X. KAL. IULI.
D. N. AURELIANO. AUG.
II. C. IULIO. CAPITOLINO. COS.

Legendum III. videtur Relando, niſi de induſtria *Aureliani* conſulatus ſuffectus omiſſus fuerit. Vetus alia Inſcriptio, edita a Pagio in Diſſertatione Hypatica, cum TR. POT. IIII. COS. III. in qua Bandurius tom.1. pag.367. rationem haberi conſulatus ſuffecti, ab Aureliano jam privato geſti, cenſet. Faſti Idatiani & Vindebonenſes: *Aureliano II. & Capitolino.* Proſperi Chronicon: *Aureliano & Capitolino.*

ſuiſſe altare, ac ſuper illud offerri conſueviſſe ſacrificia. Felicis ergo decretum ſtabiliviſſe videtur, quod abſque ſcripto canone traditione tantum ſimpliciter ſervaretur.

III. Sepultura Felicis Papæ. Rurſus de eodem hæc ibi: *Hic fecit ordinationes duas per menſem Decembrem, presbyteros novem, diaconos quinque, Epiſcopos per diverſa loca quinque; ſepultus eſt in cœmeterio ſuo, ubi & baſilicam fecit, via Aurelia, milliario ab Urbe Roma ſecundo, tertio Kalendas Junias. Et ceſſavit Epiſcopatus ejus dies quinque:* Hæc ibi. Sic igitur pridie nonas Junii ſuffectus eſt in locum ipſius Eutychianus Tuſcus, patria Lunenſis, Marino genitus patre. Sed auctor libri de Romanis Pontificibus (quiſquis ille fuerit, certe non Damaſus) ipſe viderit, quonam pacto quem tradit hoc anno vita functum, & die- Eutychianus Papa.

PAGIUS

II. *Felicis PP. obitus.* In Chronico Damaſi de S. Felice Papa habetur: *Felix annis quinque, menſibus undecim, diebus viginti quinque. Fuit temporibus Claudii & Aureliani, a Conſulatu Claudii & Paterni, uſque in Conſulatum Aureliani II. & Capitolini.* Quæ verba Cuſpinianus in Faſtis ex eodem Chronico etiam recitat. Sed loco horum verborum, *annis quinque*, legendum, *annis quatuor*, quemadmodum in Chronico auctiori veterum Pontificum, in Catalogo Palatino-Vaticano, & in priori Catalogo Corbeienſi legitur. *Felix* itaque, qui die vigeſima nona Decembris anni ducenteſimi ſexageſimi noni, Claudii & Paterni Conſulatu notati, Pontificatum ſuſceperat, currenti anno ad Deum migravit, die viceſima ſecunda menſis Decembris. In Martyrologio enim Hieronymiano ad eum diem ſcriptum eſt: *Romæ Via Portuenſi Depoſitio S. Felicis Epiſcopi*; qui dies obitæ mortis procul dubio fuit; ſicque ex Martyrologio Hieronymiano, in quo Felicis ordinatio & Depoſitio diſerte memorantur, liquet, non tantum eum annos quatuor, menſes undecim, dies viginti quinque ſediſſe, ut Chronicon Damaſi emendatum teſtatur; ſed etiam tempus, quo quilibet Pontifex ſedit, accurate in eo Chronico alias notatum fuiſſe, ſed proceſſu temporis tranſcribentium culpa errores innumeros irrepſiſſe: quod de loco citato neceſſario aſſerendum; cum a fine Conſulatus Claudii & Paterni, quo Felix ordinatus, ad finem Conſulatus Aureliani II. & Capitolini, quo certum eſt, eum ad cœlum evolaſſe, anni quinque & menſes undecim nullo modo numerari poſſint [1]. Porro dies XXV. ſupra annos & menſes conſervarunt etiam Chronicon auctius veterum Pontificum, & Catalogus Palatino-Vaticanus, indeque dies emortualis Felicis magis confirmatur [2].

III. *Non confundendus dies mortis cum die Tranſlationis.* Baronius *Felicem* mortuum dicit *tertio Kalendas Junii*, uti apud Anaſtaſium, & in Chronico Auctiori veterum Pontificum habetur. In Indiculo vero Depoſitionis Epiſcoporum a Bucherio publicato dicitur: *Tertio Kalendas Januarii, Felicis in Calliſti.* Quæ dierum diverſitas Librariis attribuenda, qui non raro pro *Jan.* ſcribunt *Jun.* ut multis exemplis liquet. Qui tamen dies alicui Felicis Tranſlationi, non vero ejus morti adſcribendus. Diem tertium Kalend. Junii Martyrologia Romanum, Bedæ, Uſuardi & Adonis etiam exhibent. Quare error cubat in Indiculo Bucheriano. Baronius Felici aſſignat annos duos & menſes quinque uno minus die, ſed contra Catalogorum antiquorum fidem. An vero Martyr fuerit, vide quæ dicam anno CCCLVII. num. XVI. ubi de Felice II. agitur.

IV. *Duratio Sedis ejus.* Pepebrocius in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum Pontificum Romanorum, exiſtimans, locum laudatum Damaſi purum eſſe, ſcribit, *Felicem* per annum integrum Dionyſii deceſſoris Vicarium fuiſſe; ſicque annos quinque ac menſes undecim ſediſſe, qua Vicarium, qua Pontificem. At ſicut in eo Chronico anni *Dionyſio* attributi corrupti ſunt, ut ipſe Vir eruditiſſimus non negat, ita & in eodem anni *Felicis* mendoſe deſcripti, & Vicariatus hujuſmodi, ſi unquam alibi, hic certe prorſus commentitius. Parte alia Baronius, ut Felicis initium ſub hujus anni Conſulibus conſignare poſſet, quia *Eutychiani* Felicis ſucceſſoris principium conſequentis Chriſti anni exordio neceſſario concurrere videbat, *Felicis* Pontificatum ad annos duos, menſes quinque, uno minus die, nullo teſte reſtrinxit; ideoque quemadmodum Conſulatus duos e Faſtis expungere, & *Probi* Imperatoris annos decurtare coactus fuit, ut Eram Dionyſianam aſſequi poſſet: ita veram Pontificum Romanorum Chronologiam nonniſi *Felicis* annis mutilatis conſequi valuit. Ex hac interim mutilatione innoteſcit, Annaliſtam Doctiſſimum in præcedentibus Pontificibus ordinandis rectam viam non tenuiſſe, eamque ob rem annos duos non potuiſſe non prætermittere. In auctiori Chronico veterum Pontificum de Felice dicitur: *Sepultus eſt in Cœmeterio ſuo, Via Aurelia, milliario ſecundo, III. Kalend. Junii: & ceſſavit Epiſcopatus dies quinque.* Idem legitur in libro Pontificali, & in Martyrologio Romano, ac in Indiculo *Depoſitionis Epiſcoporum* apud Bucherium, ubi ad

NOTÆ

[1] S. FElicem annos 4. ſediſſe legit pariter vetus Catalogus noſter in Hadriano I. deſinens, quique extat MS. in Bibliotheca Capituli Cathedralis Lucenſis. Codex autem iſte vetuſtiſſimo Mediolanenſi Codici quo uſus fuit Muratorius in ſua Anaſtaſii editione, *Rer. Italic. tom. 3.* cohæret. Adduntur autem in eodem catalogo ultra annos menſes tres, dies viginti quinque.

[2] VIde quæ habet Couſtantius pag. 292. ubi Pagii ſententia de anno & die Martyrii *S. Felicis* confirmatur. Hic autem Pontifex *martyris titulo* ab Epheſina Synodo, Cyrillo, aliiſque donatur; neque refert quod in indiculo Bucheriano in *depoſitionibus Epiſcoporum* locum habeat, quum ſub eodem titulo & *Lucius Papa* occurrat, quem certo ſcimus ex S. Cypriano martyrem occubuiſſe.

Couſtantius pag. 294. *S. Felici Papæ* tribuit fragmentum cujuſdam Epiſtolæ ad Epiſcopum, & Clerum Alexandrinum, quam laudat Epheſina Synodus Act. 1. pag. 512. quod ſane fragmentum Cyrillus Apologetico adverſus Orientales ad anathem. VI. inſeruit, & Marius Mercator latinitate donavit. Alii *Felici* illud fragmentum adjudicant; qua de re vide, ſi lubet, ibidem eumdem Couſtantium.

diebus tantum quinque vacaſſe ſedem; in Eutychiano autem ipſum ſedere cœpiſſe ſub Conſulatu tertio Aureliani, nempe anno ſequenti, affirmet; ut ea ratione dicendum ſit, annum unum ſedem vacaſſe, cujus plane rei teſtimonium nullum eſt; quamobrem priori ab eo poſitæ ſententiæ magis aſſentimur, ut magis conſentaneæ veritati.

IV. Paſſus tunc eſt & Syneſius lector, qui olim a Sixto Papa ordinatus, cum multos ad Chriſti fidem traduxiſſet, apud Aurelianum Imperatorem accuſatus, gladio percuſſus, coronam martyrii accepit; cujus memoria non tantum Latinis, ſed & Græcis celebris eſt pridie Idus Decembris (a). Paſſi item Romæ habentur, ſexto Idus Julii, Baſilides, Tripos, Mandalis, & alii viginti; licet quædam Acta eos paſſos ſub Valeriano habeant. Inſuper conſtat & ſexagintaquinque milites de Chriſtianitate delatos, extra portam Salariam duci juſſos, ibique martyrii coronam conſecutos quarto Idus Auguſti. Rurſum vero in Romano Portu illuſtre martyrium obiere Eutropius, Zoſimus, atque Bonoſa fratres, hortante tunc eos ſancto Felice Papa; quorum natalis dies Idibus Julii eſt perpetuæ memoriæ conſecrata. Ibidem quoque milites quinquaginta hoc ipſum pro Chriſto certamen ſubiere, & coronam ſunt pariter conſecuti, quos a ſancto Felice Papa fuiſſe baptizatos, eadem Acta ſignificant; eſtque celebris eorum natalis dies octavo Iduus Julii.

(a) Martyrol. Rom. ea die.

Martyres paſſi ſub Aureliano.

V. Reſtituta martyr, & ſocii.

Sed ſub eodem quoque Imperatore, Soræ paſſa eſt clariſſima virgo Reſtituta, una cum ſociis ſub Agathio Proconſule; cujus nobile certamen multis miraculis illuſtratum, Eccleſiaſticis monumentis meruit inſeri, atque anniverſaria commemoratione dicari. Sed & egregium ſpectaculum Chriſtianæ infractæ virtutis Agapitus, quindecim annos natus puer, Præneſte edidit; qui exquiſitis cruciatus tormentis, quintodecimo Kalendas Septembris glorioſum de perſecutoris perfidia triumphum egit; quo exemplo commotus Anaſtaſius Cornicularius, ad Chriſtum converſus, ſub eodem Imperatore duodecimo Kalendas Septembris auctus eſt corona martyrii. Tunc itidem Cluſii in Etruria conſummarunt quoque martyrium Irenæus diaconus, ac Muſtiola nobilis matrona, & alii complures, tertio Nonas Julii; ſed ante eos apud Sutrium nobile certamen exegit Felix presbyter, meruitque martyrio coronari; quorum omnium Acta ſimul juncta habentur (b). Verum complures alios in Italia paſſos, ſed me-

(b) Apud Sur. tom. 4. die 3. Julii.

PAGIUS

ad III. Kalend. Januarii, ſeu diem XXX. Decembris habetur: *Felicis in Caliſti*, id eſt, *Cæmeterio Caliſti*. Sed loco *III. Kal. Jan.* legendum *III. Kal. Junii*, qui dies, ut jam diximus, alicui Felicis Tranſlationi adſcribendus.

V. *Eutychianus Felici ſuccedit.*

Tres Felicis primi circumferuntur Decretales, prima ad *Paternum* Epiſcopum, altera ad Galliæ Præſules, tertia ad *Benignum* Epiſcopum, ſed eæ ſuppoſititiæ, ut pluribus a Viris doctiſſimis demonſtratum. *Eutychianus* Felici ſucceſſit, ſed die tantum quinta Januarii anni inſequentis, ordinatus feria tertia, quæ eo anno cum die quinta Januarii concurrit. Quare vacavit Sedes dies tredecim, non vero dies quinque ut locis laudatis dicitur. *Eutychianum* ante eum diem non ſediſſe, ex iis, quæ in morte ejus dicemus, liquebit. Chronologia Pontificia in poſterum in Annalibus longe minus depravata.

VI. *Triumphus Aureliani.* Baron. an. 274. num. 1.

Vopiſcus in Aureliano cap. 32. & ſeqq. poſtquam quæ Aurelianus anno præcedenti tam in Oriente, quam in Occidente egit, narravit: *Princeps igitur*, inquit, *totius Orbis Aurelianus, pacatis Oriente, Gallis, atque undique terris, Romam iter flexit, ut de Zenobia & Tetrico, hoc eſt de Oriente & Occidente triumphum Romanis oculis exhiberet*. Deſcribit poſtea pluribus hujus magnifici triumphi pompam, concluditque: *Denique vix nona hora in Capitolium pervenit*, (nempe Aurelianus ad Vota celebranda) *ſero autem ad Palatium. Sequentibus diebus data ſunt populo voluptates Ludorum Scenicorum, Ludorum Circenſium, venationum, Gladiatorum, Naumachiæ.* Zonaras in Aureliano ait: *Romam reverſus quadrigis elephantorum triumphavit*: quod ab Auctore claſſico deſumtum non dubito. In triumpho enim de Perſis Imperatores quadrigis elephantorum de more uſi. Teſtatur autem Vopiſcus in Aureliano cap. 17. Perſas *Zenobiæ* auxilia ſubminiſtraſſe, eamque cum Perſis, Armeniis & Saracenis captam. Baronius anno præcedenti triumphum iſtum ductum exiſtimavit. Sed præterquam quod toto triennio elapſo Aurelianus partim in Occidente, partim in Oriente, partim in utroque, adverſus hoſtes pugnavit, Caſſiodorus in Chronico ſub hujus anni Conſulibus habet: *His Coſſ. Aurelianum Romæ triumphantem Tetricus & Zenobia præceſſerunt*.

VII. *De Zenobia & Vabalatho ejus filio geſtis.*

Vopiſcus in Aureliano cap. 38. ait; *Hoc quoque ad rem pertinere arbitror, Balbati filii nomine Zenobiam, non Timolai & Herenniani, Imperium tenuiſſe quod tenuit.* Zoſimus pag. 661. ſcribit etiam, Aurelianum verſus Europam moventem *Zenobiam cum filio* ſecum duxiſſe, qui alius non eſt, quam *Vabalathus* ſic in Nummis Græcis nuncupatus, ex quibus Vopiſci locus corrigendus. Triſtanus tomo 3. pag. 42. oſtendit, Odenatum ex priori uxore innominata ſuſcepiſſe *Herodem*, ut indicat Pollio in Triginta Tyrannis cap. 16. & Herodem patrem fuiſſe *Vabalathi*: ex Zenobia autem *Odenatum*, *Herennianum*, & *Timolaum* genuiſſe, ut ibidem ſcribit Pollio cap. 27. Idem Triſtanus pag. 213. hunc Nummum exhibet: ΑΥΤ. Κ. Λ. Δ. ΑΥΡΗΛΙΑΝΟϹ. ϹΕΒ. L. Α. id eſt, *Imperator Cæſar Lucius Domitius Aurelianus Auguſtus anno primo*: in poſtica: ΑΥΤ. ΕΡΜΙΑϹ. ΟΥΑΒΑΛΛΑΘΟϹ. ΑΘΗΝΟΥ. L. Δ. id eſt, *Imperator Hermias Vabalathus Atheni, anno IV.* ideoque videtur Herodes Athenus vocatus fuiſſe. Qua ex epigraphe Chronologia noſtra egregie confirmatur. Cum enim annus quartus Vabalathi cum anno primo Aureliani concurrat, Zenobiam & Vabalathum anno CCLXVII. Odenato interfecto regnare cœpiſſe, & cum hæc annos quinque imperarit, anno ducenteſimo ſeptuageſimo ſecundo captam eſſe manifeſte apparet.

memoria hominum excidiſſe, certum eſt. At non eſt noſtri muneris martyres omnes in unaquaque perſecutione paſſos recenſere; ſed ſatis ad inſtitutum, ex compluribus martyribus, quorum in Eccleſiaſticis tabulis memoria viget, perſecutiones Eccleſiæ demonſtrare.

VI. Martyres in Galliis ſub Aureliano.

In Galliis vero, inter alios plures martyres, ſub eodem Aureliano Imperatore paſſi habentur Trecis duodecimo Kal. Auguſti, Claudius, Juſtus, Jocundinus, & quinque ſocii; ibidem alia rurſus die, nempe duodecimo Kalend. Februarii, S. Patroclus. In Gallias enim hoc anno profectum eſſe Aurelianum, ut barbaros irruentes reprimeret, Auguſtamque Vindelicorum ab eis obſeſſam liberaret, Flavius Vopiſcus (*a*) tradit; quod & res geſtæ adverſus Patroclum ſignificant; extant enim ejus paſſionis Acta, de quibus hæc Gregorius Turonenſis (*b*): *Hujus Acta martyris ex Italia petita, collata fuiſſe cum his quæ in Galliis apud clericum quemdam habebantur, eademque fidelia eſſe inventa.* Senonis item nobile certamen exegit Columba virgo; quæ ad proſtibulum damnata, ſed Dei ope defenſa, ſupplicium capitis ſubiit prid. Kal. Januarii. Paſſus etiam reperitur in territorio Tricaſino Sabinianus Martyr, cujus natalis dies martyrum catalogo adſcribitur quarto kal. Februarii. Tornaci S. Priſcus, eadem urgente perſecutione, paſſus eſt; cujus abſciſſum caput cum Chriſtianus quidam pietatis ergo ſubripiens aufugiſſet, apud Antiſiodorum captus, ibidem & ipſe martyrium ſubiit; ubi & alii plures eadem martyrii corona decorati ſunt, quorum memoria illuſtratur natali die in antiquis Martyrologiis ſeptimo Kal. Junii. Sed & Hiſpaniarum aliaſque Occidui oris Eccleſias hac perſecutione fuiſſe ſanguine cruentas, nullus poterit dubitare; rerum vero geſtarum memoriam periiſſe, omnes jure deplorant.

(*a*) Flav. Vopiſc. in Aureliano.

(*b*) Greg. Tur. de Glor. martyr. c. 64.

VII. Martyres Orientalis Eccleſiæ.

At ſicut Occidentalis Eccleſia Aureliani perſecutione vexata eſt, ita & Orientalis ejuſdem furore fuit exagitata. Quid ni ibi idem ſæviret, ubi Chriſtianis adverſarium præ cæteris numen, quod divinum dicebat, ſummis honoribus proſecutus, amplexuſque eſt cultum ipſius? Nam in obſidione Tyanæ Superioris Cappadociæ civitatis ex quibuſdam præſtigiis ſibi viſis ſuſcepit cultum Apollonii Tyanæi, olim Chriſtianis omnium infenſiſſimi; cui (ut teſtatur Vopiſcus *c*) & imaginem, & ſtatuam, & templum promiſit. Qui igitur maximum omnium impoſtorem ut deum colere cœpit; reliquum fuit, ut Chriſtum verum Deum tamquam ſeductorem deſpiceret, & ſuppliciis illum colentes afficeret.

(*c*) Flav. Vopiſc. in Aureliano.

VIII. Tunc quæ erant in Cappadocia vexavit Eccleſias, ac potiſſimum eam quæ totius Provinciæ Metropolis erat, Cæſarea ſcilicet; ubi inter alios tunc temporis ille multorum certaminum coronis auctus Mamas illuſtre martyrium conſummavit; cujus fulgore triumphi non tantum Oriens, ſed Occidens illuſtratur. Etenim natalis dies paſſionis ejus, quolibet anni circulo evoluto, clariore ſplendore corona martyris eluceſcit. In quo quidem pro concione Baſilius (*d*) hæc ad aſtantem populum: *Memores eſtote martyris, quotquot illo per ſomnia potiti eſtis; quotquot in hoc loco conſtituti adjutorem ipſum ad precandum habuiſtis; quibuſcumque ex nomine advocatus ipſis affuit operibus; quotquot aberrantes ad vitam eduxit; quoſcumque ſanitati reſtituit; quibuſcumque pueros jam mortuos ad vitam reductos reddidit; quotquot vitæ terminos prorogavit. Collectis in unum his omnibus ex communi ſymbolo, martyri encomium conſtruite:* Hæc & alia id genus plura Baſilius.

Martyres in Cappadocia.

(*d*) Baſil. hom. 26.

IX. Athenodorus martyr.

Sed & in proxima regione Ponto, eodem Chriſtianos perſequente Imperatore, Magni illius Gregorii Thaumaturgi germanus Athenodorus Epiſcopus in hoc illo major, in ultima ſenectute, poſt exantlatos immenſos tum adverſus Gentiles, tum hæreticos juges labores, glorioſi martyrii palmam quinto Kalendas Novembris eſt conſecutus. Sed & in Iſauria Iconii Conon, & filius ejus annorum duodecim, præclariſſimum obiere certamen, dum candentis craticulæ & ſuperfuſi olei pœnam, equuleique diſtractionem, malleoque factam oſſium fracturam perpeſſi ſumma conſtantia, de tyranni ſævitia triumpharunt: hoc quippe digno elogio dies natales in ſanctorum martyrum catalogo habentur adſcripti decimotertio Kalend. Junii. Sed, & ibidem Charitonis effulſit gloria confeſſionis; qui verbo reque ſe dignum exhibens concivis ſuæ imitatorem, illius inquam alumnæ Pauli, Protomartyris Theclæ, ſupplicia acerbiſſima pertulit. Sed Dei vindicta ſublato Aureliano, & reddita Eccleſiæ pace, ipſe pariter liberatus, perinde ac Paulus & Antonius, in Eremum conceſſit; ibique ſublime vitæ genus arripiens, alios ad idem inſtitutum vitæ ſtudium capeſſendum provocavit exemplo. Extant ejus (*e*) acta fideliter ſcripta.

Martyres Iſaurii.

(*e*) Ex Metaphraſt. apud Lipom. to. 6. die 28. Sept. & Sur. to. 4. die 17. Auguſt.

X. Martyres Aſiæ.

Sed inter alios martyres in Aſia paſſos, eſt illuſtris memoria Heliodori: quippe non tantum ipſe eſt inſignitus corona martyrii, ſed & carnifices, a quibus tortus eſt, eadem ut coronarentur, effecit; agitur horum natalis dies undecimo Kal. Decembris. Experta eſt & Galatia perſecutionis hujus ſævitiam; nam Ancyræ Philomenus tertio Kal. Decembris igne probatus ac conſummatus, dum ad palum manibus pedibuſque ac capite demum clavis affixus eſt.

XI. Martyres Palæſtini. Graſſata in Palæſtinam quoque eſt eadem perſecutio; nam inter alios conſtat Ptolemaide paſſos eſſe Paulum ejuſque ſororem Julianam, quibus hi pœnis fuerint cruciati, de eorum martyrio res geſtæ conſcriptæ ſignificant, quæ habent inter alia Stratonicum carnificem commotum divino miraculo, ad Chriſtum converſum, capitis ſupplicium ſubiiſſe. Ex his igitur, quos recenſuimus martyres diverſis temporibus, Aureliani perſecutione urgente, paſſos, conjecturam facere licet de cæteris in provinciis aliis ſupplicio affectis; ut plane appareat, non (ut multi putant) tentaſſe tantum Aurelianum Chriſtianos perſequi, ſed divinitus revocatum, vel (ut alii addunt) noviſſimo ejus Imperii tempore aggreſſum perſequi Chriſtianos, & continuo, ulciſcente numine, ex hac vita ſublatum; nam eam perſecutionem diutius perduraſſe, ex his quæ ſunt dicta, ſatis apparet.

XII. Porro hoc quarto anno ejus Imperii, auctor eſt Euſebius (a), ab Aureliano erectum templum Solis, primumque Solis agonem ab eodem inſtitutum fuiſſe. Sed de Solis templo, cultuque numinis ab eodem tum Romæ, tum in Oriente aucto, plura Vopiſcus (b). Quod vero idem Euſebius hoc anno firmioribus muris ab eodem Aureliano vallatam Urbem dicit, nec munitam tantum, ſed auctam; hoc ipſum idem qui ſupra Vopiſcus tradit his verbis: *Templum Solis magnificentiſſimum conſtituit: muros Urbis ſic ampliavit, ut quinquaginta prope millia, murorum ejus ambitus teneant.* Et poſt multa: *Forum nominis ſuis in Oſtienſi ad mare fundare cœpit, in quo poſtea prætorium publicum conſtitutum eſt:* Hæc ipſe, & alia plura de aliis ab eo erectis ædificiis & ſancitis legibus.

(a) *Euſeb. in Chronico.*

(b) *Vopiſc. in Aureliano.* Ædificia Aureliani.

XIII. Aurelianus Conſ. III. deſignatus. Sed enim quod ad exactum temporum ordinem ſpectat, his addendum, hoc anno deſignatum fuiſſe tertio Conſulem ipſum Aurelianum, ut docet vetus (c) inſcriptio his verbis:

(c) *Apud Panvin. in Faſt. ſub Aurel. Imperat.*

IMP. CAES. L. DOMITIO. AURELIANO. PIO. FELICI. GOTHICO. AUG. PONTIF. MAXIMO. GOTHICO. MAX. GERMANICO. MAX. TRIB. POT. V. COS. DESIG. III. IMP. IMP. III. PP. PROCONS. RESTITUTORI. ORBIS. INVICTISSIMO. ET VICTORIOSISSIMO. PRINCIPI. FURIUS. ORFITUS. V. C. PRAEF. URB. DEVOTUS. NUMINI. MAJESTATI. QUE. EJUS. DEDIC. KALEND. FEB. AURELIANO. AUG. III. ET MARCELLINO. COSS.

Facta enim dedicatio contigit ſequenti anno, cum iam Conſul tertium creatus eſſet, cujus Conſulatus hoc anno fuerat deſignatus. Quod vero hic ponatur quinta poteſtas Tribunitia, cum tertium Conſul eſt deſignatus, rurſumque etiam ſequenti anno, cum jam adiit tertium Conſulatum, Tribunitia poteſtas itidem quinta reperiatur inſcripta veteribus monumentis inferius recitandis, id accidit, quod Tribunitia poteſtas una cum Imperii natalibus hoc anno tempore autumnali cœpta, in ſequentem annum ad illud uſque tempus eſt pariter propagata, quæ non ſecundum Conſulatus anni currentis exordium, ſed ſecundum initium Imperii numerari ſoleret, ut apparet ex his quæ dicemus anno ſequenti.

XIV. Faſti Præfectorum infideles. Sed quod hoc pariter anno ex eadem inſcriptione exploratum habeatur, Præfecturam Urbanum geſſiſſe Furium Orfitum, videas pariter haud in omnibus conſtare illam Præfectorum Urbis ſucceſſionem, quam ex antiquioribus monumentis Cuſpinianus edidit in ſuo ad Caſſiodori Conſules commentario, ubi hoc anno quinto Aureliani ponitur Præfectus Urbis Ovinius Pacatianus. Furius vero Orfitus anno ſecundo ejuſdem, & ſub Conſulatu Taciti & Placidiani, quæ profecto ex recitata ſuperius inſcriptione erroris arguuntur.

Du-

PAGIUS VIII. *Geſta Romæ ab Aureliano.* Ad num. XII. *Aurelianus*, poſtquam Imperator renuntiatus eſt, ter Romam venit. Primum ſtatim ac Imperator dictus, cujus, profectionis unus Zoſimus ſupra loco ſuo citatus meminit. Secundum, poſtquam Marcomannos Italiam depopulantes debellavit, ſub finem nempe primi ejus Imperii anni, ut ſcilicet qui in ſuſpicionem rerum novarum venerant, pœnas darent. In ſecundo ejus adventu contigit, quod ſcribit Zoſimus pag. 655. *Tunc & mœnibus cincta fuit Roma, quibus antea carebat; &* cœ*ptus ab Aureliano murus, Probo imperante, perfectus fuit.* Quare res hæc perperam hoc anno in Annalibus recitata. Tertio Aurelianus hoc anno Romam ad triumphandum rediit, ubi *Leges plurimas ſanxit, & quidem ſalutares: Sacerdotia compoſuit, Templum Solis fundavit, & Pontifices roboravit*, inquit Vopiſcus in Aureliano. Imperatores enim annis, quibus triumphabant, liberalitate, operibus publicis, aliiſque hujuſmodi nomen ſuum illuſtrabant, quemadmodum annis Decennalibus & id genus feſtis addictis eos eſſe ſolitos ſæpius inculcavimus. Baronius aliique eum ſecuti priorem Aureliani Romam adventum a ſecundo non diſtinguentes, in Chronologia Aureliana ordinanda non potuere non peccare.

IX. *Bella Aureliani poſt triumphum.* *His geſtis*, inquit Vopiſcus citatus, *ad Gallias profectus Vindelicos obſidione Barbarica liberavit: deninde ad Illyricum rediit, paratoque magno potius, quam ingenti exercitu, Perſis, quos eo quoque tempore, quo Zenobiam ſuperavit, glorioſiſſime jam vicerat, bellum indixit. Sed cum iter faceret, apud Cænophrurium manſionem, quæ eſt inter Heracleam & Byzantium malitia Notarii ſui & manu Mucaporis interemptus eſt.* Sed hæc cædes menſe Martio anni inſequentis, ut tunc dicemus, patrata. Quare tantam viam conficere non potuit Aurelianus, quin circiter medium annum Roma digreſſus fuerit.

JESU CHRISTI ANNUS 276.	EUTYCHIANI PAP. ANNUS 2.	AURELIANI IMP. ANNUS 6.

I. Ducenteſimus ſeptuageſimusſextus Chriſti annus, tertio Conſulatu Aureliani Imperatoris & Marcellini in Faſtis (*a*) notatus, & in antiquis monumentis adſcriptus legitur. Sed perperam ab aliquo (*b*) ponitur ſub dictis Conſulibus quarto Kalend. Februarii obitus ipſius Aureliani, non abſoluto anno quinto Imperii; cui veteres auctores tum Chriſtiani, tum Ethnici contradicunt, & veteres inſcriptiones ab ipſo editæ. Siquidem in primis exploratum illud eſt apud majores; ipſum imperaſſe ſaltem annos quinque & ſex menſes, Euſebio, Eutropio, Caſſiodoro, Epiphanio, & aliis id teſtantibus. Immo Flavius Vopiſcus affirmat, ipſum regnaſſe ſex annis, paucis minus diebus. Sed deſcribamus hic antiquam inſcriptionem; qua cum hujus ſui Conſulatus tertii mentio habeatur, ſimul etiam quot ipſe annos tunc ageret in imperio, perſpicue ex numero auctæ Tribunitiæ poteſtatis cognoſci poteſt:

(*a*) *Panvin. in Faſt.*
(*b*) *Apud Panvin. in Faſt. & in Theſaur. rei Antiq.*
Temporis Imp. Aurel. ratio.

MAGNO (*c*). AUGUSTO. PRINCIPI. MAX.
IMP. FORTISSIMO. CONSERVATORI. ORBIS
L. DOMITIO. AURELIANO. P. F. PONT. MAX.
TRIB. POT. V. P. P. COS. III.
GOTH. MAX. PALMYR. MAX. GER. MAX.
ORDO BRIXIANORUM.

(*c*) *Panvin. in Faſtis.*

II. Ex hac igitur citata inſcriptione ſatis colligitur, Aurelianum hoc anno egiſſe una cum Tribunitia poteſtate annum quintum, auſpicatum vero ſextum circa tempus autumni. Sed & cum ejuſdem Imperatoris reperiatur quoque in antiqua inſcriptione poteſtas Tribunitia ſeptimum iterata; ſeptimum quoque pertigiſſe vivendo Imperii annum, affirmari neceſſe videtur; extat enim ejuſmodi vetus inſcriptio in (*d*) nummo:
RESTITUT. ORBIS. C. P. P. M. TR. P. VII. COS. III. P. P. Ex qua Caſſiodori Chronicon & vetus Græcus index

(*d*) *Apud Adolph. in lib Numiſmat. in Aurel.*

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1028. Olymp. 263. an. 3. A.C. 275.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5768.

☉ 4. C. ☽ 10. P. 28. Mart. Indict. 8.

JESU CHRISTI 275. *ſecund. Baronium 276.*

EUTYCHIANI PAPÆ 1.

TACITI IMP. 1.

I. *Conſules.* [1] Ad num. I. & ſeqq. Coſſ. *L. Domitius Aurelianus Aug. IV. & T. Avonius Marcellinus*, ut patet ex Inſcriptione Onuphriana, in qua tamen Aurelianus Conſul III. dicitur, priori nempe ejus Conſulatu, qui ſuffectus fuit, neglecto. Sumptus is Conſulatus juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam: in hunc enim annum ejus Quinquennalia incidunt, quæ tamen ne exhiberet, fatalis ejus dies impediit. Horum ſolennium occaſione perſecutio ab eo in Chriſtianos decreta: *Verum illi ne perficere quidem quæ cogitaverat, licuit, ſed protinus inter initia ſui furoris extinctus eſt*, ut inquit Lactantius lib. de Mort. Perſec. cap. 6. de qua perſecutione anno CCLXXII. quo eam Baronius conſignavit, pluribus egi. Quare huc revocanda quæ ibidem diximus, & martyria a Baronio præcedentibus annis memorata.

II. *Interitus Aureliani.* Cum Aurelianus in Orientem proficiſceretur, interfectus eſt *inter Conſtantinopolim & Heracliam*, ut ait Victor in Epitome, & anno præcedenti num. ult. diximus. Imperavit itaque annos quatuor, menſes circiter quatuor. Euſebius in Hiſtoria, aliique qui annos ſex ei tribuunt, annos Julianos utrinque incompletos numerant: qui vero annos quinque & menſes aliquot eum regnaſſe ſcribunt, ſine dubio hallucinati ſunt. Ulterius tamen proceſſit Baronius, annoſque ſeptem Aureliano aſſignavit, fretus auctoritate Chronici Alexandrini per hæc tempora manifeſte

Baron. an. 278. num. 1. & ſeqq.

NOTÆ

[1] *Coſ. L. Domitius Aurelianus Aug. IV. & T. Avonius Marcellinus.* Relandus habet: *T. Nonius (al. Avonius) Marcellinus.* Lapis Gruterianus, quem anno ſuperiori attulimus. Item pag. CCCXXXVIII. 3.

DEDICATA. D. N. AURELIANO
AUG. III. MARCELLINO. COS.
XIII. KAL. FEBRAR.

Omittitur Aureliani conſulatus ſuffectus. Marmora Felſinea pag. 534.

T. NONIO. MARCELLINO.
V. C. &c.

Fabrettus pag. 747.

T. ANONIO. MARCELLINO
V. C.

Suffecti dicuntur: *Aurelius Gordianus, & Vettius Cornificius.* De his Vopiſcus in Tacito cap. III. Faſti vulgares; *Aureliano III. & Marcellino.*

dex fidelia eſſe probantur, in quibus poſt Conſulatum tertium Aureliani, duo alii Conſulatus ponuntur, in quorum ultimo contigiſſe legitur obitus Aureliani, ut dicemus. Quod ſi in hac inſcriptione Conſulatum tertium repetitum vides; id ex eo accidit, quod nullum alium poſt tertium iniit Conſulatum. Qui enim ultimus reperitur Conſulatus, ſingulis annis ſequentibus cum Tribunitia poteſtate anni currentis repeti conſuevit, donec alium contingeret adiri Conſulatum; quod in reliquis obſervandum eſt.

III. Ratio temporum neceſſaria.

Ne tædeat, quæſo, lector, ſi, cum avide cupias cunctas res geſtas, ſi poſſes, uno intuitu perluſtrare; ſæpe contingat, in iis, quæ ad exactam temporis rationem ſpectant, diutius diſtineri. Si quidem ſapis, aliter ſenties; nec indigno animo feres, ſi quem in itinere ducem ſequeris, antiquas rectas ac regias plane vias intelligis ſedulo explorare. Nam ſi a vero certoque temporis tramite contingat ſemel errare; per abrupta mendaciorum ferri pariter compelleris. Lætus ſane ac ſecurus viator incedit, ſi, quocumque perrexerit, ubique viarum certos indices, inſcriptos prominentes lapides milliaros intuetur. Sed ad res geſtas ſequentis anni progrediamur.

Du-

PAGIUS ſte depravati, & Nummi, qui apud Occonem extat, in cujus poſtica legitur: P. M. TR. P. VII COS. III. P. P. Verum, hæc poſtica, quæ Nummis Gallieni convenit, errore Monetariorum, quod per hæc & ſequentia tempora ſæpius contigiſſe obſervavi, Nummo Aureliani inſculpta. Begerus in Theſauro Numiſmatum Sereniſſimi Electoris Palatini alium Aureliani Nummum produxit in poſtica inſcriptum: P. M. TR. P. VII. COS. II. Sed hic priori adverſatur, cum Conſulatum tantum ſecundum exhibeat; & hæc averſa pars ex Nummo Gordiani junioris, in cujus Numiſmatis ſeptima Tribunitia Poteſtas cum Conſulatu ſecundo jungitur, Monetarii errore mutuata convincitur.

III. *Quo menſe Aurelianus occiſus.*

Exiſtimatum hactenus, Aurelianum menſe Januario hujus anni cæſum, quod Vopiſcus in Vita Aureliani cap.41. literas ab exercitu poſt ejus mortem ad Senatum ſcriptas tradat, recitatas fuiſſe in Senatu, *die tertio Nonas Februarias*, die nempe tertia menſis Februarii, currentis ſcilicet Chriſti anni. Verum, loco *die tertio Nonas Februarias*, legendum, *die tertio Nonas Aprilis*, die videlicet tertia menſis Aprilis; quo pacto, Aureliani cædes circa diem viceſimum menſis Martii patrata fuerit. Conſtat enim, Tacitum Imperatorem renuntiatum VII. Kalend. Octob. id eſt, die viceſima quinta menſis Septembris, ut legitur in Senatuſconſulto, quo Auguſtus acclamatus eſt apud Vopiſcum in Tacito cap.7. Quare cum interregnum, quod poſt Aureliani interitum contigit, ſex tantum menſes integros, aut ſeptem utrinque incompletos durarit, ejus initium a die circiter viceſima Martii non removendum.

IV. *Interregnum ſex menſium poſt Aureliani mortem.*

Vopiſcus in Tacito cap.1. ait: *Sex totis menſibus factum eſt*, ſcilicet interregnum. Idem habet in Aureliano cap.40. Victor de Cæſaribus: *Menſe circiter poſt Aureliani interitum ſexto, Senatus Tacitum Imperatorem creat*. Victor in Epitome: *Hoc tempore ſeptem menſibus interregni ſpecies evenit*: Extremis ſcilicet menſibus incompletis pro integris numeratis. Et tamen ſi Aurelianus exeunte menſe Januario trucidatus fuiſſet, non per menſes ſex, aut per menſes ſeptem, ſed per menſes octo, eoſque integros Imperium ſine Imperatore fuiſſet. Unde, ne dicamus, tam Vopiſcum, quam alios in eo interregno narrando erraſſe, præfatus locus, eo quo dixi modo, corrigendus; quod eo magis dicendum, quod idem mendum irrepſerit in Senatuſconſultum, quo Probus dictus eſt Imperator. Vopiſcus enim in Probo cap.II. ait, illud factum die tertio Nonas Februarias; & tamen inter omnes convenit, locum illum corruptum, legendumque, *die tertio Nonas Apriles*. Qui error in eodem die exprimendo, eodemque Auctore deſcribendo commiſſus, uni eidemque Librario attribuendus videtur. Tacitum vero currenti anno, die viceſima quinta Septembris Imperatorem appellatum, in dubium revocari non poteſt.

I. DUcenteſimus ſeptuageſimus ſeptimus Chriſti annus in Caſſiodori Chronico & Græco indice notatur Conſulibus Probo atque Paulino, quos miramur ab aliquo (*a*) prætermiſſos, qui enim Aurelianum anno ſuperiori tradidit defunctum, hos Conſules ſupervacaneos eſſe putavit. Sed hoc anno Aurelianum vixiſſe, & abſoluto jam ſexto Imperii ſui anno ſeptimum auſpicatum eſſe, Tribunitia poteſtas in recitata nuper inſcriptione ſeptimum repetita demonſtrat.

(*a*) *Panvin. in Faſt.*

II. Hoc igitur anno, iiſdemque Conſulibus Probo atque Paulino, cum adhuc in Chriſtianos vigeret perſecutio Aureliani, hæreſis Manichæorum innotuit, ut ſanctus Leo teſtatur, cujus hæc ſunt verba (*b*): *Manichæus ergo* (ſic Manetem appellat) *magiſter falſitatis diabolicæ, & conditor ſuperſtitionis obſcœnæ, eo tempore damnandus innotuit, quo poſt reſurrectionem Domini ducenteſimus & ſexageſimus annus impletus eſt, Probo Imperatore, Paulinoque Conſ.* Sed quod dicit, Probo Imperatore, fefellit Caſſiodorum, qui putavit ſub Probo Imperatore, eodemque quintum Conſule cum Victorino, hanc eſſe exortam hæreſin. Verum cum ſanctus Leo addat Probo collegam Paulinum, de hujus anni Probi Conſulatu certum eſt intellexiſſe; ſed ſic Probum nominat Imperatorem, quod poſtea creatus fuerit Imperator, non quod tunc eſſet; cum enim ſubjiciat, tempore horum Conſulum viguiſſe perſecutionem, conſtat S. Leonem de temporibus Aureliani eſſe locutum, poſt quem uſque ad Diocletianum nulla perſecutio vexavit Eccleſiam. *Probo igitur Paulinoque Conſulibus* (ſubdit ſanctus Leo) *cum octava jam in Chriſtianos ebulliret perſecutio, & innumera martyrum millia ipſius ſuis victoriis probaviſſent; impletum eſſe quod Dominus promiſerat, dicens* (*c*): *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini &c.* Hæc ſanctus Leo, invectus in Manetem, qui ſe eſſe Paracletum a Chriſto promiſſum, impudentiſſime affirmabat.

(*b*) *S. Leon. de Pentec. ſer.* 71.

Manes Hæreſiarcha cognoſcitur.

(*c*) *Matth.* 10.

III. Verumenimvero quod apud eum in chronologia annorum Chriſti numerantur a reſurrectione Domini uſque ad præſentem Conſulatum Probi atque Paulini, anni

Locus depravatus oſtenditur.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1029. Olymp. 263. an. 4. A.C. 276.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5769.

☉ 5. BA. ☽ 11. P. 16. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 276. *ſecund. Baronium* 277.

EUTYCHIANI PAPÆ 1.

PROBI IMP. 1.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. Coſſ. *M. Claudius Tacitus Aug. II. & Fulvius Æmilianus*, ut Fragmentum Conſulare a Bucherio publicatum, Idacius, optimique Faſtorum Conditores habent.

II. *Conſulatus Taciti non refertur ad ejus Imperium.* *Tacitus*, qui Aureliano Imperante jam Conſul ordinarius fuerat, anno præcedenti, antequam Auguſtus crearetur, in hunc annum Conſul iterum deſignatus fuit. Quod colligo ex Vopiſco in Probo cap. 7. ubi epiſtolam Taciti Auguſti ad Probum adhuc privatum ſcriptam refert, in qua Tacitus ait: *Nos tibi decreto totius Orientis Ducatu, Conſulatum in annum proximum nobiſcum decrevimus: te enim manet pro virutibus tuis Capitolina palmata.* Scripta currenti anno epiſtola, ideoque Conſulatus a Tacito hoc anno geſtus non eſt juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam; quemadmodum nec Conſulatus, quem Probus Auguſtus anno ſequenti ſuſcepit. Sed ſicut Probus adhuc privatus ad eum deſignatus fuerat, ita & Tacitus ad currentis anni Conſulatum, quod manifeſte indicat ejus jam Imperatoris in annum ſequentem deſignatio; ex qua, uti & ex deſignatione Probi, certam conjecturam feci, primum Conſulatum ordinarium Valeriani Auguſti eidem, antequam imperaret, a Gallo Imperatore decretum fuiſſe; licet nullus ex Antiquis id in literas miſerit.

III. *Spurii Conſules.* Baronius qui Aurelianum nonniſi anno ſequenti occiſum putabat, præſenti Probum & Paulinum Conſules profeſſus eſt, ſicque rerum per hæc tempora geſtarum ordinem turbavit, quem ut majori Lectorum fructu reſtituam, hic tantum tangam quæ præſenti anno acta ſunt.

IV. *Origo Manichæorum.* Ad num. II. & ſeqq. Origo hæreſis *Manichæorum* ab Euſebio in Chronico recte in annum ſequentem collata, quo ideo eam explicabimus.

Tacito,

NOTÆ [1] COſſ. *M. Claudius Tacitus Aug. II. & Fulvius Æmilianus.* Nummus Taciti apud Bandurium tom. I. pag. 417. cum TR. P. COS. DESI. II.
Lapis Gruterianus pag. CCLXXVII.

IMP. CAESARI M. CLAU-
DIO. TACITO. PIO. F.
INVICTO. AUG. PONT.
MAX. TRIB. POTESTA
TIS. II. COS.

Fulvii nomen omittit Relandus. Vulgares Faſti: *Tacito II. & Æmiliano.* Suffectus eſt ex Kal. Feb. *Ælius Scorpianus.* Vopiſcus in Probo, cap. XI. *Item S. C. die tertio Non. Februarias in æde Concordiæ; inter cætera Ælius Scorpianus Coſ. dixit.*

ni ducenti & ſexaginta; errorem plane in notam numeri, librariorum incuria, irrepſiſſe arguit nimia diſcrepantia; cum a reſurrectione Domini in hanc uſque diem, anni tantum ducenti quadraginta-tres veniant numerandi, auſpicando numerum a Chriſti anno (ut dictum eſt) quo paſſus & reſurrexit, trigeſimoquarto. Sed ex chronologia horum temporum a Patribus conſtituta, reſtituendus quoque eſt Epiphanii (*a*) locus; nam cum impugnat Manetis hæreſin, ait: *In ſumma vero ab aſſumptione Chriſti uſque ad Manetem & Aurelianum ac Probum Reges anni ſunt ducenti ſeptuagintaſex, ſecundum alios chronographos, juxta alios ducenti quadragintaſex:* reſtituendus eſt, inquam, locus, ut prior annorum numerus non ab aſcenſione Domini, ſed a nativitate ducatur. Sicque ille a natali die Domini uſque ad Aureliani tempora, quibus hæreſis Manetis divulgari cœpit, tot numeret annos; nos vero unum amplius eo numero, quod certum annum Aureliani ex Conſulibus conſignemus. Poſterior vero Chronologia temporibus Probi probe reſpondet, dum a reſurrectione Domini uſque ad ejus Imperium expletos annos numerat ducentos quadragintaſex; qui annorum numerus egregie noſtræ chronographiæ conſentit, dum nos a nativitate Domini uſque ad Imperium Probi annos numeramus ducentos ſeptuagintanovem.

(*a*) *Epiph. hæreſ.* 66.

IV. At hujus ortum hæreſis ſanctus Epiphanius ad Gallieni refert tempora, dum brevi compendio totam nebulonis tragœdiam ſummatim (*b*) perſtringens, hæc ait: *Regnarunt Valerianus & Gallienus ad annos duodecim. In nono igitur horum Imperii anno aſcendit Manes, ſive Manichæus, e Perſide; quando etiam ad Archelaum Epiſcopum Caſcharorum Meſopotamiæ diſputationis gratia venit, & ſuperatus, latenter aufugit, & delatus ad Diodoridem vicum in vicinia Caſcharorum; ubi cum diſputationem adverſus ſanctum presbyterum Tryphonem inſtituiſſet, perfecte ab ipſo confuſus eſt. Quare & populus lapidibus eum obruiſſet, niſi ab Archelao Epiſcopo liberatus fuiſſet. Itaque in Perſidem reflexit, & juſſu Regis arundine excoriatus eſt, atque ſic vitam finivit:* Hæc Epiphanius. Verum alibi (*c*) idem auctor ait exortam Manetis hæreſin circa annum quartum Aureliani, de quo agimus, Imperatoris; alii (*d*) rurſum ſub Tacito; ſub Caro alii (*e*) Manetem ponunt; Euſebius autem anno ſecundo Probi.

(*b*) *Epiph. de menſur.*

Manetis res geſtæ.

(*c*) *Epiph. hæreſ.* 66. (*d*) *Beda de ſex ætat. in Adon.* (*e*) *Zonar.* 3. *par. Annal.*

V. Cyrillus (*f*) Epiſcopus Hieroſolymitanus, qui vixit ſub Conſtantio, eum ſub Probo Imperatore emerſiſſe tradit, hancque de eo hiſtoriam in omnibus veritati conſentaneam ſcribit, quam nos auctam ex aliorum Patrum ſcriptis hic inſerere operæpretium ducimus. Inſtituens igitur cathecumenos, his eos imbuit de pravis vitandis dogmatibus diſciplinis: *Omnes quidem* (inquit) *oderis hæreticos; maxime autem illum qui a mania ſeu inſania nomen habet; Manetem dico, qui primum tempore Probi cœpit; nam ante annos ſeptuaginta hic error viguit; & non deſunt qui auctorem illius ſuis oculis conſpexerunt. Non ideo tamen quod paulo ante fuerit, illum oderis; ſed ut malitiæ fabricatorem, & totius fœditatis receptaculum, & omnes hæreſeos ſordes ſuſcipientem*

(*f*) *Cyrillus Cathec.* 6.

Manetis hæreſis omnium peſſima.

PAGIUS

V. *Expeditio Taciti in Scythas.*

Tacito, inquit Zozimus, *Romanum Imperium conſecuto, Scythæ transjecta palude Mæotide, per Pontum ad Ciliciam uſque ſita, incurſionibus vexaruut, quos aggreſſus Tacitus partim ipſe debellatos ad interneccionem delevit, partim Floriano deſignato Prætorii Præfecto debellandos tradidit, & in Europam contendit; ubi lapſus in inſidias ex hujuſmodi cauſa necatur, &c.* Ad hanc victoriam referendus Taciti Auguſti Nummus a Mediobarbo e ſuo Muſeo deſcriptus, in cujus poſtica legitur: VICTORIA GOTTHI P. Cernitur Victoria ſtans, dextra lauream, ſiniſtra palmam tenens. Hanc, inquit Mediobardus, vel in Germania, vel in Illyrico reportatam, ſuadet Cornificii Gordiani Coſ. Oratio ad Senatum apud Vopiſcum in Tacito cap. 3. Verum, ea ad victoriam a Zoſimo memoratam pertinere non dubio: Gothi enim ſæpius Scythæ appellati; & Tacitum in Germania vel in Illyrico bellum geſſiſſe nullus prodit. Zonaras autem poſtquam ſcripſit, Aurelianum *cum expeditionem contra Scythas ſuſcepiſſet, juxta Thraciæ Heracleam* eſſe occiſum, de Tacito ait: *Cum autem Scythæ, Mæotide palude & Phaſide amne ſuperato, Pontum, Cappadociam, Galatiam, & Ciliciam invaſiſſent: Tacitus & Florianus Præfectus multos occiderunt, reliqui fuga ſalutem quæſiverunt.* Hæc itaque unica, quod ſciamus, Taciti Auguſti expeditio, cujus & Vopiſcus etiam meminit in Tacito cap. 13.

VI. *Taciti Aug. obitus.*

[1] Tacitus *a ducenteſima regni luce Tyanæ*, quæ urbs Cappadociæ, *mortuus eſt*, inquit Victor de Cæſaribus. Alter vero Victor: *Ducenteſima Imperii die apud Tarſum* (Ciliciæ urbem) *febri moritur*. Idacius in Faſtis ſub anni ſequentis Conſulibus, ideoque loco non ſuo, inquit: *His Conſ. occiſus eſt Tacitus Tyanæ.* Quare cum Tacitus die XXV. Septembris anni præteriti Imperator dictus fuerit, die XIII. Aprilis vel interfectus, aut febre ſublatus; incertum enim quo mortis genere extinctus fuerit. Qui vero intra *VI. menſem Imperii* morte præventum dicunt, quemadmodum Eutropius & Euſebius in Chronico, ejus Imperium a die vigeſima quinta menſis Septembris elapſi etiam auſpicantur; ſed numero rotundo loquuntur.

Baron. an. 279. num. 1.

Zo-

NOTÆ [1] VEtus Catalogus apud Eccardum in Hiſtor. Med. Ævi Taciti mortem conſignat in Ponto poſt menſes 8. dieſque 12. imperii, eundemque interfectum aſſerit; (nec in mortis genere nec in loco emortuali unquam errare ſolet) ibique pariter Quintilius Aquilius interfectus legitur.

rem. *Ambiens enim malis excellere, omnia congerens peſſima, unam hæreſin blaſphemiis & ſceleribus refertam conflavit. Vaſtat Eccleſiam, vel potiùs eos qui errant in Eccleſia, tamquam leo ambulans. Tu igitur non attendas hujus ſuavi loquentiæ, neque ſimulatæ humilitati; ſerpens enim eſt, & germen viperarum. Et Judas dixerat* (*a*), *Salve Rabbi, & tamen prodidit magiſtrum. Non advertas oſculis, ſed ſerva venenum.*

(*a*) *Marc.* 14.

VI. *At ne falſa videamur opinari de illo, obiter conſiderabimus qui fuerit iſte Manes; quin etiam aliqua ex parte, quid docuerit, attingemus. Memineris autem hæc apud te ipſum, & teneas memoria in auxilium opportunum, quæ ante dicta ſunt, & nunc quoque dicentur; ut ignorantes diſcant, & ſcientes recordentur. Non eſt ex Chriſtianis Manes. Abſit. Neque, ſicut Simon, ejectus ex Eccleſia, nec ipſe, nec illi priores ejus erroris magiſtri. Ille enim fur eſt alienorum malorum, vindicans ſibi mala. Quo modo autem & qua ratione, audite. Scythianus quidam erat in Ægypto, genere Saracenus, nihil cum Chriſtianiſmo habens commune. Hic Alexandriæ habitans, & Ariſtotelicam vitam imitatus, quatuor libros compoſuit; unum quem appellavit Evangelium; non quod actiones ejus contineret, ſed ſolam appellationem; alterum vocavit Capitum; tertium Myſteriorum; quartum vero, quem nunc circumferunt, Theſaurorum. Diſcipulus autem ejus erat Terebinthus. Cum vero Scythianus ex propoſito veniſſet in Judæam, ut peſtilenti contagione afficeret illam regionem; morbo extincto illo, Dominus ſedavit peſtilentiam:* Hæc cum ſcribat de Scythiano Cyrillus, perſpicue docet, errare Suidam & alios, qui cum Manete confundunt Scythianum, eumque genere Brachmanum dicunt.

Scythianus architectus malorum omnium.

VII. Verum Epiphanius (*b*) de Scythiano prolixiorem contexuit hiſtoriam, eumque ait Saracenum genere, in Arabia nutritum, philoſophicis Græcorum litteris imbutum, & mercatura intercedente cum Indis, prædivitem factum eſſe; quem & in Ægyptum deſcendentem tradit adſciviſſe ſibi ex lupanari mulierculam, ibique de duobus Principiis hæreſin ex Pythagoreis hauſtam promulgaſſe; Hieroſolymamque profectum, quod omnes ſibi adverſantes nactus eſſet, ſe totum magiæ ſtudio mancipaſſe. Sed cum ait Scythianum circa tempora Apoſtolorum vixiſſe; haud facile quis poterit aſſentiri, qui conſiderat huic proxime in ſchola impietatis ſucceſſiſſe Terebinthum ejus diſcipulum, & huic mox Manetem eſſe ſuffectum.

Scythianus unde.

(*b*) *Epiph. hæreſ.* 66.

VIII. De Terebintho autem hæc ſubdit Cyrillus; *Sed Terebinthus improbitatis illius diſcipulus, auri & librorum & hæreſis factus hæres, cum adeſſet in Palæſtina, & in Judæa notus eſſet, & excluſus, ſtatuit in Perſidem tranſire. Deinde, ne ex nomine illic cognoſceretur, Buddam ſe ipſum vocavit. Verum habuit hic adverſarios ſacerdotes Solis, & multis ſermonibus concertationibuſque commotis redarguebatur. Ad extremum, cum eſſet comprehendendus, profugit ad quamdam viduam. Deinde ſupra domum aſcendens, & advocans aereos dæmones, quos Manichæi in abominandis ſuis ſacris ad hunc uſque diem invocare ſolent; divinitus percuſſus, & de domo proſtratus, extinctus eſt.*

Terebinthus diſcipulus Scythiani.

IX. *Atque ſic excisa eſt altera beſtia; ſed relicta ſunt monumenta impietatis illius libri, quorum illa vidua hæres erat, ſimulque pecuniarum. Quæ cum neque cognatum, neque amicum haberet ullum, conſtituit pro illis pecuniis ſervum emere aliquem, Curbicum nomine, quem poſtea adoptavit, & Perſidis diſciplinis erudiendum curavit. Exacuit autem ſecundum humanitatis malum telum: Curbicus ille malus ſervus in ſemiphiloſophum evaſit; & mortua vidua, & pecunia & libri hæreditate illi ceſſerunt. Deinde, ne ſervitutis nomen illi contumelioſum eſſet, pro Curbico Manem ſe ipſum appellavit, quod lingua Perſarum, homiliam ſignificat;* cum

Manetis origo.

Nomen Manes unde.

PAGIUS

VII. Zoſimus pag. 662. narrata Taciti morte, quam violentam fuiſſe dicit, ait: *Hinc ad tumultum civilem res redierunt, aliis in Oriente Probum Imperatorem deligentibus, aliis Romæ conſtitutis, Florianum. Ac Probus quidem obtinebat Syriam, & Phœnicen, & Palæſtinam, & Ægyptum univerſam: ſitas vero a Cilicia regiones ad Italiam uſque, Florianus. Eidem & Tranſalpinæ nationes parebant, Galli & Hiſpani cum inſula Britannica: prætereaque omnis Africa cum Mauritanis gentibus. Ambobus ad bellum inſtructis, Tarſum Florianus veniens, ibidem caſtra locanda ſtatuit, victoria contra Scythas in Boſphoro ſemi-imperfecta relicta.* Idem fere habet Zonaras in Annalibus. Uno itaque eodemque tempore per tres fere menſes Florianus & Probus imperarunt.

Probus & Florianus de Imperio certant. Baron. an. 279. num. V.

VIII. Quod recentes Chronologi non animadvertentes, initium Probi in quintum diem Nonas Julii cum Onuphrio in Faſtis, quem in digerendis per hæc tempora Imperatorum annis paſſim ſecuti ſunt, diſtulerunt; licet revera vel a tempore mortis Taciti, vel a die, quo Romæ a Senatu Imperator acclamatus eſt, deducendum ſit. Verum eſt, Vopiſcum in Probo cap. II. ſcribere, *Probum* Romæ acclamatum Imperatorem *die tertio Nonas Februarias*. Sed locum mendoſum eſſe in omni ſententia affirmandum. Nam ſi ducentos, quibus Tacitus imperavit dies, a XXV. Septembris anni elapſi, ut fieri debet, incipias, pervenies ad diem XIII. Aprilis præſentis anni. Dein, ut ejus mortis nuntium Romam perferri potuerit, quindecim circiter dies elapſi fuerint. Sicque poſſibile non fuit, ut *tertio Nonas Februarias* Taciti mors, quæ in Cappadocia, vel in Cilicia contigit, Provinciis ſcilicet ab urbe Romana diſſitis, in ea ſciri potuerit.

Florianus extinguitur.

cum enim dialecticus quibuſdam eſſe videretur, Manem ſe ipſum nominavit, tamquam optimum diſputatorem.

X. *At ille quidem bonam exiſtimationem ex lingua Perſica hoc nomine parabat; ſed divina adminiſtratione factum eſt, ut nolens ex eo ſe ipſum argueret, ut in Perſide exiſtimans ſe ipſum honorare, apud Græcos inſaniæ nomine ſeſe appellaret.* Nam quod penes Græcos μανία, id eſt quod apud nos inſania: Ideo illius diſcipuli (inquit Auguſtinus *a*) vitantes nomen inſaniæ, quaſi doctiores, & eo ipſo mendaciores, geminata, *n*, littera, *Mannichæum*, quaſi *manna fundentem*, pro *Manichæo*, id eſt, *inſano*, appellaverunt. Et ſi vocis hujus a Latinis ſumas interpretationem, id eſt *mania* (ut tradit Feſtus) quod *turpis larva*, plane Maneti congrua. Sed Epiphanius (*b*) illud nomen aucupatum Curbicum ait, ut *Manes* dici voluerit, quod juxta Babylonicam linguam, *Manes vas* ſignificet: æmulatus nimirum Apoſtolum, qui a Chriſto Vas electionis eſt appellatus. At quod ad nomen ſpectat, nec illud dicere prætermittamus (*c*) Manichæos illa item ſibi nomina indidiſſe, ut *Cathariſtæ* dici vellent; atque *Macarii*, nempe *Mundatores*, & *Beati*, itemque *Electi*; ſed de nominibus modo ſatis. Redeamus ad Cyrillum, qui ſubdit:

(a) *Auguſt. de hæreſ. c. 46.*
(b) *Epiph. hæreſ. 66.*
(c) *Aug. de hæreſ. c. 46.*

XI. Horrenda Manetis blaſphemia. *Audebat dicere ſe ipſum eſſe paracletum; eſt enim ſcriptum: Qui blaſphemaverit Spiritum ſanctum, non remittetur ei. Hic autem cum ſe Spiritum ſanctum eſſe diceret, blaſphemabat illum. Qui ergo cum illis communicat, videat cum quibus verſatur. Commovit ſervus univerſam terram; quandoquidem (d) per tria contremiſcit terra, & quartum non poteſt ferre, ſi ſervus regnet.* Addit Epiphanius, hoc tempore Manetem miſiſſe tres ex ſuis diſcipulis Hieroſolymam, emptum ſacros libros, quo Chriſtianorum res calleret, ut inde etiam, ſi poſſet de duobus Principiis dogma firmaret. Quo modo autem poſt hæc in carcerem ductus ſit, rem geſtam idem Cyrillus ſic narrat:

(d) *Prov. 30.*

XII. Prodiens porro in medium, ſupra vires humanas ſeſe jactabat. Cum enim ægrotaſſet Regis Perſarum filius, & Medicorum turba illi adeſſet; Manes promittebat per orationem, tamquam pius, ſe illum curaturum. Receſſerunt medici, receſſit & vita a filio Regis; virique illius impietas redarguta eſt; & vinctus erat in cuſtodia philoſophus; non quod Regem veritate offendiſſet, hæc paſſus; neque quod idola diſſolveret; ſed quod ſervare promiſit ei, mentitus eſt; immo (ut verius dicam) propter homicidium. Qui enim per medicorum curam potuiſſet ſanari; iſte, medicos removens illum occidit, enecans negligentia. Cum enim plurima mihi de illo dicenda ſint mala; memineris prius illius blaſphemiæ, deinde ſervitutis (non quod turpis ſit ſervitus, ſed quod, cum ſervus eſſet, libertatem effinxerit malam) tertium falſitatem promiſſionis; quartum filii Regis cædem; quintum turpitudinem carceris; tum vero ex carcere fugam. Qui enim dicebat ſe eſſe Paracletum, & veritatis propugnatorem, fugit; non erat ſucceſſor vel imitator Chriſti, qui alacriter veniebat ad crucem; ſed fugiendo, contrarius illi fuerat. Deinde Rex Perſarum necari juſſit cuſtodes carceris. Cauſa mortis Regis pueri Manes per ſuam ſuperbiam fuerat; cauſa quoque mortis cuſtodum erat per fugam. Qui ergo mortis eſt cauſa, iſte ne adorari debet? Nonne oportuit Jeſum imitari, qui dicebat: Si me quæritis, ſinite hos abire? Nonne oportebat cum Jona dicere: Tollite me, & projicite, in mare; propter me enim tempeſtas iſta?

Manes impoſtor capitur.

Fugit Manes de carcere, & venit in Meſopotamiam; ſed occurrit illi ſcutum juſtitiæ Archelaus Epiſcopus. Quo modo autem in eum inciderit Archelaus, Epiphanius (*e*) narrat, dicens, ſtuduiſſe Manentem, ſive dixerimus Manichæum, adſciſcere ſibi inſignem pietate virum Marcellum in Caſchara Meſopotamiæ habitantem, ad eumque ſcripſiſſe epiſtolam, quam idem auctor ſuæ narrationi contexuit; eam vero nos ponemus inferius. Contigit autem opportune illic adeſſe Archelaum Epiſcopum, cum Mrcellus eam acce- XIII.

(e) *Epiph. hæreſ. 66.* Archelaus Epiſcopus adverſatur Maneti.

PAGIUS rit. Quare locus ille Vopiſci ſine dubio depravatus.

IX. *Interitus Floriani Imp.* Tacito itaque die decima tertia menſis Aprilis extincto, *Probus* in Illyrico, ut docet Victor de Cæſaribus, & *Florianus* Romæ Imperatores dicti, qui uno eodemque tempore in diverſis Orbis Romani partibus ſimul regnarunt, donec *Florianus apud Tarſum ab ſuis interficitur*, inquit Victor de Cæſaribus, & confirmant Vopiſcus in Floriano, & Zoſimus, vel *inciſis a ſemetipſo venis effuſo ſanguine* conſumitur, ut ait Victor in Epitome. Sed non ante currentis anni æſtatem; Zoſimus enim pag. 663. de Floriano ſcribit: *Cum in æſtate ad Tarſum æſtus exiſteret, qui erant a partibus Floriani milites caloris inſueti, quod major eſſet illius exercitus pars ex Europa, gravem in morbum incidebant.* Et poſtea ejus interitum narrat. Imperavit dies ſexaginta, ut habet Victor in Epitome, aut verius, *duobus menſibus & diebus viginti*, ut prodit Eutropius, vel diebus LXIV. ut habet Caſſiodorus, vel denique diebus LXXXIX. ut legitur in Chronico Euſebii. Quo pacto uſque ad æſtatem currentis anni vitam producere potuit. Eliminandus itaque recentiorum Chronologorum error exiſtimantium, duos vel tres menſes, quibus Florianus imperavit, Probi Imperium anteceſſiſſe, hujuſque annos a Floriani morte auſpicandos eſſe, cum revera uno eodemque tempore regnaverint, & ſequentium Imperatorum tempora labefactari neceſſe ſit; ſi Probi initium a morte Taciti non deducatur.

Baron. an. 275. num. IV.

accepit a Manete epiſtolam ; initoque conſilio , factum ut Marcellus ad eum reſcribens , ipſum Caſcharam ad ſe vocaret, velut ſuarum litterarum interpretem. Cum autem Manes veniſſet, & quid ille impie ſentiret, Archelaus audiſſet ; ad publicam diſputationem eum vocat. Conſtitutique ſunt ex communi conſenſu judices hi, Marſipus externæ doctrinæ philoſophus, Claudius medicus atque ſophiſta, Ægialeus grammaticus, & Cleobolus ſophiſta.

(a) Hier. de Script. Eccl. in Archel.

Diſputatio publica cum Manete.

XIV. Auctor eſt ſanctus Hieronymus (a), initam cum Manete diſputationem ab ipſo Archelao fuiſſe Syro ſermone conſcriptam, eamque in Græcam poſtea linguam converſam haberi præ manibus. Recitat ex ea diſputatione per pauca quædam Cyrillus, quæ hic deſcribere injucundum non erit; cum præſertim liber ille ab Archelao conſcriptus, injuria temporis periiſſe videatur; ait enim (b): *Græcum auditorium conſtituens, etiam philoſophis judicibus eum redarguit; ne, ſi Chriſtiani judicarent, ad gratiam aliquid judicaſſe viderentur. Dixit ergo Archelaus ad Manetem: Quod prædicas, narra. Ille vero os habens tamquam ſepulcrum apertum a blaſphemia, a Creatore primum incipit, dicens: Quod veteris Teſtamenti Deus, malorum ſit inventor, dicens de ſe ipſo: Ego ignis conſumens (c). Sapiens autem Archelaus diſſolvit blaſphemiam, dicens: Si veteris Teſtamenti Deus ignem ſe ipſum dicit: cujus erit Filius ille qui dicit: Ignem volo mittere in terram (d)? Si oderis eum qui dicit, Dominus mortificat, & vivificat (e), quare honoras Petrum, qui Tabitham quidem ſuſcitavit (f), Saphiram autem mortificavit (g)? Si oderis eum, eo quod etiam mortem paraverit; quare non oderis eum qui dicit: Ite in ignem æternum? Si odiſti dicentem (h): Ego Deus faciens pacem, & creans mala; perquire quid dicat Jeſus (i), non veni mittere pacem ſuper terram, ſed gladium. Amborum ſunt æqualia dicta; ergo e duobus alterum ſit, neceſſe eſt: Aut uterque bonus per eamdem locutionem: Aut ſi irreprehenſibilis Jeſus hæc dicens, quare vituperas eum qui in Lege veteri ſimilia dicebat? Poſtea Manes: Et qualis Deus qui obcæcat? Paulus enim dicit (k): In quibus Deus ſæculi hujus obcæcavit mentes infidelium, ut non ſplendeat illis nomen Evangelii.*

(b) Cyril. Catech. 6.

(c) Deut. 4. Hebr. 12.

(d) Luc. 12.

(e) 1. Reg. 2.

(f) Act. 9.

(g) Act. 5.

(h) Iſai. 45.

(i) Mat. 10.

(k) 2. Cor. 4.

XV. De obcæcatione in impios a Deo immiſſa.

XV. *Archelaus vero optime refellens, Lege, inquit, quod præcedit paululum: Si vero eſt obſcurum Evangelium noſtrum, in perditis eſt obſcurum. Vides quod in perditis obſcuratur. Non ſunt enim ſancta danda canibus. Numquid autem ſolus veteris Teſtamenti Deus obcæcavit cogitationes infidelium? Jeſus autem ipſe nonne dixit: Propterea in parabolis loquor, ut videntes non videant? Non quod odiſſet illos, volebat ne viderent; ſed propter indignitatem, quod oculos ſuos ipſi obſtruxiſſent. Ubi enim ſpontanea pravitas, ibi & impedimentum gratiæ. Habenti (l) enim dabitur; & qui non habet, & hoc quod videtur habere, auferetur ab eo. Quinetiam, ut quidam interpretantur, & hoc dicere non fuerit ineptum; quod dicitur Deus excæcaſſe infidelium cogitationes, in malo excæcavit, ut ſancta reſpicerent; non enim dixit; Obcæcavit ipſorum animam, ſed cogitationes infidelium. Hoc autem eſt, perinde ac ſi diceret: Obcæca ſcortatoris libidinoſas cogitationes, & ſervabitur homo: Excæca furis rapacitatem, & ſalvabitur homo; Sed ſi non vis hoc ita ſentire, eſt alia interpretatio: Obcæcat & Sol lippos, & oculis laborantes male affectos, propter vim luminis: non quod Sol habeat vim excæcandi; ſed quod corrupta videntium natura, videre per ſe non poſſit, ſic & infideles ægrotantes in corde non poſſunt videre divinitatis radios. Et non dixit: Excæcavit cogitationes, ut non audirent Evangelium; ſed, ut non intuerentur ſplendorem Evangelii Domini noſtri Jeſu Chriſti; Audire enim Evangelium omnibus licet; gloria autem Evangelii ſolis Chriſti germanis definitur & aperitur. Loquebatur Chriſtus his qui audire non poterant in parabolis: diſcipulis autem ſeorſum diſſolvebat parabolas, ſplendor gloriæ illuminatis, excæcatio autem infidelibus. Hæc myſteria, quæ nunc Eccleſia enarrat tibi catechumeno, non eſt mos Ethnicis enarrare; nec enim Ethnico myſteria de Patre, Filio, & Spiritu ſancto declaramus; quin & catechumenis non adeo aperte dicimus myſteria, ſed ſæpe obſcurius dicimus; ut ſcientes Fideles intelligant; & qui neſciunt, non corrumpant.*

(l) Luc. 16.

XVI. Fuga Manetis.

His & aliis ejuſmodi pluribus proſternebatur draco, talibuſque concertationibus Archelaus ſuperavit Manetem; ita ut rurſum inde fugeret, perinde atque antea ex carcere. Vitans autem adverſarium, venit in vicum quemdam viliſſimum: quemadmodum ſerpens in paradiſo, relicto Adam, ad Evam acceſſit. Erat vicus ille dictus Diodorides, ſub diœceſi Caſcharorum, cui præerat presbyter quidam manſuetiſſimus, nomine Tryphon; qui cum non tanta eſſet dicendi facultate imbutus, ut Manetis ſua jactanti reſiſtere potuiſſet; de ea re (inquit Epiphanius *m*) Archelaum reddidit certiorem. Subdit Cyrillus: *Sed Archelaus, paſtor bonus, ovibus proſpiciens, fuga illius audita, cito accurrit, & lupum perquiſivit. Manes vero, videns aperte adverſarium, exceſſit, & fugit; dedit autem hanc poſtremam fugam.* Iterum in eo pago diſputaſſe Archelaum cum Manete, iterumque convictum; & a populo

(m) Epiph. hæreſ. 66.

pulo adſtante interficiendum, illi denuo
(a) Epiph. hæreſ. 66. præſto fuiſſe Archelaum, Epiphanius (a) tradit; additque ipſum fugiſſe, unde venerat in caſtellum Arabionis, idque Regi Perſarum innotuiſſe, ſuoſque miſiſſe qui eum caperent; quæ autem poſtea contigerunt, Cyrillus ſic narrat:

XVII. Manes iterum a Rege Perſarum capitur & necatur. *Regis enim Perſarum ſatellites ubique perquirentes fugitivum illum, comprehenderunt; & quam ab Archelao habere debebat ſententiam, hanc regii miniſtri in illum tulerunt. Comprehenditur Manes, quem adorant ejus diſcipuli; & adducitur ad Regem. Cui Rex exprobravit mendacium & fugam, irriſit ſervitutem ejus, accuſavit filii cædem, damnavit propter eum factam cuſtodum necem. Itaque excoriari Manetem lege Perſica mandavit; & corpus quidem reliquum beſtiis devorandum tradidit; cutem vero, qua tanta illius improbitas continebatur, tamquam utrem ante portas ſuſpendi curavit. Qui ſe ipſum Paracletum eſſe dicebat, & futura ſe ſcire oſtentabat; fugam ſuam & comprehenſionem neſciebat?* Hæc Cyrillus. Quod igitur Manes arundine excoriatus fuit; inde ſumpſiſſe Manichæos, ut ſuper arundines accubarent, S. Auguſtinus (b)
(b) Auguſt. contr. Fauſt. l.5. c.4. affirmat. Unde quod ſuper mattas jacerent ſic compoſitas; nomen quoque profluxit, ut Mattarii iidem fuerint appellati. Proſequitur Cyrillus hæc de ejus diſcipulis:

XVIII. Manetis diſcipuli. *Hujus Manetis diſcipuli tres fuerunt, Thomas, Buddas, & Hermas. Nemo legat ſecundum Thomam Evangelium; non enim eſt unius ex duodecim Apoſtolis, ſed unius ex his tribus Manetis diſcipulis. Nemo corrumpatur ab animarum corruptoribus Manichæis, qui triſtibus aquis mæſtitiam jejunii ſibi inducunt. Qui factorem quidem ciborum calumniantur, cibos autem optimos quoſque vorant. Qui docent, quod qui herbam evellit, in illam mutabitur. Agricolæ & holitorum pueri in quot transformabuntur herbas & gramina? Tot annis holitor falce ſecabat herbas, ut ſæpe videmus; in quam ergo ex illis mutabitur? ridicula vere dogmata & turpitudine vituperationeque plena. Idem quandoque homo cum eſſet paſtor ovium, & ovem ſacrificavit, & lupum occidit; in utrum igitur mutabitur? Multi homines piſces capiebant, & aves aucupabantur; in quid igitur mutabuntur antiquitatis nepotes Manichæi, qui non operantes, ea quæ ſunt operantium devorant? qui eos qui afferunt illis cibos, hilari facie recipientes, pro benedictionibus maledictis inſectantur? Cum enim ignorans aliquis illis affert panem: Paululum (inquit) extra ſubſiſte, & benedicam tibi. Deinde in manus recipientes panem (quemadmodum illi qui ex illis pœnitentiam agentes confeſſi ſunt) Ego te (dicit Manichæus pani) non feci, & execrans projicit in altum, & maledicit ei qui fecit illum, atque ſic factum comedit. Si oderis cibos; cur hilari facie intueris illos afferentem? Si danti habes gratiam; cur factorem & opificem omnium blaſphemas? Et rurſus: Ego te (inquit) non ſeminavi; ſeminetur ſeminans te. Ego te non meſſui falcibus; metatur metens te. Ego te igne non coxi; coquatur qui coxit te. Pulchra ſane gratiarum actio.*

Magna quidem hæc mala, ſed parva reſpectu aliorum. Lavacrum illorum coram viris & mulieribus enarrare non audeo. Vereor dicere in quo ficum intingentes, dant miſeris; quod per Siſycum traditum manifeſtatum eſt. Viri enim in ſomniis hæc imaginarentur, & mulieres in puerperiis; pollueremus certe os noſtrum hæc dicentes. Neque enim Græci his impuriores, neque Samaritæ magis athei, neque Judæi magis impii, neque ſcortatores iſtis ſunt impuriores. Scortator enim ad unam horam per concupiſcentiam finit operationem; condemnans autem ſe ſceleris tamquam pollutum, ſcit ſe lavacro egere, & agnoſcit fœditatem facinoris; Manichæus autem in medio altaris ponit iſta, atque ſimul os & linguam polluit. Ab ejuſmodi ore, o homo, capies doctrinam? Hoc ſemper obvium oſculo ſalutabis? Numquid præter aliam impietatem, hanc ſolam non fugies fœditatem, ſceleſtiſque potiores, omnique proſtituta deteſtabiliores? Annuntiat Eccleſia & docet, attingitque ſordes iſtas, ut tu non polluaris; dicit vulnera, ut tu non vulnereris. Sufficit autem hæc ſolum ſcire tibi; ſed experientia illa diſcere cave. XIX. Turpitudines Manichæorum.

Tonat Deus, & nos omnes tremimus; illi autem blaſphemant. Fulgurat Deus, & omnes ad terram inclinamur; illi vero nefandas in cœlum movent linguas. Jeſus dicit de Patre (c): Qui Solem ſuum facit oriri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper juſtos & injuſtos. At illi dicunt, quod pluviæ ex quadam amatoria inſania fiunt. Et audent dicere, quod ſit quædam virgo in cœlo pulchra cum juvene pulchro, & more camelorum aut luporum illos quoque turpis concupiſcentiæ tempus habere; & cum fiunt tempeſtates furendo illum inſtare virgini, ac illam quidem fugere, hunc autem inſequi: atque tum currendo ſudare, & ex illius ſudore pluviam eſſe. Hæc ſcripta in Manichæorum libris; hæc nos legimus non credentes dicentibus; propter veſtram enim ſecuritatem etiam perditionem curioſe ſcrutabamur. Hæc S. Cyrillus, ſuos alloquens catechumenos, optime ſane hæc ipſe calluit, qui eodem prope ſeculo vixit & in Oriente, ubi illud monſtrum primum innotuit; ſed & cum ex Manetis inſpectione librorum, tum etiam ex ejus diſcipulis, cum execrantes ejus turpitudines atque

XX. Stultitia Manichæorum.

(c) Matt. 5.

que blaſphemias, ad Eccleſiæ puritatem ac ſanctitatem confugerent, hæc pleniſſime aſſecutus eſt.

XXI. Conſilium diaboli. Videns autem hoſtis humani generis refrixiſſe, & prope penitus exoleviſſe, ob ſceleris immanitatem, quas per Gnoſticos docuerat turpitudines; & jam deficere etiam quem in Montano novum effinxerat paracletum, & ab eo ſuperinducta jejunia habita eſſe neglectui; conatus eſt, ſed diverſam a priori iniens rationem, ex duobus unum conflare monſtrum; ſimul enim in unum conjungens Gnoſticorum deformitates, & Montani blaſphemias, aliiſque impietatibus ſuperinductis, his ornamentis phaleratam belluam introduxit, immo horrendum viſu ſpectrum eduxit, ex inferis, flammas ignis ſpirans, quibus univerſum propemodum depaſtum eſt Orbem; uſque adeo, ut vix aliquis repertus locus fuerit, qui non ejus incendio conflagrarit, vel non ejus fuligine ſaltem obductus. Et, quod ſuperat omnem captum, non vulgares tantum, ſed qui ſcientia videbantur eſſe ſublimes, non ſolum ad ſe nefarium dogma pellexit, ſed & ſui conſtituit defenſores; de quibus ſuo loco dicturi ſumus. Sic namque ad decipiendum comparatus ille verſutus, cum (quod ſcriptum eſt in Apocalypſi *a*) foris præſeferret ſpeciem agni, loquebatur tamen ut draco.

XXII. Sed ut hæc apertius cognoſcantur: libuit hic attexere perbrevem ejus epiſtolam (*b*) ad Marcellum pientiſſimum virum conſcriptam, qua pariter prima ſuæ hæreſis rudimenta propinans, hæc ait:

Manetis epiſtola. *Manes Apoſtolus Jeſu Chriſti, & qui mecum ſunt ſancti, ac virgines Marcello filio dilecto gratia, miſericordia, pax a Deo Patre, & Domino noſtro Jeſu Chriſto; & dextera lucis conſervet te ab inſtante ſæculo malo, & accidentibus ipſius, & laqueis diaboli. Amen.*

Cum dilectionem tuam maximam eſſe perceperim, valde gaviſus ſum; fidem autem non eſſe juxta rectam rationem, indigne tuli. Unde ad humani generis correptionem miſſus, parcenſque his qui fraudi & errori ſe ipſos expoſuerunt, has ad te litteras mittere neceſſarium duxi; primum quidem ad ſalutem animæ tuæ, deinde etiam eorum qui tecum ſunt, ad hoc ut ne indiſcretam habeas cogitationem; veluti ſimpliciorum duces docent, dicentes, bonum & malum ab eodem ferri, & unum principium introducentes, non diſcernentes neque dirimentes a luce tenebras, & bonum a malo ac pravo, & externum hominem ab interno, velut antea diximus; ſed alterum cum altero confundere & permiſcere non ceſſant. Tu vero, o fili, non ſimiliter, ut multi homines, citra rationem, ac ſimpliciter utraque, prout contigerit, unias; neque Deo bonitatis attribuas. Principium enim & finem, & horum malorum patrem ad Deum referunt, quorum finis maledictioni propinquus eſt. Neque enim dictis a Domino ac Salvatore noſtro Jeſu Chriſto Evangeliis credunt, quod non poteſt arbor bona malos fructus ferre, neque arbor mala bonos fructus facere. Et ſubit animum meum admiratio, quo modo Deum ſatanæ, & malorum ipſius operum creatorem & opificem dicere audent. Atque utinam hucuſque ſaltem inanis labor iſorum proceſſiſſet, & non unigenitum qui a ſinu patris deſcendit, Chriſtum Mariæ mulieris cujuſdam filium eſſe dixiſſent, & ex ſanguine & carne & reliqua fœminarum graveolentia natum eſſe. Et ut ne multa per hanc epiſtolam ſcribens manſuetudinem tuam in longum tempus ſuſpendam; cum naturalem eloquentiam non habeam, his contentus ero. Totum vero cognoſces præſente me apud te; ſi quidem ſalutis tuæ adhuc curam geris. Neque enim laqueum cuiquam injicio, veluti plerique imprudentiores faciunt. Conſidera quæ dico, fili venerandiſſime. Hucuſque epiſtola.

XXIII. Fraus hæreticorum. Reddunt profecto idem dicendi genus, eumdemque in omnibus exprimunt characterem quæ a Novantibus hæreticis noſtri temporis ſcriptæ, deforis mellitæ circumferuntur epiſtolæ; eodem quippe cum illo afflatos ſpiritu, eaſdem videas eructare ſententias, concinnare fallacias, ac plane aureo calice propinare blaſphemias, dum Manetis inſtar nonniſi charitatem, pietatem, Dei laudes, & Chriſti præconia ſpirare in omnibus videantur, errantes, & in errorem inducentes, ſecundum illud Ezechielis (*c*): *Conſuunt pulvillos ſubter omne cubitum, ad decipiendas animas.* Sed ad Manetis dogmata diſquirenda redeamus.

XXIV. Prædamnata Manetis hæreſis. Has autem, quas ad Marcellum ſcripta virulenta Manetis epiſtola protulit horrendas blaſphemias, jam longe antea ipſi viventes Apoſtoli damnaverunt. Joannes enim cum principium unum tantum eſſe affirmet; eos pariter qui veram Chriſti negarent humanitatem, quales habendi eſſent, perpetuæ ſententiæ judicio definivit, dicens (*d*): *Omnis ſpiritus qui confitetur Chriſtum in carne veniſſe, ex Deo eſt; & omnis qui ſolvit Jeſum* (nempe a carne diſiungit) *ex Deo non eſt, & hic Antichriſtus eſt.* Sed & Ignatius, qui vixit Apoſtolorum temporibus, illorumque ipſe diſcipulus, quam ſedulus, quam fortis, quam vehemens oppugnator fuerit hujus hæreſis a Baſilide primum excogitatæ; in diverſis (*e*) epiſtolis, ac ea præſertim quam ſcripſit ad Trallianos, poſt multa, rem adeo certe atque perſpicue teſtatam reliquit, dicens: *Vere genuit Maria corpus habens in ſe Deum habitantem, & re vera natus eſt Deus Verbum ex virgine veſtitus corpore obnoxio iiſdem paſſioni-*

(*a*) Apoc. 13.
(*b*) Apud. Epiph. hæreſ. 66.
(*c*) Ezech. 13.
(*d*) 1. Joan. 4.
(*e*) Ignat. epiſt. 5. 6. 10.

ſionibus nobiſcum; vere natus ex vulva, qui omnes homines in vulva finxit; & corpus ſibi fabricavit ex ſanguinibus virginis, hoc ſolum excepto, quod nulla viri conſuetudo interceſſerit; in utero geſtatus, ſicut & nos, certis menſium circulis; & vere natus eſt, ſicut & nos, & vere lacte paſtus eſt, & cibo potuque communi uſus eſt, ſicut & nos, &c. Sed de his ſuperius pluribus. At hæc voluimus breviter attigiſſe, tamquam adverſus Manetis virus antidotum præſentaneum, quod veluti in capſula medica ſemper illibatum S. Eccleſia cuſtodivit.

XXV. S. Eccleſiæ enim auctoritati S. Auguſtinus innitens, uno uſus argumento, omnes Manichæorum arte compoſitas molitiones disjecit, cum ait (a): *Ut ergo hanc omittam ſapientiam, quam in Eccleſia eſſe Catholica non creditis; multa ſunt alia, quæ in ejus gremio me juſtiſſime teneant. Tenet conſenſio populorum atque gentium; tenet auctoritas miraculis inchoata, ſpe nutrita, charitate aucta, vetuſtate firmata; tenet ab ipſa ſede Petri Apoſtoli (cui paſcendas oves ſuas poſt reſurrectionem Dominus commendavit) uſque ad præſentem Epiſcopatum ſucceſſio Sacerdotum; tenet poſtremo ipſum Catholicæ nomen, quod non ſine cauſa inter tam multas hæreſes ſic iſta Eccleſia ſola obtinuit, ut cum omnes hæretici ſe Catholicos dici velint; quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad Catholicam conveniatur, nullus hæreticorum vel baſilicam ſuam, vel domum audeat oſtendere*: Hæc & alia Auguſtinus, cum agit contra aliam epiſtolam Manichæi, dictam ab illis, *Fundamenti*. Sumus autem nos hæc interlocuti exemplo illorum, qui attrectaturi ſerpentes, antidoto ſe præmuniunt.

(a) Aug. contra epiſt. Manichæi c. 4.

Confutata hæreſis Manetis.

XXVI. Sed illud hic obiter declarandum eſt de Manete; ipſum non ſic ſe vocaſſe Apoſtolum, ut ſe tantum Petro conferret vel Paulo, aut alii cuipiam ex numero Apoſtolorum; ſed quod profiteretur ſe eſſe Paracletum, quem Chriſtus prædixit a Patre mittendum: ſeque ſic miſſum a Patre nominaret Apoſtolum; id quidem de illo ejus affirmabant diſcipuli, de quibus hæc Auguſtinus (b): *Promiſſionem Domini noſtri Jeſu Chriſti de Paracleto Spiritu ſancto, in ſuo hæreſiarcha Manichæo dicunt eſſe completam. Unde ſe in ſuis litteris Jeſu Chriſti Apoſtolum dicit, eo quod Jeſus Chriſtus ſe miſſurum eſſe promiſerit, atque in illo miſerit Spiritum ſanctum*. Sed & de inſtituto ab eo inſtar Catholicæ Eccleſiæ hierarchico ordine dicemus inferius. Verum quæ reliquæ ſunt, ab eo conſcriptas blaſphemias inſpiciamus.

Quomodo Manes Apoſtolus.

(b) Aug. de hæreſ. c. 46.

XXVII. Diffamavit eas non ſcriptis tantum a ſe epiſtolis ad Marcellum, & alia quam diximus ad incertum auctorem, titulo *Fundamenti*; ſed aliis a ſe editis commentariis, nempe eo quem inſcripſit, *Myſteria*; & cui indidit nomen, *Theſaurus*, additoque illo quo ſub titulo aſtrologiæ docuit magicas incantationes, & aliis, quorum omnium meminit Epiphanius (c). His, inquam, a ſe editis libris, alios portentoſos addidit; prioribuſque adjunxit novas hæreſes, quarum aliæ ex iiſdem ortæ principiis, veluti rivi e cœnoſo fonte dimanarunt; & aliæ ex aliis deductæ cauſis, pro arbitrio inſani hominis, prodierunt. Prioris nempe generis erant, quibus diceret, totum hominem e duobus creatum eſſe Principiis, ex bono animam, corpus vero fabricatum a malo.

Scripta Manetis.

(c) Epiph. hæreſ. 66.

XXVIII. Quod igitur a mali principio carnem iidem Manichæi dicerent provenire, negabant Chriſtum humanam ſuſcepiſſe naturam; eademque ratione carnem, ut malum ex mali Principio germen, odio proſequentes, perpetuum contra eam, ſed irrationabile plane bellum ſic conflarunt, ut eam probroſis etiam afficerent contumeliis & immunditiis, eoque inſano prætextu in immenſum gurgitem turpitudinum merſi, omni pariter immunditiarum ac libidinum genere ſe polluerent, quod dicerent eo modo injuria carnem affici; idque eo ardentius ipſi præſtare ſolerent, quo voluptuoſius id fieri intelligerent; eoque licentius, quo præſeferrent pariter cum obſcœnitate juſtitiam; atque eo inſtantius perpetrarent, quo ad hæc tam nefanda atque turpia religio videretur impellere; ita enim jactabant multis his purgari malum: quibus adderent illud obſcœnum & auditu tantum maxime execrandum, ut conſperſa farina humano ſemine, inſtar Gnoſticorum, quæ offerebant libamina inde conficeret. Quod licet ipſi negarent, tamen rei nefariæ convictos eſſe, S. Auguſtinus teſtatur (d) de his quæ ſuo tempore acciderunt, de quibus ſuo loco dicturi ſumus.

Manichæorum obſcœna.

(d) Aug. de hæreſ. c. 46.

XXIX. Eadem quoque ex cauſa quod carnem ex materia & materiam a mali principio fluxiſſe dicant; omnem generationem avertunt, impediunt, & execrantur, quod ex ea augeatur materia ac proinde mali Principii cauſam agi; quæ in eos idem Auguſtinus (e) ſcribens, pluribus monſtrat ac confutat. Eadem quoque cauſa, quod dicerent nullum materiæ dandum eſſe adminiculum, eo dementiæ pervenerunt, ut execrarentur eos qui pauperibus eleemoſynam darent, quod eo actu faverent mali Principio; quod Theodoretus (f) teſtatur, & ante eum S. Athanaſius (g), qui ait: *Pro re hoſtili habetur apud Manichæos pauperum commiſeratio*. Eadem quoque ratione quod carnem odio haberent (quod eſt illis commune cum Marcionitis) negabant etiam carnis reſurrectionem.

Stulta crudelitas Manichæorum.

(e) Aug. contra Fauſt. l. 19.

(f) Theod. hæret. fab. lib. 1.

(g) Athanaſ. epiſt. ad Solitar.

XXX. In odium quoque carnis execrari eos, ait

Manichæi reliquias ſpernunt. ait S. Auguſtinus, Sanctorum reliquias, maximeque invehi in Chriſtianos, qui martyres colunt, eorumque celebrant feſtos dies; perinde ac ſi ipſi colerent, ut deos, homines. Sed refellit eam ſæpe calumniam Auguſtinus, demonſtrans nos non colere ut Deum homines, ſed venerari ut Dei amicos, diſputatque de his pluribus agens contra Fauſtum (a). Probe vides, lector, quem habeant Patriarcham, qui Sanctorum cultum, venerationemque ſacrarum reliquiarum deteſtantur; tali ipſi ſane, tantoque glorientur auctore; & Eccleſiæ columen Auguſtinum, Sanctorum cultum probantem ac defendentem (ut libet) condemnent; atque ſic Manetis Paracleto ſe glorientur afflatos. Porro Manichæi (ne id prætermittamus) eadem quoque ratione, quod carnem tamquam ex mali principio deductam execrarentur, matrimonium etiam damnabant; de quorum ſtultitia pluribus idem S. Auguſtinus (b) agit.

(a) Aug. contra Fauſt. l. 20. c. 21. & l. 32. c. 11. 12.

(b) Aug. contra Fauſt. lib. 15. c. 5. 6. 7.

XXXI. Quid de anima ſenſerint Manichæi. Quod vero ad animam ſpectat, non unam inſitam cuilibet homini Manes tradidit, ſed duas, eaſdemque diverſas, atque e contrariis plane principiis dimanantes; nempe malam alteram, a mali Principio generatam; alteram vero bonam, infuſam a boni Principio, eamdemque eſſe divinæ ſubſtantiæ. Adverſus hæc excogitata ab homine inſano commenta, idem S. Auguſtinus pluribus diſputat, ſcripto de duabus animabus contra Manichæos commentario. Purgationem etiam quamdam fatuam animarum Manes itidem introduxit atque punitionem, docens tranſanimationem Pythagoream, ut Epiphanius (c) & Cyrillus affirmant; animas vero Manichæorum ab ejuſmodi punitione liberas eſſe, ſed eas per elementa purgari (d), ac in Lunam tranſmitti, & ex ea tamquam per ſcapham quamdam ad Solem perduci, & ad Deum bonum, e cujus ſubſtantia eſſent, adduci; reliquas vero animas, quæ ab eo prædicatam veritatem audire contempſiſſent, gehennæ ignibus tradi dæmonibus cruciandas; ſicque pro ratione delicti punitas, ad corpora iterum tranſmitti, ut erudiantur; quod ſi neglexerint, ad magnum ignem tandem demitti: hæc plane fuerunt Manetis de animabus inſomnia.

(c) Epiph. hæreſ. 66.

(d) Aug. de hæreſ. c. 46.

XXXII. De Chriſto autem non tantum (quod dictum eſt) ſentiunt, eum minime humana indutum carne, ac proinde nec natum, nec paſſum; ſed & teſtatur S. Hilarius (e), Manetem negaſſe unam eamdemque Chriſti eſſe cum Patre ſubſtantiam, ſed partem ex ipſa. Verum eo uſque perductum eſt ejus mentis delirium, ut illum dixerit fuiſſe ſerpentem, qui Adæ atque Evæ per eſum pomi infuderit ſcientiam boni & mali; & ad hæc proſpicienda illorum oculos aperuerit. Rurſus vero eum præterea eſſe Solem hunc Orbis, Manichæos tradere, Theodoretus (f) & alii affirmant. Illos quidem adorare ſolitos Solem & Lunam, Auguſtinus (g) teſtatur. Sed quid illi dixerint de Sole & Luna, & de excogitata a Manete Trinitate, audiamus Auguſtinum (h) hæc eorum inſomnia recenſentem, refellentemque.

(e) Hilar. de Trinit. l. 6.

(f) Theodor. hæret. fab. lib. 1.

(g) Aug. contra Fauſt. lib. 14. c. 11. 12.

(h) Aug. contra Fauſt. l. 20. c. 6. 7.

XXXIII. De Navi Manetis. *Primo Solem navem quamdam dicitis; ita non tantum (ut dicitur) toto cœlo erratis, ſed & nutatis. Deinde cum omnium oculis rotundus effulgeat, eaque illi figura pro ſui ordinis poſitione perfecta ſit; vos eum triangulum perhibetis, id eſt, quamdam trianguli cæli feneſtram, lucem iſtam mundo terriſque radiare. Ita fit, ut ad iſtum quidem Solem dorſum verticemque curvetis, non autem ipſum tam clara rotunditate conſpicuum, ſed neſcio quam navim per foramen triangulum micantem atque lucentem, quam confictam cogitatis, adoretis; quam profecto faber ille non faceret, ſi quemadmodum emuntur ligna, quibus navigiorum tabulæ compinguntur, ſic emerentur & verba, quibus hæreticorum fabulæ confinguntur. Verum hæc tolerabilius vel ridentur vel flentur in vobis.*

XXXIV. Deliramenta Manichæorum. *Illud eſt intolerabiliter ſceleratum, quod de ipſa navi puellas pulchras & pueros proponi dicitis, quorum formoſiſſimis corporibus inardeſcunt principes tenebrarum, ad fœminas maſculi, & ad maſculos fœminæ; ut in ipſa flagranti libidine, & bianti concupiſcentia de membris eorum, tamquam de tetris ſordidiſque compedibus Dei veſtri membra ſolvantur; & his obſcœniſſimis pannis veſtris conamini aſſerere ineffabilem Trinitatem; dicentes Patrem in ſecreto quodam lumine habitare, Filium autem in Sole virtutem, in Luna Sapientiam, Spiritum ſanctum in aere:* Hæc Auguſtinus, qui commentum inane, ſua ſponte corruens, quod Fauſti eloquentia videretur eſſe ſuffultum, nullo negotio, in eo diſputans, disjicit & demolitur. Sic videas, Manichæos non proprie Solem, Chriſtum dixiſſe, ſed in Sole Chriſtum eſſe, ſicut in Luna Sapientiam, & in aere Spiritum ſanctum; quibus dicerent animas (ut tradit Epiphanius (i) deprædari, eſſeque Solem & Lunam ex divina ſubſtantia.

(i) Epiph. hæreſ. 66.

XXXV. Quinque elementa Manichæorum. Quinque inſuper elementa idem hæreſiarcha conſtituit, quæ genuerint Principes proprios, dominantes genti tenebrarum, quibus nominibus nuncupat fumum, tenebras, ignem aquam, ventum; in fumo nata animalia bipedia, unde homines quoque ducant originem; in tenebris ſerpentes; in igne quadrupedia; in aqua piſces; in vento volatilia. *Ad hæc quinque malorum elementa debellanda* (ait ex eo Auguſtinus k) *alia quinque elementa de regno & ſubſtantia Dei miſſa eſſe, & in illa*

(k) Aug. de hæreſ. c. 46.

illa pugna fuiſſe permixta, fumo aera, tenebris lucem, igni malo ignem bonum, aquæ malæ aquam bonam, vento malo ventum bonum: Naves autem illas, id eſt duo cœli luminaria, ita diſtinguere, ut Lunam factam dicant ex bona aqua, Solem autem ex igne bono. Eſſe in navibus ſanctas virtutes, quæ ſe in maſculos transfigurent, ut illiciant fœminas gentis adverſæ, & per hanc illecebram commota eorum concupiſcentia, fugiat de illis lumen, quod membris ſuis permixtum tenebant, & purgandum ſuſcipiatur ab angelis lucis, purgatumque illis navibus imponatur ad regna propria reportandum: Hæc S. Auguſtinus (a); additque his locatis principiis, eos veluti neceſſitate quadam cogi ad nefarias libidines perpetrandas, de quibus jam eſt dictum ſuperius.

(a) *Aug. ibid.*

XXXVI. De Mundi creatione.

Quod ad mundi creationem ſpectat; non ex nihilo eſſe creatum dicit, ſed ex præexiſtente materia, ut de eo ſcribit S. Hieronymus (b). Addit Auguſtinus (c), confiteri Manichæos, *mundum a natura boni, hoc eſt a natura Dei factum, ſed de permixtione boni & mali, quam factam dicunt, cum inter ſe utraque natura pugnavit; id porro agi per Chriſtum & Dei ſubſtantiam in creaturis infuſam, ut adverſariam partem ſuperando, fieret omnium exacta purgatio:* Hæc ex Auguſtino. Addit Epiphanius; Manetem de mundo dixiſſe, Principem boni ſpoliatum fuiſſe a mali Principe mundi dominio; ſed reſtitutionem procurari per Chriſtum.

(b) *Hieron. in epiſt. ad Epheſ. c. 6.*
(c) *Aug. de hæreſ. c. 46.*

XXXVII. Jam piget ulterius proſequi deliria hominis penitus inſanientis, & ſomnia febricitantis recitare, digna potius quæ ſibilis explodantur, quam nedum Chriſtiano, ſed nec Ethnico ſtylo ſcribantur. Verum ex quo de his ex inſtituti ratione ſemel dicere cæpimus; agedum, quæ ſunt reliqua impietatum omnium venena promamus. Rejiciebat Manes (d) Prophetas, quos dicebat ſpiritu erroris afflatos; qui enim cum Moyſe atque Prophetis locutus eſſet, affirmabat fuiſſe Principem tenebrarum. Addit (e) Auguſtinus contempſiſſe eum præcepta Decalogi, quippe qui non unum Deum coleret, ſed deorum agmina. Nam idem (f) hæc narrat, quæ ex Manete ſcripſerat in Amatorio cantico Fauſtus: *Se vidiſſe maximum regnantium Regem, ſceptrigerum, perennem, floribus cinctum, & facie rutilantem, duodecim magnis diis circumdatum, ternis per quatuor tractus, quibus adderet alia deorum agmina:* in quem jure his verbis idem invehitur Auguſtinus: *O laſcivia immunda! ſine fronte adhuc iſta garris? adhuc paſcis ventos? adhuc amplecteris idola cordis tui? Ita ne tu facie ad faciem vidiſti regnantem Regem ſceptrigerum, floreis coronis cinctum, & deorum agmina, & ſplendentem agnum ſex vultus & ora ferentem, micantemque lumine; & alterum regem honoris, angelorum exercitibus circumdatum; & alterum adamantem heroem belligerum, dextera haſtam tenentem, & ſiniſtra clypeum; & alterum glorioſum Regem tres rotas impellentem, ignis, aquæ & venti; & maximum Atlantem mundum ferentem humeris, & cum genu fixo brachiis utrinque ſecus fulcientem? Hæc & alia mille portenta tu facie ad faciem vidiſti? an hæc tibi doctrina dæmoniorum mendaciloquiorum cantat, & neſcis? &c.*

Deos multos colere Manichæos.
(d) *Epiph. hæreſ. 66.*
(e) *Aug. cont. Fauſt. lib. 15. c. 7.*
(f) *Aug. ib. c. 5. 6.*
De viſione Manetis.

XXXVIII. Totum inſuper politicum dominium Manes ſuſtulit, dum derogaret publicis magiſtratibus, & bella ex cauſa juſta ſuſcepta damnaret (g): humano generi inſuper ſuppeditantem victum agrorum culturam proſcripſit, tamquam plurium cædium ream, quod in qualibet herba vel planta ineſſe diceret, ut homini, inſitam animam; quæ tamen peccata illis condonari ait, qui ſuis ſectariis parant cibum, quos vocabat Electos; iis enim qui primæ claſſis erant, quos dicebat Auditores, omnia, quæ cæteris, permiſſa eſſe voluit (h). Unde fiebat, ut cum Manichæi paupertatem voluntariam affectarent, in Auditoribus ſuis eſſent ditiſſimi; & qui ab aliis abſtinentes videri volebant, eſſent voluptatibus maxime dediti. Introduxit inſuper ſuperſtitioſum ciborum delectum (i), nempe abſtinentiam a carnibus, vino, ovis caſeis; quod diceret, non ineſſe illis divinam ſubſtantiam, ſed a mali Principio generata. Fatum inſuper introduxiſſe, teſtatur Socrates (k). Negaſſeque futurum judicium, affirmat Philaſtrius (l).

(g) *Aug. contra Fauſt. lib. 22.*
Manes deſtruxit politicum dominium.
(h) *Aug. contra Fauſt. l. 20. c. ult.*
(i) *Aug. cont. Fauſt. l. 7. c. 5.*
(k) *Socr. l. 1. c. 22.*
(l) *Philaſt. de hæreſ.*

XXXIX. At licet multa de Manetis erroribus ſint a nobis ex antiquis Patribus hinc inde collecta; non adhuc tamen egeſtam cloacam omnium turpitudinum intelligimus; ſed jam pertæſi in his diutius detineri, ſententia una S. Leonis Papæ profundi ſcelerum putei os obſtruere conſultius exiſtimamus, quod deſperemus eum penitus exhaurire; ait enim (m): *Cum diabolus in cunctis perverſitatibus multiformem teneat principatum; arcem tamen ſibi in Manichæorum ſtruxit inſania; & latiſſimam in eis aulam, in qua ſe exultantius jactaret, invenit; ubi non unius pravitatis ſpeciem, ſed omnium ſimul errorum impietatumque mixturam generaliter poſſideret. Quod enim in Paganis profanum, quod in Judæis carnalibus cœcum, quod in ſecretis magiæ artis illicitum, quod denique in omnibus hæreſibus ſacrilegum atque blaſphemum eſt; hoc in iſtos, quaſi in ſentinam quamdam, cum omnium ſordium concretione confluxit. Unde univerſas eorum impietates; & turpitudines enarrare perlongum eſt; ſuperat enim verborum copiam criminum multitudo:* Hæc S. Leo.

Manichæi ſentina omnium ſcelerum.
(m) *S. Leo. ſerm. 5. de Jejun.*

S. Leo. De his autem quæ Romæ a Manichæis geſta eſſe diverſis temporibus, cum S. Auguſtinus, tum ipſe S. Leo deſcribit, dicemus ſuo tempore opportunius.

XL. Diaboli conſilium in Manete.

His igitur de Manetis, ac de ejus diſcipulorum dogmatibus dictis; quæ reliqua ſunt de inſtituta ab eo, in ſimilitudinem Chriſti Eccleſiæ, ſatanæ ſynagoga, deque ejus diſcipulis, & propagatione hæreſis dicere, neceſſarium ducimus. Novam plane artem diabolus excogitavit, novumque adverſus Dei Eccleſiam certamen aggreſſus eſt. Quod enim in omnibus, quas in hanc diem hæreſes excitarat, jam enervatas confractaſque ſuas vires eſſe ſentiret; non jam ex iis qui in Eccleſia fuiſſent (ut ſemper fecerat) adverſus Eccleſiam armat ad prælium; ſed ſumit ex Ethnicis hominem, qui tamen ad expugnandam Eccleſiam armis Eccleſiæ uteretur, eo nimirum conſilio, ut, dum homo Gentilis tam vehementer Chriſtianam religionem inſectaretur, eo nomine ſibi Gentiles Chriſtianæ religioni infenſos conciliaret; dum vero ex divina Scriptura novi Teſtamenti homo Paganus teſtimoniis uteretur, Chriſtianos leves ad ſe audiendum ea arte pelliceret. Sed & ex omnibus prope ſectis aliquid deflorans, omnia etiam hæreticorum ſtudia ſibi conciliare conatus eſt.

XLI. Eccleſiam Manes compoſuit.

Inſuper licet ipſe quidem (ut dictum eſt) non ex Chriſtianis prodierit, neque Chriſtianis adhæſerit; tamen cuncta pene quæ in Eccleſia eſſent, ſalubriter inſtituta, imitatus eſt. Licet enim (ut Auguſtinus (a) teſtatur) Chriſtianorum baptiſma execraretur; ſuos tamen baptizabat, diverſa nempe ab Eccleſiæ forma. Unde Hieronymus (b) crimini dat Hilario ſchiſmatico, quod baptizatos a Manichæis abſque alio baptiſmate recepiſſet. Verum S. Auguſtinus (c) negat Manichæos ſuos baptizare ſolere. Euchariſtiam quoque ex farina, ſed (ut dictum eſt) probroſe conficere, ſuos docuit; æmulatus etiam eſt Eccleſiæ ordines, & a Chriſto primitus conſtitutam in ordinibus diverſis Eccleſiam. Nam ſicut ipſa univerſum populum in duas claſſes, nempe laicos, clericoſque diſtinguit; ita ipſe ſuos inter Auditores Electoſque partitur. Rurſus Auguſtinus (d) ait: *Propter quod etiam ipſe Manichæus duodecim diſcipulos habuit ad inſtar Apoſtolici numeri, quem numerum Manichæi hodie cuſtodiunt. Nam ex Electis ſuis habent duodecim, quos appellant Magiſtros, & tertiumdecimum Principem ipſorum. Epiſcopos autem ſeptuaginta duos, qui ordinantur a Magiſtris, & presbyteros, qui ordinantur ab Epiſcopis, habent autem Epiſcopi diaconos.* Hæc Auguſtinus. Rurſum (e), ſicut conſuevit Eccleſia Catholica, virginitatem quoque excoluiſſe Manichæi dicuntur; cum tamen, quæ ſunt in Eccleſia vere virgines condemnarent, quod diverſam ab eis virginitatis cuſtodiendæ rationem inirent.

(a) Aug. de hæreſ. c. 46.
(b) Hier. adv. Lucifer.
(c) Aug. adverſ. hæreſ. c. 46.
(d) Aug. de hæreſ. c. 46.
(e) Aug. de morib. Manich.

XLII. Manetis diſcipuli.

Qui autem fuerint primi Manetis diſcipuli; præter Thomam, Buddam, & Hermam, Epiphanius (f) Tyrbonem nominat, necnon Acuam quemdam, a quo, inquit, dicti ſunt Manichæi Acuanitæ. Tradit idem auctor, Manetem adſciviſſe ſibi diſcipulos viginti duos. Adimantem quoque fuiſſe Manetis diſcipulum, S. Auguſtinus affirmat, qui ſcriptum ab eo Librum adverſus Legem atque Prophetas, contrariis ſcriptis impugnat. Sed & Leucium (aliter Seleucum) numerant alii inter Manetis diſcipulos, de quo idem meminit Auguſtinus (g), quem ait Actus quoſdam confinxiſſe nomine Apoſtolorum; ſed & Philaſtrius, cum agit de ſcriptis apocryphis, a Manetis diſcipulis addit fuiſſe conficta Acta nomine Andreæ, alia Joannis, alia Petri, aliaque Pauli nomine. A Leucio quoque ſcriptas fuiſſe Paſſiones Apoſtolorum, & de nativitate S. Mariæ libellum, incertus auctor apud S. Hieronymum teſtatur his verbis (h): *Quidam namque Seleucus (vel Leucius) qui paſſiones Apoſtolorum conſcripſit, hunc libellum compoſuit; ſed ſicut de virtutibus eorum & miraculis per eos factis vera dixit, de doctrina vero eorum plura mentitus eſt; ita hic multa non vere de corde ſuo confinxit:* Hæc ipſe. Verum Pacianus (i), Leucium ante Manetem extitiſſe, demonſtrare videtur, dum ait: *Hi pluribus gloriantur auctoribus; nam puto & Græcus*, & Blaſtus ipſorum eſt: Theodotus & Praxeas veſtros aliquando docuere; ipſi illi Phryges nobiliores; qui ſe animatos mentiuntur a Leucio, inſtitutos a Proculo gloriantur:* Hæc ipſe. Porro Proclum ſeu Proculum (utroque nomine dicitur) longe ante Manetem extitiſſe, quæ de eo dicta ſunt, aperte declarant. Sic igitur a Paciano Leucius velut princeps Cataphrygum antiquior Proculo recenſitus habetur.

Leucius ante Manetem.

XLIII. Propagatio Manichæorum quomodo.

Quod vero ad propagationem hæreſis ſpectat; quale conſilium inierit, ultimo jam loco videamus. Mirum profecto accidit; quod adeo tenaces ſtruxerit laqueorum nexus, ut, quos ſemel illis implicuiſſet, ſe eximere haud facile quiſquam poſſet. Nam (inquit Theodoretus k) *præſtigiis quoque utuntur, ſcelerata myſteria agentes; ea de cauſa valde difficulter elui poteſt eorum doctrina; & qui execrandis eorum orgiis interfuerit, eorumdemque particeps extiterit, valde eſt difficile tranſmovere a perniciem animis afferentium dæmonum operatione, qui ipſos initiantium incantationibus eorum animas alligant.* Ad propagandam quoque hæreſin peculiare illis etiam fuit, ſuos in diverſas Orbis partes mittere doctores im-

(f) Epiph. hæreſ. 66.
(g) Aug. de fide contr. Manich. c. 38.
(h) Apud. S. Hier. c. 9. de Nat. S. Maria.
(i) Pacian. ad Sympr. de Catholic. nom.
* al. Florinus.
(k) Theod. hæret. fab. l. 1. in fin.

impietatis, qui ad alliciendos homines magna pollicerentur. Quænam eſſent ea quibus ad ſe audiendos homines pellicere conſueverint, S. Auguſtinus (*a*), ea ipſe quidem expertus, ſæpe commemorat, ut cum ſcribit ad Honoratum de Utilitate credendi, his verbis: *Noſti enim, Honorate, non aliam ob cauſam nos in tales homines incidiſſe; niſi quod ſe dicebant, terribili auctoritate ſeparata, mira & ſimplici ratione eos qui ſe audire vellent, introducturos ad Deum, & errore omni liberaturos. Quid enim me aliud cogebat annos fere novem, ſpreta religione, quæ mihi puerolo a parentibus inſita erat, homines illos ſequi, ac diligenter audire, niſi quod nos ſuperſtitione teneri, & fidem nobis ante rationem imperari dicerent; ſe autem nullum premere ad fidem, niſi prius diſcuſſa & enodata veritate? Quis non his pollicitationibus illiceretur, præſertim adoleſcentis animus cupidus veri?* Hæc ipſe; qui eadem ferme repetit ſæpius, ſuique erroris cauſam refricat dolens.

(*a*) *Aug. de Utilit. credend. cap. 1. lib. 3. Confeſſ. c. 6. & 11. & l. 5. c. 6.*

XLIV. Deceptio Manichæorum. Porro fuiſſe Manichæos potentes admodum ad refellendas aliorum ſententias, idem affirmat; vulgatos quoque ab eis Manetis libros vim maximam ex blandiloquentia comparata ad perſuadendum habentes inſitam, conſtat; apparet id enim ex recitata ſuperius Epiſtola ipſius ad Marcellum conſcripta: & eſt videre id ipſum in ejuſdem nuper citata epiſtola Fundamenti; in ea enim ſicut in priori illa præmiſſo ad conciliandam ſibi fidem inſigni titulo, mox ejuſmodi dulcore ſermonis legentium animos demulcet, cum ait: *Hæc ſunt ſalubria verba ex perenni ac vivo fonte: quæ qui audierit, & eiſdem primum crediderit, deinde quæ inſinuant, cuſtodierit, numquam erit morti obnoxius, verum etiam æterna & glorioſa vita fruetur; nam profecto beatus eſt judicandus, qui hac divina inſtructus cognitione fuerit, per quam liberatus, in ſempiterna vita permanebit. Pax Dei inviſibilis, & veritatis notitia ſit cum fratribus ſanctis & cariſſimis, qui mandatis credunt cœleſtibus pariter, atque deſerviunt: ſed & dextera luminis tueatur & eripiat vos ab omni incurſione maligna, atque a laqueis mundi.* Quis hæc audiens, quæſo, non continuo ad reliqua quoque cognoſcenda accommodaret auditum?

XLV. Hiſce igitur verborum illecebris, aliiſque fallaciis inſinuabant, obtrudebantque ſe Manichæi; qui & nullam prætermittebant oblatam occaſionem, quam ſæpius procurarent curioſa interrogatione, qua ſenſim, quod conabantur, efficerent, ac ſic prope neſcientem hominem irretirent: id quidem eleganti Auguſtinus exemplo, quod in Africa accidit, perbelle demonſtrat, ſic dicens (*b*): *Solent enim aucupes ponere in muſcipula muſcas, ut eſurientes aves decipiant; ſic & iſti ad muſcas a diabolo decepti ſunt. Nam neſcio quis tædium patiebatur a muſcis. Invenit illum Manichæus tædio affectum; & cum diceret, ſe non poſſe pati muſcas, & odiſſe vehementer illas: ſtatim ille; Quis fecit has? Et quia tædio affectus erat, & oderat illas, non auſus eſt dicere: Deus illas fecit; erat enim Catholicus. Ille ſtatim ſubjecit: Si Deus illas non fecit, quis eas fecit? Plane, ait ille, ego credo quod diabolus fecit muſcas. Et ille ſtatim: Si Muſcam diabolus fecit, ſicut te video confiteri, quia prudenter intelligis: apem quis fecit, quæ paulo amplior eſt muſca? Non auſus eſt ille dicere: Quia Deus fecit apem, & muſcam non fecit; quia res erat proxima. Ab ape duxit ad locuſtam, a locuſta ad lacertam, a lacerta ad avem, ab ave duxit ad pecus, inde ad bovem, inde ad elephantem, poſtremo ad hominem, & perſuaſit homini, quia non a Deo factus eſt homo. Ita ille miſer, cum tædium paſſus eſt a muſcis, muſca factus eſt, quem diabolus poſſideret:* Hæc Auguſtinus; ſic igitur quibuſcumque valerent artibus, factum eſt ut ea peſte Manichæi totum propemodum Orbem infecerint.

(*b*) *Aug. in Joan. tr. 1. c. 1.*

Ars Manichæorum.

XLVI. Oppugnatores Manetis. Scripſerunt autem adverſus Manetis errores complures antiquorum Patrum, ut in primis, quem diximus, Archelaus Caſcharorum in Meſopotamia Epiſcopus, Titus Boſtrenſis, Diodorus Cilicus, Serapion Thumuis Epiſcopus, Athanaſius Alexandrinus, Georgius Laodicenus, Euſebius Cæſarienſis, Euſebius Emiſſenus, Apollinaris Laodicenus, & alii Græcorum complures; numerat hos omnes Epiphanius (*c*). Quod vero tradit, ab Origene quoque eamdem hæreſin impugnatam; non inde accidere potuit, quod Manes vixerit temporibus Origenis: ſed in Manetis magiſtris, Alexandriæ agentibus ea opinio de Principiis ab Origene fuerit confutata. At nullus locupletius id præſtitit atque felicius, ut Auguſtinus, qui complures commentarios eo argumento conſcripſit. Verum de Manete & ejus origine hactenus. In poſterum autem, ut de Manichæis ſæpe dicamus, rerum geſtarum ratio argumentum ſuppeditabit.

(*c*) *Epiph. hæreſ. 66.*

XLVII. Timæus Epiſc. Antioch. Hoc eodem anno, cum Domnus Epiſcopus Antiochenus ſediſſet, annos quinque, defunctus eſt; cui ſufficitur Timæus. Tot enim annis Domnum ſediſſe teſtatur in Chronico Euſebius; ſed ſemel errore lapſus in tempore obitus & ingreſſus Domni (ut demonſtratum eſt) nec ejus ſedis finem, nec ſucceſſoris initium ſuo poſuit loco.

Se-

JESU CHRISTI ANNUS 278. | EUTYCHIANI PAP. ANNUS 4. | TACITUS IMP.

I. Aurelianus occiditur. Sequens vero annus Domini ducenteſimus ſeptuageſimus octavus adſcribitur Faſtis Probo & Paterno ſecundum Conſulibus a Caſſiodoro atque Græcis indicibus; apud Vopiſcum vero ex Actis Senatus ponitur Velius Cornificius Gordianus Conſul, ſed ſuffectus, rogans Patrum ſententias. Contigit hoc ipſo anno, quo auſpicatus eſt Aurelianus ſeptimam Tribunitiam poteſtatem, totidem agens annos Imperii; ut a ſuis occideretur in Thracia. Quo modo autem id acciderit Flavius Vopiſcus (a) narrat his verbis:

(a) Flav. Vopiſc. in Aureliano.

II. *Aurelianus (quod negari non poteſt) ſeverus, truculentus, ſanguinarius fuit Princeps; hic cum eouſque ſeveritatem tetendiſſet, ut & filiam ſororis occideret non magna neque ſatis idonea cauſa; jam primum in odium ſuorum venit. Incidit autem (ut res ſe fataliter agunt) ut Mneſteum quendam, quem pro Notario ſecretorum habuit, libertum (ut quidam dicunt) ſuum, infenſiorem ſibi minando redderet, quod neſcio quid de quodam ſuſpicatus eſſet. Mneſteus, qui ſciret Aurelianum neque fruſtra minari ſolere, neque ſi minaretur, ignoſcere; Breve nominum conſcripſit, mixtis iis quibus Aurelianus vere iraſcebatur, cum iis de quibus nihil aſperum cogitabat, addito etiam ſuo nomine, quo magis fidem faceret ingeſtæ ſolicitudinis; ac Breve legit ſingulis; quorum nomina continebat; addens, diſpoſuiſſe Aurelianum eos omnes occidere; illos vero debere ſuæ vitæ, ſi viri ſunt ſubvenire. Hi cum exarſiſſent timore, qui merebantur offenſam, dolorem miſcentes beneficiis atque officiis quibus Aurelianus videbatur ingratus; in ſupradicto loco (inter Byzantium & Heracleam) iter facientem Principem ſubito adorti, interemerunt:* Huc-uſque Vopiſcus de nece Aureliani, in ſangui-

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1030. Olymp. 264. an. 1. A.C. 277.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5770.

☉ 6. G. ☽ 12. P. 8. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 277. *ſecund. Baronium* 278.

EUTYCHIANI PAPÆ 3.

PROBI IMP. 2.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. & ſeqq. Coſſ. *M. Aurelius Probus Aug.* & *M. Aurelius Paulinus*, ut liquet ex egregia Inſcriptione a Card. Noriſio in Cenotaphiis Piſanis pag. 325. recitata, quæ dicitur: DED. III. NON. IUL. D. N. M. AUR. PROBO AUG. ET M. AUR. PAULINO COSS. Ex qua intelligimus, Probum, poſtquam Imperator fuit, Conſulatum primum geſſiſſe, quod negavit Baronius; eumque Conſulem ordinarium fuiſſe, quod negavit Onuphrius: hoc enim tempore publica Monumenta ſolis Conſulum ordinariorum nominibus obſignabantur. Habemus etiam, inquit Card. Noriſius, prænomen ac familiam Paulini Conſulis, quæ hactenus latuere. Hunc Conſulatum jam idem Cardinalis eruditiſſimus in Parergo de Votis Decennalibus cap. 6. adſtruxerat reſcripto ejuſdem Imperatoris, ſeu Lege 2. Codicis Juſtinianei *De revocand. donat. P. P. III. Non. Maji Sirmii, Probo Aug. & Paulino Coſſ.* & in Faſtis Græcis tam Theonis quam Heraclii legitur: Πρόβος σεβαστὸς καὶ Παυλῖνος; id eſt, *Probus Auguſtus & Paulinus*. Quare miror, Onuphrium hunc Conſulatum tamquam ſuffectum prætermiſiſſe; cum Conſules tam in Codice Juſtinianeo, quam Theodoſiano memoratos ordinarios fuiſſe, certiſſimum haberi debeat.

[2] Porro hic Probi Conſulatus non eſt juxta primam regulam, ſeu propter initium ejus Imperii, quia, ut anno præcedenti num. I. oſtendimus, ad eum antequam imperaret, deſignatus fuerat. Baronius, qui hujus anni Conſules in ſuperiorem annum retraxit, & Taciti Æmiliano Collega Conſulatum in annum CCLXXIX. diſtulit, hoc anno *Probum* & *Paternum II.* profitetur; cum tamen is Conſulatus anno CCLXXIX. geſtus fuerit, Conſulatus ſaltem Paterni cum Probo Auguſto III. qua de re infra. II. *Probus ad hunc Conſulatum ante imperium deſignatus.*

Aureliani Imperatoris interitus a Baronio hoc anno recitatus, retrahendus ad initium anni CCLXXV. ubi de eo egimus: & ſatis liquet, *Aurelianum* ante præſentem Conſulatum occiſum fuiſſe; cum *Probus* Kalendis Januariis jam Imperator fuerit, & ante eum *Tacitus* Rempublicam Romanam adminiſtrarit. Quare Taciti initium male a Baronio hoc anno conſignatum. III. *Aureliani Imp. interitus.* Baron. an. 279. n. 11.

S. Patroclus, qui Trecis in Gallia martyrium fecit, IV.

NOTÆ [1] COſſ. *M. Aurelius Probus Aug. & M. Aurelius Paulinus*. Lapis apud Sponium in Miſcellan. pag. 51.

D E D I C. III. N O N. I U L.
D. N. M. A U R. P R O B O. A U G.
E T. M. A U R. P A U L I N O. C O S.

Noriſius in Cenotaphiis Piſanis pag. 325. eumdem lapidem edit paullo aliter. In Gudianis vero:

I M P. C Æ S. M. A U R E L I O. P R O B O.
A U G. Æ M I L I O. P A U L L I N O. C O S.

Vulgares Faſti: *Probo & Paulino*.

[2] ANte Pagium nævos Baronii de initio imperii *Probi* Aug. detexerat Noriſius in Epochis Syro-Maced. in Præfatione, & pag. 96. 97. & 98. editionis primæ.

guinis Chriſtiani ultionem, ab infenſo illi accepta numine. Oroſius (*a*) autem de ea ſic: *Fulmen ante eum magno pavore circumſtantium ruit, ac non multo poſt in itinere occiſus eſt*: Hæc ipſe, ex Euſebii tamen Chronico.

(*a*) *Oroſ. l. 7. c. 23.*

III. In Actis quoque S. Patrocli martyris hæc de nece Aureliani Imp. ſcripta habentur in fine (*b*): *Poſt non multum temporis* (a nece Martyris) *perſecutio conquievit. Nam ipſe qui hanc concitaverat Imperator, dum iter faceret, denſo ſtipatus agmine, fulminis ante ſe vehementiſſimi terrorem ſentiens, obſtupuit. Deinde præmiſſo hoc infauſto omine, in eodem itinere a ſuis interemptus eſt. Et qui paulo ante putabat ſe divini nominis gloriam inter homines extinguere poſſe; nomen, familiam, vitam, ipſamque ſalutis ſpem perdidit, quæ credentes in Chriſtum nec in morte reliquit*: Hæc auctor de miſerando interitu hoſtis immaniſſimi Chriſtianæ religionis. Poſt Patrocli vero necem, de ejus ſepultura atque memoria hæc in eiſdem Actis habentur de martyrum cultu venerandæ antiquitatis veſtigia: *Tunc Euſebius ædificavit ſuper corpus ſancti viri parvam parva facultate Eccleſiam; ibique juxta corpus ſanctum ſibi etiam ſepulturam popoſcerat affuturam; ut confeſſor Domini vicinus eſſe mereretur ſanctiſſimo martyri*: Hæc ibi poſt prolixam narrationem agonis ab eodem Patroclo glorioſiſſime conſummati.

(*b*) *Apud Sur. tom. 1. die 21. Januarii.*

De nece Aureliani.

Cultus Martyrum.

IV. Sed ad Aurelianum redeamus; decet enim funus ejus ad ante actæ vitæ mores accommodato proſequi epitaphio, eo nimirum, quo Magnus Conſtantinus Imp. cum

PAGIUS

S. Patrocli Paſſio.

Baron. nu. III.

fecit, non ſub Aureliano Imperatore, ſed ſub Aureliano Præſide occubuit; quamvis Auctor anonymus, qui Vitam ejus a Surio relatam compoſuit, Aurelianum illum cum Aureliano Imperatore confundat. Bollandus tomo 2. Sanctorum menſis Januarii aliam antiquiorem hujus Sancti Vitam recitat, cujus initio dicitur: *Tempore illo ſub Aureliano Præſide facta eſt Chriſtianis tam valida tempeſtas perſecutionis*, &c. In fine *Patroclus* dicitur decollatus *XII. Kal. Febr. die, VI. feria*. Feria ſexta cum die XXI. Januarii, regnante Aureliano, non concurrit, niſi anno CCLXXI. qui primus hujus Imperatoris erat, quove tempore Chriſtianis favebat. Cum itaque Aurelianus ante adeptum Imperium in Gallia fuerit, ut liquet ex Vopiſco in Aureliano cap. 7. ubi ait, eum Francos per totam Galliam irruentes afflixiſſe, & in Actis S. Alexandri Papæ, quæ extant tom. I. Sanctorum menſis Maii, ſermo ſit de alio Aureliano utriuſquæ militiæ Comite, qui ſub Traiano Chriſtianos perſecutus eſt, alibique aliorum hujus nominis in dignitate conſtitutorum mentio etiam occurrat, incertum quo anno, quave perſecutione, *S. Patroclus* martyrii gloria coronatus fuerit.

V. Papebrocius V. C. in Notis ad Ephemerides Græco-Moſcas ad diem IV. Kalend. Septembris, quo *S. Charito* ibidem colitur, obſervat, Baronium in Romani Martyrologii amplificatione præteriiſſe *S. Charitonem*, ſicque quod de eo hoc anno in Annalibus ſcripſerat, correxiſſe, *Charitonem* nempe ſub Aureliano Fidem confeſſum, & diu ante hujus ſeculi finem habuiſſe ædificatam Lauram, & Monachos in ea collectos, obiiſſeque circa annum trecenteſimum quartum. Animadvertit enim poſtea Baronius, quod iſte Sanctus gloriaretur coram Præſide ſe eſſe diſcipulum Theclæ & Pauli, & deinde vidit nominari *Macarium* Hieroſolymitanum Epiſcopum, qui dedicavit Eccleſiam a *Charitone* conſtructam: quod fieri non potuit, priuſquam *Macarius* ordinaretur Epiſcopus, ac ante annum trecenteſimum decimum ſextum; cum jam in Palæſtina floreret Hilarion, Monachorum in eadem, teſte Hieronymo, omnium primus. Certe fatetur Metaphraſtes *Charitonis* Vitæ Auctor, ad diem XXVIII. Septembris, nihil eorum quæ narrat, ſe ſcriptum inveniſſe; ſed ſolum per traditionem accepiſſe; ideoque non mirum, ſi in ea Vita falſa veris admiſceantur, cum ſimiles traditiones quoad loca, perſonas & tempora parum tutæ ſint.

S. Charito ſeculo ſequenti floruit.

Baron. an. 279. num. III.

VI. In Annalibus origo hæreſeos *Manichæorum* anno præcedenti conſignatur, ſed eam ad præſentem retrahendam eſſe evincit Euſebius in Chronico, ubi hæc ſcribit: *Secundo anno Probi juxta Antiochenos CCCXXV. anno juxta Tyrios CCCCII. juxta Laodicenos CCCXXIV. juxta Edeſſenos DLXXXVIII. juxta Aſcalonitas CCCLXXX. inſana Manichæorum hæreſis in commune humani generis malum exorta*. Quibus certis temporum characteribus Chronologia noſtra valide confirmatur. Nam primus annus Antiochenus Kalendis Octobris anno Periodi Græco Romanæ 5445. cœpit. Quare annus Antiochenus CCCXXV. cum menſe Septembri currentis Chriſti anni abſolutus eſt; ideoque ſecundus Probi annus tunc in curſu erat, & ante menſem Octobrem præſentis anni *Manes* hæreſim ſuam publicavit. Primus *Tyriorum* annus deducitur ab anno Periodi Græco-Romanæ 5368. quo *Alexander Zebina*, occiſo *Demetrio* Syriæ Rege, regnare cœpit. Petavius quidem lib. 13. de Doct. Temp. & Calviſius in Opere Chronologico hanc Tyriorum Eram anno uno tardius conſignant; ſed quæ anno CCCXLVIII. dicemus, eos erraſſe oſtendent. Era *Laodicenorum* ab anno Periodi Græco-Romanæ 5446. proficiſcitur, cum annum unum minus Antiochena colligat. *Edeſſenorum* eadem eſt cum Era *Seleucidarum*, ideoque ab anno ejuſdem Periodi 5182. repetenda. Quo pacto, annus *Edeſſenorum* DLXXXVIII. ab autumno anni Chriſti antecedentis inchoatur, & præſenti cum menſe Septembri deſinit. Denique *Aſcalonitæ* Eram ſuam deducunt ab *Ariſtobulo* primo Rege *Haſamonæorum*, qui regnare cœpit anno periodi Græco-Romanæ 5390. Sicque annus CCCLXXX. Aſcalonitarum ab autumno antecedentis anni Chriſti inchoatus, hæreſiſque Manichæorum anno Periodi Græco-Romanæ 5770. præſenti nempe Chriſti anno, ac ſecundo Probi Imperatoris exorta, & ſecundus annus Probi Imperatoris cum nullo alio Chriſti anno, quam cum præſenti concurrere poteſt.

Origo hæreſeos Manichæorum.

Baron. an. 280. num. III.

VII. Verum eſt, varias ſub idem fere tempus eruptiones monſtri illius fuiſſe, & inſignibus alicujus facinoris notis celebratas. Quæ cauſa fuit, cur non iiſdem Imperatoribus hæreſis iſtius origo mandata fuerit. Quod mirum videri non debet; cum Hæreticorum mos fuerit, diu clam docere, ita ut tunc a quibuſdam cognoſcantur, & ab aliis ignorentur. Quare ex Auctoribus diverſa hac de re ſcribentibus, alii de ejus magi-

Varia initia hæreſeos Manichæorum.

cum in Chriſtianorum perſecutores invehitur, in Aurelianum hæc addit (a): *Tu etiam, Aureliane, omnium ſcelerum incentivum, cum in Thraciam quaſi aperto marte & inſanæ mentis impetu ferebaris; in media via cæſus, orbitas in via impreſſas impio cruore complevisti*: Hæc ipſe. De die autem quo ejus obitus contigit; cum conſtet auctore Vopiſco, Tacitum ejus ſucceſſorem creatum eſſe ſeptimo Kal. Octobris, vacaſſeque Imperium ſex menſibus; dicendum eſt, eum occiſum eſſe ſeptimo Kalendas Aprilis. ☞ Menſe Januarii, cum dicat Vopiſcus milites retuliſſe in Senatum de Imperatore eligendo, Senatum ea de re primo conveniſſe tertio Nonas Februarii. Sicque colligas non ſex aut ſeptem menſes tantum, ut ipſe & Victor aſſerunt, ſed octo menſes integros ☜.

(a) *Conſt. orat. ad S. Cœt. c. 24.*

V. *Occiſo ſeveriſſimo Principe* (inquit Vopiſcus b) *de Imperatore deligendo exercitus retulit ad Senatum; idcirco quod nullum de iis faciendum putabat, qui tam bonum Principem occiderant. Verum Senatus hanc eamdem delectionem in exercitum refudit; ſciens non libenter jam milites recipere Imperatores eos quos Senatus elegerit. Denique id tertio factum eſt; ita ut per ſex menſes Imperatorem Romanus orbis non habuerit; omneſque Judices ii permanerent, quos aut Senatus, aut Aurelianus elegerat.* Demum ex Senatusconſulto Tacitus, qui jam cum Placidiano geſſerat Conſulatum, creatus eſt Imperator ſeptimo Kalendas Octobris; quod tradit Vopiſcus, dum pluribus ejus electionem recenſet.

(b) *Vopiſc. in Aurel.*

Tacitus Imp.

Chriſti

PAGIUS

giſtris Scythiano & Budda intelligendi, alii de ipſa origine monſtri ipſius, nonnulli de variis ejus in Eccleſiam eruptionibus, partim Orientalem, partim Occidentalem, ac demum alii de ejus errorum damnatione. Epiphanius hæreſi LXVI. numerat *ab Aſſumptione Chriſti uſque ad Manem, & Aurelianum ac Probum Imperatores annos CCLXXVI. ſecundum nonnullos Chronographos, juxta alios CCXLVI.* ubi prior epocha ab Incarnatione arceſſitur, & inchoatur anno Juliano XLV. altera vero epocha a morte Chriſti, annoque Eræ vulgaris XXXI. videtur deducta, ſicque ea ſententia ab Euſebiana non differt, niſi in modo numerandi. Verum, ibidem Epiphanius initium hujus hæreſis in quartum Aureliani annum conjicit, & in libro de Ponderibus & Menſuris anno IX. Gallieni aſſignat.

VIII. *Opinio S. Leonis de hæreſi Manichæorum.*

Divus demum Leo a Baronio citatus recte ſcripſit, Manichæorum hæreſim *Probo Imperatore Paulinoque Coſſ.* innotuiſſe: ſed perperam Baronius ait, ideo Probum Imperatorem a S. Leone nominari, quod poſtea imperarit; non vero quod quando hæreſis illa orta tunc jam Imperium obtinuerit, cum ex dictis conſtet, Probum ante Conſulatum Imperatorem fuiſſe, & omnes Erarum ab Euſebio memoratarum anni in præſentem Chriſti annum incidant. Quando vero ait Leo, eam hæreſin innotuiſſe CCLX. anno impleto poſt Reſurrectionem Chriſti, pro certo habendum, numeros illos corruptos eſſe, ut numeranti patebit. Queſnellus in Notula ad Sermonem II. S. Leonis de Pentecoſte obſervat, in uno MS. Oxonienſi pro CCLX. haberi CCL. indeque infert, Leonem ſic numero rotundo loco CCXLVI. inter concionandum locutum eſſe; ſed Librarium, ut ſæpe fit, numerum unum nempe X. ante L. per errorem ſuperaddidiſſe. Quæ conjectura valde veroſimilis. Nam ſummam illam a Paſſione Chriſti ſeu a Conſulatu duorum Geminorum deducit Leo, a quo Conſulatu ad Conſulatum Probi & Paulini fluxerunt anni CCXLVI. & numero rotundo loquentes, CCL.

Euſebius in Chronico, ſecundo Probi anno ait: *Probus Gallias a Barbaris occupatas ingenti virtute reſtituit.* Galliæ enim, ut obſervat Vopiſcus in Probo cap. 13. *interfecto Aureliano a Germanis poſſeſſæ. Tanta autem illic prælia feliciter geſſit, ut a Barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſſimas reciperet civitates.* Hinc Cornificius Gordianus Conſul die ſeptimo Kalendas Octobres anni Chriſti CCLXXV. quando actum eſt de Imperatore in locum Aureliani ſubrogando ait: *Imperator eſt deligendus; exercitus ſine Principe recte diutius ſtare non poteſt; ſimul quia cogit neceſſitas. Nam limitem trans Rhenum Germani rupiſſe dicuntur, occupaſſe urbes validas, nobiles, divites & potentes*, ut ſcribit Vopiſcus in Tacito cap. 3. quod a Baronio loco non ſuo recitatum. Durante itaque interregno quod poſt mortem Aureliani fuit, Germani Gallias invaſerunt, neque adverſus eos Tacitus movit, ut autumavit Mediobardus anno præcedenti a nobis confutatus, ſed Probus, poſtquam Saturninum Tyrannum & Victorinum Britanniæ Præſidem, qui rebellarat, ſuſtuliſſet, ut teſtatur Zoſimus, eam expeditionem ſuſcepit.

IX. *Galliæ a Probo Imp. receptæ.* Baron. an. 280. num. 1.

JESU CHRISTI ANNUS	EUTYCHIANI PAP. ANNUS	PROBI IMP. ANNUS
279.	5.	1.

I. CHriſti annus ducenteſimus ſeptuageſimusnonus Conſulibus Tacito Auguſto ſecundum & Fulvio Æmiliano adſcribitur Faſtis. De Conſulatu ſecundo Taciti eſt nummus his litteris conſignatus (*a*): IMP. C. M. CL. TACITUS. P. F. AUG. COS. II. SPES. PUBLICA. Verum Caſſiodori Chronicon, & Græci indices Probum atque Paternum tertio Conſules habent, ſed & in Actis Senatus apud Vopiſcum in Probo Ælius Scorpianus Conſul legitur (ut diximus) ſententias Patrum rogans; ſed hos puto ſuffectos; qui item ab aliis ponuntur anno ſequenti Conſules Probus & Lupus, nequaquam inter ordinarios ſunt recenſendi; nam qui accepit Imperium, Conſulatum etiam a Senatu oblatum adiit. Quamobrem jure alii a Caſſiodoro ponuntur, ut ſuo loco dicemus.

(*a*) *Apud Adolph. lib. de Numiſmat.*

II. *Obitus Taciti.* Hoc igitur anno, menſe Martii, cum Tacitus expleſſet Imperii menſes ſex, moritur. De tempore ejus Imperii conſentiunt omnes, interierit ne autem morbo, an gladio, diverſas fuiſſe ſententias tradit Vopiſcus (*b*).

(*b*) *Vopiſc. in Tacito.*

III. *Tacitus perſecutionem ceſſare jubet.* Quod ad res Chriſtianas pertinet; Acta (*c*) Charitonis habent, Tacitum, ſimulac eſt adeptus Imperium, datis in omnes Provincias reſcriptis, perſecutionem ceſſare juſſiſſe; hæc enim ibi ſcripta habentur: *Qui Imperii Aureliani ſceptra ſuſcepit, ejus qui prius imperaverat, exemplo caſtigatur. Et timens ne forte eadem faciens adverſus Chriſtianos, fieret etiam obnoxius eiſdem ſuppliciis; juſſit perſecutionem adverſus Chriſtianos ceſſare per omnes provincias.* Sequitur ibidem ſcripta narratio de Charitone, qui multa paſſus, & jam pro Chriſto victima immolandus, ex Taciti edicto, carcere eidem atque aliis martyribus patefacto, coactus eſt invitus liber exire: qui poſt hæc monaſticam ducens vitam, ſancto fine quievit.

(*c*) *Apud Lipo. tom. 6. die 28 Sept. & Sur. to. 5. ead. die.*

IV. *Floriann*s *Imperator.* Mortuo igitur (ut dictum eſt) Tacito, Florianus ejus germanus nullo Senatus arbitrio, ſed veluti ſibi hæreditario jure debitum invaſit Imperium; qui cum vix duobus menſibus imperaſſet, apud Tarſum a militibus occiſus eſt; cum interea auditum eſſet, ab Orientalibus militibus electum eſſe, quem Senatus optarat, & Populus Romanus acclamationibus petierat, M. Aurelium Valerium Probum. *Probus Imp.*

V. Extincto autem Tacito, cujus electione Senatus Populuſque Romanus, atque adeo univerſus Orbis exultaverat, quod videretur Romana Reſpublica in priſtinum reſtituta, aruſpices, ut ſolarentur mœrentes cives, effinxerunt tale commentum, quod Vopiſcus (*d*) narrat his verbis: *Eo tempore* (cum ſcilicet disjectæ a fulmine fuiſſent ſtatuæ Taciti & Floriani) *reſponſum eſt ab aruſpicibus, quandoque ex eorum familia Imperatorem Romanum futurum ſeu per fœminam, ſeu per virum, qui det Judices Parthis ac Perſis, qui Francos & Alemannos ſub Romanis legibus habeat, qui per omnem Africam barbarum non relinquat, qui Tabrobanis Præſidem imponat, qui ad Romanam * inſulam Proconſulem mittat, qui Sarmatis omnibus judicet; qui terram omnem, quam Oceanus ambit, captis omnibus gentibus, ſuam faciat: poſtea tamen Senatui*

(*d*) *Vopiſc. in Floriano.*

Divinatio Aruſpicum.

* *Britanniam*

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 1031. Olymp. 264. an. 2. Anno Urbis 1030. Olymp. 264. *ſecundum Baronium.* A.C. 278.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5771.

☉ 7. B. ☽ 13. P. 31. April. Indict. 11.

JESU CHRISTI 278. *ſecund. Baronium* 279.

EUTYCHIANI PAPÆ 4.

PROBI IMP. 3.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. Coſſ. *Probus Aug. II. & Furius Lupus*; quod non tantum Faſti Idacii, Theonis, & Heraclii, libellus de Præfectis Urbi, aliique veteres Faſtorum Conditores oſtendunt; ſed & Codex Juſtinianeus, in quo, ut obſervavit Card. Noriſius in Parergo de Votis Decennalibus cap. 6. Lex I. *Ut nemini*, quæ inſcribitur, *Probus Aug.* dicitur data *IV. Kal. Julias, Probo Aug. & Lupo Coſſ.* Quare male hic Conſulatus a Baronio expunctus; ideoque & annus ei reſpondens. Fallitur etiam Cardinalis Eruditiſſimus, quando ait, Probi & Lupi Conſulatum ſuffectum fuiſſe, ac anno CCLXXIX. geſtum. Conſulatus enim ſuffecti in ſubſcriptione Legum Codicis Juſtinianei nunquam leguntur; quod tam certum, quam quod in Faſtis certiſſimum, ut diximus in Diſſertatione Hypatica. Præterea, nullus ex Conſulibus in libello de Præfectis Urbi, Faſtis Idacianis, & Fragmento Conſulari Bucherii memoratis ſuffectus dici poteſt, ideoque nec ſecundus Probi, Lupo Collega, inter ſuffectos recenſendus.

II. *Probus Conſul juxta primam regulam.* Sumptus porro hic Conſulatus a Probo juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam; ad eum enim, quem anno præcedenti geſſit, ante adeptum Imperium deſignatus fuerat, ut ſupra dixi. Et Auguſtos Conſulatus ſibi, dum privati eſſent, decretos, poſt conſecutum Imperium de more ſuſcepiſſe, pluribus exemplis liquet.

ANNO

NOTÆ [1] COſſ. *Probus Aug. II. & Furius Lupus*. Nummi Probi apud Bandurium pag. 450. & 472. cum TRIB. POT. COS. II. *Furii* nomen omittit Relandus. Vulgares Faſti: *Probo II. & Lupo.*

tui reddat Imperium, & antiquis legibus vivat ipſe victurus annis centum viginti & ſine hærede moriturus. Futurum autem eum dixerunt a die fulminis præcipitati ſtatuiſque confractis, poſt annos mille: Hactenus divinatio.

VI. Fallaciæ aruſpicum. Porro hæc idcirco hic deſcripſiſſe voluimus, ut quo modo decipere ſolerent Senatum ampliſſimum, totumque Orbem eludere ſuis reſponſis aruſpices, hoc ſaltem exemplo omnibus innoteſceret, de quibus probe ſciteque Vopiſcus & ipſe Gentilis: *Non magna hæc urbanitas aruſpicum fuit, qui Principem talem poſt mille annos eſſe dixerunt? Quia ſi poſt centum annos prædicerent fore, poſſent eorum deprehendi mendacia, cum vix remanere talis poſſit hiſtoria.* Sic igitur ejuſmodi captioſa obvolutaque mille artibus aruſpices conſueverunt dare reſponſa, ut religionis obtentu diſtinerent homines, ſpe futurorum bonorum concepta. Quorum itaque erat ſolemne fingere, mentiri, ſimulateque cuncta peragere; eorumdem quo-

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1032. Olymp. 264. an.3. A.C. 279.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5772.

☉ 8. E. ☽ 14. P.13. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 279.

EUTYCHIANI PAPÆ 5.

PROBI IMP. 4.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. & ſeqq. *M. Aurelius Probus Aug. III. & Ovinius Paternus*, ut libellus de Præfectis Urbi, Idacius & Fragmentum Conſulare Bucherii teſtantur. In libello de Præfectis Urbi, anno Chriſti CCLXXXI. *Ovinius Paternus* Præfecturam Urbis geſſiſſe dicitur; indeque conjectura eſt, *Paternum* hoc anno Conſulem *Ovinium* appellatum fuiſſe. Is Probi Imperatoris Conſulatus ad nullam aliam regulam revocari poteſt, quam ad quartam; ideoque propter victorias ab eo per hæc tempora reportatas, eidem decretus. Baronius, qui anno elapſo Probi II. Collega Lupo, Conſulatum abdicavit, currenti tandem Eram Dionyſianam aſſecutus eſt; ſed quia anno CCLXXVI. loco Taciti Aug. II. & Æmiliani Probum & Paternum utrumque iterum Conſules profeſſus eſt; hoc anno e contra loco Probi & Paterni Tacitum & Æmilianum Conſules propoſuit, crediditque, Tacitum anno tantum præcedenti Imperium iniiſſe, eoque currenti anno extincto, Probum ac Florianum appellatos Imperatores, & poſt paucos menſes, ſublato Floriano, Probum ab univerſo Orbe Romano agnitum fuiſſe Imperatorem; cum tamen certum ſit, Taciti mortem jam a biennio contigiſſe.

II. *Faſti apud Baronium depravati.* Baron. an. 278. num. 1. Decipitur autem Baronius, quando ſecundum Probi Conſulatum cum ſecundo Paterni conjungit, innixus, ut ait, Faſtis Siculis ſeu Chronico Alexandrino, & Caſſiodori Chronico. Nam Auctor Chronici Alexandrini his verbis ſecundum Probi Conſulatum exprimit: *Probo Aug. II. & Lupo Coſſ.* Tum, *Probo Aug. III. & Paterno Coſſ.* Quare Conſulatum Probi & Lupi tanquam ordinarium exhibet, Paternum ſine numerali nota effert, & quidem Collegam Probi in tertio ſuo Conſulatu, non vero in primo; ac denique certos nos facit, *Probum* jam imperaſſe, quando, *Paterno* Collega, tertium Conſulatum iniit: & tamen Baronius tam primum, quam ſecundum Probi Conſulatum ab eo, antequam regnaret, ſuſceptum ſcribit, licet præter ea, quæ in medium adduximus, nunquam contigerit, ut aliquis privatus duobus annis conſequentibus Faſtis nomen dederit. Quoad Caſſiodorum, verum eſt, eum ſecundum Probi Conſulatum cum ſecundo Paterni, & tertium Probi cum tertio Paterni copulare, & mortem Aureliani ſub ſecundo Probi Conſulatu conſignare; ſed in Probi ac Diocletiani Imperio ejus Faſti perturbatiſſimi, & pleraque extra proprium locum recitata. Certum itaque maneat, præſenti anno *Probum* Auguſtum III. *Paterno* Collega, annum aperuiſſe.

III. *Bella a Probo geſta.* Dum Probus in Europa eſt, *Lydius* quidam latro Pamphyliam & Lyciam invadit, omniaque longe lateque vaſtat, ſed a Ducibus Probi coactus, ſe *Cremmæ* Lyciæ oppido includit, obſidionemque fortiter longo tempore toleravit, donec tandem ex inſidiis Dux vulneratus occubuit, & reliqui ſe dediderunt, ut ſcribit Zoſimus pag.665. Vopiſcus in Probo cap.16. teſtatur, hunc Imperatorem ad hoſce motus ſedandos in *Pamphyliam* moviſſe.

NOTÆ [1] C*Oſſ. M. Aurelius Probus Aug. III. & Ovinius Paternus.* Nummi *Probi* apud Bandurium pag.483. cum CONS. III. *Ovinii* nomen conſulto omittitur a Relando. *Nonius* dicitur in lapide, quem mox proferimus. Vulgares Faſti: *Probo III. & Paterno.* Lapis ex Muſeo Albano, in Capitolinas ædes tranſlatus, hæc habet:

CUM CUM VIXIT. SEVERA.
SELEUCIANE. CUM AURELIO.
SABUTIO. ANNIS. DECE.
ET. SEPTE. IMP. PROBO.
AUG. III. ET NONIO. PA
TERNO. BIS. CONS. QUOT.
VIXIT. IN. SECULO AN-
NIS TRICINTA ET DUO
MENSES DUO. IMP.
CLAUDIO AUG. ET.
PATERN. CONS.

Vide hujus lapidis explanationem apud Antonium Mariam Lupum in Diſſertatione ad Epitaphium S. Severæ, pag.28.

quoque ſtudium invigilabat in eo, ut reſponſa ambiguitatibus obvoluta, & obſcuritatibus velata proponeret. Sed & quid ſimile eoſdem aruſpices auguratos ſucceſſoribus Probi, idem Vopiſcus (a) deridet. Sunt his ſimilia quæ ex Varrone Cenſorinus ſcribit de Die natali; fuiſſe in oraculis, Urbem duraturam annos mille & ducentos; ſed hæc omnia nugas fuiſſe, ipſe rei eventus perſpicue demonſtravit. Sed redeamus ad Probum. Fuit Probus e Pannonia oriundus, civitate Sirmienſi, patre Maximo, Tribunatu militiæ claro. Probus autem eam dignitatem imberbis promeruit virtutis ergo; probitateque inſigni, tam Valeriani, quam Aureliani & Taciti Imperatorum litteris, quas Vopiſcus recitat, commendatus habetur.

(a) *Vopiſc. in Probo.*

JESU CHRISTI ANNUS 280. | EUTYCHIANI PAP. ANNUS 6. | PROBI IMP. ANNUS 2.

I. Chriſti anno ducenteſimo octogeſimo, quo Probus Imperii primo abſoluto, annum ſecundum auſpicatur, a Caſſiodoro atque Græcis indicibus Meſſala atque Gratus ponuntur Conſules; qui vero ab aliis recenſentur Probus & Lupus, præteriti anni Conſules ſuffectos fuiſſe diximus. Quo anno Gallias a Probo barbaris liberatas eſſe, Euſebius (b) atque Caſſiodorus (c) pariter ponunt; eam vero hiſtoriam memoratu dignam paucis deſcribit Vopiſcus (d) his verbis: *His geſtis, cum ingenti exercitu Gallias petit, quæ omnes occiſo Poſthumo turbatæ fuerant, interfecto Aureliano a Germanis poſſeſſæ; tanta autem illic prælia feliciter geſſit, ut a barbaris ſexaginta per Gallias nobiliſſimas reciperet civitates, prædam deinde omnem, quâ illi præter divitias efferebantur ad gloriam; & cum jam in noſtra ripa, immo per omnes Gallias ſecuri vagarentur, cæſis prope quadringentis millibus, qui Romanum occupaverant ſolum, reliquias ultra Nigrum Flu-*

(b) *Euſeb. in Chron.* (c) *Caſſiod. in Chron.* (d) *Vopiſc. in Probo.*

Galliæ a Probo liberatæ.

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 1033. Olymp. 264. an. 4. A.C. 280.

Anno Periodi Græco-Romanæ 5773.

☉ 9. DC. ☽ 15. P. 4. April. Indict. 13.

Jesu Christi 280.

Eutychiani Papæ 6.

Probi Imp. 5.

I. *Conſules.* [1] Coss. *Meſſala & Gratus*, ut libellus de Præfectis Urbi, Fragmentum Conſulare Bucherii, Baronius, & omnes Faſti habent. Quod ſi Probus anno præcedenti, ut exiſtimabat Baronius, Imperium ſuſcepiſſet, præſenti, ut moris erat, Conſul proceſſiſſet.

II. *Emendatio Faſtorum ab Hervvarto tentata.* Baronius anno ſuperiori regiam viam Eræ Dionyſianæ ingreſſus eſt, poſtquam Conſulatus tres reſecavit, Æmiliani nempe & Baſſi, Secularis II. & Donati, ac Probi II. Lupo Collega. Quia enim Eram Chriſtianam ſeu Dionyſianam biennio anteverterat, duo ei Conſulatus omnino expungendi fuere; & quia Conſulatum tertium ordinarium Decio Imperatori, Grato II. Collega, perperam attribuit, ei alius Conſulatus ordinarius abjiciendus erat: quo pacto, Eram quidem Chriſtianam aſſecutus eſt, ſed omnium aliarum Erarum annos mutilare coactus fuit, eaſque biennio decurtare; Vir tamen immortalitate digniſſimus, qui, ut veram temporum rationem indagaret, nullum non movit lapidem, nullumque recuſavit laborem. Sed cum, antequam Annales ſuos ſcribendos ſuſcepiſſet, Chronologi tempora fere confuſa, dubia incertaque reliquiſſent, & uſus Cyclorum Solis, Lunæ & Indictionis nondum innotuiſſet, ad majorem perfectionem Annales Eccleſiaſticos adducere fere potis non fuit. Aliquot poſt mortem ejus annis tentatum fuit a Viris doctiſſimis Annales in rectum flectere; ſed cum omnium aberrationum capita detegere non poſſent, quos deprehenderunt calles in viam reducentes, indicarunt. Georgius *Hervvartus* Vir diligentiſſimus in ſua nova Chronologia inveſtigavit, qua ratione Eccleſiaſticorum Annalium ſeries ad verum, legitimum atque exactum temporum ordinem reſtitui poſſet, & poſt multa, in quibus rem acu, ut aiunt, tetigit, tandem cap. 263. viæ incertus ait: *Sed & poſt Fulvii Æmiliani & Pomponii Baſſi ſecundum Conſulatum, quos ipſe anno Chriſti CCLXII. ſignat, cum alioquin revera anno CCLIX. in Magiſtratu fuerint, Baronius integrum biennium cum totidem Conſulum paribus omittit, Cornelio ſcilicet Seculari II. & Julio Donato Coſſ. ac Gallieno Auguſto quartum & Petronio Voluſiano Coſſ. ideoque hinc in annum uſque Chriſti CCLXXV. quem ipſe Chriſti CCLXXVI. vocat, unico item anno plus æquo in annis Chriſti numerat. Dehinc annum alium cum ſuis omittit Conſulibus, Tacito nimirum Auguſto ſecundum. Deinceps autem velut Regiam Prætoriamque veritatis ingreditur viam.*

III. Verumenimvero Baronius quartum Gallieni Con-

NOTÆ. [1] Coſſ. *Meſſala & Gratus*. Prænomina deſunt. Relandus ex Marmor. Felſin. pag. 353.

L. POMPONIUS. L. F. LEM.
GRATUS. V. CL. BIS. COS.

At incertum, de quo *Grato* Lapis loquatur. Vulgares Faſti: *Meſſala & Grato*.

Fluvium & Albam removit. Hæc autem vera certaque eſſe, litteræ ab eo ad Senatum ſcriptæ declarant.

II. *Eccleſiæ pax propitia Imperio.* Accidit plane more ſolito, ut cum ab Imperatoribus pax Eccleſiæ concederetur, a Deo Optimo Maximo adverſus barbaros eiſdem victoria quoque impertiretur. Diſpoſitis in hunc modum rebus Gallicis, Eccleſia etiam in illis regionibus poſita conquievit, quæ primum perſecutione Valeriana, & poſtea Aureliana, deinde vero barbarorum graſſatione diutius fuerat exagitata. Meminit (a) Gregorius Turonenſis de ejuſmodi cladibus ab Alemannis in Gallos inflictis, duce ipſorum Chroco, qui etiam Chriſtianos afflixit, & inter alios Privatum Gabalitanum, de quo ſuperius facta eſt mentio. Chrocus vero (ut idem ſubdit) apud Arelatenſem Galliarum urbem comprehenſus...

(a) Greg. Tur. hiſt. Franc. l. 1. c. 32.

PAGIUS

Conſulatus IV. Gallieni non omiſſus, ſed in alium annum a Baronio tranſlatus. Conſulatum, Petronio Collega geſtum, minime prætermiſit, ſed tantum ad annum, quo geſtus non eſt, retraxit, & loco *Voluſiani Valerianum* juniorem obtruſit, cum perſuaſum haberet, Conſulatum illum alium non eſſe, quam illum, de quo apud Vopiſcum ſermo. Et tamen Vopiſcus de Conſulatu ſuffecto Gallieni junioris Cæſaris Valeriano patruo Collega geſto locutus eſt. Præterea Baronius non tantum uſque ad annum CCLXXV. quem ipſe CCLXXVI. vocavit, unico anno plus æquo in annis Chriſti numeravit; ſed etiam uſque ad annum Chriſti ducenteſimum ſeptuageſimum nonum. Ad quem cum pervenit, Conſulatum *Taciti* Aug. II. & *Fulvii Æmiliani* proponit, qui tamen jam anno CCLXXVI. eam dignitatem geſſerant. Quare Conſulatum illum Baronius non eraſit, ſed tranſpoſuit, & ab anno CCLXXVI. in annum CCLXXIX. tranſtulit. Poſtea, cum Conſulatum Probi II. Furio Lupo Collega, edere deberet, eo, quaſi ſuffectus fuiſſet, rejecto, Meſſalam & Gratum, qui anno ducenteſimo octogeſimo Faſtis nomen dedere, recte eidem anno illigat, licet juxta inſtitutum ſuum cum anno ducenteſimo octogeſimo primo eos connectere debuiſſet. Verum Probi II. & Furii Lupi Conſulatu abdicato, non potuit in veram Chriſti Eram non incidere, cum ab ea unico tantum anno ſeu Conſulatu antea diſtaret.

IV. *Emendatio Faſtorum tentata a Petavio.* Petavius in Doctrina Temporum exercitatiſſimus, tam in Notis Epiphanianis, quam in lib. II. de Doct. Temp. de Faſtorum vulgarium perturbatione pluribus egit, & quos Conſules Onuphrius, quos vero Baronius diſſimularint, in lucem proferre conatus eſt. Sed cum ipſemet lib. 13. de Doct. Temp. anno ducenteſimo quinquageſimo nono Gallienum IV. & Valerianum Cæſarem; anno vero ducenteſimo ſexageſimo primo Gallienum V. & Voluſianum Conſules ſtatuerit; eaque ratione Conſulatus octo ordinarios Gallieno Aug. qui tantum ſeptem geſſit, aſſignarit, Faſtos corrupit, dum emendare voluit. Quare, cum anno CCLIX. Gallienum IV. & Valerianum Cæſarem in locum Æmiliani & Baſſi perperam Petavius ſubſtituerit, annoque CCLX. expuncto Secularis II. & Donati Conſulatu, eoſdem Æmilianum & Baſſum Conſules obtruſerit, Baronii errorem deprehendere non potuit, quod ipſemet in pari errore verſaretur. Addit Petavius, Onuphrium, Baroniumque, cum ad Probum Imp. perventum eſt, biennium tacite utrumque diſſimulaſſe. Et tamen Onuphrius, qui uno tantum anno Eram Chriſtianam anticipavit, quique nullum Conſulatum ſuffectum in locum ordinariorum ſubrogavit, biennium ſeu Conſulatus duos abdicare non potuit; alioquin poſt Probum Imperatorem Eram Chriſtianam uno ſemper anno moratus fuiſſet, & primum, v. g. Diocletiani annum, quem nos CCLXXXIV. Chriſti, ipſe CCLXXXIII. vocaſſet, errore priori contrario, cui ideo medelam non attuliſſet, ſed in alium errorem deflexiſſet. Onuphrius itaque nonniſi Probi Imp. & Paulini Conſulatum omiſit; quo facto, Eram Chriſtianam, a qua unico anno diſtabat, ſtatim conſecutus eſt. Baronius vero antequam ad Probi Imp. Paulinique Conſulatum perveniret, jam duo Conſulum paria, Æmilianum ſcilicet & Baſſum, ac inſuper Secularem II. & Donatum abjecerat; & tamen anno uno adhuc ab Era vulgari diſſidebat, quia videlicet tres Conſulatus ordinarios Decio Imperatori attribuerat, cujus tamen prior ſuffectus tantum fuit.

V. *Conſulatus a Baronio omiſſos Petavius detegere non potuit.* Sed Petavius, qui ad ſuffectum illum Decii Conſulatum Faſtis a Baronio inſartum, animum non advertebat, exiſtimavit, duos tantum ab eo Conſulatus prætermiſſos, idque poſt Conſulatum Probi & Paulini; cum tamen poſt Probum & Paulinum, unum dumtaxat par Conſulum Baronius diſſimularit. Poſtquam igitur Petavius aſſeruit, Probi II. & Lupi Conſulatum primum fuiſſe, quem Baronius præterierit, inquirit poſtea quodnam aliud par Conſulum poſt Probi & Paulini Conſulatum eraſerit; & quo ſe verteret, non habens, ait: *At quodnam par alterum Conſulum in illorum Faſtis* (Onuphrii nempe & Baronii) *deſideretur, id vero difficile eſt conjicere, nec in horum tantum duorum tabulis, ſed in ceteris unum aliquod par Conſulum deeſſe videtur*. Paulo poſt ſubjicit: *Sed nihilominus par unum Conſulum in Faſtis vulgaribus inſerendum arbitror, ſive Imperatore Probo, ſive alio quopiam, quod nominatim concipere propter Conſulum in illis depravata vocabula minime poſſumus. Atque hoc ex annis ipſius conditæ Urbis, qui apud Onuphrium adnotati ſunt, cernere licet, quorum ſumma uno anno deficit*. Sed fruſtra Petavius poſt Probi & Paulini Conſulatum duo Conſulum paria a Baronio exploſa quærit; cum is unum tantum diſſimularit, Conſulatum videlicet Probi II. & Furii Lupi, quem ſuffectum autumabat. Quod ſi Onuphrius poſt eraſum Probi & Paulini Conſulatum annos Urbis uno numero decurtarit, id accidit, quia Conſulatum unum ordinarium abjicere non potuit, quin non ſolum annos Urbis, ſed etiam omnium aliarum Erarum, præterquam Chriſtianæ, anno uno mutilaret; quia error in Faſtis commiſſus nonniſi alio errore reſarciri potuit. Petavius in Animadverſionibus Epiphanianis ad librum de Menſuris & Ponderibus, eumdem Annalium errorem emendare conatus fuerat: ſed ibi res illi felicius; quam in libris de Doct. Temp. non ſucceſſit; adeo perplexa variiſque ambagibus implicita Chronologia eſt apud Baronium, a Decii Imperio ad Diocletianea uſque tempora.

VI. *Cointius Annales magis depravavit.* Carolus Cointius doctiſſimus Annalium Eccleſiaſticorum Francorum Scriptor, ad Faſtos Baronianos expediendos, omnem curam cogitationemque contulit primo ſuorum Annalium tomo: ſed cum, errore nunc non ferendo, Eram Chriſtianam ab eodem, quo Baronius Conſulatu, Auguſti nempe XIII. & Plautii Silvani, auſpicatus fuerit, ſeſe inextricabilibus difficultatum laqueis

prehenſus, diverſis affectus ſuppliciis, meritas pœnas de cladibus quas ſanctis Dei intulerat, juſte perſolvit.

III. Multiplices Chronologiæ.

Idem quoque præſens annus, qui eſt ſecundus Probi, ab Euſebio diverſarum gentium chronologia conſignatur, cum ſic ait in Chronico: *Secundo anno Probi, juxta Antiochenos trecenteſimusvigeſimuſquintus annus fuit; juxta Tyrios quadringenteſimus ſecundus; vel trecenteſimus tertius ſecundum quoſdam; juxta Laodicenos* * *trecenteſimus vigeſimuſquartus; juxta Edeſſenos trecenteſimus octogeſimuſoctavus; juxta Aſcalonitas trecenteſimuſoctogeſimus*: Hæc ibi. Sed quod ab aliis (a) aliter eadem chronographia deſcribatur; texus ſinceritas arguitur depravata; ob idque prætermittimus de his hic fuſius diſputare; quod nihil ad Eccleſiaſticam ab annis Chriſti deductam chronologiam pertineant, quæ in diverſis civitatibus, diverſis ex cauſis ſunt annorum ſupputationes a majoribus introductæ.

* *al. Lacedæmonios. Ado Vien.*

(a) *Ado in Chronic. & alii.*

Du-

PAGIUS

laqueis non potuit non involvere. Baronium quidem temporis, quo ſcripſit, infelicitas defendit; nondum enim tunc Periodus Juliana inventa, nondum Cycli Solis ac Lunæ in uſum vocati, nondumque certis demonſtrationibus conſtabat, primum Eræ Chriſtianæ annum cum Conſulatu Caji Cæſaris & Lucii Æmilii Pauli concurrere. At poſt annum milleſimum ſexcenteſimum ſexageſimum quintum, quo Cointius primum illum tomum publicavit, res tanti momenti totque demonſtrationibus confirmata, non erat in dubium revocanda, niſi ad argumenta, quæ opinionem, quam ſequitur, convellunt, reſponderetur. Cointius itaque Eram Chriſtianam biennio antevertens, Conſulatus ordinarios Secularis II. & Donati, ac præterea Conſtantii Cæſaris V. & Galerii Maximiani Cæſaris V. quorum prior anno CCLX. poſterior anno CCCV. geſtus, expungere coactus fuit, & Diocletiani initium cum anno Chriſti ducenteſimo octogeſimo quinto copulare; eoque pacto uſque ad Conſtantini Magni Imperium anno trecenteſimo ſexto inchoatum, extra viam vagatus errorem non correxit, ſed propagavit.

VII. *Card. Noriſius Faſtos recte emendavit.*

Unus Card. Noriſius in Parergo de Votis Decennalibus Faſtos Conſulares a Decio Auguſto uſque ad Diocletianum Chronologico ſplendori reſtituit, nullo ſuffecto in locum ordinarii ſubrogato, omnibuſque Conſulum paribus certis argumentis comprobatis. Verum eſt, Cardinalem doctiſſimum, vexatiſſimum Vopiſci locum, in quo Critici omnes hactenus offenderant, non extricaſſe, & hæc verba Valeriani Auguſti Aurelianum alloquentis, *Conſulatum cum Ulpio Crinito in annum ſequentem a die undecimo Kalendarum Juniarum in locum Gallieni & Valeriani ſperare te convenit*, in quibus veluti cardo quidam Chronologiæ per Valeriani & Gallieni Augg. tempora vertitur, de Gallieno Auguſto & Valeriano ejus fratre, ut alii omnes, interpretatum eſſe. Attamen, licet vulgarem expoſitionem ſecutus fuerit, laqueos ſane, in quos alii incidere, defugit, nullumque Conſulatum ordinarium loco ſuo movit: ait enim, eodem anno, quo deſignatio illa facta, Valerianum Auguſtum in Perſidem abductum eſſe, eamque ob rem tam Conſulatum illum Gallieni Auguſti Valeriano Cæſare Collega, quam Conſulatum Aureliani Crinito Collega geſtum non fuiſſe; ſed Gallienum alia Conſulum Collegia pro arbitrio deſignaſſe. Quo pacto Gallieni Auguſti Conſulatus non auxit, ut Petavius, neque aliquos Conſulatus ordinarios in annos, quibus ſuſcepti non ſunt, uti idem Petavius, Baronius, & Cointius tranſtulit, ſed veram & integram Conſulatuum ordinariorum ſeriem exhibuit. At nodus expediendus erat, non ſecandus; duo enim Conſulatus illi ſuffecti, Gallieni ſcilicet Cæſaris Valeriano patruo Collega, ac Aureliani & Criniti abdicari non potuere, quin notæ numerales Aureliani Auguſti Conſulatibus ordinariis adjiciendæ perverterentur, & Conſulatus Aureliani Baſſo Collega anno CCLXXI. initus, qui ſecundus fuit, tanquam primus proponeretur; & ſic deinceps de duobus ejus aliis Conſulatibus ordinariis, quorum alter tertius, alterque quartus in Faſtis omnino appellandus. Quare lecta Diſſertatione noſtra Hypatica & Inſcriptione Reineſiana, in qua primus Aureliani Auguſti Conſulatus ordinarius cum nota numerali effertur, ut ſupra oſtendimus, ab ea ſententia in Epiſtola Conſulari pag. 147. Card. eruditiſſimus & veritatis ſtudioſiſſimus diſceſſit, & pro ſua erga me benevolentia ad Faſtos variis in locis corrigendos plura ſuppeditavit. Quæ accuratius expendenda fuere, quia in Conſulatibus ordinariis a Viris doctiſſimis aut diſſimulatis, aut loco motis, & explicatione duorum præfatorum Conſulatuum ſuffectorum Chronologiæ Chriſtianæ reſtitutio pendet.

VIII. *Omnes Eræ poſt Diocletianum, exceptaChriſtiana, in Annalibus biennio mutilatæ.*

Porro Baronium duos Conſulatus ordinarios eradendo, omnes alias Eras biennio decurtaſſe, apparet ex Olympiadibus anniſque Urbis, tam ſecundum veritatem, quam ſecundum Baronii ſententiam in hujus Operis margine uſque ad finem Theodoſii M. annotatis. Imo, cum Conſulatus tres ordinarios abjecerit, eaſdem Eras triennio mutilaſſet, niſi primum Decii Auguſti Conſulatum, qui ſuffectus tantum fuit, in Faſtos inſeruiſſet. Ex quibus tandem omnibus manifeſte apparet, tam ante Diocletianum, quam poſt ipſum, Chronologiam Baronii depravatam eſſe, ad eamque reſtituendam non aliam viam, quam a nobis factum, ineundam, nec minorem laborem, minoremve induſtriam conferendam fuiſſe.

IX. *Probus pacem cum Perſis facit.*

Galliæ anno CCLXXVII. Barbaris a Probo Imperatore liberatæ. Hoc vero anno Probus in *Orientem* movit, ubi Barbaros in Iſauria compeſcuit, a *Parthis* dona, quæ offerebant, non accepit, pacem tamen iis dedit, & in Thracias rediit, ubi centum Baſtarnarum millia in ſolo Romano conſtituit, qui poſtea Imperio fideles fuerunt. *Gepidæ* vero & *Vandali*, fide rupta fines Romanos late populati ſunt; quos Probus oppreſſit, ut teſtatur Vopiſcus in Probo cap. 16. Erat tunc Parthorum ſeu Perſarum Rex *Narſeus*, ut docet Vopiſcus loco citato. Quare, verum non eſt quod ſcribit Agathias Wrararem II. annos XVII. regnaſſe.

JESU CHRISTI ANNUS 281.	EUTYCHIANI PAP. ANNUS 7.	PROBI IMP. ANNUS 3.

DUcenteſimusoctuageſimuſprimus Chriſti annus tam in Latinis (*a*), quam Græcis Faſtis notatur Conſulibus Probo Auguſto quartum & Tiberiano.

(*a*) *Caſſiod. in Chron.*

I. Trophimus, & Sabbatius Martyres.

His Probi Auguſti temporibus, licet perſecutio ab Aureliano in Chriſtianos indicta quieviſſet; tamen Antiochiæ furore Eliodori, Vicariam præfecturam gerentis, in duos Chriſtianos Trophimum atque Sabbatium, nova oblata occaſione, ab eo libenter accepta, recruduit. Cum enim univerſus Gentilis populus totus effuſus eſſet in Apollinis Daphnitici feſtis agendis; hæc videntes duo illi qui illuc ex regione extera acceſſerant, illorum ſuperſtitionem pertæſi, pro eorum ſalute, ut ab iis erroribus revocarentur, coram illis ea omnia audientibus, preces ad Deum fundunt; ſed altiori voce Trophimus cum oraſſet, ambo ab illis tenti, diris ab Attico Præſide ſubjecti ſunt quæſtionibus; ſed in Chriſti fidei confeſſione perſtantes; cum Antiochiæ gravia paſſi eſſent, & jam Sabbatius in tormentis ſpiritum Deo reddidiſſet: Trophimus ad Perennium Dionyſium Phrygiæ ſalutaris Præſidem miſſus, ab eo dirius exagitatur. In carcere vero poſitus, illic auctus eſt collega Dorimedonte, homine Senatore; qui una cum Trophimo, poſt immania tormenta conſtanti animo tolerata, decimotertio Kalendas Octobris, capitis obtruncatione victores, longo jam exacto martyrio palmam acceperunt; hæc ſummatim ex prolixioribus Actis (*b*) collecta, deſcripta ſunt. Porro eorum memoria tam apud Græcos quam Latinos eſt anniverſaria celebritate inſignis.

Dorimedon Martyr.

(*b*) *Metaph. die 19. Septembr. Lip. tom. 6. Sur. to. 5. ead. die.*

II. Agebat (*c*) interea Probus in Illyrico, ubi Sarmatas una cum aliis barbaris eo progreſſis debellavit; & quæ diripuerant, abſtulit; quibus peractis, ad Gothos & alios barbaros compeſcendos migravit in Thraciam. Sic res geſtas Probi ad exactam temporis rationem ex Flavio Vopiſco referimus.

(*c*) *Vopiſcus in Probo.*

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1034. Olymp. 265. an. 1. A. C. 281.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5774.

☉ 10. B. ☽ 16. P. 27. Mart. Indict. 14.

JESU CHRISTI 281.

EUTYCHIANI PAPÆ 7.

PROBI IMP. 6.

I. *Conſules.*

[1] AD num. I. Coſſ. *M. Aurelius Probus Aug. IV. & C. Junius Tiberanius*, qui ſub Diocletiano Conſul iterum fuit.

II. *Probi Quinquennalia.*

Sumtus hic a Probo Conſulatus juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam, ob ejus videlicet Quinquennalia. Mediobarbus pag. 412. ex ſuo Muſeo Probi Nummum profert in poſtica inſcriptum: VOTIS X. PROBI AUG. ET XX. in laurea; quem anno primo Probi recte recitat: quod certo conſtaret, ſi nos monuiſſet, Probum in antica ſine veſte Conſulari expreſſum eſſe. Ex alio tamen Nummo etiam æreo medii moduli in Gaza Regia aſſervato hunc Probi Nummum Imperii ejus initio, quo Vota Quinquennalia nuncupavit, percuſſum intelligimus. Eſt Nummus Taciti Auguſti, qui ſex tantum menſes imperavit, quique ideo Vota Quinquennalia ſolvere non potuit. In ejus poſtica legitur, VOTIS X. ET XX. Quare ea formula a Gallieno primum in Decennalibus uſurpata, & poſtea a Tacito & Probo ipſo Imperii exordio Nummis inſculpta. Ex eo porro quod Nummi Imperii initio, in Quinquennalibus ac Decennalibus percuſſi eamdem poſticam formulamque plerumque præferant, factum, ut quibus annis cuſi fuerint, detegere potis non ſit. Certum tamen videtur, ante Conſtantinum Magnum Quinquennalia in Nummis non fuiſſe expreſſa.

NOTÆ

[1] COſſ. *M. Aurelius Probus Aug. IV. & C. Junius Tiberianus.* Gudiana inſcriptio apud Relandum:

D. D.
IMP. . . . . . . AUG. IIII.
ET. TIBERIANO. CONS.

Rupertus in Hiſtor. univerſ. pag. 388. ex veteri lapide communicato a Jo. Baptiſta Donio:

IMP. CAES. M. AURELIO. PROBO
PIO. FEL. INVICTO
AUG. P. M. TRIB. POTES
TATIS. VI. COS. IIII.

Vulgati Faſti: *Probo IV. & Tiberiano.*

JESU CHRISTI ANNUS	EUTYCH. PAP. ANNUS	PROBI IMP. ANNUS
282.	8.	4.

I. Victoriæ Probi. Octogeſimus ſecundus ſupra ducenteſimum Chriſti annus, Probo Auguſto quintum & Victorino Coſſ. Faſtis adſcribitur: Quo idem Imperator compreſſit Gothos, eoſque aut in deditionem, aut in amicitiam recepit. Poſt hæc latrones Iſauricos domuit, junioreſque militiæ adſcribi voluit; ſubegit Blemias; cum Parthis ac Perſis pacem compoſuit, atque in Thracias rediit. Vopiſcus hæc pluribus; qui, perinde ac ſi encomium potius quam hiſtoriam ſcriberet, lucra poſuit, damna vero præteriit.

Nam conſtat, his temporibus (in ultionem, ut puto, ſanctorum martyrum recens interfectorum) Francos audax facinus meditatos, brevi temporis ſpatio totum Romanum Imperium incurſione turbaſſe, & timore vehementi concuſſiſſe; quod Vopiſcus, intentus probare Probi res geſtas, non ſine ſuſpicione invidiæ prætermiſiſſe videtur. Narrantur hæc breviter in Panegyrico dicto Maximiano, his verbis: *Recurſabat quippe in animos illa ſub divo Probo & paucorum ex Francis captivorum incredibilis audacia & indigna* II. Francorum ingens Facinus.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5575.

SÆC.III. Anno Urbis 1035. Olymp. 265. an.2. A.C. 282. ☉ 11. A. ☽ 17. P. 16. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 282.

EUTYCHIANI PAPÆ 8.

CARI IMP. 1.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. Coſſ. *M. Aurelius Probus Aug. V.* & *Pomponius Victorinus.*

Conſulatus Probi juxta quintam Conſulatuum Cæſareorum regulam. *Triumphavit* enim *de* II. *Triumphus Probi Aug.* *Germanis & Blemyis*; quem triumphum Vopiſcus in Probo cap. 19. fuſe deſcribit. Hunc triumphum Mediobarbus in annum præcedentem, Baronius in annum ſequentem perperam diſtrahunt. Sed utrumque Probi Conſulatus V. refellit. Male etiam Probi interitus a Baronio in annum ſequentem dilatus: præſenti enim anno eum contigiſſe certum; ideoque Carus hoc anno Imperium ſuſcepit.

Sanctus Hieronymus de Script. Eccleſ. cap. 72. III. *Archelai Epiſc. diſputatio cum Manete.* *Archelaus*, inquit, *Epiſcopus Meſopotamiæ librum diſputationis ſuæ, quam habuit adverſus Manichæum* (ſeu Manem) *exeuntem de Perſide, Syro ſermone compoſuit; qui tranſlatus in Græcum habetur a multis. Claruit ſub Imperatore Probo, qui Aureliano & Tacito ſucceſſerat*; quem librum Marianus Scottus in Chron. qui horum verborum partem recitat, alligat currenti Chriſti anno. Photius vero Patriarcha Conſtantinopolitanus in lib. 1. adverſus Manichæos ſuis temporibus repullulantes Manem e Perſide fugiſſe his verbis narrat: *e carcere fugiens Meſopotamiam venit, ibique hæreſeos ſuæ zizaniam iterum ſpargere cœpit. At Carcharorum Epiſcopus* (ſc. in Meſopotamia), *cui nomen Archelaus, vir ſacer, & multa in ſermonibus de divinis humaniſque rebus dexteritate præditus, coacto Ethnicorum auditorio, ne ſi Chriſtiani judicaſſent, veritati victoria judicum favore ceſſiſſe videretur, uſque adeo miſerrimum illum redarguit, tantoque pudore ſuffudit, ut ſtatim fugam arripuerit, & ejus hæreſeos ſemina, antequam naſcerentur, oppreſſa fuerint. Porro inde fugiens ad viliſſimum quoddam oppidum pervenit, ibique rurſus fovere atque vulgare ſuam impietatem machinabatur; ſed acerrimus pietatis propugnator, & revera Paſtor Archelaus, qui ſedulam ovium curam gerebat, eumdem Lupo ſæviorem in Chriſti gregem, ut eum diſperderet, irruentem perſequi nequaquam ceſſavit.*

[2] Paulo poſt Photius ſubdit: *Hic itaque Manes tam impiæ hæreſeos auctor nono anno Valeriani &* IV. *Archelaus eum fugere cogit.* *Gallieni* (anno ſc. Chriſti CCLXXII.) *qui Romanum obtinebat imperium, ex Perſarum Carceribus fugiens* [*nihil enim vetat, quominus in narrationis ſerie ſuperius prætermiſſa recenſeamus*] *cum in Meſopotamiam veniſſet, ab admirabili viro Archelao* [*erat autem ſacer iſte vir Carcharorum ejuſdem regionis urbis Epiſcopus*] *ejus impietas egregie abundanterque confutata eſt. Inde ob ignominiam, quam nec ex inopinato paſſus eſt, fugiens, ad Diodoridem Carcharorum regionis oppidum clam acceſſit, ubi in Tryphonem* (verius ab aliis in Diodorum) *quemdam ſacrum probatumque virum, & in Presbyteris gradu poſitum, incidens, non minorem ignominiam pertulit. Quin & ipſe Archelaus Manetem illuc adveniſſe cognoſcens, erat enim vir acer, & pietatis zelo ſuccenſus, ad idem oppidum acceſſit, & deceptorem illum ad concilii inopiam recaptum, & confuſione, quam maxime vitabat, perfuſum, iterum iis rationibus, quibus exoſa ejus dogmata ſubvertit, & cunctis deridenda, atque deteſtanda propoſuit, fugam arripere coegit.* Acta integra Diſputationis Archelai Epiſcopi Meſopotamiæ, & Manetis Hæreſiarchæ, quæ Baronius non viderat exhibet Zacagnius Tom. I. Collectan. Monument. Veterum Eccleſ. Græcæ ac Latinæ, notatque Photium laudatum loco Diodori male poſuiſſe Tryphonem.

NOTÆ [1] COſſ. *M. Aurelius Probus Aug. V. & Pomponius Victorinus. Pomponii* nomen omiſit Relandus. Pagius forte ſumpſit ex libello Præf. Urb. Ubi his Coſſ. *Pomponius Victorianus* Præfectus Urbi fuit. Vulgati Faſti, ut Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculus: *Probo V. & Victorino.*

[2] ARchelai cum Manete diſputationem melius ad an. 277. conſignat Zacagnius, qui obſervat Photium in deſignando ejus rei geſtæ anno ſequutum fuiſſe S. Epiphanium de Pond. & Menſ. nu. 20. Sed hunc aliter & melius rem diſcuſſiſſe in Opere contra Hæreſes, ubi ait Manetem ſub exitum Aureliani, & Probi initium hæreſin ſuam ſpargere cœpiſſe. Cui conſentiens S. Leo M. lib. 2. de Pænit diſputationem Archelai peractam aſſerit Probo Imperatore, & Paulino Coſſ. ideſt anno 277. & quidem intra Julium & Decembrim ejus anni, cum id factum anno 2. Probi aſſerat Euſebius in Chronico.

gna felicitas ; qui a Ponto uſque correptis navibus, Græciam, Aſiamque populati, nec impune pleriſque Libyæ littoribus appulſi ; ipſas poſtremo navalibus quondam victoriis nobiles cœperant Syracuſas ; & immenſo itinere pervecti, Oceanum, qua terras rupit, intraverant ; atque ita eventu temeritatis oſtenderant, nihil eſſe clauſum piraticæ deſperationi, quo navigiis pateret acceſſus : Hæc ibi ; egregium plane Francorum antiquæ gloriæ monumentum; quos Chriſtiana religio poſtea longe clariores atque glorioſiores effecit. Sed de iis inferius ſuis locis ſæpe dicendum.

JESU CHRISTI ANNUS 283. — EUTYCH. PAP. ANNUS 9. — PROBI IMP. ANNUS 5.

I. Triumphus Probi. SEquenti anno Domini ducenteſimo octogeſimo tertio, Carus & Carinus a Caſſiodoro & Græcis indicibus ponuntur Conſules. Quo Probus, compreſſis tyrannis, Romam rediens de Germanis & Blemiis triumphavit; hæc Vopiſcus (a), idemque de Saturnino (b), qui Ægyptiorum levitate perpulſus aſſumpſit Imperium, agit; moreſque Ægyptiorum (ut alii plures, quos ſuperius diximus) ſugillans, carpit æque cum illis ibi degentes Samaritas, ac Chriſtianos, cum vitia Ægyptiorum in eos rejiciat, dicens:

Sunt enim Ægyptii (ut ſatis noſti) viri ventoſi, furibundi, jactantes, injurioſi, atque adeo vani, liberi, novarum rerum uſque ad cantilenas publicas cupientes, verſificatores, epigrammatarii, mathematici, aruſpices, medici ; nam & Chriſtiani, Samaritæ, & quibus præſentia ſemper II.

(a) *Vopiſc. in Probo.* (b) *Idem in Saturnino.*

PAGIUS SÆC.III. Anno Urbis 1036. Olymp. 265. an. 3. Olymp. 265. *ſecundum Baronium.* A.C. 283. I. *Conſules.*

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5776.

☉ 12. G. ☽ 18. P. 1. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 283.

CAII PAPÆ 1.

CARI IMP. 2.

[1] AD num. I. & ſeq. Coſſ. *M. Aurelius Carus Aug. II.* & *M. Aurelius Carinus Cæſar.* Sumtus hic ab utroque Conſulatus juxta primam regulam : ex eoque liquet, anno elapſo *Carum* Auguſtum; Carinum vero & Numerianum Cæſares nuncupatos eſſe. Baronius *Carum* ſine numerali nota profitetur, quod Caſſiodorus & Auctor Chronici Alexandrini eandem prætermiſerint ; indeque perperam deducit, Carum anno ſequenti ſecundum Conſulatum geſſiſſe. Nam in Diſſertatione Hypatica demonſtravi, numeralem notam plerumque a Faſtorum Conditoribus, licet non mediocri Chronologiæ damno, ac Conſulatus ſuffectos prætermiſſos. Quare ex eo ſilentio inferendum erat, primum *Cari* Conſulatum ſuffectum dumtaxat fuiſſe. Ceterum, hunc Cari Conſulatum cum nota numerali profitentur Idacius, Heraclius, Pſeudo-Damaſus in Catalogo veterum Pontificum, Faſti Cæſarei, Auctor libelli de Præfectis Urbi, & Inſcriptio infra adducenda. Omittebam monere, Auctorem Chronici Alexandrini Conſulatus ſuffectos de more tacere, ideoque mirum non eſſe, ſi hoc anno Carum ſine numerali nota proponat. De triumpho Probi, de quo hic Baronius, anno ſuperiori a nobis actum.

A num.

NOTÆ [1] COſſ. *M. Aurelius Carus Aug.II. & M. Aurelius Carinus Cæſar.* Inſcriptio Tarraconenſis apud Gruterum pag. CCLXXVIII. in qua *M. Aurelius Carinus nobiliſſimus Cæſar Princeps Juventutis Coſ. Procoſ. & Imp. Cæſ. M. Aurelius Carus Tr.* P. II. COS. II. *& M. Aurelius Numerianus nobiliſſimus Cæſar Princeps Juventutis Proconſul.* Dedicata eſt a M. Aurelio Valentiniano Legato LEG. AUGG. *Proprætore Provinciæ Hiſpaniæ citerioris, devoto numini maieſtatique eorum.* Nummus *Cari* apud Bandurium tom.I. pag 499. cum epigraphe in averſa : VIRTUS AUGG. & VIRTUS AUGGG. ubi notat Bandurius, pleroſque eruditorum, inter quos Pagius, exiſtimare *Carum* non participaſſe imperii dignitatem cum filiis, quia apud veteres ſcriptores hujus rei nulla mentio; imo ex verbis Vopiſci conjiciunt, *Carum* minime conſortem imperii *Carinum* filium feciſſe. At obſtant laudati nummi, & inſcriptio Tarraconenſis, quæ hoc anno poſt menſem Auguſtum dedicata eſt; ex quibus arguunt, adſcitos a Caro conſortes Auguſteæ dignitatis filios *Carinum & Numerianum.*

Ad *Cari* conſulatum *ſecundum* quod attinet, lapides Gruteriani pag.CCLXXVII. cum

TR. POT. PP. PROCOS. II.
COS. & TR. POT. COS. II.
P. P. PROCOS.

Ibidem legitur: *M. Aurelius Carinus nobiliſſimus Cæſar*

COS. PROCOS. Item
INVICT. AUG. PONT.
MAX. TRIB. POT. P. P. COS.

Faſti Idatiani, Proſperi Chronicon, Bucherii laterculus, & libellus de Præf. Urbi: *Caro & Carino.* Vindebonenſes, & liber Pontificalis : *Caro II. & Carino.*

Suffecti dicuntur *M. Aurelius Numerianus Cæſar, & Matronianus.*

ſemper tempora cum enormi libertate diſpliceant: Hæc Vopiſcus; ad ſuamque corroborandam ſententiam litteras recitat Hadriani de iiſdem expoſtulantis, ac deridentis, quæ ſuo loco ſuperius in Hadriano ſunt poſitæ. Quibus plane videas hominem Ethnicum in Chriſtianos infenſum, nulla habita diligentiori perveſtigatione morum, legum, inſtitutorum, diverſarum religionum hominum, eoſdem inter ſe vitæ ratione longe diſtantes, ac plane contrarios faſce uno perſtringere, atque æque calumniis carpere Chriſtianos cum illis, contumeliiſque proſcindere. Sed quales eſſe ſolerent Ægyptii Chriſtiani, quam obſequentes Romanis Principibus; quam pacifici; ad ea quæ de eis ante dicta ſunt ex Origene atque Dionyſio, ambobus Ægyptiis, provocamus lectorem.

Refellitur Vopiſcus vana locutus.

III. Probus occiditur. Porro autem iiſdem Coſſ. cum quintum Probus in Imperio annum ageret (ut Vopiſcus teſtatur) a militibus occiſus eſt; nam ait: *Quibus* (quæ dicta ſunt ſuperius) *peractis; Probus bellum Perſicum parans, cum per Illyricum iter faceret, a militibus ſuis per inſidias interemptus eſt:* & poſt multa: *Interemerunt anno Imperii ſui quinto. Poſtea tamen ingens ei ſepulcrum elatis aggeribus omnes pariter milites fecerunt, cum titulo hujuſmodi inciſo marmori:*

HIC.PROBUS. IMP. ET VERE. PROBUS. SITUS. EST.VICTOR. OMNIUM. GENTIUM. BARBARARUM. VICTOR. ETIAM. TYRANNORUM.

Hæc & alia plura de Probo Vopiſcus, quæ prætermittimus.

IV. De annis Imperii Probi. At quoniam de annis quibus Probus imperavit, omnes ferme antiqui ſcriptores diſcrepant a Flavio Vopiſco, qui eum anno quinto ſui Imperii occiſum tradidit; res eſt diligentius perquirenda; plurimum enim ad rerum geſtarum veritatem explorandam ſcire intereſt, quoto Imperii ſui anno Probus occiſus ſit. Qui igitur Vopiſco adverſantur, ex noſtris eſt in primis Euſebius, qui in hiſtoria eum ſex annos imperaſſe tradit (*a*), nempe abſolutos, ut attigerit ſeptimum, prout ponit in Chronico; adeo ut hac ratione ſucceſſorem Probi recenſeat anno domini ducenteſimo octogeſimoquinto. ☞ Oroſius (*b*) cum dicat Carum imperare cœpiſſe anno ab Urbe condita milleſimo triceſimonono, ea ratione dicendum eſſet, Imperium Cari inchoatum anno Chriſti ducenteſimo octogeſimo-octavo, quod non recipitur ☜. Caſſiodorus id ipſum plane profiteri videtur, dum ſub Diocletiani & Ariſtobuli conſulatu, qui pariter incidit in dictum Chriſti annum CCLXXXV. Probum occiſum ait; hæc ex noſtris. His etiam ſcriptores Ethnici pariter conſentire videntur; nam Aurelius Victor annos ſex, nempe exactos, Probum imperaſſe tradit; Eutropius pariter; ſed rem exactius explicans, affirmat Probum vixiſſe Imperatorem annos ſex, & menſes quatuor; quem & alii plures ſecuti ſunt. Sed & quod majoris videtur eſſe auctoritatis, Julianus Apoſtata in Cæſaribus, cum de Probo agit, eum ait imperaſſe annos ſeptem, ſed nondum expletos. Tot igitur magnæ auctoritatis antiquis teſtibus de ſexennio Imperii Probi expleto affirmantibus, quis non putaret unum contemnendum eſſe Vopiſcum?

(a) Euſeb. l. 7. c. 24.

(b) Oroſ. l. 7. c. 24.

V. Vera aſſertio annorum Probi Imp. At quam fallantur qui numero teſtium nituntur potius, quam ratione, vel aliis certis argumentis ad rerum geſtarum perveſtigandam veritatem; utique id, de quo agimus in exemplum adduci poſſe videtur. Abiiſſemus & nos in ſententiam plurimorum de annis Probi; niſi vetus in-

PAGIUS II. *Probi Aug. interitus.* Baron. nu. III.

[1] A num. III. ad VI. Probus non hoc anno, ut autumavit Baronius, ſed præcedenti occiſus eſt. Vopiſcus ejus triumpho narrato, ait: *Quibus peractis, bellum Perſicum parans, cum per Illyricum iter faceret, a militibus ſuis per inſidias interemtus eſt.* Ita is Hiſtoricus in Probo cap. 20. ubi cap. ſequenti perperam ait, interfectum Probum *anno Imperii ſui quinto*. Certum eſt enim, eum ſeptimum Imperii annum inchoaſſe. Julianus in Cæſaribus ſcribit, eum imperaſſe *ſeptem annos nondum completos*. Eutropius, Euſebius in Chronico, Oroſius in Hiſtoria ei tribuunt *annos ſex, menſes quatuor*; denique Caſſiodorus in Chronico ait, eum imperaſſe *annos ſex, menſes tres*, & in indice Nummorum Reginæ Sueciæ memoratur unus cum aquila & L. Z. *anno VII.* Quare cum Tacitus die decima tertia menſis Aprilis anni CCLXXVI. e vivis exceſſerit; & aliquot poſt dies Probus in Illyrico a militibus Imperator renuntiatus fuerit, apparet, eum anno præcedenti circa initium menſis Auguſti a militibus interemtum eſſe; ſicque imperaſſe annos ſeptem nondum completos, vel annos ſex ac menſes quatuor utrinque incompletos, vel annos ſex, & menſes tres integros, & valde hallucinatos eſſe Onuphrium, Calviſium, Petavium & pleroſque Chronologos, qui Probum menſe circiter Novembri antecedentis Chriſti anni trucidatum ſcribunt, non animadvertentes, Florianum & Probum uno eodemque tempore in diverſis Orbis Romani partibus imperaſſe, & initium Imperii Probi non ab interitu Floriani, ſed a Taciti morte ab Antiquis deductum fuiſſe; ut, quæ in morte Numeriani Auguſti dicemus manifeſtum facient.

III. Gravius peccavit Baronius, qui non tantum Probi

NOTÆ [1] PRopius forte ad rem accedit vetuſtus Imperatorum Catalogus ab Eccardo vulgatus, qui mendoſus licet in multis, in aliis tamen eſt accuratus. In eo igitur Probi Imperium intra annos 6. m. 2. d. 12. definitur, atque interemptus dicitur Sirmii. Eccardus *Cor. Hiſtor. t. 1. p. 32.*

inſcriptio omnem de his dubitationem, auferret; atque neceſſario nos fateri compelleret, hoc ipſo anno Probum regnandi finem feciſſe, aliiſque pariter certis teſtificationibus manifeſte conſtaret; Diocletianum ſequenti anno Imperium auſpicatum eſſe; adeo ut nullus ſit locus reliquus quo Probi Imperium ulterius extendi poſſit. Ad hæc autem exploratiſſime cognoſcenda, rejicimus lectorem ad ea, quæ dicemus anni ſequentis exordio, cum agemus de ratione inchoandi anni primi Imperatoris Diocletiani.

VI. *Carus Imp.* Probo extincto, creatur a militibus Imperator Carus Manlius Aurel. Romæ natus ex parentibus Illyricis; idemque filios Carinum & Numerianum Cæſares dixit. Hoc igitur anno Carum imperare cæpiſſe, ex eo perfacile intelligi poteſt, quod Conſulatus ipſius ſecundus qui ſequenti anno contigit, inſcriptus reperitur cum Tribunitia poteſtate ſecunda, qua notatur annus ſecundus ejus Imperii. Eſt autem ipſa vetus inſcriptio hujuſmodi (c):

(a) *Lib. Inſcr. antiq. Plantin. edit. pag. 156. n. 1. & Panv. in Faſt.*

FORTISSIMO. ATQUE
CLEMENTISSIMO
IMP. CAES. M. AURELIO
CARO. INVICTO. AUG.
P. M. TR. POT. II. COS. II.
P. P. R. RO. CoS.

VII. *De Carino & Numeriano.* Cæterum filios ejus Carinum & Numerianum a Caro Cæſares tantum dictos eſſe, non tamen Auguſtos, duæ itidem inſcriptiones in eadem tabula inciſæ hinc inde poſitæ a lateribus docent; quarum prior ſic deſcripta a parte dextera poſita habetur:

VICTORIOSISSIMO
PRINCIPI. JUVENT.
M. AURELIO. CARINO.
NOBILISS. CAESARI
COS. PRO. COS.

A ſiniſtris vero Numeriani habetur inſcriptio his verbis:

VI-

PAGIUS *Non poteſt retrahi in annum currentem.* Probi mortem in hunc annum diſtulit, & unius Vopiſci auctoritate & Inſcriptione infra adducenda explicandaque innixus annos tantum quinque huic Imperatori attribuit, quod nempe annos duos plus æquo Aureliano aſſignaſſet. Hoc enim pacto Cari & filiorum annos mutilare coactus fuit.

IV. *Carus Auguſtus dictus, Carinus & Numerianus Cæſares.* Baron. nu. VI. A num. VI. ad IX. Probo ſucceſſit Carus, qui ut ait Vopiſcus in Caro cap. 7. *ubi primum accepit imperium, conſenſu omnium militum bellum Perſicum, quod Probus parabat, aggreſſus eſt, liberis Cæſaribus nuncupatis: & ita quidem ut Carinum ad Gallias tuendas cum viris lectiſſimis deſtinaret: ſecum vero Numerianum adoleſcentem, cum lectiſſimum, tum etiam diſertiſſimum duceret.* Paulo poſt addit, Carinum priorem Cæſarem eſſe appellatum, & *habuiſſe in animo Carum, ut Carino Cæſareum abrogaret imperium.* Tum cap. 16. de eodem Carino ſcribit: *Hic cum Cæſar decretis ſibi Galliis atque Italia, Illyrico, Hiſpaniis ac Britanniis & Africa, relictus a patre Cæſarianum teneret imperium, ſed ea lege, ut omnia faceret, quæ Auguſti faciunt, enormibus ſe vitiis & ingenti fœditate maculavit.* Quibus ex verbis patet, quam immerito contendant Cenſores quidam apud Card. Noriſium in Epiſt. Conſulari pag. 177. Imperium Cæſareum a me confictum, & Cæſares omnes ante Imperium Proconſulare omnis Imperii expertes fuiſſe.

V. *Carinus & Numerianus Auguſti creantur.* Carinus & Numerianus, qui anno præcedenti Cæſarea dignitate decorati fuerant, currenti ante menſem Septembrem, ac poſt inchoatum annum ſecundum Imperii paterni, Auguſti dicti ſunt; quod a Baronio aliiſque male negatum, hic oſtendendum. Et primo quidem in Nummis Græcis Numeriani anni duo Imperii ejus Auguſtei leguntur; in Nummis vero Carini anni tres: quod verum eſſe non poteſt, niſi currenti anno ante menſem Septembrem Auguſti renuntiati fuerint, ut ex iis, quæ in utriuſque morte dicemus, conſtabit. Secundo, complures leges in Codice Juſtinianeo habentur hujus anni Conſulibus ſubſcriptæ, in quarum titulo legitur: *Carus Carinus, Numerianus AAA.* id eſt, *Auguſti*. Verum eſt, eundem titulum præfigi etiam aliquibus legibus, quæ ante menſem Junium hujus anni latæ ſunt: ſed error irrepſit in hujuſmodi titulos, quemadmodum & in Leges quaſdam primo Imperii Diocletiani anno datas, ac inſcriptas: *Impp. Diocletianus & Maximianus AA.* cum id temporis unus Diocletianus Auguſtus, Maximianus Herculius Cæſar tantum eſſet. Imó plures Leges primis Imperii Diocletiani annis emiſſæ hoc titulo inſigniuntur: *Impp. Diocletianus & Maximianus AA. & CC.* id eſt, *Auguſti & Cæſares*, Conſtantinus, nempe & Galerius Maximianus nonniſi anno ducenteſimo nonageſimo ſecundo Cæſares nuncupati. Tertio, Scaliger in Animadverſionibus Euſebianis num. 2297. affert Nummum Cari, in quo notatur: VIRTUS AUGGG. XXII. E. Δ. Tres itaque Auguſti uno eodemque tempore viſi. Spanhemius Vir eruditiſſimus in Cæſaribus Juliani Imperatoris a ſe in linguam Gallicam verſis exiſtimat, Scaligerum hallucinatum, vel ab aliis deceptum, nullaque adhuc ad ſuas manus perveniſſe Numiſmata triplici illa littera inſignita. Addit, illorum temporum Scriptores indicare, Carinum & Numerianum, vivente Caro patre, Cæſares tantum fuiſſe. At argumentum inficiativum valde infirmum ac plerumque fallax. Mediobarbus enim in Imperatorum Romanorum Numiſmatis eodem tempore, quo Notæ Spanhemii in Cæſares Juliani Imp. in lucem editis, idem ac ſimile Numiſma, quod aureum eſſe dicit, repræſentavit. Nec Scriptorum ſilentium, ubi Numiſmata loquuntur alicujus ponderis; cum aliquos tum Cæſares, tum Auguſtos ab Hiſtoricis prætermiſſos Nummi exhibeant. Certe Carinum vivente patre Auguſtum fuiſſe demonſtrare videtur Nummus, qui extat apud Mediobarbum pag. 419. inſcriptus: CARUS ET CARINUS AUGG. in quo viſuntur capita jugata Cari & Carini. In averſa parte cernitur Victoria gradiens cum his verbis circum: VICTORIA AUGG. Quare Baronii & Spanhemii ſententia non videtur amplius ſuſtineri poſſe.

Venio

VICTORIOSISSIMO.
PRINCIPI. JUVENTUT.
M. AUR. NUMERIANO
NOBILISS. CAES. PRO. COS.

Hæc deſcripſiſſe voluimus ad refellendos eos, qui Carum dicunt, mox ut Imperator factus eſt adſciviſſe ſibi collegas Imperii filios, dixiſſeque eos Auguſtos. Sed & de cæpto hoc anni Cari Imperio, alia ſuperiori perſimilis docet inſcriptio in hæc verba (a).

(a) Apud Huber. in Theſa. ur. rei antiq. in Caro.

FORTISSIMO ATQUE CLEMENTISSIMO IMP. CAES. M. AURELIO CARO. INVICTO AUG. P. M. TR. POT. II. COS. II. P. P. PRO. COS. N. M. Q. F.

VIII. Ex his igitur perſpicuo apparet, hoc anno Probum deſiiſſe, Carum vero ſubrogatum primum annum ſui Imperii auſpicatum eſſe; ſecundo vero Conſulatu ſequenti ſcilicet anno (ut dictum eſt) annum Imperii ſecundum Tribunitia poteſtate ſecunda declaratum, una cum Conſulatu pariter ſecundo ingreſſum eſſe. Hæc de his ſatis: tot namque oportuit teſtificationibus in integrum reſtituere chronologiam tot teſtibus iiſdemque antiquis atque probatis labefactatam. At hæc evidentiora monſtrabunt, quæ ſequenti anno dicturi ſumus. Sed jam ad res geſtas hujus anni redeamus.

Reſtituta chronologia.

IX. Hoc eodem anno quartus Probi Imperatoris abſolvitur, & quintus inchoatur: *Vita functo* (inquit Euſebius b) *Timæo Epiſcopo Antiocheno, ſubſtitutus eſt in locum ejus Cyrillus.* Idem de ſubſtitutione

(b) Euſeb. in Chron.

PAGIUS VI. Cari & filiorum imperium egregia epigraphe explicatum.

Venio nunc ad Inſcriptionem, quæ Baronium impulit, ut Probi cædem in hunc annum, & ſecundum Cari Conſulatum in annum ſequentem differret; ex qua & liquebit, Carinum & Numerianum currenti anno ante ſecundum Imperii paterni annum dignitate Auguſtea exornatos non fuiſſe, & Annales non parum illuſtrabuntur.

VICTORIOSISSIMO PRINCIPI IUVENT. M. AURELIO CARINO NOBILISS. CAESARI COS. PRO. COS.	FORTISSIMO ATQUE CLEMENTISSIMO IMP. CAES. M. AURELIO CARO INVICTO AUG. P. M. TR. POT. II. COS. II. P. P. PRO. COS.	VICTORIOSISSIMO PRINCIPI IUVENT. M. AUREL. NUMER. NOBILISS. CAESARI PROCOS.

M. AURELIUS VALENT. V. C. LEG. AUGG. PROPR.
HISPANIÆ. CITERIORIS. D. N. M. Q. EORUM.

Ex antiqua hac Epigraphe deducitur primo, anno ſequenti non Carum II. & Numerianum, ut putabat Baronius, ſed Carinum II. & Numerianum Conſules proceſſiſſe; cum in ea Conſulatus II. Cari eodem tempore cum primo Carini componatur, quo Numerianus nondum Conſul, ſed Proconſul tantum appellatur: proindeque ſecundus Cari Conſulatus in præſentem annum convenit, non autem in ſequentem, priorque ſuffectus dumtaxat fuit. Secundo, Baronium deceptum, cum ex ea Inſcriptione infert, hoc anno *Carum* imperare cœpiſſe, ideoque & hoc anno Probum periiſſe; *quia*, inquit, *ſecundus Cari Conſulatus anno CCLXXXIV. geſtus inſcriptus reperitur cum Tribunitia Poteſtate II.* qua *ſecundus Imperii ejus annus notatur.* At cum certo conſtet, Carinum & Numerianum anno ſequenti Faſtis nomen dediſſe, ut ibidem oſtendetur, præſertique Numerianum nondum Conſulem fuiſſe, neceſſario ſequitur, primum Cari Conſulatum ſuffectum fuiſſe.

VII. Caſares appellati Auguſti in nummis, & quando.

Tertio, deducitur Carinum & Numerianum anno primo Imperii patris nondum Auguſtos fuiſſe, cum in laudata epigraphe ſecundo Imperii patris anno dicata, uterque *Cæſar* tantum vocetur. Quarto, *Valentinianum* ideo vocari *Legatum Auguſtorum*, quia licet Carinus Cæſar tantum eſſet, ut ea Inſcriptio nos dubitare non ſinit, junctim tamen cum patre nominatus, Auguſtus & ipſe nominari debuit, juxta ea, quæ de Philippo Cæſare loquentes jam diximus. Onuphrius in Faſtis, ubi Præfatam Inſcriptionem integram recitat, quia non animadverterat, Cæſares in Nummis & Inſcriptionibus, quando ſimul cum Auguſtis nominantur, dictos etiam fuiſſe Auguſtos, præfatam Inſcriptionem corrupit, & loco, LEG. AUGG. id eſt, *Legatus Auguſtorum* ſcripſit, LEG. AUG. id eſt, *Legatus Auguſti*. Sed perperam; cum in quatuor aliis Inſcriptionibus a Grutero pag. 277. relatis non alium titulum Valentinianus uſurpet. Imo ipſemet *Carinus* Nummum aureum percutiendum juſſit, in cujus antica parte ejus effigies cernitur cum his verbis circum: M. AUR. CARIN. NOB. CAES. & in averſa viſuntur duæ figuræ (Cari nempe & Carini, ut interpretatur Spanhemius loco citato pag. 120. ubi Nummum illum exhibet), quæ Victoriam tenent cum his verbis circum: VICTORIA AUGUSTORUM. Exiſtimat Vir Doctiſſimus, Carinum Cæſarem poteſtate faciendi, quæ Auguſti facerent, innixum, hujuſmodi Nummos cudi voluiſſe, dum *Carus Auguſtus* pater in Perſide & in Oriente ageret. Verumenimvero, uſum tuliſſe, ut puri puti Cæſares cum Auguſtis conjunctim nominati, nuncuparentur & ipſi Auguſti, ſparſim in hoc Opere demonſtravi. Mediobarbus tam in Carino, quam in Numeriano varia exhibet Numiſmata utriuſque Cæſaris, in quorum averſa parte legitur: PIETAS AUGG. vel TRAIECTUS AUGG. vel MONETA AUGG. vel VIRTUS AUGG. Quæ verba in Carini Cæſaris Nummis de eo & Caro Auguſto, in Nummis vero Numeriani Cæſaris de eo & Caro Auguſto intelliguntur, & regulam a nobis ſtatutam certam reddunt; Numerianus enim non acceperat a patre poteſtatem faciendi, quæ Auguſti facerent; quod in unius Carini favorem videtur factum.

VIII. Tres Dorothei diſtinguendi.

Ad num. IX. & ſeq. *Timæi* Epiſcopi Antiocheni obitus ad annum CCLXXXI. ex Euſebio in Chronico retrahendus. Cyrillo ejus ſucceſſore Eccleſiam Antiochenam regente floruit Antiochenus Presbyter, nomine Dorotheus, de quo Euſe-

(a) *Euſeb. l. 7. c. ul.* ne Cyrilli in hiſtoria (*a*) agens, ejus occaſione de Dorotheo presbytero Antiochenæ Eccleſiæ ſermonem adnectit, ſic dicens: *Hujus temporibus Dorotheum dignitate ſacerdotali tum Antiochiæ donatum, virum ſane diſertum, cognovimus. Hic in ſacris literis exquiſite eruditus fuit; linguæ Hæbraicæ diligentem navavit operam, adeo ut ſcripturas Hebraicas ſcienter poſſet intelligere; erat honeſtis ac liberalibus parentibus prognatus, humanioris litteraturæ neutiquam expers, eunuchus re vera natus, uti illum Imperator propter incredibilem ejus naturam in ſuam familiam adſciverit, & Præfectura purpuræ tingendæ, quæ apud Tyrum eſt, donarit. Iſtum nos Scripturas in Eccleſia non incommode explicantem audivimus:* Hucuſque de Dorotheo Euſebius. Qui vero de eodem Dorotheo ab aliquibus ſparſi ſunt errores, nempe quod Epiſcopus Tyri, & auctor fuerit libelli, qui Synopſis inſcribitur Dorothei, ſunt a nobis in Notationibus (*b*) confutati; quas, ſi libet, conſules. Erat hoc tempore agens annum ſuæ ætatis Dorotheus vigeſimumquintum, qui uſque ad Julianum Apoſtatam pervenit, tunc nobilitatus martyrio, implens ætatis annum centeſimum quintum, ut Anaſtaſius Bibliothecarius in ſuo Chronico ex Græcis deſcripſit.

Dorotheus presbyter Antiochenus.

(b) *Not. in Rom. Martyrol. die 5. Junii d.*

X. Euſebius Alexandrinus.

Poſt Dorotheum, de aliis viris virtute atque doctrina inſignibus, qui his temporibus floruerunt, Euſebius narrationem attexuit, nempe de Euſebio Alexandrino, qui adverſus Paulum Samoſatenum a Dionyſio Antiochiam ad Synodum miſſus, adeo egregiam pro fide Catholica navavit operam, ut in patriam redire non ſit permiſſus, ſed obligatus fuerit Eccleſiæ Laodicenſi in locum Socratis ſuffectus Epiſcopus; huic vero ſubrogatum ait Anatolium, & ipſum genere Alexandrinum. Horum namque opera liberatos fuiſſe Alexandrinorum quamplurimos, tempore, quo ad debellandum tyrannum & cives illi inhærentes ab Imperatore civitas eſt obſeſſa, ſuo loco ſuperius dictum eſt.

XI. Anatolius vir inſignis.

Quibus autem litteris Anatolius vir ſanctiſſimus imbutus fuerit (ut ſciatur præſtantiſſimos Patres non tantum non eſſe averſatos Gentilium litteras, ſed eas quoque alios docuiſſe) hic ex eodem Euſebio deſcribere, non incongruum viſum eſt. *Hic* (inquit) *Anatolius cum ob eloquentiam, tum ob doctrinam humaniorem, & cognitionem philoſophiæ, inter homines noſtri temporis, qui erant præſtantiſſimi, facile principem locum obtinuit; quippe qui in Arithmetica, Geometria, Aſtronomia, & differendi facultate, in contemplatione & perſpicientia naturæ; in oratorum quoque diſciplinis verſatus ad ſummum; quarum rerum gratia, fama eſt, cives Alexandriæ eum in ludo, in quo Ariſtotelis doctrina docebatur, magiſtrum præfeciſſe*: Hæc ipſe. Quantum autem ex Chriſtianis profeſſoribus in publicis cathedris Græcos philoſophos explicantibus Gentilibus auditoribus, ad defendendam adverſus eos Chriſtianam religionem rebus noſtris acceſſio facta ſit, jam ſatis demonſtratum eſt ſuperius, dum de Ammonio Chriſtiano philoſopho, Platonis philoſphiam Alexandriæ publice profitente ſermonem habuimus. Meminit & Eunapius (*c*) Sardianus, qui ſcripſit Vitas philoſophorum, Anatolii; ſed quod hoſtis ipſe eſſet Chriſtianorum, de homine Chriſtiano atque philoſopho minus dignam tanto viro pro ejus doctrina & eruditione mentionem facit, cum hoc tantum ait: *Jamblicus cum Anatolio, qui a Porphyrio ſecundum locum obtinuit, conſuetudinem habuit; ſed multis eum modis ſuperavit, & ad ſummum philoſophiæ gradum aſcendit.* Sed hæc domeſticus teſtis ſuos ſupereſſerens Chriſtianis.

(c) *Eunap. in Jamblico.*

XII. Chriſtiani philoſophiam docentes.

Videas ex his inſignes in Eccleſia viros in philoſophicis facultatibus alios ipſorum Platonem, Ariſtotelem alios eſſe in docendo ſecutos; idque eos feciſſe non tantum abſque aliquo diſpendio Chriſtianæ religionis, ſed omnia ad profectum Evangelii contuliſſe, iiſdemque Chriſtianam religionem amplius illuſtraſſe, atque etiam latius propagaſſe. Quæ autem ingenii ſui poſt ſe Anatolius monumenta reliquerit, idem Euſebius recenſet (*d*), ſic dicens: *Quamquam vero non multi libri ab Anatolio erant elaborati, totidem tamen ad nos pervenerunt, unde cum ejus eloquentiam, tum multiplicem cognitionem licet animadvertere, idque in illis potiſſimum, in quibus ea quæ de Paſchate ab aliis*

(d) *Euſeb. hiſt. l. 7. c. ult.*

PAGIUS Euſebius in Hiſt. cap. 32. ſed diſtinguendi *Dorothei* tres, *Dorotheus* ſcilicet Cubicularius Martyr, ab Euſebio lib. 8. commendatus; *Dorotheus* Presbyter, de quo Euſebius loco citato, & *Dorotheus* tertius. Presbyter Tyri, qui ſub Juliano Apoſtata trucidatus eſt die V. Junii. Baronius in Notationibus ad Martyrologium Romanum primum & ultimum Dorotheum inter ſe confundit: quem errorem jam notavit Blondellus in Apologia pro ſententia Hieronymi pag. 274. Sed, ut obſervat Valeſius in Notis Euſebianis lib. 7. cap. 32. dum Baronium reprehendit Blondellus, multo gravius ipſemet errat; *Dorotheum* enim Antiochenſem Presbyterum confundit cum Dorotheo Cubiculario Imperatoris Diocletiani; quos tamen diverſos eſſe certis argumentis conſtat. Presbyter Antiochenus vir fuit nobilis, & Magiſtratum geſſit, antequam Presbyter fieret. Alter vero *Dorotheus* ſervilis fuit conditionis, utpote Cubicularius eunuchus. Deinde Dorotheus Presbyter Antiochenſis Martyr non fuit. Certe Euſebius id de illo non dicit, neque loco laudato, neque libro 8. cap. 13. ubi Eccleſiaſticos viros recenſet, qui in illa perſecutione martyrium ſubierant. Qua de re plura Valeſius laudatus.

aliis ante decreta fuiſſent, explanavit. Recitat ex eo ipſe complura, atque ſtatim poſt ſubdit: *Anatolius porro inſtitutiones in Arithmeticam decem libris explicatas reliquit; alia item extant ejus opera, quæ exempla otii præclare ab eo in ſacris litteris collocati, & multæ in eis exercitationis perſpicua argumenta dant.*

XIII. Anatolius creatus Epiſcopus.

Poſt hæc autem de eodem Anatolio, cum eſt creatus Epiſcopus, hæc addit. *Hunc Theotecnus Cæſareæ Palæſtinarum Epiſcopus, per manus impoſitionem primus Epiſcopum ordinavit, qui eum ſucceſſorem ſibi poſt mortem ad Eccleſiæ ſuæ procurationem delegendum providit, unaque cum illo ad aliquod temporis ſpatium Eccleſiæ Cæſarienſi præfuit. Verum Anatolius cum ad Concilium Antiochiæ de Paulo Samoſateno convocatum accederet; ad Laodicenſium urbem adventans; ibi, Euſebio mortuo, commorari a fratribus coactus eſt.* Quod vero ait, Euſebium & Anatolium eadem occaſione Pauli Samoſateni confutandi erroris, abreptos eſſe ad Eccleſiæ Laodicenſis regimen; utrumque factum diverſis temporibus adſcribendum eſt, nimirum ut dicamus electionem Euſebii contigiſſe tempore prioris Concilii congregati; Anatolii vero, cum poſterior conventus Epiſcoporum habitus eſt. Sediſſe autem Anatolium uſque ad tempus proximæ inchoandæ perſecutionis Diocletiani, quæ idem Euſebius ſubdit, demonſtrant. Celebris perſeverat memoria Anatolii tam apud Græcos, quam Latinos (*a*), anniverſaria commemoratione in Eccleſia jugiter repetita. (a) *Mart. Rom. die 3. Julii.*

XIV. Eutychianus Papa moritur.

Hoc quoque anno, nempe ſub eodem Conſulatu Cari atque Carini, deceſſiſſe Eutychianum Papam, habet liber de Romanis Pontificibus; licet in eo errore ponatur, Caro ſecundum Conſule; nam collega Carinus, qui illi adjungitur, primum Conſulatum Cari demonſtrat; ſecundus enim Cari Imperatoris Conſulatus habet collegam Numerianum, qui contigit anno ſequenti. Quod vero de annis, quibus ſedit Eutychianus, diverſæ admodum ferantur ſententiæ; nos huic inhærere, ut ad hæc uſque ſaltem tempora Eutychianus pervenerit, Martyrologium Romanum affirmare nos admonet, in

PAGIUS IX. *Obitus Eutychiani Papæ.* Baron. nu. XIV. & ſeq.

[1] Ad num. XIV. & ſeqq. In Chronico Damaſi legitur: *Eutychianus annis octo, menſibus undecim, diebus tribus. Fuit temporibus Aureliani a Conſulatu Aureliani III. & Marcellini uſque in diem VII. Idus Decembris, Caro II. & Carino Conſulibus.* Aurelianus III. & Marcellinus anno CCLXXV. Carus & Carinus præſenti anno Magiſtratum geſſere. Quare, cum Eutychianus die ſeptima Decembris hujus anni e vivis exceſſerit, recte dicitur ſediſſe annis octo, menſibus undecim, diebus tribus; ejuſque initium die quinta Januarii anni CCLXXV. quæ feria tertia fuit, omnino contigit. In Martyrologio Hieronymiano ad VI. Idus Decembris, ſeu ad diem octavum Decembris legitur: *Romæ Eutychiani;* indeque Papebrocius in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum Pontificum Romanorum occaſionem ſumſit exiſtimandi, locum Chronici Damaſi, ubi dicitur, *uſque ad diem VII. Idus Decembris*, corruptum eſſe, legendumque uſque in diem VI. Idus Decembris, *idque eo libentius*, inquit, *quod, ſic retrogradiendo ad ordinationem ipſius veniatur ad feſtum Epiphaniæ ſolitum devotione maxima Fidelium, etiam ſub cryptis degentium, celebrari. Correctionem probat Hieronymianum Martyrologium* [2]. Verum, ex diverſitate diei in Martyrologio Hieronymiano & in Chronico Damaſi notati inferendum, in Hieronymiano Martyrologio non diem mortis, ſed ſepulturæ memorari, quemadmodum & in Indiculo Depoſitionis Epiſcoporum apud Bucherium, ubi legitur: *Sexto Idus Decembris, Eutychiani in Calliſti;* in Chronico vero Damaſi diem obitualem exprimi juxta regulam a nobis poſitam, ac præterea Romanorum Pontificum ordinationes per hæc hæc tempora diebus Dominicis aut Feſtis ſolemnioribus fieri ſolitas non fuiſſe. Quod utrumque, cum ad Chronologiam Pontificiam reſtituendam magni momenti ſit, ſatis non poſſumus inculcare [3].

X. *Qui non Martyr, ſed Confeſſor fuiſſe videtur.*

Rectius Papebrocius ex eo quod in auctiori Chronico veterum Pontificum, Anaſtaſio aliiſque legatur, Eutychianum *VI.* vel *VIII. Kalend. Auguſti* fuiſſe depoſitum aut ſepultum, colligit, diem natalem Pontificum Romanorum alibi, quam in Præfatis Auctoribus quærendum, eiſque hoc ſcribendi anſam præbuiſſe, elevationem vel Tranſlationem aliquam factam tali die ſeculo V. ſub Innocentio I. cum is in Cœmeterio Calixti ædificavit inſignem S. Sebaſtiani Baſilicam ad Catacumbas, ſuper Platoniam, ſub qua Sanctorum Petri & Pauli corpora diu jacuerant. In Martyrologio Romano Eutychianus dicitur paſſus ſub Numeriano, cujus martyrii teſtem, cum nullum neque in Annalibns, neque in Notis ad illud Martyrologium afferat Baronius, & Eutychianus non in Indiculo *Depoſitionis Martyrum* apud Bucherium, ſed in Indiculo *Depoſitionis Epiſcoporum* apud eumdem ponatur, hic ſanctus Pontifex inter Confeſſores numerandus videtur

NOTÆ

[1] EUtichiani dies emortualis varie exhibetur in vetuſtis Catalogis; nam ex Eccardiano conſtat legi uſque ad diem IIII. Id. Decembris (non VII. vel VI.)

[2] LEctio Chronici Damaſi depravata eſt, nam Eccardus qui conſuluiſſe ſuis oculis Codicem Vindebonenſem teſtatur, legit IIII. Idus Decembris. *Eccard. in Corpor. Hiſtor. t.1. col.27.*

[3] COngruit cum Pagio Couſtantius pag.298. ubi libri Pontificalis lapſus adnotantur, in quo de *Eutychiano* legitur, ſediſſe *a Conſulatu Aureliani III. & Marcellini uſque in diem Iduum Decembris, Caro, & Carino Coſſ.* ſediſſe tamen refert, *anno 1. menſe 1. ac die 1.* Emendandus & Euſebius, qui lib.VII. Cap.XXXII. *Eutychianum* in Pontificatu vix octo menſibus vixiſſe ſcribit.

in quo ſexto Idus Decembris Eutychianus martyrium paſſus ponitur ſub Numeriano hoc elogio: *Romæ beati Eutychiani Papæ qui per diverſa loca trecentos quadragintaduos martyres manu ſua ſepelivit; quibus & ipſe ſociatus, ſub Numeriano Imperatore martyrio coronatus eſt, & in cœmeterio Calliſti ſepultus:* Hæc ibi. His igitur perſuaſi, ab Euſebio (*a*) penitus diſſentimus, qui diverſam ab hac de tempore Eutychiani chronologiam ſtatuit, apud quem perperam legitur, ſediſſe Eutychianum octo menſes, vel decem non ad finem perductos; inhærentes potius illis, qui annos octo & menſes aliquot eidem tribuerunt, idque tum ex Eccleſiaſticis antiquis tabulis, tum etiam ex Conſulibus nominatis.

(*a*) *Euſeb. in Chron. & hiſt. l. 7. c. 26.*

XV. Eutychianus benedicendarum frugum auctor.

De eodem Eutychiano hæc in eodem libro leguntur: *Hic conſtituit, fruges, fabas, & uvas ſuper altaria benedici.* Hæc fortaſſe Eutychianus, ut magis obniteretur erroribus Manichæorum, qui quod a mali Principio creaturas exortas dicerent, atque eſſe execrabiles affirmarent, eiſque pariter maledicerent, ipſe contra eiſdem benediceret, ac verbo ſanctificans pro iiſdem Deo omnium creatori gratias ageret. Cum enim a Fidelibus ſuper altare offerri (*b*) ſolerent, eædem cum gratiarum actione a ſacerdote benedicebantur (*c*); qui quidem uſus antiquitus viguit in Eccleſia, adeo ut non primus ſit habendus Eutychianus, qui hæc ſervanda ſtatuerit, ſed potius ſuo decreto firmius inſtituerit.

(*b*) *Apoſt. can. 3. 4.*
(*c*) *Clem. Conſt. lib. 8. c. 46.*

XVI. De ſepeliendis martyribus.

Rurſum vero poſt illa, quæ de ſepultura martyrum ibi ſunt poſita, hæc adduntur: *Conſtituit, ut quicumque Fidelium martyrem ſepeliret, ſine dalmatica, aut ſine colobio purpurato nullatenus ſepeliret.* Sed religionis prætextu prætergreſ-

ſus eſt poſtea ejuſmodi decreti uſus fines ſuos, ut non tantum ſanctorum martyrum corpora dalmatica tegerentur, ſed ſacrorum etiam miniſtrorum, ut S. Gregorii (*d*) Papæ teſtimonio conſtat; quod uſque adeo ipſe alio edito decreto (*e*) prohibuit, ut vetuerit etiam corpora Romanorum Pontificum, cum perferrentur humanda, tegi dalmaticis. Porro colobium (*f*) tunicam eſſe ſine manicis, quæ penes antiquos uſui erat, in confeſſo eſt; ſed dalmaticam etiam ſine manicis tunicam fuiſſe olim in uſu, diximus in noſtris Notis (*g*).

(*d*) *Greg. dial. l. 4. c. 40.*
(*e*) *Greg in regiſtr. l. 4. c. 48.*
(*f*) *Vide not. in Caſſian. in verbo Colobium.*
(*g*) *In Mart. Rom. die 30. Maii b.*

XVII. Reliqua Eutychiani.

Ad extremum vero de eodem Eutychiano hæc ibidem leguntur: *Hic fecit ordinationes quinque per menſem Decembrem, presbyteros quatuordecim, diaconos quinque, Epiſcopos per diverſa loca novem, & martyrio coronatur; qui etiam ſepultus eſt in cœmeterio Calliſti, octavo Kalendas Auguſti.* In Martyrologio vero Romano, cui æquius eſt aſſentiri, habetur ſexto Idus Decembris. Leguntur Eutychiani nomine duæ epiſtolæ, quarum prior adverſus venena Pauli Samoſateni paratum antidotum habet. Sunt & alia complura (*h*) ejuſdem Eutychiani Papæ titulo prænotata, quæ ſimul alibi congeſta habes. *Ex hac igitur vita ſublato Eutychiano* (ut ibi ponitur) *ceſſavit Epiſcopatus ejus dies novem. Sic itaque decimoſexto Kalen. Januarii ſubrogatus eſt in ejus locum Caius natione Dalmata, ex genere Diocletiani Imperatoris, ex patre Caio:* Hæc ibi. Sed de Caio inferius.

(*h*) *Tom. 1. Concil. in Euthych.*

Caius Papa.

Ex Eutychiani martyrio, nonnihil Dei Eccleſiam ſub his Imperatoribus eſſe vexatam, æquum eſt ſentire. De reliquis autem martyribus his temporibus paſſis, dicemus anno ſequenti.

PAGIUS

tur. Certe uterque Indiculus Conſtantio Conſtantini Magni filio Imperante ſcriptus omnibus Martyrologiis antiquior eſt, ideoque ei magna fides habenda.

XI. *Caius Eutychiano ſucceſſit.*

Decretales, quæ Eutychiani nomine circumferuntur, ſuppoſititiæ ſunt, ut ex iis quæ anno CCXCVI. dicemus, patebit. Auctor auctioris Chronici veterum Pontificum, narrata Eutychiani morte, ait: *Et ceſſavit Epiſcopatus dies octo.* Quamobrem Caius Eutychiani ſucceſſor die decima quinta menſis Decembris præſentis anni, in quam Sabbatum incidebat, ordinatus eſt, ideoque dies octo Sedem vacaſſe, eo in Chronico recte ſcriptum, a quo non differt liber Pontificalis, qui dies novem habet. Includit enim diem emortualem, qui in eo Chronico excluditur. Baronius Caii initium male cum die decima ſeptima Decmebris illigavit, ut ex iis, quæ in morte ejus dicemus, liquebit.

XII. *Reſcriptum Theodoſii junioris perperam Caro Aug. attributum.*

Baronius reſcriptum de remiſſione tributi Theſſalonicenſi Eccleſiæ conceſſa Caro Auguſto attribuit, indeque eum de Eccleſia bene meritum ſcribit. Sed Gothofredus in Commentario ejuſdem Legis, quæ eſt 37. *De annona & tributis*, oſtendit, fucum illi feciſſe Codicem Juſtinianeum, ubi reſcriptum illud octava Lex *De ſacroſanctis Eccleſiis* nuncupatur. Emiſſum itaque illud a Theodoſio Juniore *Victore V. C. Conſule*, anno nempe Chriſti CCCCXXIV. ut in eodem Commentario videre eſt.

Baron. an. 284. num. V.

XIII. *Chronologia Cari, Carini & Numeriani alias obſcurior.*

Scaliger in Animadverſionibus Euſebianis ad num. 2299. ait: *Nihil eſt incertius, nihil perturbatius temporibus trium horum Augg. & initio Diocletiani;* additque Numerianum triginta tantum dies imperaſſe, conſtare ex libro priore Euſebii. Baronius vero in Annalibus, ubi tantum ei Imperium bimeſtre aſſignat, ait: *Cum Numerianus paulo poſt patrem interfectus ſit, unde quaſo quod nonnulli Martyres ſub Numeriano paſſi legantur in cunctis Martyrologiis; haud res eſt facilis demonſtratu.* Verum, Numerianum poſt patris interitum menſes circiter octo ſuperſtitem fuiſſe, anno ſequenti oſtendemus. Ex quo manifeſtum fiet, quantum conferat ad Chriſtianam Chronologiam Cæſarea ad exactos calculos revocata.

JESU CHRISTI ANNUS 284.	C A I I PAP. ANNUS 1.	CARINUS ET NUMER. IMPP.

I. Numerianus occiditur. CUm jam adeſſet Chriſti annus ducenteſimus octogeſimusquartus, Carus ſecundum & Numerianus creati ſunt Conſules (ita Caſſiodorus & Græci Faſti) non autem Carinus, ut ab aliis perperam ponitur; nam (ut dictum eſt anno ſuperiori) ſimul conveniunt Cari annus ſecundus & Conſulatus ſecundus. Quo idem Carus Imperator dum cœptam a Probo in Perſas expeditionem proſequitur, ægrotans vel (ut alii dixerunt) ſuperveniente fulmine, extinguitur; hæc Vopiſcus. Capeſſunt mox Imperium filii ejus Cæſares Carinus & Numerianus; hic in Oriente, quod cum patre in expeditione ageret: Carinus vero in Occidente, ubi tunc erat. Qui igitur dixerunt Carum cum filiis imperaſſe annos duos, inchoatos tantum, non autem abſolutos, intelligere opus eſt; licet re vera (ut eſt demonſtratum) Carus ſolus dicendus ſit imperaſſe, cum filii ab eo nondum dicti eſſent Auguſti, ſed tantum Cæſares. Porro Carinus in Occidente imperans propagavit Imperium uſque in ſequentem annum Maximo & Aquilinio Coſſ. Numerianus vero mærore obitus patris ægrotans, ab Apro ſocero paulo poſt interficitur, ut ipſe regnaret; ſed re comperta, ab exercitu acclamatur Imperator Aurelius Valerius Diocletianus, qui ſic electus, ipſis Parilibus, nempe undecimo Kalendas Maii (quod ex Panegyrico ipſi dicto expreſſum habetur) accepit Imperium, ſtatimque Aprum fatalem, quem putavit, occidit; cum tamen (ut dictum eſt) in Occidente Carinus Cari filius imperaret. Hæc Vopiſcus in Caro atque Numeriano pluribus, apud quem de morte Cari recitantur litteræ Junii Calpurnii ad Præfectum Urbis.

Quod vero ad rationem temporis ſpectat; licet in Faſtis de Conſulibus poſitis nulla ſit controverſia; tamen, quod ad Diocletiani ingreſſum pertinet, magna plane eſt diſcrepantia. Nam apud Caſſiodorum & alios eum ſecutos, poſt annos tres exordium Diocletiani Imperii ponitur. Porro hoc ipſo anno a majoribus numerari cœptum annum primum ejus Im- II. Diocletianus Imp.

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5777.

SÆC. III. Anno Urbis 1037. Olymp. 265. an. 4. A. C. 284.

☉ 13. FE. ☽ 19. P. 20. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 284.

CAII PAPÆ 2.

DIOCLETIANI IMP. 1.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. & ſeq. Coſſ. *M. Aurelius Carinus Aug. II.* & *M. Aurelius Numerianus Aug.* ut docent libellus de Præfectis Urbi, Anonymus apud Bucherium, Damaſus in Catalogo veterum Pontificum in Eutychiano Papa, cujus verba anno præcedenti a nobis deſcripta; imo & Chronicon Alexandrinum, quod pro ſe citat Baronius, qui Carum II. & Numerianum perperam proponit, innixus præſertim Inſcriptione, quam anno præcedenti explicavimus. Sumtus hic ab utroque Conſulatus juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam; uterque enim anno præcedenti a patre Auguſtus nuncupatus.

II. *Cari Aug. obitus.* Incertum, an *Carus* Auguſtus ſub præcedentis anni finem, vel currentis initio perierit. In titulo Legis Codicis Juſtinianei 2. *De prædiis.* Cari, Carini, & Numeriani AAA. nomina leguntur. Ea autem Lex dicitur *PP. VI. Id. Decemb. Caro & Carino AA. Coſſ.* ideoque initio Decembris anni elapſi adhuc in vivis *Carus* erat, ſi in eam Inſcriptionem error non irrepſerit. Die vero duodecima menſis Januarii præſentis anni jam extinctus erat. Nam, ut obſervat Card. Noriſius in Diſſert. de Nmuiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap. I. Leges Codicis Juſtinianei 3. *De revocand. donat.* dicitur *PP. II. Idus Januarias.* Lex 5. *De donat.* dicitur *PP. Romæ VI. Kal. Februarias.* Lex 19. *Ex quibus cauſis*, dicitur *PP. XVII. Kal. Febr.* quæ omnes dicuntur datæ *Carino & Numeriano Coſſ.* inſcribunturque: *Imp. Carinus & Numerianus.* Jam itaque ineunte Januario Carinus & Numerianus ſoli imperabant. Cum filiis *regnavit duobus annis*, inquit Eutropius, de Caro loquens, ubi eum numero rotundo Imperii ejus durationem exprimere certum eſt.

III. *Diocletianus Numeriano ſuccedit.* Numerianus, quem *Carus* pater ſecum adverſus Perſas duxerat, cum e Perſide rediret, *Apro* impulſore, dum *lecticula veheretur, per inſidias occiſus eſt*, inquit Eutropius; ſed non ante menſem Septembrem. Libro enim 10. Codicis Juſtinianei recitatur Lex 4. *De delat. PP. III. Kal. Septembris, Carino, & Numeriano Coſſ.* In illius vero titulo legitur: *Impp. Carinus & Numerianus.* Quare ipſo fine Auguſti adhuc vivebat Numerianus. Baronius autem ideo Numeriani poſt patris mortem bimeſtre tantum Imperium fuiſſe

NOTÆ [1] C*Oſſ. M. Aurelius Carinus Aug. II. & M. Aurelius Numerianus Aug.* Lapis vetus apud Baronium, de quo Noriſius de Numiſmate Diocletiani & Maximiani cap. I. Proſperi Chronicon, Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Carino II. & Numeriano.* Item in aliquot Juſtinianei juris legibus, de quibus vide Relandum, & Noriſium de numiſmate Diocletiani & Maximiani cap. I. qui ex epiſtola Paſchali S. Proterii Alexandrini, *Carini II.* & *Numeriani* conſulatum huic anno figit.

Suffecti hoc anno feruntur: *Diocletianus, & Annius Baſſus.* Mox: *M. Aur. Valerius Maximianus & M. Junius Maximus.*

Imperii, ex multis conſtat. Ac primum id declarat vetus inſcriptio; qua cum ſecundus ejus Conſulatus notatus habeatur ſecunda Tribunitia poteſtate, ac proinde ſignetur ſecundus annus Imperii; cum idem ejus Conſulatus ſequenti anno ponatur, & cum eo poteſtas Tribunitia ſecundo aucta; neceſſe eſt affirmare, hoc anno ei fuiſſe collatum Imperium & cum eo ex more primam Trbunitiam poteſtatem. Inſcriptio autem ſic ſe habet (a):

(a) *Romæ in atrio ædium Tiberii Ceuli.*

IMP. CAES. G. VALERIO. DIOCLETIANO. PIO. FELICI INVICTO. AUG. PONTIF. MAX. BRITANNIC. MAX. GERM. MAX. TRIB. POTEST. II. COS. II. P. P. PROCOS.
HONORATI. ET. DECURION. ET. NUMERUS. MILITUM CALIGATORUM.

Sed nulla in ea mentio eſt de Maximiano; quod nondum adſcitus erat collega Imperii; contigit autem anno ſequenti ab hac inſcriptione; nempe tertia Tribunitia poteſtate ejuſdem Diocletiani (ut ſuo loco apparebit) Maximianum creari Imperatorem.

Hoc

PAGIUS fuiſſe autumavit, quia Diocletianum ejus ſucceſſorem *undecimo Kalendas Maii* præſentis anni regnare cœpiſſe putavit, deceptus his verbis Panegyrici, quem Mamertinus Maximiano dixit: *Revera enim*, inquit Orator, *ſacratiſſime Imperator; merito quivis te, tuumque fratrem* (nempe Diocletianum) *Romani Imperii dixerit conditores. Eſtis enim, quod eſt proximum, reſtitutores: & ſit licet hic illi Urbi natalis dies, quod pertineat ad originem populi Romani; veſtri Imperii primi dies ſunt principes ad ſalutem.* Quibus ex verbis Baronius aliique deducebant, eundem Urbi, qui & Maximiano Herculio ac Diocletiano fuiſſe Natalem, ideoque eos Imperatores *ipſis Parilibus* dictos fuiſſe. Verum, inquit Petavius lib. II. de Doct. Temp. cap. 30. nulla in iis verbis littera, quæ id oſtendat; imo diverſi ibidem dies illi conſtituuntur, & cum primo die Romæ conditæ per antitheſim primi Imperatorum illorum dies comparantur; qui tam ab Urbis Natali, quam a ſe mutuo differre, vel in Panegyrico ſignificantur.

IV. *Dies natalis Diocletiani & duratio imperii Numeriani.*

Diem itaque natalem Diocletiani unus nos docuit Auctor Chronici Alexandrini, quod Baronius, ejus Faſtis exceptis, non legerat. Ibi ſub hujus anni Conſulibus habetur: *Tandem Numerianus ab Apro Præſide Perinthi, Thraciæ, quam nunc Heracleam vocant, necatus eſt.* Tum ſubdit: *Diocletianus Imperator XV. Kalendas Octob. Chalcedone renuntiatus, V. Kalendas octobres Nicomediam purpuratus intravit, & Kalendis Januariis Conſul prodiit.* Dies itaque natalis Diocletiani decimus ſeptimus menſis Septembris fuit, ideoque aliquot ante dies Numerianus Auguſtus occiſus fuerat. In Gaza Regia aſſervatur Nummus æreus parvi moduli, in quo legitur: A.K. M.A. NOYMEPIANOC. CEB. id eſt, *Imp. C. M. Aurelius Numerianus Aug.* Viſitur caput Numeriani coronatum. In poſtica, L. B. id eſt, *anno ſecundo*. Roma ſedens Victoriam tenet. Similem refert Goltzius, aliumque præterea in poſtica inſcriptum, L. A. id eſt, *anno primo*. Ex quibus certo liquet, non tantum Numerianum ſecundum Imperii Auguſtei annum delibaſſe; ſed etiam Probum & Florianum eodem tempore regnaſſe, ac poſt Taciti mortem, quæ die XIII. menſis Aprilis anni CCLXXVI. contigit, *Probum* a militibus renuntiatum Imperatorem, annoque CCLXXXII. circa initium menſis Auguſti interemptum fuiſſe. Quo pacto *Numerianus* ſecundum Imperii Auguſtei annum auſpicari potuit, cum menſe Septembri hujus anni interierit. Quod ſi Antiqui durationem Imperii Probi a Floriani morte deſumſiſſent, ut recentibus Chronologis viſum fuit, *Numerianus* ſecundum Auguſtei Imperii annum nullo modo inchoare potuiſſet, ut ex dictis certum redditur. Extat apud Mediobarbum Numeriani Nummus inſcriptus: IMP. C. M. AUR. NUMERIANUS NOB. C. in poſtica: VIRTUS AUGG. Ex quo apparet, verum eſſe quod ſæpe diximus, Cæſares nempe hoc ſeculo *Imperatores* in Nummis & Inſcriptionibus appellatos fuiſſe, imo & Auguſtos, ſi conjunctim cum ipſis in Nummis nuncuparentur. Poſtica enim illa de Caro Auguſto & Numeriano Cæſare interpretanda videtur. Carinus anno tantum ſequenti ſublatus.

V. *Carus & Numerianus Imp. eodem fere tempore demortui.*

His in priori editione ſcriptis, cum animadverterem titulos & ſubſcriptiones legum Codicis Juſtinianei errore ſæpe non vacare, annum emortualem Cari Imperatoris ad novum examen revocavi, huncque æſtate currentis anni Cteſiphonte, dum adverſus Perſas bellum gereret, fulmine ſublatum eſſe comperi. Vopiſcus enim in Caro Imp. cap. 8. de eo ſcribit: *Negari non poteſt, eo tempore quo periit, tantum fuiſſe ſubito tonitruum, ut multi terrore ipſo exanimati eſſe dicantur. Cum igitur ægrotaret, atque in tentorio jaceret; ingenti exorta tempeſtate, immani coruſcatione, immaniori, ut diximus, tonitru, exanimatus eſt;* quod confirmat Vopiſcus ex epiſtola tunc ſuper morte Cari data, & a ſe recitata. Hæc vero tonitrua mortem illam æſtate aut autumno, non vero hyeme contigiſſe argumento ſunt: II. bellum æſtate, non vero hyeme geri ſolitum: III. *Numeriano* Imperatore proditione occiſo *Julianus* & *Diocletianus* eodem fere tempore Purpuram ſumſere, ut aſſerit Victor in Epitome; qui Numeriani morte recitata, ait: *Hinc Sabinus Julianus invadens imperium a Carino in Campis Veronenſibus occiditur.* Et dein refert, Diocletianum Imperatorem nuncupatum eſſe. Victor vero de Cæſaribus teſtatur, ſolam *Cari* mortem in cauſa fuiſſe cur Julianus imperium arripuerit. Narrata enim Diocletiani inauguratione, inquit: *Interim Carinus eorum quæ acciderant, certior: ſpe facilius erumpentis metus ſedatum iri: Illyricum propere Italiæ circuitu petit. Ibi Julianum, pulſa ejus acie, obtruncat. Nam is cum Venetos Correctura ageret, Cari morte cognita, imperium avens eripere, adventanti hoſti obviam proceſſit.* Victor in Epitome genus ejus mortis notavit: *Julianus acto per coſtas pugione in ignem ſe abjecit.*

VI. *Quod magis probatur.*

Poſtquam Victor de Cæſaribus ſuperiora commemoravit, loquitur de Cari liberis, ejus patria, de ejus imperii duratione, & de Apro ipſo initio imperii Diocletiani ab hoc occiſo, quod Numerianum interfeciſſet. Modicum itaque ſpatium inter Cari & Numeriani mortem, & inter hanc & Diocletiani ad imperium evectionem intercurrit. Quod & Victor de Cæſaribus

III. Chronologia ab Imperio Diocletiani. Hoc igitur anno Diocletianum Imperium accepiſſe, ſunt alia certa explorataque teſtimonia eorum qui poſteriorum temporum annos ab ipſo primo Diocletiani Imperii ingreſſu numerare conſueverunt. Nam quem ipſe Diocletianus inſtituit uſum, ut a prima die ſui Imperii ſequentes anni numerarentur, perſeveravit idem apud nonnullos uſque ad tempora Juſtiniani (ut ſuo loco dicemus) factumque eſt, ut & Chriſtiani etiam non honore Principis, ſed uſu communi ad tempora perveſtiganda, a dicta prima die Imperii Diocletiani annos enumerarent. Conſtat inter alios id feciſſe S. Ambroſium; qui cum in epiſtola ad Epiſcopos Æmiliæ numeret tempus a die (ut ait Imperii) Diocletiani uſque ad annum octogeſimum, & alias nonageſimumtertium, quibus incidit decimaquarta Luna nono Kalendas Aprilis; colligitur ex tabulis aſtronomicis eum ab hoc anno & die dictum annorum numerum auſpicatum eſſe.

IV. (a) *Evagr. l. 3. c. 29.* Confirmatio præcedentium. Inſuper vero quod Evagrius (*a*) Scholaſticus numeret ab eodem primo anno Diocletiani uſque ad obitum Zenonis annos ducentos & ſeptem; manifeſtum eſt ipſum ab hoc item anno Domini ducenteſimo octogeſimo quarto deducere numerum uſque ad annum Domini quadringenteſimum nonageſimumprimum, quo Zeno ex hac vita ſublatus eſt. Præter hæc etiam quod Diocletianum jam Imperatorem factum dicat Ammianus (*b*) adſciviſſe ſibi collegam Ariſtobulum anno ſequenti; liquido apparet, ipſum Diocletianum hoc anno imperare cœpiſſe. Ex tot igitur neceſſariis plane probationibus, cum conſtet hoc anno Diocletianum ſuſcepiſſe regimen Imperii, erraſſe omnino convincuntur quotquot ab hinc poſt tertium annum exordium Imperii Diocletiani rejiciunt, ut inter alios Caſſiodorus; quod ante eum feciſſe videtur Euſebius, dum in Chronico ingreſſum ejus ponit anno Domini ducenteſimo octogeſimoſeptimo. Stabiliiſſe itaque in hunc modum Diocletiani annorum chronologiam oportuit; nam cum futura tempora poſt hæc contigerint numerari ab initio ejus Imperii; ſi quis in eo ſemel errore labatur, per devia ſemper ferri neceſſe eſt. Hæc idcirco ingerimus, ne otioſa videatur eſſe lectori tam exacta ad hæc diſquirenda adhibita diligentia. (*b*) *Ammian. Marcell. l. 23.*

V. Quid Carus Theſſalonicenſibus. Antequam autem de Diocletiano agere incipiamus; quæ reliqua ſunt Cari, Numeriani, atque Carini proſequamur. Extat ejuſdem Cari Imperatoris de remiſſione tributi conceſſa Theſſalonicenſi Eccleſiæ reſcriptum (*c*), in hæc verba: *Imperator Carus Præſidoro Præfecto Præt. Sacroſancta Theſſalonicenſis Eccleſia aperte ſciat, propriæ tantummodo capitationis modum beneficio noſtri numinis ſublevan-* (*c*) *l. 8. c. de Sacroſanct. Eccl.*

PAGIUS ribus rurſus innuit: *At Numerianus, amiſſo patre (cum quo in Perſide pugnabat) ſimul confectum æſtimans bellum, cum exercitum reductaret; Apri præfecti Prætorio ſoceri inſidiis extinguitur.* Certum itaque eſſe debet, *Carum* non multo ante Numeriani filii interitum, & Auguſteam Diocletiani nuncupationem, periiſſe, & inſcriptiones ac ſubſcriptiones legum Cod. Juſtin. ex quibus contrarium eruitur, manifeſte mendoſas eſſe.

VII. *Diocletiani initium ab hoc anno repetendum.* A num. III. ad V. *Diocletianum* hoc anno Imperatorem renuntiatum, non vero ſequenti, ut Scaliger in lib. de Emendat. Temp. & Cointius in Annal. Eccleſiaſt. Franc. autumarunt, extra omnem controverſiam eſſe debet. Diem Imperii ejus natalem unus Auctor Chronici Alexandrini nobis conſervavit, quem plane aureo teſtimonio Card. Noriſius in Diſſert. de duobus Nummis Diocletiani & Licinii cap. I. confirmavit. In libro enim 3. Codicis Juſtinianei refertur Lex *Ut nemo invitus*. in cujus titulo legitur: *Imp. Diocletianus Auguſtus Camerio*; dicitur vero, *Dat. Idibus Octobris, Carino II. & Numeriano Coſſ.* Quare die decima quinta menſis Octobris præſentis anni jam Diocletianus imperabat; ideoque verum eſt quod dicitur in Chronico Alexandrino, eum die decima ſeptima Septembris Imperatorem appellatum fuiſſe; totoque cælo erraſſe Scaligerum & Cointium, qui ejus initium in annum ſequentem diſtulere.

VIII. [1] Diocletianum hoc anno imperare cœpiſſe evincit etiam Era Diocletianea, quæ & *Era Martyrum* dicta, Chriſtianis Ægypti etiamnum uſurpata, quæ proficiſcitur a die viceſima nona Auguſti currentis Chriſti anni, a qua etiam die Era Actiaca, in cujus locum ſubrogata eſt, auſpicabatur. Cum enim Ægyptii, ut notat Calviſius in Opere Chronologico hoc anno, & in 3. parte Iſagoges cap. 16. qui hac anni forma utebantur jam a morte Antonii & Cleopatræ, Calippi Periodum Lunarem novemdecim annorum in uſum revocare vellent, & Cyclum Paſchalem condere, ab hoc anno ejus initium ſumere voluerunt, quod Novilunium in ipſum diem XXIX. Auguſti incideret, qui propterea annus primi Cycli Lunaris appellatus eſt, ut & hodie fit. Latini enim, cum Cyclum ſuum Paſchalem a Paſchate incipiant, ſequentem annum pro Cyclo Lunari primo habent, ubi Novilunium in Paſcha proxime poſt diem XXI. Martii incidit. Diſtat enim XXI. Martii a die XXIX. Auguſti præcedente diebus CCVI. qui efficiunt ſeptem menſes Lunares, & paulo plus. Sed hac de re plura Calviſius laudatus. *Era Diocletianea. Baron. n. III.*

IX. *Multi Martyres ſub Numeriano Imp.* A num. V. ad XVII. Oſtendimus anno ſuperiori reſcriptum de remiſſione tributi Theſſalonicenſi Eccleſiæ conceſſa, non a Caro Imp. ſed a Theodoſio Juniore emiſſum fuiſſe; de *ſancti Sebaſtiani* Martyrio agit Baronius anno CCLXXXVI. ſed nec ejus, nec aliorum Martyrum hic ab eo memoratorum Acta ſincera ab omnibus reputantur. Multos tamen *Numeriano* imperante præter eos quorum Baronius meminit, martyrium paſſos eſſe certum eſſe debet.

Ca-

NOTÆ

[1] Vide etiam de æra Diocletianea Noriſium in epochis Syro-Maced. pag. 19. & de initio imperii Diocletiani *menſe Novembri* apud Alexandrinos, ibidem pag. 177.

vandum, nec extraneorum gravamine tributorum Rempublicam Eccleſiaſtici nominis abuſione lædendam. At in Codice Theodoſiano hæc leguntur in Theodoſii ſanctione, ſub (*a*) titulo De Annona atque tributis. Quod ſi tamen Cari eſſe dixerimus, ut habetur poſita in Codice Juſtinianeo; cum idem Carus ex his de Chriſtianis benemeritus videatur; & filius ejus Numerianus paulo poſt patrem interfectus ſit; unde quæſo, quod nonnulli martyres ſub Numeriano paſſi legantur in cunctis Martyrologiis? haud res eſt facilis demonſtratu; nec eſt quod dici poſſit, niſi ipſum, vivente adhuc patre, cum Cæſarem ageret, in Chriſtianos ſæpius reſcripſiſſe. Sed an Carinus idem fecerit, dicemus inferius. Nullum vero ſub Caro legimus paſſum, quod (ut dictum eſt) ipſe faveret potius Chriſtianis. Accidiſſe tamen interdum, ut invito ipſo Imperatore, Chriſtianorum complures necarentur, quæ dicta ſunt ſuperius in Severo demonſtrant.

(*a*) *l.18. de Annon. & trib.*

VI. Martyres ſub Numeriano.

Qui autem præter Eutychianum Romæ ſub Numeriano ſint paſſi martyres, ipſorum Acta declarant, conſignata teſtificatione antiquorum ſcriptorum, ac potiſſimum Romani Martyrologii aſſertione. Celebriores inter alios habentur Chryſanthus & Daria, quorum Acta feruntur eſſe ſcripta a Verino & Armenio Stephani Papæ presbyteris, non tamen (ut habent mendoſi codices) juſſu Stephani Papæ. Chryſanthus enim Polemii Alexandrini filius Romæ cum legendo ſanctum Evangelium, tum audiendo Carpophorum, fide Chriſtiana imbutus eſt, & patris in ſe odium concitavit, cujus arte nihil non molitum eſt, ut eum ad ritus patrios revocaret, uſuſque ad hoc Daria virgine. Sed & ipſa Chryſanthi perſuaſio in Chriſtum credidit, amboque ſimul ea de cauſa ſub prætore Celere complura ſunt experti tormenta. Horum conſtantiam & divinum circa eos patrocinium admiratus Claudius Tribunus, una cum uxore & duobus filiis Jaſone & Mauro, cœteriſque domeſticis & ſeptuaginta militibus, facti ſunt Chriſtiani, atque mox confeſſione, demumque ſunt martyrio illuſtrati. Chryſanthus vero in Tullianum carcerem detruſus eſt; cum interim Daria ad poſtribulum condemnatur; ſed divinitus liberata, una cum Chryſantho in foveam altam de miſſa, occluſo aditu (inſtar Veſtalium delinquentium, in Campo Scelerato pœnas dantium) extra portam Salariam eo modo ambo mori coguntur.

VII. De Diodoro & Mariano Lectore.

Accidit autem, ut cum ad propinquum ſpecu natalem diem eorum Chriſtiani celebraturi frequenti cœtu concurrerent, Gentilium invidia factum ſit, ut obſtructo aditu, qui Synaxim intus agebant, ſic mori coacti, martyrii coronam fuerint conſecuti. Erat eum eis Diodorus presbyter, ac Marianus lector, qui eadem cum illis gloria ſunt aucti; hæc ex Actis dictorum martyrum. Quorum cum exempla-

PAGIUS X. *Maximianus Herculius Cæſar dictus.*

Carinus, qui in Galliis, Italia, Hiſpaniis, aliiſque regionibus Occidentalibus imperabat, ubi Diocletianum in Oriente, & Julianum in Italia Imperatores dictos accepit, nihil prætermiſit, ut æmulos ab Imperio detruderet; hincque civile bellum exortum. Quare Diocletianus, ut Carinum facilius opprimeret, M. Aurelium Valerium *Maximianum Herculium* Cæſarem nuncupavit, ac poſt biennium Auguſtum. Baronius hujus nuncupationis nullam mentionem fecit; imo Card. Noriſius in Diſſert. de Numiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap.2. ait, ſe vix in communem ſententiam trahi poſſe, quæ docet eundem Maximianum antequam Auguſtus crearetur, Cæſaream dignitatem obtinuiſſe. Quam ſententiam in ſecunda parte Diſſert. Hypaticæ cap.7. num. VII. & VIII. confutavi, oſtendique non tantum Maximianum Herculium prius Cæſarem, quam Auguſtum dictum eſſe, ſed eos etiam omnes, qui a Marco Aurelio ad Valentinianum ſeniorem, ab aliis Auguſtis dignitate Auguſtea exornati ſunt. Ammianus enim lib.27. tradit, Valentem & Gratianum poſt Marcum Aurelium & Lucium Verum, primos fuiſſe, qui Auguſti dicti ſint, eodem tempore, quo & Cæſares appellati: *In hoc tamen negotio*, inquit Ammianus, *Valentinianus morem inſtitutum antiquitus ſupergreſſus, non Cæſares, ſed Auguſtos, germanum nuncupavit & filium*, (Valentem nempe & Gratianum) *benevole ſatis. Nec enim quiſquam antehac adſcivit ſibi pari poteſtate Collegam præter Principem Marcum, qui Verum adoptivum fratrem abſque diminutione aliqua majeſtatis Imperatorem ſocium fecit.* Cum itaque Ammianus tam Marci, quam Valentiniani factum tanquam novum & antea inauditum proponat, non ſolum Maximianum Herculium, ſed & Licinium ſeniorem ex Cæſare Auguſtos factos fuiſſe indubitatum eſſe debet; licet id etiam de Licinio Card. Noriſius laudatus negaverit.

XI. *Probatur etiam ex Nummis.*

Card. Noriſius citatus pag. 15. ait Onuphrium laudare Nummum Maximiani Cæſaris nomine inſcriptum, ſed nuſquam talem inſcriptionem in Maximiani Herculii Nummis ab aliis Antiquariis, qui gazas omnes veterum Numiſmatum diligentiſſime perluſtrarunt, inventam fuiſſe. At Onuphrius lib. 2. Faſt. pag. 259. ubi duplicem epigraphen Nummorum Valerii Maximiani ſeu Herculii refert, ita loquitur: *Maximiani adbuc Cæſaris hos Nummos vidi*, M. VAL. MAXIMIANUS. NOB. CAES. *Item*, AUREL. VALER. MAXIMIANUS. NOB. CAES. Vides Onuphrium dicere ſe utrumque Nummum propriis oculis vidiſſe, non vero utramque epigraphen ab aliquo alio accepiſſe; quo caſu ejus teſtimonium non ita firmum eſſet, cum non deſint Antiquarii aliique qui Scriptoribus Nummos a ſe corruptos muneris loco tradant. Quare licet Onuphrius Nummos quos explicare non poterat, dum emendare crederet, aliquando corruperit, ut hoc ipſo anno jam vidimus, non lego tamen eum accuſatum, Nummos aut inſcriptiones commentum eſſe, certumque ac indubitatum plures Nummos qui adhuc ſeculo præterito extabant, periiſſe, quod & de MSS. aſſerendum. Nec etiam audiendi qui

plaria complura legerimus, illa fideliora reperimus, quæ breviora Latine conſcripta habentur; quæ vero Græce edidit Metaphraſtes; compluribus additis, multum abeſt ut (quod putavit qui edidit auctor) fuerint Græca eloquentia illuſtrata; ſed potius corrupta, & in impoſturæ ſuſpicionem adducta appareant eruditis ipſa exactius diſquirentibus. Porro horum omnium martyrium, natalibus (*a*) ipſorum diebus adſcriptis ex more Eccleſiaſticis tabulis, tam apud Latinos, quam Græcos in Eccleſia Dei memoria celebris eſt.

(*a*) *Mart. Rom. & alia die 25. Octobr. 1. Dec. & 3. Dec & 17. Januar.*

VIII. Maurus & Marinus Martyres.

Sub eodem quoque Numeriano, eodemque Judice Celere, ſeu Celerino, paſſus eſt Maurus, qui ex Africa Romam ad Apoſtolorum ſe conferens limina, delatus, atque confeſſus, martyrium conſummavit; cujus natalis dies adſcriptus habetur ſacris (*b*) tabulis decimo Kalend. Decembris. Porro Acta ejus diverſa feruntur. Eodem quoque tempore, ſed ſub Carino, paſſus ponitur ibidem ſeptimo Kalend. Januarii Marinus Senator, multis acerbiſſimiſque tormentis antea excruciatus ſub Marciano Urbis Præfecto. Verum quod, quæ ſunt certiora Acta martyrum, dicant Carinum quoſdam ex Chriſtianis habuiſſe in amicitia, atque perſecutionem excitatam magis ceſſare feciſſe; æquius puto Numeriani juſſu, quam Carini, martyrio ſublatum eſſe; nam in tabulis ſuperius citatis, non per Carinum, ſed ſub Carino paſſus Romæ ponitur.

(*b*) *Martyrol. Rom. die 22. Nov.*

IX. Martyres Aquilejenſes.

Sub eodem quoque Numeriano paſſi leguntur Aquileiæ ſub Beronio Præſide Hilarius, ſive Hilarus Epiſcopus, Titianus dia-

PAGIUS

qui volunt Ammianum, cujus verba mox retulimus, erraſſe; licet enim Hiſtorici Romanas res narrantes quandoque errarint & hallucinati fuerint, hoc tamen dici non poteſt de Ammiano qui ibidem narrat quæ ſuo ſeculo & eo quod illud præceſſit multoties contigere, quæque ideo neminem tunc latere poterant.

XII. *Natale Imperii Cæſarei Max. Herculii.*

[1] *Maximianum Herculium* die viceſima menſis Novembris, ſeu XII. Kal. Decemb. Cæſarem appellatum fuiſſe oſtendi in prima parte Diſſert. Hypaticæ cap. 1. num. VIII. ex Lactantio lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 17. ubi poſtquam narravit, Diocletianum anno CCCIII. perſecutionem adverſus Chriſtianos decreviſſe, tradit: *Hoc igitur ſcelere perpetrato, Diocletianus, eum jam felicitas ab eo receſſiſſet, perrexit ſtatim Romam, ut illic Vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad duodecimum Kalendas Decembres.* Vicennalia & id genus feſta die natali Imperii celebrari ſolita. Quod ſi contingeret, ea vel anticipari, vel differri, quod non raro factum, dies ſimilis denominationis cum die natali, quo ſuſceptum fuerat Imperium, eligebatur, vel feſtum die natali Collegæ Imperii aſſumebatur. Sic Conſtantius Auguſtus, qui *ſexto Idus Novembris* Cæſar dictus fuerat anno CCCXXIII. cum anno CCCLIII. ſimili die Tricennalia edere non poſſet, ſextum diem Idus alterius menſis hujuſmodi ſolemnis deſtinavit, ut docet Ammianus lib. 14. *Arelate hiemem agens Conſtantius, poſt theatrales Ludos atque Circenſes ambitioſo editos apparatu die ſexto Idus Octobres, qui Imperii ejus annum triceſimum terminabat,* &c. Qui locus Viris doctis crucem fixerat, quod certum ſit, Conſtantium ſexto Idus Novembris Cæſarem renuntiatum fuiſſe. Unde & Ammianum erraſſe, aſſerere non dubitabant: ſed poſita regula, quam in præfata Diſſertatione ſtatuimus, Decennalia nempe & id genus feſta exhibita fuiſſe, vel die natali Imperii, vel die natali Collegarum, vel ſaltem die ejuſdem denominationis cum eo, in quem Natale Imperii inciderat; conſtat, Ammiani locum minime depravatum eſſe, & Diocletianum, qui XV. Kalend. Octob.

NOTÆ

[1] Vicennalia hæc, ex quibus Pagius deducit Maximiani Imperium Cæſareum die XII. Kal. Decembris cœpiſſe, Diocletiani fuiſſe vix dubito. Nam ex Aurelio Victore *de Cæſare* diſcimus a Diocletiano abdicatum fuiſſe Imperium *celebrato regni viceſimo anno*, ideſt Imperii ſui vicennalibus, ut ego quidem interpretor. Profecto ab eodem Diocletiano celebrata fuiſſe vicennalia ſua dubitare nos non permittunt tot nummi Diocletiano cuſi cum epigraphe VOTA XX. vel XXX. quorum nonnulla exhibet & Pagius *Diſſert. Hypat.* par. 2. cap. 2. num. 8. Quo autem anno & tempore vicennalia hæc a Diocletiano celebrata fuerint docet Author Libri *De Mortib. Perſecutor.* loco a Pagio laudato, qui res a Diocletiano labentibus regni annis geſtas diligentiſſime perſequitur; ait enim Diocletianum, poſt motus in Chriſtianos anno 303. conceſſiſſe Romam, ut *illic Vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad duodecimum Kalen. Decembres.* Quis profecto negaverit ſermonem hic eſſe de iiſdem ipſis Diocletiani Vicennalibus, quorum Victor meminit? Duo hic Pagius opponit num. 4. authoritatem Chronici Alexandrini, in quo Diocletiani initia cum die XV. Kal. Octobris componuntur, & ſubſcriptionem legis datæ hoc anno Idibus Octobris. Sed de Chronico Alexandrino conſtat Auctorem ejus quoad chronologiam Diocletiani, in multis peccaſſe, ut cum aſſerit Maximianum adſcitum fuiſſe in ſocietatem Imperii anno Diocletiani tertio ineunte, cum ex Aurelio Victore certum ſit Diocletianum uno tantum anno Maximianum præceſſiſſe, ait enim de Maximiano: *Cui anno minus potentia fuit.* Legem vero illam in decem Mſſ. Codicibus nulla adiecta temporis nota reperiſſe ſe Baluzius in *Not. ad Librum de Mortib. Perſecut.* affirmat. Melius igitur Natalis imperii cæſarei Maximiani ad diem XII. Kal. Auguſtarum, quæ dies in Actis S. Marcelli definita eſt, referretur.

His ſtabilitis multa corruunt, quæ Pagius huic jacto fundamento ſuperſtruit. Primo enim Diocletiani initium a die 17. Septembris ad diem 20. Novembris transferendum eſſe, quod verbis Victoris melius congruit, narrantis Maximianum difficilius quam Diocletianum perſuaſum fuiſſe ut Imperium abdicaret, quippe cui *anno minus* quam Diocletiano Imperium fuerat. Ab anno enim 284. die 17. Septembris uſque ad Kalendas Aprilis anni 286. annus eſt & ſemis, adeoque biennii melius quam anni intervallum inter utrumque Imperium Victor conſtituiſſet. Secundo Imperii Cæſarei Maximiani exordium non ad hunc annum, ſed ad ſequentem referendum eſſe.

diaconus, Felix, Largus, & Dionyſius, decimoſeptimo Kal. Aprilis. Tergeſtæ vero Servulus, inſignis martyr, paſſus invenitur nono Kal. Februarii. Conſtantiæ autem in Gallia Pelagius, nobilis Chriſti athleta, quinto Kal. Septembris; quibus memoratis diebus eorumdem anniverſaria memoria celebratur.

X. *Martyres Ægyptii.* Sed & in Ægypto etiam exercuiſſe videtur Numerianus de Chriſtianis carnificinam; nam quinto Kalend. Martii (a) ibi paſſi traduntur Victorinus, Victor, Nicephorus, Claudianus, Dioſcorus, Serapion, & Papias; quorum duo primi, poſt exquiſita tormentorum genera conſtanter tolerata, ſupplicium capitis ſubierunt: Nicephorus poſt craticulas candentes ſuperatas, minutatim conciſus eſt; Claudius & Dioſcorus igne ſuccenſi; Serapion & Papias gladio cæſi ſunt; quæ tam Græci, quam Latini æque teſtantur. Edeſſæ quoque in Syria illuſtre conſummarunt martyrium Thalalæus, Aſterius, Alexander ac ſocii, tertiodecimo Kalend. Junii. Inſuper ad Numeriani quoque perſequutionem ſpectare videntur, quæ in exordio Actorum S. Sebaſtiani martyris conſcripta habentur uſque ad Imperium Carini & Diocletiani ibi notatum. Sunt quidem ipſa Acta legitima, conſcripta a Notariis S. Romanæ Eccleſiæ, quibus id operis ex officio (ut dictum eſt) incumbebat.

(a) *Mart. Rom. ea die & Menolog. die* 3.

XI. Marci & Marcelliani certamen. At quoniam prolixiora admodum eſſe videntur, & omnibus ferme nota; hic ſummatim ea tantum deſcribere, quæ uſque ad ſequentem annum geſta ſunt, recta temporum inita ratio poſtulat. Inter alios Chriſtianos, qui nominis Chriſti cauſa Romæ tenebantur in vinculis, Marcus & Marcellianus fratres, Romani nobiles, apud Nicoſtratum Primiſcrinium aſſervabantur. Moris enim fuiſſe Romæ non uno vel publico tantum carcere reos includi, ſed interdum etiam maximi criminis reos alicui ex Senatoribus, vel alterius ordinis Romanis civibus cuſtodiendos tradi, ſatis diximus in Notationibus ad Romanum Martyrologium ſcriptis.

Cum igitur (ut dictum eſt) apud Nicoſtratum iidem germani aſſervarentur; Tranquillinus & Martia eorum parentes, obtentis pro illis triginta dierum induciis ad deliberandum, una cum ipſorum uxoribus atque filiis pueris eos adeunt. Et cum jam tum communibus omnium lacrymis, tum orationibus ad animos illorum permovendos compoſitis, conſtantiam Chriſtiani pectoris emolleſcerent, eorumque priſtinum mentis robur enervarent, ut jam prope ſuccumberent; primæ cohortis ductor Sebaſtianus nomine, Narbone oriundus, Mediolani vero educatus (vel, ut S. Ambroſius (b) & alii tradunt, patre Narbonenſi, matre Mediolanenſi, natus Mediolani) Chriſtianum occulte agens, contraria oratione, vi divini Spiritus ſibi adminiſtrata, eoſdem pene deſertores effectos revocavit ad caſtra. XII. Tentati a Parentibus Martyres.

(b) *Ambroſ. in Pſal.* 118. *ſerm.* 20.

Tunc quoque accidit, ut cum perorantem Chriſti militem, Nicoſtrati uxor, Zoe nomine, divino lumine ſuperne cerneret illuſtratum, nutibus prout poterat (quod muta reddita ex morbo jam eſſet) ab eo expoſcerit auxilium: quod cum obtinuiſſet, & ſigno crucis reſtituta eſſet illi loquela; cum ipſa, tum Nicoſtratus crediderunt in Chriſtum; qui & cæteros vinctos, & cum illis Chriſtianos per Claudium Commentarienſem ad ſe perduci juſſit; quaſi ſiſtendi eſſent omnes proximæ ſeſſioni Prætoriæ; ad quos cum ſer- XIII. De Nicoſtrato & Claudio.

PAGIUS Octob. Imperator dictus fuit, ideo anno CCCIII. *ad duodecimum Kalendas Decembres* Vicennalia diſtuliſſe, quia hoc anno eodem die Maximianum Herculium Imperio Cæſareo exornarat; alioquin non XII. Kal. Decemb. ſed XV. Kal. Octobris ea ſolennia exhibuiſſet. Certus itaque nunc dies natalis Imperii Cæſarei Maximiani Herculii, de quo plura anno CCXCVIII. Sed annus hujus nuncupationis non minus certus, ut Herculii Conſulatuum diſpoſitio, Tricennalia, ac hujuſmodi feſta oſtendunt.

XIII. *Fames.* Idacius in Faſtis ſub Carini II. & Numeriani Conſulatu hoc anno geſto ſcribit: *His Conſſ. magna fames fuit*, cujus alium Auctorem meminiſſe non obſervavi.

XIV. *Mores Diocletiani graphice deſcripti.* Lactantius in lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 7. quibus moribus Diocletianus imbutus fuerit, nos edocet; cuius verba recitabo ad Analium illuſtrationem, quia egregium illud Opus Baronii tempore non extabat: *Diocletianus*, inquit Lactantius, *qui ſcelerum inventor & malorum machinator fuit, cum diſperderet omnia, nec a Deo quidem manus potuit abſtinere. Hic Orbem terræ ſimul & avaritia & timiditate ſubvertit. Tres enim participes regni ſui fecit, in quatuor partes Orbe diviſo, & multiplicatis exercitibus, cum ſinguli eorum longe majorem numerum militum habere contenderent, quam priores Principes habuerant, cum ſoli Rempublicam gererent. Adeo major eſſe cœperat numerus accipientium, quam dantium, ut enormitate indictionum conſumtis viribus colonorum deſererentur agri, & culturæ verterentur in ſilvam. Et ut omnia terrore complerentur, Provinciæ quoque in fruſta conciſæ, multi Præſides & plura officia ſingulis regionibus ac pene jam civitatibus incubare, item Rationales multi & Magiſtri & Vicarii Præfectorum, quibus omnibus civiles actus admodum rari, ſed condemnationes tantum & proſcriptiones frequentes, exactiones rerum innumerabilium, non dicam crebræ, ſed perpetuæ, & in exactionibus injuriæ non ferendæ. Hæc quoque tolerari poſſunt, quæ ad exhibendos milites ſpectant*, (id eſt, ad præſtanda militibus ſtipendia) *Idem inſatiabili avaritia theſauros numquam minui volebat, ſed ſemper extraordinarias opes ac largitiones congerebat, ut ea quæ recondebat, integra atque inviolata ſervaret. Idem, cum variis iniquitatibus immen-*

ſermonem Sebaſtianus haberet, qui ex eis Gentiles erant ad Chriſtum convertit; quos ſolutos vinculis S. Polycarpus presbyter (quem latitantem Sebaſtianus convenit) inviſit, atque ad futurum baptiſmum percipiendum, indicto jejunio, præparat; cum interea ex more, jubet dare nomina omnes qui in Chriſtum crederent; quod & præſtiterunt; auctuſque eſt numerus illorum acceſſione Claudii Commentarienſis, atque duorum ejus filiorum.

XIV. Credentium auctus numerus.

Hæc autem tunc ab illis data, & a Polycarpo presbytero excepta ſunt nomina: Tranquillinus pater Marcelliani & Marci; poſt hunc ſex amici eorum, Ariſton, Creſcentianus, Eutychianus, Urbanus, Vitalis, & Juſtus, & poſt hos Nicoſtratus cum fratre ſuo Caſtorio, & Claudius Commentarienſis; & poſt hos filii Claudii Feliciſſimus, & Felix; inde Martia mater Marcelliani & Marci, & Symphoroſa uxor Claudii, & Zoe Nicoſtrati conjux, & univerſa familia ejus, promiſcui ſexus omnes trigintatres, ex vinctis numero ſexdecim; omnes vero ſexaginta quatuor, quos a Polycarpo ſcriptos, atque poſtea baptizatos ſuſcepit ex aquis Sebaſtianus; feminas vero Beatrix atque Lucina: baptizatos vero idem Polycarpus, ex more, linivit chriſmate; ſanatique ſunt qui morbis diuturnis erant affecti. Hæc Acta pluribus.

XV.

Poſt hæc autem; cum quid egiſſet Tranquillinus cum filiis, num eos, ut optabat, ad deorum cultum revocaſſet, Agreſtius Chromatius ſcire cuperet, ipſumque ad ſe vocaret; cum ei cuncta quæ geſta eſſent, narraſſet, pariterque cultum deorum inanem eſſe penitus inculcaſſet; contra vero Chriſti fidei veritatem ex ſignis divinitus oſtenſis fortiter demonſtraſſet; Chromatius ſeveritatis, quam conceperat animo, nonnihil remiſit, & per Commentarienſes in carcerem reduci mandat, audiendum proxima ſeſſione. Sed veritatis ipſe interea ſtimulis agitatus, noctu clanculo miſit, qui ad ſe deduceret Tranquillinum; per quem cum ſibi Polycarpus presbyter innotuiſſet, rogat eum quoque ad ſe vocari; a quo Chriſtum plenius edoctus, firmiter perſuaſus, clam nomen dat, & cum catechumenis profitetur, nec non filius ejus Tiburtius; ad quos veniens Sebaſtianus, eiſdem plurimum profuit, quippe qui cum eis de fide Chriſtiana pluribus egit. Sicque adeo Chromatius eſt roboratus, ut cunctas Deorum imagines, quas ejus lararium continebat, everterit atque confregerit: ſed & cubiculum Matheſis uſui conſecratum, ab eo pariter fuerit diſſipatum; quo facto, quam optabat Chromatius ſanitatem de morbo articulari, eſt divinitus conſecutus; qui & poſt hæc omnes ſuos ſervos mille quadringentos Chriſtiana ſimiliter fide imbuendos curavit; quos & baptizatos una ſecum a Polycarpo libertate donavit. Hæc omnia ſummatim recenſita, clanculum hoc anno ſunt geſta; quæ vero poſt hæc ſequenti anno contigerunt, ex iiſdem martyrum Actis ſuo loco dicemus. Quod vero Chromatius Præfectus dicatur Urbis, alibique (a) legatur his Conſulibus Ceionius Varus geſſiſſe præfecturam; nullam afferre debet de veritate hiſtorica dubitationem; cum jam teſtimonio Cypriani ſuperius dictum ſit, plures dictos eſſe uſu loquendi in Urbe Præfectos, etiam ſi Vicariam tantum gererent præfecturam, vel præturam; nam & Chromatius, de quo eſt ſermo, in iiſdem Actis prætor interdum nominatus habetur.

Chromatius credit in Chriſtum.

(a) *Apud Cuſp. in Chron. Caſſiod.*

XVI. Religio perſecutionibus aucta.

Videas ex his plane, quam egregie Chriſtiana fides perſecutionibus propagetur, & quanta illi vis ſit divinitus inſita, ut ipſos etiam perſecutores ſubjiciat, & eos perſecutionem libentius ferre quam inferre perdoceat; ſic intelligas pariter, magiſtratus illos & clariſſimos viros, qui veritati audiendæ aurem accommodaſſent, neque penitus obſtinate reſiliiſſent, libenti tandem animo Chriſtianam religionem amplexatos eſſe. His ibi fuſius enarratis, hæc mox ſcripta leguntur: *Erat id temporis Papa Ur-*

PAGIUS *immenſam faceret caritatem, legem pretiis rerum venalium ſtatuere conatus eſt. Tunc ob exigua & vilia multus ſanguis effuſus, nec venale quicquam metu apparebat, & caritas multo deterius exarſit, donec lex neceſſitate ipſa poſt multorum exitium ſolveretur. Huc accedebat infinita quædam cupiditas ædificandi, non minor Provinciarum exactio in exhibendis operariis & artificibus & plauſtris omnibus, quæcumque ſint fabricandis operibus neceſſaria. Hic baſilicæ, hic circus, hic moneta, hic armorum fabrica, hic uxori domus, hic filiæ. Repente magna pars civitatis exceditur. Migrabant omnes cum conjugibus & liberis, quaſi urbe ab hoſtibus capta. Et cum perfecta hæc fuerant cum interitu Provinciarum, non recte facta ſunt; aiebat, alio modo fiant. Rurſus dirui ac mutari neceſſe erat, iterum fortaſſe caſura. Ita ſemper dementabat, Nicomediam ſtudens urbi Romæ coæquare. Jam illud prætereo, quam multi perierint, poſſeſſionum aut opum gratia. Hoc enim uſitatum & fere licitum conſuetudine malorum. Sed in hoc illud fuit præcipuum, quod ubicumque cultiorem agrum viderat, aut ornatius ædificium, jam parata domino calumnia & pœna capitalis, quaſi non poſſet rapere aliena ſine ſanguine:* Hæc Lactantius.

XV. *Diocletianus initio Imperii Chriſtianis favit.*

Diocletianum tamen prioribus Imperii annis, Chriſtianis faviſſe teſtatur Euſebius lib. 8. cap. 1. ubi quantam gloriam ante perſecutionem anno CCCIII. excitatam Religio Chriſtiana conſecuta eſſet indicans, ait: *Argumento eſſe poſſit Imperatorum benignitas erga noſtros, quibus regendas etiam Provincias committebant, omni ſacrificandi metu eos liberantes ob ſingularem, qua in Religionem noſtram affecti erant, benevolentiam. Quid opus eſt dicere de iis, qui in Imperatorum palatiis verſabantur? quid de Imperatoribus ipſis*, &c. Quæ huc referenda.

CHRISTI 284.	CAII PAP. 1.	DIOCL. IMP. 1.

Urbis Romæ Cajus nomine, vir magnæ prudentiæ, & eximiæ virtutis. Imperantibus autem Carino & Diocletiano, primo remiſſior fuit in Chriſtianos perſecutio, quod Carinus haberet quoſdam in amicitia, quos hujus confeſſionis titulus decorabat: Hæc ibi. Quæ autem ſcripta habentur poſt necem Carini, ſub Coſſ. Maximo & Aquilino, poſt ſequentem annum dicemus, ut ſignata ibi tempora admonent.

XVII. Diocletiani genus. Quod autem ad Diocletianum hoc anno a militibus electum Imperatorem ſpectat; obſcuriſſimo quidem loco natus eſt Dioclea oppido in Dalmatia, libertuſque fuit quondam Anullini Senatoris, de quo ſcribit Vopiſcus, Victor, & alii qui res ab eo geſtas ſunt proſecuti. Porro ipſe dictus Aurelius Valerius, ut diceretur Diocletianus, tum a matre ſic dicta, nempe Dioclea, tum etiam a natali loco proveniſſe, iidem auctores affirmant; licet Victor ante Imperium eum Dioclem nominatum fuiſſet tradat. Res tum ab eo geſtas, tum a Maximiano, quem poſtea adſcivit ſibi collegam Imperii, ſingulis libris conſcriptas fuiſſe a Claudio Euſthenio, qui Diocletiano ab epiſtolis fuit, Vopiſcus in Carino teſtatur; ſed perierunt, adeo ut res ipſius plane obſcuræ remanſerint. Verum ejus prava facinora ubique apparent diverſis ſcriptis, ac potiſſimum Actis martyrum egregie decantata.

JESU CHRISTI ANNUS 285.	CAII PAP. ANNUS 2.	DIOCLETIANI IMP. ANNUS 2.

I. Ariſtobuli conſulatus. DUcenteſimus octogeſimuſquintus Chriſti annus a Caſſiodoro & aliis notatur Conſulibus Diocletiano ſecundum, & Ariſtobulo, quibus etiam (ut dicemus) Acta martyrum ſunt conſigna-

Ann. Eccl. Tom. III.

ta; mentio quoque certa eſt horum Conſulum (ut diximus) apud Ammianum Marcellinum (*a*) qui agens de Conſulatu Juliani Auguſti, in quo ſibi collegam Salluſtium allegit, hæc ait: *Videbatur novum*, Gg 2

(*a*) *Ammian. l.* 23. *in princ.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5778.

SÆC. III. Anno Urbis 1038. Olymp. 266. an. 1. A. C. 285.

☉ 14. D. ☽ 1. P. 4. April. Indict. 3.

JESU CHRISTI 285.

CAII PAPÆ 3.

DIOCLETIANI IMP. 2.

I. Conſules. [1] AD num. I. Coſſ. C. *Valerius Diocletianus Aug. II. & Ariſtobulus*. Diocletiani Conſulatus juxta primam regulam; ex quo & liquet, eum anno præcedenti jam imperaſſe. Fuerat antea Conſul ſuffectus ut nota numeralis, quæ in variis Faſtis legitur, certum reddit; ſed non poſtrema anni ſuperioris parte, ut exiſtimavit Card. Noriſius in Diſſert. prima de Numiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap. 2. vulgarem enim illam opinionem prima Conſulatuum Cæſareorum regula prorſus evertit. Quod ſi anno ſuperiori Conſulatum ſuffectum iniiſſet Diocletianus, præſentem annum privati aperuiſſent; cum initio Imperii unicus Conſulatus, non vero duplex ſuſceptus fuerit. Is itaque Conſulatus ſuffectus Baſſo Collega paulo ante Imperium a Diocletiano geſtus, ut diſcimus ex Chronico Alexandrino, ubi tamen tanquam Con-

NOTÆ [1] COſſ. *Valerius Diocletianus Aug. II. & Ariſtobulus*. Prænomen Ariſtobuli deſideratur. In libris juris: *Diocletiano Aug. II. & Ariſtobulo*; ſeu *Diocletiano Aug. & Ariſtobulo*. Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Diocletiano II. & Ariſtobulo*. Lapis vetus apud Noriſium de numiſmate Diocletiani & Maximiani cap. II. ex Scaligero in Euſeb. n. 2231.

MAXIMO AUGUSTO
DIOCLETIANO II. COS.

Dedicante C. *Ceionio Varo* hoc anno Præfecto Urbi. Gruterus pag. LXI.

IMP. CAES. C. VALERIO
DIOCLETIANO. PIO.
FELICI. INVICTO. AUG.
PONT. MAX. BRITANNIC.
MAX. GERM. MAX.
TRIB. POT. II. COS. II.

Alia ejuſmodi inſcriptio apud Fabrettum pag. 747. n. 546. præterquam mendum eſt in prænomine *Diocletiani*, qui *Lucius* dicitur, & *Britannici* agnomen deeſt.

Diocletianus poſtrema anni ſuperioris parte conſulatum ſuffectum geſſit, & Kalendis Januariis hujus anni ordinarium capeſſivit. Noriſius de numiſmate Diocletiani & Maximiani cap. I.

Numerianus a militibus Menſe Auguſto A. D. 284. Auguſtus appellatus eſt. Poſt triginta imperii dies interfectus eſt. Diocletianus ad imperium provectus eſt XV. *Kalendas Octobris* Calchedone. *Carinus* occiſus A. D. 285. apud Murgum in Moeſia, incertum quo menſe; itaque Pagius recte Idatianos Faſtos Sirmondi, corruptos eſſe monet.

vum, adjunctum eſſe Auguſto privatum: quod poſt Diocletianum & Ariſtobolum nullus meminerat geſtum: Hæc ipſe, quibus plane ſignificat, Diocletianum, cum ſecundum hunc Conſulatum acciperet, fuiſſe jam creatum Imperatorem, atque Imperatoria poteſtate allegiſſe ſibi, quem voluit collegam Ariſtobulum, ac proinde ſuperiori anno jam creatum fuiſſe Imperatorem; ſed & hoc ſecundo Conſulatu ipſius, numerandum eſſe ſecundum ejus Imperii annum, ex his quæ ſuperiori anno ſunt dicta, ſatis eſt redditum exploratum; hæc inquam, ad certam rationem a nobis initam annorum Imperii Diocletiani, qui (ut diximus) voluit ſequens tempus a die ſui ingreſſus in Imperium numerari, prætermiſiſſe minus oportuit.

Quamvis autem Diocletianus poſt Numeriani obitum, vivente adhuc Carino, Imperium nactus eſſet, nondum tamen liberas habenas ejus eſt conſecutus, ut ipſum pro arbitrio moderaretur; nam Carinus Occidentalis orbis præerat Imperio. II. Carini mores

PAGIUS Conſulatus ordinarius obtruditur. Hinc anno CCLXXXIX. Baſſus, qui Collega Quinctiano Faſtis nomen dedit, dicitur Conſul II. Noriſius ibidem docte Valeſium in Notis ad lib. 23. Ammiani confutat, qui contendit, Carinum III. & Ariſtobulum Conſulatum hoc anno iniiſſe, & Diocletianum, Carino anno præcedenti debellato, ejuſdem nomen e Faſtis tunc expunxiſſe, ſeque ſuffectum Conſulem deſignaſſe. Nam Diocletianum annum aperuiſſe demonſtrat Lex 2. *Si quis aliquem*, quæ emiſſa eſt a Diocletiano, & dicitur *propoſita Kal. Januariis Diocletiano II. Aug. & Ariſtobulo Coſſ.* Quod autem Carini nomen e Faſtis a Diocletiano eraſum non fuerit, patet ex L. *Ut nemo invitus*; quæ licet a Diocletiano emiſſa anno præcedenti, *Carini* tamen Conſulatu ſubſignatur.

II. *Ariſtobulus ipſo anni initio Conſul fuit.* Sirmondus, ne Carinum tertio Conſulem in Faſtis, quod Idacii nomine inſcriptos omnium primus publicavit, contra cæteras Conſulares tabulas obtruderet, Idacii textum corrupit, & loco horum verborum, quæ in Manuſcripto Pariſiis in Bibliotheca Collegii Ludovici Magni aſſervato ipſimet legimus: *Diocletiano II. & Ariſtobulo, His Coſſ. occiſus eſt Carinus Margo, qui ipſo anno cum Ariſtobulo Conſul proceſſerat*; Sirmondus poſuit: *Diocletiano II. & Ariſtobulo. His Conſſ. occiſus eſt Carinus Margo, & levatus eſt Diocletianus Imperator, qui ipſo anno cum Ariſtobulo Conſul proceſſerat*; ut non Carinus, ſed Diocletianus Kalendis Januariis currentis anni Conſulatum ordinarium adhuc privatus inierit, & non multo poſt purpuram induerit: quod tam a veritate, quam a mente Idacii, ſeu optimi Faſtorum illorum Scriptoris alienum. Ariſtobulus itaque, ut obſervat Card. Noriſius citatus, in caſtris Carini Præfectum Prætorio agebat, cum Diocletianus contra Carinum movit, teſte Victore de Cæſaribus, qui de Diocletiano victore ſcribit: *Ceteris venia data, retentique hoſtium fere omnes, ac maxime vir inſignis Ariſtobulus Præfectus Prætorio per officia ſua.* Quare Diocletianus Kal. Januariis non ſuſcepit Conſulatum cum Ariſtobulo, cum is in Carini caſtris id temporis militaret, ac præcipuus partium Dux haberetur, nec niſi occiſo demum ſuo Principe, ad Diocletianum ſe contulerit. Verum, quia Ariſtobulus a Carino in trabeæ ſocietatem adſcitus fuiſſet, Diocletianus, quo probatæ virtutis Ducem in partes traheret, eumdem una ſecum Conſulem deſignavit, quod eximiæ Ariſtobuli virtuti tribuendum, inquit Card. Noriſius ut, vel ab ipſo hoſte tam honorifico teſtimonio commendatæ.

III. *Præfecti Prætorio ad Conſulatum evehi poterant.* Card. Noriſius in literis ad me ſcriptis hæc Victoris laudati verba, *per officia ſua*, dicit notatu digna eſſe: anno enim præcedenti, quo Diocletianus in Carinum movit, *Ariſtobolus* Præfectus Prætorio Carini erat, ab eoque Conſul ordinarius in hunc annum deſignatus; quæ duo officia illi a Diocletiano confirmata. Nam, ut anno CCXVIII. num.I. demonſtravi, ex decreto Alexandri Severi Præfecti Prætorio Senatores renuntiati ſunt; ideoque & Conſulatu exornari poterant. Hujus rei aliud exemplum profert Card. Noriſius, *Aſclepiodotus* anno ducenteſimo nonageſimo ſecundo, Hannibaliano Collega, Conſul ordinarius fuit, quem tamen Præfectum Prætorio fuiſſe conſtat ex Victore in libro de Cæſaribus, qui in Vita Diocletiani de allecto Magnæ Britanniæ Tyranno loquens ait: *Quo nempe Imperio uſum brevi, Conſtantius, Aſclepiodoto, qui prætorianis præfectus præerat, cum parte claſſis ac legionum præmiſſo, delevit*, anno ſcilicet CCXCVI. ut ibidem oſtendam. En Præfectum Prætorio, qui ante aliquot annos Conſulatum ordinarium geſſerat. Valeſius in Notis Euſebianis lib. 9. cap. 11. hæret an *Picentius* ter Conſul a Galerio Maximino Aug. creatus, Præfectus etiam Prætorii fuerit, quod Euſebius de iis, qui eidem Galerio devicto adhæſere, ſermonem habens ſcribat: *Ex quorum numero fuit Picentius, in ſummo honore ac veneratione ab eodem habitus, & ſodalium omnium longe cariſſimus: quem ille iterum ac tertio Conſulem & Præfectum ac Procuratorem ſummæ rei creaverat.* Quæ ultima verba ſic in Græco habentur: *διςύπατος καὶ τρισύπατος καὶ τῶν καθόλȣ λόγων ἔπαρχος προσκαθεσαμένος.* Nam, inquit Valeſius, *ἔπαρχος* non dicitur niſi de Præfectis Prætorio aut Urbi. Adde quod, cum Euſebius affirmet, *Picentium* ſummis honoribus & geminato Conſulatu ornatum fuiſſe a Maximino, ineptum eſſet dicere, eum Procuratorem ſummæ rei ab illo factum fuiſſe, quæ exilis admodum dignitas fuit. Sed contra hanc ſententiam facit primo, quod *τῶν καθόλȣ λόγων* vocabulo ſemper Euſebius Rationalem ſeu Procuratorem ſummæ rei deſignat. Nec vero dignitas illa Procuratoris ſummæ rei inter viles ac „ poſtremas numeranda eſt. Nam & Macrianus, „ is qui ſub Gallieno Imperium arripuit, eum „ honorem geſſit; & Euſebius ipſe in lib.8. cap. „ 7. *non vulgarem Magiſtratum* appellat, ubi de „ Philomoro martyre loquitur. Ita recte Va-„ leſius qui tamen immerito dubitavit, an vox *ἔπαρχος* de aliis dicatur, quam de Præfectis Prætorio aut Urbi; cum Divus Athanaſius, qui eodem, quo Euſebius, ſeculo vixit, tam in Epiſtola ad Solitarios, quam in Oratione ad Orthodoxos, Præfectos Ægypti alio nomine non deſignet, ſicuti & Julianus Imp. Epiſt.23. & epiſt. 50. Melius itaque locum illum Chriſtophorſonus vertit; *Generalis omnium rationum in ejus imperio referendarum Præfectus ab eo conſtitutus.* Sed exempla Præfectorum Prætorio ad Conſulatum evectorum poſt Alexandrum Severum Imp. non deſunt.

Ad num.II. Idacius in Faſtis jam laudatus ſcribit; IV.

rio. Sed profuit Diocletiano Carini morum turpitudo, ac arrogantiæ, & mentis tumor, quibus male præditus, Senatus, ac militum in ſe odium concitavit. Sed hæc pluribus, res ab eo geſtas retexens, Vopiſcus narrat; quo lectorem rejicimus; pariter admonentes, perperam poni tum a Caſſiodoro, tum ab aliis eum ſecutis, uno eodemque anno Numerianum atque Carinum extinctos. Nam præter alia quæ dicta ſunt ſuperius, auctor eſt Victor, Carinum, antequam cum Diocletiano armis decertaret, adverſus Sabinum Italiam invadentem bellum ſuſcepiſſe poſt parentis ac germani obitum; quo victo & occiſo, in Diocletianum arma moviſſe, & cum eo ſæpius conflixiſſe. Quamobrem Acta ſanctorum martyrum, de quibus mox dicemus, recte Carini obitum in annum ſequentem rejiciunt ſub Conſulatu Maximi & Aquilini.

III. Acta proconſularia Martyrum.

Hoc igitur anno, iiſdem Conſulibus Diocletiano ſecundum & Ariſtobulo, extant Acta martyrum ex publicis monumentis deſcripta, quæ Proconſularia a majoribus dici conſueverunt, ea nimirum (ut diximus) ex cauſa, quod coram Proconſule publice a Notariis excepta eſſent; quæ cœteris omnibus fideliora eſſe conſueverunt. Porro ea hic attexere perjucundum fore arbitramur rerum antiquarum ſtudioſis. Hos autem a noverca delatos paſſos eſſe, ipſo eorum die natali Martyrologia (a) antiqua teſtantur. Nacti ſumus eorum duo exemplaria, parum inter ſe diſcrepantia utpote a diverſis (ut videtur) ex Græcis translata; ex quorum collatione, ea quæ ſunt edita (b), eſſe mendoſa, vel diminuta nonnihil apparet; eſt hujuſmodi ipſorum exordium:

(a) *Mart. Rom.* 13. *Aug.*

(b) *Sur. t.* 4. *die* 23. *Auguſti.*

IV. Certamen Claudii, Aſterii & ſociorum.

Delati ſunt ad Judicem a noverca Claudius, Aſterius, & Neon, quod eſſent Chriſtiani, deos injuria afficientes; atque etiam Donuina & Theonilla ejuſdem criminis reæ ſunt conſtitutæ; omneſque vincti in carcerem, truſi ſunt uſque ad adventum Proconſulis Lyſiæ. Cum autem Proconſul circumiret provinciam; factum eſt ut perveniret Ægeam, ubi ſedens pro tribunali dixit: Adducantur examini meo Chriſtiani, qui hujus urbis magiſtratui traditi ſunt ab Officio. Eulalius Commentarienſis dixit: Juxta præceptum tuum, domine, quos hujus urbis magiſtratus comprehendere potuit Chriſtianos, offert tres pueros fratres, & duas feminas, atque infantulum. Ex iis unus aſtat in conſpectu claritatis tuæ. Quid de eo præcipit nobilitas tua? Lyſias Præſes dixit: Quis diceris? Reſpondit ille: Claudius vocor. Lyſias Præſes dixit: Noli florem juventutis tuæ per amentiam perdere; ſed accede-

PAGIUS

Carinus Imp. occiditur.

bit: *His conſſ. occiſus eſt Carinus Margo*, de quo oppido in Tabulis Peutingerianis legitur: *Aureo monte X. Margum XIV. Viminacio*; eſtque ad ripam Iſtri in Myſia ſuperiori. *Carinus*, inquit Victor de Cæſaribus, *ubi Mœſiam contigit, illicò Murgum juxta Diocletiani congreſſus, dum victos avide premeret, ſuorum ictu interiit.* Antiqui Mœſiam & Myſiam, Margum & Murgum indiſcriminatim dixere. Diocletianus victoria modeſte uſus, neminem fama, dignitate ac bonis ſpoliavit, ſolumque Aprum, cujus dolo Numerianus perierat, *proxime aſtantem ictu tranſegit*, inquit Victor de Cæſaribus. Reportata hæc victoria poſt initium menſis Auguſti; Carinus enim tertium Imperii Auguſtei annum circa illius menſis exordium ingreſſus eſt. Goltzius tria Numiſmata Græca hujus Imperatoris exhibet, in quibus Carinus Auguſtus dicitur, & in priori legitur, L. A. id eſt, *anno primo*; in altero, L. B. id eſt, *anno ſecundo*; in tertio, L. Γ. id eſt, *anno tertio*, qui tertius annus habetur etiam in Numiſmate Regio, æreo ac minoris magnitudinis. In Actis S. Sebaſtiani Martyris a Baronio anno ſequenti in Annalibus recitatis, ipſo eorum initio legitur: *Occiſo Carino ad Murgum, Conſulibus Maximo & Aquilino, tam immanis exorta eſt perſecutio, ut*, &c. Quibus verbis innixus Baronius Carini interitum in annum ſequentem diſtulit. Verum, ex Faſtis Idacii, qui ejus tempore nondum e tenebris prodierant, liquet, Auctorem illorum Actorum ſignificare voluiſſe, occiſo ſub hujus anni finem Carino, ſub anni ſequentis Conſulibus, Maximo nempe & Aquilino, ſævitum fuiſſe in Chriſtianos.

V. Victor de Cæſaribus, poſtquam Carini mortem narravit, de Diocletiano ſcribit: *Ubi comperit Carini diſceſſu Ælianum, Amandumque per Galliam excita manu agreſtium ac latronum, quas Bagaudas incolæ vocant, populatis late agris pleraſque urbium tentare, Maximianum ſtatim fidum amicitia, quamquam ſemiagreſtem, militiæ tamen atque ingenio bonum, Imperatorem jubet.* Eutropius eandem rem his verbis narrat: *Ita rerum Romanarum potitus, cum tumultum ruſticani in Gallia concitaſſent, & factioni ſuæ Bagaudarum nomen imponerent, Duces autem haberent Amandum & Ælianum, ad ſubigendos eos Maximianum Herculium Cæſarem miſit, qui levibus præliis agreſtes domuit, & partem Galliæ reformavit.* Oroſius lib. 7. cap. 16. hæc Eutropii verba mutavit, corrupitque; *Maximianum*, inquit, *cognomento Herculium Cæſarem fecit miſitque in Gallias*, &c. Verum, tam Eutropius, quam Victor laudati ſupponunt, Herculium jam Cæſarem fuiſſe, ab anno nempe primo Diocletiani; quod & diſpoſitio Conſulatuum Maximiani manifeſtat: anno enim CCLXXXVIII. Januario Collega ſecundum Conſulatum geſſit, qui ad nullam aliam Conſulatuum Cæſareorum regulam, quam ad ſecundam pertinet. Ælianus & Amandus Auguſti in Nummis a Mediobarbo recitatis appellantur. Thebæorum militum martyrium, quod Baronius cum anno CCXCVII. copulavit, ad præſentem retrahendum, ut eo anno videbitur. Denique licet Victor de Cæſaribus, nonniſi Carini morte narrata, Herculium Cæſarem dictum referat, hunc tamen ante Carini interitum, & poſt ejus e Galliis diſceſſum, ſeu dum in Italia adverſus Julianum Tyrannum pugnaret, Cæſarem nuncupatum fuiſſe manifeſte indicat, ut ſuo loco diximus.

Maximianus Herculius Cæſar Bagaudas in Galliis domat.

VI. A num. III. ad XV. Refert Baronius Acta SS. Martyrum Claudii, Aſterii, & aliorum qui Lyſia provinciam Liciæ regente in civitate Ægea

de, & ſacrifica diis, quemadmodum juſſere Auguſti domini noſtri; ut poſſis parata tibi tormenta vitare. Claudius ait: Deus meus his ſacrificiis opus non habet; eleemoſynis potius & vitæ ſanctimonia delectatur; Dii autem veſtri impuri dæmones ſunt, & lætantur ejuſmodi ſacrificiis, quæ ea facientibus æternum ſupplicium parant; numquam ergo poteris perſuadere, ut eos colam. Lyſias dixit: Ad virgas iſte aptetur; non enim alia via poterit ejus ſtultitia ſuperari. Claudius ait: Si etiam graviora his quæ aſtant, tormenta admoveas, me quidem nihil lædes, tibi vero æternum ſupplicium præparas. Lyſias Præſes dixit: Domini noſtri Imperatores juſſerunt, ut Chriſtiani diis ſacrificent; ſi qui id nolunt, eos puniri volunt; pollicentur autem facientibus honores. Claudius dixit: Dona illorum ad modicum tempus durant; Chriſtiana vero confeſſio æternam gloriam parat.

V. Claudii tormenta. *Tunc Proconſul mandat eum ſuſpendi in equuleo, & ejus pedibus flammas admoveri, particulas quoque ex ejus calcaneis præcidi, atque illi offerri. Claudius ait: Qui Deum timent, nec ignibus, nec aliis tormentis poſſunt ſuperari, quæ ſciunt ſibi proficere ad vitam ſempiternam. Lyſias Præſes dixit: Ungulas admovete. Claudius dixit: Mihi hoc propoſitum eſt, ut doceam te dæmonum cauſam agere, mihique hæc prodeſſe, tibi vero exitium æternum afferre. Dixit Proconſul: Teſtulis eum ſcindite, & faces ardentes adjicite. Claudius ait: Ignis tuus & tormenta mihi conferunt ad ſalutem; talis eſt conditio noſtra, ut ſic patientes vitam æternam conſequamur. Lyſias dixit: Deponite, & in carcerem ducite, & alium adhibete.*

VI. Aſterii cruciatus. *Eulalius Commentarienſis dixit: Quemadmodum præcepit poteſtas tua, Aſterius aſtat frater ſecundus. Lyſias Proconſul dixit: Tu me audi; ſacrifica diis; ſcis quæ ſupplicia impios maneant. Aſterius dixit: Non faciam; quia colo unum Deum, qui fecit cœlum & terram, qui judicaturus eſt vivos & mortuos; ut hunc colerem, & non deos, docuerunt me parentes mei. Lyſias dixit: Parate equuleum, & vexantes ungulis latera ejus, dicite: Vel nunc crede: ſacrifica diis. Aſterius ait: Frater ſum illius, qui paulo ante tortus eſt; eadem eſt communis mihi cum illo Chriſti confeſſio: fac quod potes; in manu habes corpus meum, animam autem non ſimiliter. Lyſias dixit: Sumite ungulas, ligate pedes, extendite, cruciate. Aſterius dixit: Stulte agis; non mihi, ſed tibi paras tormenta. Lyſias ait: Sternite pedibus carbones ardentes, virgis verberate & nervis. Aſterius dixit: Agite, agite, nullum ſit membrum abſque martyrio. Lyſias dixit: Deponite, cuſtodite cum cæteris: adducite tertium.*

Adducitur Neon. Dixit Lyſias: Fili VII. *obtempera, ſacrificia diis, ut hæc non* Paſſiones *patiaris. Neon reſpondit: Dii non ſunt,* Neonis. *nec aliqua eſt illis poteſtas: tu colis qui nullam vim habent: ego vero Deum cæli adoro. Lyſias dixit: Frangite cervicem ejus: & dicite voce præconis: Noli blaſphemare deos. Neon ait: Non blaſphemat qui loquitur vera. Lyſias dixit: Extendite in equuleo, carbones adjicite, & verberate, conſcindite. Id cum factum eſſet, Neon ait: Quod mihi utile eſt, ſcio; quod animæ meæ prodeſt, id faciam; nec poſſum ab hac ſententia removeri.*

Lyſias introgreſſus, obduxit velum; & VIII. *poſt exiens, ex tabella recitavit ſenten-* Sententia *tiam, dicens: Claudius, Aſterius, Neon* in marty- *fratres Chriſtiani, deos blaſphemantes,* res lata. *& ſacrificare renuentes, ante atrium cruci affigantur; & corpora eorum avibus laceranda relinquantur. Et ſubjecit: Curent hæc Claudius Commentarienſis, & Archelaus ſpiculator. Antequam autem ducerentur, recepti ſunt in cuſtodiam.*

Quod autem hic habent Acta de ob- IX. ductis velis a Judice, antequam ſententiam ex tabella recitaret; S. Baſilius (*a*) (a) Baſ. epiſtola 79. ad Euſtachium ſcribens, hæc ſimilia his: *Qui rerum in hoc mundo potiuntur, quando facinoroſum aliquem morti ſunt adju-* Mos ve- *dicaturi, cortinas obducunt, & exper-* tus pro- *tiſſimos quoſque ad cauſæ tractationem ad-* nuncian- *vocant, multumque temporis inſumunt,* dæ ſen- *nunc legis rigorem contuentes, nunc natu-* tentiæ. *ræ communionem ſuſpicientes, multumque ingemiſcentes, ac judicandi neceſſitatem deplorantes; nemini non manifeſtum faciunt, quod non ex propria libidine, ſed ex neceſſario legis miniſterio, condemnationis inferant ſententiam:* Hucuſque Baſilius. Porro quod illi ex more vel lege ſcripta, ad præſeferendam atque oſtentandam animi judicantis tranquillitatem, facere ſolerent; nequaquam in judiciis adverſus Chriſtianos, quantumlibet ira atque furore in eos conciti impellerentur, prætermiſiſſe viſi ſunt, ut hic vidimus de velis obductis, & de Judice Aſſeſſorum conſilium capeſſente, & ſtudio compoſito vultu triſtitiam illam præſeferente; nam hæc in Actis paſſionis Cypriani ſuperius recitatis: *Galerius Maximus collocutus cum Concilio, ſententiam vix ægre dixit hujuſmodi: Diu, &c.* & pau-

PAGIUS ges paſſi ſunt hoc anno die XXIII. menſis Auguſti. Ea etiam correctiora exhibet Ruinartus in Actis ſinceris Martyrum & in eorum fine hæc verba a Baronio prætermiſſa leguntur: *Habita eſt paſſio hæc in civitate Aegea, ſub Lyſia Præſide, X. Kalendas Septembris, Auguſto* (videlicet Diocletiano) & Ariſtobulo Coſſ. ideoque hoc anno.

paulo poſt: *Decretum ex tabella recitavit.*

X. Præconis officium.

Quod autem in ejuſmodi quæſtionibus martyrum, ut in iis quæ de Lyſia Proconſule ſunt recitata, præcones aſtare ſolerent; per eos interloqui ſolitos Judices; jam alias ſuperius diximus. Rurſum vero tunc etiam præconis voce indici ſilentium, accuſatoris nomen reo aſtante clamari, reumque ejuſdem præconis voce reſpondere juberi, non tantum Acta martyrum ſæpe ſignificant, ſed & Apulejus (*a*) in ficto judicio, ex vero autem deducto, demonſtrat. Idemque & in Floridis (*b*) hæc de præcone aſtante Præſidi: *Præco cum Proconſule & ipſe tribunal aſcendit, & ipſe togatus illic videtur, & quidem perdiu ſtat, aut ambulat, aut plerumque attentiſſime clamitat. Enimvero ipſe Proconſul moderata voce rarenter & ſedens loquitur, & plerumque de tabella legit. Quippe præconis vox garrula miniſterium eſt; Proconſulis autem tabella ſententia eſt; quæ ſemel lecta, neque augeri littera una, neque autem minui poteſt; ſed utcumque recitata eſt, ita provinciæ inſtrumento refertur:* Hucuſque Apulejus. Sed & Seneca (*c*) terribilem ejuſmodi judicii faciem repræſentat his verbis: *Aſcendit Prætor tribunal, inſpectante provincia: noxiæ poſt terga ligantur manus; ſtat intento ac triſti omnium vultu, fit a præcone ſilentium; adhibentur deinde legitima verba, canitur altera ex parte claſſicum. Numquid vobis videor deſcribere conviviales jocos &c.* Hæc Seneca. At de his hactenus: multa quidem ex his elucidantur, quæ paſſim in antiquis actis ſanctorum martyrum ſcripta inveniuntur. Jam vero quæ ſunt reliqua Actorum Proconſularium proſequamur, nempe Donvinæ martyrium, quod his verbis deſcriptum habetur:

(*a*) Apul. in Aſin. aur. l. 2.
(*b*) Apul. in Florid. l. 1. in f.
(*c*) Seneca Controv. 24. l. 5.

XI. Donvinæ martyrium.

Perducta eſt a Commentarienſi Donvina: dixitque Eulalius Commentarienſis: Aſtat Donvina. Lyſias dixit: Vide mulier, qui ignes & quæ tormenta parentur tibi; ſi ergo vis illæſa abire, offer diis libamina. Donvina reſpondit: Non faciam, ne in ignem æternum & tormenta perpetua incidam: Deum colo & Chriſtum ejus, qui fecit cælum & terram, & quæ in eis ſunt. Dii veſtri ex lapide & ligno ab hominibus fabricati. Lyſias dixit: Veſtibus nudatam extendite, & omnia ejus membra virgis lacerate. Cum verberaretur, Archelaus ſpiculator ait: Per ſublimitatem tuam, Donvina jam extincta eſt. Lyſias dixit: Jactetur corpus ejus in profundum fluminis.

XII. Theonillæ certamen egregium.

Eulalius Commentarienſis ait: Theonilla adeſt. Lyſias dixit: Vidiſti mulier, quæ ſupplicia & quæ flammæ afflixerint eos qui non paruerunt; quamobrem da honorem diis, & ſacrifica, ut poſſis ab his pœnis liberari. Theonilla reſpondit: Ego illum timeo, qui poteſtatem habet animam & corpus mittere in gehennam ignis, qui crematurus eſt eos qui deficiunt a Deo, & colunt dæmones. Lyſias dixit: Contundite alapis faciem ejus, proſternite, ligate pedes, & fortiter excruciate. Theonilla dixit: Bonum ne tibi & æquum videtur, mulierem ingenuam his afficere tormentis? tu ſcis; non latet Deum quod agis. Lyſias dixit: Suſpenſam capillis cædite & in faciem. Theonilla exuta veſtibus dixit: Non te pudet me denudaſſe, cum in me etiam matrem tuam & uxorem ejuſdem ſexus afficias dedecore? Lyſias dixit: Habes virum, an vidua es? Theonilla dixit: Vidua ſum jam ab annis vigintitribus; & propter Deum meum ſic permanſi, jejuniis, vigiliis & orationibus vacans propter Deum, quem cognovi poſtquam immunditiis renunciavi. Lyſias dixit: Radite caput ejus novaculis, ut amplius erubeſcat; cingite rubo ſilveſtri, extendite ad quatuor palos, & corpus totum verberate; ſed & carbones ſuper ventrem imponite, atque ita conſumatur. Quod cum feciſſent Eulalius Commentarienſis & Archelaus ſpiculator, dixerunt: Domine jam mortua eſt. Lyſias dit: Corpus ejus inſuite culeo, & projicite in aquas. Eulalius Commentarienſis & Archelaus ſpiculator dixerunt: Ita fiet, & factum eſt. Paſſi ſunt ſancti martyres apud Ægæam ſub Lyſia Proconſule, decimo Kalendas Septembris, Diocletiano & Ariſtobulo Conſulibus, regnante Domino noſtro Jeſu Chriſto, cui eſt honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen: Hucuſque Acta.

XIII.

Porro eorumdem ſanctorum martyrum a Lyſia Proconſule occiſorum mentio habetur in Actis Zenobii (*d*) in eadem provincia Epiſcopi & Zenobiæ martyrum, qui ab eodem Lyſia hac eadem perſecutione ſub Diocletiano necati ſunt; ibidem & de Lyſiæ Præfectura his verbis: *Diocletianus ſtatim ut factus eſt Imperator, Lyſiam præfecit Ciliciæ; qui & ad excruciandum erat violentiſſimus, & ad alliciendum blanditiis maxima vi præditus. Ille autem cum veniſſet ad Mopſi urbem, excitat perſecutionem adverſus Chriſtianos, eamque graviſſimam & maxime horribilem. Tres autem numero adoleſcentes, Claudius, Aſterius, & Neon, fuerunt etiam excruciati in illa perſecutione; quos tulit quidem Iſauria, Larandus autem exercuit. Ii enim a Lyſia vehementibus & multis ſubjecti cruciatibus, in crucem acti extra muros, ſubierunt mortem maleficorum; corpora autem eorum projecta ſunt devoranda volucribus* Hæc de his ibi, licet de loco paſſionis levis quædam eſſe diſcrepantia videatur, dum ibi ante atrium, hic autem extra muros cruci affixi dicuntur.

(*d*) Apud Metaphr. die 30. Octobr.

Lyſiæ Præfectura.

Poſt

Poſt hæc autem Zenobii Epiſcopi, ejuſque ſororis Zenobiæ martyrium pluribus deſcriptum habetur, quod ſub eodem Lyſia pertulerunt, nempe ferreum ſtratum ignitum, & lebetes aqua ferventi ebullientes, ac demum gladium tertio Kal. Novembris, quo memoria ejus recoli conſuevit.

XIV. Coſmas & Damianus martyres.

Perſeveravit Lyſias in eodem magiſtratu annis pluribus; ſpectatæ enim crudelitatis homo, ex carnificina Chriſtianorum ingentem apud ſuos ſibi gloriam comparavit; dignuſque eſt habitus, qui eodem magiſtratu diutius fungeretur. Porro ſunt complures inſignes martyres, qui ſub eodem Proconſule Lyſia, eodem imperante Diocletiano, martyrio coronati ſunt in eadem provincia Ciliciæ: quorum omnium habiti ſunt clariſſimi Coſmas & Damianus, una cum fratribus Antimo, Leontio, & Euprepio; quorum memoria brevi deſcriptione notata, longioris certaminis index, veluti triumphali titulo his verbis in Eccleſiaſticis tabulis reperitur adſcripta quinto Kalendas Octobris: *Ægææ natalis ſanctorum martyrum Coſmæ & Damiani fratrum, qui in perſecutione Diocletiani, poſt multa tormenta, vincula & carceres, poſt mare & ignes, cruces, lapidationes, & ſagittas divinitus ſuperatas, capite plectuntur; cum quibus etiam referuntur paſſi tres eorum fratres, Antimus, Leontius, & Euprepius.* Ita ibi; ſed de eorum paſſionis Actis quæ ſpuria quæve germana ſint, ibidem notavimus. At in eadem quoque civitate, ſub eodem etiam Proconſule Lyſia, paſſus legitur Marinus ſenex, qui flagris cæſus, ligno appenſus & laniatus, feris tandem objectus, de perfidia triumphavit ſexto Idus Auguſti; ea quippe die inter alios martyres habetur conſcriptus. Diverſus hic Marinus ab eo qui poſt Calliſtratum Romæ paſſus eſt in eadem perſecutione Diocletiani; quod ſcriptum eſt in Paſſione Calliſtrati; de quo inferius.

XV. Hoc eodem quoque anno Domini ducenteſimo octogeſimoquinto, defuncto Maximo Epiſcopo Alexandrino, in locum ejus (ut teſtatur Euſebius *a*) eſt ſubrogatus Theonas, de quo idem auctor (*b*) hæc ſcribit: *Poſtquam Maximus decem & octo annos Epiſcopatu Alexandriæ poſt mortem Dionyſii fuerat perfunctus, Theonas ejus potitur loco. Quo tempore Alexandriæ Achillas presbyterio una cum Pierio donatus, cœpit hominum fama celebrari; qui ſcholæ ſacratæ Chriſti fidei inſtituendæ præfectus, in ſingulari ac plane rariſſimo pietatis munere exequendo nemini ſecundus fuit, & vitæ inſtitutioniſque Evangelicæ modum ac rationem ingenue excoluit:* Hæc de Achilla presbytero Alexandrino Euſebius; qui & de Pierio ejus collega, atque de Meletio Epiſcopo in Ponto fama celebri, ejuſmodi inſtituit orationem:

(*a*) *Euſeb. in Chron.* (*b*) *Euſeb. l. 7. c. ult.*

Theonas Epiſcop. Alexand.

XVI. Pierius presbyter.

Inter homines vitæ noſtræ ætatis rariſſimos quidem & ſingularis cujuſdam virtutis, ex presbyteris Alexandrinis Pierium, ex Præſidibus autem Eccleſiarum Ponti Meletium Epiſcopum cognovimus. At Pierius cum ob inopem admodum ac egentem vitæ rationem, quam ſua ſponte ſuſceperat, tum ob philoſophorum diſciplinas, quibus erat imbutus, ſatis ſpectatus & illuſtris fuit; in litterarum quoque divinarum tum cognitione, tum explicatione; in diſceptationibus præterea concionibuſque publice in Eccleſia faciendis, ſupra modum exercitatus: Hæc ipſe. Itemque S. Hieronymus (*c*) de Pierio agens, dum quæ extarent ejus lucubrationes recenſet, hæc ait: *Pierius Alexandrinæ Eccleſiæ presbyter ſub Caro & Diocletiano Principibus, eo tempore quo eamdem Eccleſiam Theonas Epiſcopus regebat, florentiſſime docuit populos; & in tantam ſermonis, diverſorumque tractatuum, qui uſque hodie extant, venit elegantiam, ut Origenes Junior vocaretur. Conſtat hunc miræ ἀσκήσεως, & appetitorem voluntariæ paupertatis, ſcientiſſimumque Dialecticæ & Rectoricæ artis, & poſt perſecutionem omne vitæ tempus Romæ fuiſſe verſatum. Hujus eſt longiſſimus tractatus de Propheta Oſee, quem in pervigilio Paſchæ habitum, ipſe ſermo demonſtrat.* Hucuſque Hieronymus de Pierio. De Meletio vero hæc idem Euſebius:

(*c*) *Hier. de Scrip. Eccl. in Pierio.*

XVII. Meletius Epiſcopis.

Meletius autem, quem homines eruditi μελιτῆς Ἀττικῆς, id eſt, mel Atticum ex nominis ſui notatione nuncupabant, talis certe

PAGIUS VII. *Obitus Maximi Epiſc. Alex.*

Ad num. XV. *Maximus* Alexandrinus Epiſcopus e vivis exceſſit, anno ducenteſimo octogeſimo ſecundo, eodem ſcilicet anno, quo Probus Imperator interfectus eſt, ut diſcimus ex Euſebio in Chronico, ubi ſub eodem numero & interitum Probi & Theonæ Maximi ſucceſſoris initium recitat. Quare Euſebius a Baronio perperam laudatus. Secundo, in Hiſtoria Patriarcharum Coptitarum *Maximus* mortuus dicitur XIV. *Barmudæ Die Dominica*: qui dies cum nona Aprilis concurrit, & anno CCLXXXII. in Dominicam incidit, ut methodus Cyclica docet. Denique, cum S. Petrus Alexandrinus Epiſcopus anno CCC. Pontificatum inierit, & *Theonas* annis novemdecim miniſterio perfunctus fuerit, ut prodit Euſebius lib. 7. cap. ultimo, *Theonæ* Epiſcopatus initium, Maximique obitus alio anno, quam CCLXXXII. non contigit: præſertim cum Euſebius in Chronico ſcribat *Maximum* poſt Dionyſium anno CCLXIV. demortuum, Eccleſiam Alexandrinam annis octodecim rexiſſe. Auctor Hiſtoriæ Coptitarum annos viginti inchoatos Maximo tribuit; ſed vel numeri corrupti, vel ipſemet hac in re errat.

VIII. *Initium Cyclorum.*

In Chronico Alexandrino ſub hujus anni Conſulibus legitur: *Ab his Conſulibus Diocletianei anni in Paſchali digeruntur.* Qua de re legenda ſunt quæ anno præcedenti diximus.

CHRISTI 285.	CAII PAP. 2.	DIOCL. IMP. 2.

certe fuit, qualem propter ſummam in omnibus rebus notitiam, & cognitionem merito perfectiſſimum dixeris. Ac propter ſingularem ejus dicendi vim & virtutem, nemo illum ſatis abunde admirari ac ſuſpicere poterit. At hoc fortaſſe illi natura quodammodo inſitum aliquis dixerit; verum ejus in multiplici aliarum rerum experientia, in varia cujuſque generis doctrina facultatem quis valeat aliquando ſuperare? Quod autem in omnibus ſcientiis, quæ ad acumen rationis & diſſerendi ſubtilitatem ſpectant, cum artificioſe expoſitus, tum diſerte eloquens fuerit; ſiquis vel ſemel de eo fecerit periculum, facile credo conceſſerit. Virtutes porro, quæ magno cum ſplendore in vita ejus elucebant, non illis rebus erant ulla ex parte inferiores. Iſte perſecutionis tempore in fines Palæſtinæ confugit, ubi eum ad ſeptem annos integros plene cognovimus: Hæc Euſebius de Meletio Pontico, longe diverſo ab Ægyptio de quo plura ſuo loco dicturi ſumus. Meminit ejuſdem quoque Meletii S. Baſilius (*a*) ad Amphilochium, eumque fidelem teſtem divinitatis Spiritus ſancti adhibet, dicens: *Inſuper & Meletium illum admirandum in eadem ſententia fuiſſe narrant, qui cum illo vixerunt:* Hæc ipſe. Porro tam Meletius, quam Theonas, necnon Pierius, quod egregia ſanctitate præditi fuerint, inter ſanctos recenſeri quoque meruerunt, adſcriptis natalitiis eorum diebus in tabulis Eccleſiaſticis. Meminit S. Epiphanius Eccleſiarum exiſtentium Alexandriæ quæ dictæ erant nomine Theonæ, atque Pierii, cum enim recenſet Alexandriæ poſitas Eccleſias: *Sunt*, inquit, *aliæ plures (ut dixi) Eccleſiæ Dionyſii appellatæ, & Theonæ, & Pierii, & Serapionis, &c.*

(*a*) *Baſil. ad Amphiloc. de Spiritu Sanct. c. 29.*

JESU CHRISTI ANNUS 286.	CAII PAP. ANNUS 3.	DIOCL. ET MAX. IMPP. ANNUS 3.

I. *Carinus occiſus.* CHriſti Redemptoris anno ducenteſimo octogeſimoſexto, Maximo & Aquilino Conſulibus, Carinus Imperator cum de ſumma Imperii apud Murgum, inter Viminatium atque Aureum montem, adverſus Diocletianum pugnaret; a ſuis proditus & derelictus, unius ex ſuis Tribunis gladio necatur, cujus dicebatur conjugem polluiſſe; hæc Victor (*b*), Eutropius, & alii. Sed nihil de proditione Vopiſcus (*c*), qui ait: *Carino non defuit ad vindicandum ſibi Imperium vigor*

(*b*) *Victor. in Car. & Eutrop. l. 9.*

(*c*) *Vopiſc. in Carin.*

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5779.

SÆC. III. Anno Urbis 1039. Olymp. 266. an. 2. A. C. 286.

☉ 15. C. ☽ 2. P. 28. Mart. Indict. 4.

JESU CHRISTI 286.

CAII PAPÆ 4.

DIOCLETIANI IMP. 3. MAXIMIANI HERCULII IMP. 1.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. & ſeqq. Coſſ. *M. Junius Maximus II. & Vettius Aquillinus* ex inſcriptione Onuphriana; ſed legendum *Aquilinus* ut habent libellus de Præfectis Urbi, Faſti Cæſarei & Anonymus a Bucherio editus, in quibus omnibus *Maximus* cum nota numerali etiam effertur, & videtur eſſe Junius Maximus qui hoc & ſequenti anni Præfectus Urbi fuit, ut legitur in libello de Præfectis Urbi.

II. *Maximianus Herculius Aug. dictus.* Carini interitus anno præcedenti contigit, ut ibidem demonſtravimus; Maximianus autem Herculius, qui eatenus Cæſar fuerat, rerum publicarum neceſſitate exigente, Auguſtus dictus, & Tribunitia Poteſtate exornatus, ut ex antiquis Lapidibus conſtat. Facta ea nuncupatio die *Kal. April.* ut in Faſtis Idacii legitur, idque Nicomediæ, extra civitatem ad millia fere tria, ut nos docet Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 19. ubi de abdicatione Diocletiani & ejuſdem Herculii loquens ait: *Erat locus altus*

NOTÆ [1] COſſ. *M. Junius Maximus II. & Vettius Aquillinus.* Gruteriana inſcriptio pag. CCCIX. 8.

DEDICATA. K. MARTII.
M. IUNIO MAXIMO. II.
ET. VETTIO. AQUILINO
COS.

Fabrettus pag. 682. n. 69.

DED. KAL. FEBR.
MAXIMO. ET AQUILINO COS.

Alia in veteri Latio tom. VI. pag. 117.

DEDICATA. EID. FEBR.
MAXIMO. II. ET. AQUILINO COS.

Prænomen *Aquilini* deeſt. Faſti vulgati: *Maximo II. & Aquilino.*

gor mentis ; nam contra Diocletianum multis prœliis conflixit ; ſed ultima pugna apud Murtium commiſſa (alii Murgum dicunt) victus occubuit.

II. Maximianus Imperator.

Poſt extinctum Carinum, Maximianum una cum Diocletiano liberum Imperium adminiſtraſſe, idem Vopiſcus affirmat. Hoc enim anno Diocletianus, Carinus ſublato Maximianum collegam allegit Imperii, & anni ſequentis Conſulem pariter deſignavit ; quod & ex antiquis nummis conſtat, dum Conſulatus ejus cum Tribunitia poteſtate ſecundo aucta deſcribitur (a) his videlicet verbis :

(a) *Apud Adolph. li. de Numiſ.*

IMP. MAXIMIANUS PIUS AUG. P. M. TR. P. II. COS. PP. S. C. Ut plane appareat, Tribunitiam poteſtatem primam, quæ cum Imperio conferri conſuevit, ipſum conſecutum fuiſſe anno ante primum Conſulatum ipſius, hoc ipſo ſcilicet. Porro hæc fuerunt hujus prænomen & cognomen M. Valerius Maximianus Herculius. Diocletianus vero, Jovius dictus eſt. In Panegyrico ipſi dicto ſæpius reperitur Maximianus Diocletiani frater nuncupatus ; quem tradunt Sirmio in Pannonia oriundum. At de Maximiani exordio ſatis.

III.

Quo ſtatu eſſent res Chriſtianorum, & quid hoc anno adverſus eos ſit Romæ geſtum, ipſa ſanctorum martyrum Acta (b) exacte declarant ; ſunt quidem legitima, ac digna quæ Annalibus attexantur, cum præſertim complures res geſtas a Caio Papa contineant ; ſunt enim hujuſmodi.

(b) *Acta ſanctorum martyr. Sebaſt. & ſociorum.*

Martyres Romæ paſſi.

Occiſo Carino ad Murgum, Conſulibus Maximo & Aquilino, tam immanis exorta eſt perſecutio, ut nulli quicquam vel vendere vel emere liceret, niſi parvis quibuſdam ſtatuis, poſitis eo in loco ubi emendi gratia conventum eſſet, thura incenderet. Tum etiam circa inſulas, vicos, & aquas poſiti erant compulſores, qui neque molendi, nec aquas hauriendi poteſtatem facerent, niſi qui idolis libaſſent.

Itaque ex ſancti Caji Pontificis conſilio Chromatius, vir Illuſtriſſimus Chriſtianos illos omnes (qui ſcilicet nuper crediderant) *in domum ſuam recepit ; cunctoſque ita fovit, ut nullus omnino ſacrificandi neceſſitati ſuccumberet. Verum quia tanta perſecutionis extitit vis, ut opinio Chriſtianæ religionis ab eo ſuſceptæ celari jam non poſſet ; meruit ex ſancto reſcripto Chromatius, ut medelæ gratia in Campano littore, ubi lati cæſpitis erat dominus, demoraretur. Fecitque copiam Chriſtianis omnibus cum ipſo ire volentibus, eo commigrandi, ad perſecutionis rabiem declinandam. Tum vero exorta eſt pia contentio inter ſanctos Polycarpum & Sebaſtianum, quis in Urbe remaneret, & quis iret cum Chromatio, qui tam multos ad ſe receperat Chriſtianos. Quibus ita altercantibus, venerabilis Papa Caius dixit : Dum ambo coronam paſſionis appetitis, populum Domini ſolatio deſtituitis. Unde mihi videtur, ut tu frater Polycarpe, qui & ſacerdotii rectum tramitem tenes, & ſcientiæ Dei repletus es donis, proficiſcaris ſimul ad confortandas recenter credentium mentes, & animos dubios confirmandos. Quibus ille auditis, acquievit, & blandum Papæ imperium æquanimiter tulit.*

IV. Chromatii charitas erga Chriſtianos.

Venit itaque dies Dominica, in qua Caius Pontifex agens quæ Dei ſunt, intra domum Chromatii omnibus aggregatis cunctos hac voce alloquitur : Dominus noſter Jeſus Chriſtus, præſcius fragilitatis humanæ, duos credentium in ſe gradus conſtituit, confeſſionis ſcilicet, & martyrii ; ut qui martyrii pondus ſe non poſſe ferre viderentur, confeſſionis gratiam teneant ; & concedentes laudem bellaturis Chriſti militibus, & pro ejus nomine pugnaturis, illorum ſolicite curam gerant. Pergant itaque qui volunt una cum filiis noſtris Chromatio & Tiburtio : & mecum in hac

V. Cajus Papa alloquitur fideles.

Urbe,

PAGIUS *tus extra civitatem ad millia fere tria, in cujus ſummo Maximianus ipſe purpuram ſumſerat, & ibi columna fuerat erecta cum Jovis ſigno,* &c. Prope Nicomediam itaque ea nuncupatio facta, ut, antequam liber de Mortibus Perſecutorum lucem vidiſſet, collegerat Clariſſimus Noriſius ex *L. 6. De fide inſtrum. dat. Nicomediæ XIII. Kal. Februarias Maximo II. & Aquilino*, hoc nempe anno, quo Maximianum Kal. Aprilis Nicomediæ in Hibernis morans Diocletianus, ac bellum adverſus Perſas ibidem adornans, Auguſtum renuntiavit. Ita Card. Noriſius in Diſſert. 1. de Numiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap. 4. Corrigendus itaque error Collectorum Codicis Juſtinianei, qui in titulis Legum emiſſarum Diocletiano II. & Ariſtobulo Coſſ. ac Maximo II. & Aquilino, ante Kal. Aprilis ſcripſere : *Impp. Diocletianus & Maximianus AA.* cum id temporis unus Diocletianus imperaret. Porro in titulos Legum Cod. Juſtin. & in horum ſubſcriptiones toties error irrepſit, ut fateri cogamur valde plerumque urgentia non eſſe, quæ inde deducuntur argumenta.

III. *Maximianus cum adhuc Cæſar eſſet duos tyrannos in Gallia vicit.*

Card. Noriſius ibidem ait, Maximianum novum Auguſtum cum parte legionum, atque auxiliaribus copiis in Gallias contra Ælianum & Amandum, qui ibidem Imperium occuparant, profectum, utrumque Tyrannum uno fere impetu oppreſſiſſe, hancque Maximiani victoriam paucis perſtringere Auctorem incertum Panegyrici Maximiano & Conſtantino dicti cap. 8. *Hic eſt*, (inquit is Orator de Maximiano) *qui in ipſo ortu Numinis ſui Gallias priorum temporum injuriis efferatas, Reipublicæ ad obſequium reddidit, ſibi ipſas ad ſalutem.* Addidit Card. Noriſius, Carauſium egregiam hoc in bello operam Maximiano navaſſe, teſte Victore de Cæſaribus, qui ait : *Quo bello Carauſius Menapiæ civis factis promptioribus enituit : eoque eum, ſimul quia gubernandi (quo officio adoleſcentiam mercede exercuerat) gnarus habebatur, parandæ claſſi, & propulſandis Germanis maria infeſtantibus præfecere.* Ex quibus Doctiſſimus Card. Noriſius deducit,

errare

Urbe, qui voluerint, remaneant. Non enim nos terrarum ſpatia dividunt, quos Chriſti gratia nectit; neque abſentiam veſtram ſentiunt oculi noſtri, quia interioris hominis vos intuemur aſpectu.

VI. Confeſſores qui dicti. Hæc a Caio dicta de confeſſorum & martyrum differentia, utique conſentanea ſunt iis quæ S. Cyprianus ante ſcripſerat; nimirum non tantum confeſſorum nomine dignum eſſe, qui coram Præſide ſe Chriſtianum eſſe confiteretur; ſed & qui, ne caperetur, relictis bonis, cognatis, & patria, quos amabat, ſibi timens, ne vi tormentorum deficeret, Chriſtumque negaret, extorris fieret, in aliaſque regiones transfugeret; utpote quod Chriſti fidem his omnibus prætuliſſet, Chriſtum opere videretur eſſe confeſſus, ac proinde dignus nomine Confeſſoris; quod alibi pluribus diximus. Sed hæc rurſum Acta:

VII. Tiburtii animi fortitudo. *Hæc & his ſimilia dicente Papa Caio, exclamavit Tiburtius (filius hic erat Chromatii, nuper cum patre factus Chriſtianus) voce magna dicens: Obſecro te Pater & Epiſcoporum Epiſcope, ne me patiaris terga perſequentibus dare. Mihi enim valde jucundum eſt & optabile, pro Deo vero millies, ſi poſſim, occidi; tantum ut illius vitæ dignitatem apprehendam, quam nullus mihi ſucceſſor eripiat, & cui nulla tempora finem imponant:* Hæc Tiburtius. In quibus plane conſuetum agnoſcit titulum Urbis Papæ impertiri ſolitum, nempe ut diceretur Epiſcopus Epiſcoporum; quod & ex Tertulliano (*a*) ſuperius, atque etiam ex Cypriano demonſtratum eſt.

(*a*) *Tert. de Pudicit. cap. 1.*

VIII. Qui remanſerunt Romæ. *Tunc ſanctus Caius congaudens fidei ejus, lacrymas fundebat; orabatque ut omnes, qui cum ipſo remanſiſſent, certaminis victores exiſterent, triumphum martyrii aſſecuti. Remanſerunt autem cum venerabili Papa Marcellianus & Marcus, & pater eorum vir clariſſimus Tranquillinus, itemque beatus Sebaſtianus, & juvenis corpore pulcherrimus, ſed pulchrior mente, Tiburtius. Tum quoque Nicoſtratus Protoſcriniarius cum fratre ſuo Caſtorio & conjuge Zoe, & Claudius etiam cum fratre ſuo Victorino, & filio Symphoriano, qui fuerat ab hydropiſis morbo liberatus. Hi ſoli, reliquis omnibus cum Chromatio proficiſcentibus, in Urbe cum Caio Pontifice remanſerunt; qui Marcum & Marcellianum diaconii honore ſanctificavit; Tranquillinum vero patrem eorum fecit presbyterum; & beatum Sebaſtianum, qui ad multorum profectum ſub ſpecie militiæ latebat, Eccleſiæ Defenſorem conſtituit, cæteros vero ſubdiaconos fecit.* Hæc cum in dictis legantur Actis; intelligere ſatis potes, non omnia, ut ibi ſcripta ſunt, continuo eſſe facta, ſed æquo temporis interſtitio; neque cuncta quæ ſub dictis Conſulibus inchoata ponuntur Acta, ſub iiſdem eſſe pariter conſummata, ſed ſequentibus annis, eadem urgente perſecutione in Chriſtianos. Hic prima mentio de Eccleſiæ Defenſore; munus eſt hoc, & non Eccleſiaſticus ordo; porro idem magiſtratus in poſterum in Eccleſia perſeveraſſe videtur, cujus cum multis in locis, tum præſertim in epiſtolis Gregorii Papæ frequens eſt mentio; ex quibus colligi poteſt, quodnam eſſet ejus magiſtratus officium. Sed proſequamur Acta.

Defenſor Eccleſiæ.

IX. *Sed quia tutus nullus inveniri poterat locus ad latebram confugiendum *, morabantur omnes apud Caſtulum quemdam Chriſtianum, Zetarium palatii, qui altiſſimo loco ejuſdem palatii commanebat.* Zetarii dicebantur qui præfecti erant Zetis; erat quippe Zeta (ut tradit Plinius *b*) locus capax unius lecti cum duabus ſellis, qui velis obductis, & reductis modo adjicebatur cubiculo; modo auferebatur, ac proinde portatile quoddam cubiculum. De Elagabalo tradit Lampridius, odoribus Indicis ſine carbonibus uti ſolitum ad Zetas evaporandas; ſed de habitatione Caſtuli Zetarii rurſum Acta:

* *al confodiendam.*

Zeta, & Zetarii.

(*b*) *Plin. l. 6. epiſt. 5.*

PAGIUS errare Calviſium, alioſque, qui rebellionem Carauſi hoc anno referunt, cum id temporis, inquit, Carauſius in caſtris Maximiani ſumma cum laude militarit, & in partem victoriæ venerit, ac poſtea adornandæ claſſi incubuerit. Verumenimvero Herculius, ut jam oſtendimus, antequam dignitate Auguſtea donaretur, Bagaudarum ideoque Æliani & Amandi victor fuit, anno præcedenti Carauſius inſtruendæ claſſi præpoſitus, præſentique Germani, qui, cum Romanos civili bello occupatos viderent, ſuperato Rheno in proximiora Galliæ oppida impetum facientes, omnia igne ferroque vaſtabant, a Maximiano debellati. Audiatur Mamertinus in Panegyrico Maximiano Aug. dicto cap. 5. *Quod ſtatim, vixdum miſero illo furore ſopito.* (ſc. civili bello cum Bagaudis & ruſticis) *cum omnes Barbaræ nationes excidium univerſæ Galliæ minarentur, neque ſolum Burgundiones & Alamani, ſed etiam Chaibones, Erulique viribus primi Barbarorum, locis ultimi, præcipiti impetu in has provincias irruiſſent, quis Deus tam inſperatam ſalutem nobis attuliſſet, niſi tu affuiſſes?* Pluribus poſtea Maximiani victorias Mamertinus proſequitur. Bagaudæ itaque & Germani eodem fere tempore debellati.

IV. Interim etiam per Legatos rem feliciter in Britannia Diocletianus geſſit; unde a Senatu Britannicus ac Germanicus appellatus fuit, quod colligitur ex hoc antiquo Lapide a Baronio recitato anno CCLXXXIV. num. II.

Paulo poſt victi ab eo Germani & Britanni.

IMP. CAES. C. VALERIO.
DIOCLETIANO. PIO.
FELICI. INVICTO AUG.
PONT. MAX. BRITANNIC.
MAX. GERM. MAX. TRIB.
POTEST. II. COS. II. P. P.
PROCOS.
HONORATI. ET DECURIONES.
ET NUMERUS MILITUM.
CALIGATORUM.

X. *Ea vero manſio idcirco idonea viſa eſt, quod & Caſtulus ipſe cum omnibus ſuis Chriſtianiſſimus eſſet; & lex de ſacrificiis lata, cum ubique ſuo fervore ſæviret; in illos qui palatio adhærebant, quia nec ſuſpicio de illis eſſe poterat, minime executioni dabatur. Morabantur ergo hi omnes (ut diximus) cum S. Papa Caio apud Caſtulum; & diu noctuque gemitibus, fletibus, jejuniis, & orationibus occupati, orabant Dominum, ut digni haberentur tolerantia confeſſionis ejus, & in numerum ſanctorum martyrum admitti mererentur. Aſcendebant autem ad eos occultè religioſi viri, & fœminæ, quippe qui a ſanctis diverſas ſanitatum gratias impetrarent; nam & cæcorum oculi illuminabantur eorum precibus, & ſalus reddebatur ægrotis, & de obſeſſis corporibus Dæmones pellebantur.*

Miracula per Chriſtianos fieri ſolita.

XI. Tiburtii inſigne miraculum.

Interea dum hæc ab eis agerentur, tranſiens beatus Tiburtius, occurrit homini qui de alto lapſus fuerat, & caput membraque omnia ita quaſſaverat, ut parentes ejus non niſi de ſepultura illius cogitarent. Quibus ille flentibus dixit: Permittite me verbo uno illum alloqui; forſitan recuperabit ſanitatem. Cumque omnes dediſſent ſpatium, acceſſit juxta eum, & dicta tractim oratione Dominica, & Symbolo ſuper vulnera ejus, adeo ſolidata ſunt oſſa ejus, caputque, & viſcera omnia, adeoque factus eſt incolumis, quaſi nihil mali paſſus eſſet. Hoc facto, cœpit abire Tiburtius. Tenebant autem eum parentes ejus, dicentes: Veni, & habe eum ſervum, & omnia bona tibi trademus cum eo; quandoquidem cum eſſet nobis unicus, tu eum nobis ex mortuo vivum reddidiſti. Quibus beatus Tiburtius reſpondit: Si ea, quæ vobis dixero, feceritis, magni pendam mercedem ſanitatis hujus. Dicunt ei illi: Et nos ipſos ſi ſervos habere voles, contradicere non valebimus; immo vero optamus etiam, ſi ipſe dignum judicaveris. Tunc apprehenſa illorum manu, duxit eos ſeorſum a turba, & indicavit eis virtutem nomine Chriſti, videnſque animos eorum firmos in timore Dei, perduxit eos ad Caium Pontificem, dicens ei: Venerabilis Papa ac divinæ legis Antiſtes, ecce quos per me hodie Chriſtus lucratus eſt, in quibus fides mea, velut arbuſcula novella, primum prorupit in fructum. Tunc S. Caius Papa baptizavit juvenem cum parentibus ejus, gratias Deo referentem.

XII. Plurimum quidem temporis, & plures alias actiones eſſe poſtea conſecutas, quæ his apponuntur verba, ſignificant in hunc modum: *Verum quia prolixi nimis operis eſt, perſequi ea omnia, quæ per illos Chriſtus fecit, iis omiſſis, quo modo ſinguli ad palmam martyrii pervenerint, explicemus; itaque beatiſſima Zoe, cum in Apoſtolorum natali ad confeſſionem S. Petri Apoſtoli oraret; ab inſidiantibus Gentilibus arctata, ducitur ad patronum regionis Naumachiæ:* Hæc ibi; ex quibus plane conſpicitur, quavis urgente perſecutione, Chriſtianos non prætermittere ſolitos feſtorum dierum celebrationem; quod, & ex Dionyſio Alexandrino ſuperius didicimus.

Natalis dies Apoſtolorum celebrari ſolitus.

XIII. Quod vero ſpectat ad eam, quæ hic dicitur regio Naumachiæ; nulla reperitur ſic dicta regio; ſed Naumachiæ erant in regione decimaquarta trans Tiberim. Illud autem, quod hic habetur de Patrono Naumachiæ, nova indicat munera tunc certis locis, certis hominibus ad inquirendos Chriſtianos diſtincta; ſicque ut uni Urbis regioni plures eſſent præfecti Patroni, qui ſinguli in parte ſibi concredita Chriſtianos inquirerent. Sed quid tum factum ſit, Acta ſic narrant:

Regio Naumachiæ.

Compellitur Zoe Martis parvæ ſtatuæ, quæ illic erat, thura incendere. Cui illa reſpondit. Mulierem Marti ſacrificare compellis, ut oſtendas, Martem veſtrum fœ-

Zoes ſcite dictum.

minis

PAGIUS Poſita eſt hæc Inſcriptio, quam ipſemet etiam Card. Noriſius laudatus refert, anno præcedenti, vel ſaltem currenti, ante diem XVII. Septembris, quo Diocletianus Tribunitiam Poteſtatem III. ſuſcepit. Quamobrem anno præcedenti Carauſius in caſtris Maximiani militavit, eodemque anno & Germani & Britanni devicti, vel ſaltem Vere aut Æſtate anni currentis, & ante hæc omnia Bagaudæ a Maximiano adhuc Cæſare ſuperati. Nec refert, quod Mamertinus citatus dicat: *Hic eſt, qui in ipſo ortu Numinis ſui Gallias Reipublicæ ad obſequium reddidit.* Nam capite præcedenti de ruſticis & Bagaudis locutus erat Orator, ideoque ibidem de ortu Imperii Cæſarei, non vero de ortu Imperii Auguſtei ſermonem habet. Ex his verbis potius deduceretur, Maximianum anno præcedenti, quo Bagaudas oppreſſit, Cæſarem appellatum eſſe, ſic enim ortus ejus & reſtitutio Galliarum in idem fere tempus inciderent. Verum, ut mox diximus, Maximianus jam ſub finem anni CCLXXXIV. Cæſar nuncupatus fuerat, ſequentique, ſc. CCLXXXV. *in ipſo ortu Numinis ſui* Gallias ad obſequium redegit. Mamertinus quippe oratorie, non vero hiſtorice loquitur: ſic enim nec ſuperiori anno *in ipſo ortu* ruſticos vincere potuit; cum prius Cæſar dictus, ac poſtea in Gallias adverſus Bagaudas miſſus ſit, quocumque tandem anno eum Cæſaream dignitatem obtinuiſſe volueris.

V. *Carauſius Imperium in Britanniis uſurpat.*

Carauſius igitur hoc anno Imperium in Britannia arripuit, idque, ut videtur, contigit antequam Maximianus Auguſtus appellaretur, Eutropius enim de eo loquens ait: *Cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepiſſet, quod Franci & Saxones infeſtabant, multis Barbaris ſæpe captis, nec præda integra aut provincialibus reddita, aut Imperatoribus miſſa,* (Diocletiano nempe Auguſto & Maximiano Cæſari, Imperatori etiam a Victore de Cæſaribus dicto) *cum ſuſpicio eſſe cœpiſſet, conſulto ab eo admitti Barbaros, ut tranſeuntes*

cum

minis delectari. At ſi ille potuit impudiciſſimæ Veneri pudorem eripere; mihi certe trophæum fidei in fronte geſtanti non poterit prævalere; non enim ego contra eum luctor meis viribus, ſed Domini mei Jeſu Chriſti freta virtute, & vos & illum pariter contemno. Tunc Patronus regionis miſit eam in cuſtodiam obſcuriſſimam, fecitque, ut diebus quinque nec lumen videret, nec cibum potumque caperet; intentabat quoque illi moras famis, & cæcitatis niſi diis litaturam ſe promitteret. Atqui eam clauſam tenebant, vocem illius audiebant, Deum interim laudantis, & benedicentis. Cumque ſex tranſiſſent dies, ſuggeſſerunt de ea præfecto ſævienti: qui juſſit eam a collo, & capillis in arbore excelſa ſuſpendi, & ſub ea fumum e ſterquilinio excitari. Statim ergo, ut ſuſpenſa eſt, in confeſſione Domini emiſit ſpiritum. Illi autem tollentes corpus ejus, grandi alligatum ſaxo, in Tiberim demerſerunt, dicentes: Ne Chriſtiani corpus ejus tollant, & faciant eam ſibi deam.

Ex iis quidem apparet non latuiſſe Ethni-
XIV. Cadavera in Tiberim projici ſolita. cos, ſolitos eſſe Chriſtianos religioſo cultu proſequi ſanctorum memorias. Gentiles autem conſueviſſe demergere in Tiberim cadavera illorum, quos ſepultura privandos eſſe ducebant, innumera ſunt exempla; ut quod modo ſuppetit ex Lampridio, hæc de Eliogabalo dicente: *Tractus deinde per publicum, additaque injuria cadaveri eſt, ut id in cloaculam milites mitterent, ſed cum non cæpiſſet cloaca fortuito, per pontem Æmilium, annexo pondere ne fluitaret, in Tiberim abjectum eſt, ne umquam ſepeliri poſſet.* At Chriſtiani nihilominus celebrare martyris glorioſum triumphum haud prætermiſere; nam Acta hæc mox ſubdunt:

XV. *Ejus igitur celebrato martyrio, apparuit illa in ſomnis beato Sebaſtiano, indicans ei ſuum pro Chriſto ſuſceptum martyrium. Quod cum Sebaſtianus aliis narraſſet, in has Tranquillinus voces prorupit: Fœminæ nos ad coronam præcedunt: ut quid vivimus? Et octava Apoſtolorum die ad* Octava Apoſtolorum celebrari ſolita. *beati Pauli Confeſſionem accedens, ſenſit etiam ipſe Gentilium inſidias, & a populo lapidibus obrutus, mortuus eſt, & corpus ejus in Tiberim jactatum eſt. Nicoſtratus quoque una cum Claudio, & Victorino, & Symphoriano, dum corpora ſanctorum per ripas Tiberis quærunt tenti ſunt, & ad Urbis Præfectum Fabianum * perducti, qui eos hortabatur, ut* * al Fabium. *ſacrificarent, diebuſque decem minis atque blanditiis cum illis agens, nihil prorſus movere eos potuit. Suggeſſit igitur de illis Imperatoribus, qui juſſerunt eos tertio torqueri. Cumque nulla ratione tormentis cederent, lata ſententia eſt, ut in medium Mare præcipites mitterentur. Immenſis itaque constricti ponderibus, pelagi fluctibus dati ſunt, ut in loco mundo inter aquas coronam martyrii reportarent. Atque ita infideles Fidelibus inſidiabantur, & iniquo furore eos proſequebantur, adeo ut nec videre eos æquo poſſent animo, nec eorum ferre nomen:* Hæc ibi. Fabius, ſive Fabianus hic ponitur Urbi Præfectus; at in tabulis Præfectorum ſuperius citatis, ſub dictis Conſulibus recenſetur Præfectus Urbis Junius Maximus; puto autem corrigendum textum, ut loco Junius Maximus, Fabius Maximus, ſit ponendum, vel utrumque, Junius Fabius Maximus; ſed id noſtra conjectura: cum alioqui non deeſſent alii in Urbe magiſtratus diverſarum præfecturarum (ut dictum eſt) qui ſævirent in Chriſtianos. Sed proſequamur Acta. XVI. Torquati apoſtatæ fallacia.

Interea Caio ſancto Epiſcopo Torquatus quidam ſe ſimulata fide ſociavit, dicens ſe eſſe Chriſtianum. Erat autem apoſtata, & homo fraudulentus in omni ſermone, & callidus in omni commiſſo. Quid multa? cum

a bea-

PAGIUS *cum præda exciperet, atque hac ſe occaſione ditaret; a Maximiano juſſus occidi, purpuram ſumſit, & Britannias occupavit. Ita cum per omnem Orbem terrarum res turbatæ eſſent, Carauſius in Britanniis rebellaret; Achilleus in Ægypto; Africam Quinquegentiani infeſtarent; Narſeus Orienti bellum inferret; Diocletianus Maximianum Herculium ex Cæſare fecit Auguſtum; Conſtantinum & Maximianum, Cæſares.* Ubi *Conſtantini* nomine Conſtantium ejus patrem intelligit, & Tyrannos, qui vel nuncupationem Herculii, vel creationem Cæſarum, ſc. Conſtantii & Galerii, diverſis temporibus præceſſere, uno tenore commemorat. Oroſius lib. 7. Eutropii verba fere exſcribit. Quare *Carauſius* non anno ſequenti, ut autumavit Card. Noriſius citatus, ſed præſenti rebellavit, idque paulo antequam *Herculius* Auguſtus appellaretur.

VI. *Hoc anno non vero ſequenti.* Card. Noriſius, ut oſtendat, *Carauſium* anno tantum ſequenti Britannias invaſiſſe, obſervat, Mamertinum in Panegyrico Maximiano Herculio dicto, celebrare ingentem victoriam, quam Herculius primo ſui Conſulatus die de Barbaris reportavit: *Tranſeo,* inquit Mamertinus cap. 6. *innumerabiles tuas tota Gallia pugnas,* &c. *Illum tamen primum Conſulatus tui auſpicalem diem tacitus, præterire nullo modo poſſum:* &c. aitque Card. Noriſius, Maximianum Treviris hiemantem ingenti clade affeciſſe, ac procul a mœnibus propulſaſſe *Germanos*, qui populabundis agminibus in Gallias effuſi, Treviros uſque pervenerant: poſtea appetente Vere, *Erulos, Chaibones* alioſque Germaniæ populos ſuis in ſedibus aggreſſurum, *Carauſium* maritimæ claſſi præfeciſſe. Scribit enim idem Orator cap. 7. *Tale igitur auſpicium illius anni quid ſequebatur, niſi novum aliqu[illegible] ingens miraculum? Quod autem majus e[illegible]nire potuit?* Itaque inquit Card. Noriſius, Maximianus, Rheno ſuperato, victrices Aquilas per Germaniam late circum tulit. *Carauſius* vero, qui claſſi præerat, privatas prædas agere tota maritima Gallia ſinebat, ut ſpoliis onuſtos in reditu interciperet. Tandemque in Britanniam tranſmiſit,

ac

a beato Tiburtio, viro nobili, erudito, & ſancto, frequenter argueretur, quod capillos ſuper apicem frontis tonſoris arte componeret, quod aſſidue commeſſaretur, & ludendo pranderet, quod fœminarum aſpectu delectaretur, quod a jejuniis, & orationibus ſe ſubduceret, quod ſomno deditus non intereſſet pervigil hymnos Deo noctu dicentibus; cum propter hæc, inquam a beato Tiburtio acrius objurgaretur, ſe ejus monita ſimulat libenter accipere, egitque arte, ut orantem ſanctum Tiburtium infideles comprehenderent, in qua comprehenſione ſe quoque fecit teneri, & ſimul perduci ad Secretarium Judicis ſævientis.

XVII. *Quo cum perducti fuere, Fabianus Præfectus dixit ad eum, qui ſe arte tradiderat: Quis diceris? At ille reſpondit: Torquatus, Fabianus dixit: Quid profiteris? Torquatus dixit: Chriſtianus ſum. Fabianus ait: An ignoras juſſiſſe invictiſſimos Principes, ut, qui ſacrificare diis nolint, diverſis ſuppliciis macerentur? Torquatus ait: Hic magiſter meus eſt, & ipſe me ſemper docuit; quod eum videro facere, me quoque facere neceſſe eſt. Fabianus converſus ad Tiburtium dixit: Audiſti quid Torquatus aſſerat: quid ad hæc reſpondes? Tiburtius ait: Diu eſt quod Torquatus ſe Chriſtianum eſſe mentitur. Virtus enim ipſa ſancti nominis graviter fert, & moleſte ſuum nomen a non ſuis amatoribus uſurpari. Re vera enim, vir illuſtriſſime hoc Chriſtianum nomen divinæ virtutis eſt, ſectatorum ſcilicet Chriſti, qui vere philoſophati ſunt, qui ad obterendas libidines fortiter dimicarunt. Credis ne, vir illuſtriſſime, hunc eſſe Chriſtianum, qui in ſui lenocinio moliendo, capitis fimbrias admittit, qui tonſorem diligit, qui ſcapulis molliter geſtit; qui fluxum greſſum improbo nixu diſtendit; qui neglectis viris, fœminas curioſius intuetur? Numquam tales peſtes Chriſtus dignatus eſt habere ſervos ſuos. Verum quando hic ſe imitaturum me aſſeruit; jam tu ipſe coram, eum probabis eſſe mentitum; nam qualis ſemper fuerit, nunc evidenter oſtendit:* Hæc ibi.

Detegitur Torquatus.

XVIII. Ex ejuſmodi ſane corporis habitudine, ſolutiſque moribus, de vero Chriſtiano conjecturam facere ſanctiſſimi quoque viri conſuevere; habes de hac re exemplum apud Gregorium Nazianzenum qui inſignem illum huic ſimilem apoſtatam Julianum, ex ejuſmodi quæ foris apparebant ſignis, probe notum perſpectumque habuit, ut cum ait de illo (*a*): *Neque enim mihi boni quicquam ſignificare atque ominari videbantur cervix non ſtata, humeri ſubſultantes, & ad æquilibrium ſubinde agitati, oculus inſolens, & vagus furioſeque intuens, pedes inſtabiles, & titubantes, naſus contumeliam, & contemptum ſpirans, vultus lineamenta ridicula item ſignificantia, riſus petulantes & effrenati, nutus, & renutus temerarii, ſermo hærens ſpirituque conciſus, interrogationes ſtultæ, & præcipites, reſponſiones nihilo his meliores, aliæ in alios inſultantes, nec graves, & conſtantes, nec eruditionis ordine progredientes*: Hæc Nazianzenus de Juliano, dum ſe adhuc Chriſtianum falſo profiteretur, & ſub pallio philoſophico ſe occultare cupiebat. Hiſce etiam exterioris corporis cultus ſignis de duobus clericis S. Ambroſius (*b*) æque vera vaticinatus eſt; ſed & S. Hieronymus (*c*) ad Eſtochium pſeudoclericos prænotavit, ſic dicens: *Omnis his cura de veſtibus ſi bene oleant, ſi pes laxa pelle non folleat; crines calamiſtri veſtigio rotantur, digiti de annulis radiant; & ne plantas humidior via ſpargat, vix imprimunt ſumma veſtigia; tales cum videris ſponſos magis exiſtimato, quam clericos.*

Ex corporis habitudine animum cognoſci.

(*a*) *Greg. Nazian. orat. 2. in Julian.*

(*b*) *Amb. Offic. lib. 1. cap. 18.*

(*c*) *Hier. epiſt. 22.*

XIX. Sed age jam Acta proſequamur. *Fabianus dixit: Conſultius feceris ſi ſaluti tuæ proſpiciens, Principum decreta non ſpernas. Tiburtius ait: Ego vero ſaluti meæ melius non conſulo, quam ut deos deaſque contemnens, unum Dominum Jeſum Chriſtum Deum meum eſſe confitear. Torquatus dixit: non ſolum ipſe Chriſtianus crudelis eſt, ſed decipit alios, perſuadens, & docens deos deaſque eſſe Dæmones; ipſe enim cum ſociis ſuis, cum quibus artes magicas exercet, diu noctuque incantationibus occupatur. Tiburtius dixit: Falſus*

teſtis

Quæſtio de Tiburtio.

PAGIUS

ac occupata legione, anno CCLXXXVII. Imperium ibidem capeſſiit. Ita Card. doctiſſimus. Verum Mamertinus locis laudatis *Carauſii* nullo modo meminit, iſque maritimæ claſſi non præfectus, niſi anno ac tempore, quo *Maximianus* Cæſar adverſus Bagaudas levibus præliis pugnabat, ut diſerte teſtatur Victor de Cæſaribus. Quamobrem recte quidem Card. Noriſius victoriam illam Maximiani Auguſti cum primo ejus Conſulatu Kalendis Januariis ſequentibus ſuſcepto copulavit; ſed perperam in ejus partem *Carauſium* vocat, cum ex dictis is jam rebellaſſet, neque Orator eam celebrans, *Carauſii* ullam mentionem faciat.

VII. Auctor Chronici Alexandrini ait: *Diocletiano Aug. III. & Maximiano Herculio Auguſto Coſſ. Hoc anno Diocletianus Imperium cum Maximiano Herculio communicavit. Inchoante tertio Imperii ſui anno Nicomediam hibernavit.* Diocletianus tertium Conſul Maximiano Auguſto Collega anno ſequenti Faſtis nomen dedit. Quare ſi jam tum *Maximianus* Auguſtus erat, ut Auctor Chronici Alexandrini fatetur, conſtat, hunc locum tranſpoſitum eſſe, & Diocletianum, qui hujus anni initio *Nicomediæ* fuit, uti ſupra oſtendimus, inclinante anno illuc rediiſſe, in eaque urbe hibernaſſe. Quas vero currenti anno victorias de Perſis retulerit, anno ſequenti explicabimus.

Diocletianus Nicomediæ hiemem egit.

(a) Prov. 9. (*a*) *teſtis non erit impunitus. Hic quem vides, vir illuſtriſſime, malitiæ ſuæ curis exæſtuans, nullam aliam ob cauſam Chriſtianis ſe adjunxit, niſi ut nobis Chriſtianum ſe fingeret, & aliis fideliſſimum mentiretur. At ego reprehendebam in eo cyclopeam edacitatem, emergentem e vino putorem, & ſepultam divini nominis ſanctitatem; ebrius patiebatur ſitim, & eſuriem vomens; nec ut Chriſtianus, ſed ut Antonianus quondam ille convivatur, edebat, potabat, vomebat.*

XX. Ad Marcum Antonium alluſiſſe Tiburtius videtur, quod ille crapula confarcinatus, ut cuncta voraret, vomitu ſtomachi ſarcinam exonerabat, ut Tullius in Philippicis adverſus eum vehementer exprobrat. Sed pergit Tiburtius: *Et nunc Chriſtianos*

Inſultat Torquato Tiburtius. *arguit, Chriſtianoſque accuſat, & in eos mitem Judicem incitans, gladium nolenti porrigit, utque cervices Dæmonibus inclinemus, hortatur. Videmus votum tuum, videmus cruenta conſilia, & ſcelerata arte verborum conflata tui pectoris venena intuemur. Accingere ergo crudeliſſime, & utere carnificis officio. Vindica tibi ipſius Judicis vocem, applica equuleos, ſuſpende Chriſtianos, damna, percute, incende, univerſa denique ſupplicia adhibe. Si exilium minaris, hoc philoſophantibus totus eſt mundus; ſi mortis ſupplicium, evadimus mundi carcerem; ſi ignes, majora his incendia in cupiditatibus vincimus; decerne quicquid libet. Omnis nobis vilis eſt pœna, ubi pura comes eſt conſcientia:*

XXI. Quid in deos Tiburtius. *Fabianus dixit: Reſtitue te generi tuo, & hoc eſto, quod natura dictavit; nobiliter enim natus ad eam devolutus es fæcem, ut poſſis, & ſupplicium, & infamiam, & mortem perpeti. Tiburtius dixit: O prudentiſſimum virum, & Romanis Judicem conſtitutum! Quia meretricem Venerem, inceſtum Jovem, Mercurium fallacem, & Saturnum filiorum occiſorem colere nolo, generi meo dedecori ſum, & infamiæ mihi notam inuro? Et quia unum verum Deum, qui in cœlis regnat adoro, & veneror, ſuppliciis me macerandum minaris? Non abnuimus, non renitimur; non negamus, Chriſtum Filium Dei ad hoc deſcendiſſe de cœlo ad terras, ut a terris homo ad cœlos poſſit aſcendere, &c. Tunc Fabianus juſſit ante pedes ejus carbones ardentes effundi, & ait ad eum: Elige tibi unum ex duobus; aut thura his carbonibus impone, aut pedibus ſuper eos nudus incede. Tiburtius itaque faciens crucis Chriſti ſignum, conſtanter ſuper eis nudis ingreſſus eſt plantis, dixitque Præfecto: Depone infidelitatem, & diſce quia hic ſolus eſt Deus, quem confitemur creaturis omnibus dominari. Tu vero, ſi potes, mitte manum in aquam calidam in nomine Jovis tui; & ſi poteſt Jupiter Deus tuus, faciat te non ſentire ardorem; nam mihi quidem in nomine Domini mei Jeſu Chriſti videtur, quod ſuper flores roſeos gradiar; quia creatura ipſa creatoris ſui famulatur imperio. Fabianus dixit: Quis ignorat artem magicam vos docuiſſe Chriſtum veſtrum?* Hæc ibi.

Invaluiſſe quidem apud Gentiles eam opinionem, quod Chriſtus magus fuerit, tradit Arnobius (*b*): libros quoque ea de facultate conſcriptos ab illis dici eum ſuis tradidiſſe, S. Auguſtinus (*c*) teſtatur, qui ipſos apertiſſimi mendacii redarguit. At ſicut Chriſtus Dominus noſter, cum calumniam pateretur (*d*) quod in Beelzebub ejiceret Dæmonia, non tulit; ita nec Tiburtius, qui his auditis ait: *Obmuteſce infelix, & noli auribus meis has irrogare injurias, ut audiam te rabido ore latrantem, vel nominare ſanctum, & mellifluum nomen. Tunc iratus Fabianus, hanc in eum dictavit ſententiam; Blaſphemator deorum, & reus atrocium injuriarum, gladio animadvertatur.* Hæc ſententia in eum, qui, quod nobilis eſſet, nullis ſervilibus contra leges ab eo, licet irato, ſubjicitur pœnis. *Ductus eſt igitur in viam Lavicanam, tertio ab Urbe milliario; & effundens orationem ad Dominum, uno gladii ictu cæſus deceſſit; & in eodem loco apparente quodam Chriſtiano, ſepultus eſt. Quo in loco plurima ſemper beneficia præſtat Chriſtus ad laudem nominis ſui uſque ad præſentem diem.* XXII. De Chriſto Gentilium opinio.

(b) Arnob. li. 1. contra Gentes. (c) Aug. de conſen. Evangeliſt. lib. 1. c. 8. & 9. (d) Luc. 11.

Poſt hæc Torquatus egit, ut Caſtulus Palatii Zetarius, ſanctorum hoſpes, apprehenderetur; qui tertio apprehenſus, & tertio auditus, cum in Domini confeſſione perſeveraret, miſſus eſt in foveam; demiſſaque ſuper eum maſſa arenaria, etiam ipſe cum palma martyrii migravit ad Chriſtum. Tenetur deinde Marcellianus & Marcus, & ambobus in ſtipitem ligatis, in pedes eorum clavi acuti infixi ſunt. Dixitque ad eos Fabianus Judex: Tam diu ita confixis ſtabitis plantis, donec diis debitum reddatis officium. At illi ad unum confixi lignum pſallebant, dicentes (*e*): *Ecce quam bonum, & quam jucundum, habitare fratres in unum. Ad quos Fabianus: Deponite, inquit, amentiam, infelices & miſeri, & liberate vos a tormentis imminentibus. Cui ambo reſponderunt: Numquam tam bene epulati ſumus, quia modo cœpimus eſſe fixi in amore Chriſti; utinam nos ſic eſſe permittas quam diu hujus corporis tegimur indumento. Cumque tranſiſſet unus dies & nox, & illi in pſalmis & hymnis perſeverarent; juſſit ambos, ubi ſtabant, lanceis per latera verberari. Atque ita etiam ipſi cum martyrii gloria ad ſiderea regna migrarunt. Sepultique ſunt via Appia, *milliario ſecundo ab Urbe, in loco qui vocatur,* Ad arenas, *quia cryptæ arenarum illic erant, ex*

XXIII. Martyrium Caſtuli.

(e) Pſal. 132.

Marcus & Marcellianus martyrio coronantur.

* al. Ardeatina.

ex quibus urbis mœnia ſtruebantur. Hæc cum ibi de mœniis Urbis dicantur; ab Aureliano cœptum opus immenſum, quod ſcribit Vopiſcus, ut muri Urbis quinquaginta milliariorum ambitu ſtruerentur, nondum ad hæc tempora penitus conſummatum fuiſſe videtur. Sed proſequamur reliqua.

XXIV. Sebaſtiani martyrium. *His igitur expletis, beatus Sebaſtianus conventus eſt; & quia (ut diximus) videbatur ſub chlamyde latere, cum Chriſti eſſet digniſſimus miles; ſuggeſſit de eo Præfectus Diocletiano Imperatori. Eum itaque ad ſe vocans Diocletianus, ait illi: Ego te inter primos in Palatio ſemper habui (inter Prætorianos enim Sebaſtianus ducebat ordines) & tu contra ſalutem meam in deorum injuriam hactenus latuiſti? Sebaſtianus dixit: Pro ſalute tua ſemper Chriſtum colui, & pro ſtatu Orbis Romani illum, qui in cælis eſt, ſemper adoravi; conſiderans a lapidibus auxilium petere, inſani eſſe & vani capitis. Tunc iratus Diocletianus juſſit eum duci in medium campum, & ligatum ibi perinde ut ſignum, ſagittis peti a ſagittariis. Poſuerunt eum ergo milites in medio campo, & hinc inde jaculis adeo repleverunt, ut inſtar hericii ex ſagittarum denſitate hirſutus videretur. Exiſtimantes illum mortuum, abierunt. Tunc relicta martyris Caſtuli Zetarii, nomine Irene, abiit noctu, ut corpus tolleret, & ſepeliret; & inveniens eum viventem, per ſcalam excelſam adduxit eum in domum ſuam, ubi manebat, in Palatium; ubi intra paucos dies membrorum omnium integerrimam recuperavit ſanitatem. Cumque Chriſtiani ad eum convenirent, omnes hortabantur eum abſcedere. Ille autem oratione facta, deſcendit, & ſtans ſuper Gradus Elagabali, venientibus Imperatoribus dixit: Iniquis ſurreptionibus animos Imperii veſtri templorum Pontifices obſident, ſuggerentes de Chriſtianis falſa commenta, tanquam illi ſint Reipublicæ adverſarii, cum illorum orationibus Reſpublica in melius proficiat, & creſcat; non enim ceſſant pro Imperio veſtro, & pro ſalute Romani exercitus exorare.*

XXV. Gradus Elagabali. Ex hac quidem Sebaſtiani apologia liquido conſtat (ut alias ſæpe accidit) quod dictum eſt ſuperius ex Apologetico Tertulliani potiſſimum; Pontifices Gentiliciæ ſuperſtitionis juſtis qui videbantur prætextibus, nimirum quod Chriſtiani Romæ aliquid contra Imperium molirentur, Imperatorum animos in eos vehementius inflammaſſe. Quod vero pertinet ad locum, in quo conſtitit Sebaſtianus ſuper Gradus (ut ajunt Acta) Elagabali; qui in ſummitate Palatii agebat in manſione Zetarii, inde deſcendens apte conſtitiſſe dicitur in Gradibus Elagabali. De Elagabalo deo, quem colebat Antoninus (ita enim eum appellabat) deque ejus templo agens Lampridius, ait: *Elagabalum in Palatino monte juxta ædes imperatorias conſecravit, eique templum fecit.* Sic igitur ibi conſiſtens Sebaſtianus, ad ſuas ædes redeuntes Imperatores expectavit. Sed quid poſt hæc Acta? *Cumque hæc, & id genus alia diceret, Diocletianus ait: Tu ne es Sebaſtianus, quem nos dudum ſagittis juſſeramus interfici? Sebaſtianus dixit: Ad hoc Dominus meus Jeſus Chriſtus reſervare * dignatus eſt, ut conveniam & conteſter vos coram omni populo, iniuſto judicio perſecutionem veſtram in Chriſti famulos ebullire. Tunc juſſit eum in Hippodramium Palatii duci, & tam diu fuſtibus cædi, donec exhalaret ſpiritum.* * reſuſcitare.

XXVI. In cloacam projectus Sebaſtianus. *Tulerunt ergo corpus ejus noctu, & in cloacam maximam miſerunt, dicentes: Ne forte Chriſtiani eum ſibi martyrem faciant. Porro beatus Sebaſtianus apparuit in ſomnis matronæ religioſæ, Lucinæ nomine, dicens ei: In cloaca illa, quæ eſt juxta Circum, quære, & ibi invenies corpus meum pendens in unco.* Unco namque ſolita protrahi corpora damnatorum, illud Lampridii declarat in Commodo, cum tradit a Senatu acclamatum: *Carnifex unco trahatur more majorum, cadaver unco trahatur, dictum eſt pluries.* Et Seneca (a): *Cadavera quoque uncus trahens:* Sunt de his exempla quamplurima, noſque alibi (b) hæc fuſius. Et quod ad cloacam pertinet; in eas protrahi infamiſſimorum cadavera, ſatis demonſtrat Lampridius de Elagabalo, cum ait: *Per plateas tractus ſordidiſſime, per cloacas ductus, & in Tiberim ſubmiſſus eſt.* Aliorum quoque plurium martyrum cadavera in cloacam fuiſſe projecta, in Actis ipſorum legimus. Sed quid præterea Sebaſtianus ad Lucinam?

(a) Seneca de Ira l. 3.
(b) Not. in Roman. Mart. die 19. Januarii. g.

XXVII. Veſtigia Apoſtolorum. *Quod cum levaveris* (inquit) *perduces ad Catacumbas, & ſepelies me in initio cryptæ juxta veſtigia Apoſtolorum.* Extat adhuc ibi in Memoria S. Sebaſtiani nomine excitatus lapis duo continens impreſſa veſtigia, quæ tamen feruntur eſſe Domini apparentis Petro; ſed hujus loci permotus auctoritate, & aliorum martyrum Actis, quorum alibi facta eſt mentio, potius Apoſtoli Petri, vel Pauli eſſe putavi: verum certum quid de his definire, haud tutum exiſtimo; cum per veſtigia quoque Apoſtolorum vetus illa memoria poſſit intelligi, in qua olim ad tempus recondita fuerunt corpora Apoſtolorum; quæ adhuc eodem in loco viget; nam corporibus vacuum monumentum, veſtigia quædam repræſentat veteris illius ſepulcri, in quo collocata fuerant Apoſtolorum corpora.

XXVIII. Lucinæ pium opus. *At Lucina* (inquiunt Acta) *cum ſervis ſuis media nocte abiit, & elevans corpus*

pus ejus poſuit in pilento ſuo ; perductumque ad locum, ubi ille imperaverat, cum omni diligentia ſepelivit ; perque dies triginta a ſancto loco illo non receſſit. Poſt aliquot autem annos, pace Eccleſiæ reddita, domum ſuam mutavit in Eccleſiam, omneſque opes ſuas pro Chriſtianorum conſolatione illi derelinquens, & Eccleſiam earum hæredem inſtituens, quievit in Chriſto; qui vivit & regnat per omnia ſæcula ſæculorum: Hucuſque Acta.

XXIX. Duæ Luciniæ. Diverſa eſt hæc ab illa Lucina Apoſtolorum diſcipula, cujus eſt celebris memoria pride Kalendas Julii. Hujus autem de qua agimus, præclara mentio quoque eſt in Actis S. Marcelli Papæ & Martyris. Cœterum omnium dictorum martyrum natales dies perpetuis monumentis adſcripti habentur dignis præconiis, ex iiſdem Actis acceptis, quorum ſinceræ fidei tam Latini, quam Græci æque adſtipulantur. Hæc igitur de his martyribus Romæ paſſis hoc anno ſub dictis Conſulibus inchoata, quonam anno Imperii Diocletiani necatis martyribus ad finem perducta ſint, certum quid affirmare non poſſumus: nam de perditis Diocletiani & Maximiani rerum geſtarum editis commentariis, quo potiſſimum anno eorum Imperii iidem Romam conceſſerint, incertum penitus habetur. Quod vero de Caio Papa, cujus in dictis Actis frequens eſt mentio, nulla, ut de aliis, habita ſit quæſtio; ab aliis Chriſtianis eum ſubductum putamus, ad aliudque tempus dilatum fuiſſe martyrium ejus; de quo ſuo loco dicturi ſumus.

XXX. Unde perſecutio. Ut igitur quam acerbiſſime ipſo exordio horum Imperii in Chriſtianos Romæ perſecutio graſſaretur, eamdem illam præceſſiſſe cauſam, quam modo retulimus, martyrum Acta ſignificant; nempe quod omnes qui aderant Romæ Pontifices ſacrorum Gentilium, Chriſtianos Romæ agentes plurimis calumniis circumvenerant, eoſque ad Imperatores detulerant in Rempublicam machinari; ſicque ab eis compoſita techna eſt, ut apud eos fidem meruerint.

XXXI. Quamobrem promulgatum ab iiſdem in Chriſtianos Romæ agentes edictum, nequaquam toto Romano orbi commune fuit; quin potius, ſi Euſebium auſcultamus, in aliis regionibus ipſi de Chriſtianis benemeriti fuiſſe traduntur, nec niſi ad ultima Imperii tempora in eos per Orbem perſecutionis edicta dediſſe. Quando & inter alia (plura enim tradit Euſebius ab iiſdem Imperatoribus fuiſſe promulgata) hoc ipſum quod diximus, Romæ tunc editum eſt; ne cui illis vendere, neque alia naturæ uſui neceſſaria impartiri liceret; quod tum in Oriente, tum in Occidente ab iiſdem Auguſtis fuiſſe ſcriptum certa ac fidelia Acta martyrum declarant; nam de Galliis teſtatur Beda (*a*), qui verſu ſcripſit Acta Juſtini martyris, in quibus hæc inter alia: Edicta contra Chriſtianos.

Et ne quiſquam potuiſſet
Contutari latebris,
Ubique componebantur
Hoc modo inſidiæ,
Quæ euntes compuliſſent
In jus idololatriæ.
Nec illis emendi quicquam
Aut vendendi copia,
Nec ipſam haurire aquam
Dabatur licentia,
Antequam thurificarent
Deteſtandis idolis: Hæc Beda.]

Sed & Arethas (*b*) Epiſcopus Cæſareinſis de Oriente teſtis eſt ea oratione, quam ſcribit de ſanctis martyribus Curia atque Samona, dum ait, non licuiſſe iis, qui Chriſtiani eſſent, contrahere, nec quæ humanæ conſuetudinis eſſent commercia exercere. Sed hæc & alia edicta in illis regionibus poſtea (ut dictum eſt) lata ſunt; cum Euſebius (*c*) aſſerat, Diocletiani primordia, & alia quæ ad ultimos uſque annos ejus Imperii ſecuta ſunt tempora, Chriſtianis fuiſſe felicia. Verum ante illa tempora, quibus refert ea promulgata edicta fuiſſe, quædam ingruentis gravioris procellæ præceſſiſſe tonitrua, nonnulloſque ſanctos martyres in diverſis provinciis paſſos eſſe; ipſa germana martyrum Acta, de quibus dicemus ſuo loco, teſtantur.

(*a*) *Bed. to.* 3.
(*b*) *Apud Lip. t.* 3.
(*c*) *Euſeb. lib.* 8. *cap.* 12.

JESU CHRISTI ANNUS 287.	CAII PAP. ANNUS 4.	DIOCL. ET MAX. IMPP. ANNUS 4.

I. Rurſum Manichæi.

ANno Redemptoris ducenteſimo octogeſimo ſeptimo, Diocletianus tertium & Maximianus ſecundum adierunt Conſulatum. Invaleſcente his temporibus Manichæorum hæreſi, quæ, Africæ quoque Provincias penetravit; iidem Imperatores ad eos compeſcendos ac penitus ſubmovendos, ejuſmodi dedere reſcriptum; quod ex antiquo Codice (*a*) Gregoriano, titulo *De maleficis & Manichæis*, libro ſeptimo exſcriptum eſt, ſed depravate admodum:

(*a*) *Edidit P. Pithæus in Moſaic. & Rom. legum col. tit.* 15. *p.* 147.

II. *M. Diocletianus & Maximianus nobiliſſimi Auguſti Juliano Proconſuli Africæ.*

Otia maxima interdum homines in communionem * *conditionis naturæ hominum modum excedere hortantur: & quædam genera immaniſſima* * *ac turpiſſima doctrinæ ſuperſtitionis inducere ſuadent, ut ſui erroris arbitrio pertrahere & alios multos videantur, Juliane cariſſime. Sed dii immortales providentia ſua ornare* * *& diſponere dignati ſunt, quæ bona & vera ſunt, & multorum & bonorum & egregiorum virorum & ſapientiſſimorum conſilio & tractatu illibata probarentur, & ſtatuerentur; quibus nec obviam ire, nec reſiſtere fas eſt, neque reprehendi a nova vetus religio*

* *al.* communio. rem. * *al.* inaniſſima. * *al.* ordinare. Edictum adverſus Manichæos.

PAGIUS SÆC.III. Anno Urbis 1040. Olymp. 266. an.3. Olymp. 266. ſecundum Baronium. A C.287. I. Conſules.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5780.

☉ 16. B. ☽ 3. P. 17. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 287.

CAII PAPÆ 5.

DIOCLETIANI IMP. 4. MAXIMIANI HERCULII IMP. 2.

[1] AD num. I. Coſſ. *C. Valerius Diocletianus Aug. III. & M. Aurelius Valerius Maximianus Herculius Aug.* Herculii Conſulatus juxta priorem regulam, ob Imperium nempe Auguſteum anno præcedenti ſuſceptum; Diocletiani juxta tertiam, ut nempe Maximiani Collega eſſet. Baronius cum Onuphrio *Maximianum* cum nota numerali profitetur: imo Onuphrius Auctorem Chronici Alexandrini, Caſſiodorum, & Auctorem anonymum Cuſpiniani reprehendit, quod *Maximianum* ſine numerali nota edant, quam in libellum de Præfectis Urbi inſeruit; licet in correcto exemplari, quod Bucherius publicavit, *Maximianus* ſine ea exhibeatur. Verum Onuphrii, Baroniique errorem egregie confutat Card. Noriſius in Diſſert. I. De Numiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap. 3. tam ex Inſcriptione Gruteriana, quæ dicitur dedicata *Kal. Jan.* D.D.N.N. DIOCLETIANO ET MAXIMIANO COSS. quam ex variis Reſcriptis hoc anno datis, cum hac ſubſcriptione: DIOCLETIANO III. ET MAXIMIANO COSS. Quamobrem tertium Diocletiani Conſulatum cum priori Maximiani geſtum fuiſſe, ut etiam in Faſtis Heraclii & Cæſareis legitur, certum, indubitatumque eſt.

II. Ipſis Kalendis Januariis Maximianus Auguſtus inſignem victoriam reportavit de *Germanis*, qui ad

NOTÆ [1] COſſ. *C. Valerius Diocletianus Aug.* III. & *M. Valerius Maximianus Herculius Aug.* Gruterus pag. CCLXXXIII. 2.

D E D I C A T A. K A L. I A N.
D I O C L E T I A N O. I I I. E T
M A X I M I A N O C O S S.

De ea inſcriptione Petavius de Doctrina temporum, & Pagius ad A. D. 311. Nunc exſtat in ædibus Capitolinis, & ita habet:

D E D I C A T A E
K A L. I A N.
D D. N N. D I O C L E T I A N O.
I I I. E T M A X I M I A N O. C O S S.

Blanchinus monet, ex hac inſcriptione dilui objectiones Petavii, & Pagii, ob *Coſtantini* nomen huic marmori inſculptum: Sed vide quæ contra Petavium & alios, qui conſulatum ſuffectum *Maximiani* excogitarunt, ſcribat Noriſius in Diſſertatione de Diocletiani nummo Cap. II. Vide & eumdem ibidem cap. III. de Gruteriana inſcriptione modo laudata.

Numiſma Mediceum *Diocletiani & Maximiani*, a Noriſio ſingulari Diſſertatione illuſtratum, ubi in poſtica:

I M P P. D I O C L E T I A N O I I I. E T I.
M A X I M I A N O C O S S.

Idem numiſma habetur quoque in Muſeo Theupolo tom. II. pag. 819.
Nummi Diocletiani apud Bandurium tom. II. pag. 7. cum epigraphe:

I M P. P. D I O C L E T I A N O. I I I. E T
M A X I M I A N O C O S S.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi; *Diocletiano III. & Maximiano.*

ligio deberet * *. Maximi enim criminis eſt retractare, quæ ſemel antiquitus tractata & definita ſunt, & ſtatum & curſum tenent & poſſident. Unde & pertinaciam pravæ mentis nequiſſimorum hominum punire, inde ingens nobis ſtudium eſt. Hi enim qui novellas & inauditas ſectas deterioribus religionibus opponunt, ut pro arbitrio ſuo pravum* * *excludant, quæ divinitus conceſſa ſunt.*

* al. debet.

* al. prava.

III. *Quoniam nobis de quibus ſolertia tua ſerenitati noſtræ retulit, Manichæos audivimus eos nuperrime, veluti nova, inopinata prodigia in hunc modum de Perſica adverſaria nobis gente progreſſa, vel orta eſſe, & multa facinora ibi committere;*

PAGIUS

Maximianus Aug. Germanos vincit.

ad Treviros uſque, in qua urbe, Galliarum Metropoli, ipſe agebat, pervenerant, ut anno præcedenti oſtendimus. Hinc cuſus Nummus majoris magnitudinis in Gaza Medicea aſſervatus, & a Card. Noriſio egregia Diſſertatione explicatus, in cujus antica parte viſuntur Imperatores Diocletianus & Maximianus laureati, ac Conſularibus trabeis induti, ſcipionem eburneum ſtringentes; in cujus ſuperiori parte aquila apparet. In poſtica eminet currus triumphalis junctis quatuor elephantis. Imperatores ſtant in quadriga triumphali, & deſuper Victoria, quæ hinc inde palmas ſpargit. In antica legitur: IMPP. DIOCLETIANO ET MAXIMIANO AUGG. in poſtica: IMPP. DIOCLETIANO III. ET MAXIMIANO COSS. Recte obſervat Card. Noriſius, Auguſtos victis hoſtibus laureatas literas Romam mittere ſolitos, ubi eiſdem triumphus Senatuſconſulto decernebatur, & in delati honoris monumentum Numiſmata cudebantur. Quare quadrigæ in Nummis aliquando triumphos Romæ actos, aliquando tantum ibidem a Senatu decretos deſignant. Sed cum nonniſi poſt debellatos hoſtes decretæ fuerint, inveſtigandæ ſunt victoriæ a Diocletiano & Maximiano partæ, ob quas in eo Nummo hoc anno percuſſo, currus triumphalis eiſdem S. C. decretus fuerit. Et quidem de *Maximiani* victoriis anno præcedenti, ac Kalendis Januariis præſentis ab eodem in Occidente relatis jam egimus; reſtat itaque, ut de *Diocletiano* loquamur.

III. *Diocletianus Perſarum victor.*

Is cum ingenti exercitu anno præcedenti ex urbe Nicomedienſi, ubi Kalendis Aprilis *Maximianum Herculium* Auguſtum appellavit, diſcedens in Perſas movit, ac bellum de proximo oſtentans, tantum *Narſeo* Perſarum Regi terrorem incuſſit, ut hic abductis propere e Syria præſidiis, non modo eandem adventanti Imperatori ultro ceſſerit, verum etiam miſſa cum muneribus Legatione, pacem ſupplex rogaverit. Diocletianus Antiochia, aliiſque urbibus incruenta victoria potitus, recenti terrore utendum ratus, bellum undique urgebat, quo metum hoſtium intenderet. Mamertinus in Panegyrico Maximiano Auguſto dicto victorias a Diocletiano nullo ſuorum cruore, a Maximiano vero cum ingenti hoſtium clade partas deſcribens, ducta ſimilitudine a Jove & ab Hercule, quorum agnomina iidem Auguſti aſſumſerant, hæc ſcribit cap. 7. *Credo itidem, optimam illam, fertilemque Syriam velut amplexu ſuo tegebat Euphrates, antequam Diocletiano ſponte ſe dederent regna Perſarum. Verum hoc Jovis ſui more, nutu illo patrio, quo omnia contremiſcunt, & Majeſtatis veſtræ nominis conſecutus eſt. Tu autem Imperator invicte, feras illas indomitaſque gentes vaſtatione, præliis, cædibus, ferro, ignique domuiſti.* Quas inter victorias hiemem clauſiſſe annum CCLXXXVI. ſcribit Card. Noriſius in Diſſert. I. de Numiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap. 4. Ex quo Card. eruditiſſimus intelligere poterat, *Carauſii* rebellionem, quam in hunc annum diſtulit, ſuperiori contigiſſe; cum Eutropius indicet, eodem tempore *Carauſium* in Britannia rebellaſſe, & *Narſeum* Orienti bellum intuliſſe, & parte alia Euſebius in Chronico, licet per hæc tempora tam in editione Pontaci, quam in editione Scaligeri, ob Diocletiani initium perperam conſignatum, turbato, recte ſub eodem numero annoque Diocletiani tertio habeat: *Carauſius, ſumta purpura Britannias occupavit. Narſeus Orienti bellum intulit.* Quæ verba ex Eutropio ab Hieronymo in illud Chronicon inſerta. Poſt eam victoriam Diocletianus hieme appropinquante *Nicomediam* rediit, ibique hibernavit, ut in fine anni præcedentis diximus.

IV. *Apparatus bellici adverſus Carauſium.*

Cum vero, ut ibidem cap. 6. Em. Cardinalis Noriſius notat, quadrigæ elephantorum Perſici triumphi propriæ eſſent, non dubium, quin triumphales in laudato Nummo ſcalptæ deſignent eorumdem Principum victorias ante annum CCLXXXVIII. Germanico ac Perſico bello reportatas. *Diocletianus*, recepta anno ſuperiori Syria, bellum impigre urgebat. Tandemque pace cum *Narſeo* Perſarum Rege compoſita, in Europam ſe contulit, cum *Maximiano* de bello contra Carauſium, ut conjicere licet, adminiſtrando conſulturus. Utriuſque colloquium Mamertinus citatus cap. 9. laudat: *In quo*, inquit, *vobis mutua præbuiſtis omnium exempla virtutum, atque invicem vos (quod fieri jam poſſe non videbatur) auxiſtis: ille oſtendendo dona Perſica, tu illi ſpolia Germanica.* Quem congreſſum præſenti anno contigiſſe exiſtimo, quo etiam fere toto naves adverſus Carauſium ædificatæ, ut teſtatur idem Orator cap. 12. *Quid nunc animi habet ille Pirata, cum fretum illud, quo ſolo mortem ſuam huc uſque remoratus eſt, pene veſtros exercitus videat ingreſſos, oblitoſque navium, refugium mare ſecutos eſſe qua cederet? Quam nunc inſulam remotiorem, quem alium ſibi optet Oceanum? Quo denique pacto effugere pœnas Reipublicæ poteſt? niſi ſi hauſtu terræ devoretur, aut turbine aliquo in devia ſaxa rapiatur? Ædificatæ ſunt ornatæque pulcherrimæ claſſes cunctis ſimul amnibus Oceanum petituræ. Neque ſolum ad perficiendas eas certatim homines laborarunt, ſed etiam ad excipiendas flumina repente creverunt. Tota fere anno, Imperator, quo tibi opus erat ſerenitate, ut navalia texerentur, ut trabes cæderentur, ut artificum animi vigerent, ne manus torpeſcerent, nullus fere dies imbre fœdatus eſt.* Et poſtea his verbis Orationem concludit: *Facile itaque quivis intelligit, Imperator, quam proſperi te ſucceſſus in re maritima ſecuturi ſint, cum jam ſic tempeſtatum opportunitas obſequatur.* Habita hæc Oratio, uti exiſtimo, anno ſequenti, ut tunc dicam, cum Maximianus claſſem contra Carauſium totis Germaniæ ac Galliæ fluviis educeret. Quare currenti anno naves illæ ædificatæ, & colloquium illud inter duos Imperatores habitum. Card. Noriſius utrumque in annum ſequentem confert. Sed ſi *Carauſii* initium recte collocaverimus, non dubito, quin ad currentem revocanda ſint. Neque enim ratio ulla erat, cur colloquium illud naviumque conſtructionem tamdiu Maximianus & Diocletianus differrent.

tere: populos namque quietos perturbare, necnon civitatibus maxima detrimenta inſerere; & verendum eſt, ne forte, ut fieri aſſolet, accedenti tempore conentur execrandas conſuetudines, & iſtas has leges Perſarum innocentioris naturæ homines, Romanam gentem modeſtam atque tranquillam, & univerſum Orbem noſtrum, veluti venenis de ſuis malevolis inficere. Et quia omnia quæ pandit prudentia tua, in relationem religionis illorum, genera maleficiorum ſtatutis evidentiſſimorum exquiſita, & adinventa commenta; adeo eorum minas atque pœnas debitas & condignas illis ſtatuimus.

IV. *Jubemus namque, auctores quidem ac principes, una cum abominandis ſcripturis eorum, ſeveriori pœnæ ſubjici; ita ut flammeis ignibus exurantur; conſectaneos vero, & uſque adeo contentioſos capite puniri præcipimus, & eorum bona fiſco noſtro vindicari ſancimus. Si qui ſane etiam honorati, aut cujuſlibet dignitatis, vel majoris perſonæ, ad hanc inauditam & turpem atque per omnia infamem ſectam, vel ad doctrinam Perſarum ſe tranſtulerunt; eorum patrimonia fiſco noſtro aſſociari facies, ipſoſque forenſibus*, vel Proconenſibus metallis dari. Ut igitur ſtirpitus amputari malis*, & nequitiæ de ſæculo beatiſſimo noſtro poſſint; devotio tua juſſis ac ſtatutis tranquillitatis noſtræ maturius obſecundare. Dat. prid. Kalend. Aprilis Alexandriæ:* Hucuſque edictum. Fixiſſe ſane altas radices in Africa, ad cujus Provinciæ Proconſulem Diocletianus ſcribit, Manichæorum hæreſin; labores S. Auguſtini ad eam extirpandam inſumpti facile demonſtrant. Sed quæ nova poſt hanc Diocletiani temporibus, exorta eſt hæreſis in Ægypto, dicemus anno ſequenti.

* al. frœnenſibus.

* al mala.

JESU CHRISTI ANNUS 288. | CAII PAP. ANNUS 5. | DIOCL. ET MAX. IMPP. ANNUS 5.

I. Hieracitæ hæretici. DUcenteſimus octogeſimusoctavus Chriſti annus Conſulatu Maximi ſecundo & Januarii adſcribitur Faſtis; ſub quibus nihil eſt præterea quod invenerimus accidiſſe, niſi quod progreſſa eſt his Diocletiani temporibus (certus tamen annus a nemine deſcriptus habetur) in Ægypto Hieracitarum hæreſis, auctore Hierace, quem & Hieracam multi dicunt; quam quidem ſectam merito omnes ponunt poſt hæreſin Manichæorum, cujus etiam fuiſſe participem tradunt. Hieracitas namque Philaſtrius ait fuiſſe particulam Gnoſticorum ac Manichæorum. Quod enim deteſtarentur conjugia, & inducerent ſuperſtitioſam eſcarum abſtinentiam; cum hæc cuncta a diabolo facta dicerent, Manichæorum videbantur eſſe Hieracitæ propagines. Accidit namque hoc hæreticis omnibus, ut a veritate ſemel aberrantes, ab aliis adinventis mendaciis non facile acquieſcant, niſi ipſi ex animi ſententia aliquid addentes, vel detrahentes, novum commentum effingant compingantque concinne; ut ſic incautos novitatis ſemper cupidos facile capiant. At de hæreſis hujus auctore Hierace, hæc S. Epiphanius (*a*) tradit.

(*a*) *Epiph. hæreſ.* 67.

Poſt

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5781.

SÆC.III. Anno Urbis 1041. Olymp. 266. an.4. A. C.288.

☉ 17. AG. ☽ 4. P. 8. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 288.

CAII PAPÆ 6.

DIOCLETIANI IMP. 5. MAXI IANI HERCULII IMP. 3.

I. Conſules. [1] AD num. I. Coſſ. *M. Aurelius Valerius Maximianus Herculius Aug. II. & Pomponius Januarius*, non vero Maximus II. & Januarius, ut perperam Baronius cum Onufrio. Hic, cum hæc verba apud Ammianum lib. 23. legiſſet: *Julianus jam ter Conſul adſcito in collegium Trabea Salluſtio Præfecto per Gallias, quater ipſe ampliſſimum inierat magiſtratum: & videbatur novum, adjunctum eſſe Auguſto privatum; quod poſt Diocletianum & Ariſtobulum nullus meminerat geſtum;* ut illud ſubſiſtere poſſet, *Maximum II.* loco *Maximiani II.* contra omnium antiquorum Faſtorum, Heraclii & libelli de Præfectis Urbi fidem repoſuit. Sed Card. Noriſius in Diſſert. 1. de Numiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap. 3. ſolide vulgarem illum errorem refellit, ideoque Ammianus vel memoria lapſus, vel corruptas Conſulum tabulas legit, cum a tertio anno a Diocletiani & Ariſtobuli Conſulatu, currenti videlicet, Maximianus Auguſtus Januarium in trabea Conſulari Collegam habuerit. Ejus Conſulatus juxta ſecundam Con-

Quinquennalia Imperii Cæſarei Maximiani.

NOTÆ [1] COſſ. *M. Aurelius Valerius Maximianus Herculius Aug.II. & Pomponius Januarius*. Lapides Gruteriani pag. CCLXXXI. ubi *M. Aurelius Valerius Maximianus* cum TR. POT. II. COS. II. Nummi *Maximiani* apud Bandurium tom. II. pag. 48. cum epigraphe COS. II. Et pag. 51. TR. P. II. COS. II. Panegyricus *Maximiano* dictus, plura de hoc ejus conſulatu memorat. Vide Noriſium in Diſſertatione de Diocletiani nummo Cap. III. Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi; *Maximiano II. & Januario*.

II. Hierax ex apoſtata fit hæreticus.

Poſt flagitioſam hanc, & venenum ſupra omnem hæreſin ejaculantem, barbaricam Manetis illius reptiliformis doctrinæ emiſſionem, ſurrexit quidam Hierax nomine, a quo appellati ſunt Hieracitæ. Hic in Leonto Ægypti vixit non exiguæ eruditionis, & Græcæ totius doctrinæ ſtudiis exercitatus, & in medicina, ſophiſtica, aliiſque omnium Ægyptiorum & Græcorum diſciplinis exacte verſatus, denique & aſtronomiam & magiam attigerat; expertiſſimus enim fuit multarum doctrinarum in exponendo ac narrando, velut indicant ipſius orationes: egregie vero novit Ægyptiam linguam, erat enim vir Ægyptius; & in Græca non modice clarus erat, omnibuſque modis acutus. Et fuit ſane Chriſtianus, verum non permanſit in politia Chriſti; impegit enim, & lapſus excidit; nam, ut clare dicam, a Veteri ac Novo Teſtamento diſcedens, & in ipſo expoſitiones faciens, docuit a ſe ipſo, a propria vanitate, quod ipſi viſum eſt, & quod ipſi in mentem venit: Hæc Epiphanius.

III. Hieracis Hæreſes.

Idem quoque tradita ab eo dogmata numerat; nimirum quod negaret carnis reſurrectionem, animæ tantum eam eſſe aſſerens, cælibumque ſolum diceret eſſe vitam æternam; quod Paulus de caſtitate loquens, & ſanctificationem appellans, dicat? *Sine qua nemo videbit Deum*. Rurſum vero, pueros ante perfectam cognitionem morientes a ſalute rejici, ex eo quod idem dicat Apoſtolus (a): *Non coronabitur, niſi qui legitime certaverit*. Non credere paradiſum eſſe ſenſibilem, idem auctor tradit. Melchiſedech eſſe Spiritum ſanctum, illumque ipſum de quo ab Apoſtolo (b) ſcriptum eſt: *Ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Et ad hæc confirmanda commentarium edidiſſe, excogitaſſeque Aſſeſſorium Iſaiæ, ciborum quoque abſtinentiam ac vini præſertim docuiſſe ſuos, multaque ex erroribus Origenis mutuatum, eoſdem alios docuiſſe; ac demum hæc de eo: *At vero hic ſenex mortuus eſt; ſcripſit autem Græce & Ægyptiace expoſitiones opificii Sex dierum, fabulis quibuſdam confictis & faſtuoſis allegoriis. Id quoque in aliis ſcripturis fecit, quæ a ſcripturis compoſuit; pſalmos etiam multos recentes confixit*. Addit his idem quoque auctor, multos pietatis exercitatores ſtatim ab ipſo fuiſſe ſeductos, cum alioqui ipſe in ſuam converſationem non reciperet niſi virgines, aut ſolitariam vitam agentes, continentes, ac viduas.

(a) 2. Tim. 2.
(b) Rom. 8.

IV.

At quid Hierax (qui & Hieracas) de divinitate Filii Dei ſenſerit, hæc habet S. Hilarius (c): *Sed nec ſicut Hieracas, lucernam de lucerna, vel lampadem in duas partes; qui nec fuit ante, poſtmodum natum, vel ſupercreatum in filio. Hieracas neſciens Unigeniti nativitatem, nec Evangelicorum ſacramentorum virtutem adeptus, unius lucernæ duo lumina prædicavit, ut lychnorum bipartita diviſio ſubſtantiam Patris, & filii æmularetur, quæ ex unius vaſculi unguine accenderetur in lumen, tamquam eſſet ſubſtantia exterior, ut oleum in lucerna continens luminis utriuſque naturam; vel certe, ut lampas papyro eidem intexta, utroque capite luceret, eſſetque media materies, lumen ex ſe utrumque protendens. Hæc ſtultitiæ humanæ error invexit, dum quod ſapiunt, ex ſe potius quam ex Deo ſapiunt:* Hæc Hilarius, dum quomodo intelligatur illud quod profitetur Eccleſia, *Lumen de lumine*, cum de Filii divina ſubſtantia loquitur, exacte ſinceréque declarat. Hactenus de Hierace, & Hieracitis, qui ſunt dicti alio nomine *Abſtinentes*; ſic enim Philaſtrius (d) eos appellat; quos ſuo tempore fuiſſe, & in Galliis & Hiſpaniis tradit.

(c) Hilar. de Trinit. l. 6.
Hieracis blaſphemia.
(d) Philaſt. c. 85.

V.

De conflictatione autem Macarii Ægyptii cum hæretico Hieracita Evagrius (e) perlegantem hiſtoriam his verbis brevi narratione contexuit: *Ajebant* (inquit) *præterea veniſſe ad eum*, nempe Macarium Monachum, *hæreticum quemdam Hieracitam, quod genus hæreſeos invenitur apud Ægyptum. Hic cum per multam loquendi artem plurimos fratrum, qui habitabant in Eremo, conturbare auſus eſſet, & jam coram ipſo fidei ſuæ aſſerere pravitatem, eique reſiſteret Senior, & contradiceret; ille verba ſimplicia argumentis callidis eludebat. Sed cum videret Sanctus fidem fratrum periclitari. Quid opus eſt, inquit, nos verbis contendere ad ſubverſionem audientium. Exeamus ad ſepulcra fratrum qui nos præceſſerunt in Domino; & cui noſtrum conceſſerit Dominus*

(e) Evagr. in Vit. Patr.

PAGIUS

Conſulatuum Cæſareorum regulam, ob Quinquennalia nempe ejus Imperii Cæſarei.

II. *Panegyricus Maximiano dictus.*

Hoc anno die natali Urbis, viceſima ſcilicet prima menſis Aprilis, Mamertinus Panegyricum Maximiano Auguſto dixit. Card. Noriſius in Diſſertatione mox laudata exiſtimat, illum anno tantum ſequenti recitatum. Verum hæc verba, quæ cap. 10. leguntur, citius habitum inſinuant: *Hoc eodem modo Rex ille Perſarum nunquam ſe ante dignatus hominem confiteri, fratri tuo* (ſcilicet Diocletiano) *ſupplicat, totumque, ſi ingredi ille dignetur, regnum ſuum pandit, offert; interim varia miracula eximia pulchritudinis feras mittit, amicitiæ nomen impetrare contentus, promeretur obſequio*. Oſtendimus autem, bellum Perſicum anno CCLXXXVI. inchoatum fuiſſe, annoque præterito quadrigam triumphalem Diocletiano decretam ob victoriam Perſicam. Quare *Narſeus* Perſarum Rex pacem petere non videtur diſtuliſſe. Præterquam quod Orationes coram Imperatoribus annis Quinquennalibus addictis de more dictæ, iiſdemque annis animalia non antea viſa, populo exhibita. Denique nihil in eo Panegyrico legitur, quod ante præſentem annum non contigerit.

nus ſuſcitare mortuum de ſepulcro, ſciant omnes, quia illius fides probatur a Deo. Sermo hic omnibus, qui aderant, fratribus placuit. Proceſſerunt ad ſepulcra. Hortatur Macarius Hieracitam, ut evocaret mortuum in nomine Domini. At ille: Tu, inquit, qui propoſuiſti, prior revoca. Et Macarius proſternens ſe in oratione ante Dominum, ubi ſufficienter oravit, elevatis ſurſum oculis ad Deum: Tu inquit, Domine, quis ex duobus nobis rectam fidem teneat, oſtende, eleva

Macarius miraculo ſuperat Hieracitam.

to mortuo hoc. Et cum hæc dixiſſet; fratris cujuſdam nomen, qui nuper fuerat ſepultus, evocavit; cui ille cum de tumulo reſpondiſſet: accedentes fratres continuo, quæ ſuperpoſita erant, auferunt; & eductum eum de ſepulcro, reſolutis faſciolis quibus conſtrictus erat, exhibuerunt viventem. Hieracita vero ubi hæc vidit, obſtupefactus, in fugam vertitur; quem fratres quoque omnes inſequentes, extra terminos terræ illius exturbarunt: Hucuſque de his Evagrius.

JESU CHRISTI ANNUS 289. | CAII. PAP. ANNUS 6. | DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 6.

SEquens annus ducenteſimus octogeſimusnonus Conſulibus Baſſo & Quinctiano notatur; quo nihil certi memoria dignum factum invenimus, quod hic in Annalibus conſcribatur.

JESU CHRISTI ANNUS 290. | CAII PAP. ANNUS 7. | DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 7.

I. Acta Proconſularia.

CHriſti annus ducenteſimus nonageſimus adſcribitur Faſtis, Diocletiano quartum, & Maximiano tertium Auguſtis Conſulibus, quibus inſcripta habentur Proconſularia Geſta publice a Notariis excepta, dum de ſanctis martyribus Tarſi in Cilicia paſſis, ex more quæſtio haberetur. Extant alia eorumdem martyrum

PAGIUS SÆC.III. Olymp. 267. an.1. Anno Urbis 1042. Anno Urbis 1040. *ſecundum Baronium.* A. C.289.

Anno Periodi Græco-Romanæ 5782.

☉ 18. F. ☽ 5. P. 24. Mart. Indict. 7.

Jesu Christi 289.

Caii Papæ 7.

Diocletiani Imp. 6. Maximiani Herculii Imp. 4.

I. *Conſules.* [1] COſſ. *Baſſus II. & Quinctianus.* Baſſum cum nota numerali edunt libellus de Præfectis Urbi, Faſti Græci Theonis, Cæſarei & Lex 9. Codicis Juſtinianei *De accuſationibus & inſcriptionibus.* Qui iteratus Conſulatus indicium aliquod eſt Quinquennaliorum hoc anno a Diocletiano editorum. In Faſtis Heraclii Baſſus dicitur *Tiberius Baſſus.*

Quinquennalia Diocletiani.

SÆC.III. Anno Urbis 1043. Olymp. 267.an.2. A. C.290.

Anno Periodi Græco-Romanæ 5783.

☉ 19. E. ☽ 6. P. 13. April. Indict. 8.

Jesu Christi 290.

Caii Papæ 8.

Diocletiani Imp. 7. Maximiani Herculii Imp. 5.

[2] AD num. I. & ſeqq. Coſſ. *Diocletianus Aug. IV. & Maximianus Herculius Aug. III.* Diocletianus ſecundum tertiam regulam, Maximianus juxta ſecundam; Imperii enim Auguſtei Quinquennalia dedit. I. *Conſules* & *Quinquennalia Imperii Auguſtei Maximiani.*

Baronius refert Acta Paſſionis SS. Martyrum *Tharaſci, Probi & Andronici,* Tarſi in Cilicia, quæ dicuntur publice excepta, *Coſſ. Diocletiano IV.* II.

NOTÆ [1] COſſ. *Baſſus II. & Quinctianus.* Horum prænomina deſiderantur, præterquam in Faſtis Græcis Florentinis, ubi *Baſſo Tiberii* prænomen tribuitur; at mendoſe, ut cenſet Relandus. Faſti Idatiani, & Proſperi Chronicon: *Baſſo & Quintiano.* Vindebonenſes, & Bucherii laterculi; *Baſſo II. & Quintiano.*

[2] COſſ. *Diocletianus Aug. IV. & Maximianus Herculius Aug. III.* Gruterus pag. MLXXXV. 12

M. AURELIO
VAL. MAXIMIANO
INVICTO. AUG. PONT.
MAX. IMP. VIII.
COS. III.
P. P. P.

Item

rum Acta, quæ recitat Metaphraſtes; ſed periphraſibus circumducta, a priſtino illo candore ſunt admodum aliena. Quamobrem cum ea quæ habemus in noſtra Bibliotheca, in omnibus pura ſinceraque eſſe noſcantur, necdum a quopiam ſciamus eſſe typis excuſa: hic eadem deſcribere Acta Proconſularia, operæpretium exiſtimamus. Cum enim illa ipſa verba a ſanctis martyribus dicta, certo ſciamus, non hominum, ſed Spiritus ſancti eſſe ſermonem, teſtante id Domino Jeſu Chriſto, atque dicente (a): *Cum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini; non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis*: perjucundum plane erit, illa ipſa divini Spiritus afflatu concepta verba, & martyris ore deprompta, auditu percipere. In quibus etiam nos interdum ad elucidationem quorumdam locorum interloqui, haud otioſum ingratumve lectori fore putamus. Sunt ergo hujuſmodi tribus Interrogationibus diſtincta, nempe cum tertio auditi a Præſide, ſubjecti ſunt tertio quæſtionibus. Eſt illorum hic titulus:

(a) *Mat.* 10.

II. *Acta Proconſularia beatiſſimorum martyrum Tharaci, Probi, & Andronici publice excepta, cognoſcente Maximo Præſide in civitate Tarſo Ciliciæ.*

Acta SS. martyrum Tharaci & ſociorum.

Conſulibus Diocletiano quartum & Maximiano tertium, octavo Kalendas Aprilis, Demetrius Centurio dixit: Qui oblati ſunt nobilitati tuæ, domine, in Pompeiopoli civitate ab Eutelmio Palladio ſpiculatore, qui ſunt peſſimi & impii Chriſtiani, qui non conſentiunt præceptis dominorum noſtrorum, præſentamus ante tribunal nobilitatis tuæ. Maximus Præſes dixit Tharaco: Qui vocaris? te enim oportet interrogare primum, quoniam & ætate ſenior es.

A ſeniore enim ut debiliore auſpicatur quæſtionem Preſes, quaſi a timidiore, ſecundum Pauli (b) Juriſconſulti ſententiam, vel, ut Ulpianus (c) de officio Proconſulis ſcripſerat, a ſuſpectiſſimo inchoandam eſſe quæſtionem: *Reſpondit Tharacus: Chriſtianus ſum. Maximus Præſes dixit: Tace de hac impia profeſſione; dic: Qui vocaris? Tharacus dixit: Chriſtianus ſum. Maximus Præſes dixit: Frangite ei maxillas dicentes: Illud noli reſpondere. Tharacus dixit: Quod eſt nomen meum, hoc dico: ſi autem quod eſt impoſitum a parentibus, dicor Tharacus; & cum militarem, nominatus ſum Victor.*

(b) *l. verius ff. de quæſtion.*

(c) *Ulpian. l. 1. §. ff. de quæſt.*

Quæſtio de Tharaco.

III. Licuiſſe abſque fraude mutare nomen, ipſe Diocletianus ad Julianum in hæc verba reſcripſit (d): *Sicuti in initio nominis, cognominis, prænominis impoſitio libera eſt; ita eorum mutatio innocentibus periculoſa non eſt: Mutare itaque nomen, vel prænomen, ſive cognomen ſine aliqua fraude licito jure, ſi liber es, ſecundum ea quæ ſæpe ſtatuta ſunt, minime prohiberis, nullo ex hoc præjudicio futuro.* Sed proſequamur Acta.

(d) *l. 1. C. de mutat. nom.*

Mutare nomen licere.

IV. *Præſes dixit: Ex quo genere es Tharace? Tharacus dixit; Militari & Romano; natus autem Claudionopoli civitate Syriæ; & propterea quod Chriſtianus ſum, renuntiavi militiæ. Præſes dixit: Non enim dignus eras militare: tamen quo modo receſſiſti a militia? Tharacus dixit: Deprecatus ſum Publionem Principem, & dimiſit me.*

Honeſta ne hæc, vel cauſaria miſſio fuerit, ignoratur. Erat enim honeſta miſſio, cum miles conſueta ſtipendia meruiſſet, quæ erant in Prætorianis cohortibus annorum ſexdecim, in aliis viginti, ut docent Tacitus (e) & reſcripta Principum. Cauſaria vero illa dicebatur, quæ ob malam valetudinem, & impares vires ad ſubeunda onera militaria concedeba-

De honeſta miſſione militiæ.

(e) *Tac. Annal. l. 1. & l. 4. de veter. Cod. Theodos.*

PAGIUS *no IV. & Maximiano III. octavo Kalend. Aprilis*. Sed, ut recte obſervat Valeſius in Notis ad lib. 9. Euſebii cap. 5. mendoſa videtur inſcriptio illa, ſcribendumque, *Coſſ. Diocletiano VIIII. & Maximiano VIII.* Nam in Actis illis mentio fit præcepti Imperatorum, quo juſſum erat, ut omnes Diis ſacrificarent, quod ad annum XIX. Diocletiani pertinet. Secundo, in iis hæc leguntur: *Præſes dixit: Maledicis Principes, qui diuturnam & altam pacem præſtitere. Andronicus dixit: Ego execratus ſum peſtem & ſanguibibulos, qui evertunt mundum.* Primum illud *de alta & diuturna pace* convenire non poteſt in quartum Conſulatum Diocletiani, cum eo tempore Barbari Imperium Romanum undique aggrederentur. Deinde, quomodo *ſanguibibuli* dici potuerunt Diocletianus & Maximianus ante annum XIX. Diocletiani, quo perſecutionem adverſus Chriſtianos decrevere? Baronius horum Sanctorum Acta prorſus ſincera primus vulgavit,

Martyrium Tharaci & ſociorum tardius contigit.

NOTÆ Item pag. CXCII. & CCLXXXI. ubi *Maximianus* IMP. VIII. COS. III. Gudiana inſcriptio apud Relandum:

DEDICATA. XV. KAL.
MAIAS. D. D. NN.
DIOCLETIANO. IIII.
ET MAXIMIANO. III. CONSS.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Diocletiano IV. & Maximiano III.* Proſperi Chronicon: *Diocletiano III. & Maximiano III.*

(a) l. 1. ſ. ignominia ff. de his qui not. infam.

debatur. Sed (ut Ulpianus (a) docet) tertium quoque genus miſſionis erat ob delictum, ex qua irrogabatur infamia, ob idque eadem Ignominioſa dicta eſt a majoribus. Quod vero Tharacus jam ſenex eſſet, honeſta miſſione vacationem meruiſſe putamus. Sed quid poſt hæc Præſes, audiamus:

V. *Præſes dixit: Ergo proſpice ſenectuti tuæ; quoniam & ego volo ut ſis unus ex conſentientibus præceptis dominorum noſtrorum, & a me honorem magnum accipias. Ergo accede, & ſacrifica diis noſtris; quoniam & ipſi Principes ſuper omnem Orbem colunt eos. Tharacus dixit: Errant multo errore ſatanæ. Præſes dixit: Frangite maxillas, propterea quod dixit erraſſe Imperatores. Tharacus dixit: Ego dixi, & dico, quoniam errant, quaſi homines. Præſes dixit: Sacrifica diis noſtris, & relinque ſtultitiam tuam. Tharacus dixit: Ego Deo meo ſervio, & ſacrifico non in ſanguine, ſed in corde mundo; non enim ſunt neceſſaria talia ſacrificia. Præſes dixit adhuc: ... † tua ex parte, & ſenectutis, prudentiæ tuæ miſerebor. Admoneo ut omnem vanitatem dimittas, & diis ſacrifices. Tharacus dixit: Ego a lege Domini non recedo. Præſes dixit: Ergo recede, & ſacrifica. Tharacus dixit: Impietatem ego non operor, quoniam Dei legem honorifico. Præſes dixit: Alia eſt ergo lex præter iſtam. O malum caput! Tharacus dixit: Eſt lex veſtra, qua vos impii lapides, & ligna, & opera manuum hominum adoratis. Præſes dixit: Super cervicem cædite eum, dicentes: Noli vanus eſſe.*

Tharaci libertas in dicendo.

† deerat aliquid in exemplari vetuſtate exeſo.

Plumbatis namque ſuper cervices cædi reos ſolitos eſſe, reſcripta Principum tradunt. Rurſum Acta: *Cum cæderetur Tharacus, dixit: Ego de iſta profeſſione non recedo, quæ me ſalvum facit. Præſes dixit: Ego te recedere faciam ab iſta vanitate, & prudentem te faciam.*

(b) Tert. ad Scapul. c. 30. & in Apol. c. 2. 3. 4.

Præſidum pertinacia.

Plane in hoc Præſide illud expreſſum habetur, quod ſcribit Tertullianus (b) ad Scapulam; aliquos Præſides, cum potuiſſent continuo necare Chriſtianos confitentes, tamen diſtuliſſe, & ſumma pertinacia contendiſſe, ut ad negationem, repetitis ſæpius quæſtionibus, illos adigerent. Sed quid ad hæc ille?

VI. *Tharacus dixit: Fac quod vis; poteſtatem habes in corpore meo. Maximus Præſes dixit: Tollite veſtimenta ejus, & virgis illum cædite. Tharacus, cum verberaretur, dixit: Nunc vere prudentem me feciſti, plagis confortans, me magis ac magis confidere in nomine Dei & Chriſti ejus. Præſes dixit: Injuſte & maledicte, quo modo duobus diis ſervis? Ecce nunc confiteris deos, & eos negas quos colimus? Tharacus dixit: Ego confiteor eum qui eſt manifeſtus Dominus. Præſes dixit: Nonne confiteris Chriſtum & Dominum? Tharacus dixit: Ipſe eſt enim Filius Dei, ſpes omnium Chriſtianorum, propter quem patimur, & ſanamur. Maximus Præſes dixit: Relinque verboſitatem iſtam. Accede, ſacrifica. Tharacus dixit: Non verboſus ſum, ſed veritatem dico; jam enim ſexagintaquinque annorum ſum, & ſic credidi, & a veritate non recedo. Demetrius Centurio dixit: O homo, parce tibi, & immola; audi me. Tharacus dixit: Recede a me cum conſilio tuo miniſter Satanæ. Maximus Præſes dixit: Iſte magnis ferreis vinculis in carcerem recipiatur. Adducite alium ſequentem.* Eſſe ſolebant diverſa pro atrocitate criminum pondera vinculorum ut ex Ulpiano (c) colligitur.

(c) l. damnum. §. inter eos ff. de pœnis.

VII. Probi certamen.

Demetrius Centurio dixit; Præſto eſt, domine. Præſes dixit: Qui vocaris, primo reſponde. Probus dixit: In primo, quod nobile eſt, Chriſtianus; ſecundo apud homines vocor Probus. Maximus Præfectus dixit: Ex quo genere es, Probe? Probus dixit: Patrem habui e Thracia, natus autem in Perge Pamphiliæ plebejus: ſed Chriſtianus ſum. Maximus Præſes dixit: Nec lucrum facies de iſto nomine. Audi me: Sacrifica diis, ut a Principibus honoreris, & amicus noſter eris. Probus dixit: Neque honorem Principum volo, neque amicitiam tuam cupio; non enim parva erat ſubſtantia divitiarum mearum, quam reliqui, ut Deo vivo ſerviam. Præſes dixit: Spoliate eum, tollite illi pallium, extendite eum, & nervis crudis cædite.

VIII. Probus diverſis modis torquetur.

Cum verberaretur, Demetrius Centurio dixit: O homo, vide ſanguinem tuum in terram effundi. Probus dixit: Corpus meum inter vos eſt, mihi autem tormenta unguentum ſunt. Cum verberatus eſſet, Præſes dixit: Requieſcis a vanitate tua, aut permanes in duritia tua miſer? Probus dixit:

PAGIUS

vit, ſed ex Codice mutilo; quare cum ea integra poſtea Rosweydus aliique reperiſſent, ea litteris mandarunt, & nuper Ruinartus in Actis ſinceris Martyrum apud quem legenda.

III. Carauſius in Britannia pacifice regnat.

Carauſius bello navali ſuperior, *Maximiani* claſſe partim capta, partim adverſa tempeſtate disjecta, pacem ab eodem & Auguſti titulum obtinuit. Scribit enim Eutropius: *Cum Carauſio tamen, cum bella fruſtra tentata eſſent contra virum rei militaris peritiſſimum, ad extremum pax convenit.* Hujus pacis varii Nummi teſtes, præſertimque, qui ex Gaza Medicea producitur a Cardinali Noriſio in Diſſert. 1. de Numiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap. 4. in cujus poſtica viſitur *Carauſius*, cum his verbis circum: IMP. C. CARAUSIUS PP. AUGG. in poſtica: PAX AUGG. Cernitur Pax ſtans, dextra ramum, ſiniſtra haſtam per tranſverſum tenens. Qui tres Auguſti alii non ſunt, quam Diocletianus, Maximianus & Carauſius. Sed quo anno pax hæc ſancita, incompertum.

dixit: Non ſum vanus, cordatior ſum vobis in Domino. Præſes dixit: Verſate illum, & ſuper ventrem cædite eum. Probus dixit: Auxiliare ſervo tuo Domine. Maximus Præſes dixit: Cædentes eum, dicite illi: Ubi eſt auxiliator tuus? Probus cum verberaretur, dixit: Auxiliatur, & auxiliabitur. Sic enim pro nihilo habeo tormenta tua, ut non acquieſcam tibi. Præſes dixit: Attende ad corpus tuum miſer, quoniam ſanguine tuo impleta eſt terra. Probus dixit: Hoc ſcias, quoniam quod cum in me patitur corpus propter Chriſtum, multo magis ſanatur anima, & vivificatur. Cum verberatus eſſet; Præſes dixit: Vincite ferro manus ac pedes illius; nec dimittatis aliquem curam ei apponere.

Studuiſſe Chriſtianos vinctis pro Chriſti nomine omne exhibere officium, pluribus exemplis ſuperius eſt demonſtratum; quod autem hic Præſidem viſus eſt contempſiſſe, arctiori cuſtodia mancipatur.

IX. Andronici certamen. *Addidit Præſes: Adducite alium in medio tribunali. Demetrius Centurio dixit: Præſto eſt, domine. Præſes dixit: Qui vocaris? Andronicus dixit: Manifeſte ſcire vis quia Chriſtianus ſum? Præſes dixit: Illi qui ante te fuerunt, non ſunt conſecuti de nomine iſto nihil; & te oportet reſpondere. Andronicus dixit: Commune nomen meum apud homines, Andronicus. Maximus Præſes dixit: Quo genere es, Andronice? Andronicus dixit: De nobili genere, & primi ordinis Epheſiorum filius. Maximus Præſes dixit: Tibi parce, & audi me ſicuti patrem; nam qui antea voluerunt ſtulta loqui, nihil lucrati ſunt; tu autem honorifica Principes & patres, diis noſtris conſentiens. Andronicus dixit: Bene illos patres nominaſti, quoniam vos ipſi patrem habetis Satanam; filii illius, diaboli facti, opera ejus perficitis. Maximus Præſes dixit: Adoleſcentia tua adhuc me contemnit? Scias enim jam tibi magna tormenta parari. Andronicus dixit: Putas me ſtultum eſſe, ut minor anteceſſoribus meis inveniar? paratum ſum tibi ad omnia tormenta. Præſes dixit: Expoliate eum, cingite, & ſuſpendite.*

X. *Demetrius Centurio dixit: Antequam exterminetur corpus tuum, miſer audi me. Andronicus dixit: Melius eſt ut corpus meum pereat, ut non faciatis animæ meæ quod vultis. Maximus Præſes dixit: Conſenti & ſacrifica, antequam extermineris. Andronicus dixit: Ego numquam ſacrificavi, nec ab infantia mea; & nunc non ſacrifico eis, quibus me cogis ſacrificare. Maximus Præſes dixit: Tangite corpus ejus. Anaxius Cornicularius dixit: Conſenti Præſidi: pater tuus ſum in annis; conſulo te. Andronicus dixit: Quoniam ſenior es, & ſenſum non habes, tale mihi conſilium das, ut lapidibus & dæmonibus ſacrificem.*

Quod autem hic Cornicularius eſſe dicatur: diverſi ordinis fuiſſe Cornicularios, in noſtris Notis ad Romanum Martyrologium diximus; qui vero in Palatina militia apud provinciarum Præſides apparebant Cornicularii, fuiſſe pæfectos exequendis ſententiis damnatorum, ex Materno diximus, addidimuſque ſub quolibet majori magiſtratu in provincia Cornicularium militare conſueviſſe. Poſt hæc rurſum Acta: Cornicularius Palatinæ militiæ.

XI. Andronicus torquetur. *Cum torqueretur, Præſes dixit: Non ſentis tormenta miſer, ut miſerearis tui, & recedas a vanitate iſta, quæ te non poteſt ſalvare? Andronicus dixit: Quam dicis eſſe vanitatem, profeſſio mea valde in omnibus bona eſt, ſpem habens in Domino; ſapientia autem tua temporalis ſempiterna morte morietur. Præſes dixit: Quis te docuit ſtultitiam iſtam? Andronicus dixit: Sermo qui & vivificat, in quo & vivificamur, habentes in cœlis Dominum ſpem reſurrectionis noſtræ. Maximus Præſes dixit: Recede a ſtultitia tua, antequam incipiamus te ſtrictius tormentis affligere. Andronicus dixit: Corpus meum ante te eſt poſitum; habes poteſtatem; quod vis, fac. Præſes dixit: Torquete os ejus fortiter. Andronicus dixit: Aſpiciat Dominus, quoniam me ſicut homicidam pœnis ſubjeciſti. Præſes dixit: Contemnis præcepta Principum? & tribunal meum nihil tibi videtur eſſe? Andronicus dixit: In Dei miſericordia, & veritate confido; inde hoc patior. Maximus Præſes dixit: Ergo deliquere Principes, o Biothanate? Andronicus dixit: Deliquere, ſicut intelligo; nam ſi vis, recto ſenſu intelliges, quoniam delictum eſt, dæmoniis ſacrificare.*

XII. Atrox tormenti genus. *Dum torqueretur, Maximus Præſes dixit: Convertite eum, & latera ejus pungite, Andronicus dixit: Ante te ſum; quo modo vis, corpus meum ſubjice pœnis. Præſes dixit: Tollite teſtam & plagam refricate. Hoc cum factum eſſet, Andronicus dixit: Confortaſti nunc corpus meum in plagis. Maximus Præſes dixit:* Κατὰ μοδικὸν *te exterminabo, te exterminabo. Andronicus dixit: Non timeo comminationes tuas; ſenſus meus melior eſt cogitationibus malitiæ tuæ: propterea contemno omnia præcepta tua. Præſes dixit: Ligate ei collum & pedes ferro, & ſub cuſtodia habeatur.*

Bojas dicta fuiſſe vincula ferrea, quibus reorum colla ligabantur, alibi diximus; hucuſque prima Audientia, ſeu (ut Acta vocant) prima Interrogatio: vox uſitata apud illos, ut prima Quæſtio, prima Interrogatio diceretur; & ſic de aliis. Sed proſequamur cætera.

Secunda Interrogatio facta eſt die † . . . . Sedente Numerio Maximo Præſide, &c. Maximus Præſes dixit: Voca impiiſſimos Chriſtianos, legi malæ ſervientes. Demetrius Centurio dixit: Præſto ſum, domine. Et cum perductus eſſet Tharacus Præſes dixit: Meminiſti quod ſenectus honoratur in multis, propterea quod eſt ipſius cogitatio & ſenſus; proinde cogitaſti apud te, ne iterum in prioribus illis cogitationibus & hodie velis permanere. Sed magis accede, & ſacrifica diis pro ſalute Principum, ut honorem conſequaris. Tharacus dixit: Honorem iſtum ſi intelligerent & ipſi Principes & alii qui communicant ſenſibus veſtris; ab omni cæcitate cogitationum vanitatis ſuæ ſe ſepararent, & in meliorem & fortiorem ſedem a Deo veriſſimo vivificarentur. Præſes dixit: Lapidibus os ejus frangite, & dicite: Recede a ſtultitia tua. Tharacus dixit: Si non eſſem accuratus, ſimilis tibi eſſem inſenſatus. Præſes dixit: Ecce dentes tuos comminutos; miſerere jam tibi miſer. Tharacus dixit: Non tibi perſuadeas in nihilo. Nam ſi omnia membra mea collidas, inſto fortis in eo qui me fortem facit. Præſes dixit: Crede quia melius eſt tibi ut ſacrifices. Tharacus dixit: Si ſcirem quia melius eſſet, hoc non expectarem a te.

† deerat in exemplari dies jam vetuſtate obliteratus.

Secunda Martyrum quæſtio.

XIV. Diris probatur tormentis.

Et cum non amplius Tharacus loqueretur, Præſes dixit: Cædite eum in os, clamantes ei; Reſponde. Tharacus dixit: Maxillæ meæ fractæ ſunt, quo modo reſpondeam? Maximus Præſes dixit: In omnibus his non conſentis inſenſate? Accede, adora, immola diis. Tharacus dixit: Si vocem clamoris mei ſubtraxiſti, verum ſenſui animæ meæ non nocebis, ſed magis intra unam horam me ædificaſti. Præſes dixit: Ego duritiam tuam expellam, maledicte. Tharacus dixit: Omnibus cogitationibus tuis adſum; ſed vinco in eo qui me fortem fecit, id eſt in nomine Domini. Præſes dixit: Afferte ignem, & expandite manus ejus, & ponite in eis. Tharacus dixit: Ignem tuum temporalem non timebo; timeo autem ſi forte conſentiam tibi, ne ignis æternus dominetur mei. Et cum poſitus eſſet ignis ſuper manus ejus, Præſes dixit: Ecce nunc manus tuæ exterminatæ ſunt ab igne; requieſce a vanitate tua, inſenſate, & immola diis. Tharacus dixit: Sic mecum loqueris, quaſi jam voluntati tuæ conſenſerim ex tua crudelitate; per voluntatem Domini fortiſſimus ſum in omnibus quæ adverſum me parantur.

XV. *Præſes dixit: Ligate eum pedibus, & in altum ſuſpendite, & fumum atrum ſupponite ſubtus faciem ejus. Tharacus dixit: Ignem tuum contemno, fumum tuum timere non habeo. Maximus Præſes, cum ſuſpenſus ille eſſet, dixit ad eum: Sic pendes, uſque dum conſentias, & ſacrifices. Tharacus dixit: Sacrifica Præſes, ſicut & conſuetudinem habes ſacrificare hominibus; mihi autem non licet hoc facere. Maximus Præſes dixit: Afferte acetum cum ſale, & in naribus ejus perfundite . . . .* Deerat in codice pagina, qua continebantur reliqua tormentorum Tharaci, & Probi tota ſecunda Interrogatio excidit; ſed & Andronici, niſi tantum hæc pauca ſequenti pagina habentur conſcripta:

Præſes dixit, Hi ſermones ſtultitiæ tuæ nihil tibi proderunt; ſed accede, ſacrifica diis, ne mala, ſceleſte, perdant te. Andronicus dixit: Et primo & ſecundo, quæ audiſtis, unum eſt; non enim puer ſum, ut ſeducar ſermonibus, & conculcer. Præſes dixit: Non me vinces, aut contemnes tribunal meum. Andronicus dixit: Non vos vincimus, ſed eſt qui nos confortat Dominus noſter Jeſus Chriſtus; nam ex parte ſentis & recognoſcis, quoniam non timemus te, neque tormenta tua. Præſes dixit; Præſententur mihi alia genera tormentorum proxima Seſſione. Hic autem vinculis ferreis recipiatur in cuſtodia, & a nemine videatur uſque in mane. Secunda Interrogatio explicit. XVI. Interrogatio Andronici.

Incipit tertia Interrogatio. *Præſes dixit: Voca iniquiſſimos Chriſtianos. Demetrius Centurio dixit: Præſto ſum, domine. Adducto Tharaco, Præſes dixit: Adhuc plagarum & pœnarum & cuſtodiarum vincula contemnis? Audi me Tharace, & recede a confeſſione iſta, unde lucrum non habes; ſed ſacrifica diis, quoniam per ipſos omnia ſtant. Tharacus dixit: Numquam bene ſit illis, ut per illos mundus gubernetur, quibus paratus eſt ignis & tormenta æterna; non ſolum illis, ſed & omnibus qui faciunt voluntatem ipſorum. Præſes dixit: Non quieſcis iniquiſſime blaſphemans? Aut putas tu, quia per impudentiam ſermonum tuorum caput tibi abſcindam, & recedas? Tharacus dixit: Sic erat, ut compendio moriens non magnum agonem haberem; nunc autem fac, ut mihi in Domino creſcat agonizatio fidei meæ. Præſes dixit: Talia patiuntur & patientur tui qui ſunt in vinculis, ac legibus morientur. Tharacus dixit: Hoc quod dicis, ſtultitia mentis tuæ eſt; quoniam qui operantur mala, merito moriuntur: nos autem qui malum neſcimus, ſed pro Domino patimur, mercedem ſperamus accipere cæleſtem a Domino. Præſes dixit; Maledicte & inique, quam mercedem expectatis, male & ſceleſte conſummantes? Tharacus dixit: Non tibi licet hoc interrogare, neque ſcire, quam præparavit nobis Dominus poſitam mercedem in cœlis; propterea ſuſtinemus iram ſenſus tui.* XVII. Tertia quæſtio.

Præſes dixit: Sic me alloqueris, maledicte, quaſi conſors meus ſis? Tharacus XVIII.

Tharacus tertio torquetur.

eus dixit: Ego conſors tuus non ſum; ſed habeo poteſtatem loquendi, & nemo poteſt me compeſcere, propter eum qui me confortat; hoc eſt Dominus. Præſes dixit: Ego poteſtatem iſtam, quam habes, eradicabo a te, nequiſſime. Tharacus dixit: Nemo poteſt auferre a me poteſtatem iſtam, neque tu, neque Principes tui, neque pater veſter Satanas. Præſes dixit: Verum quid loquor tecum in allectatione? Tharacus dixit: Allectatio tua tecum ſit. Ego ſicut & Dominus novit, cui ſervio, quoniam vultus tuus mihi horret, ut loquar tecum. Præſes dixit: Ligate eum, quoniam ſtultus eſt. Tharacus dixit: Stultus, ſi eſſem ſimilis tui, & voluntati tuæ acquieſcerem. Præſes dixit: Quoniam ſuſpenſus es, ſacrifica, antequam ſecundum meritum tuum pœnas tibi adhiberi faciam.

XIX. *Tharacus dixit: Licet tibi? At non licet tibi univerſas pœnas mihi adhibere, quoniam militaris fui. Sed ne exiſtimes quoniam acquieſcam iniquitati tuæ, omnes excogitationes pœnarum in me comple:* Hæc ibi.

Reſcriptum Imp.

At quid eſt, quod Tharacus de eo quod miles fuerit, Judicem arguit, non licuiſſe illi in ipſum experiri ea pœnarum genera, quæ ex legis præſcripto non eſſent? niſi quod ab eodem Diocletiano Imperatore nuper ad Salluſtium Præſidem ſic reſcriptum fuiſſet (a): *Milites neque tormentis, neque plebejorum pœnis in cauſis criminum ſubjici concedimus; etiam ſi non emeritis ſtipendiis ſuis videantur eſſe dimiſſi: exceptis iis ſcilicet qui ignominioſe ſunt ſoluti, quod & in filiis militum veteranorum ſervabitur:* Hactenus reſcriptum Imperatoris.

(a) *l. milit. C. de quæſtion.*

XX. Calumniam patitur Tharacus.

Ad hoc igitur jure Præſidem provocat Tharacus miles emeritus. Id enim, & ex eo perfacile intelligitur, quod idem Præſes adverſus eum objiciat ex ejuſdem reſcripti auctoritate: dum calumniatur, ipſum nequaquam honeſta miſſione ſolutum a militia, ut Tharacus eo pro ſui incolumitate privilegio uti poſſet; nam hæc ſubdunt Acta:

Præſes dixit: Milites ſemper pro ſalute Principum diis ſacrificant, ut promereantur dignitatem ſuam; tu autem, cunctis peſſimus, & quod fugiſti militiam, propterea parantur tibi majora tormenta: Hæc Præſes; quod fugitivo eo uti privilegio non liceret, quippe qui exercitum deſerens, reus majeſtatis (ut Ulpianus (a) diſputat) eſſet effectus: licet hæc ille calumnioſe in Tharacum objecerit, qui nonniſi honeſta (ut dictum eſt) fuit miſſione dimiſſus. Sed proſequamur cætera.

(b) *l. ff. ad leg. Jul. majeſt.*

XXI. *Tharacus dixit: quid commoveris frater? Tibi dico, fac quod vis, impie. Præſes dixit: Noli putare te ſemel damnari, ſed particulatim te exterminabo, & reliquias tuas beſtiis dabo. Tharacus dixit: Fac quod facturus es citius; noli ſermonibus promittere. Præſes dixit: Putas, quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus, vel unguentis condire, iniquiſſime? nam de hoc eſt cogitatio, ut reliquias tuas perdam.*

Hæc plane Præſes, quod optime ſciret Chriſtianorum conſuetudinem in ſepeliendis ſanctorum martyrum reliquiis, quas ſolerent (ut teſtatur Tertullianus (b) & alii) magna impenſa pretioſis unguentis pollinctorum arte ſtudioſe condire ac venerari.

(c) *Tert. in Apolog. cap.* 42.

XXII. *Tharacus dixit: Et nunc quæ vis corpori meo adhibe, & poſt mortem fac, quod vis. Præſes dixit: Sacrifica prius. Tharacus dixit: Stulte, quod neque diis tuis, neque ignominiis veſtris ſacrificem ſæpius dixi. Maximus dixit: Frangite ejus faciem, & concidite labia. Cum factum eſſet, Tharacus dixit: Faciem meam exterminaſti, ſed animam meam vivificaſti. Præſes dixit: Miſer; abeſto a vanis cogitationibus tuis; ſacrifica, ut de anguſtiis iſtis poſſis evadere. Tharacus dixit: Putas me ſtultum, & inſenſatum, & quod in Domino confidens non vivam in cœlo? tu ad horam temporalem vitam corporis aufers; animam tuam perdis in ſæcula ſæculorum. Præſes dixit: Obeliſcos incendite, & ad ejus maxillas * ponite. Ea patiens Tharacus dixit: Et majora quam iſta ſi feceris, non convertes ſervum Dei, ut adoret ignominiam, & Dæmonia.*

Dira parata tormenta.

* al. axillas.

XXIII. *Præſes dixit: Afferte novaculam, & abſcindatur cutis ejus; caput autem ejus radite, & prunas ſuperimponite. Tharacus dixit: Etſi totum corpus meum excoriari jubeas, non recedo a Deo meo, qui me fortem facit, ut ſuſtineam arma militiæ tuæ. His omnibus factis, Præſes dixit: Colligite obeliſcos, & incendite nimis, & ſub aliis ejus ponite. Tharacus patiens dixit: Reſpiciat Dominus de cœlo, & judicet. Præſes dixit: Quem Dominum vocas, maledicte? Tharacus dixit: Quem tu neſcis, qui reddit unicuique ſecundum opera ſua. Præſes dixit: Nonne ſic te perdam, & ſicut antea prædixi, & reliquias tuas? ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant, & unguentis, & odoribus adornent. Sed ſceleſte, jubebo te comburi, & cineres tuos in ventum diſpergam. Tharacus dixit: Et antea dixi, & nunc dico, fac quod vis; habes poteſtatem in hoc ſæculo. Præſes dixit: Recipiatur in cuſtodiam, & ſervetur proximo muneri ad Beſtias. Alium afferte ante tribunal.*

Quid in Martyrem Præſes.

XXIV. Probus iterum ad certamen.

Demetrius Centurio dixit: Præſto eſt, domine, Probus. Præſes dixit: Conſule tibi, ne in præteritas pœnas irruas, Probe; nam ante te qui voluerunt permanere in duritia ſua, poſtea pœnituit eos. Et tu nunc ſacri-

crifica, ut a nobis honoreris, & a diis: accede, ſacrifica. Probus dixit: Senſus noſter unus eſt, unicordes Deo ſervimus; noli putare a nobis aliud audire; nam audiſti, & vidiſti, quia non vales convertere nos; præſto ſum tibi hodie contemnens comminationem tuam; ergo quid expectas? Præſes dixit: Conſuluiſtis invicem in malis veſtris Deum negare. Cingite eum, & pedes ſurſum ſuſpendite. Probus dixit: Non quieſcis pro dæmoniis agonizare. Maximus Præſes dixit: Crede mihi antequam patiaris, conſule corpori tuo; vides enim quæ tibi parentur mala. Probus dixit: Omnia quæ mihi facta fuerint, in conſolationem animæ erunt: ideo fac quod vis. Præſes dixit: Ignite obeliſcos, & in lateribus ponite, ut ſtultus non ſit. Probus dixit: Quo magis tibi ſtultus videor, eo ſapientior ero in lege Domini. Poſt hæc addidit Præſes: ignitos obeliſcos in dorſum ejus infigite. Cum pateretur Probus, dixit: Subjectum eſt tibi corpus meum; videat Dominus de cælo humilitatem, & ſuſtinentiam meam.

XXV. Vim patitur Probus.

Poſt hæc præcepit Præſes afferri carnes immolatas, & vinum ſacrificii, & ait: Infundite illi vinum, & carnes de ara mittite in os ejus. Cum hæc agerent, dixit Probus: Videat Dominus, & aſpiciat de altiſſimis ſedibus ſuis vim, & judicet judicium meum. Præſes dixit: Multa ſuſtinuiſti miſer, & ecce jam ſacrificium accepiſti. Probus dixit: Nihil magnum feciſti, vim faciens: Dominus ſcit voluntatem meam. Præſes dixit: Et manducaſti, & bibiſti. Probus dixit: Scit Dominus, & vidit vim quam patior. Præſes dixit: Ignitos obeliſcos ſuris imponite. Probus dixit: Neque ignis, neque tormenta, neque pater tuus Satanas poteſt avertere ſervum Dei a confeſſione ſua. Præſes dixit: Clavos acutos uſtulate, & in manibus ejus ponite. Probus dixit: Gratias tibi ago Domine, quoniam & manus meas dignatus es cruciari in nomine tuo. Præſes dixit: Multa tormenta vanum te fecerunt. Probus dixit: Multa poteſtas te non ſolum fatuum, ſed & cæcum fecit, quod enim facis, neſcis. Præſes dixit: Debilis toto corpore audes talia in me dicere, quoniam adhuc oculos tuos ſanos reliqui; pungite oculos ejus, ut non videns, minutatim a lumine iſto diſcedat. Cum hoc factum eſſet, Probus dixit: Ecce, & oculos corporis mei abſtuliſti; ſed numquam tibi dabitur, ut oculos fidei vivos poſſis tollere. Præſes dixit: Poſt iſta tormenta vivere te ſperas? aut putas quod ſinaris lætus mori? Probus dixit: In hoc pugnans agonizor, ut confeſſionem bonam, & integram perficiam, ut a te occidar ſine miſericordia. Præſes dixit: Tollite, & ligate; & ſervate eum in cuſtodia, & nemo de ſodalibus ejus accedat, & magnificet eos ex eo quod impie permanſerunt. Proximo muneri tradetur.

XXVI. Andronici ſuprema confeſſio.

Poſt hæc Præſes dixit: Afferatur mihi Andronicus. Demetrius Centurio dixit: Præſto eſt, domine. Præſes dixit: Vel nunc ætati tuæ conſule, ſi prudenti ſenſu cogitaſti, ut pius ſis in deos; aſſentire, ſacrifica diis, ut ſolvaris. Andronicus dixit: Numquam id tibi detur tyranne, ut extra legem Dei faciam; non ſolves confeſſionem meam, quam habeo in Domino; aſſiſto duritiæ tuæ. Præſes dixit; videris furere, & Dæmonem habere. Andronicus dixit: Si Dæmonium haberem, conſentirem tibi; nunc autem quia Dominum confiteor, Dæmoni non acquieſco; tu autem Dæmon, & cæcus, quæ Dæmonis ſunt operaris. Præſes dixit: Si non ſic geſſero ſicut impius, deponam omnem virtutem tuam. Andronicus dixit: Non timeo te, neque iram tuam, aſſiſtens tibi in nomine Domini mei Jeſu Chriſti. Præſes dixit. Ex papyro manipulos facite, & apponite ignem ventri ejus. Quod cum fieret, Andronicus dixit: Etſi totus arderem, adhuc in me eſt ſpiritus; non me vinces, perverſe; præſto eſt qui me confortat Dominus, cui ſervio. Præſes dixit: Quouſque non acquieſcis, inſenſate? quære, ut vel in lecto moriaris. Andronicus dixit: Quouſque vivo, vinco malitiam tuam. Præſes dixit: Incendite obeliſcos, & ponite inter digitos ejus. Andronicus dixit: Inſenſate Dei contemptor, omni cogitatione Satanæ plenus es totus; vides corpus meum conſumptum a pœnis tuis; putas quod jam timeam artes tuas? habeo Chriſtum Dei Filium in me, & contemno te. Præſes dixit: Inique, non ſcis quem invocas Chriſtum hominem quemdam factum, ſub cuſtodia Pontii Pilati punitum, cujus extant Acta paſſionis? Andronicus dixit: Obmuteſce; non enim licet tibi de hoc inique loqui. Præſes dixit: Quod lucrum facis immaniſſime fidei, & ſpei hujus hominis quem dicis Chriſtum? Andronicus dixit: Lucrum magnum habeo, & mercedem; propterea hæc omnia ſuſtineo.

XXVII. Dira patitur Andronicus.

Præſes dixit: Aperite os ejus, & mittite carnes de ara, & vinum infundite. Dum hæc agerentur, Andronicus dixit: Domine, Domine, vide vim quam patior. Præſes dixit: Uſquequo ſuſtines poſitus in pœnis? ecce guſtaſti de ſacrificio. Andronicus dixit: Pereant omnes qui colunt idola, tu & Principes tui. Præſes dixit: Maledicis Principes, o malum caput, qui diuturnam, & altam pacem præſtitere? Andronicus dixit: Ego execratus ſum peſtem, & ſanguibibulos qui evertunt mundum: quos Dominus brachio ſuo potenti confundat, & perdat. Præſes dixit: Mittite ferrum in os ejus, & excutite ejus dentes, & molas; & blaſphemam linguam abſcin-

abſcindite, ut diſcat blaſphemare Principes; dentes autem ejus tollite, & linguam comburite; cinerem facite, & ubique ſpargite; ne de conſortibus hujus impii, aut ex mulierculis aliqua colligat, & ſervet veluti pretioſum aliquod, aut ſanctum; ipſum autem tollite, & cuſtodite in cuſtodia, ut cum ſuis conſortibus proximo muneri offeratur. Tertia interrogatio abſoluta eſt: Hucuſque Acta Proconſularia. Quæ autem ſequuntur de eorum conſummatione, cum in amphitheatrum ducti, & beſtiis traditi ſunt; addiderunt Macarius, Felix, & Verus, Chriſtiani homines qui interfuerunt ſpectaculo, & de rebus poſt hæc geſtis epiſtolam conſcripſerunt, cujus cum in Codice deeſſet exordium, narratio tantum inerat his verbis conſcripta:

XXVIII. Martyres dantur beſtiis. *Numerius Maximus Proconſul Ciliciæ, advocans Terentianum Sacerdotalem Ciliciæ, juſſit ei, ſequenti die munera edenda curare. Mane autem diei ſequentis, viri ac mulieres exierunt in amphitheatrum, quod mille paſſus longe aberat a Civitate. Cumque repletum eſſet theatrum, advenit Maximus videre ſpectaculum. Et in prima muneris editione cum multæ feræ immiſſæ eſſent, multorum corpora devorata ſunt. Nos cum eſſemus in abdito, expectantes eramus cum omni metu; cum ſubito Maximus militibus mandat introduci Chriſtianos martyres, Tharacum, Probum, & Andronicum. Milites autem angariaverunt homines, qui in humeris portarent martyres; non enim poterant ambulare laceratione pœnarum, quos vidimus in theatrum ferri. Hæc nos videntes, convertentes capita, lacrymati ſumus. Projecti ſunt in medium amphitheatri, factuſque eſt timor omnium, & murmur in Maximum, qui ſic judicaſſet. Et multis ex illis ſpectaculum dimiſere, obloquentes in Maximum, ejuſque feralem ſævitiam. Quod videns Maximus, juſſit adſtantibus ſibi militibus, eos qui diſceſſiſſent notare, ut poſtmodum illos audiret.*

XXIX. Beſtiæ blandiuntur Martyribus. *Juſſit interea feras dimitti in corpora martyrum; quæ cum illos non tetigiſſent, juſſit Munerarios cædi; & minans mandat, ut, quam ferociſſimam haberent beſtiam in cavea, mitterent. Dimiſſus eſt urſus, qui tres homines ea die occidiſſet; & cum ad Andronicum acceſſiſſet, ſedens quievit lingens ejus vulnera. Andronicus illum vellicans irritabat, ut cibus illius fieret, ſed ille pepercit, manſuetus in omnibus redditus. Iratus Præſes mandat lanciariis urſum occidi. Curat Terentianus, timens iram Præſidis, dimitti in martyres leænam, quæ miſſa fuerat Antiochia ab Herode. Miſſa in amphitheatrum leæna incuſſit timorem adſtantibus; eo quod hinc inde diſcurrens fugam captaret, ſed perveniens tandem ad corpora martyrum, accubat genuflexa ante Tharacum, cum clunium demiſſione * venerata; manu ſua ille eam attrahebat, ut ſic irritata ab ea voraretur:* Hæc ibi, & alia quæ dicemus.

* Dimiſſione.

XXX. Innovantur plane antiqua illa Ignatii verbis de beſtiis parcentibus Chriſtianis ſcriptis mandata miracula, & ſpiritus item Ignatii in iis ipſis martyribus incaleſcens oſtenditur; etenim ille ad Romanos ſcribens ait: *Fruar beſtiis mihi paratis; quas opto truculentiores mihi inveniri; quas & blanditiis demulcebo, ut crudelius me devorent; non ut quoſdam metuentes non attigerunt; & illæ ſi ſponte nolint, ego illas vi adigam. Ignoſcite mihi; quid mihi utile ſit, ego novi.* Sed poſt hæc Acta; rurſum de beſtia.

Leæna autem, ut ovis manſueta Tharaco inhærebat. Excitantur clamores in theatro ob ingentem admirationem, quo Præſes confuſus, & ira excandeſcens, mandat ſuis, leænam provocari; quæ magno rugitu poſticum aggreditur. Clamat populus timens magna voce: Leænæ aperiatur; poſticumque deſtructum eſt. Chriſtiani a gladiatoribus occiſi. *Maximus indignans vocat ad ſe Terentianum, jubetque edi gladiatorum munus, quibus mandaretur in primis Chriſtianos martyres gladiis confodi; quod factum eſt quinto Idus Octobris. Cum vero Maximus ſe domum ex amphitheatro recepiſſet; reliquit decem milites, quibus mandavit, ut corpora martyrum admiſcerent cum corporibus extinctorum gladiatorum, ut cognoſci non poſſent.*

XXXI. Inveniuntur, & ſepeliuntur Martyres. *Hæc cum vidiſſemus facere milites; non appropinquantes, Dominum rogavimus ut nobis nota fieret corpora martyrum. Et poſt hæc proxime appropinquantes, vidimus cuſtodes cœnantes, & focum prope habentes propter vigilias noctis; & iterum fiximus genua, & oravimus Dominum & Chriſtum ejus, ut deſiderium noſtrum impleret, & de cælo auxilium mitteret, & ſanctorum corpora nobis oſtenderet; & ſubito terræmotus factus eſt, & tonitrua, & fulgura, & magna tempeſtas imbrium: & nos iterum oravimus, & ad corpora appropinquavimus, & invenimus focum extinctum, & nullum militum, qui ob tempeſtatem aufugerant; & ad cælum manus levavimus, ut dignaretur Dominus reliquias ſanctorum martyrum nobis certo ſigno patefacere.*

XXXII. Signo cœleſti martyres indicantur. *Et mox tres facellæ veluti ſtellæ apparuerunt ſupra ipſorum corpora: quæ furtim ſubtraximus & ambivimus, præcedentibus nos cæleſtibus illis lucernis, quas nos ſequentes, duxerunt in adverſam partem montis, & ſic receſſerunt; ibi ea in cava petra illic reperta poſuimus, & aditum magna diligentia clauſimus, ne ab inquirente Maximo invenirentur. Poſtea redeuntes ad civitatem cognoſcere quid actum eſſet, invenimus cuſtodes eſſe, neca-*

tos

tos a Maximo. Nos autem gratias egimus Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui vivit in ſæcula ſæculorum. Ego Macarius, Felix, & Verus hic reliquum vitæ noſtræ tempus facere cupimus, ut hic cum illis quieſcere digna ſint noſtra corpora, & cum illis in cælo perfrui digna. Quos autem cum his ad vos mittimus, ſuſcipite in timore Domini: ſunt enim operarii Domini noſtri Jeſu Chriſti. Habetote nos in mente. Gratia Dei; Amen: Hucuſque horum epiſtola.

XXXIII. Publica Acta martyrum fideliſſima.

Hæc autem ipſa Acta Metaphraſtes, quod prolixiora fortaſſe ſint viſa, redacta in compendium, edidit magno præjudicio Eccleſiaſticæ antiquitatis, nec ſine aliquo diſpendio veritatis. At licet fuſiora videantur, jucundum tamen illa ipſa audire martyrum verba a notariis tunc fideliter ſcripta, quæ poſtea a Fidelibus, pacis tempore, magno redempta pretio ſunt & exſcripta: gratiora quidem hæc ac clariora aliis quibuſvis licet veris, pigmentis tamen eloquentiæ circumlitis. Etenim omne quod fucatum eſt, ſuſpectum redditur, & verum non ſemper creditur, quod magna artis induſtria concinnatur, contenta namque nitore ſuo veritatis pura ſimplicitas, eo pulchrior, quo incultior, recte ſentientibus eſſe ſolet. Sic igitur ex omnibus memoriæ commendatis Actis martyrum, illa fideliora atque in omnibus magis integra (quod ſæpe dicere ſolemus) eſſe noſcuntur, quæ a fidei hoſtibus ſcripta, & in publica relata ſunt Proconſulum monumenta. Adeo namque execrandum erat, in publicis tabulis falſum quid ſcribere, vel ex eis aliter ac ſcripta eſſent recitare, ut hoc ipſum crimen primo capite legis Majeſtatis (ut Ulpianus (*a*) tradit) includeretur.

(*a*) *l.* 1. *ff. ad leg. Jul. Majeſt.*

XXXIV.

Ac proinde quæ ſic ſcripta ab illis, & exſcripta a noſtris veneranda prodit antiquitas poſt tot naufragia ſcripturarum, facie pura, ſincera & decora, ſunt eadem cupide a veritatis cultoribus amplectenda, atque avidius oſculanda. Etenim haud pepercit Actis ſanctorum martyrum, malis perpetrandis ſemper invigilans aſtutia Satanæ, quæ per pravorum hominum mentes ea labefactare curavit. Nam impietas, omnium malorum auctrix, quod veris Actis martyrum, a Chriſtianis exſcriptis, Chriſtianæ fidei certitudo, & Chriſti gloria effulgerent. Gentiliumque deorum falſitas, colentiumque ipſos ſtultitia, & hæreticorum nugacitas perſpicue haberentur expreſſa atque convicta: interdum ſanctorum martyrum vera Acta corrupit; ac falſa edidit, ſuppreſſis veris, vel igni traditis. Id quidem cæca malitia de Actis Pilati primum, quæ de Chriſti Domini noſtri mortis ſententia (ut dictum eſt ſuperius) fuere conſcripta, temerario conatu præſumpſit, quod ipſum quoque factitatum eſt de quibuſdam Actis martyrum. Ad hæc ſpectat juſta illa querela Arnobii (*b*), qui ejuſdem Diocletiani temporibus vixit, qua ait in Gentiles, hæc de Chriſtianis ſcriptoribus garrientes: *Sed conſcriptores noſtri mendaciter iſta prompſerunt* (de Chriſto ſcilicet atque ejus præconibus) *extulere in immenſum exigua geſta, & anguſtas res ſatis ambitioſo dilatavere præconio. Atqui utinam cuncta referri in ſcripta potuiſſent, vel quæ ab ipſo geſta ſunt, vel quæ ab ejus præconibus pari jure, & potentia terminata: magis vos incredulos faceret vis tanta virtutum: aut apprehendere locum fortaſſe poſſetis, quo videretur eſſe ſimillimum veri, & incrementa rebus appoſita, & inditas ſcriptis, & commentariis falſitates. Sed neque omnia conſcribi aut in aures omnium pervenire potuerunt geſta, gentibus in ignotis, & uſum neſcientibus litterarum: aut ſi qua ſunt litteris conſcriptionibuſque mandata, malevolentia Dæmonum, quorum cura, & ſtudium eſt hanc intercipere veritatem, & conſimilium his hominum interpolata quædam; & addita, partim mutata atque detracta, verbis, ſyllabis, litteris, ut & credentium tardarent fidem, & geſtorum corrumperent auctoritatem:* Hæc Arnobius. Præſtiterunt hæc Gentiles pariter, & hæretici.

Martyrum Acta ſæpe corrupta.

(*b*) *Arnob. lib.* 1. *adverſ. Gent.*

XXXV. Acta martyrum corrupta.

Indeque illa prudens Gelaſii Papæ animadverſio dimanavit, qua in Romano Concilio, ubi ſcriptorum Chriſtianorum ſalubris eſt facta cribratio: *Geſta ſanctorum martyrum, qui multiplicibus tormentorum cruciatibus, & mirabilibus confeſſionum triumphis irradiant, quis iſta Catholicorum dubitet, & majora eos in agonibus fuiſſe perpeſſos, nec ſuis viribus, ſed gratia Dei, & adjutorio univerſa toleraſſe? Sed ideo ſecundum antiquam conſuetudinem ſingulari cautela in S. Romana Eccleſia non leguntur: quia, & eorum, qui conſcripſere, nomina penitus ignorantur, & ab infidelibus idiotis ſuperflua, aut minus apta quam rei ordo fuerit, ſcripta eſſe putantur: ſicut cujuſdam Quiriaci, & Julitæ, ſicut Georgii aliorumque hujuſmodi paſſiones, quæ ab Hæreticis perhibentur compoſitæ. Propter, quod (ut dictum eſt) ne vel levis ſubſannandi oriretur occaſio, in ſancta Romana Eccleſia non leguntur:* Hæc ipſe. Sed habito delectu poſtea, complura fidelia inventa ſunt Acta martyrum, quæ in eadem Eccleſia, ſicut in cæteris, publice recitantur. Vides lector, & in his conſilium noſtrum, ut ex multiplicibus Actis ſanctorum martyrum, illa ferme ſolum hic deſcribamus proconſularia, quæ omnium fideliſſima eſſe noſcantur, non quod reliqua improbemus; ſed ut ex iis, quæ ex publicis ac-

accepta tabulis, ſincera ac pura, omnique fide digniſſima eſſe ſciantur; reliquorum omnium martyrum res geſtas, quæ perierunt, vel corruptæ, atque aliter depravatæ ſunt, in horum imagine contempleris.

JESU CHRISTI ANNUS 291. CAII PAP. ANNUS 8. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 8.

DUcenteſimusnonageſimusprimus Chriſti annus, Junio Tiberiano, & Caſſio Dione Coſſ. adſcribitur Faſtis; rerum tamen Eccleſiaſticarum, ob inopiam ſcriptorum, jejunus.

Se-

PAGIUS SÆC.III. Anno Urbis. 1044. Olymp. 267. an.3. Olymp. 267. ſecundum Baronium. A.C.291.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5784.

☉ 10. D. ☽ 7. P.5. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 291.

CAII PAPÆ 9.

DIOCLETIANI IMP. 8. MAXIMIANI HERCULII IMP. 6.

I. *Conſules.* [1] COSS. *Junius Tiberianus II. & Caſſius Dio.* Tiberianus cum nota numerali in Faſtis Græcis Heraclii, & in libello de Præfectis Urbi effertur. Junius Tiberianus & Caſſius Dio fuere Præfecti Urbi.

II. *Mores Maximiani Herculii.* Cum hic annus *rerum Eccleſiaſticarum jejunus* ſit, ut ait Baronius, referendum hic quod ſcribit Lactantius qui ejus tempore lucem non viderat lib. de Moribus Perſecutorum cap.8. loquens de moribus Maximiani Auguſti: *Quid frater ejus* (nempe Diocletiani) *Maximianus, qui eſt dictus Herculius, non diſſimilis ab eo? nec enim poſſent in amicitia tam fideli cohærere, niſi eſſet in utroque mens una, eadem cogitatio: par voluntas, æqua ſententia. Hoc ſolum differebant, quod avaritia minori altero fuit plus, majori vero minus, ſed plus timiditatis, plus vero animi, non ad benefaciendum, ſed ad male. Nam cum ipſam Imperii ſedem teneret Italiam, ſubjacerentque opulentiſſimæ Provinciæ vel Africa vel Hiſpania, non erat in cuſtodiendis opibus tam diligens, quarum illi copia ſuppetebat. Et cum opus eſſet, non deerant locupletiſſimi Senatores, qui ſubornatis indiciis affectaſſe Imperium dicerentur, ita ut effoderentur aſſidue lumina Senatus. Cruentiſſimus Fiſcus male partis opibus affluebat. Jam libido in homine peſtifero, non modo ad corrumpendos mores, quod eſt odioſum ac deteſtabile, verum etiam ad violandas primorum filias. Nam quacumque iter fecerat, avulſæ a conſpectu parentum virgines, ſtatim præſto. His rebus beatum ſe judicabat, his conſtare felicitatem Imperii ſui putabat, ſi libidini & cupiditati malæ nihil denegaret.* Hi mores hominis, qui Eccleſiam perſecutus eſt.

Bellis undique orientibus *Diocletianus & Maximianus* veniunt Mediolanum, & de Cæſaribus creandis, quibus exercitus tuto committi poſſent, & cum quibus curas bellicas communicarent, deliberant, ut deducitur ex Genethliaco ab Eumenio dicto Maximiano Auguſto, cap.11. Quæ Oratio hoc anno recitata videtur, cum nulla in ea de Conſtantio & Galerio Cæſaribus ſit mentio. III. *Colloquium inter utrumque Auguſtum.*

NOTÆ

[1] *COſſ. Junius Tiberianus II. & Caſſius Dio.* Lapis Chriſtianus apud Boldettum lib. 1. cap. XIX. n. 30. nunc in ædibus Marchionis Alexandri Gregorii Capponii.

DED. KAL. APRIL.
TIBERIANO. II. ET
DIONI. COSS.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculi: *Tiberiano & Dione.* Libellus de Præfectis Urbi: *Tiberiano II. & Dione.* Antonius Auguſtinus de familiis Romanorum pag.318. cenſet, hunc *Dionem*, Dionis Caſſii hiſtorici filium, vel nepotem fuiſſe. *Caſſius Dio*, ex libello de Præf. Urbi, præfuit Urbi A. D. 296. & *Junius Tiberianus* hoc anno. Caſſii nomen, quod a Pagio ponitur, ex lapidibus non comparet. Utriuſque etiam prænomina adhuc inquirimus.

JESU CHRISTI ANNUS 292.	CAII PAP. ANNUS 9.	DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 9.

3. SEquens vero annus ducenteſimus nonageſimusſecundus Annibalianum, & Aſclepidotum Coſs. habuit: quo ipſo Chriſti anno aſſumptos eſſe in regnum ob tyrannos emergentes Flavium Conſtantium Chlorum, & Maximianum Galerium cognomento Armentarium, Euſebius teſtatur his verbis (a): *Ægyptum Achilleas obtinuit, ob quæ Conſtantius, & Galerius Maximianus Cæſares aſſumuntur in regnum: quorum Conſtantius Claudii Imperatoris ex filia nepos fuit; Galerius in Dacia haud longe a Geroica natus; atque ut eos Diocletianus etiam affinitate conjungeret, Conſtantius privignam Herculei Theodoram accepit, ex qua poſtea ſex liberos Conſtantini fratres habuit. Galerius filiam Diocletiani Valeriam duxit: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulſi:* Hæc Euſebius hoc ipſo Chriſti anno, licet in annorum Diocletiani Imperii numero (ut dictum eſt) errore labatur. Scimus ab alio (b) horum Cæſarum creationem poni anno ſuperiori; ſed errare certum eſt. Nam cum in inſcriptione (c) edicti ejuſdem Galerii ☞ pro Chriſtianis adverſus Gentiles editi ☜, ſimul jungatur ejus Conſulatus octavus cum Tribunitia poteſtate vicies repetita, incidiſſeque habeatur in an-

(a) *Euſeb. in Chron.*

Conſtantius & Galerius Cæſares.

(b) *Panvin. in Faſt.*

(c) *Apud Euſeb. li. 8. cap. 29.*

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1045. Olymp. 267. an. 4. A. C. 292.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5785.

☉ 21. CE. ☽ 8. P. 24. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 292.

CAII PAPÆ 10.

DIOCLETIANI IMP. 9. MAXIMIANI HERCULII IMP. 7.

I. Conſules. II.

[1] AD num. I. & ſeq. Coſſ. *Annibalianus*, & *Aſclepiodotus.*

[2] Hoc anno ut recte apud Baronium legitur, *Conſtantius Chlorus* Conſtantini Magni pater, & *Galerius Maximianus* Cæſares creati, & Tribunitia Poteſtate exornati, ut ex iis, quæ in Galerii Maximiani interitu dicemus, certum fiet. Errarunt itaque Idacius in Faſtis & Auctor Chronici Alexandrini, qui hanc nuncupationem anno præcedenti factam ſcripſere. Recte tamen Auctor Chronici Alexandrini, qui etiam in die peccavit, tradit, eam *Nicomediæ* factam fuiſſe. *Kalendis Martiis* eoſdem Cæſares appellatos, non ſolum Idacius in Faſtis, ſed etiam Eumenius in Panegyrico Conſtantio Cæſari dicto cap. 3. teſtantur. *Conſtantius privignam Herculei Theodoram accepit, ex qua poſtea ſex liberos Conſtantini fratres habuit: Galerius filiam Diocletiani Valeriam: ambo uxores, quas habuerant, repudiare compulſi*, inquit

Conſtantius & Galerius Maximianus Cæſares dicti.

NOTÆ [1] COſſ. *Annibalianus & Aſclepiodotus.* Horum prænomina nondum prodiere. Fabrettus pag. 626. n. 226.

XV. KAL. FEB.
HANNIBALIANO.
ET. ASCLEPIODOTO. COSS.

Reineſius Inſcript. pag. 522.

. . . .

ASLEPIODOTI
II. COIUS.

Vulgati Faſti: *Annibaliano* ſeu *Hanibaliano*, & *Aſclepiodoto.*

[2] GAlerium Maximianum creatum fuiſſe Cæſarem anno 291. eo argumento probo, quod idem Galerius Maximianus apud L. Cælium *de Mortibus Perſecut. cap.* 18. Diocletiano inſtitit, ut ſibi cederet Imperium; jam enim fluxiſſe dicebat annos 15. quibus longam relegationem in Illyrico vel ad ripas Danubii tulerat. Certum eſt autem eo miſſum fuiſſe a Diocletiano, ut ſe barbaris opponeret Cæſarem jam factum, ut ex Pagio ad A. 294. 5. Igitur hi anni 15. nonniſi a 291. ſupputati deſinere poſſunt in annum 305. quo accidit Diocletiani abdicatio. Et quidem ab eo anno 291. cæptum Imperium conſulare Galerii annum 20. explebat anno 311. Kal. Martii, adeoque edictum ab eo latum paulo ante obitum obſignatum Poteſtate Tribunicia XX. datum fuit ante Martium; quare non bene Pagius ad A. 311. 15. hoc edictum conſignandum dicit poſt Martium menſem; cum præſertim mors ejus, quæ ſtatim a lato edicto accidit, innotuiſſe dicatur eo tempore quo vicennalia futura expectabantur *Kalendis Martiis impendentibus*. Quis credat illud *impendentibus* deſignare Kalendas Martii anni futuri? Facile igitur error irrepſit in L. Cælio ubi dicitur edictum illud innotuiſſe Nicomediæ pridie Kal. Maii, & alia ejuſdem menſis die vulgatum ibi fuiſſe Galerii obitum. Refragatur quidem huic noſtræ ſententiæ nummus ille Græcus Golzii de quo Pagius ad A. 311. 15. Sed Golzianos illos Nummos ſuſpectos Eruditis eſſe nemo ignorat. Falli etiam videtur Pagius cum ex auctoritate Faſtorum Idatianorum anno 294. conſtituat exordium bellorum barbaricorum, quam in expeditionem miſſum cenſet Maximianum Galerium ſtatim ac Cæſar renunciatus fuit. Igitur exordium illud ab anno 291. revocandum non eſt.

annum Domini trecenteſimum undecimum; numerando ejus annos ex Tribunitia poteſtate vicies repetita; neceſſe eſt ab hoc anno ducere ejus regni principium numeri. Sed de illa edicti inſcriptione illud monendum ☞ irrepſiſſe errorem in nomen Conſtantini: ſiquidem error patens eſt, nec occultari poteſt ☜; cum conſtet quinque annos ante Conſulatum illum Galerii Conſtantium ex hac vita ſublatum eſſe, atque Conſtantinum regnare cœpiſſe. Sed hæc ſuo loco.

II. Delecti hæredes Imperii. Quod vero adſciti dicantur hi Cæſares ad propulſandos tyrannorum vel barbarorum inſultus: Panegyricus Maximiano inſcriptus, cum de eorumdem Cæſarum creatione meminit, contrarium potius videtur adſtruere: nempe pacato Imperio Romano, quæſiſſe Diocletianum, & Maximianum, qui parta tuerentur, ac novis acceſſionibus propagarent: quod auctor narrat, his ſcilicet verbis agens de ortu Cæſarum: *O Kalendæ Martiæ, ſicuti olim annorum volventium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum! Quanta enim, invictiſſimi Principes, & vobis & Reipublicæ propagatio, orbis veſtri participando tutelam. Cujus licet, omni hoſte perdomito, certa ſecuritas; nimios tamen in diverſa diſcurſus vel reviſenda poſcebat. Partho quidam ultra Tigrim redacto, Dacia reſtituta, porrectis uſque ad Danubii caput, Germaniæ, Rhetiæque limitibus, deſtinata Bataviæ Britanniæque vindicta, gubernacula majora quærebat, aucta atque augenda Republica:* Hæc & alia ibi, ſed iſta ſatis ad inſtitutum.

PAGIUS inquit Eutropius, *diremtis prioribus conjugiis*, ait Victor de Cæſaribus, *ut in Nerone Tiberio, ac Julia filia Auguſtus quondam fecerat*, quem ſcilicet Imperatores omnes tanquam exemplar ſibi proponebant. Addit Victor: *Et quoniam bellorum moles acrius urgebat, quaſi partito Imperio, cuncta, quæ trans Alpes Galliæ ſunt, Conſtantio commiſſa: Africa Italiaque Herculio: Illyricique ora ad uſque Ponti fretum, Galerio: cetera Valerius retentavit.* Galerius, *cui cognomen Armentario erat*, ut inquit idem Victor, a Diocletiano, quando eum adoptavit, *Maximianus* appellatus eſt; quod ex Lactantii in libro de Mortibus Perſecutorum cap. 18. loco, ſi emendetur, colligitur: *Alterum quem dabis!* (dixit Diocletianus Galerio Maximiano, quando poſt abdicatum a Diocletiano Imperium, de creandis Cæſaribus actum eſt). *Hunc, inquit, oſtendens Daiam adoleſcentem quemdam ſemibarbarum, quem recens juſſerat Maximinum vocari de ſuo nomine. Jam & ipſi Diocletianus nomen ex parte mutaverat hominis cauſa, quia Maximianus fidem ſumma religione præſtabat;* ubi loco horum verborum, *hominis cauſa*, legendum cum editione Anglicana, *ominis cauſa*. Quare ex hac emendatione, quæ certiſſima eſt, diſcimus Diocletianum, quando Galerium Armentarium hoc anno Cæſarem renuntiavit, ei nomen ex parte mutaſſe, eumque *Galerium Maximianum* fauſto, ut ſibi videbatur, omine vocari præcepiſſe; quia Maximiani cognomento Herculii erga ſe fides nunquam defuerat. Quo exemplo motus Galerius Maximianus anno CCCV. quo *Daiam* Cæſarem dixit, huic ex toto nomen mutavit, eumque de ſuo nomine *Galerium Maximinum* appellari voluit. Galerius enim Maximinus *ſorore Armentarii progenitus, vero nomine ante Imperium Daza dictus*, inquit Victor in Epitome. Indeque factum, ut nec Armentarii nec Dazæ nomina in Nummis, Inſcriptionibus, ceteriſque monumentis publicis unquam legantur. Porro *nomen cum dicimus, cognomen quoque & agnomen intelligatur oportet*, ait Cicero 2. de Invent.

III. In ea deſignatione Conſtantius primum locum tenuit. Denique in hac creatione *Conſtantius* priorem locum obtinuit, ut colligo ex Euſebio lib. 8. cap. 5. ubi ait, edictum perſecutionis anno CCCIII. in publico Nicomediæ loco affixum, a quodam pio viro detractum fuiſſe: *Idque duobus Imperatoribus in eadem urbe commorantibus, quorum alter ſenior Auguſtus* (nempe Diocletianus) *primum inter omnes Imperii gradum; alter vero* (videlicet Galerius Maximianus) *quartum obtinebat*; ubi in Græco legitur: *δυοῖν ἐπικρατούντων κατὰ τὴν αὐτὴν πόλιν βασιλέων*, id eſt, *duobus in ipſa urbe Regibus commorantibus*, quia non ſolum Auguſti, ſed etiam Cæſares Regis nomine compellabantur, quemadmodum & Imperatoris, ut alibi oſtendi. Denique Conſtantius Cæſar & prior Conſulatum geſſit, & prior Quinquennalia exhibuit; quæ eum primum locum in hac nuncupatione obtinuiſſe argumento ſunt.

JESU CHRISTI ANNUS 293.	CAII PAP. ANNUS 10.	DIOCL. ET MAX. IMPP. ANNUS 10.

I. Annus ducenteſimus nonageſimus tertius, Diocletiano quintum, & Maximiano quartum Conſulibus adnotatur, idemque annus ſecundus Imperii Galerii Maximiani: quo pariter conſignata habentur exordia Actorum SS. martyrum Nicomedienſium (a); quæ quidem omni ex parte examinata, invenimus, paucis quibuſdam emendatis, fideliſſima, ac plane digna quæ in Annalibus una cum cæteris Actis martyrum, ſuis quibuſque locis, ut temporis ratio poſtulat (quod ab inſtituto non diſcrepet) deſcribantur. Præerat tunc Nicomedienſi Eccleſiæ Cyrillus Epiſcopus, qui ſedulo paſtorali ſtudio eam mirifice illuſtrabat. Quem Domna virgo Gentilis, ſacerdotum maxima, cum incidiſſet in Acta Apoſtolorum, & ex eis pietatem prægustaſſet, cupiens plenius ad Chriſtianam fidem inſtitui, noctu convenit: a quo religionem edocta, ſignoque Crucis ex more, dato nomine, conſignata, effectaque catechumena, Agapium Diaconum ab eodem catechiſtam accepit, rei tantum conſcio Inde barbaro homine, regio eunucho, paribus votis Chriſtianum fieri expetente: quo cum etiam ſtatuto tempore baptiſmum ſuſcepit; & quod in iiſdem Actis (b) Apoſtolorum legerat, quæcumque habuit, ad Cyrilli pedes in pauperes eroganda portavit.

(a) *Extant apud Metaphr. die 26. Januar.*

Acta Martyrum Nicomedienſium.

(b) *Act.* 4.

II. Cum vero ex hac vita S. Cyrillus Nicomedienſis Epiſcopus exceſſiſſet, in locum ipſius Antimus ſubrogatur; cujus ſedis tempore, a Perſa quodam eunucho Indes collega, ac pariter Domna, quod Chriſtianam fidem excolerent, Præfecto domus regiæ deferuntur; qui rem accuratius exploraturus, ſuaſione delatoris, cubiculum eorum ingreditur. Quænam vero in eo invenerit, & quæ ſolerent eſſe Chriſtianorum ſupellectilia, auctoris verbis, ea ſic deſcribentis, referimus: *Audivit*

Antimus ſuccedit Cyrillo.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1046. Olymp. 268. an. 1. A. C. 293.	ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5786.
	☉ 22. A ☽ 9. P. 9. April. Indict. 11.
	JESU CHRISTI 293.
	CAII PAPÆ 11.
	DIOCLETIANI IMP. 10. MAXIMIANI HERCULII IMP. 8.

I. Conſules. [1] Ad num. I. Coſſ. *Diocletianus Aug. V. & Maximianus Herculius Aug. IV.* uterque juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam. Auguſtei enim Imperii Diocletiani, & Cæſarei Maximiani Decennalia in hunc annum incidunt. Sed an uterque eodem anno, uti poſtea Vicennalia, dederit, incompertum. Mediobarbus in Numiſmatis Imperatorum, egregium Diocletiani Nummum ex ſuo Muſeo profert, in cujus antica legitur: IMP. DIOCLETIANUS AUG. in averſa parte. PRIMIS X. MULTIS XX. Quæ formula jam ante a Gallieno, ut vidimus, uſurpata, poſthac in uſu fuit. Idem Mediobarbus quatuor Maximiani Herculii Numiſmata exhibet in quorum poſtica legitur: VOT. XX. quæ in prioribus, vel in poſterioribus ejus Decennalibus percuſſa.

Decennalia Imperii Auguſtei Diocletianus, Cæſarei Herculius edit.

II. Si vir doctiſſimus annotaſſet, an Diocletianus in laudato Nummo cum habitu Conſulari repræſentetur, utrum hoc anno Decennalia ediderit, certo conſtaret. Eum tamen hoc anno ea ſolemnia exhibuiſſe, intelligimus ex Euſebio

Nova in Decennalibus induci ſolita.

NOTÆ [1] Coſſ. *Diocletianus Aug. V. & Maximianus Herculius Aug. IV.* Gruterus pag. CLXVI. & Fleetwod. Inſcript. pag. 117.

IMP. CAES. C. AURE. VAL.
DIOCLETIANUS. AUG. PONT.
MAX. SAR. MAX. PERS.
MAX. TR. POT. XI. IMP. X. COS. V. P. P.
ET. IMP. CAES. M. AUR.
VAL. MAXSIMIANUS
AUG. PONT. MAX. SAR.
MAX. PERS. MAX.
TRIB. P. X. IMP. VIII.
COS. IIII. P. P. &c.

Cur *Maximianus* hic Sarmaticus & *Perſicus* dicatur, difficulter aſſequuntur viri docti, quod bellum adverſus *Perſas* agi cœperit A. D. 296. decimo tertio imperii Diocletianei.

Nummus Maximiani, apud Bandurium tom. II. pag. 48. ubi Maximianus Auguſtus COS. IIII. P.P. PROCOS. Item apud Triſtanum tom. III. pag. 366. cum epigraphe,

P. M. TR. P. VIII. COS. IV.

Vide Noriſii Diſſertationem de numiſmate Diocletiani Cap. IV. in fine. Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Diocletiano V. & Maximiano IV.* Proſperi Chronicon: *Diocletiano IV. & Maximiano III.*

divit (inquit) *Præfectus; & cum libenter eam admiſiſſet probationem, aufert ab eis claves; & cum aperuiſſet, invenit protinus, ſed non ut ipſe ſperabat; ſed ea quæ vere erant veneranda, nempe divinæ Crucis figuram, & librum ſacroſanctum, nimirum Apoſtolorum Deo gratas Actiones, & præterea poſſeſſionum vacuitatem eorum, quæ in cælis magnum theſaurum recondebant: cujus præclaræ opes erant duæ ſtoreæ in nudo ſolo ſtratæ, generoſorum, & beatorum Domnæ, & Indes ſupellex; fictile præterea thuribulum, & lucerna, & lignea arcula, in qua repoſuerant ſacram oblationem, cujus fiebant participes:* Hæc ibi:

III. Euchariſtia domum portari ſolita. Porro priſtinæ hujus conſuetudinis tam Occidentalis, quam etiam Orientalis Eccleſiæ, ab Eccleſia ſumptam ſacratiſſimam Euchariſtiam domum ferre, & in arca collocatam aſſervare, eamdemque diebus ſingulis participare; quæ ſuperius ex Tertulliano, Cypriano, Gregorio Nazianzeno, Baſilio, & aliis ſcripta primo Annalium tomo habentur, aperte ſignificant. Sed & ſignum ſanctæ Crucis aliqua materia expreſſum habere apud ſe conſueviſſe pios Chriſtianos, quæ tradit Gregorius Nyſſenus in ſancta ſorore Macrina, & alia innumera plane exempla declarant.

IV. Cæterum ſic detecti Domna atque Indes Chriſtiani, detruduntur in carcerem ac fame diutius cruciantur: divinitus autem impertitis alimentis pellunt inediam. Sed blanditiis eos demulcere Præfectus ſtuduit: cum illa, ne certamini hujuſcemodi magis periculoſo ſuccumberet, non ſine divini Spiritus inſtinctu, inſtar David Saulem fugientis, ſimulavit inſaniam, arreptæ a Dæmone ſpeciem præſeferens: ſicque diu omnium moleſtia perſeverans, tandem Chriſtianorum Epiſcopo Anthimo curanda committitur. Arreptitii tradi ſoliti Chriſtianis. Conſueviſſe plane Gentiles ad liberandos arreptos a Dæmone, quibus abundare ſolerent, Chriſtianorum auxilium frequentiſſime implorare, quæ ſunt ex Tertulliano, Cypriano, & aliis ſuperius dicta, manifeſte declarant. Hæc autem hoc anno (ut diximus) cœpta, producta ſunt uſque ad Galerii Maximiani reditum Nicomediam, cum jam Parthos ac Perſas prælio ſuperaſſet. Quæ autem poſt hæc contigerint, ſuo loco dicturi ſumus.

PAGIUS ſebio in chronico, ubi hoc anno habet: *Primus Diocletianus adorari ſe ut Deum, & gemmas veſtibus calceamentiſque inſeri juſſit, cum ante eum omnes Imperatores in modum Judicum ſalutarentur, & chlamydem purpuream a privato plus haberent.* Scaliger ad numerum Euſebianum 2210. ait, Hieronymum hæc ad verbum ex Eutropio accepiſſe, atque ſe haud ſcire, an decimo dumtaxat anno Imperii ſui Diocletianus & ut Deus adorari, & gemmatis calceis uti cœperit; ſed hoc unum ſe ſcire, eum morem eſſe Hieronymo, ut ejuſmodi multa in quemvis annum conjiciat. Sed ſi Viro eruditiſſimo Conſulatuum Cæſareorum regulæ innotuiſſent, non dubitaſſet, quin ea novitas, inſolentiaque hoc anno primum viſa eſſet.

III. *Domna, Indes, & Anthimus martyrium patiuntur.* Ad num. IV. Nicephorus lib. 7. cap. 6. narrat Martyrium Domnæ Virginis, & Indes eunuchorum fideliſſimi Anthimi Nicomediæ Epiſcopi inſtitutione & opera divinam gratiam conſecutorum, quos Diocletianus ex expeditione Æthiopica redux morti tradi juſſit cum præclaris viris qui militaribus ordinibus allecti fuerant. Tum Nicephorus cap. 7. *Hæc ſic apud Nicomediam in initio perſecutionis gerebantur*, ideoque anno CCCIII. quo magna perſecutio Diocletianea decreta. Domna & Indes inſcribuntur Martyrologio Romano ad diem XXVIII. Decembris, Anthimus ad diem XXVII. menſis Aprilis, quo in Actis Bollandianis exhibentur Acta ejus martyrii, quæ etiam Metaphraſtes, & Surius repræſentarunt; ſed cum antiqua non ſint, Ruinartus in Actis ſinceris Martyrum, eorum non meminit. Euſebius lib. 8. narrans res ætate ſua geſtas, capite 6. ea incipit deſcribere quæ Nicomediæ geſta ſunt: *Tunc etiam Anthimus Eccleſiæ Nicomedienſis Epiſcopus, ob confeſſionem Chriſti in eadem urbe capite truncatus eſt. Huic adjuncta eſt ingens Martyrum multitudo. Quippe iiſdem diebus, neſcio quo caſu, in Palatio excitatum erat incendium: cujus cum noſtros auctores fuiſſe publicus rumor falſa ſuſpicione jactaſſet; Imperiali juſſu, quotquot illic erant Dei cultores, acervatim cum ſuis familiis, alii gladio, flammis alii conſumti, periere. Tunc divina quadam alacritate, qua verbis explicari non poteſt, conciti ſimul viri ac mulieres in ardentem rogum inſiliiſſe dicuntur.* Dein cap. 13. recenſet Præſides Eccleſiarum qui fidem ſuam fuſo ſanguine declararunt, aitque: *Primus in tabulis priorum a nobis nominetur Anthimus, Nicomedienſis Epiſcopus, teſtis regni J. C. in eadem urbe capite truncatus.* In Actis Bollandianis & in Annalibus Baronii ad annum CCCII. num. CXIII. martyrium Anthimi cum eo anno alligatur, quia tam Baronius quam Henſchenius eo anno generalem Diocletiani perſecutionem cœptam credidere; verum eam cum anno CCCIII. conjungendam eſſe ibidem monſtrabimus, ideoque non ſolum Anthimi, ſed etiam Domnæ & Indes martyria ad annum CCCIII. referenda, licet Baronii ordinem ſequentes anno CCCII. Anthimi mentionem facturi ſimus.

IV. *Carauſius occiditur.* Baron. an. 297. a num. XVII. ad XXIII. *Carauſius*, qui in Britannia regnabat, ab *Allecto* ejus ſocio occiſus eſt, *poſt ſeptennium*, inquit Eutropius; Victor de Cæſaribus ait, *poſt ſexennium*, ideoque ſeptimum annum tantum inchoavit. In Nummis Græcis ſextus Imperii ejus annus legitur. Poſt ejus interitum *Allectus* triennio imperavit, Eutropio & Oroſio teſtibus.

I. Suſannæ certamen. QUi ſequitur annus Chriſti ducenteſimus nonageſimusquartus, novos Cæſares Conſtantium Chlorum & Galerium Maximianum Conſules habuit. His Conſulibus, tertio Idus Auguſti Suſanna Gabinii filia, Caii Papæ neptis, cum nuptias Maximiani renuiſſet a Diocletiano affine tentatas, quod Chriſtiana eſſet inventa, juſſu ejuſdem Imperatoris in paternis ædibus capite truncata martyrii palmam eſt conſecuta. Hæc autem quomodo contigerint ejus martyrii Acta declarant; quæ quidem in Eccleſiis legi conſueverunt, quibus & vetera quæque Martyrologia fidem adjiciunt.

II. Ad ea autem elucidanda quæ videri poſſunt ambigua, illud in primis eſt intelligendum; Diocletiani filiam, quæ conjugio juncta fuit (ut dictum eſt) Galerio Maximiano Cæſari, haud diu poſt nuptias fuiſſe ſuperſtitem; nulla enim penitus extat ejus memoria in antiquioribus monumentis, ſed nec ex ea proles aliqua legitur eſſe ſuſcepta; pater autem ut filiæ defunctæ memoriam conſecraret æternitati, Pannoniæ partem (ſicut inquit Ammianus *a*) ejus nomine inſtitui atque cognominari voluit. Sed & ejuſdem Valeriæ nomine nuncupavit civitatem ſitam ad ripam Danubii, ut Ennodius (*b*) tradit; frequentior tamen eſt provinciæ Valeriæ mentio, quam civitatis; ejus enim poſt Ammianum Zoſimus (*c*) & ex noſtris S. Ambroſius (*d*) meminerunt. Dicta eſt autem Valeria Pannoniæ, ad diſtinguendam eam a Valeria pro-

(*a*) *Ammianus Marcell. lib. 19.*
(*b*) *Ennod. in Acta S. Antonii Monachi.*
Valeria Pannoniæ.
(*c*) *Zoſim. hiſt. lib. 2.*
(*d*) *Ambr. lib. 2. c. 4. in fin.*

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5787.

SÆC. III. Anno Urbis 1047. Olymp. 268. an. 2. A. C. 294.

☉ 23. G. ☽ 10. P. 1. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 294.

CAII PAPÆ 12.

DIOCLETIANI IMP. 11. MAXIMIANI HERCULII IMP. 9.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. & ſeqq. Coſſ. *Fl. Valerius Conſtantius Cæſar*, & *C. Galerius Valerius Maximianus Cæſar*, uterque juxta primam regulam. Anno quidem antecedenti hic Conſulatus geri debuit; ſed propter Auguſtorum Decennalia in hunc dilatus eſt. Hincque intelligimus, & Auguſtos anno præcedenti Decennalia dediſſe, & utrumque Cæſarem anno CCXCII. eam dignitatem conſecutum eſſe. Si enim anno CCXCI. ut tradidit Idacius in Faſtis, Cæſares nuncupati fuiſſent, anno CCXCII. non privati, ſed ipſimet Conſules proceſſiſſent. Incidunt & in hunc annum Decennalia Auguſtei Imperii Maximiani Herculii. Unde Nummi ejus anno præcedenti laudati, quos videre non licuit, illum repræſentare debent ſine veſte Conſulari; ideoque ex iis nihil certi deduci poteſt; ſed tantum ex Nummo Diocletiani ibidem citato, qui ſine dubio eo anno Decennalia edidit, ſi in eo cum palmata ac veſte Conſulari exhi-

Decennalia Imperii Auguſtei Herculius edit.

NOTÆ [1] COſſ. *Fl. Valerius Conſtantius Cæſar*, & *C. Galerius Valerius Maximianus Cæſar.* Sponius in Miſcell. pag. 99.

D. M. D. I.
D. D. N. N. CONSTANTIO
ET MAXIMIANO. NOBB.
CAESS. CONSS. XVIII.
CAL. MAII.

Item pag. 193.

OPTIMO BENIGNISSIMOQUE
PRINCIPI. FLAVIO. VALERIO
CONSTANTIO. NOB. CAE-
SARI. GERMANICO. MAX. CONS.

Nummus apud Bandurium tom. II. pag. 51. in cujus parte altera:

IMP. MAXIMIANUS.
AUG. COS. IIII.

In altera vero:

MAXIMIANUS. NOB.
CAES. ET. CONSUL.

Bandurius notat, primum *Galerii* Conſulatum cum quarto *Herculii* hoc nummo conjungi, Faſtis omnibus reclamantibus: ſed hujuſmodi ſphalmata in nummis frequentia eſſe; atque adeo memorari *primum* Galerii conſulatum, licet multo ante præceſſerit; ex more Auguſtorum qui tandiu conſulatum primum memorabant, donec alterum occæpiſſent. Faſti Idatiani: *Conſtantino & Maximiano* Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Conſtantio & Maximiano*. Proſperi Chronicon: *Conſtantio & Maximo*.

(a) Not. in Martyrol. Rom. die 23. Jan. k.

provincia in Italia, de qua alibi (a) a nobis fuſius dictum eſt.

Diocletianus igitur, qui (ut demonſtratum eſt) omnem adhibuit diligentiam, ut Galerium, quem creaſſet Cæſarem, affinitatis vinculis obligaret, & ob id coegiſſet eum, quam duxerat, repudiare conjugem, atque filiam ſuam Valeriam ſumere in uxorem; illius morte reſoluto jam vinculo, quam in ſua cognatione haberet gradu propinquiorem virginem, eam illi fœdere nuptiarum conjungere feſtinavit. Fuit hæc Suſanna, filia Gabinii germani Caii Papæ; qui ambo Diocletiano ſanguine conjuncti erant, conſobrini nempe, iidemque ex Dalmatia oriundi.

III. Suſanna quæritur uxor Galerio.

IV. Diocletiani filius adoptivus.

Quod vero ejuſdem Suſannæ Acta habeant, quæſiſſe Diocletianum uxorem Maximiano, vel, ut alii codices habent, Maximino (ſed nihil refert, nam utroque nomine dictus habetur) filio ſuo adoptivo; ſane quidem peculiare Principibus erat, ut, quem cuperent Imperii ſucceſſorem, eumdem in filium adoptarent; nam ſicuti ipſe Galerium Maximianum, ita & Maximianus Herculius collega adoptavit Conſtantium Cæſarem; quod panegyricus ipſi dictus teſtatur. Sane quidem & in alio Panegyrico idem Galerius Cæſar filius nominatur Diocletiani Imperatoris; quod nonniſi per adoptionem legitime fieri potuit, cum nulla penitus Diocletiano proles maſcula eſſet. Huic igitur, defuncta Valeria, Diocletianus (ut dictum eſt) ſtatuit Suſannam matrimonio jungere. Quæ autem poſt hæc ſecuta ſint, ejuſdem martyrii Suſannæ Acta declarant, quorum quatuor exemplaria nacti ſumus; ex iiſdemque alia prolixiora, alia vero breviora legimus, parum ab invicem diſcrepantia. Nos vero, quod diverſis plane verbis eadem prope invenerimus eſſe narrata, ex iiſdem hæc ſummatim deſumpta deſcribimus.

V. Suſannæ ſtemma.

Suſannæ in primis ſtemma in eis ſic deductum invenimus: Maximum, ſeu Maximinum Diocletiani fuiſſe germanum, eumque vita functum duos reliquiſſe liberos ſuos Caium atque Gabinium, quos Chriſtianæ religionis profeſſio ab ejuſdem Diocletiani conſuetudine ſegregavit. Duxit uxorem Gabinius, ex qua Suſanna eſt orta; idemque poſtea, uxore defuncta, ſacris ordinibus initiatus, presbyteratu dignus eſt habitus: Caius vero, quod duxiſſet vitam cælibem, ſummo quoque ſacerdotio auctus & creatus eſt Urbis Epiſcopus, totiuſque ſimul Chriſtianæ religionis Antiſtes. Porro legimus in iiſdem Actis, Gabinium egregia eruditione præditum, adverſus Gentiles ſcripſiſſe pro religione Chriſtiana defenſionem.

VI. Suſanna renuit conjugium.

Valeria igitur (ut dictum eſt) ex hac vita ſublata, agit per Claudium propinquum Diocletianus, ut Suſannam Galerio Maximiano jungat uxorem. Quod cum per illum Gabinio ſignificatum eſſet; mox ipſe, præſente Caio Papa, Suſannæ animum exploravit; & licet ſibi ſatis cognitus ex ejus vitæ inſtituto videri poſ-

ſet

---

exhibeatur; anno vero CCXCII. ſi eo in Nummo illa indutus non videatur. Porro nondum mihi liquet, an Decennalia Imperii Cæſarei Herculii in Nummis deſcripta fuerint, cum Tribunitiam Poteſtatem non acceperit, quando Cæſar eſt appellatus.

II. *S. Suſanna uxor Galerii Cæſaris non fuit.*

Quod ait Baronius ex Actis *S. Suſannæ*, eam ſcilicet ad nuptias Galerii Maximiani nulla arte induci potuiſſe, eamque anno ſequenti martyrio coronatam fuiſſe, & deinde patrem, ut filiæ defunctæ memoriam conſecraret æternitati, Pannoniæ partem ejus nomine inſtitui atque cognominari voluiſſe, verum eſſe non poteſt, ruente fundamento, ſuper quo poſitum fuerat, id eſt, morte Valeriæ, quam diu ſupervixiſſe Galerio conſtat, ut obſervavit Baluzius Vir doctiſſimus in Notis ad Librum Lactantii de Mortibus Perſecutorum cap. 15. ubi Lactantius loquens de iis, quæ geſta ſunt anno CCCIII. poſtquam Diocletianus perſecutionem adverſus Chriſtianos excitavit; ait: *Furebat ergo Imperator jam non in domeſticos tantum, ſed in omnes, & primam omnium filiam Valeriam conjugemque Priſcam ſacrificio pollui coegit.* Imo tam *Valeria*, quam *Priſca* Maximiano Auguſto anno CCCXIII. extincto ſuperſtites fuere, ut infra ex eodem Lactantio cap. 50. demonſtrabo. Deinde locum Ammiani lib. 19. quem Baronius citat, aliud non dicit, ut recte ibidem Baluzius, quam eam Pannoniæ partem ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ & inſtitutam & ita cognominatam. Hæc Ammiani verba: *Valeriam venit partem quondam Pannoniæ, ſed ad honorem Valeriæ Diocletiani filiæ & inſtitutam & ita cognominatam*: non a Diocletiano, ſed a Galerio Maximiano, ut tradit Victor de Cæſaribus: *Provinciam uxoris nomine Valeriam appellavit*: ideoque hæc ad rem non faciunt, cum Valeria vivente id nomen ea provincia acceperit. Bollandus die XXIII. Januarii in Vita S. Suſannæ eadem, quæ Baronius, refert. Neuter enim laudatum Lactantii librum, ſummo Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ emolumento dein a Clariſſimo Baluzio publicatum, viderat.

III. *S. Serenæ uxor Diocletiani Imp. non fuit.* Baron. an. 295. num. IV.

Quæ de *S. Serena* Diocletiani uxore a Baronio dicuntur juxta fidem Actorum S. Suſannæ, corruunt ex dictis numero præcedenti; indeque conſtat, ea Acta vel in toto, vel ſaltem in parte eſſe ſuppoſititia. Etenim ſi *Priſca* Diocletiani uxor mater *Valeriæ* fuit, ut ſane fuit, neceſſe eſt, eam Diocletiano nupſiſſe, antequam is fieret Imperator; cum Valeria Galerio Maximiano juncta matrimonio ſit anno CCXCII. ætatis ſuæ ut minimum duodecimo. Vixiſſe autem tum *Priſcam* matrem ejus hinc certo colligitur, quod diu poſtea ſuperſtes fuit, & anno tantum CCCXIII. extincta eſt, poſt victoriam, quam Licinius de Maximino reportavit. Baronius, licet librum Lactantii de mortibus perſecutorum non vidiſſet, ſuſpicabatur tamen futuros, qui eam de *Serena* Auguſta hiſtoriam in dubium revocarent; quod nulla penitus de ea mentio alibi habeatur, neque apud Scriptores Ethnicos, neque in antiquis Inſcriptionibus; ac tanquam ei difficillimæ quæſtioni finem impoſuiſſet, interrogat litteratulos, ſi his diſpliceat nomen *Serenæ*

Au-

ſet; tamen, ut Claudii & Imperatoris vitaret invidiam, noluit petitionem honeſtiſſimam (ut videbatur) rejicere, ſed exploraturum ſe puellæ animum dixit: ſicque dimiſſo Claudio, Suſannam allocutus eſt una cum Caio Papa, eique Diocletiani conſilium de nuptiis ſignificavit: illa vero vehementiori ſpiritu deteſtata cultoris dœmonis nuptias, nihil antiquius ſibi fuiſſe addidit, quam exultam caſtitate vitam Chriſto Domino conſecrare; licet ſciret id ſibi corporis diſpendio redimendum, atque martyrio comparandum. Laudata eſt a parente reſponſio; ac tum ejus, tum Caii Papæ exhortatione corroboratur ad pugnam; utque ſemel arrepto altiſſimæ vitæ propoſito, in eodem firmis inſiſtens veſtigiis, conſtans perſtaret adverſus imminentes ex Principis ira fragores, eorumdem admonitionibus confirmatur.

VII. Claudius cum uxore factus Chriſtianus.

Rediit poſt triduum Claudius, ut, quid cum Suſanna eſſet actum, cognoſceret: advocatur illa, jubeturque palam ac libere mentis ſuæ conſilium aperire. Illa autem ſuæ confeſſionis auſpicatura principium, divino quo flagrabat afflata Spiritu, primo cur ipſum Claudium licet patruum non admiſiſſet more Romano ad oſculum, reddidit rationem, nimirum quod dæmonum ſacrificiis os pollutum haberet. Quid plura? Tanta vi, divinitus ſibi impartita loquendi libertate, hominem redarguit impietatis, eoque adegit, ut & deos relinquere, Chriſtianamque religionem ex animo conſectari eidem perſuaſerit, qui ante Chriſtianos fuerat perſecutus: quem Caius Papa, explorata in omnibus ejus ſincera fide, nomen ipſius recipiens, inter catechumenos voluit more ſolito profiteri.

VIII. Claudii uxor & filii baptizantur.

Rediens vero Claudius domum, cum hæc omnia Præpedignæ uxori nunciaſſet: illa cum diu ante de fide Chriſtana ſectanda conſilium iniiſſet, ſed viri impietate perterrita deſtitiſſet; audita viri tanta a Deo facta mutatione, repente ad Caium Papam ſe contulit, ad pedeſque procidens eoſque, ex more (ut Acta habent) exoſculata, æque ſe ad fidem recipi poſtulavit. Aderat cum eo & Suſanna, quæ eam amanter ſuſcepit. Sed & ſequenti nocte reverſus eſt Claudius domum Gabinii, ſecum ducens duos quos habebat filios, eoſque pariter fide Chriſtiana initiari rogavit: quos Gabinius Chriſtianam fidem edocuit, ipſumque Claudium baptizavit, quem Caius Papa ſacro chriſmate ex more perunxit; idemque filios ejus Alexandrum & Curiam, necnon eorum matrem Præpedignam pariter ſacro baptiſmate abluit.

IX. Lactis & mellis propinatio.

Poſt hæc obtulit (inquiunt Acta) *pro illis ſacrificium in eadem domo, & conſecravit corpus & ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti, & lac & mel & fontem, participavitque cum omnibus myſterium Dei.* Reddidimus hæc ipſa verba ex Actis ipſis, quo illius Eccleſiaſticæ conſuetudinis uſus, cujus meminit Tertullianus, (a) ejuſmodi relinquatur teſtatus exemplo. Ille quidem recenſens antiquas in Eccleſia Catholica præſcriptas conſuetudines, cum de baptiſmatis ritibus locutus eſt, addidit: *Inde ſuſcepti lactis & mellis concordiam prægustamus*, &c. typum quidem hæc gerebant, quod per baptiſmi gratiam, qui antea erant filii iræ, habitantes (ut ait Pſalmus b) in terra deſerta, loco horroris, & vaſtæ ſolitudinis, per baptiſmum terram illam promiſſionis

(a) Tert. de Coron. milit. c. 4.

(b) Deut. 32.

PAGIUS

Auguſtæ, ut dicant quonam alio nomine Diocletiani conjux Auguſta ab Antiquioribus dicta inveniatur, & cum non invenerint, non faciant de nomine controverſiam.

IV. *Neque Eleutheria neque S. Alexandra Diocletiani uxores fuere.*

Verum huic interrogationi ſatisfactum eſt cumulatiſſime, inquit Baluzius loco citato; ubi & rejicit Hadriani Valeſii opinionem in Defenſionem Diſceptationis ſuæ de Baſilicis, ubi colligit ex Anaſtaſio Bibliothecario in Vita Vigilii Papæ, *Eleutheriam* vere Diocletiani uxorem fuiſſe. Sed cum certum ſit, Diocletianum toto Principatus ſui tempore aliam uxorem non habuiſſe, quam *Priſcam*, locus Anaſtaſii, ubi de Diocletiano & Eleutheria ſermo corruptus. Corrupta & Acta *S. Georgii* Martyris, in quibus agitur de *S. Alexandra* Diocletiani conjuge, licet Henſchenius & Papebrocius Tomo III. Sanctorum menſis Aprilis, die XXI. de S. Alexandra, tanquam ſi Diocletiani uxor fuiſſet, loquantur, aſſerantque, *Serenam* priorem Diocletiani uxorem circa annum CCXCVI. extinctam, coli XIX. menſis Auguſti; *Alexandram* vero alteram ejus conjugem anno CCCIII. glorioſam ad cœlum evolaſſe, ejuſque ſacram memoriam celebrare Græcos die XXI. Aprilis; ac denique afferant encomium, quod Alexandræ tribuitur in perantiquo Menologio Baſilii Porphyrogeniti Imp. ſeculo Chriſti X. conſcripto, aliaque ex Græcorum Menæis. Non enim Lactantii librum Viri doctiſſimi viderant, cum hæc ſcripſere.

V. *Sarmatæ aliique populi a Galerio devicti.*

Diocletianus adverſus Baſtarnas, Carpos, & Sarmatas rebelles, Galerium Maximianum mittit. In Faſtis enim Idacii ſub hujus anni Conſulibus legitur: *His Conſſ. caſtra facta in Sarmatia contra Acinco & Bononia.* Aquincum ſeu Acincum, Cluverio teſte, Buda eſt; Bononia vero, quæ olim urbs, nunc oppidum Pannoniæ inferioris ad Danubium. De hoc bello Eutropius intelligendus: *Varia deinceps & ſimul & viritim bella geſſerunt*, (nempe Diocletianus & Galerius Maximianus) *Carpis & Baſternis ſubactis, Sarmatis victis, quarum nationum ingentes captivorum copias in Romanis finibus locaverunt.* Mediobarbus duo Diocletiani Numiſmata profert, quorum alterum in poſtica parte habet: VICTORIAE SARMATICAE; in averſa alterius legitur: VICTORIA SARMATICA. Sequentibus annis Sarmatæ rurſus ſuperati, poſtquam ſc. Galerius Cæſar Perſas debellavit, teſte Eutropio. Denique ex Codice Juſtinianeo apparet, hoc anno Diocletianum fuiſſe in Illyrico & Thracia, Sirmii, Viminiaci, Singedini, Philippipoli, & Heracleæ, ideoque & adverſus Sarmatas bellum geſſiſſe.

ſionis viderentur ingreſſi, quam lacte & melle manantem, præ ſui excellentia, divina Scriptura nominare conſuevit.

X. Sed proſequamur res geſtas. Claudius, poſtquam baptiſmum eſt conſecutus, ſuas facultates cœpit in Chriſtianos pauperes erogare, ſed in eos potiſſimum qui tenerentur in vinculis, vel abdita loca quæſiſſent; ſupplex petens ab eis, ut eorum precibus Deum, quem Chriſtianos perſequendo adeo offendiſſet, mereretur habere propitium; addiditque ad expiationem ſceleris, licet baptiſmate eſſet ſanctificatus, dorſo cilicium. Sed cum diu in aſſiduis precibus perſeveraſſet, invenitur eo habitu & ſtatu corporis a germano ſuo Maximo, Rei privatæ Comite, miſſo a Diocletiano, ut de Suſannæ nuptiis quid eſſet actum, cognoſceret; qui ab eo perductus eſt in domum Gabinii, quæ *erat ad Arcus* (ut habent Acta) *portæ Salariæ, juxta ædes Salluſtii*. Occurrens illis Gabinius, & introducens domum, ex more ejuſmodi dedit orationem, ſic exordiens: *Oremus*. Illiſque humi proſtratis, ſic oravit: *Domine Deus, qui diſperſa congregas, & congregata conſervas, reſpice in opus manuum tuarum, & illumina omnes in te credentes, quia tu es lumen verum in ſæcula ſæculorum. Amen, reſponderunt omnes, ſurgenteſque de terra mutuo ſe complectuntur, & oſculantur. Claudius vero cum gaudio oſculabatur pedes Gabinii ſacerdotis*: Hæc ibi. Ejuſmodi laude dignam Chriſtianorum, Romæ præſertim agentium, conſuetudinem, ut ſacerdotes excipientes ad ſe venientes, ſic primum eos ad preces, ac poſt inde ad pacis oſculum invitarent, meminimus notaſſe quoque ſuperius.

XI. Advocata quoque eſt Suſanna, & de adventu Maximi nunciatum eſt Caio Papæ, cujus domus quoque erat & eccleſia prope ædes Salluſtii, qui ſe illuc contulit. Ad cujus adventum, qui erant congregati in domo Gabinii, in terram proſtraverunt ſe omnes ex more, quibus ille: *In nomine Domini conſtantes eſtote*, danſque *orationem*, *dixit*: *Oremus*, *Domine Deus pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui omnibus ad ſalutem & vitam æternam miſiſti Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, ut nos e mundi tenebris erueret; da nobis ſervis tuis conſtantiam fidei, quia tu regnas in ſæcula ſæculorum. Reſponderunt omnes. Amen*. Conſuetæ hæ videntur eſſe preces cum Romanus Epiſcopus alios inviſeret, ac pariter hortaretur. Oratio dici conſueta.

XII. Sermonem quoque Caius poſt hæc ad eos habuit, audiente quoque Maximo; qui exoſculatis Caii pedibus, de Suſanna aperuit Diocletiani conſilium. Sed inſtituto virginis eidem patefacto, cum Caii, tum Claudii verbis admonitus Maximus, de fide Chriſtiana capeſſenda cogitare, ac avidius quærere cœpit; dimiſſuſque domum, penitus perſuaſus, æſtuans calore fidei, ſua mox cœpit in pauperes erogare. Elapſis vero diebus quinque, ad Caium rediens, ad pedes accidens, baptiſmum enixius poſtulavit; quem de fide plenius eruditum, idem Caius baptizavit, atque ex more ſacro chriſmate inunxit, obtulitque ſacrificium, ex eoque illum impertivit. Cum autem per Thraſonem, Chriſtianum occultum, Maximus ſua bona in egentes erogaret; re pervulgata, delatus eſt Maximus per Arſitium collegam Principi. Quid autem de eo juſſerit Diocletianus, dicemus anno ſequenti, quo ea facta eſſe noſcuntur. Pontificis pedes exoſculantur.

JESU CHRISTI ANNUS	CAII PAP. ANNUS	DIOCL. ET MAX. IMPP. ANNUS
295.	12.	12.

I. Martyrium Claudii, Maximi, & ſociorum. CHriſti annus ducenteſimus nonageſimuſquintus Tuſco & Anullino Conſulibus conſignatur; quo Diocletianus Imperator relatione Arſitii cum comperiſſet Maximum, necnon Claudium ejuſque conjugem Præpedignam, Alexandrum & Cutiam affines ſuos recenter factos eſſe Chriſtianos; eos omnes ab Urbe abductos ad Oſtia Tiberina incendio tradi, eorumque cineres in fluenta jactari mandat. Julius ab Officio homo ſeveriſſimus, mandato Principis eoſdem ducens, dicto in loco, duodecimo Kalendas Martii incendio concremavit; relatus eſt horum martyrii dies in tabulas (*a*) Eccleſiaſticas; atque anniverſaria memoria conſecratus. Hæc ex Actis S. Suſannæ, quæ diſtincta temporum ordine, quæ priori, quæve poſteriori anno ſunt geſta, referimus. Cum enim (ut eadem Acta habent) menſis unius & dierum ſexdecim ſpatium interceſſiſſet, ex quo de Suſanna Diocletianus illud Claudio dedit in mandatis, & poſtea Maximo ejus germano curandum negotium tradidit; cumque in iiſdem Actis primum quinque, inde quindecim habeantur elapſi certi dies, antequam Maximus ad Diocletianum delatus eſſet, abſque aliis diebus excurſis, quorum nulla fit mentio; rurſumque dicta Februarii die hos martyrium conſummaſſe conſtet; affirmaſſe neceſſe eſt, hoc anno, non autem præterito, quo de nuptiis Suſannæ cœptum eſt agi, hos eſſe martyrio coronatos.

(*a*) *Mart. Rom. die* 18. *Febr. & alia.*

II. Dum autem Diocletianus de Suſanna nepte ſua Maximiano Cæſari matrimonio con-

Suſanna cum patre detruſa in carcerem.

conjungenda initum ſemel conſilium (quod dictum eſt anno ſuperiori) implere ſatageret: & jam compertum habuiſſet, Suſannam refragantem, eſſe Chriſtianæ, religioni addictam; eamdem una cum patre Gabinio voluit cuſtodiæ detineri, ut ſic tam parentis, quam filiæ animum emolliret. Sed poſtquam quinquaginta, & quinque dies ambo ſic detenti fuiſſent; agit idem Princeps cum Auguſta conjuge, ut Suſannam ad ſe perduceret, ejuſque animi conſilium exploraret, & a ſuſcepta nova religione revocare ſtuderet: Hæc modo ibi.

III. Serena Auguſta.

Sed antequam quæ Actorum ſunt reliqua proſequamur, de Auguſta Diocletiani conjuge, de qua incidit mentio, diſſerendum. Ipſam enim dictam eſſe Serenam, non tantum quæ præ manibus ſunt Acta Suſannæ teſtantur; ſed & res geſtæ Marcelli Papæ, inſuper & Romanum ac reliqua omnia Martyrologia antiquitus ſcripta eidem veritati adſtipulantur. Siquidem quod Chriſtiana eſſet, & de Chriſtianis optime merita, ac ſancto fine quieverit, Occidentalis Eccleſiæ (a) tabulæ omnes ejus memoriam antiquitus ſcriptam conſervant, nam decimoſeptimo Kalendas Septembris natalis ejus dies adſcriptus habetur.

(a) Mart. Rom. Bedæ, Uſuar. Adon. & alii die 16. Aug.

IV. Reſpondetur tacitæ objectioni.

Deridebunt hæc fortaſſe litteratuli, qui Gentilium inſtar, candidam Chriſtianam ſimplicitatem ex more ſugillant, quod apud ſcriptores Ethnicos, vel in antiquis inſcriptionibus nulla penitus de Serena Auguſta Diocletiani uxore mentio habeatur. Sed dicant, quonam alio nomine Diocletiani conjux Auguſta ab antiquioribus dicta inveniatur? Quod ſi alio nomine eam quis appellatam poſſet invenire, non tamen propterea Serenæ nomen explodendum eſſet; quid enim abſurdi eſt, ut Imperator, qui tot annis vixit, plures diverſis temporibus uxores habuerit? vel illa ipſa etiam Serena fuerit cognominata? At cum nulla ſit mentio apud ſcriptores Ethnicos, nec in antiquarum inſcriptionum monumentis veſtigium ullum extet de ejus conjugis nomine; quo jure quis negare poterit, eam non eo nomine eſſe dictam, quo in Actis ſanctorum martyrum reperitur adſcripta, & in tabulis Eccleſiaſticis appellata? Prodant aliud nomen, quibus diſplicet nomen Serenæ

PAGIUS

Sæc. III. Anno Urbis 1048. Olymp. 268. an.3. Olymp. 268. ſecundum Baronium. A.C. 295.

Anno Periodi Græco - Romanæ 5788.

⊙ 24. F. ☽ 11. P.21. April. Indict. 13.

Jesu Christi 295.

Caii Papæ 13.

Diocletiani Imp. 12. Maximiani Herculii Imp. 10.

I. Conſules.

[1] Ad num. I. & ſeqq. Coſſ. *Nummius Tuſcus* & *Annius Annulinus*, ut colligitur ex libello de Præfectis Urbi. Idacius in Faſtis habet: *His Conſſ. Carporum gens in Romania ſe tradidit*. Idem habet Eutropius loco præcedenti anno relato. Erant Carpi ſeu Carpiani, ut Cluverius docet, populi Sarmatiæ Europææ inter Carpatem montem & Viſtulam fluvium. De hac Carporum & Baſternarum in ſolum Romanum tranſlatione loquitur Euſebius in Chronico anno Abrahami 2209. qui anno Chriſti CCXCIII. menſe Septembri deſinit. Sed Chronologia per hæc tempora in eo Chronico perturbata.

Carpi in ſolum Romanum tranſlati.

II. *Varia martyria.*

Refert Baronius ex Actis Sanctæ Suſannæ martyria Maximi Comitis rei privatæ, Claudii Clariſſimi, ejus fratris, Præpedignæ Claudii uxoris, Alexandri & Cutiæ filiorum, quæ & leguntur in Martyrologio Bedæ vulgato, imo & in

---

NOTÆ [1] Coſſ. *Nummius Tuſcus & Annius Annulinus*. Gruterus pag. XXVII. 3. & alii;

FECIT. DIE. IIII. KAL. MART.
TUSCO. ET ANULLINO. COSS.

Ibid. pag. LVIII. 4.

IN H. D. D.
PRO. SALUTE. IMPP.
DIOCLETIANI ET MA
XIMIANI AUGG. &c.
A SOLO. RESTITUIT. DIE
XIII. KAL. OC.... USCO.
ET ANULINO. COS.

Boldettus ad Cœmeteria ſacra pag. 81. n. 16.

TUSCO ET ANULINO.
COS. IIII. KAL. SEPT.

Poſtrema tantum nomina in lapidibus nota ſunt. In libello de Præf. Urbi: *Nummius Tuſcus* A. D. 301. & *Annius Anulinus* A. D. 306. Urbi præfuere. At Relandus extremis tantum nominibus hos conſules exhibet, nimirum: *Tuſcus & Anulinus*. Faſti vulgati; *Tuſco, & Anulino*.

renæ Auguſtæ; ſed cum non inveniant, nihil eſt ut faciant de nomine controverſiam.

V. Aboleri juſſa nomina plurium.

Fortaſſe accidit (haud enim inanis eſt conjectura) quod cum abſque exemplo inter tot conjuges diverſorum Imperatorum ſolius inveniatur uxoris Diocletiani nomen excidiſſe; id in odium Chriſtianæ religionis factum eſſe decreto Principis, vel ex Senatuſconſulto.(quod alias ſæpe accidiſſe ſcimus Imperatoribus) ut nomen ejus abolitum atque abraſum penitus fuerit; quod in chartis Chriſtianorum tantummodo integrum manſerit. Deperditis enim ſemel commentariis Claudii Euſthenii de rebus Diocletiani, tum nomen Auguſtæ ex libris Gentilium excidit, tum alia multa ſunt penitus oblivione deleta. Sed jam cætera proſequamur.

VI. Favet Serena Suſannæ.

Serena igitur juſſu Imperatoris Suſannam accerſens, tantum abeſt ut eam conata ſit a ſuſcepta religione, quam, & ipſa Auguſta clam coleret, dimovere; ut eam in ipſius confeſſione vehementer corroborarit, & fortiter atque conſtanter agere hortata ſit. Nam ipſam apud ſe diebus plurimis detinens, una ſimul cum ea ex Chriſtianorum inſtituto diu noctuque, quæ erant Chriſtianæ religionis officia frequentabat. Cum vero innotuiſſet Imperatori, Suſannam perſtare in ſententia de Chriſtiana fide ſectanda, ac conjugio refutando; eamdem in Gabinii patris domum reduci mandat. Ad quam Maximianus Cæſar, cui eam Diocletianus ſpoponderat, veniens, vim virgini illaturus; reſiliit correptus numine, cujus fulgore eam ambiri atque cuſtodiri cognovit; ſed totum magiæ tribuitur, cum Diocletiano, quod acciderat, aperitur.

VII. Suſannæ Martyrium.

Quamobrem Imperator, miſſo ad eam Macedonio, jubet eam occulte ſubjici quæſtioni, & in refragantem animadverti. Abiit ille; convenit eam; admovet tripodem, jubet ut thura offerat Jovis, quod ſtatuerat, ſimulacro; ſed deteſtata illa facinus, flexis genibus Deum eſt deprecata, ut abominabilem impietatem everteret; quamobrem divinitus factum eſt, ut Jovis ſtatua ab eorum oculis evaneſceret; & alibi ſit inventa in terra proſtrata. Quæ cum a Macedonio renunciarentur Diocletiano, juſſit eam intra domeſticos parietes gladio necari; quo percuſſa ſpiritum Deo reddidit, ſicque glorioſam martyrii coronam laureæ virginitatis adjecit.

VIII. Serena curat corpus Suſannæ.

Quæ autem poſt hæc ſecuta ſint, ipſa Acta habent his verbis: *Ubi comperit Serena Auguſta Suſannam martyrium ſuum forti animo conſummaſſe; gaudens, noctu in ædes illius advenit, corpuſve ejus propriis manibus curavit, linteo involvit & aromatibus condivit opere polinctorio, ſepelivitque in Arenario in crypta apud ſanctum Alexandrum, tertio Idus Auguſti; velum autem, quo ſanguinem ejus abſterſit, apud ſe in theca argentea retinuit, & diu noctuque erat furtivis precibus ibi orans.*

IX. Sacrificium in memoriam Martyris.

A die quo Suſanna percuſſa eſt, B. Caius Papa in domo Suſannæ, in loco ubi percuſſa eſt, jugiter obtulit ſacrificium pro ejus commemoratione; erat conjuncta Caii domus cum ædibus S. Suſannæ & Gabinii patris ejus. Atque inde factum eſt poſtea, ut ſtatio Chriſtianorum in duabus illis ædibus fuerit inſtituta; facta ſunt hæc in ſexta Regione, apud Vicum Mamuri, ante forum Salluſtii: Hucuſque ibi. Mentio eſt de vico Mamuri, ſeu Mamurei, in Regione ſexta, apud Sextum Rufum & P. Victorem. At de ſtatua Mamurii plumbea, quæ loco nomen dedit, celebris eſt apud antiquos ſcriptores memoria; claruit Mamurius (*a*) ſtatuarius temporibus Numæ. Forum quoque Salluſtii ibidem poſitum fuiſſe, iidem tradunt auctores. Celebris atque frequens eſt mentio apud Gentiles auctores de ædibus hortiſque Salluſtii in eadem Regione poſitis.

(*a*) *Ovid. Faſt. l. 3. Proper l. 4. eleg. 2.*

X. Memoria S. Suſannæ.

Perſeverat hactenus nobilis memoria S. Suſannæ eodem in loco; ſed quæ erat Caii illi propinqua, jam eſt vetuſtate collapſa. Mentio crebro fit in tabulis Eccleſiaſticis Tituli S. Suſannæ; qui locus noſtra ætate auctus eſt nobili monaſterio ſacrarum virginum inſtitutionis S. Bernardi. Quomodo vero eadem ex cauſa, tum pater Suſannæ Gabinius, tum etiam Caius Papa ſubiere, eodem Diocletiano jubente, martyrium; dicemus anno ſequenti, quo vetera monumenta contigiſſe teſtantur.

PAGIUS in veteri Martyrologio Romano a Roſweydo edito ad diem XVIII. menſis Februarii, ad quem diem Bollandus exhibet partem Actorum Sanctæ Suſannæ, in qua de omnibus his Sanctis Martyribus ſermo eſt. Verum jam anno ſuperiori præfata S. Suſannæ Acta ſincera non eſſe, ſed a poſterioribus ſcripta diximus, quia Spondanus, cujus ordinem in prima hujus Tomi editione ſequebamur, S. Suſannæ martyrium in eumdem annum retraxit. Suſanna itaque, Serena, Maximus Comes rei privatæ aliique mox memorati morte quidem a Diocletiano in fidei Chriſtianæ odium mulctati, ſed quæ de iis poſteriores Scriptores retulere, vel ex toto, vel ex parte fabuloſa.

III. Martyrium S. Mennæ militis.

In Chronico Alexandrino ſub hujus anni Conſulibus legitur: *Anno CCLXVII. Domini in Cœlos Aſſumptionis, ac iiſdem prædictis Coſſ. Martyrium ſubiit ſanctus Menas Cotyæi: Phrigiæ Salutaris civitate, Atyr XV. ex ante diem III. Idus Novemb.* Ad eumdem diem, nempe XI. Novemb. ejus mentio in Martyrologio Rom. ubi miles fuiſſe dicitur.

JESU CHRISTI ANNUS 296.	C A I I PAP. ANNUS 13.	DIOCL. ET MAX. IMPP. ANNUS 13.

I. SAlvatoris Domini noſtri anno ducenteſimo nonageſimo ſexto, Conſulibus Diocletiano Auguſto ſextum & Conſtantio Cæſare, vigeſimaſecunda (*a*) Aprilis, Caius Papa martyrio coronatur, cum ſediſſet annos duodecim, menſes quatuor, & dies quinque. De his autem quæ paſſus eſt ſub Diocletiano, hæc in libro de Romanis Pontificibus ſcripta habentur: *Hic fugiens perſecutionem Diocletiani, in cryptis habitans, confeſſor quievit; martyrio coronatus poſt annos octo*: Hæc ibi. Porro ejuſmodi latebræ contigiſſe videntur poſt martyrium S. Sebaſtiani & aliorum, quos idem Caius ad fidem inſtituit & baptizavit. Cauſam autem ſuſcepti ab eo martyrii paulo poſt addit auctor, ſic dicens: *Qui poſt annos XII.* * *cum Gabinio fratre ſuo; propter filiam Gabinii, nomine Suſannam, martyrio coronatus; ſepultus in cœmeterio, Calliſti, via Appia; decimo kalend. Maii*: Hæc ibi de Caii atque Gabinii ejus germani martyrio.

(*a*) Lib. de Rom. Pont. in Caio.

Caii Papæ Martyrium atque Gabinii.

* XI.

II. Quod vero ab eodem Caio hæc inſtituta dicantur: *Hic conſtituit, ut omnes ordines in Eccleſia ſic aſcenderent; ſi quis Epiſcopus fieri mereretur, ut eſſet oſtiarius, lector, exorciſta, acoluthus, ſubdiaconus, diaconus, presbyter, & exinde Epiſcopus ordinaretur*. Nequaquam ſic ſunt intelligenda, ut ipſe primus inſtituerit, ut ad ſummum ordinem aſcenſurus, per inferiorum ordinum gradus conſcenderet ſublime faſtigium ſacerdotii; nam ejuſmodi hierarchicum in Eccleſia ordinem jam temporibus Apoſtolorum ſtabilitum fuiſſe atque uſu receptum, ſuperius pluribus eſt narratum. Sed Caii de hac re decretum illud fuiſſe videtur, ut non proveheretur ad thronum Epiſcopalem, niſi qui in ſingulis inferioribus ordinibus conſueto tempore miniſtraſſet. Rurſus ibi de eodem: *Hic fecit ordinationes quatuor per menſem Decembrem, presbyteros vigintiquinque, diaconos octo, Epiſcopos per diverſa loca quinque*. Fertur ejus nomine epiſtola hoc anno, iiſdemque Conſulibus ad Felicem Epiſcopum data.

Caii Papæ inſtituta.

III. Quod autem ſpectat ad Gabinii martyrium: nequaquam, quod hic ſimul cum Caio ponitur, eodem quo Caius ipſe paſſus eſt die; nam in tabulis Eccleſiaſticis natalis dies ejus, qua martyrium conſummavit undecimo Kal. Martii habetur adſcripta hoc elogio: *Romæ natalis S. Gabinii presbyteri & martyris, fratris B. Caii Papæ; qui*

Gabinius diverſo die paſſus.

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1049. Olymp. 268. an. 4. A. C. 296.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5789.

☉ 25. ED. ☽ 12. P. 5. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 296.

MARCELLINI PAPÆ 1.

DIOCLETIANI IMP. 13. MAXIMIANI

HERCULII IMP. 11.

I. Conſules.

II. Quinquennalia Conſtantii Cæſaris.

[1] A Num. I. ad VI. Coſſ. *Diocletianus Aug. VI. & Conſtantius Cæſar II.* Diocletiani Conſulatus juxta tertiam regulam; Conſtantii juxta ſecundam: Quinquennalia enim Imperii Cæſarei dedit. Horum indicium Oratio Eumenii pro reparandis Scholis Auguſtodunenſibus, in cujus priori parte oſtendit Orator, mentem Imperatorum & Cæſarum eſſe, ut non templa modo & publica opera, ſed multo magis *Æduenſes Scholæ* Bagaudicæ factionis irruptionibus collapſæ ad Gallicæ Nobilitatis educationem inſtaurentur. Quare cum ædificatio urbium & templorum, aliaque monumenta publica ſigna ſint Quinquennaliorum & id genus feſtorum, ea Oratio hoc anno certiſſime habita. Onuphrius in Faſtis ſub Titiano II. & Nepotiano Coſſ. anno nempe CCCI. dicit, in antiqua marmorea baſi legi, CAESARUM DECENNALIA, ideoque eo Chriſti anno Conſtantium & Galerium Cæſares Decennalia edidiſſe. Verum, hæc epigraphe anno CCXCII. quo Conſtantius & Galerius Cæſares dicti ſunt, & Vota Decennalia de more ſuſceperunt, ſculpta; non vero in eorum Votis Decennalibus aut Quinquennalibus ſolutis, quod, ut ex dicendis apparebit, diverſis annis ab utroque præſtitum. In

NOTÆ [1] COſſ. *Diocletianus Aug. VI. & Conſtantius Cæſar II.* Lapis Gruterianus pag. MLXIII.

.....
PRO. SALUTE
DD. NN. AUGG.
CONSTANT. ET. MAXIMIAN.
PIISSIMOR. CAESAR. &c.
..... ET CONSTANTIO.
CAESARE. ITERUM.
COSS.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Diocletiano V. & Conſtantio II.* Proſperi Chronicon: *Diocletiano V. & Conſtantio II.*

qui a Diocletiano diu in cuſtodia vinculis afflictus, pretioſa morte cœli gaudia comparavit.

IV. Marcellinus Papa. Poſt Caii Papæ martyrium ceſſaſſe Epiſcopatum ejus dies undecim, in ſuperius citato de Romanis Pontificibus commentario traditur; qua ratione dicendum eſt, Marcellinum ſucceſſorem ſedere cœpiſſe quinto Nonas Maii; quem fuiſſe Romanum, natum parte Projecto, quæ ab eodem auctore ſunt ſcripta, fidem faciunt. Quantum autem temporis hic ſederit, in fine ex more dicemus. Hic autem, admonuiſſe oportet, errare Euſebium, atque alios eum ſecutos, dum poſt Caium Papam ſic ſucceſſorem poſuerunt Marcellinum, ut, Marcellum omnino prætereuntes, ex ambobus unum conflarint; exiſtimantes nimirum ſimilitudine nominis unum eumdemque eſſe cum Marcellino Marcellum. Verum tabulæ Eccleſiaſticæ, in quibus ſeries Romanorum Pon-

Ann. Eccl. Tom. III. Mm 2

PAGIUS III. Caii Papæ obitus. [1] In Chronico Damaſi legitur: *Caius annos duodecim, menſibus quatuor, diebus ſeptem. Fuit temporibus Cari & Carini ex die XVI. Kalend. Januarii, Conſulibus Caro II. & Carino uſque in X. Kalend. Maii Diocletiano VI. & Conſtantio II. Conſulibus.* Cari II. & Carini Conſulatus incidit in annum ducenteſimum octogeſimum tertium, quo Caium die decima quinta menſis Decembris ordinatum fuiſſe diximus. Conſulatus vero Diocletiani VI. Conſtantio II. Collega, currenti anno geſtus. Quare Pontificatus Caii duratio accurate in Chronico Damaſi & in Annalibus Baronii conſignata. Papebrocius tamen in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum Pontificum Romanorum, ait: *Initium Pontificatus in eodem primo Catalogo notabatur a XVI. Kalendas Januarii; ſed vel hic erratum a Librario eſt detractione unitatis, vel ejus additione in numero dierum VII. præter annos XII. & menſes IV. Sedi Caii attributorum. Hi enim a X. Kal. Maii retrotracti perveniunt uſque ad XVII. Kal. Januarii, qui dies cum anno CCLXXXIII. Dominicus fuerit, patet ratio cur priori numero potius quam poſteriori correctionem adhibendam eſſe ſtatuerimus.* Sed fruſtra laborat Vir doctiſſimus, ut Pontificum ordinationes cum diebus Dominicis conjungat, quas vel ſolus hic locus aliis diebus ante pacem Eccleſiæ redditam, peractas evincit. Caius igitur, qui die decima quinta Decembris anni CCLXXXIII. Pontificatum iniit, & uſque ad diem XXI. Aprilis præſentis anni Eccleſiam gubernavit, ſedit annos XII. menſes IV. dies VII. die ſcilicet emortuali in ſummam collato. Ex quo & liquet, perperam Baronium ejus Pontificatum inchoaſſe a die XVII. Decembris. In Martyrologio Hieronymiano ad diem XXII. Aprilis legitur: *Romæ in Cæmeterio Caliſti S. Gai, vel Gagi Papæ.* In Indiculo Depoſitionis Epiſcoporum apud Bucherium: *Decimo Kalendas Maii, Caii in Calliſti.* Verum, dies *X. Kalend. Maii* ſive dies XXII. menſis Aprilis, tam in Chronico Damaſi, quam in Martyrologiis citatis memoratus, non dies emortualis *Caii*, ſed dies, quo ſepulturæ mandatus eſt. Ejus enim depoſitio in Wandelberto & in nonnullis MSS. jungitur cum die XXI. Aprilis, argumento, alterum diem ad obitum, alterum ad ſepultnram pertinere, juxta regulam a nobis ſtatutam [2].

IV. Marcellinus fit Papa. Caio ſucceſſit Marcellinus, non *quinto Nonas Maii*, ut habet Baronius, ſed *ex die pridie Kalendas Julias*, ut legitur in Chronico Damaſi, id eſt, die triceſima menſis Junii, quæ in feriam tertiam incidit. Quare Sedes vacavit poſt Caii mortem, non *dies undecim*, ut in Annalibus ex libro Pontificali legitur, ſed menſes duos, dies octo, ut numeranti liquet. Eutychiano & Caio Decretales adſcriptæ ſuppoſititiæ ſunt, cum in iis Leonis Papæ loca integra recitentur, & alia ſuppoſitionis indicia habeantur. Marcellino etiam Decretales affictas fuiſſe demonſtrat Epiſtola LXII. Hormiſdæ pro exordio aſſumta. Non minus adulterina Marcellini Epiſtola in Annalibus hoc anno memorata, quæ dicitur ſcripta ad Salomonem Epiſcopum. Incipit enim cum verbis Leonis primi Epiſt. XCIII. juxta veterem ordinem: *Quam laudabiliter pro Catholicæ fidei veritate.* Conſarcinata eſt ex teſtimoniis Idacii ad Warimadum cap. 51. 52. 53. & 55. & Hormiſdæ Papæ Epiſt. XXIV. XXV. aliiſque, ut jam Viris doctis obſervatum.

V. Bella hoc anno geſta. Britanniæ hoc anno receptæ. Eutropius enim de *Allecto* Tyranno, qui Auguſtus in Nummis dicitur, quique Carauſium occiderat, loquens, ait: *Eum* (nempe Carauſium) *poſt ſeptennium Allectus ſocius ejus occidit; atque ipſe poſt eum Britannias triennio tenuit: qui ductu Aſclepiodoti Præfecti Prætorio eſt oppreſſus. Ita Britanniæ decimo anno receptæ.* Paulo poſt: *Maximianus quoque Auguſtus bellum in Africa profligavit, domitis Quinquegentianis & ad pacem redactis;* quæ duo non ſolum uno tenore Zonaras recitat; ſed etiam Eumenius in Panegyrico Conſtantio Cæſari poſt victoriam Britannicam dicto cap. 13. ubi poſtquam retulit, Conſtantium Cæſarem bellum Britannicum ſuſcepiſſe, ait: *Primo omnium, in quo præcipue conſulendum fuit, ne quid barbaræ nationes, converſo illuc numine tuo, novare tentarent, invocata patris tui* (nempe Maximiani Herculii, cujus privignam duxerat) *majeſtate proviſum eſt. Tu enim ipſe tu, Domine Maximiane, Imperator æterne, novo itineris compendio, adventum divinitatis tuæ accelerare dignatus, repente Rheno inſtitiſti, omnemque illum limitem non equeſtribus, neque pedeſtribus copiis, ſed præſentia tua terrore tutatus es. Quantoſlibet valebat exercitus Maximianus in ripa*

NOTÆ

[1] Caius, ut putat Conſtantius pag. 306. in locum *Eutychiani* ſuffectus fuit A. D. 283. *die* XVII. *Decembris*, feria ſecunda; & die XXII. *menſis Aprilis* A. D. 296. obiit. Inhæret autem Bucheriano catalogo, in quo habetur: *Caius annis X. menſibus IV. diebus VII. Fuit temporibus Cari, & Carini, ex die XVI. Kal. Januarii, Coſſ. Caro II. & Carino, uſque in X. Kal. Maii, Diocletiano VI. & Conſtantio II. Coſſ.*

[2] Genuina lectio Codicis Vindebonenſis ab Eccardo conſulti fert Caium ſediſſe annis XII. m. IIII. d. VIII. quam veluti mendoſam corrigens Caſpinianus legit dies VII. ſed certe a die XVI. Kal. Januarii uſque ad X. Kal. Maii non ſunt menſes IIII. & dies 7. vel 8. ſed tantum 6. Igitur certe mendoſa eſt lectio, nec ſanatur lectione Eccardi.

Pontificum habetur adſcripta, Martyrologia, vetuſque ille ſcriptus liber de Romanis Pontificibus, Tabulæ Creſconianæ, ac denique Latini omnes, qui texuerunt catalogum Romanæ Urbis Epiſcoporum, & inter alios ex antiquioribus Optatus (a) Milevitanus, & S. Auguſtinus (b) omnes pari conſenſione utrumque ponunt, nempe Marcellum, & Marcellinum; quos ipſa ſua ipſorum Acta diverſa (ſi ceteræ deeſſent teſtificationes) plus ſatis diſtinguunt ab invicem.

(a) Optat. cont. Parmen. lib. 2. (b) Aug. ep. 165.

V. De Marcellini epiſtola.

Extat ejuſdem Marcellini nomine inſcripta epiſtola, hoc anno octavo idus Septembris data ad Salomonem Epiſcopum, qui ipſum conſuluerat de hæreticis nuper emergentibus, &, ex Pauli Samoſateni, paulo ante Antiochiæ damnati, ſchola progreſſis, qui Chriſti negarent divinitatem, & qualem cum Patre honorem & cultum. Cœtera autem de Marcellino, ſuis locis ſæpe inferius dicturi ſumus.

VI. Epiſc. Hieroſ. ſucceſſio.

Hoc eodem anno decimotertio Imperatoris Diocletiani, poſt Hymenæum ponitur ab Euſebio in Chronico Zambdas Epiſcopus Hieroſolymorum, de quo hæc in Hiſtoria: (c) *Hieroſolymorum Eccleſiæ miniſterium poſt Hymenæum Epiſcopum, quem paulo ante demonſtravimus, Zambdas cæpeſſit: paulo poſt, iſto mortuo, Hermon, poſtremus eorum qui ante perſecutionem noſtra memoria ibi concitatam fuerunt Epiſcopi:* Hæc ibi; ſed de Hermone inferius; quantum autem quiſque eorum temporis ſederit, haud eſt certum.

(c) Euſeb. lib. 7. ca. ult.

Chriſti

PAGIUS

pa. Tu vero, invicte Cæſar, inſtructis armatiſque diverſis claſſibus ita hoſtem incertum conſiliique inopem reddidiſti, ut tunc denique ſenſerit, quod non munitus eſſet Oceano, ſed incluſus. Jam itaq e Maximianus Herculius Africam verſus copias eduxerat; ſed ut accepit, Conſtantium in Britanniam tranſiiſſe, rediit illico, ut interea Rhenum contra Francos tutaretur Quæ hoc anno geſta oſtendit Eumenius in Panegyrico *pro reſtaurandis Scholis*, hoc anno recitato, in cujus calce ait: *Ibi* (ſc. in ſcholis Auguſtodunenſibus) *fortiſſimorum Imperatorum pulcherrima res geſtæ per diverſa regionum argumenta recoluntur. dum calentibus ſemperque venientibus victoriarum nuntiis reviſuntur gemina Perſidos flumina*, (nempe Tygris & Euphrates, ideoque bellum adverſus Perſas a Galerio Maximiano tunc gerebatur) *& Libyæ arva ſitientia*, (Quinquegentianos in Libya ſitos intelligit) *& connexa Rheni cornua*, (de bello adverſus Francos loquitur) *& Nili ora multifida*; (quod ad bellum Ægyptiacum referendum) *dumque ſibi ad hæc ſingula intuentium animus affingit, aut ſub tua, Diocletiane Auguſte, clementia, Ægyptum furore poſito quieſcentem*; (jam itaque Achilleus, qui Ægyptum invaſerat, perierat) *aut te, Maximiane invicte, perculſa Maurorum agmina fulminantem.* (Mauritani igitur ante præſentem anum a Maximiano Herculio domiti, de qua victoria incertus in Panegyrico Conſtantino & Maximino dicto cap. 8.) *aut ſub dextera tua, Domine Conſtanti, Bataviam, Britanniamque ſqualidum caput ſilvis & fluctibus exerentem, aut te, Maximiane Cæſar, Perſicos arcus pharetraſque calcantem*, quæ Galerium Maximianum adverſus Perſas occupatum reſpiciunt.

VI. *Britannia recuperata.*

Hic locus egregius ad Chronologiam per hæc tempora præſidiis deſtitutam, elucidandam. Primo enim conſtat, Britanniam hoc vel præcedenti anno, idque *decimo anno*, ut habet Eutropius, recuperatam fuiſſe; ideoque & Carauſium anno CCLXXXVI in ea regnare cœpiſſe. Huic inſulæ poſt Carauſium *Allectus* imperitabat, adverſus quem *Aſclepiodotum, qui Prætorianis Præfectus præerat, cum parte claſſis ac legionum* præmiſit Conſtantius, inquit Victor de Cæſaribus, ipſemet Conſtantius cum reliquis copiis ſubſecuturus. Is ubi in Britanniam pervenit, ſimul univerſis navibus ignes injicit, ut nullo fugæ ſuæ præſidio reſervato, in ſola victoria ſpem ponerent, ut ait Eumenius in Panegyrico Conſtantio Cæſari dicto cap. 15. *Allectus* audito nuntio adventus Conſtantii, claſſem portumque deſeruit, ſed mari Conſtantium fugiens, terra in *Aſclepiodotum* incidit, a quo victus interfectuſque eſt, ut legitur in eodem Panegyrico cap. 16. Regnavit in Britannia annos tres, ut diximus ex Eutropio.

VII. *Sicuti & Ægyptus.*

Secundo apparet, in Oriente Diocletianum Alexandriam octavo obſidionis menſe cepiſſe, ibique interfecto ſeditionis auctore, eamdem diripuiſſe, everſiſque ejus muris, totam Ægyptum vaſtaſſe, poſtquam Buſirim ac Coptum urbes ejus primarias funditus a paucis annis diruiſſet. Euſebius enim in Chronico juxta editionem Scaligeri anno Abrahami 2304. qui Kalendis Octobris anni Chriſti CCLXXXVII. incipit, ait: *Ægyptum Achilleus obtinuit. Ob quæ Conſtantius & Galerius Maximianus Cæſares aſſumuntur in regnum*; ubi tamen quæ diverſis annis accidere, uno tenore narrat, citiuſque quam par erat, Imperium Achillei in Ægypto auſpicatur. At cum in Nummis Græcis ſextus Imperii ejus Auguſtei annus legatur, Conſtantius & Galerius anno CCXCII. dicti ſint Cæſares, & in Chronico Euſebii juxta editionem Scaligeri anno Abrahami 1313. qui Kalendis Octobris præſentis Chriſti anni inchoatur, ſcriptum ſit: *Alexandria cum omni Ægypto per Achilleum Ducem a Romana poteſtate deſciſcens, octavo obſidionis menſe a Diocletiano capta eſt. Itaque plurimi per totam Ægyptum gravibus proſcriptionibus exiliiſque vexati, interfectis his, qui auctores perduellionis extiterant*; Euſebius ex ipſomet Euſebio corrigendus, dicendumque *Achilleum* anno Chriſti CCXCI. aut CCXC. purpuram in Ægypto ſumſiſſe, & hoc anno, Imperii ejus ſexto, interfectum fuiſſe. Denique bellum Perſicum; de quo anno ſequenti, inchoatum jam fuiſſe Eumenius nos certos facit.

JESU CHRISTI ANNUS 297.	MARCELLINI PAP. ANNUS 2.	DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 14.

I. Legio Thebæorum Romam vocata. CHriſti anno ducenteſimo nonageſimo-ſeptimo, creati ſunt Conſules Maximianus Auguſtus quintum, & Galerius Maximianus Cæſar ſecundum, cum Marcellinus Papa jam ſecundum ſedis ſuæ annum auſpicaretur; quo legio Chriſtianorum militum Thebæorum ab Oriente Romam evocatur adverſus novos emergentes tyrannos Amandum & Ælianum. Qui omnes Chriſti milites ab eodem Marcellino Papa exhortatione firmantur, ut a fide Chriſtiana numquam deficiant, paratique potius ſint millies, ſi opus eſſet, profundere vitam, quam fidei in Chriſtum leve ſaltem diſpendium pati; cujus oratione, fidei conſtantia roborati; cum militarent in Galliis, omnes glorioſe pro fide certantes, conſecuti ſunt apud Agaunum coronam martyrii.

II. Martyrum Thebæorum certamen. At tam nobile militum Chriſtianorum certamen plane dignum eſt, quod ex certis probatiſque auctoribus hic Annalibus intexatur. S. Eucherius Epiſcopus Lugdunenſis ex antiquioribus monumentis eorum martyrii Acta jam prope injuria temporis antiquata, recentiori memoria reſtituta, poſteris legenda tradidit. Fuiſſent hæc collocanda ſuperius, cum (ut eorum habent Acta) Maximianus creatus eſt Cæſar; ſed quod eadem contineant, hæc agi cœpiſſe, cum jam Marcellinus Papa Eccleſiæ Romanæ præeſſet; hic merito, ubi ejuſdem Pontificis abſolvitur annus primus, atque ſecundus incipit numerarari, ea recenſenda putamus. Eucherius igitur cum egregiam navarit operam, ut eorumdem martyrum Acta quam diligentiſſime perveſtigaret, eademque perquiſita deſcriberet, ad Sylvium Epiſcopum de iis perbrevem ſcripſit epiſtolam his verbis:

Domino ſancto, ac beatiſſimo in Chriſto Sylvio Epiſcopo Eucherius Epiſcopus. III. S. Eucherii epiſtola.

Miſi ad beatitudinem tuam ſcriptam noſtrorum martyrum paſſionem. Verebar namque ne per incuriam tam glorioſi geſta martyrii ab hominum memoria tempus aboleret. Porro ab idoneis auctoribus rei ipſius veritatem quæſivi; ab iis utique, qui affirmabant ſe ab Epiſcopo Genevenſi S. Iſaac hunc, quem protulit, paſſionis ordinem cognoviſſe; qui credo hæc a viro temporis anterioris acceperit. Atque cum alii ex diverſis locis atque provinciis in honorem officiumque ſanctorum, auri atque argenti, diverſarumque rerum munera offerant; nos ſcripta (ſi vobis ſuffragantibus dignantur) offerimus, utique expoſcentes pro eis interceſſionem omnium delictorum, atque in poſterum juge præſidium patronorum ſemper meorum. Mementote vos quoque noſtri in conſpectu Domini

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5750.

SÆC.III. Anno Urbis 1050. Olymp. 269. an. 1. A. C. 297.

☉ 26. C. ☽ 13. P. 28. Mart. Indict. 15.

JESU CHRISTI 297.

MARCELLINI PAPÆ 2.

DIOCLETIANI IMP. 14. MAXIMIANI HERCULII IMP. 12.

I. *Conſules. Quinquennalia Imperii Cæſarei Galerii Maximiani.* [1] AD num. & ſeqq. Coſſ. *Maximianus Herculius Aug. V.* & *Galerius Maximianus Cæſar II.* Herculii Conſulatus juxta primam regulam, Galerii juxta ſecundam; Imperii enim Cæſarei Quinquennalia dedit.

II. *Martyrium militum Thebæorum.* Baron. n. 1. & 11. Acta Martyrum *Agaunenſium*, quæ Baronius ex Surio mutuatus eſt, quæque ab *Eucherio* Lugdunenſi Epiſcopo in literas relata credidit, ſpuria ſunt, atque ſub falſo *Eucherii* nomine publicata, poſtquam ea, quæ Eucherius ſcripſerat, periere. In iis enim Pſeudo-Eucherius Thebæorum militum mortem ad Marcellini Pontificatum, & ad Maximiani Herculii profectionem in Galliam adverſus Bagaudas refert. Et tamen ea profectio initio Imperii Diocletiani contigit, Caio Eccleſiam Romanam adminiſtrante, cui Marcellinus anno tantum præcedenti ſucceſſit. Petrus Franciſcus Chiffletius in Paulino Illuſtrato genuinam Eucherii lucubrationem ex Codice manuſcripto Monaſterii Jurenſis in lucem dedit, in qua nulla neque Bagaudarum, neque Marcellini Papæ, nec denique Æliani & Amandi mentio, ſed tantum Maximiani cum Diocletiano Collega Imperium tenentis; hæcque martyrii, quod Thebæi milites feliciter conſummaverunt, ſola & vera cauſa, quod *hi, cum ſicut & ceteri militum ad per-*

NOTÆ [1] C*Oſſ. Maximianus Herculius Aug. V. & Galerius Maximianus Cæſar II.* Vetus fragmentum Romæ in pavimento Eccleſiæ S. Salvatoris ad pontem Senatorium vulgatum nuper ab Antonio Maria Lupo in Diſſertatione ad Epitaphium S. Severæ pag. 12.

... NN. MAXIMIANO AUG. V.
... AXIMIANO CAES II CONS.
... C. GESSIT VALERIUS VICTOR
PATERNUS VP

Faſti Idatiani: *Maximiano VI. & Maximiano II.* Proſperi Chronicon: *Maximiano IV. & Maximiano* II. Faſti Vindebonenſes & Bucherii laterculi: *Maximiano V. & Maximiano II.*

mini ſanctorum ſemper officiis inhærentes, domine ſancte, & merito beatiſſime frater: Hæc Eucherius. Periiſſet hæc etiam cum aliis epiſtolis ejuſdem Eucherii (nam liber epiſtolarum, quem ab eo fuiſſe conſcriptum ferunt, penitus excidit) niſi iiſdem martyrum Actis præfationis loco appoſita eſſet. Præmiſſa poſt hæc brevi præfatione narrationem rerum geſtarum, ſic exorditur:

IV. *Tyranni Amandus & Aelianus.*

Diocletianus Romanæ Reipublicæ Princeps, cum ad Imperium totius Orbis fuiſſet electus, omneſque provincias turbari quorumdam præſumptione perſpiceret; ad conſortium Imperii vel laboris olim ſibi commilitonem Herculium Maximianum Cæſarem fecit; eumque contra Amandum, & Ælianum, qui in Bagaudarum nomen præſumptione ſervili arma commoverant, ad Gallias deſtinavit. Eadem plane de tumultibus Gallicanis Eutropius (*a*) quoque his verbis: *Ita rerum Romanorum potitus Diocletianus, cum tumultum ruſticani in Gallia concitaſſent, & factioni ſuæ Bagaudarum nomen imponerent, duces autem haberent Amandum, & Ælianum: ad ſubigendos eos Maximianum Herculium Cæſarem miſit, qui levibus prœliis agreſtes domuit, & partem Galliæ reformavit*: Hæc Eutropius, eadem quoque Oroſius (*b*).

(*a*) *Eutrop. lib. 9.*

(*b*) *Oroſ. l. 7. cap. 25.*

V. Maximianus contra tyrannos.

Electo igitur Maximiano, qui ad hos compeſcendos tumultus in Gallias ſeceſſerat; ei *ad ſupplementum exercitus* (inquit Eucherius *c*) *legionem Thebæam ex Orientalibus militibus ire præcepit: quæ legio ſex millia ſexcentos ſexaginta ſex viros validos animis, & inſtructos armis, antiquorum Romanorum habebat exemplo. Hi igitur milites Chriſtianæ religionis ritum Orientali traditione a Hieroſolymitanæ urbis Epiſcopo ſuſceperant.* Hoc idcirco accidit, ut Thebæi milites a Zambda Epiſcopo Hieroſolymitano Chriſtiana fide imbuerentur; quod eadem legio in hibernis eſſe ſoleret in Palæſtina, ubi ad Parthorum atque Perſarum tumultus comprimendos cum aliis legionibus in Syria agentibus præſto eſſet. Sed addit:

(*c*) *Apud Sur. tom. 5. die 22. Sept.*

VI.

Hi (inquit) *fidem ſacram virtuti, & armis omnibus præponebant. Ad Urbem quippe Romam itinere attingentes, eamdem Chriſtianitatis fidem, quam acceperant, apud beatum Marcellinum prædictæ Romanæ Urbis Pontificem confirmaverunt; ut ante gladio interirent, quam ſacram fidem Chriſti, quam acceperant, violarent. Recepti igitur a Diocletiano Cæſare, jubentur, ut poſt Maximianum collegam iter, quod cœperant, ad Gallias tenderent.* Hæc ipſe; quæ autem poſt hæc ſecuta ſunt, ab auctore prolixius enarrata, nos breviori compendio perſtringemus. Alpibus ab exercitu ſuperatis, jam Octodorum cum ventum eſſet, & Maximianus hoſtes obvios aggreſſurus eſſet; ex more, luſtrandi exercitus conſilium iniit. Ad hæc agenda præparavit conſueta ſacrificia, quibus milites expiati, ſuper aras jurarent, adverſus imminentes hoſtes ſe pari fortitudine pugnaturos; id enim ſæpius ſolitum factitari, cum præſertim periculum aliquod immineret, multa apud Gentiles hiſtoricos ſunt exempla. Cum ergo legio Thebæorum hæc parari viderent; quod ſcirent ſe ejuſmodi ſacrificiis non tantum non luſtrari, ſed inquinari; communicato conſilio, ſeceſſionem potius facere, & majeſtatis criminis argui, quam ſacrificiis nefandis fidem Chriſtianam, vel minimum quidem polluere & apud Deum impios reperiri, obfirmatis animis omnes una decernunt.

Luſtratione exercitus detecti Martyres.

VII.

Nova hæc quidem in milites Chriſtianos ab Imperatore exercetur impietas; nam cum alias ſæpius in caſtris Chriſtiani conſueverint militare (ut ſuperius fuſius dictum eſt) numquam tamen in procinctu ad ſacrificium compulſi ſunt, nec ſacramento militiæ ad aliud quidpiam, quamquod propria religio admoneret, numen jurandum. Quodnam autem eſſe ſoleret ejuſmodi juramentum a Chriſtianis militibus præſtari ſolitum, quibuſve eſſet

PAGIUS

pertrahendam Chriſtianorum multitudinem deſtinarentur, ſoli crudelitatis miniſterium detrectare auſi ſunt, atque *hujuſmodi præceptis ſe obtemperaturos negarunt.*

III. *Vera Acta poſt multa ſecula inventa.*

Porro etſi horum Martyrum nomina pleraque ignota ſint, celeberrima tamen ſemper in Eccleſia fuit eorum memoria, ut oſtendit Ruinartus in Actis ſinceris primorum Martyrum ex veteribus Auctoribus, qui eos ſub *ſanctorum Acaunenſium*, a loco martyrii, vel *Legionis Thebeæ*, nomine appellarunt. *Legionem Felicem* appellat Gregorius Turonenſis lib. de Gloria Martyrum cap. 75. qui cap. ſeq. eorumdem Martyrum aliquot miracula refert. Eorum numerus incertus: *Erat eodem tempore*, inquiunt Acta ſincera, *legio militum, qui Thebæi appellabantur. Legio autem vocabatur, quæ tunc ſex millia ac ſexcentos viros in armis habebat. Hi in auxilium Maximiani ab Orientis partibus acciti venerant, viri in rebus bellicis ſtrenui, & virtute nobiles, ſed nobiliores fide, erga Imperatorem fortitudine, erga Chriſtum devotione certabant.* Agauni locus, ubi decimus quiſque ex legione ſemel & iterum interfectus fuit, exinde celeber evaſit, ob ſtructum ibi inſigne monaſterium & quotidianum pſallentium ibidem inſtitutum a Sigiſmundo Burgundiæ Rege. Tempus paſſionis ſanctorum Agaunenſium incertum, aliis in hæc circiter tempora, aliis ad ſequentes vel præcedentes annos illam referentibus.

IV. *Perſecutionem a militibus Galerius incipit.*

Perſecutio adverſus Chriſtianos a militibus cœpit, ut non tantum Euſebius in Chronico de *Viturio* militiæ Magiſtro loquens, & in Hiſtoria lib.8. cap.1. & cap.4. ſed etiam Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 9. & 10. teſtantur. Recitanda hic Lactantii verba, quibus Galerius Maximianus ſuis coloribus depingitur, & Hiſtoria Eccleſiaſtica per hæc tempora

(a) Veget. de Re mil. lib. 2.

ſet verbis expreſſum; Vegetius (a) docet cum ait: *Jurant per Deum Chriſtum, & ſanctum Spiritum, & per majeſtatem Imperatoris, quæ ſecundum Deum generi humano diligenda eſt & colenda:* & paulo poſt: *Jurant autem milites, omnia ſe ſtrenue facturos, quæ præceperit Imperator, numquam deſerturos militiam, nec mortem recuſaturos pro Romana Republica:* Hæc Vegetius. Ad ejuſmodi plane Sacramentum Chriſtianorum viſus eſt alluſiſſe Tertullianus (b) dum ait: *Credimus humanum ſacramentum divino ſuperinduci licere, & in alium Dominum reſpondere poſt Chriſtum.* Quod ſcilicet per Imperatoris majeſtatem Chriſtiani poſt Chriſtum jurarent; ſic enim locus ille mihi explicandus videtur.

Juramentum militare Chriſtianorum.

(b) Tertul. de coron. mil. c. 11.

VIII. Certe quidem Tertullianus (c), licite Chriſtianos per ſalutem Cæſarum jurare ſolitos, tradit, magnamque docet eſſe differentiam inter Gentiles, qui jurant per Genium Cæſaris, & Chriſtianos jurantes per ſalutem ipſius; nam ait: *Sed & juramus, ſicut non per Genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus Geniis:* ſed & rationem reddit, dicens: *Neſcitis Genios Dæmones dici, & inde diminutiva voce Dæmonia? Nos judicium Dei ſuſcipimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. Id in eis ſcimus eſſe, quod Deus voluit: ideoque & ſalvum eſſe volumus, quod Deus voluit, & pro magno id juramento habemus. Cæterum Dæmones, id eſt, Genios adjurare conſuevimus, ut illos de hominibus exigamus; non dejerare, ut illis honorem divinitatis conferamus:* Hæc Tertullianus de Chriſtianis militibus poſt Chriſtum per vitam Imperatorum jurantibus. Viguit adhuc apud nonnullos idem uſus, & adhuc viget, ut ſic homines jurent; ſed temerarium atque periculoſum viſum eſt Francorum Regibus, ejuſmodi a quocumque paſſim fieri ſolita ſalutis Regis per juramentum oppigneratio numini (d); quamobrem lege ſcripta caverunt, ne quis præſumeret per vitam Regis ac filiorum ejus jurare.

(c) Tert. in Apolog. cap. 31.

Per ſalutem Cæſ. non per genium jurant fideles.

(d) Not. Pamel. apud Tert. Apolog. cap. 31. not. 50.

IX. Conſtat quidem Romanos exercitus fuiſſe refertos Chriſtianis militibus; id enim Tertullianus (e) affirmat; quos etiam pietatem cum militia conjunxiſſe, certum eſt; tantum enim aberat a Chriſtianis militibus, ut inter Gentiles in Romano exercitu militantes, quid vel ſaltem leve in religionem peccarent, ut, poſſent ne lauream ferre cum donativum acciperent, magna controverſia fuerit, Severi tempore (ut vidimus) in Eccleſia diſputatum, conteſtante Tertulliano (f) potiſſimum id faciendum non eſſe. Sic igitur videas, contra jus faſque abſque aliquo majorum exemplo, immo contra priorum Imperatorum conſuetudinem, Maximianum immenſo odio, quo in Chriſtianam religionem flagrabat, Chriſtianos milites ad ſacrificiorum contagionem compellere impie ſtuduiſſe.

(e) Tert. Apol. c. 37.

Chriſtian. militum copia.

(f) Tert. de Coron. milit.

X. Ne igitur Chriſtiana legio, luſtrationis ac juramenti prætextu, eadem cum Gentilibus involveretur impietate; receſſit ad octo millia paſſuum longius, ad locum dictum Agaunum. Maximianus vero, ad eorum explorandam voluntatem, nuncium miſit, qui eos pariter hortaretur reverti ad caſtra; & quod commilitones facerent, idem ipſi præſtare non detrectarent. Cum Mauritius Tribunus legionis, Experius Vexillarius, & Candidus ordinis Senatorii vir, nomine omnium reſponſum prudens quidem (ut par erat) dedere; paratos ſcilicet eſſe milites Imperatori in omnibus eſſe ſubjectos, & ad caſtra reverti, atque adverſus barbaros (quod alias ſæpe fecerant) ſtrenue pugnaturos: verum quod Chriſtianam religionem colerent, ſe numquam fore immolaturos; ob idque nolle redire.

Mauritius ad martyrium milites armat.

XI. His auditis, ira ſuccenſus Maximianus decernit in eos publicum militare ſupplicium; nimirum, ut decimum quemque eorum gladius feriret, quem ſors funeſta monſtraret. Vetus eſt genus ſupplicii in delinquentem exercitum ab Imperatore ſolitum exerceri; de quo plura a nobis in

Decimatio exercitus.

PAGIUS

ra mirum in modum illuſtratur: *Alter vero Maximianus, quem ſibi generum Diocletianus aſciverat, non his duobus tantum, quos tempora noſtra ſenſerunt, ſed omnibus qui fuerunt, malis pejor. Inerat huic beſtiæ naturalis barbaries, efferitas a Romano ſanguine aliena. Non mirum, cum mater ejus Tranſdanuviana infeſtantibus Carpis in Daciam novam tranſjecto amne confugerat. Erat etiam corpus moribus congruens, ſtatu celſus, caro ingens, & in horrendam magnitudinem diffuſa & inflata. Denique & verbis & actibus & aſpectu terrori omnibus ac formidini fuit. Socer quoque eum metuebat acerrime. Cujus timoris hæc fuit cauſa. Narſeus Rex Perſarum concitatus domeſticis exemplis avi ſui Saporis, ad occupandum Orientem cum magnis copiis inhiabat. Tunc Diocletianus, ut erat in omni tumultu meticuloſus animique disjectus, ſimul & exemplum Valeriani timens, non auſus eſt obviam tendere, ſed hunc per Armeniam miſit, ipſe in Oriente ſubſiſtens & aucupans exitus rerum. Ille inſidiis ſuis Barbaros, quibus mos eſt cum omnibus ſuis ad bellum pergere, multitudine impeditos, & ſarcinis occupatos non difficiliter oppreſſit; fugatoque Narſeo Rege, reverſus cum præda & manubiis ingentibus, ſibi attulit ſuperbiam, Diocletiano timorem. In tantos namque faſtus poſt hanc victoriam elevatus eſt, ut jam detrectaret Cæſaris nomen. Quod cum in literis ad ſe datis audiſſet, truci vultu ac voce terribili exclamabat: Quouſque Cæſar? Exinde inſolentiſſime agere cœpit, ut ex Marte ſe procreatum & videri & dici vellet, tanquam alterum Romulum; maluitque Romulam matrem ſtupro infamare, ut ipſe Diis oriundus videretur.* Tum de Diocletiano ſcribit.

V. *Quam vero cauſam perſequendi habuerit, exponam. Cum ageret in partibus Orientis, ut erat* pro

Cauſa perſecutionis.

(a) Not. in Mart. Rom. die 22. Sept. 6. in Notis (a) ſunt dicta. Cum autem legioni innotuiſſet ferale decretum Principis, lætiſſime id accepit, rata nimirum ſibi decerni triumphum, quo milites cælum conſcenderent martyrio laureati poſt Chriſtum, cum eo perpetuo regnaturi. Porro incenſos omnium martyrii amore animos, Mauritius ad eos habita concione, qua omnes corroboraret in fide, reddidit ſubeundi pro Chriſto mortem deſiderio flagrantiſſimos. Quid plura? Decimantur milites, reliqui vero, ut redeant Octodorum, Principis mandato jubentur. Renuentes illi, iterum decimantur; ſed nec ſic qui remanſerunt, illi parent ut ad exercitum redeant, expectantes ſinguli eamdem cum Chriſtianis commilitonibus ſubire optatiſſimam ſibi ſortem: quorum deſiderium magis magiſque incenſum eſt alia proxime habita ad eos ab Exuperio concione.

XII. Reliquorum trucidatio militum. Cum autem illorum immotum animum Imperator, iterum facto periculo, ſatis compertum exploratumque habuiſſet; deſperans omnino quemquam illorum a Chriſtiana fide poſſe deduci; omnem tandem in eoſdem immittit exercitum, a quo ſinguli trucidentur. Ferociſſimum impetum ſuſtinent illi protecti ſcuto fidei, gladio ſpiritus, & galea ſalutis armati; ac proinde novo pugnandi genere victores effecti, de proſtrata impietate ac fide ſalvata, glorioſiſſimis martyrii coronis aucti, æternam in cælo beatitudiuem ſunt feliciter conſecuti. Hic finis Thebææ legionis Chriſtianæ certaminum, quorum coronas, palmas, trophæa, atque triumphos Dei Eccleſia ab eo tempore in hodiernum anniverſaria celebritate commemorare non deſinit.

XIII. Victoris martyrium. Sed quid poſt hæc, eadem die, Victori Chriſtiano militi veterano illuc caſu advenienti contigerit, ipſum Eucherium id his verbis narrantem audiamus: *Interea veteranus quidam ultimæ ætatis ſenio fatigatus, nomine Victor, ad contaminatum cædibus locum itineris neceſſitate deductus eſt. Dum ad epulas pro ætatis veneratione ab omnibus rogaretur: requirere cœpit, quænam eſſet cauſa lætitiæ, quod inter tot corpora interemptorum, gaudentes exultanteſque poſſent milites epulari? Dictum a quodam eſt, quod cum legio Chriſtianæ ſtudio legis cærimonias Romanas, cultumque deorum pariter cum Imperatoriis juſſionibus contemnere voluiſſet, datam eam neci eſſe, ut diſciplinæ militaris traditus ordo ſeverius teneretur. Tunc Victor alte gemitum trahens, graviterque ſuſpirans, deteſtatus convivas, deteſtatuſque convivium, exclamat: Heu me, qui per tot annorum militiam ad hanc ætatem veni, & in hac legione militare non merui. Quam bene inter tales glorioſæ mortis honore donatos finem vitæ invenire potuiſſem! Saltem ſi commilitare indignus eram, vel me ante has duas horas viandi neceſſitas detuliſſet, ut ſenilis pectoris cruor tantorum virorum victimis miſceretur. Obtuleram corpus hoc neci, dummodo tantæ laudis conſortio non carerem.*

XIV. Victoris confeſſio. *Talia dicentem profanorum ſtatim turba vallavit; quæ, utrum Chriſtianus eſſet, reſpondere minaciter jubet. At ille paululum oculos ad cælum erigens, tali percontantibus ſermone reſpondit. Longius me vivendi uſus ad hanc quam videtis perduxit ætatem. Quæcumque in hoc mundo aguntur, aut ſtudium reperit, aut rerum volubilitas agit, aut varius ſemper caſus infeſtat; quodcumque volumus, optamus, ſcimus, aut cupimus, totus mundus caligine ſubmerſus, tenebris circumfluentibus, latet, niſi nobis aut viam Chriſtus oſtenderit, aut lumen Chriſti affulſerit. Quod ego fideli mente perpendens, utinam ultimo conteſter affectu; quod ſi me ad tempus paulo ante trucidatæ legionis itineris neceſſitas detuliſſet, conviviis, & epulis veſtris horum funerum conſortium prætuliſſem. Sed jam nunc præſtabit Chriſtus*

PAGIUS *pro timore ſcrutator rerum futurarum, immolabat pecudes, & in jecoribus eorum ventura quærebat. Tum quidam miniſtrorum ſcientes Dominum, cum adſiſterent immolanti, impoſuerunt frontibus ſuis immortale ſignum. Quo facto fugatis dæmonibus, ſacra turbata ſunt. Trepidabant aruſpices, nec ſolitas in extis notas videbant; & quaſi non litaſſent, ſæpius immolabant. Verum idemtidem mactatæ hoſtiæ nihil oſtendebant, donec magiſter ille aruſpicum Tages, ſeu ſuſpicione, ſeu viſu, ait, idcirco non reſpondere ſacra, quod rebus Divinis profani homines intereſſent. Tunc ira furens, ſacrificare non eos tantum qui ſacris miniſtrabant, ſed univerſos qui erant in Palatio, juſſit, & in eos, ſi detrectaſſent, verberibus animadverti; datiſque ad Præpoſitos literis, etiam milites cogi ad nefanda ſacrificia præcepit, ut qui non paruiſſent, militia ſolverentur. Hactenus furor ejus & ira proceſſit, nec amplius quicquam contra legem aut religionem Dei fecit. Deinde interjecto aliquanto tempore in Bithyniam venit hiematum.* Cum vero Veturius milites anno ſequenti perſequi cœperit, ut mox dicemus, ea perſecutio ante eum annum non contigit.

VI. *Perſæ a Galerio Cæſare victi.* Præterea ex victoria Perſica eam perſecutionem ad annum ſequentem pertinere intelligimus. Bellum Perſicum anno præcedenti renovatum, quando ſcilicet Diocletianus ex Ægypto, ubi Alexandriam obſidebat, Galerium Cæſarem ad expeditionem Perſicam deſtinavit: *His tempeſtatibus interim Jovio Alexandriam profecto, provincia credita Maximiano Cæſari, uti relictis finibus in Meſopotamiam progrederetur, ad arcendos Perſarum impetus. Aquis primo graviter vexatus, contracto confeſtim exercitu e veteranis ac tyronibus per Armeniam in hoſtes contendit: quæ ferme ſola ſeu facilior vincendi via eſt. Denique ibidem Narſeum Regem in ditionem ſubegit: ſimul liberos, conjugeſque & aulam regiam,* ait Victor de Cæſaribus. Quod bellum ab Eutropio ad-

ſtus, ut Chriſtianum me, vel ob profeſſionem meam, tranſire ulterius per beata funera non ſinatis.

XV. Urſus atque Victor Martyres.

Hæc eum loquentem ſubita percuſſoris obtruncat inſania. Ita vir ſanctus conſortium ſanctorum celeri confeſſione promeruit, cæteriſque martyribus in eo loco ſicut morte, ita eſt honore conjunctus: Hucuſque Eucherius de Victoris præclaro martyrio. Additque duos alios ejuſdem legionis milites abſentes, Urſum, atque Victorem alium Solodori paſſos eſſe pridie Kalendas Octobris. Quo modo autem eorumdem corpora ſint inventa, idem auctor inferius narrat hiſtoriam. Tu vero conſule alia multa, quæ ad dictorum martyrum memoriam ſpectantia notavimus in Romano (*a*) Martyrologio. Quæ autem idem Eucherius ſubdit de divina ultione in Maximianum Imperatorem, ſuo loco dicemus.

(*a*) *Die 22. Septem. a. b. & 30. ejuſdem.*

XVI. Alexandri & aliorum martyrium.

Hos omnes ad martyrium præceſſiſſe viſi ſunt, antequam Alpes ſuperaſſet Romanus exercitus, duo inſignes ejuſdem legionis milites, nimirum Secundus, & Alexander, qui paſſi dicuntur ſeptimo Kalendas Septembris, qua die eorum memoria ejuſmodi celebratur encomio (*b*): *Apud Albentimelium Liguriæ civitatem, ſancti Secundi martyris, viri ſpectabilis, & ducis ex legione Thebæorum*: ac rurſum: *Bergomi in Gallia Ciſalpina, ſancti Alexandri martyris; qui & ipſe unus ex eadem legione, cum nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti conſtantiſſime fateretur, martyrium capitis abſciſſione complevit.* Sed, & Taurini quoque ejuſdem legionis nobiliſſimi milites Octavius, Solutor, & Adventor glorioſo martyrio erexere trophæa victoriæ, quorum celebritati dicata eſt dies duodecima Kalend. Decembrium.

(*b*) *Martyr. Rom. Bed. & alii.*

XVII. Verum alii quoque ejuſdem legionis milites ſunt poſtea martyrio coronati; qui, antequam ab Imperatore fides illorum exploraretur, ab eodem adverſus Carauſium fuerant amandati, eo fortaſſe conſilio, ut, cohortibus ab ea legione divulſis, debilis remaneret, nec quid novi tentandi, diviſis viribus, locus relictus eſſet. Cecinit de iiſdem martyribus Venantius Fortunatus carmen elegiacum. Sed & alii quoque plures, qui eadem expeditione in Romano exercitu inventi ſunt Chriſtiani, pariter coronam martyrii ſunt conſecuti.

Maximiani odium in milites Chriſtianos.

Sic namque poſthac crevit Maximiani odium in milites Chriſtianos, ut iis, quos adverſarios diceret eſſe deorum, exercitium omnino purgandum eſſe ſtatuerit; tunc enim ſibi Herculem, quem præcipue colebat, a quo & cognomen deduxerat, ut Herculius diceretur, exiſtimabat ſibi fore propitium, ſi milites numen illius ſpernentes pœna mulctaret. Sed & felices rerum eventus eumdem magis magiſque in ſententia ſtabilierunt; nam ejus adventu in Gallias tyrannos Amandum, & Ælianum abſque aliquo, vel levi tantum exercitus damno compreſſit; & Carauſium provinciam ad Oceanum poſitam miniſtrantem, ac in Romanum Imperium rebellantem, in Britanniam fugere compulit.

XVIII. At quinam fuerint illi martyres, qui in ea expeditione ejuſdem Maximiani juſſu, Chriſtianæ religionis obtentu, necati ſunt; Helinandum (*c*) audiamus, qui eadem omnia ex antiquioribus monumentis accepta brevi ſermone contexuit; celebris ſuorum temporum ſcriptor ejuſmodi oratione rem geſtam proſequitur enarrare: *Maximianus Auguſtus, coadunato exercitu, permixto tamen Fidelium, & infidelium cætu, feſtinus Alpium juga tranſgrediens, Galliæ appropinquabat; ſoloque adventu ſuo Amando, & Æliano ducibus tumultus perterritis, ſeditionis illius tempeſtatem facile ſine ſui exercitus damno ſedabat. Comperto vero quod Carauſius quidam nobilis inſidias contra Romani regni fines moliretur; qui tamen Procurator conſtitutus erat provinciæ quæ eſt juxta Oceanum, ubi Franci jam ſecundo*

(*c*) *Apud Sur. t. 5. die 10. Octob.*

Gereonis & ſociorum certamen.

PAGIUS

adhuc magis explicatum. *Pace facta*; inquit Rufus in Breviario, *Meſopotamia eſt reſtituta, & ſuper ripam Tigridis limes eſt reformatus, ita ut quinque gentium trans Tigridem conſtitutarum ditionem aſſequeremur. Quæ conditio fœderis in tempus Divalis Conſtantii reſervata duravit.*

VII. Et quidem hoc anno.

Narſeum hoc anno debellatum, tam ex Idacio in Faſtis, quam ex Auctore Chronici Alexandrini manifeſte deducitur. In priori legitur: *His Conſſ. victi Perſæ.* In poſteriori: *Perſæ maximo bello a Conſtantio & Maximino Jovio Cæſaribus devicti ſunt.* Paulo poſt: *Iiſdem Coſſ. a Maximiano Herculio Perſæ prælio victi ſunt.* Quæ duo loca corrupta quidem; cum nec Herculius Auguſtus, nec Conſtantius Cæſar in Orientem profecti fuerint; ex illis tamen conſtat, Perſas præſenti anno ſuperatos fuiſſe. Libanius in Baſilico ait, Perſas poſt ingentem illam cladem a Galerio acceptam, *quadraginta annos* in apparatu conſumſiſſe, ut eam reſarcirent, & paulo ante Conſtantini Magni obitum bellum Romanis intuliſſe. Ab hoc vero anno ad Conſtantini Magni obitum anni quadraginta fluxere. Ex quibus manifeſtiſſimum ſit, bellum Perſicum cum anno CCC. perperam a Baronio illigatum fuiſſe; magiſque a recto tramite deviaſſe Dodwellum in Diſſert. Cyprianica XI. num. LXVIII. ubi tam militum perſecutionem, quam reditum Galerii ex expeditione Perſica, in annum treceſimum ſecundum differt.

Baron. an. 300. num. 3.

VIII. Conſtantius Cæſar Alemannos debellat.

Euſebius in Chronico anno Abrahami 2314. qui Kal. Octobris currentis Chriſti anni inchoatur, ait: *Juxta Lingonas a Conſtantio Cæſare LX. millia Alemannorum cæſa.* Quam illuſtrem victoriam Eutropius, Zonaras, aliique memorant. Scaliger in Animadverſionibus Euſebianis de hac victoria loquens ait: Mirum, Eumenium verba habentem ad Conſtantium, tam inſignem victoriam

do a ſuis ſedibus expulſi juxta Gallorum, & Saxonum confinia conſederunt, miſit illuc per Rheni fluminis alveum partem ſui exercitus, cujus militari virtute nefarius caſſaretur incœptus. In quo itinere præcipuos belli Dominici duces, Gereonem, Victorem, Caſſium, & Florentium felices turmæ Chriſtianorum militum ſequebantur.

XIX. Caſſii, & Florentii & Soc. Martyrium.

Paulo poſt vero, narratis, quæ ab eodem Maximiano apud Agaunum in legionem Thebeam ſunt impie perpetrata, ad dictos milites adverſus Carauſium miſſos ſtylum convertens, ſic ait: *Hac primum apud Agaunum oppidum, ubi maxima multitudo ſancti reſedit exercitus, agebantur; inde præcedentium ſecuti veſtigia, repererunt primarios milites Caſſium, & Florentium, cum ſeptem aliis ſimilis conſtantia viris, juxta Veronam civitatem in ripa Rheni fluminis, conſidentes, aliosque cum eis quamplurimos ejuſdem agminis, ſed non ejuſdem intentionis ſatellites. Hos dum agnoviſſent de Orientali fuiſſe præſidio, ſævientes contra eos, de profeſſione ſciſcitati ſunt. Cumque illi nec voluntate cordis, nec ſententia reſponſionis a ſuperioribus diſcreparent, ſubmiſſis capitibus, in eodem loco pro Chriſti nomine perempti ſunt.*

XX. Gereonis, & Sociorum martyrium.

Mox ergo ad beatum Gereonem ejuſque ſocios trecentos decem, & octo cum illo pariter fide veritatis armatos perſecutor, neſcio velocius an fama pervenerit. Progreſſi tamen paululum ante ſubſequentes carnifices, in campis Agrippinæ magnæ Civitatis martyrii gloriam, ſeſe invicem cohortantes, præſtolati ſunt. Quibus continuo ſupervenientes hi qui miſſi erant a Judice, nullam in eis defendendi, vel a propoſito deficiendi voluntatem, ſed conſtantiſſimam nominis Chriſti invenerunt confeſſionem. Ibi beatus Gereon dux, & martyr egregius cum illis Regis æterni vernaculis, edomitis omnibus, quæ ad hujus vitæ delectationem poſſent allicere, ſemetipſum ſpontaneus obtulit hoſtiam vivam Deo. Inſani vero tortores ſanctorum ibidem corpora cruentantes per campi illius planitiem traxerunt, & in puteum quemdam maximum projecerunt. Monſtratur autem uſque hodie in loco, ubi ſanctus Gereon trucidatus eſt, ſanguinis ipſius ſpectaculum; & ipſe locus, AD MARTYRES, ab incolis acceptum ſervat vocabulum.

XXI. Victoris, & Sociorum martyrium.

Hæc itaque dum agerentur, cohors illa, quæ beatum Victorem comitabatur, ad locum cui deſtinata eſt properans, pervenit ad oppidum Francorum, quod ex majorum ſuorum ſedibus Trojam nuncupabant, ibique cum Duce ſuo caſtra in pratis virentibus poſuit. Nec minus audaces illi cruentique milites adfuerunt; peremtoque illic fortiſſimo Chriſti milite Victore, cum trecentis triginta martyribus; ſancta eorum corpora in locis paluſtribus ſubmerſerunt. Tandem optatis locupletati ſpoliis cum exercitu reliquo, quia Carauſius ille fugiens, ſe ſe in Britanniam tranſtulit; per viam, qua venerant, læti pro ſcelere redierunt: Hæc Acta.

XXII. Carauſius Tyrannus.

At de Carauſio hæc Eutropius (a): *Poſt hæc tempora etiam Carauſius, qui viliſſime natus in ſerenæ militiæ ordine famam egregiam fuerat conſecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ, & Armoricæ pacandum mare accepiſſet, quod Franci, & Saxones infeſtabant; multis barbaris ſæpe captis, nec præda integra aut provincialibus reddita, aut Imperatoribus miſſa; cum ſuſpicio eſſe cœpiſſet, conſulto ab eo admitti barbaros, ut tranſeuntes cum præda exciperet, atque hac ſe occaſione ditaret; a Maximiano juſſus occidi, purpuram ſumpſit, & Britannias occupavit:* Hæc ipſe. Sed res tunc geſtas adverſus milites Chriſtianos, idem qui ſupra auctor enarrare pergens, hæc ſubdit:

(a) Eutrop. li. 9.

XXIII. Mauritani martyres.

Eodem vero tempore de Mauritania, quæ eſt pars Africæ, finitimiſque regionibus milites ab Imperatore propter frequentes Gallorum tumultus evocati, in Galliam navigio venerunt; quorum trecenti quinquaginta pro fide Catholica trucida-

PAGIUS

riam obiter perſtrinxiſſe, hominem alioqui laudum Conſtantii prodigum: *Cum toties*, inquit cap. 10. *proculcata eſſet Alamannia.* Verum hinc intelligere poterat Vir doctiſſimus, eam Eumenii Orationem, quæ tota eſt de recuperata Britannia, ac coram Conſtantio Cæſare recitata, vel ſub finem præcedentis anni, vel currentis initio, antequam ſcilicet Barbari in Gallias irrupiſſent, habitam fuiſſe; alioquin amplam illam Conſtantii laudandi materiam Orator non prætermiſiſſet, qui nec verbum quidem in eo Panegyrico de eo habet. Verba enim laudata ad victorias alias de Alemannis reportatas referuntur. Hinc Eumenius cap. 5. antequam de expeditione ac victoria Britannica loquatur, ait: *Adoratæ ſint igitur mihi Sarmaticæ expeditiones, quibus illa gens prope omnis extincta eſt, & pene cum ſolo nomine relicta, quo ſerviat. Dent veniam trophæa Niliaca,* (de Achilleo nempe victo & Alexandria capta) *ſub quibus Æthiops & Indus intremuit. Contenta ſit voce gloria ſua etiam proxima illa ruina Carporum.* (quæ anno CCXCV. contigit) *Reſervetur nuntiis jam jamque venientibus Mauris immiſſa vaſtatio. Aliis hæc, permittente Majeſtate veſtra, celebrabo temporibus.*

IX. *Eumenii Oratio ante devictos Alemannos Conſtantio dicta.*

Cum itaque Eumenius victorias a Conſtantii Collegis reportatas enumeret, ſeque eas alio tempore celebraturum promittit, nullamque victoriæ Alemannicæ, quæ Conſtantio propria erat, mentionem faciat, apparet, quando hæc Oratio recitata, eam nondum relatam fuiſſe. Quando autem Eumenius hunc Panegyricum dixit, Maximianus Herculius in Mauritania pugnabat, non contra Quinquegentianas gentes, ut Vir doctus exiſtimavit; eæ enim in Libya ſitæ; ſed contra alios populos in Mauritania poſitos, de quorum clade nuntii expectabantur. Unde Incertus in Panegyrico Maximiano & Con-

cidati, cum beato Gereone ejuſque ſociis, beatorum corporum quietem, & venerationem perpetuam delegerunt: Hucuſque de militum coronis Helinandus, qui poſt hæc narrationem inſtituit de eorumdem ſanctorum reliquiis digne memoriis illuſtratis. Porro horum omnium natales dies tabulis Eccleſiaſticis habentur adſcripti, quibus eorumdem celebritas quolibet anno vertente recolitur. Hæc autem temporibus Marcellini Papæ eſſe geſta, non tantum qui ſupra Eucherius fidem facit, ſed & qui horum martyrum res geſtas eadem eſt proſecutus oratione; licet ſciamus hæc de Carauſio ad exordia Imperii Maximiani referri.

XXIV. Floriani, & ſociorum martyrium. Tunc quoque accidiſſe putamus, ut Laureaci in Norico Ripenſi quadraginta milites, Chriſtianitatis quoque cauſa graviſſima paſſi ſint; quos martyrii cupidiſſimus adiens commilito Florianus, oblatus Præſidi Aquilino, iiſdem veſtigiis confeſſionis inſiſtens, iterum atque iterum fuſtibus cæſus, & ſcapulis acutis clavis confoſſus, ſuſpenſo ad collum lapide in Aniſum fluvium præcipitatur quarto Nonas Maii (*a*), qua die anniverſaria illius celebritas recurrit: de ejus corporis inventione, & miraculis ibi fieri ſolitis, ejuſdem Acta in fine habent.

(*a*) *Mart. Rom. ea die. Sur. t. 3. ea die.*

XXV. Maximianus qualis. Hæc, & alia complura id genus in Chriſtianos milites meditatus eſt Maximianus, homo (ut ait Victor) natura ferox, ardens libidine, conſilio ſtolidus, ortu agreſti, Pannonioque, & (ut addit Eutropius) incivilis ingenii, aſperitatem ſuam, & vultus horrore ſignificans. Sed & Julianus Apoſtata in Cæſaribus eumdem egregiis ignominiæ notis ſugillat; quod acerbus, & intemperatus eſſet, rerum novarum cupidus, & perfidiæ plenus; ob idque a bonorum Principum conſortio a Sileno fingit excluſum.

XXVI. Milites Chriſtiani in Oriente vexati. Porro non tantum, his temporibus, in Occidente, ſed & in Oriente quoque vexatos eſſe milites Chriſtianos, teſtatur Euſebius in Chronico; qui hoc ipſo anno Diocletiani Imperatoris decimoquarto hæc ait: *Veturius Magiſter militiæ Chriſtianos milites perſequitur: paulatim, ex illo jam tempore perſecutione adverſus nos incipiente:* Hæc ibi. Verum tam in Oriente, quam in Occidente, ac præſertim Romæ, non nunc primum, ſed ipſo prope exordio ejus Imperii (ut dictum eſt) quibuſdam præludiis, agentibus Gentiliciæ ſuperſtitionis Pontificibus, & Proconſulibus in provinciis, nonnullos martyres eſſe paſſos, certa eorumdem martyrum Acta ſuperius recenſita exploratiſſimam fidem faciunt; quæ martyria licet frequentia fuerint, & immania; habito tamen reſpectu ad ingruentem poſtea tempeſtatem, nullius prope momenti ac plane levia videri Euſebio, vel aliis potuerunt, quem de iis quæ agerentur in Palæſtina, ubi degebat, putamus intellexiſſe; cum alioqui non neget, ſed æque confirmet, perſecutionem in Chriſtianos, pedetentim a nece Chriſtianorum militum inchoatam.

XXVII. Conſilium Diocletiani. Qui enim penitus convellere Chriſtianam religionem decreverant, ſic ejus primum vires infringere aggreſſi ſunt, Chriſtianos milites tollendo; ne, cum in reliquos omnes publica eorum per Orbem edicta ſævirent, ipſaque furens perſecutio graſſaretur, eſſent qui obſiſterent armati milites Chriſtiani. Digna plane atque rationabilis hæc illis viſa eſt cauſa in milites ſæviendi; ne quando iidem, cum viderent Imperatorum conſilium de extirpanda penitus religione Chriſtiana, turbas cierent, & tumultuantes ſeceſſionem facerent ac rebellarent. Vel quod cum infame penitus haberetur Chriſtianorum hominum genus; qui militia nobiles gravi notati eſſent infamia ex nomine Chriſtiano, acerba animadverſione digni haberentur; nam ſecundum quod Macer ſcripſit de Re militari (*b*): *Quædam delicta pagano aut nullam aut leviorem pœnam irrogant; militi vero graviorem; ita tamen, ut ſi miles artem ludricam fecerit, &c.* Sane quidem qui deſertores deorum eſſent, uti Chriſtiani, præ cæteris pœna digni ab Imperatoribus habebantur.

(*b*) *l. quædam. ff. de pœnis.*

XXVIII. De ejuſmodi perſecutione a militibus cœpta hæc habet Euſebius (*c*): *Paulo ante illud tempus, cum qui Imperii domi-*

(*c*) *Euſeb. l. 8. c. 4.*

Conſtantino dicto cap. 8. Maximianum Herculium alloquens ait: *Tu ferociſſimos Mauritaniæ populos inacceſſis montium jugis, & naturali munitione fidentes expugnaſti, recepiſti, tranſtuliſti;* quod hoc anno contigiſſe videtur.

X. *Perſecutio a militibus cepit.* Baron. n. XXVI. Euſebius in Chronico juxta editionem Pontaci ad annum Abrahami 2305. qui Kal. Octobris anni Chriſti CCXCVIII. inchoatur, ait: *Veturius Magiſter militiæ Chriſtianos milites perſequitur, paulatim ex illo jam tempore perſecutione adverſus nos incipiente.* In editione ejuſdem Chronici Scaligeriana, hæc uno anno tardius conſignantur. Anno itaque ſequenti perſecutio adverſus milites decreta, de qua legendus Euſebius in Hiſtoria lib. 8. cap. 4. & Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum, cujus verba mox recitavimus. Legenda etiam quæ de ea perſecutione anno CCCII. ſcripſimus. Porro cum dicat Euſebius paulatim ex illo jam tempore perſecutionem adverſus Chriſtianos incepiſſe, liquet hallucinatos Viros doctiſſimos, qui autumarunt militum perſecutionem anno tantum CCCII. decretam fuiſſe.

XI. *Martyrium S. Gelaſini mimi.* Auctor Chronici Alexandrini ad Conſulatum Maximiani Herculii V. & Maximiani Jovii Cæſaris II. currenti nempe anno, ait: *Anno CCLXIX. Domini in cælos Aſſumptionis, ac iiſdem ſupra nominatis Coſſ. martyrio vitam finivit Sanctus*

*natum & potentiam occupabat, eſſet tamquam e gravi & temulento ſopore excitatus; atque adeo tempore inter Diocletianum * & Galerium interjecto, clam, & ex occulto primum in Eccleſia Dei invaderet, non quaſi acervatim bellum contra nos ſuſcipiendo, ſed eos ſolos qui in exercitu Romano militiam exercebant, pedetentim adoriendo (nam ſi prius cum illis concertans, ſuperior forte diſcederet, reliquos ea ratione facile poſſe capi putabat) permultos eorum qui in militia verſabantur, cernere potuiſſes, qui ſubeuntibus animis vitam tenuem & abjectam amplexari maluerunt, quam pietatem & cultum erga Deum univerſarum rerum opificem aliquando negare.*

(*) Decium & Gallium.

Perſecutio cœpta in milites Chriſtianos.

XXIX. Segregantur milites Chriſtiani.

Ubi autem Dux, quiſquis tamen ille fuerit, jam tum primum contra eos, qui ex noſtris in exercitu Romano militabant perſecutionem excitaverat, & illos ab aliis militibus in quorum numerum relati erant, ſegregaverat, ſejunxeratque; & liberam optionem dederat vel honoris perfruendi, ſi edicto obſequerentur; vel ejuſdem amittendi, ſi reſiſterent; multi admodum qui veri regni Chriſti milites erant, nulla mora interpoſita, fidei in eum confeſſionem, falſæ & adumbratæ gloriæ, qua in mundo fruerentur, ſine ulla dubitatione prætulerunt. Inter quos jam, licet numerus perexiguus, quandoquidem Dux lentius & moderatius adhuc in nos tendebat inſidias, & paucorum admodum ſanguinem fundere aggrediebatur: propterea quod multitudo Chriſtianorum illum (ut erat veriſimile) deterruit; & animum ejus, ne bellum contra omnes ſimul concitaret retardavit; licet inquam numerus perexiguus, unus tamen & alter non modo dignitatem amittere, ſed mortem etiam pro veræ pietatis defenſione oppetere voluerunt. At poſtquam apertius rem erat aggreſſus: nulla oratione aut dicendi vi explicari poteſt, quot & quam inſignes Chriſti martyres his, qui civitates quaſque & regiones incoluerunt, oculis cernere licuiſſet.

XXX. Ingens militum numerus paſſus.

Hucuſque Euſebius de perſecutione in milites primum omnium inchoata; ipſe vero ab eo tempore quo generale edictum eſt promulgatum in omnes ubique Chriſtianos agentes, narrationem exorditur; cum tamen plurima Chriſtianorum militum certamina obvoluta penitus ſilentio prætermiſerit; nam ſi ex iis qui in Occidente paſſi ſunt Chriſtiani milites, rationem ducere & conjecturam facere licet de iis qui agebant in Oriente militibus; quorum, ob apparatum Perſici belli, Ægyptioſque tumultus, ingentes fuiſſe copias, certum exploratumque videri debet; de iis qui inter eos militabant Chriſtianis, quibus legiones fuiſſe refertas jam diximus, magnam cædem eſſe patratam quis neget? At quæ, ſcriptorum inopia, egregia Chriſtianorum militum pro fide certamina obſcura remanſerant, illorum ſaltem, qui in occidente commilitones ſunt paſſi, illuſtrantur exemplo; licet nec horum omnium fuerint præclara facinora ſcriptorum memoriæ commendata, nec noſtri ſit inſtituti omnium martyrum hic Acta conſcribere, ſed nonnullorum quæ certis probatiſque auctoribus egregie teſtata omni ex parte redduntur; ex quibus etiam de reliquis, quorum nulla extant ſcriptorum monumenta, quæ quantave paſſi ſint, probe liceat facere conjecturam.

Du-

PAGIUS *ctus Gelaſinus in Heliopolitanorum urbe Libanenſi* (eſt urbs Epiſcopalis Provinciæ Libani.) *Hic cum ſecundus eſſet mimus* (id eſt, *ſecundarum partium* juxta Ciceronem divinatione in Verrem) *ac publici celebrarentur in theatro Ludi, ſpectante populo, in magni balnei ſolium aqua tepida plenum ab aliis mimis injectus eſt, Chriſtianæ religioni, ſanctoque baptiſmo illudentibus. Ipſe vero Gelaſinus ſecundus mimus baptizatus, & ex ſolio balnei egreſſus, candidis indutus veſtimentis, in theatrum prodire deinceps renuit, dicens*: Chriſtianus ſum, vidi enim in ſolio tremendam gloriam, & Chriſtianus morior. *Quod cum vidiſſet populus qui in theatro Heliopolitanorum ſpectabat, furore ſuccenſus, ex gradibus in ſcenam irruens, arreptum Gelaſinum, ac theatro cum ipſis candidis, quas indutus erat, veſtibus ejectum, lapidibus obruit atque interfecit.* Colitur a Græcis Gelaſinus, ſeu Gelaſius die XXVII. menſis Februarii, ad quem diem de eo Bollandus agit. Ejus non meminit Baronius.

JESU CHRISTI ANNUS 298.	MARCELLINI PAP. ANNUS 2.	DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 15.

I. Marcelli Centurionis Acta. DUcenteſimus nonageſimus octavus Chriſti annus Fauſto & Gallo Conſulibus adſcribitur Faſtis; quo perſecutio in Chriſtianos milites ſæpe graſſari cœpta, longe lateque diffuſa, totum Chriſtianum orbem Imperio Romano ſubjectum invaſit. Sed inter alios egregios milites, qui Chriſti nominis cauſa afflictati ſunt, magnopere martyrium Marcelli Centurionis elucet, qui Tingi in Mauritania paſſus eſt. Extant ejus Acta, & quidem fideliſſima, eademque perbrevia. Quæ apud nos habentur, eadem pene ſunt cum illis quæ habentur edita (a). Citantur (b) alia conſignata hujus anni Conſulibus Fauſto & Gallo. Nos vero, quæ habemus præ manibus, hic deſcribimus; ſic enim ſe habent.

(a) *Apud. Sur. t.1. die* 30. O*ctob.*

(b) *Citat. Vaſæ in Chron. ex Brev. Eborenſ.*

II. *In civitate Tingitana, procurante Fortunato Præſide, advenit natalis dies Impe-*

PAGIUS

SÆC. III. Anno Urbis 1051. Olymp. 269. an. 2. A. C. 298.

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5791.

☉ 27. B. ☽ 14. P. 14. April. Indict. 1.

JESU CHRISTI 298.

MARCELLINI PAPÆ 3.

DIOCLETIANI IMP. 15. MAXIMIANI HERCULII IMP. 13.

I. *Conſules.* [1] ANum. I. ad X. Coſſ. *Anicius Fauſtus II. & Severus Gallus*, ut recte Auctor Chronici Alexandrini, qui cum Conſulatus ſuffectos pro more non numeret, iterati Fauſti Conſulatus non meminit; verum in Faſtis Theonis, in Cæſareis in Anonymo Cuſpiniani, & in libello de Præfectis Urbi Fauſtus cum numerali nota editur. *Diocletianus*, qui ſub Baſſo iterum Conſule Quinquennalia, ſub Fauſto ſecundum Conſule Quindecennalia in Oriente, quemadmodum & in Occidente *Herculius* Imperii Cæſarei Quindecennalia dedit.

Imperii Caſarei Herculius, Auguſtei Diocletianus Quindecennalia edidit.

II. *Militum perſecutio.* [2] Perſecutio adverſus milites hoc anno inchoata, ut recte Proſper in Chronico. Sicut igitur perſecutio generalis in ipſis utriuſque Auguſti Vicennalibus cœpit, ſic & ejus quædam velitatio in utriuſque Quindecennalibus. Quare martyrium *S. Marcelli* Centurionis a præſenti anno non removendum, cum in Chronico Vaſæ, & Breviario Eborenſi ſub hujus anni Conſuli-

Baron. n. 1. & ſeqq.

NOTÆ

[1] COſſ. *Anicius Fauſtus II. & Severus Gallus*. Inſcriptio vetus apud Boldettum ad Cœmeteria ſacra pag. 83. num. 18. & pag. 461.

D. M.
P. LIBERIO. VICXIT
ANI N. II. MENS. N. III.
DIES. N. VIII. R. ANICIO
FAUSTO ET VIRIO GAL
LO CONS.

Sigla R. forte *Receſſit* Significat, nempe *obiit*. Lapis Chriſtianus inter antiquas Inſcriptiones Etruriæ P. I. pag. 219. erutus ex cœmeterio Cyriacæ, litteris Græcis exaratus, quæ ſic Latine redduntur:

OBIIT. ANTE DIEM XIII. KAL.
NOVEMB. FAUSTO ET
GALLO COSS.

Inſcriptio apud Contelorium in libel. de Præf. Urbi:

SIMULACRUM. MINERVAE
ANICIUS. ACILIUS. AGI
NATIUS FAUSTUS &c.

Itaque alia ſunt nomina Fauſti præter *Anicium*; ut & *Gallo*, non *Severi*, ſed *Virii* nomen eſt. Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Fauſto II. & Gallo*. Proſperi Chronicon: *Fauſto & Gallo*.

[2] JUvat hic referre Inſcriptionem, quæ ex Inſcriptionibus Etruriæ in ſuperiori Nota producta eſt, & ſervari apud ſe tradit Cl. Buonarroti in ſuis *Oſſervazioni ſopra i vetri &c. Florentiæ* 1716. Sic igitur concepta eſt litteriſque Græcis deſcripta: *Simplicia qua & Kalimenos, vixit annis* 11. *diebus ... obiit tertiodecimo Kal. Novembris, Fauſto & Gallo Conſulibus*. Porro non una hinc animadverſio occurrit. Primo Fauſtus enunciatur hic (quod & ſervatur in reliquis omnibus Inſcriptionibus ſuperius productis) abſque numerali nota; quod ſi admittatur, non erit cur prior alius Conſulatus Fauſti ſuffectus ſtatuatur. Secundo his conſulibus notatur annus 298. qui emortualis dicitur piæ illius fœminæ cujus ſepulcrum cum martyrii præferat inſignia, ut idem Buonarroti innuere videtur, facile inde colligimus perſecutionem hujus anni indictam in Clericos, adhuc tamen & reliquos Fideles aſperſiſſe.

Marcellus abſtinet a ſacrificiis.

peratoris. Ibi cum omnes in conviviis epularentur atque ſacrificarent; Marcellus quidam ex Centurionibus legionis Trajanæ, profana reputans illa convivia, rejecto etiam cingulo militari coram ſignis legionis, quæ tunc aderant, clara voce teſtatus eſt, dicens: Jeſu Chriſto Regi æterno milito. Abjecit quoque vitem & arma; & addidit: Ex hoc militare Imperatoribus veſtris deſiſto, & deos veſtros ligneos & lapideos adorare contemno, quæ ſunt idola ſurda & muta. Si talis eſt conditio militantium, ut diis & Imperatoribus ſacra facere compellantur; ecce projicio vitem & cingulum; renuncio ſignis, & militare recuſo: Hæc Acta.

III. Vitis inſigne Centurionis.

Quod vero hic dicitur Marcellus Centurio vitem projeciſſe & cingulum; erat vitis inſigne Centurionum, quam manu geſtarent, eaque in delinquentes milites animadverterent; unde apud Juvenalem (*a*) de Mario gregario olim milite ſub Centurione:

Nodoſam poſt hæc frangebat vertice vitem,
Si lentus pigra muniret caſtra dolabra.

Sed & Plinius: *Centurionum* (inquit) *in manu vitis & opimo præmio tardos ordines ad lentas perducit aquilas, atque etiam in delictis pœnam ipſam honorat:* Nempe quod nobili ligno iidem delinquentes verberarent. Sed eſt & illud Taciti in animadverſione militum per Centuriones exhiberi ſolita ligno vitis, hæc dicentis de Lucillo Centurione ſæviſſimo: *Centurio Lucillus interficitur; cui militaribus facetiis, Cedo alteram, indiderat; quia fracta vite in tergo militis, alteram clara voce, & rurſum aliam poſcebat.* Porro Centurioni vite verberanti reluctari minime ſine pæna licebat; nam ſic Macer in libro de Re militari, de milite irreverente (*b*): *Si vitem tenuit, militiam mutat;* nempe in gradum inferioris ordinis redigatur; rurſum: *Si ex induſtria fregit, vel manum Centurioni intulit, capite punitur:* Hæc ipſe ex præſcripto veteris diſciplinæ. Judicare ſubditos ſibi milites Centurionem, eſt illud quoque Juvenalis (*c*):

——*juſtiſſima Centurionum*
Cognitio eſt igitur de milite, &c.

(*a*) *Juven. ſat.* 8. *Plin. l.* 14. *c.* 1. *Tacit. Annal. l.* 1.

(*b*) *l. miles agrum §. is autem. verſ. ſi vitem ff. de re milit.*

(*c*) *Juven. ſatyr.* 16.

IV. Quæſtio habetur de Marcello.

Sed poſt hæc Acta: *Stupefacti ſunt autem milites iſta audientes; tenuerunt eum, & nunciaverunt Aſtaſiano Fortunato Præſidi legionis; qui juſſit eum conjici in carcerem. Finitis autem epulis, reſidens in Conſiſtorio præcepit introduci Marcellum Centurionem. Introductoque Anaſtaſius Fortunatus Præſes ei dixit: Quid tibi viſum eſt, ut contra diſciplinam militarem te diſcingeres, & baltheum ac vitem projiceres?* Hæc ibi modo. In deſertores quoſque militaria jura ſæviiſſe, multo magis autem ſi deſertioni miles aliud quoque crimen adjungeret, ſcripſit Arrius Menander de re militari (*d*): quamobrem graviſſima viſa eſt cauſa Marcelli; qui deſertioni addidiſſe videretur impietatem, atque crimen, ob contentos Principes Majeſtatis; cum alioqui omnis contumacia adverſus Ducem & Præſidem capite puniri ſoleret (*e*). Sed quid ad hæc Marcellus? Acta narrant his verbis:

V.

Marcellus reſpondit: Jam die duodecimo Kalendarum Auguſtarum apud ſigna legionis iſtius, quando diem feſtum Imperatoris celebraſtis, publice clara voce reſpondi, me Chriſtianum eſſe, ſacramento hinc militare non poſſe, niſi Jeſu Chriſto Filio Dei Patris omnipotentis. Quænam autem ratio eſſet, ut, qui hactenus mi-

(*d*) *l. non omnes §. qui deſertioni ff. de re milit.*

(*e*) *l. omnes. §. contumacia ff. eod.*

PAGIUS

ſulibus accidiſſe dicatur, & Acta S. Marcelli a Surio die XXX. Octobris & a Ruinarto in Actis ſinceris primorum Martyrum relata hanc temporis notam præferant: *Jam die XII. Kalend. Auguſtarum, quando diem feſtum Imperatoris veſtri celebraſtis, publica voce reſpondi, me Chriſtianum eſſe*, inquit Marcellus, qui in civitate Tingitana Herculio ſubdita paſſus eſt. Quæ verba non de genuino Herculii Natali, quod ſingulis annis celebrabatur, ſed de Natali ejus Imperii Cæſarei intelligenda. Dies autem natalis Imperii nonniſi ſingulis quinquenniis, decenniis, ac deinceps feſtus habebatur. Euſebius lib. 8. in Appendice de Martyribus Palæſtinæ cap. 2. ſcribit, *S. Romanum* ante diem *XV. Kalend. Decembris*, anno primo perſecutionis Diocletianeæ, Chriſti ſcilicet CCCIII. martyrio coronatum fuiſſe; & ubi narravit, S. Martyri linguam abſciſſam eſſe, ait: *Poſt quod ſupplicium contruſus in carcerem ac diutiſſime ibidem maceratus, tandem cum Imperatoris Vicennalia jam adeſſent, & ex ſolenni more univerſis qui in cuſtodia tenebantur, indulgentia publice per praconem annunciata eſſet, martyrio, ſicut optaverat, exornatus eſt*, die nempe XV. Kal. Decemb. [1].

III. *Dies natalis Imperii Cæſarei Maximiani Herculii explicatur.*

Antequam liber de Mortibus Perſecutorum publicatus fuiſſet, non dubitabam, quin Euſebius intelligendus eſſet de Vicennalibus Diocletiani, quæ Conſulatus VIII. anno CCCIII. ſuſceptus, tunc peracta indicabat. Et licet *XV. Kal. Octobres* Imperii ejus Natali celebrari debuiſſent, dilata fuiſſe autumabam in XII. Kal. Decemb. quem ſuſpicabar Imperii Cæſarei Herculii

NOTÆ

[1] Imperii Cæſarei Maximiani exordium diei XII. Kal. Auguſti illigandum eſſe hic quidem aſſerit Pagius immemor eorum quæ ſupra ad A. 282. 12. operoſe ſtabiliverat, nempe natalem illius ad XII. Kal. Dec. revocandum eſſe. Sed revera exordium illud Maximiani ad diem XII. Kal. Auguſti referendum ſupra in Nota ad A. 284. 12. probavimus.

militaſſet, jam ſibi amplius militare non licere conteſtaretur; ex iis quæ ſuperius dicta ſunt de aliis militibus Chriſtianis, pietatis cauſa necatis, illam fuiſſe liquet quod Imperatores cogerent milites omnes diis ſacrificare. Sed Acta rurſum: *Anaſtaſius Fortunatus Præſes dixit: Temeritatem tuam diſſimulare non poſſum; & ideo perferam Imperatoribus, & Cæſari ipſi. Sanus tranſmitteris ad dominum meum Aurelianum Agricolaum, agentem vicem Præfectorum prætorio. Mittitur ſub cuſtodia Marcellus Centurio in Mauritaniam Tingitanam, ad Aurelianum Agricolaum.*

Marcellus mittitur ad Agricolaum.

VI. Cur autem a Præſide legionis ad Præſidem Mauritaniæ amandaretur Marcellus Centurio, ea hic cauſa redditur, quod Aurelius Agricolaus, provinciæ Præfes, vicem ageret Præfecti prætorio; cujus in milites quoque ſummum jus erat; utpote qui locum teneret Magiſtri equitum, qui ſecundam poſt Dictatorem, cui ſocius accedebat, poteſtatem haberet (*a*); jure igitur reus Centurio religionis & militiæ violatæ, ab Anaſtaſio Fortunato legionis Præſide, ad Agricolaum agentem in Mauritana vicem Præfecti prætorio mittitur; cum alioqui ad quemvis Præſidem provinciæ minus mittendus fuiſſet, cum Præſidis legionis eſſet in ſuos milites delinquentes, illo abſente, legibus agere; de cujus juriſdictione hæc Vegetius: *Proprius autem Judex erat Præfectus legionis, habens continue primi ordinis dignitatem; qui abſente Legato, tamquam vicarius ipſius, poteſtatem maximam retinebat.* Quamobrem de provinciarum Præſidibus jure cautum erat, ut delinquentem militem mitterent judicandum ad ſuum Ducem. Id enim Modeſtinus teſtatur, cum ait (*b*): *Deſertorem auditum ad ſuum Ducem cum elogio Præſes mittet; præterquam ſi quid gravius ille deſertor in ea provincia, in qua repertus eſt, admiſerit; ibi enim plecti debere, ubi facinus admiſſum eſt, divi Severus & Antoninus reſcripſerunt.* Hac quoque ratione accidit, ut reperiantur complures milites Chriſtiani a provinciarum Præſidibus pœnis affecti, & ultimo ſupplicio condemnati; quod nimirum ibi Chriſtiani ii eſſe detecti fuiſſent, vel agerent vicem Præfecti prætorio, ut hic Agricolaus. Poſt hæc ibi:

(*a*) l. 1. ff. de offic. Præfect. prat.

Legitimus judex militum.

(*b*) l. Deſert. ff. de re militum.

VII. Acta coram Agricolao.

Sequuntur Acta Marcelli Tingi in Mauritania coram Aureliano Agricolao die tertia Kalendarum Novembrium. In civitatem Tingitanam introducto Marcello ex Centurionibus; ex Officio dictum eſt: Anaſtaſius Fortunatus, Præſes legionis, Marcellum ex Centurionibus præſentem, ad tuam poteſtatem tranſmittit. Præſto eſt epiſtola ſuper nomen ejus; quam, ſi præcipis, recito. Agricolaus dixit: Recitetur. Ex Officio dictum eſt: miles hic, rejecto cingulo militari, Chriſtianum ſe eſſe teſtatus, coram omni populo in deos & in Cæſarem multa blaſphema locutus eſt; ideo eum ad te direximus, ut, quod ex eodem claritas tua ſanxerit, jubeas obſervari.

VIII. *Recenſitis itaque litteris, Agricolaus dixit; Locutus es hæc apud Acta Præſidialia? Marcellus dixit: Locutus ſum. Agricolaus dixit: Quo furore accenſus es, ut projiceres ſacramenta, & talia loqueretis? Marcellus reſpondit: Furor nullus eſt in eis qui timent Dominum. Agricolaus dixit: Singula hæc locutus es, quæ in Actis Præſidialibus continentur? Marcellus dixit: Locutus ſum. Agricolaus dixit: Projeciſti arma? Marcellus reſpondit: Projeci; non enim oportet Chriſtianum hominem moleſtiis ſæcularibus militare, qui Chriſto militat:* Hæc ipſe. Quod pertinet ad quæſtionem de projectis armis; per grave ejuſmodi crimen videri poterat; nam ſi ſcutum, galeam, vel gladium alienando, deſertionis criminis (ut Paulus

Dejectio armorum grave crimen.

PAGIUS culii Natalem eſſe, eoque anno, quo paſſus eſt Marcellinus, Quindecennalia Imperii ejus Cæſarei aliquot menſibus anticipata fuiſſe. Auguſti enim & Cæſares, ſi Decennalia & id genus feſta vel differre vel antevertere contingeret, non alio die ea celebrabant, quam die natali, vel die natali Collegarum, vel ſaltem die ejuſdem denominationis cum eo, quo Imperium iniiſſent. *Herculius* autem die Kal. Aprilis Auguſtus dictus, *Diocletianus* XV. Kal. Octobres purpuram ſumſit: neque enim Herculius a Diocletiano anno CCLXXXIV. XII. Kalend. Auguſti Cæſar creari potuit, cum eo die Diocletianus nondum Imperator eſſet. Quare perſuaſum mihi erat, ideo *Herculium* XII. Kalend. Aug. Quindecennalia celebraſſe, quia anno CCLXXXIV. XII. Kalend. Decembres, Cæſar nuncupatus fuerat, alioquin *Diocletianus* anno CCCIII. poſt diem XV. Kalendas Decembris, Vicennalia non edidiſſet. In ea mente animum obfirmabam, quia omnes loci Euſebii citati quæ afferebantur interpretationes, frivolæ & inanes mihi viſæ. Aliqui enim dicebant, præfatum locum mendoſum eſſe, ac loco *Novembris*, legendum eſſe *Septembris*, quo menſe Diocletianus Imperium capeſſierat; quaſi vero Imperatores nunquam aliis menſibus, quam quibus Imperium ſuſceperant, has feſtivitates exhibuiſſent. Alii ſuſpicabantur, Diocletianum, uti poſtea Conſtantinum, Vicennalia iteraſſe; quod cum de Conſtantino falſum ſit, de Diocletiano aſſeri non poterat. Alii Euſebii verba ad Herculium nullo modo referri volebant, quod eum nunquam fuiſſe Cæſarem exiſtimarent. Dum in ea mente eram, in lucem editus eſt liber Lactantii de Mortibus Perſecutorum. qui omnem ſcrupulum ex animo tandem evulſit; cap. enim 17. ait: *Diocletianus perrexit Romam, ut illic Vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad XII. Kalendas Decembres*: qui dies cum non poſſit eſſe natalis Imperii Diocletiani, nec ab eo eligi ad præfata ſolennia, decimus enim quintus Kalendas Decembris electus fuiſſet, cum XV. Kal. Octobris purpuram induerit, ſequitur omni-

(a) l. qui commeatus. §. armaa ff. de re milit.

lus (a) de pœnis militum ſcripſit) miles reus conſtituebatur; quanto magis ſi contemptu militiæ projeciſſet. Quamobrem audita de projectione armorum Agricolaus Marcelli confeſſione, mox in eum mortis ſententiam tulit, ut quæ ſequuntur Acta declarant. Sed quod Marcellus de armorum projectione eam afferat cauſam, quod non deceat Chriſtianum hominem ſæcularibus moleſtiis militare; per ſæculares quidem moleſtias intellexiſſe militiam ejus temporis, quam nonniſi diſpendio fidei Chriſtianæ exercere poſſent, quod immolare diis milites cogerentur, ſuperius dicta aperte declarant.

IX. Sententia in Marcellum.

Sed quid poſt hæc Præſes? Agricolaus dixit; ita ſe habent facta Marcelli, ut hæc diſciplina debeant vindicari. Atque ita Agricolaus in Marcellum Centurionem dictavit hanc ſententiam: In Marcellum, qui Centurio ordinarius militabat, qui abjecto publice ſacramento, polluiſſe ſe dixit; & inſuper apud Acta Tribuni alia verba furore plena depoſuit: animadverti placet. Cum ad ſupplicium duceretur, dixit Agricoalus: Nec tibi Deus benefaciat. Sic enim decebat martyrem ex hoc mundo diſcedere. Cæſus capite occubuit pro nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſæcula. Amen: Hactenus Marcelli Acta, hoc anno, dictis Conſulibus (ut demonſtratum eſt) conſignata. Porro ejuſdem Marcelli triumphi fuerunt quoque participes illius filii, numero duodecim, nimirum Claudius, Lupercus, Victorius, Facundus, Primitivus, Hemetherius, Chelidonius, Fauſtus, Januarius, Martialis, Servandus, & Germanus; qui omnes pro Chriſti confeſſione idem ſubeuntes certamen, eadem quoque ſunt corona martyrii inſigniti.

X. Milites ad opus Thermarum damnati.

Victus autem Maximianus conſtantia militum Chriſtianorum, non eos amplius gladio demeti, velocique martyrio necari voluit; ſed ut eos, more ſervorum, diuturno labore fatigaret, ad opus damnavit. Erigere enim aggreſſus erat ingentes ædificiorum moles, nempe Romæ Thermas Diocletianas, Charthagine vero in Africa ſuo nomine Maximianas, quarum operi milites Chriſtianos adſcripſit. Hoc namque anno decimoquinto Imperii Diocletiani (inquit Euſebius b) *Thermæ Diocletiani Romæ factæ, & Maximianæ Carthagine.* Verum non hoc anno perfectæ; ſed cœptæ eſſe dicendæ ſunt, quæ poſt annos ſeptem abſolutæ & ornatæ a Conſtantio & Maximiano Auguſtis, necnon a Severo & Maximino Cæſaribus ſunt dedicatæ, & publico uſui mancipatæ, de quibus extat ejuſmodi vetus (c) inſcriptio: CONSTANTIUS ET MAXIMIANUS INVICTI AUGG. SEVERUS ET MAXIMINUS CAESS. THERMAS ORNAVER. ET ROMANIS SUIS DEDICAVER. Hæc denotaſſe voluimus, quod integro iſto ſeptennio, quo tam immenſæ molis opus, Thermarum Diocletiani Romæ ædificatio, perduravit, Chriſtiani eidem adſcripti ſunt operi, & tot annorum ſpatio eodem labore fatigati; erant enim illæ (ut Marcellini (d) verbis utar) in modum provinciarum extructæ, præ incredibili ſui amplitudine.

(b) Euſeb. in Chronico.

(c) Apud Panvin. in Faſt.

Thermæ Dioclet. Romæ.

(d) Marcell. l. 16.

XI.

Huic igitur operi conſtruendo Maximianus inter alios milites Chriſtianos, illos adſcripſit, de quibus hæc in ipſo exordio Actorum Marcelli (e) Papæ habentur: *Tempore illo, quo Maximianus ex partibus Africæ rediit in urbem Romam, volens placere Diocletiano Auguſto, ut in nomine ejus Thermas ædificaret; cœpit ob invidiam Chriſtianorum omnes milites, ſive Romanos, ſive alterius gentis, ad afflictionem laboris compellere, & per varia loca alios ad lapides, alios ad arenam fodiendam damnare.* In ignominiam plane Chriſtianæ religionis qui militia nobiles eſſent, iidem ab Imperatoribus perſecutoribus contemptibilioribus ſubjiciebantur pœnis; nam nonniſi ſordidiores perſonas ad opus publicum damnari ſolitas, Paulus (f) Juriſconſultus declarat, cum ait: *Si ſordidiores perſonæ erunt, in opus publicum ejus temporis dabis:* & hoc contra ipſorum leges quibus Modeſtinus (g) affirmat non licere militem nec ad metalla damnari, neque torqueri. Sic videas Chriſtianos milites tranſfugarum loco habitos, quos (ut idem ait Jureconſultus h) liceret torquere, & ad beſtias atque furcas quoque damnare; quibus ſane ſuppliciis Chriſtianos milites affectos ſæpe fuiſſe, complura demonſtrant exempla, quamvis nihil horum pati

(e) Apud Sur. t. 1. die 16. Januarii.

Vilioribus pœnis affecti milites Chriſtiani.

(f) l. Pedius § non plurium ff. de incend. ruin. & naufrag.

(g) l. 3. §. nam in ff. de re mil.

(h) Ead. leg. §. is qui ad hoſtem.

PAGIUS omnino, ideo Diocletianum XII. Kal. Decembris Vicennalia celebraſſe, quia eo die Herculium Cæſarem nuncuparat, ob eamque etiam rationem currenti anno Herculium in Africa XII. Kal. Auguſti Imperii Cæſarei Quindecennalia celebraſſe, die ſcilicet ejuſdem denominationis cum eo, quo Cæſar dictus fuerat. Quamobrem quocumque tandem anno Herculius Cæſar renuntiatus fuerit, non dubito, quin ea nuncupatio in diem XII. Kal. Decembris inciderit.

IV. Ad num. X. & ſeqq. In Chronico Euſebii juxta editionem Pontaci anno Abrahami 2316. qui Kalendis Octobris anni Chriſti CCXCIX. inchoatur, legitur: *Thermæ Diocletianæ Romæ factæ, & Maximianæ Carthagine.* Anno itaque trecenteſimo Conſtantii Cæſaris Decennalibus inſignito Thermæ illæ conſtructæ, annoque trecenteſimo quinto, quo Quindecennalia celebravit, dedicatæ, ut liquet ex Inſcriptionibus a nobis in II. parte Diſſert. Hypaticæ cap. 6. num. XI. recitatis. Thermæ enim, templa, aliaque opera publica Quinquennii initio de more inchoabantur, eoque expleto dedicabantur, ut multis exemplis liquet.

Thermæ Diocletiani & Maximiani.

Baron. n. XVIII.

ti debere milites, eſſet eorum legibus conſtitutum.

XII. De his qui damnatis ad opus miniſtrabant.

Rurſum vero de aliis quoque tunc ad illud ipſum opus damnatis, mentio habetur in dictis Actis S. Marcelli Papæ; in quæ tamen mendum irrepſiſſe puto, ut quæ ibi primo loco dicuntur facta ſub Marcello & a Marcello, contigerint ſub Marcellino; ſicque pro Marcellino Marcellus, cujus tamen ſunt Acta poſteriora, errore ſit ſcriptus: nam hoc tempore Maximiani Herculii Romanæ Eccleſiæ Marcellinum non Marcellum præfuiſſe, quæ ſumus inferius dicturi ex notatis Conſulibus ſatis aperte declarant. Hoc igitur tempore, quo Maximianus ex Africa Romam veniens, Thermas ædificare aggreſſus eſt, Marcellino Romæ ſedente: *Chriſtiani milites* (inquiunt Acta a) *cum ad opus illud damnati eſſent; Thraſo, qui Chriſtianus vir potens & facultatibus locuples, & vita fidelis erat, cum vidiſſet affligi Chriſtianos fatigatione, & labore, de ſua facultate ſanctis martyribus alimoniam & victum miniſtrabat per viros Chriſtianos Siſinium, Cyriacum, Smaragdum, & Largum. Hoc audiens B. Marcellinus * Urbis Romæ Epiſcopus, gaudio repletus eſt; cumque ab illis ad ſe accerſitis rem omnem didiceſſet; initio conſilio, conſecravit Siſinium, & Cyriacum diaconos Eccleſiæ Romanæ.*

(a) Act. S. Marcellin. Pap.

* Marcellus.

XIII. Siſinius & Cyriacus diaconi damnati ad opus.

Factum eſt autem, ut una nocte, dum deferrent humeris ſuis ſanctis martyribus victum, quem Thraſo miniſtrabat: tenti ſunt a militibus Gentilibus, & perducti ad Tribunum Spurium. Suſcipiens autem eos Tribunus, retruſit in cuſtodiam publicam. Poſt diem vero tertium nuntiavit Maximiano Auguſto; qui juſſit ut ſub cuſtodia foderent arenam, & humeris ſuis portarent uſque ad locum ubi Thermæ ædificabantur. Erat autem vir ſenex inter eos, nomine Saturninus, qui jam ſenectute maceratus erat; & cœperunt eum ad portandum juvare. Hoc cum fieri viderent cuſtodes quia Siſinius & Cyriacus Diaconi ſuas & aliorum ſarcinas cum adjutorio Chriſti portarent, mirati ſunt, & nunciaverunt Tribuno Spurio. Quo modo autem iidem fuerint arctiori cuſtodiæ mancipati, & divina operante virtute complures ad fidem Chriſti converterint, ac tandem cum ipſi, tum alii martyrio coronati ſint, eadem Acta declarant, in nonnullis tamen corrigenda.

XIV. Maximi ducis certamen.

Inter quamplurimos milites Chriſtianos quos diximus a Maximiano operi adſcriptos eſſe; præter alios quorum memoria excidit, clariſſimus ille extitit Chriſti martyr Maximus, dux Millenarius qui a puero Chriſtianus, alios quos poterat ad Chriſti fidem ſuſcipiendam inducebat: & inter alios, centum viginti milites ſibi ſubiectos cum ad fidem convertiſſet, Marcello Papæ baptizandos tradidit. Hæc cum Maximianus Imperator audiſſet, eoſdem militia privatos ad ſervile Thermarum opus adſcripſit, nempe ad fodiendam arenam. Sed bene accidit, ut cæteri Maximo olim ſubjecti milites, quos ipſe paternis officiis demeruiſſet, ſæpe eum ac cæteros commilitones in arenario laborantes inviſerent: quibus Maximus præmia vitæ eternæ, & ſupplicia malorum ſempiterna inculcabat, quorum gratia, nempe ut aſſequeretur illa, iſta vero caveret, diceret ſe libentiſſime pati diſpendium ordinis honeſtiſſimi, atque obire opus ſervile; quibus illi perſuaſi, ad Chriſti fidem amplexandam prompto animo additi ſint.

XV. Maximi & ſociorum martyrium.

Quod intelligens Marcus ejuſdem legionis Tribunus abreptum a cæteris Maximum conjecit in carcerem, & ſupplicio militari citra mortem affecit; fuſtibus enim eum crudeliter cædi præcepit; verum, ulciſcente numine, ipſe effectus eſt cæcus. Hæc autem cum ad Maximianum perlata eſſent, in Maximum Millenarium ducem atque centum illos, & viginti milites gladio animadverti præcepit; reliquos autem ex millenariis milites in eodem arenario flammis juſſit incendi: quorum cineres, ac Maximi & ſociorum corpora, opera Marcellini Papæ, & Joannis presbyteri, illata ſunt atque ſepulta via Salaria in cœmeterio ad Clivum Cucumeris, ſecundo ab Urbe lapide.

XVI. Filii Maximi martyres.

Delati quoque ſunt filii Maximi una cum matre ipſorum, quod Chriſtiani eſſent; quorum mater Secunda, uxor Maximi, coram Judice in quæſtionibus reddidit Deo ſpiritum; filii vero Calendius, Marcus, atque Severa, Centumcellas verſus abducti, ibi relegati, tandem plumbatis cæſi tamdiu ſunt, donec ſub plumbo mortem oppeterent. Perſeverat hactenus eodem in loco Memoria ſanctæ Severæ. Porro in eorumdem quoque martyrum Actis ſcriptum habetur Flavianum Vicariam Præfecturam Romæ agentem, cum de dictis martyribus filiis Maximi quæſtionem haberet, viſo ſuper capita puerorum cœleſtis nuncii apparentis ſplendore, perterritum, a cœpto judicio deſtitiſſe, ac domum reverſum, patria ſuperſtitione relicta, Chriſtianam religionem una cum ſuis domeſticis conſectatum eſſe: quos ad Centumcellas exilio relegatos ſubſecutus eſt gladius; omnes enim ibidem capite truncati ſunt. Hæc omnia iiſdem Actis continentur, exploſis iis, quæ in eadem irrepſerunt, erroribus atque mendis: perperam enim ibi Claudii Imperium atque Maximiani conjungitur, & alia quæ a temporis ratione diſcrepare noſcantur.

XVII.

Sed deſcribamus ſummatim hic ad recenſita Acta ſuperius appendicem. Eodem tempore contigit, ut Diocletiani & Maxi-

ximiani conſilio omnes ubique poſitæ legiones luſtrarentur; & qui in eiſdem reperti Chriſtiani milites eſſent, exuti militia, ac penitus exarmati vincti Romam perducti, tamquam ſervi adſcriptitii Thermarum operibus fuerint mancipati. Thermis vero abſolutis, qui conſtantes in confeſſione nominis Chriſti, nullis fracti laboribus, perſtitiſſent; ne laborum opere alleviati (quod ingens eſſet illorum numerus) aliquid in Imperium molirentur; omnes pariter capitis ſententia condemnantur: repertus eſt omnium numerus decem millium ducentorum trium: qui omnes una cum Zenone Tribuno, qui inter eos dignitate excellere videbatur, extra Urbem porta Trigemina ducti ſunt; & in concavo vallis, in loco dicto, Gutta jugiter manans, ad Aquas Salvias, ad unum omnes necati ſunt ſeptimo Idus Julii, quo celebri memoria annuatim eorumdem triumphi dies natalis recolitur.

Zenonis & ſociorum martyrium.

XVIII. Quod igitur ſudoribus Chriſtianorum militum, eorumdemque confeſſorum ac denique martyrum immenſa illa Thermarum extructa ſit moles: Dei beneficio factum putamus, ut, cum omnes ab aliis Imperatoribus Thermæ erectæ, collapſæ propemodum ſint atque redditæ plane ignobiles, nullus amplius reliquus fuerit uſus earum; attamen quæ Diocletiani fuerunt Thermæ, quod illæ ſanctorum martyrum labore fuerint extructæ, potiſſima pars earum in uſum Eccleſiæ, memoriamque Dei Genitricis Mariæ & Angelorum religioſe fuerit commutata. Sed de his ſatis.

Thermæ Dioclet. in Baſilicam converſæ.

Hoc eodem anno decimoquinto Diocletiani Imperatoris (ut auctor eſt Euſebius) defuncto Lambda Epiſcopo Hieroſolymitano, ſubrogatus eſt in locum ejus Hermon, qui & Thermon dictus reperitur, numeraturque decimusoctavus ejus ſedis Epiſcopus: quod vero dicat eum ſediſſe annos trigintanovem, mendum in notam numeri irrepſit: nam Maximum & Macarium intra dictum tempus ſediſſe, certum eſt, id etiam eodem auctore teſtante, quod & inferius ſuo loco dicemus. XIX.

Hermon Epiſcopus Hieroſolym.

JESU CHRISTI ANNUS 299. MARCELLINI PAP. ANNUS 3. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 16.

I. Anno ſequenti ducenteſimo nonageſimo nono creati ſunt Conſules Diocletianus ſeptimum & Maximianus ſextum; quo paſſim in diverſas Orbis regiones perſecutione graſſante; ſicut in Occidentalis orbis partibus, ita etiam in Orientalibus, in quibus fides Chriſtiana caleſceret, multiplicari cœperunt germina martyrum; illuſtriorque reddita eſt S. Eccleſia, fœcundiori horum in dies aucta propagine. Ante enim quam ab Imperatoribus in univerſas provincias generalia promulgarentur edicta; qui provinciis præerant Præſides truculentiores, odio Chriſtianæ religionis in quam ſcirent Principes male compoſitos, eam perſequendo, quæ poſt lata ſunt ipſa prævenerunt edicta.

Præſides abſque edicto perſequuntur Chriſtianos.

Sub eodem namque Conſulatu ſexto Maximiani notata habentur (*a*) Acta ſanctorum martyrum Guriæ & Samonæ, quorum fidei tum Menologia, tum etiam Martyrologia adſtipulantur: eoſdem quoque martyres Aretas (*b*) Cæſarienſis egregia eſt proſecutus oratione, qua & complexus eſt reliqua a Diocletiano adverſus Chriſtianos eadem perſecutione decreta. Facta ſunt hæc Edeſſæ in Syria, cum II.

Guriæ, & Samonæ mart.

(a) Recitat Metaphr. die 15. Novemb. apud Sur. tom. 6.

(b) Extat apud. Lipom. 3. & Sur. t. 6.

PAGIUS SÆC. III. Anno Urbis 1052. Olymp. 269. an. 3. Anno Urbis 1050. Olymp. 269. *ſecundum Baronium* A. C. 299.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5792.

☉ 28. A. ☽ 15. P. 2. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 299.

MARCELLINI PAPÆ 4.

DIOCLETIAN. IMP. 16. MAXIMIANI HERCULII IMP. 14.

[1] AD num. I. Coſſ. *Diocletianus Aug. VII. & Maximianus Herculius Aug. VI.* Diocletianus juxta tertiam regulam, Maximianus juxta ſecundam; Imperii enim Auguſtei Quindecennalia dedit, ut ex ejuſdem Imperii Vicennalibus etiam apparet. I.

Conſules.

Quindecennalia Imperii Auguſtei Herculii.

Hoc anno Idacius in Faſtis habet: *His Coſſ. victi Marcomanni*; quos etiam poſt bellum Perſicum devictos memorat Eutropius. II.

Victi Marcomanni.

NOTÆ [1] *Coſſ. Diocletianus Aug. VII. & Maximianus Herculius Aug. VI.* Inſcriptio Græca apud Gruterum pag. LXXXV. 5. ſed emendatior & auctior in Donianis Inſcriptionibus Cl. I. n. 182. pag. 23. in qua legitur.... *Aprilis. Pharmuthi primo, Coſſ. Dominis noſtris Diocletiano Aug. VII. & Maximiano Aug. VI.* Nummi Bandurii tom. II. pag. 49. ubi *Maximianus Aug.*

CONSUL VI. PP. PROCOS.

Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Diocletiano VII. & Maximiano VI.* Proſperi Chronicon: *Diocletiano VI. & Maximiano V.*

cum ambo ruri vitam agerent, & alios ad Chriſtianam fidem ſectandam, ac eam præſentis vitæ levi diſpendio profitendam hortarentur. Ab Antonio Præſide tenti audiuntur; explorataque eorum conſtantia, Muſonio totius Syriæ Præſidi traduntur: qui cum eos audiſſet, & a fidei confeſſione nulla arte dimoveri poſſe videret; ſæviſſimo tormentorum genere eos affligendos Anvino Commentarienſi mandavit: nimirum ut utriuſque altera manu ſuſpenſa, adjiceret pedibus pondera, quibus nervi diſtenderentur, & compages corporis diſſolverentur.

III. At cum nec ſic eorum conſtantia minueretur; in cuſtodiam trudi, & fame necari jubentur; ibique detenti ab Auguſto menſe uſque ad quartum Idus Novembris, iterum interrogati, iterum auditi, fortioreſque propoſito mentis inventi ſunt: cum Samonas altero pede genu vinculis inhærente ſuſpendi juſſus, altero ponderibus aggravato, ut diſcerperetur, crudeliter cruciatus eſt ad quintam horam; adeo ut coxæ conjunctio, magna commiſeratione ſpectantium ſolveretur; tandem eo cruciamento ſolutus, iterum detrudi jubetur in carcerem cum collega martyrii Guria; cui, quod debilis admodum atque conſumptus videretur, veritus Præſes ne ſi ſic diſtenderetur, in tormentis efflaret animam, tunc pepercit: nam ſicut tormentis reos torquere eſt lege permiſſum; ita tormentis occidere quempiam, iiſdem legibus (*a*) vetitum erat. Auditi itaque iterum decimoſeptimo Kalendas Decembris; explorataque eſt rurſus eorum conſtantia, quæ non tantum, vel latum unguem (ut aiunt) cruciatibus imminuta aut attenuata eſt, ſed ſpiritibus majoribus aucta. Tunc in eos tulit ſententiam Præſes, ut extra civitatem Edeſſæ capite plecterentur eadem die, quæ gloria martyrum facta eſt memorabilis Syris, Græcis, atque Latinis.

Diriſſimum tormenti genus.

(*a*) *l. aut. damnum §. Nec ea ff. de pœnis.*

IV. Hoc eodem anno decimoſexto Diocletiani Imperatoris, vita functo Cyrillo Epiſcopo Antiocheno, locum ejus obtinuit Tyrannus, qui numeratur decimus ejus ſedis Epiſcopus: Hæc Euſebius (*b*) in Chronico, qui alibi (*c*) hæc de eo: *Hoc illo officio fungente, bellum ad Eccleſias expugnandas vehementer exarſit*. Teſtatur idem (*d*) claruiſſe ejuſdem ferme nominis Tyri Epiſcopum, & martyrem Tyrannionem, qui, perſecutione urgente, in profundos maris vortices demerſus eſt.

Tyrannus Epiſcop. Antioch.

(*b*) *Euſeb. in Chron.* (*c*) *Euſeb. lib. 7. c. 26.* (*d*) *Idem l. 8. c. 25.*

JESU CHRISTI ANNUS 300. MARCELLINI PAP. ANNUS 4. DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 17.

I. Trecenteſimus Chriſti Redemptoris humani generis annus in Conſularibus Faſtis adſcriptus eſt, Conſtantio, & Galerio Cæſaribus tertium Conſulibus, cum Diocletianus ageret in Imperio annum decimum ſeptimum; quo, ex hac vita ſublato Theona Epiſcopo Alexandrino, ſubrogatus eſt Petrus, de quo S. Athanaſius (*e*): *Petrus*, inquit, *ante perſecutionem Epiſcopus, & in perſecutione martyr declaratus*. Ante perſecutionem nimirum dicit eſſe creatum, illam ſcilicet vehementiorem intelligens, quæ (ut dicemus) decimonono anno ejuſdem Diocletiani Imperatoris progreſſa eſt omnium immaniſſima. Porro hoc anno, nempe triennio ante illam, Petrum creatum eſſe Epiſcopum Alexandriæ poſt Theonam, Euſebius (*f*) teſtatur, ſic dicens:

Petrus Epiſcop. Alex.

(*e*) *Athan. Apolog. 2.*

(*f*) *Euſeb. lib. 7. c. ul. in fin.*

II. *Poſt Theonam, cum decem & novem annis*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5793.

SÆC. III. Anno Urbis 1053. Olymp. 269. an. 4. A. C. 300.

☉ 1. GF. ☽ 16. P. 24. Mart. Indict. 3.

JESU CHRISTI 300.

MARCELLINI PAPÆ 5.

DIOCLETIANI IMP. 17. MAXIMIANI HERCULI IMP. 15.

I. *Conſules. Quindecennalia Imperii Cæſarei Galerii.*

[1] Ad num. I. & ſeq. Coſſ. *Conſtantius Cæſar III. & Galerius Maximianus Cæſar III.* Conſulatus Galerii juxta tertiam regulam, Conſtantii juxta ſecundam; Decennalia enim exhibuit.

II. Auctor Hiſtoriæ Patriarcharum Cophtarum tradit, *Theonam* Epiſcopum Alexandrinum obiiſſe *Tubæ octavo*, *die Mercurii*, hoc nempe anno, quo tertia Januarii dies & feria quarta concurrunt. Theonæ ſucceſſit S. *Petrus*, cujus inaugurationem Euſebius in Chronico in annum ſequentem perperam differt, quem errorem in Hiſtoria lib. 7. cap. ultimo correxit, quando ait, eum præfuiſſe annis duodecim, & ante perſecutionem quidem *tribus fere annis*, id eſt, tribus circiter annis. Quare recte in Chronico Alexandrino ſub hujus anni Conſulibus ejus initium recitatur.

S. Petrus Martyr fit Epiſc. Alexandria.

Ad

NOTÆ [1] *Coſſ. Conſtantius Cæſar III. & Galerius Maximianus Cæſar III.* Faſti Idatiani, Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculi: *Conſtantio III. & Maximiano III.*

Petri ſedis annorum ratio. *annis Eccleſiam adminiſtraſſet, in Epiſcopatum Alexandriæ ſuccedit Petrus: hic duodecim annis continuis in eo officio fungendo cum ſumma dignitate inter primos floruit. Qui cum triennium prope ante perſecutionis tempus in Eccleſia illa gubernanda contriviſſet, de reliquo vitam duriore exercitatione, & magis ſevera traduxit, & (uti omnibus conſtabat) Eccleſiarum utilitati omni cura ac ſtudio proſpexit; ac propterea nono perſecutionis anno, capite amputato, eſt a Deo inſigni martyrii corona donatus:* Hæc Euſebius. At de rebus ab eo præclare geſtis, & ejus martyrio pluribus ſuis locis dicturi ſumus.

III. Hoc eodem anno a Galerio Maximiano adverſus Perſas ingens expeditio comparata eſt. Quod enim (ut teſtatur Eutropius) Galerius Maximianus adverſus Narſetem male pugnaſſet; mox contractis undique copiis, rurſus adverſus Perſas profectus eſt. Miſit interea Diocletianus legatum ad Perſas Publium virum clariſſimum. Erat hic Anaſtaſiæ nobiliſſimæ Romanæ fœminæ maritus; ſed quia Gentilis homo erat, & Chriſtianæ religionis infenſiſſimus hoſtis, cum ſciſſet eam eſſe Chriſtianam, domeſtico ipſam diu multumque carcere afflictavit, & profecturus ad Perſas, ſub cuſtodia in vinculis dereliquit, de ea ſupplicium ſumpturus poſt reditum. Sed divina providentia factum eſt, ut in ipſo itinere morbo confectus interiit: cum ipſa Anaſtaſia ſoluta vinculis, libertatique reſtituta totam ſe cum bonis, quæ ſibi relicta ſunt, Chriſtianorum præcipue confeſſorum ac martyrum uſui atque obſequio mancipavit. Sed hæc pluribus Acta ejus, de quibus inferius. Hic autem modo (quod ratio temporis poſtulat) recitare datas ab ea epiſtolas, dum eſſet in carcere, ad Chryſogonum, & ab eo redditas pariter deſcribere, operæpretium exiſtimamus, cum ſint germanæ, & per multa ſæcula in hanc diem integræ conſervatæ. Recitat eas Nicephorus (*a*), nec non Suidas, (*b*) quas hic Latinitate donatas exſcribemus:

Anaſtaſiæ certamen.

(*a*) Niceph. li. 14. in fin.

(*b*) Suid. in hiſt. 10.

Epiſtola Anaſtaſiæ martyris ad Chryſogonum.

IV. Epiſtola Anaſtaſiæ ad Chryſogonum. *Sancto confeſſori Chriſti Chryſogono Anaſtaſia S. Quamvis pater meus idola plurimum veneraretur: tamen mater mea Flavia, cum perpetuo Chriſtiana fuiſſet, ex quo peperit, Chriſtianam me fecit, veræque Dei cognitionis participem reddidit. Poſt obitum autem illius, viro nupſi ſceleratiſſimo: cujus gratia divina, conjugium effugi, ſupplicans Domino noſtro Jeſu Chriſto dies noctesque, ut me ab illo impuro idololatra liberaret; quem conſtat meas facultates omnes cum impuris, & idololatris exhauſiſſe: me vero tamquam veneficam, & ſacrilegam in graviſſimum carcerem conjecit, ut hanc temporariam vitam perderem. Itaque nihil mihi præter vitam reliquum eſt. Verum precor, ut cum ſpe divina moriar. Quamvis autem confeſſione Chriſti mei glorier; valde tamen doleo quod facultates, quas optabam in ſervos Dei inſumere, ſceleratus ille homo Dæmonum cultoribus ſuppeditat; & quas ego in ſervos Dei expendere optabam, eas fœdis, & impiis hominibus largitur. Propterea rogo te, ſerve Chriſti, ut diligenter pro me Deum ores; ut, ſi quidem conſtituit Deus, maritus meus Publius credat in Chriſtum; ſin minus, ut eum ſuis fraudibus perire ſinat; me vero ab eo liberet. Satius enim mori, quam Filium Dei abnegare, & in eum credentibus impedimento eſſe; ipſe omnipotens Chriſtus teſtatur. Cum libera fuero ab hac fraude, ſanctis dabo operam, eorumque curam (ut cœpi) perpetuo ſuſcipiam. Vale ſerve Dei, & memento mei:* Chryſogonus his litteris acceptis, ſic reſcripſit:

V. Chryſogoni ad Anaſtaſiam epiſtola. *Chryſogonus Anaſtaſiæ S. Tibi jactatæ procellis vitæ hujus, Chriſtus, qui in fluctibus ambulavit, opem ferat, ut diaboli potentiam ſermone illius irritam reddas. Magno*

PAGIUS III. Acta S. Chryſogoni & Anaſtaſiæ a poſterioribus ſcripta. Ad num. III. & ſeqq. Henſchenius ad diem III. Aprilis pluribus probat antiquitatem Actorum Sanctarum Agapes, Chioniæ & Irenes, præſertim ex antiquo cultu SS. Chryſogoni & Anaſtaſiæ, in quorum honorem vetuſtiſſimas Baſilicas conſtructas fuiſſe Romæ ait, imo & eorum nomina Canoni Miſſæ inſerta a primis Eccleſiæ ſeculis fuiſſe refert. Verum, ut obſervavit Ruinartus in Actis ſinceris primorum Martyrum pag. 419. ubi ea recitat, non dubium quin Chryſogonus & Anaſtaſia, de quibus hic Baronius, vere martyrium pertulerint, eoſque ut tales Eccleſia Catholica ſemper venerata fuerit. Sed hæc ad Actorum antiquitatem nihil conferunt, præſertim cum ad eam probandam Henſchenius teſtem non adhibeat ſuperiorem Aldhelmo, qui ſub ſeculi ſeptimi finem in Anglia floruit. Quis enim ignorat, multa Martyrum Acta, quamvis interpolata & vitiata, ab illius ævi Auctoribus prolata & laudata fuiſſe, & a poſterioribus Auctoribus deinceps admiſſa? Id vel ipſius Aldhelmi Opere laudato probari poteſt, qui Theclæ, Eugeniæ, Agnetis, Ruffinæ, Chriſanti & Dariæ, Joannis & Paulæ, ubi Conſtantina virgo Magni Conſtantini filia dicitur, aliorumque Martyrum Acta laudat, quorum tamen aliqua ſaltem, & quidem ea ipſa quæ ab Aldhelmo referuntur loca, ut ſincera & ab omni interpolatione aliena numquam admittet ipſemet Henſchenius, inquit Ruinartus, qui & alia in eamdem rem habet. Acta itaque Sanctæ Anaſtaſiæ quæ in Martyrologio Romano colitur ad diem XXV. Decemb. & Acta S. Chryſogoni, qui ibidem inſcribitur ad diem XXIV. Novembris, antiqua non ſunt.

(a) Pſal. 41.
Magno igitur, & quaſi in medio maris jacens, credas Chriſto, eum tui rationem habiturum, & ad te ipſam converſa, exclamato cum propheta, (a) qui dixit: Quare triſtis es anima mea, & reliqua; duplex enim potentia gratiæ divinæ monſtratur: nam & temporaria tibi abunde ſuppetent, & cæleſtia adjicientur. Deus enim eos a quibus pro bonis rebus non rogatur, averſatur. Vide ne turberis hoc, quod tibi piæ perpetuo erga Chriſtum affectæ adverſa eveniunt: neque enim fallit te Chriſtus, ſed explorat, neque firmum eſt humanum auxilium, ut tu exiſtimas; cum Scriptura dicat: Maledictus homo, qui confidit in homine; benedictus autem qui in Deum ſperat (b). Age ſtrenue, & vigilanter, & prorſus fuge peccatum. Hoc a Deo ſolatium expete, ejuſque mandata cuſtodi. Jam enim tempus ſalutis ſuper te veniet, & velut in obſcura nocte clarum tibi Dei lumen affulgebit, & poſt tempeſtatem hilare tibi atque ſerenum arridebit tempus; tibique perinde ac reliquis propter Chriſtum afflictis, præbebit in præſenti patientiam, per quam æternam recipias mercedem. Vale in Domino, & ora pro me. Rurſus Anaſtaſia ad Chryſognum:

(b) Hierem. 17.

VI. Alia Anaſtaſiæ epiſtola.

Chryſogono confeſſori Chriſti Anaſtaſias S. Cum finis inſtet corpori meo, ora pro me, ut ille meam animam recipiat, propter quem has afflictiones fero: Hæc illa breviter, quod ſe ob ærumnas quas pateretur, migraturam brevi ex hac vita putaret. Sed ad eam ſic Chryſogonus:

VII. Chryſogoni alia epiſtola.

Ancillæ Dei Anaſtaſiæ Chryſogonus S. Quemadmodum tenebras lucem ſuperare manifeſtum eſt; ſic & imbecillitatem ſalus conſequitur, & poſt mortem vita dignis tribuitur, eumdem enim finem rerum humanarum felicitas habet; ut neque ſubmiſſi deſpondeant animos, neque magnanimi glorientur. Unum enim mare eſt, in quo navigia noſtri corporis decurrunt, & ab uno gubernatore reguntur: quorum igitur naves carinis munitæ ſunt, hi incolumes navigare poſſunt; infirmæ autem etiam ſine fluctibus in tranquillitate periclitantur. Non procul enim abſunt ab interitu, quæ non ad portum ſalutis pervenire ſtudent. Tu vero, quæ ancilla Chriſti irreprehenſibilis es, crucem in toto animo tuo conſervato, teque ad ſalutem præparato, ut in numerum martyrum Chriſti recipiaris. Vale: Hucuſque Chryſogoni ad Anaſtaſiam epiſtola; quæ autem poſt hæc utriſque acciderint, ſuo loco dicemus.

VIII. Quod vero hæc a viro ſuo Publio domi detineretur in carcere: accidiſſe putamus id ipſum in Anaſtaſia, quod Cornelius Tacitus (c) tradit de Pomponia Græcina fœmina Conſulari, quæ & ipſa de externa ſuperſtitione rea facta, ex priſco inſtituto marito traditur judicanda, qui convocatis cognatis cauſam cognoſceret.

(c) Tacit. An. l. 13.

JESU CHRISTI ANNUS 301. — MARCELLINI PAP. ANNUS 5. — DIOCL. & MAX. IMPP. ANNUS 18.

I. Triumphus de Perſis.

QUi ſequitur Chriſti annus treceenteſimus primus, Titiano, & Nepotiano Conſulibus adſcribitur; quo agens Diocletianus Imperii annum decimumoctavum una cum collega Maximiano triumphavit de Perſis. Id quidem Euſebius in Chronico, hoc anno, notat his verbis: *Diocletianus, & Maximianus Auguſti in-ſi-*

PAGIUS

SÆC. IV. Anno Urbis 1054. Olymp. 270. an. 1. A.C. 301.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5794.

☉ 2. E. ☽ 17. P. 13. April. Indict. 4.

JESU CHRISTI 301.

MARCELLINI PAPÆ 6.

DIOCLETIANI IMP. 18. MAXIMIANI HERCULII IMP. 16.

I. Conſules.

[1] AD num. I. Coſſ. *Titianus II. & Nepotianus.* In libello de Præfectis Urbi, & in Inſcriptione Onuphriana Titianus cum nota numerali effertur. Præter hunc, Voluſianum anno CCCXIV. & Merobaudem anno CCCLXXXIII. Conſulem, nullus ex privatis toto hoc ſeculo in Faſtis Conſul iterum dicitur.

II. Triumphus Diocletiani & Maximiani.

Triumphus Diocletiani & Maximiani Herculii de Perſis, non hoc anno ductus, ut Baronius, neque ſequenti, ut Valeſius in Notis Euſebianis lib. 8. cap. 13. aliique arbitrati ſunt, ſed anno CCCIII. quo Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 17. Diocletianum Romæ *Vicennalia* celebraſſe tradit. Nam cum Triumphus ille Romæ exhibitus fuerit, ut Euſebius in Chronico, Eutropius, & Caſſiodorus teſtantur, & ante annum CCCIII. poſt victoriam Perſicam *Diocletianus* Romæ non fuerit, liquet, eo anno trium-

NOTÆ [1] COſſ. *Titianus II. & Nepotianus.* Horum prænomina hactenus deliteſcunt. Gruterus pag. CCCXII. 3.

D E D. P R I D. N O N. M A I.
T I T I A N O. I I. E T. N E P O T I A N O
C O S.

Fabrettus

ſigni pompa Romæ triumpharunt, antecedentibus currum eorum Narſæi ſororibus, liberis, & omni præda, qua Parthos * *ſpoliaverant*: Hæc apud Euſebium. Sed male apud Caſſiodorum hæc poſt ſex annos ponuntur, Conſulibus Conſtantio atque Galerio ſextum; cum jam ante uterque ſe abdicaſſet Imperio: nam triumphum de Perſis ac Parthis, antequam deponerent purpuram, contigiſſe tradit Eutropius (*a*), qui victoriam de his gentibus Galerio Maximiano tribuit. Fuit autem Narſes, ſeu Narſæus (ut tradit Eutropius) avus Hormiſdæ atque Saporis Junioris Perſarum Regis, ipſe vero ſucceſſit poſt Hormiſdam, & Varanarum Sapori Seniori qui Valerianum captivum duxit. Sed de ſucceſſione Regum Perſarum tertio tomo fuſius agitur.

* *al. Perſas.*

(*a*) *Eutrop. lib. 9.*

II. Chriſtiani ducis virtus. Porro enituit in bello Perſico eximia virtus Andreæ Tribuni militum, hominis Chriſtiani, licet adhuc dumtaxat cathecumeni, ſub Antiocho totius exercitus duce: dicebatur tamen & ille etiam dux exercitus, qui vel uni tantum ab Imperatore legioni præfectus erat, ut Ulpianus (*b*) declarat. Andreas igitur adverſus Perſarum copias in Romani Imperii fines irrumpentes miſſus, cum ſubjectos ſibi milites ad pietatem inſtituiſſet, & in eum, qui verus eſt Deus, fiduciam habere, & ab eo auxilium eſſe implorandum, docuiſſet; licet multo inferiores ipſis eſſent numero, de hoſtibus tamen ſunt magna gloria victoriam conſecuti: ſed a quibuſdam illi ſubjectis militibus apud Antiochum reus Chriſtianitatis nomine conſtitutus; cum a mentis propoſito nulla arte divelli potuiſſet, tum ipſe, tum cæteri qui crediderant in Chriſtum ejus milites, diris tormentis exagitantur, Antiocho in eos acerbiſſime ſæviente, qui de eo litteras dedit ad Galerium Maximianum.

(*b*) *l. 2. §. nam exercitui. ff. de iis qui not. infam.*

III. Andreæ & ſociorum certamen. Cæterum Galerius cum rem inſperatam indigniſſime accepiſſet, licet in Chriſtianos acerbiſſimo flagraret odio, tamen rem tantam dignam exiſtimavit, quæ maturiori eſſet expendenda conſilio: ſuadebat enim hæc ratio, quod conſideraret, facile accidere potuiſſe, ut tanti Tribuni, tamque egregiorum commilitonum nece (quos ſciret ab omnibus diligi) totus turbaretur exercitus. Reſcripſit igitur ad Antiochum, non eſſe ejus temporis opus, ut in Andream ac reliquos milites animadverteret; ſed callide in præſentiarum eſſe diſſimulandum: hæcque verba ad finem epiſtolæ a ſe ſcriptæ addidit: *Placet mihi hujuſmodi viros a carcere liberari, quaſi anteactarum rerum venia ipſis conceſſa: paulo autem poſtea, niſi reſipuerint, tamquam ob aliud crimen delatos, illos ipſos graviter puniri*: Hæc tunc ipſe.

IV. Andreas cum ſuis baptizatur. Dimiſſus Andreas cum reliquis Chriſtianis militibus, Tarſum ſe contulit Ciliciæ metropolim, percepturus a ſanctiſſimo civitatis illius Epiſcopo Petro baptiſmum; nactuſque eſt apud eum & Nonnum Epiſcopum Berœenſem, amborumque conſortio dignus habitus, baptizatus eſt una cum ſuis. Verum cum audiſſet, a Seleuco Vicario, ad quem Antiochus cum de ipſius, tum ſuorum nece litteras dederat, inſidias ſibi parari; inde recedens, deque loco in locum fugiens una cum ſociis, in anguſtias tandem montis Tauri, hiſtoricorum fama celebres, ſe conjecit.

V. Sponte ſe dedunt milites martyrio. Cum vero de proximo ſibi ac ſuis martyrio ibidem conſummando Dei voluntatem intellexiſſent: licet loci natura muniti

PAGIUS

triumphum hunc actum eſſe. Præterea triumphos cum Vicennalibus & id genus feſtis de more exhibitos fuiſſe, ſæpeque dilatos non ſemel inſinuavi. Quare licet pax inter Romanos & Perſas jam ab anno CCXCVII. ſancita fuiſſet, tamen triumphus de Perſis anno tantum CCCIII. actus. Victis itaque hoſtibus ſive per ſe, ſive per Legatos, quadrigas triumphales ſibi decerni curabant Imperatores, ſed triumphum plerumque differebant. Hinc Mamertinus in Panegyrico Maximiano Herculio die natali dicto cap. 4. ſic eumdem Imperatorem & Diocletianum alloquitur: *Hos fructus capitis operum maximorum: ſic interim meritoria conſcientia triumphatis, dum triumphos ipſos ſæpe vincendo differtis.* Hæc cauſa cur tot Imperatores, quibus decretæ quadrigæ triumphales, morte præventi non triumpharint. Quod Antiquarii non animadvertentes, Imperatorum triumphos cum annis, quibus quadrigæ triumphales eiſdem tantum decretæ, illigarint. *Narſeus* Perſarum Rex, cujus filii in triumphum ducti, anno incerto *Miſdatem* ſucceſſorem nactus eſt, de quo Agathias lib. 4. ait: *Miſdates hujus filius & hæres non ſolum potentiæ, ſed annorum æqualitatis & ſpatii.* Hunc excepit Sapores, qui plura cum Romanis bella geſſit, ut ſuo loco videbitur.

III. Sævitur in milites. Ad num. II. & ſeqq. *Diocletianus* non hoc anno, ſed anno CCXCIII. quo Decennalia celebravit, ſe ut Deum adorari voluit, ut ibidem oſten-

NOTÆ Fabrettus pag. 208.

T. F. POSTHUMIO. TITIA-
NO. V. C. COS. &c.

At ad alium *Titianum*, quam ad hujus anni conſulem, inſcriptio fortaſſe pertinet: Faſti Idatiani: *Titiano II. & Nepotiano*. Vindebonenſes & Proſperi Chronicon: *Titiano & Nepotiano*, ſine nota gemini conſulatus in Titiano.

niti, & pauciores iidemque præſtantiſſimi valuiſſent Antiochum profligare: tamen exhortatione ab Andrea ad ſuos habita, omnes una ſimul ſe Deo ſupplicibus votis pro conſequendo martyrio commendarunt: ſicque inſequentem cum cohortibus expeditis Antiochum expectantes; ſeſe illi interimendos pro Chriſti nomine ſponte dederunt. Necati ſunt omnes a furentibus militibus decimoquarto Kalen. Septembris, Dominica die, hora ſecunda; qua itidem ipſa die tum a Græcis, tum etiam a Latinis, perpetua memoria adſcripti omnes habentur in Eccleſiaſticis monumentis. Porro Andreæ ac etiam ſociorum corpora collecta ſunt a Petro Epiſcopo Tarſenſi, ejuſque clericis, & decenti ſepulturæ pro temporis ratione mandata; cujus quoque opera ejus martyrii Acta (*a*) collecta atque ſcripta eſſe putantur; quæ quidem, & germana noſcuntur.

(*a*) *Extant apud Metaphraſt. die 19. Aug. ex quo alii acceperunt.*

VI. Quid in Nicomed. Chriſtianos Imp.

Quid præterea poſt acceptam de Parthis Perſiſque victoriam idem Galerius Maximianus adverſus Nicomediæ Chriſtianos omnes aggreſſus ſit, ſanctorum martyrum Indes & Domnæ (*b*) Acta declarant, de quorum integra fide inferius dicturi ſumus: modo autem, quæ ad hæc pertinent tempora, hic deſcripturi ſumus iiſdem quibus ibi narrata verbis habentur; alia vero ſuis locis pro temporis ratione ponentur. Sunt hæc igitur ex iiſdem actis accepta: *Jam autem Maximiano tunc erecta erant trophæa adverſus inimicos, Deo ei ſapienter viam aperiente ad ſalutem; ut, cum quæſiiſſet cujuſnam manu hæc recte gererentur, cognoſceret veritatem. Sed ille in his plane cæcutiens, deorum qui falſo dicuntur, auxilio adſcribebat victoriam, & tantum aberat ut vero Deo ageret gratias; ut etiam præpararet adverſus Deum bellum gerere; & aliis poſtpoſitis, acri animo armabatur adverſus Chriſtianos, dæmonibus feſta peragens & ſacrificia: etiam ſi primo vulpinam pellem induens, donis & honoribus clam ſe inſinuabat in populi benevolentiam, & ſuam tectam eſſe volebat improbitatem.*

(*b*) *Recitat ex antiq. ſcript. Metaphr. die 26. Dec.*

VII. *Theatrum itaque frequentiſſimum ab eo fuit congregatum. Non aperte autem oſtendebatur hoc certamen comparari adverſus Chriſtianos; ſed obſcure, doloſe, & malitioſe inſtruebatur. Simulacra enim, quæ auro quidem honorabantur ab impiis, foſſam vero interitus eis viciſſim largiebantur; hæc, inquam, aurea, & quæ rurſus facta fuerant ex argento, producens impius, poſuit in ſede regali, & coronis redimivit: & tandem eis tauros ſacrificans, juſſit execrandis ſacerdotibus aſpergere populum, temporis quoque ea in re utens auxilio; tunc enim ore hianti attendebant omnes jucunda theatri acroamata. Quicumque ergo erant quidem in pietate firmi & ſtabiles, & quorum animos religio Chriſtiana, non ſolum uſque ad nomina, ſed etiam ad cor uſque penetraverat; ii, cum id quod fiebat, deprehendiſſent, & nec ejus quidem conſpectum ferre potuiſſent; a theatro receſſerunt, ſuum potius ſanguinem profundere, quam tali ſanguine pollui, præclare eligentes. Quibus autem pluris fiebat voluptas & recreatio, iis polluebantur animæ & corpora, ex modica (proh dolor!) delectatione ſibi graviſſima recondentibus ſupplicia.*

Chriſtiani recedunt a theatro.

VIII. Oratio Maximiani.

Sed enim Maximianus, qui toto animi impetu ferebatur ad impietatem, non amplius latenter ſed aperte volens ſe impie gerere, hos habuit ſermones ad eos qui erant congregati, qui quidem graviſſimam redolebant impietatem: Quo abitis, dicens, o homines, luci tenebras præferentes, & non deos eſſe putantes, a quibus dependet hoc univerſum? Non videtis victorias & trophæa? Non videtis bona plurima, quæ bonis adjiciuntur: & quemadmodum quæ ſunt, recte quidem ſe habent, & ſunt in tuto; alia vero accedunt quotidie, & quorum non eramus prius domini, in ea nunc dominatum obtinemus? non gloriam, quæ augetur? non Imperium, quod dilatatur? non civitates, quæ partim quidem ſunt tributariæ, partim autem ſunt futuræ? & partim quidem jam captæ ſunt, partim vero ſunt jam jam capiendæ? non gentium Reges, qui ſunt reputati pro mancipiis? non omnia quæ eveniunt nobis ex ſententia? Cujuſnam ergo hæc contingunt providentia? Vobis perſuadeant temporum temperationes, moderatæ pluviæ, fructuum fertilitates; immo vero univerſum tempus fructus producens, & ſpectantia omnia ad abundantiam: Hucuſque verba Galerii Maximiani ad populum in theatro; alludentis nimirum

PAGIUS oſtenſum. Præterea nullum hoc anno de perſecutione Chriſtianorum promulgatum edictum, ſed tantum in milites ſævitum. Quare Martyres, de quibus Baronius, ante annum CCCIII. paſſi non ſunt. Certe in Paſſione *S. Savini* Epiſcopi & Martyris, cujus Fragmentum edidit Baronius, & quam integram ex Codice MS. Colbertino publicavit Baluzius V. C. nullus temporis character extat, ex quo certam anni rei geſtæ notitiam eruere poſſimus; ideoque recte Baluzius, martyrium illud cum anno trecenteſimo tertio, quo revera perſecutio decreta, copulavit. Subjungit in Notis, *Savinum*, quem Baronius *Sabinum* appellat, Spoleti quidem martyrium feciſſe, ſed Epiſcopum Aſſiſienſem non extitiſſe; cum in Actis ejus ſolum dicatur captus *in civitate Aſſiſinati, & in eodem loco cuſtodiæ mancipatus cum duobus Diaconibus & multis Clericis cum eis.*

Baron. n. XVIII. & ſeqq.

Initium ſchiſmatis Meletianorum uti anno *CCCVI. num. XXIX. oſtenditur.*

mirum in primis ad inſignem de Perſis, & Parthis obtentam victoriam, qua ultra Cteſiphontem (quod antea Romanorum Imperatorum nemini licuiſſet) Imperium propagaſſet, & regias perſonas pariter (ut dictum eſt) captivas duxiſſet.

IX. Interrupta prodigiis Maxim. oratio. Sed quod mox ſubſecutum eſt immane prodigium, Imperatoris orationem redarguit falſitatis. Nam hæc ibi ſubduntur in dictorum martyrum Actis: *Cum ille copioſa lingua ſic loqueretur; & iis qui non ſunt, ea quæ ſunt, falſo adſcriberet; & alia adhuc vellet contexere; non permiſit ex alto is, cujus ſunt judicia vera juſtificata, mendaciis amplius gloriari adverſus veritatem; ne aliis quoque, qui erant ad pervertendum faciles, cauſa eſſet interitus. Sed interim dum loqueretur, cum eſſet dies ſerenus, & Sol regionem ureret meridianam; repente erupit ſonus multorum tonitruum, & eliſus fuit ignis ex nubibus: & profundæ ſimul tenebræ, & denſa grando cum ventis vehementibus: & malum hoc horrendum vocem propemodum emittebat, eſſe gravem Dei commoti iram.*

X. Terror e disjectus Maxim. & exercitus. *Nam alii quidem ſolo tonitru auribus, & animo perculſi, ibi in terram cadebant ſemimortui: alii vero in fugam quidem ſe conjecerunt, ſe autem multo gravius affecerunt, ut qui fuerint a ſe invicem conculcati: & ſic vitæ violentum invenerint exitum. Ipſe quoque impius Imperator propemodum periit, periturus fortaſſe, niſi Deus judicaſſet id minus eſſe ſupplicium, quam quod ille dignus erat pati. Non uſque autem ad ea quæ dicta ſunt, ſtitit Deus terrore; ſed fluvii quoque aquarum impetu inundantes, & ſegetes funditus evellentes, agricolarum labores in mare deportarunt, idque cum eſſet æſtas, & ſperaretur fore ut longo tempore non plueret. Fuit tamen, quod factum eſt admodum leve & parvum ad penetrandum Maximiani animum, & perſuadendum ut reſipiſceret ab impietate:* Hæc ibi.

XI. De indicenda perſecutione conſilium. Poſt hæc autem, re comperta, Domnam ſacerdotem Dianæ atque Minervæ, ac Inden Eunuchum a deorum cultu penitus deſciviſſe, Chriſtianamque religionem conſectatos eſſe; in regiæ domus Præfectum primo indignationem convertens, eumdem præfectura exutum, Claudiopolim ad camelorum ſervitia amandavit: & de indicenda publicis edictis in Chriſtianos omnes ſæviſſima perſecutione conſilium iniit: in quam cæteri quoque collegæ imperii, nempe Diocletianus, & Maximianus Herculius, votis paribus conſpirarunt. Cum enim admirabili quadam felicitate iidem hactenus Imperium gubernaſſent, Reges potentiſſimos domuiſſent, rebellantes provincias compreſſiſſent, extinxiſſentque tyrannos Imperium invadentes, fineſque Romani Imperii longius propagaſſent, quod ſumma concordia quatuor ſimul Imperatores unanimes (quod numquam antea factum fuerat) adminiſtrarent; hæcque diis (ut vidimus) accepta ferrent: ad majorem eorum gratiam promerendam, majoribus ſtudiis incenduntur. Et quod putaſſent, deorum hoſtibus compluribus Chriſtianis occiſis, divina ſibi ad ea impertienda conciliaſſe numina; iiſdem hoſtis ea ſibi magis magiſque propitia reddere omni conatu laborant.

Sic igitur quieſcentibus undique bellis externis, ac civilibus penitus extirpatis, ad expugnandos prorſuſque delendos deorum inimicos infenſiſſimos Chriſtianos (quibus vigentibus, patriam religionem, & una cum ea conjunctum Romanum Imperium neceſſe videretur collabi atque conſumi) omnes comparant vires, cunctaſque admovent machinas: in his enim moliendis omnia ipſorum verſantur conſilia, laborat induſtria, nituntur vires, & ſtudia vigilant; ac denique omnem inſumunt operam, & tendunt nervos, ut infeſtum diis Chriſtianum nomen prorſus extinguant: in eoſque jurant quodammodo perpetuum & implacabile bellum, quod religione patria ſacrum putant, ipſumque adeo formidoloſum, ut ejus primo congreſſu viderentur quique fortiſſimi poſſe proſterni. Eoque ferocius in eos parant inſurgere, quod magno dedecore totius Imperii una gens hæc nunquam viſa ſit tot Imperatoribus in eam inſurgentibus, & totis viribus opugnantibus, potuiſſe domari; quæ ſine armis dimicans, ſemper invicta permanſerit, & de cultoribus deorum majorem in dies prœdam captivam adduceret, eamque Chriſti jugo ſubjiceret. Ad hos inquam, penitus convellendos, vetera jura reſtituunt, nova decernunt, armant leges, decernunt arma: Eccleſiamque omnibus comparatis viribus agreſſuri, infauſtum illud inclamant: Exinanite, exinanite uſque ad fundamentum in ea (*a*). XII. Perſecutionis diriſſimæ apparatus.

(a) Pſal. 136.

Tale quippe fuit Diocletiani, & collegarum Maximianorum Herculii atque Galerii conſilium, ut Chriſtianam religionem toto terrarum pene orbe diffuſam extinguerent; cujus robur jam disjeciſſe atque abſtuliſſe propemodum videbantur, dum (quod pluribus dictum eſt) Chriſtianos milites, diis immolare negantes, ubique locorum diverſis ſuppliciis affeciſſent. Fracto itaque (ut apparebat) cuneo armatæ militiæ Chriſtianæ, leve quod ſupereſſet prælium putabatur: ſic igitur in reliquos, qui ſupererant, Chriſtianos inermes, cujuſque generis eſſent, ſtatus atque conditionis, ſive clerici, ſive laici, ſervi vel liberi, generis claritudine nobiles vel obſcuri natalibus, maſculi vel fœminæ, cujuſque eſſent ætatis, XIII. Facilis viſa extinctio Chriſtianorum.

in hoc

in hos, inquam, omnes velut faſce uno perſtrictos vindicta ſævire feſtinant.

XIV. Totis parata viribus perſecutio.

Jam enim haud ſibi diutius tolerandum videbatur, hujuſmodi inviſum genus hominum ubique gentium longe lateque feliciter propagari; avitamque religionem ab iiſdem haberi oſtentui pariter atque contemptui, proſcindi blaſphemiis, exponi ludibriis, totque ſcriptis in eamdem commentariis, ac omni ex parte labefactari; ejuſdemque cultores, ut vecordes & inſanos homines, quod colerent lapides, derideri. Quamobrem ad tot ignominias diis, Imperatoribus, ampliſſimo ſenatui Populoque Romano illatas, ulciſcendas, caſtra movent, ipſis Imperatoribus promulgatis edictis, claſſicum perſonantibus, & perinde ac ſi de ſumma rerum bello acturi, & pro diis eorumque templis ipſaque patria, ac denique libertate eſſent dimicaturi, magnis ſe parant animis: quos ardentius impellit invidia, cum ipſorum res auctas viderent & in immenſum propemodum excreviſſe, ſuas autem collapſas undique atque proſtratas, derelictis jam ubique templis, neglectis undique diis atque deſpectis, deficientibus jam offerri ex conſuetudine ſacrificiis, & jam jamque timeretur affore, quod ab oraculo a temporibus Hadriani ferebatur eſſe prædictum (ut teſtatur Lampridius in Alexandro) nempe omnes homines Chriſtianos futuros eſſe, deorumque templa penitus deſerenda, a Chriſtianis vendicanda, Chriſtoque alia omnia erigenda; cum Hadrianus, præſcius futurorum, templa erigens abſque deorum imaginibus, primus ipſorum ſe præbuit architectum.

XV. Diabolus in principibus furit.

Diabolus igitur probe intelligens quæ invitus, Deo impellente, in ſimulacris olim prædixerat; ſciens modicum jam tempus reliquum eſſe (quod ſcriptum eſt in Apocalypſi *a*) venit habens iram magnam, & ad Chriſtianam religionem penitus deſolandam ſponte currentes Imperatores furoris calcaribus urget; Pontifices, & ſacerdotes omnes Gentiliciæ ſuperſtitionis jam incenſos, ſpiritu vehementiori perflans inflammat: ignobile pariter ſponte furens excitat vulgus, allicitque ipſum præda Fidelium. Sed & ſicut olim Spiritus ſanctus Beſeleelem (*b*) ad omnia vaſa aliaque ornamenta tabernaculi conficienda, ut affabre fierent, inſpiravit; ita ſpiritus nequam præſto fuit opificibus impietatis, quibus horribilium & terribilium inſtrumentorum ad cruciandos martyres in ipſorum mentibus impreſſit imagines, ipſe immanis cruciamentorum omnium architectus.

(*a*) *Apoc.* 12.

(*b*) *Exod.* 31.

Nova tormenta excogitantur.

XVI. Terrificus apparatus.

Tot tantaque ab inferis deorſum, & ab hominibus deſuper terram adverſus Chriſtianam religionem inermem undique comparantur, ut eorum tantum aſpectus fortia quæque pectora timore concutere, robuſtos quoſque animos proſternere potuiſſet, ipſoque ſolum intuitu omnes facere deſertores; adeo ut jam res penitus deſperata videri poſſet, ſi propriis tantum viribus Chriſtianis obnitendum foret. Sed fide illi ſubnixi, qua alias ſæpe ſancti vicerunt regna (*c*), effugaverunt aciem gladii, fortes facti ſunt in bello, & caſtra verterunt exterorum; intrepide expectant expetuntque certamen. In hunc igitur modum rebus Chriſtianorum ſe habentibus, hoc ipſo anno Galerius Maximianus Nicomediæ, (ut dictum eſt) agens una cum Diocletiano, & Maximianus Herculius Romæ, paribus votis in Chriſtianam religionem conſpirant, atque pariter de inferenda ſæviſſima omnium perſecutione edicta decernunt atque promulgant.

(*c*) *Hebr.* 11.

XVII. Tempus illatæ perſecutionis.

At nec quemquam fallat, quod Euſebius dicat anno decimonono Imperii Diocletiani ejuſmodi perſecutionem cœptam eſſe, nempe anno ſequenti; nam illud plane intelligendum eſt de promulgatis ab Imperatoribus edictis de Eccleſiarum demolitione, & conflagratione librorum omnium ad religionem Chriſtianam ſpectantium: quod quidem eodem auctore conſtat factum ſequenti anno, menſe Martii, ex quo plane tempore idem Euſebius numerare aggreditur perſecutionis annos, cum tamen non neget, ante illud tempus in Chriſtianos, præſertim milites, nonnihil eſſe ſævitum: cum alioqui ex his quæ ſuperius dicta ſunt, a primo propemodum anno Imperii Diocletiani primus quoque perſecutionis annus numerandus jure eſſet; cum ab eo tempore nullus penes præterlapſus ſit annus, qui exors fuerit ſanguinis Chriſtianorum: Cæterum quod reſpectu eorum quæ ſunt poſtea ſubſecuta, illa priora ſint potius viſa præludia quædam quam certamina; eam Euſebius numerandi perſecutionis annos rationem iniiſſe videri poteſt. Sed de ejus conſilio in ea re diſponenda, ſuo loco anno ſequenti iterum pluribus dicturi ſumus.

XVIII. De promulgata Romæ perſecutione.

De his igitur acturis, primo quid Romæ hoc anno in Chriſtianos, ex Senatuſconſulto decretum ſit, deinde quæ Nicomediæ adverſus eoſdem fuerint a Galerio Maximiano ſtatuta, dicenda nobis ſunt. Ex Actis namque Sancti Sabini Epiſcopi Spoletini, illuſtris martyris, hæc digna ſane memoria hic deſcribere viſum eſt; quæ quidem ſinceriſſima ſunt, ac proinde, quæ ad verbum ſint merito recenſenda: utinam ſicut fidelia, ita in omnibus integra reperiſſemus, & eo quo ſunt cœpta candore, pariter abſoluta. Sic enim exordiuntur: *Cum Maximianus Herculius Romæ eſſet, & decimoquinto Kal. Maias in Circo Maximo ſpectaret Circen-*

ſis ludos: Sexto miſſo Veneto vincente, acclamatum eſt in Circo: Chriſtiani tollantur: dictum eſt duodecies. Iteratumque: Auguſte, Chriſtiani non ſint, clamatum decies. Ex quo factum eſt, ut Eugenius Hermogenianus Præfectus Prætorio retulerit in Senatu de perſecutione in Chriſtianos decernenda: Hæc ibi: ſolitum quippe populum theatralibus acclamationibus ab Imperatoribus, quæ vellet efflagitare; qui ipſorum Vitas legendo percurrit, ſatis intelligit. Rurſum vero iiſdem in locis peti a Gentilibus ſolere Chriſtianorum necem; quæ dicta a nobis ſunt ſuperius ex Tertulliano, & Cypriano, aperte declarant.

Tempus paſſi Martyrii.

XIX. Reſcripium adverſus Chriſtianos.

Quid autem actum ſit in Senatu, eadem Acta his verbis ſignificant: *Decernitur in Senatu perſecutio. Reſcriptumque dedit Maximianus ad Venuſtianum Auguſtalem Tuſciæ his verbis: Ex ſuggeſtione patris noſtri Hermogeniani P. P. apud nos claruiſſe cognoſce, &c.* deſunt in noſtro exemplari cætera, quæ ſequuntur uſque ad hæc verba: *Ideo monemus, ut, ubicumque Chriſtiani inventi fuerint ſuperſtitionem colentes; aut ſacrificare cogantur diis; aut certe pœnis intereant; facultatibuſque nudati, eædem Fiſco cum tributis publicis ſocientur. Vale parens cariſſime. Dat. pridie Kal. Maias:* Hucuſque ibi. Hic idem ille Hermogenianus, ſub quo paſſus quoque Romæ legitur Reſtitutus, cujus martyrii Acta habentur.

XX. Contra ſuas leges nituntur Impp.

Quanta autem impietate ſimul cum injuſtitia ac crudelitate Senatus annuerit Gentilibus necem Chriſtianorum clamoribus in theatro poſcentibus: quam inſuper iniquiſſime adverſuſque a ſe legem nuper promulgatam Maximianus in eoſdem reſcripſerit; ipſa ab ipſis Diocletiano, & Maximiano edita ſanctio teſtis accedat, quæ his verbis in Codice Juſtiniani hactenus conſervatur, tamquam eorumdem iniquitatis teſtimonium ſemper loquens de iis quæ iidem ipſi alias ſunt interlocuti (a):

(a) *l. Decurionum C. de pœnis.*

Decurionum filii non debent beſtiis ſubjici. Cumque a populo acclamatum eſſet iterum; dixerunt: Vanæ voces populi non ſunt audiendæ, nec enim vocibus eorum credi oportet, quando aut noxium crimine abſolvi, aut innocentem condemnari deſiderant: Hæc illi. Cæterum quantumlibet iniquiſſime, & adverſus legem a ſe editam hæc agerent Imperatores; tamen quod dicerent Chriſtianos perduelles eſſe Imperii, dum Gentilitiam ſuperſtitionem acceptam a majoribus impugnarent; ſe jure quidem necem illis inferre, errore decepti putabant. Quomodo autem Venuſtianus poſt hæc Exuperantium atque Marcellum religionis cauſa tormentis exagitatos morte damnarit; rurſumque de Sabino Epiſcopo quæſtionem habens, ejus precibus meruerit fieri particeps veritatis, & ad Chriſtum converti, ac denique tum ipſe, tum Sabinus a Lucio Tribuno ad eos miſſo fuerint ultimo affecti ſupplicio; ipſa citata deſuper Acta monſtrant.

XXI. Perſecutio in Oriente.

Sed jam ad ea quæ per alterum Maximianum, cognomento Galerium, in Oriente hoc eodem anno Nicomediæ geſta ſunt, orationem convertamus, hic deſcribendo, quæ apud citata ſuperius Acta martyrum extant, ea nempe, quæ ſunt ab Euſebio prætermiſſa. Ipſe enim res Nicomedienſes a promulgatis edictis de diruendis Eccleſiis enarrare aggreſſus eſt: nos vero, quæ hoc anno ſunt geſta, exacte ſervato ordine deſcribemus; nimirum, quæ ibi acta ſunt, cum adhuc Eccleſiæ Chriſtianorum abſque demolitione integræ permanerent; quæ anno ſequenti (ut dictum eſt) juſſæ ſunt penitus æquari ſolo.

XXII.

Reddemus hic ea quæ in ſuperius citatis ſanctorum martyrum Actis fideliſſime ſcripta eſſe inveniuntur: quorum fidem exploratam in omnibus eſſe reperimus: nec (quod diximus ſuperius) quemquam moveat, ſi in eis de Aſceteriis ſive monaſteriis mentio habeatur; quod errore decepti multi putant nonniſi a temporibus Conſtantini fuiſſe ejuſmodi res, & nomen inventum: nam præter illa, quæ ſuperius dicta ſunt cum de Eſſenis actum eſt, & quæ de exiſtentibus temporibus Apoſtolorum collegiis virginum, teſtificatione Ignatii a nobis etiam paulo poſt citandi, narrabimus; ſi de his dubitans Euſebio fidem adhibet, equidem ipſe (ut ſuis locis dicemus) hac eadem perſecutione urgente, nonnullos ex Aſcetis paſſos eſſe martyrium tradit. Plane ſi Aſcetæ erant, oportuit Aſceteria quoque, fuiſſe, quibus ii continerentur, unde & nomen quoque fuerint conſecuti: quod ſi virorum, multo magis ſane ſacrarum virginum erant, quas timor facilis lapſus, & virgineus pudor magis includi debere ſuadent. Sed de iis alibi pluribus. Nunc quidem res geſtas ex iiſdem (b) Actis depromptas hic deſcribamus.

Monaſteriorum antiquus uſus.

(b) *Apud Metaph. die 26. Decembr.*

XXIII. Delecti ſæviſſimi Præſides.

Cum itaque paulatim ſolviſſet quamcumque habebat ſpeciem humanitatis; aperte quidem pugnabat adverſus Chriſtum, ſacra templa diruens, & ædes Dæmonibus ædificans (at hæc de Eccleſiarum demolitione facta ſunt, ut dicemus, ſequenti anno Paſchali tempore): *Præfectos autem, & in dicendo formidabiles, & in puniendo crudeles mittens per univerſum orbem terræ; quibus non ſufficiebat ſua adverſus Chriſtianos crudelitas, ſed accedebat etiam immanitas Imperatoris. Jubebat enim, ut Chriſtianis non obedientibus nihil cederent; ſed ſic punirent, tamquam oculi illius una examinarent, & ſpe-*

ſpectarent tribunalis auſteritatem, & in examinando curioſitatem, & in puniendo novam inventionem atque vehementiam: dicens eum illi plurimum gratificaturum, qui pluribus ſuppliciis afficeret Chriſtianos. Sic incitatos emittebat Præfectos. Verum enimvero ſe ipſum quoque eis oſtendebat exemplum ad inhumanitatem. Nam ipſe quoque erat primus occidens, puniens, de medio tollens, expellens; quid non violentum agens atque tyrannicum? immo vero ſæpe quoque non vim meram afferens, ſed eam etiam miſcens perſuaſione: & ipſam porrigens tamquam eſcam; ut ſic quoque fieret ſævior, & haberet probabiliores puniendi occaſiones, quod nollent pii parere verbis ſolis.

XXIV. Antimi Epiſc. certamen. Quid autem primum omnium adverſus Antimum, Epiſcopum Nicomediæ, ipſo perſecutionis gravius inſtauratæ exordio egerit; eadem Acta ſic proſequuntur: *Ipſe cum ſanctiſſimum Antimum diu quæſitum non inveniſſet; ingreſſus Eccleſiam, tamquam fera aliqua varia, & doloſa, cum exercituum, & ſatellitum multitudine eam circumdediſſet, & deinde etiam lenitatis perſonam ſubiiſſet, ut alii quidem formidarent vim, & multitudinem, alii autem ad ſibi utilem intuentes benignitatem, abducerentur a perſuaſione: & cum ſic tamquam duobus fortibus vinculis, timore, & perſuaſione, pios colligaſſet, captivos ducebat ad impietatem.*

Cum hæc apud ſe cogitaſſet, ad populum talem habuit orationem: XXV. Imp. Oratio ad Chriſtianos. *Ego etiam adverſus gentes barbaras, quæ meum jugum ferre recuſant, & non parent Romanorum legibus, non ſtatim moveo haſtam, neque utor jaculis, neque gladiis eis cædem infero; ſed bonos imitor medicos, mollibus primum verbis, & benignis, perinde ac oleo tumorem emolliens; deinde poſtquam videro eos eſſe valde immedicabiles, ulcuſque eorum valde malignum atque profundum, tunc utor cauterio, & tam aſpera, & acerba ſectione, ut neque ab initio me videatur aliquis humanior, neque poſt miſericordiam, & manſuetudinem violentior. Abſit autem, ut vos me umquam ſentiatis conturbatum, & iratum. Sed accedentes libate magnis diis, & rogate, ut vos benignis intueantur oculis: ut ſic a nobis quoque conſequamini honores magiſtratus, & pecunias, & ſitis inter meos primos amicos, & familiares. Quemadmodum enim non eſt abſurdum, barbaros quidem, qui ſunt alterius linguæ; noſtra tam æquo animo ferre, vos vero in Romanorum legibus educatos, & in rebus Græcorum eruditos, & mihi ſubjectos, non in omnibus ſervare obedientiam, ſed in rebus præcipuis videri inobedientes, & bellum aperte ſuſcipere adverſus veſtrum Imperatorem; ut ideo excidatis ab Imperatoris benevolentia, & larga munificentia? Recedite ergo, recedite ab hac falſa religione. Sin minus, pœna non procul abierit. Videte hanc ædem, in qua confidiſtis: eam igni mandans, vos quoque ſimul perdam: & ſcietis omnino quantum ſit malum a ratione aliena audacia, & mentis pervicacia:* Blanditiis addit minas Imperator. Hactenus oratio, qua Galerius Maximianus in Eccleſia allocutus eſt Chriſtianos.

Quæ autem poſt hæc ſecuta ſint, eadem Acta his verbis ſignificant: XXVI. *Cum dirus Imperator Maximianus ſic immanitati conjunxiſſet humanitatem, & malorum minis, & bonorum promiſſis variaſſet orationem: qui inſtar mellis dulcem habebat linguam ſapiens Glycerius: qui erat re vera divinus ſacrificus, & ſacerdos, & ſua verba ſtudebat ſacrificare Chriſto, cui ſacrificabat; brevem, & opportunam dans reſponſionem, & linguam vinxit Maximiano, & os ejus conturbavit, & labefactavit, & ſimul cum ira animum ejus replevit admiratione; dixit enim:*

Neque tua promiſſa, & dona deſideramus, o Imperator; neque tuas minas omnino curamus, illa enim quo modo appeteremus, aut quo modo ea noſtrum delinirent animum; qui quæcumque ſunt mundi, habemus pro ſomniis? Quid Glycerius ad Imp. *Malum autem quid iis miniteris, qui pœnam potius exiſtimant, non vel graviſſima ſuſtinere propter Chriſtum? Quæ vero dicis, & de quibus gloriaris, de trophæis, inquam, adverſus Gentes erectis; ea magis ſtabunt a nobis, & meis verbis ſuffragabuntur. Quando enim tu, qui viciſti plurimos, mox conſpectus es victus a fœminis, & pueris; ab iis, inquam, qui colunt religionem Criſtianam; quemadmodum non erit mei Chriſti virtus multo manifeſtior? Et præterea qui eſt adeo attonitus, & ſtultus, ut ſit oblitus tonitruum & fulminum quæ paulo ante fuerunt, & illius horrendæ Dei ſignificationis, mortiſque violentæ, & ejus quæ prope fuit ſubmerſionis, & fructuum interitus? & quod hoc tuis diis, non autem vero potius Deo adſcripſeris, qui opportune, o Imperator, infert iram adverſus eos qui illos honorant, & colunt? Ne ſic ergo bellum contra nos ſuſceperis: ſunt nobis arma quoque deſuper, quibus ſicut hodie tui a te ſatellites, ita nos a Rege munimur univerſorum; per quæ, & contra te in aciem prodibimus, & adipiſcemur victoriam valde admirabilem: percuſſi enim interimemus, & cadentes contra te trophæum erigemus:* Sic plane magna animi conſtantia peroravit Chriſtianus ſacerdos. At quid ad hæc Imperator? Subdunt Acta:

Hæc audiit Imperator, & ſecantibus verbis in medio corde quodammodo ſauciatus, animi motum in præſentia celare habens in animo, & nihil amplius dicens aut faciens, e templo egreditur. Pius autem XXVII.

tem ille populus Deo quidem gloriam, ſapienti vero Glycerio pro ſe quiſque tales voces edidit: Quam (a) dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo!

(a) Pſ. 118.

Glycerius torquetur.

Non futurum autem erat, ut Maximianus iram diu cohiberet; ſed apud ſe furore percitus, jubet Glycerium euntem ad Eccleſiam comprehendi manu militari, & correptum ad ſe adduci. Qui cum ad illius tribunal eſſet adductus, nihil interrogagatum juſſit verberari boum nervis tam vehementer, donec verberantes quidem vires, illum autem qui cædebatur vox deficeret. Præconi quoque ei, dum verberabatur, juſſit dicere: Lingua parcius utere, o Glyceri: nec ſis arrogans, nec ſeditioſus, nec inſolens: in honore habe mores Romanorum, reverere Imperatores. Sic quidem imperavit Maximianus. Sed neque torquens perſuaſit, neque hæc cantans, eum affecit pudore; ſed cum eſſet martyr ſuperior & manibus lictorum & vocibus quæ ei incantabantur, quærebat ſuum Regem, & tota voce & viribus illius invocabat auxilium: Domine Jeſu Chriſte, dicens, quo modo me, ut pro te dicerem, corroboraſti: ita etiam, o bone, da mihi vires, ut pro te patiar, ut acceſſione eorum quæ ſunt triſtia, ſit mihi præmiorum major remuneratio.

XXVIII. Glycerii martyrium.

Hoc tamquam ignis igni additum, Maximiano majorem iram incendit; ipſe autem, qui percutiebant, eouſque ut verberarent, incitavit, donec corpus martyris humi jaceret, nihil differens ab inanimis, ſanguine quidem jam exinanito, pelle vero vento tumefacta, & ipſa carne prius conſumpta, & nudis ſolis oſſibus apparentibus. Quod quidem movit miſericordiam non ſolum piis & humanis animis, ſed etiam infidelium; at non Maximianum, cujus animus erat lapide durior. Sed poſtquam ſic affectum Glycerium, & a mortuo nihil prope differentem, ſolam autem linguam moventem vehementi ſpiritu, & dicentem; Sum Chriſtianus, ſervus Chriſti, qui ſolum verus Deus eſt; unus eſt mihi Dominus, unus Rex: non ferens ille loquendi libertatem, jubet eum quidem ſolvi a vinculis, abductum vero extra civitatem, igne crematum mortem ſubire. Ductus ergo generoſus ille ad locum conſtitutum, & ſtans ad Orientem, partim quidem Chriſto agit gratias, qui eum a multis liberarat periculis; partim autem pro ſe vehementer oravit, & pro piis qui erant ubique. Deinde cum Chriſti ſignum ſuo adhibuiſſet corpori, fuit affixus ligno, ſacra victima, aries carens omni vitio, ei qui ligno propter nos fuit affixus. Igne autem ſubtus accenſo, Jeſu fuit oblatum holocauſtum, & ſacrificium acceptabile, & divina hoſtia aræ ſupernæ conveniens.

XXIX. *Quid vero? hinc ne intellexit Maximianus pios eſſe immutabiles? Multum abeſt; ſed cum execrandæ ejus hoſtiæ ducerentur ad templum duodecim deorum, quod erat intra Regiam; aderant quidem impii candidis, & magnificis veſtibus celebrantes feſtum ſui interitus: ſolus autem Indes (erat hic eunuchus, & eunuchorum princeps Chriſtianus, de quo ſuperius facta eſt mentio) atris indutus erat veſtibus; & cum hæc celebrarentur, maximo dolore affectus, cum ſe in valde obſcura incluſiſſet domuncula, impiorum flebat interitum.* Candidatos quidem conſueviſſe diis ſacrificare Gentiles, ex Platone Cicero (*b*) docet, Valerius (*c*), & alii. Sed quomodo Imperator in eum juſſit animadverti, Acta his verbis ſignificant:

Candidati ſacrificant.

(b) Cicer. de Leg. li. 7.

(c) Valer. l. 1. cap. 1. n. 15.

*Renuntiatur hæc quoque Imperatori; & is ſtatim ab ipſo abripitur, & ſiſtitur ab illo Judici judicandus. Cum autem etiam antequam loqueretur, ei renunciaret veſtis, quod, quæ fiebant ab eo, cenſebantur digna luctu, & triſtitia: juſſit ejus manibus, & pedibus injectis catenis, & collo collari, eum ſervari incluſum in carcere. Atque Indem quidem habebat cuſtodia; Maximianus vero Domnam quoque quærebat; & furore perinde ac ebrietate læſa ratione, & oblitus eorum, quæ de ipſa audiverat; dicebat aſſidue: Ubi eſt Domna? Ubi eſt ſacerdos Dianæ, ac Minervæ? Rurſus ergo ei dicunt de integro, quæ videbantur accidiſſe virgini, & quæ fecerat eunuchus; & ut res ſe habebant (*nempe quod Chriſtiana effecta eſſet) *ſignificant. Ille autem cum multa dixiſſet de archieunucho; & valde ægre tuliſſet quod ei vita fuiſſet conſervata: jubet ei quidem caput amputari, virginem vero quæri in monaſteriis, & diis illius ſervari: Hæc cum reſciviſſet ea, quæ monaſterio præerat, in quo erat Sancta: in primis virili ſuſcepta cogitatione, virili tonſu, & veſte ornata virgine, & preces cum lacrymis ei præbens viæ cuſtodes, & duces, eam clam emittit ex ſacro thalamo.*

XXX. Indes certamen.

XXXI. Quod audis de monaſterio virginum, haud id tibi videatur eſſe novum: quandoquidem jam diu ante, & S. Ignatius Apoſtolorum diſcipulus meminit de collegiis virginum ſuo tempore exiſtentibus (*d*). At de his plura ſuperius. Quoniam pacto vero Maximianus poſt hæc ſævierit in ſacras Deo dicatas virgines, eadem Acta ſic narrant: *Sed ſceleratus non ceſſabat quærere; & cum eam non inveniret, furebat communiter in omnia Aſceteria. Atque ſacra quidem Aſceteria omnia crudeliter diruebantur, virgines vero turpiter probris afficiebantur: virgines (proh dolor!) quas ne maſculorum quidem oculis videri erat umquam tolerandum. Atque ita per omnia pervadebat calamitas, quaſi capta eſſet civitas ab hoſtibus. Quibuſcumque ergo earum corpora erant valentia: & neque ſene-*

(d) Ignat. ad Philip. epiſt. 8.

Quid in ſacras Virgines.

ſenectus neque morbus aliquis tardabat earum pedes, ipſæ ſtatim fugam ſpectabant, & ad montes, & ſpeluncas, & ignotas ſolitudines celeriter adibant, malentes vitam degere cum feris, quam habitare cum hominibus feris longe immanioribus, & qui corpora virginitatem exercentia probro afficere, inhoneſtum non eſſe exiſtimant. Sed in eo quod cogitaras, fruſtratus es, o inimice omnium; & per quæ ſperaſti tyrannidem exercere, per ipſa fracta fuit tibi tyrannis. Non enim neglexit Deus, qui natus eſt ex virgine, ipſas virgines vel in medio lictorum conſervare: & quo modo fidem, ita & continentiam ipſas prodere non permittere.

XXXII. Deus cuſtodire ſolitus Virgines.

Hic opportune admonuiſſe oportuit, quæ S. Baſilius de his ſcribit in commentario illo, cujus eſt titulus, De vera virginitate: *Cum ferveret* (inquit) *perſecutionis immanitas, electæ virgines propter ſponſi fidem ad illudendum impiis hominibus traditæ, corporibus inviolatæ perdurarunt; eo ſcilicet, cujus gratia id perferebant, impiorum conatus ab earum carne irritos arguente, & integra earum corpora non ſine prodigio, & virtute cuſtodiente:* Hæc ipſe Cappadociæ primæ ſedis Epiſcopus: quæ provincia cum proxima ſit Nicomediæ in Bithynia, ubi hæc agebantur; hæc omnia de ſacris virginibus, quæ dicta ſunt, & quæ dicturi ſumus, haud potuit ignoraſſe; ſed ea ſcribens, his alluſiſſe, omnes facile poſſunt intelligere. Porro divina operante virtute (quod ait) virgines a ſtupri periculo liberatas eſſe; exemplum, quod Acta ſubdunt de Theophila, aperte demonſtrat his verbis:

XXXIII. Theophila in proſtibulum trahitur.

Inter eas autem, tamquam inter claras, & lucidas ſtellas, una mirandum in modum reſplendebat inſtar Lunæ, & pulchritudine, & genere, & virtute aliis præſtans. Ea vero vocabatur Theophila: hoc autem longe melius res ipſa oſtendit. Cum enim illa eſſet vultu adeo formoſa, traheretur autem a lictoribus, & jam ad probri, & contumeliæ officinam violenter introduceretur; manus ſimul, & oculos in cælum tollens, & miſerabiliter aſpiciens, Mi Jeſu, dixit, meus amor, mea lux, meus ſpiritus, meus cuſtos caſtitatis, & vitæ, vide eam quæ eſt tibi deſponſa. Vide, o ſponſe, in quem nulla cadit reprehenſio, & feſtina; quoniam non eſt quidem tempus precandi, ne pactum conventum fallam, ne prodas me beſtiis, ne lupi tuam pecudem lanient. Serva, ſponſe, ſponſam: meam conſerva caſtitatem, fons caſtitatis: ut tuum quoque nomen nunc maxime glorificetur, quod intelligenter glorificatur ab Angelis.

XXXIV. *Hæc illa quidem oravit cum lacrymis; effectum autem Deus reddidit. Sed eſt adhibendus animus narrationi; introducitur virgo ad proſtibulum. Illa vero etiam in tali loco, & tempore non eſt oblita eorum, quæ oportuit: Sed protinus ejiciens id quod habebat in ſinu (id autem erat ſacroſanctum Evangelium) aperuit, & dat operam lectioni. Unus vero ex intemperantibus œſtro inſano percitus ad eam ingreditur: qui aliquantiſper quidem eam audivit legentem. Cum autem jam prope eſſet, a maximo metu invaditur, & tremore valde agitatur, & humi procumbit mortuus; & ſic jacebat ad pedes Theophilæ non ſpirans. Multæ horæ præterierant; & cum aliis viſum eſſet, quoniam non exibat, eum non poſſe ſatiari virgine; ubi alius quoque ingreditur, ipſe quoque jam prope ſtans, lucis quidem, quæ verbis exprimi non poteſt, fulgore illuſtratur; deinde eum a luce tenebræ excipiunt, & obtutu orbatus, quærebat obiens, non amplius virginem, ſed quemadmodum citra offenſionem exiret extra fores.*

Prodigium de ſalvata Virgine.

XXXV. Theophila divinitus liberata.

Cum autem multi quidem talia paſſi eſſent, & nonnulli etiam magis horribilia; nulli fuit amplius cordi ingredi. Sed etſi quis ingrediebatur; non ingrediebatur captus amore, ſed ſolum volens ſcire ea quæ facta fuerant. Poſtquam autem ingreſſi ſunt complures, vident ea quæ ad videndum erant terribilia, & ad dicendum aliis maxime admirabilia: puellam quidem honeſte ſedentem, & libro incumbentem; adoleſcentem autem quemdam prope eam ſtantem luce quidem ineffabili, pulchritudine vero incredibili, veluti quædam tela fulguris emittentem ex oculis. Hæc poſtquam viderunt, & metu obriguerunt, & vix tandem, Quis eſt ſicut Chriſtianorum Deus? exclamaverunt; & ſimul, non ferentes ſpectaculum, recte ſecum agi putabant ſi fugerent; & celeritate maxima domo exibant, omnes quidem obliti libidinis, nonnulli autem etiam ipſa impietate abjurata.

XXXVI.

Sed neque hæc quidem ignoravit Maximianus. At cum reſciviſſet, virginem quidem non poſſe capi ab iis qui ipſam ſervabant militibus, quinetiam multos ex ſuis eſſe victos, & didiciſſe Deum pie colere: Dei gratiam adſcribit incantationi, dicens Chriſtianos uti artificiis ad vulgus decipiendum. Sed ille quidem hæc dicens, ſeipſum potius decipiebat, & quicumque his nugis animum adhibebant. Ille autem plenus lumine qui videbatur virgini aſſiſtere, cum eam domo eduxiſſet, ſuo lumine præcedens deducebat. Deinde cum etiam adduxiſſet uſque ad ſacram Eccleſiam, eam ſtatuit in veſtibulo: & cum, Pax tibi, *dixiſſet, receſſit. Eam autem invaſit, & metus, & gaudium: metus quidem quod ille eam reliquiſſet; gaudium vero, quod ſic libidinoſorum manus effugiſſet, nihil paſſa indecorum. Accedens ergo pulſat oſtium populi jam congregati, & nocturna*

Theophila ad ſuos redit.

de

de more Deo canentis. Cum autem januæ ſtrepitum ſenſiſſet quidam Diaconus; & quænam eſſet, reſciviſſet: renuntiavit iis qui erant intra Eccleſiam. Omnes itaque ad eam confluunt: nam alioqui erat etiam illuſtri genere, ſicut audivimus, virtute autem multo illuſtrior. Cum eam ergo vidiſſent; & quos, & quidnam volentes, effugiſſet, intellexiſſent: & quænam illa in eos feciſſet miracula; quoſnam quidem fontes lacrymarum non moverunt? quaſnam autem voces in Deum non emiſerunt? in principio quidem raptum virginis miſerantes; in fine quidem impios miſeros ducentes. Illam vero quibuſnam non proſequuntur beatitudinibus? Illa autem ſe ipſam quidem jacit humi, & aræ ſacros tangit cancellos. Flet vero tam vehementer, ut eos etiam, qui videbant, ad ſimilem moveret affectionem & fluenta lacrymarum. Fitque communis ad Deum gratiarum actio toto pectore. Sed ita quidem ſe habebant res virginis: Sic ibi. Poſt hæc autem adnexum eſt Actis Dorothei clariſſimi viri certamen his verbis.

XXXVII. *Improbo autem Maximiano oportebat improbos etiam eſſe miniſtros, & ex eadem (ut aiunt) fidelia. Quicumque ergo pie Deum colentes latebant Maximianum, ii illos non ſecus ac venatici canes inveſtigantes ſignificabant. Qui quidem etiam adverſus Dorotheum, qui gloria quidem, & civili dignitate erat inſignis, ut qui Præpoſitus vocaretur ab Italis, pietate autem erat inſignior: adverſus eum ergo, & Mardonium, & Mygdonium, & qui prius dictus eſt, Indem, & quoſdam alios fide quidem in Chriſtum acerrimos, Imperatoris autem honore claros, immittunt tela calumniæ. Hi ſcilicet, quorum dentes arma, & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus (a), dicentes: Si ſervos, o Imperator, & eos qui in tua regia habitant, & ſunt tibi ſubjecti, non potes ſubjugare: cur aliis conaris perſuadere, inutiliter laborans, & fruſtra te crucians? Ii enim ægre potuerint abduci a dogmate, illos videntes nos ſuaviter irridentes, & tui tribunalis auſteritatem nihili facientes. Vide enim quouſque procedit eorum contemptus; non ſolum ipſi contemnunt contraria ſentientes, ſed aliis quoque qui latent, qui eadem, quæ ipſi ſentiunt, & alimenta ſuppeditant, & ad certamina parant, & inſtruunt: quinetiam mittunt litteras ad eos qui procul diſtant, ſimul & eos confirmantes in ſententia, & exhortantes ad conſtantiam. Et alioqui quicquid adverſus ipſos, & quam habent religionem tua excogitaverit potentia, id ſtatim per illos ab ipſis deprehenditur.*

Dorothei, & ſociorum certamen.

(a) Pſ. 56.

XXXVIII. *His fuit Maximianus ad iram incenſus, & dicto citius juſſit ſanctos ad ſe adduci. Et aderant quidem illi nihil timentes, neque ullum formidinis veſtigium vultu præſeferentes. Ille autem torvis ipſos oculis intuens:* O *peſſime perdendi, inquit, o omnium hominum ingratiſſimi: cur tantam a nobis adepti claritatem, & ſoli propemodum ſceptris præfecti Imperatoriis, tam mali deprehenſi eſtis in benefactorem? qui pro multis noſtris in vos beneficiis qualem refertis gratiam? Jeſum quemdam vobis, & aliis Regem adſcribere dictitantes, & novæ hujus religionis duces ſedulo celantes, & eis omni ſtudio providentes, eoſque foventes, quos funditus interire, & ne nomen quidem eorum remanere, putavi eſſe pulcherrimum, & primum meorum trophæorum? An non hæc ſunt vera, & quæ factis magis arguuntur, quam verbis? Illi autem, tamquam latrantem canem, ne tantillum quidem curantes, neque exiſtimantes eſſe tempus reſponſionis, ſteterunt ſilentes. Maximianus vero, cum ſilentio magis eſſet ejus irritatus animus: Non per deos immortales, inquit, non vobis parcam: ſed cum omne genus ſupplicii vobis intulero, & carnes conſumpſero, & oſſa contrivero, & igne combuſſero; relinquam inſepultos, a canibus, & avibus commedendos; & vos ipſos puniens pro meritis, & aliis metum incutiens, ne talia aggrediantur.*

Quid in Martyres Maximianus.

Nec hæc quidem ſanctis timorem intulerunt; ſed ſtatim ſolutis zonis, & chlamydibus exutis, ſtabant parati ad curſum martyrii, uno ore, & animo ſe eſſe Chriſtianos, & Chriſti ſervos audacter nominantes. Deinde etiam Maximiano: Nobis, o tyranne, dixerunt, honores tui, & vanæ hæ dignitates ne tantillum quidem umquam curæ fuerunt. Quid enim opus fuerit tali honore, qui a Deo disjungens, eſt redacturus in ſervitutem Dæmonum? Sunt enim talia veſtra impiorum dona: quæ fugientes, tantum abeſt, ut perſequentes, non ſolum iis tibi cedimus, ſed etiam ipſo corpore, & vita. Cum ii ita eſſent parati, & tales eſſent eorum ſpiritus; juſſit Maximianus, ut extenſis ſimul manibus, & pedibus, crudelibus boum nervis fortiter verberarentur. Et ſtatim ſex circumſiſtentes lictores, magna ex parte diei unumquemque eorum perpetuo verberabant, nulla ſcelerati commoti communis naturæ miſericordia: idque cum viderent terram eorum ſanguine effectam purpuream. Martyres quidem hæc ferebant fortiter, ne vocem quidem emittentes; internis vero animi motibus glorificabant eum propter quem hæc ſuſtinebant. Flagellatos excipiebat carcer, cum eſſent eorum colla vincta collaribus, manus autem catenis, & pedes compedibus. XXXIX.

Torquentur Martyres.

Maximianus vero, tamquam torrens qui fertur per ſegetes, per omnes deinceps pios pervadebat. Et ad hæc quidem jubebantur inſervire Præſides, & Præfecti, qui erant impietate eximii. Quicumque XL.

autem

autem ejus parebant Imperio, qui Chriſtum eſſe Deum confitebantur, tortoribus ſimul tradebantur, & variis tormentis laniabantur miſerabiliter. Et ſic quidem quotidie ei qui ſeipſum pro nobis ſacrificavit, rationalia offerebantur ſacrificia, pie martyrio effecta holocauſta: Hucuſque ibi: quæ quidem facta eſſe hoc anno, nempe antequam de diruendis Eccleſiis fuiſſet promulgatum edictum; conventus Chriſtianorum in Eccleſia paſſim fieri ſoliti, quorum in iiſdem Actis mentio habetur, ſatis manifeſte declarant. Porro noviſſimus conventus ille fuit, qui ſacroſancta Natalis Domini feſtivitate hoc anno celebratus eſt, natalis pariter dies paſſionis effectus eorumdem qui convenerant Chriſtianorum martyrum; qui his verbis in iiſdem Actis deſcribuntur:

XLI. Natali Domini die trucidati Martyres.

Oportebat autem feſtorum maximum, Chriſti Natalem, ei qui naſcebatur copioſa offerre ſacrificia. Nam ortus quidem Chriſti dies feſtus agebatur, quicquid autem eſt pium, congregabatur ad glorificationem. Profani vero Maximiani miniſtri profani accedentes, Quoniam, inquiunt, o Imperator, hodie feſtorum, quæ norunt maximum celebrant Chriſtiani; ut qui hodie Deum ſuum natum eſſe fabulentur; & celeberrimo totius populi concurſu ad feſtum conveniunt: age ne ex media ſagena præda effugiat: ſed militibus quidem præoccupentur templi aditus; eſt autem ara ante portas; accedentes vero præcones jubeant quidem omnes e tempore egredi, & nihil cunctantes aræ ſacrificare. Sin autem non pareant; quid ſit deinceps agendum, ſtatuere, tui eſt imperii, & judicii. Quod ſi hoc quoque nobis permittis dicere; igne templum circumcirca comprehendentes milites, protinus perdant eos qui non obtemperant. Et ſic illos quidem de medio tolles, qui in rebus præcipuis perniciem afferunt tuis populis; te autem liberabis a cura, quæ tuum animum premit non mediocriter, ſicut nos non ignoramus.

XLII. *Nondum finem acceperat oratio; excipiens autem Maximianus, Juro, inquit, maximos deos, me hæc jamdiu verſaſſe in animo. Neſcio vero qui factum ſit, ut ea quæ cogitaram, nondum ſim executus: ſed vobis magnas, o dii, ago gratias, quod effeceritis, ut his quoque opportune veniret in mentem, quod eſſet conducibile. Et ſimul jubet, ut primi ex Protectoribus, cum magna manu militum Eccleſiam circumdediſſent, ſarmentis, & quacumque alia materia, quæ facile accenditur, in orbem congeſta, & appoſita, ad templi portam aram ſtatuerent. Deinde ut præcones clara voce proclamarent, ut omnes exirent, & ad aram accederent ſacrificaturi. Quod ſi non parerent; portis ſtatim optime clauſis, & omni alio ejus obſtructo exitu, ignem accenderent; ut ſic omnes una cum ipſo templo perirent, &, ut digni ſunt, ab igne conſumerentur. Hæc quidem Imperator.*

Eccleſia obſidetur a militibus.

XLIII. Optio data.

Nuncius autem ſtatim mittitur ad Eccleſiam, ut diceret, quæ juſſus fuerat ab Imperatore. In medium itaque accedens, & magna voce clamans: O homines, Maximianus Orbis terræ dominus, inquit, me ad vos miſſo, alterius ex duobus dat vobis optionem: Ut aut diis ſacrificetis (adeſt enim ara parata) aut ſi non pareatis, omnes ſimul pereatis: præſto eſt ignis. Quod ergo vultis, quamprimum eligite. Ceſſavit ille cum hæc dixiſſet.

XLIV. Archidiaconus hortatur fideles ad martyrium.

Eccleſiæ autem Archidiaconus, cum ei eſſet cor accenſum igne divinæ gratiæ, ſtans ad cornu altaris: O vos, inquit, mei fratres, & inter vos invicem unanimes; neſcitis quemadmodum, quæ a tribus pueris facta ſunt, paulo ante perſequentes, dici non poteſt, quantum eorum admirabamur virtutem, & eorum in pietate obſtupebamus fortitudinem: & quemadmodum, non tamquam ſtantes in medio ignis, ſed in molli aliqua herba choros ducentes, ipſi & hymnum canebant, & omnem creatam naturam ad univerſorum Deum laudandum vocabant? Hos non ſolum judicabamus beatos; ſed eorum quoque coronarum cupiebamus eſſe ſocii. Quoniam ergo, & nunc nos vocat tempus, & ſunt mores Imperatorum ſimiles (nam etſi nominibus differunt, at crudelitate, & impietate maxime conveniunt) efficiamur nos quoque ſimiles iis qui tunc decertarunt. Quo modo enim non eſſet abſurdum, illos quidem, cum eſſent pueri, & nec plures tribus, & alioqui cum nullum adhuc accepiſſent exemplum animi magnitudinis in tuenda pietate, tam præclare decertaſſe: nos vero, qui & multitudine ſumus prope innumerabiles, & multi, quibus nihil deeſt ad perfectam ætatem, & quibus eſt etiam tanta exemplorum copia, videri vitæ cupidos, & ignavo abjectoque eſſe animo, & non oblatam occaſionem tamquam lucrum arripere: & hanc, quæ eſt ad tempus, vitam deſpicere pro Deo qui nos fecit, & ſuam animam dedit pro nobis ad mortem; teſtimonium autem firmæ, & infractæ noſtræ fidei noſtram præbere mortem? Hæc autem dico, etiam ſi nulla eſſet pro eis remuneratio.

XLV. Promptus animus ſubeundi martyrium.

Cum vero ſint valde pravæ hujus temporis paſſiones, ſi conferantur cum iis, quæ ſunt illic remunerationibus, & vita quidem expers moleſtiæ, & æterna pro hac brevi, & laborioſa; gloria autem numquam ceſſans pro infida, & quæ facile excidit; & divitiæ, quæ ſubripi nequeunt, & voluptas, quæ numquam tranſit ad moleſtiam; nos adhuc in præſentibus manere concupiſcemus; & non potius cum ad eam, quæ

quæ eſt illic gloriam, pro Chriſto ſubeundo mortem invenerimus perveniendi occaſionem, quamprimum tranſibimus? Et quidnam aliud facientes ab iis qui ſapiunt judicabimur, niſi digni qui lugeamur? Mementote, immo vero aſpicite ad aram. Verus enim noſter Dominus fuit pro nobis ſacrificatus. Non nos quoque pro eo in loco ſancto animas profundemus, & veluti quoddam ſacrificium eas illi igni offeremus in holocauſtum? Hæc Archidiaconus eſt concionatus ad populum, quod (ut vidimus) Epiſcopus Antimus, qui quærebatur ad necem, jam ſeceſſiſſet, atque latebras quæſiiſſet. Cæterum nulla prope ex cauſa etiam perſecutionis tempore prætermittere ſolitos eſſe Chriſtianos celebrare dies feſtos, ſatis ſuperius ex Dionyſii Epiſcopi Alexandrini epiſtola eſt demonſtratum. Sed rurſum Acta:

XLVI. Digna Chriſtianorum reſponſio. *Cum ſic dixiſſet, omnes incitavit, & effecit, ut moriendi vehementi tenerentur deſiderio. Simul itaque cum illo beatam illam vocem exclamaverunt: Chriſtiani ſumus, Chriſtiani; & deos tuos, o Imperator, non colemus. Hæc Maximiano quidem annunciabantur. Ille autem cum nec finem quidem expectaſſet orationis, juſſit in eos ignem incendi, & eos una cum templo exuri; ut nullus eorum nec miſericordiam conſecutus, neque latens poſſet effugere. Pii vero, cum omnes congregaſſent ſimul catechumenos, viros & mulieres, & pueros, eoſque in quatuor diviſiſſent, utpote, quod tempus poſtularet celeritatem, eos divino baptiſmo perficiunt & chriſmate ungunt, & eos intemeratis impertiunt Sacramentis.*

XLVII. Chriſtiani omnes in Eccleſia comburuntur. *Protinus autem aderant miniſtri quoque Imperatoris, & ignem incendebant, illeque omni ex parte tollebatur in altum: & cum totam comprehendiſſet Eccleſiam, in unum aſcendebat verticem; omnia tam quæ erant extra eam, quam quæ intra, depaſcens: premens itaque malum ingruebat graviſſimum. Illi autem intus magna voce ad Deum clamabant, & canebant canticum puerorum, omnem creatam naturam vocantes ad choream: neque prius ceſſarunt glorificare, quam oblata eſſent accepta ſacrificia, caſtæ hoſtiæ Agno qui fuit pro mundo mactatus. Quinque dies tranſierant, & ignis depaſcebatur materiam. Cum vero flamma jam ceſſaſſet, nullus quidem teter odor ſentiebatur nec ex corporibus, nec ex fumo; ſpirabat autem potius quidam ſuavis, & mire fragrans odor. Apparebat vero quidam radius, auri rutilantis ſpeciem præſeferens, varium quemdam edens, & valde gratum ſplendorem, quo modo Sol lucet qui modo apparet in Oriente:* Atque de his ibi hactenus. Quæ autem ibi ſequuntur, quoniam ad ſequentem annum pertinent, ſuo loco de eis agemus.

XLVIII. Elogium de martyribus. Porro tam apud Græcos quam Latinos illuſtris memoria horum martyrum eſt deſcripta in tabulis Eccleſiaſticis; & in Romano Martyrologio, digno ejuſmodi epitaphio, octavo Kal. Januarii recenſetur: *Nicomediæ paſſio multorum millium martyrum; qui cum in Chriſti Natali ad Dominicum conveniſſent, Diocletianus Imperator* (aderat, & ipſe quoque Nicomediæ, cujus nutu cuncta geri videbantur) *januas Eccleſiæ claudi juſſit, & ignem circumcirca parari, tripodemque cum thure pro foribus poni, ac præconem magna voce clamare, ut, qui incendium vellent effugere, foras exirent, & Jovi thus adolerent. Cumque omnes una voce reſpondiſſent, pro Chriſto ſe mori libentius; incenſo igne conſumpti, eo die naſci meruerunt in cælis, quo Chriſtus in terris pro ſalute mundi naſci dignatus eſt.* Ita ibi: habet eadem quoque Nicephorus (a). Si autem Euſebius hæc intacta reliquerit, haud mirum, quippe qui (ut dictum eſt) res tantum geſtas ab anno ſequenti, quo de diruendis Eccleſiis edictum eſt promulgatum, hiſtoria proſecutus, cum hæc, tum alia multa ſcitu digniſſima ſilentio obvoluta præterierit. At de rebus Nicomedienſibus ſæpe inferius.

(a) *Nicep. l. 7. c. 6.*

JESU CHRISTI ANNUS 302. — MARCELLINI PAP. ANNUS 6. — DIOCL. ET MAX. IMPP. ANNUS 19.

I. Chriſti anno trecenteſimo ſecundo, Conſtantino Chloro, & Galerio Maximiano Cæſaribus quartum Conſulibus, Diocletiani Imperii decimonono, ſæviſſimam omnium perſecutionem (quam decimam (b) vocant) in Chriſtianos, novis adverſus eos promulgatis edictis, concitatam eſſe tradit Euſebius; qui a promulgationis ejuſmodi edictorum tempore hujus perſecutionis numerat annos. Quænam fuerint hæc edicta, idem narrat his verbis (c): *Anno decimonono Imperii Diocletiani, menſe Dyſtro (qui a Romanis Martius nominatur) cum ſalutaris Paſſionis Dominicæ feſtum jam pro foribus eſſet; omnibus in locis per Imperatoris litteras palam indictum fuit; ut tum deturbarentur Eccleſiæ, ſoloque æquarentur; tum ſcripturæ Chriſtianorum abſumerentur igni; tum qui honorem fuiſſent*

Edicta contra Chriſtianos lata.

(b) *Aug. de Civit. Dei li. 18. c. 52. & Oroſ. l. 7. c. 27.*

(c) *Euſeb. lib. 8. c. 9.*

iſſent adepti, de gradu turpiter deponerentur, tum privati, ſi modo in profeſſione perſtarent, libertate penitus privarentur; Ac primum edictum contra eos editum tale fuit. Non longo poſt tempore, aliis litteris exeuntibus, mandatum eſt, ut omnes Eccleſiarum Præſides ubique gentium primum conjicerentur in vincula; deinde omnibus machinis adhibitis, idolis victimas immolare cogerentur: Hucuſque de edictis hoc anno latis Euſebius.

II. At vero antequam de his agamus, illud eſt indagandum (quod, & ſuperius quoque attigimus) quidnam eſt, quod idem Euſebius tempora Diocletiani & Maximiani Imperatorum, quæ hanc de qua dicere aggredimur perſecutionem indictam præceſſerunt, fuiſſe Chriſtianis feliciſſima multis teſtetur; cum diverſis in locis vexatos fuiſſe Chriſtianos ante hæc tempora veris certiſque teſtificationibus fuerit ſæpius demonſtratum? Sed primum antequam hæc diſquiramus; quid de ſtatu rerum Chriſtianorum ante præſentem annum idem ſcribat Euſebius (*a*), audiamus; qui ait: *Quantum ſplendoris doctrina veræ pietatis in Deum omnium rerum gubernatorem mundo per Chriſtum patefacta, apud omnes homines Græcos ſimul ac barbaros ante iſtam perſecutionis tempeſtatem, quæ noſtra ingruit memoria, obtinuerit, & quam libere inter eos prædicata fuerit; majus quiddam eſt, quam quod nos noſtra in dicendo tenuitate ſatis pro dignitate explicare poſſimus. Cujus rei argumento eſſe poterit ſingularis Imperatorum humanitas, qua noſtros tam benigne exceperunt: quibus quidem tum provinciarum præfecturas gratuito impertierunt; tum propter incredibilem benevolentiam, qua erga noſtram religionis profeſſionem habebant, omni afflictione, & moleſtia, quam pro Dei amore homines Chriſtiani ſolent perpeti, eos penitus liberarunt.*

(*a*) *Euſeb. l.* 8. *c.* 1.

Status Eccleſiæ ante perſecutionem.

Quid de his attinet dicere, qui ſunt in Imperatorum Palatio magnam dignitatem adepti; deque ipſis Imperatoribus, qui domeſticis ſuis pro ſermone divino propagando, & pia vitæ ratione degenda, ipſi velut inſpectantes copiam fecerunt libere & ingenue dicendi; atque adeo ſuis ipſorum uxoribus, liberis, & ſervis, quaſi palam de mira fidei libertate gloriandi exultandique poteſtatem permiſerunt? quos certe cariores habuerunt, & magis eximie dilectos, quam reliquam ſervorum turbam: ut Dorotheum illum, qui præter cæteros erga illos, & benevolentiam ſummam oſtendit, & fidem non minorem; ac propterea præ aliis, qui magiſtratus, & præfecturas in Imperio gerebant, ampliſſimum honoris gradum adeptus eſt: ut Gorgonium, qui non diſſimili fama & celebritate enituit; ut alios non paucos, qui propter Dei verbum ſunt parem cum illis dignitatem conſecuti. III.

Aut quid memorem, qua humanitate, cultu, & benevolentia, non illa quidem vulgari & contemnenda, provinciarum Præfecti & Rectores Eccleſiarum Præſides & Epiſcopos (ut manifeſto cernere licebat) amplexati fuerint? Aut quomodo quiſquam conventus illos infinita hominum turba frequentatos multitudines in ſingulis civitatibus coactas, illuſtres hominum in templis con- IV.

Florens ſtatus Eccleſiæ.

PAGIUS

SÆC. IV. Anno Urbis 1055. Olymp. 270. an. 2. A. C. 302.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5795.

☉ 3. D. ☽ 18. P. 5. April. Indict. 5.

JESU CHRISTI 302.

MARCELLINI PAPÆ 7.

DIOCLETIANI IMP. 19. MAXIMIANI HERCULII IMP. 17.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. Coſſ. *Conſtantius Cæſar IV. & Galerius Maximianus Cæſar IV.* Conſulatus Conſtantii ſecundum tertiam regulam, Galerii juxta ſecundam; Imperii enim

II. *Decennalia Galerii Maximiani.* Cæſarei Decennalia dedit. Ex quo utriuſque Cæſaris Conſulatu diſcimus, eos ante annum CCXCII. Cæſaream dignitatem non obtinuiſſe; alioquin Maximiani Decennalia ante hunc annum exhibita fuiſſent; cum nullum extet indicium, ea fuiſſe dilata. Ad hæc ſolennia referenda quæ hoc anno Idacius in Faſtis habet: *His Conſulibus vilitatem juſſerunt Imperatores eſſe.* Annis enim, quibus Imperatores & Cæſares Decennalia celebrarunt, eos erga populum liberales ac munificos fuiſſe in Diſſertatione Hypatica oſtendi.

III. *De perſecutione indicenda deliberatum.* Baron. n. 1. & ſeqq. Non tantum Baronius, ſed & Petavius in lib. de Doct. Temp. aliique plures Viri docti perſecutionis Diocletianeæ initium in hunc annum contulere. Verum liber Lactantii de Mortibus Perſecutorum controverſiam tandem diremit, & Valeſii ſententiam certam eſſe oſtendit. Is in Notis ad lib. 8. Euſebii eam anno tantum ſequenti cœptam adeo ſolide demonſtravit, ut mirum mihi acciderit, poſt ejus Notas in lucem emiſſas, inventos fuiſſe qui contrarium ſenſerint. Hoc itaque anno *per totam hiemem* de Chriſtianis

NOTÆ [1] COſſ. *Conſtantius Cæſar IV. & Galerius Maximianus Cæſar IV.* Faſti Idatiani, Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculi: *Conſtantio IV. & Maximiano IV.*

[2] DE ſphalmate Baronii in aſſignando initio perſecutionis Diocletianeæ ante Pagium ſcripſit Noriſius in Epochis in Præfatione earum, & pag. 143.

concurſus poterit oratione explicare? Unde cum in antiquis illis ædificiis non ſatis loci haberent, ampliores Eccleſias in univerſis urbibus, fundamentis earum ad majorem laxitatem dilatatis, erexerunt. Et quamdiu divina & cœleſtis Dei manus populum ſuum, utpote auxilium ejus promerentem obtexit, ſuoque munivit præſidio; tam diu neque ulla hominum invidia, quo minus iſtæ res una cum tempore indies majores progreſſiones facerent, incrementoque & magnitudine augeſcerent omnino potuit obſiſtere, neque veſanus ille & perditus dæmon vel ſuo ipſius conatu eas in invidiam rapere, vel hominum inſidiis ulla ex parte impedire: Hæc de ſtatu piorum, Diocletiani & Maximiani temporibus, quod ad Chriſtianas res ſpectat, tradit Euſebius.

V. At quantum hæc adverſentur Actis ſanctorum martyrum, quæ certis definita temporibus ſunt ſuis locis ſuperius recitata, nemo non videt. Verum nec ipſe Euſebius negat ante hæc tempora multos Chriſtianorum martyrium conſummaſſe: nam tam in Chronico, quam in Hiſtoria (a) (ut dictum eſt) tradit jam antea pedetentim in Chriſtianos milites perſecutionem graſſari cœpiſſe, licet ipſe totum negotium exercitus Ducibus tribuat, excuſans Imperatores. Sed quod ſpectat ad Imperatores hac ratione neceſſe eſſet affirmare, præteriiſſe Euſebium quæ ab ipſis tum Romæ, tum in Gallis in Chriſtianos ſunt iniquiſſime perpetrata; & ob id quod unum, vel duos, ſive paucos alios Chriſtianos beneficiis iidem fuerint proſecuti, crediderit ita erga omnes eodem quoque modo fuiſſe Imperatores affectos: vel, quod in hanc diem nullum generale in omnes provincias ab eis promulgatum ſit edictum, putaverit in omnibus provinciis Chriſtianos tranquilla pace potitos eſſe; vel, quod Syria Palæſtina, ubi (ut dictum eſt) ipſe Euſebius agebat, a Chriſtianorum cæde in hanc diem expers fuerit, æque alios in aliis regionibus exiſtimarit Fideles otio quieviſſe. At vel unum exemplum Caii Romani Pontificis, ſi res Eccleſiaſticas diligenti cura luſtraſſet oculis, ab hac ſententia Euſebium dimovere potuiſſet. Cum alioqui certo ſciamus, ſæpius contigiſſe, ut quieſcentibus etiam Imperatoribus, immo & de Chriſtianis optime merentibus, nihilominus vel Præſidum in Chriſtianos accenſo odio, vel Pontificum Gentiliciæ ſuperſtitionis invidia, & interdum furore populi Chriſtianos acerrime fuiſſe vexatos; Severi enim atque Alexandri tempora ſuperius enarrata certam de iis fidem faciunt. Cæterum teſtimonio quoque Conſtantini Imperatoris cœptam eſſe perſecutionem ipſo exordio Diocletiani Imperii, paulo inferius dicturi ſumus, adeo ut nullus amplius de ea re dubitandi locus remaneat.

(a) Euſeb. l. 8. c. 4.

Euſebii dicta elucidantur.

VI. Sed quæ præceſſerint cauſæ, ut Deus Eccleſiam ſuam adeo affligtari permiſerit, idem Euſebius (b) narrat, hæc dicens: *Verum cum nos præ nimia quadam licentia in molliciem delicatam & diſſolutam ſegnitiem eſſemus prolapſi, cumque alii aliis invidere, maledictis inſectari, & prope nos ipſi inter nos petulantibus linguis tamquam mutuis armis oppugnare, & caſu aliquando verborum contumelias velut haſtas unus in alium intorquere, & Præſides Eccleſiarum alter alterius vires infringere, & populus in populum ſeditionem concitare inciperet; cumque ficta & adumbrata ſanctitatis ſpecies, quæ oratione nequit exprimi, & ſimulatio fronte occultata ad immenſam quamdam pravitatem ſerpſiſſet; divina ultio, dum permagna adhuc Chriſtianorum ubique verſabatur frequentia, parcius aliquando, remiſſius, & moderatius, ut ſolet, primo perſecutione ex fratribus qui militiam exercebant, inchoata, cœpit in nos animadvertere.*

(b) Euſeb. l. 8. c. 1. & 2.

Soluta diſciplina multorum, unde perſecutio exorta.

VII. *Sed ubi veluti ſenſibus orbati, & præſtricti mente, nulla cura aut cogitatione incubuimus, ut divinum numen in nos incenſum benevolum & placatum efficeremus; ſed tamquam imperii noſtras res a Deo nec curari nec animadverti arbitrati, alia vitia aliis acervatim adjecimus; & paſtores noſtri, depulſa repudiataque pietatis regula, diſſidio & contentione inter ſe*

Corrupti mores ſacerdotum.

PAGIUS nis perſequendis actum. Lactantius enim poſtquam cap. 10. de militum perſecutione, quam anno CCXCVIII. inchoatam eſſe diximus, egit: *Deinde*, inquit, *interjecto aliquanto tempore in Bithyniam venit hiematum:* (nempe Diocletianus) *eodemque tum Maximianus quoque Cæſar inflammatus ſcelere advenit, ut ad perſequendos Chriſtianos inſtigaret ſenem vanum, qui jam principium fecerat. Cujus furoris hanc cauſam fuiſſe cognovi. Erat mater ejus Deorum montium cultrix, mulier admodum ſuperſtitioſa. Quæ cum eſſet, dapibus ſacrificabat pene quotidie, ac vicariis ſuis epulis exhibebat. Chriſtiani abſtinebant; & illa cum gentibus epulante, jejuniis hi & orationibus inſiſtebant. Hinc concepit odium adverſus eos, ac filium ſuum non minus ſuperſtitioſum querelis muliebribus ad tollendos homines incitavit. Ergo habito inter ſe per totam hiemem conſilio, cum nemo admitteretur, & omnes de ſummo ſtatu Reipublicæ tractari arbitrarentur, diu ſenex furori ejus repugnavit, oſtendens quam perniencioſum eſſet inquietari Orbem terræ, fundi ſanguinem multorum. Illos libenter mori ſolere: ſatis eſſe ſi Palatinos tantum ac milites ab ea Religione prohiberet. Nec tamen deflectere potuit præcipitis hominis inſaniam. Placuit ergo amicorum ſententiam experiri. Nam erat hujus malitiæ. Cum bonum quid facere decreviſſet, ſine conſilio faciebat, ut ipſe laudaretur. Cum autem malum, quoniam id reprehendendum ſciebat*

ſe exarſerunt ; quin etiam nullas alias res, præterquam diſcordias, minas, æmulationem, inimicitias, & odium inter ipſos mutuo adaugere ſtuduerunt, & animis ambitionis æſtu incenſis, tyrannorum more, principatum obtinere laborarunt ; tunc demum, juxta illam Hieremiæ (a) ſententiam : Quomodo obtexit caligine in furore ſuo Dominus filiam Sion : projecit de cœlo in terram inclytam Iſrael, & non eſt recordatus ſcabelli pedum ſuorum in die furoris ſui? &c. & paulo poſt (b).

(a) Hier. 2.

(b) Euſeb. l. 8. c. 2.

VIII. Cauſa perſecutionis.

VIII. *Verum non eſt noſtrum oratione deſcribere triſtes illas calamitates, quæ ad extremum invectæ fuerunt ; quandoquidem neque diſcordias ante perſecutionem inter eos commotas, neque abſurdos & importunos conatus, noſtrarum partium eſſe putamus memoriæ commendare. Quo circa nihil amplius de illis ſcriptis prodere decrevimus, quam unde juſtum Dei judicium in illos declaratum perſpicue probare poſſemus :* Hæc Euſebius, omnem propemodum perſecutionis cauſam rejiciens in Chriſtianos jam turpiter moribus depravatos ; licet iidem juſti, Gentilium oraculi teſtimonio, fuerint comprobati. Nam cum in Vita Conſtantini, quam ſcripſit, edictum (c) ab eodem pro Chriſtianis editum recitat, hæc verba quoque in eo ſcripta fuiſſe teſtatur : *Apollinem autem id temporis ex antro quodam & tenebricoſo receſſu, non ex ſacerdotis ore hoc oraculum edidiſſe ferunt : Juſtos qui in terris verſabantur impedimento ipſi fuiſſe, quo minus vera loqueretur ; & propterea falſa oracula ex tripode edita eſſe ; indeque etiam factum eſſe, ut comam demitteret. Oraculo igitur hoc modo exagitato, hominum malitia de ea re conqueri cœpit. Sed videamus iſta ad quem exitum venerint. Te jam Deum altiſſimum conteſtor, me verum dicturum.*

(c) Euſeb. de Vita Conſt. l. 2. c. 49. & 50.

Oraculum de probitate Chriſtianorum.

IX. *Audiebam, cum jam puer admodum eſſem, eum qui illo tempore principem locum inter Romanos Imperatores obtineret, miſerum, plane miſerum, errore cæcatum a ſatellitibus ſuis curioſe inquirentem rogaſſe : Quinam eſſent illi in terris juſti? quemdamque ex vatibus ſuis reſponſum dediſſe, eos eſſe Chriſtianos. Tyrannum autem reſponſum illud tamquam mel ore avide arripientem, gladios, qui erant ad injuriam ulciſcendam excogitati contra ſanctos viros, qui erant omni labe & reprehenſione carentes, intentaſſe. Exemplo igitur mandata crudelibus ſicariis, quorum manus erant cæde, & ſanguine reſperſæ, data eſſe, Judiceſque miſſos, ut celeres animi motus a natura datos, de acerbiora ſuppliciorum genera invenienda intenderent :* Hæc Conſtantinus in edicto.

X. Sed & quæ de Epiſcoporum diſcordiis idem etiam Euſebius recitat, pariter refutantur. Certe quidem nec leve veſtigium diſcordiarum, quas jactat inter Eccleſiarum Præſides interceſſiſſe, his temporibus antequam Meletiani in Ægypto ſchiſma conflarent, vel Arius hæreſin excogitaret (quæ omnia facta ſunt poſtea) aliquis poterit demonſtrare. Sed in eo quoque aſſertio illa Euſebii confutatur, qua ait, nonniſi hoc anno decimonono ſui Imperii a Diocletiano ſæviri cœptum in Chriſtianos : nam ſi id (ut ipſe Conſtantinus in edicto teſtatus eſt) contigit, cum puer adhuc admodum eſſet ; cum conſtet eumdem hoc anno fuiſſe ſuæ ætatis annorum vigintiocto, qui (ut teſtatur Euſebius *d*) annos natus triginta duos imperare cæpit, quod contigit poſt annos tres, nempe Domini trecenteſimoſexto : plane colligitur, ipſo initio Imperii Diocletiani, cum Conſtantinus ipſe ageret annum nonum, ac proinde (ut ait) admodum puer, Diocletianum Chriſtianos vexare cæpiſſe, ſed edicta illa hoc anno ab eo promulgata fuiſſe.

Confutatur Euſebius ex Conſtantino.

(d) Euſeb. in Vita Conſt. l. 1. c. 1. & l. 4. c. 53.

XI. At rurſus Euſebii narrationem proſequamur, qua ſuum inſtitutum in hac deſcribenda perſecutione declarat his verbis (*e*) : *Neque propterea aut de illis qui perſecutionis tempore animis prope ceciderunt, aut de illis qui omnino ſalutis ſuæ fecere naufragium, ſuaque ſponte tamquam in profundum ingentium fluctuum gurgitem projecti ſunt, mentionem facere inſtituimus ; ſed eas ſolum in hiſtoriam res geſtas generatim complectentem includimus, quæ nobis ipſis primum, de-*

(e) Euſeb. l. 8. c. 2.

Euſebii inſtitutum.

PAGIUS *bat, in conſilium multos advocabat, ut aliorum culpæ adſcriberetur quioquid ipſe deliquerat. Admiſſi ergo Judices pauci & pauci Militares, ut dignitate antecedebant, interrogabantur. Quidam proprio adverſus Chriſtianos odio inimicos Deorum & hoſtes Religionum publicarum tollendos eſſe cenſuerunt, & qui aliter ſentiebant, intellecta hominis voluntate, vel timentes, vel gratificari volentes in eamdem ſententiam congruerunt. Nec ſic quidem flexus eſt Imperator, ut accommodaret aſſenſum ; ſed Deos potiſſimum conſulere ſtatuit, miſitque Aruſpicem ad Apollinem Mileſium :* (hanc hiſtoriam narrat Euſebius in lib. 2. de Vita Conſtantini cap. 1.) *reſpondit ille ut divinæ Religionis inimicus. Traductus eſt itaque a propoſito. Et quoniam nec amicis, nec Cæſari, nec Apollini poterat reluctari, hanc moderationem tenere conatus eſt, ut eam rem ſine ſanguine tranſigi juberet, cum Cæſar vivos cremari vellet, qui ſacrificio repugnaſſent.* Quæ ſub finem præſentis anni, non vero præcedenti, ut exiſtimavit Baronius, decreta. Perſecutio itaque adverſus milites anno CCXCVIII. inchoata : *Deinde interjecto aliquanto tempore*, annis nempe quatuor, Diocletianus *in Bithyniam venit hiematum*, in urbem nempe Nicomedienſem, quæ ſedes Regia erat, quo ſub hujus anni finem ſe contulit, & ubi perſecutio univerſalis adverſus Chriſtianos deſtinata fuit.

IV. Baronius Euſebium reprehendit, quod perſe-

cu-

inde poſteritati adjumento eſſe queant. Hæc de ſuo in conſcribenda perſecutionis hiſtoria inſtituto Euſebius, parum explens numeros ſui muneris; dum perinde ac ſi panegyrim ſcriberet, non hiſtoriam; triumphos dumtaxat martyrum atque victorias, non autem lapſus jacturamque Fidelium poſteris ſcripturæ monumentis curaret teſtata relinquere. At ſuſpectum hoc ejus nobis de lapſis ſilentium redditur, dum ea reticendo, pudori ſuo potius quam aliorum conſuluiſſe viſus eſt: quippe qui, ſi ea fideliter præſtitiſſet, ſuum ipſius de fide naufragium fuiſſet literis commendaturus. Excidiſſe quidem

De Euſebii lapſu. ipſum a fide, ac, ut liberaretur a paratis ſibi tormentis, Gentilibus obtemperaſſe; in conventu Tyrio Magnus ille Potamon Heracleæ in Ægypto Epiſcopus & confeſſor in faciem exprobravit.

XII. Hæc vera eſſe, his verbis teſtatur Epiphanius (*a*): *Cum* (inquit) *zelotes eſſet pro veritate ac recta fide prædictus B. Potamon, liberum habens os, & qui nunquam perſonam alicujus ſuſcepit (oculo enim in perſecutione propter veritatem orbatus erat) cum vidiſſet Euſebium Epiſcopum Cæſareæ ſedentem ac judicantem, & Athanaſium ſtantem: ſuperatus triſtitia, & lacrymans ob ea quæ apud veritatis profeſſores fiunt; invectus eſt voce magna contra Euſebium, ac dixit: Tu ſedes, Euſebi? & Athanaſius innocens exiſtens a te judicatur? Quis tulerit talia? Dic vero mihi tu: Nonne mecum fuiſti in carcere tempore perſecutionis? & ego quidem oculum amiſi pro veritate; tu vero nihil mutilatum in corpore habere videris: neque teſtimonium pro confeſſione præbuiſti; ſed ſtetiſti vivens, nulla parte detruncata. Quo modo diſceſſiſti a carcere? niſi quod promiſiſti iis, qui neceſſitatem perſecutionis nobis intulerunt, id quod nefarium eſt facturum te eſſe, aut ſane feciſti. Hæc ubi audiſſet Euſebius, indignatione quidem commovebatur, ac ſurrexit, & diſſolvit judicium:* Hucuſque Epiphanius de Euſebio & Potamone; ut ejus ſilentii, quo prætermiſit ſcribere de lapſis, cauſa innoteſceret; & ſciretur pariter, quod quem ſemel diabolus fecit fidei deſertorem, eumdem quoque adjungens poſtea Ario, conſtituerit fidei proditorem, atque perfidiæ defenſorem: itidemque intelligeretur, qui hæc tacuit, multa quoque de rebus geſtis Arianorum obvoluta ſilentio reliquiſſe; ob idque opus ſit nobis, eum hucuſque intrepide perſecutis, poſthac cautius ejus veſtigia affectari: nec inconſulto eidem, præſertim in rebus quæ ad ejus dogmatis hiſtoriam ſpectant, fidem præſtare; ſed ex inſtitutione divinæ legis Patres noſtros, Catholica fide clariſſimos, de ſemitis antiquis interrogare.

(*a*) Epiph. hæreſ. 68.

At quid idem ſenſerit de Eccleſiarum demolitione, & ſacrorum librorum conflagratione, quæ oculis vidit ac ſcripſit, recenſeamus (*b*): *Iſta* (*inquit*) *omnia mala erant noſtris ſcilicet expleta temporibus, quando ſacras ædes precibus dicatas e ſublimi in ſolum fundamentis ipſis conquaſſatis, dejectas; divinas & ſanctas ſcripturas medio foro in rogum impoſitas: Eccleſiarum paſtores, hos in latebras hic illic ſe cum ignominia abdentes, illos non ſine dedecore prehenſos, & ab hoſtibus ludibrio expoſitos, oculis noſtris aſpeximus:* (& poſt multa *c*): *Tunc igitur* (cum edicta ſunt promulgata) *inciderat tempus, cum ſicut plurimi, qui Eccleſiis præerant, libentibus animis verberibus graviter cæſi, in Chriſti ſtadio luctati ſunt, & in gravibus certaminibus præclare obeundis præclara ſane ſpectacula hominum oculis ſubiecerunt ad contemplandum: ſic alii infiniti confeſtim animis præ formidine perculſi & attoniti, facile eo modo, impetu in illos facto, prorſus ſuccubuerunt.* XIII.

(*b*) Euſeb. l. 8. c. 2.

Demolitio Eccleſiarum.

(*c*) Euſeb. ibid. c. 3.

Ex cæteris autem quiſque varia tormentorum genera alternis ſubiit: hic plagis toto corpore dilaceratus, ille cruciatus diſtorſione membrorum, alius acutis & intolerabilibus novaculis dilaniatus; inter quos nonnulli erant, qui vix ſatis honeſtum vitæ exitum conſecuti ſunt: alii item qui ſine fructu certamen decurrerunt. Nam ut unus infidelium violentia contruſus, & ad ſacrificia illa nefaria impuraque deductus, quamvis non immolarat, tamen per- XIV.

Diriſſimi cruciatus.

PAGIUS cutionis cauſam in Chriſtianos jam turpiter moribus depravatos, & in Epiſcoporum diſcordias rejecerit. Verum cum ſchiſma Meletianum, quod Baronius in annum trecenteſimum ſextum differt, anno trecenteſimo vel trecenteſimo primo, ut infra oſtendam, contigerit, Euſebius hac in re omni culpa vacat. Hæc Euſebii verba: *Cum ex nimia libertate in negligentiam ac deſidiam prolapſi eſſemus; cum alter alteri invidere atque obtrectare cœpiſſet; cum inter nos quaſi bella inteſtina gereremus, verbis tamquam armis quibuſdam haſtiſque nos mutuo vulnerantes; cum Antiſtites adverſus Antiſtites, populi in populos colliſi, jurgia ac tumultus agitarent, denique cum fraus & ſimulatio ad ſummum malitia culmen adoleviſſet: tum divina ultio levi brachio, ut ſolet, integro adhuc Eccleſiæ ſtatu, & fidelium turbis libere convenientibus, ſenſim ac moderate in nos cœpit animadvertere; orſa primum perſecutione ab iis, qui militabant:* Hæc Euſebius de diſcordiis Antiſtitum nobis ignotis, quæ militum perſecutionem præceſſere: hæc vero de ſchiſmate Meletiano, quod aliquot annis poſt militum perſecutionem excitatum Euſebius inſinuat, ſcribit. *Cum vero ſenſu omni deſtituti de placando Dei numine ne cogitaremus quidem; quin potius inſtar impiorum quorumdam res humanas nulla ſollicitudine ac providentia gubernari rati, alia quotidie crimina aliis adjiceremus, cum Paſtores noſtri ſpreta Religionis regula,*

Cauſa perſecutionis vitia Chriſtianorum, & Antiſtitum diſcordia.

Baron. n. VI. & VII.

perinde ac ſi immolaſſet, libere dimiſſus eſt; ſic alter, quamquam non omnino appropinquaverat, neque quicquam attigerat impuri; Gentilibus tamen eum ſacrificaſſe affirmantibus, tacitus eorum tulit contumeliam, ſeque inde proripuit. Alius ſemivivus ſublatus, velut jam mortuus projicitur. Quidam proſtratus humi, inque numerum ſacrificantium relatus, longinquo ſpatio pedibus abſtrahitur. Alius vociferatus eſt, & magna voce conteſtatus, ſe hoſtias penitus repudiare. Alius ſalutaris Chriſti appellationis confeſſione geſtiens, ſe Chriſtianum eſſe clamavit. Alius neque immolaſſe, neque ſe aliquando immolaturum, aſſeveranter affirmavit. Attamen iſti etiam frequentibus ſatellitum ad eam rem delectorum manibus in os verberati, & ad ſilentium compulſi, in vultum quoque & genas percuſſi, vi e medio extruſi fuerunt. Ita pietatis hoſtes omnino vel videri effeciſſe, quod animo intendebant, permagno æſtimarunt (a).

(a) Euſeb. l. 8. c. 4.

XV. Martyrum alacritas.

Verum contra ſanctos martyres, quorum res geſtas nullo dicendi genere ſatis accurate explicare poſſumus, iſti perditi infidelium conatus neutiquam ex animi ſententia eis proceſſerunt. Infinitos enim videre licebat, qui admirabile ſtudium & propenſionem animi pro vero Dei omnium fabricatoris cultu & religione declararunt; idque non ex eo tempore ſolum, quo perſecutionis ardor erat contra omnes Chriſtianos incenſus; ſed longe etiam ante, cum adhuc pax tranquilla in Eccleſia vigeret: Hæc Euſebius de martyribus ſummatim perſtrinxit, cætera perſecuturus diſtincta oratione ſecundum tempora atque loca, de quibus agemus inferius.

XVI. Edictum de libris comburendis.

Ut autem ſingillatim de rebus in hac perſecutione geſtis agamus; quod in primis ſpectat ad edictum de ſacris codicibus concremandis, de eo quod ad certitudinem temporis conſignandam pertinet, non tantum Euſebii teſtimonio exploratum redditur id factum hoc anno decimonono Diocletiani Imperatoris; ſed S. Auguſtini quoque teſtificatione id firmius ſtabilitur, qui contra Donatiſtas (b) agens, ſic ait: *Poſt paſſionem quippe ejus* (nempe beati Cypriani) *quadraginta, & quod excurrit, annis, peractis, traditio codicum facta eſt, unde cœperunt appellari Traditores*: Hæc ipſe. Cum vero contigerit Cypriani martyrium ſub Fuſco & Baſſo Conſulibus, anno Domini, ſecundum rectam a nobis inſtitutam chronologiam, ducenteſimo ſexageſimoprimo: ſi ab eo anno uſque in præſentem annum numerum ſupputemus, fient anni quadraginta & unus; vel duo, ſi ambo qui extremi ſunt anni, numero includantur. Nec eſt quod illud: *Et quod excurrit* poſſit longiori ſpatio propagari: nam cum conſtet anno ſequenti (ut dicemus) quarto Nonas Martii, Conſulibus Diocletiano (c) octies & Maximiano ſepties habitum eſſe in Numidia Cirtenſe Concilium in cauſa eorum qui ſacros codices tradidiſſent; jam certum eſt, non eo anno, ſed potius ſuperiori, eodem menſe Martii (ut ex Euſebio dictum eſt) de comburendis divinis ſcriptis fuiſſe promulgatum edictum.

(b) Auguſt. de Baptiſm. li. 7. c. 2.

(c) Apud Aug. cont. Creſc. li. 7. c. 27.

XVII.

Meminit quoque Arnobius (d), agens adverſus Gentes, de ejuſmodi Gentilium rabie de exurendis Chriſtianorum codicibus & demolitione Eccleſiarum, ſic dicens: *Quod ſi haberet vos aliqua veſtris pro religionibus indignatio; has potius litteras, hos exurere debuiſtis olim libros* (Gentilium nimirum) *iſtos demoliri; diſſolvere theatra hæc potius, in quibus infamiæ numinum propudioſis quotidie publicantur in fabulis. Nam noſtra quidem ſcripta cur ignibus meruerunt dari? cur immaniter conventicula dirui? in quibus ſummus oratur Deus, pax cunctis & venia poſtulatur magiſtratibus, exercitibus, Regibus, &c.* Hæc Arnobius, proculdubio alludens ad promulgata de cremandis libris & Eccleſiis demoliendis edicta.

(d) Arnob. adv. Gent. l. 4. in fin.

XVIII. Arnobius quando ſcripſit.

Ex his plane manifeſtum apparet, Arnobium nequaquam ante præſentem annum ſcribere cœpiſſe, ſed poſt de comburendis libris editam Imperatoriam juſſionem. Quamobrem cum in eodem commentario numeret annos Urbis uſque ad tempus quo ea ſcriberet, mille & quinqua-

PAGIUS *gula, mutuis inter ſe contentionibus decertarent, nihil aliud quam jurgia, minas, æmulationem, odia ac mutuas inimicitias amplificare ſtudentes; Principatum quaſi tyrannidem quandam contentiſſime ſibi vindicantes: tunc demum juxta dictum Hieremiæ, obſcuravit Dominus in ira ſua filiam Sion, & dejecit de cœlo gloriam Iſrael*, &c. Valeſius in Notis Euſebianis ad hæc verba, *principatum quaſi tyrannidem quamdam contentiſſime ſibi vindicantes*, ait; *Dum ſcilicet Epiſcopi inter ſe certant de honoris prærogativa aut de finibus Parœciarum ſuarum*, quia ſcilicet is non magis ad præfatum ſchiſma, quam Baronius, animum adverterat; quod tamen jam in Ægypto graſſatum eſſe infra demonſtrabimus. Ex citatis etiam Euſebii verbis liquet, deceptos eſſe Viros doctiſſimos, qui autumarunt, Lactantium citatum indicare, militum perſecutionem præſenti anno cœptam, ſequentique adverſus omnes Chriſtianos decretam fuiſſe. Nam in hac Hiſtoria explicanda Euſebius & Lactantius inter ſe conferendi, alterque ex altero explicandus; in pauciſſimis quippe diſſentiunt. Cum itaque Euſebius in Chronico militum perſecutionem cum anno Chriſti CCXCVIII. diſerte conjungat, & loco Hiſtoriæ mox recitato indicet etiam, inter initium perſecutionis adverſus milites, & perſecutionis univerſalis aliquot annos fluxiſſe, non dubium, quin hæc Lactantii de Diocletiano verba, *deinde* (poſt decretam nempe mili-

quaginta, ſic dicens (a): *Ætatis urbs Roma cujus eſſe in Annalibus indicatur? Annos ducit quinquaginta & mille, aut non multum ab his minus.* Satis manifeſte cognoſcitur (niſi in numerum illapſus ſit error) ipſum in numerando Urbis annos nequaquam ſecutum eſſe ſupputationem Varronianam, qua anni Urbis mille & quinquaginta explentur Chriſti anno ducenteſimo nonageſimo octavo, quo perperam putarunt alii (b) ab Arnobio commentarium illum eſſe elucubratum; quem ejus teſtificatione ſcriptum fuiſſe conſtat poſt edicta de libris concremandis & Eccleſiis demoliendis propoſita. Numerans vero idem auctor annos a Chriſto, ex quo nomen deductum eſt Chriſtianum, ſic ait (c): *Trecenti ſunt anni ferme, minus vel plus aliquid, ex quo cœpimus eſſe Chriſtiani, & terrarum in orbe cenſeri:* Hæc ipſe alludens ad Chriſti natalem; cum cenſu Quirini deſcriptus eſt.

(a) *Arnob. l. 1.*
(b) *Panv. in Faſt.*
(c) *Arnob. lib. 1.*

XIX. Gentilium libri contra ipſorum religionem.

Quod item ſpectat ad imperatam Chriſtianorum librorum incenſionem; ab eodem Arnobio traditur fuiſſe nonnullorum Gentilium ſententiam, non tantum (quod factum eſt) ut Chriſtianorum codices igni ſubjicerentur, ſed & illos omnes, licet a Gentilibus ſcriptos, quibus gentilitia ſuperſtitio videretur poſſe convelli, ac præſertim quos Cicero de Natura deorum, vel de divinatione conſcripſit, eſſe pariter abolendos; in quos invehitur idem auctor his verbis (d): *Ante omnes Tullius, Romani diſertiſſimus generis, nullam veritus impietatis invidiam, ingenue conſtanter, & libere quid ſuper tali opinatione ſentiret, pietate cum majore monſtravit: a quo ſi res ſumere judicii veritate conſcriptas, non verborum luculentias pergeretis, perorata eſſet hæc cauſa, nec ſecundas (ut dicitur) actiones nobis ab infantibus poſtularet. Sed quid aucupia verborum, ſplendoremque ſermonis peti ab hoc dicam, cum ſciam eſſe non paucos qui averſentur & fugiant libros de hoc ejus, nec in aurem velint admittere lectionem opinionum ſuarum præſumpta vincentem? cumque alios audiam muſſitare indignanter, & dicere, oportere ſtatui per Senatum, aboleantur ut hæc ſcripta, quibus Chriſtiana religio comprobetur, & vetuſtatis opprimatur auctoritas? Quin immo ſi fiditis, exploratum vos dicere quicquam de diis veſtris; erroris convincite Ciceronem, temeraria & impia dicta refellitote, redarguite, reprobate: nam intercipere ſcripta, & publicatam velle ſubmergere lectionem, non eſt deos defendere, ſed veritatis teſtificationem timere:* Hæc in eos Arnobius, de cujus his temporibus, facta ad Chriſti fidem converſione dicemus inferius.

(d) *Arnob. lib. 3.*

XX. Libri longe ante vetiti.

Cæterum de abolendis improbatæ religionis libris, ac proinde Chriſtianorum, jam longe ante, nempe temporibus Alexandri Imperatoris, Ulpianus (e) Chriſtianorum hoſtis viſus eſt reſpondiſſe. Quod enim (ut ſæpe dictum eſt) & Arnobius, qui his prope diebus hæc ſcribebat, teſtetur, Chriſtum a Gentilibus magum fuiſſe creditum, & ejus ſectatores eadem imbutos diſciplina magos pariter exiſtimatos: ipſorum quoque libros cremandos pariter fore, illi Juris prudentiſſimi reſponderunt; ac ſi penitus abolendos, & ut incendio darentur, promulgatum olim illud in magorum libros fuerat edictum: ſecundum illud plane Paulus (f) Juriſconſultus illa conſcripſit: *Libros magicæ artis apud ſe neminem habere licet; & , ſi penes quoſcumque reperti ſint, bonis ademptis, combuſtiſque his publice, in inſulam deportantur: humiliores capite puniuntur; non tantum hujus artis profeſſio, ſed ſcientia prohibita eſt:* Hæc ipſe, & jure quidem in magiæ libros, quos etiam ante Pauli tempora publice igni tradi ſolitos, ipſa quæ diximus Apoſtolorum Acta (g) teſtantur.

(e) *l. 4. ff. famil. hercisc.*
(f) *Paul. l. 5. ſent. tit. 23. in fin. poſt. Codic. Theod. edit. Rovil.*
(g) *Act. 9.*

XXI. De libris Numæ.

Verum non magiæ libros tantum, ſed quoſquos putarent adverſari avito deorum cultui, igni decerni; vetus illud Senatuſconſultum fidem facit, quo & tunc inventa in Janiculo in arca lapidea Numæ volumina, illis ipſis quæ de diis docuerat adverſantia, incendio ſunt addicta. At quod pertinet ad ſacros abolendos codices, Antiochus Epiphanes in eos primus in-

PAGIUS

militum perſecutionem *interjecto aliquanto tempore in Bithyniam venit*, de intervallo aliquot annorum, non vero de intervallo aliquót menſium interpretanda ſint.

V. *Quibus anno, menſe ac die perſecutio decreta.* Baron. n. XVI.

Certum hujus perſecutionis non tantum annum, ſed menſem ac diem, Lactantius libro citato, poſt longam tot ſeculorum ignorationem nos docuit cap. 12. & 13. *Inquiritur peragenda rei dies aptus & felix, ac potiſſimum Terminalia deliguntur, quæ ſunt ad ſeptimum Kalendas Martias, ut quaſi terminus imponeretur huic Religioni.* (Cœpit itaque perſecutio die XXIII. Februarii, ut patet etiam ex cap. 48. ejuſdem libri) *Ille dies primus leti, primuſque malorum cauſa fuit, quæ & ipſis & Orbi terrarum acciderunt. Qui dies cum illuxiſſet, agentibus Conſulatum ſenibus ambobus octavum & ſeptimum*, (anno ſcilicet ſequenti, quo Diocletianus VIII. & Maximianus VII. Conſules proceſſere, quove ideo perſecutio certo cœpit) *repente adhuc dubia luce ad Eccleſiam profectus cum Ducibus & Rationalibus venit: & revulſis foribus ſimulacrum Dei quæritur. Scripturæ repertæ incenduntur, datur omnibus præda. Rapitur, trepidatur, diſcurritur. Ipſi vero in ſpeculis (in alto enim conſtituta Eccleſia ex palatio videbatur) diu inter ſe concertabant, utrum ignem potius ſupponi oporteret. Vicit ſententia Diocletianus, cavens ne magno incendio facto pars aliqua civitatis arderet. Nam multæ ac magnæ* domus

invenitur immaniter deſæviſſe; ſed illud Cumani (*a*) Judææ Procuratoris dignum laude prædicatur, dum in militem, qui ſacros Hebræos codices conſcidiſſet, jure animadvertit.

(*a*) *Joſep. Antiq. l.* 20. *c.* 4.

XXII. Inquiſitio de libris Chriſtianorum.

Ejuſmodi igitur de libris comburendis promulgato Imperatoris edicto, in omni provincia Præſides, & in ſingulis civitatibus, oppidis, atque vicis Officia invigilabant, ut a Chriſtianis codices traderentur; ad hocque iidem urgebantur, additiſque tormentis crudeliter cogebantur. Qui ergo atrocitate pœnarum perterriti, quos apud ſe haberent codices traderent, Traditores (ut dictum eſt) ejuſmodi vocabantur: horum (ut demonſtrabimus) ingens numerus fuit; ſed prope infinitus illorum, quorum conſtantia nulla eſt concuſſa formidine tormentorum, qui ne codices ſacros traderent, lubentiſſimo animo mortem oppetiverunt: horum omnium coronas; quod impoſſibile viſum ſit ſingulorum memoriam proſequi, una die, nempe ſecunda Januarii (*b*), Romana Eccleſia celebrat hoc præconio: *Romæ commemoratio plurimorum ſanctorum martyrum, qui ſpreto Diocletiani Imperatoris edicto, quo tradi ſacri codices jubebantur, potius corpora carnificibus, quam ſancta dare canibus maluerunt*: Ita ibi. Verum hæc modo hactenus; ſæpius enim de his inferius agendum erit.

(*b*) *Mart. Rom. ea die.*

XXIII. Eccleſiæ una die dirutæ.

Quod vero pertinet ad edictum de Eccleſiis demoliendis ab iiſdem Imperatoribus promulgatum; una die, nempe Paſſionis Domini, ex compoſito Eccleſias omnes demolitas fuiſſe, Theodoretus (*c*) affirmat; quas tamen poſt novem annos, perſecutione ceſſante, fuiſſe majori amplitudine reſtitutas, idem teſtatur. Euſebius (*d*) autem non una die, ſed ipſis diebus Paſchalibus eam Eccleſiis inflictam cladem affirmat.

(*c*) *Theod. l.* 5. *c.* 28. *in fin.*

(*d*) *Euſeb. in Chron.*

XXIV. Perſecutionis hujus Immanitas.

Acturi vero jam de ſanctis martyribus hac perſecutione coronatis, primum quid de ejus immenſitate ac pariter immanitate ſit generatim memoriæ commendatum, mox vero quid per annos ſingulos geſtum ſit, hic deſcribere inſtituimus.

Quod ad primum pertinet; Conſtantinus (*e*) Imperator in eo quod pro Chriſtianis ſancivit edictum, de furente hujus temporis perſecutione ſummatim ſic narrat: *Licuerat tum, licuerat inquam cernere, quanta cum animi alacritate egregii pietatis athletæ, in crudelitate continua, non vulgares, ſed novas in dies ſingulos afflictationes pertulerint. Quippe modeſtia, quam nullus hoſtium aliquando læſerit, furorem iracundorum & amentium civium multo fecit truculentiorem. Quæ incendii flamma fuit, qui cruciatus, quod tormentorum genus, quod non fuerit omnium ſanctorum corporibus, nulla ætatis ratione habita, irrogatum? Eo tempore terra re vera lacrimas effudit: mundus res univerſas ſuo complexu coercens, tabido cruore inquinatus fletum dedit: dies etiam ipſa præ lugubri prodigii calamitate obſcurata eſt. Sed quid iſta memorem? Barbari inde jam gloriantur: qui quidem eos, qui per idem tempus a nobis aufugerent, in tutelam receperunt; & licet illos tenuerint ut captivos, tamen humaniſſime tractarunt: nam non ſolum in ea ſecuritate collocarant, ut ſalutem, ſed etiam ut religionis ſuæ inſtituta, & ritus retinere poſſent. Et iam Romani hanc maculam ad longinquum tempus continuatam ſuſtinent, quam Chriſtiani eis imprimebant eo tempore, quo ex eorum ditione ejecti, ad barbaros confugerunt:* Hæc in edicto Conſtantinus.

(*e*) *Apud. Euſeb. in Vita Conſt. l.* 2. *c.* 51. & 52.

XXV. Martyrii deſiderium.

De ejuſdem etiam perſecutionis acerbitate, Chriſtianorumque in perferendis tormentis alacritate, Severus (*f*) hæc tradit: *Hac tempeſtate omnis fere ſacro martyrum cruore Orbis infectus eſt: quippe certatim glorioſa in certamina ruebatur; multoque avidius tum martyria glorioſis mortibus quærebantur, quam nunc Epiſcopatus pravis ambitionibus appetuntur. Nullis unquam magis bellis mundus exhauſtus eſt, neque majore umquam triumpho vicimus, quam cum decem annorum ſtragibus vinci non potuimus. Extant etiam mandatæ litteris præclaræ ejus temporis martyrum paſſiones, quas connectendas non putavi, ne modum operis excederem:* Hæc ipſe. Quod

(*f*) *Sever. l.* 2.

PAGIUS

domus ab omni parte cingebant. Veniebant igitur Prætoriani acie ſtructa cum ſecuribus & aliis ferramentis; & immiſſi undique, tamen illud editiſſimum paucis horis ſolo adæquarunt. Poſtridie, die videlicet XXIV. Februarii *propoſitum eſt edictum, quo cavebatur, ut Religionis illius homines carerent omni honore ac dignitate, tormentis ſubjecti eſſent, quocumque ordine aut gradu venirent, adverſus eos omnes actio caleret, ipſi non de injuria, non de adulterio, non de rebus ablatis agere poſſent, libertatem denique ac vocem non haberent. Quod edictum quidam, etſi non recte, magno tamen animo diripuit & conſcidit, cum irridens diceret victorias Gothorum & Sarmatarum præpoſitas, ſtatimque productus, non modo extortus, ſed etiam legitime coctus, cum admirabili patientia poſtremo exuſtus eſt.* Hæc Lactantius. Euſebius tamen lib. 8. cap. 2. ſcribit propoſitum fuiſſe edictum menſe Martio, appetente die feſto Dominicæ Paſſionis. Auctor Chronici Alexandrini die XXV. Martii ipſo die Paſchæ. Verum hæc ſic conciliat Baluzius V. C. ut primo edictum illud propoſitum fuerit *Nicomediæ*, ubi agebat Lactantius, velut in civitate Regia, die XXIV. Februarii, deinde miſſum ad ceteras Imperii civitates, menſe quidem Martio propoſitum in eo loco, ubi tum Euſebius habitabat, & in Palæſtina menſe Aprili, *Alexandriæ* vel alibi, ipſo die Paſchæ. Quam conjecturam certam eſſe mox oſtendo.

Pergit

XXVI. Ingens Martyrum numerus.

Quod vero ſpectat ad ingentem Chriſtianorum numerum, qui ſunt hac perſecutione ſublati; ſi ex iis qui uno menſe ſunt paſſi, totius decem annorum temporis licet deducere rationem, in immenſum excreſcet martyrum numerus. Nam in libro de Romanis Pontificibus traditur in Marcellino, ex quo deſcripſerunt alii, uno dumtaxat menſe numeratos eſſe decem & ſeptem millia martyrum. Sed illud quoque exploratum habetur, tantum abeſſe, ut perſecutio adeo furenti immanitate progreſſa, poſt hæc temperantius egerit, ut aliis quoque (ut dicemus) adjectis aucta, in dies ferocior viſa fuerit: quandoquidem Diocletianus & Maximianus Galerius & Herculius Imperatores animo firmiter ſtatuiſſent, Chriſtianam religionem penitus e medio tollere, radicituſque convellere.

XXVII. Perſecutio Eccleſiæ Nicomedienſis.

His igitur de hac perſecutione præmiſſis, quid in primis Euſebius de rebus in Oriente ſingulis annis geſtis conſcribat, hic ordine temporum intexamus: ipſe enim narrationem inſtituens, ab iis quæ Nicomediæ facta ſunt, exorditur; nam Imperatoria ſedes Nicomedia facta erat: ac proinde ab ea civitate, ubi primum exorta, & unde emanarunt edicta, atque eſt cœpta carnificina, inchoandum videtur: ſic enim ait (a): *Simulatque edictum contra Eccleſias Chriſti editum in Nicomedia propoſitum erat: vir quidam non obſcurus & ignobilis, ſed (ut hominum fert opinio) longe illuſtriſſimus, incredibili amore erga Deum, & ardenti fide incitatus, ocyus prodit in medium; & illud in aperto & publico loco affixum, tamquam profanum & maxime impium, manu avellens, dilacerat; idque cum duo ex Imperatoribus in civitate adeſſent, quorum alter ætate præ cœteris provecta primum Imperii gradum, alter quartum ab eo obtinuit (erant hi Diocletianus & Galerius Maximianus.) Atque iſte primus martyrum, qui tunc occubuerunt, ad hunc modum eximie nobilitatus, taliaque cruciamenta perpeſſus, qualia erat veriſimile, eum qui fuiſſet in ejuſmodi facinore deprehenſus, ſubiturum, tum conſtanti & virili animo, tum pacato & tranquillo ad extremum uſque ſpiritum conſtitit.* His de primo martyre Nicomediæ paſſo dictis, ad eos qui in aula erant Imperatoris, convertit orationem (b):

(a) *Euſeb. l. 8. c. 5.*

(b) *Euſeb. l. 8. c. 6.*

XXVIII. Dorothei certamen.

Ex omnibus (inquit) *qui unquam vel apud Græcos, vel apud barbaros, propter animi magnitudinem illuſtres, & hominum ſermone celebrati ſunt; nullus cum divinis & eximiis noſtri temporis martyribus Dorotheo & ſuis ſodalibus, Imperatorum miniſtris, comparari poteſt: qui quidem cum ſummum honorem apud dominos adepti fuiſſent, & amore eſſent apud illos liberis propriis & ingenuis non inferiores; probra & afflictationes pro pietate corporibus impoſitas, nova, & multiplicia mortis genera contra ipſos excogitata, ſplendidiores re vera exiſtimarunt divitias, quam gloriam, quam delicias, quibus hominum vita ſoleat diffluere. Mortem igitur unius ex illorum numero, qualis fuerit, commemorare placet, eamque lectoribus ſpectandam relinquere; ut inde, quæ reliquis etiam ejus ſodalibus contigerint, animadverti poſſint. Quidam illorum in civitate ſupra commemorata coram Imperatoribus, quos diximus, in medium adducitur; qui cum juſſus idolis immolare, omnino recuſaret; mandarunt nudum in ſublime tolli, ac flagellis eouſque toto corpore dilaniari, quoad ſupplicio evictus, etiam animo invito, quod erat imperatum, præſtaret. Sed ubi iſta perpeſſus, conſtans, & immutabilis perſiſteret; de reliquo oſſibus ejus jam carne nudatis, acetum ſale permixtum in corporis membra cruciatu attenuata, conſumpta, & prope contabefacta infuderunt.*

XXIX. Petri Martyrium.

Atque ut iſtos dolores protriverat, & veluti pedibus conculcarat; inde craticula atque ignis una in medium trahuntur; & reliquiæ ejus corporis, tamquam carnes ad comedendum paratæ, ignis incendio non raptim, ut brevi e vita decedens omni dolore liberaretur, ſed paulatim abſumptæ fuerunt. Neque qui eum impoſuerant in rogum, etiam poſt tot tamque gravia cruciamenta ei ullum reſpirandi locum dare, in animo habebant,

PAGIUS VI. *Incendium Chriſtianis malitioſe imputatum.* Baron. n. XXX.

Pergit Lactantius cap. 14. *Sed Cæſar* Galerius nempe Maximianus *non contentus eſt edicti legibus. Aliter Diocletianum aggredi parat. Nam, ut illum ad propoſitum crudeliſſimæ perſecutionis impelleret, occultis miniſtris palatio ſubjecit incendium.* Euſebius lib. 8. cap. 6. neſcire ſe fatetur, quo caſu excitatum fuerit; Conſtantinus vero in Oratione ad Sanctorum cœtum cap. 25. ait, palatium fulmine ictum conflagraſſe. *Et cum pars quædam conflagraſſet, Chriſtiani arguebantur velut hoſtes publici, & cum ingenti invidia ſimul cum palatio Chriſtianorum nomen ardebat: illos conſilio cum eunuchis habito de extinguendis Principibus cogitaſſe, duos Imperatores domi ſuæ pene vivos eſſe combuſtos. Diocletianus vero, qui ſemper ſe volebat videri aſtutum & intelligentem, nihil potuit ſuſpicari; ſed iræ inflammatus, excarnificari omnes ſuos protinus præcepit. Sedebat ipſe, atque innocentes igne torrebat. Item Judices univerſi, omnes denique qui erant in palatio Magiſtri, data poteſtate torquebant. Erant certantes quis prior aliquid inveniret. Nihil uſquam reperiebatur; quippe cum familiam Cæſaris nemo torqueret. Aderat ipſe & inſtabat, nec patiebatur iram inconſiderati ſenis deflagrare. Sed quindecim diebus interjectis aliud rurſus incendium molitus eſt. Sed celerius animadverſum, nec tamen auctor apparuit. Tunc Cæſar medio hiemis profectione parata prorupit, eodem die conteſtans fugere ſe, ne vivus arderet.* Hæc cap. 14. Tum cap. 15. *Fu-*

bant, niſi prius ipſorum imperata factu-rum annueret. Sed ille propoſito ſuo mordicus adhæreſcens, victor in tormentis animam efflavit. Tale unius regiorum famulorum martyrium extitit, appellatione ſua (Petrus enim nominatus fuit) re vera dignum. Cæterorum autem ſociorum ejus martyria, quæ non inferiora ſunt, quo orationis terminemus modum, miſſa in præſentia faciemus. Tantum autem exponemus, quo pacto Dorotheus, & Gorgonius una, aliique non pauci ex Imperatoris familia, poſt varia certaminum genera, laqueo vita depoſita, divinæ victoriæ præmia reportarint.

XXX. De Antimo Epiſcopo, & Martyre.

Per idem tempus Antimus, qui tum Eccleſiæ Nicomedienſi præfuit, capite propter Chriſti teſtimonium cervicibus abſciſſo, moritur. Sed de Antimo ex aliis martyrum Actis rurſus inferius dicendum. Pergit vero: *Huic ingens, & frequens martyrum turba adjuncta fuit; idque, quod iiſdem fere diebus forte, neſcio quo pacto, Regia Nicomedienſis incendio conflagraret; & ex ſuſpicione quadam rumor eſſet diſſipatus, illud facinus a noſtris fuiſſe admiſſum. Unde Imperatoris juſſu, ex piis qui ibi verſabantur, acervatim & tamquam cumulo alii gladio trucidati ſunt, alii ardore flammarum corporibus circumjectarum obierunt. Quo tempore, fama eſt, & viros, & mulieres etiam divina inexplicabili alacritate ſua ſponte in rogum inſiluiſſe; reliqua autem multitudo vinculis alligata, & a lictoribus in ſcaphis impoſita, in vaſtum maris gurgitem fluctuſque præceps projecta fuit. Famulos illos regios poſt mortem decoro, & celebri funere terræ mandatos, Imperatores, qui eorum domini putabantur, rurſum de integro effodiendos, in mareque præcipitandos, ſententiis decreverunt; ne ut eorum ferebat opinio, quidam eos in ſepulcris, & monumentis conditos, deos eſſe reputantes, divina veneratione proſequerentur:* Hæc idcirco illi agebant, ut

Martyres veliti ſepeliri.

patet, quod (ut aliis innumeris quoque exemplis eſt declaratum) ſolerent Fideles reliquias ſanctorum martyrum honore proſequi, & debito illas cultu venerari.

XXXI. At hæc contra jus faſque, immo contra ſuas ab ipſis Imperatoribus ſancitas leges, impie ac injuſte pariter facta ſunt; nam iidem Imperatores Diocletianus, & Maximianus iiſdem ipſis Conſulibus, illo nempe quartum, iſto tertium, octavo Idus Aprilis, hæc ad Gaudentium diu ante reſcripſerunt (a): *Obnoxios criminum, digno ſupplicio ſubjectos, ſepulturæ tradi non vetamus.* Sed ſubdit Euſebius: *Quæ igitur initio perſecutionis Nicomediæ fuere patrata, ſic fere ſe habent:*

(a) *l. Obnoxios C. de relig. & ſump. funer.*

XXXII. Edictum in Epiſcopos.

Non longo tempore poſt, cum alii in Melitina (ſic illa regio eſt appellata) alii rurſus in Syria Imperio inſidias parare molirentur; edictum Imperatorum exiit, ut omnes Eccleſiarum Præſides, utpote ea de re ſuſpecti, in carceres, & vincula conjicerentur; adeo ut ſpectaculum illarum rerum, quæ deinceps ibi gerebantur, omnem explicandi facultatem longe ſuperet. Nam multitudo infinita ubique gentium in cuſtodiam concluſa fuit, & carceres paſſim, qui jam olim homicidis, & mortuorum ſepulcris conditorum expilatoribus parati fuerant, tunc Epiſcopis, presbyteris, diaconis, lectoribus, & exorciſtis penitus referti; adeout his, qui maleficiis tenebantur obſtricti, nihil illic loci eſſet reliquum: Hucuſque Euſebius.

XXXIII. De Nicomed. Martyribus reliqua.

Sed quod rurſum pertinet ad res Nicomedienſes, quas ipſe viſus eſt leviter tantum attigiſſe, compluraque prætermiſiſſe digna memoria; hic nos eas ex Actis martyrum deſcribemus, illis inquam, ex quibus res geſtas Nicomediæ anno ſuperiori retulimus, cum de incenſa una cum Chriſtianis ibi conſiſtentibus Eccleſia die Natali Domini actum eſt; quibus hæc mox intexuntur de ipſo Imperatore Ga-

PAGIUS VII. *Diocletianus & Galerius domni Regia non parcunt.*

Furebat ergo Imperator jam non in domeſticos tantum, ſed in omnes, & primam omnium filiam Valeriam, conjugemque Priſcam ſacrificio pollui coegit. Potentiſſimi quondam eunuchi necati, per quos Palatium & ipſe ante conſtabat. Comprehenſi Presbyteri ac Miniſtri, & ſine ulla probatione ad confeſſionem damnati, cum omnibus ſuis deducebantur. Omnis ſexus & ætatis homines ad exuſtionem rapti. Nec ſinguli, quoniam tanta erat multitudo, & gregatim circumdato igni ambiebantur domeſtici, alligatis ad collum molaribus mari mergebantur. Nec minus in ceterum populum perſecutio violenter incubuit. Nam Judices per omnia templa diſperſi univerſos ad ſacrificia cogebant. Pleni carceres erant. Tormentorum genera inaudita excogitabant; & ne cui temere jus diceretur, aræ in ſecretariis ac pro tribunali poſitæ, ut litigatores prius ſacrificarent, atque ita cauſas ſuas dicerent: ſic ergo ad Judices tanquam ad Deos adiretur. Et jam literæ ad Maximianum atque Conſtantium commeaverant, ut eadem facerent. Verum itaque eſt quod ſupra diximus, edictum ſcilicet prius in civitate Regia, quam in aliis Imperii urbibus, imo prius in Oriente, quam in Occidente propoſitum fuiſſe. *Eorum ſententia in tantis rebus expectata non erat. Et quidem ſenex Maximianus libens paruit per Italiam, homo non adeo clemens. Nam Conſtantius, ne diſſentire a majoribus præceptis videretur, conventicula, id eſt, parietes, qui reſtitui poterant, dirui paſſus eſt, verum autem Dei templum, quod eſt in hominibus, incolume ſervavit.* Tum cap. 16. *Vexabatur ergo univerſa terra, & præter Gallias, ab Oriente uſque ad Occaſum tres acerbiſſimæ beſtiæ ſæviebant. Non mihi ſi linguæ centum, oraque centum, ferrea vox, omnes ſcelerum comprehendere formas, omnia pœnarum percurrere nomina poſſem, quæ Judices per Provincias juſtis atque innocentibus intulerunt. Verum quid opus eſt illa*

lerio Maximiano: Maximianus autem exiſtimans ſe jam omnes viciſſe, & relaxatum eſſe a curis certaminis, theatris paſcebat oculos, & equorum ſcilicet, & hominum curriculis. Illud vero non erat vincere, ſed potius victum eſſe, idque magis induxit pios, ut libere loquerentur; oſtendunt autem, quæ ſequuntur.

XXXIV. *Ante theatrum quidem erat ædificatum maximum fanum Cereris, quæ erat apud eos dea maxima. Accedens autem ille cum univerſo populo, & exercitu, execranda peragebat ſacrificia. Quidam vero ex numero militari, Zeno nomine, zelo plenus adverſus impios, nec ferens ſic pietatem affici contumelia, ſtans in alto: Erras, inquit, o Imperator, inſenſibilibus ſacrificans lapidibus, & mutis lignis; hoc enim eſt quod apparet; id autem quod eſt revera, & intelligitur, eſt fraus Dæmonum, quæ ſuos cultores adducit ad interitum. Intellige, o Maximiane, & hos oculos, & internos in cælum tollens, quære ex iis, quæ videntur, Creatorem; qualis ſit opifex, diſce ex operibus; & diſce Deum pie colere; qui non ſanguine, & nidore animalium ratione expertium, ſed mundis hominum delectatur animis, & mundo corde.*

Zenonis confeſſio, & martyrium.

XXXV. *Hæc cum audiſſet Maximianus, jubet pondere lapidum ejus maxillas confringi, & ſimul clamat lictoribus quidem, ut fortiter percuterent; ſancto autem per præconem, ne deos maledictis appeteret. Sic ergo patienti ſancto omnes quidem dentes ſunt immaniter excuſſi, maxillæ vero ſunt contritæ; & jam parum ſpirantem, & mox moriturum jubet adduci extra civitatem, & amputari caput, quod libere erat locutum. Et ſic Zeno generoſiſſimus, cum magna celeritate peregiſſet beatum ſtadium martyrii, capite truncatur, & ſurſum fertur ad Chriſtum caput omnium:* Hucuſque de Zenonis martyrio Acta martyrum; in quibus de Dorotheo in carcerem anno ſuperiori poſt verbera ſæva detruſo, deque aliis qui poſt comprehenſi ſunt, ejuſmodi narratio ſubditur:

Crudele ſupplicium.

Sacer quoque chorus qui erat circa Dorotheum, qui a tam bono inſtituebatur magiſtro, divino inquam Antimo (erat hic Epiſcopus Nicomediæ, in latebris adhuc agens, & litteris frequentibus ſuos admonens) non ſic erat habiturus caput coronæ expers; ſed hæc quoque ſuperne diſpenſabantur ac providebantur a divina gratia. Et a ſancto quidem Antimo ad eos mittebantur litteræ; ipſo quidem in quodam vico deliteſcente; illos autem aperte decertantes, ad ſuſcipienda ſtrenue certamina, precibus adjuvante. XXXVI.

Hoc poſtquam evaſit manifeſtum ſcelerati Imperatoris ſatellitibus, & ipſas litteras, & eum cui erant datæ, adducunt ad Imperatorem. Ille autem cum eum vidiſſet, & legiſſet quæ ſcripta erant, ſcripta vero erant (ut eſt veriſimile) quæ ille quidem nolebat, pulchra autem erant, & ſalutaria; ira æſtuans, juſſit eos quamprimum abduci. Illi ergo ſtatim ſunt abducti. Imperator autem: Vana ne inquit, fuit mea conjectura, cum prædicerem, vos a me defeciſſe? Immo vero execrandi jam etiam adverſus me inſurrexiſtis; ad alium autem, cum quo nos acre bellum gerimus, transfugiſtis. Et ſimul dat eis legendam epiſtolam. Juſſit vero eum quoque, qui abductus erat, introduci. Quem cum vidiſſent martyres, valde læti ſunt animo, eumque etſi procul ſtarent, vultu & nutu ſalutaverunt. XXXVII.

Litteræ Antimi Epiſcopi interceptæ.

Maximianus autem faſtum quemdam, & ſpiritum ſuſcipiens Principis; & immaniter eum intuens; Dic mihi, inquit, infelix, quis eſt qui hæc tibi tradidit, & ubinam latet terrarum? qui has enim litteras attulerat, diaconus erat; nefas enim fuiſſe, dictum eſt ſæpe alias, nonniſi per miniſtros Eccleſiæ Epiſcopum dare litteras. *Diaconus vero* (ſubdunt Acta) *cum* XXXVIII.

Diaconi dicendi libertas.

PAGIUS

narrare, præcipue tibi, Donate chariſſime, qui præter ceteros tempeſtatem turbidæ perſecutionis expertus es? Nam cum incidiſſes in Flaccinum Præfectum, non puſillum homicidam, deinde in Hieronem ex Vicario Præſidem, qui auctor & conſiliarius ad faciendam perſecutionem fuit, poſtremo in Priſcillianum ſucceſſorem ejus, documentum omnibus invictæ fortitudinis præbuiſti. Ex prioribus Lactantii verbis diſcimus, tam uxorem Diocletiani *Priſcam*, cujus etiam nomen ignorabamus, quam *Valeriam* ejus filiam & Galerii Maximiani conjugem Chriſtianas fuiſſe.

VIII. Id quidem Euſebius lib.8. cap.1. indicarat, ſed verbis obſcurioribus, & ab ejus Interpretibus plerumque non intellectis. Hæc ejus verba: Τί δεῖ περὶ τῶν κατὰ τοὺς βασιλικοὺς λέγειν οἴκους, καὶ τῶν ἐπὶ πᾶσιν ἀρχόντων; οἳ τοῖς οἰκείοις εἰς πρόσωπον ἐπὶ τῷ θείῳ παῤῥησιαζομένοις λόγῳ τε καὶ βίῳ, συνεχώρουν γαμεταῖς καὶ παισὶ καὶ οἰκέταις, μονονουχὶ καὶ ἐγκαυχᾶσθαι ἐπὶ τῇ παῤῥησίᾳ τῆς πίστεως ἐπιτρέποντες. Quæ verba ſic Valeſius vertit: *Quid opus eſt dicere de iis, qui in Imperatorum palatiis verſabantur, quid de Imperatoribus ipſis? Qui domeſticis ſuis eorumque uxoribus, liberis ac ſervis, ea quæ Religionis ſuæ erant, tam verbis, quam factis libere exequendi coram ſemetipſis, poteſtatem dederunt; ipſis ob hanc Fidei ſuæ libertatem gloriari ac ſe oſtentare quodammodo permittentes.* In Notis vero ait: *Hæc verba de Imperatorum conjugibus intellexit Chriſtophorſonus, quibus ſcilicet Imperatores permiſerint, Chriſtianam Fidem libere profiteri. Sed quæ ſequuntur, ſenſum hunc aperte refutant.* Verumenimvero, locum illum Chriſtophorſonus melius quam Valeſius intellexit, quando eum ſic vertit: *Quid de his attinet dicere, qui ſunt in Imperatorum palatio magnam dignitatem adepti, deque ipſis Imperatoribus, qui domeſticis ſuis pro ſermone divino propagando, & pia vitæ ratione degenda, ipſi velut inſpectantes, copiam fecerunt libere & ingenue dicendi: atque adeo ſuis ipſorum uxoribus, liberis & ſervis, quaſi palam de mira Fidei libertate*

Locus Euſebii notatu dignus a Valeſio non intellectus. Baron. n. 11.

cum magna voce tacite ad Deum prius clamaſſet, & petiſſet, ut convenienter veriſſimæ promiſſioni daretur ſibi oris apertio: *Qui litteras, inquit, dedit, cum ſit Paſtor, & procul abſit, gregem hortatur, & incitat ad pietatem, & maxime cum ſenſerit incurſionem luporum atque ferarum; tunc enim alta, & clara voce ſuo gregi imperat, & quæ ſint facienda ſignificat. Quæ autem dicit, non ſunt ſua, ſed ea accepit a primo Paſtore, qui dicit* (*a*): *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. Atque dixi quidem quiſnam dederit litteras; ubi nam autem ſit, non dicam; aperta enim fuerit inſania, Paſtoris eſſe proditorem eum qui ex illo maximam accepit utilitatem: qui etiam abſque nobis mox fiet manifeſtus: non poſſe enim abſcondi civitatem ſupra montem poſitam* (*b*) *vox divina dixit, & veri amatrix.*

(a) Matt. 10.
(b) Matt. 5.

XXXIX. Diaconi Martyrium.

Cum hæc fortiſſime dixiſſet lingua ſancta; non ferens Maximianus dicendi libertatem, ut ipſa amputetur, eum condemnat. Deinde ſic eum jubet obrui lapidibus. Et ille quidem poſt ſacræ linguæ ablationem, ſic obrutus lapidibus, tela quidem nihil curabat; ſed corpore quidem jam partim attrito jaculationibus, partim autem obruto lapidibus, adhuc magis erigebatur, & in cælos attollebatur anima, Chriſto angulari lapidi conjungenda.

XL. Dorothei & ſociorum martyrium.

Adhuc vehementer iraſcebatur Maximianus; quocirca Dorotheum cum ſuis multiplicia excepere ſupplicia. Illis vero minime perpetua defuit conſtantia Chriſtum invocantibus, & tormenta ut levia & imbecilla minime curantibus, vel potius reputantibus illa pro deliciis, & tyranno impietatem acerbius exprobrantibus. Quamobrem ille jam defeſſus, communiter quidem omnes morte condemnat, diverſas autem pronuntiat ſententias; Dorotheo quidem enſe caput amputari, Mardonium vero vivum cremari, & Mygdonium in foſ-

ſam projectum obrui: Gorgonium vero, Indem, & Petrum, molaribus lapidibus eorum collis alligatis, in mare projici. Et ita ſunt, conſummatis victoriis, inſignes Chriſti martyres vario mortis genere una via ingreſſi ad Dominum: Hæc ibi. At quod ad Petrum ſpectat; plane diverſa hæc ſunt ab iis quæ de eo ab Euſebio ſcripta ſuperius enarrantur, nempe in tormentis efflaſſe animam; eadem quoque de Petro Nicephorus (*a*) habet.

(a) Niceph. lib. 7. c. 15.

XLI. Martyres ſepultura donati.

Quo modo autem eorumdem ſanctorum martyrum corpora, quæ in mare demerſa ſunt, Domna virgo illa, de qua multa ſuo loco ſuperius dicta ſunt, a piſcatoribus, ad littus rete tracta ſepulturæ mandarit, cum adhuc virilem quem ſemel fugiens ſumpſerat habitum geſtans, vir omnium oculis appareret; & quo pacto inſuper delata quod maryres ſepultura donaſſet, ab eodem Galerio Maximiano occidi juſſa, inventaque ad ſepulturam martyrum orans, capite truncata ſit; eadem Acta fuſius narrant, quibus velut egregium corollarium de Euthymii martyrio hæc breviter adnectuntur: *Paulo poſt iis adjungitur ſapiens quoque Euthymius, qui doctrinis & monitis multos prius Chriſto martyres obtulerat: nam propter illius magnum zelum ad pietatem valde vexatus Maximianus, ira & furore plenus, multis quidem tormentis eum prius conatur omnino abducere a confeſſione. Cum autem ille puniens eſſet defeſſus, enſe mortem affert athletæ.*

Euthymii martyrium.

XLII. De Antimii Epiſcopi martyrio.

Ad Euthymii uſque martyrium eadem Acta Nicomedienſium martyrum producunt hiſtoriam; quamobrem cum de eorum Epiſcopo Antimo nonniſi (ut dictum eſt) latebras & paſtorale munus in ſcribendis ad ſuos litteris (ut vidimus quoque facere conſueviſſe S. Cyprianum) recenſeant; plane ſignificatur, nonniſi poſt hos omnes eum diu ſumma induſtria perquiſitum, tandem inventum, Nicome-

PAGIUS

tate gloriandi exultandique poteſtatem permiſerunt? Is itaque locus ſic verbo ad verbum reddendus: *Quid attinet de iis dicere, qui ſunt in Imperatoriis domibus, & de iis, qui omnibus imperant: qui domeſticis coram ſe in iis, quæ ad numen ſpectant, ſermone & vitæ inſtituto libere agentibus indulgebant, uxoribus ſuis ac liberis & famulis tantum non quoque gloriari de libertate Fidei permittentes?* Huic explicationi, Vir clariſſimus Toinardus in Euſebii, Lactantiique lectione exercitatiſſimus calculum album adjecit, eamque etiam Rufinus amplectitur. Euſebius lib. 8. cap. 6. confirmat quod ſcribit Lactantius, Diocletianum nempe in domeſticos ſæviiſſe, & inſuper perſecutionem in Gallia, quam Conſtantius regebat, locum non habuiſſe, qua de re fuſe anno ſequenti. Denique is Lactantii locus confirmat conjecturam Baronii, inquit Baluzius in Notis ad Lactantium, qui ſequentia Lactantii verba lib. 5. de Inſtitut. cap. 2. de Hierocle intelligenda exiſtimavit: *Alius eamdem materiam mordacius ſcripſit, qui erat tum e numero Judicium, & qui auctor inprimis faciendæ perſecutionis fuit.* Bithyniæ Præſidatum geſſit *Hierocles*, antequam Præfecturam Ægypti, qua eum ornatum fuiſſe docet Valeſius in Annotationibus ad Euſebium in libro de Martyribus Palæſtinæ cap. 5.

IX. *Porphyrius Judæus non fuit.*

Ex duobus Ethnicis, quos Lactantius citatus adverſus Chriſtianos ſcripſiſſe prodit, de *Hierocle* numero præcedenti egimus; reſtat, ut de *Porphyrio* aliquid dicamus. Holſtenius in libello de Vita & Scriptis Porphyrii cap. 5. oſtendit, Baronium deceptum, quando Hieronymi auctoritate innixus ſcripſit, Porphyrium Judæum fuiſſe: *Quod nequaquam intelligens Batanæotes & ſceleratus ille Porphyrius in primo Operis ſui adverſus nos libro, Petrum a Paulo objecit eſſe reprehenſum*, &c. Batanæa Judææ civitas eſt: ſed quod eum patriæ generiſque tæderet, falſo mentitum fuiſſe Phœnicium, quo olim & nunc vulgo creditur. Verumenimvero, ſi *Porphyrius* falſo ſe

Baron. n. XLV. & ſeqq.

diamque perductum, conſummaſſe martyrium; nec illud quidem breve atque leve, ſed in quem Maximianus præ cæteris (ut ſuperius enarratum eſt) immenſum odium concepiſſet, utpote quem ſibi ante alios adverſarium ſentiebat (quo ſuperſtite, ſpe cadere videri poſſet, ut quod conabatur efficeret, de Chriſtianis ubique delendis) in eum, inquam, ad ſe perductum omnia quæ diu fuerat meditatus ſupplicia violentus exercuit. Perierunt ejus martyrii Acta; nec de eo quicquam Euſebius (ut vidimus) niſi quod, abſciſſis cervicibus, martyrium conſummarit. Nicephorus (*a*) autem (puto ex Actis ejus quæ tunc extabant) ſummatim hæc de admirabili ejus agone diutius exantlato collegit, cum ait: *Divinus autem Antimus primum quidem crudeliſſime cæditur, ſubulis igne candentibus talos perforatur, ſuper fractis teſtis reponitur, baculis converberatur, crepidas æreas ignitas induitur, fidiculis aliiſque tormentorum inſtrumentis excruciatur, facibus aduritur, & ad poſtremum ſecuri percutitur:* Hæc de Antimi Epiſcopi martyrio adeo præclaro Nicephorus.

(*a*) *Niceph. lib. 7. c. 6.*

XLIII. At probe quidem (quod dictum eſt ſuperius) ſui exemplo cæteros provinciarum Præſides Maximianus inſtituere voluit, quid in Chriſtianos ſinguli agerent, qui Imperatorem in eos adeo immania perpetrare ſentirent; ut plane erubeſcentes ignavi atque ſegnes in eo obeundo munere inveniri, ob id in exquirendis atrocioribus cruciamentorum generibus pro viribus laborarint, ac penitus dixerim, deſudarint: ut eiſdem ex intervallo temporis repetitis, feſſum tandem martyrem nec mori valentem, ad negationem adigerent. At de his quæ in eadem provincia Bithynia, in qua Nicomedia ſita eſt, agebantur; qui tunc aderat, & ea pervidebat Lactantius graviſſimus teſtis accedat, qui ait (*b*): *Vidi ego in Bithynia Præſidem gaudio mirabiliter elatum, tamquam barbarorum gentem aliquando ſubjeciſſet, quod unus, qui per biennium magna virtute reſtiterat, poſtremo cedere viſus eſt. Contendunt igitur, ut vincant, & exquiſitos dolores corporibus immittunt; & nihil aliud evitant, quam ut ne torti moriantur:* Hæc Lactantius de Præſidum portentoſa ſævitia; ut plane ex his appareat, quod non ſuperent humanum captum & fidem, ſi quæ interdum, immo paſſim reperiuntur in Actis Martyrum exhibita in eos adeo horrenda tormenta. Quibuſnam parceret, quæſo, ingenioſa crudelitas, & quæ non inveniſſet prava, & inquieta, ad mala inferenda ſemper advigilans curioſitas? quod intelligis ex Lactantio, quem, de iis quæ viderat, Præſidum crudelitatis teſtem adduximus.

Immanitas Judicum.

(*b*) *Lactan. lib. 5. c. 11.*

XLIV. Quid præterea hoc ipſo anno, quo Eccleſiæ omnes juſſæ ſunt dirui, ibidem Nicomediæ; ubi idem Lactantius Rhetoricam publice profitebatur, actum ſit; ipſum ea ſpectantem atque narrantem audiamus (*c*): *Ego* (inquit) *cum in Bythynia litteras oratorias accitus docerem; contigiſſetque eodem tempore, ut Dei templum everteretur; duo extiterunt ibidem, qui jacenti atque abjectæ veritati, neſcio utrum ſuperbius, an importunius, inſultarent. Quorum alter antiſtitem ſe Philoſophiæ profitebatur; verum ita vitioſus, ut continentiæ magiſter non minus avaritia, quam libidinibus arderet; in victu tam ſumptuoſus, ut in ſchola virtutis aſſertor parſimoniæ, paupertatiſque laudato, in palatio pejus cœnaret quam domi; tamen vitia ſua capillis, & pallio, & quod eſt maximum velamentum, divitiis prætegebat; quas ut augeret, ad amicitias Judicum miro ambitu penetrabat, eoſque ſibi repente auctoritate falſi nominis obligabat, non modo, ut eorum ſententiam venderet, verum etiam, ut confines ſuos, quos*

Lactantius Nicomediæ.

(*c*) *Lactan. lib. 5. c. 2.*

PAGIUS Tyrium appellaſſet, id ſtatim innotuiſſet, cum ex maxima Phœniciæ civitate plurimi & Alexandriam & Romam quotidie commigrarent, quorum indicio fraus facile detecta eſſet; eoque magis quod ipſemet patrem Tyrium nominet, & Eunapius eum non ignobili genere apud ſuos ortum teſtetur. Et quomodo id latere potuit Longinum, Iamblichum, alioſque Syros, qui cum eo verſabantur? Ipſe *Longinus* Epiſtolam Plotini Vitæ inſeruit ex Phœnicia ad ſe ſcriptam, quo ex Sicilia evocatur, ubi Longinus Tyri patriæ ejus meminit. Et cum Libanius Sophiſta Syrus oratione funebri in Julianum Imp. Porphyrium *Tyrium ſenem* honoris cauſa appellaſſet, Socrates, qui lib. 3. cap. 25. ea Sophiſtæ verba conquiſitis rationibus verbiſque operoſe confutat, de patria tamen nullam ei litem intendit. Ceterum, certum eſt, *Porphyrium* univerſam Sacram Scripturam legiſſe, ea mente ut falſam oſtenderet Divinorum oraculorum fidem, quod Euſebius in libris de Præparatione Evangelica, & Theodoretus ſerm. 7. teſtantur. Sed inde nullo modo ſequitur, eum fuiſſe Judæum. Locus tamen laudatus Hieronymi facilem explicationem non habet. Tres affert Holſtenius, quarum nulla mihi ſatis probata. Exiſtimo, Porphyrium gravi alicui vitio deditum fuiſſe, quod ei Hieronymus exprobrans; illum Batanæotem ſcommate vocat, quia nempe illius urbis cives eo infectos eſſe fama paſſim jactatum erat. Hinc & Chryſoſtomus Homil. 6. in Epiſt. ad Corinth. *Sufficientes teſtes ſunt ad probandam librorum vetuſtatem, qui contra nos invecti ſunt, Celſus ſc. & poſt illum Batanaotes.*

X. *Porphyrius in Chriſtianos non ſcripſit Diocletiano Eccleſiam perſequente.* Baron. n. 11. & ſeqq.

Lactantius a Baronio citatus ait, duos extitiſſe, qui dum Dei templum everteretur, adverſus Chriſtianos ſcripſerint, Philoſophum alterum, & alterum Judicem. Et hunc quidem ultimum *Hieroclem* fuiſſe recte judicavit Baronius. Sed in eo quod putat, Philoſophum illum alium non fuiſſe quam *Porphyrium*, eum hallucinari demonſtrat Holſtenius citatus cap. 3. Porphyrius in Sici-

quos ædibus agriſque pellebat, a ſuo repetendo hac potentia retardaret:

XLV. Philoſophus quid contra Chriſtianam Religionem.

Hic vero qui ſuas diſputationes moribus deſtruebat, vel mores ſuos diſputationibus arguebat; ipſe adverſus ſe gravis cenſor, & accuſator acerrimus, eodem ipſo tempore, quo juſtus populus nefarie lacerabatur, tres libros evomuit contra religionem, nomenque Chriſtianum; profeſſus ante omnia Philoſophi officium eſſe, erroribus hominum ſubvenire, atque illos ad veram viam revocare, id eſt, ad cultus deorum, quorum numine ac majeſtate (ut ille dicebat) mundus gubernaretur; nec pati homines imperitos quorumdam fraudibus illici, ne ſimplicitas eorum prædæ ac pabulo ſit hominibus aſtutis. Itaque ſe ſuſcepiſſe hoc munus philoſophia dignum, ut præferret non videntibus lumen ſapientiæ; non modo, ut ſuſceptis deorum cultibus reſaneſcant; ſed etiam ut, pertinaci obſtinatione depoſita, corporis cruciamenta devitent, nec ſævas membrorum lacerationes fruſtra perpeti velint.

XLVI. Philoſophi adulatio.

Ut autem appareret cujus rei gratia opus illud elaboraſſet, effuſus eſt in Principum laudes, quorum pietas, & providentia (ut quidem ipſe dicebat) tum in cæteris rebus humanis, tum præcipue in defendendis deorum religionibus claruiſſet. Conſultum eſſe tandem rebus humanis, ut, cohibita impia, & anili ſuperſtitione, univerſi homines legitimis ſacris vacarent, ac propitios ſibi deos experirentur. Ubi autem religionis ejus contra quam perorabat, infirmare voluit rationem; ineptus, vanus, ridiculus apparuit; quia gravis ille conſultor utilitatis alienæ, non modo quid oppugnaret, ſed etiam quid loqueretur, neſciebat. Nam ſi qui noſtrorum affuerunt, quamvis temporis gratia conticeſcerent, animo tamen deriſere; utpote cum viderent hominem profitentem, ſe illuminaturum alios, cum ipſe cæcus eſſet; reducturum alios ab errore, cum ipſe ignoraret, ubi pedes ſuos poneret; eruditurum alios ad veritatem, cujus ille ne ſcintillam quidem unam vidiſſet aliquando; quippe qui cum ſapientiæ profeſſor, profligare ſapientiam niteretur. Omnes tamen id arguebant, quod illo potiſſimum tempore id operis eſſet aggreſſus, quo furebat odioſa crudelitas. O philoſophum adulatorem, ac tempori ſervientem! Verum hic pro ſua inanitate contemptus eſt; qui & gratiam, quam ſperavit, non eſt adeptus; & gloria, quam captavit, in culpam reprehenſionemque converſa eſt.

XLVII. Juriſconſultus adverſus Chriſtianam Religionem ſcripſit.

Alius eamdem materiam mordacius ſcripſit, qui erat tunc e numero Judicum, & qui auctor in primis faciendæ perſecutionis fuit; quo ſcelere non contentus, etiam ſcriptis eos, quos afflixerat, inſecutus eſt. Compoſuit enim libellos duos, non contra Chriſtianos, ne inimice inſectari videretur; ſed ad Chriſtianos, ut humane, & benigne conſulere putaretur; in quibus ita falſitatem Scripturæ ſacræ arguere conatus eſt, tamquam ſibi eſſet tota contraria; nam quædam capita, quæ repugnare ſibi videbantur, expoſuit; adeo multa, adeo intima enumerans, ut aliquando ex eadem diſciplina fuiſſe videatur. Quod ſi fuit, quis eum Demoſthenes poterit ab impietate defendere? qui religionis, cui fuerat aſſenſus, & fidei cujus nomen induerat, & ſacramenti, quod acceperat, proditor factus eſt; niſi forte caſu in manus ejus divinæ litteræ inciderunt. Quæ igitur temeritas erit, id audere diſſolvere, quod illi nemo interpretatus eſt? bene, quod aut nihil didicit, aut nihil intellexit. Tantum enim abeſt a divinis litteris repugnantia, quantum ille abfuit a veritate, & fide.

XLVIII. In Apoſtolos Philoſophus inſanivit.

Præcipue tamen Paulum Petrumque laceravit, cæteroſque diſcipulos, tamquam fallaciæ ſeminatores, quos eoſdem tamen rudes, & indoctos fuiſſe teſtatus eſt, nam quoſdam eorum piſcatorio officio quæſtum feciſſe;

PAGIUS

Sicilia cum alios libros plurimos, tum ſceleratos illos contra Chriſtianam Religionem ſcripſit, ut teſtatur Euſebius lib.6. cap.19. & poſt ipſum Hieronymus in Catalogo illuſtrium Scriptorum, ubi & Euſebii Opera recenſet. Id certe non obſcure colligi poteſt, vixiſſe eum aliquot annos in Sicilia, & quidem fama maxima. Nam & *Longinus* poſt *Plotini* obitum, inde illum in patriam evocat, & Plotini libros ad ſe mitti petit: tum Divus Auguſtinus Retractat. lib.II. cap.31. ob longiorem in inſula commorationem, alium ab hoc noſtro Philoſopho credit fuiſſe Porphyrium *Siculum illum*, ut ait, cujus *celeberrima eſt fama.* Quæ in re ſimilis fere error eſt, vel Nicephori Calliſti, vel ejus Interpretis, lib.1. cap.13. ubi Euſebii citati locus tranſcribitur: nam cum Euſebius dicat: τί δεῖ ταῦτα λέγειν ὅτε καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς ἐν σικιλίᾳ καταστὰς πορφύριος &c. id eſt, *Sed quid de iis dico, quando & ipſe Porphyrius, qui noſtra propemodum memoria in Sicilia degens, contra Fidem noſtram libros conſcripſit?* pro eo apud Nicephorum, *Porphyrius Siculus* nunc legitur: ὁ ἐκ Σικελίας πορφύριος. Unde videre eſt, illum in Siculo receſſu magnum ſibi & illuſtre nomen paraſſe; quod unius alteriuſve anni ſpatio vix fieri potuit. Ad iſtum ſeceſſum reſpiciebat Hieronymus in Præfatione Commentariorum in Ezechielem, quando dicebat: *Verum, quia & tu indeſinenter hoc flagitas, & magno vulneri cicatrix paulatim obducitur: ſcorpius que inter Enceladum & Porphyrium Trinacriæ humo premitur*, &c. ubi *ſcorpii* nomine Rufinum intelligit, qui capta Roma in Siciliam ſe receperat, ut ſuo loco dicam. Præterea Lactantius Philoſophum illum libros tres adverſus Religionem Chriſtianam ſcripſiſſe prodit; Porphyrius vero libros quindecim edidit, Hieronymo & Suida teſtibus; neque temporum vitæque ratio Baronii conjecturæ favet. Non enim ætas, nec vitæ Pythagoricæ inſtitutum cum aliis convenire videntur, quæ Lactantius de Aſiatico illo Philoſopho tradidit.

Nam

feciſſe; quaſi ægre ferret, quod illam rem non Ariſtophanes aliquis, aut Ariſtarchus commentatus ſit. Abſuit (a) *ergo ab his fingendi voluntas, & aſtutia, quoniam rudes fuerunt. Aut quis poſſet indoctus apta inter ſe, & cohærentia fingere, cum philoſophorum doctiſſimi Plato, & Ariſtoteles, & Epicurus, & Zenon ipſi ſibi repugnantia, & contraria dixerint? Hæc eſt enim mendaciorum natura, ut cohærere non poſſint. Illorum autem traditio, quia vera eſt, quadrat ubique, ac tota ſibi conſentit, & ideo perſuadet, quia conſtanti ratione ſuffulta eſt. Non igitur quæſtus, & commodi gratia religionem iſtam commenti ſunt; quippe qui, & præceptis, & ipſa re eam vitam ſecuti ſunt, quæ & voluptatibus caret, & omnia quæ habentur in bonis ſpernit; & qui non tantum mortem pro fide ſubierint, ſed etiam morituros eſſe ſe, & ſcierint, & prædixerint; & poſtea univerſos, qui eorum diſciplinam ſecuti eſſent, acerba, & nefanda paſſuros.*

(a) *Lactan. lib. 5. c. 3.*

XLIX. Blaſphemiæ in Chriſtum. *Ipſum autem Chriſtum affirmavit a Judæis fugatum, collecta nongentorum hominum manu, latrocinia feciſſe. Quis tantæ auctoritati audeat repugnare? Credamus hoc plane; nam fortaſſe illi hoc in ſomnis Apollo aliquis nuntiavit. Tot ſemper latrones perierunt, & quotidie pereunt, utique multos & ipſe damnaſti. Quis eorum poſt crucem ſuam, non dicam Deus, ſed homo appellatus eſt? Verum tu forſitan ex eo credidiſti, quia vos homicidam Martem conſecraſtis, ut deum; quod tamen non feciſſetis, ſi illum Areopagitæ in crucem ſuſtuliſſent. Item cum facta ejus mirabilia deſtrueret* (*), *nec tamen negaret, voluit oſtendere, Apollonium vel paria, vel etiam majora feciſſe; mirum quod Apuleium prætermiſit, cujus ſolent, & multa, & mira memorari. Cur igitur, o delirum caput, nemo Apollonium pro deo colit? niſi forte tu ſolus, eo ſcilicet deo dignus, cum quo te in ſempiternum verus Deus puniet.*

* *al. adſtrueret.*

L. De libri titulo. Et poſt multa, hæc de librorum titulo: *Cum igitur talia ignorantiæ ſuæ deliramenta fudiſſet, cum veritatem penitus excidere connixus eſſet, auſus eſt libros ſuos nefarios ac Dei hoſtes,* φιλαληθῆς, *id eſt, Veritatis amatores, annotare.* O *cæcum pectus! o mentem Cimmeriis (ut ajunt) tenebris atriorem! Diſcipulus hic fortaſſe Anaxagoræ fuit, cui nives atramentum fuerunt; atque eadem cæcitas eſt, & vero falſitatis, & mendacio veritatis nomen imponere. Videlicet homo ſubdolus voluit lupum ſub ovis pelle celare ut fallaci titulo poſſet irretire lectorem:* Hæc & alia adverſus oblatrantem in Chriſtianam religionem hominem Lactantius prodit.

LI. Porphyrius in Chriſtianos ſcripſit. Verum quinam ii fuerint, quos ipſe nec nominandos exiſtimavit (tanti enim eos fecit Chriſtianus orator, ut ne illa quidem eos memoria dignos eſſe putarit, quæ ex immani quopiam ſcelere comparatur) perveſtigare, haud otioſum erit; etenim ex inſignis nominis proſtratis hoſtibus poſt partam victoriam ad triumphum fiet gloriæ majoris acceſſio. Quod igitur ad priorem attinet, quinam ille fuerit, quem dicit Lactantius inter philoſophos hujus temporis ſibi locum principem vendicaſſe, nullus alius quem opinari poſſimus occurrit, niſi Porphyrius, qui inter Platonicos horum temporum excellebat; quem & adverſus Chriſtianam religionem commentarios edidiſſe, exploratiſſimum eſt. Meminimus ejus ante ſub Gallieno, cum de Plotino, quo uſus eſt præceptore, opportuna incidit mentio; cum & ex ipſius ſcriptis ætatem ejus teſtatam reliquimus; qui enim (ut dictum eſt) anno decimo Gallieni annos triginta natus erat, cum ſub eodem Plotino profiteri cœpit; hoc anno decimonono Diocletiani, attigiſſe ſexa-

geſi-

PAGIUS Nam cum initium perſecutionis Diocletiani & Eccleſiarum demolitio, cujus ibidem Lactantius meminit, in annum CCCIII. incidant, & ſexageſimum ætatis Porhyrii, aliorum ego judicium facio, inquit Holſtenius laudatus, an ea, quæ de libidinibus, de luxuria, de aſſentatione, & paraſitiſmo aulico Aſiatici illius Philoſophi Lactantius refert, ſeni decrepito conveniant; ei præſertim qui ſiccum & ſobrium Pythagoricæ vitæ inſtitutum ſemper fuerat ſectatus, quod diligentiſſime ſervatum libri περὶ ἀποχῆς ad Firmium Patricium ſcripti aliunde probant. Neque enim amico optimo, intimo & fraternæ neceſſitudinis vinculo ſibi conjuncto eam vitæ & philoſophandi rationem tam operoſo volumine ſuaſurum fuiſſe exiſtimandum, ſi ipſe eam neglexiſſet.

XI. Nec quiſquam Veterum, hujuſmodi quid *Porphyrio* objicit; quem rabidum, furioſum, impium, blaſphemum, veritatis & Dei hoſtem Euſebius, Hieronymus, Auguſtinus, aliique perpetuo cognominant: qui nullam ejus exagitandi materiam, anſamque prætermiſerunt. Inſuper Methodius Patarenſis, Epiſcopus Tyri, qui *nitidi compoſitique ſermonis adverſus Porphyrium confecit libros*, (ut verbis Hieronymi lib. de Script. Eccleſiaſt. in Methodio utar) *ad extremum noviſſimæ perſecutionis* (*ſive, ut alii affirmant, ſub Decio & Valeriano*) *in Chalcide Græciæ martyrio coronatus eſt.* Verum, ut poſterior illa opinio de conſummatione martyrii ſub Decio, manifeſte falſitatis convinci poteſt, ex eo quod, Decio imperante, Porphyrius, quem Methodius refutavit, viceſimum ætatis annum attigiſſet, & poſt XVI. annos integros in Siciliam profectus fuerit: ita poſterior illa ab Hieronymo memorata aperte oſtendit, ante prædictum annum XIX. Diocletiani, & Porphyrium ſuas blaſphemias edidiſſe, & Methodium iiſdem reſpondiſſe; cum Lactantius Chriſtianos *temporis gratia* conticuiſſe diſerte affirmet, quod nemo illum dicturum fuiſſe exiſtimaverit, ſi Metho-

Antiqui non dicunt Porphyrium hoc tempore ſcripſiſſe.

dius

geſimum octavum ætatis annum, certum eſt, ſed & ad ultimam ſenectutem perveniſſe, ſuo loco dicemus. Philoſophorum vero alium ab ipſo neminem ſcimus qui hac tempeſtate adverſus Chriſtianos ſcripſerit. Quamobrem ut quæ Lactantius tradit, alicui alii adſcribamus potius, quam Prophyrio, nulla eſt ratio.

LII. Quod antem ad ejus genus pertinet; eum patria Tyrium fuiſſe, Eunapius (*a*) auctor eſt, qui addit Porphyrio nomen initio fuiſſe Malchum, quod Syrorum lingua Regem ſonat; ſed detorta appellatione ad purpuram regiam in veſtimento inſigne, Porphyrium veluti purpureum eum nominaſſe Longinum, apud quem ſublimibus ſtudiis erudiebatur: hæc Eunapius. Porro fuiſſe eum conſtat natione Judæum, Batanææ, quæ eſt in Judæa civitas, natum; hincque eſt quod S. Hieronymus (*b*) eum Batanæotem appellat, cum ait: *Quod nequaquam intelligens Batanæotes & ſceleratus ille Porphyrius, in primo operis ſui adverſus nos libro, Petrum a Paulo objecit eſſe reprehenſum, &c.*

(*a*) *Eunapius in Vita Philoſ.*

Porphyrii nomen & genus.

(*b*) *Hier. in epiſt. ad Galat. præfat. lib. 1.*

LIII. Quinetiam fuiſſe aliquando Chriſtianum, ſed non ferentem majorum juſtam reprehenſionem, eſſe factum apoſtatam ac deſertorem, Socrates (*c*), auctore Euſebio, quem citat, tradit, ſic dicens: *Jam vero* (*ut videtur*) *idem illi*, nempe Juliano, *accidit, quod Porphyrio; nam iſta Cæſareæ Palæſtinæ a quibuſdam Chriſtianis reprehenſus, cum pro gravi qua ardebat iracundia illud ferre non poſſet, religionem Chriſtianam deſeruit; & præ odio illorum qui ipſum coarguerant, ad libros conſcribendos, quibus Chriſtianos maledice, & contumelioſe perſtringeret, præceps fuit:* Hæc Socrates.

(*c*) *Soc. l. 3. c. 19.*

Porphyrius deſertor Fidei.

LIV. Sed nihil eſt, ut de animo ejus ad reprehenſiones tolerandas admodum alieno, atque ad iracundiam, & furorem præcipiti, alterius teſtimonium afferamus; cum ipſe de ſe in Vita Plotini, quam ſcripſit, hæc dicat: *Ego quandoque me ipſum interimere cogitabam; quod mirabiliter ille perſenſit: mihique domi perambulanti protinus adſtitit, aitque: Studium nunc iſtud, o Porphyri, tuum non ſanæ mentis eſt, ſed animi potius atrabile furentis. Itaque Roma abire me juſſit:* Hæc de ſe ipſe. Honeſta plane miſſio, & digna philoſopho, qui præſertim (ut idem ipſe ait) decem, & octo annos Romæ Plotinum audiſſet.

Porphyrius in furorem præceps.

LV. Quonam pacto, rogo, tam indomita fera valuit cum Chriſti ovibus eſſe? & quomodo ſic moribus comparatus truculentus apoſtata, canina rabie in Chriſtianos latrare ceſſaſſet, cum præſertim ea arte Principum gratiam aucuparetur? Vides plane, quales Chriſtiana religio habuerit adverſarios, ſuperbos, tumidos, iracundos, petulantes, avaros, ac libidinibus (ut tradit Lactantius) omni ex parte turpiſſimos; indignos ſane, qui non tantum inter Chriſtianos, at nec inter Ethnicos, quibus optimi mores cordi eſſent, allegerentur; ſed procul abjicerentur ab humano conſortio, qui ab humanitate eſſent prorſus extorres. Porro hunc ipſum Porphyrium calumniarum patrem jure (*d*) Cyrillus appellat, quod amaros (ut ait *e*) in nos libros effuderit.

Quales hoſtes fidei Chriſtianæ.

(*d*) *Cyrill. contra Julian. l. 3.* (*e*) *Ibid. l. 1.*

LVI. Cæterum non omne ſimul Porphyrius virus effudit; ſed primum tres illos, quorum Lactantius meminit, libros edidit, quibus alios poſtea elaborans addidit uſque ad numerum decimumquintum; tot enim ab eo ſcriptos contra Chriſtianos, libros, Suidas tradit. Adjeciſſet, & alios, niſi Conſtantinus exterruiſſet, a quo in exilium pulſus eſt, ut ſuo loco dicemus; quinam autem adverſus eum ſcripſerint, inferius pariter demonſtrabimus. Duxiſſe eum uxorem viduam quamdam, Marcellam nomine, matrem quinæ ſobolis, idem Eunapius tradit, vixiſſeque ad extremam uſque

De libris Porphyrii in Chriſtianos.

PAGIUS

dius tum ſolus communem Eccleſiæ cauſam defendendam ſuſcepiſſet: nec reticuiſſent Euſebius atque Hieronymus diligentiſſimi harum rerum obſervatores.

XII. Denique Auguſtinus, cum lib. 10. Civit. Dei cap. 31. *Porphyrium* eo tempore vixiſſe dixiſſet, quo *Diocletianus* Eccleſiam Chriſti perſequebatur, nec tot Martyrum conſtantia ad veritatis viam agnoſcendam permotum doleret, id tam opportuno loco non omiſiſſet, Porphyrium eo ipſo tempore furentem Imperatoris animum impiis ſuis libris adverſus innocentes Chriſtianos vehementius concitaſſe, & veritati armis opreſſæ importuna inſultaſſe protervia; quo nomine Lactantius Aſiaticum illum Philoſophum maxime accuſat. Auguſtinus, cum ſub principium capitis ſcripſiſſet, Porphyrium in libris *de Regreſſu animæ* dixiſſe, *nondum receptam unam quamdam ſectam, quæ univerſalem viam animæ contineat liberandæ*, ſubjungit deinde: *Quænam iſta eſt univerſalis via, niſi quæ non ſuæ cuique genti propria; ſed univerſis gentibus, quæ communis eſſet, divinitus impertita eſt? Quam certe iſte homo non mediocri ingenio præditus eſſe non dubitat. Providentiam quippe divinam ſine iſta univerſali via liberandæ animæ genus humanum relinquere potuiſſe non credit. Neque enim ait non eſſe, ſed hoc tantum bonum, tantumque adjutorium nondum receptum, nondum in notitiam ſuam eſſe perlatum. Nec mirum: tunc enim Porphyrius erat in rebus humanis; quando iſta animæ univerſalis via, quæ non eſt alia, quam Religio Chriſtiana, oppugnari permittebatur, ab idolorum dæmonumque cultoribus Regibuſque terrenis, propter aſſerendum & conſecrandum Martyrum numerum, hoc eſt, teſtium veritatis, per quos oſtenderetur, omnia corporalia mala pro fide pietatis & commendatione veritatis eſſe toleranda. Videbat ergo iſta Porphyrius, & per hujuſmodi perſecutiones cito iſtam viam perituram, & propterea non eſſe ipſam liberandæ animæ univerſalem putabat, non intelligens hoc quod eum move-*

Quid de Porphyrio S. Auguſtinus ſcripſerit.

uſque ſenectutem, atque Romæ obiiſſe.

LVII. Quod autem (ut vidimus) teſtetur Lactantius hoc ipſo anno, quo Eccleſias demoliebantur Imperatores, Nicomediæ libros contra Chriſtianos ab eodem Porphyrio eſſe conſcriptos; S. Hieronymus (a) vero dicat, illum in Sicilia ſcripſiſſe; id inde accidit, quod cum certum ſit ipſum Roma a Plotino recedentem in Siciliam receſſiſſe, & (quod ipſe Porphyrius (b) teſtatur) apud Lilybæum diutius permanſiſſe, idem Hieronymus pariter exiſtimarit ipſum ſuas lucubrationes ibidem elaboraſſe; quod quidem licet de aliis pluribus factum jure putemus; de his vero contra Chriſtianos tunc editis, Lactantii, qui his rebus interfuit, fidem ſequimur. Quod autem exiſtimarit S. Auguſtinus (c) duos fuiſſe Porphyrios, alterum qui contra Chriſtianos edidit commentarios, alterum vero Siculum fama celeberrimum; unum tantum eumdemque fuiſſe, qui adverſus Chriſtianos ſcripſit Porphyrium Platonicum, cum eo qui (ut dictum eſt) habitavit diutius in Sicilia, omnes plane conſentiunt.

(a) *Hieron. de Script. Eccleſ. in Euſebio.*
(b) *Porphyr. in Vita Plotini.*
(c) *Aug. Retract. l. 2. cap. 31.*

LVIII. De Hierocle Philoſopho. Poſterior ille vero, quem Lactantius tam egregie ſuis coloribus pingit, non alius quidem ex titulo operis eſſe, cognoſcitur, quam Hierocles, quem eo titulo, nempe, *Veritatis amatoris*, libros ſuos annotaſſe quos adverſus Chriſtianos conſcripſit, Euſebius auctor eſt, dum adverſus eum ſcribens, omnes impudentis hominis conatus temerarios, ſed leviſſimos quidem, infringit. Ad eum igitur commentarium Euſebii in Hieroclem provoco curioſos homines ſtudioſoſque Philoſtrati, qui Apollonii Tyanæi Vitam mendaci ſtylo conſcripſit; eoſdemque revoco ad ea quæ de eodem Apollonio primo tomo Annalium a nobis ſcripta ſunt; ut plenius de impoſtore cognoſcant.

LIX. Quod inſuper idem Lactantius de Hierocle dicat, fuiſſe ex Judicibus unum, & perſecutionis auctorem; nempe ex Præfectis primariis aliquem, qui apud Imperatores plurimum poſſet, in eam ſententiam adducimur, ut hunc ipſum exiſtimemus eſſe Hieroclem, qui hac eadem perſecutione (ut auctor eſt Epiphanius d) Præfecturam Auguſtalem exercuit Alexandriæ; idemque Hierocles in Actis Ædeſii martyris, in Ægypto paſſi, Judex iniquiſſimus nominatur: quæ vero acerbiſſima omnium tormenta, & quæ omnem humanum captum ſuperent, excogitarit Alexandriæ Præſes; ſequens paulo poſt Euſebii narratio de Ægypti martyribus, quæ paulo infra ponetur, apertius demonſtrabit. Hierocles Præfect. Perſecut.

(d) *Epiph. hæreſ. 68.*

LX. Ut igitur tam Porphyrii, quam Hieroclis in Chriſtianam religionem vulgatos commentarios contrariis ſcriptis penitus confutaret, veritatemque calumniis oppreſſam ſuo nitore fulgentem redderet, ac magis magiſque illuſtraret; idem ipſe Lactantius nobilem illam ſuſcepit provinciam, ut divinarum Inſtitutionum ſeptem illos luculentiſſimos libros conſcriberet. Ipſe enim ſui inſtituti rationem reddens, hæc ait (e): *Ii ergo, de quibus dixi, cum, præſente me ac dolente, ſacrilegas ſuas litteras explicaſſent, & illorum ſuperba impietate ſtimulatus, & veritatis ipſius conſcientia (ut ego arbitror) ſuſcepi hoc munus; ut omnibus ingenii mei viribus accuſatores juſtitiæ refutarem; non ut contra eos ſcriberem, qui paucis verbis obteri poterant; ſed ut omnes, qui ubique idem operis efficiunt aut effecerunt, uno ſimul impetu profligarem:* Hæc Lactantius. Lactantii inſtitutum.

(e) *Lactan. l. 5. c. 4.*

LXI. Porro S. Hieronymus (f) tum has, tum reliquas Lactantii lucubrationes recenſens hæc ait: *Firmianus, qui & Lactantius, Arnobii diſcipulus, ſub Diocletiano Principe accitus cum Fannio * grammatico, cujus de Medicinalibus verſu compoſiti extant libri, Nicomediæ Rhetoricam*

(f) *Hieron. de Script. Eccleſ. in Lactan.* * *al. Flavio.*

PAGIUS *vebat, & quod in ejus electione perpeti metuebat, ad cujus confirmationem robuſtioremque commendationem potius pertinere:* Ita Auguſtinus. Quo ex loco certo colligitur, inquit Holſtenius citatus, vel Porphyrium poſtremæ illius perſecutionis tempore non ſcripſiſſe, vel ſupinam Divi Auguſtini fuiſſe ignorantiam aut oblivionem, qui tali loco rem tantam præteriret.

XIII. *Varia de Porphyrio.* Baron. n. LIV. Holſtenius obſervat etiam, deceptum eſſe Baronium, quando ait, *Porphyrium* ſcribere, ſe decem & octo annos Romæ Plotinum audiſſe. Quod enim Porphyrius Amelio, Baronius Porphyrio per inadvertentiam attribuit. Hæc Porphyrii in Vita Plotini verba: *Decimo Gallieni Imp. anno ego Porphyrius e Græcia una cum Antonio Rhodio Romam veniens, Amelium reperi XVIII. jam annos familiariter Plotino uſum. Plotinus autem decimo Gallieni Imp. anno quinquageſimum ætatis annum agebat, ego vero Porphyrius, cum primum huic adhæſi, triginta tunc annos impleveram.* Ad hæc, Holſtenius cap. 4. ait, Baronium contra Eunapii & Suidæ fidem, Porphyrii vitam uſque ad XXIII. annum Conſtantini produxiſſe, perperamque Porphyrium Philoſophum cum *Optatiano Porphyrio* Poeta Chriſtiano confudiſſe, qui error a Spondano jam correctus. Notat denique Holſtenius, in eo etiam hallucinatum Baronium, quod ex Gilda Britanno *Porphyrium* de Conſtantino contumelioſa locutum, atque ob eam cauſam exilio damnatum fuiſſe colligat; cum potius contrarium ex Gildæ verbis evincatur: *Igitur,* inquit, *nunc omittens priſcos, communeſque omnibus gentibus errores, nec enumerans patriæ portenta ipſa diabolica pene numero Ægyptiaca vincentia, & tacens vetuſtos immanium Tyrannorum annos, qui aliis longe poſitis regionibus vulgati ſunt; ita ut Porphyrius rabidus Orientalis adverſus Eccleſiam canis dementiæ ſuæ ac vanitatis ſtylo hoc etiam adnecteret: Britannia, inquit, fertilis Provincia Tyrannorum.* Quid, quæſo, hic de Conſtantino aut ejus ævo, cum diſerte de iis temporibus loquatur, quibus Britan-

Lactantii Scripta. *cam docuit; & penuria diſcipulorum, ob Græcam videlicet civitatem, ad ſcribendum ſe contulit. Habemus ejus Sympoſium, quod adoleſcentulus ſcripſit Africæ, & Ὀδοιπορικὸν de Africa uſque Nicomediam hexametris ſcriptum verſibus.* Cum itaque ipſe Africanus hominis in Africa profitentis diſcipulus fuerit, & Africæ Sympoſium ſcripſerit, & ex Africa Nicomediam uſque ſuum iter metro cecinerit; plane ipſum fuiſſe patria Africanum, conjici poſſe videtur. Sed & de aliis lucubrationibus ejus hæc idem Hieronymus: *Scripſit, & alium librum, qui inſcribitur Grammaticus, & pulcherrimum de Ira Dei, & Inſtitutionum divinarum adverſus Gentes libros ſeptem, Epitomen ejuſdem operis in libro uno ἀκέφαλον, & ad Aſclepiadem libros duos, de perſecutione librum unum, ad Probum epiſtolarum libros quatuor, ad Severum epiſtolarum libros duos, ad Demetrianum auditorem ſuum epiſtolarum libros duos, ad eumdem de Opificio Dei, vel formatione hominis librum unum. Hic in extrema ſenectute magiſter Cæſaris Criſpi filii Conſtantini in Gallia fuit; qui poſtea a patre interfectus eſt:* Hæc de Lactantio Hieronymus. Verum quos elaboraſſe diximus ſeptem libros adverſus Gentiles, temporibus Conſtantini illos edidit, eidemque etiam dedicavit, ut inferius ſuo loco patebit.

LXII. De Methodio Epiſcopo. Cæterum non defuerunt qui infames libros adverſus religionem Chriſtianam a Porphyrio editos, ſimulac prodierunt, adverſariis commentariis egregie confutarint, prorſuſque compreſſerint. Id in primis ſuæ eſſe provinciæ exiſtimavit inſignis ille doctrina, & celebris S. Methodius Epiſcopus Tyri, ut Tyrii hominis (ſic ille dici volebat potius, quam Batanæus, pertæſus Judæum genus) infringeret temeritatem, procaciamque retunderet. *Hic* (inquit Hieronymus *a*) *Olympi Lyciæ, & poſtea Tyri Epiſcopus, nitidi compoſitique ſermonis adverſum Porphyrium confecit libros, & Sympoſium decem virginum, de Reſurrectione opus egregium contra Origenem, & adverſus eumdem de Pythoniſſa & de αὐτεξουσίον, in Geneſim quoque & in Cantica Canticorum commentarios, & multa alia, quæ vulgo lectitantur, & ad extremum noviſſimæ perſecutionis (ſive, ut alii affirmant ſub Decio, & Valeriano) in Chalcide Græciæ martyrio coronatus eſt:* Hæc Hieronymus. Porro ſententiam illam de ejus martyrio temporibus Decii, alibi (*b*) plenius refutavimus. Methodium alio nomine dictum eſſe Eubulium, qui eum citat, Epiphanius (*c*), tradit. At poſt Methodium Euſebius (*d*), ac denique extremo loco Apollinaris (*e*) contra eumdem Porphyrium edidit commentarios; licet ſparſim tum S. Hieronymus, tum etiam S. Auguſtinus, Cyrillus, & alii, quæ idem contra divina ſcripta impudenter effutiit, paſſim cum ſe offerret occaſio, refellere non prætermiſerint. Poſtea vero (ut ſuo loco dicemus) Imperatoriis ſanctionibus iidem libri comburi juſſi, penitus deſierunt.

(a) Hieron. de Script. Eccleſ. in Method. c. 83.
(b) Not. in Mart. Rom. die 18. Septemb.
(c) Epiph. hæreſ. 64.
(d) Hieron. de Script. Eccleſ. in Euſebio.
(e) Hier. de Script. Eccleſ. in Apollinari.

LXIII. Ex hoſtibus comparatus Defenſor. Sed admirandum in eo præſertim divinum conſilium; quod hoc ipſo tempore, quo oblatrantium infidelium ſtudiis in hunc modum oppugnaretur Chriſtiana religio, eorumdemque vulgatis ſcriptis ubique proſcinderetur ſalutare Chriſti nomen; idem ipſe Dominus non e ſuis quempiam, qui his aſſueverit certaminibus, in campum adverſus eos certaturum adduxerit, ſed Ethnicum hominem, eumque Chriſtianorum antea acerrimum hoſtem; quem, ut crederet, divina luce perfuderit, moxque antequam plene per ba-

PAGIUS Britanni, nec Romani Imperii potentiam, nec Chriſtianæ Religionis veritatem agnoverant? Audiendus Hieronymus, a quo Gildas Porphyrii verba tranſcripſit. Is in libro ad Cteſiphontem ait: *Et ad extremum, quod ſolet nobis objicere contubernalis veſter Porphyrius, qua ratione clemens & miſericors Deus ab Adam uſque ad Moyſem, & a Moyſe uſque ad Chriſti adventum, paſſus ſit univerſas gentes perire ignorantia legis & mandatorum Dei; neque enim Britannia fertilis Provincia Tyrannorum, & Stoicæ gentes, omneſque uſque ad Oceanum per circuitum barbaræ nationes Moyſem, Prophetaſque cognoverant.* Ubi nihil de Conſtantino; ſed ea deſignantur tempora, quæ Chriſti adventum & Romani Imperii propagationem ad Britannos præceſſerunt. Nec de Porphyrii mente dubitare nos ſinit, quod eadem quæſtio ex Porphyrii libris contra Chriſtianos deſumta Divo Auguſtino inter alia propoſita fuit, cui ille fuſe reſpondet Epiſtola XLIX. ſecundum veterem ordinem ad *Deogratias*. Vide etiam quæ anno CCCXXV. de *Porphyrio* dicam. Is itaque non eſt ille Philoſophus, quem Lactantius ait adverſus Chriſtianos ſcripſiſſe, quando Diocletianus Eccleſiam perſecutus eſt. Quiſnam autem ille fuerit, nondum liquet.

XIV. *Arnobius ſcribit adverſus Gentes.* *Arnobius* lib. 2. teſtatur, ſe Opus adverſus Gentes ſcribere anno Urbis conditæ milleſimo quinquageſimo, ideoque ante præſentem annum. Si enim Varronianam putationem ſecutus eſt, libros ſuos ſeptem adverſus Gentes ſcripſit anno Chriſti CCXCVII. Sed quia Scriptores ſæpe putationem Capitolinam aut etiam Frontinianam uſurpant, & militum perſecutio ante annum CCXCVIII. inchoata non eſt, ut ſuo loco diximus, non dubito, quin libri illi eo anno, aut anno CCXCIX. ſcripti fuerint, ideoque quin Auctor annos Urbis ſecundum ſupputationem Capitolinam aut Frontinianam numeraverit. Et ratio eſt, quia, ut obſervavit Baronius, *Arnobius* in fine libri quarti diſerte agit de perſecutione, quæ tunc exercebatur. Ea autem ante annum CCXCVIII. adverſus milites non ſæviit, nec adverſus omnes Chriſtianos ante annum CCCIII. Hinc magis doctorum Virorum opinio evertitur, qui militum perſecutionem anno CCCII. incepiſſe volunt, adverſus Arnobii tum viventis ac ſcribentis teſtimonium.

Baron. n. XVIII.

XV. His ſcriptis animadverti Baronium num. XVII. re-

baptiſmum fieret Chriſtianus, necdum pene in militia tyro, in emeritos illos impietatis omnia ſtipendia milites veteranos armarit, & in eos debellaturum immiſerit. Sic plane ex divino illud accidiſſe miraculo videatur, quod tamquam magnum aliquod oſtentum Dominus Job demonſtraverit, dicens (*a*): *Numquid volet rhinoceros ſervire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum? Numquid alligabis rhinocerota ad arandum loro tuo? aut confringet glebas vallium poſt te?* & quod ſequitur: *Numquid credes illi, quod ſementem reddat tibi, & aream tuam congreget?*

(a) Job. 39.

LXIV. Talis profecto his temporibus erat Arnobius, qui inter rhetores hujus temporis principem ſibi locum abſque controverſia vendicabat; & eo ipſo ſane tempore quo in religionem Chriſtianam major omnium perſecutio ingruebat, cum Fidelium alii fugam arriperent, latebras quærerent alii, rurſus alii plures (quod deterius eſt) tormentorum metu ſuccumberent; hic, inquam, fidem Chriſtianam profeſſurus, dat nomen Eccleſiæ. Sed cum non crederent Epiſcopi id illi ſincere poſcenti, niſi prius oppignoraret fidem ſuam aliqua ſcriptione, qua deorum falſitatem, & fidei veritatem omni ex parte profeſſam atque teſtatam relinqueret; eam adverſus Gentes ſcribendi commentarium oblatam occaſionem libenter arripuit. Id quidem S. Hieronymus (*b*) tradit, ſic ſcribens: *Arnobius in Africa rhetor clarus habetur; qui cum in civitate Siccæ ad declamandum juvenes erudiret, & adhuc Ethnicus ad credulitatem ſomniis compelleretur; neque ab Epiſcopis impetraret fidem quam ſemper impugnaverat; elucubravit adverſus priſtinam religionem luculentiſſimos libros; & tandem veluti quibuſdam obſidibus pietatis fœdus impetravit:* Hæc Hieronymus.

Arnobius ſcribit adverſus gentes.

(b) Hieron. in Chron. addit. ad Euſeb.

LXV. Scripſiſſe ipſum eos commentarios hoc tempore poſt promulgatum de incenſione librorum & Eccleſiarum demolitione decretum, jam ſatis ſuperius ex ipſius ſcriptis eſt demonſtratum; in quibus in primis hæc (*c*) de ſe ipſo: *Venerabar (o cæcitas!) nuper ſimulacra modo ex fornacibus prompta, in incudibus deos & ex malleis fabricatos, elephantorum oſſa, picturas, veternoſis in arboribus tenias. Si quando conſpexeram lubricatum lapidem, & ex olivi unguine ordinatum, tamquam ineſſet vis præſens, adulabar, affabar, beneficia poſcebam, nihil ſentiente de trunco. Et eos ipſos divos quos eſſe mihi perſuaſeram, afficiebam contumeliis gravibus, cum eos eſſe credebam ligna, lapides, atque oſſa, aut in hujuſmodi rerum habitare materia. Nunc doctore tanto in vias veritatis inductus, omnia iſta quæ ſint, ſcio; digna de dignis ſentio; contumeliam nomini nullam facio divino; & quid cuique debeatur vel perſonæ, vel capiti, inconfuſis gradibus atque auctoritatibus tribuo. Ita ergo Chriſtus non habeatur a nobis Deus? nec qui omnium alioquin vel maximus poteſt excogitari, divinitatis afficiatur cultu, a quo jamdudum tanta & accepimus dona viventes, & expectamus, dies cum venerit, ampliora? Sed patibulo affixus interiit; quid iſtud ad cauſam? &c.* Plura proſequitur de gloria Crucis Chriſti.

Arnobii prior ſtatus.

(c) Arnob. lib. 1.

LXVI. Unde autem ſcribendi ſuſceperit argumentum, ipſo ingreſſu operis declarat, ſic dicens (*d*): *Quoniam comperi nonnullos, qui ſe plurimum ſapere ſuis perſuaſionibus credunt, inſanire, bacchari, & velut quiddam promptum ex oraculo dicere: Poſtquam eſſe in mundo Chriſtiana gens cœpit, terrarum orbem periiſſe, multiformibus malis affectum eſſe genus huma-*

(d) Arnob. lib. 1. in initio.

Calumniæ in Chriſtianos.

PAGIUS

Arnobius peculiari Urbis epocha uſus eſt.

referre locum Arnobii, quo liquido conſtat, eum Opus illud elucubraſſe poſt editam Imperatoriam juſſionem de libris comburendis; unde manifeſtum eſt Scriptorem iſtum peculiarem aliquam rationem annorum Urbis numerandorum ſecutum eſſe. Certe Auſonius, qui anno CCCLXXIX. Conſul ordinarius proceſſit, epocham Varronianam annis XIII. prævertit; & ne quis errorem in numeros irrepſiſſe exiſtimet, ejus Verſus hic recito, qui omnem ſuſpicionem tollunt:

Urbis ab æterno deductam Rege Quirino
Annorum ſeriem Procule accipies.
Mille annos centumque & bis fluxiſſe novenos
Conſulis Auſonii nomen ad uſque leges.

Hæſit ad hos verſus Onuphrius in lib. I. Faſtorum, ubi opinionum varietatem de variis annorum Urbis rationibus accuratiſſime diſcutit, aitque eum aut antea fuiſſe Conſulem ſuffectum, vel ſecutum fuiſſe annorum in digerendis Urbis conditæ annis rationem, *quam nemo alius agnovit*. Petavius lib. 9. de Doct. Temp. cap. 49. eadem de re diligenter differit, ſed de epocha Urbis ab Auſonio uſurpata tacet.

XVI. *Eam ſecutus eſt Auſonius Poeta.*

At Arnobio Auſonium præiviſſe, tam ex loco a Baronio recitato, quam ex alio, qui legitur lib. 2. adverſus Gentiles, apparet: *Quod tam magnis*, inquit, *ingeniis præditi Oratores, Grammatici, Conſulti juris, ac Medici, Philoſophi etiam ſecreta rimantes magiſteria hæc expetunt; ſpretiſque quibus paulo poſt ante fiderant, quod ab dominis ſe ſervi cruciatibus effici quibus ſtatuerint, malunt, ſolvi conjuges matrimoniis, exhæredari a parentibus liberi, quam fidem rumpere Chriſtianam; ſalutaris militiæ ſacramenta deponere. Quod cum genera pœnarum tanta ſint a Vobis propoſita, religionis hujus ſequentibus leges, augeatur res magis, & contra omnes minas, atque interdicta formidinum animoſius populus obnitatur, & ad credendi ſtudium prohibitionis ipſius ſtimulo excitetur.* Quare cum teſtetur Arnobius in eodem libro, cum ſcriberet *annos* Romæ *quinquaginta & mille, aut non multum ab his minus*, fluxiſſe, annuſque ille Urbis juxta ſupputationem Varronianam in annum Chriſti CCXCVII. juxta Capitolinam in annum Chriſti CCXCVIII. conveniat, neutram ſine dubio ſecutus eſt Arnobius, tunc enim tantum in milites ſævitum eſt, & tamen edictum perſecutionis

manum; ipſos etiam cælites, derelictis curis ſolemnibus, quibus quondam ſolebant inviſere res noſtras, terrarum ab regionibus exterminatos; ſtatui pro captu & mediocritate ſermonis contraire invidiæ, & calumnioſas diſſolvere criminationes: Ita ipſe. Hanc quidem falſam cauſam prætexuiſſe inter alias viſi ſunt Imperatores, ut qualemcumque honeſtam viderentur nacti eſſe Chriſtianos perſequendi occaſionem; nam & inferius poſt multa de iiſdem, quid dicere ſolerent, hæc ait: *Negliguntur dii, clamitant; atque in templis jam ſumma raritas eſt; jacent antiquæ deriſui cærimoniæ, & ſacrorum quondam veterrimi ritus religionum novarum ſuperſtitionibus occiderunt; & merito humanum genus tot miſeriarum anguſtiis premitur.* Quæ omnia ipſe validiſſime confutat.

LXVII. Arnobii opus præcox. (a) Hier. ad Paulin. ep. 13.

Quod vero opus illud, ut inter Fideles admitteretur, quaſi fidei ſuæ vadem feſtinus abſolvit; hinc plane eſt quod in eo (ut ait Hieronymus *a*) fuiſſe viſus eſt inæqualis & nimius, & abſque operis ſui partitione confuſus. Rurſum vero quod nondum plene eſſet ſcienta rerum Chriſtianarum imbutus, utpote cum non ſolum non fuerit baptiſmate illuſtratus, ſed nec in Eccleſiam inter catechumenos acceptus; venia dignus eſt, ſi aliquibus nævis viſus eſt commentarius ille eſſe reſperſus; qui in eo totus eſt, ut refellat ab Ethnicis in Chriſtianos illatas calumnias, quæ multæ erant; cum undiquaque illi occaſionem captarent, ut nomen carperent Chriſtianum: uſque adeo, ut, quod (*b*) res noſtræ barbariſmis atque ſolœciſmis obſitæ eſſent, & locutionis vitiorum deformitate pollutæ, objicerent; & quod novella eſſet Chriſtiana religio, & magicis eſſet propagata præſtigiis, & aliis ſimilibus; quæ omnia ille quam validiſſime confutat.

(b) Arnob. lib. 1.

LXVIII. Religio propagata.

Sed inter alia brevi quodam compendio omnia, quæ præſentis temporis eſſent, ob oculos ponit; & de ea, quæ tunc invaleſcebat perſecutio, meminit; qua minime religio Chriſtiana flacceſceret, ſed creſceret, quæ & ubique barbaras quoque gentes humanioribus moribus excoluerit; cum ait (*c*): *Nonne vel hæc ſaltem fidem vobis faciunt argumenta credendi, quod jam per omnes terras in tam brevi tempore & parvo immenſi nominis hujus ſacramenta diffuſa ſunt? Quod nulla jam natio eſt tam barbari moris, & manſuetudinem neſciens, quæ non ejus amore verſa molliverit aſperitatem ſuam, & in placidos ſenſus aſſumpta tranquillitate migraverit? Quod tam magnis ingeniis præditi oratores, grammatici, rhetores, conſulti Juris, ac medici, philoſophiæ etiam ſecreta rimantes magiſteria hæc expetunt, ſpretis quibus paulo ante fidebant? Quod ex dominis eſſe ſervi, cruciatibus affici omnibus ſtatuerint, malint ſolvi conjuges matrimoniis, exhæredari a parentibus liberi, quam fidem rumpere Chriſtianam, & ſalutaris militiæ ſacramenta deponere? Quod, cum genera pœnarum tanta ſint a vobis propoſita religionis hujus ſequentibus leges, augeatur res magis, & contra omnes minas atque interdicta formidinum animoſius populo obnitatur, & ad credendi ſtudium prohibitionis ipſius ſtimulis excitetur?*

(c) Eod. l. 1. in fin.

LXIX. Gentilium crudelitas.

An numquid hæc fieri paſſim, & inaniter creditis fortuitis incurſibus aſſumi has mentes? Ita ne iſtud non divinum & ſacrum eſt, aut ſine Deo eorum tantas animorum fieri converſiones, ut cum carnificis unci, aliique innumeri cruciatus (quem-

PAGIUS

nis generalis; poſt cujus publicationem ſe ſcripſiſſe oſtendit; cum loquatur de Chriſtianis cujuſcumque ætatis, ſexus, ac conditionis; ante ſequentem Chriſti annum emiſſum non eſt. Utitur itaque Arnobius epocha Urbis, quam poſtea adhibuit Auſonius, ideoque adverſus Gentiles eo tempore ſcripſit, quo Galerius omni tormentorum genere Chriſtianos vexabat, anno ſc. Chriſti trecenteſimo decimo. In tanta quippe diverſitate opinionum de priori anno Urbis conditæ, nulla occurrit cui adhærere potuerit Arnobius præter illam, quam diximus.

XVII. *Eugenius in Syria Tyrannidem arripit.* Baron. n. XXXIII.

Euſebius lib. 8. cap. 6. poſtquam locutus eſt de iis, quæ in ipſo perſecutionis exordio *Nicomediæ* geſta ſunt, ſubdit: *Ceterum paulo poſt cum alii in Melitina Armeniæ regione, alii in Syria Imperium arripere conati eſſent: promulgatum eſt Imperatoris edictum, ut omnes ubique Eccleſiarum Antiſtites vincti in carcerem truderentur.* Valeſius in Notis ad eum Euſebii locum ait, ſe nihil legiſſe de Tyranno, qui in minori Armenia, ubi Melitina ſita, Imperium arripuit; ſed Tyranni qui in Syria inſurrexit, quique in ea brevi regnavit, nomen & hiſtoriam ex Libanii Orationibus primus omnium eruit. Erat quidam Tribunus Seleuciæ, nomine *Eugenius*, qui quingentis militibus præerat. His opus id iniunctum erat, ut os portus, aditumque excavarent. Milites, cum diu noctuque laborarent, ægre id ferentes, Præpoſitum ſuum ad Imperium capeſſendum compellunt, qui coactus, purpura ex ſimulacro Dei cujuſpiam abrepta, Imperator ſalutatur. Mox Antiochiam militibus vacuam tendit, eamque circa occaſum Solis occupat. At milites ſolita per totum iter laſcivia uſi, agros vaſtaverant, vinoque ac epulis ſeſe ingurgitaverant. Quo comperto *Antiochenſes*, paucitatem militum, ebrietatemque deſpectui habentes, lapidibus ac cujuſque modi telis, ipſis mulieribus adjuvantibus, tam Tyrannum in palatium tendentes, quam milites omnes interfecerunt: ita ut circa primam vigiliam nemo ex ipſis ſupereſſet. At *Diocletianus*, qui multam gratiam Antiochenſibus habere debuiſſet, in Antiochenſis & Seleucenſis ordinis principes gladio animadvertit; cum nec hi, nec illi quicquam commeruiſſent. Ita Valeſius ex Libanio, tum in Oratione ad Theodoſium poſt reconciliationem pag. 411. tum in Antiochico pag. 363. tum in Oratione ad Theodoſium de ſeditione Antiochena

admodum diximus) impendeant creditu ris, velut a quadam dulcedine atque nectare ebrii cuncta contemnant? O ingratum & impium ſæculum, &c. Sed & de ſuppliciis, quibus Gentiles ſolerent Chriſtianos afficere, hæc idem conſentientia omnibus quæ de martyribus ſuperius dicta ſunt, atque dicentur (a): *Hoccine eſt, quæſo, audax illud facinus & immane, propter quod maximi cælites aculeos in nos intendunt irarum atque indignationum ſuarum? propter quod vos ipſi, cum libido inceſſerit ſæva, exuitis nos bonis, exterminatis patriis ſedibus, irrogatis ſupplicia capitalia, torquetis, dilaceratis, exuritis, & ad extremum nos feris & belluarum laniatibus objectatis?* At de his, quæ in Gentiles dicta ſunt ab Arnobio, ſatis.

(a) Arnob. l. 1.

LXX. Jam reliqua proſequamur, quæ de Martyribus hoc anno paſſis ab Euſebio ſcripta ſunt. Cum (b) autem ea narraſſet, quæ Nicomediæ geſta ſunt, ad res tum in Palæſtina, tum in Ægypto geſtas ſic ſtylum convertit, ut eas potius ſummatim comprehendat, quam ſigillatim perſenſeat. Sed ipſum audiamus: *Cum (inquit) aliud edictum ſtatim poſt primum illud inſequeretur, in quo præcipiebatur de iis qui tenebantur in carcere, ut, qui immolare vellent, abire in libertatem permitterentur; qui inficias irent, infinitis tormentis divexarentur: multitudo Martyrum, qui denuo in ſingulis provinciis occumbebant, a nemine dinumerari poteſt, & eorum maxime qui in Africa, in gente Maurorum, in Thebaide, in Ægypto denique martyrio defuncti ſunt. Ex Ægypto autem in alias urbes, & provincias progreſſi, martyrii coronis erant inſigniter decorati.*

(b) Euſeb. l. 8. c. 7.

Carnificinæ Sanctorum diverſæ.

LXXI. *Quoſdam enim ex illis in Palæſtina, propter patientem tormentorum perpeſſionem, claruiſſe ſcimus; alios Tyri Phœniciæ magnam laudem collegiſſe: quos quidem quis eſt qui non ſupra modum miratus fuerit, cum oculis cerneret innumerabiles plagas, & egregiam athletarum re vera admirabilium in his pro pietate, & religione concertantium conſtantiam; & ſtatim poſt plagas, dimicationem cum beſtiis voracibus, inque ea pardorum, urſorum immanium, aprorum agreſtium, taurorum denique igne & ferro ad rabiem acriter incitatorum impetus, & eximiam generoſorum martyrum contra cujuſque beſtiæ ictum tolerantiam? Quibus quidem rebus, dum gerebantur, ipſi interfuimus; divinamque potentiam Salvatoris noſtri, ipſiuſque Jeſu Chriſti, cui illi in cruciatu præclarum teſtimonium perhibebant, id temporis præſto martyribus opem tuliſſe, & evidenter ſe ipſum eis oſtendiſſe, animadvertimus.*

Martyres Tyri paſſi.

LXXII. *Nam belluæ illæ rapaces, longo temporis ſpatio, neque ſanctorum corpora attrectare neque ad ea prope accedere audebant; ſed in infideles qui extra repagula, alius aliunde, incitatione quadam eas in martyres inſtigarunt, impetu ferebantur. Et quamquam ſancti Dei athletæ nudi conſiſtebant in medio, manibuſque eas provocabant, & in ſe pertrahere conabantur (hoc enim ut agerent, illis erat imperatum) illos tamen ſolos non omnino attigerunt; verum interdum, dum in eos irruebant, tamquam diviniore quadam vi ac virtute fuerunt repulſæ, & retro denuo quam mox reſilierunt: quod cum diu fieri cerneretur, non exiguam infidelibus ſpectantibus excitavit admirationem; uſque adeo ut prima beſtia fruſtra incurſante, ſecundam & tertiam in unum eumdemque martyrem dimitterent.*

Parcunt Beſtiæ Martyribus.

Inter-

PAGIUS pag. 399. Hæc occaſio novi adverſus Eccleſiarum Antiſtites edicti anno ſequenti publicati.

XVIII. Lapſus *Marcellini* Papæ commentitius eſt, quod & de Synodo *Sinueſſana*, in qua ſupponitur coram centum octoginta Epiſcopis pœnituiſſe, etiam dicendum. Harum ſuppoſitionum certa indicia Papebrocius in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum Pontificum pag. 43. Natalis Alexander aliique Viri docti exhibent. Cur enim Donatiſtæ, qui omnem verterunt lapidem in tot Conciliis & Collationibus, ut unum Cæcilianum traditionis arguerent; *Marcellini* Pontificis lapſum ac thurificationem ſæpius non prodiderunt ac probaverunt? Certe in celeberrima illa mandato Imperatoris facta Collatione Carthagine Catholicos inter & Donatiſtas, cum ſe ſeparatos jactitarent Hæretici ad convincendum traditionis *Melchiadem* Romanum Pontificem, & prolixa admodum Acta legi petiviſſent; nihil in eis, quo reus probaretur, penitus inventum eſt, ut refert Auguſtinus in Breviculo Collationis cap. 18. & libro poſt Collationem edito cap. 12. & 13. At ſi vere lapſus eſſet *Marcellinus*, ibi lapſum ejus objicere non omiſiſſent, ad creandum negotium *Melchiadi*, qui ejus Presbyter fuerat; ſicut ex perſona *Felicis* Aptungitani Cæciliano moverunt quæſtionem, quod ab eo fuiſſet ordinatus; qui fuerat ſacrorum librorum traditor. In Actis illis *Marcellini* ſuppoſititiis dicitur, Marcellini condemnationem ad Diocletianum eſſe perlatam, cum eſſet in bello Perſarum; quod aperte convincitur falſitatis; cum biennio antequam ſe Imperio Diocletianus abdicaret, de Perſis profligatis Romæ triumphum cum Herculio Collega egerit.

Lapſus Marcellini PP. commentitius eſt.

Baron. n. LXXXVIII. & ſeqq.

XIX. Præterea in Actis illis habetur, multitudinem Chriſtianorum ad templum idolorum perrexiſſe, ut de rumore, qui ſparſus erat contra *Marcellinum*, certiores fierent, & teſtimonium contra ipſum ferre poſſent, ſi eum viderent idolis ſacrificantem. Qua in narratione multa ſunt, quæ veri ſpeciem nullam habent. Primo, quod tempore perſecutionis, quo Fidei Chriſtianæ profeſſores delitéſcebant, tot Chriſtiani catervatim prodierint in publicum. Secundo quod ad templum idolorum acceſſerint, ſacrificii aut thurificationis ſacrilegæ futuri teſtes, quibus ſacrificia & quoſvis impiæ ſuperſtitionis ritus ſpectare nullatenus licebat, ut

Quod iterum probatur.

con-

LXXIII. Adoleſcentis conſtantia.

Interea non modo virilem, & intrepidam ſanctorum illorum animi tolerantiam, ſed firmam etiam atque inflexibilem in teneris corporibus conſtantiam cum ſtupore quodam mirari licuerat. Vidiſſes enim adoleſcentulum, non viginti annos integros natum, nullis conſtrictum vinculis, firme conſiſtentem, manibus in crucis modum e tranſverſo expanſis, & robuſta & excelſa mente in precibus ad Dei numen fundendis attentiſſime defixum, neque omnino ſe commoventem, neque in hanc vel illam partem de loco in quo ſteterat deflectentem: idque cum urſi & pardi furorem & mortem in eum exhalarent, cumque jam ejus carnem dentibus lacerare aggrederentur; quorum ora divina quadam & inexplicabili potentia, neſcio quo facto, fuere probe obturata, & iterum ipſi retro propere recurrerent. Sed de iſto hoc modo.

LXXIV. Diverſæ ſanctorum carnificinæ.

Alios rurſum cernere potuiſſes (omnes enim ſimul quinque erant) agreſti & immani tauro objectatos; qui nonnullos ex infidelibus proprius adventantes cornibus in aerem conjecit, eoſque diſcerpſit miſere, & ſemvivos hominum manibus inde auferendos reliquit: verum ad ſanctos martyres ſolos, dum furore & rabie exardeſcens in eos irrumpere conabatur, ne appropinquare quidem poterat; & tametſi pedibus atque cornibus huc illucque vibrantibus inſultabat, & cauteriorum incitamentis laceſſitus, contra illos terrorem ſpirabat; tamen retrogrado curſu, divina ſacri numinis providentia repulſus fuit; uſque eo, uti, cum iſte illos neutiquam læſiſſet, alias belluas in eos immitterent; ad extremum poſt graves & varias illarum etiam incurſiones, enſe obtruncati fuere, & marinis fluctibus ſepulcrorum loco mandati. Talis fuit Ægyptiorum pugna, qui Tyri pro vera pietate præclara certamina obierunt.

LXXV. (a) Euſeb. l. 3. c. 8. & 9. Martyres Ægyptii.

Illos (a) autem qui ſunt in ipſa Ægypto patria ſua martyrio defuncti, nemo eſt qui non magnopere admiretur: ubi viri cum uxoribus & liberis numero prope infiniti pro Salvatoris noſtri doctrina, vita fragili & brevi temporis momento duratura penitus neglecta, varia mortis genera ſubierunt. Quorum alii poſt cuticulam novaculis laceratam, poſt membra luxata & diſtorta, poſt corpora flagellis acerbiſſimis laniata, aliiſque infinitis variis & dictu horrendis tormentis excruciata, in ignem tandem conjecti fuerunt; alii in altum pelagus præcipitati; alii lictoribus ſua capita amputanda fidenti animo objecerunt; alii occubuerunt ipſis cruciamentis oppreſſi: alii fame confecti interierunt; alii rurſum patibulis ſuffixi; quorum nonnulli tamquam malefici ſuſpenſi; alii deteriore modo capite in terram dimiſſo, clavis firmati, & vivi uſque eo ſervati, quoad ipſis in patibulis fame contabeſcerent.

LXXVI. Prodigioſa tormentorum genera.

Nullo dicendi genere explicari poteſt, quænam verbera, quas ærumnas martyres in Thebaide exantlarint, teſtis acutis ungularum loco admotis, per totum corpus ad extremum ſpiritum dilacerati. Mulieres autem uno pede alligatæ ſublimes in aerem, capite deorſum ſtatuto, quibuſdam machinamentis attractæ, nudis omnino & detectis corporibus, ſpectaculum fœdiſſimum, crudeliſſimum omnium; & ab omni humanitate alieniſſimum, intuentium oculis exhibuerunt. Homines rurſus arboribus, & earum ramis adſtricti perierunt; nam cum duos ramos, robuſtiſſimos illos quidem machinis quibuſdam in unum attraxiſſent, ad utrumque illorum martyrum crura diſtinentes alliganteſque, eos impetu quodam denuo pro natura ſua diſtendi, diffundique dimiſerunt; ſicque illorum membra, in quos iſta excogitabant, re-

PAGIUS

conſtat ex Tertulliano paſſim in libro de Spectaculis, præſertim cap. 13. ubi poſtquam præmiſit, Chriſtianos abſtinere ab idolothytis ex horrore idololatriæ, hæc addit: *Si ergo gulam & ventrem ab inquinamentis devitemus, quanto magis auguſtiora noſtra, oculos & aures, ab idolothytis voluptatibus abſtinemus, quæ non inteſtinis tranſiguntur, ſed in ipſo ſpiritu & anima digeruntur, quorum munditia magis ad Deum pertinet, quam inteſtinorum.* Quod ſi ſpectacula Chriſtianis adire non licebat, *quia ex idololatria conſtabat univerſa eorum paratura*, ut ait Tertullianus; quanto magis ipſis erat illicitum ſacrificia ipſa falſis exhibita Numinibus ſpectare?

XX. *Alia ſuppoſititiorum Actorum Marcellini indicia.*

Ad hæc, Acta illa referunt, LXX. teſtes adductos fuiſſe in mediam Synodum, qui ſacrilegæ thurificationis Marcellinum convincerent, & nihilominus dixiſſe ipſi univerſam Synodum: *Tu eris judex: ex te enim damnaberis, & ex te juſtificaberis; tamen in noſtra præſentia.* Et poſt depoſitionem dicitur: *Ore ſuo condemnatus: nemo enim*, inquit aliquis ex fictitiis Patribus Synodi Sinueſſanæ, *unquam judicavit Pontificem, nec Præſul Sacerdotem ſuum, quoniam prima Sedes non judicatur a quoquam.* Quæ ſi vere dicta eſſent, quam ob cauſam tot prolata eſſent adverſus *Marcellinum* teſtimonia? Quorſum teſtes neceſſarii ad convictionem rei, qui judicari a nemine mortalium poteſt? Inſuper Pontificem Romanum illo ævo purpura fuiſſe indutum nemo ſibi facile perſuadebit. Quod tamen ſupponunt Acta Sinueſſana, in quibus unus teſtium quærenti Marcellino, quo die ipſum thurificantem vidiſſet, reſpondiſſe fertur: *Quo die exuiſti purpuram, & induiſti cocum, & gaudebat ſuper te Diocletianus; & quos paulo ante negabas, eis ante ejus tribunal thurificabas.* Alia etiam in iiſdem Actis narrantur cum circumſtantiis & formulis ita peregrinis, ut mirum ſit, ea in Compilationibus Conciliorum abſque debita cenſura tolerari.

XXI. *Nicolaus PP. I. & Breviarium Romanum favent lapſui Marcellini.*

Neque objicias auctoritatem *Nicolai* Papæ I. ad Michaelem Imperatorem ſcribentis, & Breviarii Romani eadem, quæ ille de lapſu *Marcellini* ac reſponſo Synodi, referentis. Nam quoad *Breviarium*, non cenſeri debent exploratæ & inconcuſſæ auctoritatis quæcumque eidem ſunt inſerta; quod illius tot locis antea factæ

repentino impetu diſtracta fore ſuſpicati ſunt.

LXXVII. Diutina & ſæva carnificina. *Neque hæc certe fuere ad paucos dies, aut ad exiguum tempus, ſed diu admodum ad annorum integrorum ſpatia continuata; in quo quidem ſpatio erant interdum plures quam decem, nonnumquam viginti numero, & amplius eo, ſæpe non pauciores quam triginta interfecti; jam prope ſexaginta, aliquando rurſum centum viri uno die ſimul cum tenellis admodum liberis, & mulieribus morti addicti, & variis ſuppliciorum generibus viciſſitudine quadam admotis trucidati. Ipſi etiam cum forte in iiſdem locis verſaremur, complures confeſtim uno die ſumus oculis contemplati; alios ignis incendio perimi, alios ſecuri percuti; uſque adeo, ut cum ſecuris ipſa feriendo obtunderetur, & velut crebriore ictu debilitata infringeretur, tum carnifices ipſi trucidando defatigati, mutuis operis traditis, alter ad alterum ſublevandum ſuccederet.*

LXXVIII. Martyrum alacritas. *Quo quidem tempore mirandam ſupra modum alacritatem, vimque re vera divinam, & ſingularem animi propenſionem eorum qui in Chriſtum Deum crediderunt, intuebamur. Simulatque enim ſententia contra priores pronuntiata fuit, alii aliunde ad tribunal Judicis proſilire cœperunt, ſeque Chriſtianos confiteri, acerbitates & multiplicium tormentorum modos pro nihilo putare, abſque metu & terrore libere pro religione & cultu Dei omnium rerum moderatoris loqui; cum gaudio denique, riſu & lætitia poſtremam mortis ſententiam excipere; ſic ut pſalmos, hymnos & gratiarum actiones in Deum totius mundi conditorem, quoad extremum ſpiritum edidiſſent, lætis animis decantarent.*

LXXIX. *Atque (a) iſti martyres admiratione quidem digni fuerunt; ſed illi præ cæteris videbantur egregie admirabiles, qui quamvis divitiis, nobilitate, gloria, eloquentia, & philoſophiæ cognitione illuſtres eſſent; hæc omnia tamen pro vera pietate & fide in Salvatorem & Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum pro nihilo ducerent. Talis erat Philoromus, vir magiſtratum non illum quidem vulgarem adeptus, ſed ad Imperatoris negotia Alexandriæ procuranda delectus; qui non ſine magna gloria & honore (ut Romanorum mos eſt) a ſatellitibus ſtipatus, in dies ſingulos de controverſiis ad ſe relatis judicium tulit. Talis Philæas etiam Thmuitenſis Eccleſiæ Epiſcopus, vir plane cum in civilibus patriæ inſtitutis & Eccleſiæ miniſteriis valde præſtabilis, tum philoſophiæ diſciplinis eximius. Iſti duo, cum permulti & cognati & alii amici eos obſecraſſent, cum præterea viri primarii, qui cum Imperio erant, oraſſent, cum ipſe Judex denique hortatus eſſet, ut ſui ipſorum caperent miſericordiam, liberorumque, & uxorum curam ducerent; nequaquam ejuſmodi virorum precibus adduci poterant, ut vitæ cupiditate aliqua ex parte delectarentur, & divinas leges de confeſſione, & negatione Salvatoris noſtri penitus contemnerent; ſed virili animo, & mente digna philoſophis, immo vero pia & digna Deo contra omnes Judicis minas, contra contumelias fortiter ſe opponentes, ambo capitibus abſciſſis, abirent e vita. Sed quoniam Philæam propter humanioris litteraturæ notitiam crebro hominum ſermone prædicatum diximus, ipſe ſui ipſius in ea re locuples teſtis accedat; & partim ſe ipſum, quinam tandem fuerit, ante oculos cujuſque proponat; partim martyria, quæ ejus ætate Alexandriæ contigerint, accuratius multo, quam in noſtra ſitum eſt poteſtate, narret his verbis, quæ quidem ab*

(a) *Euſeb. l. 8. c. 10. & 11.* De Philoromo, & ſociis.

PAGIUS

factæ correctiones evidenter probant. Et quoad *Nicolaum*, is bona fide allegavit, quæ ſuo tempore referebantur, ut certo vera, quæ tamen nunc ab Eruditis ut certo falſa repudiantur. Qua in re nihil commiſit quod Pontificiæ dignitati probro verti poſſit: alioquin tanto juſtius eidem objiceretur *Marcellini* thurificatio, quanto gravius foret, Pontificem aliquem thus obtuliſſe cum idololatris, quam in alicujus rei narratione erraviſſe cum vulgo hominum ceterorum etiam optimorum: præterquam quod in recipiendis Sinueſſani Concilii ſuppoſititii Actis decipi potuit Nicolaus. Nam in eadem Epiſtola ad Michaelem paulo ante allegat etiam Acta cujuſdam pſeudo-Concilii Romani ſub Sixto III. in cauſa *Polychronii Hieroſolymitani Epiſcopi*, quem nullum umquam in rerum natura fuiſſe ad annum CCCCXXXIII. num. XXXVIII. agnoſcit demonſtratque Baronius. Ille tamen poſt ſuam reſtitutionem ſediſſe dicitur adhuc *annos ſeptem & menſes ſex*; auditus autem in judicio fuiſſe *Valentiniano VII. & Avieno Coſſ.* id eſt, anno X. poſt Sixti obitum. Hæc aliaque cum expendiſſet Baronius, & quaſi objeciſſet ſibi, *Acta ea ut legitima citata a Nicolao Romano Pontifice, & a Petro Damiani, atque ab aliis poſtea recentioribus de illis minime dubitantibus*, tandem concludit: *Libenter equidem audirem, ſi quis eſſet* (quod idem de Sinueſſanis Actis dicendum) *qui eadem Acta veritati in omnibus redderet conſentanea, vel ſaltem aliqua ex parte veriſimilia. Licet enim in his plurimum laboris inſumſerim, nihil præterea ſum conſecutus, niſi ut impoſſibile eſſe repererim, ad veritatis lineam eadem revocari aliquo modo poſſe.*

XXII. *Acta Sinueſſana fruſtra defenſa.* Aſt, inquies, idem Baronius, qui & ipſe *Sinueſſana* Acta in priori ſua editione Romana habuerat de ſuppoſitione ſuſpecta, in ſecunda Antuerpienſi conatus eſt ſuſpicionem detergere, eaque veriſimilia facere: quod in cauſa *Polychronii* non fecit. Fateor, ſed eatenus tantum id conatus eſt, (ut apparet ex Appendice ad annum CCCII. poſt X. Tomum) quatenus utcumque ſatisfaciat vehementiſſimis Virorum doctiſſimorum querelis *de Martyrologio atque Breviario Romano, quod iſta in Eccleſia recitanda contineant*; ſuadeatque, *Eccleſiam Romanam, quæ ante octingentos annos ita publice lecta reperit, quamvis ſibi valde moleſta, haud adeo vane leviterque iſta hactenus legenda reliquiſſe.* Atque in

Baron. anno 302. n. CIV.

ab ipſius litteris ad Thmuitas præſcriptis petita ſunt.

LXXX. Ex Philææ Epiſcopi epiſtola. *Beati martyres, qui apud nos occubuerunt, præclara illa exempla, monita ſalutaria, & inſignes præceptiones in divinis ac ſacris litteris nobis ad imitandum propoſitas, nulla ex parte contemnentes, oculos animi ad Deum omnium effectorem exquiſite intendebant; & mortem pro pietate oppetere ſecum ſtatuentes, mordicus ſuæ vocationi adhæreſcebant. Ac quoniam iſti ſancti martyres Chriſti inſignibus decorati, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum pro nobis hominis naturam induiſſe, pro certo cognoverant, ut omne peccatum radicitus extirparet, & viatica noſtri itineris ad vitam æternam ſuſcepti nobis ſuppeditaret: Non (a) enim rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo; humiliavit ſemetipſum uſque ad mortem, mortem autem crucis: Iſti, inquam, idcirco, meliora dona æmulantes, omnem cruciatum, omnia ſuppliciorum genera quæ poterant excogitari, non ſemel, ſed iterum atque iterum ſuſtinuerunt; atque præ omnibus ſatellitum terroribus, quos laborabant non verbis ſolum, ſed rebus ipſis obnixe eis injicere, non demiſerunt animos, neque ſuccubuerunt, propterea quod perfecta in illis charitas timorem foras miſerat. Quorum eximiam fortitudinem & excelſam in ſingulis tormentis animi magnitudinem quæ tandem oratio poterit explanare?*

(a) Phil. 2.

LXXXI. Omnes exhibent tortoris munus. *Et cum libera poteſtas omnibus permiſſa eſſet contumelias & pœnas illis pro arbitratu inferendi; hi fuſtibus, illi virgis, alii flagellis, nonnulli loris, multi funibus eos percuſſerunt. Atque ſpectaculum novis viciſſim plagarum, & ſupplicii generibus erat variatum; & multum probri habuit & ignominiæ. Quidam enim primum manibus a tergo colligatis ligno appenſi, & machinis quibuſdam membra eorum univerſa diſtenta diſtractaque, deinde a tortoribus ex mandato magiſtratuum per totum corpus graviter divexati; & non quemadmodum cum homicidis agi ſolet, latera ſolum, ſed venter, tibiæ, & genæ flagris ferreis cæſæ. Alii pependerunt ad porticum una manu affixi, & articulorum membrorumque diſtenſionem, quæ omnem doloris ſuperabat acerbitatem, pertulerunt.*

LXXXII. Tormenta nova & acerbiſſima. *Alii vultu alterius in alterum obverſo ligati, & columnis, pedibus non ad terram demiſſis, appenſi; ſic uti cum funes acrius retraherentur & contentius, corporis gravitate ac pondere acerbius premerentur: neque tantiſper ſolum dum Præſes cum illis quæſtione diſceptabat, illiſque examinandis vacabat; ſed per totum fere diem iſtud ſupplicii genus ſuſtinuerunt; quando enim ab illis ad alios profectus eſt miniſtros, ipſius auctoritati obſequentes reliquit, qui priores accurate obſervarent, ſi quiſquam tormentis evictus cedere videretur; mandavitque ut acerbe, & ſine remiſſione ulla funibus diſtorquerentur; & deinceps cum jam jam eſſent animam acturi, rurſum in terram demiſſi, paſſim miſere raptarentur; neque enim de nobis vel minima cura in eorum animis reſedit; ſed omnia in nos perinde tum excogitare, tum re præſtare videbantur, ac ſi homines non fuiſſemus.*

LXXXIII. Diverſa alia tormentorum genera. *Præter alia tormentorum genera iſtud novum præterea, quod ſequitur, adverſarii noſtri invenerunt. Nonnulli enim poſt verbera in compedibus ligneis poſiti erant, & pedes alter ab altero ad quartum foramen diſtenti diſtrictique, adeo ut neceſſario ſupini jacerent, nec poſſent propter plagarum*

PAGIUS in hoc libenter Baronio ſubſcribimus, quæ tamen hactenus abolita non ſunt, aliquando abolenda non diffidimus, cum ſcilicet inter omnes convenerit de eorum falſitate. Dicimus autem, Baronium non niſi paucas ex multis objectionibus ſolvendas ſuſcepiſſe, idque languide ſatis & parum efficaciter per diſſimillima valde exempla. Quod autem ait de tempore octingentorum annorum, quibus *ita lecta* in Eccleſia fuerint, id neque certo aliquo documento probat; nec, ut probaret, ſufficere poſſet fidei indubitatæ Actis Sinueſſanis aſſerendæ: cum ſimiliter aut etiam diutius tolerata in Actis S. Silveſtri, aliorumque nonnullorum nunc ſine ſcrupulo examinentur, & fide indigna judicentur. Utrum autem Romana Eccleſia morem aſſumſerit legendi Sanctorum Acta ſub matutinum Officium ante annos plures quam quadringentos aut quingentos, & quidem dubito vehementer; adeoque privati ſolum uſus, non publici erant, ſi quæ antea extabant in Romanis Baſilicis Paſſionalia vel Legendaria, inquit Papebrocius loco ſupra citato, ex quo hæc mutuati ſumus.

XXIII. *Paſſio S. Felicis Epiſc. Africani.* Baron. n. CXVIII. & ſeqq. [1] Acta *S. Felicis* Epiſcopi Tubyzacenſis in Africa primus edidit Surius, & ex eo Baronius, ſed valde mendoſa & mutila. Poſtea integriora in Tomo XII. ſui Spicilegii dedit Dacherius, & cum quatuor antiquis & optimis Manuſcriptis contulit Baluzius, retulitque lib. 2. Miſcellaneorum. Horum autem initium eſt: *Diocletiano octies*

NOTÆ [1] S. Felix Epiſcopus Tubyzacenſis in Africa martyrium Nolæ conſummavit, non quidem A. 304. ſed 305. quod ſic probo. A. 303. die 24. Februarii perſecutio cœpit, ut ex L. Cœlio. A. 304. Nonis Januarii edictum proclamatum fuit in Civitate Tubyzacenſi & captus S. Felix; qui poſt varios caſus, primo Carthaginem deductus, dein tranſlatus Romam, ac tandem tranſvectus Nolam ibi martyrium conſummavit die XV. Kal. Februarii alterius anni 305. neque enim tantum itineris confeciſſet paucis adeo diebus qui a die Nonarum Januarii ad XV. Kal. Februarii ejuſdem anni 304. numerantur.

rum vulnera recens toti corpori inflicta ſe ullo modo commovere. Alii in ſolum projecti, præ crebris tormentorum ictibus, quos pertulerant, ſemineces jacuerunt, & propter varia ac diverſa tormentorum ſtigmata, quæ in corporibus habebant, miſerabilius ſpectaculum, quam cum torquebantur, oculis contemplantium ſubiecerunt. Ex his autem qui ita ſe habebant, nonnulli in cruciatu mortui ſunt, & ſingulari animi tolerantia adverſarium prorſus confuderunt. Alii ſemineces in carcerem concluſi, non multis diebus, poſt dolorum gravitate oppreſſi, excedunt e vita. Reliqui valetudine & viribus curatione recuperatis, temporis longinquitate, carcerisque uſu, & velut contritu multo, evadunt fidentiores. Sic igitur cum eſſet ſingulis illorum præceptum, libera data optione, vel victimas execrabiles contrectandi, quo liberarentur moleſtiis, & profana atque execrabili ab illis libertate potirentur, vel non ſacrificandi, & ſententiam mortis exciperent: illi abſque mora ad mortem libentibus animis gradiuntur. Norunt enim pro certo ea quæ a ſacris litteris nobis præſcripta ſunt: Sacrificans (a) diis eradicabitur, &: Non (b) ſint tibi dii alieni, nec alius præter me.

(a) Exod. 22.
(b) Exod. 20. 23.

LXXXIV. Philææ Epiſcopi certamen & ſcripta.

Ejuſmodi ſunt voces Philææ martyris, cum ſapientiæ, tum Dei ipſius amore inflammati maxime, quas ante extremam de eorum judicio latam ſententiam, cum adhuc eſſet in carceris cuſtodia, ad fratres Eccleſiæ, cui ipſe præerat, per litteras miſit; partim uti quo loco res illius erant, illis exponeret; partim uti eos hortaretur, ut pietate in Chriſto poſt mortem ſuam, quæ brevi ipſum eſſet occupatura, mordicus adhæreſcerent: Hucuſque de Philææ ſcriptis ejuſque martyrio Euſebius. Sed & S. Hieronymus (c) de eodem hæc addit: *Elegantiſſimum librum de Martyrum laude compoſuit; & diſputatione Actorum habita adverſus Judicem, qui eum ſacrificare cogebat, pro Chriſto capite truncatur, eodem in Ægypto perſecutionis auctore, quo Lucianus Nicomediæ.* Natalis dies Philææ Epiſcopi adſcripta habetur tabulis Eccleſiaſticis cum Philoromo pridie Nonas Februarii, mentioque de eodem fit ſexto Kal. Decembris.

(c) Hieron. de Scrip. Eccl. in Philæa.

LXXXV. Palæſtini martyres.

Recitatis Euſebius quæ a Philæa Epiſcopo & martyre ad ſuos ſcripta erant, ad res in Palæſtina geſtas, nempe patrias, convertens ſtylum, ſic ait: *Ex Palæſtinæ martyribus primus erat Procopius; qui antequam carceris ſatis magnum feciſſet periculum; ſtatim a primo ingreſſu, cum in judicio coram Præſidibus ſiſteretur, & ei imperatum eſſet ut diis eorum immolaret; unum ſolum Deum ſe ſcire dixit, cui, ſicut ab eo ipſo præceptum eſt, ſoli eſſet ſacrificandum. Poſtquam vero quatuor Imperatoribus hoſtias etiam offerre illi mandatum fuit; ſententiam quamdam, quæ illis parum arridebat, elocutus, hoc ſcilicet Homeri carmen:*

Non bona res multi Domini. Rex unicus eſto:

extemplo ſecuri percutitur. Cum de Procopio ſcribat Euſebius, momentaneo prope martyrio agonem conſummaſſe, diverſum ab hoc illum conſtat fuiſſe Procopium, cujus Acta fuſius ſcripta (d), cognita ſunt in Concilio Nicæno ſecundo, Actione quarta. Proſequitur Euſebius de martyribus orationem, ſic dicens: *Poſt iſtum Alphæus & Zachæus, cum poſt verbera & novaculas, poſt vincula aſpera, graveſque in iiſdem dolores, poſt alias diverſas in tormentis quæſtiones, poſt pedes dies noctesque compedibus ligneis, quatuor foraminum intervallo interpoſito, diſtentos diſtractoſque, decimoſeptimo die menſis qui vocatur Dius, hoc eſt apud Romanos ad decimumquintum Kal. Decembris, unum ſolum Deum, & ſolum Jeſum Chriſtum Regem libere eſſent confeſſi; velut aliquid locuti blaſphemiæ, pari ratione cum martyre ſuperiore, capitibus abſciſſis, ex hac luce decedunt.*

(d) Recitat ea Metap. die 8. Jul.

LXXXVI. Romani martyrium.

Ea porro quæ erant Antiochiæ, eodem die, de Romano martyre factitata, memoria plane digna videntur. Iſte enim Palæſtinus genere, Eccleſiæ Cæſarienſis diaconus & exorciſta, cum pariter Antiochiæ in Eccleſiarum vaſtatione forte verſaretur, complures viros ſimul cum uxoribus & liberis acervatim ad idolorum delubra properantes, & iiſdem hoſtias immolantes intuitus, ſpectaculum neutiquam tolerandum arbitratus eſt; & propterea ſingulari pietatis ſtudio incenſus accedit propius, & magna voce exclamans, eos graviter redarguit. Qui propter hoc tam audax facinus prehenſus, generoſiſſimus (ſi quiſquam alius) teſtis declaratur veritatis. Nam cum Judex mortem illi ignis incendio infligendam pronuntiaſſet; ille vultu

PAGIUS *octies & Maximiano ſepties Conſulibus Auguſtis, exivit edictum eorumdem Cæſarum vel Imperatorum, &c. Tum programma poſitum eſt in civitate Tubyzacenſe, die Nonarum Januariarum.* In annum CCCIII. Conſulatus ille incidit, ſed cum hæc acta ſint Carthagine & in Africa menſe Januario, referenda omnino ſunt ad annum CCCIV. Male itaque apud Surium ſcriptum eſt: *Diocletiano novies & Maximiano octies Conſulibus.* In iiſdem Actis correctis legitur: *Decollatus eſt die octavo decimo Kalendas Februarii, ibique in Nola corpus ejus poſitum eſt.* Apud Surium habetur, *tertio Kalendas Septembris.* Et in vetuſtis Martyrologiis Paſſio S. Felicis refertur ad diem IX. Kal. Novembris, quod, ut conjicere licet, eo die aliqua ejus Reliquiarum Tranſlatio facta fuerit. Omiſeram monere Ruinartum in Actis ſinceris primorum Martyrum S. *Felicis Acta correctiora edidiſſe.*

vultu hilari & animo maxime læto ſententiam lubens amplexatus, ad ſupplicii locum abducitur. Deinde ubi alligatur ad palum, & dum ligna illi circumcirca coacervabantur, & hi qui incenderent rogum, Imperatoris jam præſentis ſententiam exſpectabant; clamavit: Ubi mihi ignis, quæſo?

LXXXVII. Martyris invicta conſtantia.

Hæc locutus, accerſitur ad Imperatorem, quo novum & inuſitatum genus ſupplicii ſuſtineret, ut lingua nimirum illi amputaretur; quod fortiſſime perpeſſus, rebus omnibus declaravit, divinam vim illis, qui aliquid pro pietate ſubeant acerbitatis, opem ſemper apportare ſolere, cum labores & ærumnas allevando, tum animi alacritatem firme corroborando. Iſte enim ſimulatque novum illum ſupplicii modum intellexit, præ generoſa animi alacritate neutiquam obſtupefactus, lubens extendit linguam, & paratiſſimo animo eam lictoribus quaſi inſtructam præbet. Poſt quod ſupplicium in vincula conjectus longinquo temporis ſpatio ibi afflictatus; tandem cum vigeſimus annus regni Imperatoris (nempe ſequens) *adventaret, quo ex decreto conceſſum erat ut libertas omnibus, qui vinculis ubique conſtricti tenebantur, palam prædicaretur (in ipſis ſcilicet Vicennalium ſolemni celebritate) ſolus ipſe in compedibus jacens, utroque pede ad quintum foramen diſtracto, laqueo collo circumjecto, ſtrangulatus, martyrio demum, ſicut ei erat in optatis, decoratur. Et quamquam extra patriam ſubiit martyrium; tamen cum Palæſtinus genere eſſet, dignus videtur qui in Palæſtinorum martyrum numero merito reponatur. Hæc igitur primo anno, cum perſecutio ſolum contra Eccleſiæ Præſides graſſaretur, hoc modo in Palæſtina geſta fuerunt.* Quæ autem ſequenti anno facta eſſe idem Euſebius tradit, ſuo loco dicemus.

LXXXVIII. Acta Marcellini Papæ.

Viſis his, quæ ab eodem auctore de martyribus hoc anno in Oriente paſſis ſunt ſcripta; jam ad ea quæ in Occidente, ac potiſſimum Romæ ſunt geſta, orationem convertamus. Feruntur in primis Acta quædam, ſed admodum depravata de Marcellini Papæ lapſu, deque ejus per Concilium facta condemnatione, ſequenti anno ſub Conſulatu Diocletiani octavo & Maximiani ſeptimo; atque adeo ut lapſus Marcellini hoc anno, quo (ut ex Euſebio vidimus) adverſus Præſides Eccleſiarum eſt promulgatum Imperatorum edictum, contigiſſe dici poſſe videatur.

LXXXIX.

Quid autem Acta quæ extant, qualiacumque ſint, de Marcellini lapſu contineant, jam videamus. Ea quidem adeo depravata habentur, ut perdifficile ſit ſenſum ex eis germanum exquiri; triplici ſunt editione excuſa, & quæ ſcripta legimus in Creſconiana antiqua Collectione, haud emendatoria eſſe reperimus. Quamobrem, quæ ad lapſum ſpectant, ex eis magis hic ſententiam, conjecturis interdum adjuvantibus, reddere, quam verba ipſa deſcribere inſtituimus. Cum vero (ut diximus) hoc primo anno perſecutio in Eccleſiarum Præſides potiſſimum indicta eſſet, Marcellinus Papa, ut thurificaret, per Urbanum Jovis Capitolini Pontificem pertentatur, eoque vano obtentu, quod (ut ajebat) cum Magi Chriſti cunabulis munera, aurum, thus, & myrrham obtulerunt, thuris diis adolendi ſanxiſſe viſi fuerint diſciplinam. Hæc adeo inſulſa refellit Marcellinus, qui & de thure Chriſto oblato myſterium reſeravit.

XC.

Provocat autem ille ad judicium Diocletiani atque Maximiani Imperatorum. Ipſis Vulcanalibus, quæ menſe Auguſti Romæ agebantur, iiſdem Principibus ambo ex condicto obtulerunt contrariis ſententiis libellos ſcriptos: diis thus offerendum Urbanus inculcat; ſed ex adverſo Marcellinus faciendum eſſe negavit. Tum Diocletiano conſultius viſum eſt cum Marcellino blanditiis agere; ſicque eum blandis ſermonibus adeo delinivit, ut ſecum ea arte ad Veſtæ templum perduxerit. Comitabantur illum duo Diaconi, Caius & Innocentius, ac tres Presbyteri, Urbanus, Caſtorius, & Juvenalis; qui ubi Marcellinum in templum ingreſſum eſſe vidiſſent, nondum tamen thus offerentem; ab eo recedentes, ad collegas Presbyteros in Vaticanum abierunt, & rem geſtam, ut viderant, retulerunt.

XCI.

Cum interim inde complures Chriſtianorum, exploraturi quid in templo fieret ingreſſi eſſent, Marcellinum viderunt thurificantem. Qui omnes ſceleris teſtes, nominatim ſinguli in iiſdem Actis deſcripti ſunt, omnes numero ſecundum emendatiores codices ſeptuagintaduo; de quibus ſic enumeratis, hæc in iiſdem Actis leguntur: *Omnes electi ſunt viri libra Occidua, qui teſtimonium perhibent, videntes ſacrificaſſe:* Hactenus de Marcellini lapſu ex Actis, de quibus antequam diſſeramus, quæ proxime dicta ſunt de libra Occidua, elucidemus; ſunt hæc quidem perobſcura; ſed quid ea ſibi velint, ab eruditis viris conſultus, hæc ipſa reſpondi.

XCII.

Inoleverat apud antiquos mos ille, ut interdum ponderum notis numerum conſignarent, atque diſtinguerent; ut, quod exempli cauſa adduci poteſt, cum integram hæreditatem pondo unius libræ comprehenderent, partes ejus ſecundum libræ pondus in alia quoque minora pondera, ſecundum quod a Voluſio Metiano (*a*) pluribus ſcriptum eſt, partirentur. Quod igitur inferius Acta Synodi in cauſa Marcellini numerum ſeptuagintaduorum teſtium, libram Occiduam nominant; inde patet, quod hic dicitur: *Omnes electi ſunt viri*

(a) Voluſ. Met. diſtrib. habetur edit. in Cod. Theod. edit. Rovil. 1568.

viri libra Occidua, qui teſtimonium perhibent, numerum ſeptuagintaduorum teſtium eſſe ſignificatum, eumque eſſe dictum libram Occiduam, quod ſcilicet ea libra ſeptuagintaduos ſolidos contineret, ut ea lege (*a*) declaratur: qua dicitur:

(*a*) *l. Quotieſcumque. de ſuſceptoribus C. l. 10.*

Quotieſcumque certa ſumma ſolidorum pro tituli qualitate debetur, aut auri maſſa tranſmittitur; in ſeptuagintaduos ſolidos libra feratur accepta. Quæ quidem lex in Codice Theodoſiano poſita, lata habetur Romæ, Lupicino, & Jovino Conſulibus, Imperatoribus Valentiniano, atque Valente fratribus. Extat, & alia huic ſimilis ab Arcadio (*b*) & Honorio promulgata. Erat ergo libra Occidua, nota, quæ ſeptuageſimumſecundum numerum impleret; & puto Occiduam dictam ad differentiam prioris libræ numeri, quæ contineret octogintaquatuor ſolidos; quam quidem partitionem primus omnium Conſtantinus Imperator feciſſe videtur; qui cum eſſet in Oriente, ſtatuit continere auri unciam ſeptem ſolidos, ut patet ex ejus (*c*) reſcripto ad Eufraſium, Paulo, & Juliano Conſulibus, ab hinc poſt annos vigintitres dato.

(*b*) *l. 1. de oblatione pot. Cod. Theod.*

(*c*) *l. 1. de ponderatoribus Cod. Theodoſ.*

XCIII. At nec propterea quod auctus eſt numerus, imminutum eſt pondus, ſed crevit illud quidem æque. Nam ſic eſt ab eo libra partita in octogintaquatuor ſolidos, ut quilibet ſolidus eſſet quatuor ſcrupulorum; ita ipſe, dum ſeptem ſolidos pro uncia impendi voluit, quemlibet ſolidum quatuor mandavit appendi ſcrupulis; & ſic quælibet uncia vigintiocto ſcrupulos continebat, cum alioqui nonniſi vigintiquatuor ſcrupula pondus ſit unciæ; hæc igitur fuiſſe videtur libra Orientalis, cujus reſpectu illa alia ſeptuagintaduorum ſolidorum, Occidua libra ſit dicta.

XCIV. Cum vero per Conſtantinum, & Valentinianum illud ſit diſcrimen inductum inter libram Occiduam, & Orientalem; nec penes antiquiores ſit reperiri ejuſmodi differentia, cum nonniſi una eſſet ubique libra; plane intelligi poteſt, Acta illa Marcellini nequaquam his temporibus eſſe conſcripta, quando ejuſmodi de libra Occidua nomenclaturæ, nullus penitus uſus erat; ſed poſt dictas promulgatas leges, quibus inter utramque libram diverſitas illa exorta eſt. At de libra Occidua ex actis lapſus Marcellini modo ſatis. De Synodo autem, quæ habita legitur Conſulatu Diocletiani octies; & Maximiani ſepties, agemus anno ſequenti.

XCV. Modo autem de Actis recenſitis agamus. Quæ quidem etſi veneranda extent antiquitate ſignata, veteribus teſtata monumentis, ac tabulis Eccleſiaſticis conſignata, plurimorumque teſtificationibus confirmata videantur, ut ab his deſciſcere, ſtultum; & tot teſtibus obniti, temerarium exiſtimari poſſit; tamen de veritatis certa fide dubitandum, haud leviter admonere videntur tum quæ a S. Auguſtino ſunt ſcripta adverſus ea quæ ab adverſariis Catholicæ fidei in Romanam Eccleſiam, quam odio infenſiſſimo ſunt inſectati, per calumniam objecta ſunt; tum etiam quæ in iiſdem Actis parum ſibi conſtantia notata habentur; tum denique ea quæ a Græcis de eodem Marcellino dicuntur; quæ quidem haud ſunt talia quæ diſſimulari aut ſepulta ſilentio valeant prætermitti.

At primum quæ de Marcellino S. Auguſtinus habeat, adducantur in medium. Agens enim adverſus Petilianum, acerrimum illorum patronum; ipſum hæc in eoſdem Romanæ Eccleſiæ Epiſcopos effutientem redarguens ait (*d*): *Quid ergo jam opus eſt, ut Epiſcoporum Romanæ Eccleſiæ quos incredibilibus calumniis inſectatus eſt, objecta ab eo crimina diluamus? Marcellinus, & Presbyteri ejus, Melchiades, & Marcellus, & Silveſter traditionis codicum divinorum, & thurificationis ab eo crimine arguuntur; ſed numquid ideo etiam convincuntur, aut convicti aliqua documentorum firmitate monſtrantur? Ipſe ſceleratos, & ſacrilegos fuiſſe dicit; ego innocentes fuiſſe reſpondeo; quid laborem probare defenſionem meam, cum ille nec tenuiter probare conatus ſit accuſationem ſuam?* Ita ibi. XCVI.

XCVI. Auguſtinus defenſor Marcellini.

(*d*) *Aug. de unico Baptiſ. cont. Petil. c. 16.*

XCVII. Ad hæc adde, quod ſi vera eſſent quæ a recentioribus obiecta ſunt Donatiſtis: quo modo iſta tam enormia tacuiſſent ipſorum majores pugnaciſſimi Donatiſtæ? cum enim de abſoluto Cæciliano a Melchiade Papa adverſus eum querelarum libellos obtulerunt Conſtantino Imperatori, nihil penitus in Melchiadem, objecerunt, quamvis aſſertione Donatiſtarum communis eſſet ejus cauſa in lapſu cum Marcellino; recentiores vero agentes adverſus unum Melchiadem, ejus ſententiam pro Cæciliano latam labefactare fatagentes, ea in Melchiadem objecere; in quorum principem Petilianum idem Auguſtinus calumniam arguens, iſta ſubdit, quibus cum ſibi, tum reliquis omnibus ea fuiſſe incognita, ſatis docet: *An vero* (inquit) *quod de foro Aptungenſium factum fuerat, ab iſtis accuſaretur, & quod in Capitolio Romanorum factum fuerat, taceretur?* plane ſignificans quod ſi ea (ut calumniabantur) vere facta fuiſſent, omni genere atteſtationum eadem corroborata reliquiſſent; quippe qui conſueviſſent abdita quæque perveſtigare; & quæ non inveniſſent, facta mentiri, atque Acta Proconſularia fingere, ut Catholicos crimine thurificationis, vel traditionis aſpergerent, quo ſe jure illorum vitare communicationem oſtenderent: hæc enim omnia totus ille longior cauſæ Cæciliani progreſſus, de quo agemus, aperte demoſtrat.

Hæc

XCVIII. *Marcellini cauſa diſquiritur.* Hæc igitur cum ita ſe habeant; quo modo quæ non in angulo, ſed in medio Urbis, & coram Imperatore, & in templo idolorum ſunt facta, a tali præſertim tantoque viro, ut & quod in Urbe commiſſum eſſet, ſciret Orbis (nam etſi Fideles facinus tacuiſſent, Gentiles magna ſua gloria diffamaſſent) unum præterierunt Auguſtinum, qui etiam Romæ tam diu verſatus eſt? Certe quidem agens contra litteras ejuſdem Petiliani idem Auguſtinus in commentariis antea a ſe ſcriptis (ut ex tractationum ejus catalogo poſſumus intelligere) cum eadem de Marcellino ab ipſo objicerentur; quæ Petilianus non probaret, a ſe minime credi teſtatur (*a*): ut plane appareat ea omnia fuiſſe incognita Auguſtino. Quod ſi hæc ſcivERint tantummodo Donatiſtæ; cur rem tantam abſque aliqua teſtificatione iidem prodiderunt; cum præſertim thurificationis atque damnationis Marcellini publica illa atque fide digniſſima Acta ſuppeterent Synodalia?

(*a*) *Aug. cont. litteras Petil. l. 2. c. 92.*

XCIX. Sed demus ea ab oſcitante eſſe prætermiſſa Petiliano, alioqui vigilantiſſimo omnium non tantum ad perquirenda quæ eſſent vera, ſed ad adſtruendas quoque calumnias; cur in tot Conciliis, & Collationibus reliqui Donatiſtæ, qui omnem verterunt lapidem, ut unum diaconum Cæcilianum criminis traditionis arguerent, non pariter quos accuſarent, Romanorum Pontificum, ac Marcellini præſertim, cum opus fuit (quod & Auguſtinus objicit) lapſus prodiderunt, ac probaverunt? Certe quidem in celeberrima illa edictis Imperatoris coacta Collatione Carthagine ex Catholicis atque Donatiſtis Epiſcopis, cum vane verboſi illi glorientur ſe probare paratos Melchiadem Romanum Pontificem fuiſſe ſacrorum codicum traditorem; cum prolixa admodum Acta legi petiiſſent (*b*), nihil ejuſmodi penitus in eis inventum eſt. Sed cur ibi, ſi vere putaſſent Marcellinum lapſum, non ex eo faceſſivere negotium Melchiadi, quem illius dicebant fuiſſe presbyterum, ſicut cum ex perſona Felicis Aptungitani Cæciliano movere quæſtionem, quod ab eo qui fuerat librorum traditor, ipſe fuerit ordinatus?

(*b*) *Aug. in Brevic. coll. diei 3. c. 18. & poſt. collat. c. 12. 13.*

C. Si igitur in tanto Concilio trecentorum Epiſcoporum tunc habito, Marcellini lapſus cognitus atque probatus fuit; quonam pacto res tot tantiſque teſtibus patefacta, nullo (ut ait Auguſtinus) teſtificationis genere, nec a Petiliano, nec ab aliis ſchiſmaticis eſt afferta? vel quo modo tam libere atque ſecure id ab eis nulla probatione jactari, S. Auguſtinus affirmat, quod ex tanto Concilio, vulgatis Actis, poterat eſſe perſpicuum? Verum ſi ea clandeſtine in Sinueſſana crypta fuut facta, quo modo, ſi ejus lapſus fuit omnibus adeo manifeſtus, non etiam ejus pænitentiam curaſſent Patres, publicatione Actorum omnibus innoteſcere? Sed eſto (ut hæc eadem ſæpius inculcemus) hoc unum latuit Auguſtinum; cur, quæſo, id Auguſtinum negantem Petilianus adverſariis literis poſtea non redarguit, nec a ſe dicta adeo certis firmiſque teſtimoniis confirmavit?

CI. Rurſum vero cum non Marcellinum tantum thurificationis criminis Petilianus arguerit, ſed & Marcellum, Melchiadem, atque Silveſtrum; plane convincitur, eadem facilitate, temeritate, ac dixerim falſitate, qua cæteros, de quibus nulla umquam fuerit ſuſpicio, ſugillaſſe etiam Marcellinum, in quem nihil amplius quam in reliquos Petilianus intulerit, nec de eo gravius quam de cæteris in crimen adductis conqueſtus ſit. Sed more ſuo hos omnes ſimul calumniis liquet exagitaſſe; ſicut cum Cæcilianum Diaconum, atque Menſurium Epiſcopum Carthaginenſem (ut ſuo loco dicemus) iidem falſis accuſationibus vexaverunt: hæc quo ad objectiones Donatiſtarum in Marcellinum, & S. Auguſtini defenſionem. Cum præter hæc alia in ipſis Actis Marcellini lapſus nonnulla contineantur, quæ reſpui jure poſſent, niſi textus penitus depravatus hæc aliqua ex parte excuſaret. Si Græcos de Marcellino auctore conſulas; ſatis conſtat, Euſebium (*c*) non noviſſe ejus lapſum, ſed martyrium tantum; & Theodoretum (*d*) aperte teſtari de ipſo, magna fuiſſe gloria in perſecutione iſta nobilitatum. Hæc porro a nobis ex munere elucidandæ hiſtoricæ veritatis ſunt allata; non autem ut lapſum Romanorum Pontificum, ſi vere contigiſſet, quovis prætextu (quod a liberalis hiſtorici candore procul abhorret) ſive in Marcellino, ſive in aliis Romanis Pontificibus, excuſandum ſumamus.

(*c*) *Euſeb. lib. 7. c. 16.*

(*d*) *Theod. lib. 1. c. 3.*

CII. Quantumlibet enim conſenſerimus id accidiſſe; nihil eſt tamen quod præjudicium afferat Catholicæ veritati. *Quid enim* (inquit Tertullianus *e*) *ſi Epiſcopus, ſi diaconus, ſi vidua, ſi virgo, ſi doctor, ſi etiam martyr lapſus a regula fuerit; ideo hæreſes veritatem obtinuere? Ex perſonis probamus fidem, an ex fide perſonas?* Et S. Auguſtinus poſtea de iiſdem agens, hæc ipſa decernit (*f*): *Non ſane parva eſt* (inquit) *parumque glorioſa conſolatio cujuſque noſtrum, ſi ab inimicis Eccleſiæ cum ipſa Eccleſia criminamur; ejus tamen defenſio non in eorum hominum defenſione conſiſtit, quos iſti nominatim falſis criminationibus appetunt. Prorſus quales fuerint Marcellinus, Marcellus, Silveſter, Melchiades, Menſurius, Cæcilianus, atque alii, quibus objiciunt pro ſua defenſione quod volunt, nihil præjudicat Eccleſiæ Catholicæ toto terrarum*

(*e*) *Tertull. de Præſcr.*

(*f*) *Aug. de unic. Baptiſ. contra Petil. cap. 16.*

orbe diffuſæ; nullo modo eorum innocentia coronamur, nullo modo eorum iniquitate damnamur. Si boni fuerunt, in areæ Catholicæ tritura tamquam grana mundati ſunt; ſi mali fuerunt, in areæ Catholicæ tritura tamquam ſtipulæ comminuti ſunt. Intra iſtam aream boni, & mali eſſe poſſunt: Hæc Auguſtinus.

CIII. ☞ Porro his addere iſta compellimur, quod poſt evulgata iſta noſtra, diligenterque examinata a viris ſane doctiſſimis, eoſdem ſcriptis ſuis vehementiſſime nos compellaſſe, indigne ferentes, Marcellini Papæ integritatem male traduci commenticiis Actis illis nullius ponderis exiſtentibus, leviſſimiſque argumentis (ut ajunt) nomen Marcellini ab antiquioribus omnibus bene acceptum, & magnæ æſtimationis habitum, infamari, aſſerentes Acta illa nonniſi callide excogitatum commentum fuiſſe Donatiſtarum; idque validis ſane argumentis probare conati, de Martyrologio atque Breviario Romano queruntur, quod iſta in Eccleſia recitanda contineant. Sed ſciant velim, Romanam Eccleſiam antiquitatis tenaciſſimam, quæ ante octingentos annos ita publice lecta reperiit, haud adeo facile convellenda quamvis ſibi valde moleſta putavit. Cæterum eadem ipſa Romanam Eccleſiam, non ſicut Evangelium (quod Gelaſius monuit) legere conſueviſſe; vel legenda proponere quælibet Sanctorum Acta, ſed potius ea cuncta Apoſtolica illa lance libranda relinquere, omnia probate, quod bonum eſt tenete. Porro ipſam haud adeo vane leviterque iſta hactenus recitanda reliquiſſe, quæ habentur inferius, cum agetur anno ſequenti de Sinveſſano Concilio, declarabunt ☜.

CIV. *Marcellini & Petri martyrium.* Jam de Marcellino Papa ad Marcellinum Eccleſiæ Romanæ presbyterum, qui una cum Petro exorciſta his temporibus Romæ paſſus eſt, convertamus orationem; quorum martyrium præclara monumenta reddidere conſpicuum, adnotatum enim habetur in Eccleſiaſticis tabulis; illorumque memoriam Conſtantinus via Lavicana, erecta Eccleſia, digne proſecutus eſt; ſed & eorumdem nomine fuit Romæ Titulus inſtitutus. Quod enim admirandis, & plane egregiis quibuſdam ſignis fuerit a Deo ipſorum martyrium illuſtratum, celebrioribus quoque officiis Romana Eccleſia illorum gloriam illuſtravit. Extant Acta ipſorum, quæ, reddita pace Eccleſiæ, ab ipſo carnifice nomine Dorotheo, qui eos gladio percuſſit, Damaſus Papa tunc lector accepit, qui & nobili epitaphio eorum quoque ſepulturam jam factus Epiſcopus exornavit.

CV. Paſſi enim ſunt hi ſub Sereno Vicario: hæc autem quo modo ſe habuerint, ex ipſorum Actis, quæ extant (*a*) antiquitus ſcripta, hic attexere dignum exiſtimamus: *Urgebat Romæ in Chriſti fideles ſæviſſima perſecutio; quando inter alios Petrus clericus exorciſta, ſæpe confeſſus, ſæpe eſt detruſus in carcerem. Cum autem in vinculis eſſet, Arthemius carceris cuſtos Paulinam filiam a Dæmone lugebat arreptam. Cui Petrus: Si in Chriſtum credis, Arthemi, ſalva erit filia tua. Ad quem ille: Miror valde imprudens conſilium; nam licet tu credas, Deus tamen tuus te liberare non poteſt. At Petrus: Non liberat nos Deus noſter ſemper, ut patiendo faciat clariores; ſed cum expedit, facere non deſinit; ſi ergo cum me vinculis liberum videris, paratus es credere; certus ſum quod ab his me Dominus ſolvet. Conſenſit Arthemius; & ne quid humanitus poſſit accidere, duplicat illi catenas, & clauſtra quoque carceris communivit. Cum vero abiiſſet domum, ac de his ſermonem haberet cum Candida uxore, atque hominem derideret, illa vero prudentior commendaret; ecce ex promiſſo Petrus mox affuit candidatus, crucem manu geſtans; cum, quæ tunc aderat una ſimul Paulina filia, corruens ad pedes ejus, fuit, pulſo Dæmone, liberata. Perculſi illi his magnis prodigiis, crediderunt, & una cum ipſis alii plures hæc audientes; qui omnes a* S. *Marcellino presbytero, Petro in domum Arthemii perducto, ſunt baptizati. Manſit apud eos Marcellinus, illos erudiens, ultra menſem, quod Serenus Vicarius ægrotaret.* *Arthemius ex peritur miraculo fidem.*

(a) Apud Sur. tom. 3. die 2. Junii.

CVI. *Arthemius cæditur.* *Cum autem convaluiſſet, ſeſſurus die ſequenti, per Commentarienſem Arthemio nuntiavit, ut Chriſtianos, qui in carcere eſſent, ſiſteret ante tribunal. Ille vero demiſſis qui voluiſſent abire Chriſtianis, mane coram Vicario, quid a Petro geſtum eſſet, publice narravit; qui his auditis, mox Arthemium ipſum cuſtodem carceris mandat plumbatis cædi, & in cuſtodiam trudi: Marcellinum vero & Petrum præconis voce admiſſos interrogat primo verbis pacificis; ſed nihil proficiens, Marcellinum, Chriſti nomen magna gloria prædicantem, pugnis graviter cædi juſſit, cæſumque mancipari cuſtodiæ, ibi & ſuper vitri fragmina nudum ſterni.*

CVII. *Liberati ab Angelo Confeſſores.* *Poſt hæc de Petro habuit quæſtionem, quam his Judex paucis abſolvit: Nolo, inquit, ut exiſtimes te iterum equuleo, & lampadibus eſſe torquendum; ſed ad palum cras ligaberis, & feris lacerandus tradetis. Hiſque dictis, recipi eum jubet in carcerem, & ligneo quoque compede coarctari; ſed licet ſæviat judicantis, hæcque præcipientis immanitas; tamen qui in eorum curam ac miniſterium invigilat Angelus, ſolvit eum rurſus, ac potius frangit vincula, ac demit ambos e carcere, liberoſque duxit ad eos qui nuper fuerant baptizati, ut eos roborarent in fide jam brevi paſſuros; eoque per dies ſeptem perfuncti*

functi officio, ad Serenum Vicarium redire jubentur. Cum interim Judex, non inventis illis in carcere, Arthemium, & uxorem ejus Candidam atque Paulinam filiam comperiſſet eſſe Chriſtianos; nec admoniti deſciſcere a fide, & ſacrificare voluiſſent, damnat eos ruderum mole via Aurelia vivos obrui.

CVIII. Arthemii & ſocior. martyrium. *Cum autem iidem ducerentur, Marcellinus, & Petrus, magnaque Chriſtianorum multitudo eos aſſectantium illis occurrunt; his perterriti qui eos ducebant, fugam arripuiſſent, niſi a Chriſtianis retenti fuiſſent; quibus parentes diſtulerunt illorum necem tanto temporis ſpatio, quouſque Marcellinus Miſſas in proxima crypta perficeret. Quibus abſolutis, Arthemium gladio percuſſerunt, Candidam, & Paulinam in cryptam impulſas (ut juſſum fuerat) obruerunt; Marcellinum vero, & Petrum ſeipſos ſponte dantes arbori alligarunt, donec Serenus mandaret quid de illis eſſet agendum.*

CIX. Marcellini & Petri martyrium. *Qui eos, ut maleficos, ne novis prodigiis alios (ut hactenus fecerant) ad Chriſto credendum impellerent, longius amandans ab Urbe, ad Silvam Nigram perduci juſſit ibique truncari capite. Quo cum perveniſſent Marcellinus, & Petrus; ſe invicem oſculo ſalutantes, flexis genibus, decollati ſunt. Fuerunt tunc ex Chriſtianis qui viderunt animas eorum mira claritudine tamquam ſponſas ornatas in cælum ferri. Sed & Senatoriæ fœminæ Chriſtianæ, Lucilla, & Firmina, divinitus admonitæ, collegerunt corpora Marcellini, & Petri, & ſepelierunt in crypta inferiori apud S. Tiburtium, adjuvantibus eas duobus acoluthis:* Hucuſque Acta eorum brevius enarrata. Porro locus ille Memoria horum martyrum illuſtris eſt redditus, & a Fidelibus non amplius Silva Nigra, ſed Candida dictus eſt; idemque præ martyrum excellentia, ſede quoque Epiſcopali poſtea inſignitus.

CX. Damaſi Papæ epigramma. Habent autem eadem ipſa Acta tum edita, & quæ antiquitus ſcripta legimus, hanc appendicem: *Hæc omnia Damaſus, cum lector eſſet, puerulus didicit ab eo qui eos decollaverat; & poſtea factus Epiſcopus, in eorum ſepulcro his verſibus limina decoravit:*

Marcelline tuos, pariter Petre, noſce triumphos.
Percuſſor retulit Damaſo mihi, cum puer eſſem,
Hæc ſibi carnificem rabidum mandata dediſſe:
Sepibus in mediis veſtra, ut tunc colla ſecaret;
Ne tumulum veſtrum quiſquam cognoſcere poſſet:
Vos alacres veſtris manibus mundaſſe ſepulcra,*
Candidulo occulte poſtquam jacuiſtis in antro.
Poſtea commonitam veſtra pietate Lucillam
Hic placuiſſe magis ſanctiſſima condere membra.

* al. *fodiſſe*

Is vero qui eos decollavit, nomine Dorotheus, poſtea ſub S. Julio Pontifice publicam egit pœnitentiam; & omni populo indicans, quæ vidiſſet, baptizatus eſt in ſenectute ſua, & per bonam confeſſionem pervenit ad miſericordiam Salvatoris, qui vivit, & regnat in ſæcula ſæculorum. Amen: Hucuſque ibi; his quidem vetera quæque Martyrologia in omnibus conſentiunt, quibus natalis ipſorum dies egregia memoria illuſtratur.

Sed de reliquis, qui ex Romano Clero, hac eadem perſecutione furente (quæ hoc anno potiſſimum in Chriſtianos Romæ ſæviit) ſubiere martyrium, proſequamur hiſtoriam. Inter alios autem nomine celebres enituerunt Maximus presbyter atque Siſinius Diaconus, gloria confeſſionis, & virtute miraculorum illuſtres; qui pro religione Chriſtiana amplificanda egregiam navantes operam, inter alios Faltonium Pinianum virum Conſularem, ejuſque conjugem Lucinam ad Chriſti fidem perduxerunt; qui ambo in fovendis Chriſtianis curandiſque omnem adhibuerunt diligentiam. Facti enim ſunt Romæ agentibus Fidelibus ab impetu perſecutorum perfugium, auxiliumque tutum profugis Chriſtianis; quibus conſilio, ope, omnique officio præſto erant, ſuſcipientes eos, & in diverſa ſua prædia amandantes, paſcentes, atque ſervantes. CXI. Piniani conſularis Chriſtiani illuſtris memoria.

Ex hoc namque Piniano illum quoque S. Albinæ generum Pinianum fide Chriſtiana clariſſimum proveniſſe putamus; cujus nomen tum Hieronymi, tum etiam Auguſtini chartis egregie illuſtratur. Lucina vero omnibus propemodum Actis martyrum, qui ſub hac perſecutione Romæ ſunt paſſi, magnopere commendatur. At quod ad ipſos martyres pertinet: Siſinius diaconus, qui cum aliis compluribus Chriſtianis in prædium Piniani ſeceſſerat, apud Auximum in Picæno una cum ſociis Diocletio atque Florentio a Gentilibus impetitus lapidibus necatus eſt: Antimus vero Romæ via Salaria, & poſt eum Maximus, Baſſus, & Fabius capite plexi, martyrium ſunt conſecuti: poſt hos paſſos eſſe Simplicium, & Fauſtinum fratres, eorumdem ipſorum martyrum Acta (a) declarant. Porro Beatricis eorum ſororis martyrium, & divina ultio in eum, qui, ut illius prædio potiretur, eam occidendam curavit, ſic ibi breviter enarrantur. CXII. Martyrium Siſinii & ſociorum.

(a) *Apud Sur. t. 3. die 31. Maii in aliquibus corrigenda.*

CXIII. *Cum autem cæſi eſſent Simplicius, & Fauſtinus via Portuenſi, ſoror eorum Beatrix eos ſepelivit; atque deinde ſe contulit*

tulit ad venerabilem Lucinam, manſitque apud eam ſeptem menſibus. Interea cum prædium quoddam Beatricis hujus Lucretius vicinus poſſeſſor uſurpare conaretur, quod vivâ ipſa facere non liceret; eo obtentu quod Chriſtiana eſſet, & nollet ſacrificare, a ſervis eam præfocari mandat; qua extinctâ, quod optabat, potitus eſt prædio; cumque ibi lætus una cum ſuis epularetur, mox infantis ei mortem nunciantis voce perterritus, arreptus a Dæmone, ab eodem extinguitur. Sic Deus Chriſtianorum injurias digna animadverſione per Dæmones vindicabat. Quid ſimile eadem ipſo exordio Acta narrant etiam accidiſſe Cheremoni olim in Proconſulatu Aſiæ Piniano aſſidenti; qui cum in Chriſtianos acerbius ageret, invaſus a pravo Dæmone e carruca proruens, male vexatus, martyres nominans quos necaverat, ab obſidente dæmone extinctus eſt; quibus exterrefactus, & in morbum incidens Pinianus, a Chriſtianis ab uxore Lucina vocatis ſanatus, atque licet occulto, Chriſtianam fidem amplexus eſt. Hæc autem, & alia quæ in eiſdem Actis narrantur, haud diſſimilia ab iis eſſe noſcuntur, quæ a Tertulliano in libello ad Scapulam recenſentur. Porro horum omnium martyrum natales dies, (a), qui ex more in Eccleſiaſticis tabulis ſemel ſcripti ſunt, anniverſaria celebritate in Eccleſia perſeverant.

De Lucretio, & Cheremone divina ultio.

(a) Mart. Rom. 11. Maii & 19. Julii.

CXIV. Felicis, & Adaucti Martyrium.

Sed ejuſdem quoque perſecutionis tempore presbyter Romanæ Eccleſiæ Felix, cujus mentio etiam habetur in Actis Caii Papæ, pro fide Chriſtiana nobile martyrium ſubiit; cujus Acta martyrii ſummatim complexa, his verbis monumentis Eccleſiaſticis commendata habentur (b): Romæ via Oſtienſi paſſio beati Felicis presbyteri ſub Diocletiano, & Maximiano Imperatoribus; qui poſt equulei vexationem, data ſententia, cum duceretur ad decollandum, obvius ei fuit quidam Chriſtianus; qui dum ſe Chriſtianum quoque eſſe ſponte profiteretur, mox cum eodem pariter decollatus eſt. Hujus nomen ignorantes Chriſtiani, Adauctum eum appellaverunt, eo quod ſancto Felici auctus ſit ad coronam: Hæc ibi.

(b) Idem die 30. Auguſti.

CXV. Ex eodem quoque Romano clero Joannes (c) & Criſpus, ordine presbyteratus inſignes, cum in eadem perſecutione multorum martyrum corpora religioſe ſepulturæ mandaſſent, & ipſi quoque eorum ſunt meritis ſociati; quorum memoria conſignata certa ipſorum die natali in Eccleſia eſt inſignis. Paſſi ſunt ex eodem clero alii inſuper illuſtres martyres, de quibus una cum Marcello Papa ſuo loco dicemus, deque aliis quoque martyribus Romæ, tunc martyrio coronatis. Quod enim inſtituimus de martyribus hac perſecutione, egregio exantlato certamine, coronatis tum Romæ, tum aliis locis diſtincte ordine temporum agere; ad ea in primis martyrum Acta convertemus orationem, quæ certis Conſulibus conſignantur; ac demum de cœteris in unum ſummatim collectis agemus. Cum alioqui ſciamus, hoc primo perſecutionis anno, non tantum in memoratis provinciis, ſed in aliis ubique gentium ſub Romano Imperio conſtitutis, in Chriſtianos crudeliter eſſe ſævitum. CXVI.

(c) Idem die 18. Aug. & alii.

De aliis Martyribus Romæ paſſis.

Quibus autem exagitatæ fuerint cladibus Eccleſiæ Galliarum atque Hiſpaniarum, nemo puto pro dignitate aſſequi aliquando poterit oratione; ut jam poeticum illud in hiſtoria, at non poetice quidem, liceat uſurpare (d):

(d) Virgil. Æneid. 6.

Non mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes ſcelerum comprehendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim.

Rerum quidem immenſitas ferme ſuperat omnem hyperbolen. Quandoquidem (ut ſæpius dictum eſt) cum univerſum Romanum Imperium refertum eſſet cultoribus Chriſti, & tota vis Imperatorum in hoc poſita, ut Chriſtianam religionem radicitus extirparet, penituſque convelleret; non provincia, non civitas, oppidum, vicus, rus, prædium, hortus, vel caſa fuit, in quibus de Chriſtianis non fuerit habita diligens inquiſitio & animadverſio. Quid autem in ſingulis Chriſtiani orbis provinciis acciderit, etſi non omnia aſſequi licuit; tamen ex iis quæ vera atque germana ſcripta eſſe invenimus Acta Proconſularia martyrum, de cœteris licet judicium facere.

Immenſa martyrum multitudo.

Cum perveniſſet Imperatorum de libris comburendis edictum in Africam; qui primus, vexillum confeſſionis adverſus execrandam impietatem erexerit, fuiſſe reperitur Felix Epiſcopus Thibarenſis, cujus martyrii extant Acta, legitima quidem, ſed (ut apparet) depravata in Conſulibus: nam cum ex iis quæ dicta ſunt, liquido ſit demonſtratum, hoc anno, ſub iiſdemque Conſulibus de libris comburendis fuiſſe promulgatum edictum; tamen ſub Conſulatu Diocletiani novies, & Maximiani octies, id factum in iiſdem ponitur; ſed eo anno eoſdem Imperatores ſe abdicaſſe Imperio, ſuo loco dicemus. At reddamus hic eadem Acta (e); & quæ mendoſa eſſe videntur in margine adnotemus; ut lectioni, quam reperimus, in omnibus ſit conſultum.

CXVII. Felicis Epiſcopi certamen.

(e) Apud Sur. t. 5. die 24. Octob.

CXVIII. *Conſtantino * Chloro & Galerio Maximiano quartum Conſulibus, exivit edictum Imperatorum & Cæſarum ſuper omnem faciem terræ; & propoſitum eſt per colonias & civitates principibus & magiſtratibus, ſuo cuique loco, ut libros Deificos legis peterent de manu Epiſcoporum & presbytero-*

* Diocl. IX. & Maxim. VIII. Coſſ.

*terorum. Tunc programma poſitum eſt in civitate Thibarenſi * die Nonarum Juniarum. Tunc Magnilianus Curator juſſit ad ſe perduci ſeniores plebis. Eadem die Felix Epiſcopus Carthaginem fuerat profectus. Aprum vero presbyterum ad ſe juſſit perduci, & Cyrum & Vitalem lectores. Quibus Magnilianus Curator dixit: Libros Deificos habetis? Aper dicit: Habemus. Magnilianus Curator dicit: Date illos igni aduri. Tunc Aper *: Epiſcopus noſter apud ſe illos habet. Magnilianus Curator dicit: Ubi eſt? Aper dicit: Neſcio. Magnilianus Curator dicit: Eritis ergo ſub Officio, donec Anulino Proconſuli rationem reddatis.*

* Thibiurenſi.

Acta SS. Martyrum Africanorum.

*al Cyrus.

CXIX. *Poſtera autem die Felix Epiſcopus venit Carthagine Thibarim *. Tunc Magnilianus Curator juſſit Felicem Epiſcopum ad ſe perduci per officialem. Cui Magnilianus Curator dicit: Felix Epiſcope, da libros, vel membranas quaſcumque habes. Felix Epiſcopus dixit: Habeo, ſed non do. Magnilianus Curator dicit: Prius eſt quod Imperatores juſſerunt, quam quod tu loqueris: Da libros, ut poſſint igni aduri. Felix Epiſcopus dixit: Melius eſt me igne aduri, quam ſcripturas Deificas; quia bonum eſt obedire (a) Deo magis quam hominibus. Magnilianus Curator dixit: Prius eſt quod Imperatores juſſerunt, quam id quod tu loqueris. Felix Epiſcopus dixit: Prius eſt præceptum Domini, quam hominum. Magnilianus dixit: Recogita tecum.*

* al. Thiburam.

Felicis confeſſio.

(a) Act. 5.

Poſt tertium autem diem juſſit Curator
CXX. *Felicem Epiſcopum ad ſe perduci, & dixit ei: Recogitaſti tecum? Felix Epiſcopus dixit: Quæ prius locutus ſum, & modo loquor, & ante Proconſulem ea ſum dicturus. Magnilianus Curator dicit: Ibis ergo ad Proconſulem, & ibi rationem reddes. Tunc aſſignatus eſt illi Vincentius Celſinus, Decurio civitatis Thibarenſium. Tunc profectus eſt Felix a Thibari, octavo Kalend. Julias; ligatus deductus eſt: ligatum vero juſſit in carcerem trudi.*

Alia quæſtio de Felice.

Alia autem die productus eſt Felix E-
CXXI. *piſcopus ante lucem; cui dixit Proconſul. Quare ſcripturas ſupervacuas non reddis? Felix Epiſcopus dixit: Habeo, ſed non dabo. Tunc juſſit eum alligatum in ima carceris mitti. Poſt ſexdecim autem dies Felix Epiſcopus productus eſt de carcere in vinculis, hora noctis quarta ad Anulinum Proconſulem. Cui dixit Anulinus: Quare ſcripturas ſupervacuas non reddis? Felix Epiſcopus reſpondit: Non ſum eas daturus. Tunc juſſit eum Anulinus Proconſul ad Præfectum Prætorio mitti Idibus Julii, Tunc Præfectus juſſit eum ſuo carcere recipi, & majoribus vinculis ligari. Poſt dies autem novem juſſit eum Præfectus ad * Imperatores navigare.*

Quæſtio ſub Anulino.

* al poſt.

*Tunc Felix Epiſcopus aſcendit navim cum vinculis magnis & fuit in capſa * navis* CXXII.
diebus quatuor; volutat ſub pedibus æquor: panem & aquam non guſtavit, jejunus in portum pervenit, & in civitate Agrigento exceptus eſt a fratribus cum ſummo honore. Inde venerunt in civitatem nomine Catanam; ibi ſimiliter ſunt excepti. Inde Meſſanam venerunt. Inde Taurominium: ibi ſimiliter ſunt excepti. Poſtea fretum navigaverunt in partes Lucaniæ civitatem nomine Rulo. Inde profecti ſunt Venuſium, quæ eſt civitas regionis Apuliæ. Tunc Præfectus juſſit Felicem de vinculis eripi, & dixit Felix, quare ſcripturas Dominicas non das? aut forſitan non habes? Cui reſpondit: Habeo quidem, ſed non do. Præfectus dixit: Felicem gladio interficite. Felix Epiſcopus dixit voce clara: Gratias tibi Domine, qui me dignatus es liberare.

* al. in caſcale.

Navigatio Felicis.

Et ductus eſt ad paſſionis locum (cum CXXIII.
etiam ipſa Luna in ſanguinem converſa eſt) die tertio Kalend. Septembris. Felix Epiſcopus, elevans oculos in cœlum, clara voce dixit: Deus gratias tibi; quinquaginta & ſex annos habeo in hoc ſæculo; virginitatem cuſtodivi, Evangelia ſervavi, fidem & veritatem prædicavi. Domine Deus cæli & terræ, Jeſu Chriſte; tibi cervicem meam ad victimam flecto, qui permanes in æternum; cui eſt claritas, & magnificentia in ſæcula ſæculorum. Amen: Hucuſque Felicis Acta ex Geſtis Proconſularibus magna ex parte (ut apparet) accepta. In tabulis autem Eccleſiaſticis, nono Kalendas Novembris, Felicis & aliorum natalis dies ponitur, in quibus loco Magnaliani, Magdeliani legitur, hoc titulo: *Venuſiæ in Apulia natalis ſanctorum martyrum Felicis Epiſcopi Africani, Audacti, & Januarii presbyterorum, Fortunati & Septimi lectorum; qui tempore Diocletiani a Magdeliano Procuratore multis diu vinculis & carceribus in Africa & Sicilia macerati; cum Felix nullatenus ſacros libros juxta Imperatoris edictum tradere voluiſſet, tandem occiſione gladii conſummati ſunt.*

Felicis Epiſcopi martyrium.

Urgente ſævius hac perſecutione in Ec- CXXIV.
cleſiam Africanam ſub eodem Proconſule Anulino, qui eam provinciam plurimis annis uſque etiam ad tempora Conſtantini adminiſtravit, quamplurimi ſunt coronati martyrio, quorum memoria e chartis excidit. Prædicatur vero mirifice inter alios inſignes martyres Criſpina clariſſima fæmina, quæ Thebaſte in Numidia ſub eodem Proconſule paſſa eſt, cujus frequenter meminit Auguſtinus (b); ejus natalitia dies Nonis Decembris dicata eſt. Cui ſubjiciuntur ii martyres Thagure in Numidia paſſi, Julius, Potamia, Criſpinus, Felix, & alii ſeptem. Sed

Martyres Africani.

(b) *Aug. de Virg. c. 4. In Pſalm. 120. & 137. De verb. Dom. ſerm. 53. de Diver. ſerm. 39. c. 2.*

Sed & Marciana virgo in Cæſarea Mauritaniæ mirifice commendatur vitæ conſtantia & caſtitate, ejuſque memoria quinto Idus Januarii eſt adſcripta; quam ad coronam ſecuti ſunt decimo Kalendas Junii Timotheus, Polius, & Eutychius diaconi. At Carthagine inter alios inſignes martyres coronata eſt martyrio Candida virgo, duodecimo Kal. Octobris. Sed exciderunt, magno ſane detrimento, Acta tum horum, tum etiam aliorum plurimorum, qui in eadem provincia paſſi ſunt martyres; nulla quippe provincia adeo externorum incurſionibus perinde atque Africa patuit, ut ſuis locis dicturi ſumus.

CXXV. Martyres legitime probabantur.

Vigebat in Africa conſuetudo his temporibus (quam in aliis quoque provinciis ſervatam credimus) ut, quamvis ingens eſſet martyrum numerus, ingraveſcente perſecutione; non tamen abſque delectu omnes qui paſſi eſſent, in Eccleſiaſticas martyrum tabulas inferrentur, neque paſſim cunctis deferretur honor atque cultus probatis tantum martyribus debitus; ſub cujus enim Eccleſia aliquis martyrio vita functus eſſet, Epiſcopus rem geſtam ad Primatem ejus provinciæ perferebat: ille vero rurſum totius Africæ Primatem, nempe Carthaginenſem Epiſcopum, de iiſdem quæ geſta eſſent, magna diligentia admonebat; qui re accuratius conſiderata, & (ut puto) cum aliis quoque communicato conſilio, decernebat cuinam martyris cultus deberet impendi, cuive denegandus eſſet.

CXXVI. Menſurii decretum.

Eſt de his plane exemplum Menſurii Epiſcopi Carthaginenſis, litteras reſcribentis (*a*) ad Secundum Primatem Numidiæ, quibus illos interdixit honore martyrii, qui non divini Spiritus impulſu, ſed temeritate quadam, nulla a perſecutore facta interrogatione, ſe ſacros habere codices, quos non eſſent daturi, profiterentur. Eadem quoque ex cauſa contra Cæcilianum, ejuſdem Menſurii in Eccleſia Carthaginenſi diaconum, exarſit furor Lucillæ potentiſſimæ fœminæ; quæ cum ab eo argueretur, quod ante ſacræ Euchariſtiæ communicationem os cujuſdam martyris nondum recepti exoſculari ſoleret; magno furore in eum exarſit, nec deſtitit donec vixit (ut dicemus) eum mille modis laceſſere, atque exagitare moleſtiis; rem geſtam in hæc verba narrat Optatus (*b*): *Cum Lucilla correptionem Archidiaconi Cæciliani ferre non poſſet, quæ ante ſpiritualem cibum & potum os neſcio cujus martyris, ſi tamen martyris, libare dicebatur, & cum præponeret calici ſalutari os neſcio cujus hominis mortui, etſi martyris, ſed nondum vindicati; correpta, cum confuſione irata diceſſit: Iraſcenti & dolenti ne diſciplinæ ſuccumberet, occurrit ſubito perſecutionis enata tempeſtas*: Hæc Optatus. Porro eam fuiſſe natione Hiſpanam, Auguſtinus (*c*) affirmat; ſed de ea plura ac ſæpe inferius.

(*a*) *Apud Aug. in Brevic. Col. die 3. c. 13.*

(*b*) *Optat. Milevitan. cont. Parmen. l. 1.*

(*c*) *Aug. de Unitat. Eccl. c. 3.*

CXXVII. Alii Martyres in Africa paſſi.

Sed ad martyres in Africa paſſos redeamus. Coronati ibidem reperiuntur Paulus, Gerontius, Januarius, Saturninus, Succeſſus, Julius, Catus, Pia, atque Germana; quonam autem martyrii genere interierint, quoniam perierunt Acta, haud liquet. Sunt & alii; de quibus ex temporis ordine dicturi ſumus anno ſequenti. Certe quidem, cum omnes quæ erant ſub Romano Imperio Eccleſiæ conſtitutæ, hac vehementer fuerint perſecutione exagitatæ, præ omnibus tamen ſenſit Eccleſia Africana jacturam, quæ nullo umquam remedio poſterioribus temporibus redimi valuit, non quidem cæde martyrum (nam id lucrum fuerat exiſtimandum) ſed quod complures Epiſcopi impio parentes edicto ſacros codices cum tradidiſſent, una ſimul conſpirantes adverſus pios, quos calumniis oppreſſerant, ſchiſma immortale conflarunt; id quidem Optatus (*d*) Milevitanus, de iis quæ hoc anno ſunt geſta agens, narrat his verbis:

(*d*) *Optat. cont. Parmen. l. 1.*

CXXVIII. Schiſma in Eccleſia Africana.

In Africa duo mala & peſſima admiſſa eſſe conſtat; unum in traditione, alterum in ſchiſmate, ſed utraque mala & uno tempore, & iiſdem auctoribus videntur eſſe commiſſa. Debes ergo, frater Parmeniane, diſcere quod intelligeris ignorare. Nam ferme ante annos ſexaginta, & quod excurrit, per totam Africam perſecutionis eſt devagata tempeſtas, quæ alios fecerit martyres, alios confeſſores; nonnullos funeſta proſtravit in morte, latentes dimiſit illæſos. Quid commemorem laicos qui tunc in Eccleſia nulla fuerunt dignitate ſuffulti? quid miniſtros plurimos? quid diaconos in tertio; quid presbyteros in ſecundo ſacerdotio conſtitutos? Ipſi apices & principes omnium aliqui Epiſcopi illis temporibus, ut damno æternæ vitæ, iſtius incertæ lucis moras breviſſimas compararent, inſtrumenta divinæ legis impie tradiderunt. Ex quibus erant Donatus Maſculitanus, Victor Ruſſiccadienſis, Marinus ab Aquis Tibilitanis, Donatus Calamenſis, & homicida Purpurius Limatenſis, qui interrogatus de filiis ſororis ſuæ, quod in carcere Milei necaſſe diceretur, confeſſus eſt dicens: Et occidi & occido non eos ſolos, ſed quicumque contra me fecerit. Et Menelaus, qui, ne thurificaſſe a ſuis civibus probaretur, oculorum dolorem fingens, ad confeſſum ſuorum procedere trepidavit: Hæc Optatus. Erat hic confeſſus, conventus Cirtenſis, cujus idem auctor paulo poſt meminit, noſque de eo mox dicemus anno ſequenti, quo celebratus fuit.

I. Cirtenſis Synodus traditorum. CHriſti annus trecenteſimus tertius adſcribitur Faſtis Conſulatu Diocletiani octavo & Maximiani ſeptimo. Quo (ut nuper dictum eſt) cum aliquot Epiſcopi, qui codices tradiderant, convenirent Cirtam in Numidia, ut ibi in locum defuncti Epiſcopum ordinarent, cognita eſt pariter in eorum conventu cauſa Epiſcoporum qui ſacros codices ex Imperatorum edicto comburendos tradidiſſent, vel thurificaſſent. Fragmentum ejuſdem Synodi recitatur a S. Auguſtino (a), cum adverſus Creſconium agit, his verbis: *De veſtris autem majoribus extat Secundi Tigiſitani Concilium cum pauciſſimis quidem factum apud Cirtam, poſt perſecutionem codicum tradendorum, ut illic in locum defuncti ordinaretur Epiſcopus. Ibi quæ geſta ſint, accipe; nam quæ neceſſaria fuerunt, infra ſcribere curavi.*

(a) *Aug. contra Creſcon. l.* 3. c. 26. *in fin.* & 27.

II. Acta Cirtenſia. *Diocletiano octies & Maximiano ſepties Conſulibus, quarto Nonas Martii, Cirtæ cum Secundus Epiſcopus Tigiſitanus primæ cathedræ conſediſſet in domo Urbani Donati, idem dixit: Probemus nos primo, & ſic poterimus hic ordinare Epiſcopum. Secundus Donato Maſculitano dixit: Dicitur te tradidiſſe. Donatus reſpondit: Scis quantum me quæſivit Florus ut thurificarem, & non tradidit me Deus in manu ejus, frater; ſed quia Deus mihi dimiſit, ergo & tu ſerva me Deo. Secundus dixit: Quid ergo facturi ſumus de martyribus? Quia non tradiderunt, ideo & coronati ſunt. Donatus dixit: Mitte me ad Deum, ibi reddam rationem. Secundus dixit: Accede una parte. Secundus Marino ab Aquis Tibilitanis dixit: Dicitur & te tradidiſſe. Marinus reſpondit: Dedi Pollochartulas; nam codices mei ſalvi ſunt. Secundus dixit: Tranſi una parte. Secundus Donato Calamenſi dixit: Dicitur te tradidiſſe. Donatus reſpondit: Dedi codices medicinales. Secundus dixit: Tranſi una parte, & alio loco. Secundus Victori a Ruſſiccade dixit: Dicitur te tradidiſſe Quatuor Evangelia. Victor reſpondit: Valentianus Curator fuit; ipſe me coegit, ut mitterem illa in ignem. Sciebam illa deletitia * fuiſſe. Hoc delictum indulge mihi, & indulgebit mihi Deus. Secundus dixit: Tranſi una parte, & alio loco.*

* *al. delitilia.*

III. Traditores Epiſcopi. *Secundus Purpurio a Limata dixit: Di-*

PAGIUS

SÆC. IV. Anno Urbis 1056. Olymp. 270. an. 3. Olymp. 272. *ſecundum Baronium.* A. C. 303.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5796.

☉ 4. C. ☽ 19. P. 18. April. Indict. 6.

JESU CHRISTI 303.

MARCELLINI PAPÆ 8.

PERSECUTIONIS DIOCLETIANI 1.

DIOCLETIANI IMP. 20.

MAXIMIANI HERCULII IMP. 18.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. & ſeqq. Coſſ. *Diocletianus Aug. VIII. & Maximianus Herculius Aug. VII.*

II. *Vicennalia & Triumphus Diocletiani & Maximiani.* [2] Sumtus ab utroque Conſulatus juxta ſecundam regulam; ille enim Auguſtei, hic Cæſarei Imperii Vicennalia Romæ celebrarunt. De Diocletiani Vicennalibus loquitur Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 17. ubi poſtquam narravit, quæ in perſecutione adverſus Chriſtianos hoc anno geſta ſunt, quæ nos anno ſuperiori recitavimus, ſubdit: *Hoc igitur ſcelere perpetrato, Diocletianus cum jam felicitas ab eo receſſiſſet, perrexit ſtatim Romam* (anno nempe currenti) *ut illic Vicennalium diem celebraret, qui erat futurus ad duodecimum Kalendas Decembres. Quibus ſolennibus celebratis, cum libertatem populi Romani ferre non poterat, impatiens & æger animi prorupit ex Urbe, impendentibus Kalendis Januariis, quibus illi nonus Conſulatus deferebatur.* Acta ea ſolennia die natali imperii Cæſarei Herculii, ut anno CCXCVIII. demonſtravi.

NOTÆ [1] COſſ. *Diocletianus Aug. VIII. & Maximianus Herculius Aug. VII.* Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Diocletiano VIII. & Maximiano VII.* Proſperi Chronicon: *Diocletiano VII. & Maximiano VI.*

[2] VIcennalia hæc ante diem XII. Kal. Decembris hoc anno celebrata Diocletiani fuiſſe, non Maximiani ex loco Aurelii Victoris *de Cæſar.* in Nota ad A. 284. 12. demonſtravi. Acturus enim ibi Victor de utroque Imperatore ſermonem primo de Diocletiano inſtituit affirmavitque illum poſt vicennalia Regni glorioſe celebrata tandem Imperium abdicaſſe. Cum autem Diocletianus alia nulla vicennalia celebraſſe ex Libro de Mortib. Perſecut. conſtet, quam quæ ibidem commemorantur, inferre ex his licet vicennalia illa ad Diocletianum non ad Maximianum pertinuiſſe. Hæc ſi vera ſint, nulla quidem hoc anno a Maximiano vicennalia ſua celebrata ſunt; non vicennalia Imperii Auguſtei quæ nondum impleta erant; non Imperii Cæſarei, cujus exordium uno anno ſerius in eadem nota conſtituimus, adeoque nonniſi ſequenti anno complebantur. Tunc autem fieri poteſt ut & ſua pariter vicennalia Maximianus celebrarit, quod fortaſſe erueretur ex libro de Mortib. Perſecut. cap. 30. ubi enarrato Maximiani obitu ſubditur: *Qui per longum temporis intervallum viginti annorum vota celebravit.*

Dicitur te necaſſe filios ſororis tuæ duos Milei. Purpurius reſpondit: *Putas me terreri a te, ſicut & alteri? Tu quid egiſti, qui tentus es a Curatore & ordine, ut ſcripturas dares? quo modo te liberaſti ab ipſis, niſi quia dediſti, aut juſſiſti dari quodcumque; nam non te demittebant paſſim; nam ego occidi & occido eos qui contra me faciunt; ideo noli me provocare ut plus dicam. Scis me de nemine tractare. Secundus minor patruo ſuo Secundo dixit: Audis quæ dicat in te? Paratus eſt recedere, & ſchiſma facere, non tantum ipſe, ſed & omnes quos arguis; quos ſcio quia dimittere te habent, & dare in te ſententiam, & remanebis ſolus hæreticus. Ideo quid ad te pertinet, quis quid egit? Deo habet reddere rationem. Secundus Felici a Rhotaria Centurionis, & Victori a Garbe dixit: Quid vobis videtur? Reſponderunt: Habent Deum, cui reddant rationem. Secundus dixit: Vos ſcitis, & Deus: Sedete. Omnes reſponderunt: Deo gratias:* Hucuſque Acta ab Auguſtino recitata. Quomodo autem ejuſmodi Traditorum collegium, juncto ſibi Silvano Cirtenſi Epiſcopo, eodem crimine polluto, & alii poſtea coeuntes in unum reſtiterunt ordinationi Cæciliani, cum creatus eſt Epiſcopus Carthaginenſis, ſuo loco dicemus.

IV. (a) *Optat. Milevit. l.* 1. Traditorum res geſtæ.

Eadem Acta Cirtenſia ſummatim complexa recitantur ab Optato (*a*) Milevitano, ſed in menſe ac die paulo diverſa ſunt, & in nomine Urbani Donati, in cujus domo convenerunt Epiſcopi Traditores, quem Urbanum Cariſum nominat, ſic dicens: *Hi & cæteri, quos principes ſuos fuiſſe, paulo poſt docebimus poſt perſecutionem apud Cirtam civitatem (quia baſilicæ necdum fuerant reſtitutæ) in domum Urbani Cariſi conſederunt die Iduum Majarum, ſicut ſcripta Nundinarii tunc diaconi teſtantur, & vetuſtas membranarum teſtimonium perhibet, quas dubitantibus proferre poterimus; harum namque plenitudinem rerum in noviſſima parte iſtorum libellorum ad implendam fidem adjunximus. Hi Epiſcopi, interrogante Secundo Tigiſitano, tradidiſſe confeſſi ſunt. Et cum ipſe Secundus a Purpurio increparetur, quod & ipſe diu apud Stationarios fuerit, & non fugerit, ſed dimiſſus ſit; non ſine cauſa dimiſſum fuiſſe, niſi quia tradiderat, jam omnes hæretici cœperunt murmurare; quorum ſpiritum Secundus metuens, conſilium accepit a filio fratris ſui Secundo minore, ut talem cauſam Deo ſervaret. Conſulti ſunt qui remanſerunt, id eſt, Victor Garbienſis, Felix a Rotharia Centurionis: ii dixerunt, talem cauſam Domino debere reſervari. Et dixit Secundus: Sedete omnes. Tunc dictum eſt ab omnibus: Deo gratias. Et ſederunt. Habes, Parmeniane frater, qui manifeſto fuerint Traditores:* Hucuſque Optatus, cujus quoque teſtificatione eadem probata voluimus.

V.

Excuſans autem ſcelus ſuum Secundus Epiſcopus Tigiſitanus, qui primatum agebat Epiſcoporum Numidiæ, ad Menſurium Carthaginenſem Epiſcopum ſcripſit; quo modo autem excuſarit, Sanctus Auguſtinus (*b*) ex litteris ejuſdem Secundi in Collatione publica recitatis, narrat ſic dicens: *Scripſit etiam Secundus & ad ſe ipſum miſſos a Curatore & Ordine Centurionem & Beneficiarium, qui peterent divinos codices exurendos, eiſque reſpondiſſe: Chriſtianus ſum, & Epiſcopus, non Traditor: & cum ab eo vellent aliqua ecvola (per* ecvola *intelligit res ejectas; nempe quarum nullus eſt uſus, ab* ἐκβολή, *quod eſt ejectio, ſeu expulſio) aut quodcumque accipere, neque hoc eis dediſſe, exemplo Eleazari Machabæi (c), qui nec fingere voluit, ſuillam carnem ſe manducare, ne aliis præberet prævaricationis exemplum:* Hæc de litteris Secundi Auguſtinus.

(*b*) *Aug. in Brevic. col. lat. dici,* 3. *c.* 13. Secundi traditio qualis.

(*c*) 2. *Mat.* 6.

VI.

Cæterum cum hæc poſtea cognoſcerentur in conventu Epiſcoporum, facta publica Collatione, dictum (*d*) Cirtenſe Concilium, & ſententia Purpurii in eumdem tunc lata eſt pariter recitata. Antequam autem iidem Epiſcopi Traditores Cirta receſſerint, id etiam peregerunt cujus cauſa convenerant; nempe ordinaverunt Epiſcopum Cirtenſem, Paulum nomine; qui hoc eodem anno conventus a magiſtratibus, libros, & Eccleſiæ ſupellectilia tradidit; ſicut & Silvanus ejuſdem ſubdiaconus, poſtea vero & ipſe Cirtenſis Epiſcopus; quorum nefariæ traditionis adhuc extant

(*d*) *Ibid. c.* 14. & 15.

Pauli Epiſcopi traditio.

PAGIUS

ſtravi. Hoc pariter anno, eodemque circiter tempore uterque de Perſis aliiſque hoſtibus Romæ triumphavit, ut oſtendi anno CCCI. ubi & obſervavi, triumphum cum Decennalibus & id genus feſtis de more conjunctum fuiſſe. Horum autem Vicennalium indicium decima Eccleſiæ perſecutio, quam hoc anno decretam fuiſſe anno præcedenti certis argumentis probavi. Quare quæ ibi de ea dixi, huc transferenda.

III. *Concilium Cirtenſe.* Baron. n. 1. & ſeqq.

Concilium *Cirtenſe* Baronium & Petavium in 2. parte Rationarii Temporum induxit, ut crederent, perſecutionem Diocletianeam anno ſuperiori cœptam eſſe. Auguſtinus enim, inquiunt, in Breviculo Collationis poſt Paſſionem Martyrum illud Concilium congregatum eſſe affirmat: coactum eſt autem Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coſſ. uti docent ipſius Concilii Acta ab Auguſtino in lib. 3. contra Creſconium relata, anno ſcilicet CCCIII. At ut recte advertit Valeſius in Notis ad lib. 8. Euſebii cap. 2. mendum eſt in Actis illius Concilii, legendumque: *P. C. Diocletiani IX. & Maximiani VIII.* anno ſcilicet CCCV. Id enim apertiſſime deducitur ex Breviculo Collationis die III. cap. 17. ubi dicitur: *Nam geſta Martyrum, quibus oſtendebatur tempus perſecutionis, Coſſ. geſta*

(a) Apud Aug. cont. Creſc. l. 3. c. 29.

extant Acta Proconſularia, quæ recitat Auguſtinus (a) ex aliis Actis imperante Conſtantino habitis ſub Zenophilo Conſulari, in quibus eadem fuerant recitata atque ſimul intexta; ſunt hujuſmodi:

VII. Acta proconſularia de traditor.

*Et legit Nundinarius exceptor: Diocletiano octies, & Maximiano ſepties Conſulibus, quartodecimo Kalendas Junii, ex Actis Munatii Felicis Flaminis perpetui Curatoris Coloniæ Cirtenſis. Cum ventum eſſet ad domum, in qua Chriſtiani conveniebant, Felix Flamen perpetuus Curator Paulo Epiſcopo dixit: Proferte ſcripturas legis, & ſi quid aliud hic habetis; ut & præcepto, & juſſioni parere poſſitis. Paulus Epiſcopus dixit; Scripturas lectores habent: ſed nos quod hic habemus, damus. Felix Flamen perpetuus Curator dixit Paulo: Oſtende lectores, aut mitte ad illos. Paulus Epiſcopus dixit: Omnes cognoſcitis. Felix Flamen perpetuus Curator dixit: Non eos novimus. Paulus Epiſcopus dixit: Novit Officium publicum, ideſt, Edeſius & Junius exceptores. Felix Flamen perpetuus Curator dixit: Manente ratione de lectoribus, quos monſtravit Officium, & vos, quod hic habetis date. Sedente Paulo Epiſcopo, & Montano, & Victore de Caſtello, Memor presbyter, adſtante Marte cum Ælio & Marte diacono, proferente Marcuclio, Catulino, & Silvano, & Carioſo * Subdiaconis, & Januario, Marcuclio, Fructuoſo, Miggene, Saturnino, Victore, Sanſurico, & cæteris foſſoribus * contra ſcribente Victore Aufidii in Breve ſic: Calices duo aurei, item calices ſex argentei, &c. Et alio loco: Poſteaquam apertum eſt in bibliotheeam, inventa ſunt ibi armaria inania; ibi protulit Silvanus capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, quod diceret, ſe poſt arcam inveniſſe eas. Victor Aufidii Silvano dixit: Mortuus fueras, ſi non illas inveniſſes. Felix Flamen perpetuus Curator Silvano dixit: Inquire diligentius, ne quid hic remanſerit. Silvanus dixit: Nihil hic remanſit; totum hoc ejecimus, &c.*

* al. Caroſio.

* al. ſeſſoribus.

VIII. (b) Aug. contra Creſcon. l. 3. c. 27. & 28. & epiſt. 165.

Hunc Silvanum poſtea Cirtenſem fuiſſe Epiſcopum, idem qui hæc recitat, Auguſtinus (b) tradit, de quo, & ſubdit libellum Nundinarii Diaconi ejuſdem Silvani Cirtenſis, his (c) verbis: *Exemplar libelli traditi Epiſcopis a Nundinario diacono. Teſtis eſt Chriſtus, & Angeli ejus, quoniam Traditoribus communicaſtis; id eſt, Silvanus a Cirta Traditor eſt, & fur rerum pauperum; quod omnes vos Epiſcopi, presbyteri, & Diaconi, & ſeniores ſcitis, & de quadringentis follibus Lucillæ clariſſimæ fœminæ, pro quo vobis conjuraſtis, ut fieret Majorinus Epiſcopus, & inde factum eſt ſchiſma. Nam & Victor Fullo veſtri præſentia & populi dedit folles viginti, ut factus eſſet presbyter; quod ſcit Chriſtus, & Angeli ejus, &c. Et alio loco: Quibus lectis, Zenophilus Conſularis dixit: Et Actis, & litteris, quæ recitatæ ſunt, Traditorem conſtat eſſe Silvanum. Item alio loco: Zenophilus Conſularis dixit: Quis adminiſtrabat? Tunc Silvanus: In clericatu, reſpondit: Sub Paulo Epiſcopo orta perſecutio eſt, & Silvanus ſubdiaconus fuit:* Hucuſque Acta Proconſularia apud Auguſtinum.

(c) Ibid. c. 19. De Silvano traditore.

IX. Alia actorum editio.

At poſt hæc edita, ſuppeditata ſunt nobis ex bibliotheca Pithœi viri inſigniter eruditi Acta ipſa Proconſularia ſub Zenophilo tempore Conſtantini Imperatoris, in quibus res hoc tempore geſtæ a Traditoribus continentur, & e quibus hæc omnia mutuatus eſt Auguſtinus, in quibus recitata habentur Acta ſub Munatio Felice; quæ licet ob nimiam vetuſtatem ſint admodum depravata, & interdum mutila & imperfecta; tamen quia antiquitatis Eccleſiaſticæ ſtudioſis ſciamus eſſe pergrata quæque vetera monumenta, licet mendoſa, dumtamen vera atque germana; eadem huic ſecundæ editioni attexenda curavimus, cum præſertim nonnulla habeant notatu digna; ſunt hujuſmodi:

X. Acta ſub Zenophilo procon. ſule.

*CONSTANTINO * Maximo Auguſto, & Conſtantino Juniore nobiliſſimis * Cæſaribus Conſs. Idibus Decembribus. Sexto Thamugudienſi inducto, & applicito Victore Grammatico, adſiſtente etiam Nundinario diacono, Zenophilus vir clariſſimus Conſularis dixit: Quis vocaris? Reſpondit: Victor. Zenophilus V. C. Conſularis dixit; Cujus conditionis es? Victor dixit: Profeſſor ſum litterarum Romanarum, Grammaticus Latinus. Zenophilus V. C. Conſu-*

* Conſtantio.

* Nobiliſſimo Cæſare, *ita ex Auguſtino legendum.*

PAGIUS *ſta ſunt Diocletiano IX. & Maximiano VIII. prid. Id. Februarias. Geſta autem Epiſcopalia decreti Cirtenſis, poſt eorundem Conſulatum III. Non. Martias.* Neque hanc ſcripturam ſuſpicari quiſpiam de falſo poteſt. Addit enim ibidem Auguſtinus, Officiales juſſos a Judice inſpicere quantum temporis interfuiſſet inter Paſſionem Martyrum & Concilium Cirtenſe, deceptos fuiſſe, ac per imprudentiam falſum renuntiaſſe. Nam cum Geſta Martyrum inſcripta eſſent Diocletiano IX. & Maximiano VIII. pridie Idus Feb. Acta vero Concilii Cirtenſis poſt Conſulatum Diocletiani novies & Maximiani octies, III. Nonas Martias, Officiales poſt-Conſulatum pro Conſulatu ſumentes, menſem dumtaxat inter utraque Geſta interpoſitum eſſe reſponderunt; cum tamen XIII. menſium ſpatium revera interpoſitum fuiſſet, ut rectiſſime tradit Auguſtinus. Extant quidem ipſa Martyrum Geſta, quæ in Collatione illa deſignantur; verum in iis nec dies, nec Conſul adſcriptus eſt, ut videre eſt apud Baronium. Aut igitur hunc locum ex Breviculo Collationis, ubi Geſta Martyrum Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Coſſ. confecta memorantur, mendoſum eſſe neceſſe eſt, aut inſcriptionem Concilii Cirtenſis in libro 3. contra Cre-

ſularis dixit: Cujus dignitatis es? Victor dixit: Patre Decurione Conſtantinienſium, avo milite; in Comitatu militaverat. Nam origo noſtra de ſanguine Mauro deſcendit. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Memor fidei, & honeſtatis tuæ ſimpliciter deſigna, quæ cauſa fuerit diſſenſionis inter Chriſtianos. Victor dixit: Ego diſsenſionis originem neſcio; unus ſum de populo Chriſtianorum. Siquidem cum eſſem apud Carthaginem, Secundus Epiſcopus cum Carthaginem tandem aliquando veniſſet, dicuntur inveniſse Cæcilianum Epiſcopum, neſcio quibus non recte conſtitutum. Illi contra alium inſtituerunt. Inde illic apud Carthaginem cœpta diſsenſio eſt; & inde originem ſcire diſſenſionis plene non poſſum, quoniam ſemper civitas noſtra unam Eccleſiam habet, & ſi habuit diſſenſionem, neſcimus omnino.

XI. Quæſtio de traditoribus.

Zenophilus V. C. Conſul dixit, Silvano communicas? Victor reſpondit; Ipſi. Zenophilus V. C. Conſul dixit: Cur ergo intermiſso eo, cujus innocentia probata eſt? & adjecit; Adſeveratur præterea te aliud certiſſime ſcire, quod Silvanus Traditor ſit; de eo confitere. Victor reſpondit: Hoc neſcio. Zenophilus vicarius Conſularis Nundinario diacono dixit: Negat Victor ſcire quod Silvanus Traditor ſit. Nundinarius diaconus dixit: Scit ipſe, nam tradidit codices. Victor reſpondit: Fugeram hanc tempeſtatem: &, ſi mentior, peream. Cum incurſum pateremur repentinæ perſecutionis, fugimus in montem Bellonæ. Ego ſedebam cum Marte diacono; & Victor presbyter, cum ab eodem Marte quærerentur codices omnes, negavit ſe habere. Tunc Victor dedit nomina omnium lectorum. Ventum eſt ad domum meam; cum abſens eſsem, aſcenſum eſt a magiſtratibus, & ſublati ſunt codices mei; cum ego veniſsem, inveni codices ſublatos. Nundinarius diaconus dixit: Tu ergo reſpondiſti apud Acta, quoniam dediſti codices; quare negantur hæc quæ prodi poſſunt? Zenophilus V. C. Conſularis Victori dixit: Simpliciter confitere, ne ſtrictius interrogeris. Nundinarius diaconus dixit: Legantur Acta. Zenophilus V. C. Conſ. dixit: Legantur. Et dedit Nundinarius, & exceptor recitavit.

XII. Acta Proconſularia ſub Munatio Felice.

Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Conſulibus XIV. Kalendas Junias, ex Actis Munatii Felicis F. P. P. Curatoris Coloniæ Cirthenſium. Cum ventum eſſet ad domum in qua Chriſtiani conveniebant, Felix F. P. P. Curator Paulo Epiſcopo dixit: Proferte ſcripturas legis, & ſi quid aliud hic habetis ut præceptum eſt, ut juſſioni parere poſſitis. Paulus Epiſcopus dixit: Scripturas lectores habent; ſed nos, quod hic habemus, damus. Felix F. P. P. Curator Paulo Epiſcopo dixit: Oſtende lectores, aut mitte ad illos: Paulus Epiſcopus dixit: Omnes cognoſcitis. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit: Non eos novimus. Paulus Epiſcopus dixit: Novit eos Officium publicum, id eſt, Edeſius & Junius Exceptores. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit: Manente ratione de lectoribus quos demonſtrabit Officium, vos, quod habetis, date. Sedente Paulo Epiſcopo, Montano, & Victore, Deuſatelio, & Memorio presbyteris, adſtante Marte cum Helio diacono, Marcuclio, Catullino, Silvano & Caroſo Subdiaconis, Januario, Meraclo, Fructuoſo, Miggine, Saturnino, Victore, & cæteris (a) foſſoribus, contraſcribente Victore Aufidii, in brevi ſic: Calices duo aurei; item calices ſex argentei; urceola ſex argentea; cucumellum argenteum: lucernæ argenteæ ſeptem; cereofala duo: candelæ breves æneæ cum lucernis ſuis ſeptem: item lucernæ æneæ undecim cum catenis ſuis; tunicæ (b) muliebres LXXXII. mafortea XXXVIII. tunicæ viriles XVI. caligæ viriles paria XIII. caligæ muliebres paria XLVII. coplæ ruſticanæ XIX. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcuclio, Silvano, & Caroſo foſſoribus dixit: Proferte hoc quod habetis. Silvanus & Caroſus dixerunt: Quod hic fuit, totum hoc ejecimus. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcuclio, Silvano, & Caroſo dixit: Reſponſio veſtra Actis hæret.

(a) Erant foſſores qui ſepeliebant mortuos.

(b) Veſtes in pauperes erogandæ.

XIII. Actorum proſecutio.

Poſteaquam perventum eſt in Bibliothecam, inventa ſunt ibi armaria inania; ibi protulit Silvanus capitula argentea, & lucernas argenteas, quod diceret ſe poſt arcam eas inveniſſe. Victor Aufidii Silvano dixit: Mortuus fueras, ſi non illas inveniſſes. Felix F. P. P. Curator Reipu-

PAGIUS

Creſconium. Atqui inſcriptio illa Geſtorum Martyrum falſa eſſe non poteſt, ut patet ex dictis. Celebratum igitur fuit anno CCCV. quo perſecutio ceſſavit, poſtquam Diocletianus & Maximianus Imperium depoſuerunt.

IV. *Concilium Cirtenſe anno CCCV. celebratum.*

Affert Valeſius laudatus aliud argumentum quo convinci poteſt, *Cirtenſe* Concilium Conſulatu Diocletiani VIII. hoc anno geſto collectum non fuiſſe. Cum enim id Concilium coactum fuerit ad ordinandum Cirtenſis Eccleſiæ Epiſcopum, teſte Auguſtino, quæro quis Epiſcopus ab Epiſcopis illis ordinatus ſit? Non *Silvanus*. Hic enim hoc ipſo anno adhuc Subdiaconus erat Pauli Cirtenſis Epiſcopi, ut liquet ex Geſtis Munatii Felicis. *Paulum* igitur dicent cum Baronio, creatum ab illis Epiſcopum Cirtæ. Sed neque hoc ſtare poteſt. Etenim ſub Paulo orta eſt perſecutio, ut docent Acta apud Zenophilum Conſularem Numidiæ, quæ referuntur in lib. 3. contra Creſconium: *Zenophilus Conſularis dixit: Quid adminiſtrabat tunc Silvanus in Clericatu? Reſpondit: Sub Paulo Epiſcopo orta eſt perſecutio, & Silvanus Subdiaconus fuit.* At in Cirtenſi Concilio Coſſ. Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Paulus Epiſcopus factus eſt; quomodo illud verum eſſe poterit, ſub Paulo ortam eſſe perſecu-

publicæ Silvano dixit: Quære diligentius, ne quid hic remanſerit. Silvanus dixit: Nihil remanſit, totum hoc ejecimus. Et cum apertum eſſet triclinium, inventa ſunt ibi dolia quatuor, & orcæ ſex. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit: Proferte ſcripturas quas habetis, ut præceptis Imperatorum & juſſioni parere poſſimus. Catulinus protulit codicem unum pernimium majorem. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcuclio & Silvano dixit: Quare unum tantummodo codicem dediſtis? Proferte ſcripturas quas habetis. Catulinus & Marcuclius dixerunt: Plus non habemus, quia ſubdiacones ſumus; ſed lectores habent codices. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Marcuclio & Catulino dixit: Monſtrate nobis lectores. Marcuclius & Catulinus dixerunt: Non ſcimus ubi maneant. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Catulino & Marcuclio dixit: Si ubi manent non noſtis, nomina eorum dicite. Catulinus & Marcuclius dixerunt. Nos non ſumus proditores; ecce ſumus, jube nos occidi. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit: Recipiantur. Et cum ventum eſſet ad domum Eugenii, Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit Eugenio: Profer ſcripturas quas habes, ut præcepto parere poſſis. Et protulit codices quatuor. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Silvano & Caroſo dixit: Demonſtrate cæteros lectores. Silvanus & Caroſus dixerunt: Jam dixit Epiſcopus, quia Eduſius & Junius exceptores omnes noverunt. Ipſi tibi demonſtrent ad domos eorum. Eduſius & Junius exceptores dixerunt: Nos eos demonſtramus, domine. Et dum ventum fuiſſet ad domum Felicis Sarſoris, protulit codices quinque. Et cum ventum eſſet ad domum Victorini, protulit codices octo. Et cum ventum fuiſſet ad domum Projecti, protulit codices quinque majores, & minores duos.

XIV. Alii traditores.

Et cum ad Grammatici domum ventum fuiſſet, Felix F. P. P. Curator Victori Grammatico dixit: Profer ſcripturas quas habes, ut præcepto parere poſſis. Victor Grammaticus obtulit codices II. & quiniones quatuor. Felix F. P. P. Curator Victori dixit: Profer ſcripturas, plus habes. Victor Grammaticus dixit: Si plus habuiſſem, dediſſem. Et cum ventum fuiſſet ad domum Eutici Cæſarianenſis. Felix F. P. P. Curator Euticio dixit: Profer ſcripturas quas habes, ut præcepto parere poſſis. Euticius dixit: Non habeo. Felix F. P. P. Curator Euticio dixit: Profeſſio tua Actis hæret. Et cum ventum fuiſſet ad domum Coddeonis, protulit uxor ejus codices ſex. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ dixit: Quære, ne plus habeatis; profer. Mulier reſpondit: Non habeo. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Bovi ſervo publico dixit: Intra & quære, ne plus habeat. Servus publicus dixit: Quæſivi, & non inveni. Felix F. P. P. Curator Reipublicæ Victorino, Silvano, & Caroſo dixit; Si quid minus factum fuerit, vos contingit periculum.

XV. De ſimoniaca ordinatione Majorini.

Quibus lectis, Zenophilus V. C. Conſul Victori dixit: Confitere ſimpliciter. Victor reſpondit: Non fui præſens. Nundinarius diaconus dixit: Legimus epiſtolas Epiſcoporum factas a Forte, & legit exemplar libelli traditi Epiſcopis a Nundinario diacono. Teſtis eſt Chriſtus, & Angeli ejus, quoniam tradiderunt quibus communicaſtis, id eſt, Silvanus a Cirtha traditor eſt, & fur rerum pauperum. Quod omnes vos Epiſcopi, presbyteri, diacones, ſeniores ſcitis de quadringentis follibus Lucillæ clariſſimæ fœminæ, pro quo vobis conjuraſtis ut fieret Majorinus Epiſcopus; & inde factum eſt ſchiſma: Sed hæc de creatione Majorini poſtea contigerunt. Subdit Nundinarius: *Nam & Victor Fullo, veſtri præſentia & populi, dedit folles viginti, ut factus eſſet presbyter; quod ſcit Chriſtus, & Angeli ejus. Et recitatum eſt exemplum epiſtolæ.*

XVI. Recitantur Epiſtolæ.

*Purpurius Epiſcopus Silvano Coepiſcopo in Domino S. Venit ad me Nundinarius diaconus, filius noſter, & petiit has litteras deprecatorias a me, ad te, Sanctiſſime, dirigerem; ut, ſi fieri poſſet, pax inter te & ipſum ſit; hoc enim volo fieri, ut nemo ſciat quid inter nos agatur. Si volueris ſcripto tuo * ut & ego ſolus ibi in re præſenti veniam, & diſſenſionem ipſam de inter vos amputem. Manu ſua enim mihi tradidit libellum rei geſtæ, pro qua cauſa fuerit tuo præcepto lapidatus. Non eſt verum, ut pater caſtiget filium con-*

PAGIUS

cutionem, cum Cirtenſe Concilium, in quo creatus dicitur Epiſcopus, anno ut minimum dicam, poſt initium perſecutionis geſtum ſit. Sed omnino veriſſimum eſt, quod in illis Actis dicitur, ſub Paulo Cirtenſium Epiſcopo ortam eſſe perſecutionem, Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coſſ. quo anno *Munatius Felix* Curator Reipublicæ Cirtenſium ingreſſus domum Pauli Epiſcopi, juſſit ut traderet Scripturas, ut legitur in Actis apud Zenophilum Conſularem, quæ referuntur in lib. 3. contra Creſconium, & in Epiſt. Auguſtini 165. juxta veterem ordinem, & quæ poſt Collationem Carthaginenſem edita ſunt; illud, inquam, veriſſimum eſt; falſum vero, *Cirtenſe* Concilium geſtum fuiſſe Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coſſ. Denique conſtat, *Cirtenſe* Concilium coactum fuiſſe anno poſt Geſta illa Martyrum Africanorum, ſeu potius XIII. menſibus. Nam Concilium geſtum eſt III. Nonas Martias; Martyrum autem Geſta pridie Idus Feb. Ergo ſi Concilium *Cirtenſe* actum eſt Diocletiano VIII. Conſule, Paſſio Martyrum Conſtantio IV. Conſule, anno nempe CCCII. pridie Februarii contigerit, neceſſe eſt. Atqui perſecutio cœpta eſt ſeptimo Kalendas Martias, ut habet Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap.

contra veritatem; & ſcio quia vera ſunt, quæ in libello mihi tradito ſunt conſcripta. Quære remedium, quomodo poterit tibi malignitas iſta extingui, antequam flamma exurgat, quæ poſt demum extingui non poterit ſine ſanguine ſpiritali. Adhibete conclericos & ſeniores plebis Eccleſiaſticos viros, & inquirant diligenter quæ ſunt iſtæ diſſenſiones; ut ea quæ ſunt ſecundum fidei præcepta fiant. Non declinabis ad dexteram vel ad ſiniſtram. Libenter autem commodare nolis malis inſtructoribus, qui nolunt pacem. Omnes nos occiditis. Et alia manu, Vale. Item, & exemplum epiſtolæ.

XVII. Alia. epiſtola. *Clericis & ſenioribus Cirthenſium in Domino æternam ſalutem. Clamat Moyſes ad omnem Senatum filiorum Iſrael, dixitque illis, quæ Dominus jubeat fieri; ſine conſilio ſeniorum nihil agebatur. Ita & vos cariſſimi, quos ſcio omnem ſapientiam cœleſtem & ſpiritalem habere, omni veſtra virtute cognoſcite quæ ſit diſſenſio hæc, & perducite ad pacem. Dicit enim Nundinarius diaconus, quod nihil vos lateat, unde hæc diſſenſio eſt inter cariſſimum noſtrum Silvanum & ipſum. Tradidit enim mihi libellum, in quo omnia ſunt conſcripta. Dixit enim & vos non latere. Ego ſcio quia auris non eſt bonum. Quærite remedium quomodo extinguatur hæc res ſine periculo animæ veſtræ, ne ſubito, cum perſonam accipitis in Judicio, ruatis. Juſtum judicium inter partes judicate, ſecundum gravitatem veſtram & juſtitiam. Cavete vobis ne declinetis in dextram, neque in ſiniſtram. Dei res agitur qui ſcrutatur cogitationes ſingulorum; elaborate, nemo ſciat quæ ſit conjuratio hæc; veſtra ſunt quæ libello continentur, non eſt bonum. Dicit enim Dominus: Ex ore tuo condemnaberis, & ex ore tuo juſtificaberis. Item alia recitata.*

XVIII. Fortis Epiſcopi epiſtola. *Fratri cariſſimo Fortis in Domino æternam S. Venit ad me filius noſter Nundinarius diaconus, & retulit ea quæ inter te & illum contigerint, ut præ malevoli interceſſu, qui vult animas veſtrorum a via veritatis avertere. Cum audirem, mente defectus ſum, quod talis diſſenſio inter nos venit. Dei enim ſacerdos, ut ad hoc veniat quod non nobis expediat * fiat. Nunc ergo petite eum, ut, quod poteſt, cum ipſo pax Domini Salvatoris Chriſti ſit. Non ad publicum veniamus, & a Gentibus damnemur. Scriptum eſt enim: Videte, ne dum mordetis, & cauſamini inimicitiam, ab invicem conſumamini. Ergo peto Dominum, ut tollatur de medio noſtrum hoc ſcandalum, ut poſſit res Dei cum gratiarum actione celebrari, Domino dicente: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Quæ pax poterit eſſe, ubi diſſenſio eſt? æmulationes ſunt. Nam cum ego a milite eſſem aſſ**** ſeparatus & in illo veniſſem, cum injuria tali, Deo commendavi animam meam, & remiſi tibi, quia Deus videt mentes hominum & eorum, ſive a te ad illos perductus ſum; ſed Deus nos liberavit, & tecum ſervimus. Ergo, ſicuti dimiſſum eſt nobis, & vos reconciliamini paci; ut in nomine Chriſti poſſimus cum gaudio pacem celebrare. Nemo ſciat.*

XIX. Fortis Epiſcopi epiſtola. *Fratribus & filiis, clero & ſenioribus, Fortis in Domino æternam ſalutem. Venit ad me filius meus Nundinarius diaconus veſter, & retulit ea quæ contra vos ſunt geſta; necnon utique debuit a vobis componi ne ventum eſſet * ut talem inſaniam paſſi, a quibus lapidarentur pro veritate, quod & vos & nos ſcimus, ſicuti nobis retuliſtis, & ſcriptum eſt. Non eſt ſapiens quiſquam inter vos, qui poſſit judicare inter fratres? ſed frater cum fratre judicio contendit, & hoc apud infideles, ſicuti vos nunc in judicio contenditis. Sic ad hoc exilitum eſt, ut Gentibus demus tale exemplum, ut qui per nos Deo credebant, ipſi nobis maledicant, cum ad publicum pervenimus? Ergo, ne ad hoc veniatur, vos, qui ſpiritales eſtis, facite, ut nemo ſciat, ut cum pace Paſcha celebremus, & hortemini eos paci reconciliari, & diſſenſio non ſit; ne, cum ad publicum ventum fuerit, incipiatis & vos periclitari, ſi hoc factum fuerit, & poſtea vobis imputetis. Dabitis quamplurime, tu poſſeſſor Donati presbyter, ſinguli Valeri & Victor, qui omnia ſcitis, actutum date operam ut pax ſit vobiſcum. Item alia recitata*.*

* *Silvano Epiſcopo.*

XX. Alia epiſtola. *In Domino æternam ſalutem. Pervenit ad nos Nundinarius filius tuus, non tantum*

PAGIUS cap. II. aut menſe Martio, ut ſcribit Euſebius; ex cujus utriuſque teſtimonio aliiſque argumentis perſecutionem præſenti anno inchoatam eſſe certiſſimum redditur. Hæc accurate Valeſius citatus.

V. *Saturninus & alii in Africa martyrio coronati.* Baron. n. xxxvi. & ſeqq. Baluzius tomo 2. Miſcellaneorum refert Acta *S. Saturnini* & ſociorum, quibus hunc titulum in Codice MS. præfigi dicit: *Incipiunt Confeſſiones & Actus Martyrum Saturnini Presbyteri, Felicis, Dativi, Ampelii, ceterorumque infra ſcriptorum, qui propter collectas & ſcripturas dominicas ſub Anulino Proconſule Africæ die pridie Idus Februarii Carthagine Dominum confeſſi diverſis locis, temporibuſque diſcretis beatiſſimum ſanguinem profuderunt.* Cum itaque perſecutio die tantum XXIII. Februarii excitata fuerit, Sancti illi poſt præſentem annum martyrio coronati. Scripta ſane ſunt Acta illa, inquit Baluzius in Notis, ab aliquo Donatiſta, ſed docto & erudito, & qui non admodum remotus fuit ab ævo Diocletiani. Falluntur autem vehementer, qui auctoritate Auguſtini abutuntur, ut probent, ea eſſe ipſa Proconſularia geſta excepta a Notariis, cum e contra ex teſtimonio Auguſtini colligatur, non extare hodie ea geſta, ſed tantum hiſtoriam quam Donatiſta ille ex iiſdem geſtis

tum ad me, ſed ad fratrem noſtrum Fortem, & gravem querelam referens. Miror gravitati tuæ, ſic te egiſſe cum filio, quem tu nutriſti & ordinaſti. Si enim ædificium terræ ſtructum ſit, non additur quid cæleſte, quod per manum ſacerdotis ædificatur. Sed non eſt tibi mirandum, Scriptura dicente: Perdam ſapientiam ſapientum, & prudentiam prudentium reprobabo. Et iterum dicit: Potius dilexerunt homines tenebras, magis quam lucem; ſicuti et tu facis. Sufficiat vobis, omnia ſcire, ſuper quod & pater noſter Fortis tibi ſcripſit. Nunc petierim de charitate tua, frater benigniſſime; ut ſuppleas dictum Iſaiæ Prophetæ: Expellite malignitatem de animis veſtris, & venite, diſputemus, dicit Dominus. Et iterum: Projicite malum de medio veſtrum. Sic & tu fac. Subjuga & averte ſeditiones, quæ noluerunt eſſe pacem inter te, & filium tuum; ſed filius tuus Nundinarius in pace tecum Paſcha celebret, ne res ad publicum veniat præterea jam omnibus nobis nota. Rogaverim te, frater benigniſſime, mediocritatis meæ compleas petitionem. Nemo ſciat. Item alia recitata.

XXI. Sabini Epiſtola. *Fratri Forti Sabinus in Domino æternam ſalutem. Quæ ſit charitas juxta omnes collegas, certus ſum; peculiariter tamen ſecundum Dei voluntatem, qui dixit: Quoſdam diligo ſuper animam meam. Silvanum te coluiſſe, certus ſum. Quare non dubitavi hæc ſcripta ad te dare; quia ſcripta tua ad eum facta dari feci propter nomen Nundinarii, & qui impigre agit, ſemper res Dei impetu procedit. Ne prætendas excuſationem. Occupatio namque nos diebus iſtis ſtringet, & incunctanter commovet circa hæc uſque ante diem ſolemniſſimum Paſchæ, ut per te fiat pinguiſſima pax, ut digni choæredes Chriſti inveniamur, qui dixit: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Et iterum: Peto ut facias. Et alia manu: Opto te in Domino bene valere, & noſtri memorem eſſe. Vale. Sed rogo te, Nemo ſciat.*

XXII. Quæſtio de Victore. *Quibus lectis, Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Et Actis & litteris quæ recitatæ ſunt, Traditorem conſtat eſſe Silvanum. Et Victori dixit: Simpliciter confitere, utrum ſcias eum aliquid tradidiſſe. Victor dixit: Tradidit, ſed non me præſente. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Quid adminiſtrabat tunc Silvanus in clero? Victor reſpondit: Sub Paulo Epiſcopo orta eſt perſecutio, & Silvanus ſubdiaconus fuit. Nundinarius diaconus reſpondit: Quando ventum eſt illic, ait, ut factus eſſet Epiſcopus, reſpondit populus alius, fiat, exaudi Deus. Zenophilus V. C. Conſul. Victori dixit: Dictum eſt a populo, Silvanus Traditor? Victor dixit: Ego ipſe luctatus ſum. Epiſcopus Zenophilus V. C. Conſul. Victori dixit: Ergo ſciebas Traditorem? de hoc confitere. Victor reſpondit: Traditor fuit. Nundinarius diaconus dixit: Vos ſeniores clamabatis, Exaudi Deus civem noſtrum, ille Traditor eſt. Zenophilus V. C. Conſularis Victori dixit: Clamaſti ergo populo, quod Traditor eſſet Silvanus, & non deberet fieri Epiſcopus? Victor dixit: Clamavi & ego, & populus; nos enim civem noſtrum petebamus, integrum virum. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Qua cauſa putabatis eum non mereri? Victor dixit: Integrum petebamus, & civem noſtrum, ſciebam enim cauſam Imperatorum ad hoc nos eſſe venturos; dum enim talibus committitur ****

XXIII. Quæſtio de Saturnino. *Item inductis & adplicitis Victore Samſurici, & Saturnino foſſoribus, Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Quis vocaris? Reſpondit, Saturninus. Zenophilus Vicarius dixit: Cujus conditionis es? Saturninus reſpondit, Foſſor. Zenophilus V. C. Conſularis dixit: Silvanum ſcis eſſe Traditorem? Saturninus dixit: Scio lucernam tradidiſſe argenteam. Zenophilus V. C. Conſul. Saturnino dixit: Quid aliud? Saturninus reſpondit: Aliud neſcio, niſi quia depoſt orcam eam ejecit. Et remoto Saturnino Zenophilus V. C. Conſul. dixit adſtanti: Et tu quis vocaris? Reſpondit, Victor Samſurici. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Cujus conditionis es? Victor dixit, Artifex ſum. Zenophilus V. C. dixit: Tabulam argenteam quis tradidit? Victor reſpondit: Non vidi; quod ſcio, hoc dico. Zenophilus V. C. Conſul. dixit Victori: Licet jam conſtiterit ex reſponſione eorum qui ſupra ſunt interrogati, tamen tu confitere, utrum Silvanus Traditor*

PAGIUS geſtis concinnavit. Nam Auguſtinus in Breviculo diei tertiæ cap. 17. docet, Geſta Martyrum notata fuiſſe Diocletiano IX. & Maximiano VIII. Conſulibus, pridie Idus Februarii, cum in hoc libro ſcriptum ſimpliciter ſit, abſque ulla temporis nota, bellum, ex quo orti ſunt Traditores, commotum fuiſſe temporibus Diocletiani & Maximiani. Præterea quæ in capite 16. & ſeqq. dicuntur de Menſurio & Cæciliano, ea profecto non pertinent ad geſta Proconſularia; & lecta in Collatione Carthaginenſi non fuiſſe, recte obſervatum eſt a Baronio.

VI. Cum perſecutio anno tantum præſenti cœperit, martyria anno præcedenti a Baronio relata ad præſentem, & quæ hoc anno recitat, ad ſequentem magna ex parte revocanda, & ſic deinceps. Baronius enim, qui anno uno perſecutionem antevertit, toto decennio, quo ea duravit, anno uno a via deflectit. — *Plures Martyres hoc anno.* Baron. n. CVIII. & ſeqq.

VII. *Perſecutio Diocletianea Gallias non afflixit.* Baron. n. CXXIV. & ſeqq. Exiſtimavit Baronius, durante Diocletiani perſecutione *Gallias* Martyrum ſanguine exundaſſe. Certum tamen videtur, eam in illis, ubi Conſtantius imperabat, locum non habuiſſe; id enim diſerte affirmat Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 15. cujus egregia verba anno antecedenti retulimus. Neque Lactantius, qui Cri-

ditor ſit. Victor dixit: Secundo petito; quomodo hoc dimiſit ut duceremur ad Carthaginem, ore ipſius Epiſcopi audivi. Data eſt mihi lucerna argentea, & capitulata argentea, & has tradidi. Zenophilus V. C. dixit Victori Samſurici: A quo audiſti? Victor dixit: A Salviano Epiſcopo. Zenophilus V. C. Conſul. Victori dixit: Ab ipſo audiſti quod tradidiſſet? Victor dixit: Ab ipſo audivi quod ſuis manibus tradidiſſet illas. Zenophilus V. C. dixit: Ubi audiſti? Victor dixit: In baſilica. Zenophilus V.C. Conſul. dixit: Apud Conſtantinam? Victor dixit: Ibi cœpit alloqui populum dicens, De quo dicunt me Traditorem eſſe? de lucerna & capitulata?

XXIV. De Nundinario.

*Zenophilus Vicarius Conſul. Nundinario dixit: Quid aliud putas eſſe quærendum? Nundinarius dixit: De cupis fiſci, quis illas tulit. Zenophilus Vicarius Conſul. Nundinario dixit: In templo Sarapis fuerunt, & tulit illas Purpurius Epiſcopus; acetum quod habuerunt, tulit illud Silvanus Epiſcopus, Donatius presbyter, & Lucianus. Zenophilus V. C. Conſul. Nundinario dixit: Sciunt id factum qui adſiſtunt? Nundinarius reſpondit: Sciunt. Diaconus Saturninus dixit: Dicebant majores noſtri quia ſublatæ ſunt. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: A quo ſublatæ dicuntur? Saturninus dixit: A Purpurio Epiſcopo, & acetum a Silvano & Donatio & Luciano presbyteris, & Luciano diacono. Nundinarius dixit: Viginti folles dedit, & factus eſt presbyter Victor. Saturninus dixit *, & cum diceret, Zenophilus V. C. Conſul. Saturnino dixit: Cui dedit? Saturninus dixit: Silvano Epiſcopo. Zenophilus V. C. Conſul. Saturnino dixit: Ergo ut fieret presbyter, Silvano Epiſcopo viginti folles præmium dedit? Saturninus dixit: Dedit. Zenophilus V. C. Conſul. Saturnino dixit: Ante Silvanum poſitum eſt? Saturninus dixit, Ante cathedram Epiſcoporum. Zenophilus V. C. Conſul. Nundinario dixit: A quo pecunia ſublata eſt? Nundinarius dixit:*

Acclamatio populi in ordinatione.

*Ipſi Epiſcopi diviſerunt eam inter ſe Zenophilus V. C. Conſularis Nundinario dixit: Donatum deſideras exhiberi? Nundinarius dixit: Utique veniat, de quo clamavit populus biduo poſt * pare: Exaudi Deus, civem noſtrum volumus. Zenophilus V. C. Conſul. Nundinario dixit: Certe clamavit hoc populus? Reſpondit: Clamavit. Zenophilus V. C. Conſul. Saturnino dixit: Traditorem clamavit Silvanum? Saturninus dixit, Utique. Nundinarius dixit: Quando factus eſt Epiſcopus, non illi communicavimus, quia dicebatur proditor eſſe. Saturninus dixit: Quod dicit, verum eſt. Nundinarius dixit: Vidi quia Mutus harenarius tulit in collo. Zenophilus V. C. Conſul. Saturnino dixit: Sic factum eſt? Saturninus dixit, Sic. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Vera ſunt omnia quæ dicit Nundinarius, quia ab harenariis factus eſt Epiſcopus Silvanus? Saturninus dixit: Vera Nundinarius dixit: proſtibulæ illic fuerunt.*

XXV. De pecunia quæſtio.

Zenophilus V. C. Conſul. Saturnino dixit: Harenarii illum geſtaverunt? Saturninus dixit: Ipſi eum tulerunt, & populus. Nam cives in area martyrum fuerunt incluſi. Nundinarius diaconus dixit: Numquid populus Dei ibi fuit? Saturninus dixit: In caſa majore fuit incluſus. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Certe omnia quæ dicit Nundinarius, vera ſunt. Saturninus dixit: Vera. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Tu quid dicis? Victor dixit: Vera ſunt omnia, domine. Nundinarius dixit: Purpurius Epiſcopus tulit centum folles. Zenophilus V. C. Conſul. dixit Nundinario: De quadringentis follibus, quos putas interrogandos? Nundinarius dixit: Lucianus diaconus exhibeatur, quia ipſe totum ſcit. Zenophilus V. C. Conſul. Nundinario dixit: Hi ſciunt? Nundinarius dixit: Non ſciunt. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Exhibeatur Lucianus. Nundinarius dixit: Sciunt iſti acceptos eſſe quadringentos folles; quia Epiſcopi eos diviſerunt, neſciunt. Zenophilus V. C. Conſul. Nundinario & Victori dixit: Scitis acceptos eſſe folles a Lucilla? Saturninus & Victor dixerunt, Scimus. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Pauperes non acceperunt? Dixerunt: Nemo nihil accepit. Zenophilus V. C. Conſul. Saturnino & Victori dixit: Nihil de fano Sarapis ſublatum eſt? Saturninus & Victor dixerunt; Purpurius tulit cupas, & Silvanus Epiſcopus, & Donatus & Superius pres-

PAGIUS Criſpum Cæſarem Conſtantini Magni filium in Gallia jam ſenex Latinis literis imbuit, hoc ignorare potuit. Lactantio ſuffragatur Euſebius lib. 8. cap. 13. ubi poſtquam de Conſtantii morte locutus eſt, ait: *Denique tum aliis in rebus humaniſſimum ſe ac beneficentiſſimum erga omnes præſtitit: tum concitati adverſus nos belli nullatenus particeps fuit. Sed cum veri Dei cultores, qui ſub Imperio ſuo degebant, immunes ab omni noxa & calumnia ſervaſſet, nec aut Eccleſiarum ædes ſubvertiſſet, aut quidquam adverſus noſtros eſſet molitus, tandem feliciſſimum ac beatiſſimum vitæ exitum conſecutus eſt.* Vides, Lactantium & Euſebium in eo convenire, quod nullam, quæ in Conſtantii ditione Martyres fecerit, perſecutionem fuiſſe uterque aſſerat; eo magis quod ipſemet Lactantius citatus cap. 24. de Conſtantino jam Auguſto loquens ſcribat: *Suſcepto Imperio Conſtantinus Auguſtus nihil egit prius, quam Chriſtianos cultui ac Deo ſuo reddere. Hæc fuit prima ejus ſanctio ſanctæ Religioni reſtituta.* At ut recte obſervat Dodwellus in Diſſert. XI. Cyprianica, quæ eſt de Paucitate Martyrum num. LXXV. nihil habuiſſet agendum Conſtantinus, ſi nihil fuiſſet a patre ejus Conſtantio in Chriſtianorum cauſa innovatum. Qnare verum eſt quod

presbyteri, & Lucianus diaconus tulerunt acetum. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Reſponſione Victoris Grammatici, & Victoris Samſurici, & Saturnini, claruit vera eſſe omnia, quæ ſuggeſſerit Nundinarius; ſubmoveantur & exeant. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Quos alios putas interrogandos? Nundinarius dixit: Caſtum diaconum, ut dicat ſi non eſt Traditor. Ipſe illum ordinavit.

XXVI. Quæſtio de Caſto diacono. *Et inducto & applicito Caſto diacono, Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Quis vocaris? Reſpondit, Caſtus. Zenophilus V. C. Conſularis Caſto dixit: Cujus conditionis es? Caſtus dixit: Nullam dignitatem habeo. Zenophilus V. C. Conſul. Caſto dixit: Licet nunc per Victorem Grammaticum, quam etiam per Victorem Samſurici & Saturninum venerunt in confeſſionem quæ Nundinarius objecit, tamen etiam tu confitere, utrum Traditor ſit Silvanus. Caſtus reſpondit: Dicebat quod invenerit lucernam poſt orcam. Zenophilus V. C. Conſul. dixit Caſto, etiam de cupis de fano Sarapis ſublatis, & aceto confitere. Caſtus reſpondit: Purpurius Epiſcopus tulit cupas. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Acetum quis? Reſpondit Caſtus: Quod tulerunt inde acetum Silvanus Epiſcopus, Donatus & Superius presbyteri. Zenophilus V.C. Conſul. Caſto dixit: Confitere quot folles dedit Victor, ut presbyter fieret? Caſtus dixit: Obtulit, domine, ſaccellum, & quid habuerit, neſcio. Zenophilus V. C. Conſul Caſto dixit: Cui datum eſt ſaccellum? Caſtus dixit: Ille tulit eum in caſa majore. Zenophilus V. C. Conſul. dixit Caſto: Populo non eſt diviſa pecunia? Caſtus reſpondit: Non eſt data, nec vidi. Zenophilus V. C. Conſul. Caſto dixit: De follibus, quos Lucilla dedit, populus minutus nihil accepit? Caſtus dixit: Non vidi accipere neminem. Zenophilus V. C. Conſul. Caſto dixit: Quo ergo pervenerunt? Caſtus dixit, Neſcio. Nundinarius dixit: Utique vel audiſti, vel vidiſti, ſi dictum eſt pauperibus, Dat & vobis de re ſua Lucilla. Caſtus dixit: Non vidi aliquem accipere. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Manifeſta eſt Caſti confeſſio, quod folles, quos Lucilla donavit, populo diviſos eſſe neſciret; & ideo amoveatur.*

Et applicito Creſcentiano ſubdiacono, Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Quis vocaris? Reſpondit, Creſcentianus. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Simpliciter ſicut & cæteri confitere, utrum ſcias Traditorem Silvanum. Creſcentianus dixit: Priores qui fuerunt clerici, ipſi retulerunt ſingulis. Zenophilus V. C. Conſul. Creſcentiano dixit: Quid retulerunt? Creſcentianus dixit: Referebant quod Traditor eſſet. Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Dixerunt illum Traditorem? & adjecit, Qui dicebant? Creſcentianus dixit: Qui cum illo converſabantur in plebe, dixerunt quod aliquando tradidiſſet. Zenophilus V. C. Conſul. Creſcentiano dixit: De Silvano dicebant? Creſcentianus dixit, Utique. Zenophilus V. C. Conſul. Creſcentiano dixit: Cum factus fuiſſet Epiſcopus, præſto fuiſti? Creſcentianus dixit: Præſens cum populo fui, incluſus in caſa majore. Nundinarius diaconus dixit: Campenſes & Harenarii fecerunt illum Epiſcopum. Zenophilus V. C. Conſul. Creſcentiano dixit: Mutus Harenarius certe eum ſuſtulit. Dixit, Manifeſte. Zenophilus V. C. Conſul. Creſcentiano dixit: Cupas de fano Sarapis ſcis eſſe ſublatas? Creſcentianus dixit: Plures dicebant quod Purpurius Epiſcopus ipſe ſuſtulerit cupas, & acetum quod ad ſenem noſtrum Silvanum perveniſſet & filii Ælionis dicebant. Zenophilus V. C. Conſul. Creſcentiano dixit: Quid audiſti? Creſcentianus dixit: Acetum ſublatum a ſene Silvano, & Donatio & Superio presbyteris, & Luciano diacono. XXVII. Quæſtio de Creſcentiano.

Zenophilus V. C. Conſularis Creſcentiano dixit: Ex quadringentis follibus, quos Lucilla donavit, populus aliquid accepit? Creſcentianus dixit: Nihil inde nemo accepit, neſcio, nec quis illos erogaverit. Nundinarius dixit: Aniculæ numquam inde aliquid acceperunt? Creſcentianus dixit: Nihil. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Certe quotiens aliquid tale donatur, omnes inde populares publice accipiunt. Creſcentianus dixit: Non audivi, vel vidi dediſſe illum aliquos. Zenophilus V.C. Conſul. Creſcentiano dixit: Nihil ergo datum eſt de CCCC. follibus populo? Creſcentianus dixit: Nihil: Utique perveniſſet aliqua partiuncula ad nos. XXVIII. Oblationes ſolitæ in pauperes erogari.

PAGIUS quod ſcribit Lactantius loco laudato: *Conſtantius ne diſſentire a majorum præceptis videretur, Conventicula, id eſt, parietes, qui reſtitui poterant, dirui paſſus eſt, verum autem Dei templum quod eſt in hominibus, incolume ſervavit.* Baluzius in Notis ad cap.16. Lactantii confirmat ejus ſententiam ex Libello precum Conſtantino M. oblato a Donatiſtis apud Optatum Milevitanum lib. 1. *Rogamus te, o Conſtantine optime Imperator, quoniam de genere juſto es, cujus pater inter ceteros Imperatores perſecutionem non exercuit, & ab hoc facinore immunis eſt Gallia, petimus ut e Gallia nobis Judices dari præcipiat Pietas tua.* Galliæ ergo fuerunt immunes ab hac perſecutione. Quin & Eutropius initio libri 10. dicere videtur, Gallicum ſanguinem non fuiſſe fuſum in hac perſecutione, cum de Conſtantio ſcribat: *Hic non modo amabilis, ſed etiam venerabilis Galliis fuit, præcipue quod Diocletiani ſuſpectam prudentiam, & Maximiani ſanguinariam temeritatem Imperio ejus evaſerant.*

VIII. Sed adverſus hæc reclamant Hiſtoriæ plurima-

Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Quo ergo ſublati ſunt? Creſcentianus dixit: Neſcio: nemo nihil accepit. Nundinarius dixit: Victor quot folles dedit, ut fieret presbyter? Creſcentianus dixit: Vidi allatos cophinos cum pecunia. Zenophilus V. C. Conſul. dixit Creſcentiano: Cui dati ſunt cophini? Creſcentianus dixit: Epiſcopo Silvano. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Silvano dati ſunt? Creſcentianus dixit: Silvano. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Populo nihil datum eſt? Reſpondit: Nihil. Neceſſe eſt ut & nos aliquid acciperemus, ſi diſtribuerentur ſicut ſolet. Zenophilus V. C. Conſul. Nundinario dixit: Quid aliud de Creſcentiano putas eſſe requirendum? Nundinarius dixit: Ipſum eſt. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Quoniam de omnibus Creſcentianus ſubdiaconus ſimpliciter confeſſus eſt, ſubmoveatur. Item inducto & applicito Januario ſubdiacono. Zenophilus V. C. Conſul. dixit: Quis vocaris? Reſpondit ** Hucuſque Acta Proconſularia, quibus nonnulla deeſſe videntur.

XXIX. *Donatiſtarum prima origo.* Hæc ſunt malorum exordia, & ex hoc fonte fluxerunt impii Donatiſtæ, quorum cauſa Africana Eccleſia tot cladibus fuit multis ſæculis in pœnam exagitata, ac a Wandalis primo, demum ab Arabibus eſt penitus devaſtata. Quæ autem poſt hæc ab iiſdem Traditoribus Epiſcopis fuerint machinata, ordine temporum inferius dicturi ſumus. At licet ejuſmodi nebulones, & (ut ex recitatis Actis apparet) omnium hominum ſceleſtiſſimi, adeo turpiter ceſſerint perſecutoribus: non defuit tamen plurimis Fidelibus Chriſtianæ conſtantiæ vigor, infractique animi conſtantia, qua, ne traderent ſacros codices, neve ſacros conventus prætermitterent, pœnis ſubjici ſæpius, ac denique morte mulctari fortiter pertulerunt; ut Acta de Felice Epiſcopo ſuperius narrato docent, & alia declarant Acta Proconſularia, de quibus proxime dicturi ſumus.

XXX. *(a) Aug. in Brevic. collat. die 3. cap. 17.* Sed primo illud admonendum; eadem Acta Cirthenſis conventus in (*a*) collatione poſtea tempore Auguſtini facta cum Donatiſtis legi poſt Conſulatum Diocletiani novies, & Maximiani octies: quamobrem in alterutrum illorum locorum mendum irrepſiſſe, affirmare neceſſe eſt. Nos autem, quod geminis teſtificationibus, nempe Actorum Cirtenſium, & Geſtorum Proconſularium ſub Numatio Felice, atque poſtea ſub Zenophilo, hoc anno dictis Conſulibus Diocletiano octies, & Maximiano ſepties, eadem quæ recitavimus Acta conſignata legantur; hoc anno potius voluimus poſuiſſe. Sed præſtat hic reddere verba Auguſtini ex dicta Collatione cum Donatiſtis, tum de Cirtenſibus Actis, tum etiam de rebus geſtis ſanctorum martyrum ibidem allegatis. Poſt objectiones enim ab illis factas de Cirtenſi conventu, quem negabant, dicentes, non potuiſſe tunc colligi Epiſcopos illos, quod ingrueret perſecutio; hoc plane falſum eſſe, & ex Geſtis ſanctorum martyrum probantibus Catholicos tunc temporis in domibus privatis populares conventus agere conſueviſſe; Epiſcopi Catholici demonſtrarunt.

XXXI. *(b) Exod. cap. 17.* De tempore Cirtenſis Synodi. *Juſſit etiam* (inquit Auguſtinus *b*) *Cognitor computare Officium, & renuntiare, conſideratis utriuſque Conſulibus, & diebus, & qui de Concilio Cirtenſi, & qui de Geſtis martyrum legebantur; quia dictum fuerat a Catholicis poſt illorum martyrum paſſionem, unde perſecutionis tempus probabatur, prope annum conſecutum fuiſſe uſque ad Conſulem, & diem Concilii Cirtenſis. Reſponſio autem computantis Officii, menſem interfuiſſe, ſuggeſſerat. Voluerunt ergo Catholici de tabulis tolli quod dixerant, ut hoc ſolum Geſta retinerent, quod Officium reſponderat; hoc enim verius eſſe crediderant. Sed Donatiſtæ, quod a Catholicis dictum erat, noluerunt de tabulis tolli; unde Catholici non contenderunt, ut eorum in hoc calumnioſus animus appareret. Porro autem illud erat verius, quod Catholici dixerant: Officium autem in computando errans, falſum renuntiaverat; quod poſtea conſcripta, & diligentius conſiderata Geſta docuerunt; ſicut poteſt probare, quem libuerit legere, & non piguerit computare. Nam Geſta martyrum, quibus oſtendebatur tempus perperſecutionis, Conſulibus facta ſunt Diocletiano novies, & Maximiano octies, pridie Idus Febr. Geſta autem Epiſcopalia decreti Cirtenſis poſt eorumdem Conſulatum, tertio * Nonas Martias, ac per hoc tredecim menſes intereſſe inveniuntur, plures utique quam undecim, quos prius Catholici, minus diligenter computando* *res*

* *al quarto.*

PAGIUS *Plures in Gallia paſſi dicuntur.* marum Galliæ civitatum ac Provinciarum, quæ ſuos Martyres hac perſecutione ad Deum tranſlatos prædicant, ita ut vix ulla civitas fuerit intra Gallias, quæ tum non dicatur maduiſſe ſanguine Chriſtianorum. Quæ ſic conciliari poſſe exiſtimat Baluzius, initio quidem Gallias a perſecutione non fuiſſe prorſus immunes, occupato videlicet Conſtantio contra Barbaros, ut Boſquetus in lib. 4. Hiſtoriarum Eccleſiæ Gallicanæ cap. II. at pro conſuetudine & ſolito Gentilium furore multos Chriſtianos in Galliis cæſos fuiſſe. Confirmat hæc Euſebius in fine libri de Martyribus Palæſtinæ: *Nam quæ ulterius ſitæ ſunt regiones, Italia videlicet tota, & Sicilia, Gallia quoque, & quæcumque ad occaſum Solis porriguntur, Hiſpania, Mauritania, & Africa, cum vix duobus primis perſecutionis annis integris furorem belli expertæ eſſent, divini Numinis præſentiſſimum auxilium & pacem brevi ſunt conſecutæ.* Veroſimilius forſan dici poſſet, Martyres, qui Diocletiano & Maximiano ſævientibus, paſſi in Gallia dicuntur, morte affectos fuiſſe initio Impe-

ra-

reſponderant. Sed Officium, ut falleretur, & menſem intereſſe reſponderet, eumdem Conſulatum putavit; poſt Conſulatum autem non advertit, ubi annus jam alius agebatur. Proinde Catholici tamquam ex vera Officii reſponſione cogebantur oſtendere, tempore perſecutionis illos undecim, vel duodecim Epiſcopos in domum privatam convenire potuiſſe.

XXXII. Perſecutionis tempore agi ſolitos conventus Eccleſiaſticos.

Donatiſtis inſtantibus, ut hoc ex aliis Conciliis oſtenderent, ſi aliquo tempore perſecutionis facta Epiſcoporum Concilia reperire potuiſſent, quod Catholici quoniam tunc inquirere, & ad horam veteres chartas in Archivis Eccleſiaſticis diſcutere non poterant; reſpondebant, multo facilius duodecim homines in domum convenire potuiſſe eo tempore quo etiam congregationes plebium fieri ſolebant, quamvis perſecutione fervente, ſicut ipſis Geſtis martyrum monſtrabatur, qui confitebantur in paſſionibus ſuis, ſe Collectam, & Dominicum egiſſe: Hucuſque Auguſtinus. Ex quibus apparet, de celebri illo, quod dicitur factum, Concilio in cauſa Marcellini tempore flagrantis perſecutionis Gentilium, nullam fuiſſe memoriam penes Catholicos Africanos Epiſcopos; quo unico exemplo ab illorum calumnioſa objectione confeſtim liberare ſe potuiſſent.

XXXIII. Acta martyrum citata.

Cæterum ipſa tunc citata atque edita Acta martyrum; quibus de celebratione Dominici, & populari conventu agitur, ex Geſtis Proconſularibus (ut apparet) accepta, hactenus extant; licet dolo Donatiſtarum in eo appareant depravata, quod nec diem, nec Conſulem habeant, & illis etiam appendix dolo ſit addita contra Menſurium Epiſcopum Carthaginenſem atque Cæcilianum diaconum, quos vehementi odio proſequebantur. Sunt, & iidem martyres in Romanis tabulis adſcripti, tertio Idus Februarii; cum citata ab Auguſtino, pridie Idus, nempe ſequenti die, facta dicantur; ſed quid mirum ſi unius diei error irrepſit; cum & in dictis Actis Cirtenſibus duorum annorum ſpatii (ut dictum eſt) error appareat? nimirum, quod quæ hoc anno ſub hujus anni Conſulibus Acta Cirtenſia habita eſſe dicuntur, in aliis poſt ſequentis anni Conſulatum poſita inveniantur.

XXXIV. Eam igitur adeo nobilem antiquitatis memoriam, ipſa Acta martyrum ex Proconſularibus Geſtis probata, a Catholicis cognita, & accepta, a Donatiſtis diſquiſita, atque a Judice Cognitore inſpecta, & examinata, hic attexere operæpretium exiſtimamus. Auctor ipſe, poſt quam pauca præfatus, ex Actis publicis ea ſe accepiſſe teſtatus, narrationem aggreditur, ſine die tamen, & Conſule; quæ doloſe (ut demonſtratum eſt) abolita eſſe videntur. Porro niſi conſtaret mendum in codicem irrepſiſſe, eadem Acta ſequenti anno ſub Conſulatu Diocletiani nonum; & Maximiani octavum recenſenda fuiſſent; quibus ſane Conſulibus ea accidiſſe, in dictis Collationis Actis expreſſum legitur. Verum quoniam ante Cirtenſem conventum ea facta eſſe ibidem affirmatur, conſtatque ex his quæ dicta ſunt, hoc anno idem Cirtenſe Concilium celebratum eſſe; nulla ratio patitur, ut hæc ſequenti anno, & poſt Cirtenſem Synodum in Annalibus collocentur, quæ ea ratione ſunt etiam ante ipſum Cirtenſe Concilium referenda. Nos vero hic opportune, occaſione factæ illorum publicæ editionis, eadem recenſemus. Sic ſe habent (a).

Acta depravata.

(a) *Apud Sur. t. 1. die 11. Feb.*

XXXV. Acta proconſularia ſanctorum Martyrum.

Temporibus namque Diocletiani, & Maximiani, bellum diabolus Chriſtianis indixit, iſto modo, ut ſacroſancta Domini Teſtamenta, Scripturaſque divinas ad exurendum peteret, baſilicas Dominicas ſubverteret, & ritus ſacros cœtuſque ſanctiſſimos celebrari Domino prohiberet. Sed non tulit exercitus Domini Dei immane præceptum, ſacrilegamque juſſionem perhorruit, & mox fidei arma corripuit, deſcendit in prælium, non tam contra homines, quam contra diabolum pugnaturus. Et quamvis tradendo Gentilibus ſcripturas Dominicas, atque Teſtamenta divina profanis ignibus comburenda, a fidei cardine cecidere nonnulli, conſervando tamen eas, & pro ipſis libenter ſuum ſanguinem effundendo, fortiter fecere quamplurimi. Quique pleni Deo, devicto, atque proſtrato diabolo, victricem palmam in paſſione geſtantes, ſententiam in Traditores atque eorum conſortes, qua illos ab Eccleſiæ communione præcidant, cuncti martyres proprio ſanguine conſignabant. Fas enim non fuerat, ut in Eccleſia Dei ſimul eſſent martyres, & Traditores.

PAGIUS rii Diocletiani, quando Herculium adhuc Cæſarem in Gallias adverſus Bagaudas miſit. Neque enim antiqua Martyrum Acta reperire eſt, in quibus Conſtantio Cæſare imperante perſecutionem in Gallia viguiſſe legatur. Quare exiſtimo, Scriptores perſecutiones peculiares in quibuſdam Provinciis & urbibus, primis Diocletiani & Maximiani Herculii annis excitatas, cum perſecutione generali, quæ hoc anno contigit, confudiſſe, ut ante me Baronius obſervavit. Quoad Euſebium, is loco mox citato confirmat quod Lactantius ſcripſit, Conſtantium nempe templa dirui paſſum eſſe, a populo nimirum, vel a Præfectis. Quod ſi nulla templa diruta fuiſſe Euſebius exiſtimaret, ſibimet contradiceret; cum Galliam inter Provincias numeret, quæ belli furorem expertæ ſunt, & alibi tradat, Conſtantium nec Eccleſiarum ædes ſubvertiſſe, nec quidquam adverſus noſtros eſſe molitum. Quod ſi nihil etiam adverſusChriſtianos a populo vel a Præfectis molitum eſſet, immerito ſcriberet, Galliam, cum vix duobus primis perſecutionis annis integris furorem belli experta

eſſet

XXXVI. Conventus in domibus privatis.

Advolabant itaque undiqueverſum ad certaminis campum immenſa agmina confeſſorum; & ubi quiſque hoſtem repererat, caſtra illic Dominica collocabat. Namque in Civitate Alutinenſi, in domo Occani Felicis, cum bellica caneret tuba, Dominica ſigna glorioſi martyres erexerunt; ibique celebrantes ex more Dominica ſacramenta, a Coloniæ magiſtratibus atque ab ipſo Stationario milite apprehenduntur, Saturninus presbyter cum filiis quatuor, id eſt, Saturnino juniore, & Felice lectoribus, Maria ſanctimoniali, Hilariano infante. Cum hic audis infantem, ne exiſtimes puerum hunc eſſe nuper natum qui fari neſciat, nam loquendi uſus erat apud Afros, ut quoſque pueros, infantes dicerent; ut ex Victore Uticenſi (a) alibi diximus, qui pueros Eccleſiæ cantores, infantulos nominat. Jam enim a temporibus apoſtolorum clerici in ſacris ordinibus conſtituti cælibatum ſervabant; quod etiam Eccleſia Africana ſervabat; ut primo Annalium tomo demonſtratum eſt. Porro quotennis eſſet puer hic, quem auctor vocat infantem; ſua ipſius confeſſio coram Proconſule facta, inferius declarabit. Sed pergunt Acta alios recenſere, qui eidem interfuere ſacro conventui. *Itemque Dativus, qui & Senator, Felix, alius Felix, Emeritus, Ampelius, Rogatianus, Quintus, Maximianus, Thelica, Rogatianus, Rogatus, Januarius, Caſſianus, Victorianus, Vincentius, Cæcilianus, Reſtituta, Prima, Eva, Rogatianus, Givalius, Rogatus, Pomponia, Secunda, Januaria, Saturnina, Martinus, Datus, Felix, Margarita major, Honorata, Regiola, Victorinus, Peluſius, Fauſtus, Dacianus, Matrona, Cæcilia, Victoria, Herectina, ſecunda Matrona, Januaria*: Ex Actis publicis hæc auctor cum deſcribat, ipſe ad concinnandam hiſtoriam, ſæpe cum opus eſſe videtur, interloquitur, ut cum ait:

(a) Victor. Uticenſ. de Perſec. VVandal. 3.

XXXVII. Saturninus martyrum anteſignanus.

Hi apprehenſi ducebantur alacres ad forum. Ad hunc primum certaminis campum prior Dativus ibat, quem ſancti parentes candidatum Senatorem cæleſti curiæ genuerunt. Ibat etiam presbyter Saturninus numeroſa vallatus propagine liberorum; cujus partus partem ſibi ſociam martyrio deſtinavit, partem ſui nominis pignus Eccleſiæ relinquebat. Hos agmen Dominicum ſequebatur, in quo fulgebat cæleſtium ſplendor armorum, ſcutum fidei, lorica juſtitiæ, ſalvationis galea, & gladius bifrons, ſermo Dei; quorum præſidio fulti, ſpem victoriæ fratribus promittebant: ſed jam ad ſupradictæ civitatis pervenerunt forum. Ibi primum aggreſſi confeſſionis palmam magiſtratus elogio ſuſtulerunt.

XXXVIII. Ingens miraculum de libris igni traditis.

In iſto namque foro jam pro Dominicis ſcripturis dimicaverat cælum, cum Fundanus, civitatis illius quondam Epiſcopus, ſcripturas Dominicas traderet exurendas. Quas cum magiſtratus ſacrilegus igni apponeret, ſubito imber ſereno cælo diffunditur, ignis ſcripturis ſanctis admotus extinguitur, grandines adhibentur; omniſque ipſa regio pro ſcripturis Dominicis, elementis furentibus, devaſtabatur. De hac igitur civitate martyres Chriſti exoptata prima vincula ſuſceperunt, directique ad Carthaginem alacres ac læti, per totum iter hymnos Domino canticaque pſallebant. Qui cum ad Officium Anulini * *tunc Proconſulis pervenirent, ſtarentque in acie conſtanter; fortiter ſævientes impetus diaboli Dominica conſtantia retundebant. Sed cum contra omnes ſimul milites Chriſti diabolica rabies prævaleret, ſingulos ad certamina poſtulavit. Quorum certaminum pugnam non tam meis exequar quam martyrum dictis ex Actis acceptis, ut & ſævientis hoſtis audacia in tormentis atque in ipſa ſacrilega inventione noſcatur, & Chriſti Domini præpotens virtus in tolerantia martyrum atque in ipſa confeſſione laudetur.*

* al Anullini, vel Anolini.

XXXIX. Thelicæ martyris acta.

Cum igitur ab Officio Proconſuli offerrentur, ſuggereretur que, quod a magiſtratibus Alutinenſium tranſmiſſi eſſent Chriſtiani, qui contra edictum Imperatorum, & Cæſarum Collectam Dominicam celebraſſent; primum Proconſul Dativum interrogat, cujus eſſet conditionis, & utrum Collectam feciſſet. Qui cum ſe Chriſtianum, & in Collecta fuiſſe profiteretur; auctor ab ipſo Collectionis ſanctiſſimæ poſtulatur. Per Collectam namque, & Collectionem, & Dominicum, intelligit ſemper auctor ſacrificium Miſſæ. Sed ſubdit: *Statimque jubet Officium, eumdem in equuleum ſublevare, extenſumque ungulis præparare. Sed cum carnifices juſſa crudelia atroci velocitate complerent, ſtarentque ſævientes, invictis & denudatis ad vulnera martyris lateribus, erectiſque ungulis imminerent; ſubito ſeſe per medium Thelica fortiſſimus martyr tormentis ſubjecit, & clamavit: Chriſtiani ſumus nos. Nos, inquit, collegimus. Statimque Proconſul*

PAGIUS eſſet, pacem brevi conſecutam eſſe. Quamobrem Euſebius in poſteriori loco mox laudato iis, quæ in priori dixerat, non contradicit; ſed tantum indicat, perſecutionem in Occidentalibus Provinciis poſt biennium ceſſaſſe; in *Gallia* vero, ubi nulli Martyres facti, templa a populi furore fuiſſe immunia. Exiſtimo autem, anno trecenteſimo quinto, quo Diocletianus & Maximianus abdicarunt, ideo perſecutionem in regionibus Occidentalibus Severo Cæſari commiſſis ceſſaſſe; quia is ipſo dignitatis exordio populos a ſe alienare noluit.

IX. *Victorinus* Epiſcopus fuit, non *Pictavienſis*, ut Baronio, aliiſque multis creditum, ſed *Petavienſis*

conſulis furor exarſit, & ingemiſcens, ſpiritali gladio graviter vulneratus, martyrem Chriſti graviſſimis ictibus tutudit, in equuleum ſuſpenſum tetendit, & ungulis ſtridentibus laniavit. At contra glorioſiſſimus martyr Thelica, media de ipſa carnificum rabie hujuſmodi preces Domino cum gratiarum actione effundebat: Deo gratias. In nomine tuo Chriſte, Fili Dei, libera ſervos tuos. Talia iteranti Proconſul: Quis eſt, inquit, auctor tecum congregationis veſtræ? Qui, crudelius ſæviente carnifice, clara voce reſpondit: Saturninus presbyter, & omnes. O martyrem primatum omnibus dantem! ſic enim presbyterum fratribus prætulit, ſed presbytero fratres confeſſionis conſortio copulavit:

XL. Thelicæ illuſtris confeſſio. *Quærente igitur Proconſule, Saturninum oſtendit; non quod illum proderet, quem adverſus diabolum ſecum dimicare cernebat; ſed ut illi panderet, integre ſe celebraſſe Collectam, quando cum ipſis etiam presbyter fuerat. Manebat igitur Thelica cum voce Dominum deprecans; & præceptorum Evangelii memor, inimicis ſuis veniam martyr in ipſis corporis ſui laniamentis poſcebat. Inter ipſos namque vulnerum graviſſimos cruciatus, tortores pariter, & Proconſulem his verbis exprobrabat: Injuſte facitis, infelices; contra Deum facitis. Deus altiſſime, noli illis conſentire ad hæc peccata. Peccatis infelices, adverſus Deum facitis, cuſtodite præcepta Dei altiſſimi, injuſte agitis infelices, innocentes laniatis. Non ſumus homicidæ, non fraudem fecimus. Deus miſerere. Gratias tibi ago. Pro nomine tuo da mihi ſufferentiam. Libera ſervos tuos in captivitate hujus ſæculi. Gratias tibi ago, nec ſufficio tibi gratias agere.*

XLI. Martyris precatio. *Et cum ictibus ungularum concuſſa fortius latera ſulcarentur, profluenſque ſanguinis unda violentis tractibus emanaret, Proconſulem ſibi dicentem audivit: Incipis ſentire, quæ vos pati oportet? Et adjecit: Ad gloriam. Gratias ago Deo regnorum. Apparet regnum æternum, regnum incorruptum, Domine Jeſu Chriſte, Chriſtiani ſumus, tibi ſervimus; Tu es ſpes noſtra; Tu es ſpes Chriſtianorum. Deus ſanctiſſime; Deus altiſſime; Deus omnipotens, tibi laudes pro nomine tuo agimus. Cui talia oranti, tum a diabolo per Judicem dictum eſt: Cuſtodire te oportuit juſſionem Imperatorum & Cæſarum. Defatigato jam corpore, forti atque conſtanti ſermone victor proclamavit: Non curo niſi legem Dei quam didici, ipſam cuſtodio, pro ipſa moriar, in ipſa conſummor, præter quam non eſt alia. Talibus itaque dictis glorioſiſſimi martyris in ſuis tormentis, magis ipſe Anulinus torquebatur: cujus tandem rabies ferocitate ſaginata poſtea recluſum in carcere paſſioni condignum martyrem deſtinavit.*

XLII. Accuſatio calumnioſa. *Poſt hæc Dativus a Domino in certamine erigitur, qui Thelicæ ad fortiſſimum prœlium de proximo conjunctus eſt. Qui cum pendendo in equuleo extenſus, ſe, voce ſæpius repetita, Chriſtianum eſſe, & Collectam feciſſe, fortiter proclamaret; emerſit Victoriæ martyris frater, vir ſane togatus, ſed a religionis Chriſtianæ ſanctiſſimo cultu ipſis temporibus alienus, qui ſuſpenſum in equuleo martyrem profanis vocibus hactenus arguebat: Hic eſt, ait, domine, qui per abſentiam patris noſtri nobis hic ſtudentibus ſororem noſtram Victoriam ſeducens, hinc de ſplendidiſſima Carthaginis civitate, una cum Secunda & Reſtituta ad Alutinenſem Coloniam ſecum uſque perduxit; quique numquam domum noſtram ingreſſus eſt, niſi tunc, quando quibuſdam perſuaſionibus puellares animos illicebat.*

XLIII. *Sed non tulit Victoria clariſſima martyr Domini, collegam & commartyrem ſuum falſo appeti Dativum Senatorem. Statimque Chriſtiana libertate prorumpens: Nullius, inquit, perſuaſione profecta ſum, nec cum ipſo ad Alutinenſem coloniam veni; hoc poſſum per cives probare; omnia mea ſponte atque voluntate perfeci: Nam & in collecta fui, & Dominicum cum fratribus celebravi, quia Chriſtiana ſum. Tunc impudens Advocatus maledicta exaggerabat* Dativus dire torquetur. *in martyrem. Et contra martyr glorioſus de equuleo cuncta vera reſponſione ſolvebat. Inter hæc Anulinus ardeſcens, premi ungulas in martyrem jubet; ſtatim carnifices nuda præparataque ictibus latera cruentis vulneribus invenerunt. Advolabant truces manus juſſis velocibus, ſecretaque pectoris, diruptis cutibus, viſceribuſque divulſis, nefandis aſpectibus adnixa crudelitate pandebant. Inter hæc martyris mens immobilis; &, licet membra rumpantur, divellantur viſcera, latera diſſipentur, animus tamen martyris integer inconcuſſuſque perdurat.*

XLIV. Preces martyris. *Denique dignitatis ſuæ memor Dativus, tali voce preces Domino ſub carnifice rabiente fundebat: O Chriſte Domine, non confun-*

fun-

PAGIUS *Victorinus Epiſc. Petavienſis.* Baron. n. CXXVI. *ſis* ſeu Pitabionenſis in ſuperiori Pannonia, ut ſingulari libello docuit Joannes Launoius Doctor Theologus Facultatis Pariſienſis. Floruit exeunte tertio Eccleſiæ ſeculo, & hoc anno quarto Nonas Novembris Martyr pro Fide Chriſti occubuit. Scripſit multa in pleroſque ſacræ Scripturæ libros: qua de re legendus Labbeus in Diſſert. de Scriptoribus Eccleſiaſt.

X. *Paſſio S. Geneſii ex mimo Martyris.* Ruinartus in Actis Martyrum ſinceris recitat Acta Sancti Geneſii ex mimo Martyris a ſe cum variis MSS. collata, in quibus dicitur: *Cum eſſet in Urbe Roma Magiſter mimithelæ artis, qui ſtans cantabat ſuper pulpitum, quod thymele vocabatur, & rerum humanarum erat imitator*, &c. Eſt tymele vox græca ſignificans locum

cum

fundar. His dictis, beatiſſimus martyr, quod a Domino popoſcerat, tam facile meruit, quam breviter poſtulavit. Denique mox Proconſul mente concuſſa, lingua volente parcere, proſilivit. Ceſſavere carnifices; fas enim non erat, martyrem Chriſti in commartyris ſuæ Victoriæ cauſa torqueri. Nam cum contra eum Pompejanus ſuſpicionis indignæ ſævus accuſator accederet, calumnioſamque conjungeret actionem, deſpectus a martyre eſt, & percuſſus. Quid agis hoc in loco, diabole? quid contra martyres Chriſti adhuc uſque conaris? A Senatore Domini ac martyre & poteſtas ſimul & forenſis rabies ſuperata eſt.

XLV. Dativi illuſtris confeſſio.

Sed clariſſimus martyr etiam pro Chriſto tortus, cum interrogatus, utrum in Collecta fuiſſet; profiteretur conſtanter, & diceret, cum Collecta fuiſſet, ſe ſuperveniſſe, & Dominicum cum fratribus congrua religionis devotione celebraſſe, auctoremque ejuſdem Collectionis ſanctiſſimæ unum fuiſſe; in ſe ſe Proconſulem rurſus acrius excitavit, cujus recrudeſcente ſævitia, geminata martyris dignitas, iterato ungulis ſulcantibus exaratur. At martyr ad vulnerum cruciatus ſæviſſimos priſtinam ſuam repetens orationem: Rogo, ait, Chriſte, non confundar. Quid feci? Saturninus eſt presbyter noſter. Hujus cum latera, duri truciſque carnificis magiſtra crudelitate monſtrante, adjunctis ungulis raderentur; Saturninus presbyter ad prœlium poſtulatur, qui cæleſtis regni contemplatione conſiderans parva admodum ac levia ſuos commartyres ſuſtinere, congredi ipſe etiam taliter cœpit; nam dicente Proconſule: Tu contra juſſionem Imperatorum & Cæſarum feciſti ut hos omnes colligeres? Imperatorum & Cæſarum juſſionem dicit, quod cum Diocletiani & Maximiani Auguſtorum, tum etiam Conſtantii atque Galerii Cæſarum nomine promulgarentur edicta.

XLVI. De celebratione Dominici.

Reſpondit presbyter Saturninus, Domini ſpiritu ſuggerente: Securi Dominicum celebravimus. Proconſul ait: Quare? reſpondit: Quia non poteſt intermitti Dominicum. Qui mox, ut hæc dixit, contra Dativum ſtatim jubet aptari. Expectabat interea Dativus laniamenta corporis ſui potius quam dolebat; & cujus ad Dominum animus menſque pendebat, nihil dolorem corporis æſtimabat, ſed tantum Dominum precabatur, dicens: Subveni, rogo, Chriſte, habe pietatem, ſerva animam, cuſtodi ſpiritum meum: Non confundar, rogo, Chriſte, da ſufferentiam. Cui cum a Proconſule diceretur: Ex hac ſplendidiſſima civitate magis debueras alios ad bonam mentem revocare, & non contra præcepta Imperatorum, & Cæſarum facere; fortius atque conſtantius acclamabat: Chriſtianus ſum. Qua voce diabolus ſuperatus, Parce, inquit. Simulque illum in carcerem trudens paſſioni condignæ martyrem reſervavit.

XLVII. Saturninus ſæviſſime cruciatur.

At vero presbyter Saturninus, recenti martyrum ſanguine delibutus, cum penderet in equuleo, admonebatur in eorum fide perſiſtere, in quorum cruore perſtabat. Hic cum interrogaretur, utrum auctor ipſe eſſet, & omnes ipſe adunaſſet, & diceret: Etiam, ego præſens in Collecta fui; Emeritus lector ad certamen exiliens, congrediente presbytero: Ego ſum auctor, inquit, in cujus domo Collecta facta fuit. At Anulinus Proconſul, qui jam toties victus fuerat, impetus Emeriti perhorrebat, & tamen in presbyterum verſus: Quare contra præceptum, inquit, faciebas, Saturnine? Cui Saturninus: Intermitti Dominicum non poteſt, ait. Lex ſic jubet: ſcilicet lex Chriſtiana de Dominico, nempe ſacrificio celebrando. *Tunc Proconſul: Non tamen debuiſti prohibita contemnere; ſed obſervare potius, & non rem facere contra præceptum Imperatorum. Et meditata jam diu in martyribus voce terrorem ſuæ iræ commovit; cui non pigro paretur obſequio; nam carnifices in ſenile corpus presbyteri irruunt, & graſſante rabie, rupta nervorum connexione, diſcerpunt illud ingemiſcenda ſupplicia, & novi generis in ſacerdotem Dei exquiſita tormenta.*

XLVIII. Lex Eccleſiæ de celebrando Dominico.

Vide res quaſi in pabulo vulnerum famis rabie, ſævire carnifices; apertiſque viſceribus ad horrorem videntium, inter ruborem ſanguinis oſſa nudata pallere; * *& nec inter moras torquentium excluſam animam corpus, ſupplicio pendente, deſerere. At tali voce Dominus presbyter precabatur: Rogo te, Chriſte, exaudi. Gratias tibi ago Deus. Jube me decollari. Rogo, Chriſte, miſerere. Fili Dei, ſubveni. Cui Proconſul: Quare contra præceptum facis? Et presbyter: Lex ſic jubet: Lex ſic docet, inquit. O admiranda ſatis ac prædicanda presbyteri doctoris divina reſponſio! Legem ſanctiſſimam etiam in tormentis presbyter prædicat, pro qua libenter ſupplicia ſuſtinebat. Legis denique voce deterritus Anulinus: Parcam, inquit. Eumque in cuſtodiam carceris redigens, exoptato ſupplicio deſtinavit.*

* *al* pellere.

XLIX. Emeriti certamen & Felicis.

At vero Emerito applicito: In tua, inquit Proconſul, domo Collectæ factæ ſunt, contra præcepta Imperatorum? Cui Emeritus ſancto Spiritu inundatus: In domo mea, inquit, egimus Dominicum. At ille

PAGIUS

cum editiorem, in quo geſticulatores ſaltare, vel geſtis ridiculis adſtantes recreare ſolebant. Sed cum Geneſius ſacramentorum noſtrorum myſteria compleſſet, Diocletiano Imp. exhibitus dixit, ſe ex eorum ſanctificatione ludum ei exhibere velle, & baptizatus, juſſus eſt decollari *VIII. Kal. Septemb.* inquiunt Acta ſincera. De hoc ſancto Geneſio nullum verbum habet Baro-

ille: Quare permittebas, ait illos ingredi? Reſpondit: Quoniam fratres mei ſunt, & non poteram illos prohibere. Sed prohibere illos, inquit, debuiſti. At ille non potui, ait; quoniam ſine Dominico eſſe non poſſumus. Statim vero ipſe in equuleo jubetur extendi, extenſuſque vexari. Qui dum validos ictus, innovato carnifice, pateretur: Rogo ait, Chriſte, ſubveni. Contra Dei præceptum facitis, o infelices. Et interloquenti Proconſuli: Non oportuerat te eos ſuſcipere; reſpondit; Non poteram, quin ſuſciperem fratres meos. At Proconſul ſacrilegus: Sed prior, inquit, erat juſſio Imperatorum & Cæſarum. Contra religioſiſſimus martyr. Deus, inquit, major eſt, quam Imperatores. Rogo Chriſte: Tibi laudes: Chriſte Domine, da ſufferentiam.

L. De ſcripturis quæſtio. *Cui talia precanti, hæc Proconſul injecit: Habes ego ſcripturam aliquam in domo tua? Et reſpondit: Habeo, ſed in corde meo. Et Proconſul: In domo, inquit, tua habes, an non? Emeritus martyr ait. In corde meo illas habeo. Rogo Chriſte: Tibi laudes: Libera me Chriſte: In nomine tuo patior, breviter patior, libenter patior, Chriſte non confundar. O martyrem Apoſtoli* (a) *memorem, qui legem Domini conſcriptam habuit non atramento, ſed Spiritu Dei vivi, non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus! O martyrem legis ſacræ idoneum diligentemque cuſtodem, qui Traditorum facinus perrhorreſcens, ſcripturas Dominicas, ne perderet, inter ſecreta ſui pectoris collocavit! Quo cognito, Proconſul: Parce, inquit. Ejuſque confeſſionem in Memoriam una cum cæteris confeſſionibus redigens* (eſt memoria locus ubi Acta Procunſularia aſſervabantur) *Pro meritis veſtris omnes, inquit, ſecundum confeſſionem veſtram pœnas meritas perſolvetis. Sed jam ferina rabies ore cruento tormentis martyrum ſaginata languebat.*

(a) 2. Cor. 3.

LI. Neceſſitas celebrandi Dominici. *Sed cum Felix nomine, & paſſione proceſſiſſet in prœlium, acieſque Domini omnis incorrupta invictaque perſtaret; tyrannus mente proſtratus, voce demiſſus, anima, & corpore diſſolutus: Spero vos, inquit, hanc partem potius eligere, qua poſſitis vivere, ut juſſiones conſervetis. Contra quæ confeſſores Domini invicti martyres Chriſti, tamquam ex uno ore dixerunt: Chriſtiani ſumus, non poſſumus niſi Domini legem ſanctam uſque ad effuſionem ſanguinis cuſtodire. Qua voce percuſſus inimicus, Felici dicebat: Non quæro an Chriſtianus ſis, ſed an Collectam feceris, vel ſcripturas aliquas habeas. O ſtulta Judicis, & ridenda interrogatio! Chriſtianus utrum ſis, tace; & addidit. Si in Collecta fuiſti? Reſpondit: Quaſi Chriſtianus ſine Dominico eſſe poſſit, aut Dominicum ſine Chriſtiano celebrari. An neſcis Satana, in Dominico Chriſtianum, & in Chriſtiano Dominicum conſtitutum, ut nec alterum ſine altero valeat eſſe? Cum nomen audieris, frequentiam Domini diſce; & cum Collectam audieris, nomen agnoſce. Denique cognoſceris a martyre, & rideberis, tali reſponſione confunderis: Collectam, inquit, religioſiſſime celebravimus; ad ſcripturas Dominicas legendas in Dominicum convenimus ſemper. Qua confeſſione confuſus graviter Anulinus, fuſtibus cæſum exanimem cæleſti Concilio martyrem properantem ad ſiderea tribunalia expleta paſſione conſociat.*

Sed Felicem ſequitur alius Felix nomine pariter, & confeſſione, atque ipſa paſſione conſimilis. Pari etenim virtute congreſſus, etiam ipſe fuſtium læſione quaſſatus, animam in tormenta carceris ponens, ſuperioris Felicis eſt martyrio copulatus. Poſt hos ſuſcepit certamen Ampelius cuſtos legis, ſcripturarum divinarum fideliſſimus conſervator. Hic quærente Proconſule, an in Collecta fuiſſet; hilaris atque ſecurus alacri voce reſpondit: Cum fratribus feci Collectam, Dominicum celebravi, & ſcripturas Dominicas habeo mecum, ſed in corde meo conſcriptas. Chriſte tibi laudes refero: Exaudi Chriſte. Qui cum hæc dixiſſet, cervicibus contuſus, quaſi jam in tabernaculum Dominicum cum fratribus relegatur. Hunc ſequitur Rogatianus, qui confeſſus Domini nomen, ſupradictis fratribus jungebatur illæſus. LII. Ampelii confeſſio & ſociorum.

Quintus vero applicitus, egregie nomen Domini magnificeque confeſſus, cæſus fuſtibus, in carcerem retruditur condigno martyrio reſervatus. Hunc ſequebatur Maximianus in confeſſione par, in congreſſione conſimilis, in victoriæ triumphis æqualis. Poſt quem junior Felix, ſpem ſalutemque Chriſtianorum Dominicum eſſe proclamans, cum ſimiliter etiam ipſe fuſtibus cæderetur: Ego, inquit, devota mente celebravi Dominicum; Collectam cum fratribus feci, quia Chriſtianus ſum. Qua confeſſione meruit etiam ipſe fratribus conſociari. At junior Saturninus, martyris Saturnini presbyteri progenies, in certamen optatum feſtinus acceſſit; properans patris virtutibus glorioſiſſimis adæquari. Cui cum Proconſul furibundus diabolo ſuggerente dixiſſet: Et tu, Saturnine, interfuiſti? reſpondit Saturninus: Chriſtianus ſum LIII. Salus & ſpes Chriſtianorum Dominicum celebrare.

PAGIUS ronius in Annal. licet de eo loquatur in Notis ad Martyrologium Romanum ad diem XXV. Auguſti, quo ſicuti alter Sanctus Geneſius Arelatenſis, de quo ſtatim, colitur. Hinc, ut opinor, factum, ut Monbritius; & quidam alii ex duobus Geneſiis unicum fecerint, quod eo proclivius fuit, quo Arelatenſis hoc etiam ſæculo paſſus ſit.

ſum. Non a te quæro hoc, ait, ſed utrum egeris Dominicum. Cui reſpondit Saturninus: Egi Dominicum, quia Salvator eſt Chriſtus. Quo nomine Salvatoris audito, Anulinus exarſit, & in filium patris inſtaurat equuleum; extenſoque Saturnino: Quid, inquit, Saturnine profiteris? Vide ubi poſitus ſis: Habes ſcripturas aliquas?

Saturnini junioris confeſſio.

Reſpondit: Chriſtianus ſum. Proconſul vero ait: Ego quæro, an conveneris, & an ſcripturas habeas? Reſpondit: Chriſtianus ſum; aliud non eſt nomen quod poſt Chriſtum oporteat nos ſanctum obſervare. Qua in confeſſione diabolus inflammatus, quoniam permanes, inquit, in obſtinatione tua, etiam te oportet tormentis affici. Dic an aliquas ſcripturas habeas. Et ad Officium dixit: Vexa illum. Ibant in adoleſcentis latera paternis vulneribus laſſi lictores, & adhuc humectantem in ungulis patrium ſanguinem cognato filii cruori miſcebant. Videres per hiantium vulnerum ſulcos de lateribus antea genitoris ſanguinem fluere, & cruorem filii paterno permixtum, ungulis rorantibus, emanare.

LIV. Conſtans martyris aſſertio.

At juvenis gemini ſanguinis admixtione recreatus, medelam potius quam tormenta ſentiebat; & recepta in tormentis fortitudine, fortiſſimis vocibus exclamabat: Scripturas Dominicas habeo, ſed in corde meo. Rogo Chriſte, des ſufferentiam, ſpes eſt vitæ. Anulinus inquit: Quare contra præceptum faciebas? Reſpondit: Quia Chriſtianus ſum. Quo audito, parce, inquit. Et ſtatim, ceſſante tormento, in patrium conſortium relegatur. Interea vergebat in noctem, horis labentibus, dies; & conſumptis cum Sole tormentis, defecit atra tortorum rabies, & cum ſui Judicis crudelitate languebat. Sed legiones Dominicæ, in quibus Chriſtus, perpetuum lumen, armorum cæleſtium coruſco ſplendore fulgebat, fortius atque conſtantius in certamina proſiliebant. Cum vero adverſarius Domini tot martyrum prœliis glorioſiſſimis victus, tantiſque ac talibus congreſſionibus ſuperatus, deſertus a die comprehenſus a nocte, deficiente jam carnificum rabie, profligatus, cum ſingulis ulterius congredi non valeret; totius exercitus Domini animos percontatur, devotaſque confeſſorum mentes tali interrogatione propulſat: Vidiſtis (inquit) eos qui perſeveraverunt, quid ſuſtinuerint, vel quid in ſua confeſſione perſtantes adhuc habeant ſuſtinere? Et ideo qui vult ex vobis ad indulgentiam pervenire, ut ſalvus eſſe poſſit, profiteatur.

LV. Ad hæc confeſſores Domini glorioſi martyres Chriſti, læti ac triumphantes ſimul non ex Proconſulis dictis, ſed ex victoria paſſionis Spiritu ſancto ferventes, fortius clariuſque tamquam ex uno ore dixerunt: Chriſtiani ſumus. Qua voce proſtratus eſt diabolus, & concuſſus Anulinus, confuſuſque omnes ſanctos in carcerem trudens, illos martyrio deſtinavit. Et ne devotiſſimus fœminarum ſexus, florentiſſimuſque ſacrarum virginum chorus certaminis tanti gloria privaretur; omnes fœminæ, Chriſto Domino auxiliante, in Victoria congreſſæ ſunt & coronatæ.

Victoriæ inſigne certamen.

Etenim Victoria ſanctiſſima fœminarum, flos virginum, decus & dignitas confeſſorum, honeſta natalibus, religione ſanctiſſima, moribus temperata, in qua naturæ bonum candida pudicitia relucebat, reſpondebatque pulchritudini corporis fides pulchrior mentis, & integritas ſanctitatis; ad ſecundam palmam reſtitutam ſe in Domini martyrio lætabatur. Huic namque ab infantia jam clara pudicitiæ ſigna fulgebant, & rudibus adhuc annis apparebat rigor caſtiſſimus mentis, & quædam dignitas futuræ paſſionis: denique poſtquam plena virginitas ultimum ætatis tempus explevit, cum puella nolens, & reluctans in nuptias a parentibus cogeretur, invitamque tradere ſponſo prædo ſuggereret; clam ſe per præceps puella demittit, auriſque famulantibus ſupportata, incolumis gremio terræ ſuſcipitur; neque fuerat poſtmodum pro Chriſto Domino paſſura, ſi pro ſola tunc pudicitia moreretur. Liberata igitur nuptialibus tœdis, illuſoque ſimul cum parentibus ſponſo, media pene de ipſa nuptiarum frequentia proſiliens, ad ædem pudicitiæ, portumque pudoris Eccleſiam intacta virgo confugit; ibique conſecrati Deo dicatique capitis in perpetuam virginitatem ſacratiſſimum crinem inconcuſſo pudore ſervavit.

LVI. Victoriæ conſtantia.

Hæc ergo ad martyrium properans florentem pudicitiæ palmam triumphali dextera præferebat. Namque interroganti Proconſuli, quid profiteretur; clara voce reſpondit: Chriſtiana ſum. Et cum a Fortunatiano fratre rogato, ejuſque defenſore, vanis argumentationibus mente capta eſſe diceretur; Victoria Reſpondit: Mens mea eſt; numquam mutata ſum. Ad hæc Proconſul: Vis ire, inquit, cum Fortunatiano fratre tuo? Reſpondit: Nolo, quia Chriſtiana ſum; & illi (a) ſunt fratres mei, qui præcepta Dei cuſtodiunt: & paulo poſt: Anulinus, depoſita Judicis auctoritate, ad puellæ perſuaſionem deſcendit: Conſule tibi, inquit, vides enim fratrem tuum providere cupientem ſaluti tuæ. Cui martyr Chriſti: Mea mens eſt, inquit, numquam mutata ſum; nam & in Collecta fui, & Dominicum cum fratribus celebravi, quia Chriſtiana ſum. Mox cum hæc Anulinus audiſſet, furiis agitatus exarſit; & puellam ſacratiſſimam martyrem Chriſti in carcerem una cum cæteris relegans paſſioni omnes reſervavit.

(a) Mat. 12.

LVII. Hilariani pueri martyrium.

Sed Hilarianus adhuc ſupererat, unus de natis presbyteri martyris Saturnini, qui ætatem ſuam parvulam ingenti devotione vincebat. Hic patris fratrumque trium-

triumphis approperans jungi, diras tyranni minas non tam exhorruit, quam in nihilum duxit. Huic cum diceretur: Patrem tuum aut fratres tuos ſecutus es? ſubito brevi de corpore vox juvenilis auditur, & anguſtum pueri pectus ad confeſſionem Domini totum aperitur in voce reſpondentis: Chriſtianus ſum, & mea ſponte atque voluntate, cum patre meo, & cum fratribus feci Collectam. Audiebas patris Saturnini martyris vocem per dulcis filii meatus exire, & confitentem Chriſtum Dominum linguam de fratris exemplo ſecuturam. Sed Proconſul ſtultus, non intelligens contra ſe non homines, ſed Deum in martyribus dimicare; nec quia in puerilibus annis ingentes animos ſentiebat, putabat puerum tormentis infantiæ poſſe terreri. Denique amputabo, inquit, & collum tibi, & naſum, & auriculas; & ſic te dimittam. Ad hæc Hilarianus; puer patris fratrumque virtutibus glorioſus, qui jam didicerat a majoribus ſuis tormenta contemnere, clara voce reſpondit: Quicquid facere volueris, fac: quia Chriſtianus ſum. Mox in carcerem recipi etiam ipſe jubetur: ingentique cum gaudio vox Hilariani auditur dicentis: Deo gratias. Hic certaminis magni pugna perficitur: hic diabolus ſuperatur, & vincitur; hic martyres Chriſti de paſſionis futuræ gloria æterna jugi congratulatione lætantur.

LVIII. Hucuſque Acta ſanctorum martyrum a Catholicis allegata ad probandum Chriſtianos tempore perſecutionis ad Collectam atque Dominicum celebrandum convenire conſueviſſe. Eſt plane illorum integra, & ſincera fides; non tamen ſunt illa ipſa in ea Collatione tunc edita; quæ pura abſque aliqua auctoris interlocutione fuiſſe ipſa Proconſularia Acta putamus; licet ex iiſdem Actis (ut auctor qui exſcripſit profitetur) accepta eſſent. At quiſnam ille fuerit; non alium quidem quam ex Donatiſtis aliquem exiſtimamus; qui tamen fideliter hucuſque eadem reddidit; quippe qui ex iiſdem ipſis, quæ præ manibus habebat Proconſularia Acta deſcripſit. Sed neſcimus, qua occaſione, multorum ibi nominatorum martyrum acerbiſſimæ coram eodem Proconſule inſtar aliorum habitæ quæſtiones deſiderentur. Quæ autem poſt hæc ſequuntur uſque ad finem, manifeſtas continent tum in Menſurium Carthaginenſem Epiſcopum, tum etiam in ejuſdem Eccleſiæ diaconum Cæcilianum calumnias; dum illum traditorem fuiſſe librorum teſtantur, & Cæcilianum ipſorum, quorum hucuſque narrata ſunt geſta, martyrum necatorem; nimirum, quod illis cibos inferre vetuerit, ob eamque cauſam iidem fame conſumpti fuerint. Proh ſcelus! eo pervenit ſchiſmaticorum procacia (quod ſæpius Auguſtinus deplorat) ut eorum auctores non tantum pœnitentiam egerint de traditione ab ipſis (ut vidimus) facta librorum; quin potius in rabiem atque furorem converſi, tam impudenter in Catholicos fide probatiſſimos, moribuſque ſanctiſſimos, illud ipſum crimen, quod ipſi turpiter perpetraſſent, impingerent. Sed quo minus id veritate probare poſſent, eo magis nocendi mille artibus uſi, eoſdem maxime pios viros calumniis exagitatos multo temporum ſpatio vexavere. At hæc pluribus ſuis quibuſque locis ſunt opportunius pertractanda.

Acta corrupta a Donatiſt.

LIX. Hic modo appendicem tantum ad hæc eadem Acta additam recitabimus, apponemuſque ad venenum antidotum; quo lector, qui habet eam alibi editam, cautius legat, ſciatque pretioſum a vili diſtinguere. Etenim adeo vafre atque doloſe ſunt concinnata mendacia, ſic fucatæ coloribus fraudes, ac ita blandiloquentiæ circumlita dulcedine, ut prudentem quoque virum, qui non calleat res geſtas illorum temporum inter Catholicos, & Donatiſtas, decipere potuiſſent. Appendix autem in hunc modum ſe habet: *Verum quoniam nos (ut ſupra diximus) ſchiſmatis tempus admonuit, confeſſionibus tantis ac talibus martyrum decreta conjungere, conſtitutiones ſanctiſſimas amicorum Dei geſtis ſuperioribus catenare; neceſſario breviter cuncta, quæ martyres in carcere ex auctoritate legis divinæ ſanxerunt, ſervandaque poſteris reliquerunt, diſcurram. Nec lapſorum ſuperbiam atque audaciam Traditorum in hac ipſa mea feſtinatione prætercam. Coegit enim me tranſcendere nihil geſtorum fides, amor legis, Eccleſiæ ſtatus, ſalus publica, vita communis. His enim de rebus Eccleſia Catholica ſic poterit recognoſci, ſi labes peſtifera Traditorum nefandis actibus ſuis ſententiaque martyrum omnibus ſæculis declaretur.*

Calliditas in corrumpendis ſcriptis.

LX. *Poſtquam igitur ſupradictos martyres Chriſti exoptatus carcer recepit, confeſſores, qui illuc priores retruſi fuerant, victricibus palmis triumphales dexteras venientibus adjungebant. Veniebant præterea ad eumdem locum ex diverſis provinciæ partibus alii quoque quamplurimi confeſſores, inter quos erant Epiſcopi, presbyteri, diaconi, cæterique clerici, qui legem Domini aſſerentes, Collectam, Dominicumque conſtanter, & fortiter celebrabant; quique ſcripturas Dominicas, divinaque Teſtamenta de flamma atque incendio conſervantes, ſe ipſos diris ignibus, cruciatibuſque diverſis, Machabæico more, divinis legibus obtulerunt. Ea igitur tempeſtate cum horridus carcer, craſſæque tenebræ intra ſe clauſos retinerent teſtes fideliſſimos Dei, & ingentia catenarum pondera devota membra vincerent; cum debilitaret fames, fatigaret ſitis, frigus*

Concilium in carcere.

frigus quateret, turba comprimeret, latera ipſa recenti ungularum laceratione diſrupta ferverent inter catenas, & ferrum, inſtrumentaque tormentorum; ex auctoritate legis divinæ; quod ſibimet poſteriſque martyribus conſervarent celebrantes Concilium, cæleſtia decreta condebant. Vere enim vivus ille Spiritus ſanctus confeſſorum mentes æternis aſpirando, & divinis colloquiis exercebat: Hæc auctor.

LXI. Convincuntur mendacia Donatiſtarum. Sed jam detegere, lector, incipies ſchiſmaticorum impudentiam, eorumdemque ſibi ipſis ſententiam adverſantem. Quonam pacto, quæſo, in Collatione illa negare potuerunt nullam ſimul in domum privatam cogendi Synodum datam fuiſſe perſecutionis tempore facultatem; ſi etiam in carcere Concilium celebrandi, decretaque ſanciendi, videtur eſſe conceſſum? Ex his quoque evidentius poteſt intelligi, hanc appendicem ad Acta Proconſularia in Collatione illa edita nequaquam tunc iiſdem Actis fuiſſe conjunctam, nam de eis neceſſario fuiſſet mentio facienda, in qua ſumma rerum verſari videri poſſet, eademque ſæpius repetenda. At proſequamur cætera.

LXII. Calumniæ in Menſurium. *Sed poſt crudelem tempeſtatem ac perſecutoris horribilis minas, quibus Chriſtianam religionem tyrannica rabies infeſtaverat; quo iterum purior ac ſerenior Chriſtiani nominis pax æterna luceſceret; non defuit Traditorum omnium callidiſſima fraus, conſpiratioque peſtiferorum naufragorum diabolica arte compoſita; quæ ſub prætextu religionis, religionem impugnaret, fidem everteret, divina jura turbaret; maxime cum etiam Menſurius Carthaginenſis quondam Epiſcopus, recenti ſcripturarum traditione pollutus, ſceleris ſui amentiam pejore cœpiſſet ferocia publicare; quippe qui combuſtorum veniam librorum a martyribus poſcere ac implorare debuerat; ut delicta ſua majoribus flagitiis cumularet; eo animo ſæviebat in martyres, quo divinas tradiderat leges.*

LXIII. Calumniæ in Cæcilianum. *Etenim hic tyranno ſævior, carnifice crudelior, idoneum ſceleris ſui miniſtrum diaconum ſuum elegit Cæcilianum; idemque lora & flagra cum armatis ante fores carceris ponit, ut ab ingreſſu atque aditu cunctos, qui victum potumque in carcerem martyribus afferebant, gravi affectos injuria propulſaret. Et cædebantur a Cæciliano paſſim qui ad alendos martyres veniebant; ſitientibus intus in vinculis confeſſoribus, pocula frangebantur ante carceris limina; cibi paſſim devorandi canibus ſpargebantur. Jacebant ante carceris fores martyrum patres, matreſque ſanctiſſimæ, & ab extremo conſpectu liberorum excuſſi, graves nocte, dieque vigilias ad oſtium carceris exercebant. Erat fletus horribilis, & acerba omnium qui aderant lamentatio, prohiberi pios martyrum complexus, & divelli a pietatis officio Chriſtianos, Cæciliano ſæviente tyranno, & crudeli carnifice:* Hæc ibi.

Hic, rogo, primum illud lector attendat, quonam pacto Catholici ad convincendos ſchiſmaticos, atque probandum Fideles perſecutionis tempore ad Collectas celebrandas atque Dominicum convenire ſolere, ejuſmodi Actis uti voluiſſent, quibus tam aperte Menſurii atque Cæciliani adeo immania ſcelera probabantur, quorum iidem innocentiam atque integritatem tantopere propugnabant? Vel ſi hæc erant vera de Cæciliano atque Menſurio; cur eadem Acta martyrum non ſunt edita ab ipſis impugnatoribus adverſus Catholicos, in duobus illis & aliis Conciliis uſque ad Auguſtini tempora, in quibus poſtea eſt eadem cauſa ventilata; nempe in Romano Concilio ſub Melchiade, & Arelatenſi paulo poſt celebrato in eadem cauſa Cæciliani, aliiſque Patrum conventibus, & ſæcularibus quoque judiciis, in quibus omnibus perſpecta ſemper fuit atque publice acclamata innocentia Cæciliani, atque retuſa Donatiſtarum procacia? Cur denique cum in ipſis publice habitis inter ſchiſmaticos atque Catholicos ea de re juſſu Principum Collationibus, tum etiam in tot editis ab ipſis Donatiſtis, Petiliano, Creſconio, & aliis adverſus Catholicos commentariis, non intexuerunt, immo nec meminerunt horum Actorum, quibus tam aperte tum Menſurii, tum Cæciliani tam horrenda facinora comprobantur, ex quibus ſententia damnationis illi fuiſſent jure plectendi? LXIV. Detegitur impoſtura.

Sed quid ad hæc auctor addat, jam cæteris adjungamus: *Interea martyres Chriſti* (inquit) *non carceris ſqualor, non viſcerum dolor, non denique ulla rerum penuria commovebat, ſed meritis & confeſſione jam in Domino vicini direxerunt in poſteros ſalutem, quæ communem Chriſtiani nominis progeniem ab omni reſidua* * *communione Traditorum ſecerneret, tali ſub comminatione:* LXV.

* al. reciduiva.

Si quis Traditoribus communicaverit, nobiſcum partem in regnis cæleſtibus non habebit. Et hanc ſententiam, ſancti Spiritus auctoritate conſcriptam, tali comparatione firmabant. Decreta de traditoribus efficta.

Scriptum eſt (inquiunt) *in Apocalypſi* (a): *Quicumque adjecerit ad librum iſtum apicem unum, aut unam litteram, adjiciat illi Deus innumerabiles plagas; & quicumque deleverit, deleat partem ejus Dominus de libro vitæ. Si ergo additus apex unus, aut littera una dempta, de libro ſancto radicitus amputat, & ſacrilegum facit, & ſubvertit auctorem; neceſſe eſt omnes eos qui Teſtamenta divina, legeſque venerandas omnipotentis Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti, ignibus tradi-* (a) Apoc. 22.

de

derunt exurendas, æternis gehennæ ardoribus, inextinguibili igne torqueri. Et ideo ut ſupra diximus.

Si quis Traditoribus communicaverit, nobiſcum partem in regnis cæleſtibus non habebit.

Hæc communicantes ſinguli ad paſſionis gloriam feſtinabant, ſupremaque teſtatione unuſquiſque martyrum cruore proprio conſignabat. Exinde Eccleſia ſancta ſequitur martyres, & execratur perfidiæ Traditores.

LXVI. Donatiſtæ ſeſe produnt. Ecce tibi cujuſnam ſectæ, cujusve communicationis ſit auctor qui hæc ſcripſit, ſe jam palam prodit; & quam intelligat ſanctam Eccleſiam, quam ſervare tradit martyrum ſanctionem de non communicando cum Traditoribus, vel cum iis qui illis communicaſſent, aperte ſignificat; nimirum conventum Donatiſtarum, qui penes ſe eſſe Eccleſiam arrogabant; quique eos quos arguebant lapſos traditione librorum, ac denique omnes qui illorum fuiſſent ſententiæ vel levi communicatione conjuncti, adeo execrabantur; ut nec per pœnitentiam expiatos dicerent admittendos: ut plane ex iis intelligas (quod S. Auguſtinus ſæpe in eos invehens inculcat) Novatianorum fuiſſe Donatiſtas hæredes, ab illiſque mutuatos eſſe venenum; quod tam hic quam ſuperius in præfatione tradat, non communicare debere ſimulque eſſe martyres & Traditores: erant hæ voces peculiares Donatiſtarum; idque ſolitos ipſos dicere cum refugerent communicationem Catholicorum, S. Auguſtinus (a) teſtatur; cum hæc de illis: *Indignum eſt, dicebant, ut in unum conveniant filii martyrum, & filii Traditorum; & hoc exordio libellos formabant; hæc per ſuos diaconos proclamari jubebant.* Sed pergit idem auctor:

LXVII. Præpoſitio Donatiſtarum. *Igitur cum hæc ita ſint; quiſnam eſt divini juris peritia pollens, fide præditus, devotione præclarus, religione ſanctus, qui judicis Dei memor, veritatem ab errore diſcernat, a fide perfidiam disjungat, ſimulationemque fictam a certa & integra ſanctitate ſecludat, ſeparet a ſtante lapſum, ab integro vulneratum, a juſto reum, ab innocente damnatum, a cuſtode legis proditorem, a confeſſore Chriſti nominis negatorem, a martyre Domini perſecutorem, & unum atque idem eſſe exiſtimet & Eccleſiam martyrum, & conventicula Traditorum? Nemo ſcilicet: quoniam hæc inter ſe repugnant, contrariaque ſibi ſunt, ut lux tenebris, vita mortuis, ſanctus Angelus diabolo, Chriſtus Antichriſto, Paulo Apoſtolo (b) dicente: Quaſi filiis dico; dilatamini & vos, & nolite conjungi cum infidelibus. Quæ enim eſt participatio juſtitiæ ad iniquitatem, &c.* Multaque eorum ore verſata idem in eamdem ſententiam inculcans hæc addit:

LXVIII. *Quamobrem fugienda bonis, & vitanda eſt ſemper religioſis conſpiratio Traditorum, hypocritarum domus, Phariſæorumque ſententia; ut viam adoptionis filiorum filiarumque Dei, in ſancta Eccleſia ſpiritaliter nati, digne incedant, & non alienis facinoribus immerſi, pro luce tenebras, pro vita mortem, interitum ſibi pro ſalute acquirant. Talis eſt Eccleſia Domini, quæ una ſemper ſingulariſque contra ſeſe & in partes dividi non poteſt. Sed poſt teterrimam perſecutionis noctem, turbineſque peſtiferos tyrannorum, ad deceptionem innocentium, prædamque populorum, diabolus verſutia callidiſſimæ fraudis adinvenit, ut quos aperta perſecutionis clade tranſvorare non valuit, nec in ſæculo ſacrilego idolorum ſervitio mancipandos delictorum nexibus in perpetuam perniciem potuit retinere, eos pollutis traditionibus jungens ſibi, ſub prætextu ſanctiſſimæ religionis extinguat.*

LXIX. En quam exacte, quis qualiſve ſit auctor, ſuis ſe coloribus pingit; nempe ex factione ſchiſmaticorum, qui ſe puriſſimos prædicabant, & Catholicorum communicationem execrabantur, quod ſemel polluti eſſent Traditorum communione. Cum alioqui in ipſa ſancta Eccleſia numquam fuerit tanta ſeveritas, ut ipſa, quantumvis lapſos, non reciperet pœnitentes, eoſque ſibi miſericordi reconciliatione conjungeret. Donatiſtæ autem (ut fuſius ſuo loco dicetur) non tantum lapſos, ſed qui illis aliquando communicaſſent, in perpetuum averſabantur. Videas inſuper auctorem ex ea quam factam dicit poſt perſecutiones extinctas communicationem cum illis, ſe prodere, non hoc tempore ipſum ſcripſiſſe, ſed cum jam eſſet eadem ex cauſa ab ipſis ſchiſma conflatum, ac latius propagatum.

LXX. Detegitur Donatiſtarum impoſtura. Sed quod mox addit, cætera quæ eſſent ſchiſmaticorum Donatiſtarum certa ſigna atque lineamenta demonſtrat; cum ſic invehitur in omnia ſacroſancta Catholicorum myſteria, quæ omnia illi penitus exhorreſcerent: *Denique illi* (inquit) *falſi ſacrorum ritus, fictaque myſteria non tam in ſalutem, quam in perniciem miſerorum celebrantur, cum erigit altare ſacrilegus, celebrat ſacramenta profanus, baptizat reus, curat vulneratus, veneratur martyres perſecutor, legit Evangelia Traditor, hæreditatem cœli promittit divinorum teſtamentorum combuſtor: quos increpat Dominus & objurgat in Evangelio dicens* (c): *Væ vobis Scribæ & Phariſæi, hypocritæ, &c.* & poſt alia multa ab illis perperam ex divinis Scripturis citari ſolita, hæc ab eodem adduntur: *Fugienda ergo & execranda pollutorum omnium congregatio vitioſa, & appetenda omnibus beatiſſimorum martyrum acceſſio glorioſa; quæ eſt Eccleſia ſancta una & vere Catholica, ex*

(a) *Aug. l. ad Donatiſ. poſt collat. c. 1.*

(b) *2. Cor. 6.*

(c) *Matth. 12.*

qua martyres profecti ſunt, & a quibus divina teſtamenta ſervata ſunt. Hæc etenim ſola perſecutionis infeſtæ impetum fregit; hæc legem Domini uſque ad effuſionem ſanguinis conſervavit; in hac virtutes ſancti Spiritus præſentia frequentantur, baptiſma a Salvatore perficitur, vita perpetua reparatur.

LXXI. Videas plane Donatiſtarum expreſſa veſtigia, de quibus exclamat ſæpiſſime inter alia Auguſtinus, quod execrarentur collatum a nobis baptiſmum; qui, & in hoc ſe habere Cyprianum auctorem gloriarentur, a quo alienum baptiſma non ſit receptum. Sed de martyribus in carcere conſtitutis hæc habet in fine:

Quid in Menſurium & Cæcilianum. *Poſtremo cum nec Menſurius, nec miniſter ejus Cæcilianus, ab hac immani crudelitate ceſſare vellent, Anulino Proconſule, aliis perſecutoribus interim circa alia negotia occupatis: beati martyres iſti corporeis alimentis deſtituti, paulatim & per intervalla dierum, naturali conditione, famis atrocitate cogente, ceſſerunt, & ad ſiderea regna cum palma martyrii migraverunt; præſtante Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui cum Patre & Spiritu ſancto vivit in ſæcula:* Hucuſque auctor. Qui quidem ipſa Acta legitima, dicta Proconſularia, non tantum (ut demonſtratum eſt) multis prætermiſſis nimia brevitate contraxit; ſed inter alia reliquos martyres, non ut cæteros gladio, verum fame in carcere extinctos eſſe mentitur; quinetiam Menſurium Epiſcopum Carthaginenſem horum malorum auctorem, Cæcilianum diaconum adminiſtrum, & plane carnificem extitiſſe confixit.

LXXII. Vide & mirare, quo ſit progreſſa inſania Traditorum; ut cum ipſi quidem (ut ex eorum confeſſione eſt recitatum) primum ſacros codices tradiderint; inde ſimul ſicut ſpinæ ſe invicem (*a*) complectentes, fœdere juncti nulloque tanti criminis dolore percuſſi & ſtimulis repreſſi conſcientiæ ſe innocentiſſimos eſſe profeſſi ſint; immo & confeſſorum ſibi gloriam jactanter adſcripſerint, quod petitos ſacros codices non dediſſent. Sed perinde ac ſi hæc non ſatis eſſent ad impietatem, illud immane facinus addiderunt, ut innocentes Epiſcopos, ipſumque primæ Africanæ ſedis Antiſtitem Menſurium Carthaginenſem, traditionis labe conſpergerent, Cæcilianumque ſucceſſorem ipſius eadem quoque fœdarent turpitudine. Verum, quod ſuperat omne nefas, quod nec majores eorum auſi ſunt excogitare, eoſdem fuiſſe carnifices, necatoreſque martyrum, hiſce falſis martyrum Actis dolos dolis adnectentes, atque mentitis calumniis alias graviores addentes, & callide concinnantes turpiter prædicarunt, ac ſceleſtiſſime diffamarunt. Et quaſi adhuc parva hæc eſſent, iidem non ſolum

(*a*) Nah. 1.

Mira protervia traditorum.

quos tot tantorumque criminum reos arguebant, ſed & univerſam Catholicam Eccleſiam, quod horum communicatione pollutam eſſe jactarent, jurato in eam bello, ſunt in perpetuum averſati. Hæc eſt origo & incrementum ſchiſmaticorum; hi enim a ſuperveniente Donato (ut demonſtrabimus) qui ſcelus auxit, propagavit, & ſchiſma conflavit, nomen adepti ſunt, ut Donatiſtæ fuerint appellati.

Antequam autem de Menſurio Epiſcopo Carthaginenſi quæ vera certaque eſſe noſcuntur in medium afferamus, meminiſſe lector debet ſuperius dictum eſſe, auctore Optato Milevitano, hunc ſubrogatum eſſe in locum Luciani, qui S. Cypriano ſucceſſit. Rurſus vero cum teſtificatione Pontii diaconi pariter ſit declaratum, ante S. Cyprianum neminem Epiſcoporum Carthaginenſium fuiſſe martyrio coronatum; illud plane inferri poſſe videtur: Reſtitutum Epiſcopum Carthaginenſem cujus dies natalis martyrii titulo adſcriptus habetur in Martyrologio Romano, quinto idus Decembris collocandum eſſe inter Menſurium, & Cyprianum, ac pariter ſubiiſſe martyrium. Niſi potius dicere velimus, ipſum Reſtitutum ſediſſe ante tempora Cypriani; ſed ſic vocatum eſſe martyrem (ut de multis aliis accidit) quod Chriſti nominis cauſa tormenta paſſus ſit; non autem quod martyrio vitam finierit, ut S. Cyprianus qui percuſſus gladio martyrium conſummavit. Id autem ut magis eſſe verum exiſtimemus, non tantum illud perſuadet, quod nonniſi poſt Cyprianum Lucianus, & Menſurius uſque ad hæc tempora recenſeantur Epiſcopi Carthaginenſes; ſed quod Poſſidius (*b*), dum meminit tractatus S. Auguſtini in depoſitione ejuſdem Reſtituti Epiſcopi Carthaginenſis, nequaquam eum martyrem appellat, ſicut nec Cyrum, ejuſdem ſedis ſanctum Epiſcopum; de quo etiam abſque titulo martyrii agitur in eodem Martyrologio pridie Idus Julii.

LXXIII. Donatiſtæ unde.

De S. Reſtituto Epiſcopo.

(*b*) Poſſid. Indic. c. 8.

Quod rurſum in primis ad Menſurium Carthaginenſem Epiſcopum ſpectat; quæ ab eo geſta fuerint uſque ad obitum, cum ei ſucceſſit Cæcilianus, nullo videntur valentiori poſſe teſtimonio demonſtrari, quam ex ipſis ſcriptis; quæ iidem Donatiſtæ adverſus eumdem Menſurium puplice protulerunt, eademque recitata atque examinata in mutua magna illa facta juſſu Principis inter Catholicos atque Donatiſtas Collatione, in qua quicquid potuit inveniri contra Menſurium atque Cæcilianum ab iiſdem ſchiſmaticis eſt diligenter inveſtigatum atque prolatum. Quicquid igitur tunc illi quod proferrent contra Menſurium habuerint, & coram Judice Cognitore ediderint, S. Auguſtinus (*c*) his recitat verbis:

LXXIV. Menſuri cauſa diſcutitur.

(*c*) Aug. in Brevic. Coll. diei tertiæ, c. 13.

LXXV. *Tunc Donatiſtæ aliquantulum prælocuti ſunt*

Calumnia in Menſurium. *ſunt, quod Menſurius, qui fuerat ante Cæcilianum Eccleſiæ Carthaginenſis Epiſcopus, tempore perſecutionis tradiderit perſecutoribus ſanctas Scripturas. Et hoc ut probarent, legerunt ejus epiſtolam ad Secundum Tigiſitanum datam, qui tunc habebat primatum Epiſcoporum Numidiæ; in qua epiſtola videbatur Menſurius veluti de ſuo crimine confiteri; qui tamen non ſcripſerat ſe ſanctos codices tradidiſſe; ſed potius, ne a perſecutoribus invenirentur, abſtuliſſe, atque ſervaſſe; dimiſiſſe autem in baſilica Novorum quæcumque reproba ſcripta hæreticorum; quæ cum inveniſſent perſecutores & abſtuliſſent, nihil ab illo amplius poſtulaſſe. Verumtamen quoſdam Carthaginenſis ordinis viros poſtea ſuggeſſiſſe Proconſuli, quod illuſi fuerant, qui miſſi erant ad Chriſtianorum ſcripturas auferendas & incendendas, quia non invenerant niſi neſcio quæ ad eas non pertinentia; ipſas autem in domo Epiſcopi cuſtodiri, unde deberent proferri & incendi; Proconſulem autem ad hoc eis conſentire noluiſſe.*

LXXVI. *In eiſdem etiam litteris lectum eſt, eos qui ſe offerrent perſecutionibus non comprehenſi, & ultro dicerent ſe habere ſcripturas, quas non traderent, a quibus hoc nemo quæſierat; diſplicuiſſe Menſurio, & ab eis honorandis etiam prohibuiſſe Chriſtianos. Quidam etiam in ea epiſtola facinoroſi arguebantur, & Fiſci debitores, qui occaſione perſecutionis, vel carere vellent oneroſa multis debitis vita, vel purgare ſe putarent, & quaſi abluere facinora ſua, vel certe acquirere pecuniam, & in cuſtodia deliciis perfrui de obſequio Chriſtianorum. Crimen tamen Donatiſtæ non ingerebant Menſurio, niſi de codicibus traditis; mentitum eum quippe dicebant, quod illi non fuerint codices ſancti; & peccatum ſuum tegere voluiſſe; quamvis & ipſam fictionem criminarentur.*

LXXVII. *Recitarunt etiam reſcripta Synodi Tigiſitani ad eumdem Menſurium pacifice data, ubi & ipſe narravit in Numidia perſecutores quæ egerint, & qui comprehenſi, & ſcripturas ſanctas tradere nolentes, & multa mala paſſi & graviſſimis ſuppliciis excruciati & occiſi ſunt; eoſque honorandos pro martyrii ſui merito commendavit, laudans eos non tradidiſſe ſcripturas ſanctas, illius mulieris exemplo (a), quæ duos exploratores in Hierico, in quibus figurarentur duo Teſtamenta Vetus & Novum, tradere perſecutoribus noluit; quod quidem exemplum ſi ſub hac eſt figura intelligendum, Menſurium potius adjuvabat. In ſuis enim litteris Menſurius reprehendebat eos qui ſcripturas ſanctas, quamvis eas non traderent, ſe tamen habere faterentur; quod mulier illa non fecit; neque enim eos exploratores, qui quærebantur, apud ſe eſſe confeſſa eſt, ſed negavit:* Hæc ibi.

(a) *Joſue* 2.

LXXVIII. Sed de Menſurio Epiſcopo hæc quoque Optatus (*b*), quibus ejus conſtantia commendatur: *Iiſdem temporibus* (nempe perſecutionis exortu) *Felix quidam diaconus, qui propter famoſam neſcio quam de tyranno Imperatore tunc factam epiſtolam appellatus eſt, periculum timens, apud Menſurium Epiſcopum delituiſſe dicitur; quem cum poſtulatum Menſurius publice denegaret, relatio miſſa eſt. Reſcriptum venit, ut, ſi Menſurius Felicem diaconum non reddidiſſet, ad Palatium dirigeretur. Conventus non leves patiebatur anguſtias. Erant enim Eccleſiæ ex auro & argento quamplurima ornamenta, quæ nec defodere terræ, nec ſecum portare poterat, quaſi Fidelibus ſenioribus commendavit, commemoratorio facto, quod cuidam aniculæ dediſſe dicitur: ita ut ſi ipſe non rediret, reddita pace Chriſtianis, anicula illa illi daret, quem in Epiſcopali cathedra ſedentem inveniret. Profectus cauſam dixit. Juſſus eſt reverti Carthaginem; pervenire non potuit:* Nam diem obiit. Et (ut idem ſubdit auctor) commemoratorium illud redditum eſt Cæciliano, qui Maxentii tempore, reddita pace Eccleſiæ Africanæ, eſt ſuffectus Epiſcopus. Hactenus res Menſurii Epiſcopi Carthaginenſis.

(b) *Optat. contr. Parmen. l.* 1. Menſurii conſtantia prædicata.

LXXIX. De his vero, quæ ſpectant ad Cæcilianum, cujus integritas ſæpe judiciis Eccleſiaſticis, omnium Epiſcoporum ſententia, eſt comprobata, ſuis loci dicturi ſumus inferius: Hic autem illud tantummodo attingendum, nec ipſos Donatiſtas qui uſque ad Auguſtini tempora vixerunt, cum tam ſæpe atque frequenter in pluribus Epiſcoporum conventibus, ac ipſis ſæcularibus judiciis, fuerint proſecuti in Cæcilianum accuſationes, umquam vel in noviſſima publica illa Collatione, cujus facta eſt mentio, illud in eum objeciſſe, quod fame coegerit mori in carcere Chriſtianos martyres; ſed illud tantummodo, quod nec probari potuit, Cæcilianum vetuiſſe offerri victum illis qui detinebantur in carcere. Id quidem in Actis Conciliabuli Carthaginenſis, quod ab ipſis Donatiſtis contra Cæcilianum eſt celebratum, conſcripſerunt; quæ & ex eodem recitata eſſe in dicta Collatione, S. Auguſtinus (*c*) teſtatur, qui ait: *Et recitatum eſt a Donatiſtis Concilium ferme SeptuagintaEpiſcoporum contra Cæcilianum apud Carthaginem factum, ubi eum abſentem damnarunt, quod ad eos venire noluerit, tamquam a Traditoribus ordinatus; & quia cum eſſet diaconus, victum afferri martyribus in cuſtodia conſtitutis, prohibuiſſe dicebatur:* Hæc ibi. At nequaquam crimini tunc ab illis datum eſt, quod (ut ſubdolus auctor dictæ appendici addidit) vel unus ſaltem ea ex cauſa fame perierit; ut plane videas eadem poſtea ab impudente auctore fuiſſe conficta, quæ

Arguitur calumnia contra Cæcilianum.

(c) *Aug. in Brevic. coll. diei* 3. *cap.* 14.

quæ antea tot Epiſcopi Donatiſtæ nec auſi ſunt excogitare, dare crimini, & calumnias in Acta referre.

LXXX. Appendix commentitia. At quis doloſi hominis ſtropham non intelligat? Quod enim ſciret a majoribus ſuis minime probari potuiſſe, Cæcilianum denegaſſe martyribus victum; veris certiſque martyrum Actis attexuit appendicem illam; idque tunc eum perſtitiſſe cum in magno illo Collationis conventu convicti Donatiſtæ poſteriores tulerunt, & a cauſa penitus exciderunt; nam ante illud tempus, agitata pluribus Conciliis cauſa Cæciliani, Romæ, Arelati, & alibi, nihil prorſus hujuſmodi fuit a Donatiſtis in Cæcilianum objectum. Quod ſi ejuſmodi Acta extitiſſent, quibus ſolis Cæcilianus damnari potuiſſet; eadem in Conciliis, Collationibus, Actiſque Proconſularibus, in quibus omnibus conventibus, quæcumque valuerunt, non prætermiſerunt congerere in Cæcilianum; utique magno præconio edidiſſent; quin in libellis ad Conſtantinum Imp. in eumdem ſæpe conſcriptis, eorumdem Actorum ſaltem iidem meminiſſent; ſicque univerſæ plane innotuiſſent Eccleſiæ; nam Imperator (ut dicemus) quæcumque in Cæcilianum a Donatiſtis eſſent objecta, exacte in Epiſcoporum voluit examinari conventibus.

LXXXI. Defenditur Cæcilianus. Sed etſi verum eſſe daretur, quod illi in dicto Carthaginenſi Concilio Cæcilianum vetuiſſe ad martyres victum inferri dixere; ſi, inquam, id vere accidiſſe conſtaret; idque illi dicere, atque etiam probare potuiſſent, quod conſcientia malæ cauſæ nec inter alias fictas accuſationes proponere auſi ſunt; certe quidem ex iis, quæ dicta ſunt ex litteris Menſurii a Donatiſtis editis ac publice recitatis, dicendum utique eſſet, id ſancte pieque a Cæciliano geſtum eſſe non in martyres, ſed in nebulones illos ac paraſitos, turpeſque homines, quorum Menſurius dictis litteris meminit, cum ſcilicet (ut ait) ſycophantæ quidam vellent ea arte comparare pecuniam, & in cuſtodia in deliciis vivere de obſequio Chriſtianorum: qualeſnam ejuſmodi eſſe ſolerent nomen martyrum nundinantes; jam exemplum patens ſuperius recitavimus de Peregrino illo famoſiſſimo, cujus res geſtæ extant apud Lucianum conſcriptæ. Ejuſmodi igitur balatronibus ea ex cauſa (ut Peregrinus ille) ſe martyribus adjungentibus, qui magno Chriſtianæ religionis dedecore negaturi mox eſſent, prohiberi a Chriſtianis ſolita in martyres conferri ſubſidia, pecuniam, vel alimenta contribui; pietati adſcribendum erat, non crimini dandum. Si quid ergo hujuſmodi a Cæciliano pio ſtudio factum eſt, inde hoſtes ejus implacabiles qualemcumque captantes arripienteſque calumniarum occaſionem, dicebant Cæcilianum alimenta in vinculis detentis martyribus denegaſſe; ſed & perfricta fronte illud ſubdole addebant, ab eodem martyres omnes necatos eſſe.

Verum vafer impoſtor, quod conſtaret ex aliis Actis ſanctorum martyrum (quod & ſuperius vidimus) Chriſtianos detentos in carcere interiori, quibus negaretur omne ſolatium fraternæ viſitationis atque ſubſidii, Fiſcali cibo nutriri ſolitos; velamentum mox addit mendacio: nimirum Anulinum Proconſulem illorum oblitum fuiſſe, aliis negotiis occupatum: egregie ſcilicet; perinde ac non Proconſul, ſed cuſtos carceris, cujus id operis eſſet, Anulinus fuiſſet. Sed cum nec cuſtos carceris id abſque capitis ſui periculo tentare potuiſſet, ut quemvis facinoroſum in carcere poſitum ſineret fame perire; cur non potius juſſu Proconſulis id factum dixit? aperiam paucis: Ne ſcilicet ſic a culpa liberaret Cæcilianum; perinde ac ſi in eum omnem curam atque cuſtodiam carceris Proconſul rejeciſſet; quo nihil ſtultius effingi poteſt. Sed jam de his ſatis; quæ quidem haud oportuit prætermiſiſſe, ne ſcilicet cauſa tot ſententiis definita, penes aliquem rem minus exacte perveſtigantem, obtentu Actorum ſanctorum martyrum, revocari in dubium facile poſſet. LXXXII. Detegitur penitus impoſtura.

Quod autem ſuperius in recitatis Actis ſit demonſtratum, flagrantis perſecutionis etiam tempore ſolicitos fuiſſe Chriſtianos celebrare Dominicum, nempe (ut alias pluribus declaravimus) ipſum ſacroſanctum ſacrificium incruentum; ut nefas putarent, quovis impetu perſecutionis urgente, dimittere; ſed (quod coram Proconſule profeſſi ſunt potius mori paratos ex inſtituto fuiſſe, quam illo carere: cum hæc exemplo Africanorum martyrum in Eccleſia Occidentali ſatis eſſe demonſtrata videri poſſint; de eadem Eccleſiaſtica diſciplina in Orientali Eccleſia hoc ipſo tempore exemplum editum hic attexere, dignum exiſtimavimus. Extant Acta (*a*) martyris Anyſiæ, ex antiquioribus monumentis in lucem reddita, ubi, quo modo Theſſalonicæ paſſa ſit, breviter narratur his verbis. LXXXIII. De celebratione Dominici.

(*a*) *Metap. die* 30. *Dec.*

Tunc cum perſecutio Diocletiani ac Maximiani ardentius graſſaretur, cogitatio venit in mentem Anyſiæ, ut iret ad Dominicum; id autem erat Angelus, qui eam vocabat ad paſſionem martyrii. Cumque ingrederetur portam Caſandrioticam, excitatus eſt tumultus in populo. Deinde cum eam vidiſſet quidam ex ſatellitibus Imperatoris, & eſſet ab ejus ſauciatus pulchritudine, vel ab ipſo potius diabolo incitatus; ei factus obviam: Sta, inquit, & dic quo vadis. Illa autem videns ejus inſolentiam, & immoderationem, & mente agi- LXXXIV. Acta martyris Anyſiæ.

agitans tentationem; digito fecit in fronte ſignum Crucis. Ille vero plane fera, & fera ſævior, non reveritus eſt generoſum & decorum ſilentium; ſed ſe contumelia affectum, & deſpectum arbitratus, cum eam apprehendiſſet, voce aſpera eam agreſtius interrogabat, quænam eſſet, & quo proficiſceretur. Agna autem Chriſti, volens inſolitum devitare conſpectum, voluit eum brevi reſponſo ſuperare: Sum Chriſti ancilla, & vado ad Dominicum. Ille autem inſolens, impulſus ab eo qui in ipſo habitabat, dæmone, dixit: Sed non ſinam te illuc proficiſci, ſed te adducam ad diis libandum. Solem enim hodie colimus. Et ſimul hoc dicens, velum traxit volens vultum ejus detegere. Illa autem generoſe, & fortiter reſiſtens, in ejus faciem inſpirans, dixit: Increpabit te Chriſtus Jeſus, diabole. Ille autem ea ſufflatione, & nomine Chriſti motus ad iram, quæ cohiberi non poterat; ſtricto quem ferebat gladio, eo latus ejus transfodit; quæ ſtatim cum tremore & palpitatione membrorum in terram cadens, eam ſancto ſanguine reddens purpuream, exſpiravit: Hucuſque de martyrio ejus; quæ occaſione Dominici peragendi voluimus recitaſſe. Quod etſi ſciamus eamdem vocem pro Dei templo interdum accipi ſolitam; tamen quod eccleſiæ omnes ſolo æquatæ fuiſſent; ex aliis ſuperius recitatis de celebratione Dominici, nonniſi ſacrificium Miſſæ poſſe intelligi, ſatis eſt declaratum. Mentio habetur in iiſdem Actis Anyſiæ, ab Imperatoribus illud quoque fuiſſe promulgatum edictum, ut cuilibet volenti liceret ſine pœna occidere Chriſtianum.

LXXXV. Sed quæ ſunt anni hujus reliqua proſe-
(a) Euſeb. l.8. c. 13. quamur. Euſebius (a) dum de hoc ſecundo perſecutionis anno (ſic ipſe numerat) meminit, agens de rebus in Pa-
Martyres paſſi in Palæſtina. læſtina tunc geſtis, hæc ait: *Secundo anno jam adventante, cum bellum contra nos vehementius exardeſceret, & litteræ Imperatorum, in quibus generali edicto præceptum erat, ut univerſa plebs in ſingulis civitatibus idolis immolare & libamina offerre cogeretur, jam primum ad Urbanum id temporis provinciæ illius Præfectum perlatæ eſſent; Timotheus Gazæ urbis Palæſtinæ infinitis prope tormentis exantlatis ad extremum in rogum lentius aliquanto & remiſſius exardeſcentem impoſitus, maxime germanam germanæ erga Deum pietatis probationem per patientiam in omni cruciatus genere oſtentatam demonſtravit; & coronam, quæ ſanctis Dei athletis pro pietatis victoria certantibus tribui ſolet ad extremum reportat. Tempore autem ejus martyrii Agapius & Thecla, quæ noſtra vixit ætate, conſtantiam animi maxime generoſam declarantes, beſtiis ex ſententia Judicis traduntur devorandi. At quis tandem eſt, qui illa quæ ſequebantur, aut oculis conſpicatus non miraretur, aut ſolum auditione accipiens non obſtupeſceret? Nam dum Gentiles publica feſta inter ſe celebrabant, & conſueta agebant ſpectacula; inter alia quæ magnopere ipſis in optatis erant ad contemplandum, crebro hominum ſermone ferebatur, Chriſtianos, qui dudum erant ad beſtias damnati, certamen confecturos.*

Cum vero hujus rei fama latius manaret, & apud omnes paſſim vagaretur; a- LXXXVI. De Timolao & ſociis martyribus.
doleſcentes numero ſex, quorum unus genere Ponticus, nomine Timolaus; alter ex Tripoli urbe Phœniciæ, qui Dionyſius nuncupatus fuit; tertius Eccleſiæ Dioſpolis ſubdiaconus, qui Romulus dictus eſt; quartus Pauſis, & quintus Alexander, uterque Ægyptius; ſextus hujus gentilis Alexander ex urbe Gaza; proprias manus, quo ardentem martyrii cupiditatem ſignificarent, ante colligantes, ad Urbanum, qui jam beſtias ad Chriſtianos dilaniandos emiſſurus eſſet, curriculo currunt, ſeque Chriſtianos libere confitentur; atque ipſa ſua propenſione tamquam ad aciem inſtructa, & ad quodque diſcrimen admodum parata, liquido declararunt, eos, qui in vero Dei omnium rerum fabricatoris cultu gloriantur, violentas immanium ferarum incurſiones nequaquam formidaturos. Unde profecto tum ipſum Præſidem, tum illos qui cum eo erant, in repentinam admirationem traducentes, extemplo in carcerem contruduntur.

Non multis diebus poſt alii duo fuere LXXXVII. De Agapio & Dionyſio.
in eorum numerum adſcripti; unus qui acerba & varia tormenta propter fidei ſuæ confeſſionem variis temporibus oſtentatam antea exhauſiſſet, Agapius nomine; alter qui res ad corporis uſum neceſſarias illis martyribus ſubminiſtraſſet, Dionyſius appellatus; omnes iſti octo numero, uno die nempe vigeſimoquarto menſis Dyſtri, hoc eſt, ad nonum Kalendas Apriles, in ipſa Cæſarea ſecuri percuſſi obeunt. Quæ autem poſt hæc Euſebius addit, anno potius ſequenti, quam præſenti contigiſſe, demonſtrabimus ſuo loco. Interea quæ hujus anni rerum geſtarum reliqua eſſe videntur, adjiciemus.

LXXXVIII. Acta Marcellini Papæ & Concilii. Hoc eodem anno, iiſdemque Conſulibus, Acta Concilii adverſus Marcellinum Papam habiti notata habentur, nempe (ut in eis legitur) decimo Kal. Septembris Diocletiano octavum & Maximiano ſeptimum Conſulibus; quæ quidem Acta licet admodum depravata, tamen, qualiacumque ſint, hic deſcribere, deque eis diſſerere, noſtri muneris eſſe ducimus. Cumque eadem triplicis editionis edita habeantur, noviſſimam nos ſequemur, quæ medium locum obtinet; non quod ejus lectio in omnibus arrideat, ſed quod ſit legentibus facilioris intelligentiæ, vi-

ſis

ſis ac cognitis eiſdem in Creſconiana Collectione, ac etiam aliis ſcriptis codicibus. Narrato jam in eis Marcellini lapſu, quem ſummatim perſtrinximus, ac ſuo loco poſuimus, & quid de eis eſſet ſentiendum pariter diſſeruimus; hæc ibidem poſita mox ſequuntur, ſuis ubique titulis prænotata:

De Synodo, & de negatione Marcellini quod thurificaſſet.

LXXXIX. Synodus in crypta Sinveſſana.

*Facta eſt itaque Synodus; non tamen collecti ſunt in integro ſacerdotes; quia curriculus vergebatur perſecutionis. Veniens autem Epiſcopus Marcellinus, negabat ſe thurificaſſe. Nam dixit, & hanc ſententiam propoſuit; quia dimiſerant eum, qui cum eo eſſe videbantur in eodem loco presbyteri, Urbanus, Caſtorius, & Juvenalis, & diacones Caius & Innocentius. Synodus autem univerſa hoc dixit: Cunctorum judicio tu eris Judex; ex te enim damnaberis, & ex te juſtificaberis, tamen in noſtra præſentia; illuc vero dum veneris ad judicium tuum, ex te tunc damnaberis, & ex te juſtificaberis; tu enim Judex, tu reus *. Presbyteri autem & diacones (quoniam Pontificem, qui eos creavit in ordinem presbyterii, vel diaconatus honorem, & dimiſerunt aream *, & evacuerunt horreum) ad probandum eos, admiſſo ordine, intrent examen, quoniam evacuerunt horreum. Debuit enim Pontifex potius mori cum quinque, quam ut viveret ſuo judicio condemnatus. Introivit autem univerſa Synodus in cryptam Cleopatrenſem, in civitate Sinveſſana; & quia tota multitudo non recipiebatur in crypta Synodi, quinquageni introibant.*

*al. tui eris.

*al. arcam.

XC. *De damnatione Urbani & Caſtorii, & teſtimonio Epiſcoporum adverſus Marcellinum urbis Romæ Epiſcopum.*

Prima ſeſſio.

Prima autem die introierunt hi, damnantes Urbanum, Caſtorium, & Juvenalem presbyteros, & diacones Cajum & Innocentium. Hi ſunt qui introierunt Epiſcopi, audientes, non tamen judicantes Pontificem: Petrus, Caſtorius, &c. omnes numero quinquaginta. Quarum autem Eccleſiarum Epiſcopi fuerint, non exprimitur; ſunt tamen quædam nomina compoſita, quæ Africanis Chriſtianis peculiaria eſſe ſolerent, ut Habetdeum, Speſindeo, & Beneſervatus. Sed ſequitur: *Hi introeuntes in cryptam propter metum Auguſtorum, uno ore quaſi trecenti, uno die in Concilio judicantes damnaverunt Urbanum, Caſtorium, & Juvenalem presbyteros, & diacones Caium & Innocentium, qui * qui evacuaverunt, & dimiſerunt aream apertam, ut introiret immundus & comederet triticum; presbyteros & diaconos damnabant, qui Marcellinum Papam dimiſerunt; ipſos etiam judicabant; non tamen judicabant Pontificem, quia ſic ex uno ore erant concordati *, ut intra horum ſeptuagintaduorum teſtimonia, ipſe Judex, ipſe reus, ipſe ſemetipſum in præſentia eorum ſe innocentem ſervaret: aut infidelem ſe damnaret; quoniam in ſeptuagintaduorum libra Occidua in * reparationem ſurgit annus.*

*al. quia.

*al. per.

Hoc quoque factum eſt novi, ut introiret unus de teſtibus, qui cum haberet uxorem & filios ex ea, ipſe tamen illi ſpretæ adulteram ſuperinduxit, & dedit uxori repudium. Et introeuntes alii decem & alii quatuor, dicentes: Nos te vidimus mittentem, & thurificantem Herculi, Jovi, & Saturno. Cum in templum Veſtæ & Iſidis introductus a Diocletiano Marcellinus dicatur in iiſdem Actis ſuperius enarratis; cur non illis, ſed aliis diis ibi thurificaſſe narretur, cauſam non invenio; cum ſecundum diverſa numina, diſtincta quoque eſſe ſolerent templa deorum, ac eorum pariter cultus; nec in templo Veſtæ coli Jovem, vel in templo Jovis Veſtæ ſacra fieri ſolita, vel Marti, aut alii cuipiam, certum ſit. Quamobrem hac quoque ex parte eadem Acta impoſturæ ſuſpicione laborant. Sed ſequitur. XCI.

Dixit ergo Marcellinus: Quo die? Reſpondit unus eorum, & dixit: Quo die exuiſti purpuram, & induiſti coccum, & gaudebat ſuper te Diocletianus, & quos paulo ante negabas ante tribunal, eis thurificabas. Athanaſius Epiſcopus dixit. Ita ne vera ſunt quæ teſtantur iſti? Et reſpondit Petrus Epiſcopus, & dixit: Loquere Pontifex, & judica cauſam tuam. Et ſubſcripſerunt quinquaginta Epiſcopi qui ſupra dicti ſunt, cum quatuordecim viris, qui uno ore loquebantur de ſeptuagintaduobus, & firmabant judicium. Quid autem per libram occiduam intelligatur, anno ſuperiori, cum de Marcellini lapſu actum eſt, pluribus diximus. XCII.

Alia autem die venerunt triginta tres presbyteri Urbis Romæ, & in eorum judicio Urbani, Caſtorii, & Juvenalis preſbyterorum, & Caji & Innocentii diaconorum damnationem integram perſpexerunt; ac ipſi de ſuo ordine, ſuo judicio juſtitiam tenuerunt, dicentes: Amiſſo ordine, negent ſe eſſe horum qui ſunt ſocii Eccleſiæ. Convenientibus autem eis ſecundo die poſt damnationem presbyterorum Urbani, Caſtorii, & Juvenalis, Caji & Innocentii diaconorum; venerunt alii quinquaginta Epiſcopi, & introierunt in cryptam propter tempeſtatem temporis; introivit & Marcellinus Urbis Romæ Epiſcopus, tum adhuc nomen tenens Epiſcopatus; nondum enim fuerat damnatus, niſi numerus ſecundum ordinem Synodi libræ probaret exemplum. Introivit autem Caſtinus Carponianus, & reliqui quinquaginta numero. XCIII. Secunda ſeſſio.

De

*De reſponſione Anaſtaſii * & Antimi Epiſcoporum.*

* al. Athanaſii.

XCIV. *Reſponderunt Anaſtaſius & Antimus Epiſcopi, & dixerunt: Tuo ore judica cauſam tuam, & non noſtro judicio; ſolve conditionem. Reſpondens autem Sebaſtianus Epiſcopus, dixit: Noli audiri a noſtro judicio; ſed collige in ſinu tuo cauſam tuam, & introduc teſtes, ut teſtificentur veritatem; quoniam ex te juſtificaberis, aut ex ore tuo condemnaberis; quoniam recte præſcripti Patres noſtri & Coepiſcopi damnaverunt, ſicut & noſtro ore petimus, & uno conformi judicio damnari Urbanum, Caſtorium, & Juvenalem presbyteros, Caium & Innocentium diaconos. Unde quia iſti ex ſpelunca fugerunt, & ſæpe fatum Marcellinum Epiſcopum dimiſerunt: amiſſo ordine, intrent examen; quia omnes tegulæ (dicit Petrus Epiſcopus) dum formatæ in fornace fuerint coctæ, iterum coquuntur Sole & pluvia, & ibi probantur, ut ſint ſuper habitaculis hominum.*

XCV. *Moram ergo non facientes (ut damnationi eorum jam ante dictorum ſubſcriberent hi quinquaginta Epiſcopi) omiſſo ordine, introierunt in Synodum. Et ecce introierunt & quatuordecim teſtes, qui dicebant ſe vidiſſe Marcellinum thurificantem. Reſpondit unus Epiſcopus nomine Salluſtius, dicens: Dicite coram veritatem. Reſpondit Petrus & dixit ad Marcellinum Epiſcopum: Jam audi Pontifex, & judica cauſam tuam; quoniam ex ore tuo juſtificaberis, & ex ore tuo condemnaberis: quoniam nulla membra ſana eſſe poſſunt, ſi caput mæſtum fuerit. Reſpondit Marcellinus Epiſcopus, & dixit clara voce: Non diis ſacrificavi; ſed tantum grana thuris, levatis * manibus ſuper prunas combuſſi. Levaverunt ſe omnes quinquaginta præſcripti Epiſcopi, dicentes ad quatuordecim teſtificantes. Quid vidiſtis hunc facientem? Qui ex ore ſuo teſtati ſunt, quaſi uno ore loquentes. Et ſubſcripſerunt omnes quinquaginta Epiſcopi in teſtata quatuordecim virorum, ita ut vigintiocto complerentur cum participantibus. Unus autem de Epiſcopis, nomine Quirinus *, dixit: Infudiſti cor tuum Pontifex malitia, quod decem & octo annis ſanctificaveras * caſtitate: Præſul, vulneraſti omnia membra tua; propterea ergo non recedam de omni cœtu Synodi, donec purpureum * cor tuum manifeſtetur.*

* al. levata manu.
* al. Cyrillus
* al. ſiccaveras
* al. perpurum

XCVI. Tertia ſeſſio acta Synodi contra Marcellinum.

*Altera autem die hi ducenti Epiſcopi conſtituerunt, quatenus & ipſi introirent in Synodum; & facta collocutione ſimul cum præſcriptis centum, ſederunt in eadem civitate, omneſque uno examine trecenti alligaverunt, & damnaverunt hos, Urbanum, Caſtorium, & Juvenalem preſbyteros, Caium, & Innocentium diaconos. Reſpondit Sebaſtianus Epiſcopus: Huic tribunali, noſtro ſermone, noſtro chirographo, noſtro eloquio, noſtro auxilio, noſtra conſtantia, & veritate fixa, & præclara diſpoſitione auditionis exhibemus ligamen. Non enim noſtro ore juſtificaberis, aut noſtro ore condemnaberis. Quapropter conſue tunicam tuam, & quam paulo ante induebas ſutam, modo conſciſſam conſue ex toto corde tuo, & ex manibus tuis involvere in peccato tuo, Marcelline Pontifex Romæ. Reſpondit Urbanus Epiſcopus ad Sebaſtianum Epiſcopum, & dixit: Introducantur teſtes viri veridici numero quadragintaquatuor, ut libra Occidua compleatur a multis, quod * a multis factitatum * eſt. Et introierunt teſtes, Tranquillinus, Priſcus, Bonus, & reliqui.*

* al. quoniam.
* al. fabricatum.

XCVII. *Singulis autem adſtantibus in gremio trecentorum Epiſcoporum, & triginta preſbyterorum Romanorum, & vigintiocto teſtium prædictorum, ut libra compleretur; quoniam duodecim unciis in libra prolabitur cenſus, & in ſeptuagintaduobus comparentibus damnabitur Præſul; reſpondit Quiriacus Epiſcopus, & dixit ad Marcellinum: Nunc cognoſce * univerſum velamen cordis tui; judica ipſe cauſam tuam, & & disjectam a te maceriem tu ipſe ſcrutare; non enim noſtro, ſed tuo ipſius judicio condemnaberis, noſtro autem teſtimonio excuſaberis. Nihil time, quoniam nos in tui damnationem nihil opponimus cauſale, nihil defendimus; ſed damnamus eos qui evacuaverunt templum, & dimiſerunt fabricam manu deſuper conſtructam, ut introirent lupi, & facerent ſpeluncas, & comederent agnos immaculatos; & eos, qui ex veteri ad novum venerant, inveterarent. Te enim non condemnamus, Præſul; quoniam ex ore tuo juſtificaberis, & ore tuo condemnaberis.*

* al. cognoſcis

XCVIII. *Marcellinus autem in conſpectu Synodi cecidit in terram; ibi ergo jacentem & moram eum facientem damnaverunt. Synodus autem & preſbyteri triginta clara voce chirographum firmaverunt ſuper Urbanum, Caſtorium, & Juvenalem preſbyteros. Hi autem ſubſcripſerunt in damnationem horum quinque, Urbani, Caſtorii, & Juvenalis preſbyterorum, & Caii & Innocentii diaconorum. In * autem trecentorum Epiſcoporum caput cinere involutum habens Marcellinus Epiſcopus Urbis Romæ, voce clara clamans, dicebat: Peccavi coram vobis, & non poſſum in ordine eſſe ſacerdotum, quoniam avarus corrupit me auro. Subſcripſerunt igitur in ejus damnationem, & damnaverunt eum extra civitatem. Sacerdos nomine Melchiades * Epiſcopus ſubſcripſit primus in ejus damnationem, non tantum pro hoc tempore (quod exigebat ordo) ſed etiam in exemplum futuri temporis; quoniam & ipſe clara voce dicebat: Juſte ore ſuo condemna-*

* Synodo Confeſſio Marcellini.
* al. Helchiades

*natus eſt, & ore ſuo ſuſcepit anathema Maranatha; quoniam * ore condemnatus eſt. Nemo enim umquam judicavit Pontificem, nec Præſul ſacerdotem ſuum. Quoniam prima ſedes non judicabitur a quoquam.*

* ſuo

XCIX. *Hoc autem facto, Diocletianus, cum eſſet in bello Perſarum, audivit quod trecenti Epiſcopi & triginta presbyteri, & tres diacones in eamdem condemnationem conveniſſent, quodque dum ſubſcriberent omnes, ipſe omnium primus Marcellinus manu ſua propria concluſerat in ſuum anathema, anathemati ſubſcribens. Et iratus Diocletianus, in eamdem civitatem miſit, & multos Epiſcopos ad coronam martyrii traxit. Factum eſt autem nihil aliud, niſi quod, dum primo damnati fuiſſent tres presbyteri, & duo diacones, damnatus eſt Marcellinus Epiſcopus ſuo judicio, decimo Kalendas Septembris, Diocletiano octavum, & Maximiano ſeptimum Conſulibus:* Hucuſque Acta Synodalia.

C. Quæ quidem cum multa habeant, quæ ipſis jure poſſe objici videantur; ut in re valde dubia, quid de his ſentiendum eſſet, noluimus in prima editione noſtro arbitrio definire, ſed cuncta ſubjecimus eruditorum judicio; licet nonnihil in eam procliviores viſi eſſemus eſſe ſententiam, ut recitata nuper Acta Synodi fuerint commentitia. In hac autem quam poſtremo cudimus, editione, re graviori lance perpenſa, & ſagaciori indagine diſquiſita, aliqua addenda eſſe putamus, quæ æquus judex pro adverſæ partis defenſione edenda, jure potuiſſet exigere. Reſideat in throno ſuo gravis, & veneranda, quantumlibet obſita pannis, antiquitas, quæ majeſtate ſua, ab invitis licet, extorqueat reverentiam, ſed & imperet jure ſuo, magna eſſe æſtimatione habenda quæque vetera monumenta, licet temporis appareant edacitate corroſa; quo fit, ut quodlibet obtectum, conſumptumque vile numiſma rubigine, minime projiciendum eſſe cenſeat, ſed velit omni induſtria periti manu artificis expoliri, unde ſæpe contingat, ex parvis quibuſdam ſignis, & notis nonnulla præclara admodum in lucem ferri.

CI. His igitur admoniti, eadem Acta accuratius intuentes atque attentius conſiderantes, procul abſumus, ut ea penitus rejicienda putemus; atque longe longius abhorremus, ut eadem Donatiſtis adſcribenda eſſe velimus. Quid enim illi finxiſſe dici poſſint, quæ non noverunt, neque aliquando eis uſi eſſe reperiuntur, prout ex iis quæ ſuperius dicta ſunt, ſatis aperte eſt demonſtratum? Sed jam ad hæc elucidanda veniamus. Quænam autem ſint, quæ recitatis Concilii Actis repugnare videantur, e priori noſtra hic reddamus editione, atque illa in primis, quæ dicta ſunt ſuperius adverſus Donatiſtas lapſum Marcellini, & aliorum Romanorum Pontificum aſtruentes, ſed nulla ex parte probantes; quod ſi nullus umquam lapſus Marcellini valuit demonſtrari, certum eſt nec de lapſu potuiſſe agitari judicium, & Concilium congregari. Sed & illud ad exactius redigatur examen: Quonam pacto potuit accidiſſe, ut hoc potiſſimum tempore, quo hujus perſecutionis flagraret incendium, & Imperatorum toto Orbe Romano in Chriſtianos acerbior ira ſæviret, valuerit trecentorum Epiſcoporum cogi conventus, paulo minor majori illo, qui ſub maxima omnium Eccleſiæ pace, totis viribus adnitente Conſtantino Imperatore, Nicææ in Bithynia fuit poſtea congregatus? Inſuper quod ad locum pertinet; nulla prorſus de crypta Sinveſſana, dicta Cleopatrenſi, uſquam mentio, vel levis memoria reperitur.

Sed & in eo etiam error manifeſtus redargui poſſe videatur, dum in fine eorumdem Actorum (ut vidimus) de Diocletiano traditur, hoc ipſo anno, ſub ejus Conſulatu octavo, & Maximiani ſeptimo, expeditionem adverſus Perſas comparaſſe; quos tamen (ut ſuo loco ſuperius dictum eſt) apparet ante biennium fuiſſe ſuperatos. At quonam modo, quæſo, hoc anno Diocletianus erat in procinctu cum exercitu adverſus Perſas, quem ſententia Euſebii, & nonnullorum aliorum, hoc ipſo anno vigeſimo ſui Imperii, ſecundo vero perſecutionis in Chriſtianos conflatæ, ſe Imperio abdicaſſe conſtat, vel ſecundum alios anno ſequenti, menſe Aprilis? quod omnes pariter tradunt ab eo Nicomediæ eſſe factum, ubi tunc agebat, & non alibi, ut auctor ille finxiſſe dici poſſe videatur; cum & ſuperius Caſſiodori Chronicon aperti mendacii ſit redargutum, dum poſt annos tres, nempe ſub Conſulatu ſexto Conſtantii, & Galerii Maximiani, ponitur ibi de Perſis ac Parthis Diocletiani triumphus, tertium plane poſt annum ex quo ipſe ſe Imperio abdicavit; quo nihil abſurdius dici poteſt. CII.

Hæc quidem adverſus Concilii Acta propoſita, etſi fortia videantur, nequaquam tamen hujuſmodi eſſe reperimus, ut ex eis eadem Acta falſa penitus convincantur. Nam in primis, quæ ſuperius in Marcellini lapſu negando ſunt dicta, contrariis aſſertionibus eſſe labefactata monſtravimus. Quæ vero ordine ſequitur vehementior de numero trecentorum Epiſcoporum objectio, nec quidem ejuſmodi eſt, ut ipſa Acta ſpuria omnino eſſe redarguat, quod tunc perſpicue, lector, intelliges, ſi tempora temporibus conferens, ex ſimilibus diſcas hæc eſſe veriſimilia. Accipe igitur antiquiora, ex quibus

bus recentiora captu difficiliora valeas intelligere.

CIII. Cum urgeret acerbiſſima illa ſub Decio perſecutio, & præ cæteris Romanam exagitaret Eccleſiam; & cum jam ejus Epiſcopus Fabianus martyrio coronatus, atque pars Cleri Romani conjecta in carcerem eſſet; qui reliqui erant Romanæ Eccleſiæ clerici, in anni unius interregno (non enim ſinebat ingruens perſecutio ob collegas detentos in carcere ſubſtituere Epiſcopum ſucceſſorem) non unius tantum Urbis ipſius, ſed totius Orbis protinus ſuſcepere gubernandam Eccleſiam; qui in primis de martyrio Fabiani Pontificis litteras dedere ad longe etiam poſitas tranſmarinas Eccleſias; alias etiam addidere, quibus commonerent Epiſcopos illos perſecutionis furore bene præeſſe ſuis Eccleſiis; adjecere alias redarguentes qui ſegniter agere viderentur. Excitata inſuper eodem tempore de lapſis recipiendis non levi controverſia, præter litteras ab illis de his datas ad S. Cyprianum, & univerſam Africanam Eccleſiam, iidem Romanæ Eccleſiæ clerici collegere Concilium cum ex Italiæ, tum ex aliarum remotiorum provinciarum Epiſcopis illis, qui ob perſecutionem extorres ad præſidia Eccleſiæ Romanæ confugiſſent. Ubi & de recipiendis lapſis in eodem Concilio ſancito decreto, illud ipſum in univerſo Chriſtiano Orbe datis litteris promulgarunt.

CIV. At ſi quis tot hæc, & tanta, adeoque ſublimia a parte dumtaxat Romani Cleri, quæ libera a vinculis eſſet, potuiſſe præſtari, & exhibita omnino eſſe, abſque dubitatione aliqua ſed ſine auctoritate aſſeveraret; quis non crederet eſſe commentum, & quidem inepte compoſitum, ab omni fide procul abhorrens? Sed & ſi quis ad hæc probanda, Acta aliqua pervetuſta, eadem tam grandia facta narrantia, exhiberet; nonne continuo ſuboriretur de impoſtura ſuſpicio, vel potius de figmento conſtans aſſertio? Et tamen hæc omnia certo certius contigiſſe, ſanctiſſimi Cypriani Epiſcopi Carthaginenſis plures epiſtolæ tunc temporis ſcriptæ, & aliæ ab ipſo Clero Romano redditæ, ampliſſimam fidem, ut nec vel levis eſſe poſſit reliqua dubitatio, omnibus eas legentibus faciunt. Habes hæc omnia ſuperius ſuo loco, & tempore, ſub Fabiani Papæ vacante ſede, narrata; hic vero ſummatim neceſſario repetita, quo percipere queas Cleri Romani, perſecutionis tempore, ceſſante Pontifice, vigilantiſſimum ſtudium, & ſuper totius Orbis Eccleſias ſupremam junctam cum ſolicitudine poteſtatem.

CV. Qui igitur de martyrio Romani Pontificis ad tranſmarinas quoque Eccleſias dare litteras, quas Circulares nominavit antiquitas, Romanus Clerus in more habuit (quod communis omnium Eccleſiarum cauſæ eſſet, de ſtatu Epiſcopi univerſalis Eccleſiæ admoneri) haud quidem ejuſmodi officium prætermiſit adeo neceſſarium, periculoſiſſimo hoc omnium tempore, in deploratiſſima omnium cauſa, infeliciſſimo Eccleſiæ ſtatu, univerſa Chriſtiana religione in ſummo diſcrimine collocata, cum in univerſalis Eccleſiæ Antiſtite fidei Catholicæ primum poſt Chriſtum, & in Chriſto ſolidum fundamentum magno terræmotu concuſſum, & excuſſum penitus videretur. Sed quod jure timenda eſſet in unius lapſu ruina omnium, & totius caſus Eccleſiæ; datis a Clero ad omnes Epiſcopos ex more litteris, omnium ad ſuffulciendam tantam machinam collabentem eſt imploratum auxilium, & requiſitum officium; indigere enim videbatur communis cauſa communi omnium conſultatione, & novus caſus novo conſilio, atque inauditus hactenus morbus paratum omnium ſententia remedium expoſcebat. Quis, putas, Epiſcoporum tanto Romani Cleri litterarum claſſico excitatus, ſe domi valuerit continere, e qua etiam perſecutio urgens arceret? Perſecutionis enim tempore majorem Epiſcoporum numerum conſueviſſe Romam confluere, ex Cleri Romani litteris ad Cyprianum (*a*) datis poſſumus intelligere, (*a*) *Apud Cypr. ep.* 31.
in quibus cum agitur de convocato tum ſede vacante ab ipſo Romæ Concilio, de Epiſcopis qui convenerunt, hæc habet: *Diu, & quidem multi, & quidem cum quibuſdam Epiſcopis vicinis nobis, & appropinquantibus, & quos ex aliis provinciis longe poſitis perſecutionis iſtius ardor ejecerat*, contulimus ſcilicet. Nihil eſt igitur amplius quod mireris, ſi in tanta cauſa audias convocatos conveniſſe trecentos Epiſcopos, cum etiam non vocatos ſoleret eos dira perſecutio Romam impellere, ubi Gentilibus incogniti degerent, & Fidelibus tantum noti, Romanæ Eccleſiæ ſubſidiis alerentur; quæ (ut ſuperius vidimus) perſecutionis tempore egentes Eccleſias, etiam longe poſitas, paſcere conſuevit.

De loco autem, quod nulla ejus memoria reliqua ſit, inanis eſt prorſus objectio; cum poſt mille, & trecentos annos non unius tantum cryptæ, ſed ampliſſimarum quoque civitatum facta fuerit deſolatio, & terræmotibus ſciamus montes atque planicies mutaſſe ſitum, & nomen. Sed tamen, quod ad loci regionem ſpectat; conferunt ſatis Actis iis ea quæ ex rebus geſtis ſanctorum martyrum Sebaſtiani & ſociorum ab Eccleſiæ Romanæ Notariis accurate deſcriptis ſuperius ſunt recitata; nimirum ſub hac ipſa Diocletiani perſecutione, ad evitandum furentium Gentilium gladium, ingentem Chri- CVI.

Chriſtianorum numerum cum Polycarpo presbytero, conſilio Caji Pontificis, Marcellini anteceſſoris, in ampliſſimam Chromatii villam ad littus Campanum poſitam eſſe profectos, illicque incognitos habitaſſe; ut plane appareat Romanam Eccleſiam in eadem regione ad deliteſcendum amplos habuiſſe receſſus, ubi non ſolum trecenti, ſed multa Chriſtianorum millia ſecreto degerent.

CVII. Quod vero ad noviſſimam illam objectionem ex ultima parte ejus ſcriptionis acceptam, qua dicitur Diocletianus in Perſide audiſſe Marcellini reſipiſcentiam, & de nece Epiſcoporum Romæ agentium reſcripſiſſe, quem conſtat ante biennium de Perſis Romæ una cum Maximiano collega triumphum egiſſe; dicimus quidem, ea omnia non eſſe ex Actis Concilii, ſed (ut apparet) ad ipſa Acta appendicem ſuperadditam; quæ etiam veritati concinna reddetur, ſi quod ibi dicitur; *Cum eſſet in bello Perſarum;* ita lectio reſtituatur: *Cum reverſus eſſet a bello Perſarum*, quam germanam exiſtimo lectionem. At de his hactenus. Si quæ ſunt alia, quæ his repugnent, horum comparatione leviſſima eſſe ſcias; ut non ſis in his diutius detinendus. Habes, lector, poſteriorem hanc noſtram de lapſu Marcellini, & Concilio Sinveſſano lucubrationem, qua & animi noſtri inſtitutum, mille antea ſignis ſæpius patefactum, tibi plenius innoteſcat; velle nimirum ad veritatis rectam arctamque lineam cuncta referri; nec ad excuſanda Pontificum Romanorum peccata (ſi quæ jure objici poſſunt) vel latum quidem, quod dicunt, unguem, immo nec tenuem ſaltem capillum velle deflectere. Sed jam reliqua proſequamur.

CVIII. Papiæ & Mauri certamen. Hoc ipſo quoque anno, qui numeratur quintus ab exordio ædificationis Thermarum Diocletiani Imperatoris, contigit martyrium Saturnini ſenis, Siſinnii diaconi, Aproniani Commentarienſis, atque Papiæ, & Mauri militum, ut colligitur ex Actis Marcellini atque Marcelli Romanorum Pontificum (ſunt ea ſimul juncta, prioraque Marcellini, ſed poſito tantum nomine Marcelli, confuſa.) In iiſdem, inquam, Actis cum hæc ad finem eorumdem paſſionum legantur: *Poſt menſes vero decem, & annos duos abſoluta fabrica Thermarum cum gloria, &c.* Præſens annus plane ſignificatur; nam cum Thermæ (ut dictum eſt) cœptæ ſint anno Domini ducenteſimo nonageſimooctavo, ſeptemque annis earum ædificatio perdurarit; erit hic annus quintus ædificationis, idemque tertius ante abſolutionem connumerabitur. Poſt recenſita igitur, quæ ſuperius dicta ſunt de Saturnino atque Siſinnio, & quæ ſequuntur de confeſſione atque martyrio Aproniani Commentarienſis, quæ brevitatis cauſa prætermittimus; hæc habent de conſummato martyrio Saturnini atque Siſinnii, &, qui iis acceſſerunt, Papiæ ac Mauri militum:

CIX. (a) Ex cod. manuſcr. cui aſſentiuntur poſita a Surio t. 1. die 16. Januarii. Quæſtio de Siſinnio & Saturnino.

*Tunc (a) juſſit Laodicius Præfectus retrudi in cuſtodiam Saturninum ſenem, & Siſinnium diaconum, dicens: Si non immolaveritis diis, diverſis vos pœnis interficiam. Cum autem eſſent in cuſtodia, veniebant multi Gentiles. Audiens hæc Laodicius, juſſit parari ſibi tribunal in Tellude poſt dies trigintaduos, & juſſit ſibi præſentari Saturninum, & Siſinnium. Qui vincti catenis, & nudis pedibus ſteterunt ante eum. Quibus dixit Laodicius: Quid eſt? Depoſuiſtis vanam ſuperſtitionem, & adoratis deos Imperatorum? Reſpondit Siſinnius: Nos peccatores * adoramus Dominum Jeſum Chriſtum Filium Dei; nam dæmonibus & lapidibus numquam humiliamur. Laodicius dixit: Deferatur tripoda & thurificent Majeſtatibus. Saturninus dixit: Conterat Dominus Deos Gentium. Et continuo ſoluta eſt tripoda ærea, velut lutum. Quod videntes duo milites Papias & Maurus, cœperunt clamare: Vere Deus eſt Dominus Jeſus Chriſtus, quem colunt Siſinnius, & Saturninus.*

* al. precatores

CX. Martyrium Siſinnii & Saturnini.

Iratus itaque Laodicius juſſit eos in equuleos levari; & cum traherentur nervis, fuſtibus, & ſcorpionibus cæſi ſunt. Illi autem clamabant: Gloria tibi Domine Jeſu Chriſte, quia meruimus ſocii fieri ſervorum tuorum. Tunc Papias, & Maurus clamabant, dicentes: Ut quid vos coarctat diabolus in ſervos Dei iſta exercere? Iratus Laodicius juſſit ora eorum lapidibus contundi, & in carcerem retrudi, Saturnino autem, & Siſinnio flammas ad latera poni. Et cum in equuleo pendentes vultu alacri gratias Deo agerent, juſſi ſunt capitalem ſententiam ſubire: & depoſiti de equuleo, ducti ſunt in viam Nomentanam, ubi capite truncati ſunt. Collegit eorum corpora Thraſon cum Joanne presbytero, & poſtea ſepelivit in prædio ſuo via Salaria cum aliis tertio Kalend. Decembris.

CXI. *Poſt dies vero duodecim juſſit Laodicius Papiam, & Maurum milites, qui baptizati ſunt a Marcellino Epiſcopo, ſibi præſentari in Circo Flaminio, & dixit ad eos: Cognovi quod & vos Chriſtiani ſitis. Papias dixit: Vere Chriſtiani. Dixit ad eos Laodicius: Deponite veſtram fallaciam, & adorate deos quos Principes adorant. Reſpondit Maurus, & dixit: Adorent eos qui deſperaverunt de animabus ſuis ut in æternum pereant. Laodicius dixit: Modo vos deſperabitis de animabus veſtris, ſi non ſacrificatis diis immortalibus. Audite, & facite, quæ dico, & vivite. Reſpondit Papias: Sacrifica tu, & vive in tormentis æternali-*

Papiæ & Mauri martyrium. *nalibus. Tunc juſſit eos ſterni in terram, & fuſtibus cædi. Et cum diu cæderentur, nulla vox ex eis audiebatur, niſi tantum: Chriſte adjuva nos ſervos tuos. Tunc juſſit eos levari de terra, & plumbatis cædi. Et cum diu cæderentur, emiſerunt ſpiritum. Quorum corpora collegit Joannes presbyter noctu, & ſepelivit in via Nomentana, quarto Kalend. Februarii, ad Nymphas, ubi Petrus baptizabat:* Hucuſque Acta horum martyrum; quæ autem ſequuntur de Arthemia, uſque ad Acta, & exitum Marcelli Papæ, additamentum putamus, quod in multis fide vacillent; nam nec ulla mentio fit de Arthemia filia Diocletiani virgine, & martyre in tabulis Eccleſiaſticis, cujus memoria tam nobilis mille fuiſſet monumentis expreſſa, ſi verum eſſe majores noviſſent; nec de ea prætere mentio eſt apud ſcriptorem aliquem. Reliqua autem, quæ ad eadem Acta ſpectant, ſuo loco opportunius in Marcello dicentur.

CXII. De Martyribus paſſis ſub Diocletiano. Quoniam vero hic ultimus annus Imperii Diocletiani atque Maximiani numeratur, qui & ſecundus perſecutionis cenſetur, operæpretium exiſtimamus hic enumerare, & ſi non omnes quidem martyres qui ſub iiſdem Imperatoribus paſſi ſunt (nam id impoſſibile eſſe putamus) illos tamen qui in Eccleſiaſticis tabulis habentur, ſuis quibuſque diebus natalitiis conſignati; illos, inquam, quorum certus, quo paſſi ſint, annus minus habetur expreſſus: quorum enim martyrii Acta ſunt die, & conſule adnotata, certis quibus paſſi ſunt temporibus, ſuis reponimus locis; reliquos autem, qui ſub iiſdem Imperatoribus martyrio coronati ſunt, ſed incertum eſt illorum tempus, hujus anni includimus termino. Licet autem iidem imperare hoc anno deſierint; nequaquam tamen perſecutio ſemel ab iiſdem excitata quievit; ſed (quod omnes affirmant) ad decennium uſque progreſſa, quo inchoata eſt nomine, eodem quoque eſt uſque ad annum ultimum propagata.

CXIII. De Abundio & Abundantio mart. His igitur Imperatoribus (ut de iis primum agamus qui Romæ ſunt paſſi) coronati martyrio habentur via Flaminia Abundius presbyter, & Abundantius diaconus, quos Diocletianus Imperator (ut habent tabulæ Eccleſiaſticæ) una cum Martiano viro illuſtri, & Joanne ejus filio, quem illi a mortuis ſuſcitaverant, decimo ab Urbe lapide feriri juſſit. Extant ipſorum Acta ex antiquis memoriis reſtituta, atque etiam notis egregie illuſtrata a Collegio Societatis JESU, eademque aucta eorumdem tranſlatione; veneranda enim corpora SS. Abundii, & Abundantii tranſlata ſunt in baſilicam Farneſianam ejuſdem Societatis JESU Romæ primariam. Habetur quoque in iiſdem Actis mentio aliorum viginti trium martyrum, qui duci juſſi extra Urbem via Salaria veteri, ibi truncati capite ſunt; quorum corpora collecta a Joanne presbytero ſæpe ſuperius nominato, cum de aliorum martyrum actum eſt ſepultura (in id enim opus omni ſtudio incumbebat) & a pia, & nobili fœmina Theodora, more majorum, aromatibus pollincta, & linteaminibus obvoluta, ſepulta ſunt in cœmeterio eadem via poſito ad Clivum Cucumeris.

CXIV. De Pigmenio mart. Romæ itidem eadem ingruente perſecutione, alius item presbyter Romanæ Eccleſiæ, Pigmenius nomine, idem pro Chriſti fide certamen iniens, ſub Turpio (alias Turcio) Judice gladio percuſſus, nobilem martyrii palmam eſt conſecutus. Ipſe quoque Joannes presbyter, de quo modo mentio facta eſt, & cum eo quoque Cripſus item presbyter, quod multa corpora ſanctorum curaſſent, iiſdem meruerunt aſſociari, ut ſuperius diximus; tali enim elogio in tabulis Eccleſiaſticis XV. Kal. Septemb. ambo habentur conſcripti. Rurſus etiam alii ex Romano Clero idem obiere certamen, de quibus dicturi ſumus anno ſequenti in Marcellini Papæ martyrio, ac de aliis quoque inferius in Marcello.

CXV. De Primo & Feliciano martyribus. Paſſi itidem ſunt Romæ hoc tempore Primus, & Felicianus, qui longævam in Domino vitam pie ducentes, graviſſima paſſi tormenta, tandem ſub Promoto, & apud Nomentum martyrium conſummarunt. Epicharide quoque fœmina Senatoria Chriſtianæ religionis cauſa plumbatis cæſa, gladio percuſſa eſt. Sed & Lucia nobilis matrona, & Geminianus, graviſſimis pœnis affecti, tandem capite truncati, certamen fidei feliciter exſolverunt. Flavianus etiam ibidem martyrii gloria triumphavit; ſunt omnes ii in Martyrologio Romano, & aliis quique ſuis certis diebus adſcripti. Inſuper Baſilides, Cyrinus, Nabor, & Nazarius milites ſub Aurelio Præfecto pro fide Chriſti ſervanda, poſt varios cruciatus, pridie Idus Junii, via Aurelia capite plexi ſunt. Via vero Appia, ipſis Kal. Januarii triginta milites eamdem quoque martyrii coronam promeruerunt. Quintodecimo vero Kalend. Julii de ducentis ſexagintaduobus martyribus exhibita eſt carnificina, quorum reliquiæ ſimul collectæ poſitæ ſunt in cœmeterio, via Salaria, ad Clivum Cucumeris. Sed & ſexto Kalen. Octobris quadragintanovem milites cum Calliſtrato Chriſti athleta fortiſſimo, ad certamen ſæpius revocato, egregie certantes, coronati ſunt. His acceſſerunt quinque martyres, Claudius, Nicoſtratus, Symphorianus, Caſtorius, atque Simplicius; quos poſt biennium ſecuti ſunt ad coronam Severus, Seve- Quatuor coronati

ria-

rianus, Carpophorus, & Victorinus arte ſtatuaria præditi. Hi enim, quod ſimulacra deorum ſculpere noluiſſent, Chriſtianitatis titulo ſcorpionibus cæſi, denique incluſi loculis plumbeis, vivi in amnem præcipitati ſunt, octavo Idus Novembris, quo celebri memoria in Indicibus ſanctorum martyrum adnotati habentur, ſimulque corporum eorumdem inventio.

CXVI. Ars ſtatuaria collapſa.

Eſt plane obſervatione dignum, quo modo creſcente numero Chriſtianorum ars quoque ſtatuaria exoleverit; nam ejus facultatis opifices omnes propemodum ad Chriſtianam fidem converſi; indignum rati, opinari deos, quos ipſi manibus ſculpſiſſent, mori potius delegerunt, quam deos, vel ſacranda diis effigiarent; ſicque ars ſtatuaria ſculptoribus ferme omnibus deſtituta penituſque collapſa remanſerit. Eſt quidem ejus rei evidens atque perſpicuum omnibus argumentum, quod quæcumque viſuntur Romæ hujus temporis ſtatuæ, craſſæ Minervæ eſſe noſcuntur, ab antiquioribus longe diſpares. Sint in exemplum (ut de ſingulis dicere prætermittamus) quæ viſuntur ab omnibus Romæ in arcu triumphali, qui poſt paucos annos ob debellatum Maxentium erectus eſt Conſtantino, quem, & ob inopiam ſculpturæ artis opificum, ex Traiani, & Marci Aurelii memoriis, aliiſque nobilibus Urbis monumentis, majori ex parte oportuit conſtruxiſſe; reliqua vero, quæ nunc fuerunt elaborata, adeo rudia atque informia eſſe ſimulacra noſcuntur, ut comparatione illorum, humano capiti (ſecundum poeticum illud) juncta videatur cervix equina.

CXVII. Pancratii martyrium.

Rurſum etiam, quod ſpectat ad martyres Romæ paſſos, ſuſtulit hæc perſecutio Rufum virum nobilem, una cum omni familia ſua, quarto Kalend. Decembris; ſed & nobile ſpecimen Chriſtianæ conſtantiæ duo pueri ediderunt, quorum prior maxime commendatur, Pancratius quatuordecim annos natus; ſed & alius quoque ætate minor Creſcentius, qui ſub Turpilio (ſeu Turpio) Judice, via Salaria gladio percuſſus eſt. Porro tum horum omnium, tum aliorum quos his ſubjiciemus, certum natalem diem in Romano Martyrologio ſcriptum, Index locupletiſſimus illi affixus ſuppeditabit.

CXVIII. Geneſius martyr.

Tunc etiam egregium ſpectaculum Urbi præbuit Geneſius mimus; qui in theatro, Imperatore ſpectante, cum myſteriis Chriſtianorum illuderet, repente Dei virtute mutatus, ſerio agere cœpit, quod jocis antea actitabat; uſque adeo, ut perfecte factus Chriſtianus, Chriſtumque alta voce confeſſus, tormentis exagitatus, conſecutus fuerit tandem coronam martyrii. Longe plane felicius iſte verum repræſentavit ex ficto, quam ille (*a*) mimus, qui Ajacis furentis perſonam agens, tantopere eo eſt raptus affectu, ut in inſaniam vere fuiſſe converſum, recitet Lucianus. Quod Geneſio accidit, Ardaleoni quoque pariter contigiſſe, eumque mimum ex joco factum ſerio Chriſtianum, & martyrem, tam Græcorum, quam Latinorum tabulæ teſtantur, quæ ejus natalem diem adſcriptum habent decimooctavo Kalendas Maii. Eſt haud longe diſſimile illud, quod de Dioſcoro Architheatro ad Alypium Auguſtinus (*b*) ſcribit exemplum; qui in deridendis Chriſtianorum rebus eſſe ſoleret effuſus; effectus & ipſe, licet ſæpe fruſtra renitens, Chriſtianus: ſicque plane accidit, quod ſcriptum eſt (*c*: *Dominus illuſores deludet*. Sed de his hactenus.

(*a*) *Lucian. l. de ſaltation. prope fin.*

(*b*) *Aug. ep. 67.*

(*c*) *Prov. 3.*

CXIX.

At qua inſania atque furore Præſidum ſæviebat Romæ tanta perſecutionis acerbitas, non minori eorum qui ſingulis Italiæ civitatibus præerant his temporibus magiſtratus in Chriſtianos omnes ira rabieque fervebat; ſtudentibus ſingulis in iis obſecundare Imperatoribus, quos ſciebant implacabile bellum in Chriſtianos omnes hoſtiliter abſque aliqua ſpe veniæ intuliſſe. Tunc Ferentini in Hernicis Ambroſius Centurio diverſimode cruciatus, igne ſuperior, aqua tandem martyrium conſummavit decimoſeptimo Kalen. Septembris. Sed & Campanus ferax ager fertiliſſimus redditur, ſanguine martyrum iiſdem temporibus irrigatus. Paſſi enim leguntur tunc in Campania S. Eraſmus Epiſcopus, qui omni propemodum genere cruciamentorum ſuperior exiſtens virtute conſtantiæ, aliis ad idem ſubeundum certamen viam aperuit, ac facilem reddidit, martyrio coronatus quarto Nonas Junii, quo pariter inter martyres in publicis tabulis relatus habetur.

Ambroſius martyr.

Dominica quoque, ſic dicta Campana virgo, divino quodam impulſu idola frangens, damnatur ad beſtias: ſed cum illæ parcerent, ac pariter blandirentur, ſævior illis tortoris manus gladio virginis caput abſcidit. Ariſton quoque, Creſcentianus, Eutychianus, Urbanus, Vitalis, Juſtus, Felix, Feliciſſimus, Marcia, & Symphoroſa æque in eadem provincia coronam martyrii perceperunt ſexto Nonas Julii. His quoque adjungendi eſſent qui Puteolis paſſi ſunt præſtantiſſimi martyres, Januarius Epiſcopus Beneventanus, atque ſocii; ſed quoniam eorumdem paſſionem conſignatam invenimus Conſulibus Conſtantio, & Galerio Maximiano quinquies, ſeorſum de iiſdem ſuo loco, nempe poſt duos annos, agemus. Sub iiſdem quoque perſecutoribus paſſi ſunt Capuæ Rufus atque Carnophorus. Venafri Nicander, & Marcianus; Salerni vero Fortunatus, Caius, & Anthes iiſdem martyrii coronis ſunt illuſtrati. Luca-

CXX. Dominica & ſocii mart.

cania quoque inſignium martyrum trophæis nobilitata eſt, Viti, Modeſti, atque Creſcentiæ, quorum omnium natales dies adſcripti habentur publicis monumentis. Sed major plane eorum numerus, quorum memoriam privatim Eccleſiæ complures proſequuntur: at innumeri fere illi qui memoria hominum penitus exciderunt.

CXXI. Valentinus & ſoc. mart.

Illuſtratur & Tuſcia compluribus ſanctis martyribus eadem perſecutione victoribus. Exantlarunt inter alios inſigne pro Chriſto certamen Valentinus presbyter, & Hilarius diaconus, martyres Viterbienſes; ſed & tunc Senis eſt paſſus Anſanus, Tuderti vero Caſſianus Epiſcopus, Benignus presbyter, Eradius, Feliciſſimus, Paulinus, Fidentius, atque Terentius. Illuminata quoque & Digna virgines diverſis diebus eadem ſunt illuſtratæ corona martyrii. Umbria etiam martyribus decorata eſt: tunc enim Firmina martyr Ameriæ paſſa, quam ſecutus eſt Olympiades, vir Conſularis, ab ea ad fidem perductus. Secundus quoque ibidem inſignitus eſt martyrii palma. Tiferni vero Creſcentianus. Spoleti Sabinus Epiſcopus ac ſocii, quorum ante meminimus, egregium pro fide certamen obierunt. Sed & Gregorius presbyter, diverſis exagitatus tormentis, ibidem Chriſtianæ patientiæ egregium edidit experimentum.

CXXII. Martyres in Piceno & Æmilia.

Quoſnam autem habuerit hac in perſecutione Picenum martyres, ſive Aſculum, ſive Auximum, alibi pro temporis ratione diximus; hic ſatis meminiſſe ſit Palatiatis atque Laurentiæ, quæ Anconæ pro Chriſtiana fide ſervanda inſigniter decertarunt. Eadem quoque tempeſtate Ravennæ martyrii palmam conſecuti ſunt Valentinus, Felicianus, & Victorinus; alia vero die alius Valentinus, Solutor, & Victor; rurſumque tertius Valentinus Magiſter militiæ, Concordius, Navalis, & Agricola. Sed Bononienſis nobilis civitas præclaras habuit martyres Vitalem & Agricolam, Hermetem, Aggæum, & Caium: ſed & Proculus quoque tunc ibi inſignitus eſt corona martyrii, clariſſimus fama martyr; verum quod ejus martyrii Acta deperdita ſint, alia commentandi occaſio data eſt; ſed conſule notata a nobis in Rom. Martyrologium, in quod errore irrepſit nomen Epiſcopi. Tunc & apud Juliam via Claudia in Parmenſi territorio Domninus martyrio inſignis occubuit. Aucta quoque tunc eſt Mediolani civitas novis martyribus, nempe Nabore atque Felice, ſub Materno Epiſcopo, qui in carcerem truſus, & verberibus quoque confectus, multis confeſſionibus clarus poſtea quievit in pace. Tunc etiam Victor Maurus in caſtris Imperatoris Maximiani miles acerrima tormenta paſſus, gladio truncatus capite, victor coronam accepit.

CXXIII. Alii martyres In diverſis Italiæ locis.

Papiæ quoque eodem tempore Dalmatius, ejuſdem civitatis Epiſcopus, præclaro exemplo cæteris ad martyrium viam ſtravit. Tum Novocomi Fidelis martyrii laurea donatus eſt. Veronæ autem Firmus & Ruſticus nobilitati ſunt palma martyrii, cum eorum quoque Epiſcopus Proculus colaphis & fuſtibus cæſus, & civitate pulſus, in pace Eccleſiæ reddidit Deo ſpiritum. Sed eadem perſecutione Bergomi Aſteria virginitatis coronæ adjecit martyrii lauream clariorem. Tunc itidem Aquileja iiſdem eſt illuſtrata ſideribus, cum ibi paſſi ſunt clariſſimi martyres ex Anicia familia Conſulari, Cantius, Cantianus, & Cantianilla, una cum pædagogo ipſorum Proto: ibi, & vir inſignis Chryſogonus martyrium conſummavit; necnon etiam Felix, & Fortunatus exquiſitis excruciati tormentis, tandem abſciſſione capitis in cælum migrarunt. Paſſus eſt eo quoque tempore Juſtus Tergeſtæ ſub Munatio Præſide.

CXXIV. Martyres paſſi in Gallia.

Exundaverunt & Galliæ ſanguine martyrum: cum in primis (quod dictum eſt) fide armata legio Chriſtiana, ipſo ingreſſu in Gallias fuſo ſanguine, glorioſa morte de perfidia triumphavit; quorum exemplo incenſa ſunt corda Fidelium, ad martyrium undique properantium. Sed Treveris potiſſimum conſtitutus erat hujus certaminis campus; ibi enim cum Galliarum Præfectus Rictiovarus plurimum temporis in Præfectura ageret, ingens numerus martyrum ex diverſis partibus Galliarum ad eum a magiſtratibus mittebatur; adeo ut ob immenſam illorum frequentiam non potuerit haberi nominum omnium ratio, nec certus numerus adnotari. Quos omnes Dei Eccleſia unius commemorationis faſce conjungens, anniverſaria ſolemnitate prid. Nonas Octobris ejuſmodi præconio alta lectoris voce concelebrat, dicentis: *Treveris commemoratio innumerabilium pene martyrum, qui in perſecutione Diocletiani ſub Rictiovaro Præſide ob Chriſti fidem vario mortis genere necati ſunt.* Sed quorum certamina in tabulis habentur expreſſa, ſunt hi: Maxentius, Conſtantius, Creſcentius, Juſtinus; cum quibus, & alii paſſi ſunt, quorum incomperta æque ſunt nomina, quos omnes idem Rictiovarus tormentis excruciatos ultimo necavit ſupplicio. Colonia quoque Agrippina poſt trecentos illos decem, & octo martyres, qui Gereonem ſecuti ſunt ducem, aliorum trecentorum martyrum coronis eſt aucta.

CXXV. Afra & ſociæ martyres.

Auguſta Vindelicorum etiam, hac eadem Diocletiani urgente perſecutione, eximiam ex martyrum ſanguine conſecuta eſt claritudinem; namque Afra meretrix a S. Narciſſo Epiſcopo ad fidem inſti-

ſtituta, & ad optimam vitæ frugem reddita, egregie fidem profeſſa coram Caio Judice, ab eodem ut viva cremaretur, ſententia condemnatur; quam ſecuta eſt Hilaria mater, cum Digna, Euprepiaque, & Eunomia ancillis ſuis; quæ cum more Chriſtiano precibus in pervigilio colerent memoriam martyris, ibidem juſſæ ſunt incendio comburi. Sed ex mendoſo codice factum, ut cum loco Diocletiani Domitianus poſitus legeretur, in prima editione Romæ facta primi Annalium tomi, ſub Domitiano iidem paſſi dicantur; quod in ſecunda editione a nobis eſt emendatum, admonitione viri clariſſimi, & eruditi D. Marci Velſeri, qui res geſtas ſanctorum Auguſtanorum egregie illuſtrandas ſuſcepit, ad quod opus eum vehementer hortati ſumus.

CXXVI. De Victorino Pictavienſi.

Sed inter alios celebres martyres Galliarum, qui in eadem perſecutione paſſi ſunt, Victorinus Epiſcopus Pictavienſis excelluit, qui & ob commentarios a ſe editos clarus habitus eſt inter ſcriptores Eccleſiaſticos; S. Hieronymus (*a*) enim de eo in hunc modum ſcribit: *Victorinus Pictavienſis Epiſcopus non æque Latine, ut Græce noverat; unde opera ejus grandia ſenſu, viliora videntur expoſitione verborum. Sunt autem hæc: Commentarii in Geneſim, in Exodum, in Leviticum, in Iſaiam, in Ezechielem, in Habacuc, in Eccleſiaſten, in Cantica Canticorum, in Apocalypſim Joannis; Adverſus omnes hæreſes, & multa alia. Ad extremum martyrio coronatus eſt.* Idem alibi (*b*) ad Paulinum ſcribens de ipſo ait: *Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloqui non poteſt.* Rurſum alibi, ejus opera grandia ſenſibus prædicat, ſed viliora compoſitione verborum; meminitque de eo frequenter.

(*a*) Hier. de Script. Eccl. in Vict.

(*b*) Hier. ep. 13.

CXXVII.

Quod vero Gelaſius in Concilio (*c*) Romano recenſuerit Victorini opuſcula inter apocrypha, duplex potuit eſſe ratio; tum quod (ut de eo idem teſtatur Hieronymus *d*) in explanatione Scripturarum ſecutus ſit Origenem; tum etiam quod Millenariorum eſt ſectatus ſententiam, Papiæ, Juſtini martyris, & aliorum nonnullorum licet ſanctiſſimorum virorum; qui quidem error toleratus fuiſſe videtur in Eccleſia uſque ad tempora Damaſi, quando, eum ſtabilire conante Apollinare hæreſiarcha ex decreto Apoſtolicæ ſedis fuit (ut ſuo loco dicemus) penitus condemnatus. Sed illud inſuper de Victorino monendum putamus lectorem, reperiri in Romano Concilio, habito ſub Silveſtro, cujuſdam Victorini damnationem, qui Paſchale feſtum nequaquam ex inſtituto Eccleſiæ Catholicæ, ſed decimo Kalendas Maii diceret celebrandum; haberique ibidem, eumdem introductum in Synodum (ut ejuſdem Synodi Acta ſignificant) ſententiam condemnationis accepiſſe. At hæc nequaquam poſſunt intelligi de Victorino Epiſcopo Pictavienſi: licet rerum illius ignarus temere nimis (ſic plane dicam in re tanta, ſed pace ſua) abſque aliqua teſtificatione antiquioris editionis addiderit (*e*) ei nomen, Pictavienſem Epiſcopum in tertia ejus Concilii, quam poſuit mediam, editione. Quomodo, quæſo, ſub Silveſtro temporibus Conſtantini, in ſumma Eccleſiæ tranquillitate, potuit Victorinus Pictavienſis illi intereſſe Concilio, quem multos ante annos conſtat fuiſſe martyrio coronatum? Sed miſſa iſtæc faciamus; ad alios martyres paſſos in Galliis redeamus.

(*c*) Conc. Rom. cap. de lib. apocryph.

(*d*) Hier. ep. 35.

Millenarii.

(*e*) Conc. Rom. ſub Silv. c. 2.

CXXVIII. Ebredunenſes & alii martyres.

His quoque temporibus illuſtrarunt ſanguine Ebredunum Vincentius, Orontius, & Victor, quorum unus idemque natalis dies undecimo kal. Februarii anniverſaria recurrit celebritate ſolemnis. Ambiani vero alii paſſi ſunt martyres tertio Idus Decembris, quorum hoc titulo memoria in tabulis Eccleſiaſticis (*f*) commendatur: *Natalis ſanctorum martyrum Victorici, & Fuſciani ſub eodem Diocletiano Imperatore; in quorum naribus, & auribus juſſit Rictiovarus Præſes immitti tarinchas, & clavis ardentibus tempora transfigi, deinde oculos evelli, ac poſtmodum eorum corpora jaculari; ſicque una cum ſancto Gentiano eorum hoſpite capitibus amputatis migraverunt ad Dominum:* Hæc ibi: voluimus hic deſcripſiſſe, quo ſæviſſimi Præſidis, immo truculenti Galliarum martyrum carnificis, hoc uno exemplo teſtata omnibus redderetur immanitas; ut quoniam minus licet omnium, qui in ea provincia martyres paſſi ſunt, Acta ſingula proſequi, cum & plurimorum incomperta omnino habeantur; ex iis quæ nota, & paucis expreſſa ſunt, de cæteris judicium facere liceat.

(*f*) Rom. Martyrol. die 12. Decemb.

CXXIX. De inſtrumentis carnificinæ tractatio.

Sed & monemus lectorem, ſi in recenſendis aliquibus ad torquendos Chriſtianos ſumma induſtria undique comparatis inſtrumentis, quænam, qualiave, & quo modo compoſita eſſent, minus hic elucidemus; ſciat hæc nos in noſtris Notis ad Romanum Martyrologium pro viribus præſtitiſſe; quas conſulat, qui horum cognitionis deſiderio tenetur; longiores namque digreſſiones eſſent interponendæ, ſi ad ſingulorum inſtrumentorum elucidationem eſſet feſtine currens oratio deflectenda. Verum propediem editurus eſt Latino ſermone redditam, & locupletatam hujus argumenti tractationem collega ac frater noſter Antonius Gallonius noſtræ Congregationis presbyter, qui haud indiget noſtro commendari præconio, quem opus ipſum illuſtrat. Sed ad martyres. Paſſus eſt Agenni in Gallia Capraſius martyr; qui cum immanem ingruentis per-

perſecutionis rabiem declinans deliteſceret; exemplo virginis, nomine Fidei, & divino miraculo confortatus ad certamen proſiliens, præclaram martyrii palmam eſt conſecutus. Sub eodem quoque Præſide Rictiovaro Sueſſione Criſpinus, & Criſpinianus immanibus vexati tormentis, necati tandem gladio, de perfidia victores apparuere.

CXXX. *Alii martyres in Galliis paſſi.* Suſtulit idem Rictiovarus Præſes Firminum Ambianenſem Epiſcopum; quem variis cruciatum ante pœnis, capitis obtruncatione martyrem dignum effecit. Paſſus quoque Auguſtæ Veromanduorum Quintinus civis Romanus ordinis Senatorii, cujus paſſionis Acta coram eodem Rictiovaro pro tribunali ſedente extant, ab auctore tamen, qui ea deſcripſit, nonnullis periphraſibus aucta. Eſt quoque illuſtris memoria inter martyres Gallicanos Ferreoli Tribuni militum, qui paſſus eſt in territorio Viennenſi; cujus comes Julianus Brivatæ apud Avernos in eadem Diocletiani perſecutione, ſecto gutture, martyrii palmam conſequitur. Nannete vero Donatianus, & Rogatianus fratres, pariter pro pietate certantes, iiſdem victoriæ præmiis nobilitantur. Arelate tunc quoque paſſus eſt Geneſius Actorum publicorum exceptor; hic quidem juſſus coram tribunali excipere decretum in Chriſtianos, pertæſus ſceleris, abjectis tabulis ante pedes Judicis, aufugit atque delituit; divinoque afflatus Spiritu, baptiſmum ab Epiſcopo ſibi impartiri rogans, Dei voluntate accidit, ut antequam illius compos fieri poſſet, a Præſidis miniſtris præventus, proprio fuerit ſanguine baptizatus, atque coronam martyrii conſecutus, celebrique memoria, qua paſſus eſt die, adſcriptus tabulis ſanctorum martyrum.

CXXXI. *Sævitia Rictiovari.* Idem immaniſſimus Præſes Rictiovarus Macram virginem apud Rhemenſem civitatem conjecit in ignem; ſed cum divina virtute illæſa ſervata eſſet; abſciſſis mammillis, detruſa in carcerem, cum per teſtulas ac prunas ejus juſſu volutaretur, reddidit Deo ſpiritum; quod enim indigniſſime ferret vinci ſe a tenella virguncula, graviora ad eam expugnandam voluit adhiberi tormenta. Sed & Bellovaci ejuſdem furentis Præſidis Rictiovari fregit impetus puer nomine Juſtus, qui quod Chriſtianos prodere nollet quos Rictiovari miniſtri inquirebant, ſumma conſtantia jugulum præbuit, in fide Chriſtianæ confeſſione perſiſtens. Tornaci vero tunc temporis paſſus legitur Piaton preſbyter, qui cum S. Quintino ab Urbe in Gallias prædicationis cauſa perrexerat; cujus, ſicut aliorum, nomine adſcripto inter martyres, anniverſaria die ejus memoria pie ſancteque recolitur Kalendis Octobris.

CXXXII. *Vindicta in Rictiovarum.* In territorio vero Agathenſi idem pro fidei confeſſione certamen obierunt Tiberius, Modeſtus, atque Florentia; qui de impietate proſtrata, martyrii laureis inſigniti, una cum aliis gentilibus ſuis in cæleſtis regni gloria triumpharunt. At de Gallicanis martyribus hac perſecutione paſſis hactenus; certo ſcientes, non eſſe humanarum virium, omnes tunc paſſos martyres percenſere. Itaque ſatis ad inſtitutum ſit, paucos hos prodidiſſe, veluti aliorum quorum prætermittitur, vel non extat memoria, indices, Indicibus Eccleſiaſticis adnotatos. Quem vero finem acceperit Rictiovari Præſidis ſæva crudelitas, Acta (a) ſanctorum martyrum, quos multis affectos ſuppliciis interfici juſſit, Criſpini, & Criſpiniani declarant, his ſcilicet verbis: *Cernens impius Rictiovarus ſe nihil ſuis efficere ſuppliciis, furibundus (creditur arreptus a dæmone) in ignem ſeſe præcipitat, & tali morte abiit e vita, juſto quidem Dei judicio, ut qui multos Chriſti martyres, ad cæleſtia regna properantes, ignibus excruciatos interemerat, ipſe ad æterni ignis flammas ineſtinguibiles, igne extinctus, proficiſceretur:* Hæc ibi de interitu Rictiovari.

(a) *Apud Sur. t. 5. die 25. Octob.*

CXXXIII. *Martyres Hiſpaniarum.* Hiſpaniarum quoque Eccleſiæ, eadem in eas perſecutione urgente, vehementiſſime exagitatæ ſunt. At concuſſæ licet, non disjectæ; etſi afflictatæ, non tamen proſtratæ ſunt; quin potius eo motu atque concuſſione magis magiſque firmatæ, ſolidius ſtabilitæ, & (quod Chriſti virtutis eſt) latius propagatæ. Agebat Præſidem in Hiſpania his temporibus Dacianus, Rictiovaro Galliarum Præſide nihilo humanior atque clementior; etenim crudelitate ambo viſi ſunt ſimul certaſſe, quiſnam eorum ſæviora tormenta noſſet excogitare, quis majorem Chriſtianorum numerum cogeret a religione deficere, quiſve numeroſiorem Fidelium multitudinem neci traderet: pro viribus ambo ſtuden-

PAGIUS XI. *Paſſio S. Geneſii Arelatenſis.* Baronius num. CXXX. meminit ſancti Geneſii Arelatenſis, qui *ante tribunal Judicis Exceptoris munere* fungebatur, & cujus Paſſionem ſcripſiſſe creditur ſanctus Paulinus Nolanus Epiſcopus, qui paulo poſt ipſum vixit. De hoc Geneſio loquitur Gregorius Turonenſis lib. I. Mirac. cap. LXVII. & ſeq. aitque: *Hanc etiam Baſilicam ſancti Geneſii Arelatenſis Reliquiis illuſtravit*, & ſtatim cap. ſequenti: *Hic vero Martyr Geneſius, deciſione cervicis agonem pro Chriſti nomine apud eamdem Arelatenſem ſcilicet urbem, pollente fervore fidei conſummavit.* Tum eodem capite ac inſequenti quædam ejus miracula memorat. Inſigne aliud miraculum hujus ſancti Martyris, quod ſancto Honorato Epiſcopo Arelatenſi exiſtente ab eodem patratum S. Hilarius Arelatenſis Epiſcopus fuſo & eleganti ſermone refert. Cum enim Pons qui inter Arelatem & ſociam urbem hodie caſtrum Trenquataille appellatum die natali ipſius Sancti incerto caſu

dentes, ſolicitiori ea in re navata opera, conciliare ſibi gratiam Principum, quam noſcerent nullo majori officio promereri poſſe; quam Chriſtiano ſanguine, Chriſtianæque religionis interitu.

CXXXIV.

(a) ff. de offic. Proconſ.

Dacianus crudelis perſecutor.

Dacianus igitur etſi in omnibus ferme Hiſpaniarum civitatibus, cum ex more Proconſulum (*a*) provincias circumiret, crudelitatis ſuæ reliquerit ex Chriſtiano ſanguine impreſſa veſtigia; ad carnificinam tamen de eiſdem exercendam delegit nobiliſſimam ampliſſimamque civitatem Cæſarauguſtam; eo enim Chriſtianorum cœtus confertim ex diverſis provinciis ac civitatibus perduci jubebat; ſegniores quippe viſi ſunt ei cæteri magiſtratus civitatum in Chriſtianis exagitandis. Quamobrem, ut ad ſe Cæſarauguſtæ agentem iidem mitterentur, inſtituit; cujus tantummodo nomen, ob immania illata Chriſtianis ſupplicia, videtur eſſe cunctis horrori. Qui autem Chriſtianorum numerus Cæſarauguſtæ diverſo cruciamentorum genere, varioque mortis ſupplicio, fuerit tunc temporis martyrio coronatus, innumerabili propemodum multitudine eorum, omnino remanſit incertus. Quamobrem Dei Eccleſia hos omnes una ſimul anniverſaria commemoratione complectens, natalem diem illis adſcriptam hoc digno titulo conſignavit (*b*):

(b) Martyrol.Rom. die 3.Nov.

CXXXV. Cæſarauguſta Metropolis martyrum.

Cæſarauguſtæ ſanctorum innumerabilium martyrum, qui ſub Daciano Hiſpaniarum Præſide mirabiliter occubuerunt pro Chriſto: Hinc merito Prudentius Sapphico metro de eadem Cæſarauguſta ſic cecinit (*c*):

(c) Prudentius hymn. 4. in laud. xviij. mart. Cæſaraug.

Sola in occurſum numeroſiores
Martyrum turbas Domino paraſti:
Sola prædives pietate multa
Luce frueris.
Vix parens orbis populoſa Pœni,
Ipſa vix Roma in ſolio locata,
Te decus noſtrum ſuperare in iſto
Munere digna eſt.
Omnibus portis ſacer immolatus
Sanguis excluſit genus invidorum
Dæmonum, & nigras pepulit tenebras,
Urbe piata.

Hæc Prudentius de martyribus Cæſarauguſtæ paſſis, dum quorumdam martyrum Cæſarauguſtanorum trophæa verſibus illuſtravit.

CXXXVI.

(d) Iſidor. orig. l.15.

Maſſa candida.

Agens Iſidorus (*d*) de eadem civitate, ea de cauſa præ cæteris Hiſpaniarum urbibus celebrat, cum ait: *Illuſtrior eſt florens ſanctorum martyrum ſepulturis.* Sed major omnium ille tumulus erat; qui cineres combuſtorum martyrum prope innumerabilium continebat; quos ab aliis cineribus candore diſtinctos, atque ſelectos, ſimulque congeſtos, Maſſam candidam dictam ferunt. Quos vero ibidem paſſos atque nominibus notos tumba una claudebat, eo hymno Prudentius cecinit, eoſdemque una ſimul, & eadem die Eccleſia celebrat; quorum hæc ſunt nomina, Optatus, Lupercus, Succeſſus, Martialis, Urbanus, Julia, Quintilianus, Publius, Fronto, Felix, Cæcilianus, Eventius, Primitivus, Apodemius, quatuor Saturnini, Encratis, Caius, atque Crementius.

CXXXVII. De Encratide.

At quam immanis eſſet Daciani crudelitas; in Deo dicato puriſſimo Encratidis corpore, ſtylo ferreo preſſis plane notis, perpetuo monumento teſtata remanſit: quo ipſo gloriæ titulo in tabulis (*e*) Eccleſiaſticis deſcribitur; ejuſmodi namque epitaphio dies natalis ejus in ſacris tabulis honoratur: *Encratis laniato corpore, mammilla abſciſſa, jecore avulſo, adhuc ſpirans in carcere incluſa eſt, donec ulceratum corpus putreſceret.* At ne ulla reliqua eſſet martyribus ibi poſitis conſolatio, quam perciperent, vel exhortatione ſanctorum, vel exemplo virtutis eorum in patiendo conſtantiæ; Dacianus inde abducendum curavit Valerium ejus civitatis Epiſcopum, ejuſque diaconum opere ſermoneque pollentem Vincentium, quem Valentiam ad ſupplicium amandavit. Quam autem immaniter idem Dacianus ſævierit in Vincentium, ejus martyrii Acta, quæ fideliſſima extant, ampliſſimam fidem faciunt; celeberrimus enim martyr ex diriſſima perſecutoris crudelitate redditus, ſtylo ferme omnium Latinorum Patrum antiquorum, celebratur. Valerius autem quomodo ſupervixerit, & interfuerit poſt ſequentem annum Concilio Eliberino, ſuo loco pluribus dicturi ſumus.

(e) Rom. Mart. die 16. April.

Valerii epiſcopi & Vincentii certamen.

CXXXVIII.

Suſtulit idem perſecutor Narciſſum Epiſcopum Gerundenſem, ejuſque diaconum Felicem. Conſummati ſunt martyrio eadem perſecutione in Gallecia apud Cæam fluvium Facundus, & Primitivus, filii S. Marcelli Centurionis & martyris, de quo

PAGIUS

caſu corruiſſet, & Rhodanus infinitum populum, qui ad ejus natalem diem convenerat, mergeret, *erupit e vaſto gurgite glorioſus exercitus, Jordanem iterum crederes rupto divinitus amne potuiſſe*, ita ut nullus perierit, ſicut narrat S. Hilarius qui teſtatur ſe tunc ibi adſtitiſſe, *& pedem ab ipſo (ut ita dixerim) fonte* retuliſſe. Legenda quæ de hoc ſancto Martyre Ruinartus in Actis ſinceris Martyrum cum ejus Paſſione exhibet.

XII. *Plures in Hiſpaniis martyrium paſſi.*

Baron. n. CXXXIII. & ſeqq.

Dodwellus in Diſſert. XI. Cyprianica de Paucitate Martyrum num. LXXV. exiſtimat, nullos Martyres in Hiſpaniis hoc tempore fuiſſe, quod eas Conſtantius regeret. Victor enim de Cæſaribus, qui ſcribit, Italiam & Africam Maximiano Herculio paruiſſe, de Conſtantio ait: *Quaſi partito Imperio, cuncta quæ trans Alpes Galliæ ſunt, Conſtantio commiſſa.* Quare cum Hiſpanias aliis ditionibus Victor non accenſuerit, putat Dodwellus Vir eruditiſſimus, Hiſpanias, Britan-

quo plura ſuperius dicta ſunt ; alii vero tres, Lupercus, Claudius, atque Victorius, Legione ſunt paſſi. Tunc & Ulyſſiponæ in Luſitania pari certamine victores coronati ſunt Veriſſimus, ejuſque ſorores Maxima atque Julia ; ſed quæ erat metropolis ejuſdem provinciæ Luſitaniæ Emerita, Eulaliæ virginis nobili agone vehementer eſt illuſtrata ; de qua Prudentius (*a*).

Eulaliæ fortis pugna atque victoria.

(*a*) *Prudentius hymn. 3. in laud. xvjjj. mart. Cæſaraug.*

Luſitanorum caput oppidorum
Urbs odoratæ cineres puellæ
Obviam Chriſto rapiens ad aram
Porriget iſtam.

Idemque ejus præclarum martyrium ſacro hymno cecinit, ubi inprimis de virginis pluſquam virilis pectoris infracto robore, & ſexum ſuperegrediente conſtantia, hæc inter alia (*b*):

(*b*) *Pruden. hymn.* 3.

Martyr ad iſta nihil: ſed enim
Infremit, inque tyranni oculos
Sputa jacit ; ſimulacra dehinc
Diſſipat, impoſitamque molam
Thuribulis pede proſubigit.

Sed plane accidit, ut cæteri Chriſtianorum, Eulaliæ exemplo permoti, intrepido fortique animo ad idola frangenda paſſim proſilirent, iidemque a Gentilibus in eos furentibus necarentur. Sed non placuit Hiſpanis Epiſcopis, id, quod privato quodam impulſu divini Spiritus Chriſti virgo feciſſet, ab omnibus exemplo Eulaliæ importune ac temere uſurpari. Quamobrem qui paulo poſt hæc (ut ſuo loco dicemus) Epiſcopi ex diverſis Hiſpaniarum Eccleſiis convenerunt, hujuſmodi in Concilio Eliberino canonem ſtatuerunt (*c*): *Si quis idola fregerit, & ibidem fuerit occiſus, quia in Evangelio non eſt ſcriptum, nec invenitur ab Apoſtolis umquam factum ; placuit eum in numerum non recipi martyrum.*

(*c*) *Conc. Elib. c.* 60.

CXXXIX. Alii Hiſpani mart.

Sed ut de aliis agamus martyribus: adhæſit Eulaliæ, participſque facta eſt ejuſdem martyrii coronæ Julia virgo. Inſuper Emeritæ itidem tres fratres, Victor, Stercarius, & Antonogenes, pro Chriſto libentiſſime innumera ſupplicia, ac mortem denique pertulere. Ibidem quoque Lucretia virgo nobilem coronam martyrii eſt conſecuta. Tunc etiam ſub eodem Daciano Præſide Toleti illuſtris virgo Leocadia Chriſtum confeſſa, diro carcere macerata, cupida Eulaliæ conſociari ; cum ejus admirabile certamen audiſſet, poſitis genibus precata Deum, reddidit illi ſpiritum.

CXL. Juſtus & Paſtor martyres.

Accidit tunc temporis etiam, ut cum idem Dacianus provinciam circumiret, Complutumque adveniſſet, timor Chriſtianos omnes invaderet ſæviſſimi Præſidis præſentia de Chriſtianis ſupplicia horrenda ſumpturi. Ad horum ſegnitiem arguendam, & ardorem fidei excitandum, atque furentis Præſidis impetus perfringendos, elegit Deus duos pueros Chriſtianos, a parentibus piis ad martyrium inſtitutos, Juſtum atque Paſtorem ; qui cum hæc accepiſſent de adventu Daciani, martyrii cupidiſſimi, relictis tabellis, quibus in litteris addiſcendis tenella ætas detinebatur, ambo pariter mira alacritate ſeſe martyrio obtulerunt. His Dacianus mirum in modum offenſus, & plane rubore ſuffuſus, nullo in pœnis infligendis ætatis diſcrimine habito, eoſdem diris cruciamentis exagitatos, gladio demum juſſit occidi.

CXLI. Servandus & Socii martyres.

In ea vero Hiſpaniæ parte, quæ eſt prope Gades ad Fundum Urſonianum, eadem perſecutione Servandus atque Germanus, ſub Viatore Vicario, pro Chriſti nomine poſt verbera, ſquallorem carceris, famis ſitiſque injuriam, & longiſſimi itineris laborem, quem ferro onuſti pertulerant, noviſſime martyrii curſum, datis cervicibus, impleverunt. Habent tabulæ Eccleſiaſticæ, affirmantque vetera monumenta, hac eadem perſecutione flagrante, Barcinone, Eulaliam, diverſam ab illa Emeritenſi, crucis ſupplicio promeruiſſe coronam martyrii. Ibidem etiam Cucuphatem martyrem pro Chriſti fide ſub eodem Daciano Præſide ſtrenue decertaſſe, palmaque martyrii donatum eſſe, ejus agonis Acta teſtantur.

PAGIUS

Britannias, & Gallias Conſtantio Cæſari creditas, indeque infert, nullos in Hiſpaniis Martyres fuiſſe ; cum nullum acceſſerit Conſtantii edictum, & Urbici Magiſtratus, cum gladii poteſtate carerent, nullos martyrio coronare poſſent. Verum Victoris verba citata tantum oſtendunt, Conſtantium Gallias rexiſſe ; Hiſpanias autem Maximiano Herculio ſubditas fuiſſe docet Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 8. *Nam cum ipſam Imperii ſedem teneret Italiam,* (nempe Herculius) *ſubjacerentque opulentiſſimæ Provinciæ, vel Africa, vel Hiſpania, non erat in cuſtodiendis opibus tam diligens, quarum illi copia ſuppetebat.* Quare Prudentius a Baronio citatus vere ſcripſit, innumeram Chriſtianorum multitudinem in Hiſpaniis martyrium pertuliſſe, quod tamen perperam etiam negavit Morinus lib. 19. de Adminiſtrat. Sacrament. Pœnitent. cap. 19.

XIII. *Floret Oſius.*

Quo anno *Oſius* Cordubenſis Epiſcopus Chriſti Fidem coram Præſide confeſſus ſit, hactenus obſcurum, ut infra videbimus, cum de Concilio Illiberitano verba faciemus.

Baron. n. CXLIII.

XIV. *Romanos inter & Perſas ante triumphum Romæ geſtum pax ſancita.*

Hoc vel præcedenti anno ante triumphum Perſicum pax Romanos inter & Perſas tandem ſancita. Anno quidem CCXCVII. ex Idacio in Faſtis & Auctore Chronici Alexandrini diximus Perſas a Galerio ſuperatos fuiſſe ; & ex Libanio eos poſt ingentem illam cladem *quadraginta annos* in apparatu conſumſiſſe, bellum-

CXLII. Oſii Epiſcopi confeſſio.

Nobiliſſima quoque civitas Cordubenſis duorum germanorum Aciſeli atque Victoriæ martyrio majori claritudine illuſtratur. Præerat tunc Eccleſiæ Cordubenſi magnus ille Oſius toto orbi Chriſtiano conſpicuus, qui his ipſis perſecutionis temporibus (ut par erat) Chriſti fidem magna conſtantia coram Præſide confeſſus eſt; quod ipſemet Oſius in litteris, quas ad Conſtantium Imperatorem ſcripſit, teſtatur his verbis: *Ego confeſſionis munus explevi, primum cum perſecutio moveretur ab avo tuo Maximiano*, &c. Recitat eas S. Athanaſius (a), qui & paulo ſuperius de eodem Oſio adverſus Arianos hæc ait: *Neque quod pater eſſet Epiſcoporum, reveriti ſunt; neque quod confeſſor erat, pudore commoti ſunt; neque quod ſexageſimum annum a confeſſione & eo amplius agebat, reſpexerunt*: Hæc de Oſio Athanaſius.

(a) Apud Athanaſ. in epiſt. ad ſolit. vit. agentes.

CXLIII. De Valerio Cæſarauguſt. confeſſ.

Quod vero tum ipſe, tum etiam Valerius Cæſarauguſtanus Epiſcopus, & ſi qui alii gloria confeſſionis illuſtres, nequaquam tamen eo pervenerint, ut, ſicut alii complures martyrium conſummaverint; id quidem ea ex cauſa accidiſſe puto, quod, dum adhuc detinerentur in carcere, Diocletianus atque Maximianus ſe abdicantes Imperio (quod anno vigeſimo ejuſdem Diocletiani contigiſſe hiſtorici omnes affirmant) liberas moderationis habenas Occidentalis Imperii Conſtantio reliquerint; qui (ut de ipſo ſuo loco dicemus) de Chriſtianis eſt optime meritus. Quamobrem qui eo tempore Chriſtianitatis cauſa vinculis tenerentur adſtricti, liberos fuiſſe dimiſſos, eſt æquum exiſtimare. At de Hiſpanis martyribus ſatis; de his inquam, quorum memoria ex tabulis Eccleſiaſticis clara eſt; hos enim omnes certis diebus Romanum Martyrologium notatos habet; cum alioqui alii complures exiſtant, quorum, qui proſecuti ſunt res Hiſpanicas meminerunt. De erectis vero Imperatoribus in Hiſpania titulis de expugnata & deleta Chriſtiana religione, dicemus anno ſequenti.

CXLIV. Britanni martyres.

Pervaſit & inſulas ejuſdem perſecutionis furentis impetus; ſed memoria rerum geſtarum ſub obſcura ſcriptorum raritate remanſit, vixque paucorum eſt notitia litteris commendata. Siquidem cum eadem Imperatorum edicta in Britannia fuerint promulgata, vix quatuor martyrum mentio habetur, nempe Albani, qui pro clerico hoſpite, quem perſecutionem fugientem ſuſceperat, ſe ipſum tradens, poſt verbera, aliaque acerbiora tormenta, capite plexus eſt, atque una cum eo miles qui eum ducebat ad ſupplicium, & in via ab eo ad Chriſtum converſus erat. Poſt hos Julius & Aaron curſum martyrii feliciter conſummaſſe leguntur; quo tempore (addunt tabulæ Eccleſiaſticæ) ibidem quamplurimi diverſis cruciatibus torti, & ſæviſſime lacerati, ad ſupernæ civitatis gaudia, conſummato agone, feliciter pervenerunt.

CXLV. Martyres Sardiniæ Inſulæ.

In Sardinia quoque inſula hi etiam martyres paſſi habentur, Luxorius, Ciſellus, & Camerinus, qui ſub Delphio Præſide gladio cæſi ſunt. Ibidem quoque Protus presbyter, & Januarius diaconus, ſub Barbaro Præſide, qui illuc a Caio Romano Pontifice miſſi erant, Turribus paſſi ſunt. Caralis vero ſub eodem Præſide Saturninus coronatus eſt. In Palmaria inſula, quæ adjacet Latio, Anaſtaſia mulier Senatoria longo certamine fatigata, cum eo deportata fuiſſet, tandem ad palum ligata, igne ſuccenſa eſt. Sed & ducenti viri, & ſeptuaginta fœminæ, qui in eamdem inſulam cauſa nominis Chriſti fuerant pariter relegati, diverſis affecti ſuppliciis, vitæ æternæ præmium perceperunt.

CXLVI. Siculi mart.

Sicilia quoque inſula, hac eadem perſecutione urgente, inſigniter nobilitata eſt ſanguine martyrum, inter quos Syracuſis Luciæ virginis præ cæteris martyrium effulſiſſe claritate videtur; cujus egregii martyrii Acta, ore omnium decantata, cunctiſque perſpicua facta ſunt; ut non ſit opus eadem hic recitare.

Porro quæ geſta ſunt in Euplium martyrem, hujus anni notata Conſulibus extant. Paſſum namque eſſe Cataneæ, Acta ejus perbreviter, ſed fideliter quidem ſcripta, ſignificant. Claudamus igitur præ-

PAGIUS

que anno CCCXXXVI. renovatum fuiſſe. Sed vel Libanius loquitur numero rotundo vel annos illos XL. non a pace, ſed a magna illa clade deducit. Petrus Patricius in Excerptis de Legationibus pag.26. refert Narſæum Perſarum Regem Appharban Legatum ad Maximianum Galerium miſiſſe, qui aſſeruit Narſæum conditiones non ferre, quibus pacem fieri vellet, ſed id omne Imperatoris arbitrio permittere. *Hoc ſolum ipſum hortari, ut ſibi uxorem & filios redderet.* Sed licet Perſæ captivi æque liberaliter haberentur, ac ſi domi ſuæ, ut nobiles ſolent, fuiſſent, hoc tamen tantum obtinuit a Galerio, *ut ſperaret non multo poſt fore ut impetrata ab Imperatore venia captivi ad ipſum redirent.* Hæc Legatio anno incerto miſſa. Refert poſtea Petrus Patricius cap.29. Galerium & Diocletianum Niſibi conveniſſe, & miſiſſe legatum in Perſidem Sicorium Probum, cujus legationis capita hæc fuere: *ut Romani in Oriente haberent Intilinem, cum Sophene, Arſanicen cum Cardonene, & Zabdicene, & Tygris fluvius utriuſque imperii limes eſſet. Conventionum locus Niſibis, ad Tigrim amnem ſita, eſſet.* Narſæus ſolum abnuit conventionum locum eſſe Niſibim, cetera capita admiſit, ſicque pax peracta, & reſtitutæ ſunt illis ejus uxores integræ ſicuti & liberi.

XV. *Provincias Tranſtigritinas Perſæ Romanis cedunt.*

Pacis tractatio ad annum ſequentem dilata fuiſſe non videtur; cum Diocletianus morbo deten-

præſentem annum præclaris Euplii martyris Actis, quæ ſic ſe habent, ut publice excepta ſunt:

Acta Euplii martyris.

Diocletiano octies & Maximiano ſepties Conſulibus, pridie Idus Auguſti, in Catanenſium civitate, cum eſſet extra velum Secretarii Euplius diaconus (qui ab exploratoribus inventus legere Evangelia, & docere Chriſtianos, ab illis tentus eſt, & perductus cum libro) proclamavit, dicens: Chriſtianus ſum, & pro Chriſti nomine mori deſidero. Audiens hæc Calviſianus Conſularis, dixit: Ingrediatur qui clamavit. Et cum ingreſſus fuiſſet Euplius Secretarium Judicis, Evangelia portans; unus ex amicis Calviſiani, nomine Maximus, dixit: Non decet tales chartas eum tenere contra regalem præceptionem. Calviſianus Conſularis dixit ad Euplium: Unde hæc ſunt? de domo tua exierunt? Euplius reſpondit: Non habeo domum; hoc & Dominus meus Jeſus Chriſtus novit. Calviſianus Conſularis dixit: Tu ea huc deportaſti? Euplius dixit: Per me ea huc deportavi, ſicuti & ipſe vides; invenerunt me cum illis. Calviſianus dixit: Lege ea. Euplius aperiens, legit: Beati qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Et alio loco: Qui vult venire poſt me tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Cum hæc & alia legeret, Calviſianus Conſularis dixit: Hoc quid vult eſſe? Euplius dixit: Lex Domini mei, quæ mihi tradita eſt. Calviſianus Conſularis dixit: A quo? Euplius reſpondit: A Jeſu Chriſto Filio Dei vivi. Calviſianus Conſularis interlocutus dixit: Quoniam innotuit ejus confeſſio, interrogetur ſub tormentis, tradatur tortoribus. Et cum traditus eſſet, cœpta eſt ſecunda cognitio per quæſtionem.

CXLVII. Secunda cognitio.

Diocletiano octies & Maximiano ſepties Conſulibus, pridie Idus Auguſtas, Calviſianus Conſularis dixit ad Euplium poſitum in tormentis: Quæ per tuam confeſſionem hodie dixiſti, quid dicis modo de eis? Euplius libera manu ſignans ſibi frontem, dixit: Quæ tunc dixi, & nunc ea confiteor; me eſſe Chriſtianum, & divinas ſcripturas legere. Calviſianus dixit: Quare apud te habuiſti, & non tradidiſti has lectiones, quas Imperatores vetuerunt? Reſpondit Euplius: Quia Chriſtianus ſum, & tradere non licebat; magiſque expedit mori, quam tradere. In his vita æterna eſt; qui tradit, vitam æternam perdit; ut eam non perdam, vitam meam do. Calviſianus interlocutus dixit: Euplius, qui ſecundum edictum Principum non tradidit ſcripturas, ſed legit populo, torqueatur.

Cumque torqueretur, dixit Euplius; Gratias tibi Chriſte; me cuſtodi, qui propter te hæc patior. Dixit Calviſianus Conſularis: Deſiſte, Eupli, ab inſania hac: deos adora, & liberaberis. Euplius dixit: Adoro Chriſtum, deteſtor dæmonia; fac quod vis; Chriſtianus ſum; hæc diu optavi; fac quod vis; adde alia; Chriſtianus ſum. Poſtquam diu tortus eſſet, juſſi ſunt ceſſare carnifices, & dixit Calviſianus: Miſer, adora deos, Martem cole, Apollinem, & Æſculapium. Dixit Euplius: Patrem & Filium & Spiritum ſanctum adoro, ſanctam Trinitatem adoro, præter quam non eſt Deus; pereant dii qui non fecerunt cælum & terram, & quæ in eis ſunt; Chriſtianus ſum. Calviſianus Præfectus dixit: Sacrifica, ſi vis liberari. Euplius dixit: Sacrifico modo Chriſto Deo me ipſum; quid ultra faciam non habeo; Fruſtra conaris; Chriſtianus ſum. CXLVIII. Glorioſa Euplii confeſſio.

*Calviſianus præcepit iterum torqueri acrius. Cumque torqueretur, dixit Euplius: Gratias tibi Chriſte. Succurre Chriſte, propter te hæc patior Chriſte; & dixit ſæpius *; & deficientibus viribus dicebat labiis tantum abſque voce hæc, vel alia. Calviſianus intra velum interius ingrediens, ſententiam dictavit; Et foras egreſſus, afferens tabellam, legit: Euplium Chriſtianum, edicta Principum contemnentem, deos blaſphemantem, nec reſipiſcentem gladio animadverti jubeo: Ducite eum. Tunc appenſum eſt ad collum ejus Evangelium, cum quo apprehenſus fuerat, proclamante hæc præcone: Euplius* CXLIX.

* al. ſepties.

Sententia contra Euplium.

PAGIUS

tentus Ravenna ad Meſopotamiam, in qua Niſibis poſita, non videatur proficiſci potuiſſe. Meminit hujus pacis Ammianus lib.25. cap.7. aitque Perſas Romanis ceſſiſſe *quinque regiones Tranſtigritinas*; earumdem provinciarum meminit Rufus Feſtus in Breviario. Valeſius in Notis ad Ammianum ait ſe ſæpenumero dubitaſſe cur Tranſtigritanæ dicantur eæ regiones, ex quibus pleræque Romanis erant cis Tigrim. Verum res nullam difficultatem habere videtur; cum enim a Perſis provinciæ Tranſtigritanæ ſemper appellatæ fuiſſent, nomen etiam illud retinuere poſtquam juris Romani factæ ſunt.

XVI. Quinque hæ provinciæ Tranſtigritanæ vulgo appellatæ, præterquam quod varia ſortiebantur nomina, hæc a Librariis varie depravata fuere. Harum tamen propria nomina fuiſſe exiſtimo Arzanenam, Sophenem, Intilinem, Zabdicenen & Corduenam. Harum provinciarum occaſione varia Romanos inter & Perſas bella exorta; a Satrapis, ut vocabantur, antequam in Romanorum poteſtatem venirent, & ante Juſtinianum Imp. adminiſtratæ erant. Hic ut liquet ex Novella 31. Joanni Prætorio Orientis Præfecto & Exconſuli inſcripta, Armeniam in quatuor provincias dividens, quartam ex quinque illis regionibus, quæ prius in forma provinciæ non continebantur, conſtituit, Satraparum nomen abrogavit, hancque provinciam Conſularem eſſe voluit.

Regiones Tranſtigritanæ in Provinciæ formam redactæ.

plius Chriſtianus, inimicus deorum & Imperatorum. Euplius lætus dicebat ſemper: Gratias Chriſto Deo. Et cum ad locum perductus eſſet, genuflexus prolixius oravit; & iterum gratias agens, præbuit jugulum, & a carnifice decollatus eſt. Sublatum eſt poſtea corpus ejus a Chriſtianis, & conditum aromatibus, ſepultum eſt: Hucuſque Acta Euplii diaconi, quæ in diverſis exemplaribus diverſa inter ſe reperi; ſed quæ breviora, eadem quoque fideliora probavi. Vaticanus codex germanior inventus eſt; ſed diſcrepat ab iis quæ ex Græcis edidit Metaphraſtes.

CL. Præter hos martyres in Sicilia paſſos, ſeorſum ab iis alii ſeptuagintanovem, nono Kal. Martii in eadem perſecutione coronati, Eccleſiaſticis tabulis adſcripti habentur. At de martyribus occidentalis Eccleſiæ hactenus, illis ſcilicet, quorum expreſſa mentio eſt in ſacris Indicibus, certis diebus in Eccleſia publice recitari ſolitis. De martyribus vero Orientalis Eccleſiæ, poſtquam eos qui ab Euſebio ſingulis annis, quibus ſunt paſſi, poſiti habentur, recenſuerimus; illos demum, quorum paſſionis incertus eſt annus, addemus. Quæ autem hæc ſecuta ſunt, temporum ordine proſequamur. Alii martyres Siculi.

JESU CHRISTI ANNUS 304.	MARCELLINI PAP. ANNUS 8.	CONST. & GALER. IMPP. ANNUS 1.

I. CHriſti Redemptoris noſtri anno trecenteſimoquarto, Diocletianus nonum, & Maximianus octavum Conſulatum adierunt; quo, vigeſimo anno Diocletiani Imperii nondum penitus exacto, undecimo Kalendas Maii, ambo Impp. Parilibus ipſis ſe Imperio abdicarunt. ☞ Ita quidem putavit Panvinus, ſed tu loco Maii, ponas, Martii; erroris namque illum arguere neceſſe eſt, dum affirmat, id factum eſſe, nondum expleto biennio perſecutionis indictæ, cum Euſebii conſtet auctoritate, eam cœptam menſe Martii, quo menſe liquet fuiſſe promulgatum perſecutionis edictum. Ex his etiam eos erroris arguas, qui id anno ſuperiori aſſerunt contigiſſe; nam ſub hujus anni Conſulibus Diocletiano Nono & Maximiano Octavo id factum eſſe, æque Zoſimus aſſerit verbis iſtis. *A Conſulatu Chilonis & Libonis, quo Severus ludos Sæculares exhibuit, donec Diocletianus nonum, Maximianus octavum Conſules facti ſunt, centum & unus anni elapſi fuerunt; ac tum quidem privatus ex Imperatore Diocletianus factus eſt, cujus exemplum Maximianus eſt ſecutus:* Hæc Zoſimus: At vero quod ipſe interlapſos dicat annos centum & unum a Conſulatu Chilonis & Libonis, quo ludos ſæculares contigit celebrari ſub Severo Imperatore, uſque ad abdicationem horum Imperatorum ſub eorumdem dicto Conſulatu factam; plane in dictum annorum numerum eſſe illapſum errorem, dicendum; reſtituendumque, centum duo mi-

Panvini & aliorum error correctus.

Diocletianus & Maximianus ſe abdicant.

PAGIUS SÆC. IV. Anno Urbis 1057. Olymp. 270. an.4. A. C.304.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5797.

☉ 5. AB. ☽ 1. P. 9. April. Indict. 7.

JESU CHRISTI 304.

MARCELLINI PAPÆ 9.

PERSECUTIONIS 2.

DIOCLETIANI IMP. 21. MAXIMIANI HERCULII IMP. 19.

I. *Conſules. Vicennalia Imperii Auguſtei Herculii.* [1] ANum. I. ad XXIII. Coſſ. *Diocletianus Aug. IX.* & *Maximianus Herculius Aug. VIII.* Hic Conſulatus juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam; Imperii enim Auguſtei Vicennalia celebravit: Diocletiani Conſulatus juxta tertiam.

II. *Diocletianus & Maximianus abdicant.* Euſebius in Hiſtoria, Zoſimus lib.2. Idacius in Faſtis, Auctor Chronici Alexandrini, aliique Diocletianum & Maximianum Herculium hoc anno abdicaſſe ſcribunt, quæ communis ſententia Eruditorum fuit, antequam Lactantii liber de Mortibus Perſecutorum lucem videret. Sed eo publicato omnibus patuit, anno tantum ſequenti utrumque Imperatorem novo exemplo, ut habet Eutropius, vitam privatam amplexum eſſe. Juvat hic Lactantium cap.17. audire: *Vicennalibus celebratis, cum libertatem populi Romani ferre non poterat, impatiens & æger animi prorupit ex Urbe impendentibus Kalendis Januariis, quibus illi nonus Conſulatus* (hoc anno geſtus) *deferebatur. Tredecim dies tolerare non potuit, ut Roma potius, quam Ravennæ procederet Conſul. Sed profectus hieme, ſæviente frigore atque imbribus verberatus, morbum levem ac perpetuum traxit; vexatuſque per omne iter, lectica plurimum vehebatur. Sic æſtate tranſacta* (cur-

NOTÆ [1] COſſ. *Diocletianus Aug. IX. & Maximianus Herculius Aug. VIII.* Bandurii nummi tom. II. pag. 43. cum *Maximiani Aug.* epigraphe, & CONSUL VIII. P. P. PROCOS. Faſti Idatiani, Vindebonenſes, & Bucherii laterculi: *Diocletiano IX. & Maximiano VIII.* Proſperi Chronicon: *Diocletiano VIII. & Maximiano VII.* Panegyricus *Maximiano & Conſtantio Augg.* recitatus narrat, *Maximianum*, viceſimo imperii anno, *octavo Conſulem*, imperium abdicaſſe. Vide Zoſimum Lib. II.

minus anni, qui interlapſi reperiuntur uſque ad præſentem Conſulatum, quo ſe abdicaverunt iidem Imperatores, ut etiam ipſe teſtatur. Siquidem idem Libonis & Chilonis Conſulatus incidiſſe reperitur anno Chriſti ducenteſimo ſexto. Vel dicendum, quod idem Conſulatus Chilonis & Libonis non ſuo loco ſit poſitus a Caſſiodoro, & aliis anno ducenteſimo ſexto, ſed ſub anno Chriſti ducenteſimo tertio ſit collocandus: quod ut magis dici debeat ea quoque ratio favet, quod cum teſtetur Zoſimus, ludos ſæculares, quolibet centeſimo & decimo anno ſolitos celebrari, ut appareat, centum & decem interlapſos a ludis ſæcularibus ſub Severo uſque ad illos ſub Conſtantino celebratos anno Chriſti trecenteſimo decimotertio, ut ſuo loco dicetur; plane dicendum Chilonis & Libonis Conſulatum nonniſi in annum ducenteſimum tertium incidere potuiſſe.

II. Verum cum (ut dictum eſt ſuperius) conſtet eoſdem ludos ſæculares ſub dicto Conſulatu Chilonis & Libonis celebratos, incidiſſe in annum Severi duodecimum, qui eſt annus Chriſti ducenteſimus ſextus, e ſuo loco minime convellendus eſt; adeo ut error irrepſiſſe dicendus ſit in annorum numerum Zoſimi, ut loco centum & unius annorum, ut dictum eſt, reſtituendum ſit, centum duo minus anni. Sed nec ſemper verum quod aſſerit, quolibet centeſimo decimo anno celebrari ſolitos ludos ſæculares; non enim una eademque ſemper ſervata reperitur in iis celebrandis annorum periodus, ut eſt videre apud Panvinum qui commentarium eo argumento conſcripſit; ſed & ſi non quando celebrati ſunt, ſed celebrari debuerunt, ratio habenda erat, adhuc dicendum ſecundum eamdem periodum centum & decem annorum bene ſubſiſtere dictum Conſulatum Chilonis & Libonis ſub anno Chriſti ducenteſimo ſexto: nam cum conſtet auctoritate Dionis, anno ab Urbe condita ſeptigenteſimo trigeſimoſeptimo, ſub Conſulatu Furnii Nepotis & Silani ſub Auguſto celebratos eſſe ludos ſæculares, ſecundo autem curriculo ſub Severo; utique neceſſario habitos eſſe oportuit, anno ab Urbe condita, nongenteſimo quinquageſimoſeptimo, quo incidiſſe ponitur Conſulatus Chilonis atque Libonis: qua ratione, nullo modo convellendus eſt Conſulatus eorum e ſuo loco; ſed Zoſimus omnino ſit arguendus erroris. Hoc demo nſtrato, pergamus oſtendere, quod cœperamus, hoc ipſo anno eoſdem Imperatores ſe Imperio abdicaſſe. Auctor item incertus in Panegyrico Maximiano, & Conſtantino dicto, id factum eſſe ſub eodem octavo Maximiani Conſulatu, nempe hoc anno, habet expreſſum his verbis: *Te rurſus vigeſimo anno Imperatorem, octavo Conſulem, ita ipſa amplexu quodam ſuo Roma voluit detinere, ut videretur augurari jam & timere quod factum eſt. Eſt enim, Imperator æterne, in quo uno querelam Reipublicæ pene meruiſti. Audi doloris noſtri liberam vocem; ſiquidem dii ipſi, quod plerumque humanas res negligant, dum querimur ignoſcunt; quibus aliud fortaſſe curantibus, grandines ruunt, terræ dehiſcunt, urbes exhauriuntur, quæ non illis exhauriuntur,*

PAGIUS (currentis nempe Chriſti anni) *per circuitum ripæ ſtrigæ Nicomediam venit* (per ripam nempe Danubii, qui antiquus erat Imperii limes, ubi erant prætenturæ Illyricianæ, *ſtrigæ* dictæ, ut oſtendit Dodwellus in ſingulari Diſſertatione de *Ripa ſtriga*) *morbo jam gravi inſurgente. Quodcumque ſe premi videret, prolatus eſt tamen, ut Circum, quem fecerat, dedicaret anno poſt Vicennalia repleto. Deinde ita languore oppreſſus, ut per omnes Deos pro vita ejus rogaretur. donec Idibus Decembribus* (currentis ſc. anni) *luctus repente in palatio, mœſtitia & lacrimæ, Judicum trepidatio & ſilentium. Tota civitate jam non modo mortuum, ſed etiam ſepultum dicebant, cum repente mane poſtridie pervagari fama quod viveret, domeſticorum ac Judicum vultus alacritate mutari. Non defuerunt, qui ſuſpicarentur celari mortem ejus, donec Cæſar veniret, ne quid forte a militibus novaretur. Quæ ſuſpicio tantum valuit, ut nemo crederet eum vivere, niſi Kalendis Martiis* (anni nimirum 305.) *prodiſſet, vix agnoſcendus, quippe qui anno fere toto ægritudine tabuiſſet. Et ille Idibus Decembribus morte ſopitus animam receperat, nec tamen totam. Demens enim factus eſt, ita ut certis horis inſaniret, certis reſipiſceret.* Tum cap.18.

III. *Nec multis poſt diebus Cæſar* (nempe Galerius Maximianus) *advenit, non ut patri gratularetur, ſed ut eum cogeret Imperio cedere. Jam conflixerat nuper Maximiano ſene, eumque terruerat injecto armorum civilium metu. Aggreſſus eſt ergo Diocletianum primum molliter & amice, jam ſenem eſſe dicens, jam minus validum & adminiſtrandæ Reipublicæ inhabilem, debere illum requieſcere poſt labores. Simul & exemplum Nervæ proferebat, qui Imperium Trajano tradidiſſet. Ille vero aiebat, ei indecens eſſe; ſi poſt tantam ſublimis faſtigii claritatem in humilis vitæ tenebras decidiſſet, & minus tutum, quod in tam longo Imperio multorum ſibi odia quæſiſſet. Nerva vero uno anno imperante, cum pondus & curam tantarum rerum vel ætate vel inſolentia ferre non quiret, abjeciſſe gubernaculum Reipublicæ, atque ad privatam vitam rediſſe, in qua conſenuerat. Verum ſi nomen Imperatoris cuperet adipiſci, impedimento nihil eſſe, quominus omnes Auguſti nuncuparentur. At ille qui Orbem totum jam ipſe inhiaverat, cum inde ſibi aut nihil præter nomen aut multum videbat accedere, reſpondit, debere ipſius diſpoſitionem in perpetuum conſervari, ut duo ſint in Republica majores, qui ſummam rerum teneant: item duo minores qui ſint adjumento. Inter duos facile poſſe concordiam ſervari, inter quatuor pares nullo modo. Si ipſe cedere noluiſſet, ſe ſibi conſulturum, ne amplius minor & extremus eſſet. Jam fluxiſſe annos quindecim in Illyricum vel ad ripam Danubii*

Hæc abdicatio coacta.

tur volentibus, ſed aut aliorſum aſpicientibus, aut fatali rerum curſu urgente, videntur accidere.

III. Cur ſimul abdicarint. Præfatur hæc auctor digna diis Gentilium, explicaturus juſtas, quæ ſibi videbantur, de dimiſſa Imperatoria dignitate querelas, cum ſubdit: *Tale eſt, Imperator, quod omnibus nobis incluſo gemitu merentibus facere voluiſti; non quidem tu Reipublicæ negligentia, aut laboris fuga, aut deſidiæ cupiditate ductus, ſed conſilii olim (ut res eſt) inter vos placiti conſtantia, & pietate fraterna; ne quem totius vitæ, ſummarumque rerum ſocium ſemper habuiſſes, in alicujus facti communitate deſereres; ne vel illius, viderit quali, certe novæ laudi cederes. Verum longe diverſa in vos erat cauſa declinandi aut ſuſtinendi laboris. Quamquam, etſi totam excuſationem ætatis afferres: ſic quoque tibi Reipublicæ curis non erat abeundum*.* * *al.* abutendum. *An ſi maximus quiſque natu gubernator eſt certiſſimus ad ſalutem, non eſt is optimus qui uſu peritiſſimus imperator? Aut te umquam, Conſtantine, liberi noſtri nepoteſque patientur, vel cum ad ſummam perveneris ſenectutem, Reipublicæ vela contrahere, quæ tam felicibus ventis etiam juvenis impleveris? Sed tamen, utcumque fas fuerit, eum Principem, quem anni cogerent, aut valetudo deficeret, receptui canere; te vero, in quo adhuc iſtæ ſunt integræ ſolidæque vires, hic totius corporis vigor, hic Imperatorius ardor oculorum, immaturum otium ſperaſſe miramur:* Hucuſque incertus auctor de tempore, & cauſa abdicationis Diocletiani, quam ad ætatem, & malam valetudinem refert.

Sed quid de iis tum Euſebius, tum etiam ipſemet Conſtantinus ſcripſerint, audiamus. IV.
At hæc in primis Euſebius (a): (a) *Euſeb.* l. 8. c. 13. *Per idem tempus duo ex Imperatoribus, quorum alter primum ac ſummum Imperii gradum, alter ſecundum poſt illum obtinebat, ad privatam quamdam vitæ rationem ſe tranſtulerunt, atque Reſpublica languеſcere & ægra eſſe cœpit.* Status Romani Imperii. *Paulo poſt Imperio Romano contra ſe diſſentiente, bellum grave & acerbum inter ipſos Imperatores mutuo excitatur; neque ſeditio & tumultus in ea commotus prius ſedatus fuit, quam pax adverſus nos in univerſis Orbis partibus, quæ Romano paruere Imperio, firma conſtitueretur. Nam ſimulac illa omnibus, inſtar lucis cujuſdam, ex tenebricoſa & obſcura nocte exorta fuit; communis Imperii Romani ſtatus iterum ad ſtabilitatem, amicitiam, & pacem reſtituitur, mutuamque concordiam, quam a majoribus acceperat, recuperavit. Verum de his rebus copioſius differendi eſt aliud tempus magis opportunum nobis reſervatum. Jam vero ad ea quæ ſequuntur pergamus:* Hucuſque Euſebius; quæ vero poſt hæc idem ſubdit, tertio perſecutionis anno ſunt recenſenda.

Quod autem anno ſecundo perſecutionis, V. De abdicationis tempore. depoſitum tradit a Diocletiano atque Maximiano Imperium, idque factum eſſe idem ipſe anno vigeſimo æque affirmat in Chronico, eodem anno ſic dicens: *Secundo anno perſecutionis Diocletiani, Diocletianus Nicomediæ, Maximianus Mediolani*

PAGIUS

bii relegatus cum gentibus barbaris luctaret, cum alii intra laxiores & quietiores terras delicate imperarent.

IV. *Electio Cæſarum.* *His auditis, ſenex languidus, qui jam Maximiani ſenis literas acceperat ſcribentis quæcumque locutus fuiſſet, & didicerat augeri ab eo exercitum, lacrymabundus, Fiat, inquit, ſi hoc placet. Supererat ut communi conſilio omnium Cæſares legerentur. Quid opus eſt conſilio; cum ſit neceſſe illis duobus placere quidquid nos fecerimus? Ita plane, nam illorum filios nuncupari neceſſe eſt. Erat autem Maximiano (filius) Maxentius, hujus ipſius Maximiani gener, homo pernicioſæ ac malæ mentis, adeo ſuperbus & contumax, ut neque patrem, neque ſocerum ſolitus ſit adorare. Et idcirco utrique inviſus fuit. Conſtantio quoque filius erat Conſtantinus, ſanctiſſimus adoleſcens, & illo faſtigio digniſſimus, qui inſigni & decoro habitu corporis, & induſtria militari, & probis moribus, & comitate ſingulari, a militibus amaretur, a privatis & optaretur. Eratque tunc præſens, jam pridem a Diocletiano factus Tribunus ordinis primi. Quid ergo fiet? Ille inquit, dignus non eſt. Qui enim me privatus contemſit, quid faciet, cum Imperium acceperit? Hic vero & amabilis eſt, & ita imperaturus, ut patre ſuo melior & clementior judicetur. Ita fiet ut ego non poſſim facere quæ velim. Eos igitur oportet nuncupari, qui ſint in mea poteſtate, qui timeant, qui nihil faciant niſi meo juſſu. Quos ergo faciemus? Severum, inquit. Illumne ſaltatorem, temulentum, ebrioſum, cui nox pro die, & dies pro nocte? Dignus, inquit, quoniam militibus fideliter præfuit; & eum miſi ad Maximianum, ut ab eo induatur. Eſto. Alterum quem dabis? Hunc, inquit, oſtendens Daiam adoleſcentem quendam ſemibarbarum, quem recens juſſerat Maximinum vocari de ſuo nomine. Jam & ipſi Diocletianus nomen ex parte mutaverat hominis* (legendum *ominis*, ut oſtendi anno CCXCII.) *cauſa, quia Maximianus* (nempe Herculius) *fidem ſumma religione præſtabat. Quis eſt hic quem mihi offers? Meus, inquit, affinis. At ille gemebundus, Non, inquit, eos homines mihi das, quibus tutela Reipublicæ committi poſſit. Probavi illos, inquit. Tu videris, qui regimen Imperii ſuſcepturus es. Ego ſatis laboravi & providi, quemadmodum me imperante Reſpublica ſtaret incolumis. Si quid acceſſerit adverſi, mea culpa non erit.*

Cum hæc eſſent conſtituta, proceditur Kalendis Maiis. V. *Severus & Maximianus Cæſares creati.* *Conſtantinum omnes intuebantur. Nulla erat dubitatio. Milites qui aderant, & priores militum electi & acciti ex legionibus, in hunc unum intenti gaudebant, optabant & vota faciebant. Erat locus altus extra civitatem ad millia fere tria, in cujus ſummo Maximianus ipſe purpuram ſumſerat; & ibi columna fuerat erecta cum Jovis ſigno. Eo pergitur. Concio militum convocatur. Inquit ſenex cum lacrymis, alloquitur milites, ſe invalidum eſſe, requiem poſt labores petere, Imperium validioribus tradere,*

diolani, *purpuram depoſuerunt*. Haud repugnat his quæ ex Panegyrico ſunt recitata; nam ſi ſtatim ipſo anni primo tempore ſe abdicarunt, æque contingere potuit id factum eſſe, nondum expleto anno ſecundo perſecutionis, ipſoque nondum exacto anno vigeſimo Imperii Diocletiani, a quo anni numerabantur, non autem a collega. Rurſus Euſebius (*a*) alibi in eamdem ſententiam: *Cum non integro biennio poſt perſecutionis initium regnaſſent, ſe (ſicut antea a nobis demonſtratum eſt) abdicarunt Imperio, atque reliquum vitæ ſuæ tempus plebejo & privato quodam vivendi genere degerunt; huncque vitæ finem, quem deinceps exponemus, ſunt conſecuti. Alter & gradu honoris, & deſignationis tempore primas Imperii partes aſſecutus, diuturna & aſpera in primis corporis ægrotatione pedetentim contabeſcens occubuit. Alter ſecundas ab eo adeptus, propter plurimos ſuos perditos ac fraudulentos conatus, quos conſciviſſet in vita, dæmonis incitatione ac pulſu extremum vitæ ſpiritum laqueo interrupit.*

(*a*) *Euſeb. l.* 8. *c.* 29.

VI. Idemque Euſebius cauſam cur ſe Diocletianus Imperio abdicarit; hanc alibi (*b*) recenſet his verbis: *Cum ſecundus jam annus ejus tumultus in nos commoti nondum eſſet completus; facinus quoddam novum & inauditum in Imperio factitatum, ejus ſtatum penitus commutavit, evertitque. Nam qui primus noſtrarum ærumnarum auctor erat, Diocletianum dico, in tam lethalem & peſtiferum morbum delapſus eſt, ut mens inde de ſtatu ſuo deturbaretur. Et propterea cum ille ipſe, tum alter, Valerium Herculium Maximianum intelligo, qui ſecundas poſt illum obtinebat in Imperio, honore Imperii (ut ſupra diximus) depoſito, plebejum & privatum vitæ genus ſibi delegit:* Hæc ipſe. Sed & Conſtantinus (*c*) in oratione illa, quam habuit ad Sanctorum cœtum, de perſecutione illa ab eodem Diocletiano excitata, & inſania, qua percitus ſe abdicavit, hæc habet:

(*b*) *Euſeb. l.* 8. *c.* 16.

Cur ſe abdicarint Impp.

(*c*) *Apud Euſeb. c.* 25.

Diocletianus quoque cum poſt cruentam cædem in perſecutione factam ipſe contra ſe quodammodo propter vitium amentiæ & delirationis ſuffragium tuliſſet, ſe unius abjectæ & humilis manſionis munitioni ac præſidio concredens, pœnas dedit. Quid ergo huic profuit bellum contra Deum noſtrum concitaſſe? Ut certe, mea quidem ſententia, reliquam vitæ partem miſere tranſigeret, dum ſemper ſibi metueret, male ne fulminis ictu concideret. Ita loquitur Nicomedia; non tacent etiam qui eadem oculis viderunt, ex quorum numero ego quidem ſum. Palatium ejus, & domus ejus fulmine eam depaſcente, faceque cæleſti exedente, vaſtata fuit. Quas res ita eventuras, ſapientes plane prædixerant; neque enim ſiluerunt, neque mœrorem pro ſceleribus tam inique contra Chriſtianos admiſſis ſuſceptum ſimulatione occultarunt, ſed perſpicue ac palam ipſi inter ſe libere de iiſdem diſſeruerunt. Quis talis furor? quæ plane principatus inſolentia, ut, homines cum ſint, audeant tamen Deum bello laceſſere, inque religionem ſanctiſſimam juſtiſſimamque veſano animo inſultare, & tam infinitæ populi hominumque juſtorum multitudini, nulla cauſa antecedente, exitium moliri? &c. VII.

VII. Diocletianus amens redditus.

Hæc cum teſtata reliquerit Conſtantinus publica concione, & Euſebius, qui eodem tempore vixit, & eadem oculis ſpectavit, teſtatus ſit; nihil eſt, ut de cauſa abdicationis Diocletiani quis amplius dubitet, quin in ultionem ex divina indignatione acciderit, ſecundum illud propheticum (*d*): *Stulti facti ſunt principes Taneos, emarcuerunt principes Mempheos; immiſit in eos Dominus ſpiritum vertiginis.* In Actis (*e*) vero Mennæ & ſociorum martyrum, quæ quidem germana eſſe noſcuntur, hæc de eorum abdicatione ſcripta habentur: *Poſtquam magnum ad hoc adhibuere ſtudium, & omnem movere lapidem, ut Chriſtianam religionem convellerent; quando cognoverunt ſe ea aggredi, quæ non poſſent fieri, & (ut dicitur) jaculari aerem, & conari* mo- VIII.

(*d*) *Iſai.* 19.

(*e*) *Apud Sur. t.* 6. *die* 10. *Dec.*

Vera cauſa abdicationis Impp.

PAGIUS *re, alios Cæſares ſubrogare. Summa omnium expectatio quid afferret. Tunc repente pronuntiat Severum & Maximinum Cæſares. Obſtupeſiunt omnes in tribunali. Conſtantinus adſtabat ſuſum:* (ita Veteres pro *ſurſum*) *ſciſcitari inter ſe, num Conſtantini immutatum nomen eſſet, cum in conſpectu omnium Maximianus manum retrorſum extendens protraxit a tergo Daiam, Conſtantino repulſo, & exuto veſtem privatam, conſtituit in medium. Mirari omnes qui eſſet, unde eſſet. Nemo tamen reclamare auſus eſt, cunctis inſperata novitate rei turbatis. Huic purpuram Diocletianus injecit ſuam, qua ſe exuit, & Diocles iterum factus eſt. Tum deſcenditur, & rheda per civitatem veteranus Rex foras exportatur, in patriamque dimittitur. Daia vero ſublatus nuper a pecoribus & ſilvis, ſtatim ſcutarius, continuo Protector, mox Tribunus, poſtridie Cæſar, accepit Orientem calcandum & conterendum, quippe qui nec militiam, neque Rempublicam ſciret, jam non pecorum, ſed militum paſtor.* Ita Lactantius in lib. de Mortibus Perſecutorum, qui Baronii tempore lucem non viderat.

VI. Hanc itaque Cæſarum nuncupationem & Imperatorum abdicationem non hoc anno, ſed ſequenti, idque *Kalendis Maiis*, ut Lactantius prodit, contigiſſe, certum eſſe debet. A Lactantio ſtat Victor de Cæſaribus, qui de Auguſteo Conſtantii Chlori & Galerii Maximiani Imperio loquens inquit: Galerio Maximiano *quinquennii Imperium, Conſtantio annuum fuit*; quod verum eſſe non poteſt, ſi ante annum CCCV. uterque Auguſtus renuntiatus: Conſtantius

Abdicatio Impp. anno ſequenti facta.

movere quæ ſunt immobilia; uterque eorum depoſuit Imperium; apud alios quidem prætexentes fortunæ ſatietatem & amorem mutationis; iis autem, quibus poterant ſecreta communicare, & animum aperire, dicentes Chriſti virtutem, & quæ ex ſignis proficiſcebatur perſuaſionem; & quod, cum hoc non potuiſſent efficere, alia poſthabentes, & parva exiſtimantes, nec imperare quidem volebant: Hæc ibi. Eamdem quoque cauſam abdicationis eorum adducunt Zonaras (*a*) atque alii.

(*a*) *Zonar. Annal. p.* 3.

IX. Fefellit plane ſpes vana principes, quam inani opinione conceperant, fore, ut ſuo ipſorum conatu Chriſtianam religionem everterent; incumbentibuſque in opus omnibus provinciarum Præſidibus, jam undique ex ſanguine Chriſtiano fluentibus rivis. Et perinde ac ſi cum hominibus tantum, & non cum Deo bellum geſtum eſſet; creditum a Gentilibus fuit, Chriſtianam fidem eſſe penitus ſubjugatam. Quamobrem velut glorioſæ victoriæ titulis, & ſummarum laudum excellenti præconio, longeque ſublimiori cognomine quam Parthico, Gothico, atque Germanico, de ſubactis deletiſque penitus Chriſtianis columnas erexerunt. Cluniæ enim in Hiſpania in nobili columna hæc inſcriptio legitur: Trophæa inania de extincta Chriſtiana religione.

DIOCLETIAN. JOVIUS. MAXIMI. HERCULEUS CÆSS. AUGG. AMPLIFICATO PER ORIENTEM ET OCCID. IMPE. ROM. ET NOMINE CHRISTIANOR. DELETO QUI REMP. EVERTEBANT.

Rurſus ibidem altera inſcriptio hæc habet:

DIOCLETIAN. CÆS. AUG. GALLERIO IN ORIENTE ADOPT. SUPERSTITIONE CHRISTI UBIQ. DELETA. CULTU DEORUM PROPAGATO.

X. Leguntur hæc etiam Arevaci (*b*) Hiſpaniæ in columnis pluribus. At non tantum in Hiſpaniis ejuſmodi fuiſſe de Chriſtiana religione proſtrata erecta trophæa, ſed toto orbe Romano ſimiliter factitatum exiſtimamus; ſed in odium impietatis, & impiorum Principum, reddita Eccleſiæ pace, eadem penitus fuiſſe deleta. Hæc autem relicta memoriæ cauſa, non ſine nutu divino, ut ejuſmodi monumentis immanitas perſecutionis intelligi poſſit; & ex his plane exiſtimare jure liceat, minora admodum eſſe quæ de martyribus tunc paſſis diverſis in locis ſcripta habentur, quam quæ tunc a provinciarum Præſidibus facta ſunt.

(*b*) *Habet Aldus Manutius poſt ſchol. in Comment. Cæſaris, necnon Adolph. Occ. in lib. Numiſm. in Dioclet.*

XI. Dei vindicta in perſecutores. Cum vero præter expectationem accidere viderent Imperatores, quo magis exciderentur Chriſtiani nominis palmites, eo fœcundiori germine propagari, ac longe lateque amplius majori gloria dilatari; mærore confecti, deſperatione devicti, rubore ſuffuſi, mente turbati; jam regni pertæſi, ſe ſe honeſto quovis titulo, ne faterentur, quod erat, eſſe victos, ab Imperio abdicarunt; illamque in ſe ipſos vindictam intulerunt, quam indigniſſime a victoribus hoſtibus illatam accepiſſent. Sed quod non ſatis hæc eſſe videri poterant ad ultionem effuſi ſanguinis Chriſtiani; horum prior, velut Cain tremens ac pavens, miſerrime vivens, diem extremum infeliciſſime clauſit: poſterior vero (ut ſuo loco dicemus) ſpontaneo laqueo ſe præfocans, vitam abrupit. Hunc tandem finem accepit impietas, hunc exitum ſortiti ſunt Principes Divinitatis hoſtes, & Chriſtiani nominis perduelles. Sed de eorumdem interitu plura inferius.

XII. Acta Diocletiani obſcura. Remanſerunt ipſorum res geſtæ obſcuræ admodum; adeo ut quatuor luſtra, quibus imperarunt, & adverſus barbaros atque tyrannos feliciter decertarunt, relicta ſint penitus obvoluta ſilentio, atque oblivione ſepulta; cum alioqui hoc tempore non defuerint hiſtorici nobiliſſimi, nempe Ælius Spartianus, Julius Capi-

PAGIUS

tius enim anno CCCVI. menſe Julio; Galerius vero anno CCCXI. vita functi ſunt. Conſtantius primus Auguſtus dictus eſt, prioremque gradum obtinuit, ut teſtatur Euſebius lib. I. de Vita Conſtantini cap. 18. Solent autem Scriptores Hiſtoriæ Auguſtæ, dum loquuntur de Imperatoribus, qui proxime poſt Diocletianum Imperium adminiſtrarunt, eorum annos numerare a morte illius, qui primum locum adeptus erat, ut liquet ex exemplis, quæ anno CCCXIV. & anno CCCXVIII. in medium afferam. Quare cum Conſtantius ſupremum honoris faſtigium anno CCCV. conſecutus fuerit, & annum tantum cum aliquot menſibus a Victore neglectis imperarit, is Hiſtoricus Galerii Maximiani annos ab anno tantum Chriſti CCCVI. Conſtantii emortuali deduxit; quo pacto, quinquennium Galerio anno CCCXI. demortuo recte aſſignat. Secundo, Victor alter in Epitome Diocletianum anno duntaxat ſequenti abdicaſſe indicat, quando ſcribit: *Vixit annos ſexaginta octo, ex quibus communi habitu prope novem egit.* Diocletianus autem anno CCCXIII. ineunte periit, ut infra dicetur. Et quamvis hic Scriptor trahi poſſet in communem, quæ hactenus obtinuit ſententiam; cum tamen jam de veritate conſtet, Diocletianum ſcilicet & Maximianum anno ſolum ſequenti Imperium depoſuiſſe, non dubium, quin inter Lactantium & utrumque Victorem hac in re conveniat.

VII. *Probatur iterum.* Tertio, Auctor incertus Panegyrici Maximiano & Conſtantino anno CCCVII. dicti, Diocletianum & Maximianum anno ſequenti abdicaſſe inſinuat, quando num. VIII. de triumpho Romæ anno præcedenti ab utroque Imperatore exhibito loquens, ait: *Te primo ingreſſu tuo tanta lætitia, tanta frequentia populus excepit; ut cum te ad Capitolini Jovis gremium vel oculis ferre geſtiret, ſtipatione ſua vix ad portas Urbis admitteret. Te rurſus viceſimo anno Impera-*

pitolinus, Ælius Lampridius, Trebellius Pollio, & Flavius Vopiſcus; qui cum ipſi Diocletiano, tum Conſtantio Cæſari, ſive Conſtantino ejus filio, illorum qui præceſſerant Imperatorum vitas a ſe conſcriptas dedicaverunt. Teſtatur ſane Vopiſcus (*a*), ſe ſcripturum fore Diocletiani res geſtas. Idemque affirmat (*b*), Claudium Euſthenium, qui Diocletiano ab epiſtolis fuit, ſcriptis mandaſſe quatuor Principum Acta, nempe Diocletiani, Maximiani, Galerii, atque Conſtantii, totidem libris, quæ omnia perierunt. Et juſte quidem hæc paſſi ſunt de ſcriptis rerum ſuarum commentariis, qui in Chriſtianorum ſacros codices ſævierunt.

(*a*) *Vopiſc. in Bonoſ.*
(*b*) *Idem in Carino.*

XIII. Conſtantius & Galerius Auguſti. Cum vero Diocletianus & Maximianus depoſuiſſent una ſimul Imperium; qui Cæſarum titulo cum illis in hanc diem Rempublicam adminiſtrarunt; Auguſti ſunt appellati, nempe Conſtantius Chlorus, & Galerius Maximianus, quem alii perperam nominant Maximinum: ille Maximiano Herculio in Occidente, hic vero Diocletiano in Oriente ſucceſſerunt. Sicque inter Conſtantium atque Galerium tradit Eutropius fuiſſe partitum Imperium, ut Conſtantius Galliis, Hiſpaniis, Italiæ, & Africæ præeſſet, Galerius vero Illyrico, Græciæ, & Orienti imperaret. Quod vero ſubdit, adminiſtrationem Africæ atque Italiæ recuſaſſe; id minime factum eſſe, ſuo loco dicturi ſumus; ſed & jure commendat Conſtantium ob morum integritatem; qui, cum ſe cunctis facilem amabilemque præberet, erga Chriſtianos potiſſimum omnem præ ſe tulit humanitatem cum benignitate conjunctam.

XIV. Euſebius etiam in Vita (*c*) Conſtantini filii ipſius teſtatur hæc eadem dicens: *Cum quatuor in Romani Imperii gubernandi ſocietate jungebantur, ſolus hic fœdere amicitiæ cum Deo omnium gubernatore pacto, modum vitæ a cæterorum inſtitutis alienum diſparemque conſectatus eſt.*

(*c*) *Euſeb. in Vita Conſtant. l. 1. c. 9. & 10.*

Illi enim Eccleſias Dei obſidione vaſtare, evertere radicitus, ſolo æquare, ac templa, concuſſis fundamentis diſturbatiſque, prorſus delere aggreſſi ſunt; hic autem a nefando, & deteſtabili eorum ſcelere manus integras, & inviolatas continuit, neque ulla ex parte ſe ſimilem eis præbuit. Illi inteſtina virorum ſimul ac mulierum, pietatem maxime excolentium, cæde provincias ſuæ ditioni ſubjectas, ſcelerate contaminarunt: hic ſuam ipſius animam a ſceleris labe vacuam aſſidue conſervavit. Illi, quo mala omnia in unum coacervarent, vocibus quibuſdam execrabilibus, quæ in ſimulacrorum cultu fundi ſolent, primum ſe ipſos, deinde omnes qui ipſorum obſequebantur Imperio, nefariæ dæmonum venerationi devoverunt; hic pacis tranquilliſſimæ illis, qui ab ipſo regebantur, auctor factus liberam eis veræ in Deum religionis ſine moleſtia excolendæ permiſit poteſtatem. Conſtantii Imperat. mores.

XV. Laudes Conſtantii. *Quin etiam alii vitam omnium mortalium haud vitalem illam quidem, immo vero morte ipſa longe acerbiorem propterea effecerunt, quod tributa ab illis exigebant plane intolerabilia; Conſtantius ſolus & Imperium placidum præſtitit ac tranquillum ſuis, & non aliter atque pater indulgens, illis ſedulo proſpexit, atque adeo opitulatus eſt. Cæterum cum alia ſint ejus virtutis ornamenta prope infinita, cumque omnium ore ac ſermone prædicata; uno & altero præclare facto, quibus ea, quæ ſilentio prætereuntur, melius certiuſque intelligantur, oratione noſtra percurſis, ad inſtitutam ſcriptionem ſermonem deinceps transferemus.*

XVI. Conſtantio paupertas exprobratur. *Ubi multus & creber ſermo de iſto Imperatore paſſim fama pervagatus eſt, quod manſuetus erat, quod ſpectatus, quod ardenter vitæ ſanctimoniam conſectabatur, quod propter incredibilem in eos qui ipſius parebant Imperio, clementiam & benignitatem, nullum theſaurum ſibi omnino repoſuerat: Imperator, qui tunc temporis ſum-*

PAGIUS *peratorem, octavo Conſulem ita ipſa amplexu quodam ſuo Roma voluit detinere, ut videretur augurari jam & timere quod factum eſt, nempe Imperii abdicationem.* Herculius itaque, de quo in eo Panegyrico ſermo, anno antecedenti Romæ cum Diocletiano triumphavit, annoque currenti, quo octavum Conſulatum geſſit, quove Auguſtei Imperii Vicennalia edidit, Romæ eundem Conſulatum VIII. iniit, cum Diocletianus nonum Ravennæ auſpicatus eſt: quo tempore populus Romanus vereri cœpit, ne Herculius Imperium deponeret. Quod ſi, dum Conſulatum illum VIII. Herculius gereret, abdicaſſet, non ita Orator loqueretur.

VIII. Quarto, in Faſtis Theonis a Dodwello V. C. nuper in Anglia publicatis legitur: Κωνσταντῖνος καῖσαρ τὸ ε, καὶ Μαξιμῆνος καῖσαρ τὸ ε. Κωνσταντῖνος σεβαστὸς τὸ ς καὶ Μαξιμῖνος σεβαςὸς τὸ ς. id eſt *Conſtantius Cæſar V. & Maximianus Cæſar V. Conſtantinus Auguſtus VI. & Maximinus Auguſtus VI.* Ubi errore Græcis Auctoribus familiari *Conſtantinus* loco *Conſtantii*, & *Maximinus* loco *Maximiani* ſcribitur. Conſtautius itaque & Maximianus, Galerius nempe, adhuc Cæſares erant anno trecenteſimo quinto, quo quintum Conſulatum ſuſcepere: anno vero trecenteſimo ſexto quo ſextum Conſulatum iniere, jam Auguſti erant. Quod ſi Conſtantius & Galerius Maximianus anno ſequenti adhuc Cæſares erant, profecto Diocletianus & Herculius præſenti anno Imperium non abdicarunt; cum eadem die hi Imperium depoſuerint, & Conſtantius ac Galerius Auguſti nuncupati fuerint. Denique in Faſtis Græcis Heraclii Imperatoris a Dodwello etiam in lucem emiſſis, Conſtans Cæſar & Maximinus Cæſar anno ſequenti Conſules etiam proponuntur, (loco Conſtantii & Maximiani Cæſarum) & Diocletiano anni XXI. aſſignantur. Ex quibus tandem omnibus conſequens eſt, Diocletianum & Herculium *Annus abdicationis ex Faſtis probatus.*

ſummum Imperii gradum obtinuit, legatis ad illum miſſis, diſſolutam ejus in Republica adminiſtranda negligentiam graviter increpare cœpit; paupertatem tamquam probrum objicere: hocque ad rei confirmationem argumenti loco uſurpare, quod nihil prorſus pecuniæ haberet in theſauris reconditum. Hic cum legatos, qui ab Imperatore venerant, aliquandiu moram facere precatus; ex omnibus gentibus ſuæ ditioni ſubjectis, eos qui maximis divitiarum copiis circumfluebant, in unum convocavit. Pecunia dixit ſe opus habere, & illud tempus opportune oblatum, quo quemque propenſum ſtudium, & benevolentiam erga Dominum ac Regem ſuum declarare par eſſet.

XVII. *Quo audito, hanc occaſionem, quæ diu ipſis in optatis fuiſſet, benevolæ ſuæ in illum voluntatis perſpicue ſignificandæ ſtatuentes, abiecta omni cunctatione, mature auro, & argento & aliis opum facultatumque generibus æraria ejus complere laborant; ſtudio quodam & ardore ipſi inter ſe, quo alius alium in largiendo ſuperaret, vehementer contendunt; hocque præſtiterunt valde læto & hilari vultu. Qua re confecta, Conſtantius legatos ab Imperatore ſummo miſſos, theſauri ſui ſpectatores fieri voluit, quos teſtes fore juſſit eorum quæ oculis vidiſſent; illiſque retulit, quemadmodum theſaurus ille, qui in præſentia in ipſius æraria collectus erat, & conditus, jampridem fuiſſet apud pecuniæ ſuæ & divitiarum dominos, tamquam cuſtodes tutiſſimos, conſervatus. Iſtos igitur rei geſtæ permagna cœpit admiratio. Imperator autem benigniſſimus, poſt eorum diſceſſum, pecuniæ illius dominos denuo accerſit, illoſque cum obſequii, & ſingularis benevolentiæ cauſa humaniſſime tractaviſſet, ſuis receptis omnibus facultatibus, domum reverti jubet. Atque ut iſta una res eſt a Conſtantio geſta, quæ illuſtre ſane humanitatis ſpecimen dat & clementiæ; ſic altera inſigne pietatis erga Deum teſtimonium continet.*

Conſtantius facto redarguit legatos.

XVIII. Conſtantius experitur vere Chriſtianos.

Cum magiſtratus in ſingulis provinciis ex Imperatorum mandato pios homines paſſim inhumane & graviter perſequerentur; & ſancti martyres qui in ipſis Imperatorum Palatiis verſabantur, primi omnium certamina pro pietate obirent; ignemque, ferrum, vaſtos maris gurgites, omnia denique mortis genera, ſumma cum animi alacritate & tolerantia ſubirent, uſque eo, uti brevi Imperatorum Regiæ ſanctis viris eſſent omnino orbatæ (quæ res auctores malefici clementi Dei obtutu curationeque prorſus privavit; quippe qui, dum homines pios inſectarentur, etiam eorum preces inſectati ſunt, & abſque ſe penitus everterunt) ſoli Conſtantio ſapiens quædam & ſolers animi occurrit cogitatio; & facinus facit, ut incredibile auditu, ita factu in primis admirabile. Nam illis qui in Regia ipſi inſerviebant, libera data optione (quæ etiam illis, qui aliquem dignitatis gradum in familia ejus obtinebant, delata fuit) hanc tulit conditionem; ut vel dæmonibus immolando, integram haberent poteſtatem tum apud ipſum commorandi, tum conſuetis honoribus perfruendi; vel, ſi minus hoc exequerentur, aditu ad ipſum prohiberentur, & a conſuetudine ipſius ac familiaritate penitus repellerentur, rejicerenturque.

XIX. Expellit impios Conſtantius.

Poſtquam igitur in duas partes dirempti fuerunt; aliique in hanc, alii in illam ſegregati; illico ſinguli, quo animo eſſent, & inſtituto perſpicue oſtenderunt. Ibi tum admirabilis ille Conſtantius, commento, quod celatum erat, ſtatim poſt patefacto, quorumdam timiditatem, & nimium amorem, quo ipſi ſe ſuamque vitam complectebantur, vehementer coarguit; alios ob ſinceram, & integram erga Deum mentem approbavit plurimum. Illos deinde, tamquam Dei proditores, Imperatoris ſervitio indignos cenſuit: Quomodo enim

PAGIUS

lium anno tantum ſequenti Imperii gubernacula abjeciſſe, & Euſebium tam in Vita Conſtantini lib I. cap. 18. quam in lib. de Martyribus Palæſtinæ cap. 3. & in lib. 8. Hiſtoriæ cap. 13. currenti anno eam abdicationem male conſignaſſe.

IX. *Nova Imperii diviſio.* Baron. n. XII.

Conſtantius Chlorus & *Galerius Maximianus* Imperium inter ſe partiti ſunt, novaque Romani Imperii regendi forma inducta. Hucuſque enim licet plures Auguſti ſimul imperarent, tamen Imperium Romanum ſolidum atque indiviſum gubernarunt, nullaque facta fuerat Imperii diviſio, cum nec Provincias nec Legiones inter ſe partiti eſſent. Sed, ut habet Eutropius lib. 10. de Diocletiano & Herculio loquens: *His abeuntibus ab adminiſtratione Reipublicæ, Conſtantius & Galerius Auguſti creati ſunt, diviſuſque inter eos Romanus Orbis.* Quæ Imperii diviſio etiam ab Euſebio lib. 8. cap. 13. obſervata. Ubi enim Diocletiani & Maximiani abdicationem retulit, ait: *Vix hæc geſta fuerant, cum Imperium Romanum totum in duas partes diviſum eſt, quod quidem nunquam antea factum eſſe memoratur.* Poſt hanc tertiam regiminis formam inductam ſummus Pontificatus cum tota ejus poteſtate omnibus Auguſtis communicatus, licet in ſecunda ejuſdem Imperii diſpoſitione ea ſeniori Auguſto reſervata videretur, & nomen Pontificis Maximi duntaxat ceteris Auguſtis datum, quod eiſdem etiam ejuſdem diſpoſitionis initio denegatum. Unitatis tamen aliqua umbra poſt Imperii diviſionem ſervata. Quamvis enim Lex aliqua ab uno Imperatore ſcripta eſſet, ea tamen omnium nomina ex æquo præferebat. In operibus publicis omnium etiam Imperatorum nomina de more memorata, licet ab uno tantum opus poſitum eſſet. Quibus autem viis internoſci poſſit, cui Lex aliqua tribuenda ſit, oſtendit Gothofredus in Prolegomenis Codicis Theodoſiani cap. 8. & 9.

X. Incidebant in hunc annum decimi Ludi *Seculares*, qui tamen exhibiti non ſunt, de quibus

enim (*inquit*) *fidem erga Imperatorem ſervare poterunt inviolatam, qui adverſus Deum Optimum Maximum perfidi eſſe manifeſto convincuntur? Quapropter hos procul a regali ſuo domicilio ſtatuit amandandos; illos vero qui veritatis teſtimonio digni Deo fuere comprobati, ſimiles erga Imperatorem fore affirmans, ſtipatores ſuos, & ipſius regni cuſtodes conſtituit; inquiens, id genus homines in præcipuis maximeque neceſſariis amicis, & familiaribus numerandos eſſe, multoque pluris quam æraria ingenti theſauro referta merito æſtimandos. Sed qualis Conſtantini pater fuiſſe traditus ſit, ita eſt a nobis breviter explicatum:* Hucuſque Euſebius; eadem & Sozomenus (*a*).

(*a*) *Sozom. l.1.c.6.*

XX. (*b*) *Apud Euſeb. in Vita Conſtantini l.2.c.48.* Pietas Conſtantii.

Sed & ipſemet Conſtantinus in edicto (*b*) pro Chriſtianis adverſus Gentiles, hæc inter alia præfatus eſt: *Imperatores, qui ante hoc tempus ad Reipublicæ gubernacula ſederunt, propter agreſtes, credo, & inhumanos mores exhæredati ſunt. Atque ut pater meus admirabili cum pietate in omnibus ſuis rebus gerendis, Deo Patre invocato, ſolus clementiæ opera executus eſt, ſic reliqui omnes, inſano animo, & furioſo affecti, ad immanitatem potius quam ad humanitatem ſuas curas, & cogitationes contulerunt; quæ ſane illis regnantibus, vera religione everſa, vehementer crevit. Crudelis enim eorum nequitia uſque eo exardeſcere cœpit, ut cum omnes res divinæ pariter atque humanæ pacatæ, & tranquillæ conſiſterent, inteſtina perſecutionis bella ab illis excitarentur:* Hæc Conſtantinus de patre Conſtantio.

XXI. (*c*) *Euſeb. l.8. c.25. in fin.*

Hac, puto, ratione Euſebius (*c*) duobus tantum annis hanc perſecutionem vexaſſe oras Occidentales affirmat, cum ait: *Tota Italia, Sicilia, Gallia, & quæ ad Solem occidentem vergunt, & ad Hiſpaniam, Mauritaniam, & Africam ſe porrigunt, ubi non duobus primis annis integris impetum perſecutionis ſuſtinuerant, celerrime clementi Dei obtutu ſunt pacem, & pacis tranquillitatem conſecuti; quandoquidem cæleſtis providentia tandem ob vitæ innocentiam, & fidem, illorum miſerta eſt:* Hæc Euſebius. Verum, quantum apparet ex rebus geſtis, haud ſtatim ut Conſtantius plenum eſt adeptus Imperium, omnimodam pacem Eccleſia Occidentalis eſt conſecuta. Nam quamtumlibet ſic erga Chriſtianos Conſtantius affectus eſſet; tamen, ſicut cum Cæſar eſſet, rem pro Chriſtianis ex arbitrio agere minus licuit, quod Maximianus cum Diocletiano ſummam rerum adminiſtraret; ita nec cum factus eſt Imperator, perſecutionem penitus valuit cohibere, perturbato vehementer Imperio Occidentali. Etenim ſimulac Maximianus ſe abdicavit, tota Italia, & ipſa Roma bello civili magnopere exagitata eſt: id quidem in Panegyrico, ipſi Maximiano, & Conſtantino poſtea dicto, expreſſum habetur his verbis:

De pace Occidentalis Eccleſiæ.

Ibi vero pene funditus corruit, Reſpublica ſcilicet, *unde tu, Maximiane, diſceſſeras: adeo illic plurimum habuerat ſtabilitatis aſſerta, ubi deſerta maxime vacillavit. Non aliter enim quam ſolet terra ventis, aut aquis ſubter immiſſis intervulſa, ſui ſoliditate nutare; ita cuncta Italia, atque ipſa Roma ſubducta repente, qua ſuſtentata fuerat, dextera tua, contremuit, ac pene conſedit; quod ego curſim tranſeo. Cur enim, vel recordemur adverſa, cum videamus omnia tuo reditu reſtituta? Fecit enim Roma ipſa pro majeſtate nominis ſui, ut oſtenderet poſſe ſe etiam Imperatoribus imperare; abduxit exercitus ſuos, ac tibi reddidit:* Hæc auctor, cum Maximianus Imperium reſumpſit, quod reliquerat; ſed de his fuſius ſuo loco. XXII. Civile bellum.

Sic igitur Conſtantio licet Occidentale XXIII.

PAGIUS *Baronii Chronologia corrupta.*

bus Zoſimus lib.2. loquens ait: *A Conſulatu Chilonis & Libonis, quo Severus Ludos Seculares exhibuit, uſque ad Diocletiani nonum, Maximiani octavum Conſulatum, centum & unus annus elapſi fuerunt: ac tum quidem privatus ex Imperatore Diocletianus factus eſt: cujus exemplum Maximianus eſt ſecutus.* Quoad abdicationis annum, Zoſimum hallucinari, ex dictis conſtat. Sed quoad Ludos Seculares, hoc anno edi debuiſſe, & ex iiſdem Baronii Chronologiam depravatam eſſe demonſtrari poteſt. Conſulatum enim Chilonis & Libonis confert in annum Chriſti CCVI. Conſulatum vero Diocletiani IX. & Maximiani VIII. cum currenti Chriſti anno alligat. Unde differentia inter annum CCVI. & CCCIV. eſt tantum annorum nonaginta octo, cum tamen centum annorum eſſe debeat, ut obſervavit Calviſius in Iſagoge Chronologica cap.47. Conſulatum itaque Chilonis & Libonis non cum anno CCVI. ſed cum anno CCIV. copulandum, certum eſſe debet. Sic enim verum eſt quod ſcribit Zoſimus, a Conſulatu Chilonis & Libonis ad Conſulatum IX. Diocletiani, & VIII. Maximiani annos centum & unum fluxiſſe, ultimo extremo anno tantum inchoato pro integro numerato. Quam numerandi rationem non animadvertens Scaliger lib 5. de Emendat. Temp. pag.497. exiſtimavit, Zoſimum abdicationem Diocletiani cum anno Chriſti CCCV. conjunxiſſe. Baronius vero, cum Conſulatum Chilonis & Libonis cum anno Chriſti CCVI. perperam alligaſſet, Zoſimum in ea ſupputatione deceptum, ſibi in animum induxit; cum inter utrumque Conſulatum centum & unius annorum intervallum reperire non poſſet. Baron. n. 1. & 11.

XI. *Marcellini PP. obitus.*

[1] A num. XXIII. ad XXVII. In Chronico Damaſo attributo legitur: *Marcellinus annis octo, menſibus tribus, diebus viginti quinque. Fuit*

NOTÆ [1] EAdem de die electionis & anno mortis *Marcellini* Papæ habet Conſtantius pag. 310.

Pax reddita pedetentim.

le Imperium moderante, haud ſtatim nec penitus perſecutio indicta ceſſavit, ſed paulo remiſſior fuit; non enim ipſe videri voluit edictis Imperatorum adhuc viventium adverſari. At licet pro Chriſtianis a Conſtantio nullum datum reſcriptum eſſet (ſi quid enim ab eo in gratiam ipſorum ſtatutum fuiſſet, Euſebius minime tacuiſſet) cœpta tamen ſemel perſecutio paulatim penitus conquievit. Plane accidit, ſicut mare vehementibus ventorum flatibus exagitatum cum fuerit, licet ventorum ceſſent impulſus, haud tamen continuo ejus fluctus omnino quieſcunt; ita licet Maximiani furor, ipſo ſe abdicante, videri poſſet extinctus; tamen haud valuit facile contineri concitatæ perſecutionis impetus, Romæ præſertim, ubi civiles motus (ut dictum eſt) exorti eſſent, & magiſtratus a Maximiano præfecti in Chriſtianos exacerbati, quod cœperant, inſtigantibus præſertim Pontificibus Gentilitiæ ſuperſtitionis, agere non deſtiterunt.

XXIV. Marcellini martyrium.

XXIV. Quamobrem accidit, ut iis ferme diebus quibus iidem ſæpe nominati Imperatores ſe Imperio abdicaſſent, Romanæ Eccleſiæ Pontifex Marcellinus una cum Claudio, Cyrino, & Antonino ſexto Kal. Maji, capite truncatus ſit; id quidem in primis tabulæ Eccleſiaſticæ indicant, in quibus natalis dies ipſorum adſcriptus eſt, & liber de Romanis Pontificibus teſtatur, in quo legitur, ipſum perveniſſe uſque ad præſentem annum, quo Diocletianus nonum, & Maximianus octavum Conſulatum geſſerunt, qua ratione dicendum eſt Marcellinum ſediſſe annos octo, minus ſeptem diebus; vel ſi dixerimus diem ſextum Kalend. Maii, non martyrii, ſed ſepulturæ eſſe memoriam; quod tradatur, dies triginta ſex Marcellini, & ſociorum corpora inſepulta jacuiſſe, totidem dies a præfinito tempore ſedis ejus demendi ſunt. Sed quod in multis ille textus de Marcellino vehementer depravatus eſſe videatur, non eſt ubi quis tuto pede conſiſtat. Verum ſi id ita ſe habuit, ut ante trigintaſex dies a ſexto Kalendas Maii Marcellinus cum ſuis martyrio ſit vita functus; tunc etiam affirmare neceſſe eſt, ea omnia facta eſſe adhuc Maximiano im-

PAGIUS *Fuit temporibus Diocletiani & Maximiani, ex die pridie Kalendas Julias, a Conſulibus Diocletiano VI & Conſtantio II. uſque in Conſulatum Diocletiani IX. & Maximiani VIII. Quo tempore fuit perſecutio, & ceſſavit Epiſcopatus annis VII. menſibus VI. diebus XXV.* Ita legitur in exemplari, quo Bucherius uſus. Is tamen in margine ait, videri legendum: *Ceſſavit epiſcopatus annis III.* & quidem recte, ut mox dicam. Obiiſſe itaque videtur Marcellinus die viceſima quarta Octobris, licet die XXVI. Aprilis colatur. Nam ordinatus fuerat die triceſima menſis Junii anni ducenteſimi nonageſimi ſexti. Porro Marcellinum martyrium ſubiiſſe; ut habet Baronius ex Anaſtaſio, parum veroſimile. Nomen enim ejus legitur in Indiculo *Depoſitionis epiſcoporum* apud Bucherium: *Decimo octavo Kalendas Februarii, Marcellini in Priſcillæ;* qui tamen dies alicui Marcellini Tranſlationi, non vero ejus morti attribuendus.

XII. Ejus lapſus commentitius.

XII. [1] Ejus lapſus commentitius videtur. Qua enim ratione, inquit Papebrocius in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum Pontificum Romanorum, illum ignorare potuiſſet Auguſtinus, cum totam Eccleſiam conturbaſſet. Vulganda quippe fuiſſet quaquaverſum pœnitentia, ut communi omnibus ſcandalo communiter opponeretur majoris ædificationis exemplum. Tale autem nihil factum ſupponit Auguſtinus, cum in libro de Unico Baptiſmo cap. 16. ſic reſpondet Petiliano: *Quid jam opus eſt, ut Epiſcoporum Romanæ eccleſiæ, quos incredibilibus calumniis inſectatus eſt, objecta ab eo crimina diluamus? Marcellinus & Presbyteri ejus Melchiades & Marcellus & Sylveſter traditionis codicum divinorum & thurificationis ab eo crimine arguuntur. Sed numquid ideo convincuntur, aut convicti aliqua documentorum firmitate monſtrantur? Ipſe ſceleratos & ſacrilegos fuiſſe dicit; ego innocentes fuiſſe reſpondeo. Quid laborem probare defenſionem meam, cum ille nec tenuiter probare conatus ſit accuſationem ſuam?* Verum quidem eſt, quod Auguſtinus peculiariter deſcendens ad defenſionem Melchiadis, qui potiſſimum impetebatur, oſtendat; id ei numquam antea cum maxime opus fuiſſet a Donatiſtis exprobratum, de ceteris autem taceat: manet tamen quod ut minimum de iis ignoraverit, & manet difficultas quomodo potuerit ignorare lapſum ſummi Paſtoris tam memorabili pœnitentia reparatum: manet etiam quod Auguſtini tempore, poſt Carthaginenſem tamen Collationem, in qua altum ſilentium de lapſu illo, rumor aliquis primus a Petiliano temere jactatus, & ab ejus partiariis Donatiſtis omni modo ſatagentibus, ut hujus contra ſe latam ſententiam elevarent, & nullius ponderis eſſe ſuaderent. Quem rumorem, ut falſus in Melchiade & Compresbyteris ejus fuerit, aſſerente id Auguſtino, verum fuiſſe in Marcellino, eodem Auguſtino id non expreſſe negante, credere non debemus, niſi fortiori aliqua auctoritate convincamur, quam ſit eorum, quos Acta proculdubio commentitia ſecutos, ſecuta deinceps eſt poſteritas reliqua ſine ulla

NOTÆ [1] VIde etiam ea de re Conſtantium, ubi ſupra, qui Theodoretum lib. I. Hiſtor. Eccl. cap. III. *Marcellinum in perſecutione inclaruiſſe* aſſerentem, ita interpretatur, ut perſecutione graſſante; digne & laudabiliter ſe *Marcellinus* geſſerit, ſeu ipſe perſecutionem perpeſſus magnam ſui nominis exiſtimationem reliquerit. At *Marcellini* geſta, ſeu Acta Sinveſſanæ ſynodi minime a Donatiſtis conficta eſſe docet Petrus Conſtantius in Præfat. ad Epiſtolas Rom. Pontificum, P. II. n. 97. & ſequentibus, & in Monito prævio ad eadem Acta pag. 27. ſed Symmachi Papæ ætate conficta fuiſſe cenſet.

imperante, qui ipſis Parilibus, undecimo Kal. Maji, ſe abdicavit Imperio.

XXV. De Marcellini Sepultura.

Quæ vero ibi leguntur de martyrio Marcellini eſſe ſub Diocletiano facta, ſub Maximiano reſtituenda ſunt; nam (ut perſpicue vidimus) hoc anno agebat Diocletianus Nicomediæ in Bithynia, ubi & purpuram depoſuit; ſed quæ ibi ſunt ſcripta, hic reddamus: *Poſt paucos dies pœnitentia ductus, ab eodem Diocletiano pro fide Chriſti cum Claudio, & Cyrino, & Antonino capite truncatus eſt, & martyrio coronatus. Qui dum pergeret ad paſſionem ſuam, adjuravit Marcellum presbyterum, ut præcepta Diocletiani non impleret. Jacuerunt autem ſanctorum corpora in platea dies trigintaſex, ex juſſu Diocletiani. Exinde Marcellus presbyter nocte collegit corpora ſanctorum cum presbyteris, & diaconibus cum hymnis, & ſepelivit ea, ſexto Kal. Maii, in Via Salaria, in cœmeterio Priſcillæ, in cubiculo claro, quod patet uſque in hodiernum diem (ſecundum quod ipſe S. Petrus præceperat) in crypta juxta corpus S. Creſcentionis.* De Cubiculo claro diximus in Notationibus plura.

XXVI. Cætera autem, quæ illic habentur de negatione ac pœnitentia Marcellini, a nobis ſatis ſuperius ſunt diſputata. Sed ſequitur: *Hic fecit ordinationes duas per menſem Decembrem, presbyteros quatuor, Epiſcopos per diverſa loca quinque; & ceſſavit Epiſcopatus ejus annos ſeptem, menſes ſex, dies vigintiquinque, perſequente Diocletiano Chriſtianos:* Hæc ibi, ſed quæ profecto emendatione vehementer indigent: nam quod pertinet ad annos ſeptem vacationis ſedis Romanæ; ſibi ipſi auctor, quiſquis fuerit, contrarius plane eſt. Nam cum dicat in Marcello, ipſum ſedere cœpiſſe temporibus Conſtantii atque Galerii; ſi (ut in Marcellino habetur) ſedes ceſſavit annis ſeptem; jam extinctis utriſque, Marcellum ſediſſe oportuit. Vel quo modo potuit (quod ait) cœpiſſe ſedere ſub Conſulatu Maxentii quarto, & Maximini, ſi in Melchiade Papa, qui poſt Euſebium Marcelli ſucceſſorem ſedit, habet ipſum Melchiadem ſediſſe uſque ad ſecundum Maxentii Conſulatum? Inſuper quæ ratio tam diuturnæ ceſſationis eſſe potuit, cum Maximiano perſecutore ſe abdicante, Conſtantius Chriſtianis favens, liberas mox acceperit habenas Imperii?

Redarguitur de ſedis vacatione mendacium.

XXVII. Exploſo igitur commento, vel potius textu depravato, de vacatione ſeptem annorum, quod nemo prudens dixerit, ſed quod potius loco menſium anni ſint poſiti;

PAGIUS

ulla eorundem Actorum diſcuſſione. Ita Papebrocius.

XIII. *Marcellinus & Marcellus non confundendi.*

Marcellini Papæ mentio nulla neque in Chronico Euſebiano, neque in Martyrologio Hieronymiano: quo fit, ut aliqui Viri doctiſſimi Marcellinum & Marcellum diſtinguendos non eſſe exiſtimarint. Sed hi meo judicio decipiuntur. Auctor enim Chronici Damaſo attributi Liberio ſedente vixit, & utriuſque Pontificis non ſolum meminit, ſed etiam quot quilibet annis ac diebus ſedit, memorat. Præterea Auguſtinus, qui exeunte hoc ſeculo floruit, utrumque agnovit, quemadmodum & Optatus Milevitanus a Baronio citati.

XIV. *Varatio ſedis.*

[1] In Chronico Damaſi laudato dicitur, poſt Marcellini obitum ceſſaſſe Epiſcopatum annis VII. menſibus VI. diebus XXV. Sed, ut jam dixi, locus ille corruptus, legendumque videtur, *annis III. menſibus III. diebus XXV.* Nam S. Marcelli Marcellini ſucceſſoris initium inchoandum a die decima octava menſis Februarii anni trecenteſimi octavi, ut in morte ejus demonſtro.

XV. *Anni perſecutionis accurate ab Euſebio deſcripti.*

Dodwellus in Diſſert. XI. Cyprianica de paucitate Martyrum num. LXXIII. ait: *Quod Euſebius anno primo perſecutionis tribuit,* (libro de Martyribus Palæſtinæ cap 2.) *id ſecundo tribuendum exiſtimo, anno nimirum Eræ vulgaris CCCIV. Hoc enim anno finem fuiſſe ait Vicennalium, τέλος τῆς ἀρχικῆς εἰκοσαετηρίδος ἐπιστάσης, quod non obſervavit in ſua interpretatione Valeſius. Legendum itaque τέλους ἐπιστάντος. Neque vero eſt, ut hoc excidiſſe putemus Euſebio. Quamquam enim recte ille perſecutionem XIX. Diocletiani anno aſſignaverit tam in Chronico, quam etiam in Hiſtoria, idem tamen ſui oblitus, de eo anno ita loquitur, quaſi fuiſſet etiam XX. Ita Imperatores, ait, dum benevolo in Chriſtianos animo fuiſſent, δεκαετηρίδας καὶ εἰκοσαετηρίδας ἐκπλήσασθαι* (Euſeb. lib. 8. c. 13.) *Vicennalia itaque prima, quæ fine anni XIX. principio XX. celebrata eſſent, jam præterita aſſeruit, cum inciperet perſecutio, quæ tamen eo ipſo perſecutionis anno celebrata eſſe tradit Auctor certiſſimæ fidei Lactantius. Inde etiam eſt, quod ſecundo perſecutionis anno perperam depoſuiſſe tradit Diocletianum atque Maximianum, quod tamen non ante III. annum, Chriſti nimirum CCCV. feciſſe conſtat e Lactantio.* Hæc Dodwellus.

XVI. *Refellitur contrariæ ſententia.*

At ſine dubio fallitur. Nam Valeſius laudatum Euſebii locum non diſſimulavit, ſed accurate vertit hoc modo: *Cum Imperatoris Vicennalia jam adeſſent*, & quidem melius quam Chriſtophorſonus, qui eum ita Latine reddidit: *Cum vigeſimus annus regni Imperatoris adventaret*. In Diſſertatione autem Hypatica parte II. cap. 2. num. XXIII. demonſtravi, annos ante Quinquennalia elapſos quinquennii nomine a Veteribus appellatos fuiſſe, ſive quatuor tantum anni elapſi eſſent, ſive quintus ſolum inchoatus fuiſſet, ſive denique initio ſeptimi Quinquennalia edita eſſent. Quod de Decennalibus & Vicennalibus pariter dicendum. Quare recte Euſebius ſcripſit, anno CCCIII. menſe Novembri, quo Diocletianus & Maximianus *Vicennalia* celebrarunt, viceſimum Imperii eorum annum adventaſſe, recteque pariter tradidit, ante perſecutionem utrumque Imperatorem Decennalia & Vicennalia compleviſſe. Hæc enim feſta epocham quam-

NOTÆ [1] Corruptus eſt & Bucherianus cathalogus, in quo ſedes vacaſſe dicitur, prout in Chronico Damaſi, ſed emendatus eſt ab ipſo Bucherio.

Marcellus Papa. poſiti: hic a ſexto Kalend. Maii, numerando menſes ſex, & dies vigintiquinque (quod eſt tempus vacationis) dicere opus eſt, ſubrogationem Marcelli factam eſſe hoc anno, vigeſimaprima Novembris. Sed quod vacationis Marcellini, menſium atque dierum numerus ab aliis diverſus ponitur, & tempus, quo Marcellus ſedit, varie notatur; haud quid certum de his affirmari poſſe videtur. Conſtat tamen hoc anno Marcellum Romanum ex presbytero creatum eſſe Pontificem, de quo plura inferius ſuo loco dicturi ſumus.

XXVIII. Eodem quoque anno, iiſdemque Conſulibus, Diocletiano novies, & Maximiano octies, paſſa Romæ habetur Soteris virgo clariſſima: hæc ex ſcripto codice, licet in excuſis S. Pancratii Actis (a) vox, *Conſulibus*, deſideretur. Eſt de Sotere ejuſmodi præclarum encomium S. Ambroſii in exhortatione ad virgines: *At non S. Soteris, ut domeſticum piæ parentis proferamus exemplum; habemus enim nos ſacerdotes noſtram nobilitatem præfecturis, & Conſulatibus præferendam; habemus, inquam, fidei dignitates, quæ perire non norunt. At non (ut dixi) Soteris vultus ſui curam gerebat? quæ cum eſſet decora facie valde, & nobilis virgo majorum proſapia; Conſulatus, & præfecturas parentum ſacra poſthabuit fide; & immolare juſſa, non acquievit; quam perſecutor immanis palmis cædi præcepit, ut tenera virgo dolori cederet, aut pudori. At illa ubi audivit hanc vocem, vultum aperuit, ſoli invelata atque intecta martyrio: & volens, injuriæ occurrit, vultum offerens; ut ibi martyrii fieret ſacrificium, ubi ſolet eſſe tentamentum pudoris. Gaudebat enim, diſpendio pulchritudinis, periculum integritatis auferri. Sed illi potuerunt quidem vultum ejus vulnerum vibicibus exarare; faciem tamen virtutis ejus, & gratiam decoris interni nequaquam exarare potuerunt* Hæc Ambroſius, qui & ad ſororem ſcribens, de eadem hæc ait (b):

(a) *Apud Sur. t.4. die 12. Maii.*

Soteris martyrium.

(b) *Amb. de Virg. lib. 3.*

XXIX. Soteris conſtantia laudata. *Qui enim fieri poſſet, ut S. Soteris tibi non eſſet mentis auctor, cui auctor eſt generis? quæ perſecutionis ætate ſervilibus quoque contumeliis ad faſtigium paſſionis evecta, etiam vultum ipſum, qui inter cruciatus totius corporis liber eſſe conſuevit injuriæ, & ſpectare potius tormenta, quam perpeti, carnifici dedit, tam fortis, & patiens, ut cum teneras pœnæ offerret genas, prius carnifex cædendo deficeret, quam martyr injuriæ cederet; non vultum inflexit, non ora convertit; non gemitum, non lacrymam dedit; denique cum cætera pœnarum genera viciſſet, gladium, quem quærebat, invenit:* Hæc Ambroſius. Memoria autem martyrii ejus dicata eſt quarto Idus Februarii.

Eodem pene ultimo perſecutionis tempore (licet certus annus minus habeatur expreſſus) Agnetis virginis Romæ inſigne martyrium, ſcriptorum prope omnium memoria celebratum, contigit; in cujus natali die S. Ambroſius (c) de virginibus tractationem tribus libris diſtinctam conſcripſit, ejuſque his verbis meminit poſt alia: *Hanc ſenes, hanc juvenes, hanc pueri canant; nemo eſt laudabilior, quam qui ab omnibus laudari poteſt; quot homines, tot præcones, qui martyrem prædicant, dum loquuntur:* Recens quippe martyrium in ore omnium verſabatur; ac ſubdit: *Hæc duodecim annorum martyrium feciſſe traditur; quo deteſtabilior crudelitas, quæ nec minuſculæ pepercit ætati; immo magna vis fidei, quæ etiam ab illa teſtimonium invenit ætate. Fuitne in illo corpuſculo vulneri locus? Et quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret. At iſtius ætatis puellæ torvos etiam vultus parentum ferre non poſſunt, & acu diſtricta ſolent puncta flere quaſi vulnera. Hæc inter cruentas carnificum impavida manus, hæc ſtridentium gravibus immobilis tractibus catenarum, nunc furentis mucroni militis totum offerre corpus, mori adhuc neſcia, ſed parata, vel ſi ad aras invita raperetur, tendere Chriſto inter ignes manus, atque in ipſis ſacrilegis focis trophæum Domini ſignare victoris; nunc ferratis colla manuſque ambas inſerere nexibus. Sed nullus tam tenuia membra poterat nexus includere; novum martyrii genus, nondum idonea pœnæ, & jam matura victoriæ; certare difficilis, facilis coronari; magiſterium virtutis implevit, quæ præjudicium vehebat ætatis.*

XXX. S. Agnetis martyrium.

(c) *Ambr. de Virg. l. 1.*

XXXI. *Non ſic ad thalamum nupta properaret, ut hæc ad ſupplicii locum læta ſucceſſu, gradu feſtina virgo proceſſit; non intorto crine caput compta, ſed Chriſto; non floſculis redimita, ſed moribus. Flere omnes, ipſa ſine fletu. Mirari plerique quod tam facile vitæ ſuæ prodiga, quam nondum hauſerat, jam quaſi perfuncta donaret. Stupere univerſi, quod jam divinitatis teſtis exiſteret, quæ adhuc arbitra ſui per ætatem eſſe non poſſet. Effecit denique, ut ei de Deo crederetur, cui de homine adhuc non crederetur; quia quod ultra naturam eſt, de auctore naturæ eſt.* Quanto

PAGIUS quandam conſtituebant, & Euſebius Decennalia ac Vicennalia pro decimo & viceſimo anno, eoque Juliano, ac præterea utroque extremo incompleto pro completo numerato uſurpat, ut loco laudato certis exemplis oſtendi. Antiquos autem annum inchoatum tranſactum vocare ſolitos multis exemplis ſuis locis patebit. Verum itaque non eſt, Euſebium, anno primo perſecutionis tribuiſſe quod ad ſecundum pertinebat.

Agnes carnificem provocat. *Quanto terrore egit carnifex, ut timeretur, quantis blanditiis, ut ſuaderet; quantorum vota, ut ſibi ad nuptias proveniret? At illa: Et hæc ſponſi injuria eſt, inquit, expectare placituram; qui me ſibi prior elegit, accipiet. Quid percuſſor moraris? Pereat corpus, quod amari poteſt oculis quibus nolo. Stetit, oravit, cervicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem; quaſi ipſe addictus fuiſſet; tremere percuſſoris dexteram, pallere ora alieno timentis periculo, cum puella non timeret ſuo. Habetis ergo in una hoſtia duplex martyrium; pudoris, & religionis; & virgo permanſit, & martyrium obtinuit:* Hucuſque Ambroſius.

XXXII. Sed ejus quoque nomine ejuſdem martyrii Acta fuſius deſcripta habentur, ab his tamen nonnihil diſcrepantia, ut prudens lector intelligit. Pro caſtitate etiam, & fide certaſſe, utriſque plane ſcriptis confirmatur; ſed & quæ ex Ambroſio hic ſunt recitata, alibi ab eodem confirmantur his verbis (a): *Quid de ſancta Agnete, quæ in duarum maximarum rerum poſita periculo, caſtitatis, & ſalutis, caſtitatem protexit, ſalutem cum immortalitate commutavit?* Cecinit, & Prudentius (b) ſacro hymno Agnetis agonem; interſeritque hiſtoriam, quo modo ad proſtibulum damnata, divinitus liberata fuerit. Emerentiana martyr. Poſt Agnetem autem Emerentiana virgo, adhuc cathecumena, Agnetis vero collactanea, dum oraret ad ſepulcrum illius, a Gentilibus inventa, lapidibus obruta, martyrium conſummavit. Quonam modo vero Conſtantiæ, Conſtantini filiæ, Agnetis martyrium innotuerit; & qui cum vidiſſent illud, ei ſignificarint (c); & quid ipſa inde ab ea fuerit conſecuta, ſuo loco dicemus.

(a) Amb. Offic. l. 1. c. 41.

(b) Prudentius hymn. 14.

(c) Ambr. l. 4. epiſt 34. edit. Rom.

XXXIII. Galerius Maximianus perſecutor. Quod vero ſpectat ad res Orientalis Eccleſiæ; Galerius Maximianus, non Maximinus, ut multi perperam (quod ſæpe diximus) nominant; in nummis enim, & antiquis tabulis Galerius Maximianus ſcribitur; hic, inquam, qui adverſus Chriſtianos ſemper ſe hoſtem infenſiſſimum geſſerat, cum, Diocletiano ſe abdicante, Auguſtus eſt declaratus, magis magiſque ejus crudelitas in eos eſt demonſtrata. Numeratur hic annus perſecutionis tertius, ex quo promulgata ultima illa Imperatorum in Chriſtianos edicta fuere, quo Euſebius (d) hæc accidiſſe teſtatur: *Maximianus Cæſar qui ſuis ipſius viribus ac manu Imperium occupaverat, perſpicua odii, & impietatis erga Deum animo ſuo tamquam naturaliter inſitæ, & innatæ indicia omnibus commonſtrans, perſecutionem magis generalem, quam ſuperiores Imperatores, contra nos inſtituit.*

(d) Euſeb. l. 8. c. 14. & 15.

XXXIV. *Proinde cum perturbatio, & confuſio, non exigua illa quidem, omnibus impenderet, & alii in alia loca eſſent diſperſi, ſeduloque periculum evitare ſtuderent, & gravis commotio ubique paſſim pervaderet; quæ orationis, & dicendi facultas ad divinum amorem, & libertatem in fidei in Deum confeſſione beati martyris Apphiani digne explicandam ſatis idonea reperiatur?* Apphiani certamen. *Qui quidem in feſto, quo Gentiles Hecatæ ſacrificare ſolent, omnibus Cæſareæ civibus admirabile ſuæ in Deum ſolum pietatis exemplar propoſuit contemplandum; neque tamen adhuc vigeſimum ætatis ſuæ annum egit. Qui primum Beryti, quo liberalibus humanioris litteraturæ diſciplinis erudiretur (quippe fuit a parentibus, qui mundi divitiis affatim circumfluebant, ortus) longo tempore commoratus, incredibile dictu eſt, quo pacto in tali tamque vitioſa, & corrupta civitate, juvenilium cupiditatum impetus penitus devicerit, & neque præ ætatis flore, quo jam corpus viguit, neque pro familiaritate, & neceſſitudine adoleſcentulorum, quibus cum vixit, mores depravatos combiberit: ſed temperantiam amplexatus, modeſte, ſobrie, & pie ſecundum eam religionem, quæ eſt Chriſtianorum propria, vitam traduxerit, inſtitueritque.*

Quod ſi patriæ illius mentionem facere oporteat, & illam ob iſtum generoſum pietatis athletam ex ea editum ornare, hoc plane efficiemus: nec immerito. XXXV. Patria martyris. *Si quis igitur Pagas Lyciæ non obſcuram ſane civitatem norit; inde hic adoleſcens ortus erat; qui poſt reditum a ſchola, & inſtitutione, qua fuiſſet apud Berythum educatus, patre illius jam principatum totius patriæ occupante, vitæ conſuetudinem qua cum patre, & aliis cognatis utebatur propterea quod illi neutiquam animum inducerent ut ſecundum pietatis inſtituta vitam degerent, ferre non poterat. Sed tanquam divino Spiritu correptus, & naturali quodam, immo cæleſti, & vero ſapientiæ amore inflammatus, altiora animo complexus, quam quæ falſa, & umbratilis mundi gloria fert; blandis corporis lenociniis repudiatis, clam amicis, & familiaribus ſuis aufugit; & nequaquam ſumptuum, qui ipſi ad vitam neceſſario ſuppetere deberent, ullam curam habens, propter ſpem, & fidem in Deum, fuit a divino Spiritu ad urbem Cæſaream tanquam manu deductus; in qua martyrii corona, quæ eſt merces pietatis, ei parata fuit.*

Dum erat nobiſcum una, ex ſacris litteris exiguo illo temporis ſpatio quo vixit, XXXVI. *tantum percepit fructus, quantum a quoquam percipi poterat; diſciplina ad pie vivendum aptiſſima ſe ipſum exercens, attentiſſime viam ad mortem munivit. Quin etiam qualem vitæ exitum declararit, quis eſt qui in eum intuendo non obſtupeſceret? Aut quotus quiſque rurſus eſt, qui ejus animi fidentiam, liberam mentis cel-*

celſitatem, conſtantiam, & maxime omnium fiduciam, & conatum ipſum, in quibus argumenta veræ in Deum pietatis & ferventis ſpiritus, qui plane ſupra hominem putandus eſt, perſpicue apparuerunt, non fama, & auditione aſſecutus, optimo jure admiraretur?

XXXVII. *Nam cum tertio anno perſecutionis noſtræ, regnante Maximiano, ſecundus in nos cieretur tumultus, & tyranni litteræ tum primum ad Urbanum perlatæ eſſent, ut omnes cujuſque generis, & ætatis (magiſtratibus in quaque civitate omni cura ac ſtudio in eam rem incumbentibus) diis eorum immolarent, & præcones per totam urbem Cæſaream viros cum uxoribus, & liberis ad idolorum delubra ex edicto Præſidis convocarent, & Tribuni item quemque ex ſcripto nominatim appellarent; unde omnia loca inexplicabilibus miſeriarum fluctibus redundabant; iſte, quem dixi, Apphianus (nemine, quid eſſet facturus ei conſcio) clam nobis, qui in ædibus cum illo eramus, clam etiam univerſa Præſidis cohorte, fidenti animo ad Urbanum jam ſacrificantem accedit; atque audacter, et abſque formidine ejus dextram prehendens, extemplo ab immolando coercuit; prudenterque admodum, & graviter cum divina quadam animi confeſſione, & alacritate, ab errore deſiſtere hortatus eſt; nam parum rectum eſſe, ut, uno & ſolo vero Deo relicto, idolis, & dæmonibus hoſtias offerret. Iſtud plane (ut videtur) adoleſcentulus aggreſſus eſt, divina vi, & potentia ipſum ad hanc rem impellente, & per facinus ab illo admiſſum, pene in aures omnium inclamante; tantum abeſſe, ut Chriſtiani, qui hoc nomen vere uſurpant, a pietate in Deum omnium auctorem, qua ſemel ſunt imbuti, abducantur; ut non modo minas, terrores, & omnia ſuppliciorum genera, quæ eoſdem ſequi ſolent ſtrenue ſuperent; ſed deinceps etiam magis fidenter loqui, & lingua ingenua, ac neutiquam metu hæſitante, fidem libere confiteri, &, ſi fieri poſſet, etiam perſecutores ipſos, & carnifices, ab ignoratione, & cæcitate avocare, & ad unum ſolum Deum agnoſcendum impellere audeant.*

XXXVIII. *Hac igitur de cauſa iſte, de quo inſtituitur oratio, confeſtim (quod veriſimile erat homini in tali facinore deprehenſo eventurum) a Præfecti ſtipatoribus, tamquam agreſtibus belluis in eum furentibus dilaniatus, & infinitis plagis toto corpore, quas fortiſſime ſuſtinebat, excruciatus, ad tempus in carcerem concluditur; in quo unum diem noctemque utroque pede compedibus ad cruciatum paratis, longe a ſe mutuo diſtentis, divexatus, poſtridie ad Judicem educitur. Ac ſimulatque compellebatur ad ſacrificandum, reſtitit, & ſummam animi tolerantiam ad ærumnas, horrendoſque dolores ferendos monſtravit; adeo ut carnifices latera ejus non ſemel atque iterum, ſed ſæpius ad oſſa uſque, & intima viſcera dilacerare, plagas, & verbera in os, & cervicem infligere pergerent, uti vultus ejus verberum vibicibus intumeſcens, ab iis qui illum probe, & accurate ante de facie noviſſent, ne agnoſci quidem amplius poſſet. Verum cum ne huic quidem dolorum cumulo ulla ex parte ſuccumberet; tortores ex mandato Præſidis, pedes lino tincto oleo, eoque incenſo, obvolventes, afflictarunt; unde quantos, & quam graves dolores beatus ille hauſerit, mihi videtur non poſſe dicendo exprimi. Pervaſit enim per carnes illius, eaſque abſumpſit, & in oſſium penetravit medullas, uſque adeo ut totius corporis humor inſtar ceræ tabefactus liqueſceret, diſtillaretque. Cæterum ne his quidem cruciatibus demiſit animum; ſic ut jam adverſarii, & carnifices incredibili ejus tolerantia, quæ communem hominis naturam longe ſuperavit, fere defeſſi eſſent; unde rurſus in vincula compingitur.*

Dirum cruciamenti genus.

XXXIX. *Triduo poſt ad Judicem denuo perductus, & eamdem pietatis confeſſionem libere exprimens; licet jam deinceps prope mortuus eſſet, maris tamen fluctibus ſubmergendus traditur. Miraculum autem, quod ſtatim poſt eſt conſecutum, ſi a nobis commemoretur, veriſimile eſt nullam fidem habiturum, apud eos præſertim, qui eadem oculis minime ipſi conſpexerunt: at licet homines vix fidem illi habituros ſatis intelligamus, ratio tamen non patitur, quin omnino rem, ut geſta eſt, ſcriptis prodamus; quippe cum omnes (vere dixerim) qui Cæſaream incolunt, ejuſdem teſtes habere videamur; nulla enim ætas Cæſarienſium ab iſto admirabili ſpectaculo abfuit. Simulatque igitur ſanctiſſimum illum, & beatiſſimum Chriſti martyrem medio mari (ut illis videbatur) in profundiſſimos vortices conjecerant, ex improviſo tanta procella, non uſitata illa quidem, tanta etiam turbatio non per mare ſolum, ſed per univerſam continentem ſe diffundebat, ut cum terra, tum tota civitas ejus impetu, & violentia concuteretur, atque una cum iſto mirando, & repentino terræmotu ipſum mare martyris cadaver, utpote tam ſacrum pondus ſuſtinere non valens, ante portas civitatis ejiceret. Hujuſmodi igitur ſunt res geſtæ ſancti Apphiani, qui die paraſceves, hoc eſt, ſecundo die menſis Xantici, id eſt, ad quartum Nonas Aprilis, martyrio occubuit.*

Ingens miraculum.

Eodem tempore, iiſdemque fere diebus in civitate Tyriorum adoleſcens, nomine Ulpianus, poſt acerbiſſimas plagas, & verbera graviſſima, in pellem bubulam jam nuper extractam incluſus, præceps ad mare dejicitur; quapropter videtur mihi merito poſt res Apphiani in martyrio geſtas XL.

Vlpiani martyrium.

ſtas, in ſermone noſtro recenſendus. Non longo tempore poſt Ædeſius non ſolum Apphiani ſecundum Deum, ſed etiam ſecundum ſanguinis conjunctionem ex patre germanus frater, germana fere & ſimilia cum illo tormenta perpeſſus, poſt infinitas fidei confeſſiones, poſt diuturnas vinculorum afflictationes, poſt latam a Præſide ſententiam, qua ad metalla in Palæſtina erat damnatus; poſt vitæ rationem, quam pallio veſtitus, more philoſophi (etenim plus politioris eruditionis, pluſque cognitionis in philoſophia fuerat quam frater adeptus) ſanctiſſime traduxerat; tandem cum Judicem in urbe Alexandria ſententiam de Chriſtianis pronuntiantem videret, & plus æquo in eos furentem (quippe viros interdum graves & modeſtos variis ignominiæ notis affecit interdum; & mulieres ſummæ continentiæ, & virgines, quæ ſua ſponte Dei cultui ſe conſecraverant, ad turpem ipſarum contumeliam lenonibus tradidit) idem cum fratre aggreſſus eſt. Et quoniam illa facinora intoleranda videbantur, fidenti, & erecta animi magnitudine accedens ad Judicem, turpitudinis, & ignominiæ, quam cum verbis, tum rebus ipſis præſtitiſſet, eum coram coarguit; unde variis tormentorum cruciatibus divexatus (quæ quidem conſtanter, & ſedate admodum pertulit) ad extremum fuit in mare projectus, & eumdem cum fratre exitum conſecutus. Sed de Ædeſio hactenus. Atque iſta (ut dixi) non longo tempore poſt hoc modo geſta fuerunt: Hucuſque Euſebius de rebus geſtis hoc anno tertio perſecutionis. Sed his jungamus, quæ de martyribus hoc item anno paſſis fideliſſima Acta teſtantur.

XLI. Agapes & ſociarum certamen. Hoc inquam anno, iiſdemque Conſulibus, Diocletiano novies, & Maximiano octies, conſignata habentur Acta Proconſularia ſanctarum martyrum Agapes, Chioniæ, & Irenes, quæ Theſſalonicæ paſſæ ſunt, pura quidem atque ſincera, prout a Notario publice excepta fuere; ac proinde digna quæ ad verbum Annalibus intexantur. Omiſſa igitur appoſita præfatione, ab ipſis Actis rem geſtam aggrediamur; eſt hujuſmodi (a):

(a) Apud Metaph. die 1. Apr.

Cum præſideret Dulcetius, Artemius ſcriba dixit: Cognitionem de his qui præſentes ſunt, a Stationario miſſam, ſi jubes, legam. Jubeo, inquit Dulcetius Præſes, te legere. Tunc ait ſcriba: Ordine tibi, domino meo, omnia quæ ſcripta ſunt, recitabo: Caſſander Beneficiarius hæc ſcripſit: Scito, mi domine, Agathonem, Agapen, Chioniam, Irenen, Caſiam, Philippam, & Eutychiam nolle his veſci quæ ſunt diis immolata. Eas igitur ad tuam amplitudinem adducendas eſſe curavi. Tunc Dulcetius Præſes illis dixit: quæ eſt iſta veſtra tanta inſania, ut nolitis religioſiſſimis noſtrorum Imperatorum & Cæſarum juſſis obedire? Agathoni autem: Quare, inquit, tu ad ſacra proficiſcens, quemadmodum conſueverunt qui diis conſecrati ſunt, non his ſacris uſus es? Reſpondit Agatho: Quoniam Chriſtianus ego ſum. Tum Dulcetius: Num tu etiam hodierno die in eo propoſito permanes? Maxime, inquit Agatho.*

* al. Artemiſius.

XLII. Quæſtio de martyribus. *At ille: Tu vero, Agape, quid ais? Reſpondit: Ego Deo viventi credo, neque volo recte factorum conſcientiam meam perdere. Tunc Præſes: Tu autem quid ad hæc dicis, Chionia? Ait illa: Cum Deo vivo credam, ob id nolui facere quod dicis. Ad Irenem vero converſus Præſes ait: Quidnam tu ad hæc? Cur non piiſſimo Imperatorum & Cæſarum juſſui obtemperaviſti? Inquit Irene: Divini timoris cauſa. Dein Præſes: Tu vero Caſia, quid ais? Inquit Caſia: Animam meam ſervare volo. Præſes autem: Numquid ſacrorum vis eſſe particeps? Minime, inquit illa. Tunc Præſes: Tu vero, Philippa, quid dicis? Reſpondit illa: Idem & ego dico. Quidnam, inquit Præſes, hoc idem eſt quod dicis? Illi autem Philippa: Mori malo, quam veſtris ſacrificiis veſci. Tunc Præſes: Sed tu Eutychia quid ais? Idem, inquit illa, & ego dico: Malo & ipſa mori, quam facere quod jubes. Ait illi Præſes: Num virum habes? Mortuus, inquit Eutychia, ille eſt. Præſes vero: Quam pridem mortuus eſt? Inquit Eutychia: Ante menſes fere ſeptem. Tunc ille: Et undenam igitur gravida facta es? Inquit Eutychia: Ex eo viro quem dedit mihi Deus. Præſes autem: Hortor te, Eutychia, ut ab iſta inſania diſcedere velis, & ad humanas cogitationes redeas. Quid ais? Vis ne regali edicto parere. Inquit Eutychia: Minime parere volo; ſum enim Chriſtiana, Dei omnipotentis ſerva. Tum ille: Quoniam Eutychia gravida eſt, interea ſervetur in carcere.*

XLIII. De Prægnantibus leges. Sic quidem interlocutus eſt Præſes, quod tum Ægyptiorum, tum Græcorum, nec non Romanorum legibus vetitum erat de prægnantibus fæminis ſupplicium ſumi, quod teſtatur Plutarchus (b); ſed nec de eis haberi quæſtionem in uſu fuiſſe, Ulpianus affirmat (c). Sed rurſum Acta.

(b) Plutarch. de his qui ſero a numine puniuntur.

(c) l. prægnantis ff. de pœnis.

Dulcetius vero addidit: Tu vero, Agape quid ais? Vis ne omnia illa facere, quæ nos divinis Imperatoribus & Cæſaribus noſtris devoti facimus? Agape inquit: Minime decet me ſatanæ devotam eſſe; his verbis mens mea non abducitur; inexpugnabilis enim illa eſt. Tum Præſes ait: Et tu Chionia quid ad hæc dicis? Inquit Chionia: Mentem noſtram nemo poteſt pervertere. Ait Præſes: Numquid aliquæ apud vos ſunt impiorum Chriſtianorum commentaria, vel membranæ aliquæ, vel libri? Reſpondit Chionia: Nulli, o Præſes,

ſtes, nobis ſunt; omnia enim illa Imperatores, qui nunc ſunt, a nobis abſtulerunt. Præſes dixit: Quiſnam hanc mentem vobis dedit? Chionia dixit: Omnipotens Deus. Dixit autem Præſes: Quinam ſunt qui vobis auctores fuerunt, ut ad iſtam ſtultitiam veniretis? Deus, inquit Chionia, omnipotens, & unigenitus ejus Filius Dominus noſter Jeſus Chriſtus.

XLIV. Dulcetius ait: Manifeſtum illud eſt, quod omnes nos devotioni noſtrorum potentium Imperatorum ac Cæſarum ſubjectos eſſe oportet. Quoniam vero poſt tam multum tempus, poſt tot admonitiones, totque edicta propoſita, & tales minas injectas, vos temeritate quadam & audacia elatæ, ipſorum Imperatorum ac Cæſarum juſſa contempſiſtis, in Chriſtianorum impio nomine permanentes; cumque ad hodiernum diem juſſæ a Stationariis ac primis militibus negationem Chriſti ſcriptam profiteri, facere id recuſetis; propterea pœnas vobis dignas accipite. Id cum dixiſſet, ſententiam ſcriptam legit: Agapem & Chioniam, quoniam iniquis mentibus & contrariis ſententiis latæ contra divinum edictum dominorum Auguſtorum ac Cæſarum fecerunt, & nunc etiam temerariam, vanam ac piis omnibus execrabilem Chriſtianorum religionem colunt, igni tradendas jubeo. Hiſque dictis, ſubjunxit: Agatho autem, Caſia, Philippa, & Irene, quoad mihi placuerit, ſerventur in carcere.

Sententia in martyres.

XLV. De Irene quæſtio.

Poſtquam vero ſanctiſſimæ mulieres igni conſummatæ ſunt; cum rurſus S. Irene ad Præſidem ducta fuiſſet, Dulcetius ſic illam affatus eſt: Tuæ inſaniæ propoſitum ex iis quæ facis, manifeſto apparet, quæ tot membranas, libros, tabellas, codicillos & paginas ſcripturarum, quæ ſunt impiorum Chriſtianorum, qui umquam fuerunt, ad hodiernum uſque diem ſervare voluiſti; quæ cum prolata eſſent, ea cognoviſti, quamvis quotidie negaveris vos ejuſmodi ſcripta poſſidere, non contenta neque ſororum tuarum pœna, neque mortis metum præ oculis habens; quamobrem tibi pœnam afferri neceſſe eſt. Sed alienum tamen non videtur etiam nunc benignitatis partem aliquam tibi condonari, ut ſi volueris nunc ſaltem deos agnoſcere, impunis & ab omni ſupplicio periculoque libera eſſe poſſis. Quid igitur dicis? Facies ne quod Imperatores noſtri & Cæſares juſſerunt? Num parata es ſacrificiis veſci, & diis immolare?

XLVI. De ſcriptis ſacris quæſtio.

Reſpondit Irene: Minime, minime per Deum illum omnipotentem, qui creavit cælum, terram, mare & omnia quæ in eis ſunt. Summa enim illi ut ignis ſempiterni pœna propoſita eſt his qui Jeſum Dei Verbum negaverunt. Dulcetius ait: Quiſnam tibi auctor fuit, ut membranas iſtas atque ſcripturas in hodiernum uſque diem cuſtodires? Irene inquit: Deus omnipotens, qui juſſit nos ad mortem uſque ipſum diligere; qua de cauſa non auſæ ſumus eum prodere; ſed maluimus aut viventes comburi, aut quæcumque alia nobis acciderint, perpeti, quam talia ſcripta prodere. Ait Dulcetius Præſes: Quiſnam conſcius erat hæc in domo illa eſſe, in qua habitabas? Reſpondit Irene: Hæc vidit Deus ipſe omnipotens, qui omnia ſcit, præterea nemo; noſtros enim homines inimicis pejores duximus, ne forte nos deferrent; itaque nulli hæc oſtendimus. Inquit Præſes: Superiore anno, cum edictum illud tale, ac pium juſſum dominorum Imperatorum ac Cæſarum primo fuit divulgatum, ubinam vos latuiſtis? Reſpondit Irene: Illic ubi Deus voluit; in montibus, ſcit Deus, ſub dio fuimus. Præſes dixit: Apud quem vixiſtis? Reſpondit Irene: Sub dio, alias in aliis montibus verſantes. Dixit Præſes: Quinam erant, qui vobis panem ſuppeditabant? Irene inquit: Deus, qui omnibus eſcam ſuppeditat.

Ait Præſes: Erat ne pater veſter harum rerum conſcius? Reſpondit Irene: Minime per Deum omnipotentem conſcius erat ille, qui ne novit quidem hæc omnino. Præſes ait: Quis igitur veſtrorum vicinorum id noverat? Inquit Irene: Vicinos interroga, & loca inquire, vel eos qui norunt, ubi nos eramus. Præſes dixit: Poſtquam e monte reverſæ fuiſtis, ut tu dicis, legebatis ne ſcripta iſta præſente aliquo? Inquit Irene: Domi noſtræ erant, neque audebamus illa efferre; quamobrem magnopere angebamur, quod non poteramus nocte, & die illis operam dare, ſicut a principio conſueveramus uſque ad annum ſuperiorem, quo & illa occultavimus. Dulcetius Præſes dixit: Sorores quidem tuæ pœnas noſtro juſſu decretas exſolverunt; te vero, etſi antequam aufugiſſes, propterea quod ſcripta, & membranas iſtas occultaveras, mortis pœna tibi decreta fuerat; non tamen eodem modo jubeo e vita ſic repente diſcedere; verum per ſatellites ipſos, & Zoſimum publicum carnificem in lupanaria nudam ſtatui præcipio, e Palatio panem unum ſingulis diebus ſumentem, ſatellitibus ipſis non permittentibus te illinc diſcedere. XLVII.

Cum igitur ſatellites, & Zoſimus publicus miniſter præſto eſſent; inquit Præſes: Vobis notum ſit, quod ſi mihi ſignificatum fuerit, vel horæ alicujus momento iſtam ex eo loco motam fuiſſe, in quo eam eſſe juſſimus; tunc vos ſupremæ pœnæ ſubjecti eritis; ſcripta vero ipſa a ſcriniis, & arculis Irenes proferantur: Hucuſque hujus diei cognitionis Acta: quæ ſequuntur, auctoris ſunt: Cum igitur, quemadmodum a Præſide juſſi fuerant, eam illi ad publicum lupanar duxiſſent; & propter Spiritus ſancti gratiam, quæ ipſam protegebat, & uni- XLVIII.

Irene in lupanari illæſa ſervata.

& univerſorum Domino Deo puram atque intactam ſervabat, nec unus quidem ad eam accedere, vel turpe aliquid in eam facere, aut dicere auſus fuiſſet; ſanctiſſimam illam fœminam Dulcetius præſes revocavit, & ante tribunal ſiſti juſſam ſic affatus eſt: Hic incipiunt Acta noviſſimæ diei cognitionis: *Numquid in eadem adhuc temeritate perſiſtis? Minime (inquit Irene) temeritas, ſed Dei eſt pietas, in qua perſiſto. Reſpondit Dulcetius Præſes: Et ex priore tuo reſponſo manifeſte oſtendiſti, te Imperatorum juſſui nolle æquo animo parere, & nunc quoque in eadem arrogantia perſiſtentem te video; quare dignas pœnas perſolves. Cumque chartam petiiſſet, ſententiam hanc contra ipſam ſcripſit: Quoniam Irene Imperatorum juſſui parere, diiſque immolare noluit, quinimmo nunc quoque in Chriſtianorum ordine ac religione perſeverat; hac de cauſa, ut antea duas ejus ſorores, ita & ipſam viventem nunc comburi jubeo.*

Sententia in Irenem.

XLIX. *Hæc ſententia cum a Præſide lata fuiſſet, milites Irenem comprehenſam in quemdam ſublimem locum duxerunt, ubi ejus ſorores antea martyrium paſſæ fuerant; cumque magnum rogum accendiſſent, juſſerunt ipſam in eum conſcendere. Itaque ſancta Irene pſalmos canens, & Dei gloriam celebrans, in rogum ſe injecit, atque ita conſummata eſt in Conſulatu Diocletiani nono, Maximiani autem Auguſti octavo, Kalendis Aprilis:* Hæc ibi. Ex quibus patet, has paſſas eſſe hoc anno, ante tamen quam Diocletianus, & Maximianus ſe Imperio abdicaſſent. Extant Irenes, Agapes, & Chioniæ virginum ſororum Acta quædam intexta in Paſſione ſanctæ Anaſtaſiæ, ab his nonnihil diverſa; ſed quod hæc germana ſint, prudens lector facile judicabit. Agathonis autem, & aliarum mulierum, quas præfectus poſt primam cognitionem carceri mancipavit & Eutychiæ prægnantis, cujus quæſtio ad tempus, nempe poſt partum, dilata eſt; prorſus exciderunt, nullaque poſteris eſt eorum memoria.

L. Alii Martyres Theſſalonicenſes.

L. Paſſi inſuper reperiuntur Theſſalonicæ, hac eadem perſecutione urgente, complures alii martyres: ſed cum incompertum ſit, quo potiſſimum anno, hic eorum meminiſſe ſat erit, nempe Agathopodis diaconi, & Theoduli lectoris, qui iiſdem imperantibus, ſub Fauſtino Præſide ob Chriſti nomen multa perpeſſi, demum ad collum ſaxo alligato, in mare demerſi ſunt. Extant eorum martyrii Acta, dieſque natalis adſcriptus tabulis Eccleſiaſticis: pariterque Alexandri martyris, qui in eadem civitate pro Chriſti fide agone ſuſcepto, vitæ diſpendio, martyr inſignis effectus eſt. Domninus etiam, quod ad imperium Principis immolare recuſaſſet, juſſus eſt a Præſide cruribus confringi, ac præcidi pedibus; qui ſeptem diebus ſic in doloribus fortiter perſeverans, in tormentis reddidit Deo ſpiritum.

LI. Demetrius ex Proconſule Martyr.

LI. Sed præ cæteris Theſſalonicæ paſſis, Demetrius, qui ex proconſule effectus eſt martyr, ore omnium Orientalium immenſis laudibus celebratur. Agebat hic Proconſulem in provincia; qui detectus Chriſtianam religionem colere, ira Maximiani, lanceis transfodi juſſus eſt; quem, & Neſtor athleta ad coronam præceſſit. Porro horum omnium, tam Græcorum, quam Latinorum tabulis, memoria florentiſſima eſt; deque iiſdem in noſtris Notis pluribus egimus. Confecto autem bello Sarmatico a Maximiano, Demetrium paſſum eſſe, ejus martyrii Acta declarant. In eadem quoque civitate pariter coronantur Irenæus, Peregrinus, & Irene; qui ob fidei confeſſionem flammis abſumpti ſunt. Aliam hanc eſſe Irenen ab illa de qua ſuperius facta eſt mentio, diverſus dies natalis, & differentia nominum collegarum, aperte declarant.

LII. Recruduit perſecutio.

LII. Cæterum omnes dinumerare martyres, qui his temporibus ſub Galerio Maximiano in Oriente ſunt paſſi, excedit plane humanarum virium facultatem; tantum enim abeſt, ut ceſſatione Diocletiani ab Imperio ibi quieverit perſecutio, ut magis magiſque incrementis majoribus recruduerit; adeo ut quamplurimi deſperatione rerum præſentium, qui hactenus civitatum latebras eſſe tutas experti fuiſſent, jam earum diffidentia ſilvas petierint, & montana loca conſcenderint, ferarum latibula quæritantes, in quibus ſolum a perſecutorum rabie ſperabant poſſe eſſe ſecuros. Id quidem inter alios complures, proavos quoque S. Baſilii Epiſcopi Cæſarienſis egiſſe, teſtatur S. Gregorius Nazianzenus (*a*). Qui cum ait, Maximiani urgente perſecutione, eos fugam arripuiſſe, & in ſilvis ad ſeptennium, quouſque perſecutio perduravit, delituiſſe; plane id hoc anno factum eſſe demonſtrat, poſt quem totidem anni numerantur uſque ad decimum, qui ultimus recenſetur ſeptennii, quo iidem egerunt in montibus.

(*a*) *Greg. Nazian. in laud. Baſilii.*

LIII. Maximianorum, & Galeriorum nominum diſcriminatio.

LIII. Quod autem Maximinus pro Maximiano apud eum ſcriptus habeatur (quod, ut diximus, etiam apud Euſebium reperitur) ſcriptoris id quidem vitio accidiſſe putamus; ſed error quidem venia dignus; cum libentius acceptum eſt nomen Maximini, quam Maximiani, quod alter ejus nominis Imperator tunc viveret Maximianus dictus Herculius. Quo igitur duo Maximiani ab invicem diſtincti eſſent, hunc potius Maximinum dicere voluerunt; qui quidem error tam apud Græcos, quam etiam Latinos inolitus antiquarum inſcriptionum recte corrigitur monumentis, quæ ab aliis deſcriptæ ſunt plures.

res numero; quibus & declaratur, plane diverſos eſſe, Galerium Maximianum, & Galerium Maximinum; priorem namque Galerium, de quo eſt ſermo, una cum Conſtantio poſt Diocletianum imperaſſe; poſteriorem ab eodem priori Galerio creatum Cæſarem, eidem in Imperium ſucceſſiſſe. Quamobrem ſicut duo Galerii ab invicem diſtincti ſunt, & ſuo quiſque dicendus eſt nomine, nempe hic Maximianus, ille autem Maximinus; ita etiam, ut diſcriminentur inter ſe ipſos duo Maximiani, prior ſuo cognomento Herculius, poſterior Galerius nominandus eſt. Hæc, ne confuſione nominum res geſtæ pariter implicentur, dixiſſe opportuit.

LIV. Sed audiamus Gregorium de hac perſecutione & fuga Chriſtianorum in primis his verbis agentem: *Perſecutio erat, & quidem atrociſſima & formidoloſiſſima (iis loquor quibus ea perſecutio nota eſt) quam Maximianus excitavit; qui complures haud ita pridem obortas excipiens, crudelitate ſua perfecit, ut omnes quæ ceſſarant, leves & humanitatis plenæ fuiſſe viderentur, incredibili quadam audacia furens, modiſque omnibus impietatis palmam ferre contendens. Hinc athletarum noſtrorum plerique ſuperarunt, alii ad mortem uſque, alii pene uſque ad mortem dimicantes, hactenus videlicet relicti, ut victoriæ ſuæ eſſent ſuperſtites, nec in ipſo certamine animam efflarent; ſed aliis virtutis agoniſtæ, vivi martyres, animatæ columnæ, tacitique præcones relinquerentur; horum numerum auxerunt paterni illius* (Baſilii videlicet) *proavi; quibus per omnia pietatis genera graſſatis eximiam tempeſtas illa coronidem invexit. Nam cum illi animo ita conſtituti & comparati eſſent, ut ea omnia facile perpeſſuri eſſent, ob quæ Chriſtus eos, qui certamen ipſius noſtra cauſa ſuſceptum imitantur, corona donat; quoniam tamen certamen eorum legitimum eſſe oportebat; lex autem martyris hæc eſt, ut nec noſmetipſos in periculum conjiciamus, & ut perſecutoribus & infirmioribus athletis conſulatur: nec in diſcrimen adducti certamen detrectemus (illud quippe temerarii ac præcipitis eſt animi, hoc timidi & ignavi) in hoc quoque ſibi Legiſlatori parendum ſtatuunt; ac quid conſilii cœperint, vel potius quonam a divina providentia omnia eorum conſilia gubernante ducti ſint, quæſo audite.*

Parentum Baſilii fuga in perſecutione.

LV. *Ad quamdam Ponticorum montium ſilvam (illic enim permultæ ſunt & denſæ valde & aptæ ac ſpatioſæ) cum paucis admodum tam fugæ comitibus, quam cibi miniſtris confugiunt. Atque hic quidem alii temporis diuturnitatem admirentur (ſiquidem in annum pene ſeptimum eoque amplius protractum illis exilium fuiſſe narrant) vivendi rationem corporibus generoſis anguſtam & inſolentem, ut veriſimile eſt; quodque item ſub dio agentes, algoribus, caloribus, pluviis divexati fuerint; poſtremo quod in moleſta hujuſmodi ſolitudine hominum ſocietate & commercio caruerint: quæ res quam calamitoſa & acerba iis fuiſſe putanda eſt, qui frequenti ſatellitio cingi atque ornari ſolebant? Ego autem, quod majus eſt, majorique admiratione dignum, exponam. Nec mihi quiſquam fidem abrogabit, niſi qui rem levem, nec magnopere laudandam exiſtimaverit, pro Chriſti nomine perſecutiones, & pericula ſubire, pernicioſe utique periculoſiſſimeque judicans. Suaviores quaſdam epulas egregii viri expetebant, ut qui temporis longinquitate fracti ac debilitati eſſent, ac neceſſariorum ciborum faſtidium contraxiſſent. Nec idcirco Iſraelitarum ſermonibus utebantur (non enim queruli & murmuratores erant, ut illi, cum Ægyptum fuga reliquiſſent (a), fameque in deſerto premerentur) nimirum ſolitudine meliorem, ſibique magis exoptandam Ægyptum eſſe, utpote carnium ollas, cæteraque omnia quæ illic reliquerant, affatim copioſeque ſubminiſtrantem (neque enim jam, qua vecordia erant, gravis ipſis lateritius labor & argilla videbatur) verum alia, quæ ſanctitatem majorem, fidemque præſeferebant, proloquebantur.*

(a) Exod. 16.

LVI. *Quid enim, dicebant, fieri hoc nequit, ut Deus ille miraculorum, qui peregrinum populum & profugum ita copioſe in deſerto aluit (b), ut ei panem plueret, & aves effunderet, non ſolum neceſſariis, ſed delicatioribus cibis eum nutriens, qui mare ſcidit, Solis curſum retardavit, amnem repreſſit: aliaque deinde ſubjungentes quæcumque ab eo geſta fuerant (ſolet enim in ejuſmodi rebus animus veteres hiſtorias pervolutare, Deique gloriam ex multis miraculis efferre) idem etiam, inferebant, nos pietatis athletas hodierno die lautioribus opſoniis paſcat? Tot feræ divitum menſis, quales quondam nobis erant, fuga elapſæ in his montibus latitant; tot eſculentæ aves ſupra nos, qui eas expetimus, ſupervolant: quorum quid omnino eſt, quod, te vel ſolum annuente, non facile capi poſſit?*

Pavit ſuos Deus in deſerto.

(b) Pſal. 104.

LVII. *Hæc eorum verba erant: ac præda verborum eorum erat opſonium* ſponte *oblatum, convivium nullo labore inſtructum: cervi e tumulis repente apparentes, qua magnitudine? quam pingues? quam ad necem prompti & parati? propemodum eos conjiceres, quod non citius vocati eſſent, moleſte ferre. Iſti capitum nutu trahebant, hi ſequebantur. Quo inſectante & cogente? nemine. Quibus equis? quibus canibus? quo latratu & clamore venatico? quibus juvenibus viarum exitus occupantibus, ut venationis leges poſtulant? Ora-*

Exhibent ſe ad cibum feræ beſtiæ.

Orationis tantum, juſtæque petitionis vinculo conſtricti. Quis vel noſtra, vel omnium qui umquam fuerunt memoria talem venationem capturamque cognovit? O rem admirandam! ipſi prædæ ſuæ promicondi erant; quantum voluntas ferebat, detentum eſt; quod ſupererat, ad ſilvam in ſecundam menſam relegatum eſt; coqui ſimplices, & extemporales, cœna compoſita & moderata, convivæ grati, beneficiique memores, mirandum illud facinus jam quaſi præludium habentes rerum in ſpe poſitarum. Ex quo etiam ad eam dimicationem, quæ hæc illis afferebat, alacriores redditi ſunt.

LVIII. Hæc a Gregorio ſcripta verbis ipſius ad ſyllabam uſque hic voluimus recitaſſe, ad inſinuandam Dei providentiam erga Fideles ſuos, qui Evangelii cauſa extorres facti eſſent; ut hoc uno exemplo quid erga cæteros profugos factum ſit (quod ſcripta deſint) exiſtimatione quis aſſequi poſſit. Parentes autem Baſilii, perſecutione ceſſante, Cæſaream in Cappadocia conceſſere, qui olim Neocæſareæ in Ponto habitarant; ubi S. Macrina, ejuſdem Baſilii avia, doctrina S. Gregorii Thaumaturgi Neocæſareæ Epiſcopi, fuit inſigniter ab ejus Eccleſiæ viris ad pietatem exculta, ut ſuis epiſtolis idem Baſilius ſæpe teſtatur. Porro de fuga Chriſtianorum in montes, ſævisque cruciamentis martyrum, quid ipſe quoque Baſilius dicat, paulo inferius enarrabimus.

De S. Macrina.

LIX. Martyres Pontici. Eorum vero qui in eadem Pontica regione pro Chriſti nomine ſunt martyrium aſſecuti, præ cunctis celebratus a majoribus habetur Theodorus, quem Gregorius Nyſſenus pro concione laudavit. Hic enim divino quodam impulſu promptuarium idololatriæ, templum ſcilicet Matris deorum Amaſeæ in Ponto cum inflammaſſet, diriſſime tortus, demum vivus incendio concrematur. Quam celebris illuſtriſque ejus memoria tum in Oriente, tum etiam in Occidente fuerit, Notatione addita ad Romanum Martyrologium, ſuo loco monſtravimus. In eadem quoque provincia, Comanæ, eodem itidem tempore ſub Maximiano Imperatore paſſus eſt Baſiliſcus martyr, qui (ut habent tum Græcorum, tum Latinorum tabulæ) ſub Agrippa Præſide dirum illud nuper inventum exquiſitum cruciamenti genus expertus eſt, ut ferreas crepidas ignitis clavis prominentibus calcearetur; hocque & aliis fatigatus tormentis, capite tandem truncatus eſt, ejuſque corpus in flumen projectum.

LX. Sed de martyribus Ponticis, quam immania & hactenus inaudita cruciamenta perpeſſi ſint; Euſebius (*a*), generatim tantum res Ponticæ Eccleſiæ proſecutus, hæc ait: *Sed cruciamenta, quæ martyres in Ponto tolerabant, auditu videntur horrenda. Quidam enim digitos manuum ab extremis unguibus acutis arundinibus transfixos habuere: aliorum terga plumbo igni liquefacto, ejuſque materia jam ebulliente efferveſcenteque perfuſa, & corporis partes quas natura maxime ad corporis neceſſitatem fabricata eſt, flammis aduſtæ; nonnulli membris pudendis, ac viſceribus cruciatus turpes, intolerandos, & ejuſmodi quos exprimere formidat oratio, ſubierunt; quas quidem generoſi illi & æqui ſcilicet Judices, quo ſuam ſolertem indolem & ingeniorum acumen oſtenderent, & perinde ac ſi ſingulare quoddam ſapientiæ ſpecimen in ea re eluxiſſe attentius excogitarunt; atque in novis ſuppliciorum generibus inveniendis, non aliter atque in certamine, præmia aſſequi laborabant, ſeque inter ipſos ſuperare obnixe contendebant:* Hucuſque Euſebius de Ponticis rebus.

(*a*) *Euſeb. l.8. c.24.*

Horrenda cruciamenta.

LXI. At non leviora his fuere, quæ in proxima illi provincia contigerunt, in Cappadocia inquam. Ea enim S. Baſilius (*b*), totius illius regionis metropolis Eccleſiæ Cæſarienſis Epiſcopus, deſcripſit oratione illa, qua de Gordio Centurione martyre egit; ejuſdemque perſecutionis faciem egregie expreſſam his verbis ſic repræſentat, cum de Galerio Maximiano agit, qui ſolus regnans in Oriente poſt Diocletianum, Dei Eccleſiam vehementiſſime exagitabat: *Ea ſane tempeſtate* (inquit) *cum tyrannus impius, qui tunc imperitabat, in Chriſtianum nomen virus ſuæ feritatis effunderet, manumque Deo inimicam adverſus Eccleſiam exerceret; tota urbe* (nempe Cæſareæ) *præconis tuba ſonabat, toto foro, & per compita tyrannicum promulgabatur edictum: Ne quis Chriſtum adoraret; qui vero contraria juſſa faceret, morte plecteretur.*

(*b*) *Baſil. orat. in Gordium mart.*

Quid in Cappadocia.

LXII. Perſecutionis deſcriptio. *Idola proponebantur adoranda omnibus, lapideaque & lignea hominum ſimulacra pro vero numine colenda; & ſi qui recuſarent, extrema intentabantur. Confundebatur tota civitas; quæ rei novitate attonita, tota tumultuabatur. Chriſtianorum domus ſingulæ vaſtabantur, innocentium facultates diripiebantur, fidelium & ingenuorum corpora carnificum manibus diſcerpebantur; matres familias per vicos trahebantur; nulla juvenum commiſeratio, nulla ſenum reverentia erat; inſontes noxiis, & maleficis digna patiebantur; complebantur ſupra modum carceres; domus inſignes & opulentæ evacuabantur; pleni ſaltus, plena perfugis loca deſerta, ob unum tantum crimen, quod Chriſtum colerent. Prodebat patrem filius; pater filium accuſabat; frater adverſus fratrem inſaniebat; ſervus domino inſultabat; adeo diabolicis artibus hominum animi affecti tenebantur, ut velut in tenebris agentes, ſeſe minime cognoſcerent. Præter hæc*

hæc autem domus orationis profanorum manibus vaſtabantur; aræ ſanctiſſimæ evertebantur, nec erat oblatio ulla, nec thymiama; divinæ rei nullus jam locus erat amplius relictus; cuncta mæror ingens, velut diffuſa caligo, occupabat; ſacerdotum collegia fugabantur; ſacer omnis conventus cladem inſolitam expaveſcebat; dæmones vero tripudiabant, & nidore ac ſanguine victimarum infecta cuncta reddebant: Hucuſque Baſilius de clade Cæſarienſi, tempore hujuſcemodi perſecutionis, dum Gordii civis Cæſarienſis Centurionis agonem pro Chriſto ſuſceptum, pro concione commendat, de quo hæc mox ſubdit:

LXIII. Gordii martyrium inſigne. *Hic* (inquit) *abjecto militiæ baltheo, ſponte ſibi exilium delegit. Itaque relictis honoribus, relictis omnis generis facultatibus, ſervis, propinquis, amicis, voluptatibus, & rebus aliis, quas cæteri appetere ac magno ſtudio parare ſolent; ad vaſta, deſerta, & hominibus invia loca contendit, longe melius ſecum agi putans, ſi in ferarum receſſibus, quam inter idola vana cum hominibus habitaret.* Quo modo autem ad coronam deſcenderit, veneritque in confertum omnibus Gentibus theatrum, cum in honorem Martis equeſtria certamina agerentur; ſubdit poſt multa, ſic dicens: *Tunc magnanimus, & fortis heros per mortis clivum in theatrum properans, non populum horruit, non quod hoſtilibus ſe manibus traderet, penſitavit; ſed corde intrepido & animo excelſo, quaſi quædam continua ſaxa, aut arbores multas, eos qui circa ſtadium ſedebant prætercurrens, in medio conſtitit ſtadio, complens dictum illud (a): Juſtus ut leo confidenter agit. Quid plura? adeo intrepido excelſoque animo fuit, ut, cum in eminentiori parte theatri ſtaret, ingenti voce (quam qui audierunt, extant adhuc aliqui) exclamarit, & clare illud Apoſtoli ad Romanos dixerit: Inventus (b) ſum a non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant. Quibus ſane verbis ſe in eum veniſſe locum ſignificavit minime coactum, ſed ultro ſe ad certamen exhibuiſſe.* Quomodo autem nec multiplici tormentorum genere vexatus ceſſit, nec blanditiis inflexus eſt; ſed his omnibus ſuperatis, ſignans ſe more Chriſtiano Crucis ſigno, jugulum ſubjecit gladio; idem auctor ea proſecutus eſt oratione, digna plane Baſilio, dignaque tanto martyre. Hujus natalis dies tertio Nonas Januarii non a Græcis tantum, ſed a Latinis etiam anniverſaria memoria celebratur.

(a) Prov. 28.

(b) Rom. 10.

LXIV. Barlaham martyrium. Celebri quoque laudum præconio idem Baſilius proſecutus eſt nobile martyrium ignobilis licet genere viri, nempe ruſtici hominis ac plane agreſtis Barlaham, ſed martyrii gloria illuſtriſſimi ac plane clariſſimi; de quo egregium illud facinus, quo inſuperabilis Chriſtianorum conſtantiæ admirabile ſpecimen edidit, inter alia inſignia viri facta deſcribit his verbis (c): *Dexteram habuit igne firmiorem, cujus illi machina poſtremo ab hoſtibus applicabatur. Aræ namque pro more dæmoniaci libaminis igne impoſito, martyrem adductum ſiſtentes, focoque incenſo, dexteram ſupinam impendere jubentes, manu quaſi æreo altari abutebantur, thure illi ardenti malitioſe impoſito: ſperabant enim ignis vi expugnatam manum, neceſſario ac velociter incenſum thus in aram excuſſuram: pape, quam multiiuga ſunt impiorum præſtigia! Quoniam (inquiunt) innumeris vulneribus contentioſi pugilis mentem non fleximus, vel manum illius flamma incendamus, quoniam variis machinis animum illius haud quaquam permovimus, dexteram igni admotam permoveamus.*

(c) Baſil. orat. in Barlaham.

LXV. Mira conſtantia Martyris. *At ne hac quidem ſpe miſeri potiti ſunt; nam flamma manum quidem exedit; perduravit illa cineris inſtar flammam ferens, tergum ſævienti igni non dedit, quemadmodum fugitivi & imbelles ſolent; ſed immota perſtitit, ſtrenue contra flammam dimicans, & propheticas martyris voces proferendas adminiſtrans, ut diceret (d): Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prœlium, & digitos meos ad bellum. Ignis cum manu confligebat; ſed ignis vincebatur. Luctabantur inter ſe flamma ac dextera martyris; ſed dexteræ nova quædam certaminis victoria concedebat, dum flamma quidem per mediam manum exigebatur, ipſa vero manus adhuc ad luctam porrecta erat. O manum igne contentioſiorem! o manum ab igne flecti neſciam! & o ignem a manu vinci edoctum! Ferrum videtur ignis tyrannide emolliri, æs cedit ignis potentiæ, ſolet illo lapidum quoque vinci durities: nunc vero martyris dexteram extenſam ignis ille comburens non flexit, cujus vigor omnia domat. Merito ſane martyr iſte ad Dominum hujus gratia clamaret (e): Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria ſuſcepiſti me.*

(d) Pſal. 17.

(e) Pſal. 72.

LXVI. Virtus Chriſtianorum eminens. Hæc, & alia plura affert in facti egregii commendationem Baſilius; adeo ut Mutii Romani omnium pene ſcriptoris chartis commendatum exemplum jam videatur hujus comparatione vileſcere, ac veluti Solis fulgore, quæ lucebat in nocte lucerna, propemodum obſcurari. Etenim ad tale facinus illum error impulit; prodigereque dexteram crimen majeſtatis, etiam caput exigens, perſuaſit; martyrem vero Chriſti veritas cultuſque pietatis reddidit fortiorem. Qui exeſo jam tormentis toto corpore, immobilis manens, virtute conſtantiæ ſe ipſo fortiorem in dexteræ aduſtione monſtravit, ut ne levi quidem motu potuerit urgeri vel fle-

cti. At non uno tantum Barlaham Chriſtiana religio gloriatur; ſed alios prope innumeros huic ſimiles atque præſtantiores habuit, iis aliiſque temporibus, ejuſmodi atque majorum facinorum patratores. Non enim in uno Barlaham, ſed aliis quampluriinis ſæva tyrannis, quo ſpecie tenus viderentur Chriſtiani, aræ incenſæ cum thure admoviſſe manum, ejuſmodi eſt experta nova crudelitatis arte ſævitiam; ut ex iis, quæ inferius ſuo loco dicturi ſumus, perfacile apparebit.

LXVII. Novum in Chriſtianos edictum. Tunc etiam eadem civitas Cæſarienſis inſigniter illuſtrata eſt corona Julittæ martyris, quam idem quoque Baſilius laudibus celebrat. Addiderat enim illud quoque Imperator ad priora illa in Chriſtianos promulgata olim edicta: Ut, qui deos colere detrectarent, haberentur infames, nulloque legum adminiculo juvarentur, vel fulcirentur adverſus inſurgentes in ſe calumniatores auxilio; quod quidem perinde erat, ac ſi Chriſtianos non carnificum tantum manibus, ſed omnium in eos inſurgentium expoſuiſſet injuriis, cum adverſus neminem liceret illis jurium Judicumque auxilium implorare. Inde autem accidit, ut cum prædives avarus homo inhiaret prædio Julittæ fœminæ Chriſtianæ; illa apud Judicem expertura, liberam coram ipſo pacificamque nunquam interruptam longiſſimi temporis præſcriptionem allegante, ac probante; quo uno remedio potuiſſet adverſarii calumniantis conatus omnes irritos prorſus reddere, ac procacitatem compeſcere; mox ſubdolus ille in eam de Julittæ inſigne certamen. Chriſtianitate accuſationem objecit: *Cum in aream fori* (inquit Baſilius) *ille progreſſus, ait: Iſtæc actio ejuſmodi eſt, cui nulla quantivis temporis præſcriptio ſuffragari debeat. Neque enim fas ſit quidvis nobiſcum habere commune eos qui hactenus minime coluerunt deos Imperatorum, niſi prius Chriſtianam fidem ejurarint.*

LXVIII. *Prætori in ſpecie videbatur his in medium proponere quæ eſſent juri conſentanea, quæve maximopere conducerent. Jubetur mox afferri thus, prunas item. Secundum hæc percunctantur Judices ejurare ne velit Chriſtum, an ſecus; eam quidem & legibus, & legum ſuffragiis perfrui poſſe, abjuret modo Chriſtum: quod ſi fixius adhæreſceret fidei, nullum jam ſibi relinqui uſum, neque fori, neque legum, at ne reliquæ quidem Reipublicæ; quippe quæ, juxta ſanctionem legis per ejus temporis Imperatores latæ, notam infamiæ incurriſſet.* Cum autem illa hæc audiens, ſecum deliberans, bona tandem omnia, & vitam ipſam Chriſto poſthabendam firmo conſilio decreviſſet; inſigniſque ob eam cauſam ſententiam libentiſſimo animo ſuſcepiſſet; parato jam rogo, multa de confeſſione nominis prælocuta: *Concitata* (inquit) *perrexit, facie, habitu, ipſis quæ promebat verbis, alacritate inſuper effloreſcente, palam indicans quod in animo deliteſcebat profuſiſſimum gaudium.* Et paulo poſt: *In lignorum ſtruem incenſam inſilivit: quæ, perinde ac thalamus ſplendore coruſcus, corpus Julittæ circumplexa, animam quidem in cœleſtem illam deſtinavit regionem, & quæ illius meritis congruebat, requiem.*

Corpus autem honore præcipuo venerabile aſſervavit affinibus & cognatis incolume, nec ulla ſui parte læſum; quod ſane in ornatiſſimo primarii templi urbis totius veſtibulo conditum, loco quidem affert venerabilem ſanctimoniam, nec minus, qui eo loci conveniunt, efficit ſanctiores. Terra porro, iſtius beatæ adventu, aquam emiſit, quæ ſuapte natura nulli non noſtrum gratiſſima eſſe debeat; adeo ut martyr hæc imaginem pientiſſimæ referat matris, dum nutricis in morem, totius urbis incolas alit ſuaviter, perinde ac lacte quopiam in communes uſus affatim ſcaturiente: Hæc Baſilius, aliaque multo plura in martyris laudem. LXIX. Miraculum de fonte.

Sub hac eadem perſecutione paſſa eſt quoque Cæſareæ in Cappadocia Dorothea, quæ ſub Sapricio illius provinciæ Præſide primum equulei extenſione vexata, dehinc palmis diutiſſime cæſa, ad ultimum capitali ſententia punita eſt; in cujus confeſſione Theophilus quidam Scholaſticus ad Chriſti fidem converſus, & mox equuleo acerrime tortus, noviſſime gladio cæſus eſt: Hæc de ea in Eccleſiaſticis (*a*) tabulis. Quæ autem cauſa præceſſerit, ut illuſor martyris, & Chriſtianorum hoſtis, tam inſperato fidem Chriſtianam capeſſeret, Acta (*b*) ejus martyrii declarant his verbis: *Theophilus Advocatus præſidis *, cum duceretur Dorothea ad ſupplicium, irridens, ait: Eja tu ſponſa Chriſti, mitte mihi de paradiſo ſponſi tui mala, aut roſas. Et Dorothea reſpondit: Plane ita faciam. Cum veniſſet ad ictum percuſſoris, rogavit carnificem, ut permitteretur breviter precari. Abſolutaque oratione, ecce puer ante eam apparuit, ferens in orario tria mala, & tres roſas. Cui illa ait: Obſecro te, ut feras ea Theophilo, & dicas ei: Ecce quod a me petiſti, ut tibi de ſponſi mei paradiſo tranſmitterem. Ipſa autem percuſſa gladio, perrexit ad Chriſtum.* LXX. Dorotheæ Martyrium.

Igitur Theophilus Advocatus Præſidis irridens promiſſionem S. Dorotheæ, ſuis ſodalibus ita ait: Hodie cum a percuſſore duceretur Dorothea, quæ ſe ſponſam Chriſti dicebat, & ad cujus paradiſum proficiſci gloriabatur; ego dixi illi eunti: O tu ſponſa Chriſti, ubi perveneris ad paradiſum ſponſi, mitte mihi roſas inde aut mala. Plane, inquit illa, ſic faciam. Cum autem hæc narraret, irridens ſanctæ virginis promiſſionem; ecce puer ante eum cum LXXI. Theophili confeſſio.

(*a*) *Mart. Rom. & alii die 6. Febr.*

(*b*) *Apud Sur. t. 1. die 6. Feb.*

* *al.* Fiſci.

cum orario, in quo ferens tria mala magnifica, & tres roſas elegantiſſimas, dixit ei: Ecce ſicut petenti promiſit Virgo ſacratiſſima Dorothea, tranſmiſit hæc tibi de paradiſo ſponſi ſui. Tunc Theophilus accipiens, exclamavit voce magna, dicens: Vere Deus Chriſtus eſt, & non eſt ulla ſimulatio in eo: Hæc & alia ibi plura de ejuſdem Theophili confeſſione, ac glorioſa pro Chriſti fide nece ſuſcepta. Mentio habetur in iiſdem Actis de Chriſtena, ſeu Chriſtina, atque Calliſta ſororibus, quæ cum a Chriſti fide deſciviſſent, Dorotheæ monitis iterum reſtitutæ, iterum confitentes, ignis ſupplicio martyrium conſummarunt. Tam præclarum quatuor martyrum Cæſarienſium certamen haud putamus a S. Baſilio ſilentio prætermiſſum, ſicut nec aliorum, quorum mentio facta eſt. Sed ut aliæ complures, martyrum, qui itidem Cæſareæ paſſi ſunt, laudationes una cum aliis pleriſque ſcriptorum monumentis viri ſanctiſſimi periere; ita quoque ejus de ipſa encomium excidiſſe, facile contigit.

LXXII. Alii Martyres Cappadociæ. In eadem quoque provincia, ſub eadem perſecutione, apud Tyanam Oreſtes (quem alii Areſtam nominant) pro Chriſti fide inſigne martyrium obiit, quod ejus Actis (*a*) teſtatum habetur; erecta eſt nobilis Memoria Oreſti martyri, & locupletata redditibus, quorum cauſa orta eſt lis inter ſanctum Baſilium & Antimum Tyanenſem Epiſcopum, ut ſuo loco dicetur. Sed & in Cappadocia itidem Capitolina & Erotheides ejus ancilla paſſæ leguntur; quorum omnium ſtatuti dies commemorationis habentur tam apud Græcos, quam Latinos publice conſignati: cum alioqui longe major exiſtimetur eſſe illorum martyrum ibidem paſſorum numerus, quorum nomina habentur incognita.

(*a*) *Apud Metaph. die 9. Novemb.*

LXXIII. Carnificinæ Martyrum. Euſebius (*b*) enim dum generatim de martyribus hac perſecutione paſſis agit, & inter alios Cappadocum quoque martyrum meminit, hæc ait: *Quid jam reliquos martyres nominatim commemorare attinet, aut illorum multitudinem enumerare, aut varia plagarum & ſuppliciorum genera, quæ inſignes martyres perpeſſi ſunt, oratione depingere? qui partim ſecuribus percuſſi interierunt, ſicut iis qui erant in Arabia, contigit; partim cruribus confractis divexati, veluti iis qui in Cappadocia verſabantur, accidit; partim etiam pedibus in ſublime appenſis, capiteque in terram demiſſo, igne paulatim ſuccenſo, & leniter exardeſcente, & fumo e materia accenſa aſcendente ſuffocati, quemadmodum illis qui in Meſopotamia morabantur, evenit; partim naſo, auribus, & manibus amputatis, cæteriſque corporis membris dilaniatis deformati, ut iis qui incolebant Alexandriam obtigit.* At de Alexandriæ paſſis martyribus inferius dicturi ſumus.

(*b*) *Euſeb. l. 8. c. 14.*

LXXIV. De Eccleſia Arabum. Sed quod de Arabibus meminit; licet ſcriptorum penuria res illius Eccleſiæ obſcuriſſimæ remanſerint; tamen fuiſſe eam florentiſſimam, & martyribus abundaſſe, non tantum ea quæ Euſebius tradit, aperte declarant; ſed quod prima peregrinatione (*c*) Pauli Apoſtoli nobiliter fuerit illuſtrata, tantæ gloriæ haud fuiſſe degenerem, ſed primitias fidei ab illo ſuſceptas multiplicato germine propagaſſe, eſt æquum exiſtimare.

(*c*) *Galat. 1.*

LXXV. Syriæ ſuperioris Martyres. Quod vero ad Eccleſiam in Meſopotamia poſitam pertinet, quam his temporibus æque martyribus abundaſſe idem auctor affirmat; inter alios notus eſt nomine inſignis Athenodorus, qui cum ignibus & aliis cruciatibus diutius tortus eſſet, capitis damnatus, cum a numine repulſus carnifex ictum illaturus corruiſſet, nec ullus alius eum ferire auſus eſſet, orans obdormivit in Domino (*d*). Edeſſæ vero martyres, quorum memoria eſt illuſtris, ſunt Baſſa mater, & filii Theogonius, Agapius, & Fidelis, quos pia parens exhortans, eoſdem martyrio coronatos præmiſit ad palmam, quos truncatos capite ſecuta eſt cum victoria; hi enim tam a Græcis, quam Latinis annua celebritate coluntur. Reliquorum vero nobis cum res geſtæ, tum & nomina ſunt incomperta. De cæteris vero martyribus in aliis Orientis provinciis paſſis agemus opportunius annis ſequentibus.

(*d*) *Mart. Rom. die 11. Nov.*

Chriſti

I. Viget in Italia perſecutio. CHriſti annus trecenteſimuſquintus, Conſtantio & Galerio quintum Coſſ. Faſtis adſcribitur. Quibus Conſulibus Acta ſanctorum martyrum Januarii Epiſcopi Beneventani & ſociorum, quæ apud nos ſunt (ut in Notationibus quoque meminimus) inſcripta reperimus. Quantumlibet enim Conſtantius Imperator Occidentalis orbis regimen adminiſtraret; in extremis tamen mundi partibus ipſo agente, in Britannia ſcilicet, aliiſque oris Occiduis; res Italiæ ex Galerii Maximiani ſententia regi potius videbantur. Quamobrem ejuſdem Conſtantii filius Conſtantinus, quod ab eodem appeteretur inſidiis, coactus eſt (ut dicemus anno ſequenti) veloci ſibi fuga conſulere.

II. Cum igitur Maximiani arbitrio Præſides atque Proconſules agere cuncta ſtuderent, & in eo quoque, ut Chriſtianos acerbiſſime vexarent, eidem morem gererent; ex illis unus qui Campaniæ præſidebat, Timotheus nomine, diram de ſanctis carnificinam exercuit; & inter alios eumdem quem diximus Januarium Beneventanum Epiſcopum, Soſium Miſenatis Eccleſiæ, & Proculum Puteolanæ diaconos, Eutychetem, & Acutium laicos homines tenuit; qui omnes cum variis prius affecti fuiſſent ſuppliciis, capite tandem damnati, glorioſam martyrii palmam conſecuti ſunt. Acta SS. Martyrum Januarii & ſocior. Extant eorum Acta a Johanne diacono ſcripta; in quibus profitetur ſe reſecaſſe ſuperflua; & quæ videbantur neceſſaria, addidiſſe; ratus fortaſſe appoſitos Conſules, quos reliquit, ſupervacaneos eſſe; niſi potius (quod verius exiſtimo) ea de cauſa prætermiſit quod ipſe maluerit ad Imperatoris Diocletiani primordia eorumdem martyrum Acta referre; quæ dictis inſcri-

pta Conſulibus, ad ſucceſſorem Galerium Maximianum eſſent potius referenda: non conſiderans quid de pluribus aliis martyribus accidit; nam permulti poſt abdicationem Diocletiani, & Maximiani Herculii necati reliquo tempore, quod ſuperfuit ex perſecutionis illo decennio, ſub iiſdem Imperatoribus pariter, more majorum, paſſi eſſe feruntur.

III. Cæterum, quod noſtri muneris eſt, ex Conſulibus notatas ſuis quibuſque certis annis res geſtas memoriæ commendare; hic potius ex ſcripto antiquo codice (*a*), eorumdem martyrum meminiſſe, operæ pretium facturi nobis videmur. Eſt eorumdem Actorum hujuſmodi exordium: *Temporibus Diocletiani Imperatoris, Conſulatu Conſtantii Cæſaris quinquies, & Maximiani Cæſaris ſexies* *, *erat perſecutio ingens Chriſtianorum, &c.* Porro quæ ibi narrantur, licet verbis diverſa, ſententiis tamen ſimillima inter ſe, vel potius eadem eſſe videntur, quæ a Joanne diacono ſtylo mutato ſcripta habentur; ſed prætermiſſa in iis eſt, quæ præceſſerat, Soſii diaconi, & ſociorum ſub Dracontio Præfecto facta confeſſio.

(*a*) *In noſtra Biblio. theca t.8. Vit. Sanct. p.* 117.

* *al.* quinquies.

IV. Januarii certamen. In hujus locum Timotheus, quem diximus, ſubrogatus, Nolæ conſiſtens, S. Januarium Epiſcopum, Chriſti nominis cauſa vinctum, audivit, quem (ut talem decebat ſacerdotem) infracto animi robore ſe Chriſtianum profitentem, & cultum dæmonum deteſtantem, in ardentem fornacem Præſes majori iracundiæ incendio æſtuans juſſit includi. Sed divina virtute illæſus permanſit, & liber hilariſque prodiens contra ſe Præſidem acrius excitavit, a quo nervis crudeliſſime diſtendi juſſus, Puteolos poſtea ante rhedam perductus eſt, ibi audiendus cum aliis mar-

PAGIUS

SÆC. IV. Anno Urbis 1058. Olymp. 271. an. 1. A. C. 305.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5798.

☉ 6. G. ☽ 2. P. 1. April. Indict. 8.

JESU CHRISTI 305.

Sedes vacat.

PERSECUTIONIS 3.

CONSTANTII IMP. 1. GALERII MAXIMIANI IMP. 1.

I. *Conſules.* [1] AD num. I. Coſſ. *Conſtantius Cæſar V. & Galerius Maximianus Cæſar V.* Is Conſulatus, dum Diſſertationem Hypaticam componerem, mihi crucem fixit; quo enim fine ab utroque Cæſare capeſſitus fuiſſet, non inveniebam.

II. *Conſtantii Cæſaris Quindecennalia.* Sed Conſtantii Decennalibus anno ſuo redditis, res difficultatem non habet, liquetque, eum præſenti anno Quindecennalia celebraſſe, & ſecundum tertiam Conſulatuum Cæſareorum regulam Galerium Maximianum in trabeæ ſocietatem vocaſſe. Porro perperam uterque Conſul *Auguſtus* in Annalibus dicitur; cum enim Kalendis tantum Maiis currentis anni Diocletianus & Maximianus Herculius abdicarint, ut ex iis, quæ anno elapſo diximus, liquet, Conſtantius & Galerius, dum adhuc Cæſares eſſent, annum aperuere; ideoque tam in Faſtis Theonis, quam in Faſtis Heraclii uterque Cæſar duntaxat appellatur.

NOTÆ [1] COſſ. *Conſtantius Cæſar. V. & Galerius Maximianus Cæſar V.* Faſti Idatiani, Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculi: *Conſtantio V. & Maximiano V.*

tyribus eodem in loco carcere diutius afflictatis.

V. Præfectus excæcatur. Ubi vero omnes auditi, & Chriſto fideles inventi ſunt, damnantur ad beſtias; quæ cum naturalis oblitæ ferociæ, illis adblandirentur potius quam in eoſdem ſævirent; ferales ſuos impetus viſæ ſunt in Præſidem transfudiſſe. Quem vehementiori furore in martyres inſultantem, Januarius tandem cohibiturus ferociam hominis (ut olim Paulus Elymam magum) cæcitate percuſſit. Ipſum vero demum paululum reſipiſcentem, & lumen oculorum ab eo pariter expoſcentem, priſtinæ reddidit ſanitati. Cum vero ob inſigne miraculum ingens mox fieret ex Gentilibus jam Chriſto credentibus ad religionem Chriſtianam acceſſio; veritus Præſes iras Principis, immemor, & ingratus recepti luminis, graviori cordis cæcitate percuſſus, percuti gladio Januarium una cum ſociis imperavit, ducique ad Sulphuratam Puteolanam; ubi obtruncatione capitis una ſimul optata diu potiti ſunt corona martyrii. Sed hæc pluribus Acta, quæ nos ſummatim perſtrinximus.

VI. Verum S. Januarii corpus, longum poſt ambitum, tranſlatum demum Neapolim, ob ingentem atque frequentem miraculorum operationem, mira illic celebritate colitur cum ab omnibus, tum præſertim a civibus tanti patroni gloria exultantibus, ejuſque beneficiis jugiter perfruentibus. Viget ibi inſigne illud, & perenne miraculum ſanguinis ejuſdem martyris, qui in vitrea ampulla aſſervatur. Nam cum alias idem ſanguis concretus atque durus ſemper maneat; tamen cum primum ad caput martyris admovetur, quaſi vicino illius corona martyrii decori lætetur aſpectu, & fontem unde manavit intelligens, eo recurrere, unde fluxit, exoptet, illudque iterum animare feſtinet, veluti moræ reſurrectionis impatiens, protinus liquefieri, mox fluere, & ebullire, maxima omnium admiratione conſpicitur. Cujus tantæ rei non unum aut alterum teſtem producam, cum tota Italia, & totus (ut ita dicam) Chriſtianus orbis teſtis ſit locupletiſſimus; cum hæc in regia, & ampliſſima aſſidue fiant civitate, ad quam ex totius Orbis partibus confluere hominum multitudo ſoleat. Sed hæc hactenus.

Ingens miraculum de ſanguine S. Januarii.

VII. De Martyribus Palæſtinis. Jam vero ad ea quæ hoc eodem anno, qui indictæ perſecutionis quartus ab Euſebio numeratur in Palæſtina geſta eſſe idem auctor pluribus narrat, orationem convertamus. Licet enim (ut nuper eſt dictum, & ſæpe repetere neceſſe eſt) iidem Imperatores ſe Imperio abdicaverint; tamen quæ eorum edictis ſemel cœpta eſt perſecutio, eorumdem quoque nomine dici perſeveravit. Cæterum Euſebius tantummodo proſecutus Cæſarienſis Eccleſiæ hujus anni res geſtas, nec omnium, ſed unius martyris Agapii ad certamen iterum revocati agonem narrans, hæc ait (a): *Quarto anno perſecutionis in nos graſſantis, ad duodecimum Kalendas Decembris, hoc eſt vigeſimo die menſis qui Dius vocatur, die Veneris, in eadem urbe Cæſarea tale facinus, dignum re vera quod litterarum monumentis commendetur, ipſo tyranno Maximiano * præſente, qui eodem die, qui natalis ſui dies erat, ſpectacula populo magno cum apparatu ac ſumptu edebat, patratum fuit.*

(a) Euſeb. l. 8. c. 16.

* al. Maximino.

VIII. Spectacula. *Et quia conſuetudo inveteraverat, ut varia ſpectacula, ſi etiam umquam alias, præſentibus ipſis Imperatoribus, ſumma cum magnificentia, & ſplendore proponerentur ſpectatoribus, ad eorum animos oblectandos; eaque novis, & peregrinis formis, præter communem, & uſitatum morem, variarentur; ſic ut interdum animalia ex India, & Æthiopia, aut aliunde acta in amphitheatrum introducerentur; interdum viri mimicis corporis geſtibus permira animorum oblectamenta ſpectantibus oſtenderent; ob eam cauſam, cum jam Imperator ipſe ludos faceret, eximium quoddam ſpectaculum, & quod multum haberet admirationis, in magnifico eorum apparatu omnino elucere oportebat.*

IX. De Agapio & Thecla. *Quodnam igitur erat iſtud quidem? Martyr, & teſtis noſtræ in Chriſto religionis adducitur in medium ſtrenue pro ſola & vera pietate decertaturus, Agapius nomine; quem una cum Thecla ſociatum, beſtiiſque traditum ad devorandum, paulo ante demonſtravimus. Iſte alias e cuſtodia eductus, ſimulque cum maleficis ad ſpectacula populo edenda conjunctus, cum palam egregie ſuas partes in ſtadio egiſſet, idque ter, ac ſæpius, propterea quod Judex poſt minas illi variis temporibus oppoſitas, ſive illum commiſeratus, ſive ſpe propoſiti, & ſententiæ ejus commutandæ inductus, ad alia ſemper nova certamina diſtulerat; tandem, præſente ipſo Imperatore, denuo producitur, veluti opportune, & commode in illud tempus reſervatus; ut hoc dictum ſalutare, quod Dominus diſcipulis ſuis divina præſcientia prædixiſſet, nimirum, quod coram Regibus adducerentur (b) propter teſtimonium ejus, vere in eo compleretur. Primum igitur in medium ſtadium cum quodam malefico, & ſceleſto homine, quem cædis domini ſui reum fuiſſe ferunt, una rapitur; deinde hic domini ſui interfector, qui beſtiis objici debuiſſet, miſericordia, & clementia Imperatoris (prope ad ſimilitudinem Barabbæ latronis, quem Salvatoris loco Judæi mortis periculo eripiebant) nece liberatus eſt; & propterea ſtrepitu, & acclamationibus totum ideo perſonabat theatrum, quod homicida beneficentia Imperatoris non ſolum ſervatus eſſet, verum*

(b) Marc. 13.

etiam

etiam bonore, & libertate donatus.

X. Suam cauſam agit Martyr. *Cæterum hic veræ, & divinæ pietatis athleta primum a tyranno accerſitur, deinde inficiationem ſuæ voluntatis, & inſtituti rogatus eſt: promittitur ei libertas. At ille magna voce palam teſtatur; non turpis, & nefarii criminis cauſa, ſed pietatis in Deum omnium rerum opificem, libenter, & cum voluptate omnia ſupplicia, quæcumque ſibi imponerentur, ſe pacato, & tranquillo animo ſubiturum. Atque hoc locutus, dicto citius factum exequitur, & urſo in illum dimiſſo, ex adverſo veluti curriculo factus obviam, ſe ipſum libentiſſime vorandum dat. Poſt adhuc ſuperſtes ſpiritum ducens, in carcerem mittitur; ubi una die in vita commoratus, poſtridie lapidibus ad pedes ejus appenſis, in medium mare demergitur. Tale Agapii martyrium fuiſſe conſtat:* Hucuſque Euſebius de Agapio martyre, nihil præterea de cæteris rebus alibi geſtis attingens. Nos autem reliqua, quæ hoc ipſo anno geſta eſſe reperiuntur, hic attexamus.

XI. Cum igitur in Oriente (ut vidimus tum ex Euſebio tum ex ipſis ſanctorum martyrum rebus geſtis) in dies magis magiſque ſub truculento Imperatore Galerio perſecutio recrudeſceret: inter alias celebriores Præſidum ſævitia in Oriente exerceri ſolitas carnificinas, illa nulli ſecunda, ſed fama notior videbatur, quam veluti pietatis quoddam gymnaſium aperuerat Tarſi Ciliciæ Proconſul Simplicius; qui quod cum ingenti ſævitia conjunctam haberet ſimul incredibilem avaritiam, licet in tormentorum crudelitate cæteros Præſides antecelleret; in eo tamen ſe aliis humaniorem præſtare videbatur, quod non in ventum ſpargi præciperet, vel in fluenta jactari (ut alii ſolerent) ſacros cineres martyrum, ſed ipſorum reliquias pretio diſtrahebat, eaque ſordida nundinatione corradebat pecuniam non exiguam. Sicque erat his temporibus Tarſus de occiſis martyrio Chriſtianis, veluti publicum quoddam emporium, ad quod (ut dicemus) ex Italia quoque, & Africa empturi reliquias martyrum mercatores pietatis properarent. Tunc enim ea de cauſa, tamquam ad nundinas impietatis, ad emendas ſacras reliquias martyrum, ab Aglaide nobili fœmina Chriſtiana, vitæ tamen incontinentia hactenus turpi, ſed jam ad optimam frugem reddita, Roma legatus eſt Bonifacius procurator ipſius, idemque pariter Chriſtianus, cujus longo temporis ſpatio inhoneſta conſuetudine tenebatur; eo nimirum conſilio id aggreſſa, ut ejuſmodi pietatis obſequio, per martyres, quos redimeret, ac digna ſepultura donaret, a Deo patratorum ſcelerum veniam facilius impetraret; tutius enim erat ea longe accipere, quam domi non ſine vitæ diſcrimine quærere.

Tarſenſis carnificina.

XII. Jungit ſe Martyribus Bonifacius. Abiit ille auro ſuffarcinatus, atque familia conſtipatus. Sed opportune accidit, ut ipſo adventu, viginti martyres pro Chriſti nomine in theatro certarent; quo audito, accurrit Bonifacius, ut ſpectaret. Videt in ſingulis immania exerceri tormenta, eademque ſæpius repeti, novaque rurſum carnifices experiri, quos rabies feralis armaret, indigne ferentes ab illis vinci, quos ipſi adeo immaniter cruciarent. Hæc ille intuitus, tantum abfuit, ut immanitate carnificum timore concuteretur, quin potius accenderetur ad pugnam. Divino enim inſiliente in eum Spiritu, in virum alterum repente mutatus, martyrum accenſus exemplo, martyriique ſubeundi deſiderio æſtuans, dat ſe continuo in theatrum, figit oculos in ſacra corpora martyrum, prehenſat, amplectitur, exoſculaturque eoſdem ſanctos martyres, quos & palam præconiis tollit, beatos prædicat feliceſque exclamat, qui brevi certaminis ſpatio æternam in cælo ſint gloriam conſecuti.

XIII. Bonifacii martyrium. Quid demum? Ut hoſtis publicus, contemptor legum, Imperii perduellis, majeſtatiſque contumelioſus, apprehenditur, rapitur, trahitur, diſcerpitur, atque ad Præſidem ducitur: cujus ſententia mox exquiſitis jubetur cruciari tormentis; immaniter primum cædi, ungueſque ejus poſtea arundinibus a carnis connexione divelli, liquenti plumbo perfundi, incenſaque pice comburi; qui hæc omnia divina virtute ſuperans, gladio percuſſus, glorioſe martyrium conſummavit. Cum autem quos ſecum duxerat, rei geſtæ ignari, illumque diutius fruſtra perquiſitum, ex inſperato tandem jam factum martyrem inveniſſent; ſoluto pretio, redimunt corpus ejus, nec de aliis emendis reliquiis martyrum ulterius curam ſuſcipiunt. Redeunt Romam hilares, utpote victorem martyrem comitantes. Suſcipitur cupidiſſime martyris corpus ab Aglaide, & decenter in cœmeterio, via Latina, conditur ſepultura.

XIV. Tranſlati in Africam Martyres. Viginti vero illi martyres ante Bonifacium conſummati, ab Africanis mercatoribus empti, delati in Africam, Hippone Regio ſunt honorificentiſſime collocati; hæc ex Actis ejuſdem Bonifacii antiquitus ſcriptis, aliiſque teſtificationibus citatis in Notis (*a*). Porro ſicut poſtea, per-

(*a*) *Not. in Roman. Martyrol. die 14. Maii a. & die 6. Junii e.*

PAGIUS III. A num. XII. ad XV. Henſchenius die decima quarta menſis Maii refert Acta pervetuſta martyrii *S. Bonifacii* Romani, in quibus dicitur martyrio coronatus *temporibus Diocletiani quater, & Maximiani ter*, anno nempe Chriſti CCXC. quo Maximianus Herculius Imperii Au-

Martyrium S. Bonifacii.

perfecta pace Eccleſiæ, inſignis memoria Bonifacii martyris in Aventino erecta eſt, in quam e cœmeterio corpus ejus tranſlatum fuit; ita pariter Hippone Regio celeberrima (ut teſtatur Auguſtinus *a*) in honorem illorum viginti martyrum eſt excitata memoria, quæ & eorumdem martyrum miraculis eſt pariter illuſtrata; quorum unum, quod tunc acciderat, ibidem recitat Auguſtinus, ad quem amandamus lectorem.

(a) *Aug. de Civit. Dei lib. 22. c. 8.*

XV. Præter alios martyres qui Tarſi hac eadem ſæviente perſecutione ſunt paſſi, quorum Acta certis conſignata Conſulibus, habentur ſuperius ſuo loco narrata: Pelagia quoque virgo in candentis ærei bovis ventrem incluſa; igne appoſito, martyrii inſigniter ſuſcepti coronam eſt conſecuta; quo nobili victoriæ ſigno pariter decoratæ ibi ſunt Cyrenia & Juliana, & admirabilis illa Julitta cum filio infantulo Quirico; quorum omnia nomina cum paſſione notata habentur publicis monumentis, certis diebus eorum natalitiis conſecratis, ſed Quirici quidem atque Julittæ hoc titulo: *Quiricus triennis puellus, cum matrem, quæ ante Alexandrum Præſidem nervis diriſſime cædebatur, implacabili luctu lugeret, ad gradus tribunalis illiſus interiit; Julitta vero poſt dira verbera, & gravia tormenta martyrii ſui curſum obtruncatione capitis complevit.* Quæ autem horum ſint Acta legitima, quæ vero improbata, diximus in noſtris Notis (*b*). In eadem provincia Ciliciæ, eadem quoque perſecutione urgente, paſſi ſunt Cheonas, & ſocii; Pompeiopoli vero ejuſdem provinciæ civitate Sozons illuſtri martyrio nobilitatur; extant ejus Acta, & quidem fidelia.

Julittæ & Quirici filii certamen.

(b) *Not. ad Rom. Mar. die 16. Junii.*

XVI. Martyres Aſiani. In adjacentibus vero Ciliciæ provinciis, Iſauria, Pamphilia, Lycaonia, atque Lycia, eadem perſecutione urgente, complures martyres quis dubitat paſſos eſſe? ſed illorum modo ſat ſit meminiſſe, quorum memoria viget in Eccleſiaſticis monumentis, in quibus eorum dies natales habentur adſcripti, licet ex plurimis pauci ſint a nobis hic attexendi. In Piſidia Antiochiæ Marcus, & Stephanus inter alios martyres clari habentur. Iſauria Tationis martyrio illuſtratur, quem cum Græci, tum etiam Latini celebrant; itemque Azæ, & ſociorum centum quinquaginta militum: ſed & Cleonici, Eutropii, & Baſiliſci, qui ſub Præſide Aſclepiade pro Chriſti nomine certantes coronati ſunt; quibus jungendi ſunt Apollo, Iſacius, & Crotates. In Caria vero Aphrodiſiæ, Diodorus & Rodopianus in eadem perſecutione certarunt, qui a concivibus, quod Chriſtianam religionem colerent, lapidati, conſecuti ſunt coronam martyrii.

XVII. Pergenſes Martyres. In Pamphilia autem, Pergæ paſſi habentur hac ipſa perſecutione Leontius, Actius, Alexander atque alii ſex agricolæ ſub Præſide Flaviano, itemque alius Leontius cum Euſebio, Neone, atque Longino. Paſſi itidem ſunt etiam tum dira ſupplicia Victor, Zoticus, Zeno, Acindinus, Cæſarius, Severianus, Chriſtophorus, & Antoninus. Sidæ vero ejuſdem provinciæ civitate eodem tempore ſub Stratonico Præſide alii martyrium conſummarunt. In Lycia autem celebre fuit martyrium Domninæ inſignis fœminæ: tunc quoque necati itidem ſunt Theodorus, Occeanus, Ammonianus, & Julianus, qui ſimul diſſectis pedibus, in ignem conjecti, martyrium perfecerunt. Item in Lycia certamen obierunt egregii martyres Trophimus, & Theophilus, qui lapidibus cæſi, igne ſuccenſi, demum gladio percuſſi ſunt. At de martyribus ſatis.

XVIII. Lapſi importune petunt recipi in Eccleſiam. Hoc item anno quarto perſecutionis, inſtante etiam quarto jam Paſchate ab ejuſmodi in Chriſtianos indicta maxima clade; cum frequens eſſet lapſorum numerus, iidem (ut olim accidit temporibus Cypriani) admiſſi ſceleris pœnitentes, ut confeſtim in Eccleſiam reciperentur, urgebant. Tamen quamtumlibet commendabile eſſet mentis illorum propoſitum, quo ſignificabant, malle ſe in Eccleſia eſſe tot tum agitata turbinibus, quam inter Gentiles frui deliciis, nihilominus eos omnes ſine ullo diſcrimine, inconſulteque recipere, nulla digna prævia pœnitentia, in præjudicium hoc verti diſciplinæ Eccleſiaſticæ videbatur; cujus nervos penitus ſolvi, ſacerdotalemque vigorem hebetari ac parvipendi, haud æquo animo ſanctiſſimi pertulerunt Epiſcopi, qui his temporibus Eccleſiis ubique præerant.

XIX. Lapſorum cauſa diſcordiæ. Hi quidem, ſicut miſericordes, & clementes exhibuerunt ſe erga lapſos lugentes ac pœnitentes, legibuſque Eccleſiaſticis obtemperantes, ita digna ſeveritate erexerunt ſe adverſus eos, qui in Eccleſiam temere proſilientes, minis potius quam precibus communicationem Catholicam, poſtulabant. Videas ex iis plane antiqua renovare certamina, &, quibus antea vicerat, reſumere arma diabolum, iiſdemque conatibus niti, quibus (ut vidimus) diutius exagitavit non tantum ſub Cypriano Eccleſiam Africanam; ſed totum propemodum Catholicum Orbem, obor-

PAGIUS Auguſtei Quinquennalia dedit. Sed ſuſpicor, errorem in numeros irrepſiſſe; nam tunc in Chriſtianos ſævitum fuiſſe aliunde non conſtat.

IV. Petri Alex. Canones. A num. XVIII. ad XXXIX. Cum *S. Petrus Alexandrinus* quarto perſecutionis anno, *inſtante Paſchate*, Canones ſuos ediderit, ut in iiſdem legi-

obortis ea de cauſa ſchiſmaticis Novatianis, ſchiſmate infauſto concuſſit. Et (quod dolendum eſt) ex ejus ſententia contigit, ſcidiſſe nimirum diro ſchiſmate Alexandrinam Eccleſiam, cujus Catholicæ unitatis, & fidei robur infractum hactenus permanſiſſet; ſicque ſemel Catholicæ militiæ turbatis ordinibus, e portis inferi educens acies impietatis, ſummæ blaſphemiæ teſſera conſignatas, duce Ario, Alexandrinam primum, ac mox ſubinde totas ubique terrarum invaſit Eccleſias. Fremebat quippe diabolus, quod cum tot licet ſimul Imperatores, ad debellandam penitus Chriſtianam religionem armaſſet; priores tamen in omnibus Chriſtiani tuliſſent, magis magiſque, eorum numero cum fidei augmento virtutibus aucto; qua propter flaceſcentibus jam perſecutoribus, bellum civile inter eos inſtaurat.

XX. De Petro Epiſcopo Alexand.

Quo modo autem id acciderit, ſuo quoque loco, ordine temporum dicturi ſumus; nunc vero quid hoc potiſſimum anno actum ſit a Petro illo illuſtris nominis Epiſcopo Alexandrino, cujus ſuperius facta eſt mentio, aggrediamur dicere. Ipſe quidem, diverſos lapſorum caſus conſiderans, diverſa adhibens pro conditione cujuſque medicamenta vulneribus, regulas aliquot ſcripſit; quas ob rerum geſtarum notitiam memorabilem, quæ ex illis accipitur, hic deſcribere utile admodum gratumque fore exiſtimamus; ſunt enim omni exceptione digniſſimæ a Patribus præſertim Orientalibus cognitæ, uſu receptæ, atque probatæ. Utinam fidelius iſto nacti eſſemus exemplar, quod partim textu depravato (ut apparet) & partim ex parum accurata tranſlatione, nonnumquam redditur ſubobſcurum; licet ex iis, quæ ſubſequuntur, perſpicua cuncta fiant. Reddituros nos integre Petri canones, ne putes ab inſtituto, vel latum unguem deflectere; etenim ex ipſis ſingulis horum temporum veritatem hiſtoricam aſſequeris; quippe quod, dum medicamenta morbis parata relegis, quibus Dei Eccleſia contigerit his temporibus premi malis intelliges; adeo ut neceſſe ſit iſta perlegere, qui Chriſtianorum diverſos caſus velit non ignorare. Proſpiciens igitur lapſorum gregi vigilantiſſimus paſtor, de eorum reſtitutione agens; qualiter quiſque recipiendus eſſet, matura adhibita conſideratione, diſtinctis eorum claſſibus, quibuſlibet, quas obſervare deberent, leges præſcripſit, ſic exordiens (a):

(a) Apud Theodor. Balſam. in in Nom. in fin. & Bibl. ſanct. t. 7.

XXI. *Quoniam autem quartum Paſcha perſecutionem jam apprehendit, ſatis eſt iis qui delati quidem ſunt, in cuſtodiamque conjecti, tormentaque non ſufferenda, & intolerabilia flagella, & multas alias graves neceſſitates ſuſtinuerunt, poſtea autem ſunt a carnis imbecillitate proditi; etiamſi non ab initio ſuſcepti ſunt propter gravem lapſum conſecutum, tamen quia multum decertarunt, & diu reſtiterunt (non enim ſponte ad ea devenerunt, ſed a carnis imbecillitate proditi) nam, & ſtigmata Jeſu in ſuis corporibus oſtentant, & anno jam tertio deflent; eis ab adventu per revocationem in memoriam alii quadraginta dies injungantur (quos (b) cum jejunaſſet Dominus noſter Jeſus Chriſtus poſtquam baptizatus fuerat, tentatus eſt a diabolo) in quibus, & ipſi cum valde exercitati fuerint, & conſtantius jejunaverint, vigilabunt in orationibus deinceps meditantes, quod dicitur a Domino ad eum qui illum tentat, ut ipſum adoret: Abi retro Satana: ſcriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies.*

Canones Petri Alexand. de reſtitutione lapſorum.

De lapſis poſt certamen.

(b) Matth. 4.

XXII. *Iis autem qui poſtquam in cuſtodiam traditi, & in carcere tamquam in obſidione, afflictiones graveſque fœtores paſſi ſunt, poſtea autem ſine bello tormentorum, captivi facti ſunt nimia virium inopia, & quadam cæcitate confracti, placet annum ad aliud tempus adjungi; nam ipſi quoque ſe omnino pro lege Chriſti affligendos dedere; ſicque etiam a fratribus in carcerem multam conſolationem aſſecuti ſunt. Quæ quidem multiplicata redderent, liberari cupientes ab acerbiſſima captivitate diaboli, ejus maxime recordantes, qui dicit (c) Spiritus Domini ſuper me, propter quod unxit me evangelizare pauperibus, miſit me ſanare contritos corde, prædicare captivis remiſſionem, & cæcis viſum, dimittere confractos in remiſſionem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis.*

(c) Luc. 4. Iſai. 61.

XXIII. De ſponte ruentibus.

Iis autem qui nihil hujuſmodi paſſi ſunt, nec fidei fructum oſtenderunt, ſed ad vitium transfugerunt, a metu & timiditate proditi, nunc autem veniunt ad pœnitentiam, neceſſe eſt, & conveniens infrugiferæ ficus parabolam (d) proponere: Arborem fici habebat quidam plantatam in vinea ſua, & venit quærens fructum in illa, & non invenit; dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres ſunt, ex quo venio, quærens fructum in ficulnea hac, & non invenio; ſuccide ergo illam; ut quid etiam terram occupat? At ille reſpondens, dicit illi: Domine, dimitte illam hoc anno, uſque dum fodiam circa illam, & mittam ſtercora, & ſi quidem fecerit fructum; ſin autem, in futurum ſucci-

(d) Luc. 13.

ci-

PAGIUS legitur, Opus illud anno ſequenti, qui perſecutionis quartus eſt, in lucem emiſſum. Ideo vero eo anno frequens *Lapſorum* numerus fuit, quia *Galerius Maximianus* Cæſarei Imperii Quindecennalia edidit, eaque occaſione Chriſtianos graviſſime vexavit.

cides eam. Qua ante oculos accepta, & oſtenſo digno fructu pœnitentiæ, in tanto temporis intervallo magis juvabuntur. Iis enim qui ſunt omnino deſperati, & pœnitentiam non agunt, & pellem Æthiopis immutabilem poſſident; & pardi varietates, dicetur quod alii ficui dictum eſt: (a) Jam non amplius in æternum ex te fructum quiſquam manducet: & ideo ſtatim quoque exaruit.

(a) Marc. 11.

XXIV. (b) Eccleſ. 1. *In his enim impletur, quod ab Eccleſiaſte dictum eſt (b): Quod perverſum eſt non poterit exornari, & defectus numerari non poterit. Niſi enim quod perverſum eſt, prius rectum fuerit, fieri non poteſt, ut id exornetur; & niſi prior defectus expletus fuerit, fieri non poteſt, ut id muneretur: unde, & in fine eis eveniet, quod a Propheta Iſaia dicitur (c): Et egredientur, & videbunt cadavera virorum qui prævaricati ſunt in me; vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt uſque ad ſatietatem viſioni omni carni. Quandoquidem, ut & ab ipſo prædictum eſt (d): Impii quaſi mare fervens, quod quieſcere non poteſt. Non eſt pax impiis, dicit Dominus.*

(c) Iſai. 66. (d) Iſai. 57.

XXV. (e) 1. Reg. 21. De his qui caute egerunt.

Iis autem qui ſimularunt; ſicut & David (e), qui ſe epilepticum fingebat, ne moreretur, quamvis re vera epilepticus non eſſet; & non nude negationem inſcripſerunt, ſed in multis anguſtiis, tamquam pueri conſilio, & prudentia præditi, inter pueros inſipientes inimicorum inſidias ludificati ſunt; velut qui altaria pervaſerint, vel tamquam qui chirographum dederint, vel qui pro ſe Ethnicos immiſerunt (etiamſi nonnulli eorum qui confeſſi ſunt, ut audivi, aliquibus eorum ceſſerunt) quoniam maxima cautione vitarunt, ne ipſi ſuis manibus ignem ferrent, & dæmonas impuros ſuffirent; cum propter ignorationem eos id feciſſe, non compertum eſt; eis ſemeſtre imponetur in pœnitentia converſionis.

XXVI. (f) Iſai. 9. *Sic enim ipſi quoque magis juvabuntur, Prophetæ dictum (f) meditantes, & dicentes: Parvulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & factus eſt principatus ejus ſuper humerum ejus, & vocabitur nomen ejus magni conſilii Angelus; qui (g) (ut ſcitis) in ſexto menſe conceptionis, cum alius infans prædicaſſet ante perſonam adventus ejus pœnitentiam in remiſſionem peccatorum, conceptus eſt & ipſe ad prædicandam pœnitentiam. Etenim utroſque audivimus in primis prædicantes non ſolum de pœnitentia, ſed & de regno cœlorum, quod quidem (ut didicimus) intra nos eſt, quod prope nos ſit verbum, quod credimus in ore noſtro, & corde noſtro. De quo ipſi etiam commoniti diſcent confiteri ore ſuo, quod Dominus eſt Jeſus, credentes in corde ſuo, quod Dominus ipſum ſuſcitavit ex mortuis; utque audiant, quod (h) corde creditur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem.*

(g) Luc. 1. Oris confeſſio neceſſaria. (h) Rom. 10.

XXVII. Qui alios ſubmiſerunt.

Item autem qui ſervos Chriſtianos pro ſe ſubmiſerunt; ſervi quidem, ut qui ipſi ſub manu eſſent, & quodammodo ipſi quoque in dominorum eſſent cuſtodia, miniſque ab ipſis territi, & propter eorum metum eo compulſi & lapſi, anno opera pœnitentiæ oſtendent, deinceps diſcentes, ut ſervi Chriſti, facere Chriſti voluntatem, & eum timere; audientes maxime, quod unuſquiſque (i) ſi quid boni fecerit, hoc feret a Domino, ſive ſervus, ſive liber; liberi autem tribus annis in pœnitentia examinabuntur tum quod diſſimulaverint, tum quod effecerint, ut ſervi ſacrificarent, ut qui Apoſtolo non obedirent, qui vult dominos eadem facere quæ ſervi, remittentes minas: Scientes, inquit (k), qui & illorum, & veſter Dominus eſt in cœlis, & perſonarum acceptio non eſt apud Deum. Si unum autem omnes habemus Dominum, apud quem non eſt perſonarum acceptio, quoniam, & omnia & in omnibus eſt Chriſtus, in barbaris & Scythis, ſervis & liberis; debent conſiderare quod fecerunt volentes ſuam ipſorum animam ſalvare: Qui conſervos noſtros traxerunt ad idololatriam, qui poterant, & ipſi effugere, ſi jus & æqualitatem ipſis præbuiſſent, ut rurſum dicit Apoſtolus.

(i) 2. Cor. 5. (k) Epheſ. 6.

XXVIII. De reparantibus certamen.

Iis autem qui proditi ſunt, & exciderunt; qui & ipſi ad certamen acceſſerunt ſe eſſe Chriſtianos confitentes, & in cuſtodiam cum tormentis conjecti ſunt; æquum eſt in exultatione cordis vires ſimul addere, & eis in omnibus communicare, & in orationibus, & in participatione corporis & ſanguinis, & ſermonis exhortatione; ut qui conſtantius decertaverunt, ipſi quoque ſupernæ vocationis bravio dignentur. Etenim, inquit, ſepties cadet juſtus, & reſurget. Quod quidem ſi omnes quoque lapſi feciſſent, perfectiſſimam, & toto corde ſuſceptam pœnitentiam oſtendiſſent.

XXIX. Sequitur Petrus de iis dicere, qui ſe ipſos martyrio ingerunt, traduntque perſecutoribus: quibus cum communicandum dicit; licet factum laudabile non ſit: obſcura eſt verborum ejus ſententia; ſed ex iis, quæ ſubduntur, apertiſſime ſenſus colligitur. Severius (ut vidimus) cum iis egit Menſurius Epiſcopus Carthaginenſis qui eos (l), qui ſe offerrent perſecutoribus non habendos martyres, ſcripſit ad Secundum Epiſcopum Tigiſitanum; ſed æquiorem Petri Alexandrini ſententiam audiamus, cum ait.

(l) Apud Aug. Brevic. Collat. diei tertiæ c. 13.

XXX. De his qui ſe ingerunt Martyrium.

Ii quoque qui tanquam ex ſomno ad certamen, quod eſt conſideratione parturiendum, & maturo conſilio differendum, proſiliunt, pugnæque maritimæ, & multæ fluxuum inundationis tentationem attrahunt, vel potius fratribus peccatorum carbones accen-

accendunt, ipſis quoque communicandum eſt, ut qui in nomine Chriſti ad id veniant; & ſi verba ejus non animadvertebant, qui docet, non eſſe ingrediendum in tentationem; & eum rurſus in oratione Patri dicere (a): Et ne nos inducas in tentationem, ſed libera nos a malo. Fortaſſe autem etiam ignorant noſtrum Patrem familias, & Dominum noſtrum ſæpe ab iis, qui illi inſidiari volebant, ſeceſſiſſe, & quandoque etiam libere apud eos non incedebat, & quod etiam, quando paſſionis tempus appropinquavit, non ſe ipſum tradidit, ſed expectavit donec ad eum venirent cum gladiis & fuſtibus; dicit ergo eis (b): Tamquam ad Latronem exiſtis cum gladiis & fuſtibus comprehendere me: qui etiam tradiderunt ipſum Pilato.

(a) Matth. 6.
(b) Matth. 26. & Marc. 14.

XXXI. Ad ejus quoque ſimilitudinem iis accidit, qui ejus ſcopum ſibi proponentes incedunt, nec divinorum ejus verborum recordati, per quæ nos confirmans, de perſecutoribus dicit (c): Videte autem voſmetipſos; tradent enim vos in conciliis, & in ſynagogis vapulabitis. Tradent enim, dixit; non vos ipſos tradetis; & ad Principes, & Reges ducemini propter nomen meum; non vos ipſos ducetis; nam nos quoque vult a loco in locum tranſire, dum ſunt qui nos perſequuntur propter nomen ejus; ſicut eum rurſum dicentem audivimus (d): Cum vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Non enim vult ad diaboli ſtipatores ſatelliteſque confugere, ne ipſis quoque multifariæ mortis cauſa ſimus, ut qui ipſos, & aſperiores eſſe cogamus, & opera mortifera peragere; ſed expectare, & nobis cavere, vigilareque, & orare, ne intremus in tentationem.

(c) Marc. 13.
(d) Matth. 10.

XXXII. Ita Stephanus ejus veſtigiis inſiſtens (e), Hieroſolymis ab iniquis correptus, & ad concilium ductus, lapidibus obrutus, in nomine Chriſti glorificatus eſt, rogans, & dicens: Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum. Ita Jacobus (f) ſecundus ab Herode comprehenſus, gladio capite truncatus eſt. Ita Petrus Apoſtolorum primus ſæpe comprehenſus, & cuſtodiæ traditus, ignominiaque affectus, poſtremo Romæ crucifixus eſt. Similiter, & inclytus Paulus ſæpe traditus, & ad mortem uſque in periculum adductus, & in multis perſecutionibus, & afflictationibus gloriatus, in eadem Urbe ipſe quoque gladio capite mulctatus eſt; qui in quibus gloriatus eſt, ipſe in iis vitam finiit. Sed quod Damaſci in ſporta noctu per murum demiſſus eſt, & effugit manus ejus qui eum conabatur opprimere: erat enim eis in primis propoſitum evangelizare, & verbum Dei docere, in quibus fratres confirmantes, ut manerent in fide, hoc quoque dicebant, quod per multas afflictiones oporteret in regnum cœlorum ingredi. Quærebant enim, non quod ſibi erat utile, ſed quod multis, ut ſervarentur; & multa ipſis liceret ad hæc facientia dicere, ut verbo Dei convenienter facerent, niſi (ut dicit Apoſtolus) nos tempus narrantes deficeret. Sed hæc de his prælocutus, ſubdit mox de clericis, qui in certamen ſponte ruentes, poſtea tormentis victi, & lapſi ſunt:

(e) Act. 6. 7.
(f) Act. 12.
De fuga in perſecutione.

XXXIII. De Clericis lapſis.

Non eſt æquum, ut vel clerici, qui ſua ſponte, & reluctati ſunt, & aufugerunt, lapſi autem, amplius in ſacro miniſterio maneant, ut qui Domini gregem reliquerint, & ſeipſos vituperarint; quod nullus fecit ex Apoſtolis; etenim cum multas perſecutiones obiiſſet, & multa certaminum præmia oſtendiſſet beatus Apoſtolus Paulus (g), ſciens eſſe melius diſſolvi, & eſſe cum Chriſto; infert, & dicit, in carne autem permanere magis neceſſarium propter vos. Conſiderans enim non ſuam, ſed multorum utilitatem magis quam ſuam quietem, neceſſarium exiſtimavit, apud fratres manere, & eorum curam gerere; qui etiam vult eum, qui docet, eſſe in doctrina typum ſeu formam Fidelium. Unde qui in carcere contendentes, a miniſterio exciderunt, & reluctati ſunt, ſenſus plane ſunt expertes. Quo modo enim petunt, quod reliquerunt, cum in ea tempeſtate eſſe poſſent fratribus ſuis utiles? Quam diu itaque firmi ſtabileſque manſerunt, ejus quod præter rationem fecerant, eis venia dabatur. Quando autem lapſi ſunt, & qui perperam ſe geſſerint, & ſe ipſos vituperarint, non poſſunt amplius ſacra miniſteria obire, & ideo magis curam gerant, quo modo in humilitate confeſſionem peragent, a vana gloria ceſſantes. Eis autem ſufficit communio, quæ diligenter, & accurate fit duabus de cauſis; tum ne videantur moleſtia affici, hinc diſſolutionem vi arripientes; tum ne lapſi aliqui cauſentur ſe propter pœnæ occaſionem fuiſſe remiſſos; qui quidem pluſquam omnes probrum, & ignominiam habebunt, ſicut ille qui fundamentum poſuit, & non potuit perficere; incipient enim (inquit) dicere: Hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſummare: Subdit mos de iis dicere, qui, aliqua urgente occaſione, ſe dediſſe martyrio viſi ſunt.

(g) Philip. 1.

XXXIV. De his qui ſe ipſos obtulerunt martyrio.

Qui enim primum in perſecutionis fervore proſilierunt, judicium circumſtantes, & ſanctos martyres, qui ad bravium ſupernæ vocationis feſtinabant, aſpicientes, honeſta æmulatione incitati, ſe ipſos ad hoc tradiderunt, magna libertate utentes; maxime videntes eos, qui ſubtrahebantur, labi; propter quos interius excitati, & quodam veluti ſono impulſi ad debellandum ſe efferentem adverſarium, ad id contendebant, ne apud ſe prudens eſſe videretur ob ea, in quibus ejus calliditate inferiores eſſe viſi ſunt; etiamſi ſe ipſum vinci ab iis qui ſe fortiter & conſtanter geſſerunt, qui ſcuticarum flagellorumque tor-

tormenta, & gladii aciem, & ignis uſtulationem, & aquarum immerſiones toleranter tulerunt, eum non latuit. Iis quoque, qui, ut ex fide preces, & orationes fiant, proſequuntur; vel iis qui in cuſtodia puniti ſunt, & a fame, & ſiti traditi ſunt, vel pro iis qui extra cuſtodiam ſcuticis, & flagellis in judicio torti ſunt, poſtea autem a carnis imbecillitate victi fuere; æquum eſt annuere. Cum iis enim qui lugent, & mærent pro iis qui in certamine victi ſunt a magnis maligni diaboli viribus, ſive pro parentibus, vel fratribus, vel liberis una dolore, & triſtitia affici, neminem quicquam penitus lædit. Scimus enim etiam propter aliorum fidem quoſdam eſſe Dei bonitatem aſſecutos, & in peccatorum remiſſione, & corporis ſanitate, & mortuorum reſurrectione. Memores itaque multorum laborum, & miſeriarum, quas pro Chriſti nomine ſuſtinuerunt; cum ipſi etiam pœnitentiam egerint, & quod a ſe factum eſt per proditionem, in corporis afflictione, & mortificatione defleverint, & ſe præterea teſtentur in vita ſua fuiſſe a civitate alienos; ſimul oremus, & poſtulemus pro eorum reconciliatione cum aliis, quæ decet per eum qui eſt nobis advocatus apud Patrem, Jeſum Chriſtum juſtum, & is eſt propitiatio pro peccatis noſtris: Hactenus de his Petrus, qui & ſequitur hæc de illis dicere, qui, data pecunia, ſe hoc modo a perſecutionibus liberarint.

XXXV. De redimentibus necationem pecunia.

Iis enim qui pecuniam dederunt, ut ab omnis improbitatis moleſtia omni ex parte remoti eſſent, crimen intendi non poteſt. Damnum enim, & jacturam pecuniarum ſuſtinuerunt, ne ipſi animæ detrimento afficerentur, vel ipſam etiam penderent; quod alii propter turpe lucrum non fecerunt, quamvis Dominus dicat (*a*): *Quid enim prodeſt homini, ſi univerſum mundum lucrabitur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur?* Et rurſum (*b*): *Non poteſtis Deo ſervire, & Mammonæ.* In illis enim apparuerunt, qui Deo ſervirent, exoſis, conculcatis, contemptiſque pecuniis, & in eo compleverunt, quod ſcriptum eſt (*c*): *Pretium redemptionis animæ ſuæ.* Nam in Actibus (*d*) Apoſtolorum legimus, eos, qui pro Paulo, & Sila Theſſalonicæ ad magiſtratus trahebantur, cum multis pecuniis fuiſſe dimiſſos. Poſtquam enim ipſos propter nomen multum oneraſſent, & multitudinem magiſtratuſque perturbaſſent; *ab Jaſone* (inquit) *& reliquis, ſatiſdatione accepta, eos dimiſerunt. Fratres autem noctu protinus Paulum, & Silam miſerunt in Berœam.*

(*a*) Marc. 8. Luca. 9.
(*b*) Matth. 6.
(*c*) Pſal. 48.
(*d*) Act. 17.

XXXVI. De extorribus.

At ſicut nec hos, qui ſe ſic redemiſſent, jure argui poſſe tradit; ita nec eos qui fugientes, alios periculo ſubjeciſſe viderentur; nam ait: *Unde nec eos qui omnia reliquerunt propter ſalutem animæ, & ſeceſſerunt, licet accuſare, tamquam aliis propter ipſos detentis. Nam & Epheſi (e) pro Paulo Caium & Ariſtarchum in theatro comprehenderunt una cum Paulo peregrinantes, qui volebat populum adire; quoniam propter ipſum, qui perſuaſerat, & multam turbam ad Dei cultum traduxerat, ſeditio facta fuerat: non ſiverunt eum (inquit) diſcipuli. Quin etiam nonulli ex Aſiaticis magiſtratibus, qui ei erant amici, miſerunt ad eum, & ſuaſerunt, ne ſe theatro daret. Si qui autem cum iis contendere perrexerint, qui animum ei adhibeant, qui dicit (f): Salva animam tuam, noli reſpicere poſt tergum: Petrus quoque Apoſtolorum Princeps ejus in mentem revocetur, qui jam in cuſtodiam erat conjectus, & traditus (g) quatuor quaternionibus militum ad eum cuſtodiendum; qui cum noctu fugiſſet, & ex Judæorum manu ſervatus eſſet, juſſu Angeli Domini; facto (inquit) die, erat non parva turbatio inter milites, quidnam factum eſſet de Petro. Herodes autem cum requiſiſſet eum, & non inveniſſet, interrogatos cuſtodes juſſit ſuffocari, propter quos nulla culpa in Petrum confertur.* Et ſubdit: *Sicut (h), & omnes infantes occiſos ab Herode ob Chriſtum fuga lapſum, necnon Zachariam patrem Joannis; cum quibus, & alium prius natum infantem cum interfecturus quæſiſſet, & non inveniſſet, patrem ejus Zachariam interfecit inter templum, & altare, cum effugiſſet filius cum matre Eliſabeth. Unde nec ullo modo reprehenduntur.*

(*e*) Act. 19.
(*f*) Geneſ. 19.
(*g*) Act. 12.
(*h*) Matth. 2.

XXXVII. De vi compulſis immolata guſtare.

Addit demum de illis, in quorum ora caro immolata vi immiſſa fuiſſet, vel aliis quorum manus vi arreptæ, thureque repletæ, & ſuper ignem impoſitæ, incendii dolore in ignem thus excuſſiſſe videri poſſent. Factum id in Barlaham quoque martyrem, ſuperius dictum eſt ex S. Baſilio (*i*). Hos namque nullius, vel levis argui culpæ deberi, idem Petrus tradit, cum ait: *Si qui autem vim multam & neceſſitatem paſſi ſunt; quique in ore ferrum, & vincula acceperunt, & propter bonam fidei affectionem ſuas quoque manus uri fortiter pertulerunt ad profanum ſacrificium eis invitis adductas; quemadmodum mihi ſcripſerunt ex cuſtodia beatiſſimi martyres de iis qui in Libya; & alii etiam in ſacris comminiſtri, qui, ſimul teſtantibus reliquis quoque fratribus, poſſunt etiam in ſacro miniſterio inter confeſſores collocari, ut & qui in multis tormentis mortificati fuerint, & non amplius potuerint vel loqui, vel dicere, vel moveri, ut reſiſterent iis qui vim inferebant; neque enim eorum improbitati aſſenſi ſunt, quemadmodum ego a comminiſtris rurſum audivi: adnumerabitur inter confeſſores, & quicumque ſecundum Timotheum vitam inſtituit, parens ei quoque*

(*i*) Baſil. orat. de S. Barlaham martyre.

qui

(a) 1. Tim. 6. qui dicit (a): *Sectare juſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem; certa bonum certamen fidei; apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, & confeſſus bonam confeſſionem coram multis teſtibus.*

XXXVIII. De Jejuniis certorum dierum. His de lapſis & confeſſoribus inſinuatis, de jejuniis ex majorum traditione acceptis regulam apponit veluti ad totius narrationis coronidem, dicens: *Non reprehendet nos quiſquam quartam & ſextam feriam obſervantes, in quibus nos jejunare ſecundum traditionem præceptum eſt: Quartam quidem propter initum a Judæis conſilium de proditione Domini: Sextam autem, quod ipſe pro nobis paſſus ſit. Diem vero Dominicum lætitiæ diem agimus, quod in eo reſurrexit, in quo nec genua quidem flectere accepimus:* Hucuſque Petrus Alexandrinus. At de antiquo Eccleſiæ jejunio ſatis ſuperius (b) dictum eſt. Porro certamen ejus pro fide ſuſceptum, quo & victor martyrii coronam eſt conſecutus, ſuo loco dicemus, ſimulque ejuſdem adverſus ſchiſmaticos res inſigniter geſtas.

(b) Annal. tom. 1.

XXXIX. Synodus Eliberina. At non tantum Petrus Alexandrinus Epiſcopus in Ægypto, furente licet perſecutione, de componenda in errorem lapſorum Eccleſiaſtica diſciplina tam ſolicite laboravit, ſed & reliqui Eccleſiarum paſtores in his haud ſegniter ſe geſſerunt; ac præſertim illi qui Occidentalium provinciarum adminiſtrabant Eccleſias; cum (ut dictum eſt) imperante in Occidente Conſtantio de Chriſtianis, quantum licuit, optime merito, friguiſſe aliquantulum viſa eſt flagrans illa Maximiani temporibus perſecutio excitata. Quo tempore complures ex diverſis locis in Hiſpania Epiſcopi nobiles confeſſores convenere ſimul Eliberim Bæticæ provinciæ civitatem; non autem Illiberim in provinciam Narbonenſem, ut aliqui exiſtimarunt, cujus vix erat tempore Plinii (c), magnæ

(c) Plin. l. 3. c. 4.

quondam urbis tenue veſtigium: nulla quippe ratio eſſe potuit, ut Bæticæ provinciæ Epiſcopi Tuccitanus, Malacitanus, Cordubenſis, & alii his proximi in Narbonenſem tam longe poſitam provinciam convenerint, ubi nec Narbonenſis provinciæ ullus legitur interfuiſſe Epiſcopus. Erat Eliberis (d), quæ & Liberis, interdum Illiberis dicta, civitas in Bætica provincia, cuius ſedem Granatam tranſlatam tradunt: porro Eliberis frequentiori uſu ea dicta reperitur; cujus Epiſcopi in aliis Conciliis in Hiſpania habitis, Eliberini, ſeu Eliberitani ſcripti habentur.

(d) Plin. l. 3. c. 1.

XL. Oſius Epiſc. confeſſor. Inter alios autem nomine celebres diverſarum Eccleſiarum Epiſcopos, eidem Synodo Eliberinæ interfuit Oſius Epiſcopus Cordubenſis, qui (ut a nobis ſuperius dictum eſt) hac eadem perſecutione urgente, vexillum confeſſionis adverſus impietatem erexit; quamobrem a Patribus Magnus Oſius confeſſor eſt appellatus. Interfuit & Valerius Epiſcopus Cæſarauguſtanus, qui ſub Daciano nuper (ut vidimus) adminiſtro Vincentio diacono in eo certamine uſus eſt. Nec enim hunc alium exiſtimamus ab illo, licet in noſtris Notis alter ſenſiſſe viſi fuerimus. Supervixiſſe namque illum in hæc uſque tempora, quibus in meliorem ſtatum mutatis rebus Occidentalis Imperii, facultas fuit Epiſcopis in unum conveniendi, haud mirum videri debet. Errare nos compulit, quod omnes propemodum affirmarent ſub Conſtantino Magno illud fuiſſe coactum Concilium; cum re vera ex regulis ibidem ſcriptis appareat, nondum plene reddita Eccleſiæ pace, nec dum perſecutione prorſus extincta, Patres Eliberim conveniſſe; ac proinde his temporibus Conſtantii potius, quam Conſtantini, illum celebratum eſſe Epiſcoporum conventum, affirmare ratio perſuadet: nam & Innocentius Papa (e) iis litteris quas ſcripſit ad Exuperium Epiſcopum To-

(e) Innoc. epiſt. 1. c. 2.

PAGIUS V. *Illiberitana Synodus.* Ad num. XXXIX. & ſeqq. *Illiberitani* Concilii epocha hactenus obſcura. Eidem magnus *Oſius* interfuit, cujus confeſſio contigit ſub Maximiano Herculio anno CCXCVI. ut oſtendit ejus Epiſtola ad Conſtantinum Imperatorem, relata a S. Athanaſio in Epiſtola ad ſolitariam vitam agentes. Ait enim Athanaſius: *Neque quod Confeſſor erat, pudore moti ſunt, neque quod ſexageſimum annum & eo amplius a confeſſione agebat, reſpexerunt.* Si enim Sirmienſis Synodi anno CCCLVII. coactæ tempore, Oſius annum ſexageſimum a confeſſione ſua agebat, circa annum CCXCVI. confeſſione illuſtris fuit, & poſtea ex Hiſpaniis ſeceſſit; indeque aliqui inferunt, paulo ante annum illum Synodum Illiberitanam habitam fuiſſe. Sed parum vero ſimile eſt, eo tempore Epiſcopos Hiſpanos conveniſſe; ut enim ex Canonibus ejuſdem Synodi conſtat, ea celebrata ipſo perſecutionis tempore: anno vero CCXCVI. nulla perſecutio fuit. Cum itaque *Oſius* anno CCCXIII. in comitatu Conſtantini Magni fuerit, jam tum *Illiberitana* Synodus anno perſecutionis Diocletianeæ incerto congregata fuerat; antequam enim *Donatus* cauſam Cæciliani Carthaginenſis Epiſcopi ad Conſtantinum primum deferret, *Oſius* erat in Aula Conſtantini, ut patet ex hujus Conſtitutione ad Cæcilianum data, qua curam illi commiſit diſtribuendi munera certis quibuſdam Catholicæ religionis miniſtris per Provincias omnes Africæ, Numidiæ & Mauritaniæ: quam Conſtitutionem refert Nicephorus lib. 7. cap. 42. Porro *Cæciliani* cauſam a Donato primum delatam ad Imperatorem anno Chriſti CCCXIII. colligitur ex Optato Milevitano lib. 1. contra Parmenianum. Quo pacto, exiſtimandum, *Oſium* anno CCXCVI. in aliqua peculiari perſecutione Chriſtum confeſſum eſſe, & ex Hiſpania ejectum ad eas poſtea rediiſſe. Octoginta ſunt illius Concilii legitimi Canones, in quibus nihil eſt, quod ſanctum & religioſum non ſit, ut videre eſt apud Mendoſam, qui illos explicavit.

Re-

Toloſanum, cum de rebus in Synodo Eliberina decretis, licet tacito nomine, tamen non obſcure meminerit; perſecutionis tempore nondum elapſo, Concilium illud fuiſſe coactum, teſtatur: qui enim eodem ferme ſæculo vixit, hæc eum non præteriiſſe, par eſt exiſtimare.

XLI. *Rigor canonum.*

Quod inſuper auſteriori quodam ſpiritu iidem, qui in eamdem (*a*) Synodum convenere, Patres ſanctiſſimi, propemodum viſi ſint Novatianorum limites attigiſſe, quippe qui lapſis nec in fine communionem dandam eſſe ſtatuerint (*b*); ea de cauſa factum puto, ut cum hæc diſplicuerint ſucceſſoribus, nulla ſicut de aliis, ejus Synodi nominatim ab antiquioribus mentio habeatur, atque ſic prope antiquata remanſerit. Quamobrem paulo liberius de Eliberino Concilio me alias (*c*) locutum eſſe memini. At cum quæ ab illis de ea re ſunt ſtatuta, excuſentur ab eodem qui ſupra Innocentio Romano Pontifice; nemo ſit qui accuſare præſumat. Sed reddamus hic ejuſdem Innocentii verba, in hunc modum ſcribentis (*d*):

(*a*) Innoc. l. 3. ep. 3.

(*b*) Conc. Eliber. can. 1. 2. 6. 8. 12. 17. 18. 63. 64. 65. 71.

(*c*) Annal. t. 1. anno D. 57.

(*d*) Innoc. l. 3. c. 2.

XLII. *Cur rigidiores viſi ſint patres.*

Et hoc quæſitum eſt: Quid de iis obſervari oporteat, qui poſt baptiſmum omni tempore incontinentiæ voluptatibus dediti, in extremo fine vitæ ſuæ pœnitentiæ ſimul, & reconciliationem communionis expoſcunt. De his obſervatio prior durior; poſterior, interveniente miſericordia, inclinatior eſt. Nam conſuetudo prior tenuit, ut concederetur pœnitentia, ſed communio negaretur. Nam cum illis temporibus crebræ perſecutiones eſſent; ne communionis conceſſa facilitas homines de reconciliatione ſecuros non revocaret a lapſu, negata merito communio eſt; conceſſa pœnitentia, ne totum penitus negaretur; & duriorem eſſe remiſſionem fecit temporis ratio. Sed poſtquam Dominus noſter pacem Eccleſiis ſuis reddidit, jam depulſo terrore, communionem dari obeuntibus placuit, & propter Domini miſericordiam quaſi viaticum profecturis; & ne Novatiani hæretici, negantis veniam, aſperitatem & duritiam ſubſequi videamur. Tribuitur ergo cum pœnitentia extrema communio, ut homines hujuſmodi vel in ſupremis ſuis, permittente Salvatore noſtro, a perpetuo exitio vindicentur: Hucuſque Innocentius.

Nec eſt quod quis in ſuſpicionem adduci poſſit, ipſum ſignare voluiſſe tempora Cypriani, non autem tempora Eliberini Concilii; nam tantum abeſt ut de Cypriano hæc potuerit conſcripſiſſe, ut Cyprianus excuſationi Innocentii de illis adductæ vehementiſſime adverſetur: quippe qui inculcet ſæpius, & de his ad Cornelium Papam (*e*) epiſtolam ſcripſerit, tempore perſecutionis remiſſius atque indulgentius agendum eſſe cum lapſis: licet temere ad communicationem abſque pœnitentia ſe obtrudentes ſemper excluſerit. Sed nec eſt, quod eoſdem ſanctiſſimos Patres quis jure arguere poſſit; cum multa accidere potuiſſent, quæ nobis ſunt penitus incomperta; in quibus auſteriora illa lapſis medicamenta oportuerit adhibere. At qui communicatione interdicebant lapſos, tamen ad pœnitentiam eos recipere non detrectabant; quod a Novatianis ſemper abhorruit. XLIII.

(*e*) Cypr. ep. 4.

Cypriani diverſa ſententia.

Verum iidem Patres, qui convenere Eliberim, non in eo tantum diſcrepare viſi ſunt a majoribus, & ab ipſo Petro Alexandrino, cujus inſtitutiones de cenſura lapſorum nuper ſunt recitatæ; ut quibuſdam lapſis nec in fine communicandum eſſe decreverint; ſed quod non ſine aliqua animadverſione eum eſſe ſinerent, qui aliquo oblato munere, a neceſſitate ſacrificandi ſe redemiſſet: non enim iis tantum quæ ab eodem Epiſcopo Alexandrino ea de re decreta ſunt, ſed & iis quæ a Ca- XLIV.

PAGIUS

VI. *Galerius de Imperio aliquando deponendo cogitabat.*

Revocanda huc quæ anno præcedenti de abdicatione *Diocletiani* & *Maximiani*, & novorum Cæſarum nuncupatione diximus ex Lactantio, cujus Opus de mortibus Perſecutorum cum Baronius videre non potuerit, ideo quæ poſt narratam illam abdicationem Lactantius cap. 20. & ſeqq. habet, ſubjiciam: *Maximianus, poſtquam ſenibus expulſis, quod voluit & fecit, ſe jam ſolum totius Orbis Dominum eſſe ferebat. Nam Conſtantium, quamvis priorem nominari eſſet neceſſe, contemnebat, quod & natura mitis eſſet, & valetudine corporis impeditus. Hunc ſperabat brevi obiturum; & ſi non obiſſet, vel invitum exuere facile videbatur. Quid enim faceret, ſi a tribus cogeretur Imperium deponere? Habebat ipſe Licinium, veteris contubernii amicum, & a prima militia familiarem, cujus conſiliis ad omnia regenda utebatur. Sed eum Cæſarem facere noluit, ne filium nominaret, ut poſtea in Conſtantii locum nuncuparet Auguſtum atque fratrem, tunc vero ipſe Principatum teneret, ac pro arbitrio ſuo debacchatus in Orbem terræ Vicennalia celebraret, ac ſubſtituto Cæſare filio ſuo, qui tunc erat novennis, & ipſe deponeret, ita cum Imperii ſummam tenerent Licinius ac Severus, & ſecundum Cæſarum nomen Maximinus & Candidianus, inexpugnabili muro circumſeptus, ſecuram & tranquillam degeret ſenectutem. Hoc conſilia ei oſtendebant. Sed Deus, quem ſibi fecit infeſtum, cuncta illius cogitata diſſolvit.* Galerius Maximianus ex Valeria conjuge filium non habuit, ſterilis enim erat, ut docet Lactantius cap. 50. Loquitur itaque hic Lactantius de Candidiano, qui paulo poſt nominatur, & quem Lactantius cap. 50. notat ex concubina natum, a Valeria adoptatum eſſe, ac deſponſum filiæ ſeptenni Maximini Auguſti, ut obſervat Baluzius in Notis ad Lactantium.

Pergit Lactantius cap. 21. *Adeptus igitur maximam poteſtatem, ad vexandum Orbem, quem ſibi patefecerat, animum intendit. Nam poſt devictos Perſas, quorum hic ritus, hic mos eſt, ut Regibus ſuis in ſervitium ſe addicant, & Reges populo ſuo tanquam familia utantur, hunc morem nefarius homo in Romanam terram voluit inducere, quem ex illo tempore victoria ſine pudore* VII. *Galerius ſævit in Chriſtianos.*

lau-

a Catholicis ſemper ſervata eſſent (quod ſuperius demonſtratum eſt) viſi ſunt obviaſſe, hæc ſcilicet ſtatuentes (*a*): *Item Flamines, qui non immolaverunt, ſed munus tantum dederunt, eo quod ſe a funeſtis abſtinuerunt ſacrificiis, placuit in fine eis præſtare communionem, acta tamen legitima pœnitentia.*

(a) *Conc. Eliberin. can.* 3.

XLV. Conſilium Patrum Conc. Eliberini.

Videre plane eſt in hoc vehementiſſime eoſdem Epiſcopos laboraſſe, ut ab idolatria Fideles, acrioribus intentatis minis, longius abſterrerent; quamobrem & in publica lætitia lucernas, & in cœmeterio cereos, more Gentilium, accendere vetuerunt (*b*); de quibus ea conſulas quæ a nobis dicta ſunt primo Annalium tomo: ſicut & de canone (*c*) illo, quo pingi in Eccleſia imagines prohibentur. Sed & illud mirandum, quo videas quam intenti fuerint in crimine idololatriæ penitus expurgando: qui velint, ſemel lapſum in crimen illud, ne in fine (*d*) communicet: tamen qui aliter a fide diutiſſime apoſtata vixiſſet, ſi tamen idololatra non fuerit, ad communicationem, peracta tamen pœnitentia, recipiendum eſſe mandarunt, ſtatuto ab eis canone his verbis (*e*): *Si quis Fidelis apoſtata per infinita tempora ad Eccleſiam non acceſſerit; ſi tamen aliquando fuerit reverſus, nec fuerit idololatra, poſt decem annos placuit eum communionem accipere.*

(b) *Eod. Conc. can.* 34. 37. (c) *Eod. Concil. can.* 36. (d) *Eod. Conc. can.* 46. (e) *Eod. Conc. can.* 46.

XLVI. Ne domi idola quis habeat.

Sed quod tunc Chriſtiani ſub Conſtantio ad ſacrificium nequaquam compellerentur, eam quoque apparet Fideles fuiſſe libertatem conſecutos, ut domi ſuæ liceret eis libere agere, ac ab idolis eam penitus vindicare: quod ſatis declarat ea ibidem Patrum conſtitutio ſancita, qua dicitur, (*f*): *Admonere placuit Fideles, ut quantum poſſunt, prohibeant, ne idola in domibus ſuis habeant. Si vero vim metuunt ſervorum; vel ſe ipſos puros conſervent. Si non fecerint, alieni ab Eccleſia habeantur.*

(f) *Eod. Conc. can.* 41.

XLVII. De capitolio.

Quod porro ab iiſdem vetitum eſt, aſcendere (*g*) Capitolium, ſacrificii tantum videndi cauſa; hallucinantur plane qui putant de Romano Capitolio eſſe dictum; ſed quod inſtar Romani Capitolii, quæ in aliis civitatibus celſiora loca eſſent ædificata, in quibus publica ſolerent offerri ſacrificia, dici quoque conſueviſſe Capitolia (ſicut & Palatii quoque vocem uſurpatam ab aliis reperiri pro celſioribus domibus, licet peculiaris Romanorum eſſet) diximus pluribus in Notis (*h*) noſtris.

(g) *Eod. Conc. Can.* 59. (h) *Not. in Rom. Mar. die* 29. *Nov. d.*

XLVIII. Litteræ confeſſor. abolitæ.

Placuit inſuper iiſdem Patribus, propterea quod antiquus uſus perſeveraſſe videbatur, ut litteris, quæ deſcriberentur ab iis qui cauſa fidei in carcere detinerentur (quod ex Cypriani epiſtolis ſuperius dictum eſt) communio lapſis impertiretur; cum ea licentia complures abuti ſolerent, quod (ut vidimus) idem Cyprianus ſæpe conqueſtus erat; placuit, inquam, ut pro Confeſſoriis, aliæ quæ ſolerent ab Epiſcopis ſcribi Communicatoriæ darentur (*i*) litteræ; quod & in primo Arelatenſi (*k*) Concilio fuit poſtea confirmatum.

(i) *Conc. Eliberin. can.* 25. (k) *Conc. Arelat.* 1. *can.* 9.

XLIX. De clericali continentia.

Stabilitur quoque ibidem ſcripto, quod pia obſervatione in Eccleſia hactenus ſervatur, nempe continentia clericalis, qua etiam iidem Patres obligant ſubdiaconos (licet, quod ad eos ſpectat, non idem ab omnibus Eccleſiis ſervaretur) deque his omnibus ejuſmodi canonem (*l*) ediderunt: *Placuit in totum prohibere Epiſcopis, presbyteris, diaconibus, ac ſubdiaconibus, poſitis in miniſterio, abſtinere a conjugi-*

(l) *Conc. Elib. can.* 33.

PAGIUS

laudabat. Et quia id aperte jubere non poterat, ſic agebat, ut & ipſe libertatem hominibus auferret. In primis honores ademit. Torquebantur ab eo non modo Decuriones, ſed primores etiam civitatum egregii ac perfectiſſimi viri. Et quidem in cauſis levibus atque civilibus, ſi morte digni viderentur, cruces ſtabant: ſin minus, compedes parati. Matres familias ingenuæ ac nobiles in gynecæum rapiebantur. Si quis eſſet verberandus, defixi in ſtabulo pali quatuor ſtabant, ad quos nullus unquam ſervus diſtendi ſolebat. Quid luſorium, (theatrum ſeu amphitheatrum, ubi Ludi publici edebantur) *vel delicias ejus referam? Habebat urſos ferociæ ac magnitudinis ſuæ ſimillimos, quos toto Imperii ſui tempore elegerat. Quoties delectari libuerat, horum aliquem afferri nominatim jubebat. His homines non plane comedendi, ſed obſorbendi objectabantur: quorum artus cum diſſiparentur, ridebat ſuaviſſime: nec unquam ſine humano cruore cœnabat. Dignitatem non habentibus pœna ignis fuit, & exilii primo adverſus Chriſtianos permiſerat, datis legibus ut poſt tormenta, damnati lentis ignibus urerentur. Qui cum deligati fuiſſent, ſubdebatur primo pedibus lenis flamma tamdiu, donec callum ſolorum contractum igni ab oſſibus revelleretur. Deinde incenſæ faces & extinctæ admovebantur ſingulis membris, ita ut locus nullus in corpore relinqueretur intactus. Et inter hæc ſuffundebatur facies aqua frigida, & os humore abluebatur, ne areſcentibus ſiccitate faucibus, cito ſpiritus redderetur. Quod poſtremo accidebat. Tunc per multum diem decocta omni cute, vis ignis ad intima viſcera penetraſſet.* (ſed legendum, *cum per multum diem*) *Hinc rogo facto cremabantur. Corpora jam cremata, lecta oſſa & in pulverem comminuta, jactabantur in flumine ac mare.* Tum cap. 22.

VIII. Galerius ſævit in Romanos.

Quæ igitur in Chriſtianis excruciandis didicerat, conſuetudine ipſa in omnes exercebat. Nulla pœna penes eum levis, non inſulæ, non carceres, non metalla; ſed ignis, crux, feræ, in illo erant quotidiana & facilia. Domeſtici & adminiſtratores lancea emendabantur. In cauſa capitis animadverſio gladii admodum paucis, quaſi beneficii loco, deferebatur, qui ob merita vetera impetraverant bonam mortem. Jam illa his levia fuerant. Eloquentia extincta, Cauſidici ſublati, Jureconſulti aut relegati, aut necati. Literæ autem inter malas artes habitæ; & qui eas noverant, pro inimicis hoſtibuſque protriti & execrati. Licentia rerum omnium, ſolutis legibus, aſſumta & Judicibus data. Judices militares, humanitatis litera-

jugibus ſuis , & non generare filios; quod quicumque fecerit, ab honore clericatus exterminetur: Hæc illi. At ejuſmodi obſervationem de continentia clericorum viguiſſe in Eccleſia ab ipſis Apoſtolorum temporibus, ſatis ſuperius primo Annalium tomo eſt demonſtratum, ſicut de jejunio ſabbati in Eccleſia Occidentali frequentiori uſu recepto, cujus in hac eadem Synodo (*g*) mentio habetur.

(*a*) *Conc. Elib. can.* 21.

L. De conveniendo ad Dominicum.

Quod vero ab iiſdem Patribus ſtatutum ſit, ut poſitus in civitate, ſi per tres Dominicas ad Eccleſiam non acceſſerit, pauco tempore abſtineat a communione, ſcilicet ut correptus eſſe videatur: non miretur quis, ſi nondum reddita Eccleſiæ tranquilla pace, necdum erectis jam paulo ante demolitis Eccleſiis, de conveniendo in Eccleſiam diebus Dominicis a Patribus lex videatur eſſe ſtatuta. Nihil quidem novi vel inſueti ab ipſis eſt juſſum, ſed ut ad quæ Fideles antiquiori uſu tenerentur adſtricti, obſervare non prætermitterent; nempe, ut, licet ingrueret perſecutio, & Eccleſiæ proſtratæ eſſent, in privatam tamen aliquam domum; vel in cryptas (ut ſuperius eſt demonſtratum) ad conventum celebrandum, quæ loca Eccleſia dicebantur, Chriſtiani clanculo convenirent. Id quidem Acta proconſularia Africanorum martyrum Saturnini & ſociorum, quos, hac eadem perſecutione ante biennium paſſos vidimus, aperte ſignificant, dum frequentes in eis audiuntur voces martyrum, de quibus quæſtio facta eſſet, quod Dominicum celebraſſent, dicentium, neceſſitatem Chriſtianis incumbere celebrare Dominicum, & ſine Dominico Chriſtianos eſſe non poſſe. Sed hæc ibi pluribus. Atque hactenus de Synodo Eliberina; ſatis enim hæc tum ad res geſtas dignoſcendas, tum etiam ad mores illorum temporum inſinuandos videri poſſunt; cum tamen alia complura in eodem Patrum conventu fuerint inſtituta. Sed jam cætera quæ ſunt perſecutionis hujus temporis, proſequamur.

Tre-

PAGIUS

terarum rudes , ſine adſeſſoribus in Provincias immiſſi. Tum cap.23. pergit.

IX. *Galerius Romanos vectigalibus opprimit.*

At vero illud publicæ calamitatis & communis luctus omnium fuit , cenſus in Provincias & civitates ſemel miſſus cenſitoribus ubique diffuſis , & omnia exagitantibus , hoſtilis tumultus , & captivitatis horrendæ ſpecies erant . Agri glebatim metiebantur , vites & arbores numerabantur , animalia omnis generis ſcribebantur , hominum capita notabantur , in civitatibus urbanæ ac ruſticæ plebes adunatæ , foras omnia gregibus familiarum referta , unuſquiſque cum liberis, cum ſervis aderant , tormenta ac verbera perſonabant , filii adverſus parentes ſuſpendebantur , fideliſſimi quique ſervi contra dominos vexabantur , uxores adverſus maritos . Si omnia defecerant , ipſi contra ſe torquebantur ; & cum dolor vicerat , adſcribebantur quæ non habebantur. Nulla ætatis , valetudinis excuſatio : Ægri & debiles deferebantur , æſtimabantur ætates ſingulorum ; parvulis adjiciebantur anni , ſenibus detrahebantur . Luctu & mœſtitia plena omnia . Quæ veteres adverſus victos jure belli fecerant , & ille adverſus Romanos Romaniſque ſubjectos facere auſus eſt , quia parentes ejus cenſui ſubjugati fuerant , quem Traianus Dacis , aſſidue rebellantibus , pœnæ gratia victor impoſuit . Poſt hoc pecuniæ pro capitibus pendebantur , & merces pro vita dabatur . Non tamen iiſdem cenſitoribus fides habebatur ; ſed alii ſuper alios mittebantur , tamquam plura inventuri. Et duplicabatur ſemper , illis non invenientibus , ſed ut libuit addentibus ne fruſtra miſſi viderentur . Interea minuebantur animalia , & mortales obibant , & nihil minus ſolvebantur tributa pro mortuis, ut nec vivere jam , nec mori ſaltem gratis liceret . Mendici ſupererant ſoli a quibus nihil exigi poſſet , quos ab omni genere injurietatis miſeria & infelicitas fecerat. Atquin homo impius miſertus eſt illis , ut non egerent . Congregari omnes juſſit , & exportatos naviculis in mare mergi . Adeo hominem miſericordem , qui providerit ne quis illo imperante miſer eſſet . Ita dum cavit , ne quis ſimulatione mendicitatis cenſum ſubterfugiat , multitudinem virorum miſerorum contra omne jus humanitatis occidit ; Hæc Lactantius.

I. Trecenteſimus ſextus Chriſti annus, Conſtantio & Galerio ſextum Coſſ. Faſtis adſcribitur, idemque ab Euſebio (a) quintus perſecutionis adnumeratur, quo hæc tradit contigiſſe Cæſareæ in Palæſtina: *Jam vero* (inquit) *cum perſecutio eſſet ad quintum annum continuata, ſecunda die menſis Xanthici, id eſt, ad quartum Nonas Aprilis, ipſo die Dominico, & feſto Reſurrectionis Salvatoris noſtri, Theodoſia rurſus virgo, Tyri puella fidelis & modeſta, non annos decem & octo omnino adhuc nata, vinctis quibuſdam Cæſareæ, qui regnum Chriſti conſtanter confitebantur, ante tribunal conſiſtentibus accedit, cum benigne ſalutatura, tum (ut veriſimile eſt) eos obſecratura, ut cum eſſent apud Dominum, illius recordarentur. Quo factitato, eam, tamquam nefas quoddam & impium facinus aggreſſam, ſatellites abripiunt, deducuntque ad Præſidem. Extemplo vero iſte quaſi mente captus, & animi furore maxime efferatus, gravibus & horrendis tormentis latera mammaſque ad interiora uſque oſſa dilaniat: quam adhuc ægre ſpirantem illam quidem, hilari tamen vultu & læto omnia cruciamenta perferentem, in rapidos maris fluctus projici jubet.* Hæc Euſebius. Errorem autem eorum, qui hanc Theodoſiam dixerunt Cappadocem confutavimus pluribus in noſtris Notis (b). Poſt hæc addit Euſebius: *Deinde ab illa ad reliquos Chriſti confeſſores digreſſus, omnes ad æris metalla, quæ erant in Phæno Palæſtinæ, condemnat.*

(a) *Euſeb. l.8.c.17.*

Theodoſiæ certamen.

(b) *Not.ad Rom. Mart. die 2.April.c.*

II. *Poſt illa, quinto die menſis Dii, hoc eſt apud Romanos Nonis Novembris, in eadem civitate Silvanum (qui, dum adhuc presbyter erat, Dominum fuerat ingenue confeſſus: quique paulo poſt Epiſcopatus dignitatem adeptus, martyrio e vita migravit) & quoſdam alios confeſſores egregiam in defenſione pietatis conſtantiam declarantes, eorumdem metallorum laboribus idem Præſes adjudicavit; qui primum illis pedum flexus, & commiſſuras ferreis inſtrumentis igne candentibus debilitari præceperat, deinde eos ad illud ſupplicium amandavit. Simulatque vero iſtam contra hoſce pronunciaverat ſententiam, Domnum virum cum ob infinitas fidei Chriſtianæ confeſſiones eximie nobilitatum, tum ob magnificam, & egregiam in libere de religione loquendo alacritatem apud Palæſtinos omnes cum primis illuſtrem, incendii ſupplicio addicit. Poſt cujus condemnationem idem Judex, diſertus improbitatis excogitator, & callidorum contra Chriſti doctrinam conatuum inventor, ſupplicia quædam numquam antea audita contra pios reperit. Tres illorum ad ſingulare pugillatus certamen ſententia deſignat. Auxentium item, virum gravem, & pium, ſanctumque ſenem, beſtiis tradit diſcerpendum. Alios autem, qui jam ad robuſtam virilemque ætatem pervenerant, exectis teſticulis, primum eunuchos facit, deinde ad eadem metalla condemnat.*

Silvani martyrium.

Alios rurſus acerbis cruciamentis divexans carcere coercet, & vinculis: inter quos erat Pamphilus, omnium neceſſariorum meorum mihi maxime deſideratus, vir ex omnibus martyribus noſtri temporis, propter cujuſque generis virtutem, facile præſtantiſſimus; hujus in dicendi facultate, & philoſophorum diſciplinis Urbanus (hic erat provinciæ Præfectus) primum periculum fecit, deinde impulit ad ſacrificandum; quem ut penitus renuentem, & minas pro nihilo reputantem vidit; ad extremum, bile & furore commotus, aſperio- III.

III. Pamphili res geſtæ.

PAGIUS

SÆC. IV. Anno Urbis 1059. Olymp. 271.an.2. A.C.306.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5799.

☉ 7. F. ☽ 3. P. 11. April. Indict. 9.

JESU CHRISTI 306.

Sedes vacat.

PERSECUTIONIS 4.

GALERII MAXIMIANI IMP. 2.

CONSTANTINI IMP. 1.

I. *Conſules.* [1] A Num. I. ad V. Coſſ. *Calerius Maximianus Aug. VI.* & *Conſtantius Aug. VI.*

II. Sumtus a Galerio Conſulatus juxta ſecundam regulam, a Conſtantio juxta tertiam: ille enim Cæſarei Imperii Quindecennalia celebravit. Quæ etſi non exhibuiſſet, tamen cum Conſtantio Faſtis nomen dediſſet, quod anno ſuperiori uterque Auguſtus nuncupatus fuerit. In Faſtis Theonis uterque Conſul *Auguſtus* appellatur.

Quindecennalia Imperii Cæſarei Galerii.

III. Eſt hic quartus perſecutionis annus, quo *Agapius* martyrium pertulit, ut docet Euſebius lib. de Martyribus cap.6. de quo martyrio agitur in Annalibus anno præcedenti num. IX. *Theodoſia* autem & *Pamphilius*, de quibus Euſebius ibidem cap.7. paſſi ſunt anno quinto perſecutionis, ideoque ſequenti tantum non curren ti, ut exiſtimabat Baronius.

Quartus annus perſecutionis.

Ad

NOTÆ [1] Coſſ. *Galerius Maximianus Aug. VI. & Conſtantius Aug. VI.* Faſti Idatiani, Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculi: *Conſtantio VI. & Maximiano VI.* Suffecti hoc anno dicuntur *P. Cornelius Anulinus*, ac *Maximianus*, atque etiam *Severus*, qui Cæſares creati ſunt. Vide Lactantium de moribus perſecutorum cap. XVII.

vioribus tormentis illum cruciari mandat. Quare immaniſſimus ille, & maxime crudelis Præſes, continua novacularum acutarum inciſione martyris latera acerbe pungente, jam fere ſatiatus, & tandem pudore ſuffuſus, in carcerem, ubi reliqui confeſſores erant, concludi juſſit.

IV. Urbani præſidis digna punitio. *Verum qualem mercedem Urbanus ob tantam ſævitiam, & crudelitatem, qua tantopere, in ſanctos Dei, & Chriſti martyres inſultavit, ex juſta Dei ultione, & vindicta poſt mortem habiturus eſſet; ex ſuppliciis illi in hac vita inflictis, quæ erant tamquam futurorum præmia, facile licebat animadvertere. Nam non longo tempore poſt facinora, quæ in Pamphilum nefarie conſciverat, divina ultio, dum adhuc Præfecturam gerebat, eum ex inopinato adorta eſt ad hunc modum. Qui jam dudum in ſublimi, & excelſo ſedens ſolio, judicia dabat; qui ſatellitio militari ſtipatus; qui univerſæ Palæſtinorum gentis Præfectus, qui convictor tyranni, tanquam ei intimus; qui ejuſdem menſæ cum illo particeps erat, vindicta Dei una nocte non ſolum fuit tantæ dignitatis ornamentis orbatus, ignominiæ, & dedecori coram illorum oculis, qui eum, ut Principem admirati fuiſſent, expoſitus, timidus, & ignavus factus, adeo ut voces muliebres turpiter funderet, & abjecto animo univerſæ genti, cui præerat, ſupplicaret; verum etiam Maximiano *, de cujus gratia antea inſolens, & ſuperbus arroganter ſe extulerat (quippe eum egregie præter cæteros, ob facinora in nos crudeliter edita, amplexabatur) duro, & crudeli Judice uſus eſt; adeo ut poſt turpem ignominiam, quam pro ſceleribus, quorum erat convictus, ſubibat, ſententia ab eo pronunciata, morti addiceretur. Cæterum hoc a nobis extra propoſitum dictum ſit. Atque erit tempus magis idoneum, cum & vitæ exitus aliorum impiorum, qui maxime contra nos dimicarunt, & ipſius Maximiani cum ſuis, noſtra ad otium plenius complectetur oratio:* Hucuſque Euſebius de hujus anni rebus. At non hic abſolutum eſt certamen Pamphili, ſed in ſequentem annum majori gloriæ fœnore propagatum; de quo ſuo loco ex eodem auctore dicturi ſumus.

* al. Maximino.

V. Hoc eodem anno Galerius Maximianus duos Cæſares creat, Maximinum atque Severum. Natus fuit Maximinus (ut teſtatur etiam Zoſimus *a*) ex ſorore Galerii, adoptatus autem ab ipſo Galerio Maximiano Imperatore; creatuſque Cæſar ab eo, Orienti præfectus eſt, cui additus eſt collega Flavius Valerius Severus, Cæſar & ipſe creatus: ſed in antiquis tabulis, Severus priori loco poſitus invenitur, in hunc modum: CONSTANTIUS ET MAXIMIANUS INVICTI AUGG. SEVERUS, ET MAXIMINUS CÆSS. THERMAS ORNAVER. ET. ROM. SUIS DEDICAVER.

(*a*) *Zoſim. lib. 2. hiſt.*

Severus & Maximinus Cæſares.

VI. Cauſa creandorum novorum Cæſarum. Creandorum horum Cæſarum illam adducunt alii ex Eutropio cauſam, quod cum Conſtantius, qui in diviſione Imperii cum Galerio, Italiam, Africam, & Gallias in ſortem acceperat, ceſſerit collegæ Italiam atque Africam, contentus Galliis. Sed nihil de ejuſmodi ceſſione majores, quæ non fuiſſet prætermiſſa ab Auctore Panegyrici dicti Maximiano, & Conſtantino; vel in eo qui dictus eſt poſt victoriam Maxentii tantummodo Conſtantino; in quo auctor res bellicas a Conſtantio geſtas paucis perſtringens, dum comparat illi filium, ſic ſcribit: *Purgavit ille Bataviam, advena hoſte depulſo; tibi ſe ex ultima barbarie indigenæ populi dedere. Ille Oceanum claſſe tranſmittit; tu & Alpes gradu, & claſſibus portus Italicos occupaſti. Recuperavit ille Britannias; tu nobiliſſimas Africi maris inſulas, quæ populi Romani fuere provinciæ. Ignoſcat, inquam, divus ipſe Conſtantius, quid habeo, quod comparem Italiæ, Africæ, Romæ?* Hæc idcirco, quod a tyranno Conſtantinus Italiam, Africam, atque Urbem liberavit, quas diu Maxentius occuparat, poſt Conſtantii utique obitum, non quod Conſtantius illas collegæ ceſſiſſet.

VII. Galerius Italiam occupat. Verum non ceſſiſſe Conſtantium, ſed potius Galerium Italiam Urbemque occupaſſe, æquius dici poſſe videtur; nam in Panegyrico illo Maximiano atque Conſtantino dicto, hanc in fine auctor habet apoſtrophen ad Conſtantium jam antea vita functum: *Audis enim profecto hæc, & vides, dive Conſtanti, quem curru, & pene conſpicuo, dum vicinos ortus repetit occaſu, Sol ipſe invecturus cælo excepit, quanto nunc gaudio potiris, quanta voluptate perfrueris, cum talem hunc filium tuum, qui te primus patrem in Imperii tui poſſeſſionem, idem pater, idem ſocer, idem Im-*

PAGIUS IV. *Severus & Maximinus Cæſares dicti.* Baron. n. V. & VI. Ad num. V. & ſeq. *Severus* & *Maximinus* anno CCCV. Cæſares nuncupati ſunt, non vero anno currenti, ut ex iis, quæ anno CCCIV. diximus, certum redditur. Præterea creatio non in Italia, ut perperam Socrates, quem Baronius ſequitur, ſed *Nicomediæ* facta, ut ibidem ex Lactantio lib. de Mortibus Perſecutorum oſtendi. Una itaque eademque die, ſcilicet Kalendis *Maiis* anni CCCV. *Diocletianus* & *Herculius* abdicarunt, & *Galerius ac Conſtantius* Auguſti, *Severus* vero ac *Maximinus* Cæſares appellati, ut eo in loco demonſtratum. Errarunt tam Socrates & Theophanes, quam Eutropius qui ſcribunt, Galerium utrumque Cæſarem non creaſſe, niſi poſtquam in Italiam adventavit. Errat & Idacius in Chronico, dum abdicationem anno CCCIV. Kalendis Aprilis factam dicit, quæ omnia ex iis, quæ jam in medium attulimus, certa ſunt.

Ad

Imperator induxerit : Hæc ipſe ; qui dum refert Conſtantinum a Maximiano in Imperii Conſtantii poſſeſſionem electum ; plane conſtat non de Galliis tantummodo intelligere , ſed totius orbis Occidentalis partibus , ubi olim Conſtantius ipſe regnaſſet. Conſtantius itaque cum ab urbe receſſit in Britanniam profecturus, non ceſſit Imperio, ſed receſſit, relinquens ibidem filium Conſtantinum , ut adhuc ætate junior Imperio aſſueſceret, quem ſuum Conſtantius hæredem fore animo deſtinaverat.

VIII. Conſtantius non ceſſit.

His igitur atque aliis rationibus , quas ſubjiciemus, nequaquam dici poſſe videtur , Conſtantium Imperatorem contentum Galliis, reliquas Occidentalis oræ partes ceſſiſſe Galerio Maximiano ; cui plus ſatis erat adminiſtratio Orientis : Sed accidit quidem, agente in extrema (ut dictum eſt) mundi parte Conſtantio , in Britannia ſcilicet (quod ſcribit Socrates *a*) ut Maximianus , qui , & Galerius dictus eſt , profectus in Italiam , duos deſignaret Cæſares, Maximinum quem Orienti , & Severum quem Italiæ præfecit ; idemque Galerius Conſtantinum Conſtantii filium Romæ, quem ibi pater ſucceſſorem in Imperio reliquerat , ne faceſſere negotium poſſet rebus a ſe ſtatutis , tenuit ſub cuſtodia . Hæc quidem de cuſtodia Conſtantini Romæ per Galerium procurata Victor ſcribit his verbis:

(a) Socrat. lib.1. c.1.

IX. Conſtantinus detentus in cuſtodia.

Hic dum juvenculus a Galerio in urbe Roma , religionis ſpecie , obſes teneretur, fugam arripiens, atque in fruſtrandos inſequentes, publica jumenta, quaqua iter egerat , interficiens , ad patrem in Britannia pervenit . Et forte iiſdem diebus ibidem Conſtantium patrem fata ultima perurgebant : Hæc Victor . Quod vero ait, religionis ſpecie obſidem detentum fuiſſe a Galerio Conſtantinum ; de religione Chriſtiana puto intelligendum . Qui enim ex Helena (ut dicemus) Chriſtiana fœmina natus eſſet , & patre Conſtantio erga Chriſtianos (ut vidimus) propenſiore, ſpecimen aliquod ab eo de patrocinio Chriſtianæ religionis editum fuiſſe putamus ; niſi magis placet, potius ea de religione ad Conſtantium patrem referri debere ; quippe cum adeo de Chriſtianis benemeritus eſſet, ut non tantum ab eorum perſecutione ceſſaſſet , ſed etiam apud ſe eos inter primos habere vellet, apud Galerium de prodita avita ſuperſtitione in ſuſpicionem venerat ; ſicque eo modo (quod verius credimus) Conſtantinum Romæ agentem loco obſidis detinuerit ; qua quidem cauſa obtentu religionis arrepta , Galerius, ne optimæ indolis juvenis patri ſuccederet , impediret.

X. Conſtantii obitus.

Sic igitur hoc eodem anno , iiſdemque Conſulibus (ut auctor eſt Socrates *b*) anno primo ducenteſimæ ſeptuageſimæ primæ Olympiadis , octavo Kalendas Auguſti , Conſtantius Imperator in Britannia Eboraci diem extremum clauſit ; de cujus erga Deum pietate uſque ad ſupremum diem ſervata hæc tradit Euſebius (*c*): *Qualis autem exitus eum, qui talem ſe erga Deum oſtenderit , ſit conſecutus , quamque moribus , & vita diſſimilis eorum , qui ejuſdem Imperii cum eo participes fuerunt , a Deo , quem ſedulo coluit , factus , cuique in naturam , & conditionem rerum ab illis geſtarum aciem animi intendenti eſt ad intelligendum perfacile . Nam cum jam longo temporis ſpatio eximia , & ſpectata ſatis regiæ virtutis indicia dediſſet , tandem, repudiata penitus impiorum in variis colendis diis ſuperſtitione , Deum omnium moderatorem ultro agnovit , & ſanctorum virorum precibus ſuam firme munivit familiam ; & reliquum vitæ curſum expeditum , perturbatione vacuum, magna cum laude tranſegit ; &, quod vulgo beatum prædicant , neque quicquam ipſe habuit moleſtiæ , neque alteri aliquando exhibuit .*

(b) Socrat. ubi ſupra.

(c) Euſeb. in Vita Conſtantini. lib. 8. c. 11.

XI. Conſtantii Imp. pietas.

Sic igitur omne tempus regni conſtans, & tranquillum liberis , & conjugi cum tota famulorum turba præſtitit , omnemque ſuam familiam uni Regi Deo conſecravit : adeo ut multitudo, quæ intra Regiam ipſam coiverat , nihil ab Eccleſiæ forma diſtare videretur, in qua inerant Dei miniſtri , qui continuos cultus pro Imperatore

PAGIUS

V. *Conſtantinus obſes apud Diocletianum & Galerium.*

Ad num. IX. & ſeqq. Venio nunc ad mortem Conſtantii Chlori Auguſti Conſtantini Magni patris , de qua Lactantius citatus cap.24. hæc habet : *Jam propinquavit , illi* (ſcilicet Galerio Maximiano) *judicium Dei , ſecutumque tempus eſt , quo res ejus dilabi ac fluere cœperunt . Nondum animum intenderat ad evertendum pellendumque Conſtantium , dum eſt occupatus his rebus, quas ſuperius expoſui , & expectabat obitum ejus , ſed tam celeriter non putabat obiturum . Qui cum graviter laboraret , miſerat literas , ut filium ſuum Conſtantinum remitteret ſibi videndum , quem jamdudum (fruſtra repetierat .) Ille vero nihil minus volebat . Nam & in inſidiis ſæpe juvenem appetiverat , quia palam nihil audebat , ne contra ſe arma civilia, & , quod maxime verebatur, odia militum concitaret . Sub obtentu exercitii ac luſus feris illum objecerat . Sed fruſtra, quoniam Dei manus hominem protegebat , qui illum de manibus ejus liberavit in ipſo cardine . Namque ſæpius , cum jamdiu negare non poſſet , dedit illi ſigillum inclinante jam die, præcepitque , ut poſtridie mane acceptis mandatis proficiſceretur , vel ipſe illum occaſione aliqua retentaturus , vel præmiſſurus literas , ut a Severo teneretur . Quæ cum ille proſpiceret , quieſcente jam Imperatore , poſt cœnam properavit exire ; ſublatiſque per manſiones multas omnibus equis publicis , evolavit . Poſtridie Imperator , cum conſulto ad medium diem uſque dormiſſet , vocari eum jubet . Dicitur ei poſt cœnam ſtatim profectus . Indignari ac fremere cœpit . Poſcebat equos publicos , ut eum retrahi faceret . Nudatus ei curſus publicus nuntiatur . Vix lacrymas tene-*

tore etiam tum obierunt, cum piorum hominum genus, & vere Deo inſervientium, alibi apud Gentilium multitudinem ne nominari quidem abſque periculo poterat.
(a) Euſeb. ibid. c. 11. 12. 13. 14. 15. *Ob (a) quas quidem res, neque id adeo diu poſt, Deus illum egregie remuneratus eſt* (repetit Euſebius breviter collata illi a Deo beneficia) *ſic ut jam in Imperii gubernatione primas facile obtineret. Illi enim qui clavum Imperii ante eum tenuiſſent, neſcio quo modo repentina animorum facta mutatione, poſt primum annum, quo Eccleſiæ Dei gravi fuiſſent obſidione oppugnatæ, Imperio ſe ſponte abdicaverunt. Conſtantius de reliquo ſolus, & ſummus Imperator, & Auguſtus appellatus eſt; qui cum initio Cæſarum ac Imperatorum diademate illuſtratus, & inter hos primas adeptus; tum poſtea in hoc honoris gradu explorate, qualis eſſet, perſpectus, & cognitus, a Romanis ad ſummam dignitatem elatus fuit, & quatuor Imperatorum, qui poſt cum eo regnabant, ſummus, & Auguſtus nuncupatus; quin etiam ſolus, præter ceteros Imperatores, propter liberorum probitatem excelluit, permagna utriuſque ſexus caterva in lucem edita, ſuſceptaque.*

XII. *Cum autem ad ſummam prope ſenectutem provectus, communi naturæ, quod debebat, eſſet perſoluturus; & jam migraturus e vita; Deus tum rurſus facinus quoddam plane admirabile ejus cauſa edidit, qui ei mortem oppetituro ſua providentia curaverit, ut filius ejus natu maximus Conſtantinus ad capeſſendum Imperium præſto eſſet. Iſte (ut ſupra diximus) in medio illorum, qui erant cum patre conſortes Imperii, more illius veteris Dei prophetæ Moyſis, quotidie verſabatur; & ubi exceſſit e pueris, & jam ad adoleſcentiam pervenit, ſummo apud illos honore dignatus fuit. In qua ætate & honore nos eum vidimus, cum Palæſtinorum regionem una cum Imperatore, qui cæteros anteibat ætate, peragraret. Ad cujus dexteram aſſiſtens, illis, qui eum videre cupiebant, ſe adoleſcentem facile præſtantiſſimum declaravit; utpote in quo eximia regiæ cujuſdam indolis indicia ex eo quidem tempore elucere cœperunt. Ut enim corporis compoſitione ad pulchritudinem apta, & ſtaturæ (ut ætas tulit) proceritate, nemo cum illo comparari potuit,*

Conſtantinus interfuit patri morienti.

& virium etiam firmitate tantum ſuperavit æquales, ut illis nonnihil terroris injiceret: ſic virtutibus animi multo magis quam corporis oramentis nobilitatus eſt; quippe modeſtia primum ſuum decoravit animum, deinde politiore litteratura, tum prudentia a natura prope inſita, ad extremum ſapientia divinitus animo conſignata, tamquam alimentis quibuſdam eximie educavit.

Quem quidem cum illi, qui tum rerum potiebantur, adoleſcentem generoſum eſſe, robuſtum, procerum, excelſo & erecto animo præditum animadverterent; invidia ſimul fuerunt & metu perculſi. Qua re inducti, tempus opportunum obſervant ſedulo, quo gravi aliqua contumelia eum afficiant. Quod quidem adoleſcens animadvertens (ſiquidem Dei nutu inſidiæ contra illum comparatæ ſemel & iterum fuerunt perſpicue deprehenſæ) fuga ſalutem quæſivit; atque ea in re exemplum magni Prophetæ Moyſis eſt probe imitatus. Deus etiam omnia ejus cauſa faciebat, provide proſpiciens, ut in tempore præſto eſſet ad patri ſuccedendum. Extemplo enim ubi inſidiarum machinas effugit, celeri gradu acceſſit ad patrem; & protinus poſt longum temporis intervallum, quo abfuerat, in ejus conſpectum venit. Eodem momento patris Conſtantii vitæ exitus in acie novaculæ (ut dicitur) conſtitit. XIII. Inſidiæ in Conſtantinum.

Poſtquam autem filium ex inſperato adeſſe vidit; exiliens e cubili, illum amplexatus eſt; atque illud, quod ſibi jam vitam edituro ſolum triſtitiam attulerat, filii nimirum abſentia, ſe ex animo jam ejeciſſe aſſeruit, preceſque propterea cum gratiarum actione Deo obnixe fudit. Jam vero mortem pluris prope quam immortalitatem æſtimare ſe dixit, ac tandem familiam ſuam reſque univerſas ordine diſpenſavit. Atque in medio filiorum pariter ac filiarum, ipſum inſtar chori undique cingentium, ſe ſtatuens, & in ipſa Regia, inque regio cubili decumbens, regni hæreditate filio, qui reliquos ætate anteibat, communi lege naturæ tradita, deceſſit e vita: Hucuſque Euſebius de vita, moribus, atque felicitate Conſtantii; hæcque eadem in hiſtoria habet (b). XIV. Conſtantinus heres Imperii. (b) Euſeb. hiſt. l. 8. c. 26. & 29.

XV. Addit ad hæc Zonaras (c): *Fertur enim Conſtantio ægrotanti, & ob cæterorum filiorum ineptam indolem mæſto, Ange-* (c) Zonar. lib. 2. Ann. in Dioclet.

PAGIUS *tenebat. At ille incredibili celeritate uſus, pervenit ad patrem jam deficientem, qui ei militibus commendato, Imperium per manus tradidit; atque ita in lecto ſuo requiem vitæ, ſicut optabat, accepit. Suſcepto Imperio Conſtantinus Auguſtus nihil egit prius quam Chriſtianos cultui ac Deo ſuo reddere. Hæc fuit prima ejus ſanctio ſanctæ Religionis reſtitutæ:* Hæc Lactantius.

VI. Refellitur Zoſimus. Paulo aliter Zoſimus lib. 2. aliique rem narrant perperamque ſcribunt, Conſtantinum a Galerio Romæ obſidem tunc detentum fuiſſe. Nam, ut obſervat Baluzius in Notis ad cap. 24. Lactantii; Romam tunc temporis Galerius non viderat, ut certo colligitur ex Lactantio cap. 27. Præterea Conſtantinus obſes apud Diocletianum & Maximianum fuit, in Bithynia ſcilicet, ubi Diocletianus habitabat, ut docet Euſebius lib. 1. de Vita Conſtantini cap. 19. Philoſtorgius lib. 1. cap. 5. Anonymus Valeſianus, & Nicephorus, lib. 7. cap. 18. & 19.

VII. Conſtantii Chlori obitus. Ceterum, Conſtantium Chlorum hoc anno *VIII. Kalend. Aug.* ut habent Idacius in Faſtis & So-

Fabuloſa de Conſtantio & Conſtantino.

gelus adſtitiſſe, qui juberet, ut Conſtantino relinqueret Imperium. Sed mirum hæc præteriiſſe Euſebium, qui laudandi Conſtantini nullam umquam licet levem reliquit occaſionem. Sed & idem auctor de adoleſcentia Conſtantini hæc ſubdit: *Hunc igitur Conſtantinum pater adoleſcentem etiam tum Galerio dediſſe obſidem memoratur, ut interim etiam in re militari exerceretur; qui cum ei ob ingenii dexteritatem ex invidia inſidias ſtrueret, in pugna Sarmatica mandarit, ut barbarorum ducem armis inſignem aggrederetur; Conſtantinum vero paruiſſe, eumque correptum viventem ad Galerium portaſſe. Deinde leonem immanem & cruentam belluam juſſiſſe ſubſiſtere: illum vero id quoque certamen, quamvis non ſine periculo, divina tamen gratia incolumem obiiſſe:* Hæc Zonaras, quæ tamen (ut diximus) non tantum non Euſebius; ſed nec qui in laudem ejus dixerunt encomiaſticas orationes attigerunt; quæ ob ſui dignitatem prætermitti minime debuiſſent. Etenim idem Euſebius, qui (ut vidimus) illum comparat Moyſi, Davidi quoque utriuſque certaminis gloria comparaturus fuiſſet, ſi talia Conſtantino facta noviſſet. Habenis plane indiget hiſtoricæ veritatis oratio; ne ex arcto rectoque tramite veritatis in latum laudationum campum ſoluta profiliens, quæcumque ſibi grata atque jucunda videntur uſurpans, nullo habito exacto rerum delectu, commenticia interdum veris admiſceat. Sed proſequamur cœtera.

XVI. Divinum conſilium de Conſtantino.

Defuncto igitur Conſtantio Auguſto de Chriſtianis optime merito, ejus ultima voluntate, votoque totius exercitus, Conſtantinus ejus ex Helena filius in Imperium feliciſſime ſubrogatur, divino potiſſimum numine ſuffragante. Etenim felicius quam Cyrus, deligitur, qui duram diuturnamque ducentorum, & ſeptuaginta annorum captivitatem ſub Gentilibus Regibus in præſentem annum uſque productam ſolveret, Fidelem populum poſtliminio reſtitueret, nec unum tantum, ſed plura templa ubique majori gloria excitaret. Quis hæc conſiderans, non admiretur immenſam, & in omnibus plane admirabilem Dei providentiam? quæ quidem etſi in rerum omnium creatione, earumdemque moderatione atque conſervatione refulgeat, in regimine tamen atque patrocinio S. Eccleſiæ potiſſimum declaratur.

XVII. Chriſtianæ religionis Deus auctor & moderator.

Quo enim tempore maxime omnium humanis oculis videri poterat, ſævitia, ac pertinacia adverſantium Imperatorum, Chriſtiana religio radicitus eſſe convulſa, funditusque diruta; cum etiam de eadem veluti proſtrata atqua deleta (ut vidimus) ſublimes eſſent erectæ tanta victoria inſcriptæ columnæ; quando inſuper in Oriente ſenioribus flacceſcentibus Imperatoribus, robuſtiores ad perſecutionem acerbius inſtaurandam novi delecti eſſent Auguſti; cum etiam ad inflectendam indomitam hactenus conſtantiam martyrum, qui ſuperſtites erant, obtuſæ viderentur eſſe ſecures, gladii hebetati, equulei invalidi, & ignes frigidi, recenſque excogitata tormenta vileſcerent, & longe crudeliora opificum omnium ſolerti induſtria quærerentur; quando denique jam omnibus ſolo æquatis Eccleſiis, occiſiſque, vel fugatis undique earumdem ſacerdotibus, cæteriſque miniſtris, ipſa quoque ſancta libatio videretur penitus intermiſſa ultimæ, & maximæ omnium cladis indicium. Ecce tibi ex inſperato, Omnipotens ille, qui eſt terribilis in conſiliis ſuper filios hominum (*a*), qui vocat ea, quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt, & de tenebris lumen ſplendeſcere facit (*b*); ipſe inquam Deus cunctarum rerum opifex, & moderator, virum ſibi ſecundum cor ſuum elegit, erigitque in Imperium; quem & gratiæ ſuæ ſplendore illuſtrans faciat poſtea Chriſtianum, qui Eccleſiam a tyrannis obſeſſam vindicet in libertatem, fugatam undique revocet pietatem, hoſteſque illius Imperatores debellet, eorumque ſpolia Crucis vexillo ſubjiciat; qui item catenas, compedes, ungulas, & alia quæque ferrea inſtrumenta ad torquendum compoſita, jam obducta rubigine, conflet in vomeres, falces atque ligones; & humiles Eccleſias ſolo proſtratas in baſilicas auguſtiori, & ampliori ſtructura reſtituat, atque oratoria clandeſtina mutet in templa, inque excelſa Dominica cryptas & antra convertat, eorumque miniſtros regiis proſequatur honoribus; idemque Fidelibus cunctis adblandiatur, ut fratribus; confeſſores ſacris decoros ſtigmatibus, ut glorioſis certaminis victores amplectatur, pul-

(*a*) Pſal. 65.

(*b*) 2. Cor. 4.

PAGIUS

& Socrates, vita functum eſſe, quæ in Differt. Hypatica, cap. 2. num. XIX. in medium adduxi, evincunt. Neque, ut putarunt aliqui Viri doctiſſimi contrarius eſt Socrates in lib. 1. cap. 1. ubi ait, eum diem obiiſſe *primo ducenteſima ac ſeptuageſima prima Olympiadis anno*, qui currenti Chriſti anno menſe Julio abſolvitur. Nam Socrates, multorum Orientalium more, qui Eras omnes menſe ſeptembri auſpicantur, annum ſecundum Olympiadis ducenteſimæ ſeptuageſimæ primæ, menſe tantum Septembri hujus Chriſti anni inchoat, ut alibi oſtendo. Neque Scaliger, neque Petavius, neque Calviſius hunc nodum ſolvere potuere. Hankius in libro de Byzantinarum rerum Scriptoribus Græcis parte 1. cap. 1. num. XIX. & ſeqq. pluribus contendit, Conſtantium anno præcedenti e vita migraſſe, eodemque Conſtantinum Imperatorem levatum eſſe. Sed ejus fundamenta in laudata Diſſertatione a nobis everſa, licet, cum eam in lucem edidimus, librum illum non vidiſſemus.

pulcraque ſigna ipſorum vulnerum avide oſculetur; qui denique ſanctæ Eccleſiæ in omnibus ſe exhibeat protectorem, & adverſus poteſtates adverſarias defenſorem; cunctaque aucta gloria atque decore florentiſſima reddat, & latiori lætiorique germine longe lateque Chriſtianum nomen propaget atque dilatet: ſicque perſpicuum omnibus redderetur, non humano res noſtras niti conſilio, viribuſque fulciri terrenis; ſed plane Dei arbitrio regi, providentia gubernari, auxilio protegi, atque jugi protectione defendi: ita ut fruſtra laboret humana præſumptio, & incaſſum conetur cæca temeritas, poſſe e terra convellere, quæ fixas habent radices in cælo.

XVIII. Meliora tempora exoriuntur.

Poſt igitur cæcæ noctis horrorem, venturæ diei tunc quoddam auroræ crepuſculum in Conſtantio primum erupit, ſed primus Solis radius effulſit in Conſtantino; quando converſo rerum ordine, tam lætæ diuque expectatæ diei lux apparere cœpit in Occidente, eo potiſſimum tempore, quo adhuc perſecutionis atra tempeſtas denſa caligine obtegeret Orientem, ubi in ſuo curſu nox (ſecundum divinum oraculum *a*) medium iter pera- (*a*) Sap. 18.
geret, dum decem perſecutionis annorum vix quinque præterlapſi fuiſſent, & adhuc totidem ſupereſſent; donec progreſſibus ſuis Sol iſte, qui aſcendit ſuper Occaſum, Orienti tandem illuxit; cum jam antea illuſtraſſet Occidentalem orbem atque Meridiem; cum inquam veternoſum colubrum Maximianum Herculium, & duro jugo tyrannidis prementem Urbem Maxentium, & poſt Galerium Maximinum diram Eccleſiæ faciem, Licinium in Chriſtianos æque furentem pariter extinxiſſet monſtrorum domitor Conſtantinus: tunc exulem diu pacem poſtliminio revocavit; atque fœnore multiplicato reſtituit; ipſamque Dei Eccleſiam, inſtar Saræ (*b*) aliquando captivæ, re- (*b*) Geneſ. 20.
giis donatam muneribus, liberam reddidit viro ſuo. Hæc omnia, hiſque majora, qui hoc anno Dei voluntate auſpicatur Imperium, poſt Conſtantii patris obitum Conſtantinus ope divina perfecit; quonam vero rerum ac temporum ordine, dicemus ſingulis annis.

Peroratio auctoris.

SED tempus eſt, ut hunc ſecundum tomum Annalium abſolvamus, cum jam ad Conſtantini Imperii exordium pervenerimus; conſtituamuſque volumini terminum; ipſumque figamus hic feliciter la-
(*c*) 1. Reg. 7. pidem Adjutorii, (*c*) de ſuperatis Dei potentia Philiſtæis præclarum indicem, gloria Crucis exſculptum. Hic igitur longiori fatigata curſu oratio opportune conſiſtat; & beneficii memor actura gratias, ex more, ad Sanctiſſimæ Dei Genitricis Mariæ pedes prona ſe ſternat, ut cui accepta fert omnia, dono offerat quicquid a Deo ſe ejus precibus intelligit conſecutam; in ipſamque veluti in ſacroſan-
(*d*) Marc. 12. Luc. 21. ctum vivumque Gazophylacium, duo minuta, inſtar viduæ illius (*d*), ex paupertate multo labore collecta, duos, inquam abſolutos tomos Annalium inferat. Sit ipſa nobis Virgo, arca tutiſſima, in qua lucubrationes noſtræ ſerventur, atque tuta cuſtodia muniantur; ne fur obrepens, appetitus videlicet gloriæ, rapiat; vel tinea & rubigo inhæreſcentes, ſpes ſcilicet fallaces exedant. Eſt enim ipſa vera divinaque Arca illa ex lignis Setim compacta, (*e*) quæ ſibi credita, ſine corruptione conſervat. In ejuſmodi enim ar- (*e*) Exod. 37.
chivo cum res noſtræ repoſitæ fuerint; nulla umquam temporis varietate vel diuturnitate labefactatæ, aut vetuſtate deletæ, perpetua memoria in terris vivent; & (quod magis optamus) æterna præmia, divina gratia largiente, aſſequentur in cælo a Domino noſtro Jeſu Chriſto, cui una cum Patre & Spiritu ſancto ſit ſemper laus, honor, virtus & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Hic Baronius ſecundum Annalium tomum abſolvit.

ANNALES ECCLESIASTICI

I. (a) Eccl. 18. Prœmium cum imploratione numinis.

Bene & nobis illud accidit, quod de rebus divinis divinum prodit Oraculum (a): *Cum conſummaverit homo, tunc incipiet*. Siquidem abſoluto ſecundo Annalium tomo, cum poſt immenſos labores optata quies jure captanda fuiſſet, jam tertius eorumdem eſt inchoandus; ac velut in itinere conſtitutis, in ea ad quam pervenimus, ſtatione non licet conquieſcere, ſed ex ipſa in aliam proficiſcendum, & e ſecunda ad tertiam commigrandum eſt; atque inſtar filiorum Iſrael, e Socoth ſecunda eorum manſione in Etham (b) pariter tranſeundum, e tabernaculorum anguſtiis ſcilicet (ut harum vocum ſe habet interpretatio c) ex humili, inquam, Eccleſiæ ſtatu ad ampliſſimam ejus gloriam, Crucis fortitudine comparatam. Par utriuſque ratio; ſicut enim illis in eadem manſione tertia conſiſtentibus primum divinæ præſentiæ viſibile ſignum apparuit in columna ignis, & nubis die noctequе perſpicuum; ita & in hac tertia, ad quam pervenimus ſtationem, Crucis fulgor divinitus e cœlo coruſcans Conſtantino apparens, perinde ac digitus Dei, & lingua cœleſtis errantes docuit, atque ad rectam ſemitam revocavit; ſummaque claritudine fulgoris ſui, ea quæ humilia deſpectaque eſſe videbantur, ſublimia ac plane divina monſtravit; abolitiſque indecoris & ignominiæ titulis illis, ſcandali atque ſtultitiæ, Judæorum ac Gentilium opinione compoſitis, manifeſtioribus indiciis paradoxum illud Apoſtoli (d) declaravit: *Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus; & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus*.

(b) Exod. 12. 13. (c) Hier. ep. ad Fabiolam. 127. manſ. 3.

(d) 1. Cor. 1.

Hæc autem adeo eximia, & excelſa, oratione digne perſequenti, ut magnitudo poſtulat argumenti, divino opus eſſe auxilio intelligimus, quo veritatis recto tramite ipſa oratio haud hæſitans ſecura ducatur. Faveat cæleſte numen a nobis hoc itinere ſæpius imploratum, atque ex hac ejus tertia ſtatione effulgeat menti noſtræ, atque præcedat nos ſublimior illa, & excelſior animata columna, in qua multo felicius humano generi viſibilis Deus apparuit; ipſa inquam, Dei Genitrix beatiſſima Virgo Maria ſuæ pulchritudinis fulgore coruſca gradiens antecedat; ac ducens, & docens, non ſinat vel latum unguem nos ab arcta ſemita veritatis excedere, vel leviter aberrare. II.

JESU CHRISTI ANNUS	MARCELLI PAP. ANNUS	CONSTANTINI IMP. ANNUS
306.	3.	1.

III. Conſtantinus heres Imperii.

Trecenteſimo ſexto Chriſti Redemptoris noſtri anno, Olympiadis ducenteſimæ ſeptuageſimæ primæ anno primo, Conſtantio atque Galerio Augg. ſextum Conſulibus, cum octavo Kalend. Auguſti diem Conſtantius Eboraci in Britannia diem clauſiſſet extremum, Conſtantinus ejus filius major natu ex Helena genitus Imperii hæres ex teſtamento relictus, id decernente divino numine, ac totius exercitus ſuffragantibus votis, paternum accepit Imperium.

IV. Tempus Imperii Conſtantini.

Cum igitur tum ex Olympiadum ſupputatione, tum ex Conſularibus Faſtis tam certus exploratuſque habeatur annus, quo auſpicatus eſt Imperium Conſtantinus; Caſſiodori Chronicon erroris arguitur, dum poſt biennium ſub Conſulatu decimo Diocletiani, & Maximi (ſeu potius Maximiani) ſeptimo, ponit exordium Conſtantini; quod quidem ex ejuſdem hiſtoria Tripartita (e) quam collegit, maniſeſtiſſime inſpicere licet, dum ait ex Socrate, eumdem Conſtantinum defunctum, cum imperaſſet annos triginta, & unum, Feliciano & Titiano Conſulibus; qua ratione oportuit ipſum hoc anno imperare cæpiſſe. Hiſce itaque in primis firmiſſimis rationibus oportuit ſtabiliiſſe exordium Imperii Conſtantini, quod ſciamus complu-

(e) Hiſt. Trip. lib. 1. c. ult.

PAGIUS VIII. Olympiades recte ſupputandi ratio.

Ad num. IV. Baronius, qui duos Conſulatus e Faſtis expungendo, duos pariter tam Olympiadum quam ceterarum Erarum annos, ubi ad Imperium Diocletiani pervenit, reſecare coactus fuit, nullam in anno Olympidiaco a Socrate citato memorato, qui alios viros doctos excruciavit, difficultatem invenit: & tamen is annus ſecundum ejus opinionem cum præſenti Chriſti anno

plures errore lapſos, dum poſt biennium numerare aggreſſi ſunt annos ejuſdem Imperatoris, & in re graviſſima, nempe de tempore Nicæni Concilii; aliiſque rebus magni momenti, in errores non leves incidiſſe.

V. Quod autem ad geſtæ rei hiſtoriam pertinet, hæc de ingreſſu Conſtantini in Imperium quomodo ſe habuerint (præter illa quæ in fine ſecundi Annalium tomi de ejuſdem Conſtantini opportuno adventu in Britanniam, & de Conſtantii obitu dicta ſunt) jam ordine proſequamur, ac in primis quæ Euſebius, res ab eo geſtas fuſius proſecutus, narrat his verbis (a): *Neque tamen Imperium Imperatore deſtitutum permanſit; quippe Conſtantinus paterna purpura indutus, primum e paternis ædibus egreſſus eſt; & patrem tanquam a mortuis ad Imperium regendum denuo revocatum, ſuo ipſius vultu, & effigie omnibus repræſentavit. Deinde magna paternorum amicorum turba eum comitante, funeri præivit, patremque produxit; quinetiam infinita populi multitudine, militumque conſtipante agmine partim antecedentium, partim ſubſequentium, genitorem ſanctiſſimum cum omni ſplendore, & maxima pompa extulit; fauſtis acclamationibus, ſuavi hymnorum concentu, omnes beatiſſimum illum celebrant; & conſentientibus animis, filium jam in Imperii gradu locatum, patrem ad vitam quodammodo revocaſſe exiſtimant. Extemplo igitur ſecundo & proſpero applauſu novum Regem, Imperatorem, & Auguſtum ipſa prima voce contentius prædicant. Quibus acclamationibus tam auſpicato in filium editis, patri mortuo nonnihil ornamenti allatum eſt, filium cuncti beatum putant, qui talis patris fuit ſucceſſor declaratus; omnes gentes, quæ ipſius obſequebantur Imperio, incredibili lætitia efferuntur, & gaudio pene inexplicabili propterea complentur, quod illuſtri, & præclaro Imperatore ne breviſſimo quidem temporis momento caruiſſent.*

(a) Euſeb. in Vita Conſtant. lib. 1. c. 16. 17.

Funus Conſtantii Imp.

VI. *Hunc morum vitæque pie, & religioſe ad virtutem inſtitutæ exitum eſſe, in Imperatore Conſtantio univerſo generi mortalium, qui noſtra memoria vixerunt, Deus evidenter demonſtravit. Finem autem vitæ aliorum qui Dei Eccleſias bellico quodam more, & modo exagitarint, minime conſentaneum judicavi, quem præſenti ſermoni mandarem; neque bonorum memoriam, eorum appoſitione, qui ſecus ſe geſſerint in vita, omnino debere contaminari. Rerum enim experientia illis ſolum, qui ipſo oculorum obtutu calamitates cujuſque tyranni aſpexerint, quique earumdem cognitionem auribus perceperint, ſatis videtur eſſe ad vitam modeſtius deinceps ſanctiuſque moderandam. Sic igitur Conſtantinum talis parentis ſatu editum Principem & Imperatorem Deus omnium auctor, & totius mundi gubernator ſuo ſolum arbitrio delegit; eo conſilio, ut cum alii omnes Imperatores hominum ſuffragiis ad eum dignitatis gradum aſcendere conſueverint; de hoc Imperatore ſolo ad honorem efferendo, nemo mortalis omnino gloriaretur:* Hucuſque Euſebius.

Qualis finis perſecutorum.

VII. At nec Ethnicus auctor (quiſquis ille fuerit, clariſſimus certe orator illorum temporum) de divinitus facta electione imperii Conſtantini diſcrepat ab Euſebio, niſi tantum quod hic veram divinitatem minus intelligens, quod a Deo optimo maximo factum eſt, diis tribuit; qui & hæc præloquitur (b) de Conſtantio: *Vere enim profecto illum ſuperum templa petierunt, receptus eſt conſeſſu cœli, Jove ipſo dexteram porrigente. Quinimo ſtatim ſententiam rogatus, cui Imperium decerneret, ut decebat, dixit; CONSTANTINUM PIUM; manifeſte enim ſententia patris electus eſt Imperator; quod ita nos dicere, cum veritas jubet, tum pietati tuæ (ut video) gratiſſimum eſt. Sed cur tantummodo privatis tuis affectibus blandiamur, cum omnium deorum fuerit illa ſententia, & quidem jam auctoritate præſcripta, quæ tum pleno firmata ſit conſilio? Jam tunc enim cæleſtibus ſignis ſuffragiis ad ſalutem Reipublicæ vocabaris, cum ad tempus ipſum, quo pater in Britanniam tranſfretabat, claſſi jam vela facienti, repentinus tuus adventus illuxit, ut non advectus curſu publico, ſed divino quodam advolaſſe curriculo videreris:* Hæc ille; qui quod ſciebat divino factum numine, diis tribuit, quod nullum præter eos numen in cœlo eſſe putaret. At quales erant, quos nominat deos erga Conſtantinum propitios, qui eum ſibi adverſarium, ipſorumque cultus everſorem fore non viderint?

(b) Gall. in Panegyrico 4. Conſtantini.

Dei nutu Conſtantinus Imperat.

VIII. Sed quid idem addat de cunctatione Conſtantini in ſuſcipiendo Imperio, audiamus: *Illico enim atque ille terris fuerat exemptus; univerſus in te conſedit exercitus, te omnium mentes oculique ſignarunt; & quamquam tu ad ſeniores Principes de ſumma Reipublicæ quid fieri placeret, retuliſſes, prævenerunt tamen ſtudio, quod illi mox judicio probaverunt. Purpuram ſtatim tibi, cum primum copiam tui fecit egreſſus, milites utilitati publicæ magis quam tuis affectibus ſervien-*

Studium militum erga Conſtantinum.

PAGIUS anno non concurrit. Nam cum Baronius Olympiadem CCLXX. in anno Chriſti CCCIII. exordiri debeat, Olympiadem ducenteſimam ſeptuageſimam primam menſe tantum Julio anni Chriſti CCCVII. inchoare debuit, ideoque, & eo anno Conſtantii mortem conſignare, quod ex Olympiadibus in margine hujus Operis a nobis annotatis facile dignoſci poteſt.

A num.

vientes, injecere lacrymanti; neque enim fas erat diutius fieri Principem conſecratum. Diceris etiam, Imperator invicte, ardorem illum te depoſcentis exercitus fugere conatus, equum calcaribus incitaſſe; quod quidem (ut verum audias) adoleſcentiæ errore faciebas: quis enim te Cyllarus, aut Arion poſſet eripere, quem ſequebatur Imperium: Hæc ipſe, & alia plura; ſed non ſemper tutum attexere encomia hiſtoricæ puritati.

IX. Verum licet tum a patre, tum ab exercitu Conſtantinus fuerit renuntiatus, & acclamatus Auguſtus; tamen nonniſi Cæſaris nomen tunc accepit, Auguſti vero poſtea, cum Fauſtam filiam Maximiani Herculii uxorem duxit. Hæc enim idem auctor his verbis (*a*): *Cum tibi pater Imperium reliquiſſet, Cæſaris tamen appellatione contentus expectare malueris, ut idem te, qui illum, declararet Auguſtum: ſiquidem ipſum Imperium hoc fore pulchrius judicabas, ſi id non hæreditarium ex ſucceſſione cepiſſes, ſed virtutibus tuis debitum a ſummo Imperatore meruiſſes: neque enim dubium, quin tibi mature ſacrum iſtud faſtigium divinæ poteſtatis aſtrueret, qui te jam olim ſibi generum, etiam antequam petere poſſes, ſponte delegerat. Hoc enim (ut audio) imago illa declarat in Aquileienſi Palatio ad ipſum convivii poſita aſpectum; ubi puella jam divino decore venerabilis, ſed adhuc impar oneri ſuo, ſuſtinet, atque offert tibi etiam tum puero galeam auro gemmiſque radiantem, & pennis pulchre alitis eminentem; ut te, quod vix ulla poſſunt habitus ornamenta præſtare, ſponſale munus faciat pulchriorem.*

(*a*) *Panegyric. 1. Maxim. & Conſtantini.*

Conſtantinus contentus nomine Cæſaris.

X. Quando accepit nomen Auguſti.

Sic igitur Conſtantinus a funere patris nomen Cæſaris uſque ad nuptias cum Fauſta retinuit, quando & auctus eſt nomine Auguſti, cum alioqui voce militum omnium Auguſtus fuerit ſalutatus: de quo Euſebius (*b*) cum agit de obitu Conſtantii: *Hujus* (inquit) *filius Conſtantinus ſtatim ut Imperii gubernacula ſuſceperat, Imperator ſummus & Auguſtus cum ab exercitibus, tum multo antea ab ipſo Deo ſummo omnium Imperatore declaratus, ſe paternæ pietatis erga noſtræ religionis diſciplinam æmulum, & imitatorem præſtitit.*

(*b*) *Euſeb. lib. 8. c. 16.*

Antequam autem a Conſtantino res geſtas ulterius proſequamur, de ejus genere atque natalibus aliqua præfari, ad difficultates non leves ſolvendas, neceſſarium exiſtimamus. Quod ad paternum genus ſpectat, a Claudio Juniore Imperatore originem ducere, ſecundo Annalium tomo pluribus dictum eſt, cum de ejus patre Conſtantio ſermonem habuimus. Si vero ejuſdem ſtemmatis principium altius repetatur, Trebellius (*c*) auctor eſt, eum a Veſpaſiano Auguſto deſcendere, unde Flaviæ gentis eſt nomen & inſignia conſecutus, ante tamen Veſpaſianum obſcuræ; nam Suetonius hæc de eo (*d*): *Mediocritatem priſtinam neque diſſimulavit umquam, ac frequenter etiam præſetulit; quin & conantes quoſdam originem Flavii generis ad conditores Reatinos, comitemque Herculis, cujus monumentum extat via Salaria, referre, irriſit ultro.* XI.

Conſtantini paternum genus.

(*c*) *Trebell. in Claudio.*

(*d*) *Suet. in Veſpaſiano c. 12.*

Quod vero ad maternum genus attinet; cum conſtet natum ex Helena, unde illa, ex qua proſapia, provincia, & civitate ſit orta, non levis eſt controverſia. Scimus Græcorum recentiores (Euſebius enim licet rerum Græcarum amplificator egregius, hæc ſilentio prætermiſit) Nicephorum (*e*) & alios, qui commentitiæ hiſtoriæ fidem præſtiterunt, eam fuiſſe Bithynam genere, affirmare; de qua & ejuſmodi fabulam concinnarunt, cum de Conſtantio patre ad Perſas legato miſſo hæc memoriæ commendarunt, quæ idem Nicephorus narrat his verbis: *Is ab Occidente Orientem verſus navigans, ad locum qui Drepanum dicitur, applicat (ſitum eſt Drepanum, ad Nicomediæ ſinum ad altum mare longius prominens). Ibi Conſtantio deſiderium concubitus inceſſit. Quod ubi cognovit hoſpes ejus magnificentia & ſplendore cohortis ipſius regio permotus, filiam ei ſuam venuſta forma, ætatiſque flore jam nubilem puellam conciliat. Ille cum ea rem habet, concubituſ-* XII.

que

Helenæ patria & genus.

(*e*) *Niceph. lib. 7. c. 18.*

PAGIUS IX. *Conſtantinus Britannus non fuit.*

A num. XII. ad XXVIII. Conſtantini Magni patriam fuiſſe *Naiſſum*, oppidum Daciæ mediterraneæ, nunc *Serviæ* dictæ, certum eſſe debet. Hoc enim Stephanus de Urbibus, qui nuper cum Notis in Hollandia lucem vidit, Conſtantinus Porphyrogeneta lib. 2. *περὶ Θεμάτων*, Firmicus lib. I. Matheſeos ſub initium, & Anonymus Valeſianus diſertis verbis docent: *Hic igitur Conſtantinus natus Helena matre viliſſima* (id eſt, infimæ conditionis) *in oppido Naiſſo, atque eductus, quod oppidum poſtea magnifice ornavit, literis minus inſtructus, obſes apud Diocletianum & Galerium, ſub iiſdem fortiter in Aſia militavit*, inquit Anonymus Valeſianus. Accedit Cedrenus, qui Conſtantinum apud urbem Daciæ natum ſcribit. Decepit Anglos, alioſque Viros doctiſſimos locus Panegyrici Maximiano & Conſtantino dicti, in quo legitur: *Liberavit ille* (Conſtantius Conſtantini M. pater) *Britannias ſervitute, tu etiam nobiles eſſe illic oriendo feciſti.* Quæ & ſimilia ita ab illis de Britannia accepta, quaſi natus illic Conſtantinus eſſet: cum tamen Oratoris mens ſit gratulari ſe, ibi ortum factumque Imperatorem Conſtantinum, ac uno verbo de Natali Imperii, non de Natali genuino loquatur. Quare quod Conſtantinus Anglus ſive Britannus fuerit, inter fabulas computandum.

X. *Conſtantinus Cæſar, Severus Auguſt. dictus.*

Lactantius poſtquam de morte Conſtantii locutus eſt cap. 25. ſubjicit: *Paucis poſt diebus laureata imago ejus* (nempe Conſtantini) *allata eſt ad malam beſtiam* (ad Galerium ſcilicet Ma-

xi-

que mercedem peplum ei purpura intextum donat. Nocte ea Conſtantio mirifica viſio eſt oblata, quæ eum timore quodam perculit. Qua propter, & puellæ patrem eſt cohortatus, ut filiam, quæ inſigne quoddam donarium gereret, impollutam diligentius aſſervaret; & quod ex ea natum eſſet, accuratius educaret. Vidiſſe quippe ſe, ea qua dictum eſt nocte, ajebat, in tabernaculo ſuo præter naturam ab Occidentali Oceano Orientem Solem. Cæterum legatione recte obita, Conſtantius alio itinere Romam reverſus una cum Galerio Maximiano Cæſar creatus eſt, neque ita poſt longum tempus uterque Auguſtus factus.

Et paulo poſt:

XIII. De cunabulis Conſtantini fabuloſa.

Accidit deinceps, ut oratores alii ad Parthos mitterentur, qui & ipſi Drepanum diverterunt; & qui Conſtantii ex hoſpitis filia Helena progenitus erat infantulus, puerilem ludum ludens, a quodam ex oratorum numero offenſus, admodum ei ſuccenſuit, & objurgationes ejus indigniſſime tulit. Ibi tum mater, Conſtantii eum puerum eſſe, indicavit; eamque rem, peplum illud purpura exornatum proferens, confirmavit; & facies ipſa, indoleſque generoſa, filium illius eſſe, ſatis teſtabatur. Ea re Conſtantius ex legatorum ſermone cognita, poſtea comitatu regio puerum una cum matre Romam adduci curavit. Veritus autem, ne illis abſurdi quicquam a Theodora legitima uxore ſua per zelotypiam & conjugalem æmulationem accideret; Conſtantinum filium Nicomediam ad Diocletianum, qui ibi cum Galerio Maximiano genero erat, miſit. Atque ibi ille benigne ſuſceptus, in Palatio apud Imperatorem vixit, & inter domeſticos ſcholarum adſcitus, Græcas litteras addidicit, ſimulque Chriſtianiſmum complexus eſt: Hæc Nicephorus de materno genere atque cunabulis Conſtantini.

XIV. Sed pluribus tum Nicephori, tum aliorum mendaciſſima hiſtoria confutatur; ac primum quidem ſi ea ad lapidem Lydium admoveatur, ſi, inquam, cum recta ratione temporis conferatur, plane convincetur curioſi hominis eſſe figmentum. Si enim, ut ipſe vult, eo anno natus eſt Conſtantinus, quo Conſtantius pater rediens e legatione creatus eſt Cæſar, (quod contigiſſe certum eſt anno Domini ducenteſimo nonageſimoſecundo) neceſſe eſt affirmare, hoc ipſo anno, quo cœpit Imperium Conſtantinus, fuiſſe quatuordecim tantum annorum ætatis: quem tamen ex ſententia Euſebii (*a*), qui eo familiariſſime uſus eſt, & aliorum, conſtat hoc tempore, quo eſt auſpicatus Imperium, jam triginta duos annos ætatis, vel ſaltem triginta unum attigiſſe: cum enim dicat ipſum imperaſſe annos trigintaunum vel trigintaduos, præter paucos menſes & dies, addatque totidem annos abſque Imperio vixiſſe (*b*); manifeſtum eſt, eo tempore, quo Nicephorus eum natum vult, Conſtantinum jam annos decem & ſeptem ætatis egiſſe.

De Helena confutatur hiſtoria commentitia.

(a) Euſeb. in vita Conſtant. lib. 4. c. 53. Epiph. l. de menſur. Hier. in Chron. Aurel. Vict. in Conſtantino in fin. & alii.

(b) Euſeb. in Vita Conſtantini l. 1. c. 1.

XV. Unde fingendi manarit occaſio.

Hoc uno igitur ejus hiſtoriæ tam inſigni patefacto mendacio, totum illud excogitatum commentum exploditur; cum præſertim ex ſcriptoribus illius temporis, quo in loco natus ſit Conſtantinus poſſit apertiſſime demonſtrari, nempe in Britannia, ut dicemus. Facile namque potuit accidiſſe, ut ſcriptoris incuria alicubi Bithynia loco Britanniæ ſcriptum eſſet, unde & reliqua confingendi occaſio ſit accepta: cum præſertim ille color accederet, quod Drepane dictum oppidum in Bithynia, ab eadem Helena admodum illuſtratum, fuerit poſtea Helenopolis appellatum. Sed qua occaſione ſic ea civitas fuerit nominata, ſuo loco inferius pluribus.

XVI. Sane quidem mendacii convincitur apertiſſimi auctor, dum ait Conſtantinum Drepane natum eſſe in Bithynia, quem aper-

PAGIUS ximianum) *Deliberavit diu an ſuſciperet. In eo pene res fuit, ut illam & ipſum qui attulerat, exureret, niſi eum amici ab illo furore flexiſſent, admonentes eum periculi, quod univerſi milites, quibus invitis ignoti Cæſares erant facti, ſuſcepturi Conſtantinum fuiſſent, atque ad eum concurſuri alacritate ſumma; ſi veniſſet armatus. Suſcepit itaque imaginem admodum invitus, atque ipſi purpuram miſit, ut ultro aſciviſſe illum in ſocietatem videretur. Jam turbatæ rationes ejus fuerant, nec potuerat alterum extra numerum nuncupare ut voluerat. Sed illud excogitavit, ut Severum, qui erat ætate maturior, Auguſtum nuncuparet, Conſtantinum vero non Imperatorem, ſicut erat factus, ſed Cæſarem cum Maximino appellari juberet, ut eum de ſecundo loco rejiceret in quartum.*

XI. Maxentius fit Imperator.

Tum cap. 26. *Compoſitæ ei res quodam modo jam videbantur, cum ſubito illi alius terror allatus eſt, generum ipſius Maxentium Romæ factum Imperatorem. Cujus motus hæc fuit cauſa. Cum ſtatuiſſet cenſibus inſtitutis Orbem terræ devorare, ad hanc uſque proſilivit inſaniam, ut ab hac captivitate ne populum quidem Romanum fieri vellet immunem. Ordinabantur jam cenſitores, qui Romam miſſi deſcriberent plebem. Eodem fere tempore caſtra quoque Prætoria ſuſtulerat. Itaque milites pauci, qui Romæ in caſtris relicti erant, opportunitatem nacti, occiſis quibuſdam Judicibus, non invito populo, qui erat concitatus, Maxentium purpuram induerant. Quo nuntio allato, aliquantum rei novitate turbatus eſt, nec tamen nimium territus. Et oderat hominem, & tres Cæſares facere non poterat. Satis viſum eſt, ſemel feciſſe quod noluit. Severum arceſſit, hortatur ad recipiendum Imperium, mittit eum cum exercitu Maximiani ad expugnandum Maxentium, & mittit Romam, in qua milites illi ſummis deliciis ſæpiſſime excepti non modo ſalvam eſſe illam urbem, ſed ibi vivere optarent. Maxentius tanti facinoris ſibi conſcius, licet jure hæreditatis paternos milites traducere ad ſe poſſet, cogitans tamen fieri poſſe, ut Maximianus ſocer, idipſum metuens, Severum in Illyrico relinqueret, atque ipſe cum ſuo exer-*

Baron. n. XXII.

Britannia patria Conſtantini.

apertiſſime conſtat in Britannia ortum eſſe; id quidem diſertis verbis coram ampliſſimo conventu tunc temporis habito, cum celebratæ ſunt nuptiæ Conſtantini & Fauſtæ filiæ Maximiani Herculii, teſtatur celebris ille Gallicanus orator, dum ait hæc de patre Conſtantio, & ejus filio Conſtantino: *Liberavit ille Britannias ſervitute; tu etiam nobiles illic oriundo feciſti.* Quid igitur iis apertius dici poteſt? quibus adeo manifeſtis velle refragari, quis non extremæ ducat eſſe dementiæ? Qua pariter ratione æquius eſt dicere, Helenam fuiſſe Britannam, quam Bithynam, quam certum eſt peperiſſe in Britannia Conſtantinum, idque tempore Aureliani Imperatoris, a quo miſſus eſt Conſtantius Claudii Imperatoris recenti memoria clarus cum exercitu in Britanniam, ut populum illum ſæpius tumultuari ſolitum in officio & fide Aureliani contineret. Contigit autem Conſtantini natalis (ex Euſebii ſententia ſuperius recitata, qui totidem annos eum ante Imperium vixiſſe tradit, quot imperavit) Aureliano ſecundum & Julio Capitolino Conſulibus, anno quinto ejuſdem Aureliani Imperatoris. Sed de annis ejus inferius pluribus.

XVII. *Helena num concubina, vel uxor Conſtantii Imp.*

Quod ad Helenam rurſus ſpectat; adhæſerit ne concubina Conſtantio, an legitima uxor fuerit: auctor eſt Zonaras (a), controverſia agitatum, dicentibus aliis eam concubinam fuiſſe Conſtantii, aliis legitimo illi junctam eſſe conjugio affirmantibus; ipſe vero abſtinens, nec quicquam definiens, litem reliquit ſub Judice. At mea quidem ſententia res eo ſtatu poſita eſt, ut ad hujuſmodi judicium terminandum opus non ſit perendina dilatione. Nam exploratum quidem habetur apud omnes antiquos hiſtoricos, qui res Conſtantii ſunt proſecuti, Maximianum Herculium, cum ſibi eumdem Conſtantium adoptaſſet in filium, ut ei conjungeret in matrimonium Theodoram privignam ſuam, coegiſſe repudiare eam quam prius uxorem acceperat, id Eutropio (b), Victore (c), ac reliquis hiſtoricis atteſtantibus. Certe quidem repudium uxoris tantummodo dici ſolet, non autem fœminæ ſubinductæ: nec dari repudium concubinæ, quis umquam dictum inveniet. Quamobrem cum juſſus eſſe dicatur Conſtantius a Maximiano uxori dare repudium, ut acciperet Theodoram: ex quadam neceſſitate compellimur dicere, Helenam legitimam conjugem, non autem concubinam fuiſſe Conſtantii. Nec eſt quod ab aliquo dici poſſit, aliam ab Helena fœminam, eamdemque uxorem Conſtantii ab eo eſſe repudiatam; nam nulla prorſus eſt memoria, Conſtantium aliam aliquam habuiſſe uxorem, præter Helenam & Theodoram. Rurſum vero quomodo quis dicere poterit Helenam adhæſiſſe Conſtantio concubinam, cum publicis atteſtationibus ejuſdem Conſtantii continentia mirifice commendetur? nam cum Gallicanus orator (d) coram Maximiano ac Conſtantino, eorumdem celebrans laudes, panegyricum dixit, hæc habet in apoſtrophe ad Conſtantinum:

XVIII. *Conſtantii Imp. ſpectata caſtitas.*

Neque enim forma tantum in te patris, Conſtantine, ſed etiam continentia, fortitudo, juſtitia, prudentia ſeſe votis gentium præſentant; quo enim magis continentiam patris æquare potuiſti, quam quod te ab ipſo fine pueritiæ illico matrimonii legibus tradidiſti, ut primo ingreſſu adoleſcentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de conceſſis ætati voluptatibus in hoc ſacrum pectus admitteres? Novum jam tum miraculum, juvenis uxorius; ſed ut res eſt, mente præſaga omnibus te verecundiæ obſervationibus imbuebas, talem poſtea ducturus uxorem: Hæc ibi auctor pro concione, ſpectantibus magiſtratibus, dixit, cum Maximianus eidem Conſtantino Fauſtam copulavit fœdere nuptiarum; quæ a nobis non tam in commendationem conti-

(a) *Zonar. Annal. t. 3. in Conſtantino.*

(b) *Eutrop. lib. 9.*

(c) *Vict. in Diocletiano.*

(d) *Paneg. 1. Conſt.*

PAGIUS

exercitu ad ſe oppugnandum veniret, quærebat quatenus ſe a periculo impendente muniret. Patri ſuo poſt depoſitum Imperium in Campania moranti purpuram mittit, & bis Auguſtum nominat. Ille vero & rerum novarum cupidus, & qui depoſuerat, invitus, libenter arripuit. Severus interim vadit, & ad muros urbis armatus accedit. Statim milites ſublatis ſignis abeunt, & ſe contra quem venerant, tradunt. Quid reſtabat deſerto, niſi fuga? Sed occurrebat jam reſumto Imperio Maximianus, cujus adventu Ravennam confugit, ibique ſe cum paucis militibus incluſit. Qui cum videret futurum ut Maximiano traderetur, dedit ſeſe ipſe, veſtemque & purpuram eidem, a quo acceperat, reddidit. Quo facto, nihil aliud impetravit, niſi bonam mortem. Nam venis ei inciſis, leniter mori coactus eſt, anno ſc. Chriſti inſequenti.

XII. *Quo die & menſe Maxentius Auguſt. ditus.*

Hanc Lactantii narrationem Numiſmata confirmant. Nam, ut videre eſt apud Mediobarbum, *Conſtantinus* in pluribus Nummis Cæſar, *Severus* vero Auguſtus dicitur; qui tituli utrique hoc anno ſine dubio dati. Diem, quo Conſtantinus Cæſar nuncupatus, Baluzius V. C. in Notis ad Lactantium, viceſimum quintum Decembris fuiſſe exiſtimat, quod in veteri Kalendario Tomo 4. Bibliothecæ Cæſareæ a Lambecio publicato ad VIII. Kalendas Auguſti legatur, N. D. CONSTANTINI id eſt, *Natale Divi Conſtantini*, & ad VIII. Kalendas Januarias, N. INVICTI. id eſt, *Natale Invicti*, & quoties in eo Kalendario legitur ſimpliciter nomen *Divi*, aut *Invicti* abſque alio nomine addito, toties intelligi debeat Conſtantinus Magnus. Sed hæc conjectura non probatur, cum Conſtantinus Cæſar a Galerio Auguſto appellatus ſit, antequam Maxentius Romæ purpuram ſumeret, aut ſaltem iis circiter diebus, ideoque ante diem viceſimum quintum Decembris, ſeu VIII. Kalendas Januarii. Maxentius enim, ut ex Lactantio citato cap. 44. liquet, *VI. Kalendas Novem-*

nentiæ Conſtantini, quam Conſtantii patris, ſunt recitata; cujus ille imitator factus, nullam ante uxorem legitimam, fœminam aliam prorſus noverit. At qua fronte, quæſo, nobilis orator in publicis nuptiarum ſolemnitatibus, coram nobiliſſimo ac florentiſſimo auditorio cuncta ſciente, hæc de patre Conſtantio prædicare adeo potuiſſet, ſi Helenam concubinam, ex qua etiam ipſe Conſtantinus natus eſſet, antequam legitimam uxorem Theodoram duceret, habuiſſet? Ex iis igitur cum cæteri omnes, qui dicunt natum Conſtantinum ex concubina, tum Zoſimus (a) Comes mendacii redarguuntur, dum ait eum genitum ex conſuetudine mulieris, quæ materfamilias minus eſſet; Ethnicus enim homo addictiſſimus Ethnicifmo, & in Chriſtianam religionem infenſiſſimus, cum de Chriſtianorum rebus agit, manifeſtus ſæpe convincitur proditor veritatis, & in Conſtantinum pariter iniquiſſimus, quem ut deſertorem deorum exagitat contumeliis; ut intelligas ipſum in Conſtantinum Philippicas potius quam Conſtantini hiſtoriam conſcripſiſſe.

(a) Zoſim. lib. 2.

XIX. Cur Helena dicta concubina. At undenam apud nonnullos antiquos hiſtoricos vel alios manaſſe potuit ejuſmodi de Helena opinio, quod fuerit potius Conſtantii concubina, quam conjux? aperiam. Romanorum legibus cautum erat (quod teſtatur Papinianus (b) J. C.) ut ſi Præfectus cohortis, vel equitum, aut Tribunus contra interdictum uxorem duceret in ea provincia, in qua officium gerebat, matrimonium non eſſet, cum ratio potentatus (ut ait) ejuſmodi nuptias prohiberet. Quam ob cauſam ſic acceptam Helenam a Conſtantio putarint potius concubinam, quam conjugem. Sed quid Paulus (c) J. C. reſpondit? Si poſt depoſitum officium ejuſmodi in eadem voluntate perſeveret, juſtas nuptias effici. Quid huic ſimile ſcripſit Ulpianus (d), legem Papiam interpretatus; qua cum Senatores vetiti eſſent in uxorem ducere libertinam; ſi tamen duxiſſet; *quamvis* (inquit) *uxor ejus non ſit; tamen ea conditione, ſi deſierit eſſe Senator, tunc uxor ejus eſſe incipiet.* Talis namque fuiſſe videtur cauſa Helenæ cum Conſtantio, ut ſic eam duxerit, ut cum a provincia diſceſſiſſet ac magiſtratum depoſuiſſet, vere conjux eſſet, ac matrimonium ratum; quod quidem declaravit eventus; nam quam ſemel accepiſſet, numquam dimiſit uſque ad nuptias Theodoræ, cum Maximianus Imperator coegit (quod dictum eſt ſuperius) dare Helenæ priori conjugi libellum repudii.

(b) l. Præf. ff. de ritu nuptiarum.
(c) l. eos qui ff. eod.
(d) l. ſi quis in Senatorio ff. eod.

XX. Confutatis igitur de natalibus Conſtantini Græcorum figmentis, exploſa ſimul & illorum ſententia, qui dixerunt, Helenam non uxorem, ſed concubinam adhæſiſſe Conſtantio; reliquum eſt, ut de ejuſdem Helenæ genere pauca dicamus. Eutropius (e) cum affirmet eam conjugem fuiſſe Conſtantii, obſcuro tamen loco natam teſtari videtur, dum ait: *Conſtantinus ex obſcuriori matrimonio ejus filius in Britannia creatus eſt Imperator.* Sed quis eſt qui neget, reſpectu clariſſimarum nuptiarum, quas poſtea cum Theodora filia Imperatoris contraxit, quibus & Imperium conſecutus eſt, obſcurius dici debere prius conjugium Conſtantii cum Helena, ex quo natus eſt Conſtantinus? Scimus S. Ambroſii (f) teſtimonio fuiſſe eamdem Helenam, Stabulariam nominatam; nam ait: *Stabulariam hanc primo fuiſſe, aſſerunt, ſic cognitam Conſtantio Seniori qui poſtea regnum adeptus eſt.* Sed eo plane nomine vulgo dicta, quod hoſpitis, apud quem divertit Conſtantius in Britannia, filia fuiſſet. Sed qualis hoſpitis, qui ducem totius exercitus domi exciperet? certe haud infimi ordinis inter Britannos, & mediocrium

(e) Eutrop. lib. 1. in princ.
(f) Amb. orat. in fun. Theod.
Helena cur ſtabularia dicta.

PAGIUS *vembris*, id eſt, XXVII. Octobris, Imperator Romæ appellatus eſt, & teſte eodem Lactantio cap. 25. & ſeq. Galerius Maximianus Maxentium Imperatorem dictum non accepit, niſi poſtquam Severum Auguſtum & Conſtantinum Cæſarem appellavit.

XIII. Id magis explicatur. Inſuper cum *Conſtantinus*, ubi die XXV. Julii, ſeu VIII. Kal. Aug. patri ſucceſſit, ſtatim laureatam imaginem ſuam ad Galerium Maximianum Aug. miſerit, non dubium, quin ante diem XXVII. Octobris Cæſar a Galerio Maximiano appellatus fuerit. Hanc enim nuncupationem poſt tres menſes dilatam fuiſſe nullo modo veroſimile. Lactantius citatus cap. 44. ait: *Imminebat dies, quo Maxentius Imperium ceperat, qui eſt ad VI. Kalendas Novembris, & Quinquennalia terminabantur*, quæ ſolennia die Imperii natali celebrari mos erat. In veteri quidem Kalendario Conſtantio imperante ſcripto, ad V. Kalend. Novembris habetur, EVICTIO TYRANNI, ad IV. vero ejuſdem menſis, ADVENT. DIVI: ſed hæc verba non de Maxentio & Conſtantino, ſed de Licinio & Conſtantino intelligenda, ut ex Libello de Præfectis Urbi manifeſtum fit. In eo enim ad annum Chriſti CCCXII. dicitur, *V. Idus Februar.* Aradium Rufinum Præfectum Urbi creatum eſſe, & *VI. Kalend. Novemb.* Annium Anulinum. Quare VI. *Kalend. Novemb.* Maxentius devictus, & alter Urbi Præfectus a Conſtantino renuntiatus. Neque aliter locus ille, quem anno CCCXII. num. I. integrum referam, explicandus. Falluntur ergo quicumque verba laudata Kalendarii Conſtantiani de *Maxentio* interpretanda volunt.

XIV. Plures Natales Conſtantino tributi. Sed cum plures *Natales* Conſtantino M. attribuantur, paululum in illis immorandum. Et quidem eum *Conſtantio* patri octavo Kalendas Auguſti præſentis anni ſucceſſiſſe, poſt librum Lactantii de Mortibus Perſecutorum in lucem editum, inter omnes convenire debet; cum ex illo conſtet, *Conſtantinum* ante patris obitum Cæſarem non fuiſſe. Tota itaque difficultas eſt de aliis Natalibus in variis Kalendariis, & qui-

ſrium facultatum ; ſed par eſt credere (ut evenire ſolet in hoſpitalibus militaribus) qui in civitate nobiliores ac ditiores ſunt : eos qui digniores pariter militiæ ducunt ordines hoſpitari ſolere.

XXI. Helena Reguli filia.

Quamobrem qui antiquas res Britannicas ſunt proſecuti (quod compertum habuerunt ex antiquis Annalibus) Helenam filiam fuiſſe tradunt unius ex Britanniæ Regulis Coel nomine, apud quem (ut dictum eſt) Conſtatius hoſpitatus, quam pulcherrimam novit, ejus filiam Helenam accepit in conjugem; obſcurumque exiſtimatum eſt ejuſmodi conjugium, quod cum externa, barbara, & non Romana fœmina contractum eſſet a tanto viro, ab ipſo ſcilicet nepote Claudii Imperatoris, & Romani exercitus in Britannia duce ; ſed & obſcurius ſane redditum, cum creatus eſt Imperator, & una cum Imperio Theodoram accepit uxorem. Cum igitur, ut accidit iis qui temporibus & felicioribus rebus inſerviunt, in poſteriorem conjugem eamdemque Auguſtam omnes converterent oculos; vilis admodum & abjecta viſa eſt illa prior, quæ juſſu Herculii Imperatoris repudiata fuiſſet, ac proinde contemptus gratia, Stabularia nominata ; ſicut & Galerius Maximianus, qui eodem tempore imperavit ob humile genus vulgo Armentarius dicebatur. At de Helena modo hactenus; ex qua Conſtantium genuiſſe alium filium, vel filiam præter Conſtantinum, memoria

Filii Conſtantii Imp.

nulla eſt. Ex Theodora autem Auguſta complures ſuſcepit liberos, nempe Conſtantium, qui pater fuit Galli, & Juliani, Dalmatium, Annibalium parentem Dalmatii Junioris, ſive Dalmatiani, addunt aliqui alium Conſtantinum ; filias vero Conſtantiam, quæ poſtea Licinio Imperatori nupſit, Eutropiam conjugem Nepotiani, &(ut putant alii) Anaſtaſiam. Quibus omnibus poſthabitis, Conſtantinum Helena genitum Imperii reliquit heredem.

XXII.

Poſtquam autem res in Britannia geſtæ, eſſent Romam perlatæ, & *novi Imperatoris Conſtantini imago Romæ ex more* (inquit Zoſimus *a*) *eſſet exhibita : Maxentius Maximiani Herculii filius, non tolerandum ratus, Conſtantino quidem ex animi ſententia rem ſuccedere, qui muliere non matrona genitus eſſet, ſe vero talis Imperatoris filium deſidem hærere domi, aliis paternum Imperium obtinentibus, adjunctis ſibi conatus hujus adminiſtris Marcelliano & Marcello Tribunis militum, & Luciano ſuillæ carnis præbitore, quam Fiſcus populo Romano largiebatur, & aulicis præterea militibus quos Prætorianos vocant, in regium ab illis ſolium collocatus eſt, magnis ſe viciſſim muneribus affecturum pollicitus eos, a quibus hoc conſecutus eſſet :* Ita Zoſimus. Facta autem hæc ſunt a Maxentio hoc anno octavo Kalendas Octobris. Maxentius vero licet ut Maximiani Herculii filius educatus eſſet, atque in virum creviſſet ; tamen non vere ex illo natum, ſed plane terræ filium ab Eutropia illius uxore eſſe ſuppoſitum (*b*), creditum fuit ; quod videtur etiam apud Maximianum fidem inveniſſe, ac propterea cum ſe abdicaſſet, in ſucceſſione Imperii prætuliſſe illi Conſtantium.

(a) *Zoſim. hiſt. lib. 2.*

Maxentius infenſus Conſtantino.

(b) *Victor in Maximiano, & alii.*

XXIII. Maxentius gener Maximiani.

Sed quod re vera non eſſet vel haberetur ut filius, ſed extraneus, illud evidens argumentum eſt, dum idem Maximianus Auguſtus tradens illi filiam in uxorem, ſibi ipſum generum copulavit : latuit hoc quidem antiquos atque recentiores hiſtoricos omnes, quod antiquum numiſma detexit haud pridem inventum: aſſervatur Romæ apud Lælium Paſqualinum in ſuo prædivite rerum antiquarum promptua-

PAGIUS

quidem antiquiſſimis memoratis. Primum eſt Kalendarium *Hervvarti*, ſeu ab Hervvarto publicatum, quod Petavius in ſuum Uranologium inſeruit. Secundum, Kalendarium *Philocali*, ſic a Furio Dionyſio Philocalo poſſeſſore, cujus nomen ejus initio legitur, vocatum, quod Bucherius in lib. de Doct. Temp. publicavit. Tertium eſt Kalendarium a *Lambecio* in Tomo IV. Bibliothecæ Cæſareæ publici juris factum. Quæ tria Kalendaria inter ſe non diverſa, ſed e diverſis MSS. eruta, & Conſtantio Conſtantini M. filio imperante ſcripta, ut apparet ex iis, quæ initio Kalendarii Philocali de Cæſarum creatione dicuntur ; ibi enim Natalis Conſtantii his verbis exprimitur : *Dn. Conſtantii VII. Idus Auguſti*. Ubi Conſtantius *Dominus* vocatur, non Divus, quia cum hæc Auctor ſcriberet anno Chriſti CCCLIV. adhuc ille vivebat, ut Bucherio obſervatum. Quartum denique Kalendarium eſt *Polemii Sylvii*, cujus Fragmentum exhibet Bollandus in Præfatione ad menſem Januarium pag.43. ubi & ex eodem Kalendario oſtendit, illud *Aſterio Conſule*, anno nempe Chriſti quadringenteſimo quadrageſimo nono, promulgatum fuiſſe. In eo ſunt aliqua magni momenti, quæ in tribus præcedentibus non leguntur. In iſtis tribus tres alii *Natales* Conſtantini habentur. III. Kalend. Martii in illis legitur: *Natalis Divi Conſtantini C M. XXIIII.* id eſt, *centum miſſus*. Idem Natalis in Laterculo Sylvii reperitur. Pridie Kalend. Aprilis in Kalendario tam Herwarti quam Lambecii ſcriptum eſt : N. *Divi Conſtantini CM. XXIIII.* In Laterculo vero Sylvii: *Natalis Conſtantini. Circenſes*. Denique VII. Idus Auguſti in Laterculo Sylvii habetur: *Natalis Conſtantini junioris* ; cum tamen tam in Kalendario Lambeciano, quam Herwartiano ſcriptum ſit, N. CONSTANTII. CM. XXIIII. & quidem rectius. Conſtantii enim, qui tum imperabat, Natalis genuinus non videtur omiſſus.

XV. *De unico tantum difficultas*

Solum itaque difficultas de Natali Conſtantini III. Kalend. Martii illigato, & de altero ejuſdem Principis, qui pridie Kalendas Aprilis annotatur. Neuter certe nec Natali Imperii Cæſarei Conſtantini a tempore, quo Cæſar a Galerio appellatus eſt, nec Natali Imperii ejus Auguſtei, ei ſc. quo ab Herculio Auguſtus nuncupatus eſt, convenire poteſt. Alterutrum tamen ad Natalem genuinum *Conſtantini M.* referendum eſſe non videtur dubitandi locus. Unicum ergo Natale

ptuario; ipſum igitur formis excuſum hic tibi integrum reddendum curavimus; quod ſi majoribus compertum fuiſſet, eum non Maximiani vel putativum dixiſſent ſuppoſitum ab Eutropia filium, ſed generum nominaſſent.

Ejuſmodi igitur egregio in lucem edito abdito hactenus monumento, jam ceptam hiſtoriam proſequamur.

XXIV. Cum autem ſciſſet Conſtantinus Maxentium Romæ Imperium occupaſſe, quæſivit cum eo res componere, habereque ſocium atque collegam; ſed recuſavit ille: id quidem teſtatur Nazarius (*a*), dum ejus conſilii rationem affert, ſic dicens: *Quin extorques animo tuo conveniendi ſtudium, & concordiæ voluntatem? ſi concordiam quam veniam appellari fas eſt, cum qui poteſt vincere, optat ignoſcere. Et non dubito, quin hanc rationem cæleſtis prudentia tua duxerit, quod conjunctione ſua flagrantiſſimas hominis cupiditates vel extingueret penitus, vel modice temperaret. Nulla quippe eſt libido tam vecors, quam non capiat* (vincat ſcilicet) *cum in conſortium temperantia venerit. Dejicit oculos deformis ignavia, ubi ei pulchritudo virtutis objecta eſt; tergiverſari atque hærere petulantiam videas gravitate, modeſtia, & decore confuſam; ut appareat te, Imperator optime, concordia imperanda non illi impunitatem vexandæ Urbis daturum, ſed leniorem petiiſſe victoriam, cum malles vitia ejus quam arma ſuperare. Sed profecto nulla vi poſſunt coire, quæ naturali divortio diſſident; nec ulla tam fidelis eſt copula, quæ in diverſum tendentia nexu ſuo teneat. Perpendit ſcilicet tecum excellens prudentia tua, eique ſemper pietas applicata, omnes concordiæ commoditates; illam eſſe fundamentum & radicem otii, bonorum civium ſeminarium, quietis publicæ ſegetem, & almam pacis altricem. Sed o quam æger eſt ad honeſtatem recurſus his qui gradum ex nequitia protulerunt! Vocas ad ſocietatem; appetitum tuum refugit, adverſatur, horreſcit; nihil ſibi putat tecum commune, quia nihil eſt ſimile:* Hæc Nazarius.

(*a*) *Nazar. in Paneg. Conſtant.*

Conſtantinus qualis erga maxentium.

XXV. Maxentius ſe ſimulat Chriſtianum. Maxentius autem ut ſibi omni ex parte Imperium ſtabiliret, conciliaretque animos; ne quos haberet ſibi adverſantes, Conſtantino vero faventes: ſciens Chriſtianos

PAGIUS Natale reſtat, quod Conſtantino Juniori Conſtantini M. filio tribuendum eſſe exiſtimo. Obſtat quidem nomen *Divi; Conſtantinus* enim Junior inter Deos relatus non eſt, ſicut tam Conſtantius, quam Conſtantinus M. ejus filius, qui apotheoſi honorati fuere. Sed vel illud epithetum *Conſtantino juniori* honoris ergo adſcriptum; vel in illa Kalendaria perperam intruſum; ſicut vidimus vocem *Junioris* Sylvii Laterculo male additam fuiſſe. Denique Natale, quod VIII. Kalend. Januarii in illis Kalendariis his verbis deſcribitur, N. INVICTI, id eſt, *Natale Invicti*, ad *Solem*, quem Romani ut Deum adorabant, referendum eſſe, indicant varia Numiſmata Imperatorum, in quorum averſa parte legitur: SOLI INVICTO, ut in illo Conſtantini M. a Cangio in *Conſtantinopoli Chriſtiana* recitato, in cujus poſtica legitur: SOLI INVICTO COMITI. Quæ inſcriptio frequens in Numiſmatis ejuſdem Imperatoris.

XVI. *Herculius hoc anno Imperium reſumſit.* Ante hujus anni finem *Severus* in Italiam mitti non potuit, cum *Maxentius* die tantum viceſima ſeptima menſis Octobris Imperium Romæ arripuerit: Præſenti tamen anno *Severum* Auguſtum nuncupatum fuiſſe, idque antequam *Maxentius* purpuram ſumeret, ex dictis manifeſtum redditur, & indicat Conſulatus ſuffectus anno inſequenti juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam geſtus. Currenti etiam anno *Maximianus Herculius*, qui poſt depoſitum Imperium in Lucania morabatur, a Maxentio filio, dum is in Campania eſſet, Romam vocatus eſt, ab eoque iterum Auguſtus nuncupatus, ut jam ex Lactantio diximus; quod præſenti anno factum, non tantum ex laudatis Lactantii verbis, ſed etiam ex ejus Conſulatu ordinario anno ſequenti juxta primam Conſulatuum Cæſareorum regulam aſſumto colligitur. Non potuit *Galerio Maximiano* non grave accidere, quod Herculius a *Maxentio* filio rurſus Imperator dictus eſſet; ejus tamen nuncupationem eidem tandem probatam ex eo deduco, quod anno ſequenti *Maximianus Herculius* Faſtis nomen dederit, & Galerius Maximianus in Nummis apud Mediobarbum pag. 443. dicatur: IMP. MAXIMIANUS JUNIOR AUG. Nam, ut ait Auctor Panegyrici Maximiano Herculio & Conſtantino anno ſequenti dicti num. 3. *ſenior Auguſtus*, qualis in Nummis Herculius, poſt reſumtum Imperium appellatur, *majeſtate* præcedebat, *junior* eum ſequebatur. Herculium autem ſeniorem Imperatorem dictum fuiſſe liquet

ſtianos, quibus tum Urbs ipſa, tum etiam provinciæ confertæ eſſent, erga Conſtantinum eſſe propenſiores; ſtuduit animos horum omnium officiis demereri, ac beneficiis devincire; uſque adeo, ut Chriſtianam religionem ſe ſuſcepturum, illos demulcens, veteratorie ſimularet: quod Euſebius (*a*) teſtatur his verbis: *Hujus*, nempe Maximiani, *filius Maxentius*, *qui Romæ tyrannidem occupare inſtituit*, *in ipſo Imperii ſui ingreſſu fidem noſtram ſe complecti*, *quo populo Romano placeret*, *eumque blanditiis deliniret & aſſentatione*, *callide ſimulavit*, *& ea de re illis*, *qui ejus parebant Imperio*, *in mandatis dedit*, *ut perſecutionem contra Chriſtianos remitterent*; *tantamque pietatis ſpeciem præſetulit*, *ut humanus & valde manſuetus præ illis*, *qui Imperium ante tenuiſſent*, *cuique videretur*: Ita Euſebius.

(*a*) *Euſeb. l.* 8. *c.* 16.

XXVI. Ad hæc quoque ſpectare videtur, quod apud S. Auguſtinum (*b*) ſcribitur, Melchiadem hoc tempore Romanum presbyterum, poſtea Papam, miſiſſe Stratonem diaconum una cum aliis, acceptis litteris Maxentii Imperatoris, atque Præfecti Prætorio, ad Præfectum Urbis, ut ab eo loca reciperet, quæ perſecutionis violentia abſtuliſſet. Hæc enim ex quibuſdam Actis recitarunt Donatiſtæ, conantes Melchiadi crimen traditionis impingere: ait autem de Donatiſtis (*c*): *Adhuc dies erat*, *quando volentes deſtruere judicium Romani Epiſcopi Melchiadis*, *quo purgatus & abſolutus eſt Cæcilianus*, *etiam ipſum Melchiadem Traditorem fuiſſe dixerunt*. *Cujus criminationis cum ab eis eſſet exacta probatio*, *Geſta prolixiſſima recitarunt*, *ubi Melchiadis nomen*, *quod aliquid tradiderit*, *non fuit*: *& recitaverunt etiam alia Geſta*, *ubi Melchiadem legebatur miſiſſe diaconos cum litteris Maxentii Imp. & Præfecti Prætorio ad Præfectum Urbis*, *ut reciperet loca*, *quæ fuerant a Chriſtianis tempore perſecutionis ablata*. *Ubi cum Melchiadis crimen penitus nullum appareret*; *dixerunt ſuperioribus traditionis Geſtis Traditorem Stratonem fuiſſe recitatum*. Sicque ex hoc quoque ipſorum calumnia in Melchiadem confutata eſt. Redditam etiam fuiſſe Africanæ Eccleſiæ pacem per Maxentium Imperatorem, Optatus pariter teſtatur, qui ait (*d*); *Tempeſtas perſecutionis peracta & definita eſt*; *jubente Deo*, *indulgentiam mittente Maxentio*, *Chriſtianis libertas eſt reſtituta*: Hæc ipſe.

(*b*) *Aug. in Brevic. diei ter.* 18.

(*c*) *Aug. lib. ad Donat. poſt. Col. c.* 12. *in fin. & c.* 13.

Maxentius bene meretur de Chriſtianis.

(*d*) *Optat. lib.* 1 *cont. Parmenian.*

XXVII. Cæterum Euſebius (*e*) affirmat, Occidentales oras, atque ipſam Africam & Mauritaniam a perſecutione quieviſſe, non quidem Maxentii indulgentia, qui nondum Imperium invaſerat, ſed abdicatione Maximiani, cum in locum ejus ſucceſſit Conſtantius de Chriſtianis optime meritus; adeout nec biennio integro (ut ait) eædem provinciæ fuerint perſecutione illa vexatæ. Quamobrem, quod attinet ad indulgentiam tunc ab ipſo Maxentio in Africam miſſam, haud pertinuiſſe putamus ad ſopiendam perſecutionem in Chriſtianos excitatam, quæ jam ante biennium (ut dictum eſt) compreſſa fuerat; ſed potius ipſum remiſiſſe ea indulgentia iras, quibus hactenus haud leviter ſævierat in Africanos: nam Zoſimus (*f*) auctor eſt, Maxentium in Africanos milites primum ſuccenſuiſſe, quod perlatam in Africam ejus imaginem prohibuerint circumferri; & quod inſuper Alexandro faviſſent, qui ex Præfecto Prætorio Imperatoriam quoque purpuram induiſſet: *Quo per Voluſianum extincto* (inquit Zoſimus) *quotquot in Africa*, *vel genere*, *vel opibus præſtabant*, *veluti Alexandri partium ſectatores deferendi*; *nec ullis omnino parcebatur*, *dum alii necarentur*, *alii facultates ſuas amitterent*; *quin & Romæ triumphatum eſt ob perpetrata Carthagine mala*. Sed & Panegyricis quoque Conſtantino dictis, ſæviſſe in Africanos Maxentium, diſerte narratur. Indulgentia igitur a Maxentio in Africam miſſa poſt patrata quamplurima mala, ut tandem a rapina, & gladio ceſſaretur, effectum

(*e*) *Euſeb. lib.* 8. *c.* 15. *in fin.*

Africana quies unde.

(*f*) *Zoſim. hiſt. l.* 2.

PAGIUS

quet ex variis Nummis apud Mediobarbum pag. 435. inter quos is legitur: D. N. MAXIMIANO BEATISSIMO SEN. AUG.

XVII. Denique deceptus eſt Baronius, quando ſcripſit, *Maxentium* Maximiani Herculii generum fuiſſe, non vero filium. *Maxentius* enim filius fuit Herculii, ut non tantum teſtantur Eutropius, Victor de Cæſaribus, Zoſimus, Euſebius in Hiſtoria, Socrates, Anonymus Valeſianus & Auctor Chronici Alexandrini pag. 443. ſed etiam Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum ſupra a nobis citatus, qui & docet, *Maxentium* Galerii Maximiani generum fuiſſe, quemadmodum & Anonymus Valeſianus, quod confirmat Valeſius in Notis ex Victore in Epitome. Nummus itaque a Baronio recitatus, in quo legitur, IMP. MAXENTIUS DIVO MAXIMIANO SOCERO, cuſus eſt in honorem Galerii Maximiani, non vero in honorem Maximiani Herculii, ut putavit Baronius; ex eoque liquet, Galerium Maximianum inter Deos a Maxentio genero fuiſſe relatum. Apotheoſim vero Herculii a Maxentio filio peractam oſtendit hic Nummus apud Mediobarbum: DIVO MAXIMIANO PATRI MAXENTIUS AUG. F Varia alia ibidem Numiſmata *Herculium* eo honore decoratum oſtendunt, ſed an a Maxentio, vel a Galerio Maximiano, clare non indicant. Ex laudato tamen Nummo manifeſtum eſt, eam apotheoſim *Maxentio*, non vero Galerio Maximiano attribuendam eſſe.

Maxentius Herculii filius, *& Galerii gener fuit.* Baron. n. XXIII.

XVIII. Anno ſequenti *Alexander*, qui Præfecti Prætorii Africæ munere fungebantur, inquit Zoſimus, a militibus purpura indutus eſt. Alexandri meminere tam Victor de Cæſaribus, quam Victor in Epitome, quem annos quatuor imperaſſe liquet ex ejus Nummis Græcis apud Goltzium, in quibus quartus Imperii ejus annus legi-

Alexander tyrannidem arripit. Baron. n. XXVII.

ctum eſt: & eo tantum modo reſpexit Chriſtianos, quod eis ſicut cæteris intercepta civili bello libertas (ut ait) fuerit reſtituta.

XXVIII. Cæcilianus eligitur epiſcopus Carthaginenſis. Quo tempore factum eſt, conceſſa Eccleſiis ubique pace, ut Carthaginem convenirent Epiſcopi, atque in locum defuncti Menſurii ordinaret Cæcilianum diaconum Epiſcopum Carthaginenſem. Quod indigne ferentes qui ambitionis ardore flagrabant, ingens illud ac immane ſchiſma conflarunt, quod poſtea a Donato nomen accepit. Hæc autem quomodo ſe habuerint, Optatus (*a*) Milevitanus fideliter narrat his verbis: *Botrus & Cæleſius (ut dicitur) apud Carthaginem ordinari cupientes, operam dederunt, ut abſentibus Numidis, ſoli vicini Epiſcopi peterentur, qui ordinationem apud Carthaginem celebrarent. Tunc ſuffragio totius populi Cæcilianus eligitur, & manus imponente Felice Aptungitano Epiſcopo, ordinatur: Botrus, & Cæleſius de ſpe ſua dejecti ſunt. Brevis auri, & argenti ſedenti Cæciliano, ſicut delegatum a Menſurio fuerat, traditur, adhibitis teſtibus.* Erat hæc ſchedula, qua conſcripta habebantur vaſa cuncta auri, & argenti; quæ, ne raperent perſecutores, Menſurius prædeceſſor ſenioribus commendaverat, relicto illorum indice, quod Commemoratorium vocat, cuidam fideli aniculæ. Creato igitur Cæciliano Epiſcopo, ſcriptum illud eidem Cæciliano, ut Menſurius juſſerat, datur. Quid autem poſt hæc ſecutum ſit, cum a presbyteris Cæcilianus depoſitum Eccleſiæ exigeret, idem Optatus rei geſtæ narrationem proſequens tradit his verbis:

(*a*) *Optat. l.1. contra Parmen.*

XXIX. Schiſmatis Donatiſtarum origo. *Convocantur ſupra memorati ſeniores, qui faucibus avaritiæ commendatam ebiberant prædam. Cum reddere cogerentur, ſubduxerunt communioni plebem. Non minus, & ambitores, quibus & ordinari non contigit (nempe Botrus, & Cæleſius) necnon & Lucilla, quæ jamdudum ferre non potuit diſciplinam, cum omnibus ſuis potens factioſa fœmina communioni miſceri noluit. Sic tribus convenientibus cauſis, & perſonis, factum eſt, ut malignitas haberet effectum. Schiſma igitur illo tempore confuſæ mulieris iracundia peperit, ambitus nutrivit, avaritia roboravit. Ab iis tribus perſonis contra Cæcilianum cauſæ confictæ ſunt, ut vitioſa ejus ordinatio diceretur. Ad ſecundum Tigiſitanum miſſum eſt (erat is Primas Numidiæ, de quo multa ſuperius) ut Carthaginem veniretur: proficiſcuntur omnes ſupra memorati Traditores (nempe Donatus Maſculitanus, Victor Ruſſicadienſis, Marinus ab Aquis Tibilitanis, Donatus Calamenſis, Purpurius Limatenſis, Menalus, & alii plures, omnes Epiſcopi) ſuſcepti hoſpitio ab avaris, ab ambitoribus, ab iratis, non a Catholicis, quorum petitione Cæcilianus fuerat ordinatus. Interea ad baſilicam, ubi cum Cæciliano tota civitas in frequentia fuerat, nullus de ſupradictis acceſſit. Tunc a Cæciliano mandatum eſt: Si eſt quod in me probetur; exeat accuſator, & probet. Illo tempore a tot inimicis nihil in illum potuit confingi; ſed de ordinatore ſuo, quod ab iis falſo Traditor diceretur, meruit infamari. Iterum a Cæciliano mandatum eſt, ut ſi Felix in ſe (ſicut illi arbitrabantur) nihil contuliſſet, ipſi tamquam*

PAGIUS

legitur. Debellatus eſt autem a *Maxentio* anno trecenteſimo undecimo, qui anno inſequenti propter illam victoriam triumphavit, & Chriſtianis libertatem in Africa reſtituit, ut mox explicabimus.

XIX. *Initium ſchiſmatis Donatiſtarum.* A num. XXVIII. ad XXXVIII. Cum *Maxentius* nonniſi poſt devictum *Alexandrum* Tyrannum in Africa regnaverit, ſchiſma Donatiſtarum ante annum CCCXI. non contigit, ut docte animadvertit Valeſius in Diſſertatione de Schiſmate Donatiſtarum. Originem ſchiſmatis ab ordinatione *Majorini* eſſe repetendam, docent Optatus & Auguſtinus. Sed promotio *Cæciliani* & ſchiſma *Majorini* ad præſentem annum non pertinent, ut putavit Baronius. Nec hæc Euſebii verba lib.8. cap.16. *Hujus* (nempe Herculii Maximiani) *filius Maxentius principio quidem Fidei noſtræ profeſſionem ſimulavit, ut in eo morem gereret, blandireturque populo Romano. Itaque ſubditis ſuis præcepit, ut a perſecutione Chriſtianorum deſiſterent*, connexionem ullam habent cum iſtis verbis Optati lib. I. *Tempeſtas perſecutionis peracta & definita eſt. Jubente Deo, indulgentiam mittente Maxentio, Chriſtianis libertas eſt reſtituta. Botrus & Celeuſius, ut dicitur, ordinari cupientes*, &c. Nam Euſebii verba reſpiciunt initium Imperatoris Maxentii in Italia; Optatus vero ſermonem habet de indulgentia, quam Maxentius in Africam miſit poſt Alexandrum Tyrannum interfectum. Et quo pacto Maxentius hoc anno indulgentiam, id eſt, edictum de libertate Chriſtianorum miſiſſet in Africam, cum poſt Severi Cæſaris, cui Africa parebat, necem, quæ anno ſequenti accidit, *Maxentii* imagines Carthaginenſes admittere noluerint, ut teſtatur Zoſimus lib. II. Quo comperto, *Maxentius* dolo agendum ratus, ſcripſit ad *Alexandrum*, qui tunc Præfecti Prætorio in Africa vicem gerebat, mandans, ut quoniam totius Italiæ Imperio jam ſine controverſia potiebatur, ipſe quoque partibus ſuis adjungeretur. Hoc cum *Alexander* facere recuſaſſet, *Maxentius* miſſis quibuſdam militibus, interficere eum conatus eſt. Sed detectis inſidiis, milites, qui in Africa erant, Alexandrum Imperatorem creaverunt. Quare anno tantum ſequenti, aut forte anno CCCVIII. *Alexander* Auguſtus appellatus. Addit Zoſimus: *Maxentius occaſionem belli adverſus Conſtantinum quærere cœpit; infenſus erga illum, ut præ ſe ferebat, eo quod patri ſuo Maximiano Herculio cauſam mortis præbuiſſet. Itaque in Rhætias cum exercitu progredi jam parabat, ſperans ſe Dalmatiam & Illyricum, omneſque Licinii copias facile ad partes ſuas tracturum. Hæc in animo habens ante omnia res Africanas componere decrevit. Quare coactis copiis*

quam adhuc diaconum ordinarent Cæcilianum. Tunc Purpurius ſolita malitia fretus, quaſi, & Cæcilianus filius ſororis ejus eſſet (quem occiderat) ſic ait: Exeat huc, quaſi imponatur illi manus in Epiſcopatu, & quaſſetur illi caput de pœnitentia. His rebus compertis, tota Eccleſia Cæcilianum retinuit, ne ſe latronibus tradidiſſet: Hæc Optatus.

XXX. Pravus ſenſus Donatiſtarum.

Porro hunc ipſum locum Optati, quod Cæcilianus non excuſaſſet Felicem Aptungitanum ordinatorem ſuum, ſed dixerit: Si ille nihil contuliſſet, ipſi venirent, & ſe tamquam adhuc diaconum ordinarent Epiſcopum: hæc, inquam, a Cæciliano ſic dicta poſteriores Donatiſtæ arripientes, in Cæcilianum ipſum converterunt, quaſi ejus confeſſione conſtaret, ordinatum fuiſſe a Traditore; ut S. Auguſtinus (a) de eiſdem teſtatur, ſic dicens: *Dixerunt etiam, ſcripſiſſe Optatum, quod Cæcilianus dixerit: Si Traditores ſunt qui me ordinaverunt; ipſi veniant, & ordinent me. Quod quidem ſi dictum eſt, ita dici potuit ad illos irridendos, quibus hoc mandaſſe perhibetur, quoniam certus erat, ordinatores ſuos non eſſe Traditores. Non enim ait:* Quia Traditores ſunt; *ſed:* ſi Traditores ſunt; *ut innocentia eorum probanda reſtaret, ubi probari recte potuiſſet.*

(a) *Auguſt. in Brevic. Collat. die 3. c. 16.*

XXXI.

Quod vero Cæcilianus, non vocatis Numidis Epiſcopis longe poſitis, ſed ab his qui proximi eſſent, ordinari voluiſſet; idem S. Auguſtinus (b) agens contra eoſdem Donatiſtas hæc eadem in Cæcilianum objicientes, ſic aſſerit: *Quod non expectaverit Cæcilianus, ut princeps a principe ordinaretur* (nempe Primas provinciæ Africæ a Primate Numidiæ Secundo Tigiſitano) *cum aliud habeat Eccleſiæ Catholicæ conſuetudo, ut non Numidiæ, ſed propinquiores Epiſcopi Epiſcopum Eccleſiæ Carthaginenſis ordinent; ſicut nec Romanæ Eccleſiæ ordinat aliquis Epiſcopus Metropolitanus, ſed de proximo Oſtienſis Epiſcopus. Hoc autem dicentes de ſua conſuetudine, quam neſcio quando inſtituerunt, Eccleſiæ Catholicæ præjudicare conabantur: quæ conſuetudo ſi antiqua eſſet, hoc ipſum objeciſſent Cæciliano, quando eum abſentem damnaverunt:* Hæc Auguſtinus. Porro ut principaliorum ſedium Epiſcopi non ordinarentur a Primatibus aliis, vel Archiepiſcopis, ſed a vicinioribus, in Oriente quoque ſtatutum videmus, cum Conſtantinopolitanæ Eccleſiæ Epiſcopum ordinare ſoleret qui illi propinquior eſſet, Epiſcopus Heracleæ. Sed de his alias.

(b) *Ibid. paulo ſup.*

Vetus conſuetudo in ordinando Epiſcopo Carthag.

XXXII.

Quomodo autem ſchiſmatici, qui adverſum Cæcilianum Carthagine convenerant, ſeorſum ab eo coeuntes, adverſus eum creaverint pſeudo-Epiſcopum Majorinum, idem (c) Optatus rem geſtam proſequitur his verbis: *Illo tempore aut reus debebat expelli, aut communicari debuit innocenti; conferta erat Eccleſia populis plena; erat cathedra Epiſcopalis, erat altare loco ſuo, in quo pacifici Epiſcopi retro temporis obtulerunt, Cyprianus, Lucianus, & cæteri. Sic exitum eſt foras; & altare contra altare erectum eſt, & ordinatio illicite celebrata eſt: & Majorinus, qui lector in Diaconio Cæciliani fuerat, domeſticus Lucillæ, ipſa ſuffra-*

(c) *Optat. contra Parmen. lib. 1.*

Majorinus pſeudo-epiſcop. Carthag.

PAGIUS

piis Rufium Voluſianum Præfectum Prætorio cum Duce Zena in Africam mittit: a quibus Alexander primo prælio victus, interfectus eſt. Paulo poſt Zoſimus ſcribit: *Bello in hunc modum finito, latus calumniatoribus apertus eſt campus, omnes prope dixerim, quotquot in Africa vel genere vel opibus præſtabant, vel ut Alexandri partium ſectatores deferendi: nec ullis omnino parcebatur, dum alii necarentur, alii facultatem ſuam amitterent. Quin & Romæ triumphatum eſt ob perpetrata Carthagine mala:* Hæc Zoſimus.

XX. *Schiſma poſt Maxentii triumphum cœpit.*

Triumphus ille *Maxentii* anno CCCXII. ductus, ut ejus Quinquennalia in eum annum dilata manifeſtum faciunt. Triumphi enim de more cum Quinquennalibus & id genus feſtis copulati, niſi ad triumphandum Imperatores Conſulatum ſumerent. Quare cum anno CCCXI. Maxentius Conſul non proceſſerit, ejus triumphus anno inſequenti actus. Præterea ex dictis apparet, *Alexandrum* ante mortem Severi Cæſaris & finem anni CCCVII. purpuram non induiſſe, & quatuor annos imperaſſe; ideoque interitus ejus anno CCCXI. contigit. Ad hæc, ex libello de Præfectis Urbi diſcimus, *Rufium* ſeu Ruſinum Voluſianum menſe Septembri anni Chriſti CCCXI. Conſulem ordinarium proceſſiſſe. Ex quo colligimus, eo anno *Alexandrum* occiſum, Maxentiumque Africa potitum eſſe, qui ob operam fortiter a Rufio ſeu Rufo, ut eum vocat Victor de Cæſaribus, navatam ad Conſularem dignitatem illum evexit. Anno itaque CCCXII. ſui triumphi occaſione indulgentiam in Africam Maxentius miſit, contigitque quod ſcribit Optatus lib. I. *Tempeſtas perſecutionis peracta & definita eſt. Jubente Deo, indulgentiam mittente Maxentio, Chriſtianis libertas eſt reſtituta. Botrus & Celeuſius, ut dicitur, ordinari cupientes* &c. Annis quibus Quinquennalia & id genus feſta celebrata, triumphique ducti, reis venia de more data, & Chriſtianis libertas Religionis reſtitui ſolita, ut in Diſſertatione Hypatica oſtendi.

XXI. *Maxentius religionem in Africa reſtituit.*

Baronius anno CCXCIX. refert Severi Imperatoris Numiſma, in quo viſitur Severus, & circum hæc verba leguntur: SEVERUS PIUS AUG. P. M. TR. P. XI. a tergo expreſſa eſt Carthaginenſium Dea *Cæleſtis* dicta, vehente leone, ad cœlum commeans, & circum hæc verba: INDULGENTIA AUGG. id eſt, Severi & Caracallæ. Severus anno CCIII. Decennalia celebravit, ac triumphum de Parthis exhibuit, & utriuſque feſtivitatis occaſione indulgentiam, ut vocabant, in Africam miſit. Mitto alia exempla, quæ paſſim occurrunt. Ex quibus inferre licet, indulgentiam, de qua Optatus citatus loquitur, quæ aliud non erat quam libertas Religionis, in Africam miſſam eo anno, quo Maxentius triumphavit, Chriſti ſci-

licet

fragante, Epiſcopus ordinatus eſt a Traditoribus, qui in Concilio Numidiæ (ut ſuperius diximus) crimina ſua confeſſi ſunt, & indulgentiam ſibi invicem tribuerunt. Manifeſtum eſt ergo exiiſſe de Eccleſia & ordinatores qui tradiderunt, & Majorinum qui ordinatus eſt. Interea de ſuorum criminum fonte, qui apud eos multorum flagitiorum venis exuberaverat, unum traditionis convicium in ordinatorem Cæciliani derivandum eſſe putaverunt; providentes, quod fama duas res ſimiles uno tempore loqui non poſſent: Ut crimina in ſilentium mitterent ſua, vitam infamare conati ſunt alienam; & cum poſſent ipſi ab innocentibus argui, innocentes arguere ſtuduerunt; mittentes ubique litteras, Liliore dictante, conſcriptas, quas inter cæteros Actus habemus in poſterum. Adhuc Carthagine poſiti præceſſerunt ſe epiſtolis ſuis, ut rumoribus falſis cunctorum auribus infererent mendacium, ſparſa fama per populos. Et dum de uno celebrata ſunt falſa, ſupradictorum veriſſima crimina ſub ſilentio latuerunt. Frequenter ſolet erubeſci de crimine; ſed illo tempore non fuit cui erubeſceretur; quia præter paucos Catholicos peccaverant univerſi; & quod imago fuerat innocentiæ, inter multos nefas admiſſum: parvum erat traditionis facinus, quod per Donatum Maſculitanum & cæteros ſupradictos conſtabat admiſſum; etiam ingens flagitium ſchiſmatis traditioni junxerunt. Vides ergo, Parmeniane, hæc duo crimina tam mala, tam gravia, traditionis & ſchiſmatis, ad tuos principes pertinere: Hucuſque Optatus. XXXIII.

Eadem quoque omnia Auguſtinus ipſe commemorat, pauciſque perſtringit, ſic dicens (*a*): *Legant qui volunt, quæ narret, & quibus documentis quam multa perſuadeat venerabilis memoriæ Milevitanus Epiſcopus Catholicæ communionis Optatus, ſive de Lucilla pecunioſiſſima tunc, & factioſiſſima fœmina, quam pro Eccleſiæ diſciplina ſanctus Cæcilianus adhuc diaconus læſerat; vel de cæteris factioſis ejus conſortibus, ſive furibus Eccleſiaſtici argenti, ſive ad Epiſcopatum ſe non perveniſſe dolentibus, & ſibi prælatum Cæcilianum, inſidiis quibus poterant, inſectantibus, ſive de Numidis Epiſcopis, quos iſta factio conſecraverat ad perniciem Cæciliani, ut illo depoſito, alter eis ordinaretur: qui venientes cum Primate ſuo tunc Secundo Tigiſitano, & aliis quibus traditionis confeſſa crimina Secundus ipſe donaverat, veluti paci conſulens (ſicut Eccleſiaſtica Geſta teſtantur) abſentem Cæcilianum ſine ulla dilatione diligentioris inquiſitionis, nullo reſponſionis loco ſervato, Traditorem eſſe cenſuerunt, ut ei videlicet obeſſent abſenti traditionis crimina tantummodo objecta, cum ſibimetipſis præſentes confeſſa donaverint:* Hæc Auguſtinus.

(*a*) *Aug. contra Parmen. l.1. c.3.*

Ex Optato redarguti Donatiſtæ.

XXXIV. Ad hæc igitur tam enormia principia ſchiſmatis ſæpius oportuit provocare Donatiſtas, ut videntes e quam turpiſſima cloaca defluxerint, obmuteſcerent; nam & ipſe quoque Optatus ſuperius Parmenianum compellans, ex iiſdem principiis docet.

Donatiſtarum origo.

PAGIUS

licet CCCXII. ideoque & eodem anno ſchiſma Donatiſtarum inchoatum eſſe.

XXII. *Schiſma ſedente Melchiade inchoatum.*

Baronius, ut ſchiſma illud hoc anno cœpiſſe oſtendat, utitur auctoritate Divi Auguſtini, quem ait, in Breviculo Collationis diei III. cap. 18. & libro poſt Collationem cap. 13. affirmare, *Melchiadem* (hoc tempore Romanum Presbyterum, poſtea Pontificem, inquit Baronius ex Auguſtino, ut ſupponit) miſiſſe *Stratonem* Diaconum una cum literis Maxentii Imperatoris & Præfecti Prætorio, ad Præfectum Urbis, ut reciperent loca, quæ fuerant a Chriſtianis tempore perſecutionis ablata. Eadem Auguſtini verba citat Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum die XVII. Kalendis Februarii, quo S. Marcellus Papa colitur, ſed pariter interpolata; ait enim: *Melchiades tunc Romanus Presbyter miſit Diacones cum literis Maxentii*, &c. Verum Auguſtinus nullo modo dicit, Melchiadem fuiſſe tunc Presbyterum. Imo Melchiades Epiſcopi fungitur muneribus in eo Breviculo, quod patet ex ſequentibus Auguſtini verbis; ait enim, *Donatiſtas ex Actis oſtendere conatos fuiſſe, Stratonem Diaconum, quem eum aliis ad recipienda loca Eccleſiaſtica miſerat, ſuperioribus geſtis recitatum, eſſe Traditorem, & ideo volebant etiam Melchiadem crimine Traditionis aſpergere, quod Diacono illo non degradato uteretur.* Degradatio Diaconorum, ſicut & Presbyterorum, ad ſolos Epiſcopos pertinet. Unde *Melchiades* jam Epiſcopus erat, cum crimen illi impingeretur, quod *Stratonem* Diaconum non degradaſſet, imo eo uſus fuiſſet in Eccleſiæ miniſterio. In Collatione Orthodoxi omnia in Actis relata tanquam vera admittebant, ſed contra Donatiſtas contendebant, *Stratonem* illum Diaconum in Actis relatum, quo uſus eſt Melchiades, alium fuiſſe a *Stratone* Traditore. His prorſus ſimilia narrat Auguſtinus tractatu contra Donatiſtas poſt Collationem cap. 13.

XXIII. *Duæ paces Maxentianæ non confundendæ.* Baron. n. xxv. & xxvi.

Porro diſtinguendæ ſunt *duæ paces* Chriſtianis a Maxentio Imperatore datæ, quas in unum Baronius confundit. Prior eſt, quam Imperii ſui initio Romanis, Italiſque conceſſit, de qua loquitur Euſebius lib. 8. cap. 14. ubi ait: *Subditis ſuis præcepit, ut a perſecutione Chriſtianorum deſiſterent.* Altera quam Africanis largitus eſt anno trecenteſimo duodecimo, poſtquam *Alexandrum* Africæ Tyrannum profligavit, de qua pace loquitur Optatus lib. I. ubi ſermonem habet de initio ſchiſmatis Donatiſtarum; quo etiam in loco Alexandri Tyranni meminit: *Iiſdem temporibus Felix quidam Diaconus, qui propter famoſam, neſcio quam, de Tyranno Imperatore tunc factam epiſtolam, appellatus eſt, periculum timens apud Menſurium Epiſcopum delituiſſe dicitur. Quem cum poſtulatum Menſurius publice denegaret, relatio miſſa eſt. Reſcriptum venit, ut ſi Menſurius Felicem Diaconum non reddidiſſet, ad palatium dirigeretur. Conventus non leves patiebatur anguſtias. Erant enim Eccleſiæ ex auro & argento quamplurima ornamenta, quæ nec defodere terræ, nec ſecum portare poterat. Quaſi fidelibus Senioribus commendavit, commen-*

tario

docet Donatiſtas omnes ſchiſmaticos eſſe; quipe qui cum ipſo ſuo exordio a Cæciliano, qui Petri cathedræ junctus eſſet, communicatione deſciverint, ab unione Catholica pariter aberraſſent; unde ait (a): *Sed video te adhuc ignorare ſchiſma apud Carthaginem a veſtris principibus factum: quære harum originem rerum, & invenies hanc te in vos dixiſſe ſententiam, cum ſchiſmaticis hæreticos ſociaſti. Non enim Cæcilianus exivit a Majorino avo tuo, ſed Majorinus a Cæciliano; nec Cæcilianus receſſit a cathedra Petri, vel Cypriani, ſed Majorinus, cujus tu cathedram ſedes, quæ ante ipſum Majorinum originem non habebat:* Hæc ipſe.

(a) *Optat. contra Parmen. l. 1.*

XXXV. Concilium Schiſmaticorum Donatiſt.

Quod rurſum ad Cæciliani cauſam pertinet; gloriabantur Donatiſtæ, coactum fuiſſe Concilium ferme ſeptuaginta Epiſcoporum Carthagine, in quo Cæcilianum abſentem, vocatum, & non parentem fuiſſe damnatum, & alios una ſimul cum eo, appareret. De eodem vero Epiſcoporum conventu hæc Auguſtinus (b): *Recitatum eſt Concilium ferme ſeptuaginta Epiſcoporum contra Cæcilianum apud Carthaginem factum, ubi eum abſentem damnaverunt, quod ad eos venire noluerit, tamquam a Traditoribus ordinatus; & quia cum eſſet diaconus, victum afferri martyribus in cuſtodia conſtitutis, probibuiſſe dicebatur. Nominati ſunt etiam quidam collegæ Cæciliani, qui Traditores aſſerebantur publicis Geſtis, quæ tamen Geſta non legebantur. Inter hos autem maxime Felix Aptungenſis acerbius accuſatus eſt, ita ut fons malorum omnium diceretur. Deinde ſententiæ a ſingulis dictæ ſunt; primitus a Secundo Tigiſitano, qui eorum princeps fuit; deinde a cæteris; quibus expreſſerunt, ſe Cæciliano, & collegis ejus non communicare.* Hæc ſumma totius Concilii. Quid autem adverſus hæc Catholici in magna illa Collatione objecerint, ſuo loco dicetur; conſtat tamen ejuſmodi ab illis editum fuiſſe Concilium non habens diem nec Conſulem, ut ſciretur quo potiſſimum anno fuerit celebratum.

(b) *Aug. in Brevic. Collat. die 3. c. 14.*

XXXVI. Hoc anno Concilium celebratum.

Cæterum (ſi non hæc fuit impoſtura Donatiſtarum, & effictum doloſe commentum) exiſtimandum eſt ejuſmodi Concilium hoc ipſo anno factum eſſe, eo tempore, quo (ut dictum eſt) adverſus Cœcilianum accerſiti ſunt Epiſcopi ex Numidia, veniſſeque eos una cum Primate ipſo ac principe Traditorum Secundo Tigiſitano. Plane conventum hunc fuiſſe ex iiſdem Epiſcopis Traditoribus congregatum, qui adverſus Cæcilianum evexerunt

PAGIUS

tario facto, quod cuidam aniculæ dediſse dicitur; ita ut ſi ipſe non rediret, reddita pace Chriſtianis, anicula illa illi daret, quem in Epiſcopali cathedra ſedentem inveniret. Profectus cauſam dixit. Juſſus eſt reverti Carthaginem: pervenire non potuit, (id eſt, in via deceſſit) *Tempeſtas perſecutionis peracta & definita eſt. Jubente Deo, indulgentiam mittente Maxentio, Chriſtianis libertas eſt reſtituta.* Res illa geſta, dum Alexander Tyrannus Africæ Eccleſiam perſequeretur, de quo, non vero de Maxentio, ut perperam Balduinus in Annotationibus ad primum librum Optati, ejuſdem Optati locus intelligendus, quando ait, *de Tyranno Imperatore tunc factam epiſtolam:* de Maxentio enim poſtea Optatus loquitur. Ex quo, ut id obiter advertam, liquet, *Alexandro* in Africa imperante, Chriſtianos vexatos fuiſſe, & poſt ejus interitum a Maxentio perſecutione liberatos, paceque donatos. Verum hæc pax non hoc anno, ut putavit Baronius, ſed poſt quinquennium aut circiter, Afris conceſſa; ideoque & diverſa ab ea, quam ſui Imperii initio largitus eſt *Maxentius*.

XXIV. *Baronius refert ad primam pacem quæ pertinent ad ſecundam.*

Baronius perperam ad utramque pacem refert Auguſtini locum lib. poſt Collationem cap. 12. & 13. ubi de Donatiſtis Melchiadi Papæ crimen Traditionis impingentibus Auguſtinus loquens ait: *Recitaverunt etiam* (Donatiſtæ) *alia Geſta, ubi Melchiadem legebatur miſiſſe Diaconos cum literis Maxentii Imperatoris & Præfecti Prætorio ad Prætoren. Urbis, ut reciperet loca, quæ fuerant a Chriſtianis tempore perſecutionis ablata. Ubi cum Melchiadis crimen penitus nullum appareret, dixerunt, ſuperioribus Traditionis Geſtis Traditorem Stratonem fuiſſe recitatum.* Hæc enim circa annum CCCXI. quo Melchiades Pontificatum Romanum adeptus eſt, in Italia geſta; Præfecti enim Urbis juriſdictio non extendebatur ultra milliarium. Quare ſignificat Auguſtinus, *Maxentium* Imperii ſui initio Chriſtianis juſſiſſe reddi, quæ tempore perſecutionis, antequam ipſemet regnaret, excitatæ, fuerant ablata. Quæ reſtitutio cum tunc peracta non fuiſſet, Melchiades poſt aliquot annos Pontifex creatus, ut fieret, omnem induſtriam adhibuit. Ad hæc Auguſtinus in Breviculo & Collatione tertii diei eamdem hiſtoriam recitans ait: *Et cum his quoque Geſtis nullum Melchiadis crimen & Cognitori & Catholicis Defenſoribus appareret, dixerunt Donatiſtæ, Stratonem Diaconum, quem cum aliis Melchiades ad recipienda loca Eccleſiaſtica miſerat, ſuperioribus Geſtis recitatum eſſe Traditorem, & ideo volebant etiam Melchiadem crimine traditionis aſpergere, quod Diacono illo non degradato uteretur. In proſecutione autem ſua dixerunt, Melchiadem tertium Epiſcopum fuiſſe ab illo, qui tunc erat, cum Traditio illa facta eſset.* Sed recte ibidem reſponderunt Catholici, Stratonem illum, quo uſus fuerat Melchiades, vel diverſum eſſe a Stratone illo Traditore, vel quod, *etſi demonſtraretur, quod omnino non demonſtrabatur, eundem Stratonem Diaconum tradidiſſe, quem poſtea Melchiades ad recipienda loca Eccleſiaſtica cum aliis Diaconis miſit, non continuo Melchiadem iſto crimine aſpergi, quem potuit perſecutio longe facere abſentem, ut hoc omnino neſciret, eumque innocentem putaret, quem nemo reum accuſando monſtrarat.*

XXV. *Series Rom. Pontificum ex Auguſtino firmata.*

Quæ verba egregia ſunt ad confirmandam Chronologiam & ſeriem Pontificiam, non parum per hæc tempora obſcuram. *Strato* enim ille, de quo Donatiſtæ, Traditor fuerat Romæ, vel in Italia ante menſem Maium anni trecenteſimi quinti, quo poſt abdicationem Diocletiani & Maximiani Herculii perſecutio in Occidente ceſſavit; ideoque verum eſt, quod le-

Majorinum in pſeudo-Epiſcopum, idem S. Auguſtinus (*a*) agens contra Creſconium alibi docet; ac proinde ſatis colligi poſſe videtur, hoc eodem anno, ab iiſdem ſchiſmaticis illum fuiſſe habitum; idque conante vi pecuniarum Lucilla illa potentiſſima fœmina. Idem etiam demonſtrat, dictos Epiſcopos ſic Carthaginem convenientes, primo damnaſſe Cæcilianum, ac poſtea loco ipſius creaſſe, quem diximus, Majorinum; ait enim:

(*a*) *Aug. contra Creſc. l.* 3. *c.* 27. & 28.

XXXVII. Schiſmatici Traditores.

Hos tu Traditores, qui cum aliis apud Carthaginem in Cæcilianum & ſocios ejus dixerunt ſententias, inter quos & Silvanus Cirtenſis fuit, de cujus traditione geſta mox inferam, præclara videlicet ratione defendis: & paulo poſt: *Hos ergo Traditores, quibus confeſſis territus Secundus ignovit, ſecum habuit in Carthaginenſi Concilio; & in abſentes non confeſſos dixerunt ſententias, qui præſentes de ſua non-ſunt confeſſione damnati. Hoc Concilium non maneret, nec in poſteritatis memoria perduraret, niſi deſcriberetur ab aliis, conſervaretur ab eis qui eo ſe defendere præparabant, ſi quis eis eadem crimina poſtea, quæ illic relaxata ſunt, objeciſſet. Intererat etiam Secundi ipſius, ut appareret, eum ne ſchiſma fieret, quod ſolent præ cæteris pacifici præcavere, illa omnia divino judicio dimiſiſſe; quod multo magis facere deberet in Concilio Carthaginenſi, ubi contra abſentes nulli conſtiterant, niſi Lucilla tunc præpotens & pecunioſiſſima fœmina odiis accenſa furialibus vehementer inſtaret, ut contra Cæcilianum veluti damnatum alter ordinaretur Epiſcopus. Quod in Zenophili Conſularis judicio poſtea commemoratum eſt per quemdam Nundinarium Silvani Cirtenſis tunc veſtri Epiſcopi diaconum, qui cum memorato Epiſcopo ſuo, quem perpeſſus fuerat inimicum, ſicuti volebat, concordare non potuit. Egerat ſane hoc apud Collegas ejus magis terribiliter, ne omnia proderet, quam ſuppliciter, ut veniam mereretur.*

XXXVIII. Acta proconſularia ſub Zenophilo.

Hæc Auguſtinus; quibus cum plane demonſtret, Concilium Carthaginenſe a ſchiſmaticis inſtitutum, contra Cæcilianum habitum eſſe ante Acta publica coram Zenophilo Conſulari; rurſumque cum appareat (ut paulo poſt dicemus) ex iiſdem Actis dictum Nundinarium expertum eſſe coram dicto Zenophilo hoc ipſo anno; neceſſe eſt affirmare, dictum Conlium ſchiſmaticorum, abſque die & Conſule editum, hoc eodem anno habitum eſſe. Conſignantur ipſa Acta ſub Zenophilo Conſulibus Conſtantio Aug. & Conſtantino Cæſare, qui hoc eodem anno in locum patris ſuffectus eſt; ſed quæ ab ipſo Auguſtino ex eiſdem Actis exſcripta ſunt, hic reddamus: *Ex illius* (inquit *b*) *ju-*

(*b*) *Aug. contra Creſc. l.* 3. *c.* 29.

PAGIUS

gitur in Catalago Damaſi, videlicet poſt S. Marcellini Papæ obitum, qui anno CCCIV. contigit, longum fuiſſe Interpontificium; nec ante annum CCCVIII. Marcellum Pontificem Romanum renuntiatum eſſe. Ait enim Auguſtinus, *Melchiadem tertium Epiſcopum fuiſſe ab illo, qui tunc erat, cum Traditio illa facta eſſet.* Cum enim inter omnes conveniat, Melchiadem ante annum Chriſti CCCXII. Sedem Romanam adeptum eſſe, tres illi Pontifices ibidem ſignificati, alii eſſe non poſſunt, quam ipſemet *Melchiades*, qui in cenſum confertur, *Euſebius* ejus deceſſor, & *Marcellus*, qui anno CCCVIII. Pontificatum adeptus eſt. Nam *Maxentius* anno CCCVI. quo Romæ levatus eſt Imperator, perſecutioni finem impoſuit, ideoque ante eum annum *Strato* Traditor fuerat, idque vigente perſecutione; Sedes vacabat, ut ex Chronico Damaſi intelligimus; & Marcellinus ad Deum tranſierat: alioquin *Melchiades* non tertius Pontifex ab illa Traditione fuiſſet, ut in laudato Auguſtini loco dicunt Donatiſtæ, ſed quartus.

XXVI. *Marcellus & Marcellinus non confundendi.*

Liquet etiam, Marcellinum male cum Marcello ab aliquibus confundi, exiſtimantibus memoratum Auguſtini locum, in quo dicitur: *Legebatur, Melchiadem miſiſſe Diaconos cum literis Maxentii Imperatoris & literis Præfecti Prætorii ad Præfectum Urbis, ut ea reciperent, quæ tempore perſecutionis ablata, memoratus Imperator Chriſtianis juſſerat reddi;* explicandum eſſe de pace a Maxentio anno CCCVI. Chriſtianis Italiæ præſtita, ideoque tres illos Epiſcopos, de quibus Auguſtinus, alios non eſſe quam Marcellinum, Euſebium & Melchiadem, huncque tunc, anno nempe CCCVI. jam Pontificem fuiſſe veramque eſſe Euſebii ſententiam, quæ Marcellum Pontificem non agnoſcit. Addunt iſti Scriptores, libellum Anonymum *Depoſitionis Epiſcoporum* ſedente Liberio ſcriptum, & a Bucherio publicatum, unius Marcellini ad diem XVI. Januarii, quo Marcellus Papa in Martyrologio Romano colitur, meminiſſe. Verum de Marcello Papa ea die Beda ac ceteri omnes, teſte Baronio in Notis ad Martyrologium Romanum agunt, & laudatus Anonymus depoſitionem Marcellini memorat, non ad diem XVI. menſis Januarii, ſed ad diem XV. ejuſdem menſis, ſeu ad decimum octavum Kalendas Februarii. *Marcellini* meminit Euſebius ſeu Hieronymus in Chronico, Marcelli vero Damaſus Papa & auctor Martyrologii antiquiſſimi Hieronymo attributi. Denique Marcellinus non poteſt unus eſſe ex tribus Pontificibus ab Auguſtino memoratis, cum vel ipſo Euſebio in Chronico teſte, antequam *Maxentius* in Italia regnaret, ſupremum diem obierit. Quoad Auguſtinum, aliud non indicat, quam, Melchiadem Pontificem Romanum (ideoque poſt annum CCCX.) miſiſſe Diaconos cum literis Maxentii, ut ea reciperent, *quæ tempore perſecutionis*, antequam nempe hic imperaret, *ablata* memoratus Imperator juſſerat reddi Chriſtianis, quæ tunc initio ſc. Imperii ſui propter cauſas nobis ignotas reddita non fuerant, ut ſupra explicavi. Vide quæ de Marcellino & Marcello ſuis locis dixi.

XXVII. *Cauſa Sylvani Traditoris.*

A num. XXXVIII. ad XLIV. Valeſius in Diſſert. de Schiſmate Donatiſtarum cap. 2. alium Annalium errorem emendat. Scribit Baronius, Acta apud *Zenophilum* Conſularem Numidiæ, quibus Cæcilianus purgatus, & *Sylvanus* Cirtenſis, unus ex ordinatoribus Majorini, Tra-

judicii Geſtis hæc pauca interpoſui: Conſtantio Maximo Auguſto, & Conſtantino juniore nobiliſſimo Cæſare Conſ. Idibus Decembris, ex tota Mociacenſi inducto & applicito Victore Grammatico, aſtante etiam Nundinario diacono, Zenophilus Conſularis dixit: Quis vocaris, &c. Prætermiſſis autem cæteris ibidem ex prioribus Actis recitatis, quæ ſuo loco a nobis ſunt poſita; quæ poſtremo loco habentur de libello oblato a Nundinario diacono, hic ex eiſdem Actis deſcribemus:

XXXIX. Nundinarii libellus.

*Exemplar libelli traditi Epiſcopis a Nundinario diacono: Teſtis eſt Chriſtus, & Angeli ejus, quoniam Traditoribus communicaſtis; id eſt Silvanus a Cirta Traditor eſt & fur rerum pauperum; quod omnes vos Epiſcopi, presbyteri, & diaconi, & ſeniores ſcitis, & de quadringentis follibus Lucillæ clariſſimæ fœminæ; pro quo vobis conjuraſtis, ut fieret Majorinus Epiſcopus, & inde factum eſt ſchiſma. Nam & victor fullo veſtri præſentia & populi dedit folles viginti, ut factus eſſet * presbyter; quod ſcit Chriſtus, * & Angeli ejus, &c.* Et alio loco: *Quibus lectis, Zenophilus Conſularis dixit: Et Actis & litteris, quæ recitatæ ſunt, Traditorem conſtat eſſe Silvanum, &c.* Addit inferius de eodem Silvano in exilium amandato ab Urſacio atque Zenophilo. Eadem de Silvano Cirtenſi Epiſcopo idem Auguſtinus memorat, ſcribens ad Donatiſtas (*a*), & alia epiſtola ad Generoſum (*b*), ſed & ad Creſconium (*c*) rurſum, agenſque contra Petilianum (*d*). Quod autem ad Zenophilum ſpectat, hunc illum puto qui longa Urbis Præfectura laſſatus, meruit cum collega Dalmatio conſulatum tempore ejuſdem Conſtantini, anno Domini trecenteſimo trigeſimotertio, de quo & in Actis Silveſtri hæc leguntur: *Huic ſocius datus eſt Zenophilus Præfectorius, vir, qui Conſulatum idcirco promeruit, quia cum ſæpenumero Præfectus fuerit, numquam penitus ab aliquo munus qualecumque ſuſcepit.* De pretio autem follium, quibus collatis, a ſchiſmaticis ordinatio facta eſt, dicturi ſumus inferius opportuniori occaſione.

* fieret.

(*a*) *Aug. ep.* 162.
(*b*) *Idem epiſt.* 165.
(*c*) *Aug. contra Creſc. l.* 4. *c.* 26.
(*d*) *Aug. cont. lit. Petil. lib.* 1. *c.* 21. *li.* 3. *c.* 57. & 58.

Cæterum non ſatis fuit ſchiſmaticis Epiſcopis hæc contra Cæcilianum egiſſe; ſed ab ejus communicatione conati ſunt omnes avertere; nam datis ubique per totam Africam litteris adverſus eum, quem dicebant in Concilio damnatum, pellexere ad ſuam quoque communicationem Epiſcopos Mauritaniæ, ut ſuo loco dicemus. Quæ autem fiducia fuerit Cæciliani tot hoſtium numero circumſepti; idem Auguſtinus ſcribens de eo Concilio pluribus ad Epiſcopos Donatiſtas (*e*) illud oſtentantes, demonſtrat ſatis ſibi viſum eſſe tutum, quod junctus eſſet communicatione Romanæ Eccleſiæ Epiſcopo, ex quo omnis communicatio Catholica nomen ſemper accipere conſuevit; nam ait: *Poſſet non curare conſpirantem multitudinem inimicorum, cum ſe videret & Romanæ Eccleſiæ, in qua ſemper Apoſtolicæ cathedræ viguit principatus & cunctis terris; unde Evangelium ad ipſam Africam venit, per communicatorias litteras eſſe conjunctum; ubi paratus eſſet ſuam cauſam dicere, ſi adverſarii ejus ab eo illas Eccleſias alienare conarentur, &c.* Quomodo autem poſt ſequentem annum ſchiſmatici Epiſcopi in Africa ampliori numero convenere, ſuo loco dicemus.

XL. Schiſma Donatiſt. propagatur.

(*e*) *Aug. epiſt.* 162.

Cur autem factum fuerit, ut cum ſchiſma (ut vidimus) conflatum præcipue ſit a Botro & Celeſio, qui illam ſedem ambiebant, & a ſenioribus depoſita Eccleſiæ ornamenta negantibus, auctumque fuerit a Secundo Epiſcopo Tigiſitano Primate Numidiæ, in creatione vero Majorini demonſtratum ac firmiter ſtabilitum; cur inquam, acciderit, ut ejuſmodi ſchiſmatici a nullo dictorum nomen acceperint, ſed dicti ſint Donatiſtæ a Donato, id accuratius exquirendum eſt. Invaluit ea opinio, qua ore ferme omnium diceretur, Donatiſtas dictos a Donato, qui Majorino ſucceſſit in ſchiſmate in ſede Carthaginenſi; quod & jactarent etiam ipſi Donatiſtæ; cum tamen ſi ab auctore nomen (ut ſolet) deducendum fuiſſet, nulla ſubeſſe videatur ratio, qui ante Donatum exorti auctique numero eſſent, &

XLI. Schiſmatici Donatiſtæ unde ſic dicti.

 Con-

PAGIUS

Traditor convictus eſt, ad hunc annum pertinere. Sed vel ipſe titulus Actorum eam ſententiam refellit. Sic enim prænotantur hæc Geſta: *Conſtantino Maximo Auguſto, & Conſtantino juniore nobiliſſimo Cæſare Conſulibus*, &c. Apud Auguſtinum vero perperam legitur: *Conſtantio Maximo Auguſto.* Qua lectione inductus Baronius, Conſtantium Chlorum hic deſignari cenſuit, qui currenti anno dum ſextum Conſulatum gereret, finem vivendi fecit; eique ſuffectum fuiſſe vult Conſtantinum, gravi errore. Nam ſi hoc anno Conſul fuiſſet Conſtantinus, ſequenti iterum Conſul dici debuiſſet in Faſtis, cum tamen tunc Conſul ſine numerali nota ubique legatur. Deinde ſi *Conſtantinus* in locum patris ſuffectus eſt Conſul, cur nomen *Conſtantii* patris adhuc in Faſtis remanet? Sed & cognomina quæ in Actis illis utrique tribuuntur, ſatis indicant, Conſtantium Chlorum hic deſignari non poſſe. Neque enim Conſtantius Chlorus *Maximi* titulum unquam geſſit; nec Conſtantinus ejus filius *junior* cognominatus eſt. Cum enim *junior* dicatur ad diſtinctionem ſenioris qui eodem appellatur nomine, quomodo dici potuit *junior* Conſtantinus, cum ante ipſum nemo hoc nomine fuerit inſignitus? Quare non dubium eſt, quin corrupta ſit Auguſtini lectio, ſcribendumque in Geſtis Purgationis Cæciliani: *Conſtantino Maximo Auguſto, & Conſtantino juniore nobiliſſimo Cæſare Conſulibus.* Fuit hic annus Chriſti viceſimus ac trecenteſimus, quo Zenophilus Conſularis Numidiæ, cauſa cognita, Sil-

Concilia celebraſſent, ſine nomine eſſent, vel ab eo id acceperint, qui longe poſt obortum ſchiſma, poſt Majorinum videlicet, tenuerit in ſchiſmate ſedem Carthaginenſem; quin potius, ſi ab auctore ſchiſmatis nomen (ut par erat) deducendum fuiſſet, ab illo Donato, qui a loco eſt dictus A Caſis nigris, principe ſchiſmatis, quem cæteri illi inhærentes fuerant conſecuti, debuiſſent nomen accipere, ut Donatiſtæ dicerentur, ſeu (ut malebat Creſconius *a*) Donatiani. Quod vero idem nomen eſſet commune tum auctori, tum etiam propagatori impietatis, errare in eis contigit Auguſtino (*b*), qui in Retractationum libris hæc ait: *Item quod dixi, Donatum, cujus epiſtolam refellebam, rogaſſe, ut Imperator inter ipſum & Cæcilianum tranſmarinos Epiſcopos Judices daret; non ipſum, ſed alium Donatum, ejuſdem tamen ſchiſmatis, hoc fecìſſe, probabilius invenitur. Ille autem non erat Carthaginenſis Donatiſtarum Epiſcopus, ſed a Caſisnigris, qui tamen primus apud Carthaginem ipſum nefarium ſchiſma commiſit*: Hæc ipſe.

(*a*) Aug. contra Creſc. l. 2. c. 1.

(*b*) Aug. Retract. l. 1. c. 21.

XLII. At refugiebant Donatiſtæ denominari a priori Donato, quem conſtaret (*c*) a Melchiade Papa eſſe damnatum; unde potius a Donato poſtea Epiſcopo Carthaginenſi nomen ſe accepiſſe dicebant, quem pro magno (*d*) habebant, atque ab omni labe puriſſimum defendebant. Quanti autem hunc fecerint, idem Auguſtinus (*e*) alibi his verbis ſignificat: *Donatum Donatiſtæ pro Chriſto habent; ſi audiant aliquem Paganorum detrahentem Chriſto, forſitan patientes ferant, quam ſi audiant detrahentem Donato*. Sed de his pluribus agendum inferius. Porro illo priori Donato uſa eſt Lucilla adminiſtro ad conflandum ſchiſma, qui operam dedit, ut altare contra altare Carthagine erigeretur; immo adhuc Cæciliano diacono, operatus ſchiſma fuiſſe, publico judicio convictus eſt; de quo alibi (*f*) ait: *Ubi etiam Donatus a Caſiſnigris in præſenti convictus eſt, adhuc Cæciliano diacono, ſchiſma feciſſe Carthagine. De Carthaginis enim ſchiſmate exorta eſt adverſus Eccleſiam Catholicam pars Donati*. Sed & Theodoretus (*g*): *Lucilla* (inquit) *adverſus eum*, nempe Cæcilianum, *excitavit Donatum*.

(*c*) Aug. in Brevic. Collat. die 3. c. 18. & 20.

(*d*) Idem l. poſt Collat. c. 13.

(*e*) Idem fragm. c. 6. edit. Pantin. t. 10.

(*f*) Aug. in Brevic. Collat. die 3. c. 12.

(*g*) Theod. hæret. fab. l. 3.

XLIII. Duo Donati, a quibus Donatiſtæ. Sic igitur Donatus a Caſiſnigris, ac proinde filius tenebrarum, primus auctor habetur ſchiſmatis Donatiſtarum. Quod vero Donatus Epiſcopus Carthaginenſis nomen potius ſchiſmati dederit, illam afferunt cauſam; quod ſcilicet viribus eloquentiæ, qua pollebat, errorem labantem firmius ſtabilierit; ſicque non a priore Donato auctore, ſed a poſteriori propagatore ſecta illa nomen fuerit conſecuta, ut cum de utroque agit Auguſtinus teſtatur, ſic dicens (*h*): *Hujus hæreſis principem accepimus fuiſſe Donatum, qui de Numidia veniens, & contra Cæcilianum Chriſtianam dividens plebem, adjunctis ſibi ejuſdem factionis Epiſcopis, Majorinum apud Carthaginem ordinavit Epiſcopum. Cui Majorino Donatus Epiſcopus alius in eadem diviſione ſucceſſit, qui eloquentia ſua ſic confirmavit hanc hæreſim, ut multi exiſtiment propter ipſum potius eos Donatiſtas vocari. Extant ſcripta ejus, ubi apparet, eum etiam non Catholicam de Trinitate habuiſſe ſententiam; ſed quamvis ejuſdem ſubſtantiæ, minorem tamen Patre Filium, & minorem Filio putaſſe Spiritum ſanctum. Verum in hunc, quem de Trinitate habuit, ejus errorem, Donatiſtarum multitudo intenta non fuit, nec facile ex eis quiſquam, qui hoc illum ſenſiſſe noverit, invenitur*: Hæc Auguſtinus; qui, & cur iidem Romæ appellati ſint Montenſes, rationem affert; ſed de ea re nos ſuo loco inferius. Ex eorum ergo ſententia, qui dicebant a poſteriori Donato Donatiſtas eſſe denominatos, idem Auguſtinus nomine clericorum Hipponenſium ad Januarium ſcribentium, ait (*i*): *Pars Donati, quæ primo apud Carthaginem pars Majorini dicebatur, ultro accuſavit Cæcilianum tunc Epiſcopum Eccleſiæ Carthaginenſis apud Imperatorem illum antiquum Conſtantinum*, &c. At de nomine & origine Donatiſtarum modo ſatis;

(*h*) Aug. de hæreſ. c. 69.

(*i*) Aug. ep. 68.

PAGIUS Sylvanum Cirtenſem Epiſcopum Traditorem fuiſſe pronuntiavit.

XXVIII. *Quo anno agitata.* Porro hæc apud Zenophilum Acta hoc anno fieri non potuiſſe, pluribus argumentis probat Valeſius. Primo, *Conſtantina* civitas & Conſtantienſes in iis Geſtis dicuntur cives urbis Conſtantinæ. Nam Victor Grammaticus ait, patrem ſuum fuiſſe Decurionem Conſtantienſem. Atqui certum eſt, nonniſi poſt Maxentii mortem, Cirtam oppidum Numidiæ, quod *Alexandri* Tyranni obſidione ceciderat, a Conſtantino inſtauratam, ejuſque vocabulo appellatam fuiſſe, ut teſtatur Aurelius Victor. Deinde jam tum Cæciliani innocentia multis indiciis probata fuerat, cum hæc apud Zenophilum geſta ſunt. Sic enim initio Actorum legitur: *Cur ergo intermiſſo eo, cujus innocentia probata eſt, Sylvano communicas?* Adde, quod Clerici adverſus Sylvanum interrogati reſpondent, ſe a majoribus & ſenioribus Clericis ita accepiſſe, quod Traditor eſſet Sylvanus, id eſt, quod tradidiſſet lucernam argenteam tempore perſecutionis, Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Coſſ. anno Chriſti 303. Quod ſi hæc Acta apud Zenophilum currenti anno geſta eſſent, Clerici utique non dicerent, accepiſſe ſe a majoribus ſuis rem adhuc recentis memoriæ, quam ipſi videre potuerant. Denique quis *Zenophilo* præceperat, ut de crimine Traditionis *Sylvani* tanta cura ac diligentia cognoſceret? Certe non Galerius. Hic enim Chriſtianos acerbiſſime perſequebatur. Nec Maxentius, nam & hic paganus fuit, ut ex Euſebio & Zoſimo conſtat; & hoc anno, quo hæc Baronius acta affirmat, nondum *Africam*

tis; cætera autem annis ſingulis, quibus ſunt geſta, narrabimus.

XLIV. Schiſma Meletii in Ægypto. Hoc eodem quoque anno Domini trecenteſimo ſexto infauſtum illud ſchiſma a Meletio Epiſcopo Lycopolis in Ægypto conflatum eſt. Quod primum ad tempus ſpectat, id quidem hoc anno cœptum eſſe, S. Athanaſii teſtimonio comprobatur; qui dum agit de ipſorum, necnon Arianorum origine, hæc ait (*a*): *Erat jampridem malitia & calumnia Meletianorum omnibus nota; nec impietas Arianorum, Deoque infeſta hæreſis uſquam obſcura fuit; neque enim parum temporis interceſſit; nam illi ab hinc ante quinquageſimumquintum annum ſchiſmatici facti ſunt; iſti vero ante trigeſimumſextum hæretici declarati, & ab Eccleſia ſummoti, idque judicio Synodi univerſalis:* Hæc Athanaſius, qui cum numeret annos trigintaſex a tempore Nicæni Concilii, quod celebratum eſt anno Domini trecenteſimo vigeſimoquinto; uſque ad tempus quo eam habuit orationem, nempe anno trecenteſimo ſexageſimoprimo; rurſuſque ab hoc termino, uſque ad tempus quo exortum eſt ſchiſma Meletianum, dicat annos intercedere quinquagintaquinque; jam ſatis liquido apparet illud cœptum eſſe hoc ipſo anno trecenteſimo ſexto.

(*a*) *Athan. Orat.* 1. *contra Arian. prope fin.*

XLV. Res Meletii ſchiſmatici. His igitur hunc in modum de tempore oborti ſchiſmatis elucidatis, rei geſtæ narrationem aggrediamur; ſed eam primo quam in hæc verba Epiphanius proſecutus eſt (*b*): *Hic Meletius contemporaneus prædicti Hieracis fuit, & deinceps ſucceſſit; fuit item ſancti Petri Alexandriæ Epiſcopi contemporaneus; & hi omnes tempore perſecutionis fuerunt, quæ facta eſt tempore Diocletiani, & Maximiani. At vero Meletii cauſa hoc modo ſe habet: Sectam fecit non tamen a fide diſceſſit. Hic in tempore perſecutionis una cum Petro ſancto Epiſcopo & martyre, & aliis martyribus, captus eſt ab iis qui ad hoc a Rege deſtinati fuerant, nempe a ducibus Alexandriæ & Ægypti ejus temporis. Erat autem Cultianus Præſes Thebaidis, Alexandriæ vero Hierocles. Et Meletius quidem in carcere detentus erat, una cum prædictis martyribus, ac Petro Alexandriæ Archiepiſcopo. Videbatur autem & Meletius præeminere inter Epiſcopos Ægypti, ut qui ſecundum locum habebat poſt Petrum in Archiepiſcopatu, velut adjuvandi ejus gratia ſub ipſo exiſtens, & ſub ipſo Eccleſiaſtica curans. Hic enim mos obtinet, ut Alexandriæ Epiſcopus totius Ægypti, ac Thebaidis, Mareotæque ac Libyæ, Ammoniacæque, ac Marotidis, ac Pentapolis Eccleſiaſticam habeat adminiſtrationem.*

(*b*) *Epiph. hæreſ.* 68. *in princ.*

XLVI. Meletii acta tempore perſecutionis. *Poſtquam igitur capti hi omnes, martyrii gratia in carcere degebant, & multo tempore concluſi manſiſſent; alii vero ante ipſos traditi, martyrii teſtimonium ſubiiſſent, & honorem præmii accepiſſent, ac obdormiviſſent; hi vero velut principes ac majores in poſterum ſervarentur, cum aliqui quidem martyrium ſubiiſſent, alii vero a martyrio excidiſſent, & nefarium idolorum cultum feciſſent, & coacti etiam ſacrificaſſent; qui ſane lapſi ſunt, ſacrificaruntque ac tranſgreſſi ſunt, acceſſerunt ad confeſſores ac martyres, quo miſericordiam aſſequerentur per pœnitentiam, partim milites, partim clerici diverſæ ſortis, partim presbyteri, & diaconi, atque alii. Commotio facta eſt inter martyres, & tumultus non vulgaris; cum alii dicerent, ſemel lapſos, & qui abnegaſſent, & in fortitudine non permanſiſſent, neque decertaſſent, non oportere dignos fieri pœnitentia; ut ne etiam ii, qui adhuc reſtarent, minus curarent increpationem ac pœnam propter talem veniam citius eis datam, atque ſic prævaricarentur, & ad abnegationem Dei ac nefariam Græciſmi operationem devenirent, & erat ſane rationi conſentaneum hoc, quod ab ipſis confeſſoribus dicebatur; erant autem hi qui hoc dicebant, Meletius, & Peleus, & quidam alii plures martyres ac confeſſores una cum ipſis. Zelum itaque pro Deo oſtendentes videlicet, hæc dicebant; pronuntiabant autem, finita perſecutione, poſt mul-*

PAGIUS

eam ſub ſuam ditionem redegerat; paruit enim illa *Severo* Cæſari, & poſt hujus mortem quæ anno ſequenti contigit, *Alexandro* Tyranno, quem quartum Imperii ſeu Tyrannidis annum inchoaſſe, ex Nummis diſcimus. Sed neque dici poteſt, Conſtantinum Imp. eam cognitionem mandaſſe *Zenophilo*; quippe qui hoc anno nihil in Africa Conſtantinus poſſideret. Ex quibus manifeſte convincitur, Acta hæc apud Zenophilum Conſularem Numidiæ, non hoc anno, ſed anno CCCXX. geſta eſſe, Conſtantino M. Auguſto, & Conſtantino Juniore nobiliſſimo Cæſare Coſſ.

XXIX. *Origo ſchiſmatis Meletianorum.* Ad num. XLIV. & ſeqq. Initium ſchiſmatis *Meletianorum* anno trecenteſimo primo, vel circiter, contigit. Athanaſius enim in *Epiſtola Encyclica contra Arianos ad Epiſcopos Ægypti & Lybiæ*, quæ ſub nomine *Orationis primæ contra Arianos*, ejus Operibus inſeritur, loquens de quadam Fidei formula ab Euſebianis conſcripta, quam ii ab Ægyptiis ſubſcribendam volebant, ait: *Ob eamdem cauſam Georgium quemdam ex Cappadocia condixerunt mittendum ad vos, cujus tamen nulla habenda eſt ratio; dicunt enim in his partibus, quod ne quidem Chriſtianus omnino ſit, ſed idolorum zelator, & moribus carnifex; ideoque ab his electum, ut poſſit injurias, rapinas & cædes facere: ad hæc enim exercitatus eſt diu, & quæ Chriſtianæ Fidei ſunt, prorſus ignorat.* Baronius exiſtimans, eam Epiſtolam ſeu Orationem primam adverſus Arianos anno trecenteſimo ſexageſimo ſecundo ſcriptam eſſe, ſchiſmatis *Meletianorum* originem huic anno illigavit; quod in ea Epiſtola dicatur, quinquaginta quinque annos ab initio ſchiſmatis Meletiani effluxiſſe; quos ideo a currenti Chriſti anno auſpicandos arbi-

multum tempus dandum eſſe prædictis pœnitentiæ locum, in tempore factæ pacis, ſi re vera pœnitentiam agant, & pœnitentiæ ſuæ fructum oſtendant; non tamen, ut unuſquiſque exciperetur in propriam ſortem, ſed poſt temporis ſpatium colligeretur in Eccleſiam, & in communitatem, & in contubernium, at non in ſortes. Et erat hoc ex veritatis amore profectum, & zeli plenum.

XLVII. Petri Alexandrini Epiſcop. officia erga lapſos.

At vero ſanctiſſimus Petrus miſericordia præditus, & velut pater omnium exiſtens, rogabat & ſupplicabat, dicens: Suſcipiamus ipſos pœnitentes, & ordinemus ipſis pœnitentiam, ut aſſideant Eccleſiæ, & ne averſemur ipſos, neque ſortem, velut fama ad nos perlata habet; ne forte qui ſemel ad confuſionem præ imbecillitate ac infirmitate a diabolo concuſſi ac conquaſſati ſunt, etiam propter temporis moram perfecte ſubvertantur, & non ſanentur; veluti ſcriptum eſt: Non debere claudum ſubverti, ſed potius ſanari. Et erat quidem Petri oratio pro miſericordia & humanitate; verum Meletii, & eorum qui ipſi adhærebant, pro veritate ac zelo. Hinc propter faciem argumenti, quod ab utriſque pium videbatur, facta eſt ſecta, his quidem hoc aſſerentibus, illis vero illud alterum. Quando enim videret Petrus Archiepiſcopus quod Meletius cum ſuis zelo divino nimium ducti reſiſterent conſilio humanitatis ipſius; ipſe Petrus velum erexit, in medio carcere pallio expanſo, hoc eſt, lodice; & præconium fecit: Qui mecum ſentiunt (inquit) accedant ad me, & qui Meletii ſententiæ adhærent, ad Meletium tranſeant. Et diſtributa eſt multitudo ad Meletium, Epiſcoporum, ac monachorum, & presbyterorum, atque aliorum ordinum. Pauci vero omnino ad Petrum diverterunt Archiepiſcopum Epiſcopi, & alii pauci. Et de cætero hi privatim preces faciebant, & illi privatim item; ſed & alia ſacrificia ſimiliter ſinguli ſeorſum perficiebant: Hæc uſque ad Petri martyrium proſecutus eſt Epiphanius; quæ autem ſubdit accidiſſe poſt ejus martyrium, ſuo loco dicenda erunt.

XLVIII. Acta Meletii confutantur.

Sed pace dixerim Epiphanii, non ab alio quam a Meletiano quopiam de Petro atque Meletio ſcriptam hiſtoriam, neſciens, mutuatus eſt; quam enim longe, hæc ſic narrans, a ſcopo veritatis aberret, fideliſſimus teſtis accedat Athanaſius, qui hæc, quæ ob oculos habuit, ſcriptorum quoque memoriæ commendavit; cujus magis quam Epiphanii, omnium recte ſentientium judicio, hac præſertim in re, fidem eſſe ſequendam, prudens nemo non dixerit. Athanaſius igitur in Apologia hæc de Petro atque Meletio habet (*b*): *Petrus apud nos ante perſecutionem Epiſcopus, & in perſecutione martyr declaratus, Meletium Epiſcopum Ægypti nominatum, multis convictum criminibus, & in primis, quod idolis ſacrificaſſet, in communi Epiſcoporum Synodo depoſuit: Meletius autem non ad aliam Synodum confugit, neque eorum ſucceſſoribus ſe ſtuduit purgare, ſed ſchiſma fecit; adeo ut illius ſectatores etiam nunc, pro Chriſtianis, Meletiani vocitentur. Ac jam tum in Epiſcopos convitia dicere incœpit, & primum Petrum, deinde ejus ſucceſſorem Achillam calumniatus eſt, & poſt Achillam, Alexandrum, idque magna cum calliditate, exemplum ab Abſalone mutuatus, ut pudorem depoſitionis ſuæ calumniis innocentium ulciſceretur:* Hæc Athanaſius.

(b) *Athan. Apolog.* 2.

XLIX. Refellitur de Meletio ficta hiſtoria.

Quonam pacto igitur Epiphanius inter confeſſores, & martyres detentos in carcere Meletium recenſet, quem conſtat terrore tormentorum victum ſacrificaſſe? vel quomodo ipſe Epiſcopus ſecundus a Petro erat, in carcere illi reſiſtens, qui jam propter lapſum ab Epiſcoporum conventu depoſitus erat? & qua rurſus ratione lapſos rejiciebat a pœnitentia ipſe lapſorum anteſignanus? At quod commentum, auctorem ſchiſmatis Petrum conſtituere, & Meletii ſummopere in Deum zelum commendare, eidemque favere, fingereque eumdem Meletium ſe conſtanter erigere contra lapſos, ipſum lapſum atque depoſitum? Ut plane appareat hæc eadem confinxiſſe Meletianos in Ægypto, quæ in Africa Traditores, dicti poſtea Donatiſtæ; quippe qui convicti traditionis criminis, quo ſe purgarent, id ipſum retorſerint in innocentes ac fide præſtantes.

L. Petrus Alexandrinus jure defenditur.

Sed adhuc accuratius Meletianorum de origine ſchiſmatis concinnata mendacia diſquiramus; in eos enim a quibus ille accepit, non autem in Epiphanium, ſtylum convertimus, quippe qui in hiſtoriam

PAGIUS

arbitratus eſt. At ex laudatis Athanaſii verbis patet, nondum ſedem Alexandrinam *Georgium* invaſiſſe; imo nec fama adhuc Ægyptiis notum fuiſſe, quando Athanaſius eam ſcripſit Epiſtolam. Quare cum initio anni trecenteſimi quinquageſimi ſexti, ut ſuo loco dicetur, in Eccleſiam Alexandrinam *Georgius* irruperit, conſtat, eam Epiſtolam circa ejuſdem anni initium ad Ægyptios miſſam, & quinquaginta quinque annos in ea memoratos ab anno trecenteſimo primo vel circiter inchoandos.

XXX. *Euſebius de eo ſchiſmate loquutus eſt.*

Præterea Euſebius initio lib. 8. de perſecutione Diocletianea verba facturus ait: *Cum ſenſu omni deſtituti, de placando Dei numine ne cogitaremus quidem; quin potius inſtar impiorum quorumdam res humanas nulla ſolicitudine ac providentia gubernari rati, alia quotidie crimina aliis adjiceremus: cum Paſtores noſtri, ſpreta Religionis regula, mutuis inter ſe contentionibus decertarent, nihil aliud quam jurgia, minas, æmulationem, odia ac mutuas inimicitias amplificare ſtudentes; Principatum quaſi tyrannidem quandam con-*

riam ab illis ſcriptam incautus impegit. Dicant, quæſo, quanam ratione Petrus adeo ſegniter potuit remiſiſſe nervos Eccleſiaſticæ diſciplinæ, qui anno præterito, ipſo (ut dictum eſt) quarto perſecutionis excitatæ, de lapſis, quanam ſinguli animadverſione atque cenſura afficiendi eſſent, tot canones, quos recenſuimus, inſtituerat? adeo quod ſi de Petro expoſtulandum fuiſſet, eo nomine potius, quod lapſos auſteriori videretur afficere diſciplina, quam de maturata citius indulgentia queri, contingere potuiſſet. At qualis fuerit cauſa Meletii, poſt Athanaſium Socrates (a) quoque hæc ſcribit in eamdem ſententiam: *Meletius civitatis cujuſdam in Ægypto Epiſcopus, a Petro Alexandriæ Epiſcopo, qui regnante Diocletiano mortem obierat martyrio, cum multis aliis de cauſis, tum maxime quod tempore perſecutionis fidem inficiatus idolis immolaverat, munere Epiſcopatus abdicatus eſt: qui cum eſſet abdicatus, compluresque haberet qui erant ipſius dicto audientes; illis qui ab illo uſque tempore ad hodiernum diem in Ægypto Meletiani vocantur, ducem hæreſis ſe præbuit; & cum nullam juſtam excuſationem cauſamve afferre poſſet, cur ſe ab Eccleſia ſeparaſſet; verbo tantum affirmavit, ſibi eſſe factam injuriam; Petrumque maledictis figere, conviciiſque lacerare cœpit:* Hæc Socrates. Quid autem poſt Petri martyrium Meletius tentarit, idem oratione proſequitur.

(a) *Socr. l. 1. cap. 3.*

LI. Arius Meletio ſtudet.

Addit ad hæc Sozomenus (b) de Ario Meletio primum ſtudente: *Meletio res novas molienti adjumento fuit; cujus partes cum deſeruiſſet, a Petro Epiſcopo Alexandrino diaconus ordinatus eſt, & rurſus ab eodem Eccleſia ejectus; quandoquidem cum Petrus fautores abdicaſſet Meletii, & ejus baptiſma improbaſſet; hic Arius in res a Petro geſtas graviter invectus eſt, & quieſcere nullo modo potuit.* Quod vero ait Petrum improbaſſe ejus baptiſmum, non ſic accipiendum, ut baptizatos ab eo non reciperet; ſed (quod tradit Nicephorus c) ne baptizaret in Eccleſia, vetuiſſe; idemque de fide Chriſti ab eo abjurata, & idolis facta immolatione teſtatur. Manifeſtum igitur ex iis eſt, Epiphanium in falſa Acta Meletii incidiſſe, quibus deceptus, iterum cum agit de Arianorum principio, nominat (d) eumdem Meletium confeſſorem, Dei teſtem, atque martyrem.

(b) *Soz. l. 1. c. 14.*
(c) *Niceph. l. 8. c. 5.*
(d) *Epiph. hær. 69.*

LII. Acta Petri Alex. germana.

Rurſum vero ſi conſulas Acta ejuſdem Petri martyrii, invenies ipſius Petri aſſertione Meletium non tantum fidem negaſſe, & ſacra diis Gentium feciſſe; ſed etiam pro Maximiano Imperatore tum adverſus ipſum Petrum, tum cæteros ejuſdem Eccleſiæ Fideles perſecutionem exercuiſſe; qua Petrus coactus fuit latebras quærere, atque fugam capeſſere; non enim (ut ejus Acta edita teſtantur) in exilium ductus eſt in Palæſtinam, vel in alia loca quæ ibidem recenſentur in mari poſita; ſed ſponte receſſit, cum (ut habet ſcriptus codex e) quæreretur ad necem, ne ejus cauſa civitas Alexandrina, adverſantibus Chriſtianis, tumultu exagitaretur; quando tum in Palæſtina, tum etiam in adjacentibus inſulis diu latuit, litteris interea ſuos roborans, ac præſertim Phileam, Heſychium, & Theodorum, quos omnium confeſſorum, qui tenebantur in carcere ultra ſexcentos ſexaginta numero, ſigniferos vocat & præceptores: eoſque cum conſummatos martyrio audiſſet, ingenti ſe lætitia affectum eſſe teſtatur; pro quorum agone ſemper Deum precibus interpellaverat.

(e) *Codex Vatic. cui noſt. pariter aſſentitur.*

LIII. De Heſychio Alexandrino.

Hunc Heſychium a Petro adeo commendatum, in Ægypto Epiſcopum, illum puto Heſychium, cujus celebris eſt & frequens memoria apud S. Hieronymum (f), qui eum auctorem vocat novæ editionis divinæ Scripturæ, quæ Alexandrinis & Ægyptiis uſui eſſet; ait enim: *Alexandria & Ægyptus in Septuaginta ſuis Heſychium laudant auctorem.* Meminit Euſebius (g) quoque Heſychii Epiſcopi hujus perſecutionis tempore mirifice illuſtrati. Præter hunc autem nemo ejus nominis in Ægypto celebris reperitur. Sed ad verba Petri: *Ipſe* (inquit) *ſcribens ad Meſo-*

(f) *Hier. epiſt. 107. 123. & Apol. adverſ. Ruffin.*
(g) *Euſeb. l. 8. c. 25.*

PAGIUS

Baron. anno 302. n. VI. & X.

contentiſſime ſibi vendicantes: tunc demum juxta dictum Jeremiæ, obſcuravit Dominus in ira ſua filiam Sion, & dejecit de cœlo gloriam Iſrael. Id eſt, Diocletianum & Maximianum in Eccleſiam ſævire permiſit. Quæ Euſebii verba Baronius referens reprehendit Euſebium, culpatque, quod Sacerdotibus detrahat, & infenſum plane in eos animum præferat: *Sed & quæ de Epiſcoporum diſcordiis*, inquit, *idem etiam Euſebius recitat, pariter refutantur. Certe quidem nec leve veſtigium diſcordiarum, quas jactat inter Eccleſiarum Præſides interceſſiſſe, his temporibus, antequam Meletiani in Ægypto ſchiſma conflarent, vel Arius hæreſim excogitaret, (quæ omnia facta ſunt poſtea) aliquis poterit demonſtrare.* Sed Meletiani ſchiſmatis initio anno ſuo reddito, ſua Euſebio fides ſtat, conſtatque, illud perſecutionem Diocletianeam præceſſiſſe, ac hujus ſeculi initio in Ægypto ortum eſſe.

XXXI. *Acta Meletianorum falſa.*

Porro Petavius in Animadverſionibus Epiphanianis ad hæreſim 68. quæ eſt *Meletianorum*, ſubſcribit Baronio quoad Meletiana Acta, ac quoad totam ſchiſmatis hiſtoriam, quam ibidem proponit Epiphanius. Certiſſimum enim eſt, a Meletiano aliquo Scriptore falſa Meletii Acta conſcripta fuiſſe; in quibus turpiſſimam hominis infamiam & execrabilia facinora diſſimulare conatus eſt. In ea quippe cum imprudens incidiſſet Epiphanius, veram ac ſinceram illam eſſe narrationem fruſtra credidit. Acta etiam S. Petri Alexandrini, in quibus de Meletio agitur, quæque Baronius legitima & germana eſſe putavit, licet vetuſtiſſima ſint, ſpuria tamen eſſe infra oſtendemus.

Meſopotamiam, ſæpius deſignavi, qualia ab inimicis nobis inferebantur ſupplicia. Dolor namque magnus & ſolicitudo ſtringebat me pro populi mei ſalute, ne forte aliquis ſubverteretur a prædicatoribus falſis: amplius enim quam ſexcenti ſexaginta viri de clericis vel laicis anathematizantes ritum Gentilium, in carcerem retruſi, diverſa ſuſtinentes ſupplicia, coronam martyrum meruerunt; quorum victoriam ego audiens, lætus adoravi Dominum Deum meum, qui eos confortavit, & elegit in numero martyrum ſuorum. Mihi vero quanta oſtenſa ſint in Lycaonia ab hæreticis, credo quia nec vos latet; quomodo Meletius Chriſtianorum gregem ab Eccleſia ſeparavit, pro quo Dei Filius animam ſuam poſuit, & effudit ſanguinem pretioſum; adverſus quem Meletius impie repugnans, ſanctos Epiſcopos ac religioſos viros in carcerem claudebat ac tribulabat, cogens eos prævaricari: & paulo poſt: *Comperi autem quod impius Meletius contra me multa mala teſtificetur, ut amplius tyranni Maximini furor excitetur, & me interficiat:* Hæc ibi ex dictis Actis Petri Alexandrini, quæ ab Anaſtaſio Bibliothecario Latinitate donata feruntur. An autem quæ eorum ſunt reliqua in omnibus probentur, dicturi ſumus inferius, cum agemus de ejuſdem Petri martyrio. At de exordio Meletiani ſchiſmatis hactenus; jam ad res geſtas anni ſequentis progrediamur.

JESU CHRISTI ANNUS 307. MARCELLI PAP. ANNUS 4. CONSTANTINI IMP. ANNUS 2.

3. TRecenteſimus ſeptimus Chriſti annus Conſtantini Cæſaris Conſulatu ordinario conſignatur, cujus collega rectius ponitur Maximianus novies, quam Diocletianus eodem numero auctus; cum conſtet nonum Conſulatum Diocletiani ante biennium incidiſſe.

Hoc ipſo anno Severus Cæſar a Maxen-

PAGIUS SÆC. IV. Anno Urbis 1060. Olymp. 271. an. 3. Olymp. 271. *ſecundum Baronium.*

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5800.

☉ 8. E. ☽ 4. P. 6. April. Indict. 10.

JESU CHRISTI 307.

Sedes vacat.

PERSECUTIONIS 5.

GALERII MAXIMIANI 3.

CONSTANTINI 2.

LICINII ET MAXIMINI 1.

I. *Conſules in Italia.* [1] AD num. I. & ſeqq. A currenti Chriſti anno ad annum CCCXII. Faſtorum Conſularium diſpoſitio obſcura, quod ob Imperatorum diſcordiam alii in Italia, alii in reliquo Orbe Romano Conſules agnoſcerentur. Quo factum, ut recentes Faſtorum conditores non ſemel in his per hæc tempora cæcutierint. Ex Idacio tamen in Faſtis, Fragmento Conſulari a Bucherio edito, Faſtis Græcis tam Theonis quam Heraclii a Dodwello V. C. in Appendice ad Diſſertationes Cyprianicas ſubjectis, Faſtis Cæſareis & Auctore Anonymo de Præfectis Urbis, a Cuſpiniano primum & Onuphrio, tum a Bucherio in lucem edito, cuilibet anno Conſules ſuos reddere conabimur. In Italia itaque, ubi *Maxentius* imperabat, hic annus hac formula notatus eſt, *Poſt ſextum Conſulatum*, ut ex Idacio laudato, & libello de Præfectis Urbi colligitur, poſt ſextum nempe Conſulatum Conſtantii & Galerii Maximiani anno præcedenti geſtum. Initio tamen anni

NOTÆ [1] COſſ. *Poſt ſextum Conſulatum.* Ita in Italia. Item: *Maximianus Herculius IX. & Maximianus Cæſar.* Horum laterculum ab hoc anno ad A. D. 312. vide apud Relandum in Faſtis, & apud Blanchinum in notis ad Anaſtaſ. tom. II. pag. 264. Nummus aureus *Conſtantini* apud Bandurium pag. 243. cum epigraphe in averſa,

CONSUL DD. NN.

ex alia vero parte,

CONSTANTINUS FIL. AUGG.

Caput autem non *Conſtantini*, ſed *Maximiani* laureatum. Item alii *Conſtantini* nummi ibidem,

CONSUL. P. P. PROCONSUL.

Extremo hujus anni *Conſtantinus*, & *Maximinus*, filii Auguſtorum appellati ſunt.

Faſti Idatiani: *Maximiano novies, & Conſtantino; poſt ſextum conſulatum.* Vindebonenſes: *Novies, & Conſtantino.*

Libellus de Præf. Urb. *Maximiano VII. & Maximiano. Ex menſe Aprili factus eſt ſextus conſulatus, quod eſt novies, & Conſtantino.*

(a) Zoſim. l.2.

Severi Cæſaris interitus.

xentio occiditur; ut autem id factum ſit, Zoſimus rem geſtam ſic narrat (a): *Maximianus Galerius* (*quem nonnulli errore ducti Maximinum nominant*) his cognitis, quæ ſcilicet tyrannice a Maxentio gerebantur, *Severum Cæſarem ablegat, bellum Maxentio facturum. Eum Mediolano profectum, & cum Maurorum ordinibus accedentem, Maxentius militum animis majori ex parte pecunia corruptis, atque etiam Præfecto Prætorio Anullino ſibi conciliato, nullo negotio vicit. Severus fuga Ravennam elapſus eſt, urbem munitam & populoſam, quæque copiam victus tantam haberet, quanta tum ipſi, tum militibus ejus ſufficeret. His intellectis, Maximianus Herculius pro filio Maxentio non ab re ſolicitus, Lucania relicta, in qua id temporis erat, Ravennam contendebat; cumque perſpexiſſet Severum hac invitum ejici non poſſe, quod munita foret, & commeatu abundaret; ſacramentis circumvento, Romam ut iret, perſuaſit: quo quidem pergens; ubi quemdam ad locum veniſſet, quem Tres Tabernas vocant, ab inſidiis, quas eo loco Maxentius collocaverat, apprehenſus necatur, cervicibus laqueo fractis. Cæterum Maximianus Galerius, haud æquo ferens animo quæ in Severum Cæſarem deſignata fuerant, ab Oriente Romam eundum ſtatuit, & meritas a Maxentio pœnas exigendas. Ut in Italiam appulerat, parum fidos erga ſe militum animos ſentiens, ad Orientem nullo commiſſo prœlio rediit.*

II. *Tunc & Maximianus Herculius eas turbas, quæ Rempublicam vexarent, indigne ferens, ad Diocletianum id temporis Carnuti (oppidum hoc Celticum eſt) degentem venit; eique perſuadere nititur, Imperium reſumat; nec id patiatur, tam*

Maximianus iterum affectat imperium.

diuturno tempore, tantiſque laboribus ipſorum conſervatum, inſanienti juventæ, ac illorum dementiæ, a quibus occupatum eſſet, expoſitum quaſſari. Sed Diocletiano poſtulatis ejus non aſſentiente, ſed negotiorum occupationi quietem anteferente (nam fortaſſis etiam rerum perturbationem ſecuturam proſpiciebat, ut erat religionis obſervantiſſimus) Herculius eo conatu fruſtratus, & Ravennam uſque progreſſus, rurſum verſus Alpes contendit, ut ibi commorantem Conſtantinum conveniret. Cumque natura curioſus & infidus eſſet, promiſſa illi Fauſta filia, eoque promiſſo impleto fallere conabatur hominem, & perſuadere, diſcedentem ex Italia Galerium Maximianum perſequeretur, & inſidias Maxentio ſtrueret: Hæc Zoſimus uſque ad nuptias Conſtantini. Eutropius autem Ravennæ tradit fuiſſe interfectum Severum, cum obſidens urbem, a ſuis derelictus, eo confugiſſet. Sed ad Conſtantinum.

III. Conſtantinus quid in Barbaros.

Tam brevi tempore a Conſtantii parentis obitu, cum necdum Auguſtum, ſed tantum Cæſarem ageret Conſtantinus, duos compreſſit barbaros Reges, timoremque univerſis incuſſit; hæc enim pro concione publice ſic dicta ſunt: (b) *Multa ille* (nempe pater) *Francorum millia qui Bataviam, aliaſque cis Rhenum terras invaſerant, interfecit, depulit, abduxit; tu jam ab ipſis eorum Regibus auſpicatus es, ſimulque & præteriti illorum ſcelera puniſti, & totius gentis lubricam fidem timore junxiſti* *. Sed & Nazarius (c) ex his quoque magnum ſibi ejus laudandi comparat argumentum, cum ait: *Tu ferociſſimis Regibus Aſcarico & Comite Gaiſo captis, tanta laude res bellicas auſpicatus es, ut jam inauditæ magnitu-*

(b) *Paneg. Maxim. & Conſt. 1.*

* *vinxiſti.*

(c) *Nazar. in Paneg. Conſt. 3.*

PAGIUS anni *Maximianum Herculium IX.* & *Maximinum Cæſarem* Conſules proceſſiſſe, ex libello de Præfectis Urbi, licet hac in parte corrupto, deduci videtur. Hæc editionis Bucherii verba: *Maximiano VII.* (ſed legendum, *Maximiano VIIII.* nempe Herculio, jam enim Coſ. VIII. fuerat) *& Maximiano* (legendum, *& Maximino*, ut habetur in editione Cuſpiniani, qui fatetur, quædam hoc in loco corrupta eſſe. Certe Maximinus anno CCCXIII. ſecundum Conſulatum geſſit, nulloque alio in loco prioris mentio habetur) *Ex menſe Aprili factus eſt ſextus Conſulatus*, (ſed loco *Aprili*, lege, *Auguſto*, & loco, *ſexto Conſulatus*, lege, *poſt ſextum Conſulatum*) *quod eſt novies & Conſtantino. VI. Kalend. Septemb. Juſteius Tertullus P. V.* id eſt, Præfectus Urbi. Onuphrius recte legit, *Maximinum*, loco *Maximiani*, ſed loco horum verborum, *novies & Conſtantino*, perperam habet, *Diocletiano novies & Conſtantino*. Anni itaque initio, ut conjicere licet, Conſules in Italia proceſſere Maximianus Herculius Aug. IX. & Maximinus Cæſar, qui ultimus a Maxentio in locum Conſtantini, a quo abhorrebat, deſignatus. Sed poſtquam Maxentius deprehendit, Herculium inſidias ſibi parare, hunc Conſulatum abrogavit, & quidem menſe Auguſto, juſſitque Acta publica hac formula notari: *Poſt ſextum Conſulatum*. Quare ante menſem Auguſtum Herculius Roma non fugit, indeque præfatus locus hac in parte emendandus.

II. *Conſules in reliquo Orbe.*

[1] In reliquo Orbe Romano, qui Galerium Maximianum tamquam ſeniorem Auguſtum venerabatur, Conſulatus his verbis expreſſus. *Novies & Conſtantino*, ut legitur in præfato libello de Præfectis Urbi, in Faſtis Idacii, in Cæ-

NOTÆ [1] QUamquam in aſſignando Diocletiano nono hoc Conſulatu errare potuit Onuphrius, erroris tamen ſui idoneos habet aſſertores. Nam duo Catalogi ab Eccardo vulgati in Corp. Hiſtoric. Med. ævi to.1. col. 38. & 48. hujus anni nonum Conſulatum Diocletiano adſcribunt. Prior enim ex illis habet: *Diocletiano IX. & Maximiano VII.* Alter vero: *Diocletiano IX. Conſtantino*. Mirum eſt inſuper nullis in Faſtis nonum hunc Conſulatum Maximiano ſatis perſpicue vindicari ut enim Pagius animadvertit nihil in illis frequentius legitur, quam; *Novies & Conſtantino.*

dinis obſidem teneremus. Ut Herculem ferunt tenerum adhuc atque lactentem, duos angues manu eliſiſſe, ut jam infantulo indoles futuri roboris immicaret: ſic tu, Imperator, in ipſis Imperii tui cunabulis quaſi geminos dracones necares, per ſævissimorum Regum famoſa ſupplicia ludebas. Euſebius (*a*) res ab eo item geſtas retexens, hæc narrat his verbis: *Itaque ut primum fuit in regni ſolio tuto locatus, Imperii portioni, quam rexiſſet pater, ſtudioſe proſpexit; commodiſque omnium gentium, quarum dominatum pater ante tenuiſſet, ſumma cum humanitate & clementia aſſidue conſuluit; omnia autem barbarorum genera circa fluvium Rhenum & Oceanum verſus Occidentem incolentia, quæ audacia & temeritate impulſa ſeditionem conflaſſent, penitus repreſſit, & ex indomitis immanitateque efferatis, manſueta effecit, & ratione tractabilia. Alia vero, quorum animos adeo inſanabiles animadvertebat, ut ad vitam quiete pacificeque degendam nullo modo viderentur poſſe traduci, ſecluſit ab Imperio, & tamquam agreſtes belluas a patriæ finibus prorſus exturbavit.* Hæc tot ſcriptorum illorum temporum ore vulgata, a Zoſimo ſunt prætermiſſa, quod non hiſtoriam (ut dictum eſt) ſed Philippicas potius in Conſtantinum ſcribere inſtituerit.

(*a*) *Euſeb. in Vita Conſt. l. 1. c. 19.*

IV. Maximiani inſidiæ in Conſtantinum.

Cum igitur ipſo ſui Imperii exordio, tam modico temporis intervallo, tam præclara tum militaris præſtantiæ, tum in rebus gerendis conſilii ſpecimina ediſſet, præjudiciaque hæc eſſent majorum in dies acceſſionum ad Imperii propagationem: videns Maximianus Herculius male conſultum fore Maxentio, quamdiu Conſtantini res ſtarent, perinde atque Saul in David, gloriæ illius æmulationis ſtimulis exagitatus, nihil prætermittere intentatum decrevit, quo illum de medio tolleret; ſimulat (quod tradit Eutropius *a*) cum Maxentio inimicitias; eaque occaſione depoſitum reſumit Imperium; fœdus cum Conſtantino componere, illudque vinculo nuptiarum ſtringere velle, videri cœpit: hæcque omnia ut Conſtantinum his officiis promeritum, tutum redditum interficeret. Sed audiamus Eutropium hæc narrantem: *Herculius tamen Maximianus poſt hæc in concione exercitu filium Maxentium nudare conatus, ſeditionem & convicia militum tulit; inde ad Gallias profectus eſt, dolo compoſito, tamquam a filio eſſet expulſus, ut Conſtantino genero jungeretur, moliens tamen Conſtantinum reperta occaſione interficere, qui in Galliis & militum & provincialium ingenti jam favore regnabat, cæſis Francis atque Alemannis, captiſque eorum Regibus, quos etiam beſtiis, cum magnificum ſpectaculum muneris paraſſet, objecit:* Hæc Eutropius.

(*b*) *Eutrop. lib. 10.*

V. At quæ dicit de Maxentii exercitu Maximianum Herculium conviciis inſectante, hæc poſtea contigerunt; nam antea cum Severi bellum inſtaret, tunc Urbs ipſa, & poſitus in ea exercitus ipſum acclamavit Maximianum: id quidem in laudatione illa in nuptiis habita recte videtur exprimi, cum dicitur (*b*): *Fecit enim Roma ipſa pro majeſtate nominis ſui, ut oſtenderet poſſe ſe etiam Imperatoribus imperare; abduxit exercitus ſuos, ac tibi reddidit. Et cum ad ſedandos animos auctoritatem privati Principis attuliſſes; ſupplices tibi manus tendens, vel potius queribunda clamavit. Quouſque hoc, Maximiane, patiar, me quati, & quieſcere?* Hæc ibi, & alia multa; quibus declarat ab

(*b*) *Paneg. 1.*

Maximianus iterum imperat.

PAGIUS

ſaræis & in Fragmento Bucheriano, id eſt, *Maximiano Herculio IX. & Conſtantino.* Ille enim Imperium reſumſerat, & juxta primam regulam uterque Faſtis nomen dedit. Quare valde hallucinatus eſt Onuphrius, qui adverbium illud de Diocletiano explicat; is enim non Conſul *novies*, ſed Conſul *decies* proceſſiſſet. Illud obiter notandum, Conſulatus Herculii, poſtquam reſumſit Imperium, in Faſtis & Actis publicis de more expreſſos fuiſſe per adverbia, ſc. *novies*, vel *decies*, tacito ejus nomine. Quod factum exiſtimo, ut diſcrimen aliquod eſſet inter Conſulatus ante abdicationem, & poſt eam geſtos. In Faſtis quidem Theonis hoc anno legitur: Σεβῆρος σεβαστὸς, καὶ Μαξιμιανὸς Καῖσαρ, id eſt, *Severus Auguſtus & Maximianus Cæſar*, ubi *Maximini* loco, errore Græcis familiari, legitur *Maximianus*. Sed Conſules illi ſuffecti fuere, non vero ordinarii, ut arbitratus eſt Dodwellus, qui non animadvertit, in illis Faſtis Græcis non raro Conſules deſignatos aut Conſules ſuffectos pro ordinariis obtrudi. Eoſdem Conſules ſuffectos, Severum nempe & Maximinum exhibet Marianus Scotus in Chronico; indeque certo nobis conſtat, in loco laudato libelli de Præfectis Urbi loco *Maximiani* legendum eſſe *Maximinum*; & datur locus conjiciendi, Maxentium ideo Maximinum in Italia Conſulem ordinarium propoſuiſſe, quod eum Conſulem ſuffectum Galerius Maximianus nominaſſet, ut rejiciendo Conſtantinum minus ab eodem Galerio Maximiano diſſentire videretur.

III. Galerius Romam obſidet.

Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 27. poſtquam retulit, Maximianum Herculium Imperium in Italia reſumſiſſe, & Severum dictum Auguſtum, in Italiam adverſus Maxentium miſſum eſſe, ait: *Herculius vero cum Maximiani noſſet inſaniam, cogitare cœpit, illum, audita nece Severi, inflammatum ira, cum exercitu eſſe venturum, & fortaſſe adjuncto Maximiano,* [legendum Maximino] *ac duplicatis copiis, quibus reſiſti nullo modo poſſet, urbe munita & rebus cœptis inimicis diligenter inſtruens, proficiſcitur in Galliam, ut Conſtantinum partibus ſuis conciliaret ſuæ minoris filiæ nuptiis. Ille interea coacto exercitu invadit Italiam, ad Urbem accedit, Senatum extincturus, populum trucidaturus. Verum clauſa omnia & munita offendit. Nulla erat ſpes irrumpendi, oppugnatio difficilis, ad circumſedenda mœnia non ſatis copiarum, quippe qui nunquam viderat Romam, æſtimaretque illam non multo eſſe majorem, quam quas*

Baron. n. 11.

ab ampliſſimo Senatu coactum ipſum Maximianum Imperium reſumpſiſſe, non alio quidem conſilio, quam ut illud Maxentio ſtabiliret; cujus rei gratia, cætera quæ poſtmodum ſecuta ſunt, velut in ſcena ex compoſito videntur eſſe repræſentata, nempe iræ in Maxentium, & nuptiæ Conſtantini cum ejuſdem Maximiani filia Fauſta; quæ celebratæ ſunt, cum ipſe Maximianus Roma fuga lapſus, una cum ſuis in Gallias ad Conſtantinum ſe contulit, ut quæ dicentur inferius declarabunt: licet hæc omnia ſerio accidiſſe alii tradant: re vera tamen Maximianum fuiſſe in Conſtantinum animo infenſiſſimo, certum eſt.

VI. Nuptiæ Conſtantini & Fauſtæ.

Quod primum ad Conſtantini cum Fauſta conjugium ſpectat; idem Maximianus Herculius, qui olim Theodoram privignam ex Eutropia genitam in uxorem conjunxiſſet Conſtantio, & cum ea imperium eidem tradidiſſet; modo filiam Fauſtam ex eadem quoque Eutropia genitam junxit matrimonio Conſtantino, & Imperium quod iterum ſuſceperat, deponendo iterum, in eumdem Conſtantinum transferre videri volebat. At non hanc primam Conſtantinus in uxorem accepit; ſed jam antea, ut ex ephebis exceſſit, uxorem duxit, ne conjunctione aliqua illegitima fœdaretur; hancque fuiſſe Minervinam, ex qua natus eſt Criſpus, verior ſententia eſt; licet Victor (*a*) & Zoſimus, eam Criſpi matrem Minervinam fuiſſe illi non conjugem, ſed concubinam, tradant.

(*a*) *Vict. in Conſt. & Zoſim. l. 2.*

VII. Sed quid hac de re pro concione dictum ſit tunc in Panegyrico habito in his nuptiis cum Fauſta initis, repetamus; haud enim in tam celebri conventu auctorem mentiri potuiſſe putandum. Præclarus ergo illorum temporum orator, cum Conſtantini commendat continentiam, Conſtantii patris exemplo ſervatam, hæc ait (*b*): *Quo enim magis continentiam patris æquare potuiſti, quam quod te ab ipſo fine pueritiæ illico matrimonii legibus tradidiſti, ut primo ingreſſu adoleſcentiæ formares animum maritalem, nihil de vagis cupiditatibus, nihil de conceſſis ætati voluptatibus in hoc ſacrum pectus admitteres? Novum jam tum miraculum, juvenis uxorius; ſed ut res eſt, mente præſaga omnibus te verecundiæ obſervationibus imbuebas, talem poſtea ducturus uxorem*: Hæc auctor de primo conjugio, ex quo Criſpus eſt genitus, qui hoc ipſo tempore jam exceſſerat pueritiam, aſpectu pulcherrimus, taliſque ætate & forma egregia, quem (ut ſuo loco dicemus) Fauſta ipſa Conſtantini nova conjux inceſto amore ſuccenſa turpiter deperiret.

(*b*) *Paneg.* 1.

VIII. Sic igitur etiam ex Criſpi ætate, Conſtantini patris annos metiri licet, atque verum exploratumque reddi, quod teſtatur Euſebius (*c*), totidem annos natum fuiſſe Conſtantinum, cum ſuſcepit Imperium, quot vixit poſtea Imperator, nempe attigiſſe ſaltem trigeſimumprimum annum. Quamobrem qui ætate juniorem capeſſiſſe Imperium tradunt, reſpectu ſeniorum Imperatorum locuti eſſe videntur; ut cum Nazarius (*d*) ait in Panegyrico: *Tu Imperator optime, inito Principatu adhuc ævi immaturus, ſed jam maturus Imperio, oſtendiſti curſum ætatis non expectandum in feſtinatione virtutis*.

(*c*) *Euſeb in Vit. Conſtant. l. 1. c. 1. in fi. & l. 4. c. 53.*

Conſtantini ætas.

(*d*) *Nazar. in Paneg. Conſt.*

IX. Conſtantinus dictus Auguſtus.

His ergo nuptiis initis, Conſtantino Cæſari additum nomen Auguſti, ſummamque eſt Imperii conſecutus: *Sunt* (inquit auctor Panegyrici in iiſdem nuptiis dicti.) *hujus propria lætitiæ, qua tibi Cæſari additum eſt nomen Imperii, & iſtarum cæleſtium*

PAGIUS *quas noverat civitates. Tunc quædam legiones deteſtantes ſcelus, quod ſocer* [nempe Galerius Maximianus] *generum* [nempe Maxentium] *oppugnaret, & quod Romani milites, Romam; tranſlatis ſignis Imperium reliquerunt. Et jam cæteri milites nutabant, cum ille fracta ſuperbia dimiſſiſque animis, Severi exitum metuens, ad pedes militum provolutus orabat, ne hoſti traderetur, donec promiſſis ingentibus felix animus, quorum & retro ſigna convertit ac fugam trepidus capeſſivit, in qua opprimi facillime potuit, ſi cum paucis quiſpiam ſequeretur. Quod cum timeret, dedit militibus poteſtatem, ut diſperſi quam latiſſime diriperent omnia vel corrumperent; ut ſi quis inſequi voluiſſet, utenſilia non haberet. Vaſtata eſt igitur ea pars Italiæ, quo peſtiferum illud agmen inceſſit, expilata omnia, mulieres corruptæ, virgines violatæ, extorti parentes & mariti, ut filias, ut conjuges, ut opes ſuas proderent. Abactæ tamquam de barbaris prædæ pecorum ac jumentorum. Hoc modo ſe ad ſedes ſuas recepit, cum Romanus quondam Imperator, nunc populator Italiæ hoſtiliter univerſa vexaſſet. Olim quidem ille, ut nomen Imperatoris acceperat, hoſtem ſe Romani nominis erat profeſſus; cujus titulum immutari volebat, ut non Romanum Imperium, ſed Daciſcum cognominaretur*, quia ſc. Galerius Maximianus de quo loquitur, in Dacia natus erat.

IV. Severus Aug. occiditur.

Ex his Lactantii verbis habemus, Herculium Auguſtum in Galliam non veniſſe niſi poſtquam Severus Auguſtus interiit. Quare cum ex loco laudato libelli de Præfectis Urbi menſe Auguſto in Actis publicis adhibita ſit hæc formula, *Poſt ſextum Conſulatum*, eo circiter menſe Herculius ex Italia fugit, ideoque & paulo antea Severus interfectus fuerat. Euſebius in Chronico ait, hunc *ſecundo Imperii ſuo anno* occiſum; ubi annos Julianos utrimque incompletos numerat.

V. Nuptiæ Fauſtæ & Conſtantini. Baron. n. VI. & ſeq.

Certum itaque, *Severum* hoc anno extinctum, quamquam de menſe non conſtet. Maximianus Herculius *Fauſtæ* pater in Galliam profectus eſt, ut Conſtantinum partibus ſuis conciliaret, promiſſis illi *Fauſtæ* minoris filiæ nuptiis, eoque promiſſo impleto, perſuadere conabatur Conſtantino, ut diſcedentem ex Italia Galerium Maximianum perſequeretur. Ex quibus verbis colligere eſt, nuptias illas eo tempore, quo Galerius erat in Italia, vel circiter, celebratas. Cum autem Galerius Maximianus in Illyricum ex Italia redux hoc anno fuerit ante *III. Idus*

ſtium nuptiarum feſta celebrantur : & inferius : *Cum tibi pater Imperium reliquiſſet , Cæſaris tamen appellatione contentus ; expectare malueris , ut idem te , qui illum declararet Auguſtum* . Verum anni ejus Imperii cœpti ſunt numerari ab obitu patris ejus Conſtantii.

X. Maximiani interitus.

Quanta vero Dei clementia ſuper Conſtantinum , quem fore Chriſtianum prævidebat, maxime invigilans operata ſit, cum a Maximiani inſidiis illum tutatus eſt, jam dicamus. Etenim accidit, ut Fauſta coniux in virum propenſior quam in parentem , omnes technas ac dolos , quos pater in ipſum meditabatur, eidem palam faceret Conſtantino. Qui eum rurſus Imperium affectantem reſumentemque cum exercitu inſecutus, fugam capeſſere impulit ; ſed cum fugiens ille Maſſiliam perveniſſet, de ſalute deſperans , laqueo ſibi paravit interitum. Errat Zoſimus (*a*), cum eum Tarſi morbo periiſſe tradat , qui rem geſtam ſic narrat : *Ad hæc Maximianus , cum illum obſequentem nactus eſſet , a Conſtantino diſcedens, Imperium recuperare nitebatur , ea ſpe , quod ad odia mutua Conſtantinum generum & filium Maxentium impulſurus eſſet* : & paulo poſt : *Eidem recuperando (ceu diximus) intentus Maximianus Herculius , ut milites a benevolentia , & ſtudiis erga Maxentium alienaret , operam dabat . At cum is largitionibus & miſeris ſupplicationibus ſuas in partes eos pertraxiſſet , Conſtantino ſtruere nitebatur inſidias eorum opera militum , quos ille penes ſe habebat . Verum quod Fauſta conatum illius antevertiſſet , ac rem totam Conſtantino indicaſſet ; in deſperationem rerum omnium adductus Herculius , apud Tarſum morbo extinguitur* : Hæc de his Zoſimus . At quæ dicit de militibus a Maxentio abalienatis , ante nuptias accidiſſe , ex dicto Panegyrico ſatis eſt demonſtratum.

(*a*) *Zoſim. lib.* 2.

XI. Error de loco obitus Maximiani.

Quod vero Tarſi ait ipſum periiſſe, errore lapſus eſſe convincitur , ſicut & Socrates (*b*) , & aliqui ex recentioribus ; nam non Maximianus Herculius, ſed Maximianus Galerius (ut auctor eſt Victor) Tarſi diem obiit ; qui item Victor (*c*) de eodem Maximiano, de quo eſt ſermo , agens , hæc ait : *Maximianus Herculius a Conſtantino apud Maſſiliam obſeſſus , deinde captus , pœnas mortis genere poſtremo , fractis laqueo cervicibus , luit* . Alii autem (ut dictum eſt) ſe ipſum laqueo ſtrangulaſſe tradunt . Eutropius (*d*) pariter Maſſiliæ dediſſe meritas pœnas Herculium teſtatur , itemque Oroſius (*e*) , & ante omnes Euſebius (*f*) , qui id accidiſſe ponit hoc anno ſecundo Imperii Conſtantini, idque (*g*) ait quod inſidias molitus Conſtantino deprehenſus fuiſſet , & ob id turpiſſima cum morte vitam clauſiſſe , dum (ut inferius (*h*) inquit) dæmonis incitatione ac pulſu extremum vitæ laqueo interrupit .

XII. Confirmatio prædictorum.

Id vero certiſſimum eſſe oratio Panegyrica eidem Conſtantino mox poſt ejuſdem Maximiani Herculii interitum dicta , fidem facit , qua ipſius res geſtæ exacte narrantur ; ac primum cum illa invectiva in Maximianum beneficiorum immemorem his verbis auctor invehitur (*i*) : *Ut enim alia mittam , hoc ipſum nonne fati neceſſitas tulit , ut ille tuæ pietati hanc referret vicem , quem tu ab Urbe pulſum , ab Italia fugatum , ab Illyrico repudiatum , tuis provinciis , tuis copiis , tuo Palatio cæpiſti ? Quid , oro , ſibi voluit ? quid optavit ? aut quid amplius adipiſceretur his , quæ a te fuerat*

(*b*) *Socr. l.* 1. *c.* 1.
(*c*) *Victor. in Maxim.*
(*d*) *Eutrop. l.* 9
(*e*) *Oroſ. l.* 7. *c.* 28
(*f*) *Euſeb. in Chron.*
(*g*) *Euſeb. l.* 8. *c.* 26.
(*h*) *Ibid. c.* 29.
(*i*) *Paneg. Conſtant.* 4.

PAGIUS

Novembris , quo die Licinium Imperatorem creavit , & ex Lactantio citato cap. 28. pateat , Herculium Romam iterum profectum poſt Galerii fugam , ac cum rurſum eodem anno rediiſſet in Gallias , ibi aliquantulum moratum eſſe , & poſtea in Illyricum ad urbem Pannoniæ *Carnuntum* veniſſe , ibique fuiſſe , quando *Licinius* dictus eſt Imperator , liquet , eas nuptias medio circiter hoc anno coiiſſe . Percuſſi duo Conſtantini Magni Nummi , qui apud Mediobarbum pag. 460. extant . In prioris poſtica legitur : CONCORDIA FELIX D. D. N. N. P. L. C. Repræſentantur duæ figuræ Paludatæ dextras jungentes , & ſiniſtra haſtas tenentes . In poſterioris averſa parte habetur : SECURITATI PERPETUAE DO. N. N. P. L. C. Viſitur figura muliebris ſtans , ſiniſtra nixa columnæ , dextram capiti admovens . At hæc concordia brevis & ſecuritas inſidioſa fuit , ut mox videbimus . Tres illæ litteræ P. L. C. denotant , ut exiſtimo , *percuſſa Lugduni* moneta ſcilicet . C. nomen Monetarii Conſtantini Magni .

VI. *Herculius Aug. Roma fugere cogitur.*

Nuptiis itaque illis circa menſem Maium celebratis Herculius rurſus in Italiam rediit , & ex Italia in Galliam , indeque in Illyricum , ubi Galerius Maximianus agebat , ſe contulit , ut ex his Lactantii lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 28. verbis nobis innoteſcit : *Poſt hujus* (nempe Galerii Maximiani) *fugam , cum ſe Maximianus alter e Gallia recepiſſet , habebat Imperium commune cum filio* (nempe Maxentio .) *Sed juveni magis parebatur quam ſeni , quippe cum prior & major filii poteſtas , qui etiam patri reddiderat Imperium . Ferebat iniquo animo ſenex quod non poſſet libere facere quod vellet , & filio ſuo puerili æmulatione invidebat . Cogitabat ergo expellere adoleſcentem , ut ſibi ſua vindicaret . Quod facile videbatur , quia milites erant , qui Severum reliquerant . Advocavit populum ac milites quaſi concionem de præſentibus Reipublicæ malis habiturus . De quibus cum multa dixiſſet , convertit ad filium manus , & illum eſſe dicens auctorem malorum , illum principem calamitatum , quas Reſpublica ſuſtineret , diripuit ab humeris ejus purpuram . Exutus ille , præcipitem ſe de Tribunali dedit , & a militibus exceptus eſt . Quorum ira & clamore perturbatus eſt ſenex impius , & ab urbe Roma tanquam ſuperbus alter* (ſc. Tarquinius Romanorum Rex ultimus) *exactus eſt* .

VII.

Tum cap. 29. Lactantius ſtatim ſubjicit : *Rediens rurſus in Gallias* , (currenti ſc. anno circa

rat conſecutus? cui tu ſumma & diverſiſſima bona, privatim otium, & regias opes dederas; cui digredienti ad annulos ſederas: addit hæc, & de cæteris obſequiis: *Cui impenſius etiam quam tibi occurrere obſequia noſtra mandaveras; cujus omnibus juſſis ſic ſtatueras obedire, ut penes te habitus, penes illum poteſtas eſſet Imperii. Quiſnam ille tantus fuit non ardor potentiæ? quid enim te imperante non poſſet? ſed error jam deſipientis ætatis, ut tot natus annos graviſſimas curas & bellum civile ſuſciperet.* Et poſt nonnulla in laudem Diocletiani auctor effuſus, & contra eumdem Maximianum, quod bis depoſitum Imperium tertio jam quæreret uſurpare, pluribuſque res poſt geſtas, & obſidionem Maſſiliæ, quo ille confugerat, proſecutus, hæc de ſpontaneo ejus obitu addit:

XIII. Infelix exitus Maximiani.

Quod ad pietatem tuam pertinet, Imperator, & illum, & omnes quos receperat, reſervaſti. Sibi imputet quiſquis uti noluit beneficio tuo, nec ſe dignum vita judicavit, cum per te liceret ut viveret. Tu, quod ſufficit conſcientiæ tuæ, etiam non merentibus pepercisti. Sed ignoſce dicto: Non omnia potes; dii te vindicant & invitum: Hæc ibi de Maximiani Herculii ſpontaneo interitu auctor habet. Prænunciaverat Victor inſignis miles Chriſtianus, natione Maurus, ex illis quos in Galliam Ciſalpinam ab eodem ductos diximus, ejus obitum; quippe ejuſdem Maximiani mandato ob Chriſti nominis confeſſionem multa paſſus, tandem duci juſſus, cum plectendus eſſet, ait ad milites: *Dicite Imperatori Maximiano, hoc anno illum abiturum e vita.* Extant ejus martyrii Acta (*a*) Mediolani habita. Hunc igitur tandem conſecutus eſt finem Chriſtiani nominis immaniſſimus hoſtis, carnifex ſanctorum martyrum; quem tamen relatum inter divos opera Maxentii generi, temploque auctum, numiſma poſitum anno ſuperiori demonſtrat.

(*a*) *Apud Sur. t. 3. die 8. Maii.*

XIV. Conſtantinus cultor Deorum.

At vero quod pertinet ad Conſtantinum Imperatorem; licet ſineret Chriſtianos quiete agere, de iiſdemque officiis omnibus optime mereretur; ipſe tamen necdum conceperat animo Chriſtianam religionem; quippe cum diis ſacra faceret & ex Gentiliciæ ſuperſtitionis præſcripto vitam in omnibus inſtitueret: quod quidem cum ex multis appareat, idem quoque auctor eadem oratione iis verbis perſpicuum reddit, cum quid ab eo geſtum eſſet poſt expeditionem illam contra Maximianum ſuſceptam, narrans, hæc ait (*b*): *Ipſa hoc ſi ornante Fortuna, ut te ibi rerum tuarum felicitas admoneret, diis immortalibus ferre quæ voveras; ubi deflexiſſes ad templum toto Orbe pulcherrimum, immo ad præſentem ut veniſti deum. Vidiſti enim, credo, Conſtantine, Apollinem tuum, comitante Victoria, coronas tibi laureas offerentem, quæ tricenum ſingulæ ferunt omen annorum:* & paulo poſt: *Merito igitur auguſtiſſima illa delubra tantis donariis honeſtaſti, ut jam vetera non quærant, jam omnia te vocare ad ſe templa videantur, præcipueque Apollo noſter:* Hæc & alia plura id genus auctor de eodem narrat.

(*b*) *Paneg. Conſtant.* 4.

XV.

Sed & adhuc antiquæ viſuntur nummorum inſcriptiones, in quibus hæc leguntur: FL. VAL. COSTANTINUS NOB. C. GENIO POP. ROM. S. A. P. T. R. & ſignum Genii; aliæ ruſum AVG. titulo & Martis, cum Martis ſigno; Jovis aliæ, Solis plures, Victoriæ etiam cum eorumdem numinum imaginibus. Sed exhibemus tibi ejuſdem Conſtantini numiſma cum Marte.

Hæc

PAGIUS

Herculius inſidias Conſtantino ſtruit. Baron. n. V.

ca menſem Auguſtum, ut ex libello citato de Præfectis Urbi. intelligitur) *ubi aliquantulum moratus eſt, profectus ad hoſtem filii ſui Maximianum* (ſc. Galerium) *quaſi ut de componendo Reipublicæ ſtatu cum eo diſputaret, re autem vera ut illum per occaſionem reconciliationis occideret, ac regnum ejus teneret, excluſus a ſuo, quocumque veniſſet. Aderat ibi Diocles a genero nuper accitus, ut quod ante non fecerat, præſente illo Imperium Licinio daret, ſubſtituto in Severi loco. Itaque fit utroque præſente. Sic uno tempore ſex fuerunt.* (ſc. Herculius, Galerius, Conſtantinus, Maximinus, Maxentius, & Licinius) *Quare impeditis conſiliis ſenex Maximianus tertiam quoque fugam moliebatur, redit in Galliam plenus malæ contagionis ac ſceleris, ut Conſtantinum Imperatorem generum ſuum, generi filium dolo malo circumveniret; & ut poſſet fallere, deponit regiam veſtem. Francorum gens in armis erat. Perſuadet nihil ſuſpicanti, ne omnem ſecum exercitum duceret, paucis militibus poſſe barbaros debellari, & ut ipſe haberet exercitum quem occuparet, & ille opprimi poſſet ob militum paucitatem. Credit adoleſcens ut perito ac ſeni, paret ut ſocero, proficiſcitur relicta militum parte majore. Ille paucis diebus expectatis, cum jam Conſtantinum æſtimaret intraſſe fines Barbarorum, repente purpuram ſumit, Theſauros invadit, donat ut ſolet large, fingit de Conſtantino, quæ in ipſum protinus reciderunt. Imperatori propere, quæ geſta ſunt, nuntiantur. Admirabili celeritate cum exercitu revolat. Opprimitur homo ex improviſo, nondum ſatis inſtructus; milites ad Imperatorem ſuum redeunt. Occupaverat Maſſiliam, & portas obſeraverat. Accedit propius Imperator, & in muro adſtantem alloquitur, non aſpere, nec hoſtiliter, ſed rogat quid ſibi voluiſſet, quid ei defuiſſet, cur faceret quod ipſum præcipue non deceret. Ille vero ingerebat maledicta de muris. Tum ſubito a tergo ejus portæ reſerantur, milites recipiuntur. Adtrahitur ad Imperatorem rebellis Imperator, pater impius, ſocer perfidus. Audit ſcelera quæ fecit, detrahitur ei veſtis & increpito vita donatur:* Hæc Lactantius.

VIII. *Herculius & Diocletianus Carnuntum veniunt.*

Herculius itaque hoc anno menſe Novembri in Pannonia fuit. Venerat ad Diocletianum, ut Zoſimus ait, id temporis *Carnunti* degentem, ut eum impelleret ad reſumendum Imperium. Qua de re Victor in Epitome. Dum ab Herculio atque Galerio ad recipiendum Imperium rogaretur,

(*a*) *Apud Lælium Paſqualin. Can. S. Mariæ Majoris.*

(*a*)

Hæc de Conſtantino voluimus tradidiſſe, ut appareat eum, cum nihil minus, quod ſpectat ad numinum cultum, haberet a cæteris Imperatoribus, qui ante ipſum Imperium adminiſtrarant, non tamen eorum cauſa Chriſtianis hoc tempore negotium faceſſiſſe, ſed indulſiſſe, de iiſdemque optime meritum eſſe.

XVI. Quo autem ſtatu res Orientalis Eccleſiæ hoc anno eſſent, quam adhuc perſecutionis furor exagitabat; ex Euſebio, qui hæc ſcribit (*b*), accipiamus: *Ad annum ſextum* (inquit) *cum perſecutionis tempeſtas contra nos vehementer ingrueret, forte in loco quodam Thebaidis, Porphyritæ appellato, qui jam ante ex vena lapidis porphyritæ, quæ ibi naſcitur, nomen deduxerat, ingens turba veræ in Deum pietatis confeſſorum verſabatur: ex quibus centum viri cum mulieribus, & tenellis admodum liberis (tres ſolum ab eo numero aberant) ad Præſidem Palæſtinæ, Firmilianum ſcilicet, qui jam locum Urbani in Præfectura obtinuerat, mittebantur; quibus, cum Deum omnium creatorem, & Chriſtum confeſſi fuiſſent, præcepit, idque de ſententia Imperatoris, non modo ſiniſtrorum pedum commiſſuras cum ipſis nervis ignito ferro præcidi, ſed etiam oculos dexteros primum ſicis, cum ipſis pupillis & membranis quibus tegebantur, effodi; deinde cauteriis candentibus omnino ad ipſas intimas fibras & quaſi radices labefactari. Ac poſtea ipſos ad metallorum venas, quæ erant in provincia, quo gravi ærumna, & afflictatione torquerentur, ablegat. Neque ſatis erat iſtos ſolum ejuſmodi tormenta perpetientes oculis vidiſſe; ſed etiam e Palæſtinis, quos paulo ante diximus, ad ſingularia pugillatus certamina ineunda condemnatos, coram conſpicari voluit; idque cum fuiſſent neque cibariis ex penu regio ſuſtentati, neque eſſent in ullo exercitationis genere, quod ad pugillatum pertinebat, aliquando verſati. Jam vero non procuratoribus Imperatoris ſolum iſtud declararunt, ſed coram ipſo etiam Imperatore Maximino ea de re comparentes, celſiſſimam in Chriſto confitendo conſtantiam, tum famis tolerantia, tum verberum perpeſſione commonſtrarunt; & ſimilia tormenta cum iis quos modo poſuimus, cumque aliis confeſſoribus ex ipſa Cæſarea ad ipſorum numerum adjectis, ſuſtinuerunt.*

(*b*) *Euſeb. l.8.c. 18.*

Perſecutionis annus ſextus.

Poſt iſtos autem alii eveſtigio propterea XVII.

PAGIUS

tur, tanquam peſtem aliquam deteſtans, in hunc modum reſpondit: *Utinam Salone poſſetis viſere olera noſtris manibus inſtituta. Profecto nunquam iſtud tentandum judicaretis.* Quod ſi tunc Salone fuiſſet, locus non erat huic exclamationi, *utinam*, &c. Ex hoc itaque Lactantii loco liquet, Herculium ad Diocletianum profectum eſſe anno, quo Licinius factus eſt Imperator, currenti nempe. Ex Pannonia *Herculius* in Galliam venit, vel ſub hujus anni finem, vel ſequentis initio, ut Conſtantinum fallere poſſet, ibique depoſuit iterum Imperium, anno adhuc incerto. Illud Francorum bellum, de quo Lactantius loquitur, non videtur ab eo diverſum, de quo Euſebius in Vita Conſtantini lib. I. cap.25. ubi ait, Conſtantinum adverſus *Britannicas* gentes trajeciſſe. Quam expeditionem Valeſius in Notis ad illum librum, in annum CCCXI. confert, quod eam Euſebius recitet ante illam, quam adverſus *Maxentium* Conſtantinus ſuſcepit. At cum ſecunda hæc Conſtantini in *Britanniam* trajectio, Herculio adhuc vivente, contigerit, iſque anno trecenteſimo decimo perierit, liquet, eam vel anno ſequenti, vel anno trecenteſimo nono ſuſceptam.

IX. Euſebius in Chronico *Herculii Maximiani* mortem cum ſequenti Chriſti anno conjungit; Idacius vero in Faſtis ſub Conſulibus anni CCCX. habet: *Diem functus Maximianus ſenior*, quod videtur probabilius. Rem geſtam narrat Lactantius laudatus cap.30. Hiſtoricoſque, qui Mortem Herculii non bene calluerant, in viam reducit. *Sic amiſſo Imperatoris ac soceri honore, humilitatis impatiens, alias rurſus inſidias machinatus eſt. Quia ſemel abiit impune, vocat filiam Fauſtam, eamque nunc precibus, nunc blandimentis ſollicitat ad proditionem mariti, alium digniorem virum pollicetur, petit, cubiculum patens relinqui, & negligentius cuſtodiri ſinat. Pollicetur illa facturam, & refert protinus ad maritum. Componitur ſcena qua manifeſto facinus teneretur. Supponitur quidam vilis eunuchus qui pro Imperatore moriatur. Surgit ille nocte intempeſta, videt omnia inſidiis opportuna. Rari excubitores erant, & ii quidem longius; quibus tamen dicit vidiſſe ſomnium, quod filio ſuo narrare vellet. Ingreditur armatus, & ſpadone obtruncato, proſilit gloriabundus, ac profitetur quod admiſerit. Repente ſe ex altera parte Conſtantinus oſtendit cum globo armatorum. Profertur e cubiculo cadaver occiſi, hæret manifeſtarius homicida, & mutus ſtupet, quaſi*

Maximiani Herculii interitus.

Baron. n. x. & ſeq.

Dura

Chriſtiani Gazenſes dire vexati.

rea quod homines, quo ſacrarum litterarum lectioni intereſſent, in unum coegerant, in urbe Gaza capti fuerunt; quorum alii eaſdem cum iis tum oculorum, tum pedum vexationes ſubierunt; alii, tormentis in utrumque latus inflictis, multo graviores cruciatus ſubierunt. Inter quos una quædam corpore mulier, animi autem magnitudine plane vir, cum ſtupri minas ferre non poſſet, & tale verbum eſſet contra tyrannum locuta, nempe rectionem Reipublicæ Judicibus admodum crudelibus ab eo eſſe commiſſam; primum verberibus cæditur, deinde ſublimis in ligno erecto ſuſpenſa, acerbos laterum cruciatus perfert. Ubi autem qui ad eam rem erant deſignati ex Judicis mandato acria acerbaque tormenta illi incuſſerant; alia mulier, quæ multo majorem laudem, quam illi quos Græci μαχητὰς vocant, hoc eſt, pugiles (qui ob alacrem & erectum in dimicando animum pleno ore prædicantur) promerita eſt, quæque pari ratione cum illa priore virginitatis ſcopum ſibi propoſuerat, corporis forma (ut videbatur) admodum ſordida, vultu quidem abjecta, ſed animo re vera robuſto, & majorem animi celſitatem, quam corporis ſpecies præſeferebat, in pectore complexa: cum pati non poſſet, ut tam dire, crudeliter, & inhumane cum illa ageretur; e media turba in Judicem vociferatur: Quouſque tam acerbe ſororem meam torques? Ille iracundia magis exæſtuans, ſtatim illam comprehendi jubet. Ea deinde rapitur in medium; quam quidem libere venerandum Salvatoris nomen profitentem, primum verbis ad immolandum ſolicitavit; verum ubi reſiſtebat, vi ad altare trahitur. Illa tum ſuæ indoli germana, & conveninetia obiens, & nihil de priore animi alacritate remittens, pede intrepido & fidenti in aram ruit, in eamque inſultat calcibus; & quæ in ea erant, una cum lignorum ſtrue, penitus evertit. Unde Judex tamquam truculenta bellua bile & rabie excandeſcens, primum tot tormenta in ejus latera impingi præcepit, quot nemini umquam antea; & præ furore propemodum crudis ejus carnibus ſe ſaturare geſtiit. Poſtea autem quam ejus inſania ſatietatem cœperat, ambas ſimul junctas, hanc nempe cum ea quam ſororem ante appellaverat, flammarum incendio abſumendas addixit; quarum priorem ex regione Gazenſium ortam, alteram nomine Valentinam ex Cæſarienſium genere fuiſſe prognatam, multiſque cognitam, intelligendum eſt.

XVIII. Pauli martyrium.

Martyrium porro quod ſtatim poſt beatiſſimus Paulus perpetiebatur, quo pacto pro dignitate explicare queo? Eodem enim temporis articulo cum illis mulieribus una ſententia morti adjudicatus, ad extremum a lictore, cum ejus caput eſſet jamjam amputaturus, paululum temporis ſibi concedi poſtulavit, quo impetrato, primum clara, & canora voce a Deo expoſcit, ut Chriſtiani tribules ſui ejus gratiæ reconciliarentur; & ut quam citiſſime illis daretur libertas, ſupplex obteſtatur; deinde pro Judæis, ut ad eum per Chriſtum ſe totos transferrent, orat; deinde paululum in oratione progreſſus, eadem pro Samaritanis efflagitat; tum ut omnes Gentiles, qui in errore, & cœca Dei ignoratione verſabantur, ad divinam cognitionem venirent, & veram pietatem reciperent, deprecatur: neque univerſam multitudinem, quæ undique circumſtabat, omnino tamquam neglectam, & deprecatione ſua deſtitutam reliquit. Poſt quos univerſos (o immenſam, & ineffabilem animi lenitatem &

PAGIUS

Dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes;
impietatis ac ſceleris increpatur. Poſtremo datur ei poteſtas libera mortis,
Ac nodum informis lethi trabe nectit ab alta.

X. *Duratio ejus imperii & locus mortis.*

Ita ille Romani nominis maximus Imperator, qui per longum temporis intervallum cum ingenti gloria viginti annorum vota celebravit, eliſo & fracto ſuperbiſſimo gutture, vitam deteſtabilem turpi & ignominioſa morte finivit, idque Maſſiliæ, ut Euſebius in Chronico, Victor in Epitome, & Oroſius in Hiſtoria docent. Euſebius autem in Chronico eodem anno & Severi & Herculii mortem narrat, ita ut poſt menſem Octobrem, a quo annum incipit, Severus perierit, & anno ſequenti Herculius. Epitomatores enim poſtrema geſta cum prioribus conjungere ſolent, & temporis ordinem in omnibus non ſervant. Non dubito tamen, quin Severus ante menſem Septembrem occiſus fuerit.

XI. *Euſebius in morte Herculii non erravit.*

Euſebius in Vita Conſtantini lib. I. cap. 47. poſtquam cap. 38 & ſeqq. Maxentii interitum, & Conſtantini in urbem Romam ingreſſum, hujuſque præclaras virtutes enarravit, ait: *Hæc dum ab eo* [ſcilicet Conſtantino] *geruntur, alter eorum qui ſe Imperio abdicaverant, cum inſidias in ejus necem compararet, deprehenſus, turpiſſimo mortis genere interiit*, videlicet Herculius, de quo Euſebium loqui nullus negaverit. *Quod ſi verum eſt*, inquit Valeſius in Notis, *fœdiſſimum errorem hic admiſit Euſebius, qui Herculii mortem refert poſt victoriam de Maxentio: cum tamen certum ſit, Maximianum Herculium mortuum eſſe biennio ante cladem Maxentii anno* CCCX. *Natalis Dominici. Quis vero credat tantum errorem ab Euſebio horum temporum æquali admitti potuiſſe? Adde quod titulus hujus capitis non Maximiani, ſed Maximini nomen præfert. Itaque facile adducor ut credam, hunc locum corruptum eſſe, atque ita emendari debere* τῶν εἰς βασιλείαν προχειρισθέντων ὑπὸ τῶν τὴν ἀρχὴν ἀποθεμένων ὁ δεύτερος, *ut Maximinus hic intelligatur, qui una cum Severo Cæſar factus eſt a Diocletiano & Maximiano, tunc cum purpuram depoſuerunt, ut inquit Idacius in Faſtis, & ſic temporum ordo apud Euſebium recte procedit. Maximinus enim poſt victoriam de Maxentio interiit, & quidem genere turpiſſimo, ut ſcribit Euſebius lib.* 8. *&* 9. Sed miror, Valeſium in Euſebii, Socratis, Sozomeni, & Theodoreti lectione exercitatiſſimum non animadvertiſſe, hos Scriptores in rebus quas narrant, accuratum temporis ordinem non ſemper ſervare, & non raro poſtponere

& tolerantiam!) etiam pro Judice qui illum morti addixerat, proque Imperatoribus, pro carnifice item, qui mox eſſet caput ejus cervicibus abſciſſurus, eo ipſo (carnificem dico) & omnibus qui aderant audientibus Dei omnipotentis numen imploravit, ne illis hoc facinus in ipſum admiſſum peccati loco numeraret. Hæc & ejuſmodi alta voce precatus, tamquam qui immerito plane neci addictus fuiſſet, omnes propemodum ad miſericordiam, & lacrymas attraxit; ipſe tamen ſe ipſum ad mortem adornans, & cervicem nudam gladio feriendam libenter ſubtermittens, divino & beato martyrio vigeſimoquinto die menſis Panemi, hoc eſt, ad octavum Kalendas Auguſti, eximie decoratus fuit. Atque iſtæ iſtorum martyrum res geſtæ talem habuere exitum. Tempore porro non longo progrediente, rurſum ex Ægyptiorum regione centum & triginta inſignes fidei, & confeſſionis in Chriſtum athletæ ex mandato Maximini in ipſa Ægypto eoſdem oculorum, & pedum cruciatus, cum illis quos diximus, ſuſtinuerunt, quorum nonnulli ad metalla in Palæſtina damnati erant, alii ad metalla in Cilicia relegati.

XIX. Simulatque vero tam multis, tamque egregiis magnanimorum Chriſti martyrum facinoribus ingens perſecutionis æſtus deferbuerat, & velut ſacro illorum cruore flamma ejus extincta erat, & jam remiſſio, & libertas confeſſoribus ex Thebaide, qui metallorum in eo loco naſcentium laboribus oppreſſi fuerant, conceſſa; & nos Chriſtiani tamquam pulchra quadam pacis ſerenitate nos ipſos eramus jam recreaturi: de integro certe ipſe penes quem perſequendi poteſtas erat, neſcio quo pacto, quave animi commotione, rurſus contra Chriſtianos mire inflammatur. Proinde ex improviſo Maximini litteræ contra nos ubique in ſingulas provincias miſſæ fuerunt; unde Præſides, & ſummus dux totius Imperatoris exercitus, tabulis, epiſtolis, & publicis edictis civitatis cujuſque curatoribus una cum Præfectis præſidiorum, & tabellariis præcipiunt, ut edictum Imperatoris ad exitum perducere maturent; mandavitque, ut cum omni celeritate idolorum delubra, quæ ceciderant reficerent, & denuo ædificarent; quin etiam efficerent, ut omnes omnino viri cum uxoribus, famulis, & pueris matrum ubera adhuc ſugentibus, immolarent, libamina offerrent, & ipſa ſacrificia re ipſa deguſtarent, & cibaria in foro venalia impuris ſacrificiorum libationibus contaminarentur; & pro foribus denique balnearum quidam quaſi cuſtodes conſtituerentur, ut, qui in his eſſent ſordibus abluti, poſt ſceleſtis & nefaris illi victimis ſe inquinarent. Maximinus quid contra Chriſtianos.

Quibus rebus hunc in modum confectis, cum noſtri deintegro (ut veriſimile erat) maximis curis & mœrore tenerentur implicati, & Gentiles ipſi de intolerabili, & nimia horum ſcelerum abſurditate admodum conquererentur (nam illis iſta nimium faſtidii, nimiumque importunitatis complecti viſa ſunt) & calamitoſiſſima tempeſtas paſſim omnibus impenderet: divina Salvatoris noſtri virtus, & potentia iis athletis tantam denuo animi injecit fiduciam, & quaſi cælitus inſpiravit, ut cum nemo illos vi impelleret, raperetque ad fidei ſuæ confeſſionem, ultro offerrent ſeſe, & omnes ejuſmodi terrores ac minas ſtrenue protererent, & tamquam pedibus prorſus conculcarent. Idcirco tres ex Fidelibus ſimul uno animorum conſenſu contra Præſidem immolantem inſiliunt, & alta voce XX. Martyres Palæſtini.

PAGIUS ponere quæ præponenda fuiſſent, ſive ut res per plures annos geſtas uno tenore recitent, ſive ob alias circumſtantias a rebus, quas referunt, deductas, imo & aliquando nulla apparenti ratione; quod pluribus exemplis oſtendi poſſet. Euſebius itaque in eo libro cap. 22. de Conſtantini Imperio ſermonem inſtituit, & narrato Conſtantii patris obitu, caput 23. his verbis incipit: *Qualis vero fuerit exitus aliorum, qui Eccleſias Dei tanquam indicto bello oppugnarunt, nequaquam hic commemorandum eſſe duxi, nec bonorum memoriam attexta commemoratione eſſe violandam.* Tum per plura capita victorias Conſtantini ejuſque virtutes deſcribit, tandemque de Herculii interitu, quem hujuſmodi narrationi interſerere noluit, ſermonem habet.

XII. *Herculius ante Maxentium mortuus.* Non itaque cap. 47. laudato de Maximino Euſebius loquitur, nec licet de Herculio ſermonem habeat, hunc poſt Maxentium debellatum periiſſe intelligit. Nam hoc pacto ſibimetipſi contradiceret, cum lib. 8. cap. 13. poſtquam retulit, Maximinum Auguſtum a ſemetipſo renuntiatum eſſe, quod hoc anno factum, ſtatim ſubjungit: *Sub id tempus Maximianus, quem poſt depoſitum Imperium iterum purpuram ſumſiſſe retulimus, fœdiſſimo mortis genere interiit*; ac poſtea cap. ſequenti de Maxentii & Tyrannorum moribus loquitur. Non dubitavit itaque Euſebius, quin Herculius ante Maxentium & Galerium Maximianum mortem oppetierit. Et hæc valde obſervanda, ne Chronologiam labefactemus dum reformare volumus, & Auctoribus abſurdas opiniones, a quibus procul abſunt, adſcribamus, aut denique eorum verba emendationis intuitu depravemus. Cæterum præfatum caput 47. hunc titulum quidem præfert: Μαξιμίνȣ θελήσαντος ἐπιβȣλεῦσι θάνατος, καὶ ἄλλων, ὓς ἐξ ἀποκαλύψεως κωνσταντῖνος εὗρεν; quæ verba ſic vertit Valeſius: *Mors Maximiani & aliorum, quorum inſidias, Deo revelante, Conſtantinus deprehenderat.* Et recte quidem, ubi in Græco *Maximinus* legitur, Valeſius in verſione *Maximianum* habet, quia Græci Maximianum cum Maximino, Conſtantium cum Conſtantino, & vice verſa, familiari errore confundunt. Quare capitis citati 47. titulum in ſuæ emendationis confirmationem perperam adducit Valeſius; cum ipſemet in eo errorem cubare fateatur, & *Maximianum* Maximini loco in ſua verſione ponat. Certum igitur maneat, Euſebium in Herculii interitu narrando minime erraſſe.

In Fragmento Chronici Novalicienſis Monaſterii XIII.

voce tali errore atque amentia deſiſtere hortantur : Nam non alium eſſe Deum, præter eum qui omnium rerum effector, & architectus eſt, aſſerunt. Rogati ergo, quinam eſſent? Chriſtianos ſe audacter confitentur. Qua de cauſa Firmilianus acrius & vehementius concitatus, abſque ullo alio ſupplicii genere, capite mulctandos tradidit; quorum unus presbyter erat, nomine Antoninus; alter Zebinas vocabatur, ex civitate Eleutheropoli prognatus; tertio Germanus nomen fuit. Decimotertio die menſis qui Dius dicitur, id eſt, Idibus Novembris; hæc de iſtis acta ſunt.

XXI. Ennathæ Virginis martyrium. *Eodem die mulier quædam, Ennathas nomine, ex Urbe Scythopoli, orta, virginitatis quaſi coronis pulchre adornata, una cum illis martyribus eo acceſſit: quæ non ultro ſe obtulit, ut illi, ſed vi tracta fuit, & ad Judicem adducta. Idcirco poſt verbera & graves contumelioſoſque cruciatus, quos Judex ei infligendos curaverat, Tribunus quidam qui illic in proximo magiſtratum gerebat, appellatus Maxys, homo non tam nomine, quam tota vitæ ratione nequam, & ut aliis rebus ſceleſtus & perditus, ita tum corporis viribus ſupra modum robuſtus, tum moribus ferus & crudelis, tum apud omnes qui illum norant, infamia & dedecore notatus, abſque auctoritate majoris poteſtatis hanc beatam virginem aggreditur, eamque omni veſtitu uſque eo exuit, ut corpus a lumbis ſolum ad pedes contegeretur, reliquum autem nudum exiſteret. Hanc per univerſam civitatem Cæſaream undique circumduxit, loriſque per totum forum & publicas plateas tractam non ſine quadam animi ſui oblectatione verberavit; quam poſt tot cruciatus, cum conſtantiſſimam animi firmitudinem pro tribunali, ubi Præfectus conſidere ſolebat, in fide tuenda oſtendiſſet, Judex vivam igne cremandam tradidit.*

XXII. Perſecutionis ſævitia. *Iſte igitur immanitate longius progrediens, & rabiem prope belluinam contra pios in dies adaugens, adeo extra naturæ leges penitus egreſſus eſt, uti inanimis ſanctorum virorum corporibus ſepulturam impudens invideret; & propterea cadavera ſub dio, ut a beſtiis dilaniarentur, noctu aſſidue & interdiu ſervari præcepit. Itaque non exiguam hominum numerum multorum dierum ſpatio huic immani & barbaro mandato inſervientium cernere licebat. Quinetiam alii ex ſpecula & loco edito, tamquam operæpretium facturi, ne cadavera ſubriperentur, ſedulo obſervabant. Itaque agreſtes beſtiæ, canes, & aves carnivoræ membra diſcerpſerunt humana, eaque huc illuc diſperſerunt, & tota civitas undique viſceribus oſſibuſque hominum conſtrata fuit; adeo ut illis ipſis, qui ante fuiſſent infeſto animo in nos affecti, nihil umquam crudelius, nihil aſpectu horribilius videretur; neque tam eorum calamitatem, in quos hæc admiſſa erant, quam cum ſuam ipſorum, tum communis parentis naturæ ignominiam deplorabant. Spectaculum enim humanarum carnium non uno loco devoratarum, ſed ubique miſere disjectarum (quod omnem dicendi facultatem, omnemque tragœdiæ ſpeciem longe ſuperat) prope civitatis portas cujuſque oculis ſubjectum fuit. Nonnulli autem membra, cadavera integra, & viſcerum partes etiam intra portas ſe vidiſſe dixerunt.*

XXIII. Prodigia. *Dum permultis diebus iſta gerebantur, tale quoddam miraculum accidit. Cum clara eſſet ſerenitas, & aer pulchre ſplendeſceret, totiuſque cœli omnia ſuo comple-*

PAGIUS

Corpus Herculii balſamo perfunditur. ſterii a tempore potiſſimum Hugonis & Lotharii Regum Italiæ, uſque ad Conradum cognomento Salicum, quod a Ducheſnio tom. 3. Hiſt. Franc. refertur, lib. 5. de Maximiano Herculio legitur: *Cum diſpoſitis inſidiis generi ſuo Conſtantino mortem moliretur, deprehenſo dolo apud Maſſiliam captus eſt, nec multo poſt ſtrangulatus, teterrimo ſupplicio affectus, impiam vitam digna morte finivit. Circa igitur hæc tempora* (circa nempe annum MXXX. quo Raiambaldus Arelates Archiepiſcopus erat) *apud Maſſiliam civitatem Sepulcrum ejuſdem Maximiani Chriſtianorum ingentis perſecutoris inventum eſt: Nam ſicut nobis retulerunt qui interfuerunt, erat mirabiliter corpus ejus intus & extra unctionem balſami & alia nonnulla genera odoramentorum oppido perfuſum. Corpus quoque ejus totum integer tetro pilo, caro candida, barba permaxima. Ad caput ejus pocula erant auro obriſo plena balſamis. Ipſe vero in locello plumbeo quieſcebat in quodam labro ex marmore candidiſſimo cum litteris aureis deſuper ſcriptis. Nam Conſilio Raimbaldi Archiepiſcopi Arelatenſis & ceteris fidelibus actum eſt, ut in mari magno cum totis libris jactaretur. Nam diebus ac noctibus maris æquora ibi videntur ſemper ardere ubi jactum eſt corpus ejus .... defuncto quoque Henrico Chuonradus regnum arripuit Longobardorum,* &c. Quæ viſum eſt non prætermittere, licet motum illum maris inſolitum fabuloſum eſſe non dubitem.

XIV. *Conſtantinus M. ſe ejus nepotem vocat.* Nec mirum videri debet, Herculii corpus demortuum balſamo imbutum fuiſſe; cum Conſtantinus M. *Divi Maximiani* Herculii nepos vocari gloriæ duxerit, ut diſcimus ex Lapide milliari, qui extat apud Nicolaum Bergerum lib. 3. cap. 23.

IMP. CAES. FL. VAL.
CONSTANTINO P. F.
AUG. DIVI MAXIMIANI
AUG. NEPOTI DIVI CONS.
TANT. AUG. PII FILIO
XXXIIII.

Hinc tamen inferre non licet Herculium a Conſtantino M. in Deorum numerum relatum fuiſſe, cum ex Nummo anno antecedenti num. XVII. recitato Herculii conſecrationem in Maxentium filium conferendam conſtet. Porro hanc Inſcriptionem, non de Conſtantino juniori, ſed de Conſtantino M. patre intelligendam demonſtrant hæc verba DIVI MAXIMIANI AUG. NEPOTI;

xu ambientis ſumma extaret tranquillitas: derepente columnæ civitatis, quæ publicas & communes porticus ſuſtentabant, multas veluti lacrymarum guttas quodammodo ex ſe profuderunt; forum item, & plateæ, nulla pluviæ gutta ex acre decidente, neſcio unde, quove modo, aquâ aſperſæ maduerunt: ſic ut illico rumor per omnium ora volitaret, terram, utpote rerum id temporis geſtarum ſcelus, & impietatem non ferentem, inexplicabili quadam ratione lacrymarum vim ex ſe fundere, & lapides naturamque inanimem nefaria ea facinora deflere, quo hominum naturam tam ferream, tam immitem, tamque omni affectione vacuam juſta reprehenſione coargueret. Verum nugæ & fabulæ, prope dixerim, hæc quidem oratio fortaſſe, poſteritati videbitur; non tamen iis, qui eo ipſo tempore præſentes de rei veritate ſatis perſuaſi fuerunt: Hæc Euſebius.

XXIV. Idemque rurſus quid ultimo hujus anni tempore, nempe die decimaquarta Decembris, ibidem in Palæſtina actum ſit, narrat his verbis (a): *Decimoquarto die menſis Appellæi proxime inſequentis, hoc eſt, ad decimumnonum Kalendas Januarii, quidam pii viri ex Ægypto profecti (in Ciliciam namque iter ſuſceperant, ut confeſſores, qui ibi verſabantur, ſua curatione ſublevarent) Cæſareæ, ab iis qui diligenter homines ad portas civitatis accedentes perſcrutantur, capti ſunt. Ex quibus alii eamdem cum illis, quibus erant inſervituri, ſententiam & condemnationem ſubierunt; ut oculi nempe, & pedes cruciatu illis labefactarentur. Tres autem illorum Aſcalone, ubi capti erant, admirabilem fortitudinis vim in fidei ſuæ confeſſione oſtendentes, variis martyrii generibus defuncti ſunt: nam unus illorum in rogum conjectus fuit, cui nomen, Ares; reliquis duobus, qui Promus & Elias appellabantur, capita amputata:* Hæc ipſe, qui his jungit martyres ſequenti anno paſſos ab ipſo menſe Januarii, quos nos pro exacta temporis ratione ſuo loco ponemus.

(a) *Euſeb. l.8. c.10.*

Ægyptii martyres.

XXV. Ratio perſecutionis indicendæ.

Quod autem novis edictis in Oriente perſecutio hoc anno in Chriſtianos acrius recruduerit, nulla alia ratio afferri poſſe videtur, niſi quod evecto in Cæſarem Galerio Maximino (ut diximus) collataque illi adminiſtratione Imperii, ad patrui ſui, a quo vocatus eſt in eam curam, Galerii Maximiani imitationem mores conformare, animumque componere pro viribus ſtuduit; ac proinde cum noſſet nihil illi eſſe moleſtius, quam Chriſtianam gentem pro arbitrio deos contemnere & deteſtari, atque aliud numen colere; ejus veſtigia conſectatus, quod friguiſſe prope viderentur priora lata in Chriſtianos edicta, novis additis recentioribuſque excogitatis, perſecutionem in eos, quibuſdam veluti lignis appoſitis, efferveſcere fecit. Hac fortaſſe via promereri conabatur gratiam ipſius Galerii Maximiani, cum præſertim æmulationis ſtimulis novi collegæ Licinii Cæſaris videretur exagitari.

XXVI. Hoc namque anno occiſo Severo Cæſare (ut dictum eſt) in Italia Galerius Maximianus Licinium Cæſarem creavit; de quo Eutropius (b): *Per hoc tempus* (quo ſcilicet Maximianus Herculius Maſſiliæ male periit) *Licinius a Galerio Imperator*

(b) *Eutrop. l.10.*

Licinius Cæſar creatur.

PAGIUS

ti; Conſtantinus enim junior non erat nepos Maximiani Herculii, ſed Conſtantinus Magnus Divi Conſtantii Aug. pii filius; quia enim Conſtantius a Maximiano Herculio adoptatus fuerat, Conſtantinus Magnus nepos ejus fuit. Conſtantinus tamen junior dici poteſt nepos Maximiani Herculii, quia natus ex ejuſdem Herculii filia, nempe Fauſta.

XV. *VI. Perſecutionis annus.* Baron. n. xvi.

Sexto perſecutionis anno eam in Oriente ſeu in ditione Maximini recruduiſſe teſtatur Euſebius a Baronio citatus; ideoque non hoc anno, ut ipſe Baronius exiſtimat, ſed ſequenti; in quem quinta Maximiani Herculii Quiquennalia inciderunt, martyria in Annalibus recitata, revocari debent.

XVI. *S. Catharinæ martyrium.* Baron. n. xxxi.& ſeqq.

Verba Euſebii lib. 8. cap. 27. quæ Baronius explicat de certamine ſanctæ *Catharinæ* Virgi. nis & Martyris, de ea intelligi non poſſunt, alioquin ea martyrium ſub Maximino non conſummaſſet, quod tamen Baronius adſtruere intendit: Hæc Euſebii verba: *Sola mulier quædam Chriſtiana, inter alias a Tyranno adulterii labe turpificatas, ex Alexandrinis mulieribus nobiliſſima, ſplendidiſſimaque, Maximini animum libidine furentem, & laſcivientem intemperantia magnitudine altiſſimi animi devicit: quæ, quamquam aliis rebus, ut opibus, generis ſplendore & exquiſita doctrina inſignis fuit, tamen iſta omnia præ pudicitia poſtputavit. Iſtam quidem Maximinus licet ſæpius oraſſet, uti ipſius cupiditati obſequeretur, eaque denegaſſet, ſeque mori paratam oſtenderet, tamen interficere non potuit (quippe libido potius quam iracundia mentis ſuæ tenebat imperium) ſed illam fuga mulctatam omnibus facultatibus ſpoliavit.* Ita ex verſione Chriſtophorſoni: nam in editione Valeſiana leguntur hæc lib. 8. cap. 14. Et tamen S. Catharinæ Acta apud Surium ad diem XXV. Novembris tradunt, ipſam Maximini juſſu martyrio affectam; mulier vero de qua loquitur Euſebius, exilio tantum mulctata eſt. Sed nec ipſa, quæ apud Metaphraſtem extant Acta, nec quæ Leo Allatius in ſua de Simeonibus Diatriba refert, legitima; cum in iſtis dicatur: *Anno trigeſimo quinto, imperante impio ac ſcelerato Maxentio*, quæ prorſus fabuloſa. Papebrocius in Ephemeridibus Græco-Moſcis, quas priori Tomo SS. menſis Maii præfixit, ad diem XXV. menſis Novembris ait: ,, Hæcaterinam Græci, Latini Catharinam appellant. Acta apud utroſque quantum habent ,, admirabilitatis, tanto etiam plus difficultatis ,, patiuntur ad obtinendam fidem. Nihilo levior ,, objicitur moleſtia circa ſacri corporis ad montem Sinai tranſlationem, indubitabilem illam quidem quoad ſubſtantiam, ſed quoad ,, Auctores ejus ac tempus, perquam obſcuram. Hoc

rator eſt factus, Dacia oriundus, notus ei antiqua conſuetudine, & in bello quod adverſus Narſeum geſſerat, ſtrenuis laboribus & officiis acceptus. Zoſimus (*a*) quoque hoc anno, ante tamen quam Maximianus Herculius moreretur, Licinium creatum Cæſarem tradit; quamobrem erroris arguuntur qui in aliud tempus Licinii Imperatoris exordium collocant. Ut hunc crearet Cæſarem, Galerii animum ea ex re impulſum exiſtimamus, quod hoc ipſo anno in Oriente Valens invaſit Imperium; ad quem debellandum, hominem opus eſſe qui præſtaret militari virtute atque peritia, intellexit. Talis erat Licinius, qui adverſus eum expeditionem agens, ſtatim ipſum compreſſit, atque debellatum occidit. Maximinus vero, quod eſſet vita turpiſſimus, laboribus militaribus impar exiſtimatus eſt.

(*a*) *Zoſim. l.* 2.

XXVII. Hujus autem mores ad omnem turpitudinem comparatos Euſebius recenſet his verbis (*b*): *Maximinus tyrannus in Oriente, cum Maxentio, qui Romæ imperabat, tamquam cum fratre in omni ſcelerum genere ſui ſimillimo amicitiam animo ſimulato contraxit & veteratorio, eamque longo tempore callide obtegere laboravit: verum poſtea tandem deprehenſus, debitas ſimulationis pœnas perſolvit. Videtur plane dignum admiratione, quo pacto iſte finitima, & germana ſcelera cum tyranno, qui Romæ rexit Imperium, conſciverit, immo vero etiam nequitiæ, & improbitatis priores partes omnino obtinuerit. Nam qui arte magica & falſis præſtigiis pollebant maxime, ab iſto maximum dignitatis gradum adepti ſunt; quandoquidem erat in primis meticuloſus & vana ſuperſtitione obligatus, erroremque illum in ſciſcitandis idolorum, & dæmonum oraculis plurimi faciebat. Etenim abſque divinationibus & oraculis nec tranſverſum unguem (quod ajunt) ſe audebat commovere. Ob quam cauſam graviorem, & crebriorem perſecutionem, quam majores ſui, contra nos concitavit. Templa autem deorum in ſingulis civitatibus erigi, & delubra temporis longinquitate vaſtata mature revocari præcepit; idolorumque in omni loco, & civitate conſtituit ſacerdotes, & his in ſingulis provinciis Pontificem unum qui in omni munere egregie obeundo, & luculenter ceteris in Reipublica viris præſtare videretur, cohorte & ſatellitio ſtipatum præfecit; & omnibus denique maleficis & præſtigiatoribus, tamquam religioſis & deorum numini caris, Præfecturarum dignitates & maxima privilegia impartiri non erubuit.*

(*b*) *Euſeb. l.* 8. *c.* 27.

Maximini pravi mores.

Deinceps ab his ad alia nequitiæ genera ſe tranſtulit; & non unam civitatem, aut regionem, ſed omnes omnino provincias ſuo Imperio ſubjectas, auri, argenti, & ingentium facultatum exactionibus mandatis graviſſimis, & aliis aliquando mulctis ſupra modum divexavit, oppreſſitque; locupletum etiam fortunas ipſis a majoribus traditas vi abſtulit, quo divitias & pecuniarum tamquam cumulos acervatim ſuis aſſentatoribus largiretur. Eo porro temulentiæ, & ebrietatis ferebatur, ut inſaniret inter pocula, & de mentis gradu deturbatus, rabie quadam fureret; & ea imperaret ebrius, quorum poſtridie ſobrium maxime pœniteret. In crapulæ & effuſæ libidinis exuberantia nemini ſecundus fuit; improbitatis magiſtrum tum magiſtratibus, tum ſubjectis ſuis ſe ipſum effecit. Atque ut ſuos induxit milites, ut omni luxu, & intemperantia diffluerent; ſic Præſides, & Prætores incitavit, ut omnibus rapinarum, & avaritiæ viis contra ſubjectos inſiſterent, & fere cum illo ti- XXVIII. Gravia paſſi provinciales ſub Maximino.

PAGIUS

„ Hoc certum, nullam eſſe Sanctam, cujus fama cultuſque primis poſt perſecutiones ſeculis ignotior, celebrior autem ætatibus poſterioribus fuerit, non ſolum in Orientali, ſed etiam in Occidentali Eccleſia. In noſtro certe Belgio, ut de aliis taceam regionibus, haud facile reperias ullam urbem, ac ne oppidum quidem vel municipium, ubi hæc Sancta non habeat vel altare, vel templum: quod factum eſſe non potuit, niſi propter illuſtria & frequentia ac paſſim nota miracula, ad ejus invocationem patrata. Hæc Papebrocius.

XVII. *Licinius Auguſtus dicitur.* [1] *Licinium* currenti anno Auguſtum appellatum ſcripſit Baronius, & nos in Differt. Hypat. demonſtravimus. Quare errat Idacius in Faſtis, ubi hanc dignitatem anno ſequenti ei collatam tradit. Recte tamen uterque annotavit, eam nuncupationem *Carnuti* in Pannonia, idque *III. Idus Novembris*, peractam. Sed *Licinius* prius Cæſar, ac non multo poſt Auguſtus appellatus, ut ibidem oſtendi. Lactantius laudatus poſtquam cap. 20. de hac inauguratione locutus eſt, cap. 32. ait. *Nuncupato igitur Licinio Imperatore, Maximinus iratus, nec Cæſarem ſe, nec tertio loco nominari volebat.* (quibus ex verbis conjicere eſt Galerium Maximianum primum ſibi locum, ſecundum Licinio, tertium Galerio Maximino tunc attribuiſſe;) *Mittit ergo ad eum* (nempe Galerius Maximianus) *ſæpe Legatos, orat ſibi pareat, diſpoſitionem ſuam ſervet, cedat ætati, & honorem deferat canis.* At ille Baron. n. XXVI.

NOTÆ

[1] Quamquam Cathalogi cujuſdam Imperatorum uſque ad Licinium ab Eccardo ex Vindebonenſi Bibliotheca vulgati fides non ſemper aſſerta eſt; in re tamen obſcura melius illi quam nemini adhærerem. Initium Imperii Licinii ducitur ibi ab ejus in Cæſarem renunciatione, ac imperaſſe dicitur annis III. menſibus III. diebus XXV. quod ſane tempus a Kal. Maii 304. ductum reddit diem XXVI. Septembris anni 307. Niſi tamen huic Imperii Maximini exordio repugnet dies emortualis a Pagio definitus, tunc enim Maximinus cœpiſſet a die 14. Martii.

tyrannidem uſurparent. Quid veſana, & temeraria viri flagitia commemorem? quidve connumerem multitudinem mulierum ab eo conſtupratarum? nullam enim civitatem aliquando ipſe præteriit, in qua non pudicas mulieres vitiarit, in qua virginum raptiones non fecerit. Atque iſta ejus facinora non contra Chriſtianos ſolum, qui morte contempta ejus tyrannidem pro nihilo putarunt, ſed & contra alios omnes graſſabantur.

XXIX. Chriſtiani dire vexati. *Nam quod ad Chriſtianos attinet; qui vincti erant, ignis, ferri clavorum tranſfixorum cruciatus, immanes beſtias, maris profundos gurgites, membrorum amputationes, ignitorum inſtrumentorum inuſtiones, oculos extumulatos, effoſſoſque, corporis partium extremitates abſciſſas, famem præterea metallorum, & vinculorum denique ærumnas exantlarunt: atque hæc omnia pro pietate patienter, & tranquillo animo ferre maluerunt, quam Dei cultum cum idolorum veneratione commutare. Atque ex mulieribus non minus ipſis viris a doctrina divini Verbi animatis roboratiſque pars eadem cum viris certamina ſubeuntes, æqua virtutis præmia reportarunt; pars ad corruptelam & obſcœnam libidinis turpitudinem invitæ attractæ, vitam citius internecioni, quam corpus dedecori tradere inſtituerunt.*

XXX. Maximini libido. *Sola namque mulier quædam Chriſtiana inter alias a tyranno adulterii labe turpificatas ex Alexandrinis mulieribus nobiliſſima ſplendidiſſimaque Maximini animum libidine furentem, & laſcivientem intemperantia, magnitudine quam altiſſimi animi devicit; quæ quamquam aliis rebus, ut opibus, generis ſplendore, & exquiſita doctrina inſignis fuit, tamen iſta omnia præ pudicitia poſthabuit. Iſtam quidem Maximinus, licet ſæpe oraſſet, uti ipſius cupiditati obſequeretur, eaque denegaſſet, ſeque mori paratam oſtenderet; tamen interficere non potuit (quippe libido potius quam iracundia mentis ſuæ tenebat imperium) ſed illam fuga mulctatam, omnibus facultatibus ſpoliavit. Innumerabiles etiam aliæ Chriſtianæ, quoniam ſtupri minas, quibus provinciarum Præfecti eas terrere conabantur, ferre non poterant, omnia cruciamentorum, diſtorſionum, & mortiferi ſupplicii genera libenter ſubierunt: atque hæ ſane permagna admiratione dignæ ſunt:* Hucuſque de Maximini depravatis moribus Euſebius, hic a nobis ea (ut dictum eſt) occaſione narratis, quod hoc anno perſecutionem in Chriſtianos jam ſexennii ſpatii diuturnitate flacceſcentem, ex integro valentiorem acerbiori conatu reſtituit.

Quod vero ſpectat ad clariſſimam natalibus, divitiis opulentiſſimam, florentiſſimamque pulchritudine, & ſcientiis diſertiſſimam feminam illam Alexandrinam, quam deperiit Maximinus: hanc fuiſſe illam fama in Eccleſia celeberrimam, nomine Catharinam (ſeu potius Hecaterinam) dictam, ut credamus, inducimur; cujus Euſebius (quem contigit complures alios inſignes Ægypti martyres omnino prætermiſiſſe) primi certaminis tantummodo nobilem victoriam attigit; cum opibus omnibus ſpoliari libentiſſime paſſa eſt, ne illibatæ integritatis diſpendium pateretur. Haud enim putandum, Maximini XXXI. Catherinæ certamen.

PAGIUS ille (Galerius Maximinus) *tollit audacius cornua, & præſcriptione temporis pugnat ſe priorem eſſe debere, qui prior ſumſerit purpuram, preces ejus & mandata contemſit; dolet beſtia* (Galerius Maximianus), *& mugit, quod eum ideo ignobilem feciſſet Cæſarem, ut ſibi obſequens eſſet; is tamen tanti ſui beneficii oblitus, voluntati ac precibus ſuis impie repugnaret* [1]. VICTUS CONTUMACIA (Galerius Maximinus) TOLLIT CÆSARUM *nomen, & ſe, Liciniumque Auguſtos appellat, Maxentium & Conſtantinum filios Auguſtorum. Maximinus poſtmodum ſcribit quaſi nuncians in Campo Martio proxime celebrato Auguſtum ſe ab exercitu nuncupatum. Recepit ille mœſtus ac dolens, & univerſos quatuor Imperatores jubet numerari*, Galerius nempe Maximianus. Baluzius, qui aureum illum Lactantii librum, primus e tenebris eduxit, in Notis ad hæc verba: *Victus contumacia tollit Cæſarum nomen*, &c. De Galerio Maximiano ea interpretatur, non quidem ut nomen Cæſarum aboleret, ſed ut ab eo deinceps abſtinerent illi, qui in ſpem imperii vocarentur, & ſic excluderetur Maximinus.

XVIII. *Maximinus propria contumacia victus ſe ipſum Auguſtum dicit.* Sed ego, qui tunc Diſſertationem meam Hypaticam elucubrabam, parte I. cap. VI. num. II. Lecta illa explicatione dixi eum non videri Lactantii ſenſum eſſe. Nam quis contumaciæ ſuccubuit, niſi qui contumax erat *Maximinus*? Quis a Cæſaris nomine abhorrebat, niſi qui ſe Cæſarem dici nolebat? Cur *Galerius Maximianus*, qui ſenior Auguſtus erat, rurſum ſe cum Lici-

NOTÆ [1] *Victus contumacia tollit Cæſarum nomen, & ſe, Liciniumque Auguſtos appellat, Maxentium & Conſtantinum filios Auguſtorum.* L. Cæcil. c. 32. Facta hæc non a Maximino ſed a Galerio contra Pagium ſentio; nam poſt hæc verba ſubdit Cæcilius; *Maximinum poſtmodum ſcripſit* &c. cur hic repeteretur nomen Maximini, ſi ſuperiora verba de illo erant? Inſuper ægre ne tuliſſet Maximinus Imperatoriam dignitatem datam fuiſſe Licinio, & poſtea illam eidem aſſeruiſſet, & Conſtantinum jam diu antea Imperatorem renunciatum, de quo numquam quæſtus fuerat, exauctoraſſet? Melius igitur hæc de Galerio accipiantur, qui ægre ſemper tulerat Conſtantini inaugurationem. Sed poſtea audita acclamatione Maximini in Imperatorem revocavit priſtinam diſpoſitionem, & Conſtantino Imperatoris titulum reſtituit. Nec ſane aliter intelligit verba hæc Cl. Valchius in noviſſima editione Operum Lactantii Lipſiæ *tom. 1. in 8. pag. 17.* qui tamen probat correctionem Baluzii legentis pro *Maxentium Maximinum*.

ni libidinis faces fuiſſe poſſeſſione divitiarum illius extinctas, & qui pollebat rerum Imperio, inſequi deſiiſſe abreptam fuga ab anhelantibus faucibus prædam tam ardenter amatam, ac cupidiſſime conquiſitam. Nec retardat fidem noſtram, quod Ruffinus (*a*) hanc ipſam nominat Dorotheam; nam quod Hecaterinæ ab Hecate nomen derivatum eſſe videtur, id illi fuiſſe inditum apparet, cum adhuc Gentilis eſſet; factam autem Chriſtianam (ut de multis accidit) mutaſſe nomen, ac dictam eſſe Dorotheam, ſed priori nomine magis notam. Verum unde Ruffinus ejuſmodi nomen acceperit, neſcimus; certe non ab Euſebio, apud quem nulla eſt de eo mentio. Et quid mirum ſi Euſebius cætera ipſius certamina ignoravit; cum ejus, quam illuſtriſſimam prærogativis egregiis prædicet, tamen videatur nomen, quod non exprimit, ſicut aliorum, ignoraſſe?

(*a*) *Ruffin. l.8. c.17.*

XXXII. Feminæ Alexandrinæ diſertæ.

Dignum plane eſt exiſtimare, eam quam diſertiſſimam ſciret, per Gentiles philoſophos, quibus urbs Alexandrina abundare ſolebat, Maximinum conatum eſſe a Chriſtiana religione divellere, ipſamque eos omnes tum ſcientia, qua egregie imbuta erat, tum etiam divinitus inſpirata ſibi ſapientia ſuperaſſe. Quod quidem haud mirabitur, qui alteram fœminam itidem Alexandrinam, Hypatiam nomine, inſignem eruditione, perſpectam habuerit, quæ claruit (ut tradit Socrates *b*) ſub Theodoſio Juniore, ex quo hæc modo pauca referimus: *Hæc tantos in litteris fecit progreſſus, ut omnes philoſophos ſui temporis longe ſuperaret; at non modo in ſcholam Platonicam a Plotino deductam ſuccederet, verum omnes philoſophorum omnium præceptiones & diſciplinas omnibus, qui eam audire volebant, explicaret: quapropter quotquot philoſophiæ ſtudio incendebantur, undique ad illam confluebant:* Hæc & alia de ea Socrates, atque Suidas (*c*): ſed & celebris eſt nomen Hypatiæ apud Sineſium inſignem philoſophum, qui eam magiſtram appellat. At hæc a nobis exempli cauſa tantum adducta ſunto.

(*b*) *Socrat. l.7. c.15.*

(*c*) *Suid. in Hiſtoric.*

XXXIII. Quod inſuper eadem fuga lapſa dicatur; contigiſſe item credimus, ipſam montes Arabiæ petiiſſe (conſueverunt enim perfugæ Chriſtiani Alexandrini in perſecutione adire montes Arabiæ, ut diximus ex Euſebio *d*) eamque fido comitatu Chriſtianorum, conſcendiſſe verticem Sinæ montis: ſed & (quod Theſſalonicenſibus quoque fæminis hac eadem perſecutione eveniſſe alibi dictum eſt) perquiſitam denuo inventamque, atque tormentis exagitatam, fuiſſe martyrio coronatam, eoque corpus (ut tradunt) divinitus tranſlatum, ubi latebras nacta fuiſſet in fuga. Quæ cum doleamus ab Euſebio prætermiſſa, magis angimur, ab incerto auctore, quo fuſius, eo minus fideliter quam par erat, Acta ejuſdem nobiliſſimæ martyris fuiſſe conſcripta. Præſtat namque in rebus geſtis martyrum aliorumque ſanctorum, multa deſiderari quam omni ex parte nutantia plurima cumulari. Melius enim conſulitur Eccleſiaſticæ veritati, rerum quæ non ſunt adeo exploratæ ſilentio, quam mendacio aliquo, veris licet admixto, atque adulteratæ orationis eloquio. Nam in illis quantumlibet paucis, ſed veritate ſubnixis, animus acquieſcit, & ex iis quæ certa accipit, cætera novit mente concipere, meditari, ac ferme oculis contemplari, quæ veriſimilis conjectura innitens veritati demon-

(*d*) *Euſeb. l.6. c.34.*

Catherinæ latebræ & martyrium.

PAGIUS

Licinio Auguſtum appellaſſet, novo huic loco non aſſignato? Profecto ſi *Galerius Maximianus* Cæſareum nomen ſuſtuliſſet, Maximinum de omni gradu dejeciſſet, quod rerum poſtea geſtarum ſeries illum non feciſſe oſtendit, imo neque potuiſſe, cum is ejus preces, mandataque contemneret. Denique *Maximinus* non ſcripſiſſet poſtea ſe ab exercitu Auguſtum nuncupatum fuiſſe, niſi de præfata nuncupatione a ſe facta, quam exercitui tribuebat, intellexiſſet, hæcque ultima verba, *univerſos quatuor Imperatores jubet numerari*, oſtendunt iſta: *ſe, Liciniumque Auguſtos appellat*, explicanda eſſe de Maximino, qui ſe & Licinium Auguſtos nuncupavit; aliter non quatuor, ſed quinque Imperatores Maximianus Galerius juſſiſſet numerari, nempe ſe ipſum, Maximinum, Licinium, Conſtantinum, Maxentium. Hæc prævalide confirmantur ex Euſebio lib. 8. cap. 13. ubi cum dixiſſet Licinium Imperatorem declaratum eſſe, addit: *Quod quidem Maximinus ægre admodum tulit, qui haſtenus Cæſar duntaxat, ab omnibus appellabatur. Hic ergo præ ceteris tyrannico ingenio præditus Auguſtus a ſemetipſo renunciatus eſt.*

XIX. Hanc interpretationem Toinardus in Notis ad caput XXXII. Lactantii ſecutus eſt, verum Cuperus, Paulus Bauldri, & quidam alii Viri docti explicationem a Baluzio datam amplexi ſunt, ſed neuter argumentis meis ſatis fecit, & Baudrius ait ſe ſtare a poſterioribus, tribus potiſſimum de cauſis. Prima eſt, quod hæc omnia, *nomen Cæſarum tollere, tum ſe & Licinium Auguſtos* appellare, poſtremo *Maxentium & Conſtantinum filios Auguſtorum* nuncupare, natura ſua propriæ & genuinæ *Senioris Auguſti partes* fuerint non *meri adhuc Cæſaris*: qualem neceſſario ponunt fuiſſe Maximinum, cum ſe Auguſtum pronunciavit. Prior hæc ratio non urget; quia Maximinus jus ſuum Galerio Maximiano minime ſervare volebat, cum eo, tunc unico Auguſto, invito ſe ipſum Auguſtum appellarit, licet nonniſi Galerii conceſſione nomen illud ſibi attribuere poſſet. Quare qui in præcipuo capite jus violavit, in aliis minoris momenti credendus eſt non fuiſſe retinentior. Scribit Vir doctiſſimus Toinardum, ac me ſupponere Maximinum dum adhuc merus Cæſar erat, ſuſtuliſſe Cæſarum nomen; & Licinium Auguſtum dixiſſe; cum tamen uterque contra ſupponat, Maximinum ab exercitu Auguſtum nuncupatum eſſe, & a militibus dumtaxat auctoritatem omnem tenentem, Licinium Auguſtum declaraſſe, quod cre-

Sententia contraria refellitur primo.

monſtrat: In his vero plane accidit, ut aliquo vel levi mendacio ſemel offenſus legentis animus nutet in reliquis, atque vacillet in veris, nec valeat tuto firmoque pede conſiſtere, ſed vera quoque ſuſpecta habeat qui in mendacium ſemel impegit. At de his hactenus.

XXXIV. *Mennæ Præfecti certamen.* Sub eodem etiam Maximino (certus tamen annus ignoratur) cum idem in Oriente, in Galliis Conſtantinus, Maxentius vero in Italia imperarent, accidit ut illuſtris martyr Mennas ex Ægypti Præfecto Auguſtali, quod Chriſtianus eſſet, ſit martyrium conſecutus, necnon ejus ſucceſſor Hermogenes. At horum quidem nec leviter ſaltem Euſebius, aliquot in Ægypto martyres paſſos recenſens, habuit mentionem. Quod enim ex iis quæ hoc anno facta eſſent, ipſo ſuæ narrationis exordio (ut vidimus) tradit (a) ex confeſſoribus Thebaide in Ægypto commorantibus centum miſſos eſſe in Palæſtinam ad illius provinciæ Præſidem Firmilianum, qui in eos pro arbitrio animadverteret: unde novitas hæc acciderit, ut cum Ægypti Præfectus (ut alias diximus) reliquos provinciarum Præſides auctoritate & dignitate pariter antecelleret, oportuerit tamen ad alterius provinciæ & inferioris ordinis Præſidem mittere ejus judicium experturos confeſſores; niſi quia tunc Mennas Ægypti præfectus Chriſtianus detectus, dignus potius qui judicio ſubjiceretur alterius, quam qui Chriſtianos ipſe Chriſtianus judicaret, habitus eſt? Iſte quidem (ut ejus martyrii Acta (b) ſignificant) patria Athenienſis, ordinis Senatorii, ob incredibilem quamdam in rebus gerendis prudentiam atque ſolertiam, domi, foriſque ſpectatus, Imperatori intimus erat; & cum Chriſtianum occulte ageret, ne id illi innoteſceret, ſedulo ſtudio procuravit.

(a) *Euſeb. l.8.c.18.*

(b) *Extant apud Metaph. die 10. Dec. ex quo alii eadem dic.*

XXXV. Opportune quoque nuper acciderat, ut cum cauſa Chriſtianæ religionis Alexandrini graviter tumultuati eſſent; ad eos compeſcendos, atque in officio continendos, Mennas Auguſtali Præfectura auctus ab Imperatore Alexandriam mitteretur; qui mira quadam qua pollebat in maximis negotiis obeundis dexteritate, & aptitudine, Alexandrinorum animos compoſuit; ſibi vero eos ob animi ſui facilitatem, morumque præſtantiam, devinxit, in dieſque magis magiſque collatis officiis obligavit, uſque adeo, ut nonnullos ex illis ad Chriſtianam fidem capeſſendam induceret, editiſque quibuſdam miraculis, certioribus iis quæ olim a Veſpaſiano, vel Tyanæo ad conciliandos ſibi Alexandrinorum animos fuiſſent exhibita, in quamplurimos Gentiles Chriſtianitatem propagaret. Cum autem res eo producta eſſet, ut jam in occulto amplius eſſe non poſſet; Maximinus, litteris Gentilium certior factus, ad ulciſcendum facinus mittit Hermogenem Alexandriam, qui Mennæ ſuccedat; inque eum, ut impium animadvertat. Erat Hermogenes & ipſe Athenienſis, at licet Ethnicus, tamen quæ ſecundum optimos mores eſt vitam inſtituerat.

Mennas Præfect. Chriſtianus multos ad fidem convertit.

XXXVI. *Hermogenes perſecutor.* Hic cum veniſſet Alexandriam, Mennam nactus ſatellitio deſtitutum (eſt enim conſuetudo in Ægypto, ut cum proxime accedit novus, qui ab Imperatore delectus eſt Auguſtalis Præfectus, ille prior confeſtim magiſtratum deponat) detrudi juſſit in carcerem; eumque ſequenti die pro tribunali ſedens audivit rationem reddentem Chriſtianæ a ſe ſuſceptæ religionis, non quidem temere, ſed mature admodum atque conſulto; quippe qui antea, poſt perſcrutatas omnes philoſophorum Gentilium diſciplinas, libros quoque Chriſtianæ religionis impenſius legiſſet, & quæ

PAGIUS

crederet conſenſum ſuum ad Licinium Auguſtea dignitate exornandum requiſitum eſſe. Quo facto tollit Cæſarum nomen, & imperium Cæſareum Conſtantino & Maxentio conceſſum, quia nempe ipſemet neutrius promotioni aſſenſus erat; indeque ſtatuit ut tantum filii Auguſtorum nuncuparentur, uti filii Imperatorum qui Imperii participes non erant, jam vocati fuerant, nempe Lucius Verus, de quo Capitolinus cap. 3. ait: *Nec aliud ei honorificentiæ ad nomen adjunctum eſt, quam quod Auguſti filius eſt appellatus*. Porro prorſus a veritate alienum Galerium Maximianum Cæſaris nomen Conſtantino & Maxentio eripuiſſe, nec Cæſaris nomen, ut tot Numiſmata, Inſcriptiones, Reſcripta & Edicta declarant eum abrogaſſe; ex quo ſequitur inſanum hoc conſilium adſcribendum eſſe Maximino qui omnes juris ac decoris leges proculcabat.

XX. *Refellitur ſecundo.* Secunda Baudrii ratio adhuc debilior: *Quod adeo improbabile eſt Maximinum tria illa ſuopte marte, unoque auſu aggreſſum eſſe diſponere, ut quam quam referente Euſebio, Maximinus Auguſtum ſemetipſe nuncupaverit, id tamen nunquam velut a ſe factum auſus ſit nunciare Galerio per litteras, ſed uti factum ab exercitu. Maximinus dicet mox noſter, poſt modum ſcribit quaſi nuncians in campo Martio proxime celebrato Auguſtum ſe ab exercitu nuncupatum.* Verum mera hæc conjectura, quæ ex iis quæ jam adverſus priorem rationem in medium attuli, evertitur.

XXI. *Refellitur tertio.* Tertia Baudrii ratio hæc eſt, *quod cum ejuſdem narratione Maximinus Galerio tantum ſcripſerit fuiſſe ſe Auguſtum ab exercitu nuncupatum, nec addiderit ſe exinde Cæſarum nomen ſuſtuliſſe, & Auguſtorum filios Maxentium Conſtantinumque vocaſſe, jam nequeant duo iſta*: Tollit Cæſarum nomen, Maxentium & Conſtantinum filios Auguſtorum appellat, *referri niſi vel ad eumdem exercitum, vel ad Galerium. At ut ad exercitum referantur, non ſinit, ne hic epiſtolæ ſilentium urgeam, id quod nulla ante præſentem locum Maximini exercitus mentio apparet. Maniſeſte ergo ad Galerium retulit.* At hoc merum argumentum eſt negativum, ex quo proinde difficultas tanti momenti ſolvi non poteſt. Neque enim Lactantius Maximini ad Galerium litteras refert, & quid in illis contineretur, aut non

quæ in iis eſſent, accuratius diſquiſiſſet; cum veritatis, quam in eis adinveniſſet, præpotenti vi quadam permotus atque captus nonnihil eſſet. Sic primo atque ſecundo auditus Mennas, & jam de Chriſtiana fide a ſe ſuſcepta parans defenſionem, Hermogenem in ſe acrius concitavit; qui primo (quod incomparabile tormenti genus habebatur) illius pedum plantas excoriari juſſit, linguam præcidi, oculoſque convelli, ſicque pene exanimem & extinctum reddi carceri.

XXXVII. *Hermogenes fit Chriſtianus.* Sed prudentior factus, nimiæ crudelitatis quam in Mennam tantum virum præter morem exercuiſſet, ſe ipſum redarguit, atque adeo, ut lacrymas angoris animi indices abundantius fuderit, & quem in carcere defunctum putabat, honeſto funere mane ſepelire decreverit. Sed præter ſpem accidit, ut cum de aſportando e carcere corpore, militibus mandaſſet, eum vivere atque priſtinæ naturæ officiis eſſe divinitus reſtitutum audiverit; teſteſque milites de carceris fulgore coruſco, numiniſque præſentia firmius affirmantes, & fidem Chriſtianam palam profitentes, atque in alios hæc miranda adeo diffamantes, expavit; remque altius contemplatus, Chriſti cœpit mirari, potentiam ejuſque divinitatis, docente Menna, originem accuratius perſcrutari; divinæque illi gratiæ lumine effulgente, de fide ſuſcipienda conſilium iniit, quod & baptiſmate ſacro ſuſcepto perfecit.

XXXVIII. *Hermogenis & Mennæ martyrium.* Sed delata hæc cum eſſent per quemdam Ruſticum Maximino, collapſamque penitus duorum Præfectorum opera Gentilitiam ſuperſtitionem audiret, idem ipſe eveſtigio Alexandriam venit, Hermogenemque primum in fidei confeſſione perſtantem, manibus ac pedibus amputatis, direque admodum verberatum, una cum Menna aliis tormentis exagitato, capite truncari juſſit. Sed & quidam Eugraphus olim Mennæ miniſter, quod coram Imperatore magna conſtantia Chriſtum confeſſus eſſet, ab eodem indignatione furente gladio confoſſus occubuit. Hæc ſunt ex Græcorum Menologio accepta: quæ autem prolixiora eorumdem martyrum Acta extant, nonnulla habent fide nutantia, ſed & fide omnino carentia, ut quæ in eis de Hermogene leguntur creato ejus civitatis Epiſcopo, cum certum ſit eidem Eccleſiæ his temporibus Petrum Antiſtitem præfuiſſe. Sic igitur ſive Mennæ, ſive Hermogenis Præfecturæ tempore accidiſſe videtur, ut qui in Thebaide confeſſores eſſent (ut dictum eſt) ab illius provinciæ Præſide non amplius (ut erat in more) mitterentur Alexandriam judicandi, ſed (quod tradit Euſebius *a*) amandarentur ad Firmilianum Præſidem Palæſtinæ. Celebris eſt horum tam illuſtrium martyrum etiam in Occidente memoria, decima Decembris die tabulis ſacris adſcripta. At de his ſatis.

(a) *Euſeb. l.8.c.* 18.

Chri-

PAGIUS non contineretur, non niſi divinando Vir eruditiſſimus aſſequi poteſt; imo ipſemet deſtruit quod adſtruere intendit, cum ex Euſebio in ſecunda ſua ratione probat Maximinum ad Galerium quæ ipſemet egiſſet, ſcribere auſum non eſſe, *velut a ſe factum*, inquit, *nunquam auſus ſit declarare*. Quid itaque Baudrius eruere poteſt ex litteris nec a ſe, nec a quopiam alio viſis, & in quibus geſta a Maximino, non continebantur. Quod addit Vir doctiſſimus exercitum ſc. Maximini has innovationes facere non potuiſſe, *quod nulla ante præſentem locum Maximini exercitus mentio apparet*, ſubſiſtere non poteſt, ſufficit enim ut ſemel tantum exercitus Maximini mentio fiat, quando nempe Maximinum *in Campo Martio* Auguſtum nuncupavit; in eodem quippe loco, eodem tempore, idem exercitus alia a Maximino in hoc facto geſta approbare, ac confirmare potuit.

XXII. *Refellitur quarto.* At inquit Johannes Columbus alius Lactantii Interpres: *Quomodo Galerius Imperator jam veteranus, contumax diceretur in novitium Daiam?* (ſeu Maximinum) *Contumacia inferioris utique eſt in ſuperiorem?* At nullus dixit Maximianum fuiſſe contumacem erga Maximinum, ſed tantum Maximinum contumacem erga Maximianum, victum fuiſſe ſua propria contumacia, ſicut apud Ciceronem alioſque Auctores maxime Latinos aliqui dicuntur victi *pudore*, alii *ſomno*, alii *voluptate* non quidem alienis, ſed propriis: Alia Toinardus citatus hujus rei exempla in medium adducit.

Sed redeo ad annum nuncupationis Maximini, quæ hoc anno peracta, menſe circiter Decembri, quem deduco ex Conſulatu ſuffecto, anno CCCXI. ad Quinquennalia ſc. Auguſtei Imperii celebranda aſſumpto. Secundo ex Conſulatu ordinario ab Herculio & Galerio Maximiano Auguſtis anno ſequenti inito, poſt concordiam ſc. inter Auguſtos ſub iſtius anni finem coagmentatam. Tertium argumentum præfatis validius deſumitur ex Victore in Epitome, quod infra, cum de Galerii Maximiani interitu agemus, explicabimus. Quod ſi Maximinus præſenti anno Auguſtus appellatus eſt; *Licinium* hoc etiam anno eo honore affectum certiſſimum; cum *Maximinus* non prius ſe Auguſtum appellaverit, quam Licinium Carnunti hanc dignitatem conſecutum audivit. Unde quemadmodum & *Maximinus*, Conſulatum anno CCCXI. ob Quinquennalia nempe, ſuſcepit. XXIII. *Quo anno Maximinus ſe ſe Auguſtum dixit.*

JESU CHRISTI ANNUS 308.	MARCELLI PAP. ANNUS 5.	CONSTANTINI IMP. ANNUS 3.

I. Perſecutionis annus ſeptimus.

CHriſti annus trecenteſimus octavus adſcriptus Faſtis habetur Coſſ. Diocletiano decimum & Galerio Maximiano ſeptimum, qui & ſeptimus numeratur annus perſecutionis; quo Euſebius res in Palæſtina geſtas enarrans, ab ipſo Januarii menſe paſſos martyres recenſens, hæc ait (a): *Undecimo die menſis Audinæi, id eſt, ad tertium Idus Januarii, Petrus qui & Apſelamus dicebatur*, ἀσκητὴς *id eſt, religioſus, vel monachus, vitam ſolitariam & meditationi deditam ſecutus, ex pago Anca in finibus Eleutheropolis ſito prognatus, cum Judex, & qui ei aderant in Concilio, ſæpiſſime eum oraſſent, ut ſui ipſius miſereretur, ſuæque adoleſcentiæ & ætati florenti parceret; eorum hortationibus penitus neglectis, & ſpe quam in Deo omnipotente collocaſſet, cum aliis rebus omnibus, tum vitæ ipſius * longe prælata, Cæſareæ per ignem veluti aurum puriſſimum, fidem in Chriſtum Dei generoſo & excelſo animo accurate probavit. Cum iſto una Æſculapius, Epiſcopus, ut videbatur, errore Marcionitarum, zelo pietatis (ut ille putabat) ſed non illius quæ eſt ſecundum ſcientiam, uno & eodem rogo combuſtus exivit e vita. Verum hæc hactenus.*

(a) *Euſeb. l.*8. *c.*20. 21.

* ſuæ.

II. Pamphili Martyris certamen.

Tempus jam eo me vocat, ut illuſtre quaſi theatrum martyrum, qui cum Pamphilo, cujus nomen mihi ſemper optatiſſimum fuit, mortem oppetiverunt, in hoc ſermone ante oculos cujuſque ad intuendum proponam. Duodecim quidem erant, & non modo quodam prophetico dono, aut potius Apoſtolico, ſed Apoſtolorum etiam numero dignati; quorum coryphæus & princeps ſolus Pamphilus presbyterii dignitate Cæſareæ ornatus extitit, vir toto vitæ curſu omni virtutum genere eximius; abjectione & contemptu ſæculi inſignis, facultatem in pauperes largitione magnificus; ſpei quæ in caducis mundi rebus deſigi ſolet, deſpicientia mirus; ratione vivendi & conſuetudine vero philoſopho dign1, ſingularis: quin etiam ardenti divini eloquii, & ſacrarum litterarum ſtudio præter cæteros noſtræ memoriæ homines egregius; attentiſſimi, & prope inexhauſta in eas res induſtria, & aſſiduitate, quas apud animum propoſuerat, præſtabilis, & in cognatis propinquiſque juvandis perliberalis. Cætera virtutis eius officia & recte facta, quoniam longiore explicatione eguerunt, in ſeparato, & proprio volumine de eius vita perſcripto, inque tres libros diſpertito, jam pridem pluribus verbis tradidimus. Eos ergo, qui acri illius vitæ, & virtutum in ea elucentium plenius cognoſcendarum cupiditate incenduntur, eo amandamus; nos autem illis ſolis in præſentia inſiſtemus, quæ ad martyres cum eo in ſupplicium adductos pertinent.

III. Valentis & Pauli martyrium.

Secundus poſt Pamphilum in certamen deſcendit veneranda canicie honoratus Valens Æliæ civitatis diaconus, ipſo aſpectu

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5801.

SÆC. IV. Anno Urbis 1061. Olymp. 271. an.4. A. C. 308.

☉ 9. DC. ☽ 5. P. 28. Mart. Indict. 11.

JESU CHRISTI 308.

MARCELLI PAPÆ I.

PERSECUTIONIS 6.

GALERII MAXIMIANI 4. CONSTANTINI 3. LICINII & MAXIMINI 2.

I. *Conſules in Italia.* Baron. n. 1.

[1] AD num. I. & ſeqq. Coſſ. in Italia *M. Aurel. Maxentius Aug.* & *M. Aurelius Romulus*, ejus filius, ut liquet ex Idacii Faſtis, & ex libello de Prrfectis Urbi, in quo legitur: *Conſules, quos iuſſerint DD. NN. Auruſti, ex XII. Kalendas Maii factum eſt, Maxentio & Romulo: quod eſt Decies & Maximiano VII. Idus Aprilis, Statius Rufinus P. V.* id eſt, *Præfectus Urbi*. Quibus ex verbis intelligimus, propter diſcordias inter Imperatores ortas, Conſulum deſignationem uſque ad XII. Kalend. Maii dilatam fuiſſe; quod non tantum de Conſulibu in Italia, ſed & de iis, qui a Galerio Maximiano deſignati ſunt, exiſtimandum.

II. *Coſſ. in reliquo Orbe Rom.*

In reliquo enim Orbe Romano Conſules proceſſere *Maximianus Herculius X.* & *Galerius Maximianus VII.* ut non tantum in eo libello de Præfectis Urbi, ſed etiam in Fragmento Conſulari Bucherii, in Faſtis Cæſareis & Idacii, in Chronico Damaſi & in Chronico Alexandrino legimus, in quibus omnibus hic Conſulatus his verbis

NOTÆ [1] C*Oſſ.* in Italia: *M. Aurelius Maxentius Aug. & M. Aurelius Romulus.* Alibi: *Decies* (*Diocletiano*) *& Maximiano.* Nummi *Maxentii* apud Bandurium pag. 149. cum epigraphe in averſa:

FELIX PROCESS. CONSULAT. AUG. N.

Faſti Idatiani: *Maximiano decies, & Maximiano VII. Maxentio, & Romulo.* Vindebonenſes: *Decies, & Maximiano VII.* Libellus Præfectorum Urb. *Conſules, quos juſſerint DD. NN. Auguſti: ex XII. Kal. Maii factum eſt Maxentio, & Romulo; quod eſt decies, & Maximiano VII.*
Proſperi Chronicon: *Diocletiano X. & Maximiano VII.*

ctu ſenex graviſſimus, divinarum Scripturarum, ſi quiſquam alius, in primis peritus; nam tantam illarum memoriam in pectus ſuum incluſerat, ut, ſi quando aliquem locum citare vellet, perinde expedite illud poſſet abſque ſcripto efficere, atque exſcripto legere. Tertius Paulus pietate maxime inflammatus, & ſpiritu non minus fervidus, ex civitate Jamnitarum, in qua fama percelebris fuit, prognatus: qui ante martyrium cauteriorum exuſtiones perpeſſus, egregium certamen pro fidei confeſſione confecit. His in carcere toto biennii ſpatio commorantibus, fit martyrii dilatio.

IV. Ægyptii martyres.

Interea fratrum Ægyptiorum, qui cum illis una martyrium ſubierunt, acceſſio facta eſt. Iſti Ægyptii ſimulatque confeſſores illos, qui erant ex Cilicia, ad metalla uſque, quæ ibi erant, perduxerant, domum redierunt. Qui ſimiliter apud ipſos portarum Cæſareæ introitus a cuſtodibus (barbari autem iſti erant, & moribus agreſtes) quinam eſſent, & unde veniſſent, interrogati; cum veritatem occultare non poſſent, tamquam malefici in ipſo facinore manifeſto prehenſi tenebantur; quinque erant numero: qui quidem ad tyrannum perducti, & coram illo libere fidem confeſſi, ſtatim in carcerem contruduntur. Poſtridie (hoc erat decimoſexto die menſis Peritii, id eſt, ſecundum Romanos ad decimumquartum Kalend. Martii) hi pariter cum Pamphilo, & reliquis ejus ſociis quos ſupra poſuimus, ex mandato ad Judicem perducuntur. Iſte primum inexpugnabilis Ægyptiorum conſtantiæ & firmitatis animi, diverſis cujuſque modi tormentorum formis, novis peregrinarum, & variarum machinarum inventis periculum fecit. Et ſimulac illum, qui inter eos omnes principatum tenuit, his certaminibus exercuerat; quiſnam eſſet, primum ſciſcitatus eſt. Deinde ubi pro proprio nomine, Prophetæ cujuſdam nomen ab eo acceperat: hoc enim ab illis factum erat, quod pro nominibus idolorum, quæ erant forte a parentibus ipſis impoſita, nova nomina, facta mutatione, ipſi ſibi adſciviſſent; Eliæ enim, Hieremiæ, Eſaiæ, Samuelis, & Danielis nomine ſeipſos nuncupaſſe, & germanum ac verum Dei Iſraelem, qui Judæis erat in occulto, non ſolum rebus ipſis, ſed nominibus proprie, & ſignificanter explicatis commonſtraſſe, audire potuiſſes: ubi, inquam, tale nomen a martyre acceperat Firmilianus, non

in verbi vim, & ſignificationem animum omnino intendens, ſecundo loco eum interrogavit, quæ illius patria eſſet.

Ille nomen priori apte reſpondens effert: Hieruſalem ſuam patriam eſſe ait, eam certe intelligens, de qua apud Paulum dicitur (a): Quæ ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, & quæ eſt mater omnium noſtrum. Item alio loco (b): Acceſſiſtis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Hieruſalem cæleſtem; is quidem hanc plane intellexit. Sed Firmilianus cogitatione ſua humi abjecta, quæ tandem civitas illa eſſet, & ubi terrarum ſita, accurate, & curioſe diſquirit; unde cruciatu illum affligit, ut verum fateretur. Hic manibus a tergo vinctis obtortiſque, & pedibus machinamentis peregrinis inuſitatiſque divulſis excruciatus, verum ſe dixiſſe, conſtanter aſſeverat. Deinceps Judice rurſus ſæpe quærente quiſnam eſſet, & quo loco civitas illa, quam dicebat, locaretur; eam affirmat piorum ſolum patriam eſſe, neque alios præter hos ſolos illius fore participes; illamque ad Orientem, ubi Sol primo mane ſuos radios fundere incipit, poſitam. Atque in iſtis denuo proferendis ſeorſum apud animum ſuum ita divinitus philoſophatus eſt, ut eorum, qui illum undique tormentis divexabant, nullam prorſus rationem duceret, ſed tamquam carnis corporiſque expers, ne minimum quidem videretur doloris ſenſum percepiſſe. V.

(a) Galat. 4.

(b) Hebr. 12.

Dira quæſtio de martyribus.

VI. Martyres illudunt Præſidi.

Judex animo hæſitans, intra ſe tumultuari cœpit; putabatque Chriſtianos eam civitatem, de qua martyr locutus fuiſſet, infeſtam omnino & inimicam Romanis effecturos. Multum igitur de ea re ſcrutari; & ubinam tandem illa regio, quæ in Oriente ferebatur, exiſteret, admodum conquirere. Videas in his mirificam quandam expreſſam pectoris Chriſtiani conſtantiam, quæ in ſumma tormentorum perpeſſione ſic ludendo traduceret anxium Judicis animum. Porro quod occultum eſſet illi agenti in Palæſtina Hieruſalem civitatis nomen, jam ſatis liquido demonſtratur, antiquatum penitus fuiſſe vetus Hieroſolymæ nomen, Æliamque ab omnibus vocari ſolitam. Sed ſequitur (c): *Poſtquam autem adoleſcentulum verberibus ſæpius dilaniatum, & tormentis cujuſque generis diſcruciatum, firma, & immutabili mentis conſtantia illis, quæ ante dixerat, adhæreſcere animadvertit; ad extremum mortis ſententiam, ut ſecuri per-*

(c) Euſeb. l.8. c.21.

PAGIUS verbis exprimitur: *Decies & Maximiano VII.* quemadmodum anni ſuperioris Conſulatus iſtis memoratur: *Novies & Conſtantino*, neutrobi Maximiani Herculii nomine deſcripto. Non deſunt, qui cum Baronio per illa adverbia *Novies* & *Decies* Diocletianum intelligant, quos pluribus confutavi in 2. parte Diſſert. Hypat. cap.13. n.3.

III. *Quinta Quinquennalia Imperii Cæſarei Herculii.*

Hunc Conſulatum capeſſiit *Maximianus Herculius* juxta ſecundam regulam, occaſione nempe quintorum Quinquennalium Imperii ſui Cæſarei, quæ in hunc annum incidebant, cujus, honoris ergo, Galerius Maximianus Collega eſſe voluit juxta tertiam regulam. Ob ea ſolennia *Maximinus* Auguſtus antiqua adverſus Chriſtia-

nos

percuteretur, contra eum protulit. Talem igitur is velut vitæ ſuæ peregit fabulam. Cæteri ejus ſocii paribus certaminibus a Judice exagitati pari mortis genere e vita ceſſerunt.

VII. Pamphilus rurſum exagitatur. *Poſtea demum Firmilianus, quamquam prope defatigatus erat, & fruſtra viros illos ſupplicio affici cernebat, ſua tamen cupiditate eorum morte exaturata, ad Pamphilum & ejus ſocios ſe contulit. Et quia ſatis expertus erat, quam inflexibilem in fide tuenda conſtantiam etiam jam antea in tormentis oſtendiſſent; iterum interrogat, utrum deinceps modo illi morem gererent. Atque cum a ſingulis eorum definitum & poſtremum reſponſum de fidei confeſſione, quæ eſt martyrii propria, recepiſſet; ſimilem cum prioribus pœnam & ſupplicium illis irrogat. Quibus ad exitum perductis, adoleſcentulus quidam ex famulis Pamphili, qui ita erat excultus inſtructuſque, ut dignus ingenua talis & tanti viri educatione & diſciplina merito videretur, ſimulatque Judicis ſententiam contra dominum ſuum pronunciatam intellexit, e media hominum multitudine exclamat; & ut illius aliorumque ſociorum corpora, cum e vita decederent, terræ mandarentur, poſtulat. Judex vero non hominis, ſed belluæ, aut ſi quid ſit bellua immanius, naturam ſecutus, ne adoleſcentulo quidem ætatis cauſa quicquam veniæ tribuit; ſed ut primum eum rogarat, eſſetne Chriſtianus; ipſeque ſe eſſe reſponderat; iracundiæ æſtu intumeſcens, quaſi telo ſaucius, tortoribus in mandatis dedit, ut omnes ſuas vires, & impetus contra eum exererent. Poſtquam vero, cum immolare ei juſſum eſſet, recuſantem videbat; non ut hominem carne circumdatum, ſed ut ſtatuam ex lapidibus aut ligno aut alia quapiam re confectam, ad oſſa uſque, & intimos viſcerum receſſus acriter, & abſque ulla remiſſione deradi dilacerarique præcepit. Quo ſupplicii genere diu ſuſtentato, Judex cum illum nec vocem emittere, nec ſenſum doloris ullum præſeferre vidit; idque cum parum abeſſet, quin illius corpus eſſet omnino inanimatum, & tormentis pene contritum exhauſtumque; ſe illum fruſtra torquere reſpexit: tamen animo duro, ferreo, & omnis humanitatis experte perſtans, confeſtim igni pedetentim exardeſcente, & remiſſo comburi decernit.*

VIII. Porphyrii martyrium. *Hic igitur adoleſcentulus poſtremus ante Pamphili mortem, qui erat dominus ejus ſecundum carnem, in certamen ingreſſus, ante illum e corporis vinculis ſolutus fuit, propterea quod qui erant in aliis cruciandis occupati, tardare videbantur. Licuerat ergo Porphyrium videre (hoc namque adoleſcentulo nomen erat) jam in omni certaminum genere exercitatum, incredibili ſtudio, & ardore, more hominis pro auguſta, & ſacra victoria decertantis, incenſum, corpore quidem pulvere conſperſo ſordidatum, ſed decoro oris habitu eximium, erecta, & generoſa animi elatione poſt tantos cruciatus ad mortem gradientem, divino Spiritu re vera completum, habitu philoſophico quo uti ſolebat, hoc eſt, indumento ad modum pallii humeros ſolum obtegentis, veſtitum, familiaribus ſuis, quid illos ſui cauſa facere vellet, modeſto, & tranquillo animo præcipientem, nutuque ſignificantem; & cum jam ad palum eſſet alligatus, vultum ſplendidum, & hilarem ſervantem; quinetiam cum rogus longo intervallo ab illo tamquam in ambitum orbemque exardeſceret, hinc illincque flammam ore ad ſe arripientem, & poſt hæc verba, quæ jam flammarum incendio primum corpus attingente, clara voce profundebat (nempe Jeſum Filium Dei ſibi adjutorem fore) conſtantiſſime cum ſilentio omnes cruciatus ad extremum uſque ſpiritum tolerantem. Tale Porphyrii in martyrio certamen fuiſſe conſtat.*

IX. Seleuci militis martyrium. *Cujus vitæ exitum Seleucus confeſſor quidam ex militum numero Pamphilo nunciavit, qui (ut par erat) ex hujuſmodi nuncii miniſtro quamprimum fuit eadem ſorte cum illis martyribus dignatus; nam mox ut mortem annunciaverat Porphyrii, & unum ex martyribus oſculo ſancto ſalutaverat; eum milites quidam comprehendentes, ad Præſidem deducunt. Iſte tamquam ſui profectionem maturans, quo Porphyrio comes itineris ad cælum ſuſcepti adjungeretur, extemplo capitis ſupplicio mulctari jubet. Hic in Cappadocia natus, præ delecto juvenum globo, qui in exercitu Romano militabant, præque illis qui erant apud Romanos in amplis dignitatum gradibus locati, non exiguum honorem adeptus eſt: ætate enim florente, robore, proceritate, firmitateque corporis plurimum omnibus militibus antecelluit; adeo ut aſpectus ejus celebris, & omnium ſermone prædicatus exiſteret, tota corporis forma, & ſpecie tum ob magnitudinem, tum ob pulchritudinem, & aptam membrorum compoſitionem admirabilis: qui in ipſo perſecutionis initio, plagarum perpeſſione in*

PAGIUS nos edicta renovavit, ut anno præcedenti num. XV. dixi, *Maxentii* vero Conſulatus juxta primam regulam ſumtus, non raro enim anno tantum ſecundo Imperii Imperatores Conſules proceſſere. Spondanus, qui cum Baronio exiſtimavit, Diocletianum hoc anno Conſulem fuiſſe, ait, mirum quibuſdam viſum eſſe hominem, qui privatam vitam ad exitum uſque agere inſtituiſſet, neque pedem ex agro ſuo tollere conſenſiſſet, creatum eſſe Conſulem, indeque Aurelium Victorem putaſſe rexiſſe Imperium annis viginti quinque. Verum ex dictis anno præcedenti

in certaminibus pro fidei confeſſione ſuſceptis admodum enituit: & ubi militiæ munere, quo fungebatur, ſpoliatus fuit, eorum qui ἀσκηταὶ, id eſt pietatis cultores vel monachi, qui dies nocteſque divinis meditationibus ſe exercent, æmulum ſe, & imitatorem effecit; orphanis deſertis, viduis omni ope deſtitutis, hominibus inopia, & corporis infirmitate afflictatis, inſtar patris alicujus indulgentis, & curatoris, benigne proſpexit, & opitulatus eſt. Unde merito quidem, cum Deus ab hujuſmodi pietatis officiis plus capiat oblectationis, quam a victimis fumo redundantibus, & ſanguine aſperſis, ad inſigne, & eximium martyrii decus per ejus gratiam accerſitus fuit. Hic decimus athleta inter eos quos ſupra oſtendimus, uno eodemque die mortem oppetiit: quo certe (ut apparet) maxima quaſi cæli porta, Pamphili martyrio decora illa quidem & congruens, patefacta, tum illi, tum aliis qui cum eo erant, in regnum cælorum aditum dedit perfacilem: Hæc de Seleuci martyrio Euſebius.

X. Chriſtiani infamia notati.

Qui cum dicat, hunc ipſo perſecutionis exordio, quod Chriſtianus eſſet, fuiſſe militia ſpoliatum, plane declarat confirmatque quod ſuperius dictum eſt, Chriſtianos omnes Imperatorum edicto eſſe notatos infamia, & tamquam infames, militia fuiſſe exiſtimatos indignos. Ignominioſa enim hæc dicebatur miſſio, cum ob delictum quis militia ſolutus eſſet; cui inter alias pœnas, nec in Urbe, nec alibi ubi Imperator eſſet, morari (a) licebat. Conſulto igitur Seleucus Chriſtianæ religionis cauſa exauctoratus, & ignominioſa miſſione ablegatus, monaſticæ vitæ inſtitutum arripuit. Videas ex his inſuper, non fuiſſe aſceticam vitam, cui ſe Seleucus mancipavit, inſtitutionem anachoreticam ab hominum remotam conſortio; quippe qui viduarum ac pupillorum proſpiciebat neceſſitatibus; ſed in illorum vitæ ſtatu poſitum, quos communiori voce Religioſos nominamus: fuiſſeque in Eccleſia præter anachoretas, vel monachos qui degerent ſolitarii, aliud quoque genus Chriſtianorum, etiam neceſſitatibus fratrum poſt precum ſtudia inſervientium. At proſequamur reliquorum certamina ex eodem Euſebio, qui ſic ait:

(a) *l. 2. §. Ignominiæ ff de his qui not. infam.*

XI. Theoduli & Juliani martyrium.

Theodolus item gravis quidem & religioſus ſenex, unus ex Præfecti Firmiliani familia, & ab eo plus quam cæteri omnes domeſtici honoratus, partim provectæ ætatis cauſa (proavus enim erat, id eſt, tertiæ progeniei pater) partim propter benevolentiam, & fidelem animum, quem erga ipſum ſemper ſervaverat, iiſdem veſtigiis cum Seleuco inſiſtens, & facinus illius facinori haud quaquam diſſimile admittens, ad Firmilianum dominum ſuum deductus fuit, eique majorem bilem quam ſuperiores commovens, tandem crucis afflictationi addictus, idemque martyrii genus, quod Salvator olim, lubens perpeſſus eſt.

Deinceps quoniam unus adhuc reſtabat, qui inter martyres commemoratos locum duodecimum expleret, idcirco Julianus eum expleturus acceſſit; qui peregre jam eo adventans, & locum adhuc minime ingreſſus, ſimulac inter vias de eorum morte intellexerat, extemplo ad inſigne martyrum ſpectaculum recta ſe contulit: atque ut humi poſita ſanctorum vidit corpora, ſolido expletus gaudio, ſingillatim ea complexus ſalutavit. Quod dum faciebat, lictores, & cædis miniſtri eum prehenſum ad Firmilianum ducunt. Qui ea, quæ ſibi erant ſuæque crudeli naturæ conſentanea, executus, lento, & remiſſo igni eum cremandum tradit. Julianus ergo præ lætitia exultare, valdeque geſtire, atque clara voce gratias agens Domino, qui eum talibus præmiis, tamque inſigni ſplendore afficere dignatus fuerat, præclara martyrum corona donatur. Erat hic quidem Cappadocum genere ſecundum carnem oriundus, moribus & vita ſanctiſſimus, fideliſſimus, & maxime ingenuus, & cum in aliis rebus ſpectatus, tum divino ipſius ſancti Spiritus afflatu imbutus. Talis erat caterva eorum qui per Dei gratiam in martyrii ſocietatem cum beato Pamphilo adſciti fuerunt. Sacra autem & ſancta re vera iſtorum corpora, ex impii Præſidis mandato quatuor diebus, totidemque noctibus, ut a beſtiis avibuſque carnivoris devorarentur, ſub dio ſervabantur. Verum tamquam miraculo quodam, nulla neque beſtia, neque volucris, neque canis ad ea accedebat: rurſus per divinæ providentiæ diſpenſationem integra illæſaque inde ablata fuerunt. Et exequiarum juſtis potita, ſepulturæ (ut moris eſt) honorifice commendantur.

XII. Juliani certamen.

Porro dum ſævitia adverſus iſtos uſurpata in omnium ore & ſermone verſabatur, Hadrianus & Eubulus ex regione quæ Manganea dicitur, ad reliquos confeſſores Cæſaream verſus accedentes, ad portas urbis cauſam ſui itineris eo ſuſcepti rogantur. Deinde rei veritatem ingenue confeſſi, deducuntur ad Firmilianum. Iſte nulla dilatione aut mora interpoſita, poſt multa tormenta, quæ in eorum latera impegerat, beſtiis dilaniandos condemnat. Biduo autem in-

XIII. Hadriani & Eubuli martyrium.

PAGIUS denti conſtat, Diocletianum eo anno *Carnunti* in Pannonia fuiſſe, ubi aliquo tempore manſit, ut teſtatur Zoſimus. Victor vero in Epitome de Diocletiano, ait: *Imperavit annis viginti quinque*, non quod hoc anno Conſulatum geſſerit; ſic enim non *Decies*, ſed *Undecies* Conſul diceretur: verum quia uſque ad præſentem annum, qui vigeſimus quintus eſt ab eo quo Imperium ſu-

interjecto, Hadrianus quinto die menſis Dyſtri, hoc eſt, ad tertium Nonas Martii, die feſto, quo natalitia Fortunæ Cæſarienſium (ſic enim putabatur) celebrari ſolent, leoni primum ad diſcerpendum projectus fuit; deinde gladio jugulatus, obiit mortem. Eubulus autem perendino die ad meridiem, ipſis Nonis Martii, qui eſt ſeptimus dies Dyſtri, cum Judex admodum illum rogaret, ut hoſtias immolaret idolis, quo libertate eorum legibus decreta potiretur; glorioſam mortem pro pietate ſuſceptam huic vitæ brevi & caducæ præpoſuit; & poſt beſtiarum laniatus, gladio, ut ſocius ante illum, trucidatus fuit, omniaque martyrum certamina confecta ſuo ſanguine poſtremus obſignavit.

XIV. *Cæterum operæpretium eſt hoc loco commemorare, quo pacto tandem, idque non longo tempore poſt, cæleſtis & divina providentia eos impios magiſtratus cum ipſius tyrannis ulta ſit. Nam Firmilianus, qui tam petulanter & contumelioſe in Chriſti martyres debacchatus fuiſſet, cum aliis ejuſdem ſceleris participibus extrema ſupplicia ſubiens, gladio finem vivendi fecit. Atque hæc ſunt martyria, quæ Cæſareæ toto perſecutionis tempore geſta ſunt.* Hæc autem cum ſeptimo perſecutionis anno contigiſſe, ex Euſebii ſententia dictum ſit; tamen ejus teſtificatione (*a*) conſtat, hanc eamdem perſecutionem uſque ad annum decimum perduraſſe; quamobrem dicendum eſt, non in omnibus locis ipſam eadem graſſatione ſæviiſſe, cum de Palæſtina hæc idem auctor teſtetur: at id quidem non indulgentia Principum, ſed quod mitiorem fortaſſe ſunt Præſidem nacti; nam pro Præſidum humanitate vel ſævitia (ut Tertullianus (*b*) affirmat) intenſior vel remiſſior perſecutio in provinciis eſſe ſolebat: vel accidit, ut de rebus patriis Euſebius ſcribens, hoc anno ſcribendi finem fecerit, vel ſi quid poſtea addidit, omnino perierit; nam præter recenſitos ab eo martyres hac eadem perſecutione paſſos, alii quoque Cæſareæ in Palæſtina paſſi habentur; quorum, licet inſignium, nullam prorſus ipſe habuit mentionem; ponemus nos eos paulo poſt. Sed quæ reliqua ſunt de Pamphilo, modo dicamus.

Firmilianus dat pœnas.

(*a*) *Euſeb. l.8. c.27. prope fin.*

(*b*) *Tertul. ad Scapul. c. 2. 3. 4.*

XV. Adnumeratur Pamphilus presbyter Cæſarienſis non tantum inter nobiles martyres, ſed inter inſignes ſcriptores Eccleſiaſticos, quem præ cæteris Hieronymus (*c*) ejuſmodi ornat elogio: *Pamphilus presbyter, Euſebii Cæſarienſis Epiſcopi neceſſarius, tanto bibliothecæ divinæ amore flagravit, ut maximam partem Origenis voluminum ſua manu deſcripſerit, quæ uſque hodie in Cæſarienſi bibliotheca habentur. Sed & in duodecim Prophetas vigintiquinque* Ἐξηγήσεων *Origenis volumina manu ejus exarata reperi, quæ tanto amplector & ſervo gaudio, ut Crœſi opes habere me credam. Si enim lætitia eſt unam epiſtolam habere martyris, quanto magis tot millia verſuum, per quæ mihi videtur ſui ſanguinis ſignaſſe veſtigia? Scripſit, antequam Euſebius ſcriberet, Apologeticum pro Origene, & paſſus eſt Cæſareæ Palæſtinæ ſub perſecutione Maximini:* Hucuſque Hieronymus. De Apologia vero pro Origene conſcripta Pamphili nomine, ſuperius actum eſt.

Pamphili mart. lucubrationes.

(*c*) *Hier. de Scrip. Eccl. in Pamphilo.*

XVI. Ob egregiam namque Pamphili martyris laudem Euſebius, ut præclariſſimo quodam ornamento, ejuſdem Pamphili ſibi nomen addidit, voluitque dici Euſebius Pamphili: utinam ſic feliciter, acglorioſe: quantam autem nomini ſancto, ſectando hæreſim, ignominiam irrogarit, inferius dicturi ſumus. Nec prætermittendum putamus, eumdem Pamphilum ordinatum fuiſſe presbyterum ab egregio viro Epiſcopo Agapio, de quo hæc ſumma cum laude idem ſcribit Euſebius (*d*): *Ubi Theotecnus Epiſcopatum Cæſareæ Palæſtinæ diligentiſſime fuiſſet executus, mortemque oppetiiſſet, illud miniſterium Agapio tributum fuit; quem maximum laborem in eo obeundo collocaſſe, & accuratiſſimam ſuſcepiſſe proviſionem in populo gubernando, & maxime omnium, quaſi plena manu eos qui in egeſtate verſabantur, ſublevaſſe cognovimus: cujus temporibus Pamphilum virum diſertiſſimum, & ipſa vitæ ratione verum philoſophum in ea Eccleſia presbyterii dignitate donatum accepimus, &c.*

Euſebius cognomine Pamphilus.

(*d*) *Euſeb. l.7. c. ult.*

XVII. His de Palæſtinis martyribus hujus anni ordine temporis enarratis, ſubdemus hic paucos alios in tabulis Eccleſiaſticis claros, qui in eadem provincia Palæſtinæ paſſi ſunt. Siquidem Bibli glorioſum pro Chriſti nomine certamen exegit Aquilina virgo duodecim annos nata; quod hoc præconio in iiſdem monumentis Eccleſiaſticis reperitur adſcriptum (*e*): *Sub Diocletiano Imperatore, & Voluſiano Judice, ob fidei confeſſionem colaphis & verberibus cæſa, & ſubulis candentibus perforata, demum percuſſa gladio virginitatem martyrio conſecravit.* Extant ejus agonis Acta (*f*) Sed & Fortunata (*g*) virgo, eadem urgente perſecutione, Cæſareæ in Palæſtina paſſa eſt, experta equuleum, ignes, & beſtias.

Diverſi Martyres.

(*e*) *Mart. Rom. die 13. Junii.*

(*g*) *Metap. eadem die 13. Junii.*

(*f*) *Mart. Rom. die 14. Octob.*

XVIII. Nolumus hic præteriiſſe Procopium in Pa-

PAGIUS ſuſcepit, publicorum negotiorum particeps fuit. Denique ex ſeptimo Galerii Maximiani Conſulatu hoc anno geſto, liquet, libellum de Præfectis Urbi, tam a Cuſpiniano, quam a Buchexrio publicatum, in anni præcedentis Conſulibus corruptum eſſe; cum ſi Galerius Maximianus eo anno Conſul VII. ut in eo libello legitur, proceſſiſſet, currenti non ſeptimum, ſed octavum Con-

(a) Euſeb. l. 8. c. 11. De Procopio martyre.

Palæſtina itidem paſſum, alium prorſus diverſumque ab eo, quem Euſebius (a) anno primo perſecutionis necatum eſſe tradit. Nam ille momentaneo ferme martyrio ſublatus eſt; iſte autem longo certamine fatigatus, plurima meruit de diverſis tormentis variis temporibus exantlatis confeſſionis ſtipendia. Cujus quidam Acta, perpaucis emendatis, legitima atque germana eſſe cenſentur, ab ipſo auctore conſcripta ante Imperium Juliani. Nam cum ab eo Salvatoris ſtatua ab Hæmorrhoiſſa erecta, fuerit penitus comminuta, & in aliam conflata, ut ſuo loco dicemus; ipſe tamen auctor, cum ejus meminit, dicit eſſe ſuperſtitem. De ejuſdem quoque martyris ſublimi vocatione atque martyrio hæc ſummatim Nicephorus (c): *Nobilis quoque ille Procopius, Cæſareæ Palæſtinæ natus, inter martyres eodem tempore illuſtris maxime fuit; cui Diocletianus ducalem quidem in Oriente * ſublimitatem dedit; Chriſtus autem eum e cælo ad ſe veluti Paulum vocavit. Et is quidem illa accepta, inexpugnabili vero Crucis armatura perinde atque generoſus & fortis miles armatus, primum adverſus eos qui ſenſu percipiuntur, deinde etiam in eos qui mente ſola perſpiciuntur, hoſtes depugnavit. Aureis namque & argenteis, quos ſibi fieri curaverat, diis comminutis, eorumque pretio in pauperes expenſo, mox etiam adverſus eos qui frivolos adulterinoſque deos propugnabant, bello congreſſus, illorumque infirmitate per infamiam notata, ipſius vero Jeſu Chriſti immenſa, naturamque ſupergreſſa potentia magnifice laudata, quas non ille pœnas fortiter toleravit? quæ illum fidiculæ & torturæ præteriere? quibus ungulis cutis ejus conciſa non eſt? quos ignes, quaſve faces membra ejus experta non ſunt? quorum ferramentorum mucronumque corpori ejus intentatorum acies hebetatæ non ſunt? Per quæ atque his ſimilia tormenta quamplurimis ex primis intimiſque Imperatorum conſiliariis ad Deum præmiſſis, poſtremo & ipſe gladio percuſſus cum incredibili lætitia ad dudum ſibi deſideratum Chriſtum conceſſit:* Hucuſque Nicephorus.

(b) Niceph. l. 7. c. 15.

* Ægypto.

XIX. Libuit hic quoque intexere ex eiſdem Actis Procopii citatum ac recitatum fragmentum in Concilio Nicæno ſecundo his verbis (c): *Stephanus Dei amantiſſimus diaconus & Referendarius Sacri Secreti legit: Ex martyrio B. martyris Procopii, cujus initium: Per eadem tempora regnum obtinebat Diocletianus tyrannus, inter cætera: Neanias (id eſt, Procopius) gaudio magno perfuſus; & fide audens, rem bene geſſit, ſimiliter illius omnes comites; ea autem nocte cum militibus reverſus eſt: Venit autem Scythopolim, & omne ſodalitium aurifabrorum & argentifuſorum convocans, interrogavit eos dicens: Poteſtis ne mihi facere vas aliquod, quod ego tradam vobis? Illi vero hominis auſteritate deterriti, communi conſilio ſtatuerunt apud illum unum ex omnibus quem optimum artificem exiſtimabant (nomen illi Marcus erat) dicentes: Si quis eſt qui voluntati tuæ, domine, ſatisfaciat, hic erit. Et paulo poſt: Marcus autem nequaquam obedire volebat juveni; perſuaſit tamen tandem is, dicens: Hoc myſterium Regi uſque ad vitam numquam revelavero.* Agebat enim cum eo, ut Crucem, quam ferret ad collum ſuſpenſam, ex argento auroque conficeret. Sed rurſum ibi: *Perſuaſus itaque Marcus in abdito ex auro & argento noctu Crucem fabricavit. Cum autem opus conſummatum erigeretur, tres in eo imagines apparuerunt. Scriptum autem erat Hebraica dialecto in ſuperiore parte, Emmanuel, & utrinque in ſummitate alarum Michael & Gabriel. Voluit autem Marcus ſibi timens, expungere imagines; verum non potuit; confeſtim enim manus illius ſicca permanſit. Sub gallicinium autem Dux, qui dicebatur Neanias, ad ædes Marci, quo Crucem auferret, properat. Videns autem illam, protinus adoravit. Ait autem ad Marcum: Quæ ſunt eæ perſonæ? quæque & inſcriptio? Domine, in qua hora Crux a me erigebatur, imagines iſtæ per ſe enatæ ſunt; neque ego cognoſco quænam, aut cujus ſit inſcriptio. Neanias vero cognoſcens virtutem quamdam in his eſſe, adorata Cruce, Marco artifici copioſam mercedem ſolvit, profectuſque eſt in civitatem ſuam:* Hucuſque ex Actis Procopii recitata ſunt in Nicæno Concilio, quæ habentur in eiſdem Actis, quæ hodie extant (d).

(c) Concil. Nicæn. 2. Act. 4.

Selecta ex actis Procopii mart.

(d) Metaph. die 8. Julii apud Sur. t. 4.

XX. Virtute crucis mira Procopius operatur.

Ibique narratur, eumdem Procopium liberaſſe civitatem Scythopolitanam obſeſſam a ſex millibus Agarenis, quos omnes virtute Crucis confiſus, duabus tantum militum cohortibus quas ducebat, occidit, nullo penitus ex ſuis deſiderato. Quomodo autem poſtea lararium matris ingreſſus deos aureos & argenteos comminuit, ac fruſtratim conciſos in pauperes erogavit, cujus rei cauſa ab eadem ipſius matre apud Imperatorem conſtitutus eſt reus impietatis; & quonam pacto ab eo ſcribitur ad Præſidem Palæſtinæ, ut in eum legibus agat; & rurſum quomodo de eodem ſæpius a Judice quæſtionibus repetitis,

PAGIUS Conſulatum iniiſſet, quod tamen falſum eſſe conſtat; cum is Conſulatus ad annum CCCXI. eodem libello teſte, pertineat, & in eo libello Galerius Maximianus hoc anno Conſul VII. diſerte appelletur.

IV. *Annus VII. perſecutionis.*

Quæ in Annalibus de ſeptimo perſecutionis anno narrantur, ad annum ſequentem referenda; cum perſecutio anno tantum CCCIII. inchoata fuerit.

tis, diverſis tormentorum generibus ſæpe exagitatus, demum gladio capite truncatus promeruit coronam martyrii, ejuſdem Acta pluribus narrant, adduntque de duarum cohortium militibus Chriſtianis cum eorum ducibus Antiocho & Nicoſtrato ab eodem Procopio ad coronam præmiſſis; necnon Theodoſiæ ejus matris ad Chriſtum converſæ cum duodecim aliis fœminis Senatoriis nobile pro Chriſti fide certamen atque victoriam fuſius proſequuntur; ad quæ inſpicienda lectorem rejicimus.

XXI. Sed ut ad Euſebium redeamus; ad hujus ſeptimi perſecutionis anni terminum ejuſmodi appendicem addit, ſic dicens (a): *Quæ vero interea temporis contra Eccleſiarum Præſides tranſigi contigerit; & quo pacto divina juſtitia peccati ultrix, pro paſtoribus ovium & gregis Chriſti rationalis, cui parum prudenter & conſiderate præfuiſſent, non modo camelorum (quod eſt animalis genus cum rationis expers, tum maxime natura incurvatum & deforme) curatores effecerit, illique, quaſi debito illis ſupplicio addixerit, verum etiam equis Imperatorum alendis deſtinarit; quot etiam contumelias, quot ignominiæ notas, quot tormentorum genera ab Imperatorum procuratoribus & magiſtratibus per varia tempora pro ſacris Eccleſiarum vaſis & theſauro ipſi ſubierint; quanta ambitione, honorumque cupiditate multi eorum flagrarint, quam temere & contra leges manus nonnullis impoſuerint; quæ inter ipſos fidei confeſſores ſchiſmata, quæ mala nuper quidam ſeditioſi contra Eccleſiæ membra quæ reliqua erant, dum novas res unam poſt aliam excogitare laborabant, toto pectore (ut dicitur) machinati fuerint, inclementerque aſperis perſecutionis calamitatibus obtriverint, & mala denique malis exaggerarint, hæc omnia a me prætereunda eſſe arbitror; præſertim cum ea memoriæ commendare (ſicut in principio hujus libri poſui) minime noſtrarum partium eſſe putem; quippe qui eorum explicationem admodum evitare & effugere cupiam. Verum ſi quæ decora ſint, quæque verbum Dei commendent, ſi qua virtus ſit, ſi qua laus in Eccleſia ſplenduerit; iſta explanare, iſta ſcribere, iſta fidelibus auribus inculcare, mihi in primis accommodatum arbitratus, præclaris eximiorum martyrum rebus geſtis, & pace quæ nobis poſtea cœlitus elucebat, extremam partem hujus libri mihi illuſtrandam cenſeo:* Hucuſque Euſebius, jam ad ea quæ octavo perſecutionis anno contigerunt, ſtylum convertens.

(a) *Euſeb. l.8. c.22.*

Chriſtiani mores depravati.

XXII. At ejuſmodi conſilium (quod & ſuperius diximus) animum non mediocriter in ſuſpicionem adducit; cur qui hactenus, ſchiſmata & hæreſes, pravoſque mores, qui in Eccleſiam quovis tempore irrepſerunt, dicere non prætermiſerit, nunc præter accurati hiſtorici officium ab his abſtineat. Rurſus vero quod illis vitio tribuat, qui Præſides cum eſſent Eccleſiarum, camelorum vel equorum curæ fuerint mancipati, ac ne vaſa theſauroſque Eccleſiæ proderent, acriter excruciati, idque illis ignominiæ vertat; cum alioqui, etiamſi fuiſſent antea vita turpiſſimi flagitioſſimique, confeſſione tamen nominis Chriſti ea omnia patientes, (nam ſi negaſſent, haud ejuſmodi ſupplicia ſubiiſſent) omnes apud Deum & homines ignominiæ anteactæ vitæ notas expungere, & immenſis gloriæ cumulis augeri potuiſſent: quod, inquam, hoc nomine eis detrahat, atque condemnet, infenſum in eos præſefert animum, & privatis affectibus mentem indicat exagitatam. Quamobrem, ut illud de eo opiner, inducit; hominem (quod dictum eſt) ſemel lapſum, ab Epiſcopis communicatione Fidelium (ut moris eſt) interdictum, hiſce eos contumeliis proſcidiſſe, injuriis laceraſſe, criminaque coacervando, confeſſionis & martyrii ſummam eorum gloriam obſcurare voluiſſe.

Euſebii fides ſuſpecta.

XXIII. Cæterum quod ad ejuſmodi ſupplicii genus ſpectat, quo Epiſcopi confitentes, ad majorem contumeliam, quam ſi millies mortis ſupplicio afficerentur, curæ jumentorum adſcriberentur; hoc ipſo tempore id paſſum eſſe a Maxentio tyranno Marcellum Papam, liber inprimis de Romanis Pontificibus docet his verbis: *Hic coarctatus & tentus eſt, eo quod Eccleſiam ordinaret; & comprehenſus a Maxentio, ut negaret ſe eſſe Epiſcopum, & ſacrificiis ſe humiliaret dæmoniorum: qui ſemper contemnens & deridens præcepta Maxentii, damnatus eſt in catabulum.* Fuiſſe autem catabulum, ſtabulum jumentorum, quæ publicæ inſervirent utilitati, ſatis declaravimus in noſtris Notis (b). Idem eſt ergo quod dicitur damnatum eſſe Marcellum in catabulum, quod apud Euſebium de aliis quoque traditur, eſſe deſtinatos ad alendos equos Imperatorum.

Epiſcopi damnati ad catabulum.

(b) *Not. ad Mart. Rom. die 16. Jan. c.*

XXIV. Porro ut in præſentiarum de Maxentio Marcellum Romæ vexante agamus; ex iis quæ ſuperius de eo dicta ſunt, conſtat, vafrum hominem ſimulaſſe Chriſtianam ſe fidem ſectari velle, & de Chriſtianis omnibus tum in Africa, & ubique ſub ejus ditione, tum Romæ præſertim agentibus fuiſſe optime meritum. Cum autem extinctis Severo Cæſare, & Alexandro in Africa res novas molientibus, firmaſſe Imperium ſibi viſus eſt; quod intus latebat impietatis, aperuit, & Marcellum Romæ primum appetiit, blandis antea verbis ſuadens a fide Chriſtiana recedere, ac diis patriis immolare. Extat ejuſdem Marcelli ad Maxentium hoc argumento ſcripta epiſtola; de qua haud adeo mirari quis debet, ſi ipſe Marcellus Maxentium perinde ac hominem propemodum Chriſtianum compellet, quippe

Maxentius quid in Marcellum.

(quod

(quod ſæpius repetendum eſt) Maxentius fidem Chriſtianam ſe percepiſſe ſimularat. Quod vero diverſi ab ordinariis in ea Conſules ſcripti legantur, civile inter Imperatores conflatum bellum potuit eſſe in cauſa, ut quiſque trium Imperatorum ex ſententia Conſules ſponte crearet, nec ea in re cum aliis conſentiret: nam & ſecundi, immo & quarti Conſulatus Maxentii in libro de Romanis Pontificibus mentio habetur, cum tamen nullus Maxentii Conſulatus ſcriptus reperiatur in Faſtis. Sed in his non immoramur, quod aliis teſtificationibus Acta Marcelli ſarta tecta confirmataque habeantur. Cæterum epiſtolam illam additamentum aliquod extrinſecus accepiſſe putamus, quod res ibi ſcriptæ parum ſibi cohæreant; ſed hæc aliis relinquimus, & de ipſo Marcello alias opportunius.

XXV. Maxentius expilator urbis.

At non in Chriſtianos tantum, ſed & in cives omnes Maxentius, ſpolians eos divitiis avitiſque ſubſtantiis graſſabatur; hic quippe ille annus eſt milleſimus ſexageſimus ab Urbe condita, cujus meminit orator ille in Panegyrico dicto poſt victoriam Conſtantino, cum ait (*a*); *Mille & ſexaginta annis contractas ex toto Orbe divitias monſtrum illud, redemptis in civile latrocinium manibus ingeſſerat: ad hoc aliena matrimonia, innocentium capita cum bonis paſſim donando, uſque ad mortem devotionis obſtrinxerat: parricidas omnes inſidiatos ſibi, aut palam aliquid pro libertate conatos pœnis affecerat, armis oppreſſerat: & inter hæc utebatur ejus Urbis majeſtate quam cœperat, totam Italiam conductis ad omne facinus ſatellitibus oppleverat.* Hæc ibi. Sed ad Euſebium redeamus.

(*a*) *Paneg. Conſt. 1.*

XXVI. Epiſcopi Laodicenſes.

Inter Epiſcopos autem qui his perſecutionis temporibus in crimen ab eo proditæ fidei adducuntur, unus nominatur Stephanus Laodicenſis Eccleſiæ, quæ eſt in Syria, Præſes; de quo hæc alibi ait (*b*): *Anatolio e vita exeunte, poſtremus ante perſecutionem illi Eccleſiæ præficitur Stephanus; qui quamquam cum propter philoſophiæ cognitionem, tum propter reliquam liberalem eruditionem apud multos in magna admiratione fuit; tamen propter animum ejus, quo erat erga ſacram fidem haud ſincere affectus, non tantum laudis meruit, ſicut tempore perſecutionis progrediente (quod illum ſimulatorem, timidum, & ignavum potius, quam verum philoſophum declarabat) perſpicue patefactum fuit. Et quamvis ejus inconſtantia & levitate, Eccleſiæ illius ſtatus videretur ruina collapſurus; fuit tamen Dei Salvatoris clementia ſuſtentatus, idque quia confeſtim Theodotus, vir ſane & re ipſa, & proprio nomine (Theodotus, a Deo datus dicitur) illius Eccleſiæ Epiſcopus deſignatus, ſe vere Epiſcopum demonſtravit; nam ut in medicina, quæ ad corporum curationem pertinet, ſic in animorum morbis ſanandis primas fere tulit; humanitatis autem, morum probitatis, clementiæ, commiſerationis, & ſtudii cauſa, quod in eos oſtendit, qui opem ab eo poſcebant, facile omnes ſuperavit: in ſacris quoque diſciplinis multus erat ei uſus & crebra exercitatio.* Sed de eo ſatis. Paſſi autem in eadem Laodicenſi Eccleſia hac perſecutione reperiuntur Trophimus & Thalus (*c*), ſub Præfecto Aſclepiade; alia vero die ibidem pro fide Chriſti tuenda Artemon (*d*) presbyter ſtrenue concertavit; horum omnium memoria tum apud Græcos, tum etiam apud Latinos perſeverat, diebus natalitiis ſolita repeti annuatim. At de his modo ſatis.

(*b*) *Euſeb. l. 7. c. ult.*

(*c*) *Mart. Rom. 11. Martii.*

(*d*) *Mart. Rom. 8. Octob.*

XXVII. Quirini & aliorum certamen.

Eodem quoque anno, qui numeratur tertius Imperii Maximini, *Quirinus* (inquit Euſebius *e*) *Epiſcopus Sciſcianus* (eſt Sciſcia civitas in Illyrico) *glorioſe pro Chriſto interficitur; nam manuali mola ad collum ligata, e ponte præcipitatus in flumen, diutiſſime ſupernatavit, & cum ſpectantibus collocutus, ne ſui terrerentur exemplo, vix orans ut mergeretur obtinuit:* Hæc Euſebius. At Prudentius (*f*) cecinit ejus martyrium ſacro hymno. Eadem quoque perſecutione urgente, in Illyrico paſſus eſt Ulpicius martyr ſub Ariſtide Præſide, Spalati Felix, Sirmii Irenæus Epiſcopus ſub Præſide Probo acerrimis tormentis vexatus, longoque carcere afflictatus, tandem abſciſſo capite martyrium magna gloria conſummavit. Drizipare ejuſdem provinciæ civitate paſſus eſt Alexander martyr miraculorum poſt obitum virtute orbi notiſſimus. Eodem quoque tempore penes Græcos Maximus, Quintilianus, & Dada idem certamen obierunt. Extant eorum Acta, ſed depravata nonnihil. Inſuper & Theodorus, Oceanus, Ammianus, ac Julianus, alio vero loco Caritine, ſed & alia quoque die Euſebius, Neon, Leontius, Longinus, & alii; quorum omnium memoria natalitiis diebus anniverſaria (*g*) celebritate repetitis, hactenus in Eccleſia perſeverat.

(*e*) *Euſeb. in Chron. hoc anno.*

(*f*) *Prudent. Periſteph. hym. 7.*

(*g*) *Mart. Rom. diverſis diebus.*

XXVIII. Concilium Schiſmaticorum in Africa.

Quod vero ſpectat ad res in Africana Eccleſia geſtas: conflato ſemel (ut pluribus dictum eſt) adverſum Cæcilianum Epiſcopum Carthaginenſem ſchiſmate Donatiſtarum, Majorino contra eum in ſe-

de

PAGIUS V. *Epocha*

Ad num. XXVIII. & ſeq. Auguſtinus in epiſtola ad Vincentium de Concilio Carthaginenſi a ducentis & ſeptuaginta Epiſcopis celebrato loquens ait: *Scribit enim ille Tychonius, homo, ut dixi, veſtræ communionis, a ducentis & ſeptuaginta Epiſcopis veſtris Concilium Carthaginenſe celebratum, in quo Concilio per ſeptuaginta & quinque dies, poſthabitis omnibus præteritis,*

Concilii Carthagin. juxta Baronium

limi-

de locato, adjunctis ad eam factionem Numidis Epiſcopis, ſolicitatiſque Mauritanis, datis ubique litteris, calumniis in Cæcilianum refertis, allectiſque ad ſuam ipſorum communicationem etiam iis qui in perſecutione lapſi eſſent, impiis Traditoribus; iidem totam pene Africam ſuis partibus adjunxerunt, & hoc ipſo anno trecenteſimo octavo, qui numeratur quadrageſimus ante tempora Macariana, quæ cœperunt anno Domini trecenteſimo quadrageſimooctavo (ut ſuo loco perſpicuum fiet) collegerunt Concilium (mirum dictu) ducentorum ſeptuaginta Epiſcoporum, cujus S. Auguſtinus meminit ex Tychonii commentariis, cum ſcribens ad Vincentium ait (a): *Scribit enim ille Tychonius, homo (ut dixi) veſtræ communionis, a ducentis & ſeptuaginta Epiſcopis veſtris Concilium Carthagine celebratum. In quo Concilio per ſeptuaginta & quinque dies, poſtpoſitis omnibus præteritis, limatam eſſe ſententiam atque decretam, ut Traditoribus immenſi criminis reis, ſi baptizari nollent, pro integris communicaretur: Deuterium etiam Macrinenſem Epiſcopum communionis veſtræ dicit Traditorum plebem congregatam Eccleſiæ miſcuiſſe: & ſecundum ſtatuta illius Concilii a ducentis & ſeptuaginta Epiſcopis veſtris facti, feciſſe cum Traditoribus unitatem, eique Deuterio poſt hoc factum jugiter communicaſſe Donatum; nec ſolum huic Deuterio, ſed etiam univerſis Maurorum Epiſcopis per quadraginta annos, quos dicit uſque ad perſecutionem per Macarium factam, Traditoribus ſine baptiſmo communicaſſe:* Hæc de numeroſo Concilio ſchiſmaticorum.

(a) *Aug. epiſt.* 48.

Sed cur hujus memoria penes ipſos remanſit penitus antiquata, cum de Concilio paucorum Epiſcoporum ante biennium contra Cæcilianum Carthagine itidem congregato, frequentiſſima ſit apud eos mentio (citarunt enim illud ſæpe, ſecumque attulerunt, & publice recitari petierunt in maximo illo conventu, quo ex Imperatoris mandato publica Collatio decreta eſt) hujus vero memoria, quæ celebrior eſſe debuiſſet, penitus viſa eſt excidiſſe? Sed ea apertiſſima omnibus cauſa præceſſit, quod cum ſchiſmatici traditionis labe fœdati (ut dictum eſt) ſe puriſſimos eſſe atque innocentiſſimos oſtentarent, nec ſe, nec ſuos umquam ejuſmodi criminis labe eſſe maculatos, bellumque ſe gerere adverſus Cæcilianum ac ejus ſocios ejuſmodi nota conſperſos juſtitiæ amore jactarent: cum ex dicto numeroſo Concilio redargui poſſent, ex Traditorum gregibus collectam eſſe ſuam ipſorum, quam oſtentare ſolerent, copioſam XXIX.

Concilium cur ſuppreſſum.

PAGIUS

limitatam eſſe ſententiam, atque decretum, ut Traditoribus immenſi criminis reis, ſi rebaptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium etiam Macrinenſem Epiſcopum communionis veſtræ dicit Traditorum plebem congregatam Eccleſiæ miſcuiſſe: & ſecundum ſtatuta illius Concilii a ducentis & ſeptuaginta Epiſcopis veſtris facti, feciſſe cum Traditoribus unitatem; eique Deuterio poſt hoc factum jugiter communicaſſe Donatum: nec ſolum Epiſcopis per quadraginta annos, quos dicit uſque ad perſecutionem per Macarium factam, Traditoribus ſine baptiſmo communicaſſe. Quibus ex verbis deducit Baronius, Concilium iſtud Donatiſtarum celebratum quadraginta ante Macarianam perſecutionem annos, ſeu ante annum Chriſti CCCXLVIII. vel circiter, quo ea perſecutio excitata. At, ut Valeſius in Diſſert. de Schiſmate Donatiſt. cap. 3. obſervat, nequaquam id innuit Auguſtinus. Sed tantum dicit S. Doctor, ſeu potius *Tychonius*, Donatum Deuterio & reliquis Maurorum Epiſcopis per quadraginta annos communicaſſe, eoſdemque Maurorum Epiſcopos ſemper uſque ad *Macariana tempora* Traditoribus abſque iteratione baptiſmi communicaſſe. Quid enim aliud ſonant hæc verba Auguſtini? *Eique Deuterio poſt hoc factum jugiter communicaſſe Donatum: nec ſolum Deuterio, ſed etiam univerſis Maurorum Epiſcopis per quadraginta annos, quos dicit uſque ad perſecutionem per Macarium factam, Traditoribus ſine baptiſmo communicaſſe*. Quibus ex verbis colligi poteſt, Epiſcopos Mauritaniæ, qui erant partis Donati, non rebaptizaſſe, niſi poſt tempora Macariana. Nam ante hæc tempora Catholicos ad ſe venientes, ſi rebaptizari nollent, tanquam integros ſuſcipiebant. Poſt perſecutionem autem Macarii, Catholicos nonniſi rebaptizatos communioni ſuæ ſociarunt, in odium, ut videtur, perſecutionis illius, cujus auctores Catholicos eſſe criminabantur.

Sed quidquid ſit, Synodus illa ducentorum ac ſeptuaginta Epiſcoporum hoc anno celebrari non potuit; cum ſchiſma Donatiſtarum ante annum trecenteſimum duodecimum conflatum non fuerit. Exiſtimo itaque cum Valeſio, Synodum illam congregatam fuiſſe *Donati Carthaginenſis* Epiſcopi temporibus, aliquot poſt Nicænam annis. Nam novo adhuc & recenti ſchiſmate tot Epiſcopos Donatiſtæ habere non potuerunt. Roborata quippe & maxime confirmata fuerit hæc factio, cum tantus Epiſcoporum numerus in urbem Africæ primariam convenit. Conſtat autem, *Donatiſtarum* factionem magni illius Donati temporibus præcipue viguiſſe. Itaque ſub illius Epiſcopatu hoc Concilium coactum. Certe ſalvo ac ſuperſtite Cæciliano id videtur fieri non potuiſſe. Nam & Cæcilianus plurimum poterat apud Conſtantinum, poſtquam innocentiam ſuam ei coram approbaverat, nec Imperator ipſe id laturus fuiſſet; quippe qui & Baſilicas Donatiſtis ademerit. Sed & Auguſtini, ſeu potius Tychonii, verba indicare videntur Synodum hanc ſub Donato celebratam. Poſtquam enim dixit, *Deuterium* ſecundum ſtatuta illius Concilii petiiſſe cum Traditoribus unitatem, addit, eidem Deuterio poſt hoc factum jugiter communicaſſe *Donatum*. Ex quibus recte infert Valeſius, hoc Concilium Deuterii & Donati temporibus congregatum fuiſſe. VI.

Vera epocha Concilii Carthagin. Donatiſtarum.

Hoc anno die vigeſima ſeptima Junii, *Marcellus* Pontifex Romanus ordinatus eſt, ut ex duratione ejus Sedis, de qua anno ſequenti, quo ad Deum migravit, colligere eſt. VII.

Marcelli PP. initium.

ſam multitudinem; magno ſtudio curarunt, ut dictum Concilium ab hominum memoria penitus deleretur. Quamobrem S. Auguſtinus poſt multa ab ſe ſcripta ad Vincentium, mox pergit, ſic eum compellans (*a*): *Sed dicis: Quis eſt iſte Tychonius?* (qui ſcilicet hæc de eo Concilio meminit) *Ille eſt Tychonius, quem Parmenianus* (princeps Donatiſtarum erat iſte) *reſcribendo compeſcit, & eum deterret ne talia ſcribat; non tantum refellit ea ipſa quæ ſcribit; ſed uno* (*ſicut ſupra dixi*) *eum premit, quod talia diceret de Eccleſia toto Orbe diffuſa; & quod neminem in ejus unitate macularent aliena peccata; ab Afrorum ſe tamen quaſi Traditorum contagione removebat, & erat in parte Donati. Poſſet autem dicere Parmenianus, iſta eum omnia eſſe mentitum. Sed ſicut idem Tychonius commemorat, adhuc vivebant multi per quos hæc certiſſima & apertiſſima eſſe oſtenderentur:* Hucuſque Auguſtinus, qui alias ſæpe de eodem Concilio meminit. Quid autem poſt hæc ab iiſdem ſchiſmaticis actum ſit, cum Conſtantinus Roma Maxentio devicto, potitus eſt, ſuo loco dicemus.

(*a*) *Eadem epiſt.* 48.

JESU CHRISTI ANNUS 309. | MARCELLI PAP. ANNUS 6. | CONSTANTINI IMP. ANNUS 4.

I. QUi ſequitur annus Chriſti trecenteſimus nonus, nullis novis creatis Conſulibus adſcribitur Conſularibus Faſtis; ſed quod deeſſent Conſules ordinarii, vel potius, qui ſubrogati fuerant, expuncti eſſent; idem annus poſt Conſulatum anni ſuperioris, nempe Diocletiani & Maximiani, notatus a Caſſiodoro atque aliis ponitur. In libro autem de Romanis Pontificibus annus præſens adſcriptus videtur Conſulatui Maxentii quarto atque Maximi; Maxentius enim anno ſuperiore una cum filio Romulo ſuffectum geſſerat Conſulatum; quem Cæſarem creans, M. Aurelium Valerium Maxentium nominavit, ut veteres docent inſcriptiones (*b*). Sic igitur præſentem annum nequaquam Conſulibus ordinariis caruiſſe putamus; ſed quod Conſulatu Maxentii notatus eſſet, ipſo a Conſtantino ſuperato, & ob ipſius in Romanos cives ſævitiam, duramque tyrannidem, Romanæ Reipublicæ perduelle judicato, ejus memoria e publicis monumentis abraſa penitus fuerit, ſicque annus Maxentii Conſulatu notatus, poſt Conſulatum Diocletiani ac Maximiani habeatur inſcriptus, licet olim ea fuiſſet penes Romanos (ut tradit Tacitus *c*) conſuetudo, ne Conſules, quantumlibet criminoſi fuiſſent, expungerentur e publicis tabulis. Nam cum de abradendo a Faſtis nomine Piſonis, qui reus haberetur Germanici obitus, eſſet ſententia Aurelii Cottæ Conſulis, ab imperatore tamen ſecus decretum eſt; cum (ut ajebat) Marci Antonii qui patriæ bellum feciſſet & Julii Antonii qui domum Auguſti violaſſet, nomina adſcripta Faſtis manerent; quod

Conſulatus e tabulis dempti.

(*b*) *Recitat eas Panv. in Faſt. comment.*

(*c*) *Tacit. l.* 3. *annal.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5802.

SÆC. IV. Anno Urbis 1062. Olymp. 272. an. 1. *ſecundum Baronium* 1060. A.C. 309.

☉ 10. B. ☽ 6. P. 17. April. Indict. 12.

JESU CHRISTI 309.

MARCELLI PAPÆ 2.

PERSECUTIONIS 7.

GALERII MAXIMIANI 5. CONSTANTINI 4.

LICINII & MAXIMINI 3.

I. *Conſules in Italia.* [1] ANum. I. ad IV. Coſſ. in Italia *Maxentius Aug. II.* & *Romulus Cæſar II.* ut docent Idacius in Faſtis, & Auctor libelli de Præfectis Urbi. Epiſtolæ enim Marcelli Papæ a Baronio laudatæ, in quibus Conſulatus Maxentii & Maximini legitur, ſuppoſititiæ ſunt. Onuphrius utrumque Conſulem a nobis propoſitum ſuffectum fuiſſe exiſtimat; quia non animadverterat, per hæc tempora alios in Italia, alios in reliquo Orbe Romano Conſules ordinarios creatos fuiſſe. *Romuli* Cæſaris Conſulatus juxta priorem regulam; ex eo enim intelligimus, eum anno præcedenti Cæſarem nuncupatum eſſe: *Maxentii* Conſulatus juxta tertiam.

II. *In reliquo Orbe Rom. formula poſt Conſulatum adhibita.* In reliquo Orbe Romano, ut ex Idacio, Faſtis Cæſareis & Fragmento Conſulari Bucherii diſcimus, Acta publica hac formula notata ſunt: *Poſt Conſulatum X. & VII.* id eſt, poſt decimum Herculii & ſeptimum Galerii Maximiani. Hincque colligere eſt, nullos hoc anno ob Imperatorum diſcordiam creatos eſſe Conſules, & Galerium Maximianum, qui Herculium ut ſeniorem Auguſtum coluerat, jam ab anno præce-

NOTÆ [1] COſſ. *Maxentius Aug. II. & Romulus Cæſar II.* Nummi *Maxentii* apud Bandurium tom. II. pag. 149. IMP. C. MAXENTIUS P. F. AUG. COS. II. Faſti Idatiani: *Poſt conſulatum decimum & ſeptimum, Maxentio II. & Romulo II.* Proſperi Chronicon: *poſt conſulatum X. & VIII* Faſti Vindebonenſes, & Bucherii laterculus: *Poſt conſulatum X. & VII.* Libellus de Præf. Urb. *Maxentio II. & Romulo II.*

quod etiam ad hæc tempora ſervatum eſſe conſtat, cum turpiſſimi quoque homines, quique Imperium tyrannide occupaverint creati Conſules, notati in Faſtis Conſularibus perſeverent.

II. Conſulatus ſecundus Maxentii. Fit præterea (ut dictum eſt) mentio in eodem commentario in Melchiade, de ſecundo Conſulatu Maxentii (ut exiſtimo) ordinario; qui tamen, habita Conſulatuum ſuffectorum ratione, quartus adnumeratur. Quis enim credere poſſet, toto ſexennio, quo Maxentius geſſit Imperium, numquam egiſſe Conſulem ordinarium? nec tamen ullus eorum annus ejus Conſulatui adſcriptus in Faſtis habetur; cum alioqui præſens annus, Maxentii & Maximi Conſulatu, citato loco notatus reperiatur. Sed ex ſententia accidit, ut poſt Romanam primam editionem antiquum numiſma nacti fuerimus, quo de Conſulatu Maxentii ſecundo, certiores redditi ſumus; quod hic tibi quam exacte formis reddendum curavimus.

(a) Numm. ær. extat. apud. Angelum Breventanum Romæ.

(a)

III. Ex his plane docemur antiquatum jam fuiſſe illud nuper dictum Imperatoris decretum, quo juberetur, nec ſceleſtiſſimorum quidem Conſulum nomina e Faſtis Conſularibus abradenda; nam in his qui extant Græcis pariter ac Latinis Faſtis deſiderantur Maxentii Conſulatus. Porro collegam Maxentii in ſecundo Conſulatu fuiſſe Maximum; idem qui ſupra liber de Romanis Pontificibus habet: alium vero Conſulatum eumdem Maxentium geſſiſſe cum Romulo filio, conjicere poſſumus, quod reperiantur plura numiſmata ejuſdem Romuli Conſulatu (b) expreſſa. Sed quam mendaciter inſcribitur Conſervator Urbis, ejuſdem peſſumdator & everſor?

(b) Habet Adolf. Occ. lib. de num. & Goltzius in theſaur. rer. antiq.

IV. Marcelli Pap. exitus. Quibus Conſulibus S. Marcellus Papa mortuus ponitur, cum ſediſſet annos quatuor, menſem unum, & dies viginti quinque; licet de menſium numero alii aliter ſtatuant; habito tamen reſpectu ad annum, menſem, atque diem, quo prædeceſſor Marcellinus vita functus eſt, recenſitum ſuperius tempus ſedis ejus recte numeratum invenies. De rebus autem ab eo geſtis hæc in eodem libro ſcripta habentur: *Hic fecit cœmeterium via Salaria, & vigintiquinque Titulos in Urbe conſtituit, quaſi diœceſes, propter baptiſmum & pœnitentiam multorum qui convertebantur ex Paganis, & propter ſepulturas martyrum.* Quod enim (ut diximus ex Euſebio atque Optato) ipſo ſui Imperii exordio favere admodum videretur Maxentius Chriſtianis, componendi diſſipatam longa perſecutione Eccleſiam Marcellus Papa conſilium iniit atque perficit: quod inſuper major in dies ex Gentilibus ad Eccleſiam acceſſio fieret, parœcias illas per diverſas Urbis regiones commoditati publicæ conſecravit. Tantum abfuit, ut, quod Imperatoribus perſecutoribus erat in optatis de religione Chriſtiana penitus tollenda, effici potuerit, ut potius longe lateque eadem fuerit

PAGIUS

cedenti, quo in præſentem deſignandi erant Conſules, ab eo diſſenſiſſe; ideoque nec hoc anno, nec ſequenti Conſules creatos eſſe; quia ea deſignatio ad *Herculium* tanquam ſeniorem Auguſtum pertinebat. Hinc etiam intelligemus, erraſſe Euſebium in Chronico, ubi Herculii mortem cum anno Chriſti CCCVIII. copulat; quia tam anno CCCVII. & CCCVIII. quam anno CCCXI. Conſules ordinarii renuntiati fuere, ſolumque hoc anno & ſequenti, quo Herculium occiſum diximus, extra Italiam, quæ Maxentio parebat, Conſules non creati; cujus rei ratio nulla alia aſſignari poteſt, niſi quia *Galerius Maximianus* non amplius Herculium ut ſeniorem Auguſtum agnoſcebat. Porro quæ habet Baronius de annis hac formula *Poſt Conſulatum* notatis, ac *Maxentii* Conſulatibus, corrigenda ſunt ex his quæ diximus, tam hic, quam in Diſſert. Hypat. ubi pluribus de ea formula egimus. Denique in Faſtis Græcis Theonis perperam hoc anno Conſules eduntur *Conſtantinus Aug. I. & Licinius I.* Faſti enim illi hoc & duobus ſequentibus annis depravati.

III. Obitus S. Marcelli PP. A num. IV. ad VIII. *Sanctus Marcellus* Pontifex Romanus anno ſuperiori ordinatus eſt die XXVII. Junii, in quam Dominica cadebat, & ad Deum migravit XVII. Kal. Febr. ſeu die XVI. menſis Januarii anni CCCX. & XVI. Kalend. Februarii, ſeu die XVII. Januarii ſepultus, ut docet Anaſtaſius, qui diem ſepulturæ memorare ſolet. Sedit itaque annum I. menſes VI. dies XX. In genuino Bedæ Martyrologio ad XVII. Kal Febr. habetur: *Nat. S. Marcelli Papæ*, &c. *Sepultus eſt in cœmeterio Pri-*

rit amplius propagata; cum & ad ſepulturas martyrum Tituli illi a Marcello compoſiti eſſe tradantur; nam illud quoque videtur a Maxentio fuiſſe Eccleſiæ Romanæ conceſſum, ut corpora Chriſtianorum martyrum ſepelire liceret intra Urbem, quod olim vetitum erat lege duodecim (*a*) Tabularum; Cæſari vero tantum a Senatu (ut tradit Dio *b*) conceſſum fuit intra mœnia ſepeliri. Rurſus vero ibidem: *Hic ordinavit viginti-quinque presbyteros in urbe Roma, & duos diaconos per menſem Decembrem, Epiſcopos per diverſa loca vigintiunum.* Inter quos numeratur Emygdius Epiſcopus Aſculanus, qui ſub eadem Diocletiani perſecutione martyrii coronam accepit Nonis Auguſti.

(*a*) *Cicer. de Legib. lib.* 2.
(*b*) *Dio hiſt. Rom. l.* 44.

V. Quæ paſſus S. Marcellus.

At de Marcello hæc ibidem de his quæ ſub eodem Maxentio paſſus eſt; quæ alia occaſione ſuperius relata ſunt: *Hic coarctatus & tentus eſt, quod Eccleſiam ordinaret, & comprehenſus a Maxentio, ut negaret ſe eſſe Epiſcopum, & ſacrificiis ſe humiliaret dæmoniorum; qui ſemper contemnens, & deridens præcepta Maxentii, damnatus eſt in catabulum*, ſtabulum ſcilicet jumentorum publico uſui adſcriptorum; *qui dum multis diebus ſerviret in catabulo, orationibus & jejuniis Domino ſervire non ceſſabat. Menſe autem nono venerunt clerici ejus omnes, & eruerunt eum noctu de catabulo. Matrona autem quædam nomine Lucina vidua, quæ vixerat cum viro Marco annis quindecim, & in viduitate ſua habebat annos novemdecim, ſuſcepit beatum virum, quæ & domum ſuam nomine tituli beati Marcelli dedicavit, ubi diu noctuque hymnis & orationibus Domino Jeſu Chriſto confitebantur. His auditis a Maxentio, miſit & tenuit iterum beatum Marcellum, & juſſit in eadem Eccleſia iterum plancas externi* (nempe tabulas planas, ut Feſtus declarat) *ut ibidem animalia catabuli congregata ſtarent, & ipſis beatus Marcellus deſerviret. Qui tandem in ſervitio animalium nudus, amictus cilicio, defunctus eſt. Cujus corpus collegit beata Lucina, & ſepelivit in cœmeterio Priſcillæ via Salaria, decimoſeptimo Kalendas Februarii; & ceſſavit Epiſcopatus ejus dies viginti. Lucina vero proſcriptione damnata eſt:* Hucuſque ibi.

VI. Marcelli Acta mendoſa.

Extant Marcelli Papæ Acta (*c*), in nonnullis tamen (ut ſuperius quoque attigimus) corrigenda; ut, quod ad præſentem rem ſpectat, de tempore quo Marcellus paſſus, loco Maximini, Maxentius reſtituendus eſt. Rurſum vero cum in iiſdem agitur de Cyriaco diacono cum Largo atque Smaragdo miſſo a Diocletiano ad Saporem Regem Perſarum, ut ejus filiam a dæmone obſeſſam liberaret, & quæ habentur de eodem Rege Perſarum ab eodem baptizato, haud nobis ſatis arrident. Nam cum duo fuerint Sapores Reges Perſarum, Senior claruit temporibus Valeriani Imperatoris, quem & captivum duxit, & ignominioſe uſque ad obitum uſus eſt, de quo Julius Capitolinus (*d*), Trebellius Victor, Eutropius, Zoſimus, & alii; hunc vero dictum ab Odenato Palmyrenorum Rege, Trebellius (*e*) auctor eſt. Poſt hunc autem regnaſſe ponuntur in Perſide (*f*) Hormiſdas, & Vararanes, ac tertio loco Narſes. Eſt mentio de Narſete apud Vopiſcum in Probo; hunc vero fuiſſe avum Saporis junioris, atque Hormiſdæ ejus fratris, teſtatur Eutropius (*g*); adverſus quem bellum geſſit (ut dictum eſt ſecundo tomo Annalium) Galerius Maximianus, de quo trium-

(*c*) *Apud Sur. tom.* 1. *die* 16. *Jan.*
(*d*) *Jul. Capit. in Gordiano. Treb. in Valer. Victorin. Valer. Eutr. l.* 9. *Zoſim. l.* 1.

Series Regum Perſarum.

(*e*) *Treb. in Gall.*
(*f*) *Agath. hiſt. l.* 4.
(*g*) *Eutr. lib.* 9.

PAGIUS *Priſcillæ*. In Chronico quidem Damaſi juxta Bucherii editionem hæc verba leguntur: *Marcellus anno I. menſibus VII. diebus XX. Fuit temporibus Maxentii a Conſulatu X.* (nempe Maximiani Herculii) *& Maximiani VII. uſque Poſt Conſulatum X. & VII.* id eſt ab anno CCCVIII. uſque ad annum CCCIX. qui notatus fuit hac formula *Poſt Conſulatum X. & VII.* Verum locus ille in editione Bucheriana corruptus. Primo in menſibus; exemplar enim Bibliothecæ Cæſareæ, quo uſus eſt Cuſpinianus in Faſtis ad Poſt Conſulatum Diocletiani X. & Maximiani VII. ut ipſe vocat, habet *menſes ſex*, ſicuti & exemplar quod inde tranſmiſſum eſt ad Schelestratium, qui Chronicon illud correctius edidit in Antiquitate Eccleſiaſtica pag. 440. Secundo, loco *uſque Poſt Conſulatum X. & VII.* legendum, *uſque II. Poſt Conſulatum X. & VII.* qua formula annus CCCX. inſignitus fuit, ut recte obſervavit Papebrocius in Conatu Chronico-Hiſtorico. Hunc enim errorem duratio Pontificatus tam Euſebii, quam Melchiadis proximorum ejus ſucceſſorum manifeſte indicant, ut ex iis quæ in utriuſque morte dicemus, conſtabit [1].

IV. Dies ejus emortualis.

In Martyrologio quidem Hieronymiano ad diem VII. Octobris habetur: *Romæ via Appia depoſitio S. Marcelli & Marci Epiſcopi.* At licet hæc

NOTÆ [1] M*Arcellus* ordinatus creditur die XIX. Maji A. D. 308. feria ſexta, ſed incertum qua die obierit anno 310. Erraſſe patet Pagium, putantem in Hieronymiano martyrologio ad *diem VII. Octobris, Romæ via Appia, Marcelli Papæ* depoſitionem memorari, atque A. D. 309. obiiſſe; nam ut adnotat Couſtantius pag. 311. ex eodem martyrologio liquet ad XVI. diem Januarii, *Marcellum* depoſitum fuiſſe *via Salaria in cœmeterio Priſcillæ*, quod habet & Romanorum Pontif. catalogus Reginæ Svecorum apud Bollandum. Couſtantius Bucherianum catalogum emendandum cenſet hoc modo: *Marcellus anno uno, menſibus VII. diebus XXVII. a conſulatu X. Herculii, & Maximiani VII. uſque II.* (ſcilicet anno) *poſt Conſulatum X. & VII.* adeo ut Marcelli obitus in A. D. 310. protrahi debeat.

triumphum egiſſe Diocletianum anno decimooctavo ſui Imperii, Euſebius tradit in Chronico; licet Caſſiodorus quem refellimus, ejuſmodi triumphum in aliud tempus referat. Huic autem Narſeti ſucceſſiſſe Miſdatem, tenuiſſeque regnum anno ſeptem, & menſes novem, teſtatur Agathias (*a*); poſt quem regnaſſe Saporem affirmat, quem dicimus Juniorem: regnumque cœpiſſe hoc anno dici fortaſſe poſſe videtur, ſi Narſetem deſiiſſe regnare dixerimus ab eo tempore, quo a Romanis eſt ſuperatus. Sic igitur nullo pacto Seniori, ſed Juniori Sapori potius ea quæ ſcribuntur in Actis Marcelli forent aptanda. Verum nulla eſt memoria, eum fuiſſe aliquando Chriſtianum; quod non reticuiſſet Conſtantinus, cum ad eum litteras ſcribens, quæ adhuc extant (*b*), commendat illi Chriſtianos, qui erant in Perſide. Porro ab hoc eodem Sapore diram perſecutionem adverſus Chriſtianos, fuiſſe excitatam, Sozomenus (*c*), Theodoretus (*d*), & alii teſtantur; quamobrem tota illa hiſtoria de profectione Cyriaci cum ſociis in Perſidem, deque filia Regis, ipſoque Sapore cum aliis baptizatis, fide nutat, ac veritate vacillat. Si ſecus aliis placet, ipſi viderint; nos pro recta ratione temporum hæc oportuit diſcuſſiſſe.

(*a*) *Agath. ubi ſupra lib. 4.*

(*b*) *Apud Euſeb. in Vita Conſt. l. 4. c. 9. uſque ad 13. & Theod. l. 1. c. 25.*

(*c*) *Sozom. l. 2. c. 8.*

(*d*) *Theod. l. 1. c. 24. in fine.*

VII. De chronographia Regum Perſarum.

Cæterum quod ſpectat ad chronologiam Regum Perſarum, in quam obiter incidimus; antiquorum neminem præter unum Agathiam reperi, qui eam ordine temporum texat, incipiens ab Artaxerſe, quem regnare cœpiſſe tradit anno quarto poſt Alexandrum Imp. (eſt is annus Domini ducenteſimus quadrageſimus) eumque tenuiſſe regnum ait annos quindecim, minus duobus menſibus: huic autem ſucceſſiſſe Saporem Seniorem, regnaſſeque annos triginta integros, inque locum ejus ſuffectum Hormiſdam, qui annum tantum, decemque inſuper dies regnarit, poſt quem Vararanes idem tenuerit annos tres, & menſes quatuor; Narſes vero in ejus locum ſubrogatus, regnum poſſederit annos ſeptem, & menſes novem; totidem Miſdates * ejus ſucceſſor; poſt quem ſucceſſerit Junior, de quo eſt ſermo; quem vixiſſe Regem tradit annos ſeptuaginta: ut non mirum ſit, ſi uſque ad Conſulatum tertium Gratiani cum Equitio, qui contigit anno Domini trecenteſimo ſeptuageſimoquarto, memoria extet ejuſdem Saporis adverſus Romanos bellantis (*e*). Sed Agathias errare convincitur primo in Narſete, cujus regni exordium ſecundum ſtatutam ab eo chronologiam perperam incidere videtur in annum Domini ducenteſimum nonageſimum; cum conſtet ex Vopiſco (*f*), ſub Probo ante vixiſſe, & ſaltem uſque ad decimumoctavum annum Diocletiani vitam produxiſſe. Verum & in eo corrigendus eſt, dum de Sapore Juniore, quem diximus, agens, ait vigeſimoquarto anno regni ſui accepiſſe a Joviano tunc creato Imperatore oblatam Niſibin civitatem, quod contigit anno Domini trecenteſimo ſexageſimotertio: qua ratione dicendum eſſet, inchoatum eſſe regnum Saporis anno Domini trecenteſimo trigeſimonono, biennio poſt obitum Conſtantini: quod quidem abſurdiſſimum eſt, cum ex iis, quæ dicta ſunt, conſtet eum vixiſſe etiam ſub Conſtantino. At de his modo ſatis: quæ voluimus inculcaſſe, ad exactiorem rerum ac temporum veritatem inſinuandam. Quod vero pertinet ad Lucinæ proſcriptionem; quod enim donaſſet bona ſua Eccleſiæ (ut citata

* *al. Arbaſira.*

(*e*) *Apud. Ammian. l. 30.*

(*f*) *Vopiſ. in Probo.*

PAGIUS

hæc verba Sanctum Marcum Papam eo die demortuum indicent, quod & aliunde conſtat, nihil tamen faciunt ad Marcellum Papam, cum ibidem non dicatur Epiſcopus. Ea itaque referuntur ad Sanctum *Marcellum*, qui die VII. menſis Octobris cum Sancto Apuleio Romæ martyrium fecit, ut videre eſt ad eam diem in Martyrologio Romano, & in aliis a Baronio in notis citatis. In eodem Martyrologio Hieronymiano ad XVII. Kal. Febru. ſeu ad diem XVI. Januarii Marcelli Papæ depoſitio diſerte enunciata: *Romæ via Salaria in cœmeterio Priſcillæ depoſitio Marcelli Epiſcopi & Confeſſoris*. Chronico Hieronymiano ſuffragantur tam Chronicon auctius veterum Pontificum, quam liber Pontificalis, in quibus legitur *Marcellum* ſepultum eſſe in cœmeterio Priſcillæ via Salaria XVII. Kalend. Februarii.

V. *Decretales Marcelli ficititia.*

Marcello duæ Decretales attribuuntur, quæ ſuppoſititiæ ſunt. Prima eſt ad Epiſcopos Antiochenæ Provinciæ, in qua leguntur loca ex Acacio Conſtantinop. Epiſcopo, Hilaro, Innocentio, Gregorio, Leone & aliis deſumta, quæque fictitio Conſulatu notatur: *Data Kalendas Aprilis, Maxentio & Maximo V. C. Coſſ.* Secunda eſt ad Maxentium, de qua Baronius in Annalibus anno præcedenti, qui tamen eam commentitiam eſſe non animadvertit. Incipit enim cum verbis S. Gregorii Epiſt. CXIV. libri ſeptimi, continet aliorum loca complura, & Scripturam citat ex verſione Divi Hieronymi, ſubnotaturque *Maxentio & Maximo V. C. Coſſ.* qui Conſulatus prorſus fictitius.

Baron. an. 308. n. XXIV.

VI. *S. Marcelli epitaphium explicatur.*

Maxentium per hæc tempora Chriſtianos in Africa afflixiſſe exiſtimavit Baronius. Verum Africa *Alexandro* Tyranno parebat, quem Maxentius ante annum CCCXI. non devicit, ut jam diximus. Ab eo tamen *S. Marcellum* male habitum fuiſſe oſtendit ejus Epitaphium, quod extat in antiquis Inſcriptionibus, referturque a Baronio. In illo dicitur, *Marcellum*, quod *Lapſos* ad pœnitentiam compelleret, ab impio Tyranno in exilium pulſum eſſe. Recitarunt etiam Epitaphium illud tam Bollandus die XVI. Januarii in Vita S. Marcelli, quam Papebrocius in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum Pontificum pag. 45.

Baron. n. VII.

Veridicus Rector, lapſus quia crimine flere
Prædixit miſeris, fuit omnibus hoſtis amarus.
Hinc furor, hinc odium ſequitur, diſcordia, lites,

Sedi-

S. Marcelli martyris epit.

citata Acta declarant) videtur ejuſmodi de proſcriptione ſubiiſſe judicium; vetitum id edicto Imperatoris erat; quam legem Conſtantinus (*a*) poſtea abrogavit.

(*a*) *De Epiſc. & Cleric. l.4. C. Th.*

☞ Extat de S. Marcello Damaſi Papæ Epitaphium una cum aliis luci redditum quo alia de Marcello referatur hiſtoria hactenus incomperta, quod ſic ſe habet (*b*):

(*b*) *Antiq. inſcript. in append. pag. 1172. num. 1.*

VERIDICUS RECTOR LAPSOS QUIA CRIMINA FLERE
PRÆDIXIT MISERIS FUIT OMNIBUS HOSTIS AMARUS
HINC FUROR HINC ODIUM SEQUITUR DISCORDIA LITES
SEDITIO CÆDES SOLVVNTUR FOEDERA PACIS
CRIMEN OB ALTERIUS CHRISTUM QUI IN PACE NEGAVIT
FINIBUS EXPULSUS PATRIÆ EST FERITATE TYRANNI
HÆC BREVITER DAMASUS VOLUIT COMPERTA REFERRE
MARCELLI POPULUS MERITUM COGNOSCERE POSSET ☜.

Eusebius Papa.

Marcello igitur (ut dictum eſt) martyrio coronato, cum ſedes ceſſaſſet dies viginti, quinta Februarii creatur Euſebius natione Græcus.

VIII. De Fortunæ templo incenſo.

His item temporibus accidiſſe putamus, quæ incerto anno ſcribit Zoſimus Romæ contigiſſe de incenſo Fortunæ templo, & turbis ea de cauſa excitatis; narrat enim hæc ipſe his verbis (*c*): *Romæ tunc orto igne, incertum ex aere, an e terra, templum Fortunæ conflagravit. Cumque reſtinguendi incendii cauſa concurriſſent omnes, contumelioſis quibuſdam in ipſum numen a milite quodam prolatis verbis, atque propterea interempto a plebe, quæ religionis cauſa hominem adorta fuerat, ſeditio militaris eſt concitata, qua milites parum abfuit, quin ad Urbis internecionem progrederentur, niſi Maxentius eorum furorem celerius mitigaſſet*: Hucuſque Zoſimus; qui cum religionis cauſa hæc dicat concitata; facile adducor, ut credam fuiſſe illum militem Chriſtianum, qui ſpreti numinis cauſa a plebe necatus eſt.

(*c*) *Zoſim. l. 2.*

IX. Maxentii ſævitia, & turpitudo.

Rurſum quod ad Maxentium ſpectat; quanta turpitudine cum crudelitate conjuncta affectus fuerit, atque diris, & enormibus facinoribus Dei Eccleſiam Romæ exagitarit, Euſebius tradit his verbis (*d*): *In omnia ſcelera præceps delapſus, nullum impietatis, nullum intemperantiæ facinus prætermiſit; quippe adulterii, & cujuſcumque vitioſitatis corruptela ſe contaminavit, legitimas uxores viris eripuit, eaſque turpiſſima ignominia contumeliaque affectas ad viros denuo remiſit; atque hæc non in ignobiles ſolum, & obſcuros quidem homines moliri cœpit, ſed in illos qui in Senatu Romano principem locum tenuerunt, quique fuerunt facile præſtantiſſimi, effrœnatius inſultare. Omnes vero tum populus, tum magiſtratus, illum graviter metuentes, acerba vexabantur tyrannide: neque tamen ipſis, quantumvis pacato, & tranquillo animo aſperam ferentibus ſervitutem, ulla extitit liberatio tyrannicæ crudelitatis in eorum internecionem graſſantis. Nam quodam tempore, levi admodum*

(*d*) *Euſeb. l.8 c.16.*

PAGIUS

Seditio, cædes; ſolvuntur fœdera pacis
[1] *Crimen ob alterius, Chriſtum qui in pace negavit*
Finibus expulſus patriæ feritate Tyranni
Hæc breviter Damaſus voluit comperta referre,
Marcelli ut populus meritum cognoſcere poſſet.

Exiſtimat Papebrocius loco *lapſus*, legendum eſſe, *lapſos*, ſed perperam: Auctor enim Epitaphii de crimine lapſus loquitur, illumque flere prædixit *miſeris*, id eſt, *lapſis*. Addit Papebrocius: *Hic notat Bollandus: Nulla alibi (quod ſciam) mentio exilii Marcelli. Sed nec hic etiam ulla, quia Marcellus hic non dicitur, finibus expulſus patriæ. Quis ergo? Idem qui Chriſtum in pace negavit, ob cujus crimen ſoluta pacis fœdera, qui denique feritate Tyrannus fuit: quod non intelligens imperitus Librarius, commodiorem ſenſum facturum ſe credidit, ſi ſcriberet, Tyranni. Voluit ergo Damaſus ſignificare, quod quia Marcelli ad pœnitentiam hortantis & mala Reipublicæ alioqui incubitura prænuntiantis prædicatio odium commune ipſi attulit, ſecuti ſunt ii, quos narrat, effectus, ac denique bellum civile inter Conſtantinum & Licinium; quem Licinium primum quidem cum Conſtantino Chriſtianum videri voluiſſe demonſtrat ex Euſebio Baronius ad an. CCCXIV. num. XII. & ſæpius victum a Conſtantino tandem in Gallias relegatum ex Joanne Nicomedienſi Preſbytero coævo diſcimus in Vita S. Baſilei Amaſeni a nobis data ad XXVI. Aprilis.*

VII. *Refellitur explicatio Papebrocii.*

Sed immerito Papebrocius Bollandum reprehendit, & exilium Marcello irrogatum in Licinium transfert; cum is uſque ad annum CCCXIX. Chriſtianis faverit, & ſi Chriſtianus non fuit, ſe ipſum talem ſimulaverit. Nec refert, quod anno CCCXIV. bellum *Conſtantinum* inter & *Licinium* fuerit; illud enim præterquam quod cito ſedatum, ad Religionem Chriſtianam non ſpectavit, nec tunc Chriſtiani a Licinio vexati. Deinde Licinius anno CCCXXV. Theſſalonicam relegatus, ut infra oſtendam, non vero in Gallias, ut habent Acta S. Baſilei, quæ vel hoc exilium in Gallias ſuppoſititia oſtenderet, ſi alia argumenta deeſſent. Qua de re ſuo loco. Tyrannus itaque, cujus *Damaſus* meminit, alius non eſt, quam *Maxentius*, qui hoc tempore

NOTÆ [1] C*Rimen ob alterius*. Conſtantius. forte *Heraclii*. *Finibus expulſus patriæ eſt* (ſcilicet Marcellus) *feritate tyranni*, ideſt *Maxentii*.

dum occaſione arrepta, populum in cædem ſatellitibus ſuis expoſuit; infinitaque populi Romani multitudo in media civitate, non Scytharum, non barbarorum, ſed domeſticorum ſuorum haſtis, & armis cujuſcumque generis miſere trucidata fuit. Quanta cædes facta ſit, qui Senatorum propter inſidias, quæ parabantur illorum divitiis, erant, nunc uno, nunc alio crimine falſo in eos confićto, e medio ſublati, vix percenſeri poteſt. Ad extremum vero iſtius ſcelera delabebantur ad magicarum præſtigiarum commenta; quippe interdum mulieres gravidas diſſecuit; nonnumquam tenerorum infantium ſcrutatus eſt viſcera, aliquando leones mactavit; nefandas non raro adjurationes ad dæmones excitandos, quo illorum ſubſidio bellum ingruens depelleret averteretque, uſurpavit. Iſtarum namque rerum adjumento ſpes in illius mente inſidebat victoriam ex animi ſententia ſibi ſucceſſuram.

X. Sophroniæ Romanæ fœminæ conſtantia. *Iſte igitur Romæ tyrannidem exercens, vix dici poterit quæ molitus ſit, quo homines ſuo Imperio ſubjectos in ſervitutem redigeret, uſque adeo, ut jam in tanta penuria, & egeſtate alimentorum ad vitam neceſſariorum conſtituerentur, quantam non alias Romæ viguiſſe, homines noſtri temporis affirmant:* & poſt multa de rebus Maximini, depravatiſque ejus vitæ moribus dicta, ad Maxentium rurſum rediens, hæc ait de Romana muliere: *Verum illa mulier Romæ maxime admirabilis, quæ ex omnibus, quibuſcum Maxentius tyrannus ibi non diſſimilem a Maximino turpitudinem admittere conabatur, & nobiliſſima re vera, & modeſtiſſima fuit. Hæc enim ſimulatque audierat, eos, qui tyranni rogatu talia adminiſtrare ſolent, pro foribus ædium aſtare (Chriſtiana etiam ipſa erat) & virum ſuum, qui fuit Præfectus Romanorum, metus cauſa, eos ipſam arreptam permiſiſſe abducere: paululum temporis popoſcit, ut corpus ſuum decenter exornaret. Itaque cubiculum ingreditur, &, cum ſola eſſet, enſe ſe ipſam tranſfigit, & mortua ſtatim concidit, cadavere perductoribus Imperatoris relicto. Quæ ſuis rebus geſtis omni voce ac ſono multo clarius perſonantibus, omnibus hominibus, cum qui jam ſunt, tum qui poſt futuri ſunt, palam fecit, ſolam Chriſtianorum continentiam nec pecunia expugnari, nec morte extingui poſſe:* Hæc Euſebius.

At quamvis ſibi violentas manus inferre, nec Gentilis, nec lex Chriſtiana concedat; tamen (quod de Sampſone S. Auguſtinus (a) ait) quia latenter Spiritum ſanctum hoc juſſiſſe putandum, extra illorum claſſem reponenda eſt Sophronia (ſic enim Ruffinus (b) appellat) qui tædio vitæ, vel deſperatione vivendi, ejuſmodi ſcelus perpetraſſe dicuntur; certe quidem Lucretiæ præferenda, quod illa poſt pollutum ſordibus corpus, & ſi non animum, mortem ſibi conſcivit; hæc autem, antequam corpus, vel veſtis ipſa a tyranno contingeretur, gladio ſe ipſam, eluſo Imperatore, animo invicto transfodit. Sed & Lucretiæ illas S. Auguſtinus fœminas Chriſtianas præfert, quæ vim paſſæ a nece ſui temperaverunt; nam ait (c): *Non hoc fœminæ Chriſtianæ fecerunt, quæ paſſæ ſimilia vivunt; tamen nec in ſe ultæ ſunt crimen alienum, ne aliorum ſceleribus adderent ſua, ſi, quoniam hoſtes in eis concupiſcendo ſtupra commiſerant, illæ in ſe ipſis homicidia erubeſcendo committerent; habent quidem gloriam caſtitatis, teſtimonium conſcientiæ; habent autem coram oculis Dei ſui, nec requirunt amplius, ubi quid recte faciant, non amplius habent; ne devient ab auctoritate legis divinæ, cum male devitant offenſionem ſuſpicionis humanæ:* Hæc Auguſtinus. XI.

(a) Aug. de civit. Dei l. 1. c. 21.

(b) Ruffin. l. 8. c. 17.

Fœminarum chriſtianarum caſtitas.

(c) Aug. eod. lib. c. 19.

XII. Pelagia virgo. Cæterum quod ad Sophroniæ ſpectat exemplum; non una, ſed plures fœminæ Chriſtianæ, ne diſpendium caſtitatis, vel in corpore, paterentur, idem durum iter conſciſcendæ ſibi mortis ante arripuerunt, ut inter alias Pelagia virgo Antiochena, ejuſdemque mater & ſorores, quas ſimul S. Ambroſius mirifice laudat, dum res ab eis geſtas his verbis deſcribit (d): *S. Pelagia apud Antiochiam quondam fuit annorum fere quindecim; ſoror virginum, & ipſa virgo. Hæc primo domi claſſico perſecutionis incluſa, cum ſe a prædonibus fidei, vel pudoris circumſideri videret, abſente matre & ſororibus, vacua præſidio, ſed Deo plenior: Quid agimus, inquit, niſi proſpicias, captiva virginitas? & votum eſt, & metus eſt mori, quia mors non excipitur, ſed adſciſcitur. Moriamur ſcilicet; vel ſi nolunt licere, moriamur. Deus*

(d) Ambr. de virgin. l. 3.

PAGIUS pore nullum impietatis aut libidinis genus prætermittebat, ut tradit Euſebius lib. 8. cap. 14. quique biennio poſt S. Marcelli obitum a Conſtantino M. debellatus eſt. Diſcordiæ, lites, ſeditio, cædes inter Chriſtianos ipſos excitatæ, quod alii a *Marcello* ſtarent, alii *Lapſos* ſine pœnitentia recipiendos vellent. Qua de re etiam inter Chriſtianos alias altercatum. Qui vero Chriſtum in pace negavit, non eſt Maxentius, neque Licinius, ſed aliquis privatus, cujus tam crimen, quam nomen nobis ignotum. Poſt hæc itaque verba, *Chriſtum qui in pace negavit*, apponendum punctum. Non enim qui expulſus fuit, Chriſtum negavit; ſed qui Chriſtum negavit, hujus expulſionis cauſa fuit.

VIII. Euſebius Marcello ſuccedit. In Chronico auctiori veterum Pontificum, Marcelli morte narrata, dicitur: *Ceſſavit Epiſcopatus dies viginti*, quod & ex libro Pontificali Baronius tradit. Quare, Euſebium, qui Marcello ſucceſſit, anno tantum ſequenti die V. Februarii Pontificatum adeptum eſſe, ſuo loco viſuri ſumus.

Baron. n. VII.

Deus remedio non offenditur, & facinus fides ablevat. Certe ſi vim ipſam nominis cogitemus; quæ vis voluntaria? illa magis eſt vis, mori velle, nec poſſe. Nec difficultatem veremur. Quis enim eſt, qui vult mori, & non poſſit, cum ſint ad mortem tam proclives viæ? Jam enim ſacrilegas aras præcipitata ſubvertam, & accenſos focos cruore reſtinguam. Non timeo ne dextera deficiens non peragat ictum, nec pectus ſe dolore ſubducat. Nullum peccatum carni relinquam. Non verebor ne deſit gladius. Poſſumus mori noſtris armis, poſſumus mori ſine carnificis beneficio. Matris in gremio fertur ornaſſe caput, nuptialem induiſſe veſtem; ut non ad mortem ire diceres, ſed ad ſponſum: Hæc de Pelagia virgine S. Ambroſius, quæ e ſublimi domus tecto ſpontaneo præcipitio manus carnificis, & ſententiam Principis, qui lenonibus Chriſtianas fœminas condemnabat, eluſit: quam etiam gentilis ejus S. Joannes Chryſoſtomus ſæpe pro concione laudavit: extant enim duæ eo argumento ab ipſo dictæ præclaræ orationes (*a*). Eſt etiam illuſtris mentio in Actis (*b*) Luciani martyris presbyteri Antiocheni de eadem Pelagia in hæc verba: *Ajunt autem Pelagiam quoque fuiſſe ex ejus* (nempe Luciani) *diſcipulis, quæ Antiochiæ Syriæ vixit; quæ etiam dicitur e tecto altiſſimo ſe ipſam dejeciſſe, cum acceſſiſſent qui eam erant comprehenſuri; timens ne abominandum quid per vim ſuſtineret (erat enim virgo) & eo modo eſſe mortuam; quam etiam in hodiernum uſque diem honorant, tamquam martyrem, qui ſunt amantes martyrum.* Hæc ibi ex Joanne presbytero Nicomedienſi, qui Acta Luciani conſcripſit.

(*a*) *Habet eas Lip. to.7. & Sur. to.3. die 9. Junii.*
(*b*) *Apud. Sur. to.1. die 7. Jan. ex Græc.*

XIII. Pelagiæ mater & ſorores. At quid Pelagiæ mater, quidve ſorores in eodem diſcrimine poſitæ, fecerint, idem Ambroſius, eamdem proſecutus hiſtoriam, narrat, ſic dicens: *Aſt ubi deteſtandi perſecutores ereptam ſibi viderunt prædam pudoris, matrem & ſorores cœperunt quærere. Verum illæ ſpirituali volatu jam campum caſtitatis tenebant. Cum ſubito hinc perſecutoribus imminentibus, inde torrente fluvio excluſæ a fuga, incluſæ ad coronam: Quid veremur? inquiunt; Ecce aqua; quis nos baptizari prohibet? Et hoc baptiſma eſt, quo peccata donantur, regna quæruntur, & hoc baptiſma eſt, poſt quod nemo delinquit. Excipiat nos aqua, quæ regenerare conſuevit; excipiat nos aqua quæ virgines facit; excipiat nos aqua, quæ cœlum aperit, infirmos tegit, mortem abſcondit, martyres reddit. Te rerum conditor precamur, Deus, ne exanimata ſpiritu corpora vel unda diſpergat, ne mors ſeparet funera, quarum vitam non ſeparavit affectus; ſed ſit una conſtantia, una mors, una etiam ſepultura.*

XIV. *Hæc effatæ, & ſuſpenſæ, paululum incincto * ſinu, quo pudorem tegerent, nec greſſum impedirent, conſertis manibus, tamquam choros ducerent, in medium progrediuntur alveum; ubi unda torrentior, ubi profundum abruptius, illuc veſtigia dirigentes: nulla pedem retulit; nulla ſuſpendit inceſſum; nulla tentavit ubi greſſum figeret; anxiæ dum terra occurreret, offenſæ vado, lætæ profundo. Videres piam matrem ſtringentem nodo manus, gaudere de pignore, timere de caſu, ne ſibi filias vel fluctus auferret. Has tibi, inquit, hoſtias, Chriſte, immolo, præſules virginitatis, duces caſtitatis, comites paſſionis. Sed quis miretur tantam viventibus fuiſſe conſtantiam, cum etiam defunctæ immobilem ſtationem corporum vendicaverint? non cadavera unda nudavit, non rapidi curſus fluminis volutarunt: quinetiam ſancta mater, licet ſenſu carens, pietatis tamen adhuc ſervabat amplexum; & religioſum, quem ſtrinxerat nodum, nec morte laxabat; ut quæ religioni debitum ſolverat, pietate hærede moreretur; nam quas ad martyrium junxerat, uſque ad tumulum vendicabat:* Hucuſque S. Ambroſius.

* ſuccincto.
Se dant aquis, ne fœdentur libidine.

XV. Antiochenæ martyres. Eamdem prope hiſtoriam de matre ac duabus filiabus virginibus Antiochenis, narrat Euſebius ab Ambroſio paulo diverſe; ut a nonnullis revocetur in dubium, num una eademque perſonarum earumdem ſit contexta narratio: quamobrem quæ ſunt ab Euſebio ſcripta, hic attexere dignum putamus. Agens enim de martyribus Antiochenis, hæc ait (*c*): *Ex quibus nonnullis priuſquam capti erant, & in manibus inſidiatorum venerant, ne rei periculum facerent, ex altis ædium tabulatis ſe præcipites dejecerunt; ſicque ſua morte inſigniti, impios præda, quam in illis affectandis ſe capturos ſperabant, omnino privare ſtatuerunt.* His Euſebius plane noſcitur ſignaſſe Pelagiam; at quæ ſequuntur, matrem atque ſorores monſtrare videntur, licet paulo diverſe ab Ambroſio rem geſtam recenſeat, cum ait: *Inter quos erat mulier quædam ſancta, admirabilis corporis figura mulier quidem, virtute autem animi plane vir, aliiſque rebus præ cæteris Antiochiæ civibus, ut divitiis, generis nobilitate, & gloria apud omnes eximia; quæ quidem geminas filias virgines, corporis pulchritudine, & ætate integra præſtantes habuit, eaſque pietatis inſtitutis ſtudioſe educaverat.*

(*c*) *Euſeb. l.8. c.23.*

XVI. *Hæc mulier, cum quidam improbi in eam ejuſque filias gravi invidia incenſi, illas in obſcuro latitantes omni ratione veſtigandas curioſe laboraſſent; & poſtea certiores facti ipſas in aliena regione verſari, Antiochiam accerſendas ſedulo curaſſent, ac jam plane quaſi ſatellitum retibus circumjectæ tenerentur; hæc mulier, inquam, ſimulac cum ſe, tum filias*

filias in ejuſmodi diſcrimina veniſſe videret; & acerba tormenta, quæ ab hominibus infligerentur, illis oratione expoſuiſſet; & de ſtupro, re plane tormentis intolerabiliore, quo adverſarii eas violaturos minarentur (de quo ne verbum quidem ad extremas aures vel ipſa, vel illæ allabi ſinere deberent) eas ſedulo admonuiſſet; cum etiam animas dæmonum ſervituti tradere, omnibus mortis, & exitii generibus deterius eſſe docuiſſet; omnium iſtorum malorum liberationem eſſe, ad Deum tamquam ad portum ſalutis confugere. Unde omnes ſimul uno animorum conſenſu, & ſententia conveniunt, corpora veſtibus decenter adornant; ac cum ad medium iter ventum eſſet; paululum de via decedendi, naturalis neceſſitatis explendæ cauſa poſtulant a ſatellitibus, qui eas ducebant, poteſtatem: qua impetrata, derepente ad fluvii ripam profectæ, ſe in profluentem gurgitem præcipitarunt. Atque iſtæ quidem hoc genere mortis ſe ſua ſponte affecerunt: Hæc de his Euſebius.

XVII. Divinitus inſpirata Eccleſia colit has martyres.

Sed ut ad Pelagiam redeamus, quam ſe dediſſe præcipitem, ne a ſatellitibus teneretur, jam diximus; Natalis dies ejus tabulis Eccleſiaſticis celebritate annua repetendus, & feſto die colendus (ut S. Joannes Chryſoſtomus tradit) Antiochiæ ſolemnis erat; cum alioqui ejus memoria tam Orientali, quam etiam Occidentali Eccleſiæ, ab rei eventus exordio in præſens celebris perſeveret. At non tantum ipſam, ſed & matrem & ſorores, quæ ſeſe flumini, ab eo abſumendas dedere antiquitas Eccleſiaſtica habuit in honore. Harum enim meminiſſe viſus eſt S. Auguſtinus (a), qui paulo temperantius agens, quod ſuo tempore Circumcellionum, qui ſtulta cupiditate martyrii, mortem ſibi conſciſcerent, vigebat inſania, hæc de his ait: *Sed quænam* (inquiunt) *ſanctæ fœminæ tempore perſecutionis, ut inſectatores ſuæ pudicitiæ devitarent, in rapturum atque necaturum ſe flumen projecerunt, eoque modo defunctæ ſunt; earumque martyria in Catholica Eccleſia veneratione celeberrima frequentatur. De his nihil temere audeo judicare Utrum enim Eccleſiæ aliquibus fide dignis teſtificationibus, ut earum memoriam ſic honoret, divina perſuaſerit auctoritas, neſcio; & fieri poteſt ut ita ſit. Quid enim ſi hoc fecerunt, non humanitus deceptæ, ſed divinitus juſſæ, nec errantes, ſed obedientes, ſicut de Sampſone aliud nobis fas non eſt credere? Cum autem Deus jubet, ſeque jubere, ſine ullis ambagibus intimat; quis obedientiam in crimen vocet? quis obſequium pietatis accuſet? &c.* At de his hactenus.

(a) *Aug. de Civit Dei l.1. c.26.*

XVIII. Perſecutionis annus octavus.

Jam res geſtas in Oriente hoc anno, qui ab Euſebio numeratur perſecutionis octavus, eodem auctore deſcribendas aggrediamur: *Cum ſeptimus* (inquit *b*) *annus perſecutionis contra nos intentatæ jam prope eſſet confectus, & res noſtræ ſenſim & quaſi tacito greſſu ad quamdam tranquillitatem ſecuritatemque prolaberentur, & ad octavum annum deflecterent, in quo non exigua confeſſorum multitudo apud metalla in Palæſtina cogebatur; qui magna jam in ritibus religionis perfungendis utebantur libertate, adeo ut domos in Eccleſias ædificarent: Præfectus provinciæ vir ſævus, & improbus, qualem ſcelera ejus in martyres Chriſti admiſſa ipſum plane commonſtrabant, eo ſtatim profectus, ſimulatque facta, & vitæ inſtitutionem eorum, qui ibi agebant, audierat, Imperatorem facit per litteras certiorem; & in iiſdem ea quæ ad eorum famam violandam maxime valere putabat, ad eum perſcribit.*

(b) *Euſeb. l.8. c.22.*

XIX. *Unde qui metallorum venis præerat, eo acceſſit, & tamquam ex Imperatoris mandato confeſſorum ſegregavit multitudinem ſicque diſtribuit, ut deinceps alii Cyprum, alii Libanum incolerent; alios etiam in alia Palæſtinæ loca diſpertiens, omnes variis laborum moleſtiis vexari conterique præcepit: deinde quatuor ex eorum numero eximens, qui principem locum inter eos tenere videbantur, ad Magiſtrum equitum mittit. Quorum duo Peleus & Nilus appellabantur Ægyptiorum Epiſcopi, tertius presbyter fuit; his etiam quartus acceſſit Patermythius, vir propter ſingulare erga omnes pietatis ſtudium facile clariſſimus. Ex quibus Magiſter equitum religionis & fidei in Chriſtum inficiationem poſtulat: atque haud voti compos factus, eos ignis incendiis cremandos tradit. Alii rurſum ex confeſſoribus, qui aut propter ingraveſcentem ætatem, aut membra inutilia, aut alias corporis infirmitates erant illo operum miniſterio ſoluti, illuc in locum ſeparatum ad incolendum amandati; quorum primas tulit Silvanus Epiſcopus Gazæ, qui pium virtutis ſpecimen, & egregium exemplar Chriſtianiſmi omnibus oſtendit. Iſte a prima die perſecutionis (prope dixerim) ad extremum uſque per totum temporis ſpatium variis certaminibus pro crebra fidei confeſſione decurſis nobilitatus, ad illum temporis articulum reſervabatur, ut omnia certamina*

Peleus, Nilus, & ſocii martyres.

PAGIUS IX. *Anno VII. perſecutionis geſta.*

Ad num XVIII. & ſeqq. Quæ habet hoc anno Baronius de Martyribus Palæſtinæ, pertinent ad ſequentem, qui octavus perſecutionis fuit. Ideo enim ille hunc annum perſecutionis *octavum* appellat, quod eam anno trecenteſimo ſecundo, anno ſc. antequam ea excitaretur, inchoarit.

mina martyrum in Palæſtina interfecto-rum, poſtremus quaſi ſigillo cruoris obſi-gnaret.

XX. Joannes Ægyptius cæcus. *Cum eo conjuncti erant ex Ægypto complures, inter quos erat Joannes, qui memoriæ bonitate facile omnes noſtri temporis ſuperavit: & quamquam antea luminibus orbatus erat, tamen tortores adeo ſævi, truculenti, crudeles, & immanes fuerunt, ut propter egregiam in Chriſti nomine confitendo conſtantiam; qua magnopere excellebat, tum ignitis cauteriis ejus pedem pari ratione cum aliis prorſus labefactarent, tum pupillam oculi, quæ viſum amiſerat, candente ferro exurerent. Eum autem ob morum probitatem, & piam vivendi rationem, præſertim cum cæcus eſſet, non eſt cur quiſquam tantopere admiretur; quandoquidem illud non tantum habet admirationis, quantum memoriæ vis, quæ quidem integros ſacrarum Scripturarum libros, non in tabulis lapideis (ut ait ſanctus Apoſtolus a) neque in animalium pellibus membranis, aut charta, quæ vel tineæ conficiunt, vel temporis inſumit diuturnitas, ſed in tabulis re vera cordis carneis, id eſt, in animo ſolerti, & ſincera mentis intelligentia, tamquam ſcriptos habuit: adeo ut quando viſum erat, interdum Legis, & Prophetarum teſtimonia, ſæpe hiſtorias, nonnumquam Evangelia, aut Apoſtolorum ſcripta memoriter ex animi domicilio, tamquam ex quodam litterarum theſauro proferre potuerit. Ipſe quidem fateor, me, cum primum hominem in media Eccleſiæ multitudine ac frequentia ſtantem, & quaſdam divinæ Scripturæ partes recitantem animadverterem, penitus obſtupuiſſe. Nam quamdiu vocem illius ſolum audire licebat, tamdiu aliquem (ut in populi conventibus in Eccleſia mos eſt) ex ſcripto legiſſe putabam; ſed ubi quam proxime ad eum accedens, quod factum erat, evidenter conſpicabar, & alios omnes integris oculis, & apertis undique circumſiſtentes, hunc autem ſolis mentis luminibus utentem, & re vera non pauca velut Prophetam proloquentem, & multis partibus eos, quibus corporis ſenſus ſani, & valentes erant ſuperantem; non potui non Deum ea de re tum ſummis laudibus efferre; tum in primis admirari. Et evidens certe ac firmum argumentum mihi videre videbar, eum re ipſa, & veritate hominem eſſe, qui non externi corporis forma, & ſpecie oculis ſubjicitur, ſed qui in ipſo animo, & interiore cogitatione reſidet; qui quidem in iſto, licet corpus deformatum mancumque eſſet, majorem tamen interioris ſuæ facultatis virtutem declaravit.*

(a) 2. Cor. 3.

XXI. Conſummatum martyrium. *Illis autem, quos diximus, in loco ſeparato commorantibus, & conſueta ipſorum vitæ inſtituta in orationibus, in jejuniis in reliquis exercitationibus exequentibus, Deus ipſe dexteram benignam, & propitiam porrigens, largitus eſt, ut per martyrium ſalutarem vitæ exitum conſequerentur. Hoſtis namque & adverſarius noſter diabolus eos quidem, utpote precibus attentiſſime ad Deum fuſis, contra ipſum armatos non amplius ferre poterat; ſed ſicuti putabat, moleſtiam ipſi exhibentes, trucidare, & e terra tollere inſtituit. Quippe Deus illi hoc agere molienti, poteſtatem conceſſit, ut pariter nec ipſe ab improbitate, quam dedita opera decreviſſet, ulla ex parte arceretur, & hi præclara pro multis ſuis & variis certaminibus præmia jam tandem acciperent. Ea de cauſa ex ſceleſtiſſimi Maximini Imperatoris mandato, uno die undequadraginta martyres capitis pœna multantur. Iſta ſunt martyria octo annis integris in Palæſtina patrata:* Hucuſque Euſebius anni hujus perſecutionis octavi proſecutus eſt ſanctorum martyria.

Quæ vero acciderint duobus aliis ultimis annis nempe nono ac decimo; haud ita diſtincte, ſed paucis exceptis, diverſarum provinciarum martyres tantum generatim complexus eſt: ac primum de his quæ geſta eſſent in Phrygia digna memoria, ejuſmodi narrationem inſtituit (b): *Verum quid opus eſt multa perſequi, & novas piorum martyrum per Orbem dimicationes alteras alteri ſuccedentes proferre, eorum quidem maxime, qui non communi lege, ſed more & inſtituto bellico eſſent undique obſeſſi, oppugnatique? Jamdudum enim urbs Chriſtianorum, quæ eſt in Phrygia, univerſa una cum populo ejuſdem, ab hominibus armatis obſidione undique cincta fuit; & dum viri ſimul cum cæteris liberis & uxoribus, Chriſti Dei omnipotentis opem invocabant, facibus ardentibus injectis incenſa: propterea quod tum univerſus populus, qui civitatem incoluit, tum Curator ejuſdem, & Præfectus præſidii pariter cum magiſtratibus & privatis omnibus, ſe Chriſtianos ingenue profitebantur; neque infidelibus, qui eos idolis hoſtias offerre mandaverant, ulla ex parte volebant obtemperare. Quidam autem Adaucus nomine, dignitate a Romanis ornatus, genere apud Italos clarus, omni fere honorum gradu ab Imperatoribus potitus, & Magiſtri officiorum & Quæſtoris generalis munera integre & incorrupte executus, & præter hæc omnia præclaris pietatis officiis & confeſſionibus fidei in Chriſtum inſigniter nobilitatus; tandem Quæſtoris generalis, pro pietatis defenſione, dum adhuc munere fungebatur, certamen ingreſſus, illuſtri martyrii corona glorioſe redimitus fuit:* Hæc de his ipſe. Sed & Lactantius, qui his temporibus docebat (ut dictum eſt) Rhetoricam Nicomediæ, exprobrans multis Imperatoris ſævitiam, & Judicum illi parentium immanitatem con-

XXII.

(b) Euſeb. l.8.c.13.

Phryges martyres.

Phryges martyres. condemnans, de univerſo populo ab uno illorum in Phrygia concremato meminit, his plane quæ narrata ſunt ab Euſebio, conſentientia ſic ſcribens (*a*).

(a) Lactan. l. 5. c. 11.

XXIII. Perſecutionis immanitas. *Iis igitur hominibus, qui deorum ſuorum moribus congruunt, quia gravis eſt & acerba juſtitia, eamdem impietatem ſuam, qua in cæteris rebus utuntur, adverſus juſtos violenter exercent, nec immerito a Prophetis beſtiæ nominantur. Præclare itaque M. Tullius: Etenim ſi nemo eſt, inquit, qui mori malit, quam converti in aliquam figuram beſtiæ, quamvis mentem hominis habiturus; quanto eſt miſerius in hominis figura animo eſſe efferato? mihi quidem tanto videtur, quanto eſt præſtabilior animus corpore. Aſpernantur itaque corpora belluarum, quibus ſunt ipſi ſæviores, ſibique adeo placent quod homines ſint nati, quorum nihil niſi lineamenta, & ſummam figuram gerunt. Nam quis Caucaſus, quæ India, quæ Hyrcania tam immanes, tam ſanguinarias beſtias umquam aluit? Quoniam ferarum omnium rabies uſque ad ventris ſatietatem furit, fameque ſedata, protinus conquieſcit; illa eſt vera beſtia, cujus una juſſione funditur ater ubique cruor, crudelis ubique luctus, ubi pavor, & plurima mortis imago. Nemo hujus tantæ belluæ immanitatem poteſt pro merito deſcribere, quæ uno loco recubans, tamen per totum Orbem dentibus ferreis ſævit, & non tantum artus hominum diſſipat, ſed & oſſa ipſa comminuit, & in cineres fundit, ne quis extet ſepulturæ locus: quaſi vero id affectent, qui Deum confitentur, ut ad eorum ſepulcra veniatur, ac non ut ipſi ad eum perveniant. Quænam illa feritas, quæ rabies, quæ inſania eſt, lucem vivis, terram mortuis denegaſſe?*

XXIV. Crudelitas præſidum. *Dico igitur, nihil eſſe miſerius iis hominibus, quos miniſtros furoris alieni, quos ſatellites impiæ juſſionis neceſſitas aut invenit, aut fecit. Non enim honor ille, aut provectio dignitatis fuit, ſed hominis damnatio ad carnificinam, Dei vero ad pœnam ſempiternam. Quæ autem per totum Orbem ſinguli geſſerint, enarrare impoſſibile eſt: quis enim voluminum numerus capiet tam infinita, tam varia genera crudelitatis? Accepta enim poteſtate, pro ſuis moribus quiſque ſævit. Alii præ nimia timiditate plus auſi ſunt quam jubebantur; alii ſuo proprio adverſus juſtos odio; quidam naturali mentis feritate; nonnulli ut placerent, & hoc officio viam ſibi ad altiora munirent; alii ad occidendum præcipites extiterunt: ſicut unus in Phrygia, qui univerſum populum cum ipſo pariter conventiculo concremavit; ſed hic quanto ſævior, tanto clementior invenitur; illud vero peſſimum genus eſt, cui clementiæ ſpecies falſa blanditur; ille ſævior, ille gravior eſt carnifex, qui neminem ſtatuit occidere. Itaque dici non poteſt, hujuſmodi Judices quanta, & quam gravia tormentorum genera excogitaverint, ut ad effectum propoſiti ſui pervenirent, &c.* Subdit his alia quæ geſta ſunt in Bithynia; de quibus nos ſuo loco ſuperius.

XXV. Sed ut quæ ab Euſebio ſcripta ſunt, ordine proſequamur; poſt enarratos qui in Phrygia paſſi ſunt cives omnes civitatis unius Chriſtiani martyres, & quæ in Arabia, Meſopotamia, & Cappadocia adverſus Fideles geſta ſunt, ſummatim collecta, quæ ſuperius alio loco poſuimus, hæc adjicit (*b*) de martyribus Antiochenis: *Quid opus etiam eorum qui Antiochiæ martyrium ſubierunt, memoriam renovare? quorum alii candentibus craticulis ſuppoſitis ad mortem uſque, ſed ad longinquum, & diuturnum cruciatum aſſati; alii dexteram in rogum immittere maluerunt, quam eadem deteſtandas victimas attingere.* Et poſt narrata quæ a nobis paulo ante recenſita ſunt de Pelagia præcipitio extincta, ac matre cum ſororibus ſe ipſas in flumen dantibus hæc addit: *At alias geminas virgines etiam Antiochiæ, omnibus rebus valde præſtabiles, vere germanas ſorores, inclytas genere, vitæ integritate inſignes, ætate adoleſcentulas, venuſtas corpore, animo graves & venerandas, moribus pias, ſtudio & induſtria admirabiles, adeo ut terra impia non digna videretur quæ tales ſuſtentaret, in vaſtos maris fluctus nefarii dæmonum miniſtri immergere præceperunt:* Hæc de geminis Antiochenis virginibus Euſebius. Sed dignum eſt, ut quæ de alia quoque Antiochena virgine ab Ambroſio pereleganti ſcripta ſunt ſtylo, his attexamus; quod perſonarum, loci, ac temporis ratio poſtulare videtur; nimirum ut virginibus virginem conjungamus, gentilem gentilibus, quæ, & hoc noviſſimo quoque perſecutionis tempore paſſa eſſe cenſeatur; quod declarat, dum his verbis narrationem aggreditur (*c*):

(b) Euſeb. l. 8. c. 24.

Carnificina Antiochena.

(c) Ambr. l. 3. de Virg.

XXVI. Virgo a proſtibulo liberata. *Recens vobis exemplum profero, ut intelligatis Apoſtolum non unius eſſe doctorem ſed omnium. Antiochiæ nuper virgo quædam fuit fugitans publici uſus; ſed quo magis virorum vitabat aſpectum, eo amplius incendebat; pulchritudo enim audita nec viſa plus deſideratur, duobus ſtimulis cupiditatum, amoris & cognitionis, dum & nihil occurrit quod minus placeat, & plus putatur eſſe quod placeat; quod non judex oculus explorat, ſed animus amator exoptat. Itaque ſancta virgo, ne diutius alerentur potiendæ ſpe cupiditatis, integritatem pudoris profeſſa, ſic reſtinxit improborum faces, ut non jam amaretur, ſed produceretur. Ecce perſecutio; puella fugere neſcia, certe pavida ne incideret in inſidiatores pudoris,*

ris, animum ad virtutem paravit; tam religioſa, ut mortem non timeret, tam pudica, ut expectaret. Venit coronæ dies; maxima omnium expectatio. Producitur puella duplex profeſſa certamen, & caſtitatis, & religionis. Sed ubi viderunt conſtantiam profeſſionis, metum pudoris, paratam ad cruciatus, erubeſcentem ad aſpectus; excogitare cœperunt, quemadmodum ſpecie caſtitatis religionem tollerent; ut cum id abſtuliſſent quod erat amplius, etiam id eriperent quod reliquerant. Aut ſacrificare virginem, aut lupanari proſtitui jubent. Quomodo deos ſuos colunt, qui ſic vindicant; aut quemadmodum ipſi vivunt, qui ita judicant?

XXVII. Dura Virgini oblata conditio. *Hic puella, non quod de religione ambigeret, ſed de pudore trepidaret, ipſa ſecum: Quid agimus hodie? Aut martyr, aut virgo; altera nobis invidetur corona; ſed nec virginis nomen agnoſcitur, ubi virginitatis auctor negatur. Nam quemadmodum virgo, ſi meretricem colas? quemadmodum virgo, ſi adulteros diligas? quemadmodum virgo, ſi amorem petas? Tolerabilius eſt enim mentem virginem, quam carnem habere; utrumque bonum, ſi liceat; ſi non liceat, ſaltem non homini caſtæ, ſed Deo ſimus. Et Raab meretrix fuit; ſed poſtquam Deo credidit, ſalutem invenit. Et Judith ſe, ut adultero placeret, ornavit, quæ tamen quia hoc religione, non amore faciebat, nemo eam adulteram judicabat. Bene ſucceſſit exemplum. Nam ſi illa, quæ ſe commiſit religioni, & pudorem ſervavit & patriam; fortaſſis & nos ſervando religionem, ſervabimus etiam caſtitatem; quod ſi Judith pudicitiam religioni præferre voluiſſet; perdita patria, etiam pudicitiam perdidiſſet. Itaque talibus informata exemplis, ſimul animo tenens verba Domini, quibus ait (a): Quicumque perdiderit animam ſuam propter me, inveniet eam; flevit & tacuit, ne eam vel loquentem adulter audiret; ne pudoris elegit injuriam, ſed Chriſti recuſavit. Æſtimate utrum adulterare potuerit corpus, quæ nec vocem adulteravit.*

(a) Matth. 10.

XXVIII. Virgo proſtituta defenditur. *Jamdudum verecundatur oratio mea, & quaſi audire geſtorum ſeriem criminoſam, atque explanare formidat; claudant aurem Virgines Dei. Ducitur puella Dei ad lupanar; ſed aperite aurem virgines Dei: Virgo proſtitui poteſt, adulterari non poteſt. Ubicumque Dei virgo eſt, Dei templum eſt, nec lupanaria infamant caſtitatem, ſed caſtitas etiam loci abolet infamiam. Ingens petulantium concurſus ad fornicem. Diſcite martyrum miracula, ſanctæ virgines, dediſcite locorum vocabula. Clauditur intus columba; ſtrepunt accipitres foris; certant ſinguli, qui prædam primus invadat. At illa manibus ad cœlum levatis; quaſi ad domum veniſſet orationis non ad libidinis diverſorium: Chriſte (inquit) qui domuiſti Danieli virgini feros leones, potes etiam domare hominum feras mentes. Chaldæis roravit ignis; Judæis ſe unda ſuſpendit, miſericordia tua, non natura ſua: Suſanna ad ſupplicium genu fixit, & de adulteris triumphavit. Aruit dextera, quæ templi tui dona violabat. Nunc templum ipſum attrectatur tuum; ne patiaris inceſtum ſacrilegii, qui non paſſus es furtum. Benedicatur, & nunc nomen tuum, ut quæ ad adulterium veni, virgo diſcedam.*

XXIX. *Vix compleverat precem, & ecce vir militis ſpecie terribilis irrupit. Quemadmodum eum virgo vidit, tremuit, cui populus tremens ceſſit. Sed non illa immemor lectionis: Et Daniel (b) (inquit) ſupplicium Suſannæ ſpectaturus advenerat; & quam populus damnavit, unus abſolvit: poteſt & in hoc lupi habitu ovis latere; habet & Chriſtus milites ſuos, qui etiam legiones habet. Aut fortaſſe percuſſor intravit; ne vereare anima, talis ſolet martyres facere. O virgo, fides tua te ſalvam fecit. Cui miles: Ne quæſo paveas, ſoror; frater huc veni, ſalvare animam, non perdere. Serva me, ut ipſa ſerveris: quaſi adulter ingreſſus; ſi vis, martyr egrediar. Veſtimenta mutemus; conveniunt mihi tua, & mea tibi, ſed utraque Chriſto. Tua veſtis me verum militem faciet, mea te virginem; bene tu veſtieris; ego melius exuar, ut me perſecutor agnoſcat. Sume habitum qui abſcondat fœminam; trade qui conſecret martyrem; induere chlamydem, quæ occultet membra virginis, ſervet pudorem; ſume pileum, qui tegat crines, abſcondat ora. Solent erubeſcere qui lupanar intraverint. Sane cum egreſſa fueris, ne reſpicias retro, memor uxoris Lot (c), quæ naturam ſuam, quia impudicos licet caſtis oculis, aſpexit, amiſit. Nec vereare ne quid pereat ſacrificio. Ego pro te hoſtiam Deo reddo; tu pro me militem Chriſto; habes bonam militiam caſtitatis, quæ ſtipendiis militat ſempiternis; loricam juſtitiæ, quæ ſpiritali munimine corpus includat; ſcutum fidei quo vulnus repellas; galeam ſalutis: ibi enim eſt præſidium noſtræ ſalutis, ubi Chriſtus eſt; quoniam mulieris caput vir, virginis Chriſtus. Et intra hæc verba chlamydem exuit; ſuſpectus tamen adhuc habitus, & perſecutoris, & adulteri. Virgo cervicem, chlamydem cœpit miles offerre. Quæ pompa illa, quæ gratia, cum in lupanari de martyrio certarent? Addantur perſonæ, miles, & virgo; hoc eſt, diſſimiles inter ſe natura, ſed Dei miſeratione conſimiles, ut compleatur oraculum (d): Tunc lupi, & agni ſimul paſcentur. Ecce agna, & lupus non ſolum paſcuntur ſimul, ſed etiam immolantur. Quid plura? Mutato habitu evolat puella de laqueo, jam non ſuis alis,* utpote

(b) Dan. 13. Miles liberat Virginem.

(c) Geneſ. 19.

(d) Iſai. 65.

utpote quæ ſpiritalibus ferebatur; & (quod nulla umquam viderunt ſæcula) egreditur de lupanari virgo, ſed Chriſti. At illi qui videbant oculis, & non videbant, ceu raptores ad agnam, lupi fremere ad prædam.

XXX. Eluſi rivales.

Unus qui erat immodice diſtrictior, introivit; ſed ubi hauſit oculis rei textum: Quid hoc, inquit eſt? puella ingreſſa eſt, vir videtur; ecce non fabuloſum illud, Cerva pro virgine; ſed quod verum eſt, miles ex virgine. At etiam audieram, & non credideram, quod aquas Chriſtus in vina convertit (a); jam mutare cœpit, & ſexus. Recedamus hinc, dum adhuc qui fuimus, ſumus; numquid, & ipſe mutatus ſum, qui aliud cerno, quam credo? Ad lupanar veni, cerno vadimonium, & tamen mutatus egrediar; pudicus exibo, qui adulter intravi. Indicio rei, quia debebatur tanto corona victori, damnatus eſt pro virgine qui pro virgine comprehenſus eſt. Ita de lupanari non ſolum virgo, ſed etiam martyres exierunt.

(a) Joan. 2.

XXXI. Virgo martyrii cupida.

Fertur puella ad locum ſupplicii cucurriſſe, certaſſe ambo de nece; cum ille diceret: Ego ſum juſſus occidi; te abſolvit ſententia, quando me tenuit. At illa clamare cœpit: Non ego te mortis vadem elegi, ſed prædem pudoris optavi. Si pudor quæritur, manet nexus; ſi ſanguis expoſcitur, fidejuſſorem non deſidero: habeo unde diſſolvam; in me lata eſt iſta ſententia quæ pro me lata eſt. Certe ſi pecuniæ te fidejuſſorem dediſſem, & abſente me Judex tuum cenſum fœneratori adjudicaſſet, eadem me ſententia convenires; meo patrimonio ſolverem tuos nexus; ſi recuſarem, quis me indignam morte cenſeret? quanto major eſt capitis hujus uſura? moriar innocens, ne moriar nocens; nihil hic medium eſt; hodie aut rea ero tui ſanguinis, aut martyr mei. Si cito redii, quis me audet excludere? Si moram feci, quis audet abſolvere? plus legibus debeo rea non ſolum fugæ meæ, ſed etiam cædis alienæ; ſufficiunt membra morti, quæ non ſufficiebant injuriæ; eſt in virgine vulneri locus, qui non erat contumeliæ; ego opprobrium declinavi, non martyrium tibi ceſſi; veſtem, non profeſſionem mutavi. Quod ſi mihi præripis mortem, non redemiſti me, ſed circumveniſti. Cave ne, quæſo, contendas: cave ne contradicere audiaris; noli eripere beneficium quod dediſti; dum mihi hanc ſententiam negas, illam reſtituis ſuperiorem. Sententia enim ſententia ſuperiore mutatur. Si poſterior me non tenet, ſuperior tenet. Poſſumus uterque ſatisfacere ſententiæ, ſi me prius patiaris occidi. In te non habent aliam quam exerceant pœnam. In virgine obnoxius pudor eſt. Itaque glorioſior eris, ſi videaris de adultera martyrem feciſſe, quam de martyre adulteram reddidiſſe. Quid expectatis? duo contenderunt, & ambo vicerunt; nec diviſa eſt corona; ſed addita. Ita ſancti martyres invicem ſibi beneficia conferentes, altera principium martyrii dedit, alter dedit effectum: Hæc S. Ambroſius de agone virginis Antiochenæ, & militis ejus pudorem ſervantis, & martyrium promerentis.

XXXII. Virgines proſtitutæ & liberatæ.

Porro quod frequens eſſet, hac potiſſimum perſecutione noviſſima, Chriſtianas fœminas in confeſſione perſtantes tradi proſtibulo illudendas, ut compluribus exemplis ſuperius eſt demonſtratum, dictumque ex S. Baſilii (b) ſententia Chriſtum eiſdem ſemper præſto fuiſſe, variiſque modis a turpitudine vindicaſſe: haud mirum videri debet, ſi his quæ ſcribit S. Ambroſius perſimilia facta legantur in aliis quoque virginibus. Et quid ni præſtantes virtute milites Chriſtiani, cum viderent candidas integritate Chriſti columbas tradi lenonibus deturpandas, hæc, hiſque majora præſtarent? Quis Fidelium videns ſic proſtitui caſtiſſimas virgines, corde excruciatus non omne volveret mente conſilium, agitaretque animo curam omnem, ut eas ab imminenti periculo liberaret? Dulce plane cuiquam videri poſſet diſpendium vitæ, quo ab avaro turpique lenone redimeretur pretioſa virginitas, comparareturque celſior corona martyrii, duplici inſignita victoria, confeſſione fidei, & defenſione pudoris; cujus cauſa conſequendæ, cum ſe daret occaſio, laboraſſe Fideles, nullus jure poterit dubitare.

(b) *Baſil. de vera virginitate.*

XXXIII. Didymus miles liberat Virginem.

Quamobrem haud mirum, inquam, videri debet, ſi perſimiles caſus diverſis in locis acciderint; ut in primis quod Alexandriæ contigiſſe traditur de Didymo Chriſtiano homine, qui ut nobilem virginem Alexandrinam Theodoram nomine ad lupanar damnatam eriperet, galeam, ocreas, & cœtera militaria ſuperinduens indumenta, comparato ſibi ex more, majori pecuniarum vi aditu, acceſſit ad virginem; quam, galea tecto una cum vultu capite, accinctam gladio, baltheoque decoram abire coegit; & re comperta, qui loco virginis remanſerat obſes, damnatus capite, martyrium conſecutus eſt; ſed & illa itidem coronam martyrii eſt adepta, ut ex Romano Martyrologio liquet. Porro hanc (ut corrigamus quæ dicta ſunt in Notis ad Martyrologium) apparet eſſe diverſam ab illa, quæ ab Ambroſio deſcribitur. Extat rei inſigniter geſtæ nobilæ monumentum, ipſa, inquam, Acta (c) accurate conſcripta, & fide perſtantia.

(c) *Ex Metaph. apud Sur. t. 2. die 5. Apr.*

XXXIV. De Antonina e lupanari ſubducta.

Rurſus alia extant Acta (d) de Antonina virgine & Alexandro, qui eadem quoque arte ipſam a ſtupro vindicavit; cum poſtea ambo dire cruciati, manibus præciſis, igne abſumendi traditi, coronam mar-

(d) *Apud eumdem die 4. Maii.*

martyrii conſecuti ſunt: quorum omnium natalitiis diebus in Eccleſia Dei, tum apud Græcos, tum etiam Latinos, memoria viget; ſed & Palladius (*a*) Corinthi perſimile memoratis exemplis accidiſſe teſtatur de Chriſtiano homine Agente in rebus (erat is magiſtratus in militia Palatina) qui perſoluto pro virgine proſtituta ingenti in delicias prioris noctis pretio, illam ſuo indutam habitu liberavit; cum Præſes indignatus ſic ſe ab eo eſſe deluſum, ad beſtias hominem damnavit: qui earum feritate diſcerptus, martyrii corona donatus a Deo eſt. Et quid mirum ſi ſic liberatæ ſunt a viris Chriſtianis Chriſtianæ virgines proſtitutæ, cum & Lacedæmonios viros fœminæ conjuges (quod tradit Valerius *b*) eadem quoque arte ex arcto carcere, habitu item mentito, ſubduxerint?

(*a*) *Pallad. in Lauſiac. c. 53.*

(*b*) *Valer. Max. l. 4. c. 6. exter. c. 3.*

XXXV. Euphraſiæ egregium factum.

At præter hæc, quæ Antiochiæ, Alexandriæ, & Corinthi accidiſſe vidimus; Nicomediæ quoque contigit nobile facinus Euphraſiæ virginis; quæ hac eadem Diocletiani perſecutione urgente, cum illi ſedi (ut dictum eſt) S. Anthimus præeſſet Epiſcopus, ad lupanar itidem damnata, mira quadam arte excogitata, & virginitatis integritati proſpexit, & coronæ martyrii percupide lucrum fecit; de qua poſt alia, hæc tradit Nicephorus (*c*): *Ubi jam in eodem eſt conclavi cum improbo juvene clauſa, techna quadam illum circumvenit; veneficam ſe eſſe profitetur, mercedemque ingentem conſervatæ pudicitiæ pollicetur, quæ eum a morte conſervet, pharmacum ſcilicet, quo ille perunctus, in bellorum certaminibus & prœliis nullo prorſus telo aut ferro violari aut confici poſſet. Quod ſi de tali remedio, (inquit) periculum facere vis, illico id tibi manifeſte exhibebo. Ille id ſtatim parari permittit. Tum illa vere ſapiens ceram oleo liquefactam, manibuſque ſubactam, collo ſuo circumcirca inungens, illinit: quod ubi perfecit; petere eum jugulum ſuum enſe, quibus poſſet viribus adacto, remediique ejus vim, & efficaciam experiri jubet. Atque ille quam potuit validiſſime enſem in eam demiſit, caputque ejus ictu uno reſecuit:* Hæc Nicephorus; quæ vulgaris poeta ille, ☞ quamvis celebratur a multis nimia licentia dicam, & temeritate, non ſine dedecore pietatis, in fabulas eſt auſus transferre quas cantat, non veritus ſacra ac veneranda Martyris Acta in poeticum figmentum convertere. ☜ At de virginibus a proſtibulo liberatis modo ſatis. Ad Antiochenos martyres redeamus.

(*c*) *Niceph. l. 7. c. 13.*

XXXVI. Martyres Antiocheni.

Paſſi itidem Antiochiæ hac perſecutione habentur Julianus, Baſiliſſa, Antonius presbyter, Anaſtaſius, atque alii complures ordinis Eccleſiaſtici viri, quibus acceſſit Marcionilla cum Celſo puero, ſeptemque fratres, & alii plures, quorum omnium una eſt natalis dies, perpetua memoria conſecratus (*d*). Sed eſt & alia Baſiliſſa (*e*) novem annorum puella Nicomediæ, quæ cum ſub Alexandro Præſide verbera, ignes, ac beſtias ſuperaſſet, Deum orans, ſpiritum reddidit. Cum in Syria, quæ Cœle dicitur, plurimi martyres paſſi habeantur: in ſuperiori Syria, quæ appellata eſt Auguſta Euphrateſia, Sergius & Bacchus clariſſimi martyres occubuerunt; quorum memoria virtute miraculorum non in Chriſtianos tantum, ſed etiam in infideles (ut ſuo loco dicturi ſumus) propagata eſt. Extant eorum Acta, ſed in aliquibus emendanda. Ad Bacchum quemdam reſcriptum (*f*) legitur Diocletiani; ſed num hic ille, vel quiſnam fuerit, ignoramus.

(*d*) *Mart. Rom. 9. Januarii.*

(*e*) *Ibidem die 3. Septembr.*

(*f*) *l. 1. C. ad legem Viſcel.*

JESU CHRISTI ANNUS 310. — EUSEBII PAP. ANNUS 2. — CONSTANTINI IMP. ANNUS 5.

I. Redemptoris noſtri annus decimus ſupra trecenteſimum, quod nullis creatis novis Conſulibus Faſtis haberetur adſcriptus, poſt Conſulatum Diocletiani ſecundo notatus reperitur.

Unde autem acciderit, ut duorum annorum Conſules deſint, anno præterito diſſeruimus, eamque attulimus rationem quod deleta Maxentii tyranni memoria, ex Faſtis pariter expuncti ſunt Conſulatus ejuſdem, ſed id præter antiquum morem, ut ex Tacito (*g*) ſuperius dictum eſt. Cum vero tyrannorum Conſulatus deleri cœperunt, vel ex alia cauſa novi Conſules creati non ſunt; ne in Faſtos, in quibus tempora accuratiſſime numerari ſolerent, ob vacuos laterculos Conſulatuum error irreperet; optime conſultum eſt, ut ſequentes anni poſt ultimos Conſules, ſignarentur, poſt Conſulatum illorum, primo, vel ſecundo, prout vacaſſe contigiſſet. Uſitatius itaque invenitur, ut cum quid poſt Conſulatum factum legitur, intelligi debeat contigiſſe illud anno ſequenti a ſuperioris anni Conſulibus, quod Acta a S. Auguſtino (*h*) citata declarant. Sed & in Concilio Africano hæc leguntur: *Quod ſi adhuc ejus anni Paſchæ dies incertus eſt, ille præcedens adjungatur*, in Formatis ſcilicet litteris; *quomodo ſolet, poſt Conſulatum, in publicis Geſtis adſcribi.* Sed & accidit plerumque, ut etiam cum certi ſint alicujus anni Conſules, tamen Acta publica poſt Conſulatum

(*g*) *Tacit. Annal. l. 3.*

Poſt conſulatum quando notati anni.

(*h*) *Aug. in Brevic. Collat. die 3. c. 17.*

tum anni ſuperioris Conſulum interdum conſignata habeantur; quod aliquando honoris cauſa factum eſſe videri poteſt; nam Acta Concilii Epheſini interdum adnotata reperiuntur, poſt Conſulatum Theodoſii Imperatoris & Valentiniani; cum tamen conſtet eodem anno Conſules creatos eſſe Baſſum & Antiochum. Hæc igitur ad elucidationem temporum non oportuit præteriiſſe; quod frequenter accidat reperiri in Faſtis notatos annos, poſt Conſulatum.

II. Perſecutionis annus nonus. Sed jam quæ hoc ipſo anno geſta ſunt, ordine temporum proſequamur. Numeratur ex his quæ dicta ſunt ſuperius ex Euſebii calculo annus hic nonus cœptæ a Diocletiano perſecutionis, quo ipſo anno (ut idem tradit Euſebius *a*) magnus ille Petrus Epiſcopus Alexandrinus martyrium conſummavit; ait enim hæc de eo: *Hic duodecim annis continuis in eo officio fungendo ſumma cum dignitate inter primos floruit; qui cum triennium prope ante perſecutionis tempus in Eccleſia illa gubernanda contriviſſet, de reliquo vitam duriore exercitatione ac magis ſeveram traduxit, & (uti omnibus conſtabat) Eccleſiarum utilitati omni cura ac ſtudio proſpexit; ac propterea nono perſecutionis anno, capite amputato, fuit a Deo inſigni martyrii corona donatus:* Hæc Euſebius; unde idem ipſe corrigitur, dum habet

(a) Euſeb. l.7. c. ult. in fin.

Petri Alex. martyrii tempus.

PAGIUS

SÆC. IV. Anno Urbis 1063. Olymp. 271. an. 2. A.C. 310.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5803.

☉ 11. A. ☽ 7. P. 2. April. Indict. 13.

JESU CHRISTI 310.

EUSEBII PAPÆ 1.

PERSECUTIONIS 8.

GALERII MAXIMIANI 6. CONSTANTINI 5.

LICINII & MAXIMINI 4.

I. Conſules in Italia & in reliquo Orbe Rom. [1] AD num. I. Coſſ. In Italia fuere *Maxentius Aug. III. ſolus*, ut legitur in Faſtis Idacianis, & in libello de Præfectis Urbi. In reliquo Orbe Romano hic annus hac formula notatus fuit: *Anno II. poſt Conſulatum decimum, & ſeptimum*, id eſt, poſt decimum Maximiani Herculii, & ſeptimum Galerii Maximiani, ut diſcimus ex Faſtis Cæſareis, Idacio in Faſtis, & ex Fragmento Conſulari a Bucherio recitato. In Faſtis Græcis Theonis Conſules proponuntur *Andronicus & Probus*, anno vero ſequenti *Maximianus & Maximinus*. Verum, ſicut certum eſt, Maximinum anno ſequenti Conſulatum tantum ſuffectum geſſiſſe, ita & hoc anno Andronicum & Probum Conſules ordinarios non fuiſſe. Eſt hic quintus Maxentii annus, in quem ejus *Quinquennalia* incidebant, quorum cauſa Conſulatus ille ab eo ſumtus videtur. Ea tamen ſolennia in annum CCCXII. dilata, ut tunc videbimus.

II. Romulus anno ſuperiori extinctus. Ex eo autem quod Maxentius, cui ſemper Romulus Cæſar filius Collega fuerat, ſolus Conſul proceſſerit, colligere eſt, eumdem Romulum anno ſuperiori in aquis Tyberis extinctum eſſe. Auctor enim incertus Panegyrici Conſtantino poſt devictum Maxentium dicti, poſtquam narravit, *Maxentium* biduum ante pugnam, qua debellatus eſt, palatio emigraſſe, & cum uxore ac filio *in privatam domum ſponte conceſſiſſe*, tum cap. 18. Tyberim alloquens ait: *Eum nec falſum Romulum diu vivere, nec parricidam Urbis* paſſum eſſe *enatare*. Quare dici non poteſt, Romulum Cæſarem anno CCCXII. cum Maxentio patre in aquis Tyberis periiſſe; cum ex Nummis apud Mediobarbum conſtet, eum apotheoſi donatum fuiſſe, & templum in ejus honorem conſtructum. Nam hæc conſecratio a *Maxentio* patre ſine dubio peracta, & ab eodem templum illud ædificatum; ideoque jam Romulus extinctus fuerat, ſive aquis, ſive alio modo. Genus enim mortis non omnino certum. Quare recte Triſtanus tom. 3. pag. 465. ſcripſit, Maxentio duos filios fuiſſe, *Romulum* Cæſarem, aliumque, de quo mentio in verbis Oratoris incerti laudatis. An vero is Conſtantini juſſu occiſus fuerit, & quo mortis genere interierit, incompertum. *Quinquennalia* Imperii Auguſtei Galerii Maximiani ad hunc annum pertinent, quemadmodum *Quinquennalia* Imperii Cæſarei Conſtantini Magni, de quibus loqui videtur Eumenius in gratiarum actione eidem Conſtantino Flavienſium nomine anno ſequenti dicta.

III. Quinquennalia Imperii Cæſarei Conſtantini M. Eumenius poſtquam narravit, cenſum a Conſtantino relaxatum fuiſſe, cap. 13. ſubjungit: *Quinque annorum nobis reliqua remiſiſti. O luſtrum omnibus luſtris felicius! O luſtrum, quod merito hanc Imperii tui æquavit ætatem?* id eſt o luſtralis remiſſio, quæ plena & perfecta eſt, ſicut annus Imperii tui quintus, qui plenus, quia tranſactus, & non inchoatus tantum. *Quinquennalia tua nobis etiam perfecta celebranda ſunt; illa enim quinto incipiente ſuſcepta* (id eſt, currenti Chriſti anno) *omnibus populis jure communia, nobis hæc propria* (id eſt anno CCCXI. exhibita) *quia plena ſunt*, id eſt, anno quinto evoluto celebrantur. Vides, Eumenium duo Quinquennalia diverſis annis peracta inſinuare. Nec mirum; cum reliqui omnes Auguſti, ſi prius Cæſares renuntiati fuiſſent, tam Cæſarei, quam Auguſtei Imperii Quinquennalia & id genus feſta ederent. Quod eo magis de *Conſtantino* dicendum, quod certum ſit, eum bis Vicennalia celebraſſe, ut infra oſtendam. Euſebius autem in Vita Conſtantini ſicut de unis Vicennalibus, ita de unis Decennalibus & Tricennalibus mentionem fecit, quamvis in Chronico duo Vicennalia a Conſtantino celebrata memoret. Quare hujus Hiſtorici ſilentium huic opinioni, quæ nova eſt, non officit.

IV. Martyrium S. Petri Epiſc. Alex. Ad num. II. & III. *S. Petrus* Epiſcopus Alexandrinus anno perſecutionis nono martyrium fecit, teſte Euſebio in fine libri ſeptimi, ideoque

---

NOTÆ [1] COſſ. In Italia: *Maxentius Aug. III. ſolus*. Alibi: *Anno II. poſt Conſulatum decimum, & ſeptimum*. Faſti Idatiani; *Anno II. poſt conſulatum decimum, & ſeptimum*. Ita Vindebonenſes, & Bucherii laterculi. Proſperi chronicon: *Anno II. poſt conſulatum X. & VIII.* Libellus de Præf. Urb. *Maxentio III. conſule*.

habet in Chronico anno ſeptimo Conſtantini Achillam Petro eſſe ſuffectum; perperamque ponit anno Domini trecenteſimo decimooctavo id contigiſſe.

III. Verum potius dixerim, mendum in codicem irrepſiſſe, quam eumdem auctorem ſibi ipſi contrarium adeo enormiter lapſum eſſe. Idemque de reſtituta ſub Maximino perſecutione dum agit, hæc ait de Petro (a) Euſeb. l. 9. c. 5. (a): *Per idem tempus Petrus, qui Eccleſiæ Alexandrinæ maxima cum dignitate præfuerat, quique præter cæteros ſanctos & divinos Epiſcopos, cum virtutis cauſa, quæ in ejus vita elucebat, tum ſtudii, & vigiliarum quas in ſacras litteras contulerat, prope miraculum extitit; nulla de cauſa culpave, cum minime expectabat, abreptus ſubito, ita ut erat, ex Maximini mandato, injuſte capite plectitur; aliique complures qui in Ægypto erant Epiſcopi idem cum illo ſupplicii genus perpeſſi ſunt*: Hæc ipſe de ejus aliorumque martyrio. Sed idem quoque dum (b) Euſeb. l. 8. c. 13. alibi (b) celebriores recenſet martyres hac eadem perſecutione paſſos, inter alios adnumerat eumdem Petrum Alexandrinum. Eſto igitur firmum ratumque ex Euſebio, annos quibus ſedit Petrus exacte definiente, ipſum paſſum eſſe anno ſedis ſuæ duodecimo, perſecutionis vero nono, tribus antea primis annis in pace Eccleſiæ (ut ait) evolutis.

IV. Sed jam res geſtas de ejus martyrio fuſius proſequamur. Poſt enim illa, quæ dicta ſunt de fuga cum aliis in Palæſtinam, aliaque de carcere, ac ſchiſmate a Meletio adverſus ipſum conflato, & injunctis ejus decreto pœnitentiis lapſis; reliquum eſt, ut de iis, quæ ad ejus martyrium ſpectant, paulo fuſius agamus; ſed primum, quæ, dum eſſet in carcere, ab eo geſta ſunt, percurramus. Extant Acta ejus martyrii; quæ ex Græco (ut dictum eſt ſuperius) Anaſtaſius Bibliothecarius latinitate donavit, nonnihil diverſa ab iis quæ ejus nomine edita habentur (c) Sur. t. 6. die 25. Novembr. (c), ſed uberiora, quorum meminimus in Notationibus noſtris. De his acturi, in primis monemus lectorem, in editis atque hic citatis in margine, perperam legi excommunicatum fuiſſe Arium diaconum a Petro Epiſcopo Alexandrino ob hæreſim ab ipſo excogitatam de Filio Dei, quem minorem Patre aſſeruiſſet;

Petrus Alexandr. Epiſcopus quid cum Ario.

hæc quidem in dictis germanis Petri martyrii Actis nequaquam leguntur; ſed tantum de Ario, ab ipſo Petro Eccleſiaſtica communione interdictum illi fuiſſe non ob hæreſim aliquam a ſe inventam, ſed ob ſchiſma, quod cum Meletio de quo plura ſuperius, conniviſſet; a quo cum indulgentiam, rediens ad Eccleſiam, impetraſſet, ab eodem Petro poſtea ordinatus fuit diaconus; ſed cum iterum ad Meletium deſciviſſet; ne amplius reciperetur, idem Petrus admirabili quadam viſione admonitus ſuos conteſtatus eſt. Quænam vero hæc fuerit, cum paulo ante martyrium interpellatus eſſet ab Achilla, & Alexandro presbyteris Alexandrinis, ut Arium communionem Catholicam iterum doloſe affectantem reciperet; his verbis declarant citata a nobis Acta:

V. Viſio oſtenſa Petro de Ario.

Paululum eos Petrus ſegregavit a cæteris, & clauſo eorum ſermone, dixit ad eos: Nolite me, fratres, tamquam inhumanum ac rigidum accipere. Re vera enim & ego homo ſum ſub lege peccati degens; ſed credite meis ſermonibus; latens eſt Arii dolus; omnem ſupergreditur impietatem. Et hoc non a me ipſo aſſerens, ejus ſancio ſegregationem. Hac etenim nocte, dum ſolemniter preces ad Dominum funderem, aſtitit mihi quidam puer, quaſi duodecim annorum, cujus faciei claritatem ferre non poteram; nam tota hæc cella, in qua ſtamus, immenſo lumine radiabat; ipſe autem linoſtimum erat indutus colobium, ſciſſum in partes utraſque a collo uſque ad pedes; tenenſque gemina manu colobii ſciſſuras, applicabat eas pectori ſuo, quatenus propriam tegeret nuditatem. Ad hanc quidem viſionem ego miratus, obſtupui. Mox ubi data eſt mihi loquendi fiducia, exclamans dixi: Domine, quis ſcidit tibi indumentum? Et ille: Arius mihi ſcidit; ſed præcave omnino, ne eum in communionem recipias. Ecce enim craſtina die venturi ſunt, qui te pro eo poſtulabunt. Vide ne ſuſcipias, acquieſcens illis; quin potius jubeto Achillæ, & pariter Alexandro presbyteris, qui poſt tuum exitum recturi ſunt Eccleſiam meam, ne aliquatenus illum recipiant. Tu autem futurus es martyr, mortem veloſius expleturus: Hæc de Ario.

A quo nihil de iis, quæ ad fidem ſpectant, deductum fuiſſe in controverſiam, VI. ibi

PAGIUS que illud ad annum ſequentem, qui perſecutionis nonus eſt, revocandum, ut ibidem videbimus. Porro viſio ejuſdem S. Petri de Ario, ejuſque martyrii Acta, tam quæ apud Surium leguntur, quam quæ Græce ac Latine a Combefiſio edita ſunt, varias falſitatis & ſuppoſitionis notas præferunt. Nam præter eas quæ a Baronio obſervatæ, in iis dicitur *Millium* quemdam fuiſſe Epiſcopum Alexandrinum, S. Heraclam poſt S. Dionyſium & *Maximum* Eccleſiam Alexandrinam rexiſſe, & Fideles voluiſſe condere corpus S. Petri in Eccleſia S. Theonæ ſacra; quæ omnia a veritate aliena. Ea enim Eccleſia nondum ædificata erat; teſtatur quippe Athanaſius in Apologia prima, eam extrui curaſſe *S. Alexandrum* Alexandriæ Epiſcopum, qui poſt Theonam ſedit. Denique Alexandrinorum Præſulum ſucceſſio ab Euſebio tradita in dubium revocari non poteſt; idcoque utraque S. Petri Vita proculdubio ſpuria.

Arius Schiſmaticis primum hæſit.

ibi ſignificatur; ſed tantum de conniventia cum Meletio, & levitate animi ejus, vel potius calliditate, qua, ut ſtuderet partibus Meletii, ſubdole catholicam communionem captabat; quem ut evitaret, divinitus admonitus Petrus, ſuos pro ipſo interpellantes, quid de Ario in præſentiarum agendum eſſet, reddidit pariter ex divino conſilio certiores. Magni plane negotii res erat, præmonuiſſe ne Arius reciperetur amplius in Eccleſiam, quam foret ſceleſtiſſime conſciſſurus: etenim eo quidem ſymbolo non tantum quid jam feciſſet Arius a partibus Meletii ſtans, ſed quid etiam per hæreſim effecturus eſſet in poſterum, fuit ſanctiſſimo martyri demonſtratum. Qui igitur ab eodem Petro ob ſchiſma eſt ab Eccleſia ſegregatus, poſtea ſubdole ſe Petri ſucceſſori inſinuans, ab eo incaute receptus eſt, & presbyter ordinatus: inde vero ab Alexandro Achillæ ſucceſſore (ut S. Athanaſius (a) ait) nova intercedente hæreſis cauſa, fuit ab Eccleſia Dei, Fideliumque communione primo rejectus. Quamobrem ut edita illa Acta adulterata mentiuntur, ita pariter cum eis hallucinantur, qui dicunt Arium a Petro hæreſis cauſa, ab Eccleſia fuiſſe proſcriptum; cum nefas ſit, Athanaſio non acquieſcere, Alexandro primas ea in re tribuenti.

(a) *Athan. paſ. orat. 1. contra Arianos.*

VII. Petri Alex. Epiſc. martyrium.

Hæc pridie ejus diei, quo martyrium ſubiit, contigerunt; quo pariter accidit, ut cum de Imperatoris Maximini reſcripto de nece Petro Epiſcopo inferenda rumor Alexandriæ fuiſſet pervulgatus, Chriſtiani Alexandrini (horum numerus immenſus erat & qui ſi voluiſſent, magnas turbas ciere, totumque ſtatum civitatis perturbare potuiſſent) ſui paſtoris cupidiſſimi, glomeratim ad carcerem, ubi ſanctus Epiſcopus tenebatur, accurrerent, indigno ferentes animo in eum quicquam conflari; parati quoque militiæ armatæ reſiſtere, vitamque ipſam pro cariſſimo omnium parente profundere. Inter eos autem complures fuiſſe ſanctiſſimos monachos, qui ut confeſſoribus in carcere conſtitutis opitularentur, ac præſto eſſent, e ſolitudine deſertiſque locis Alexandriam venerant, eadem Acta teſtantur. Sed quinam iſti fuerint, poſt narrationem de Petri martyrio inferius dicturi ſumus. Hæc Tribunus militum intelligens, & conſiderans ne ſi vi vellet rem agere, dubiam jaceret aleam, temperavit; expectans, ut nocte adveniente populus, qui pro foribus carceris ſtabat, ad propria remearet: cum illi, ut in omnibus proſpectum eſſet vitæ Antiſtitis, quævis mala potius pati, quam ſtationem relinquere, parati eſſent.

VIII. Quod conſiderans Petrus, tum amore martyrii, quo diutius flagrarat, tum timore, ne ſui cauſa Chriſtiani cum militibus manus confererent; imminenti periculo præſentis jactura vitæ opportune conſulturus, miſit ſibi inhærentem lateri a reſponſis ſeniorem ad Tribunum, ſecreto eum admonens, & viam aperiens, qua collectam fruſtraret multitudinem; nimirum, ut a parte poſteriore carceris, ſumma nocte cum latomis per poſticum via ſecreta veniret, murumque eo loco perfoderet, quo ſe intus pulſantem audiret. Quid plura? Res accidit ex utriuſque ſententia: effoſſo pariete, per foramen Petrus clanculo egreſſus, ſeſe expectantibus dedit militibus, a quibus ducitur ad locum, qui ab incolis dicitur Bucula, ubi S. Marcus quoque martyrium conſummaverat, cui & ejuſdem ſancti cœmeterium inhærebat: quod, concedente Tribuno, Petro ingredi licuit, & orare; quibus quidem precibus ſuum per Marcum Deo martyrium commendavit; Eccleſiam quoque Alexandrinam, omneſque qui tunc erant & futuri eſſent ibi Fideles, ut protegeret, omniumque ſaluti proſpiceret, Deum rogavit; ac denique ut exulem Eccleſiæ pacem tandem poſtliminio reſtitueret, enixis precibus poſtulavit.

Petrus clam e carcere egreditur ad martyrium.

IX. Conſummat martyrium Petrus.

Sed accidit, ut eodem plane articulo temporis ſacrata Chriſto virgo, petitionis illius ignara, iis qui aderant, has a numine allatas voces ſe audiſſe, fidem faceret; videlicet: Petrus initium Apoſtolorum: Petrus finis Epiſcoporum martyrum Alexandriæ; quod & ex oraculo omnino completum eſt; nam noviſſimus omnium martyrum Epiſcoporum, qui in Gentilium perſecutione ſint paſſi, Petrus habetur. Quid tandem? Abſolutis precibus, ad martyrium ſubeundum ſe libens volenſque compoſuit. Cum milites, reveriti majeſtatem viri, de eo feriendo hæſitarent, pariterque trepidarent; vix ex eis inventus eſt unus, qui pro pretio quinque ſolidis aureis acceptis, exerto gladio, Chriſti Pontificis caput ictu valido amputavit, ſexto Kalendas Decembris, prope illuceſcente jam die; cum ſediſſet (ut eadem habent Acta) annos duodecim, tres in pace Eccleſiæ, novem vero perſecutionis poſtea excitatæ temporibus. Sed irrepſit mendum in notam numeri annorum Domini, dum in eis legitur creatus Epiſcopus anno Domini ducenteſimo octogeſimoquinto.

X. His in hunc modum geſtis, ſub ſilentio milites receſſere, ne fieret aliqua violenta a Chriſtianis impreſſio, quod admodum metuebant. Sed mirum dictu, abſciſſo capite in terram delapſo, reliqua pars corporis innixa genibus, erecta, firma, immobiliſque permanſit; donec rem geſtam tandem qui in carcere agebant excubias Chriſtiani audientes accurrerent; qui & ſacro pignori circumfuſi, irarum obliti, officii memores, prehenſare ſacrum caput

&

Funus & ſepultura Petri Alex. Epiſcopi.

& veneranda martyris membra amplecti, exoſculari, colligere guttas ſanguinis, aliaque digna tanto martyri exhibentes pietatis obſequia, de tumulando corpore honorificentiſſimo funere conſilium iniere, licet de loco fuiſſent inter ſe aliquantulum altercati; contendentibus aliis, eſſe ſepeliendum in proximo cœmeterio S. Marci, in quo, & ſepulti eſſent prædeceſſores Epiſcopi; aliis rurſum affirmantibus, in cœmeterium ab eo conſtructum eſſe inferendum; quorum ſententia frequentiori ſuffragio obtinuit firmitatem; ſicque indutum (ut habent eadem Acta) ſanctum Epiſcopum veſtibus ſacerdotalibus albi coloris, colobio, & homoforio, naviculæ impoſitum (prope littus enim erat) navigantes retro Pharum, per locum qui dicitur Leucada, venerunt ad partem Occidentalem, verſus locum ubi erat martyrum cœmeterium, apud quod ab eo pacis tempore erecta fuerat Dei Genitricis Memoria, confluentibus undique Chriſtianis; ſatagentibuſque ſingulis ſuprema pietatis officia cumulate perſolvere, eumdem ſic indutum ſacerdotalibus veſtibus, perinde ac viventem, in ſede S. Marci collocant, indeque ſublatum humeris venerandum corpus geſtantes triumphali pompa procedunt, habentes in manibus victrices palmas, ardenteſque cereos, thuribulaque odoribus incenſis fumantia, ſacroſque victoriæ hymnos concinentes ad locum perveniunt, ubi cœmeterium a ſe conſtructum erat, ibique eum honorificentiſſime, ex more, delibutum unguentis, ſepulturæ mandarunt; quo in loco quieſcens, miraculorum virtute vivens ſemper in poſterum ſuis opem exhibuit. Hæc omnia fuſius ſcripta, a nobis ſummatim collecta, habent germana ejus martyrii Acta, quæ e Græcis accepta Anaſtaſius Bibliothecarius Latinis tradidit.

XI. De Throno Epiſcopali mira.

Ex quibus illud etiam memoria dignum ab eodem Petro magnæ animi ſummiſſionis ſpecimen editum his attexere æquum exiſtimamus; cum enim ibi agitur de Petri cadavere in Epiſcopali throno a populo id enixius contendente collocato; cur hoc ipſum præter morem officium fuerit illi a Fidelium plebe tunc exhibitum, dum cauſæ ratio redditur, in hæc propemodum verba hiſtoria contexitur: *Hic enim beatus Antiſtes, quando divini myſterii ſacramenta celebrabat, non ſicut Eccleſiaſticus mos habet, in Pontificali throno, ſed in ejus ſuppedaneo ſcabello ſedebat; quod populi aſpicientes, ægre accipiebant, & conquerentes acclamabant: In tua ſede cathedra. Et cum crebro id ipſum repeterent, ſurgens Dei miniſter ejuſmodi querelas tranquilla voce ſedabat; & iterum in eodem ſcabello reſidebat. Cunctis autem hoc humilitatis gratia agi videbatur. Quadam vero magnæ feſtivitatis die, cum ſacra myſteria Miſſæ ſolemniter perageret, & tale quid facere vellet; non ſolum populus, ſed & clerus conſona voce conclamantes dixerunt: Sede in tua ſede, Epiſcope. Ille autem cujuſdam myſterii conſcius hoc audire diſſimulavit; datoque tacendi indicio (neque enim quiſquam obſiſtere pertinacius audebat) ſilere omnes fecit, & nihilominus eidem ſcabello ſedis ſubſedit; celebratiſque ex more Miſſarum ſolemniis, quiſque Fidelium ad propria repedavit.*

XII. Objurgat objurgantes ſe Petrus.

Vir autem Domini, clericis accerſitis, intima ſerenitate tranquillus, arguens eos temeritatis: Cur inquit, laicorum vocibus admixti, objurgare me non erubuiſtis? Attamen quia talis objurgatio non de jactantiæ cænoſo torrente, ſed de puriſſimo fonte dilectionis manavit; aperiam vobis hujus myſterii ſecretum. Plerumque cum throno illi approximare volo, video quamdam in eo divinam ſedere virtutem fulgore luminis admodum radiantem; mox ego inter gaudium, & pavorem ſuſpenſus, agnoſco me tantæ ſeſſionis prorſus indignum; & niſi ſcandali ſeminarium populo inferre timuiſſem, haud quidem ipſi ſcabello ſedere auſus fuiſſem. Inde eſt, cariſſimi filii, quod vobis in hoc Pontificalem regulam excedere videor. Verumtamen multoties, quando eam vacantem aſpicio (ſicuti ipſi teſtes adeſtis) more ſolito in illa ſedere non abnuo. Quapropter hujuſmodi ſcientes arcanum, & pro certo expertum habentes, quia ſi mihi fuerit indultum, ſedebo ſuper eam, non parvipendens ordinis dignitatem; omittite jam popularibus ulterius favere inclamationibus. Hæc nimirum pater ſanctiſſimus, dum adviveret, ad ſacrum clerum coactus expoſuit: Hucuſque de his ibi. Populus itaque, qui reverentia ejus, dum viveret, ſæpe in iis victus fuerat, jam defunctum voluit ſuperaſſe, collocans venerandum corpus ipſius, ſuperpoſito ſecto capite, in cathedra Pontificia.

XIII. De Baptiſmo doctrina.

Sed nec illud de eodem Petro fas eſt prætermittere, quod de ipſo Sophronius (a) ſuis ſcriptis teſtatum reliquit, Athanaſii teſtimonio confirmatum, his verbis: *Interrogatus eſt aliquando prædictus S. Athanaſius, poſt quam Alexandriæ Epiſcopus conſtitutus fuit; an poſſet quiſquam ſine fide baptizari ſecundum ritum & prædicationem Chriſtianorum; aut ſi credere ſe ſimulans aliquibus aliis occaſionibus baptizatus fuiſſet; quid de illo ſentiendum, aut quomodo ſuſcipiat illum Deus? Et reſpondit, dicens: Audivi aliquando a ſenioribus noſtris, quod beato Petro Epiſcopo & martyri, cum facta eſſet mortalitas, & plerique ad baptiſma mortis timore confugerent, apparuerit Angelus humana ſpecie dicens: Quamdiu huc* mit-

(a) Sophr. Prat. ſpirit. c. 198.

mittis marſupia iſta, ſignata quidem, inania autem prorſus, & vacua, & nihil intus habentia? Erunt itaque (quantum ex Angeli voce conjicere licet) ſignum habentes baptiſmi; quoniam & beneficium aliquod exiſtimarunt ſe conſequi, ſi baptiſma ſuſciperent, atque idcirco baptizati ſunt. Significans nimirum, ejuſmodi ſacramentum eſſe conſecutos; non autem (quod ajunt) rem ſacramenti, ipſam gratiam abluentem peccata; hæc de Petro. Porro remanſiſſe ejus memoriam illatam in tabulas Eccleſiaſticas percelebrem, conſuevilſeque Alexandrinos anniverſaria celebritate diem natalem ejus maximo hominum cœtu, pompa ſplendida celebrare, teſtatur Sozomenus (*a*), ejuſdemque diei feſti meminit pariter Ruffinus (*b*).

(a) Sozom. l.1. c.16. *(b) Ruffin l.1. c.14.*

XIV. Petri ſcripta.

At ſicut operatione inſignis, & martyrio nobilitatus Petrus effulſit, ita & rerum divinarum eruditione egregie imbutus enituit; cujus felicis ingenii pauca tantum reliqua ſunt monumenta, nempe Canones de lapſis, indices vigentis eo etiam perſecutionis tempore Eccleſiaſticæ diſciplinæ; ſed & ex commentario ab eodem de Divinitate conſcripto in Concilio Chalcedonenſi (*c*) recitatum fragmentum: odoratus fortaſſe Arii impietatem, nondum tamen foras expoſitam, de ea re ſcribendi aucupatus eſt argumentum.

(c) Concil. Chalced. Act. 1.

XV. Achillas Epiſc. Alexandriæ.

Poſt Petrum martyrem ſubrogatus eſt in ſedem Alexandrinam Achillas, non autem Alexander, ut perperam apud Epiphanium (*d*) legitur ex Meletianorum commento. Qualis autem Achillas fuerit, cum presbyter eſſet, ab Euſebio hiſce laudibus prædicatur (*e*): *Quo tempore* (nempe Theonæ Epiſcopi Alexandrini) *Achillas presbyterio una cum Pierio donatus, cœpit hominum fama celebrari; qui ſcholæ ſacratæ Chriſti fidei inſtituendæ præfectus, in ſingulari ac plane rariſſimo pietatis munere exequendo, nemini ſecundus fuit, & vitæ inſtitutioniſque Evangelicæ modum atque rationem ingenue excoluit:* Hæc de illo Euſebius. Verum in Achilla nimia animi facilitas ab aliquibus reprehenditur; quippe qui conteſtationum prædeceſſoris ſui Petri martyris oblitus, Arium pœnitentiam ſimulantem, & callida arte ſeſe in ejus amicitiam inſinuantem, non rejecit, ut commonitus erat, ſed accepit, fovit, atque honoribus auxit; ut inter alios Sozomenus teſtatur his verbis (*f*): *Ubi vero Petrus martyrio occubuerat, Arius venia ab Achilla petita, non ſolum permiſſus eſt diaconatu fungi, verum etiam ad presbyterii gradum elatus eſt.* Porro Eccleſia Alexandrina, cui præfectus eſt Arius, Baucalidis * dicta eſt, cujus Epiphanius (*g*) meminit. Accidiſſe videtur, ut in odium Meletianorum ſchiſmaticorum, quos Achillas vehementer eſt averſatus, ipſe tunc Arium ab illis deficere profitentem ſuſceperit, & presbyterio honeſtaverit. Sicut enim adverſus Petrum, ita pariter in Achillam & Alexandrum ejus ſucceſſores Meletianos maximas turbas concitaſſe, Athanaſius fidem facit, qui ait (*h*): *Memores igitur ipſi, quomodo ſeſe primum adverſus beatum martyrem Petrum, deinde contra magnum Achillam, poſtremo contra beatum Alexandrum geſſerint, &c.*

(d) Epiph. hæreſ. 68. *(e) Euſeb. l.7. c. ult.* *(f) Sozom. l.1. c.14.* * Baucalis. *(g) Epiph. hæreſ. 68. & 69.* *(h) Athan. orat. 1. contra Arian. prope finem.*

XVI. De Meletio falſa aſſertio.

Sed quid præterea de Meletio ſchiſmatico, verum ex Meletianis falſa accepta hiſtoria, Epiphanius (*i*) ſcribat, non ut probemus, ſed ut confutemus, hic reddamus: *Contigit* (inquit) *Petrum martyrium ſubire; & deceſſit beatus ille, ſucceſſore relicto Alexandro in Alexandria; hic enim ſucceſſit in thronum poſt prædictum Petrum. Meletius autem & alii multi in exilium relegati ſunt, exterminati in Phœnenſia metalla; & tunc de cætero qui ſequebantur confeſſores cum Meletio erant. Et ipſe Meletius in carcere, in profectione per ſingulas regiones ac ſingula loca tranſiens, conſtituebat clericos, Epiſcopoſque ac presbyteros, & diaconos, & ædificabat proprias Eccleſias; & neque hi cum illis communicabant, neque illi cum his; inſcribebant autem ſinguli in propria Eccleſia; qui quidem Petro ſucceſſerunt veteres habentes Eccleſias, Eccleſia Catholica; qui vero Meletio adhærebant, Eccleſia martyrum. Unde & in Eleutheropoli, & in Gaza atque Ælia, cum acceſſiſſet quidem Meletius, multos ſic elegit; & contigit, ut ipſe multum temporis tereret in dictis metallis. At interim liberantur a metallis confeſſores, tum qui Petri partium erant (multi enim adhuc ſupererant) tum Meletii ſectatores; neque enim in metallis inter ſe communitatem habebant, aut ſimul preces fundebant. Contigit autem Meletium adhuc ad tempus in mundo vitam agere, ut etiam floruerit cum Alexandro Petri ſucceſſore, & in amicitia ejus eſſet, curaretque res Eccleſiæ ac fidei; dixit enim ſæpe: Nihil habui diverſum, aut adulteratum:* Hæc ibi; quæ quidem quantum adverſentur iis quæ nuper ex Athanaſio recitavimus, aut

(i) Epiph. hæreſ. 68.

PAGIUS

V. *Achillas Epiſc. Alex.*

Ad num. XV. *S. Achillas* anno tantum CCCXII. in locum *S. Petri* Epiſcopi Alexandrini ſubrogatus eſt, ut anno ſequenti videbimus.

VI. *Herculii interitus.*

Maximianus Herculius, qui poſt depoſitum Imperium illud non ſemel iterum reſumſerat, ante præſentem annum Conſtantini Magni juſſu occiſus non eſt, ut anno trecenteſimo ſeptimo oſtendimus.

VII. *Euſebius PP.*

Euſebius fit Pontifex Romanus, ut anno ſequenti videbimus.

aut quæ ſuperius, cum de origine Meletiani ſchiſmatis actum eſt, tum ex eodem, tum etiam ex aliis auctoribus dicta ſunt, prudens lector accurate perpendat, ne ſpecioſo nomine Epiphanii in errorem incaute labatur, & ejus eſſe putet, quod haud aliunde quam a Meletianis contra hiſtoriæ veritatem apparet acceptum eſſe.

XVII. Tempus ſedis Achillæ. De annis autem, quot Achillas ſederit, non levis eſt controverſia. Euſebius ſua hiſtoria proſecutus ſeriem Alexandrinorum Epiſcoporum, eam ad martyrium Petri uſque perduxit; Chronicon autem ejus in his ultimis temporibus in multis conſtat eſſe depravatum, ubi tamen cum perperam ponatur ingreſſus Achillæ anno Domini trecenteſimo decimooctavo, uſque ad trecenteſimum vigeſimum tertium ſedem propagaſſe ibidem legitur; quibus ſi aſſentiri quis velit, in monſtroſas plane abſurditates incidat neceſſe eſt. Epiphanius (*a*) tribuit Achillæ ſedi tres tantum menſes; ſed illud plane male, dum Alexandro tradit fuiſſe ſuffectum. Nicephorus Epiſcopus Conſtantinopolitanus in Chronologia a ſe ſcripta, quam & Anaſtaſius Bibliothecarius in latinum tranſtulit, annum tantum Achillam ſediſſe affirmat. In tanta igitur ſententiarum diſcrepantia, ſententiam illam de brevi tempore ſedis Achillæ, adeo ut non exceſſerit unius anni curriculum, cum multa, tum illud potiſſimum nos ſequi perſuadet; quoniam ſi ſub Epiſcopatu Alexandri (quod teſtantur Ruffinus (*b*) atque Sozomenus (*c*) illa contigerunt de luſu puerorum, inter quos Athanaſius puer egit Epiſcopum; quomodo, ſi Achillas diutius ſupervixit, tam cito ponunt tempore Nicæni Concilii adeo provectæ ætatis fuiſſe, ut maximi momenti eidem negotium crederetur? nempe cum Ario de Filii Dei divinitate concertatio, & poſtea eodem anno ad Conſtantinum obita legatio; cum hæc & alia habeantur minus digna quæ committerentur adoleſcentulo vix epheſuperanti. His perſuaſi, cogimur, niſi hoc anno, ſaltem ſequenti ſubrogationem ponere Alexandri in locum Achillæ.

(*a*) *Epiph. hæreſ. 69.*

(*b*) *Ruffin. l. 1. c. 14.*

(*c*) *Sozom. l. 2. c. 16.*

XVIII. De perſecut. in Ægypto excitata. Sed jam reliqua, quæ ad perſecutionem in Ægypto Chriſtianis illatam ſpectant, hic apponamus. Euſebius, narrato Petri Epiſcopi Alexandrini martyrio, hæc mox ſubdit (*d*): *Alii quoque complures, qui in Ægypto erant Epiſcopi, idem cum illo genus ſupplicii perpeſſi ſunt.* Licet autem Alexandrinorum martyrum Petrus (ut dictum eſt) ultimus prædicetur, in aliis tamen Ægypti locis in ſequentem uſque annum, licet paulo remiſſius, perſecutionem graſſatam eſſe (nam ad decimum uſque annum producta eſt) nulli dubium eſſe poteſt. At quoniam multi ſunt martyres paſſi in Ægypto, nec quo potiſſimum hujus perſecutionis anno coronam ſint martyrii conſecuti, exploratum habetur; hic eos ſimul recenſere, qui ex tabulis Eccleſiaſticis ſunt notiores, adſcriptis in iiſdem natalitiis eorum diebus, operæpretium exiſtimamus.

(*d*) *Euſeb. l. 9. c. 5.*

XIX. Antonius magnus martyrii cupidus Alexandriam petiit. At in primis quæ hac eadem urgente perſecutione ab Antonio Magno geſtam eſſe, Magnus quoque Athanaſius tradit, nempe officia martyribus & confeſſoribus in carcere conſtitutis exhibita uſque in præſentem annum, quo Petrus martyrium conſummavit, hic enarrare dignum putamus. Primordia Antonii, quo conſilio petierit ſolitudinem, allegerit diſcipulos, & monaſteria ante præſens tempus in eremo propagaverit, Athanaſius (*e*) ſincere pureque ejus res geſtas conſcribens, pluribus narrat; quibus, quæ ad hæc tempora ſpectant; ſic ſubdit: *His rebus tranſactis, cum perſecutio impiiſſima Maximini furore veſano vaſtaret Eccleſiam, ſanctis quoque martyribus Alexandriam perductis; relicto & ipſe monaſterio, ſecutus eſt futuras victimas, dicens: Pergamus ad glorioſos fratrum triumphos, ut aut ipſi congrediamur, aut ſpectemus alios prœliantes. Et amore quidem jam martyr erat: ſed cum tradere ſe ultra non valeret, & ſociari confeſſoribus in metallis, vel in carceribus conſtitutis, magna cum libertate & cura ingrediens ad Judicem, exhortabatur, ne terrore impiorum ſubacti, Dominum negarent; jamque ſententia coronatos exultans, quaſi ipſe viciſſet, ad locum felicis ſanguinis proſequebatur.*

(*e*) *Athan. in Vita Antonii.*

XX. Antonio quærenti deeſt martyrium. *Quamobrem commotus Judex ob Antonii ſociorumque ejus conſtantiam, præcepit, nullum penitus monachorum obſervare judicium, aut in civitate verſari. Et cæteris quidem omnibus in illa die placuit abſcondi; Antonius autem impavidus, neglecto perſecutoris imperio, lavit apenditen, id eſt, ſcapulare ſuum. Et alia die ſtans in quodam eminenti loco, candente procinctus veſte, procedentem Judicem ſuo provocabat aſpectu, flagrans cupiditate martyrii; oſtendebatque nobis, contemptorem pœnarum, & mortis, Chriſtiani animum perſeverare debere; in tantum ut contriſtaretur, quia volenti pati pro Dei nomine, martyrium non dabatur. Sed Dominus, qui ſuo gregi parabat magiſtrum, ſervavit Antonium; ut inſtitutio (ſicuti factum eſt) monachorum, non ſolum oratione ejus, ſed & conſpectibus firmaretur. Numquam tamen a ſanctorum confeſſorum veſtigiis ſeparatus eſt; quin anxia circa eos cura, & charitatis vinculis colligatus, magis carcerem patiebatur excluſus. Poſtquam autem perſecutionis turbo defluxerat, & beato Epiſcopo Petro jam ob martyrii gloriam coronato, ad priſtinum monaſterium regreſſus, quotidia-*

tidianum fidei ac conſcientiæ martyrium merebatur; acrioribus ſe jejuniis vigiliiſque conficiens, veſtimento cilicino intrinſecus, deſuper pelliceo utebatur, &c. Hæc Athanaſius, qui cæteras admirandas & pene incredibiles ab eo res geſtas proſequitur; quarum nonnullas (ut opportuna ſe ſe offeret occaſio) pro ratione temporum inferius attingemus.

XXI. Sed ut (quod inſtituimus) hic ad extremum de Ægyptiis martyribus agamus, qui paſſi licet ſint hac perſecutione, annus tamen certus, quo quiſque necatus ſit, incompertus habetur; primo loco occurrunt, quæ de Potamenia virgine ex eodem Antonio accepta, Palladius narrat his verbis (*a*): *Iſte Iſidorus, qui benedictum quondam vidit Antonium dignam rem memoriæ litterarum retulit mihi, quam ab ipſo ſe dicebat audiſſe. Potamenia quædam puella admodum pulchra, ancilla cujuſdam erat tempore Maximiani perſecutoris; quam multis frequenter ac variis promiſſionibus dominus ſuus tentans, ſtuprare non potuit; ita ut ad poſtremum amore atque inſania præceps traderet eam illi qui tunc Alexandriæ Præfecturam gerebat, ſcilicet, ut Chriſtianam, ac maledicentem de perſecutionis ſævitia Imperatoribus; pecuniam ei ſub hac pactione promittens, ſi ejus acquieſceret voluntati, ſine ullo eam ſupplicio reſervaret, ac redderet; ſin vero in contradicendi propoſito permaneret; petiit ut tormentis deficeret; ne, ſi vixiſſet, libidinis domini ſui contemptrix videretur. Quæ cum exhibita ante tribunal fuiſſet, ejuſque Judex variis cruciatibus atque tormentis cuperet expugnare de votam voluntatem; & inter diverſa ſupplicia vas quoque æris immenſum ac ferventi pice repletum acerrima flamma ſuccenderet; duplicem ei Præfectus immitis poſuit conditionem: Aut vade, inquit, & domini tui obtempera voluntati; aut ſcias in ferventem hanc picem eſſe mittendam.*

(a) Pallad. in Lauſiac. c.1.

De Potamenia virgine & mart.

XXII. *Cui puella reſpondit, dicens: Numquam ſit alter monitor talis, qui adduci jubet libidini caſtitatem. Ob quod ille nimio furore perculſus, præcepit ſpoliatam eam in vas, quod fervebat, immitti. Hæc autem vox illius fuit: Per caput, inquit, Imperatoris tui, quod tu vereris, obteſtor, ut, ſi apud te ſtatutum eſt his me tormentis necare; non ſimul totam, ſed paulatim me in ferventem mitti jubeas picem; ut poſſis videre, quantam mihi dederit ignotus tibi patientiam Chriſtus. Quæ per unius horæ ſpatium paulatim in ahenum candens demiſſa, defecit, ubi primum pix ebulliens ad ejus colla pervenit:* Huc uſque ea quæ Iſidorus ab Antonio, rei fortaſſe inſpectore, cum Alexandriæ (ut dictum eſt) verſaretur, accepit, Palladius narrat. Hæc autem, ſi nomen, ſique ultimi ſupplicii genus ſpectes, una eademque videri poſſet cum ea quæ ponitur ab Euſebio (*b*). Porro diverſam hanc eſſe ab illa, differentiæ plures conſtituunt, nimirum diverſus perſonarum ſtatus, nam illa ingenua, hæc ſerva, diverſumque ſupplicii tempus plane declarat; paſſa hæc ſub Maximiano, ſed ſub Severo illa, quæ non Potamenia, ſed Potamiœna dicta haberetur, verum non in lebetem immiſſa, ſed tantum pice perfuſa. Cæterum & ejuſdem quoque nominis fuiſſe diverſis temporibus plures virgines, iiſdemque pœnis affectas, in ampliſſima civitate quis neget facile potuiſſe contingere.

Mira puellæ conſtantia.

(b) Euſeb. l.6.c.4.

XXIII. Rurſum vero cum recapitulatione quadam Euſebius (*c*) recenſet inſigniores quoſdam paſſos in Ægypto martyres, & prærogativa excellentiæ cæteris Petrum Epiſcopum Alexandrinum, de quo dictum eſt, anteponit; jungit & una Fauſtum, Didium, & Ammonium ejuſdem Eccleſiæ presbyteros, &, quos etiam ante Petrum conſummaſſe martyrium diximus, Pileam, Heſychium, Theodorum, atque Pachomium; quos una ſimul junctos, additoſque his ſexcentos ſexaginta una die veneranda antiquitas (*d*) Eccleſiaſtica celebrare conſuevit. Seorſum ab his recenſet (*e*) paſſos itidem Alexandriæ hac eadem perſecutione Apollinem, Iſacium, & Crotatem. Sed & Paphnutii Epiſcopi (cujus autem Eccleſiæ Præſes fuerit, ignoratur) celebris eſt memoria, qui una cum aliis pluribus paſſus eſſe traditur. Cæterum ejuſdem nominis in ea perſecutione, effoſſo oculo, clarus enituit alter Paphnutius confeſſor, de quo celebris eſt memoria in Actis Nicæni Concilii, verum de eo ſuo loco dicturi ſumus. Sed & Marcianus, Nicanor, Apollonius, & ſocii hoc quoque tempore in Ægypto itidem martyrii palmam acceperunt. Accedit his Nicander, qui reliquias martyrum ſtudioſe perquirens & ipſe martyr effici meruit. Sed & Iſchyras militum ductor, & alii quinque commilitones, eodem quoque certamine pro Chriſti fide ſuſcepto, victores inſignis martyrii corona donati ſunt.

(c) Euſeb. l.8.c.25.

Martyres Ægyptii.

(d) Mart. Rom. die 26. Nov.

(e) Ibid. 21. April.

XXIV. Eorum etiam qui in Thebaide paſſi ſunt, perilluſtres habentur Leonides, Aſcla, aliique complures ſub Ariano Præſide, qui & ipſe victus potenti Chriſti virtute, dans manus, & Chriſtianus effectus, pro fide quoque nobile certamen ſubiit. Verum & in Philemone Coraule miro quodammodo Chriſti virtus effulſit. Nam Apollonius lector tormenta expaveſcens, ne fidem omnino negaret, quatuor Philemoni dedit aureos, ut ſe Apollonium mutato habitu fingeret, ac coram Præſide una cum aliis immolaret: at mente divinitus illuſtratus, martyrumque accenſus exem-

Paſſi in Thebaide martyres.

exemplo, qui alienam gerebat perſonam ut negaret, propriam repræſentans, ſe vere in Chriſtum credere conſtanti voce profeſſus, & tormentis exagitatus, iterum atque iterum id ipſum affirmans, inſigni meruit corona martyrii decorari; cujus exemplo Apollonius roboratus, forti animo idem certamen obiit. Extant horum Acta (a) fuſius ſcripta.

(a) Ex Metaph. 14. Decembr. Lipom. & Sur. tom. 6. poſt Acta Thyrſi & ſociorum.

XXV. Martyres Cyrene paſſi. Sed & apud Ægyptum inter alios complures martyres Cyrene paſſos, perpetua memoria commendata eſt Cyrilla, quæ in hac eadem perſecutione ardentes carbones cum thure ſuper manum poſitos diu immobilis tenuit, ne levi motu excutiendo ardentes prunas, thus idolo obtuliſſe videretur; deinde ſæviſſime laniata, egregie decorata migravit ad ſponſum; hoc quippe elogio natalis ejus Martyrologio habetur adſcriptus. Cyrene itidem Theodorus Epiſcopus ſub Digniano Præſide plumbatis cæſus, abſciſſa lingua, ſed ſuperſtes in pace Eccleſiæ confeſſor occubuit. Horum omnium dies natales notati habentur, quibus paſſi ſunt.

JESU CHRISTI ANNUS 311. EUSEBII PAP. ANNUS 3. CONSTANTINI IMP. ANNUS 6.

I. Perſecutionis annus decimus. CHriſti annus trecenteſimus undecimus notatur Conſulibus Galerio Maximiano octavum atque Licinio, idemque decimus ac noviſſimus excitatæ per Diocletianum perſecutionis ab Euſebio adnumeratur; qui ſummatim relegens mala, quæ perſecutionis hujus cauſa contigerunt, hæc ait (b): *Toto decem annorum ſpatio perſecutione longe lateque manante; nihil horum, quæ vel ad inſidias, vel ad bellum inteſtinum ſpectabant, ab illis abeſſe videbatur; nullum enim mare tuto trajici poterat; neque hominibus integrum erat aliunde tranare, quin omnibus divexarentur ſuppliciis, ut diſtorſione membrorum, laterum dilaceratione, & tormentis cujuſque generis, dum quæſtio de illis habebatur, num ab hoſtibus veniſſent; & ad extremum crucibus, aut incendii flammis torquerentur*: & paulo poſt: *Ejuſmodi erant ea mala, quæ toto perſecutionis tempore regnarunt, cujus æſtus ut octavo anno (Dei juvante gratia) cœpit paululum defervefcere, ſic decimo anno conſopitus fuit.* Sed quomodo noviſſimis hujus perſecutionis temporibus remiſſius actum ſit, alibi declarat his verbis (c):

(b) Euſeb. lib. 8. c. 17. in fin. & c. 28.

(c) Euſeb. lib. 8. c. 24 prope fin.

II. *Iſta igitur calamitatum genera, quæ ſequun-*

PAGIUS

Anno Urbis 1064. Olymp. 272. an. 3. ſecundum Baronium 272. A. C. 311.

ANNO PERIODI GRECO-ROMANÆ 5804.

☉ 11. G. ☽ 8. P. 21. April. Indict. 14.

JESU CHRISTI 311.

MELCHIADIS PAPÆ 1.

PERSECUTIONIS 9.

CONSTANTINII 6. LICINI ET MAXIMINI 5.

I. Conſules in Italia. [1] AD num. I. In libello de Præfectis Urbi, in quo Conſules, qui Maxentio imperante Romæ fuere, conſignantur, hoc anno legitur: *Conſules, quos juſſerint DD. NN. Ex menſe Septembri factum eſt, Rufino & Euſebio. V. Kalendas Novembris, Junius Flavianus P. U.* id eſt, Præfectus Urbi. Conſules in Faſtis Idacii his verbis memorantur: *Maximiano VIII. Conſule. His Conſſ. quod eſt Rufino & Voluſiano, diem functus Maximianus junior,* Galerius nempe Maximianus reſpectu Maximiani Herculii *junior* dictus. Ex prioribus verbis libelli de Præfectis intelligimus, hujus anni initio nullos adhuc Conſules fuiſſe, & Imperatorum diſcordiam adhuc duraſſe. Secundo, in Faſtis Idacii ex unico Conſule duos effictos, quod quandoque factum, alibi obſervo; Rufinus enim a Zoſimo vocatur *Rufius Voluſianus*, & a Victore de Cæſaribus appellatur *Rufus Voluſianus*, & tam a Zoſimo, quam ab eodem Victore dicitur fuiſſe Præfectus Prætorio Maxentii, quando in Africam miſſus eſt adverſus Alexandrum Tyrannum, quem hoc anno devicit, & in fortitudinis præmium menſe Septembri Conſul a Maxentio creatus eſt. *Rufinus* itaque *Voluſianus Euſebio* Collega Conſul in Italia proceſſit.

II. Conſules in reliquo Orbe Rom. In reliquo Orbe Romano *Galerius Maximianus* ſolus Faſtis nomen dedit, ut Idacius laudatus inſinuat, & magis diſerte exprimitur in Fragmento Conſulari a Bucherio edito, ubi habetur: *Maximiano VIII. ſolo*: quod confirmat Auctor Chronici Damaſi, in quo Miltiades Papa

NOTÆ [1] COſſ. In Italia: *Rufinus & Euſebius.* Alibi: *Maximiano VIII. conſule, quod eſt Rufino, & Voluſiano.* Faſti Idatiani: *Maximiano VIII. conſule.* Vindebonenſes: *Maximiano VII ſolo.* Bucherii laterculus: *Maximiano VIII. ſolo.* Idem catalogus Romanorum Pontificum Bucherianus de S. Melchiade: *A conſulatu Maximiano VIII. ſolo, quod fuit menſe Septembri, Voluſiano, & Rufino.* Proſperi Chronicon: *Maximiano VIII. & Licinio.* Libellus de Præf. Urb. *Conſules quos juſſerint DD. NN. Auguſti, ex menſe Septembr. factum eſt Rufino, & Euſebio.* Lactantius de Mortibus perſecutorum cap. XXXV. *Hoc edictum proponitur Nicomedia pridie Kalendas Maias, ipſo* (Galerio Maximiano) *octies, & Maximino iterum* Coſſ. Vide notas variorum in hunc locum.

Perſecutio ceſſare cæpit. *quuntur, poſtremum locum obtinuerunt, cum malorum nobis impoſitorum exuberantia deinceps defeſſi eſſent, & in hominum cæde defatigati, & ſatietatem ac faſtidium in ſanguinis effuſione cœpiſſent; & ad tantam clementiam ac facilitatem, ut ab illis putabatur, ſe convertiſſent, uti de reliquo nihil acerbitatis contra nos moliri viderentur; non enim d ·ere ajebant, civitates inteſtino cruore contaminare, neque propter crudelitatem Imperium eorum, qui principatum tenebant, utpote omnibus tam clemens & manſuetum, ignominiæ nota afficere; ſed potius beneficientiam humanæ, & vere regiæ poteſtatis in omnes patere oportere, uti nulli de reliquo morte mulctarentur, hocque contra nos ſupplicii genus propter Imperatorum benignitatem remitti relaxarique debere; tum oculos effodi, alterum crus ſuffringi ſolum præcipiebatur; iſta enim apud illos mitia admodum cruciamenta, atque leniſſima ſupplicia, quibus nos torquerent, videbantur: adeo ut dicendo explicare non poſſimus innu-*

PAGIUS pa dicitur fuiſſe *ex die ſexto Nonas Julias a Conſulatu, Maximiano VIII. ſolo; quod fu menſe Septembri, Voluſiano & Rufino uſque i... III. Idus Januarii, Voluſiano & Anniano Coſſ.* Ubi etiam idem Italiæ Conſul in duos partitur; quod aliquando ab aliis Auctoribus factum, uti jam monui. In Faſtis quidem Cæſareis loco *Maximiano VIII. ſolo* legitur, *Maximiano VII. ſolo*, ſed errore Librarii; cum in iiſdem Faſtis Conſulatus VII. Maximiani cum anno Chriſti CCCVIII. alligetur. Galerio Maximiano menſe Martio, ut videtur, Collega adjunctus Licinius Auguſtus, qui *Conſul* appellatur in edicto Galerii Maximiani, de quo mox agetur. Non multo poſt Maximinus Auguſtus ejuſdem Galerii Maximiani Collega fuit, ut liquet ex verbis Lactantii hoc anno recitandis.

III. *Primus Licinii Conſulatus ſuffectus fuit.* Em. Card. Noriſius in Diſſert de Numiſmate Licinii Auguſti cap. 1. exiſtimavit, *Licinii Conſulatum* ordinarium fuiſſe, qua in ſententia fui, cum Diſſertationem Hypaticam componerem. Sed re magis examinata, eum inter ſuffectos numerandum eſſe certo mihi conſtitit. Et ratio eſt, quia Auctor Chronici Alex. qui Conſulatus ſuffectos negligere ſolet, v. g. primum Veſpaſiani, Hadriani & aliorum qui ſuffecti fuere, numquam primum *Licinii* in cenſum confert, eamque ob rem ſecundum Conſtantini Magni Conſulatum cum primo Licinii copulat, & in aliis *Licinii* Conſulatibus exprimendis primum hoc anno geſtum ſemper omittit. Quare is Conſulatus procul dubio ſuffectus. Secundo, Auguſtinus libro poſt Collationem cap. 33. Auctorem Chronici Alexandrini imitatur, & tertium Conſtantini Conſulatum cum ſecundo Licinii conjungit; qui tamen ſi primum Licinii numeraſſet: utrumque tertium Conſules vocaſſet. Hæc Auguſtini verba: *Nam Melchiades judicavit Conſtantino tertium & Licinio iterum Conſulibus, Nonis Octobris.* Et tamen anno CCCXIII. quo ille Conſulatus geſtus, in aliis Faſtis legitur: *Conſtantino III. & Licinio III.* Baronius illius initio ſuſpicatur, mendum eſſe in codice, cum Auguſtinus libellos Conſulares citet. Sed locus purus eſt, & primus Licinii Conſulatus ſuffectus. Tertio, Lex Codicis Theodoſiani *De cenſu* data *XV. Kal. Februarii* ſubſcriptos habet Conſules Conſtantinum Augg. IIII. & Licinium III. Gothofredus ibidem ait, eam ſubſcriptionem mendoſam eſſe; cum tamen in ea ideo Licinius Conſul III. appelletur, quia cum primus ejus Conſulatus ſuffectus fuerit, vel numerari, vel prætermitti poterat. Quare cum in Fragmento Bucheriano & in Chronico Damaſi Maximianus Aug. VIII. ſolus Conſul dicitur, datur intelligi, ſolum Conſulem ordinarium extitiſſe. Verum Conſulatus ſuffecti adhuc magis examinandi.

IV. *Conſules ſuffecti hoc tempore adhuc in uſu.* Card. Noriſius in Diſſert. 4. de Cenotaphiis Piſanis cap. 2. §. 1. explicans quamdam Inſcriptionem, in qua *L. Turcius ſecundus* dicitur *Conſul*, qui tamen nuſquam in Faſtis legitur, arbitratur ejuſdem Conſulatum geſtum intra annum CCCVII. & CCCXII. cum, diviſo in plures Auguſtos Romano Imperio, non eadem ubique eſſent collegia Conſulum. *Nam* inquit, *anno CCCXI. ſcribit Auctor indiculi Præfectorum Urbis a Cuſpiniano olim publicatus:* Conſules, quos juſſerint DD. NN. Auguſti. Ex menſe Septembri factum eſt, Rufino & Euſebio. *Itaque Romæ eo anno uſque ad menſem Septembris, nulli Conſules fuerant publicati, eo tamen menſe Maxentius deſignavit Aradium Rufinum, qui anno CCCIV. Præfectus Urbi fuerat, & Euſebium, qui a Conſtantino,* l. 1. De annona & trib. *data anno CCCXV.* dicitur: ex Conſule. *At in Gallia, Hiſpania, ceteriſque trans Alpes Provinciis, quæ ad Conſtantini Imperium pertinebant, Maximianus Galerius ſolus Conſul eodem anno CCCXI. nominabatur. Ita legitur in Faſtis Idacii & in Fragmento Conſulari a Bucherio edito pag. 250.* Maximiano VIII. ſolo Lun. *nempe eo anno Kalendas Januarias die Lunæ fuiſſe, uti reapſe dies Lunæ, ſeu feria ſecunda fuit prima dies ejuſdem anni CCCXI. Cyclo* Solis *XII. Lunæ VIII. Littera G. In Græcia, Macedonia, Dacia, aliiſque Provinciis Illyrici, in Thracia, atque Bithynia, quæ partim Galerio Auguſto; partim Licinio Imperatori parebant, dicebantur Conſules Galerius Maximianus octies, & Maximinus iterum. Hæc nuper didici ex aureo Libello Lactantii Firmiani de Mortibus Perſecutorum a Viro doctiſſimo Stephano Baluzio ex inſigni Illuſtriſſimi D. Colberti Comitis ſacrarum ac privatarum Largitionum Bibliotheca evulgato; ſiquidem ſcribit cap. 35. edictum pro Chriſtianis a Maximiano Galerio paucis ante ejuſdem mortem diebus*, propoſitum Nicomediæ pridie Kal. Maias ipſo octies & Maximino iterum Conſulibus. *Proſper in Chronico, Victorius in Canone Paſchali, Caſſiodorus, Auctor Chronici Alexandrini, aliique eo anno cum Maximiano octies Licinium Collegam poſuerunt. Hic forte in Pannoniis, Rhætia, ac Norico, ubi Licinius imperabat, idem ſemet Collegam cum Maximino addiderat. Euſebius lib. 9. cap. 11. ſcribit, maximo in honore habitum fuiſſe ab Orientis Imperatore Maximino Peucetium, quem ille iterum ac tertio Conſulem, & Præfectum ac Procuratorem ſummæ rei creaverat; qui tamen a doctis Faſtorum Collectoribus, ne ſemel quidem Conſul nominatur. Valeſius in Notis Euſebianis anno CCCXII. ſtatuit in Oriente Conſules Maximinum Auguſtum II. & Peucetium II. Verum ex Lactantio, qui id temporis Nicomediæ degebat, patet, Maximinum iterum Conſulem fuiſſe anno ſuperiore CCCXI. Uti vero Peucetius Conſul in Oriente fuit, ita pariter L. Turcius Secundus in Occiden-*

numerabilem fere multitudinem eorum, quorum ob iſtam impiorum manſuetudinem non ſolum oculi dextri ſicis ante eruti fuerunt & exciſi (quibus evulſis loca, in quibus inerant, ferro candente exuſſerunt) ſed lævi pedes etiam in ipſis flexuum commiſſuris cauterio ambuſti fuerunt, & prorſus debilitati; ac poſtea iſti ad æris metalla in ſingulis provinciis, non tam miniſterii cauſa, quam afflictationis & cruciatus, condemnati. Ad extremum autem alii eorum, quos nec recenſere quiſquam poterit (ſtrenuæ enim illorum & viriles res geſtæ omnem dicendi facultatem evincunt) in alia certamina fortuito inciderunt: Hæc Euſebius, qui eamdem proſequens orationem, recenſet quoſdam inſignioris nominis hoc perſecutionis tempore decertantes, coronam martyrii tandem conſecutos, quorum a nobis ſuperius facta eſt mentio, præterquam Luciani presbyteri Antiocheni, de quo hæc ait (a). Ex

(a) *Euſeb. lib. 8. c. 25.*

PAGIUS *dente Conſulatum quandoque geſſit, quamvis neuter in Faſtis ſignatus appareat; cum tamen eo ſeculo nulli ſuffecti Conſules crearentur*. Hæc Card. Noriſius. Idem Euſebii locus Valeſium in Notis Euſebianis in tranſverſum egit. Ex eo enim collegit, *Peucetium* ter Collegam Maximini in tribus Conſulatibus ordinariis fuiſſe; cum credibile, inquit, non ſit, Maximinum alteri tertium Conſulatum tribuiſſe; ipſum vero ne ſemel quidem Conſulem extitiſſe.

V. *Opinio contraria confutatur.*

At hæc omnia ex iis; quæ jam ſtatui, facile ſolvuntur; liquetque, alia quidem Romæ ac in reliquo Orbe Romano ab anno Chriſti trecenteſimo ſeptimo, uſque ad annum trecenteſimum duodecimum fuiſſe Conſulum paria; ſed extra Italiam, diviſis licet plerumque Imperatorum animis, eoſdem tamen Conſules agnitos fuiſſe: & ubi inter eos convenire non potuit, adhibitam fuiſſe formulam *Poſt Conſulatum* inter Imperatorum diſcordias natam: nam ante præfatum annum nullibi ejus formulæ mentio. Ea Imperatorum diſcors concordia apparet ex edicto hoc anno a Galerio Maximiano paulo ante mortem ejus emiſſo, de quo infra. In ejus enim fronte hæc verba leguntur: *Imperator Cæſar Galerius Valerius Maximianus, Invictus, Auguſtus, Pontifex Maximus, Germanicus Maximus, Ægyptiacus Maximus, Thebaicus Maximus, Sarmaticus Maximus quintum, Perſicus Maximus, ſecundo Carpicus Maximus, ſexto Armeniacus Maximus, Medicus Maximus, Adiabenicus Maximus, Tribunitiæ Poteſtatis XX. Imperator XIX. Conſul VIII. Pater Patriæ Proconſul. Et Imperator Cæſar Flavius Valerius Conſtantinus, Pius, Felix, Invictus, Auguſtus; Pontifex Maximus, Tribunitiæ Poteſtatis V. Imperator V. Conſul, Pater Patriæ Proconſul. Et Imperator Cæſar Valerius Licinianus, Pius, Felix, Invictus, Auguſtus, Pontifex Maximus, Tribunitiæ Poteſtatis IV. Imperator III. Conſul, Pater Patriæ Proconſul; Provincialibus ſuis ſalutem.* Ideo autem in eo edicto Galerii Maximiani, Conſtantini & Licinii nomina leguntur, quia eorum conſenſu datum fuit. Quod ſi communi conſenſu edictum illud emiſere, cur non & communi conſenſu Conſules ordinarios deſignavere? Et *Maximinum* in deſignatione Conſulum ab illis non diſſenſiſſe ex eo liquet, quod Lactantius mox citandus tradat, poſt Galerii Maximiani mortem diſcordiam Licinium inter & Maximinum ortam fuiſſe. Quare ante eam mortem inter eoſdem conveniebat.

VI. *Ea ſententia magis refellitur.*

Nec aliquis ex Imperatoribus *Galerio Maximiano* ſeniori Auguſto, præ quo ipſi Cæſares tantum videbantur, ut ex iis, quæ anno CCCXIII. dicemus, clarebit, in diſpoſitione Conſulari repugnare auſus fuiſſet, quemadmodum nec *Maximiano Herculio*, poſtquam Imperium reſumſit, & antequam ei a Conſtantino Magno purpura detracta eſſet. Hinc, ut ſupra vidimus, Galerius Maximianus in Nummis *junior Auguſtus* vocatus, & Maximianus Herculius *ſenior Auguſtus*. Certe ſicut Idacius in Faſtis, & Auctor libelli de Præfectis, Conſules qui in Italia, ubi Maxentius Tyrannus regnabat, Faſtis nomen dedere, memorarunt, ita aliquis ex Antiquis Conſules a Licinio & aliis junioribus Auguſtis deſignatos deſcripſiſſet, ſi vere ab eis creati fuiſſent. Imo cum Idacius in Faſtis tam Conſulum qui in Italia annum aperuerunt, quam Conſulum qui in reliquo Orbe Romano agniti ſunt, mentionem faciat; non dubium, quin ſi alii Conſules ordinarii nominati fuiſſent, eorum idem Idacius meminiſſet. Dico Conſules *ordinarios*; quia quemlibet Imperatorem Conſules ſuffectos deſignaſſe, ideoque & Maximinum tres ſuffectos Conſulatus in Peucetium contuliſſe indubitatum videtur. Hinc in Faſtis Græcis a Dodwello in Appendice ad Diſſertationes Cyprianicas publicatis per hæc tempora aliqui Conſules leguntur, quorum reliqui Faſtorum conditores tacent, quia nempe ii tantum Conſulatum ſuffectum geſſere, licet eos Conſules ordinarios fuiſſe Dodwellus perperam arbitratus fuerit; non advertens in iiſdem Faſtis non raro Conſules ſuffectos pro ordinariis obtrudi.

VII. *Conſules ſuffecti uſque ad Cpolim conditam duraſſe videntur.*

Per hæc vero tempora Conſules ſuffectos creari ſolitos certum eſſe debet, cum Conſulatus a Licinio currenti anno geſtus ſuffectus tantum extiterit, ut numero præcedenti demonſtravi. Conſules autem ſuffectos Diocletiano & Maximiano Herculio imperantibus adhuc viguiſſe oſtendit ſecundus Conſulatus Fauſti ordinarius anno CCXCVIII. & ſecundus Titiani anno CCCI. etiam ordinarius ab utroque geſtus, quorum prior Conſulatus nonniſi ſuffectus aut honorarius fuit, cum in nullis Faſtis legatur. Quod ſi primus Licinii Auguſti Conſulatus ſuffectus fuit, non dubium, quin & ſecundus Maximini Auguſti ſuffectus etiam fuerit. Quod Conſulatus genus duraſſe videtur uſque ad Conſtantinopolim conditam, Conſuleſque ordinarios a Conſtantino tunc annuos redditos.

VIII. *Quinquennalia Imp.*

Ceterum *Rufinus* ille, qui hoc anno cum *Euſebio* Conſul ordinarius in Italia fuit, alius eſt a *Rufino Aradio* anno CCCIV. Urbis præfecto, ut ex iis, quæ hoc anno, num. 1. in medium adduximus, manifeſtum fit. Docte porro obſervavit Card. Noriſius in litteris ad me nuper ſcriptis, in titulo laudato decreti a Galerio Maximiano dati, *Imperatoris* titulum juxta numerum victoriarum multiplicari: ſi enim numeres victorias, e quibus eum titulum iteravit, invenies eas eſſe XIX. cum tamen Galerius Maximianus ibidem *Imp. XIX.* appelletur, ubi titulus Imperatoris, qui imperii initio Auguſtis dabatur; etiam antequam hoſtes viciſſent, in ſummam confertur. Galerii Maximiani, Licinii, & Maximini Conſulatus juxta ſecundam Conſulatuum Cæſareorum regulam ſumtus. In hunc enim annum Imperii Cæſarei Galerii Maximiani *Vicennalia* incidebant, quæ tamen

III. Luciani res geſtæ & martyrium.

Ex martyribus autem Antiochiæ, Lucianum illius Eccleſiæ presbyterum, piis vitæ inſtitutis facile præſtantiſſimum, qui Nicomediæ, etiam Imperatore præſente, cœleſte Chriſti regnum, primum ſermone per Apologiam, deinde rebus geſtis palam prædicavit: Hæc ibi; inferius (*a*) vero Apologiam ab eo recitatam coram illius urbis Præfecto, tradit his verbis: *Lucianus item Eccleſiæ Antiochenæ preſbyter, vir cum aliis rebus omnibus facile primus, tum continentia eximius, tum in ſacris diſciplinis diu multumque exercitatus, ad civitatem Nicomedienſium, in qua tunc Imperator commoratus eſt, deductus, cum coram urbis Præfecto Apologiam pro Chriſti doctrina, cujus patrocinium ſuſceperat, recitaſſet; in carcerem conjectus eſt, ibique trucidatus:* Hæc ipſe. Porro contigiſſe martyrium Luciani, poſtquam Petrus Epiſcopus Alexandrinus eo coronatus jam fuerat, tum ex iis quæ noviſſimo loco ab Euſebio de Luciano poſt martyrium Petri narrata ſunt, tum ex rebus geſtis (*b*) ipſius, & quidem germanis, ſcriptorum perpetua memoria commendatis, manifeſte apparet; quorum etiam auctoritate conſtat, ipſum ſubiiſſe martyrium ſub Galerio Maximiano, non autem Maximino, nempe hoc anno, ſeptima Januarii, cum adhuc idem Maximianus ſuperſtes eſſet.

(*a*) *Idem lib.9. c.5.*

(*b*) *Metaph. die 7. Januar. ex quo Lipom. & Sur.*

IV. Cæterum cum antea ſæpe idem Lucianus furentem perſecutionem caute declinaſſet, & ab iis, qui eum quærebant ad necem, ſe ſubtraxiſſet; demum proditus a quodam Pancratio presbytero hæreſis Sabellianæ, a perſecutoribus tentus eſt. Quid vero quamque egregie erga lapſos operatus ſit in via, cum captivus duceretur, in iiſdem Actis ſic deſcribitur: *Cum autem Lucianus, dum deduceretur, veniſſet in Cappadociam, & conveniſſet quoſdam illic milites, qui erant quidem Chriſtiani, coacti autem fuerant abnegare; eorum mentem revocavit, oſtendens & exponens, quod ſit omnium turpiſſimum, viros eoſque milites, videri igna vos ac puſillanimes, & ad mortis periculum adeundum timidiſſimos, quibus quædam jam fœminæ atque adeo pueri fuere ſuperiores. Quomodo autem vos, inquit pro Rege caduco, & terreno pericula adibitis, qui cæleſtem tam cito prodideritis? Quod autem vobis erit munimentum aut præſidium ſalutis, ſi ille vos mox hinc accerſierit? Non cogitatis eum hoc univerſum & regere & adminiſtrare, illumque eße & vitæ diſpenſatorem, & mortis dominum? Eſt ergo longe melius præſentem vitam minus curantes, conſequi quæ apud illum numquam deſinit beatitudinem, quam vitam, quæ hic eſt, amplectentes, ab hac nihilo ſecius excidere; ut qui forte ſitis, & hac privandi ab hoſtibus, & illam non aſſecuturi, & præterea daturi pœnas puniendi immortales. Illi ergo cum hæc audiſſent, reſipuerunt, eoſque pœnituit ſe negaſſe. Et cum rurſus ad ſe rediiſſent, & libere eßent locuti, plurimi propter Chriſtum mortem ſubierunt, cum eßent non pauciores numero quam quadraginta; nonnulli autem cum decertaſſent adverſus omnia genera ſuppliciorum, vixerunt adhuc, cum nihil turpe & ignavum præſetuliſſent in ſecunda experientia, ſed prius quoque judicium negationis invicta deinceps pro pietate conſtantia delevißent:* Hæc ibi

Lapſi revocati ad certamen.

PAGIUS

men in annum ſequentem diſtulit, ut mox ex Lactantio videbimus, Conſulatu interim ſuſcepto. Incidunt & in hunc annum *Quinquennalia* Imperii Cæſarei Licinii & *Quinquennalia* Imperii Auguſtei Maximini, & ex Conſulatu ſuffecto ab utroque inito intelligimus utrumque exeunte anno CCCVII. Auguſtum appellatum fuiſſe; *Licinius* enim non multo poſtquam Cæſar renuntiatus eſt, Auguſteam dignitatem obtinuit. Quemadmodum itaque *Gallienus* junior Cæſar anno quinquennalibus ſuis addicto Conſulatum ſuffectum capeſſit, ita Maximinus & Licinius hoc anno, quo ſimilia ſolennia edere debebant, Conſulatu ſuffecto contenti fuere.

IX. *Conſtantinus Maximi nomen obtinet.*

Exhibuit & *Quinquennalia* Auguſtei Imperii Conſtantinus, & in Galliis, ubi imperabat, *Maximi* nomine inſignitus eſt. Mediobarbus enim pag.462. Nummi Coſtantini producit inſcriptum: CONSTANTINUS P. F. AUG. in poſtica: VOTIS V. MULT. X. P. TR. id eſt, *percuſſa*, ſcilicet moneta, *Treviris*. In duobus aliis ibidem recitatis habetur: IMP. CONSTANTINUS MAX. P. F. AUG. in poſtica: VOTIS V. MULT. X. VICTOR. in alio: CONSTANTINUS MAX. AUG. in poſtica: VOTIS V. MULT. X. Si prior Nummus, in quo *Maximus* non dicitur, Imperii ejus Auguſtei initio cuſus non eſt, non dubium, quin ad annum præcedentem, quo eum Imperii Cæſarei Quinquennalia dediſſe ibidem diximus, pertineat. Sed quidquid hac de re ſit, Conſtantinus in Quinquennalibus hoc anno celebratis, *Maximi* titulum in Galliis accepit, quem Romæ nonniſi anno ſequenti poſt devictum Maxentium, ut optime Mediobarbo obſervatum, obtinuit. Duos enim poſtremos Nummos in Quinquennalibus percuſſos certum; cum ipſo imperii initio ob Galerium Maximianum ſeniorem Auguſtum tunc valde formidandum, *Maximi* nomen Conſtantinus ſibi attribuere auſus non fuiſſet Eboraci, ubi purpuram induit; unde & literas laureatas ad Galerium Maximianum, ut ſuam nuncupationem gratam habere vellet, miſiſſe diximus. Porro de præcedentium Auguſtorum more Conſtantinus in hac feſtivitate novum titulum aſſumſit.

X. *S. Luciani martyrium.*

A num. III. ad XV. S. *Luciani* Presbyteri Antiocheni martyrium anno tantum ſequenti contigit. Cum enim paſſus ſit ſeptimo Januarii die, & poſt S. Petri Alexandrini necem, quæ hoc anno die XXV. Novembris accidit, non dubium, quin *Lucianus* anno tantum ſequenti martyrio coronatus fuerit. Unde recte Euſebius & Hieronymus Luciani martyrium ſub Maximino poſuere, quod Baronius in notis ad Martyrologium Romanum etiam ſcripſerat, & Meta-

ibi de lapſis ad martyrium reſtitutis. Nicomediam pariter cum perductus Lucianus eſſet, nonnullos itidem lapſos, quos ante noviſſet paucorum dierum pœnitentia Eccleſiæ reſtituendos curavit.

IV. Audivit eum Maximianus trans velum poſitum; tumque Apologiam pro Chriſtiana religione dixiſſe putamus. Verum cum blandimentis valde ſed fruſtra pertentatus fuiſſet, mors illi longa decernitur, & in carcere; de cujus ſupplicii genere apud Origenis (*a*) commentarios in Job (ut ex hoc ipſo ſaltem cognoſcas alterius potius auctoris opus illud eſſe, quam Origenis, qui longe ante hæc tempora ex hac vita deceſſiſſet) præclarum extat elogium in hæc verba conſcriptum: *Quod autem ſecundum ipſam hiſtoriam teſtis lacerati atque peruecati fuerint ſancti martyres, manifeſtum eſt atque irrefutabile. Nam poſt univerſa tormenta recludentes eos in carceres, & teſtas pollinas in eis ſternentes, per quatuor partes eos impii ipſi extendentes, crudeli morte eos pernecabant. Ita conſummatus eſt beatus atque glorioſus Lucianus, lucidus vita, lucidus & fide, lucidus etiam tolerantiæ conſummatione; ob hoc enim Lucianus cognominatus eſt, tamquam lucidus, aut proprio lumine ſibi fulgens, aut aliis prælucens. Hic namque beatus duodecim diebus ſupra teſtas pollinas extenſus tertiadecima die eſt conſummatus; alii quoque innumeri ſancti martyres eodem modo mortem trahentes, conſummati ſunt:* Hucuſque ibi; quibus quidem Acta ejus martyrii, quæ hactenus extant (*b*), in omnibus germana atque legitima eſſe demonſtrantur; nam hæc eadem de ejus martyrio egregie expreſſa habent.

(*a*) Orig. in Job. lib. 2.

Lucianus longo martyrio vitam ducit.

(*b*) Apud Metap. die 7. Januar.

VI. Dira pati cogitur Lucianus.

Inſuper præclarum de eodem exemplum, quonam pacto eo ſitu, quo ſuper teſtas jacebant, Deo obtulerit ſacrificium (ut rem egregie teſtatam, dignumque antiquitatis monumentum) his pariter conjungamus; ſed primum quo ſitu quove modo ipſum contigerit in carcere ſuper teſtas jacere, ex iiſdem Actis hic recitemus; etenim poſt enarrata complura de martyre, hæc ibi leguntur: *Cum eum ergo accepiſſent ii quibus hoc erat imperatum, ipſum multis & variis affecere cruciatibus, quibus erat quidem gravem accepturus dolorem, longo autem tempore in pœnis duraturus. Et nunc quidem in cippum (eſt autem hoc tormenti genus oblongum) ambos ejus pedes immittebant, ad quatuor diſtrahentes foramina; quod quidem eſt in hoc ſupplicio graviſſimum, cum utrinque coxendices violenter e ſuis moveantur articulis: Nunc autem in toto dorſo graves teſtarum aculeos denſos & continuos maligno animo ſuſternebant; & ut ne liceret quidem viro juſto ſe vertere, & ne moveri quidem, dum talibus ſauciaretur aculeis; ejus manibus extenſis, eas vinciebant in quodam ligno, quod erat poſitum ſuper ejus caput. Quinetiam aliis quoque multis eum afficiebant probris ac contumeliis, & eum etiam arcebant ab omni cibo, niſi vellet veſci iis quæ ab ipſis ſacrificabantur; ea enim affatim porrigebant. Ille autem maluiſſet ſubire mortes vel innumerabiles, & lubentius manens jejunus, paulatim a fame eſſet conſumptus, quam vel illorum ſolum paſſus eſſet conſpectum. Sic igitur permanſit Chriſti ſervus, qui a fame conſumebatur, totos quatuordecim dies faciens conſueta, & verbis doctrinæ animum addens iis, qui pro Chriſto erant incluſi in carcere, & eos confirmans conſtantiſſimis & perpetuis precibus.*

VII. *Cum autem aliquot jam dies tranſiſſent, ex quo eo modo, quo diximus, affligebatur, & jam appropinquaret quidem dies feſtus Theophaniorum; diſcipulos autem (jam enim plures ei aderant ex Antiochia & ex aliis locis congregati) ſubiiſſet triſtitia; reputantes fore, ut, eis ſtatim relictis, abeat quidem magiſter, non valens reſiſtere diuturnæ illi fami, ipſi autem nequaquam digni cenſeantur, qui Theophaniæ diem feſtum cum eo celebrent; videbatur enim eis eſſe adhuc valde remotus, & non poſſe magiſtri corpus uſque ad eum diem ſufficere, utpote quod inedia illum jam magna ex parte conſumpſiſſet, vir ille inclytus eos conſolans, jubebat eſſe bono animo: Ero enim (inquit) vobiſcum, & diem feſtum Theophaniorum vobiſcum celebrabo; recedam autem poſtridie. Ad effectum autem deductum fuit id quod dixerat, aperte in hoc divina oſtenſa virtute. Cum ergo adveniſſet dies feſtus, qui expectabatur; deſiderabant quidem diſci-*

Lucianus quid ad ſuos.

PAGIUS taphraſtem & Suidam, qui eum ſub Maximiano occubuiſſe ſcribunt, jure merito reprehenderat; quos tamen poſtea perperam in Annalibus ſecutus eſt. Neque enim *Lucianus* ſub Galerio Maximiano currenti anno demortuo pati potuit, ſi ejus martyrium anno ſequenti contigit. Euſebius lib.8. cap.13. illud retulit; ſed turbato ordine temporum, lib. vero. 9. cap.6. diſtinctius notat tempus, quo occiſi ſunt Petrus Epiſcopus Alexandrinus & Lucianus, ut obſervat Valeſius in Notis, nempe ſub Maximino, & quidem Nicomediæ, *in qua tunc civitate Maximinus moratabatur*, & poſtquam jam Lucianus morti traditus fuerat. Ruinarius in Actis ſinceris Martyrum pag. 561. hanc opinionem, quam cum Valeſio jam ſecutus fueram, amplectitur licet memoriæ lapſu neutrius meminerit.

XI. Non tantum Baronius, ſed etiam Schelſtratius in Diſſert. III. de Sacro Concilio Antiocheno cap.2. aliique Viri docti S. *Lucianum* ab hæreſeos ſuſpicione liberare conati ſunt; ſed cum nihil præter conjecturas ſuas afferant, fides non videtur deneganda S. *Alexandro* Epiſcopo Alexandrino: qui in epiſtola ad Alexandrum Cpo-

An in hæreſim inciderit.

ſcipuli hanc ultimam a magiſtro conſequi myſterii divini celebrationem. Videbatur autem eſſe dubium, quonam modo menſam quidem in carcerem inferrent, aut laterent impiorum oculos, cum multi quidem tunc partim illic adeſſent, partim autem accederent. Ille vero: Menſa quidem (inquit) erit nobis hoc meum pectus, non (ut arbitror) Deo futura minus honeſta ea quæ fit ex inanima materia. Templum autem ſanctum vos mihi eritis, me omni ex parte circumdantes. Et ſic hæc facta quidem ſunt hoc modo.

VIII. *Jam enim, ut quod eſſet facturus in fine vitæ, remiſſi erant cuſtodes (Deo, ut ego quidem arbitror, qui martyrem honorare volebat, & ſuorum diſcipulorum non ſuſtinebat inconſolabile videri deſiderium, efficiente) ut citra impedimentum fierent ea quæ erant propoſita. Nam cum omnes eos martyr feciſſet in orbem conſiſtere, ut inter ſe invicem alter prope alterum ſtantes eum tuto comprehenderent; juſſit ſuo pectori imponi ſigna divini ſacrificii. Poſtquam autem hæc feciſſent, & in cælum protinus ſuſtulit obtutum cum jam vix poſſet extollere, preces peregit conſuetas. Deinde cum divina plurima eſſet effatus, & ſacro ritu omnia peregiſſet propoſita; & ipſe fuit particeps ſacramentorum, & tranſmiſit ad eos qui aberant, ut ipſe quoque oſtendit in ultima ad eos epiſtola. Et hunc quidem diem cum eis tranſegit, ut erat pollicitus.*

Lucianus ſtratus obtulit ſacrificium.

IX. Luciani felix exitus. *Poſtridie autem cum veniſſent quidam ab Imperatore, viſuri an adhuc viveret (videbatur eis valde mirandum, quod vitam hucuſque produxiſſet) poſtquam prope ſe ſtantes aſpexit eos qui advenerant; cum ſe, quantum poterat, extendiſſet, & ter dixiſſet: Sum Chriſtianus; ſimul cum ultima voce emiſit ſpiritum:* Hæc ibi. Porro admiranda quæ ſecuta ſunt, poſtquam corpus ejus alligato illi lapide projectum eſt in mare, & delphini obſequio littori reſtitutum, Acta ipſa fuſius explicant.

X. Luciani ſcripta. Quid præterea de ejus lucubrationibus iiſdem Actis ſcriptum habeatur, hic reddimus: *Is ergo cum vidiſſet ſacros libros eſſe valde adulteratos; cum & tempus multa in eis corrupiſſet, continuaque ab aliis in alia tranſlatio; & quidam homines ſceleratiſſimi, qui Gentilitati præerant, conati eſſent pervertere eorum intelligentiam; ipſe omnes rurſus ſumpſit, & ex lingua renovavit Hebraica, quam ipſam quoque ſciebat accuratiſſime, in eis corrigendis plurimum laboris conferens.* Sed & Suidas de eo cum agit, ejus vitæ inſtitutum ac lucubrationes, ex ejuſdem Actis acceptas, recenſet in Hiſtoricis. Rurſum de ejus laudata vigilantia in ſacris litteris hæc habet S. Hieronymus (a): *Tantum in litterarum ſtudio laboravit, ut uſque nunc quædam exemplaria Scripturarum, Lucianea nuncupentur.* Eis namque omnes Eccleſias, quæ ab Antiochia Conſtantinopolim uſque interjacent, uti conſueviſſe, idem auctor (b) affirmat. Totus enim orbis Orientalis tripliciter diſtinctus, triplici utebatur editione diſtincte. Nam, ut ait, *Alexandria & Ægyptus in Septuaginta ſuis Heſychium laudat auctorem: Conſtantinopolis uſque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat; mediæ inter has provinciæ Palæſtinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Euſebius & Pamphilus vulgaverunt; totuſque Orbis hac inter ſe trifaria variatione compugnat:* Hæc ipſe, qui harum trium Vulgatam atque Communem, κοινὴν dictam eſſe Palæſtinam editionem affirmat (c).

(a) Hyer. de ſcr. eccl. in Luciano.
(b) Hyer. epiſt. 107. & apolog. adverſus Ruffinum.
(c) Idem epiſt. 135.

XI. *Feruntur rurſum ejuſdem Luciani* (inquit idem Hieronymus (d)) *de Fide libelli, & breves ad nonnullos epiſtolæ.* Fuit illi ab epiſtolis Antoninus eruditiſſimus ejus diſcipulus, ut ipſius martyrii citata ſuperius Acta teſtantur. Quod vero pertinet ad libellos Fidei, quorum S. Hieronymus meminit; eidem plane accidit, quod contigiſſe ſuperius diximus Magno illi Gregorio Epiſcopo Neocæſarienſi, cognomento Thaumaturgo, & (quod magis proprium eſt exemplum) Dionyſio Alexandrino. Dum enim in adverſarios conciti nimis feruntur, lineam viſi ſunt eſſe tranſgreſſi rectæ ſententiæ; dum inquam, cum Dionyſius, tum Lucianus acerrime Sabellii hæreſim oppugnarent (hic enim ejus rei cauſa, ut dictum eſt, a Pancratio Sabelliano presbytero Gentilibus eum quærentibus proditus eſt.) uterque creditus eſt materiam Ario præparaſſe. Unde accidit, ut ſicut in Dionyſium, ita pariter in Lucianum Patres ſanctiſſimi

(d) Hier. de ſcr. eccl. in Luciano.
De Luciani libellis fidei.

PAGIUS Cpolitanum Epiſcopum a Theodoreto lib. 1. cap. 4. relata, poſtquam de Paulo Samoſateno Antiochiæ Epiſcopo locutus eſt, ait: *Cui ſuccedens Lucianus pluribus annis a communione trium Epiſcoporum ſeſe abjunxit.* Cauſa itaque ſchiſmatis Luciani fuit doctrina Pauli Samoſateni, quam defendebat; cujus gratia diu ſeparavit ſe a tribus Epiſcopis Antiochenis, Domno ſc. Tymæo, ac Cyrillo, qui ſibi invicem ſucceſſere. Certe Theodoretus, poſtquam hanc Alexandri, qui Luciani temporibus vixit, ejuſque doctrinam ac diſcipulos apprime noverat, epiſtolam retulit, diſerte affirmat, eum nulla in re mentitum eſſe, ſed veritatem ingenue protuliſſe. Accedit teſtimonium Epiphanii in hæreſi 43. quæ eſt Lucianiſtarum, ubi *Lucianum* hunc, de quo loquitur Alexander Arianæ hæreſi patrocinatum fuiſſe, & ab Arianis pro Martyre habitum ſcribit. Præterea diſcipuli ejus, quos recenſet Philoſtorgius, quique ſe *Conlucianiſtas* vocabant, Ariani erroris labe omnes infecti fuere.

XII. Sed videamus quid de illo narret Alexander. Ait primo Lucianum ſucceſſiſſe *Paulo Samoſatenſi* id eſt; erroris illius ſucceſſorem fuiſſe. Illum autem

Fuit longe tempore ſchiſmaticus.

(a) Apud Theo. lib. 1. c. 4. (b) Mar. Vict. adv. Arian. lib. 1. (c) Apud Epiph. hær. 69. & Theo. l. 1. c. 5.

mi conclamarint, adeo ut ipſos Arianos, Lucianiſtas appellarint a Luciano, ut feciſſe videtur Alexander Epiſcopus Alexandrinus (*a*) ſcribens ad Alexandrum Epiſcopum, Marius Victorinus (*b*), & fortaſſe alii. Nam gloriabatur & Arius tali auctore; ac proinde ſuæ hæreſis ſectarios, Collucianiſtas dicere conſuevit (*c*) ut qui jactarent ſe eſſe diſcipulos Luciani martyris celeberrimi.

XII. Lucianus defenditur.

Verum quod ad Dionyſium pertinet, de eo præter illa quæ in Notis ad Romanum Martyrologium dicta ſunt, ſuperius quoque ſecundo tomo fuſius eſt pertractatum. De libello autem fidei Luciani ab Arianis citari ſolito, in iiſdem Notis ſuo loco monſtravimus eſſe Catholicæ fidei conſentientem, utpote Filii unius cum Patre ſubſtantiæ aſſertorem; ſed idcirco ab Arianis tamquam ſibi faventem ſolitum recitari, quia in eo Lucianus Conſubſtantiale verbum omiſerit, quod poſtea ad eludendas (*d*) varias Arianorum ſtrophas in Concilio Nicæno appoſitum, uſitatius inter Catholicos eſſe cœpit. Sed Luciani libellum de Fide ſuo loco inferius opportune ponemus. At de Luciano omnis prorſus ceſſet dubitatio; cum ipſe S. Athanaſius (*e*), ut hominem a Catholicorum partibus ſtantem, dum agit de ejus editione, Lucianea appellata, ejuſmodi laudet elogio: *Septima & poſtrema ſancti Luciani magni, religioſi, & martyris eſt; qui & ipſe cum in prædictas verſiones & Hebraicos libros incidiſſet, & diligenter quæ veritati deerant, vel ſuperflua aderant, inſpexiſſet, ac ſuis quæque locis correxiſſet; verſionem hanc Chriſtianis fratribus edidit; quæ ſane poſt ejus certamen & martyrium, quod ſub Diocletiano & Maximiano tyrannis ſuſtinuit, libro videlicet, propria ipſius manu conſcripto comprehenſa, Nicomediæ ſub Conſtantino Rege Magno apud Judæos in pariete armarii calce circumlinito, ubi cuſtodiæ gratia poſita fuerat, inventa eſt:* Hæc Athanaſius. At de his iterum fuſius agemus inferius, cum epiſtola illa Alexandri eo anno, quo ſcripta eſt fuerit recenſenda.

(d) Athan. in decret. contra Arian.

(e) Athan. in Synopſi in fine.

XIII.

Quod vero Athanaſius ait paſſum ſub Maximiano Lucianum, de Galerio Maximiano intelligendum eſt; nam ille Maximianus Herculius jam longe ante diem obierat; (vel quod alias ſæpe ſuperius dictum eſt) cœpta ſemel Diocletiani & Maximiani nomine perſecutio, eadem, licet ipſis extinctis, uſque ad decennium eſt appellata. Porro hic Galerius Maximianus apud Euſebium Maximinus ſemper appellatus invenitur; unde & factum eſt, ut Lucianus ſub Maximino a S. Hieronymo paſſus dicatur, qui in hunc annum excitatam a Diocletiano perſecutionem propagavit, quo & (ut dicemus) Eccleſiæ pacem reddidit.

De tempore martyrii Luciani.

XIV. Diſcipuli Luciani degeneres.

Reliquit poſt ſe Lucianus complures diſcipulos; quorum licet nonnulli ſequi ſe magiſtri veſtigia mendaciter atque petulanter gloriarentur; re vera tamen Arii imbuti ſunt poſtea diſciplina, ſed antea idololatria maculati; de quibus hæc apud Nicephorum (*f*): *Hujus diſcipulos eſſe dicunt Euſebium Nicomedienſem, Marinum Chalcedonenſem, Theognidem Nicænum, Leontium, qui deinde Antiochiæ Epiſcopus fuit, Antonium, vel Antoninum Tarſi Ciliciæ Antiſtitem, Numerium, Eudoxium, item Alexandrum, & Aſterium Cappadocem, quos ad Græcorum ſuperſtitionem deflexiſſe fama eſt, tyrannorum crudelitati cedentes; poſtea autem lapſui & errori, opem ferente eis ad pœnitentiam præceptore, renuntiaſſe; quamvis iterum non idem ſibi cum magiſtro ſentiendum eſſe delegerint, Arii opinionem ex profeſſo complexi.* Recenſentur & fœminæ quoque ab eo diſciplina excultæ, hæque numerantur in Actis ipſius; Euſtolia, Dorothea, Severa, & Pelagia martyr Antiochena.

(f) Niceph. l. 8. c. 31.

XV. Duorum puerorum certamen.

His igitur de Luciano Nicomediæ paſſo narratis (quod hic annus decimus & ultimus perſecutionis cenſeatur) reliquos ibidem diverſis temporibus martyres paſſos, quorum certum paſſionis tempus, quod ſit exploratum, non licuit certo anno ſuperius conſignare, hic attexere dignum exiſtimamus, ac primum duorum puerorum admirandum plane certamen, quod iiſdem Luciani germanis Actis conſcriptum habetur his verbis: *Maximianus cum duos quoſdam pueros genere fratres, illuſtri loco natos, curaſſet ſiſtendos; primo quidem conabatur eos qui-*

PAGIUS

autem familiarem fuiſſe *Pauli Samoſateni* credibile eſt; fuit enim & ipſe oriundus ex urbe Samoſatenſi, (quæ urbs Syriæ ad Euphratem fluvium) ut legitur in ejus Vita. Et cum *Paulus* ex ea urbe ad Antiochenſem Epiſcopatum evectus eſt, *Lucianus* quoque Eccleſiæ Antiochiæ Presbyter fuit. Ætas quoque utriuſque in idem fere tempus incurrit; Paulus enim Aureliani temporibus depoſitus eſt, & poſt depoſitionem diu ſuperſtes vixit. Ponamus ergo, illum ad Cari uſque tempora perveniſſe, ab hinc ad martyrium Luciani anni ſunt plus minus viginti quinque. Ex quo apparet, Paulum ac Lucianum eodem oppido ortos & ejuſdem urbis Sacerdotes, iiſdem quoque vixiſſe temporibus. Ceterum hujus verbi, *ἀποσυνάγωγος ἔμεινε τριῶν ἐπισκόπων* vim non intellexere Interpretes; quos ſecutus Baronius ad annum CCCXVIII. ſcribit, *Lucianum* a tribus Epiſcopis ſibi continue ſuccedentibus, Eccleſia ejectum fuiſſe. Atqui hoc non dicit Alexander, ſed tantum ait, *Lucianum* ſchiſma feciſſe in Antiochenſi Eccleſia, & ſub tribus Epiſcopis ſibi continue ſuccedentibus Collectas ſeorſum celebraſſe. Id enim ſignificat vox

ἀποσυ-

quibuſdam promiſſis ineſcare, quibus exiſtimabat pueros maxime alliciendos; poſt ea juſſit eis afferri ex iis, quæ erant apud ipſum, ſacrificiis, & quæ, videntibus pueris, ſacrificaverat; ut & guſtarent, & nullis malis afficerentur. Illis autem averſantibus & deflentibus, &, ut poterant, lingua eis balbutiente dicentibus quod non ſic didiciſſent a parentibus, ſed alius eſſet modus, quo ii utebantur; minatus eſt, ab ira mutatus; quinetiam variis eos affecit verberibus. Cum vero pueri fortiter reſiſterent, & nullo modo cederent, eos utique divinæ roborante virtute, quidam e Sophiſtis, qui illic aderat ſimul cum Imperatore, & ad hæc eum maxime incitabat, & inducebat, pollicitus eſt ſe ſtatim effecturum, ut ipſi comederent; ridiculum enim eſſe dicebat, ſi a pueris adhuc balbutientibus viderentur ſuperari Romani Imperatores. Tale quid ergo machinatur.

XVI. Pueri ſinapiſmo cruciati.

Cum ſinapis quamdam acutiſſimam, & toleratu difficillimam excogitaſſet confectionem, eorum quidem capita pilis nudavit; cum autem medicamenti id quod erat craſſiſſimum illeviſſet, ut ex majore materia repentina, & major ſimul virtus profundum penetraret, in igne accenſum eos intulit balneum. Hoc in loco pueri, cum veluti quodam fulmine icta eſſent eorum capita, hac ipſa hora fuerunt inclinati ad ſolum uſque; nec multo poſt cadens eorum ætate minor, prior eſt mortuus, cum non potuiſſet reſiſtere magnitudini flammæ accenſæ in calvaria. Cum autem alter vidiſſet fratrem cecidiſſe, quam maxima potuit voce, bona verba eſt effatus, fratris exultans victoria, eumque amplexatus eſt, & oſculatus, & eum proclamavit victorem, aſſidue exclamans: Frater mi, viciſti: donec hoc dictum eloquens, eumque complectens & oſculans, ipſe quoque expiravit, & jacuit, fratrem jam ulnis tenens. Accidit autem illo tempore hæc perpeſſio maxima, & iis qui videbant, maxime miſerabilis, ipſa quidem certe ætate attrahente plurimorum animos ad miſericordiam. Et eos quidem hi qui ad ipſos genere attinebant, cum ſuſtuliſſent, ſepelierunt cum aliis pueris propter cauſæ communitatem. Et hoc eſt Martyrium (nempe Eccleſia martyrum) *circa Nicomediam, quod nominatur Martyrium infantium, uſque in hodiernum diem:* Hæc de iis Luciani Acta.

XVII. Martyres paſſi Nicomediæ.

Quod vero ibi tum Diocletianus olim, ut dictum eſt, poſtea vero Galerius Maximianus degere conſueverunt; inde accidit, ut Nicomedienſis civitas præ cæteris aliis haberetur celebris ſanctorum martyrum carnificina. Nam præter illos de quibus ſuperius, ab ipſo propemodum perſecutionis exordio, mentio facta eſt, alii complures inſigniores martyres Nicomediæ paſſi habentur, nempe Juliana Africani filia, virgo inſignis, paſſa ſub Evilaſio præfecto, Cyriaca, & quinque aliæ virgines, Philoterus filius Paciani Proconſulis, Cyprianus olim magus, atque Juſtina virgo, itemque alii viginti martyres; ibidemque Pantaleon medicus quoque; Hermolaus presbyter, Hermippus atque Hermocrates fratres inſigne pro fidei confeſſione certamen obeuntes, martyrii palmas acceperunt. Sed & Panchaſrius civis Romanus ibidem paſſus eſt, Paſtor quoque, Victorinus, & ſocii; itemque Anicetus, & Photinus fratres, ac cum eis alii plures donati ſunt in eadem civitate martyrii corona, ut Agathonicus atque Zoticus cum ſociis. Quinetiam præclarum ibidem edidit ſpecimen fidei confeſſionis Hadrianus una cum aliis vigintitribus, qui omnes poſt alia tormenta, crurifragio interempti ſunt.

XVIII. Martyres paſſi Chalcedone & alibi.

Porro cum horum, quos Nicomediæ paſſos eſſe recenſuimus, extent martyrii Acta; omnes tamen certis diebus, quibus eorum natalitia celebrantur, adſcripti ſunt tabulis Eccleſiaſticis, ſicut & illi quoque, qui in ejuſdem Bithyniæ provinciæ civitate Chalcedone necati ſunt, nempe illuſtris martyr Euphemia; ſed & Soſthenes quoque, & Victor ſunt ibidem coronati, necnon Solocanus ac ſocii milites; auctus eſt etiam numerus Chalcedonenſium martyrum undequinquaginta militibus, qui poſt certamen Euphemiæ damnati ad beſtias, ſed divinitus liberati, gladio percuſſi ſunt. In eadem pariter provincia paſſus habetur Eutonomus Epiſcopus, ex Italia illuc accedens. Tres itidem virgines ſorores, Menodora, Metrodora, & Nymphodora, ibidem ſub Frontone Præſide paſſæ reperiuntur. Nicææ quoque in Bithynia Cyrilla virgo ſub Priſcilliano Præſide perdifficile certamen ſubiens, ſuperatis tormentis, victrix coronam accepit. Diomedes medicus ibidem pariter coronatus eſt.

XIX. Tunc etiam Byzantii Acacius Centurio ad-

PAGIUS ἀποσυνάγωγος. Itaque Epiphanius Scholaſticus non male hunc locum interpretatus eſt hoc modo, *cui ſuccedens Lucianus, extra Synagogas manſit plurimo tempore*, ut oſtendit Valeſius loco laudato, ex quo hæc accepimus, qui addit, laudandum quidem eſſe Baronium, qui Martyrem Chriſti nefandæ hæreſeos ſuſpicione liberare conatus ſit, ſed veritatem cunctis rebus anteponendam eſſe. Tandem vero ad unitatem Eccleſiæ reverſus eſt Lucianus, ut ex Alexandro colligitur. Neque enim eum uſque ad exitum vitæ in ſchiſmate manſiſſe ſcribit, ſed tantum longo tempore ſeparatum fuiſſe. Luciani Acta a Bollando in Actis Sanctorum die VII. Januarii illuſtrata.

Martyres in Thracia paſſi. admirandum edidit Chriſtianæ conſtantiæ experimentum. Eleutherius quoque martyr eamdem civitatem, fuſo in ea ſanguine, illuſtravit, ſicut & Mutius martyr, cujus memoria extitit poſteris celeberrima. Hadrianopoli vero Maximus, Theodorus, & Aſclepiodotus eadem perſecutione inſigniter decertantes martyrii coronam conſecuti ſunt. Cyzici vero in Helleſponto tunc itidem paſſi ſunt nobiliſſimi martyres Fauſta virgo & Evilaſius, alia vero die Siſinius martyr. Sed & Cleonicus, Eutropius, & Baſilicus eodem tempore necati ſunt. Meminiſſe hic oportuit Agapeti Synadorum Epiſcopi, de quo hæc habet Suidas (*a*): *Agapetus Synadorum Epiſcopus, quem Euſebius Pamphili multum celebrat, mentionem faciens ingentium ejus miraculorum, ut ſunt tranſlationes montium & fluminum, & mortuorum reſuſcitationes; quem, dum miles eſſet, Maximinus occidere voluerit, quod multos ejus facta ſupra modum mirari videret:* Hucuſque Suidas; ſed cum apud Euſebii quæ extat, hiſtoriam, hujuſmodi nequaquam legantur, ea accepiſſe exiſtimamus ex aliquo illorum commentariorum, quos ejuſdem auctoris recenſet (*b*) nobis autem incomperto.

(*a*) *Suid. hiſt. in Agapeto.*

De Agapeto Epiſc. Synadorum.

(*b*) *Suid. in Euſeb Pamphil.*

XX. Minoris Armeniæ martyres. At nec tacendum de iis, qui in Armenia paſſi ſunt martyres, qui enim Romano Imperio ſubjacebant, eadem quoque perſecutionis procella vexati ſunt. Sebaſte in primis Acacius presbyter, ſeptemque mulieres, diriſſime excruciati ſunt ſub Præſide Hirenarcho, qui admiratus conſtantiam martyrum, divina luce mente perfuſus, & ipſe credens, una cum Acacio ſecuri percutitur. Quo etiam tempore ibidem Athenogenes Epiſcopus, decemque ejus diſcipuli, idem certamen magna cum gloria obierunt. Sebaſte quoque pro Chriſti fide Euſtratius, Auxentius, Eugenius, Mardarius, & Oreſtes ſub Agricolao diverſis locis martyrium conſummarunt, quorum res geſtæ ab Euſebio monacho ſcriptæ ſunt, & Auracinis traditæ. Cum autem idem auctor in fine ipſorum Actorum hæc habeat: *Sanctiſſimus vero Epiſcopus Blaſius cum ſancti acceptiſſet reliquias, eaſque cum S. Oreſtis reliquiis compoſuiſſet, omnia implevit quæ ipſi mandata fuerant in teſtamento S. Euſtratii, &c.* Hæc inquam, cum auctor tradat, conſtetque Blaſium ſub Agricolao Præſide in Armenia martyrium conſummaſſe, compellimur dicere, poſt dictos martyres ipſum coronatum eſſe martyrio, & tempore Licinii, quo idem Præſes Agricolaus eidem præfectus provinciæ, complures ſanctos martyres necavit, & inter alios quadraginta illos inſignes milites Sebaſtenos, de quibus omnibus ſuo loco dicturi ſumus.

XXI. In eadem quoque provincia Armeniæ Satalis civitas inſignior reddita eſt confeſſione, & ſanguine glorioſorum militum Orentii, Herois, Pharnacii, Firmini, Firmi, Cyriaci, atque Longini. Melitinæ item Armeniæ urbe paſſi tunc ſunt Hiero, Nicander, Heſychius, & alii triginta ſub Lyſia Præſide: ſed longe major ille militum numerus, nempe mille centum, & quatuor, qui una cum Eudoxio, Zenone, & Macario, ingenti gloria ex martyrio comparata, certamen fidei obierunt. Melitinæ itidem in Armenia Polyeuctus, Victor, & Donatus hac eadem perſecutione necati ſunt nobiles milites, licet alii Cæſareæ eorum certamen contigiſſe referant. In Actis Andreæ ducis exercitus, quorum meminimus, de Eutychio Polveucti filio una cum aliis multis ſub Antiocho Præſide paſſis mentio quoque habetur. In Arabiſſo autem Cæſarius, qui fuit pater Eudoxii, coronatus eſt, cujus martyrium Suidas paucis perſtringens, ait: *Cæſarius ſub Maximiano martyrii corona eſt redimitus, quamvis prius indulſiſſet voluptatibus; ſed priores maculas martyrii ſanguine voluit eluere; nam utroque pede magnis clavis ſex transfixo, in ignem eſt conjectus, & cum ſtatim flammæ admotus expiraſſet, ſemiuſtulatum & integrum cadaver cognati ejus in agro quodam, Subelo nomine, condiderunt:* Hæc Suidas. Sed quam degener filius ejus a parente Eudoxius Arianorum omnium ſceleſtiſſimus!

Alii Martyres Armeni.

In Superiori autem Armenia, cui Tyridates præerat, facta eſt ingens perſecutio in ea Eccleſia, cujus poſtea Gregorius a Leontio Epiſcopo Cæſareæ Cappadociæ, de quo plura inferius, ordinatus eſt Epiſcopus. Non ſolum enim Gregorius ipſe graviſſima ab eodem paſſus eſt, ſed & Ripſimes una cum ſociis virginibus trigintatribus Deo dicatis pro tuenda caſtitate & fide, poſt dira tormenta necatæ ſunt, inter quas Cajana aliarum monitrix celebrior prædicatur, quæ adjunctis ſibi duabus ſociis virginibus, crudelioribus tormentis exagitata, mirificum Chriſtianæ conſtantiæ ſpecimen edidit; cum Tyridates a numine ob immanem impietatem percuſſus inſania tandem ope ejuſdem Gregorii priſtinæ mentis ſanitati reſtitutus, quos ante fuerat perſecutus, coluit Chriſtianos, eoſque omnibus officiis proſecutus eſt; cujus tempore magna facta eſt in ea regione ad Chriſtianam religionem acceſſio, ipſo etiam Rege ad Chriſtum converſo, adverſus quem (ut dicemus) Maximinus diutius decertavit.

XXII. Martyres majoris Armeniæ.

Non inficias iverim Acta illa Gregorii complura habere quæ haud cunctis arrident in omnibus. Cæterum ſcimus ea citata eſſe ab Euthymio (*c*) accuratiſſimo auctore, cum ait: *Itaque S. etiam Gregorius magnæ Præſul Armeniæ ante omnes*

XXIII.

(*c*) *Euthym. in panopol. par. 3. tit. 20.*

Acta Gregorii Epiſcopi in Armenia.

omnes juſſit Cruces ligneas quibuſdam in locis a ſe collocatas adorari, ad eaſque tamquam ad ſacra perfugia concurri; idque cum nondum eſſet Pontifex declaratus, eaſque nec abſolutione, nec clavo, nec ſanguine expiaſſet: Hæc ipſe; eſt autem locus in Actis ipſius Gregorii his verbis expreſſus: *Itaque accenſis lampadibus & cereis transfert capſas martyrum, & earum unamquamque proprius accipit locus, & divinus Gregorius ſignum Dominicæ paſſionis venerandam Chriſti Crucem, ſtatuit in una quaque earum. Non autem ſolum ſepulchra fuere ædificata, ſed etiam templum, &c.* & paulo poſt: *Martyr igitur Crucem hic quoque ſtatuit, & jubet multitudinem, quæ illic aſſidue verſabatur, & eo ventitabat, prompto & alacri animi ſtudio Deo cultum offerre per adorationem Crucis:* Hæc ibi de loco citato ab Euthymio, qui ex iiſdem, ut ait, Armeniorum libris (ſic enim vocat Acta Gregorii) hæc rurſum citat: *Cum enim a dæmonibus ante baptiſmum agitarentur, decreverunt jejunare ſexaginta dies. Deinde cum eos eſſet baptizaturus, triginta dierum jejunium illis præſcripſit, ut in ipſis quoque Armeniorum libris memoriæ proditum eſt:* Hæc Euthymius, quæ quidem in iiſdem Gregorii Actis habentur his verbis expreſſa: *Cum totos ergo triginta dies eis jejunium imperaſſet & orationem, ab ipſo Rege incipiens, & a Regina, & ſorore, & per eos poſtea qui magiſtratus gerebant, & per cæteros demum pervadens, baptizat omnes in Euphrate, & reddidit filios lucis & diei. Deinde aliud templum excitat prope Euphratem, & in eo divina celebrat myſteria; atque, ut par eſt, ſacrificat. Chriſtus quidem ne hic ſane oblıviſcitur miraculorum. Sed illi quidem baptizabantur in Euphrate, ejus autem retinebatur fluentum, & videbatur columna lucis tamquam ſuper baſim poſita ſuper aquas, ſimul autem cum ea Crux oriebatur in capite, &c.*

XXIV. De ordinatione autem ejuſdem Gregorii facta ab Epiſcopo Cæſareæ Cappadociæ Leontio, meminit S. Nicon in epiſtola ad Enclyſtium (*a*), cum redarguit recentiores Armenos, dicens: *Deinde cum Magnus Gregorius, qui fuit Magnæ Armeniæ Epiſcopus, caviſſet, Armeniæ Epiſcopum a nullo alio eſſe ordinandum quam ab illius temporis Cæſareæ Cappadociæ Archiepiſcopo, ut ipſe fuerat ordinatus; & horrendæ execrationes & anathema in eos ſit intentatum, qui aliter faciunt; hæc quidem illi tranſgrediuntur, &c.* Fulgebat hoc tempore; totumque Orientem illuſtrabat Leontii Epiſcopi Cæſareæ Cappadociæ nomen inſigne; ea de cauſa Superioris Armeniæ Princeps Gregorium eo miſit ordinandum. Extant hactenus litteræ ad Leontium hac de re tunc ſcriptæ his verbis (*b*):

(*a*) Extat t. 1. Biblioth. Sanct.

De ordinatione Gregorii teſtimonium.

(*b*) Apud Sur. t. 5. die 30. Septemb.

XXV. Epiſtola Tyridatis regis Armeniæ.

Profundæ tenebræ, cum aliorum peccatorum, tum impietatis maxime, nos diu operuerunt; hinc factum eſt, ut nec ad veritatem aſpicere, nec communem omnium opificem potuerimus olim intelligere. Cum enim & alium nobis Solem in terra Magnum miſiſſet Gregorium, & ſanctas oſtendiſſet virgines, ut per ipſas nos quoque agnoſceremus illius bonitatem & humanitatem, eos immaniſſime præ furore punivimus; & ipſæ quidem miſerabiliter (proh dolor?) a nobis interfectæ fuerunt; hic autem, Dei invicta confirmatus virtute, ſævitiæ noſtræ & inſidiis ſemper ſuperfuit. Verum nec ſic quidem abyſſus ille miſerationum, & infinitum pelagus clementiæ nos deſpexit pereuntes; ſed hujus divini Gregorii doctrina & precibus, & glorioſarum illarum virginum & martyrum interceſſionibus, craſſam illam caliginem abſtulit a noſtris animæ oculis, & ad lucem veritatis deduxit, illiuſque agnitionem & fidem. Eum ergo qui fuit nobis auctor tot bonorum, noſtræque ſalutis dux certus & diſpenſator, doctorem & paſtorem reliquæ vitæ & virtutis non nos ſolum elegimus, ſed divina quoque viſio talem ſententiam e ſupernis obſignavit; per quam ipſum quoque annuentem ad veſtram miſimus ſanctitatem, ut ab ejus manu & lingua ipſe conſecretur in Pontificatu; & cito nobis, qui grex ejus ſumus, reddatur: Hactenus ejus litteræ; ſed poſt hæc rurſum Acta.

XXVI. Gregorius ordinatur a Leontio.

Hac accepta epiſtola, Leontius Magnum Gregorium & legatos accipit honorifice; & cum eum, ſimul adhibitis aliis qui aderant Epiſcopis, conſecraſſet; cum pari humanitate dimittit & honore. Illinc ergo reverſus divinus Gregorius, quos in prope viam ſitis civitatibus vidiſſet dignos qui fierent ſacerdotes, & aptos, quorum fidei crederetur verbum doctrinæ, eis ea ſuaſit, quibus erat opus; & illos aſſumens adduxit in pietate ſibi opem laturos, futuroſque ſacerdotes ipſius Armeniæ & propinquarum gentium. Cum autem jam ingreſſus eſſet fines Armeniæ; nunciatur ei relictum eſſe quoddam templum Herculis ſitum ſuper flumen Euphratem, & in eo eſſe aram, in qua dæmonibus & Herculi fiunt ſacra. Cum ergo ad hoc templum veniſſet, ſola oratione (neque enim ei quiſquam humanas admovit manus) qui in eo erant dæmonibus machinis omnibus & ſpectris depugnantibus adverſus everſionem, ab ipſis evertit fundamentis, & alterum excitat Domino, quod ei ex adverſo reſponderet, in eoque deponit reliquias Præcurſoris Baptiſtæ, & martyris Athenogenis; eæ enim inferebantur; poſtmodum etiam aram conſecrat, & in ea Deo incruenta offert ſacrificia, &c. Hæc modo ſatis de Eccleſia in Majori Armenia juxta Euphratem coaleſcente.

XXVII. Quod autem ſpectat ad reliquias Athenο,

De reliquiis Athenog. martyris. nogenis, fuerat hic Epiſcopus Sebaſtenus Minoris Armeniæ, ante paucos annos ſub hac eadem perſecutione Diocletiani martyrio coronatus; cujus mentio facta eſt: dignum vero eſt credere, hoc ipſo itinere Gregorium Sebaſte pertranſeuntem, eumdem martyrem veneratum, ejuſdem accepiſſe reliquias, quibus novam Eccleſiam conſecravit. Sic igitur Eccleſia in Majori Armenia, facto jam Rege Chriſtiano, magnopere eſt illuſtrata, propagataque Chriſtiana religio ad ejuſdem ſucceſſorem Arſacem, qui a Juliano Apoſtata Chriſtianitatis cauſa (quod narrat Sozomenus *a*) dire exagitatus, demum a Sapore Rege Perſarum per inſidias captus, multa paſſus, interiit (*b*). Sed hæc ſuis locis uberius. At de Tyridate atque Gregorio hæc demum Nicephorus (*c*): *Sunt qui Gregorium una cum Tyridate ad Imperatorem Magnum Conſtantinum veniſſe tradant, eumque tam miranda & inopinata audientem, magnopere lætatum eſſe.* Sed hæc puto accidiſſe cum Conſtantinus abiit in Orientem, quando ad eum e remotiſſimis Orbis partibus (ut tradit Euſebius (*d*)) legationes venerunt. At de rebus in Armenia geſtis tempore hujus perſecutionis hæc ſatis.

(*a*) *Sozom. l.6. c.1.*
(*b*) *Ammian. Marcel. l. 27.*
(*c*) *Niceph. l.8.c.35. in fine.*
(*d*) *Euſeb. l.4.c.7. in Vita Conſtantini.*

XXVIII. *Martyres in Meſopotamia.* Sed nec caruit Meſopotamia, ad Euphratem poſita regio, gladio perſecutoris: diriſſima namque ſupplicia ibi paſſos eſſe Fideles in primis Euſebii (*e*) teſtimonio comprobatur. Sicut enim antiquiſſima, ita & florentiſſima erat ejus provinciæ Eccleſia. Palmyra quoque eadem clade vexata eſt, agentibus hæc Lyſimacho Præſide, Primo addito illi comite, ac Seleno; cum inter alios martyres Febronia virgo Deo dicata Sibapoli ob innumera perpeſſionum genera facile princeps enituit; cujus quidem res geſtæ fideliſſime ſcriptis tunc mandatæ ſunt a Thomaide ſacra virgine diaconiſſa, tum ex iis quæ vidit, tum etiam quæ a Lyſimacho ad Chriſtum poſtea converſo accepit (*f*). At de martyribus hoc decennio paſſis hactenus; ſed ex innumeris paucos retulimus, quorum celebrior eſt memoria, eademque certa in Eccleſiaſtica monumenta relata, atque anniverſaria commemoratione tam a Græcis, quam a Latinis repeti ſolita. Porro non omnes qui modo recenſiti a nobis ſunt, diverſarum provinciarum martyres, licet ſub hac perſecutione paſſi ſint, hoc tamen ipſo anno necatos eſſe contendimus; ſed libuit noviſſimo hoc Diocletiani perſecutionis anno nonnullorum martyrum meminiſſe, qui eadem perſecutione martyrio coronati traduntur, quo tamen potiſſimum anno id acciderit, ignoratur.

(*e*) *Euſeb. l.8. c.24.*
(*f*) *Apud Metaph. die 15. Junii.*

XXIX. *Pax reddita Eccleſiæ Orientali.* Verum qua occaſione hoc ipſo anno eadem perſecutio conquieverit, quid ea de re ſcribat Euſebius (*g*), audiamus: *Ejuſmodi* (inquit) *erant ea mala, quæ toto perſecutionis tempore regnarunt; cujus æſtus ut octavo anno (Dei juvante gratia) cœpit paululum deferveſcere, ſic decimo anno conſopitus fuit. Nam cum divina & cæleſtis gratia clementem ſuum & propitium obtutum in nos oſtendere dignata eſſet; tum Imperatores noſtri temporis, illos dico per quos jamdudum perſecutionis tempeſtates in nos excitatæ fuiſſent, ſententia ſua tamquam miraculo quodam divino commutata, palinodiam (ut ajunt) cecinerunt; & benignis edictis atque decretis humaniſſimis de nobis promulgatis, perſecutionis ardorem in primis efferveſcentem prorſus extinxerunt. Neque quiſquam mutationis hujus cauſam ad huma-*

ma-

(*g*) *Euſeb. l.8.c.28.& 29.*

PAGIUS

XIII *Exactiones Galerii Maximiani Vicennalia meditantis.* A num. XXIX. ad LXI. Galerii Maximiani Auguſti interitus hoc anno in Faſtis Idacii conſignatus; ideoque & a Baronio accurate recitatus. Sed tempus ſignantius explicat Lactantius in libro de Mortibus Perſecutorum, & multa quæ hactenus nos fugerant, in lucem profert. Capite itaque 31. poſtquam jam Maximiani Herculii necem narravit, ait: *Ab hoc Deus Religionis ac populi ſui vindex, oculos ad Maximianum alterum tranſtulit, nefandæ perſecutionis auctorem, ut in eo etiam vim majeſtatis oſtenderet. Jam de agendis & ipſe Vicennalibus cogitabat .... qui jamdudum Provincias afflixerat auri argentique indictionibus factis, quæ promiſerat redderet, etiam in nomine Vicennalium ſecurem alteram afflixit.* (locus ille corruptus) *Quæ vexatione generis humani exactio celebrata ſit, maxime rei annonariæ, quis enarrare digne poteſt? Officiorum omnium milites, vel potius carnifices ſingulis adhærebant, cui prius ſatisfieret, incertum, veniam non habentibus, nullas abſtinendi multiplicis cruciatus, niſi exhiberetur ſtatim quod non erat. Multis cuſtodiis circumſepto nulla reſpirandi facultas, nullo tempore anni vel exigua requies, frequens ſuper iiſdem hominibus, vel ipſis Judicibus, vel militibus Judicum pugna, nulla area ſine exactore, nulla vindemia ſine cuſtode, nihil ad victum laborantibus relictum. Quæ quanto tolerabilia ſint, eripi a labore hominum cibos labore quæſtos, tamen tolerabile aliquo modo vel ſpe futurorum. Quid veſtis omnis generis, quid aurum, quid argentum? Nonne hæc neceſſe eſt ex venditis fructibus comparari? Unde igitur hoc, o dementiſſime Tyranne, præſtabo, cum omnes fructus auferas, univerſa naſcentia violenter eripias? Quis ergo non bonis ſuis everſus eſt, ut opes quæ ſub Imperio ejus fuerunt, corraderentur ad Votum, quod non erat celebraturus?* Ex verbis iſtis, ut id obiter obſervem, liquet, quanta pompa Vicennalia & id genus feſta ab Imperatoribus ederentur, cum in eum finem ingentes exactiones fieri ſolerent. Liquet ſecundo, Galerium Maximianum Imperii Cæſarei Vicennalia non celebraſſe, licet, ſi anno legitimo exhibita fuiſſent, currenti, in quo ſextus a celebratis Quindecennalibus incipiebat, edenda fuiſſent.

XIV. *Morbus Galerii Maximiani.* Tum capite 33. Lactantius ait: *Jam decimus & octavus annus* (ejus nempe Imperii Cæſarei Kalendis Martiis anni CCXCII. initi) *agebatur, cum percuſſit eum Deus, inſanabili plaga.* (Ideoque anno CCCIX. quo annum XVIII. inchoavit). *Naſcitur ei ulcus malum in inferori parte genitalium*

lium

manum auxilium, aut ad Imperatorum (ut fortaſſe aliquis dixerit) commiſerationem aut clementiam referat (multum ſane abeſt, cum præſertim in dies ſingulos plures ſuppliciorum formæ, & acerbiores ab initio ad illud uſque tempus contra nos ab illis excogitatæ ſint, dum cruciamenta nobis inflicta variis machinis alias aliter innovare ſtudebant) ſed ad Deum revera, qui tam benigne nobis proſpexit, accommodandam; quique non modo populo reconciliatus fuit, verum etiam ipſum malorum tamquam architectum, & cladis totius perſecutionis præcipuum auctorem inſectatus, graviter exagitavit.

XXX. *Et quamvis iſta divino judicio, & decreto fieri oporteret; tamen, Væ (inquit ſacer Dei ſermo a) per quem ſcandalam venit. Illum ergo caſtigatio & pœna cælitus invecta occupavit, & ex ipſa carne exorſa pervaſit ad animum. Ex improviſo enim in illis corporis partibus, quas natura ob verecundiam contexit atque abdidit, naſcitur apoſtema; deinde in interioribus corporis receſſibus ulcus purulentum & fiſtuloſum; atque iſtorum inſanabilis morſus intima depaſcebatur viſcera, quæ quidem infinita vermium multitudine redundarunt, unde fœtor lethalis & peſtifer efflatur; quandoquidem univerſa corporis moles ex nimia ejus, antequam in morbum delaberetur, belluatione & ingluvie in immenſam pinguedinem commutata erat; quæ cum putredine contabefacta, intolerabile & horrendum ſpectaculum iis, qui appropinquabant, exhibuit. Proinde ex medicis alii, qui exuberantem fœtoris graveolentiam ferre omnino non poterant, fuere ejus juſſu trucidati; alii tota corporis mole intumeſcente, & in ſalutis deſperationem delapſa, cum nihil opis afferre valerent, crudeliter interfecti.*

(a) Matth. 18.

Divina ultio in Galerium Maximianum.

Atqui tyrannus tantis cum miſeriis colluctans, tandem ſua maleficia in pios homines admiſſa, animo recognoſcere cœpit. XXXI.
Reſipiſcit Galerius.
Mentem igitur recolligens, & tamquam rediens ad ſe, primum Deo omnium rerum creatori confitetur: deinde ſuis ad ſe acceſitis, perſecutionem contra Chriſtianos ſine dilatione ſedare, & comprimere jubet, lege & decreto Imperatorio ipſos Christianos templa ſua exædificare, rem maturare, conſueta officia in illis facere, preces pro Imperii ſtatu fundere. Statim ergo ipſo facto verbis probe conſentiente, edicta Imperatoria in ſingulis civitatibus palam divulgantur, quæ quaſi palinodiam & retractationem injuriarum nobis illatarum complexa ſunt in hunc modum (b):

(b) Euſeb. l.8. c.28.

XXXII.
Imperator Cæſar Galerius Maximinus In-

PAGIUS

Baron. n. xxx. & ſeqq.

lium, ſerpitque latius. Medici ſecant, curant, ſed inductam jam cicatricem ſcindit vulnus, & rupta vena, fluit ſanguis uſque ad periculum mortis. Vix tamen cruor ſiſtitur. Nova ex integro cura. Tamen perducitur ad cicatricem. Rurſus levi corporis m.... vulneratus, plus ſanguinis quam ante decurrit. Albeſcit ipſe, atque abſumptis viribus tenuatur; & tunc quidem rivus cruoris inhibetur. Incipit vulnus non ſentire medicinam, proxima quæque cancer invadit, & quanto magis circum ſecatur, latius ſævit, quanto curatur, increſcit. Ceſſere Magiſtri Phyllides, Cirona, Metonius, Melamphius. Undique Medici nobiles trahuntur. Nihil humanæ manus promovent. Confugitur ad idola. Apollo & Aſclepius orantur, remedium flagitatur. Dat Apollo curam. Malum multo pejus augetur. Jam non longe pernicies aberat, & inferiora omnia corripuerat. Computreſcunt forinſecus viſcera, & in tabem ſedes tota dilabitur. Non deſunt tamen infelices Medici, vel ſine ſpe vincendi mali, fovere, curare. Repercuſſis medullis malum recidit introrſus, & interna comprehendit, vermes intus creantur. Odor autem non modo per palatium, ſed totam civitatem pervadit. Nec mirum, cum jam confuſi eſſent exitus ſtercoris & urinæ. Comeſtus a vermibus, & in putredinem corpus cum intolerandis doloribus ſolvitur. Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit, quales mugitus fingit ſaucius taurus. Apponebantur ad ſedem fluentem cocta & calida animalia, ut vermiculos eliceret calor. Queis reſolutis inæſtimabile ſcatebat examen, & tamen multo majorem copiam tabeſcendorum viſcerum pernicies ſecunda generaverat. Jam diverſo malo partes corporis amiſerant ſpeciem. Superior uſque ad vulnus aruerat, & miſerabili macie cutis lurida longe inter oſſa conſederat. Inferior, ſine ulla pedum forma, in utrium modum inflata diſcreverat. Et hæc facta ſunt per annum perpetem, (ab ultimis nempe menſibus anni Chriſti CCCIX. ideoque per annum & aliquot menſes quot Lactantius negligit) *cum tandem malis domitus Deum coactus eſt confiteri, novi doloris* (legendum forſan, nova vi doloris) *urgentis per intervalla exclamat, ſe reſtituturum Dei templum, ſatiſque pro ſcelere facturum. Et jam deficiens edictum miſit hujuſmodi.* Recitat poſtea Lactantius edictum illud in favorem Chriſtianorum datum, quod Græcum extat apud Euſebium lib.8. cap.18.

XV. Interitus Galerii Maximiani.

Porro Galerium Maximianum *Serdicæ* ægrotaſſe ac interiiſſe, diſcimus ex anonymo Valeſiano, qui poſtquam de Licinio Cæſare creato locutus eſt, inquit: *Deinde illo in Pannonia relicto, ipſe ad Serdicam regreſſus, morbo ingenti occupatus ſic diſtabuit, ut aperto & putreſcente viſcere moreretur.* Pergit Lactantius cap. 35. *Hoc edictum proponitur Nicomediæ pridie Kalendas Maias, ipſo* (nempe Galerio Maximiano) *octies & Maximino iterum Conſulibus. Nec tamen ille hoc facto veniam ſceleris accepit a Deo, ſed poſt dies paucos commendatis Licinio conjuge ſua & filio, atque in manu traditis, cum jam totius corporis membra defluerent, horrenda tabe conſumtus eſt. Idque cognitum Nicomediæ menſis ejuſdem*, (ſc. Maii) *cum futura eſſent Vicennalia Kalendis Martiis impendentibus*, anni nempe Chriſti ſequentis, quo Kalendis Martiis die Imperii ejus Cæſarei natali ea ſolennia propter perpetem morbum dilata, edere decreverat. Uxor Galerii Maximiani erat *Valeria* Diocletiani filia, quæ ob ferociam Licinii ad Maximinum confugit, a quo peſſime habita, ut infra videbimus. Nullum ex ea Galerius Maximianus filium ſuſcepit, ſterilis enim fuit, ut docet Lactantius cap. 50. Hæc itaque intelligenda de *Candidiano*, quem ibidem Lactantius dicit ex concubina-

Baron. n. xxxv.

na.

* Maximianus.

Galer. Max. edictum pro Chriſtianis.

* Conſtantinus.

*(*) Invictus, Auguſtus, Pontifex Maximus, Thebaicus Max. Sarmaticus Max. V. Perſarum Max. Germanicus Max. Ægyptiacus Max. II. Corporum Max. VI. Armeniorum Max. Medorum Max. Adiabenorum Max. Trib. poteſt. XX. Dictator XIX. Coſ. VIII. Pater patriæ, Procoſ. & Imperator Cæſar Flavius Valerius Conſtantius * Pius, Fortunatus, Invictus, Auguſtus Pontifex Max. Tribunit. poteſt. Dictator T. Coſ. Pater patriæ, Procos.*

Inter cætera, quæ pro communi Reipublicæ utilitate & commodo ſtatuimus, volebamus jam autea ex veterum legum inſtitutis & publica Romanorum diſciplina omnia corrigi, inque priſtinum ſtatum reſtitui, & providentiam ac curam haberi, ut Chriſtiani, qui majorum ſuorum ſectam, & religionem deſeruiſsent, ad rectam ejuſdem inſtitutionem reverterentur. Verum quoniam illi tanta animi inſolentia inflati ſunt, tantaque elati arrogantia, ut quæ erant a veteribus decreta (quæ quidem fortaſse majores eorum ſanciverant) nullo modo ſequerentur; ſed ſuo quodam inſtituto, & ut cuique viſum erat, ſic quiſque ſibi tum leges promulgare, tum eaſdem obſervare, tum in variis locis varios hominum conventus cogere vellet: Nos propterea edictum illico tulimus, ut ad veterum inſtituta ſe transferrent; unde complures periculo vitæ objecti, nonnulli graviter perturbati, varia mortis genera ſuſtinuerunt.

XXXIII. Pax conceditur Chriſtianis.

Et quoniam non pauci in eadem pertinacia perſiſtebant: & eos nec diis cœleſtibus debitum cultum tribuere, neque Chriſtianorum Deo venerationem adhibere videbamus; nos idcirco ad manſuetudinem noſtram, & diuturnam clementiæ noſtræ conſuetudinem, qua veniam omnibus hominibus impertire ſolebamus, oculos convertentes; libentiſſime iſtud conceſſimus, ut homines denuo ſe libere Chriſtanos profiteantur; ut ædes, in quibus convenire ſolent, reſarciant; ſic tamen, ut nihil contra publicam Romanorum diſciplinam moliantur. Per alias item litteras Judicibus ſignificabimus, quid ipſos obſervare oporteat. Unde Chriſtiani hac indulgentia a nobis conceſſa devincti, debent Deo ſuo obnixe ſupplicare pro noſtra, pro Reipublicæ, pro ſua ipſorum ſalute, ut quovis modo cum publicus rerum ſtatus integer & incolumis retineatur, tum ipſi in ſuis familiis abſque cura & ſollicitudine vitam traducere queant: Hucuſque Galerii edictum.

Sed in eo primum depravatum eſt, quod in inſcriptione ſui Maximinum habeat pro Maximiano: dictum namque fuiſſe Galerium Maximianum, non Maximinum, ex mille propemodum antiquis inſcriptionibus conſtat, quod & ſuperius demonſtravimus. Rurſum vero mendum irrepſit, ut loco Conſtantini poſitus legatur Conſtantius, quem ante quinque annos ex hac vita deceſſiſſe, certum eſt. Apparet igitur tum ex Conſulatu octavo Galerii, tum etiam ex Tribunitia poteſtate vicies iterata (tot enim fluxerunt anni ex quo creatus eſt Cæſar, poteſtaſque Tribunitia eidem collata fuit) in ſuperiori poſita inſcriptione, hoc ipſo anno ejuſmodi edictum fuiſſe ab eodem Galerio promulgatum, quo item anno mortuus eſt, ut idem Euſebius mox indicat, dicens. XXXIV. Errores illapſi in edictum.

Quin ille ipſe, qui hujus edicti auctor fuit, non longo tempore poſt hujuſmodi confeſſionem habitam e vita migravit, doloribus, quibus oppreſſus erat, liberatus. XXXV. Galerii Maximiani obitus.

PAGIUS

natum, a Valeria adoptatum, ac deſponſum filiæ ſeptenni *Maximini* Augnſti. Hunc, ut tradit Lactantius cap. 20. Cæſarem facere deſtinabat pater poſt celebrata Vicennalia. Sed occiſus eſt a Licinio anno CCCXIII. ætatis ſuæ XVI. ut infra. Titulum præfati edicti Galerii Maximiani ſupra num. V. recitavimus. In quo cum *Galerius Maximianus* dicatur Tribunitiæ Poteſtatis XX. conſtat illud emiſſum eſſe poſt Kalendas Martias currentis anni, quibus Tribunitiam Poteſtatem XX. auſpicatus eſt. Poſt illum diem datum, ex Nummis etiam Græcis apud Goltzium certum redditur. Ultimus enim in quo annus Auguſtei ejus Imperii notatur, exhibet hos characteres, L. Z. id eſt, *annus ſeptimus*.

XVI. *Quot annis Galerius Maximianus imperarit.*

Nam cum, Lactantio teſte Kalendis Maii anni CCCV. Auguſtus renuntiatus fuerit, Kalendiis Maii curentis Chriſti anni ſeptimum Imperii Auguſtei annum incepit. Quare cum idem Imperator jam deficiens edictum illud promulgarit, apparet Lactantii ſententiam Galerii Maximiani Nummis corroboratam eſſe, perperamque ſcripſiſſe Valeſium in Notis Euſebianis, aliosque Viros doctos, edictum illud ante menſem Martium datum eſſe. Qui error ex alio profluxit, quod nempe Galerium anno CCXCI. Kalendis Martiis Cæſarem creatum autumarint. Sed eorum opinionem Lactantius plane evertit. Si enim Galerius anno Imperii decimo octavo in morbum incidit, & poſtquam per integrum eo vexatus eſt, obiit, profecto ante annum CCXCII. Imperium Cæſareum non accepit; alioquin per duos annos integros ægrotaſſet. Inſuper in Anonymo Valeſiano de Galerio Maximiano dicitur: *Imperavit ann. XIX* ideoque anno ducenteſimo nonageſimo ſecundo Kalendis Martiis Cæſar dictus fuerat, aliter non annos undeviginti, ſed annos viginti & aliquot menſes Imperium tenuiſſet. Quare recte in Chronico Euſebiano hoc anno legitur: *Galerius Maximianus moritur XX. Imperii ſui anno, quod partim Cæſar partim Auguſtus exercuit.* Denique Victor de Cæſaribus ait, Galerium & Conſtantium Chlorum *potentiam Cæſarum annos tredecim* obtinuiſſe; quod etiam de eodem Conſtantio teſtatur Eutropius: Quamobrem uterque Cæſar anno CCXCII. nuncupatus fuerat. Neque dicas edictum illud anno præſenti ante menſem Martium, dum adhuc Tribunitia poteſtas XX. in curſu erat, datum eſſe, ſicque *Galerium* anno CCXCI. inchoare eam potuiſſe. Nam præterquam quod

Iſtum etiam fertur primum præcipuumque calamitatis, quæ Chriſtianis in perſecutione contigerat, auctorem extitiſſe, & jampridem ante tumultum a cæteris Imperatoribus concitatum, Chriſtianos, cum qui in militia verſabantur, tum primum omnium qui in ipſius familia degebant, vi ex fide avertere conatum; & illos ex dignitatis militaris gradu in quo locabantur, dejeciſſe, hos autem maxima contumelia, & dedecore affeciſſe: jam vero aliis intuliſſe mortem; ad extremum cæteros Imperatores, qui erant cum ipſo in illa honoris amplitudine conjuncti, ad omnes Chriſtianos perſequendos commoviſſe: Hæc Euſebius, qui Diocletiani & Maximiani exitum miſerabilem refert; ſed de his ſuis locis opportunius, quibus ea contigerunt.

XXXVI. Quæ vero poſt hæc ſecuta ſint, idem declarat his verbis (a): *Hæc palinodia,*
(a) *Euſeb. l.9. c.1.* *ſive retractatio, auctoritate Imperatorum Galerii Maximiani, & Conſtantini, quos ſupra poſuimus, edita, paſſim in omnibus*
Maximinus qualis. *Aſiæ partibus, inque ſingulis ejuſdem provinciis divulgata fuit. Qua re in hunc modum confecta, Jovius Maximinus in hunc modum in Oriente tyrannidem exercens, ſceleſtiſſimus ille quidem, maximeque impius (ſi quiſquam alius) & pietatis in Deum rerum omnium ſatorem hoſtis acerrimus, cum litteræ, quibus hæc retractatio continebatur, neutiquam ipſi arriderent, pro mandato, quod ſcripto in illis erat enuntiatum, verbis ſolum magiſtratibus ipſius Imperio ſubjectis mandat, ut perſecutionis bellum contra nos excitatum remittant. Nam cum ei non integrum eſſet, eorum judicio, qui priores Imperii partes tenebant, aliter refragari; decretum retractationis omnibus propoſitum in obſcuro collocare, & aliqua ex parte ſupprimere molitur; totoque animo connitens, ne Imperii partibus ſub ipſius ditionem ſubjectis in apertum proferretur; magiſtratibus ei obſequentibus, edicto non ſcripto mandat, ut perſecutionem contra nos excitatam relaxent. His litteris ſe ipſi mutuo de mandato certiores faciunt. Nam Sabinus, qui ſummus provinciarum Præfectus, & maximo in honore apud Imperatores fuit, Maximini ſententiam ac voluntatem provinciarum Præſidibus per Epiſtolam latinis litteris ſcriptam ſignificat in hunc modum:*

Divina Imperatorum DD. noſtrorum ſanctiſſimorum majeſtas incredibili ac ſingulari ſtudio inflammata, omnium hominum XXXVII. Sabini præfecti epiſtola pro Chriſtianis.
mentes ad ſanctam rectamque vivendi viam traducere jampridem decreverat, quo hi qui religionis inſtitutionem, & conſuetudinem a Romanorum more alienam ſequi videbantur, deinceps juſtos debitoſque cultus diis immortalibus impertirent. Verum quorumdam pertinacia, & perverſa voluntas eo temeritatis proceſſit, uti neque recta mandati præſcriptione a proprio inſtituto recedere voluerint, neque ſupplicium ipſis inflictum eos ulla ex parte potuerit perterrere. Quare quoniam accidit, ut nonnulli ea de cauſa ſe in grave periculum conjecerint, divina dominorum noſtrorum potentiſſimorum Impp. celſitudo propter eximiam ſuæ inſignis pietatis præſtantiam, alienum a diviniſſima ipſorum voluntate ac propoſito ſtatuens, ut homines, hujuſmodi de cauſa in diſcrimen veniant; præcepit, ut ipſe ad tuam prudentiam litteras exararem, ut ſi Chriſtianorum quiſquam religionem ſuæ gentis ſequi, & obſervare comperiatur, illum moleſtia, & periculo ipſi intentato eximas, & neminem ejuſmodi de cauſa pœna mulctandum ſtatuas; præſertim cum longa temporis progreſſione ſatis explorate cognitum, & perſpectum ſit, illos nullo modo, nullaque ratione perſuaderi poſſe, ut ab ejuſmodi contumacia aliquando deſiſcant. Quocirca tua perſpicax ſolertia ad Curatores, Præfectos præſidiorum, & Præpoſitos cujuſque civitatis, & pagi litteras ſcribere debet, ut intelligant ſe debere ſedulo præcavere, ne extra cancellos hujus edicti egrediantur. Hucuſque Sabini litteræ. Sed pergit Euſebius.

Ob hanc cauſam, hi qui in ſingulis provinciis præerant, ſententiam eorum, XXXVIII. Chriſtiani liberi dimiſſi.
quæ ad ipſos ſcripta erant, in primis veram arbitrati, Curatoribus, Præfectis præſidiorum, & Præpoſitis in ſingulis agris conſtitutis, Imperatoris voluntatem per litteras palam fecerunt. Neque iſta ſcri-

PAGIUS ea opinio ex dictis corruit, tanta diſtantia Serdicam inter & Nicomediam, ubi propoſitum eſt, non interjacet, quin intra unicum menſem edictum Serdica Nicomediam tranſmitti potuerit, imo quin tranſmiſſum ſit, cum de re graviſſima, de perſecutione nempe inhibenda, ageretur.

XVII. *Decennalia Cæſarum in dubium revocari non poſſunt.* Ex dictis duobus numeris antecedentibus manifeſte patet doctorum Virorum error, qui poſtquam compoſui Diſſertationem Hypaticam, in qua imperium Cæſareum antea in tenebris ſepultum in lucem protuli, illud tamquam fictitium & omni antiquitati ignotum exſibilarunt, neque Quinquennalia aliaque id genus feſta iſtale multiplicaſſe aſſeruere; cum enim Galerius Maximianus Vicennalia exhibiturus eſſet, niſi eum mors ſuſtuliſſet, ea nonniſi de imperii Cæſarei Vicennalibus intelligi poſſunt. Quare quæ monſtra videbantur quando eam Diſſertationem publicavi, nunc nonniſi puerorum terriculamenta æſtimari poſſunt.

Quo nuntio (mortis nempe Galerii Maximiani, inquit Lactantius cap.36.) *Maximinus audito, diſpoſitis ab Oriente curſibus pervolavit, ut* XVIII. *Licinius & Maximinus Provincias a Galerio poſſeſſas partiuntur.*
Provincias occuparet, ac Licinio morante, omnia ſibi uſque ad fretum Chalcedonium vindicaret. Ingreſſuſque Bithyniam, quo ſibi ad præſens favorem conciliaret, cum magna omnium lætitia ſubſtol-

ſcriptis ſolum commode proceſſerunt, ſed rebus ipſis etiam multo magis: nam hæc perinde ac ſi ab Imperatore imperata fuiſſent, re vera ad exitum perduxerunt; & tam hos quos carceribus incluſos propter fidei in Deum profeſſionem tenebant, quam illos quos cruciatus cauſa ad metalla condemnaverant, in apertum educentes liberos dimiſerunt: hoc enim re ipſa Imperatori viſum eſſe, ſuſpicati ſunt, ſed falſo quidem.

XXXIX. Pace reddita floret Eccleſia. *Iſtis igitur rebus hoc modo conſtitutis, de repente ab omnibus civitatibus Chriſtianorum conventus frequentes in unum coaleſcentes, & crebros congreſſus, qui inter iſtos de more in ritibus ſuis obeundis fieri ſolent, tamquam lumen quoddam poſt tenebras, & noctem opacam effulgens, cernere licuit. Unde tota infidelium Gentium multitudo non parum obſtupefacta, cum incredibilem tantæ mutationis rationem admirando, tum propterea ſolum Chriſtianorum Deum, verum, & magnum Deum eſſe, voce contenta exclamando: Ex noſtris autem illi, qui perſecutionis certamen fideliter, & magno animo obiiſſent, præ cæteris omnibus permagnam animis lætitiam denuo perceperunt. At qui fide ægri, & infirmi fuiſſent, & jam popterea conſcientias haberent quaſi tempeſtate jactatas, libenter remedium ſibi invenire maturarunt; & his, qui erant robuſti in fide, ſupplicare, eorum dexteram ſalutarem ſibi porrigi, expoſcere; & Deum ipſis propitium fore, obteſtari cœperunt. Deinde generoſi, & magnanimi pietatis athletæ, metallorum afflictatione liberati ad ſuam patriam redierunt, hilarique, & læto aſpectu per quamque civitatem profecti ſunt, & gaudio pene inexplicabili, animorumque alacritate, quæ nulla oratione explicari poterit, completi. Ingentes igitur hominum catervæ per medias vias ac publicas plateas tranſeuntes, hymnis, & pſalmis Deum laudavere, ſicque itineris ſui devoravere moleſtias. Atque illos qui, ut captivi ſupplicio crudeliſſimo paulo ante excruciati fuiſſent, & patria ſua ejecti, læto atque hilari vultu ſe ad ſuos proprios lares recipientes vidiſſes; uſque eo, uti etiam illi qui nos neci dare magnopere expetiviſſent, ubi hanc mutationem adeo mirandum in modum factam conſpexerun, nobiſcum ut de rerum eventis nonnihil lætari viderentur:* Hucuſque Euſebius. Quæ autem Maximinus rurſum adverſus Chriſtianos ſtatuerit, paulo inferius dicemus.

XL. Euſebii Papæ obitus. Hoc eodem anno, vigeſimaſexta Septembris, moritur Euſebius Papa (ipſa enim quoque die natalis ejus adſcriptus habetur in tabulis Eccleſiaſticis) cum ſediſſet annos duos, menſes ſeptem, dies viginti unum; cum alioqui ſciamus in Euſebii Chronico ſeptem tantum menſes Euſebio tribui; rurſus vero nimis diſcrepans ab his tempus reperitur adſcriptum in tabulis Eccleſiaſticis, nimirum annorum ſex, menſis unius, & dierum trium; ſed in his magis placuit ſequi Indicem Creſconianum, in quo Euſebii ſedes duorum annorum, menſis unius, & dierum vigintiquinque ſpatio notata habetur. Verum quod ad numerum menſium, & dierum attinet; habita conſideratione exordii ſedis ejus, cœptæ (ut dictum eſt) quinta Februarii, uſque ad vigeſimamſextam Septembris, qua in Eccleſia agitur ipſius dies natalis; eum ſic, ut diximus, oportuit definiſſe. His accedit, quod cum in libro de Romanis Pontificibus mendoſe legatur, eum ſediſſe a Conſulatu Maximini nono (cum nullus in Faſtis adſcriptus ſit, nec adſcribi potuerit Conſulatus Maximini nonus, cujus nec unius quidem memoria eſt Conſulatus) de ultimo Conſulatu Galerii Maximiani, qui in hunc annum incidit, eſſe intelligendum putamus; licet, nec dicendus ſit nonus, ſed octavus: neque eſt quod ad Conſulatum nonum Maximiani Herculii referri poſſit, quo adſcriptus eſt annus Domini trecenteſimus ſeptimus: nam eo tempore Marcellum ſediſſe, exploratiſſimum eſt; quem propagaſſe ſedem uſque ad annum notatum, poſt ejuſdem Conſulatum, qui eſt trecenteſimus nonus, ejuſdem quoque libri auctoritate teſtatum habetur.

PAGIUS *ſubſtollit cenſum. Diſcordia inter ambos Imperatores, ac pene bellum. Diverſas ripas armati tenebant. Sed conditionibus certis pax & amicitia componitur, & in ipſo freto fœdus fit, ac dexteræ copulantur.* Cum autem Maximinus in epiſtola ſcripta ad Sabinum poſt mortem Galerii Maximiani, doceat, ſe *anno præterito* Nicomediæ fuiſſe, ut videre eſt apud Euſebium, liquet, *Maximinum* mortuo Galerio Aſiam ac Bithyniam occupaſſe, quas Galerius una cum Illyrico & Thracia ſibi retinuerat. Et quidem Bithyniam ceſſiſſe in jus & ditionem Maximini, colligit Baluzius in Notis ad citatum Lactantii locum ex martyrio S. Luciani Antiocheni, quod enarrat Euſebius lib. 9. cap. 6.

XIX. Pergit Lactantius loco citato: *Redit ille* (ſc. Maximinus) *ſecurus, & fit qualis in Syria & in Ægypto fuit. In primis indulgentiam Chriſtianis communi tutelo datam tollit, ſubornatis legationibus civitatum, quæ peterent, ne intra civitates ſuas Chriſtianis Conventicula extruere liceret, ut quaſi coactus & impulſus facere videretur quod erat ſponte facturus. Quibus annuens novo more Sacerdotes maximos per ſingulas civitates ſingulos ex primoribus fecit, qui & ſacrificia per omnes Deos ſuos quotidie facerent, & veterum Sacerdotum miniſterio ſubnixi darent operam (ut) Chriſtiani neque fabricarent, neque publice aut privatim colerent, ſed comprenſos ſuo jure ad ſacrificia cogerent, vel Judicibus offerrent. Parumque hoc fuit; niſi etiam Provinciis exactiore dignitatis gradu ſingulos quaſi Pontifices ſuperponeret, & eos utroſque candidis chlamydibus ornatos juſſit incedere. Facere autem parabat quæ in Orien-*

Maximinus Chriſtianos perſequitur.

Baron. n. XLIV. & ſeqq.

XLI. De crucis inventione, an ſub Euſebio Papa. Quod pertinet ad res ab eo geſtas; obſcura plane, inopia ſcriptorum, vel ſcriptarum rerum jactura, ejus memoria eſt. Sed quæ in eodem commentariolo de Romanis Pontificibus de eo ſcripta habentur, hic prodimus, ſcilicet: *Hujus tempore Crux Domini noſtri Jeſu Chriſti quinto Nonas Maii inventa eſt; baptizatus quoque Judas, poſt Quiriacus vocatus, Crucis inventor*: Hæc de inventione Crucis ibi; quibus ſcimus quamplurimos adverſari, & in eam pedibus ire ſententiam, ut id factum ſit, poſtquam celebratum eſt Nicænum Concilium, cum Conſtantinus una cum matre ageret in Oriente. Certe quidem refragatur his vehementer, quod ex Euſebio (*a*) certum illud affirmatur, Helenam poſt Conſtantinum Chriſtianam religionem amplexatam eſſe; quamobrem ſi hoc tempore Euſebii Papæ nec Conſtantinus Chriſtianus erat, quomodo Helena, & ipſa deorum cultrix potuit inveniendæ Crucis Chriſti adeo ſtudioſa fuiſſe atque ſolicita? At de Crucis inventione ſuo loco agendum inferius.

(*a*) *Euſeb. l.3.c.46.*

XLII. Sed de Euſebio rurſum in eodem libro hæc ſcripta habentur: *Hic fecit ordinationem unam menſe Decembris, presbyteros tredecim, diaconos tres, Epiſcopos per loca quatuordecim. Sepultus eſt in cœmeterio Calliſti, via Appia, quarto Nonas* * *Octobris, & ceſſavit Epiſcopatus ejus dies ſeptem*: Hæc ibi. De eodem quoque Euſebio Papa ſcriptum legitur in Actis Sancti Euſebii illuſtris nominis Epiſcopi Vercellenſis hoc tempore e Sardinia inſula ad ipſum veniſſe Reſtitutam nobilem fœminam Chriſtianam viduam, ſecumque duxiſſe filium, & Euſebio Papæ tradidiſſe; quem idem Pontifex egregie fide Chriſtiana imbutum baptizavit, ſuoque nomine nuncupavit, atque Euſebium nominavit; dignum plane tanti Pontificis germen, quo fides Catholica in Oriente propemodum extincta cœpit lætiori propagine reviviſcere; ſed de eo pluribus ſuo loco. At de Euſebio Papa ſatis, quem Theodoretus (*b*) non agnovit, ſicut nec Marcellum; nam Melchiadem ſucceſſiſſe Marcellino affirmat. Verum non noſtrates modo, ſed etiam transmarini utrumque noverunt, ut Optatus Milevitanus (*c*), & S. Auguſtinus (*d*), aliique recentiores omnes.

* Kalendas.

(*b*) *Theod. l.1. c.3.*
(*c*) *Optat. Milevit. contra Parmen. l.2.*
(*d*) *Aug. ep. 165.*

XLIII. Miltiades. Melciades, Melchiades Papa. Cum igitur (ut dictum eſt) poſt obitum Euſebii diebus ſeptem Epiſcopatus ceſſaſſet, tertia die Octobris ſedere cœpit Melchiades *. Quod vero in libro de Romanis Pontificibus hæc tradantur de Melchiade: *Fuit natione Afer, ſedit annos tres, menſes ſeptem, dies octo Conſulatu Maximini nono uſque ad Maxentium ſecundo Conſulem, qui fuit menſe Septembris, Voluſiano, & Ruffino Coſs.* omnia plane inverſa eſſe conſtat; nam nihil commune habet Maxentii Conſulatus ſecundus cum Conſulatu Voluſiani atque Ruffini, qui biennio poſt occiſum Maxentium contigit. Quamobrem nulla prorſus ſpes reſtituendi loci omni ex parte corrupti eſſe poteſt. Jam vero ad ea, quæ hujus anni reliqua ſunt, Maximini Imperatoris orationem revocemus.

XLIV. Maximinus Imp. perſequitur Eccleſiam. Eodem namque anno, cum necdum menſes ſex a reddita pace Eccleſiæ præterlapſi eſſent, Maximinus Imperator, qui una cum Licinio Orientale regebat Imperium, eam contrariis edictis in Chriſtianos editis, aliiſque novis ad Chriſtianam fidem penitus convellendam excogitatis penitus abſtulit, bellumque immane reſtituit. Hæc autem quomodo ſe habuerint, Euſebius his verbis enarrat (*e*): *Verum tyrannus, quem partes verſus Orientem regere diximus, quia probitatis oſor fuit maximus, & omnium bonorum inſidiator, iſta amplius ferre non potuit, neque ad ſex menſes integros ita cum rebus noſtris agi paſſus eſt. Nam quæcumque ad pacis, & tranquillitatis noſtræ everſionem facere videbantur, omnibus (ut dicitur) opibus, viribuſque machinatus, primum occaſione arrepta, nos conven-*

(*e*) *Euſeb. l.9. c.2.*

PAGIUS *Orientis partibus fecerat. Nam cum clementiam ſpecie tenus profiteretur, occidi ſervos Dei vetuit, debilitari juſſit. Itaque Confeſſoribus effodiebantur oculi, amputabantur manus, pedes detruncabantur, nares vel auriculæ deſecabantur.* Verum quidem eſt, poſt edictum a Galerio Maximiano in gratiam Chriſtianorum emiſſum, Maximinum, ubi illud accepit, mandaſſe Judicibus, ut a Chriſtianorum oppugnatione abſtinerent, conſtitutione tamen Galerii ſuppreſſa, & nuda tantum voce per *Sabinum* Præfectum Prætorii ſui, Provinciarum Præſidibus juſſis, ut perſecutionem adverſus eoſdem inhiberent, uti narrat Euſebius lib.9. cap.1. ubi & epiſtolam ab eodem Sabino ſingularum Provinciarum Præſidibus ſcriptam recitat. Sed, ut habet idem Euſebius cap. 2. *ne ſex quidem integris menſibus paſſus eſt eum ſtatum permanere*, & ad ſubruendam pacem Maximinus nihil non molitus eſt.

Baron. n. XXXVII.

XX. Et quidem circa ſua Quinquennalia. Quæ itaque Lactantius narrat, circa menſem Novembrem cœpta; is enim menſis ſextus eſt a morte Galerii; ideoque circa Maximini Quinquennalia, quæ in eum menſem incidebant, perſecutio adverſus Chriſtianos inſtaurata. Paſſi in ea *S. Petrus Alexandrinus* hoc anno, & *S. Lucianus* ſequentis initio, ut jam dixi; perperamque ait Baronius, additamentum eſſe quod apud Euſebium lib.9. de Petri Alexandrini, & Luciani Antiocheni martyrio legitur; cum ſub Maximiano, inquit, non ſub Maximino uterque interfectus fuerit. Verum jam demonſtravi, eos ſub *Maximino* occubuiſſe, ideoque Euſebii textum emendatione non indigere. Paſſus eſt autem S. Petrus die XXV. Novembris, ut legitur in Excerptis Chronologicis a Scaligero editis, quibus ſuffragantur Uſuardus, Ado & vetus Martyrologium Romanum.

XXI. Maximinus in literis, quas anno ſequenti ad *Sabi-*

ventu, qui in cœmeteriis a nobis fieri ſolet, interdicere conatur: deinde per nefarios quoſdam, & perditos viros ipſe quo ſuo animo ſatisfaceret, legationem mittit, cives Antiochiæ hortaturus, ut illi tum ab ipſo maximi beneficii loco flagitarent, uti nullus Chriſtianus ipſorum patriam incolere permitteretur, tum alios etiam ad idem præſtandum impellerent. Quarum rerum omnium gerendarum dux fuit, & princeps Theotecnus, in ipſa Antiochia natus, & ejuſdem civitatis Curator, vir crudelis, vafer, improbus, & a ſua appellatione maxime alienus.

XLV. Falſa miracula edita.

Hic igitur poſtquam nos graviter oppugnaverat, & omnibus modis noſtros tamquam impios quoſdam fures celeriter ex latebris eruerat, & omnia ad calumniam nobis, & criminationem inferendam molitus erat, & mortis auctor ac cauſa infinitis prope extiterat; tandem idolum, & ſimulacrum quoddam Jovis φιλίȣ, *id eſt, qui amicitiis contrahendis præeſt, erigit; inque eo magicis præſtigiis falſa edit miracula, & ad ejus cultum nefaria myſteria, initiationes impuras, & ſceleſtas expiationes excogitat; efficitque ut oraculorum præſtigiæ, quibus ea quæ inſtituebat abſolvit, ad aures Imperatoris pervenirent. Quinetiam quo aſſentatione, & blanditiis in Imperatoris animum influeret, Dæmonem contra Chriſtianos excitat; aſſeritque Deum præcepiſſe, ut illos tamquam ipſi infeſtos, ex urbe, agriſque penitus expellere properarent:* Hucuſque Euſebius. At quod ad miracula ſpectat; affectare ſimulata miracula Gentiles conſueviſſe, quæ dicta ſunt in Veſpaſiano, atque etiam in obitu Hadriani, necnon temporibus Antonini, ſatis aperte demonſtrant.

XLVI. Rurſum perſecutio

Sed ad conatus Maximini contra Chriſtianos redeamus. *Cum igitur* (inquit Euſebius *a*) *Theotecnus primus hæc ex ſententia geſſiſſet, cæteri omnes magiſtratus, qui civitates Maximini Imperio ſubditas incolebant, ſimile ſuffragium contra Chriſtianos ferre inſtituerunt. Ubi etiam Præfecti provinciarum hoc Imperatori pergratum eſſe perſpiciebant, idemque ipſum ſubjectis ſuis tranſigendum ſuggeſſerant, & tyrannus ipſe per reſcripta eorum ſententiis & decretis libentiſſime aſſenſus erat; perſecutionis flamma contra nos deintegro incenditur. Statuarum igitur & ſimulacrorum ſacerdotes, Pontifices etiam viri in Reipublicæ negotiis obeundis eximii, & in omni miniſterii genere ad deos ſpectantis præſtabiles, & in quibus incredibile ſtudium inſidebat obſequii idolis præſtandi, in ſingulis civitatibus a Maximino creantur. Nam abſurda Imperatoris ſuperſtitio (ut brevi comprehendam) tum magiſtratus, tum privatos omnes omnia contra nos moliri, quo illi gratificari poſſent, induxit; quippe pro beneficiis, quæ ab illo ſe aſſecuturos ſperabant, ſe illi, ſi*

(*a*) *Euſeb.* l.9.c.3.4.5.

PAGIUS

Maximinus perſecutionem ſuſpendit.

Sabinum Prætorii ſui Præfectum ſcripſiſſe dicemus, quaſque Euſebius lib.9. cap.9. refert, mentionem facit laudatæ ejuſdem Sabini epiſtolæ ad Provinciarum Præſides, dicitque, ſe Judicibus ſuis mandaſſe, *ne quis eorum deinceps adverſus Provinciales atrociter ſæviret; ſed ut potius blanditiis & adhortationibus ad Deorum cultum eos revocare conarentur.* Paulo poſt: *Poſtea vero cum anno præterito* (anno ſc. CCCXI.) *Nicomediam feliciter eſſem ingreſſus, cives ejus urbis me illic degentem adierunt cum Deorum ſimulacris, obnixe orantes, ne hujuſmodi hominum genus in ſua civitate habitare omnino ſinerentur*, & alia, quibus mire illuſtrantur, quæ ſupra ex Lactantio retulimus; geſta enim hoc & ſequenti anno in cauſa Chriſtianorum multis huc uſque tenebris circumfuſa fuerant.

XXII. *Obitus Euſebii PP.*

[1] Euſebius Romanus Pontifex anno præcedenti & Sedem iniit, & ad Deum migravit. In Chronico enim Damaſi legitur: *Euſebius menſes quatuor, dies ſedecim a XIV. Kalendas Maias, uſque in diem XIV. Kalendas Septembris.* Verum hæc verba, *a XIV. Kalendas Maii uſque in diem XVI. Kalendas Septembris*, corrupta ſunt, ut ex ipſomet Chronico Damaſi, quando loquitur de *Melchiade* ejus ſucceſſore, certum & indubi-

Baron. n. XL. & ſeqq.

NOTÆ

[1] Mira ſane confuſio, ut animadvertit Couſtantius pag. 318. in veteribus libris, in deſignando quando, & quamdiu ſederit *S. Euſebius*. Vulgati libri Pontificales *Euſebio* tribuunt *annos VI. menſem I. dies III. ſeu annos II. menſem I. & dies XXV.* Euſebius in Chronico *Septem menſes*. Bucherianus catalogus hæc habet: *Euſebius menſes IV. dies XVI. a XIV. Kal. Majas ad XVI. Kal. Septembris.* Et in indiculo depoſitionis Romanorum Pontificum: *VI. Kal. Octobris, Euſebii in Calliſti.* Quare ſuſpicatur Couſtantius, pro *VI. Kal. Octobris*, librarii oſcitantia in Bucheriano catalogo ſcriptum fuiſſe: *XVI. Kal. Septembris.* Hinc putant Eruditi aliquot, *Euſebium* creatum fuiſſe A. D. 310. *die X. Maji*, eodemque anno *die XXVI. Septembris* ex hac vita migraſſe. Epigramma Damaſi Papæ de *S. Euſebio* Baronius A. D. 357. n. 57. ad *Euſebium* presbyterum, qui Liberio Rom. Pontifice obiit, ſine ulla dubitatione refert, at Couſtantius una cum Tillemontio ad S. *Euſebium* Romanum Pontificem pertinere cenſet, quod is, dignus *Marcelli* ſucceſſor, eam Eccleſiæ diſciplinam, ob quam *Marcellus* exilio mulctatus fuerat, eaque de cauſa, eodem Chriſti Apoſtata inſtante, ab eodem tyranno eamdem fuerit pœnam perpeſſus. Itaque idem qui de S. *Marcello* carmen concinnavit Damaſus, iſtud etiam de Euſebio adornavit. Ex hujus epigrammatis extremo verſu, qui talis eſt,

Littore Trinacrio mundum, vitamque reliquit.

Apparet, *in Sicilia* exulem *Euſebium* ad cœleſtem vitam migraſſe. Hæc Couſtantius. At cur in indiculo Bucheriano in Calliſti cœmeterio depoſitus eſſe traditur? niſi dicere velimus, per idem tempus *Euſebii* corpus e Sicilia Romam tranſlatum fuiſſe.

ſi mortem nobis inferrent, aliaque nova, & inaudita ſcelera adverſus nos ederent, maxime gratificaturos putarunt.

XLVII. *Pilati præterea & Salvatoris noſtri rerum geſtarum tamquam commentarios quoſdam omni blaſphemia & convitio contra Chriſtum refertos confixerunt; quos de ſententia Imperatoris in totum regnum, quod eius ditioni parebat, mittunt; perque litteras jubent, ut in quibuſque locis, agris, & civitatibus hi palam omnibus exponerentur, & ludimagiſtri pro aliis diſciplinis pueros in hiſce ſedulo exercerent, hoſque illis memoriæ mandandos traderent. Quibus hunc in modum confectis, alius dux exercituum apud Damaſcum Phœniciæ mulierculas quaſdam infames impuraſque e medio foro arripit, illiſque adeo gravia ſe tormenta inflicturum interminatur, uti eas aſſeveranter dicere cogat, cum quod olim fuiſſent Chriſtianæ, cum quod nefandi ſceleris cum Chriſtianis conſciæ extitiſſent, tum quod in ſuis ipſorum templis, quæ Græci Dominica vocant, res obſcœnas & libidinoſas geſſiſſent, & alia etiam, quæ eas in noſtræ religionis reprehenſionem & ignominiam falſo effutire voluit; quarum voces in commentarios relatas, Imperatori etiam oſtendendas curavit; cujus juſſu in ſingulis urbibus locisque hæc ſcripta divulgantur. Verum dux iſte, non longo temporis intervallo interpoſito, ſibi ipſi manus graves inferens, debitum ſuæ improbitatis ſupplicium luit.*

Probroſa Pilati nomine acta ſuppoſita.

XLVIII. Additamentum ad Euſebium.

Poſt hæc ſequitur narratio de martyrio Silvani Emeſæ Epiſcopi, Petri Epiſcopi Alexandrini, & Luciani presbyteri Antiocheni; quæ quidem alterius potius auctoris, quam Euſebii eſſe putamus; niſi velimus eum ſibi ipſi eſſe contrarium, & turpiter hallucinatum, cum (ut dictum eſt) tam aſſeveranter ante teſtetur, Petrum Alexandrinum nono perſecutionis anno ſub Diocletiano excitatæ paſſum eſſe, duodecimque tantum annos ſediſſe, eorumque tres ante perſecutionem in pace tranſegiſſe. Quod ſi dixerimus ipſum ſub Maximino hoc anno eſſe necatum, ipſum, ſibi in omnibus adverſantem conſtituemus. Cum igitur tum Euſebius (ut dictum eſt) tum Acta ejus, ante hæc tempora, nempe ſub Maximiano, eſſe paſſum, & poſt eum, Lucianum ſubiiſſe martyrium, itidem Euſebius, Actaque ipſius, & Athanaſius (a) affirment; ceſſet omnis dubitatio de tempore martyrii Petri & Luciani, quos ſuo loco nos ſecundum exactam rationem temporis collocavimus. Nequaquam enim progreſſam eſſe uſque ad ſanguinem reſtitutam ejuſmodi per Maximinum in Chriſtianos perſecutionem, ex ejus priore edicto pro Chriſtianis tempore Conſtantini dato, cujus litteras ad Sabinum Euſebius (b) recitat, plane declaratur.

(a) *Athan. in Synopſi in fine.*

(b) *Euſeb. l. 9. c. 8.*

XLIX. Porro quæ hic veluti ab Euſebio ponuntur de illorum martyrio, alterius potius eſſe additamentum, inde magis perſuademur; dum quæ poſt illa narrata ſequuntur, iis quæ ſuperius dixerat de Actis Pilati confictis, magis aptari videntur, quam importunæ adjectæ de martyribus narrationi; nam ſequitur (c): *In mediis porro civitatibus (quod numquam alias contigerat) cum urbis cujuſque in nos decreta, tum ipſius Imperatoris præterea reſcripta in columellas æneas inciſa eriguntur. Pueri quoque in ludis litterariis Jeſum & Pilatum, commentarioſque ad Chriſti contumeliam confictos, in ore & ſermone quotidie habuerunt. Atque hoc loco mihi neceſſarium videtur, illud ipſum Maximini reſcriptum in columellis æneis palam propoſitum citare, quo pariter & inſolens ac ſuperba viri impietatis odiique in Deum pervicacia, & divina ultio, quæ eum brevi poſt inſectabatur, quæque ob nequitiæ odium, quo tenetur, & ad impios puniendos aſſidue & vigilanter incumbit, manifeſto appareat; qua quidem impulſus, non longo tempore poſt contraria de nobis conſilia iniit, & legis ſcriptis ſancivit eadem, ſtabilivitque. Sed primum reſcriptum totidem verbis explicatum ad hunc modum ſe habet.*

(c) *Euſeb. l. 9. c. 6.*

Pueri odio contra Chriſtum imbuuntur.

L. *Exemplar reſcripti Maximini ad civitatum decreta contra nos ſancita reſpondentis ex columna ærea Tyri deſcripti.*

Maximini in Chriſtianos reſcriptum.

Quoniam omnis erroris caligo, & tamquam nebula, quæ quidem antehac hominum non tantum impietate imbutorum, quam inſcitiæ miſere cæcutientium ſenſus pernicioſis ignorationis tenebris involutos obſederat, penitus diſcuſſa eſt, & diſſipata; imbecilla humanæ mentis vis jam tandem facile perſpicere poteſt, ſe benigna deorum immortalium providentia ſolum, & gubernatam eſſe, & corroboratam. Atque res eſt dictu prope incredibilis; quam gratum, quam jucundum, & acceptum nobis fuerit, quod tam inſigne, & clarum veſtri pii erga deos inſtituti ſpecimen edideritis. Quinetiam ante hoc tempus nemini obſcurum

rum

PAGIUS

dubitatum redditur. Si enim is die ſecunda menſis Julii, quæ anno CCCX. in dominicam cadebat, conſecratus fuerit, & uſque ad initium anni CCCXIV. Sedem Romanam tenuerit, ut ibidem recte dicitur, quomodo *Euſebius* ordinari potuit die XVIII. menſis Aprilis, & Sedem Rom. adminiſtrare uſque ad diem XVII. menſis Auguſti, cum ſederit menſes IV. & dies XVI. juxta idem Chronicon? Cum itaque *Marcellus* die XVI. menſis Januarii ſuperioris Chriſti anni e vivis exceſſerit, ſequentique die ſepultus ſit, & ceſſarit Pontificatus dies XX. ut jam oſtendimus, manifeſtum *Euſebium* eodem Chriſti anno die quinta menſis Februarii, in

quam

rum erat, qua obſervantia, quo cultu erga deos immortales uti conſueveritis; quibus veſtra fides non nudis ſolum, & inanibus verbis, ſed continuis & admirabilibus rebus geſtis ſatis cognita eſt, & perſpecta. Quapropter veſtra civitas merito quidem, & optimo jure, deorum immortalium ſedes, & domicilium nuncupetur; multis enim exemplis liquet, eam deorum cæleſtium præſentia perpetuo floruiſſe.

LI. *Ecce ergo veſtra civitas, omnibus illis rebus, quæ ad ejus commodum intereſſe videbantur, neglectis; & petitionibus, quibus pro ſuo ipſius ſtatu uti ſolebat, penitus omiſſis; quando denuo execrabilis Chriſtianiſmi inanitatis profeſſores ac duces, velut incendium conſopitum illud quidem, ſpretum tamen (quod facibus reviviſcentibus maximas flammas, & ardores rurſus ex ſe fundit) incipere longius ſerpere ſenſerat, protinus abſque mora ad noſtram religioſam majeſtatem, tamquam ad cujuſque cultus, & pietatis magiſtram ac patronam confugit, & ab ea remedium & auxilium ſupplex efflagitavit. Quam quidem ſalutarem cogitationem, propter conſtantem in veſtra religione tuenda fidem, deos animis veſtris injeciſſe, perſpicuum eſt. Ille namque, ille inquam, altiſſimus, & maximus Juppiter, qui veſtræ urbis ſplendori, & amplitudini præſidet, qui veſtros deos patrios, uxores, liberos, lares & domos ab omni peſtifera ac lethali internecione liberat, in veſtris mentibus hoc ſalutare conſilium inſevit; aperteque oſtendit, indicavitque, quam eximium, quam magnificum, quam ſalubre ſit, debita cum veneratione deorum immortalium religioni, & ſacroſancto cultui diligentior attendere.*

De diis falſa prædicatio.

LII. *Quis enim tam amens, tamque ab omni ratione alienus reperiri poterit, qui non animadvertat, clementi deorum in homines ſtudio factum eſſe, ut neque terra ſemina ſibi mandata cum fœnore reddere deneget, neque agricolarum ſpem inani expectatione fallat; neque rurſus impius Mars tam horridus abſque impedimento in terra vigeat, & roboretur; neque æquabili cæli temperatione perturbata, corpora peſte infecta, ægraque celeriter ad mortem rapiantur; neque mare rigidis immoderatorum ventorum flatibus agitatum turgeſcat; neque repentinæ procellæ, & abruptæ naufragam & periculoſam tempeſtatem excitent; neque terra præterea, quæ eſt omnium nutrix, & parens ab imis quaſi viſceribus gravi cum trepidatione dehiſcat, neque montes, ejus radicibus nixi, ingenti hiatu patefacto deglutiantur? Quæ quidem mala omnia, hiſque multo graviora, nemo eſt qui ignoret ante hoc tempus ſæpenumero obtigiſſe. Atque iſta univerſa acciderunt ob pernicioſum illum, & vanum errorem hominum nequam, & improborum, Chriſtianorum videlicet errorem; qui quidem cum in eorum animos illaberetur, univerſum prope dixerim Orbem terrarum confuſione quadam oppreſſit.*

Hæc cum his litteris exprimat Maximinus, apertiſſime declarantur, quæ Patres ſuis adverſus Gentes ſcriptis Apologiis validiſſime refellere conati ſunt, nimirum conſueviſſe Gentiles non tantum cuncta beneficia cœlitus impertiri ſolita, diis accepta ferre, ſed mala omnia, quæ ex quacumque occaſione in Orbem eſſent illata, Chriſtianis adſcribere, quorum cauſa illiberaliter atque crudeliter pariter eos ut Orbis faces pænis afficere, ſuppliciis exagitare, variis horrendiſque mortis generibus ſubjicere non ceſſabant. Sed ad litteras Imperatoris redeamus, quibus (inquit Euſebius) idem hæc paulo poſt ſubdit: LIII.

Chriſtianis mala omnia adſcribi ſolita.

Convertant jam oculos ad camporum planiciem longe lateque patentem; conſiderent lætas florenteſque ſegetes ſpicarum ubertate redundantes; prata intueantur propter fœcundos, & moderatos imbres herbis, & floribus ſplendeſcentia; aeris temperationem animadvertant, quam æquabilis, & quam amæna ſit. De reliquo omnes perfundantur lætitia, quod per veſtram religionem, ſacras victimas, & honorem diis adhibitum, vis & impetus potentiſſimi robuſtiſſimique Martis placatus ſit, & propterea placidiſſima pace conſtanter, & cum ſecuritate ac quiete ſeſe oblectent. Et quicumque cæco illo Chriſtianiſmi errore, & tamquam itinere devio decedentes, ad rectam, & præclaram mentem redierunt, multo magis lætentur animo, perinde ac ſi ex tempeſtate improviſa aut morbo gravi erepti fuerint; & in poſterum jucundiſſimis vitæ commodis cum voluptate fruantur. LIV.

Amplificatio in Deorum laudem.

Quod ſi qui ex illis ſint, qui in deteſtabili illa inanitate, & inſcitia obſtinate perſiſtant, longo locorum intervallo a veſtra urbe, & agris eam undique ambientibus (ſicuti a nobis poſtulaſtis) ſegregati, in exilium ejiciantur; ut veſtra civitas, ſecundum conſentaneam veſtri LV.

Expelli jubentur Chriſtiani.

PAGIUS quam anno ſuperiori dominica cadebat, conſecratum fuiſſe, & mortem ejus incidiſſe in diem XXI. menſis Junii ejuſdem anni, ſeu in diem XI. Kalend. Julii, non vero in diem XVI. Kalend. Septembris, ut in Chronico Damaſi habetur.

XXIII. In Auctiori Chronico veterum Pontificum dicitur poſt Euſebii mortem ceſſaſſe Sedem dies VI. in libro vero Pontificali dies ſeptem, ſed utrobique mendoſe; cum *Melchiades* die ſecunda menſis Julii, quæ dominicalis fuit, ordinatus ſit eodem Chriſti anno, ut anno CCCXIII. demon-

Melchiades fit Papa.

ſtri ſtudii in hac cauſa poſiti rationem, ita omni erroris labe, & impietate liberata, cum debito cultu, ſicut in ejus voluntate naturaliter inſitum eſt, auguſtæ deorum immortalium venerationi, & obſequio ſe totam tradat. Ut igitur intelligatis, quam grata nobis fuerit veſtra in hac re petitio; animus noſter, qui eſt ad gratificandum paratiſſimus, abſque decretis, abſque poſtulatione, veſtris religioſis mentibus liberam cuiuſcumque beneficii, & magnifici muneris pro iſto veſtro divino propoſito petendi facit poteſtatem. Jam ergo hoc petite, ut ſitis voti compotes; nam abſque mora ipſum conſequemini. Quod quidem veſtræ civitati donatum cum veſtræ ſingularis in deos immortales pietatis, & religionis in perpetuum perhibebit teſtimonium; tum ſatis perſpicue veſtris filiis & poſteritati declarabit, vos, hujus veſtri pii inſtituti cauſa, digna præmia a noſtra benignitate conſecutos. Sunt hæ Maximini litteræ ad Tyrios. Sed proſequitur Euſebius inſtitutam narrationem:

LVI. Divina ultio mendacia arguit.

Hæc igitur in columellis, & tabulis inciſa contra nos, in ſingulis provinciis divulgata fuerunt; quæ ſane omnem aditum ad bene ſperandum nobis (quantum in hominum ſitum erat poteſtate) penitus intercludebant: adeo ut, ſecundum illud divinum Chriſti oraculum (a), etiam electi, ſi fieri potuiſſet, his de rebus offendiculo impegiſſent. Verum quamquam auxilii expectatio, quæ in multorum animis inſederat, pene ſublata erat, & extincta; tamen prope ex inopinato inter vias, dum miniſtri hujus edicti contra nos promulgati iter in nonnullis regionibus faciebant, Deus, qui eſt Eccleſiæ ſuæ conſtans propugnator, arrogante tyranni contra nos oſtentatione pene refrænata, & compreſſa, ſuum cæleſte præſidium nobis benignus præſtitit. Imbres igitur, & pluvia, quæ hiberno tempore fieri conſueverunt; ſolitam ſuam terræ irrigandæ conſuetudinem intermiſerunt. Unde fames præter omnium expectationem paſſim graſſari, & peſtis deinceps oberrare cœpit; morbi etiam cujuſdam novi, & peregrini (exulceratio quædam, quæ æſtus, & fervoris proprio nomine anthrax, id eſt, carbunculus, appellatur) gravis, & violenta impreſſio: qui per univerſum corpus pererrans, mortifera his, qui eo perturbantur, injecit pericula. Quinetiam quoniam in oculis potiſſimum ejus inſidebat cruciatus, infinitos fere viros cum conjugibus, & liberis cæcos reddidit.

(a) Mat. 24.

LVII. Bellum contra Armenos.

Iiſdem temporibus bellum a tyranno contra Armenos concitatur, viros jam uſque ab antiquis ſæculis cum Romanis amicitia & ſocietate conjunctos; quos quidem, quoniam Chriſtiani erant, & veram in Deum pietatem magno ſtudio, & diligentia colebant, iſte Deo infeſtus tyrannus ad hoſtias idolis & dæmonibus immolandas cogere conatus, inimicos pro amicis, & hoſtes pro ſociis effecit. Iſta cum repente omnia in idem tempus concurrerent, arrogantem audaciam, & temerariam contra Deum jactationem tyranni, qui obſervantiæ ſuæ in idola collatæ, & obſidionis contra nos ſuſceptæ cauſa nec famem, nec peſtem, nec bellum denique ſuis temporibus accidiſſe, fuiſſet inſolenter gloriatus perſpicue, coarguerunt: Hucuſque Euſebius; quæ quidem hoc anno cœpta mala, ſequenti quoque infelicius graſſata ſunt, atque novis inſuper adaucta cladibus, ut ſuo loco dicturi ſumus. Rerum igitur hoc anno in Oriente geſtarum narrationis hic finis eſto; quo perſecutio ſub Diocletiano excitata, cum ad decennium producta eſſet, deſiit (decennii enim tempus tantum attigit, non abſolvit, adeo ut Theodoretus (b) & alii ſint qui numerent annos tantum novem ejus perſecutionis, abſolutos videlicet) quo item Eccleſiæ Orientali conceſſa pace per Galerium Maximianum; eo vita functo poſt ſex menſes, hoc eodem anno per Maximinum bellum in Chriſtianos renovatum eſt; ſed quomodo cito extinctum fuerit, ſequentis anni hiſtoria plenius declarabit. Quid autem Romæ hoc ipſo anno contigerit, cum Maxentius diram tyrannidem exerceret, & Melchiades Romanæ Eccleſiæ præeſſet, atque Tarquinius Perpenna Præfecturam Urbanam gereret, dicendum eſt.

(b) Theod. lib. 5. c. 38.

LVIII. Timotheus Romæ paſſus.

Ipſorum Silveſtri Papæ Actorum exordio, Timothei Antiocheni narratur ea occaſione martyrium, quod Silveſter eum hoſpitio accipiens, atque pro illo defenſionem ſuſcipiens, Chriſtum confeſſus ſit. Accidit namque, ut Timotheus Antiochia Romam veniens, apud Silveſtrum manens, cujus æſtuabat ardore, Chriſti fidem publice prædicaret; quamobrem Gentilium provocavit invidiam; qui eum apprehendentes, Tarquinio Perpennæ Urbi Præfecto, ut impietatis reum, Romanorum legibus puniendum tradiderunt, a quo

PAGIUS

demonſtrabimus. Sedes itaque ceſſavit dies undecim.

XXIV. Decretales Euſebii ſpuriæ.

Tres Euſebii epiſtolæ circumferuntur, ſed confictæ & ſuppoſititiæ. Prima data eſt ad *Epiſcopos Galliæ*, incipiens a verbis Gregorii lib. II epiſt. 36. *Scripta Sanctitatis veſtræ*, &c. continetque plura ex Ennodio deſumta. Secunda Epiſtola eſt *ad Ægyptios*, in eaque refertur *locus ſatis* amplus ex quinta Synodo Romana ſub Symmacho. Tertia eſt *ad Epiſcopos Tuſciæ & Campaniæ*, incipitque a verbis Hormiſdæ Papæ epiſt. 25. *Benedictus Dominus noſter, qui per miſericordiam ſuam Romanam Eccleſiam*, &c. In ea mentio Inventionis ſanctæ Crucis, quam conſtat

a quo diu tormentis afflictus, & longo carcere maceratus, tandem capitali ſupplicio affectus, martyrio coronatur; cujus corpus clam a Silveſtro ſubreptum, atque domum ſuam allatum eſt; illucque accedente Melchiade Papa, ſolitis exhiberi ſanctis martyribus officiis ab eodem collatis, inter martyres receptus eſt, atque tabulis Eccleſiaſticis ejus natalis dies, celebritate annua repetendus, adſcriptus fuit. Sepultum vero poſt hæc fuit corpus ipſius a Theodora matrona in horto ſuo, non longe a Pauli Apoſtoli ſepulcro, via Oſtienſi, in cujus baſilica poſtea fuit honeſtiſſime collocatum.

LIX. Nutant acta Silveſtri.

Pergunt Acta poſt Timothei martyrium, narrare Silveſtri confeſſionem & carcerem, e quo liberatus eſt, abrepto improviſa morte eodem Præfecto Urbi Tarquinio Perpenna; ſed fuſius hæc ibi ſcripta habentur. Cum vero ſubditur in iiſdem, eodem tempore ipſum Silveſtrum, poſtquam præclarum conſummatæ virtutis in Chriſti nominis confeſſione edidiſſet exemplum, a Melchiade fuiſſe S.R.E. diaconum ordinatum; falſum plane eſſe redarguitur ex iis quæ S. Auguſtinus (a) ſcribit contra Petilianum, ubi inter alios Silveſter Marcellini Papæ presbyter nominatur. Vides igitur ex iis Acta Silveſtri non in omnibus ſibi conſtare, ſed aliqua eis ſuperaddita, quibus cætera, licet vera ſint, fide vacillent. Habebimus in illis recenſendis delectum; exploſoque in primis falſo Euſebii Cæſarienſis titulo, quo ea in pleriſque codicibus inſcripta invenimus, cætera quæ ſint vera, quæ ſpuria, vel dubia, magno adhibito veritatis examine, diſquiremus.

(a) Aug. contra Petil. de un. bapt. c. 16.

LX. De tempore martyrii Timothei.

Sed quid tandem accidit de Timotheo martyre? cum enim tempore Conſtantini Imperatoris paſſum eſſe conſtet, perperam in codice ſcripto legimus, in perſecutione ejuſdem Conſtantini ſubiiſſe martyrium. At licet aliquando Conſtantinus brevi temporis ſpatio a Chriſtianitate viſus ſit alienus; id tamen longe poſt hæc tempora accidit, ut ſuo loco dicemus.

Timothei vero martyrium contigit ſub Melchiade, hoc anno, dum Præfecturam Perpenna gereret, antequam Conſtantinus ſe Romam conferret; nam alii qui ſequuntur Melchiadis Papæ anni, aliis Præfectis Urbanis notati habentur: quamobrem nihil eſt, quod ea, quæ dicimus, ad Conſtantini tempora præferri poſſint. Decepti vero nos errore ſcripti Codicis, in noſtris notationibus ad Romanum Martyrologium, cum de Timotheo egimus, plura ſuperflue de Conſtantini in Chriſtianos indignatione diſſeruimus, alio loco inferius opportunius collocanda, ac pariter emendanda. Sed & de Timotheo martyre illud non prætermittendum, perperam ejus martyrium poni ſub ſexto Conſulatu Conſtantii (b) ante quinque annos; nam cum appareat, paſſum ſedente Melchiade Papa; nequaquam aptari poteſt tempori illi, quo Romanæ Eccleſiæ conſtat præfuiſſe Marcellum.

(b) Apud Cuſp. de Conſulibus ſub Sexto Conſulatu Conſtantii.

LXI. Alexand. Epiſcopus Alex.

Hoc eodem anno, ſi non ſuperiori (ut pluribus dictum eſt) cum Achillas Epiſcopus Alexandrinus ex hac vita migraſſet, ſubrogatus eſt in locum ejus Alexander; cujus Epiſcopatus exordio ea contigiſſe videntur, quæ de Athanaſio puero cum ſodalibus colludente ſcribunt Ruffinus (c) atque Sozomenus (d). Ait enim Ruffinus: *Tempore, quo apud Alexandriam Petri martyris diem Alexander Epiſcopus agebat; cum poſt expleta ſolemnia conventuros ad convivium ſuum clericos expectaret in loco mari vicino, videt eminus puerorum ſuper oram maris ludum, imitantium (ut fieri ſolet) Epiſcopum, atque ea quæ in Eccleſiis geri mos eſt. Sed cum intentius diutine pueros inſpectaret, videt ab his geri quædam etiam ſecretiora & myſtica. Perturbatus illico, vocari ad ſe clericos jubet; atque eis, quid eminus ipſe videret, oſtendit. Tum abire eos, & comprehenſos ad ſe perducere omnes pueros imperat. Cumque adeßent; quis eis ludus, & quid egiſſent, vel quomodo, percunctatur. Illi, ut talis habet ætas, pavidi negare primo; dein-*

(c) Ruffin. l. 1. c. 14.
(d) Soz. l. 2. c. 16.

de

PAGIUS

ſtat Euſebii Papæ tempore nondum inventam fuiſſe. Poſtquam Sedes dies undecim vacaſſet, *Miltiades* ſeu *Melchiades* Pontifex ſuperiori anno ordinatus eſt, idque ſecunda die Julii, ut jam dixi.

XXV. *Achillas S. Petri Alex. ſucceſſor.*

Ad num. LXI. & ſeqq. *Achillas* S. Petro Epiſcopo Alex. ante annum ſequentem non ſucceſſit. Teſtatur enim Gelaſius Cyzicenus lib. II. Hiſtoriæ Concilii Nicæni cɪp. II. poſt Divi Petri martyrium Eccleſiam Alexandrinam remanſiſſe viduam *annum unum*: eoque tranſacto in ſede hujus Martyris ordinatum eſſe *Achillam*, qui cum *menſibus tantum quinque ſupervixißet*, Alexandrum ſucceſſorem habuit. Quare cum currentis anni die XXV. N›vembris S. Petrus pro Fide occubuerit, non ante finem conſequentis *Achillas* Eccleſiæ Alexandrinæ Principatum ſuſcepit: nec ante annum CCCXIII. Alexander eidem ſucceſſit. Certe Theodoretus lib. I. cap. II. Achillam exiguo tempore Eccleſiam gubernaſſe ſcribit, & Euſebius in Chro ico præfato anno initium *Alexandri* collocat. Nicephorus Conſtantinopolitanus, & Theophanes in Tabulis, qui annum unum Achillæ tribuunt, numero rotundo utuntur, & Auctor Hiſtoriæ Patriarcharum Coptitarum, qui ei menſes ſex aſſignat, dies quos Gelaſius neglexit, enumerat.

XXVI. *S. Athanaſius pueros ipſe puer baptizat.*

Alexander itaque anno CCCXIII. die S. Petro deceſſori ſuo ſacra vidit, pueros, qui in littore maris ludentes ſacros Eccleſiæ ritus exprimebant, inter quos erat *S. Athanaſius*, qui Præſulem agebat, quique alios baptizabat. Rem narrat Rufinus lib. 10. Hiſt. Eccleſiaſt. cap. 14. cui

de rem geſtam per ordinem pandunt, & baptizatos a ſe eſſe quoſdam cathecumenos confitentur per Athanaſium, qui ludi illius puerilis Epiſcopus fuerat ſimulatus.

LXII. *Tum ille diligenter inquirens ab his qui baptizati dicebantur, quid interrogati fuerint, quidve reſponderint, ſimul & ab eo qui interrogaverat; ubi videt ſecundum religionis noſtræ ritum cuncta conſtare; collocutus cum Concilio clericorum, ſtatuiſſe traditur, illis quibus integris interrogationibus, & reſponſionibus aqua fuerat infuſa, iterari baptiſmum non debere, ſed adimpleri ea quæ a ſacerdotibus mos eſt. Athanaſium vero, atque eos, quos ludus ille vel presbyteros habere viſus fuerat, vel miniſtros, convocatis parentibus, ſub Dei obteſtatione tradidit Eccleſiæ ſuæ nutriendos. Parvo autem tempore cum a Notario integre & Grammatico ſufficienter Athanaſius fuiſſet inſtructus, continuo tamquam fidele Domini commendatum, a parentibus reſtituitur ſacerdoti, ac velut Samuel quidam in templo Domini nutritur, & ab eo pergente ad Patres in ſenectute bona, ad portandum poſt ſe ephod ſacerdotale deligitur:* Hactenus Ruffinus; eadem fere ad verbum Sozomenus, qui addit, Alexandrum convictorem ſuum, ac ſcribam Athanaſium conſtituiſſe.

At non ſic puerum Athanaſium fuiſſe, ut a pubertate longius eſſet, quæ de eo anno ſuperiori ſunt dicta, ſignificare videntur; quamobrem nequaquam minorem natu fuiſſe annis duodecim, ex eo poteſt intelligi, quod creatus eſt (ut dicemus) Epiſcopus Alexandrinus anno ſequen- LXIII. Athanaſii ætas.

PAGIUS cui ſuffragantur Socrates lib. 1. cap. 15. Sozomenus lib. 2. cap. 17. & Nicephorus lib. 8. cap. 44. Quæ res difficultate non caret: *Athanaſius* enim exeunte menſe Decembri anni trecenteſimi viceſimi ſexti Epiſcopus Alexandrinus ordinatus eſt. Unde ſi tunc annum circiter triceſimum, ut communiter dicitur, attigerat, anno primo *Alexandri* jam decimum ſeptimum ætatis annum agebat: & tamen Rufini verba, aut res ipſa non videntur pati decenni puero grandiorem concipere *Athanaſium*, quando cum pueris ludebat, quem adhuc impuberem fuiſſe Sozomenus ſcribit. Papebrocius die ſecunda Maii in Vita S. Athanaſii cap. 1. dicit, dubitari poſſe, an Euſebius, quando lib. 7. cap. 32. tradit, *Petrum* anno perſecutionis nono martyrium ſubiiſſe, ibidem perſecutionis annos incipiat ab anno Chriſti CCXCV. quo Theophanes teſtatur, Diocletianum & Maximianum perſecutos eſſe Chriſtianos. Quare ſi anno CCCIII. quo reſumtam atrocius perſecutionem Theophanes deſcribit, S. Petrus occiſus eſt, Alexander, inquit Papebrocius, celebraverit deceſſoris ſui anniverſarium anno CCCV. aut inſequenti; ſicque Athanaſius anno CCCXXVI. quo Epiſcopus dictus, annum triceſimum attigerit. Sed hæc conjectura non admittenda: initium enim Epiſcopalis ſedis S. Petri, annuſque ejus martyrii a nobis ex Euſebio, tam in Hiſtoria, quam in Chronico ſtatutus, loco moveri non poſſunt, niſi tota Alexandrinorum Præſulum Chronologia evertatur: quod eo minus tolerandum, quo Euſebius, qui tunc vivebat, quique ſeriem & tempora eorundem Præſulum nos docuit tam in Chronico, quam in Hiſtoria diſerte teſtatur, *S. Petrum* anno nono ultimæ perſecutionis Diocletianeæ martyrium pertuliſſe. Idem tradunt Theophanes & Auctor Chronici Alexandrini; nec hac de re controverſia eſſe poteſt.

XXVII. *Veritas hujus hiſtoriæ defenditur.* Magis veroſimile, quod ſubjungit idem Vir doctiſſimus: *Si quis tamen*, inquit, *ſalva rei ſubſtantia, Rufine in aliis quoque de hoc ſancto ſcriptis non accuratiſſimo, & ſolum auditu cognita narranti, putet in nominando Epiſcopo obrepſiſſe errorem, ipſique S. Petro in memoriam deceſſoris ſui S. Theoni Eccleſiam dedicanti malit accidiſſe, ut videret ludentem Athanaſium, nihil repugnabimus: quia etiam ſic ſalva manebit rei ſubſtantia, ſolumque deficiet in circumſtantia facile in talibus alterabili.* Verum Rufini narratio omni ex parte vera, ex qua intelligimus, *Athanaſium* annos circiter viginti ſex natum ad Eccleſiæ Alexandrinæ thronum evectum fuiſſe: ideoque anno trecenteſimo decimo tertio, *adhuc impuberi*, ut Sozomenus loquitur, *iſtud ei accidiſſe*; tunc enim annum circiter XIII. agebat. Certe Athanaſium adhuc juvenem Epiſcopum Alexandrinum creatum diſcimus ex Ammone Epiſcopo in epiſtola ad Theophilum Alexandrinum *de Converſatione & particulari vita SS. Pachomii & Theodori*, in qua cap. 2. hæc verba leguntur: *Dixit etiam nobis Pachomius: Mox ut in ſedem Alexandrinam inductus eſt Athanaſius, viri nonnulli improbi divinam circa eum diſpoſitionem accuſare cœperunt; nimiam ejus juventutem cauſantes, & Eccleſiam in factiones ſcindere conati.* Quod mirum videri non debet, cum ſeculo ſequenti S. Remigius *anno ætatis vigeſimo ſecundo* ſit epiſcopus Remorum ordinatus, ut in ejus Vita legitur. Papebrocius die XIV. Maii, S. Pachomio ſacra, Ammonis epiſtolam refert, aitque, citatis verbis confirmari quod de S. Athanaſio in hujus Vita ipſemet dixerat, eum nempe tricenarium dumtaxat fuiſſe, cum ordinaretur. At ſi *Athanaſius* eam tum ætatem attigiſſet, Adverſarii nimiam ejus juventutem cauſari non potuiſſent, nec ejus electionem veluti non rite factam calumniari. Ea itaque hiſtoria in dubium non revocanda.

Alexander Africæ Tyrannus hoc anno a Ducibus Maxentii ſuperatus, hujuſque dominio Africa ſubjecta, ut anno CCCVII. oſtendimus. Quæ ab hoc Tyranno in Africa geſta, obſcura remanſere, quia nullus ejus Vitam in literas miſit. Lampridius quidem in Vita Heliogabali, quam Conſtantino Magno nuncupavit, cap. ultimo ait, ſe Diocletiani & Maximiani Vitam ſcripturum, ſubditque: *His addendi ſunt Licinius; Severus Alexander atque Maxentius.* Caſaubonus in Notis ait, Severum non Alexandrum, ſed Marcum Aurelium Severum vocatum, ideoque delendam hic vocem *Alexander*, quam ab imperitis hominibus inſertam putat. Verum non ea vox expungenda, ſed ante eam virgula interjicienda; deſtinaverat enim Lampridius Vitam ſcribere tam Licinii & Marci Aurelii Severi, quam Alexandri, qui in Africa imperavit, & Maxentii, qui Romam & Italiam occupavit, & adverſus quem *Conſtantinus* hoc ipſo anno bellum ſuſcepit, ut ſequenti, quo victus eſt, videbimus. XXVIII. *Alexander Africæ Tyrannus.*

quenti poſt Nicœnum Concilium, qui numeratur annus Domini trecenteſimus vigeſimusſextus, poſt annos ab hinc quindecim. Sed nec ſemper apud Alexandrum manſiſſe; ſed profectum in eremum adhæſiſſe Magno illi Antonio, ipſe in ejus vita a ſe ſcripta ſignificat. Quod vero ad eruditionem pertinet; non tantum fuit valde imbutus Theologicis facultatibus, ſed etiam Juris ſcientiam apprime calluit; Severus (*a*) enim nominat eum Juriſconſultum. At de Athanaſii primordiis hactenus.

(*a*) *Sever. hiſt. l. 1.*

JESU CHRISTI ANNUS 312. MELCHIADIS PAP. ANNUS 2. CONSTANTINI IMP. ANNUS 7.

I. Annus eccleſiæ feliciſſimus.

TRecenteſimus duodecimus Chriſti annus, Conſtantini & Licinii ſecundo Conſulatu in tabulis Conſulum ordinariorum adſcribitur, Eccleſiæ Dei omni ex parte feliciſſimus; quo in primis in Oriente furentis iterum Maximini in Chriſtianos impetus, immiſſis a Deo cladibus multiplicibus, retardantur ac penitus reprimuntur, & in Occidente Maxentius tyrannus a Conſtantino virtute Crucis victus atque extinctus penitus fuit. Sed a rebus Orientalis Imperii, ut ſuperioribus contexatur oratio intermiſſa, narrationis ſumamus anni præſentis exordium. Cum (ut dictum eſt) adverſus Chriſtianos poſtliminio reſtitutos, & jam ſex menſibus tranquilla pace potitos, Maximinus Imperator novis artibus acerbiorem perſecutionem pararet, jamque Tyriis & Antiochenis atque aliis civitatibus de pellendis Chriſtianis poſtulatum ab eis reſcriptum libentiſſime conceſſiſſet, iis graviora in Chriſtianos experturus, magna Dei potentia impios multipliciter ulciſcente, omnis præter ſententiam conatus illius intercipitur, fame, peſte, & bello ejus Imperio diriſſime afflictato, magnaque divinæ juſtitiæ diſpenſatione factum eſt, ut qui ex inſperato quietum ſtatum Eccleſiæ perturbaſſet, ex inopinato quoque feliciſſimus ipſius Imperii ſtatus, quo mirifice extollebatur, accepta ferens cuncta Gentium diis, in maximum omni ex parte periculum laberetur. Sed quem cœpta tot mala habuerint exitum, Euſebius rei geſtæ narrationem ſemel aggreſſus, his verbis proſequitur (*a*).

(*a*) *Euſeb. lib. 9. c. 7.*

II. Imperium bello, fame, & peſte vexatum.

Hæc igitur mala, quæ pariter in eumdem temporis articulum incidebant, tyranni calamitoſi exitus tamquam prœmia quædam complexa ſunt. Ut ille in bello contra Armenios adminiſtrato una cum exercitu gravem cladem accepit; ita cæteri, qui civitates ejus Imperio parentes incolebant, fuerunt fame ſimul & peſte acerbe afflictati; uſque eo, uti pro una tritici menſura bis mille, & quingentas drachmas Atticas perſolverent. Infiniti ergo in ſingulis civitatibus mortui ſunt, complures etiam in agris, & vicis extincti; ut jam parum abeſſet, quin colonorum cenſus qui jamdudum innumerabiles

PAGIUS

SÆC. IV. Anno Urbis 1065. Olymp. 272. an. 4. A. C. 312.

ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5805.

☉ 13. FE. ☽ 9. P. 13. April. Indict. 15.

JESU CHRISTI 312.

MELCHIADIS PAPÆ 2.

PERSECUTIONIS 10.

CONSTANTINI 7. LICINII ET MAXIMINI 6.

I. *Conſules Italiæ, & reliqui Orbis Romani.*

[1] A Num. I. ad XIX. In Faſtis Cæſareis in quibus leguntur Conſules qui in toto Imperio Romano præterquam in Italia annum aperuere, hoc anno habetur: *Conſtantino II. & Licinio II.* ſed in libello de Præfectis Urbi in quo tam Conſules qui in Italia, quam qui in reliquo Orbe Romano agniti ſunt, memorantur, hoc anno legitur: *Maxentio IV. Conſule, qui ſunt Conſtantino II. & Licinio II. V. Idus Februarii, Aradius Rufinus P. U. VI. Kalendas Novembris, Annius Anulinus dies XXXIV. P. U. III. Kalendas Decembris, Aradius Rufinus iterum P. U.* Idacius in Faſtis eoſdem Conſules exhibet, ſolumque Maxentium IV. in Italia ſc. Conſulem fuiſſe dicit. Is Maxentii Conſulatus juxta quintam regulam, propter Africanum triumphum; præterquam quod in hunc annum ſua Quinquennalia diſtulerat, uti mox ex Lactantio lib. de Mortibus Perſecutorum videbimus. Licinii vero Conſulatus juxta ſecundam; Auguſtei enim Imperii ejus Quinquennalia in hunc annum incidunt; ideoque Conſtantini Conſulatus juxta tertiam regulam, ut ſc. ejus Collega eſſet.

II. *Præfecti Urbis Romæ hoc anno.*

Porro ex laudatis libelli de Præfectis Urbi verbis conſtat, Aradium Rufinum quinto Idus Fe-

NOTÆ [1] COſſ. In Italia: *Conſtantinus II. & Licinius II.* Alibi: *Maxentio IV. Coſſ.* Faſti Idatiani: *Conſtantino II. & Licinio II. Maxentio IV. ſolo.* Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculi: *Conſtantino II. & Licinio II.* Lib. de Præf. Urb. *Maxentio IV. conſule, qui ſunt Conſtantino II. & Licinio II.*

eſſe ſolebant, penitus deficerent, propterea quod derepente fere omnes jam inedia, alimenti penuria, & peſtifero morbo interiiſſent. Nonnulli vel pro minima cibi particula res ſibi cariſſimas locupletioribus vendiderunt. Alii ſuis poſſeſſionibus pedetentim divenditis, ad extremam egeſtatem tandem devenerunt. Jam vero non pauci exigua fœni ſegmenta confecere dentibus, & abſque delectu herbas quaſdam peſtiferas ac lethales, & quæ corporis habitum labefactant, devorantes, miſere periere.

III. Dira fames. *Quinetiam mulieres quædam nobiles in ſingulis civitatibus ad tam importunam impudentemque neceſſitatem erant præ indigentia detruſæ, ut in forum & plateas publicas mendicatum prodirent; quæ quidem verecundo vultus ſui pudore & exquiſita veſtitus elegantia evidens ſuæ liberalis lautæque opſoniorum affluentiæ indicium, quæ antea abundaverant, perſpicue declararunt. Alii plerique homines erant, qui tamquam ſimulacra mortua, macie tabefacti, huc illucque agitati, concuſſique, & animo plane deficientes, præ virium imbecillitate in mediis conciderunt plateis; & proni in terra extenſi, ſibi parvum fruſtum panis porrigi ſuppliciter popoſcerunt, & cum vitæ extremum ſpiritum eſſent jam edituri, ſe fame confici clamarunt, & ad hanc vocem acerbiſſimam ſolam fundendam, ſatis habuiſſe virium viſi ſunt. Multi qui ditiores videbantur, præ mendicantium turba obſtupefacti, poſt infinitas facultates in egentes erogatas, deinceps in durum quamdam & inflexibilem animi affectionem propterea venerunt, quod eamdem pene calamitatem cum mendicis ſe brevi perpeſſuros expectabant. Quare jam in medio foro, plateis, & angiportis mortua, & nuda corpora projecta, multorum dierum ſpatio inſepulta, miſerandum ſpectaculum oculis intuentium exhibuerunt. Jam vero nonnulli extincti, canum laniatus & præda facti ſunt; quam ob cauſam qui adhuc erant ſuperſtites, ad canes interimendos ſe converterunt, timore quodam perculſi, ne inſana rabie furentes, homines etiam vivos devorarent.*

IV. Peſtis graſſatur. *Peſtis autem omnes domos integras & familias penitus depaſcebatur, & eos vel maxime, quos fames propter alimentorum affluentiam, qua fruebantur, conſumere, & conficere non poterat. Magiſtratus & Præfecti, aliique prope infiniti, qui cum poteſtate & imperio erant, omniumque rerum copia circumfluebant, perinde ac ſi fames quaſi de induſtria eos miſſos feciſſet, ut peſte interirent, acerbiſſimam mortem, & maxime repentinam ſuſtinuerunt. Omnia igitur loca, angiportus, forum, plateæ lacrymis, mærore, & planctu redundabant; neque aliud quicquam ſpectare licebat, quam miſerabiles fletus, quos pro tibiarum cantu, & ſtrepitu ipſis in more poſito ediderunt. Quocirca mors his duobus telis, quæ ſupra dixi, peſte videlicet, & fame, hoc modo bellum gerens, univerſas familias brevi temporis ſpatio abſumpſit, & depaſta eſt; adeo ut jam plane conſpicari licuiſſet duo aut tria mortuorum corpora ex unis ædibus pariter ad ſepulturam elata. Arrogantis tyranni Maximini oſtentationis, & decretorum per ſingulas civitates contra nos ſancitorum tale præmium ac merces fuit.*

V. Chriſtianorum officia pietatis. *Quo quidem tempore clara ſingularis Chriſtianorum erga quemque, & ſtudii, & pii animi indicia apud omnes increbuerunt. Nam hi ſolum in tanto malorum cumulo ſuis recte factis, & piis officiis miſericordiam declarabant, & benignitatem; quorum alii in dies ſingulos mortuorum funeribus, & ſepulturæ (infiniti enim erant, quibus ſepeliendis nemo curam adhibuit) diligentem navarunt operam; alii multitudine eorum, qui per totam civitatem fame urgebantur, in unum coacta, omnibus panes diſpertierunt; uſque adeo, ut hoc præclarum facinus per omnes homines conſtanti fama, & magna celebritate pervaderet, & ſinguli, Chriſtianorum Deum gloria, & laude prædicarent, eoſque ſolos, & veros Dei cultores, re & factis comprobatos faterentur. Pro quibus rebus hunc in modum confectis, magnus ille, & cæleſtis Chriſtianorum propugnator Deus, ſimulatque his calamitatibus, quas ſupra commemoravimus, in omnes infideles pro maleficiis, quæ præter æquum in nos admi-*

PAGIUS Februarii a Maxentio Urbis Præfectum creatum eſſe; ſed cum a Conſtantino VI. Kalendas Novembris victus fuiſſet, hunc Annium Anulinum in ejus locum ſubſtituiſſe, qui per dies XXXIV. eam dignitatem obtinuit, & poſtea Proconſul in Africam, quo Tyranni caput delatum, miſſus eſt, *Aradio Rufino* die XXIX. Novembris in eam Præfecturam reſtituto. Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani arbitratur, *Anulinum* a Maxentio, cum Roma prodiret VI. Kalend. Novembris, Præfectum dictum. Verum hoc parum veroſimile. Quo enim die Roma exiit, curis militaribus, non vero urbanis incumbendum fuit. Nec videtur *Conſtantinus* in Urbem intraſſe, antequam novum fidumque Præfectum eidem præpoſuiſſet. *Rufinus* tamen in ejus gratiam poſtea receptus, ab eoque die XXIX. Novembris in priſtinam dignitatem reſtitutus, tuncque, ut conjicere licet, *Anulinus* Proconſul in Africam miſſus.

III. *Bellum Conſtantinum inter & Maxentium.* Baron. n. VII. & ſeq. Bellum inter *Conſtantinum* & *Maxentium*, non hoc anno, ſed præcedenti inchoatum. Auctor enim incertus Panegyrici Conſtantino dicti cap. 21. teſtatur, *eam expeditionem annuam fuiſſe*. Eutropius vero lib. 10. ait: *Quinto Conſtantinus Imperii anno bellum adverſus Maxentium civile commovit, copias ejus multis præliis fudit*. Quintus Conſtantini annus die XXIV. Julii anno ante,

miſiſſent, terrorem ſuum, & indignationem palam oſtenderat, clementem, & eximium ſuæ de nobis providentiæ ſplendorem deintegro erga nos effudit; nobiſque tamquam in profunda tenebrarum caligine conſtitutis mirandum in modum præclarum pacis ſuæ lumen cælitus demiſit; & omnibus planum fecit, ſe Deum eſſe, qui noſtrarum rerum ſemper diligenter rationem ducit, qui populum ſuum caſtigat; qui rebus afflictis cum tempus poſtulat, eum coercet; qui rurſus ubi ſuos diſciplina, & correctione ſatis afflixerit, ſe propitium, & benevolum iis, qui in eo ſpem ponunt, manifeſto declarat: Hucuſque Euſebius de cladibus; quibus Gentilium adverſus Chriſtianos in ſingulis civitatibus tumultuantium punita atque repreſſa eſt petulantia, quibus, & Maximini illos præconio celebrantis, & reſcriptis faventis pervicacia coercita eſt, necnon pariter declaratur perſecutionem magnis principiis inchoatam cito friguiſſe, ac penitus evanuiſſe; nam (ut idem teſtatur Euſebius (a) a tempore, quo in columnis contra Chriſtianos edicta Maximini affixa ſunt, uſque ad edictum ab eodem pro eorumdem pace promulgatum, nec integri anni tempus interceſſit.

(a) *Euſ. l. 9. c. 8. in fine.*

VI. Ratio temporis perſecutionis.

Si quæ igitur Maximini diuturnior atque acerbior adverſus Fideles perſecutio ſæviſſe dicitur (quod in Actis Sanctorum martyrum, & apud alios auctores facile eſt reperire) non utique ad hæc tempora, quibus poſt Galerium Maximianum defunctum ipſe cum Licinio adminiſtravit Orientis Imperium, referenda eſt, ſed ad ſex annos illos, quibus (ut dictum eſt) eodem vivente Galerio illi crudelitate non impare, ſed moribus turpiore, Fideles perſecutione ubique vehementer exagitavit. Cæterum, eo defuncto, conceſſæ ab eodem pacis pertæſus, ad immaniorem perſecutionem viam ſtravit; quæ tot hiſce malis repentinis obortis cito ſublata eſt; quamobrem nec decennalis perſecutionis periodus alio perſecutionis Maximini augetur anno, ut undecim annorum ſpatio continuata dicatur, quæ ſub Diocletiano ſemel cœpta, licet ipſe cum collega Imperio ceſſerit, tamen ſuccedentium Imperatorum opera propagata, eodem numero, & titulo, quo cœpta ſemel eſt, uſque ad decennium progreſſa dicitur; ſed ad undecimum quoque annum eam perſeveraſſe, affirmandum eſſet, ſi annus etiam præſens adderetur; verum brevioris pacis terminus, nempe ſex menſium, qui medius extitit, haud tantæ conſiderationis fuit, ut ejuſdem Imperatoris duas perſecutiones efficeret, ſed nullius momenti ſequens perturbatio habita eſt, quæ cito præteriit, nec ad gladium uſque pervenit. Quomodo autem hoc eodem anno poſtea idem Maximinus, audita Conſtantini victoria, & nece Maxentii, e veſtigio nova pro Chriſtianis prioribus adverſantia promulgarit edicta, ſuo loco narrabitur; ſed jam de clade Maxentii diſſeramus.

VII. Maxentius victus a Conſtantino quando.

Hoc eodem anno, iiſdem Conſulibus, Maxentius Imperator ultimo die natalis ſui, Imperii expleto ſexennio, antequam ſeptennium inchoaret, a Conſtantino victus, in Tiberim prolapſus occubuit. Quod in primis ad tempus ſpectat, hæc, ut ſunt poſita, contigiſſe, fidem facit Panegyricus dictus Conſtantino poſt debellatum eumdem Maxentium, in quo hæc leguntur (a): *Sed divina mens, & ipſius Urbis æterna majeſtas nefario homini eripuere conſilium; ut ex inveterato illo torpore ac fœdiſſimis latebris ſubito prorumperet, & conſumpto per deſidias ſenio, ipſum diem natalis ſui ultima ſua cæde ſignaret, ne ſeptenarium numerum ſacrum, & religioſum incho ndo violaret:* Hæc ibi, & infra totum ejus Imperii tempus appellat cladem ſexennii. Porro Euſebius in Chronico ſic ponit eum annis ſex imperaſſe, ut tamen hoc anno, quo Conſtantinus Auguſtus auſpicatur ſeptennium, obitum ejus referat. Quod ad menſem ac diem hujus anni pertinet; qui id contigiſſe ait (b) ſeptimo Kalendas Octobris, unde id acceperit, non invenimus; nam nec quæ citat loca id aliquo modo teſtantur.

(a) *Panegyric. Conſtantini 2.*

(b) *Panv. l. 2. faſtor.*

VIII. Status urbis ſub Maxentio.

Qualiſnam autem eſſet Urbis, & Occidentalis Imperii ſub Maxentio ſtatus, nihilo certe melior eo, quem præfati ſumus, poſtea fuit, ſed in deterius prola- be-

PAGIUS

antecedenti abſolutus, eoque ideo Chriſti anno bellum Maxentianum inchoatum. Bellum illud a Maxentio indictum, ut non tantum Lactantius mox laudandus, ſed etiam Zoſimus lib. 2. nos docuere: *Maxentius*, inquit Zoſimus, *occaſiones gerendi adverſus Conſtantinum belli quærebat, ſeque dolere propter obitum patris ſui ſimulans, cui mortis cauſam Conſtantinus præbuiſſet.* Invitatus poſtea a Romanis tyrannidem Maxentii ægre ferentibus Conſtantinus fuit. Sed de hoc bello audiendus Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum, qui cap. 43. de Maximino loquens ait: *Unus jam ſupererat de adverſariis Dei, cujus nunc exitum ruinamque ſubnectam. Cum haberet æmulationem adverſus Licinium, quia prælatus ei a Maximiano fuerat, licet nuper cum eo amicitiam confirmaſſet, tamen ut audivit, Conſtantini ſororem Licinio eſſe deſponſam, exiſtimavit, affinitatem illam duorum Imperatorum contra ſe copulari. Et ipſe Legatos ad Urbem miſit occulte, ſocietatem Maxentii atque amicitiam poſtulans. Scribit etiam familiariter. Recipiuntur Legati benigne, fit amicitia, utriuſque imagines ſimul locantur. Maxentius tanquam divinum auxilium libenter amplectitur. Jam enim bellum Conſtantino indixerat, quaſi necem patris ſui vindicaturus. Unde ſuſpicio inciderat, ſenem illum inteſtabilem finxiſſe diſcordiam cum filio, ut*

bebatur in dies, in omnes exiſtens ipſe ſæviſſimus atque turpiſſimus, militibus tantum addictus, ad quos ſibi conciliandos, ad omne ſcelus laxabat illis habenas; quoties enim milites in concionem vocabat, ſe ſolum cum illis Imperatorem, alios per milites pro ſe militare, jactabat: *Fruimini*, ajebat, *diſſipate*, *prodigite*. Hæc in publica illa laudatione (*a*) Conſtantini dicta ſunt. Atque adeo non Urbs tantum, totumque illi ſubjectum Romanum Imperium tyrannum unum Maxentium paſſum eſt, ſed tot tyrannos, quot milites, ac proinde non Urbs tantum, ubi aderat, ſed & Africa (ut ibi dicitur) exhauſta erat, & inſulæ tot prædonum manibus exinanitæ.

(a) *Panegyr. 1. in laud. Conſtantini poſt vict. Maxent.*

IX. Dira Tyrannis Maxentii. De rebus ab eo Romæ geſtis in cives, Senatorum ac populi immenſa cæde, facultatum direptione, matronarum violatione, ad magicas artes puerorum ac fœminarum evisceratione, aliiſque portentoſis immanis, ac pariter inſani hominis facinoribus, Euſebius (*b*) rurſum; quæ, & tanguntur in citato nuper Panegyrico poſt victoriam dicto, inſinuante pariter cauſam qua ad inferendum illi bellum permotus fuerit Conſtantinus; ac primum in hunc modum auctor Conſtantinum compellat: *Hæc omnia, Imperator, cum cogitares, ſcires, videres, ne te paterna gravitas, nec tua natura temerarium eſſe pateretur; dic, quæſo, quid in conſilio, niſi divinum numen habuiſti? An illa te ratio ducebat (ſua enim cuique prudentia Deus eſt) quod in tam diſpari contentione non poterat melior cauſa non ſuperare, & innumerabiles licet ille copias pro ſe obiiceret, pro te tamen juſtitia pugnaret? Ut enim omittam illa quæ non decet comparari, quod erat ille Maximiani ſuppoſitus, tu Conſtantii pii filius; ille deſpectiſſimæ pravitatis, detortis ſolutiſque membris, nomine ipſo abuſiva appellatione mutilato*, nempe quod loco Maximiani paterni nominis, Maxentius diceretur; *tu quod ſufficit dicere, tantus, & talis; ut hoc, inquam, omittam, te Conſtantine, paterna pietas ſequebatur; illum, ut falſo generi non invideamus, impietas; te clementia, illum crudelitas; te pudicitia ſola dicata conjugio, illum libido ſtupris omnibus contaminata; te divina præcepta, illum ſuperſtitioſa maleficia, illum denique ſpoliatorum templorum, trucidati Senatus, plebis Romanæ fame enectæ piacula; te abolitarum calumniarum, te prohibitarum delationum, te conſervatio, & homicidarum ſanguinis gratulatio. In tam diverſa cauſarum ratione divino conſilio, Imperator, hoc eſt tuo, non militum multitudinem, ſed partium merita numeraſti.* Sed quibus inſuper aliis cauſis Conſtantinus provocatus fuerit ad inferendum Maxentio bellum, diligentius eſt exquirendum.

(b) *Euſeb. lib. 8. c. 26. & in Vit. Conſtantini l. 1. c. 17. 28. 29. 30.*

X. Conſtantinus quibus eſt permotus in Maxentium. Meminiſſe debemus, jam ab ipſo exordio Imperii Conſtantini a Maximiano primum Maxentii non patre; ſed (ut dictum eſt) ſocero, ſub conjugii fœdere fuiſſe eidem Conſtantino paratas inſidias; ſed, Deo vindice, ereptum; reſpuiſſe etiam Maxentium quam ille offerebat pacem, recuſaſſeque eum habere collegam Imperii, atque adeo dictis factiſque infenſum ſemper ſe illi hoſtem exhibuiſſe; qui occaſionem numquam, vel levem prætermiſit, qua illum quoquo modo lædere poſſet; nam (quod habet Nazarius *c*) Conſtantini dejecit imagines, eaſque affecit injuria; ſunt enim ejuſdem auctoris ejuſmodi de ſcelere nefando querelæ: *Ecce enim (proh dolor! verba vix ſuppetunt) venerandarum imaginum acerba dejectio, & divini vultus litura deformis. O manus impiæ! o truces oculi! ita non caligaſtis? in quo lumen mundi obſcurabatis, meritas ipſi tenebras non imbibiſtis? Commovere tandem conſcia virtus, nec permittas hoc furori, cui de te aliud non licebat. Sed quid tandem aſſequeris cæca dementia? aboleri hic vultus non poteſt; univerſorum pectoribus infixus eſt, nec commendatione ceræ, aut pigmentorum fucis retinet, ſed deſiderio effloreſcit animorum. Una demum Conſtantini oblivio eſt, humani generis occaſio. Nunc vero commendabiliorem injuria tua faciet patientiam ejus; avidius expetent, quem pictura non reddit; flagrantiora ſunt animorum deſideria, cum oculorum ſolatia perdiderunt. Nihil profecto gravius, nihil miſerius Roma doluiſti:* Hæc Nazarius, pluribuſque commendat Urbis de Conſtantino deſiderium; occulte namque ab Urbe ad eum miſſos eſſe legatos, qui animum illius adverſus tyrannum concitarent, urgerentque complures (*d*) affirmant.

(c) *Nazar. in Panegyr. Conſtantini.*

(d) *Zonar. & Cedren. in Annal.*

XI. Numen favet Conſtantino. Verum cum Conſtantinus inire cum Maxentio pacem optaſſet, renuente illo, impellente numine, cælitus quoque copiis miſſis,

PAGIUS *ut ad alios ſuccidendos viam ſibi faceret, quibus omnibus ſublatis, ſibi ac filio totius Orbis Imperium vindicaret. Sed id falſum fuit. Nam id propoſiti habebat, ut & filio & ceteris extinctis, ſe ac Diocletianum reſtitueret in regnum.* Nazarius in Panegyrico Conſtantino Aug. dicto cap. 9. 10. 11. & 12. illud etiam bellum Maxentio imputat, & Conſtantini prudentiam ad illud evitandum pluribus laudat.

IV. Singularia quædam de bello Maxentiano. Pergit Lactantius cap. 44. *Jam mota inter eos fuerant arma civilia. Et quamvis ſe Maxentius Romæ contineret, quod reſponſum acceperat periturum ſe, ſi extra portas Urbis exiſſet, tamen bellum per idoneos Duces gerebatur. Plus virium Maxentio erat, quod & patris ſui exercitum receperat a Severo, & ſuum proprium de Mauris atque Italis nuper extraxerat. Dimicatum,* &

miſſis, cum expeditionem in Italiam comparaſſe, & ad tyranni interitum properaſſe, idem Nazarius his verbis ſignificat: *Pugnaſti igitur, Imperator, coactus quidem; ſed hoc maxime victoriam meruiſti, quia non deſiderabas; optaſti pacem; ſed ignoſce, ſi plus omnium vota valuerunt; nec illa Divinitas obſecundare cœptis tuis ſolita, in hoc refragata eſt, ſed aliquid e ſententia tua non cecidit, ut plus pro meritis iniret; negata eſt concordia, cui erat parata victoria.*

Cælitus miſſæ copiæ Conſtantino.

In ore denique eſt omnium Galliarum, exercitus viſos qui ſe divinitus miſſos præſeferebant. Et quamvis cæleſtia ſub oculis hominum venire non ſoleant, quod craſſam, & calligantem aciem ſimplex, & inconcreta ſubſtantia naturæ tenuis eludat, illi tamen auxiliatores tui aſpici audirique patientes, ubi meritum tuum teſtificati ſunt, mortalis viſus contagium refugerunt. Sed quænam illa fuiſſe dicitur ſpecies, qui vigor corporum, quæ amplitudo membrorum, quæ alacritas voluntatum? flagrabant verendum neſcio quid umbones coruſci, & cæleſtium armorum lux terribilis ardebat; tales enim venerant, ut tui crederentur. Hæc eorum ſermocinatio, hoc inter audientes ferebant: Conſtantinum petimus: Conſtantino imus auxilio. Habent profecto, & divina jactantiam, & cæleſtia quoque tangit ambitio. Illi cælo lapſi; illi divinitus miſſi gloriabantur, quod tibi militabant. Ducebat hos, credo, Conſtantius pater, qui terrarum triumphis altiori tibi ceſſerat; divinas expeditiones jam divinus agitabat. Magnus hic quoque pietatis tuæ fructus, quod, quamvis particeps cæli, ampliorem ſe fieri gratia tua ſenſerit; & cujus munera in alios influere jam poſſint, in eum ipſum tua munera redundarunt.

XII. Pro concione omnibus nota divina apparitio prædicata.

Cedat tibi non recentium ſæculorum modo, ſed totius memoriæ vetuſtas; quamvis illa recti appetens, & nullo umquam depravata in officio, glorietur penes ſe ſanctitatis famam ſtetiſſe; ſed nec leguntur præconia hominum, ubi quæruntur judicia divina. Illi igitur veteres laudati vitæ moderatores, qui refrænandis cupiditatibus, reſtricte compteque vixerunt, quorum omnis ætas armis conterebatur; quando tantam in prælio divinam opem pro merito integritatis habuerunt? ut qui longe a virtutibus tuis diſtant, in proximo ſaltem juſtitiæ gradu reponantur. Romano quodam in bello ferunt duos cum equis juvenes extitiſſe ſpectatos forma pariter ac viribus, quia in dimicando præter ceteros inſignes fuiſſent, juſſu Imperatoris ad remunerandum requiſitos. Ubi nullus inveniebatur, fides habita eſt, divinos fuiſſe, quod laborem ſedulo communicaviſſent, laboris pretium reſpuiſſent. Equidem hiſtoriæ non invitus aſſentior; neque enim in hoc veri interpolatrix tenenda, quæ ſe non vanam antiquitatis nunciam pollicetur; ſed tamen illi, qui hoc Annalium monumentis alligaverunt, verebantur ne apud poſteros miraculis fides claudicaret. Eſtote, o graviſſimi auctores, deſcriptorum religione ſecuri, credamus facta, qui majora nunc ſenſimus; magnitudo Principis noſtri veterum fidem conciliat, ſed miraculum detrahit; pro auxilii copia, negotiorum ratio metienda eſt; duo quondam juvenes, ſed nunc exercitus viſi hoc certe uberius, nec infirmius veritate; ſtat argumento duplici fides nixa; ſic Conſtantinus juvari meruit, ſic debuit Roma ſervari.

XIII. *Magnum hoc Imperator maxime, ſed de tua pietate non mirum; adeſſe tibi in omnibus ſummam illam majeſtatem, quæ te circumflexa tueatur, conjectura mentium tenebamus, & ſi nondum ad fidem patebat oculorum. Etenim cum mens tua mortali contagione ſecreta, pura omnis, funditus ſincera, ubique ſe promerendo Deo præſtet, cum gloria tua humanum modum ſupergreſſa ſit; quis eſt hominum quin opitulari Deum credat, cum id & vitam mereatur, & rerum geſtarum magnitudo teſtetur?* Hucuſque Nazarius, licet Gentilis orator, qui quidem non uno, vel altero teſte, ſed omnibus Galliis aſtipulantibus, rem adeo admirandam Senatui ampliſſimo, & aliis aſtantibus notam vulgatamque egregie teſtatam, fideque publica conſignatam, poſterorum memoriæ commendavit; quæ voluimus ejuſdem auctoris verbis hic deſcripſiſſe, quo majorem concilient ſibi fidem. At plane decebat, ut cælitus miſſæ copiæ cæleſte divinumque ſignum pariter ſecum ferrent; illud nempe de quo ſic ſacris litteris proditum eſt, dum agitur de Chriſto cum majeſtate venturo (a): *Tunc parebit ſignum Filii hominis in cælo:* De quo, & alibi (b): *Vidi alterum Angelum aſcendentem ab ortu Solis, habentem ſignum Dei vivi.* Quod ipſum factum eſſe divinitus e cælo conſpicuum Conſtantino, cum ſcriptores omnes affirment, Euſebius in

re

(a) Mat. 14.
(b) Apocal. 7.

PAGIUS *& Maxentiani milites prævalebant, donec poſtea confirmato animo Conſtantinus, & ad utrumque paratus, copias omnes ad Urbem propius admovit, & e regione pontis Milvii conſedit. Imminebat dies, quo Maxentius Imperium ceperat, qui eſt ad ſextum Kalendas Novembris, & Quinquennalia terminabantur. Commonitus eſt in quiete Conſtantinus, ut cæleſte ſignum Dei notaret in ſcutis, atque ita prælium committeret. Fecit, ut juſſus eſt, & tranſverſa X. littera, ſummo capite circumflexo Chriſto in ſcutis notat. Quo ſigno armatus exercitus capit ferrum. Procedit hoſtis obviam ſine Imperatore, pontemque tranſgreditur. Acies pari fronte concurrit. Sum-*

ma

re adeo mirifica recenſenda, ipſiuſmet Conſtantini hæc ſibi juramento quoque conteſtantis, fidem obligat.

XIV. De promiſſa divinitus victoria.

Quod licet Ethnici ſcriptores ignorarint, aut potius diſſimularint; illud certe palam teſtati ſunt, cælitus promiſſam fuiſſe victoriam Conſtantino, eaque numinis ſponſione ipſum certum atque ſecurum, contra militum omnium ſententiam, longe imparem copiis, perdifficilem ac periculoſam expeditionem in Maxentium ſuſcepiſſe; unde poſt adeptam victoriam hæc coram Conſtantino orator eſt pro concione locutus (*a*): *Quiſnam* (inquit), *te Deus, quæ tam præſens hortata eſt majeſtas, ut omnibus fere tuis comitibus, & ducibus non ſolum tacite muſſantibus, ſed omen aperte timentibus, contra conſilia hominum, contra auſpicum monita, ipſe per temet liberandæ Urbis tempus veniſſe ſentires. Habes profecto aliquid cum illa mente divina, Conſtantine, ſecretum, quæ delegata noſtris diis minoribus cura, uni ſe tibi dignatur oſtendere; alioquin, fortiſſime Imperator, ſic quoque cum viceris, redde rationem. Rhenum tu quidem toto limite diſpoſitis exercitibus, tutum reliqueras; ſed hoc majores pro te ſuſcepimus metus; quod nobis potius quam tibi conſulebas, noſtramque pacem magis, quam bellum, quod aggrediebare firmaveras; næ tu, Imperator, nimio noſtri amore neſciſti ad ſecuritatem nobis vere providere, qui non omnia tecum arma moviſti, cum in tua conſervatione ſalus noſtra ſit.*

(*a*) *Panegyr. 2. poſt vict. Conſtant.*

XV. Exiguæ copiæ Conſtantini.

Et quid opus erat ipſi Rheno inſtructis tot militibus, & claſſibus, quem jam quidem barbaris nationibus virtutis tuæ terror obſtruxerat? An oſtentare voluiſti diligentiam tuam diviſis copiis inter cuſtodiam pacis, & belli? aut etiam jactanter, & glorioſe probare, liberandæ Urbi te ſufficere cum paucis? Vix enim quarta parte exercitus contra centum millia armatorum hoſtium Alpes tranſgreſſus es, ut appareret penitus conſiderantibus, id quod nos fugit in amore trepidantes, non dubiam te, ſed promiſſam divinitus petere victoriam. Duxerat magnum Severus exercitum, & hoſtem ſuum perfidia deſertus armaverat. Majores poſtea copias Maximianus admoverat, & ipſe transfugis videbatur proſpere refugiſſe: Hæc ipſe, quem nec opinio ſua fefellit; nempe verum fuiſſe, Conſtantinum, divinitus accepto de futura victoria nuncio, eo perſuaſum, eoque armatum, ad certam victoriam, relicta magna exercitus parte, adverſus Maxentium in Italiam properaſſe.

XVI.

Sed audiamus Euſebium, qui Conſtantino poſtea intimus, quæ ab eo ſe accepiſſe teſtatur, poſteris ſcriptorum memoriæ commendavit, ſic dicens (*b*): *Conſtantinus deinde poſt debellatos barbaros, in univerſum totius mundi ambitum, tamquam in corpus quoddam immenſum aciem mentis intendens, & civitatem illam, quæ quaſi caput mundi eſt, totiuſque Romani Imperii moderatrix tyrannis in ſervitutem datam perſpiciens, primum ejus in libertatem vindicandæ poteſtatem illis, qui reliquas Imperii partes procurabant, utpote cum honoris gradum ante ipſum adeptis, permiſit. Verum ubi nullus eorum illi malo remedium potuit afferre; ſed qui periculum facere in animum inducebant, turpem habuere exitum; ipſe nec vitam ſibi vitalem fore dixit, ſi civitatem omnium dominam, & reginam ita ægre affectam & afflictam eſſe pateretur; & propterea ea parare ſedulo ſtudebat, quæ videbantur ad delendam tyrannidem ſpectare.*

(*b*) *Euſeb. in Vita Conſtantini lib. 1. c. 20. 21. 22. 23.*

Conſtantini de Urbe liberanda conſilium.

XVII. Quærit Conſtant. quinam verum Deum colat.

At cum accurate ratione animoque luſtrando comperiſſet, propter maleficas, & fallaces magorum præſtigias a tyranno ſtudioſe conquiſitas multo firmiore præſidio ſibi opus eſſe, quam quod res militaris ſuppeditare ſoleret; Deum quæſivit adjutorem; ratus auxiliis, quæ ex armis, & militum manu petuntur, vix ſecundas tribuendas, at quæ ſunt ex Deo, nec viribus expugnari, nec ulla frangi violentia poſſe. Mente igitur diligenter complexus eſt, quiſnam Deus ſibi in ſubſidium eſſet adſciſcendus. Ac quærenti illi talis ſubiit cogitatio eorum qui antea Rempublicam attigiſſent, plerumque omnes ſuam ſpem in deos complures conjeciſſe, eoſque victimis, & monumentis coluiſſe, ac primum divinationum invitamentis, deinde oraculis, quæ fauſta feliciaque auſpicia ipſis denunciabant, in fraudem inductos infelicem reperiſſe exitum, & plane calamitoſum, neque quemquam deorum, vel benigne illis opem tuliſſe, vel prohibuiſſe quo minus nefanda internecione cælitus invecta opprimerentur. Solum ejus patrem ad contrariam viam, & eorum inſtitutis longe diſſimilem divertiſſe, eorum condemnaſſe errorem, ipſum ſolum Deum omnium rerum adminiſtratorem toto vitæ ſpatio

PAGIUS *ma vi utrimque pugnatur. Neque his fuga nota, neque illis. Fit in Urbe ſeditio, & Dux increpitatur velut deſertor ſalutis publicæ. Cumque referte populus,* aliqua verba deſunt, *Circenſes enim Natali ſuo, & debita voce ſubclamat, Conſtantinum vinci non poſſe. Qua voce conſternatus proripit ſe, ac vocatis quibuſdam Senatoribus libros Sibyllinos inſpici jubet, in quibus repertum eſt, illo die hoſtem Romanorum eſſe periturum. Quo reſponſo in ſpem victoriæ inductus procedit, in aciem venit. Pons a tergo ejus ſcinditur. Eo viſo, pugna crudeſcit, & manus Dei ſupererat aciei. Maxentianus proterretur; ipſe in fugam verſus properat ad pontem, qui interruptus*

ſpatio obſervantia veneratum eſſe, eumque conſervatorem, & cuſtodem regni, omniſque boni largitorem comperiſſe.

XVIII. Conſtantinus de veri Dei cultu deliberat.

Iſta cum ſecum exquiſite in utramque partem verſaret, judicioque ſedulo expenderet, quemadmodum illi multitudine deorum confiſi, in varias clades, & exitia incidiſſent; adeo ut nec generis, nec ſobolis, nec ſtirpis, nec nominis, nec memoriæ, vel veſtigium quidem inter homines eſſet relictum; & qua ratione Deus patris ſui evidentia variaque ſuæ virtutis, & potentiæ indicia ei dediſſet; atque adeo illi qui jam antea contra tyrannum prœlium iniiſſent, ſpeque in deorum multitudine locata, aciem contra hoſtem inſtruxiſſent, ad turpem exitum eſſent perducti; alter enim infecta re cum ignominia a prœlio diſceſſit, alter in ipſo medio exercitu trucidatus, tamquam ſupervacanea mortis acceſſio factus eſt. Iſta inquam, omnia cum mente tamquam in unum collegiſſet, in diis qui non ſunt colendi, tantam inanitatem ſectari, poſtque periculum factum, cæco errore duci, ſummæ putavit eſſe dementiæ; Deumque quem pater ſancte adoraviſſet, ſolum obſervandum colendumque ſtatuit. Quocirca hujus opem precibus imploravit, hunc oravit, hunc obteſtatus eſt, ut quiſnam eſſet illi vellet ſignificare; tum rebus quas apud animum propoſuiſſet, dexteram velut adjutricem porrigere. Imperatori igitur iſta precanti, obnixeque flagitanti, viſio quædam divina, & in primis admirabilis apparuit; quam ſi quis forte alius dixiſſet, non tam facile hominibus potuiſſet perſuaderi. Verum cum Imperator ipſe victor nobis ipſis, qui hanc hiſtoriam jam litteris proſequimur, longo tempore poſt, cum notitia eramus, & familiari colloquio ab eo dignati, narraret, & ſermonem jurejurando confirmaret; cui dubium eſſe poterit; quin ſit rei ita commemoratæ fides omnino adhibenda; præſertim cum tempus poſtea conſecutum, ratum orationi teſtimonium dederit?

XIX. Signum Crucis apparet Conſtantino.

Cum jam Sol ad medium cælum aſcendiſſet, die in pomeridianum tempus paululum inclinante, dixit, ſe Crucis ſignum ex lucis ſplendore figuratum in ipſo cælo Soli imminens, manifeſto oculis aſpexiſſe, inque eo inſcriptionem conſignatam, quæ

hæc verba complectebatur: ΕΝ ΤΟΥΤΩι ΝΙΚΑ *IN HOC VINCE. Admiratio invens ipſum, & totum exercitum, qui eum quopiam iter facientem comitabatur, atque adeo hujus prodigii ſpectator factus erat inceſſit. Sed dubitatione admodum intra ſe diſtrahi, quidnam oſtentum illud ſibi vellet, aſſeruit. Atque eum diu multumque de eo cogitantem oppreſſit nox. Ibi ei dormienti Chriſtum Dei cum ſigno in cælo monſtrato viſum eſſe, præcepiſſeque, ut exemplari, ad imitationem illius ſigni, quod in cælo apparuerat, fabricato, eo tamquam præſidio in præliis cum hoſtibus committendis uteretur.*

Hæc de viſione Crucis Conſtantino totique exercitui oſtenſa, deque ſecreto facta illi apparitione Euſebius cum dicat, addatque ancipitem primo fuiſſe Imperatoris animum, quid ſignum illud demonſtratum cælitus portendere vellet; nobis in mentem revocat, quod nuper dictum eſt ex Panegyrica illa poſt victoriam habita oratione, duces exercitus aliquo fuiſſe prodigio atque portento deterritos, ut ejuſmodi expeditionem inviti ſuſciperent, muſſitarentque, rem tantam contra aruſpicum reſponſa tentari. Quid enim aruſpices, quid cæteri deorum ſacrifici, aliique eorumdem addicti culturæ, præſagire de viſo Crucis ſigno noviſſent, quod hominibus lethale, & execrabile eſſe ſcirent; niſi immanem, turpemque totius exercitus cladem portendere, eluſumque ex eo Imperatorem, totumque exercitum dicerent, cum ſigno infamis ſupplicii victoria ſponderetur? quippe frequenti rerum uſu de oraculis deorum didiciſſent, interdum falſa eſſe ſolere, & læta reſponſa ſæpe luctuoſos exitus conſecutos. XX. Exhorruerunt Ethnici ſignum Crucis.

Rurſum vero de crucis ſigno tunc viſo, litterarum notis victoriam promittente; qui tunc in eodem exercitu militabat Artemius fidem fecit, cum temporibus Juliani exutus Auguſtali Præfectura, quod Chriſtianus eſſet, cauſam dicens coram eo inter alia his quoque verbis eumdem compellans, hæc ait, proſequens pro Conſtantino defenſionem, quem ille contumeliis infamabat: *Ad Chriſtum* (inquit) *declinavit, ab illo vocatus, quando difficillimum commiſit prœlium* XXI. Artemii Præfecti aſſertio.

PAGIUS *ruptus erat, ac multitudine fugientium preſſus in Tyberim deturbatur. Confecto tandem acerbiſſimo bello, cum magna Senatus populique Romani lætitia ſuſceptus Imperator Conſtantinus Maximini perfidiam cognoſcit, literas deprehendit, ſtatuas & imagines invenit. Senatus Conſtantino virtutis gratia primi nominis titulum decrevit, quem ſibi Maximinus vindicabat: ad quem victoria liberatæ Urbis, cum fuiſſet allata, non aliter accepit, quam ſi ipſe victus eſſet. Cognito deinde Senatus decreto ſic exarſit dolore, ut inimicitias aperte profiteretur, convitia jocis mixta adverſus Imperatorem maximum diceret:* Hæc Lactantius.

V. *Crux Conſtantino apparet.* Baron. n. XIX. & ſeqq.

A num. XIX. ad XLIX. Diu inter Eruditos altercatum fuit, quo loco, quove die *Crux* Conſtantino oſtenſa fuerit; cui controverſiæ Lactantius tandem finem impoſuit. Nam cum ex teſtimonio Euſebii, qui ſe accepiſſe ait ab ore Conſtantini, conſtet, viſum ab eo Crucis trophæum in cœlo horis meridianis, Sole in occaſum vergente, & addubitanti quidnam hoc ſpectrum ſibi vellet; nocte ſequenti Chriſtum dormienti apparuiſſe cum ſigno illo, quod in

lium adverſus Maxentium. Tunc enim ei in meridie apparuit ſignum Crucis, radiis Solis ſplendidius, & litteris aureis belli ſignificans victoriam. Nam nos quoque ipſi aſpeximus, cum bello intereſſemus & litteras legimus; quinetiam totus quoque id eſt contemplatus exercitus; & multi hujus ſunt teſtes in exercitu tuo: Hæc Artemius in Julianum; extant ejus Acta (a), & quidem paucis emendatis legitima atque ſincera.

(a) *Apud Metap die 20. Octob.*

XXII. Cur nihil de cruce Scriptores Ethnici.

Sed dubitabit fortaſſe quiſpiam, quidnam ſit quod Gentiles ſcriptores, atque ii potiſſimum qui in Conſtantini laudem Panegyricas ſcripſere orationes, hæc de Cruce dicere prætermiſerint, cum inde ejus laudandi tam nobile ſuppeteret argumentum? At certe ſi tunc illi de Cruce tacuerunt, haud mirum, quod ejuſmodi ſignum æque omnes inter infauſta prodigia rejeciſſent: Adhuc enim, cum ea ſunt perorata, Conſtantinus inter Ethnicos (ut dicemus) profitebatur, necdum aperte dans nomen Chriſtianæ religioni erat adſcriptus; non enim res agebatur inter Ægyptios, penes quos crucis ſignum erat ſalutis, & vitæ hieroglyphicum, ſed penes Romanos, quibus crux, ut ſervile ſupplicium, & latronum exitium, notis cæteris, execrabilior erat; hinc illud apud eos imprecari ſolitum: *Abi in malam Crucem*; deteſtabile namque fuiſſe crucis ſignum ſacra diis facientibus quæ ſuo loco dicentur de Juliano Apoſtata, exemplis pluribus demonſtrabunt. Quid igitur mirandum, ſi coram Senatu Gentilium hominum, & Imperatore adhuc inter Gentiles agente, Ethnici oratores de eo ſigno dicere prætermiſerint, quod tum ab omnibus (quod dictum eſt) ut infauſtum, erat exploſum, cum iidem ex aliis locis eamdem petierint dicendi materiam, quod eſt ſuperius declaratum? Cæterum de eodem ſubobſcure ab ipſo oratore Gallicano dictum eſſe, cum ait exercitum infauſto prodigio fuiſſe perterritum, nuper demonſtratum eſt.

XXIII. Sed quid poſtea, cum eam viſionem Conſtantinus viderit, opere perficiendum curarit, idem Euſebius narrat his verbis (b): *Ille, ſimulatque dies illuxit, ſurgens, primum arcanum illud viſum amicis exponit; deinde artificibus, qui aurum, & lapides pretioſos affabre ſculpere norant, accerſitis, medio inter illos loco aſſidet, verbis ſigni deſcribit effigiem, eam auro, & lapidibus pretioſis imitatione adumbrare mandat; quam quidem effigiem contigit, ut nos olim oculis contemplaremur: ipſe enim Imperator, Deo illud largiente, eam nobis oſtendere dignatus eſt. Erat autem tali figura fabricata: Haſtile oblongum erectumque auro undique obductum fuit, quod cornu habuit tranſverſum ad formam Crucis conſtructum, ſupra in faſtigio ejus operis corona affixa lapidibus pretioſis, & auro polite circumtexta. In ea ſalutaris appellationis Salvatoris nota inſcripta, duobus ſolum expreſſa elementis, id eſt duabus primis litteris Græcis nominis Chriſti; erat, P, in medio litteræ, X, curioſe, & ſubtiliter, inſerta,* ☧ *, quæ totum Chriſti nomen perſpicue ſignificarunt. Quas quidem litteras deinceps ſemper Imperator in galea geſtare conſuevit.*

(b) *Euſeb. in Vit. Conſtantini l.1. c. 24.25.26.*

Conſtantinus crucis cultor labarum cruce ornat.

Ad cornu illius particulæ, quæ ex tranſverſo erat per haſtile trajecta, velamen quoddam pertenue appenſum adhæſit, regalis videlicet & magnifica textura mirabili varietate lapidum pretioſorum artificioſe conjunctorum, luciſque ſuæ claritate pulchre reſplendeſcentium depicta, & multo auro intexta, quæ dici non poteſt quantam ſpectatoribus ob ſuam pulchritudinem excitarit admirationem. Iſtud igitur velamen ad cornu affixum, longitudinis latitudiniſque Crucis menſuram penitus exæquavit. Oblongum vero & erectum haſtile in ſublimi appenſum, cujus pars inferior verſus baſim longius ducta fuit, ſub ipſum Crucis inſigne ad texturæ diſcurrentis fimbrias, auream pii Imperatoris pariter ac liberorum ſuorum effigiem ad pectus uſque concinne deſcriptam continuit. Iſto igitur ſalutari ſigno Imperator, tamquam hoſtilis cujuſque & infeſtæ violentiæ propugnaculo ſemper uſus eſt, cujus expreſſæ ſimilitudines mandavit, ut univerſum exercitum perpetuo antecederent. Verum iſta paulo poſt acciderunt: Hæc Euſebius. XXIV.

XXV. Litteræ indices nominis Chriſti.

Habes in Labaro per XP. ☧, Chriſti nomen expreſſum; per litteram enim X. conſueviſſe Chriſti nomen intelligi, fidem facit etiam Julianus Apoſtata in Miſopogone. In hoc vero & illud obſervandum, mira concinnitate iiſdem elementis exprimi ſimul Chriſti nomen & crucis ſignum, ut Crux in Chriſto & Chriſtus in Cruce monſtretur; per X, enim Crux licet tranſverſa, notatur, quam in rectam lineam ſic alii deducebant, ⳨ & id quidem hoc ſæculo; in cœmeterio enim Priſcillæ via Salaria tabula effoſſa eſt, cum ejuſmodi inſcriptione atque ſigno ad finem poſito.

Crux cum nomine Chriſti.

MIRÆ

PAGIUS cœlo oſtenſum fuerat, præcepiſſetque, ut militari ſigno ad ſimilitudinem ejus quod in cælo vidiſſet, fabricato, eo tanquam ſalutari præſidio in præliis uteretur, certum eſt, utramque viſionem uno in loco & intra ſpatium aliquot horarum contigiſſe. Quare, ut inquit Baluſius V. C. in Notis ad laudatum Lactantii locum, exiſtimandum, viſionem illam Crucis *Conſtantino* oſtenſæ contigiſſe in caſtris, dum Romam obſideret, VII. Kalend. Novembris currentis anni

MIRÆ INNOCENTIÆ AC SAPIENTIÆ PUERO MARCIANO QUI VIXIT ANN. IIII. ET MENSES IIII. DIES II. QUIESCIT IN PACE D. PRID KAL. DEC. ARBETIONE ET LOLLIANO † COSS. PARENTES FECERUNT.

† Contigit horum Conſulatus anno 19. Conſtantii, Domini vero 355.

ſub hac inſcriptione idem character hieroglyphicus ſic habetur expreſſus , quem imago togata, ſeu potius ſacra induta veſte ibidem ſculpta, dextera tenet; quam hic modo cudendam curavimus, ut tibi facilius innoteſcat.

Verum non elementa Chriſti nomen ſignantia, ſed ipſam Crucem puram Conſtantino oſtenſam, non tantum verba Euſebii recte percepta ſignificant, ſed qui interfuit viſioni Artemius miles teſtatus eſt: idque ſemper profeſſa videtur Eccleſia, ut intelligere potes ex epiſtola Nicolai Papæ ad Bulgarorum conſulta.

XXVI. Porro ipſa Labari forma a Conſtantino primum excogitata, ab Euſebio vero deſcripta, ſic ſe habet:

(a)

(a) Euſeb. Vit. Conſtantini, l. 1. c. 24. 25.

At in numiſmate ſuo loco ponendo abſque corona Chriſti nomen in vertice eminet. Cæterum licet ſemper in eo una eademque ſervata ſit Labari forma, ut videlicet ex erecto ſtipite & ligno tranſverſo compacta Crux ſit, quæ appenſo eo modo velamine ornaretur; in hoc tamen reperitur variata eſſe figura, dum Chriſti nomen interdum non in vertice ſtipitis, ſed in ipſo velamine intextum, loco Imperatoris imaginis & filiorum, inſcriberetur; quam quidem Labari effigiem hic tibi ex ejuſdem Conſtantini numiſmate (ut vides) formis expreſſimus, uſu frequentiori receptam.

PAGIUS ni. Lactantius etiam nos docuit, diem ſextum Kalendas Novembris, ſeu diem viceſimum ſeptimum Octobris, Imperii Maxentiani natalem fuiſſe, cum Imperatores eo die Quinquennalia, & id genus feſta celebrarent, quo Imperium inierant. Suſpicatus alias fueram, locum mendoſum eſſe, ac legendum, *ad quintum Kalend. Novemb.* Sed locus libelli de Præfectis Urbi num. 1. allatus hanc ſuſpicionem tollit. Qua de re ſupra anno CCCVI.

VI. Denique ex Lactantio intelligimus, Maxentium annos ſex integros imperaſſe, & priori die ſeptimi, quo Quinquennalia exhibere debebat, periiſſe. Audiendus etiam Auctor incertus Panegyrici Conſtantino anno ſequenti dicti cap. 16. *Divina mens, & ipſius Urbis æternæ majeſtas nefario homini eripuere conſilium, ut ex inveterato illo torpore ac fœdiſſimis latebris ſubito prorumperet, & conſumto per deſidias ſenio, ipſum diem natalis ſui ultima ſua cæde ſignaret, ne ſeptenarium illum numerum ſacrum & religioſum inchoando violaret.* Antiqui enim, ut in Diſſert. Hypatica parte II. cap. 5. num. VII. obſervavi, Quinquennalia & id genus feſta ſeu Quinquennaliorum diem tamquam termi-

Maxentii interitus.

Baron. n. XLIX.

(*a*) *Complura numiſmata id genus extant, ſed hoc accepimus ab Horatio Tygrio de Mariis Rom.*

(*a*)

XXVII. Alia diverſa Labari forma.

Rurſum vero aliam invenimus Labari formam, quæ habet in vertice Crucem, & in velamine (ut ſupra de aliis dictum eſt) Chriſti nomen expreſſum; quod videre eſt in Joviani numiſmate, cum ille ſublatum a Juliano reſtituit Labarum, ut ſuo loco dicemus.

(*b*) *Ex libro Pyrrhi Ligorii manuſcr. in biblioth. Farneſiana.*

(*b*)

Adhuc inſuper aliam, quam invenimus, expreſſimus etiam tibi hic formam Labari Crucem puram habentis; in quam formam Valens Imperator itidem reſtituit labefactatum ipſum Labarum a Juliano, qui Crucis inimiciſſimus erat.

(*c*) *Extat ipſum numiſma apud Fulvium Urſinum V. C. Rom.*

(*c*)

XXVIII. Conſtantinus Chriſti cultores accerſit.

Sed rurſum Euſebius: *Tempore autem ſupra commemorato, Conſtantinus admiranda illa viſione obſtupefactus, nullum alium Deum, quam qui ipſi apparuiſſet, colendum eſſe ſtatuens, ſacerdotes & profeſſores religionis, & verbo illius initiatos accerſit; quis eſſet Deus ille, ſciſcitatur; quid etiam ſibi vellet viſio illa, quæ de ſigno fuiſſet ipſi patefacta. Hi hunc Deum reſpondent Dei unius ac ſolius unigenitum Filium eſſe; ſignum autem, quod apparuerat, immortalitatis vitam eſſe, trophæumque victoriæ illius de morte reportatæ, quam olim, cum in terra verſabatur, fuiſſet aſſecutus. Cauſas etiam docent ejus adventus, accuratamque illius inter homines œconomiæ rationem ei ſuggerunt. His rationibus quamquam probe erudiebatur ille quidem, viſionis tamen ipſius oculis ſubjectæ adhuc tenebatur admiratione. Atque tandem, ubi cœleſte viſum cum ſacerdotum interpretatione contu-*

PAGIUS minum & complementum præcedentium annorum non raro conſiderabant; ut Lactantius loco laudato. Quo etiam ſenſu Auctor incertus citatus diem primum ſeptimi anni Maxentii, in quem hujus Tyranni Quinquennalia incidebant, quove interfectus eſt, reſpicit ut ultimum diem ſexti anni Imperii Maxentiani, non vero tanquam initium anni ſeptimi, uti revera erat; quæ hujus loci genuina explicatio. Addit idem Auctor incertus, *Maxentium* biduum ante pugnam palatio, emigraſſe, *& cum uxore ac filio in privatam domum ſponte* conceſſiſſe. Sed is filius Romulus non erat, ut ſupra diximus. Alterum itaque Maxentius filium habuit, cujus nullibi men-

tulerat, animo confirmatus fuit; pro certo perſuaſus, earum rerum cognitionem ſibi divinitus oblatam eſſe; ac propterea in divinam ſacrarum litterarum lectionem jam omni cura & cogitatione incumbere ſecum decrevit. Itaque primum Dei ſacerdotibus ſibi tamquam aſſeſſoribus adſcitis, ſtatuit Deum, qui ipſi apparuiſſet omni genere cultus & obſervantiæ venerari. Deinde ſpe bona in illo poſita, firme munitus, de cætero permagna cupiditate ferebatur, ardentes incendii tyrannici faces ad terrorem intentatas penitus extinguendi: Hucuſque Euſebius.

XXIX. At hic primo dicendum, non Labarum modo, ſed alia quoque fuiſſe in exercitu militaria ſigna longe ante Conſtantini tempora ſignum Crucis præſeferentia. Siquidem Tertullianus (a), qui Severi Imperatoris temporibus ſcripſit Apologeticum, de eis ſic meminit, dicens: *Sypara illa vexillorum, & Cantabrorum *, ſtolæ Crucum ſunt; laudo diligentiam; noluiſtis nudas & incultas Cruces conſecrare:* Hæc ipſe, de velis illis loquens, quæ in haſtula illa tranſverſa, Labaro alligata, Crucem quodammodo veſtire videbantur. Sed & hæc Minutius Felix (b): *Ipſa ſigna, & Cantabra *, & vexilla caſtrorum, quid aliud, quam inauratæ Cruces ſunt, & ornatæ?* Verum ante hos omnes Juſtinus martyr ad Antoninum Pium ſcribens Apologiam, ſic ait; *Quin, & ſigna veſtra figuræ hujus vim præferunt, & declarant; vexillorum ſigna dico, aliorumque inſignium, & trophæorum, quæ per progreſſus a vobis in publicum quovis locorum fiunt, Imperii, & poteſtatis indicia in his oſtendentibus, licet hoc non intelligentes faciatis. Et qui apud vos moriuntur, Imperatorum imagines forma iſta conſecratis:* Hæc Juſtinus.

(a) *Tert. in Apolog. c. 16.*

Militaria ſigna cruce decora.

* Labarorum.

(b) *Min. Felix in Octavio.*

* Labara.

XXX. In diveſis ſignis forma Crucis. Cum vero non unius generis ſignum, ſed vexilla dicat Crucis formam expreſſiſſe, illud plane ſignificare videtur, non tantum ſignum illud, quod dicimus Labarum, ſed & alia quoque eamdem figuram repræſentaſſe, nempe ea etiam, quæ haſtis affixas continerent imagines Imp. exculptas rotulis inhærentes, & aliam in ſummo haſtæ vertice collocatam; in cujus itidem haſtæ parte ſuperiori alligata eſſet haſtula tranſverſa egregie reddens imaginem Crucis, in cujus cornibus hinc inde vitta penderet; ejus formæ complures egregie exculptæ viſuntur in Trajani columna cochlide, in qua etiam cum aliorum militarium ſignorum, tum Labarorum quoque formæ habentur expreſſæ, quæ item viſuntur in nobilibus illis victoriæ M. Aurelii Antonini monumentis, quæ olim in arcu triumphali poſita, hodie vero extant in Capitolio, ipſo primo ſcalarum conſcenſu Palatii Conſervatorum, in quibus ſunt eadem ſigna ſimul plura numero, ſicut, & in columna cochlide ejuſdem Antonini, & expreſſius in arcu Severi; ut appareat plane hallucinatos eſſe eos, qui dixerunt, id genus ſigni nonniſi unum eſſe ſolere in toto exercitu Imperatoris. Extat, & in fronte ingreſſus Titi arcus idem vexillum in manu Victoriæ, idemque & in quamplurimis antiquis nummis.

XXXI. Sed ad Conſtantinum redeamus, in cujus exercitu vult Prudentius (c), non tantum in Labaro, ſed & in militum ſcutis atque galeis fuiſſe id ipſum Chriſti nomen affixum; cum ait:

(c) *Prudent. adverſ. Symmach. lib. 1.*

Chriſtus purpuerum gemmati textus in auro
Signabat Labarum, clypeorum inſignia Chriſtus
Scripſerat, ardebat ſummis Crux addita criſtis.

Chriſti nomen et crux in armis.

Quod igitur Prudentius dicat, non tantum in Labaro fuiſſe Chriſti nomen intextum, ſed etiam armis, nempe ſcutis, & galeis, idem ſanctiſſimum nomen effigiari ſolitum; conſuluimus de his (ut licuit) quæ Romæ extant vetera monumenta, in antiquis numiſmatibus germana fide hactenus conſervata, invenimuſque ex eis unum, Conſtantini Magni imaginem præſeferens; in cujus galea (quod, & ex Euſebio dictum eſt ſupra) duabus illis litteris ſuperius explicatis, X. & P. una complexis Chriſti nomen habetur expreſſum; quod quidem formis ſinceriſſime redditum hic ſumma diligentia cudendum curavimus.

Chriſti nomen in Galea.

At

PAGIUS mentio, quem Conſtantini juſſu occiſum exiſtimandum. *Romulus* autem eo nomine vocatus videtur, quod proavia materna *Romulæ* dicta fuerit; teſte Lactantio lib. de Mortibus Perſec. cap. 9. In Nummo Maxentii apud Mediobarbum legitur: IMP. MAXENTIUS DIVO CONSTANTIO ADFINI. In altero: IMP. MAXENTIUS DIVO CONSTANTIO COGNAT. Conſtantius enim Chlorus Conſtantini Magni pater *Theodoram* Maxentii ſororem conjugem duxerat. Denique Maxentium filium fuiſſe Maximiani Herculii, generumque Galerii Maximiani, jam ſupra demonſtravimus.

VII. *Maxentii de Africa triumphus.* Triumphavit hoc anno Maxentius de *Alexandro* Tyranno & Africa, quam anno præcedenti receperat. Card. Noriſius in Diſſert. de Numiſmate Impp. Diocletiani & Maximiani cap. 5. producit Nummum Maxentii inſcriptum: FEL. PROCESS. CONSUL. AUG. N. viſitur quadriga elephantorum, in qua Imperator, cui Victoria volans dextra lauream, ſiniſtra palmam porrigit. Exiſtimat Card. Noriſius, quadrigas quæ in eo nummo conſpiciuntur, non deſignare triumphum Maxentii de Alexandro,

ſed

(a) Ex numero arco qui extabat apud Angelum Breventanum Papienſem. Vidimus Romæ. Is modo invenitur apud Fulvium Urſinum.

(b) Modeſt. de vocab. rei milit. *(c) Veget. lib. 2. c. 13.* Chriſti nomen in ſcuto.

At Euſebius tradit, Conſtantinum ipſum tantummodo ejuſmodi ſigna geſtare conſueviſſe; unde reor, Prudentium, ſecundum ea quæ geri ſuo tempore videbat a militibus Chriſtianis, tunc quoque facta putaſſe; nam tum Modeſtus (*b*), tum etiam Vegetius (*c*) expreſſe teſtantur, ſignum in galea ferre fuiſſe tantummodo Centurionum inſigne. Verum ſicut alia multa, ita Conſtantinus hæc quoque viſus eſt pia religione mutaſſe. De eodem Chriſti nomine in ſcutis etiam duobus iſtis elementis notari ſolito, exemplum tibi exhibeat Majoriani Auguſti numiſma, quod ſic ſe habet:

(d) Extat apud Lalium Paſqualinum Can. S. Mariæ Maioris.

(*d*)

XXXII. De Labaro.

Sed ut de Labari agamus antiquitate; facilius erit in antiquis Imperatorum victoriæ monumentis ſculpta oculis ſpectare Labaro ſigna ſimilia, quam ejus nomen apud veteres Ethnicos ſcriptores legere: nulla certe ejus eſt mentio apud Modeſtum, qui omnes ſimul voces rei militaris complexus, explanans, ad Tacitum Imperatorem libellum ſcripſit; nec etiam apud Vegetium, qui ad Valentinianum Auguſtum ejuſdem argumenti commentarium dedit, ullum plane de Labaro verbum reperias. Cum ergo conſtet rem ipſam fuiſſe, at nomen Labari ignoratum; neceſſe eſt affirmare, tale ſignum alio ab antiquioribus nomine dictum fuiſſe; ſed quonam, eſt exquirendum. Modeſtus, quem citavimus, dum agit de primaria cohorte, ſic ait: *Hæc enim ſuſcipit Aquilam, quæ præcipuum ſignum in Romano eſt ſemper exercitu, & totius legionis inſigne imagines Imperatorum; has enim imagines tamquam divina & præſentia ſigna ſinguli venerantur*: & inferius: *Aquiliferi, qui Aquilam portant; Imaginarii, qui Imperatoris imagines ferunt; Signiferi, qui ſigna portant (quos nunc Draconarios vocant)*: Hæc Modeſtus. Vegetius (*e*) eadem de ſignis militaribus in hunc modum: *Aquiliferi, qui Aquilam ferunt; Imaginarii, vel Imaginiferi, qui imagines Imperatoris portant*. Et alibi (*f*) hæc numerans militiæ ſigna, ait: *Muta ſigna ſunt. Aquilæ, Dracones, Vexilla, Flammulæ rufæ, Pinnæ*. Sicque de Labaro cum nulla prorſus ſit mentio; vexillorum nomine illud eſſe expreſſum, manifeſtum eſt, atque fuiſſe olim Cantabrum appellatum; quod (ut diximus ex Tertulliano atque Minutio) Crucis veſtitæ præſeferret imaginem.

(e) Veget. l. 2. c. 7. *(f) Idem l. 3. c. 5.*

XXXIII. Cantabrum militare ſignum.

Sed unde, quæſo, apud eoſdem vox, Cantabrum? Eam quidem germanam eſſe lectionem, Pamelio rem perſpicacius intuenti non invitus aſſentior; cum enim apud Minutium Felicem itidem legatur, Cantabra, & ſcripti antiqui codices omnes pariter ita habeant; nefas putamus antiquam convellere lectionem; cum præ-

ſer-

PAGIUS

ſed tantum primum ejus Conſulatum anno CCCVIII. geſtum, quo tempore Alexander in Africa regnabat. Et ratio eſt, inquit, quia in ea inſcriptione nulla additur nota numeralis, ideoque prior *Maxentii* Conſulatus, non vero ejus triumphus exprimitur. Verum, rectius Mediobarbus pag. 450. ubi ſimilem Nummum exhibet, cum de triumpho Maxentii hoc anno,

quo

ſertim in Codice Theodoſiano mentio habeatur de Signiferis (*a*) & Cantabrariis, iis ſcilicet, qui Cantabra & alia ſigna portabant. Quamobrem (quod in re obſcuriſſima agere conjectura licet (Cantabra a Cantabris in Hiſpania populis, quos tandem magnis laboribus, multoque fuſo Romano ſanguine Auguſtus debellavit, eſſe dicta putamus. Mutuari namque ſolitos eſſe Romanos, imitarique ſigna hoſtium, quos ſubjugaſſent, de Draconibus ſignis manifeſtum exemplum eſt; qui non ante eſſe cœperunt in vexillis Romanorum inſignia, quam Traianus Dacos viciſſet, qui ſignis ejuſmodi utebantur in bello. Sed nec diſpliceret de hac voce conjectura Turnebi viri inſignis eruditionis, dum unius litteræ immutatione legendum putat pro Cantabrum, Contabrum, a conto, cui ſuſpenderetur militare ſignum, quod Labarum dictum putant; niſi omnium locorum ſuperius de Cantabris & Cantabrariis citatorum, eadem eſſet lectio; niſi etiam eadem ratione reliqua quoque ſigna, quod conto geſtarentur, Contabra dicenda pariter eſſent.

(*a*) *lib.* 1. *C. Thod. eod. tit.*

XXXIV. Labari & Cantabri differentia.

Porro licet Cantabra & Labara eadem eſſe ſigna videri poſſent; fuiſſe tamen differentia aliqua inter ſe diſtincta, eorum figuræ lapidibus exculptæ, vel nummis impreſſæ declarant; ſiquidem in veteri illa forma, ante tempora Conſtantini, ſic velum illud tranſverſæ haſtulæ alligatum erat, ut rugas aliquas ſui contractione admitteret; quod vero Labaro inhærebat velum, ſic erat expanſum atque extenſum, ut nullum prorſus ſinum contraheret, & omni ex parte planum, depictas in ſe imagines demonſtraret. Sed & ea quoque differentia Labarum a Cantabro diſtinctum erat; quod in exercitu (ut locis citatis vidimus) complura Cantabra erant; Labarum vero, ex quo ejus introductus eſt uſus & nomen, nonniſi unum eſſe in exercitu conſuevit.

XXXV. Labarum vnde dictum ſit.

Sed unde Labarum ipſum dictum eſt? Audiamus quid ſcribat Gregorius Nazianzenus (*b*), dum invehitur in Julianum Apoſtatam, qui Labarum Cruce decorum abſtulerat: *Quin eo* (inquit) *audaciæ quoque prorupit, ut adverſus magnum illud vexillum præceps ferretur, quod ſimul cum Cruce magnifice & cum inſigni pompa exercitum ducit, in ſublime evectum; quod ſolvendorum laborum vim habet, ab eoque apud Latinos nomen trahit; principatumque* (*ut ita dicam*) *in reliqua omnia vexilla tenet, tam quæ Imperatorum imaginibus, atque expanſis texturis in variis tinctionibus, litterarumque picturis illuſtrantur, quaſique geſtiunt: quam quæ horrendis draconum hiatibus ſuper ſummas haſtas elatis involantia, ac per tractus contextis ſquamis diſtinctos ventilata jucundiſſimum ſimul & formidoloſum ſpectaculum oculis præbent:* Hæc Gregorius, qui cum dicat, quod ſolvendorum laborum vim habeat, Labarum a Latinis eſſe dictum; contrarium plane videtur, ut ab eiſdem a labore ſit nominatum, quod labori imponat terminum.

(*b*) *Greg. Naz. orat.* 1.

Quamobrem ſic a Latina voce, labore, Labarum dictum Gregorium ſignificare voluiſſe putamus, ut & a Græca voce ſimul conjuncta nomen accipiat, ὅρος quod eſt finis & terminus, ſeu limes; ſicque ſecundum Gregorium idem ſit Labarum, quod laboris ὅροςλάβορος, laboris terminus; ſic primitus nominatum a Conſtantino (ignotam enim fuiſſe majoribus ejuſmodi vocem, ſuperius dictum eſt) vel quod Urbem a tyrannide Maxentii liberando, tot tantiſque malis ac laboribus finem imponeret; vel quod, Crucis fulgore rutilante, perſecutionis laboribus terminus figeretur; ſive etiam (ut ſcribunt Euſebius (*c*) & Sozomenus (*d*) quod cum cohors aliqua laboraret, ad ſubſidium laborantium militum Conſtantinus juberet inferri Labarum, cujus adventu mox victores exiſterent. Vel, ſi velimus, dicere poſſumus etiam, dictum Labarum, a Latina & Græca voce compoſita dictione a labore, & ἄρος (*e*), quod eſt utilitas, ſicque Labarum laborum utilitas, niſi conſtaret apud Græcos non Labarum ſed Laborum nominatum eſſe.

XXXVI. Unde nomen Labari.

(*c*) *Euſeb. in Vita Conſtantini l.* 2. *c.* 7. (*d*) *Soz. lib.* 1. *c.* 4. (*e*) *Euſtat. Lexic.*

XXXVII. Quod enim Labarum dicimus, Græci Laborum nominabant, ut ex Græco habet Latina vox reddita in hunc modum in Codice Juſtinianeo, titulo de Præpoſitis Laborum, & ibi poſita ipſa lege his verbis (*f*): *Qui Præpoſiti Laborum noſtro judicio promoventur, clariſſimi ſunt inter electos, ita ut ex Conſularibus habeantur; nam & immunitate digni ſunt, quos noſtri lateris Comitatus illuſtrat*: Hæc Imperator; ſed in Codice Theodoſiano (*g*) hæc paulo fuſius: *Qui ex devotiſſimis domeſticorum ſcholis Præpoſiti Laborum noſtro judicio & ſtipendiorum ſudoribus promoventur, ad ſimilitudinem decem primorum domeſticorum, clariſſimi ſint inter allectos, ita ut ex Conſularibus habeantur; nam & Senatorio nomine & immunitate digni ſunt, quos noſtri lateris Comitatus illuſtrat. Dat. III. Id. Novembr. Conſtantinopoli, Theodoſio A. VII. & Palladio Conſs.* Λάβορον ipſum quoque

(*f*) *l.* 1. *de Præpoſitis Labor. Cod. l.* 11. De Præpoſitis Laborum.

(*g*) *Cod. Theod. l.* 6. *tit.* 25.

PAGIUS

quo quartum Conſulatum geſſit, ducto explicat. Nota enim numeralis per hæc tempora in Conſulatibus plerumque prætermiſſa. Unde licet Licinius quinque Conſulatus geſſerit, in nullis tamen Nummis, quod viderim, aliquis ex illis Conſulatibus memoratus. Sic in nummis *Conſtantini* & ejus filiorum vix Conſulatus cum nota numerali legitur. Quare cum triumphus Ma-

(a) Soz. lib. 1. c. 4. (b) De Prapoſ. Labor. Cod. l. 12. (c) Turneb. Adverſar. l. 15. c. 16. (d) Alciat. Annot. in tres l. poſt. cod. l. 12. (e) Euſeb. in vita Conſtanti. lib. 2. c. 8.

que vocat Sozomenus (*a*), licet alii legant Labarum; ſed Laborum legendum, obſervavit Cujacius (*b*) ex Nicæno ſecundo Concilio ex verbis Sozomeni ſic dicentis: *Θάτερον δὲ τῶν σκήπτρων οἱ Ῥωμαῖοι λάβορον καλοῦσιν*; quam lectionem æque probat Turnebus (*c*), qui & eodem etiam modo, Laborum, & non Labarum, legi in antiquo Lexico, ſe reperiſſe teſtatur. Sed præterierunt hæc omnia Alciatum (*d*), dum minus æque invehitur in Accurſium. De Præfectis enim Labarorum, hoc eſt, Vexillariis, illic agi, certum eſt; de quibus Euſebius (*e*) meminit, electos dicens a Conſtantino Imperatore quinquaginta viros virtute præſtantes, quibus per vices portandi Labarum onus incumberet, de quibus pluribus ſuo loco dicemus; atque de Labaro modo hactenus.

XXXVIII. Conſtantini in Maxentium expeditio.

Jam Conſtantinum cum exercitu in Italiam proficiſcentem proſequamur. Non amplius quam unius anni ſpatium hanc in Maxentium expeditionem complexam eſſe, Panegyrici auctor incertus affirmat, cujus teſtimonio Eutropius redargui videtur, dum ait, Conſtantinum anno quinto ſui Imperii adverſus Maxentium prœlium moviſſe. Quod vero ad copiarum numerum tam Conſtantini, quam Maxentii pertinet; non eſt eadem omnium ſententia; ſiquidem demonſtratum eſt auctoritate Panegyrici illius poſt victoriam Conſtantino dicti, ipſum vix quarta exercitus parte pugnaſſe adverſus centum millia armatorum; ſed & eadem quoque oratione hæc eodem argumento (*f*): *Magnus Alexander, cum præter Macedonas ſuos, cunctæ Græciæ, univerſo Illyrico innumerabilem delectum poſſet indicere, numquam majores quadraginta millibus copias duxit; inhabile regenti ratus quicquid excederet, & turbam potius, quam exercitum. Tu vero etiam minoribus copiis bellum multo magis aggreſſus es, tanto ſcilicet tua virtute propria potior, quanto ille numero inſtructior:* Hæc ibi.

(f) Panegyric. 2. Conſtantini.

XXXIX. Zoſimus erroris arguitur.

(g) Zoſim. l. 2.

Ex his Zoſimus mendacii coarguitur, dum ait (*g*): *Conſtantinus autem, qui hominem & antea ſuſpectum haberet, tunc magis ad gerendum adverſus eum bellum ſe comparabat; ideoque collectis copiis ex redactis in poteſtatem barbaris, & Germanis, & aliis Celticis nationibus, itemque de Britannia coactis militibus, qui omnes erant ad nonaginta millia peditum, & octo millia equitum, ex Alpibus in Italiam movebat; ac oppida quidem per inducias ſe dedentia, nullo damno mulctabat; ad arma vero tendentia, in ditionem redigebat. Cum Maxentio longe majoribus copiis inſtructo, Romanorum & Italorum octoginta millia ſe ad belli ſocietatem conjunxerant, itemque Tuſci quotquot univerſam oram maritimam incolebant; præbebant & Charthaginenſes exercitum quadraginta millium, & præter hos Siculi: adeo quidem, ut totus exercitus centum & ſeptuaginta peditum, & decem & octo millibus equitum conſtaret:* Hæc Zoſimus.

XL. Apparatus Maxentii.

Sed quis apparatus utriuſque, & ad victoriam unde cuique ipſorum comparata fiducia? De Conſtantino audivimus; de Maxentio ex ipſo in primis Zoſimo hæc diſcamus: *Maxentius* (inquit) *intra muros incluſus diis victimas offerebat, & aruſpices de belli eventu conſulebat, ipſis quoque Sibyllinis oraculis perveſtigatis; cumque reperiſſet oraculum, quo ſignificaretur, in fatis eſſe, ut qui ad perniciem populi Romani ſpectantia deſignaret, miſerabili morte periret; de ſemetipſo id accipiebat, qui quaſi Romam adortos, eamque capere cogitantes propulſaret:* Hæc ipſe. Sed & Euſebius (*h*): *Cum vero Maxentius machinis præſtigiarum magis, quam ſubjectorum benevolentia confideret, & nullo modo extra portas civitatis egredi auſus eſſet; & omnem locum, agrum & civitatem etiam, quæ ipſius ſubjiciebatur Imperio, ingenti armatorum multitudine & infinitis copiis muniviſſet; Imperator Conſtantinus Dei auxilio nixus, primam, ſecundam, & tertiam tyranni aciem adoritur, & omnibus primo impetu perfacile ſubactis, univerſam prope Italorum peragrat regionem, adeo ut jam quam proxime Romam adventaret:* Hæc ipſe.

(h) Euſeb. in Vita Conſtantini lib. 1. c. 31.

XLI.

(i) Panegyric. 2. Conſtantini.

In itinere acceptæ Victoriæ.

Sed quo ordine hæc facta ſint, in Panegyrica in primis oratione narratur, cum dicitur (*i*): *Probavit hoc prima obſtinatio eorum, qui ſub ipſis Alpium jugis munitiſſimo licet muro ac ſitu tenentes oppidum, auſi fuerunt, te imminente, reſiſtere, ac portas claudere, non credentes illi quidem (ut audio) te ipſum adeſſe. Quis enim crederet tam cito a Rheno ad Alpes Imperatorem cum exercitu pervolaſſe? ſed tamen qui non ſolum præſenti numini tuo, verum etiam nunciato nomini cedere debuiſſet; luerunt igitur illico dementiæ ſuæ pœnas, cum oblatam ſibi a clementia tua veniam recuſaſſent.* Quænam autem hæc civitas eſſet, Nazarius (*k*) nominat, dicens: *Primam igitur Seguſienſium civitatem, quam primam iter dederat, victoria facilis amplexa eſt: quæ reſiſtendi pertinacia ita in ſe Imperatoris vim convertit; ut pietatem tamen non alienaverit. Nam cum introitus vi manu quæreretur, & portarum inflammatio*

(k) Naz. in Panegyric. Conſtantini.

PAGIUS Maxentii in quarto ejus Conſulatu repræſentatus fuerit, & cum anno Quinquennaliorum ejus conjunctus, ut morem tuliſſe ſupra diximus, non dubito, quin Mediobarbi interpretatio præferenda ſit.

rio ignem late diſtuliſſet, cujus facilis per adjuncta contagio partu peſtifero valeſcebat; maxima benigniſſimi Imperatoris fuit cura, non modo ut incendium non adjutum ſeneſceret, ſed oppreſſum emori poſſet; & longe operioſior clementia, quam fortitudo perfecta eſt, cum plus in ſervanda urbe, quam in capienda fuerat laboris oriretur.

XLII. *Itaque digrediens, ſic cupiditatem ſui fecit, ut eam ad omne obſequium non victoriæ metus componeret, ſed admiratio lenitatis. Optima ajunt eſſe remedia quæ ad uſum corrigendi noſtri ex aliena calamitate naſcuntur: verum animus pravitate velut morbo impeditus, delectum boni non habet.* Conſtantini pugna apud Taurinos. *Ecce jam apud Taurinos venientem pugna gravior expectat nec Seguſienſium vaſtitas monet, ut ſibi caveant; nec cogitant, quod cum Principe res futura ſit, quod neque vis ejus reſiſtendi ſpem faciat, nec manſuetudo rationem. Campum late jacentem tantus miles oppleverat, ut non improbaret fiduciam, qui inſtructos videret. Quæ enim illa fuiſſe dicitur ſpecies? quam atrox viſu? quam formidoloſa? operimento ferri equi atque homines pariter obſepti. Clibanariis in exercitu nomen eſt, ſuperne omnibus tectis equorum pectoribus, demiſſa lorica, & crurum tenus pendens ſine impedimento greſſus a noxa vulneris vindicabat.* Quid vero demum tunc factum, ſic ad poſtremum abſolvit una ſententia. *Ad unum interfectis omnibus, tuis integris, horrorem armorum ad miraculum victoriæ tranſtulerunt, quod qui innumerabiles habebantur, ſine tuorum vulneribus interiiſſent:* Hæc Nazarius. Probavit plane eventus, quod dixerat, Angelorum acies in Conſtantini exercitu militaſſe; hic namque primum quanta vis eſſet ſanctiſſimæ Crucis, qua Chriſto Labarum conſecrarat, expertus eſt. Taurinum primum, ubi tanta vis belli, & non tantum difficilium Alpium præruptis montibus, ſed & ferratis legionibus aditus fuerat ad Italiam interclufus, ſenſit numen pro Conſtantino pugnaſſe, quo duce (mira res!) ceſſerit ferrum ligno.

XLIII. Quæ autem poſt hæc ſecuta ſint, idem auctor brevi compendio relegens potius, quam enarrans, hæc ait: *Quid ego referam poſt tantam & tam gravem pugnam, quod apud Brixiam magnus quidam & acer equitatus eſſet fuga, quam viſu aſtutior, & primo impetu tuo pulſus, Veronam uſque contendit ad præſidia majora?* Conſtantini Veronam adventus. *neque id dedecori fuit, quod excuſati fugiunt, qui tibi cedunt; contingat quinimmo timiditati miſeræ res oſtentanda fuga, quæ habuerit dignitatem. Ipſa autem Verona freta immanibus copiis, quas in unum adventus tui formido conduxerat, cum multorum jam cladem accepiſſet, facta eſt parumper metu cunctantior, non ratione fidelior; muris ſe ab impetu vindicat. Aderat quidem Ruricius experientiſſimus belli, & tyrannicorum ducum columen; per tota admodum mœnia magna vis hominum, & apud Brixiam plerique jam fracti: ut in corpore cum aliqua pars ægra eſt, valetudo omnis contaminari ſolet; ſic illius multitudinis portio malo affecta, totum exercitum timoris contagio diſſiparat; quam faciles lapſus infirmitas habet, cum eam intempeſtiva movit audacia, cum ſæpe alias, tum maxime in illa obſidione perſpectum eſt. Clauſi impetum faciunt; & qui ſe aliquandiu latendo a morte defenderant, facta pugnandi cauſa pœnas eruptionis temerariæ pependerunt; idemque Ruricius magna ſuorum clade rejectus in mœnia, ſpe jam laſſa, & adhuc mente veſana, cum ſe Veronam proripuiſſet, novos eodem egit exercitus, & præcipitante jam die, bellum non detrectavit, pugnæ avidior quam ſalutis; ſed eum exitus magis quam merita fefellerunt; nam furorem mors domuit, quem non potuerat conſiderati ratio, nec victi formido ſanare. O nox illa æternis ſæculis monumentiſque mandanda, cum ſpiris tenebriſque congreſſis * fortunæ totum liceret!* * congreſſus

XLIV. Victoria adverſus Ruricium. *Tu tamen, Imperator, non intutior tempore, quam a Deo tectior, ſæviſſimo hoſti multus inſtares, & libertate cædis exultans donum noctis duceres, quod pugnantem nemo ſervaret. Per infeſtas acies interritus vadis, denſiſſima quæque prorumpis, dejicis, proteris; mortis decus perdunt, quos ignoratus affligis, niſi quod te ipſa vis tua cogit agnoſci. Nihil enim te permovent turbarum fractæ voces, horrendus militum clamor, permixta caſibus vulnera, illiſi cominus gladii, cadentium graves gemitus, arma late ſtrepentia, & in unum quemdam ſonitum diverſi fragoris acta confuſio, quod hæc omnia aut virtus negligit, aut ira non ſentit. Nox ipſa, juſtiſſima bellantibus cauſa terroris, vehementiorem te agendis ſtragibus fecerat; quod ſolum virtutis tuæ impedimentum eſt, miſerationem tenebræ non habent; ut intelligi liceat, quantum illo in bello vis tua perfecerit, pietate non retenta, & majeſtate ſecura. Prœlio vix ſumma nocte confecto, feſſus cædibus, anhelus ex bello, cruore oblitus, ſed hoſtili, ad obſidionis vigilias recurrebas. O fortuna, o præpotens Roma, quam tu umquam gratiam pro tantis his laboribus referes? &c.*

XLV. Alia quoque oratione hæc ipſa fuſius de Veronenſium obſidione, & deleto cum duce Ruricio exercitu Romanorum, deque ingenti in pugnando Conſtantini robore; quod tamen auctor minus in Imperatore probavit, cum una cum ſua totius Romani Imperii ſalutem periculoſæ aleæ ſubjeciſ-

jeciſſet; ut jure meritoque illud inculcet (a): *Quid egeras, Imperator? in quæ nos fata projeceras, niſi te divina virtus tua vindicaſſet?* Tantam quippe ex Chriſti numine Crucíſque virtute fiduciam animo conceperat, ut ardua quæque ac dura, dixerim, & impoſſibilia, illi facilia, plana viderentur, atque ſecura; oraculo namque illo ſemel perſuaſo: *In hoc vince, vel vinces*, ſemper ſibi idem viſum eſt eſſe vocale, illudque propheticum veluti cæleſti claſſico jugiter intonari (b): *Ego ante te ibo, & glorioſos terræ humiliabo, portas æreas conteram, & vectes ferreos confringam.* Quo prævio, expugnat cætera poſt hæc, quæ erant a Maxentii partibus trans Padum præſidia, Mutinam, & Aquilejam, aliis Imperatoribus bellis civilibus inconceſſas.

(a) Paneg. poſt victor. Conſtantini 2.

Virtute Crucis magna præſtat Conſtantin.

(b) Iſaia 45.

XLVI. Maxentius occurrit Conſtantino.

His omnibus Dei nutu mira facilitate atque felicitate confectis, Urbem cogitat, eo dirigit iter, nullo facto in via obice, lætus adventat; cum tandem Maxentius, magnis pavendiſque copiis comparatis, trans pontem Milvium noviſſima armis experturus expectat, ſed prodigiis exagitatus. *Quid enim* (inquit Gallicanus orator c) *aliud illum ſperaſſe credendum eſt, qui jam ante biduum Palatio emigraverat, & cum uxore ac filio in privatam domum ſponte conceſſerat? ut res eſt, ominibus terribilibus agitatus, & nocturnis pulſus ultricibus, ut tu jam olim expectatus habitator, ſacris illis ædibus diu exhalatis expiatiſque ſuccederes, & adeo ipſe verum ſibi dixerat, & venturo tibi ceſſerat, quamvis in prælium ingrederetur armatus, cum excedendo Palatio, jam ſe abdicaſſet Imperio*: addit his Zoſimus (d): *Cum Maxentius, ex Urbe copias produxiſſet, jamque pontem, quem ipſe junxerat, tranſiiſſet, infinita quædam multitudo noctuarum devolans muros complebat.* Atque hæc de prodigiis. Sed de inſtructa ab eo acie, pugnandique loco delecto, in Panegyrico paulo ſuperius hæc habentur (e):

(c) Paneg. poſt victor. Conſtantini 2.

(d) Zoſim. lib. 2.

(e) Paneg. Conſtantini poſt victor 2.

XLVII. Diſpoſita acies & locus pugnæ.

At quomodo inſtruxit aciem tot annorum vernula purpuratus? ita prorſus, ne quis evadere, ne quis, ut fit, loco motus referre gradum, & inſtaurare prælium poſſet, cum a fronte armis a tergo Tiberi flumine premeretur. In quo ille non mehercule cogitavit neceſſitatem reſiſtendi, ſed propinquitatem refugiendi; niſi forte jam ſentiens diem ſibi veniſſe fatalem, ad ſolatium ſuæ mortis, voluit ſecum trahere quam plurimos, ut omnes eſſent exitus ſui comites, qui ſcelerum participes extitiſſent: & Nazarius (f): *Quod ita ratio diſponendi exercitus docuit illum mente perdita, implicatoque conſilio, cum eum pugnæ locum caperet, ut intercluſa fuga, moriendi neceſſitatem imponeret, cum ſpem victoriæ non haberet:* & paulo poſt: *Apud Tiberim igitur ſuos inſtruxit ſic ripæ locatos, ut ultimorum veſtigia præſagio quodam eventuræ cladis unda fatalis allueret; ita vero multitudine ſuppeditante, ut ultra quam viſus agi poſſet, extenta acies pertineret, non quo frons imbecilla tractu invalido duceretur, ſed tanta ſubſidiorum atque ordinum confirmatione, ut acies non porrectior quam robuſtior murum utrinque præberet, quod eam nec conſtipatio contraxiſſet, nec longitudo tenuaret.* Addit Euſebius (g) ad vires dolos quoque Maxentium addidiſſe, pontem inſidiis fabricaſſe, ea fraudulenta arte compactum, ut artificis arbitrio, nullo propemodum negotio ſolveretur; de induſtria factum, ut Conſtantinum illum occupantem cum ſuis, rapidi amnis vortices labentem obruerent. Sed de ponte conſtructo a Maxentio cum meminit Zoſimus, de prætenſis ex eo inſidiis nihil habet.

(f) Nazar. in Paneg. Conſtantini.

(g) Euſeb. lib. 9. c. 8. & in Vita Conſtantini lib. 1. c. 31.

XLVIII. Pugna Conſtantini adverſus Maxentium.

Sic igitur (ut dictum eſt) a Maxentio rebus diſpoſitis, Nazarius (h) tradit Conſtantinum veluti numine concitatum, de periculo tutum, de victoria certum ſe prorupiſſe primum in hoſtes: *Invadis* (inquit) *primus aciem, ſolus irrumpis, obumbrant euntem telorum irriti jactus, ſonat ictibus umbo.* Quid demum? virtute ducis cæteri incaleſcentes, majori impetu feruntur in equites, qui in prima Maxentii acie dimicabant; qui tandem cedentes ac turpiter terga dantes, tum ſibi tum peditibus facti ſunt violenta compreſſione ruina. *Non enim* (inquit ſupra Nazarius) *qui bellorum eventus ſolet eſſe, per varios, & volubiles caſus Mars dubius erravit; nec fortunæ viciſſitudo, quæ plerumque proſperis rebus triſte aliquid adglutinat, victorum lætitiam vulneravit, ſed tanta hoſtium, & tam ampla cædes, tam felix, & incruenta victoria fuit, ut credas non bello ancipiti dimicatum, ſed ſolas impiorum pœnas expetitas:* Hæc Nazarius, totumque id tribuens Divinitati: *Illa* (inquit) *pietatem tuam texit; illa nefandi illius tyranni fregit amentiam, illa invictum exercitum tuum, tot victoriarum conſcientia plenis pectoribus ardentem, tantis inſuper viribus juvit, quantas præſtare aut Deus potuit, aut amor tuus debuit; ut horrendas acies, ut incognita ferri, & corporum robora fulmineus miles everteret; ut quicquid inſtruxerat diuturni ſceleris longa molitio, felici congreſſione conſumeres.*

(h) Nazar. in Paneg. Conſtantini.

XLIX. Sed quodnam fuerit par ſceleri inſperatum exitium poſt cladem fugamque ſuorum, ſic a Gallicano oratore narratur (i): *Ad primum igitur aſpectum majeſtatis tuæ, primumque impetum totius tui victoris exercitus, hoſtes territi, fugati-*

(i) Paneg. 1. Conſtantini.

gati-

Maxentii interitus. *gatique, & anguſtiis Milvii pontis excluſi, exceptis latrocinii illius primis auctoribus, qui deſperata venia, locum quem pugnæ ſumpſerant, texere corporibus, cæteri omnes in fluvium abiere præcipites, ut tandem aliquod cædis compendium, feſſis tuorum dexteris, eveniret. Cum impios Tiberis hauſiſſet, ipſum etiam illum,* Maxentium videlicet, *cum equo, & armis inſignibus fruſtra conatum per abrupta ripæ ulterioris evadere idem Tiberis correptum gurgite devoravit, ne tam deforme prodigium, vel hanc obitus ſui relinqueret famam, quod alicujus viri fortis gladio telove cecidiſſet:* Hucuſque de rebus geſtis Conſtantini adverſus Maxentium Panegyricæ orationes, e quibus illa tantum deſcripſimus, quæ hiſtoricæ puritati conſentientia probata ſunt; cæteris, in quibus auctores ex ſuſcepta laudatione viſi eſſent luxuriati in verborum pampinis, amputatis; quod ſciamus rhetorum fucos ab hiſtorica ſimplicitate abhorrere; reddique ſuſpectum, eſſe confictum, quicquid variis diverſiſque coloribus noſcitur eſſe depictum.

L. Cæterum in eo quod hiſtorica narratione ſunt profecuti; quod rem agerent coram ampliſſimo auditorio rerum geſtarum optime conſcio, religio ſit dicere illos eſſe mentitos; cum non laudare, ſed ignominiam irrogare viſi eſſent; ſi falſa dixiſſe, audientium riſu redargui potuiſſent, in rebus præſertim nequaquam intra parietes agitatis, ſed ore omnium diffamatis, & cunctorum auditione perceptis. De quibus, ne vel leviter quidem Conſtantini laudatores ſuſpectos habeas, apponimus teſtem, ejus alioqui inimicum, & vituperatorem, Zoſimum impium, qui rem geſtam paucis perſtringens, hæc ait (*a*): *Cum exercitus utrinque cornibus adverſis ſtarent; equitatum Conſtantinus immiſit; is equitatum hoſtilem adortus fudit; peditibus quoque ſigno oblato, rite compoſiteque in hoſtem illi tendebant. Acri conferto prœlio, Romani quidem ipſi, & Itali ſocii ſegniores ad obeunda pericula ſe præbebant, quod acerba tyrannide ſe liberari optarent; reliquorum vero militum innumerabilis quædam multitudo cecidit tum ab equitibus proculcata, tum a peditibus interempta. Enimvero quamdiu reſiſtebat equitatus, aliqua Maxentio ſpes eſſe reliqua videbatur; ſed equitibus jam ſuccumbentibus, fuga cum reliquis arrepta, per pontem fluminis ad Urbem contendebat, tignis autem minime ſuſtinentibus eam vim oneris, adeoque ruptis, cum cætera multitudine Maxentius etiam fluminis impetu abripiebatur:* Hucuſque ad Maxentii necem ſpectantia Zoſimus.

(*a*) *Zoſim. lib.* 3.

De parta victoria ex Zoſimo.

LI. Sed quæ ea de re a Chriſtiano ſcriptore ſunt perpetuæ memoriæ commendata, præteriiſſe nefas eſt; quem, cum Conſtantinus illo familiariſſime uſus ſit, ab ipſo, ſicut alia complura, accepiſſe æquum eſt credere; ſunt enim hæc ab eo hunc in modum conſcripta (*b*): *Quemadmodum enim ipſius Moyſis, & antiquorum ac piorum Hebræorum temporibus currus Pharaonis, ejuſque copias dejecit in altum, & delectos aſcenſores ſatelliteſque regios in Mari Rubro demerſit; ſic Maxentius, quique cum eo erant armati, & ſtipatores, velut lapis in profundum Tiberis gurgitem præcipites deciderunt. Nam cum tyrannus, Dei virtute Conſtantino opem ferente, terga dediſſet, & in fuga flumen ex adverſo objectum (in quo lintribus junctis, & ponte artificioſe fabricato, machinam qua Conſtantinum adeo carum Deo e medio ſublaturum ſperavit, ad ſuum ipſius interitum conſtruxerat) trajicere cœpiſſet, Deuſque Conſtantino benignus præſto tuliſſet auxilium; & tyrannus ejus ope deſtitutus clandeſtinas, & occultas machinas miſer contra ſeipſum fabricaſſet; adeo ut illud commode in ipſum dici poſſit* (*c*): *Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foveam quam fecit. Convertatur labor ejus in caput ejus, & in verticem ipſius iniquitas ejus deſcendat.*

(*b*) *Euſeb. in Vita Conſtantini lib.* 1. *c.* 32. *& hiſt. lib.* 9. *c.* 8.

Dei ope parta victoria.

(*c*) *Pſal.* 7.

LII. *Tum Dei nutu machinarum in pontis junctione collocatarum, & fraudis in eiſdem latitantis tranſitus, tempore minime ſperato ſubſidit, ruitque, ac de improviſo lintres cum ipſis viris in altum gurgitem præcipitati ſunt; ipſeque infelix primus, deinde ejus ſatellites, & ſtipatores (ſicut divina loquuntur oracula) in rapidum flumen tamquam plumbum delapſi; uti Conſtantinus cum ſuo exercitu Dei præſidio victoriam aſſecutus, merito ſane, licet non verbis, re tamen ipſa ſimiliter cum Iſraelitis, & egregio Dei famulo Moyſe eadem ipſa, quæ ille olim contra impium tyrannum Pharaonem ceciniſſet, ſic quodammodo ſuavi concentu fuderit, dixeritque* (*d*): *Cantemus Domino; glorioſe enim magnificatus eſt; equum, & aſcenſorem dejecit in mare; adjutor, & protector factus eſt mihi in ſalutem. Et, quis ſimilis tibi in diis, Domine, quis ſimilis tibi? glorioſus in ſanctis, admirabilis, & præclare faciens prodigia:* Hæc Euſebius de Conſtantino gratias Deo agente, etſi non his verbis (nondum enim Chriſtianus plene erat) re tamen his paria meditante, ac labiis proferente. Sunt, & Prudentii adverſus Symmachum ſcribentis de victoria in Maxentium virtute Crucis obtenta hi verſus (*e*);

Solvitur pons damno Maxentii.

(*d*) *Exod.* 15.

Teſtis Chriſticolæ ducis adventantis ad Urbem
Milvius exceptum Tiberina in ſtagna tyrannum
Præcipitans, quanam victricia viderit arma

(*e*) *Prudent. adverſ. Symmach. lib.* 1. *de potentia Crucis.*

Majeſtate regi, quod ſignum dextera vindex
Prætulerit, quali radiarunt ſtemmate pila :

Hæc, & alia plura ille; ſed nos hiſtoriam proſequamur.

LIII. Caput Maxentii Pilo ſuperpoſitum.

Ubi autem de tyranno in Tiberim prolapſo atque extincto nuncium ad Conſtantinum perlatum eſt, mox ejus corpus ab urinatoribus quæri jubet; quo reperto, ſectum caput ſummæ haſtæ affigendum curavit, Romamque deferri. Sed de his hæc in Panegyricis (a): *Aliorum quidem hoſtium corpora, & arma præceps fluvius volvendo devexit; illum autem eodem quo extinxerat loco tenuit*: & paulo poſt: *Reperto igitur, & trucidato corpore, univerſus in gaudia, & vindictam populus Romanus exarſit.*

(a) *Paneg. poſt victor. Conſtantini 2.*

LIV. Conſtantinus in Urbem.

Sed Conſtantini ingreſſus triumphalis in Urbem a Nazario egregie ſic deſcribitur: *Nullus poſt Urbem conditam dies Romano illuxit Imperio, cujus tam effuſa, tamque inſignis gratulatio aut fuerit, aut eſſe debuerit; nulli tam læti triumphi, quos Annalium vetuſtas conſecratos in litteris habet. Non agebantur quidem ante carrum vincti duces; ſed incedebat tandem ſoluta nobilitas; non conjecti in carcerem barbari, ſed deducti carcere Conſulares; non captivi alienigenæ introitum illum honeſtaverunt; ſed Roma jam libera, nil ex hoſtico accepit, ſed ſe ipſam recuperavit; nec præda auctior facta eſt, ſed eſſe præda deſiit; &, quo nihil adjici ad gloriæ magnitudinem poteſt, Imperium recepit, quæ ſervitium ſuſtinebat. Duci ſane omnibus videbantur ſubacta vitiorum agmina, quæ urbem graviter obſederant; ſcelus domitum, victa perfidia, diffidens ſibi audacia, & importunitas catenata, furor vinctus; & cuncta crudelitas inani furore frendebat; ſuperbia atque arrogantia debellatæ, luxuries coercita, & libido conſtricta nexu ferreo tenebantur. Sequebatur hunc comitatum ſuum tyranni ipſius teterrimum caput, ac ſi qua referentibus fides eſt, ſuberat adhuc ſævitia, & horrendæ frontis minas mors ipſa non vicerat. Iniiciebantur vulgo contumelioſiſſimæ voces; nam & ludibriis oppreſſoris ſui auſpicari libertatem juvabat, & mira voluptate conceptus e vita terroris inſultatione interitus obterebatur. Quis triumphus illuſtrior? quæ ſpecies pulchrior? quæ pompa felicior?* & paulo poſt:

LV. Publica lætitia.

Jam quidem lætitiam geſtæ rei diffuderat fama velox, & ad celeritatem nuncii pennata Victoria inſequebatur, tamen uberiore cum gaudio ipſius rei fructus, quod ad animum languidius accedunt, quæ aurium via manant, quam quæ oculis hauriuntur. Itaque tanti per Italiam concurſus hominum excitabantur, tantæ ex oppidis effuſiones, ut ante acti terroris teſtificatio in præſenti exultatione luceret. Pari ſtudio miſſum ejuſdem tyranni ad permulcendam Africam caput; ut quam maxime vivus afflixerat, laceratus expleret; & nondum ſatis tempeſtivo mari, affuerunt tamen navigantibus felices auræ, & fluctus ſecundi, beatiſſimamque victoriam ipſa etiam elementa juverunt. Caput, in quo titulus tantæ laudis circumferebatur, reddidit Tiberis, proſecuti ſunt venti, maria ſervarunt. Quonam modo te, potens Africa, quanto lætitiæ fremitu, quam inſolenti voluptate jactaſti? Hæc & alia Nazarius.

LVI. Conſtantini pietas.

Tantum munus Deo omnium creatori, non militum robori, Conſtantinus de beneficio gratus acceptum tulit; quod ipſe quidem ea oratione, quam poſtea habuit ad ſanctum cœtum, ingenue his verbis profeſſus eſt (b): *Ego certe, & proſperam meam fortunam, & meas res omnes pietati acceptas refero. Teſtis eſt etiam rerum omnium ex animi ſententia eventus; teſtes ſunt præclara facinora; teſtes victoria contra hoſtes, atque trophæa. Juxta mecum hæc novit, & cum laude propterea Deum celebrat illuſtris, & eximia civitas Roma. Aſſentitur item populus Urbis mihi cariſſimæ, licet falſa ſpe deceptus, Principem ſe indignum delegerit; qui quidem extemplo pro ſceleribus ab ipſo admiſſis, juſtas debitaſque pœnas perſolvit. Quæ certe commemorare non eſt integrum, mihi præſertim, qui apud te, o pietas, diſſero, omnique ſtudio, & induſtria incumbo, quo pacto te verbis caſtis decoriſque affari queam. Dicam tamen fortaſſis aliquid, o pietas, quod nec turpitudinis nec indecori quicquam in ſe complectitur, furore tamen, & crudelitate redundans. Cum bellum peſtiferum contra omnes ſanctiſſimas tuas Eccleſias a tyrannis excitaretur, & nonnulli in urbe Roma ſe tantis malis, & tam inſigniter improbis oblectare non deſiſterent, campuſque eſſet ad pugnam præſtitutus, tu in medium progreſſa, te ipſam fide in Deum roboratam, munitamque adverſariis oppoſuiſti*: Hæc ille, & alia plura, quibus invehitur in tyrannum Romanos graviter exagitantem:

(b) *Euſeb. orat. ad ſanct. cœtum c. 22.*

LVII. Triumphus Conſtantini.

Sed jam ad ipſum Conſtantini magni triumphum geſtientem convertamus orationem; reliqua autem ab Euſebio ſcripta,

PAGIUS VIII. *Conſtantini M. de Maxentio triumphus.*

A num. LVII. ad CIV. Triumphavit & Conſtantinus Magnus de Maxentio Tyranno, idque ipſo die, quo eo debellato, Romam ingreſſus eſt: *Hæc & alia*, inquit Euſebius in Vita Conſtantini lib. 1. cap. 39. *horum germana cum Conſtantinus eo tempore, magnum Dei famulum Moſem imitatus; in laudem Dei univerſorum principis & victoriæ auctoris factis ipſis cecinisſet*, Baron. num. LVII. & ſeqq.

pta, ſuo loco opportunius inferenda. Extat adhuc tantæ victoriæ nobile monumentum inter Palatinum, & Cælium montem, haud longe a Domitiani Amphiteatro, ea parte, quæ ſpectat ad Occidentem, triumphalis arcus a Senatu illi conſtructus, qui cum poſitus ſit ea regione, plane ſignificatur, ipſum nequaquam per Milvium pontem via Flaminia ingreſſum fuiſſe in Urbem; ſed quod potius, ea ad lævam relicta (fracto enim ponte ruina Maxentii, & exercitus ejus, interclufus erat omnis illac ad Urbem acceſſus) per prata Neronis iter faciens, viæ ſe immiſerit triumphali, cui in Vaticano poſita adjacet inſignis a dextris Memoria Principis Apoſtolorum, antiquorum (ut dictum eſt) præconiis celebrata; quam ſe ei obviam offerentem adiiſſe, illicque pro collatis tam inſignibus beneficiis immenſas Deo gratias reddidiſſe, dignum eſt exiſtimare; cum præſertim exhibita poſtea loco illi præ cæteris ab eo pietatis obſequia id ipſum manifeſte arguere videantur.

LVIII. Conſtantinus non ut Ethnici triumphat.

Quis enim in animum inducere poſſit, Imperatorem Cruce vincentem, quæ primo occurrerunt illi Chriſtianæ religionis trophæa Crucis in Petri ſepultura, facta jam ſui claritudine toto Orbi conſpicua, præteriiſſe inſalutata, quorum nec ſi voluiſſet, declinare potuiſſet aſpectum? cum præſertim qui de ejus adverſus Maxentium divini numinis favore obtenta victoria laudationes ſcripſerunt, nihil prorſus de Capitolii genibus (ut Dio (a) tradit) ſolita fieri ab Imperatoibus conſcenſione ad referendas gratias diis, meminerint, cum iidem tamen alias non tacuerint in Panegyrica oratione eidem Conſtantino dicta poſt Maximianum Herculium Maſſiliæ extinctum, de gratiis ab eo diis actis, Apollini potiſſimum, cujus templum immenſis donariis cumulavit; hoc ipſum, inquam, illorum de aſcenſu ad Jovem Capitolinum, ex more, ſilentium clamat, perfunctum illud ab eo (quod diximus) munus in Vaticano.

(a) Dio hiſt. Rom. lib.43. & 60.

LIX. Gloria Vaticani collis.

Sicque Crucis gloria coruſcante, ex novis admirandiſque ejus prodigiis admiranda quoque facinora ſunt conſecuta; cedit ferrum, vincit lignum, & Vaticanus collis mutatur in Capitolium, vel potius Capitolio auctus eſt mons Vaticanus, inſtar montis illius prophetici, cujus eſt domus Domini in vertice montium, quem aſcenſuræ ſint omnes gentes; quæ enim tam barbara ac fera natio jugo Crucis ſubmiſſa, ac proinde libertate donata, quæ Apoſtolorum limina ex more non petierit?

LX. Ubi paratur triumphus.

Expectabat laſſus per campos effuſus, ſanguineque hoſtium & ſudore conſperſus, adhuc labore recenti anhelans miles; dum viam Triumphalem, ejuſdemque nominis pontem ingreſſurus, illic diſponitur ad triumphi pompam, ubi modo ſuper altiſſimum obeliſcum aurata Crux fulgore coruſcat, non ſine divinitatis inſtinctu a Sanctiſſimo Domino noſtro Sixto Papa Quinto tantæ gloriæ memoria reſtituta, ac magnificentiſſime illuſtrata. Via igitur Triumphali triumphans Conſtantinus ad Palatinum montem pervenit, in domumque Imperatoriam ſe recepit, ad cujus radices (ut declaratum eſt) fuit illud perpetuæ gloriæ monumentum ex Senatuſconſulto poſtea fabricatum, in cujus fronte hæc inſcriptio legitur:

Arcus triumphalis Conſtantini.

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO. MAXIMO
P. F. AUGUSTO. S. P. Q. R.
QUOD. INSTINCTU. DIVINITATIS. MENTIS
MAGNITUDINE. CUM EXERCITU. SUO
TAM. DE. TYRANNO. QUAM. DE. OMNI. EJUS
FACTIONE. UNO. TEMPORE. JUSTIS
REMPUBLICAM. ULTUS. EST. ARMIS
ARCUM. TRIUMPHIS. INSIGNEM. DICAVIT

intra fornicem a dexteris: LIBERATORI. URBIS

a ſiniſtris: FUNDATORI. QUIETIS

& ab ea parte quæ ſpectat Amphitheatrum, in ejus fronte:
VOTIS. DECEM. SIC. DECEM

& ex adverſa VOTIS. XX. SIC. XX.

So-

PAGIUS

ſet, Romam triumphans ingreſſus eſt, & cetera apud Baronium num. LXIII. & ſeq. legenda. Idem jam dixerat Euſebius in lib.9. Hiſt. Eccleſ. cap.9. ſed diem, quo triumphus geſtus, nec ipſe quis alius ex Antiquis annotavit.

IX. *Conſtantini triumphalis Arcus.*

Gruterus pag.282. Baronius, aliique multi retulerunt Inſcriptionem Arcus *Conſtantini* in capite viæ Appiæ; ſed unus Card. Noriſius in Differt. de Numiſmate Licinii Aug. cap.3. obſervavit, inſignem illum Arcum, qui etiamnum Romæ viſitur, in ipſis Conſtantini Decennalibus erectum fuiſſe. Quod tamen Vota Decennalia, & Vicennalia, quæ in ea Inſcriptione leguntur, quæque, tanquam ſi ſuperflua fuiſſent, prætermiſit Spondanus, manifeſte indicant. Unde ea inſcriptio huc integra referenda:

IMP.

LXI. Vota multiplicata. Solebant non tantum nuncupari vota ad quinquennium, vel decennnium, ſed eadem multiplicari augerique annorum numero: quod docent complures antiquorum inſcriptiones, ut in nummo ejuſdem Conſtantini:

IMP. CONSTANTINUS. MAX. P. F. AUG.
VOTIS. V. MULT. X.

& in nummis Conſtantii ejus filii:

CONSTANTIUS. AUGUSTUS
VICTORIÆ. DD. NN. AUGG. VOT. XX. MULT. XXX. SIS.

Sunt & alia complura ejus generis (*b*), quæ hic deſcribere prætermittimus.

LXII. Conſilium ſenatus extruentis arcum. At qui hunc extruendum curavit, Senatui, quod adhuc Gentilis erat, ſe eo opere Chriſtianum prorſus profiteri non licuit, ob idque nec vexillum Crucis erigere; ſed quod æque ſcirent Conſtantinum averſari deorum cultum, palamque profiteri veri Dei auxilio ſe tot tyranni exercitus ſuperaſſe, ipſumque tyrannum denique extinxiſſe; idcirco ipſo inſcriptionis exordio ex animi ipſius ſententia illa poſuerunt verba: QUOD INSTINCTU DIVINITATIS. Rem igitur ita moderati ſunt, ut eo officio ſic eſſet Imperatoris pietati proſpectum, ut tamen Senatus, quod non erat, ſe Chriſtianum noluerit profiteri. Conſtantinus vero cum victricia Crucis arma, cui omnia ex divinitus ſibi impertito oraculo ſciret ſe accepta ferre debere, in eo minus exculpta fuiſſe videret, quod intelligeret Senatus dedicantis religione vetitum; ne quid gloriæ Crucis videretur eſſe detractum, ſeorſum in ipſo Urbis meditullio ſignum illud ſublime poſuit, clariſſima illa inſcriptione notatum; quo ampliſſima Crucis gloria, illis licet invitis, quot litteris, tot linguis digno præconio magnificentiſſime extolleretur: recitat Euſebius titulum illum, poſtquam ea quæ idem Imperator præſtitit Senatui populoque Romano, ac potiſſimum Chriſtianis, narravit; & poſt recenſitam gratiarum actionem Deo optimo maximo ab eo accepti memore beneficii, hæc tradit his verbis (*a*):

LXIII. Conſtantini ingreſſus in urbem. *Conſtantinus igitur cum iſta, aliaque ejuſmodi germana ac ſimilia Deo omnium duci & auctori victoriæ, eximium Dei famulum Moyſen imitatus, ceciniſſet; in urbem, quæ omnium regina eſt, cum triumpho & celeri pompa ingreditur. Ibi tum frequentes, tam qui ex Senatorio ordine, quam qui aliis dignitatis ornamentis ibi clari erant & eximii, tamquam ex ſervitutis cuſtodia liberati, cum univerſo populo Romano, læto oculorum obtutu, lubentibus animis, fauſtis acclamationibus & inſatiabili gaudio eum exceperunt; viri etiam cujuſcumque generis una cum mulieribus, liberis & infinita famulorum turba illum liberatorem, conſervatorem & beneficum patronum ingenti clamore prædicarunt. At ille, utpote pietate in Deum tamquam naturaliter menti inſita imbutus, non applauſu illo populari & ſtrepitu inſolenter ſe jactans, non laudum elatus præconio, ſed præſidii a Deo allati admodum conſcius, extemplo preces cum gratiarum actione auctori victoriæ impertiit, atque illuſtribus inſcriptionibus, columelliſque erectis, omnibus hominibus ſalutaris Chriſti ſigni virtutem promulgavit; inque Urbe media, quæ præ cæteris principem locum facile obtinet, ingens iſtud trophæum contra hoſtes erexit; & hoc ſalutare ſignum, characteribus, qui nullo modo deleri poterant, in eo inſculptis, Romanorum, aliorumque omni-*

(*a*) Deſcripſit & edidit Adolph. Occ.

(*b*) Euſeb. Vit. Conſt. l. 1. c. 33.

PAGIUS

IMP. CAES. FL. CONSTANTINO. MAXIMO
P. F. AUGUSTO. S. P. Q. R.
QUOD INSTINCTU. DIVINITATIS. MENTIS
MAGNITUDINE. CUM. EXERCITU. SUO.
TAM. DE. TYRANNO. QUAM. DE. OMNI. EJUS.
FACTIONE. UNO. TEMPORE. JUSTIS
REMPUBLICAM. ULTUS. EST. ARMIS.
ARCUM. TRIUMPHIS. INSIGNEM. DICAVIT.

Intra fornicem majorem ejuſdem Arcus, legitur
hinc LIBERATORI. URBIS — *inde vero* FUNDATORI. QUIETIS

In eodem arcu ſub ſacrificiis inſculptis VOTIS. X. *Item,* VOTIS. XX.

In eodem Arcu ſub ſacrificiis inſculptis. SIC. X. *Item,* SIC. XX.

Hæc formula SIC. X. SIC. XX. quæ deſignat tum Vota Decennalia ſoluta, tum Vicennalia nuncupata, Conſtantino & Licinio imperantibus primum uſurpata, & poſtea in frequenti uſu fuit, ex eaque intelligimus, præfatum Arcum anno dumtaxat trecenteſimo decimo ſexto Conſtantino poſitum; cum eo anno Decennalia exhibuerit, ut ſuo loco dicetur. Jam autem ſæpius in hoc Opere obſervavi Imperatores plerumque triumphos diſtuliſſe uſque ad annum Quinquennaliorum vel hujuſmodi feſtivitatum; ita ut eodem anno triumpharent, & Decennalia aut alia id genus feſta ederent. Nunc obſervandum venit, annis quibus *Decennalia* edebant, arcus in eorum honorem de more erectos, & victorias, quas ante reportaſſent, Nummis inſculptas fuiſſe. Quare licet certum ſit, *Conſtantinum* hoc anno poſt devictum *Maxentium* triumphaſſe, arcus tamen illi nonniſi poſt quadriennium, in ejus nempe Decennalibus, conſtructus.

Victo-

omnium Imperio ſubjectorum propugnaculum eſſe demonſtravit, palamque omnibus propoſuit ad intuendum. Ac ſtatim ubi erectum haſtile ad formam Crucis in manum propriæ imaginis in ſtatua expreſſæ inſertum Romæ in loco celebri ac multum a populo frequentato locatum fuit, hanc inſcriptionem Latino ſermone in eo mandat incidere.

(a) *Euſeb. ibidem c.* 34. 35. 36.

HOC SALUTARI SIGNO, VERO FORTITUDINIS INDICIO CIVITATEM VESTRAM TYRANNIDIS IUGO LIBERAVI, ET S. P. Q. R. IN LIBERTATEM VINDICANS, PRISTINÆ AMPLITUDINI ET SPLENDORI RESTITUI.

LXIV. Conſtantinus de Chriſtiana religione bene meretur.

Pergit Euſebius (*a*):

Plus igitur Imperator iſta Crucis victricis confeſſione nobilitatus, cum magna dicendi libertate Filium Dei ipſis Romanis palam divulgare cœpit. Omnes igitur omnino qui civitatem incoluerunt, tam Senatus quam populus, velut acerbo & tyrannico dominatu levati, clarioribus lucis radiis frui viſi ſunt, & novæ cujuſdam & quaſi renaſcentis vitæ modo rationeque potiri. Ac gentes univerſæ, quæ oris Oceani ad Occaſum vergentis circumdantur, prioribus malis, quibus implicatæ tenebantur, liberatæ, inſignem dierum feſtorum celebritatem lætis animis agentes, Conſtantinum victorem, pium ac communem omnium patronum eximie prædicarunt; dixeruntque una voce, unoque ore omnes, illum tamquam commune quoddam bonum hominibus Dei benignitate & clementia donatum illuxiſſe. Imperatorium porro paſſim divulgabatur edictum; quod quidem & his qui erant fortunis ſui ſpoliati, conceſſit auctoritatem rebus ſuis & facultatibus potiundi; & eos qui iniquum exilium perpeſſi fuiſſent, ad proprios lares revocavit; alios item vinculis, omnique periculo ac metu, quibus per tyranni crudelitatem vexabantur, penitus eripuit. Ipſe porro Imperator Dei miniſtros accerſere, cultu & obſervantia bonorifice complecti, & tum re, tum verbis, tamquam

PAGIUS

X. *Maximinus legem in Chriſtianorum gratiam emittit.*

[1] Victo Maxentio, *Imperator Conſtantinus, & Collega ejus Licinius uno conſenſu legem pro Chriſtianis abſolutiſſimam & copioſiſſimam promulgarunt; partæque de Tyranno victoriæ nuntium, ipſamque adeo legem ad Maximinum, qui in Orientis partibus etiam tum imperabat, ſeque ipſis amicum eſſe ſimulabat, tranſmiſere*, inquit Euſebius lib. 9. cap. 9. ubi & ait, Maximinum poſt literas ad *Sabinum* Præfectum Prætorii ſui a ſe ſcriptas, de quibus mox, non permiſiſſe Chriſtianis Conventus agere, aut Eccleſias extruere; licet Conſtantinus & Licinius literis ad ipſum datis, id ſe Chriſtianis concedere ſignificaſſent. Periere memoratæ literæ; ſed duplicem Conſtitutionem a Conſtantino & Licinio datam, alteram hoc anno, alteram ſequenti, priorem-

NOTÆ [1] QUæ in variis hiſce annis diſputat Pagius de edictis, a Conſtantino & Licinio in favorem Chriſtianorum latis, cum aliquantulum turbata mihi videantur, ita componenda cenſeo. Edidit Maximianus Galerii ſuo, & Conſtantini nomine edictum pro Chriſtianis latine ſcriptum, & a L. Cæcilio c.34. recitatum, ſicut & ab Euſebio Græce l.8. c.17. relatum, quo ad Maximinum tranſmiſſo, coactus eſt ille quidem parere, ſed rem ita per dolum compoſuit, ut edictum illud pro viribus occultarit, mandatum vero nuda voce Rectoribus Imperii ſui dederit, ne Chriſtiani vexarentur. Hoc mandatum Rectores ſibi invicem communicarunt, quod & fecit Sabinus Præfectus Prætorio per Epiſtolam latine ſcriptam, & græce recitatam ab Euſebio lib. 9. c. 1. Poſt ſex menſes Maximinus per varias artes effecit, ut perſecutio Chriſtianorum recrudeſceret. Contigit inter hæc, ut victoria de Maxentio a Conſtantino reportaretur (A. 312.) quam ſtatim ſubſequuta fuit Conſtitutio abſolutiſſima pro Chriſtianis, ex ignoto nobis loco data (Euſebius l. 9. c. 9.) eademque ad Maximinum tranſmiſſa (L. Cæcilius c.27.) Ille neceſſitati cedere coactus reſcriptum (Euſebius ibid.) pro Chriſtianis dedit ad Sabinum, in quo memorat legem anno ſuperiori a ſe datam ad Præſides Provinciæ, quas leges non per ſe, ſed per Præſides ſcripſit.

Secundum hæc Conſtantinus Mediolanum conceſſit, quo venit & Licinius, ibique cum accepiſſent, literas a ſe pro Chriſtianis antea datas neſcio quid ambiguitatis continere (quid enim in illis reprehenſum fuerit in edicto mox deſignando non ſatis luculente exprimitur, ut Tillemon. hic animadvertit) exponere illas atque Chriſtianorum favores latius explicare conſtituerunt. An vero prodierit aliqua illarum Conſtitutio Mediolani data, mihi non ſatis liquet; quamquam id certum conſtituitur a Pagio A. 314. 9. Nec mihi pariter probatur quod a Pagio aſſeritur ibid. hanc Mediolanenſem Conſtitutionem tranſmiſſam fuiſſe ad Maximinum, cum ille vix certior factus de adventu utriuſque Imperatoris Mediolanum infeſta in illos arma movit (L. Cæcil. c.45.). Sed currens ſtatim Licinius illum prælio vicit A.314. ingreſſuſque Nicomediam, literas pro Chriſtianis ad *Præſidem datas proponi juſſit*, ideſt literas, de quibus Mediolani ab utroque Imperatore conventum fuerat, quæ nondum publicatæ fuerant, (L. Cælius cap.48.) In eis memorat imperator alias literas pro Chriſtianis ab utroque Imperatore datas (literas haſce eaſdem credimus quas poſt Victoriam Maxentii e loco ignoto ſcriptas ſupradiximus) quibus explicandis ſubdit, *cum nos apud Mediolanum conveniſſemus* (verba ſunt edicti) *hæc inter cætera.... ordinanda eſſe credidimus*. His verbis patet vel nullum datum fuiſſe hac de re edictum Mediolani, ſed tantum ſtatutum fuiſſe ut illud daretur; vel decretum Mediolanenſe aliud eſſe ab eo quod Nicomediæ promulgatum fuit: hoc Nicomedienſe enim ea refert quæ Mediolani conſtituta fuerant. Neutrum vero tranſmitti potuit ad Maximinum, qui hoſtis non amicus diſceſſit (L. Cæcil. c.49.). Ante obitum vero idem Maximinus Chriſtum agnovit (L. Cæl. c.49.) & tunc latum ab ipſo credo edictum pro Chriſtianis quod recitat Euſeb. l.9. c.10. Ex his patet quam multipliciter Pagius hic A. 314. n.9. erraverit.

quam viros deo ſuo conſecratos humanius excipere, & maxima benevolentia proſequi cœpit. Quippe licet homines fuerint ipſius formæ habitu ad aſpectum abjecti, ab eo tamen non ejus generis exiſtimati ſunt: ſed quia non hominem, qui ſub aſpectum oculorum cadit, ſed Deum ipſum, qui in eorum animis inſidebat, conſiderare viſus eſt; illos ſuæ menſæ effecit participes; illos, quocumque iter capiebat, ſecum duxit; atque ea de re Deum, quem ſancte colebant, ſibi credidit fore propitium. Porro Eccleſiis copioſa ſuppeditare ſubſidia, templa in ſublime erecta, exædificataque adaugere, plurimis monumentis auguſtæ Eccleſiæ ſacraria illuſtrare, varia pecuniarum largitione egentium inopiam ſublevare: Huc uſque Euſebius, ſimul poſtea congerens quæ a Conſtantino diverſis temporibus geſta ſunt, non autem hoc anno perfici potuerunt, quo, rebellantibus in Germania barbaris, illuc quam citiſſime avolare compulſus eſt.

LXV. De arcu triumphali Conſtantini elucidatio.

Rurſum vero ad nobile illud victoriæ Conſtantini trophæum poſtliminio revocetur oratio; ſunt enim complura de eo elucidanda, quæ haud invitum antiquariæ rei cupidum poterunt detinere lectorem. Quod igitur ad ipſum triumphalem arcum ſpectat; præter illa quæ de eo nuper dicta ſunt, illud in eo propenſius conſiderandum eſt, mirificum quoddam & incredibile erga Conſtantinum Senatus ſtudium declaratum eſſe, dum ad opus extruendum minime detractaverit illorum Imperatorum memorias demoliri, quos omnium cariſſimos habuiſſet; indeque egregie diverſis formis exultos lapides ſublatos, ad Conſtantini triumphalem fornicem extruendum conferre; ex monumentis ſcilicet victoriarum Marci Aurelii ablata nobilia ſculpturæ opera, diverſis in locis Conſtantini arcui intexta fuiſſe; quod non modo rerum antiquarum perito, ſed cuique etiam rudi erit facile judicare, dum conſpicit diverſæ ſculpturæ opus eſſe compactum, alterius quidem egregiæ & perinſignis affabre factæ, alterius vero longe diſparis, craſſioris Minervæ, rudis & impolitæ; antiquiora illa; hæc autem ejus temporis quo (ut ſuperius nos dixiſſe meminimus) ob ingentem perſecutionem, qua Chriſtiani omnes inſigniores ejus artis opifices ſublati eſſent, ars ſtatuaria collapſa penitus videbatur.

LXVI. Ornatus arcus Conſtantini ex diverſis.

Quæ ergo habentur ornatus cauſa in eodem arcu diverſis locis aptata, quæ præſertim ſymbola reddunt idololatriæ, nihil prorſus noſcuntur cum Conſtantino habere commune; cum cæcutientis etiam patere poſſit aſpectui, illa dictorum Imperatorum eſſe memorias, operaque inſigniorum artificum. Condonavit hoc Senatui Conſtantinus, quem noſſet mordicus avitam religionem retinere, laudans illorum omnium erga ſe ſtudium, quod præſetulerant in demoliendis illorum trophæis, quos præ cæteris Imperatoribus coluiſſent, ut ex illis victoriæ ſuæ monumentum auguſtius exornarent; quæ nec religioſa poſteritas abſtulit, cum ea ad operis ornamentum eſſe viderentur impoſita; ex quibus, quantum cæteris laudatiſſimis Imperatoribus emineret majeſtas Chriſtiani Imperatoris, facile appareret; dum & quæ illic eſſent ſigna ſuperſtitionis Gentiliciæ poſita, eamdem ipſam ſubjugatam, velut trophæa victoriæ demonſtrarent; quod moris eſſet, hoſtes ſuperatos, honoris ergo, ejuſmodi triumphalibus tabulis inſculpi.

LXVII. Conſtant. quos coluit Imperatores.

Cæterum videri poteſt, haud invito Conſtantino factum eſſe, ut ſuper eumdem fornicem ponerentur, quæ aliis in locis collocatæ erant, nobiliſſimæ ſtatuæ M. Aurelii, & Antonini Pii (quorum capita noctu furto ſunt ſublata noſtro tempore, ob egregiam operis excellentiam); nam ambos hos Imperatores ipſum plurimum coluiſſe,

PAGIUS

remque currenti anno ad *Maximinum* tranſmiſſam; in dubium revocari non poteſt, licet Baronius, aliique Viri doctiſſimi unius tantum edicti meminerint. Nam præter verba a nobis laudata, in poſteriori Conſtantini & Licinii Conſtitutione ab Euſebio lib. 10. cap. 5. relata, non ſemel prioris hoc anno datæ mentio, ut docte explicat Valeſius in Notis ad illud edictum, ubi & quod diſcrimen inter utrumque eſſet, oſtendit. Secundum edictum Mediolani, uti ſuo loco videbimus, prius loco incerto datum; videtur tamen Romæ, ubi reliquo hoc anno Conſtantinus egit, promulgatum. De laudatis literis locutum exiſtimo Lactantium lib. de mortibus Perſec. cap. 37. in quo, poſtquam perſecutionem a Maximino contra Chriſtianos excitatam narravit, ait: *Hæc ille moliens, Conſtantini literis deterretur. Diſſimulavit ergo. Et tamen ſi quis inciderat, mari occulte mergebatur. Conſuetudinem quoque ſuam non intermiſit, ut in Palatio per ſingulos dies ſacrificaretur. Et hoc primus invenerat, ut animalia omnia, quibus veſcebatur, non a coquis, ſed a Sacerdotibus ad aras immolarentur, nihilque prorſus menſæ apponeretur, niſi aut delibatum, aut ſacrificatum, aut perfuſum mero; ut quiſquis ad cœnam vocatus eſſet, inquinatus inde atque impurus exiret. In ceteris quoque magiſtri ſui ſimilis. Nam ſi quid reliqui vel Diocles vel Maximianus reliquerunt, hic abraſit, ſine ullo pudore auferens omnia. Itaque horrea privatorum claudebantur, apothecæ obſignabantur, debita in futuros annos exigebantur. Hinc fames agris (non) ferentibus, hinc caritas inaudita. Armentorum ac pecorum greges ex agris rapiebantur ad ſacrificia quotidiana, quibus eos adeo corruperat, ut aſpernarentur annonam. & effundebant paſſim ſine delectu, ſine modo, cum lites univerſos, quorum numerus ingens erat, pretioſis veſtibus & aureis nummis expungerent, gregariis & tyronibus argentum daret, barbaros omni genere largitionis honoraret. Nam quod viventium bona vel auferebat, vel dono ſuis da-*

luiſſe, obſervaſſeque Lampridius auctor eſt in Heliogabalo, eorumdemque imagines aureas formaſſe tradit, dum ait: *Antoninorum nomen tu, Conſtantine ſacratiſſime, ita venereris, ut Marcum & Pium inter Conſtantinos Claudioſque velut majores tuos, aureos formaveris, adoptans virtutes veterum tuis moribus congruentes, & tibi amicas, caraſque*: Hæc ipſe; quibus vides Conſtantinum eo temperamento colere cœpiſſe Chriſtianam religionem, ut non (quod multi perperam putant ab Euſebii præconiis perſuaſi) confeſtim cuncta ſpreverit, quæ fuerant pietati adverſantia; ſed quæ Gentium eſſent, ex iis aliqua toleraſſe: atque ea ex parte coluiſſe ac ſuſcepiſſe, quæ ex optima morum inſtitutione ſibi gloriam comparaſſent, a cunctiſque pariter in honore haberi cognoſceret.

LXVIII. Rurſum vero, quod ad Senatus officia ſpectat; aliis quoque præclaris æternæ gloriæ monumentis, quæ ipſi gratiora ſciret, coluit Conſtantinum; ſiquidem de eo hæc habentur expreſſa in Oratoris Gallicani Panegyrica illa oratione ſæpe ſuperius citata (a): *Merito igitur* (inquit auctor) *tibi, Conſtantine Imperator, Senatus ſignum Dei, & paulo ante Italia ſcutum & coronam, cuncta aurea dedicarunt, ut conſcientiæ debitum aliqua ex parte relevarent; etenim ſæpe debetur & divinitati ſimulacrum aureum, & virtuti ſcutum, & corona pietati*: Hæc ibi. Sed quid quæſo, ſignum Dei, idemque ſimulacrum aureum? Neminem adeo puto veſanum, qui vel mente concipere poſſit, alicujus deorum Gentium aurea ſtatua a Senatu Conſtantinum eſſe donatum; immo contumelia muneris provocatum atque deluſum; quem ſcirent Chriſtianorum Dei præſidio niti, ipſumque ab eo propenſius coli, ac proinde omnes deos Gentium execrari, exhorreſcere, & deteſtari: nec paſſurum cuipiam illorum adſcribi victoriæ titulum,

(a) *Panegyric. 2. Conſtantini*

Chriſti imago aurea a ſenatu erecta.

quam noſſent ipſum Chriſtianorum numini acceptam ferre, idque profeſſum eſſe tam conſpicuo, atque perſpicuo, quod Euſebius recitat, gloriæ monumento, eo videlicet titulo (ut eadem rurſus repetamus): *Hoc ſalutari ſigno, vero fortitudinis indicio, civitatem veſtram tyrannidis jugo liberavi, & S. P. Q. R. in libertatem vindicans, priſtinæ amplitudini & ſplendori reſtitui.*

Non alio igitur ſigno Dei potuit a Senatu Conſtantinus coli, quam ejus quem videbat ipſum publica atteſtatione profeſſum; alias videri potuiſſet contrario & illi oppoſito ſigno eum provocare magis, quam honorare, voluiſſe; ſignum itaque illud Dei, poſito a Conſtantino ſigno fuiſſe conforme, non autem adverſarium, par eſt credere, idque præſtitiſſe Senatum licet invitum, quem omnes ſciunt, qui Cæſarum hiſtorias callent, conſueviſſe illis etiam, quos deteſtaretur, Imperatoribus, officiis plurimis & inſolentibus turpiter adulari, quod Lampridius in Commodo & aliis Impp. pluribus atteſtatur. Poſſumus igitur illud Dei ſignum, ſimulacrumque aureum æque recte exiſtimare fuiſſe Dei Chriſtianorum, nempe Chriſti Salvatoris noſtri formam reddentem ſtatuam efformatam, Romæ non ignotam effigiem, quam (ut dictum eſt) Alexander Imperator inter alios, quos colebat deos, in ſuo larario collocaverat; nec ob eam cauſam videri poterat Senatus Chriſto ſtatuam erigens ab avita ſuperſtitione deſciſcere, ſicut nec Alexander, cum ejuſdem imaginem, in loco quem precum cauſa quotidie adire ſolebat, cum aliis deorum imaginibus poſuit.

LXIX. Signum Dei quale.

At hic corrigendus eſt error in primam editionem illapſus ubi ſub nomine Conſtantini, Conſtantii poſita habetur inſcriptio, vitio deſcribentis; quam ſuo loco, diligentius inſpecto originali exemplari, reſtituendam curavimus. Sed & quod eo-

LXX. Corriguntur errores.

PAGIUS *dabat, (prout) quiſque petierat aliena, neſcio an agendas illi gratias fuiſſe putem, quod more clementium latronum incruenta ſpolia detrahebat.*

XI. Tum cap. 38. *Illud vero capitale & ſupra omnes qui fuerunt, corrumpendi cupiditas, quid dicam neſcio, niſi cæca & effranata, & tamen his verbis exprimere pro indignatione ſua non poteſt. Vincit officium linguæ ſceleris magnitudo. Eunuchi, lenones, ſcrutabantur omnia. Ubicumque liberalior facies erat, ſecedendum patribus ac maritis fuit. Detrahebantur nobilibus fœminis veſtes, itemque virginibus, & per ſingulos artus inſpiciebantur, ne qua pars corporis Regio cubili eſſet indigna. Si qua detrectaverat, in aqua necabatur, tanquam majeſtatis crimen eſſet. Sub illo adultero aliqui conſtupratis uxoribus, quas ob caſtitatem & fidem cariſſimas habebant, cum dolorem ferre non poſſent, ſe ipſos etiam necaverunt. Sub hoc miniſtro pudicitiæ integritas nulla, niſi ubi barbaram libidinem deformitas inſignis arcebat. Poſtremo hunc jam induxerat morem, ut nemo uxorem ſine permiſſu ejus duceret, ut ipſe in omnibus nuptiis prægustator eſſet. Ingenuas virgines imminutas ſervis ſuis donabat uxores. Sed & Comites ejus ſub tali Principe imitabantur .... ſuorum cubilia impune violabant. Quis enim vindicaret? Mediocrium vero filias, ut cuique libuerat, rapiebat. Primariæ, quæ rapi non poterant, in beneficiis petebantur; nec recuſari licebat, ſubſcribente Imperatore, quin aut pereundum eſſet, aut habendus gener aliquis barbarus. Nam fere nullus ſtipator in latere ei, niſi ex gente eorum qui a Gothis tempore Vicennalium terris ſuis pulſi Maximiano ſe tradiderunt, malo generis humani, ut illi barbaram ſervitutem fugientes, in Romanos dominarentur. His ſatellitibus & protectoribus cinctus Orientem ludibrio habuit.*

Maximinus omnes impuritates ſuſcipit.

XII. Deinde cap. 39. *Denique cum libidinibus ſuis hanc legem dediſſet, ut fas putaret quidquid concupiſſet, ne ab Auguſta quidem, quam nuper appellaverat matrem, potuit temperare. Venerat poſt obitum Maximiani ad eum Valeria, cum ſe putaret*

Maximini erga Valeriam inhumanitas.

de eodem Conſtantino ab alio auctore, majori quidem præjudicio, erratum vidimus; hic pariter emendandum putamus. Etenim poſt primam tomi hujus editionem reperi inter legendum deorum hiſtorias a Lilio editas, dum agit de Concordia Romanorum dea, inſcriptionem aliam ab eo poſitam, cui iſta præfatur: *Collapſam inſuper Concordiam & a Conſtantino reſtitutam, antiquum epigramma oſtendit, quod & hodie legitur in Lateranenſi baſilica:*

D. N. CONSTANTINO FELICI AC TRIUMPHATORI SEMPER AUG. OB AMPLIFICATAM TOTO ORBE REMP. FACTIS CONSILIIS S. P. Q. R. AEDEM CONCORDIAE VETUSTATE COLLAPSAM IN MELIOREM FACIEM OPERE ET CULTU SPLENDIDIORE RESTITUIT.

LXXI. Quam quidem inſcriptionem nec in lapide uſquam reperire contigit, nec apud alios Antiquarios (quod legerim) qui in his exactiſſimam adhibuere diligentiam, videre hactenus licuit. Aldus autem Manutius (*a*) in libro de Orthographia hanc quam ſubdimus inſcriptionem ſe exſcripſiſſe ait ex memoriis ipſius eccleſiæ Lateranenſis:

(*a*) *Aldus Manutius pag. 37. edit Venetæ.*

D. N. CONSTANTINO. MAXIMO. PIO. FELICI
AC. TRIUMPHATORI. SEMPER. AUGUSTO
OB. AMPLIFICATAM. TOTO. ORBE. REMP.
FACTIS. CONSILIISQ.
S. P. Q. R.
DEDICANTE. AMICO. PAULINO. IUNIORE
C. V. COS. ORD. PRAEF. URBI.

Apparet enim hanc fuiſſe ſcriptam in baſi, ſuper quam ſtatua Conſtantini poſita erat, atque perpetua memoria eidem conſecrata. Præter hanc, inquam, nulla extat, nec alicubi deſcripta apparet ea, quam Lilius recitat, de reſtitutione templi Concordiæ vetus inſcriptio; quæ quidem ſicut fide vacillat, ita auctorem in ſuſpicionem nonnihil adducit, quem tamen potius memoria lapſum dixerimus, quam impoſturæ damnemus.

LXXII. *Refellitur de reſtituta Æde Concordiæ error.* Sed eſto, quod certa ejuſdem explorataque fides eſſet. Unde tamen Lilio, ut auctoritate ejus inſcriptionis dicere poſſit, a Conſtantino reſtitutum fuiſſe templum Concordiæ? An non magis ex ea probatur a Senatu id ipſum confectum? nempe ab his qui adhuc deorum cultores perſeverarent, non autem illis qui inter Senatores Chriſtiani eſſent; etenim quamvis pauciores numero invenirentur Ethnici Senatores, ſi quid tamen agerent pro deorum cultu, nomine Senatus id ſe facere, dicere ſolere, teſtatur S. Ambroſius (*b*). Quid igitur quod ex ea inſcriptione factum dicitur a Senatu, tribuitur Conſtantino? Putavit fortaſſe Lilius ob inditum ejus nomen inſcriptioni, id factum Conſtantino jubente? An ignoravit id fieri ſolitum honoris cauſa? quod vel uno illo exemplo demonſtrari poteſt; Voluſianus & ejus conjux Lolliana conſtituunt dedicantque aram ad ſacrificia, in cujus frontiſpicio aræ ejuſmodi inciderunt inſcriptionem (*c*). DD. NN. FL. VALENTINIANO ET GRATIANO IMPERATORIBUS SUIS; extat ipſa dedicatio apud Smetium. Numquid igitur ex ejuſmodi inſcriptione vel fingere aliquis poteſt, aram idolis erectam fuiſſe ab iiſdem Impe-

(*b*) *Ambroſ. epiſt. 30. ad Valentin. Imp.*

(*c*) *Smet. pag. 20. n. 2. edit. Plantin.*

PAGIUS *taret in partibus ejus tutius moraturam, eo maxime quod habebat uxorem. Sed animal nefarium protinus inardeſcit. Adhuc in atris veſtibus erat mulier, nondum luctus tempore impleto. Legatis præmiſſis in matrimonio poſtulat, ejecturus uxorem, ſi impetraſſet. Reſpondit illa libere quæ ſola poterat; primum non poſſe de nuptiis in illo ferali habitu agere, tepidis adhuc cineribus mariti ſui, patris ejus; deinde illum impie facere quod ſibi fidam conjugem repudiet, idem utique facturus & ſibi; poſtremo nefas eſſe illius nominis ac loci fœminam ſine more, ſine exemplo, maritum alterum experiri. Nunciatur homini quid eſſet auſa. Libido in iram furoremque convertitur. Statim mulierem proſcribit, bona ejus rapit, aufert comites, ſpadones in tormentis necat, ipſam cum matre in exilium relegat* (nempe cum Priſca Diocletiani uxore) *nec in locum certum, ſed huc atque illuc præcipitem cum ludibrio exturbat, & amicas ejus afficto adulterio damnat.*

XIII. *Maximinus in matronas ſævit.* Cap. 40. *Erat clariſſima fœmina, cui ex filiis juvenibus jam nepotes erant. Hanc Valeriæ tanquam matrem alteram diligebat, cujus conſilio negatam ſibi ſuſpicabatur. Dat negotium Præſidi Eratineo, ut eam cum dedecore interficiat. Huic aliæ duæ adjunguntur æque nobiles, quarum altera Veſtalem famulam virginem Romæ reliquerat, furtive tunc Valeriæ familiaris. Altera virum habuit Senatorem, non nimis Auguſtæ proxima. Sed utraque ob eximiam pulchritudinem corporis ac pudicitiam necabatur. Rapiuntur ſubito mulieres, non ad judicium, ſed ad latrocinium. Nec enim quiſquam accuſator extabat. Invenitur quidam Judæus ob alia facinora reus, qui ſpe impunitatis inductus adverſus inſontes mentiatur. Judex æquus & diligens extra civitatem cum præſidio, ne lapidibus obruatur, protulit. Agebatur hæc tragœdia Nicææ. Inrogantur tormenta Judæo, dum quæ juſſus ... . loqueretur, pugnis a tortoribus coercentur. Innocentes duci jubentur. Fletus & comploratio, non illius tantum mariti, qui aderat bene meritæ uxori, ſed omnium quos res indigna & inaudita contraxerat. Ac ne impetu populi de carnificum manibus raperentur, promoti militari modo inſtructibile meus efflagitari proſequuntur.* (locus depravatus eſt) *Ita mediæ inter cuneos armatorum ad ſupplicia deductæ. Jacuiſſent inſepultæ domeſticis in fugam verſis, niſi eas*

peratoribus, quos conſtat deſtruxiſſe potius, quam extruxiſſe aras ad ſacrificia, ut ſuo loco dicetur? Hæc quidem candidæ veritatis amore accidiſſe voluimus, ut ab illata calumnia Conſtantinum Chriſtianum Imperatorem vindicemus.

LXXIII. *Præconia de victoria Conſtant.* At de publicis inſcriptionibus hactenus; privatorum modo ſcriptorum de Conſtantini pietate atque victoria elogia ab auctoribus horum temporum petita, hujuſque ſæculi, his pariter attexamus; & in primis Lactantii, qui Chriſtiano Imperatore dignum munus exhibuit, dum Divinarum inſtitutionum ſumma eruditione, & eloquentia elaboratos commentarios poſtea ei obtulit, quorum exordio prima hæc ejus pietatis, & gloriæ ſignans tempora, ſic ait (*a*): *Quod opus nunc nominis tui auſpicio inchoamus, Conſtantine Imperator Maxime; qui primus Romanorum Principum, repudiatis erroribus, majeſtatem Dei ſingularis ac veri & cognoviſti, & honeſtaſti. Nam cum ille dies feliciſſimus Orbi terrarum illuxiſſet, quo te Deus ſummus ad beatum Imperii culmen evexit, ſalutarem univerſis, & optabilem Principatum præclaro initio auſpicatus es, cum everſum ſublatamque juſtitiam reducens, teterrimum aliorum facinus expiaſti. Pro quo facto dabit tibi Deus felicitatem, virtutem, diuturnitatem, ut eadem juſtitia, qua juvenis exorſus es, gubernaculum reipublicæ etiam ſenex teneas, tuiſque liberis, ut ipſe a patre accepiſti, tutelam Romani nominis tradas. Nam malis, qui adhuc adverſus juſtos in aliis terrarum partibus ſæviunt, quanto ſerius, tanto vehementius idem Omnipotens mercedem ſceleris exolvet; quia ut eſt erga pios indulgentiſſimus pater, ſic adverſus impios rectiſſimus judex:* Hæc Lactantius, ſugillans Licinium, qui poſtea Chriſtianos inſectatus eſt, & (ut ipſe veluti oraculo divino prænunciat) de impietate atque ſævitia meritas pœnas dedit. Sed de eo inferius.

(*a*) *Lact. Div. inſtit. l. 1. c. 1.*

Quid autem acceperit virtute Crucis Roma adventu atque victoria Conſtantini, Prudentius, qui hujus ſæculi in fine vixit adverſus Symmachum Præfectum Urbis Chriſtiani nominis hoſtem ac refractarium agens, his verbis docet (*b*): LXXIV. *Roma per Chriſti Crucem liberata.*

Hoc ſigno invictus, tranſmiſſis Alpibus, ultor
Servitium ſolvit miſerabile Conſtantinus;
Cum te peſtifera premeret Maxentius aula,
Lugebas longo damnatos carcere centum,
Ut ſcis, ipſa Patres, aut ſponſus fœdera pactæ
Intercepta gemens, diroque ſatellite raptæ
Immerſus tenebris dura inter vincla luebat.
Aut ſi nupta thorum Regis conſcendere juſſa
Cœperat impurum domini oblectare furorem,
Morte maritalis dabat indignatio pœnas.

(*b*) *Prudent. adverſ. Symmach. l. 1. de potentia Crucis.*

Ex his unam fuiſſe Sophroniam, ſuperius dictum eſt. Sed, & ſubdit ad hæc:

Plena puellarum, Patrumque ergaſtula ſævi
Principis; abducta genitor ſi virgine muſſans
Triſtius ingemuit, non ille impune dolorem
Prodidit, aut connexa animis ſuſpiria traxit,
Vim libertatis nimiæ, patriumque dolorem:

& poſt recenſitam virtute Crucis illatam tyranno necem, Urbemque funeſta clade ſepultam, Crucis quoque potentia liberatam, hæc adjicit carmina:

Ipſe Senatorum meminit clariſſimus ordo,
Qui te concreto præceſſit crine, catenis
Squallens carcereis, aut nexus compede vaſta,

PAGIUS

exs furtiva amicorum miſericordia ſepeliſſet. Nec adultero impunitas promiſſa perſolvitur; ſed patibulo affixus, aperuit omne myſterium & ſub extremo ſpiritu inquit omnibus qui videbant, innocentes occiſas eſſe teſtatur.

XIV. *Maximinus Diocletiano ingratus.* Cap. 41. *Auguſta vero* (Valeria nempe Galerii vidua) *in deſertas quaſdam Syriæ ſolitudines relegata, patrem ſuum Diocletianum per occultos gnarum calamitatis ſuæ fecit. Mittit ille Legatos, & rogat ut ad ſe filiam remittat. Nihil proficit. Iterum ac ſæpius obſecrat. Non remittitur. Poſtremo cognatum ſuum quemdam militarem ac potentem virum legat, qui eum beneficiorum ſuorum admonitum deprecetur. Is quoque imperfecta legatione irritas preces renuntiat.* Ita Lactantius, cujus narrationem integram ad Annalium ſupplementum referre viſum. Mirum, nihil hic nunc de matre Valeriæ, Priſca ſc. dici, neque repetitam a Diocletiano, cum Valeria repeteretur. Nam adhuc illa vivebat, ut ex capite 51. ſuo loco videbimus.

Maximinus, poſtquam nuntium de Maxentio debellato accepit, maximopere doluit: *At ille,* inquit Euſebius lib. 9. cap. 9. *his rebus compertis primum quidem, utpote Tyrannus, graviter ingemuit. Poſtea vero cum nec videri vellet alii ceſſiſſe, nec rurſus id quod juſſum erat, ſupprimere auderet* (ut anno CCCXI. fecerat, cum reſcriptum Galerii ad ipſum miſſum fuiſſet) *metu eorum, qui juſſerant, hanc primum pro Chriſtianis epiſtolam, veluti ſuopte motu & ex propria auctoritate conſcriptam ad Præſides Imperii ſui, neceſſitate adactus direxit; ea quæ nunquam antea feciſſet, ipſe contra ſe ſimulate confingens.* Poſtea refert Euſebius epiſtolam, quam Maximinus ad *Sabinum* Præfectum Prætorii ſui ſcripſit, quamque currenti anno datam eſſe, non vero anno inſequenti, ut multi Eruditi credidere, ex dictis liquet. In ea enim ait Maximinus: *Poſtea vero cum anno præterito Nicomediam feliciter eſſem ingreſſus, cives ejus urbis me illic* XV. *Maximinus neceſſitate adactus pro Chriſtianis ſcribit.*

de-

Complexuſque pedes victoris ad inclyta flendo
Procubuit vexilla jacens. Tunc ille Senatus
Militiæ ultricis titulum, Chriſtique verendum
Nomen adoravit, quod collucebat in armis.

LXXV. At hæc non ita ſunt intelligenda, ut ipſe Senatus mox factus fuerit Chriſtianus, ſed quod ipſum Labarum, tamquam primarium militiæ ſignum ex more ſalutans, fuerit veneratus; ſiquidem Senatus magna ex parte, quibus erat obvolutus tenebris ignorantiæ, in iiſdem diu, deorum cultus errore detentus, volens libenſque permanſit. Verum magnam acceſſionem factam eſſe fidei Chriſtianæ, tanto Crucis patefacto miraculo, & Imperatore credente, nemo jure poterit dubitare. Qui enim viderant Chriſtianam religionem tot annorum ſpatio acerbiſſime exagitatam, protritam ubique penituſque compreſſam, atque pene ſepultam; eamdem cum mox redivivam conſpicerent, cernerentque efflorescentem, atque Imperatoris quoque purpura illuſtratam, tot tantaque bona ſecum ferentem, tyranni necem, Senatus ampliſſimi libertatem, pacem, pudicitiam, juſtitiam, & quod maximum eſt omnium, pietatem; quomodo iidem ipſi non conciperent animo veritatem? Quiſnam talia tantaque oculis ſpectans, ac pariter recolens perſecutorum infames exitus, non dico Maxentii ſolum, ſed Maximiani Herculii, atque Maximiani Galerii, rurſumque ipſos Chriſtianos antea, ut mundi ſordes, ubique ignominia proculcatos, deriſos, ſibilis inſectatos, ſuppliciis affectos, ſtigmatibus conſignatos; eoſdem modo videns adhæreſcere Imperatori, donari ab eo muneribus, ac magiſtratibus inſigniri, foveri blanditiis, prædicari beatos, eorumque ipſum prehenſare dexteras, atque recentia adhuc vulnera, necdum cicatrice obducta, conſolidata impactis oſculis honorare; quis, inquam, talia tantaque miracula cernens, non molliretur animo, & frangeretur affectu?

Chriſtianorum immenſa gloria.

Certe quidem quamplurimos tum fidem Chriſtianam amplexatos eſſe, teſtatur Prudentius; qui ab iis qui viderant, ea quæ cecinit, potuit percepiſſe, poeta licet, haud tamen poetice rem graviſſimam, adverſus Senatorem ampliſſimum, hominem Conſularem differens pertractavit, qui de Urbe, nobiliſſimiſque ejus Senatoribus tunc ad Chriſtianam religionem ſe conferentibus, hos quoque cecinit verſus (*a*), Theodoſii tamen temporibus: LXXVI. Chriſtianæ fidei propagatio.

(*a*) *Prudent. adverſ. Symmach. l.* 1.

Tunc primo ſenio docilis tua ſæcula Roma
Erubuit; pudet exacti jam temporis; odit
Præteritos fœdis cum relligionibus annos.
Mox ubi contiguos foſſis muralibus agros
Sanguine juſtorum innocuo maduiſſe recordans,
Invidioſa videt tumulorum millia circum:
Triſtis judicii mage pœnitet, ac ditionis
Effrœnis, nimiæque ſacris pro turpibus iræ;
Compenſare cupit teterrima vulnera læſæ
Juſtitiæ ſero obſequio, veniaque petenda;
Ne tanto Imperio maneat, pietate repulſa,
Crimen ſævitiæ monſtrata piacula, quærit,
Inque fidem Chriſti pleno transfertur amore.

At hæc ſpatio temporis facta ſunt.

Idemque paulo poſt de Senatoribus Chriſto nomen dantibus, aliiſque qui in vana ſuperſtitione ſacerdotio functi eſſent, compluriumque antiquarum familiarum viris clariſſimis idololatriæ nuncium remittentibus, hæc ſubdit: LXXVII. Senatores Chriſtiani facti.

Exultare Patres videas, pulcherrima mundi

Lu-

PAGIUS

degentem adierunt cum Deorum ſimulacris, obnixe orantes, ne hujuſmodi hominum genus in ſua civitate habitare omnino ſineretur. Anno autem CCCXI. poſt Galerii mortem Maximinus Bithyniam, in qua Nicomedia ſita, occupavit; & epiſtolam dedit, qua reſpondit decretis civitatum adverſus Chriſtianos, quæque in tabulis æneis inciſa ac publice propoſita eſt. Eam refert Euſebius lib. 9. cap. 7. Ex prioribus Euſebii verbis primum Conſtantini & Licinii edictum in favorem Chriſtianorum datum, hoc anno ad Maximinum miſſum fuiſſe, ipſumque metu adactum hoc etiam anno hanc epiſtolam ad Sabinum ſcripſiſſe, manifeſtiſſime liquet. Nam Lactantius cap. 45. poſtquam dixit, Senatum primi nominis titulum Conſtantino decreviſſe, ſubjungit: *Senatus decreto ſic exarſit* (Maximinus) *dolore, ut inimicitias aperte profiteretur, convicia jocis mixta adverſus Imperatorem, maximum diceret.* Tum ſtatim capite in ſequenti: *Conſtantinus, rebus in Urbe compoſitis, hieme proxima Mediolanum contendit.* Poſtquam igitur Conſtantinus decreto Senatus primi nominis titulum accepit, quem ſibi Maximinus arrogabat, quod Cæſar ante Conſtantinum creatus fuiſſet, pro auctoritate egit cum Maximino, qui ideo illas ad Sabinum literas hoc anno ſcribere coactus eſt, quas Baronius in annum ſequentem perperam confert. Cum vero Nazarius in Panegyrico, quem Conſtantino dixit, cap. 23. ſcribat, quidquid mali factum fuiſſet, bimeſtrem fere curam ſanaſſe, patet anni inſequentis initio, rebus urbanis conſtitutis, Roma Mediolanum perrexiſſe, ut Licinio Conſtantiam ſororem ſuam in matrimonium daret. Dico, ſequentis anni initio, quia L. 1. Codic. Theod. *De cenſu.* dicitur dat. *XV. Kalend. Feb. Rom. Conſtantino A. IV. & Licinio III. Coſſ.* anno ſc. 313. Menſe itaque Januario adhuc Romæ erat Conſtantinus, niſi loco *Dat.* legendum ſit cum aliquibus editionibus *PP.* Quidquid ſit, huic Legi omnino convenit quod Euſebius in Vita Conſtan-

Lumina, conciliumque ſenum geſtire Catonum
Candidiore toga niveum pietatis amictum
Sumere, & exuvias deponere pontificales.
Jamque ruit, paucis Tarpeja in rupe relictis,
Ad ſincera virum penetralia Nazareorum,
Atque ad Apoſtolicos Evandria Curia fontes,
Aeneadum ſoboles, & pignora clara Proborum.

LXXVIII. Quinam autem ex Senatoribus primus, tunc, abdicatis diis, Chriſtianæ ſe religioni manciparit, idem mox ſubdit his verſibus; quibus etiam, quanta cæterorum illuſtrium Romanorum atque aliorum deinde facta ſit ad Chriſtianam fidem acceſſio, narrat, ſic dicens:

De Senatoribus ad Chriſtum converſis.

Fertur enim ante alios generoſus Anicius Urbis
Illuſtraſſe caput; ſic ſe Roma inclyta jactat.
Quin, & Olybriaci generiſque & nominis hæres,
Adjectis Faſtis, palmata inſignis ab aula
Martyris ante fores Bruti ſummittere faſces
Ambit, & Auſoniam Chriſto inclinare ſecurim.
Non Paulinorum, non Baſſorum dubitavit
Prompta fides dare ſe Chriſto ſtirpemque ſuperbam
Patriciæ gentis venturo attollere ſæclo.
Jam quid poplicolas percurram carmine Gracchos
Jure poteſtatis fultos, & in arce Senatus
Præcipuos ſimulacra deum juſſiſſe revelli,
Cumque ſuis pariter lictoribus omnipotenti
Suppliciter Chriſto ſe conſecraſſe regendos?
Sexcentas numerare domos de ſanguine priſco
Nobilium licet ad Chriſti ſignacula verſus
Turpis ab idolii vaſto emerſiſſe profundo.

☞ Contigit inferius in Annalibus de Aniciorum, Olybriorum, & Paulinorum chriſtianitate ſæpe fieri mentionem; de Baſſorum vero ex ſepulcro Junii Baſſi Præfecti Urbis nuper invento prope Confeſſionem Petri Apoſtoli veterrima docet inſcriptio, quam leges inferius ad finem anni trecenteſimi quinquageſimi octavi, ubi agitur de ejus obitu. ☜

Porro quæ hic Prudentius habet, nequaquam hoc ſimul anno contigere; nam quod de Gracchis idola frangentibus tradit, alluſiſſe videtur ad ea, quæ poſt hæc tempora accidiſſe, S. Hieronymus ad Lætam ſcribit his verbis (a): *Ante paucos annos propinquus veſter Gracchus nobilitatem patriciam ſonans nomine, cum Præfecturam gereret Urbanam, non ſpecum Mythræ, & omnia portentoſa ſimulacra, quibus Corax, Niphus, Miles, Leo, Perſes, Helios, Bromius pater initiantur, ſubvertit, fregit, excuſſit, & his quaſi obſidibus ante præmiſſis, impetravit baptiſmum Chriſti?* Hæc Hieronymus; agemus de his ſuo tempore. Nec prætermittimus de rebus tum a Conſtantino Romæ geſtis illud apponere, curaſſe nimirum, ut ſanctorum martyrum corpora perſecutionis tempore humata ſubitanea ſepultura, jam loco honeſtiori conderentur; habet hoc Anaſtaſius Bibliothecarius in ſcripto Chronico, & Cedrenus quoque in Annalibus teſtatur; ſed an hæc modo facta ſint, an vero cum ſacro baptiſmo eſt initiatus, incertum habetur. LXXIX.

De Gracchorum converſione.

(a) Hier. epiſt. 7.

Rurſum autem (quod ad cæteras ab eo res geſtas pertinet) quo animo Conſtantinus fuerit erga primarium Chriſtianæ religionis Antiſtitem, munificentia in eum oſtenſa declarat. Qui enim hactenus perſecutione urgente, domibus publicis ſpo- LXXX.

PAGIUS

ſtantini lib. 4. cap. 3. ſcribit, *Conſtantinum*, cum quidam quererentur, ſuperiores Imperatores iniquas cenſus adſcriptiones feciſſe, Cenſitores ſeu Exæquatores miſiſſe, qui cenſum reformarent.

XVI. Hoc quidem anno *Annius Anulinus* Proconſul in Africam exeunte menſe Novembri miſſus, ut hoc anno num. 1. diximus; ſed epiſtola ſeu edictum Conſtantini *de immunitate Clericorum* ad eum anno tantum ſequenti, circa menſem Aprilem miſſa, ut ibidem num. V. oſtendimus. Præterea Epiſtola Conſtantini ad Cæcilianum Epiſcopum, in qua mentio *Oſii* & *Urſi* Rationalis Africæ, cui *Conſtantinus* in mandatis dat, ut certam pecuniæ quantitatem *Cæciliano* adnumeret, anno tantum ſequenti ſcripta, quo jam Imperator de ſtatu Africæ edoctus erat. *Urſi* mentio eſt in L. 1. Codicis Theod. *De dilationibus* dat. 2. Non. Mart. Voluſiano & Anniano Coſſ. cujus titulus, *Imp. Conſtantinus A. ad Urſum Vicarium*. Sed, ut obſervat Gothofredus in illius Legis commentario reſcribendum, VI. Clarum, id eſt *Virum Clariſſimum*, qui error non infrequens. Nulla itaque Oſii in comitatu

Prima conſtitutio Conſtantini pro Eccleſia.

Baron. n. XCI.

Conſtantinii mentio ante annum inſequentem.

XVII. Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum ad diem XXII. Auguſti ſcribit Zoſimum lib. 4. pag. 761. inſigniter mentitum eſſe, quando inquit: *Simul atque ſummum Imperium quiſque conſequebatur, amictus ei ſacerdotalis offerebatur a Pontificibus; & continuo Pontificis Maximi titulus ei tribuebatur. Ac ceteri quidem Principes univerſi lubentiſſimis animis hunc honorem accepiſſe, & hoc uſi titulo videntur; adeoque Conſtantinus etiam, potitus Imperio, licet is a recta ſacris in rebus via deflexerit, & Fidem Chriſtianorum amplexus ſit: idemque poſt illum reliqui ordine ſecuti, & Valentinianus, & Valens. Cum ergo Pontifices, ex more, talem Gratiano amictum attuliſſent, averſatus eſt id, quod petebant, ratus non eſſe fas illiuſmodi habitu Chriſtianum uti. Cumque ſtola Flaminibus reddita fuiſſet, aiunt, eum, qui dignitate Princeps inter eos erat, dixiſſe: Si Princeps non vult appellari Pontifex, admodum, brevi Pontifex Maximus fiet.* ,, Redarguunt eum mendacii, inquit Baronius, ,, omnia vetera monumenta; nam non Numiſ-

Imperatores Chriſtiani Pontifices Maximi dicti non ſunt.

Domus publica collata Romano Pontifici.

ſpoliati, nec privatis uti tuto poterant, in cryptis degentes Romani Pontifices, a Conſtantino Imperatore mox regia publica domo donantur; nam quod nefas eſſe ſciret, Gentiliciæ ſuperſtitionis Antiſtitem ſummum aliam quamvis domum quam publicam habitare (quamobrem, & coactus eſt Auguſtus (a) olim ſuam privatam, ut in ea agere liceret, publicam domum facere) nequaquam paſſus eſt abſque publico ædificio veræ religionis Pontifices Maximos Romæ agere. Hæc ut monſtremus, non innitimur iis quæ Iſidorus Collector, ſeu potius Compilator, ſub nomine Melchiadis Papæ perperam collocavit (b) in ea epiſtola, cujus (quod magis credimus) ipſe auctor extitit, cui præter mentionem habitam de Nicæno Concilio, attexuit tertium canonem Concilii Calcedonenſis, & nonnulla ex epiſtola Gregorii Papæ (c); his inquam, quantumlibet veris, quod prodantur falſo titulo, non innitimur, ſed antiquioribus ac verioribus teſtimoniis.

(a) Dio hiſt. l. 54.

(b) 12. q. 1. c. futuram §. denique.

(c) Greg. l. 1. epiſt. 24. poſt medium.

LXXXI. Palatia quæ dicta ſint.

Sed, ut hæc de Palatio donato Romano Pontifici accurate elucidemus; illud in primis monendum exiſtimamus, præter domos Imperatorias in Palatino poſitas, & ea de cauſa Palatium dictas, alias quoque fuiſſe publicas regias in Urbe domos palatia nominatas; quod Dio egregie teſtatur his verbis (d). *Imperatoris autem ædes Palatium nominantur, non quod ita aliquando decretum ſit, ſed quod in Palatio Cæſar habitabat, ibique Prætorium ejus erat; ac nonnihil domus ejus nomen ab eo monte, propterea quod ibi quondam Romulus inhabitaret, ſplendoris accepit; ideoque & ſi alibi imperator domicilium ſuum habebat, tamen id quoque Palatii nomen obtinet:* Hucuſque Dio. Quotquot igitur erant Romæ Imperatorum uſui adſcriptæ domus, tot eorumdem eſſe Palatia dicebantur; de quibus extat ejuſdem Conſtantini Imperatoris in hæc verba ſanctio promulgata (e): *Sacratas nobis ædes, id eſt inclyta Palatia, ab omni privatorum uſu, & communi habitatione excipimus:* ita ipſe. Ad hæc addimus, ipſas Imperatorum domos ſic dictas Palatia, ut tamen priſtinum adhuc nomen retinere ſolerent, ut contigit inter alia multa exempla de ædibus hortiſque Saluſtii, qui licet Imperatorum uſui ceſſiſſent, Saluſtii tamen nomine ſemper dictos fuiſſe reperies. His igitur hunc in modum elucidatis; quod dictum eſt, Imperiales ædes Conſtantinum Romanis Pontificibus largitum eſſe; nihil eſt quod quis de Palatio in monte Palatino locato, quæ antiquior Imperatorum ſedes erat, intelligendum exiſtimet; ac proinde, quod id nequaquam factum ſit, putet aliquis de Imperatoria ſede Romanis Pontificibus data eludi poſſe hiſtoriæ veritatem.

(d) Dio hiſt. l. 53.

(e) l. 1. C. de Palat. lib. 11.

LXXXII. Ædes Fauſtæ donatæ Melchiadi Papæ.

Quænam autem fuerit regia domus a Conſtantino hoc anno Melchiadi Romano Pontifici conceſſa, non ex apocrypho quopiam, cui quicquam objici poſſit, teſtimonium petimus; ſed a certo plane, antiquo dignoque auctore accipimus, cujus fides probata ſit omnibus; nempe ab Optato (f) Milevitano; qui agens de Romano Concilio, ſequenti anno Romæ ſub Melchiade celebrato, Conſtantino, & Licinio tertium Conſſ. collectum illud fuiſſe tradit in domo Fauſtæ in Laterano; ubi fuiſſe Pontificis Romani ſedem, nemo jure poterit dubitare; quorſum enim quæſo, extra Melchiadis domum Synodus cogeretur, & ampliora ædium ſpatia requirerentur ad exiguum conventum Epiſcoporum decem tantum, & novem, quos idem Optatus numerat? Atqui tametſi eæ omnes tam evidentes teſtificationes deficerent; ipſa earumdem ædium ab hoc tempore ſemper continuata poſſeſſio, cum a nullo alio Imperatore id factum reperiatur, nec alio prorſus tempore, fuiſſe eas hoc anno a Conſtantino donatas, ſatis certum atque perſpicuum reddit.

(f) Optat. contra Parmen. lib. 1.

LXXXIII.

Sed cur ſic dictæ ædes, Domus Fauſtæ

PAGIUS

„ miſmata, nec inciſi Lapides, neque tituli Sanctionum, nec denique quævis Antiquitatum memoriæ, quarum in his probandis ſumma „ eſt auctoritas, id aliquando prodiderunt. At eam ſententiam Cardinalis Doctiſſimus in Annalibus retractavit quam certam exiſtimo.

Baron. n. xciii. & ſeqq.

XVIII. Ex Nummis hæc difficultas ſolvi non poteſt.

Ex nummis tamen ad hujus difficultatis ſolutionem nihil deduci poteſt; cum poſt Philippum ſeniorem Imperatores, nec quidem ipſemet Julianus Apoſtata, Pontifices Maximi in iis non nuncupentur, ut antea in uſu erat. Sed Sozomenus, lib. 5. cap. 1. ſatis oſtendit, *Conſtantinum Magnum* ad Fidem Chriſtianam converſum, & filios *Pontificis Maximi* nomen non uſurpaſſe; cum *de Juliano* Auguſteam dignitatem, dum adhuc Conſtantius viveret, ſibi attribuente loquens, quod ſe Pontificem Maximum dixerit, tamquam rem novam obſervet: *Cumque*, inquit, *antea Chriſtianus fuiſſe videretur, repente mutata Religione ſemetipſe Pontificem Maximum appellavit: & Gentilium templa ingrediens Diis ſacrificavit, & ſubditis ſuadere cœpit, ut eo ritu Deos colerent.* Ipſemet Julianus in Fragmento quodam primæ partis ſuorum Operum pag. 546. ἀρχιερέα μέγιστον, id eſt, *Pontificem Maximum*, ut paſſim etiam, in veteribus Inſcriptionibus vocatur, ſe ſe appellat.

XIX. Rationes quæ oſtendunt Impp. Chriſtianos dictos non eſſe Pontifices Maximos.

Priorem Baronii ſententiam pluribus propugnat Jacobus Gothofredus in Epiſtola *De interdicta Chriſtianorum cum Gentilibus Communione* ad Andream Rivetum ſcripta, Baroniumque laudat quod mendacii dicam Zoſimo impegerit. Primum enim, inquit, Gothofredus, quis ipſi Zoſimo auctor? quis fundus? Certe fabellam illam non a claſſicis fideque dignis Auctoribus accepiſſe ſe teſtatur ipſemet: verum narrationem tantum quæ vulgo jactaretur, fuiſſe indicat, ἱστορουμένη τὶ, *aiunt quidam*, inquit. II. Qualis Auctor

Ædes Lateranenſis. ſtæ in Laterano? Non propterea, quod Fauſtæ dicerentur, privata erat illius domus. Fauſta enim (quod demonſtratum eſt ſuperius) Maximiani Herculii filia, in florentiſſimo ac diuturno patris Imperio Romæ agens, ædes illas (ut par eſt credere) habitavit; indeque evenifſe potuit, ut Fauſtæ domus dictæ ſint ædes illæ Lateranenſes, celebris famæ olim, quæ Plautii Laterani prædivitis hominis cum ampliſſimæ eſſent, occiſo illo a Nerone, Fiſci inſcriptione ſunt publicatæ; quarum meminit Juvenalis (a) cum loquitur de Nerone eas ſibi vendicante:

(a) Juv. l. 4. Satyr. 10.

—— *& egregias Lateranorum obſidet ædes. Tota cohors.*

LXXXIV. Clariſſima Romæ fuit Lateranorum familia, & Plautio licet extincto, eadem claritudine eſt in poſteros propagata. Meminit Julius Capitolinus (b) de L. Vero Imperatore, quod olim cum Sextilio Laterano geſſerat Conſulatum. Semel igitur nomen inditum ædibus Lateranis, non ſolum perſeveravit in poſterum; ſed & factum eſt, ut baſilica ibidem poſtea ab eodem Conſtantino conſtructa, Lateranenſis fuerit appellata; abolitum nomen eſt Fauſtæ, quod turpi ejus exitu fuerit infamatum. Ejuſdem quoque baſilicæ Hieronymus meminit in Epitaphio Fabiolæ, ſic dicens (c): *Tota Urbe ſpectante Romana ante diem Paſchæ in Baſilica quondam Laterani, qui Cæſariano truncatus eſt gladio, ſtaret in ordine pœnitentium:* & Prudentius hoc verſu (d):

(b) Jul. Capitol. in Vero Imp.

Unde Laterani nomen.

(c) Hier. epiſt. 30.

(d) Prud. adverſ. Symmach. lib. 1.

Cœtibus aut magnis Lateranas currit ad ædes.

Porro ejus quoque nominis cultum fuiſſe Romæ deum, qui focis præeſſet, ex noſtris fidem facit Arnobius his verbis (e): *Lateranus (ut dicitis) deus eſt focorum, & genius, adauctuſque hoc nomine, quod ex laterculis crudis ab hominibus caminorum illud exædificetur genus:* & deridens inventum, ſubdit: *Quid ergo, ſi teſta, aut materia fuerint quacumque alia fabricati foci, genios non habebunt? & ab officio tutelæ quiſquis eſt iſte Lateranus abſcedet, quod regni ſui poſſeſſio non luteis conſtructa eſt formis?* At de Laterano nomine, & ædibus hactenus. Sed non prætermittendum, nos vidiſſe paucos ante annos ibidem, dum fundamenta ædium effoderentur, repertas Aquæductus fiſtulas plumbeas impreſſum habentes Laterani nomen. Porro his Fauſtæ ædibus inhæſerunt ampliores ædes Conſtantini, quas idem Imperator maxime pius poſtea in Baſilicam commutavit, ut ſuo loco inferius dicetur. Sicque factum, ut primo domus Laterani, Fauſtæ ceſſerit, eademque facta domus Pontificum, donoque Conſtantini, a quo aucta Conſtantiniana Baſilica fuerit nominata.

(e) Arnob. adverſ. Gent. l. 4.

LXXXV. Additæ opes Pontifici. Cum igitur tam evidenter ſit demonſtratum, Melchiadem Papam a Conſtantino hoc anno in auguſtiſſimas Lateranenſes ædes translatum, eaſdemque non ipſi tantum ſed & ſucceſſoribus omnibus Romanis Pontificibus ad habitandum conceſſas; quiſque merito jureque exiſtimare poterit, etiamſi nulla alia ſuppeterent teſtimonia, Conſtantinum, quem Imperatoriis domibus excipere voluit primarium Chriſtianæ religionis Antiſtitem, imperatorio quoque cultu (ut par erat) dignatum eſſe; alioquin dignum ſcæna ludicrum potius, quam Chriſtiani Imperatoris munificentia facinus exiſtimari potuiſſet, ſummum Sacerdotem inglorium ac ſolitarium in Imperatoriis ædibus ſpatiari. Qui igitur voluit Maximum Chriſtianæ religionis Pontificem non modo inſtar Gentiliciæ ſuperſtitionis Pontificis Maximi domos publicas (ut dictum eſt) habitare, ſed in Imperatorias quoque ædes transferri; haud putandum imparem illi honorem, & gloriam contuliſſe, quam haberent diverſorum collegiorum Antiſtites. Sed quænam porro hæ eſſent, inferius opportuniori loco dicturi ſumus; hæc autem attigiſſe tantum ſit ſatis, occaſione regiæ domus Melchiadi & ſucceſſoribus traditæ.

LXXXVI. Conſtantinus tributa relaxat. Ad Conſtantinum jam redeamus, qui multa contulit non Urbi tantum, verum & Orbi univerſo; nam non ſolum tyrannidem ſummovit, pacem reddidit, quietem-

PAGIUS ctor hac in re Zoſymus? Non jam dico, quod perpetuum & internecinum Chriſtianis Imperatoribus odium indixerit; verum iſtud, quod ſimilibus paſſim fabellis hiſtoriam ſuam impleverit. Omnibus notum, quid in Conſtantinum circa haruſpicinæ uſum jactaverit: quid in Innocentium Pontificem Romanum finxerit, quaſi is contra propriam conſcientiam in Sacra quædam Gentilitia conſenſerit. III. Peculiare Zoſimi, ut aliorum Gentilium, pariter ut Hæreticorum, in Gratianum odium fuiſſe, de quo Gothofredus in Diſſertat. Philoſtorgianis lib. 10. cap. 5. aliquid habet. Neque deerant graves iſtius odii cauſæ: hic enim Princeps ſuos ſacris ſumtus detraxerat, ſua Sacerdotibus ſtipendia, id m & aram Victoriæ everterat, ſub eodem portentoſa ſimulacra diruta fuere; quæ omnia diſcimus ex Ambroſio, Symmacho, & Hieronymo. IV. Sed malam mentem a Zoſimo abfuiſſe, odiique cauſas eum procul habuiſſe, largiamur. Numidem circa eumdem Gratianum fœdo errore lapſus eſt, cum lib. 4. pag. 760. eum Maximi Tyranni metu, tranſcenſis Alpibus, Rhetia, Norico, Pannonia, in Myſiam ſuperiorem tetendiſſe ſcribit, cum eum Singidini cæſum commemorat, quem tamen in Galliis Pariſiis

temque ſtabilivit, ſed & tributa relaxavit: quod conſtat publicis monumentis; quibus hic refellas calumniam Zoſimi, cum eum tradit novis ſemper vexaſſe populum tributis, quæ etiam interdum relaxaſſe conſtat. Emerite enim in Hiſpania ejuſmodi de eo vetus inſcriptio legitur (*a*):

(*a*) *Habet. Ald. poſt ſchol. in Comment. Cæſ.*

IMP. CAES. FLAVIUS.
CONSTANTIN. AUG.
PACIS ET JUSTITIAE
CULT. PUB. QUIETIS
FUND. RELIGIONIS
ET FIDEI AUCTOR
REMISSO UBIQUE
TRIBUTO FINITIM
PROVINC. ITER
RESTAUR. FEC.
CXIIII.

LXXXVII. Religio Conſtantini.

Inter tot tantoſque immenſæ laudis hujus inſcriptionis titulos, nullus magis elucet, ac ille licet effuſus nimis, quo ob inſignem vitæ pietatem, & collata erga religionem officia, Religionis auctor & fidei prædicatur. Porro eo dignus æſtimatus eſt titulo, quod ubique gentium, de pace Eccleſiæ reſtituta, edicta promulgari juſſerit, quodque omni officiorum & beneficiorum genere de Chriſtianis ubique agentibus ſit optime meritus, & in dies magis magiſque eadem cumularit, quod inſuper ejus opera, dejectæ Eccleſiæ ampliori ambitu excitarentur, ablatæ Fidelibus ſubſtantiæ redderentur, cogerenturque ubique Chriſtianorum frequentiſſimi ac florentiſſimi cœtus; ac denique (quod nemo umquam ſperaſſet) ipſe Chriſtianorum ſtudioſiſſimus inter Chriſtianos profiteretur, primuſque auctor haberetur, qui Crucem Chriſti purpura illuſtrarit, quique ſublime culmen Imperii Chriſti religioni ſubjecerit; ob hæc, inquam, tam grandia his ampliſſimis gloriæ titulis decuit eum inſigniri; ut tamen ita ipſe ſit eo titulo prædicatus Religionis & fidei auctor, non quod Chriſtianæ pietatis poſuiſſet fundamentum, ſed potius illuſtrator eſſet, atque mirificus propagator.

Quæ autem edicta pro Chriſtianis ipſo Imperii ingreſſu Romæ, vel aliis in provinciis promulgaverit, non extant; perbreve tantum reſcriptum de reſtituendis bonis Eccleſiarum ad Anulinum Proconſulem in Africa his verbis habetur, quod recitat Euſebius (*b*): LXXXVIII.

(*b*) *Euſeb. l. 10. c. 1.*

* Anuline Anoline Anulline

Conſtant. reſcriptum pro Chriſtianis.

*Salve Aniline * nobis in primis venerande. Eſt hæc noſtræ clementiæ ratio & modus, Aniline honoratiſſime, ut illa quæ ad alienum jus pertinent, non ſolum non perturbare, ſed etiam cuique reſtituere quam maxime cupiamus. Quare volumus, ut ſimulac haſce litteras a nobis acceperis; ſi quæ ex his poſſeſſionibus, quæ ad Catholicam Chriſtianorum Eccleſiam in quibuſque civitatibus aut locis aliis pertinent, etiam adhuc a civibus, aut ab aliis quibuſdam retineantur; eas quamprimum iiſdem Eccleſiis facias reſtitui. Quandoquidem animo inſtituimus, ut ea, quæ Eccleſiæ antea poſſederunt, ad ipſarum jus denuo revertantur. Cum igitur tua pietas animadvertat, decretum hoc abſque dubio de noſtra ſententia eſſe publicatum; enitere atque elabora, ut ſive horti, ſive ædes, ſive aliud quodcumque aliquando ad jus ipſarum Eccleſiarum ſpectaverit, omnia illis quam celerrime reddantur; ut te huic noſtro edicto diligentiſſimum obſequium præſtitiſſe intelligamus. Vale, Aniline honoratiſſime, nobiſque cariſſime.*

LXXXIX.

Rurſum vero ad eumdem Africæ Proconſulem de Clericorum immunitate ejuſmodi ab eodem Euſebio (*c*) recitatum dedit decretum:

(*c*) *Euſeb. l. 10. c. 7.*

De clericorum immunitate reſcriptum.

Salve Aniline nobis cum primis obſervande. Quoniam multis argumentis conſtat, religionem in qua ſumus, & perfectus cultus ſacroſanctæ, & cæleſti Dei potentiæ debitus omnino conſiſtit, neglectam & contemptam magna pericula attuliſſe; eam-

PAGIUS

ſiis proditione ſuperatum, fugientemque, Lugduni occiſum, Auctores alii conſtanter memorant.

XX. *Aliæ rationes quæ id probant.*

Quinto ceteros Scriptores in concilium adhibemus. Altum ejus, quod unus Zoſimus narrat, apud omnes ſilentium, quod in re tanti momenti quis credat? Ecquis enim putet, Gentiles Scriptores alios, & in his Panegyriſtas maxime, quorum ferax hæc ætas fuit, id ſilentio tranſmiſſuros, de Pontificatu videlicet Max. a Chriſtianis Imperatoribus ſuſcepto, qui alia multo inferiora laudibus attollunt? Quis contra putet, Patres, Scriptoreſque alios Chriſtianos, vel Eccleſiaſticos id reprehenſione vacuum tranſmiſſuros, qui leviores multo Principum culpas diſſimulare non ſolent? VI. Si Conſtitutiones Principum, ſi incorruptas Inſcriptiones ſpectemus, nullum ibi ejus rei veſtigium; cum tamen hæc illa ſint potiſſimum, in quibus tituli Principum elucent. VII. Si ingenium atque indolem Chriſtianorum illorum Principum, animique characterem oculis noſtris ſubjicimus, nonne illi modis omnibus, atque innumeris Conſtitutionibus, Gentilitiam ſuperſtitionem eradicare, atque ex hominum animis, quantum in ſe, & quantum tempora ferebant, avellere anniſi ſunt, omnemque participatum & communionem ritus Gentilitii privatis interdixere? quod cum ita ſit, quomodo illi Orbis obſequium ſperare vel procurare potuiſſent, ſi graviora his ipſi admitterent, conſpectiore in ſe multo crimine? Propenſio quippe ad æmulationem validior quam pœna a Legibus propoſita: eaque Principum conditio eſt, ut quidquid faciunt, præcipere videantur. Quare falſa eſt Zoſimi narratio de Chriſtianis Principibus, qui Pontificis Maximi titulum geſſerint.

Quod ſi Auſonius in gratiarum actione pro ſuo Conſulatu videatur appellare *Gratianum Auguſtum Pontificem Maximum*, id per alluſionem XXI.

ab

eamdemque ſančte auguſteque obſervatam, tum maximam Romano nomini ac ſplendori proſperitatem, tum eximiam omnibus hominum rebus felicitatem, divina beneficentia illud largiente, apportaſſe; viſum eſt, ut illi homines, qui debita cum ſanctimonia, & aſſidua legis divinæ obſervatione, ſua miniſteria huic divinæ religioni excolendæ impertiunt, Aniline honoratiſſime, pro laboribus ſuis digna præmia reportent. Quare eos qui in provincia tuæ fidei concredita, in Eccleſia Catholica, cui Cæcilianus præeſt, huic ſanctæ religioni ſedulo inſerviunt (quos Clericos nominare ſolent) ab omnibus omnino communibus & civilibus rerum publicarum miniſteriis immunes, & ſolutos volo; ut nullo modo per errorem, vel per ſacrilegam ac profanam prolapſionem, quæ in hujuſmodi negotiis accidere ſolent, a cultu divinæ majeſtati debito abſtrahantur, ſed abſque ulla moleſtia propriæ legi obſequium præſtent; qui quidem cum ſacrum numen ſummo honore & veneratione proſequantur, incredibile eſt, quantum Reipublicæ adjumenti videantur allaturi. Vale, Aniline venerande.

XC. Anulinus perſecutor inſervit Chriſtianis.

Sed & perjucundum quoque his illud accedit, ut Anulinus, qui etiam Diocletiani temporibus agens itidem in Africa Proconſulem, Chriſtianos perſequebatur, compluresque ex eis martyres fecit, modo Conſtantini litteris jubeatur cauſam agere Chriſtianorum, eoſque fovere atque officiis proſequi. At quod etiam ad ejuſdem Africanæ Eccleſiæ curam ſpectat; afflictos longa perſecutione Chriſtianos Conſtantinus pecuniis miſſis moleſtia relevavit; datæ enim ab eo ad Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum litteræ id in hæc verba palam ſignificant (*a*):

(*a*) *Euſeb. l. 10. c. 6.*

XCI. Conſtantini Epiſt. ad Cæcil. Epiſcop. Carthag.

Conſtantinus A. Cæcil. Epiſc. Carth. S.

Quoniam viſum eſt nobis, per omnes provincias Africæ, Numidiæ, & Mauritaniæ certis quibuſdam legitimæ & ſanctiſſimæ religionis Catholicæ miniſtris in ſumptus communes aliquid ſuppeditare; litteras ad Urſum virum nobiliſſimum Quæſtorem noſtrum in Africa dedi; & ei ſignificavi ut tria millia φόλεις *tuæ gravitati numeranda curaret. Tu igitur quando prædictam pecuniæ ſummam recipiendam curaveris; omnibus qui in ſcheda ad te ab Oſio miſſa ante ſcripti ſunt, has pecunias diſpertiri jubeto. Quod ſi aliquid ad iſtud meum in hac re erga omnes hos inſtitutum cumulate explendum deeſſe animadvertas; ab Heraclida noſtrarum poſſeſſionum procuratore audacter, & abſque hæſitatione, quod neceſſarium fore putaveris, poſtules velim. Nam illi coram imperavi, ut ſi quid pecuniæ tua gravitas ab eo peteret, abſque dubitatione ulla tibi numerandum curaret. Et quoniam accepi, quoſdam homines non animo ſatis recte compoſito & conſtituto, populum a ſanctiſſima, & Catholica Eccleſia, mala & perniciosa corruptela velle avertere; ſcias velim, me Anilino Proconſuli, quinetiam Patricio Præfectorum Vicario, cum præſto apud me eſſent, talia mandata dediſſe, ut cum in reliquis omnibus, tum in hoc maxime curam diligentem ponerent; & rem ejuſmodi, ſi forte acciderit, nullo modo negligerent. Quapropter, ſi quos homines in eo furore, & amentia inhæreſcere perſpicias; abjecta omni cunctatione, Judices, quos dixi, adito, & hoc idem illis referto, ut illi in hos, ſicut coram mandavi, animadvertant. Dei optimi maximi numen te in multos annos conſervet.*

Hæc Conſtantinus ad Cæcilianum in fine, quod accepiſſet certo nuncio eum a Donatiſtis ſchiſmaticis vehementer exagitari; qui anno ſequenti, quod viderent omnes Africæ provinciæ Judices Cæciliano ſtudere, expoſtulaturi adverſus eum coram Imperatore, Romam venere, ut ſuo loco dicemus. Videas ex iis quoque litteris Oſium (haud alium quam Epiſcopum Cordubenſem) lateri Imperatoris adhæreſcentem, & pro diverſarum Eccleſiarum

XCII. Cæciliano præſto eſt Conſtantinus.

PAGIUS

Locus Auſonii explicatus.

ab eo dictum ſatis apparet, dum ait: *Auguſtus ſanctitate, Pontifex religione, indulgentia pater, ætate filius, pietate utrumque ſuperat*. Sic inferius, cum agit de ſui Conſulatus auſpiciis, non Gentilium, ſed Chriſtianorum more captatis, Deum tantummodo habuiſſe conſultorem ait, alludenſque ad priſtina ſacra atque comitia: *Quæ*, inquit, *tum Pontifex Maximus Deo participatus habuiſti*. Sicut & inferius, dum ait: *Operto conclavis tui non ſanctior ara Veſtalis, non Pontificis cubile caſtius*, &c. ut recte reſpondit Baronius in Notis ad Martyrologium.

XXII. Inſcriptiones explanata.

Neque etiam urget teſtimonium, quod petitur ex veteribus Inſcriptionibus, in quibus Chriſtianorum Imperatorum titulis, Pontificis quoque Maximi titulus additus legitur: cujuſmodi ſequentes occurrunt apud Gruterum: Conſtantini Magni pag. 283. num. 1. & 3. pag. 159. n. 6. Valentis, pag. 286. n. 3. Gratiani pag. 159. n. 7. & ſimilis altera pag. 1081. n. 13. His adde & Valentiniani, Valentis, Gratiani apud Baronium. Magna quidem, quæ ex vetuſtis Inſcriptionibus deſumitur, fides & auctoritas. Sed ut recte notat Gothofredus citatus, duo hic notanda ſunt. Primo quidem, non Imperatores ipſos hunc ſibi titulum in illis vindicare, verum a Gentilibus tributum ibi exhiberi, quo ſenſu Servius, qui Gentilis erat, quique Arcadii & Honorii temporibus floruit, in tertio Æneidos pag. 268. ſcripſit: *Unde hodieque Imperatores* DICIMUS *Pontifices*. Quomodo etiam Gentiles hoc ævo hoſtias pro Imperatoribus Chriſtianis cædebant, atque inſpiciebant; cujus rei exemplum extat apud Ammianum lib. 25. cap. 6. dum de Joviano loquitur: *Quæ dum ultro citroque ordinantur, hoſtiis pro Joviano extiſque inſpectis, pronuntiatum eſt, cum omnia perditurum ſi intra vallum remanſiſſet, ut cogitabat*.

Baron. n. xcvi.

Antonius *Van-Dalen* in Diſſertationibus de Oraculis pag. 153. hanc Juſtini Senioris Inſcriptio- XXIII.

ſiarum opportunitate illum interpellantem. Quodnam autem pretium eſſet ſummæ trium millium follium, alia occaſione inferius dicturi ſumus. Ex his igitur litteris in Africam datis, atque collatis officiis, quid aliarum Occidentalis orbis provinciarum Eccleſiis contulerit, poſſumus intelligere, religioſiſſimique Principis efferveſcentem erga religionem Chriſtianam penſare affectum; ſed de aliis ab eo in Eccleſias collatis beneficiis, pluribus inferius, ut ſe dabit ratio temporis, differemus.

XCIII. His de pietate Conſtantini enarratis, nodus ille ſolvendus eſt, qui me diutius perplexum reddidit; quem enim in Notis (*a*) noſtris ſolviſſe putabam, accuratius re perſpecta, magis implicuiſſe cognovi; adeout a priori ſententia recedere, & quæ firmiter ſtabiliſſe videbar, retractare minime diffidam. Siquidem quicumque ſtudio veritatis vehementer afficitur, & in ea perveſtiganda atque illuſtranda omnes nervos intendere, omnemque adhibere conatum, ſemel in conſilio habuit, nihilque veritate antiquius, eidemque cuncta poſthabere decrevit; apud neminem acrius ac vehementius mendacia inſectatur, quam apud ſemetipſum, nempe cum ea in ſua ſcripta eſſe illapſa acriori uſus obtutu perviderit. Quod enim ex veteri quadam inſcriptione compertum haberem, poſt Maxentii interitum, Conſtantinum Imperatorem Gentilitiæ ſuperſtitionis nominatum eſſe Pontificem Maximum; quodque de Aruſpicibus conſulendis ejuſdem quoque reſcripta extarent; his atque aliis quibuſdam perſuaſus, in eam ſententiam vi quadam trahi videbar, ut certo certius opinarer, Conſtantinum, etſi de Chriſtiana religione optime meritus eſſet, non tamen adhuc eo tempore ita fuiſſe Chriſtianum, ut a deorum cultu penitus deſciviſſet. Re autem vigilantiſſimo ſtudio exactius perveſtigata, atque attentius diſquiſita, a priori a me aſſerta ſententia volens libenſque diſcedens, in eam potius venio, quam veritas ipſa perſuadet.

(*a*) *Not. ad Martyrolog. Roman. die 21. Auguſt. b.*

Se ipſum corrigit auctor veritatis amator.

Quod igitur ad Conſtantini Pontificatum maximum ſpectat (de aliis enim adverſæ ſententiæ objectionibus inferius, ſervato temporum ordine, agendum erit) præſtat in primis antiquam illam hic etiam reddere inſcriptionem de ejus Pontificatu maximo atteſtantem; Romæ enim in ædibus Cæſiis apud Vaticanum poſitis, in baſi, ejuſmodi leguntur inciſæ litteræ: XCIV.

Conſtantini Pontificatus maximus.

MAGNO. ET. INVICTO
IMP. CÆS. C. VAL. AUREL.
CONSTANTINO. PIO. FEL.
INVICTO. AUG. PONTIF. MAX.
TRIB. POTEST. CON. III. P. P.
PROC. D. N. CORPUS. CORIARIORUM MAGNARIORUM. SOLAIARIORUM DEVOTI. NUMINI MAJESTATIQUE EJUS

☞ Ita poſuimus fidem deſcribentis ſecuti: ſed cum eodem lapide diligenter inſpecto, inventa ſit a latere ipſius alia nota his verbis inſcriptio. DEDIC. KAL. JAN. DD. NN. DIOCLETIANO III. ET MAXIMIANO CONSS. Plane repertum eſt, non eſſe Conſtantini eam primam inſcriptionem, ſed Diocletiani, cujus abraſo nomine (ut apparet) in odium perſecutoris Eccleſiæ, fuerit ſuperinductum Conſtantini nomen, & deturbato ejuſdem Diocletianti, ſimulacro fuerit ſuperpoſita ſtatua Conſtantini, cum ageret tertium Conſulatum ☜. Quoniam vero in hac inſcriptione mentio habetur tertii Conſulatus ejuſdem Conſtantini, cui ea ſtatua dicata fuit, jam exploratum redditur, ea conſcripta fuiſſe poſt præſentem annum; tertius enim Conſtantini Conſulatus una cum Licinio contigit anno ſequenti. Quomodo igitur dici poterat Chriſtianus, qui adhuc, quod pertinebat ad omnium deorum cultum, Pon- XCV.

Tempus inſcriptionis.

PAGIUS

Explicatur alia inſcriptio.

tionem refert ex Grutero pag. 164. num. 5. quæ Juſtinopoli in Iſtria inſculpta, ita habet:
D. N. CAESAR. IUSTINUS. P SAL. PIUS
FELIX. VICTOR. AC. TRIUMPHATOR
SEMPER. AUG. PONT. MAX. FRANC.
MAX. GOTH. MAX. VANDALIC. MAX.
COS. III. TRIB. VIII. IMP. V.
CONSPICUAM. HANC. AEGIDIS. INSULAM
INTIMA. ADRIATICI. MARIS
COMMODIS. INTERIECTAM. VENERAN
DAE. PALLADIS. SACRARIUM. QUONDAM
ET. COLCHIDUM. ARGONAUTARUM
PERSECUTORUM. QUIETEM. OB
GLORIAM. PROPAGANDAM. IMP.
S. C. IN. URBEM. SUI. NOMINIS. EXCEL
LENTISS. NUNCUPANDUM. HONESTISS
P. P. P. DESIGNAVIT. FUNDAVIT.
C. R. P. Q. ET GENTE. HONES
TISS. REFERTAM.
Sed loco, COS. III. legendum, COS. II. duos enim tantum Conſulatus Juſtinus Senior geſſit: in qua cum Palladis mentio fiat, non dubium, quin a quodam Gentili poſita fuerit. Cum autem in ea Imperator *Pontifex Maximus* dicatur, infert Vir eruditiſſimus, Imperatores Chriſtianos adhuc ſexto Eccleſiæ ſeculo, quo *Juſtinus Senior* imperavit, *Pontifices Maximos* ſe ſe appellaſſe. Verum ex ea Inſcriptione id minime conſequitur, ſed tantum Gothofredi interpretatio laudata extra dubium ponitur, citatas nempe Inſcriptiones, quemadmodum & mox recitatam, non a Chriſtianis, ſed a Gentilibus, qui Imperatores juxta antiquum ritum Pontifices Maximos vocabant, dedicatas eſſe. Quam porro etiam poſt Theodoſii Magni mortem Gentilium ſuperſtitio adhuc invaluerit, liquet ex Codice Theodoſiano, tit. *De Paganis*.

Secundo obſervandum, nonnullas ex Inſcriptionibus illis non in Chriſtianorum primum Impe- XXIV.

Pontificem Maximum agebat? His quoque aſtipulantem Zoſimum, atque dicentem, omnes Imperatores etiam Chriſtianos, uſque ad Gratianum, dictos eſſe Pontifices Maximos, calumniæ nomine quippe qui de rebus Chriſtianis multa mentitus ſit, ſuſpectum habebam, atque eo magis, quod apud antiquos ſcriptores ea minime legerentur.

XCVI. Sed quod minus in ſcriptis codicibus inveniri poterat memoriæ commendatum, id ex aliis inſcriptionibus poſtea mihi cognitis atque perſpectis affatim ſuppeditatum eſt; quarum prior extat in ponte Cæſtio juncto Inſulæ Tiberinæ, his verbis:

DOMINI. NOSTRI. IMPERATORES. CÆSARES
FL. VALENTINIANUS. PIUS. FELIX. MAXIMUS. VICTOR. AC.
TRIUMF. SEMPER. AUG. PONTIF. MAXIMUS
GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC.
MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. CONS. II. P. P. P. ET
FL. VALENS. PIUS. FELIX. MAX. VICTOR. AC. TRIUMF. SEMPER.
AUG. PONTIF. MAXIMUS
GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC.
MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. CONS. II. P. P. P. ET
FL. GRATIANUS PIUS. FELIX. MAX. VICTOR. AC. TRIUMF.
SEMPER. AUG. PONTIF. MAXIMUS
GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC.
MAX. TRIB. POT. III. IMP. II. CONS. PRIMUM. P. P. P.
PONTEM. FELICIS. NOMINIS. GRATIANI. IN. USUM. SENATUS
AC. POPULI. ROM. CONSTITUI. DEDICARIQUE. JUSSERUNT

De Gratiano rurſum Emeritæ in Hiſpania ejuſmodi extat inſcriptio:

IMP. CÆS. GRATIANUS
PIUS. FELIX. M. VICT.
AC. TRIUMPH. SEMP. AUG.
PONT. MAX. GER. MAX.
ALAMANNUS. MAX. FRANC.
MAX. GOTH. M. TR. P. IIII.

XCVII. *Pontificatus Max. Gentilitiæ ſuperſtitionis.* Sed & Auſonius Gallus in gratiarum actione pro ſuo Conſulatu Gratianum nominat Pontificem Maximum; contigit Conſulatus Auſonii anno quarto ejuſdem Gratiani, quo etiam Theodoſius ab eo creatus eſt Imperator. Porro tam Conſtantinum, quam ceteros uſque ad Gratianum eo titulo nominatos eſſe Imperatores Chriſtianos, & omnes ſtolam Pontificis Maximi induiſſe, Gratiano excepto, Zoſimus teſtatur, ſic dicens (a): *Simul enim atque ſummum Imperium quiſque accipiebat, amictus ei ſacerdotalis a Pontificibus offerebatur, & continuo Pontificis Maximi titulum uſurpabat. Ac ceteri quidem Principes univerſi lubentiſſimis animis hunc honorem accepiſſe, & hoc uſi titulo videntur; adeoque Conſtantinus etiam potitus Imperio, licet is a recta ſacris in rebus via deflexiſſet, & fidem Chriſtianorum amplexus eſſet; itemque poſt illum reliqui ordine ſecuti, & Valentinianus, atque Valens. Cum ergo Pontifices, ex more Gratiano talem amictum attuliſſent, averſatus eſt id quod petebant; ratus non eſſe fas, illiuſmodi ha-*

(a) *Zoſim. lib. 4.*

PAGIUS

Inſcriptiones Imperatorum Gentilium in Chriſtianos translata. Baron. n. XCIV.

peratorum, verum in Gentilium gratiam factas, quorum eraſis poſtea nominibus, Chriſtianorum nomina a Gentilibus ſuffecta, eorumque loco inciſa inſculptaque fuere. Exemplum illuſtre hujus rei animadvertit Baronius in Inſcriptione Conſtantiniana pag. 283. Romæ, ubi in baſi marmorea ita legitur:

MAGNO. ET INVICTO
IMP. CAES. C. VAL. AUREL.
CONSTANTINO. PIO. FEL.
INVICTO. AUG. PONTIF. MAX.
TRIB. POTEST. CON. III. P. P.
PROC. D. N. CORPUS CORIARIORUM
MAGNARIORUM. SOLAIARIORUM
DEVOTI. NUMINI. MAIESTATIQUE
EIUS

Hæc, inquam, Inſcriptio alicui Imperatori Gentili primitus poſita fuerat. Quod duobus argumentis apparet. Primum, in ſiniſtro latere ejuſdem baſeos hæc leguntur;

DEDICATA KAL. JAN.
DD. NN. DIOCLETIANO III. ET
MAXIMIANO COSS.

Qui tertius Diocletiani Conſulatus anno ducenteſimo octuageſimo ſeptimo geſtus fidem facit, eam Inſcriptionem Conſtantino anteriorem eſſe, in cujus tamen nomen ea poſtea mutata eſt anno CCCXIII. quo Conſtantinus tertium Conſulatum iniit, vel forte etiam anno CCCXIV. Quod mutationis genus videre eſt quoque in Nummis, qui aliquando novi Principis nomine recuſi ſunt. Uſurpatum & illud in imaginibus & ſtatuis, quæ in aliorum honorem tranſlatæ, vel capite tantum, vel titulis mutatis: qua de re Suetonius in Tiberio cap. 58. & in Caio cap. 22. & Dio Chryſoſtomus Orat. Rhod. in id expreſſa 31. & Corinthiaca Orat. 37. Pauſanias in Atticis, & in Corinth. Hieronymus Comment. in Habacuc. Par igitur & hic mutatio.

habitu Chriſtianum uti. Cumque ſacerdotibus ſtola reddita fuiſſet, ajunt eum, qui dignitate Princeps inter eos erat, dixiſſe: Si Princeps non vult appellari Pontifex, admodum brevi Pontifex Maximus fiet. Hac quippe amphibologia ille Gratianum eluſit; maximum enim Pontificatum Maximo tyranno iidem, qui Romæ erant, Pontifices poſtea contulerunt.

XCVIII. Auctoritas Pontificia.

Ex quibus ſatis perſpecta habetur cauſa, cur qui Chriſtiani erant Imperatores, maximi Pontificatus titulum cum inſignibus ſuſceperint; quod ſcilicet ſic videretur Imperatoriæ dignitati ſummus Pontificatus adjunctus, ut ſine maximo Pontificio Imperator eſſe non poſſet; in eumque Senatus populuſque Romanus Gentiliciæ factionis facile conſpirarent, quem non viderent patria religione firmatum. Alia rurſus fuit cauſa Chriſtianis Imperatoribus ſummum Pontificatum capeſſendi, quod ampliſſima eſſet, atque etiam ſupra Conſules, ejus magiſtratus auctoritas; quippe qui poſſet comitia ne fierent, religionis intuitu prohibere, factaque reddere irrita, decretis a Senatu intercedere, eademque interdicere, fierent ne bella, ex ejus arbitrio penderet, cujus quoque juſſu ſe Conſules abdicarent, ut Cicero (*a*) pluribus, & alii docent (*b*); quam quidem auctoritatem omnes Romanæ Reipublicæ Imperatores ſibi pernecеſſariam judicabant, ut ſummo religionis jure Senatum in Imperatores ſæpe moleſtum, veluti frœno coercitum, obſequentem in omnibus redderent; quæ quidem ex eo magiſtratu comparata auctoritas Chriſtianis Imperatoribus magis neceſſaria videbatur, quod ſcirent, ſe invito Senatu, regnare, & diverſa religione jam in ſe Gentilium omnium invidiam atque odium concitaſſe.

(*a*) *Cic. de Nat. deor. l. 2. & de Leg. lib. 2.*
(*b*) *Tacit. de morib. German. Valer. lib. 1. c. 2. 3.*

XCIX. Paucitas Senatorum Gentilium.

Quæ ſane cauſa cum poſtea jam ceſſaſſet, quod Senatores eſſent majori ex parte Chriſtiani; deſierunt pariter Chriſtiani Imperatores ſummi Pontificatus titulum & ſtolam ſumere; quorum primus (ut diximus) Gratianus fuit, quem imitatus eſt Theodoſius, cujus tempore conſtat Romanum Senatum Chriſtianis adeo fuiſſe refertum, ut horum major pars eſſet; quod S. Ambroſius ſcribens ad Valentinianum de relatione Symmachi, teſtatur dicens: *Abſit ut hoc Senatus petiiſſe dicatur; pauci Gentiles communi utuntur nomine*: & paulo poſt: *Dignum eſt temporibus veſtris, hoc eſt, Chriſtianis temporibus, ut dignitas Chriſtianis Senatoribus abrogetur, quo Gentilibus Senatoribus profanæ deferatur voluntatis affectus.* Et Prudentius adverſus Symmachum (*c*):

Sic conſulta Patrum ſubſiſtere Conſcriptorum
Non aliter licitum priſco ſub tempore, quam ſi
Tercentum ſenſiſſe ſenes legerentur in unum,
Servemus leges patrias; infirma minoris
Vox cedat numeri, parvaque in parte ſileſcat.
Aſpice quam pleno ſubſellia noſtra Senatu
Decernant infame Jovis pulvinar, & omne
Idolium longe purgata ex Urbe fugandum.

(*c*) *Prudent. adverſ. Symmach. lib. 2.*

licet ea ſint ad Theodoſii tempora referenda.

C. Conſtantinus abſque crimine ſummus Pont.

Videas igitur quibuſnam prætextibus, abſque idololatriæ aliquo crimine, tum Conſtantinus, tum cæteri eo uſi fuerint titulo, atque tunica, quam non ad ſacra facienda induebant, ſed ad auctoritatem poteſtatemque ſibi vendicandam capeſſebant; permiſiſſeque hoc illis Pontifices Chriſtianos, quorum nulla penitus ea de re, ſicut de aliis ab eis patratis criminibus, objurgatio legitur. At horum omnium multo æquior cauſa videri poterat Conſtantini, qui Ethnicis Senatoribus Senatum repletum invenit. Si enim inter Chriſtianos Imperatores tantopere tum ab Ambroſio, tum a ceteris Gratianus commendatur, quem tamen ad annos quatuor eo titulo eſſe uſum invenimus, cum numeroſo ſatis Chriſtianorum cœtu Senatus confertus eſſet; quis hoc nomine deroget Conſtantino, poſt cujus Imperium, extincto perſecutore cœperunt manifeſtari aliqui eſſe ex Senatoribus Chriſtiani? Rurſum vero non ſic quidem, ut ceteri Gentilium facere conſueverant, Chriſtiani Principes veſtem ac titulum ſumebant Pontificis Maximi, ut more ipſorum (quod ſcribit Prudentius *d*) ſub terram alta ſcrobe merſi, necati in ſacrificio tauri ſanguinem excipientes, atque ebibentes initiarentur, vel quod Jovi Capitolino, aliiſve diis ſacra facerent; hæc enim perfecta fuiſſet apoſtaſia, & Chriſtianæ religionis abdicatio, nec aliquo velamento diſſimulanda, ſed tantum (quod ait Zoſimus) amictu oblato, eoque

(*d*) *Prudent. Periſteph. l. 4.*

PAGIUS tatio, quæ & ipſa altero adhuc argumento oculis ſeſe ingerit, ſimul & luculentum imperitiæ teſtimonium perhibet: prænomina quippe ibi relicta, quæ *Conſtantini* Magni nunquam fuerunt, ſcilicet C. VAL. AUREL. Maximiano Herculio conveniunt, non vero Conſtantino, cui prænomen *Flavii* fuit; Maximiano, inquam, non Diocletiano, ut perperam Baronius, cujus tamen eſt hæc hujus epigraphes explicatio. Plura argumenta affert Baronius, ut probet,

Baron. n. XCIV.

que accepto, tunc Imperator titulum Pontificis Maximi uſurparet. Sic igitur nihil penitus eſt quod ex titulo hujuſmodi Pontificis Maximi Conſtantinus poſt debellatum Maxentium argui poſſit idololatra; ſed Chriſtianum fuiſſe, infimi tamen ordinis atque claſſis, militantemque inter eos qui nomen tantum Chriſtianæ militiæ dediſſent, quæ a nobis ſunt recitata declarant.

CI. His itaque dilucidatis, ac perſpicuo demonſtratis, jam reliqua Conſtantini, quæ ad præſentem annum ſpectare noſcuntur, curriculo proſequamur; nimirum quonam potiſſimum hujus anni menſe ac die Urbs a Conſtantino fuerit, Maxentio extincto, ab ejus tyrannide vindicata. Qui putavit (*a*) hujus rei demonſtratione poſſe etiam Indictionum, quibus anni ſupputantur, exordium definiri; illud firmiter aſſeverat, Maxentium a Conſtantino victum octavo Kal. Octobris, a quo die prima Indictio inchoatur; citat Panegyricum illum a nobis ſæpe ſuperius allegatum incerti auctoris; at in eo de die nihil penitus, ſed illud dumtaxat, Maxentium Tiberinis undis abſorptum eo ipſo die, quo ſextum abſolvit annum, antequam ſeptimum Imperii inchoaret: ſed ut id contigerit (quod aſſerit) octavo Kal. Octobris; oportuit teſtatum reddidiſſe, ipſum Maxentium ſeptimo Kal. ejuſdem menſis regnare cœpiſſe; quod nec ipſe, nec alius quiſquam (cum res incerta ſit) potuit demonſtraſſe; ſed nec apud Socratem quem citat, aut Euſebium, Victoremve, aut Eutropium, vel alios antiquos, ſive probatæ fidei recentiores hiſtoricos, ejuſmodi quicquam legitur. Quamobrem tota illa tractatio de indictionum inventione nullo fundamento veritatis ſubnixa, corruat, neceſſe eſt: cum præſertim quaſi per tranſennam inſpicere liceat, non menſe Septembris, ſed ipſa jam adventante hieme, victoriam Conſtantini de extincto Maxentio contigiſſe.

(*a*) *Panvin. lib. 2. Faſt. bis Conſulibus.*

Quo die Urbs liberata.

CII. Tempus victoriæ Conſtantini.

Id quidem ex eo primum deducimus; quod certum exploratumque habeatur, tum Nazarii teſtimonio, tum incerti auctoris Panegyrico ſæpe citato, Conſtantino poſt debellatum Maxentium haud licuiſſe Romæ diutius commorari; nam in eo primum ſic dicitur (*b*): *Poſt annuam expeditionem ſtatim bello auſpicatus a Tiberi ad Rhenum, immo ut omen & ſimilitudo nominis ſit, & tua Imperator magnitudo animi pollicetur, a Tuſco Albula ad Germanicum Albim prolaturus Imperium.* Albam vero fluvium ex Wandalicis montibus profluere in Oceanum verſus Septentrionem, magnum admodum factum, teſtatur Dio (*c*). Cauſa autem repentini diſceſſus hæc ibidem affertur: *Ruperat* (inquit auctor) *fidem gens levis & lubrica barbarorum; & robore atque audadacia lectis diruptionis auctoribus, inſtitiſſe Rheno, nunciabantur; illico obvius affuiſti, & præſentia tua, ne auderent tranſitum, terruiſti, &c.*

(*b*) *Paneg. poſt. victor. Conſtantini incert. auct. 2.*

(*c*) *Dio hiſt. lib. 55. in princ.*

CIII. Ex his igitur patet inopinato contigiſſe celerem ex Urbe in Germaniam Conſtantini reditum; ſed quanto tempore Romæ manſerit, Nazarius (*d*) ſane expreſſiſſe videtur dum ait: *Quicquid mali ſexennio toto dominatio feralis inflexerat* *, *bimeſtris fere cura ſanavit.* Verum cum conſtet ex ejus reſcripto (*e*) Romæ dato, ipſum magnam partem menſis Januarii adhuc Romæ egiſſe; plane a nece Maxentii duos menſes enumerando, quibus & pars Januarii menſis includatur; neceſſe eſt affirmare, ipſa hieme, nempe ſaltem poſt dimidium Novembris menſis, Conſtantinum de nece Maxentii triumphaſſe. Porro has non eſſe inanes conjecturas, ſed ſolida veritate ſubſiſtere, illud æque demonſtrat quod dictum eſt, pene habitum pro miraculo, importuno navigandi tempore propitios flaſſe ventos, quorum ope deferretur Maxentii caput in Africam, cum (ut eadem repetamus) ita Nazarius ait (*f*): *Pari ſtudio miſſum ejuſdem tyranni ad permulcendam Africam caput, ut quam maxime unus afflixerat, laceratus expleret* *; *& nondum ſatis tempeſtivo mari, efflarunt tamen navigantibus felices auræ, & fluctus ſecundi; beatiſſimamque victoriam ipſa etiam elementa juverunt*: Hæc ipſe; qui per intempeſtivum natura mare ſignificaſſe viſus eſt hiemem, qua a navigatione ceſſatur.

(*d*) *Naz. Paneg. Conſtantini.*

* invexerat

(*e*) *l. 1. C. de cenſiv. lib. 11.*

(*f*) *Naz. Panegyric. Conſtantin.*

* vivus

CIV. Rejicitur opinio de origine indictionis.

His itaque de Maxentii necis tempore diſquiſitis ac demonſtratis, tota illa (ut dictum eſt) de Indictionum exordio opinio atque cauſa penitus confutatur; cum multa alia quoque ſint, quibus ſecum ipſe auctor pugnans, ſuo ipſius telo perfodi-

PAGIUS bet, Imperatores Chriſtianos Pontificis Maximi titulum retinere potuiſſe, variaſque hujus facti cauſas ediſſerit. Sed cum conſtet, Imperatores Chriſtianos illum titulum non retinuiſſe, fruſtra hujuſmodi rationes in medium adducuntur; cum hic non de jure, ſed de facto quæſtio ſit, juſque a Theologis, non vero ab Hiſtoricis diſcutiendum ſit. Ad illa tamen argumenta Baronii reſpondet Gothofredus laudatus, ad quem Lectorem remittimus.

XXV. A num. CIV. ad CXI. In Diſſert. Hypatica parte ſecundam cap. 1. num. XX. oſtendi, Scaligerum non male repetiiſſe *Indictionum* originem ab editione Quinquennalium & id genus feſtorum: & cap. 5. num. VI. eum deceptum, quando ſcripſit, *Indictionem* cum Era Antiochena inchoatam eſſe. Cœpta autem prior *Indictio Conſtantiniana* die XXIV. menſis Septembris currentis anni, a qua die Galli poſtea Indictiones auſpicati ſunt, ut ex variis Diplomatis Imperatorum Carlovingicorum, Regumque Francorum patet. A Francis ad Imperatores Ger-

Indictionis initium.

ſoditur; nempe cum ait, anno Domini trecenteſimo decimotertio, Conſulatu Conſtantini ſecundo atque Licinii, ea contigiſſe, quo, ut vult octavo Kal. Octobris, Maxentius fluctibus merſus interiit; idemque ipſe in ſuis Faſtis hoc anno dicti Conſulatus Conſtantini atque Licinii annum Domini numerari duodecimum tantum ſupra centeſimum tradit. Dicerem mendum in notam numeri irrepſiſſe, niſi ab eo ſæpius idem repetitum inveniretur. Aliam igitur de tempore inchoatæ Indictionis, ejuſque nominis originem & cauſam perveſtigandam putamus; nec opus eſſe, ob eam rationem, quod ait, Indicationis atque Indictionis nomina, eadem quaſi cognata conjungere.

CV.

Sed & illa æque rejicitur, quæ ab erudito viro (*a*) emendatore temporum recens eſt excogitata de inventione Indictionis opinio, dum ait ab exhibitione munerum Quinquennalium Imperii Conſtantini uſque ad Vicennalia ſtatuta periodo annorum quindecim, eſſe numerum Indictionum inventum. Nam cum ipſe ſuper falſum prorſus fundamentum totam quam erigit molem imponat, eamdem quoque corruere neceſſe eſt. Ait enim, Conſtantinum imperare cœpiſſe anno Chriſti trecenteſimooctavo, atque adeo hoc anno, quo cœptas numerari tradit indictiones ab octavo Kal. Octobris, celebrata eſſe Quinquennalia ejus Imperii, & anno ejuſdem Imperatoris vigeſimooctavo fuiſſe Vicennalia habita; deceptus ipſe ab Eutropio, qui ait anno quinto Conſtantini ab eo bellum adverſus Maxentium excitatum eſſe. Quibus quidem omnibus nihil abſurdius dici poteſt. Cum enim ſuperius in obitu Conſtantii tum ex ſupputatione Olympiadum, tum etiam Conſularibus Faſtis ſit demonſtratum, cœpiſſe Conſtantini Imperium anno Domini trecenteſimo ſexto; ſeptimus hic annus ejuſdem Imperii numeratur, & Quinquennalia non hoc anno, ſed ante biennium oportuit fuiſſe celebrata; ſic & Vicennalia ejuſdem in annum vigeſimumquintum ejus Imp. pariter neceſſe eſt incidiſſe, Paulo & Juliano Coſs. quibus cœptum & abſolutum eſt pariter Nicænum Concilium, ut ſuo loco pluribus oſtendetur. His igitur ab eo ædificatis abſque veritatis fundamento ſponte labentibus, reliqua his innixa ultro abſque impulſore ſternuntur. Utinam tam facile nobis eſſet de ea re vera ſtatuere, quam falſa deſtruere.

(a) Joſeph. Scaliger de emendat. temporum lib. 5. c. de Indict.

Nova confutatur ſententia de origine indict.

CVI. Quid de indictione auctor ſentiat.

Adjiciam tamen in hac poſtrema quæ Romæ cuditur in noſtris ædibus editione, exigentibus id viris eruditis, quæ de indictionum exordio, cauſa, atque nomine nobis ex conjecturis interdum contigit opinari. Atque in primis, exploſis iis, quæ a quibuſdam recentioribus de Indictionum exordio abſque aliqua teſtificatione feruntur, cœptas nimirum numerari ab Auguſti temporibus; quibus plane omnes rem accuratius intuentes contradicunt; aſſentimur & nos non ante præſentem annum eas ad annorum numerum conſignandum inventas eſſe; cum nulla de illis apud externos ante Conſtantini tempora mentio habeatur; & apud Eccleſiaſtica monumenta, in Concilio Romano ſub Julio Papa, qui Silveſtro ſucceſſit, & apud S. Ambroſium in epiſtola ad Epiſcopus Æmiliæ provinciæ prima mentio reperiatur.

CVII. De periodo quindeni numeri.

Ad hæc igitur inveſtiganda, quanam ex cauſa uſu venerit, ut ejuſmodi quindenus inventus ſit numerus ad annos ſub Indictionis nomine ſupputandos, id potiſſimum (ſi invenire fas ſit) exquirendum eſt. Nullam quidem aliam penes antiquas hujus temporis memorias reperire licuit; ut quindecim annorum periodo aliquod cœptum abſolveretur, & in tabulas publicas referretur, niſi ſtipendia militaria; cum quindenis emeritis, miles honeſta miſſione conceſſa capitationis immunitate, ſi vellet, ſolutus militia liber abire poſſet; ſi nollet, majoribus privilegiis augeretur: eſt de ejuſmodi miſſione mentio in reſcripto (*b*) ejuſdem Conſtantini ad Maximum ad finem ipſius; cum tamen antiquitus (ut apud Tacitum legitur *c*) ſexdecim annorum ſtipendia merere milites tenerentur. Cæterum Conſtantinum magis magiſque augeri voluiſſe jura, & privilegia veteranorum quam minui, ipſe publice profeſſus eſt (*d*).

(b) l.4. de Veteran. C. Theod.
(c) Tacit. lib. 1.
(d) l.2. de Veteran. C. Theod.

CVIII. Indicebatur militaris annona.

Ut autem quindecim annorum ſtipendia per totidem numerarentur Indictiones, inde proveniſſe videtur, quod annis ſingulis eroganda militibus Principis reſcripto provincialibus indicebatur annona, ut patet ex Arcadii & Honorii reſcripto (*e*) ad Pompejanum. Mittebantur ad hoc exactores qui ejuſmodi annonam ex-

(e) l.1. de Indict. C. Theod.

PAGIUS Germaniæ mos hic tranſiit: quem a Gallis uſurpatum exiſtimo, quia Conſtantinus in Gallia imperabat, quando Indictionis circulum inſtituit. Hic autem mos poſtea in Gallia mutatus, ut alibi dicetur. Imperatores Conſtantinopolitani initium a Kalendis Septembris deduxere, quos ſecuti ſunt Pontifices Romani per plura ſecula. Quando vero Indictio a die XXV. Decembris Natali Chriſti ſacra, vel a Kalendis Januariis, vel a XXV. Martii, vel denique a Paſchate exordium ſumere cœperit, & quibus in regionibus, adhuc imcompertum: non arbitror tamen, hunc uſum ante octavum Eccleſiæ ſeculum natum eſſe. Nam exempla duo, quæ in contrarium adduxi in Diſſert. Hyp. p. 2. pag. 303. & 328. id non evincunt, & infra ſuis locis Indictionem in illis memoratam a Septembri inchoandam demonſtrabo. Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani exiſtimat, ideo *Indictionem* a die XXIV. Septembris inchoa-

exigerent, & debitam militibus darent, ut apparet ex eorumdem Auguſtorum reſcripto ad Hadrianum (*a*); eſt titulus in Codice Theodoſiano de Erogatione militaris annonæ; ubi inter alia, ne quid fraudis a miniſtris eam curam gerentibus admitteretur, hæc caverunt iidem Imperatores (*b*): *Provida ſanctione decernimus, ut Breves ante Indictionis principium ſumma fide ac veritate confecti ad noſtra ſcrinia dirigantur, ſecundum quos a ſuſceptoribus erogatio celebretur:* Hæc ibi. Quod vero ejuſmodi annona militaris indicta militibus diſtribui ſoleret & erogari per ſingulas Indictiones; inde quoque accidit, ut Indictio eadem diceretur Diſtributio, vel Fuſio. De priori nomine apud Palladium in dialogo rerum geſtarum S. Joannis Chryſoſtomi hæc leguntur: *Tertiadecima Diſtributione venerunt Conſtantinopolim Aſiæ Epiſcopi, &c.* Et de Fuſionis nomine extat mentio in reſcripto Honorii Imp. ad Macrobium (*c*) ubi indulget debita contracta uſque ad initium Fuſionis quintæ: qua voce Indictionem ſignificari, quæ præcedunt & quæ ſubſequuntur leges ſub eodem titulo de Indulgentiis debitorum poſitæ indicant.

(*a*) *l. 16. de exact. C. Theod.*

(*b*) *l. 24. de erog. milit. annon C. Theod.*

(*c*) *l. 6. de indulg. debit. C. Theodoſ.*

CIX. Quod vero ad tempus ſpectat, ut octavo Kal. Octobris initium ſumat Indictio, inde accidiſſe videtur, quod eo tempore Imperatores exhibendam militibus annonam propoſito edicto indicere annis ſingulis conſueverint, cum jam pleniſſima frugum omnium collectio facta eſſet. Id quidem etiam colligi poteſt ex Gratiani reſcripto ad populum (*e*), ubi inter alia hæc habentur: *Ejus anni atque Indictionis exordio, quæ novum denuo annonæ commeatibus poſcit obſequium, &c.* Probavit uſus poſtea, tam in cenſualibus tabulis, quam in matriculis militaribus, ejuſmodi per quindena ſtipendia emerita numeratione, quindecim Indictionum revoluta periodo, concinne, facile, & abſque errore tempora numerari; qui & a poſteris retentus eſt. Hæc ſunt quæ de nomine, cauſa, & tempore Indictionis nobis dicenda fuerunt, quibus quidem meliora hactenus non invenimus, cum tamen in re obſcuriſſima, nobiliſſima ingenia deſudaſſe non ignoremus. Sed quod conjecturis tantum res agatur, hæc hactenus intra parietes domeſticos continere maluimus.

Cur indictio incipiat menſe ſeptembris.

(*e*) *l. 18. de annon. & tribut. C. Theod.*

CX. Addimus his, ex Græcis faſtis exploratum reddi, ſub hujus anni Conſulibus eſſe cœptas numerari Indictiones; nam ibi hæc deſcripta leguntur:

Sub Conſtantino cœptæ indictiones.

ΙΝΔΙΚΤΙΟΝΩΝ ΚΟΝϹΤΑΝΤΙΑΝΩΝ ΕΝΤΕΥΘΕΝ ΑΡΧΗ. hoc eſt: INDICTIONUM CONSTANTINIARUM HINC EXORDIUM.

Invenimus autem ab Imperatore indicente Indictiones interdum denominatas, ſicque dictam Indictionem Valentiacam a Valente Imperatore (*d*). Sed jam quæ rerum geſtarum anni hujus ſunt, reliqua proſequamur.

(*d*) *l. 1. de indulg. deb. c. 75.*

CXI. Hoc eodem anno qui primus pacis Eccleſiæ poſt decennium perſecutionis illuxit, cum Tyrannus Epiſcopus Antiochenus ſediſſet annos tredecim (tot enim annos eidem Euſebius tribuit) ex hac vita migravit; quis autem poſt ipſum Antiochiæ ſederit, nulla penitus mentio in Euſebii Chronico. Conſtat tamen ex Appendice S. Hieronymi, poſt Tyrannum ſediſſe Vitalem; quod & Theodoretus affirmat, cum ait (*f*): *Antiochiæ autem Epiſcopatum, mortuo Tyranno, cum pax jam in Eccleſia vigere inciperet, obtinuit Vitalis; qui Eccleſiam ibi a tyrannis dirutam, in Palæa ædificavit:* Hæc ipſe. Quod autem ſpectat ad tempus ſedis ejus haud poſſumus Nicephori Chronicon ſequi, in quo annis ſex ille ſediſſe ponitur; ſiquidem certum eſt (ut ex iis, quæ dicentur, perſpicuum evadet) poſt extinctum Maximinum, cum ſolus in Oriente Licinius imperaret, Philogonium in

Vitalis Epiſcopus Antiochenus.

(*f*) *Theod. l. 1. c. 3.*

PAGIUS

inchoatam fuiſſe, quia eo die Conſtantinus in Italiam appulit, & *Maxentio* bellum indixit. Verum hæc conjectura vaniſſima; Conſtantinus enim anno præcedenti in Italiam die incerto venit, &, ut habet Anonymus Valeſianus, *apud Veronam victis Ducibus Tyranni Romam petiit.*

XXVI. *Pax in Occidente Eccleſiæ reddita.* Ad num. CXI. & ſeq. Baronius, qui perſecutionem *Diocletiani* anno citius quam par erat, auſpicatus eſt, currentem annum, primum pacis perperam appellat; cum, ut ſuo loco videbimus, prioribus anni ſequentis menſibus ea adhuc in Oriente ſævierit. In Occidente tamen, ubi *Conſtantinus* imperabat, hoc anno eam ceſſaſſe non dubitandum. Hinc Severus Sulpicius hæc de perſecutionis Diocletianeæ fine ſcribit: *Sed finis perſecutionis illius fuit abhinc annos IX. & LXXX. a quo tempore Imperatores Chriſtiani eſſe cœperunt.* Annum Chriſti quadringenteſimum Stiliconis Conſulatu notatum, Hiſtoriæ ſuæ terminum præfixit Sulpicius. Quare juxta eum pacis Eccleſiæ initium ab hoc anno conſurgit; ab eo enim anno ad CCCC. anni ſunt LXXXIX. utroque extremo incompleto pro integro numerato. Verum Euſebius *pacis* initium ab anno inſequenti repetit, quod *Maximinus* Eccleſiæ perſecutor eo anno adhuc Chriſtianos afflixerit. Quamobrem hoc anno in Occidente, ſequenti in Oriente *pax Eccleſiæ* reddita eſt.

XXVII. *Macbarius fit Epiſc. Hieroſolymitanus.* *Macbarius* Epiſcopus Hieroſolymitanus ſecundum Euſebium in Chronico tam juxta editionem Pontaci, quam Scaligeri, creatus eſt; ut magis in ejus morte explicabitur. Hoc etiam anno Hermannus Contractus ejus Pontificatus initium conſignavit. In poſterum Epiſcoporum Hieroſolymitanorum Chronologiam elucidabimus; nam ante eum nihil hac in re certi dici potuit.

XXVIII. Donatiſtarum ſchiſma hoc anno inchoatum, ut anno CCCVI. num. XIX. oſtendi.

in Vitalis locum ſucceſſiſſe. Vitalis igitur cum poſt perſecutionem ſedem Antiochenam accepit, ad publicos celebrandos conventus (quod Eccleſiæ omnes in perſecutione Diocletiani ſolo æquatæ fuiſſent) Eccleſiam in primis exædificandam curavit; quam ante obitum inabſolutam ab eo relictam, ejus ſucceſſor abſolvit, ut idem qui ſupra Theodoretus affirmat.

CXII. Hoc ipſo anno ſeptimo Conſtantini apud Euſebii Chronicon ponitur poſt Hermonem * Macarius Epiſcopus Hieroſolymitanus, de cujus ſedis annis, rebuſque ab eo geſtis dicemus ſæpius ſecundum ordinem temporis. Porro Theodoretus (a) de ejus agens ingreſſu, ejuſmodi eum exornat elogio: *Hic ob beatam vivendi rationem, & multiplicia bona, quibus exornatus fuit, vere nomini ſuo reſpondit, nempe, ut Macarius diceretur.*

*al Thermonem

Macarius Epiſcopus Hieroſolimitanus.

(a) Theod. lib. 1. c. 3.

JESU CHRISTI ANNUS 313. MELCHIADIS PAP. ANNUS 3. CONSTANTINI IMP. ANNUS 8.

I. CUm jam Chriſti annus trecenteſimus decimus tertius adveniſſet, Conſtantinus Imperator tertium adiit Conſulatum, habuitque ſicuti ſuperiore anno, collegam Licinium in Illyrico Imperatorem; cujus Conſulatum cum alii æque tertium, ut Zoſimus, paremque numero cum Conſtantini Conſulatu ponant; S. Auguſtinus (b) tamen ex libellis Conſularibus, quos citat tertio Conſulatui Conſtantini (niſi ſit mendum in codice) Licinii ſecundum adjungit. Hujus anni exordio, idem Conſtantinus cum adhuc Romæ ageret; quod ad Reipublicæ ſtatum recte diſponendum pertinere videbat, ne, qui potentiores eſſent, humiliores damno afficerent; ejuſmodi legem ſanxit (c):

(b) Aug. ad Donat. poſt. Collat. c. 33.

Conſtantinus legibus munit urbem.

(c) l. 1. C. de cenſib. l. 11.

Imperator Conſtantinus ad Populum. Quoniam tabularii civitatum per colluſionem potentiorum, ſarcinam ad inferiores transferunt; jubemus, ut, quiſquis ſe gravatum probaverit, ſuam tantum priſtinam profeſſionem agnoſcat. Dat. XV. Kal. Februarii, Romæ, Conſtantino Aug. III. & Licinio Coſſ. Hæc ipſe; ex quibus apparet tantum abeſſe ut Conſtantinus hoc tempore nova tributa indixerit, ut potius quæ erant indicta, ad priſtinam cenſus profeſſionem voluerit reformari.

II. Poſt hæc autem haud diutius ipſum Roma retinuit, quem bellicæ curæ (ut dictum eſt anno ſuperiore) in Germaniam evocabant. Factum eſt autem, ut cum Licinius Imperator, qui cum exercitu agere ſoleret in Illyrico, occurriſſet illi in via, una ſimul cum eo Mediolanum uſque pervenerit; licet dicat Zoſimus eum a Conſtantino Mediolanum accer-

II. Conſtantinus ab urbe recedit.

PAGIUS

ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5806.

SÆC. IV. Anno Urbis 1066. Olymp. 273. an. 1. A.C. 313.

☉ 14. D. ☽ 10. P. 21. Mart. Indict. 1.

JESU CHRISTI 313.

MELCHIADIS PAPÆ 3.

CONSTANTINI IMP. 8. LICINII IMP. 7.

I. Conſules.

[1] ANum. I. ad XIII. Coſſ *Conſtantinus Aug. III. & Licinius Aug. III.* Divus Auguſtinus a Baronio citatus, qui habet Licinium II. priorem Licinii Conſulatum non numerat, quia ſuffectum, ut anno CCCXI. num. III. oſtendi. Utriuſque Auguſti Conſulatus juxta quintam regulam, propter nempe Ludos Seculares decimos quos Zoſimus lib. 2. aſſerit in hunc annum incidiſſe, ut in Diſſert. Hypat. part. 2. cap. 10. num. 6. jam notavi: *A Conſulatu Libonis, & Cilonis*, (ab anno nempe Chriſti CCIV.) *quo Severus*, inquit Zoſimus, *Ludos Seculares exhibuit, uſque ad Diocletiani IX. & Maximiani VIII. Conſulatum* (ad annum nempe Chriſti CCCIV.) *centum & unus anni elapſi fuerunt. At tunc quidem privatus ex Imperatore Diocletianus factus eſt, cujus exemplum Maximianus ſecutus eſt. Verum Conſtantino III & Licinio III. Coſſ.* (hoc nempe anno) *centum & decem annorum tempus integrum aderat, quo Ludos, conſueto more, celebratos oportuit.* Licet enim iis annis Ludi Seculares celebrati non fuerint, de more tamen Imperatores Conſulatum capeſſebant,

---

NOTÆ

[1] COſſ. *Conſtantinus Aug. III. & Licinius Aug. III.* Inſcriptio in ædibus Capitolinis:

MAGNO. ET. INVICTO. IMP. CAES.
C. VAL. AUREL. CONSTANTINO.
PIO. FEL. INVICTO. AUG. PON-
TIF. MAX. TRIB. POTEST. COS.
III. PP. PROC.

Conſtantini prænomen hic *Caius* non *Flavius* eſt. *Licinii* vero nomina in nummis ſunt: *C. Valerius Licinianus Licinius*. Faſti Idatiani, Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, Bucherii laterculi, & Libellus de Præf. Urb. *Conſtantio III. & Licinio III.* Optatus Lib. I. Zoſimus Lib. II. & S. Auguſtinus contra Donatiſtas; *Conſtantino ter, & Licinio ter Conſulibus.*

cerſitum; ſed edictum ab ipſo datum priorem ſententiam veriorem eſſe declarat. Quid autem ad optimum regimen Imperii ſtabiliendum inter eos tranſactum ſit, Zoſimus (a) narrat agens in primis de rebus Romæ ab eo geſtis poſt Maxentium extinctum, his verbis: *Hoc eventu rerum Conſtantinus de paucis quibuſdam Maxentio familiariſſimis pœnas exegit, Prætorianis militibus e medio ſublatis, & caſtellis dirutis, in quibus eſſe conſueverant* (erant hæc dicta caſtra prætoria) *denique conſtitutis urbanis rebus, ad Celtas & Gallos profectus eſt. Licinio Mediolanum accerſito ſororem Conſtantiam in matrimonium tradidit, quam antea ſe daturum ei promiſerat, cum eum ſibi ſocium contra Maxentium hoſtem adjungere vellet. Eo peracto, Conſtantinus ad Celtas diſcedebat:* Hucuſque Zoſimus; hanc autem Conſtantiam Conſtantini germanam Chriſtianam fuiſſe, Acta Baſilei Epiſcopi Amaſeæ in Ponto ſignificant; de qua plura inferius dicturi ſumus.

(a) *Zoſim. lib. 2.*

III. Teſtatur Aurelius Victor (b) ad has nuptias vocatum fuiſſe Diocletianum, ſed venire contempſiſſe; ſic enim ait: *Cum a Conſtantino atque Licinio vocatus ad feſta nuptiarum, per ſenectam, quo minus intereſſe valeret, excuſaviſſet, reſcriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio faviſſe, & Maximino favere, ſuſpectans necem dedecoroſam, venenum dicitur hauſiſſe:* Hæc Victor. Porro exitum Diocletiani poſt triennium accidiſſe, auctor eſt Zoſimus (c); itaque de eo tunc agemus. Quod vero idem Victor (d) dicat, earumdem nuptiarum tempore Conſtantinum Imperatorem creaſſe Cæſares filios ſuos Criſpum & Conſtantinum, necnon Licinii Auguſti Licinianum filium menſium fere viginti eodem nomine inſigniſſe; ipſum erraſſe dicemus anno decimo Imperii Conſtantini.

(b) *Aur. Vict. in Dioclet.*

Nuptiæ Conſtantiæ cum Licinio.

(c) *Zoſim. lib. 2.*

(d) *Victor. in Conſtantino.*

IV. At non ea tantum, quæ ad connubium ſpectarent, inter eos tranſacta eſſe; ſed etiam quæ ad pacem Orientalis Eccleſiæ pertinerent, conſtat fuiſſe diſpoſita, & amborum nomine pro Chriſtianis fuiſſe promulgatum edictum; quod a Licinio Ethnico homine, de Chriſtianis tamen Conſtantini intuitu bene merente inter alia fœderis initi placita elicitum fuiſſe putamus: nam quod ad ipſum ſpectat Conſtantinum, nequaquam expectavit Licinii congreſſum ac conſultationem, ut pro Chriſtianis ſub ſua ditione agentibus ampliora decerneret, Romæ dum ageret, poſt debellatum Maxentium. Quamobrem quod licuit a cultore deorum exigere, ſic Chriſtianæ religioni conſultum fuit, ut tamen idololatris quoque proſpectum foret. Edicta Euſebius recitat, his verbis inſcripta (e):

Quid Conſtantinus cum Licinio.

(e) *Euſeb. lib. 10. c. 5.*

IMPERATORIORUM EDICTORUM EXEMPLAR.

V. Edictum Conſtantini atque Licinii pro Chriſtianis.

Cum jampridem religionis libertatem nemini denegandam eſſe; ſed cujuſque menti & voluntati poteſtatem permittendam ritus & inſtituta divina pro ſua animi voluntate & arbitrio excolendi, conſideraremus; mandatum dedimus, ut cum ſinguli alii, tum Chriſtiani ſuæ ſectæ & religionis fidem integre obſervarent. Sed quoniam in eo reſcripto, in quo ejuſmodi illis concedebatur facultas, multæ ſententiæ dubiæ & controverſæ ineſſe videbantur; quidam illorum propterea fortaſſe paulo poſt præ metu ab illius obſervatione repulſi ſunt. Quapropter cum ego Conſtantinus Auguſtus, & ego Licinius Auguſtus, proſpero itinere Mediolanum perveniremus; & omnia quæ ad utilitatem & commodum Reipublicæ pertinebant, accurate diſquireremus; iſta inter cætera, quæ plebi univerſæ perutilia videbantur, maxime omnium decernenda exiſtimavimus, quibus reverentia & divinus cultus contineretur; hoc eſt, ut tum Chriſtianis, tum aliis omnibus liberam optionem omnino daremus eam religionem ſequendi, quam ipſi in animos inducerent; quo, quæcumque ſit divinitatis & cæleſtis numinis potentia, nobis, ac univerſis qui ſub noſtra ditione vitam degunt, clemens & propitia eſſe poſſet.

VI. Libertas Chriſtum ubique colendi conceſſa.

Iſtam igitur noſtram voluntatem ac ſententiam recta ratione ac conſilio decidimus, ut nemini prorſus libertas negetur, Chriſtianorum obſervantiam, & cultum imitandi, amplexandique; & cuique detur copia ſuam mentem ei religioni addicendi, quam ipſe ſibi maxime convenire cenſuerit: quod divinum numen in omnibus, quæ molimur, conſuetam curam, ſtudium, & bonitatem in nos oſtendat. De qua quidem voluntate noſtra conſentaneum fuit ad te reſcribere, ut tum controverſæ illæ ſententiæ, quæ prioribus litteris ad tuam pietatem miſſis de Chriſtianis continebantur, penitus tollerentur, tum ea quæ videbantur admodum ſevera, & a noſtra man-

PAGIUS bant, ut etiam videbimus factum anno Chriſti CCCCIV. quo Ludi Seculares exhiberi debuiſſent.

II. *Conſtantinus* ſub finem anni præcedentis, vel currentis initio Mediolanum venit, & *Conſtantiam* ſororem Licinio in matrimonium collocavit, ut anno præterito ex Lactantio lib. de Mortibus Perſecut. cap. 45. diximus. Porro Conſtantinum ſub hujus anni Conſulibus menſe Martio *Mediolani* fuiſſe, conſtat ex Lege 1. *De bonis vacantibus*. Ibidem *VI. Id. Mart.* data, quæ refertur in Codice Theodoſiano. Ea in urbe celebre edictum ab utroque Imperatore promulgatum, quo Chriſtiani cultus obſervantia permiſſa

Nuptiæ Licinii; edictum Conſtantini, & epiſtola Maximini.

manſuetudine, & clementia aliena, omnino abrogarentur; atque adeo jam quiſque eorum qui induxerint in animum Chriſtianam religionem obſervare, libere, minime fucate, & abſque ulla moleſtia aut perturbatione cujuſquam hoc ipſum cuſtodiat. Quæ quidem tuæ ſolertiæ pleniſſime ſignificare decrevimus, ut intelligas, nos liberam ac ſolutam Chriſtianis facultatem conceſſiſſe, ſuam ipſorum religionem ſedulo excolendi; quod quoniam tua pietas perſpicit a nobis libere illis eſſe conceſſum, aliiſque etiam poteſtatem factam, eum obſervantiæ, & religionis modum, quem apud animum propoſuerint, conſectandi, & noſtrorum temporum tranquillitati, & quieti re vera accommodatum eſſe, ut quiſque facultatem habeat deligendi obſervandique eam in Deo colendo rationem, quæ ſibi maxime placuerit; hocque a nobis factitatum eſſe, ut nullius honoris, nullius religionis auctoritas a nobis ulla ex parte minui videatur: tuarum partium eſt providere, ut nemo impediatur, quo minus ſuæ profeſſioni firme adhæreſcat.

VII. Bona reddita Chriſtianis. *Iſtud etiam præter cætera nominatim Chriſtianis decernimus, ut loca eorum, in quæ ipſis in more poſitum erat antea convenire (de quibus quidem rebus litteris ſuperioribus ad tuam ſanctimoniam datis alia formula eo tempore a nobis erat definita, & præſcripta) ſi qui vel a Quæſtore noſtro, vel ab alio quopiam ea emiſſe videantur, Chriſtianis abſque argento, abſque ulla repetitione pretii, quod in illis emendis collocaverant, ſine omni mora, & dubitatione reſtituant; & ſi qui ipſa loca pro munere fuerint adepti, ut ipſis Chriſtianis quam celerrime reddant; ac ſi qui ea aut coemerint, aut dono receperint, aliquid a noſtra bonitate poſtulent; Præfectumque qui regioni, in qua habitant, præeſt, adeant, quo ipſorum etiam a noſtra munificentia proviſio, & cura ſuſcipiatur. Quæ quidem omnia Chriſtianorum ſocietati tuo ſtudio, & induſtria extemplo, & ſine ulla dilatione reſtituenda cures, oportebit. Ac quoniam ipſi Chriſtiani non ſolum ea loca, in quæ conveni re ſolent, ſed alia etiam habuiſſe cognoſcuntur, quæ non privatim ad ſingulos, ſed ad jus totius ipſorum communitatis, ideſt, Chriſtianorum, ſpectabant; ſingulis, qui ea poſſident, mandes velim, ut omnia per legem, quam ſupra poſuimus, abſque ulla controverſia Chriſtianis, id eſt ſocietati ipſorum, & conventui reddant, modo ratio ipſa ante demonſtrata ſedulo conſervetur; nimirum ut illi, qui ſine repetitione pretii (ſicut antea diximus) ea reſtituant, ſuas res, & facultates abſque damno a noſtra beneficentia compenſandas fore pro certo expectent. In quibus omnibus prædictæ Chriſtianorum communitati ſtudium, & diligentiam pro virili tua parte, vel maximam adhibere debes, ut noſtrum citiſſime conficiatur mandatum, quo ad hunc modum communi, & publicæ tranquillitati a noſtra benignitate recte proſpiciatur. Nam hac ratione (ſicuti dictum eſt) divinum erga nos ſtudium, quod in multis jam rebus experti ſumus, perpetuo nobis firmum ac ſtabile permanebit. Ut igitur hujus noſtræ ſanctionis, & beneficentiæ deciſio ad omnium notitiam perferatur; has noſtras litteras ubique præponi, & in cujuſque cognitionem venire, conſentaneum eſt; quo lex a noſtra clementia ſancita neminem omnino latere poſſit:* Hucuſque edictum per Conſtantinum (ut demonſtratum eſt) elicitum a Licinio, cum ille, quod in Chriſtianos parum æquo eſſet animo, in gratiam ejuſdem Conſtantini Imperatoris parum certa, ſed ambigua decreta promulgaſſet; quod ut de Conſtantino dicatur, plane indignum eſt.

Quod vero non ſatis proſpectum eſſet Eccleſiis Orientis ejuſmodi datis a Licinio litteris, niſi Maximinus, cujus potiores Imperii partes eſſent, ſineret Chriſtianos in pace agere; actum eſt per eumdem Conſtantinum cum Licinio, ut amborum nomine pro pace Chriſtianorum ad eumdem Maximinum litteræ mitterentur; quod factum eſſe teſtatur Euſebius (*a*); idemque datas a Maximino ſtatim publicas pro Chriſtianis litteras recitat, hæcque præmittit: *Iſte de his rebus certior factus, primum, utpote tyrannus, immenſum animo dolorem concepit; verum poſtea, quamquam aliorum Imperio cedere videri nolebat, neque mandatum eorum divulgare; metu tamen jubentium perterritus, hanc primam pro Chriſtianis epiſtolam, tamquam ſua auctoritate compoſitam, Præfectis ſuæ ditionis neceſſario perſcribit: & in ea, quæ ab ipſo numquam fuerant hactenus factitata, commentitia ratione contra ſe ipſe confingit.* VIII. Maximinus inducitur ad reſcribendum pro Chriſtianis. (*a Euſeb. lib. 9. c. 8. circa medium.*)

IX. *Jovius Maximinus Auguſtus Sabino S.*

Cum apud tuam gravitatem, tum apud omnes homines ſatis increbuiſſe arbitror, domi-

PAGIUS miſſa eſt, quam Baronius hoc anno recitat, quemadmodum & *Maximini* epiſtolam ad *Sabinum* Prætorii ſui Præfectum. Verum, ut anno præcedenti oſtendimus, edictum quidem illud, quod apud Euſebium lib. 10. cap. 5. legitur, hoc anno datum; ſed epiſtola ad Sabinum anno præcedenti ſcripta, poſtquam *Conſtantinus* & *Licinius* eo anno aliam Legem, quæ periit, in favorem Chriſtianorum emiſiſſent. At Baronius, qui unam tantum Legem a Conſtantino datam exiſtimabat, epiſtolam *Maximini*, quæ ad præcedentem annum pertinet, quæque priori Legi ſubjungenda erat, poſt ſecundam recitavit. Hæc ergo ſecunda Lex prioris quædam explicatio fuit:

Maximinus pro Chriſtianis reſcripſit.

dominos, & patres noſtros Imperatores Diocletianum, & Maximianum, quando omnes fere homines, relicto deorum cultu ſe cum Chriſtianorum gente commiſcuiſſe, conjunxiſſeque intellexerant, recte ſane mandaſſe, ut cuncti, qui a deorum ſuorum immortalium religione receſſiſſent, aperta animadverſione, & ſupplicio ad eorum devotionem denuo revocarentur. Verum cum ego felici quodam, & proſpero caſu in Orientem primum adventarem; & complures homines qui Reipublicæ prodeſſe poſſent, a Judicibus ob eam cauſam, quam modo poſuimus, in loca quædam extranea relegatos animadverterem; cuique Judici mandata dedi, ut nemo illorum de reliquo in homines provinciales, crudeliter animadverteret, ſed blanda aſſentatione potius, adhortationeque benevola ad deorum religionem eos reducere conaretur. Id temporis igitur, dum juſſa convenienter, & appoſite a Judicibus juxta mandatum meum obſervabantur, neminem ex partibus verſus Orientem, vel miſſum in exilium, vel contumelia affectum contigit; immo vero etiam, quia humanius cum illis agebatur, facilius ad deorum cultum ſe receperunt.

X. Excuſat ſe Maximinus.

Poſtea, cum anno præterito, proſpero itinere Nicomediam proficiſcerer, ibique commorarer, cives ejus civitatis ſimul cum deorum ſtatuis ad me veniunt, majoremque in modum contendunt, ut Chriſtiana gens nullo modo in ipſorum patria habitare permitteretur. Ceterum ſimulatque complures ejus religionis viros in illis partibus domicilia ſua habere perſpexeram, ſic illis reſponſum dedi: Eorum petitionem mihi pergratam eſſe; ſed me non intellexiſſe, illud idem ab omnibus poſtulari. Quod ſi qui eſſent, qui in illa ſuperſtitione perſtare vellent, ita cuique pro ſuo arbitratu in inſtituto propoſito perſiſtendi libertatem permiſi; & ſi ſponte ſua etiam deorum religionem amplexari in animum inducerent, non equidem inficiatus ſum. Et ſicut benignum reſponſum Nicomediæ civibus dedi, ſic ceteris civitatibus, quæ adeo enixe idem a me contendiſſent, nempe, ut nullus Chriſtianus eorum civitates incoleret, neceſſe habui humanitus reſpondere; propterea, quod idem iſtud cum antiqui Imperatores omnes obſervaſſent; tum ipſis diis, quorum providentia omnes homines, omneſque Reſpublicæ gubernantur, viſum eſſet, ut ejuſmodi petitionem, quam pro religione, & cultu divini eorum numinis ad me retulerant lubens admitterem.

Ann. Eccl. Tom. III.

*Quapropter licet tuæ in primis æquitati ante hoc tempus a me per litteras ſignificatum ſit, perque mandata ſimiliter imperatum, ut Judices contra provinciales, qui Chriſtianam gentem apud ſe retinere, & incolumes ſervare nitantur, nihil acriter, & acerbe ſtatuant, ſed toleranter, & placide eos ferant; tamen ne vel a Beneficiariis *, vel ab aliis quibuſcumque contumelias, injurias, aut moleſtas perturbationes pati cogantur; his etiam litteris tuam animi magnitudinem, & gravitatem admonere, conſentaneum putavi, ut leni potius ſermone, & cohortatione benigna noſtros provinciales ad deorum curam ac religionem agnoſcendum impellas. Unde ſi quis ſua quadam animi inductione deorum cultum agnoſcendum exiſtimet, hunc libenter admittere convenit; ſin nonnulli ſuam propriam religionem ſequi velint, eorum arbitrio, & poteſtati liberum relinquas velim. Quocirca tua æquitas, quod tibi concreditum eſt, ſedulo obſervare debet; & nemini facultas permittatur provinciales noſtros contumelia, vel modeſtia divexandi, quandoquidem (ut ſupra ſcripſi) liberali admonitione potius, & blanda ſermonis ſuavitate eos ad deorum venerationem, & obſervantiam revocare par eſt. Atque quo ipſum noſtrum mandatum in cognitionem omnium noſtrorum provincialium veniat; edicto abs te edito, quod imperatum eſt, divulgare debes:* Hucuſque ad Sabinum litteræ; ſed ſubdit Euſebius.

XI. Ut ſecure ubique degere liceat Chriſtianis.

XII. Chriſtiani adhuc timent.

Ut primum iſta Maximinus neceſſitate coactus, non ſua ductus voluntate, juſſerat; deinceps propter veteratorium, & falſo ementitam ſententiam, quam antea poſt parem nobis conceſſam libertatem oſtendiſſet, apud nonnullos nec verus, nec fide dignus habitus eſt. Idcirco nemo noſtrum aut conventus cogere, aut ſe in aperto, & omnium oculos collocare audebat. Nam in ejus litteris de hac re nulla facta eſt mentio; ſed illud ſolum in ipſis mandabatur, ne quiſquam nobis quicquam faceſſeret negotii; conventus autem agere, templa exædificare, aut aliud quippiam eorum, quæ nobis in more poſita ſunt tranſigere, ejus litteræ neutiquam permiſerunt. Et quamquam pacis, & pietatis auctores Conſtantinus, & Licinius ad eum litteras dederant, ut nobis hæc omnino peragendi liberam faceret poteſtatem, & omnibus ſuis ſubjectis per leges, & decreta idem conceſſerant; tamen ſceleſtiſſimus ille,

Yyy 2

PAGIUS fuit: quippe in prima quædam verba erant, quibus Gentiles, Novatiani, Montaniſtæ, & aliqui alii valde offendebantur, quod in ea Hæretici vocarentur. Quare *Conſtantinus* coactus fuit hac ſecunda Lege mentem ſuam ac ſententiam explicare, ne Gentiles prohibitum aut improbatum ab ipſo Deorum cultum quererentur.

Omnibus igitur liberam colendi numinis facultatem a ſe conceſſam eſſe profitetur *Conſtantinus*: ita ut unuſquiſque pro arbitrio quamcumque velit ſectam ac Religionem ſequatur, ut pluribus Valeſius in Notis demonſtrat. Porro *Maximinum* præſenti anno interiiſſe, anno ſequenti adverſus Baronium oſtendemus.

Baron. an. cccxiv. num. VII.

A num.

ille, ſi non divina ultione eo detruſus fuiſſet, & ad extremum invito animo ad idem largiendum compulſus, numquam mei aſſentiri in animum induxiſſet: Hæc Euſebius. Quænam autem cauſa interceſſerit, ut idem Maximinus pleniſſimum poſthac edictum pro Chriſtianis dederit, dicemus anno ſequenti, quo editum fuiſſe conſtat; nam anno inter lapſo poſt recitatas nuper ad Sabinum litteras id fieri contigit.

XIII. *Conſtantinus quid in Germania.* His igitur quam celerrime rebus confectis, Conſtantinus (quod in procinctu eſſet ad rebellantes Germanos comprimendos) Mediolano cum exercitu recedens, ſe cum eo hoſtibus præſentavit; quos primo ſui aſpectu non ſolum repreſſit, ſed militari arte eos deluſos vicit atque ſubegit; hæc quidem in Panegyrica oratoris Gallicani oratione (a nullo enim alio auctore hæc commendata memoriæ reperiuntur) his verbis narrantur (a): *Illico obvius aſſuiſti, & præſentia tua ne auderet tranſitum Rheni, terruiſti; etiam videbaris rem votis tuis feciſſe contrariam, quod inhibita eruptione non foret materia victoriæ. Sed inopinato conſilio uſus (abeundo enim ſimulato nuncio majoris in ſuperiore limite tumultus) occaſionem ſtolidis ac ferinis mentibus obtuliſti in noſtra veniendi, relictis in occulto ducibus, qui ſecuros adorirentur. Quo cum veniſſent, conſilium tuum ſequitur fortuna; toto Rheni alveo oppleto navibus devectus, terras eorum ac domos mæſtas lugenteſque populatus es; tantamque cladem vaſtitatemque perjuræ genti intuliſti, ut vix poſt illud nomen habitura ſit:* Hæc auctor. Sic itaque Conſtantinus virtute Cruci, cui ſolum fidebat, perdifficile bellum per paucis diebus feliciſſime abſolvit, adeoque barbaras illas nationes compreſſit, ut rebellare ulterius non præſumpſerint. Sicque Romanum Imperium ſibi ſubjectum anni unius ferme ſpatio a tyrannide Maxentii, & barbarico furore quietum per omnia, atque pacatum reddidit.

(a) *Panegyric. 2. Conſtantini.*

XIV. *Sæculares ludi a Conſtantino contempti.* Conſtantinus igitur, quod in dies magis magiſque in Chriſtianæ religionis cultu proficeret; ab iis, quæ eſſent Gentilitiæ ſuperſtitionis, officiis procul abhorruit; quamobrem Sæculares ludos ab aliis cupide expectatos, & celebri apparatu peragi ſolitos, cum ſe æqua annorum periodo Urbi redderent, prorſus deſpexit, atque celebrare contempſit; quod Gentilibus magno mærori fuit, cum dicerent illos ad peſtes, morbos, lueſque ſanandas, bellaque avertenda fuiſſe divinitus inſtitutos, & in eam diem ſolemniſſime celebratos quique eſſent carminibus Sybillinis præſcripti, ac veluti fatales Urbi conceſſi; nam poſt ritus, & ſacrificiorum diverſa genera reſerata, erant in iiſdem oraculis hi verſus in fine conſcripti (b):

(b) *Apud Zoſim. l. 2.*

Itala ſic tellus omnis, telluſque Latina
Æternum tua ſceptra colet, tua juſſa capeſſet.

XV. His ergo a Chriſtiano Imperatore ſpretis, viſum eſt illis omen caſuri Romani Imperii; quamobrem hæc Zoſimus Ethnicus: *Verum (inquit) Conſtantino, & Licinio tertium Conſ. centum, & decem annorum ſpatium completum fuit, quo jam ludos conſueto more celebratos oportuit. Eo neglecto, ad infelicitatem illam res prolabi neceſſe fuit, quæ hoc tempore nos urget:* Hæc ipſe conſueto gentilium more (quod ſæpe factum vidimus) qui cunctas clades deorum contemptoribus Chriſtianis acceptas ferebant; quod cum Ethnici omnes in Chriſtianis procaciter jactare ſolerent, Zoſimus ipſe id propenſius ac petulantius præſtitit, cum nullam prorſus aliam ſcribendæ hiſtoriæ inierit rationem, quam ut doceret, culpa Chriſtianorum Romanum Imperium eſſe collapſum. Ipſe enim ſui ipſius inſtituti rationem dum affert, hæc ait (c): *Cum enim Polybius expoſuerit, quo pacto Imperium perexiguo tempore Romani acquiſierint; ego quo pacto temporis non magno ſpatio ſuis delictis idem perdiderint, indicaturus ſum.* Id ergo ipſe conſilium cum iniiſſet, rem tantam, ut ab omnium malorum cauſa atque principio, a prætermiſſis a Conſtantino Sæcularibus ludis auſpicatur, & in Conſtantinum ipſum, veluti malorum omnium auctorem calumnias aggerat, & exaggerat. Semel enim eo affectu imbuto animo (quod prudens hiſtoricus in primis cavere debet) magnum intulit hiſtoricæ veritati detrimentum.

Zoſimi in ſcribendo conſilium.

(c) *Idem lib. 2.*

XVI. Auctoris conſilium. Quod vero noſtrarum partium eſt, veritatem omni ex parte conſtantem, probatam, teſtatamque, & in omnibus ſartam tectam, e tenebris vendicatam in apertiſſimam lucem reſtituere; ſic Conſtantini res geſtas proſequemur, ut non Apologiam pro ipſo in omnibus elaboremus, cunctaque ab eo edita commendare, atque etiam perperam geſta excuſare

re

PAGIUS III. *Victoria Conſtantini.* A num. XIII. ad XVIII. *Conſtantinus* Mediolano digreſſus, in Galliam & ad inferiorem Germaniæ limitem, ubi *Treveris*, reverſus eſt, Francorum & barbarorum ad Rhenum tranſitum inhibuit, repreſſitque, ut teſtatur Auctor incertus Panegyrici Conſtantino dicti cap. 21. ubi Maxentiana cæde narrata ait: *Non feſſus præliis & expletus victoriis, ut natura fert, otio te & quieti dediſti, ſed eodem impetu, quo redieras in Gallias tuas, perrexiſti ad inferiorem Germaniæ limitem; magna ſcilicet intercapedine temporis, ac brevi locorum diſtantia: poſt annuam ex-*

pe-

re atque probare velimus, ut privatus affectus nos in ſinuoſos impellat anfractus; ſed recto tramite via regia ac libera incedentes, prævia veritate, quæ ipſa ingerit, quæ ſola monet ac docet, noſtris ſcriptis tantummodo complectemur. Ceſſet igitur de Sæcularibus ludis a Conſtantino neglectis Zoſimi querela, dum conſtat ſæcula illa, quibus ſunt celebrati, nec peſte, vel lue, aut aliis caſibus adverſis caruiſſe. Sed quam bene poſtea accidit, ut cum Gentilium improbitate, ab Honorio Chriſtiano Imperatore id extorquentium, ſunt iidem iterum reſtituti, & Romæ celebrati (*a*) ſexto ejuſdem Principis Conſulatu, tantam incolumitatem Urbi præſtiterint, ut poſt ſexennium ea caperetur atque diriperetur a Goth's ſub Alarico duce! cum e contra præſens ſæculum, quod ludis caruit Sæcularibus, Urbi fuerit feliciſſimum tot tyrannis extinctis, ac barbaris debellatis. At jam miſſis his, reliqua anni præſentis acta ordine proſequamur; nec enim licet, ex ſententia Plinii (*b*), diutius cum larvis inire certamen.

(*a*) *Panvin. lib. de ludis Secularibus.*

(*b*) *Plin. in præfatione.*

XVII. Falſum oraculum & calumnia Gentilium.

Tanta pace, Chriſti gratia, Orbe tranquillato, tanta gloria ejus Eccleſia aucta, atque adeo immenſa claritudine illuſtrata; plane accidit, ut Gentiles invidia tabeſcentes, quo ſolatio aliquo lenirent de Chriſtianorum ingenti gaudio conceptum mærorem & animorum acerbitatem, novum oraculum confixerint, atque ore omnium diffamarint, Græcis quibuſdam compoſitis verſibus præcinentes, Chriſtianam religionem trecentis & ſexagintaquinque annis tantummodo duraturam, quorum trecenti & tredecim jam prope præter lapſi eſſent. Rurſumque videntes Chriſti divinitatem adeo altas fixiſſe radices in cordibus credentium omnium, ut ejus nomen convelli poſſe penitus deſperarent; cernenteſque Romæ potiſſimum Petri Apoſtoli, qui ſedem ibi locaſſet, gloriam mirifice prædicari; in eum blaſphemias converterunt, dicentes ipſum fuiſſe magum, atque magicis diſciplinis ſibi æſtimationem maximam comparaſſe. Meminit horum omnium S. Auguſtinus (*c*) in commentariis de civitate Dei, dum ait: *Cum enim viderent, nec tot tantiſque perſecutionibus eam* (nempe Chriſtianam religionem) *poſſe conſumi, ſed de his potius mira incrementa ſumpſiſſe; excogitaverunt neſcio quos verſus Græcos, tamquam conſulenti cuidam divino oraculo effuſos; ubi Chriſtum quidem ab hujus tamquam ſacrilegii crimine faciunt innocentem, Petrum autem maleficia feciſſe ſubjungunt, ut coleretur Chriſti nomen per trecentos ſexaginta quinque annos; deinde completo memorato numero annorum, ſine mora ſumeret finem:* Hæc Auguſtinus, pluribus irridens eos atque ſubſannans, impletumque demonſtrat ac præterlapſum tempus commento fatidicorum præſcriptum.

(*c*) *Auguſt. de Civit. Dei l. 18. c. 53.*

Sed quod minus poſſet Gentilium calumniis Diabolus, Chriſtianam religionem labefactare, conatus eſt id præſtare ſtudiis factioſorum ſchiſmaticorum; ac plane accidit quod eſt in Proverbiis (*d*): *Muſcæ morientes perdunt ſuavitatem unguenti:* Siquidem ſchiſmatici Donatiſtæ in Africa, qui (ut ſuperius dictum eſt) adverſus Cæcilianum Epiſcopum Carthaginenſem ſuperbe nimis & arroganter rebellaverant, & Majorinum pſeudoepiſcopum in adverſum thronum evexerant, atque Africæ, Mauritaniæ, Numidiæque complures Epiſcopos in eum concitaverant, Conciliaque collegerant, & calumniis exagitaverant, indigne ferentes ipſum uno præſidio niti, nempe Apoſtolicæ ſedis communicatione fulciri, ac proinde omnes intentatos in eum conatus irritos reddi; valentioribus rurſus eum impulſibus urgent, conantes primum in eumdem Africæ Proconſulem commovere, ac, ſi poſſent, Conſtantinum etiam concitare. Sed quo hæc geſta ſint ordine, deinceps enarremus. Au-

XVIII. Schiſmaticorum factio.

(*d*) *Eccleſ. 10.*

PAGIUS

peditionem ſtatim bello auſricatus, a Tyberi ad Rhenum, imo ut omen & ſimilitudo nominis ſit & tua, Imperator magnitudo animi pollicetur, a Tuſco Albula ad Germanicum Albim prolaturus Imperium. Hinc igitur, ut obſervat Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani, Treviris poſtea datæ ab eo plures Conſtitutiones, hoc anno menſibus Novembris & Decembris. *Licinius* vero Mediolano *ad Illyricum* reverſus eſt, ut habet Anonymus Valeſianus.

IV. *Ludi Seculares in hunc annum incidebant.*

Porro ex Zoſimi verbis a Baronio recitatis Chronologia noſtra confirmatur. Ait Zoſimus lib. 2. *Conſtantino & & Licinio tertium Coſſ. centum & decem annorum tempus integrum aderat, quo jam Ludos* (Seculares) *conſueto more celebratos oportuit. Eo vero non obſervato, ad infelicitatem illam res prolabi neceſſe fuit, quæ hoc tempore nos urget.* Ultimi Ludi Seculares Chilone & Libone Coſſ. exhibiti, teſte Zoſimo ibidem. Quare cum Conſulatus tertius Conſtantini & Licinii in præſentem annum incidat, Conſulatus Chilonis & Libonis nullo modo concurrere potuit cum anno Chriſti CCVI. cum quo illum Baronius conjunxit; ſed cum anno Chriſti CCIV. omnino copulandus fuit, uti a nobis præſtitum: alioquin non anni CX. ſed anni dumtaxat CVIII. a Conſulatu Chilonis & Libonis ad Conſulatum Conſtantini & Licinii tertium præteriiſſent. Ex quo liquet, Baronii Chronologiam ante Diocletiani Imperium depravatam eſſe. Ceterum, *Honorium* Imperatorem Ludos Seculares non reſtituiſſe, oſtendi in Diſſert. Hypatica tam in Prolegomenis n. XI. quam in parte II. pag. 187. Qua de re rurſus agetur anno CCCCIV.

Baron. n. XIV.

V. *Prima Conſtitutio Conſtanti-*

A num. XVIII. ad XXX. Hoc annno *Conſtantinus* primam ſuam Conſtitutionem in favorem Eccleſiæ *Mediolano*, ubi eum menſe Martio fuiſſe diximus, ad *Anulinum* Proconſulem Afri-

XIX. Audierant Donatiſtæ ex ſcriptis ad Anulinum Proconſulem litteris Conſtantini, ipſum erga Cæcilianum eſſe propenſiorem; nec ſibi ſperandum, Imperatore ei propitio, negotium illi faceſſere, & de ſede Carthaginenſi, quod alias ſæpe ſed fruſtra tentaſſent, exturbare poſſe; quamobrem interpellant eumdem Anulinum Proconſulem in magiſtratu adhuc permanentem, ut ſuos quos ſcripſerant adverſus Cæcilianum ad Conſtantinum libellos mittat; quod ille præſtitit; deque his omnibus ipſum Conſtantinum in Galliis agentem, ſcriptis ad eum litteris, reddidit certiorem. Extant ipſæ adhuc intextæ in epiſtola Hipponenſium (*a*) ad Januarium primæ ſedis Numidiæ ætate longævum Epiſcopum Donatiſtarum, quem provocant ad ea quæ adverſus primos auctores ſchiſmatis, Conſtantini tempore, apud tranſmarinos Epiſcopos tranſacta ſunt, incipientes a dicta Anulini ad Imperatorem facta relatione, ſic ejus narrationis exordio hominem compellantes: *Cum ſis in tam grandi conſtitutus ætate, arbitramur te optime noſſe, quod pars Donati, quæ primo apud Carthaginem pars Majorini dicebatur, ultro accuſavit Cæcilianum tunc Epiſcopum Eccleſiæ Carthaginenſis apud Imperatorem illum antiquum Conſtantinum. Sed ne forte aut oblita hoc ſit gravitas tua, aut te noſſe diſſimules, aut etiam (quod non putamus) forſitan neſcias; exemplum relationis tunc Anulini Proconſulis, quem pars Majorini tunc interpellavit, ut ea crimina, quæ objiciebat Cæciliano, ad memoratum Imperatorem ab eodem Proconſule mitterentur, his noſtris litteris inſeruimus.*

(*a*) Auguſt. epiſt. 68.

Anulinus nunc Proconſul Africæ.

XX. Relatio Anulini ad Conſtantinum. *Scripta cæleſtia majeſtatis veſtræ accepta atque adorata, Cæciliano, & his qui ſub eodem agunt, quique clerici appellantur, devotio parvitatis meæ inſinuare curavit, eoſdemque hortata eſt, ut unitate conſenſu omnium facta, cum omni omnino munere indulgentiæ majeſtatis veſtræ liberati eſſe videantur Catholici, cuſtodita ſanctitate legis, debita reverentia divinis rebus inſerviant. Verum poſt paucos dies extiterunt quidam, adunata ſecum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendum putarent; quique faſciculum in aluta ſignatum, & libellum ſine ſigno obtulerunt dicationi meæ; atque impendio poſtularunt, ut ad ſacrum, & venerabilem Comitatum nominis veſtri dirigerem; quæ manente Cæciliano in ſtatu ſuo, ſubjectis eorumdem Actis, quo cuncta majeſtas veſtra poſſit dignoſcere, parvitas mea dirigere curavit*: Hucuſque Anulini litteræ ad Conſtantinum.

XXI. Donatiſtarum libelli ad Imp. Miſſorum autem libellorum tituli tantum in eadem ad Januarium epiſtola Hipponenſium leguntur in hæc verba: TRANSMISSI *libelli duo, unus in aluta ſubſcriptus ita:* LIBELLUS ECCLESIÆ CATHOLICÆ CRIMINUM CÆCILIANI TRADITUS A PARTE MAJORINI. *Item alius ſine ſigillo cohærens eidem alutæ, datus die decimoſeptimo Kal. Majas Carthagine, domino noſtro Conſtantino Auguſto tertium Conſ.* Hæc ibi. Sed quod pertinet ad alutam, quam dicit continuiſſe libellos; erat ex pelle factus ſacculus, ſeu marſupium, quo clauderentur ſcripta, quæ longius mittenda eſſent, ut ab aqua ſervarentur illæſa. Sed de aluta, alutamento, & alutario plura Grammatici. At non ſatis fuit Donatiſtis, ejuſmodi libellis per Anulinum Proconſulem miſſis interpellare Conſtantinum Imperatorem, ſed & ipſi una navigaverunt, ubi ille erat, in Gallias. Quinam hi fuerint, & libellum ſupplicem, quem Conſtantino obtulerunt, Optatus Milevitanus recenſet his verbis (*b*): *Majores veſtri, Lucianus, Dignus, Naſſutius, Capito, Fidentius, & cæteri Imperatorem Conſtantinum, harum rerum adhuc ignarum, his precibus rogaverunt, quarum exemplum infraſcriptum eſt: Rogamus te, o Conſtantine optime Imperator, quoniam de genere juſto es; cujus Pater inter cæteros Imperatores perſecutionem non exercuit, & ab hoc facinore immunis eſt Gallia; nam in Africa inter nos, & cæteros Epiſcopos contentiones ſunt; petimus, ut de Gallia nobis judices dari præcipiat pietas tua. Datæ a Luciano, Digno, Naſſutio, Capitone, Fidentio, & cæteris Epiſcopis partis Donati. Quibus lectis, Conſtantinus pleno livore reſpondit; in qua reſponſione, & eorum preces protulit* *, *dum ait: Petitis a me in ſæculo judicium, cum ego ipſe Chriſti judicium expectem. Et tamen dati ſunt judices Maternus ex Agrippina civitate, Rhe-*

(*b*) Optat. Milevit. contra Parmen. l. 1.

* prodidit

PAGIUS Africæ emiſit pro Cæciliano & Clericis ejus, quam refert Euſebius lib. 10. cap. 7. cujus hic titulus: *Exemplum epiſtolæ Imperatoris Conſtantini, qua cunctos Eccleſiarum Præſides ab omnibus publicis functionibus immunes eſſe præcipit.* Eam recitat Baronius anno præcedenti, ſed loco non ſuo. Ejus etiam meminit *Anulinus* in relatione ſua ad Conſtantinum, quæ extat apud Auguſtinum epiſtola LXVIII. ad Januarium juxta antiquum ordinem, & in Actis Collationis Carthaginenſis die III. num. CCXVI. & CCXX. quam etiam indicat ipſe *Conſtantinus* Lege 1. Cod. Theodoſ. *De Epiſcopis*, data hoc anno pridie Kalendas Novembris. Poſt paucos dies quam *Anulinus* eam Conſtitutionem ſeu epiſtolam Conſtantini Cæciliano & Clericis ſub eo conſtitutis inſinuavit, *Donatiſtæ* livore moti libellos obtulere Carthagine, *Anulino XVII. Kalendis Maiis*, quibus huic immunitati intercedebant, Eccleſiæque Catholicæ nomen ſibi vindicabant. Quos libellos *Anulinus*, manente Cæciliano in ſtatu ſuo, ad Conſtantinum direxit, ut docet Anulini

...xi in favorem Eccleſiæ

Baron. an. CCCXII. n. LXXXIX.

Rheticius ab Auguſtoduno civitate, Marinus Arelatenſis: Hæc de Conſtantini decreto Optatus.

XXII. Conſtantinus defert judicium Melchiadi & collegis.

At licet invitus hos Judices dederit; quippe qui Chriſti judicio ſe eſſe ſubjectum intelligens, indignum exiſtimavit illorum, qui Chriſti vice funguntur, judicium per ſe, vel per alios agitare; tamen cum ipſe, quod adhuc in fide rudis eſſet, judiciorum Eccleſiaſticorum ordinem ignoraret, tres illos Gallicanos Epiſcopos judices petitos elegit; ſentiens vero poſtea judicia Epiſcoporum ex divinæ legis præſcripto (quod ipſe teſtatur ſcribens poſt hæc ad Melchiadem) abſque primariæ ſedis Antiſtite nefas eſſe cognoſci, ad eumdem Melchiadem Romanum Pontificem cauſam defert; qui præſentibus tribus illis, quos elegerat, aliiſque comprovincialibus in Italia Epiſcopis, Cæciliani cauſam pertractet. Dum hæc a Conſtantino decernuntur, aliæ rurſum ab eodem Anulino Africæ Proconſule allatæ ſunt litteræ de diſſidiis inter Catholicos atque ſchiſmaticos in dies magis increbreſcentibus; ad quæ componenda neceſſe eſſet, legitimam formam ſervare judicii; nempe ut præſens adſit reus, qui ſuam cauſam dicat præſentibus accuſatoribus; quamobrem ex Anulini litteris viſum eſt Conſtantino curare, ut Cæcilianus una cum decem Epiſcopis ſuarum partium Romam, apud Melchiadem alioſque Epiſcopos convocatos judicium experturus, ſe conferret, totidemque ex ſchiſmaticis Donatiſtis eodem adventarent.

XXIII. His omnibus hunc in modum a Conſtantino inſtitutis, de futuro Romæ judicio litteras dedit ad Melchiadem Romanum Pontificem, & Marcum, ut in hæc verba præfefert epiſtolæ titulus (a):

(a) Euſeb. l. 10. c. 5.

*Conſtantinus Auguſtus Melchiadi * Epiſcopo Romano, & Marco S.* Quiſnam autem fuerit iſte Marcus, ad quem eamdem ſcribit Imperator, quam ad Melchiadem ſcribit epiſtolam, hactenus nobis incompertum eſt. Sed ex quo Marci nomen non recenſetur ab Optato inter Epiſcopos, qui vocati ab Imperatore præſentes fuerunt Romanæ Synodo, cujus rei gratia hanc ipſe Conſtantinus ſcribit epiſtolam; vehemens ſuſpicio eſt; textum eſſe depravatum apud Euſebium, ut καὶ μαρκῷ loco ἱεράρχῃ (quæ vox Melchiadis titulum demonſtraret) ſit errore poſitum; nam facili mutatione ἱεραρχῷ aliquis potuit ſcripſiſſe, unde poſtea facile καὶ μαρκῷ irrepſerit, ſicque fuerit titulus hujus epiſtolæ: *Conſtantinus Auguſtus Melchiadi epiſcopo Romano Hierarchæ.* Sed reddamus hic ex Euſebio ipſam epiſtolam; ſic enim habet:

* Miltiadi

Conſtantini epiſtola ad Melchiadem Papam.

XXIV. *Quoniam hujuſmodi litteræ complures ab Anilino * clariſſimo Africæ Proconſule ad me miſſæ ſunt, in quibus conſtat, Cæcilianum Epiſcopum Civitatis Carthaginenſium a quibuſdam collegiis ſuis in Africa ordinatis Epiſcopis, multis de rebus in crimen vocari; & illud mihi permoleſtum videtur, ut in his Provinciis, quas divina providentia ultro ac ſua ſponte ſub meum ſubjunxerit Imperium, & in illis locis, in quibus crebra hominum frequentia verſatur, non modo multitudo ad deteriora deflectat, & diſtrahatur diſſidiis, ſed Epiſcopi etiam diſcordiam inter ſe ipſi exerceant: Viſum eſt mihi, ut idem Cæcilianus cum decem Epiſcopis, qui illum reum facere videantur, & decem aliis, quos ipſe ſuæ litis dijudicationi neceſſarios exiſtimaverit, Romam navigio trajiciat; ut ibi coram vobis, & Rheticio etiam, & Materno, & Marino collegis veſtris, quos ea de cauſa Romam maturare juſſerim, poſſit audiri, ſicut ſanctiſſima Dei lex (ut noſtis) poſtulat. Atque ut de omnibus hiſce pleniſſimam accuratiſſimamque notitiam poſſitis habere, exemplaria litterarum ad me ab Anilino miſſarum, litteris meis ſubſcripta, adverſus prædictos collegas miſi; quas cum veſtra gravitas perlegerit, exquiſite ponderabit quomodo, quave ratione lis illa, quam ſupra diximus, diligentiſſime rectiſſimeque dirimatur, & ex juris præſcripto tandem aliquando abſolvatur: quandoquidem illud veſtrum ſtudium minime latet me tantam reverentiam ſanctæ, & Catholicæ Eccleſiæ tribuere, ut velim vos nullum generare ſchiſma, nullam diſcordiam ullo in loco omnino relinquere. Summa magni Dei majeſtas vos, honoratiſſimi viri, multos annos conſervet.* Hucuſque Conſtantini epiſtola, quam Euſebius (b) recitat.

*Anulino

De Cæciliani cauſa.

(b) Euſeb. l. 10. c. 5.

XXV. Quid autem in Synodo Romæ actum ſit coram Melchiade atque aliis convocatis Epiſcopis, quave die & loco fuerit ejuſmodi Concilium celebratum, Optatus Milevitanus narrat his verbis (c): *Ad Urbem Romam ventum eſt ab iis tribus Gallis, & aliis quindecim Italis.* Non nominantur decem illi, qui cum Cæciliano venire juſſi eſſent, nec ipſe Cæ-

(c) Optat. lib. 1.

Concilium Romæ habitum.

PAGIUS

lini relatio apud Auguſtinum in epiſtola laudata, cujus relationis & ipſe *Conſtantinus* meminit in epiſtola ad Miltiadem, & Marcum apud Euſebium lib. 10. cap. 5.

VI. Menſe Octobri Synodus ad libellum ſeu preces Donatiſtarum Romæ Conſtantini juſſu habita fuit VI. Nonas Octobris inter Cæcilianum & Donatiſtas, ubi *Donatus* damnatus & *Cæcilianus* innocens pronuntiatus eſt, teſte Optato libro 1. cap. 10. Auguſtino lib. poſt Collationem Donatiſtar. capite 33. & epiſt. CLII. juxta veterem ordinem & alibi. Extremo jam die ejuſdem menſis Octobris lata Lex prima Codicis Theodoſiani *De epiſcopis*, qua *Conſtantinus* immunitatem illam Clericorum Catholicorum confirmat adverſus Hæreticorum Donatiſtarum factionem. Ita recte Gothofredus in Commentario ejuſdem Legis. Eam vero epiſtolam Conſtantini de immunitate ad Anulinum

Synodus Rom. in qua ea conſtitutio confirmata.

Cæcilianus; minus vero totidem illi ex parte Donatiſtarum accerſiti Epiſcopi, eo quod non ſederint, ut Judices, ſed illi ſe habuerint, ut defenſores; iſti autem, ut accuſatores. Tum ſubdit: *Convenerunt in domum Fauſtæ in Laterano, Conſtantino, & Licinio tertium Conſſ. ſexto Nonas Octobris, die ſexta feria: Cum conſediſſent Miltiades Epiſcopus urbis Romæ, & Rheticius, & Maternus, & Marinus Epiſcopi Gallicani, & Merocles* * *a Mediolano, Florianus a Cæſena; Zoticus a Quintiano, Stemnius ab Arimino, Felix a Florentia Tuſcorum, Gaudentius a Piſis, Conſtantius a Faventia, Proterius a Capua, Theophilus a Benevento, Savinus a Tarracina, Secundus a Præneſte, Felix a Tribus Tabernis, Maximus ab Oſtia, Evandrus ab Urſino, Domitianus a Foro Claudii.* Loca hæc omnia nota ſunt; ſed pro Urſino, forṫaſſe, Urbino, legendum erit, vel Urſentino civitate in Lucania poſita a Plinio. Quod vero ſpectat ad ea quæ tractanda poſita ſunt; ſicut a Donatiſtis Cæcilianus reus eſt conſtitutus, ita pariter Donatus, a Caſiſnigris dictus, ejus factionis primus auctor, a Catholicis qui ſtabant a parte Cæciliani, accuſatus eſt. Quid autem in Synodo actum ſit, Optatus inſtitutam proſecutus orationem ſic tradit:

* Mirocles

XXVI. Donatus judicatur, Cæcilianus abſolvitur.

His decem, & novem conſidentibus Epiſcopis, cauſa Donati, & Cæciliani in medium miſſa eſt a ſingulis. In Donatum hæ ſunt ſententiæ latæ: QUOD confeſſus ſit ſe rebaptizaſſe, & Epiſcopis lapſis manum impoſuiſſe, quod ab Eccleſia alienum eſt: reliqua hujus ſententiæ deſunt verba. Sed proſequitur hæc Optatus de cauſa Cæciliani: *Teſtes inducti a Donato, confeſſi ſunt ſe non habere, quod in Cæcilianum dicerent. Cæcilianus omnium ſupra memoratorum ſententiis innocens eſt pronunciatus, etiam Miltiadis ſententia, qua judicium clauſum eſt his verbis: CUM conſtiterit, Cæcilianum ab iis qui cum Donato venerunt juxta profeſſionem ſuam non accuſari; nec a Donato convictum eſſe in aliqua parte conſtiterit; ſuæ communioni Eccleſiaſticæ integro ſtatu retinendum merito eſſe cenſeo.* Hac ergo Romani Pontificis ſententia cauſa eſt terminata damnato Donato, & Cæciliano penitus abſoluto. *Sufficit ergo* (inquit Optatus) *& Donatum tot ſententiis eſſe percuſſum, & Cæcilianum tanto judicio eſſe purgatum.*

XXVII. Porro hæc omnia, quæ judicium præceſſerunt, & judicio Synodali coram Melchiade ſunt definita, in perpetuis ſervata ſunt Actorum Eccleſiaſticorum monumentis, eademque deinde in magna illa inter utramque partem facta poſtea Collatione ſingillatim ſunt recitata, ut S. Auguſtinus teſtatur, ſic dicens (*a*): *Quinto ergo loco hæc acta ſunt. Recitatæ ſunt duæ relationes Anulini Proconſulis ad Conſtantinum Imperatorem; una, quæ jam ſuperius erat recitata, quæ oſtendit majores Donatiſtarum, id eſt, de parte Majorini, dediſſe ſibi chartas criminum Cæciliani, & poſtulaſſe Conſtantino mittendas, ſeque illas memorato Imperatori miſiſſe; altera autem, qua oſtendit, ex ejuſdem Imperatoris juſſione, denos ex utraque parte ad agendam cauſam, ut mitterent eos, ſe conveniſſe, atque illos promiſiſſe facturos. Tum deinde lectæ ſunt etiam litteræ ſupradicti Imperatoris ad Epiſcopos datæ, ubi eis cauſam Cæciliani injunxit audiendam. Atque inde ex ordine legi cœpit etiam Epiſcopale judicium Melchiadis Romani Epiſcopi, & aliorum Epiſcoporum in eadem urbe Roma factum; cujus judicii prima parte, id eſt, Geſtis primi diei recitatis, ubi accuſatores Cæciliani, qui miſſi fuerant, negaverunt ſe habere, quod in eum dicerent; ubi etiam Donatus a Caſiſnigris in præſenti convictus eſt, adhuc diacono Cæciliano, ſchiſma feciſſe Carthagine; de Carthaginis enim ſchiſmate exorta eſt adverſus Eccleſiam Catholicam pars Donati; ubi etiam promiſerunt iidem adverſarii Cæciliani, alio die ſe præſentaturos, quos cauſæ neceſſarios ſubtraxiſſe arguebantur; & hoc mentiti ulterius ad judicium accedere noluerunt:* Hucuſque de Actis Synodi ſub Melchiade in Collatione recitatis Auguſtinus.

(*a*) Aug. in brevic. Collat. die 3. c. 12.

De actis Synodi.

XXVIII. Cum ergo hæc ex publicis Actis, & Optati Milevitani teſtificatione liquido conſtet geſta eſſe coram Melchiade Papa; plane corrigendum eſt, quod apud S. Hieronymum (*b*) legitur de Rheticio Epiſcopo Auguſtodunenſi, Romam eſſe miſſum a Conſtantino ob cauſam Montenſium (nempe Donatiſtarum) ſub Silveſtro Romano Pontifice; irrepſit enim error (quonam pacto, neſcimus) ut pro Melchia-

(*b*) Hier. ep. 133.

De Rheticio Epiſc. Auguſtodunenſi.

PAGIUS

num miſſam eſſe hoc anno circa menſem Aprilem, liquet ex ea Auguſtini ad Januarium epiſtola, in qua Anulinus ait, *poſt paucos dies* quam eam accepit, extitiſſe quoſdam, qui Cæciliano contradixerint, & libellum obtulerint. Qui libellus dicitur in eadem epiſtola, *datus die XVII. Kalendas Maias Carthagine, Domino noſtro Conſtantino Auguſto tertium Coſ.* Quare ea de immunitate epiſtola menſe circiter Aprili hujus anni in Africam pervenit, & non bene in Annalibus anno præcedenti recitata.

VII. Valeſius in notis ad librum 10. Euſebii cap. 8. ait; *Baronius mendoſum eſſe exiſtimat Euſebii textum, & pro verbis, καὶ Μάρκῳ, ſcribendum eſſe, ἱεράρχῃ. Verum hæc emendatio, quod pace ſummi Viri dictum ſit, ferri non poteſt. Cum enim Miltiades vocatus ſit Epiſcopus urbis Romæ ſuperfluum eſt addere ἱεράρχην. Adde quod ea vox inſolens eſt & affectata; cum tamen titulus* dign-

Marcus Presbyter Synodo Romanæ intereſt.

Baron. n. XXIII.

chiade Silveſter poſitus habeatur. Laudat alibi eumdem ipſe Hieronymus (a), atque celebris famæ fuiſſe Epiſcopum, ſcripſiſſeque Commentarios in Cantica Canticorum, & aliud grande volumen adverſus Novatianum. De eodem quoque S. Auguſtinus agens contra Julianum Pelagianum, hæc ait (b): *Rheticium ab Auguſtoduno Epiſcopum magnæ fuiſſe auctoritatis in Eccleſia tempore Epiſcopatus ſui, Geſta illa Eccleſiaſtica nobis indicant, quando in urbe Romana, Melchiade Apoſtolicæ ſedis Epiſcopo ſedente, cum aliis Judex interfuit, Donatumque damnavit, qui prior auctor Donatiſtarum ſchiſmatis fuit; & Cæcilianum Epiſcopum Eccleſiæ Carthaginenſis abſolvit. Is cum de baptiſmo ageret, &c.*

(a) Hier. de Script. Eccleſ. in Rheticio.
(b) Aug. contra Julianum l. 1. c. 3.

XXIX. Quantum autem Melchiades laborarit, ut Donatiſtæ, qui Majorino favebant, Catholicæ unirentur Eccleſiæ, S. Auguſtinus ejus hac de re ſententiam mirifice laudans, ſcribens ad Donatiſtarum Epiſcopos, hæc ait (c): *Qualis ipſius beati Melchiadis ultima eſt prolata ſententia, quam innocens, quam integra, quam provida atque pacifica, qua neque collegas, in quibus nihil conſtiterat, de collegio ſuo auſus eſt removere; & Donato ſolo, quem totius mali principem invenerat, maxime culpato, ſanitatis recuperandæ optionem liberam ceteris fecit, paratus communicatorias litteras mittere etiam iis, quos a Majorino ordinatos eſſe conſtaret; ita ut quibuſcumque locis duo eſſent Epiſcopi, quos diſſenſio geminaſſet, eum confirmari vellet qui fuiſſet ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda provideretur. O virum optimum! o filium Chriſtianæ pacis & patrem Chriſtianæ plebis:* Hæc de Melchiade Auguſtinus, qui patrem Chriſtianæ plebis Melchiadem nominat eo ſenſu, quo eadem epiſtola ſuperius dixerat, in Romana Eccleſia ſemper viguiſſe Apoſtolicæ Cathedræ principatum, cujus tantummodo facultatis eſſet de Epiſcoporum ſedibus eo modo tranſigere.

(c) Aug. ep. 162.
Melchiadis Pap. ſententia.

XXX. At quod moris eſt hæreticorum atque ſchiſmaticorum, pacem odiſſe, tam opportunas, tamque optandas, ſi mentis ſanæ fuiſſent, pacis conditiones illi penitus contempſerunt, redditique ſunt aliena clementia duriores, & tanta ejus

facilitate magis illiberales atque protervi; ſed &, quod eſt in Pſalmis (d): *Furor illorum ſicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas, ne exaudiat vocem incantantis ſapienter*, acriori obſtinatione recruduit, & ab omni pacis conditione penitus reſilivit; nulla namque habita juris, vel recte facti ratione, a Melchiadis & collegarum Epiſcoporum judicio inſolenter ad Conſtantinum Imperatorem appellant. Proſecutus eſt eam appellationem Donatus ſignifer impietatis, nomine omnium; cujus voces Conſtantinus exhorruit, ut de eo Optatus ſcribit, cum ait (e): *Et tamen Donatus appellandum eſſe ab Epiſcopis credidit; ad quam appellationem Conſtantinus Imperator ſic reſpondit: O rabida furoris audacia! ſicut in cauſis Gentilium fieri ſolet, appellationem interpoſuerunt.* Quod autem Optatus in hac prima Donatiſtarum appellatione, ea verba a Conſtantino prolata teſtetur, hic ipſa deſcribenda epiſtola eſt ejuſdem Conſtantini ad Epiſcopos ſcribentis, in qua ejuſdem ſententiæ mentio habetur, ſic enim ſe habet (f):

(d) Pſal. 57.
Donatiſt. appellant ad Conſtantinum.
(e) Optat. contra Parmen. l. 1.
(f) Extat in Appendice ad Optatum Pariſiis noviſſime editum ex bibliotheca D. Petri Pithæi.

XXXI. Epiſt. Conſtantini ad Epiſcopos Catholicos.

Conſtantinus Auguſtus epiſcopis Catholicis, cariſſimis fratribus ſalutem.

Æterna religioſa, & incomprehenſibilis pietas Dei noſtri nequaquam permittit humanam conditionem diutius in tenebris oberrare; neque patitur exoſas quorumdam voluntates uſque in tantum pervadere, ut non ſuis præclariſſimis luminibus denuo pandens iter ſalutare, eas det ad regulam juſtitiæ converti. Habeo quippe cognitum multis exemplis; hæc eadem ex me ipſo metior. Fuerunt enim in me primitus, quæ juſtitia carere videbantur; nec ullam putabam videre ſupernam potentiam, quæ intra ſecreti mei pectora gererem. Equidem hæc (ut dixi) æquam fortunam debuerunt ſortiri, ſcilicet omnibus malis redundantem. Sed Deus omnipotens in cælis per ſæcula reſidens, tribuit, quod non merebar. Certo jam neque dici, neque enumerari poſſunt ea, quæ cæleſti ſua in me famulum ſuum benevolentia conceſſit, ſanctiſſimi Antiſtites Chriſti Salvatoris, fratres cariſſimi.

XXXII. *Gaudeo igitur equidem ſpecialiter; gaudeo, quod tandem, habita juſtiſſima di-*

PAGIUS *dignitas cujuſque uſitato vocabulo exprimatur. Rejecta itaque Baronii conjectura, exiſtimo, Marcum hic eſſe Presbyterum Eccleſiæ Romanæ, quem una cum Miltiade intereſſe huic Synodo voluit Conſtantinus. Hic eſt, ut opinor, Marcus, qui poſt Sylveſtrum Papam Epiſcopatum urbis Romæ geſſit.* Ita Valeſius, cujus conjectura valde probabilis, præſertim cum Auctor Synodici tradat, Synodum Romæ convocatam fuiſſe a Miltiade ſanctiſſimo PP. & Marco; Miltiadi Marcum adjungens, perinde ac in epiſtola Conſtantini utrumque junctim nominari animadverterat, inquit ibidem Valeſius.

VIII. *Incertum an Donatiſtæ a Synodo Romana appellarint.*

A num. XXX. ad XLV. Num. *Donatiſtæ* a Concilio Romano Melchiadis hoc anno celebrato, ad ipſummet Imperatorem, aut ad numeroſius epiſcoporum Concilium appellarint, inter Eruditos non convenit. Communis ante Sirmondum ſententia fuit, *Donatum* cum ſuis a Synodo Romana appellaſſe, *ad quam appellationem*, inquit Optatus, *Conſtantinus Imperator ſic reſpondit: O rabida furoris audacia! ſicut in cauſis Gentilium fieri ſolet, appellationem interpoſuerunt.* Verum hunc locum mutilum eſſe primus omnium docuiſſe videtur Sirmondus qui

judicatione, eos ad meliorem ſpem fortunamque revocaſtis, quos malignitas diaboli videbatur a præclariſſima luce legis Catholicæ miſerabili ſua perſuaſione avertiſſe. O vere victrix providentia Chriſti Salvatoris, ut etiam his conſuleret, qui jam deſciſcentes a veritate, quodammodo adverſus ipſam arma inducentes, Gentibus ſe copulaverunt. Quia ſi vel nunc vera fide voluerint obſequia ſanctiſſimæ legi deferre; intelligere poterunt, quantum ſibi nutu Dei ſit proviſum. Et hoc quidem, ſanctiſſimi fratres, ſperabam etiam in eis quibus ingenita eſt maxima durities animi, poſſe reprehendi *; ſed non profuit apud eos recta dijudicatio, neque in eorum ſenſus ingreſſa eſt Divinitas propitia. Re vera enim non immerito ab his procul abſceſſerit Criſti clementia, in quibus manifeſta luce claret hujuſmodi eſſe, ut eos etiam a cæleſti proviſione exoſos cernamus; quæ in ipſos tanta veſania perſeverat, cum incredibili arrogantia perſuadeant ſibi, quæ nec dici, nec audiri fas eſt, deſciſcentes a recto judicio dato, quo cæleſti proviſione meum judicium eos comperi poſtulare; quæ vis malignitatis in eorumdem pectoribus perſeveret. Quotiens a me jam ipſo improbiſſimis additionibus ſuis ſunt condigna reſponſione oppreſſi? qui utique ſi hoc ante oculos habere voluiſſent, minime hoc ipſum interpoſuiſſent. Meum judicium poſtulant, qui ipſi judicium Chriſti expecto. Dico enim (ut ſe veritas habet) ſacerdotum judicium ita debet haberi, ac ſi ipſe Dominus reſidens judicet. Nihil enim licet his aliud ſentire, vel aliud judicare, niſi quod Chriſti magiſterio ſunt edocti.

* deprehendi.

XXXIII. Deteſtatio procaciæ Donatiſtarum.

Quid igitur ſentiunt maligni homines, officia (ut vere dixit) Diaboli? Perquirunt ſecularia, relinquentes cæleſtia. O rabida furoris audacia! ſicut in cauſis Gentium fieri ſolet, appellationem interpoſuerunt. Equidem Gentes minora interdum judicia refugientes, ubi juſtitia deprehendi poteſt, magis ad majora judicia, auctoritate interpoſita, ad appellationem ſe conferre ſunt ſolitæ. Quid hi detractores legis, qui renuentes cæleſte judicium, meum putaverunt poſtulandum, ſic ſenſere de Chriſto Salvatore? Ecce jam proditores; ecce ſine ulla acriori diſquiſitione ipſi per ſemet prodiderunt facinora ſua. Quæ ab ipſis ſentitur humanitas, qui in ipſo Deo immanes proſilierunt? Equidem fratres cariſſimi, licet hæc in ipſis videantur deprehenſa; nihilominus vos, qui Domini Salvatoris ſequimini viam, patientiam adhibete, data his adhuc optione, quid putent deligendum; ac ſi eos in iiſdem videritis perſeverare, protinus cum his, quos Dominus dignos cultu ſuo judicavit, proficiſcimini, & redite ad proprias ſedes, meique mementote, ut mei Salvator noſter ſemper miſereatur. Cæterum direxi meos homines, qui eoſdem infandos deceptores religionis protinus ad Comitatum meum perducant, ut ibi degant, ibi ſibi mortem pes * pervideant. Dedi quoque litteras competentes ad eum qui Vicariam Præfecturam per Africam tuetur, ut quotquot hujus inſaniæ ſimiles invenerit, ſtatim eos ad Comitatum meum dirigat; ne ulterius ſub tanta claritate Dei noſtri ea ab ipſis fiant, quæ maximam iracundiam cæleſtis providentiæ poſſint incitare. Incolumes vos Deus omnipotens tribuat votis meis, & veſtris per ſecula, fratres cariſſimi: Hactenus epiſtola Conſtantini ad Epiſcopos poſt judicium Romæ habitum.

XXXIV. Acta aliqua Synodi Arelatenſis.

Accepimus eam una cum aliis ad Arelatenſe Concilium ſpectantibus, ſimulque Acta ſub Munatio Felice, repetita ſub Zenophilo Proconſule, impartita nobis a Petro Morino Theologo Pariſienſi, nobis conſuetudine litterarum, & probitate morum conjunctiſſimo, miſſa Romam a Petro Pithœo Pariſienſi clariſſimo J. C. de bonis litteris optime merito, ad Triſtanum Guillemierium Pictavienſem J. C. (quo-

PAGIUS qui in Notis poſtumis a Labbæo in Collectione Conciliorum publicatis profert Conſtantini M. reſcriptum, in quo ad hæc verba, *O rabida furoris audacia!* ſubdit: Hæc eſt illa Conſtantini adverſus appellationem Donatiſtarum deteſtatio, quam innuit Auguſtinus epiſt. 162. *Alios*, inquit *apud Arelatem Judices Epiſcopos dedit, a quibus tamen illi ad ipſum rurſum Imperatorem provocare maluerint. Qua in re illos quemadmodum deteſtetur, audiſtis.* Eamdem verbis ipſis commemorat Optatus lib. 1. Sed mutilus Optati locus, in quo nulla Synodi Arelatenſis fit mentio, nonnullos in fraudem induxit, ut appellationem Donatiſtarum, ad Synodum Romanam referendam crederent, quæ tribuenda erat Arelatenſi. De Synodo Romana murmuraſſe victos *Donatiſtas*, illam accuſaſſe ac reprehendiſſe, de illa queſtos eſſe, multis locis docet Auguſtinus: ab ea provocaſſe nuſquam proditum eſt, ſed ab Arelatenſi. Ita Syrmondus, cujus ſententia placuit Valeſio in Opuſculo de Schiſmate Donatiſtarum cap. 7. ubi urget, varia eſſe D. Auguſtini teſtimonia, neque ullam appellationis facere mentionem. Inter alia hoc unum profert ex lib. 2. contra Literas Petiliani, cap. 92. *Si autem, quod verum eſt, petentibus majoribus veſtris Epiſcopale judicium dederat Conſtantinus, & apud Romam & apud Arelate, quorum primum apud eum accuſaſtis, ab altero ad eum appellaſtis* &c. De priore ſubdit Valeſius, eos quidem murmuraſſe, & conqueſtos eſſe, a poſteriori autem Concilio provocaſſe habet Auguſtinus. Tum Valeſius cap. 8. teſtimonium citati Optati erroris arguit aut Librariorum incuria, aut ab ipſo Optato commiſſi, cum exclamatio Conſtantini de rabida furoris audacia contineatur in reſcripto non ad Synodum Arelatenſem ſed ad Patres Arelatenſes, poſt celebratum ab ipſis Concilium, quomodo ab ipſorum, & non Romanorum Epiſcoporum judicio appellarant Do-

(quorum omnium meminiſſe volumus, ut a viris egregiis egregie ea omnia teſtata relinquamus.) Ad hunc ipſum etiam datum Indicem legimus a Nicolao Fabro J. C. ſpectatæ virtutis & eruditionis viro, Pithæi contubernale, de nonnullis Eccleſiaſticæ antiquitatis monumentis nondum in lucem editis; quorum cum participes erimus (quod ſperamus liberalitate optimi viri) ea ſingula ſuis locis intexentur, digno inventoris elogio. Quod vero ſpectat ad recitatam epiſtolam Conſtantini; duo quidem ex ea explorata redduntur; nimirum, abſoluto Cæciliano Epiſcopo Carthaginenſi, & detectis fraudibus Donatiſtarum ſchiſmaticorum, complures reſipuiſſe; & ad Catholicam Eccleſiam reverſos eſſe; rurſumque accuſatores illos Cæciliani Epiſcopos ſchiſmaticos contumaciores eſſe redditos, atque impudentiores, nec veritos (quod & magnopere admiratus eſt ipſe Conſtantinus) a judicio Epiſcoporum appellare ad tribunal Imperatoris.

XXXV. Novi Donatiſtarum ſuggeſtio.

(a) Optat. l. 1.

Quæ autem poſt hæc ſecuta ſunt, Optatus narrat his verbis (a): *Eodem tempore idem Donatus petiit, ut ſibi reverti ad Carthaginem contingeret. Tunc a Filumino ſuffragatore ejus Imperatori ſuggeſtum eſt, ut bono pacis Cæcilianus Brixiæ retineretur; & factum eſt. Tunc duo Epiſcopi ad Africam miſſi ſunt, Eunomius & Olympius, ut remotis duobus* (nempe Cæciliano & Majorino) *unum ordinarent. Venerunt apud Carthaginem, fuerunt per dies quadraginta, ut pronunciarent, ubi eſſet Catholica; hoc ſeditioſa pars Donati fieri paſſa non eſt. De ſtudio partium ſtrepitus quotidiani ſunt habiti. Noviſſima ſententia eorum Epiſcoporum Eunomii & Olympii talis legitur, ut dicerent illam eſſe Catholicam quæ eſſet in toto Orbe terrarum diffuſa; & ſententiam decem & novem Epiſcoporum jamdudum datam diſſolvi non poſſe. Sic communicaverunt clero Cæciliani, & reverſi ſunt. De his rebus habemus volumina Actorum; quod ſi quis voluerit, in noviſſimis partibus legat. Cum hæc fierent, Donatus ultro prior ad Carthaginem redit. Hoc audito Cæcilianus ad ſuam plebem properavit. Hoc modo iterum renovellatæ ſunt partes; conſtat tamen Donatum tot ſententiis eſſe percuſſum, & Cæcilianum innocentem totidem ſententiis pronunciatum:* Hucuſque de præſentis anni judicio Optatus. Cæterum antequam in Africam redire permitterentur utriuſque partis Epiſcopi; ad eos conciliandos, ſi poſſet, illos vocavit ad ſe Conſtantinus, ut ejus litteræ ſignificant, quas paulo poſt recitabimus. Quæ poſt hæc Optatus addit de judicio ordinatoris, Felicis ſcilicet Epiſcopi Aptungitani, qui Cæcilianum ordinaverat, & a ſchiſmaticis eſt traditionis crimine infamatus, ſequenti anno facta noſcuntur, deque illis ſuo loco dicturi ſumus.

XXXVI. De retentione Cæciliani Brixiæ.

Qui autem retentionem Cæciliani Brixiæ referunt poſt Concilium Arelatenſe, vel judicium Conſtantini, omnino errare convincuntur. Nam cum ex eodem Optato manifeſte demonſtretur, poſt hæc omnia Conſtantinum ſcripſiſſe ad Proconſulem Africæ Ælianum, ut quæreret de cauſa Felicis Aptungitani, cumque ex actis publicis conſtet (b), id factum eſſe Voluſiano & Aniano Conſulibus, nempe anno ſequenti; neceſſario affirmandum eſt, retentionem Cæciliani Brixiæ hoc ipſo anno poſt Romanum Concilium contigiſſe, ac poſt (ut Optatus ait) appellationem a Donatiſtis interpoſitam. Conſtantinus igitur, qui abſoluta Synodo, & expleto Cæciliani judicio, Epiſcopos ad propria redire permiſerat; expertus procaciam Donatiſtarum; ratus, ſi eos ſic dimitteret, furore ſuccenſos majorum fore diſcordiarum incentores, ipſos ad tempus retinendos exiſtimavit; qua de cauſa has ad eos litteras dedit, cum aliis litteris Cæcilianum etiam accerſiſſet (c):

(b) *Aug. cont. Don. poſt Collat. c. 33.*

(c) *Ex biblioth. Petri Pithœi edita in Append. ad Optat. Pariſiis.*

XXXVII. Conſtantinus retinet Epiſcopos.

Conſtantinus Auguſtus Epiſcopis.

Ante paucos quidem dies, juxta poſtulatum veſtrum, hoc mihi placuerat, ut ad Africam reverteremini, ut illic omnis cauſa quæ vobis adverſus Cæcilianum competere videtur, ab amicis meis quos elegiſſem cognoſceretur, atque finem debitum reciperet. Verum diu mihi cogitanti, & in animo meo non immerito volventi, id potiſſimum viſum eſt; ut quoniam ſcio quoſdam ex veſtris turbulentos ſatis, & obſtinato animo rectum judicium & integræ veri-

PAGIUS

Donatiſtæ. *Sane,* inquit Valeſius, *in Geſtis purgationis Cæciliani & Felicis, hæc Conſtantini epiſtola ſubjungitur Concilio Arelatenſi, quod ſecutus Sirmondus in Collectione Conciliorum Galliæ, meritio eam epiſtolam Arelatenſi Concilio ſubjecit.*

IX. *Donatiſtas appellaſſe probabilius.*

Licet hæc Sirmondi & Valeſii ſententia aliquibus placuerit, a Baroniana tamen, quæ docet, Donatiſtas reipſa non ſolum a Concilio Arelatenſi primo, ſed & ab ipſa Romana ſub Melchiade Synodo provocaſſe, non videtur diſcedendum. Etenim, ut ait Schelſtratius V. C. in ſecunda parte Antiquit. Illuſt. Diſſert. 1. c. 7. art. 3. ad appellationem ex parte appellantium nihil aliud requirebatur quam poſt latum judicium illud ipſum injuſtum proclamare, & aliud judicium expetere. Atqui hæc omnia poſt latum a Melchiade Papa judicium fecere Donatiſtæ, ut clare inſinuat Conſtantinus in epiſt. ad Chreſtum Syracuſanum Epiſcopum, quæ extat apud Euſebium lib. 10. cap. 5. *Prolata jam ſententia acquieſcere nolentes,* inquit de Donatiſtis poſt Melchiadis judicium, *aſſerenteſque paucos admodum Epiſcopos ſententiam tuliſſe, qui nec omnibus, quæ prius inquiri oportebat, diligenter excuſſis, ad depromendum judicium properanter acceſſiſſent.* Do-

veritatis rationem minime reſpicere, ac per hoc venire forſitan, ut ſi ibidem cognoſcatur, non ut condecet, & veritatis ratio expoſtulat, res finem accipiat, atque aliquid tale eveniat nimia veſtra obſtinatione, quod & Divinitati cæleſti diſpliceat, & exiſtimationi meæ, quam ſemper illibatam cupio perſeverare, plurimum impediat; placuit mihi (ſicut dixi) ut Cæcilianus juxta prius tractatum huc potius veniat; quem credo juxta litteras meas mox adfuturum. Polliceor autem vobis quod ſi præſente ipſo de uno tantum crimine vel facinore ejus per voſmetipſos aliquid probaveritis; id apud me ſit, ac ſi univerſa quæ ei intenditis probata eſſe videantur. Deus omnipotens perpetuam tribuat ſecuritatem: Hactenus ad ſchiſmaticos Conſtantinus. Retento autem Cæciliano Brixiæ, ubi tunc Conſtantinus agebat, retentiſque pariter Donatiſtis; cum nec ſic quidem pientiſſimus Imperator mutuæ inter eos reconciliationis ſequeſter quicquam, refragantibus illis, efficere potuiſſet; miſit duos legatos Epiſcopos Carthaginem, quorum Optatus meminit; ſed & ipſi re infecta cum receſſiſſent, dimiſſi ſunt, permiſſique redire in Africam tam Catholici, quam etiam ſchiſmatici Donatiſtæ, qui mira celeritate Cæciliani anteverterunt adventum, hicque tandem finis haud felix rerum tum Romæ, tum apud Conſtantinum geſtarum.

XXXVIII. Mendacium recentiorum Donatiſtarum.

Verum de his illud admonendum putamus; poſteriores Donatiſtas, majoribus ſuis longe deteriores factos, ex hoc Optati textu, in quo fit mentio de retentione Cæciliani Brixiæ (ut ait) ob bonum pacis, in magna illa Collatione Carthagine habita conatos eſſe probare Cæcilianum a Conſtantino fuiſſe damnatum. At reddamus hic Auguſtini verba ſic dicentis (a): *Sed hinc repulſi, velut aliquid validiſſimum prolaturi, petierunt Optatum legi, quod & ante petiverant; unde ſe probaturos dicebant Cæcilianum ab Imperatore damnatum.* Lectus eſt dictus Optati locus uſque ad factam retentionem Cæciliani Brixiæ. *In quibus verbis Optati* (inquit Auguſtinus, qui aderat) *cum omnino nulla Cæciliani damnatio, ſicut illi demonſtraturos ſe eſſe promiſerant, reperiri potuiſſet; juſſit Cognitor totam paginam recitari, ut de ſuperioribus & inferioribus verbis voluntas ejus, qui ſcripſerat noſceretur, & ex Officio recitatum eſt: Cæcilianus omnium ſupra memoratorum ſententiis innocens eſt pronunciatus. Quod cum recitaretur, Donatiſtæ dixerunt hoc ſe non petiiſſe recitari; ſtomachantes adverſus eos qui riſum tenere non potuerant, cum audiiſſent quam apertam contra ſemetipſos paginam protuliſſent; &c.* Aliis quoque publicis monumentis teſtatam redditam ibi ait Cæciliani tunc factam abſolutionem; qui & aliis pleriſque in locis hæc ipſa in eoſdem, ad redarguendam ipſorum petulantiam, objicit.

(a) *Aug. in Brevic. Collat. die 3. c. 20.*

XXXIX. Poſteriores Donatiſtæ deteriores.

Sed quid de his poſtea recentiores Donatiſtæ? Mira res! cum enim ipſum Melchiadis & coepiſcoporum judicium de condemnatione Donati, & Cæciliani abſolutione ſic fuerit toto Chriſtiano Orbe vulgatum, & publicis perpetuiſque monumentis conſignatum; tamen (quod de hæreticis ad Timotheum ſcribens teſtatur Apoſtolus (b): Mali homines & ſeductores proficient in pejus, errantes, & in errorem mittentes) eo impudentiæ atque procaciæ pervenerunt ſequentis ſæculi Donatiſtæ, ut petulanter jactarent, cauſam tunc adjudicatam fuiſſe Donato; Cæcilianum vero tuliſſe poſteriores. Jactarunt iſtæc illi inter ſuos, ut eos in officio continerent; re autem in magna Epiſcoporum Collatione ad judicium perlata, riſu & ſibilis digni habiti ſunt; cum ex

(b) *2. Tim. 3.*

PAGIUS Donatiſtæ igitur ob laudata ab ipſis fundamenta Melchiadis judicium injuſtum proclamabant, nec illi, ut paucorum Epiſcoporum, volebant acquieſcere, quod nimirum a *Conſtantino* aliud majus Epiſcoporum Concilium intra Gallias expoſtularent; quod & demum fuiſſe conceſſum, conſequenter inſinuat, ut hæc *tandem multorum interventu finem poſſint accipere* inquit Conſtantinus. Accedit Auguſtinus lib. 2. contra Literas Petiliani cap. 92. *Si autem, quod verum eſt, petentibus majoribus veſtris Epiſcopale judicium dederat Conſtantinus, & apud Romam & apud Arelate.* Petierant ergo Donatiſtæ Arelatenſe judicium. Accedit Optatus, qui oſtendit, Donatum in Romano ſub Melchiade Concilio juſtiſſime fuiſſe damnatum: *Sufficit ergo & Donatum tot ſententiis eſſe percuſſum, & Cæcilianum tanto judicio eſſe purgatum. Et tamen Donatus appellandum eſſe ab Epiſcopis credit. Ad quam appellationem Conſtantinus Imperator ſic reſpondit: O rabida furoris audacia! ſicut in cauſis Gentilium fieri ſolet, appellationem interpoſuerunt.*

X. *Donatiſtarum appellatio magis probatur.*

Quod vero dicunt Sirmondus, & Valeſius, Auguſtinum ſcribere pleriſque in locis, Donatiſtas murmuraſſe & accuſaſſe, & appellaſſe non dicere, præterquam quod mere negativum eſt, ex ipſo Auguſtini teſtimonio a Sirmondo ex epiſt. 162. allato Donatiſtas appellaſſe conſtat: *Alios apud Arelatum Judices Epiſcopos dedit, a quibus tamen illi ad ipſum rurſum Imperatorem provocare maluerunt.* Si *rurſum*, ergo prius quoque ad Imperatorem Donatiſtæ provocaverant. En aliud Auguſtini teſtimonium ex Pſalmo contra partem Donati: *Donatus, cum volebat Africam totam obtinere, tunc Judices tranſmarinos petiit ab Imperatore. Sed hæc tam injuſta petitio non erat de charitate. Hoc ipſa veritas clamat, quam volo modo referre. Nam conſenſit Imperator, miſit qui ſederent Romæ, Sacerdotes, qui tunc poſſent Cæcilianum cum illo audire. Dicta cauſa eſt, nihil probatum eſt, auſus eſt & appellare, & poſt Collegarum ſedem audire ab Imperatore. Hic petitio illa probatur non eſſe de charitate, deinde ubique victus cœpit rebaptizare,* Ubi

ex omni monumentorum genere, ac illis etiam quæ ab ipſis Donatiſtis producta eſſent, de abſolutione Cæciliani, & Donati damnatione conſtiterit; quando illi, penuria probationis a cauſa cadentes, Optatum Milevitanum teſtem adduxerunt, quod ille diceret Cæcilianum Brixiæ bono pacis fuiſſe retentum; affirmantes, Optatum damnationem Cæciliani extenuare voluiſſe; quæ quidem riſu digna exploſa penitus ſunt, cum & aliis verbis ejuſdem auctoris poſtea additis, & a nobis ſuperius recitatis, tam manifeſte atque patenter idem Optatus affirmet, Donatum eſſe damnatum, & Cæcilianum, poſtquam retentus eſt Brixiæ, rediiſſe Carthaginem abſolutum. Hæc autem adverſus eos agens S. Auguſtinus (*a*) pluribus tractat, necnon ſcribens ad Bonifacium (*b*); rem vero fuſius eſt proſecutus in epiſtola ad populum contra eoſdem Donatiſtas (*c*); ubi dum recitat cuncta Acta quæ ab illis edebantur publice recenſenda, ad demonſtrandum Cæcilianum eo judicio fuiſſe damnatum, eademque ipſa omnia continuiſſe manifeſte abſolutionem Cæciliani, hæc ait: *Ab omnibus riſi ſunt; ſed quia riſus non potuit ab exceptoribus excipi, verbis ſuis apud Acta, riſos ſe eſſe teſtati ſunt, & cætera.*

(*a*) *Aug. poſt. Collat. c.* 31.
(*b*) *Idem epiſt.* 50.
(*c*) *Aug epiſt.* 152.

XL. Quid poſteriores Donatiſtæ in Melchiadem.

Sed & illud his quoque deterius atque impudentius videri poteſt; quod enim ipſorum majores, cum ſe viderent Melchiadis ſententia condemnatos, & uſu Catholicæ communicationis excluſos, nedum mutire, ſed nec cogitare auſi ſunt; poſteriores, quos diximus, Donatiſtæ, cum Romani Pontificis ſententia damnatos ſcirent ipſorum auctores, & a Fidelium communicatione proſcriptos, ut tantam infamiam & perpetuo inhærentem notam, quoquo poſſent, obtegerent velamento, Melchiadem ipſum auſi ſunt traditionis crimine infamare. Sed cum res in magno illo Epiſcoporum conventu ad judicium perducta eſt; quibuſnam teſtificationibus id Donatiſtæ probare niſi ſint, ex ipſis publicis Actis S. Auguſtinus (*d*) recitat; quæ hic deſcribere, haud fiet oneroſum; quod enim maximi momenti res videri poſſit, ne vel levi ſuſpicioni tanti Pontificis ſanctitudo illibata ſubjaceat, patienter ferat lector, quæ poſt centum duobus minus annos Donatiſtæ in Melchiadem proferre auſi ſunt, licet paulo prolixiora videantur, audire, hæc nempe.

(*d*) *Aug. in Brevic.*

Collat. di 3. *c.* 18. & *lib. poſt. Collation. c.* 13. & *contra epiſtolam Parm. c.* 5.

XLI. Calumnia in Melchiadem comparata.

Cognitor interlocutus, fieri potuiſſe illum conventum ab Epiſcopis, quando & plebes congregatæ probabantur; compulit Donatiſtas, ut contra Concilium judiciumque Melchiadis, quo Cæcilianus purgatus atque abſolutus legebatur, ſi haberent aliquid, dicerent, quoniam illic potius, quam in illo Cirtenſi Concilio, cauſa conſiſteret. Tunc Donatiſtæ ipſum Melchiadem cœperunt crimine traditionis arguere, & dicere, majores ſuos propterea illius judicium refugiſſe, quod Traditor fuiſſet; quaſi non jam judicio ejus aſſiſterent, & reſponderent, ſe in Cæcilianum non habere quod dicerent. Sed tamen facto Judice intento, utrum de traditionis crimine Melchiadis aliquod judicium vel publicum, vel Eccleſiaſticum proferretur; ipſiſque Catholicis, id ut probaretur, expectantibus & exigentibus, legerunt Donatiſtæ Geſta quædam proliſiſſima apud Præfectum, ubi nec Præfectus ipſe, cujuſmodi eſſet, apparebat, nec locus legebatur, ubi hæc agebantur. Sed Geſta ipſa multos multa Eccleſiaſtica tradentes longiſſima recitatione ſonuerunt, ubi nomen Melchiadis omnino non ſonuit.

XLII. Vanus prætextus Donatiſtarum.

Quibus peractis, cum Cognitor miraretur, aliud promiſſum, & aliud recitatum; illi adhuc ejus patientiam depoſcentes, Geſta alia recitarunt; in quibus legebatur Melchiades miſiſſe diaconos cum litteris Maxentii Imperatoris, & litteris Præfecti Prætorii ad Præfectum Urbis, ut ea reciperent, quæ tempore perſecutionis ablata memoratus Imperator Chriſtianis juſſerat reddi. Et cum his quoque Geſtis nullum Melchiadis crimen & Cognitori, & Catholicis defenſoribus appareret, dixerunt Donatiſtæ; Stratonem diaconum, quem cum aliis Melchiades ad recipienda loca Eccleſiaſtica miſerat, ſuper-

PAGIUS

Ubi Auguſtinus diſerte teſtatur, appellaſſe Donatum a ſententia Romani Concilii. Sed ſive revera facta fuerit hæc appellatio, ſive non, parum intereſt, cum inter omnes conveniat Donatiſtarum de retractatorio judicio expoſtulationem fuiſſe omnino injuſtam, & ſecundum judicium plane indebitum, & extra juris ordinem conceſſum. Notanda ſunt hæc Conſtantini in epiſtola ad Chreſtum verba: *Nonnulli, ut fere fit, & propriæ ſalutis, & venerationis, quæ ſanctiſſimæ Fidei debetur, obliti, privatas adhuc ſimultates prorogare non ceſſant, prolatæ jam ſententiæ acquieſcere nolentes.* Et infra: *Hæc, quæ poſt depromptum judicium voluntaria aſſenſione jam finita eſſe debuerant.* Ad quæ verba Marca lib. 4. de Concordia cap. 18. §. 2. *Quia alienum putabat Conſtantinus a diſciplina, res ab Epiſcopo Romano judicatas refricare.* Hæc Schelſtratius loco laudato.

XI. *Satisfit Valeſii rationibus.*

Neque mutilus eſt Optati locus, aut Librariorum incuria corruptus, neque etiam Optatus verba epiſtolæ Conſtantini ad Concilium Arelatenſe retulit ad Concilium Romanum; ea enim epiſtola a Baronio recitata, ſcripta eſt non ad Patres Arelatenſes poſt celebratum ab ipſis Concilium, ut Sirmondus & Valeſius ſibi perſuaſere, ſed ad Epiſcopos, qui Romanæ Synodo interſuerant, ut recte vidit Baronius, adverſus quem male affertur locus Auguſtini in epiſtola 162. jam laudatus, in quo ait: *Qua in re illos quemadmodum deteſtetur, audiſtis,* quaſi Auguſtinus innueret, Conſtantinum poſt Synodum Arelatenſem exclamaſſe, *O rabida furoris audacia!* quod tamen gratis ac ſine funda-

perioribus Geſtis recitatum eſſe Traditorem. Et ideo volebant etiam Melchiadem crimine traditionis aſpergere, quod diacono illo non degradato uteretur. In proſecutione autem ſua dixerunt, Melchiadem tertium Epiſcopum fuiſſe ab illo qui tunc erat, cum traditio illa facta eſſet.

XLIII. De Stratone quæſtio. *Hic Cognitor requiſivit, utrum ſaltem in illis traditionis Geſtis eſſet expreſſum, quod Straton diaconus fuerit; & recitatum eſt, eum hortatorem vaniſſimæ ſuperſtitionis appellatum; quod non ſolum ipſe, ſed etiam cæteri qui tradebant, appellabantur. Sed Donatiſtæ reſponderunt, a Gentilibus perſecutoribus, in contumeliam religionis, & diaconos, & presbyteros ita vocitatos. Ergo Catholici reſponderunt, cum mirum non eſſet, eſſetque in rebus humanis uſitatiſſimum, ut non duo tantum, verum etiam plures homines uno nomine vocarentur, fieri quidem potuiſſe, ut ille Traditor Straton presbyter fuerit, iſte autem alius Straton diaconus: quoniam Donatiſtæ dixerant, & diaconos, & presbyteros hortatores vaniſſimæ ſuperſtitionis a Gentilibus appellari (quamquam omnes clericos iſto contumelioſo nomine Gentiles appellare potuerint, & multo eſſet incertius, cujus gradus clericus ille Traditor fuerit) veruntamen etiamſi eum diaconum fuiſſe poſſet oſtendi; neque hoc eſſe incredibile aut mirum, cum ante parvum tempus in ipſa urbe Roma duo Petri diaconi fuerint.*

XLIV. Deficiunt Donatiſtæ probatione. *Illud quoque additum eſt a Catholicis: quia etſi demonſtraretur (quod omnino non demonſtrabatur) eumdem Stratonem diaconum tradidiſſe, quem poſtea Melchiades ad recipienda loca Eccleſiaſtica cum aliis diaconis miſit; non continuo Melchiadem iſto crimine aſpergi, quem potuit perſecutio longe facere abſentem, ut hoc omnino neſciret, eumque innocentem putaret, quem nemo reum accuſando monſtraret. Contra hic fruſtra Donatiſtæ eadem per eadem diutiſſime clamaverunt. Poſt Collationem ſane etiam de Caſſiano Melchiadi calumniati ſunt; quia etiam hoc nomen, & in diaconis invenitur, quos ad Præfectum miſit Melchiades, & in illis geſtis, ubi facta traditio recitata eſt. Quod ſi in collatione dicerent, facile potuit a Catholicis reſponderi, in tanta turba Romanorum clericorum nihil mirum fuiſſe, ſi duo, vel plures non ſolum Stratones, ſed etiam Caſſiani reperirentur, cum in duodecim Apoſtolis non ſolum duo Judæ, ſed etiam duo Jacobi legerentur: niſi forte ipſis licuiſſet, Caſenſem a Donato Carthaginenſi diſtinguere, cum timerent, ne major auctor ipſorum Donatus Carthaginenſis Donatus in Melchiadis judicio putaretur, & Catholicis non liceret, in tanta multitudine clericorum Romanorum habere plures ſimilibus nominibus appellatos. Falſum enim erat, quod Donatiſtæ dixerant, convenire perſonas, convenire loca, convenire regiones; quando nec loca, nec regiones, nec ipſæ expreſſæ perſonarum dignitates de utriuſque Geſtis, ſed ſola nominum convenientia legebatur, quam in diverſis perſonis generis humani conſuetudo frequentare non ceſſat. Spernens itaque Cognitor incertiſſimas ſuſpiciones, juſſit aliquid manifeſtum*

PAGIUS

damento a Viris doctiſſimis dictum; cum mille aliis verbis Imperator deteſtari Donatiſtas potuerit, tam poſt Concilium Romanum, quam poſt Concilium Arelatenſe. Quare tam levi fundamento ea Conſtantini epiſtola a Concilio Romano divellenda non erat.

XII. *Alia Valeſii ratio.* Nec etiam urget quod addit Valeſius loco laudato cap. 8. *Quiſquis certe*, inquit, *eam epiſtolam legerit, nunquam dubitabit, quin ad Arelatenſe Concilium potius ſpectet, quam ad Romanum. Etenim ſtatim poſt judicium Synodi Romanæ, Epiſcopi partis Majorini reverſi ſunt in Africam, ut docet Conſtantinus in epiſtola ad Elafium. In epiſtola vero, de qua nunc agitur, ait Conſtantinus, ſe miſiſſe quoſdam ex ſuis hominibus, qui obſtinatos illos & Epiſcopali judicio parere recuſantes, ad comitatum ſuum perducant. Quare hæc epiſtola ad Concilium Romanum pertinere non poteſt. Erravit igitur Optatus, qui verba hujus epiſtolæ ad Concilium Romanum retulit, memoriæ vitio in eum errorem, ut videtur, inductus.* Verum Conſtantinus in Epiſtola ad Elafium, ſeu ad Ablavium, quam integram refert Baronius, non dicit, poſt judicium Synodi Romanæ ſtatim reverſos eſſe Donatiſtas in Africam; quin contra, in ea ſcribit, quoſdam ex iiſdem ad ſe veniſſe *aſſerentes, quod minus dignus idem Cæcilianus cultu ſinceriſſimæ Religionis habeatur; & quod eiſdem reſponderam, fruſtra eos id jactare, quippe cum res fuiſſent apud* (Baron. n. XLIV.) *urbem Romam ab idoneis ac probatiſſimis viris Epiſcopis terminatæ.*

XIII. *Ad alia Valeſii argumenta reſpondetur.* Nec denique negotium faceſſit, quod obſervat Valeſius, in Geſtis ſc. purgationis Cæciliani & Felicis, Conſtantini epiſtolam, de qua quæſtio, ſubjungi Concilio Arelatenſi; nec quod addit Valeſius: *Simili errore idem Optatus ſcribit, Conſtantinum ad preces Epiſcoporum partis Majorini, qui Judices ex Gallia ſibi dari poſtulaverant, his verbis reſpondiſſe:* Petitis a me in ſeculo judicium, cum ego ipſe Chriſti judicium exſpectem. *Et tamen conſtat, Conſtantinum nihil reſcripſiſſe precibus illorum: ſed tantum ad Anulinum Proconſulem & ad Miltiadem Epiſcopum literas dediſſe. Verba autem illa, quæ ab Optato referuntur, ſunt ex epiſtola Conſtantini ad Epiſcopos Arelatenſis Concilii:* „ Quæ in ipſis „ tanta veſania perſeverat, cum incredibili ar- „ rogantia perſuadeant ſibi, quæ nec dici, nec „ credi fas eſt, deſciſcentes a recto judicio da- „ to, pro quo meum judicium comperi eos „ poſtulare? Quæ vis malignitatis in eorumdem „ pectoribus perſeverat; Quoties a me jam ipſo, „ improbiſſimis aditionibus ſuis ſunt condigna „ reſponſione oppreſſi. Qui utique, ſi hoc ante „ oculos habere voluiſſent, minime hoc ipſum „ interpoſuiſſent. Meum judicium poſtulant, „ qui ipſe Chriſti judicium expecto. Ita Valeſius ex epiſtola Conſtantini ad Epiſcopos Concilii Romani, non vero ad Epiſcopos Concilii

ſtum contra iſta Geſta proferri, &c. Hæc ex Actis publicis Auguſtinus; quibus addimus, quod etſi conſtitiſſet Stratonem Diaconum, & Caſſianum, quos cum aliis ad recipienda loca Melchiades miſit, eoſdem eſſe cum illis, qui traditionis arguebantur, nequaquam tamen ob id Melchiades in crimen adduci potuiſſet, quod iiſdem diaconis, qui Traditores fuiſſent, uſus eſſet; nam cum ex recitatis ab illis Actis conſtaret, Melchiadem tertium fuiſſe ab illo Epiſcopum, cujus tempore traditio facta erat; ut Straton Traditor in ordine remaneret, non tam Melchiadis, quam prædeceſſorum culpæ adſcribendum fuiſſet. At de his ſatis. Cætera autem, quæ ad cauſam Cæciliani ſpectant, quæ in plures annos producta eſſe cognoſcuntur, quid ſingulis annis geſtum ſit, ſervato ordine temporis, narraturi ſumus.

XLV. Hoc eodem anno ad confirmanda indulta a ſe clericis privilegia de eorum immunitate, Conſtantinus ejuſmodi reſcriptum dedit ultima die menſis Octobris (a): *Hæreticorum factione comperimus Eccleſiæ Catholicæ clericos ita vexari, ut nominationibus, ſeu ſuſceptionibus aliquibus, quas publicus mos expoſcit, contra indulta ſibi privilegia prægraventur. Ideoque placet, ſi quem tua gravitas invenerit ita vexatum, eidem alium ſubrogari, & deinceps a ſupradictæ religionis hominibus hujuſmodi injurias prohiberi. Dat. prid. Kal. Novembris, Conſtantino A. tertium, & Licinio III. Coſſ.* Quænam vero eſſent ejuſmodi nominationes, a quibus clericos Conſtantinus immunes eſſe voluit, litteræ Diocletiani, & Maximiani declarant his verbis (b):

(a) Cod. Theod. de Epiſcop. & cler. l. 1. Conſtantini reſcriptum pro clericis.

(b) De Decurionibus l. 2. Cod. l. 10.

XLVI. De nominatione. *Obſervare oportebit magiſtratus, ut Decurionibus ſolemniter in curiam convocatis, nominationem ad certa munera faciant, eamque ſtatim in notitiam ejus qui fuerit nominatus per Officialem publicum perferri curent; habituro appellandi, ſi voluerit, atque agendi facultatem apud Præſidem cauſam ſuam jure conſueto; quem ſi conſtiterit nominari minime debuiſſe, ſumptum litis eidem a Nominatore reſtitui oportebit:* Hæc ibi. Quod autem de ſuſceptionibus ſubdit; erant Suſceptores, qui annonis, & tributis utriuſque ærarii recipiendis præpoſiti erant: eſt titulus (c) de Suſceptoribus. Ut igitur Deo militantes nequaquam diſtinerentur negotiis ſæcularibus, Conſtantinus a muneribus civilibus clericos immunes eſſe voluit.

(c) Cod. Theod. l. 12. tit. 6. & Cod. Juſtin. l. 10. tit. 71.

XLVII. Hujus autem anni in fine, nempe quarto Idus Decembris, Melchiades Papa cum

PAGIUS cilii Arelatenſis, ut ipſe loquitur. Reſpondeo itaque, *Optatum* poſt libros ſeptem de Schiſmate Donatiſtarum referre Geſta purgationis Cæciliani Epiſcopi & Felicis ordinatoris ejuſdem, ac epiſtolas Conſtantini Imp. ſed temporis ordine non ſervato. Quemadmodum Euſebium præſtitiſſe in libro 10. cap. 7. ipſemet Valeſius obſervat in Notis, ubi ait: *Ceterum has Conſtantini epiſtolas præpoſtero ordine retulit Euſebius. Nam epiſtola Conſtantini ad Cæcilianum Epiſcopum, item ejuſdem epiſtola ad Anulinum, cum relatione ejuſdem Anulini, quam ſupra citavi, præcedere debent epiſtolam Conſtantini ad Miltiadem Epiſcopum urbis Romæ. Omnes enim eæ epiſtolæ pertinent ad Concilium Romanum, quod habitum eſt in cauſa Cæciliani coram Miltiade PP. Conſtantino III. & Licino III. Coſſ. anno Chriſti CCCXIII.* Denique Optatus magis audiendus, dum Auctorem, quam dum Collectorem agit.

XIV. Defenditur Optatus. Nec erravit Optatus, quando ait, Conſtantinum ad preces Donatiſtarum reſpondiſſe: *Petitis a me in ſeculo judicium, eum ego ipſe Chriſti judicium expectem.* Nam non intelligit Optatus, Conſtantinum hæc verba in aliquo reſcripto, ſed tantum ore tenus protuliſſe. Quid mirum itaque, ſi Conſtantinus poſt Synodum Romanam ad Epiſcopos ſcribens, de iiſdem Donatiſtis loquens, eadem verba repetat, quæ ipſis coram dixerat: immo ex ea Conſtantini epiſtola conſtat, Conſtantinum, dum eam ſcriberet, meminiſſe ejuſdem reſponſi Donatiſtis ante illud Concilium a ſe dati, quod his verbis manifeſte inſinuat: *Quoties a me jam ipſo improbiſſimis aditionibus ſuis ſunt condigna reſponſione oppreſſi.* Quæ ipſis itaque reſponderat, ex ejus memoria non exciderant, cum eam epiſtolam ſcripſit.

XV. Obitus Melchiadis PP. [1] Ad num. XLVII. & ſeqq. S. *Melchiades* Papa anno tantum ſequenti vivere deſiiit. In Chronico enim Damaſi legitur: *Miltiades annis tribus, menſibus ſex, diebus novem, ex die ſexto Nonas Julias, a Conſulatu, Maximiano VIII. ſolo, quod fuit menſe Septembri Voluſiano & Rufino, uſque in III. Idus Januarii, Voluſiano & Anniano Conſulibus.* Melchiades itaque, qui anno trecenteſimo decimo die ſecunda Julii ordinatus fuerat, anno ſequenti die decima menſis Januarii ad Deum migravit, Voluſiano & Aniano Conſulatum gerentibus, poſtquam ſediſſet ut docent Catalogi, annos tres, menſes ſex, dies novem, ſi diem emortualem includas, vel dies octo, ſi eum excludas. Quod confirmatur ex Indiculo Depoſitionis Epiſcoporum

NOTÆ [1] *Melchiades*, ut cenſet Couſtantius pag. 321. Bucherianum catalogum illuſtrans, in quo habetur: *Miltiades ex die VI. Nonas Julias a conſulatu Maximiano VIII. ſolo, quod fuit menſe Septembris, Voluſiano, & Rufino, uſque in III. Idus Januarii, Voluſiano, & Anniano Coſſ.* ordinatus eſt A. D. 311. *die ſecunda Julii*, quæ in feriam ſecundam incidebat, & A. D. 314. *die XI. Januarii* ſepultus, quum die X. obiiſſet, qua ejus mors in Bucheriano indiculo conſignatur. Euſebius, Hieronymus, & Proſperi Chronicon, qui *tres* Pontificatus *annos Melchiadi* tribuunt, de duobus incompletis, & uno inchoato intelligendi ſunt. *Ab Euſebii* morte ad *Melchiadis* electionem non *ſeptem dies*, ut habet vulgatus liber Pontificalis, ſed *novem menſes* & aliquot dies intercidere.

Melchiadis Papæ obitus.

cum ſediſſet annos duos, menſes duos, & dies ſeptem; cum extinctam tyrannidem, & novo fœtu, fide nempe Chriſtiani Imperatoris, Dei Eccleſiam vidiſſet ampliſſima gloria illuſtratam, inſtar Simeonis illius Evangelici gaudens, Deo ſpiritum feliciter reddidit. Qui tamen in antiquis Eccleſiaſticis monumentis reperitur titulo Martyris conſignatus, more majorum, quod qui perſecutionis tempore perpeſſus pro Chriſti fide tormenta, licet ſuperſtes in pace quieverit, martyr appellari ejuſmodi conſueverit, ſecundum ea quæ ſuperius ex S. Cypriano, ſecundo Annalium tomo dicta ſunt. Cum igitur Melchiades acerbiſſimorum perſecutorum temporibus in fide perſtans Romæ vixerit, idemque in Eccleſiaſticis antiquis precibus inveniatur titulo martyrii decoratus; tale quid (quod latet) ipſum eſſe paſſum, ut martyris nomine dignus fuerit, exiſtimandum eſt, eodemque ſemel indito titulo perſeveraſſe nomen ejus in Eccleſia recenſeri. Quod vero ad tempus ſedis ejus ſpectat; ſcimus de annis Melchiadis Papæ diverſas eſſe ſententias. Verum cum nonniſi unam ordinationem eum feciſſe, ex libro de Romanis Pontificibus certum ſit, quodque ſequenti anno Coſſ. Voluſiano, & Aniano celebratum appareat Concilium Arelatenſe ſub Silveſtro Melchiadis ſucceſſore, & quod demum conſignata ſit dicta dies Decembris obitu ejus; haud fas eſt ipſius ſedem in ſequentem anni terminum prorogare. In Indicibus Vaticanis, qui habentur in codice, cujus titulus eſt, *Concordia canonum*, nonniſi anni duo, menſes ſeptem, & dies octo Melchiadi tribuuntur. Sed facile accidere potuit, ut loco hujus numeri notæ 2. menſium, vitio ſcriptoris 7. nota paulo diverſa numeri ſcripta fuerit; nam numerando a die qua ſedere cœpit, uſque ad obitum quo deſiit, nullo pacto ſeptem menſium numerus ſcribi potuit, ſed duorum tantum; ut de annorum numero, non de menſium controverſia ſuboriri potuiſſet.

XLVIII. Quæ autem notata habentur Conſulum nomina in citato nuper libro, ubi dicitur ſediſſe uſque ad Maxentium ſecundo, qui fuit menſe Septembris, Voluſiano, & Ruffino Conſulibus; depravata penitus eſſe noſcuntur, ut ex eis elici nihil poſſit; ſed ſuperius hæc attigimus. De eodem ibidem hæc etiam ſcripta reperiuntur: *Hic conſtituit, ne ulla ratione die Dominica, aut quinta feria jejunium quis Fidelium ageret, quia eos dies Pagani, quaſi ſacrum jejunium, celebrabant. Et Manichæi inventi ſunt in Urbe ab eodem. Hic fecit, ut oblationes conſecratæ per Eccleſias ex conſecratu Epiſcopi dirigerentur, quod declaratur fermentum:* Hæc ibi.

Decreta Melchiadis.

XLIX. Quod autem dicitur de fermento declarato, res plane obſcuriſſima eſt; nimirum, quod quæ ejuſmodi erat de fermento per Eccleſias mitti ſolito conſuetudo, penitus exoleverit. Scimus eruditos viros in his elucidandis admodum laboraſſe, & inter alios D. Latinium noſtrum, inſignis eruditionis virum; a quibus cum diſſentiamus, quænam ſit ea de re noſtra ſententia, fuerimus ne id aſſecuti, prudens lector cum intelliget, judicabit; atque erit fortaſſe, ut his noſtris editis, alii de eadem re ſuas lucubrationes ſint edituri; hocque etiam ex noſtra induſtria lucraturus ſit lector, ut provocaverimus alios ad cudenda, quæ ſcri-

De fermento elucidantur loca obſcuriſſima.

PAGIUS

rum apud Bucherium, ubi legitur: *Quarto Idus Januarii Miltiadis in Calliſti*. In Martyrologio Hieronymiano ad IV. Idus Januarii, ſeu ad diem decimum Januarii etiam habetur: *Depoſitio Miltiadis Epiſcopi*. In eodem Martyrologio Hieronymiano ad diem ſecundam Julii legitur: *Depoſitio Miltiadis Papæ*. Papebrocius in Conatu Chronico-Hiſtorico ad Catalogum Pontificum ait, videri Librariorum vitio factum, ut pro voce *Ordinatio*, legatur, *Depoſitio*. Verum locus purus eſt, Reliquiæque Melchiadis die ejus *Ordinationis* tranſlatæ. Sanctorum enim Reliquias die eorum natali, aut die Ordinationis, ſi Epiſcopi fuiſſent, ſæpe tranſlatas fuiſſe, multis exemplis liquet, quemadmodum & hujuſmodi Tranſlationes *Depoſitionis* nomine plerumque deſignari. Denique, ex eo quod Auctor Chronici Damaſi ſcribit, Melchiadem fuiſſe uſque ad III. Idus Januarii, ſeu ad diem undecimum Januarii, annus, dieſque obitualis hujus Pontificis magis innoteſcunt; cum juxta regulam a nobis ſtatutam, quando Antiqui in alicujus Pontificis morte memoranda uno tantum die inter ſe diſſentiunt, alii de die obitus, alii de die ſepulturæ, loquantur, ſicque nonniſi in modo loquendi differant.

XVI. Papebrocius non animadvertens, numeros in citato Chronici Damaſi loco depravatos eſſe, exiſtimat, Melchiadem a die ſecunda menſis Julii anni trecenteſimi decimi Euſebii prædeceſſoris Vicarium fuiſſe, eique demortuo eodem anno CCCX. ſucceſſiſſe, ſicque ſediſſe, ut habet Chronicon Damaſi, *annis tribus, menſibus ſex, diebus novem*. Sed cum in eo Chronico diſerte dicatur, Melchiadem *ſexto Nonas Julias* anni Conſulatu Maximiani VIII. ſolius notati ordinatum eſſe, anno ſc. Chriſti CCCXI. & ſupremum diem obiiſſe menſe Januario anni CCCXIV. quo Voluſianus & Annianus Conſules fuere, manifeſte liquet, numeros depravatos eſſe, & Vicariatum illum nullo modo admittendum. Papebrocius ibidem, poſtquam ſtatuit, Euſebium die XXVI. Septembris anni CCCX. vita functum, cum jam a die XI. Julii Melchiadem Vicarium ſuum creaſſet, ait, die octavo Octobris ejuſdem anni Melchiadem Pontificem electum; & quia Auctor Chronici Damaſi conceptis verbis teſtatur, illum anno CCCXI. quo Maximianus VIII. ſolus Conſul fuit, Pontificem dictum, hanc ſententiæ ſuæ rationem affert: *Annum obitus*, inquit, *clare notant Voluſianus & Annianus Coſſ. non æque etiam clare initium ſignat Maximianus VIII. ſolus, qui Magiſtratum iſtum iniit anno CCCXI. Cauſa tamen*

Quot annis Melchiade ſedit.

ſcripſerint, aut alia conſcribenda; ſin minus, ſaltem ipſos ſuo ſilentio huic noſtræ ſententiæ ſuffragari, ſcire poſſit. Ut autem cuncta accuratius diſquirantur, hic primum deſcribere operæpretium exiſtimavimus cætera loca, in quibus de ejuſmodi fermento habetur mentio; ſicque fiet, ut non unus de Melchiade locus, ſed complura alia ſimul elucidentur, quæ quidem obſcuriora ſuperius citato loco videntur. Qui igitur in primis occurrit, eſt in libro de Romanis Pontificibus in Siricio, ubi hæc itidem de fermento leguntur: *Hic conſtituit, ut nullus presbyter Miſſas celebraret per omnem hebdomadam, niſi conſecratum Epiſcopi loci deſignati ſuſciperet declaratum, quod declaratur fermentum:* Hæc in Siricio. Sed & Innocentius (*a*) Papa ad Decentium hæc item de fermento ſcripta habet: *De fermento vero, quod die Dominico per Titulos mittimus, ſuperflue nos conſulere voluiſti; cum omnes Eccleſiæ noſtræ intra civitatem ſunt * conſtitutæ; quarum presbyteri, quia die ipſo propter plebem ſibi creditam, nobiſcum convenire non poſſunt, idcirco fermentum a nobis confectum per acolythos accipiunt, ut ſe a noſtra communione maxime illa die non judicent ſeparatos; quod per parochias fieri debere non puto; quia non longe portanda ſunt ſacramenta; nec nos per cæmeteria diverſa conſtitutis presbyteris deſtinamus, ut & presbyteri eorum conficiendorum jus habeant atque licentiam:* Hæc Innocentius. Sed & in antiquo Rituali hæc verba: *Quinta Dominica in Quadrageſima, Sabbato, datur fermentum in Conſiſtorio Lateranenſi*: Hæc ſunt de arogatione fermenti antiquitus fieri ſolita, vetera monumenta.

(*a*) *Innoc. epiſt.* 1. *c.* 5.

* ſint.

L. Fermenti Symbolum.

Fuiſſe autem ejuſmodi fermentum in Romana Eccleſia ſymbolum unionis; quæ habet Innocentius, ſatis declarare videntur, dum ait diverſarum Eccleſiarum presbyteros, quibus pro diſtinctione locorum univerſa plebs Chriſtiana commiſſa erat, ab ipſo Pontifice abſente, qua die ſinguli in ſuis Eccleſiis Synaxin agerent, per acolythum accipere ſolitos fermentum, quo ſignificaretur, ſe cum illo, eo ſymbolo communicationis accepto, eſſe fide atque charitate conjunctos. Acceptum plane fuiſſe videtur exemplum ab Evangelica illa parabola, qua Dominus noſter Jeſus Chriſtus dixit (*b*): *Simile eſt, regnum Cælorum fermento, quod acceptum mulier abſcondit in farinæ ſatis tribus, donec fermentatum eſt totum.* Regnum namque Chriſti præſentis temporis illud eſſe definitur, quod communicatione catholica unius maſſæ coagmentatione conſtringitur. Fides enim, ſecundum Athanaſii (*c*) & aliorum ſententiam, per fermentum exprimitur; mulier vero illa quæ fermentum farinæ tribus ſatis abſcondit, typum gerit Eccleſiæ Catholicæ, cujus opera in Trinitatis confeſſione Fideles omnes una fide junguntur. Sed quo ritu tam excellentia Catholicæ communicationis ſymbola peragi conſueverint; ex locis ſuperius recitatis aliqua ſaltem ex parte conſequi licet. Benedici in primis conſueviſſe fermentum ab ipſo Epiſcopo, quæ

(*b*) *Matth.* 13.

(*c*) *Athanaſ. lib. Quæſt. q.* 55.

PAGIUS

men hunc nominandi fuit, quod eraſis, jubente Conſtantino, tribus Conſulatibus Maxentii, tanquam Tyranni, annus, quo primum ordinatus Melchiades eſt, vacare videretur, ob quam etiam cauſam ad nomen deceſſoris Euſebii nullus notatur Conſulatus. Necdum enim uſus cœperat frequentari, quod exoleſcente Conſulum majeſtate frequentiſſimum fuit, ut nominato ultimo Conſulatu, vacantes poſt eum anni ſcriberentur, iterum, tertio, quarto, &c. Poſt Conſulatum N. N. Ita Papebrocius. Verum in tertia parte Diſſert. Hypaticæ jam demonſtravi, hanc formulam, *Poſt Conſulatum*, anno trecenteſimo ſeptimo uſurpari cœptam eſſe, & ex ipſomet Damaſi Chronico conſtat, annum CCCX. ea notatum fuiſſe, hoc modo: *Poſt Conſulatum X. & VII.* Si itaque Melchiades anno CCCX. Pontificatum iniiſſet, Auctor Chronici Damaſi minime ſcripſiſſet, eum ſub Conſulatu Maximiani VIII. ordinatum eſſe. Quod ſi Conſtantinus Maxentii Conſulatus in Actis publicis memorari noluiſſet, Auctor Chronici Damaſi, Voluſiani & Rufini Conſulatus a Maxentio anno CCCXI. deſignati mentionem non feciſſet. Hæc itaque Viri doctiſſimi explicatio rejicienda, ac pro certo habendum, Auctorem Chronici Damaſi, qui hoc ſeculo vixit, poſteros docere voluiſſe, Melchiadem anno trecenteſimo decimo Eccleſiam adminiſtrare exorſum eſſe, & poſt annos tres & aliquot menſes e vivis exceſſiſſe. Denique, Vicariatum illum Melchiadis fictitium eſſe, jam dixi. Ceterum, quod Anaſtaſius tradit Melchiadem ſepultum III. Idus Decembris, quo etiam die nunc colitur, quove Baronius eum demortuum credidit, nonniſi de aliqua ejus Tranſlatione intelligendum, quæ ſepulturæ nomine, ut ſæpe fit, deſignata eſt.

XVII. *Euchariſtia ad abſentes mitti ſolita.* Baron. n. XLIX. & ſeq.

Extant tria veterum Pontificum Romanorum decreta, quæ Baronius de *Eulogiis* ſeu pane benedicto intelligenda cenſuit. Verum, ut obſervat Schelſtratius in ſingulari Opere de Diſciplina Arcani cap. 7. art. 5. ubi præfata decreta explicat, inter Eruditos nunc convenit, in iis decretis agi de primitivæ Eccleſiæ conſuetudine, qua Epiſcopus ad Urbis Presbyteros, qui Sacrificio diebus Dominicis adeſſe non poterant, Sacramenta mittebat. Melchiadis decretum ita habet: *Hic fecit, ut oblationes conſecratæ per Eccleſias ex conſecratu Epiſcopi dirigerentur, quod declaratur fermentum.* Siricio iſtud in Pontificali tribuitur: *Hic conſtituit, ut nullus Presbyter Miſſas celebraret per omnem hebdomadam; niſi conſecratum Epiſcopi loci deſignati ſuſciperet declaratum, quod nominatur fermentum.* Tertium decretum eſt Innocentii I. in epiſtola ad Decentium Eugubinum cap. 5. *De fermento, quod die Dominica per Titulos mittimus, ſuperflue nos conſulere voluiſti, cum omnes Eccleſiæ veſtræ intra civitatem ſint conſtitutæ, quarum Presbyteri, quia die ipſa propter plebem ſibi creditam vobiſcum convenire non poſſunt, idcirco fermentum a nobis confectum per Acoly-*

ſuperius dicta ſunt ex Melchiade atque Siricio, declarant; apud eos enim idem eſt conſecratio, quod benedictio; & fermentum conſecratum, quod benedictum. In hunc ergo modum benedictum fermentum, & ex eo maſſa coagmentata, paniſque formatus, oblatio dicebatur; quod demonſtrant illa verba in Melchiade: *Hic fecit, ut oblationes conſecratæ per Eccleſias ex conſecratu Epiſcopi, dirigerentur, quod declaratur fermentum*: perinde ac ſi diceret, quod nominatur fermentum.

LI. De oblationibus ritus.

Cum igitur ejuſmodi fermentum idem eſſet, quod oblatio; quiſnam eſſe ſoleret ejus rei uſus, diligentius eſt perquirendum; nec aliunde opportunius, quam ex oblationibus a populo offerri ſolitis, vel a presbyteris ſubminiſtrari de proprio ab iiſdemque benedici, atque in ſingulos dividi, ſumi poſſe videtur; cujus quidem rei antiquus canon (a) Pii Papæ, & martyris titulo inſcriptus eſt his verbis: *Ut de oblationibus quæ offeruntur a populo & conſecrationibus, quæ ſuperſunt, vel de panibus quos deferunt Fideles ad eccleſiam, vel certe de ſuis presbyter convenienter partes inciſas habeat in vaſe nitido, & convenienti, ut poſt Miſſarum ſolemnia, qui communicare non fuerint parati, Eulogias omni die Dominico, & in diebus feſtis exinde accipiant, quæ cum benedictione prius faciat*: Hæc canon . . .

(a) Tom. 1. Concil. ſub Pio ex Cod. quinque librorum, l. 2. c. 117.

LII.

Quod ergo ſive de populi oblatione, ſive de ſuo presbyter panes benediceret, atque in ſingulos Fideles erogandos minutatim concideret (ut qui ſacratiſſimam Euchariſtia minime communicaſſent, hoc ſaltem alio communionis ſigno cenſerentur eſſe Fideles) ut ejuſmodi panem fermentatum ab Epiſcopo ſingulorum Titulorum presbyteri acciperent, a Melchiade fuiſſe inſtitutum, apparet. Verum id non tantum Romæ, & in Eccleſia Occidentali, ſed & in Orientali quoque fuiſſe ſervatum, ex decreto Concilii Laodiceni (b) declarari videtur, quo dicitur: *Sanctas oblationes ad vicem Eulogiarum per feſtivitatem Paſchalem ad alias parochias mitti minime oportere*: Idque idcirco puto, quod ea die nequaquam Eulogiis, ſed Euchariſtia populus omnis communicare deberet, in cæteris autem anni diebus licenter, præterquam in diebus jejunii Quadrageſimæ, ne occaſione Eulogiarum jejunium frangeretur; quamobrem eadem Synodus hæc inferius (c): *Non oportet in Quadrageſima panem offerri, niſi Sabbato, & Dominica tantum*: His namque diebus jejunare (ut primo tomo diximus) Orientalibus Chriſtianis nefas erat. Meminit & Gregorius Nazianzenus de ejuſmodi panibus benedictione ſanctificatis atque ſignatis, in ea oratione quam habuit in funere patris.

Quid per Melchiadem inſtitutum.

(b) Conc. Laodic. c. 14. poſterioris editionis.

(c) Ibid. c. 49.

LIII. Eulogiæ Symbolum unitatis.

Quod vero ejuſmodi Eulogiarum participatio ſymbolum eſſet Catholicæ communicationis; idcirco in eodem quoque Concilio iidem ſanctiſſimi Patres inhibuere Fidelibus, ne ab hæreticis eos accipe-

PAGIUS

thos accipiunt, ut ſe a veſtra communione maxime illa die non judicent ſeparatos. Quod per Parochias fieri debere non puto, quia nec longe portanda ſunt Sacramenta, nec vos per cœmeteria diverſa conſtitutis Presbyteris deſtinamus, ſed Presbyteri eorum conficiendorum jus habent atque licentiam. Lupus Tomo III. Conciliorum in Reſponſis ad Michaelis Cerularii calumnias notat, primis Eccleſiæ temporibus ob paucitatem Fidelium non fuiſſe in civitatibus plures quam unam Eccleſiam, in Eccleſia unum, non plura altaria, & ad altare illud, unum, non plura Sacrificia eodem die fuiſſe oblata. Quæ omnia ex variis Antiquitatis monumentis conſtant; ex quibus apparet, uſum obtinuiſſe, ut Epiſcopi diebus Dominicis in Eccleſia ſacrificium offerendo præſentem populum ex oblatis communicarent, ad abſentem vero ex oblatis conſecratis mitterent. Hinc Juſtinus Martyr in Apologia pro Chriſtianis teſtatur, diebus Solis, ſeu Dominicis Sacramenta per Diaconos ad abſentes delata fuiſſe. Per abſentes autem non ſolum infirmos & captivos, ſed etiam Sacerdotes, qui Miſſæ Pontificali adeſſe non poterant, Lupus intelligit.

XVIII. Euchariſtia fermentum appellata.

De hac itaque conſuetudine explicandum eſt *Melchiadis* decretum, quod, ubi plures ob Fidelium multitudinem Eccleſiæ inſtitutæ eſſent, oblationes ex conſecratu Epiſcopi, diebus nimirum Dominicis, dirigerentur. De ea etiam intelligendum illud *Siricii*, ut nullus Presbyter Miſſas celebraret per omnem hebdomadam, niſi die Dominico conſecratum Epiſcopi ſuſcepiſſet.

Baron. n. XLVII. & ſeqq.

Hæc enim Innocentius citatus clariſſime explicat; cum fateatur, die Dominico per Titulos intra civitatem conſtitutos conſecratum mitti conſueviſſe, quod Acolythi ad Presbyteros, qui illa die propter plebem ſibi creditam Sacrificio Pontificali intereſſe non potuerant, perferebant. Vocat autem Innocentius hoc ipſum conſecratum *Sacramenta*, negatque ad cœmeteria extra Urbem conſtituta deſtinanda eſſe: *Quia*, inquit, *non longe portanda ſunt Sacramenta*, quod de Corpore & Sanguine Chriſti intelligendum vix negari poteſt. Schelſtratius citatus ſollicite inquirit, cur iis in decretis tam obſcure agatur de Euchariſtia, ut divinari quaſi oportuerit, an per fermentum Corporis & Sanguinis Chriſti Sacramenta intelligerentur. Potuiſſent enim Summi Pontifices claris verbis decernere, Euchariſtiam, quia fermenti inſtar Fidelium unionem fovet, ex conſecratu Epiſcopi ad abſentes Presbyteros tranſmitti debere. Verum nihil horum, nec Melchiades, nec Siricius dicunt, ſed ſub fermenti nomine totum Sacramentum comprehendunt. Neque ipſemet populus aliud quam fermenti nomen ſacris donis tribuebat. Horum rationem ex diſciplina arcani & occultatione Sacrorum Myſteriorum, quæ per quinque priora Eccleſiæ ſecula in uſu fuit, deſumit Schelſtratius; ex qua factum, ut tam Romani Pontifices in decretis, quam Fideles in colloquiis, Sacramenta Euchariſtiæ ſub fermenti nomine occultarint. Hinc Schelſtratius articulo ſequenti oſtendit, ex diſciplina arcani pleroſque Patres de realis Corporis & Sangui-

perent, dicentes (*a*): *Quod non oportet ab hæreticis Eulogias accipere; quia ſunt maledictiones potius, quam benedictiones*. Ejuſmodi generis ſignaſſe videtur Eulogias Epiphanius presbyter in Indiculo ad Hormiſdam (*b*) Papam, cum ait: *Si hæretici non ſunt, quomodo tanta ſacramenta confecerunt, ut caniſtra plena omnibus erogarent, ne imminente (ut dicebant) perſecutione, communicare non poſſent?* Impartiendo igitur aliquem his Eulogiis, idem erat, quod Catholica communicatione dignum eſſe cenſere. Eſt hac de re elegans exemplum in Actis S. Albini Epiſcopi Andegavenſis, his verbis conſcriptum (*c*): *Cum rogaretur, ut Eulogias, quas reliqui Antiſtites ad perſonam communione ſuſpenſam dirigentes benedixerant, ut ipſe ſignaret; ait ad ſacerdotale Concilium: Etſi ad imperium veſtrum ego ſignare compellor, dum vos cauſam Dei recuſatis defendere; ipſe potens eſt vindicare. Quo facto, antequam Eulogias excommunicata perſona ſuſciperet, expiravit; & priuſquam portitor perveniret, ſermo ſacerdotis obtinuit; qui etiam ad beatum Cæſarium Arelatenſem Præſulem pro eadem cauſa conſulturus occurrit:* Hæc ibi. Ex his igitur omnibus conſtat nihil aliud fuiſſe fermentum, quam fermentatum panem benedictum, quo ob communicationis ſymbolum ab Epiſcopo impartirentur cuncti parochiales presbyteri, qui eumdem ſub ſe conſtitutis Fidelibus diſtribuerent certis diebus; ipſum vero diverſis nominibus appellatum, nimirum Fermentum, ad diſtinctionem azymi panis, ex quo ſoleret confici Euchariſtia, dictumque eſſe Sacramentum ob ſacræ rei ſignum, nempe Catholicæ unionis, ſacerdotali benedictione conſignatum; ob idque Benedictionem itidem, & Eulogias dici conſueviſſe.

(*a*) *Ibid. c.* 32.
(*b*) *Codic. Vatican. epiſt. Rom. Pontific.* 1.
(*c*) *Apud Sur. tom.* 2. *die* 1. *Mart.*

LIV. Innocentii epiſt. locus elucidatus.

Quibus omnibus ex ſuperioribus citatis locis ſatis evidenter demonſtratis, atque firmiter ſtabilitis; reliquum eſt, ut allegatum ſuperius Innocentii locum pariter elucidemus. In eo enim quod dicit in primis ſuperflue quæri a Decentio, an extra civitatem fermentum mittendum eſſet; *cum* (inquit Innocentius) *omnes Eccleſiæ noſtræ intra civitate ſunt * conſtitutæ*. De Titulis tantum intelligit, ad quos (ut ait) fermentum mitti ſoleret; non quidem quod non eſſent in ſuburbiis aliæ complures Eccleſiæ atque Sanctorum Memoriæ, ſed nulla prorſus titularis, in quam populus colligi conſueverit; cujus rei cauſa ait ſe non mittere fermentum ad presbyteros per diverſa cœmeteria conſtitutos, quod illi plebem

* ſint.

PAGIUS

guinis Chriſti præſentia locutos, & Euchariſtiam typum, figuram, ſymbolum, imaginem, myſterium frequenter dixiſſe, non quod Corpus & Sanguinem Chriſti in ea contineri negarint, ſed quod Catechumenis ſeu non initiatis ex Eccleſiæ diſciplina eam occultari voluerint.

XIX. *Decretalis Melchiadis.*

Inter Decretales Pontificum Romanorum habetur una Melchiadis *ad omnes Hiſpaniæ Epiſcopos*, quæ dicitur data *Kalendis Martii, Voluſiano & Rufino viris clariſſimis Coſſ.* quæ non poteſt non eſſe ſuppoſititia, cum jam a die decima Januarii illius anni, nempe inſequentis, Melchiades fato functus fuiſſet. Præterquam quod citatur in ea Scriptura juxta Hieronymi verſionem, & refertur prolixum fragmentum ex Eucherii homilia de Pentecoſte, quæ communiter attribuitur vel Euſebio Emiſſeno, vel Fauſto Regienſi Melchiade junioribus. Melchiadi Sylveſter ſucceſſit, ut anno ſequenti videbimus, poſtquam Sedes ceſſaſſet dies XXI. non vero dies XV. ut perperam legitur in Chronico auctiori veterum Pontificum.

XX. *Indulgentia debitorum a Conſtantino conceſſa.*

Hoc anno, dum Coloniæ *Conſtantinus* eſſet, Gallicanum cenſum retractavit, indulgentiaſque debitorum per Gallias, ac nominatim *per Lugdunenſem primam* tribuit, ut videre eſt in Codice Theodoſiano L. 1. *Sine cenſu*, miſſa *ad Antonium Marcellinum Præſidem Provinciæ Lugdunenſis primæ*, quæ dicitur *dat. Kalend. Jul. Agrippinæ, Conſtantino A. V. & Licinio C. Coſſ.* id eſt, *Conſtantino Auguſto V. & Licinio Cæſare.* In ea tamen verba error irrepſit. Nam, ut obſervat Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani, anno CCCXIX. quo Conſtantinus quintum Conſulatum geſſit, hic non in Gallia, ſed in Pannonia hæſit. Idem Gothofredus hanc Legem transferendam putat ad annum CCCXII. quo, inquit, conſtat Conſtantinum, antequam in Maxentium moveret, egiſſe in Gallia inferiori, & nominatim Agrippinæ, ut liquet ex Eumenii Panegyrico, qui incipit: *Facerem.* Unde & colligit, ſolemnem Panegyricum Flavienſium nomine dictum Conſtantino, ad eundem annum pertinere; cum ea Lex ad Præſidem Provinciæ Lugdunenſis primæ, in qua ſita Flavia ſeu Auguſtodunum. miſſa ſit; & Eumenius gratias agat de remiſſis a Conſtantino debitis. Quare legendum exiſtimat, *Conſtantino Auguſto II. & Licinio Cæſare II. Coſſ.* qui Conſulatus anno CCCXII. geſtus.

XXI. *Epochæ gratiarum actionis ab Eumenio recitatæ.*

Sed, ut in Diſſertatione Hypatica parte II. cap. *6.* num. *6.* oſtendi, Eumenii Gratiarum actio Flavienſium nomine recitata eſt anno CCCXI. quo Conſtantinus Quinquennalia dedit, quorum cap. 13. idem Orator meminit; eſtque tantum de remiſſione ſpeciali: laudata vero Lex de cauſa Provinciæ Lugdunenſi communi agit. Præterea toto anno CCCXII. Conſtantinus in Italia fuit, quo ultimis menſibus anni CCCXI. ſe contulit adverſus Maxentium pugnaturus; ſed non ante menſem Julium, quo citata Lex *Sine cenſu*, data. Ea enim Conſtantini expeditio annua fuit, ut ſuo loco dictum. Quare hæc Lex non cum Conſtantini Quindecennalibus ac anno CCCXI. ſed cum præſenti Conſtantini Aug. III. & Licinii Cæſaris Conſulatu notato copulanda. Certe hoc anno Conſtantinus Delatores repreſſit, cenſumque retractavit, ut claret ex L. 1. & 2. *De cenſu*, & Lege 1. *De petitionibus*, ad populum Romanum, quæ extant in Codice Theod. Et præterea poſt menſem Martium in inferiorem Germaniam venit, ut jam demonſtravi. Porro quia hæc Lex a Conſtantino, cui Gallia parebat, emiſſa, is in ſubſcriptione *Auguſtus*, Licinius vero tantum *Cæſar* appellatur, cujus rei alia habemus exempla.

bem ſibi ſubditam, quam colligerent, non haberent, ac proinde nullus poſſet uſus eſſe fermenti, quod (ut inquit) ob Catholicæ communicationis ſymbolum confectum eſſet. Qua pariter ratione, quod non ipſe faceret Pontifex, ut ad presbyteros extra Urbem in cœmeteriis conſtitutos fermentum mitteret, id minus facere deberent presbyteri titulares, ut ad poſitos extra mœnia fermentum mitterent & hoc eſt quod ſubdit: *Quod per parochias fieri debere non puto; quia non longe portanda ſunt ſacramenta.* Quæ enim inſtituta eſſent, ut Fideles convenientes ſinguli in ſuas ipſorum Eccleſias, diverſis licet in locis poſitas, eo communicationis Symbolo eſſe Catholici cenſerentur, nequaquam impertienda forent abſentibus; qui eo ipſo, quod cum cæteris ſtatuto die non conveniſſent, ſe illis reddidiſſent indignos, neque facile niſi legitima probata cauſa, vel non ſine pœnitentia, ad communicationem Fidelium in poſterum deberent admitti, ut complures canones docent, quos brevitatis cauſa recenſere omittimus. Sic igitur Innocentius Decentio viſus eſt reſpondiſſe; nam qui interrogaſſet ipſum, an ſicut Romanus Pontifex fermentum mitteret ad abſentes, ita etiam liceret Epiſcopo ad rurales Eccleſias idem ipſum fermentum mittere; ad eum jure Innocentius ipſe reſpondit, id exemplo Romanæ Eccleſiæ ſuperflue quæri, cum ad quas Papa Eccleſias fermentum mittit, omnes ſint intra Urbem; nec ab eo permitti, foras efferri, quod ſacramenta non ſint longe portanda; ac proinde nihil eſſe quod Eccleſiæ Romanæ exemplo uſurpari poſſet, ut extra mœnia fermentum ab aliis Eccleſiis mitteretur.

Jam vero certa cauſa declarata, cur ejuſmodi ſymbola Catholicæ unionis non eſſent longe portanda, amovendus eſt ille ſcrupulus a legentium animis de nomine ſacramenti; cum enim dicat Innocentius: *Per parochias fieri debere non puto, quia non longe portanda ſunt ſacramenta:* num de Sacramento ſanctiſſimæ Euchariſtiæ dictum ſit fortaſſe quis poterit dubitare. Sed etſi ad ejuſmodi dubitationem penitus tollendam, quæ dicta ſunt ſuperius, ſatis eſſe poſſent; nimirum cum demonſtratum eſt, ſacramenti quoque nomine dictas eſſe ejuſmodi Eulogias; tamen ex multis aliis hæc manifeſtiora reddemus. In primis autem ad omnem de hac re ſuſpicionem auferendam, Innocentium per ſacramenta nequaquam Euchariſtiam intellexiſſe, ſatis ſuperque ſufficiet notiſſimum illud LV.

PAGIUS

XXII. *Valerius Valens Tyrannidem arripit.*

Hoc anno *Valens Imperator creatus*, inquit Victor in Epitome, qui poſtquam Maximini mortem narravit, ſubjungit: *Valens a Licinio moret mulctatur.* De hoc Valente loquitur Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum cap. 50. ut jam obſervavi in prima hujus Tomi editione, licet re tunc ſatis non examinata ejus Imperium anno ſuo non reddidiſſem. Ibi Lactantius Maximini morte recitata, ait: *Licinius ſumma rerum potitus, inprimis Valerium, quem Maximinus iratus nec poſt fugam quidem, cum ſibi videret eſſe pereundum, fuerat auſus occidere necari juſſit.* Nec dubitari poteſt quin Valerius iſte idem ſit cum Valente a Victore memorato, cum Goltzius inter Nummos triginta Tyrannorum, qui imperante Gallieno Rempublicam Romanam afflixere, hunc referat: ΑΥΤ. Κ. ΠΟΥ. ΟΥΑΛΕΡ. ΟΥΑΛΕΝC. CEB. L. A. *id eſt, Imperator Cæſar Publius Valerius Valens Auguſtus. Anno primo.* Nummus tamen ille ad Valerium Valentem Licinii juſſu occiſum, non vero ad Valentem, qui poſt Valerianum in Perſidem abductum tyrannidem arripuit (ut teſtatur Pollio lib. de Triginta Tyrannis cap. 19.) omnino pertinet, licet Mediobarbus huic Valenti, qui brevi in Macedonia imperitavit, attribuat.

XXIII. *Valerius Valens parum hactenus cognitus.*

Vix *Valerius Valens* Auguſtus e tenebris emerſerat, cum Robertus Spark V. C. in nova editione Operum Lactantii, Oxonii in lucem emiſſa ſcripſit, hunc Valerium hominem fictitium eſſe, & loco *Valerium, quem* legendum eſſe *Valeriam, quam.* Verum hæc manuſcripti Lactantii Colbertini, quod unicum ad nos pervenit, non emendatio, ſed depravatio eſt. Quod ut certius demonſtrem, referam hic integrum Lactantii locum, & hac occaſione paucula quæ de iſto Imperatore detegere potui, eo lubentius proferam, quo ab illuſtratione Hiſtoriæ Imperialis, Eccleſiaſtica ſummam lucem accipiat. Lactantius itaque citatus, ait: *Licinius ſumma rerum potitus inprimis Valerium, quem Maximinus iratus, nec poſt fugam quidem, cum ſibi videret eſſe pereundum, fuerat auſus occidere, idem Candidianum, quem Valerius ex concubina genitum ob ſterilitatem adoptaverat, necari juſſit. Mulier tamen, ut eum vixiſſe cognovit, mutato habitu comitatui ejus ſe miſcuit, ut fortunam Candidiani ſpecularetur*, & reliqua anno ſequenti num. XIII. recitata.

XXIV. *Quo anno tyrannydem ſumſit.*

Valerius anno CCCXIII. Maximino a Licinio ſuperato, & in fugam conjecto ſe ſe Auguſtum dixit; quod factum fuiſſe oportet inter Kalendas Maii quo die Maximinus devictus, & menſem Auguſtum quo periit. Lactantius citatus cap. 47. narrato eo prælio ait: *Videt Maximinus aliter rem geri quam putabat. Projecit purpuram, & ſumta veſte ſervili fugit, &c. raptiſque filiis & uxore; & paucis ex Palatio comitibus, petivit Orientem. Sed in Cappadocia collectis ex fuga & ab Oriente militibus ſubſtitit. Ita veſtem reſumſit.* Quare Maximinus tribus circiter menſibus poſt fugam illam vixit, ut anno CCCXIV. num. VII. expoſui, & paulo ante eam Valerius purpuram ſumſit; exiſtimans actum eſſe de Maximino, eamque ſibi debitam, & quod de familia Diocletianea eſſet, & quod ejus filius tanto oneri adhuc impar, ejus vero filia Candidiano deſponſa eſſet: *Ipſius quoque Maximini filium ſuum maximum agentem in annis octo, & filiam ſeptennem quæ deſponſa fuerat Candidiano, extinxit* Licinius, inquit Lactantius cap. 50. Sparki autem correctio ſuſtineri non poteſt: cum Lactantius, quos Licinius occidi juſſit enumerans, priores *Valerium & Candidianum* memoret, tumque referat, Candidiano occiſo, Valeriam fugam cepiſſe: Unde Valerius cum Candidiano inter primos occiſus; contra vero Valeria ultima ex Diocletiani fami-

lud adducere, Romanam ac ſimul Occidentalem omnem Eccleſiam nonniſi in azymo pane conſueviſſe Euchariſtiam conficere; ac proinde, quod Innocentius fermentum nominat ſacramentum, alterius plane generis illud fuiſſe. Rurſus vero ſi phraſin ejuſdem in dicendo quis attendat inveniet in eadem ipſa epiſtola frequentiori uſu (a) ab ipſo Euchariſtiam nuncupatam eſſe Sacra myſteria, quo nomine a Græcis etiam appellari conſuevit. Sæpe itidem eamdem Euchariſtiam ab eo dici (b) Communionem; Sacramentum autem, ut voce generica, ſemel tantum pro Euchariſtia (c) uſurpatum eſſe reperies. Sed & Sanctus Auguſtinus (ut intelligas eumdem loquendi uſum in Africa quoque viguiſſe) nominat (d) Sacramentum panem benedictum ipſis cathecumenis impertiri ſolitum. Præterea quonam modo legitur in Melchiade, atque Siricio, ab Epiſcopo benedictum fermentum, eſſe Euchariſtiam, eamque ad presbyteros celebraturos mitti quam ipſi presbyteri celebrando mox confecturi fuiſſent?

(a) Innoc. ep. 1. c. 1. 2. 3.
(b) Innoc. epiſt. 3. c. 2. 4.
(c) Idem epiſt. 1. c. 4.
(d) Aug. de peccat. merit. & remiſſ. lib. 1. c. 26.

LVI. Eulogiæ duplicis generis.

His igitur tam perſpicue elucidatis, illud quoque quod ad Eulogias pertinet, dicere non prætermittimus, duplicis generis eas reperiri; nimirum publicas, eaſdemque (ut demonſtratum eſt) communionis Catholicæ ſigna, de quibus omnis præſens tractatio inſtituta eſt; alias vero privatas, quas ſciliet amici inter ſe ultro citroque dare atque accipere conſueverunt; cujus quidem antiqui uſus exempla complura ſuppetunt, & inter alia S. Paulini Nolani Epiſcopi ad Severum ſcribentis, hæcque dicentis (e): *Panem Campanum*

(e) Paulin. epiſt. 1. in fine.

PAGIUS

milia per varias Provincias *quindecim menſibus* pervagata *poſtremo* cum matre pœnas dedit, ut loco citato ex Lactantio oſtendimus. Rejicienda itaque ea emendatio, qua etiam poſita *Valerius* in Lactantio neceſſario quærendus eſſet.

XXV. Cognominatus fuit Valens.

Valerius iſte diverſus non eſt a Valente quem Victor in Epitome teſtatur nuncupatum Imperatorem dum verba facit de iis quæ inter annum CCCVI. quo Conſtantius Chlorus vita functus eſt, & annum CCCXIII. quo Maximinus interiit, contigere, ubi ait: *Licinius Auguſtus efficitur: parique modo Alexander apud Carthaginem Imperator fit: ſimilique modo Valens Imperator creatur, quorum exitus iſte fuit.* Ubi Victor non aſſerit Valerium eodem tempore quo Alexander, factum eſſe Imperatorem, ſed tantum ſimili modo dictum ſcilicet eſſe Imperatorem. Tum omnium horum aut Imperatorum aut Tyrannorum interitum recitat, & ſuam narrationem his verbis claudit: *Maximinus apud Tarſum morte ſimplici periit. Valens a Licinio morte mulctatur*, ubi Victor mortem Valentis cum morte Maximini, quemadmodum Lactantius mortem Maximini cum morte Valerii conjungit: *Sic inter gemitus*, inquit Lactantius, *quos tamquam cremaretur, edebat, Maximinus nocentem ſpiritum deteſtabili genere mortis efflavit. Hoc modo Deus univerſos Perſecutores nominis ſui debellavit, ut eorum nec ſtirps nec radix remaneret. Nam Licinius ſumma rerum potitus inprimis Valerium*, & cetera numero præcedenti relata. Quamobrem Valerius & Valens nomina ſunt ejuſdem Principis, qui Valerius Valens vocabatur, quod ſupra demonſtratum eſt Numiſmate Græco: ΑΥΤ. Κ. ΠΟΥ. ΟΥΑΛΕΡ. ΟΥΑΛΕΝC. CEB. L A. Verum eſt Mediobarbum in Numiſmatis Imperatorum & Toinardum in Notis ad librum citatum Lactantii pag...... iſtud attribuere Valenti Proconſuli Achaiæ, qui Galieno imperante tyrannidem arripuit, & numeratur inter XXX. Tyrannos a Trebellio Pollione cap. 19. Sed hic Valens, non *P. Val. Valens*, ſed *Valens Theſſalonicus* nuncupatus, ut diſcimus ex Ammiano lib. 21. cap. 16. *In hujuſmodi controverſiarum partibus* (Conſtantius) *etiam Gallieno ferocior. Ille enim perduellionum crebris veriſque appetitus inſidiis Aureoli, & Poſtumi & Ingenui, & Valentis cognomento Theſſalonici, aliorumque plurium*, &c. Cum tamen Theſſalonici cognomen in laudato Nummo non legatur.

XXVI.

Præterea Valens in eo Nummo expreſſus non poteſt eſſe Valens de quo anno CCCXVII. num. IV. ex Anonymo Valeſiano egi a Licinio anno CCCXIV. Cæſar creatus. Is enim Valens nunquam Auguſtus fuit, & conditionibus pacis Conſtantinum inter & Licinium compoſitæ ad privatam ſortem redactus. Verum quidem eſt apud Zoſimum lib. 2. pag. 679. haberi inter conditiones pacis, *ut Valens appellatus a Licinio Cæſar, quod perhiberetur eorum auctor eſſe malorum quæ acciderant, e medio tolleretur*. At in textu Græco id non legitur, ſed tantum: Οὐάλεντα δὲ, τόν ὑπό Λικιννίυ Καίσαρα καθεσταμένον, ἀναιρεθῆναι, τῶν συμβεβηκότων κακῶν αἴτιον οἰμαί λεγόμενον; & verbum ἀναιρέομαι, non ſolum occidere aut trucidare, ſed etiam exauctorare ac deponere ſignificat: cujus rei exemplum infra exhibebo. Quare error ille non Zoſimo qui idem ac Anonymus Valeſianus & Petrus Patricius ſcribit, ſed interpreti ejus adſcribendus. Valerii nomen proprium erat familiæ Diocletiani, ut in Nummis videre eſt; in Nummis Diocletiani ut plurimum legitur: Imp. C. C. Valer. Diocletianus. P. F. Aug. In Nummis ſenioris Maximiani Imp. C. M. Aur. Val. Maximianus. P. F. Aug. In Nummis Conſtantii Chlori Fl. Val. Conſtantius. P. F. Aug. In Nummis Galerii Gal. Val. Maximianus N. C. vel J. C. Gal. Val. Maximianus. P. F. Aug. In Nummis uxoris ejus Diocletiani filiæ, Gal. Valeria Aug. In Nummis Maximini, Gal. Val. Maximinus N. C. vel J. C. Gal. Val. Maximinus P. F. Aug. In Nummis Severi, Fl. Val. Severus Nobil. Cæſar, vel Imp. Fl. Val. Severus P. F. Aug. In Nummis Licinii, Imp. C. F. Val. Licinius. P. F. Aug. Denique quia Conſtantinus Magnus ob Conſtantium Patrem a Maximiano Herculio adoptatum, & Fauſtam ejus conjugem Herculii filiam, e familia Diocletianea erat, in Nummis initio ejus Imperii percuſſis inſcribitur: Fl. Val. Conſtantinus Nob. C. vel Imp. C. Fl. Val. Conſtantinus. P. F. Aug. quod confirmat egregium Numiſma anno CCCVII. num. XIV. a me recitatum. Ex Nummis itaque, Lactantio, & Sexto Victore inter ſe collatis conſtat Valerium cognomento Valentem inter Imperatores numerandum eſſe.

Valerius Valens diverſus a Valente a Licinio Cæſare dicto.

XXVII. *Refellitur ſententia Cuperi.*

Cuperus qui eruditis Notis Lactantium illuſtravit, in Epiſtola ad Paulum Voetium quæ extat inter ejus Notas pag. 13. ait ſe vix dubitare quin ſententiam mutaturus ſim; ſi incidero in ea quæ ipſe de Valente notavit. Sed

ex.

num de cellula noſtra tibi pro Eulogia miſimus: & ad S. Auguſtinum (*a*): *Panem unum, quem unanimitatis indicio miſimus charitati tuæ, rogamus, accipiendo benedicas:* & ad Alypium (*b*): *Panem unum ſanctitati tuæ unitatis gratia miſimus, in quo etiam Trinitatis ſoliditas continetur; hunc panem Eulogiam eſſe tu facies dignitate ſumendi*: Hæc ipſe, qui plane alluſiſſe videtur ad ea, quæ dicta ſunt de myſterio ex parabola Evangelica de fermento abſcondito in farinæ ſatis tribus, quo unitas fidei in Trinitatis confeſſione habetur expreſſa. Rurſum vero ad Romanianum (*c*) agit de iiſdem ex pane Eulogiis ad ipſum atque Licentium miſſis. Auguſtinus (*d*) & ipſe ad eumdem Paulinum eaſdem quoque mittens Eulogias ait: *Panis quem miſimus, uberior benedictio fiet dilectione accipientis veſtræ benignitatis*. At de Eulogiis hactenus; jam ad reliqua quæ ſcripta ſunt de Melchiade redeamus: *Hic* (inquit auctor) *fecit ordinationem unam per menſem Decembrem, presbyteros ſex, diaconos quinque, Epiſcopos per diverſa loca undecim. Hic ſepultus eſt in cœmeterio Calliſti via Appia, quarto Idus Decembris, & ceſſavit Epiſcopatus ejus dies decem, & ſeptem:* Hæc ibi. Verum longiore tempore ſedem vacaſſe, dicere opus eſt, nam in eodem Commentario ponitur ingreſſus Silveſtri Kalendis Februarii, anno ſequenti, ſub Conſulatu Voluſiani.

(*a*) *Apud Auguſt. epiſt. 31. in fine.*
(*b*) *Apud. eumdem epiſt. 35.*
(*c*) *Apud. eumdem epiſt. 36.*
(*d*) *Aug. epiſt. 34.*

Chri-

PAGIUS

examinatis iis quæ vir eruditiſſimus hanc in rem ſcripſit in ſententia mea magis confirmatus fui, neque dubitavi quin eam tandem omnes amplexuri ſint. Citat Paulum Diaconum in Miſcell. lib. 2. in qua omnia fere perturbata, & Victorem cui ſtandum eſt, prætermittit. Secundo ſcribit: *Valens eodem tempore neci non fuit datus, ſed a Licinio poſt cladem ad Cibalim per Conſtantinum acceptam Cæſar eſt creatus, & occiſus poſtulante Conſtantino cum pacem eidem daret*. At Cuperus duos Valentes toto cœlo diverſos confundit; nam Valens ille fuit tantum Cæſar, nunquam Auguſtus; & Valens, de quo quæſtio, Auguſtea dignitate exornatus fuit, ſicque omnia ejus argumenta corruunt, neque mirum cum in Lactantii capite 50. Valerium in Valeriam mutet. Sibi tamen ipſemet objicit Lactantium capite ſequenti Valeriæ mortem pluribus enarrare; ad quod reſpondet putare ſe Lactantium eodem illo capite & in principio rerum quas poſt victum Maxentium aggreſſus eſt Licinius obiter narrare. Verum ſi attento animo Lactantium legiſſet; nunquam ſibi perſuaſiſſet, perſonam quam *imprimis Licinius necari juſſit* cap. 50. unam & eandem eſſe cum ea quæ *poſtremo pœnas dedit* cap. 51. Addit Cuperus in Epiſtola ad Voetium, Nummos in quibus Valens Auguſtus appellatur, ſibi ſuſpectos eſſe, quia Valens tantum Cæſar fuit. At diſtinguendo duos Valentes hoc argumentum evaneſcit. Subdit, ſe ſummopere optare Nummos illos inſpicere & manibus tractare. Sed ſi hujuſmodi probationis genus admittendum ſit, actum eſt de omnibus Nummis a Viris doctis vel viſis vel tractatis, vel in Muſeis aſſervatis, vel quod rariores eſſent proceſſu temporis deperditis, imo MSS. quæ in Bibliothecis & Archivis aſſervantur a Criticis amplius adhibenda non ſunt.

XXVIII. *Refutantur alii Viri Docti.*

" At inquiunt aliqui, hujus Valerii Valentis nulla in Hiſtoricis de Maximino Diocletiano & Galerio loquentibus mentio, ſed illorum Vitæ nullibi extant. Peto ego ab eiſdem ubi Julianum Diocletiano imperante tyrannum, cujus ſolus Libanius obiter meminit, ut anno CCCIII. indicavi, inveniunt. Num ideo Imperator chimericus? Ubi Perpennam Licinium Tyrannum, nullibi præterquam in unico Nummo memoratum. Neque enim Victor de Cæſaribus eum agnovit, cum eum in duos dividat, ut ſuo loco viſum, & eodem tempore Licinianum cum Valente Tyranno ſub Decio, & Perpennam cum Hoſtiliano ejuſdem Decii filio confundat: *Hujus temporibus*, inquit, *Valens Licinianus Imperator effectus*, cum dicere debuiſſet, *Valens & Licinianus Imperatores effecti ſunt*.

JESU CHRISTI ANNUS 314. | SILVESTRI PAP. ANNUS 1. | CONSTANTINI IMP. ANNUS 9.

I. Silveſter Papa creatur.

CHriſtI anno trecenteſimo decimo quarto, Voluſiano, & Aniano Coſſ. Kalendis Februarii, Silveſter Romanus, Ruffini filius ex presbytero ſubrogatus in locum Melchiadis ſedere cœpit. Quæ autem ab eo geſta ſint in Pontificatu, pro temporis ratione, certis annis, quibus facta eſſe noſcuntur, dicturi ſumus: & de tempore, quot annis ſederit, in ejus obitu agemus. Porro toto cælo (quod ajunt) errare conſtat eos, qui ingreſſum Silveſtri ponunt anno ſeptimo, vel (ut habet depravate Euſebii Chronicon) anno quinto Imperii Conſtantini; ex his enim, quæ ex Optato, Auguſtino, ipſoque Euſebio, & actis Eccleſiaſticis, & Proconſularibus ſunt recitata, ea luce clara erroris apertiſſimi arguuntur. Hoc

PAGIUS. ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5807.

SÆC. IV. Anno Urbis 1067. Olymp. 273. an. 2. A. C. 314.

☉ 15. C. ☽ 11. P. 18. April. Indict. 2.

JESU CHRISTI 314.

SILVESTRI PAPÆ 1.

CONSTANTINI 9. LICINII 8.

I. Conſules.

[1] AD num. I. Coſſ. *Rufius Voluſianus II. & Annianus.* Prior etiam Præfectus Urbis fuit, ut liquet ex libello de Præfectis, ubi Rufius Voluſianus P. V. VI. Idus Decembris anni antecedentis alius non eſt, quam Voluſianus Anniani Collega, & Rufius Voluſianus, qui anno CCCXI. Romæ Conſul creatus eſt a Maxentio. Quare recte Idacius in Faſtis eumdem cum nota numerali profitetur. Præterea Inter Inſcriptiones Romanas a Mabillonio Tomo 4. Analectorum relatas pag. 494. num. 40. hæc legitur: CEMONIUM (legendum, Cejonium) ALBINUM V. C. *Conſ. Filoſophum, Rufi Voluſiani bis ordinarii Conſ. filium, Senatus ex conſulto ſuo, quod ejus liberis poſt Cæſariana tempora, id eſt, poſt annos CCCLXXX. & I. auctoritatem decreverit Fl. Magnus Januarius, V. C. cur. ſtatuarum.* Qua ex Inſcriptione Faſti Idatiani confirmantur, liquetque, anno Chriſti CCCXI. Rufium Voluſianum Euſebio Collega Conſulatum ordinarium Romæ, ubi Maxentius imperabat, geſſiſſe; Rufinum & Voluſianum, quos tanquam duos illius anni Conſules Idacius proponit, unum eumdemque Conſulem in duos diviſum eſſe, quod quandoque ab Antiquis factum; Rufinum illum, ſeu melius Rufium, diverſum eſſe ab Aradio Rufino, qui ex libello de Præfectis Urbi anno CCCIV. Præfecturam geſſit; ac denique eumdem Rufium Voluſianum a Conſtantino ſecundo Conſulatu ordinario cohoneſtatum fuiſſe. Verum eſt, Onuphrium in Faſtis ad annum Urbis MXXCVII. Chriſti CCCXXXV. quo Conſtantius & Albinus Faſtis nomen dedere, eamdem Inſcriptionem, mutilam tamen, in medium adducere, in eaque *Voluſianum* ſimpliciter Conſulem vocari; ſed jam Viris doctis obſervatum, Onuphrium non raro Inſcriptiones, dum corrigere vult, corrumpere; nulla ſuæ correctionis, ac plerumque depravationis mentione facta; quod in ea Inſcriptione contigiſſe non dubito. Quia tamen una ex altera lucem accipit, Onuphriana hic recitanda:

S. P. Q. R. C. CEIONUM. RUFIUM. ALBINUM.
V. C. PHILOSOPHUM. RUFI. VOLUSIANI. COS. FILIUM
ET . . . .
QUOD. EIUS. LIBERTAS. POST. CAESARIANA. TEMPORA. ID EST. ANNOS. CCCLXXX. ET AUCTORITATEM. DECREVIT. FL. MAGNUS. IANUARIUS. V. C.
CUR. STATUARUM

In ea Inſcriptione *Cæſariana tempora* ab anno Urbis DCCVI. quo pugna Pharſalica habita, deducuntur; ideoque legendum, *annos CCCLXXX. & I.* qui ab anno Urbis DCCVI. ad annum Chriſti CCCXXXV. & annum Urbis MXXCVII. qui in eo anno Chriſti inchoatur, fluxerunt. Quod & ex conjunctione *&* ſine nota I. ſenſum turbante intelligitur. Cum annus Urbis CCCLXXXI. incipiat cum anno Chriſti CCCXXXVI. & in Inſcriptione legeretur, *poſt annos CCCLXXX. & I.* exiſtimavit Onuphrius unitatem illam addititiam eſſe. Sed animadvertere debuerat Vir doctiſſimus, apud Antiquos hos loquendi modos, ſc. *poſt annum* CCCLXXXI. ſimileſve, plerumque aliud non deſignare, quam annum CCCLXXXI. inchoatum, ut non ſemel in hoc Opere obſervavi. Ex hujus itaque loci depravatione, prioris corruptio manifeſte innoteſcit, lucetque, in ea Inſcriptione vere ſcriptum fuiſſe, ut in Mabilloniana, *Rufi Voluſiani bis ordinaris Conſ. filium*, non vero *Rufi Voluſiani Coſ. filium*, ut perperam apud Onuphrium.

II. Silveſter fit PP.

Non Kalendis Februariis, ut habet Baronius, ſed *pridie Kalendas Februarii*, ut legitur in Chronico Damaſi, *S. Silveſter* Pontificatum iniit, ideoque die Dominica, quæ hoc anno in diem pridie Kalendas Februarii, ſeu in diem ultimum menſis Januarii incidit, ordinatus eſt. Quimos poſt redditam a Conſtantino M. Eccleſiæ pacem Baron. n. 1.

NOTÆ [1] COſſ. *Rufius Voluſianus II. & Annianus.* Prima *Voluſiani* conſulis nomina apud Relandum ſunt, C. *Cejonius Rufius Voluſianus II.* Gruter. pag. CCCLXXXVII. 5.

C. CEIONIO. RUFIO. VOLUSIANO.

Ibid. n. 3. ubi *Rufius Voluſianus bis ordinarius Conſul* dicitur. Vide alias inſcriptiones apud Contelorium de Præf. Urb. pag. 53. præter eam, quam Pagius affert.

Faſti Idatiani: *Voluſiano II. & Anniano.* Vindebonenſes, Proſperi Chronicon, Bucherii laterculus, & Libellus de Præf. Urb. *Voluſiano, & Anniano*, vel *Aniano*.

II. Hoc eodem anno Maximinus Imperator adverſus Licinium bello agens ſuperatur, compelliturque urgente numine in deorum cultores ulciſci, & Chriſti gloriam prædicare: hæc vero omnia quomodo ſe habuerint, Euſebibus (*a*) in primis narrat his verbis: *Ejus autem rei ejuſmodi cauſa fuit. Cum magnitudinem Imperii, ei non pro dignitate (indigniſſimus enim erat) commiſſi, amplius recte ferre non poſſet; ſed propter vacuitatem modeſtiæ, Imperatoris animum mire exornantis, inepte res ſuſcipere aggreſſus fuiſſet, & omni inſolenti arrogantiæ oſtentatione animum temere, & inconſiderate extuliſſet; jam contra Imperii conſortes, qui ipſi omnibus rebus, ut genere, eruditione, dignitate, prudentia, & (quod eſt caput omnium) moderatione animi, ſinceraque in verum Deum pietate præſtabant, confidenti mente facinus audax inſtituit, ac ſe ſummum honoris gradum inter eos tenere prædicavit; atque adeo ad tantam tamque inſanam proceſſit dementiam, ut amicitiæ fœdere, quod pactus fuiſſet cum Licinio rupto, violatoque, bellum crudele contra jus faſque omne excitaretur. Tum exiguo temporis momento omnia ſeditione permiſcere, omnes Civitates perturbare cœpit; exercitum ex hominibus multitudine infinitis cogere, acie contra Licinium inſtructa ad dimicandum exire, Dæmonum fiducia, quos ipſe deos putabat, conſtanter niti, & innumerabilibus armatorum copiis arroganter ſe jactitare. At cum ad manus ventum eſſet, clementi Dei obtutu fuit, & providentia prorſus deſtitutus, victoriaque ex ipſo uno, & ſolo omnium Deo Licinio donata.*

(*a*) *Euſeb. l. 9. c. 8.*

Maximinus quid in Licinium.

III. *Primum ergo turba illa armatorum, qua tantopere confiſus fuerat, miſere periit. Et ubi ſatellites eum nudatum deſertumque reliquerant, & ad Licinium victorem ſe contulerant, infelix ille regium apparatum ipſi certe parum decorum, & conſentaneum quam celerrime exuit; animoque timido, abjecto, effœminatoque in plebejorum multitudinem clanculum irrepſit; deinde fugam cœpit, & ruri inter vicos ſe abdidit; atque dum ad hunc modum vitæ ſuæ ſaluti, & incolumitati proſpiciebat, ægre hoſtium manus evitavit. In quo plane divina oracula certa veraque re ipſa demonſtravit, in quibus dictum eſt (b). Non ſalvabitur Rex per multam virtutem ſuam, & gigas non ſalvabitur in multitudine virtutis ſuæ. Fallax equus ad ſalutem, in abundantia autem virtutis ſuæ non ſalvabitur. Ecce occuli Domini ſuper metuentes eum, & in eis qui ſperant ſuper miſericordia ejus, ut eruat a morte animas eorum.*

Deſeritur a ſuis Maximinus.

(*b*) *Pſal. 32.*

IV. Sic igitur tyrannus totus ignominia, & dedecore perfuſus, ubi in ſui Imperii partes regreſſus fuit; primum furioſa bile inflammatus, multos prophetas, & ſacerdotes deorum, quos jampridem ipſe in ſumma habuerat admiratione, & quorum oraculis impulſus bellum ſuſceperat, tamquam præſtigiatores, veteratores, denique ſalutis ipſius proditores trucidat. Deinde Chriſtianorum Deo gloriam tribuens, legem pro eorum libertate accuratiſſime pleniſſimeque conſtituit, & extemplo lethali angore excruciatus, abſque ulla temporis dilatione deceſſit e vita. Lex autem ejus ſubjectis pro Chriſtianis promulgata talis fuit:

Maximinus quid in Deorum Sacrificos.

Im-

PAGIUS

pacem ſervatus fuit, & Pontifices Romani vel die Dominica, vel aliquo feſto ſolenniori inaugurati. Hujus moris beneficio initium Pontificum plerumque magnis tenebris involutum non raro detegi poterit.

III. A num. II. ad XIX. *Maximini* interitus anno præcedenti certo contigit. Quæ paulo antea geſta accurate narrat Lactantius lib. de Mortibus Perſecutorum, ubi, poſtquam de Maxentiana clade locutus eſt, cap. 45. ſcribit: *Conſtantinus rebus in Urbe compoſitis, hieme proxima* (anni ſc. CCCXIII.) *Mediolanum contendit. Eodem Licinius advenit, ut acciperet uxorem. Maximinus, ubi eos intellexit nuptiarum ſolennibus occupatos, exercitum movit e Syria, hieme quamcum maxime ſaviente, & manſionibus geminatis in Bithyniam concurrit debilitato agmine. Nam maximis imbribus & nivibus, & luto, & frigore, & labore jumenta omnis generis amiſſa ſunt, quorum miſerabilis per viam ſtrages ſpeciem jam futuri belli & ſimilem cladem militibus nuntiabat. Nec ipſe intra fines ſuos moratus eſt; ſed transjecto protinus freto, ad Byzantii portas acceſſit armatus. Erant ibi milites præſidiarii ad hujuſmodi caſus a Licinio collocati. Hos primum muneribus & promiſſis illicere tentavit, poſtea vi & oppugnatione terrere; nec tamen quicquam vis aut promiſſa valuerunt. Jam conſumti erant dies undecim, per quos fuit ſpatium nuntios literaſque mittendi ad Imperatorem, cum milites non fide, ſed paucitate diffiſi ſe ipſos dediderunt. Hinc promovit Heracleam; & illic eadem ratione detentus, aliquot dierum tempus amiſit. Et jam Licinius feſtinato itinere cum paucis Adrianopolim venerat, accepta in deditione Perintho.* (id eſt, Heraclea; ſic enim vocata Heraclea Thraciæ ad differentiam aliarum ejuſdem nominis urbium, ut notat Valeſius ad lib. 22. Ammiani) *aliquanto moratus, proceſſit ad manſionem millia decem & octo. Nec enim poterat ulterius, Licinio jam ſecundam manſionem tenente diſtantem millibus totidem, qui collectis ex proximo quantis potuit militibus pergebat obviam Maximino, magis ut eum moraretur, quam propoſito dimicandi, aut ſpe victoriæ. Quippe cum ille ſeptuaginta millium armatorum exercitum duceret, ipſe vix triginta millium numerum collegiſſet. Sparſi enim milites per diverſas regiones fuerant, & adunari omnes anguſtiæ temporis non ſinebant.*

Licinium inter & Maximinum non convenit.

IV. Tum cap. 46. *Propinquantibus ergo exercitibus, jam futurum propediem prælium videbatur. Tum Maximinus ejuſmodi votum Jovi vovit, ut ſi victoriam cepiſſet, Chriſtianorum nomen extingueret, funditusque deleret. Tunc proxima nocte Licinio quieſcenti adſiſtit Angelus Dei, monens*

Bellum inter Licinium & Maximinum.

V. Maximini Edictum pro Chriſtianis.

Imperator Cæſar Cajus Valerius Maximinus Germanicus, Sarmaticus, Pius, Fortunatus, Invictus, Auguſtus ſuis S.

Provincialium noſtrorum utilitati aſſidue, & ſine intermiſſione conſulere nos omni ratione decet, atque ea illis libenter velle præſtare, quibus eorum omnium emolumenta rectiſſime conſtituuntur, & quæ videantur ad commune eorum adjumentum, & commodum, vel maxime pertinere, ac quæ Reipublicæ præſidio conveniant, quæque cujuſque menti, & cogitationi grata ſint, neminem ignorare; immo vero quoque ad illud libenter ſe transferre; & velut animo recurrere, & ſingulos homines hoc intelligere, hoc intra ſe complecti, minime obſcurum eſſe putamus. Cum igitur ante hoc tempus, ex eo quod patres noſtri diviniſſimi Diocletianus, & Maximianus mandaverant, ut Chriſtiani a conventibus agendis prohiberentur, multos tumultus, multaſque direptiones a publicis magiſtratuum miniſtris fieri, & poſtea idem malum ad provincialium noſtrorum moleſtiam (quorum quieti cum primis providere laboramus) longius manare eorumque facultates diſſipari, & conteri perſpicue intelligeremus; litteris anno præterlapſo ad Præfectos cujuſque provinciæ datis decrevimus, ſancivimuſque, ut ſi quis in animo haberet, talem vitæ conſuetudinem, aut religionis illius obſervationem conſectari, hunc libere, & abſque impedimento ſuæ ipſius ſententiæ, & inſtituto poſſe adhæreſcere, & a nemine omnino impediri, prohiberique; & illis

facilem poteſtatem fieri, ut abſque metu aliquo, aut ſuſpicione, quod cuique viſum eſſet, id quiſque tranſigeret.

VI. Rejicit culpam in Præfectos Maximinus.

Verum jam nos minime præterit, Judices nonnullos noſtra mandata pro nihilo putaſſe, effeciſſeque ut & noſtri homines non modo de noſtris edictis vehementer dubitent; verum etiam religionis inſtitutis, quæ ipſis maxime placere videntur, præ metu lentius ac tardius ſe accommodent. Quare ut deinceps omnis cauſa dubitationis & timoris ſublata ſit, hoc edictum divulgari ſtatuimus; quo omnibus plane conſtet, ex hac noſtra donatione liberam eſſe poteſtatem illis, qui iſtam ſectam & religionem ſequi voluerint, eam pro arbitratu ſancte (ut eorum mos fert) & anguſte excolendi. Quin etiam ut Dominica & ſacras ædes reficiant, a nobis conceſſum eſt. Et quo noſtra donatio liberalior & munificentior fiat; hoc etiam promulgandum cenſuimus, ut ſi quæ ædes, aut agri Chriſtianorum juris antehac extiterint, qui ex patrum noſtrorum mandato in jus Fiſci relati ſunt, ſive ex aliqua civitate occupati, ſive abalienati per venditionem, ſive pro munere alicui donati; hi omnes ad antiquum Chriſtianorum jus reſtituantur; hocque mandavimus, uti noſtram pietatem atque providentiam inde omnes ſatis dilucide animadvertant. Iſtæ ſunt ipſius tyranni voces, quas non anno integro poſt edicta contra Chriſtianos columnis ab ipſo propoſita, litteris mandandas curavit: Hucuſque Euſebius; apud quem in nota temporis errorem in-

 eſſe

PAGIUS

nens ut ocyus ſurgeret atque oraret Deum ſummum cum omni exercitu ſuo; illius fore victoriam, ſi feciſſet. Poſt has voces cum ſurgere ſibi viſus eſſet, & cum ipſo qui monebat, adſtaret, tunc docebat eum quomodo & quibus verbis eſſet orandum. Diſcuſſo deinde ſomno, notarium juſſit acciri, & ſicut audierat, hæc verba dictavit: „ Summe Deus, te „ rogamus. Sancte Deus, te rogamus. Omnem „ juſtitiam tibi commendamus, ſalutem noſtram „ tibi commendamus, Imperium noſtrum tibi „ commendamus. Per te vivimus, per te vi„ ctores & felices exiſtimus. Summe Sancte Deus, „ preces noſtras exaudi. Brachia noſtra ad te „ tendimus. Exaudi, Sancte ſumme Deus. Scribuntur hæc in libellis pluribus, & per Præpoſitos Tribunoſque mittuntur, ut ſuos quiſque milites doceat. Crevit animus univerſis, victoriam ſibi credentibus de cœlo nuntiatam. Statuit Imperator prælium diei Kalendarum Maiarum, quæ octavum annum nuncupationis ejus implebant (ideoque geſta hæc anno CCCXIII. quo Kalendis Maiis Imperii Cæſarei annus octavus complebatur) ut ſuo potiſſimum Natali vinceretur, ſicut ille victus eſt, Romæ. (id eſt, Maxentius) Maximinus voluit præire maturius, pridie mane aciem compoſuit, ut Natalem ſuum poſtridie victor celebraret. Nuntiatur in caſtra, moviſſe Maximinum. Capiunt milites arma, obviamque procedunt, Campus intererat ſterilis ac nudus, quem vocant Serenum. Erat jam utraque acies in conſpectu. Liciniani ſcuta deponunt, galeas reſolvunt, ad cœlum ma-

nus tendunt, præeuntibus Præpoſitis, & poſt Imperatorem precem dicunt. Audit acies peritura precantium murmur. Illi oratione ter dicta virtute jam pleni, reponunt capitibus galeas, ſcuta tollunt. Procedunt Imperatores ad colloquium. Ferri non potuit Maximinus ad pacem. Contemnebat enim Licinium, ac deſertum iri a militibus exiſtimabat, quod ille eſſet in largiendo tenax, ipſe autem profuſus; eoque propoſito moverat bellum, ut exercitu Licinii ſine certamine accepto ad Conſtantinum duplicatis viribus ſtatim pergeret.

V. Pugnatur inter Heracleam & Hadrianopolim.

Pergit cap. 47. Ergo propius acceditur, tubæ canunt, ſigna procedunt. Liciniani impetu facto adverſarios invadunt. Illi vero perterriti nec gladios expedire, nec tela jacere quieverunt. Maximinus aciem circumire ac milites Licinianos nunc precibus ſollicitare, nunc donis. Nullo loco auditur. Fit impetus in eum, & ad ſuos refugit. Cædebatur acies ejus impune, & tantus numerus legionum, tanta vis militum a paucis metebatur. Nemo nominis, nemo virtutis, nemo veterum præmiorum memor; quaſi ad devotam mortem, non ad prælium veniſſent, ſic eos Deus ſummus jugulandos ſubjecit inimicis. Jam ſtrata erat ingens multitudo. Videt Maximinus aliter rem geri quam putabat. Projecit purpuram, & ſumta veſte ſervili fugit, (quod confirmat Euſebius lib. 9. cap. 10. & lib. 1. de Vita Conſtantini cap. 58.) ac fretum trajecit. (Pugnatum eſt igitur, inquit Baluzius in Notis, in ea Imperii parte quam Licinius tenebat, id eſt, inter Heracleam

Heracleam

eſſe certum eſt ; cum inter ſe pugnent, quod dicitur primum in edicto nuper recitato, anno præterlapſo jam Maximinum pro Chriſtianis dediſſe ad Sabinum recitatas ſuperius litteras, poſtea vero nondum exactum dicat annum ab edicto ejus contra Chriſtianos prolato, quod ante litteras ad Sabinum datum conſtat. Sed ſubdit poſt hæc Euſebius :

VII. Chriſtiani reſpirant. *At cui paulo ante nos quidem impii, Dei oſores, & totius mundi pernicies videbamur, uſque adeo, ut nec civitatem, nec agrum, nec ſolitudinem, aut locum deſertum incolere nobis permiſſum eſſet, ab eodem jam decreta & leges pro noſtra libertate conſcripta ſunt. Item qui non pridem igne, ferro, beſtiarum, & volucrum laniatu ante oculos tyranni abſumpti erant, & quodvis genus pœnæ, ſupplicii, & diſceſſionis e vita, miſerandum in modum tamquam nequam, & ſceleſti homines perpeſſi; hi jam ab eodem cum creduntur veram piamque religionem colere, tum Dominica reſarcire permittuntur; & jura quædam ad eos ſpectare, idem tyrannus teſtatur, ac concedit. Atque ejuſmodi palam confeſſus, aliquo ſaltem potiebatur beneficio, propterea quod minus quam pati oportuerat, paſſus eſt; qui quidem repentina Dei percuſſus plaga, in ſecunda belli conflictatione occubuit.*

VIII. Obitus Maximini miſerandus. *Ac talis vitæ exitus illi contigit, non qualis ducibus bellicoſis, qui pro virtute, proque amicis & familiaribus in prælio fortiter ſe gerentes, fidenti animo glorioſum mortem ſubierunt; quandoquidem ille, utpote impius & Dei adverſarius, dum ipſius exercitus paſſim jam in campo inſtructa acie verſabatur; domi ipſe moratus, & intra parietes ſe occultans, inopinato Dei flagello corpore toto percuſſus fuit, debitumque pro ſceleribus luit ſupplicium, ſic ut gravibus dolorum ſtimulis, & acerbo cruciatus morſu agitatus, famiſque confectus diritate, pronus in terram rueret. Ejus vero caro univerſa, ardore cælitus invecto, & haud aſpectabili contabuit, adeo ut ea pedetentim exeſa abſumptaque, tota priſtinæ formæ effigies tandem penitus deleretur, & tamquam ſimulacrum quoddam oſſium exſiccatorum longinquitate temporis exhauſtum, attenuatumque illi ſolum relinqueretur; ſic ut qui præſto aderant, ejus corpus nihil aliud eſſe exiſtimarent, quam ſepulcrum animæ, quæ in eo quaſi in cadavere penitus putrefacto defodiebatur. Et cum æſtus adhuc vehementius cum ex intimis medullis inflammaſſet, ei exilierunt oculi, & e propria ſede, in qua conquieverant, elapſi, ipſum cæcum omnino reliquerunt; deinceps ægre ſpiritum ducens, Domino confitetur; mortemque invocat; ad extremum iſta propter amentiam & temeritatem contra Chriſtum admiſſam, merito ſe perpeti confeſſus, animam efflat :* Hucuſque de exitu Maximini Euſebius. Apud Tarſum obiiſſe diem, Zoſimus (a) atque Eutropius teſtantur. (a) *Zoſim. lib.* 2. Eutrop. *lib.* 10.

IX. Eccleſiæ reædificatæ. (b) *Euſ. lib.* 9. *c.* 9.

At poſt hæc ſubdit Euſebius (b): *Sic ergo cum Maximinus, qui ex reliquis omnibus pietatis hoſtibus peſſimus plane fuit, e medio ſublatus eſſet; Eccleſiæ, gratia Dei omnipotentis, ab ipſis fundamen-*

PAGIUS

racleam & Hadrianopolim, in campo quodam vocato *Sereno*, ut capite ſuperiori dixit Lactantius) *At in exercitu pars dimidia proſtrata eſt, pars autem vel dedita, vel in fugam verſa eſt. Ademerat enim pudorem deſerendi deſertor Imperator. At ille Kalendis Majis, id eſt, una nocte, atque una die, Nicomediam alia nocte pervenit, cum locus prælii abeſſet millia centum ſexaginta; raptiſque filiis, & uxore, & paucis ex palatio comitibus, petivit Orientem: Sed in Cappadocia collectis ex fuga & ab Oriente militibus ſubſtitit. Ita veſtem reſumpſit*, ſcilicet purpuram, Imperatoriæ Majeſtatis ſignum.

VI *Pax Eccleſiæ reddita.* Baron. n. IX.

Tum cap. 48. *Licinius vero accepta exercitus parte ac diſtributa, trajecit exercitum in Bithyniam paucis poſt pugnam diebus; & Nicomediam ingreſſus, gratiam Deo, cujus auxilio vicerat, retulit, ac die Iduum Juniarum, Conſtantino atque ipſo ter Conſulibus*, (anno nempe Chriſti CCCXIII.) *de reſtituenda Eccleſia hujuſmodi literas ad Præſidem datas proponi juſſit.* Tum literas refert, quas Euſebius lib. 10. cap. 5. deſcribit e lingua Latina, qua primum editæ ſunt, ut ipſemet docet. Poſtea Lactantius ait: *His Literis propoſitis, etiam verbo hortatus eſt*, (nempe Licinius) *ut Conventicula in ſtatum priſtinum redderentur. Sic ab everſa Eccleſia* (a die ſc. XXIII. Februarii anni CCCIII.) *uſque ad reſtitutam* (uſque ad diem videlicet XIII. menſis Junii anni CCCXIII. qua propoſitum eſt Nicomediæ edictum de reſtaurandis Eccleſiis) *fuerunt anni decem, menſes plus minus quatuor:* (nempe menſes tres, diem novemdecim) ideoque pax univerſæ Eccleſiæ anno tantum CCCXIII. reddita.

VII. *Maximini interitus.* Baron. n. VIII. & ſeqq.

Cap. 49. Lactantius ſubjungit: *Sequenti autem Licinio cum exercitu Tyrannum profugus conceſſit, & rurſus Tauri montis Anguſtias petit, munimentis ibidem ac turribus fabricatis iter obſtruere conatus eſt, & inde dextrorſum perrumpentibus omnia victoribus, Tarſum poſtremo confugit. Ibi cum jam terra marique perterreretur, nec ullum ſperaret refugium, angore animi ac metu confugit ad mortem, quaſi ad remedium malorum, quæ Deus in caput ejus ingeſſit. Sed prius cibo ſe inferſit, ac vino ingurgitavit, ut ſolent hi qui hoc ultimo ſe facere arbitrantur. Et ſic hauſit venenum. Cujus vis referto ſtomacho repercuſſa, valere non potuit in præſens, ſed in languorem malum verſa peſtilentiæ ſimilem, ut diutius protracto ſpiritu cruciamenta ſentiret. Jam ſævire in eum cœperat virus, cujus vis cum præcordia ejus ureret, inſuſtentabili dolore uſque ad rabiem mentis elatus eſt, adeo ut per dies quatuor inſania percitus hauſtam manibus terram velut eſuriens devoraret. Deinde poſt multos graveſque cruciatus, cum caput ſuum parietibus infligeret, exilierunt oculi ejus de caveis. Tunc demum, amiſſo viſu, Deum videre cœpit candidatis miniſtris de ſe judicantem. Exclamabat er-*

mentis denuo ædificatæ erectæque fuerunt; & non ſolum verbum Chriſti ſuum ſplendorem ad gloriam Dei rerum omnium moderatoris longe lateque profudit, majoremque quam antea recuperavit libertatem; verum etiam impii, & nefarii pietatis hoſtes turpi dedecore & maxima ignominia affecti ſunt. Nam primum Maximinus ille ab ipſis Imperatoribus omnium hoſtis infeſtiſſimus prædicatus eſt, & per edicta publica tyrannus ſcelere & impietate plane perditiſſimus, infamia turpiſſimus, Dei maximus oſor perſpicue notatus. Ex tabulis etiam & inſcriptionibus, quæ erant in ipſius & liberorum ſuorum honorem in ſingulis civitatibus collocatæ, aliæ e ſublimi in ſolum dejectæ conteruntur, aliæ tamquam vultu ipſo, & exteriore effigie deleta, deformi & tenebricoſo colore obliterantur. Statuæ etiam quæ ad ejus venerationem, & amplitudinem erigebantur, ſimli ratione deturbatæ confringuntur; & iis, qui in ea probra intorquere & contumelioſe inſultare voluerunt, riſui & ludibrio exponuntur: His quæ ſcribit Euſebius, conſentientia habet S. Gregorius Nazianzenus (a) in Julianum hæc dicens: *Nec denique Maximinus, qui utraque poſterior, ac ſuperior fuit perſecutor, cujus ſigna plagæ ob eam rem acceptæ imagines & ſtatuæ ferunt, publice adhuc proſtantes, fœdamque corporis mutilationem ſempiterna infamia notantes, in animum umquam induxerunt:* Hæc Gregorius.

(a) Greg. *Naz. orat. 1. in Julian.*

X. Miniſtri perſecutores dant pœnas.

Quod vero ait Euſebius, Maximini quæ extabant inſcriptiones fuiſſe tenebricoſo colore obliteratas; meminiſſe debemus, quod Lampridius in Heliogabalo ſcribit, moris fuiſſe, tyrannorum titulos luto tegere. Sed proſequamur Euſebium hæc de ejus familiaribus ſubjicientem: *Deinde aliis, qui pietatis in Deum inimici erant, omnes honores, omnia ſplendoris inſignia prorſus adimuntur, Univerſi porro qui videbantur Maximini partes defendere, qui præcipuis dignitatis ornamentis ab eo honorati erant, quique quo illi magis blandirentur in noſtram religionem proterve, & petulanter impetum fecerant, interfecti ſunt, ut Peucetius, qui præter cæteros apud eum in ſummo honore, ſummaque reverentia habebatur, & inter amicos illius cariſſimus erat, iterum & tertio Conſul factus, generaliſque omnium rationum in ejus Imperio referendarum Præfectus ab eo conſtitutus; ut Cultianus, qui eodem modo per omnes honoris gradus prætervectus eſt, infinitaque cæde Chriſtianorum, qui erant in Ægypto, inſigniter nobilitatus; ut alii non pauci, quorum conatu fines tyrannidis Maximini & roborati, & propagati dicuntur.*

Theotecnum porro ultio divina, quæ in oblivionem ſcelerum ejus contra Chriſtianos editorum neutiquam venerat, ad eumdem numerum adjunxit; nam quamquam propter ſtatuam, quam Antiochiæ erexerat, putabat ſe rem proſpere geſturum, & jam Præfectura a Maximino donatus erat, tamen Licinius cum Antiochiam adventaſſet, & de præſtigiatoribus habuiſſet quæſtionem, & prophetas ac ſacerdotes ſtatuæ nuper fabricatæ conſecratos verberibus graviter cecidiſſet, & qua ratione, quibuſve ſimulationis involucris illas fraudulentas præſtigias obtexiſſent, ſciſcitatus eſſet, uſque adeo ut ipſi præ tormentorum cruciatu nullo XI. Theotecnus dat pœnas.

PAGIUS

go ſicut ii qui torqueri ſolent, & non ſe, ſed alios feciſſe dicebat. Deinde quaſi tormentis adactus fatebatur, Chriſtum ſubinde deprecans & plorans ut ſuimet miſereretur. Sic inter gemitus, quos, tanquam cremaretur, edebat, nocentem ſpiritum deteſtabili genere mortis efflavit. Baluzius recte in Notis obſervat, non ſtatim mortuum eſſe *Maximinum* ac Tarſum pervenit, ſed aliquanto tempore graviſſimos dolores ſuſtinuiſſe, ſicque non videri, eum ante menſem Auguſtum periiſſe. Cum enim ei peragranda fuerint aliquot milliaria, ut Tarſum Ciliciæ urbem perveniret, in Cappadocia primum, dein in Tauri montis anguſtiis ſubſtiterit, ubi munimenta ac turres fabricavit, ad arcendos nempe inſequentium Licinianorum impetus, fieri vix potuit, ut is qui Kalendis Maiis pervenit Nicomediam, Tarſum venerit ante menſem Julium ſequentem; adeo ut Maximinus ante menſem Auguſtum non periiſſe videatur.

VIII. *Maximini edictum in favorem Chriſtianorum.* Baron. n. v. & ſeqq.

Litteræ de reſtituenda Eccleſia ad Præſidem miſſæ, die quidem Iduum Juniarum Nicomediæ propoſitæ ſunt, ut teſtatur Lactantius, ſed datæ fuerant Mediolani eodem anno, Chriſti ſc. CCCXIII. circa menſem Martium, ut Conſtantinus & Licinius in iiſdem diſerte aſſerunt. Cardinales Baronius & Noriſius in Diſſert. de Numiſmate Licinii Aug. cap. 2. ſcribunt, *Licinium* edictum illud ad Maximinum tranſmiſiſſe, ut toto etiam Oriente ab eodem publicaretur, citantque hanc in rem Euſebium lib. 9. cap. 9. cujus verba anno CCCXII. num. X. retuli. At Euſebius eo in loco loquitur tantum de priori Conſtantini edicto anno CCCXII. emiſſo, quod ad Maximinum miſſum fuiſſe tradit. Sed quando Euſebius de poſteriori edicto anno CCCXIII. dato verba habet, ad Maximinum miſſum non refert, licet & illud ad eum miſſum non dubitandum. Euſebius itaque lib. 9. cap. 10. poſtquam narravit, *Maximinum* jam debellatum cum ſummo dedecore ad partes Imperii ſui reverſum eſſe, ait, illum, cum Chriſtianorum Deo gloriam laudemque tribuiſſet, legem pro eorumdem libertate tuliſſe, quam integram recitat. Tum ſubdit: *Hæc ſunt Tyranni verba, quæ poſt edicta illa adverſus Chriſtianos in arcis tabulis ab ipſo propoſita, nondum anno penitus exacto, ſubſecuta ſunt.* Loquitur Euſebius de alio reſcripto Maximini anno CCCXII. ab illo emiſſo, & lib. 9. cap. 7. ab ipſomet Euſebio recitato. Ex quibus verbis manifeſtum fit, legem Maximini, quam Euſebius lib. 9. cap. 10. refert, datam eſſe anno CCCXIII. & hæc verba quæ in ea leguntur, *Superiore anno datis ad ſingulos Provinciarum Præſides litteris ſtatuimus, ut ſi quis adhærere huic ſectæ vellet, ei liceret in propoſito ſuo*

modo amplius celare poſſent, totumque myſterium aperuiſſent, & fallaciam illam Theotecni machinatam prodidiſſent; quo debitum omnibus ſupplicium irrogaret, primum ipſum Theotecnum, deinde reliquos præſtigiarum ſocios poſt multas plagas ipſis inflictas, morte mulctavit. Iſtis omnibus adjecti fuerunt Maximini liberi, quos jam ipſe tam honoris regii, quam inſcriptionum in tabulis ac picturis inſculptarum participes effecerat. Quinetiam hujus tyranni cognati & familiares, qui ante tam inſolenter gloriati erant; ſeque omnes homines ſuæ ditioni ſubjieciſſe jactitarent, eadem ſupplicia cum his, quos commemoravimus, ſumma cum ignominia & turpitudine ſuſtinuerunt. Siquidem diſciplinam non exceperant, non norant, neque intellexerant ſacrarum litterarum admonitionem, quæ ſic loquitur (a): Nolite ſperare in Principibus, neque in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus. Exibit ſpiritus eius, & revertetur in terram ſuam; in die illa peribunt omnes cogitationes eorum.

(a) *Pſalm.* 145.

XII. Conſt. & Licinius ſoli imperant.

Sic igitur impiorum ſordibus expurgatis, præclara Imperii gubernacula firma, ſtabilia, omnis invidiæ expertia ſolis Conſtantino & Licinio iure remanſerunt; qui quidem ſimulatque infeſtos Dei adverſarios initio regni ex hominum vita exemerant, & Deum ſuarum rerum proſpere geſtarum auctorem lubentibus animis agnoverant, cum ſtudium virtutis & pietatis, tum verum cultum, & gratiarum actionem, quæ Deo ſe debere intelligebant, per leges & decreta pro Chriſtianis ſancita manifeſto declararunt: Hucuſque Euſebius; qui & veram pietatem Licinio quoque, perinde ac Conſtantino, tribuere videtur, ſicut & in oratione Panegyrica (*b*) habita Tyri in dedicatione Eccleſiæ, ubi ait: *Jam (quod quidem non alias) ſummi Imperatores, honorem, quem ſunt a Deo conſecuti, plane ſentientes; in deteſtabiles mortuorum idolorum vultus ac effigies expuant, profanos dœmonum cultus proterant, veterem errorem a patribus ductum irrideant, unum ſolum Deum communem, cum omnium, tum ipſorum patronum agnoſcant, Chriſtum Dei Filium ſummum univerſorum Regem fateantur, eum Salvatorem inſcriptionibus in columnis inciſis pronuncient, & præclara ejus facinora, victoriaſque contra impios partas, litteris majuſculis ad perpetuam memoriam in tabulis media in Urbe, quæ totius terrarum Orbis regina eſt, collocatis ſcite deſcribendas curarint, adeo ut ex omnibus, qui a primo ævo extiterint, ſolus Jeſus Chriſtus Salvator noſter, ab Imperatoribus, qui ſummum in terris principatum obtinent, non tamquam Rex ab hominibus de more conſtitutus eſſe concedatur, ſed ut ingenuus Dei omnipotentis Filius, & Deus in ſe univerſitatis moderator, ſumma veneratione dignetur:* Hæc ipſe.

(*b*) *Apud Euſeb. lib. 10. cap. 4.*

XIII. Teſtatur idem Euſebius de Maximino, molitum eſſe inſidias Conſtantino, ſed ipſum divinitus admonitum periculum antevertiſſe; nam ait (*c*): *Quo morte extincto, alii generis communione cum eo juncti, qui clandeſtinas Conſtantino ſubdole & veteratorie ſtruebant inſidias, itidem prehenſi ſunt, idque Dei clementia, qui*

(*c*) *Euſ. in vita Conſt. lib. 1. c. 40.*

Quid in Conſtantinum Maximinus.

PAGIUS *permanere*, de epiſtola Maximini ad *Sabinum* Præfectum Prætorii ſui anno CCCXII. poſt devictum Maxentium ſcripta, intelligenda eſſe, ut recte Valeſius in Notis vidit.

IX. *Edicta in favorem Chriſtianorum inter ſe non confundenda.*

[1] Em. Card. Noriſius citatus, qui quando Diſſertationem de Numiſmate Licinii Auguſti ſcripſit, librum Lactantii de Mortibus Perſecutorum non viderat, primum & ſecundum Conſtantini edictum inter ſe confundens, dicit, Valeſium errare, quod Euſebius lib. 9. cap. 9. teſtetur, Maximinum dediſſe ad *Sabinum* epiſtolam pro Chriſtianis, poſtquam accepit edictum, quod pro iiſdem Chriſtianis Conſtantinus & Licinius publicarant. Cum autem illud Mediolani anno CCCXIII. datum fuerit, & Maximinus in eo dicat, ſe *Superiore anno* legem ad Præſides Imperii ſui direxiſſe, poſt edictum nempe anno CCCXIII. a Conſtantino & Licinio ad ſe tranſmiſſum, ſequitur, inquit, hanc alteram Maximini legem latam eſſe anno CCCXIV. ideoque uti Baronius exiſtimavit, eo anno, non vero CCCXIII. Maximinum periiſſe. Verum non ita ſe res habet. Euſebius enim lib. 9. cap. 9. loquitur de primo edicto a Conſtantino & Licinio ad Maximinum anno CCCXII. tranſmiſſo. Maximinus vero mentionem facit litterarum ad *Sabinum* anno CCCXII. miſſarum, quas ipſemet ſcripſit, non poſt edictum Conſtantini Mediolano datum, ut exiſtimat Card. Noriſius, ſed poſt prius edictum Conſtantini, quod temporum injuria periit. Quare duo illa edicta a Conſtantino & Licinio in favorem Chriſtianorum emiſſa, quæ Baronium alioſque Viros doctiſſimos in errorem induxere, omnino diſtinguenda; ac pro certo habendum, poſt primum Conſtantini & Licinii edictum Maximinum ad *Sabinum* Præfectum Prætorii ſui in gratiam Chriſtianorum ſcripſiſſe, idque anno trecenteſimo duodecimo; poſt ſecundum vero Conſtantini & Licinii edictum anno CCCXIII. *Mediolani* datum, quod ſolum extat, pro explorato manere debet, Maximinum eodem anno edictum aliud dediſſe in favorem Chriſtianorum, quod Euſebius lib. 9. cap. 10. & Lactantius citatus cap. 48. nobis conſervarunt. Duo itaque edicta tam a Conſtantino & Licinio, quam a Maximino publicata; ſed ex illis tria tantum ad nos pervenerunt; duo nempe Maximini & unicum Conſtantini ac Licinii.

Epi-

NOTÆ [1] DE Edictis in Chriſtianorum favorem latis fuſius diſſeruimus in Nota ad A. 312. 10. quæ omnino conſulenda ſunt ad explicanda ea quæ Pagius hic paulo negligentius convolvit.

qui eorum omnium conſilio mirandum in modum famulo ſuo per viſiones quaſdam patefecit, nam illum ſæpenumero divino ſuo dignavit aſpectu, perque divinam viſionem ei res, quæ ſupra hominem putandæ ſunt, oſtendit, & varias pernotationes rerum ſuggeſſit futurarum. Miracula vero per Dei gratiam illi oſtentata nec dicendo quidem exprimi poſſunt, neque oratione præterea quiſquam ea ſubſidia complecti valet, quæ Deus ſervo ſuo ſuppeditare dignatus ſit; quibus firme ſeptus, reliquum vitæ curſum tuto & tranquille traduxit, benevolentia ſubjectorum eſt in primis lætatus; lætatus etiam, cum omnes ipſius ditioni parentes, vitam pacatam & tranquillam degere cerneret; lætatus denique maxime, cum Dei Eccleſias gaudio & lætitia frui videret: Hæc Euſebius ibi; idemque alibi (*a*) de immenſa Fidelium populorum lætitia agit, illorum, inquam, qui tot annorum ſæviſſimas perſecutiones, quibus tam ingens Chriſtianorum numerus, tot tantiſque generibus tormentorum exagitatus fuiſſet, memoria recolerent, & tam inſperatam rerum in contrariam partem mutationem inopinato conſpicerent, Dei laudibus ubique exultarent; qui & de ſe ipſo hæc lætitia geſtiens ſcribit:

(*a*) *Euſeb. l. 10. c. 12.*

XIV. Chriſtianorum de pace reſtituenda lætitia.

Merito igitur hoc loco in numero perfecto perfectam & abſolutam Panegyricam orationem ad Dei gloriam illuſtrandam, cujus auxilio Eccleſiæ denuo ædificatæ ſunt, accurate contexemus, idque divino Spiritui obſecuti, hoc fere pacto nos cohortanti (b): Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit; ſalvavit ſibi dextera ejus, & brachium ſanctum ejus. Notum fecit Dominus ſalutare ſuum; in conſpectu Gentium revelavit juſtitiam ſuam. Idcirco ſacroſancto Dei eloquio hoc nobis canticum recolendum præcipienti, hoc noſtro ſermone concinne plaudamus; idque propterea quod poſt acerbas triſteſque illas ærumnas partim ſub oculorum aſpectum, partim ſub audiendi ſenſum ſubjectas tales res in præſentia cernere, tales etiam laude & præconio efferre, per Dei gratiam poterimus, quales ante noſtra tempora multi re vera juſti, & ſancti Dei martyres cupierunt in terra videre, & non viderunt; audire, & non audierunt. Verum hi quam celerrimo curſu ſublati ad ſuperos res multo præſtabiliores ſunt conſecuti, & in ipſo cœlo & paradiſo divinis deliciis perfruuntur. Nos autem hæc beneficia maiora, quam noſtræ vitæ conditio fert, confitentes, ſicut egregiam Dei eorumdem auctoris magnificentiam obſtupeſcimus, ſic illum optimo jure totius animæ viribus colentes, ſumme celebramus, & ſacras Prophetæ præditiones ſcriptis proditas veras eſſe teſtificamur, in quibus dicitur (c): Venite, & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia ſuper terram, auferens bella uſque ad extremum terræ

(*b*) *Pſal. 97.*

(*c*) *Pſalm. 45.*

PAGIUS

Epiſtolam autem & edictum hic non diſtinguo.

X. *Tributa in odium Religionis impoſita Licinius tollit.*

Gothofredus in Commentario Legis Cod. Theodoſ. 1. *De cenſu*, datæ *Kal. Jun. Conſtantino Aug. III. & Licinio III. Coſſ.* anno ſc. CCCXIII. in cujus fronte legitur, *idem AA. ad Euſebium V. P.* (id eſt, Virum perfectiſſimnm) *Præſidem Liciæ & Pamphyliæ*, deduci exiſtimat, ante menſem Junium contigiſſe Maximini interitum, ac univerſum Orientem in Licinii poteſtatem veniſſe. Cum vero Lycia ac Pamphylia ante annum CCCXXIV. Conſtantini Imperio non acceſſerint, uni *Licinio* laudatum Reſcriptum attribuendum, ac ex conſequenti ante Junium mortuo Maximino idem in Aſia imperabat. Hæc Gothofredus. Card. Noriſius laudatus, qui arbitratur, Maximinum currenti tantum anno devictum, ait errorem irrepſiſſe in ſubſcriptionem, legendumque *Conſtantino IV. & Licinio IV. Coſſ.* ideoque eam Legem anno ſequenti datam. Sed ex dictis eam ſubſcriptionem minime immutandam conſtat. Licinius itaque, cujus ea Lex eſt, poſt Maximinum Kalendis Maii debellatum, ejuſque ad Tauri montis anguſtias fugam, ut Urbanam plebem, quæ ſub Galerio Maximiano vel Galerio Maximino ad *capitationem* per Lyciam & Pamphyliam vocata fuerat, ſibi demereretur, priſtinæ veterique immunitati reſtituit, ad quam ſolvendam proculdubio Chriſtianæ potiſſimum Religionis odio atque occaſione coacta fuerat.

XI. *Imperium exactionibus attriverat.*

Sane Euſebius lib. 8. cap. 17. Maximinum omnes Provincias Imperio ſuo ſubjectas, auri, argenti, & ingentium pecuniarum exactionibus attriviſſe ſcribit: neque contra Chriſtianos hæc tantum acta, ſed & contra alios omnes. Locum Euſebii refert Baronius. De Martyribus in Pamphylia & Lycia nominatim, & quidem Bergæ, Sidæ, hoc tempore, videnda Martyrologia. Quomodo & Julianus Apoſtata Chriſtianæ Religionis odio poſtea Cæſarea e Cappadociæ civitatum numero expuncta, (qua de re Sozomenus lib. 5. cap. 4. & 10, & Gregorius Nazianzenus Orat. 3. adverſus Julianum) plebem Chriſtianam Cæſarienſem una cum uxoribus & liberis cenſeri voluit, & quemadmodum in pagis tributa ſolvere; quæ docte a Gothofredo in laudatæ Legis Commentario adnotata, qui addit, eam *capitationem* aliud non fuiſſe, quam modum collationis pro capitum numero.

Baron. an. 307. n. XXVIII.

XII. *Tria Maximiani initia diſtinguenda.*

Victor de Cæſaribus ait: *Maximinus poſt biennii Auguſtum Imperium periit*, ubi Imperii ejus initium a Galerii Maximiani morte deducit; ſic enim verum eſt, eum biennio imperaſſe. Victor in Epitome his verbis Maximini Imperii durationem exprimit: *Galerius Maximinus, Cæſar quadriennio, dehinc per Orientem Auguſtus triennio fuit*; id eſt, poſt mortem Galerii Maximiani imperavit triennio, annis ſc. CCCXI. CCCXII. & CCCXIII. Sed tanquam Cæſar imperavit quadriennio, a fine nempe anni CCCVII. uſque ad initium anni CCCXI. quo interiit Galerius Maximianus, qui Auguſtus ſenior erat, & præ quo Maximinus Cæſar dici poterat. Certe Lex Cod. Theod. 1. *De jure Fiſci.* data Conſtantino A. IV. & Licinio IV. Coſſ. anno ſc. CCCXV. hunc titulum præfert. *Imp. Conſtantino A. & Cæſar ad Populum*, ubi Cæſaris nomine *Licinius* intelligitur, qui reſpectu Conſtantini ſenioris Aug. Cæſar ibidem dicitur. Præterea in Actis purgationis Cæcilia-

terræ, arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta comburet igni. Pro quibus adeo evidenter in nobis expletis magnopere lætemur, & deinceps ad ea quæ ſequuntur, pergamus.

XV. Perſecutores extincti.

Univerſum impiorum genus eo modo, qui ſupra eſt demonſtratus, deletum & extinctum eſt, & ex hominum conſpectu ſubito ita evanuit, ut aliud Dei oraculum videatur ad exitum perveniſſe, quod ſic loquitur (a): *Vidi impium ſuperexaltatum, & elevatum ſicut cedros Libani; & tranſivi, & ecce non erat; & quæſivi, & non eſt inventus locus ejus. Dies jam de cætero ſerena ſplendida, quam nulla nubes ſua opacat umbra, claris cæleſtis luminis radiis Eccleſiis Chriſti per univerſum Orbem effulſit. Neque Gentilibus hunc noſtrum inſignem triumphum Deus invidit, ſed eos ex æquo nobiſcum omnium bonorum, quæ nobis cælitus demiſiſſet, benignuſque ſuppeditaſſet, effecit participes. Univerſum igitur humanum genus gravi tyrannorum oppreſſione liberatum eſt, atque ut alii prioribus malis, quibus conflictati erant, alia ratione piorum propugnatorem ſolum verum Deum eſſe ingenue confeſſi ſunt; ſic nos in primis, qui ſpem in Chriſto Dei fixam habebamus, incredibilem lætitiam animo percepimus.*

(a) *Pſalm.* 37.

XVI. Res Chriſtianorum floreſcunt.

Quinetiam omnium noſtrum mentes divino quodam & cæleſti gaudio triumpharunt, dum ſingula loca tyrannorum ſcelere & impietate paulo ante diruta, tamquam poſt diuturnam & mortiferam vaſtitatem, jam quodammodo reviviſcere, & templa ſolo æquata ab ipſis fundamentis denuo ad immenſam altitudinem erigi, & multo majore ſplendore atque amplitudine, quam illa quæ dudum everſa erant, illuſtrari videbamus. Imperatores item ipſi, qui ſummam rerum obtinebant, ratis legibus pro Chriſtianis ſancitis, Dei in nos munificentiæ permagnam quaſi acceſſionem adjunxerunt. Imperatoris enim Conſtantini litteræ ad Epiſcopos ſunt miſſæ, quibus, & honores fuere illis delati, & donata pecunia; quarum litterarum voces Latino ſermone, non a ratione alienum erit, ubi opportunum tempus de illis diſſerendi ſe offeret, in hoc libro, tamquam in illuſtri quadam tabula, deſcribere, quo immortali memoriæ ad omnem poſteritatem omnino commendentur: Hæc ipſe; ſed eas nos certis annis quibus datæ fuiſſe viſæ ſunt, collocavimus.

XVII. Perſecutione itaque (ut enarratum eſt) ubi-

PAGIUS ſlani coram Æliano Proconſule Africæ habitis, Voluſiano, & Anniano Coſſ. anno ſc. currenti, legitur: *Apud Maximos Imperatores cauſa agenda erit*; & inferius: *Conſtantinus Maximus ſemper Auguſtus & Licinius Cæſar, ita pietatem Chriſtianis exhibere conantur, &c.* Ubi Licinius Auguſtus appellatur Cæſar, quia Africa non ei, ſed Conſtantino ſubdita erat. Sic itaque Victor explicandus, non vero, ut perperam multi, de Cæſarea dignitate poſt abdicationem Diocletiani & Herculii accepta. Nam hoc modo annos Imperii ejus numerando regnavit annos octo & menſes aliquot, ut ſupra cum Lactantio diximus. Quod ſi annos ejus numeremus ab eo tempore, quo ſemetipſum Anguſtum renuntiavit, uſque ad mortem ejus, ſex annis imperavit, quot ei in Numiſmatis Græcis apud Goltzium attribuuntur. Ex his locis ſic recte explicatis facile eſt intelligere locum Socratis non parum impeditum. Is lib. 1. cap. 2. inquit: *Galerius Maximianus totius Imperii clavum regens abivit e vita, cum Licinium prius Imperatorem creaviſſet.* Erant alii eodem tempore Auguſti, Conſtantinus videlicet in Galliis, Maximinus & Licinius in aliis Romani Orbis partibus. Sed quia Galerius Maximianus erat ſenior Auguſtus, primumque inter ipſos locum in titulis atque honoribus obtinebat, recte dicitur a Socrate totius Imperii ſummam adminiſtraſſe: adeo verum eſt, utrumque Victorem eo modo, quo diximus, explicandum. Liquet præterea, Antiquos in Imperatorum annis numerandis ſæpe ad annos Julianos reſpexiſſe, eoſque licet incompletos, & aliquot menſibus aut diebus tantum inchoatos, tanquam ſi integri fuiſſent, computaſſe; quod tanquam principium aliquod Chronologicum obſervari cupio.

XIII. Lactantius lib. de Mortib. Perſecutor. narrato Maximini interitu, cap. 50. inquit: *Hoc modo Deus univerſos perſecutores nominis ſui debellavit, ut eorum nec ſtirps nec radix ulla remanerent. Nam Licinius ſumma rerum potitus* (anno nempe CCCXIII.) *in primis Valerium*, Valerium ſc. Valentem, de quo anno ſuperiori locuti ſumus) *quem Maximinus iratus, nec poſt fugam quidem, cum ſibi videret eſſe pereundum, fuerat auſus occidere, idem Candidianum, quem Valerius ex concubina genitum ob ſterilitatem adoptaverat, necari juſſit. Mulier tamen, ut eum vixiſſe cognovit, mutato habitu comitatui ejus ſe miſcuit, ut fortunam Candidiani ſpecularetur. Quia Nicomediæ ſe obtulerat, & in honore haberi videbatur, nihil tale metuens occiſus eſt. Et illa, exitu ejus audito, protinus fugit. Idem Severi filium Severianum, jam ætate robuſtum, qui fugientem Maximinum ex acie fuerat ſecutus, tanquam poſt obitum ejus de ſumenda purpura cogitaſſet, capitali ſententia ſubjectum interemit. Qui omnes Licinium jam pridem quaſi malum metuentes, cum Maximino eſſe maluerant, præ Valeria, quæ volens Licinio in omnes Maximiani hæreditates jure ſuo cedere, idem Maximino negaverat. Ipſius quoque Maximini filium ſuum maximum agentem in annis octo, & filiam ſeptennem, quæ deſponſa fuerat Candidiano, extinxit. Sed prius mater eorum in Orientem præcipitata eſt. Ibi ſæpe illa caſtas fœminas mergi juſſerat. Sic omnes impii vero & juſto judicio Dei, eadem quæ fecerant, receperunt.* Tum cap. 51. *Valeria quoque per varias Provincias quindecim menſibus plebeio cultu pervagata, poſtremo apud Theſſalonicam cognita, comprehenſa cum matre* (Priſca ſc.) *pœnas dedit. Ductæ igitur mulieres cum ingenti ſpectaculo & miſeratione tanti caſus ad ſupplicium; & amputatis capitibus, corpora earum in mare abjecta ſunt. Ita illis pudicitia & conditio exitio fuit:* Hæc Lactantius, qui poſtea egregio Operi ſuo, tot Scriptoribus ignoto, coronidem imponit. Maximinus e vivis ſublatus, edictis publice propoſitis *impiiſſimus ac de-*

Stirps Tyrannorum funditus evulſa.

Baron. n. XI. & XV.

Eccleſiæ cum diſciplina Eccleſiaſtica reſtitutæ.

ubique, & omni ex parte ſublata, incredibile plane dictu eſt, quanta celeritate, dirutæ olim Eccleſiæ ſint ampliori ambitu refectæ, quam etiam frequentiſſimo cœtu Deo mox fuerint dedicatæ, ſacrique ritus antiqua Eccleſiaſtica diſciplina in eis diligentiſſime reſtituta. De his enim agens Euſebius (a) hæc addit: *Deinceps celebre ſpectaculum, nobis omnibus optabile, & vehementer deſideratum, ante omnium oculos proponebatur dedicationum ſcilicet feſtivitates per urbes ſingulas, templorum nuper exædificatorum conſecrationes, frequentes Epiſcoporum in unum conventus, peregrinorum longe ab exteris regionibus accedentium concurſus, mutuæ populi in populum benevolentiæ; propterea, quod membra corporis Chriſti in unam quaſi harmoniæ, & concentus conſpirationem coibant. Quapropter apte admodum & convenienter oraculo prophetico (b), quod futurum erat, myſtice præſignanti, os ad os, junctura ad juncturam coaleſcebat; & alia ejus generis, quæ divinus ſermo per oſcura quædam, & involuta ænigmata, deinceps vere præfatus eſt in eamdem ſententiam.*

(a) Euſeb. l.10. c.3.

(b) Ezech. 37.

XVIII. Felix Eccleſiæ ſtatus.

Una erat ſancti Spiritus virtus, & potentia, quæ per univerſa Eccleſiæ membra permeavit; una omnium mens, & ſententia; una & eadem fidei propenſio ac ſtudium; una ex omnium ore conſentiens Divinitatis laus; perfectus etiam in ſummis Eccleſiæ Præfectis cultus, & obſervantia; accurata ſacrorum myſteriorum adminiſtratio; decori Eccleſiæ ritus, interdum pſalmorum cantu, & cæteris hymnorum divinitus nobis traditorum recitationibus, nonnumquam divinis & myſticis miniſteriis exequendis celebrati; erant item arcanæ paſſionis Salvatoris ſymbola; cujuſque item ætatis genus, cujuſque ſexus multitudo, ut mares, & fœminæ, totis cogitationis viribus, læta mente, alacri animo per preces, & gratiarum actiones Deum bonorum omnium auctorem venerati ſunt. Singuli etiam Eccleſiarum Præſides, qui in conventibus aderant, ſingulas orationes Panegyricas habuerunt, & ut vis & facultas dicendi ſuppeditabat cuique, ſic quiſque, eam celebritatem prædicavit. Recitat ibidem Euſebius elegantiſſimam orationem tunc temporis in dedicatione Eccleſiæ Tyri a Paulino Epiſcopo excitatæ coram Epiſcoporum conventu, & frequenti populo habitam; quam, ne nimia prolixitate fatigemus lectorem, hic deſcribere prætermittimus, eo ipſum amandantes, qui cum eloquentiæ ſtudio, tum rerum antiquarum cupiditate tenetur; ex ea enim intelliget, Eccleſiarum ſtructuras haud perfunctorie abſque ſpirituali intelligentia, ſed ſummo religionis ſtudio conſueviſſe a majoribus erigi; nempe, ut quælibet ſtructuræ pars quid myſticum præſignaret, uſque adeo, ut ipſi etiam throni atque ſubſellia, ipſæque templi feneſtræ divinum aliquid repræſentarent, locis in eis pro cujuſque ordinis dignitate diſpoſitis, & egregie concinnatis. At de his primo Annalium tomo, ubi de Eccleſiaſticis traditionibus actum eſt, tractaſſe ſatis ſit.

XIX. Donatiſtæ iterum urgent Cæcilianum.

His in hunc modum de feliciſſimo, & tranquilliſſimo ſtatu Orientalis Eccleſiæ enarratis; jam ad ea quæ tum in Africa, tum alibi in cauſa Donatiſtarum acta ſunt, orationem convertamus. Meminiſſe debemus in primis, Conſtantinum Imperatorem appellantes Donatiſtas a ſententia lata in Romano Concilio, qua Donatus damnatus, & Cæcilianus fuerat abſolutus, vehementer eſſe deteſtatum, impudenſque nimis illi viſum tanto judicio non acquieſcere, & more ſæcularium hominum eos ad ſæcularem Principem provocaſſe. Quod vero videret procaciſſimos homines nullo pacto compoſitis per Synodum rebus aſſentiri velle, ſed magis magiſque furere, graſſari, turbas clere, totumque Africanæ Eccleſiæ ſtatum ſuſdeque invertere; quo nulla illis penitus excuſatio de juſto judicio reliqua eſſe poſſet, novum illus decernit judicium, nimi-

PAGIUS

deteſtandi nominis, Deoque inviſus Tyrannus appellatus eſt. Sed & imagines, quæ ipſi liberiſque ejus honoris cauſa poſitæ, dejectæ confractæque ſunt, inquit Euſebius lib. 9. cap. 11. ubi narratis ſuppliciis de iis, qui eum adverſus Chriſtianos impulerant, ſumtis, addit: *Adjecti his omnibus etiam Maximini liberi, quos ille jam Imperii conſortes, & titulorum atque imaginum participes fecerat.* Qui Euſebii locus lucem accipit ex iis, quæ mox ex Lactantio retulimus.

XIV. *Pax Eccleſiæ reddita.*

Victo anno CCCXIII. *Maximino*, inſtituta celeberrima epocha a pace Eccleſiæ reddita deſumta. Ejus meminere Euſebius in Chronico, & Auctor Chronici Alex. dum de Conſtantii Auguſti Conſtantini M. filii morte loquitur. Dedicatæ poſtea Eccleſiæ per ſingulas urbes, & Conventus Epiſcoporum habiti, ut habet Euſebius lib. 10. cap. 3. qui capite ſequenti recitat Orationem in dedicatione templi *Tyri*, omnium quæ in Phœnice erant pulcherrimi, habitam. Sed, cum Euſebius annum, quo hæc Encænia Tyri celebrata, non memoret, non dubium, quin ea ad annum ſequentem referenda ſint, quo *Licinius* in Oriente Decennalia exhibuit. Nam poſt pacem Eccleſiæ redditam *Decennalia* & id genus feſta ingenti pompa ab Imperatoribus edita, templa Chriſtianorum, uti antea Paganorum; iiſdem annis de more condita dedicataque, & Religio Chriſtiana iis occaſionibus deprimi alias ſolita, vindicata & exaltata.

Baron. n. XIV.

XV. *Purgatio Felicis Aptungenſis Epiſc. clare explicata.*

A num. XIX. ad XLI. Hoc anno *Felicis* Aptungenſis Epiſcopi cauſa in Africa diſcuſſa eſt. Cum enim *Donatiſtæ* conquererentur, non omnem cauſam in Synodo Romana ab Epiſcopis auditam fuiſſe: neque enim de *Felice* & aliis *Cæciliani* ordinatoribus, quos Donatiſtæ Traditionis reos eſſe dicebant, inquirendum eſſe cenſuerat Miltiades; Imperator omnem crimi-

nan-

nimirum concilium plurimorum Epiſcoporum Arelate in Galliis, ubi ipſe agebat legitime celebrandum. Verum ante illud, quo cuncta liquida redderentur, mandat Proconſuli Africæ cauſam cognoſcere Felicis Epiſcopi Aptungitani, quem Cæciliani ordinatorem, fuiſſe ſacrorum librorum traditorem Donatiſtæ fuerant calumniati. Hæc autem in Africa Carthagine acta eſſe hoc anno poſt menſes quatuor a judicio Romæ habito anno præterito ſub Melchiade, ex Actis publicis S. Auguſtinus (*a*) teſtatur, ſic dicens: *Melchiades judicavit, Conſtantino tertium, & Licinio iterum* * *Coſſ. ſexto Nonas Octobris: Ælianus Proconſul cauſam Felicis audivit, Voluſiano, & Aniano Coſſ. quintodecimo Kal. Martias, id eſt, poſt menſes ferme quatuor.* Hoc ſcilicet anno; ex quibus emendandum eſt, quod in Actis Felicis (quæ extant noviſſime Pariſiis edita in Appendice ad Optatum) habetur, ejuſmodi judicium ſub Æliano Proconſule actum eſſe dictis Conſulibus, XIII. Kalend. Septemb. Sunt, & alia in eis complura (ut in antiquis accidere ſolet) quæ depravata eſſe noſcuntur, atque mendoſa ſatis; quamobrem conſultius exiſtimavimus, eadem hic cum ex Optato, tum ex Auguſtino deſcribere, &, cum opus fuerit, aliqua ex iiſdem Actis intexere. Quid igitur hoc anno in cauſa Felicis per Ælianum Proconſulem geſtum ſit, Optatus ſignificat dicens (*b*):

(*a*) Aug. poſt. Collat. c. 33. & epiſt. 152.

* tertio.

(*b*) Optat. contra Parmen. l. 1.

XX. Cauſa Felicis Epiſcopi.

Sed quia in ipſa cauſa jamdudum in Catholica duorum videbantur laborare perſonæ, & ordinati, & ordinatores; poſtquam ordinatus in Urbe purgatus eſt, purgandus adhuc remanſerat ordinator. Tunc Conſtantinus ad Ælianum Proconſulem ſcripſit, ut, remotis neceſſitatibus publicis, de vita Felicis Autungitani * *publice quæreretur. Inducti ſunt Claudius Saturianus Curator Reipublicæ, qui fuit tempore perſecutionis in Civitate Felicis, & Curator præſentis tunc temporis, quando cauſa flagitabatur, Callidius Gratianus, & Magiſtratus Alfius Cæcilianus, ſed & Superſtationarius perductus, & Ingentius Scriba publicus pependit ſub metu imminentium tormentorum. Reſponſis omnium nihil tale inventum eſt, quod vitam Felicis Epiſcopi ſordidare potuiſſet. Habentur volumina Actorum, in quibus continentur præſentium nomina, qui fuerant in cauſa, Claudii Saturiani Curatoris, & Cæciliani Magiſtratus, & Superſtationarii, & Scribæ Ingentii, & Solonis Officialis publici ipſius temporis. Poſt quorum reſponſa a ſupramemorato Proconſule hæc pars ſententiæ dicta eſt: Felicem autem religioſum Epiſcopum liberum eſſe ab exuſtione Inſtrumentorum deificorum, manifeſtum eſt; cum nemo in eum aliquid probare potuerit, quod religioſiſſimas ſcripturas tradiderit, vel exuſſerit. Omnium enim interrogatio ſupra ſcripta manifeſta eſt, nullas ſcripturas deificas, vel inventas, vel corruptas, vel incenſas fuiſſe. Hoc actis continetur, quod Felix Epiſcopus religioſus illis temporibus neque præſens fuerit, neque conſcientiam accommodaverit, neque aliquid tale fieri juſſerit.* Hucuſque verba ſententiæ ex dictis Actis ab Optato deſcripta, ac poſt hæc ibi: *Ageſilaus dixit: De his qui ad poteſtatem veſtram inſtruendam venerunt, quid jubet poteſtas tua? Ælianus Proconſul dixit: Revertantur ad ſedes ſuas:* ſubdit Optatus: *Unde, pulſa atque exterſa infamia, cum ingenti laude illo judicio receſſit. Jamdudum opinionis incertæ, & inter caligines, quas livor & invidia exhalaverant, latere veritas videbatur:* Hucuſque Optatus de cauſa Felicis ordinatoris Cæciliani; ſed brevitati ſtudens nonnulla omiſit, quæ ex diverſis Auguſtini locis ſunt exquirenda.

* Aptungitani.

Ac primum illud; quod in hac cauſæ cognitione Ingentius Scriba confeſſus eſt, ſe contra Felicem falſaſſe epiſtolam Cæciliani, ejuſque rei veritatem eſſe confeſſum metu tormentorum (Optatus namque ſcribit, Ingentium Scribam publicum pependiſſe ſub metu imminentium tormentorum) non autem tortus fuit, eo quod diceret ſe eſſe Decurionem; licet in dictis Actis perperam legatur, loco, Decurionem, Dei cultorem, cum ibi hæc interlocutus fuiſſe Proconſul legitur: *Ælianus Proconſul dixit: Conſtantinus Maximus ſemper Auguſtus, & Licinius Cæſar ita pietatem Chriſtianis exhibere dignantur, ut diſciplinam corrumpi nolint, ſed potius obſervari religionem iſtam, & coli velint. Noli itaque tibi blandiri, quod cum mihi dicas, Dei cultorem te eſſe, ac propterea non poſſis torqueri. Torqueris, ne mentiaris, quod alienum Chriſtianis eſſe videtur; & ideo dic ſimpliciter, ne torquearis:* Hæc ibi; ſed in quibus falſata fuerit ab Ingentio epiſtola Alfii Cæciliani Magiſtratus, eadem citata ſuperius Felicis Acta declarant. Litteræ enim Cæciliani ad Felicem Epiſcopum perbreves ſic ſe habebant (*c*): XXI.

(*c*) Ex bibl. Petri Pithæi edita Pariſiis.

Cæ-

PAGIUS

nandi anſam ipſis volens adimere, mandavit *Vero* agenti Vicariam Præfecturam per Africam, ut de crimine Traditionis, quod Felici Epiſcopo objiciebatur, diligenter inquireret. Sed dum *Verus* juſſionem Principis exequi aggrederetur, in diuturnum morbum incidit. Quare *Ælianus* hoc anno Proconſul Africæ partes Vicarii agendas ſuſcepit, & negotium *Felicis* ad examen & juriſdictionem ſuam revocavit. Inductus eſt in judicium *Claudius Saturianus*, qui fuerat Curator civitatis Aptungentium tempore perſecutionis, id eſt, Diocletiano VIII. & Maxi-

Cæcilianus parenti Felici ſalutem.

XXII. Epiſtola Cæciliani ad Felicem. *Cum Ingentius collega meus Augentianum amicum ſuum conveniret, & inquiſiſſet anno Duoviratus mei an aliquæ ſcripturæ legis veſtræ ſecundum ſacram legem adustæ ſuat *, quam Galatius unus ex lege veſtra publice epiſtolas ſalutatorias de Baſilica protulerit. Opto te, parens cariſſime, bene valere:* Hactenus epiſtola Cæciliani ad Felicem Epiſcopum ejuſmodi teſtificationem expoſcentem, ad ſui innocentiam, quam Donatiſtæ in crimen adducere conabantur, declarandam.

XXIII. Acta Proc. in cauſa Felicis Epiſcopi. Sed hæc de Felice quomodo ſe habuerint, citata ſuperius Acta ex relatione ejuſdem Alfii Cæciliani ex publicis Proconſulis monumentis ita ſignificant: *Alfius Cæcilianus dixit: Zamæ eram propter lineas comparandas cum Saturnino. Et cum veniremus illo, mittunt ad me in Prætorio ipſi Chriſtiani, ut dicerent: Sacrum præceptum ad te pervenit? Ego dixi: Non; ſed vidi jam exempla & Zamæ, & Furnis dirui Baſilicas, & uri ſcripturas vidi. Itaque perferte ſi quas ſcripturas habetis, ut juſſioni ſacræ pareatur. Tunc mittunt in domum Epiſcopi Felicis, ut tollerent inde ſcripturas, & exuri poſſent, ſecundum ſacrum præceptum. Sic Galatius nobiſcum perrexit ad locum, ubi orationes celebrare conſueti fuerant; inde cathedram tulimus, & epiſtolas ſalutatorias, & oſtia omnia combuſta ſunt, ſecundum ſacrum præceptum. Et cum ad domum ejuſdem Felicis Epiſcopi mitteremus, renuntiaverunt Officiales publici, illum abſentem eſſe.* Sic igitur ſe habuit cauſa Felicis Epiſcopi, quod idem Cæcilianus teſtatus eſt dicta epiſtola, quam dictavit (ut eadem habent Acta) Augentio collegæ, & miſit ad eumdem Felicem.

XXIV. Ingentius falſator Epiſtolæ. Quæ autem Ingentius ſubornatus a Donatiſtis eidem Cæciliani addiderit epiſtolæ, hæc ſunt in eiſdem Actis expreſſa poſt ſalutationem: *Hoc ſignum quod deprecatorium ad me miſerant Chriſtiani, & ipſe cujus eſt Prætorium, & dixiſti: Tolle clavem, & quos inveneris in cathedra libros, & ſuper lapide codices, tolle illos; ſane vide, Officiales ne tollant oleum & triticum. Et ego dixi tibi: Tu neſcis, quia ubi ſcripturæ inveniuntur, ipſa domus diruitur? Et dixiſti: Quid ergo facimus? Et dixi ego vobis: Tollat aliquis de veſtris in Area, ubi orationes facitis, & illic ponantur; & ego venio cum officialibus; & tollo. Et nos illo venimus, & omnia tulimus ſecundum ſacrum præceptum:* Hucuſque additamentum Ingentii falſarii, ut in iiſdem Actis Proconſularibus teſtatus eſt idem Cæcilianus, cum de his rogaretur a Judice Ageſilao coram Æliano Proconſule. Sic enim hæc ibi ſcripta habentur. *Cæcilianus dixit: Domine uſque ad hoc dictavi uſque quo habet; Opto te, parens cariſſime, bene valere. Apronianus dixit: Semper ſic falſum per terrorem, per ſcenam, per irreligioſam mentem actum eſt ab his qui Catholicæ Eccleſiæ conſentire noluerunt. Nam Paulino hic adminiſtrante vices Præfectorum, ſubornatus eſt quidam privatus homo, qui modicum curſoris haberet, qui ad Catholicæ unitatis veniret, atque eos indiceret & terreret. Detecta igitur factio eſt, nam componebatur Felici religioſiſſimo Epiſcopo per mendacium, ut videretur ſcripturas prodidiſſe & exuſſiſſe.*

Ingentius quidem cum hoc totum, quicquid agebat obeſſet ſanctitati & religioni Cæciliani, ſubornatus eſt, ut veniret cum litteris Felicis epiſcopi ad Cæcilianum Duovirum, & ei confingeret a Felice ſe eſſe mandatum. Dicat ipſa verba quibus hoc eſt confictum Ælianus Proconſul dixit, Dic. Apronianus dixit: Dic, inquit, amico meo Cæciliano, quod codices accepi pretioſos deificos XI. quia que me nunc convenit ut illos reſtituam, dic quod anno magiſtratus tui eos exuſſeris, ne reddam illos: Hæc ibi quæ non tantum aſſertione, & teſtificatione Cæciliani Magiſtratus, ſed & confeſſione ipſius Ingentii fuerunt manifeſte probata, & Solis luce reddita clariora; cum tamen ſciamus Donatiſtas poſteriores conatos eſſe improbare judicium Proconſulis de innocentia Felicis Aptungitani Epiſcopi, ſicut fecerunt de judicio Romani Concilii, quo Donatus condemnatus & Cæcilianus fuerat abſolutus. XXV. Detecta impoſtura Ingentii.

Quænam autem fuerint poſt centeſimum ferme annum adverſus ejuſmodi judicium a Donatiſtis objecta, S. Auguſtinus (*a*) ex Actis publicis recitat, atque inter alia illud primo loco quod cauſa Epiſcopi cognita eſſet a Judice ſæculari, nempe Proconſule; ſed id ipſis expoſcentibus, factum eſſe declarat; dum inquit: *Ait enim quidam: Non debuit Epiſcopus Proconſulari judicio purgari; quaſi vero ipſe ſibi hoc comparaverit, ac non Imperator ita quæri juſſerit, ad cujus curam, de qua rationem Deo redditurus eſſet, res illa maxime pertinebat. Arbitrum enim, & Judicem cauſæ traditionis, & ſchiſmatis illi eum fecerant; qui ad eum etiam preces miſerant, ad quem poſtea provocarunt, & tamen judicio eorum acquieſcere noluerunt. Itaque ſi culpandus eſt, quem Ju-* XXVI. Objectiones Donatiſtarum.

(*a*) *Aug. epiſt.* 162. *circa medium.*

PAGIUS ximiano VII. Coſſ. ut ex Geſtis municipalibus, quæ ab ipſo confecta erant, perſpici poſſet, utrum *Felix* Epiſcopus Aptungenſis ſacros Codices cremandos tradidiſſet. Exhibitus etiam eſt *Calidius Gratianus*, Curator ejus anni, quo quæſtio agitabatur, ut ſcilicet Acta municipalia ſuperio-

Judex terrenus abſolvit, cum ipſe ſibi hoc non popoſciſſet; quanto magis culpandi ſunt, qui terrenum Regem ſuæ cauſæ Judicem eſſe voluerunt? ſi autem criminis non eſt, provocare ad Imperatorem: non eſt criminis audiri ab Imperatore; ergo nec ab illo cui cauſam delegaverit Imperator: Hæc ad primam illorum objectionem.

XXVII. Alia Donatiſtarum objectio.

Ad aliam vero de ſevero judicio Proconſulis in hunc modum ibidem: *Quemdam etiam ſuſpenſum equuleo in cauſa Felicis Epiſcopi amicus ille voluit criminari, ut quis etiam ungulis vexaretur. Numquid poterat Felix contradicere, ne tanta diligentia & ſeveritate quæreretur, cum ejus cauſam inveniendam Cognitor agitaret? Quid enim erat aliud, nolle ſit quæri, quam de crimine confiteri? & tamen ille ipſe Proconſul inter præconum terribiles voces, & cruentas carnificum manus, numquam collegam damnaret abſentem, qui judicio ejus ſe præſentare noluiſſet cum haberet aliud, quod poſſet audiri; aut ſi damnaret, certe etiam ipſis ſæcularibus legibus pœnas juſtas, & debitas lueret. Quod ſi Geſta Proconſularia diſplicent, Eccleſiaſticis cedite. Omnia vobis ordine recitata ſunt:* Hæc in Donatiſtas judicia omnia cavillantes Auguſtinus. Commendata vehementer fuit conſtantia Felicis Epiſcopi, quod noluerit Proconſuli cauſam ſuam judicanti præſto eſſe.

XXVIII. (a) Aug. in. Brev. Collat. die 3. c. 23. 24. Alia in geſta a Donatiſtis objectio.

Sed illud etiam poſteriores quoque Donatiſtæ (*a*) objecerunt, & probare conati ſunt, non fuiſſe abſolutum coram Proconſule Felicis judicium, eo quod Conſtantinus ad ſe mitti juſſerit Ingentium Scribam. Ad quam objectionem refellendam in eo conventu Catholici protulerunt epiſtolam Æliani Proconſulis, qui cauſam Felicis judicaverat, ſcribentis ad Conſtantinum, ſe cauſam Felicis audiſſe, & finiiſſe; ſuperaddita ſunt, & ipſa Geſta Proconſularia, quibus abſolutus eſt Felix, & omnium adhibitarum perſonarum teſtimonio, a traditionis crimine integer comprobatus. Sed his illi convicti, eo ſeſe verterunt, deſtituti omni probationis auxilio, ut dicerent, gratia Judicis eſſe abſolutum, vel ſuppoſitas eſſe perſonas. Quæ omnia qua levitate ſunt ab eis jactata, eadem a Cognitore Judice exploſa ſunt. Deſiderantur illæ Æliani litteræ ad Conſtantinum de abſoluto Felicis judicio, quæ tunc ex Actis publicis fuerunt coram omnibus recitatæ; ut plane appareat, ea ipſa, quæ diximus extare Acta in cauſa Felicis nequaquam integra reperiri, in quibus dictæ litteræ non extant.

XXIX. (b) Aug. poſt. Collat. c. 32. Rurſum de Ingentio.

Quod vero ad cauſam Ingentii ſpectat, ſic Auguſtinus (*b*): *Sed quoniam quidam Ingentius, qui eidem judicio contra Felicem falſum ſe feciſſe confeſſus eſt, nec puniri facile debuit, ubi cauſa Epiſcopi vertebatur; nec facile a Proconſule dimitti potuit tanti criminis reus, niſi Imperatore conſulto, quo inſtante illa omnia gerebantur; retulit inde Proconſul; & reſcripſit Imperator, ut ad ejus Comitatum idem Ingentius mitteretur, volens majores iſtorum a quibus quotidie interpellabatur, in præſentia confutari:* Hæc Auguſtinus; habent ipſa Acta Proconſularia, Ingentium poſt ſuam confeſſionem ab Æliano Proconſ. eſſe juſſum reſervari in carcere, ut mitteretur ad Conſtantinum. Verum Conſtantini litteræ de mittendo Ingentio, non ad Ælianum, qui cauſam cognovit, ſed ad ejus ſucceſſorem datæ eſſe noſcuntur; eum enim, vel vita functum, vel alio amandatum putamus; dictæ autem litteræ ab eodem S. Auguſtino recitantur his verbis (*c*): (c) Aug. epiſt. 68.

Imperatores Cæſares Flavius Conſtantinus Maximus, & Valerius Licinius ad Probianum Proconſulem Africæ.

XXX. Conſtantini epiſtola ad Probianum.

Ælianus prædeceſſor tuus merito, dum vir perfectiſſimus Verus Vicarius Præfectorum tunc per Africam veſtram incommoda valetudine teneretur, ejuſdem partibus functus, inter cætera etiam id negotium, vel invidiam, quæ de Cæciliano Epiſcopo Eccleſiæ Catholicæ videtur eſſe commota, ad examen ſuum atque juſſionem credidit eſſe revocandam. Etenim cum jam Superium Centurionem, & Cæcilianum Magiſtratum Aptungitanorum, & Saturninum Excuratorem, & Calibium Juniorem ejuſdem Civitatis Curatorem, atque Solonem Servum publicum ſupraſcriptæ civitatis præſentes eſſe feciſſet, audientiam præbuit competentem, adeo ut cum Cæciliano fuiſſet objectum, quod a Felice eidem Epiſcopatus videretur eſſe delatus, cui divinarum Scripturarum proditio atque exuſtio videretur objecta; innocentem de eo Felicem fuiſſe conſtiterit. Denique cum Maximus Vigentium, Decurionem Ziquenſium Civitatis, epiſtolam Cæciliani ex divino jure falſaſſe contenderet; eumdem ipſum Vigentium ſuſpenſum Actis, quæ ſuberant pervidimus, & ideo minime tortum, quod ſe Decurionem Ziquenſium Civitatis aſſeveraverit. Unde volumus, ut eumdem ipſum Vigentium ſub idonea proſecutione ad Comitatum meum Conſtantini Auguſti mittas; ut illis qui in præſentiarum agunt, atque diuturnis diebus interpellare non deſinunt, audientibus,*

* Ingentium.

PAGIUS perioris temporis Magiſtratuum in judicium afferret. Præter hos exhibitus eſt in judicio *Superius Stationarius*, *Solon* ſervus publicus, & *Ingentius* Scriba, & *Alſius* Cæcilianus, qui fuerat Magiſtratus ſeu Duumvir municipii Aptungenſium tempore perſecutionis. Quibus omnibus ad inſtructionem cauſæ *Felicis* exhibitis in judicio Proconſulari, *Ælianus* Proconſul

tibus, & coram aſſiſtentibus, apparere, & intimari poſſit, fruſtra eos Cæciliano Epiſcopo invidiam comparare, atque adverſus eum violenter inſurgere voluiße. Ita enim fiet, ut omiſſis, ſicut oportet, ejuſmodi contentionibus, populus, ſine diſſenſione aliqua religioni propriæ cum debita veneratione deſerviat: Hucuſque epiſtola Conſtantini ad Probianum Proconſulem; ſed quæ recitata in publico illo Catholicorum conventu, ſine die, & Conſule deſcripta extat; in alia tamen ſchedula inventos eſſe Conſules, quibus data eſſet, idem S. Aug. affirmat (*a*).

(*a*) *Aug. in Brevic. Collat. die 3. c.23.*

XXXI. Appellatio Donatiſtarum.

Quod autem idcirco dicat Imperator ſe curaſſe, ut Ingentius mitteretur ad Comitatum, quo adverſarii Cæciliani coram confutari potuiſſent; plane innuit, illos appellaſſe a lata ſententia Æliani pro Felice, quæ eum innocentem a traditione pronunciavit; atque ſic appellantes, ad ipſum profectos eſſe Imperatorem, adverſus Felicem, & Cæcilianum judicium proſecuturos, quod Conſtantinus noluit per ſe, vel ſuos magiſtratus definiri, ſed quod eſſet negotium Epiſcoporum, voluit ab Epiſcopis judicari, Arelate nimirum ea de cauſa convocatis Epiſcopis. Unde de his Auguſtinus ſcribens ad Januarium (*b*): *Sed rurſus* (inquit) *majores veſtri ad Imperatorem redierunt; & non recte judicatum, neque omnem cauſam auditam eſſe, conqueſti ſunt: unde ille alterum Epiſcopale judicium dedit, habendum in Arelatenſi Galliæ Civitate*, &c. Sed de hoc inferius.

(*b*) *Aug. ep. 68.*

XXXII. Cauſa Decurionum qualis.

In eo autem quod Conſtantinus ait eadem epiſtola, Ingentium propter Decurionatus dignitatem non potuiſſe tormentis ſubjici; hoc Decurionum privilegium idem Imperator hac ex parte poſtea nullum reddidit, cum de crimine falſi agitanda quæſtio eſſet, prout conſtat ex ejus reſcripto (*c*) ad Hilarianum dato poſt ſequentem annum, Sabino & Rufino Coſſ. in hæc verba: *Si quis Decurio teſtamentum, vel codicillos, aut aliquam deficientis ſcripſerit voluntatem, vel conſcribendis publicis privatiſque inſtramentis præbuerit officium; ſi falſi quæſtio moveatur, Decurionatus honore ſepoſito, quæſtioni (ſi ita popoſcerit cauſa) ſubdatur; ſed non ſtatim deſinit eße Decurio, qui in hujuſmodi facto fuerit; quantum enim ad municipales pertinet neceſſitates, Decurio permanet; quantum ad rem geſtam & veritatem referandam, uti Decurionatus honore non poterit. Nec vero is qui ante fuerit Tabellio, ad eludendam quæſtionem ſuper iis quæ ante ſcripſerit, factus Decurio, defendi hac poterit dignitate; quoniam ſcripturæ veritas (ſi res popoſcerit) per ipſum probari debet auctorem. Dat. III. Kal. Feb. Sabino & Ruffino Coſſ.* Ob emergentes novos caſus, ut, quem diximus, Ingentii, vel aliorum, ad hæc decernenda de Decurionibus veritatis inveſtigandæ cauſa Chriſtianus Imperator digne reſcripſit.

(*c*) *l. ſi quis Decurio C. ad legem Cornel. de falſ.*

XXXIII. Rurſus cavillantur Donatiſtæ.

Sed ad propoſitam ſuperius Ingentii cauſam revertamur. Poſteriores Donatiſtæ præter alias ſuperius recitatas inanes objectiones, & fruſtratorias cavillationes Ingentii cauſam ultimo omnium loco dicebant pertractatam fuiſſe, poſt omnia videlicet exhibita judicia in cauſa Cæciliani; quod eo conſilio affirmare nitebantur, ut dicerent, non ſine cauſa voluiſſe Imperatorem ad ſe mitti Ingentium, ſed ob id quod adhuc cauſa Cæciliani pendebat ac proinde; eoſdem aſſerere potuiſſe Imperatorem contra Cæcilianum judicaſſe; ſicque evitarent ea arte Concilii Arelatenſis, & Conſtantini pro innocentia Cæciliani ſententiam.

XXXIV. Detectæ Fallaciæ Donatiſtarum.

Ut autem ejuſmodi doloſas atque ſubdolas illorum artes Catholici Epiſcopi expreſſæ falſitatis arguerent, ex publicis Actis, quid prius, quidve poſterius geſtum foret, certo certius demonſtrarunt. Unde S. Auguſtinus (*d*), atque collegæ Epiſcopi, de his ſcribentes ad Donatiſtas, hæc poſt alia plurima habent: *Ordinem Conſulum & dierum, qui Geſtis expreſſus eſt, ſi quis nunc diligenter advertat, inveniet primo Cæcilianum Epiſcopali judicio fuiße purgatum. Deinde non multo poſt Felicis Aptungenſis cauſa ab Æliano Proconſule examinata eſt, ubi eum conſtitit innocentem. In qua cauſa ad Comitatum mitti juſſus eſt Ingentius, & longe poſtea ipſe Imperator cauſam inter partes cognovit, atque finivit. In qua cognitione Cæcilianum innocentem, illos autem calumnioſiſſimos judicavit. In quo ordine Conſulum & dierum ſatis oſtenditur, fallaciter eos & calumnioſe dixiſſe, quod Imperator, miſſo ad Comitatum Ingentio, judicium ſuum mutavit, & Cæcilianum, quem prius purgaverat, poſtea condemnavit, &c.* Idemque alibi (*e*) ſingulas res geſtas ſignatas Conſulibus ponit; Cæcilianique ultimam abſolutionem factam per Conſtantinum contigiſſe affirmat poſt ſequentem annum, Sabino & Ruffino Coſſ. anno quarto ab habita Romæ coram Melchiade abſolutione, ut ex Conſulibus notatis apparet. Sed de cauſa Felicis atque Ingentii hactenus; emergamus

(*d*) *Aug. ep. 152.*

(*e*) *Idem poſt Collat. c.33.*

PAGIUS ſul cognitionem exorſus eſt. Lecta ſunt primum Acta municipalia. Interrogati Saturninus ſeu Saturianus, & Calidius Curatores, & Superius Stationarius, & Cæcilianus Duumviralis. Ex quorum reſponſis *Felicem* Epiſcopum integrum eſſe conſtitit a traditione ſacrorum Librorum. *Ingentius* vero Epiſtolam Cæciliani & Acta municipalia falſaſſe convictus, in car-

gamus jam e ſpinoſis his controverſiarum anfractibus.

XXXV. *Concilium Arelatenſe in cauſa Cæciliani.* Acturi nunc de Concilio Arelatenſi, hoc anno (ut demonſtrabimus) celebrato, duo in primis conſideratione digna exiſtimamus; alterum ex parte Donatiſtarum Conſtantinum appellantium; alterum vero, quod ſpectat ad eumdem Conſtantinum injuſtæ appellationi deferentem. Fax Chriſtianorum, immo & hæreticorum omnium deterrimus Paulus Samoſatenus, de quo pluribus actum eſt ſecundo Annalium tomo, primus omnium viam aperuit, ut, dum Epiſcoporum judicio non acquieſceret, ad illum comprimendum adiri oportuerit Imperator; quod quidem ille quantumlibet Gentilis eſſet (fuit hic Aurelianus Auguſtus) veluti portentoſum facinus exhorreſcens, quod ab Italiæ Epiſcopis ea in re ſtatutum eſſet, ratum firmumque in omnibus eſſe voluit. Poſt nefandum hæreſiarcham recedere a ſententia Epiſcoporum præſumpſerunt impii Donatiſtæ ex Chriſtianis apoſtatæ Traditores, atque ex Traditoribus facti ſchiſmatici, qui & ex ſchiſmaticis, hæretici poſtea evaſerunt.

XXXVI. *Appellare ab Epiſcopis ad Imperatorem Hæreticorum eſſe.* Vide, prudens lector, quodnam genus hominum reſilierit a Judicio Epiſcoporum; defecerit ad tribunalia Cæſarum; & poſthabita Synodorum ſententia, provocare conſueverit ad Imperatores. Attende & illud plane exorbitans, inſolens, & immane facinus Donatiſtarum, eo ſua ipſorum procacia adegiſſe Chriſtianum Imperatorem Conſtantinum, ut Ethnico Principe Aureliano hac ex parte longe inferior declaretur. Siquidem ille judicium ampliſſimi conventus Antiocheni detulit (ut par erat) ad ſententiam Italorum Epiſcoporum, inter quos Romanæ Eccleſiæ Pontifex emineret; Conſtantinus vero contra, quod ſtatutum in Concilio Romæ eſſet ab ipſo primum Romano Pontifice, aliiſque ad Synodum convocatis Italiæ nonnullarum civitatum Epiſcopis, ac tribus illis inſignioribus ad hoc ab ipſo Conſtantino delectis Galliarum Præſulibus (extorquentibus id ſua ipſorum improbitate factioſiſſimis Donatiſtis) voluit in alio Concilio, in Galliis, ubi aderat, celebrando, iterum ventilari, atque ſententia definiri. Ad hæc autem quam traheretur invitus, nolenſque impelleretur ab illis, ea primum declaravit ſententia, quando iiſdem a ſe petentibus Judices, reſpondit illud Conſtantino dignum elogium (a): *Petitis a me in ſæculo judicium, cum ego ipſe Chriſti judicium expectem:* vel illud (quod etiam ſuperius dictum eſt) cum voces Donatiſtarum appellantium adeo exhorruit, ut plane tragice exclamarit: *O rabida furoris audacia! ſicut in cauſis Gentilium fieri ſolet, appellationem interpoſuerunt.*

(a) Optat. contra Parmen. l. 1.

Atqui ſemel atque iterum in Donatiſtis expertus Conſtantinus, fruſtra boni pacis intuitu ad improbas, importunas, & illegitimas ſchiſmaticorum petitiones flecti Imperatoriam majeſtatem; magnoque diſpendio id fieri Eccleſiaſticæ diſciplinæ divinitus inſtitutæ conſiderans; conſulens poſtea utriuſque dignitati atque integritati, rerum exemplo prudentior factus, facto pariter declaravit ac ſcriptis, non eſſe amplius ſæculari judicio examinanda, quæ eſſent ab Epiſcopis conſtituta, etiamſi Epiſcopi illud expeterent. Id quidem incenſio illa multiplicium libellorum ab Epiſcopis oblatorum tempore Nicæni Concilii (de quo ſuo loco pluribus) ab ipſo facta ſignificat; id ipſum quoque voluit teſtatum, atque probatum reddi, totique Romano Orbi pariter innoteſcere, ampliſſimo promulgato edicto; quod licet non extet, tamen ejuſdem Imperatoris reſcriptum datum poſtea Conſtantinopoli ad Ablavium Præfectum Prætorio, ejuſdem cum meminit, ipſius exploratiſſimam fidem reddit. Extat hoc ipſum integrum, quo declarat adeo deferri velle ſententiis Epiſcoporum, ut non tantum velit in iis quæ ſpectant ad Eccleſiaſticas controverſias, ſed etiam civiles diſceptationes, & ſæculares cauſas ac lites, illibatæ permaneant; adeo ut neque Præfectus Prætorio, cujus ſummum jus erat atque poteſtas, vel alius quilibet magiſtratus poſſet eas invalidas reddere, quod quidem reſcriptum (b) hic recenſere, ad inſinuandum religioſiſſimum Conſtantini animum, dignum plane exiſtimamus. XXXVII. *Conſtantinus prudentior factus.*

(b) De Epiſcop. judicio l. 1. Cod. Theod.

Imp. Conſtantinus A. Ablavio PP.

Religionis eſt, clementiam noſtram ſciſcitari voluiſſe, quid de ſententiis Epiſcoporum vel ante moderatio noſtra cenſuerit, vel nunc ſervari cupiamus, Ablavi parens cariſſime. Itaque quia a nobis inſtrui voluiſti, olim prærogatæ legis ordinem ſalubri rurſus imperio propagamus. Sanximus namque (ſicut edicti noſtri forma declarat) ſententias Epiſcoporum quolibet genere prolatas, ſine aliqua ætatis diſcretione inviolatas ſemper incorruptaſque ſervari, ſcilicet ut pro ſanctis ſemper ac venerabilibus habeatur, quicquid Epiſcoporum fuerit ſententia terminatum. XXXVIII. *Epiſcoporum ſententiis Conſtantinus plurimum detulit.*

Sive

PAGIUS

carcerem miſſus eſt, ut altiori interrogationi ſervaretur. Extat ſententia Æliani Proconſulis in lib. 1. Optati & in Geſtis purgationis Felicis.

XVI. Porro Ælianus Proconſul cauſam Felicis audivit, *Voluſiano & Anniano Coſſ. XV. Kalend. Martias,* id eſt, poſt menſes ferme quatuor a judicio Miltiadis, ut ſcribit Auguſtinus in libro ad Donatiſtas poſt Collationem. Quod tamen non ita accipiendum eſt, quaſi eo ipſo die cauſa terminata ac judicata ſit. Neque enim *Illius purgationis tempus.*

intra

Sive itaque inter minores, ſive inter majores ab Epiſcopis fuerit judicatum; apud vos, qui judiciorum ſummam tenetis, & apud cæteros omnes Judices ad executionem volumus pervenire. Quicumque itaque litem habens, ſive poſſeſſor, ſive petitor erit, inter initia litis, vel decurſis temporum curriculis, ſive cum negotium peroratur, ſive cum jam cœperit promi ſententia, judicium eligit ſacroſanctæ legis Antiſtitis; illico ſine aliqua dubitatione, etiam ſi alia pars refragatur, ad Epiſcopum cum ſermone litigantium dirigatur. Multa enim quæ in judicio captioſæ præſcriptionis vincula non patiuntur, inveſtigat & promit ſacroſanctæ religionis auctoritas. Omnes itaque cauſæ, quæ vel Prætorio jure vel civili tractantur, Epiſcoporum ſententiis terminatæ, perpetuo ſtabilitatis jure firmentur; nec liceat ulterius retractare negotium, quod Epiſcoporum ſententia deciderit. Teſtimonium etiam, ab uno licet Epiſcopo perhibitum, omnes Judices indubitanter accipiant; nec alius audiatur, cum teſtimonium Epiſcopi a qualibet parte fuerit repromiſſum. Illud enim eſt veritatis auctoritate firmatum, illud incorruptum, quod a ſacroſancto homine conſcientia mentis illibatæ protulerit. Hoc nos edicto ſalubri aliquando cenſuimus, hoc perpetua lege firmamus, malitioſa litium ſemina comprimentes; ut miſeri homines longis, ac pene perpetuis actionum laqueis implicati, ab improbis petitionibus, vel a cupiditate præpropera maturo fine diſcedant. Quicquid itaque de ſententiis Epiſcoporum clementia noſtra cenſuerat, & jam hac ſumus lege complexi, gravitatem tuam, & cæteros pro utilitate omnium latam in perpetuum obſervare conveniet. Dat. III. Non. Maii, Conſtantinopoli: Hactenus reſcriptum ad Ablavium.

XXXIX. Ejuſmodi etiam Conſtantini edicti ampliſſimam judiciariam poteſtatem Eccleſiæ Catholicæ miniſtrorum teſtantis meminiſſe videtur Euſebius, cum ait (*a*): *Jam quæ ab Epiſcopis in publicis conventibus edita erant regulæ, ſua conſignabat & confirmabat auctoritate; ne reliquarum gentium Principibus liceret, quæ ab eis decreta eſſent, abrogare; cujuſvis enim judicis ſententiæ, ſacerdotum Dei judicium anteponendum eſſe*. Ita Euſebius; ſed & Sozomenus hæc fuſius his verbis (*b*): *Illud eſt plane maximum reverentiæ Imperatoris erga religionem argumentum, quod clericos ubique per legem eam ob rem conditam immunitate donari voluit, quodque illis, qui erant in judicium vocati, dedit poteſtatem, ſi modo animum inducerent magiſtratus civiles rejicere, ad Epiſcoporum judicium provocandi: atque eorum ſententiam ratam eſſe, & aliorum Judicum ſententiis plus habere auctoritatis, tamquam ab ipſo Imperatore prolatam, ſtatuit; quinetiam juſſit, ut magiſtratus res judicatas re ipſa exequerentur, militeſque eorum voluntati inſervirent; præterea ut Conciliorum deciſiones firmæ & immutabiles exiſterent*: Hæc Sozomenus; atque ſatis ad inſinuandam religioſiſſimam tanti Principis obſervantiam erga Dei Eccleſiam, ejuſque miniſtros; ut plane intelligas, quod ipſemet (ut dictum eſt) ſæpius teſtatum reddidit, non fuiſſe ſuæ voluntatis, Donatiſtarum improbiſſimis deferre appellationibus; ſed quod ea exiſtimaret indulgentia, membra ab unitate conſciſſa compaginare ſe poſſe; atque mutua individuaque conſolidare concordia. Verum, quod docuit præſens exemplum, ac monent innumera alia vetera atque recentia, male conſulitur Catholicæ unitati diſpendio Eccleſiaſticæ diſciplinæ.

(*a*) *Euſeb. in Vita Conſtantini l.* 4. *c.* 27.

(*b*) *Sozom. l.* 1. *c.* 9.

Cur Conſtantinus detulit appellationi Donatiſtarum.

Quod inſuper ſuam ipſorum petitionem Donatiſtæ alio quoque prætextu, nempe cognoſcendæ cauſæ Felicis ordinatoris Cæciliani, muniiſſent, dicentes prætermiſſa quæ videbantur eſſe potiſſima; impulſus eſt Conſtantinus ad recens productam in judicium controverſiam novum quoque inſtaurare judicium, atque ob eam cauſam qui cuncta cognoſcerent ac definirent, cogere Epiſcoporum conventum. At ne in tranſmarino judicio aliquid minus cognitum, probatumque vel ambiguum produceretur in medium, quod morari potuiſſet Patrum ſententiam, & occaſio illis daretur iterum tergiverſationibus, & exceptionibus utendi & denuo provocandi; hac de re voluit Felicis cauſam Proconſulari judicio cognoſci (ut vidimus) ubi olim res eſſet geſta, Carthagine, indeque ad Epiſcoporum conſeſſum Proconſularia Acta tranſmitti, ſimulque ingentium illum, quem diximus, cujus præſentia neceſſaria videretur. XL.

Alio prætextu inſtauratur judicium.

Quod igitur Conſtantinus moraretur in Galliis, Arelate ſtuduit habendum eſſe in cauſa Cæciliani Concilium; viſa eſt civitas illa tanto negotio opportuna; datiſque litteris ad præclariores quoſdam Eccleſiæ Occidentalis Epiſcopos, eoſdem ad Are- XLI.

Convocatur Concil. Arelat.

PAGIUS intra unius diei ſpatium tot Geſtorum documenta perlegi, tot perſonæ interrogari potuerunt. Cum ergo dicit Auguſtinus, cauſam Felicis ab Æliano auditam fuiſſe *XV. Kalend. Martias*, intelligere debemus tunc primum audiri cœpiſſe, ut inquit Valeſius in Diſſert. de Schiſmate Donatiſtarum cap. 11. qui plura hac de re ibidem habet. Legenda etiam Acta purgationis Felicis Epiſcopi Aptungenſis Tomo II. Miſcellaneorum Baluzii, & Notæ, quibus eadem illuſtravit.

XVII. Ad num. XLI. & ſeqq. Multa dubia circa *Concilium Arelatenſe primum* hoc anno habitum moveri poſſunt. Et primo quidem, utrum *Plena-*

Arelatenſe Concilium convocat; quarum omnium (multiplices plane pro Epiſcoporum Metropolitanorum numero fuiſſe putamus; niſi potius omnes ejuſdem exempli fuiſſe, æquius ſit exiſtimare) illæ tantum extant integræ, quæ ad Chreſtum Epiſcopum Syracuſanum datæ ſunt. Sed quod ad Chreſti nomen pertinet, non a Chriſto Chreſtus nominatus eſt Epiſcopus Chriſtianus; quod non attendit, qui loco Chreſti, ſcripſit Sixtum, indecorum putans Chriſtianum aliquem dici Chreſtum nomine proprio; erat enim Chreſti nomen æque Gentilibus uſitatum, licet (quod dictum eſt ſecundo tomo) perperam illi Chriſtum Chreſtum dicerent, cum alioquin honeſtiſſimum nomen eſſet; unde illud apud Lucianum (*a*): *Pauci Chreſti hoc eſt, frugi ſunt, quemadmodum ubique video.* Contra vero Chreſtologi dicebantur, qui cum bene loquerentur, male agerent; quo nomine Pertinacem Imperatorem dictum eſſe, affirmat Julius Capitolinus, eo namque ſenſu etiam Paulus in epiſtola ad Romanos χρηςολογίαν nominat. Sed ad rem. Recitat Euſebius (*b*) Conſtantini epiſtolam hac inſcriptione notatam:

(*a*) *Lucian. in Philop.*

(*b*) *Euſeb. l. 10. c. 5.*

Exemplar epiſtolæ Imperatoris, per quam jubet ſecundum Concilium fieri pro omni inter Epiſcopos diſcordia tollenda.

Conſtantinus Auguſtus Chreſto. Syracuſanorum Epiſcopo S.

XLII. Conſtantini epiſtola ad Chreſtum.

Jamdudum cum nonnulli improbo & perverſo animo a ſancta religione, & cœleſti Evangelii doctrina ac potentia, & a Catholica Eccleſiæ opinione deſciſcere cœperint; cupiens equidem ejuſmodi lites ac controverſias inter vos ortas diſſolvere, ita ſcripſi, ut miſſis a Gallia quibuſdam Epiſcopis, quinetiam ex Africa aliis adverſarum partium accerſitis, qui inter ſe maxima cum pertinacia & animorum contentione digladiantur, & Epiſcopo Romano etiam coram, hoc diſſenſionis, quicquid videatur, poſſit illis præſentibus accurata dijudicatione in rectam viam reduci. Verum quoniam (ſicut uſu venit) quidam tum ſuæ ſalutis, tum veri cultus, qui ſanctiſſimæ Chriſti religioni debetur, penitus obliti, adhuc privatas inimicitias exercere, & graves ſimultates gerere non deſinunt; dum nolunt aut Concilii judicio jam facto acquieſcere, dumque definite affirmant, paucos admodum fuiſſe qui ſuas ipſorum ſententias palam in Concilio proferebant; iique ipſi, cum non omnia, quæ ante quæri debuerant, accurate quæſita eſſent, ad judicium dandum propere & valde celeriter feſtinabant; atque ex his omnibus ea fieri contigit, ut tum illi ipſi, quos fraternum & concordem animorum conſenſum inter ipſos retinere oportuerat, turpi, immo nefaria & impia diſſenſione diſcordent, tum aliis hominibus, qui mentes a ſanctiſſima religione alienas habent, anſam ludibrii & irriſionis præſtent. Idcirco mihi ſedulo providendum erat, ut iſtud quod poſt judicium antea pronuntiatum ſua ſponte componi & tranquillari debuerat, etiam jam tandem multis præſentibus Epiſcopis exitum & finem conſequatur. Proinde quoniam plurimos Epiſcopos ex locis diverſis & prope infinitis in urbem Arelatenſium ad Kalendas Auguſti convenire mandavimus; tibi etiam per litteras ſignificandum putavimus, ut accepta rheda publica a clariſſimo viro Latroniano Siciliæ conductore; duobus item aliis Epiſcopis ex ſede ſecunda, quos tu ipſe tibi maxime deligendos judicaveris, tibi in ſocietatem adſcitis; quinetiam tribus famulis, qui vobis inter vias miniſtrent, aſſumptis, ad eum diem in loco præſcripto aliis occurras; quo per tuam gravitatem, & conſentientem ſententiam reliquorum, qui eo commeant, hoc diſſidium, quod hactenus improbe ob turpes & ſceleſtas concertationes continuatum fuit, ſimulatque ea, quæ ab utraque factione Epiſcoporum (quos ſimpliciter adeſſe mandavimus) audita fuerint, poſſit, licet ſero ad debitam religionem, fidem, & fraternam concordiam aliquando revocari. Deus omnipotens in multos annos te nobis ſervet incolumem: Hucuſque litteræ Conſtantini ad Chreſtum.

XLIII. Scribit ad alios Metropolit. Conſtantinus.

Ejuſdem argumenti etiam ad reliquos Metropolitanos Epiſcopos datas fuiſſe putamus; ex omni namque provincia accerſitus videtur præcipuæ ſedis Epiſcopus, cujus arbitrio duo alii deligerentur ejuſdem provinciæ ſedium inferiorum Antiſtites; qui omnes ſimul conductu publico ducerentur; datis illis juſſu Impera-

PAGIUS

Controverſia de rebaptizatione in Concilio Nicæno terminata.

narii Concilii, in quo quæſtio de Baptiſmate Hæreticorum finita eſt, nomine, Divus Auguſtinus hoc Concilium, vel Nicænum intellexerit. Exiſtimavit *Launoius*, Auguſtinum locutum eſſe de hoc Arelatenſi Concilio, *Joannes* vero *Nicolai* e contra pro Nicæno ſtetit, ut videre eſt in Opuſculis ab utroque hac de re publicatis. Sed Nicolai ſententia præferenda, repugnare ſcilicet S. Auguſtini ſententiæ, ut Arelatenſe Concilium ejus ſenſu *Plenarium*, id eſt, *Oecumenicum* intelligatur. Si enim Concilium, in quo Cæciliani cauſa finita, Arelatenſe nempe, fuiſſet Plenarium totius Orbis & Eccleſiæ univerſæ Concilium, illudque eo nomine S. Auguſtinus intellexiſſet, Cæciliani cauſam toti Orbi terrarum incognitam non recte dixiſſet. Quod enim a totius Orbis Epiſcopis in Concilio Plenario ſeu Oecumenico conſidentibus ſolenniter judicatum eſt, toti Orbi terrarum incognitum nemo recte dixerit. Et tamen Auguſtinus in libro ad Donatiſtas poſt Collationem cap. 18. *Hac verba*, inquit, *per Orbem terra univerſa perſonat Eccleſia: Teſtimonium Dei novi, negotium Cæciliani non novi.* Et lib. 4. contra Creſconium cap. 25. *Licuerit Epiſcopis veſtris, neſcio quo Donatiano vel Numidico privilegio, de*

ratoris a provinciarum Præſidibus Tractoriis pro viatico publico aſſequendo. Extat exemplar ejuſmodi litterarum Conſtantini, quas dedit ad Ablavium, una cum aliis nobilibus antiquitatis monumentis ſuperius ſæpe citatis, in bibliotheca Petri Pithœi, quas hic opportuno loco edendas curavimus; ſic enim ſe habent:

Conſtantinus Auguſtus Ablavio.

XLIV. Conſtantini epiſtola de cogendo Concilio.

*Jam quidem antehac cum perlatum fuiſſet ad ſcientiam meam, apud Africam noſtram plures nefario furore vanis criminationibus contra ſe invicem ſuper obſervantia ſanctiſſimæ legis Catholicæ diſcedere * cœpiſſe, dirimendæ diſſenſionis hujuſcemodi cauſa placuerat mihi, ut ad Urbem Romam tam Cæcilianus Carthaginenſis Epiſcopus, contra quem, vel maxime univerſi ſæpe me convenerant, quam etiam aliqui ex his qui ei quædam objicienda crediderant, præſentiam ſui exhiberent. Nam etiam ad ſupradictam urbem Romam noſtram quoſdam Epiſcopos ex Galliis ire præceperam; ut tam hi pro integritate vitæ ſuæ atque laudabili inſtituto, ſed & ſeptem ejuſdem communionis, quam etiam urbis Romæ Epiſcopi, atque illi qui cum iiſdem cognoſcerent, poſſent rei, quæ videtur eſſe commota, finem debitum adhibere. Qui quidem ea quæcumque in præſentiarum fuerant geſta, cuncta ad ſcientiam meam, etiam Actis habitis, retulerunt; verbo inſuper affirmantes, quod judicium ſuum pro rerum fuiſſet æquitate depromptum; eoſque potius cauſæ obnoxios eſſe dicentes, qui contra Cæcilianum quædam putaverunt commovere; adeo ut iſtum * poſt judicium habitum Africam ipſos remeaſſe prohiberent. Inde propter hæc omnia probabili rerum æſtimatione ſperaverunt, quod omnibus omnino ſeditionibus, & contentionibus, quæ aliis hominibus videbantur ſubito commotæ, finis debitus fuiſſet impoſitus.*

* diſceptare

* juſtum

XLV. *Sed cum dictationis tuæ ſcripta legiſſem, quæ ad Nicaſium, & cæteros ſuper iiſdem ſimulationibus * gravitas tua mittenda crediderat; evidenter agnovi quod, neque reſpectus ſalutis ſuæ, neque (quod eſt majus) Dei omnipotentis venerationem ante oculos ſuos velint ponere; ſiquidem ea agere perſiſtant, quæ non modo ad ipſorum dedecus infamiamque pertineant, ſed etiam his hominibus detrahendi dent facilitatem, qui longe ab hujuſcemodi ſanctiſſima obſervantia ſenſus ſuos noſcuntur avertere. Nam id quoque te ſcire convenit, quod ex iſdem venerunt aſſerentes, quod minus dignus idem Cæcilianus cultu ſinceriſſimæ religionis habeatur; & contra id quod eiſdem reſponderam, fruſtra eos id jactare, quippe cum res fuiſſent apud urbem Romam ab idoneis ac probatiſſimis viris Epiſcopis terminatæ; obnixe ac pertinaciter reſpondendum æſtimaverunt; quod enim omnis cauſa non fuiſſet audita; ſed potius iidem Epiſcopi quodam loco ſe clauſiſſent, & prout ipſis aptum fuerat, judicaſſent. Quare cum hæc, tot, & tanta nimium obnixas diſſenſiones protrahere perviderem, ita ut nullo modo finis iiſdem dari poſſe videatur, niſi & Cæcilianus idem, & ex his qui contra eum diſſident, tres aliqui in judicium eorum qui contra Cæcilianum ſentiunt, conſenſumque debent, ad Arelatenſe oppidum venire *; injungendum ſolertiæ tuæ duxi, ut mox has litteras meas acciperes, tam Cæcilianum ſupradictum cum aliquibus ex his quos ipſe delegerit; ſed & de Byzacenæ, Tripolitanæ, Numidiarum, & Mauritaniarum, & provinciis ſingulis, quique aliquantos ex ſuis perducere debebunt, quos ipſi putaverint eligendos; ſed etiam aliquos ex his qui contra eumdem Cæcilianum diſſentiunt, data evectione publica per Africam, & Mauritaniam, inde ad Hiſpanias brevi tractu facias navigare: & inde nihilominus hujuſmodi his in ſingulis Epiſcopis ſingulas Tractorias tribuas, ut ipſi ad ſupradictum locum intra diem Kalendarum Auguſtarum poſſint pervenire; celeriter intimaturus iiſdem, ut,* ante-

* ſimultatibus

De convocandis Africanis Epiſcopis.

* venirent.

Tractoria data Epiſcopis.

PAGIUS *de ſuo ignorare Collega quidquid Africa tota conclamabat. Cum Afris ab Afris objecta crimina (nunquam probata, toties abſoluta) Orientalibus terræ finibus ignota eſſe non ſinant. Valeat apud vos Baptiſmus ab Optato datus, quem ſic damnare noluiſti, ut non fueris auſus abſolvere: & non valeat datus Baptiſmus in Eccleſiis Apoſtolico labore fundatis, Corinthiorum, Galatarum, Epheſiorum, Coloſſenſium, Philippenſium, Theſſalonicenſium, ceterarumque in ſanctis literis conſcriptarum, ubi Cæciliani non dico falſum crimen, ſed forte nec verum nomen auditum eſt? Et accuſetur conſcientia tot, tantarumque gentium Chriſtianarum, quia remotiſſimas lites ignoravit Afrorum.* Ubi Auguſtinus, quod & paſſim alibi inculcat, cauſam *Cæciliani* Orbi terrarum, aut ſaltem plurimis & nobiliſſimis Catholici Orbis Eccleſiis fuiſſe incognitam aſſerit.

XVIII. Nomine itaque Plenarii Concilii, in quo quæſtionem *de Baptiſmo Hæreticorum* abſolutam fuiſſe ſæpe ſcribit Auguſtinus, Nicænum intelligendum. Illud enim omnes Hæreticos cum illorum Baptiſmo in Eccleſiam ſuſcipiendos ſanxit, ſi ad eam ejuratis erroribus reverterentur, exceptis *Pauli Samoſateni* diſcipulis. Quare cum Concilium illud totius Orbis & univerſæ Eccleſiæ Plenarium fuerit, & ante Auguſtini nativitatem, nec multum diu poſt motam de baptizandis Hæreticis controverſiam, & poſt Synodum Arelatenſem fuerit celebratum, non aliud a S. Auguſtino intellectum videtur nomine Concilii Plenarii, in quo controverſia de Baptiſmo Hæreticorum diremta eſt. Hinc Hieronymus in Dialogo adverſus Luciferianos ait: *Synodus quoque Nicæna, cujus paulo ante fecimus mentionem, omnes Hæreticos ſuſcepit, exceptis Pauli Samoſateni diſcipulis; & quod his majus eſt, Epiſcopo Novatianorum, ſi converſus fuerit, Presbyterii gradum ſervat.* Ve-

Nomine Concilii Plenarii Nicænum intelligendum.

antequam proficiſcantur, debeant diſponere, quatenus abſentibus ipſis, & diſciplina competens habeatur, & nulla forte ſeditio, vel aliquorum altercantium (quæ ad maximum dedecus ſpectet) oriatur. De ſecrete plena cognitione ſuſcepta, finis adhibeatur.

XLVI. *Qui cum præſentiam ſui exhibuerint univerſi, qui nunc in contentione eſſe noſcuntur, quique non immerito finem debent accipere maturum, ut protinus poſſint terminari atque componi. Nam cum apud me certum ſit, te quoque Dei ſummi eſſe cultorem; confiteor gravitati tuæ, quod nequaquam fas eſſe ducam, ut ejuſmodi contentiones, & altercationer diſſimulentur a nobis, ex quibus forſitan commoveri poſſit ſumma Divinitas non ſolum contra humanum genus, ſed etiam in me ipſum; cujus curæ, nutu ſuo cœleſti, terrena omnia moderanda commiſit, & ſecus aliquid hactenus incitata decernat. Tunc enim re vera, & pleniſſime potero eſſe ſecurus, & ſemper de promptiſſima benevolentia potentiſſimi Dei proſperrima, & optima quæque ſperare, cum univerſos ſenſero debito cultu Catholicæ religionis ſanctiſſimum Deum concordi obſervantiæ fraternitate venerari:* Hactenus Conſtantini epiſtola ad Ablavium de cogendo Concilio Arelatenſi.

XLVII. Tractoria quid. At quoniam in ea mentio facta eſt de Tractoriis tribuendis Epiſcopis ad Sinodum convocatis: quid hac voce exotica exprimatur, dicendum eſt; nam & in nonnullis aliis Conciliis, iiſdem illis conceſſis, Epiſcopi ſunt convocati. Fuiſſe Tractorias, alibi diximus, diplomata, quæ dabantur miſſis, vel evocatis a Principe, curſu publico utentibus, adſcriptis etiam ſtativis, id eſt, diverſoriis, & manſionibus, quibus alerentur ſumptibus publicis. Quæ quidem diplomata tantæ æſtimationis erant, ut abſque Imperatoris aſſenſu nequaquam a Proconſulibus dari ſolerent; id enim conjicere licet ex Plinii (*a*) epiſtola ad Traianum, cum eadem diplomata dedit uxori ſuæ. Quænam vero eſſe ſoleret ejuſmodi diplomatum forma, Cujacius (*b*) antiquorum omnium exactiſſimus explorator his verbis recitat. *Ille Princeps omnibus agentibus in illo loco. Nos Gajum I. V. partibus illis legationis cauſa direximus; ideo jubemus,* XLVIII. Forma Tractoriæ. *ut locis convenientibus eidem a vobis evectio ſimul & humanitas miniſtretur; hoc eſt, verhedi, ſive paraverhedi tot, panes tot, vini mod. tot, cerviſiæ mod. tot, lardi libr. tot, carnis tot, porci tot, porcelli tot, verveces tot, agni tot, anſeres tot, phaſiani tot, pulli tot, ova tot, olei lib. tot, gari lib. tot, mellis tot, aceti tot, cumini tot, piperis tot, coſti tot, caryophylli tot, ſpicæ tot, cinnamomi tot, grani maſticis tot, dactylæ tot, piſtaciæ tot, amygdalæ tot, ceræ lib. tot, ſalis tot, olerum, leguminum carra tot, faculæ tot, pabul. equorum carra tot. Hæc omnia tam eundo, quam redeundo eidem miniſtrari in locis ſolitis, & impleri ſine mora, procurate:* Hæc forma Tractoriæ; quam pro numero ac munere perſonarum augeri ac minui rerum ibi deſcriptarum numero atque pondere, certum eſt. Videas in his Conſtantini humanitatem, dum ejuſmodi Tractorias non Catholicis tantum, ſed etiam ſchiſmaticis, illis ſcilicet qui ex parte Donati contra Cæcilianum conventuri erant, dari a Proconſule juſſit.

XLIX. Numerus Epiſc. Concilii Arelatenſis. Quod pertinet ad numerum Epiſcoporum, qui judices ex diverſis provinciis fuerunt in cauſa Cæciliani convocati; fuiſſe ducentos, quæ S. Auguſtinus adverſus Parmenianum ſcribit, ſignificare videntur, cum ait (*c*): *Si autem poſt dictam cauſam, prolatamque ſententiam,* a Melchiade ſcilicet, *eum Traditorem dicere perhibent, uſque adeo dementes ſunt homines, ut ducentos Judices, apud quos victi ſunt, victis litigatoribus credant eſſe poſtponendos; & tamen in his omnibus, quamvis magna temeritate, Italos, Gallos, & Hiſpanos accuſant;* Hæc ipſe. Scimus Adonem (*d*) Epiſcopum

(*a*) Plin. l. 10. ep. 121. 122.

(*b*) Apud Cujac. lib. de Tractoriis. c. l. 12.

(*c*) Aug. contra ep. Parmen. l. 1. c. 5.

(*d*) Ado in Chron. ætat. 6.

PAGIUS

XIX. *Variæ Synodi particulares Plenariæ appellatæ.* Verum quidem eſt, Divum Auguſtinum quædam Concilia *Plenaria* vocaſſe, quæ non agnovit ut Oecumenica, ut Concilium *Bagajenſe*, quod a Donatiſtis celebratum eſt, ut ortum inter eos ſchiſma ſedaretur, & cui trecenti decem illius ſectæ Epiſcopi interfuerunt, quod Auguſtinus *Plenarium* vocat lib. 2. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 7. & paſſim alibi, qui tamen Concilium illud Oecumenicum non exiſtimavit. Sic etiam in Codice Canonum Eccleſiæ Africanæ Conciliis Nationalibus totius Africæ tribuitur *Plenariorum* Conciliorum nomen, ut videre eſt numeris XIX. XXVIII. CXVII. & CXXXVIII. Sed inde non ſequitur, Auguſtinum *Plenarii* Concilii nomine Arelatenſe intellexiſſe, quod Oecumenicum non fuit. Nam Concilium *Bagajenſe Plenarium* vocavit, non ſimpliciter, vel Plenarium totius Orbis & univerſalis Eccleſiæ, ſed *Plenarium* Donatiſtarum, qui omnes ad illud convenerant. Sic in Codice Canonum Eccleſiæ Africanæ Synodi illius regionis paſſim *Plenariæ* appellantur ſecundum quid & cum aliqua limitatione, id eſt, Plenariæ Africæ, non vero Plenariæ totius Orbis & univerſalis Eccleſiæ.

XX. *In Concilio Arelatenſi actum de Baptiſmo.* Nec obſtat ſecundo, quod Canone 8. Concilii Arelatenſis ſancitum ſit, Hæreticorum Baptiſma non eſſe iterandum. Hinc enim non ſequitur, *Plenarium* illud eſſe univerſalis Eccleſiæ Concilium, in quo controverſia de Hæreticorum Baptiſmate diremta ſit; ſed ſolum in eo, occaſione data, de præfata quæſtione actum eſſe: quamvis ad quæſtionem juris & dogmatis decidendam convocatum non eſſet, ſed ſolum ad quæſtionem facti diſcutiendam, & ad expendendum, an Cæcilianus ſacrorum Librorum vere Traditor fuiſſet, an ejus proinde ordinatio legitima eſſet atque canonica; an jure, an per-

pum Viennenſem affirmare, ſexcentos Epiſcopos interfuiſſe Concilio Arelatenſi celebrato ſub Conſtantino; ſed errare videtur; dum tempore Nicæni Concilii illud fuiſſe coactum tradit, & ibi cum Marino Epiſcopo Arelatenſe interfuiſſe Claudium Epiſcopum Viennenſem; nam Verus ibi ſubſcriptus legitur; nec aliud fuit tempore Conſtantini Concilium Arelatenſe, quam illud in cauſa Cæciliani celebratum adverſus Donatiſtas, quos eodem tempore in Africa contra Catholicos inſurrexiſſe, idem auctor affirmat; quibus videas eum in his haud habuiſſe exactam temporis rationem.

L. Confuſio facta Conciliorum Arelatenſium.

Hic etiam opus eſt monere lectorem, manifeſto librariorum errore factum, ut in primo tomo Conciliorum Colonienſis editionis primum Concilium Arelatenſe, quod ponitur, abſque aliqua nota ſubſcriptionis Epiſcoporum, qui præſto fuerunt, editum habeatur; contra vero nomina Epiſcoporum, qui eidem Synodo interfuerunt, inſcripta habeantur ei, quæ dicitur Secunda Synodus Arelatenſis, quam celebratam eſſe poſt Nicænum Concilium, & poſt Photini hæreſim emergentem, poſtque Vaſenſe Concilium, canones (a) in ea poſiti pleniſſimam fidem faciunt; cum alioqui Epiſcopi ibidem per errorem recenſiti, ejus Concilii eſſe noſcantur, quod hoc anno, Voluſiano, & Aniano Conſulibus, eſt celebratum; id ejuſmodi inſcriptio eidem præfixa docet his verbis concepta: *Celebratum eſt autem idem Concilium tempore Beati Silveſtri Papæ primi, & Conſtantini Imperatoris, Voluſiano, & Aniano viris clariſſimis Conſſ.* Quod autem ibidem legitur: *Circa annum Domini trecenteſimum vigeſimum ſextum*: ab aliquo ſupperadditum fuiſſe certum eſt; cum exploratum ſit, Acta etiam Eccleſiaſtica nonniſi Conſulibus conſignari conſueviſſe, numquam autem anno a Chriſti adventu; quod primo factum eſſe a Dionyſio Exiguo, Beda (b) teſtatur. Sed de his alibi.

(a) *Conc. Arelat. ſecund. c. 9. 16. 18.*

(b) *Beda de ration. temp. c. 45.*

LI. Concilii Arelat. tempus & perſonæ.

Dictis porro Conſulibus, celebratum fuiſſe Concilium Arelatenſe, Balduinus etiam affirmat, qui Optati opere inſigniter illuſtravit, & Donatiſtarum res geſtas temporum ordine accurate digeſſit; adeo ut perpauca ſint, in quibus ab eo diſſentiamus; idem, inquam, æque conſentit, additque ex fragmentis quibuſdam compertum habuiſſe Silveſtrum Romanum Epiſcopum eidem Synodo præfuiſſe, nempe per legatos, qui in ſuperius citato catalogo quatuor nominantur, nempe Claudius, & Vitus presbyteri, Eugenius, & Cyriacus diaconi. Deſcripta pariter reperiuntur ibi nomina complurium Epiſcoporum, ſed mendoſiſſime; nimirum pro Chreſto Syracuſano habent Sixtum Epiſcopum Syracuſarum; loco Probi Epiſcopi Capuani, qui interfuit Romano Concilio, ſub Melchiade, Proterius legitur; loco Meroclis Epiſcopi Mediolanenſis, qui Romæ eidem Concilio interfuit, Oroſius ponitur; ex iis vero qui anno præterito interfuerunt Romano Concilio ſub Melchiade, non tantum Marinus Arelatenſis (ut dictum eſt) atque Probus Epiſcopus Capuanus, ſed & Maternus Agrippinenſis, & Rheticius Auguſtodunenſis in eadem Epiſcoporum ſerie, qui Arelate convenerant, deſcripti habentur, quorum nonnulli nominantur in epiſtola Synodali ad Silveſtrum Papam, quam ſuo loco inferius deſcribemus. Cæterum deſiderantur nomina complurium Epiſcoporum, quos Synodo interfuiſſe certum eſt, nempe duorum collegarum Chreſti in Sicilia Epiſcoporum, quorum ſit mentio in litteris Conſtantini ad eum datis, & aliorum. Ingentem plane fuiſſe numerum Epiſcoporum, ex eo etiam poteſt intelligi, dum conveniſſe conſtat Antiſtites ab extremis oris orbis Occidentalis; nempe ex Sicilia (ut demonſtratum eſt) Chreſtum, ejuſque collegas; & ex Britannia, Civitate Londinienſi, Reſtitutum.

Magna ſane vehemenſque ſuſpicio eſt, a Donatiſtis depravatum mutilatumque LII.

PAGIUS

XXI. *Concilium Arelatenſe Patriarchale fuit.*

perperam Romani Concilii Patres ſub *Melchiade* cum abſolviſſent.

Nec obſtat tertio, quod in Concilio Arelatenſi ſecundo cap. 18. dicatur: *Ad Arelatenſis Epiſcopi arbitrium Synodus congreganda: ad quam urbem ex omnibus mundi partibus, præcipue Gallicanis ſub S. Martini tempore legimus celebratum fuiſſe Concilium, atque Conventum;* & quod Conſtantinus in epiſtola ad Chreſtum Syracuſanorum Epiſcopum apud Euſeb. lib. 10. cap. 5. dicat, ſe mandaſſe ut plurimi Epiſcopi *ex locis diverſis & prope infinitis* Arelatem ad Concilium convenirent. Nam Concilium Arelatenſe per exaggerationem quandam dixit, iſtud ex omnibus mundi partibus convocatum fuiſſe; cum hujus primi Concilii Arelatenſis Patres ex diverſis duntaxat Provinciis ad iſtud ſe conveniſſe teſtentur in Epiſtola Synodica ad Silveſtrum Papam: *Et cum diverſæ ſint Provinciæ, ex quibus advenimus, ita & varia contingunt, quæ nos cenſemus obſervare debere.* Denique Conſtantini verba indicant quidem numerum maximum & diverſitatem regionum, ex quibus Epiſcopos ad Concilium Arelatenſe convocavit, non autem diſerte ſignificat, quod ex univerſis Orbis Chriſtiani Provinciis illos convocarit, ut hoc *Plenarium* univerſalis Eccleſiæ Concilium eſſet. Quæ omnia Viro erudito obſervata. Recte quidem Launoius dixit, Concilium hoc male *Provinciale* in Collectionibus Conciliorum inſcriptum eſſe, ſed hinc perperam inferebat, *Plenarium* univerſæ Eccleſiæ Concilium appellandum; cum tantum *Patriarchale* Occidentis Concilium fuerit.

XXII. *Ducenti Epiſcopi Synodo Arelatenſi interfuere.*

Altera quæſtio movetur de numero Epiſcoporum, qui huic Synodo interfuere. *De numero Epiſcoporum*, inquit Valeſius in Diſſert. de Schiſmate Donatiſtarum cap. 9. *qui huic Synodo interfuerunt, non levis diſſenſio eſt. In Epiſtola*

Optati ſcripta decurtata. fuiſſe idem Arelatenſe Concilium; nam in eadem ſerie Epiſcoporum, Cæcilianus Epiſcopus Carthaginenſis, qui ab eadem quoque Synodo fuit abſolutus, non Epiſcopus, ſed presbyter nominatur; ſic enim in ea ſcriptum legitur: *Ex Provincia Africæ, Civitate Carthagine, Cæcilianus presbyter, Sperantius diaconus.* In octavum quoque ejuſdem Synodi canonem mendum irrepſit; ut cum damnantur Donatiſtæ, qui rebaptizabant, de Arianis id ſtatutum legitur; quamobrem illam ut legitimam ſequimur lectionem, in qua pro Arianis legitur, Afris, quæ ex vetuſtioribus magiſque probatis codicibus reſtituitur. At non tantum Arelatenſe Concilium a Donatiſtis corruptum fuiſſe atque truncatum apparet, ſed ipſum quoque commentarium Optati Milevitani mutilatum; ex quo, quæcumque de Concilio Arelatenſi ſcripta erant, penitus ſublata noſcuntur, ea nimirum, quæ ſequebantur judicium Felicis Aptungitani, uſque ad illa verba: *Jamdudum opinionis incertæ &c.* quæ in primo libro ſcripta habentur. Sublata ſunt inde pariter, quæ poſtea pro eodem Cæciliano tertio definita ſunt Mediolani a Conſtantino, appellantibus iterum Donatiſtis; atque etiam dempta mentio de ſententia Conſtantini, qua eoſdem Donatiſtas (ut ſuo loco dicemus) damnavit exilio. Tot tantaque, conſcio toto Orbe, a tam celebri Epiſcoporum conventu facta, & ab Imperatore edictis publicis definita in Donatiſtas, nequaquam Optatum præteriiſſe potuerunt. Senſit hoc etiam Balduinus in ſuis annotationibus ad Optatum; cui tamen in eo aſſentiri non poſſumus, quod putat, mox poſt appellationem Donatiſtarum ad Conſtantinum, poſitum fuiſſe ab Optato Concilium Arelatenſe, atque judicium Mediolanenſe, inde vero ſecutam cauſam Felicis Aptungitani; nam præceſſiſſe cauſam Felicis, atque mox ſecuta eſſe Arelatenſe ac Mediolanenſe, judicia, ex locis Auguſtini ſuperius allegatis, evidenter eſt demonſtratum; cum ex Actis Eccleſiaſticis, & Conſularibus Faſtis, appareat, hoc (*a*) anno, iiſdem Conſſ. Voluſiano & Aniano, quintodecimo Kalendas Martias, Ælianum Africæ Proconſulem audiſſe atque terminaſſe cauſam Felicis, poſt menſes quatuor a Romano Concilio ſub Melchiade.

(*a*) *Aug. poſt. Collat. c. 33.*

LIII. *Conſtantinus interfuit Concilio Arelatenſi.* Quod rurſum ſpectat ad ejuſmodi Synodi Acta; Conſtantinus, qui Epiſcopos convocaverat, ut omnia abſque tumultu agerentur cum videret Donatiſtas ad turbas ciendas admodum promptos, voluit ipſe eidem conventui Epiſcoporum intereſſe (non enim ejuſmodi Concilium erat, in quo, ut in aliis, quæ ad fidem pertinent tractarentur, ſed quod merum judicium eſſet, in quo cauſa Cæciliani Epiſcopi ageretur, a quo non excludendus eſſet Imperator cathecumenus) quod teſtatur Euſebius in vita ipſius, dum ſic ait (*b*): *Et quamquam communiter erga omnes ſe talem præſtitit; tamen Eccleſiæ Dei eximiam & peculiarem curam adhibens, cum quidam inter ſe in diverſis locis diſſenſione diſcordarent, tamquam communis Epiſcopus a Deo conſtitutus, miniſtrorum Dei coegit Concilium, & in media iſtorum frequentia ac congreſſu adeſſe, & una conſidere non dedignatus, rerum ad deliberationem vocatarum ſe fecit participem; eaſque res quæ ad divinam pacem ſpectabant, omnibus procuravit. In medio conſeſſu quaſi unus e multis aſſedit. Et quoniam Dei timore undique ſeptus fuit; & amicis fidelibus maximeque benevolis circummunitus; primum ſatellites amovit abs ſe, & totam ſtipatorum turbam. Denique quos ex Epiſcopis meliori menti conſilioque obſequentes, & ad quietam & tranquillam animorum conſenſionem propenſos animadverteret, eos vel maxime approbavit; ſeque declaravit ex communi omnium concordia maximam lætitiam percipere; eos autem, qui animis eſſent obſtinatis, magnopere deteſtatus eſt. Jam vero quoſdam ſua ſponte acerbe incitatos, toleranter & moderate tulit, placido & manſueto ſermone hortatus, ut modeſte ſe gerere, ac neutiquam ſeditionem concitare ſtuderent. Ex quibus alii ejus cohortationes cum reverentia amplexati diſceſſerunt; alios, quorum animi ad modeſtiam videbantur prope inſanabiles, Deo curandos permiſit, ac nihil omnino contra quemquam mente concepit acerbitatis. Inde (ut eſt veriſimile) ſeditioſi in Afri-*

(*b*) *Euſeb. in Vita Conſt. l. 1. c. 37. 38.*

PAGIUS

Baron. n. XLIX.

quidem Synodica tres ac triginta dumtaxat nominantur, cum tamen in ſubſcriptionibus quatuor ſupra quadraginta numerari videamus. Cujus diſcriminis hæc probabilis ratio afferri poteſt. quod in Synodica quidem ii tantum commemorantur Epiſcopi, qui Concilio interfuerunt: in ſubſcriptionibus vero, etiam Presbyterorum nomina referuntur, qui ab Epiſcopis ob certas cauſas abſentibus miſſi fuerant ad Synodum. Quod autem Baronius ducentos Antiſtites huic Concilio interfuiſſe ſcribit; ex lib. 1. Auguſtini adverſus Parmenianum cap. 5. in eo manifeſte hallucinatur. Neque enim de Arelatenſi Concilio ibi loquitur Auguſtinus, ſed de Concilio Romano; cui non ducenti, ſed novemdecim tantum Epiſcopi interfuerunt, ut inter omnes conſtat. Quare apud Auguſtinum pro 200. ſcribendum eſt 20. Hæc Valeſius. At Auguſtinum loqui de Concilio Arelatenſi verba immediate ſequentia confirmant: *Et tamen in his omnibus, quamvis magna temeritate Italos, Gallos, & Hiſpanos accuſant, relictis ceteris tam multis Provinciis atque gentibus, a quibus nefando ſacrilegio ſeparati ſunt: quibus utique obeſſe non poſſent crimina Italorum, Hiſpanorum, atque Gallorum, etiam ſi vera dicerentur.* Neque enim Italos, Gallos, Hiſpanos Donatiſtæ accu-

Africa eo audaciæ forte proruperunt, & crudelitatis, ut facinora nefaria moliren-tur, dæmone (ut videbatur) affluentiam præſentium bonorum Chriſtianis invidente, utroſque ad abſurdos & importunos cona-tus inſtigante, quo Imperatoris animum contra eos commoveret.

LIV. Adjudicata cauſa Cæciliano. *Verum invido illi res parum proceſſit ex ſententia; quandoquidem Imperator ea, quæ geſta erant, pro ridiculis putavit; inquiens, ſe perditi dæmonis impulſionem facile intellexiſſe; nam facinora illa non modeſtorum & ſobriorum hominum eſſe, ſed eorum qui vel mente penitus excidiſſent, vel eſſent improbi, & impii dæmonis tam-quam œſtro perciti; quos commiſerari o-portere potius, quam ſupplicio afficere, aſ-ſeruit: Ut enim (inquit) ſummæ clemen-tiæ, eorum vicem dolere; ſic hominibus, cum mente capti ſunt, pœnas infligere, ex-tremæ dementiæ eſt & inſcitiæ. Ad hunc modum Imperator Deum omnium contem-platorem omni re gerenda religioſe fœnera-tus, effecit; ut cura, quam ſuſceperat de Eccleſiis, nulla offenſione minui labefacta-rive potuiſſet:* Hucuſque de his Euſebius quæ ſpectant ad Concilium Arelatenſe; quibus demonſtrat, adjudicata cauſa Cæ-ciliano, ex adverſariis nonnullos cum cæ-teris Epiſcopis conſenſiſſe, & in eorum ſententiam pedibus abiiſſe; quos autem contumaci atque obſtinato animo refraga-ri penitus Conſtantinus vidiſſet, nullo de eis ſumpto ſupplicio, illæſos abire juſſiſ-ſe; ipſos tamen (ut ſuo loco dicemus) iterum a tanta Synodo appellantes, & nihilominus ſententiæ Imperatoris neuti-quam acquieſcentes, idem vehementer commotus multavit exilio. Eadem plane teſtatur Sanctus Auguſtinus in epiſtola ſcripta nomine cleri Hipponenſis ad Ja-nuarium, cum ait (a): *Ille* (nempe Con-ſtantinus) *alterum Epiſcopale judicium dedit habendum in Arelatenſi Galliæ civi-tate; ubi multi veſtri, vana, & diaboli-ca diſſenſione damnata, cum Cæciliano in concordiam redierunt; alii vero pertina-ciſſimi, & litigioſiſſimi ad eumdem Impe-ratorem appellaverunt; poſtea & ipſe coa-ctus Epiſcopalem cauſam inter partes co-gnitam terminavit, &c.* Sed hæc poſtea.

(a) *Aug. ep. 68.*

LV. Reliqua Acta concilii, & abſolutio Cæciliani. Recitatum pariter fuiſſe oportuit in eo ſacro Epiſcoporum conventu judicium a-gitatum a Proconſule Æliano juſſu Con-ſtantini in cauſa Felicis Aptungitani, co-gnitum, ratumque a Patribus habitum; Ingentiumque Scribam, quem Conſtanti-nus ſcriptis ad Probianum (ut vidimus) litteris evocaverat, ut quod confeſſus fue-rat, palam faceret, falſaque a Donati-ſtis ſcripta ederet, ad ejuſdem Concilii audientiam introductum fuiſſe, certo cre-dimus. Quibus, & aliis manifeſtioribus teſtificationibus cognitam perſpectamque fuiſſe Cæciliani innocentiam, atque o-mnium calculo magna gloria abſolutum fuiſſe, exploratiſſimum eſt; quomodo e-nim ab eo judicio iidem impudenter ap-pellaſſent, niſi cauſa Cæciliano adjudica-ta fuiſſet. Certe quidem abſolutum eo Judicio ipſum fuiſſe, etiam illorum poſt-eri Donatiſtæ fatebantur; ſic enim ait S. Auguſtinus (b): *Fatetur etiam Par-menianus, ad Arelatenſe oppidum, & E-piſcopos Judices, & partes ex Africa conveniſſe, Cæcilianum ſcilicet, atque Donatiſtas; ubi omnia ſuis credidit, qui nihil victi potuerunt de Judicibus conque-ri.* Verum Parmenianus Oſium Epiſco-pum Cordubenſem calumniatus eſt, ſu-ſcepiſſe patrocinium Cæciliani; & qui ſe-debat cum aliis Judex, ſe ejus exhibuiſſe defenſorem. Affirmat idem S. Auguſti-nus Parmenianumque hoc teſtatum eſſe; nam ait (c): *Cum enim diceret, per Oſium Hiſpanum adjutorium præſtitum Cæciliano, ut ad eorum communionem ſan-ctorum & illibatorum numerus cogeretur, & huic impietati fidem ſervorum Dei inte-gram reſtitiſſe.*

(b) *Aug. contra ep. Parm. l. 1. c. 6.*

(c) *Aug. eod. l. c. 5.*

LVI. Subiecti Præſides Epiſcopis. Abſoluta igitur Cæciliani cauſa, ſacer ille cœtus Epiſcoporum, ex more non-nulla ſtatuit, quæ ad optimum Eccleſia-rum regimen ſpectare videbantur. Et, quod auctore Euſebio dictum eſt, eidem Epiſcoporum conventui interfuiſſe Con-ſtantinum Imperatorem: Idem Auguſtus libenter tulit, faſces Proconſulum, & ma-giſtratuum, ipſoſque provinciarum Recto-res Chriſtianos ſubjici Civitatum Epiſco-pis; immo ipſum auctorem fuiſſe par eſt credere, ut ſanctiſſimi illi Patres e-

PAGIUS accuſaſſent, ſi ab illarum Provinciarum Epiſco-pis *Cæcilianus* abſolutus non fuiſſet. Ipſorum quippe judicio acquieſcere recuſabant, quia Tra-ditores ipſos & Traditoribus communicaſſe cau-ſabantur. In Concilio vero Romano ſub Mel-chiade nulli ex Hiſpania adfuerunt Epiſcopi, ſed quindecim duntaxat Itali & tres Galli, teſte Optato. Quare S. Auguſtinus ducentos Epiſco-pos, a quibus Donatiſtas victos dicit, ad Con-cilium Arelatenſe refert.

XXIII. Sirmondus, ut videre eſt Tom. I. Concilio-rum Labbei, alio fundamento communem ſen-tentiam infringere conatur. *In libris antiquis*, inquit, *quibus uſi ſumus non paucis, nuſquam plures leguntur, quam hic a nobis repræſentati ſunt in univerſum LXXXV. Epiſcopi nimirum XXXIII. Preſbyteri XVI. Diaconi XXVI. Le-ctores II. Exorciſtæ V. in quibus ordinem & formam optimi antiquiſſimique Codicis Corbe-ienſis, in quo Epiſcoporum nomina Provinciarum & Civitatum nominibus præponuntur; cum in a-liis, ſicut in Suriana editione poſtponantur.* Ve-rum, ut obſervavit Schelſtratius parte 2. An-tiquit. Illuſt. Diſſert. 1. cap. 7. art. 3. §. 2. hæc Sirmondi computatio confutatur ex iis, quæ ip-ſemet annotat ad Canonem 8. de Afris rebapti-zantibus, quem tanquam Concilii Plenarii Au-guſtinus opponebat Donatiſtis: *Cypriani Synodo, cujus*

Ex Baronii ſententia magis confirmata.

juſmodi de provinciarum Præſidibus ſanctionem proficuam valde optimo Reipublicæ ſtatui promulgarent (*a*):

(*a*) *Concil. Arelat. c. 7.*

LVII. Quæ de Præſidib. ſtatuit Conc. Arelatenſe.

De Præſidibus, qui Fideles ad Præſidatum impetu proſiliunt, ita placuit, ut cum promoti fuerint, litteras accipiant Eccleſiaſticas communicatorias; ita tamen, ut, in quibuſcumque locis geſſerint, ab Epiſcopo ejuſdem loci cura de illis agatur; ut cum cœperint contra diſciplinam publicam agere tunc demum a communione excludantur, ſimiliterque & de iis fiat, qui Rempublicam agere volunt. Hactenus divina illa plane lex Eccleſiaſtica in tam celebri Epiſcoporum conventu, præſente, rogante (ut par eſt credere) atque annuente Imperatore ſancita, qua ſchiſmatici atque hæretici a Præfecturis cæteriſque magiſtratibus excludendi penitus forent. Continet hæc canon ſeptimus ejuſdem Concilii, cujus omnes alii ibidem inſtituti canones vigintitres numerantur; qui omnes ad Silveſtrum Romanum Pontificem miſſi ſunt ab Epiſcopis, qui Synodo interfuerunt, ſcripta ad eum epiſtola Synodali, qua & petierunt ſtatuta ab ipſis ejus auctoritate firmari: porro ad Silveſtrum datas litteras ipſas integras paulo poſt deſcripturi ſumus, quarum in editis canonibus inſcriptio tantum notata reperitur. Nos autem ipſa, ut ſe habent, ejuſdem Concilii Arelatenſis decreta hic recenſebimus, eadem ex dicta epiſtola Synodi ad Silveſtrum Pontificem cognituri, ex qua tantum ſcriptis canonibus præfixa inſcriptio extat, cui canones ſubſcripti habentur; eorum vero aliquos (ut ad inſtitutum ſpectare noverimus) hic deſcriptos elucidabimus, quibus ex eadem Silveſtri epiſtola petitus titulus ſic legitur iuſcriptus:

LVIII. Litteræ Concilii ad Silveſtrum Pap.

Domino, & ſanctiſſimo fratri Silveſtro Epiſcopo Marinus, & cœtus Epiſcoporum, qui adunati fuerunt in oppido Arelatenſi. Quæ decrevimus communi Concilio, charitati tuæ ſignificamus; ut omnes ſciant, quid in futurum obſervare debeant: Hæc Patres; qui in primis, quod ad perfectam Eccleſiarum omnium unionem atque concordiam ſpectare videbant, nempe ut diei Paſchatis celebrationem una eademque die omnes Fideles agerent, ne eam diem ex privatis diverſorum ſupputationibus diverſis temporibus celebrari contingeret; arbitrio id ſtatuerunt Romani Epiſcopi tantummodo definiendum, cujus litteris ex more ad univerſos Chriſtianos datis, quo potiſſimum tempore Paſcha quolibet anno celebrandum foret, omnibus innoteſceret; ſunt hæc verba ejuſmodi inſtitutionis:

LIX. (*b*) *Conc. Arel. c. 1.*

De (b) obſervatione Paſchæ Domini, ut uno die, & tempore per omnem Orbem obſervetur, & juxta conſuetudinem litteras ad omnes tu dirigas: Hæc ſancta Synodus, nihil novi definiens, ſed ut quod hactenus per Romanæ Eccleſiæ Epiſcopos fieri conſueviſſet, ab omnibus illibatum cuſtodiretur; quod ſciret ejus tantummodo eſſe muneris, de his, quæ obſervanda in Eccleſia eſſent Chriſtiano Orbi litteris ſignificare. Multa inſuper addidit de his quæ ad rectam Eccleſiaſticam diſciplinam informandam ſpectare videbantur, nimirum (*c*): *De his qui in quibuſdam locis ordinati fuerint miniſtri, ut in ipſis etiam perſeverent:* inſuper (*d*): *De his qui arma projiciunt in pace, placuit abſtinere eos a communione.* Eos videlicet, qui, nulla perſecutione urgente, nimia quadam animi levitate a fide exciderent. Quod vero Chriſtianis Circenſia ſpectacula interdicere nimium difficile videretur, prohibuit ne diverſarum factionum, nempe Albatorum, Ruſſatorum, Venetorum, & Praſinorum agitator aliquis Chriſtianus reperirietur, ſic ſtatuens (*e*): *De agitatoribus qui Fideles ſunt, placuit eos, quandiu agitant, a communione ſeparari.*

Reliqui canones Arelat. conc.

(*c*) *Ibid. c. 2.*

(*d*) *Ibid. c. 3.*

(*e*) *Ibid. c. 4.*

LX. Cur ab agitatione Chriſtiani vetiti.

Accidebat plane, & illud a Chriſtiana religione procul abhorrens, ut non tantum ejuſmodi agitatores in legem Eccleſiaſticam peccantes a communione exciderent Catholica, ſed & perfacile Fideles ſeſe hujuſcemodi ex coloribus diſtinctis factionibus implicarent, ſuaque ſtudia in eam partem conferrent, cujus eſſet homo Chriſtianus auriga; contra vero qui aliis faverent aurigis, foverentque adverſarios agitatores, cum in Chriſtianum aurigam, tum etiam in reliquos Fideles malo animo eſſent affecti, ut ex his, quæ S. Hieronymus tradit in rebus geſtis S. Hilarionis de Chriſtiano agitatore, facile poteſt intelligi: Ad hæc igitur omnia evitanda S. Synodus vetuit Chriſtianos agere in Circo agitatores. De ſcenicis id ipſum

PAGIUS

cujus illi auctoritate ſe rebaptizare jactitabant, anteponendam docet Auguſtinus lib. 2. de Baptiſmo contra Donatiſtas cap. 9. ubi poſt laudatam Plenarii Concilii auctoritatem: Quapropter illud unum conſiderent, quod omnibus patet. Si auctoritas Cypriani ſequenda eſt, magis ea ſequenda in unitate ſervanda, quam in Eccleſiæ conſuetudine commutanda. Si autem Concilium ejus attenditur, huic eſt univerſæ Eccleſiæ poſterius Concilium præponendum. Nam & Concilia poſteriora prioribus apud poſteros præponuntur, & univerſum partibus ſemper jure optimo præponitur. *Concilium Arelatenſe, quod Tranſmarinum & Univerſale jam dixerat, hic rurſus Plenarium & univerſæ Eccleſiæ Concilium vocat, quia ex univerſa Occidentis Eccleſiæ eo convenerant:* Hæc Sirmondus, ex quibus Schelſtratius arguit: Teſte Sirmondo D. Auguſtinus opponit Concilium Arelatenſe primum ſub Silveſtro, Concilio Carthaginenſi ſub Cypriano, tanquam Concilium univerſæ Eccleſiæ minori Provinciali, & univerſum ſeu totum ſuæ parti; ſed Synodus Cypriani

ipſum placuit, ſic decernendo (*a*): *De Theatricis, & ipſos placuit, quamdiu agunt, a communione privari.* Rurſum vero (*b*): *De his qui in infirmitate credere volunt, placuit debere his manum imponi.* Porro eam manus impoſitionem exiſtimo ipſos intellexiſſe, cujus S. Auguſtinus (*c*) meminit in libro de Unico baptiſmo contra Donatiſtas, cum agit de ea manus impoſitione, quæ baptizatis exhibetur. *Quid enim eſt* (ait) *aliud manus impoſitio, niſi oratio ſuper hominem?*

(*a*) Ibid. c. 5. (*b*) Ibid. c. 6. (*c*) Aug. l. 3. c. 16.

LXI. Illud quoque diligenter obſervandum eſt; quoniam conſtat ex ſententia Romani Concilii, quam Optatus (*d*) recitat, Donatum a Caſiſnigris, duplici de cauſa fuiſſe damnatum, tum quod rebaptizaſſet, tum etiam, quod Epiſcopis lapſis manum impoſuiſſet; ne præſumptum ſcelus ab eo latius ſerperet, ejuſmodi legem iidem ſtatuere (*e*).

(*d*) Optat. Milevit. l. 1. (*e*) Conc. Arel. c. 8.

De Afris, qui propria lege ſua utuntur, ut rebaptizentur; placuit, ſi ad Eccleſiam aliqui de hac hæreſi venerint, interrogent eos noſtræ fidei ſacerdotes ſymbolum, & ſi perviderint, in Patre, Filio & Spiritu ſancto eos baptizatos, manus eis tantum imponatur, ut accipiant Spiritum ſanctum. Quod ſi interrogati non reſponderint hanc Trinitatem, baptizentur:* Hæc S. Synodus, quod Donatiſtæ opinionem a Cypriano, & aliis quibuſdam Africanis Epiſcopis aſſertam ſectari profiterentur, ut omnes qui extra Catholicam Eccleſiam baptizati eſſent, vero baptiſmate in Eccleſia baptizandi forent; cumque ſe tantum eſſe Catholicos, puros, ac mundos dicerent, reliquos vero, vel traditione pollutos, vel eorum communicatione fœdatos, ac proinde extra Eccleſiam conſtitutos; inde accidit, ut quoſcumque poſſent ad ſchiſma pellicere, continuo rebaptizarent; cumque ſpecioſi nominis Cypriani prætextu ſuam ipſorum ſententiam divulgarent, inde evenit, ut, quod ante ſtatutum fuiſſe vidimus, Patres in eadem Synodo confirmarent, nimirum eos tantum eſſe baptizandos vero baptiſmate, quos abſque confeſſione ſanctiſſimæ Trinitatis conſtaret ſuſcepiſſe baptiſmum.

* Arianis adverſus Anabaptiſtas.

LXII. Cypriano pro ſcuto male uſi Donatiſtæ. Permagni quippe intereſt, quo animo quid in Eccleſia aſſeratur; nam Donatiſtæ licet eamdem ſecum Cypriano atque collegis ſententiam ſequi profiterentur; hunc tamen Eccleſia veneratur, ut ſanctum, illos autem deteſtatur, ut impios. Unde jure Vincentius (*f*) Lirinenſis exclamat dicens: *O rerum mira converſio! Auctores ejuſdem opinionis Catholici, conſectatores vero hæretici judicantur; abſolvuntur magiſtri, condemnantur diſcipuli; conſcriptores librorum, Regni filii erunt; aſſertores vero gehenna ſuſcipiet. Nam quis illud ſanctorum omnium, & Epiſcoporum, & martyrum lumen beatiſſimum Cyprianum cum cæteris collegis ſuis in æternum dubitet regnaturum eſſe cum Chriſto? aut quis contra tam ſacrilegus, qui Donatiſtas & cæteras peſtes, quæ illius auctoritate Concilii rebaptizare ſe jactitant, in ſempiternum neget arſuros eſſe cum diabolo?* Hæc ipſe. Quod vero Donatus (ut dictum eſt) damnatus fuerit ea etiam de cauſa, quod lapſis Epiſcopis manum impoſuiſſet; ipſum fuiſſe Epiſcopum, ſignificari videtur, ejus nempe loci a quo denominationem acceperat, ut diceretur, a Caſiſnigris. Patres igitur tantam temeritatem deteſtati, quod contra majorum decreta lapſis Epiſcopis ſic manus imponeretur, ut etiam in functione Epiſcopali deberent perſeverare, quod Donatus adverſus Eccleſiaſticam diſciplinam præſumpſiſſet, ejuſmodi regulam ſtatuerunt (*g*):

(*f*) Vinc. Lirin. lib. adverſ. hæreſ. 11.

(*g*) Conc. Arelat. c. 13.

LXIII. De Traditoribus. *De his qui Scripturas ſanctas tradidiſſe dicuntur, vel vaſa Dominica, vel nomina fratrum ſuorum, placuit nobis, ut quicumque eorum ex Actis publicis fuerit detectus, vel verbis nudis, ab ordine cleri amoveatur. Nam ſi iidem aliquos ordinaſſe fuerint deprehenſi; etſi in his qui ordinaverunt, ratio ſubſiſtit; non tamen illis ſubſiſtat ordinatio; quoniam multi ſunt qui contra Eccleſiarum regulam pugnare videntur, & per teſtes redemptos putant ſe ad accuſationem * admitti debere; qui omnino non admittantur, niſi (ut ſupra diximus) Actis publicis docuerint omni ſe ſuſpicione carere.*

* excuſationem.

LXIV. Cæterum quoniam ipſa Synodus ex prolatis coram ſe atque probatis accuſationibus adverſus Cæcilianum, & Felicem Aptungitanum probe intellexiſſet, eos Donatiſtarum circumventos fuiſſe calumniis; adverſus falſos accuſatores ejuſmodi ſcripſit decretum (*h*): *De his qui falſo accuſant fratres ſuos, placuit eos uſque ad exitum non communicare; ſed falſum teſtem,*

(*h*) Eod. Conc. c. 14.

PAGIUS priani fuit LXXXIII. Epiſcoporum ex omni Africa. Quare juxta Auguſtini mentem Concilium Arelatenſe, non ſolum habuit XXXIII. Epiſcopos, ut putat Sirmondus, ſed plures LXXXIII. ut tanquam univerſum & numeroſius, Synodo Africæ prævaleat. Quod fortius urgeri poteſt ex aliis Auguſtini locis, ubi numerum Africanorum Præſulum longe minorem exhibet, quam aliorum, qui in Synodo Plenaria (juxta Sirmondum, Arelatenſi prima) contra Cyprianum ſtatuerunt.

XXIV. Incertum an Conſtantinus interfuerit Concilio Arelatenſi. Exiſtimavit Baronius, *Conſtantinum* Concilio Arelatenſi interfuiſſe, quod Euſebius lib. 1. de Vita Conſtantini capiti 44. hunc titulum præfixerit: *Quomodo Synodis Epiſcoporum interfuit*; iſtum vero capiti 45. *Quomodo inſipientes toleraverit*: quo in ultimo capite meminit Euſebius Africanorum ſeu Donatiſtarum turbas excitantium; putat enim Baronius, in duobus illis capitibus de una eademque re, nempe de Conciliis Conſtantino præſente celebratis, agi. Verum, licet certum ſit, Conſtantinum aliquot hujus

Baron. n. LIII.

(a) Prover. 19. ſtem, juxta Scripturam (a), impunitum non licere eſſe. Ad hæc quoque ſpectabat tempora, quod lapſorum complures, reddita jam pace Eccleſiæ, lætantes viverent, nec de admiſſo impietatis ſcelere, moniti licet, pœnitentiam agerent, iidemque ægritudine laborantes communionem peterent; ad coercitionem ergo aliorum ignaviæ hæc in eodem conventu iidem Epiſcopi ſtatuerunt (b): *De his qui apoſtatant, & numquam ſe ad Eccleſiam repræſentant, nec pœnitentiam quidem agere quærunt, & poſtea infirmitate correpti, petunt communionem; placuit eis non dandam communionem, niſi revaluerint, & egerint dignos fructus pœnitentiæ.*

Quid de lapſis.

(b) Conc. Arelat. 1. c. 23.

LXV. De Epiſtolis confeſſorum.

Sed & quod in Concilio Eliberino antea celebrato ſtatutum fuerat, ut cum ceſſaſſet jam perſecutio, nullus amplius uſus eſſet Epiſtolarum, quæ a confeſſoribus datæ eſſent in ſignum Catholicæ communionis; id ipſum quoque Patres in hoc Concilio decreverunt his verbis (c): *De his qui confeſſorum litteras offerunt; placuit, ut, ſublatis eis litteris, alias accipiant communicatorias*: eas nimirum, quas Epiſcopi dare ſolerent: Hæc Synodus, a qua alia plura ſunt ſalubriter inſtituta. Sed hæc ſatis de iis quæ ad rerum geſtarum hiſtoriam ſpectare videri poſſunt.

(c) Ibid. c. 9.

LXVI. Epiſtola Synodi ad Silveſtrum.

Supereſt ut hic deſcribamus epiſtolam a Synodo ſcriptam ad Silveſtrum Romanum Pontificem de his quæ geſta eſſent in Synodo, ex P. Pithœi Bibliotheca depromptam, qua & ſanciti canones nonnulli continentur, hic ad certiorem fidem inſinuandam cum eadem recitandi; eſt autem ejuſmodi ejus inſcriptio: *Dilectiſſimo Papæ Silveſtro, Marinus, Acratius (d), Natalis, Theodorus, Proterius, Vocius (e), Verus, Probatianus (f), Cæcilianus, Fauſtinus, Surgentius, Gregorius, Rheticius, Ambitauſus (g), Terminatius (h), Merocles, Pardus, Adelfius, Hibernius (i), Fortunatus, Ariſtaſius (k), Lampadius, Vitalis, & Maternus, Liberius, Gregorius, Creſcens, Avitianus (l), Dafnus, Orantalis (m), Quintaſius (n), Victor, Victor, Epictetus, in Domino æternam ſalutem*. Conſtat quidem complurium Epiſcoporum nomina hic mendoſe legi, quæ emendavimus in margine (ut licuit) ex ipſa inſcriptione Epiſcoporum, quæ errore præfixa habetur Concilio poſteriori Arelatenſi. Ipſa autem epiſtola ſic ſe habet:

(d) Agricius. (e) Evotius, vel Evoptius. (f) Probatus. (g) Bethauſus. (h) Termatius. (i) Eburius. (k) Anaſtaſius. (l) Avicianus. (m) Orientalis. (n) Quintianus.

*Communi copula charitatis & unitate, matris Eccleſiæ Catholicæ vinculo inhærentes, ad Arelatenſium civitatem piiſſimi Imperatoris voluntate adducti, inde te, religioſiſſime Papa, cum merita reverentia ſalutamus, ubi graves ac pernicioſos legi noſtræ, atque traditioni effrœnatæ mentis homines pertulimus; quos & Dei noſtri præſens auctoritas, & traditio ac regula veritatis ita reſpuit, ut nulla in illis aut dicendi ratio ſubſiſteret, aut accuſandi modus ullus, aut probatio conveniret. Ideo judice Deo, & matre Eccleſia, quæ ſuos novit, & comprobat, aut damnati ſunt, aut repulſi. Et utinam, frater dilectiſſime, ad hoc tantum ſpectaculum intereſſes; tanti feciſſes profecto credimus, quia in eos ſeverior fuiſſet ſententia prolata; & te pariter nobiſcum judicante, cœtus noſter majori lætitia exultaſſet. Sed quoniam recedere a partibus illis minime potuiſti, in quibus & Apoſtoli quotidie ſedent, & cruor ipſorum ſine intermiſſione Dei gloriam teſtatur; non tamen hæc ſola nobis viſa ſunt tractanda, frater cariſſime, ad quæ fueramus invitati, ſed & conſulendum nobiſmetipſis conſuluimus; & quam diverſæ ſint * provinciæ ex quibus advenimus, ita & varia contingunt, quæ nos cenſemus obſervare debere.* * ſunt

LXVII. *Placuit ergo, præſente Spiritu ſancto, & Angelis ejus, ut & his qui ſingulos quos * monebat, judicare, proferremus de quiete præſente. Placuit etiam, antequam * .... a te, qui majores diœceſes tenes, * per te potiſſimum omnibus inſinuari. Quid autem ſit quod ſenſerimus, ſcripto noſtræ mediocritatis ſubjunximus. Ad id primo loco de vita noſtra atque utilitate tractandum fuit; ut qui unus pro multis mortuus eſt, & reſurrexit, ab omnibus tempus ipſum ita religioſa mente obſervetur, ne diviſioni, vel diſſenſioni in tanto obſequio devotionis poſſint exurgere. Cenſemus ergo, Paſcha Domini per Orbem totum una die obſervatum iri. De his quoque qui quibuſcumque locis ordinati fuerint miniſtri; ut in ipſis locis perſeverent. De his agitur * enim qui arma projiciunt in pace; placuit abſtineri eos a communione. De Circiſſariis agitatoribus, qui Fideles ſunt; placuit eos quamdiu agitant, a communione ſeparari. De Theatricis; ipſos placuit, quam-*

* ..edantur
* aperte

Decreta Synodi Arelat. ad Silveſtrum Papam miſſa.

* igitur

PAGIUS jus anni menſibus in Gallia fuiſſe, ut liquet ex Legibus ibidem ab eo emiſſis, incompertum tamen, an Euſebius in ſecundo capite laudato loquatur de iis, quæ in Conciliis geſta. Præterea Concilium Arelatenſe *ad Kalendas Auguſti* indictum fuit, ut teſtatur Conſtantinus in epiſtola ad Chreſtum Syracuſanorum Epiſcopum apud Euſebium lib. 10. cap. 5. & in epiſtola ad Ælaſium, ſeu Ablavium, quam recitat Baronius. Eo autem die vix Conſtantinus Arelatis eſſe potuit, cum Idacius in Faſtis hoc anno ſcribat: *His Conſſ. bellum Cibalenſe fuit VIII. Idus Octobr.* in Pannonia ſc. quo Conſtantino cum exercitu pergendum fuit, ideoque menſe Septembri aut Auguſto; cum menſe Octobri adverſus Licinium pugnandum fuerit. Quod bellum

*quam diu agunt, a communione ſeparari. De his qui in infirmitate ſunt conſtituti, & recedere volunt; placuit eis manum imponi. De Præſidibus autem, qui Fideles ſunt, & ad Præſidatum conſiliunt; ita placuit, ut cum promoti fuerint, litteras quidem accipiant Eccleſiaſticas communicatorias; ita tamen, ut in quibuſcumque locis geſſerint, ab Epiſcopis ejuſdem loci cura de illis agatur; & ſi cœperint contra diſciplinam agere; tunc demum a communione excludantur. Et de his quidem qui in Republica agere volunt, ſimiliter. De Africa * autem, quod propria lege ſua utantur, ut rebaptizent; placuit, ut, ad Eccleſiam ſi aliquis hæreticus venerit, interrogent eum ſymbolum; & ſi perviderint eum in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto eſſe baptizatum, manus tantum ei imponatur. Quod ſi interrogatus ſymbolum, non reſponderit Trinitatem, tunc merito baptizetur, & cætera.... Tunc tædians juſſit omnes.... ad ſedes ſuas redire:* Hucuſque Synodica, in qua deeſſe reliqui canones noſcuntur, & alia uſque ad dimiſſionem Epiſcoporum factam a Conſtantino.

* Afris

LXVIII. Canones confirmari ſoliti ab Apoſt. Sede.

Eſt autem inter hæc omnia illud obſervatione digniſſimum, antiquum fuiſſe Catholicæ Eccleſiæ morem, ut leges Eccleſiæ in frequenti Patrum conſeſſu ſancitæ cum eſſent, eas ad Romanum Pontificem mitterent; cujus auctoritate probatæ, ab eodem in univerſas Eccleſias promulgarentur; id enim Patres ea profeſſi ſunt ſententia, qua dixerunt: *Placuit etiam, antequam *.... a te qui majores diœceſes tenes, * per te potiſſimum omnibus inſinuari.*

*..edantur
* aperte

LXIX. Appellant iterum Donatiſtæ.

Conſtat Donatiſtas ex judicio hujus Synodi Arelatenſis iterum (quod fecerant antea) appellaſſe ad eumdem Conſtantinum: Imperatorem id quidem S. Auguſtinus (ut dicemus) ſæpe teſtatur. Cæterum quod conſtet Conſtantini judicium nonniſi poſt ſequentem annum eſſe exhibitum, intelligi poteſt eumdem Conſtantinum nequaquam detuliſſe eorum appellationi, cum illam ipſi interpoſuerunt, niſi poſt biennium, victum illorum improbitate. Hoc autem anno eos in Africam rediiſſe, perſtitiſſeque in eadem adverſus Cæcilianum, & Epiſcopos Judices animi pertinacia, litteræ Magiſtratuum, quibus curæ fuit, ut redeuntibus in Africam Epiſcopis pararent viaticum, declarant; quæ ſic ſe habent:

Petronius, Annianus, & Julianus Domicio Celſo Vicario Africæ.

LXX. Dimiſſi cum viatico Donatiſtæ.

*Quoniam, Lucianum, Capitonem, Fidentium, & Naſutium Epiſcopos, & Mammarium presbyterum, qui, ſecundum cæleſte præceptum domini Conſtantini Maximi invicti ſemper Auguſti, ad Gallias cum aliis legis ejus hominibus venerant, dignitas ejus ad lares proprios venire præcepit; angarialem his cum annonaria competentia uſque ad Arelatenſem portum, ſecundum imperatum æternitatis ejuſdem clementiſſimi Principis, dedimus, frater, qua inde Africam navigent; quod ſolertiam tuam litteris noſtris ſcire conveniat. Optamus, te frater, feliciſſimum bene valere, Hilarius Princeps obtulit IV. Kalendas Majas, Triberis *.* Sunt hi Epiſcopi hic nominati partium Donatiſtarum coryphæi, atque iidem ipſi qui primo ante Romanum Concilium ſub Melchiade dato libello (ut diximus ex Optato *a*) interpellarunt Conſtantinum Imperatorem adverſus Cæcilianum. Magna quidem hæc humanitas & tolerantia ejuſdem Conſtantini, & fortaſſe nimia, cum obſtinatos ſchiſmaticos, ſicut publica evectione in Gallias ex Africa evocaverat, ita redeuntes eadem proſecutus eſt munificentia: ſed male plane conſultus (quod exitus demonſtravit) dum patientia eos ſuperare conſtituit, & beneficientia demerere. Quæ autem fuerit de his animi ſui ſententia, teſtatur litteris, quas dedit ad Catholicos in Africa conſtitutos, quæ ſic ſe habent:

* Treveris.

(*a*) *Optat. l. 1.*

Conſtantinus Auguſtus univerſis Epiſcopis per Africam, & plebi Eccleſiæ Catholicæ.

LXXI. Epiſtola Conſtant. ad Africanos catholicos.

Quod fides debuit, quantum prudentia valuit, prout puritas potuit, tentaſſe me per omnia humanitatis, & moderationis officia, optime ſcitis; ut juxta magiſteria legis noſtræ, pax illa ſanctiſſimæ fraternitatis, cujus gratiam Deus ſummus famulorum ſuorum pectoribus immiſcuit, ſtabilita per omnem concordiam teneretur; ſed quia vim illam ſceleris infuſi, paucorum licet, ſenſibus pervicaciter inhærentem intentionis noſtræ ratio non potuit edomare, favente adhuc ſibi huic nequitiæ patrocinio, ut extorqueri ſibi omnia non ſinerent, in quo ſe deliquiſſe gauderent;

PAGIUS lum male a Baronio conſignatum, ſuo loco referemus. Valeſius in Diſſert. de Schiſmate Donatiſtarum cap. 9. negat, Conſtantinum Concilio Arelatenſi interfuiſſe, quod nemo ex Veteribus, ac ne ipſe quidem Auguſtinus, qui tamen de hoc Concilio ſæpiſſime locutus eſt, id umquam affirmaverint, & ex epiſtola, quam Conſtantinum ad Epiſcopos poſt Synodum Arelatenſem ſcripſiſſe Valeſius putat, manifeſte colligatur, eum Synodo non interfuiſſe. *Quod ſi Imperator*, inquit, *huic Synodo interfuiſſet, quonam modo auſi fuiſſent Donatiſtæ ab ejus Synodi ſententia ad Imperatoris judicium provocare? quid enim hoc aliud erat, quam ab Imperatore ipſo appellare?* Verum argumentum negativum plerumque errori obnoxium, & epiſtola Conſtantini Patribus Concilii ſcripta, non poſt Arelatenſe, ſed poſt Romanum Concilium data, ut

* ſerpit *rent; ſpectandum nobis eſt, dum totum hoc per paucos ſedit * in populum, omnipotentis Dei miſericordia mitigetur. Inde enim remedium ſperare debemus, cum omnia bona vota, & facta referuntur. Verum dum cæleſtis medicina procedat, hactenus ſunt conſilia noſtra moderanda, ut patientiam percolamus; & quicquid inſolentia illorum pro conſuetudine intemperantiæ tentat aut facit, id totum tranquillitatis virtute toleremus; nihil ex reciproco reponatur injuriæ; vindictam enim, quam Deo ſervare debemus, inſipientis eſt manibus uſurpare; maxime cum debeat fides noſtra confidere, quicquid ab hujuſmodi hominum furore patietur, martyrii gratia apud Deum eſſe valiturum. Quid eſt enim aliud in hoc ſæculo in nomine Dei vincere, quam inconditos hominum impetus quiete legis populum laceſſentes conſtanti pectore ſuſtinere? Quod ſi obſervaverit veſtra ſinceritas; cito videbitis, per gratiam ſummæ Divinitatis, ut langueſcentibus eorum inſtitutis, vel moribus, qui ſe miſerrimæ contentionis vexillarios præbent, ſciant omnes non debere ſe paucorum perſuaſione pereuntes ſempiterno letho dare, quo poſſint pœnitentiæ gratia, ſemper vitæ æternæ, correctis erroribus ſuis, integrari. Valete voto communi per ſæcula, jubente Deo, fratres cariſſimi:* Hæc ad Catholicos Conſtantinus. Quid autem poſt hæc reverſi in Africam, abuſi patientia tanti Principis, Donatiſtæ præſumpſerint, ſuo loco dicemus.

LXXII. Edictum de appellationibus. Quod vero ad ſtatum politicum ſpectat; hoc anno, iiſdem Coſſ. Voluſiano & Aniano, Conſtantinus Imperator, Treveris cum eſſet, tertio Nonas Novembris edictum de appellationibus promulgavit; licet alibi datum, nempe Adrumeti, legatur; ſæpe namque contigit, ut quoniam qua data eſſent die, & qua accepta, ſolerent Imperatorum edicta atque reſcripta notari; errore librariorum factum eſſe reperiatur, ut ubi data eſt lex, ibi acceptam eſſe perperam ſcriptum ſit, & contra ubi fuit accepta, datam eſſe, ſit errore locus appoſitus: quod niſi quis accurate conſideret, innumeris ſe involvet ambagibus, dum reperiet frequenter paucorum dierum ſpatio ab eodem Imperatore in diverſis longeque remotis Orbis locis data eſſe reſcripta; quibus, niſi quis mendum intelligat, interdum fateri cogitur, brevi temporis ſpatio, idque ſæpius, eumdem (quod perabſurdum eſt dicere) Romanum Imperium peragraſſe. Meminit idem Conſtantinus in reſcripto ad Probianum (a) Africæ Proconſulem anno ſequenti dato, de promulgato a ſe generaliter edicto de appellationibus. Porro eiuſdem edicti deſcripta habentur fragmenta quædam in Codice (b) Theodoſiano, cujus etiam pars illa fuiſſe videtur, qua cautum eſt, ne ſententiam capitis in aliquem Judex ferret, niſi manifeſte eſſet ſua confeſſione convictus; ibidem namque loci, nempe Treveris, & eadem die tertio Nonas Novembris, eodemque anno, & ad eumdem Catullinum lex (c) illa data habetur. Hæc de edicto Conſtantini volumus attuliſſe, quod fortaſſe occaſione Donatiſtarum temere appellantium, illud ab eo fuerit promulgatum.

(a) *l.3. de appel. Cod. Theod.*

(b) *l.1. de appell. & l.1. quorum appel. C. Theod. & l. minime de appell. C. Juſtin.*

(c) *l.1. de pœnis C. Theod. & l.16. Cod. Juſtin.*

LXXIII. Conſtantini diverſæ leges. Ex quo autem de legibus Conſtantini hoc anno editis ſemel dicere aggreſſi ſumus; fuit inter alias illa laudabilis, qua ingenuos a Maxentio tyranno ſervituti ſubjectos in libertatem vendicari juſſit, ſic ad Voluſianum reſcribens (d):

(d) *l. 1. de ingenuis, Cod. Theod.*

Univerſi devotionis ſtudio contendant, ſi quos ingenuis natalibus procreatos, ſub tyranno ingenuitatem amiſiſſe, aut propria contenti conſcientia, aut aliorum judiciis recognoſcunt, natalibus ſuis reſtituere, nec expectata Judicis interpellatione. Nam ſi quis contra conſcientiam ſuam, vel certiſſima teſtimonia plurimorum, in eadem avaritia & tenacitate permanſerit, ſeveriſſima pœna multabitur. Placet autem etiam eos periculo ſubjugari, qui ſcientes ingenuos ſervitutis neceſſitatem, per incuriam ſuſtinere diſſimulant. Propoſ. VIII. Kal. Maii Romæ, Voluſiano & Aniano Coſſ.

LXXIV. Turpitudines lege Conſtant. ſublatæ. At deſideratur illud Chriſtiano Imperatore dignum edictum, quo cœnoſas illas ſordidiſſimarum libidinum cloacas obſtruxit, cujus meminit ſanctus Hieronymus (e) dicens: *Inter ſcorta quoque in fornicibus ſpectaculorum pueri ſteterunt publicæ libidini expoſiti; donec ſub Conſtantino Imperatore, Chriſti Evangelio coruſcante, & infidelitas univerſarum gentium, & turpitudo deleta eſt.* Periit, & illa pariter laudata Conſtantini lex, qua vetuit eunuchos gerere Præfecturas & magiſtratus; de qua Lampridius in Alexandro: *Scio* (inquit) *Conſtantine Imperator, quo periculo iſta dicantur apud Imperatorem, qui talibus ſervit; ſed ſalva Republica, poſteaquam intellexiſti, quid mali clades iſtæ habeant, & quemadmodum Principes circumveniant, & tu eos eo loci habes, ut nec chlamyde uti juſſeris,* *ſed*

(e) *Hier. in Iſai. l. 2. c. 1.*

PAGIUS ut ſuo loco monſtravi. Nec mirum, ſi Conſtantinus, poſtquam interfuiſſet Concilio Arelatenſi, audiſſet Donatiſtas ad ejus judicium provocantes, cum, ipſo Valeſio citato teſte cap. 10. Imperium Conſtantini plerique reprehendendum putarint, quod adverſus Donatiſtas nimis clementer ageret. Nihil itaque hac in re certi.

XXV. Epocha Synodi Laodicenæ. Marca lib. 3. de Concordia Imperii & Sacerdotii cap. 3. Synodum *Laodicenam* poſt Nicænam celebratam oſtendit. Primo, quia Canone ſeptimo damnantur *Photiniani* Hæretici, qui aliquot annis poſt Synodum Nicænam emerſere.

(a) l. de lenon. Cod. Theod.

ſed neceſſitatibus domeſticis delegaris. Vetuit idem Conſtantinus (*a*) ancillas Chriſtianas tradi lenonibus, quas a Chriſtianis hominibus redimi voluit. At de his modo ſatis.

LXXV.

(b) Euſeb. l. 10. c. 3. & 9.

Crebra in Oriente Concilia.

Quod autem teſtatur Euſebius (*b*), extincto Maximino in Oriente tyranno, mox celebrari cœptos frequentes Epiſcoporum in unum conventus; cum ex his quæ dicta ſuperius ſunt, conſtet eumdem tyrannum anno præſenti; ulciſcente numine, eſſe ſublatum; hoc ipſo quoque anno ad reſtituendam Eccleſiaſticam diſciplinam, tot annorum ſpatio ob ingentes perſecutiones collapſam, in diverſis ejus Orbis provinciis eadem cœpere Epiſcoporum celebrari Concilia. Adhuc antiqua quædam monumenta ſuperſunt ejuſmodi ſtudii ac vigilantiæ paſtoralis, nempe Canones Conciliorum Ancyrani, atque Neocæſarienſis; quorum Ancyranum prius collectum fuiſſe videtur; Neocæſarienſe vero poſterius; quod enim in Ancyrano Concilio in primis de iis agitur, qui in perſecutione lapſi, per pœnitentiam reſtituendi eſſent; ſedata perſecutione hoc anno, poſt Paſcha celebratum fuiſſe videtur. In Neocæſarienſi vero Concilio; cui complures ex illis qui Ancyranæ Synodo interfuerant, ſubſcripti habentur, iidem ſuppleſſe viſi ſunt ea quæ in Ancyrano fuerant prætermiſſa.

LXXVI. Satiſfactio ab univerſa Eccleſia quæſita.

Quod igitur olim Cornelius Romæ, Cyprianus Carthagine, & Gregorius Epiſcopus Neocæſarienſis in Ponto Decianæ perſecutionis tempore lapſos, nonniſi (ut vidimus) prævia ſatisfactione, & ſecundum delicti pondus, pœnitentia compenſata, in Eccleſiam recipiendos eſſe ſtatuerunt; atque rurſum de iis, qui urgente Diocletiani vexatione, a fide exciderant, pariter decreverunt in Occidente Hiſpaniarum Epiſcopi in Concilio Eliberino, necnon in Ægypto Magnus ille Petrus martyr Epiſcopus Alexandrinus; id ipſum Eque Syriæ, atque Aſiæ complures ſimul coeuntes Epiſcopi præſtiterunt; ut videas unum eumdemque Spiritum ſanctum Eccleſiam Catholicam moderari; in eamdemque de lapſis recipiendis, ne niſi prævia ſatisfactione ad communionem Eccleſiaſticam admitterentur diverſis in locis, diverſiſque temporibus, ſanctos Epiſcopos, eodem ſacro afflante Spiritu, conſpiraſſe ſententiam; ut pro diſtinctione criminum, perſonarum, & temporum, proque diverſitate affectuum pœnitentium, diverſas quoque inire rationes, ejuſdem Sancti Spiritus diſcretio perſuaſerit.

LXXVII. Concilium Ancyranum.

De Epiſcopis qui convenerunt Ancyræ.

Hæc igitur, ut agerentur in Concilio Ancyrano, operam præcipuam viſus eſt impendiſſe primariæ ſedis Eccleſiæ Orientalis Vitalis Epiſcopus Antiochenus; qui pace Eccleſiæ bene uſus, diſperſos per plateas ex ingenti illo terræmotu lapides Sactuarii in unum colligere, & glutino communionis Catholicæ una cum cæteris templi Dei ſtructuræ reſtituere conatus eſt. Ut autem Ancyra Civitas ad ejuſmodi ſacrum Conventum celebrandum eligeretur, loci opportunitas perſuaſit, utpote in meditullio regionis conſtituta, quo Minoris Aſiæ Epiſcopi, Cappadoces, Pontici pariter, & Armeni, Cilices, & Syri convenire faciliùs potuiſſent. Id nos de Vitale affirmare perſuadet, quod ex iis, qui huic Synodo interfuerunt Epiſcopi, ponitur primo loco Vitalis Antiochenus, poſt quem recenſetur Agricolaus Epiſcopus Cæſareæ Palæſtinæ, qui in ea ſede præceſſit Euſebium Pamphili. Sed & interfuit quoque inter alios Orientales Epiſcopos, qui eidem Civitati, ubi acta eſt Synodus, præerat Epiſcopus Marcellus Ancyræ primæ Galatiæ. Hic idem fuit Marcellus Epiſcopus Ancyranus, qui primo inter Catholicos in Nicæno Concilio (ut ſuo loco dicendum eſt) adverſus Arium egregiam navavit operam, poſtea vero ab Arianis magnopere exagitatus eſt, abſolutus autem Romæ a Julio Papa, necnon Concilio Sardicenſi, vixitque, ut colligitur ex Epiphanio (*c*) (mirum dictu) uſque ad annum decimum Valentiniani atque Valentis Imperatorum, qui numeratur Domini trecenteſimus ſeptuageſimus ſextus, ab Orientalibus Sabellianiſmo notatus.

(c) Epiph. hær. 48. & 77. & l. 1. circa princ.

LXXVIII.

Ponitur poſt Marcellum Lupus Tarſenſis Epiſcopus, qui inter egregios Catholicæ fidei propugnatores ab Athanaſio (*d*) recenſetur; necnon Baſilius * Epiſcopus Amaſenus, qui ſub Licinio Chriſtianos perſequente, illuſtre martyrium ſubiit, de quo plura ſuo loco dicturi ſumus, quem & S. Athanaſius (*e*) inter inſigniores fama Catholicos numerat; item Philadelphius Juliopolis, qui poſtea interfuit, & ſubſcripſit Magno Nicæno Concilio. Poſt hunc ſequitur ordine Euſtolius Epiſcopus Nicomediæ; ſucceſſerat hic Antimo, quem Maximianus Galerius (*f*) ob Chriſti fidem necavit, atque igni tradidit; hunc Cyrillus (*g*) præceſſerat; itemque Heraclius Zelenenſis Majoris Armeniæ Epiſcopus, qui etiam ſubſcriptus legitur Magno Nicæno Concilio; Petrus Iconienſis, cujus ſucceſſor Eula-

* al Baſileus.

(d) Athan. orat. 1. cont. Arian. ad Epiſc. Ægypt. & Libyæ.

(e) Athan. orat. 1. contra Arian.

(f) Acta Luciani martyris.

(g) Acta Domnæ & Indes.

PAGIUS

Baronius in Appendice Tom. IV.

ſere. Secundo, in antiqua Collectione Laodicena locum ſuum obtinet poſt Antiochenam anno CCCXLI. coactam. Exiſtimat itaque Marca, eam Synodum anno trecenteſimo ſexageſimo quinto congregatam, quod eo anno Synodus *Illyriciana* celebrata fuerit ab Epiſcopis Aſianæ Diœceſeos: *Laodicena* vero e diverſis Provinciis Aſianæ Diœceſeos habita ſit *Laodiceæ*, quæ eſt Metropolis Phrygiæ Pacatianæ. Sed hæc Præſulis doctiſſimi conjectura ſubſiſtere

Eulalius interfuit eidem Nicæno Concilio; Nunechius Laodicenſis, & ipſe primus recenſitus habetur inter Epiſcopos Phrygiæ Pacatianæ qui interfuerunt Nicæno conventui; quibus ſubduntur Sergianus Antiochiæ Piſidiæ, Epidaurus Pyſidenſis Pamphiliæ & Narciſſus Neroniadis, qui poſtea defecit ad Arianos; Leontius quoque ibi ponitur Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopus; hic inſignis ille, qui (ut ſuo loco dicemus) veniens ad Nicænum Concilium, Nazianzum cum perveniſſet, inviſit, & baptizavit Gregorium (*a*) hoc patrem Gregorii Nazianzeni. Longinus etiam Epiſcopus Neocæſarienſis in Ponto ibi ſubſcribitur, qui pariter magna cum laude verſatus eſt in Nicæno Concilio, quod chirographo confirmavit; quem inter coriphæos Orthodoxæ fidei adnumerat Athanaſius (*b*), ipſumque Longianum nominat; præceſſit hic Muſonium, cujus Sanctus Baſilius (*c*) meminit ſcribens ad Neocæſarienſes; itemque Amphion Epiſcopus Epiphaniæ in Cilicia, qui itidem Nicæno Concilio præſto fuit a parte Catholicorum; Salaminus Germaniciæ, & Germanus Neapolis Palæſtinæ Epiſcopi, omnes numero decem, & octo, quos recenſuiſſe oportuit ob rerum geſtarum continuatam ſeriem.

(*a*) *Greg. Nazianz. orat. in funer. Patris.*

(*b*) *Athan. orat. 1. cont. Arian.*

(*c*) *Baſil. epiſt. 64.*

LXXIX. Decreta in Concilio Ancyrano.

Quid autem actum ſit, quidve decretum a tam nobili tot tantorumque Patrum conſeſſu, dignum putamus, quod Annalibus intexatur. Ipſi enim in confinio quodam perſecutionis, & pacis Eccleſiæ conſtituti, haud aliud docuerunt in pace, quam quod antea a Patribus noſcerent fuiſſe traditum, & in Eccleſia actitatum; penes quos (ut vidimus) nihil antiquius fuit, quam Eccleſiaſticam diſciplinam in omnibus ſartam tectam ſervare, & inviolabiliter cuſtoditam poſteris tradere. Videre erat lugubre plane ſpectaculum, nempe lapſorum multitudinem, qui adeo diuturnam aſperamque perſecutionem pertæſi, deſperatione melioris rerum viciſſitudinis victi, timore perterriti, vel allecti blanditiis negaverant, rubore ſuffuſam, vultu demiſſo ad ſanctorum Epiſcoporum pedes accidere, genua prehenſare, fuſis lacrymis petere, enixiuſque rogare pro venia, ut mererentur in Eccleſiam recipi, e qua miſere excidiſſent.

LXXX. Lapſi mœrentes redeunt ad Eccleſiam.

Videntes enim ſe a communi omnium gaudio eſſe ſecluſos, ab ingreſſu Eccleſiarum vetitos, a communione ſacratiſſima ſeparatos, a Fidelium conſortio ſegregatos, & denique totius Chriſtiani populi publicæ hilaritatis expertes: immenſo animi mærore tenebantur abſorpti; ſuæque ipſorum ignaviæ memores, qua ſe tanto dedecore turpiter affeciſſent; aliorum gloria, qui in acie fortiter perſtitiſſent, veluti flagris acriter verberabantur; illorumque cicatricibus velut aſtris ſplendore micantibus, non ſecus ac denſis tenebris obſcurabantur. Horum omnium miſerti ſanctiſſimi illi, ſic illorum caſibus proſpexerunt, ut tamen eſſet Eccleſiaſticæ diſciplinæ conſultum, quamobrem quaſdam regulas pari omnium voto ſcripſerunt, quibus pro criminum differentia eſſet ab eis in omnibus Eccleſiæ ſatisfactum. Quod autem ipſæ ejuſmodi eſſe noſcantur, quibus non tantum ſancitur Eccleſiaſtica diſciplina, ſed etiam de his, quæ adverſus Fideles agere ſolerent perſecutores ſinceriſſima referatur hiſtoria; eaſdem hic recenſere, & elucidare, operæpretium exiſtimamus.

Extant ejuſdem Concilii vigintiquatuor Canones, iidemque e Græco converſi, triplicis editionis; quarum primam a Dionyſio Exiguo tranſlatam habet Creſconiana Collectio; ſecunda eſt incerti auctoris, tertia vero Gentiani Herveti; nos venerandæ antiquitati amplius tribuentes, penes quam Græca exemplaria fideliora fuiſſe putantur, ſequemur in his Dionyſii verſionem, quæ a Creſconio ejuſmodi inſcriptione notatur: LXXXI.

Incipiunt regulæ Ancyrani Concilii.

Iſtæ regulæ priores quidem ſunt Nicænis: ſed ideo Nicænæ prius ſcriptæ ſunt, propter auctoritatem ejuſdem magni ſanctique Concilii congregati apud Nicæam.

Patres igitur ab ipſo lare (quod ajunt) incipientes, quodque ſcriptum ſit (*d*): *Tempus eſt, ut incipiat judicium a domo Dei:* ab Eccleſiæ miniſtris tractationem auſpicantur, ſic definientes:

(*d*) 1. *Pet.* 4.

Presbyteros (*e*), *qui immolaverunt, & iterum luctamen adeuntes; ſi hoc non per illuſionem aliquam, ſed ex veritate fecerint, ut iterum teneri viderentur, aut tormentis ſubjici, quo facinus pati viderentur inviti; hos ergo placuit honorem quidem ſedis retinere; offerre autem illis, & ſermonem ad populum facere, aut aliquibus ſacerdotalibus officiis fungi non liceat. Diaconi ſimiliter, qui immolaverunt, honorem quidem habeant; ceſſare vero debeant ab diaconi miniſterio, ſive a pane, ſive a calice offerendo. Quod ſi quidam Epiſcoporum conſcii ſunt laboris eorum, & humilitatis, & manſuetudinis, & voluerint eis aliquid amplius tribuere, penes ipſos erit poteſtas:* Hæc ibi. Tanto can-

(*e*) *Conc. Ancyr. c.* 1. 2.

Canones de lapſorum pœnitentia.

PAGIUS

ſtere non poteſt; cum Synodus Illyriciana ad annum CCCLXXII. pertineat, quo tempore *Damaſus* Eccleſiam Romanam adminiſtrabat. Gothofredus in Notis ad Philoſtorgium lib. 8. cap. 3. & 4. ubi Philoſtorgius ait, *Theodoſium* Lydiæ Epiſcopum in ſocietatem & communionem adſcitis *Phœbo* & *Auxiliano* Lydiæ Epiſcopis Synodum coegiſſe, & communi calculo literas ſcripſiſſe ad *Eudoxium* & *Marin* adverſus *Aetii*, *Candidi*, *Ariani*, & aliorum ordinationes tamquam

candore conſpicuos miniſtros ſuos Eccleſia decernebat, ut licet (quod ait Cyprianus *a*) ſecundo certamine elatum priori victoria hoſtem ſuperaſſent, ac proinde ſe negationis labe emaculaſſent, non tamen idoneos amplius exiſtimaverit, qui ſacris functionibus miniſtrarent. Sed de his qui egregie viriliterque certantes vim multam perpeſſi, idolot..ytum nolentes reclamanteſque ore guſtaſſent, hæc Patres decreverunt (*b*):

(*a*) *Cypr. de lapſis.*

(*b*) *Conc. Ancyr. c. 3.*

LXXXII. De his qui neceſſitate coacti eſſent.

Qui fugientes comprehenſi ſunt, vel a domeſticis traditi, vel ademptis facultatibus ſuſtinuere tormenta, aut in cuſtodiam truſi proclamaverunt ſe Chriſtianos eſſe, & eo uſque adſtricti ſunt, ut manus eorum comprehendentes violenter attraherent, & funeſtis ſacrificiis admoverent, aut aliquid polluti cibi per neceſſitatem ſumere cogerentur; confitentes jugiter ſe Chriſtianos eſſe, & luctum rei, quæ contigit, inceſſabiliter oſtendentes omni dejectione & habitu & humilitate vitæ: hos velut extra delictum conſtitutos a communionis gratia non vitamus. Hoc autem ſimiliter de clericis, & de laicis ceteris obſervari conveniet. Perquiſitum eſt autem & illud, ſi poſſunt etiam laici, qui in has neceſſitatis anguſtias inciderunt, ad clericatus ordinem promoveri. Placuit ergo & hos, tamquam qui nihil peccaverunt, ſi præcedens eorum vita probabilis ſit, ad hoc officium provehi. At quid de variis aliis caſibus S. Synodus ſtatuerit, accipe.

LXXXIII. (*c*) *Eod. Conc. cap. 45.* De his qui veſte lætitiæ vel luctus uſi eſſent.

De iis (*c*) *qui ſacrificare coacti ſunt, inſuper & cœnaverunt in idolio; quicumque eorum, cum ducerentur, lætiori habitu fuerunt, & veſtimentis pretioſioribus uſi ſunt, & præparatæ cœnæ indifferenter participes exiterunt; placuit eos inter audientes uno anno conſtitui, ſuccumbere vero tribus annis; in oratione autem communicare biennio, & tunc ad perfectiorem gratiam pervenire. Quotquot autem aſcenderunt templa veſte lugubri, & recubantes per omne tempus flevere diſcubitus, ſi compleverunt pœnitentia triennii tempus, ſine oblatione ſuſcipiantur; ſi autem non manducaverunt, biennio ſubjecti pœnitentiæ, tertio anno ſine oblatione communicent, ut perfectionem quadriennio conſequantur. Penes autem Epiſcopos erit poteſtas, modum converſationis eorum probantes, vel humanius erga eos agere, vel amplius tempus adjicere.* Hæc quæ Patres habent de veſtimentis lætitiæ atque luctus, plane declarantur ex iis quæ ſcripta habentur in Actis ſanctorum martyrum (*d*) Nicomedienſium in hæc verba: *Cum execrandæ ejus hoſtiæ ducerentur ad templum duodecim deorum, quod erat intra Regium, aderant quidem impii, candidis, & magnificis veſtibus celebrantes feſtum ſui interitus. Solus autem Indes atris indutus veſtibus, & cum hæc celebrarentur, maximo dolore affectus, cum ſe in valde tenebroſa incluſiſſet domuncula, impiorum deflebat interitum:* Hæc ibi: At nunc audiamus reliqua ab eis eodem argumento tractata.

(*d*) *Acta Indes & Domnæ apud Metaph. 26. Decemb.*

LXXXIV. (*e*) *Conc. Ancyr. c. 5. 6. 7.* Alii lapſorum caſus.

De iis (*e*) *qui minis tantum ceſſere pœnarum, aut privatione facultatum territi, aut demigratione, ſacrificaverunt, & hactenus pœnitudinis negligentes neque converſi, nunc hujus Concilii tempore ſemet obtulerunt, converſionis ſuæ conſilia capientes; placuit uſque ad Magnum diem inter audientes ſuſcipi, & poſt Magnum diem triennio pœnitentiam agere, & poſt duos annos ſine oblatione communicare, & tunc demum, ſex annis completis, ad perfectionis gratiam pervenire.* Appellant Patres Magnum diem, ſanctum Paſcha; cumque iidem numerent annum unum uſque ad Magnum illum diem, plane ſignificant paulo poſt Paſchatis feſtum ejuſmodi celebratum eſſe conventum. Sed ſubditur.

LXXXV. De pollutis conviviis gentilium.

De iis vero qui feſtis diebus Gentilium in remotis eorum locis convivia celebrarunt, ciboſque proprios deferentes ibidem comederunt placuit, poſt pœnitentiam biennii ſuſcipi; utrum vero cum oblatione, ſinguli Epiſcopi, probantes vitam eorum, & ſingulos actus, examinent. Ii qui ſecundo, & tertio ſacrificaverunt coacti, quatuor annis pœnitentiæ ſubjiciantur, duobus autem annis ſine oblatione communicent, & ſeptimo perfecte recipiantur. Sed miſerabilior his omnibus erat illorum caſus, qui cum tantam impietatem perpetraſſent, alios quoque in eamdem erroris foveam adigere conati ſunt, de quibus hæc Patres.

LXXXVI. (*f*) *Conc. Ancyr. c. 8.* De his qui alios induxerunt.

Quotquot (*f*) *autem non ſolum ipſi deviarunt, ſed etiam inſurrexerunt, & compulerunt fratres, & cauſas præbuerunt, ut cogerentur, hi per triennium quidem locum inter audientes accipiant, per aliud vero ſexennium pœnitentiæ ſubjiciantur acriori, & alio anno communionem ſine oblatione percipiant, ut perfectionem, expleto decennio, conſequantur; inter hæc autem & eorum vita penſanda eſt:* Hactenus Patres de iis, quæ ſpectare videbantur ad remedia eorum, qui in perſecutione lapſi eſſent.

 Sed

PAGIUS quam injuſte & illegitime factas. Gothofredus, inquam, his perpenſis, exiſtimat, *Theodoſium* illum, qui Philadelphiæ in Lydia Epiſcopus fuit, teſte Epiphanio hæreſi LXXIII. illum ipſum omnino Theodoſium videri, qui *Canonum Laodicenorum* maxime Auctor extitit, ut refertur apud Gratianum diſtinctione 16. cap. 11. Quod confirmat ex Philoſtorgio, qui ait, *Theodoſium* a muliebribus voluptatibus prorſus abhorruiſſe, & in Canonibus Laodicenis I. X. XXX.

LXXXVII. Diverſa genera communicandi.

Sed quid eſt quod frequentius dicitur communicare abſque oblatione, vel cum oblatione, cum & perfectam gratiam, plenamque communionem ejuſmodi tum conſequi dicerentur? Sed hæc omnia ex verbis quarti canonis ejuſdem Synodi facile aſſequi poſſumus, quibus, ex prima nempe Dionyſii verſione, dicitur: *Placuit eos inter audientes*, nempe cathecumenos, *uno anno conſtitui, tribus vero annis ſuccumbere*, nempe pœnitentiæ (ut habet ſecunda verſio) *ex tribus vero annis, biennio communicare in oratione*: videlicet ſatis ſufficere cum Fidelibus orare, nec a precibus, ut audientes excludi; id enim erat communicare abſque oblatione. *Tertio vero anno ad perfectionis gratiam pervenire*: Quod erat communicare cum oblatione; id enim (ut habet ſecunda verſio) erat reconciliari ſacramentis, nempe participem fieri corporis, & ſanguinis Chriſti, quod, perfectionis gratia dicebatur, ſive plena communio, dum ſcilicet nihil minus a cæteris Chriſtianis haberet.

LXXXVIII. Cælibatus Clericorum.

Lapſis igitur ejuſmodi remediis impartitis, de Eccleſiaſtica diſciplina incorrupte ſervanda Patres alias regulas addiderunt, ſed illam in primis quæ ad ſacros Eccleſiæ miniſtros magnopere ſpectare videbatur; nempe ut abſque uxore cælibem vitam ducerent; qua quidem lege (ut alias dictum eſt) non ſacerdotes tantum, ſed & diaconi obligati erant ab ipſo exordio naſcentis Eccleſiæ, illoſque ſolum diaconos ab ea eximi voluerunt, qui cum ordinarentur inviti fuiſſent pariter conteſtati, ſe non poſſe continentes vivere, ac proinde ducere uxorem velle; qui enim ſic reclamaſſet, & nihilominus ordinatus fuiſſet, quiſquis eſſet hujuſmodi, poſt ſacrum diaconatus ordinem uxorem poſſe ducere, Patres illi conſenſerunt, ſic ſtatuentes (*a*): *Diaconi quicumque ordinantur; ſi in ipſa ordinatione proteſtati ſunt, & dixerunt velle ſe conjugio copulari, quia ſic manere non poſſunt; ſi poſtmodum uxores duxerint, in miniſterio maneant, propterea quod eis Epiſcopus licentiam dederit. Quicumque ſane tacuerint, & ſuſceperint manus impoſitionem, profeſſi continentiam, & poſtea nuptiis obligati ſunt, a miniſterio ceſſare debebunt.* Additur in ſecunda editione: *Laicam tantum recipientes communionem:* Nimirum non cum ſacris miniſtris amplius, ſed cum populo extra cancellos communicantes. Ex his videas, tum in univerſa Eccleſia Catholica, tum in Oriente, quam firmus, atque ſtabilis, aſſertuſque ab omnibus eſſet ſacrorum miniſtrorum cælibatus. Sed de his actum eſt primo Annalium tomo pluribus.

(*a*) Eod. Conc. c. 9. vel 10.

LXXXIX. Abſtinentia quæ probetur.

Rurſus vero eos (*b*) qui virginitatem ſervare promiſerant, & votum irritum fecerunt, in ordinem bigamorum, qui non eſſent abſque pænitentia in Eccleſia, Synodus rejecit; quæ ſic quoque conjugatorum proſpexit pudicitiæ, ut adulterium committentes, ſeptennii pœnitentiæ obnoxios fecerit, multaque alia adverſus impuros ſtatuerit. Sed illud inſuper, quod Manichæorum hæreſis graſſaretur, Dei creaturas abominantium, & ut a malo productas execrantium; illam tantum Patres ab eſu carnium probarunt abſtinentiam, quæ a pietate, non autem a ſuperſtitione, vel hæreſi proveniret. Ne quid præterea ex Gentium converſatione ſuperſtitionis in Eccleſiam Dei Fideles inferrent, quinquennii pœnitentia puniunt (*c*) eos, qui divinationes cujuſlibet generis exercerent. At non eſt in animo hic cunctos ab eiſdem ſtatutos Canones recenſere; quamobrem de Concilio Ancyrano agendi finem faciamus. Appendicem autem illam duorum capitulorum ad Synodum Ancyranam non habet editio Creſconiana, nec alia; perperamque eadem adſcribuntur huic Synodo, quæ ſunt potius Damaſo tribuenda, ut ſuo loco dicemus.

(*b*) Eod. Conc. c. 13. vel 14.

(*c*) Eod. Conc. c. 23.

XC. Concilium Neocæſarienſe.

Poſt Ancyranum vero, Neocæſarienſe Concilium celebratum eſt, quoto tamen anno, neſcimus; ſed quantum conjectura aſſequi licet, cum iidem prope omnes Epiſcopi, qui interfuerunt Concilio Ancyrano ſubſcripti pariter habeantur illi quod Neocæſareæ celebratum eſt, & inter alios Baſilius Epiſcopus Amaſeæ, quem diximus in perſecutione Licinii, quæ proxime eſt ſubſecuta, martyrem occubuiſſe, recenſeatur; plane neceſſe eſt affirmare, haud diu poſt Ancyranum, iterum Neocæſareæ eoſdem ferme Epiſcopos conveniſſe, antequam Licinius Orientalem Eccleſiam perſecutione vexare aggrederetur. Præter numeratos ſuperius Epiſcopos, qui Ancyræ Synodo præſentes fuerunt, & huic quoque Concilio interfuerunt, ponitur Gregorius, alias Gorgonius, Epiſcopus Cynnenſis, qui etiam inter Galatiæ Antiſtites ſubſcriptus habetur Magno illi Nicæno Concilio, pariterque Gerontius, alias Leontius Epiſcopus Lariſſæ Cœleſyriæ Civitatis, qui itidem Nicænæ Synodo ſubſcripſit, ſicut, & Alphius Apameæ

PAGIUS

XXX. XXXI. XLIV. LII. LIII. & LIV. illis voluptatibus, nuptiiſque varie fibula imponatur. Præterea ait Philoſtorgius, damnatas eſſe Aetii & aliorum ordinationes tanquam illegitime factas, cujus damnationis veſtigium aliquod intermicat inter Canones Laodicenos, quorum IV. V. XII. & XIII. lati ſunt adverſus illegitimas ordinationum ſeu ordinandorum formas. Quæ conjecturæ valde veroſimiles; ideoque videtur Synodus Laodicena ad annum trecen-

meæ Epiſcopus. Neocæſareæ igitur in Ponto, cujus Epiſcopus tunc erat (quod nuper dictum eſt) Longinus fama celebris, cum Patres illi ſanctiſſimi conventum agerent, nihil antiquius habuerunt, quam ſacerdotum vitæ integritati proſpicere; quamobrem de eorum cælibi vita ducenda in primis hæc ſtatuerunt (*a*) ex præſcripto antiqui uſus Eccleſiæ:

(*a*) *Conc. Neocæſ. c.* 1.

XCI. Canones Neocæſarienſis Concilii.

Presbyter ſi uxorem duxerit, ab ordine deponatur; ſi vero fornicatus fuerit, vel adulterium perpetrarit, amplius pelli debet, & ad pœnitentiam redigi: Hæc ex Dionyſii verſione. Rurſus vero ne quod ad ſolatium infirmitatis humanæ remedium eſſet excogitatum, ut (quod ait Apoſtolus *b*) qui infirmus eſt olus manducet, ad delicias uſurparetur, nimirum, quæ in remedium humanæ imbecillitatis bigamia Apoſtolicis (*c*) inſtitutis conceſſa eſſet, licentius Fideles eam paſſim admitterent; eos qui denuo nuberent, & conjugia ſæpius iterarent, non abſque pœnitentia verſari in Eccleſia, iidem Epiſcopi permiſerunt (*d*); non autem, ut ejuſmodi matrimonium omnino diſſolverent, ut quidam hæretici facere (*e*) præſumpſerunt. Sed de his dictum eſt ſatis primo Annalium tomo. Addiderunt inter alia decreta iidem Patres ſanctiſſimi, ne quis ante trigeſimum annum presbyter ordinaretur; licet admodum dignus eſſe videretur, multaque alia tum ad œconomiam Eccleſiaſticam recte inſtituendam, tum ad pios mores omnium Fidelium componendos, ſunt in eadem Synodo inſtituta; ſed in his non amplius immoramur.

(*b*) *Rom.* 14.

(*c*) 1. *Cor.* 7.

(*d*) *Conc. Neocæſ. c.* 3. 6.

(*e*) 31. *q.* 1. *c.* 7. & *ſeq.*

XCII. Philogonius Epiſc. Antiochen.

Poſt celebrata Ancyranum, & Neocæſarienſe Concilia, Vitalis Epiſcopus Antiochenus, qui utrique interfuit, haud diutius ſuperſtes fuit, verum ex hac vita decedens, his temporibus, cum Licinius in toto Oriente regnaret, ſucceſſorem habuit Philogonium, de quo Theodoretus hæc ait (*f*): *Huic*, nempe Vitali, *ſucceſſit Philogonius, qui & temporibus Licinii ſingulare ſtudium in veræ pietatis defenſione declaravit; & quæ videbantur deeſſe Eccleſiæ illius ædificio (quam inchoaverat prædeceſſor ejus Vitalis) ſua opera adiicenda curavit:* Hæc ſed Philogonio Theodoretus. His conſentientia habet S. Joannes Chryſoſtomus ea oratione, quam habuit in laudem ipſius, die natali ejuſdem (*g*), cum his verbis tempus circumſcribit, quo ſedere cœpit. *Dicendum igitur* (inquit) *erat, & tempus, & initium, quando vineam hanc ſuſcepit; neque enim minimum hoc habebit momenti ad abſolvendam encomii partem, ſed omnino ſatis fuerit ad declarandam hominis virtutem. Res tum erat multæ difficultatis, cum nuper eſſet ſedata perſecutio, manentibus etiamnum graviſſimæ tempeſtatis ejus reliquiis, cumque negotia plurimam deſiderarent correctionem. His inſuper illud adjungendum erat, quod (quemadmodum dicebam) hæreticorum factio ſub illo nata negotium exhibuit, illius ſapientia cuncta proſpiciente.* Loquitur de Arii hæreſi, de cujus manifeſtatione dicemus anno ſequenti. Quod igitur, tempore ingreſſus Philogonii, nuper ait ſedatam fuiſſe perſecutionem, ſed & reliquias ſuper eſſe; plane alludit ad hæc Licinii tempora regnantis in Oriente poſt Maximinum extinctum, ſub quo eſt decennium illud infeſtæ perſecutionis expletum, cum Licinii perfidia timeretur; cujus temporibus eum ſediſſe, Theodoreti, quod diximus, teſtimonio comprobatur.

(*f*) *Theodoret. l.* 1. *c.* 3.

(*g*) *Chryſ. orat. de beato Philog. circa med. tom.* 3. *in fin.*

XCIII. De Philogonii electione.

De Philogonii vero electione hæc idem habet Chryſoſtomus: *Porro quod elegerit illum Deus, vel ex ipſa morum integritate perſpicuum eſt; quippe quem ex medio abreptum foro ad thronum hunc evexerit; adeo caſtam, & inſignem prius egit vitam, cum uxorem haberet, ac filiam, & in forenſibus negotiis verſaretur; adeo Solem ipſum ſplendore vicit, ut protinus ab illo geſto, magiſtratu hoc dignus videretur, & a tribunali ad tribunal evectus ſit. Ac tum quidem hominibus patrocinabatur adverſus homines qui ſtruebant inſidias, eos qui afficiebantur injuria, ſuperiores reddens iis qui injuriam inferebant; hic autem adeſt hominibus patrocinans adverſus Dæmones invadentes:* Hæc de electione Philogonii Chryſoſtomus. De laboribus autem ejus in confutanda tunc emergente Ariana hæreſi dicemus inferius ſuo tempore. Cæterum quod ad annum electionis Philogonii ſpectat, ſequenti potius anno, quam præſenti, Vitali ſucceſſiſſe putamus.

XCIV. Epiſcopi Byzantii.

Hoc eodem anno nono Imperii Conſtantini ponitur creatus Metrophanes Epiſcopus Byzantii; ſic enim ait Cedrenus (*h*): *Nonum annum imperante Conſtantino, Metrophanes quartus Epiſcopus Byzantii creatus eſt. Erat hic* (inquit Zonaras *i*) *vir ſanctiſſimus, filius Domitii (frater is fuerat Probi Imperatoris) qui ob Chriſtianæ religionis profeſſionem, Roma Byzantium profectus, in Epiſcopatus ſpeculam evectus eſt; poſt quem Probus alter, filius*

(*h*) *Cedr. in comp. Annal.*

(*i*) *Zonar. Annal.* 10. 3. *in Conſtantino.*

PAGIUS

centeſimum ſexageſimum tertium pertinere. Loco enim laudato Philoſtorgius de iis agit, quæ Joviano imperante geſta ſunt. Porro Laodicena Synodus, non *Laodicea* in Syria, ſed *Laodicea* in Lydia ſeu Phrygia, & quidem Pacatiana, ſub qua *Lydia*, ut præferunt Canones Laodiceni apud Balſamonem, celebrata fuit. Nec mirum, Concilium ab Hæreticis habitum Codicis Canonum Eccleſiæ univerſæ partem facere, cum ab Eccleſia receptum fuerit, & nihil ejus mo-

filius hujus, Pontificium thronum conſcendit; ei Metrophanes frater ſucceſſit: Hæc Zonaras. Cæterum cum Cedrenus quartum nominet Metrophanem Epiſcopum Conſtantinopolitanum, Nicephorus tamen Calliſtus, necnon Nicephorus Epiſcopus Conſtantinopolitanus ſeriem texunt ejuſdem civitatis Epiſcoporum ab ipſorum Apoſtolorum tempore, in hunc ferme modum ab Andrea exordientes (*a*). *Andreas Domini Apoſtolus Thraciam, Macedoniam, & Euxinum provincias ſortitus, Byzantii Chriſtum prædicavit; & cum a Zeuxippo tyrannidem ibi tum tenente ad cædem quæreretur, Argyropolim tranſiit; atque ibi biennium conventus agens, permultos ad Chriſti fidem pertraxit.*

(*a*) Niceph. hiſt. l. 8. c. 6. Niceph. Epiſc. in Chron.

XCV. Stachys primus Epiſc. Byzantii.

Cæterum ſacra eo loco fundata æde, & Stachi Apoſtolo Epiſcopo creato, Synopen conceſſit, Stachys eo ſacro munere annis ſexdecim adminiſtrato, ibidem ſepultus, Oneſimum habuit ſucceſſorem. Oneſimus etiam quatuordecim annos Eccleſiam eam gubernavit; eique Polycarpus ſubrogatus eſt, qui decem, & octo annos munere ſuo cum laude functus, Plutarcho id reliquit; hic ſexdecim annos Eccleſiæ præfuit, eamque moriens Sedecioni conceſſit, quo poſt annos novem defuncto, Diogenes annos quindecim eam rexit; illi Eleutherius ſuffectus, qui ſeptem annos Epiſcopali munere obito, Felicem habuit ſucceſſorem. Felix annos quinque ſedem Epiſcopalem tenuit, eamque ad Polycarpum Juniorem tranſmiſit. Qui ſane omnes, propter infidelium incurſiones, in eo quod memoravimus, Apoſtoli Oratorio Synaxes, & conventus celebrarunt. Deinceps Athenodorus, functione Eccleſiaſtica ſuſcepta, quatuor eam annis obtinuit: Eccleſiamque aliam in loco, cui nomen erat Olea, conſtruxit, ibique Synaxim peregit; eam ædem poſtea Conſtantinus Magnus ſplendidiſſime auxit, & ornavit. Athenodoro ſucceſſit Euzojus; annis ſex Epiſcopatum geſſit; cui Laurentius ſuccedens, annis undecim Eccleſiæ præfuit.

XCVI. Reliqui Epiſcopi Byzantii.

Poſt hunc Alypius annis tredecim ſacrum magiſtratum adminiſtravit. Iſtius ſucceſſor Pertinax vir Conſularis annis novem Epiſcopalem dignitatem obtinuit; qui cum locupletior eſſet, Eccleſiam aliam ad mare, in loco quem Ficos nominabant, excitavit, eamque Pacem nominavit, eumque locum Chriſtiani perpulcris, & continuis ædificiis in oppidi formam redegerunt; quapropter eum etiam mœnibus eximiis magna virtutis gloria pollens Conſtantinus dignatus eſt, quod in eo ſcilicet Pacis eſſet templum. Poſt Pertinacem Olympianus annis undecim ſacrorum Antiſtes fuit. Rurſum poſt hunc Marcus annis tredecim. Poſt Marcum Cyrillianus annis ſexdecim. Poſt Cyrillianum Conſtantinus ſeptem; hic primo ſui Epiſcopatus anno intra Byzantium in parte Septentrionis templum ædificavit, atque id Euphemiæ martyri, quæ tunc ſacrum peregerat certamen, conſecravit; ad quod templum reliquo vitæ tempore tranſacto, Epiſcopale munus Tito reliquit, qui id ſupra trigintaquinque annos adminiſtratum, ad Domitium Probi Imperatoris fratrem tranſmiſit; atque huic Probus filius ſucceſſit; & Domitius Antiſtitis honorem vigintiquatuor, Probus duodecim annos geſſit, cujus Metrophanes frater ſucceſſor fuit; hic annis decem cum ingenti laude Epiſcopale miniſterium cohoneſtavit: Hucuſque uterque Nicephorus de ſucceſſione Epiſcoporum uſque ad Metrophanem. Idque totum conati ſunt illi, ut demonſtrarent Byzantinam Eccleſiam Apoſtolicam eſſe; cum nemo umquam antiquorum id dixiſſe reperiatur; nam re vera Byzantina Eccleſia (ut teſtatur Gelaſius) non tantum Apoſtolica ſedes non erat, ſed ne Metropolis quidem, ſed parochia tantum Heraclienſis Eccleſiæ; tradit id Gelaſius ſcribens ad Epiſcopos Dardaniæ. Sed ipſe Nicephorus recens auctor, nulla antiquorum teſtificatione munitus, iſta dixit de origine ejus Epiſcopatus ex Andrea Apoſtolo; cum tamen his longe diverſum teſtificatione Agapeti Papæ palam factum ſit ipſis Conſtantinopoli agentibus Epiſcopis, nimirum non ab Andrea, ſed a Petro datum eſſe primum Epiſcopum Byzantinis, ut ſuo loco primo Annalium tomo dictum eſt, anno Domini quadrageſimo quarto. Quod vero ſpectat ad annos Metrophanis, ſediſſe eum tantummodo annos tres, quæ dicturi ſumus in ejus ſucceſſore Alexandro, perſpicue declarabunt.

Anno

PAGIUS XXVI. moribus contrarium contineat. Ex quibus Baronii conjecturis facile eſt reſpondere.

Nova Imperii diviſio.

Nova hoc anno Imperii ſeu Orbis Romani inter Conſtantinum & Licinium facta diviſio, de qua, ſicuti & de bello Conſtantinum inter & Licinium geſto, agemus infra.

JESU CHRISTI ANNUS 315.	SILVESTRI PAP. ANNUS 2.	CONSTANTINI IMP. ANNUS 10.

I. ANno Domini trecenteſimo decimoquinto Conſtantinus atque Licinius quartum adierunt Conſulatum, quo idem Conſtantinus auſpicatus Imperii ſui annum decimum, Decennalia celebravit, non quidem more Gentilium, ſed ut Chriſtianum decebat Imperatorem; nam Euſebius (a): *Cui* (inquit) *hoc pacto vitam tranſigenti, decimus ſui Imperii annus confectus eſt; in quo dies feſtos ſolemnes, & publicos celebrare, preceſque quibus gratias ageret, tamquam ſacrificia quædam ignis, & nidoris expertia, Deo omnium Regi dicare cœpit.* Iiſdem quoque Decennalibus ab eodem Conſtantino creati ſunt Cæſares duo filii ejus, Criſpus, & Conſtantinus. Qui autem hæc ad alia tempora referunt, erroris arguuntur auctoritate Nazarii rhetoris, ea oratione Panegyrica, quam habuit in Quinquennalibus eorumdem Cæſarum, dum aperte affirmat Conſtantinum egiſſe jam in Imperio annum decimumquintum, cum iidem Cæſares auſpicarentur annum quintum. Sed reddamus verba Nazarii, cum loquitur de Conſtantino. *Quintum decimum annum maximus Princeps ſalutaris Imperii degit. Sed auguramur jam Vicennalia, & venturi fidem ſuperiorum felicitate ſentimus. Quinquennalia beatiſſimorum Cæſarum occupatos in gaudiis habent, ſed in deſtinatis decenniis jam vota properantia, & ſpes volucres conſtituerunt*: & prope finem: *Quinquenniis igitur feliciter inchoatis, deccennia Cæſarum nobiliſſimorum ultra poſteros noſtros extendenda, quam impenſe rogare, & orare nos conveniat, ipſis bonis temporum, & Reipublicæ utilitatibus admonemur.* Hæc Nazarius.

(a) *Euſeb. in Vita Conſt. l. 1. c. 41.*

Decennalia Conſtantini.

II. Solita erat fieri ejuſmodi pro ſalute Principis votorum nuncupatio tertia die poſt Kalendas Januarias (b), quando ſingulis annis una libra auri in ſeptuagintaduobus (c) ſolidis obrizis, ipſo anni principio, offerri conſueverat; ſed hæc temporibus Chriſtianorum Imperatorum; nam olim (ut obſervavit Alexander d) collectam ſtipem ex voto nuncupato pro ſalute Principis jaciebant in lacum Curtii. Sed & alia fortaſſe ratione accidere potuit mutaſſe Conſtantinum ritum idololatriæ in hujuſmodi auri oblationem; quibus enim ritibus atque verbis vota ejuſmodi nuncupari olim ſolita eſſent, Tertullianus (e) tradit his verbis: *Ecce annua votorum nuncupatio; quid videtur? prima in Principiis, ſecunda in capitoliis.* Principia appellat domum Principis,

Votorum ſolemnis nuncupatio.

(b) *l ſi calumnietur §. poſt Kalendas ff. de verb. ſign.*

(c) *De obl. votor. Cod. Theod. l. 7. in fin. & C. Juſt. l. 12. tit. 48.*

(d) *Alex. Genial. l. 3. c. 22.*

(e) *Tert. de Coron. milit. c. 12.*

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5808.

SÆC. IV. Anno Urbis 1068. Olymp. 273. an. 3. *ſecundum Baronium.* Olymp. 273. A. C. 315.

☉ 16. B. ☽ 12. P. 10. April. Indict. 3.

JESU CHRISTI 315.

SILVESTRI PAPÆ 2.

CONSTANTINI 10. LICINII 9.

I. [1] ANnum I. ad V. Coſſ. *Conſtantinus Aug. IV. & Licinius Aug. IV.* Uterque juxta ſecundam regulam; ob *Decennalia* nempe Cæſarei Imperii a *Licinio* hoc anno exhibita, & ut conjicere licet, etiam a Conſtantino, quem certum eſt anno tantum ſequenti Imperii Auguſtei Decennalia ediditſe, & erraſſe Baronium, qui ea cum præſenti anno copulavit. Quæ autem eam in rem Cardinalis doctiſſimus affert, ad ea Vota pertinent, quæ tertio die poſt Nonas Januarias, ſeu tertio Nonas Januarii pro incolumitate Imperatorum fiebant, ut notatur in veteri Kalendario a Lambecio edito, & indicat Capitolinus in Pertinace. Diſtinguenda itaque tria Vota a Romanis pro ſalute & incolumitate ſuorum Principum nuncupari ſolita. Priora *III. Nonas Januarii*, ut jam dixi, fiebant, de quibus etiam Paulus J. C. lib. 50. Digeſt. L. 233. *De verborum ſignificatione.* ubi ait: *Poſt Kal. Jan. die III. pro* SALUTE *Principis Vota ſuſcipiuntur.* Secundo, Vota pro eorum Natali genuino ſingulis annis fiebant. Tertio, ſingulis quinquenniis ac decenniis, & ſic deinceps, pro Natali Imperii eorundem Vota Quinquennalia & id genus alia ſolvebant, aliaque in proximum quinquennium ſuſcipiebant. Errant enim, qui hæc ultima Vota ſingulis annis ab iiſdem facta crediderunt. Card. Noriſius in Differt. de Numiſmate Licinii Aug. profert e Gaza Medicæa egregium Licinii Nummum inſcriptum. LICINIUS AUG. OB DU

FILII

Conſules. Decennalia Imperii Cæſarei Conſtantini.

NOTÆ [1] COſſ. *Conſtantinus Aug. IV. & Licinius Aug. IV.* Vetus inſcriptio in columna Eccleſiæ Brunduſinæ apud Jo. Baptiſtam Pacichellum, Epiſtolarum P. II. pag. 96.

IMP. CAES.
DI. CONSTANTII
FILIO FL. AUR. CONSTANTI-
NO. PIO. FELICI. INVICTO. AUG.
CONS. IIII. P. P. PROCONSULI
LIBERATORI. REI. ROMANÆ.

[illegible]ſti Idatiani, Vindebonenſes, Eucherii laterculi, & Proſperi Chronicon: *Conſtantino IV. & Licinio IV.*

cipis; addit: Accipe poſt loca, & verba: *Hunc tibi Juppiter bovem cornibus auro decoratum vovemus eſſe futurum.* Ne igitur ejuſmodi impietatis vota pro ſua ſalute nuncuparentur, in dictam auri penſitationem mutari jure voluit Conſtantinus.

III. Criſpus & Conſtantinus Cæſares.

Sed & quod ad tempus creationis Cæſarum ſpectat; ex iis, quæ ex Nazario recitata ſunt tam certa atque patientia, erroris arguitur in primis Euſebii Chronicon, in quo legitur, octavo Conſtantini anno Criſpum, & Conſtantinum creatos fuiſſe Cæſares. Cæterum Euſebius ipſe in Vita Conſtantini, hoc ipſo anno decimo ejus Imperii Conſtantinum filium ab eo Cæſarem nuncupatum tradit; quoto enim ejus Imperii anno ſingulos filios adſciverit in Cæſares, tradit his verbis (*a*): *Igitur cum triginta ipſe annos in Imperio complevisset, filii ejus numero tres, Cæſares diverſis creabantur temporibus. Primus, qui patris erat cognominis, decimo paterni Imperii anno honorem hunc adeptus eſt. Secundus, avi nomine appellatus Conſtantius, viceſimo fere Imperii paterni anno, quando publicus ſolemniſque omnium hominum conventus agebatur, renunciatus eſt. Tertius Conſtans fuit, qui ipſo nomine, & appellatione præſens conſtanſque tempus perſpicue præſeferens, triceſimo paterni Imperii anno ad honorem evectus eſt:* Hæc Euſebius, præteriens Criſpum, volens eum de induſtria ſepelire ſilentio, ne parentis facinus recoleretur aliquando, cum patris ille juſſu necatus fuiſſet.

(*a*) Euſeb. in Vita Conſt. l. 4. c. 40.

IV. Licinianus Cæſar.

Corrigendus ex his etiam eſt Aurelius Victor (*b*), qui tempore conventus Mediolanenſis ambos Conſtantini filios, nec non Licinianum Licinii Imperatoris filium, viginti tantum menſium infantem creatos fuiſſe Cæſares tradit. Verum cum ille ex Conſtantia ſorore Conſtantini, quæ tunc nuptui tradita fuit Licinio, natus ſit; quomodo nondum natus, vel in utero materno conceptus potuit Cæſar creari? Cæterum longe a Victore diſcrepat Zoſimus (*c*), & ipſe errore lapſus, dum Licinianum Licinii filium a patre creatum Cæſarem dicit, non cum viginti menſium eſſet infans, ſed annos viginti natum. At patentis quoque erroris arguitur ipſe Zoſimus, dum hos ab Auguſtis creatos Cæſares tradit poſt Cybalenſe certamen, quo Licinius a Conſtantino ſuperatus eſt; illud ſiquidem poſt quinquennium geſtum fuiſſe ſuo loco probabimus. Quod vero ad eoſdem tres Cæſares ſimul creatos ſpectat; habet id ipſum Euſebii Chronicon, ubi de Criſpo hæc adduntur: *Quorum Criſpum Lactantius Latinis litteris erudit, vir omnium ſuo tempore eloquentiſſimus, ſed adeo in hac vita pauper; ut plerumque etiam neceſſariis indiguerit, nedum deliciis.* Quando autem ipſe Divinarum inſtitutionum commentarios conſcripſerit, ſuo loco dicemus.

(*b*) Aur. Victor. in Conſtant.

(*c*) Zoſim. hiſt. l. 2.

V. Conſtantini munificentia erga Pauperes.

Hoc eodem anno iiſdem Conſulibus, Conſtantinus Imp. dignam plane Chriſtiano Principe edidit ſanctionem, qua parentum inopiæ (cum illi filios, quos alere non poſſent, occiderent) cum ex fiſcali, tum ex privata pecunia voluit eſſe conſultum, in hunc modum ad Ablavium reſcribens.

Imp. (*d*) *Conſtantinus A. ad Ablavium. Æreis tabulis, vel ceruſſatis, aut linteis mappis ſcripta per omnes Civitates Italiæ proponatur lex, quæ parentum manus a parricidio arceat, votumque vertat in melius; Officiumque tuum hæc cura perſtringat, ut ſi quis parens afferat ſobolem, quam pro paupertate educare non poſſit, nec in alimentis, nec in veſte impertienda tardetur, cum educatio naſcentis infantiæ moras ferre non poſſit. Ad quam rem, & Fiſcum noſtrum, & rem privatam indiſcreta juſſimus præbere obſequia. Dat. III. Id. Maii, Naiſſo, Conſtantino IIII. & Licinio IIII. AA. Coſſ.* Hæc cum Conſtantinus omnibus Italiam habitantibus conceſſerit, reliquis provinciis

(*d*) l. 1. de alimentis, C. Theod.

PAGIUS

FILII SUI. In poſtica, IOVI CONS LICINI AUG, & infra, SIC X. SIC XX. SMNT. Quæ ultimæ litteræ, inquit, ſic legendæ: *Signata moneta Nicomediæ anno III.* Liciniani ſcilicet in Aſia Imperii. Iſtæ vero, *Sic X. Sic XX.* SICUT X. feliciter acta ſunt, SIC XX. feliciter peragantur. In antica legendum, *Licinius Auguſtus oblatio devota filii ſui*, ſc. Licinii junioris hoc anno nati. Sed is Nummus præſenti anno, qui tertius fuit Licinii in Aſia regnantis, cuſus, non vero anno ſequenti, ut exiſtimabat idem Card. doctiſſimus, qui mortem Maximini anno CCCXIV. cum Baronio contigiſſe putabat.

II. Decennalia Imperii Cæſarei Licinii.

Licinius itaque currenti anno, qui quintus erat ab eo, quo Imperii Cæſarei Quinquennalia dedit, ejuſdem Imperii Decennalia celebravit. Ad quæ referenda Inſcriptio, quæ exat apud Gualterium in Antiquis Inſcriptionibus Siciliæ.

RESTITUTORI. LIBER
TATIS. AC FUNDATORI.
PUBLICÆ. SECURITATIS.
D. VAL. LICINIANO. LICINIO
PIO. FELICI. INVICTO. AUG.
DOMITIUS LATRONIANUS
V. C. CORR. P. S. DEVOTUS.
N. M. QUE. EIUS.

Em. Card. Noriſius loco laudato cap. 2. arbitratur, eam Licinio dicatam fuiſſe anno CCCXIV. quo Domitium Latronianum fuiſſe Correctorem Provinciæ Siciliæ colligitur ex epiſtola Conſtantini ad *Chreſtum* Syracuſanum Epiſcopum apud Euſebium lib. 10. cap. 5. Verum, ea anno Decennaliorum Licinii, currenti nempe, ſculpta, quo ideo Latronianus adhuc dignitatem obtinuit. Novi enim tituli Imperatoribus annis hujuſmodi ſolenniis addictis de more dati. Quare quemadmodum Conſtantinus anno ſequenti, quo Imperii Auguſtei Decennalia edidit, appellatus eſt

ciis alia ratione conſuluit; nimirum ut ſic parentibus egentibus concederetur diſtractio liberorum, ut tamen redimi ſemper poſſent; quod conſtituta ab eo ſanctio indicat, quæ eſt hujuſmodi:

VI. (a) l. 2. C. de patribus qui filios diſtraxer.

Imp. (*a*) *Conſtantinus Auguſtus Provincialibus. Si quis propter nimiam paupertatem egeſtatemque victus cauſa filium, filiamve ſanguinolentus vendiderit; venditione in hoc tantummodo caſu valente, emptor obtinendi ejus ſervitii habeat facultatem. Liceat autem ipſi qui vendidit, vel qui alienatus eſt, aut cuilibet alii, ad ingenuitatem eum propriam repetere; modo ſi aut pretium offerat, quod poteſt valere, aut mancipium pro ejuſmodi præſtet:* Hæc Conſtantinus in reliquis provinciis voluit obſervari. Verum ea quæ in Italia conſiſtentibus placuit impartiri, poſtea quoque ad exteros prorogavit, nempe eos qui in Africa egentes forent; ut datum ab eo reſcriptum ad Menandrum ſignificat, de quo ipſo quo datum eſt anno, agemus. Ingentem plane auri copiam ad hæc præſtanda, fuiſſe ab eodem Conſtantino erogatam, omnes puto perfacile intellecturos. Ex iis itidem quiſque videre poteſt, quam calumnioſe agat in Conſtantinum Zoſimus, qui religioſiſſimi ac munificentiſſimi Principis avaritiam crebro ſugillat.

VII. (b) Euſeb. Vit. Conſtant. l. 1. c. 36. Conſtantini erga Pauperes cura propenſior.

At de ejus Principis erga pauperes liberalitate Euſebius (*b*) editis a ſe libris egregie teſtatur his verbis: *Exteris præterea, qui illum adibant, benignum, & liberalem ſe præbere; miſeris etiam, & abjectis, qui in foro, & plateis palam mendicabant, non pecunias ſolum, & res ad victum neceſſarias, ſed etiam decentem corporis veſtitum ſubminiſtrandum curare. Illis quoque qui prima ætatis tempora feliciter traduxiſſent, & proſpere, poſt tamen, gravi vitæ facta mutatione, in res aſperas afflictaſque incidiſſent, lautiora uberioraque vitæ ſubſidia impartire, & beneficia magnifica animoque vere regio digna conferre. Quorum nonnullis agrorum donare poſſeſſiones, alios variis dignitatis ornamentis cohoneſtare. Quos autem orbitas miſere afflictavit, eos patris curare loco: viduas mulieres omni ope deſtitutas recreare, propriaque ac ſua proviſione illis ſedulo proſpicere: eodem modo etiam puellas parentibus orbas, & ab eorum auxilio deſertas jam, viris ſibi notis, & locupletibus matrimonii vinculo jungere: iſtaque præſtare, eas res large, & liberaliter nuptis ſuppeditando, quæ illarum viris in nuptiis contrahendis eſſent neceſſario conferendæ. Quemadmodum Sol ſuper terram oriens omnibus claros ſui luminis radios affatim profundit; ſic Conſtantinus ſimul cum Solis ortu in regiis ædibus apparens, & tamquam cum luminari illo cœleſti pariter illuceſcens, omnibus qui in ipſius aſpectum prodibant, eximium ſingularis ſuæ probitatis ſplendorem & claritatem exhibuit. Neque quiſquam certe ad eum adventavit, qui non aliquo bono potitus ſit; neque eos ſpes bona fruſtrata eſt, qui ab eo aliquid expectarent auxilii:* Hactenus Euſebius. Sed de profuſa Conſtantini erga pauperes munificentia ſæpe inferius agendum erit.

VIII. Judæos cohibet Conſtantinus.

Hoc quoque anno idem Conſtantinus, dato ad Evagrium reſcripto, Judæorum procaciam cohiberi præcepit. Etenim cum proſperis Chriſtianorum rebus complures ex illis permoti a patrio ritu deſciſcerent, & ad Chriſtianam fidem capeſſendam ſeſe conferrent, eorumque contribules, id indigne ferentes, ipſos hoſtiliter ad necem uſque inſequerentur; Conſtantinus his proſpiciens, qua decebat ſeveritate, furentes illorum animos edita hujuſmodi lege compeſcuit:

(c) l. 1. de Judæis Cod. Theodoſ.

Conſtantinus (*c*) *Imperator ad Evagrium. Judæis, & majoribus eorum, & Patriarchis volumus intimari: Quod ſi quis poſt hanc legem, aliquem, qui eorum feralem fugerit ſectam, & ad Dei cultum reſpexerit, ſaxis, aut alio furoris gene-*

PAGIUS

Liberator Urbis & fundator quietis, ut videre eſt in Elogio, quod legitur in ejus Arcu triumphali, a nobis recitato anno CCCXII. num. IX. pari eademque ratione Licinius in ſuis Decennalibus vocatus eſt *Reſtitutor libertatis*, ac *Fundator publicæ ſecuritatis*, in Inſcriptione, quam mox retulimus. De Decennalibus *Conſtantini* anno ſequenti agemus.

III. Criſpus, Conſtantinus & Licinius Cæſares dicti.

In Faſtis Idacii ſub Conſulatu Gallicani & Baſſi anno CCCXVII. geſto habetur: *His Conſſ. levati tres Cæſares, Criſpus, Licinius, & Conſtantinus die Kal. Mart.* Eundem annum ac diem exhibet Auctor Chronici Alexandrini. Is dies electus, quia eodem die *Conſtantius Chlorus* Criſpi & Conſtantini junioris avus dictus etiam Cæſar fuerat. Hæc itaque nuncupatio facta anno CCCXVII. quo *Licinius* Auguſtei Imperii Decennalia peregit, quod etiam liquet ex horum Cæſarum Quinquennalibus & id genus feſtis.

Baron. n. XII.

Nec contrarius eſt Victor in Epitome, ut putabat Baronius, quia ille Epitomatorum more, poſtquam locutus eſt de nuptiis Licinii & Conſtantiæ, ex qua natus Licinianus Licinius, ait, hunc *menſium fere viginti*, & Conſtantinum *iiſdem diebus natum oppido Arelatenſi* Cæſares effectos eſſe, & poſtea loquitur de duobus bellis Conſtantinum inter & Licinium factis, non quod Victor exiſtimarit, ea bella hanc nuncupationem præceſſiſſe; ſed quia duo illa bella, inter quæ Cæſares illi creati, uno tenore recitare voluit. Neque etiam erravit Zoſimus lib. 2. ut arbitratus eſt Baronius, quando, bello Cibalenſi narrato, ait, Conſtantinum tres illos Cæſares deſignaſſe; cum ea creatio, ut diximus, anno CCCXVII. facta ſit, & bellum Cibalenſe ad annum CCCXIV. pertineat, ut anno ſequenti oſtendemus. Denique Conſulatus Licinii Cæſaris, & primus Criſpi ac Conſtantini juxta primam regulam ſumti rem extra omnem controverſiam ponunt. Baron. n. IV.

re (quod nunc fieri cognovimus) auſus fuerit adtentare, mox flammis dedendus eſt, & cum omnibus ſuis participibus concremandus. Si quis vero ex populo ad eorum nefariam ſectam acceſſerit, & conciliabulis eorum ſe applicaverit, cum ipſis pœnas meritas ſuſtinebit. Data XV. Kalen. Novemb. Murgillo. Conſtantino. A. IIII. & Licinio A. IIII. Coſſ.

IX. *Judæos rebellantes punit Conſtantinus.* Uſque adeo autem Chriſtianorum ſumma felicitas percu lit animos Judæorum, ut livore tabeſcentes, & plane indigne ferentes ſe Chriſtiano Principi eſſe ſubjectos, ſeditionem concitarint, atque ab eo defectionem parantes rebellionem conflarint. Quomodo autem in eos animadverterit Conſtantinus, S. Jo: Chryſoſtomus enarrat his verbis (*a*): *Poſt hunc*, nempe Hadrianum, *ſub Conſtantino rurſum eadem aggreſſi ſunt, rebellare adverſus Romanum Imperium ſcilicet. At ille amputatis illorum auriculis, ac rebellionis ſigno impreſſo corpori illorum, per omnia loca circumferebat illos, ceu fugitiva mancipia & verberones, corporibus mutilatis conſpicuos illos faciens omnibus, ac eos qui per omnes regiones erant ſparſi erudiens, ne in poſterum eadem conarentur.* Hæc Chryſoſtomus. Quonam autem anno hæc de Judæorum rebellione acciderint, haud exploratum habetur. Cæterum in hunc modum a Conſtantino retuſa eorum audacia faſtuque compreſſo, jam poſthac ſponte ipſi eidem paruere; qui (quod religioſum Principem decet) nequaquam inimice eos ulterius proſecutus eſt, ſed ut de reliquis ſibi ſubditis optime meritus; quod data ab eo pro illis reſcripta (*b*) declarant quibus complura illis indulſit.

(*a*) *Chryſ. adver. Jud. homil. 2. tom. 5.*

(*b*) *l. 2. 3. 4. 5. de Jud. Cod. Theod.*

X. *Acta Silveſtri in quibus vera probentur.* Ex his autem, quæ hoc anno adverſus Judæos Conſtantinum ſtatuiſſe diximus, conjectura aliqua comprobari videtur pars Actorum illorum, quæ Silveſtri dicuntur, in qua hoc ipſo anno, iiſdemque Coſſ. narratur habita Romæ coram Conſtantino Imp. & Helena matre celebris diſputatio illa inter Judæos atque Silveſtrum, delectis arbitris Cratone philoſopho, atque Zenophilo V. C. Quibus devictis, ac penitus confutatis (ut ex iiſdem apparet) Conſtantinus adverſus eos, quæ ſunt recenſita, hoc eodem anno ſtatuerit. Sed complura deinceps addita ſunt; quæ eorumdem Actorum veritati adverſantur penitus, ac contradicunt. Præſtat autem hic primum ipſorum deſcribere exordium, quod eſt hujuſmodi ex codicibus Vaticano, S. Mariæ Majoris, atque bibliothecæ noſtræ deſcriptum: *Conſtantino quater, & Licinio tertio* * *Coſſ. die Iduum Martiarum, facta eſt Synodus in urbe Roma, in qua diverſarum provinciarum fuere Epiſcopi numero ſeptuagintaquinque, ſacerdotes Judæorum centum novem, exceptis iis duodecim, qui ab Iſachar Pontifice altercationis gratia fuerant deſtinati, &c.*

* quater

XI. *Conventus convocandi ratio.* Convocandi autem Judæos ad conventum illum, hæc ibi cauſa prætexitur: Quod Helena cum eſſet in Oriente una cum duobus nepotibus Conſtantino atque Conſtante Auguſtis, & Gentilis adhuc a Judæis pene Judæa effecta, & commota in Conſtantinum filium, quod Chriſtianam religionem ſectaretur, ad eundem infenſo animo ſcripſerit, multaque blaſphemans in Chriſtum, ipſum ad Judæorum tandem amplexandam religionem invitarit. Ad quam ille reſcribens, ſtatuit, ut utra nam præſtantior religio foret, Chriſtianorum, an Judæorum, in publico conventu Romæ celebrando, diſputatione inter eos habita probaretur; ſicque a Judæorum ſummo Pontifice Iſachar fuiſſe delectos præſtantiſſimos quoſque Judæorum, qui contra Silveſtrum cæteroſque Chriſtianos Epiſcopos coram ipſorum patrona Helena, & Conſtantino Auguſto diſſererent.

XII. *Helena Chriſtiana ante Conſtantinum.* At in iis quidem complura veritati manifeſte adverſantia ineſſe perſpicue demonſtratur, nimirum quod Helena poſt Conſtantinum Chriſtiana fuerit, cum ipſamet extiterit, quæ eumdem filium Conſtantinum ad pietatem a puero inſtituerit, ut auctor eſt S. Paulinus, qui hoc eodem ſæculo celebris in Senatu fama claruit; ipſe enim ad Severum ſcribens, hæc ait, (*c*): *Manſit hoc ſæculi prioris nefas in tempora noſtris proxima Conſtantini, qui Princeps eſſe Principibus Chriſtianis non magis ſua quam matris Helenæ fide meruit.* Hæc Paulinus claritudine generis doctrinaque inſignis, & ſanctitate præclarus, ob idque dignus cui magis credatur, quam Euſebio (*d*) aſſerenti, Helenam ante pietate minime imbutam, piam redditam per Conſtantinum. At quonam pacto, quæſo, quis dixerit Gentilem, & Chriſto adverſariam adhuc Helenam his fuiſſe temporibus, ſi filia ejus Conſtantia Licinio nupta (ut diximus) Chriſtiana erat? ut appareat tenellam virginem e ſecretis maternæ domus penetralibus progredientem Chriſtianam

(*c*) *Paulin. epiſt. ad Sever. 11.*

(*d*) *Euſeb. in Vita Conſtantini l. 3. c. 46.*

PAGIUS IV. *Acta S. Silveſtri ſuppoſititia.* A num. X. ad XVIII. Narrant *Acta S. Silveſtri* factam hoc anno Romæ Synodum, cui diverſarum Provinciarum Epiſcopi numero LXXV. interfuerint, & *Helenam* tunc adhuc gentilem, ſed a Judæis pene Judæam effectam Conſtantinum filium ad Judæorum Religionem amplectendam invitaſſe. Quæ, ſimiliave narraſſe confutaſſe eſt. Quis enim ſibi perſuadeat, in unum Concilium conveniſſe Chriſtianorum Antiſtites & Judæorum Sacerdotes ad diſputationem de Religione ineundam? Quis duodecim Rabbinos ab *Iſachar* Summo Sacerdote delectos ſibi fingat, qui

nam nonniſi ex materna inſtitutione id conſequi potuiſſe.

XIII. Helena quando venit in Orientem.

Quam rurſus deforme mendacium, dicere Helenam cum Conſtantio, & Conſtante Auguſtis hoc anno fuiſſe in Oriente; cum iidem (ut demonſtratum nuper eſt) necdum Cæſares hoc anno creati eſſent, ſed Conſtantius poſt annos decem, poſt viginti vero Conſtans Cæſarum dignitatem fuerint conſecuti? Sed abhorret procul a veritate pariter, quod dicitur de Iſachar Judæorum ſummo Pontifice; cum exploratiſſimum ſit a tempore excidii Hieroſolymitani ſub Tito deſiiſſe penitus creari ſummos Pontifices, prorſumque exoleviſſe apud eos Pontificis nomen; qui autem apud eos tenebant principem locum, ab illis Patriarchæ; reliqui vero magiſtratus Archiſynagogi, Apoſtoli, atque Presbyteri appellabantur. Eſt de his in primis locuples teſtis Epiphanius (*a*) agens adverſus Ebionitas; necnon ejuſdem Conſtantini atque aliorum Principum ſanctiones (*b*) idem teſtantur.

(*a*) *Epiph. hæreſ.* 30.

(*b*) *l.* 12. 13. 14. *de Jud. C. Theod.*

XIV. Acta Silveſtri corrupta.

Hæc ſunt, quæ in ipſorum Actorum narrationis limine confutanda ſeſe offerunt; ut manifeſte appareat, Acta ipſa Silveſtri (quod diximus) additamenta extrinſecus accepiſſe, quibus reliqua, quæ vera eſſe noſcuntur, nonnihil in ſuſpicionem adduci poſſe videantur. Quis prudens non adhuc videat in ſuperappoſita ipſis Actis præfatione commentum, dum (quiſquis auctor, vel interpres ille fuerit) affirmat ea ſe ex Græco vertiſſe, accepta ab Euſebio Cæſarienſi illorum Actorum auctore? quod certe poſt Gelaſii tempora irrepſiſſe, nemo eſt qui dubitet; cum Gelaſius (*c*) ipſe aperte teſtetur ſe ignorare, qui ea ſcripſerit, auctorem, cum ait: *Item Actus beati Silveſtri Apoſtolicæ ſedis Præſulis, licet ejus, qui conſcripſit, nomen ignoretur; a multis tamen in urbe Roma Catholicis legi cognovimus, & pro antiquo uſu multæ hæc imitantur Eccleſiæ:* Hæc ipſe. Qui igitur auſus fuit adverſus Gelaſii aſſertionem adeo temere, præfationem illam addendo, auctoris nomen ex animi ſententia fingere, certe nec veritus eſt mendacia alia iiſdem ſuperaddere, ac commentitia plane veris annectere.

(*c*) *Gelaſ. in Conc. Rom. in decret. de lib. authent. & apocryph.*

(*d*) *Zonar. Annal. t.* 3.

(*e*) *Metaph. die* 2. *Jan.*

(*f*) *Glyc. in Annal.*

XV.

Cæterum haud multo fideliora iis eſſe probantur, quæ de eadem diſputatione Silveſtri a Græcis ſcripta ſunt, nempe Zonara (*d*), Metaphraſte (*e*), Glyca (*f*), Nicephoro (*g*) atque Cedreno (*h*), qui nullo pacto audiendus eſt, dum hæc accidiſſe ait anno quarto Imperii Conſtantini; nam eo anno non Silveſter, ſed Marcellus Romanæ Eccleſiæ præerat, cui tunc ſucceſſit Euſebius. Quod rurſum habent ea Acta a Metaphraſte deſcripta, Helenam fuiſſe Bithynam (quod plane deſideratur in Latine ſcriptis) ex Græcorum recentioribus proveniſſe, ac falſiſſimum eſſe, ſuperius eſt demonſtratum: ſicut ex eorumdem quoque officina depromi certum eſt, quod in iiſdem Actis legitur, Sanctum Silveſtrum jejunium ſabbati abrogaſſe, de quo ſatis ſuperque dictum primo Annalium tomo. Quid enim hoc mendacius effingi poteſt, cum ejus diei jejunii Romani Pontifices, majorum traditionum cuſtodes obſervantiſſimi ſemper fuerint adverſus Græcos acerrimi defenſores? At quam pudendum, Metaphraſtem hoc profiteri ex Actis Silveſtri, cum in iiſdem, quæ extant, Latine ſcriptis plane contrarium appareat: in eis enim legitur controverſia inter Silveſtrum, & Græcos de jejunio ſabbati, in qua ipſe Silveſter primas tuliſſe, & Græci eidem acquieviſſe ibidem narrantur.

(*g*) *Niceph. l.* 7. *c.* 36.

(*h*) *Cedren. in Comp.*

Nonnulla improbata.

XVI. De die Dominico atque feriis.

Rurſum vero, quam portentoſum mendacium illud eſt, quod in iiſdem Actis ab eodem Metaphraſte deſcriptis aſſeritur, Silveſtri inſtitutum eſſe, ut dies prima, Dominica diceretur? cum ejuſmodi nomen conſtet inventum temporibus Apoſtolorum, ut primo ac ſecundo Annalium tomo diſſeruimus; nomina quoque reliquorum ſex dierum, ut Feriæ dicerentur, jam olim in Eccleſia inſtitutum, alias Tertulliani (*i*) auctoritate apertiſſime demonſtravimus.

(*i*) *Tert. adverſ. Judæos c.* 1.

XVII. Quæ fides Silveſtri actorum.

Demum, ut alia prætermittamus, omnem de iiſdem Silveſtri Actis diſputationem hac ſententia claudimus, ut dicamus, ea quidem vere accidiſſe, ſed non in omnibus vera eſſe quæ hodie extant, nimirum deturpata compluribus, (ut vidimus), quæ aliunde irrepſerunt mendaciis. Quæ autem vera atque legitima erant, ſicut ante Gelaſium tantum eis antiquitas detulit, ut cum Romæ tum in multis aliis Eccleſiis legerentur, ita poſt Gelaſium tantum abeſt, ut illorum imminuta ſit fides, ut abſque dubitatione eadem pro veris certiſque ſint habita; nam ab Hadriano Romano Pontifice ad Carolum Magnum ſcribente, citata reperiuntur his verbis (*k*): *In ipſis enim exordiis Chriſtianorum, cum ad fidem converteretur Imperator Conſtantinus, mater ſua Hele-*

(*k*) *Hadr. epiſt.* 3. *ad Carolum Magnum Imp. in qua refelluntur objectiones contra* 7. *Synodum.*

PAGIUS V.

qui contra Chriſtianam Fidem diſputarent; cum a tempore excidii Hieroſolymitani deſierint creari Summi Pontifices. Quare S. Silveſtri Acta plane ſuppoſititia eſſe minime dubitandum.

Variæ etiam ibidem *indulgentiæ* a S. Silveſtro dicuntur conceſſæ tam Baſilicæ Lateranenſi, quam Baſilicæ S. Sebaſtiani extra muros, quæ etiam commentitiæ; quod manifeſte liquet ex verbis in Lapide Baſilicæ S. Sebaſtiani expreſſis: *Eandemque* (indulgentiam a Silveſtro largitam) *ſucceſſores ejus in feſtis duplicibus & in Quadrageſima duplicarunt.* Cum tamen appellatio *Dupli-*

Indulgentiæ in Actis S. Silveſtri memoratæ commentitiæ.

cium

Helena Auguſta ad eum cum duodecim Scribis, & Phariſæis ac magiſtris, & Principibus Judæorum in Urbem venit Romam, & ipſa una cum filio ſuo Conſtantino Auguſto Concilium Judæos cum Chriſtianis facere cenſuerunt. In quo præſidens S. Papa Silveſter cum plurimis ſanctiſſimis Epiſcopis, in ampliorem ſtatum dilatantes Chriſtianorum fidem, tam per ſacram Scripturam, quam per miracula, Domino protegente, victores effecti ſunt: Hucuſque Hadrianus.

XVIII. Judæorum conatus adverſus Chriſtianam fidem.

Solebant Judæi (quod ſecundo Annalium tomo dictum eſt) ob Chriſtianorum gloriam invidia æſtuantes, jugiter illis negotium faceſſere, quæſtionibus ſæpius provocare, contumeliis appetere, jurgiis laceſſere, in eoſdem proclamare, atque interdum non verbis tantum, ſed & verberibus agere; quod ex Juſtino philoſopho, & martyre ſuperius diximus. Quos, par eſt credere, his temporibus videntes eamdem Chriſtianam religionem eminentiſſimo illo ſummæ gloriæ gradu repoſitam, Imperatoriis quoque ſplendoribus illuſtratam, ac præter ſpem admirabili amplitudine auctam atque mirifice propagatam, majoribus odiis exarſiſſe, & gravioribus invidiæ ſtimulis exagitatos ſtuduiſſe, cum matrem Helenam Auguſtam, tum ipſummet Conſtantinum Imperatorem, quibus valerent artibus, ac magia quoque, ſi poſſent, a ſuſcepta Chriſtiana religione penitus revocare; egiſſeque pro ſuis moribus (quos primo Annalium tomo ex majorum ſententiis ſatis expreſſimus) procacibus ſuggeſtionibus, importunis petitionibus, efficacioribus precibus, & clamoribus petulantibus, ut coram ipſis in publico audirentur conventu adverſus eamdem Chriſtianam religionem diſputantes, eoſdemque perinde ac juſtæ cauſæ fidentes inſiſterent, ante certamen victoriam ſibi pollicentes, pietatem veram, & ſalutem Principum quos inclamarent a Chriſtianis eſſe deceptos, in omnibus audacter præſeferentes: quibus tandem annuerit Helena, & perſuaſus quoque Conſtantinus fuerit; cum tamen iiſdem publice auditis, publice redargutis, confutatis, ac penitus convictis, idem Conſtantinus ad coercendam, & reprimendam reliquorum Judæorum invincibilem petulantiam, retundendamque implacabilem pertinaciam, & furorem, quibus eos exagitarent, qui a veritate perſuaſi atque convicti, a ſuperſtitione Judaica receſſiſſent, adverſus ipſos ad Evagrium (ut dictum eſt) ſcribens, ea hoc anno, quo eadem ſunt geſta, ſtatuerit Roma abſens; cum, ipſo præſente, nequaquam auſi fuerint recedentes ab eorum ſecta (ut habent reſcripti verba) lapidibus inſectari. At de his hactenus. Cæterum quod ſpectat ad ipſa Silveſtri Acta, quænam vera ſint atque legitima, lapis Lydius demonſtrabit.

XIX. Ariana Hæreſis innoteſcit.

His quoque temporibus manifeſte innotuit Ariana hæreſis; Arius enim, qui hactenus, velut Proteus, jam a tempore Petri martyris Epiſcopi Alexandrini ſub diverſis latuerat formis, modo inhærens Catholicis, modo vero ſchiſmaticis, impius omnino detectus, ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino ſæpe monitus, ſed in ſententia pertinax, ab eodem presbyterio exuitur. Propalatum eum quidem fuiſſe a Meletio, Epiphanius auctor eſt, qui ait (*a*): *Meletius Alexandriæ exiſtens, & ad tempus illic degens, propriam habens communionem cum ſuis, Arium deprehendit, & ad Alexandrum detulit, quod deprehendiſſet Arium in ipſius narrationibus extra propoſitum fidei tranſgreſſum. Erat enim hic in Baucalide Eccleſia, ſic appellata in Alexandria, presbyter, &c.* Idem vero alibi (*b*) agens de iis, quos Arius ipſe ſeduxerat, hæc ait: *Dulcis erat in colloquio, perſuadens ſemper animas, ac blandiens; quapropter valde cito ſeptingentas virginitatem profeſſas in unum contraxit, & fama eſt, ipſum etiam presbyteros ſeptem, & diaconos duodecim abſtraxiſſe: ſed & venenum ipſius ſtatim uſque ad Epiſcopos pervenit: Secundum enim Pentapolis Epiſcopum, & alios perſuaſit, ut ſimul cum ipſo abducerentur. Fiebant autem hæc in Eccleſia,*

(a) Epiph. hæreſi 68.

(b) Epiph. hæreſi 69.

PAGIUS

cium feſtorum ſeculo XIII. primum cœpiſſe videatur. Quotquot enim, inquit Papebrocius in Conatu Chronico Hiſtorico pag. 49. de Officiis Eccleſiaſticis ſcripſerunt, ejuſmodi appellationem ignorant, ſolumque ſciunt *Solemnitates, Dominicaliaque & Ferialia feſta* diſtinguere; feſta autem Sanctorum; quæ quidem ſunt novem Lectionum, ad modum Officii Dominicalis, quæ vero trium, ad modum Ferialis jubent ordinari. Primus, qui hactenus invenitur *Duplex* appellaſſe, fuit Bonifacius VIII. in 6. Decret. lib. 3. titul. 22. *nonnullos prædeceſſorum* ſuorum, *qui aliquorum feſta Sanctorum ſub duplici ordinaverunt officio celebranda, imitari intendens*. Unde hoc ſaltem habetur a Silveſtri ætate longiſſime remotos intelligi debere, qui affictas ei indulgentias pretenderentur pro *Duplicibus* duplicaſſe. Tam diuturna autem tolerantia Apoſtolicæ Sedis, ſub cujus oculis tum in Lateranenſi, tum in aliis nonnullis antiquiſſimis Eccleſiis manent expoſita monumenta indulgentiarum, velut a S. Sylveſtro eas viſitantibus conceſſarum, ſufficiens videtur ad ſupplendum quemcunque juris ac facti defectum. Quamvis enim nequeat efficere Pontifex, ut a *Sylveſtro* datæ ſint, quæ datæ non fuerunt; facere tamen poteſt, ut eæ revera iſtic nunc obtineantur, æque ſi ab ipſo *Sylveſtro* promanaſſent, ut inquit Papebrocius laudatus.

VI. *Initium Hæreſeos Arianæ.*

Ad num. XIX. & ſeqq. *Ariana* Hæreſis initio quidem Alexandri Alexandrini Epiſcopi innoteſcere cæpit, ſed ante annum trecenteſimum viceſimum primum in Concilio Alexandrino, in quo fere centum Epiſcopi Ægypti ſederunt, ab eo non damnata. Ex epiſtola enim S. Athanaſii

cleſia, ignorante beato Alexandro Epiſcopo, donec Meletius in Ægypto etiam ipſe Archiepiſcopus ex Thebaide, de quo jam a me dictum eſt, revelaret: Hucuſque de progreſſu Arii Epiphanius, uſque ad tempus quo Alexandro Epiſcopo Alexandrino ejus impietas tandem innotuit.

XX. De tempore ortus Arianæ hæreſis.

Quid autem ipſe egerit adverſus Arium Alexander, cum hæc reſciſſet, dicemus; ſed primum de tempore, quo cœpit Ariana hæreſis innoteſcere, accuratius eſt diſſerendum. Ad hunc plane annum ſub iiſdem Coſſ. Arianam hæreſim referre videtur Oroſius (*a*), cum de tempore agens, quo Criſpus & Conſtantinus Cæſares creati ſunt (quod hoc anno contigiſſe diximus) mox ſubdit: *His diebus Arius*, &c. Certe quidem hoc ipſo anno, antequam Licinius Imperator Conſtantino infenſus, & pietatis hoſtis Chriſtianam religionem perſequi aggrederetur, jam cognitam & diffamatam fuiſſe Arianam hæreſim, ex Lactantio certum deducimus argumentum: qui (quod & ſuperius demonſtravimus) in præfatione librorum, quos ſcripſit ad Conſtantinum, hæc loquitur ad eum jam credentem in Chriſtum, & impietatem averſantem: *Pro quo facto dabit tibi Deus felicitatem, virtutem, diuturnitatem; ut eadem juſtitia, qua juvenis exorſus es, gubernaculum Reipublicæ etiam ſenex teneas; tuiſque liberis, ut ipſe a patre accepiſti, tutelam Romani nominis tradas; nam malis qui adhuc adverſus juſtos in aliis terrarum partibus ſæviunt, quanto ſerius, tanto vehementius idem omnipotens mercedem ſceleris exolvet: quia ut eſt erga pios indulgentiſſimus pater, ſic adverſus impios rectiſſimus Judex*: His plane & aliis locis, quæ ſuo loco inferius ponentur, Lactantius velut digito ſignat perſecutionem a Licinio in Oriente excitatam (quod contigit anno ſequenti) quo tempore cum hæc ſcriberet, de Ariana hæreſi alibi meminit tamquam cuique nota, & ubique vulgata, dum ait (*b*): *Cum enim Phryges, aut Novatiani, aut Valentiniani, aut Marcionitæ, aut Anthropiani, aut Ariani, ſeu quilibet alii nominantur, Chriſtiani eſſe deſierunt ii, qui, Chriſti nomine amiſſo, humana & externa vocabula induerunt*: Hæc Lactantius; quæ eſt & omnium exemplarium vetus atque germana lectio, qua inter alios quoque hæreticos Ariani nominantur.

(*a*) Oroſ. l. 7. c. 28.

(*b*) Lactan. l. 4. c. ult.

XXI. Lactantii locus decurtatus redintegratur.

Sed unde, rogo, Lactantii reſtitutor (quod profitetur) Michael Thomaſius tantum ſibi arrogat (pace ipſius dixerim, familiariter enim ipſo, dum viveret, uſus ſum) ut in ſua editione verba illa: *Aut Ariani* expunxerit? & cujuſnam codicis, vel auctoris teſtimonio? Siccine veteres emendantur ſcriptores, ut ex animi ſententia prout lubet, verba e textu ſubducantur, nec vel ſaltem in margine collocentur? At quomodo non reveritus Aldi lectionem, immo, & codicum antiquitatem, quibus idem ipſe uſus eſt, & præcipue Vaticanis, quos ad locorum emendationem citare ſæpius conſuevit, in quibus omnibus ea verba ſcripta leguntur? Novem enim ibi extant Lactantii operum exemplaria antiquitus ſcripta, eademque typis excuſa ante annos centum; in quibus omnibus (ut dictum eſt) inter alios hæreticos a Lactantio Ariani ponuntur: idemque reperitur in duobus exemplaribus fideliter ſcriptis, quæ in noſtra Bibliotheca extant. Vel cur ſicut in cæteris locis emendandis aut elucidandis egregie præſtitit, nequaquam, quare id faceret aliquam ſaltem, vel levem rationem attulit? Sed videlicet ſic vulneratum a ſe textum abſque ligamento reliquit, quod ſciret eum ſuæ ipſius adverſari ſententiæ, qua in præfatione profeſſus eſt, Lactantium ſuos ſcripſiſſe libros, antequam Ariana hæreſis prodiiſſet; nam ait: *Quod aliqui hunc auctorem tamquam Arii ſectatorem accuſent, ferendum nullo modo eſt, cum ipſe ante Arium vixerit, & ſcripſerit*: Hæc ipſe. Sed mea ſententia multo ſolertius atque verius Lactantium excuſaſſet, ſi ex ejus ſcriptis dixiſſet: Quomodo Lactantius ab aliquo Aria-

PAGIUS

ſii ad Epiſcopos Ægypti & Lybiæ, quæ titulo primæ Orationis contra Arianos haud recte inſignitur, ubi aſſerit, quod Ariani *ante annum triceſimum ſextum Hæretici declarati atque ab Eccleſia ſubmoti* ſunt, manifeſte deducitur, Synodum Alexandrinam adverſus Arium congregatam eſſe anno trecenteſimo viceſimo, aut inſequenti, ſi Athanaſius annos incompletos, ut plerumque fit, pro completis numerarit; cum, ut ſuo loco videbimus, anno CCCLVI. ſcripta fuerit. Nam quod *de judicio totius Synodi Oecumenicæ* ſubjungit Athanaſius, aliter intelligi non poteſt, quam quod Synodus eo anno celebrata Alexandrinæ ſententiam confirmarit. Porro Papebrocius die ſecunda Maii in Vita S. Athanaſii recte obſervat, epiſtolam quæ ante illam Synodum ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino in alia Synodo Alexandrina, de qua mox agam, ad Alexandrum Epiſcopum Conſtantinopolitanum data eſt contra Arium, quæque refertur a Theodoreto lib. 1. cap. 4. in eo notabilem eſſe, quod in Hiſtoria Concilii Nicæni Gelaſio Cyziceno adſcripta addantur eidem ſubſcriptiones Presbyterorum & Diaconorum Alexandrinæ & Mareotidos *conſentientium dejectioni Arii*, ubi inter Alexandrinos Diaconos quarto loco invenitur *Athanaſius Diaconus ſimiliter*.

VII. *Lactantius libros Inſtitutionum ſcribit.*

Concilium itaque Alexandrinum II. perperam currenti anno tam in Annalibus quam in editione Labbeana Conciliorum conſignatum. Male etiam ab Henſchenio die 26. Februarii in Vita S. Alexandri Epiſcopi Alexandrini in annum CCCXXVII. collatum, quod Oroſius lib. 7. cap. 8. poſtquam de Cæſarum nuncupatione eo anno facta locutus eſt, de *Arii* ejectione ab Eccleſia ſermonem inſtituat. Hæc enim diverſis annis

Arianus cenſeatur ; qui cum multis aliis in locis confeſſione ſinceræ fidei Ario adverſetur, adeo perſpicue in citato ſuperius loco Ariana ab eo taxatur hæreſis, & inter alias hæreſes annumeratur ? Ceterum ipſum tempore Arii vixiſſe, atque ſcripſiſſe, tum quæ ſuperius de eo dicta ſunt, tum quæ dicentur inferius, maniſeſtiſſime declarabunt. Maneat igitur integra vetus atque germana lectio illibata, antiquorum omnium atque recentiorum codicum conſenſione firmata. Sed ad rem.

XXII. *Ariana Hæreſis ante perſecutionem Licinii.* Rurſum quod ad tempus ſpectat obortæ Arianæ hæreſis, eo quoque redditur argumento perſpicuum, ipſam innotuiſſe ante exortam perſecutionem Licinii, quod cum S. Baſileus (*) Epiſcopus Amaſænus, dum Nicomediæ detineretur in carcere, paulo poſt martyrium ſubiturus, adiit eum per Elpidiphorum Joannes presbyter Nicomedienſis, qui ejuſdem Baſilei Acta conſcripſit, petens ab eo inſtrui atque certior reddi, quænam vera eſſet Catholicæ fidei aſſertio, num ſcilicet aliorum dicentium Dei Filium ſine principio a Patre genitum, an eorum qui aſſererent, ut Arius, creatum in tempore (inter utramque partem diſſidia idem jam fuiſſe exorta teſtatur, Nicomediæ præſertim, adverſantibus Catholicis Euſebio ejus ſententiæ aſſertori atque patrono) : Baſileus inquam tunc martyrii candidatus eumdem Joannem rectam ſententiam de æquali cum Patre Filii divinitate perdocuit, quæ omnia idem ipſe Joannes ſcriptis ſuis memoriæ commendavit.

* *al* Baſilius.

XXIII. *Ariana hæreſis jam damnata.* Sed & cum Ariana hæreſis inter alias olim damnatas a Lactantio recenſeatur, plane intelligitur, eam Eccleſiæ judicio jam fuiſſe convictam pariter atque proſcriptam; quod accidit ex Concilio Alexandriæ ab Alexandro Epiſcopo celebrato. Licet autem de certo anno non liqueat; tamen ſatis eſt (quod contendimus) demonſtraſſe, præſentem annum nequaquam prætergreſſam eſſe. At quoniam de Ario poſſunt plura, atque diverſa tempora conſiderari ; inde quoque evenit, ut de ejus temporibus variæ ſint ſententiæ. Primum enim tempus perpendendum eſt, cum ab Alexandro de Ario judicium factum eſt, quando detectum (ut diximus) & ad eumdem Alexandrum delatum, ipſum pugnaciter hæreſin defendentem exuit presbyteratus ordine, atque una cum ſociis impietatis, collecto adverſus eos Concilio centum fere Epiſcoporum, a Catholica communione ejecit ; quæ omnia hoc tempore ante Licinianam perſecutionem geſta fuiſſe videntur. Aliud quoque tempus Arianæ hæreſis attendendum eſt, quando ſic Ario atque Arianis a Concilio excommunicatis, eorum patrocinium ſuſcipiente Euſebio Nicomedienſi Epiſcopo, toti plane innotuit Orienti, & Occidenti perſpicua facta eſt ; quando, inquam, idem Alexander coactus eſt de eo epiſtolas dare ad omnes Catholicæ religionis Antiſtites, quibus quæ geſta eſſent adverſus eum, ejuſque ſectatores, & quinam illi forent, ſignificaret, deque patrocinio ipſorum ab Euſebio Nicomedienſi ſuſcepto certiores pariter redderet, notaſque eiſdem faceret Arii hæreſis execrandas poſitiones. Sed contigiſſe hæc poſt victum Licinium, reddita Eccleſiæ pace, ſuo loco dicturi ſumus.

XXIV. *Lapſus Arii occaſio.* Arii vero lapſus occaſionem repetens Theodoretus (*a*) hæc ait: *Per idem tempus Arius, qui in numerum presbyterorum adſcriptus erat, cuique ſacrarum litterarum interpretatio concredita, cum videret Alexandrum ad Epiſcopatus gubernacula deſignatum, invidiæ flammam, qua incendebatur, minime reprimere, ſed ea vehementius inflammatus materiam contentionis, & diſcordiæ in dies aucupari laboravit; ac tametſi in præſtabilem eximiamque Alexandri vivendi rationem aciem acriter intendendo, nihil ad falſam criminationem contra eum confingendam potuit omnino reperire, tamen æſtus invidiæ eum quieſcere non ſivit. Iſtum igitur cum hoſtis veritatis diabolus nactus eſſet, ejus conatibus Eccleſiam procellis miſcere exagitareque inſtituit; nam perſuaſit illi, ut Apoſtolicæ Alexandri doctrinæ aperte reſiſte-*

(*a*) *Theod. l. 3. c. 2. 3.*

PAGIUS annis acta. Baronius, ut oſtenderet Arianam hæreſim ante Licinianam perſecutionem diffamatam fuiſſe, dixit, hanc perſecutionem anno CCCXIII. exortam, & Lactantium lib. 4. Divinarum Inſtitutionum cap. 30. inter alios Hæreticos quos enumerat, *Arianos* nominare ; apparere autem ex ejuſdem libri Præfatione, eum ſcriptum eſſe graſſante perſecutione Liciniana. At præterquam quod hæc perſecutio anno tantum trecenteſimo decimo nono excitata, ut certis argumentis infra adſtruam, Lactantius illam non mox orituram, ut explicat Baronius, ſed potius jam ortam indicat, quemadmodum advertit Hankius libro de Byzantinarum rerum Scriptoribus Græcis parte 1. cap. 1. num. 64. & ſeqq. Hæc enim Lactantii ad Conſtantinum verba: *Malis, qui adhuc adverſus juſtos in aliis terrarum partibus ſæviunt, quanto ſerius, tanto vehementius idem Omnipotens mercedem ſceleris exſolvet*. Sæviebat itaque tunc Licinii perſecutio, quando Lactantius Opus illud Conſtantino dicavit, ideoque non anno CCCXVI. ut credidit Baronius, ſed poſt annum CGCXIX. in lucem emiſſum. Nec alterum Baronii argumentum a martyrio S. Baſilei Epiſcopi Amaſeni petitum urget. Is enim anno trecenteſimo viceſimo, orta jam Licinii perſecutione, martyrio coronatus eſt, ut anno ſequenti oſtendam. Poſtquam hæc ſcripſeram, legi Hermannum Contractum, qui damnatiorem Arii conſignat anno CCCXXI. & Proſperum in Chronico, ubi idem ſcribit. Quare gaviſus ſum antiquos hujus ſententiæ patronos inveniſſe.

Baron. an. 316. n. xv.

VIII. Verum Arianæ hæreſis initium magis explican-

ſiſteret. Itaque ut Alexander, ſacrarum literarum diſciplinæ obſecutus, Filium Patri honore parem, eamdemque habere cum Genitore ſubſtantiam docuit, ſic Arius, palam contra veritatem pugnans, eum creatum, & factum affirmavit; quinetiam adjecit, tempus aliquando fuiſſe cum non erat; & alia nonnulla, quæ ex ejus libris multo apertius intelligi poſſunt. Atqui iſta non in Eccleſia ſolum, verum etiam extra in circulis, in hominum congreſſionibus diſſerere cæpit; per ædes quoque circumcirca graſſari, ut quos poſſet, in iſtorum errorum laqueos induceret.

XXV. *Alexander igitur, Apoſtolicæ doctrinæ patronus, primum exhortatione, & conſilio eum a ſententia deducere tentat; cæterum ubi Corybantum more inſanire vidit, & impiam doctrinam palam prædicare; de dignitate ſacerdotali dimovet (a), Evangelii præcepto obſecutus: Si oculus tuus dexter ſcandalizat te; erue eum, & projice abs te:* Hactenus Theodoretus. Porro Alexandri litteras tum ab ipſo, tum etiam a Socrate recitatas ſcriptas fuiſſe longe poſt Concilium celebratum, reddita jam pace Eccleſiæ, ſuo loco demonſtravimus. Sed quod magnum attulit detrimentum Catholicæ Eccleſiæ, illud fuit, quod vita functo Euſtolio Epiſcopo Nicomedienſi, quem interfuiſſe vidimus Conciliis Ancyrano, & Neocæſarienſi, in locum ejus ordinatus eſt (favore, ut creditur, Conſtantiæ Auguſtæ Licinii Imperatoris uxoris) Euſebius Nicomedienſis Antiſtes ex Berythenſi ſede tranſlatus, ambitionis inſano ſpiritu percitus; qui totis impenſis viribus obſtinatiſſimo plane animo ſuſcipiens Arii patrocinium, pugnavit adverſus Catholicam veritatem.

(a) Matth. 5.

Euſebius factus Nicomediæ Epiſcopus.

XXVI. Conſtat quidem ex Epiphanii (b) ſententia, Arium primum in conventu publico ab Alexandro convictum, fuiſſe ab Eccleſia expulſum, inde vero poſt aliquod temporis ſpatium ſponte Alexandria receſſiſſe, atque Euſebii Nicomedienſis auxilium imploraſſe; etenim rem ab exordio aggrediens, hæc ſummatim recenſet: *Ubi igitur Meletius ſignificaſſet de Ario omnia, quomodo diſceſſiſſet a veritate, & quod multos polluiſſet ac perdidiſſet, corruptis iis a recta fide, qui ipſi credidiſſent; tunc Epiſcopus accerſitum Arium interrogabat de perlatis ad ſe, an hæc ita ſe haberent. Ille vero neque hæſitavit, neque timuit, ſed ab exordio perfricta fronte omnem malam ſuam opinionem evomuit, velut epiſtolæ illius indicant, & examinatio coram ipſo tunc facta. Convocat itaque Alexander preſbyteros, & alios quoſdam Epiſcopos præſentes; & examinationem hujus facit, ac interrogationem. Ubi vero non perſuaſus eſt a veritate, expellit ipſum ex Eccleſia, & per urbem diffamat; cum ipſo autem diſtractæ ſunt prædictæ virgines, & clerici prædicti, & alia multa turba.* Qotnam hi fuerint, ſuperius ab eo recenſiti ſunt; nimirum ipſum ſeptingentas virgines profeſſas, atque etiam presbyteros ſeptem, & diaconos duodecim abſtraxiſſe; ſed de numero inferius ex Alexandri litteris.

(b) Epiph. hæreſ. 69.

At quid poſt hæc Arius? *Cum autem* (inquit) *verſaretur Arius multo tempore in urbe, ſtatim moritur confeſſor Meletius, itemque teſtis, & martyr. Itaque Arius ſeditiones faciens, & ſingulos decipiens, multos perdidit. Poſtea vero ubi deprehenſus eſt, & ad confutationem venit in urbe, ac diffamatus eſt, ab Alexandria aufugit, & ad Palæſtinam iter arripit; quo cum perveniſſet, ſingulos Epiſcopos adiit cum adulatione, ut ſibi multos faceret cooperatores; & ſuſcipiunt quidem ipſum aliqui, alii vero repulerunt:* Hucuſque Epiphanius. Cæterum ſi credimus Ario de ſe ſcribenti ad Euſebium Nicomedienſem Epiſcopum; ipſum non ſponte receſſiſſe Alexandria, ſed ab Alexandro Epiſcopo ejectum fuiſſe conſtat. Rurſum vero eum, poſtquam excommunicatus eſt, multo tempore Alexandriæ verſatum, cum idem Epiphanius affirmet; ibi permanſiſſe uſque ad redditam Eccleſiæ pacem, poſt debellatum Licinium, opinamur. Quamobrem de ejus a civitate ejectione agemus inferius. XXVII.

Fugit Arius Alexandria.

His fere temporibus, quibus Arius hære- XXVIII.

PAGIUS

Duæ Synodi Alexandrinæ adverſus Arium celebratæ.

candum, advertendumque cum Valeſio in Notis ad lib. 1. Theodoreti cap. 4. duas Synodos vario tempore adverſus Arium & ſocios collegiſſe Alexandrum: in priore decem dumtaxat damnatos eſſe Clericos Alexandrinos, & notatos tres Epiſcopos Syriæ, & epiſtolam Synodicam ab Alexandro ſcriptam eſſe ad Alexandrum Byzantii Epiſcopum, quam recitat Theodoretus lib. 1. cap. 4. in ſecunda autem Synodo, in qua centum fere Epiſcopi Ægypti ſederunt, damnatos eſſe duodecim Clericos Alexandrinos, ac duos præterea Epiſcopos, *Secundum* ſc. & *Theonam*; & notatum eſſe *Euſebium Nicomedienſem* Epiſcopum; ac denique ſcriptam Synodicam ad omnes ubique terrarum Collegas, quam nobis conſervavit Socrates lib. 1. cap. 10. Baronius in Annalibus hanc ſecundam Synodicam, in qua mentio Euſebii Nicomedienſis, ſcriptam putavit ante alteram Synodicam ad Alexandrum Byzantii Epiſcopum directam. Sed ex hac ad Alexandrum Byzantinum epiſtola liquet, eam ante Epiſtolam ad omnes Epiſcopos datam eſſe. In illa enim Alexander non ſolum Presbyteros ac Diaconos notat, qui Ario favebant, ſed & Epiſcopos illos tres Provinciæ Syriæ indicat, qui Arii opinionem defendebant, de quibus antea in eadem epiſtola locutus fuerat his verbis: *Ac neſcio quomodo ordinati in Syria tres Epiſcopi, illis conſentiendo, eos ad pejora incitant.* Quare de omnibus ſimul poſtea in eadem epiſtola loquitur Alexander, quando ait: *Quibus* (ſc. Apoſtolicis Eccleſiæ dogmatibus) *adverſantes Arius & Achillas, & qui cum illis ſunt hoſtes veritatis Eccleſia expulſi ſunt.* Non igitur ſine

cauſa

Colluthi temeritas.

reſiarcha prodiit, Colluthus presbyter Alexandrinus ſe, cum non eſſet, Epiſcopum gerens, cœpit ordinare presbyteros, conflare ſectam, docere hæreſin, & ſuo nomine ea imbutos propagare Colluthianos hæreticos. Quod ad tempus ſpectat; his eum vixiſſe temporibus, & damnatum in pleno Concilio Alexandrino coram Oſio Apoſtolicæ ſedis legato poſt quatuor ab hinc annos, ſuo loco dicetur. Erat hic presbyter præfectus uni ex eccleſiis Alexandriæ civitatis. Extabant complures ibi eccleſiæ, quibus ſinguli adſcriberentur presbyteri, qui ſuæ parœciæ populum congregarent atque docerent: recenſet ex eis aliquot Epiphanius (*a*), & inter alias Eccleſiam Dionyſii appellatam, aliam Theonæ, item Pierii, Serapionis aliam, ſed & Dizyæ, Mendidii ſextam, Anniani ſeptimam, Baucalidis octavam, Abiæ vero nonam. *At in una harum* (inquit ipſe) *Colluthus quidem erat, in altera Carpones, in alia Sarmatas; & Arius prædictus unam ex relatis Eccleſiis tenebat. Clarum eſt autem, quod unuſquiſque horum ſecundum conſuetam communionem populum ſibi concreditum in narrationibus docens, litem quamdam populo immittebat, & alii inclinati erant ad Arium, alii ad Colluthum, alii ad Carponem, alii ad Sarmatam. Sicut igitur quiſque exponebat in propria Eccleſia, alius aliud quid, & alius aliud; appellationis ac laudis ex illis gratia, alii Colluthianos ſe ipſos nominaverunt, alii Arianos; nam & Colluthus quædam perverſe docebat, ſed non duravit ejus hæreſis, ſed ſtatim diſperſa eſt:* Hæc Epiphanius.

(*a*) *Epiph. hæreſ. 69.*

XXIX. Taxatur ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino Colluthi ambitio, quam tamen Arius ſuperaſſet, cum ait Theodoretus (*b*): *Arius, & Achillas nuper facta conjuratione, dum Colluthi ambitionem imitari ſtudebant, eum in eo vitioſitatis genere longe ſuperarunt; ille enim quamquam eas ipſas res, quas iſti, coarguere conabatur; tamen improbi ſui inſtituti cauſam ſaltem ſimulatam habuiſſe viſus eſt; hi autem cum illius nundinationem, qua Chriſtum ipſum vendidit, animadverterent, non amplius legibus Eccleſiaſticis ſubjecti eſſe ſuſtinuerunt, &c.* Quod autem ſpectat ad hæreſin, quam docebat; cum Philaſtrius (*c*), tum etiam Auguſtinus (*d*) tradunt, ipſum ejus fuiſſe ſententiæ, ut diceret, Deum non eſſe malorum creatorem. At licet Colluthus paucis annis gaviſus ſit hæreſis ſuæ coaleſcentia (quod ipſe mox damnatus atque depoſitus fuerit, ut ſuo loco demonſtrabimus) tamen qui ab ipſo ſunt nominati Colluthiani hæretici, de calcaria (quod ajunt) in carbonariam ſe transferentes, Arianis ſe conjunxerunt, atque Meletianis, adverſus Catholicos; quod Athanaſius (*e*) ſæpe deplorat, atque alii Orthodoxi. Porro de horum ſtudiis adverſus Athanaſium dicemus inferius ſuo loco.

(*b*) *Apud. Theod. l.1.c.4.*

Colluthi ambitio.

(*c*) *Philaſt. de hæreſ.c. 8.*

(*d*) *Aug. ad Quodvultdeum de hæreſ. c. 65.*

(*c*) *Athan. Apolog. 2.*

Hoc quoque anno, iiſdemque Coſſ. Conſtantinus Imperator (quod Chriſtianum Principem decuit) pœnam illam abolevit, qua miſerorum hominum vultus inſcriberentur, cum ad Eumelium ſic reſcripſit (*f*): *Si quis in ludum fuerit, vel in metallum pro criminum deprehenſorum qualitate damnatus; minime in ejus facie ſcribatur, dum & in manibus, & in ſuris poſſit pœna damnationis una ſcriptione comprehendi; quo facies, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis cœleſtis eſt figurata, minime maculetur. Dat.* * *XI. Kal. April. Cabilluno, Conſtantino quartum, & Licinio quartum Coſſ.* At de ejuſmodi ſupplicio nos alibi in Notis ad Matyrologium pluribus egimus. XXX.

(*f*) *l. 2. de pœnit. C. Theod.*

Pœna inſcriptionis ſublata.

* *Acc.*

Se-

PAGIUS

cauſa Euſebius Cæſarienſis Epiſcopus, Paulinus Tyrius, & Theodotus Laodicenus anathematizatos ſe eſſe ab Alexandro querebantur, ut ſcribit Arius in epiſtola ad Euſebium Nicomedienſem, quam refert Theodoretus lib. 1. cap. 5. Laudato enim loco, licet ſuppreſſo eorum nomine, anathematizantur ab Alexandro; qui de Euſebio Nicomedienſi in hac epiſtola Synodica ad Alexandrum CP. nihil dicit; nec *Arius* inter Epiſcopos, qui anathematizati fuerant ab Alexandro, Euſebium Nicomedienſem nominat: non omiſſurus utique, ſi ab Alexandro id factum fuiſſet. Ex quo recte deducit Valeſius citatus, epiſtolam Synodicam ad Alexandrum CP. ſcriptam eſſe ab *Alexandro* Alexandriæ Epiſcopo ante Epiſtolam illam ejuſdem *Alexandri* ad omnes Eccleſias. In hac enim poſteriori *Euſebius Nicomedienſis* denotatur ab Alexandro ut patronus & ſignifer Arianorum. Unde apparet, epiſtolam iſtam poſteriore loco ſcriptam eſſe, cum ſc. *Euſebius Nicomedienſis* patrocinium Ariani dogmatis ſuſcepiſſet. Porro utraque Synodica epiſtola ab Alexandro ſcripta, priuſquam *Conſtantinus* epiſtolam ſcripſiſſet ad Alexandrum & Arium; quod factum poſt victum anno CCCXXIV. Licinium, nunc minime in dubium revocandum. Sed duæ memoratæ Synodicæ diu antea ſcriptæ, eodemque, ut conjectura eſt, circiter anno. Ex verbis autem Athanaſii in epiſtola ad Epiſcopos Ægypti & Lybiæ ſupra laudata apparet, eum intelligendum de ſecundo Concilio Alexandrino, in quo centum fere Epiſcopos Ægypti ſediſſe diximus; nam Synodum paucorum Epiſcoporum *Synodi Oecumenicæ* nomine Athanaſius non appellaret. Denique quæcumque de Hæreſi Ariana ante annum CCCXX. in Annalibus habentur, poſt eum annum contigere.

JESU CHRISTI ANNUS 316.	SILVESTRI PAP. ANNUS 3.	CONSTANTINI IMP. ANNUS 11.

I. Sequens annus, qui numeratur Domini trecenteſimus decimusſextus, Sabino atque Ruffino Coſſ. conſignatur, qui & cum tertius ſit a Conſulatu tertio Conſtantini atque Licinii, plane ille ipſe eſt, quo Zoſimus (*a*) Diocletianum Imperatorem mortuum eſſe teſtatur. Sane quidem non ſine divina diſpenſatione ad hæc tempora Chriſtianis feliciſſima fuit ipſe reſervatus; ut qui Chriſtianæ religionis funditus vaſtationem, & radicitus extirpationem fuerat meditatus, omnique ſtudio id etiam operatus, non tantum id minime fuerit conſecutus, ſed verſa rerum vice, Chriſtianos imperare videret, templa a ſe disjecta reſtitui auguſtiora, cœtus frequentiſſimos cogi, Chriſti gloriam laudum præconiis ubique extolli, contra vero idolorum delubra disjici atque claudi, deorum ſimulacra confringi, ceſſare victimas, illorum feſta aboleri, ac ritus Gentilitios antiquari, in dieſque magis magiſque avitam ſuperſtitionem peſſundari; ut plane illi accideret, quod eſt in Pſalmis (*b*): *Peccator videbit, & iraſcetur; dentibus ſuis fremet, & tabeſcet; deſiderium peccatorum peribit.* Quo enim putandum ipſum hæc omnia animi angore inſpexiſſe, ac quantum pariter doluiſſe, ſe ſic, numine impellente, ad deponendum Imperium adactum eſſe, ut illud in Chriſtianos homines transferretur? Hoc quidem omni quamlibet immenſo ſupplicio gravius atque acerbius videri illi poterat. De quo hæc Conſtantinus (*c*) ea oratione, quam habuit ad Sanctorum cœtum: *Diocletianus quoque, cum poſt cruentam cædem in perſecutione factam, ipſe contra ſe quodammodo propter vitium amentiæ, & delirationis ſuffragium tuliſſet, ſe unius abjectæ, & humilis manſionis munitioni ac præſidio concredens, pœnas dedit:* Hæc ipſe.

(*a*) Zoſim. l. 2.

Diocletiani Imp. obitus.

(*b*) Pſalm. 111.

(*c*) Conſt. orat. ad Sanct. cœtum c. 25.

II. Sed quas pœnas? Euſebius rem paucis

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO-ROMANÆ 5809.

SÆC. IV. Anno Urbis 1069. Olymp. 273. an. 4. A. C. 316.

☉ 17. AG. ☽ 13. P. 25. Mart. Indict. 4.

JESU CHRISTI 316.

SILVESTRI PAPÆ 3.

CONSTANTINI 11. LICINII 10.

I. *Conſules.* [1] Anum. I. ad V. Coſſ. *Fl. Ceionius Sabinus*, & *Ruſinus*.

II. *Decennalia Conſtantini.* Conſtantinus Imperii Auguſtei *Decennalia* celebravit, ut diſcimus ex Lege Codicis Theod. 1. *De longi temporis præſcriptione*. ſub hujus anni Conſulibus data, in qua Conſtantinus, ut Fiſci calumnias reprimeret, quæ uſque ad ſua *Decennalia* a ſuperioribus Principibus conceſſa fuerant, confirmat. Sic indulgentiæ debitorum, itemque indulgentiæ criminum in Decennalibus & id genus feſtis de more conceſſæ. Quæ Decennalia Arelatis celebrata exiſtimo. Nam, ut liquet ex Codice Theod. Conſtantinus hujus anni initio Treviris fuit, indeque digreſſus Viennam ſe contulit, ubi *prid. Non. Maii* dedit Legem 1. *De temporum curſu*. Dein Arelatum venit, ubi Idibus Auguſti datæ ab eo Lex 5. & 6. *De Appellationibus*. Natale autem Imperii Conſtantini, in quod ejus Decennalia inciderunt, fuit dies XXV. Julii. Natus tunc ibidem ex Fauſta conjuge Conſtantinus junior, ut Zoſimus lib. 2. & Victor in Epitome teſtantur. Porro *Conſtantinus* e Gallia digreſſus, illuc nunquam poſtea rediit.

III. *Diocletiani obitus.* Creditum hactenus, *Diocletiani* mortem hoc anno contigiſſe; ita enim ſcriptum a Zoſimo, Auctore Chronici Alex. & Idacio in Faſtis, qui ſub hujus anni Conſulibus habet, Diocletianum diem functum eſſe *in Salona III. Nonas Decembris*. Sed poſt librum Lactantii de Mortibus Perſecutorum in lucem emiſſum, eum initio anni trecenteſimi decimi tertii interiiſſe non dubitandum; cum Lactantius ſtatim ac mortem ejus narravit, de interitu Maximini locuturus cap. 43. dicat: *Unus jam ſupererat de adverſariis Dei, cujus nunc exitum ruinamque ſubnectam.* Diocletianus itaque ante Maximinum extinctus. De Diocletiano ibidem cap. 42. hæc Lactantius habet: *Eodemque tempore ſenis Maximiani* (Herculii nempe.) *ſtatuæ Conſtantini juſſu revellebantur, & imagines cum quo pictus eſſet, detrahebantur. Et quia ſenes ambo* (Herculius ſc. & Diocletianus) *ſimul plerumque picti erant, & imagines ſimul deponebantur amborum. Itaque cum videret vivus, quod nulli unquam Imperatorum acciderat, duplici ægritudine affectus, moriendum ſibi eſſe decrevit. Jactabat ſe huc atque illuc, æſtuante anima per dolorem, nec ſomnum, nec cibum capiens. Suſpiria & gemitus, crebræ lacrymæ, jugis volutatio corporis, nunc in lecto, nunc humi. Ita viginti annorum feliciſſimus Imperator, ad humilem vitam dejectus adeo & proculcatus injuriis, atque in odium vitæ dejectus, poſtremo fame atque angore confectus eſt.* Victor in Epitome quoad annum mortis Lactantio ſuffragatur, licet in mortis genere diſcrepet: *Vixit annos ſexaginta octo, ex quibus communi habitu prope novem egit. Morte conſumtus eſt, ut ſatis patuit, per formidinem voluntaria. Quippe cum a Conſtantino atque Licinio vocatus ad feſta nuptiarum, per ſenectam, quo minus intereſſe valeret, excuſaviſſet, reſcriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio faviſſe, & Maximino favere, ſuſpectans necem dedecoroſam, venenum*

NOTÆ [1] Coſſ. *Fl. Ceionius Sabinus*, & *Rufinus*. Solis extremis nominibus efferuntur a Relando. In vulgatis Faſtis quoque *Sabino* & *Rufino*. S. Auguſtinus contra Donatiſtas cap. XXXIII. *Sabino*, & *Rufino Coſſ.*

Quam infelix Diocletiani obitus.

cis complexus, hæc ait (*a*): *Alter & gradu honoris, & deſignationis tempore primas Imperii partes aſſecutus, diuturna, & aſpera in primis corporis ægrotatione pedetentim contabeſcens occubuit:* eadem quoque ex eo Zonaras (*b*); ſed Cedrenus hæc de morbo, & exitu Diocletiani fuſius ſcribit (*c*): *Diocletianus, cum ſe Imperio abdicaviſſet, graviſſimum in morbum incidit, cujus doloribus vehementibus totum corpus affligebatur, viſcera inflammatione acerrima corrumpebantur, caroque univerſa, ceræ in morem, coliquebatur. Quin & luminibus miſer captus atque mutilatus eſt. Exinde miſerabiliter putredine abſumptus, ex faucibus multitudinem vermium ipſa cum lingua, quæ computruerat, ejecit: atque adeo in ſepulcris confectorum cadaverum fœtore nihilo melius fœtuit. Inter hæc ille ſpirans, & gemens, mortem invocabat, atque extremo ſpiritu hæc verba edidit: Væ miſerabili mihi, & digno qui lugear; quam juſtas meorum in Chriſtianos impiorum conatuum pœnas pendo? Hæc ſceleſto illi poſtea temporis evenerunt:* Hactenus Cedrenus; quæ ne mireris prætermiſſa fuiſſe ab Ethnicis ſcriptoribus utpote ignominioſa illis.

(a) Euſeb. l.8.c. ult.
(b) Zonar. tom.2.Annal. in Diocl.
(c) Cedr. in Comp.

III. Aurelius (*d*) Victor de tempore obitus ipſius, & cauſa hæc tradit, ſuperius tamen alia occaſione recitata: *Vixit annis LXVIII.* * *ex queis communi habitu prope novem egit, morte conſumptus eſt, ut ſatis patuit, per formidinem, voluntaria; quippe cum a Conſtantino atque Licinio vocatus ad feſta nuptiarum, per ſenectam, quo minus intereſſe valeret, excuſaviſſet, reſcriptis minacibus acceptis, quibus increpabatur Maxentio faviſſe, ac Maximino favere, ſuſpectans necem dedecoroſam, venenum dicitur hauſiſſe:* Hæc Victor, ex cujus ſententia anno ſequenti a debellato Maxentio, cum Conſtantiæ atque Licinii celebratæ ſunt nuptiæ, nempe ante triennium, Diocletianum defunctum eſſe, dicere opus eſſet. Addit Eutropius (*e*): *Contigit igitur ei, quod nulli poſt natos homines, ut, cum privatus obiiſſet, inter divos tamen referretur.* Eadem ferme verba apud Hieronymi Chronicon leguntur.

(d) Aur. Vict. in Diocl.
* LXXVIII.
Diocletiani ætas.
(e) Eutrop. l.9. in fin.

IV. Licinius conſecrat Dioclet. in divum.

Porro, ut Diocletianus more majorum inter divos referretur, opus id fuiſſe Licinii, certum eſt, qui hoc anno (ut dicemus) a Conſtantino rebellans, Chriſtianos perſequi aggreſſus eſt. Sed qui impium ſtulto conatu retulit inter divos, ipſe ab Imperio cecidit, & ex humanis deſiit. Hic tandem finis truculentæ belluæ, ebriæ Sanctorum ſanguine. Qui enim olim (ut Euſebius *f*), & Eutropius (*g*) tradunt) adorari ſe juſſit ut Deum, & gemmatos calceos atque veſtes non contentus purpura ſe ipſum induit, primum Imperio (ut dictum eſt) arreptus amentia exuit, ac tandem infeliciſſimum finem ſortitus eſt. Sic juxta Deboræ canticum (*h*): *Omnes inimici tui, Domine, pereant; qui autem diligunt te, ſicut Sol in ortu ſuo ſplendet, ita rutilent.* Quod factum vidimus in Conſtantino.

(f) Euſeb. in Chron.
(g) Eutrop. l.9. in fin.
(h) Judic.5.

Quod

PAGIUS

nenum dicitur hauſiſſe. Quod ultimum fama tantum a Victore narratum, valde incertum. Sed quoad cetera, inter Lactantium & Victorem convenit, non ſolum Diocletianum & Maximianum anno trecenteſimo quinto abdicaſſe, ut ſuo loco oſtendi; ſed etiam Diocletianum anno CCCXIII. ante Licinii nuptias & Maximini obitum ſublatum fuiſſe. Nam ab anno CCCV. ad annum CCCXIII. utroque extremo incompleto pro integro numerato, anni ſunt novem, quibus Diocletianus privatam vitam duxit. Tertio Maximinus in edicto in favorem Chriſtianorum anno CCCXIII. paulo ante mortem emiſſo, & ab Euſebio lib. 9. cap. 10. recitato, loquens de Lege, qua perſecutio decreta fuerat, ait: *Quæ a Divis Diocletiano & Maximiano parentibus noſtris lata erat.* Et rurſus: *Ex juſſione Divorum parentum noſtrorum.* Divi autem nomen non niſi mortuis a Romanis poſt fundatum Imperium attribui ſolitum. *Herculium* autem, de quo ibi, ſicuti & de Diocletiano ſermo, inter Deos a Maxentio relatum, ſuo loco oſtendi. Quare quando Eutropius lib. 9. de Diocletiano ſcribit: *Contigit ei, quod nulli poſt natos homines, ut cum privatus obiiſſet, inter Divos tamen referretur.* Maximianum Herculium, non ut hominem privatum, ſed ut Imperatorem in morte conſiderat, quod is Imperium reſumſiſſet, ideoque privatus cenſeri non deberet.

IV. Verum eſt, *Maximinum* in epiſtola ad *Sabinum* Præfectum Prætorii ſui anno CCCXII. ſcripta, apud Euſebium lib. 9. cap. 10. Diocletianum & Maximianum Herculium *Dominos & parentes* ſuos appellare. Sed hinc non ſequitur, Herculium, qui quando ea epiſtola ſcripta, jam a biennio e vivis exceſſerat, inter Divos relatum non fuiſſe; ſed Maximinus nobiliori titulo Herculium quam Diocletianum, qui tum adhuc in vivis erat cohoneſtare noluit. Denique non audiendus Gothofredus in Commentario Legis 2. Cod. Theod. *De cenſu.* ubi ait, Kalend. Junii anni CCCXIII. quo ea Lex a Licinio data, Diocletianum adhuc in vivis fuiſſe, quod Imperator in ea dicat, ſe urbanam plebem per Lyciam & Pamphyliam a cenſu immunem velle, *ſicut etiam*, inquit, *ſub Domino & parente noſtro Diocletiano ſeniore A. eadem plebs urbana immunis fuerat.* Nam Diocletianus nonniſi a Maximino inter Divos referri potuit, quem eo ipſo tempore Licinius perſequebatur, & cujus acta irrita habebat. Quare non mirum ſi in Lege, qua ſibi Maximini Provincias Licinius attribuebat, nullam apotheoſeos ab illo factæ rationem habuerit, & Diocletianum *Dominum & parentem noſtrum* tantum appellarit. Denique non magis mirum, quod Licinius Diocletianum jam mortuum *Divi* nomine non exornarit, quam quod Maximinus Auguſtus Maximianum Herculium jam a biennio inter Deos relatum *Divum* non appellarit. Obiter hic tamen obſervandum, Mediobarbum in Numiſmatis Impp. nullum referre, in quo Diocletiani conſecratio memoretur; verum Maximini Auguſti

Quo anno Diocletianus interierit.

&

V. De tempore belli Liciniani.

Quod autem ſpectat ad Licinii adverſus Conſtantinum conceptum odium, atque ab ejus amicitia defectionem, & bellum conflatum, jam exordiamur narrationem. Hujus ſane rei geſtæ hiſtoriam antequam enarrare aggrediamur, quod præcipuum eſt, temporis gnomon ex more figendus eſt, quo rerum geſtarum veritas clarius innoteſcet. Extat Conſtantini (*a*) reſcriptum ad Florianum Præfectum de Veteranis datum poſt annum ſequentem Licinio quintum, & Criſpo Coſſ. quarto Idus Aprilis, ubi mentio habetur de obtenta ab eo Victoria in Thracia anno ſuperiore, quinto Nonas Julii, qui eſt ſequens annus Gallicano, & Baſſo Conſulibus. Sed cum, antequam dimicaretur in Thracia, conſtet, auctore Zoſimo, & aliis pugnatum fuiſſe apud Cybalem in Pannonia; hac ratione jure dici poſſe videtur, diſcordias hoc anno inter utrumque eſſe conflatas, eoſque tandem ad apertum bellum progreſſos, ac primo certamine Cybali in Pannonia conflixiſſe, de quo ſuo loco dicendum.

(*a*) *l. de Veter. Cod. Theod.*

VI. Cauſa diſcordiæ inter Conſtantinum & Licinium.

Porro inferendi hujus belli cauſa a Zoſimo (*b*) in Conſtantinum concitato atque infenſo ejuſmodi redditur: *Exortæ* (inquit) *ſunt inter eos diſſidia, non quod Licinius cauſam præbuiſſet, ſed quod more ſuo Conſtantinus pacta conſueta parum integra fide ſervaſſe viſus eſſet, ac nationes quaſdam ad Imperium Licinii pertinentes avertere voluiſſet. Itaque prorumpentibus in apertum inimicitiis, ambo copias ſuas ad dimicandum cogebant;* Hæc de belli cauſa Zoſimus, cui Aurelius Victor (*c*), & ipſe Ethnicus ſcriptor favet; dum eadem ex cauſa, quod Conſtantinus Licinium bello exagitarit, ac tandem Imperio ſpoliarit, poſt decennium Regni ipſum fuiſſe Latronem cognominatum tradit, cum ait: *Unde in proverbio vulgari: Tracala decem annos præſtantiſſimus, duodecim ſequentibus Latro, decem noviſſimis Pupillus ob profuſiones immodicas nominatus.* At de his inferius. Sed quod ſpectat ad cauſam, illa prior atque verior interceſſit, ex Licinii perfidia atque impietate progreſſa; quod nimirum de Chriſtiana religione protegenda pactis non ſtetiſſet conventis. Hæc autem quomodo ſe habuerint, ab Euſebio, qui hæc præſens ſpectavit, remque fidelius ita proſecutus eſt, accipiamus.

(*b*) *Zoſim. l. 2.*

(*c*) *Aurel. Vict. in Conſtant.*

VII. Licinii inconſtantia.

Euſebius (*d*) igitur poſt Decennalia a Conſtantino ſui Imperii celebrata, quæ anno ſuperiore (ut demonſtratum eſt) contigerunt, de his quæ mox ſunt ſubſecuta, ejuſmodi exorditur hiſtoriam; atque ut in his plurimum percepit oblectationis; ſic de illis, quæ in Oriente magno cum tumultu, & perturbatione geſta eſſe auditione acceperat, mæroris non parum. *Nam ei nunciatum eſt, belluam quamdam immanem, & ferocem illic tum Dei Eccleſiæ, tum reliquis provincialibus inſidias tendere (quippe Dæmon nefarios omnes ſuos nervos contendit, quo iis, quæ erant a pio Imperatore confecta, contraria prorſus perageret) uſque eo, uti Imperium Romanum in duas partes diremptum, noctis tenebris, & ſplendori diei omnibus perſimile videretur. Nam iis qui Orientem obtinebant, tamquam noctis caligo offundebatur: illis autem qui erant alterius partis incolæ, ſplendor clariſſimæ diei illuceſcebat. Quos tam infinitis bonis a divina providentia ſuppeditatis frui, neque Diabolus invidia æſtuans, virtutique infeſtus, æquo animo ſpectare tolerareque, neque tyrannus, qui alteram Orbis par-*

(*d*) *Euſeb. in Vita Conſt. l. 1. c. 41. 42. 43. 44. 45. 46.*

PAGIUS

& Eutropii teſtimonio Diocletiani apotheoſis nobis innoteſcit.

V. *Quot annos imperarit.*

Ceterum, quando Victor in Epitome ſcribit, Diocletianum *annis viginti quinque* imperaſſe, ejus Imperium uſque ad annum CCCIX. quo Salonas rediit, unde non amplius exiit, producit. Nam poſt abdicationem, publicorum conſiliorum adhuc particeps fuit, ejuſque & aliorum Imperatorum ſuffragio *Licinius* Auguſtus declaratus eſt, ut ait Euſebius lib. 8. cap. 13. Neque aliud arcanum in eo Victoris loco, qui Eruditorum ingenia excruciavit, invenio, ex eoque Diocletianum anno CCCXIII. demortuum confirmo. Suidas in voce Διοκλητιανὸς, ait: *Diocletianus tranquille conſenuit, ac triennium ſumma cum virtute exegit*, ab anno ſc. CCCIX. uſque ad initium anni CCCXIII. ubi Suidas primos quadrienni menſes, ut ſæpe etiam alii, non numerat. Quod ab aliquo antiquo Scriptore Suidam hauſiſſe non dubitandum.

VI. *Quo anno perſecutio Liciniana cœpta.*

A num. V. ad XLV. Petavius in Paralipomenis librorum de Doctr. Temp. pag. 871. jam obſervavit, *Conſtantini & Licinii bella* in Annalibus perturbatiſſime digeri, & hanc Hiſtoriæ partem ab errore purgare conatus eſt: ſed ea hic a nobis retractanda, & accuratius diſcutienda. Exiſtimavit Baronius, præſenti anno diſcordias inter utrumque Imperatorem exortas, & Licinium Chriſtianos perſequi incepiſſe. Tum anno inſequenti primum inter eoſdem bellum, annoque CCCXVIII. ultimam Licinii cladem narrat. Et tamen primum illud bellum anno trecenteſimo decimo quarto & inchoatum & abſolutum, perſecutio anno CCCXIX. a Licinio excitari cœpta, ultimumque Conſtantini cum Licinio bellum nonniſi anno CCCXXIII. motum, ac ſubſequenti continuatum. Quæ omnia adeo certo demonſtrabo, ut nullus inpoſterum circa hæc hærere poterit. Verum majoris claritatis gratia hoc anno tantum de initio perſecutionis verba faciam. Euſebius in Chronico, Theophanes, & Cedrenus teſtantur, *Licinium* anno CCCXIX. Chriſtianos de palatio ſuo pepuliſſe, & Anonymus a Valeſio editus, poſtquam prius bellum Conſtantinum inter & Licinium geſtum narravit, ait: *In Orientis partibus Licinio, Conſtantino (Coſſ.) repentina rabie ſuſcitatus Licinius omnes Chriſtianos a palatio juſſit expelli.* Sed legendum, *Conſtantino V. & Licinio Cæſare Conſulibus;* qui Conſulatus anno CCCXIX. geſtus; in quem inciderunt Quindecennalia Cæſarei Imperii Licinii Auguſti. Annis

partem opprimebat, omnino ferre potuit; qui quidem, cum Imperium ſibi proſpere ſuccederet, & Conſtantini tam eximii Imperatoris ſororem duxiſſet, relicta præclarorum hominum imitatione, perditos impiorum mores, & inſtitutum æmulari cœpit; & quorum infelicem vitæ exitum oculis aſpexiſſet, eorum ſceleratam mentem ſequi maluit, quam infirma præſtantioris viri amicitia acquieſcere. Itaque nec legum amicitiæ, nec fœderum, nec cognationis, nec pactionum memoriam omnino animo tenens; bellum crudele, & peſtiferum contra patronum ſuum movet. Nam ſicut Conſtantinus utpote Princeps humaniſſimus, veræ benevolentiæ erga ipſum oſtendit indicia, majorum cognitionis, regii ſanguinis antiquitus ducti conſortem fieri voluit, ſororem ei collocavit in matrimonium, liberam denique totius Imperii perfruendi poteſtatem tamquam cognato, & collegæ Regni tribuit; ſic ille contraria animo ſtatuens, contra meliorem præſtantioremque hominem machinas comparavit, alioſque alias excogitavit inſidiarum modos, quo patroni ſui benefacta malefactis compenſaret.

VIII. Licinii animus fraudulentus.

Ac primum amicitiam callide, & veteratorie ſimulans, dolo & fraude egit omnia, & propterea quæ temere admittebat, clam fore ſperavit. Cæterum ejus inſidias ex occulto ſtructas Deus famulo ſuo patefecit. Iſte igitur ſimulac fuit in primis illis conatibus manifeſto prehenſus, ad ſecundas fraudes ſe contulit, cœpitque interdum benevolentiam, & neceſſitudinem prætexere, nonnumquam fœderibus, & jurejurando fidem facere, tum quaſi derepente decreta antiquare, rurſus per legatos ſupplicare; iterum ex mendacii ſimulationibus turpi ignominiæ labe notatus, tandem bellum palam indicere, ac mentis adeo temeritate, & inſolentia incitatus, de cætero ipſi Deo, quem Conſtantinum Imperatorem auguſte venerari cognovit, ſe opponere.

IX. Licinii impia lex.

Primum enim contra Dei miniſtros, ejus ſubjectos Imperio, qui numquam quicquam criminis contra Imperium admiſiſſent, pedetentim tum, & diſſimulanter cauſas aſtute, & fallaciter confictas aucupari molitus eſt. Et cum nullum crimen ipſi ſuppeteret, nec haberet, quod viris illis omnino poſſet objicere; legem promulgavit, quæ quidem præcepit, ut neque Epiſcopi inter ſe de rebus ſuis communicarent, neque cuipiam illorum copia eſſet aliquam Eccleſiam in proximo ſitam adeundi, neque conventus, aut conſilia, aut deliberationes de rebus ad ipſorum utilitatem ſpectantibus inſtituendi. Atque hæc tamquam anſa illi fuit ad nos proterve contumelioſeque tractandos. Aut enim legem violando, ſupplicio obnoxios eſſe oportebat; aut legis præcepto morem gerendo, Eccleſiæ ritus, & inſtituta evertere. Nam magnæ, & graves deliberationes de controverſis rebus ſuſceptæ, non aliter poſſunt, quam per rectam Conciliorum adminiſtrationem, ratione & via procedere.

X. Licinius infeſtus Chriſtianis.

At re vera Dei hoſtis Licinius, quoniam Conſtantini pii Imperatoris inſtitutis contraria moliri decreverat, ejuſmodi exequi contra nos mandavit. Nam ut hic ſacerdotes Dei, quo honor illius quem ſancte colebant, illuſtraretur, ad pacem ſtuduit, & mutuam concordiam perducere; ſic ille honeſta diſturbare machinatus conſentientem Eccleſiæ harmoniam dirumpere divellereque contendit. Atque quoniam hic Deo carus famulos Dei in Palatium ſuum benigne intromiſit, ille Deo infeſtus, contraria animo complexus, pios omnes ipſius obſequentes Imperio e ſua exturbavit Regia, & viros, quos erga ſe maxime fideles habuit, & benevolos, in exilium ejecit. Eos item, qui ob res ſuas ante præclare geſtas fuiſſent amplos ab ipſo honoris, & dignitatis gradus adepti, aliis obſequi ſerviliaque miniſteria obire mandavit. Et primum facultates quæſtus ſui gratia omnibus ademit; deinde mortem illis minatus eſt, ſi forte aliquando ſalutare Chriſti nomen profiterentur. De expulſis e Palatio Chriſtianis, iiſdemque diverſis pœnis affectis, Euſebius (a) hæc habens præ oculis iterum teſtatus eſt. Ad hæc fortaſſe alluſit Victor, & ipſe Gentilis hiſtoricus cum in Conſtantino ſcribit, ipſum Licinium fuiſſe ſpadonum, & aulicorum acerrimum domitorem; conſueviſſe enim Ethnicos, Chriſtianos homines continentiæ profeſſores nominare ſpadones, ſuo loco dicemus. At de eodem Licinio proſequitur Euſebius, dicens:

(a) *Euſeb. l.*10. *c.*8.

XI. Licinius præſcribit leges Eccleſiæ.

Porro animo perturbationibus agitato, & in omnem intemperantiam effuſo Licinius præditus, infinitis adulteriis, & facinoribus inſigni turpitudine nobilitatis admiſſis, eximiam caſtitatis virtutem negavit

PAGIUS

nis autem hujuſmodi ſolenniis addictis, perſecutiones adverſus Chriſtianos de more ſuſcitatæ. Decepit Baronium depravata ſubſcriptio Legis primæ Codicis Theod. *De Veteranis*, quæ dicitur propoſita *IV. Idus April. Licinio V. & Criſpo Coſſ.* id eſt, anno CCCXVIII. In ea enim fit mentio prælii Hadrionopolitani, in quo Licinius debellatus, poſtquam jam perſecutionem moviſſet. At jam inter Viros eruditos convenit, eam ſubſcriptionem mendoſam eſſe, eamque Legem longe tardius datam, ut infra videbimus.

VII. *S. Baſilei Epiſc. Amaſeni obitus.*

Fatetur Baronius, quod negari non poteſt, *S. Baſileum Amaſenum* Epiſcopum ipſo Licinianæ perſecutionis initio paſſum eſſe. Nicephorus lib. 7. cap. 44. ait, Baſileum poſt Theodorum capitale ſupplicium ſubiiſſe, quod Diis ſacrafacere noluiſſet. Theodorus autem Dux inſignis *enſe fuit conſummatus Februarii menſis die ſeptimo, ſabbato hora tertia*, ut legitur in ejus Actis apud Bollandum die VII. menſis Februarii

Baron. n. XXIII. & ſeqq.

vit in hominibus eſſe poſſe, aliorumque naturam ex ſua vitioſa mente ſpectavit. Ac propterea legem ſecundo tulit, jubens ne viri ſimul cum mulieribus, precibus in Eccleſia ad Deum fuſis, intereſſent, neve ſexus muliebris auguſtas virtutis ſcholas adiret, neu denique Epiſcopi mulieribus ſacra Dei eloquia explicarent, ſed mulieres ipſæ alias mulieres, a quibus erudirentur, ſibi deligerent: Hactenus de his Euſebius. Audet impuriſſimus homo, & illiteratus Eccleſiæ leges præſcribere, & ſolitas catecheſes ab Eccleſia Dei proſcribere, eaſdem ab Epiſcopis ablegare, ac fœminis tradere. *Erat quippe* (inquit Victor *a*) *infeſtus litteris, quas per inſcitiam immodicam virus ac peſtem publicam nominabat, præcipue forenſem induſtriam.*

(*a*) *Victor. in Conſt.*

XII. Ammonis Diaconi & Virginum XL. martyrium. Porro ſicut fuit legum iniquarum injuſtiſſimus promulgator, ita pariter ſe earumdem ſeveriſſimum cuſtodem exhibuit. Unde accidit, ut Ammonem diaconum, & quadraginta virgines, quas ille inſtituebat, diverſis mortis generibus affecerit, quorum omnium natalis dies Kalendis Septembris fuit perpetua memoria conſecratus, qua die hæc de eorum triumpho in Menologio ſcripta habentur:

Natalis ſanctarum quadraginta mulierum martyrum virginum, & monialium, & Ammonis diaconi earum magiſtri; hæ fuerunt ex Hadrianopoli Macedoniæ Chriſtum ſecutæ ſub inſtitutione ejuſdem Ammonis diaconi; tentæ vero ſunt a Balbo Præfecto Hadrianopolis, multumque excruciatæ, ut idolis immolarent, quæ fortiter reſtiterunt; cum interea idolorum ſacerdos arreptus a dæmone ſuſpenſus in aere, atque in terram colliſus, interiit. Virgines vero cum Ammone miſſæ ſunt Heracleam ad Licinium ibi commorantem, cujus ſententia decem ex illis vivæ combuſtæ, reliquæ vero una cum earum magiſtro gladiis conciſæ ſunt; præſtitit hæc ſæviſſimus Imperator: Hæc Græci die prima Septembris. Sed hallucinatus eſt plane Nicephorus, dum, quas omnes atteſtantur virgines, ipſe tradit uxores fuiſſe illorum quadraginta militum, qui Sebaſte in Armenia paſſi ſunt ſub eodem Licinio Imperatore, de quibus ſuo loco dicturi ſumus. Unde autem ejuſmodi commentum acceperit, non apparet; quod potius ignari vulgi rumore ex paritate numeri jactatum putatur.

XIII. Paulus Epiſcop. quæ paſſus a Licinio. Ad hæc etiam ſpectat, quod idem Licinius Imperator ſanctiſſimum virum Paulum Epiſcopum Neocæſareæ Euphrateſiæ, quod minime deſtitiſſet munus ſuum explere in inſtitutione Fidelium omnium, etiam fœminarum, vinciri juſſerit, ludibriique cauſa ejus genitalia igne comburi atque articulorum nervos combuſtione ſuccendi; quod teſtatur Gregorius (*b*) presbyter, necnon Theodoretus (*c*). Quod etiam ad perſecutionem Licinii ſpectat, Socrates hanc quoque ab eo legem adverſus Chriſtianam religionem fuiſſe ſtatutam tradit, cum ait (*d*): *Lege etiam interdixit Epiſcopis, ne in congreſſum colloquiumque cum Gentilibus aliquando venirent, eo videlicet conſilio, ut Chriſtiana religio inter eos nulla ex parte propagaretur:* Hæc Socrates.

(*b*) *Greg. presb. orat. de Patribus Nicæni Concilii.*
(*c*) *Theod. l.1.c.7.*
(*d*) *Socrat. l.1.c.2.*

XIV. Licinii intemperantia & ſævitia. Sed antequam cætera ab Euſebio de rebus Licinii in Chriſtianos geſtis ſcripta recenſeamus; hic operæpretium judicamus de ipſius Licinii intemperantia atque ſævitia hiſtoriam egregie teſtatam deſcribere, qua ſimul cauſa aperitur, cur tantopere Epiſcopos fœminas erudientes hiſce impiis legibus exagitarit. Scripſit eam, qui tunc vivebat, atque ea videbat, Joannes Nicomediæ presbyter (*e*); qui in ipſo ſuæ narrationis exordio ſummatim complexus quæ tum Maxentio, tum Maximino Chriſtianorum perſecutoribus accidiſſent, ad res a Licinio geſtas orationem convertens, poſt narratum ejuſdem Licinii adventum una cum Conſtantia Auguſta Nicomediam, & alia de pace Eccleſiæ breviter dicta, hæc mox ſubdit de ejuſdem Imperatoris facta in deterius mutatione: *Cum feliciter, quod cupiebat, ei proceſſiſſet; quæque ſperabantur, in ejus poteſtatem veniſſent, oſtendit non longe poſtea, qualemnam animum haberet; & cujuſmodi re vera eſſet, quod videlicet per ſimulationem, & ſub quadam ſimulatæ fidei ſpecie, atque tegumento cum maximo illo Imperatore Conſtantino verſatus fuerat; quo tempore Conſtantini res geſtas conſiderans, animum ſuum occultabat. Tunc igitur cum totus ſceleſtus eſſet, & nefarius, totuſque ad diaboli voluntatem ſe accommodaſſet; ſolius & veri omniumque creatoris Dei confeſſionem reprobavit, idque poſt jusjurandum illud, quod Dei amantiſſimo Imperatori Conſtantino ſæpius expoſuit, nullo umquam tempore*

(*e*) *Apud Metaph. die 26. April.*

PAGIUS rii. Eſt is character anni CCCXIX. littera Dominicali D. præditi. Quare perperam Baronius *Theodori* mortem hoc anno collocavit, quo dies ſeptima Februarii non cum ſabbato, ſed cum feria tertia concurrebat: notatur enim hic annus littera Dominicali AG. Baſilei itaque martyrium in Annalibus hoc anno recitatum, anno tantum CCCXIX. die XXVI. Aprilis contigit. Joannes Nicomedienſis Presbyter Acta ejus martyrii ſcripſit, quæ Henſchenius die XXVI. Aprilis exhibet. Sed miror, Virum doctiſſimum ea varias ſuppoſitionis notas præferre non animadvertiſſe, & iis innixum ſcripſiſſe, *Baſileum* circa annum CCCXXII. martyrii gloria coronatum, quod in illis, dicatur, Conſtantinum audita ſancti hominis cæde Roma diſceſſiſſe cum Criſpo filio, & ad debellandum Licinium in Orientem profectum eſſe. Nam hæc fabuloſa ſunt; cum Euſebius in lib.2. Vitæ Conſtantini cap.2. ut mox dicam, tradat, perſecutionem apud Amaſeam

pore ſe a Chriſtianorum fide defecturum, ſed illius ſe fore propugnatorem. Quæ ſua promiſſa pro nihilo faciens, Græcorum cultui diligenter ſe ipſe totum tradidit, ardenti zelo in rebus illis execrabilibus permanens, & ubique idolis ipſis ſacrificia offerens. Qui & violenter Senatorias mulieres abripiens, in conſpectu hominum turpe ac intemperatum facinus committebat, non matribus neque filiabus parcens, quo minus intemperanter cum illis coiret. Ad hæc per omnes gentes infinitas calamitates meditari non deſiſtebat: Hæc ibi. Eadem plane de Licinii intemperantia narrans Euſebius (*a*): *Quid* (inquit) *dicam de mulieribus in matrimonium collocatis, in quas iſte decrepitus ſenex impetum fecit? Quid virgines adoleſcentulas enumerem, in quas, quo effuſam intemperantem animi ſui libidinem expleret, contumelioſe inſultavit?* Hæc Euſebius. Sed inſtitutam narrationem proſequamur.

(a) *Euſeb. l.10. c.8.*

XV. Conſtantia Auguſta in Licinium commovetur.

Hæc cum Magni Conſtantini germana ſoror videret atque audiret, eaque ferre non poſſet; litteras ad pium virum, & Dei amicum Conſtantinum clam miſit, quibus ſignificabat quæ Licinius facere auſus fuerat. Ille enim ſuperſtitioſæ hominum culturæ ſtudioſus, & ipſi Deo inviſus Licinius omnes Chriſtianos homines e domo ſua procul fugavit; qua re aperte ſe Chriſti divino patrocinio nudum ac deſtitutum oſtendit. Cum igitur ſine impedimento aliquo talia diutius ab illo fierent; una quædam puella ex earum numero, quæ in Reginæ miniſterium ardenti ſtudio affectæ erant, e Chriſtianorum genere exorta, moribuſque, & temperantia floreſcens, cum hæc cognoſceret, & a Licinio ad ſtuprum provocata, cum eo miſceri exhorreſceret, ſimulque ne propter zelotypiam ac ſuſpicionem a domina ſua abigeretur, arcanum illud Reginæ ipſi aperire auſa eſt: Hæc (inquit) Imperator conſtituit mihi facere. Benignus enim, qui ejus cubiculi Præfectus eſt, cum tamquam magnum aliquod donum ſe mihi collaturum ſperaret, hoc ſignificavit. Te igitur obteſtor per Deum illum, qui Cœli, & terræ dominus eſt; quem & ipſa times, & Imperator Conſtantinus colit, ne ſinas virginitate mea, nefario coitu vitiata, me privari.

XVI. *Hæc cum Regina didiciſſet, & puellæ ipſius æquam mentem ac propoſitum libenter amplexata eſſet; illam primum occultavit eo nomine, quod delirio correpta, moritura videretur. Poſtea vero opportunum tempus nacta, multum auri, & argenti, regiumque ornatum, atque omnem ſupellectilem, nec non pueros illi dedit, eamque miſit in Armeniæ regionem; atque illis hominibus qui eam ducebant, præcepit, ut nullo modo, quæ fierent, alicui patefacerent, quænam ſcilicet, aut unde eſſet illa puella, quoad Dominus ipſe providiſſet. Illi vero virili veſte eam ornarunt; cumque Reginæ de puellæ cuſtodia, & benignitate in ea ſervanda fidem certam dediſſent, in eum locum, in quem juſſi fuerant, proficiſcebantur. At ſi qui ab illis quæſiviſſent, quiſnam ille eſſet, Tribunum quemdam eſſe reſpondebant.*

Puellæ Chriſtianæ ſpectata caſtitas.

XVII. Glaphyræ egregium facinus.

Dei autem providentia factum eſt, ut illi in urbem Amaſeam venirent; erat autem urbs illa Ponticæ provinciæ metropolis. Glaphyra igitur (hoc enim erat puellæ nomen) cum urbem munitiſſimam vidiſſet, ejus loci ſpecie delectata eſt; & pueros ſuos admonuit, ut, ſi Chriſtianorum genus illic inveniſſent, in ea urbe permanerent. Cum vero adoleſcens quidam, qui ad Quintium urbis illius cum primis illuſtrem virum pertinebat, audiſſet viros illos Chriſtianos eſſe, & quærere ſi qui ejuſdem fidei eſſent in urbe illa, ad Quintium pertulit quód audierat; qui nihil moratus, eos convenit, ac rogavit ut in domo ipſius eſſe vellent, &, ſi gratum eis eſſet, illic manerent, dicens ſe quoque Chriſtianum eſſe, & eo in loco Chriſtianum Epiſcopum habere virum egregium, & dignum qui cum Apoſtolis ipſis conferri poſſet. Equidem Baſileum Amaſeæ Epiſcopum ſpectatum fuiſſe in Conciliis Neocæſarienſi, & Ancyrano, ſuperius dictum eſt, quem & Magnus Athanaſius (*b*) Epiſcopus Alexandrinus inter celeberrimos hujus ſæculi ſanctiſſimoſque Antiſtites enumerat. Sed proſequitur Joannes presbyter:

(b) *Athan. orat. 1. contra Arian.*

XVIII. Baſileus Epiſc. Amaſeæ.

Illi ejus verbis obtemperantes, & in ejus domo partem quamdam capientes, apud clariſſimum virum Quintium permanſerunt; & Epiſcopum ipſum convenere, qui Baſileus appellabatur (idem quod Baſilius, ſed uſu quodam accidit, ut Baſileus potius, quam Baſilius, nominaretur) *erat vir ille admodum eloquens, omnique virtute & ſpirituali prudentia refertus. Cum vero a Glaphyra ipſa quæſitum fuiſſet, quænam*

PAGIUS

ſeam cœpiſſe, ideoque Amaſenorum Præſul anno CCCXIX. occiſus fuerit. *Baſilei* martyrium memoratur tam in Chronico Theophanis, quam in variis Martyrologiis Græcis & Latinis.

VIII. *Baſilei martyrium fruſtra in dubium revocatum.*

Valeſius tamen in Notis ad lib. 2. Euſebii de Vita Conſtantini cap. 1. illud *Baſilei* martyrium in dubium revocat; quod, inquit, Acta Baſilei, quæ apud Metaphraſten extant, inepta videantur ac fabuloſa. Sed hæc ratio parum urget. Licet enim aliqua veritati parum conſentanea in iis legantur, inde tamen non ſequitur, martyrium etiam eſſe ſuppoſititium, cum fatente Valeſio omnes Græci Scriptores Licinii juſſu cæſum eſſe *Baſileum* tradant. Dicit ſecundo Valeſius, Athanaſium in Orat. 1. contra Arianos, ubi mentionem facit illuſtrium Epiſcoporum, qui Nicænæ Synodo aut ipſi interfuerunt, aut ejus ſententiam comprobarunt, *Baſileum* Ponti Epiſcopum una cum aliis numerare, nec Martyrem eum appellare, quamvis

Oſium

quænam, & unde eſſet; reſpondit, ſe Italam genere, & Chriſtianam eſſe ex parentibus Chriſtianis, ancillamque Reginæ illius, quæ Conſtantini Auguſti ſoror, & Licinii Regis uxor erat. Adjunxit etiam deinceps, quænam fuerat cauſa, ut ad eum locum veniret. Illi cum hæc audiſſent, præceperunt, ut neque ipſa, neque quiſquam illorum qui ad eam pertinebant, cum aliquibus verſaretur; ne aliquo modo urbis Præfecto delati eſſent, & calamitatis alicujus cauſa ea res ipſis foret. Beatus vero Epiſcopus Baſileus dixit, ad Dei gloriam illam diſceſſionis cauſam pertinere.

XIX. Templum erigitur. *Illis ipſis diebus templum Eccleſiæ cauſa Epiſcopus conſtruebat; nam uſque ad illud tempus non fuerat intra urbem Chriſtianis ipſis locus aliquis ſanctus. Caſta igitur illa virgo Glaphyra multum auri & argenti ad templi ædificationem contulit, & omnes fere ſuas facultates ad omnia ea ſuppeditabat, quæ beatus Baſileus juſſiſſet; quinetiam & ad dominam ſuam ſcripſit, ubinam eſſet, & apud quem munere ſibi propoſuiſſet; ac de ſacro illo ædificio certiorem eam fecit, petens, ut plus pecuniæ ad ſe mitteret, qua templum ſanctum Chriſtianis compleri poſſet. Id libentiſſime fecit Magni Conſtantini ſoror, quæ, & plurimas pecunias, & multa dona ad eam miſit; ſcripſit etiam, & litteras ad Epiſcopum, quibus puellam ei commendabat.*

XX. *Temporis intervallo, iniquioris dæmonis arte factum ajunt, ut Glaphyræ litteras Benignus ille, de quo diximus, invenerit; quibus lectis, cum audiſſet puellam vivere, & apud quemdam virum Amaſeæ eſſe, Regi Licinio hoc patefecit. Qui cum mirum in modum furore accenſus fuiſſet, illa ipſa hora ad provinciæ Præſidem edictum miſit, quo jubebat Baſileum Epiſcopum, & Glaphyram ferreis vinculis ligatos ad ſe mitti.* Glaphyræ obitus. *Prius igitur quam Regis litteræ ad præſidem veniſſent, Dei providentia factum eſt, ut Glaphyra ipſa ex humanis rebus diſcederet.* Hujus natalem diem, qui contigit Idibus Januarii, inſignis ejus pietatis, & caſtitatis ergo, perpetua memoria placuit adſcribi in tabulis Eccleſiaſticis, in quibus anniverſaria commemoratione celebris hactenus perſeverat. Sed quid poſt hæc Baſileo contigerit, rem geſtam idem auctor ſic deſcribit:

XXI. *Corruptor autem ille, & inhumanus Præſes, cum Regis edictum accepiſſet, ſanctiſſimum Epiſcopum Baſileum comprehendit, & ferreis vinculis adſtrictum ad Regem miſit;* Baſilei Epiſcopi certamen. *de Glaphyra autem ſcripſit, quod mortua eſſet. Conſequebantur beatum Epiſcopum Baſileum duo clerici diaconi, quorum alter Parthenius, alter Theotimus vocabatur; omnes autem in via ipſa ab impiis militibus, & carnificibus vexati ſunt. Cum vero Nicomediam regiam urbem veniſſent, Dei ſervus Baſileus in carcerem conjectus eſt; Parthenius vero, & Theotimus apud Elpidiphorum quemdam Chriſtianum hominem atque hoſpitalem, qui carceri proximus habitabat, benigne, & multa cum miſericordia hoſpitio accepti ſunt. Fideliſſimus igitur Elpidiphorus, cum omnia de viro illo cognoviſſet, & carceris cuſtodi notus eſſet, auro ab eo impetravit, ut ſine impedimento aliquo, & ipſe, & diaconi, & quoſcumque voluiſſet, ad magnum Dei Pontificem introirent, & una cum illo divinas preces, atque pſalmos noctibus præſertim canere poſſent.*

XXII. *Inſtanti igitur die, quo ante tyrannum Baſileus ipſe ſiſtendus erat, mediæ noctis tempore, carceris cuſtode accerſito, diaconos ſuos, & admirabilem Elpidiphorum quæſivit. Cuſtos igitur ipſe celerrime eos omnes ad Baſileum duxit. Ille vero pſalmos, ut conſueverat, etiam tunc canebat, exorſus ab illa Pſalmorum decade* (a): *Memento, Domine, David, & omnis manſuetudinis ejus. Deinde cum in Pſalmis dicendis ulterius progreſſus eſſet; tertio verſum hunc extenſis in cælum manibus, & lacrymas fundens, dixit* (b): *Si habitavero in extremis maris, manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua, Domine.* Exortatio Baſilei. *Diaconi autem illi cum Baſileum in precibus tamquam perplexum vidiſſent; lapſum ipſum fuiſſe ſuſpicati ſunt. Ipſe vero ſciebat quid diceret, ut earum rerum finis oſtendit, quæ de illo concluſæ ſunt. Deinde cum hymnos, & preces explevisset, die ipſo jam luceſcente, diaconos affatus: Tentationes (inquit) adſunt, fratres, a Diabolo quidem ipſo commotæ, ſed ab hominibus in nos illatæ. Ne ſegnes ſitis, neque ob eas ærumnas, quæ futuræ ſunt, animo concidatis; ſed ſuſtinete, ſtabiles manentes in fide; neque vos dimoveri patiamini, ut probati, & non confuſi in adventu Domini ſitis, vigilanter ac firmiter animæ oculos ad eum intentos ba-*

(a) *Pſal.* 131.

(b) *Pſalm.* 138.

PAGIUS *Oſium* Confeſſorem ibidem cognominet. Sed ad id reſpondeo Athanaſium nominare etiam ibidem *S. Philogonium* Epiſcopum Antiochenum, qui tamen ante annum trecenteſimum viceſimum primum obiit. Quomodo itaque *Philogonius* Concilium Nicænum approbare potuit, niſi adverſus Arium inſanire incipientem ſtando? Sic quia *Baſileus*, ut docet Joannes Nicomedienſis in ejus Vita, nunc corrupta, martyrii candidatus rectam ſententiam de æquali Filii cum Patre divinitate perdocuit, movit Athanaſium, ut illum inter Fidei Nicænæ defenſores numerarit, quod ipſemet Athanaſius melius quam Joannes Nicomedienſis ſcire potuit. Nec refert, quod eumdem Martyrem non appellet, cum propter Concilii Nicæni defenſionem occiſus non fuerit.

IX. *S. Baſileus Concilio Nicæno non interfuit.* Dicit tertio Valeſius, Philoſtorgium in libro 1. cap. 8. diſerte ſcribere, *Baſileum* Nicæno Concilio interfuiſſe, cui adjungere poterat Nicetam lib. 5. Theſauri Orthodoxæ Fidei cap. 7. &

habentes, qui poteſt nos ſervare a morte, & luctum vertere in gaudium, anguſtias ipſas in jucunditatem, lacrymas in riſum, labores in requiem. Omnes vitæ hujus voluptates, & ſenſuum illecebras abjectiſſima quæque eſſe, propter Filium Dei Jeſum Chriſtum exiſtimate, ut ejus hæredes una cum omnibus ſanctis viris efficiamini, ejus regni deliciis fruentes. Scitote enim, filii mei, hac nocte Dominum meum mihi vere apparuiſſe, & qualis diſſolutionis meæ, & in illum migrationis futurus ſit finis, quæcumque denique magna, & præclara in ſervum ſuum faciet, mihi declaraſſe. Vos igitur tranquillo animo eſtote; & revertentes fratres ipſos in Chriſto confirmate. Eutychium vero Calliſtrati filium Epiſcopum vobis aſſumetis; id enim mihi Dominus revelavit; qui ſua gratia, & benignitate motus, faciet ut vile hoc corpus meum vobis reddatur. Factum vero eſſe poſtea ab eis, ut præceperat Baſileus, de ordinatione Eutychii, ex eo perſpicuum redditur, quod ejuſdem nominis Epiſcopus Amaſenus interfuiſſe reperitur Magno Nicæno Concilio, cui & ſubſcriptus inhæret. Sed rurſum Joannes:

XXIII. Tentatur Baſileus. *Cum ejus clerici amaros fletus emitterent; ille conſuetam ſuam doctrinam adhibens, ipſos admonuit, & hortatus eſt, ut reverti vellent, manibus Elpidiphori eos commendans, cui & hoc dixit: Tu frater a Deo electus es, ut charitatis mercedem recipias; una igitur cum illis ærumnas patere; neque ipſos dimittas, quocumque loco Dominus ad eorum miniſterium te invitaverit. Cum primum vero eos Baſileus dimiſiſſet, Rex ipſe juſſit illum ad ſe duci: ac primum Glaphyræ puellæ crimen objiciebat, quod eam acceperat, neque quicquam de ea re ſignificaverat. Ille ad hæc omnia juſtam defenſionem oppoſuit. At Rex juſſit ab ſui conſpectu Epiſcopum amoveri. Cui & per urbis Tribunum ſignificans: Condonabo (inquit) tibi erratum hoc, & inſuper honores maximos adjiciam, ſi mihi obtemperaveris, & deis meis ſacrificia obtuleris; quinetiam, & eorum ſacerdotum, qui hic ſunt, Pontificem te conſtituam.*

XXIV. Baſilei conſtantia. *Beatus vero ille Dei miniſter Baſileus Tribuno reſpondit: Hæc dices Regi: Licet totum regnum tuum mihi dare volueris, numquam tantum mihi dabis, quantum auferre vis, cum a Deo vivente me ſeparare ſtudeas, & dæmonibus animarum corruptoribus adjungere, atque ab infinita, ſempiterna, immortalique gloria abalienare, & ad caducos honores impellere, quorum honeſtas turpitudo eſt, & ſplendor abuſio quædam inutilis. Sed ſi vis me bonum conſiliarium audire, tu mihi obtemperes, & redeas illuc, unde diſceſſiſti; quemque reprobatum contempſiſti, ad eum te ſupplicem adjicias. Bonus enim Deus noſter, nec quiſquam alius eſt præter ipſum juſtus, ſanctus, & ſalvator. Pœnitentiam igitur agas, & a vanis iſtis rebus diſcedas; ne propter inſipientiam tuam mala, & calamitates in te veniant, illatæ ab illo ipſo juſto Judice, quem tu negans dixiſti Deum non eſſe:* Hæc Baſileus ad Licinium, quod ille in gratiam Conſtantini ſpeciem quandam præſetuliſſet Chriſtianitatis, quem ab eo rebellans exuerat.

Verum cum hæc Licinio a Tribuno relata eſſent, ille adhuc iterum cum eo experiri jubet, mandans, niſi acquieſceret, truncari capite. Perſtante vero S. Baſileo in ſententia, verberibus leviter tamen inflictis, ad littus maris eum capite plecti mandat. Tum ille precibus ad Deum fuſis, ſalutatiſque ſuis oſculo ſancto, jugulum præbens, feliciter martyrium conſummavit. Ejus vero corpus in mare dejicitur juſſu Imperatoris. *Hoc enim modo* (inquit auctor) *quamplurimos ex iis qui Chriſti fidem colebant, illos præſertim qui gregibus Dei præſidebant, obtruncatos piſcibus eſcam projecerant.* Porro autem idem auctor, qui hæc oculis lacrymas fundentibus ſpectabat, pluribus proſecutus eſt, quæ nos, memores inſtituti, brevitate contraximus; idemque elegantem poſt hæc ſubnectit hiſtoriam de corporis, ſectique capitis apud Synopen inventione. Contigit vero martyrium Baſilei, (ut idem auctor teſtatur) vigeſima octava die Martii, inventio autem atque ſepultura vigeſimaſexta menſis Aprilis. Adſtipulatur his a Joanne narratis Euſebius iterum, tum in hiſtoria (*a*) tum in vita Conſtantini, cum Licinii infenſum animum in Eccleſiam Amaſenam in Ponto declarat; ut reſpectu eorum, quæ ipſe Euſebius a ſæviente in eamdem Licinio admiſſa dicit, Joannis presbyteri hiſtoria parcior videatur, tantum abeſt, ut ipſe quippiam veritati ſuperaddiderit. — XXV. Baſilei martyrium.

(*a*) *Euſeb. l.* 10. *c.* 9. *& Vit. Conſtantini l.* 2. *c.* 1. *in fin.*

Apud

PAGIUS

Baron. an. 315. num. XXXIV. & Nicephorum lib. 8. cap. 14. At eos hac in re hallucinatos non dubito, præſertimque Nicetam qui a Philoſtorgio, quem citat, deceptus, Baſileum numerat inter Epiſcopos, qui in Synodo Nicæna Ario patrocinati ſunt. Si enim hoc fuiſſet, *Baſileum* Athanaſius inter illuſtres Concilii Nicæni defenſores non nominaſſet. Præterea in ſubſcriptionibus ejuſdem Concilii legitur, *Eutychius Amaſeæ*, nempe Epiſcopus, Baſilei Martyris ſucceſſor, ut obſervat Baronius. Porro recte ſcribit Gothofredus in Notis ad Philoſtorgium, Photium tradere, apud Philoſtorgium legi, *cum aliis Sacerdotibus Dei* Concilio Nicæno interfuiſſe Baſileum Amaſeæ Epiſcopum, & *Meletium* Sebaſtopoleos, non expreſſo quod uterque Arii partes defenderit, & excerpſiſſe hos duos tantum, quos Philoſtorgius Concilio Nicæno interfuiſſe tradiderat; quia nempe *Photius* utrumque peculiare & ſuſpectum exiſtimavit, inquit Gothofredus. Quod de Baſileo mini-

XXVI. Chronicon Euſebii depravatum.

Apud eumdem quoque Euſebium in Chronico, hoc anno Conſtantini undecimo ponitur expulſio Chriſtianorum a Palatio, ſequenti vero martyrium Baſilei Epiſcopi Amaſeni, licet in eodem Chronico multa ad finem habeantur inverſa, atque in notis numeri depravata, nec cum annis Chriſti conſentientia. Verum dum idem auctor teſtatur, Conſtantinum Conſtantiæ ſororis litteris permotum, cum de nece ſanctiſſimi Epiſcopi, deque aliis per Licinium patratis ſceleribus certior redderetur, adverſus Licinium expeditionem paraſſe; necem Baſilei hoc potius anno accidiſſe, quam ſequenti, affirmari poſſe videtur, quo conſtat ex his, quæ dicturi ſumus, primam victoriam de Licinio ipſum obtinuiſſe, ac proinde hoc anno apertis inimicitiis alterum in alterum bello rem agere decreviſſe, & non obiter quemquam ipſorum permotum eſſe, ſed, quod in difficillimo prœlio accidere ſolet, eorum quemlibet in ſequentem annum copias comparaſſe.

XXVII. Pachomius tyro adſcribitur militiæ.

Hic ille plane annus eſſe videtur, quo, dum ad ſequens prœlium Licinius ubique delectum haberi juberet, & tyrones deſcribi, in Ægypto, inter alios magnus ille Pachomius, tunc adhuc Ethnicus militiæ adſcriptus eſt. Quid autem tunc illi acciderit, ut Chriſtianæ fidei ſtudioſus fieret atque ſectator, Acta ejus germana quidem, nec levi ſaltem mendacio uſquam aſperſa, his verbis declarant (*a*) (jucundum plane erit ex Licinii impiis facinoribus ad gratiora hæc ſubinde divertere) *Cum autem poſt perſecutiones Magnus imperaret Conſtantinus, & adverſus tyrannum bellum gereret; juſſi ſunt in aliquibus provinciis plurimi juvenes referri in numerum tyronum; inter quos fuit etiam ipſe Pachomius; qui ut ipſe affirmavit, agebat annum vigeſimum. Omnibus ergo uno animo navigantibus cum iis, qui ipſos aſſumpſerant, militibus, appulerunt in quoddam oppidum Thebarum. Veſpere autem, cum cives vidiſſent eos in ſatis tuta eſſe cuſtodia, & de eis audiviſſent viri Chriſtiani & miſericordes, attulerunt eis omnia, quæ erant ad uſum neceſſaria, & valde eis magnum præbuere ſolatium, cum eſſent in maxima afflictione.*

(*a*) *Apud Metaph. die 14. Maii.*

XXVIII. *Ego vero cum vidiſſem (inquit Pachomius) quod ab eis factum fuerat, & hoc valde eſſem miratus; didici ab eis qui una mecum erant, Chriſtianos erga omnes quidem, præcipue autem erga hoſpites eſſe benignos, & miſericordes. Rogante autem me (inquit) quidnam eſſet appellatio Chriſtianorum; dicebant: Sunt homines pii, & Deum colentes, credentes in nomen unigenti Filii Dei ſui Jeſu Chriſti; & omnibus benefacientes, ſperant ab eo mercedem remunerationis. Ipſis autem hæc ei dicentibus, mente illuminatus, & fidem Chriſtianorum admiratus, & metu Dei corde inflammatus, & ſpiritu exultans, cum parum ſeceſſiſſet, & apud ſe fuiſſet, manus ſuas in cælum extendit, & dixit: Domine Deus, qui feciſti cælum, & terram, ſi reſpiciens reſpexeris humilitatem meam, & mihi tuæ divinitatis dederis cognitionem, & me liberaveris ex hac afflictione; tibi ſerviam omnes dies vitæ meæ, & convenienter tuis præceptis vitam inſtituam. Cum ergo eſſet precatus, & ſic Deo pollicitus, una die poſtea egreſſus e cuſtodia cum iis qui cum ipſo erant & navem ingreſſus, navigavit ex illo oppido. Interea autem dum in aliena regione verſaretur, ſi quando eum carnis voluptates, aut rerum aliquarum mundanarum vexarent cupiditates, valde averſabatur, precum memor, per quas mente illuminatus Chriſtum fuit profeſſus, & ejus qui in ipſum extitit divinæ gratiæ adventus.* Militavit Pachomius in exercitu Licinii Imperatoris, quouſque ille per Conſtantinum penitus debellatus eſt, quando (ut ſuo loco dicemus) dedit in Eccleſia Chriſto nomen novæ militiæ miles, ac ſacro baptiſmate initiatus monachum profiteri cœpit; cujus quales in Chriſtiana religione futuri eſſent progreſſus, illud præceſſit indicium, magnarum rerum prænuncium, cum videlicet Dæmones ejus adhuc pueri ſub cura parentum agentis præſentiam exhorruerunt, nec auſi ſunt in conſuetum templum accedere, quo puer cum parentibus adveniſſet. Sed hæc in Actis pluribus.

Pachomius fit Chriſtianus.

XXIX. Thebani Chriſtiani.

Atqui haud otioſum erit, ex quo ad hæc divertimus, locum perſcrutari, in quo Pachomius, Chriſtianorum ibi agentium admiratus collatam in Gentiles etiam homines charitatem pariter, ac pietatem, Chriſtianæ religionis concepit affectum, qui velut ſemen diligenter excultum in ingentem arborem excrevit. Thebarum Civitatem unam illam fuiſſe cum ſcribat auctor; in mentem revoco, eamque Civitatem exiſtimo, quæ Oxirinchus dicta, diverſis ſanctorum virorum ac mulierum proſtratus cujuſque diverſitate claſſibus abundabat, quæque erat ſanctiſſimorum virorum aſylum, & collectio Civium beato-

PAGIUS

minime dubitandum; immo & de *Meletio*. Nullibi quippe *Meletius* occurrit Sebaſtopoleos in Ponto Epiſcopus. Verum *Meletius* Sebaſtæ in Armenia ac poſtmodum Antiochiæ Epiſcopus. Quoad Nicephorum, is a ſe ipſo diſſentit: jam enim loco laudato ſcripſerat, *Baſileum* poſt *Theodori* Ducis mortem peremptum fuiſſe. Quomodo itaque anno CCCXXV. Concilio Nicæno intereſſe potuit, ſi jam a ſeptennio morti addictus fuerat?

X. Denique ait Valeſius, mirum eſſe, Euſebium *Baſilei* Amaſenorum Epiſcopi nullibi mentionem fa-

torum; quorum præclariſſimæ virtutes cum in omnibus actionibus elucerent, in ſuſcipiendis tamen hoſpitibus, Solis inſtar radiorum, adeo effulgebant, ut (quod dictum eſt) etiam Gentiles homines in maximam ſui admirationem adducerent, & ad capeſſendam Chriſtianam fidem eorum animos provocarent. Sed quid Evagrius (a) qui ea præſens ſpectavit, de ipſa Civitate ſcripſerit audiamus:

(a) *Evagr. in Vit SS. Patrum c. 5.*

XXX. Oxirinchus civitas ad perfectam Chriſtianitatem exculta.

Venimus autem (inquit) *ad Civitatem quamdam Thebaidis, nomine Oxirinchum, in qua tanta religionis deprehendimus bona, ut ea nemo digne ſufficiat enarrare. Repletam namque monachis intrinſecus vidimus, & extrinſecus omni ex parte circumdatam; & ædes publicæ, ſi quæ in ea fuere, & templa ſuperſtitionis antiquæ, habitationes nunc erant monachorum; & per totam Civitatem multo plura monaſteria quam domus videbantur. Sunt autem in ipſa urbe, quia eſt ampla valde, & populoſa, duodecim Eccleſiæ, in quibus publicus agitur populi conventus, exceptis monaſteriis, in quibus per ſingula loca orationum domus ſunt, quæ certis temporibus ad orationem frequentantur. Sed nec portæ ipſæ, nec turres Civitatis, aut ullus omnino angulus ejus monachorum habitationibus vacat; quippe per omnem partem Civitatis die ac nocte hymnos ac laudes Deo referentes, urbem totam quaſi unam Dei Eccleſiam faciunt. Nullus ibi invenitur hæreticus, aut Paganus, ſed omnes Cives Chriſtiani, & etiam omnes Catholici; ut nihil omnino differat, ſi Epiſcopus in platea orationem, aut in Eccleſia faciat. Ipſi quoque magiſtratus aut principales Civitatis, & reliqui cives ſtudioſe per ſingulas partes ſtatuunt eos qui obſervant, ut ſicubi apparuerit peregrinus, aut pauper, certatim ad eum currant; & qui præoccupaverit, abducit, ut quæ ſunt neceſſaria, conſequantur. De his autem, quæ erga nos ab his populis geſta ſunt, videntibus tranſire nos per Civitatem ſuam, & velut Angelis occurrentibus, atque honorem deferentibus, quomodo enarrem? aut de ipſis monachis, & virginibus, quorum innumeræ multitudines, (ut ſupra diximus) in illa urbe habentur? Requirentes enim a ſancto Epiſcopo loci illius, viginti millia virginum, & decem millia Monachorum ibi haberi comperimus; quorum omnium affectum erga nos, & honorem quem exhibebant, vobis exponere nec ſermo ſufficit, nec verecundia permittit, quomodo pallia noſtra ſcinderentur, unoquoque nos ſibi rapiente, & ad ſe adducere cupiente. Vidimus ibi plurimos ſanctorum Patrum diverſas Dei gratias habentes, alios in verbo Dei, alios in abſtinentia inſignes, & virtutibus miniſtrantes:* Hactenus de his Evagrius, quorum cauſa Pachomium Chriſtianam religionem animo concepiſſe diximus.

XXXI. Redeamus jam ad Licinii res geſtas, cujus in Conſtantinum expeditionis hoc anno paratæ occaſione, ad hæc de Pachomio, & loco quo ipſe tunc miles a Chriſtianis tam liberaliter exceptus eſt, paululum digreſſi ſumus. Non ſolum autem in S. Baſileum Amaſeæ in Ponto Epiſcopum, ſed & in alios ejuſdem Eccleſiæ Chriſtianos, alioſque diverſarum Eccleſiarum Epiſcopos, ejus furor graſſatus eſt; ita tamen, ut hæc perſecutio non furenti impetu primum eruperit, ſed ſenſim ſerpſerit, magno tamen Eccleſiæ detrimento; quod Euſebius his propemodum verbis ſignificat (b): *Iſte, quem diximus, Licinius in eumdem cum illis gurgitem, qui cum Deo bellum geſſiſſent, præceps dejectus eſt; & quorum interneciones impietatis cauſa ipſis illatas oculis aſpexiſſet, eorum exemplum ad ſuam perniciem conſectatus, perſecutionem contra Chriſtianos, tamquam quoddam ignis incendium jampridem extinctum, de integro ſuſcitavit, graviore flamma ab ipſo, quam a ſuperioribus tyrannis accenſa. Atque velut bellua quædam immanis, aut ſerpens tortuoſus in ſe convolutus, furorem & minas, quaſi cum Deo bellaturus, anhelans, nondum aperte quidem (Conſtantinum enim admodum extimeſcebat) contra Dei Eccleſias ipſius Imperio ſubjectas dimicare auſus eſt; ſed clam apud ſe malevolentiæ occultans venenum, clandeſtinas inſidias ſeparatim contra Epiſcopos comparavit. Nam per veteratorias molitiones magiſtratuum, qui provinciis præfuerunt, ſpectatiſſimos quoſque inter ipſos e medio tollendos curavit. Quin cædis modus in eos inſtitutus peregrinus quidam erat; cujuſmodi non aliquando cognitum fuiſſe arbitror.*

Liciniana perſecutio qualis.

(b) *Euſeb. in Vita Conſtant. l. 2. c. 1 2. & hiſt. l. 10. c. 9.*

XXXII. *Quæ enim fuere ab ipſo in Amaſea Ponti patrata, extra omnem crudelitatis modum longe evagata ſunt. In quo loco nonnullæ Eccleſiæ, quæ fuiſſent etiam ante everſæ, jam ſecundo e ſublimi ad ſolum uſque ſunt proſtratæ:* Hæc Euſebius, plane

Eccleſiæ proſtratæ.

PAGIUS

Euſebius meminit perſecutionis Amaſenorum.

facere. Quæ ratio placuit Hankio in lib. de Byzantinarum rerum Scriptoribus Græcis parte 1. c. 1. n. 66. ubi Valeſii opinionem tuetur. At vanum hoc fundamentum, non ſolum quia ab auctoritate negativa deductum; ſed etiam quia Euſebius tam in lib. 10. cap. 8. quam in Vita Conſtantini lib. 2. c. 1. diſertis verbis de perſecutione excitata a Licinio *apud Amaſiam & reliquas Ponti urbes* agit, & in ea urbe eam inchoatam aſſerit: ſummatimque referens quæ in ea perſecutione geſta, ait: *Præſides optimos quoſque Eccleſiarum Antiſtites capitali ſupplicio addixerunt.* Quis autem crediderit, Baſileo tunc Amaſeno Epiſcopo parcitum

ne alludens (ut dictum eſt) ad Eccleſiam Amaſeæ ex pecuniis Glaphyræ a Conſtantia Auguſta illi collatis excitatam, & per Licinium furore percitum ſolo tenus dirutam. Idem quoque auctor de eodem Licinio tradit (*a*), perbella quadam eluſione vetuiſſe conventus intra Civitates agi, ſed extra mœnia eos juſſiſſe convenire, cum ait: *Aliud quiddam ad Eccleſiarum everſionem machinatus eſt; aſſeverans, populi conventus, qui de more agebantur, extra portas in amœna planicie fieri oportere; nam aerem, qui extra portas eſt, permultum ei qui eſt templorum in Civitate ſitorum ad congreſſus faciendos præſtare*. Sed quid de Eccleſiis fecerit, hæc poſt multa ſubdit (*b*): *Aliæ autem Eccleſiæ a provinciarum Præfectis occluſæ; ne quis eorum, qui eas frequentare conſueverant, eo ad conventus agendos accederet, neve cultus Deo debitos impertiret. Nam qui iſta mandaverat, non exiſtimavit preces illic pro ſe fieri, utpote quem mala conſcientia in opinionem induxiſſet; ſed pro Conſtantini ſalute nos omnia pietatis officia exequi, & Deum aſſidue pro eo orationibus placare, pro certo perſuaſum habuit. Illius autem aſſentatores, & qui ei blandiri egregie in animum induxerant, illuſtriſſimos Eccleſiarum Præſides (eidem ſe impio tyranno rem gratiſſimam facturos arbitrati ſunt) capitis ſupplicio mulctarunt. Itaque qui inſontes erant, perinde atque ii qui cæde, & ſanguine manus ſuas inquinaſſent, ſine cauſa ad locum ſupplicii abducti ſunt, & gravi pœna affecti:*

(a) Euſeb. in Vita Conſt. l. 1. c. 46.

(b) Euſeb. ibid. l. 2. c. 2.

XXXIII. Sævit perſecutio Liciniana.

Jam vero quidam novum genus mortis ſubierunt, corpore in multas particulas enſe minutatim diſſecto; ac poſt iſtud crudele ſupplicium, & omni ſcelere in tragœdiis audito magis horrendum, in profundos maris gurgites piſcibus vorandi projecti ſunt. Pii viri poſt hæc, ſicut paulo ante acciderat, aufugere; famuli Dei in agros rurſum, & ſolitudines ſe abdere cœperunt. Ubi iſta hoc modo tyranno ſuccedebant ex ſententia, de cætero contra omnes perſecutionem excitare, in animum inducit. In qua re certe fuiſſet voti compos, & nihil fuiſſet ei impedimento, quo minus in opere inſtituto proceſſiſſet; niſi Deus ſuorum ſervorum propugnator, uti quod futurum erat perverteret, famulum ſuum Conſtantinum, tamquam lumen illuſtre in tenebris, & nocte obſcuriſſima incenſum, ea in loca, in quibus verſabatur tyrannus, quaſi manu duxiſſet. Sed hæc poſtea. Quinam autem extiterint ejuſdem Licinii conatus reliqui, idem Euſebius narrat; atque in primis quo modo fuerit in Chriſtianos milites exacerbatus, hæc tradit (*c*).

(c) Euſeb. in Vita Conſt. l. 1. c. 47. & l. 10. hiſt. c. 8.

XXXIV. Quid Licinius in milites Chriſtianos.

Verum ibi ne in hoc quidem inſtituto habebat qui ei morem gererent; de cætero, nudo capite (ut dicitur) milites, qui erant in Civitate, ſi Dæmonibus neutiquam hoſtias immolare in animum inducerent, juſſit de dignitatis gradibus, quibus fruebantur, penitus dejici. Proinde uti cohortes piorum hominum ubique gentium honoribus erant ſpoliatæ; ſic tyrannus, qui has leges ſanciverat, ſua ipſius opera ſanctorum virorum precibus omnino orbatus. Fuit enim hoc ejus in re agenda conſilium, ut exercitum Chriſtianis militibus expurgaret; ratus nimirum, omnes qui Chriſtiani eſſent, ex animo ſtudere Conſtantino, ſibi autem fore adverſos; ſicque accidit, ut, magno robore ſui exercitus in hunc modum ſublato, eſſent ejus vires magnopere enervatæ ac plane collapſæ. Eadem quoque ratione in reliquos, quos ſciret Conſtantino eſſe animi affectione conjunctos, animadvertit; quod idem quoque Euſebius teſtatur his verbis (*d*): *Ad extremum namque furor ejus cœpit in Eccleſias inſultare, graſſarique in Epiſcopos, quos ſibi maxime adverſari animadverteret; quinetiam quos cum pietati deditos, tum Imperatori magno ac religioſo caros exiſtimaret, eos inimicorum loco habere. Quocirca a ſanitate, & mente penitus deturbatus, animi impetum in nos incitavit.* Conſtat præterea complures alios Chriſtianos militia nobiles ignominiæ cauſa ad opus publicum eſſe damnatos, alios inſuper ad textrinam, aliaque opera gynæcea adſcriptos fuiſſe. Id quidem teſtatur (*e*) ipſemet Conſtantinus Imperator in edicto, quod primum poſt expugnatum Licinium pro Chriſtianis edidit; recitabimus ipſum ſuo loco.

(d) Euſeb. ibid. l. 1. c. 49.

(e) Apud Euſeb in vita Conſt. l. 2. c. 25.

XXXV. Auxentii certamen.

Inter alios nobiles cum Caſtrenſis, tum Palatinæ militiæ viros, qui Chriſtianæ religionis cauſa a Licinio e Palatio ejecti ſunt, fuit Auxentius Notarius, poſtea factus ob inſigne virtutis meritum Epiſcopus Mopſueſtenus, de cujus nobili confeſſione Suidas hæc narrat (*f*): *Auxentius Mopſueſtiæ Epiſcopus, ex iis qui Confeſſores nominantur, homo illuſtris in exercitu Licinii Imperatoris, & e Scribarum numero, quos notarios Romani vocant.*

(f) Suidas in verbo Auxentius.

PAGIUS tum fuiſſe? Neque opus erat, ut eum Euſebius nominaret, cum in præfatis locis nullum Martyrem in particulari memoret; ſed generatim de diverſis Dei cultoribus a Tyranno occiſis mentionem faciat. Porro Em. Card. Noriſius in Diſſert. de Numiſmate Licinii capite 5. confutat Labbeum in Apparatu ad Concilia, ubi perperam duas *Amaſias* poſuit; alteram metropolim Helenoponti; alteram in Armenia ſecunda intra Diœceſim Primatus Melitinenſis; nulla enim *Amaſia* in Armenia fuit, ut ibidem docte oſtendit Card. Noriſius. Martyrium itaque S. Baſilei certum & indubitatum; Acta vero ejuſdem martyrii, quæ ſub Joannis Presbyteri Nicomedienſis nomine circumferuntur, aut depravata, aut ſuppoſititia; quod vel

cant. Confeſſionis genus hujuſmodi fuit. Erat in quadam Palatii aula fons aquæ, & in eo Bacchi ſtatua, & vitis ampla totum complexa locum atque inumbrans. Quo cum Licinius cauſa delectationis veniſſet, Auxentio, & aliis multis e comitatu ſequentibus vitem intuens, uvam magnam, & maturam e palmitibus dependentem vidit, eamque Auxentium reſecare juſſit. At ille ſtatim femori appenſo pugione ſtricto, reſecuit, nihil ſuſpicans. Licinius autem: Ponito, inquit, uvam ad Bacchi pedes. At ille: Abſit, Imperator; Chriſtianus enim ſum. Tum ille: Igitur, apage te, relicta militia; alterutrum enim facias neceſſe eſt. At hic nihil cunctatus, & zonam ſolvit, & ſtatim alacer Palatio exceſſit. Ephori autem aliquanto poſt eum Mopſueſtiæ Epiſcopum crearunt. Frater ejus junior Theodorus fuit Athenis eruditus, cui & ipſi tandem Tarſenſis Eccleſiæ Epiſcopatus contigit: Hucuſque Suidas. Inter alios quoque milites Chriſtianos ac nobiles confeſſores, Arſacii virtus effulſit (*a*): erat hic genere Perſa, qui & ipſe pariter contempta militia, inſignis confeſſor factus, monaſticam vitam exercuit, & virtute miraculorum enituit ſub Conſtantino; de quo opportuniore loco plura dicturi ſumus.

Arſacius Confeſſor.

(*a*) *Sozom. l.4. c.15.*

XXXVI. Sed & Theodorus in Cypro Epiſcopus eodem tempore multa paſſus, ac carceri mancipatus, cum Licinium viciſſet Conſtantinus, ab eodem juſſus eſt ſolvi, qui egregia morum ſanctitudine diem claudens extremum, anniverſaria memoria a Græcis (*b*) hactenus celebratur. Tunc & fama celeberrimus (*c*) S. Nicolaus Myræ in Lycia Epiſcopus ſimiliter pro Chriſti nomine eſt in carcerem conjectus; ſed reddita per Conſtantinum Eccleſiæ pace, ſolvitur; hac enim ultima perſecutione eum vinctum fuiſſe, ex eo conſtat, quod per Conſtantinum, cum toti dominaretur Orienti, liberatus eſt, nec ab alio, vel alio tempore; nam ſi ſub Diocletiano, Galerio, vel Maximino conjectus fuiſſet in vincula, jam antea Maximini edictis iterum promulgatis, liber Eccleſiæ Myrenſi redditus eſſet, nec opus fuiſſet liberari per Conſtantinum; illo enim pacis interſtitio, quod conceſſum eſt edicto Maximini, vel poſt obitum ejus; peregrinationem ipſius Hieroſolymam ad inviſenda loca ſancta contigiſſe putamus, ac poſtea mirificam ejus Dei juſſu factam in Epiſcopatum Myrenſem electionem: quæ omnia, atque admiranda illius vitæ cunabula, auctoſque cum ætate ejuſdem ſanctiſſimos mores, res præclare geſtas, egregiaque miracula edita, cæteraque ejus Acta cum a græcis, tum a Latinis ſcripta, atque omnibus pervulgata teſtantur; ut non ſit opus hic ſingula recenſere, ſed pro temporum ratione pauca dumtaxat attingere. Nunc ad initum ſemel de Licinii perſecutione ſermonem orationem revocemus.

(*b*) *Menolog. 12. Maii.*

(*c*) *Metap. die 6. Decemb.*

S. Nicolaus Epiſcopus Confeſſor.

XXXVII. Licet autem iræ Licinii in Chriſtianos conceptæ aliquandiu ob Conſtantini metum, ab eo primum fuerint ſtudioſe compreſſæ, ac poſtea patefactæ, lento gradu progredi viſæ ſint; tamen quod ex impie geſtis addantur vires ad graviora facinora perpetranda; velut ignis, cum e tenui fumo creſcit in flammam, & ſævo incendio in immenſum auctus cuncta circumcirca depaſcit; acerbius Chriſtianos exagitat, omnia adhibens in eos genera tormentorum, Præſidibus utens, quorum crudelitas multis exemplis ſub præteritis tyrannis perſecutoribus notior omnibus facta eſſet: deliguntur denuo ad provinciarum præfecturas, qui in magiſtratu tales erant, ſtabiliunturque Buſirides, atque Phalarides, Lyſiæ, & Agricolai.

Delecti Præfecti ſæviſſimi.

XXXVIII. De hac enim perſecutione ſub Licinio reſtituta agens Sanctus Baſilius hæc ait (*d*): *Ubi vero iniquum præconium edictumque omnibus denunciavit, ne quis Chriſtum profiteretur, propoſitaque omnia pœnarum genera confitentibus; multa quoque a Judicibus injuſtis ira, & feritas prodit; multæ tendebantur ubique inſidiæ, doli, delationes; ignis inſuper paratus, enſis in promptu, crux affixa, botrus* (nempe culleus) *rota, flagella. In tanta igitur Fidelium turbatione nonnulli fugiebant, aliqui ſuccumbebant, alii fluctuabant, quidam ante certamen ſolis minis abſterrebantur; alii ubi coram videbant intentatos cruciatus, conſternabantur; alii certamen ineuntes, deinde uſque ad finem laborum durare nequeuntes, pugnam ac periculum detrectabant, & velut in pelago naufragantes, quæ virtute patientiæ parta, multorum annorum ſecum in navi vehebant, per impatientiam amiſerunt*: Hæc generatim Baſilius de perſecutione complexus, mox agere de martyribus, quorum gratia ea præfatus eſt, incipit in hæc verba: *Tunc igitur hi quadraginta invicti, & generoſi Chriſti milites, cum Præfectus*

(*d*) *Baſil. orat. in 40. martyres.*

Sævit acrius perſecutio.

PAGIUS ex eo conſtat, quod in iis dicitur, Licinium, poſtquam a Conſtantino debellatus fuit, relegatum eſſe in Gallias; cum tamen ex Anonymo Valeſiano Theſſalonicam in exilium miſſus fuerit, ibique Conſtantini juſſu occiſus. Certe Conſtantinus, qui tunc Occidentem reliquerat, quique Romanos, quod Chriſtianos foveret, non parum a ſe alienatos ſciebat, prudentior erat, quam ut captum Licinium in Gallias amandaret, ubi ante quindecim annos Maximianus Herculius, Imperium quod depoſuerat, reſumere tentarat. Baronius non animadvertens ea Acta fidem non mereri, eorum teſtimonio fultus ſcripſit etiam, *Licinium* in Gallias amandatum fuiſſe quod plane commentitium. Mitto alias ſuppoſitionis notas quæ in illis Actis habentur. Ex

Baron. an. 318. num. XVIII.

fectus Imperatoris litteras oſtendiſſet, & obedientiam requireret; libera voce audacter, & fortiter, nihil ex iis quæ viderant exemplis expaveſcendo, ſed minas omnes contemnendo, in medium procedentes, ſeſe Chriſtianos eſſe faſſi ſunt.

XXXIX. Quadraginta martyres Cappadoces.

Sunt ii Cappadoces illi milites quadraginta, qui ſub Præſide Agricolao Sebaſte in Armenia Minori, in Thermarum frigidario gelu rigentes coronam martyrii adipiſci digni fuerunt; quorum nomina tam Græcis, quam Latinis notiſſima, hæc ſunt (a): *Domitianus, Evodius* *, *Siſinnius, Eradius* *, *Alexander, Joannes, Claudius, Athanaſius, Valens, Helianus, Meliton, Hecditius, Acacius, Vivianus, Helvius, Theodolus, Cyrillus, Flavius, Severianus, Cyrion, Valerius, Chudion, Sacerdon, Priſcus, Eutychus, Smaragdus, Philoctimon, Aetius, Michallius, Lyſimachus, Domnus, Theophilus, Eutycius, Xantius, Angias, Leontius, Iſychius, Cajus, Gorgonius, & Candidus*: Hæc, inquam, ſunt militum nomina, quæ ſingula, egregiæ virtutis ergo, viventibus ſemper Eccleſiaſticis tabulis, anniverſaria celebritate paſſionis natali die repetenda, perpetua memoria conſignari meruerunt; licet unum ex recitatis nominibus non ſit militis, ſed balnei cuſtodis in locum deſertoris gratia divina ſuffecti. Sed quo ordine ac ratione, S. Baſilius ſic deſcribit (b):

* Eunoicus.

* Heraclius.

(a) *Met. die 9. Martii vet. min. ſer. & Ado ea die.*

(b) *Baſil. Orat. in 40. martyres.*

XL. Lapſus militis & ſuffect o alterius.

Unus ex eorum numero inde per animi inconſtantiam ſubterfugiens, mœrorem ſociis maximum reliquit; nec propterea Dominus eorum vota inania eſſe permiſit. Nam prope aderat quidam cui eorum cuſtodia credita eſt in gymnaſio quodam e vicino a frigore ſervato (putamus hunc locum fuiſſe balnei calidarium) *& exitum rei expectans, paratuſque martyres, ſi qui fugerent (ut eis clare pollicitus fuerat) in lavacro quodam aquæ calidæ, quod juxta ſitum erat, excipere atque ſervare. Res a Præfecto aſtute fuerat excogitata, talem videlicet invenire certaminis locum, in quo paratum damnati haberent refugium, ut omnes cœpti propoſiti conſtantiam amitterent; ſed hoc martyrum patientiam clariorem reddidit; non enim qui cogitur, conſtans eſt; ſed qui liber, & in oblectationis copia dura pati poteſt, is demum conſtans ac patiens eſt. Cuſtos itaque dum hos obſervaret, quoſdam e cœlo deſcendentes Angelos, ac coronas ſingulis martyribus, uno excepto, diſtribuendas aſpexit. Is autem, quem indonatum illi reliquerunt, ac honoribus cæleſtibus indignum judicaverunt, ea repertus eſt animi mollitie atque inconſtantia, ut ſtatim laboris tolerantiam deſperans, ad hoſtes transfugeret; miſerabile prorſus ſpectaculum, miles transfuga, vir fortiſſimus captus, Chriſti ovis a lupo direpta; & quod miſerabilius, a vita perpetua cœleſtique excidens, neque hac poſtremo diu gaudens: nam ubi calidam attigit aquam, corpore, quod glacie torpebat, diſſoluto, ſtatim interiit.*

XLI. Cuſtos martyrum martyr evadit.

Cuſtos vero, qui prodigium hoc viderat, ubi illum fugientem aſpexit, relictis omnibus, ſeſe in ejus demiſit locum, atque unam cum ſanctis illis emiſit vocem: Chriſtianus & ego ſum. Itaque cum ejus ſubita mutatione ſtuporem illis incuteret; & numerum implevit, & mæſtos ob ſocium amiſſum ſanctos conſolatus eſt; eos imitando, qui in acie prima, ubi forte aliquis ceciderit, ſtatim ordini alium reſtituunt, ac ſurrogant, ne proximi incommodum patiantur. Talem igitur ipſe ſe geſſit. Vidit miracula cæleſtia, agnovit veritatem, ad Dominum confugit, cum martyribus annumeratus eſt: Hucuſque Baſilius de coronis martyrum, & ſuffecti commilitonis victoria atque triumpho. Sed & paulo poſt præclare ſubdit de matre unius ex illis, quem Melitonem nominatum tradunt, exemplum his verbis.

XLII. Matris invicta conſtantia.

Unius illorum mater alios jam pene frigore extinctos aſpiciens, ſuum vero filium ob vires aliquantulum validiores, & adverſus dura conſtantiam, adhuc vivum, permittentibus lictoribus, vitæ conſulere valentem; ipſum propriis accepit manibus, ac currui, in quo reliqui jacentes ad pyram ferebantur, appoſuit martyris vera mater; non enim lacrymam indecoram effundere, nec aliquid humile loqui, vel indignum agere viſa eſt; ſed: O nate, *inquit, perfice cum tuis contubernalibus iter beatum, ne a chorea deſeraris, neve inferior aliis Domino appareas. O matrem felicem! o bonæ radicis bonum germen! &c.* Ita Baſilius; quibus hæc addunt Acta eorumdem martyrum: *Mater quæ relictum filium ſolum cernebat, rejecta imbecillitate muliebri, virilemque animum ac robur aſſumens, humeris ſuis filium*

PAGIUS XI. *Martyres in perſecutione Licinii paſſi.*

Ex dictis colliges, Martyres qui in Martyrologiis aut Actis Sanctorum paſſi dicuntur in *Liciniana perſecutione*, ante annum trecenteſimum decimum nonum morte affectos non eſſe; cum ante illud tempus *Licinius* Eccleſiam perſecutus non fuerit. Quamobrem *Licinius* non minus quam *Conſtantinus M.* laudatur a Lactantio in lib. de Mortibus Perſecutorum, quemadmodum & in Oratione habita in dedicatione Eccleſiæ Tyri, quæ apud Euſebium extat. Perperam itaque in Actis Sanctorum Bollandianis die XIII. Januarii Sancti *Hermyli & Stratonici*, quorum Acta ex Metaphraſte ibidem recitantur, martyrium cum anno CCCXV. quo bellum Cibalenſe geſtum Bollandus exiſtimavit, illigatur. Nam ex Veteribus nullus ſcripſit, Licinium in priori bello, Cibalenſi nempe, anno CCCXIV. non vero CCCXV. confecto, Eccleſiam perſecutum eſſe. Certe Myſia aliæque quædam Provinciæ Conſtantini Imperio

filium impoſuit, & ſtrenue plauſtra ſequebatur; juvenis autem, dum geſtaretur a matre, lætus animam efflavit. Mater vero plauſtra jam conſecuta, ſuper illa filium projecit. Conſtructa autem & incenſa pyra, ſanctorum corpora combuſta ſunt, &c.

XLIII. Reliquiæ SS. martyrum XL.

Quomodo autem ipſorum reliquiæ, nempe ſacri cineres, in alveum injectæ fuerint divina virtute ſervatæ, ac rurſum quomodo repertæ, ac denuo inventæ, atque tranſlatæ, deque aliis nonnullis, conſule quæ diximus in noſtris ad Romanum Martyrologium Notis, & addidimus in editione Plantiniana. Quam autem frequenti cœtu ex diverſis provinciis accurrente frequentari, ac celebrari ſoleret eorumdem martyrum natalis dies, Gregorius Nyſſenus locupletiſſimus teſtis eſt duabus illis orationibus, immo una, accedentium multitudine interrupta, ac ſequenti die rurſum repetita, & abſoluta. Sed & de martyrum cultu ubique locorum, hæc S. Baſilius eadem oratione habet: *Hi ſunt qui noſtram obtinentes regionem, quaſi quædam turres contra adverſariorum incurſum refugium exhibent; nec uno in loco ſeſe clauſerunt, ſed multis in locis hoſpitio recepti, multorum patrias ornaverunt; nec tamen ſeparati, ſed inter ſe commixti: ſi in ſingulos eos diviſeris, proprium numerum non excedunt; ſi vero in unum congregaveris, quadraginta nihilominus erunt; atque ita ut ignis natura permanent, &c.* Quomodo autem eorum martyrum reliquiæ ſub Pulcheria Auguſta inventæ, ab ea honorificentiſſime habitæ ſint, ſuo loco, dicemus.

XLIV. Reliquiæ martyrum perlatæ in Occidentem.

At non in Oriente tantum, ſed & in Occidente celebris erat memoria eorumdem quadragita martyrum, quorum cauſa S. Gaudentius Epiſcopus Brixianus, Ambroſii æqualis, in Cappadociam peregrinari non timuit, ut reliquias martyrum inde acciperet, & ſuam eiſdem Eccleſiam illuſtraret. Eſt de his ejus oratio habita in dedicatione baſilicæ, ubi de iiſdem martyribus plura. Qui enim ab exordio naſcentis Eccleſiæ bene cœptus eſt cultus ſanctorum martyrum, poſterioribus quoque temporibus eſt ubique religioſiſſime propagatus, exemplisque innumeris quotidie docti Fideles, martyrum patrocinio plurimum adjuvari; nam & de iiſdem idem Baſilius hæc eadem oratione: *Paratum eſt hic Chriſtianis auxilium, Eccleſia videlicet martyrum, exercitus triumphantium, chorus laudantium Deum. Sæpe operam dediſtis, ſæpe laboraſtis, ut unum pro vobis orantem inveniretis; quadraginta hi ſunt, unam orationis emittentes vocem. Ubi enim ſunt duo vel tres in nomine Domini congregati, ibi Deus eſt; ubi vero quadraginta fuerint, quis dubitet Deum eſſe præſentem? Qui aliqua premitur anguſtia, ad hos confugiat; qui rurſus lætatur, hos oret, &c.*

XLV. Blaſii Epiſcopi Sebaſten. martyrium.

Paſſi ſunt quadraginta hi martyres Sebaſte, ſeptimo idus Martii. Hos autem ad coronam præceſſiſſe videtur ejuſdem Sebaſtenæ civitatis Epiſcopus S. Blaſius, qui ante menſem unum & dies ſex, nempe tertia Februarii, ibidem loci, & ſub eodem quoque Præſide Agricolao paſſus legitur, qui in eum omne crudelitatis genus exercuit; hic, inquam (ut dictum eſt ſuperius) Euſtratii martyris Sebasteni, qui in perſecutione Diocletiani, eodem Præſide Agricolao paſſus eſt, reliquias colligens, recondidit ſimul cum corpore S. Oreſtis (a), & furorem perſecutionis evitans, diu latuit in Argæo monte: ſed tandem inventus, ab eodem Agricolao diris ſubjectus tormentis, martyrio coronatur; cujus natalis dies tam apud Græcos, quam Latinos ejuſmodi elogio chartis Eccleſiaſticis tertio Nonas Februarii adſcriptus habetur: *Sebaſte in Armenia paſſio ſancti Blaſii Epiſcopi, & martyris; qui multorum patrator miraculorum, ſub Agricolao Præſide poſt diutinam cæſionem, atque in ligno ſuſpenſionem, ubi ferreis pectinibus carnes ejus diſruptæ ſunt; poſt teterrimum carcerem, & in lacus demerſionem, unde ſalvus exivit, jubente eodem Judice, una cum duobus pueris capite truncatur. Ante eum vero ſeptem mulieres, quæ guttas ſanguinis ejus, dum torqueretur, colligebant, deprehenſæ, quod Chriſtianæ eſſent; poſt dira tormenta gladio percuſſæ ſunt:* Hactenus ibi ex ejus Actis tam Græcis, quam Latinis ubique notiſſimis: ſed apud Metaphraſtem nequaquam in omnibus noſcuntur eſſe ſincera. Quod vero Sebaſte, & ſub eodem Præſide Agricolao poſt diuturnas latebra S. Blaſius paſſus inveniatur, merito ad Licinii tempora eum retulimus; & licet in aliquo ſcripto codice in perſecutione Diocletiani martyr effectus dicatur; id ſicut in pleriſque aliis accidit; ut cum perſecutio ſub Licinio brevis admodum fuerit, nec inter decem illas Eccleſiæ perſecutiones adnumeretur; nonnulli martyres, qui poſt noviſſimam illam Diocletiani

(a) *Acta Euſtratii, & ſoc. in fin. Metaph. die c.13. Dec.*

PAGIUS

perio poſt prius illud bellum acceſſere; ideoque *Singindini* in Myſia ſuperiori, ubi Sancti Martyres cæſi, Licinius poſt illud bellum vexare non potuit. Cum vero *Mœſia*, ut anno CCCXVIII. num. III. oſtendi, in ſecundo bello Liciniano vaſtata fuerit, Byzantium obſeſſum, & vicinæ regiones, quæ Conſtantino parebant, afflictæ, in eoſdem pluresque alios Chriſtianos *Licinium* deſæviiſſe non dubitandum.

XII. *S. Blaſii martyrium.* Baron. n. XLV.

Ad num. XLV. *S. Blaſii* Sebaſtenæ civitatis Epiſcopi martyrium ſub Licinio quidem contigit, ſed an initio, vel in fine perſecutionis, incompertum.

ni & Maximiani perſecutionem paſſi habentur, ſub eadem martyrio coronati dicantur. Habuit Blaſius in Sebaſtena ſede ſucceſſorem Petrum Epiſcopum, qui divinitus admonitus, eorumdem quadraginta martyrum reliquias invenit, atque religioſe curavit (*a*).

(*a*) *Acta martyrum quadrag. a Metaph. deſcripta.*

XLVI. Quod igitur (ut tradit Gregorius Nyſſenus *b*) hoſtis humani generis pravus dæmon Licinio ſuaſiſſet, de hoſtibus nequaquam victoria potiturum, niſi, quos ſciret colere Chriſtum, occideret; tantum abeſt, ut dictorum martyrum nece exſatiatus fuerit, ut magis in alios furor ipſius excanduerit per ſæviſſimos Præſides agens omnia, ipſe ad parandam in Conſtantinum expeditionem intentus. Etenim Lyſiam Cæſarea Sebaſten amandat ſucceſſurum Agricolao, illi crudelitate non imparem; quo cum perveniſſet, Severianum militem, cujus admonitionibus quadraginta inſignes martyres illi profecerant, tentum, diris cruciatibus exagitatum interemit. Extant ejus martyris Acta (*c*) fuſius ſcripta, ipſiuſque memoria relata in tabulas Eccleſiaſticas quinto Nonas Septembris. In eadem quoque provincia Nicopoli, ſub eodem Præſide Lyſia, paſſi leguntur Leontius, Mauricius, Daniel, ac ſocii, quorum martyrio natalis dies inſcriptus eſt tam apud Græcos, quam Latinos ſexto Idus Julii.

(*b*) *Greg. Nyſſ orat. 2. in martyres quadraginta.*

Martyres alii ſub Licinio.

(*c*) *Habet Metaphr. die 5. Sept.*

XLVII. In Ponto autem, proxima illi provincia, tres fratres milites martyrii coronam adepti ſunt quarto Nonas Januarii, qua die eorum paſſio paucis hiſce in Martyrologiis recenſetur: *Tomis in Ponto ſanctorum trium fratrum, Argæi, Narciſſi, & Marcellini pueri, qui ſub Licinio Principe inter tyrones comprehenſus, cum nollet militare, cæſus ad mortem, & diu in carcere maceratus, demum in mare merſus, martyrium conſummavit; fratres vero ejus gladio perempti ſunt.* Execrandum plane videbatur Chriſtianis militibus, adverſus Chriſtianum Imperatorem Crucis vexillo prævio ducentem exercitum, impii Licinii caſtra ſectari; cujus rei cauſa totidem milites, Cyrinus, Primus, atque Theogenes, eodem tempore in Helleſponto, tertio Nonas Januarii paſſi ſunt. Sed & Heracleæ inſigne certamen exegit Theodorus dux exercitus; extant ejus Acta (*d*) ab Augaro (ut idem præfert auctor) omnia coram ſpectante conſcripta; ubi & de compluribus aliis militibus paſſis in Macedonia mentio habetur. De eodem pauca hæc Nicephorus (*e*): *Quo tempore etiam exercitus dux Theodorus martyrio defunctus eſt ſpectata fortitudine vir, qui Heracleæ in Ponto habitans, Mariandynorum genti præerat; & quod evocatus ad Licinium cum veniſſet, hoſpitem ipſum habuit, ejuſque deos comminutos egentibus dedit. Hunc Licinius, etiamſi egregie carum habuerit, multis tamen affecit cruciatibus; nam & in crucem eum egit; & ſubulas in meatus ſecretiores corporis ejus immiſit, poſtremoque capite truncavit; cujus corpus poſtea in patriam ejus Euchaitem magnifice deportatum, ibi inſigni templo coboneſtatum eſt:* Hæc Nicephorus, licet ante dictos ſuperius martyres hunc paſſum affirmet.

Militare renuunt fideles ſub impio Imperatore.

(*d*) *Metaph. die 7. Feb.*

(*e*) *Niceph. lib. 7. c. 44. in fine.*

XLVIII. Edeſſæ vero in Syria ſub Lyſania Præſide, annuente Licinio, paſſus eſt Abibus diaconus inſignis inter martyres, cujus paſſionis extant Acta (*f*) fideliter ſcripta, quorum hujuſmodi eſt exordium: *Excitata rurſus fuit perſecutio adverſus Chriſtianos, & Abibo univerſum imminebat periculum; is enim obibat civitatem, divinas cunctos docens Scripturas, & magno animo confirmans ad pietatem.* Diaconi namque id erat muneris, perſecutionis tempore circumire caſtra Fidelium, proſpicereque opportunitati cujuſque, in omnibuſque conſulere omnibus, ac de cunctis Epiſcopum commonere, ſed, & in carcere conſtitutos Chriſtianos inviſere, eoſque ad martyrium exhortari. Eſt Cypriani ſententia alias ſuperius recitata, qua ait (*g*): *In præteritum ſemper ſub anteceſſoribus noſtris factum eſt, ut diaconi, ad carceres commeantes, martyrum deſideria conſiliis ſuis, & Scripturarum præceptis gubernarent.* Cum igitur vitæ ſuæ diſpendio cæteris pacem pepererit, & pro omnibus ſe ipſum obtulerit; dignum eſt, ut quæ reliqua ſunt Actorum ejus, ordine proſequamur.

(*f*) *Recitat Metaph. die 15. Novemb. c. 13.*

Diaconorum munus tempore perſecutionis.

(*g*) *Cypr. epiſt. 11. edit. Pam.*

XLIX. *Hæc autem* (*h*) *cum veniſſent ad aures Lyſaniæ, ea Licinio Imperatori ab eo ſignificantur. Studebat enim ut ipſe ei committeret quæſtionem habendam de Chriſtianis, & maxime de Abibo (neque enim prius fuerat ei commiſſa). Ille vero litteris datis jubet, ut morte Abibum afficiat. Ipſe autem degebat in quadam parte civitatis propter ſtatum Eccleſiaſticum; mater vero, & quidam ex iis qui ad eum genere attinebant, cum eo verſabantur. Ille vero cum rem reſciviſſet, ne daret pœnas, quod martyrii deſeruiſſet ordines; cuidam qui erat ex primis cohortis (is autem vocabatur Theotecnus) ſe ipſum indicat; & tandem: Quem quæris? inquit. Abibum? ipſe ſum, inquit. Ille autem benigne eum intuens: Nemo, inquit, adhuc novit te veniſſe, o homo; abi ergo, & ſervare; nec ſis ſolicitus de matre, nec de iis qui genere ad te attinent; nullus enim eos poterit omnino afficere moleſtia: & hæc quidem Theotecnus. Abibus autem, cum tempus vocaret ad martyrium, nolebat puſillo, & abjecto animo ſuffurari ſalutem; ei itaque dicit: Non propter caram matrem, nec propter cognatos me reddo manifeſtum, ſed adſum propter Chriſti confeſſio-*

(*h*) *Acta apud Met. ibid.*

Edeſſæ eccleſia a Licinio vexata.

feſſionem : libens enim volenſque exhibebat ſe perſecutoribus, vitam ſponte profundens, cujus jactura pax eſſet perpetua Eccleſiæ concilianda ; offerens ſe inſtar Chriſti Redemptoris noſtri in redemptionem pro multis ; ac proinde hæc ſubdit : *Ecce enim vel te nolente, apparebo coram Præſide, & Chriſtum meum prædicabo coram Principibus ac Regibus. Theotecnus itaque veritus ne ſua ſponte veniret ad Præſidem, & ea de cauſa ei afferretur periculum, ut qui eum non feciſſet manifeſtum ; aſſumit Abibum, & ducit ad Præſidem : Hic eſt ille, inquiens, qui quæritur, Abibus.*

L. Abibi Diac. conſtantia. *Cum autem Lyſanias audiſſet Abibum ſua ſponte adiiſſe ad certamina ; arbitratus eam rem eſſe contemptus, & audaciæ, ut qui parvi feciſſet auſteritatem tribunalis ; eum ſtatim curat ducendum in judicium, conditionemque ab eo petit, & nomen, & patriam. Cum vero reſpondiſſet, ſe eſſe quidem ortum e vico Thelſæa, ſignificaſſet autem ſe eſſe Chriſti miniſtrum, ſtatim martyrem criminatus eſt Præſes, quod non obtemperaſſet juſſis Imperatoris. Hujus autem rei apertum eſſe dicebat indicium, quod Jovi thus non ſacrificaret. Ad hæc, ſe quidem Chriſtianum eſſe dicebat Abibus, & non poſſe Deum verum relinquere, & ſacrificare inanimis, & nullius ſenſus præditis operibus manuum. Præſes vero eum brachia vinctum funibus juſſit in ligno ſublimem extolli, & ferreis ungulis lacerari. Erat autem ſuſpenſio longe violentior quam laceratio ; veniebat enim in periculum ne diſcerperetur, cum violenta extenſione ei divellerentur brachia.* Illud tormenti genus dictum erat Græce, κλιμακίζειν, de quo Suidas : *Climax, ſcala eſt, tormenti genus, quo corpora diſtorquentur.* Ariſtophanes : *Quovis modo eum torque, ſcalis alligatum, ſuſpenſum, flagris cæſum, cute direpta, diſtentum, aceto in nares infuſo, lateribus impoſitis, cæteris adhibitis omnibus, &c.*

LI. Martyrium Abibi. Sed rurſum Acta : *Interim, dum is penderet ſublimis, converſus eſt Præſes ad blanditias, & fingebat ſe eſſe patientem ; minabatur autem etiam graviora, ſi non mutaret propoſitum. Ille autem : Nemo, inquit, me abducet a fide, neque perſuadebit, ut adorem Dæmones, etiamſi plura tormenta inferat, & majora. Cum autem vellet ſcire Præſes, quamnam ei utilitatem tormenta conciliarent, quæ corpus tantum conſumunt. Chriſti martyr : Non ad præſens uſque tempus, inquit, noſtra conſiſtunt, nec ea ſolum ſequimur, quæ cernuntur ; quod ſi tu quoque volueris aſpicere ad ſpem, & promiſſam nobis remunerationem, forte etiam dices cum Paulo* (a) *: Non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Cum autem Præſes ea, quæ dicebantur, ſtultitiæ damnaret ; & nunc quidem blandiens, & ſubiens perſonam patientiæ, nunc vero minans, & acerbam mortem intentans, neutri eorum eum videret cedere : Non tibi, ait, repentinum & totum ſimul vitæ finem afferam ; ſed te lento igne paulatim liquefactum, efficiam immitem & implacabilem animam deponere : ſententiam pronunciavit. Et cum verſus Septentrionem extra civitatem collecta fuiſſet materia, ducebatur ad rogum, ſequente quidem matre, ſequentibus & iis quoque qui alias cognatione ad eum attinebant. Ille vero poſtquam eſſet precatus, & benedixiſſet omnibus, atque eis oſculum dediſſet in Domino ; accenſa autem pyra eſſet ab iis qui in id inſerviebant, in ignem injicitur : & cum aperto ore flammam accepiſſet, apud eum, qui dederat ſpiritum depoſuit.*

(a) Rom. 8.

LII. Martyrium per ignem irrogatum quale. Mutata fuit ſententia Præſidis ac temperata, ne videlicet lento conſumeretur igne, quod fuerat comminatus ; ſed ut in rogum conjectus quamprimum mortem obiret. At quod habent Acta, eum aperto ore flammam accepiſſe, in memoriam revocat, quod Lucianus ait his verbis (b) : *Etenim a multis hoc pro certo confirmari audio, nullam mortem eſſe velociorem aut properantiorem, quam eam, quæ per ignem illata fuerit ; ſolum enim os aperiendum eſt, & ſtatim efflatur anima.* De ejus vero ſepultura rurſum hæc Acta : *Deinde cum ignis eſſet ſedatus ; qui ad eum attinebant, pretioſo linteo eum circumdederunt, & unguentis unxerunt (non enim ignis eum abſumpſerat) cumque Pſalmos, & hymnos, ut par erat, ceciniſſet, prope Samonem & Curiam martyres depoſuerunt, ad gloriam Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, &c.* ac demum : *Talem quidem vitæ finem invenit martyr Abibus tempore Licinii, & talem cum ſanctis nactus eſt depoſitionem ; & ſic piis attulit requiem a perſecutionibus ; nam deinceps quidem Licinio fuit diminuta potentia, Conſtantino autem floruit dominatio &c.* Etenim (ut dicemus anno ſequenti) Licinius a Conſtantino ſæpe prælio victus, urgentibus malis exagitatus, a perſecutionibus ceſſare compulſus eſt.

(b) Lucian. in vita Peregrini.

LIII. Perſecutio Liciniana ubi viguit. Rurſus vero relati inveniuntur in tabulas Eccleſiaſticas (c) Macrobius, & Julianus ſub eodem Licinio paſſi. Sozomenus (d) Licinianæ perſecutionis terminos circumſcribens, hæc ait : *Per idem tempus Chriſtiani, qui verſus Orientem ad Libes uſque, qui ſunt confines Ægyptiis, habitabant, conventus palam agere propterea non auſi ſunt, quod Licinius benevolum ſuum erga illos animum mutaverat. At Græci, Macedones, & Illyrici, qui verſus Occidentem ſuarum rerum domicilia habebant, Conſtantini opera, qui illi Imperii Romani parti præfuit, libere,*

(c) Martyrol. die 13. Septemb.

(d) Sozom. l. 1. c. 2.

re, & animo ſecuro Deum coluerunt. Quod vero ea clades nihil prorſus partes Orbis Occidentalis pertigerit; Sulpitio Severo (*a*) levior viſa eſt, nec digna, quæ inter perſecutiones adnumerari deberet; ſic enim ſcribit: *Sane tum Licinius, quia adverſus Conſtantinum de Imperio certavit, milites ſuos litare præceperat, abnuentes a militia rejiciebat; ſed id inter perſecutiones non computatur; adeo levioris negotii fuit, quam ut ad Eccleſiarum vulnera perveniret:* Hæc ipſe idcirco, quod numerum myſticum, quem ponit, decem perſecutionum quas numerat, inſtar decem plagarum Ægypti, voluit integre cuſtoditum, nec alio accedente numero labefactatum; prætermittique ob id perſecutionem ſub Licinio, quod ea eſſet undecima numeranda; plane diſſimulans, vel ignorans necem martyrum Orientalium, de quibus mentio facta eſt, ut re vera appareat, complures Eccleſias Chriſtiano ſanguine ex ejuſmodi concitata perſecutione Licinii cruentatas. At ejuſmodi decem Eccleſiæ perſecutionum ſupputatio S. Auguſtino (*b*) non placuit, qui a tempore naſcentis Chriſti Eccleſiæ his multo plures recenſet.

(*a*) *Sever. hiſt. lib.* 2.

(*b*) *Aug. de civit. Dei l.* 18. *c.* 52.

LIV. Liciniana perſecutio qualis.

Certe quidem acerbam ſatis fuiſſe hanc ipſam perſecutionem a Licinio excitatam, ingens lapſorum numerus terga vertens, turpique fuga deficiens a Fidelium caſtris, arguit. Eſt de his illibata fide perſtans Magni Nicæni Concilii teſtificatio, cum, eorum ſaluti proſpiciens, canonem de iis ſtatuit, his ſcilicet verbis (*c*): *De his qui præter neceſſitatem prævaricati ſunt, aut propter ablationem facultatum, aut propter periculum, aut aliquid hujuſmodi, quod factum eſt ſub tyrannide Licinii, placuit Synodo (quamvis humanitate probentur indigni) tamen eis benevolentiam commodari. Quicumque ergo veraciter pœnitudinem gerunt, tribus annis fideles inter audientes habeantur, & ſex annis omni ſe contritione dejiciant, duobus autem annis ſine oblatione populo in oratione communicent.* Quod inſuper complures (ut dictum eſt) ipſo levioris perſecutionis exordio, renuentes thus diis offerre, exuerentur militiæ cingulo; & ex eis nonnulli inventi eſſent, qui ejuſmodi ignominiæ notam, & infamiæ titulum moleſto animo ferrent, atque ob eam cauſam qua poſſent via conantes in priſtinum gradum reſtitui, a priori glorioſa confeſſione defeciſſe turpiter viſi eſſent; ejuſmodi quoque inflictis eadem perſecutione vulneribus Patres in eodem Concilio mederi ſtudentes, hæc ſtatuerunt (*d*): *Quicumque per Dei gratiam vocati, primo quidem oſtenderunt fidem ſuam, depoſito militiæ cingulo; poſt hæc autem ad proprium vomitum reverſi ſunt, ut & pecunias darent, & ambirent redire rurſus ad militiam; iſti decem annis ſint inter pœnitentes poſt primum triennium, quo fuerint inter audientes, &c.* Hæc & alia illi pluribus; quæ voluimus hic recitaſſe ad inſinuandam hujus perſecutionis acerbitatem, qua Fidelium plurimi proſtrati ſunt. At de perſecutione Liciniana hactenus; quomodo autem idem Licinius iterum atque iterum ſit profligatus a Conſtantino virtute Crucis, dicemus anno ſequenti.

(*c*) *Concil. Nicæn. c.* 11.

(*d*) *Concil. Nicæn. c.* 12. *edit.* 2.

LV. Lactantius quando ſcripſerit, & qualia ejus ſcripta ſint.

Scribebat hoc anno, quo perſecutio Licinii vexabat Eccleſiam, & adverſus eam a Conſtantino expeditio parabatur (ut alias dictum eſt) Lactantius Chriſtianus orator libros illos ſeptem Divinarum Inſtitutionum; in quorum præfatione ad Conſtantinum vaticinatus eſt illa de clade ac perditione Licinii, & victoria Conſtantini, quæ ſuperius recitavimus; ſed & ſecundo Annalium tomo, alia ſe dante occaſione, ejuſdem auctoris lucubrationes recenſuimus a S. Hieronymo (*e*) numeratas. Luculentiſſimus plane ſcriptor, verum ſcholaſticus magis, quam Eccleſiaſticus viſus eſt Damaſo, qui hæc ad eumdem Hieronymum ſcripſit (*f*): *Fateor quippe tibi: eos quos jampridem Lactantii dederas libros, ideo non libenter lego, quia & plurimæ epiſtolæ in eis uſque ad mille ſpatia verſuum tenduntur, & raro de noſtro dogmate diſputant; quo fit, ut & legenti faſtidium generet longitudo; &, ſi qua brevia ſunt, ſcholaſticis magis ſint apta, quam nobis, de metris, & regionum ſitu, & philoſophis diſputantia:* Hæc Damaſus de epiſtolis ab eo ſcriptis. S. Hieronymus (*g*) itidem eloquentem potius, quam divinarum Scripturarum peritum fuiſſe demonſtrat verbis illis ad Paulinum: *Lactantius quaſi quidam fluvius eloquentiæ Tullianæ, utinam tam noſtra confirmare potuiſſet, quam facile aliena deſtruxit.* Viſi ſunt eidem quaſi dialogorum Ciceronis epitome libri illi ſeptem, & alii de Ira, & opificio (*h*) Dei.

(*e*) *Hier. de Script. Eccleſ. in Lactant.*

(*f*) *Apud. Hier. epiſt.* 124.

(*g*) *Idem epiſt.* 13.

(*h*) *Idem epiſt.* 84.

LVI. Lactantii errores.

Porro divinarum Scripturarum imperitia in enormes eum lapſum errores, alibi (*i*) docet, cum ait: *Hoc ideo, quia multi per imperitiam Scripturarum (quod & Firmianus in octavo ad Demetrianum epiſtolarum libro facit) aſſerunt Spiritum ſanctum ſæpe Patrem, ſæpe Filium nominari.* Ut merito idem percellatur cenſura Gelaſii (*k*), cum ipſius opuſcula ejuſdem judicio cenſeantur apocrypha. Verum errores diverſis in locis librorum ipſius ſparſos, collectos in unum habes in fine operum ejus recentioris editionis. An autem præſtiterit, quod ipſe pollicitus eſt iiſdem quos hoc anno ſcripſiſſe commentarios diximus, ſe ſcripturum adverſus omnes hæreſes, cum ait (*l*): *Poſtea plenius, & verius contra omnes mendaciorum ſectas proprio ſeparatoque opere* pu-

(*i*) *Idem in epiſt. ad Galat. lib.* 2. *c.* 4.

(*k*) *Gelaſ. in conc. Rom. in decr. de l. authen., & apocryp.*

(*l*) *Lactan. l.* 4. *c. ul. in fin.*

pugnabimus ; nulla penitus extat memoria: equidem exiſtimamus, eum morte præreptum, explere minime valuiſſe, quod animo conceperat; ſiquidem (ut auctor eſt S. Hieronymus *a*) in extrema poſitus erat ſenectute, cum his temporibus magiſtrum ageret Criſpi Cæſaris, filii Conſtantini.

(a) *Hier. de Script. Eccl. in Lactant.*

LVII. Hoc item anno, iiſdemque Sabino ac Ruffino Coſſ. Conſtantinus Imperator ad Eumalium Vicarium ſcripſit de purgatione Cæciliani; Auguſtinus enim relegens a Conſtantino res geſtas in cauſa Cæciliani, hæc ait (*b*) : *Conſtantinus ad Eumalium Vicarium de purgatione Cæciliani ſcripſit, Sabino, & Ruffino Coſſ. quarto Idus Novembris, id eſt, poſt biennium, & menſes prope octo:* hæc ipſe. Sed quid eſt, quod Conſtantinus poſt biennium a Concilio Arelatenſi de purgatione Cæciliani hoc anno ſcribit ad Eumalium Vicarium; cum conſtet ex iis, quæ dicta ſunt, ab eodem Concilio latam ſententiam de innocentia Cæciliani omnibus tunc innotuiſſe? Quamobrem illud ſciendum eſt, aliud quoque poſt Arelatenſe conventum interceſſiſſe judicium in cauſa Cæciliani, appellantibus denuo Donatiſtis; quo in judicio iterum ejus cauſa cognita, eodemque iterum abſoluto, de his hoc item anno (ut dictum eſt) Conſtantinus ad Eumalium ſcripſerit de purgatione Cæciliani. De geſtis enim rebus ab iiſdem Donatiſtis poſt Arelatenſe Concilium, S. Auguſtinus nomine Cleri Hipponenſis ad Januarium ſcribens, hæc ait (*c*): *Alii vero pertinaciſſimi, & litigioſiſſimi* (qui ſcilicet non acquieverunt judicio Arelatenſis Concilii) *ad eumdem Imperatorem appellaverunt ; poſtea & ipſe coactus Epiſcopalem cauſam inter partes cognitam terminavit, & primus contra veſtram partem legem conſtituit, ut loca Congregationum veſtrarum Fiſco vendicarentur ; quarum omnium rerum documenta ſi vellemus inſerere, nimium longas litteras faceremus :* Hæc ibi.

(b) *Aug. poſt Col. c.* 33.

Donatiſtæ denuo appellant a Synodo.

(c) *Aug. epiſt.* 68.

Sed quo ordine hæc acta fuerint, dicendum. Quod tam diu poſt Arelatenſe judicium, nempe poſt biennium, ea de purgatione Cæciliani Conſtantinus ad Eumalium ſcripſerit; plane indicium eſt, aliud poſt interpoſitam appellationem a ſententia Patrum Synodi Arelatenſis, interceſſiſſe judicium, in quo itidem probatus ac judicatus ſit innocens Cæcilianus. Quodnam vero illud fuerit, exquirendum eſt. Meminiſſe oportet, factionem Donatiſtarum in Africa ab ſui exordio maximam partem Epiſcoporum ſecum traxiſſe, & populi ingentem multitudinem pariter abduxiſſe; quamobrem haud res eſſe videbatur, quæ licet a duobus Conciliis recte judicata eſſet, tumultuantibus rurſum illis, & ad Conſtantinum, appellantibus, prorſus contemni deberet; quod enim primum permovit Conſtantinum, injuſtæ atque illegitimæ ipſorum appellationi priori deferre, illud fuit, ut ſic convicti a cauſa deſiſterent, penituſque conquieſcerent; & Eccleſia Africana, ſchiſmate ſciſſa, pace atque concordia uniretur; quodque exiſtimaret, haud facile poſſe ſub Romano Imperio contineri Africam tam potenti factione labantem, ad hoc ipſum eumdem induxit, ut hic iterum eoſdem appellantes audiret, quo omne illis ſubterfugium prorſus ademptum foret iterum provocandi, iterumque reſiſtendi. Siquidem Donatiſtæ Eccleſiaſticum judicium ſuſpectum habentes, atque omnino refugientes, ad Conſtantinum, ut ipſemet cauſam cognoſceret, provocarunt. Nam ad ipſum antea appellarant a Concilio Romano, non autem ad alios Epiſcopos; licet Conſtantinus Chriſtiana modeſtia tunc voluerit Eccleſiaſticum judicium inter perſonas Eccleſiaſticas pertractari: teſtatur id S. Auguſtinus (*d*), cum de Donatiſtis ſcribit a judicio Romani Concilii appellantibus: *Judices enim Eccleſiaſticos, tantæ auctoritatis Epiſcopos, quorum judicio & Cæciliani innocentia, & eorum improbitas declarata eſt, non apud*

LVIII. Conſtantinus cur appellantes iterum Donatiſtas audit.

(d) *Aug. epiſt.* 162.

PAGIUS

XIII. *Cæcilianus & Donatiſtæ a Conſtantino vocati.*

Ad num. LVII. ad LXXI. Supplenda hic *Donatiſtarum* Hiſtoria ex his præſertim, quæ Valeſius in Diſſert. de Schiſmate Donatiſt. capite 11. habet. Finito Arelatenſi Concilio, *Donatiſtæ*, qui ad Imperatoris Comitatum perducti fuerant, ut ob appellationis ſuæ contumaciam plecterentur, tandem obtinuerunt, ut rem Epiſcopali judicio terminatam *Conſtantinus* denuo retractaret. Ac primo quidem *Cæcilianum* ex Africa accerſere decreverat; poſtea vero mutata ſententia Epiſcopos partis *Donati* in Africam reverti juſſit, ut illic juxta poſtulationem ipſorum, cauſa omnis, quæ ipſis adverſus Cæcilianum competebat, ab amicis ſeu Judicibus ab ipſo Imperatore delectis terminari poſſet. Verum *Conſtantinus* paucos poſt dies, mutato conſilio, Cæcilianum potius ex Africa evocare conſtituit, ut ipſe præſens cauſam inter partes judicaret. Literas itaque ad *Cæcilianum* Epiſcopum dedit, mandans ut intra certum diem Romæ ſibi ad cauſam agendam occurreret. Sed & adverſariis ejus præcepit, ut illic præſto eſſent, ut liquet ex Epiſtola Conſtantini ad Epiſcopos partis Donati, quæ in Appendice Optati edita eſt.

Eodem tempore *Conſtantinus* epiſtolam ſcripſit ad Petronium Probianum Proconſulem Africæ, jubens ut *Ingentium* Scribam publicum, qui anno CCCXIV. in judicio Æliani Proconſulis falſi convictus atque confeſſus in vinculis tenebatur, ad Comitatum mitteret: quo ſcilicet adverſariis Cæciliani quotidie Imperatorem interpellantibus coram intimare poſſet, fruſtra eos Cæciliano Epiſcopo invidiam comparare & adverſus eum inſurgere voluiſſe. Verba ſunt hæc Conſtantini in epiſtola ad Probianum, quam refert Auguſtinus in epiſt. 68. & in lib. 3. contra Creſconium. Conſul quidem eidem Epiſtolæ

XIV. *Cæcilianus & Donatiſtæ Mediolanum venire juſſi.*

apud alios collegas, ſed apud Imperatorem accuſare auſi ſunt, quod male judicarint. Sic ergo expetitum ab illis ſæpe ejuſmodi, (ut dictum eſt) ſuſcepit Conſtantinus, licet invitus, ipſe judicium, ut cauſam illam judicando, Imperatoriam ipſi veriti majeſtatem, omni jam ſubterfugio appellationis excluſo, rurſum agere adverſus Cæcilianum deſiſterent. An autem novas Donatiſtæ adverſus Cæcilanum calumnias excogitarint, haud quicquam certi affirmari poteſt; omnem plane ipſos in eum moviſſe lapidem, ut ab Epiſcopatu deponerent, ex rebus geſtis omnes intelligunt.

LIX. Conſtant. judicat cauſam Cæciliani.

Cum igitur Conſtantinus ejuſmodi in ſe judicium ſuſcepiſſet, partes coram ſe voluit eſſe præſentes, ipſumque Cæcilianum, & adverſarios Donatiſtas invicem diſceptantes audire; hæc omnia S. Auguſtinus ſcribens ad Donatiſtarum Epiſcopos (a) recenſet; ac primum præterita breviter recolens, & cauſam addens cur Conſtantinus eos audierit, hæc ait, incipiens a judicio Arelatenſi ab eodem Imperatore inſtituto: *Neque enim auſus eſt Chriſtianus Imperator ſic eorum tumultuoſas, & fallaces querelas ſuſcipere, ut de Epiſcoporum judicio, qui Romæ ſederant, ipſe judicaret; ſed alios (ut dixi) Epiſcopos dedit, a quibus tamen illi ad ipſum rurſum Imperatorem provocare maluerunt. Qua in re illos quemadmodum deteſtetur, audiſtis. Atque utinam ſaltem ipſius judicio inſaniſſimis animoſitatibus ſuis finem poſuiſſent; atque ut eis ipſe ceſſit, ut de illa cauſa poſt Epiſcopos judicaret, a ſanctis Antiſtitibus poſtea veniam petiturus, dum tamen illi quod alterius dicerent non haberent, ſi ejus ſententiæ non obtemperarent, ad quem ipſi provocaverunt, ſic & illi aliquando cederent veritati*: Hucuſque de cauſa ſuperius dicta, cur detulerit Conſtantinus eiſdem Donatiſtis iterum appellantibus. Quid autem, cauſa ſuſcepta, idem ipſe fecerit Imperator, hæc ſubdit: *Juſſit enim ille, ut ei partes ad agendam cauſam Romam occurrerent. Quo cum Cæcilianus, neſcio qua cauſa, non occurriſſet; interpellatus ab eis, præcepit ut Mediolanum ſequerentur. Tunc ſe aliqui eorum ſubtrahere cœperunt, fortaſſe indignati, quia non eſt eos imitatus Conſtantinus, ut jam ſtatim atque velociter Cæcilianum damnaret abſentem. Quod ubi cognovit providus Imperator, reliquos ab Officialibus cuſtoditos fecit Mediolanum pervenire. Quo cum etiam Cæcilianus perveniſſet; ipſum quoque, ſicut ſcripſit, exhibuit; cognitaque cauſa, qua diligentia, qua cautela, qua proviſione (ſicut ejus indicant litteræ) Cæcilianum innocentiſſimum, illos imimprobiſſimos judicavit:* Hucuſque de Conſtantini judicio Auguſtinus.

(a) *Aug. epiſt.* 162.

LX. Donatiſtæ calumniantur judicium Conſtantini.

Retardaſſe putatur Cæcilianus adventum ſuum ad Tribunal Imperatoris; indignum ratus, Epiſcopum, eumdemque Africæ Primatem, poſt duplex Concilium Epiſcoporum, ſubjici debere laici hominis necdum baptizati judicio. Advenit tandem, ne (quod optaſſent Donatiſtæ) cauſæ diffidere videretur; licet ipſi, & moram illam calumniari minime deſierint. At quid illi triplici judicio jam damnati fecerunt? num acquieverunt conſilii inopes, quod jam ad quem appellarent ab Imperatoris ſententia, nullus penitus eſſet? nihil minus. Ea eſt enim natura perfidiæ, ut convinci poſſit, ſed vinci non poſſit, veritati ſemper obnitens.

LXI. Donatiſtæ ſibi uſurpant Baſilicam Conſtantini.

Quid vero poſt hæc? Reverſi in Africam, Baſilicam invaſerunt, quam in Conſtantina Civitate in Numidia idem Conſtantinus erigendam curavit; qua privati Catholici, Chriſtiana patientia jacturam tolerantes, a turbiſque excitandis peni-

PAGIUS

ſtolæ minime adſcriptus eſt, verum ex Codice Theod. in titulo *De appellationibus*. conſtat, *Probianum* Proconſulem fuiſſe Conſtantino IV. & Licinio IV. Coſſ. ſc. anno CCCXV. itemque Sabino & Rufino Coſſ. currenti nempe anno, ideoque ea epiſtola anno CCCXV. ſcripta, ut mox videbitur. Ex quo refellitur Baronii ſententia, qui hanc epiſtolam ad Probianum datam eſſe cenſuit ante Arelatenſe Concilium, & *Ingentium* ibi confidentibus exhibitum fuiſſe affirmavit. Cum dies ab Imperatore conſtitutus jam adeſſet, Cæcilianus Epiſcopus, neſcio quam ob cauſam, Romæ, ſicut juſſum erat, non occurrit. Quod cum adverſarii ejus criminarentur, & Conſtantinum urgerent, ut adverſus contumacem & Imperiali judicio cauſam ſuam ſubjicere recuſantem, ſententiam promeret, Imperator dilatione data præcepit, ut partes *Mediolani* ſibi occurrerent. Tum vero quidam ex parte Donati ægre ferentes, quod *Conſtantinus* Cæcilianum abſentem damnare noluiſſet, ipſumque Cæciliano favere, ac ſibi infenſum eſſe ſuſpicati, fuga ſe ſubtrahere conati ſunt. Quod ubi comperit Imperator, reliquos ab Officialibus cuſtodiri, & *Mediolanum* perduci juſſit. At Donatiſtæ, qui ſe ex Comitatu furtim ſubtraxerant, cum in Africam perveniſſent, novos illic tumultus excitarunt; adeo ut *Domitio Celſo Vicario Africæ*, qui tum pacandis per Africam rebus juſſu Principis incumbebat, plurimum negotii ac moleſtiæ faceſſerent.

XV. *Judicium Mediolanenſe adverſus Donatiſtas.*

Acceptis Conſtantini literis, *Celſus* Cæcilianum Epiſcopum & adverſarios ejus ad ſe accerſivit, quibus literas Principis cum legiſſet, ſicut a Conſtantino præceptum fuerat, *Cæcilianus* iram & indignationem Conſtantini ex literarum aſperitate conjiciens, confeſtim ad Comitatum perrexit, quo Conſtantini literis fuerat evocatus. Cum igitur Mediolanum perveniſſet Cæcilianus, ubi Conſtantinus tunc temporis morabatur, Imperator de illius adventu certior factus cauſam omnem, quæ Cæcilianum inter & adverſarios ejus agitabatur, Imperiali ſententia terminare ſtatuit. Ac primum quidem Cæcilianum & accuſatores illius ſibi in Con-

tus abſtinentes, petierunt ab Imperatore Fiſcalem ſibi largiri locum, in quo ædificarent Eccleſiam. Quorum acceptis litteris Conſtantinus, commendata eorumdem modeſtia, quid de domo eiſdem danda, & Baſilica conſtruenda ad ſuos ſcripſerit, hiſce litteris ad eos redditis ſignificavit.

LXII. (a) *Ex Biblioth. Petri Pithœi edita.*

Conſtantinus Victor (a) Maximus ac triumphator ſemper Auguſtus Zenzio, Gallico, Victorino, Sperantio, Januario, Felici, Creſcentio, Pontio, Victori, Babbutio, Donato Epiſcopis.

Litteræ Conſtant. ad Epiſcopos.

*Cum ſummi Dei, qui hujus mundi auctor & pater eſt, cujus beneficio vitam carpimus, cælum ſuſpicimus, humana etiam ſocietate gaudemus, hanc voluntatem eſſe conſtet, ut omne humanum genus in commune conſentiat, & quodam ſocietatis affectu quaſi mutuis amplexibus glutinetur; non dubium eſt hæreſes, & ſchiſma a Diabolo, qui caput eſt malitiæ, proceſſiſſe; & ideo quicquid ab hæreticis geritur, ejus inſtinctu fieri, qui eorum ſenſus, mentes, cogitationeſque poſſidet, nulla dubitatio eſt; nam cum ejuſmodi homines in ſua poteſtate redegerit, iiſdem uſquequaque dominatur. Quid autem boni efficere inſanus, perfidus, irreligioſus, profanus, Deo contrarius, Eccleſiæ ſanctæ inimicus poteſt, qui a Deo ſancto, vero, juſto, ſummo, atque omnium Domino recedens, qui nos conſtituit, & in hac luce produxit, qui ſpiritum ad vitam, quam carpimus, dedit, & qui nos id quod ſuum * eſſe voluit, & omnia ſua voluntate perfecit, ad Diaboli partem prono errore decurrit? Sed quia ſemel poſſeſſus animus a malo, neceſſe eſt doctoris ſui operibus inſtare, ea perficiat, quæ æquitati, & juſtitiæ contraria videantur; idcirco ii qui a Diabolo poſſeſſi ſunt, ejus falſitati, & nequitiæ obſequuntur. Non autem mirandum eſt, a bonis improbos diſcedere; nam ſic recte proverbio ſignatum eſt: Pares cum paribus congregari. Qui malo impiæ mentis infecti ſunt, neceſſe eſt a noſtra ſocietate diſſideant: Homo ſiquidem malus (ut Scriptura loquitur) de malo theſauro profert mala; bonus vero ex bono profert bonum.*

* *ſumus.*

LXIII. Deteſtatur ſchiſmaticos.

*Sed quia (ut dictum eſt) hæretici, & ſchiſmatici, qui bonum relinquentes, & malum ſectantes, ea perficiunt, quæ Deo diſpliceant; Diabolo, qui eorum pater eſt, adprobantur adhærere; rectiſſime & ſapienter gravitas veſtra facit, & ſecundum ſanctum fidei * præceptum, ab eorum perverſis contentionibus temperando, & iiſdem remittendo, quod idem ſibi indebitum atque alienum uſurpare contendunt; ne, ſicuti eſt eorum perverſitas maligna, & perfida, ad ſeditiones uſque prorumperent, & inter turbas atque concentus ſui ſimiles incitarent, atque ita aliquid exiſteret, quod ſedari non oporteret. Sceleratum quippe eorum propoſitum ſemper requirit Diaboli * opera perficere. Et ideo cum a ſacerdotibus Dei per patientiam cum ipſo ſuo patre * ſuperant. Sibi hi qui cultores Dei ſummi gloriam, illi vero damnationem comparant, & condigna ſupplicia; ex hoc quippe majus Dei ſummi exiſtat juſtiuſque judicium, quod eos æquo animo tolerat, & patientia condemnat, his omnia, quæ ab ipſis proceſſerunt, ſuſtinendo: Deus ſiquidem ſe omnium vindicem promiſit. Et ideo cum vindicta Deo permittitur, acrius de inimicis ſupplicium ſumitur. Quod vos nunc*

* Dei

*

*

PAGIUS ſiſtorio exhiberi juſſit. Deinde auditis utriuſque partis allegationibus, omnique controverſia diligentiſſime & cautiſſime diſcuſſa, atque examinata, (nihil enim ipſum latere poterat, quippe cum Acta omnia tam Eccleſiaſtica quam Proconſularia ad eum miſſa eſſent, ipſe quoque præſto eſſet Ingentius) tandem prolata ſententia Cæcilianum innocentem, Epiſcopos autem partis Donati calumnioſiſſimos pronunciavit. Ita Auguſtinus in epiſtola 162. juxta veterem ordinem, ubi Conſtantini factum excuſare conatur, qui de cauſa Eccleſiæ poſt Epiſcoporum judicia auſus fuerit judicare. Recitatum eſt illud judicium in Collatione III. Carthaginenſi; ſic enim legitur in cap. 516. *Recitatio judicii Conſtantini, quo apud ſe quoque Cæcilianum fuiſſe purgatum poſt Arelatenſe Concilium ſignificat Imperator.* Ubi tamen intelligere debemus, non ipſam Conſtantini ſententiam, prout Geſtis in Conſiſtorio habitis expreſſa fuerat, ſed tantum Epiſtolam ad Eumalium Vicarium Africæ; in qua Conſtantinus ſententiam a ſe prolatam expoſuerat, recitatam fuiſſe. Docet id Auguſtinus in Breviario Collationis III. cap. 19. *Recitatum eſt judicium Conſtantini*, quemadmodum ſe inter partes cauſam Cæciliani cognoviſſe, ad Eumalium Vicarium Africæ ſcripſiſſet, quo, remotis omnibus arbitris, Cæcilianum innocentem, illos calumnioſiſſimos comperiſſe teſtatus eſt; commemorans etiam in Arelatenſi oppido pro Cæciliano factum Epiſcopale judicium, cui judicio jam plurimi de diſſenſione conſenſerant, reliquis adhuc reſilientibus & diſcordantibus. *Unde ipſe de re tota inter partes coactus eſt judicare*, &c. In quibus verbis obſervandum eſt, *Conſtantinum*, remotis omnibus arbitris, judicare voluiſſe; ob reverentiam ſcilicet Chriſtianæ Religionis, ne Antiſtitum jurgia & diſſenſiones Gentilibus innoteſcerent.

XVI. *Pars ſententiæ adverſus Donatiſtas lata.*

Extat etiam apud Auguſtinum in lib. 3. contra Creſconium cap. 71. pars ſententiæ tunc a Conſtantino prolatæ. Quæ cum a Baronio prætermiſſa ſit, hic apponenda: *Inſero adhuc & verba Conſtantini ex literis ejus ad Eumalium Vicarium, ubi ſe inter partes cognoviſſe, & innocentem Cæcilianum comperiſſe teſtatur. Cum enim narraſſet in his, quæ ſupra locutus eſt, quemadmodum ad judicium ejus poſt Epiſcopalia judicia partes perducta fuerint. In quo pervidi, inquit, Cæcilianum virum omni innocentia præditum; ac debita Religionis ſuæ officia ſervantem, eique, ita ut oportuit, ſervientem, nec ullum in eo crimen reperiri potuiſſe, eidem apparuit, ſicut abſenti fuerat adverſariorum ſuorum ſimulatione compoſitum.* Quæ omnia ex Valeſio in Diſ-

*nunc famulos, & ſacerdotes Dei libenter feciſſe cognovi; & ſatis gratulatus ſum, quod de impiis, & ſceleratis, ſacrilegis, & profanis, perfidis, & irreligioſis, & Deo ingratis, & Eccleſiæ inimicis, nullam vindictam poſcitis, & ut idem * potius ad veniam pertineant * poſtulatis. Hoc eſt vere ac penitus Deum noſſe; hoc eſt præceptis inſiſtere; hoc eſt feliciter * credere; hoc eſt vere ſentire; hoc eſt ſcire, quod major vindicta in contrarios Eccleſiæ provocetur, cum iiſdem in ſæculo parcitur.*

* quid. * pertineat. * fideliter.

LXIV. Conſtantinus novam Baſilicam Catholicis ædificat.

*Accepta igitur epiſtola ſapientiæ, & gravitatis veſtræ, comperi hæreticos, ſive ſchiſmaticos, eam Baſilicam Eccleſiæ Catholicæ, quam in Conſtantina Civitate juſſeram fabricari, ſolita improbitate invadendam putaſſe, & frequenter tam a nobis quam a Judicibus ex noſtra juſſione commonitos, & reddere, quod ſuum non erat noluiſſe: vos autem imitatores patientiæ Dei ſummi, eorum malitiæ placida mente, ea quæ veſtra ſunt, relinquentes, & potius locum vobis invicem alium, Fiſcalem ſcilicet, poſcere. Quam petitionem, more inſtituti mei, libenter amplexus ſum; & ſtatim ad Rationalem competentes dedi, ut domum bonorum noſtrorum tranſgredi faciat cum omni jure ſuo ad dominium Eccleſiæ Catholicæ, quam prompta liberalitate donavi, ac vobis tradi protinus juſſi; in quo tamen loco ſumptu Fiſcali Baſilicam erigi præcepi. Ad Conſularem quoque ſcribi mandavi Numidiæ, ut ipſe in ejuſdem Eccleſiæ fabricatione in omnibus ſanctimoniam veſtram juvaret. Lectores autem Eccleſiæ Catholicæ, & hypodiacones, reliquos quoque inſtinctu memoratorum * quibuſdam pro moribus * ad munera, vel ad Decurionatum vocati ſunt, juxta ſtatutum legis meæ, ad nullum munus ſtatui evocandos; ſed & eos qui ducti ſunt hæreticorum inſtinctu, juſſimus protinus moleſtis perfunctionibus abſolvi. De cætero etiam legem meam ſuper Eccleſiaſticos Catholicos datam cuſtodiri mandavi; quæ omnia, ut veſtræ patientiæ palam fierent, harum litterarum teſtificatione præſcripta ſunt. Et utinam quidem hæretici, vel ſchiſmatici aliquando ſuæ ſaluti providerent, & deterſis eorum tenebris, ad viſionem veræ lucis oculos aperirent, & a Diabolo ſecederent, & ad Deum qui unus, & verus, qui omnium judex eſt, vel ſero confugerent; ſed quia conſtat eos in ſua malitia manere, & in ſuis facinoribus mori velle; ſufficit iiſdem commonitio noſtra, & præcedens aſſidua cohortatio. Si enim juſſionibus noſtris obtemperare voluiſſent, ab omni malo liberarentur. Nos tamen, fratres, ſequamur quæ noſtra ſunt, mandatis inſtemus, cuſtodiamus divina præcepta, ex bonis actibus vitam noſtram ab erroribus vindicantes, favente Dei miſericordia, per rectum * limitem dirigamus* *: Hucuſque Conſtantinus ad Catholicos Epiſcopos in Numidia conſtitutos.

* Mortuis. * perfectum. * diligamus.

LXV. Conſtantinus ſtudioſus Chriſtianæ Manſuetudinis.

Vides ex his, lector, ipſum Conſtantinum Imperatorem jam catechumenum adeo imbibiſſe ex Evangelio Chriſtianam manſuetudinem, ut tot licet provocatus eſſet facinoribus Donatiſtarum, minime tamen (ut par erat) in eos lege agere voluerit; reveritus (ut arbitror) in eiſdem

nomen

PAGIUS Diſſert. laudata de Schiſmate Donatiſtarum excerpta.

XVII. *Epocha exilii Donatiſtarum & purgationis Cæciliani.*

Hanc porro cauſam *Mediolani currenti anno*, ab ipſo Imperatore diſcuſſam fuiſſe, non tantum Baronius, ſed & Joannes Rivius lib. 2. de Vita S. Auguſtini cap. 2. & Valeſius citatus teſtantur. Unus Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani putavit, hanc cauſam anno præcedenti Mediolani a Conſtantino deciſam: ſed hunc de ea Cæciliani purgatione hoc tantum anno ad Eumalium Vicarium Africæ ſcripſiſſe *IV. Id. Nov.* quod ex Legibus Cod. Theod. liqueat Conſtantinum anno præcedenti Romæ & Mediolani fuiſſe, & hoc anno in Galliis, & quidem *Treveris*, initio hujus anni verſatum eſſe, & *prid. Non. Maii* dederit, *Viennæ* L. 1. *De temporum curſu*. *Idibus* vero *Auguſti* dederit *Arelate* L. 5. & 6. *De appellationibus*. Verumenimvero, cum ſubſcriptiones illæ quoad locum, ubi ſcriptæ Leges dicuntur, ſæpe mendoſæ ſint, aut in illis vox *data* pro reddita aut propoſita, ſæpe ſit accipienda, ut ipſemet Gothofredus in quibuſdam Legibus hoc anno datis obſervat, parum ſolidum illud fundamentum quod petitur ex ſubſcriptione Legum, ut examinanti patebit. Card. Noriſius, cum quo de hac difficultate contuli, non tantum exiſtimat, *Conſtantinum* hoc anno Romæ & Mediolani fuiſſe, & in hac ultima urbe præfatum judicium tuliſſe; ſed etiam *Decennalia* ſua Romæ celebraſſe, indeque Mediolanum veniſſe. Cum tamen Zoſimus lib. 2. pag. 670. de creatione trium Cæſarum anno ſequenti a Conſtantino peracta ſcribat: *Conſtantinus Criſpum, qui jam adoleverat, & Conſtantium* (id eſt, Conſtantinum, errore familiari Græcis hæc nomina confundentibus) *in Arelatenſi oppido ante non multos dies in lucem editum, Cæſares dixit*, &c. & ex Anonymo Valeſiano appareat, eam nuncupationem, quæ Kalendis Mart. contigit, *Serdicæ* factam eſſe, incertum, an Romæ vel in Galliis ea Decennalia fuerint celebrata. Verum judicium Mediolanenſe ad præſentem annum pertinere, in dubium revocari non debere recte cenſet Card. Noriſius in Hiſtoria Donatiſtarum exercitatiſſimus.

XVIII. *Eodem tempore Cæcilianus purgatus, & Donatiſtæ in exilium miſſi.*

Primæ itaque literæ de purgatione Cæciliani coram Conſtantino duæ fuerunt ad Eumalium eo ipſo anno, quo Cæcilianus coram Principe innocens declaratus eſt. Auguſtinus autem in libello contra Donatiſtas poſt collationem cap. 33. hæc habet: *Sicut ergo Conſulum ordo declarat, primo Cæcilianus Epiſcopali judicio Melchiadis abſolutus eſt.* (anno ſc. CCCXIII.) *Deinde non poſt longum tempus Felicem Proconſulis judicio conſtitit innocentem*, (anno nempe CCCXIV.) *ac ſic poſtea Cæcilianus etiam ab Imperatore inter partes cognoſcente purgatus eſt.* (anno nempe currenti) *Deinde poſt quartum annum adverſarii ejus ignominioſa illa indulgentia relaxati ſunt.* (ſc.

anno

nomen Chriſtianorum, quantumlibet eo cenſerentur indigni; quod ſperaret fortaſſe delinire obduratam eorum malitiam beneficiis, ſecundum illud Evangelicum
(a) Luc. 6. (*a*): *Benefacite his qui oderunt vos*, & alia multa his ſimilia ad Chriſtianam modeſtiam comparandam, quibus apprime imbutus, ſe Imperatorem eſſe, interdum videretur oblitus, cujus eſt, ex ſententia Pauli (*b*), portare gladium ad vindi-
(b) Rom. 13. ctam malefactorum, laudem vero bonorum. Cæterum fuiſſe animi ſui conſilium
(c) Ex eadem Bibliotheca Pithæi accepta. in Africam proficiſci, & Donatiſtarum furorem compeſcere, datis litteris ad Celſum Vicarium ſignificavit. Extant quidem ipſæ, ſed earum exordio potiſſimum depravatæ; ſic enim ſe habent (*c*).

LXVI. * Epiſtola Conſtantini ad Celſum.

*Celſo Vicario Africæ. Perſeverare * Menalium eum quem jamdudum ſuſceperat inſania, cæteros qui a veritate Dei digreſſi errori ſe praviſſimo dederunt, proxima etiam tuæ gravitatis ſcripta teſtata ſunt, quibus inhærentem te juſſioni noſtræ de merito ſeditionis ipſorum, eoque tumultu, quod apparabant, inhibitum eſſe memoraſti, frater cariſſime. Unde quoniam ex eo patuit, ipſos nefarias res cogitaſſe; quod enim cum ſtatuiſſem inter ipſos, & Cæcilianum pleniſſime ſemper allegationibus diverſis requirere, præſentia mea ſuſceptam fugam ſubtrahere laboraverunt, hoc ipſo turpiſſimo facto confeſſi, ad ea ſe redire properare, quæ & antea fecerant, & nunc agere perſeverant. At cum conſtet, minime unumquemque propria penitus delicta lucrari, etiamſi pauliſper eorum fuerit coercitio dilata: mandandum gravitati tuæ duxi, ut interim quidem eoſdem omittas *, & diſſimulandum ſuper ipſos eſſe cognoſcas; verum lecta hac epiſtola tam Cæciliano, quam iiſdem palam facias, quod cum favente pietate divina Africam venero, pleniſſime univerſis, tam Cæciliano, quam iis qui contra eum agere videntur, lecto dilucido judicio, demonſtraturus ſum, quæ & qualis ſummæ Divinitati ſit adhibenda veneratio, & cujuſmodi cultu delectari videatur. Adhibito etiam diligenti examine, ea quæ nunc aliqui exinde inlecebris mentis ignorantiæque occultare ſe putant, pleniſſime ſum reperturus, atque in lucem facturus venire eaſdem perſonas quæ res iſtiuſmodi concitant, faciuntque ut non cum ea qua oportet veneratione ſummus Deus colatur, perdam, atque diſcutiam.*

* dimittas.

LXVI. Qui falſis martyres.

Cumque ſatis clareat, neminem poſſe beatitudines martyris eo genere conquirere, quod alienum a veritate religionis, & incongruum eſſe videatur; eos quos contra fas, & religionem ipſam recognovero, reoſque violentos competentis venerationis deprehendero, ſine ulla dubitatione, inſaniæ, obſtinationiſque temerariæ faciam merita exitia perſolvere. Scite itaque pro certo quæ habere debeant, ad pleniſſimam fidem (ſalute etiam teſte in vocata) quod tam ſuper plebe, quam ſuper clericis his qui primi ſunt, ſum diligentiſſime quæſiturus, idque judicaturus, quod veriſſimum, & religioſiſſimum eſſe manifeſtum ſit; demonſtraturus etiam iiſdem, qui & qualis Divinitati cultus adhibendus ſit. Nam nequaquam me aliter maximum reatum effugere poſſe credo, quam ut hoc quod improbe ſit, minime exiſtimem diſſimulandum; cum nihil potius a me agi pro inſtituto meo, ipſiuſque Principis munere oporteat, quam ut diſcuſſis erroribus, omnibuſque temeritatibus amputatis, veram religionem univerſos, concordemque ſimplicitatem, atque meritam omnipotenti Deo culturam præſentare perficiam: Hactenus ad Celſum Conſtantinus, quem hoc etiam anno in Vicariæ Præfecturæ magiſtratu perſeveraſſe, aliud ad eum ab eodem Impe-

PAGIUS anno CCCXXI.) *Nam Melchiades judicavit, Conſtantino tertium & Licinio iterum Conſulibus, Nonis Octobris. Ælianus Proconſul cauſam Felicis audivit, Voluſiano & Aniano Conſulibus XV. Kalendas Martias, id eſt, poſt menſes ferme quatuor. Conſtantinus ad Eumalium Vicarium de purgatione Cæciliani ſcripſit, Sabino & Rufino Conſulibus, IV. Idus Novembris, id eſt, poſt biennium & menſes prope octo. Et idem Imperator ad Valerium Vicarium de illorum exilio ſoluto & eorum furore Deo vindici remittendo, literas dederit, Criſpo & Conſtantino iterum Conſulibus tertio Nonas Maias, ideſt, poſt quartum annum, & menſem ferme ſextum.* Hæc accurate ab Auguſtino ſcripta, a quo purgatio Cæciliani, quæ Mediolani facta, huic anno illigata. Certum itaque videtur, Conſtantinum, diſcuſſa Cæciliani cauſa, ejuſdem exitum ſtatim ſuis in Africa miniſtris ſignificaſſe. Cum vero in Collatione Carthaginenſi productæ tantum fuerint literæ Conſtantini ad Eumalium; at, quod deerant Conſules ſubſignati, illæ in dubium a Donatiſtis vocarentur, inventi poſtea ſunt notati Conſules, ut obſervavit Card. Norifius laudatus ex Indice capitum Collationis tertiæ diei, ubi numero 535. legitur: *Ubi poſtea Conſul invenitur Imperiali epiſtola.* Idem liquet ex Auguſtino in Libello laudato poſt Collationem.

XIX. *Duratio exilii Donatiſtarum.*

Licet porro Auguſtinus de purgatione Cæciliani loquens, nunquam exilii Donatiſtarum meminerit, ex laudatis tamen ejus verbis manifeſtum fit, Conſtantinum eodem tempore & Cæcilianum abſolviſſe, & ejus adverſarios in exilium miſiſſe. Ait enim ibidem Auguſtinus, Donatiſtas anno CCCXXI. Criſpo & Conſtantino iterum Conſulibus notato, dieque quinta menſis Maii, exilio ſolutos fuiſſe, *poſt quartum annum & menſem ferme ſextum*. Quare die decima Novembris currentis anni Sabini & Rufini Conſulatu inſigniti, quo die Conſtantinus de purgatione Cæciliani ad Eumalium ſcripſit, eodem etiam exilium Donatiſtis decretum ſignificavit. Nam a die decima menſis Novembris præſentis anni ad diem quintum menſis Maii anni trecenteſimi viceſimi primi, anni quatuor & menſes ſex, diebus quinque exceptis, intercurrunt.

XX.

Denique conſtat, Donatiſtas tumultuatos, & Con-

(a) l. 1. de offic. omnium Jud. Cod. Theod. peratore datum reſcriptum (a), de quo proxime dicturi ſumus, ſignificat; ſed & ante biennium ipſum eodem magiſtratu functum eſſe, litteræ ſuperius recitatæ de reditu Epiſcoporum Donatiſtarum ex Concilio Arelatenſi demonſtrant; ne quis putet eas hoc etiam anno datas: nam tunc in pace ſunt, & cum viatico dimiſſi Donatiſtæ, ut diximus: hoc autem anno (ut recitatæ ad eumdem Celſum litteræ ſe habent) iidem licet appellationem proſequentes, refugientes judicium, ſe receperunt in Africam; quod & diximus ex Auguſtini verbis, nimirum ſe a judicio indignantes ſubtraxiſſe.

LXVIII. Cur a ſanguine Donatiſtarum Conſtantinus abſtineat. Quod vero recitatis modo ad Celſum litteris illud de falſo præſumpto martyrio Conſtantinus inculcet; id inducit ut opinemur, refractarios Donatiſtas, contempto Imperatore, jactaſſe, paratos ſe pro veritate, quam tueri ſibi viderentur, ſubire martyrium, idque eis in optatis ſummopere eſſe, ſicque hoc prætextu parvifeciſſe, quicquid adverſus ipſos Conſtantinus pœnarum decreviſſet. Certe quidem eos hujus fuiſſe ſententiæ, atque verbis effutire conſueviſſe, quæ de iiſdem dicenda ſunt inferius tempore Conſtantis Imperatoris manifeſte declarant: cum & quos Proconſularis juſte necavit gladius, eos ut martyres coluere. Quamobrem hæc etiam cauſa interceſſiſſe videtur, quo minus in eos, ut in cæteros delinquentes, Conſtantinus animadverteret, ne ipſe Chriſtianorum vel ab hæreticis perſecutor haberetur; & quos occidi mandaſſet, ab illis martyres haberentur: quod quidem Imperator ſui animi conſilium ipſe viſus eſt declaraſſe, quando (ut modo dicetur) aliquibus ex ipſis in campum ad necem duci juſſis, abſtineri ab eorum nece præcepit.

LXIX. Calumniæ Donatiſtarum in Conſtantinum. Siquidem poſt hæc illi non veriti ſunt eadem contumacia, qua reſtiterunt judiciis Epiſcoporum, inferre calumniam ſententiæ Imperatoris; calumniantes ipſum gratia corruptum iniquiſſimam tuliſſe ſententiam: cujus rei cauſa juſte commotus Conſtantinus, in ſceleſtiſſimos illos, qui cauſam proſequebantur, juſſit animadverti, atque ad ſupplicium duci: ſed cohibens conceptam in eos indignationem a ſanguine eorum abſtinuit, mitioribuſque ipſos, quod Eccleſiaſtici viri eſſent, pœnis afficiendos eſſe putavit; nimirum eſſe damnandos exilio, baſilicisque privandos. Hæc quidem ex diverſis S. Auguſtini locis habentur expreſſa. Ac primum quod ſpectat ad calumnias eorum, & contumelias in Conſtantinum, hæc habet ipſe agens contra Parmenianum Donatiſtarum patronum (b): *Nec tamen* (inquit) *negat Parmenianus, rurſus eos ad Conſtantinum veniſſe; & quia ibi quoque ultimo judicio ſuperati ſunt, etiam ipſum gratia corruptum eſſe criminatur*. Idemque ad eumdem inferius (c) hæc de ſententia capitis in eos lata: *Quinetiam audet conqueri Parmenianus, quod eos Conſtantinus ad campum, id eſt ad ſupplicium, duci juſſit*: & paulo poſt: *Et hoc eum tamquam immaniter juſſiſſe, Hiſpano Oſio ſuggerente, criminatur, ſuſpicionibus videlicet ſuis, ſicut ſemper, damnando inauditos. Quaſi vero non humanius ac probabilius alius crediderit, Oſio tamquam Epiſcopo ſuggerente, potius factum, ut in leniorem coercitionem, quamvis immaniſſimi ſceleris, id eſt, ſacrilegi ſchiſmatis ſententiam flecteret Imperator*: Hæc ipſe idemque de aliis pœnis irrogatis in eos ita ſcribit (d), de Conſtantino verba faciens: *Qui primus adverſus veſtrum errorem multa conſtituit*. Atque ſuperius hæc de ablatis baſilicis: *Conſtantinus vobis baſilicas juſſit auferri, Julianus reſtitui*.

(b) Aug. contra ep. Parm. l. 1. c. 6.

(c) Aug. eod. l. c. 8.

(d) Aug. contr. ep. Petilian. l. 2. c. 92.

LXX. Donatiſtæ damnati exilio, & mulctati Baſilicis. De exilio itidem Donatiſtis irrogato teſtes ſunt ejuſdem Conſtantini litteræ ad Verinum datæ, alias Valerium, Vicarium in Africa poſt annos quatuor, & menſes ferme ſex, de eorum liberatione ab exilio, de quibus ſuo loco agendum pluribus. Meminit earumdem Auguſtinus, eaſdemque Conſulibus, quibus erant datæ, conſignat (e). Hæc autem adeo ſeria atque gravia non tantum Auguſtini teſtimonio, ſed etiam ipſorummet Donatiſtarum aſſertione vera certaque probata, cum apud Optatum minime reperiantur (nam cauſa Cæciliani, & Donatiſtarum

(e) Aug. poſt. Collat. cap. 33.

PAGIUS Conſtantinum coactum fuiſſe contra eos legem ſeveriſſimam ferre, ut cuncta eorum loca, in quibus congregari conſueverant, Fiſco vindicarentur, ut ſcribit Auguſtinus in epiſt. 68. & 165. juxta veterem ordinem, & in lib. 2. adverſus Petilianum cap. 92. Præterea, cum *Donatiſtæ* Catholicos omnibus modis vexare & laceſſere non deſiſterent, adeo ut Catholici de injuriis Donatiſtarum apud Magiſtratus frequentiſſime quererentur, de his certior factus Conſtantinus epiſtolam ſcripſit ad univerſos Epiſcopos & ad plebem Eccleſiæ Catholicæ per Africam, quam Optatus in Appendice refert, & cujus titulus eſt: *Conſtantinus Aug. univerſis Epiſcopis per Africam, & plebi Eccleſiæ Catholicæ*. Quo anno tam lex illa quam epiſtola datæ ſint, in obſcuro eſt. Baronius arbitratur, *Conſtantinum* hoc anno Donatiſtas damnaſſe exilio, eoſque Baſilicis privaſſe: eam vero epiſtolam ad Epiſcopos & plebem per Africam datam eſſe anno CCCXIV. poſt epiſtolam Præfectorum ad Domitium Celſum Vicarium Africæ. Verum, ut ſupra viſum eſt, ea Præfectorum epiſtola anno CCCXV. ſcripta, cui cum ſubjiciantur in Appendice Optati ea Conſtantini ad Africanos Epiſcopos epiſtola, ſtatimque altera ejuſdem Imperatoris, quæ eſt de Baſilicis Donatiſtis auferendis, apparet, utramque poſt annum CCCXV. datam eſſe. Valeſius in Diſſert. de Schiſmate Donatiſtarum cap. 14. & 15. autumat, laudatam Legem datam eſſe a Conſtantino, antequam epiſtolam ad Africanos Epiſcopos ſcriberet, quam anno

Baron. n. LXIX. & ſeq.

Baron. anno 314. n. LXXI.

ſtarum tantum uſque ad cognitionem Æliani Proconſulis, quæ contigit ante Concilium Arelatenſe, in ejuſdem commentarii libro primo habetur expreſſa) in eam ſententiam adducimur, ut exiſtimemus primum illum Optati librum nequaquam integrum eſſe, ſed deſiderari in eo (quod ſuperius alias dictum eſt) tum judicium Arelatenſe, tum etiam Conſtantini ſententiam ; quæ omnia puto e codice a Donatiſtis dominantibus in Africa fuiſſe doloſe atque invidioſe ſublata ; qui enim cunctas res geſtas Donatiſtarum apprime callebat, atque in eos ſcribebat, hæc tanti ponderis præteriiſſe ſilentio, minime veriſimile eſſe poteſt. At de his modo hactenus.

LXXI. *Pia lex Conſtantini pro matronis.*

Eodem quoque anno, iiſdemque Coſſ. Conſtantinus Imp. ad Domitium Celſum reſcripſit, ne mater familias per apparitores in judicium extra domum traheretur. Proſpexerant quidem antiqua Romanorum jura, ut fœminarum judicia non eſſent publica, ſed privata, mariturſque coram propinquis de capite famaque conjugis cognoſceret, ut Tacitus auctor eſt (a): & illud commune olim omnibus, e domo ſua neminem extrahendum invitum (b). At cum ex tyrannorum arbitrio, ac libidine Judicum potiſſimum in Chriſtianos furentium, omne juris aſylum invaſum eſſet, ut non ordini, vel ſexui jura conceſſa ſervarentur illæſa, nobileſque matronæ, atque puellæ paſſim magna contumelia e domorum penetralibus per apparitores ad ſæva Judicum tribunalia traherentur, & cuſtodirentur in carcere; ne ſemel præſumpta temeritas nec coercita latius vagaretur, ut quovis prætextu in honeſtiſſimas fœminas ſordida quæque Officia manus conjicerent, Chriſtianus Imperator his feſtinus occurrens, hæc ſtatuit (c):

(a) *Tacit. Annal. l.* 13.
(b) *l. plerique ff. de in jus voc.*
(c) *l.* 1. *C. de offic. divers. Jud. eod. C. Theod. de offic. omnium Judic. l.* 1.

LXXII. Conſtantini ſanctio.

Nemo Judex aliquem officialem ad eam domum, in qua materfamilias degit, cum aliquo præcepto exiſtimet eſſe mittendum, ut eamdem in publicum protrahat; cum certum ſit, debita ejus, quæ intra domum, conſiderato ſexu, ſemet contineat, domus ejus vel cujuſcumque rei habitæ diſtractione, publicis neceſſitatibus poſſe ſervari. Quod ſi quis in publicum matremfamilias poſthac crediderit protrahendam; inter maximos reos citra ullam indulgentiam capitali pœna plectatur. Dat. quarto Id. Auguſti, Sabino & Ruffino Coſſ. In Codice Theodoſiano cum idem Imperatoris reſcriptum habeatur, datum Treveris legitur tertio Id. Januar. His ſimilia poſtea Juſtinianus (d) quoque ſancivit, ut appareat, Chriſtianorum Imperatorum fuiſſe modeſtiæ, fœmineo pudori conſulere.

(d) *Auth. ut nulli Judic. §. neceſſ.*

Rurſum vero iiſdem Coſſ. idem Imper. ad Protogenem Epiſcopum Sardicenſem de manumiſſionibus in Eccleſia celebrandis hunc in modum reſcripſit (e): *Jamdudum placuit, ut in Eccleſia Catholica libertatem domini ſuis famulis præſtare poſſint, ſi ſub aſpectu plebis, aſſiſtentibus Chriſtianorum Antiſtitibus, id faciant; ut propter facti memoriam vice Actorum interponatur qualiſcumque ſcriptura, in qua ipſi vice teſtium ſignent. Unde a vobis quoque ipſis non immerito dandæ, & relinquendæ ſunt libertates, quo quiſque veſtrum pacto voluerit, dummodo veſtræ voluntatis evidens appareat teſtimonium. Dat. VI. Id. Junii, Sabino & Ruffino Coſſ.* Quæ igitur apud civiles magiſtratus fieri conſueverant, ut coram Epiſcopis agerentur, Conſtantinus ſtatuit, utque Prætorum virgulam, quæ nuncupatur Vindicta, in libertate donanda iidem Antiſtites conſequerentur; immo & hoc amplius quam cæteris magiſtratibus voluit Epiſcopis conceſſiſſe, ut ab illis in Eccleſia manumiſſi, non tantum libertate, ſed civitate quoque Romana, perinde atque adſcripti eſſent tabulis Romani cenſus, jure ampliſſimo donarentur; ſic quidem ad Oſium Epiſcopum Cordubenſem poſtea reſcripſit his verbis (f): LXXIII.

(e) *l.* 1. *C. de his qui in Eccleſ. manum.*
Manumittere conceſſum Epiſcopis.
(f) *l.* 2. *C. eod.*

LXXIV. Conceſſum amplius Clericis.

Qui religioſa mente in Eccleſiæ gremio ſervis ſuis meritam conceſſerint libertatem, eamdem eo jure donaſſe videantur, quo Civitas Romana ſolemnitatibus decurſis dari conſuevit. Sed hoc dumtaxat iis, qui ſub aſpectu Antiſtitum dederint, placuit relaxari. Clericis autem amplius concedimus, ut, cum ſuis famulis tribuunt libertatem, non ſolum in conſpectu Eccleſiæ ac religioſi populi plenum fructum libertatis conceſſiſſe dicantur, verum etiam cum poſtremo judicio dederint libertates, ſeu quibuſcumque verbis dari præceperint; ita ut ex die publicatæ voluntatis, ſine aliquo juris teſte, vel interprete competat directa libertas: Hæc ibi; quæ quidem in Codice Theodoſiano non ſub hujus anni Conſulibus, ſed ſub Conſulatu Criſpi, & Conſtantini ſecundo data leguntur.

Magna quidem ſunt hæc: ut liceret Epiſcopi auctoritate quemlibet ex ſervo facere non modo liberum, ſed mox civem quoque Romanum creare. Ejuſdem generis cum tres ab eodem Conſtantino latas eſſe leges Sozomenus (g) affirmet, duæ tantum ſuperius recenſitæ ſuperſunt, ter- LXXV.

(g) *Sozom. l.* 1. *c.* 9.

PAGIUS anno CCCXVII. vel CCCXVIII. exaratam putat: additque, hæc omnia adverſus Catholicos in urbe Conſtantina, ductu atque auſpicio *Silvani* ejuſdem urbis Epiſcopi geſta eſſe. Hic enim præcipuus fautor erat partis Donati. Qui cum diutiſſime graſſatus eſſet adverſus Catholicos, tandem Divina ipſum perſequente juſtitia debitas pœnas perſolvit, ut in Annalibus narratur.

De privilegiis conceſſis Clericis.

tertia vero deſideratur. Cum autem harum trium ſanctionum idem auctor meminit, ſic ait: *Cum partim præ exquiſita quadam legum obſervatione, partim præ poſſeſſoribus qui inviti eos dimiſerunt, permagna eſſet difficultas in majore libertate acquirenda, quam Romani, Civitate donari, appellant; tres tulit leges, quibus decrevit; ut omnes qui in Eccleſiis eſſent teſtimonio ſacerdotum libertate donati, in Rempublicam Romanam adſcriberentur. Hujus pii inſtituti ſatis clara hac etiam noſtra ætate extant indicia; quippe conſuetudo adhuc tenetur, ut leges de eo ſancitæ in principio tabularum de Manumiſſionibus ſcribantur:* Hucuſque Sozomenus. De ejuſmodi autem manumiſſionibus in Eccleſia fieri ſolitis exemplum recitat S. Auguſtinus, cum ait: (*a*): *Diaconus Hipponenſis homo pauper eſt; quid alicui conferat, non habet; tamen de laboribus ſuis, aut quam eſſet clericus, emerat aliquos ſervulos; hodie illos in conſpectu veſtro manumiſſurus eſt Epiſcopalibus Geſtis:* Hæc ipſe; ac de his ſatis.

(a) *Aug. Ser. de diverſ. 50.*

JESU CHRISTI ANNUS 317. SILVESTRI PAP. ANNUS 4. CONSTANTINI IMP. ANNUS 12.

I. Tempus belli Liciniani.

CHriſti annus trecenteſimus decimusſeptimus Gallicano, & Baſſo Coſſ. adſcribitur Faſtis; quo Imperator Conſtantinus adverſus Licinium bello agens, quinto Nonas Julii vicit iterum eum in Thracia, quem ante Cybale in Pannonia ſuperarat. Conſtat id quidem ex ejuſdem Imperatoris edicto de indulgentia tunc temporis veteranis conceſſa, quod in Codice Theodoſiano deſcriptum habetur his verbis (*b*): *Veteranis, qui ex die quinta Nonarum Juliarum, cum prima per Thraciam victoria univerſo Orbi illuxit, & qui poſtea apud Nicomediam noſtram miſſionem meruerunt, certam per edictum indulſimus (quæ ſcribendi tabulis, vel encauſto, & ceruſſa conſcribere detur eis) licentiam. Edictum autem continens indulgentiam noſtram ad devotionem tuam miſimus, ut & tua dicatio, & cuncti alii recognoſcant quid præſtitimus memoratis, PP. IIII. Idus Aprilis, Licinio quintum, & Criſpo Cæſare Coſſ.* Eſt is annus ſequens, quo promulgavit edictum de indulgentia veteranis conceſſa poſt obtentam hoc anno primam in Thracia victoriam (ut dictum eſt) quinto Nonas Julii. Hæc itaque ad certam temporis rationem declarandam voluimus recitaſſe. Ex quibus plane erroris arguuntur, qui anno decimoquarto Conſtantini, ac decimoquinto perſecutionem Licinianam ponunt, & decimonono bellum eidem a Conſtantino illatum, ut Cedrenus perperam ſupputavit, rerum geſtarum ſeriem, mendaci facta rerum partitione, confundens.

(*b*) *l. 1. de veter. Codic. Theod.*

II. Sæpe contra Licinium actum.

Quod vero ſpectat, ad ipſum bellum Licinianum; antiquorum omnium aſſertione conſtare videtur, Licinium primo in Pannonia ſuperatum, ac poſtea in Thra-

PAGIUS ANNO PERIODI GRÆCO - ROMANÆ 5810.

SÆC. IV. ☉ 18. F. ☽ 14. P. 14. April. Indict. 5.

Anno Urbis 1070. JESU CHRISTI 317.

Olymp. 274. an. 1. SILVESTRI PAPÆ 4.

Ann. Ch. 317. CONSTANTINI 12. LICINII 11.

I. Conſules. II. Decennalia Licinii.

[1] ANum. I. ad XVII. Coſſ. *Ovinius Gallicanus*, & *Septimius Baſſus*, ex Onuphrio. Licinius Auguſtei Imperii *Decennalia* dedit, ut indicat nuncupatio trium Cæſarum hoc anno facta, de qua anno CCCXV. cum Baronio egi.

III. Prioris belli Liciniani ruinoſum fundamentum.

Lex 1. Codicis Theod. *De Veteranis*, ubi Conſtantinus ait: *Veteranis, qui ex die V. Nonarum Juliarum, cum prima per Thraciam victoria univerſo Orbi illuxit, & qui poſtea apud Nicomediam noſtram miſſionem meruerunt, certa per edictum indulſimus*, &c. Baronium induxit, ut primum Conſtantinum inter & Licinium bellum currenti anno, ſecundum anno inſequenti conſignaret; quod ea Lex dicatur *PP. IV. Idus April. Licinio V. & Criſpo Cæſare Conſſ.* anno ſc. CCCXVIII. Cum enim in ea *Nicomediam noſtram* appellet Conſtantinus, & ea urbs Imperii Liciniani ſedes fuerit, eam poſt Licinium debellatum emiſſam neceſſe eſt. Verum hujus Legis ſubſcriptio mendoſa, ut nunc inter Eruditos omnes convenit. Quare legendum cum Gotho-

NOTÆ [1] COſſ. *Ovinius Gallicanus, & Septimius Baſſus*. *Septimii* nomen præterit Relandus. Marmora Felſinea pag. 158. ubi monumentum Criſpo Cæſari dicat.

OVINIUS. GALLICANUS.
V. C. PRAEF. URB. &c.

Faſti Idatiani, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculi: *Gallicano, & Baſſo*. Libellus Præf. Urb. *Conſules quos juſſerint DD. NN. Auguſti, & ex die XIII. Kalen. Martii. Gallicano, & Baſſo.*

cia eodem anno dicta die a Conſtantino victum fuiſſe, atque ibidem iterum debellatum, ac tertio demum prœlio penitus profligatum, & ad poſtremum belli jure morte mulctatum; quæ omnia pluribus narrat Euſebius (a). Nos autem ſingula ſingulis reddentes temporibus, a Cybalenſi conflictatione ſumemus exordium. Sed meminiſſe debemus, quæ ſuperius ſint recenſitæ juſtæ belli cauſæ, nempe Licinii impietas, tyrannis, & turpitudo; quibus cum omne Orientale Imperium infeſtaret, Chriſtianos potiſſimum dire vexabat; quæ cum ab aliis pleriſque, tum ab Euſebio enarratæ ſunt; quibus Conſtantinus plane compulſus adverſus Licinium bellum movit.

(a) *Euſeb. Vit. Conſt. l. 2. c. 10. uſque 19.*

III. Sed & quæ fuerit utriuſque expeditio, narrat primum Euſebius, a Conſtantino ſic orationem exordiens (b): *Cum ne rumorem quidem de illis rebus, quas diximus, diſſipatum amplius ferendum cerneret, modeſta animi ratione rem ſecum reputare, & morum ſeveritate cum clementia naturaliter ſibi inſita temperata, ad afflictorum liberationem maturare cœpit; exiſtimans pietatis, & ſanctimoniæ munus eſſe, ut per unius cædem infinita hominum multitudo ſervaretur incolumis. Nam cum animo complexus eſſet, ſe magna facilitate uſum, hominiſque commiſerationem parum promerentis miſertum, ei (utpote a malorum inſtituto minime recedenti) nihil omnino profuiſſe, immo vero ejus rabiem contra ſubjectos magis auxiſſe; adeo ut illis, qui ab eo erant afflictati, nulla eſſet reliqua ſalutis ſpes: abſque cunctatione dexteram ſalutarem iis, qui eſſent in tam extremas clamitates prolapſi, porrigere inſtituit. Idcirco conſuetum militaris expeditionis apparatum inſtituit; univerſa agmina tam peditum, quam equitum ad illum frequentia confluunt; quæ omnia antecedebant inſignia certæ in Deum fiduciæ, quæ Crucis effigiem ſupra monſtratam pulchre repræſentarunt. Precibus, ſi umquam alias, jam etiam ſibi opus eſſe probe intelligens, Dei ſolicitare ſacerdotes; ut ſemper cum ipſo verſari, ſemperque præſto eſſe vellent, hoſque tamquam quoſdam animæ cuſtodes ducere.*

(b) *Euſeb. Vit. Conſt. l. 2. c. 3. 4.*

Conſtantini expeditio in Licinium qualis.

IV. *Tunc vero qui tyrannidem propugnabat, cum auditione accepiſſet, Conſtantinum contra hoſtes non aliter, quam per Dei virtutem præſidium ipſi afferentem, victoriam conari comparare; & eos quos dixi ſemper una cum illo verſari, ei adeſſe, & ſalutaris Chriſti paſſionis inſigne univerſum illius exercitum perpetuo antecedere; has res re vera (ſic namque erat veriſimile) irriſione dignas putavit, ſimulque, & Conſtantinum habuit ludibrio, & contumelioſis verbis laceravit. Itaque is primum augures, & vates Ægyptiorum, veneficos etiam, & præſtigiatores, ſacrificos, & prophetas eorum, quos habebat pro diis, accerſit ad ſe, deinde diis illis, quos ſibi colendos cenſuit, victimis placatis, ſciſcitatur quomodo belli exitus ipſi ſuccederet. Illi enim hoſtium victorem ſine dubio fore, inque bello ſuperiores laturum, uno ore reſpondent; quinetiam longis carminum ambagibus oracula ubique idem aſſeverant. Augures prædicant, ei per avium volatus fauſta præſignificata eſſe: ſacrifici viſcerum micationem ſimilia portendere demonſtrant. Fraudulentis igitur iſtorum promiſſis elatus, magna cum confidentia caſtris egreſſus eſt, ad manus conferendas paratus:* Ita Euſebius. Quod vero huc denuo ſpectat, hæc addit Sozomenus (c): *Porro autem, cum prœlio rurſus eſſet, cum Conſtantino decertaturus, victimis, & vaticinationibus (ut fieri ſolet) uſus eſt, quo belli expectati adminiſtrationi melius proſpiceret; atque quorumdam ſuaſu, qui eum victorem fore pollicerentur, inductus, ad Gentilitatem ſe tranſtulit. Quare Gentiles etiam ipſi memorant, re vera eum tunc feciſſe periculum oraculi Apollinis Dindymæi, quod Mileti edi ſolet; cui de belli eventu ſciſcitanti reſpondiſſe Dæmonium his duobus Homeri verſibus:*

Licinii expeditio qualis.

(c) *Sozom. l. 1. c. 7.*

Te juvenes, grandæve Pater, vexare feroces

Cer-

PAGIUS

thofredo in Chronologia Codicis Theod. *PP. IV. Idus April. Cyzico Criſpo C. III. Coſſ.* ideoque anno trecenteſimo viceſimo quarto, quo Criſpus terrium Conſulatum, Conſtantino Cæſare III Collega, geſſit. Nam prælium Hadrianopolitanum commiſſum die *V. Nonas Julias* illius anni, ut anno ſequenti oſtendemus. Illa itaque fallaci ſubſcriptione, quæ variorum errorum cauſa fuit, rejecta, utrumque illud bellum ſuis annis reddendum.

IV. Petavius in Paralipomenis librorum de Doct. Temp. pag. 861. primum illud bellum cum anno trecenteſimo decimo quinto conjungit, Victoris in Epitome, & Euſebii in Chronico auctoritate innixus. Verum illud anno CCCXIV. geſtum, certum eſſe debet. Anonymus Valeſianus non tantum veram ejus cauſam, ſed & tempus, quo illud factum, nos edocet. Ubi enim de nuptiis Licinii cum Conſtantia Conſtantini ſorore, quæ ad annum CCCXIII. pertinent, locutus eſt, ait: *Poſt aliquantum deinde temporis Conſtantium Conſtantinus ad Licinium miſit, perſuadens ut Baſſianus Cæſar fieret, qui habebat alteram Conſtantini ſororem Anaſtaſiam; ut exemplo Diocletiani & Maximiani inter Conſtantinum & Licinium Baſſianus Italiam medius obtineret. Et Licinio talia tractante* (legendum, *Licinio talia fruſtrante*, ut propria manu ſcripſit Sirmondus ex fide Codicis MS. in margine Codicis impreſſi Anonymi Valeſiani, qui extat in Bibliotheca Pariſienſi Patrum Societatis Jeſu) *per Senitionem Baſſiani fratrem* (addit Sirmondus ex ejuſdem Codicis MS. fide, *qui Licinio fidus erat*) *in Conſtantinum Baſſianus armatur.*

Prioris belli Liciniani cauſa.

Qui..

Certum eſt ; te infirmum manet ærumnoſa ſenectus.

(a) Niceph. l. 7. c. 45. Hæc de his Sozomenus ; eademque recitat Nicephorus (*a*).

V. Sed ad Euſebium redeamus, qui de Licinii expeditione hæc pergit enarrare (*b*): (b) Euſeb. Vit. Conſt. l. 2. c. 5. & 6. *Cum* (inquit) *eſſet prœlium initurus, ſatellites ſuos, & eos quos inter amicos eximie caros habebat, in locum quemdam, qui* Licinii ad ſuos concio. *ſacer apud illos putabatur, convocat, in quo nemus erat irriguum ac denſum, variæ item ſtatuæ lapideæ vario artificio inſculptæ, diis ipſius in eo erectæ; quibus cum cereos accendiſſet, & conſuetas immolaſſet hoſtias, ejuſmodi orationem habuiſſe fertur: Viri amici ac ſocii, dii iſti ſunt patrii, quos ex majoribus antiquitus colendos accepimus, quoſque religioſe & ſancte veneramur. Iſte qui nobiſcum prœlium initurus eſt, patriis inſtitutis violatis, præ errore, quo excæcatus eſt, peregrinum Deum quemdam (unde, haud equidem ſcio) colens, impia opinione mentem imbuit, & turpi iſtius inſigni exercitum ſuum magnopere dedecorat; quo fretus, procedit in aciem, & non contra nos ſolum, ſed multo potius contra Deos ipſos, quorum cultum, ut proditor deſeruit, arma ferre aggreditur. Hoc igitur tempore liquido conſtabit, & quis noſtrum opinionis errore vagetur, & utrum diis qui a nobis, an qui ab altera parte coluntur, priores deferendæ ſint. Aut enim nos victores erimus, & ſic jure optimo noſtri dii ſervatores, & opitulatores veri exiſtimari debent; aut ſi hic Conſtantini Deus (quiſquis ille fuerit, vel unde ſit profectus, neſcio) noſtros, cum plurimi ſint, iique numero, & multitudine ſuperiores, devincat; nemo de reliquo vocet in controverſiam, quem tandem Deum venerari oporteat; ſed vincenti ſe addicat, & illi præmia offerat victoriæ debita. Quod ſi peregrinus ille Deus, qui eſt a nobis ludibrio habitus, ſuperior in prœlio videatur, illum nos decet agnoſcere, illum colere, & ita longum vale dicere iis quibus cereos fruſtra accendimus. Verum ſi noſtri potiantur victoria, quod non dubium eſt, poſt victoriam hoc loco partam, ad bellum contra impios faciendum maturemus oportet. Iſta apud ſuos coram oratione diſſeruit. Nobis vero hanc hiſtoriam ſcribere inſtituentibus, ejus verba retulerunt ii, qui eadem auribus accepiſſent. Tyrannus autem, oratione habita, juſſit, ut milites prœlium quamprimum aggrederentur.*

Dum iſta gerebantur, viſum quoddam ſupra quam dici poteſt admirabile circa Civitates ejus ditioni ſubjectas apparuiſſe ferunt. Nam ſe videre videbantur varias turmas militum armatorum, qui ſub Conſtantino duce dimicaſſent, in ipſo meridie per urbes, tamquam victoria potitas tranſiſſe. Atque iſta cernebantur, nemine uſpiam re vera apparente, ſeu viſione divinitore quadam, & excelſiore virtute, quod futurum erat, portendente: Hucuſque Euſebius de iis, quæ prælium præceſſerunt. VI. Prodigium de victoria Conſtantini.

Conſtat quidem cunctorum ſententia, primum omnium prœlium Cybale in Pannonia geſtum eſſe, de quo variæ ſunt ſcriptorum auctoritates. De eo enim in primis hæc Aurelius Victor (*c*): *Primum apud Cybalas, juxta paludem Hiulcam nomine, Conſtantino nocte caſtra Licinii irrumpente, Licinius fugam petiit, Byzantiumque fuga volucri pervenit; ibi Martinianum Officiorum Magiſtrum Cæſarem creat.* Addit Eutropius (*d*): *Omnique Dardania, Mœſia, Macedonia potitus, numeroſas provincias occupavit; varia deinceps inter eos bella, & pax reconciliata, ruptaque eſt.* Sed erroris arguitur tam ipſe, quam Oroſius (*e*), cum diverſum putant prœlium geſtum ab eis in Pannonia, ab illo in quo Cybali pugnatum eſt; omnium enim ſententia conſtat, unum idemque fuiſſe, & Cybalim poſitam eſſe in eadem Pannonia Civitatem. Zoſimus autem rem geſtam fuſius proſecutus, hæc ſcribit (*f*): VII. Prœlium Cybalenſe. (c) Victor in Conſt. (d) Eutrop. l. 10. (e) Oroſ. l. 7. c. 28. (f) Zoſim. l. 2.

Itaque prorumpentibus in apertum inimicitiis, ambo copias ſuas ad dimicandum co- VIII.

PAGIUS *Qui tamen in conatu deprehenſus, Conſtantino jubente convictus & ſtratus eſt. Cum Sinicius auctor inſidiarum poſceretur ad pœnam, negante Licinio, fracta concordia eſt, additis etiam cauſis, quod apud Æmonam* (ſita erat prope Alpes Julias in finibus Italiæ, & Norici, ut videre eſt in Tabula Peutingeri) *Conſtantini imagines ſtatuaſque dejecerat. Bellum deinde apertum convenit ambobus: utriuſque ab Cybalenſem campum* (erat Cibalis oppidum Pannoniæ) *ductus exercitus. Licinio XXXV. peditum & equitum fuere. Conſtantinus XX. peditum equitum duxit* (deeſt aliquid) *Cæſis poſt dubium certamen Licinii viginti peditum millibus & equitum ferratorum. Item Licinius cum magna parte equitatus noctis auxilio pervolavit ad Sirmium. Sublata inde uxore ac filio & theſauris, tetendit ad Daciam. Valentem Ducem limitis Cæſarem fecit. Inde apud Hadrianopolim Thraciæ civitatem per Valentem collecta ingenti multitudine Legatos ad Conſtantinum de pace miſit apud Philippos conſtitutum: quibus fruſtra remiſſis, iterum reparato bello in campo Mardienſe ab utroque concurritur, & poſt dubium ac diuturnum prælium Licinii partibus inclinatis profuit noctis auxilium. Licinius & Valens credentes, Conſtantinum, quod & verum erat, ad perſequendum longius a Byzantio proceſſurum, flexi in partem Beroeam conceſſerunt. Ita Conſtantinus vehementer in ulteriora feſtinans deprehendit, Licinium remanſiſſe poſt tergum, fatigatis bello & itinere militibus. Miſſi deinde Meſtrianus Legatus* (hujus Legationis meminit Petrus Patricius in Excerptis Legationum) *pacem petiit, Licinio poſtulan-*

te

Certamine Cybalenſi Licinius victus.

cogebant. Licinius ad Cybalim colligebat ſuos; id oppidum eſt Pannoniæ, in colle ſitum: ad quod oppidum via ſurſum ducit arcta, cujus longitudo quinque ſtadiorum eſt; ejuſdem majori parti profunda palus imminet, reliquum mons eſt, quo in monte collis eſt ille ſitus, in quo eſſe oppidum ipſum diximus: hinc aperta planicies excipit, ingens ea quidem, & proſpectu infinita; qua in planicie caſtra Licinius habebat, phalangem ſuam ſub colle porrigens in longitudinem, ne parum firma cornua viderentur. Conſtantinus ad montem ſuos inſtruxerat, & equitatum in fronte conſtituerat; hoc enim ei magis expedire viſum fuit, ne hoſtes irruentes in pedeſtres copias, eas ipſas ſegnius ad manum venientes impedirent, quo minus ob difficultatem progrederentur. Id cum factum eſſet, celeriter impetu primo, ſuperior, ſublatis ſignis, in adverſos ſtatim irruebat, eſtque commiſſum prœlium quovis alio, pene dixerim, acrius. Nam emiſſis utrinque telis, longo tempore cuſpidibus, & haſtis inter eos dimicatum eſt; cumque prœlium a prima luce cœptum in veſperum uſque duraſſet; cornu dextrum, cui Conſtantinus præerat, vicit.

IX. Fuga Licinii.

Itaque conjectis in fugam adverſis, Licinii legiones, quod & ipſum Licinium viderent in equum inſilientem, & ad fugam paratum, non amplius eo loco manere nec cœnare ſunt auſæ; ſed relictis pecoribus atque jumentis, & omni apparatu reliquo, tantumque ciborum ſecum auferentes, quantum ad famem ea nocte pellendam ſatis eſſet, omni adhibita feſtinatione, cum Licinio Sirmium perveniunt. Pannoniæ Civitas eſt Sirmium, quam ad utramque partem flumen alluit in Iſtrum ſemet exonerans. Hoc oppidum curſu prætergreſſus, ac ponte fluminis ſoluto, pergebat ulterius, quod in Thracia militem colligere cogitaret. Conſtantinus occupata Cybali, & Sirmio, & aliis, quæ fugiens a tergo Licinius relinquebat, quinque Legionariorum millia ejus perſequendi cauſa mittit. Sed illi, viæ, qua Licinius fugerat, ignari, conſequi eum minime potuerunt. Conſtantinus autem ponte Saï juncto, quem Licinius reſciderat, cum exercitu Licinii veſtigiis inhærebat: Hucuſque de rebus geſtis in Pannonia Zoſimus.

At de Thraciis rebus idem auctor in hunc modum: *Cumque Conſtantinus tranſiiſſet in Thraciam, pervenit ad eam planiciem, in qua Licinium caſtrametatum reperit. Eadem nocte, qua venerat, inſtructa ſuorum acie, militibus imperat, prima luce parati ad pugnam eſſent. Ubi dies illuxit, Licinius, conſpecto cum exercitu Conſtantino, aciem & ipſe ſuam inſtruit, cum belli ſocium Valentem haberet Cæſarem ab ſe dictum, ex quo fuga Cybalim reliquerat. Exercitus inter ſe congreſſi, ac primum ex intervallo ſejuncti, ſagittis utebantur; telis exhauſtis, cum haſtis, & pugionibus irruebant. Dum acriter pugnam exercitus urgent, ii quos Conſtantinus Licinium perſequi juſſerat, de conſpicuo quodam loco pugnantibus exercitibus ſuperveniunt, & flexo per collem quemdam itinere, cum ſuis ex acclivi, & eminentiori loco jungendas vires ſtatuunt, & hoſtes ab omni parte cingendos. Ab eo cum ſibi caviſſent Licinii milites, & fortiter adverſus omnes dimicaſſent; jamque pluribus, & innumerabilibus quidem utrinque cæſis, pari Marte pugnatum eſſet; ſigno dato, a ſe invicem dirempti ſunt exercitus:* Hæc de bello primo in Thracia geſto Zoſimus narrat, poſt quæ pacem compoſitam inter Licinium, & Conſtantinum affirmat: verum in primis erroris redarguitur, dum æquali Marte Imperatores pugnaſſe, atque ad neutram partem victoriam inclinaſſe teſtatur; cum ex edicto Conſtantini ſuperius recitato, liquido appareat Conſtantinum in Thracia hoc anno primam victoriam conſecutum fuiſſe. At Zoſimus infenſum ſe exhibet ob Chriſtianam pietatem Conſtantino, ne ejus humanitatem erga Licinium ſuperatum exhibitam prædicet, ob idque res adhuc ſub dubia fortuna poſitas mentitur fuiſſe diremptas; cum alioqui conſtet ab eodem auctore multa eſſe prætermiſſa, ne, quam odio proſequebatur im-

X. Bellum Thracium contra Licinium.

PAGIUS

te & pollicente ſe imperata facturum. Denuo, ſicut ante, mandatum eſt, Valens privatus fieret.

V. Inter Licinium & Conſtantinum pax ſancita.

Quo pacto pax ambobus (legendum ex Sirmondo citato, *ab ambobus*) *firmata eſt, ut Licinius Orientem, Aſiam, Thraciam, Mœſiam, minorem Scythiam* (partem Mœſiæ ſic vocatam, ut patet ex Jordane in Geticis) *poſſideret. Deinde reverſus Serdicam Conſtantinus hoc cum Licinio abſente conſtituit, ut filii Conſtantini Criſpus & Conſtantinus, filius etiam Licinii Licinius Cæſares fierent, & ſic ab utroque concorditer regnaretur. Itaque Conſtantinus & Licinius ſimul Conſules facti.* Ita Anonymus Valeſianus.

VI. Quo anno hoc bellum geſtum.

Conſtantius, de quo ibi mentio, erat Conſtantini M. frater, quem Patricium & Nobiliſſimum poſtea renuntiavit, teſte Zoſimo lib. 2. *Anaſtaſia* vero ſoror Conſtantini; quod peram Baronius in dubium vocavit. Pugnatum eſt ad Cybalenſem campum menſe Octob. Idacius enim in Faſtis, Voluſiano & Anniano Coſſ. anno ſc. CCCXIV. ait: *His Coſſ. Bellum Cibalenſe fuit VIII. Idus Octob.* Licinius fuſus fugatuſque: reparatoque iterum bello *in campo Mardienſi*, qui locus ignotus, rurſus Licinius in fugam conjectus. Tum ſancita pax, novaque Imperii diviſio facta. Conſtantini Imperio ceſſit Pannonia, Dardania, Dacia, Mœſia, Macedonia, Tractuſque Danubii omnis, Illyricum totum, Græciaque ſeu Achaia, Eutropio & Sozomeno lib. 2. teſtibus. Licinio ceſſit Thracia, Mœſia minor, Scythia, Aſia, Oriens, & ulterius ſitæ Provinciæ reliquæ, ut ex Anonymo Valeſiano & Zoſimo liquet. Cumque idem Anonymus diſerte tradat, poſt illud bellum

Baron. an. 306. n. XXI.

immenſo, Chriſtianam religionem, & Chriſti eam protegentis virtutem, invitus videretur extollere.

XI. Nos igitur, quæ ab Euſebio ſunt poſteris tradita, hic pariter intexemus; qui ait (a): *Cum exercitus eſſent jam jam prœlium inituri; qui amicitiæ fœdera ruperat, primum dimicare exorſus eſt. Ibi Conſtantinus, Dei omnium Salvatoris auxilio implorato, ſignoque iſto ſuis militibus dato, in prima dimicatione hoſtes expugnavit. Deinde non longo tempore poſt, ſecunda etiam pugna tulit ſuperiores; atque adeo jam ſalutari Salvatoris vexillo exercitum ſuum antecedente, præclariora victoriæ trophæa conſecutus eſt. Nam qua in parte iſtud Crucis vexillum viſum fuit, hoſtes fugam capere, victores perſequi. Qua re intellecta, Imperator, ſicubi partem aliquam ſui exercitus languentem cernebat, ibi ſalutare illud vexillum tamquam quoddam ſubſidium ad victoriam obtinendam locari mandavit; cujus adjumentis extemplo parta eſt victoria: quippe dimicantium vires divina quadam potentia fuere admodum confirmatæ. Qua propter juſſit ſuis ſatellitibus, qui & corporis robore erant, & virtute animi, & pietatis inſtitutis in primis eximii, ut in ſolam vexilli illius gubernationem omni cura ac ſtudio incumberent. Erant viri non pauciores quinquaginta numero; quibus nihil aliud impoſitum erat, negotii, quam ut vallarent undique vexillum, præſidiis munirent, ſingulique ordine illud ipſum humeris geſtarent. Atque iſta quidem Imperator ipſe longo poſt temporis intervallo interjecto, cum animo vacuo erat, nobis, qui hanc hiſtoriam ſcribimus, expoſuit, addens etiam rem dignam, quæ litteris ad poſterorum memoriam commendetur.*

(a) Euſeb. Vit. Conſt. l.1. c.6.7. 8. 9. 10. 11. 12. & l.10. hiſt. c. ult.

Victoriæ Conſtant. ex virtute Crucis.

XII. *Nam cum in media* (inquit) *belli dimicatione ingens forte fremitus, & turbatio repentina exercitum occuparet; ille qui vexillum hoc portabat humeris, inter prœliandum primum præ formidine exhorreſcere cœpit; deinde alteri illud tradere, ut belli impetum effugeret; poſtquam alter accepit, iſteque fuit ex acie egreſſus: & extra vexilli præſidium locatus, telo conjecto, in ventre confoſſus eſt, morteque ſopitus concidit. Atque ut iſte timiditatis, & diffidentiæ pœnas luens, ibi mortuus jacuit; ſic ille qui ſalutare trophæum ſublime, & erectum portabat, omnino ejus ſubſidio evaſit incolumis: adeo ut ſæpe cum tela frequentia ab hoſtibus in eum jacerentur, qui ipſum ferebat, ſalvus extiterit, & vexilli haſtile tela miſſa exceperit. Atque iſtud omnem plane ſuperat admirationem; tum quod tela ab hoſtibus jacta ſic intra exiguum illum, & anguſtum haſtilis ambitum provolabant, ut in eo fixa hæreſcerent, tum quod ille qui illud ipſum geſtabat, mortem effugeret, immo vero, ut qui hoc miniſterium obibant, nihil damni incommodive aliquando acciperent. Neque certe hæc noſtra eſt oratio, ſed ipſius Imperatoris, qui præter alias res hanc etiam nobis coram memoravit. Qui ubi divina potentia has duas primas victorias fuiſſet adeptus, de cætero, exercitu ordine inſtructo, ulterius proceſſit.*

Crux liberat Cruciferos.

XIII. *Qui autem contrariarum partium erant, quique primum dimicare cœperant, cum illius impetum, abjectis armis, manu ſuſtinere non poſſent, ad pedes Imperatoris acciderunt. Iſte, utpote ex hominibus conſervandis voluptatem capiens, omnes recepit incolumes. At alii qui in armis ſe tenuerunt ſ prælio inſtare: quos primum Imperator benigne, & humanitus ad amicitiam jungendam invitavit; ſed ubi minime obſequentes intelligebat, in eos dimiſit exercitum. Illi ſtatim terga dantes, in fugam vertuntur; ex quibus deinde alii capti jure belli interjecti ſunt; nonnulli, alius in alium irruens, ſuorum gladiis decubuerunt. Poſt hæc qui hiſce rebus principium dederat, cum videret ſe famulorum auxiliis orbatum, & exercitum, quod collegerat, profligatum, ac ſociorum copias deletas, & ſpem in illis, quos ipſe deos putabat, nihil poſſe, ipſa jam experientia manifeſto convictus, tum ſe turpiſſimæ fugæ mandavit; ſicque evaſit incolumis; atque adeo extra vitæ periculum propterea fuit, quod pius Imperator ſuis mandaſſet, ne omnino eum perſequerentur, ut fugiendo ſaluti proſpiceret; ſpes enim in ejus inſidebat animo, illum, cum perſentiſceret in quas incidiſſet calamitates, non modo ab inſana temeritate deſiturum, verum etiam mentem ſuam ad meliora cogitanda converſurum.*

Conſtantini benignitas erga victos.

XIV. *Et quamquam iſte ſingulari humanitatis ſtudio iſta inſtituebat, inducebatque in ani-*

PAGIUS lum Conſtantinum & Licinium Conſules proceſſiſſe, maifeſtum fit, illud contigiſſe anno trecenteſimo decimo quarto; cum ultimus Conſtantini, Licinio Collega, Conſulatus in annum trecenteſimum decimum quintum incidat. Sed præter illum Anonymum & Idacium numero præcedenti laudatum, Victor de Cæſaribus idem inſinuat, qui poſtquam de Maximini morte, quæ anno CCCXIII. accidit, ſermonem habuit, ſcribit: *Ita poteſtas orbis Romani duobus quæſita; qui quamvis per Flavii ſororem nuptam Licinio connexi inter ſe erant, ob diverſos mores, tamen anxie triennium congruere quivere.* Incipit Victor triennium illud ab anno CCCXI. quo Conſtantinus contra Maxentium moturus Licinium, Conſtantia ſorore uxore promiſſa, ſibi ſocium adjunxit, ut anno CCCXII. num. II. diximus. Sed Petavius citatus, qui triennium illud ab anno CCCXIII. quo Licinius *Conſtantiam* uxorem duxit, numeravit, non potuit hoc bellum ab anno, quo geſtum eſt, non removere. Denique in Chronico Euſebii ſecundum edi-

animum injuriam toleranter ferre, & indigno impertire veniam; ille tamen neutiquam ab improbitate ſe abſtinuit; ſed mala malis cumulans, ſceleratiora facinora aggreditur; ac de integro fallacibus, & doloſis præſtigiatorum inſtitutis inſiſtens, animo conſidere cœpit; licebat profecto eamdem ſententiam de eo, atque de veteri tyranno pronunciare (a), quod Deus ejus cor plane induraverat: Hucuſque Euſebius de duobus prioribus præliis, quorum alterum Cybali in Pannonia, in Thracia alterum confectum fuit, quod reſpectu aliorum, quæ in eadem Provincia geſta ſunt, primum ab eodem Imperatore, citato ſuperius edicto, nuncupatum eſt, ipſumque pax conſecuta, de qua hæc Zoſimus (b): *Poſtridie, pactis induciis, viſum eſt inter ambos eſſe debere ſocietatem, & fœdus mutuum: ita quidem, ut Conſtantinus imperaret Illyriis, & nationibus cæteris, quotquot ulterius eſſent porrectæ; Licinius Thraciam, & Orientem, & ulteriores Provincias haberet: Valens appellatus a Licinio Cæſar, quod (ut equidem arbitror) perhiberetur auctor eorum malorum, quæ acciderant, e medio tolleretur. Quo facto, & ſacramentis ultro citroque præſtitis, conditiones eſſe ſancte utrinque ſervandas: ut arctiori ſe fide ad ſtandum pactis conventis aſtringerent, Conſtantinus Criſpum natum e concubina, cui Minervinæ nomen, qui jam adoleverat, & Conſtantinum in Arelatenſi oppido ante non multos dies in lucem editum, Cæſares dixit; & cum iis Licinianus quoque Licinii filius, qui jam ætatis annum vigeſimum ingreſſus erat, Cæſar deſignatus fuit; atque hunc finem bellum ſecundum habuit:* Hucuſque Zoſimus; qui quidem in his, quæ de creatis Cæſaribus ait, aperti mendacii redarguitur: cum ex iis, quæ manifeſto ſuperius ſunt demonſtrata, iidem in Decennalibus Conſtantini ante biennium fuerint Cæſares declarati. Rurſum vero, quod ſubdit de bello adverſus Sauromatas geſto a Conſtantino; quonam potiſſimum anno id acciderit, ſuo loco dicemus.

(a) Exod. 10.

(b) Zoſim. l. 2.

Pax cum Licinio compoſita.

XV. Conſtant. juſtitia laudata.

Hujus quoque anni Conſulibus conſignatum habetur ejuſdem Imperatoris Conſtantini reſcriptum ad Octavianum Hiſpaniarum Comitem, Chriſtiano plane Principe dignum; quo clariſſimorum virorum delicta ſtatim puniri voluit, nec ulla fori exceptione gaudere; divinæ, puto, legi auſcultans, atque intelligens eo modo magnopere conciliaturum ſibi gratiam divini numinis; nam in Principes populi delinquentes hæc Dominus olim ad Moyſen (c): *Tolle cunctos Principes populi, & ſuſpende eos contra Solem in patibulis, ut avertatur furor meus ab Iſrael.* In eamdem plane ſententiam hæc Conſtantinus (d): *Quicumque clariſſimæ dignitatis virginem rapuerit, vel fines aliquos invaſerit, vel in aliqua culpa ſeu crimine fuerit deprehenſus; ſtatim intra Provinciam, in qua facinus perpetravit, publicis legibus ſubjugetur, neque ſuper ejus nomine ad ſcientiam noſtram referatur, nec fori præſcriptione utatur. Omnem enim honorem reatus excludit, cum criminalis cauſa, & non civilis res vel pecuniaria moveatur. Dat. pridie Non. Decemb. Serdicæ *. Acc. quinto Non. Mart. Cordubæ, Gallicano & Baſſo Coſſ.*

(c) Num. 25.

(d) l. 1. de accuſat. Cod. Theod.

* Sardicæ.

XVI. Sardicæ datæ leges.

In Codice autem Juſtinianeo, in quem eadem conſtitutio tranſlata eſt, ſcripti in ea Conſules ad tempus datæ epiſtolæ referuntur, deſideraturque ibi tempus, quo eadem accepta ponitur, ac pariter locus ubi data, nempe Serdica, uſitatius Sardica dicta, quæ Civitas eſt inter Thraciam, & Myſiam inferiorem ſita, fama nobilior cum celebratum fuit in ea poſtea Concilium Sardicenſe, de quo inferius pluribus. Præerat eidem his Conſtantini temporibus Protogenes Epiſcopus, clari nominis vir, ad quem de libertate in Eccleſia donanda recitavimus datum anno ſuperiori reſcriptum ejuſdem Imperatoris. Qui autem Juſtinianeum Codicem collegerunt, additamentum illud juſtiſſimæ ejuſmodi legi appoſuerunt, ut non inter illuſtres, ſed clariſſimas tantum perſonas locum haberet (e), ita ſemetipſos a minis legis callide liberantes. Sardicæ quoque conſiſtens, iiſdem etiam Conſulibus, ad Catullinum Africæ Proconſulem idem Imperator reſcriptum dedit, quo vim publicam, antea relegatione, vel deportatione puniri ſolitam, capitali ſupplicio juſſit fore abſque aliqua appellatione plectendam (f); quod puto ab Imperatore reſcriptum eſſe ad factioſorum Donatiſtarum procaciam coercendam.

(e) l. 1. C. ubi Senatores.

(f) l. 1. ad leg. Jul. de vi. pub. Codic. Theod.

XVII.

Hoc eodem anno cum Metrophanes Epi-

PAGIUS editionem Pontaei, hoc bellum copulatur cum anno Abrahami 2330. qui Kalendis Octobris anni Chriſti CCCXIII. exorditur. Verum Petavius ad annum Conſtantini, qui ibidem notatur ſeptimus, reſpiciens, annum geſti belli detegere non potuit.

VII. *Metrophanes Nicænæ Synodi tempore vivebat.*

Ad num XVII. Baronius abſque ulla vetuſti Codicis auctoritate, & contra veterum Scriptorum fidem, tempora ſedis *Metrophanis* Epiſcopi Byzantini intra triennium coarctat. Eum Nicænæ Synodi tempore adhuc in vivis fuiſſe erudite oſtendit Marca lib. 5 de Concordia cap. 3. & ibidem Baluzius in doctiſſima quam addit Obſervatione. Euſebius lib. 3. de Vita Conſtantini cap. 7. ubi numeravit Provincias, ex quibus Epiſcopi ad eam Synodum venere, ait: *αὐτῶν τε σπάνων ὁ πάνυ βοώμενος, εἷς ἦν τοῖς πολλοῖς ἅμα συνεδρεύων. τῆς δὲ γε βασιλευούσης πόλεως, ὁ μὲν προεστὼς ὑστέρει διὰ γῆρας. πρεσβύτεροι δ' αὐτοῦ πάροντες, τὴν αὐτοῦ τάξιν ἐπλήρουν.* Ideſt: *Ab ipſa quoque Hiſpania vir ille multo omnium ſermone celebratus, una cum reliquis aliis conſedit. Aberat*

piſcopus Byzantii ſediſſet annos tres, ſenio valde confectus, ſubſtituendum ſibi Alexandrum curavit, qui (ut auctor eſt Sozomenus *a*) annos viginti tres ſedit. Ex his eluduntur qui Metrophanem Eccleſiæ præfuiſſe tradunt annos decem, & quæ de eo feruntur incerto auctore ex quadam oratione de Nicæno Concilio, ubi habetur Metrophanem poſt Nicænam Synodum coram Patribus, qui eidem interfuerunt, egiſſe de ſubrogatione Alexandri. Nam ſi (ut dictum eſt) conſtat Alexandrum ſediſſe annis vigintitribus, atque deceſſiſſe, (ut idem Sozomenus teſtatur) eo anno, quo Conſtantinus Junior filius Conſtantini Magni necatus eſt (qui eſt annus Domini trecenteſimusquadrageſimus) neceſſe eſt affirmare, hoc anno

(a) Sozom. l. 3. cap. 3.

Alexander Epiſcopus Byzantii creatur.

PAGIUS *rat quidem Regiæ urbis Antiſtes ob ſenilem ætatem: ſed præſto erant Presbyteri, qui vices ejus implerent.* Hunc locum iiſdem omnino verbis refert Socrates ex Euſebio quem citat, lib. I. cap. 5. Sozomenus autem & Theodoretus, qui eandem lectionem ſecuti ſunt, exiſtimantes, hic agi de Epiſcopo urbis quæ regnabat, quo tempore Nicæna Synodus habebatur, illum intellexerunt de Epiſcopo Romano, qui tum erat Sanctus Silveſter. Verum Gelaſius Cyzicenus qui circa annum CCCCLXXX. Acta Concilii Nicæni collegit, ſe ex tertio libro Euſebii de Vita Conſtantini iſta ad verbum tranſcripſiſſe profitetur: *Ipſe ex Hiſpanis valde celebratus Oſius, obtinens locum magnæ Romæ Epiſcopi Silveſtri, cum Presbyteris Romæ Vitone & Vincentio, cum plurimis aliis conſidebat. Urbis autem illius quæ nunc imperat, Epiſcopus, Metrophanes nomine, propter ſenectutem non adfuit; ipſius vero Presbyteri qui aderant, locum ejus ſupplevere; quorum unus erat Alexander, qui urbis Epiſcopatum poſt Metrophanem adeptus eſt.* Photius in Bibliotheca codice 88. teſtatur, a ſe perlecta Concilii Nicæni Acta a Gelaſio Cyziceno interpolata, in quibus idem referretur. Nicetas Choniates in Panoplia laudata Euſebii verba ad Epiſcopum Conſtantinopolitanum etiam refert, quemadmodum & Epiphanius Scholaſticus. Quare Synodi Nicænæ tempore Metrophanes Epiſcopus Byzantinus adhuc in vivis erat, ejuſque loco interfuere huic Synodo ejus Presbyteri.

VIII. *Conſtantinopolis urbs Regia dicta.*

Verum quidem eſt, Valeſium in Notis Euſebianis hos Auctores redarguere, ac ſcribere, hanc explicationem ferri non poſſe: nondum enim dedicatam fuiſſe Conſtantinopolim, nec Regiæ urbis vocabulo decoratam, cum Synodus congregata eſt in urbe Nicæa: itaque hæc Euſebii verba de Epiſcopo urbis Romæ neceſſario intelligenda eſſe. At, ut Clariſſimus Baluzius animadvertit, Euſebius libros illos de Vita Conſtantini non ſcripſit, niſi poſt hujus Imperatoris mortem, adeoque diu poſt dedicatam Conſtantinopolim, quæ ideo poſt Conſtantini obitum urbis Regiæ vocabulo decorari potuit, habita videlicet ratione, non ipſius rei, ſed temporis, quo iſta ſcribebat Euſebius. Nam & ipſe non loquitur ſimpliciter de urbe Regia, ſed de urbe quæ tunc regnabat, βασιλευούσης ad differentiam Romæ, quam infra in lib. 4. de Vita Conſtantini cap. 69. βασιλίδα πόλιν conſtanter vocat in duobus locis, nunquam βασιλεύουσαν. Quare ut verus & genuinus Euſebii ſenſus retineatur, ſic Latine verti debet hic locus: *Epiſcopus urbis illius, penes quam Imperium eſt*, ut vertit Chriſtophorſonus apud Euſebium & Socratem, vel, *quæ nunc imperat*, ut eſt apud Gelaſium Cyzicenum. Qua interpretatione ſemel recepta, proclivius eſt ut Gelaſii Cyziceni, aliorumque explicationem ſequamur: qui de *Metrophane* Conſtantinopolitano hic agi putarunt. *Silveſter* enim undecim annis ſuperſtes fuit Concilio Nicæno: *Metrophanes* morbo & ætate feſſus, ſtatim poſt Synodum obiit, in cujus locum ſuffectus eſt *Alexander*, qui cum anno trecenteſimo quadrageſimo obierit, non potuit ſedere annos tres & viginti poſt Metrophanem, ut perperam ſcribit Socrates.

IX. *Emendatur titulus epiſtolæ Alexandri Epiſc. Alexandrini.*

Nec obſtat epiſtola Theodoreti in lib. I. cap. 3. & 4. recitata, & ante Concilium Nicænum ſcripta ad Alexandrum cognominem ſuum, cujus hic titulus eſt: *Alexandri Epiſcopi Alexandrini epiſtola ad Alexandrum Epiſcopum Conſtantinopolitanum.* Nam Theodoretus hanc cauſam tractans, non ait, epiſtolam illam ſcriptam eſſe ad Alexandrum Conſtantinopolitanum; illud tantum ait, ſcriptam eſſe ab *Alexandro Antiſtite Alexandrino ad cognominem ſuum*, nihil præfatus de dignitate ejus, neque de regione, in qua ille habitabat. Tum refert ipſam epiſtolam, cum hac inſcriptione: *Reverendiſſimo & unanimi fratri Alexandro Alexander in Domino ſalutem.* In titulo tamen epiſtolæ adnotatum eſt, uti dixi, eam ſcriptam eſſe ad Alexandrum Epiſcopum Conſtantinopolitanum. Hunc titulum Baronius putavit non eſſe Theodoreti, ea de cauſa, quod nondum ea tempeſtate *Byzantium* fuit in Conſtantinopolim mutatum: inde porro erroris occaſionem fluxiſſe, quod cum epiſtola illa Antiſtitis Alexandrini fuerit communis ad omnes Epiſcopos, ejuſdem exemplar inter Alexandri Epiſcopi CP. monumenta repertum, eo titulo fuerit pariter conſignatum. Confirmat Baluzius Cardinalis Doctiſſimi conjecturam, obſervans, titulum illum, qui hodie legitur in editionibus Græcis Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Theodoreti, non extare in duobus vetuſtiſſimis Codicibus MSS. Bibliothecæ Regiæ, in quibus eadem Theodoreti Hiſtoria continetur, neque in editione Græca Roberti Stephani; editionem vero Latinam Baſileæ emiſſam anno MDCXI. hæc tantum in titulo habere: *Epiſtola miſſa ab Epiſcopo Alexandrino ad ſuum cognominem.* Unde certo concludi poteſt, titulum illum non eſſe Theodoreti, cum non reperiatur in Codicibus antiquis, nec in antiquiſſima editione Roberti Stephani, & diverſo modo legatur in editionibus, adeoque adjectum eſſe a Librario, vel ab Interprete. Quod ſi *Metrophanes* annos decem ſedit, ut Nicephorus in Chronico, & Theophanes habent, vix ante præſentem annum Epiſcopus Byzantinus renuntiatus eſt.

Baron. anno 318. n. LXIX.

† Monitio R. P. FRANCISCI PAGI, *Auctoris Nepotis*, & hujuſce Operis *Editoris*.

Pag. 386. Dele numerum VII. & duos ſequentes, falſum eſt enim Metrophanem Epiſcopum Byzantinum Nicænæ Synodi tempore adhuc in vivis fuiſſe, cum Alexander ejus ſucceſſor, Anno CCCXL. poſtquam ſediſſet annos XXIII. obierit, ut eo anno num. IX. & ſeqq. probatum eſt.

* Librarius hunc numerum VII. & duos ſequentes ſubſiſtere liquit ſicuti in priori Editione erant, ne aliquid Benevolo Lectori prætermiſſum videretur.

anno Alexandrum loco Metrophanis ſedem Byzantinam capeſſiſſe; mendoſe autem apud Nicephori Chronicon ponuntur anni LXIII. pro XXIII. ſedis Alexandri. Sed jam ſubſequentis anni res geſtas aggrediamur.

JESU CHRISTI ANNUS 318. SILVESTRI PAP. ANNUS 5. CONSTANTINI IMP. ANNUS 13.

I. Rurſum bellum Licinianum inſtauratur.

TRecenteſimo decimooctavo Domini anno, jam pace compoſita inter Licinium, & Conſtantinum, datum eſt eidem Licinio quintum adire Conſulatum una cum Criſpo Cæſare filio Conſtantini; ut plane appareat, ab eodem Conſtantino nullum eſſe officium prætermiſſum, quo hominem demereretur, & in pace, quam firmaverat, contineret. Sed nihil profecit, dum Licinius, rupto fœdere, adverſus Conſtantinum iterum in Thracia bellum parat, quod ſecundum in ea Provincia geſtum eſt. Culpa datur ab hiſtoricis (*a*) Licinio, qui ſæpius fortunam tentavit; ac propterea infidus, tandem & navalibus, & terreſtribus præliis victus, deditionem Nicomediæ fecit: hæc Lætus & alii; at præceſſiſſe iteratum terreſtre prælium, Euſebius diſertis verbis oſtendit; ſed & Eutropius (*b*) poſt victum ſecundo prælio Licinium hæc ait: *Varia deinceps inter eos bella, & pax reconciliata ruptaque eſt; poſtremo Licinius, navali & terreſtri prælio victus, apud Nicomedıam ſe dedidit:* Hæc autem omnia anni hujus exordio perfecta fuiſſe, Conſtantini reſcriptum ad Florianum de indulgentia veteranorum, cujus anno ſuperiore facta eſt mentio, ſignificare videtur, cum ait de iiſdem a ſe dimiſſis apud Nicomediam, qua jam potitus erat; ſic enim habet (*c*): *Veteranis, qui ex die quinta Nonarum Juliarum, cum prima per Thraciam victoria univerſo Orbi illuxit, & qui poſtea apud Nicomediam noſtram miſſionem meruerunt, &c.* Datumque ponitur ipſum reſcriptum hoc anno, quarto Idus Aprilis iiſdem Conſulibus Licinio

(*a*) Pomp. Lætus in Licinio.

(*b*) Eutrop. l. 10.

(*c*) l. 1. de Veteran. Cod. Theod.

PAGIUS

SÆC. IV. Anno Urbis 1071. Olymp. 274. an. 2. A. C. 318.

Anno Periodi Græco-Romanæ 5811.

☉ 19. E. ☽ 15. P. 6. April. Indict. 6.

Jesu Christi 318.

Silvestri Papæ 5.

Constantini 13. Licinii 12.

I. *Conſules.*

[1] ANum. I. ad XX. Coſſ. *Licinius Aug. V.* & *Criſpus Cæſar*. Conſulatus Criſpi juxta priorem regulam, Licinii juxta tertiam, ut ejus nempe Collega eſſet. Quo ex Conſulatu liquet primo, *Criſpum* anno præcedenti nuncupatum eſſe Cæſarem: & ſecundo, *Conſtantinum* inter & *Licinium* hoc tempore pacem viguiſſe; alioquin Criſpi Cæſaris Licinius Auguſtus in eodem Conſulatu Collega eſſe noluiſſet.

II. *Epocha poſterioris belli Liciniani.*

Secundum Conſtantini & Licinii bellum anno trecenteſimo viceſimo tertio inchoatum, ſequentique abſolutum. Primo, quia Cedrenus ſcribit, illud duraſſe *annum atque octo menſes*. Quare cum anno CCCXXIV. profligatum fuerit, anno antecedenti cœperat. Secundo, Victor de Cæſaribus de Licinio ſcribit: *Quo ſane variis præliis pulſo, cum eum prorſus opprimere arduum videretur, ſimul affinitatis gratia receſti conſortio, adſcitique Imperio Cæſarum communes liberi, Criſpus, Conſtantinuſque Flavio geniti: Licinianus Licinio. Quod equidem vix diuturnum: neque his aſſumebantur, felix fore, defectu Solis fœdato iiſdem menſibus die, patefactum. Itaque ſexennio poſt rupta pace apud Thracas, Licinius pulſus Chalcedona conceſſit*, &c. Illa Cæſarum nuncupatio anno præcedenti facta, ut ſuo loco demonſtratum, eodemque Sol defecit die viceſima Decembris feria ſexta, hora diei nona circiter, ut obſervavit Petavius in Paralipomenis librorum de Doctrina Temp. pag. 860. Rupta itaque pax anno CCCXXIII. qui ſextus eſt a nuncupatione Cæſarum, & a narrata eclipſi; cujus Idacius in Faſtis hoc anno meminit, dum ait: *His Conſſ. tenebræ fuerunt inter Diem hora IX.* Sed calculus mathematicus ſuffragatur Victori, & Idacium rem anno non ſuo recitare, quod non raro ei accidit, demonſtrat.

III. *Cauſa poſterioris belli Liciniani.*

Tertio, Anonymus Valeſianus hujus belli cauſam aperit; ex qua in cognitionem temporis, quo cœpit, pervenimus: *In Orientis partibus, Licinio, Conſtantino* ſcilicet *Conſulibus*, (anno CCCXIX. quo Conſtantinus Aug. V. & Licinius Cæſar Conſules fuerunt) *repentina rabie ſuſcitatus Licinius omnes Chriſtianos a palatio juſſit expelli. Mox bellum inter ipſum Licinium & Conſtantinum efferbuit. Item cum Conſtantinus Theſſalonicæ eſſet, Gothi per neglectos limites eruperunt. Tum Conſtantini terrore & impetu repreſſi; captivos illi impetrata pace reddiderunt. Sed hoc Licinius contra fidem factum queſtus eſt, quod partes ſuæ ab alio fuerint vindicatæ. Deinde cum variaſſet inter ſupplicantia & ſuperba mandata, iram Conſtantini merito excitavit. Per tempora, quibus nondum gerebatur bellum civile, ſed item parabatur, Licinius ſcelere, avaritia, crudelitate, libidine ſæviebat: occiſis ob divitias pluribus, uxoribus eorum corruptis.* Sirmondus in margine Codicis impreſſi, qui extat Pariſiis in Bibliotheca Collegii Ludovici Magni, propria manu ex

NOTÆ [1] COſſ. *Licinius. Aug. V. & Criſpus Cæſar.* Nomina Criſpi ex nummis hæc ſunt: *Flavius Julius Criſpus.* Faſti Idatiani & Libellus de Præf. Urb. *Licinio V. & Criſpo Cæſare.* Vindeboneneſes, Proſperi Chronicon, & Bucherii laterculi; *Licinio V. & Criſpo.*

cinio quintum ac Criſpo Cæſare. Quamobrem cum multa poſt primum certamen in Thracia facta reperiantur, quæ tam paucorum menſium ſpatio claudi poſſe nequaquam videntur; ex eis aliqua anno præterito facta jure putantur: cæterum quod ea nulla ſint temporum diſcriminatione diſtincta; hoc anno ipſa referre, quo abſoluta ſunt, haud videtur incongruum. Licinianum autem bellum non exceſſiſſe biennium, immo annum, & menſes octo tantum perduraſſe, Cedrenus affirmat (*a*); qui tamen in eo corrigendus eſt, quod ait hæc contigiſſe anno decimonono Imperii Conſtantini; cum hoc ipſo anno decimotertio ejus Imperii abſolutum fuiſſe, irrefragabilis ejuſdem Imperatoris reſcripti auctoritas indubitatam in omnibus fidem faciat; qua pariter ratione alii quoque omnes, qui in aliud tempus Licinianum bellum retulerunt, manifeſti arguuntur erroris: hæc de iis quæ ad tempus ſpectant; rem autem geſtam Euſebius, (*c*) his verbis deſcribit, jam ante de Licinii animi obſtinatione locutus.

(*a*) Cedr. in Annal.

(*b*) Euſeb. Vit. Conſt. l. 2. c. 1. 2. 13. 14.

II. Pietas Conſtantini in bello gerendo.

Cum animum ejuſmodi obſtrinxiſſet ſceleribus, ſeque in exitii tamquam barathrum detruſiſſet; Conſtantinus, qui ſecundo jam bellum neceſſario gerendum animadverteret, Salvatori ſuo preces fundendi tempus vacuum, & ſolutum dicavit; & Crucis tabernaculo extra caſtra etiam longiſſime fixo, ibi ſinceræ & piæ meditationi ſe dedens, more veteris illius Dei Prophetæ, quem extra caſtra tabernaculum fixiſſe, divina confirmant oracula, Deum orare cœpit. Nonnulli etiam, quos ipſe ob fidei, & pietatis ſtudium ſatis ſpectatos habuit, in idem munus cum eo una incumbebant; hocque etiam alias exequi, erat ei in more poſitum, cum bello cum hoſte decertare conſtituerat. Nam ſicut propter ſecuritatem tardior in rebus gerendis fuit, ſic Dei conſilio omnia adminiſtrare, conſultum ſtatuit. Et cum jam animo vacuo attente Deo preces adhibebat, ſemper divina aliqua viſione dignatus fuit; ac poſt illud tamquam divino inſtinctu impulſus, exiliit e tabernaculo, & de repente exercitum incitare cœpit, mandavitque ut nulla mora interpoſita ipſam gladiorum aciem experirentur; qui ex improviſo hoſtes adorti, homines cujuſque ætatis occiderunt, atque interdum puncto fere temporis parta victoria, trophæa contra hoſtes inſignia ſtatuerunt.

III. In Conſtantino manſuetudo Chriſtiana laudatur.

In hunc modum Imperator etiam jam antea in prœliis committendis, & ſe ipſum gerere, & exercitum regere conſuevit: quinetiam Deum ſuæ ipſius animæ præponere, & illius conſiliis omnia tranſigere, diligentemque adhibere cautionem; ne inter dimicandum fieret multorum cædes; unde non magis ſuorum, quam hoſtium ſaluti proſpexit. Quapropter ſuos, cum fuiſſent in pugna victoriam adepti, hortari ſolebat, ut captivorum miſererentur, & cum homines eſſent, naturæ humanæ nequaquam eos caperet oblivio: atque ſi aliquando militum animos ferociores cerneret, auri munuſculo eos refrenare, præcipereque, ut, qui aliquem ex hoſtium numero vivum cœpiſſet, aliqua certa auri ſumma remuneraretur. Atque hanc veluti illecebram, ad hominum conſervationem, Imperatoris excogitavit prudentia; adeo ut infiniti etiam ex ipſis barbaris incolumes evaſerint, Imperatore vitam ipſorum auro redimente. Quemadmodum igitur hæc, & infinita his ſimilia etiam alias Imperator facere conſueverat; ſic in præſentia de more ſuo ante initum prælium, in tabernaculo ſeparato, tempus precibus ad Deum fundendis libe-

PAGIUS ex fide Codicis MS. poſt hæc verba, *Gothi per neglectos limites eruperunt*, iſta addidit: *Et vaſtata Thracia & Mœſia prædas agris ceperunt*. Quæ verba notanda ob Martyres tunc in Mœſia paſſos, de quibus anno CCCXVI. egi.

IV. *Gothi Romanis infeſti.*

De hac *Gothorum eruptione* loquitur etiam Zoſimus lib. 2. pag. 685. Quod factum menſe Februario docent *Ludi Gothici*, qui a die quarta uſque ad nonam ejuſdem menſis exhibebantur, ut videre eſt in veteri Kalendario a Bucherio publicato. Sed non alio anno quam trecenteſimo viceſimo tertio, ut notavit Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani, ex eo quod eo anno *Conſtantinus* diſciplinam militarem erecturus, cuſtodiæque limitis Thracici & Mœſiæ adverſus Barbarorum incurſiones & deprædationes deinceps proviſurus, qui negligentia militum limitaneorum proditus fuerat, Conſtitutionem emiſerit IV. Kal. Maii anni CCCXXIII. cujus ſunt partes Lex 1. Codicis Theodoſiani *De re militari*. & Lex 1. ejuſdem Codicis *De commeatu*. Priori Lege decernit *Conſtantinus*, ut ſi quis cum quibuſlibet hoſtibus prædas egerit, aut prædam cum prædonibus diviſerit, incendio concremetur. Jam itaque eo anno Barbari Romanos vexabant. In poſteriori *Conſtantinus*, confecto jam & patrato hoc bello Gothico, *Barbarorum* incurſionibus deinceps obviam iturus labantem diſciplinam militarem retinere voluit, commeatu militibus deinceps denegato, & ſeveriſſima ſimul pœna indicta Romanis, qui *Barbaros* in Romanos concitaſſent. Captivos *Gothorum* per urbes diſtributos fuiſſe, & *Conſtantinum* Theſſalonicam ſeſe recepiſſe teſtantur Zoſimus loco laudato, & Euſebius lib. 4. de Vita Conſtantini cap 5. & 6. ſi tamen Euſebius, qui generatim loquitur, de his Gothorum incurſionibus intelligendus ſit.

V. *Bellum Licinianum anno CCCXXIII. inceptum.*

Poſt Gothos devictos, cœptum eſt *bellum Licinianum*, a Zoſimo & Anonymo Valeſiano egregie deſcriptum, & nonniſi anno trecenteſimo viceſimo quarto confectum. Idacius enim in Faſtis, ſub Conſulatu Criſpi Cæſaris III. & Conſtantini Cæſaris III. anno nempe CCCXXIV. ait: *Bellum Hadrianopolitanum die V. Nonas Julias, & bellum Chalcedonenſe XIV. Kal. Octobris*. Idem habet Auctor Chronici Alexandrini, niſi quod loco, *V. Nonas Julias*, mendoſe habet, *V. Kal. Julias*, & hæc anno CCCXXV. geſta tradat, in quo ſine dubio hallucinatur. Go-

liberum addixit: ab omni licentia, & vitæ ratione luxu defluente ſe revocavit, inedia, & corporis afflictatione ſe ipſum coercuit, uti Deum ſibi cum precationibus ſupplicibus placatum, tum benignum adjutorem haberet, eaque perageret, quæ eſſet Deus illius animo injecturus. Porro autem, utpote natura vigilans, & attentus, permagnam Reipublicæ curam ſuſcepit, nec magis pro ſuorum, quam hoſtium ſalute precatus eſt: Hæc Euſebius, moxque pergit de pace inter eos iterum ſtabilita narrare. Equidem Conſtantiam Auguſtam Licinii conjugem, Conſtantini vero ſororem, fuiſſe hujuſcemodi ſæpe pacis, inter eos reconciliandæ ſequeſtrem, putamus; at niſi hæc ſit recapitulatio præcedentis certaminis, tertio in Thracia victum eſſe Licinium, & bis inter ipſum, & Conſtantinum eſſe icta pacis fœdera, dicendum eſt.

IV. (a) Euſeb. Vit. Conſt l. 8. c. 15. 16. 17. 18.

Pax iterum inter Licinium, & Conſtantinum compoſita.

Poſtquam igitur (inquit Euſebius (*a*) *Licinius, qui paulo ante ſe fugæ mandaverat, rurſum amicitiæ fœdera jungere ſibi eſſe in optatis, ſimulatione præſetulit; hic noſter præſcriptis illi pactionum formulis ad vitam cujuſque accommodatis utilibuſque, fœdera cum eo ferire non dedignatus eſt. Quibus quidem pactionibus quamquam tyrannus, quem ſupra memoravimus, lubens obſecundare prætexuit, fide jurejurando confirmata; tamen ex occulto armatorum hominum manum iterum cogere, & de integro bellum pugnamque renovare, barbaros homines ad ſocietatem adſciſcere, deoſque alios (utpote a prioribus in fraudem inductus) circumcirca quæſitum curſitare cœpit, & eorum verborum, quæ non ita pridem de diis habuerat, nullam omnino tenuit animo memoriam; neque Deum Conſtantini propugnatorem cognoſcere voluit, ſed plures & recentiores deos cum irriſione omnium conquirere laboravit. Poſtea cum re vera intelligeret, quanta, quam divina, quamque inexplicabilis eſſet in ſalutari Chriſti paſſionis trophæo vis (qua quidem roboratus Conſtantini exercitus in bello ſuperior eſſe conſueverat) milites circum ſe hortatus eſt, ne huic ex adverſo irent, caverentque ne fortuito aut per imprudentiam in illud oculos conjicerent. Nam & virtute valere plurimum, & ſibi adverſarium infeſtumque eſſe affirmavit, & propterea debere declinare eam quæ contra idem inſtituitur, dimicationem.*

V. Diſparia ſtudia Conſtantini, atque Licinii.

Iis rebus ſic conſtitutis, cum eo qui propter clementiam ipſum expugnare tardaverat, & mortem eius diſtulerat, prælio contendere aggreditur. Itaque ut hujus milites multitudine deorum, & ingenti copiarum militarium numero confiſi, ſimulacra hominum extinctorum, quos pro diis colebant, hoſtibus velut propugnacula objicere, ſicque manu confligere cœperunt; ita Conſtantinus lorica pietatis obſeptus, ſalutare Crucis & vitale ſignum tamquam quoddam terriculamentum adverſariorum, & mu-

PAGIUS Gothofredus in Chronologia Codicis Theodoſiani Licinium prope Hadrianopolim & Chalcedonem, anno tantum trecenteſimo viceſimo tertio debellatum contendit, innixus reſcripto ejuſdem Codicis *De infirmandis his, quæ ſub Tyrannis* anno trecenteſimo viceſimo quarto XVI. Junii die dato. Exiſtimat enim illud nonniſi poſt victum Licinium emiſſum eſſe, cumque menſe Septembri apud Chalcedonem *Licinius* ſuperatus fuerit, ait, Idacium deceptum, perperamque eam victoriam, quæ ad annum CCCXXIII. pertinet, ſub anno CCCXXIV. recitare. Sed Licinii poſt Maximinum in fugam conjectum Lex 2. Codicis Theodoſiani *De cenſu* miſſa ad Euſebium V. P. Præſidem Lyciæ & Pamphyliæ data Kalend. Jun. anno CCCXIII. hanc Gothofredi conjecturam plane evertit. Quemadmodum enim ea promulgata eſt a Licinio prima die menſis Junii, poſtquam initio menſis Maii Maximinum, qui tamen uſque ad menſem Auguſtum vixit, fudiſſet: ita & laudatum reſcriptum *De infirmandis his, quæ ſub Tyrannis* XVI. Kal. Junii anni trecenteſimi viceſimi quarti datum duas ultimas de Licinio victorias a Conſtantino reportatas præceſſit, nec niſi poſt eas datas Licinius in Conſtantini poteſtatem venit; ideoque non bene ex ea Lege Gothofredus in Commentario Legis 1. Codicis Theodoſiani *De Veteranis* deducere conatur, Licinianum bellum anno CCCXXIII. ineunte cœptum eſſe, felicibuſque victoriis continuatum, initio anni CCCXXIV. finem accepiſſe.

VI. *Licinius ante Synodum Nicænam victus.*

[1] Gothofredi tamen opinio Papebrocio in Vita S. Athanaſii cap. 2. num. XXXVI. perplacuit, quod non videantur tam multa intra arctum ſeptem aut octo menſium ſpatium potuiſſe compingi; quæ nempe a victo Licinio ad initium Nicænæ Synodi a Conſtantino & Hoſio geſta; cum contra ſi annus adjiciatur, omnia commode fluant. At cum hæc opinio ſubtiſtere non poſſit, ut mox magis videbitur, dicendum, Licinium die *V. Kalend. Novemb.* anni CCCXXIV. victum, & ſe-

NOTÆ [1] CAlendarium Lambecianum ad V. Non. Julii aſſignat fugam Licinii. Igitur illud *Evictio Tyranni* quæ in eodem Kalendario legitur ad V. Kal. Novembris non ad Licinium, ſed ad Maxentium pertinere videtur. Licet autem victoria illa de Maxentio non quidem V. Kal. Novembris ſed VI. Kal. ejuſdem menſis relata fuiſſe videatur, ut probat egregie Pagius ad A. 306. 13. & 312. 5. atque hic demum confirmat; fieri tamen potuit ut victoriæ die præcedenti relatæ ſolemnis memoria ad ſequentem diem differretur, tum ob alias probabiles cauſas (quod perſæpe accidiſſe ex pluribus vetuſtis Kalendariis inter ſe collatis intelligimus, in quibus Imperatorum Natalia alibi quidem una die citius, alibi una die ſerius conſignantur) tum etiam quod dies quinta Kalendarum apud Romanos ſacra ſpeciali religione habebatur, adeoque ad eam diem tranſlatum forte voluerunt ſolemne de relata inſigni adeo victoria feſtum & memoriam.

& munimentum ad mala propulſanda firmiſſimum, hoſtium multitudini oppoſuit. Attamen principio a bello ad tempus abſtinuit; & miſericordia commotus, neutiquam prior iniit prœlium, ne amicitiæ fœdera, quæ pactus erat, violaret. Verum ubi adverſarios conſtanter in inſtituto perſtare, jamque gladiorum aciem experiri cernebat; ægre ſane & graviter ferens, ſublato clamore, omnes hoſtium copias momento temporis pedem referre coëgit, ſimulque contra inimicos & dæmones victoriam reportavit. Deinde impium tyrannum una cum ſuis belli jure condemnatum debito addixit ſupplicio. Qui vero prœlii contra Deum ſuſcipiendi auctores fuiſſent, pariter cum tyranno ad locum ſupplicii abducti ſunt; & ibi meritas juſtaſque perſolventes pœnas, miſere interierunt. Qui quidem ſicut ante ſpe in diis vanis locata inſolenter ſe efferebant; ſic paulo poſt, Conſtantini Deum, qualis & quam admirabilis eſſet, re ipſa intellexerunt, & hunc jam verum, & ſolum Deum ſe agnoſcere confeſſi ſunt: Hucuſque Euſebius, qui & alibi ait in eodem adverſus Licinium bello Criſpi Cæſaris filii Conſtantini virtutem enituiſſe, quem ad debellandum tyrannum ſecum duxerat; hæcque teſtatur his verbis (a):

(a) *Euſeb. l.10. c.9.*

VI. Conſtantinus cum Criſpo adverſus Licinium proficiſcitur.

Simul cum filio Criſpo Imperatoris humaniſſimo, ſalutari dextera omnibus, qui prope perierant, porrecta, & oſtentata, contra tyrannum proficiſcitur: pater ſimul ac filius Deum Patrem rerum omnium rectorem, & Dei Filium omnium Salvatorem ducem auxiliatoremque adepti, undique acie contra impios circumjecta, & diſpoſita, perfacilem reportant victoriam; hoſteſque univerſos in dimicatione illa, Dei ope, ex animi ſententia profligant; quocirca de repente, & pene dicto citius, qui heri, & nudius tertius mortem terroremque ſpirabant, non amplius ſuperfuerunt, immo ne minimam quidem nominis ſui memoriam poſt ſe reliquerunt; tituli autem eorum, & honoris inſignia debita ignominiæ labe aſperſi. Hæc generatim ab Euſebio recenſentur, nec niſi ea quæ conferunt ad inſinuandam ejuſdem Conſtantini pietatem, ac de navali prœlio nihil prorſus. Atque idem hucuſque ſuam produxit hiſtoriam; nec in aliis ſuis de Conſtantini vita ſcriptionibus quicquam amplius de Criſpo Cæſare, quem hic cum gloria voluit ſepeliſſe, prædicans pietate patri non imparem: abſtinuit poſt hac ab ejus mentione, ne ipſius nece patris gloriam obſcuraret, cui tantum viſus eſt hiſce ſuis lucubrationibus ſtuduiſſe. Quod vero ad præſens bellum confectum pertinet, a Zoſimo (b), quonam modo utroque prœlio eodem ferme tempore, Licinius terra marique victus ſit, prolixius enarratur: quæ ne ſubtraxiſſe lectori invidioſe videamur, quod Ethnici hominis hoſtiſque Chriſtianorum ſcriptio ſit, hic deſcribemus, ſed & digna cenſura notabimus.

(b) *Zoſim. l.2.*

VII. Nauticus apparatus.

Theſſalonicam (inquit) *acceſſit, & portu confecto, qui antehac ibi nullus erat, rurſum ad gerendum bellum contra Licinium ſe parabat. Naves enim, quæ ſingulæ triginta remis agerentur, ducentæ inſtruebantur, & onerariæ plures quam bis mille, peditum quoque centum & viginti, na-*

PAGIUS

& ſequenti Conſtantinum victorem Nicomediam ingreſſum eſſe. In Kalendario enim Lambeciano ad V. Kal. Novemb. habetur: EVICTIO TYRANNI; ad diem vero IV. Kalend. Novemb. ADVENT. DIVI. Quæ priora verba, cum de Maxentio intelligi non poſſint ut anno CCCVI. num. XII. oſtendi, ea de Licinio omnino interpretanda. Ea in urbe dum Conſtantinus moratur, atque in Orientis partes progredi feſtinat, nuntium accipit de Alexandrinæ Eccleſiæ, totiuſque Ægypti diſſidio ob *Arii* dogma & *Meletianorum* turbas, ut ipſemet ſcribit in epiſtola ad Alexandrum & Arium. Ac primo quidem *Hoſium* cum literis ſuis Alexandriam miſit, qui eos tumultus auctoritate ſua componeret. Verum *Hoſius*, cum aliquanto egiſſet Alexandriæ, re infecta ad Conſtantinum reverſus eſt. Quæ omnia intra menſium circiter trium ſpatium perfici potuerunt. Sed, cum Conſtantinus malum quotidie ingraveſcere cerneret, generale Epiſcoporum Concilium indicere decrevit, ut eo modo pacem Eccleſiæ reſtitueret. Eam in rem veredarios ſeu agentes in rebus per omnes Provincias direxit, qui Epiſcopos *Nicæam* Bithyniæ convocarent. Veredarii menſe Martio Imperatoris literas ad ſingulos Epiſcopos perferre potuere, & Epiſcopi ab ultimis tam Orientis, quam Occidentis partibus ante menſem Julium in Bithyniam venire, idque pedeſtri itinere, ut tradit Euſeb. in lib. 3. de Vita Conſtantini cap. 6. Græci Dominicam ſeptimam poſt Paſcha, eam ſc. quæ Pentecoſten proxime antecedit, vulgo vocant *Dominicam Sanctorum Patrum*. Ex quibus Valeſius in Notis ad lib. 3. Vitæ Conſtantini cap. 15. recte deducit, Concilium Nicænum non eſſe celebratum die XX. menſis Maii, ſed die XIX. Junii, ut infra oſtendemus, alioquin nimis anguſtum ſpatium relinqueretur ad eas res gerendas, quas Conſtantinus poſt debellatum Licinium egit. Concilio igitur Nicæno in eum diem rejecto, omnia quæ Hiſtorici acta referunt, ſine incommodo fieri potuere.

VII. *Licinio vita donatur.*

Licinius anno quidem CCCXXIV. debellatus, ſed nonniſi anno CCCXXV. Conſtantini juſſu occiſus. Nam, ut ſcribit Zoſimus, poſtquam Byzantii & Chalcedonenſes Conſtantino portas aperuiſſent, *Licinius* victus Nicomediam cum equitibus reliquis & paucis peditum millibus contendit. Cum autem Conſtantinus etiam *Nicomediam* obſideret, rebus deſperatis egreſſus urbe ſupplex Conſtantino factus eſt, poſtquam *Conſtantia* ejus uxor & ſoror Conſtantini veniſſet ad caſtra fratris, & marito vitam popoſciſſet & impetraſſet, inquit Anonymus Valeſianus, qui addit: *Ita Licinius privatus factus eſt, & convivio Conſtantini adhibitus: & Martiniano* (quem Licinius Cæſarem fecerat) *vita conceſſa eſt*

navalium, & equeſtrium copiarum ad decem millia cogebantur. Licinius, audito Conſtantini apparatu, dimiſſis ad nationes hinc inde nunciis, idoneas bello naves, & equitum peditumque copias inſtrui jubebat: ſine mora miſſæ ſunt ab Ægyptiis octoginta triremes, a Phœnicibus totidem, ab Jonibus, & Dorienſibus Aſiaticis ſexaginta: Cyprii triginta, Cares viginti, Bithyni triginta, Africani quinquaginta ſuppeditabant: Hæc de claſſium apparatu ac numero Zoſimus, qui mendax plane convincitur manifeſte, dum Africam ait ſuppeditaſſe Licinio triremes quinquaginta; cum ex mille locis ſuperius recitatis ſatis perſpicue ſit demonſtratum, ſtatim poſt debellatum Maxentium, ceſſiſſe Africam Conſtantino.

VIII. Conſtantini, & Licinii exercitus.

Sed proſequitur Zoſimus de apparatu Licinii orationem: *Peditum habebat ad centum, & quinquaginta prope millia, equitum quindecim millia, quos Phrygia, & Cappadocia præbebat. Et Conſtantini quidem claſſis erat in Pyreo, Licinii naves ad Helleſpontum. In hunc modum conſtitutis ab utroque nauticarum ac terreſtrium copiarum rebus, Hadrianopoli in Thracia caſtra Licinius habebat: & Conſtantinus e Pyreo ſuas naves e Græcia majorem partem collectas accerſebat. Simul terreſtri cum exercitu Theſſalonica progreſſus, propter ripam fluminis Hebri, qui ad levam Hadrianopolim alluit, caſtra faciebat; cum & Licinius ſuos inſtruxiſſet a monte, qui oppido imminet, ad ducenta uſque ſtadia, ubi .... fluvius Hebrus conjungitur: compluribus diebus adverſis utrinque caſtris exercitus ſubſtiterunt.*

IX. Bellum atrox inter Conſtantinum & Licinium.

Sed animadverſo Conſtantinus qua parte flumen eſſet artiſſimum, tale quiddam machinatur. Tigna de monte comportare jubet exercitum, funeſque nectere, quaſi pontem ſupra flumen facturus eſſet, ac per eum copias ſuas tranſportaturus: qua quidem re deceptis opinionibus hoſtium, & colle quodam conſcenſo, qui ſilvas habebat denſas, & abditis per eas tegendis idoneas; peditum ibi ſagittariorum quinque millia cum equitibus octoginta collocabat; deinde ſumptis ſecum duodecim equitibus, per fluminis anguſtias, qua tranſjici facillime poterat, Hebro ſuperato, improviſus in hoſtes irruit. Tum vero quidam cædi, quidam toto impetu terga dare; alii caſu inopinato territi, ore diducto conſiſtere propter hoſtis inexpectatam hanc tranſjectionem. Cum interim & equites cæteri toto cum exercitu ſecuri ad alteram ripam evaſiſſent, ingens hominum cædes accidit; nam ad triginta quatuor millia hominum ceciderunt. Sub occaſum Solis caſtra Conſtantinus cœpit; Licinius autem ſuis, quotquot ſane poterat, recollectis, per Thraciam properabat, ut ad claſſem perveniret. Cum illuxiſſet, omnes Licinii milites, qui arrepta fuga, vel in montem forte, vel in convalles ſe contulerant, Conſtantino in fidem ſe tradiderunt una cum iis, quos Licinius fugiens a tergo reliquerat. Eo Byzantium fuga delato, Conſtantinus hominem perſequens, Byzantium obſedit. Jam Conſtantini claſſis (ut diximus) e Piræo ſolverat, & in Macedonia ſtationem habebat; itaque navarchos accerſit, navibus ad oſtium Helleſponti adeſſe, juſſis. Ubi claſſis præſto jam eſſet, veluti impe-

PAGIUS *eſt. Sed Herculii Maximiani ſoceri ſui motus exemplo, ne iterum depoſitam purpuram in perniciem Reipublicæ ſumeret, tumultu militari exigentibus in Theſſalonica, juſſit occidi Martinianum in Cappadocia.* Ubi Auctor ille anonymus Cæſaris nomine Auguſtum intelligit, ut quandoque alii Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores. Sic Conſtantinum Eboraci omnium militum conſenſu Cæſarem creatum, & Licinium a Galerio Cæſarem factum ſcribit; cum tamen uterque tunc Imperator & Auguſtus dictus fuerit. Porro *Martinianum* a Licinio Auguſtum renunciatum, liquet ex Nummis apud Mediobarbum, in quibus legitur, D. N. MARTINIANUS P. F. AUG.

VIII. *Quot annis Licinius regnarit.*

Interfectus Licinius apud *Theſſalonicam*, ut non tantum Anonymus Valeſianus, & Zoſimus; ſed etiam Eutropius, Victor in Epitome, Euſebius in Chronico & Idacius in Faſtis. Quare, ut jam monui, Acta S. Baſilei Amaſenorum Epiſcopi, quæ ſub Joannis Nicomedienſis Presbyteri nomine circumferuntur, quibuſve Baronius

Baron. n. XVIII.

fidem præſtitit, ſuppoſitionem ſuam manifeſte produnt, cum Licinium in Galliis occiſum volunt. Interemtus autem *Licinius* anno trecenteſimo viceſimo quinto, ut diſerte Idacius in Faſtis teſtatur, & indicat Anonymus Valeſianus, quando ait, Licinium regnaſſe annos XIX. Imperium enim inierat menſe Novembri anni trecenteſimi ſeptimi. Quare anni illi utrimque incompleti numerandi, & interitus Licinii anno CCCXXV. omnino conſignandus. Idacio enim in Faſtis ſuffragatur Victor in Epitome, ubi inquit: *Hic Licinius annum dominationis fere poſt quintum decimum, vitæ proxime ſexageſimum occiditur.* In Hiſtoria Miſcellæ lib. II. ubi hic Victoris locus adducitur, habetur: *Annum fere poſt quartum decimum.* Sed prior lectio præferenda, annique illi XV. utrimque incompleti intelligendi, & a morte Galerii Maximiani, quæ anno CCCXI. contigit, illorum initium repetendum. Ex quo apparet, verum eſſe quod alibi monſtravi, Hiſtoriæ ſc. Auguſtæ Scriptores numerantes annos Imperatorum, qui per hæc tempora regnarunt, Imperium eorum quandoque exordiri ab obitu Imperatoris illius, qui primum inter eos locum obtineret; non vero ab eo tempore, quo ipſimet vel Cæſares, vel Auguſti nuncupati fuiſſent. Verum Licinium anno tantum CCCXXV. morte affectum ex iis, quæ mox de Conſtantini Monarchia dicemus, magis confirmabitur.

Quæri hic poteſt, an *Licinius* aliquando Chriſtianus fuerit. Hanc quæſtionem agitat Card. Noriſius in Diſſert. de Numiſmate Licinii cap. 5. reſpondetque, non exiſtimare ſe, Licinium Chriſtianæ Religioni nomen dediſſe; ſed Ethnicorum IX. *An Licinius Chriſtianus fuerit.*

imperatum fuerat, Conſtantini duces octoginta dumtaxat expeditiſſimis navibus, quæ triginta ſingulæ remis impellerentur, dimicandum cenſuerunt, quod is locus propter anguſtias magno navium numero eſſet opportunus. Abantus autem Licinianæ claſſis Imperator ducentis navibus invehebatur, & hoſtilium navium paucitatem vehementer contemnebat, quas ab omni parte ſe nullo negotio putaret incluſurum.

X. Bellum navale. *Sublatis utrinque ſignis, & porrectis in adverſos tendentibus; Conſtantini navarchi ſic ſuas agebant naves, ut hoſtem compoſite adorirentur. Abantus autem nullo ordine in adverſos impetum faciens, naves ſuas ob multitudinem in arctum coactas inter ſe collidebat, quodamque modo demergendas & varie perdendas hoſti præbebat. Denique multis militibus in mare præcipitatis, nox ſuperveniens navale prælium diremit; & alteri quidem ad Eleuntem Thraciæ appulerunt, alteri portum Æantium ingreſſi ſunt. Poſtridie ejus diei, cum vehementes Aquilonis flatus eſſent, Abantus egreſſus Æantio portu, navalem ad pugnam ſe parabat. Sed quod eæ triginta remorum naves, quæ ad oſtium Helleſponti ſubſtiterant, jam mandato ducum Eleuntem ſe contuliſſent; Abantus navium multitudine territus, de invadendis hoſtibus animi dubius hærebat. Circa meridiem flatus Aquilonaris remittebat, & exortus Auſter vehemens Licinii claſſem ad littus Aſiaticum repertam partim in ipſum littus ejecit, partim ſaxis impegit, partim cum vectoribus demerſit; ita quidem, ut hominum quinque millia, naves cum hominibus centum & triginta perirent, quibus e Thracia partem exercitus in Aſiam Licinius propterea tranſmiſerat, quod obſeſſis cum eo Byzantium præ multitudine nimis arctum fuiſſet.*

Cum autem in Aſiam navibus quatuor Abantus aufugiſſet, & navale prælium hoc modo pugnatum eſſet, iamque naves ad Helleſpontum appuliſſent, quæ varias merces & maximam commeatus copiam Conſtantini ducibus attulerant; univerſa illi cum claſſe ſolvebant, ut ſe cum iis, qui Byzantium obſidebant, conjungerent, & urbem mari quoque cingerent. Licinii pedites, cum ne conſpectum quidem nauticarum illarum copiarum ſubſtinuiſſent, navigia nacti, Eleuntem diſceſſerunt. Conſtantinus obſidionem urgens, cum aggerem paris cum muro altitudinis excitaſſet, & turres ligneas ipſo muro ſublimiores in aggere conſtituiſſet, de quibus muri defenſores telis petebantur, ut arietes, aliæque machinæ muro citra periculum admoverentur, urbem omnino capere cogitabat. XI. Licinius ubique victus.

XII. Licinii nova conſilia. *His Licinius ad inopiam conſilii redactus, ſtatuit, deſerto Byzantio, & ibidem exercitus infirmiori parte relicta, cum maxime idoneis, qui & benevolentiam ei ſuam probaverant, Chalcedonem Bithiniæ quamprimum ſe recipere. Nam fieri poſſe credebat, ut rurſus ex Aſia collecto exercitu dimicaret: quamobrem navigio Chalcedonem delatus, adjunctum ſibi ſocium periculi Martinianum, qui ordinum Palatinorum dux erat (Romani Magiſtrum Officiorum vocant) Cæſarem dicit, & cum exercitu Lampſacum mittit, impediturum quo minus hoſtes e Thracia tranſirent ad Helleſpontum; ipſe copias ſuas in collibus, & ſitis ad Chalcedonem faucibus collocat. His rebus intento Licinio; Conſtantinus, qui & onerariarum, & bellicarum navium ingentem numerum haberet, & per has adverſo littore potiri vellet, veritus inacceſſas onerariis præſertim navibus Bithynici littoris oras, celoces, & cymbas quam citiſſime ſtruit, & iis ad promontorium Sacrum, quod dicitur, ad oſtium Ponti ſitum,*

PAGIUS corum erroribus, & quidem ſemper, adhæſiſſe; quod Nummi ejus ab eo tempore, quo Aſiam obtinuit, hac ſubſcriptione obſignentur: IOVI CONSERVATORI; & certum ſit, Licinium perſecutionem adverſus Chriſtianos inſtituiſſe. Præterea Euſebius in lib. 2. Vitæ Conſtantini cap. 5. recitat Orationem, quam Licinius ad milites habuit in ſecundo bello contra Conſtantinum geſto, priuſquam aciem contra hunc inſtrueret. *Viri*, inquit, *amici & commilitones; ſiquidem quos colimus, & quos ab ultimis uſque majoribus colendos accepimus, Dii ſunt patrii. Iſte vero, qui adverſarum nobis partium copias ducit, moribus, inſtitutiſque majorum violatis, ad impiam nullos credentium Deos opinionem deſcivit, peregrinum quendam neſcio unde quæſitum temere amplectens Deum.* Ex quibus patet, Licinium Deorum cultui a majoribus accepto ſemper adhæſiſſe. Ita Card. Noriſius.

X. Sed Licinium ante ultimum illud bellum Chriſtianum fuiſſe diſerte teſtatur Sozomenus in lib. 1. cap. 7. ubi poſtquam ſuperiori capite de priori bello Liciniano locutus eſt, ait: *Licinius, qui ante Religionem Chriſtianam coluerat, poſt cladem illic acceptam animo mutatus, multos Sacerdotes, qui in ſuis partibus degebant, graviter afflixit.* Addit Sozomenus: *Præterea cum iterum pugnaturus eſſet adverſus Conſtantinum, victimis & divinationibus ad futurum bellum ſe præparabat, ſeductuſque a quibuſdam, qui victoriam ipſi pollicebantur, ad Gentilium ſuperſtitionem deſcivit.* Ad hæc, Licinius poſt victum Maximinum infenſiſſimum Chriſtiani nominis hoſtem, *cum Antiochiam veniſſet, in Jovis Philii Sacerdotes ſevere animadvertit, ac omnes qui adverſus Religionem noſtram inſolenter debacchati fuerant*, inquit Euſebius lib. 9 cap. II. Inſuper Orator in dedicatione celeberrimi templi Tyri anno Chriſti CCCXV. pro concione tum Conſtantinum, tum Licinium, cui ea urbs parebat, concelebrans, ait apud Euſebium lib. 10. cap. 14. *Adeo ut, quod nunquam antea contigerat, ſummi Imperatores honoris illius, quem Dei beneficio acceperunt, ſibi conſcii, jam in mortuorum ſimulacrorum faciem conſpuant, & profanos Dæmonum ritus conculcent, ac vetuſtum errorem a majoribus traditum irrideant; unum verum Deum cum erga omnes, tum in ſe ipſos maxime beneficum agnoſcant*, &c. *Licinius Chriſtianus uſque ad ultimum ejus bellum.*

Chriſtum

ſitum, quodque Chalcedone ducentis ſtadiis abeſt, navigat; & expoſitis ibi copiis, quoſdam in colles aſcendit, ac in iis aciei ſtruendæ locum capit.

XIII. Licinius iterum vincitur. *Licinius, quamquam ab hoſte Bithyniam teneri cerneret: tamen ut vir omnibus periculis exercitus, Lampſaco Martinianum accerſit; & milites cohortatus, quibus ſe præiturum diceret, ordines ad pugnam inſtruit; oppidoque egreſſus hoſtibus jam paratis occurrit. Acri pugna in locis Chalcedoni & Fano interjectis inita, longe Conſtantini pars ſuperior erat; quæ hoſtes ingenti cum impetu adorta, tantam cædem edidit, ut de centum, & triginta millium numero vix triginta millia evaderent. Cum primum hæc eveniſſent, Byzantii Conſtantinum portis apertis excipiebant: idem & Chalcedoniis factitantibus; Licinius victus Nicomediam cum equitibus reliquis, & paucis peditum millibus contendit.* Inter hæc auctor tradit a Conſtantino exceptum Hormiſdam regio ſanguine procreatum fugientem e Perſide; atque mox ſubdit.

XIV. Licinii interitus. *Cum autem Conſtantinus etiam Nicomediæ Licinium obſideret; rebus ille deſperatis, quod etiam ſciret nullas ſibi reſtare juſtas, & ſatis amplas ad dimicandum copias, egreſſus urbe, ſupplex Conſtantino factus eſt, & ad eum allata purpura, Imperatorem ac Dominum clamabat, veniamque præteritorum poſcebat: nam vitam ſibi certo pollicebatur, cujus nomine jusjurandum uxori ejus a Conſtantino præſtitum fuerat. Martinianum Conſtantinus ſatellitibus ſuis occidendum tradidit; Licinio Theſſalonicam ablegato, velut iſtic ſecure victuro: neque multo poſt ei, violata jurisjurandi religione (quod quidem Conſtantino non inſolens erat) laqueo vitam ademit:* Hæc Zoſimus, pergens alias coacervare in eumdem Conſtantinum contumelias, de quibus ſuo loco dicturi ſumus. Cæterum de nece Licinii cauſam illam plures numero, & digniores fide auctores afferunt, ſic eum contra pacta conventa necari juſſum, quod idem Licinius, ut ſæpe fecerat, res novas, ſolicitans barbaros, clanculum moliretur.

XV. Hic non prætermittendum de divino favore dicere, qui in cunctis prœliis manifeſtis ſignis Conſtantino jugiter aſpiravit. Zonaras (a) enim de his agens, hæc ait: *Ferunt Conſtantinum in prœliis cum Licinio & Maxentio commiſſis vidiſſe armatum equitem ſignum Crucis pro vexillo ante aciem ſuam præſeferentem; ac rurſus Hadrianopoli duos ei viſos adoleſcentes, qui hoſtium phalanges cæderent; item circa Byzantium noctu, omnibus dormientibus, conſpectum ab eo ignem, qui fulguris inſtar vallum exercitus ſui colluſtraret; quibus oſtentis, in eam ſententiam adducebatur, ut crederet ſucceſſus illos rerum, & victorias ſibi divinitus offerri:* Hæc Zonaras. Plurimum contuliſſe ad Chriſtianam religionem latius dilatandam tot tamque præclaras Conſtantini victorias, teſtatur Sozomenus (b); utpote quod non tam imperatores, quam contrariæ inter ſe religiones viderentur bellum ſuſcepiſſe, cum quiſque eorumdem Imperatorum e ſua quam colebat, veramque putabat, divinum numen ſibi affore propitium, jugibus expeteret votis ac precibus.

Viſione Conſt. prælianti oſtenſæ.

(a) Zonar. Annal. t. 3.

(b) Sozom. l.1.c.7.

XVI. Licinii rebus finem impoſituri, de nece ejus, ac tempore, quo regnavit, & vixit, quid ſcribat Aurelius Victor (c), hic addamus, moreſque ejus ab eodem recenſitos, tamquam dignum homine epitaphium: *Hic* (inquit) *Licinius annum dominationis fere poſt XIV. vitæ proxime LX. occiditur, avaritiæ cupidine omnium peſſimus, neque alienus a luxu venereo, aſper admodum, haud mediocriter impatiens, infeſtus litteris, quas per inſcitiam immodicam virus ac peſtem publicam nominabat, præcipue forenſem induſtriam: agrariis plane, ac ruſticantibus, quia ab eo genere ortus altuſque erat, ſatis utilis, ac militiæ cuſtos ad veterum inſtituta ſeveriſſimus, ſpadonum, & aulicorum omnium vehemens domitor, tineas ſoriceſque Palatii eos appellans:* Hæc Victor. Sed & Julianus Apoſtata in Cæſaribus, cum de Licinio agit, tradit eum ob multa atque turpia ſcelera, quæ patravit, a deorum, & bonorum Principum conſortio excluſum fuiſſe.

(c) Aurel. Victor. in Conſtant.

Mores Licinii.

XVII. Quod vero pertinet ad annos ejus Imperii; Victor cum ait Imperium propagaſſe uſque ad annum decimumquartum, in dubium nonnihil revocari poſſe videtur; nam cum ex iis quæ ſuperius dicta ſunt, conſtet eum imperare cœpiſſe anno ſecundo

Anni Imperii Licinii.

PAGIUS *Chriſtum Dei filium univerſorum Regem eſſe profiteantur.* Profecto vix mihi perſuadere poſſum, Euſebium vel quemlibet alium (hujus enim Orationis Auctor incertus, quidquid Valeſius in Notis dicat) hæc coram numeroſa Paſtorum corona proferre auſum fuiſſe, niſi *Licinius* tunc Chriſtianam Religionem eo modo, quo Conſtantinus nondum Catechumenus, profeſſus eſſet.

XI. Denique Triſtanus tom. 3. Commentarior. Nummum *Licinii* exhibet, in quo cernitur labarum, ſeu vexillum militare cum hinc inde proſtratis captivis, in cujus ſumma extat crux, & in labaro hi characteres: VOT. XX. Exiſtimat autem Triſtanus, Licinium in Conſtantini gratiam labarum & crucem uſurpaſſe. Patinus tamen in Numiſmatis Impp. pag. 459. ſimile Numiſma exhibet, ſed non crucem in eo, verum tres veluti globulos cerni dicit, ſuperiorem pali partem in cuſpidis figuram ornantes. Additque plura ejuſmodi vexilla in Nummis Licinii repræſentari abſque cruce. Nummi, in quibus vexilla abſque cruce ſignata, percuſſi viden-

Ex Nummis Licinii ejus Religio certo deduci non poteſt.

do Imperii Conſtantini, Domini vero trecenteſimo ſeptimo; cumque certum ſit, ipſum hoc anno apud Nicomediam victum; nonniſi ejus Imperii annos undecim numerare licet, & fortaſſe duodecimum inchoatum. Nec aſſentimur iis qui eum uſque ad annum decimumſextum ſupervixiſſe putarunt. At alia prorſus, ac plane diverſa ratio eſt, numerare annos, quibus vixit Imperator factus, licet ab Imperio depoſitus, uſque ad obitum, vel quibus imperavit. Ex iis inſuper quæ dicta ſunt, colligere æque licet, quam mendoſum ſit Euſebii Chronicon in fine, cum ibi ponatur bellum Cybalenſe adverſus Licinium anno ſeptimo Imperii Conſtantini, undecimo vero ejuſdem habeatur perſecutio ipſa a Licinio excitata, quam tamen ſuo loco poſitam non negamus.

XVIII. De Licinii exitu variæ ſententiæ. De Licinii autem exitu diverſa plane ſcripta habentur a Johanne presbytero Nicomedienſi, qui his ipſis temporibus vivebat: ipſe enim in hiſtoria, quam ſcripſit de rebus geſtis, & martyrio S. Baſilei Epiſcopi Amaſeni, de eodem Licinio hæc habet (*a*): *Licinium vero cum fere ad mortem uſque Imperator Conſtantinus caſtigaſſet, regali & quacumque alia principatus poteſtate privatum in Galliam demandavit, ut in illa regione habitaret: eo enim quod ejus affinis erat, illum morte punire noluit, qui jure millies mori debebat. Ei autem, toto audiente Senatu, dixit: Luge, & pœnitentiam age ob ea quæ auſus es; boniſque operibus ſtudens, ab illis numquam deſiſte: fortaſſe Deus propitius & benevolus tibi erit, qui omnis benevolentiæ expers, & inſidiator fuiſti; fortaſſe & ſempiternæ pœnæ ſententiam aufugies: hæc tunc ipſe. Nihilominus tamen divina pœna vehementer illum exagitavit. In ea enim regione, ad quam miſſus eſt, difficilia quædam ulcera, remedia ejus malitiæ congruentia, ſimilem illi quam Maximinus paſſus fuerat, plagam intulerunt. Cum autem graviter ingemiſceret, & ſolum ac verum Deum a ſe reprobatum fuiſſe confeſſus eſſet, ex hac vita miſer avulſus fuit:* Hucuſque ibi de Licinii exitu vita anteacta digno. Cæterum (quod dictum eſt) omnes teſtantur; eum a Conſtantino eſſe necatum contra jusjurandum ipſi præſtitum, ut privatam vitam agere ſineretur. Quoto autem anno Imperii Conſtantini Licinius (utcumque acciderit) ex hac vita migrarit, nullibi certa eſt mentio, niſi apud Euſebii Chronicon, in quo longe poſt bellum Cybalenſe, anno decimooctavo Conſtantini occiſus ponitur: a Victore (*b*) autem, & a Socrate (*c*) haud multo poſt ab eo tempore, quo victus eſt, traditur eum eſſe necatum.

(*a*) Apud Sur. die 26. Apr.

(*b*) Vict. in Conſt.

(*c*) Socr. l. 1. c. 2. in fin.

XIX. Quid autem poſt Nicomedienſe poſtremum adverſus Licinium certamen contigerit Conſtantino in expugnatione Byzantii, Nycephorus (*d*) narrat his verbis: *Nicomedia ſolvens Conſtantinus, bellum eis intulit: Byzantii porro cum cervicem ei ſummittere, & tributum pendere nollent, procaciterque Romanæ ſervitutis jugum excuterent, res ad manus pervenit; ac prœlio commiſſo, ſex millia primo in Conſtantini exercitu, deinde conflictu altero tria alia rurſum millia hominum cæſa ſunt. Quo fortunæ ſucceſſu Byzantii ſublati, ut copias Romanorum omnes conciderent, diſpiciebant. Pauci namque eo tempore cum Imperatore milites erant, omnibus fere, exiguo excepto numero, ad præſidium Romanæ ditionis, quod de Perſarum expeditione & incurſione nunciatum eſſet, miſſis. Veſpera diei erat, & Imperator languidus & mæſtus, inopia conſilii, continuo oculos ad cælum intendit; atque ibi rurſum, itidem ut Romæ, cum contra Maxentium bellum gereret, ſcripturam ſtellarum ordine atque diſtinctione conformatam vidit, hoc ſignificantem: Invoca me in die tribulationis; eruam te, & liberabo te, & glorificabis me. Stupore igitur percitus, rurſus oculos in cælos ſuſtulit, & iterum Crucem ſtellis ſicuti antea effigiatam in cælo, & inſcriptionem circum eam conſpexit, cujus hæc verba erant: In hoc ipſo ſigno hoſtes omnes vinces. Et confeſtim in memoriam ei, quæ ante acciderant, venere. Poſtridie ergo claſſicum canere juſſit, prœliumque rurſum cum Byzantiis commiſit; & quod trophæum, & ſignum Crucis præferri in acie mandaſſet, fortiter illos vicit, ſimulque urbem ipſam cæpit. Victoriæ autem ejus trophæum, & ſignum eo loco ſtatuit, ubi nunc porphyretica ejus columna in magnam amplitudinem ampliter excurrit:* Hucuſque Nicephorus. De Byzantiis vero, quam ægre tulerint ſemper Romanorum jugum, & quam munitiſſima eſſet urbs, diutina ejus obſidio, & oppugnatio a Severo Imperatore olim facta certam fidem faciunt. Liberæ enim condi-

(*d*) Niceph. l. 7. c. 47.

De bello Byzantino & cœleſti viſione.

PAGIUS dentur poſtquam Licinius Chriſtianam Religionem deſeruit; alii vero ante illud tempus. Idem Patinus *Licinii junioris* Nummum profert, in quo ſunt hi characteres: P. TR. id eſt, *percuſſus Treviris*; circum legitur: VIRTUS EXERCIT. In ima labari parte ſunt duo captivi, & in labaro legitur, VOT. XX. cruce ſuper labarum depicta. Cuſus hujuſmodi Nummus in urbe Trevirenſi, quæ Conſtantino parebat, idque vel anno CCCXVII. quo Licinius junior a Conſtantino Cæſar dictus eſt; vel anno CCCXXI. aut inſequenti, quo ille Quinquennalia celebravit. Et tamen jam ab anno CCCXIX. quo cœpta perſecutio Liciniana, Conſtantinum inter & Licinium pax rupta erat. Quare ſicut Licinii junioris Numiſmata crucem præferunt, etiam poſtquam pater a Fide deſcivit, ſic & in Licinii Numiſmatis, etiam quando Chriſtianis favebat, percuſſis, legitur: IOVI CONSERVATORI. Quæ inſcriptio a Licinio uſurpari

ditionis quondam civitas ad libertatem conſequendam ſemper aſpirare conſuevit. Tot autem tantaque de cæleſtibus viſionibus Conſtantino ibi oſtenſis a Nicephoro recitatis maluiſſem ab eodem recentiore auctore antiquorum teſtificationibus confirmata; ſcimus tamen Euſebium in oratione habita de Conſtantini laudibus conſtanter affirmare, divinas illi viſiones non ſemel, ſed (ut ait) ſæpenumero illuxiſſe.

XX. Quomodo autem, extincto Licinio, ſub uno Chriſtiano Imperatore omnes Romani Imperii populi coeuntes tranquilliſſimo rerum ſtatu potiti ſint, Euſebius narrat his verbis (a): *Porro impiis hominibus e medio ſublatis, & poteſtate tyrannica deleta, mundus de reliquo veluti Solis claritate colluſtratus fuit; univerſæque Orbis terræ partes, quæ Romanorum parebant ditioni, in unum coaluerunt: quinetiam dum gentes quæ Orientem occupabant, alteri parti adjicerentur, & uno generali principatu tamquam capite quodam totum corpus adornaretur, unius Imperii poteſtas per omnes pervaſit: illuſtres præterea lucis ex pietate naſcentis ſplendores, iis, qui antea in tenebris, & mortis umbra conſediſſent, & lætos, & ſerenos dies impertierunt: neque erat ulla amplius præteritorum malorum recordatio; quippe omnes ubique victorem hymnis celebrabant, hucuſque conſervatorem ſolum Deum ſe agnoſcere fatebantur. Iſte Imperator univerſo pietatis genere eximius, & Victor egregius (hanc enim appellationem, cognominis loco, victoriæ ſibi a Deo contra hoſtes, & inimicos donatæ maxime proprie convenientem invenit) Orientem recuperavit; & unum conjunctum cohærentemque principatum, more veteri Romanorum, ſibi ipſi ſubjecit; ac non modo Deum omnibus qui in imperii ſui finibus continebantur, palam prædicare cœpit; verum etiam univerſum mundum gubernaculis ſingularis poteſtatis, quæ Romanorum ditionis erat propria, præclare admodum adminiſtravit. Malorum porro, quæ antea cunctos mortales oppreſſerant, metus ſublatus fuit; & qui ante fracto animo, & demiſſo fuerunt, hilari vultu, obtutuque læto, alter alterum aſpexerunt. Tum choreis, & hymnis primum Deum ſummum omnium Regem eſſe prædicarunt, deinde Victorem Conſtantinum, ejuſque filios modeſtiſſimos, Deoque caros Cæſares acclamationibus continuis extulerunt. Erat jam veterum malorum, & impietatis cujuſque oblivio, jam ſuavis præſentium honorum uſus, & delectatio, jam jucunda futurorum expectatio:* Hucuſque Euſebius.

(a) Euſeb. Vit. Conſt. l.2. c.19.

In Monarchia Conſtantini pax ſumma.

XXI. Quibus vero legibus exulem religionem Chriſtianam Conſtantinus reſtituerit, Orientalemque Eccleſiam dira perſecutione proſtratam erexerit, idem auctor fuſius enarrat his verbis (b): *Jam apud nos, ſicut etiam pridem apud eos qui alteram Orbis partem obtinent, Imperatoris decreta plena humanitatis divulgata; jam leges, quæ & claram ſanctimoniæ erga Deum ſignificationem dare, & non obſcura bonorum cujuſque generis indicia cujuſque oculis ſubjicere videbantur; neque ſolum provincialibus cujuſque nationis ea quæ erant ad vitam accommodata utiliaque largita ſunt; ſed etiam Dei Eccleſiis, quæ convenientia putabantur, rite præſcripſerunt.*

(b) Euſeb. ibid. c.20.

Conſtantini leges pro Chriſtianis.

XXII. *Nam primum omnium illos qui a Præfectis cujuſque Provinciæ, propterea quod idolis immolare recuſaverant, e patriæ finibus pulſi, inque exilium eiecti fuiſſent, domum revocaverunt; deinde eos qui variis eamdem ob cauſam eſſent adjudicati miniſteriis, liberarunt; præceperuntque, ut qui fuiſſent facultatibus ſpoliati, eas denuo reciperent. Quin etiam qui tempore perſecutionis animi tolerantia in tormentis pro Deo perferendis nobilitati, aut metallis excruciandi addicti, aut ad inſulas incolendas condemnati, aut ad publica Imperii opera obeunda vi compulſi fuiſſent, per eaſdem leges ipſis omnibus miſeriis ex inſperato fuere liberati. Eos etiam qui propter conſtantem pietatis confeſſionem eſſent de militaris dignitatis gradu dejecti, benignitas Imperatoris ex ea contumelia rurſus evocavit, libera optione data, vel ædes recipiendi, & prioribus honoris ornamentis potiundi cum dignitate, vel vita tranquilla contentis ætatem ab omnibus miniſteriis vacuam degendi. Eos item qui fuiſſent ad muliebria officia ſerviliter obeunda, quo dedecore, & ignominia afficerentur, condemnati, pari ratione atque cæteros, liberavit. Atque iſta fuerunt de iis hominibus, qui incommoda hæc ſuſtinuiſſent, Imperatoris edicto ſancita.*

Revocantur exules Chriſtiani.

De

PAGIUS

pari potuit in gratiam ſubditorum maxima parte Gentilium. Demum, ſi *Licinius* Chriſtianus non fuit, Religionem tamen Criſtianam doloſe ſimulavit; quæ ſententia fuit Theophanis in Chronico anno XII. Conſtantini. Neque enim aliquid hac in re certi.

XII. Ad num. XX. & ſeqq. *Monarchia* Conſtantini male dicitur a Baronio hoc anno inchoata. Verum quemadmodum Licinianum Imperium aliquot annis mutilare coactus eſt, morte ejus in præſentem annum collata; ita & *Conſtantini* Monarchiam citius quam par erat, inchoavit; neque enim ea ab alio anno quam CCCXXV. initium duxit; ex quo & magis confirmatur quod ſupra diximus, Licinium nempe uſque ad eum annum vitam protraxiſſe. Victor enim de Cæſaribus ait, Conſtantinum e vivis exceſſiſſe *anno Imperii triceſimo ſecundoque*, (utroque nempe extremo incompleto pro integro numerato) *cum totum Orbem tredecim tenuiſſet.* Tota difficultas eſſe poteſt, an Conſtantinus anno trecenteſimo viceſimo quarto, an vero trecenteſimo viceſimo

Conſtantini Monarchia.

quin-

XXIII. *De facultatibus autem piorum, qui in perſecutione mortem obiiſſent, definite etiam præſcripſit (a) Imperatoris lex. Nam ſanctorum Dei martyrum fortunas, qui in fidei confeſſione ſupremum vitæ diem egiſſent, a cognatis poſſideri præcepit. Quod ſi nullus ipſis ſupereſſet ſanguinis communione conjunctus; ut Eccleſiæ eorum hæreditates adirent. Porro autem, quæ bona Chriſtianorum antea in Ærarium relata, & ex eo aut venditione, aut gratuito ad aliorum uſum abalienata fuiſſent, quæve in illo ipſo adhuc reperta eſſent, dominis denuo reddi debere, munificum Imperatoris edictum in mandatis dedit. Atque benignæ Imperatoris leges paſſim divulgatæ non ſolum Eccleſiæ Dei, & populo Chriſtiano tot tantaque beneficia præſtiterunt, verum etiam infidelibus populis, & cunctis gentibus, alii præterea multitudini prope infinitæ Imperatoris magnificentia elargita eſt. Unde omnes, qui in noſtris regionibus auditione ſolum accepiſſent ea quæ jam antea fuerant in altera parte Romani imperii geſta; eoſque qui iſtis affecti fuiſſent beneficiis, beatos putarent, optarentque, ut ipſi tandem paribus potirentur; cum eadem ipſis etiam ante oculos verſarentur, ſe quoque in beatorum numero duxerunt; & ſunt ingenue confeſſi, tantum tamque præclarum Imperatorem tamquam rem quamdam novam, & prope inauditam (qualem nulla ætas, quam Sol viderit aliquando, cognovit) mortali hominum generi apparuiſſe. Atque iſti hoc animo fuerunt.*

(a) Euſeb. Vit. Conſt. l. 2. c. 21. 22. 23.

Quid decretum de bonis Chriſtianorum.

Poſtquam vero omnes gentes Dei Patris virtute Imperatori ſubjectæ fuerunt, bonorum ſibi ſuppeditatorum largitorem omnibus palam prædicavit; eumque victoriarum, quas eſſet conſecutus, auctorem, & non ſe ipſum, agnoſcere, conſtanter teſtificatus eſt; hocque ipſum per edicta, quæ Latinis Græciſque litteris mandata erant, & ad omnes gentes miſſa, manifeſto denuntiavit. Atque noſtram orationem hac de re inſtitutam veram eſſe, ſi in ipſa edicta forte incideris, facile cognoſcas licet. Duo quidem erant, alterum Eccleſiis Dei, & populo Chriſtiano, alterum populis infidelibus ſingulas Civitates incolentibus miſſum. Quod quidem, utpote ad præſens argumentum valde accommodatum, hoc loco recitare, conſentaneum arbitror, ad eum ſane finem, uti ejus formula hiſtoriæ monumentis prodita maneat, reſerveturque ad poſteritatem; quandoquidem & ad veritatis plurimum, & ad noſtræ orationis confirmationem non minus afferre videtur adjumenti. Deſcripta eſt enim ex primo exemplari ipſius edicti auctoritate Imperatoris confirmati, & ejus dextra ſubſcripti, eaque tamquam ſigillo ad fidem huic noſtro ſermoni faciendam obſignati; quod quidem exemplar apud nos cuſtoditum eſt. Edictum autem ejuſmodi ponitur (*b*): XXIV.

Accepta fert Deo cuncta Conſtantinus.

(b) Apud Euſeb. in Vit. Conſt. l. 2. c. 25. uſque ad 41.

VICTOR CONSTANTINUS MAX. AUG. PROVINCIALIBUS PALÆSTINÆ S.

XXV. *Quamquam erat olim, veterum memoria, apud eos qui recte, & ſincere de Deo optimo maximo ſentiebant, evidens & perſpicua differentia, quæ omnem dubitationem longe ab hominum mentibus diſpulit, quæque etiam quantum interſit inter eos qui auguſtiſſimam Chriſti religionem ſtudioſe obſervant, & eos qui eamdem oppugnant, atque adeo deſpicatui ducunt, accurate diſtinguebat; tamen jam & argumentis illuſtrioribus, & ſplendidioribus rebus geſtis, tum hujus dubitationis inſcitia, tum quæ ſit præpotentis Dei vis perſpicue patefit. Quando quidem hos qui fideliter ſanctiſſimam Chriſtianorum legem, & diſciplinam colant, nullumque illius præceptum violare audeant, magna bonorum affluentia, & robur firmiſſimum ad præclaros conatus cum bona ſpe ſuſcipiendos accommodatum, illos autem qui impia mente imbuti ſunt, eventus etiam ipſorum inſtitutis conſentanei ſequuntur. Quod ſi quiſquam, qui neque Deum bonorum auctorem agnoſcere, neque officia honeſtati congruentia colere, in animum induxerit, aliquid boni ſit conſecutus; eventa rerum ab ipſo gerendarum fidem orationi noſtræ facile facient. Ac ſi quis ſuperiora tempora hucuſque continuata animo percurrat, & priores res geſtas acie ingenii contempletur; reperiet, omnes qui fundamentum rerum gerendarum in juſtitia, & bonitate poſuerint, conatus ſuos ad felicem exitum perduxiſſe, & tamquam ex ſuavi quadam radice dulciſſimum fructum percepiſſe; at qui iniqua facinora edere aggreſſi ſint, & nullam piam ſanctamque cogitationem erga humanum genus aliquando ſuſceperint; ſed homines exilio mulctare, illis contumelias facere, bona publicare; cædes & multa*

Edictum Conſtantini poſt victum Licinium.

PAGIUS quinto totius Orbis Romani Imperium adeptus fuerit, cum ab utroque anno ad Conſtantini obitum anni tredecim numerari poſſint. Gothofredus in Chronologia Codicis Theod. ubi Licinium anno CCCXXIV. & debellatum & occiſum dicit, ab eo etiam anno Conſtantini *Monarchiam* auſpicatur. Quam ſententiam amplecti coguntur, quicumque cum illo Licinii excidium anno CCCXXIV. contigiſſe putant.

XIII. Verum tam Conſtantini Monarchia, quam Licinii interitus ad annum CCCXXV. certo pertinent, quod liquet ex loco Theodoreti lib. 1. cap. 1.

Anno CCCXXV. inchoata fuit.

multa ejus generis mala inferre effrænate moliti ſint, & neque illos aliquando pœnituerit, neque mentem ad meliora converterint, ſupplicia appoſite ipſorum ſceleribus reſpondentia ſubiiſſe. Atque iſta neque temere, neque ſine ratione eveniunt.

XXVI. Spes fidelium firma.

Qui autem animo recte ex juſtitiæ regula inſtituto ad res gerendas ſe conferunt, & timorem Dei optimi maximi aſſidue animo complectuntur, & firmam erga ipſum fidem retinent; & errores, periculaque, quæ in præſenti vita objiciuntur, ſpe illa de rebus futuris oſtentata, poſteriora ducunt; hi, licet ad tempus adverſis rebus, & incommodis affligentur, tamen quia pro certo perſuaſum habent, honores ſibi multo majores in poſterum reſervatos, caſus qui incidunt fortuito neutiquam ægre, & graviter ferunt; ſed quo aſperioribus divexantur moleſtiis, hoc illuſtriora gloriæ inſignia aſſequuntur. Qui vero, juſtitiæ norma cum dedecore rejecta, Deum optimum maximum non agnoverint; & eos qui illum ſunt fideliter conſectati, contumeliæ, & ſupplicio intolerabili objicere non dubitarint; neque illorum gratia, quibus ob talem cauſam pœnas irrogaſſent, ſe quidem miſeros, illos autem felices, & beatos (utpote qui, etiam dum tam dira tormenta ſubibant, pietatem erga Deum firme retinerent) judicarint; iſtorum certe copiæ complures conciderunt, multæ in fugam converſæ ſunt, omnis denique bellica expeditio ab his ſuſcepta ad extremam cladem prolapſa.

XXVII. Unde mala proveniant orbi.

Ex hujuſmodi ſceleribus bella peſtifera exorta, ex hujuſmodi vaſtitates pernicioſæ; inde etiam diminutiones rerum ad vitæ uſus neceſſariarum, inde malorum ejuſmodi nequitiam inſequentium multitudo; inde duces tantæ impietatis editi, qui quidem, vel extremis ærumnis exantlatis, extremam miſeriam perpeſſi ſunt; vel vitam turpiſſimam degentes, eam poſtea cum ſupplicia ſuis nequitiis apte & æqualiter convenientia ſuſtinerent, morte graviorem eſſe, facile agnoverunt; nam quo vehementius quiſque eorum, temeritate quadam inductus, ad divinam Chriſtianorum legem & diſciplinam expugnandam (ſic enim putabat) vehementius acriuſque incubuit, hoc certe plus hauſit calamitatis; uſque adeo, ut ſingulis ipſorum non modo hujus vitæ acerbitates, ſed etiam graviſſimus ille metus ſuppliciorum, quæ ſe expectarent apud inferos ſubituros, maximam ſane afferret moleſtiam. Proinde cum tanta, & tam gravis impietas per humanas res permanaret, & Reſpublica velut a morbo quodam peſtifero in periculum funditus intereundi veniſſet, & ob eam cauſam magna eaque ſalutari curatione egeret; quodnam, quæſo, remedium divinum numen (illud quidem omnino numen putandum, quod ſolum & re ipſa eſt, & univerſo temporis ſpatio ſatis virium ad opem ferendam in ſe continet) quod, inquam, remedium, aut quam rationem ad Orbem terrarum ex his malis eripiendum excogitavit? Dicam equidem; quippe beneficia a Deo optimo maximo in nos collata ingenue agnoſcere, eaque egregie prædicare, re vera glorioſum eſt. Deus quidem certe, cum meum miniſterium accurate quale eſſet exploraſſet, idemque ad ipſius voluntatem explendam idoneum cenſeret, eodem utens, & a mari Britannico, illiſque partibus, ubi Sol rato curſu confecto, neceſſario occidit, initium faciens; eximia quadam potentia, & virtute omnia mala, quæ homines premebant, profligavit, & e medio prorſus ſuſtulit; adeo ut mea opera ac diligentia tum humanum genus ad cultum auguſtiſſimæ legis, & diſciplinæ revocatum eſſet, tum fides ſanctiſſima permagnas, ipſo Deo duce faceret progreſſiones.

XXVIII. Conſilium Conſtantini proficiſceudi in Orientem.

Idcirco cum exploratum habeam, eum hoc miniſterium omnium facile præſtantiſſimum mihi tamquam quoddam ſuæ ſingularis erga me benevolentiæ inditium commiſiſſe; non me ipſum diſſolutum in eo ſedulo exequendo, quo illi gratiam referam præſtabo. Et propterea ad regiones in Oriente ſitas (quæ quidem Orbis pars quo aſperioribus calamitatibus implicata tenetur, eo majus firmiuſque auxilium a nobis implorat) iter jam ſuſcipere animus eſt. Quippe univerſam omnino vitam, & id totum quo ſpiritum duco, atque adeo omnes animi vires, quæ in intimo pectore inſident, Deo optimo maximo a me deberi, pro certo perſuaſus ſum. Et quamquam profecto non ſum inſcius, eos qui ſpem in rebus cæleſtibus vere & ex animo ponant, hominum benevolentia neutiquam indigere; & qui eam in Dei domicilio conſtanter, & firme collocarint, quique quo magis ſe a rerum caducarum fragilitate ſceleribuſque omnibus ſejunxerint, hoc plus dignitatis adepturi ſint; tamen graves neceſſitates ad tempus eorum cervicibus impoſitas, & ſupplicia parum hominum naturæ conſentanea, ab eis qui nec culpæ alicujus affines, nec criminis cujuſquam rei

PAGIUS cap. I. deducto, neminique huc uſque obſervato: εὐσέβιος μὲν ὢν ὁ παλαιστῖνος θεοφιλοῦς βασιλείας, τὰ ταῖς ἐκκλησίαις, συμβεβηκότα συνέγραψεν, ἐγὼ, &c. id eſt, *Euſebius quidem Palæſtinus a ſanctiſſimorum Apoſtolorum temporibus exorſus, res in Eccleſiis geſtas uſque ad Deo acceptum Conſtantini Principatum perſcripſit: ego vero a fine Hiſtoriæ illius initium Operis mei ſumam.* Quare cum Euſebius Hiſtoriam uſque ad annum trecenteſimum viceſimum quintum continuet, ab eodemque Theodoretus ſuam auſpicetur, ut ſuis locis evidenter oſtendam, Principatus de quo loquitur

rei ſunt, quam longiſſime depellere, noſtrarum partium in primis eſſe ſtatuo. An non abſurdum eſt maxime, ut cum eorum animi tolerantia & conſtans robur per illos, qui ſint eos divini cultus, & religionis cauſa acerrime perſecuti, ſatis explorate cognitum ſit; eorum gloria a me, qui Dei obſequio me totum dicaverim, non ad clariſſimum auguſtiſſimumque ſplendorem extollatur?

XXIX. Relaxatio exilio damnatorum. Omnes igitur, ſive qui crudelibus Judicum ſententiis ſubjecti quibuſcumque temporibus illud ipſis contigerit, patriam cum exilio ideo commutare coacti fuerint, quod ad honorem erga Deum & fidem, cui totis animæ viribus ſe conſecraverant non neglexerunt; ſive qui inter Curiæ miniſtros numerati ſunt, cum in eorum numerum non jure fuiſſent antea relati; omnes inquam, iſti tum patriis ſedibus, tum otio conſueto reſtituti, Deo omnium liberatori gratias agant; ſive præterea qui rebus ſuis fuerint privati, & fortunarum omnium amiſſione oppreſſi, hucuſque vitam abjectiſſimam degerint; iſti quoque domiciliis priſtinis, familiis, & facultatibus redditi, Dei optimi maximi beneficentia læti fruantur. Quin etiam eos, qui in inſulis inviti detinentur, iſtius proviſionis, & ſolicitudinis noſtræ beneficio potiri mandamus; ut ſcilicet cum hactenus anguſtis montium receſſibus, & maris fluctibus circumjectis undique concluſi fuerint, jam acerba illa ſolitudine, & a natura hominum penitus alienata liberati, deſiderio rerum ab ipſis optatarum ſatiato, ſe ad amiciſſimos recipiant; cumque longo temporis ſpatio in ſquallore, & ſordibus odioſis vixerint, reditum velut prædam repentinam minime expectatam nacti, curis præterea moleſtiiſque in poſterum erepti, vitam metus expertem ſub noſtro traducant Imperio; qui quidem nos Dei famulos eſſe, & gloriamur, & pro certo perſuaſi ſumus; quiquæ ei quod a ratione alieniſſimum eſt (præterea cum noſtrum ſit aliena peccata corrigere) ne aures quidem patefacere debemus, nedum fidem adhibere.

XXX. Relaxari jubentur damnati ad metalla. Quicumque porro aut ad metalla effodienda condemnati ſint, aut ad publicorum operum miniſteria obeunda addicti; hi continuis laboribus cum grato otio commutatis, facilius & lenius vitæ genus libera cum poteſtate agant, immoderatis laborum aſperitatibus in placidam animi remiſſionem converſis. Atque ſi qui de libertate quæ eſt omnium communis, exciderint, & ignominia affecti fuerint; iſti

cum ſolida lætitia priorem dignitatis gradum, tamquam diuturna peregrinatione ab ipſis abalienatum, recuperantes, in ſuam ipſorum patriam mature ſe recipiant. Illis item, qui jam olim honoribus militaribus donati, ab iiſdem iniuſta & iniqua de cauſa ſunt dejecti (nempe quod confeſſionem in Deo vere agnoſcendo illis dignitatis ornamentis longe prætulerunt) libera detur optio, vel rei militari ſe dedendi, quo in priſtino vitæ modo permaneant, vel cum honorata libertate libere, & pro arbitratu vitam degendi. Rectum eſt enim, & rationi conſentaneum, ut qui in periculis ipſis illatis tam egregiam animi magnitudinem ac tolerantiam declaraverint, integram habeant poteſtatem tum otio, tum dignitate libere, pro animi ſui ſententia, perfruendi. Porro autem qui nobilitatis ſuæ amplitudine vi diſpoliati, talem quamdam Judicum ſententiam ſubierunt, ut vel in gynæcea, vel in textrinas intruſi, durum, & miſerum laborem ſuſtinerent, vel ut cellæ pœnariæ miniſtri fierent, quo nihil ſuperior illorum ortus ipſis afferret ſubſidii; hi quoque honoribus, quibus ante fruebantur, & libertatis beneficio potiti, & ad priſtina dignitatis ornamenta reſtituti, deinceps hilari ac læto animo vitam degant.

Qui item de libertate ſit in ſervitutem datus, quique ſe iniqua, & inhumana civis alicujus vecordia miniſteria ipſi inſueta obire coactum eſſe, ſecum admodum deploret, & ſe ipſum pro libero ſervum ex improviſo factum intelligat; is in libertatem priorem noſtro edicto vindicatus, ſe parentibus ſimilem efficiat, exerceatque labores libero homine dignos; & cogitationem ſervilium illorum munerum parum ſibi accommodatorum, quæ antea perpeſſus fuerit, penitus ex animo deleat. XXXI. Servi revocantur in libertatem.

Porro illud nobis videndum eſt, ut facultates, quibus ſinguli variis de criminibus ſibi falſo objectis orbati fuerint, reſtituantur; nempe ſi qui ſplendidiſſimum diviniſſimumque martyrii certamen invicto & conſtanti animo ſuſtinuerint, & propterea rerum ſuarum amiſſionem tolerarint, & confeſſores conſtituti ſpem perpetuam in Cælo ſibi compararint; qui item non modo ſolum vertere coacti, ſed fortunis etiam privati fuerint, quod neutiquam fidem prodendo perſecutoribus ceſſerunt; iſtorum, quotquot vita defuncti ſunt, hæreditates cognatis impertiri mandamus. Omnino autem quibus hæreditates illæ debeantur, eſt cognitu perfacile; cum leges eos XXXII. De bonis proſcriptorum Chriſtianorum.

PAGIUS tur Theodoretus, alius eſſe non poteſt, quam ejus Monarchia, quæ ideo anno CCCXXV. inchoata fuit. Præterea anno CCCXXV. Auctor Chronici Alexandrini ſcribit: *Eodem anno Conſtantinus Imperator totius Imperii Romani ſolus omnia ubique idola dejecit.* Ab hac Monarchia aliqui Conſtantiniani Imperii annos numerant, uti Nicetas, Seidus, Græcus Schiſmaticus, qui de Patriarchatus Conſtantinopolitani inſtitutione loquens inquit: *Tum demum omnium poſtremus Thronus Conſtantinopolitanus inſtituitur, anno ſecundo Imperii Magni Conſtantini,* id eſt, anno Chriſti

eos qui genere propius accedunt, præcipiant hæredes fore; & quod ratione etiam oportet eos ſuccedere, qui ſint domeſtica conſuetudine conjunctiores, conſtat: præſertim cum illi ipſi martyres non criminis ullius convicti, ſed ſua inducti voluntate, mortem oppetiverint. Quod ſi nemo de cognatis ſuperſit, qui ulli vel martyrum, vel confeſſorum, vel exulum quos diximus, qui ejuſmodi de cauſa ſolum verterint, hæres ratione ſuccedat; ut Eccleſia ſemper cujuſque loci hæreditatem adeat, ratum eſto. Neque erit omnino moleſtum iis qui decedunt e vita, ut eam, cujus gratia omnes ſuos labores ſuſceperint, hæredem felices aſſequantur.

XXXIII. Reſtitui mandat poſſeſſiones.

Præterea hoc neceſſario proponi debet, quod ſi qui eorum, quos ſupra memoravimus, aliquid de fortunis ſuis, quibus viſum fuit, donaverint, his poſſeſſio jure ſtabilis & firma permanere debeat. Et ne quis error appareat in edicto, ſed ut quid vere voluerit, omnibus ad cognoſcendum in proclivi ſit; ſciant omnes, ſi agrum, ſi domum, ſi hortum, ſi quid eorum, quæ paulo ante poſui, teneant; ipſis & honeſtum, & utile eſſe, ut non ea confiteantur ſolum, ſed omni abjecta cunctatione reſtituant. Quapropter licet maxime videantur quidam ex injuſta illorum poſſeſſione maximos fructus cepiſſe, & nos, ut iſti repetantur, minime æquum judicemus; tamen illi ipſi plane confiteantur, & quos habuerint fructus, & unde eos collegerint, hujuſque peccati veniam ſibi a nobis concedi poſtulent; ut non modo avaritia antegreſſa, tali adhibita correctione, a nobis remittatur; verum etiam Deus optimus maximus iſtud pœnitentiæ loco excipiens, benignus & clemens erratis veniam det.

XXXIV. Ut illata in ærarium reſtituantur.

At dixerint fortaſſe qui hujuſmodi facultatum domini (ſi modo iſtud nomen in illis valere, vel debet, vel poteſt) facti ſunt, excuſatione pro ſe allata, quod fieri non poterat, ut ſe ab illis rebus abſtinerent, cum tam varium, & multiplex miſeriarum cujuſque generis ſpectaculum palam eſſet poſitum; quo quidem tempore extiterunt crebræ perditæque proſcriptiones eorum, qui nihil commeruiſſent, eæque temere inconſiderateque factæ, crudeles etiam & inſanabiles perſecutiones, injuſtæ denique facultatum venditiones. Quodſi hujuſmodi verbis quidam ſe defendere contendunt, & admonitiones continuas expectant; ne exiſtiment ſe illud impune laturos; præſertim cum iſta a nobis tam ſedulo adminiſtrentur, quo Deo optimo maximo debitum præſtemus obſequium. Quæcumque enim antehac gravis, & damnoſa neceſſitas accipere coegerit, ea in præſentiarum retinere, nonnihil periculi habet; ac neceſſum eſt, inſatiabiles cupiditates omnibus modis, id eſt rationibus, & exemplis imminuere. Neque enim ſi quid Ærarium earum rerum, quas ante poſuimus, poſſideat, firme retinere, illi liberum erit; immo vero contra ſacroſanctas Eccleſias nihil omnino dicere audeat; & quas res ad tempus per injuriam poſſederit, eas Eccleſiis jure reſtituat. Omnia igitur, quæ recte vereque ad Eccleſias pertinere videantur, ſive domus, ſive agri, ſive hortus, vel ſi quæ ſunt alia ejuſdem generis, quæ in alicujus poſſeſſionem venerint; quo jus nullius qui ad Rempublicam, id eſt, ad Eccleſiam ſpectat, violetur, ſed omnia ſincera, & ſimplicia maneant; reſtitui mandamus.

XXXV.

Quinetiam loca illa, quæ martyrum corporibus honorata ſunt, & memoriæ glorioſæ illorum e vita diſceſſionis, quis dubitet quin ad Eccleſias ſpectent? immo vero etiam quis non potius iſtud præciperet? quippe cum neque munus præſtantius ſit, neque labor Deo gratior, vel quod plus habeat utilitatis, quam, divino Spiritu adhortante, in his rebus diligentem operam & ſtudium collocare. Quæ etiam iniquis de cauſis ab improbiſſimis hominibus ablata fuerint; ea, ut æquitas poſtulat, reſtitui, ſanctiſque denuo Eccleſiis integra reddi, jubemus. Cæterum quoniam perfecte, & ſingularis providentiæ eſt, ne iſtos quidem ſilentio præterire, qui aut juſta emptione aliquid ab Ærario acquiſiverint, aut gratum conceſſum retinuerint, & ad hujuſmodi res occupandas cupiditate quadam inexplebili temere ruerint; ſciant quicumque fuerint de genere illo, ſibi (quamquam harum rerum cauſa, quas coemere auſi ſunt, noſtram erga ipſos benevolentiam maxime abalienare laborarunt) a nobis, quantum ratio commode ferre poterit, benigne proſpectum iri.

XXXVI. Conſideratio diverſorum temporum proponitur.

Hæc igitur hactenus ſermone noſtro provecta ſint. Verum quoniam virtus Dei omnipotentis evidentiſſimis argumentis manifeſtiſſimiſque ſeſe oſtendit, cum ad optima cohortando, tum benigne mea cauſa adeo firma apportando ſubſidia, ut iis acerba calamitas, quæ cunctas res humanas antea diſtrictas tenuit, jam ex omni mundo radiis Solis colluſtrato, prorſus exempta ſit:

PAGIUS Chriſti trecenteſimo viceſimo ſexto. Seidus enim & alii quidam Græci Conſtantinopolitanum Patriarchatum paulo poſt Concilii Nicæni celebrationem inſtitutum eſſe perſuaſum habent. Quod cum Allatius lib. I. cap. 14. de Conſenſione Eccleſiæ Occidentalis & Orientalis non intelligeret, ſuggillat Nicetam, quaſi locutus fuerit de anno Chriſti trecenteſimo ſeptimo, quo ſecundus Imperii Conſtantini cœptus eſt; licet de ſecundo ejus Monarchiæ anno, Chriſtique trecenteſimo viceſimo ſexto Græculus ille intelligendus ſit.

In

ſit; univerſi ſimul, & ſinguli accurata cura, & cogitatione circumſpicere debetis, qualis tandem illa poteſtas fuerit, quæ ſemen (ut ita dicam) perditiſſimorum hominum deleverit, labefactaveritque, bonorum autem lætitiam quaſi denuo revocatam in omnes regiones affatim fuderit, & omnibus conceſſerit poteſtatem tum officia divinæ legi, & diſciplinæ conſentanea cum omni obſervantia præſtandi, tum illis qui ſe huic conſecraverunt, honeſta virtutis munera ſedulo excolendi; qui quidem tamquam ex craſſa caligine emergentes, quia eximia ſunt ſacrarum litterarum cognitione imbuti, de cætero debitum cultum erga Deum, & honorem pium, eique congruentem declarabunt; Hactenus Conſtantini Imperatoris edictum ab Euſebio recitatum; porro non tantum in Palæſtinæ Provinciam, ubi ipſe agebat, atque deſcripſit, ſed per totum fuiſſe promulgatum Orientem, ditionemque omnem Licinio olim ſubjectam, certiſſimum eſt; cum quos æqua perſecutio afflixiſſet atque proſtraſſet, par quoque beneficium ſublevare atque erigere debuiſſet.

XXXVII. De tempore promulgati Edicti. De tempore autem ejuſmodi promulgationis edicti; non eſt qui jure dubitare poſſit, tunc editum eſſe, cum prorſus debellato Licinio, una cum victoria toto Orbi Orientali optata diu pax Eccleſiæ primum illuxit. Quod vero ad locum pertinet; ne quis errore ducatur, ut exiſtimet illud eſſe datum in Occidente, cum reverſus eſt, eo quod in eodem (ut dictum eſt) idem teſtetur Imperator ſe habere in animo proficiſci in Orientem; nam poſitus ipſe in Thracia, vel Bithynia Boreali Orbis parte, inſtituens profectionem in Aſiam atque Syriam, jure ſe in Orientem profecturum, uſitato more eſſe locutus apparet. Id quidem ſic accipiendum eſſe, ejuſdem Conſtantini Imperatoris verba declarant in ea epiſtola, quam eodem plane anno (ut dicemus) ſcripſit ad Alexandrum, & Arium, eamque Euſebius recitat, ubi hæc verba leguntur (*a*): *Non ita pridem ad Nicomedienſium Civitatem adventans, extemplo iter verſus Orientem mature facere conſtituebam. Ac me quidem ad vos citato gradu properantem, cum majorem itineris partem confeciſſem, & prope jam vobiſcum eſſe viderer, litterarum iſtarum nuncius in contrariam partem compulit, ne oculis ea videre cogerer, quæ ne auribus quidem tolerare me poſſe, plane exiſtimabam:* Hæc ipſe, quando auditis Eccleſiaſticis diſſenſionibus in Orientali Eccleſia occaſione Arii concitatis, eo proficiſci induxit in animum. At de his agemus inferius, hujus anni extremo loco; hoc namque tantum anno, & fortaſſe ſequentis exordio, Conſtantinus conſtitit in Oriente; inde enim recedens menſe Aprilis Sirmii in Pannonia, Auguſti vero menſe Romæ egiſſe, data ab eodem reſcripta ſignificant; ſed de his inferius.

(*a*) *Apud Euſeb. in Vit. Conſt. l.2. c.70.*

XXXVIII. Idololatriæ peſſumdatio. Sunt hæc plane illa tempora optatiſſima ac feliciſſima Chriſtianis, cum Epiſcopi ſuis ſinguli Eccleſiis reſtituti egregiam navarunt operam, ut idolorum cultum prorſus abolerent, & unam, veram, ſanctamque religionem Chriſtianam quam latiſſime propagarent. Et haud dubium, eoſdem qui iiſdem locis præfecti eſſent, ubi Chriſtiani plurimum abundarent, & longe numero plures eſſent quam Gentiles ibi degentes; in delubra deorum injeciſſe manus, & idola in eis poſita demolitos eſſe. Hæc quidem unius Nicolai Myræ in Lycia Civitatis Epiſcopi magni nominis exemplo, de reliquis quoque opinari poſſe conceditur; ſic enim habent ipſius Acta (*b*) antiquitus ſcripta de promulgato a Conſtantino decreto, quo ipſa Nicolaus ſolutis vinculis, quibus religionis Chriſti cauſa detinebatur in carcere, liberatus eſt.

(*b*) *Recitat Metaph. die 6. Dec.*

XXXIX. Nicolaus demolitur idola. *Cum hoc ergo decretum omnem ejus Imperio ſubjectam comprehendiſſet regionem, in ſuam patriam revertebantur omnes Chriſti confeſſores. Suum itaque Nicolaum Pontificem Civitas ſuſcepit Myrenſium, inſtituto quidem ac voluntate martyrem, & incruentem victorem. Ille autem a Deo datis omni ex parte florens donis, & morbos omnes curabat, & fuit brevi clarus, & glorioſus non ſolum apud Fideles, ſed etiam apud multos infideles, habebaturque in omnium animis in majori admiratione quam quæ poſſit verbis exprimi. Et ideo cum videret adhuc reſtare multas aras ſimulacrorum, & magnam Dæmonum catervam in eis habitare, & non paucos perdere ex Myrenſibus; divino zelo animo incenſus, exurgit fortiſſime, & omnem illorum obiens regionem, ſi in aliquam aram aliquando incidiſſet, humi dejiciebat, & in pulverem comminuebat; & ſic procul expellens Dæmonum multitudinem, effecit, ut grex pace tranquilla frueretur.*

XL. *Cum ſic bellum gereret Sanctus adverſus ſpiritus improbitatis, fit quædam a ſuperis inſpiratio, & divinior cogitatio, ut ne*

PAGIUS XIV. *Initium Monachatus ætati Conſtantini imputandum.*

In Actis S. *Pachomii* a Monacho ſupparis ævi ſcriptis capite primo dicitur: *Cum finem accepiſſet perſecutio, regnavit Conſtantinus M. Imperatorum Romanorum primus Chriſtianus; & adverſus Tyrannum quendam bello contendens multos etiam tirones conquiri juſſit: quos inter ipſe quoque in militiam abreptus eſt Pachomius, vigeſimum tunc circiter agens ætatis ſuæ annum*; & deinde ait, Pachomium ſub Palæmone in Ægypto Monachatum amplexum eſſe. Hactenus ignoratum de quo Tyranno ibi ſermo fiat. Baronius quidem *Licinium* intelligit; alii *Maxentium*, alii *Achillem*,

Baron. n. CI.

De templo Dianæ proſtrato. *ne a Dianæ quidem templo abſtineret, ſed ipſum quoque aggrederetur, & ei idem faceret, quod prioribus; erat enim id & pulchritudine admirabile, & alia ſuperans magnitudine & jucundiſſimum Dæmonibus habitaculum. Cum ergo major adverſus hoc templum eum ſubiiſſet impetus, iſque juvenilior, & acrior eſſet; non ſolum diruit omnia, quæ ſuper terram eminebant, & ea humi dejecit; ſed etiam totum convulſit ab ipſis fundamentis; & ad ſummum templi quidem, quæ erant in aere ſublimia, humi dejecit; quæ autem erant ſub terra, projecit in aerem. Mali vero Dæmones ne advenientem quidem Sanctum ullo modo poterant ſuſtinere, ſed etiam vocem emittebant, fugientes; & affirmabant ſe ab ipſo magna affici injuria, & invitos a rebus ſuis excedere:* Hucuſque de Nicolai hujus temporis rebus geſtis; reliqua vero ejus Acta, quæ ad Annales Eccleſiaſticos ſpectare noſcuntur, certis annis, ſuis locis inferius conſignabimus, ab aliis abſtinentes, quæ omnibus prope perſpicua, noſtri inſtituti quoque terminos videntur excedere.

XLI. Statuæ perſecutorum proſtratæ. Quod autem pertinet ad ſtudia Chriſtianorum in comminuendis idolis; ad ſtatuas quoque Imperatorum perſecutorum excidendas eadem progreſſa ſunt, & præcipue in ſimulacra Maximini, qui omnium acerbiſſimam, quarum eſſet memoria, perſecutionem in Oriente excitarat; *cujus* (inquit Gregorius Nazianzenus *a*) *ſigna, plagæque ob eam rem acceptæ, imagines & ſtatuæ ferunt, publice adhuc proſtantes, fœdamque corporis mutilationem ſempiterna infamia notantes:* Hæc ipſe. Sed jam inchoatam ab Euſebio orationem de Conſtantini legibus proſequamur; ait enim (*b*): *Iſtud primum Imperatoris edictum ad nos miſſum iſta præcepit. Statim vero, qua lege fuere ſcripta, re ipſa proceſſerunt; & omnia contraria iis, quæ paulo ante a crudelibus tyrannis patrata fuiſſent, geſta ſunt; Imperatoriſque beneficiis potiebantur ii, quibus ea tribui, lege ſancitum fuit:* Ita Euſebius. Sed qui mox ſubſecutus his temporibus fuerit Orientalis Eccleſiæ ſtatus, dicendum eſt.

(*a*) Greg. Nazianz. orat. 1. in Julianum.

(*b*) Euſeb. in Vit. Conſt. l. 2. c. 42.

XLII. Arius turbat pacem Eccleſiæ. Cum jam ex victoria Conſtantini, editiſque ab eo pro pietate legibus ſuperius recitatis fulgentiſſimus illuxiſſet illi (ut dictum eſt) pacis radius: hoſtis humani generis, quod ſibi ex animo accidiſſe ſenſerat in Eccleſia Occidentali, cum, per eumdem Conſtantinum collocata Eccleſia in ſumma pace, gloria, atque ſplendore, eam ſchiſmate ſcindere ac turpiter labefactare conatus eſt, dum per Donatiſtas in Africa ſchiſmaticos turbas pene incredibiles concitavit; idem plane iniens conſilium, eadem & arma ſumens, tanta Chriſti gloria livore tabeſcens, incenſum ſemel in Ario ignem impietatis, valido flatu perflans, vehementes inde flammas eduxit, quæ non ſolum Ægyptum ac Libyam, ſed longe lateque diffuſæ, atque expanſæ undique omnes propemodum Orientis Eccleſias inflammarent. Qui enim olim (ut demonſtravimus ſuo loco ſuperius) accenſus ex Arii hæreſi in Ægypto ignis erat, ipſo ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino e presbyterii loco ſummoto, etſi non penitus extinctus, compreſſus tamen nonnihil videri poterat, & ſuperveniente eodem tempore perſecutione Licinii conſopitus, idem intus vehementioribus ardoribus æſtuans, mox ut licuit, reddita per Conſtantinum Eccleſiæ pace, validioribus flammis erupit, Ethnæ inſtar, immenſos ignium globos evomens.

De his enim poſt recitatas dictas litteras Conſtantini Euſebius agens hæc ait (*c*): *Talem ſermonem Imperator tamquam eximius Dei præco provincialibus omnibus per litteras ſuas communicavit, quo ſubjectos ſibi tum a diabolico errore depelleret, tum ad verum Dei cultum ſectandum exhortaretur. Ad quem iis rebus jam egregie nobilitatum rumor de tumultu quodam non exiguo illo quidem in Eccleſiis concitato perlatus eſt; cujus auditione perculſus, ei cœpit remedium cogitare. Tumultus ille talis fuit; dum populus Dei gloriabatur, rerumque honeſtarum actionibus ſeſe efferebat; metuſque qui extrinſecus aliquid moleſtiarum faceſſebat, erat ablatus; & Eccleſia illuſtri quadam (ut ita dicam), & tranquilla pace undique cœpta muniebatur; invidia noſtris bonis inſidias ſtruens, callide irrepſit, inque media Epiſcoporum frequentia primum tripudiare cœpit, eoſque divinorum decretorum diſcutiendorum cauſa in ſeditionis conjecit certamen, deinde quaſi ab exigua ſcintilla ingens incendium excitavit.* XLIII.

(*c*) Euſeb. in Vit. Conſt. l. 2. c. 60.

De litteris a Conſtantino ſcriptis.

Quod quidem ab Eccleſia Alexandrina, tamquam e ſummo capite (nempe Orientalis Eccleſiæ) *exorſum, omnem Ægyptum, Libyam, & Thebaida deinceps peragravit. Jam vero per reliquas Provincias, & Civitates eo uſque diffudit ſeſe, uti non modo Eccleſiarum Præſides verborum contumeliis ſe mutuo concidere, ſed etiam reliquorum hominum multitudinem diverſe diſ-* XLIV.

Qua occaſione aucta Arii hæreſis.

PAGIUS *lem*, qui Diocletiano imperante tyrannidem in Ægypto arripuit. Sed quidquid ſit, recte Holſtenius in Præfatione ad Regulas veterum Monachorum, ætati Conſtantini M. vitæ Regularis initia imputat: illi enim conſentit Actorum S. Pachomii Auctor, cum dicit in Prologo, quod extremæ perſecutionis tempore, ſc. Diocletianeæ, *tunc & Monaſteria cœpta ſunt extrui, & Aſcetarum habitacula in vita innocentia & rerum omnium abdicatione fundari;* idque, ut ait ipſe, exemplo potiſſimum *S. Antonii, Aſcetæ clariſſimi & in omni virtutum genere excellentis, cujus ea*

diſtractam (dum hi in iſtorum, illi in aliorum ſententiam inclinarent) cernere licuiſſet. Eo porro turpitudinis rerum geſtarum ſpectaculum prolabebatur, ut jam in mediis infidelium theatris ſacroſancta divinæ noſtræ doctrinæ inſtituta turpiſſimi ludibrii notam ſubirent. Nonnulli in ipſa Alexandria de ſummis religionis Chriſtianæ myſteriis juveniliter, & inconſulte digladiari; alii per univerſum Ægyptum, & ſuperiorem Thebaidem de controverſia quadam jampridem inter ipſos concitata decertare cœperunt (erant hi Meletiani, de quibus plura ſuperius) adeo ut ubique Eccleſiæ in varias partes dirimerentur. Et quoniam univerſum Eccleſiæ corpus his rebus laborabat, tum vehementer tota Libya iiſdem afflictata fuit, tum reliquæ exterarum Provinciarum partes pariter in morbi ſocietatem venerunt. Nam qui Alexandriæ diſſidebant, ad Epiſcopos aliarum Provinciarum, alii ad alios legatos mittebant; illi autem in alterutram partem divulſi, ſimili ſeditionis flamma incendebantur: Hæc Euſebius.

XLV. Arius pulſus abiit in Palæſtinam.

Antequam autem reliqua ab ipſo his annexa tractemus; quænam fuerint ejuſmodi legationes, quas ab utraque parte miſſas ait, in medium adducamus. Exutus (ut ſuo loco dictum eſt) Arius ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino munere quo fungebatur presbyteratus, atque tam ipſo, quam ſociis ipſius, in Concilio Alexandrino centum Epiſcoporum, excommunicatis; cum Alexandriæ nihilominus (ut demonſtratum eſt ex Epiphanio) longo tempore permanſiſſet, tandem ab eo extra urbem quoque ejectus eſt; qui tantum abfuit, ut ſic humiliatus quieverit, quin majores turbas in Dei Eccleſiam concitarit; nam profectus in Palæſtinam, ab Euſebio Cæſarienſi, ac Paulino Tyri, & Patrophilo Scythopolitano per legatos petiit, licere ſibi una cum ſuis publicos, ut agebat Alexandriæ, conventus agere. Illi cum aliis Epiſcopis in Palæſtina in unum congregati, poſtulationi Arii ſuffragati ſunt; juſſeruntque, ut primum ipſi inter ſe conventus quidem agerent, ſed interim ſtuderent pacem inire cum Alexandro, cui & ſe ſubjicerent; ſed hæc pluribus Sozomenus (*a*).

(*a*) *Sozom. l.* 1. *c.* 14. *in fin.*

XLVI. At nec his acquievit Arius, qui majori fretus potentia, graviores tumultus excitat, uſus vafer ingenio, & callidus in actionibus, potentiſſimo adminiſtro Euſebio Epiſcopo Nicomedienſi, ſuis moribus non impare, & impietate nulli ſecundo, forenſique potentia (ut videbatur) omnium principe; quippe qui inſinuaverat ſe in amicitiam Conſtantiæ Auguſtæ Conſtantini ſororis; de quo hæc Socrates (*b*): *Quamquam multi alii perverſa Arii opinione, & errore implicati tenebantur; Euſebius tamen (non Cæſarienſis ille, ſed alter qui fuerat Eccleſiæ Beritenſis Epiſcopus, id temporis autem ad Epiſcopatum Nicomediæ urbis Bithyniæ callide arrepſerat) illi cum primis mordicus adhæſit. Quæ cum accepiſſet Alexander (hic erat Epiſcopus Alexandrinus) reſque geſtas oculis cerneret, iracundia cœpit excandeſcere; ac Concilio multorum Epiſcoporum convocato, Arium, & ejus opinionis fautores presbyterii gradu abdicat; qua de re ad Epiſcopos cujusque Civitatis ſcripſit ad hunc modum, &c.*

(*b*) *Socrat. hiſt. l.* 1. *c.* 13.

Conſpirat Arius cum Euſebio.

XLVII. Quando ſcriptæ litteræ ab Alexandro.

Verum, quod dicit de abdicatione a presbyterio, & excommunicatione; id antea accidiſſe, ſuperius dictum eſt; nam litteræ quas recitat, non ex eo Concilio datæ ſunt, ſed poſtquam, excommunicatis Ario atque Arianis, Euſebius Nicomedienſis palam impudenterque patrocinium illorum ſuſcepit, prout eædem litteræ Alexandri, quas recitat Socrates, declarant his verbis: *Ario igitur & ejus fautoribus, qui iſta aſſerunt, & de eiſdem tam impudenti ore loquuntur, una cum illis qui ejus opinioni aſſentiuntur, nos cum aliis fere centum Ægypti, & Libyæ Epiſcopis, in unum convenientes, anathema denunciavimus. Cæterum Euſebius eos ad ſe admittit, operamque ſedulo dat, ut mendacium cum veritate, & cum pietate impietatem commiſceat, &c.* Ecce tibi (ut demonſtratum eſt) tunc apparet ab Alexandro dictas ſcriptas fuiſſe litteras, cum jam illi antea excommunicati ad Euſebium confugerant, ille ad ſe eos admiſerat; & pro illis impigre laborabat. Hæc autem ad rectam rationem temporis conſignandam ſint dicta.

XLVIII. Arii litteræ ad Euſebium.

Quod vero ad Arium pertinet (de his enim in primis agendum eſt) quaſnam literas tum ipſe ſcripſerit ad Euſebium; recitant eas Epiphanius (*c*) & Theodoretus (*d*), ex quo ipſas deſcribimus.

(*c*) *Epiph. hæreſ.* 69.

(*d*) *Theod. l.* 1. *c.* 5.

Euſebio domino ſuo amantiſſimo, homini Dei, fideli orthodoxo, Arius, quem Alexander Papa injuſte inſectatur ob veritatem, quæ vincit omnia, & quam tu ſtrenue propugnas, in Domino S.

Cum pater meus Ammonius Nicomediam iter faceret, officii mei ratio poſtulare videbatur, ut te per eum compellarem, ſimulque

PAGIUS XV. S. Pachomius primus inſtitutor Cœnobitarum.

ea fuit vita ratio, quam & magnus *Elias & Eliſæus & Joannes Baptiſta quondam tenuerunt.* Hinc in iiſdem Actis num. LXXVII. ipſemet S. Antonius Pachomium Cœnobitarum auctorem & primum inſtitutorem facit: *Quo ego primum tempore Monachum cœpi agere, nullum uſpiam extabat Cœnobium, in quo de aliorum ſalute cura aut metus cuiquam erat: ſed quiſque antiquorum Monachorum perſecutione jam finita, privatim in vita ſeſe Monaſtica exercebat. Poſtea vero Pater veſter* (Sacchæum alloquitur, Pachomii diſcipulum) *tantum bonum, Deo adjuvante,*

mulque etiam amorem tibi inſitum, & benevolum animum, quo fratres propter Deum, & Chriſtum ejus complecti ſoles, tibi in memoriam propterea revocarem, quod Epiſcopus Alexander graviter nos oppugnare, perſequi, & omnem (ut dicitur) rudentem contra nos movere cœperit, eo quidem animo, ut nos velut homines impios a Civitate ideo expellat, quod ei minime aſſentimur publicæ prædicanti in hunc modum: Semper Deus, ſemper Filius: ſimul Pater, ſimul Filius ſimul cum Deo Patre ingenito Filius eſt, ſemper genitus eſt, ab ingenito genitus eſt; & tamen neque cogitatione, neque individuo aliquo temporis puncto Deus Pater Filium antegreſſus eſt; ſed ſemper Deus Pater, ſemper Filius; ex ipſo Deo Patre exiſtit Filius. Ac quoniam Euſebius frater tuus Epiſcopus Cæſareæ, Theodotus, Paulinus, Athanaſius, Gregorius *, Ætius, & omnes denique Orientales affirmant Deum Patrem Filium ſine principio antegreſſum; anathema illis denunciatum eſt, exceptis ſolum Philogonio, Hellanico & Macario hæreticis, qui de fide minus recte inſtituti ſunt; quorum unus Filium eructationem, alter productionem, tertius eum una cum Patre ingenitum aſſerit; quas impietates ne audire quidem poſſumus, etiamſi hæretici mille mortes nobis minarentur.

* Georgius.

XLIX. Arii horrendæ blaſphemiæ.

Nos autem, quæ ſit noſtra ſententia, ſenſuſque, & docuimus, & docemus; Filium nimirum neque ingenitum eſſe, neque Patrem ingeniti ullo modo, neque ex ullo ſubjecto, ſed voluntate, & conſilio ante tempora, & ante ſæcula plenum Deum extitiſſe, unigenitum, immutabilem; & antequam gigneretur, aut conderetur, aut præfiniretur, aut fundaretur, non fuiſſe; nam ingenitus non erat. Exagitamur igitur, quod Filium principium habere, Deum Patrem carere principio, dicimus. Atque tum hac de cauſa, tum quod dicimus eum ex nihilo conſtare; nos perſequuntur adverſarii. Iſtud vero ſic ideo aſſeruimus, quod non ſit pars Dei Patris, neque ex ullo ſubjecto exiſtat. Hac de re nos inſectantur; noſti tu ipſe cætera. Te Euſebi, qui non immemores noſtrarum afflictationum, quique vere Collucianiſta es, opto in Domino valere plurimum: Hucuſque Arius ad Euſebium.

L. Quarumnam autem Civitatum Epiſcopi fuerint, quos ſecum ſentire Arius gloriatur, Theodoretus ſubdit his verbis (a): *In numero eorum, quos iſte recenſuit, erat Euſebius Epiſcopus Cæſareæ, Laodiceæ Theodotus, Paulinus Tyri, Anazarbi Athanaſius, Gregorius Berythi, & Ætius Lyddæ Epiſcopus; eſt autem Lydda Civitas, quæ jam vocatur Dioſpolis:* Hæc Theodoretus. Sed & totum Orientem ſecum ſentire, mendaciter gloriabatur Arius, omneſque ſuos habuiſſe communicatores, præter quos recenſuit Philogonium Epiſcopum Antiochiæ, Macarium Hieroſolymitanum, & Hellanicum Epiſcopum Tripolis. Porro quod dicit, nominatis Epiſcopis ſuæ factionis anathema ab Alexandro dictum eſſe; non ſic accipiendum eſt, ut eos ſingulos nominatim idem Antiſtes perculerit excommunicationis ſententia; ſed cum Alexander in ipſum Arium ejuſque fautores intorſerit anathema, ipſos pariter ea ſententia aſtrictos eſſe dicebat, provocans ea quoque via odium multorum in Alexandrum. Verum cum extent litteræ ipſius Alexandri, quibus nominatim fautores Arii expreſſi habentur, & nulla de recenſitis ſuperius mentio reperiatur; in eam cogimur ire ſententiam, dictos Epiſcopos haud palam, ſicut Euſebium Nicomediæ fuiſſe cognitos impios Alexandro, nec, ut illum, adeo impudenter in certaminis campum progreſſos eſſe, iis præſertim rerum exordiis, cum ab Alexandro Ariana hæreſis impugnabatur.

(a) Theod. l.1.c.5.

Epiſcopi Ario ſtudentes.

LI. Scripſiſſe autem hæc Arium, cum profectus eſſet in Palæſtinam, & exploraſſet voluntatem aſſentientium ſibi Epiſcoporum, exiſtimandum eſt. Quam quidem epiſtolam cum accepiſſet Euſebius impigre negotium curat; & quem videbat Paulinum Epiſcopum Tyri, licet cum Ario ſentientem, haud tamen audentem ſcriptis prodere, quod ſentiret, ut fecerat Euſebius, Palæſtinæ; ad eumdem, ut propugnaret totis viribus impietatem cohortans, ſcribit his verbis, ipſe quoque (ut ait Theodoretus b) impietatis ſuæ virus evomens:

(b) Theod. l.1. c.5.6.

Neque ſtudium domini mei Euſebii pro veritatis defenſione ſuſceptum, neque tua de eadem re, domine mi Pauline, reticentia in ſilentio quidem jacet, ſed ad noſtras uſque aures utrumque perlatum eſt. Atque plane uti erat conſentaneum, de Euſebio quidem domino meo magnam lætitiam, de te autem dolorem non mediocrem cæpimus; præſertim cum conjectura auguraremur, hujuſmodi viri ſilentio nos prorſus cauſa caſuros eſſe. Quapropter obſecro te, ut cum ſcias, quam virum prudentem dedeceat, ea quæ ſunt a veritate aliena tueri;

Euſebius Nicomediæ quid ad Paulinum Tyri.

PAGIUS *te, effecit. Alius quidem ante, cui Aota nomen, voluit tale miniſterium ſuſcipere: verum quia non ex toto corde ei rei ſtuduit, ſucceſſu conatus ille caruit.* Videnda Vita S. Pachomii die XIV. Maii in Actis SS. Bollandianis illuſtrata.

XVI. Quid *Euſebius Cæſarienſis* Epiſcopus ad propagandum dogma Arianum egerit, & an ipſemet Arianus poſt Concilium Nicænum, ſicut antea, fuerit, pluribus diſcutit Hankius in libro de Scriptoribus Græcis rerum Byzantinarum parte prima cap. 1. qui hac de re legendus.

Euſebius Cæſarienſis Arianus.

Baron. n. LIV.

XVII. Baronius in Martyrologio Romano, die ſe-

cunda

tueri; quæ autem vera, ea reticere; ad ſcribendum, ubi rationem Spiritu divino ad eam rem præparaveris, te ponas de hac quidem materia, quæ & tibi poſſit eſſe, & tuis auditoribus emolumento, præſertim ſi ſacram Scripturam, & verborum illius & ſententiarum quaſi veſtigia ſedulo ſequens, ad ſcribendum animum induxeris.

LII. Perfidia Euſebiana. *Neque enim de duabus ingenitis nos audivimus, neque unum in duo diviſum, neque illud ullam corpoream affectionem ſubiiſſe didicimus, credidimuſve, domine mi Pauline, ſed unum ingenitum, unum ex eo vere, ſed non ex ſubſtantia ejus genitum, naturæ ingeniti omnino, & ejus eſſentiæ expers; atque quod genitum erat, natura & facultate prorſus diverſum, factum tamen ad perfectam affectionis, & facultatis procreatoris ſimilitudinem; cujus principium non modo non poſſe verbis exprimi, ſed ne cogitatione quidem non dicam humana, ſed ne eorum quidem omnium, qui longe ſupra hominem putandi ſunt, comprehendi credimus. Atque iſta ſane non e noſtris rationibus deprompta eſſe, ſed ex ſacris litteris nos didiciſſe, affirmamus; indeque cognoviſſe, Filium eſſentia ſua conditum, fundatum, genitum, natura eſſe immutabili, inexplicabilique & ſimilitudine procreatoris ſui, ut ipſe Dominus ait* (a)*: Deus condidit me in initio viarum ſuarum, & ante ſæcula fundavit me, & ante omnes colles genuit me.*

(a) Prov. 8.

LIII. Blaſphemiæ Euſebii. *Quod ſi Filius ex Patre eſt, hoc eſt, vel ut pars ipſius, vel ut ex fluxione eſſentiæ; quod ſi ita eſſet, neque conditus, neque fundatus amplius diceretur; quod te re vera, domine Pauline, minime fugit. Nam illud quod exiſtit ab ingenito, non amplius vel ab alio, vel ab eodem condi aut fundari poteſt, cum ſit ab initio ingenitum. Quod ſi, quia genitus dicitur, indicio ulli ſit, quod ex paterna eſſentia genitus eſt, & quod ex eo habeat eamdem cum eo naturam; pro certo ſcimus, Scripturam non de eo ſolo, ſed de aliis rebus omnino natura diſparibus hanc vocem, Genitum, uſurpare ſolere: nam de hominibus quoque ſic loquitur* (b)*: Filios genui, & exaltavi, & ipſi ſpreverunt me. Et rurſum* (c)*: Deum, qui te genuit, dereliquiſti. Alio item loco ſic ait* (d)*: Quis eſt qui genuit ſtillas roris? Quibus in locis non naturam ex natura procreatam oſtendit, ſed ſingulas res genitas ex voluntate ipſius ortum habuiſſe. Nam nihil ex ejus ſubſtantia gignitur; ſed unumquodque voluntate ejus genitum, ſicut genitum eſt, exiſtit. Ipſe enim Deus; illa autem quæ ſunt ad ſimilitudinem ejus creata, Verbo illius ſimilia futura ſunt, & ipſius voluntate genita, omniaque per ipſum a Deo Patre facta ſunt, omnia denique ex Deo. Quas rationes cum acceperis, eaſque pro gratia, quæ tibi divinitus ſuppetit, expoliveris, fac ut domino Alexandro ſcribas; nam perſuaſum habeo, ſi ad illum ſcripſeris, te eum de ſententia deducturum. Saluta omnes fratres in Domino. Divina gratia te, ut pro nobis ores, domine mi, diu valentem ſervet:* Hactenus Euſebius Nicomedienſis ad Paulinum Tyri Epiſcopum.

(b) Iſaiæ 1.
(c) Deut. 32.
(d) Job. 38.

LIV. Præſtitiſſe autem id quod poſtulavit ab eo Euſebius, Paulinum, opinamur; ſicut conſtat feciſſe alios ſuperius nominatos Epiſcopos, nempe Euſebium Cæſareæ Palæſtinæ, & Athanaſium Epiſcopum Anazarbi, S. Athanaſio (e) id ipſum teſtante. Porro Euſebii Cæſarienſis ad Alexandrum litterarum fragmenta recitantur in Nicæno Concilio ſecundo (f), his primum verbis Euſebius multis teſtificationibus patronus Arii demonſtratur: Simili modo, & in epiſtola ad B. Alexandrum, magiſtrum, & doctorem Athanaſii, cujus initium: *Quanto labore, & diligentia in has litteras inciderim, hic apertiſſime blaſphemans ſic ait: Arium, ejuſque ſtudioſos accuſant hæ litteræ, quod Filium ex non ente, inſtar unius omnium factum eſſe dixerint. Illi vero epiſtolium attulerunt, quod ad te ſcripſerunt, in quo fidem ſuam exponentes, his verbis confitentur quæ ſentiunt: Legis, Prophetarum, & novi Teſtamenti Deum ante ſempiterna ſæcula ſibi Filium unigenitum generaſſe, per quem & ſæcula, & omnia fecit. Generaſſe autem non videtur, ſed in veritate propriæ voluntati ſubſtituiſſe immutabilem, & inalterabilem creaturam Dei perfectam, veruntamen non ut unum creaturarum. Tua vero epiſtola accuſat eos, quaſi dixerint, quod Filius, factus, tamquam unus omnium; cum tamen hoc non dixerint; ſed aperte pronuncient, non ut unam creaturarum. Vide ne dederis ſtatim illis occaſionem, ut ea etiam calumnientur, & aſſumant quæcumque voluerint. Iterum accuſas eos, quod dixerint, quod qui eſt, non exiſtentem genuit. Miror ſane ſi quiſpiam aliter dicere poterit. Nam ſi unus eſt qui eſt; manifeſtum eſt, quod ex eo genitum eſt omne quod eſt, eſtque id poſt illum. Si vero qui eſt, non unus ſit;*

(e) Athan. l. de Synod. Arian.
(f) Nicæn. Conc ſecund. Act. 6.
Euſebii Cæſareæ Epiſcopi doctrina impia.

PAGIUS *Theodotus Laodicenus inter Arianorum duces.* cunda Novembris meminit *Theodoti* Epiſcopi Laodicenſis, qui tamen ex iis, quæ ipſemet hoc anno in Annalibus habet, inter præcipuos Arianorum duces numeratur, tam a Theodoreto lib. 1. cap. 5. quam ab Epiphanio hæreſi 69. præterquam quod extat, apud Gelaſium Cyzicenum epiſtola Conſtantini M. ad Theodotum ſpeciatim ſcripta poſt Concilium Nicænum, ex qua liquet, cum *Euſebii* & *Theognii* præcipuorum Arianæ ſectæ fautorum complicem fuiſſe. Ad hæc, poſt eam epiſtolam ſcriptam, *Theodotus* a Theognio & Euſebio Antiochiam tanquam conſilio-
rum

Baron. n. XLVIII. & ſeqq.

ſit ; ſed & Filius ſit, qui eſt ; quomodo eum qui eſt, qui eſt genuit? Sic enim qui eſt, duo fuerint. Et hæc quidem Euſebius ad glorioſum Alexandrum. Feruntur ejus ad eumdem glorioſum virum & aliæ epiſtolæ, in quibus variæ ſunt blaſphemiæ, dum Arium defendere conatur. Eodem modo in epiſtola ad Euphraſionem * *blaſphemus eſt ; initium ejus epiſtolæ eſt: Domino meo cum omni gratia confiteor, &c. Non enim Filium Patri coexiſtere dicimus, ſed Patrem ante Filium fuiſſe :* & reliqua, quæ in ea ſunt ſcripta, atque in dicta Synodo recitata ; ubi idem Euſebius in aliam altiſſimam erroris foveam demerſus fuiſſe, ex ſuis ipſius ſcriptis ibidem demonſtratur. At de Euſebio alias pluribus.

* Euphranorem.

LV. Athanaſius Anazarbi Epiſcop. Arianus.

Sed & Athanaſium Anazarbenum, faventem Ario, pro eo ſcripſiſſe ad eundem Alexandrum, Epiſcopum Alexandrinum, S. Athanaſius teſtatur his verbis (*a*): *Athanaſius ex Anazarbo hæreſin adhuc nudius retexit, unum ex centum illis ovibus Filium Dei appellans. In ſcriptis enim ſuis ad Epiſcopum Alexandrum auſus eſt dicere : Quid obtrectas Arianis, dicunt, ex non entibus Filium ut creaturam conditum eſſe, unumque ex rerum univerſitate eſſe? nam ille unus eſt ex centum ovibus, quæ per parabolam repræſentant omnes res creatas ; &c.* Et poſt nonnulla de eo locutus, hæc idem Athanaſius de Georgio Epiſcopo Laodiceno, qui ad eumdem Alexandrum pro Ario ſcripſit : *Georgius vero qui nunc Laodiceæ eſt, & per id tempus presbyter Alexandrinus erat, & Antiochiæ commorabatur, ita ad Alexandrum Epiſcopum ſcripſit : Conquereris de Ario, cum dicit : Erat quando non erat Filius. Certe Iſaias filius fuit Amos, Amoſque prius fuit, quam gigneretur Eſaias, &c.* Hi igitur & alii ex nominatis vehementiſſime patrocinati cauſæ Arii ad Alexandrum ſcripſere.

(*a*) *Athan. l. 16. de Synod. Arian.*

LVI. Ariani qua arte prætexunt hæreſim.

Verum & idem ipſe Arius, atque qui cum eo erant clerici Alexandrini, itemque ex Ægypto & Libya Epiſcopi litteras ſcripſerunt ad eumdem Alexandrum, turpiter mentientes, ſe prædicare doctrinam, quam a majoribus accepiſſent, & ab ipſomet Alexandro publice docente audiſſent ; idque totum eo conſilio molientes, ut omnium in eundem invidiam concitarent. Recitat eas Epiphanius ſic dicens (*b*):

(*b*) *Epiph. hær. 69.*

Beato Papæ, & Epiſcopo noſtro Alexandro prebyteri, & diaconi in Domino gaudium :

Fides noſtra ex majoribus ac progenitoribus noſtris, quam etiam a te didicimus, beate Papa, hæc eſt : Novimus unum Deum ſolum ingenitum, ſolum ſempiternum, ſolum ſine principio, ſolum bonum, ſolum immortalitatem habentem, ſolum ſapientem, ſolum ſummum, ſolum Dominum, ſolum Judicem omnium, gubernatorem, œconomum, immutabilem, & inalterabilem, juſtum, & bonum, Legis, Prophetarum, ac novi Teſtamenti. Hunc Deum genuiſſe Filium unigenitum ante tempora æterna, per quem, & ſæcula, & reliqua fecit ; genuiſſe autem non in apparentia, ſed veritate ; ſubſtitiſſe vero propria voluntate immutabilem, & inalterabilem, creaturam Dei perfectam, ſed non velut unam ex creaturis ; fæturam, ſed non velut unam ex fæturis, ſive genituris ; neque velut Valentinus, emiſſionem, fæturam, ſive genituram Patris aſſeruit ; neque ſicut Manichæus, partem coeſſentialem Patris, fæturam introduxit ; neque ſicut Sabellius, qui unitatem dividens, Filium Patrem dixit ; neque velut Hierax, lucernam a lucerna, aut faciem in duas, neque prius exiſtentem, poſtea genitum, aut creatum eſſe in Filium ; quemadmodum etiam tu ipſe, beate Papa, in media Eccleſia ac conſeſſu eos qui talia introduxerunt refutaſti ; ſed ſicut dicimus voluntate Dei ante tempora, & ante ſæcula creatum eſſe, & vivere ac eſſe a Patre accepiſſe, ita ut Pater ſimul ſubſtituerit ipſi glorias. Non enim Pater, data ipſi omnium hæreditate, privavit ſe ipſum, ut ne ingenito modo habeat in ſe ipſo ; fons enim eſt omnium.

LVII. Arianæ Blaſphemiæ.

Quare tres ſunt ſubſtantiæ, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus ; & Deus quidem cauſa omnium exiſtens, eſt ſine principio ſolus ; Filius autem ſine tempore genitus a Patre, & ante ſæcula creatus ac fundatus, non erat antequam gigneretur, ſed ſine tempore ante omnia genitus, ſolus a ſolo Patre ſubſtitit. Neque enim eſt ſempiternus, aut conſempiternus, aut congenitus Patri ; neque ſimul cum Patre ipſum eſſe habet, velut quidam de his, quæ ad aliquid appellantur, dicunt, duo ingenita principia introducentes : Sed ſicut unitas principium omnium, ita Deus præ omnibus eſt ; quapropter, & ante Chriſtum eſt, velut a te didicimus in media Eccleſia prædicante. In quantum igitur a Deo ipſum eſſe habet ac vivere qui & glorias, & omnia ipſi exhibuit ; juxta hoc principium ipſius eſt Deus. Principium enim

PAGIUS rum ſocius & particeps ductus eſt, ut ejus ope Sanctum *Euſtathium* Antiochenum Sede ſua deponerent, teſte eodem Theodoreto lib. 1. cap. 21.

XVIII. Decepere Martyrologos laudes, quas Euſebius Cæſarienſis lib. 7. cap. ultimo (ubi loquitur de præcipuarum Eccleſiarum Præſulibus, qui immediate ante perſecutionem Diocletianeam Eccleſias Orientis regebant) Theodoreto Laodiceno tribuit. Sed diſtinguenda erant tempora : *Theodotus* enim ante natam hæreſim Arianam magnus Præſul extitit ; ſed poſtea in eam miſere prolapſus eſt, ut tradunt Scriptores citati, omnibus

Erat antea Præſul illuſtris.

nim ipſius eſt velut Deus ipſius , & qui ante ipſum eſt, eo quod ex ſe ipſo eſt . Et ſi illud , Ex utero ; & hoc , Ex Parte exivi, & venio velut pars coeſſentialis, & velut emiſſio a quibuſdam intelligitur; compoſitus erit Pater , & diviſibilis , & mutabilis , & corpus ſecundum ipſos , & quæ ad corpus conſequuntur patiens incorporeus Deus , quantum ſane in ipſis eſt . Opto te valere in Domino , beate Papa . Arius , Aeithales , Achillas , Carponas , Sarmatas presbyteri ; Euzojus , Lucius , Julius , Menas , Helladius , Gajus diaconi ; Epiſcopi , Secundus Pentapolis , Theonas , Libs fidelis , quem conſtituerunt in Alexandria Ariani : Hucuſque Arii , & collegarum epiſtola ad Alexandrum .

LVIII. Alexandri Epiſcopi Alex. labores pro fide tuenda .

(*a*) *Athan. orat. 1. contra Arian.*

Hujus autem tanti viri labores pro Filii Dei divinitate tuenda ſuſcepti , haud fuerunt ejuſmodi, quos quis facile cogitatione, nedum ſcriptis, aſſequi poſſet ; unde merito de eo hæc Athanaſius (*a*) : *Quod ſi res quoque noſtri temporis contemplandæ ſunt ; noſtis quomodo beatus Alexander uſque ad mortem contra hanc hæreſim depugnarit , & quot tribulationes quantoſque labores, quamquam jam ſenex, in decrepita ætate ſuſtinuerit ; qui & ipſe ad Patres ſuos appoſitus eſt :* Hæc ille . Equidem erigens primus omnium vexillum Catholicæ confeſſionis , & ante alios prima acie pugnans, primus excepit ab impiis intorta jacula impietatis . Quod igitur dictæ litteræ cum ab Ario , tum ab aliis hæreſis ejuſdem patronis ſic ad ipſum Alexandrum ſint ſcriptæ , ut tamen earum exemplaria eſſent encyclica , ac longe lateque ubique cunctis palam innoteſcerent ; opus fuit eidem Alexandro contrarias illis pariter reddere litteras circulares ; quas omnes ab eo conſcriptas numero fuiſſe ſeptuaginta , Epiphanius tradit , cum agit de fuga Arii in Palæſtinam : *Quo* (inquit *b*) *cum perveniſſet , ſingulos Epiſcopos adiit cum blanditiis , & adulatione , ut ſibi multos faceret cooperatores ; & ſuſcipiunt quidem ipſum aliqui , alii vero repulerunt . Poſtea vero ad aures Epiſcopi Alexandri devenit , & ſcribit epiſtolas encyclicas , hoc eſt , orbiculares , ſive per circuitum , quæ ſane apud ſtudioſos adhuc ſervantur , omnes numero ſeptuaginta , &c .*

(*b*) *Epiph. hæreſ. 69.*

LIX. Alexander ad Silveſtrum Pap. de Ario .

Porro conſtat in primis eumdem Alexandrum de iis quæ ab ipſo geſta eſſent contra Arium ſcripſiſſe literas ad primariæ ſedis Epiſcopum Silveſtrum Romanum Pontificem , quæ omnino perierunt , viget tantum earum memoria in Liberii Papæ epiſtola (*c*) ad Conſtantinum Imperatorem, in qua hæc habentur : *Manent litteræ Alexandri Epiſcopi olim ad Silveſtrum ſanctæ memoriæ deſtinatæ , quibus ſignificat , ante ordinationem Athanaſii , undecim tam presbyteros , quam etiam diacones , quod Arii hæreſin ſequerentur , ſe Eccleſia ejeciſſe , &c.* Hæc ibi . Quomodo autem Silveſter de iis admonitus , ad componendas haſce controverſias legavit Oſium Epiſcopum Cordubenſem , clariſſimum fama virum , & Conſtantino (ut vidimus) probe notum , dicemus ſuo loco .

(*c*) *Extat t. 9. Biblioth. ſanct.*

LX.

Ex numero autem ſeptuaginta illarum Alexandri epiſtolarum duæ tantummodo a temporis injuria vindicatæ ſuperſunt ; quarum alteram recitat Socrates (*d*) ; alteram Theodoretus (*e*) hiſtoriæ quam ſcripſit , intexuit . Quæ vero a Socrate recitatur , eſt hujuſcemodi :

(*d*) *Socrat. l. 1. c. 3.*

(*e*) *Theod. l. 1. c. 4.*

Alexandri epiſtola Encyclica .

Clariſſimis honoratiſſimiſque fratribus , qui ubique gentium ſunt nobiſcum in Eccleſiæ miniſterio conjuncti ſalutem .

Cum in ſacris litteris ſit unum corpus Eccleſiæ Catholicæ nobis traditum , & præceptum ut concordiæ ac pacis vinculum firmum teneamus , conſentaneum eſt , uti per litteras colloquamur inter nos , aliique alios mutuo de rebus , quæ apud ſingulos geruntur , certiores faciamus ; quo ſive unum ex membris patitur , ſive lætatur , nos inter nos , vel patiamur una , vel una lætemur . In noſtra quidem provincia prodierunt jam viri , qui leges reſcindunt , Chriſtum ipſum impugnant , animos hominum ad defectionem (quæ quidem prænuncia , & quaſi præcurſor Antichriſti , non ſine cauſa & exiſtimari , & appellari poſſit) docere nituntur . Ac mihi certe in animo erat de illo facinore penitus reticuiſſe , ut ejus labes , ſi quo modo fieri potuiſſet , inter illos ſolum qui ab Eccleſia deſciverant , deleri quiviſſet ; ne in alia loca evagata ſimplicium quorumdam aures ſuis ſordibus inficeret ; verum quoniam Euſebius qui nunc Nicomediæ Epiſcopus eſt , quique totum Eccleſiæ ſtatum in ſua manu poſitum arbitratur ; cum a nemine , quod Eccleſiam Beryti deſeruerit , quodque oculos cupiditatis atque ambitionis ſuæ ad Epiſcopatum Eccleſiæ Nicomedienſis obtinendum adjecerit , in ſe animadverſum eſſe videat ; iſtorum etiam , qui ab Eccleſia defecerunt patrocinium ſuſcipit ; & ad omnes , qui ubique gentium ſunt , litteras ſcribere conatur , eoſque in iiſdem commendat plurimum , quo imperitos quoſdam in graviſſimam hæ-

PAGIUS bus Martyrologis antiquiores , quique non multo poſt Theodotum vixere . Porro Theodotus ante Concilium Hieroſolymitanum anno CCCXXXVI. celebratum , diem functus eſt , cum illi Concilio Georgius pariter Arianus Laodiceæ Epiſcopus interfuerit , ut teſtatur Sozomenus lib. 3. cap. 5. Scripſit Georgius Vitam Euſebii Emiſeni , ut diſcimus ex Socrate lib. 2. cap. 9. cujus ideo mentio facienda erat a Gerardo Joanne Voſſio in Opere de Hiſtoricis Græcis , licet liber ille amplius non extet .

Cum *Conſtantinus* Orientis Imperio potitus tan- XIX.

hæreſim Chriſtoque penitus adverſariam rapiat; neceſſe habeo, idque ſententia quadam, quæ in Lege ſcripta eſt inductus, ſilentium rumpere, remque vobis omnibus indicare; quo non modo eos qui defecerunt a Chriſto, execrabiliaque verba, quæ illorum hæreſis uſurpat, cognoſcatis; verum etiam, ſi forte Euſebius litteras ſcripſerit, ad eas animos minime attendatis; nam inveteratam ſuam malevolentiam ſilentio ad tempus obruptam jam per iſtos renovare ſtudet; & licet ſimulatione quadam præſeferat eorum cauſa litteras ſcribere, re tamen ipſa declarat perſpicue ſe in rem ſuam ſerio iſtud ipſum agere: Habes, lector, ex ſententia Epiſcopi Alexandrini, non Arium, ſed Euſebium Nicomedienſem Epiſcopum fuiſſe primum Arianæ impietatis fautorem; ut non mireris, ſi ſæpe contingat, eoſdem quos dicimus Arianos, ab antiquis Patribus eſſe dictos Euſebianos.

LXI. Qui primi extiterint Ariani. Sed rurſum epiſtola: *Qui autem defecerunt ab Eccleſia, ſunt, Arius, Achillas, Æithales, Carponas, Arius alter, Sarmatas, Euzojus, Lucius, Julianus, Menas, Helladius, Gajus, Secundus item, & Theonas, qui dicti ſunt olim Epiſcopi. Quænam vero iſti contra Scripturas excogitarint, temereque effutiverint, ſic accipitote: Deum non ſemper Patrem fuiſſe, ſed tempus aliquando extitiſſe cum Deus non eſſet Pater; non ab æterno Verbum Dei fuiſſe, ſed ex nihilo ortum eſſe; nam Deum qui eſt, eum cum non erat, ex eo quod non eſt, procreaſſe; & propterea tempus fuiſſe aliquando cum non eſſet. Creatum enim, & factum eſſe Filium, neque eſſentia Patri ſimilem, neque natura verum patris Verbum, neque veram ejus Sapientiam eſſe, ſed per abuſionem Verbum, & Sapientiam dici; ipſum factum eſſe proprio Dei Verbo, & Sapientia, quæ in Deo eſt, per quam cum cætera omnia, tum illum ipſum fecit Deus.* Vides plane ex his, Arium ſenſiſſe, aliud eſſe Dei verbum, aliud Dei Filium, quem vult non eſſe Verbum, ſed qui ſit factus per Verbum, ipſeque nonniſi abuſive ſit Verbum. Ad hæc ſpectat, quod Athanaſius poſtquam plura verba Dei poni ab Arianis, demonſtravit, ſic ait (*a*): *At illi porro, quin ſit Dei Verbum, non inficiantur, ſed id pro Dei Filio non agnoſcunt, &c.* aliud nimirum jactantes eſſe Filium Dei Chriſtum a Verbo Dei. Et Ambroſius (*b*) eamdem ſugillans ſententiam: *Nonnulli etiam* (inquit) *aliud Dei Verbum, alium verum Dei Filium crediderunt*: Sed hæc iidem Patres pluribus.

Dei Verbum non unicum ab Arianis poni.

(*a*) *Athan. cont. hæreſ. Arian. decret.*

(*b*) *Ambr. de Incarn. Domin. c. 6.*

LXII. Verum ſubdit epiſtola de eadem falſa ſententia de Filio Dei: *Et ob eam cauſam poſſe natura ſua converti, & mutari, ſicut animantia omnia ratione utentia: Verbum eſſe peregrinum, alienum & ſejunctum a Sapientia Dei: Patrem a Filio minime explicari poſſe, nam Filium neque Patrem plane, & accurate cognoſcere, neque exquiſite cernere poſſe. Etenim ſuam ipſius eſſentiam, ut eſt, Filium non percipere; quippe Filium noſtra cauſa factum eſſe, ut Deus per ipſum tamquam per inſtrumentum nos crearet; neque extitiſſe aliquando, niſi Deus nos creare in animum induxiſſet.* Cum enim negare non poſſet Arius, per Verbum omnia facta eſſe, ſic Filium Dei Verbum eſſe aſſerebat, ut tamen per Verbum aliud factum eſſe diceret. Plura namque Verba excogitaſſe Arium, & ſua cantilena occini voluiſſe, idem qui ſupra Athanaſius tradit, cum ait (*c*): *Arius in ſuis cantiunculis, & Convivialium libro per ſpeciem ſubdubitandi fabulatur: Multa, inquiens, Verba profert Deus. Quodnam igitur ex iſtis Verbis Filium, & Verbum unigenitum Patris eſſe recipiemus?* Rurſus Alexander: *Quæſitum eſt igitur ab illis, utrum Dei Verbum poſſet mutari, quemadmodum Diabolus mutatus eſt. Et non veriti ſunt reſpondere: Certe poteſt. Cum enim & gigni, & mutari poſſit, ejus naturam poſſe mutari.*

(*c*) *Athan. in decret. Nican. Syn. cont. hæreſ. Arian.*

LXIII. Anathema in Arium, & Arianos. *Ario igitur, & ejus fautoribus, qui iſta aſſerunt, & de iiſdem tam impudenti ore loquuntur, una cum illis qui ejus opinioni aſſentiuntur nos cum aliis fere centum Ægypti, & Libyæ Epiſcopis in unum convenientes, anathema denunciavimus. Cæterum Euſebius eos ad ſe admittit, operamque ſedulo dat, ut mendacium cum veritate, & cum pietate impietatem commiſceat. Verum ad hoc præſtandum non ſatis habet virium. Nam vincit veritas, & nulla eſt ſocietas luci cum tenebris, nulla conſenſio Chriſti cum Belial. Quis enim umquam talia audivit? Aut quis eſt, qui, ſi jam audiret, non ea tamquam inſolita, & peregrina obſtupeſceret, aureſque obturaret, ne ejuſmodi verborum ſordes in audiendi ſenſum illaberentur? Aut quis eſt, qui cum Joannem audiat dicentem* (*d*): *In principio erat Verbum; non iſtos condemnaverit, dicentes: Erat tempus aliquando, cum non eſſet? Aut quis eſt, qui cum audiat in Evangelio: Unigenitus Filius; &, Per ipſum facta ſunt omnia; non iſtos odio habuerit, affirmantes Filium unam eſſe ex creaturis? Aut qui poterit ipſe eſſe ſimilis illarum rerum,*

(*d*) *Joan. 1.*

PAGIUS

Hoſius ad componenda diſſidia inter Arium & *Alexandrum miſſus.*

tantum ſit anno trecenteſimo viceſimo quarto, ante eum annum componendis *Alexandrum* inter & *Arium* diſſidiis, miſſis etiam ad eos litteris per *Hoſium* Cordubenſem Epiſcopum, incumbere non potuit. Quare quæ hic a Baronio narrantur, ad eum annum differenda. Præterea Hoſius non a Silveſtro Romano Pontifice Legatus Alexandriam miſſus, ſed a Conſtantino. Licet enim Euſebius lib. 2. de Vita Conſtantini cap. 62. virum a Conſtantino miſſum ob tumultus ab Ario Alexandriæ excitatos non nominet, illum tamen Hoſium fuiſſe Socrates lib. 1. cap. 4. & Sozo-

Baron. n. LXXXIX. & ſeqq.

rerum, quæ per ipſum factæ ſunt? Aut
quemadmodum Unigenitus, ſi (ut illorum
fert opinio) cum aliis rebus univerſis nu-
meretur? Aut quomodo ex nihilo factus eſt,
cum Pater dicat (a): Eructavit cor meum
(a) Pſ.44. *Verbum bonum; & (b): Ex utero ante*
(b) Pſ.109. *Luciferum genui te? Aut qua ratione eſ-*
ſentia patri diſpar ac diſſimilis, cum ſit
(c) Hebr. 1. *perfecta imago, & ſplendor Patris (c);*
(d) Joan. 14. *cumque ipſe dicat (d): Qui videt me, vi-*
det & Patrem?

LXIV. Arianæ hæreſis confutatio. *Aut quo pacto, ſi Verbum, & Sapientia ſit*
Dei Filius, erat tempus aliquando cum non
eſſet? nam perinde ac, ſi diceret, Deum
aliquando, & Verbo, & Sapientia caruiſſe.
Aut quo pacto converti mutarive poteſt,
cum ita loquatur de ſe (e): Ego in Patre, &
(e) Joan. 14. *Pater in me eſt: & Ego (f) & Pater unum*
(f) Joan. 10. *ſumus; & per Prophetam (g) etiam: Vi-*
dete me, quia ego ſum Deus, & non mutor?
(g) Malach. 3. *Et quamquam hoc dictum ad ipſum Patrem*
referri poteſt; tamen aptius, & magis pro-
prie de Filio Verbo jam dicitur, quod
cum ſit homo factus, non mutatus eſt, ſed
(h) Hebr. 13. *ut Apoſtolus (h) ait: Chriſtus heri & ho-*
die, idem ipſe & in ſæcula. Quid igitur
illos in hanc perduxit ſententiam, eum ſci-
licet propter nos factum eſſe; cum tamen
(i) 1.Cor.8. *Paulus ſcribat (i): Propter quem omnia,*
& per quem omnia?

LXV. Refelluntur blaſphemiæ. *Quod autem falſo calumniati ſunt, Fi-*
lium non plene, & perfecte Patrem noviſ-
ſe, nemini mirum videri debet; nam cum
ſemel ſtatuiſſent contra Chriſtum bellum
gerere, rejecerunt penitus voces ipſius Do-
mini dicentis (k): Sicut novit me Pa-
(k) Jo. 10. *ter, & ego cognoſco Patrem. Quod ſi ex*
parte Pater cognoſcit Filium, perſpicuum
eſt, Filium etiam ex parte Patrem cogno-
ſcere. Verum ſi hoc dictu nefas eſt, & Pa-
ter plene Filium cognoſcit; conſtat, quod
ſicut Pater cognoſcit ſuum ipſius Verbum,
ſic & Verbum ſuum ipſius Patrem cogno-
ſcit, cujus eſt Verbum. Cæterum quam-
quam iſta recenſendo, atque adeo ſacras,
& divinas Scripturas aperte explanando,
eos ſæpenumero convicimus; tamen illi rur-
ſus velut chamæleontes ſe ſe mutant; di-
ctumque illud Sapientis in ſua ipſorum ca-
pita torquere magnopere contendunt vide-
licet (l): Impium, cum in profundum ma-
(l) Prov. 18. *lorum venerit, contemnere. Ac tametſi*
complures certe hæreſes ante illorum æta-
tem exortæ erant, quæ quidem extra mo-
dum audacia evagatæ, ad extremam de-
mentiam ſunt tandem prolapſæ, iſti ta-
men, qui omni ſuo ſermone Verbi divini-
tatem tollere moliuntur, utpote ad Anti-
chriſti tempora propius accedentes, illas
hæreſes præ ſuorum errorum impietate ju-
ſtas eſſe quodammodo declarant.

Quapropter illis Eccleſia interdictum LXVI. De lapſis in Arianiſmum.
eſt, atque adeo anathema denunciatum.
Et quamquam de eorum exitio permagnum
animis dolorem capimus, & maxime quod
Eccleſiæ inſtituta aliquando agnoverant,
jamque ab illis exciderunt; de illis ta-
men non magnopere miramur; idem nam-
que non Hymenæo ſolum, & Phileto con-
tigerat, ſed Judæ etiam ante illos, qui
Salvatoris diſcipulus fuit, poſtea autem
proditor, & deſertor illius factus. At-
que iſtarum rerum neutiquam ignari ex-
titimus. Dominus enim prædixerat (m): (m) Luc. 21.
Videte ne quis vos ſeducat; nam multi
venient in nomine meo dicentes (n): Ego (n) Matt. 24. Marc. 13.
ſum, & Tempus appropinquavit, & mul-
tos ſeducent; ne eatis poſt illos. Paulus
(o) etiam cum iſta a Salvatore didiciſ-
ſet ſcripſit, quod in noviſſimis tempori- (o) 1. Tim. 4.
bus quidam deficerent a fide ſana, atten-
dentes ſpiritibus erroris, & doctrinis
Dæmoniorum veritatem averſantium.

Jam vero cum, & Salvator noſter Je- LXVII. Admonitio de cavendo Ario, & Arianis.
ſus Chriſtus hoc præceperit, & per Apo-
ſtolum de ejuſmodi hominibus ſignificarit,
nos certe, quoniam illorum impietatem no-
ſtris ipſorum auribus accepimus, non ſine
cauſa ejus generis hominibus (ſicut antea
diximus) anathema denunciavimus, eoſque
ab Eccleſia Catholica fideque alienos pa-
lam declaravimus, veſtramque pietatem
fecimus certiorem, cariſſimi & honoratiſ-
ſimi fratres, qui eſtis nobiſcum in Eccle-
ſiæ miniſterio conjuncti; ut ſi forte quidam
ex illis temeritate impulſi ad vos venire
non vereantur, ne eos admittatis, neve
Euſebio, vel alteri cuipiam, qui eorum
cauſa ad vos ſcribat, omnino attendatis.
Nam par eſt, ut nos qui ſumus Chriſtia-
ni, omnes qui contra Chriſtum loquantur,
animoque ſint ab eo abalienato, tamquam
Dei hoſtes, & corruptores animorum de-
vitemus; neque id genus hominibus (ſic-
uti præcepit beatus Joannes p) vel Ave (p) 2. Joan.
dicamus; nequando ille illorum peccatis
communicemus. Salutate qui apud vos ſunt
fratres. Qui mecum ſunt, vos itidem ſa-
lutant: Hactenus Epiſtola encyclica Ale-
xandri, quam & libellum illum eſſe exi-
ſtimamus, cui ſubſcripſiſſe alios Catholi-
cos Epiſcopos, ab eodem Alexandro in
aliis encyclicis litteris memoriæ proditum
eſt: ut appareat, has ante alias fuiſſe con-
ſcriptas ſed de illis ſuo loco agemus.
Addit præterea Socrates (q), quæ ſunt (q) Socr. eod. l.1. c. 3.
deinde ſubſecuta; Cum

PAGIUS Sozomenus lib. 1. cap. 15. diſerte teſtantur. Qui-
bus adde Photium in Bibliotheca codice 266. *Qui-*
bus Conſtantinus auditis, inique ferens, mittit
Alexandriam Hoſium nomine & re ſanctum, quem
Hiſpaniæ civitas Corduba Epiſcopum habebat. Tra-
didit autem ei epiſtolas ad Archiepiſcopum Ale-
xandrum & Arium hæreſeos fontem. Nec refert,
quod Hoſius Alexandrinam Synodum convoca-
rit, eique præfuerit. Veroſimile enim eſt, il-
lum Alexandrinæ Synodo præfuiſſe, omnibus
Ægypti Epiſcopis, & ipſo in primis Alexandro
Alexandriæ Patriarcha primas ipſi deferentibus.
Viro

LXVIII. Contentiones inter Epiſcopos cauſa Arii.

Cum Alexander litteras huiuſmodi ad Epiſcopos paſſim in ſingulis Civitatibus ſcripſiſſet; latius propterea ſerpebat malum, quod hi qui erant de illis litteris certiores facti, contentionis, & diſcordiæ incendiis inter ipſos conflagrare cœperunt; nam alii litteris ſuffragari, iiſdemque ſubſcribere, alii penitus adverſari, maxime vero omnium Euſebius Nicomedienſis Epiſcopus ad diſſenſionem incitari, quod Alexander ejus nomen ſuis litteris gravius perſtrinxerat. Atque id temporis Euſebius plurimum poterat, quod tunc Nicomediæ, ubi Diocletianus paulo ante Palatium ædificaverat, Imperator verſabatur; ob quam cauſam multi Epiſcopi Euſebii paruere ſententiæ. Is autem tametſi ad Alexandrum litteras ſcribere non deſtitit, ut controverſiam inter ipſos ortam miſſam faceret, Ariumque cum ſuis in Eccleſia reciperet, alios tamen qui alias quaſque Civitates incolebant, cohortatus eſt, ut Alexandri voluntati prorſus refragarentur. Unde tumultus ingens nuſquam non concitatus eſt. Nam videre licebat, non modo Eccleſiarum Præſides maledicis, & contumelioſis verbis alium ab alio vexatos, verum etiam populi multitudinem in duas partes diremptam, quarum altera in horum, altera in illorum ſententiam inclinavit. Itaque res eſt eo ſceleris, & turpitudinis prolapſa, ut Chriſtiana religio palam in ipſis theatris omnium irriſione luderetur. Ab his vero qui Alexandriæ habitabant, de ſummis religionis noſtræ dogmatibus juveniliter, & non abſque petulantia certatum eſt: ab iiſdem ad reliquos cuiuſque provinciæ Epiſcopos miſſa legatio. Iſti in alterutram partem diviſi, non diſſimilem contentionem excitarunt: Hæc Socrates.

LXIX. Alexandri alia Epiſtola Encyclica.

Alexander autem cum a Catholicis Epiſcopis diverſarum Provinciarum, nempe Ægypti, Thebaidis, Lybiæ, Pentapolis, Syriæ, Lyciæ, Pamphiliæ, Aſiæ, Cappadociæ, & aliarum quoque his finitimarum Provinciarum, adverſus Arium ſcriptas accepiſſet epiſtolas, iidemque contra Arianos conſcripto libello fidei ſubſcripſiſſent; optans hæc eadem præſtari a reliquis, encyclicam rurſus aliam ſcripſit Epiſtolam, cui & exemplaria dictarum epiſtolarum adjunxit, deditque eas Apioni diacono perferendas, eorumdemque Epiſcoporum appoſitas libello fidei ſubſcriptiones. Extat ejuſmodi epiſtola circularis Alexandri; recitat illam Theodoretus ad verbum; quæ licet (ut præſefert titulus) ad Alexandrum Conſtantinopolitanum Epiſcopum data dicatur; apparet tamen ex iis, quæ eadem epiſtola continentur, ipſam inſcriptionem ab aliquo ſuperadditam, minuſque ejuſdem auctoris eſſe germanam; ſiquidem in ea demonſtrat auctor, ſe non ad unum Epiſcopum, ſed ad plures eas litteras ſcribere, utpote encyclicas. Rurſum vero cum has conſtet ſcriptas eſſe litteras, antequam Conſtantinus Imperator ad ipſum Alexandrum & Arium ſuas, quas proxime recitaturi ſumus, dediſſet: atque liqueat illas ipſas ab eodem hoc anno datas, quo ad Provinciales recitatas ſuperius litteras ſcripſit (nam in utriſque de inſtituta ab ipſo Conſtantino profectione in Orientem mentio habetur) falſa eſſe omnino convincitur illa in titulo appoſita nomenclatura, qua dicitur Alexander Epiſcopus Conſtantinopolitanus; cum nondum, ſed poſt multos annos (ut demonſtrabimus) Byzantium fuerit in Conſtantinopolim commutatum. Equidem puto inde erroris occaſionem fluxiſſe, quod cum eadem epiſtola (ut dictum eſt) fuerit communis ad omnes Epiſcopos, ejuſdem ab ipſo deſcriptæ exemplar (ut par erat) inter Alexandri Epiſcopi Conſtantinopolitani monumenta repertum, eo titulo fuerit pariter conſignatum. Sed miſſis his, reddamus hic eas litteras ſaltem ex parte, cum multa in iis habeantur conſideratione maxime digna; ſunt vero huiuſmodi:

LXX. De Ario & Ariana hæreſi admonitio Alexandri.

Eſt (a) quidem propoſitum hominibus improbis, in quorum animis inexplebilis honoris, & pecuniæ cupiditas inſita eſt, ut Eccleſiis, quæ videntur plus habere dignitatis, ex occulto inſidientur; qui per varias, & multiplices vias ſinceram Eccleſiæ pietatem oppugnare non ceſſant. Nam impulſu diaboli, qui vim ſuam in eorum animis exercet, in furorem acti, ad voluptates, quæ forte ſe offerunt, feruntur præcipites; atque ab omni pietate refugientes, timorem divini judicii proterunt. De quibus ego, qui inde non parum acceperim incommodi, neceſſe habui veſtræ pietati ſignificare, ut id genus homines ſedulo devitetis; ne forte quiſquam illorum audacia fretus, vel per ſe ipſum (præſtigiatoribus enim numquam deeſt ad fraudem faciendam ſimulatio) vel per litteras, quæ erant ita lepide, & eleganter aſperſæ, ut hominem qui ſimplici ac ſinceræ fidei ſe addixerit a veritate abſtrahant, in veſtras Eccleſias erroris ſui imprimat veſtigia. Nam Arius, & Achillas nuper facta conjuratione, dum Colluthi ambitionem imita-

(a) Apud Theod l. 1. c. 4.

PAGIUS

Viro namque celeberimo ab Imperatore miſſo, ipſique chariſſimo, qui pacis arbiter ab ipſo conſtitutus eſſet Alexandrum inter & Arium, hunc facile honorem detulere, tum propter Imperatoris reverentiam: tum propter nominis & meritorum amplitudinem; tum quod Alexander illi Concilio præeſſe congrue non poſſet; cum in his Arianæ hæreſeos incunabulis cauſa Alexandri & Arii potius, quam Eccleſiæ Catholicæ, agi videretur.

XX. Et quidem a Conſtantino Imp.

Nec refert, quod in epiſtola tunc a Conſtantino ad Alexandrum & Arium ſcripta, nulla pror-

tari ſtudebant, eum in eo vitioſitatis genere longe ſuperarunt. Ille enim quamquam eas ipſas res, quas iſti, coarguere conabatur; tamen improbi ſui inſtituti cauſam ſaltem ſimulatam habuiſſe viſus eſt; hi autem cum illius nundinationem, qua Chriſtum ipſum vendidit, animadverterent, non amplius Eccleſiæ legibus ſubjecti eſſe ſuſtinuerunt; ſed ſpeluncis latronum ſibi conſtructis, conventus in illis ſine intermiſſione agere, noctes dieſque Chriſto & nobis maledice obtrectare, omnem Apoſtolicam, & piam doctrinam criminari, ſimulatione Judaica officinam ad Chriſtum oppugnandum inſtruere, divinitatem Salvatoris noſtri inficiari, eum cæteris hominibus nihilo præſtantiorem prædicare; vocibuſque omnibus, quæ pro ejus ſalutari in carne œconomia, & abjectione ſui noſtra cauſa ſuſcepta, ex ſacris litteris ſelectis, eiſdem impiam ſuam prædicationem corroborare; & verba, quibus æterna ejus divinitas, & gloria una cum Patre ineffabilis confirmatur, adverſari nituntur. Quippe impiam Gentilium, & Judæorum de Chriſto opinionem defendentes, ſuam ipſorum laudem (quantum fieri poteſt) venari, & in quibus eis ludibrio ſumus, omnia enixe conſectari ſtudent.

LXXI. Arii meretriculæ. *Seditiones porro in nos quotidie concitare, graves ciere perſecutiones, & interdum lites per mulierculartum impurarum ſermones, quas ipſi in fraudem impulerunt, intendere. Nonnumquam religionem Chriſtianam, ſuas tenellas meretriculas per ſingulas plateas turpiter circumducentes, graviſſimis contumeliis afficere; quinetiam inconſutam, & indiſſolubilem Chriſti tunicam, quam tortores noluerunt diſcindere, hi diſcerpere non dubitarunt.* Quas hic Alexander tenellas Arianorum meretriculas nominat, erant hæ illæ ſeptingentæ profeſſæ virgines Eccleſiæ Alexandrinæ, quas (ut vidimus ex Epiphanio *a*) Arius ſeduxit, ac circumduxit. At quos non pellexiſſet hiſce deliciarum illecebris perditiſſimus hæreſiarcha, virginum examina circumducens? Sed rurſum Alexander.

(*a*) *Epiph. hær. 69.*

LXXII. Ejecti Arius & Ariani ab Alexandro. *Nos igitur, ſicut ſcelerata eorum vita, & conatus execrabilis poſtulat, ſuffragiis omnium tandem, licet ſero propter rei ignorationem, id ſumus aggreſſi, Eccleſia, quæ Chriſti divinitatem ſancte adorat, ejecimus. Itaque hi circumcurſare hac illac, quo nobis obtrectent; deflectere ad collegas nobiſcum in eadem fide conſentientes; ſpecie quidem pacis, & concordiæ ſimulata, veniam petere præſeferre; ſed re vera moliri, ut per ſermonis lenocinia nonnullos eorum in ſui morbi contagionem pertrahant; litteras quoque ab illis blandiores petere, ut coram iis, quos errore implicarint, eas depravate legentes, ſuæ prolapſionis impœnitentes reddant, jam ad impietatem aſſuefactos, quaſi Epiſcopos ſuæ ſententiæ, & opinionis conſentientes haberent. Non enim confiteri volunt ea, quæ tam nefarie impieque apud nos cum docuerunt, tum fecerunt, quorum gratia Eccleſia pulſi ſunt; ſed vel ſilentio tegere, vel partim ſermonibus commentitiis, litteris partim veteratorie ſcriptis obſcurare nituntur, quo eos dolo deludant. Quapropter colloquiis tum probabilitate, tum facetiis dicacibus refertis pernicioſam ſuam doctrinam tamquam velis obtendentes, hominem ſimplicem, & fraudi expoſitum, in ſuum errorem rapiunt; quinetiam ab noſtræ ſanctæ piæque religioni apud omnes obtrectando haud quaquam ſe abſtinent. Unde fit, ut nonnulli, qui eorum litteris ſubſcribunt, in Eccleſiam recipiantur; quod factum, mea quidem ſententia, maximam infamiæ notam noſtris collegiis, qui illud auſi ſunt, inuſſit; qui non modo id, quod canon Apoſtolicus permiſit, non faciunt; ſed conatum eorum contra Chriſtum, plane Diabolicum, qui illis ineſt, vehementiorem efficiunt.*

LXXIII. Apoſtolicus canon citatus ab Alexandro. Quem citat Alexander Apoſtolicum canonem, plane cognoſcitur eſſe trigeſimuſtertius ordine, quo præcipitur, ne clerici a ſuo Epiſcopo excommunicati, ab alio Epiſcopo recipiantur; cujus hæc ſunt verba: *Si quis presbyter aut diaconus per Epiſcopum a communione excluſus ſit, hunc neutiquam ab alio fas eſto ſuſcipi, quam ab eo qui ipſum a communione excluſit; niſi forte Epiſcopus, qui ipſum a communione ſegregavit, defunctus ſit*: Hæc Apoſtolicus canon, quem novit quoque Nicænum (*b*) Magnum Concilium, eumdem confirmans atque declarans, cum ſic ſtatuit: *Servetur & iſta ſententia, ut hi qui ab aliis excommunicantur, ab aliis ad communionem non recipiantur, &c.* Ut plane appareat, ſanctiſſimos Patres ejuſmodi lege iterum repetita communire voluiſſe Eccleſiam Dei; qua ſemel in Ario, & Arianis contempta, patuiſſe conſtat humani generis hoſti ad eam invadendam atque perdendam latiſſimam viam. Rurſus autem idem Apoſtolicus canon repetitus habetur

(*b*) *Nicæn. Conc. c. 5.*

PAGIUS prorſus Hoſii mentio habeatur. Cum tamen in literis Legationis nominari Legatos ſolenne ſit. Aliæ enim fuere literæ Legationis Hoſii ab ea epiſtola. Cum enim non ſolum ad conciliandam pacem inter eos, qui in Ægypto de Fide diſſidebant, miſſus eſſet, ſed etiam inter eos, qui in Oriente de feſto Paſchatis diſſentiebant, ut teſtatur Sozomenus; neceſſe erat, ut literæ Legationis quibus ea commendata *Hoſio* provincia, & commiſſa poteſtas exprimebatur, non ad duos tantum viros, ſed ad univerſos illarum regionum Epiſcopos dirigerentur. Periere itaque literæ Conſtantini, quibus Legatio Hoſii ad Alexandrum & Arium continebatur.

(a) Conc. Antioch. c. 6.

tur in Concilio Antiocheno (a). Hæc vero ad auctoritatem antiquorum Apoſtolicorum canonum comprobandam dicta ſunto, de quorum fide ſecundo Annalium tomo prolixiorem habuimus orationem.

LXXIV. Admonitio Alexandri.

His autem Alexander hæc addit: *Quocirca, fratres cariſſimi, abjecta cunctatione, ingenii mei vires, quo iſtorum infidelitatem vobis ſignificarem, excitavi, qui aſſerunt tempus aliquando fuiſſe, cum non eſſet Filius Dei, &c.* Poſitiones Arianorum recenſet, non obducto lenocinio verborum, ſed prout ab iiſdem Alexandriæ commorantibus ex ore eorum acceperat; longioremque texit adverſus eaſdem diſputationem, quam lectori apud Theodoretum ipſum inſpiciendam relinquimus; ne hic eadem ſæpius repetendo, ex nimia ſatietate faſtidium ingeramus. Poſt igitur patefactas, & confutatas Arii, & Arianorum impias circa Chriſti divinitatem ſententias, hæc de iiſdem ſubdit Arianis: *Verum quamvis de hac re multa habeam dicere, cariſſimi fratres; tamen ea miſſa propterea facio, quod abſurdum putem, doctores fidei doctrina conſentientes pluribus admonere; quippe cum ipſi ſitis docti a Deo, & non ignoretis tum Ebionis, tum Artemæ doctrinam, quæ non ita pridem veram Eccleſiæ pietatem oppugnare cœpit; tum peſtiferum ſtudium Pauli Samoſateni Epiſcopi Antiochiæ, qui Concilio omnium ubique Epiſcoporum, atque adeo judicio, Eccleſia ejectus eſt; cujus perverſæ doctrinæ Lucianus ſucceſſor factus, multorum annorum ſpatio, hoc eſt, tantiſper dum tres Epiſcopi alius poſt alium Eccleſiam illam rexere, excluſus ab Eccleſia manſit.*

LXXV. Lucianus Martyr a ſuſpicione Hæreſis vindicatur.

Hæc dum ſcribit Alexander de Luciano; cum multa ſint a nobis de eodem conſcripta tum in Notis ad Romanum Martyrologium, tum ſuperius cum de ejus martyrio prolixius actum eſt; quæ ſanctiſſimi martyris vitam ab omni hæreſis labe prorſus liberam fuiſſe declarant: modo autem cur hæc de eo dicendi Alexandro occaſio data ſit, eſt exactius diſquirendum. Meminiſſe itaque in primis debemus, quæ a nobis ſuperius dicta ſunt eidem Luciano Antiocheno presbytero contigiſſe, quæ nuper acciderant Dionyſio Alexandrino; uterque namque adverſus Sabellianos certamen iniit; Lucianus enim Pancratium Antiochenæ Eccleſiæ presbyterum, Sabellianæ hæreſi addictum, infeſtiſſimum habuit adverſarium; ac proinde accidit, ſicut Dionyſius Sabellium urgens, ita iſte Pancratium Sabellianum exagitans, viſi ut ſint ambo prima facie ipſorum doctrinam ſpectantibus, & ejus ſenſum haud penitus aſſequentibus, in contrariam partem paulo licentius inclinaſſe, atque perſonas diſtinguentes in ſanctiſſima Trinitate, quodammodo ipſam quoque ſubſtantiam ſeparaſſe.

LXXVI. Dionyſii & Luciani par cauſa.

At ſicut Dionyſio illi (quod pluribus diximus ſecundo Annalium tomo) ea de cauſa negotium eſt exhibitum ab Epiſcopis Libyæ; adeo ut cauſam deferri oportuerit ad Romanum Pontificem ejuſdem nominis Dionyſium, a quo, inſpecta accuratius veritate, fuit penitus abſolutus, atque omni ſuſpicione purgatus; ita & Lucianus pariter eadem ex cauſa exagitatus (quod teſtatur Alexander) a tribus ſibi invicem ſuccedentibus Epiſcopis Antiochenis, ab iiſdem fuit ex Eccleſia ſimul ejectus; quod haud dubium ab aliis ſibi adverſantibus Epiſcopis Dionyſius quoque paſſus eſſet, ſi licuiſſet eis, inconſulta prima ſede, ſecundum dignitate damnare Alexandrinum Epiſcopum. Sed quid accidit? Dum ſuam Lucianus cauſam agens, ſcriptis ſæpe libellis fidei, ſuam integritatem, ſinceramque fidem Catholicam omnibus conatur reddere manifeſtam; perſecutione Maximini, dolo adverſarii Sabelliani hæretici, interceptus (quod ejuſdem martyrii Acta declarant) ſumma cum laude martyrium conſummans, magnam eſt inde gloriam conſecutus; qua abuſi complures ejus diſcipuli jam errore lapſi, Arianam hæreſim conſectantes, magiſtri gloria exultantes, ſe ipſos (ut ex litteris Arii vidimus) Collucianiſtas nominabant, turpiter mentientes, ea ſe docere, quæ accepiſſent a Luciano. Qua de cauſa Alexander, cum res adhuc recens eſſet (nam noviſſimo perſecutionis tempore ille martyrio eſt vita perfuctus) inexploratis adhuc lucubrationibus Luciani, quod ferebat fama, ipſorum Arianorum ubique ore vulgata, vehementius in eum juſto zelo commotus, ea quæ vidimus, de ipſo teſtatus eſt.

LXXVII. Lucianus laudatus a catholicis Patribus.

Cæterum ſcriptis Luciani percognitis, ipſiſque præſertim libellis fidei, quos Sanctus Hieronymus eum ſcripſiſſe tradit (b), exactius diſquiſitis, tantum abeſt, ut de violata fide Catholica negotium aliquod factum eidem fuerit; ut Alexandri ipſius ſucceſſor Athanaſius (c quod ſuperius dictum eſt) eum digno præconio celebret. Sed & cum idem ipſe Athanaſius Arianæ hæreſis principia repetit, numquam Luciani mentionem, vel levem habet, ſed Pauli Samoſateni. Et cum etiam multæ altercationes, mutuæque diſceptationes inter Catholicos, & Arianos circa Nicæni Concilii tempora interceſſerint, a nullo tamen Arianorum apparet fuiſſe Luciani citata ſententia veræ fidei adverſaria: certe quidem non abſtinuiſſent, ſi nobiliſſimi martyris, tunc temporis Helenæ Auguſtæ munificentia ubique celebris, potuiſſent vel uno verbo ſuam hæreſim confirmare. Accidit vero poſtea, ut ex Nicæno Concilio ſtabilita fidei Catholicæ for-

(b) Hier. de Script. Eccl. in Lucian.

(c) Athan. de Synod. Arian. & aliis in locis.

forma, cum Ariani cauſa penitus cecidiſſent, multo tempore interlapſo, favore Conſtantii pugnam iiſdem denuo inſtaurantibus, refoſſa quædam fuerit ab eis Luciani fidei formula, quam ediderunt in Concilio Antiocheno Arianorum opera convocato; cum tamen ſe deteſtari Arium præſeferrent, ea arte, ut Nicænum Concilium abrogarent, nomenque Conſubſtantialitatis omnino proſcriberent, in reliquis cum Catholicis conſenſuri.

LXXVIII. Sed quænam hæc eſſet Luciani fidei profeſſio, Sozomenus (*a*) narrat his verbis: *At vero cum eos iſtius formulæ poſtea (ut eſt veriſimile) pœniteret; aliam præterea rurſum ediderunt, quæ in aliis quidem rebus, mea quidem ſententia, fidei Nicæni Concilii (niſi quidam forte ſenſus a me minime intellectus in verbis obſcure inclusus ſit) penitus conſentit; ſed his verbis, Filium Patri conſubſtantialem eſſe, rejectis. Pro illis, Ejus divinitatem nec converti poſſe, nec mutari, dixerunt, Eumque eſſentiæ, conſilii, potentiæ, & gloriæ Patris conformem imaginem eſſe, & primogenitum omnis creaturæ. Hanc fidei formulam his verbis ſcriptam dixerunt ſe comperiſſe Luciani fuiſſe formulam, viri ſpectatiſſimi, & in ſanctis litteris ſumme eruditi, qui Nicomediæ martyrio occubuit. Vera ne iſta ſint, an propriam ac ſuam fidei formulam titulo martyris inſignire laborarint, non habeo equidem dicere:* Hæc Sozomenus; eadem quoque Nicephorus (*b*), qui eamdem Luciani formulam integram recitat. Sed eſto Luciani ſit ipſiſſima; quid habet (quod & Sozomenus intellexit) niſi quod fides Nicæna prædicat? Quod etſi cavillari Ariani potuerunt, non idem eſſe dicere, Filium imaginem ſubſtantiæ Dei, atque ipſam divinam ſubſtantiam; certe quidem ante Nicænum Concilium nihil prreterea exigebatur a Fidelibus. Quod autem poſtea additum eſt ab eodem Nicæno Concilio verbum Conſubſtantiale, ad novam hæreſin emergentem confutandam fuit appoſitum. Sic itaque nihil eſt quod de fide violata Lucianus a quopiam jure in crimen adduci potuerit. Cum vero plures fidei formulas a Luciano ſcriptas eſſe teſtetur Sanctus Hieronymus (*c*); alias ſane hac deteriores minime fuiſſe, par eſt credere: nam eas Ariani libentiſſime in ſuæ hæreſis teſtimonium protuliſſent. At de his modo ſatis.

(*a*) *Soz. l. 3. c. 5.*
Luciani fidei regula qualis.
(*b*) *Niceph. l. 5. c. 5.*
(*c*) *Hier. de Script. Eccl. in Luc.*

LXXIX. Sed rurſus hæc ſuis litteris Alexander de Arianis (*d*): *Iſtorum hæreticorum impietatis fæces, hi qui modo in lucem editi Filium Dei ex nihilo ortum aſſerunt (quippe ſunt velut ſtolones occulti ex illis naſcentes) animis hauſerunt; Arium dico, Achillam, & reliquam improborum illis adhærentium turbam; quinetiam tres Epiſcopos in Syria, neſcio quomodo ordinatos; qui quoniam iſtorum errores ſuo conſenſu approbarunt, videntur eorum amentiam, velut facibus novis admotis, magis incendiſſe. In quos quidem accurate inquirendi poteſtas veſtro judicio permiſſa eſt.* Inter hos tres Syriæ Epiſcopos Ario inhærentes puto adnumeratum Euſebium Cæſarienſem Syriæ Palæſtinæ Epiſcopum: veriſimile enim videtur nonniſi malis artibus arripuiſſe Epiſcopatum tam nobilis Eccleſiæ, totius Syriæ Palæſtinæ metropolis, qui tempore perſecutionis timore pœnæ (quod ſuo loco dictum eſt ſuperius) excidiſſet a fide.

(*d*) *Apud Theod. l. 1. c. 4.*
Blaſphemiæ Arianorum.

Poſt hæc vero Alexander cum de captioſis eorumdem hæreticorum in citandis divinæ Scripturæ locis, ac ſubdolis artibus, multa locutus eſſet, hæc de ipſorum arrogantia ſubdit: *Qui etiam neminem volunt ex antiquis Patribus ſibi comparari; neque illis, quibus nos ab ineunte ætate uſi ſumus præceptoribus, ſe pares exiſtimari ſinunt, immo vero ne unum quidem collegarum noſtrorum vel ad mediocrem ſapientiam perveniſſe cenſent; ſed ſe ſolos ſapientes, ſolos egeſtatem voluntariam ſectantes, ſolos dogmatum inventores, & ſibi ſolis ea doctrinæ patefacta eſſe myſteria, quæ in nullius umquam ſub Sole cogitationem in mentem venerint, arbitrantur. O impiam arrogantiam! o inſaniam immenſam! o inanem gloriam cum furore conjunctam! o ſpiritus plane ſatanicos, qui impiis eorum animis velut callum malitiæ obduxere! Non divina veterum Scripturarum claritas ullum ipſis injiſit pudorem; non conſentiens collegarum, & pia de Chriſto doctrina eorum audaciam repreſſit: quorum ſcelus nefarium ne dæmones quidem (quippe qui ſedulo caveant, ne ullam omnino maledicam, & contumelioſam vocem contra Filium Dei eloquantur) omnino ferre videntur:* Hæc quidem Alexander; qui dum Arianorum effigiem vivis hiſce coloribus reddit, omnium plane Novantium hæreticorum veram certamque imaginem repræſentat; ut plane appareat, vultu ſimillimos, fratres eſſe germanos, qui eodem ſunt geniti ex patre Diabolo (*e*), atque uni eos parere domino, nempe illi, qui eſt Rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, ejuſdemque legibus vivere, atque denique idem impietatis inſigne expreſſum in fronte geſtare beſtiæ characterem (*f*).

LXXX. Arianorum arrogantia.
(*e*) *Joan. 8.*
(*f*) *Apoc. 17.*

At rurſum de ipſis hæc Alexander: *Iſta a nobis pro virili noſtra parte in præſentia allata ſunt ad eos coarguendos, qui in tam inepta contra Chriſtum diſputandi materia tamquam in pulvere ſe exercent, & noſtræ erga illum pietati falſo obtrectare nituntur. Nam iſti ridicularum fabularum inventores aſſerunt, nos, dum blaſphemiam illam impiam, & a nemine umquam litteris proditam, nimirum quæ Chriſtum Filium* LXXXI.

LXXXI. Rurſum de Arianis Alexander.

lium Dei ex nihilo ortum docet, averſamur, duo Ingenita tradere. Atqui quæ eſt eorum inſcitia, dicunt neceſſe eſſe alterum de duobus hiſce ſtatuere; nempe vel eum ex nihilo creatum, vel omnino duo eſſe Ingenita. Siquidem propter inertiam ignorant prorſus, quantum interſit inter Patrem, qui ingenitus eſt, & res ab eo conditas ex nihilo, ſive rationis ſunt participes illæ quidem, ſive expertes; interque duo, natura unigenita media interpoſita, per quam Pater Dei Verbi hanc univerſitatem ex nihilo fabricavit, ex ipſo, qui Pater eſt, genita fuit, ſicut ipſe Dominus quodam in loco teſtatur his verbis (a) 1.Joan. 5. *(a): Qui diligit Patrem, diligit quoque Filium, qui ex eo genitus eſt:* Hæc prælocutus Alexander, mox his jungit Catholicæ, & Apoſtolicæ fidei confeſſionem; quam hic deſcribere, haud moleſtum erit, atque in medium ponere tamquam potens pharmacum, quo expoſita Ariana venena abſque offenſa contrectare poſſimus. Addit igitur.

LXXXII. Confeſſio Catholicæ fidei ab Alexandro edita. *De quibus nos ſic credimus, uti Apoſtolicæ placet Eccleſiæ: In unum quidem ingenitum Patrem, qui nullam habet cauſam ſuæ eſſentiæ, qui nec converti nec mutari poteſt, qui ſemper ſimiliter, & eodem modo ſe habet; qui neque acceſſionis, neque deceſſionis capax eſt; qui leges, Prophetas, & Evangelia nobis tradidit; qui denique Patriarcharum, Apoſtolorum, & omnium Sanctorum Dominus eſt. Et in unum Dominum Jeſum Chriſtum, Filium Dei unigenitum, genitum quidem non ex eo, quod non eſt, ſed ex eo qui Pater eſt; neque id quidem more corporeo, per inciſionem, aut diviſionem, fluxiones (uti Sabellio, & Valentino viſum eſt) ſed modo quodam qui verbis explicari exprimive omnino non poteſt, ſecundum illam Prophetæ vocem quam ſupra poſuimus* (b) Iſai. 53. *(b): Generationem ejus quis enarrabit? cum ejus ſubſiſtentia a nulla natura mortali perveſtigari queat; quemadmodum neque ipſe Pater a quoquam indagari; propterea quod natura humana rationiſque particeps cognitionem divinæ a Patre generationis comprehendere nequit. Quas res non par eſt, ut viri Spiritu veritatis incitati a me perdiſcant; præſertim cum vox Chriſti de hac re veſtris auribus circumſonet, & doceat; nimirum, quod (c) nemo novit quis ſit* (c) Luc.10. *Pater, niſi Filius; & nemo novit quis ſit Filius, niſi Pater. Hunc præterea agnoſcimus, perinde atque Patrem, nec converti, nec mutari poſſe, nullius rei indigentem, perfectum Filium ſimilem Patri, & ab eo, ſolum quia ingenitus ſit, diſcrepantem; nam eſt accurata, & expreſſa Patris imago; atque conſtat, imaginem complecti debere eas omnes res, quibus exemplar ipſum, quod majus eſt, perfectius exprimatur, ſicut ipſe Dominus docuit: Pater major me eſt. Atque hac ratione inducti, Filium a Patre ſemper exiſtere credimus. Eſt (d) enim ſplendor gloriæ,* (d) Hebr.1. *& figura paternæ ſubſtantiæ. At nemo hanc vocem,* Semper, *ſic intelligat, ut per eam Filius ingenitus exiſtimetur, ſicut iſti putant, qui ſenſus animorum habent plane occæcatos. Nam neque cum dicimus, Erat ſemper & ante ſæcula, idem eſt, quod,* Ingenitum. *Immo vero neque ulla vox, quam mens humana conetur effingere, exprimere poteſt illud,* Ingenitum, *adeo ut vos quoque ipſe, fretus veſtro recto de omnibus rebus judicio, eodem modo illud ipſum accipere confidam; quandoquidem hæ voces vim hujus verbi,* Ingeniti *nullo modo exprimunt. Nam hæ tamquam temporum quidem productionem videntur in ſe complecti; divinitatem autem Unigeniti, & (ut ita dicam) antiquitatem, pro dignitate explanare nequeunt. Unde evenit, ut ſancti viri cum hoc myſterium explicare ſinguli pro viribus enixe contendant, veniam petant ab auditoribus, & apud illos non ſine cauſa ſe excuſare conentur his fere verbis. Eatenus de his rebus inſtituimus, quatenus mentis noſtræ vis conſequi poteſt.*

Si qui ſunt, qui expectent vocem ullam perfectiorem ore humano efferri, quam captus fert humanus; dicantque ea quæ fuerant ipſis ex parte cognita, jam obſcurari; eſt ſane perſpicuum, quod illud, Erat ſemper, & ante ſæcula, *longe abeſt ab eo quod illi expectant; quæ quidem, cujuſcumque generis ſint, non ſunt idem cum Ingenito; ac propterea & dignitas, quæ eſt Ingeniti, propria ei ſervanda eſt; dicendumque nullam ipſi eſſe ejus eſſentiæ cauſam; & honor Filio ei debitus tribuendus, aſſignandaque illi generatio a Patre initio carens. Et cum hunc illi honorem, quantum in nobis eſt, tribuimus; has voces,* Erat ſemper, & ante ſæcula, *pie & ſancte, cum de eo loquimur, proferimus; non tamen ut quicquam de ejus divinitate detrahamus, ſed ut exquiſitam omnino imagini, & figuræ Patris attribuamus ſimilitudinem, & Ingeniti vocabulum Patri, utpote ejus ſolum proprium, adſcribendum propterea exiſtimemus, quod Salvator ipſe dicit (e): Pater major me eſt.* LXXXIII. Filius quomodo dictus minor Patre. (e) Joan. 14. Adduci conſuevit a majoribus ejuſmodi textus Evangeliſtæ in eamdem ſententiam Alexandri, ut non de humana, ſed de divina dictum intelligatur generatione, quatenus ipſe Pater principium, fons, & origo quædam dicatur in Trinitate. Citant ea verba, & eodem ſane modo intelligunt Hilarius (f), Nazianzenus (g), Baſilius (h), Cyrillus (i), & Chryſoſtomus, dum eundem locum pluribus explicant, necnon S. Auguſtinus (k): communior tamen ſenſus, ac præſertim recentiorum eſt, ut de humana generatione ſit

(f) Hilar. l.9.de Trinit. & l.de Synod. (g) Naz. orat.4. de Theolog. (h) Baſil. l. 1. in Eunom. (i) Cyrill.l. Theſaur. c. 3. (k) Aug.l. de Trinit. 2.c.7.

ſit dictum. Sed pergit Alexander:

LXXXIV. *Ac præter iſtam piam de Patre, & Filio ſententiam, unum præterea Spiritum ſanctum, ſicut nos docent ſanctæ Scripturæ, confitemur, quod non modo ſanctos homines veteris Teſtamenti, ſed etiam divinos novi Teſtamenti doctores innovavit. Eccleſiam porro unam ſolam Catholicam, & Apoſtolicam agnoſcimus: quæ ſicut numquam expugnari poteſt, etiamſi totus mundus eam oppugnare inſtituat; ſic omnem impiam hæreticorum incurſionem evincit ac profligat; quandoquidem ejus Dominus nos efficit ſatis animoſos, dum clamat (a), Confidite, ego vici mundum. Quinetiam credimus ex mortuis reſurrectionem, cujus primitiæ fuit Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui corpus non ſpecie adumbratum, ſed verum ex Deipara Maria ſumpſit; qui in fine ſæculorum inter homines ad delenda peccata verſatus eſt: qui crucifixus eſt, & mortuus ſine ulla ipſius divinitatis imminutione; qui reſurrexit a mortuis aſcendit ad cœlos, & ſedet ad dexteram majeſtatis Dei.*

(a) *Joan.* 16.

LXXXV. Fides Patrum. *Iſta quidem aliqua ex parte epiſtola complexus ſum; quandoquidem ſingula accurate litteris proſequi, abſurdum ideo (ut dixi) ſum arbitratus, quod eædem res veſtras pias ac ſtudioſas mentes minime fugiant. Iſta docemus; iſta prædicamus; iſta ſunt Apoſtolicæ Eccleſiæ dogmata, pro quibus mortem oppetere non dubitamus; neque quicquam moramur de illis qui nos ad hæc ejuranda compellere ſtudent; & licet nos tormentis cogere aggrediantur; non tamen ſpem, quæ animis noſtris inſita eſt, abjiciemus. Cui doctrinæ Arius, Achillas, & reliqui pariter veritatis hoſtes refragati, Eccleſia exturbati ſunt; quippe cum ſint a pia noſtra doctrina prorſus averſi, juſta illam beati Pauli ſententiam (b): Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepiſtis, anathema ſit, licet Angelum de cœlo ſe eſſe ſimulet. Quinetiam ſi quis aliud doceat, ac non accedat ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu Chriſti, & doctrinæ quæ ſecundum pietatem eſt; is inflatur nihil ſciens, & quæ ſequuntur. Iſtos vero a fratribus anathemati addictos nemo veſtrum accipiat, neque eorum verba vel ſcripta audire ſuſtineat; omnia enim non aliter atque præſtigiatores ementiuntur, veritatem loqui nolunt: nam per urbes circumcurſant, non alio quidem ſtudio adducti, quam ut amicitiæ, & pacis nomine litteras per ſimulationem aſſentationemque dent, accipiantque, quo per illas in errorem mulierculas paucas peccatis onuſtas, quas dolo deceperint, facilius inducant.*

(b) *Galat.* 1.

LXXXVI. Vitandos admonet Arianos. *Quapropter iſtos qui tot ſcelera contra Chriſtum edere auſi ſunt; qui religionem Chriſtianam partim maledictis palam conſcidere, partim in judiciis contumeliæ exponere; qui tempore pacis (quantum in illis eſt) perſecutionem contra nos concitare; qui denique arcanum Chriſti generationis myſterium enervare impenſe laborarunt; iſtos, inquam, fratres cariſſimi, & fide nobiſcum conſentientes, averſati, una nobiſcum contra inſanam eorum temeritatem ferte ſuffragia, non aliter atque alii collegæ noſtri, qui rem ægre ferunt, qui epiſtolas contra iſtos ſcriptas ad me miſerunt, qui libello adverſus eos edito ſubſcripſerunt. Quæ omnia per filium meum Apionem diaconum ad vos miſi, atque primum epiſtolas collegarum qui ſunt in Ægypto, & Thebaide, deinde eorum qui Libyam, Pentapolim, Syriam, Lyciam, Pamphiliam, Aſiam, Cappadociam, & alias regiones hiſce finitimas incolunt; quorum exemplum vos imitantes, perſuaſum habeo, ad nos itidem daturos litteras. Et cum multæ aliæ curationes ad eos ſanandos, qui hoc errore vulnerati ſunt, ſuppetebant; tum iſtud etiam remedium ad medicinam populo ab his decepto faciendam inventum eſt, ſi modo obtemperare voluerint, &, cum conſenſum collegarum noſtrorum intelligant, eorum hortatu ad pœnitentiam ſerio ſe recipere. Salutate vos mutuo una cum fratribus qui vobiſcum ſunt. Opto vos, fratres cariſſimi, tum in Domino valere plurimum, tum fructum ex veſtro pio in Chriſtum animo percipere. Sunt autem hæretici anathemate damnati ex numero presbyterorum Arius, ex diaconorum autem Achillas, Euxojus, Æithales, Lucius, Sarmatas, Julius, Menas, Arius alter, & Helladius.* Hucuſque litteræ Alexandri circulares ad omnes Epiſcopos; in quibus cum tantum Arius nominetur presbyter, reliqui vero diaconi; error in eas irrepſiſſe videtur; nam in litteris Arii, & ſociorum, non Arius tantum, ſed & Achillas, Æithales, Carponas, & Sarmatas presbyteri recenſentur; & in litteris Alexandri ad Silveſtrum Romanum Pontificem, non unus, ſed plures dicuntur fuiſſe Arii tunc ſectatores presbyteri. Sed hactenus, quod ad epiſtolam encyclicam Alexandri.

LXXXVII. Alexandri litteræ ad diverſos. At poſt hæc alias quoque apparet ipſum adverſus Arium dediſſe litteras ad diverſos Epiſcopos in Orientis Provinciis; nam eumdem ſcripſiſſe, ait Epiphanius (c), *ad Euſebium Cæſareæ, ad Macarium Heroſolymorum, Aſclepium Gazæ, Marinum Jamniæ, Longinum in Aſcalone, & ad alios, & in Phœnice ad Zenonem quemdam antiquum, & in Tyro, ſimulque in Cava Syria. Cum igitur miſſæ eſſent epiſtolæ reprehendentes eos qui ipſum Arium ſuſcepiſſent; unuſquiſque reſcripſit beato Alexandro; ſeque purgavit. Et alii quidem per ironiam ſcripſerunt, alii in veritate, partim dicentes ſe illum non ex-*

(c) *Epiph. hæreſ.* 69.

excepiſſe, partim per ignorantiam ſuſcepiſſe; alii vero reſponderunt, ſe per ſuſceptionem ſtuduiſſe, ut ipſum lucrifacerent; & varia fuerunt de his argumenta. Poſtea vero ubi cognovit Arius, quod epiſtolæ allatæ eſſent Epiſcopis undiquaque, & de cætero undique expelleretur, & non amplius quiſquam eum ſuſcipiebat, quam ipſius cooperatores: Euſebius enim Nicomedienſis antiquus ſenex totus ipſius erat, qui cum Luciano in Nicomedia convixerat, ſed & Leontius Apocopus in Antiochia nondum Epiſcopatum ſibi commiſſum habens, & alii quidam: Hucuſque Epiphanius; quæ autem ſubdit de litteris Arii ad Euſebium, hæc antea contigiſſe diximus.

LXXXVIII. In hunc igitur modum Orientali Eccleſia Arii hæreſi ubique concuſſa, ac vehementer exagitata; cum omnes (ut nuper vidimus) diverſarum Provinciarum Epiſcopi Orthodoxi, pro fide Catholica contuenda, propugnatori ejus primario Alexandro ſuppetias laturi ſurrexiſſent, ac pari conſenſu fidei Catholicæ libello æque ſubſcripſiſſent, atque ſingulis ſuis epiſtolis prolixius ſcriptis fidem Catholicam teſtatam obſignatamque reddidiſſent; haud par eſt credere, Silveſtrum Romanum Pontificem, litteris (ut diximus) Alexandri de cunctis rebus geſtis certiorem redditum, quieviſſe: ſed quod ejus muneris præcipue eſſet, obortas hæreſes condemnare, & diſcordias inter fratres coepiſcopos conciliare (dicente ad Petrum Domino: Tu aliquando converſus confirma fratres tuos) nequaquam id agere prætermiſiſſe, ſed egregiam in his componendis diſcordiis, & erroribus pullulantibus evellendis, navaſſe operam, æquum quidem eſt exiſtimare, immo etiam omnimode affirmare, tum certo exemplo, tum etiam ex rebus poſtea geſtis certo argumento deducto. Nam (quod latiſſime dictum eſt ſecundo Annalium tomo) cum inter Libyæ, & finitimarum regionum Epiſcopos atque Dionyſium Alexandrinum Antiſtitem ob Catholicam fidem graviſſimæ, & contentioſiſſimæ controverſiæ verſarentur, apud Dionyſium Romanum Epiſcopum cauſa delata & cognita, illis eum accuſantibus, ipſo vero ſe defendente; idem Romanus Pontifex cum Judex, tum etiam conciliator, & ſequeſter mutuæ concordiæ inter Patres acceſſit; adeo ut turbæ in immenſum concitatæ jam fuerint penitus conſopitæ: hoc itaque exemplo quid egerit ejuſdem ſedis ſummus Antiſtes Silveſter, facile poſſumus intelligere; cum præſertim id ſibi facilius eſſe ſciret ſub pio Principe Conſtantino, cujus auctoritate nuper Donatiſtæ in Occidentali Eccleſia tumultuantes compreſſi eſſent. Sed & legatio Oſii per Silveſtrum miſſa in Orientem, ſolicitum ejus ſtudium ad comprimendam hæreſim emergentem commendat. Miſit enim tunc Oſium Epiſcopum Cordubenſem Silveſter Papa legatum in Orientem, qui primum omnium Conſtantinum agentem in Bithynia conveniret; cujus quoque auxilio, acceptis ab eo litteris, cum illis in Ægyptum proficiſcens, vel alio, ubi opus eſſet, excitatum per Arium incendium poſſet extinguere.

Silveſtri Papæ ſtudium pro componendis rebus Eccleſiaſt.

LXXXIX. At unde tibi, inquies, tota hæc de miſſa a Silveſtro ad Conſtantinum primo, inde in Ægyptum legatione cataſtrophe? Audi, quæſo. A quonam dicendum legatum eſſe Oſium Epiſcopum Cordubenſem, clariſſimum confeſſione, & eruditione virum, ad Conſtantinum Imp. in Orientem? Rurſum vero, a quonam affirmandum, miſſum eſſe legatum eumdem Oſium Alexandria ad Alexandrum, tantaque auctoritate, ut Synodum habuerit generalem (eo namque nomine eam dictam eſſe, ſuo loco demonſtrabimus) niſi quod eo ipſe profectus fuerit Apoſtolicæ ſedis legatus? Nec eſt quod dici poſſit Oſius a Conſtantino miſſus eſſe legatus in Ægytum ad ſedandos concitatos ibi tumultus: nam in litteris ea de cauſa Conſtantino tunc ſcriptis nulla prorſus ipſius Oſii nominis mentio aliqua habetur, neque de miſſo a ſe legato ad ipſos conciliandos; quod neceſſum fuerat expreſſiſſe, ut in omnibus legationibus contingere ſolet, nempe ut exprimantur in litteris nomina legatorum. Inſuper quid eſt (nam ex rebus poſtea geſtis, quæ antea facta ſunt, poſſumus certius intueri) quid, inquam, eſt, quod in Nicæno Concilio Oſius primo loco, & ante illos qui tunc ad ipſum Conventum legati Apoſtolici convenerunt, chirographum ſubſcriptionis appoſuit, niſi quod ipſe eodem munere legationis Apoſtolicæ fungeretur, & longe ante ipſos eam functionem primitus accepiſſet? Tot igitur expreſſis notis legatio Oſii a Silveſtro Romano Pontifice ſatis redditur manifeſta; licet qui hæc minus attenderint, nonniſi a Conſtantino Oſium miſſum tradant; Euſebius vero Oſii nomen ſilentio omnino condemnet, utpote fautor Arii, Catholicis infenſus, & parum æquus. Hic igitur a Silveſtro miſſus eſt primo ad Conſtantinum, ab ipſo accepturus litteras in Ægyptum.

Oſii legatio a Silveſtro Papa.

XC. De eodem enim Oſio hæc Socrates habet: (a) *De his rebus cum certior factus eſſet Imperator* (*nempe de turbis inter Epiſcopos Arii occaſione concitatis, mutuiſque eorumdem legationibus miſſis, & concertationibus agitatis*) *incredibilem animo hauſit dolorem; perturbationemque illam, ſuam ipſius calamitatem eſſe cenſuit. Extemplo illud diſcordiæ incendium, quo inter ipſos effervefcebant, reſtingue-*

re

(a) Socr. l. 1. c. 4.

Conſtant. ſtudet Eccleſiæ paci.

re ſerio aggreditur; litteraſque per virum ſpectatum & fidelem, Oſium nomine, Epiſcopum Cordubæ, quæ eſt Civitas Hiſpaniæ (hunc enim Imperator ſingulari amore complexus eſt, & honore ſummo proſecutus) ad Alexandrum, & Arium mittit. Quarum litterarum partem aliquam (ſunt namque integræ in libros Euſebii de Vita Conſtantini illigatæ) hoc loco citare, non incommodum exiſtimavi. Ita Socrates: nos vero eas ex Euſebio hic reddemus; ſed ab Ariano homine recitatæ, an in omnibus fideles exiſtant, nullaque ex parte violatæ, dicere non auderem; cum aliqua præſertim in ſe habeant, quæ dignæ ſint ſubjicienda cenſuræ. Sunt autem hujuſmodi litteræ Conſtantini (*a*) ab ipſo Euſebio perperam ea arte in medium adductæ, ut obortæ controverſiæ atque diſſidii culpa rejiceretur in Alexandrum:

(*a*) *Euſeb. in Vita Conſt. l. 2. c. 63.*

Victor Conſtantinus Max. Auguſtus Alexandro & Ario: Expunxiſſe in iis Euſebium in Alexandro nomen Epiſcopi, quis dubitat? Eſt autem earumdem exordium:

XCI. Litteræ Conſtant. ad Alex. & Arium. *Ipſum, ut par eſt, meorum inſtitutorum adjutorem, & conſervatorem omnium Deum teſtem adhibeo, iſtarum rerum, quas mihi re ipſa obeundas ſuſcepi, duplicem cauſam extitiſſe: Primum enim, ut omnium gentium de numinis cultu opinionem ad unius habitudinis rituſque formam traducerem; deinde quod in animo habebam corpus totius mundi tamquam gravi aliquo morbo acerbe vexatum, ad ſanitatem reſtituere. Quæ ſane accurata ratione conſiderans, alterum eorum interiore mentis acie, id eſt, conſilio efficiendum ſtatuebam; alterum autem copiarum militarium ſubſidio & viribus, quoad poteram, præclare gerere conabar; perſuaſum habens, ſi omnes veros Dei cultores communi concordiæ vinculo (ſicut mihi in optatis erat) devincire poſſem, univerſæ noſtræ Reipublicæ cives ſe ad pia eorum inſtituta brevi converſuros. Proinde cum inſania quædam intolerabilis propter temerariam levitatem quorumdam, religionem a populo obſervatam in varias ſectas diſcindere molientium, univerſam Africam occuparet; hunc morbum cum ipſe levare cuperem, nullum aliud remedium ei curando ſatis idoneum inveniebam, quam ut quoſdam ex veſtrum numero adjutores ad conciliationem hominum inter ſe diſſidentium mitterem, quo invidia communis totius Orbis inimica, quæ ſacris noſtris conventibus adverſatur, penitus reſtingueretur.*

XCII. Conſtantini ſtudium erga fidem. *Et quoniam veri luminis vis, & ſacræ religionis diſciplina, quæ Dei optimi maximi beneficio ex quibuſdam Orientis quaſi finibus egreſſa eſt, univerſum ſimul Orbem terrarum ſuo ſplendore colluſtravit; non ſine cauſa vos eam religionem profitentes, quos tamquam quoſdam gentium duces ad ſalutem fore exiſtimo, non modo propenſo animi ſtudio, verum etiam exquiſito oculorum obtutu inveſtigare conabar. Nam ſimulac illuſtri contra hoſtes parta victoria vere triumphaſſem, illud potiſſimum conquirere inſtituebam, quod omnium facile præſtantiſſimum judicarem. Sed, o præclariſſimam, & vere divinam providentiam! quale & quam lethale vulnus auribus meis, immo vero ipſi animo, inflictum fuit, cum audiviſſem ſeditionem inter vos concitatam multo plus habere acerbitatis, quam eas res, quas ibidem ante geſtas fuiſſe cognovimus! adeo ut jam veſtræ Eccleſiæ membra, ex quibus ſperabam aliis medicinam petendam fore, multo majore curatione egeant. Ac mihi de principio & cauſa iſtarum rerum accurate cogitanti, valde exilis & neutiquam tanta contentione digna viſa eſt. Quapropter ad hanc epiſtolam ſcribendam neceſſitate adductus, non ſolum ad veſtrum utriuſque prudentiam ſcribo, ſed etiam divinam providentiam in hac re adjutricem fore obteſtor; meque etiam communem veſtræ mutuæ diſſenſionis arbitrum, tamquam pacis moderatorem, non ſine cauſa adhibeo. Quandoquidem Deo optimo maximo mihi opem ferente, quamvis major eſſet diſſentiendi occaſio; tamen ſpero, oratione piis audientium mentibus adhibita, quemque ad id quod ſit utilius, facile me poſſe traducere. Quapropter cum cauſa tam exigua ſit, illa quidem quæ totius veſtræ Reipublicæ commoda impedire videatur: quid eſt quamobrem non expeditiorem, & multo faciliorem diſſidii correctionem ſpondeat?*

XCIII. In Alexandrum prima culpa rejicitur. *Inde igitur præſentis controverſiæ fundamentum intelligo jactum eſſe, quod tu Alexander a presbyteris de loco quodam in ſacris litteris ſcripto quærebas; immo vero de inani quadam quæſtionis particula ſciſcitabaris, quid, quiſque illorum ſentiret: Tuque, Ari, iſtud quod neque initio animo complecti, at cum fuiſſes complexus, ſilentio præteriiſſe debebas, inconſiderate effutiviſti. Unde diſcordia inter vos concitata, tum conventus qui in Eccleſia fieri ſolet, impeditus; tum populus ſanctiſſimus, varie in utramque partem diſtractus, ex totius corporis Eccleſiæ compage divulſus eſt. Proinde uterque veſtrum viciſſim veniam alteri tribuens, illud approbet, ad quod non ſine cauſa veſter conſervus vos cohortatur. At quid eſt iſtud, ut de rebus ejuſmodi nec omnino rogetis, nec ad rogatum reſpondeatis? Tales enim quæſtiones, quales nulla lex, canonve Eccleſiaſticus neceſſario præſcribit, ſed inanis diſſoluti otii certatio proponit, licet ad acumen ingenii exercendum inſtituantur; tamen interiore mentis cogitatione continere debemus, & neque in publicos populi conventus temere efferre,*

neque

neque vulgi auribus inconſulto concredere. Quotus enim quiſque eſt, qui rerum tam gravium, tamque obſcuritate involutarum vim, vel ſatis accurate pervidere, vel pro dignitate explicare valeat? Quod ſi quiſquam ſit, qui iſtud ſe facile efficere, & conſequi poſſe confidat; quota, quæſo, eſt illa multitudinis pars, quam poſſit efficere, ut idem ipſum intelligat? Aut quis tandem eſt, qui in curioſa quæſtionum ejuſmodi perveſtigatione extra prolapſionis periculum poſſit conſiſtere?

XCIV. Doctorum temeritas. *Quocirca in talibus rebus loquacitas coercenda eſt; ne vel cum nos, præ noſtri ingenii imbecillitate, quod propoſitum eſt, explicare non poſſimus, vel auditores inter docendum, præ intelligentiæ tarditate, ad accuratam ſermonis inſtituti comprehenſionem pervenire non queant: ex re alterutra populus aut in blaſphemiæ, aut in diſſenſionis neceſſitatem incurrat. Quare & interrogatio temeraria, & inconſulta reſponſio veniam utrique veſtrum ab altero impetrare debet. Neque enim de ſummo in ſacris litteris præcepto vobis anſa ad digladiandum oblata eſt, neque novus ullus de religione divina introductus error; ſed unam eamdemque tenetis de fide ſententiam, ita ut facile poſſitis ad ipſum communionis conſenſum venire; nam non eſt conſentaneum, ut propter veſtram imprudentem de adeo parvis exiguiſque rebus mutuo concertationem, tanta populi multitudo ad diſſenſionem rapiatur; immo vero non modo non eſt conſentaneum, ſed omnino nefas eſſe exiſtimatur.*

XCV. Purgatur Alexander a calumnia. Antequam autem quæ reliqua ſunt Conſtantini epiſtolæ proſequamur; hic accurate lector attendat, alterum de duobus eveniſſe, vel quod Euſebius Arianus homo parum fideliter eamdem epiſtolam Conſtantini deſcripſerit, attexueritque Vitæ ipſius, quam in gratiam Conſtantii Auguſti pariter Ariani conſcripſit, ac proinde ea minus digna tanto Pontifice ab eo jactata confixerit; aut ſi re vera ſic ſe habebat germanum exemplar (quod non credimus) ejuſdem epiſtolæ Conſtantini, illud neceſſario affirmandum eſt, argumentum ejus ſcribendæ epiſtolæ ſuppeditatum eſſe tunc, cum Nicomediæ ageret ab Euſebio ejuſdem civitatis Epiſcopo, omnium Arianorum facile principe, a quo complura fuerunt coagmentata mendacia; ut cum in primis potior culpa rejicitur in Alexandrum, quod importune nimis de re difficillima ſciſcitatus ſit preſbyteros Alexandriæ, ex quo totius diſcordiæ fomes emerſerit. At nonne antequam Synodus cogeretur Alexandriæ, ubi primo quid ſentiret ab Alexandro Arius interrogatus eſt, ipſe Arius plures ſeduxerat, & hæreſin propalaverat (quæ omnia Epiphanius (*a*) exacte conſcripſit) ut nullus amplius diſſimulationi locus eſſet? An non quamplurima Arii impia facta præceſſerant, quæ ſunt ſuperius recenſita, ut neceſſario ejus cauſa fuerit cogenda Synodus, & hæreſis furtim ſerpens cum auctoribus condemnanda? Rurſum vero, a quonam induci potuit Conſtantinus, ut ea tanti momenti controverſia leviſſima putaretur, cum in ea potiſſimum verſaretur ſumma fidei Chriſtianæ, nempe divinitas Filii Dei; & ut inanis parviſacienda eſſet, ac pariter contemnenda? Et quonam pacto, quæſo, dici potuit, Alexandrum, & Arium unam eamdemque tenere de fide ſententiam, ita ut & conciliari diſcordiæ facile poſſent; cum alter ipſorum Filium Dei Patri eſſe coæternum, alter vero diceret fuiſſe tempus quando non erat? Hæc igitur nonniſi ex Arianorum officina oportuit prodiiſſe, nempe, ut vel (quod dictum eſt) ab Euſebio Cæſarienſi epiſtolæ ſuperaddita, ſive mutata, aut a nequiore illo ac veternoſo ſerpente Euſebio Nicomedienſi Conſtantino fuerint perſuaſa.

(*a*) *Epiph. hæreſ. 69.*

XCVI. Ad Concordiam exhortatio. At quæ ſunt reliqua ejus epiſtolæ percurramus: *Verum* (inquit) *ut rem breviter exemplo quodam animis veſtris mecum recognoſcatis, dicam. Non vos præterit, opinor, philoſophos ipſos unius quidem diſciplinæ profeſſione omnes inter ſe conſentire; ſæpe tamen in aliqua parte opinionum, quas aſſeveratione affirmant, diſcrepare ſolere; qui licet diſciplinæ cauſa, quam quiſque illorum tuetur, diſſentiant; tamen ob profeſſionem, qua conſpirare videntur, denuo inter ipſos in gratiam redeunt. Quod ſi ita ſe res habet; quid eſt, cur non ſit multo convenientius, ut qui famuli præpotentis Dei conſtituti ſumus propter ipſum religionis inſtitutum, quod profitemur conſentientibus animis inter nos ipſos concordemus? Cæterum accuratiore cogitatione conſideremus, & mente attentiore hoc quod a me dicetur jam circumſpiciamus, num recte ſe habeat, ut per levem & inanem verborum contentionem fratres fratribus reluctentur, & eximia concordia, impia ſimultate per nos, qui de rebus tam exiguis minimeque neceſſariis inter nos confligimus, miſere diſcerpatur? Popularia quidem ſunt iſta, & puerili inſcitiæ magis, quam ſacerdotum, & prudentium hominum ſapientiæ congruentia. Noſtra igitur ſponte diabolicas tentationes evitemus.*

XCVII. Quæſtiones curioſæ vitandæ. *Et quoniam Deus optimus maximus conſervator omnium, communem ſuæ gratiæ lucem omnibus porrexit; idcirco mihi ejus famulo, quæſo, per vos liceat, ut illius providentiæ ſubſidio adjutus, meum conatum ad eam lucem propagandam ſuſceptum, feliciter ad exitum perducam, atque etiam, ut ipſum populum tum verbis compellendo, tum miniſterium diligenter erga eum præſtando, tum acriter admonendo, ad mutuam*

tuam concordiam traducam. Et cum (ut dixi) una ſit vobis fides, unaque de noſtra religione ſententia, unum denique legis ac diſciplinæ inſtitutum (quod quidem cum ſuis partibus univerſum Eccleſiæ corpus conſentiente animorum concordia, & propoſito devincit) iſtud quod inter vos non mediocrem contentionem excitavit, quoniam nullam rem gravem in noſtræ religionis quaſi ambitu comprehenſam attingit, non eſt cur diſtinctionem aliquam animorum aut diſcordiam in vobis pariat. Atque hæc dico, non ut cogam vos in hac levicula, & ſtulta quæſtione (qualiſcumque tandem illa fuerit) penitus eamdem ſententiam ſequi. At tametſi vos inter vos viciſſim de re quapiam minimi momenti diſſentitis (ſiquidem neque omnes de omnibus rebus idem ſentimus, neque una eademque in nobis indoles aut mens verſatur) tamen fieri poterit, ut eximia concordia ſincere integreque ſervetur, & una inter omnes animorum conſpiratio cuſtodiatur: verum de divina providentia una vobis ſit omnino fides, unus animorum conſenſus, una de Deo ſententia. Atque leviſſimis iſtis quæſtionibus inter vos argute, & ſubtiliter exquiſitis, licet non in eamdem ſententiam tamquam pedibus eatis; ea tamen intra cogitationis, veſtræ quaſi fines continere debetis, intimo mentis domicilio recondita. Communis autem amicitiæ bonum, vera fides, reverentia erga Deum, & legis obſervationem ſtabilis firmaque apud vos maneat. Redite in gratiam, & mutuam inter vos neceſſitudinem colite, univerſoque populo ſuos mutuos complexus reddite, ipſique veſtris ipſorum animis contentionis labe purgatis, iterum amice, & benevole vos alterutrum excipite; nam ſæpenumero poſt inimicitias depoſitas amicitia iterum conciliata plus ſolet habere jucunditatis.

XCVIII. *Date igitur mihi dies tranquillos, & noctes curæ ac moleſtiarum expertes, ut voluptas, quæ tum ex ſincera concordiæ luce, tum ex vita quieta capi ſolet, mihi integra in poſterum conſervetur. Quod quidem ſi minus contingat, neceſſe eſt ingemiſcere, lacrymis & mœrore omnino confici; nec fieri poteſt, ut vitæ curſum de reliquo tranquille, & ſedate tranſigam. Nam quamdiu Dei populus (eum dico, qui communi mecum erga Deum obſequio fungitur) tam iniqua pernicioſaque contentione ab ſe mutuo diſſidet; quomodo fieri poteſt, ut ipſe animo tranquillo conſiſtam? Atque ut incredibilem hujus doloris morſum intelligatis, ſic accipite. Non ita pridem ad Nicomedienſium civitatem adventans, extemplo iter verſus Orientem mature facere conſtituebam. Ac me quidem ad vos citato gradu properantem, cum majorem itineris partem confeciſſem, ut prope jam vobiſcum eſſe viderer, litterarum iſtarum nuncius in contrariam cogitationem compulit; ne oculis ea videre cogerer, quæ ne auribus quidem tolerare me poſſe, plane exiſtimabam. Deinceps igitur veſtra concordia patefacite mihi ad Orientem aditum, quem vos veſtris diſſidiis ultro citroque ferventibus intercluſiſtis; & efficite brevi, ut cum vos pariter, tum reliquum univerſum populum lætitia geſtientem cernam; & omnes una pro communi omnium concordia, & libertate, conſentientibus laudis præconiis, debitas gratias Deo optimo maximo agamus:* Hactenus epiſtola Conſtantini hoc eodem anno ſcripta, quo datæ ſunt litteræ ad univerſas gentes: nam in utriſque eumdem habet (ut dictum eſt) de inſtituta in Orientem profectione ſermonem. Addit autem ad hæc Euſebius (a): *Ad hunc modum igitur Deo carus Imperator, iis quæ ad pacem Eccleſiæ facere videbantur, per epiſtolam miſſam diligenter proſpexit; ille vero bonus, & ſpectatus nuncius, non ſolum litteris fideliter perferendis, ſed etiam Imperatoris mittentis voluntati pro virili ſua parte inſervivit. Et quamquam omnino pius vir fuit, ſicut ſupra diximus; tamen hoc majus quiddam erat, quam quod per litteras adminiſtrari poſſet; quippe magis magiſque diſſentientium lis accrevit, & univerſas Orientis provincias mali illius impetus invaſerat. Invidia igitur, & perditus dæmon, qui ſemper Eccleſiæ commoda ægre & iniquo animo fert, iſta admiſit:* Hucuſque de his Euſebius; quæ vero poſt hæc acta ſint per Oſium legatum, & Alexandrum, dicemus anno ſequenti.

Quando de turbis Epiſcop. accepit nuncium Conſtantinus.

(a) Euſeb. in Vita Conſtantini l. 2. c. ult.

XCIX. Iiſdem Conſulibus hoc anno Conſtantinus Imperator ſtatutam olim legem adverſus parricidas, quam excreſcens crudelitas in veræ pietatis cultores converterat, nempe horrendum ſupplicium cullei, in eoſdem, quorum cauſa ſtatuta fuerat, nova edita ſanctione convertens, in priſtinum velut alveum revocavit, ſic reſcribens ad Verinum Africæ Vicarium (b): *Si quis in parentis, aut filii aut omnino affectionis ejus, quæ nuncupatione parricidii continetur, fata properaverit, ſive clam, ſive palam id fuerit eniſus: neque gladio, neque ignibus, neque ulla alia ſolemni pœna ſubjugetur; ſed inſutus culleo, & inter ejus ferales anguſtias comprehenſus, ſerpentum contuberniis miſceatur; & ut regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel amnem projiciatur; ut omni elementorum uſu vivus carere incipiat, ut ei cælum ſuperſtiti, terra mortuo auferatur. Dat. XI. Kal. Decembris, Licinio quintum & Criſpo Cæſ. Coſſ.* Porro de ejuſmodi ſupplicio atrociſſimo conſule quæ a nobis notata ſunt in Romanum Martyrologium (c).

Supplicium Chriſtianorum convertitur in Parricidas.

(b) l. 1. de parricid. Cod. Theod.

(c) Die 3. April. c.

C. Nec quis miretur, Imperatorem, qui Chriſtianam manſuetudinem una cum fide ſuſce-

Severitas neceſſaria tempore pacis.

ſuſceperat, tantæ ſeveritatis leges propemodum conſopitas, in ejuſmodi facinoroſos homines denuo excitaſſe; ſiquidem tot annorum perſecutione, cum in eos quos impios diceret (erant ſic ab illis nominati Chriſtiani, quod non colerent deos) legum ſævitia tantummodo vigilaret, atque in eoſdem ſolum acerbiſſima quæque eſſent converſa tormenta: Gentilium vitioſitas impunis graſſabatur ſoluta legum habenis, quam ſeverioribus oportuit diſciplinæ vinculis cohiberi. Pace igitur reddita, compreſſis ubique tyrannis, adverſus ſceleſtos turpeſque homines, eorumque inolitos pravos ac deteſtabiles mores bellum erat Conſtantino ubique gerendum. Tunc quidem in Oriente, ut Romæ antea accidiſſe videtur, quod S. Hieronymus (*a*) teſtatur, ab eodem Conſtantino penitus ſublatos eſſe greges illos puerorum, ad nefandam turpitudinem exercendam publice comparatos; idque non Romæ vel in aliis auguſtioribus civitatibus tantum, ſed ubique gentium, totoque orbe Romano fuit ejus legibus emendatum; quod & ſæpe alias attigiſſe meminimus. De ejuſmodi quoque lege Conſtantini Imperatoris viſus eſt Sozomenus meminiſſe, cum ait (*b*): *Quamquam in omnibus rebus, quas moliebatur, divinum cultum impenſe curabat; in legibus autem colendis, vel maxime. Qua cauſa inductus, intemperantes, & libidinoſos concubitus antea minime vetitos coercuit; quemadmodum ex legibus de illis latis, ſi cui ſit curæ iſtud cognoſcere, facile poteſt intelligi:* Hæc Sozomenus.

(*a*) *Hieron. in Iſai. c.* 3.

(*b*) *Sozom. l.* 1. *c.* 8. *in fine.*

CI. At ſicut ejuſmodi pax Imperio Romano reſtituta bellum fuit coaleſcentium & ubique regnantium vitiorum, ita extitit omni ex parte morum optimorum conciliatrix, & altrix: etenim non tantum civitates excultæ Chriſtianis legibus ab omni turpitudine emundatæ, redditæ ſunt pulchriores; ſed & deſerta loca repleta ſanctorum coloniis ſunt mirifice illuſtrata, cum & divina illa per Iſaiam prænunciata oracula atque miracula cernerentur impleta (*c*): *Lætabitur deſerta, & invia, & exultabit ſolitudo, & florebit quaſi lilium.* Quæ enim paucorum antea Deum colentium virorum frequentabantur acceſſu; reddita jam Eccleſiæ plena pace, ſub duce Antonio Magno, referta ſunt agminibus monachorum. Tunc etiam qui poſtea fama celeberrimus in Thebaide claruit Pachomius Abbas, cum militaret tyro in caſtris Licinii Imperatoris, annos viginti natus, devicto a Conſtantino Licinio, dimiſſis ab eo Thebæis tyronibus, ipſe mox Chriſtianæ militiæ nomen dedit, & ſub Abbate inſignis nominis Palemone profiteri cœpit vitam anachoreticam; cujus Acta clariſſima fuſius ſcripta extant (*d*). Incolebat tunc quoque temporis eamdem ſolitudinem Paphnutius, qui effoſſis pro Chriſto oculis ſub Maximiano perſecutore, gloria confeſſionis illuſtris, fama omnium celebris erat; ſed & Ammon, qui a pueritia ad ſenectutem uſque magna vitæ ſanctitudine vixerat; aliique complures, quorum cum in rebus geſtis Antonii, tum etiam Pachomii, & aliorum, præclara mentio eſt. At de his alias pluribus dicturi ſumus; nunc autem ad ſequentis anni res geſtas orationem novarum rerum cupidam convertamus.

Deſerta loca ſanctorum coloniis illuſtrata.

(*c*) *Iſai.* 95.

(*d*) *apud Metaph. die* 14. *Maii.*

Mutata

Mutata vel adjecta a BARONIO hoc Tomo his ſignis ☞ ☜ notantur: rejecta hic vides.

ANno *Chr.* 262. §. Sed quid his primis, *ubi nunc legitur*, Euſebius honorem militarem, *uſque ad ea verba*, ſed cœptam hiſtoriam, *legebatur*, Euſebius utitur hac voce, κλῆμα, non, ut interpres putavit, quod ejus nominis in militia ordo erat: ſed potius quod cum κλῆμα idem ſit quod ſcala, ſeu gradatio; ille ſit ſenſus Euſebii, quod Marinus eo tunc fuerit gradu ſeu ordine in militia collocatus, ut ad Centurionatum illi pateret aſcenſus.

Anno Chr. 269. §. Conſpiraſſe ſimul, *ubi nunc legitur*, Cæſaris qui pater fuit, *uſque ad verbum*, nunciata, *legebatur*, Auguſti, filii Conſtantini, volumen ſcribens, quo profitetur ex ejus ſtemmate ipſum Conſtantinumque progenitum.

Anno eodem & §. *Ubi nunc legitur*, ex eis Claudium, *legebatur*, duos priores.

Anno Chr. 278. §. Sed ad Aurelianum, *ubi nunc legitur*, menſe Januarii, cum dicat Vopiſcus milites retuliſſe in Senatum de Imperatore eligendo, Senatum ea de re primo conveniſſe tertio nonas Februarii. Sicque colligas non ſex aut ſeptem menſes tantum, ut ipſe & Victor aſſerunt, ſed octo menſes integros, *legebatur*, ſeptimo Kalendas Aprilis.

Anno Chr. 283. §. At quoniam, *ubi nunc legitur*, Oroſius, *uſque ad ea verba*, Caſſiodorus id, *legebatur*, Quo item anno eum occiſum fuiſſe affirmat Oroſius, dum ait, anno ab urbe condita milleſimo trecenteſimo ſeptimo Carum imperare cœpiſſe; porro 15. Urbis annus eſt idem Chriſti ducenteſimus octogeſimus quintus.

Anno Chr. 302. §. Quod vero ſpectat: *ubi nunc legitur* in Marcellino, *legebatur*, in Marcello.

Anno Chr. 304. §. Eorum vero qui, *ubi nunc legitur*, Amaſeæ in Ponto, *legebatur*, Apameæ.

Anno Chr. 306. §. Poſtquam autem, *ubi nunc legitur*, octavo Kalendas Octobris, *legebatur*, ſeptimo Kalendas Octobris.

Anno Chr. 309. §. Quibus Conſulibus, *ubi nunc legitur*, annos quatuor, *legebatur*, annos quinque.

Eodem anno §. Quamobrem haud mirum, *ubi nunc legitur*, ſed & illa itidem, *uſque ad ea verba*, apparet eſſe, *legebatur*, illa omnino libera permanente ut appareat hanc eſſe.

Eodem anno §. At præter hæc, *ubi nunc legitur*, quamvis celebratur a multis *uſque ad ea verba*, at de Virginibus; *legebatur:* Ob id nec vulgo plane neque trivio quidem dignus, hacque ex parte nec nominandus, temere & impie pariter poeticis figmentis attexere non eſt veritus, e rebus quoque ſacris procaciter ſibi comparans argumentum.

Anno Chr. 311. §. Hoc eodem anno vigeſimaſexta, *ubi nunc legitur*, dies vigintiunus, *legebatur*, dies ſexdecim.

Anno Chr. 312. §. Quod igitur ad Conſtantini, *ubi nunc legitur*, MAGNARIORUM, *legebatur*, MAGNALIORUM.

Ibidem ubi nunc legitur, SOLAIARIORUM, *legebatur*, SALAIARIORUM.

Anno Chr. 313. §. His omnibus, *ubi nunc legitur*, ἱεράρχι, *legebatur*, ἱεράρκῶ. *Ibid. ubi nunc legitur*: nam facile mutatione, *uſque ad ea verba*, ſic fuerit titulus, *legebatur*, quod perfacile potuit eveniſſe.

INDEX
IN TOMUM TERTIUM
ANNALIUM ECCLESIASTICORUM
BARONII

Nota numeralis communis Annum Chriſti: *Romana vero* Numerum Marginalem *ſignificat*.

A

AAron martyr cum Julio in Britannia ſub Diocletiano, 303. CXLIV.
Abibus Diaconus martyr Edeſſæ ſub Licinio, 316. XLVIII. Mira ejus conſtantia, 316. L. Juxta Samonem & Guriam martyres ſepelitur, 316. LII.
Ablavius Præfectus Prætorio Conſtantini Imperatoris reſcripto monetur quantum ſententiis Epiſcoporum ſit deferendum, 314. XXXVIII. Ex litteris Conſtantini ad eum ſcriptis Chriſtianus fuiſſe probatur, 314. XLVI. Ad eum ſcribit Conſtantinus tempore Concilii Arelatenſis de tribuendis Tractoriis Epiſcopis ad Concilium vocatis, 314. XLV.
Abſtinentia quæ probetur, 314. LXXXIX.
Abundantius diaconus martyr Romæ ſub Diocletiano cum Abundio, 303. CXIII.
Abundius presbyter martyr Romæ ſub Diocletiano cum Abundantio, *ibid.*
Abundius martyr Romæ ſub Valeriano Imp. cum Irenæo, 261. X.
Acacius Centurio martyr Byzantii, 311. XIX.
Acacius presbyter Sebaſte martyrio coronatur, 311. XX.
Acclamationibus populi in theatro, nihil injuſtum decerni debere, Diocletianus reſcripſit, 301. XX.
Acclamationibus populi in Circo factis decreta eſt ex Senatuſconſulto perſecutio in Chriſtianos tempore Diocletiani, 301. XVIII.
Accuſatores falſi cur adeo graviter puniti in Concilio Arelatenſi, 314. LXIV.
Achillas Alexandrinus presbyter creatur, 285. XV. Fuit præfectus Alexandriæ celeberrimæ ſcholæ Chriſtianæ, *ibid.*
Achillas Epiſcopus Alexandrinus ſuccedit Petro: ejus inſtitutio: ejuſdem facilitas in ſuſcipiendo Ario reprehenditur, 310. XV. Sedis ejus tempus, *ibid.*
Achillas quid ad Alexandrum cum Ario ſcripſit, 318. LVIII.
Achilleas tyrannus in Ægypto, 242. I.
Acindinus martyr in Pamphilia cum ſociis ſub Diocletiano, 305. XVII.
Acta Abibi martyris, 316. XLVIII.
Acta Agapes & Chioniæ & Sociarum mart. Theſſalonicæ ſub Diocletiano Imp. 304. XLI.
Acta Alutinenſium martyrum in Africa ſub Diocletiano, 303. XXXIX. *& ſeqq.*
Acta Alutinenſium martyrum depravata a Donatiſtis, 303. LVIII.
Acta Anyſiæ martyris Theſſalonicenſis ſub Diocletiano, 303. LXXXIV.
Acta Arelatenſia corrupta a Donatiſtis, 314. LII.
Acta Arelatenſis ſynodi reperta, 313. XXXIV.
Acta Claudii & Sociorum ſub Diocletiano, 303. LXXX.
Acta Concilii Cirtenſis in Numidia ſub Diocletiano, 303. XX.
Acta Concilii in crypta Sinveſſana contra Marcellinum Papam cujus fidei ſint, 303. LXXXVIII.
Acta Cypriani paſſionis quæ germana vel ſpuria ſint, 260. XXXV.
Acta Euplii martyris Cataneæ in Sicilia ſub Diocletiano, 303. CXLVI.
Acta Flaviani & ſociorum martyrum Carthagine ſub Valeriano, 265. XVI.
Acta Fructuoſi Epiſcopi Tarraconenſis ſub Valeriano cum ſociis, 262. LXII.
Acta Hippolyti & ſociorum martyrum Romæ ſub Valeriano, 259. VIII.
Acta Jacobi & Mariani Martyrum in Numidia ſub Valeriano, 242. XL. *& ſeq.*
Acta Lucii, Montani, & ſociorum martyrum Carthagine ſub Valeriano, 262. V. *& ſeqq.*
Acta Marcelli Centurionis Martyris Tingi in Mauritania ſub Diocletiano, 298. I.
Acta Martyrum conſignari ſolita Chriſti regno, 261. XXXVI.
Acta Martyrum corrupta interdum, 290. XXXIV.
Acta martyrum publica inviolabilia, 290. XXXIII.
Acta martyrum quæ in Romana Eccleſia non legebantur, 290. XXXV.
Acta martyrum quæ taxantur cenſura Gelaſii, 290. XXXV.
Acta martyrum quæ ſint fideliora, 290. XXXIII.
Acta martyrum recenſere perutile, 262. XXXV.
Acta martyrum ſuſpectæ fidei ſunt, quæ verborum lenocinio exornantur, 290. XXXIII.
Acta martyrum non æquali cum Evangelio honore leguntur, 302. CIII.
Acta Nicomedienſium mart. ſub Diocletiano, 293. I.
Acta Præſidialia quæ, 298. VI. *& ſeqq.*
Acta probroſa Pilati nomine conficta, 311. XLVII.
Acta Proconſularia quæ, 285. III.

Acta Proconſularia de Traditoribus ſacrorum librorum, 303. VII.
Acta publica in cauſa Felicis Epiſcopi Aptungitani tempore perſecutionis, 314. XX. XXIII.
Acta Romani Concilii ſub Melchiade aſſervata, 313. XXVII. Summatim ea recitat S. Auguſtinus, *ibid.*
Acta Sabini Epiſc. Spoletini ſub Diocletiano, 301. XVIII. *& ſeq.*
Acta Silveſtri extrinſecus additamentum acceperunt, 315. XIV. Falſo inſcripta Euſebii nomine, *ibid.* Incerto auctore olim edita, *ibid.* Haud ſunt contemnenda, 315. X. Non tamen omnino recipienda, 315. XV. Quæ falſitatis arguantur, *ibid.* Eorum fides haud infirma, 315. XVII.
Acta Stephani Papæ ſub Valeriano, 259. XX.
Acta ſub Munatio Felice, repetita ſub Zenophilo Conſulari reperta, 313. XXXIV.
Acta ſub Zenophilo quando contigerunt, 306. XXXVIII.
Acta Symphoriani mart. Auguſtoduni ſub Aurel. 273. VI.
Acta Tharaci, Probi, & Andronici martyrum Tarſi ſub Diocletiano, 290. II.
Acta Sanctorum quomodo ſolita legi in Eccleſia, 302. CIII.
Actis publicis quid addere vel demere, crimen eſt majeſtatis, 290. XXXIII.
Acuas diſcipulus Manetis, unde Acuanitæ, 277. XLII.
Acuanitæ iidem Manichæi, 277. XLII.
Acutius Mart. Puteolis cum ſociis ſub Galerio, 305. II.
Acyſelus cum Victoria mart. Cordubæ ſub Dioclet. 303. CXLII.
Adauctus cum Felice mart. Romæ ſub Dioclet. 302. CXIV.
Adaucus martyr inſignis, 309. XXII.
Adonis Viennenſis error de tempore Concilii Arelatenſis, 314. XLIX.
Adventor martyr cum ſociis Taurini ſub Maximiano, 297. XVI.
Adverſarius perſequitur Catholicos, non ſchiſmaticos vel hæreticos, 255. LIII.
Adulti etiam ſtatim poſt Baptiſmum Euchariſtiam percipiebant, 255. LX.
Aedificia Aureliani Imp. 275. XII.
Aegyalcus judex inter Manetem & Archelaum Epiſc. 277. XIII.
Aegyptii Chriſtiani martyres paſſi in Palæſtina, 307. XXIV. Cur illuc amandati, 308. I.
Aegyptii Confeſſores dira paſſi, 307. XVI.
Aegyptii martyres ſub Valeriano, 260. XXVIII. *Vide*, Martyres.
Aegyptii martyres quinque damnati in Cilicia ad metalla, quando & ubi paſſi, 308. IV. Mutant nomina, *ibid.*
Aegyptii martyres paſſi Tyri ſub Dioclet. 302. LXXI.
Aegyptiorum Confeſſorum fuga in montes Arabiæ, 307. XXXIII.
Aegyptiorum vitia in Chriſtianos rejicit Vopiſcus, 283. II.
Aegyptius magus impellit Valerianum in Chriſtianos, 259. VI.
Aelianus tyrannus cum Amando in Galliis, 297. I.
Aelianus acclamatus Imperator in Gallia, 267. I.
Aelianus Proconſul in Africa juſſu Conſtantini cognoſcit cauſam Felicis Epiſcopi Aptungitani, 314. XX.
Aelius Lampridius quando vixit, 304. XII.
Aelius Spartianus quando vixit, 304. XII.
Aemilianus mart. in Numidia cum ſociis ſub Valeriano, 262. XLVI. Viſio oſtenſa Aemiliano, 262. XLVI.
Aemilianus Præfectus Auguſtalis in Ægypto quid in Chriſtianos, 270. XIX. *& ſeqq.* Dat pœnas ſcelerum, 260. XXX.
Aemilianus imperat in Aegypto, 262. LXXV. Concitat bellum civile Alexandriæ, 263. VI. Captus & occiſus, 263. VII.
Aemilianus acclamatus Imp. a militibus, & occiſus, 257. VI.
Aemilianus Præſes Hiſpaniarum, 260. XXI.
Aeſculapius Epiſcopus pſeudomartyr Marcionita, 308. I.
Aetius Epiſcopus Lyddæ fautor Arii, 318. L.
Afra mart. Auguſta Vindelic. cum aliis ſub Diocletiano, 303. CXXV.
Africa pene tota a Schiſmaticis in ſuas partes adducta, 308. XXVIII.
Africa læta munere Conſtantini accepto Maxentii capite, 312. LV.
Africana Eccleſia ſub Valer. & Gallieno exagitata, 262. IV.
Africana Eccleſia infeſtata a Manichæis, 287. I.
Africana Eccleſia quando cœpit rebaptizare baptizatos ab hæreticis, 258. XVII.
Africana Eccleſia ſchiſmate diviſa tempore Dioclet. 302. CXXVII.
Africana Eccleſia relevatur eleemoſynis a Conſtantino, 312. LXXXVIII.
Africana Eccleſia communionis Cæciliani cognoſcitur a Conſtantino Catholica, 312. LXXXIX.
Africani Epiſcopi damnati ad metalla, 260. XXXVIII.
Africani Epiſcopi qui erraverunt cum Cypriano, poſtea facti ſunt martyres, 262. XXXIII.
Africani Epiſcopi conveniunt ad ordinationem Epiſcopi Carthaginenſis, 306. XXXI.
Africani clerici immunitate donati a Conſtantino, 312. LXXXIX.
Africani Epiſcopi ſchiſmatici Traditores quid in Cæcilianum, 306. XXIX.
Africani Epiſcopi vocati ad Concilium, & data illis Tractoria, 314. XLV.
Africani a Maxentio dire vexati, 306. XXVII.
Africanorum Catholicorum modeſtia in perferendo mala a Donatiſtis, 316. LXI.
Africani martyres. *Vide infra*, Martyres.
Africani milites ſub duce Gereone martyres in Gallia, 297. XXVI.
Africani mercatores emunt Tarſi corpora martyrum, deferuntque ea Hipponem Regium, 305. XIV.
Africanum Concilium quadragintaduorum Epiſcoporum, 255. III. *& ſeqq.*
Africanum Concilium tempore Valeriani, 275. XII.
Africanum Concilium in cauſa Baſilidis & Martialis, 258. V.
Africanum Concilium de non recipiendis quæ eſſent hæreticorum, 258. VII.
Africanum Concilium primum de rebaptizandis baptizatis ab hæreticis, 258. XXIII. *& ſeq.*
Africanum Concilium ſecundum in eadem cauſa, Epiſcoporum ſeptuaginta unius, 258. XXVII.
Africanum Concilium tertium in eadem cauſa Epiſcoporum octoginta ſeptem, 258. XXXVI.
Africanum Concilium ſchiſmaticorum ducentorum ſeptuaginta Epiſcoporum, 308. XXVIII.
Africanum ſchiſma a Privato hæretico, & Fortunato pſeudoepiſcopo Carthaginen. *Vide infra*, Privatus, & Fortunatus,
Africanum ingens ſchiſma Donatiſtarum quando cœptum, 302. CXXVII.
Agapetus Epiſcopus Synadorum martyr, 311. XIX.
Agapis, Chionia, & Irene cum ſociis martyres Theſſalonicæ ſub Diocletiano, 304. XLI. *& ſeq.*
Agapitus martyr Præneſte ſub Aureliano, 277. V.
Agapius catechiſta Nicomediæ, 293. I.
Agapius cum Secundino martyr in Africa ſub Valeriano, 262. XXXVIII.

Agapio viſio divinitus oſtenſa, 261. XLIX.
Agapius martyr in Palæſtina ſub Diocletiano, 305. IX.
Agapius cum Baſſa martyr Edeſſæ ſub Galerio, 304. LXXV.
Agapius Epiſcopus martyr Palæſtinæ poſt Theotecnum, 308. XVI.
Agapitus diaconus martyr Romæ ſub Valeriano, 261. IV.
Agathias erroris arguitur de ſucceſſione Regum Perſarum, 309. VII.
Agathonicus martyr Nicomediæ cum ſociis, 311. XVII.
Agathonis confeſſio Theſſalonicæ ſub Dioclet. 304. XLI. & *ſeq.*
Agathopos diaconus Theſſalonicæ mart. ſub Diocletiano, 304. L.
Agaunenſes martyres ſub Maximiano, 297. XV.
Ageſilaus Judex tempore perſecutionis, 314. XXIV.
Aggæus mart. Bononiæ ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Agitationes cur Chriſtianis interdictæ, 314. LX.
Aglais matrona Tarſum legat Bonifacium pro reliquiis martyrum, quem recipit martyrem, 305. XL.
Agnes martyr Romæ ſub Diocletiano, 305. XXX.
Agreſtius Chromatius Præfectus urbis fit Chriſtianus, 284. XV.
Agricola cum Vitale martyr Bononiæ ſub Dioclet. 303. CXXII.
Agricola & alii mart. Ravennæ ſub Dioclet. 303. CXXII.
Agricolaus Præſes in Mauritania perſequitur Chriſtianos, 298. V. & *ſeq.*
Agricolaus Præſes in Armenia Chriſtianorum perſecutor ſub Licinio, 311. XX. 316. XLV.
Agrippina mart. Romæ ſub Valeriano, 263. LVII.
Agrippinus Epiſcopus Carthaginenſis auctor rebaptizationis in Africa, 258. XX.
Albanus mart. in Britannia ſub Diocletiano, 303. CXLIV.
Albinus Epiſcopus Andegavenſis Eulogias ſignare compellitur, 303. LIII. Quid poſtea evenerit, *ibid.*
Alexander martyr cum Priſco & Malcho Cæſareæ Palæſtinæ ſub Valeriano, 260. XXXI.
Alexander martyr in Syria ſub Numeriano, 284. X.
Alexander & Cuthia martyres Romæ ſub Dioclet. 295. I.
Alexander legionis Thebanæ miles martyr cum Secundo ſub Maximiano, 297. XVI.
Alexandri duo martyres in Palæſtina ſub Dioclet. 303. LXXXVI.
Alexander martyr Theſſalonicæ, 304. L.
Alexander cum ſociis martyr in Pamphilia ſub Dioclet. 305. XVII.
Alexander Epiſcopus Alexandrinus in locum Achillæ ſubrogatus, 310. XVII. 311. LXI. Quid ratiocinetur de Athanaſio, 311. LXII. Arium hæreſeos convictum damnat, 315. XIX. Objurgat ſæpe Arium, 315. XXV. Oborta jam hæreſi Ariana quos labores pro fide tuenda ſubierit, 318. LVIII. De Ario ad Silveſtrum Romanum Pontificem dedit litteras & ad alios omnes numero ſeptuaginta, 318. LVIII. & *ſeq.* Ex quibus duæ tantum a temporis injuria vindicatæ, una a Socrate, 318. LX. Altera a Theodoreto, 318. LXIX. Ejus de Ario & Ariana hæreſi alia admonitio, 318. LXX. Ejus rectæ fidei confeſſio, 218. LXXXII. In culpam vocatur de diſſenſione oborta in Eccleſia, 318. XCIII. Excuſatur atque defenditur, 318. XCV.
Alexander ex Præfecto Prætorio in Africa invadit Imperium, 306. XXVII.
Alexander Præſes Nicomediæ Chriſtianos perſequitur, 309. XXXVI.
Alexander Epiſcopus Byzantii poſt Metrophanem, 317. XVII. Ejus ſedis anni, *ibid.*
Alexander martyr in Pannonia ſub Maximino, 308. XXVII.
Alexander martyr liberat Antoninam a lupanari, 309. XXXIV.
Alexandriæ Eccleſiæ quæ erant, 315. XXVIII.
Alexandrinæ feminæ eruditæ, 307. XXXII.
Alexandrinæ virginis vaticinium de Petro Epiſcopo martyre, 310. IX.
Alexandrina Eccleſia qualis, 285. XVI. & *ſeq.*
Alexandrina Eccleſia ſcinditur diro ſchiſmate, 305. XIX.
Alexandrina Eccleſia motibus Arii agitatur, 318. XLII. Appellatur ſummum Eccleſiæ Orientalis caput, 318. XLIV.
Alexandrini Epiſcopi ſibi invicem ſuccedentes, 266. X. 285. XIV. 299. IV. 300. II.
Alexandrini peſte conſumpti, 263. XIII. & *ſeq.* Fame quoque & bello vexati, 263. VIII.
Alexandrini liberati ab obſidione & fame ab Anatolio homine Chriſtiano, 263. IX.
Alexandrini obſeſſi ab exercitu Romano, 293. IX.
Alexandrini Epiſcopi venerantur cathedram ſancti Marci, 310. XI.
Alexandrini ſui Paſtoris amantiſſimi quid pro Petro egere, 310 VII.
Alexandrinorum Epiſcoporum ſucceſſio, 310. XV.
Alexandrinum Concilium contra Arium ab Alexandro Epiſcopo celebratum, 315. XXIII.
Alexandrinum Concilium centum Epiſcoporum contra Arium, 318. LXIII.
Alphæus martyr in Palæſtina ſub Dioclet. cum ſociis, 302. LXXXV.
Alluta quid, 315. XX.
Alutinenſes martyres in Numidia ſub Diocl. 303. XXXVI.
Alutinenſium martyrum Acta depravata a Donatiſtis, 303. LVIII.
Amandus tyrannus in Galliis, 296. I.
Amantius legatus Cypriani ad Confeſſores, 260. LII.
Ambroſius Centurio martyr Ferentini ſub Diocletiano, 303. CXIX.
Ammianus martyr cum ſociis ſub Maximino, 308. XXVII.
Ammon diaconus martyr ſub Licinio, 316. XII.
Ammon monachus floret in Ægypto, 318. CI.
Ammonianus cum ſociis martyr in Lycia ſub Diocletiano, 305. XVII.
Ammonius martyr in Ægypto ſub Maximino, 310. XXIII.
Ampelius martyr Alutinenſis ſub Dioclet. 303. XXXVI.
Anabaptiſmi quæſtio cœpta in Africa ſub Agrippino Epiſcopo Carthaginenſi, 258. XXI. & *ſeq.*
Anabaptiſmum Catholici exhorruerunt, 258. XXXIV. LIII. & *ſeq.*
Anabaptiſmus ab ejus defenſoribus etiam proſcriptus, 258. LIII. & *ſeq.*
Anaſtaſia ſenior martyr Romæ ſub Valeriano, 261. LVII.
Anaſtaſia uxor Publii multa a viro paſſa ſub Diocletiano, 360. III.
Anaſtaſia filia Conſtantii Clorii, 306. XXI.
Anaſtaſiæ litteræ ad Chryſogonum, 300. IV.
Anaſtaſiæ martyrium in Palmaria inſula, 303. CXLV.
Anaſtaſius Cornicularius martyr Præneſte ſub Aureliano, 277. V.
Anaſtaſius Fortunatus Præſes Mauritaniæ ſub Diocletiano, 298. II.
Anathema in Arium & Arianos, 318. LXIII.
Anatolius Alexandrinus, vir inſignis, poſtea Epiſcopus Laodicenus, 283. X.

Ana-

Anatolius liberat Alexandrinos ab obſidione & fame, 263. IX.
Anatolius Philoſophus Chriſtianus Alexandriæ publice interpretatus Ariſtotelem, 283. XI. & *ſeq.*
Ancolianus martyr in Gallia ſub Valeriano, 262. LVIII.
Ancyranum Concilium quando & a quibus celebratum, 314. LXXXI.
Andreas dux victor in bello Perſico, 300. II. Baptizatur una cum ſuis Tarſi, 301. IV. Martyrio coronatur in anguſtiis montis Tauri ſub Diocletiano, 301. V.
Andreas Apoſtolus ponitur primus Epiſcopus Byzantii a Græcis recentioribus, 314. XCIV. An id probetur, 314. XCVI.
Andronicus cum Tharaco & Probo martyr Tarſi ſub Diocletiano, 228. I.
Angeli in cruce Procopii miraculo effigiati, 308. XIX.
Angeli comites exercitus Conſtantini, 312. XLII.
Angelici ſic dicti hæretici, 260. LXIX.
Angelus liberat Theophilam virginem a ſtupro, 301. XXXIV.
Angelus liberat Confeſſores, 302. CVI.
Anicetus martyr Nicomediæ ſub Maximino, 311. XVII.
Aniciana familia Chriſto addicta, 312. LXVIII.
Aniculæ credita vaſa Eccleſiæ Carthaginenſis, 306. XXVIII.
Anilinus. *Vide* Anullinus.
Animæ duæ in homine, ex Manetis delirio, 277. XXXI.
Animalia feri parcunt Chriſtianis in theatro, 200. XXIX. *Vide infra*, Martyres.
Animas defunctorum juvari ſuffragiis viventium. *Vide infra*, Defuncti.
Animarum purgatio ſtulta a Manete excogitata, 277. XXXI.
Animalia in ſilvis ſe dant Chriſtianis tempore perſecutionis, 304. LVII.
Annibalius filius Conſtantii Clori, 306. XXI.
Annona militaris ſingulis annis indicebatur provincialibus reſcripto Imp., 312. CVIII.
Annus Eccleſiæ univerſæ feliciſſimus, 312. I.
Anſanus martyr Senis ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Anthes martyr Salerni ſub Dioclet. 303. CXX.
Anthuſa martyr Tarſi ſub Valeriano, 260. XXXII. Idem exiſtimatum tempore Galli & Voluſiani, 225. XLIV.
Antimi diaconi martyrium ſub Galerio, 302. XXXIX.
Antimi Epiſcopi Nicomed. martyrium, 302. XXX.
Antimus martyr cum ſociis in Cilicia ſub Diocletiano, 302. XLII.
Antimus Epiſcopus Nicomediæ poſt Cyrillum, 285. XIV.
Antimus Epiſcopus Nicomediæ quæritur ad necem, 301. XLV.
Antimus Epiſcopus Nicom. e latebris ſcribit ad ſuos, 302. XXXVI.
Antimus martyr Romæ ſub Diocletiano, 302. CXII.
Antiochena profeſſio contra Paulum Samoſatenum, 272. XVI.
Antiochena virgo a proſtibulo liberata, 309. XXVI.
Antiochenæ virgines martyres, 305. XV.
Antiochenæ civitatis chronologia, 280. III.
Antiochenæ ſedis Epiſcoporum ſucceſſiones, 312. CXI. 314. XCII.
Antiochenum Concilium in cauſa Novatiani ſchiſmatici, 255 XXXV.
Antiochenum Concilium prius contra Paulum Samoſatenum, 265. XII. & *ſeq.*
Antiochenum Concilium poſterius contra Paulum Samoſatenum, 271. I.
Antiochus Dux militum martyr ſub Maximino in Palæſtina, 308. XX.
Antonia martyr cum Tertulla in Africa ſub Valeriano, 262. XXXIV
Antonii Magni primordia & geſta ſub perſecutione Maximini, 310. XIX.
Antoninus cum ſociis martyr Romæ ſub Valerianno, 262. LVII.
Antonius martyr Romæ cum ſociis ſub Valeriano, 262 LVII. CXXXIX.
Antonius quid egerit cupiditate martyrii, 310. XX. Ægypti ſolitudines monachorum agminibus replet, 318. XXI.
Antonius martyr cum Juliano & Baſiliſſa Antiochiæ ſub Maximino, 309. XXVI.
Antonina virgo damnata ad lupanar liberatur ab Alexandro, 309. XXXIV.
Antoninus martyr in Palæſtina ſub Maximino, 307. XX.
Antonogenes martyr Emeritæ cum fratribus, 303. CXXXIX.
Anulinus Proconſul in Africa ſub Diocletiano, diuque permanſit in magiſtratu, 302. CXXVI.
Anulinus Proconſul quæſtionem habet de martyribus Alutinenſibus, 303. XXXVIII.
Anulinus vel Anilinus Proconſul in Africa ſub Conſtantino, 312. LXXXVIII. Olim perſecutor cogitur agere cauſam Chriſtianorum, 312. LXXXVII. Mittit Acta Donatiſtarum ad Conſtantinum in Gallias, 313. XIX. Ad Conſtantinum ejuſdem relatio de rebus Donatiſtarum, 313 XX.
Anullinus Præfectus Prætorio conſpirat cum Maxentio in Severum, 307. II.
Anyſia martyr Theſſalonicæ, & ejus Acta, 303. LXXXIII. & *ſeq.*
Apameæ delubrum Matris deorum Theodorus martyr incendit, 304 LIX.
Aper dux exercitus occidit Mumerianum, 284. I.
Aper occiditur a Diocletiano, 284. I.
Aphrodiſia martyr cum ſociis in Caria, 305. XVI.
Apion diaconus tabellarius Alexandri Epiſcopi Alexandrini, 318. LXXXVI.
Apodemius martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXIII. & *ſeq.*
Apollo propter Chriſtianos ſe falſa dediſſe oracula fatetur, 302. VIII.
Apollo martyr in Cilicia ſub Galerio, 305. XVI.
Apollo martyr Alexandriæ ſub Maximino, 310. XXIII.
Apollonius Tyanæus colitur ab Aureliano, 275. VIII.
Apollonius martyr cum ſociis ſub Maximino, 310. XXIV.
Apollonius Lector alium pro ſe ſuppoſuit ad martyrium, *ibid.* Demum & ipſe martyr, *ibid.*
Apologia Euſebii pro Origene, 256. XL.
Apologiæ multæ pro Origene conſcriptæ, 256. XXVIII.
Apoſtatæ a fide perſecutione. *Vide*, Lapſi.
Apoſtatæ qualiter puniti in Concilio Arelatenſi, 314. LXIV.
Apoſtatarum mores, 286. XVI.
Apoſtoli a Gentilibus magi exiſtimati, 313. XVII.
Apoſtolici ſic dicti hæretici quidam, 260. LXX.
Apoſtolicus canon citatus ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino, ne Clerici ab uno Epiſcopo excommunicati, ab alio recipiantur, 318. LXXIII.
Apoſtolorum veſtigia, locus ſic dictus, 286. XXVII.
Apoſtolorum Petri & Pauli limina viſitari ſolita etiam tempore perſecutionis, 286 XII. & *ſeq.*
Apotactici hæretici, 260. LXX.
Appellatio prima Donatiſtarum a Melchiadis judicio ad Conſtantinum, 313. XXX. Alia eorumdem a judicio Æliani Proconſulis ad Conſtantinum, 314. XXXI.

Appellationi a Judicio Eccleſiaſtico ad Imperatorem Paulus Samoſatenus viam aperuit, 314. XXXVI.
Appellationi a judicio Epiſcoporum noluit deferre Aurelianus Imperator, 314. XXXVI.
Appellare a judicio Epiſcoporum ad Judicium Imperatorum, fuiſſe hæreticorum, & Schiſmaticorum, 314. XXXVI.
Appellare non licere a Sententia Epiſcoporum ſtatuit Conſtantinus, 314. XXXVIII.
Appellare quando conceſſum vel denegatum, Conſtantinus edicto cavit, 314. LXXII.
Appellant Donatiſtæ ab Arelatenſi Concilio, 314. LXIX.
Appianus martyr in Palæſtina ſub Diocler. 304. XXXIV. & ſeq.
Apronianus Commentarienſis martyr ſub Diocletiano, 303. CVIII.
Apſelamus monachus, martyr in Palæſtina ſub Maximino, 308. I.
Aquam offerendi tantum cauſa, 257. XI.
Aquarii hæretici, qui aqua tantum utebantur in myſterio, 257. IX.
Aquila confeſſor in Ægypto, 260. XXVIII.
Aquilæ ſigna militaria, 312. XXXIII.
Aquileiæ imago depicta de Conſtantini Imperio, 306. IX.
Aquilina martyr in Palæſtina ſub Maximino, 308. XVIII.
Archelaus Epiſcopus Caſcarorum in Meſopotomia diſputat cum Manete, 277. XIII.
Archillei & Nerei corpora inventa, 270. IX.
Arcula depoſitorium Euchariſtiæ, 293. II. & ſeq.
Arcus Conſtantini de victoria adverſus Maxentium, 312. LVII. Ejus inſcriptio, 312. LX. Quando extructus, *ibid.* Ex eo declaratum ſtudium Senatus erga ipſum, 312. XCVIII. Ex ruinis aliorum monumentorum coædificatus, 312. XCIV.
Ardaleon mimus Chriſtianus deridens, factus eſt Chriſtianus, 303. CXVIII.
Area Carboniana, locus in monte Cælio, 259. XII.
Arelatenſe Concilium ſub Conſtantino celebratum, 314. XXXI. A Silveſtro Papa confirmatum, 314. LXVII. Præfuit ei Silveſter per Legatos, 314. LI. Cur eidem Conſtantinus intereſſe voluerit, 314. LIII. Ejus acta haud pridem inventa, 313. XXXIV. Quot eidem Epiſcopi interfuerint, 314. XLIX. Ejuſdem Acta a Donatiſtis corrupta, 314. LII. Ejus judicio abſolutus Cæcilianus, 314. LIV. In eo jubentur Præſides provinciarum accipere litteras communicatorias ab Epiſcopis, 314. LVII. Ejuſdem canones, 314. LIX.
Arelatenſe Concilium primum cum ſecundo confuſum, 314. L.
Ares martyr in Palæſtina ſub Maximino, 307. XXIV.
Ariſton baptizatur Romæ, 284. XIV.
Argæus martyr in Ponto cum ſociis ſub Licinio, 316. XCVII.
Arius tempore ſchiſmatis progreſſus in medium, 305. XIX. Favet Meletio, 306. LI. Doloſus, & Eccleſiæ turbator quid ſub Petro Alexandrino egerit, 310. IV. Illum Chriſti tunicam ſcidiſſe, viſione quadam docetur Petrus Alexandrinus, 310. V. Primo non hæreſis cauſa a ſe inventæ ſed ſchiſmatis, nempe quod cum Meletio conniveret, excommunicatur, 310. IV. VI. Pœnitentiam ſimulans ab Achilla Epiſcopo non ſolum recipitur, ſed etiam Sacerdotio initiatur, 310. XV. Et in ipſa civitate Alexandrina Baucalidis Eccleſiæ præficitur, 310. XV. Contra Achillam ſe erigit, 310. XV. Virgines Deo dicatas, Clericos, & Epiſcopos hæreſeos ſuæ veneno inficit, 315. XIX. Detegitur hæreticus, 315. XIX. XX. Ab Alexandro Preſbyterio exuitur, & a Concilio Alexandrino damnatur, 315. XIX. XXIII. Lapſus ejus occaſio ex Theodoreto relata, 315. XXIV. Ejus cum Alexandro altercationes, *ibid.* In Concilio Alexandrino hæreſeos convictus & damnatus, Alexandria recedit, 315. XXVII. Pacem Eccleſiæ turbat, 318. XLII. Ipſius hæreſi non tantum Ægyptus & Libya, ſed pæne totus Oriens inficitur, 318. XLVI. Cum Euſebio Nicomedienſi Epiſcopo conſpirat, *ibid.* Ad eumdemque litteras mittit, 318. XLVIII. Alexandria pulſus abiit in Palæſtinam, 318. LI. Ejus, & ſociorum litteræ ad Alexandrum Epiſcopum Alexandrinum, 318. LVI. Ejus ſocii & collegæ qui fuerint, 318. LVII. LXXXVIII. Non unicum Verbum, ſed plura ponit, 318. LXI. Cum Arianis ab Alexandro anathemate feritur, 318. LXIII. Ejus cauſa inter Epiſcopos contentiones obortæ, 318. LXVIII. Secum ducit meretriculas, 318. LXXI. Epionis Artemæ, & Pauli Samoſateni defenſor, 318. LXXIV. Arium & Arianos cavendos eſſe, edicitur publicis Concilii litteris, 318. LXVII. Ariana hæreſis quando innotuerit, 315. XIX. Confutata eſt a Baſileo Epiſcopo Amaſeno, 315. XXII. Ortus ejus diverſa ſunt tempora conſideranda, 315. XXIII. Quando toti orbi perſpicua facta fuerit, 315. XXV. XXVI. Fautores ejus nominantur ab Ario in litteris ad Euſebium, 318. XLVIII. & ſeqq. Qui nominentur ab Ario in ſuis litteris ejus hoſtes, 318. XLVIII.
Ariana hæreſis aſſeritur litteris Euſebii Nicomedienſis, 318. LI.
Arianæ hæreſis perfidia ex litteris Arii, 318. LVI.
Arianæ hæreſis confutatio, 318. LXIV.
Arianæ hæreſis regula, 318. LXXXI.
Ariani haud diſſimiles Novatianis, 318. LXXX.
Arianorum blaſphemiæ, 318. LXXIX.
Arianorum arrogantia, 318. LXXX.
Arianos vitandos admonet Alexander, 318. LXXXVI.
Arianus Præſes in Ægypto perſecutor, inde Martyr, 310. XXIV.
Ariſtides Præſes perſecutor, 308. XXVII.
Ariſton martyr cum ſociis in Campania ſub Diocletiano, 303. CXX.
Ariſtobulus Conſul Collega Diocletiani, 285. I.
Ariſtotelis philoſophia a Chriſtiano philoſopho publice legebatur Alexandriæ, 283. XI.
Arma Crucis Signo exornata, 312. XXI.
Arma projicere grave facinus, 298. II. & ſeqq.
Armenia major cum Rege Tyridate fidem amplexata, 311. XXII.
Armenia exagitata perſecutione Maximini, 311. XXIII.
Armenius & Verinus ſcriptores Actorum Martyrum, 284. VI.
Arnobius rhetor quando ſcripſit adverſus Gentiles, 302. XVII. LXIV.
Arnobius nondum Chriſtianus ſcripſit contra Gentiles, 302. LXIV.
Arnobius ſcribendo contra Gentiles meruit ſuſcipi inter Fideles, 302. LXIV.
Arnobius venia dignus, ſi ſcribens erravit in dogmatibus nondum Chriſtianus, 302. LXVII.
Arnobii querelæ de corruptis Actis martyrum, 290. XXXIV.
Arſaces Rex Majoris Armeniæ Chriſtianus, 311. XXVII.
Arſacius Confeſſor prædixit terræmotum Nicomediæ, 316. XXXV.
Arſitius delator, 295. I.
Artemius miles teſtis de viſione ſigni Crucis Conſtantino oſtenſa, 312. XXI.
Artemon martyr Laodiceæ ſub Maximino, 308. XXVI.
Arthemius, Candida, & Paulina convertuntur ad fidem a Petro exorciſta, 302. CV. Baptizantur

tur a Marcellino Presbytero, *ibid.*
Arthemius cum Candida & Paulina martyr Romæ ſub Diocletiano, 302. CVII.
Aruſpices falſis reſponſis eludunt Senatum, 279. V.
Aſcalonitarum chronologia, 280. III.
Aſcaricus Rex a Conſtantino victus, 307. III.
Aſceteria virorum & virginum antiqua ſunt in Eccleſia, 301. XXXI.
Aſcla martyr cum ſociis in Thebaide ſub Maximino, 310. XXIV.
Aſclepias Præfectus perſecutor, 308. XXVI.
Aſclepiodotus cum ſociis paſſus Hadrianopoli, 311. XIX.
Aſia devaſtatur a Gothis, 263. XIX.
Aſpaſius Proconſul in Africa perſecutor fidelium, 262. XIV.
Aſteria martyr Bergomi ſub Dioclet. 303. CXXIII.
Aſterius martyr Oſtiæ ſub Claudio, 270. VI.
Aſterius Senator ſepelivit Marinum mart. 262. LXXXI.
Aſterius idem expurgavit Paneada ab illuſione dæmonis, 262. LXXXII.
Aſterius factus Romæ Chriſtianus a Valentino Presbytero, 270. VI.
Aſterius martyr in Syria ſub Numeriano, 284. X.
Athanaſius Epiſc. Alex. defendit S. Dionyſium prædeceſſorem ſuum, 263. XXXII. *& ſeq.*
Athanaſius Epiſcopus Tarſi martyr ſub Valeriano, 260. XXXII.
Athanaſius puer jocis puerilibus agit Epiſcopum, & baptizat, 311. LXI. Traditur Eccleſiæ erudiendus, 311. LXII. Idem Scriba Epiſcopi conſtituitur, *ibid.* Quoto ætatis ejus anno hæc videantur accidiſſe, 311. LXIII. Antonium Magnum in eremo commorantem adit, *ibid.* Juris ſcientiam calluiſſe Severi teſtimonio adſtruitur, *ibid.*
Athanaſius Epiſcopus Anazarbi fautor Arii, 318. L. LV.
Athenodorus Epiſcopus in Ponto interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum Samoſatenum, 266. II. *& ſeq.* Martyrio coronatus eſt, 275. IX.
Athenodorus martyr in Meſopotamia ſub Conſtantio & Galerio, 304. LXXV.
Athenogenis martyris reliquias infert Magnus Gregorius in templum a ſe in Armeniæ finibus erectum, 311. XXVII.
Attius cum ſociis martyr in Pamphilia ſub Dioclet. 305. XVII.
Avaritiæ execrandum ſcelus ad nefanda compellit, 263. XXVI.
Auctor cum imploratione Numinis Tomum exorditur, 306. I. II. Emendat quod de perſecut. Conſtantini tempore dixerat in Notis ad Romanum Martyrologium, 311. LX. Veritatis amantiſſimus, ſe ipſum corrigit libens volenſque, 312. XCIII. Ejus ſententia de indictionibus, 312. CVI. Ejuſdem candor in pura inſectanda veritate, 313. XVI.
Audactus & ſocii martyres Venuſiæ ſub Diocletiano, 302. CXXIII.
Audientium claſſis in Eccleſia, 263. XXIX.
Audifax & Abachum Perſæ martyres Romæ ſub Claudio, 270. II.
Auditores apud Manichæos qui, 277. XXXVIII.
Augarus ſcriptor Actorum Theodori, 316. XLVII.
Augurius diac. martyr Tarracone cum Fructuoſo ſub Valeriano, 262. LVIII.
Auguſtinus uno argumento omnes proſternit hæreſes, 277. XXV.
Auguſtinus conciliat Stephanum Papam cum Cypriano, 258. XL. *& ſeq.*
Auguſtinus defendit Marcellinum, 302. XCVI.
Auguſtinus Cuſanus diac. Card. S. Hadriani, 270. IX.
Auguſtinus mittit Eulogias ad Paulinum conſ. 313. LVI.
Auguſtodunenſes martyres ſub Aureliano, 277. VI.
Aurea & argentea vaſa in eccleſia etiam tempore perſecutionis, 303. LXXVIII.
Aurelianus Agricolaus Præſes in Mauritania perſecutor ſub Diocletiano, 298. V. *& ſeq.*
Aureliani genus & mores, 270. I. *& ſeqq.*
Aureliani leges militares juſtiſſimæ, 271. II. *& ſeq.*
Aurelianus imperator creatur, *ibid.*
Aurelianus ſeveriſſimus excogitat horrendum genus ſupplicii, 271. III.
Aurelianus Longinum Philoſophum necari juſſit, 274. I.
Aurelianus adjudicat cauſam Catholicis adverſus Paulum Samoſatenum, 272. XVII. *& ſeq.*
Aurelianus quanti fecerit judicium Romani Pontificis, 272. XVII.
Aurelianus ſcribit ad Senatum de inſpiciendis libris Sibyllinis, 272. XIX.
Aurelianus in Chriſtianos infenſus, *ibid.*
Aurelianus ſuperſtitioſo deorum cultui deditus, *ibid.*
Aurelianus rediens Romam ſæviit in Senatores, 273. I.
Aurelianus reverſus Romam ſævit in Chriſtianos, qua ex cauſa, 273. III. *& ſeqq.*
Aurelianus adſcivit ſibi Herculem conſortem Imperii, 273. II.
Aurelianus divinitus impeditus ne adverſus Chriſtianos reſcriberet, 273. III.
Aurelianus poſtea adverſus Chriſtianos reſcripſit, 273. VIII.
Aurelianus pugnat adverſus Zenobiam Reginam eamque ſuperat, & ducit in triumphum, 274. I.
Aurelianus addictus magiæ, 375. VII.
Aurelianus coluit Tyanæum, *ibid.*
Aurelianus erigit templum Solis, 275. XII.
Aurelianus cingit Urbem mœnibus, *ibid.*
Aurelianus quando tertium Conſul eſt deſignatus 275. XIII. Ejus obitus tempus diſquiritur, 276. I. Ejus Imperii anni, 276. I. & 278. IV.
Aurelianus noluit deferre appellationi a judicio Epiſcoporum, 314. XXXVI.
Aurelianus occiditur, 278. III. Ejus obitus index fulmen, 278. II.
in Aurelianum apoſtrophe Conſtantini Imperatoris, 278. IV.
Aurigas agere in ſpectaculis, Chriſtianis prohibitum, 314. LX.
Auxentius martyr ſub Valerio, 306. II.
Auxentius martyr Sebaſtæ cum ſociis, 311. XVII.
Auxentius confeſſor ſub Licinio, 316. XXXV. Creatur Mopſueſtiæ Epiſcopus, *ibid.*
Aza cum ſociis martyr in Piſidia ſub Diocletiano, 305. XVI.

B

Babbutius Epiſcopus Catholicus in Africa ſub Conſtantino, 316. LXI.
Baccho uvas offerre, Licinius Auxentium cogere volebat, 316. XXXV.
Bacchus martyr cum Sergio in Cæle-Syria, 309. XXXVI.
Balbinæ cœmeterium. *Vide Infra*, Cœmeteria.
Balbus Præfectus Hadrianopoli, perſecutor ſub Licinio, 316. XII.
Baptiſmus hæreticorum quando ab Eccleſia ratus habeatur, 260. XVI.

Baptiſmus hæreticorum recipiendus ne ſit, graves in eccleſia controverſiæ exortæ ſunt, 258. XI. & ſeq.
Baptiſmus hæreticorum cur a Cypriano adeo impugnatur, 258. XII.
Baptiſmum hæreticorum recepit Stephanus Papa, & alii complures, 258. LV.
Baptiſmus hæreticorum recipitur antiqua traditione, quam tandem etiam eum impugnantes ſuſceperunt, 258. XLVII. & ſeq. 259 I.
Baptiſmus Pepuzenorum an recipiendus, & qualis ille, 260. XVI.
Baptiſmus flaminis quando ſatis ſit, 268. XI.
Baptiſmus quo ritu antiquis, 259. XI. 259. XXIII.
Baptiſmus abſque fide inanis, 310. XIII.
Baptiſmus ab Athanaſio puero collatus, ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino & Clericis probatur, 311. LXII.
Baptiſmum iterare cœperunt Donatiſtæ, 314. LXI.
Baptizati ſumunt Euchariſtiam, 255. LX. Prægustatio lactis & mellis, 194. IX.
Barbari captivos ducentes Chriſtianos, ab illis fidem Chriſtianam ſunt conſecuti, 263. XIII.
Barbari incurſant Aſiam, & alias provincias. *Vide*, Gothi, Scythæ.
Barbari rupto fœdere rebellant in Germania, 312. CII. Victi a Conſtantino, 313. XIII.
Barlaham martyr Cæſareæ in Cappadocia ſub Diocletiano, 304. LXIV.
Barlaham martyris conſtantia in combuſtione dexteræ, 304. LXV. & ſeq.
Barlaham conſtantiæ comparatio cum illa Mutii Scævolæ, 304. LXVI.
Baſileus epiſcopus Amaſenus interfuit Concilio Ancyrano, 314. LXXVIII. Item Neocæſarienſi, 314. XC. Damnat Arium, 315. XXII. Cuſtos virginis Glaphyræ, 316. XVII. Ejus certamen, 316. XX. Martyrium obiturus decernit ſibi ſucceſſorem Eutychium, 316. XXII. Ejus martyrii tempus, 316. XXV.
Baſilica Conſtantini in Numidia invaditur a Donatiſtis, 316. LXI.
Baſilicam curat erigi Catholicis in Africa Conſtantinus, 316. LXIV.
Baſilides martyr Romæ ſub Aureliano, 277. IV.
Baſilides martyr cum Cyrino Romæ ſub Diocletiano, 303. CXV.
Baſilides Epiſc. Legionenſis in Hiſpania per ſubreptionem decipit Stephanum Papam, 258. II.
Baſilidis Epiſcopi Legion. lapſus, 258. I. Ejus cauſa qualis, & ejuſdem crimina, 258. II.
Baſilii avi extorres in perſecutione latitant in montibus, 304. LIV. Divino miraculo aluntur, 304. LV. & ſeq.
Baſiliſſa martyr Antiochiæ cum Juliano ſub Maximino, 309. XXXVI.
Baſiliſſa alia puella Martyr Nicomediæ ſub Alexandro, *ibid.*
Baſiliſcus martyr cum ſociis ſub Maximino, 311. XIX.
Baſilius Magnus Epiſcopus Cæſarienſis obnititur Firmiliani prædeceſſoris ſententiæ de Baptiſmo hæreticorum, 258. XLVII.
Baſilius Magnus quid contra Dionyſium Alexandrinum, 263. XLVII.
Baſilius martyr Romæ cum ſociis ſub Valeriano, 260. III.
Baſilla martyr Romæ ſub Valeriano, 262. LVI.
Baſſa martyr cum filiis in Meſopotamia ſub Galerio, 304. LXXIV.
Baſſorum familia reddita Chriſtiana, 312. LXVIII.
Baſſus martyr Romæ ſub Diocletiano, 302. CXIII.
Baſiliſcus martyr Comanæ in Ponto ſub Diocletiano, 304. LIX
Beatrix martyr Romæ ſub Diocletiano, 302. CXIII.
Beatrix baptizata a Polycarpo Romano presbytero, & a Sebaſtiano ſuſcepta, 284. XIV.
Bellare non licere Chriſtianis, fuit Tertulliani ſententia, ac ſubinde Manetis, 277. XXXVIII.
Bellum Alexandrinum ſub Gallieno, 263. II.
Bellum Armenicum a Maximino excitatum, 311. LVII.
Bellum Conſtantini adverſus Maxentium, 312. X. & ſeqq.
Bellum Conſtantini adverſus duces Maxentii, 312. XLVIII.
Bellum Conſtantini adverſus Licinium quando cœptum, 317. I.
Bellum Cybalenſe, 317. VII.
Bellum Conſtantini in Thracia geſtum adverſus Licinium, 317. X.
Bellum ſecundum in Thracia adverſus Licinium a Conſtantino geſtum, 318. I.
Bellum navale Conſtantini atque Licinii, *ibid.*
Bellum Perſicum ſub Diocletiano, 301. L.
Benedictio frugum unde, 283. XV.
Benignus martyr Tuderti ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Benignus Præfectus cubiculi Conſtantiæ Auguſtæ, proditor Glaphyræ, 316. XV.
Beſtiæ parcunt martyribus, 290. XXIX.
Bigamia permiſſa, nec abſque pœnitentia admiſſa, 314. XCI.
Birrus veſtis quæ, qualiſve, 261. XLI.
Birrus, qui & dictus lacernus, *ibid.*
Birrus color rufus, 261. XLII.
Birrus indui ſolitus ab Epiſcopis ſuper tunicam lineam, 261. XL.
Birrus indumentum quoque Canonicorum Regularium inſtitutionis S. Auguſtini, 261. XLII.
Birrus idem quod palliolum, *ibid.*
Birrus Atrebatenſis & Canuſſinus majoris pretii, 261. XLIII.
Bithynia, loco Britanniæ errore ſcripta, 306. XVI.
Bithynus falſo aſſertus Conſtantinus, *ibid.*
Blaſius epiſcopus Sebaſtenus reliquiarum Martyrum ſervator, 311. XX. Habuit ſucceſſorem Petrum, *ibid.* Ejus martyrium inſigne ſub Licinio, *ibid.* 316. XLV.
Blemmii a Probo Imp. ſuperati, 283. II.
Bona legare Eccleſiis ab Imperatoribus vetitum, 309. VII.
Bona Eccleſiis adempta per Conſtantinum reddi juſſa, 312. LXXXVIII.
Bona Chriſtianorum perdita ſub Licinio a Conſtantino reſtituta, 313. VII. 318. XXIII. XXXII.
Bona martyrum, ſi deſint hæredes, dentur Eccleſiis, 318 XXXII.
Bonifacius ab Aglæ matrona mittitur Tarſum pro reliquiis martyrum, 305. XL.
Bonifacius martyr Tarſi ſub Diocletiano, 305. XIII.
Bonifacii martyris Memoria in Aventino, 305. XIV.
Bononienſis Eccleſia antiquior exiſtimatur, 272. XXII.
Bononienſis primus Epiſcopus Zama, *ibid.*
Bonoſa martyr Romæ ſub Aureliano, 277. IV.
Bonus presbyter Romanus, 259. XXI. Idemque martyr ſub Valeriano, 260. III.
Boradi populi una cum Gothis incurſant Aſiam, 263. XXVIII.
Botrus Epiſcopus in Africa auctor ſchiſmatis, 306. XXVIII.
Breve idem quod Inventarium, 278. II.

Britannia, non Bithynia Patria Conſtantini, 306. XVI.
Britanni Chriſtiani a Diocletiano vexati, 303. CXXXIV.
Brixiæ cur retentus Cæcilianus, 313. XXXV. XXXVII.
Brixiam cum exercitu properat Conſtantinus, 312. XLIII.
Buddas diſcipulus Manetis magiſtro impietate non impar, 277. XVIII.
Byſantii Conſtantino viriliter reſiſtunt, 318. XIX. Romanæ ſervitutis jugum ſubire detrectant, *ibid.* Cœleſti viſione Conſtantinum animante expugnantur & ſubjugantur, 318. XV. XIX.
Byzantina Eccleſia ſub Heracleæ Epiſcopatu fuit uſque ad tempora Conſtantini, 314. XCVI.
Byſantiorum Epiſcoporum catalogus, 314. XCIV. 317. XVII. Primus Epiſcopus a Petro Apoſtolo illis datus, 314. XCVI.
Byſantium obſidetur a Conſtantino, 318. IX. Ab eodem capitur, *ibid.*

C

CÆcilia martyr Alutinenſis in Africa ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Cæcilianus martyr Alutinenſis, *ibid.*
Cæcilianus martyr Cæſaraugustæ ſub Diocletiano, 303. CXXXV.
Cæcilianus diaconus Carthaginenſis arguit Lucillam oſculantem os martyris non vindicati ante ſumptionem Euchariſtiæ, 302. CXXVII.
Cæcilianus Diaconus Carthaginenſis calumniam patitur ex falſis actis martyrum, 303. LVIII.
Cæcilianus diaconus Carthaginenſis purgatur ab immenſa calumnia Donatiſtarum, 303. LXXIX. *& ſeq.*
Cæcilianus epiſcopus Carthaginis eligitur, 306. XXVIII. Jam ordinatus quærit depoſitum Eccleſiæ, *ibid.* A ſchiſmaticis calumniis preſſus, 306. XXIX. Carthagine in Concilio ſchiſmaticorum damnatur, 306. XXII. Quod cum Romana Eccleſia communicaret, hoſtium multitudine non terretur, 306. XL. A Conſtantino habetur Catholicus, 312. LXXXIX. Pecuniam Catholicis Eccleſiæ Africanæ longa perſecutione ejus afflictis erogandam a Conſtantino accipit, 312. XCI. Ejus cauſa per Donatiſtas trahitur ad Conſtantinum, 313. XIX. Romæ ſiſti jubetur, ad expediendam cauſam coram Epiſcopo urbis Melchiade, 313. XXII. In Romano Concilio reus conſtituitur, 313. XXV. In eodem abſolvitur, 313. XXVI. XXXVIII. Donatiſtis agentibus jubetur iterum Brixiæ detineri, 313. XXXV. Eumdem Romæ fuiſſe damnatum, recentiores Donatiſtæ calumniati ſunt, 313. XXXIX. Ejus cauſa iterum tractatur in Concilio Arelatenſi, 314. XIX. In eodemque iterum abſolvitur, 314. LV. Ejuſdem litteræ ad Felicem Aptungitanum, 314. XXI. In Actis Concilii Arelatenſis presbyter perperam nominatur, 314. LII. Ejus noviſſima purgatio ex litteris Conſtantini, 313. LVII. Cauſa ejus a Conſtantino licet invito judicatur, 316. LIX. Cur retardarit adventum ſuum ad Conſtantinum, 316. LIX.
Cæcilianus alter cognomento Alfius, Duumvir, 314. XX.
Cæleſius Epiſcopus in Africa, auctor ſchiſmatis, 306. XXVIII. A Concilio Ancyranò aſſertus, 314. LXXXVIII. Item in Orientali Eccleſia, *ibid.*
Cælibatus clericorum etiam ſubdiaconorum, 305. XLIX.
Cæſaraugustæ ſtatuta Carnificina martyrum, 303. CXLIII.
Cæſarius martyr una cum ſociis in Pamphilia ſub Diocletiano, 305. XVII.
Cæſarius martyr Arabiſſi in minori Armenia, 311. XXI.
Caius, qui & Gaius, natione Dalmata, creatur Pontifex, 283. XVII.
Caii Papæ oratio ad Fideles, 286. V. Componit contentionem inter Polycarpum & Sebaſtianum, 286. IV.
Caii Papæ Acta cum Tiburtio, 286. X. *& ſeqq.*
Caius Papa ſe ſubtraxit, 286. XXIX.
Caius Papa affinis Diocletiano, 293. I.
Caii Papæ res geſtæ cum Suſanna nepte, 294. XI.
Caii Papæ domus in eccleſiam converſa, *ibid.*
Caii Papæ martyrium ſub Diocletiano, 293. I.
Caii Papæ decreta, 296. II.
Caius martyr Cæſaraugustæ ſub Diocletiano cum ſociis, 303. CXXXVI.
Caius confeſſor Alexandriæ ſub Aureliano, 260. XXVII.
Caius martyr Salerni ſub Diocletiano, 303. CXX.
Caius martyr Bononiæ ſub Diocletiano, 303. CXXII. Item alius, *ibid.*
Calendius filius Maximi martyris, 298. XVI.
Calices aurei & argentei in uſu ſacrificii etiam tempore perſecutionis Eccleſiæ, 303. VII.
Calliſta martyr cum Chriſtena Cæſarææ Cappadociæ, ſub Galerio, 304. LXXI.
Calliſtus Papa demerſus in puteum, 226. I.
Calliſtus Epiſcopus quid Romæ ſub Claudio, 270. V.
Calliſtratus martyr Romæ ſub Diocletiano, 303. CXV.
Calumnia in Cæcilianum diaconum Carthaginenſem, 303. LVIII. *& ſeq.* Ea arguitur & defenditur Cæcilianus, 303. LXXIX. *& ſeq.*
Calumnia Donatiſtarum de damnatione Cæciliani Romæ, 312. XXXVIII.
Calumniæ eædem in Chriſtianos pariter reſtaurantur, 302. XCVI. *& ſeq.*
Calumniæ contra Chriſtianos in perſecutione Maximini quamplurimæ compoſitæ, 311. XLVII.
Calumnioſus Romanus clericus martyr ſub Valer. 270. III.
Camerinus martyr in Sardinia ſub Diocletiano, 303. CXLV.
Camillus Palæottus Orator apud Sanctiſſimum, 270. XIV.
Candida martyr Carthagine ſub Diocletiano, 302. CXXIV.
Candida martyr cum Arthemio & Paulina & ſociis Romæ ſub Diocletiano, 302. CVII.
Candida Maſſa, ſic dicti martyres paſſi in Africa ſub Valeriano, 261. XLVIII.
Candida Maſſa, ſic dicti etiam martyres Cæſaraugustani in Hiſpania, 303. CXXXVI.
Candidus martyr ex legione Thebæa ſub Maximiano, 297. X.
Canon Apoſtolicus, ne Clerici a ſuo Epiſcopo excommunicati, ab alio Epiſcopo recipiantur, 318. LXXIII.
Canones pœnitentiales Petri Alexandrini, 305. XX.
Canones pænitentiales Gregorii Thaumaturgi, 263. XXV.
Canones Concilii Ancyrani, 314. LXXIX. Alii ejuſdem de lapſorum pœnitentia, 314. LXXXI.
Canones Concilii Arelatenſis, 314. LVII.
Canonica epiſtola Gregorii Thaumaturgi, 263. XXIV.
Cantabra quæ, 312. XXXIII. Unde dicta, *ibid.*

In quibus differant a Labaro, 312. XXXIV.
Cantabrarii qui, 312. XXXIII.
Canonica epiſtola Petri Alexandrini, 305. XXI.
Cantianilla martyr Aquileiæ ſub Diocletiano, 303. CXXIII.
Cantianus martyr Aquileiæ ſub Diocletiano, *ibid.*
Cantius martyr Aquileiæ ſub Diocletiano, *ibid.*
Cantum Eccleſiaſticum abrogare niſus Paulus Samoſatenus, 272. VII.
Capillis denudare fœminam, magna eſt ignominia, 285. XII.
Capitium quid, 261. XLI.
Capito Donatiſta una cum collegis profectus ad Conſtantinum, 313. XXI.
Capitolina martyr in Cappadocia ſub Galerio, 304. LXXII.
Capitolium in multis civitatibus, 255. XXVII.
Cappadoces martyres ſub Diocletiano, 304. LXXII.
Cappadocum martyrum dira carnificina, 304. LXXIII.
Capitulata argentea vaſa in Eccleſiæ miniſterium, 303. VII.
Capraſius martyr Agenni in Gallia ſub Dioclet. 303. CXXIX.
Capuanus Epiſcopus qui interfuit Concilio Romano ſub Melchiade, 313. XXV. Item interfuit Arelatenſi Concilio ſub Silveſtro, 314. LI.
Caput fœminæ radere, magna eſt ignominia, 285. XII.
Carauſius tyrannus, 297. XVII. *& ſeq.*
Carboniana Aria, locus in Cælio monte, 259. XII.
Carcere detenti Fideles viſitabantur magna frequentia, 260. XXVIII.
Carinus Cæſar dictus, 283. VI.
Carinus favet Chriſtianis, 284. VIII. XVI.
Carinus regnat in Occidente, 284. I. 285. II.
Carini mores depravati, 285. II.
Carinus agit adverſus Sabinum tyrannum, *ibid.*
Carinus ſæpe cum Diocletiano pugnavit, *ibid.*
Carinus a Diocletiano victus occiditur, 386. I.
Carnificina Martyr. Treviris ſub Diocletiano, 303. CXXIV.
Carnificina Martyr. Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXIV.
Carponas focius Arii quid ad Alexandrum, 318. LVII.
Carpophorus martyr, Romæ cum ſociis ſub Dioclet. 303. CXX.
Carpophorus martyr Capuæ ſub Diocletiano, 303. CXX.
Carthaginenſis Eccleſia fæcunda virginibus ſanctis, 261. XXVII.
Carthaginenſis Eccleſia tempore Cypriani clariſſima, 261. XXI.
Carthaginenſium Epiſcoporum ſucceſſio poſt Cyprianum, 261. XLV.
Carthaginenſis Eccleſiæ Epiſc. Reſtitutus, Cyrus & alii, 303. LXXIII.
Carthaginenſis Eccleſiæ vaſa aurea, & argentea etiam tempore perſecutionis, 303. LXXVIII.
Carthaginenſia Concilia. *Vide*, Concilium.
Carthaginenſis Eccleſiæ vaſa depoſita ſuffurata, fruſtra a Cæciliano quæſita, 306. XXVIII.
Carus Imperator creatur, 283. V. Ejus Imperii temporis certa ratio, *ibid. & ſeq.*
Carus Imp. diem obiit, 284. I.
Carus Imp. quid conceſſit Eccleſiæ Theſſalonicenſi, 284. IV.
Carus Imp. de Chriſtianis bene meritus, 284. V.
Caſia martyr Theſſalonicæ ſub Dioclet. 304. XLI. *& ſeq.*
Caſſianus mart. Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Caſſianus mart. Epiſcopus Tudertinus ſub Dioclet. 303. CXXI.
Caſſianus Diaconus Romanus in crimen vocatus a Donatiſtis, 313. XLIV.
Caſſiodori error de exordio Imperii Conſtantini, 306. IV. Item de Conſulatu Libonis & Chilonis, 304. I.
Caſſius mart. in Gallia ſub Valeriano, 262. LVIII.
Caſſius mart. in Gallia cum Gereone & ſociis, 297. XX.
Caſtitatis diſpendium patiens invita, quando rea conſtituenda, 263. XXV.
Caſtitatis Catholicorum & hæreticorum differentia, 260. LXX. *& ſeq.*
Caſtorius mart. cum ſociis Romæ ſub Diocletiano, 303. CXV.
Caſtorius presbyter comes Marcellini Papæ, 302. XC.
Caſtra Prætoria Maxentii diruta a Conſtantino ad bellum properante, 313. II.
Caſtulus Clericus Romanus martyr ſub Valer. 259. III.
Caſtulus Zetarius hoſpes Chriſtianorum Romæ, 285. XXIII. Ejus martyrium ſub Diocletiano, *ibid.*
Catabulum quid fuerit, ad quod etiam quandoque Epiſcopi a tyrannis damnabantur, 308. XXIII.
Cataphrigarum occaſione orta quæſtio de iterando Baptiſmo Hæreticorum, 258. XI. *& ſeq.*
Cataphrigæ. *Vide*, Montanus.
Cathedra S. Marci divino fulgore coruſcans S. Petro apparet, 310. XIII.
Catharinæ virginis certamen egregium, 307. XXXI.
Catholica Eccleſia ubi eſſet, definitum ſententia Legatorum, 313. XXXV. Item de tempore belli Liciniani, 317. I.
Catholicæ Eccleſiæ nomen confutat omnes hæreſes, 277. XXV.
Catholici quo ſigno diſcriminentur ab hæreticis, 255. LIII.
Catholicos, non ſchiſmaticos vel hæreticos inſequitur adverſarius, *ibid.*
Catholicorum altercationes mutuæ longe diſpares ab impugnationibus hæreticorum, 259. V.
Catus cum ſociis martyr in Africa ſub Diocletiano, 302. CXXVII.
Cauſaria miſſio, quæ, 290. IV.
Cecropius dux conſpirat in Gallienum, 269. II.
Celſus Imperator creatur, 264. VIII.
Celſus martyr cum Marcionilla, 309. XXXVI.
Celſus Vicarius in Africa ſub Conſtantino, 314. LXIX.
Cenſuræ diverſæ in Eccleſia. *Vide*, Pœnitentia, Excommunicatio, Eccleſiaſtica diſciplina.
Centumcellis exulat Cornelius Papa, 255. XLVIII.
Centurionis inſigne vitis, 298. III.
Centurionis jus in milites, *ibid.*
Centurionis manu percutitur Cyprianus, 261. XXXV.
Cephron, locus in Ægypto, illuſtratus exilio Dionyſii Epiſcopi Alexandrini, 260. XXIII. *& ſeq.*
Cerealis Conſularis cuſtos Cornelii Papæ, 255. LX.
Cerealis cum Salluſtia conjuges credentes facti ſunt martyres, *ibid.*
Ceremoniæ. *Vide* Eccleſiæ ritus.
Cereos ac faces geſtare ſolitos in funere Chriſtianos, 261. XXXVI.
Chæremon Aſſeſſor a dæmone ſuffocatur, 302. CXIII.
Chæremon diaconus Alexandrinæ Eccleſiæ ſub Dionyſ. 260. XIX.

Charitas & concordia in martyribus præcipue culta, 262. XIII.
Charitas & pax cum proximo ſervanda: viſio de ea oſtenſa martyri, *ibid.* 262. XXVII.
Charitas Chriſtianorum. *Vide*, Chriſtiani.
Charitine martyr ſub Maximino, 308. XXVII.
Chariton confeſſor ex reſcripto Taciti liberatus exercuit vitam monaſticam, 278. III.
Chelidonius martyr in Hiſpania, filius Marcelli Centurionis, 298. IX.
Chionia martyr cum aliis Theſſalonicæ ſub Diocletiano, 304. XLI. *& ſeq.*
Chreſti nomen unde, 314. XLI.
Chreſtologi qui dicti fuerint, *ibid.*
Chreſtus Epiſcopus Syracuſanus vocatus ad Concilium Arelatenſe, 314. XLI.
Chryſanthus martyr Romæ cum Daria ſub Numeriano, 284. VI.
Chryſogoni litteræ ad Anaſtaſiam, 300. V. VII.
Chriſtena martyr cum Calliſta Cæſareæ in Cappadocia ſub Galerio, 304. LXXI.
Chriſtiana religio miraculis demonſtrata & ſtabilita, 255. XIX. *& ſeq.*
Chriſtiana religio qua occaſione ad Barbaros quoque progreſſa, 263. XXIII.
Chriſtiana Religio longe locupletior factis egregiis, quam Gentilitas, 304. LXVI.
Chriſtiana religio viſa Gentilibus prorſus extincta, vel brevi extinguenda, ſurgit valentior, 304. XIV.
Chriſtiana femina reſtitit Maximini libidini, 307. XXX. Aliæ in perſecutione Maxentii conſciverunt ſibi mortem ne illuderentur, 309. X. XI. Aliæ proſtitutæ & liberatæ ab illuſionibus, 309. XXVI. *& ſeqq.* Duarum in tormentis pro fide illatis perferendis mira conſtantia, 307. XVII.
Chriſtiana fides & religio laudata edictis Imperatorum, 313. IX. Eam brevi extinguendam falſo oraculo probare nituntur Gentiles, 313. XVII.
Chriſtianas ancillas lenonibus tradi Conſtantinus vetuit, 314. LXXIV.
Chriſtianæ charitatis exemplo permoti Gentiles fidem Chriſtianam affectabantur, 316. XXVIII.
Chriſtiani ſub Valeriano vexati, 273. III. *& ſeq.*
Chriſtiani ſub Gallo & Voluſiano vexati, 255. XXVIII.
Chriſtiani ſub Claudio vexati, 269. IV. *& ſeq.*
Chriſtiani ſub Diocletiano vexati, 301. XIII. *& ſeq.*
Chriſtiani ſub Max. Herculio vexati, 297. VI.
Chriſtiani ſub Maximiano Galerio vexati, 301. XLI.
Chriſtiani exagitati calumniis a Gentilibus, 559. XVIII.
Chriſtiani occiſi numquam relicti inulti, 256. XXVII. 263. XX. Aliaque mala fieri eorum cauſa dicebant, 256. XXI. *& ſeq.* 302. LXVI.
Chriſtiani cum patiuntur, a Deo ſublevantur, 263. XIV.
Chriſtiani ut Magi a Gentilibus exagitati, 286. XXII.
Chriſtiani vetiti vendere & emere ut alia abſque thurificatione, 286. XXXI.
Chriſtiani ſeditionis infamati, eo quod non conveniant cum aliis, 273. II.
Chriſtiani plurimi in eccleſia combuſti ſub Maximiano, 301. XLVII.
Chriſtiani prorſus extincti, vel omnino brevi extinguendi Gentilibus viſi ſunt, 304. IX.
Chriſtiani in Oriente tempore Galerii fugam arripiunt, 304. LII.
Chriſtianorum irriſores facti ſunt ipſi Chriſtiani, 303. CXVIII.
Chriſtianorum Eccleſiæ juſſæ demoliri, 302. I. *Vide*, Eccleſiæ.
Chriſtianorum libri juſſi comburi, *ibid. Vide*, Libri.
Chriſtiani libenter conferebant pecuniam in redemptionem Captivorum, 255. XXXIII. *& ſeqq.* Magna cura de illis haberi ſolita, 260. XXVIII. Quibuſcumque & ubique proficui, 256. XIII. 363. XII.
Chriſtiani juſti ac probi etiam oraculi Gentilium teſtimonio comprobati, 302. VIII.
Chriſtiani propenſiori cura ſunt erga carceratos fratres, 260. XXVIII.
Chriſtiani communes caſus adverſos ferre ſoliti magna animi tranquillitate, 256. XXVIII. XXIX.
Chriſtiani diverſo modo ac fine caſtitatem excolunt ab hæreticis, 260. LXX.
Chriſtiani qua charitate ſint erga morbidos, 256. XII.
Chriſtiani quam ſupellectilem habere ſolerent, 293. II.
Chriſtiani qui eſſe ſpurii convincantur, 286. XVI.
Chriſtiani laſcivo cultu arguuntur apoſtatæ, 286. XVIII.
Chriſtiani corruptis moribus viventes, occaſio fuerunt ſæviſſimæ perſecutionis, 302. VI.
Chriſtiani lapſi in apoſtaſiam, ſchiſma, vel hæreſim qualibus eſſent moribus teterrimis comparati. *Vide*, Apoſtata, Schiſmatici, Hæretici.
Chriſtiani utiliter addiſcebant ſæculares ſcientias, & alios eas docebant, 283. XII.
Chriſtiani ſoliti Euchariſtiæ ſumptione ſe armare ad martyrium, 272. XLVI.
Chriſtianorum officia tempore peſtis, 256. XII. XIII. 263. XV. XVI.
Chriſtiani morientes ob miniſterium exhibitum fratribus peſtis contagio affectis, habiti ut martyres, 263. XVI.
Chriſtiani nequaquam ſepeliebant defunctos una cum Gentilibus, 258. IV.
Chriſtiani atrati in funere, 256. XVII. 256. XVIII.
Chriſtiani ſoliti nigra induti veſte incedere, 256. XVIII.
Chriſtiani Ægyptii albis veſtibus indui ſoliti, 256. XIX.
Chriſtiani bene habiti a Maxentio, 306. XXVI. Dire vexati a Maximino, 307. XVI. XVIII. Imperatorum edicto omnes notati infamia, 308. X. Vetiti relinquere bona ſua Eccleſiæ, 309. VII. Iterum vexati a Maximino Jovio, 311. XLIV. Iis mala omnia quomodocumque orbi illata a Gentilibus adſcribebantur, 311. LIII. A Maximino in exilium pelli jubentur, 311. LV. Edicto Maximini Jovii ſublevati, 314. IV. Eorum ob pacem ſub Conſtantino reſtituta lætitia, 314. XIV. Vetiti agitare in ſpectaculis, 314. LX. Theatrici excommunicantur, *ibid.* Exules redditi poſtliminio per Conſtantinum, 318. XXII. Ad gynæcea vel textrinas damnati, per eumdem Conſtantinum liberati, 318. XXX. Bona illis adempta, iiſdem reſtituta, 313. VI. 318. XX. XXXIII.
Chriſtianorum ſupellex Crux, & arca pro ſervanda Euchariſtia, 293. II. III.
Chriſtianus miles virginem ad proſtibulum damnatam liberat, 309. XXVI.
Chriſti paſſionis die a Diocletiano juſſæ ſunt eccleſiæ proſterni, 302. XXIII.
Chriſti nomen ſub inſcriptione ſepulchrali cum imagine togata, *ibid.*
Chriſti nomen expreſſum in Labaro, 312. XXVI. In galea Conſtantini, 312. XXXI. In clypeo Imperatoris, *ibid.*
Chriſtum ſumendo in Euchariſtia, ſe præparabant Fideles ad martyrium, 255. VI.
Chriſtus a Gentilibus creditus magus, 286. XXII.
Chriſtus faciens ſacerdotes, ulciſcitur in eos ſpernentes, 256. XXXIV.
Chriſtus Deus prædicatus inſignibus titulis, 314. XLI.

XLI. A Gentilibus magus creditus, 313. XVII.
Chrocus Germanorum dux, hoſtis Chriſtianorum, 279. II. 286. IV.
Chromatius Præfectus Urbi, factus Chriſtianus, frangit idola, 284. XV. Aliæ res ab eo geſtæ, 286. II.
Chronologia auctoris ſæpe teſtata, 271. I.
Chronologia auctoris ex Conſulibus recte ſtabilita, 286. XXIX.
Chronologia gentium diverſarum ex Euſebio, 280. III.
Chronologia Regum Perſarum, 309. VI.
Chryſogonus martyr Aquileiæ ſub Diocletiano, 303. CXXIII.
Chryſogoni ad Anaſtaſiam martyrem litteræ, 300. V.
Cibi quo modo coinquinent hominem, 263. XXV.
Cibum Manes blaſphemabat, antequam comederet, 277. XVIII.
Ciceronis libros adverſus deorum cultum comburendos eſſe dictitabant Gentiles, 302. XIX.
Cilices martyres ſub Diocletiano, 305. XV.
Circenſibus ſpectaculis acclamata eſt perſecutio in Chriſtianos ſub Diocletiano, 301. XVIII.
Cirtæ in Numidia carnificina martyrum, 262. XXXVI.
Cirtæ conventus habitus Epiſcoporum Traditorum, 303. I. Acta ejus conventus, 303. I. II. *& ſeq.*
Cirtenſis Synodi tempus, 303. XXXI.
Ciſellus martyr in Sardinia ſub Diocletiano, 303. CXLV.
Clades a martyribus prævisæ ac prædictæ, 263. XVIII.
Clades omnes ad præfectum Evangelii proveniſſe, 263. XXIII.
Clades Romani Imp. ſub Gallieno, 263. XXIII.
Clades tempore Maximini obortæ, 311. LVI. *Vide*, Rom. Imp.
Claſſes pœnitentium diverſorum, 263. XXI.
Claudia Filia Criſpi fratris Claudii Imp. ex qua natus eſt Conſtantius Pater Conſtantini, 608. II.
Claudii Palatium in Urbe, 259. XXV.
Claudius Euſthenius hiſtoricus ſcriptor Vitæ Diocletiani, 284. XVII.
Claudius imperat occiſo Gallieno, 267. I. *& ſeq.* Ejus origo & genus, 269. II. Ex quo Conſtantinus Magnus, *ibid.*
Claudius Imp. in Chriſtianos infenſiſſimus, bellis detinetur, ne in eos citius ſæviat, 269. IV.
Claudius Imp. rediens in Urbem ſævit in Chriſtianos, 269. V.
Claudius Imp. occidi juſſit milites Chriſtianos, 269. VI.
Claudius Imp. edictum promulgat contra Chriſtianos, 269. I.
Claudius Imp. moritur peſte, 270. I.
Claudius martyr in Gallia ſub Aureliano, 277. VI.
Claudius martyr cum Aſterio & Neone Aegeæ in Cilicia ſub Diocletiano, 285. IV.
Claudius martyr, Romæ cum Marcellino Papa ſub Diocletiano, 304. XXIV.
Claudius ſequeſter conjugii Suſannæ cum Maximiano Galerio, credit in Chriſtum, & factus eſt martyr, 294. VI. 295. I.
Claudius medicus judex delectus in diſputatione Manetis cum Archelao, 277. XIII.
Claudius Legatus Silveſtri in Concilio Arelatenſi, 314. LI.
Claudius Saturianus Curator in Africa tempore perſecutionis, 314. XX.
Cleobolus ſophiſta judex in cauſa Manetis, 277. XIII.
Cleonicus martyr cum ſociis ſub Maximino, 311. XIX.
Clerici cælibatum cuſtodiunt, 305. XLIX.
Clerici contumaces coercendi, 257. XII.
Clerici contumacia declinat in hæreſim, 257. XII.
Clerici lapſi ad laicam tantum communionem admittantur, 258. I. XXX.
Clerici Romanæ Eccleſiæ tenaciſſimi antiquæ diſciplinæ, 302. CIII.
Clerici Africani immunitate donati a Conſtantino, 312. LXXXIX. 313. XLV.
Clerici immunes a nominatione, *ibid.* Eorum cœlibatus a Concilio Ancyrano confirmatur, 314. LXXXVIII. In ordinum collatione reclamantes immunes olim a cælibatu, *ibid.* Docere feminas a Licinio Imp. vetantur, 316. XI.
Clericorum Romanæ Eccleſiæ martyrium ſub Diocletiano, 302. CIV.
Clericorum Romanæ Eccleſiæ martyrium ſub Valeriano, 260. II.
Clericorum victus ex menſtruis ſtipendiis, quæ accipiebant ab Epiſcopo, 257. XV. Ex quo dicti ſunt clerici ſportulantes, ex ſportulis quas acciperent, *ibid.*
Cloacæ Urbis ſepulcra martyrum, 286. XXVI.
Coel Regulus pater Helenæ, 306. XXI.
Cœmeteria recipiebant tantum defunctos Chriſtianos, non autem Gentiles, 258. IV.
Cœmeteria ne adirent Chriſtiani, prohibentur edictis Imperatorum, 272. LXXVII.
Cœmeteria adire conceſſum illis a Gallieno Imp. 272. LXXVII.
Collecta, Dominicum, Miſſa, idem, 303. XXXIX.
Collectam celebrabant Chriſtiani clandeſtine etiam tempore perſecutionis, 303. XXXIX.
Collectam celebrare ex neceſſitate incumbere Chriſtianis, 303. LI.
Collegium ad ſepeliendos defunctos a Conſtantino inſtitutum, 312. XLVII.
Collucianiſtas conſodales ſuas vocat Arius, 318. XLIX. L.
Colluthiani hæretici adhæſerunt Arianis & Meletianis, 315. XXIX.
Colluthio locus nobilitatus exilio Dionyſii Epiſcopi Alexandrini, 260. XXV.
Colluthus hæreſiarcha exoritur, 315. XXVIII. Se gerebat pro Epiſcopo, cum non eſſet, *ibid.* Ejus ambitio, 315. XXIX.
Columba Senonenſis martyr ſub Aureliano, 275. VI.
Columellæ tabulæ æneæ conſcriptæ ex falſis Actis Pilati, 311. XLIX.
Columnæ erectæ Diocletiano de expugnata Chriſtiana religione, 304. IX.
Columnæ in civitate Cæſarea ſtillant lacrymas, 307. XXIII.
Commemoratorium, idem quod Inventarium, 303. LXXIX.
Communicare cum oblatione quid, & quid ſine oblatione, 314 LXXXVII.
Communicationem Romanæ Eccleſiæ ſurripere conati ſunt ſchiſmatici & hæretici, 255. XI.
Communicatione cum Romana Eccleſia quis oſtenditur eſſe Catholicus, 255. XI.
Communicationes diverſi generis, 314. LXXXVIII.
Communicationis ſymbola præter Euchariſtiam quæ eſſe ſolerent, 313. LIII.
Concilia diverſarum Eccleſiarum coacta ob exortum ſchiſma Novatianorum, 255. II. III.
Concilia in provinciis cogi potuiſſe tempore perſecutionis, 303. XXXI.
Concilia celebrari cæpta in Oriente poſt obitum Maximini, 314. LXXV.
Concilia plura in diverſis orbis partibus cauſa temporum, *ibid.*
Concilium Africanum ſub Valeriano Imperatore, 257. XII.
Concilium Africanum in cauſa Baſilidis & Martialis, 258. V.
Concilium Africanum LXXI. Epiſcoporum, 258. XXVII.
Concilium Africanum LXXXVII. Epiſcoporum, 258. XLII.
Concilium in Africa Epiſcoporum XLII. In cauſa Novatianorum, 255. IV. Ex eo Synodica ad Cornelium, 255. V.
Concilium Antiochenum occaſione Novatianorum, 255. XXXV.

Con-

Concilium Antiochenum prius contra Paulum Samoſatenum, 265. XI. & ſeq.
Concilium Antiochenum poſterius contra Paulum Samoſatenum, 271. I.
Concilium Antiochenum poſterius fidei profeſſionem edidit, 272. XVI.
Concilium in Aſia celebratum in cauſa rebaptizationis, 258. XIV.
Concilium in Aſia Synodis celebratum, 258. XVII.
Concilium Carthaginenſe tempore Valeriani ſub Cypriano, 258. XXII. & ſeq.
Concilium Cirtenſe, ejuſque Acta inter Epiſcopos Traditores, 303. I.
Concilium confeſſorum in carcere habitum, ſingi a Donatiſtis, 303. LXI.
Concilium in crypta Sinveſſana habitum, 303. LXXXIX.
Concilium Iconienſe in Seleucia, 258. XVII.
Concilium Romanum LX. Epiſcoporum adverſus Novatianum, 255. II.
Concilium Romanum in cauſa Dionyſii Epiſcopi Alexandrini, 263. XXXI.
Concilium Synadenſe in Aſia, 258. XVII.
Concilium Ancyranum celebratum ante Neocæſarienſe, 314. LXXV. Africanum Schiſmaticorum ducentorum ſeptuaginta Epiſcoporum, 308. XXVIII. Alexandrinum contra Arium ab Alexandro Epiſcopo celebratum, 315. XXIII. Alexandrinum aliud centum Epiſcoporum contra Arium, 318. LXIII. Arelatenſe in cauſa Cæciliani, 314. XXXV. Convocatur, 314. XLI. Ejus decreta ad Silveſtrum Papam miſſa, 314. LXVII. Carthaginenſe a Schiſmaticis Traditoribus convocatum contra Cæcilianum, 306. XXXV. Quo tempore fuerit celebratum, 306. XXXVI. Neocæſarienſe, 314. LXXV. XC. Ejus canones, 314. XCI. Romanum ſub Melchiade in cauſa Cæciliani, 313. XXV. Romanum ſub Conſtantino, in quod Judæi admiſſi diſputare, 315. X.
Concordia mart. Romæ ſub Valeriano, 261. X.
Concordius mart. ſub Dioclet. 303. CXXII.
Confeſſores & martyres quibus differant, 286. VI.
Confeſſorum magnanimitas atque conſtantia, 262. V. & ſeq.
Confeſſores quidam incauti, in danda pace lapſis. *Vide*, Lapſi.
Confeſſores Ægyptii centum miſſi in Palæſtinam ad metalla, oculis & pedibus debilitati, 307. XVI. Alii centum triginta membris mutilati in Ægypto ad metalla damnati, 307. XVIII.
Confeſſoribus ſe Chriſtianus adjungit, 262. XLVII.
Confirmandi ſunt canones omnium Conciliorum a Romano Pontifice, 314. LXVIII.
Congregatio ſive Conſiſtentia in Eccleſia quid, 263. XXIX.
Conon martyr Iconii in Iſauria ſub Aureliano, 375. IX.
Conſcientia pura facit contemnere omnia tormenta, 270. V.
Conſilium Diocletiani de tollendo penitus Chriſtianos, 297. XXVII.
Conſtantia filia Conſtantii Clori, 306. XXI. Licinio nupta, *ibid.* 313. XIX. Chriſtiana fuit, 315. XII. Pacis inter Conſtantinum & Licinium reconciliandæ ſequeſtrem ſæpe ſe præbuit, 318. III.
Conſtantini Imp. edicti pars recitatur de probitate Chiſtianorum, 302. XVI.
Conſtantini Imperatoris genus, 269. II.
Conſtantino multa tribuuntur, quæ non probantur, 306. XV.
Conſtantinopolitanorum Epiſcoporum ſucceſſio, 314. XCIV.
Conſtantinus in Valerianum invehitur, 262. LXXIV.
Conſtantinus perperam expunctus in edicto Galerii, 292. I.
Conſtantinus Romæ a patre relictus, 306. VIII.
Conſtantinus obtentu religionis obſes detentus, 306. IX.
Conſtantinus ſugit in Britanniam, 306. IX.
Conſtantinus adſuit patri morienti, 306. IX.
Conſtantinus ſæpe inſidiis appetitus, 306. XIII.
Conſtantinus a Deo electus tamquam alter Cyrus, 306. XVI.
Conſtantinus Conſtantii ex Helena filius, hæres Imperii relictus, 306. III. Quo anno Imperium auſpicatus ſit, *ibid.* A militibus acclamatus Imperator, ſed a Deo electus, 306. VI. Patris elogio Imperator declaratus, 306. VII. Ejus in ſuſcipiendo Imperium cunctatio, 306. VIII. Nequaquam Auguſtus, ſed Cæſar tantum dici voluit uſque ad conjugium cum Fauſta, 306. IX. Ab exercitu acclamatus Auguſtus, 306. X. Paternum ejus genus a Claudio & Veſpaſiano, 306. XI. Ejuſdem genus maternum unde, 306. XII. A quibusdam in Bithynia natus fingitur, 306. XII. XVI. Ortus ejus fabula a Græcis compoſita, 306. XII. Ortus ejus & educatio, 306. XIII. Romam una cum matre perducitur, 306. XIII. Puer adhuc ad Diocletianum Nicomediam mittitur, *ibid.* Quoto ætatis anno Imperium acceperit, 306. XIV. 307. VIII. Sub quibus Conſulibus natus, 306. XVI. Mater ejus Helena, an fuerit Conſtantii concubina an uxor, 306. XVII. & ſeqq. Paternæ fuit continentiæ imitator, 306. XVIII. Res cum Maxentio componere ſtudet, 306. XXIV. Necdum Auguſtus, duos barbaros Reges ſuperat, 307. III. Gener a Maximiano adſciſcitur, doloſe tamen, 307. IV. Fauſtam in uxorem accipit, 307. VI. Ante illam duxerat Minervinam, 307. VI. Declaratur Auguſtus, 307. IX. De Maximiano Herculio quam bene fuerit meritus, 307. XII. Adhuc Gentilis colit Apollinem, 307. XIV. Ei Apollo & Victoria laureas offerre finguntur, *ibid.* Item templa deorum muneribus replet, 307. XIV. Ejus ſigna gentilitia, 307. XV. Ejuſdem numiſma Martis effigiem referens, 307. XV. Imagines ejus Romæ a Maxentio dejectæ, 312. X. Patientia ejuſdem commendata, 312. XI. Divinitus motus, expeditionem adverſus Maxentium parat, 312. XI. Ei militant cæleſtes acies, *ibid.* Divinitus ei de Maxentio promiſſa victoria, *ibid.* Et quidem exiguis admodum copiis, *ibid.* 312. XXXVIII. Implorato tamen prius auxilio divino, 312. XVII. Ejus de liberanda Urbe conſilium, 312. XVI. Ejuſdem de vero dei cultu deliberatio, 312. XVIII. Ei crucis ſignum in aere apparet, 312. XIX. Labarum Cruce ornat, 312. XXIII. Inde Chriſti nomen una cum Cruce in galea geſtat, 312. XXIII. XXXI. Ejus numiſma cum Labaro Chriſti Cruce & nomine inſignito, 312. XXVI. De viſo ſigno Chriſtianos conſulit, 312. XXVIII. Militaria ſigna & arma Cruce decorat, 312. XXVIII. XXIX. Bellicus ejus adverſus Maxentium apparatus, 312. XXXVIII. Tres Maxentii acies invadit & ſuperat, 312. XL. Seguſienſium civitatem expugnat, 312. XLII. Ejus pugna apud Taurinos, *ibid.* Alia ejuſdem apud Veronam cum Buricio, 312. XLIII. Crucis virtute fretus, Romam properat, 312. XLVI. Ejuſdem adverſus Maxentium pugna, 312. XLVIII. Et victoria, 312. XLIX. Triumphalis ejus in Urbem ingreſſus devicto jam Maxentio, 312. LIV. LVII. LXII. Victoriam illam veræ Religioni fert acceptam, 318. LVI. Memoriam B. Petri in Vaticano poſitam inſalutatam prætēriiſſe, haud credibile, 312. LVIII. Ejus arcus, victoriæ de Maxentio monumentum, 312. LVII. Ejuſdem inſcriptio, 312. LX. Non Ethnicorum more triumphat, 312.

311. LVIII. LIX. Ingreſſus in Urbem, de omnibus, ac potiſſimum de Chriſtianis bene meretur, 312. LXIV. Maxentio extincto, miris encomiis ab omnibus laudatur, 312. LXIV. Marci Aurelii & Antonini Pii Impp. memoriam coluit, eorumdemque imagines aureas formavit, 312. LXVII. Arcus triumphalis ei erectus, index ſtudii Senatus erga eum, 312. LXIX. Ei dati tituli & præconia de expugnato Maxentio, 312. LXXIII. Martyrum ſepulturas curat, 311. XII. Prima ejus erga Romanum Pontificem munificentia, 311. XII. Poſt devictum Maxentium tributa ubique remittit, 312. LXXXVI. Ejus gloriæ tituli, *ibid.* Quomodo dictus fidei auctor, *ibid.* Edictum ejus ad Africanos de bonis Eccleſiarum reſtituendis, 312. LXXXVIII. Ejuſdem aliud pro immunitate Clericorum, 312. LXXXIX. Africanam Eccleſiam eleemoſynis ſublevat, 312. XC. Ejuſdem ad Cæcilianum epiſcopum Carthaginenſem litteræ, 312. XLI. An & quando Gentilitiæ ſuperſtitionis deſertor fuerit, 312. XCIII. Licet Chriſtianus, tamen Gentilitiæ ſuperſtitionis dictus eſt Pontifex Max. 312. XCIV. Quo anno & menſe Urbem a Maxentio liberaverit, 312. CI. Ab Albula ad Albim auget Imperium, 312. CII. Cur cito & inopinato ad Urbe receſſerit, 312. CII. Ejus lex, ne humiliores a potentioribus opprimantur, 312. I. Nova tributa non ſanxit, ſed antiqua minuit, *ibid.* Roma recedit, 313. I. Licinio occurrit, *ibid.* Caſtra prætoria diruit, & milites Prætorianos e medio tollit, *ibid.* Ejuſdem atque Licinii edictum de pace Eccleſiæ reſtituta, 313. V. Barbaros tumultuantes ſuperat, 313. XIII. Ludos ſæculares celebrare prætermittit, 313. XIV. Cauſam Cæciliani judicare detrectat, ſed judices epiſcopos aſſignat, 313. XXII. Cauſam Epiſcopi judicari abſque Romano Pontifice nefas cenſet, 313. XXII. Ejus ad Melchiadem Papam & Marcum litteræ, 313. XXIV. Donatiſtarum a Concilio ad ſe appellantium voces exhorret, 313. XXX. Ejuſdem litteræ ad epiſcopos de appellatione Donatiſtarum, 313. XXXI. Se judicium Chriſti expectare teſtatur, 313. XXXII. Cæcilianum & Donatiſtas ad ſe vocat, 313. XXXVI. Ob bonum pacis Epiſcopos Africanos retinet, 313. XXXVII. Ejuſdem de eorumdem Epiſcoporum retentione litteræ, *ibid.* Ejus reſcriptum pro Clericis, 313. XLV. Divina ope Maximini inſidias vitat, 314. XIII. Plura eidem oſtenſa miracula, 314. XIV. Cogi vult Concilium Arelate in cauſa Cæciliani, 314. XIX. Ejus litteræ ad Probianum Proconſulem Africæ in cauſa Ingentii, 314. XXX. Invitus prorſus detulit Donatiſtarum injuſtiſſimæ appellationi, & quomodo, 314. XXXVI. XXXIX. Prudentior factus negavit atque vetuit judicia Eccleſiaſtica tractari in judicio ſæculari, 314. XXXVII. Ejus edictum de judicio Eccleſiaſtico tractando ab Epiſcopis, 314. XXXVIII. Ejus litteræ ad Chreſtum Syracuſanum, 314. XLII. Ejuſdem ad Ablavium litteræ, de cogendo Concilio Arelatenſi, 314. XLIII. Epiſcopis ad Concilium vocatis dat Tractorias, 314. XLV. Nec non ſchiſmaticis ad Synodum vocatis, 314. XLIX. Cur intereſſe voluerit Concilio Arelatenſi, 314. LIII. Quando conſenſerit appellationi Donatiſtarum ab Arelatenſi Concilio, 314. LXIX. Nimis humanus erga Donatiſtas, 314. LXX. 316. LIX. Ejus litteræ ad Africanos poſt Concilium Arelatenſe, 314. LXXI. Edictum ejus de appellationibus, 314. LXXII. Aliud ejuſdem de his qui oppreſſi fuerant a Maxentio, 314. LXXIII. Turpitudines & imperantes concubitus lege coercet, 314. LXXIV. Eunuchos Præfecturas & Magiſtratus gerere vetat, 314. LXXIV. 318. C. Decennalia ejus celebrata, 315. I. Iiſdem filios ſuos Criſpum & Conſtantinum Cæſares creat, *ibid.* Veterem votorum nuncupationem mutat, 315. II. Munificentia ejus erga pauperes legibus teſtata, 315. V. Judæorum in Chriſtianos procaciam edicto coercet, 315. VIII. 315. XVII. Judæos rebellionem molientes punit, 315. IX. Inſcriptionis vultus pœnam lege lata abolet, 315. XXX. A quibuſdam diſcordiæ inter ipſum & Licinium exortæ cauſa ſcribitur, 316. VI. Dictus Tracala, Latro itidem, & Pupillus, pro diverſitate temporum, 316. VI. Chriſtianis magnopere favet, 316. X. Ejus de purgatione Cæciliani reſcriptum, 316. LVII. Cæciliani cauſam coactus judicat, 316. LIX. Ejuſdem de ſceleribus Donatiſtarum ad Epiſcopos Africanos litteræ, 316. LXII. Catholicis in Africa baſilicam erigendam curat, 316. LXIV. Ad Donatiſtarum furorem compeſcendum in Africam proficiſci cogitat, 316. LXV. Ejuſdem ad Celſum Africæ Vicarium litteræ, 316. LXVI. Cur a ſanguine Donatiſtarum abſtineat, 316. LXV. Donatiſtarum calumniis exagitatus, eoſdem exilio mulctat, 316. LXIX. Ejus pia lex pro matronis, 316. LXXI. Alia privilegia Epiſcopis & Clericis ab eodem conceſſa, 316. LXX. *& ſeqq.* Quando cum Licinio bellum geſſerit, 317. I. Ejus expeditio adverſus Licinium qualis, 317. II. Eumdem Cybalenſi bello vincit, 317. II. VIII. Prodigio quodam ei de Licinio victoria prænuntiata, 317. XII. Licinium victum in Thraciam fugientem ſequitur, 317. IX. Virtute Crucis eumdem iterum in Thracia vincit, 317. X. Ejus erga victos humanitas, 317. XIII. Pacem cum Licinio ſuperato componit, 317. XIV. Juſtitia ejus ad Octavianum Hiſpaniarum comitem de clariſſimorum virorum delictis puniendis reſcriptum mittentis laudata, 317. XIV. Licinium omni modo in pace continere ſatagit, 318. I. In Thracia iterum adverſus Licinium pugnare cogitur, *ibid.* Pietas ejus in bello Thracico recenſita, 318. II. Iterum Licinium ſuperat, 318. II. III. Ejus manſuetudo commendata, 318. III. Licinium iterum ad pacem admittit, 318. IV. Eumdem iterum rebellantem atroci prœlio fugat, 318. IX. Eumque fuga elapſum Byzantii obſidet, *ibid.* 318. XI. Byzantio potitur, 318. XIII. Licinium bello navali vincit, 318. XI. Diverſis ei cælitus viſionibus oſtenſis animatur, 318. XV. XIX. In ejus Monarchia pax ſumma, 318. XX. Ejuſdem poſt devictum Licinium pro Chriſtiana religione leges, 318. XXII. Suaque edicta Latinis æque ac Græcis litteris publicari mandat, 318. XXIV. Ejus de Dei bonitate & vero numine egregia confeſſio, 318. XXVII. Paci Eccleſiæ ab Arianis turbatæ ſtudet, 318. XC. Ejus ad Alexandrum Epiſcopum Alexandrinum litteræ, 318. XCI. Et ad Arium, *ibid.* In Alexandrum culpam diſſenſionis rejicit, 318. XCIII. Epiſcopos propter Arium diſſidentes ad concordiam exhortatur, 318. XCVI. Ubi nuntium de Ægypti ob Arium diſſenſionibus acceperit, 318. XCVIII. Pœnam cullei in parricidas renovat, 318. XCIX. Cur interdum ſeverior, quam Chriſtianam decet manſuetudinem, appareat, 318. C. Bellum vitiis omnibus indicit, 318. CI.

Conſtantinus alius filius Conſtantii Clori ex Theodora, 306. XXI.

Conſtantinus Conſtantini Magni filius Cæſar creatur, 315. I.

Conſtantius Chlorus eligitur Cæſar, 292. I.

Conſtantius Clorus repudiata priori uxore, accepit Theodoram filiam Maximiani, 292. I.
Conſtantius Cæſar adoptatur ab Herculio, 292. II.
Conſtantius eſt appellatus Auguſtus, 304. XIII.
Conſtantius Auguſtus cum Galerio diviſit Romanum Imperium, 304. XIII.
Conſtantius quibus imbutus moribus, 304. XIV.
Conſtantius quibus theſauris glorietur, 304. XVII.
Conſtantius explorat fidem ſuorum, purgatque familiam ſuam, 304. XVIII.
Conſtantius noluit perſequi Chriſtianos, 304. XIX.
Conſtantius numquam ceſſit collegæ aliquam partem Imperii, 306. VII.
Conſtantii pietas inſignis, 304. XX.
Conſtantii obitus & ejus funus, 306. X.
Conſtantius Treveris martyr ſub Diocletiano, 303. CXXIV.
Conſtantius Epiſcopus Faventinus Concilio Romano ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Conſtantius Clorus quando & ubi obierit, 306. III. Ejus funus honorifice celebratur, 306. V. Filium ſuum Conſtantinum Imperii hæredem inſtituit, 306. VI. Ad Perſas legationem obivit, 306. XII. De ortu Conſtantini ei viſio oſtenſa dicitur, 306. XII. Ab Aureliano Imperatore in Britanniam cum exercitu mittitur, 306. XVI. Uxor ejus fuit Helena, 306. XVII. Quam agente Maximiano Herculio repudians, Theodoram dicti Maximiani privignam duxit, 306. XVII. Continentia ejus mirifice commendata, 306. XVIII. Quot ex Theodora liberos ſuſceperit, 306. XXI. Conſtantius Conſtantii Clori ex Theodora filius, 306. XXI.
Conſubſtantialis Dei Filius Patri, vox a majoribus uſurpata, 272. XIV.
Conſulatus duo ſuperadditi Faſtis corruptis, 262. L.
Conſulatus ſub Maxentio multiplices & interverſi, 308. XXIV. XXV.
Conſulatus ſedis Melchiadis inverſi, 311. XLIII.
Conſulatus tempore exacto aliquando adnotari Acta cur ſolita, 310. I.
Conſulatus Maxentii, 308. XXIV.
Conſules licet criminoſos, non demi ſolere a Faſtis publicis, 309. I.
Contrahere Chriſtianis vetitum abſque purificatione, 286. XXXI.
Conventus celebrat Dionyſius Alex. ubicumque inveniatur tempore perſecutionis, 260. XXIV.
Conventus ſacri poſt extinctum tyrannum reſtituti in Eccleſia, 314. XVII.
Coracion Nepotianus recantat palinodiam, 264. VI.
Cordubenſes martyres ſub Diocletiano, 303. CXLII.
Corinthia virgo damnata ad proſtibulum liberatur, 309. XXVI.
Cornelius Papa accipit litteras a Concilio Africano, 255. IV. & *ſeq.*
Cornelius Papa rejicit ſchiſmaticos Africanos, 255. XII.
Cornelius Papa quid in cauſa ſchiſmaticorum cum Cypriano, 255. XIII.
Cornelius Papa ſcribit ad Fabium Epiſc. Antiochenum in cauſa ſchiſmaticorum, 255. XXXIV.
Cornelius Papa ſcribit ad Lupicinum Epiſcopum Viennenſem, 255. XLVII.
Cornelius Papa exulat Centumcellis, 255. XLIX.
Cornelius Papa exul accipit litteras a Cypriano, 255. L.
Cornelius Papa glorioſe confeſſus eſt, 255. XLVII.
Cornelius Papa quo tempore paſſus ſit, 255. LV. & *ſeq.*
Cornelius Papa quoto anno Galli & Voluſiani Impp. Martyrium ſubierit, 255. LVIII.
Cornelius Papa quid geſſit ſubiturus martyrium, 255. LIX. & *ſeqq.*
Cornelius Papa curat paralyticum, 255. LX.
Cornelius Papa baptizat credentes, 255. LX.
Cornelius Papa precatur Deum, *ibid.*
Cornelius Papa quo die & menſe paſſus, 255. LXI. Quot annis ſedit, 255. LXIII.
Corona Domini, plebs fidelis, 255. LIX.
Coronæ Martyribus cælitus miſſæ, 316. XL.
Coronam debitam militi accipit cuſtos martyrum, 316. XLI.
Coſmas & Damianus martyres ſub Diocletiano, 285. XIV.
Crato Philoſophus ſub Conſtantino arbiter diſputationis inter Judæos & Silveſtrum Papam inſtitutæ, 315. X.
Crementius martyr cum ſociis Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVI.
Creſcentia martyr cum Vito atque Modeſto ſub Diocletiano, 303. CXX.
Creſcentianus martyr in Campania ſub Dioclet. 303. CXX.
Creſcentianus martyr in Africa ſub Valeriano, 261. XLVII.
Creſcentianus martyr in Campania ſub Dioclet. 303. CXX.
Creſcentius martyr Romæ ſub Diocletiano, 303. CXVII.
Creſcentius martyr in Gallia ſub Diocletiano, 303. CXXIV.
Creſcentius Epiſcopus Catholicus in Africa ſub Conſtantino, 316. LXII.
Criſpina martyr in Numidia ſub Dioclet. 302. CXXIV.
Criſpinianus cum Criſpino martyr in Gallia ſub Diocletiano, 303. CXXXII.
Criſpinus cum ſociis martyr in Numidia ſub Dioclet. 302. CXXIV.
Criſpinus cum Criſpiniano martyr in Gallia ſub Diocletiano, 303. CXXXII.
Criſpus pater Claudiæ matyris Conſtantii Imp. 269. II.
Criſpus presbyter Romanus paſſus ſub Dioclet. 302. CXV. 303. CXIV.
Criſpus filius Conſtantini ex Minervina, 307. VI. Ejus Acta, 307. VII. Cæſar creatur, 315 I. Lactantio imbuendus traditur, 315. IV. Una cum patre pugnat adverſus Licinium tertio rebellantem, 318. VI. Obruitur ſilentio ab Euſebio, *ibid.*
Crotas cum ſociis martyr Alexandriæ ſub Maximino, 310. XXIII.
Crotates martyr in Caria ſub Diocletiano, 305. XVI.
Cruciamentorum genera diriſſima. *Vide infra*, Tormenta, Martyres,
Cruces ligneas erigit Gregorius Epiſcopus in Armenia Majori, 311. XXIII.
Crucis figuram ſecum habere ſoliti ſunt Chriſtiani, 293. LI.
Crucis ſigno ſignare frontem, peculiare Chriſtianis, 303. LXXXIV.
Crucis ſigno Tiburtius ſuperat tormenta, 286. XXI.
Crucis forma una cum Chriſti nomine duobus his elementis apte exprimitur ⳨ ☧, 312. XXIII. & *ſeqq.*
Crucis fulgor digitus Dei, & lingua cæleſtis, 306. I.
Crucis ſignum oſtenſum Conſtantino, & promiſſa per eam victoria, 312. LXIX.
Crucis ſignum apud Romanos infauſtum prodigium, 312. XXII. Apud Ægyptios vero ſalutis, & vitæ hieroglyphicum, *ibid.*
Crucis ſigno Labarum ornat Conſtantinus, 312. XXIII. Non Labarum tantum, ſed alia quoque militaria ſigna & arma, 312. XXIX.
Crucis virtute partæ victoriæ adverſus duces Maxen-

xen-

xentii, 312. XLV. Item Roma reſtituta, 312. LXXIV. Nec non barbari debellati, 313. XIII. Similiter Licinius in Thracia a Conſtantino ſuperatus, 317. XI.
Crucis virtus ſatis cognita Conſtantino, 318. V.
Crux Chriſti an ſub Euſebio Papa reperta, 311. XLI.
Crux quædam, jubente Procopio, a Marco argenti fabro extructa, imaginibus quibuſdam miraculoſe in ea enatis decoratur, 308. XIX. Ejus virtute mira Procopius operatur, 308. XX.
Crux in capite a Gregorio Armeniæ Epiſcopo Baptizatorum conſpecta, 311. XXIII.
Crux pura † in Labaro poſita aliquando, 312. XXIX.
Crux a Conſtantino in meditullio urbis poſita, 312. LXII.
Crux in prælio cruciferos liberat, 317. XII.
Crux in bello Thracico a Conſtantino pie culta, 318. II.
Cullei pœna a Tyrannis in Chriſtianos converſa ad parricidas revocatur, 318. XCIX.
Cultianus Præfectus perſecutor ſub Maximino dat meritas pœnas, 314. IX.
Cultus reliquiarum ſanctorum martyrum, 295. VIII. *Vide*, Martyres, Reliquiæ.
Cultus ſanctorum martyrum, 295. IX. *Vide*, Martyres.
Curbicus Manetis primum nomen, 277. IX.
Curubi civitas nobilitata exilio Cypriani, 260. XXXVI.
Cuſpiniani ſeries Præfectorum Urbis interdum mendax, 275. XIV.
Cuſtos Martyrum Cappadocum quo pacto martyrii coronam obtinuerit, 316. XL.
Cutia martyr Romæ cum Alexandro ſub Diocletiano, 295. I.
Cybalenſi bello Licinius a Conſtantino ſuperatur, 317. VII.
Cypriani ſpecioſo nomine abuſi Donatiſtæ, 314. LXI.
Cyprianus quam ſummam collegit pro redimendis captivis, 254. CX.
Cyprianus exagitatus a Schiſmaticis, cogitur ſua propalare merita, 255. XI. *& ſeqq.*
Cyprianus a Schiſmaticis accuſatur apud Cornelium Papam, 255. XIII.
Cyprianus cauſam ſuam agens apud Cornelium, ſe excuſat, 255. XV.
Cyprianus conſtanter agit adverſus inſultantes lapſos, 255. XIX. *& ſeq.*
Cyprianus quando ſcripſit de Laude martyrii, 255. XXVII. Et exhortationem ad martyres, 255. XLV.
Cyprianus triplici uſus dicendi genere, 255. XXXVII.
Cyprianus ſcribit ad Cornelium Papam exulem Centumcellis, 255. L.
Cyprianus ſcribit ad Lucium Papam confeſſorem, 256 III.
Cyprianus ſedulus erga ſuos tempore peſtis, 256. XII.
Cyprianus quando ſcripſit de Mortalitate, 256. XIV.
Cyprianus per viſum admonitus, mortuos non eſſe lugendos, 256. XVI. *& ſeq.*
Cyprianus magna conſtantia ſe erigit adverſus Demetrianum Proconſulem, 256. XXII.
Cyprianus taxatur a Lactantio, ſed defenditur, 256 XXX.
Cyprianus a Florentio Pupieno perſecutionem patitur, 256. XXXI.
Cyprianus aſſidue offerebat Deo ſacrificium, 256. XXXIV.
Cyprianus Dei patrocinium erga ſacerdotes per viſum accepit, 256. XXXIV.
Cyprianus adverſus Aquarios pluribus diſputat, 257. IX.
Cyprianus laborat adverſus Marcianum Arelatenſem ſchiſmaticum Novatianum, 258. VIII. *& ſeq.* Scribit ad Stephanum Papam de eadem cauſa, 258. VIII.
Cyprianus & alii cur rejicerent Baptiſmum hæreticorum, 258. XII.
Cyprianus vindicatur a calumnia Nicephori, 258. XVIII.
Cyprianus de rebaptizatione excuſatur a S. Auguſtino, 258. XL. *& ſeq.*
Cyprianus ſcribens ad Magnum, dogma de rebaptizatione conatur ſtabilire 258. XXII.
Cyprianus ſcribens ad Quintum, id ipſum præſtitit, 258. XXV. Quid inſuper ad Jubajanum eodem argumento, 258. XXIV. XXXIII.
Cyprianus mira arte eludit eos qui de Baptiſmo hæreticorum traditionem prætexerent, 258. XXV.
Cyprianus ſcribit ad Stephanum Papam ex Concilio Africano, 258. XXVII. *& ſeq.*
Cyprianus quo modo intelligendus, dum ait, liberum eſſe cuique Epiſcopo ſentire quod velit, 258. XXXI.
Cyprianus modeſte ſe gerit nulli dogmatis ſui aſſertionem præſcribens, 258. XXXIII.
Cyprianus de Bono patientiæ, cur, & quando librum illum ſcripſit, 258. XXXV.
Cyprianus aliquid humani paſſus, cum plus æquo in Stephanum Papam invehitur, 258. XXXVII.
Cyprianus traditionem non impugnaſſet, ſi ſciſſet vere fuiſſe traditionem, 258. XXXIX.
Cyprianus rurſum Concilium, idemque majus convocat, 258. XLII.
Cyprianus legatos mittit ad Orientales, 258. XLIII.
Cyprianus ſcribit ad Firmilianum Epiſcopum Cæſareæ Cappadociæ, 258. XLIII.
Cyprianus numquam a Stephano Papa excommunicatus fuit, ſed ſemper Catholica communione illi conjunctus, 258. L.
Cyprianus jure creditus recantaſſe palinodiam, 258 LI.
Cyprianus poſt obitum honore habitus ab omnibus Orbis Eccleſiis, 258. LI. Ejus ſententiam qui Epiſcopi Orientales ſecuti ſint, 259. I.
Cyprianus Stephanum Papam demum eſt ſecutus, 259. II.
Cyprianus exulat ſub Valeriano, 260. XXXIII.
Cyprianus a Paterno Proconſule damnatur exilio, 260. XXXIII.
Cyprianus confeſſor exul, & poſtea martyr; quæ ſint legitima ejus paſſionis Acta, 260. XXXV. *& ſeq.*
Cyprianus primus omnium perſecutione Valeriani tentatur, 260. XXXV.
Cyprianus exulans ſecum duxit Pontium diaconum, 260. XXXIX.
Cyprianus per viſum intellexit tempus ſui martyrii, 260. XL. *& ſeq.*
Cyprianus exul ſcribit ad confeſſores damnatos ad metalla, 260. XLIII. Mittit ad eos legatos atque pecuniam, 260. LII.
Cyprianus exul ſcribit ad confeſſores in carcere poſitos, 260. LIX.
Cyprianus ad Succeſſum quando ſcripſit, 260. II.
Cyprianus prædicandi verbum Dei cupidiſſimus & indefeſſus, qui & optabat concionando mori, 261. XIII.
Cyprianus curat omni ſtudio ut non alibi quam in ſua Eccleſia moreretur, 261. XV.
Cyprianus quando ſcripſit ultimam epiſtolam, 261. XV.
Cyprianus quo tempore conſummavit martyrium, 261. XII. Et quo in loco, 261. XXII.

Cyprianus hortos quos alienaverat, oblatos acceпit, 261. XXIII.
Cyprianus proxime moriturus curam egit de Virginibus, 261. XXVII.
Cyprianus ſubiit ſententiam capitis, 261. XXXI.
Cyprianus laudatur a Proconſule in eum ſententiam ferente, 261. XXXII.
Cyprianus Epiſcoporum Carthaginenſium primus martyr, 261. XXXIII.
Cyprianus quibus, more Epiſcoporum, ſoleret indui veſtimentis, 261. XXXIV. Birro & linea, 261. XL.
Cyprianus ſedili linteo tecto paſſurus excipitur, 261. XXVI.
Cyprianus cum patitur, quanto officio colatur a ſuis, ut ne guttam quidem ſanguinis vel ſudoris perire ſinerent, 261. XXXIV.
Cyprianus donat ſpiculatorem, vigintiquinque aureis, 261. XXXV.
Cyprianus cum patitur, duos habuit clericos miniſtros, 261. XXXV.
Cyprianus manu Centurionis capite truncatur, 261. XXXV. Ejus martyrium, 261. XXXV.
Cyprianus ſepultus nobili funere, 261. XXXVI. Nobili ſepulcro honoratus, 261. XLIV.
Cyprianus ubique & apud omnes memoria celebris, 261. XLV.
Cyprianus poſt mortem auctus duobus templis, 261. XLV.
Cyprianus altari, quæ menſa dicta eſt, honoratus, 261. XLV.
Cyprianus quoſnam habuerit Epiſcopos ſucceſſores, 261. XLV.
Cyprianus a Prudentio verſibus egregie laudatus, 261. XLVI.
Cyprianus quæ ſcripſit, & cur ejus opuſcula æſtimata ſunt apocrypha, 261. XLVI.
Cyprianus ſua paſſione aperuit viam cæteris ad martyrium, 261. XLVII.
Cyprianus cum Juſtina Nicomediæ martyrio coronatur, 311. XVII.
Cyriaca item cum quinque aliis virginibus, *ibid.*
Cyriacus diaconus Rom. Eccleſ. cum ſociis miniſtrat laborantibus in Thermis Diocletiani, 298. XII.
Cyriacus diaconus unus ex Legatis Silveſtri in Concilio Arelatenſi, 314. LI.
Cyrilla martyr Romæ ſub Claudio, 279. V.
Cyrilla Syrene in Ægypto ſub Maximino martyrio affecta, 310. XXV.
Cyrilla virgo Nicææ ſub Priſcilliano Præſide paſſa, 311. XVIII.
Cyrillus Antiochenus Epiſcopus creatur, 283. IX. Moritur, 299. III.
Cyrillus epiſcopus Nicomediæ tempore Diocletiani, 293. I. Domnam virginem & Indem eunuchum Regum ad Chriſtum convertit, 293. I. Moritur, 293. II.
Cyrillus Mart. Romæ ſub Valeriano, 260. III.
Cyrinus mart. cum Baſilide Romæ ſub Diocletiano, 303. CXV.
Cyrinus mart. cum Marcellino Papa Romæ, 304. XXIV.
Cyrinus miles martyr in Helleſponto ſub Licinio, 316. XLVII.
Cyſellus mart. in Sardinia ſub Diocletiano, 303. CXLV.

D

Dacianus martyr Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Dacianus Præſes Hiſpaniarum ſæviſſimus perſecutor, 303. CXXXIII.
Dacianus Cæſarauguſtæ carnificinam martyrum exercuit, 303. CXXXIV.
Dacianus victus a duobus pueris Chriſtianis, 303. CXL.
Dada martyr cum ſociis ſub Maximino, 308. XXVII.
Dæmon familiaris Plotini Philoſophi, 271. IV. Plotino moriente, ſe in parietis foramen occuluit ſpecie draconis, *ibid.*
Dæmones adjurati ſe deos Gentilium eſſe fatentur, 256. XXVI. A chriſtianis ſubjugantur, *ibid.*
Dalmatius martyr Epiſcopus Papienſis, 303. CXXIII.
Dalmatius filius Conſtantii Clori, 306. XXI.
Dalmatica, tunica ſine manicis, 261. XL.
Dalmatica ſolita contegi corpora martyrum, 283. XV.
Damaſus Papa verſibus decoravit ſepulcrum SS. Martyrum Marcellini & Petri, 302. CX. Eorum Acta adhuc lector accepit a Dorotheo carnifice, 302. CIV.
Damnari ad opus, infame ſupplicium, 298. X. & *ſeq.*
Damnatis ſolitum propinari vinum conditum, 262. LXIII.
Damnatorum corpora ſepeliri poſſe Diocletianus reſcripſit, 302. XXXI.
Daniel cum ſociis martyr Nicopoli ſub Licinio, 316. XLVI.
Daria martyr cum Chryſantho ſub Numeriano, 284. VI.
Data pro Accepta in litteris Conſtantini aliquando errore poſita, 314. LXXII.
Dativus epiſcopus in Africa damnatus ad metalla, 250 XLIII.
Dativus Senator martyr Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XLII. & *ſeq.*
Datus martyr Alutinenſis ſub Dioclet. 303. XXVI.
Decennalia Conſtantini quando celebrata, quibus creati ſunt Cæſares Criſpus & Conſtantinus, 315. I.
Decennalis perſecutio ſub Diocletiano quibus incrementis aucta ac remiſſa, 311. I. Quando finita, 311. LVII. 312. V.
Decreta martyrum in carcere a Donatiſtis conficta, 303. LXIV.
Decretum de fermento erogando quomodo intelligendum, 313. XLIX. & *ſeq.*
Decuriones immunes a tortura, 314. XXXII. Eorum privilegium abrogatum a Conſtantino, decernente ut in crimine falſi torquere eos liceret, *ibid.*
Defenor Eccleſiæ magiſtratus novus, 286. VIII.
Defunctorum Chriſtianorum corpora non cremabantur, ſed ungebantur, ſicque ſepeliebantur, 290. XXXI.
Defunctorum animas precibus vivorum adjuvari, 257. XV.
Delictum ibi puniendum, ubi commiſſum, 298. VI.
Delphius Præſes in Sardinia ſub Diocletiano, 303. CXLV.
Demetrianus Proconſul in Africa calumniatur & perſequitur Chriſtianos, 256. XXII. In eum ſcripſit invectivam S. Cyprianus, 256. XXII.
Demetrius Proconſul mart. Theſſalonicæ ſub Dioclet. 304. LI.

De-

Demetrius presbyter Alexandrinus confeſſor, 260. XXVIII.
Deriſores Chriſtianorum facti ſunt ipſi Chriſtiani, 303. CXVIII.
Deorum laudes a Maximino prædicatæ, 311. LI. Quibus falſo tributa omnia bona, *ibid.*
Deorum vanitas & mendacia Maximini cito detecta, 311. LVI.
Deſertoris militiæ gravis pœna, 298. IV.
Deus non deſerit ſuos, licet multa pati permittat, 273. IV.
Deus ſemper ultus eſt ſanguinem Chriſtianum, 256. XXVII.
Deus quomodo dicatur occæcare aliquem, 277. XV.
Deus admirabili providentia gubernat Eccleſiam, 36. XVII.
Deo qui infidelis eſt, fidelis eſſe non poteſt hominibus, 305. IX. X.
Deos Gentium eſſe dæmonia, ſua ipſorum confeſſione eſt patefactum, 256. XXVI.
Deuterius Epiſcopus Donatiſta, 318. XXVIII.
Diaboli conſilium in ſuperinducenda Manetis hæreſi, 286. III.
Diabolus furit in Principibus adverſus Chriſtianos, 301. XV.
Diabolus ubique perſequendo Chriſtianos ſe ad ſchiſma convertit, 305. XIX.
Diaconi Tabellarii Epiſcoporum, 318. LXXXVI.
Diaconorum cœlibatus a Concilio Ancyrano aſſertus, 314. LXXXVIII.
Diaconorum munus in perſecutione quondam eſſe ſoleret, 316. XLVIII.
Dianæ Epheſiæ templum exuſtum a barbaris, 263. XX.
Didius martyr cum ſociis ſub Maximino, 310. XXIII.
Didymus Theodoram ad proſtibulum damnatam liberat, 309. XXXIII.
Dierum nomina a Silveſtro excogitata eſſe commentum, 313. XVII.
Dies feſti etiam perſecutionis tempore a Chriſtianis celebrati, 301. XLV.
Dies natalis ſanctorum martyrum celebrari ſolita, 277. II.
Digna martyr apud Tudertum ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Digna cum Hilaria martyr Auguſtæ ſub Diocleт. 303. CXXV.
Digna martyr cum Emerita Romæ ſub Valeriano, 262. LVII.
Dignianus Præfes in Ægypto perſecutor, 310. XXV.
Dignus Donatiſta cum collegis profectus ad Conſtantinum, 313. XXI.
Dioclea mater Diocletiani, 284. XVII.
Dioclea vicus, 284. XVII.
Diocletiani conſilium de tollendo penitus Chriſtianos, 297. XXVII. 301. XIII.
Diocletiani res geſtæ cur remanſerint obſcuræ, 304. XII.
Diocletianus occidit Aprum, & ſumit Imperium, 284. I.
Diocletianus quando imperare cœpit, 284. II.
Diocletianus voluit annos numerari ab ingreſſu ſui Imperii, 284. III. Quamdiu id ſervatum, 284. III. 285. I.
Diocletianus ex qua gente & patria, 284. XVII.
Diocletianus allegit ſibi Ariſtobulum collegam in Conſulatu, 285. I.
Diocletianus vicit Carinum Imperatorem, ac ſolus imperat, 286. I.
Dioletianus adſcivit ſibi collegam Imperii Maximianum Herculium, 286. II.
Diocletianus cur Romæ potius ſævit in Chriſtianos, 286. XXX.
Diocletianus promulgavit Romæ edicta in Chriſtianos, 286. XXXI.
Diocletianus quid ſtatuit contra Manichæos, 287. II.
Diocletianus & Max. eligunt Cæſares Conſtantium Chlorum & Maximianum Galerium, 292. I.
Diocletianus Galerio filio adoptivo Suſannam neptem conjugio tradere cupit, 294. I.
Diocletianus conjugem habuit nomine Serenam, 295. IV.
Diocletiano Thermæ Romæ eriguntur, 208. X. In meliorem uſum converſæ, 208. XVIII.
Diocletianus cum Galerio Maximiano triumphat de Perſis, 301. I.
Diocletianus cum collegis agit de inſtauranda perſecutione in Chriſtianos, 301. XI.
Diocletianus auſpicatur acerbiorem perſecutionem quo anno, 301. XV. XVII. Romæ in Circo acclamatur in Chriſtianos perſecutio, 301. XVIII.
Diocletianus nova addit edicta de cremandis libris & diruendis Chriſtianorum eccleſiis, 302. I.
Diocletianus erga Chriſtianos aliquando propenſior, 302. III IV.
Diocletianus quam immenſam & diram perſecutionem moverit, 302. XXIV.
Diocletianus conceſſit ſepeliri poſſe damnatos, 302. XXXI.
Diocletianus tentat Marcellinum Papam, & ad thurificationem adigit, 302. LXXXIX.
Diocletianus & Maximianus abdicant ſe Imperio, 304. V. Cauſæ diverſæ narrantur, 304. VI. Quando id contigit, 304. V.
Diocletianus ſpe cecidit deſtruendæ religionis Chriſtianæ, 304. VIII.
Diocletianus honoratur columnis de diruta religione Chriſtiana inſcriptis, 304. IX.
Diocletianus promulgavit edictum, quo Chriſtiani excluderentur a beneficio legum, 304. LXVII.
Diocletianus ad Licinii nuptias vocatus, venire recuſat, 313. III. Quando obierit, 316. I. Cur diutius vivere permiſſus, *ibid.* Ejus exitus infeliciſſimus, 316. II. Inter divos a Licinio relatus, 316. IV Gemmatos calceos ac veſtes geſtare ſolitus, *ibid.*
Diodorus martyr in Caria ſub Diocletiano, 305. XVI.
Diodorus presbyter martyr Romæ ſub Numeriano, 284. VI.
Diomedes medicus martyr, 311. XVIII.
Dionyſii Alexandrini & Luciani par cauſa, 318. LXXVI.
Dionyſius Alexand. agit contra Novatianum, 255. XXXI.
Dionyſius Alexandrinus præſto eſt Fabio Epiſcopo Antiocheno labenti in Schiſma, 255. XXXII.
Dionyſius Alexand. favit aliquando Cypriano in ſententia rebaptizationis, 258. XLVIII.
Dionyſius Alexand. reconciliare curat Epiſcopos diſſidentes, 259. I.
Dionyſius Alexand. inhæret ſententiæ Stephani Papæ, 259. I.
Dionyſius Alexand. conſuluit Sixtum Papam de rebaptizando homine non legitime baptizato, 260. IX. 261. X.
Dionyſius Alexand. quæ ſcripſit, 260. XIII. 263. XXXIII. XLIII. *& ſeq.*
Dionyſius Alexand. quam cautus in legendis libris hæreticorum; quale reſponſum de ea re divinitus accepit, 260. XIV.
Dionyſius Alexand. multa paſſus ſub Valeriano: nobilis ejus confeſſio, 260. XIX. *& ſeq.*
Dionyſius Alexand. quid coram Æmiliano Præfecto, *ibid.*
Dionyſius Alexand. licet exſul, celebrat tamen ubique feſtos dies ex more, 260. XXIV.
Dionyſius Alexand. cogitur mutare locum exilii, 260. XXV.

Dionyſius Alexand. reddit certiorem Sixtum Papam de emergente hæreſi Sabellii, 260. LXI.
Dionyſius Alexand. rediit Alexandriam, ſedata perſecutione Eccleſiæ, 263. III.
Dionyſius Alexand. recedit Alexandria ob civile bellum, 263. II.
Dionyſius Alexand. laborans contra Sabellium, in contrariam partem viſus eſt nimium inclinaſſe, 263. XXX.
Dionyſius Alexand. accuſatur apud Dionyſium Romanum Pontificem, 263. XXXI.
Dionyſii Alexand. recta ſententia de divina ſubſtantia Filii Dei, 263. XL.
Dionyſius Alexand. defendit cauſam ſuam apud Dionyſium Romanum Pontificem, 273. XXXII.
Dionyſii Alexand. recta ſententia de divina ſubſtantia Filii Dei, 263. XL.
Dionyſius Alexand. defendit cauſam ſuam apud Dionyſium Romanum Pontificem, 273. XXXII.
Dionyſius Alexand. quæ tunc ſcripſit pro ſua defenſione, 263. XXXIV. XLIV.
Dionyſius Alexand. defenditur ab Athanaſio, 263. XLV. XLVIII.
Dionyſius Alexand. calumniam paſſus, 263. XLII.
Dionyſius Alexandrinus a S. Baſilio reprehenditur, 263. XLIII. Ab eodem poſtea laudatur, 263. LXVI.
Dionyſius Alexand. ab omni ſuſpicione erroris liber, 263. XLVIII.
Dionyſius Alexand. abſolutus a Romano Pontifice, 263. XLVIII.
Dionyſius Alexand. reverſus Alexandriam anno nono Gallieni, 263. LII.
Dionyſius Alexand. diſputat cum Nepotianis, 264. V.
Dionyſius Alexand. agit contra Paulum Samoſatenum, 265. X.
Dionyſius Alexand. ſcripſit Epiſtolam Canonicam, quæ recitatur, 266. X.
Dionyſius qua modeſtia eſſet in reſpondendo conſultationibus diverſorum, 266. XI.
Dionyſius Alexand. mittit ad Synodum Antiochenam Euſebium virum inſignem, 283. X.
Dionyſius Alexand. ſcripſit epiſtolam adverſus Paulum Samoſatenum, 265. V.
Dionyſius Alexand. quid de ſacra Euchariſtia, 265. VI. VII.
Dionyſius Alexand. diem obiit, 266. X.
Dionyſius Alexand. celebratur in Eccleſia, 266. XII.
Dionyſius Alexand. presbyter confeſſor, 266. XVI.
Dionyſius Papa, quando ſedere cœpit, 261. X.
Dionyſius Papa conſecratus a Maximino epiſc. Oſtienſi, 261. XI.
Dionyſius Papa judicat cauſam Dionyſii Alexandrini Epiſcopi, 263. XXXVI.
Dionyſius Papa cogit concilium in cauſa Dionyſii Alexandrini Epiſcopi, 263. XXXI.
Dionyſius Papa abſolvit Dionyſium Epiſc. Alexand. 263. XLVIII.
Dionyſius Papa damnat Sabellii hæreſin, & ſcribit contra eam, 263. LI.
Dionyſius Papa multa contra ſententiam Arii ſcripſit, 263. LI.
Dionyſius Papa mediam ſtravit viam inter Sabellium & Arium, 263. LI.
Dionyſius Papa oppugnat Paulum Samoſatenum, 265. III.
Dionyſius Papa quas ſcripſit epiſtolas, 270. XVII.
Dionyſius Papa diviſit Parochias Urbis, 270. XVII.
Dionyſius Papa quando obiit, 272. XXI.
Dionyſius mart. Aquileiæ cum ſociis ſub Numeriano, 284. IX.
Dioſcorus Architheater factus Chriſtianus, 303. CXVIII.
Dioſcorus martyr in Ægypto ſub Numeriano, 284. X.
Diſpenſatio Melchiadis cum Donatiſtis a S. Auguſtino laudata, 313. XXIX.
Diſputatio Judæorum Romæ habita cum Silveſtro Papa, 315. X.
Dominica virgo, martyr in Campania ſub Diocleт. 303. CXX.
Dominicum celebrare idem quod Miſſas agere, 303. XXXIX. XLIX. LI.
Domitianus Epiſcopus Fori Claudii, 313. XV.
Domna ſacerdos maxima facta Chriſtiana, 292. I. Simulat ſe arreptitiam, 293. IV. Requiritur a Galerio, virili habitu e monaſterio dimittitur, 301. XXX. Sepelit martyres, & fit ipſa martyr, 302. XLI.
Domninus martyr ſub Diocletiano, 303. CXII.
Domnus Epiſcopus Antiochenus creatur in Synodo Antiochena, 272. X. Moritur, 277. XLVII.
Donatianus martyr in Africa ſub Valeriano, 262. V.
Donatianus martyr cum Rogatiano Nannete ſub Diocletiano, 303. CXXX.
Donatilla martyr Tiburbi in Africa ſub Valeriano, 262. XXXIV.
Donati multi, quis ex his nomen ſectæ dederit, 306. XLI.
Donatus cum ſociis martyr in Armenia, 211. XXI.
Donatus Epiſcopus Calamenſis, &
Donatus Maſculitanus Epiſcopus Traditor quid in Cæcilianum, 306. XXIX.
Donatus Epiſcopus Catholicus in Africa ſub Conſtantino, 316. LXII.
Donatus dictus a Caſiſnigris, 306. XLII. Auctor ſchiſmaticis, 306. XLI. Sectæque nomen indidit, *ibid.* A Concilio Romano lata in eum damnationis ſententia, 313. XXVI. A ſententia Romani Pontificis atque Concilii ad Conſtantinum appellat, 313. XXX.
Donatiſtæ Melchiadem reum Traditionis arguunt, 306. XXVI. Maiorinum adverſus Cæcilianum Carthaginenſem Epiſcopum ordinant, 306. XXXII. Unde prodierint, 306. XXXIV. Datis contra Cæcilianum per totam Africam litteris, etiam Mauritaniæ Epiſcopos ad ſuam communicationem pelliciunt, unde ſic denominati, 306. XL. Itaque Carthagine Concilium ducentorum ſeptuaginta Epiſcoporum celebrant, 306. XLIII. Allegunt ſibi Traditores, 308. XXVIII. Interpellant judicium Conſtantini adverſus Cæcilianum, & appellant ad Anulinum Proconſulem, 313. XIX. Ad Conſtantinum in Gallias navigant, eique adverſus Cæcilianum libellum ſupplicem offerunt, 313. XXI. Romæ coram Pontifice ſiſti jubentur, *ibid.* Pacis conditiones a Melchiade oblatas reſpuunt, 313. XXIX. A Melchiadis & collegarum ejus Epiſcoporum judicio ad Conſtantinum appellant, 313. XXX. Rabida eorumdem audacia a Conſtantino perſtringitur, *ibid.* Ex ſententia Romani Concilii complures reſipuiſſe epiſtola Conſtantini ad Epiſcopos Catholicos declarat, 313. XXXII. Legatis in Africam miſſis reſiſtunt, 313. XXXV. Poſt Romanum Concilium a Conſtantino cur retenti, 313. XXXVI. XXXVII. Dimiſſi, Cæciliani adventum Carthaginem antevertunt, 313. XXXVII. Ex retentione Cæciliani calumniæ argumentum ſumunt, 313. XXXVIII. Cæcilianum, Romæ fuiſſe damnatum calumniantur, 313. XXXVIII. XXXIX. Eorum proca-

cacia & pervicacia Conventui Epiſcoporum riſum movit, 313. XXXIX. Ad Concilium Arelatenſe vocantur, 314. XIX. Eorum objectiones contra Cæcilianum in cauſa Felicis, 314. XXVI. Eorumdem culpa Epiſcopi a Proconſule judicantur, 314. XXVI. A judicio Æliani Proconſulis pro Felice ad Conſtantinum appellant, 314. XXXI. Poſteriores cavillati ſunt judicium Proconſulis pro Felice, 315. XXXIII. Acta Concilii Arelatenſis corrumpunt, 314. LII. Optati ſcripta ab iis decurtata, 314. LII. Rebaptizare incipiunt, 314. LXI. Errorique huic ſpecioſum Cypriani nomen prætendunt, *ibid.* Ab Arelatenſis Synodi judicio iterum ad Conſtantinum appellant, 314. LXIX. A Concilio Arelatenſi damnati, in Africam redeunt, *ibid.* In cauſa Cæciliani tertio ad Conſtantinum appellant, 316. LVII. Coram Conſtantino cauſam contra Cæcilianum agunt, 316. LVIII. Triplici licet judicio damnati, necdum conquieſcunt, 316. LX. Baſilicam Catholicorum in Numidia civitate invadunt, 316. LXI. Cur non ſtatim a Conſtantino puniti, 316. LXIV. LXV. LXVII. Conſtantinum a Catholicis fuiſſe corruptum calumniantur, 316. LXIX. A Conſtantino quidem ad ſupplicium duci juſſi, 316. LXVIII. Exilio tamen ſolummodo mulctati, & quare, 316. LXIX.
Donatiſtarum partium pars maxima Africæ erat, 316. LVIII.
Donatiſtarum factio unde cœpit, 303. XXIX. LXXIII.
Donatiſtæ corrumpunt Acta martyrum, 303. LVIII.
Donatiſtæ hæredes Novatianorum negant pœnitentiam poſt lapſum, 303. LXIX. Et de iterando Baptiſmo hæreticorum, 258. LIV.
Donatus Epiſcopus Calamenſis Traditor, 303. CXXVIII.
Donatus Maſculitanus Traditor, 303. CXXVIII.
Donvina martyr cum Theonilla & ſociis Ægæ in Lycia ſub Diocletiano, 285. IV. Ejus martyrii Acta, 285. XI.
Dorothea martyr Cæſareæ in Cappadocia ſub Galerio, 304. LXX.
Dorothea virgo Alexandrina, 307. XXXI.
Dorothea Luciani diſcipula, 311. XIV.
Dorotheus carnifex dedit Acta Marcellini & Petri martyrum Damaſo lectori, poſtea Papæ, 302. CIV. Superſtes uſque ad Julii Papæ tempora factus Chriſtianus, 302. CX.
Dorotheus martyr Nicomediæ ſub Diocletiano, 301. XXXVII. 302. XXVIII.
Dorimedon martyr in Phrygia ſub Probo, 281. I.
Draco ſub lecto, in quo jacebat Plotinus moribundus, pererrans eo moriente, in parietis foramen ſe occuluit, 271. IV. Draco iſte quid ſignificaverit, 271. IV.
Draconarii qui, 312. XXXII.
Dracones, ſigna militaria, *ibid.*
Dracones haberi pro ſignis militaribus quando cœptum, 312. XXXIII.
Drepanum civitas falſo credita patria Conſtantini, 306. XII. XV.
Dulcetius Præſes perſequitur Chriſtianos Theſſalonicæ, 304. XLI.
Dux exercitus etiam dictus qui uni præerat tantum legioni, 300. VIII.

E

Eboraci in Britannia moritur Conſtantius Clorus, 306. III.
Eccleſia poſſidebat vaſa aurea & argentea etiam tempore perſecutionis, 303. VII. LXXVIII.
Eccleſia confert menſtruam ſtipem clericis miniſtrantibus, 255. LXII.
Eccleſia Catholica ubi eſſet, Legatorum ſententia definitum, 313. XXXV. Humilis ejus ſtatus per Etham ſignificatur, 306. I. Perſecutiorum ejus finis qualis, 306. VI. Ejus de reddita pace poſt extinctos Tyrannos triumphus, 314. XIV. Antiqua ejuſdem conſuetudo ut Conciliorum decreta a Romano Pontifice confirmentur, 314. LXVIII. Ejus pax ab Ario turbata, 316. XXXII.
Eccleſia Orientalis tandem ſub Conſtantino a perſecutione quieſcit, 311. XXIX. XXXIII. Per Maximinum iterum vexatur, 311. XLIV. Diſcordiis propter Arium exortis lancinatur, 318. LXIX.
Eccleſia Oxyrinchi in Thebaide florentiſſima, 316. XXIX.
Eccleſiæ bona Epiſcopus pro gradus conditione dividit clericis quolibet menſe, *ibid.*
Eccleſiæ ſpontanea paupertas, in quo differat ab affectata paupertate hæreticorum, 260. LXX.
Eccleſia Catholica Martyrum Acta non ut Evangelium legit, 302. CIII.
Eccleſiæ Catholicæ conſtantia, & robur, 255. LI.
Eccleſiæ Catholicæ magna tentatio in lapſu Origenis, 256. XLIII. Necnon ex quæſtione de Baptiſmo hæreticorum, 258. XIII.
Eccleſia Catholica ab Eccleſia ſchiſmaticorum, etiam ab hoſtibus cognita atque diſtincta, 255. LIII. 256. IV.
Eccleſia Catholica eſt via regia, 256. XLVIII.
Eccleſia Catholica ſemper impolluta nec deturpata aliquando ob lapſum Epiſcoporum vel aliorum, 302. CII.
Eccleſia Catholica cognoſcitur quoque ex martyrum copia, 262. XVIII.
Eccleſiæ Cathol. libertati conſuluerunt ſemper Epiſcopi, 257. XIV.
Eccleſiæ Catholicæ nomen confutat omnes hæreſes, 277. XXV.
Eccleſiæ Catholicæ unus Epiſcopus ſummus, 256. XXXI.
Eccleſiæ Catholicæ ſumma & certa fides, 277. XXV.
Eccleſiæ propagatio, 284. XIII.
Eccleſiæ ritus imitatur Manes, 277. XXI.
Eccleſiæ Defenſor creatur, novus Magiſtratus in Eccleſia, 286. VIII.
Eccleſiæ perſecutio. *Vide infra*, Perſecutio.
Eccleſia vehementer concuſſa ex quæſtione de Baptiſmo hæreticorum rato habendo, 258. XII.
Eccleſiæ ſtatus ſub Aureliano, 273. IV.
Eccleſiæ ſtatus ſub Claudio, 269. IV. V.
Eccleſiæ ſtatus ſub Diocletiano, 284. XVII. Ante perſecutionem, 302. II.
Eccleſia Occidentalis quievit a perſecutione, 304. XXI.
Eccleſia non aperitur minis eam invadentibus, 255. XXIV.
Eccleſiæ loca diverſa atque diſtincta ob diverſas claſſes pœnitentium, 263. XXIX.
Eccleſiæ Chriſtianorum demolitæ edicto Diocletiani, 302. I.
Eccleſiæ complures Alexandriæ fuere, 315. XVIII.

Eccleſiæ bonis ſpoliatæ a Tyrannis per Conſtantinum in integrum reſtitutæ, 311. LXXXVIII.
Eccleſiæ in Oriente denuo reædificari cæptæ, 314. IX. Aliæ, *ibid.* A Licinio ſolo proſtratæ, 316. XXXII. Aliæ occluſæ, *ibid.*
Eccleſiaſtica diſciplina reſtitui cæpta, 314. XVII.
Eccleſiaſticum judicium tractandum ab Epiſcopis tantum, lege ſtatuit Conſtantinus, 314. XXXVIII. Eorumque judicium ratum habendum eſſe, *ibid.*
Edicta Diocletiani Romæ primum promulgata, 286. XXXI.
Edicta Conſtantini Latinis in primis, ac deinde Græcis litteris in Oriente data, 318. XXIV.
Edictum Diocletiani de comburendis libris quando promulgatum eſt, 302. I. XXII. CXVIII.
Edictum Diocletiani, ne Chriſtiani emere vel vendere poſſent abſque thurificatione, 286. XXXI.
Edictum Diocletiani prohibens ne Chriſtiani agere poſſent in judicio, 304. LXVII.
Edictum Diocletiani adverſus Manichæos, 287. II.
Edictum Conſtantini ad Africæ Proconſulem pro Chriſtianis, 312. LXXXVIII. Aliud ejuſdem ad eumdem pro immunitate Clericorum, 312. LXXXIX. Aliud Conſtantini atque Licinii pro pace Eccleſiæ, 316. V. Aliud ejuſdem de judicio eccleſiaſtico tractando ab Epiſcopis, ratoque in omnibus habendo, 314. XXXVIII. Aliud ejuſdem de appellationibus 314. LXXII. Ejuſdem aliud de oppreſſis a Tyranno Maxentio ſublevandis, 314. LXXII. Aliud ejuſdem de ſublevatione pauperum, 315. V. Ejuſdem aliud adverſus Judæos, 315. VIII. Aliud ejuſdem poſt debellatum Licinium pro Chriſtiana religione, 318. XXV. Datum in Oriente, non in Occidente, 318. XXXVI.
Edictum Maximini Jovii contra Chriſtianos, 311. L. Aliud ejuſdem pro Chriſtianis, 313. VIII. Ejuſdem ultimum pro Chriſtianis, 314. V.
Eithales presbyter ſocius Arii quid cum aliis ad Alexandrum ſcripſerit, 318. LVII.
Electi a Manichæis qui dicebantur, 277. XXVIII. XLI.
Electio Imperatoris rejecta ad Senatum, 278. IV.
Eleemoſynæ prohibitæ a Manichæis, 277. XXIX.
Elementa quinque apud Manichæos, 277. XXXV.
Eleutherius Byſantii martyrio coronatur, 311. XIX.
Elias martyr in Palæſtina ſub Maximino, 307. XXIV.
Elias alter martyr in Palæſtina ſub Valerio Maximiano, 208. IV.
Eliberis civitas ubi, 305. XXXIX.
Eliberitanum Concilium quando, & ubi, *ibid.*
Eliberitani Concilii auſteritatis ratio, 305. XLII.
Eliodorus. *Vide*, Heliodorus.
Emerentiana martyr Romæ ſub Diocletiano, 304. XXXI.
Emerita martyr cum Digna Romæ ſub Valeriano, 262. LVII.
Emeritus martyr Alutinenſis in Africa ſub Dioclet. 303. XXXVI.
Emeritus martyr domum ſuam ad Synaxim celebrandam perſecutionis tempore aperuit, 303. XLVII.
Emygdius Epiſcopus Aſculanus a Marcello Papa ordinatus, 305. IV.
Encratis martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVI.
Ennathas martyr in Palæſtina, ſub Maximino, 307. XXI.
Ephrem Syrus ſcripſit ſacros hymnos, 264. VII.
Epicharides martyr Romæ ſub Diocletiano, 303. CXV.
Epiphanius refellitur de tempore Pauli Samoſateni, 265. III.
Epiphanii locus reſtitutus, 277. III.
Epiphanius incidit in falſa Acta Meletii ac Petri Epiſcopi Alexandrini, 306. XLV. XLVIII. 310. XVI.
Epiſcopi Orientales qui adhæſerunt Novatiano, 255. XXXIV.
Epiſcopi etiam perſecutionis tempore ſoliciti pro libertate Eccleſiaſtica, 257. XVI.
Epiſcopi injuriam paſſi appellant Romanum Pont. 258. III.
Epiſcopi qui faverunt Cypriano in quæſtione de Baptiſmo hæreticorum, 258. XLIX.
Epiſcopi qui a parte Stephani Papæ ſteterunt contra Cyprianum, *ibid.*
Epiſcopi adverſantes Stephano Papæ, eidem anno ſequenti conſenſerunt, 259. I.
Epiſcopi Africani a Valer. damnantur ad metalla, 260. XLII.
Epiſcopi omnes Sanctiſſimi jure dicendi, 260. XXII.
Epiſcopi Africani qui Cypriani ſententiam ſunt ſectati, poſtea effecti martyres, 262. XXXIII.
Epiſcopi qui interfuerunt Concilio Antiocheno poſteriori, 272. III.
Epiſcopi traditores in alios crimen vertunt: quinam ii fuerint, 302. CXXVIII. 303. III.
Epiſcopi propinquiores, non majores, intereſſe debent ordinationi Primatis, 306. XXXI.
Epiſcopi ſæcularia judicare poſſunt, nec ab eorum judicio appellandum, 314. XXXVIII.
Epiſcopi Traditores in Africa quid in Cæcilianum, 306. XXVIII.
Epiſcopi Palæſtini quid paſſi anno ſeptimo perſecutionis, 308. XX. Ipſorum corrupti mores ex Euſebii ſententia, 308. XXI. Damnati ad ſervitium jumentorum, *ibid.*
Epiſcopi qui & quot Concilio Romano ſub Melchiade interfuerint, 313. XXV.
Epiſcopi quinam poſt Romanum Concilium ad concordandam Eccleſiam in Africam miſſi, 313. XXXV.
Epiſcopi Africani retenti a Conſtantino, 313. XXXVII.
Epiſcopi qui interfuerint Concilio Arelatenſi, & quot numero, 314. XLIX. LI. Iis a Conſtantino datæ fuere Tractoriæ, 314. XLV. Præſidibus provinciarum prælati, 314. LVII.
Epiſcopi qui interfuerunt Concilio Ancyrano, 314. LXXVII. *& ſeq.*
Epiſcopi Palæſtini fautores Arii, 318. L.
Epiſcopi Catholici ſubſcripſerunt litteris Alexandri adverſus Arium, 318. LXXXVIII.
Epiſcoporum lapſus & pravi mores non præjudicant Catholicæ veritati, 302. CII.
Epiſcoporum habitus antiquus, 261. XL. *& ſeq.*
Epiſcoporum Orientalium legatio ad Stephanum Papam, 258. XVI.
Epiſcoporum judicium quale eſſe debet, ex ſententia Conſtantini, 313. XXXII.
Epiſcoporum cauſa ad judicium Proconſulum ex culpa Donatiſtarum delata, 314. XXXI.
Epiſcoporum litteras communicatorias accipiunt Præſides Provinciarum ex decreto Concilii Arelatenſis, 314. LVII.
Epiſcoporum Byzantinorum catalogus, 314. XCIV.
Epiſcoporum quorumdam Catholicorum Africanorum nomina, 316. LXII.

Epi-

Epiſcopos poſthabuiſſe civiles leges & contra eas ſtatuiſſe canones, 257. XV.
Epiſcopos deponere, eſſe tantum Romani Pontificis, 258. X.
Epiſcopos haud ſemper poſſe ſentire quod velint in aliqua quæſtione, 258. XXXI.
Epiſcopum in omni loco duo presbyteri & tres diaconi comitentur, 257. V.
Epiſcopus unus ſummus in Eccleſia Catholica, 256. XXXII.
Epiſcopus ſucceſſor interdum a prædeceſſore delectus, 316. XXII.
Epiſtola Canonica Gregorii Thaumaturgi, 263. XXIV.
Epiſtola Canonica Dionyſii Alex. *Vide*, Dionyſius Alex.
Epiſtola Canonica Petri Alexand. *Vide*, Petrus Alex.
Epiſtola Cornelii Papæ de perſecutione excitata, 255. XLVII.
Epiſtola Cypriani & aliorum ad Lucium Papam, 256. III.
Epiſtola Synodica ex Concilio Africano ad Stephanum Papam, 258. XXVII.
Epiſtola Fortis Epiſcopi, 303. XX.
Epiſtolæ diverſorum. *Vide*, Litteræ.
Epitaphium S. Marcelli Papæ, 309. VII.
Eradius martyr Tuderti ſub Dioclet. 303. CXXI.
Eraſmus Epiſcopus in Campania martyr ſub Dioclet. 303. CXIX.
Eremi & deſerta loca ſub Conſtantino ſanctiſſimis viris conferta, 318. CI.
Erothaides martyr in Cappadocia ſub Galerio, 304. LXXII.
Errores ſanctorum Patrum quo modo ſint vere excuſandi, 266. XXII.
Etham humilem Eccleſiæ ſtatum repræſentat, 306. I.
Evandus Epiſcopus ab Urſino interfuit Concilio Romano in cauſa Cæciliani, 313. XXV.
Evangelium ſecundum Thomam, 277. XVIII.
Eubulus in Palæſtina poſtremus omnium ſub Maximiano martyrio afficitur, 308. XIII.
Euchariſtia ſervari ſolita, 293. III.
Euchariſtia miſſa ad Serapionem morientem, 255. III.
Euchariſtiam qualem eſt opinatus Paulus Samoſatenus, 255. XXXIII.
Euchariſtiam veram certamque ex Dionyſii Alexandrini aſſertione, 265. VI.
Euchariſtiam mox ſumunt adulti qui ſunt baptizati, 255. LX.
Eucherius Epiſcopus Lugdun. ſcripſit Acta martyrum Thebæorum, 297. III.
Eudoxius hæreticus quamvis ſceleſtiſſimus, filius tamen fuit Cæſarii Martyris, 311. XXI.
Eventius martyr Carthagine cum ſociis ſub Dioclet. 303. CXXXVI.
Eugeniæ martyrium ſub Gallieno, 262. LV.
Eugenius Hermogenianus Præfectus detulit ad Senatum de perſecutione indicenda, 301. XVIII.
Eugenius cum ſociis martyr Sebaſtiæ, 311. XX.
Eugenius Diaconus unus ex legatis Silveſtri in Concilio Arelatenſi, 314. LI.
Eugraphus martyr in Ægypto, 307. XXXVIII.
Evilaſius cum Fauſta Cyzici paſſus, 311. XIX.
Evilaſius Præfectus Nicomediæ perſecutor ſub Maximino, 311. XVII.
Eulalia martyr Barcinone ſub Diocletiano, 303. CXLI.
Eulalia martyr Emeritæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVIII.
Eulaliæ exemplo multi Chriſtiani frangunt idola, 303. CXXXVIII.
Eulogiæ Catholicæ communicationis ſymbolum, quando & a quibus non accipiendæ, 313. LII. LIII. Duplicis generis eas fuiſſe oſtenditur, 313. LVI.
Eulogius diaconus martyr Tarracone ſub Valeriano, 262. LIX.
Eumalius Vicarius in Africa ſub Conſtantino, 316. LVII.
Eunomia martyr cum Euprepia Auguſtæ ſub Dioclet. 303. CXXV.
Eunomius Epiſcopus poſt Romanum Concilium ſub Melchiade celebratum in Africam legatus, 313. XXXV.
Eunuchi a Conſtantino Præfecturas & Magiſtratus gerere prohibiti, 314. LXXIV.
Euphemia virgo martyr Chalcedone, 311. XVIII.
Euphraſia virgo damnata ad lupanar inſigni aſtu integritati ſuæ proſpicit & martyrii coronam aſſequitur, 309. XXXV.
Euplius martyr in Sicilia ſub Diocletiano, 303. CXLVI.
Euprepia martyr Auguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXV.
Euprepius martyr cum ſociis ſub Dioclet. 285. XIV.
Euſebii hiſtoria in quibus potiſſimum fide vacillet, 272. XVII. Ejus ratio in numerando annos decem perſecutionis, 302. V.
Euſebii error, dum ante decimumnonum annum Dioclet. pacem fuiſſe dicit in Eccleſia, 302. I. V. Erroris arguitur ex verbis Conſtantini, 302. VIII.
Euſebii error de tempore damnationis Pauli Samoſat. 265. XIII.
Euſebii locus declaratur de κλῆμα, 262. LXXVIII.
Euſebius Alexand. legatus a Dionyſio ad Synodum Antiochenam, factuſque Epiſcopus Laodicenus, 260. XXIX.
Euſebius idem conſuluit fami & obſidioni Alexandrinorum, 263. IX.
Euſebius Eccleſiæ Alexandrinæ diaconus, 260. XXVIII.
Euſebius confeſſor curat ſepulturas martyrum, 260. XXVIII.
Euſebius & ſocii martyres Romæ ſub Valer. 259. VIII.
Euſebius in hiſtoria dolo malo multa ſuppreſſit, 272. XVII.
Euſebius auctor Apologiæ pro Origene Pamphilo tributæ, 256. XXXIX.
Euſebius natione Græcus Marcello in Pontificatu ſufficitur, 309. VII. Quando obierit, 311. XL. Quot annis ſederit, *ibid.* Res geſtæ ipſius aliaque ſub ipſo acta breviter recenſita, 311. XLI.
Euſebius Cæſarienſis, dictus Pamphili, quouſque videatur Hiſtoriam ſuam produxiſſe, 308. XIV. Plurimos martyres in Palæſtina paſſos prætermiſit, 308. XV. Non fidelis Hiſtoricus ſed calumniator detegitur, 308. XXII. Quædam ad Hiſtoriæ ejus finem ſuperaddita videntur, 311. XLVIII. Ejus Chronicon erroris arguitur de tempore creationis Cæſarum filiorum Conſtantini, 315. II. & *ſeq.* A Theodoreto inter fautores Arii recenſetur, 318. L. Litterarum ejuſdem ad Alexandrum pro Ario fragmenta, 318. LIV. Hæreſis Arianæ ſubdolus propagator, 318. LXXIX. Arianis favens, utpote ipſe Arianus, in Hiſtoria ſua multa prætermiſit, 318. XC. XCV.
Euſebius Nicomedienſis, Arii fautor, Berytho tranſlatus, Euſtolio in Epiſcopatu ſuccedit, 315. XXV. Ario mordicus adhæret, 318. XLVI. Patrocinium ejus ſuſcipit, 318. XLVII. Ab Ario laudatur, 318. XLVIII. Ejus ad Paulinum Epiſcopum Tyri litteræ, 318. LI.
Euſebius Sciſcianus Epiſcopus martyrio ſub Maximino coronatur, 308. XXVII.

Eu-

Euſebius Vercellenſis Epiſcopus ab Euſebio Papa baptizatus & educatus, 311. XLII.
Euſtochii & Paulæ e Portu Romano ſolventium memoria, 270. XVI.
Euſtolia diſcipula Luciani, 311. XV. Ancyrano Concilio interfuit, 314. LXXVIII.
Euſtolius Epiſcopus Nicomedienſis, 314. LXXXVIII.
Euſtratius cum ſociis martyr Sebaſtæ, 311. XX.
Eutonomus Epiſcopus martyr ſub Maximino Imp. martyrio coronatus, 311. XIX.
Eutropia filia Conſtantii Clori, 306. XXI.
Eutropius martyr in Portu Romano ſub Aureliano, 277. IV.
Eutropius pater Conſtantii Auguſti patris Conſtantini Magni, 269. II.
Eutropius cum ſociis ſub Maximino Imp. martyrio coronatus, 311. XIX. 312. XXXVIII.
Eutropius erroris arguitur de tempore debellati Maxentii, 312. XXVIII.
Eutyches martyr Puteolis cum ſociis ſub Galerio, 305. II.
Eutychia martyr prægnans ſervatur uſque ad partum Theſſalonicæ ſub Dioclet. 304. XLII.
Eutychianus Papa creatur, 277. III. Moritur, 383. XIV. Ejus decreta, & ordinationes, 283. XV.
Eutychianus cum ſociis a Polycarpo Romæ baptizatus, 284. XIV.
Eutychianus cum ſociis martyr in Campania ſub Diocletiano, 303. CXX.
Eutychius Ceſareæ in Mauritania, 302. CXXIV.
Entychius cum ſociis martyr in Armenia, 311. XXI.
Eutychius epiſcopus Amaſenus Baſileo ſucceſſit, 316. XXII.
Euthymius martyr Nicomediæ ſub Dioclet. 302. XLII.
Euzoius ſocius Arii quid ad Alexandrum Epiſcopum Alexandrinum ſcripſerit, 318. LVII.
Excommunicatur a S. Cypriano defunctus, 257. XIV.
Excommunicatus a ſuo Epiſcopo ab alio non recipiendus, 318. LXXIII.
Exercitus divinitus miſſi pro Conſtantino viſi in Galliis, 312. XI.
Exercitus Conſtantini divinum ſignum aſpexit, 312. XIX.
Exercitus Conſtantini copiarum numerus, 312. XXXVIII.
Exercitus Maxentii copiarum numerus, 312. XL.
Exilium irrogatum a Conſtantino Donatiſtis, 316. LXX.
Extorres Chriſtiani divino miraculo a beſtiis aluntur in deſerto, 304. LVII.
Exuperantius martyr Romæ ſub Valeriano, 260. III.
Exuperia martyr Romæ cum ſociis ſub Valeriano, 259. XXX.
Exuperius Vexillarius legionis Thebeæ, 297. X.
Exuperius Epiſcopus Toloſanus, 305. XL.

F

FAbius Epiſcopus Antiochenus in fide vacillat, 255. XXXI.
Fabius Epiſc. Antioch. a Cornelio Papa admonetur, 255. XXXIV.
Fabius Epiſcopus Antioch. moritur, 255. XXXVII.
Fabius martyr Romæ ſub Dioclet. 302. CXII.
Fabius Maximus Præfectus Urbis, 286. XV.
Faces in funere Cypriani, 261. XXXVI.
Factionibus ſpectaculorum ſe immiſcere, Chriſtianis vetitum, 314. LX.
Facundus filius Marcell. Centurionis cum Primitivo martyr in Hiſpania ſub Diocletiano, 298. IX. 303. CXXXVIII.
Faltonius Pinianus Proconſ. in Aſia fit Chriſtianus, 302. CXI.
Fames, peſtis, & bellum ſub Maximino, 311. LVI.
Fauſta cum Evilaſio martyrio affecta, 311. XIX.
Fauſta Maximiani Herculii filia Conſtantino nubit, 307. VI. Magis Conſtantino viro quam patri ſtudet, 307. IX. X.
Fauſtæ domus in Laterano donatæ Melchiadi, 312. LXXXII. Ibidem celebratum fuit Concilium ſub Melchiade, 313. XXV.
Fauſtinus Epiſcopus Lugdunenſis laborat contra Novatianos, 258. VIII. Refert ad Stephanum Papam de Marciano Epiſcopo Arelatenſi Novatiano, *ibid.*
Fauſtinus confeſſor illuſtris in Ægypto, 260. XXVIII.
Fauſtinus martyr Romæ cum Simplicio ſub Dioclet. 302. CXII.
Fauſtus martyr Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Fauſtus Diaconus Eccleſiæ Alex. ſub Dionyſio, 260. XIX.
Fauſtus martyr Romæ ſub Valeriano, 260. III.
Fauſtus martyr, filius Marcelli Centurionis in Hiſpania ſub Diocletiano, 298. IX.
Fauſtus martyr Alexandriæ ſub Maximino, 310. XXIII.
Februniæ ac ſociarum res geſtæ, 311. XXVIII.
Felices tres martyres Alutinenſes ſub Dioclet. 303. XXXVI.
Felicianus paſſus Romæ cum Primo ſub Dioclet. 303. CXV.
Felicianus martyr Ravennæ ſub Diocletiano, 303. CXXII.
Feliciſſimus legatus profectus ad Cornelium Papam contra Cyprianum, 255. XI. Auctor ſchiſmatis, *ibid.*
Feliciſſimus immanium ſcelerum reus, *ibid.*
Feliciſſimus filius Claudii Commentarienſis cum fratre Felice baptizatur Romæ, 284. XIV.
Feliciſſimus diaconus martyr Romæ cum Sixto Papa, 261. IV.
Feliciſſimus martyr cum Felice in Campania ſub Diocletiano, 303. CXX.
Feliciſſimus martyr in Africa laudatus a Cypriano, 260. LX.
Feliciſſimus martyr Tuderti ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Felix Epiſcopus in Hiſpania ſubſtitutus in locum lapſi, 258. I.
Felix Epiſcopus Cæſarauguſtanus, 258. V.
Felix Epiſcopus Tibaritanus, quod nollet libros tradere, factus martyr, 302. CXIX. & *ſeq.*
Felix Epiſcopus in Africa cum collegis damnatus ad metalla ſub Valeriano, 260. XLIII.
Felix Epiſcopus alter eodem ſupplicio affectus, *ibid.*
Felix martyr in Etruria ſub Aureliano, 277. V.
Felix martyr Aquileiæ ſub Numeriano, 284. IX.
Felix martyr Romæ ſub Diocletiano, 302. CXIV.
Felix martyr cum ſociis ſub Diocletiano & Maximiano, 303. LI.
Felix & alii ſeptem paſſi in Numidia ſub Dioclet. 302. CXXIV.
Felix cum Feliciſſimo martyr in Campania ſub Diocletiano, 303. CXX.
Felix cum Nabore martyr Mediolani ſub Dioclet. 303. CXXII.
Felix martyr Cæſarauguſtæ ſub Dioclet. 303. CXXXVI.
Felix martyr Gerundæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVIII.
Felix Papa creatur, 273. XI.
Felix Papa hæreſin Pauli Samoſateni confutat & condemnat, *ibid.*
Felix Papa ſcribit ad Maximum Epiſcopum Alexandrinum, 273. XI.

Fe-

Felix Papa Secundus loco Primi acceptus, 275. XIII.
Felix Papa hortatur martyres, 277. IV.
Felix Papa martyrium ſubiit, 275. I.
Felix Epiſcopus Aptungitanus ordinator Cæciliani, 306. XXVIII. In Concilio Carthaginenſi a ſchiſmaticis coacto damnatur, 306. XXXV. Ex Conſtantini Imp. mandato cauſa ejus ab Æliano Proconſule cognoſcitur, 313. XXXVI. 314. XIX. Ab eodem abſolvitur, 314. XX. Ejus commendata conſtantia, quod noluerit coram Proconſule cauſam dicere, 314. XXVII. Vere abſolutus etiam judicio Proconſulis, 314. XXVIII.
Felix Epiſcopus Florentinus Romano Concilio ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Felix Epiſcopus a Tribus Tabernis, 313. XXV.
Felix Epiſcopus in Africa Catholicus ſub Conſtantino, 316. LXII.
Felix martyr Spalati ſub Maximino, 308. XXVII.
Felicis & Emeriti certamen & martyrium, 303. L. LI.
Femina Romana magis mori delegit, quam a Maxentio inquinari, 309. X.
Feminas non trahendas ad judicium cur ſanxerit Conſtantinus, 316. LXXI.
Feminæ menſtruatæ ſuperſtitioſe a Græcis rejiciuntur a Sacramentorum perceptione, & ab eccleſia, 266. XI.
Feminæ prægnantes damnatæ, detinentur in carcere uſque ad partum, 304. XLII.
Feminæ duodecim Chriſtianæ martyres ſub Maximino, 308. XX. *Vide*, Mulieres.
Feminæ Chriſtianæ quæ conſciverunt ſibi mortem ne illuderentur, 309. XIV.
Feminæ quædam infames ad Damaſcum Phœniciæ ut Catholicos calumnientur inductæ, 311. XLVII.
Feriæ ut juxta ordinem numeri dierum dicerentur, a S. Silveſtro Papa ſtatutum, 315. XVI.
Fermentum dirigendum ad Eccleſiam ex decreto Romanorum Pontificum, 313. XLIX. Quid myſtice ſignificet, 313. L. Quomodo dictum ſit Sacramentum, *ibid.* Idem eſt quod fermentatus panis, *ibid.* Cur longe non eſſet mittendum, 313. LII.
Ferreolus martyr in Gallia ſub Diocletiano, 303. CXXX.
Feſta anniverſaria celebrant chriſtiani etiam tempore perſecutionis, 301. XLI.
Feſta anniverſaria Dionyſius Alexand. licet exul ubique celebrat, 260. XXIV.
Feſtivitates. *Vide ſupra*, Dies.
Fidei Catholicæ Confeſſio Alexandri Epiſcopi Alexandrini, 318. LXXXII.
Fidentius Donatiſta cum collegis ad Conſtantinum profectus, 313. XXI.
Fides Catholica. *Vide*, Eccleſia Catholica.
Fides Chriſtiana probat perſonam, non perſona fidem, 302. CXII.
Fides Chriſtiana non fœdatur alienis vitiis, 302. CI.
Fidei profeſſio a Concilio Antiocheno ſcripta, 272. XVI.
Fidei quæſtio non definienda cujuſcumque voluntatis arbitrio, 258. XXXI. XXXII.
Fides martyr Agenni in Gallia ſub Dioclet. 303. CXXIX.
Fides martyr una cum ſororibus, *ibid.*
Fidelis martyr Novocomi ſub Diocletiano, 303. CXXIII.
Fidelis martyr Edeſſæ ſub Galerio, 304. LXXV.
Fideles qui non ſunt Deo, nec hominibus erunt, 304. XIX.
Fidentius martyr Tuderti ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Filius Dei ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ. *Vide*, Jeſus Chriſtus.
Firmilianus Epiſcopus Cæſareæ Cappad. inſurgit in Stephanum Papam, 258. XV.
Firmilianus damnatus a Stephano Papa, 258. XLIV.
Firmilianus ira ſuccenſus in Stephanum Papam ſcribit ad Cyprianum, *ibid.*
Firmilianus idem ſchiſmaticus Quartadecimanus, 258. XLVI.
Firmilianus idem cum Cypriano ſentit de Baptiſmo hæreticorum, cujus ſententia improbatur, 258. XLVIII.
Firmilianus recantat palinodiam, 258. XLVII.
Firmilianus a S. Baſilio ejuſdem Eccleſiæ Epiſcopo impugnatur, 258. XLVII.
Firmilianus in Eccleſiam reſtitutus, interfuit priori Concilio Antiocheno, 258. XLVII.
Firmilianus veniens ad poſterius Concilium Antiochenum contra Paulum Samoſat. congregatum, moritur Tarſi, 272. IV.
Firmilianus Præſes Palæſtinæ, 307. XVI. XX. Ejus carnificinæ, 308. I. & *ſeqq.* De crudelitate in martyres dat pœnas, 308. XIV.
Firmina martyr Ancyræ ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Firmina reliquias Marcellini colligit, 302. CIX.
Firminus Epiſcopus Ambianenſis martyr ſub Diocl. 303. CXXX.
Firmus cum Ruſtico martyr Veronæ ſub Dioclet. 303. CXXIII.
Flammulæ, ſigna militaria, 312. XXXII.
Flaviæ Domitillæ corporis inventio, 270. IX.
Flaviæ gentis origo & nobilitas, 306. XI.
Flavianus confeſſor, 262. V.
Flavianus cum ſociis martyr in Africa ſub Valeriano eorumque Acta, 262. V. & *ſeqq.*
Flaviani martyris inſigne exemplum, 262. XX.
Flavianus revocatur in carcerem, 262. XXII.
Flavianus accipit divinas viſiones, 262. XXV. & *ſeqq.* Ducitur ad martyrium, 262. XXIV. Ultima ejus verba ad populum, 262. XXIX.
Flavianus martyr Romæ ſub Diocletiano, 303. CXV.
Flavius Vopiſcus quando claruit, 304. XII.
Flora cum Lucilla martyr ſub Valeriano Imp. 262. LVII.
Florentia martyr cum Modeſto in Gallia ſub Dioclet. 303. CXXXII.
Florentius cum Gereone martyr in Gallia ſub Maximiano Imp. 297. XIX. XX.
Florentius Viennenſis Epiſcopus mart. ſub Valeriano, 262. LVIII.
Florentius Pupianus adverſatur Cypriano, 256. XXXI.
Florianus mart. cum ſociis Laureaci ſub Dioclet. 297. XXIV.
Florianus invadit Imperium, & occiditur, 279. IV.
Florianus Epiſcopus Cæſenæ Romano Concilio ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Fons ſcaturiens Cæſareæ Cappadociæ ex Martyrio Julittæ viduæ, 304. LXX.
Fortis Epiſcopi epiſtola, 303. XIX.
Fortunata martyr in Palæſtina ſub Maximino, 308. XVII.
Fortunatus martyr Salerni ſub Dioclet. 303. CXX.
Fortunatus lector cum ſociis martyr in Apulia ſub Diocletiano, 302. CXXIII.
Fortunatus Epiſcopus Catholicus in Africa, 255. XLV.
Fortunatus creatus Epiſcopus Carthaginenſis in ſchimate contra Cyprianum, 255. X. Ejuſdem pſeudoepiſcopi ſcelera, 255. XXII.
Fortunatus martyr Aquileiæ ſub Diocletiano, 303. CXXIII.
Fortunæ templum Romæ incenſum, 309. VIII.
Fragmenta litterarum Euſebii Epiſcopi Cæſareæ Palæſtinæ ad Alexandrum pro Ario, 318. LIV.
Francorum ingens facinus ſub Probo Imp. 282. II.
Fronto martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVI.

Fronto Præſes perſecutor Chalcedone, 311. XVIII.
Fructuoſi Epiſcopi Tarraconenſis ac ſociorum martyrii Acta, 262. LIX.
Fructuoſi Epiſcopi confeſſio, 262. LXII.
Fructuoſo eunti ad mart. propinatur vinum conditum, 262. LXIV.
Fructuoſus non patitur ſe diſcalceari, 262. LXVI.
Fructuoſus in extremis poſitus, nonniſi pro Catholica Eccleſia ſibi orandum dixit, 262. LIX.
Fructuoſus cum ſociis igne conſummat martyrium, 262. LXVII.
Fructuoſus ſociis viſus cælum conſcendere, *ibid.*
Fructuoſus curat poſt mortem ſuas reliquias, 262. LXVIII.
Frugum benedictio ex antiquo Eccleſiæ ritu, 283. XV.
Frumentarii qui ſint, & quotuplices, 262. XVII.
Fua martyr Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Fuga Cypriani. *Vide*, Cyprianus.
Fulmen ante obitum Aureliani, 278. III.
Fulmine ictæ ſtatuæ Taciti; quid de iis Aruſpices, 279. V.
Funera Chriſtianorum facibus & cantu honorari ſolita, 317. IV.
Funera. *Vide*, Defuncti.
Funus Conſtantii Clori Imperatoris, 306. V. S. Petri Epiſcopi Alexandrini, 310. X.
Furius Orfitus Præfectus Urbis ſub Aureliano, 275. XIV.

G

Gabalitanus Epiſcopus Privatus, 280. II.
Gabinius pater S. Suſannæ, 294. IV. Idem presbyter, fraterque Caji Papæ, ſcripſit Apologiam pro fide Chriſtiana, 294. V. Ejus martyrium, 296. I.
Gabriel Palæottus Cardinalis inſignis probitatis vir, Archiepiſcopus Bononienſis, 270. XIV.
Gaius. *Vide*, Caius.
Gaius comes a Conſtantino victus, 307. III.
Galea Conſtantini Crucis ſigno & Chriſti nomine exornata, 312. XXXI.
Galeas ſignis ornatas ferre, Centurionum fuit tantum inſigne, 312. XXXI.
Galerius Maximus Proconſul in Africa, 262. XIV. Moritur poſt illatam necem Cypriano, 261. XXXVI.
Galerius Maximianus adoptatur a Diocletiano, & accipit ejus filiam Valeriam conjugem, 292. I. Dirus perſecutor, 307. XVI. *& ſeq.* 311. XXXV. Crudelitatis ejus in Chriſtianos cauſa, 307. XXV. Licinium Cæſarem creat, 307. XXVI. Sæpe Maximinus dictus reperitur, 311. XIII. Divina perculſus ultione reddit pacem Eccleſiæ, 311. XXIX. Ejus edictum pro Chriſtianis, 311. XXXII. Ejus obitus, 311. XXXV.
Galerius Maximianus Cæſar creatur, 292. I.
Galerius Maximianus, defuncta Valeria, optat conjugium Suſannæ, 294. I.
Galerius Maximianus vim illaturus Suſannæ a numine abſterretur, 295. VI.
Galerius Maximianus quid in Andream ducem Chriſtianum, 301. III.
Galerius Maximianus concionatur Nicomediæ in theatro, 301. VIII. Interrupta concio prodigiis, 301. IX.
Galerius Maximianus cum collega Diocletiano triumphat de Perſis, 301. I.
Galerius ſæviſſimos Præſides ad perſecutionem delegit, 301. XXIII.
Galerius loquitur ad Chriſtianos in eccleſia, 301. XXIV.
Galerius quid Nicomediæ in Aſceterio ſacrarum virginum, 301. XXXI.
Galerius quid Nicomediæ in Dorotheum & ſocios, 301. XXXVII. *& ſeqq.*
Galerius creatur Auguſtus, 304. XIII.
Galerius ſæviorem excitat perſecutionem in Oriente, 304. XXXIII.
Gallia a Germanis invaſa, 263. XXI.
Gallia liberata a Probo, 280. I.
Gallicani martyres ſub Diocletiano. *Vide*, Martyres.
Gallicus Epiſcopus Catholicus in Africa ſub Conſtantino, 316. LXII.
Gallieni Imperium quando cœptum, 257. VI. Ejus annus tertius quando incipiat, 257. I.
Gallienus excitatam a patre perſecutionem compreſſit, 261. LXXVI.
Gallienus ſævit in milites & ſcurras, in Chriſtianos benignus, *ibid.*
Gallienus reſcripſit pro Chriſtianis, 262. LXXVIII.
Gallienus dat licentiam Chriſtianis adeundi cœmeteria, 262. LXXVII.
Gallienus a tot tyrannis infeſtatus ſubſtitit precibus Chriſtianorum, 264. X.
Gallienus per ſuos domuit triginta tyrannos precibus Chriſtianorum, 264. X.
Gallienus triumphat de Perſis vincente Odenato, 265. II.
Gallienus ſtudet placare Claudium, quem ſenſit ſibi infenſum, 268. II. Epiſtola & dona ad eum miſſa, *ibid.*
Gallienus arte Claudii occiſus, 269. II.
Gallienus quot annis imperavit, 269. I.
Gallus & Voluſ. Impp. perſequuntur Chriſtianos, 255. XLI.
Gallus Imp. ejicit Epiſcopos, & inter alios Cornelium Papam, 255. XLIX.
Gallus & Voluſianus Impp. occiſi, 256. XXXV. Tempus eorum Imperii, 255. XXXVI.
Gallus quando adiit Conſulatum, 255. I.
Gaudentius Epiſcopus Piſanus Concilio Romano ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXI.
Gaudentius Epiſcopus Brixianus peregrinatur in Oriente, & martyrum Reliquias perquirit, 316. XLIV.
Gazenſes Chriſtiani dire vexati, 307. XVI.
Gelaſii juſta cenſura de Actis martyrum, 290. XXXV.
Geminius Fauſtinus presbyter, tutor a Victore conſtitutus contra Canones, 257. XIV.
Geminianus cum Lucia martyr Romæ ſub Diocler. 303. CXV.
Gemmas in calceis & veſtibus geſtare ſolitus Diocletianus, 316. IV.
Geneſius exceptor martyr Arelate ſub Dioclet. 303. CXXX.
Geneſius mimus martyr Romæ ſub Dioclet., 303. CXVIII.
Genii non niſi dæmonia, 297. VIII.
Gennadius perperam redarguit Dionyſium Alexand. 263. XLI.
Gentianus martyr Ambianenſis ſub Diocletiano, 303. CXXVIII.
Gentiles Hiſtorici celebres quando floruerunt, 304. XII.
Gentiles omnes eſſe arreptitios, 256. XXVI.
Gentiles philoſophi delecti judices in cauſa fidei, 267. XIV.
Gentiles acclamantes Jovem in theatro, peſte percuſſi ſunt, 256. VII. VIII.
Gentiles cum patiuntur eadem quæ Chriſtiani, interius tamen ſævius cruciantur, 256. XXIX.
Gentiles cum verum Deum perſequuntur, ſuorum deorum jacturam patiuntur, 263. XXIII. Gentiles quo prætextu in Chriſtianos ſævierint, 272. XX.
Gentiles cunctas clades Chriſtianis adſcribunt; 313. XV. Sub Conſtantino de Chriſtianæ Religionis exterminio novum oraculum confingunt, 313. XVII. Eorum in Chriſtum & Apoſtolos blaſphemiæ, *ibid.*

Gentiles hiſtorici Crucis viſionem Conſtantino oſtenſam cur tacuerint, 312. XXII.
Gentilium calumniæ de ſcriptis Chriſtianorum, 290. XXXIV.
Gentilium Sacerdotum privilegia, 316. XXVII.
Gentilitia ſuperſtitio omnium malorum cauſa, 318. XXVII. Ejus abolitio quando facta, 318. XXXVIII.
Georgius martyr, ejus Acta apocrypha, 290. XXXV.
Gereon martyr cum ſociis Thebæis ſub Maximiano Imper. 297. XXIII.
Gereonis martyrii locus dictus Ad Martyres, 297. XX.
Germana martyr in Africa cum ſociis ſub Diocliet. 302. CXXVII.
Germani excurrunt Gallias & ingrediuntur Italiam tempore Gallieni, 263. XXI.
Germanus cum Servando martyr in Hiſpania ſub Diocletiano, 303. CXLI.
Germanus filius Marcelli Centurionis martyr in Hiſpania, 298. IX.
Germanus homo vecors, adverſatur Dionyſio Alexandrino, 260. XIX.
Germanus martyr in Palæſtina ſub Maximino, 307. XX.
Glaphyra virgo Chriſtiana qua arte Licinium illuſerit, 316. XVII. Ejus obitus, 316. XX.
Glycas de Actis Silveſtri erroris arguitur, 315. XIV.
Gratianus Imperator abolevit titulum Pontificis Maximi Gentilitiæ ſuperſtitionis in Imp. 312. XCV. XCVII. *& ſeq.*
Gordius Centurio Martyr Cæſareæ Cappadociæ ſub Diocletiano, 304. LXII.
Gothi excurrunt Aſiam, Pontum, Galatiam, Macedoniam, & Græciam, 263. XIX. *& ſeqq.*
Gothi exurunt templum Dianæ Epheſiæ, 263. XX.
Gothi compreſſi a Probo Imp. 282. I.
Gradus Elagabali, locus ſic dictus, ubi, 286. XXV.
Gracchus civis Romanus Deorum templa peſſumdat, 312. LXXIX.
Gracchorum familia Romæ reddita Chriſtiana, *ibid.*
Gregorius martyr Spoleti ſub Diocletiano, & alii, 303. CXXI.
Gregorius Nazianzenus ſcripſit hymnos, 264. VII.
Gregorius Thaumat. occaſione peſtis plurimos convertit ad fidem, 256. VII. X.
Gregorius Thaumat. peſte tactos liberat, 256. IX.
Gregorius Thaumat. excuſatur a calumnia Sabellianiſmi, 260. LXVIII. Idemque oppugnavit Sabellium, *ibid.*
Gregorius Thaumat. ſcripſit epiſtolam Canonicam occaſione incurſionis barbaricæ, 263. XXIV.
Gregorius Thaumat. interfuit Concilio Antiocheno priori contra Paulum Samoſat. 266. III.
Gregorius Thaumat. rediit Neocæſaream ex Concilio Antiocheno, 266. XIV.
Gregorius Thaumat. brevi moriturus viſitat eccleſiam, & parat ſibi ſepulcrum, 266. XIV. Quod illæſum permanſit a terræmotu: miraculum de eo, 266. XV.
Gregorius Thaumat. vivens nihil poſſedit, 266. XIV.
Gregorius Thaumaturgus diem obiit, ejuſque dies natalis, *ibid.*
Gregorius Thaumat. celebratur a S. Baſilio, 266. XVII.
Gregorius Thaumat. dictus alter Moyſes: ejus miracula, 266. XVIII.
Gregorius Thaumat. quæ ſcripſit: ejus doctrina illibata, ſed depravata ab Hæreticis, 266. XX. *& ſeqq*
Gregorius Thaumat. excuſatur, quod publica oratione laudaverit aliquando Origenem, 266. XX. A cujus erroribus alienus omnino, 266. XX.
Gregorius in Armenia Majori Epiſcopus a Leontio Cæſareæ Cappadociæ Epiſcopo conſecratur, 311. XXII. XXV. Sub Tyradate dira patitur, *ibid.* Cruces ligneas complures ibidem erigit, 311. XXIV. Alia ejuſdem Acta breviter recenſita, 311. XXIII. Regem Thyridatem, & Reginam, & reliquos in Euphrate baptizat, *ibid.* Sola oratione Herculis templum juxta Euphratem funditus evertit, 311. XXVI. Accipit reliquias a Leontio, 311. XXVII.
Gregorius Berythi Epiſcopus Ariana hæreſi infectus, 318. L.
Græci nec Euſebium Papam, nec Marcellum noverunt, 311 XLII.
Græcorum recentiorum commentum de ortu & educatione Conſtantini, 306. XII.
Guinalius martyr Alutinenſis cum ſociis ſub Diocliet. 303. XXXVI.
Guria cum Samona martyr Edeſſæ ſub Diocletiano, 299. II. Sepultura, 316. LII.
Gutta jugiter manans, locus, ubi, 298. XVII.
Gynæceis traditi Chriſtiani a Licinio, ac liberati a Conſtantino, 318. XXX.

H

HAbitus Epiſcoporum qualis olim, 261. XLIV.
Hadrianus martyr: ejus corpus Romæ inventum, 270. IX.
Hadrianus martyr in Palæſtina ſub Maximino, 308 XIII.
Hadrianus martyr cum ſociis Nicomediæ ſub eodem Maximino, 311. XVII.
Hæreſiarchæ, & eorum hæreſis. *Vide*, Hæreſis, *Hæreſum certa nomina.*
Hæreſis Acutianorum, 277. XLII.
Hæreſis Anabaptiſtarum, 258. LVI.
Hæreſis Angelicorum, 260. LXIX.
Hæreſis Apoſtolicorum, 260. LXX.
Hæreſis Apotacticorum, *ibid.*
Hæreſis Hieracitarum, 288. I.
Hæreſis Manichæorum, 277. II.
Hæreſis Nepotiana, 264. I.
Hæreſis Noetiana, 260. LXVI.
Hæreſis Patripaſſianorum, 260. LXIII.
Hæreſis Pauliana, 265. IV.
Hæreſis Sabelliana quando cognita, 260. LXI. 260. LXIII. LXIV.
Hæreſis Ariana detecta & propalata, 315. XXII. Quando damnata, 315. XXIII. Collutiana quando & ubi exorta, 315. XXVIII. XXIX.
Hæreſes in communi.
Hæreſes unde progreſſæ, 256. XXXII.
Hæreſes prodierunt ex contumacia clericorum, 257. XIII.
Hæreſes ſimulac exoriuntur, deferri ſolent ad Romanum Pontificem, 260. LXII.
Hæreſes populo interdum propalandæ, 277. XIX.
Hæreſes omnes unico confutari poſſe argumento, docet S. Auguſtinus, 277. XXV.
Hæretici.
Hæretici propinant mellita verba, 277. XXIII.
Hæretici ſoliti appellare a judicio Epiſcoporum ad Imperatorem, 314. XXXVI.
Hæreticorum Baptiſmus quando ratus habendus. *Vide*, Baptiſmus.
Hæreticorum ſacramenta omnia eſſe irrita, ſtatutum eſt primum in Concilio Aſiano, 258. XIV. Et poſtea in Concilio Carthaginenſi ſub Cypriano, 258. XXIII. XXIV.
Hæreticorum & Catholicorum controverſiæ quam diſpares inter ſe, 259. V.
Hæreticorum libri magna cautela legendi, & a quibus, 260. XIV.
Harmonius Bardeſanis filius, 264. VII.
Helena mater Conſtantini, ejuſque genus, 306. XII. Errore credita Bithyna, *ibid.* Perperam Dre-

Drepania credita, & hoſpitis filia, 306. XII. Britanna fuit, non Bithyna, 306. XVI. Conjux ne, an Concubina Conſtantii fuerit, 306. XVII. Repudiata a Conſtantio, *ibid.* Cur quibuſdam concubina potius quam conjux Conſtantii credita, 306. XIX. Quomodo ex concubina effecta ſit conjux, 306. XIX. Cur ſtabularia dicta, 306. XX. Filia fuit unius ex Britanniæ Regulis Coel nominati, 306. XXI. Cur vilis fœmina reputata, *ibid.* Unde viſa fuerit favere Judæis, 315. XI. An poſt vel ante Conſtantinum fuerit Chriſtiana, 315. XII. Quando in Orientem profecta, 315. XIII.
Helenopolis civitas in Bithynia falſo credita patria Helenæ Auguſtæ, 306. XV.
Helenus Epiſcopus Tarſi, 266. III.
Heliodorus martyr in Aſia ſub Aureliano, 275. X.
Heliodorus Vicarius perſequitur Chriſtianos Antiochiæ ſub Probo, 281. I.
Helladius ſocius Arii, quid cum aliis ad Alexandrum, 318. LVII.
Hellanicus Epiſcopus Tripolis adverſarius Arii, 318. L.
Hemetherius martyr in Hiſpania filius Marcelli Centurionis ſub Diocletiano, 298. IX.
Heraclius Conſularis perſequitur Chriſtianos, 273. V.
Hercules conſors Imperii Aureliano, 273. II.
Herculius dictus Maximianus. *Vide*, Maximianus.
Herectina martyr Alutinenſis ſub Dioclet. 303. XXXVI.
Herennianus filius Zenobiæ, 274. II.
Herennianus ſubdiaconus legatus ad martyres damnatos ad metalla, 260. LII. Iterum fungitur eadem legatione, 260. LVIII.
Hermas diſcipulus Manetis, 277. XVIII.
Hermes martyr Bononiæ ſub Dioclet. 303. CXXII.
Hermippus Nicomediæ cum ſociis martyrio affectus, 311. XXVII. *item*
Hermocrates & Hermolaus, 311. XVII.
Hermogenes Mennæ in Præfectura Ægypti ſucceſſor, 307. XXXVI. Diris ſuppliciis Mennam exagitat, *ibid* Ad Chriſtum converſus baptizatur, 307. XXXVII. Una cum Menna martyrio coronatur, 307. XXXVIII.
Hermogenianus, Præfectus Prætorio hoſtis Chriſtianorum, 301. XVIII.
Hermon Epiſcopus Jeroſolymorum, 296. VI. Ejus obitus, 298. XIX.
Hermon Epiſcopus Jeroſolymitanus ſucceſſorem habuit Macarium, 312. CXII.
Herodes filius Zenobiæ Reginæ, 274. II.
Herois in Armenia cum ſociis ſub Maximino Imp. martyrium ſubiit, 311. XXI.
Heſychius confeſſor a Petro Alexandrino laudatus, 306. LIII. Idemque martyr, 310. XXIII.
Heſychius unus ex ſeptuaginta Divinæ Scripturæ Interpretibus, 306. LIII.
Heſychius Epiſcopus Confeſſor, *ibid.*
Heſychius cum ſociis martyr in Armenia, 311. XXI.
Hieracitæ Hæretici, 288. I.
Hieracitæ alio nomine dicebantur Abſtinentes, 288. IV.
Hieracitam hæreticum Macarius confutavit edito miraculo, 288. V.
Hierax hæreſiarcha, a quo Hieracitæ, 288. II.
Hierarchia Manetis qualis, 277. XLI.
Hiero Melitinæ in Armenia cum ſociis ſub Lyſia martyrio afficitur, 311. XXI.
Hierocles Præfectus in Ægypto dirus perſecutor Chriſtianorum, 302. LVIII.
Hierocles ſcripſit contra Chriſtianos, 302. LIX.
Hieronymi digna ſententia de erroribus antiquorum Theologorum, 266. XXII.
Hieronymi recedentis ab Urbe memoria, 270. XV.
Hieronymus memoria lapſus ponens Silveſtrum pro Melchiade, 313. XXVIII.
Hilaria martyr Auguſtæ cum aliis ſub Diocletiano Imp. 303. CXXV.
Hilarianus mart. Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. LVII.
Hilarius diaconus martyr Viterbii, 303. CXXI.
Hilarius diaconus Anabaptiſta, 258. LVI.
Hilarius Epiſcopus Aquileiæ paſſus ſub Numeriano, 284. IX.
Hippolyti tres, diverſi plane, confunduntur a Prudentio, 255. XXXIV.
Hippolytus & ſocii Romæ paſſi ſub Valer. 259. XIV. *& ſeqq.*
Hippolytus miles paſſus Romæ ſub Valeriano, 261. X.
Hippolytus Novatianus ante martyrium recantat palinodiam, 255. XXXV.
Hiſpania a Germanis invaſa, 263. XXI.
Hiſpaniarum martyres. *Vide*, Martyres.
Hiſpanum fuiſſe S. Laurentium unde habetur, 261. VIII.
Hiſtoria vera ne, vel falſa ſit, ex temporis ratione cognoſcitur, 306. XIV.
Hiſtoria de Meletianis ab Epiphanio præcitata reſpuitur, 306. XLVII. 310. XVI.
Hiſtoriam ex panegyricis intexere periculoſum eſt, 306. V.
Hiſtoriæ jungendæ habenæ ne convertatur in encomium, 306. XV.
Hiſtorici Gentiles celebres quando floruerunt, 304 XII.
Honeſta miſſio militaris, 290. IV.
Honorata martyr Alutinenſis in Africa ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Honoratus martyr Romæ ſub Dioclet. 260. III.
Hormiſdas Rex Perſarum cui ſucceſſerit, 309. VI.
Hoſpitalitas Thebanorum Chriſtianorum frequentiſſima, 316. XXVII.
Hoſtes Eccleſiæ Gentiles non curant perſequi ſchiſmaticos, vel hæreticos, ſed Catholicos, 255. XLIX. L. 256. V.
Hoſtilianus Imperator a Senatu delectus, 255. XLVIII. Confunditur cum Gallo, *ibid.*
Hyacinthus martyr cum Proto Romæ ſub Valeriano, 262. LVI.
Hymenæus Epiſc. Jeroſolymitanus quando creatus, 266. XIII. Interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum, 266. III. Ejus obitus, 296. VI.
Hymnorum ſacrorum ſcriptores, 264. VII.
Hymnos ſacros ſcribere magnæ laudis, 264. III.
Hymnos ſacros proſcripſit Paulus Samoſatenus, & ſuos Eccleſiæ Antiochenæ tradidit, 272. VII.
Hypatia virgo doctiſſima, 307. XXXI.

I

JAcobus martyr inſignis cum Martiano in Africa ſub Valeriano, 262. XL.
Jader Epiſcopus in Africa damnatus ad metalla cum aliis, 260. XLIII.
Januaria cum ſociis mart. Alutinenſis in Africa ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Januarius cum ſociis mart. Alutinenſis in Africa ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Januarius Epiſcopus Beneventanus martyr illuſtris Puteolis ſub Dioclet. 303. CXX. 305. V. Miraculum ejus ſanguinis reviviſcentis, 305. VI.
Januarius ſubdiaconus martyr Romæ cum Sixto, 261. IV.
Januarius filius Marcelli Centurionis martyr in Hiſpania ſub Diocletiano, 298. IX.
Januarius martyr in Africa ſub Dioclet. 302. CXXVII.
Januarius martyr cum Felice & Adaucto in Apulia ſub Diocletiano, 302. CXXIII.
Januarius Epiſcopus in Africa Catholicus ſub Conſtantino, 316. LXII. Ico-

Iconienſe Concilium contra Stephani Papæ decreta, 258. XIV. Quæ in eo ſtatuta ſunt, damnata fuere. *Vide*, Stephanus,
Idola confregit Olympius Tribunus, 259. XXVII.
Idolo ab Eulalia confracto, ceteri ſunt eam imitati, ſed repreſſi ab Epiſcopis, 303. CXXXVIII.
Idolorum reſponſis commendata vita Chriſtianorum, 303. XVIII.
Idolorum oracula. *Vide*, Oracula.
Idololatria per Maximinum reſtituta & aucta, 307. XXVII. a Conſtantino peſſumdata, 318. XXVIII.
Idololatriam penitus extirpare conantur Epiſcopi Hiſpaniarum, 305. XLV.
Idololatræ. *Vide*, Gentilitas,
Idolothyta quando obſint, 297. XI.
Jejunium quartæ & ſextæ feriæ in Eccleſia antiquiſſimum, 262. LXV. 305. XXXVIII.
Jejunium ſuperpoſitionis quodnam intelligendum, 262. LXV.
Jeremias martyr in Palæſtina, 308. XV.
Jeroſolymitanorum Epiſcoporum ſucceſſio, 312. CXII.
Jeruſalem patria omnium Chriſtianorum, 308. V.
Jeſu Chriſti divina ſubſtantia coæterna cum Patre, 263. XXXVIII.
Jeſu Chriſti divinitatem impugnabant nebulones turpiſſimi, 272. XII.
Jeſu Chriſti divinitatis defenſores quam ſanctiſſimi Patres, 266. XX.
Ignis pœna aperto ore cito conſummatur martyrium, 316. LII.
Ignominioſa miſſio quæ, 290. IV.
Illuminata Virgo martyr Tuderti ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Imagines Conſtantini a Maxentio dejectæ, 312. X. Marci & Pii Impp. Conſtantinus formavit, aureas, 312. LXVII.
Imago Aquilejæ poſita de Conſtantini Imperio, 306. IX.
Imago Chriſti Salvatoris aurea Conſtantino a Senatu Romano erecta, 312. LXVIII.
Imago clypei Imperatoris Chriſti nomine inſigniti, 312. LXVIII.
Imago togata ſub inſcriptione ſepulchrali cum ☧ Chriſti nominis nota, 312. XXV.
Imperatores Chriſtiani nonnulli dicti Pontifices Maximi, 312. XCV. XCVIII. Quando ſic deſierint appellari, 312. XCIX. A ſacris tamen Gentilium fuere immunes, 312. C.
Imperatoris electio a militibus ad Senatum rejecta, 278. IV.
Imperium Romanum dire afflictatum cladibus multiplicibus ob necem Chriſtianorum, 255. XLII. 256. XXI.
Imperii ſtatus mutatus, prout Gentiles erga Chriſtianos ſe habuerunt, 255. XLI.
Imperii Romani diviſio inter Galerium & Conſtantium, 304. XIII.
Incendium Nicomedienſe Chriſtianis calumnioſe tributum, 302. XXX.
Indes eunuchus ad fidem converſus, ejuſque res geſtæ ſub Galerio, 293. I. 301. XXIX. XXX.
Indictionum origo male probata, 312. CIV. & *ſeqq.* Auctoris de ea opinio, 212. CVI. & *ſeqq.*
Indictiones ad annorum numerum conſignandum quando inventæ, *ibid.* 312. CIX.
Indictionum nomen unde, 312. CVIII.
Indictio cur etiam dicta Diſtributio & Fuſio, *ibid.* Quare incipiat menſe Septembris, 312. CIX.
Indictiones ab Imperatore indicente denominatæ, 312. CX.
Indulgentiam nonniſi vere pœnitentes recipiunt, 255. XVI.
Indumenta Epiſcoporum qualia olim, 261. XLIV.
Infans qui dicatur apud Afros, 303. XXXVI.
Ingenitos duos affirmare catholicos calumnia fuit Arianorum, 318. LII.
Ingentius ſcriba fatetur ſe Cæciliani epiſtolam contra Felicem Epiſcopum Aptungitanum falſaſſe, 314. XXI. Decurionem ſe eſſe dicens torturam evadit, *ibid.* Subornatus hic a Donatiſtis contra Felicem, 314. XXIV. Ejus Acta, 314. XXIX. Mitti juſſus a Conſtantino ad judicium Arelatenſe, 314. XXX. XXXI. Ejus crimen falſi cauſam dedit limitandi privilegii Decurionum, 314. XXXII.
Ingenuus acclamatus Imperator, 261. LII.
Innocentius ſubdiac. martyr Romæ cum Sixto Papa, 261. IV.
Innocentii Papæ epiſtolæ locus de fermento extra civitatem non mittendo elucidatus, 313. LIV.
Inſcriptio ſepulchralis cum imagine togati hominis haſtam cum ☧ Chriſti nominis nota geſtantis, 312. XXV.
Inſcriptio de victoria Conſtantini, 312. LXXI. Alia de Tributo ubique per Conſtantinum remiſſa, 312. LXXXVI. Alia arcus triumphalis Conſtantino Romæ erecti, 312. LX.
Inſcriptio tituli crucis in urbe collocata, 312. LXII.
Inſcriptiones inſculptæ columnis de Chriſtiana religione deletæ, 304. IX.
Inſcriptiones titulorum Pont. Max. Chriſtianorum Impp. 312. XCV. XCVI.
Inſtrumenta tortoria. *Vide*, Cruciamenta, Tormenta.
Interceſſio ſanctorum nobis proficua, 275. VIII. *Vide*, Martyres, Cultus,
Inventarium dictum Breve atque Commemoratorium, 278. II.
Joannis Baptiſtæ reliquiæ Gregorio Epiſcopo Majoris Armeniæ a Leontio datæ, 311. XXVI.
Joannes Ægyptius cæcus, magnæ memoriæ vir, 300. XX. Ejus pro fide certamina, *ibid.* Tandem cum aliis martyrio coronatur, 309. XXI.
Joannes martyr Romæ cum ſociis ſub Valeriano, 260. III.
Joannes presbyter Rom. ſepelit martyres, 269. VI. 303. CXIII. Ipſe quoque martyr, 303. CXIV.
Joannes filius Marciani, martyr ſub Dioclet. 303. CXIII.
Joannes presbyter Nicomedienſis auctor Actorum S. Baſilei Epiſcopi, 315. XXII.
Jocundinus martyr in Gallia ſub Aureliano, 277. VI.
Joſephus Scaliger erroris arguitur de origine Indictionum, 315. CV.
Joviani Imp. numiſma cum Labaro crucis ſigno & Chriſti nomine decoro, 312. XXVII.
Irene cum Agape & Chionia martyr Theſſalonicæ ſub Diocl. earumque Acta, 304. XLI. & *ſeqq.*
Irenæus martyr cum Abundio Romæ ſub Valeriano, 261. X.
Irenæus martyr cum Antonio & aliis Romæ ſub Valeriano, 262. LVII.
Irenæus mart. cum Muſtiola in Etruria ſub Aureliano, 277. V.
Iſaac Epiſcopus Januenſis, 297. III.
Iſachar falſo aſſertus Pontifex Judæorum, 315. XIII.
Iſacius martyr in Piſidia ſub Dioclet. 305. XVI.
Iſacius cum ſociis Alexandriæ ſub Maximino martyrio coronatus, 310. XXIII. *item*
Iſchyra in Ægypto, 318. XXIV.
Iſidorus monachus vidit Antonium, 310. XXI.
Italiæ extrema pars invaſa a Germanis ſub Gallieno, 263. XXI.
Jubajanus Epiſcopus conſuluit Cyprianum, 258. XXXIII.
Judæi a Conſtantino lege cohibiti, 315. VIII. Livore tabeſcentes in Chriſtianos inſaniunt, *ibid.* 315. XVIII. Adverſus Romanum Imperium ſub Conſtantino rebellionem molientes, ampu-

putatis auriculis per omnes regiones diſperguntur, 315. IX.
Judæorum diſputatio Romæ cum Silveſtro Papa habita cujus fidei, 315. X.
Judices Ethnici adhibiti in controverſiis cum hæreticis, 277. XIV.
Judices quo ritu ferre ſolerent ſententiam capitis, 285. IX.
Judices dati in cauſa Cæciliani, 313. XXII.
Judicia capitalia in Chriſtianos iniquiſſima. *Vide infra*, Perſecutio.
Judicia peregrina quando adeunda a Fidelibus, 255. XXI.
Judicium Eccleſiaſticum ab Epiſcopis tractandum ſancivit Conſtantinus, 314. XXXVIII. Nec umquam eſſe infringendum, *ibid.*
Judicium Epiſcoporum quale eſſe debeat ex ſententia Conſtantini, 313. XXXII.
Judicium Ediſcoporum delatum ad tribunal Proconſulis ex culpa Donatiſtarum, 314. XXVII.
Judicium tertium Conſtantini poſt Arelatenſe Concilium in cauſa Cæciliani, 316. LVII.
Julia martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVI.
Julia martyr Emeritæ ſub Dioclet. 303. CXXXIX.
Julia martyr Ulyſſiponæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVIII.
Juliana martyr in Palæſtina cum Paulo, 275. IX.
Juliana martyr cum Cyrene Tarſi ſub Dioclet. 305. XV.
Juliana virgo filia Africani, Nicomediæ ſub Maximino martyrio affecta, 311. XVII.
Juliani duo Miniſtri S. Cypriani in martyrio, 261. XXXV.
Julianus martyr Brivatæ in Gallia ſub Dioclet. 303. CXXX.
Julianus martyr cum ſociis in Africa, ſub Valer. 262. V.
Julianus martyr cum ſociis ſub Maximino, 308. XXVII.
Julianus Antiochiæ martyrio afficitur, 309. XXXVI.
Julianus martyr cum Macrobio ſub Licinio afficitur, 316. LIII.
Julitta martyr cum Quiriaco puero Tarſi ſub Diocletiano, 304. LXVII.
Julitta vidua mart. Cæſareæ in Cappad. ſub Diocl. 304. LXVII.
Julius martyr in Britannia ſub Dioclet. 303. CXLIV.
Julius martyr in Numidia cum ſociis, 302. CXXVII.
Julius Socius Arii quid cum aliis ad Alexandrum ſcripſerit, 318. LVII.
Juſtina martyr Nicomediæ cum Cypriano, 311. XVII.
Junius Donatus Præfectus Urbis, 260. VII.
Juramentum militare quale exhibebant Chriſtianis Gentiles, 297. VIII.
Jurare per vitam Imperatoris non renuebant Chriſtiani, *ibid.* A Francis exploſum ejuſmodi juramenti genus, *ibid.*
Jureconſultus Nicomediæ verbis & ſcriptis exagitat Chriſtianam religionem, 302. XLVII.
Juſtinus martyr Treveris ſub Dioclet. 303. CXXIV.
Juſtinus martyr in Gallia ſub Diocletiano, 303. CXXIV.
Juſtus martyr in Gallia ſub Aureliano, 277. VI.
Juſtus cum ſociis Romæ ſub Cajo Papa baptizatur, 284. XIV.
Juſtus martyr Tergeſtæ, ſub Diocletiano, 303. CXXIII.
Juſtus puer martyr Bellovaci ſub Diocletiano, 303. CXXXI.
Juſtus puer cum fratre Paſtore martyr in Hiſpania ſub Diocletiano, 303. CXL.
Juvenalis presbyter, comes Marcellini Papæ, 302. XC.

K

Kataphrygæ hæretici. *Vide*, Cataphrygæ.
Κλῆμα quid apud Romanos, 262. LXXVIII.

L

Labari forma qualis, 312. XXIII. & *ſeqq.* Ejuſdem antiquitas, 312. XXXII.
Labarum Crucis ſigno a Conſtantino ornatur, 312. XXIV. Non unum, ſed plura eſſe ſolita in exercitu, 312. XXX. An idem quod Cantabrum, 312. XXXIII. In quo a Cantabro differat, 312. XXXIV. Unde dicatur, 312. XXXV. Quomodo a labore, 312. XXXVI. Cura Græcis laborum nominetur, *ibid.*
Labaro geſtando præpoſiti quinquaginta viri, 312. XXXVII.
Labarum Cruce inſignitum, illud geſtantes in prælio liberat, 317. XII.
Labarorum veterum forma, 312. XXX.
Labarorum præpoſiti quinam, 318. XXXVII.
Lacerna, ſive lacernus birrus, veſtis Epiſcoporum, 261. XLI. *Vide*, Birrus.
Lactantius celebris orator, ejuſque lucubrationes, 302. LVI.
Lactantius Nicomediæ docet Rhetoricam tempore perſecutionis Diocletiani, 302. XLIII.
Lactantius quodnam inierit in ſcribendo conſilium, 302. LX.
Lactantius injuſte redarguit Cyprianum ad Demetrianum ſcribentem, 256. XXX. Nicomediæ Rhetoricam profitetur, 309. XXXII. Ei Criſpus Cæſar imbuendus traditur, 315. IV. Libros Divinarum Inſtitutionum ad Conſtantinum Imperatorem quando ſcripſerit, 315. XX. Textus ejus depravatus, 315. XXI. Ab Auctore reſtitutus, *ibid.* Ejus ſcripta quæ & qualia, 316. LV. Licinii cladem ſcriptis ſuis vaticinatur, *ibid.* Ob imperitiam Divinæ Scripturæ in deformes errores lapſus, 316. LVI. Ac proinde ſcripta ejus inter apocrypha recenſita, *ibid.* Ejus obitus, 316. LVI.
Lactis & mellis guſtatio poſt Baptiſmum, 294. IX.
Laica communio tantum datur lapſis clericis pœnitentibus, idque etiam ſervatur in lapſis Epiſcopis, 258. II. 258. XXX.
Lambda Epiſcopus Jeroſolymitanus, 208. XIX.
Lampridius hiſtoricus quando vixit, 304. XII.
Laodicænorum chronologia, 280. III.
Lapides tempore perſecutionis a Maximino excitatæ lacrymas fundunt, 307. XXXI.
Lapſi tempore perſecutionis ſub Dioclet. 305. XVIII.
Lapſi habendus delectus, 255. II.
Lapſi ſacerdotes & clerici minores, ſic recipiendi pœnitentes ut tantum communicent inter laicos, 258. VIII.
Lapſi pœnitentes, urgente perſecutione, etiam non abſoluta pœnitentia recipiuntur in Eccleſiam, 255. IV.
Lapſi quibus decretis coerciti, 255. XVIII.
Lapſi non admitti ſolebant ad Eccleſiam ſine plebis conſenſione, *ibid.*
Lapſi reſtituti confeſſi ſunt poſtea Chriſtum, 255. LXV.
Lapſi confeſſores reſtituti a Cornelio Papa, 255. III.
Lapſi Fideles in perſecutione ad confeſſionem a Luciano reparantur, 311. IV. Quomodo a Concilio Arelatenſi ſub diſciplina cohibiti, 314. LIV. Iiſdem pœnitentibus pro criminum diverſitate diverſæ pœnitentiæ injunctæ, 314. LXXVI. LXXXI. 316. LIV.
Lapſis indulgentia qua conſideratione danda, 255. XXIV.

La-

Lapſis pro diverſitate delicti danda pœnitentia: quænam fuerint ejuſmodi pœnitentiæ. *Vide*, Canones pœnitentiales.
Lapſorum cauſa duo inter ſe contraria oborta ſchiſmata, 255. XVI.
Lapſorum confuſio tempore gloriæ Eccleſiæ, 314. LXXIX.
Lapſorum ingens numerus in perſecutione ſub Licinio, 316. LIII. LIV.
Lapſus miles coronæ cælitus miſſæ jacturam facit, 316. XL.
Lararium Olympii Tribuni, 259. XXVII.
Largus, martyr Aquileiæ ſub Diocletiano, 284. IX.
Largus cum Cyriaco & Smaragdo Romæ miniſtrat confeſſoribus laborantibus in Thermis, 298. XII.
Largus cum Smaragdo martyr Romæ, quorum Acta martyrii haud ſincera, 309. VI.
Lateranus Deus quis, 312. LXXXIV.
Lateranenſes ædes donatæ Melchiadi, 312. LXXXII.
Latronianus ſub Conſtantino conductor Siciliæ, 314 XLII.
Laurentia martyr Anconæ ſub Diocletiano, 303. CXXII.
Laurentius martyr Romæ ſub Valeriano ejuſque martyrii Acta, 261. VI. VII.
Legato Apoſtolicæ ſedis Concilio Arelatenſi quinam interfuerint, 314. LI.
Legati Conſtantinum puerum inviſunt, 306. XIII.
Legatorum ſententia quænam eſſet in Africana Eccleſia, 313. XXXIII.
Legatio Cypriani ad confeſſores, 260. LIX.
Legatio Cypriani ad Orientales, 258. XLIII.
Legatio a ſchiſmaticis Africanis ad Cornelium Papam contra Cyprianum, 255. XI.
Legatio Publii ad Perſas, 300. III.
Legatio ad Stephanum Papam ab Orientalibus, 258. XVI.
Legatio Conſtantini Clori ad Perſas, 306. XII. Epiſcoporum in Africam poſt Romanum Concilium ad res Donatiſtarum concordandas, 313. XXXV. Oſii a Silveſtro in Orientem, 318. LXXXIX. Romanorum ad Parthos, 306. XIII.
Leges militares Aureliani æquiſſimæ, 271. II.
Leges a Licinio quæ qualeſve ſancitæ, 316. IX. XI.
Leges ſtatui ab Epiſcopis adverſus leges ab Imperatoribus latas & jus commune, 257. XVI.
Leges Conſtantini variis temporibus latæ: ne humiliores a potentioribus opprimantur, 313. I. De torquendis Decurionibus in crimine falſi, unde orta, 314. XXXII. De judicio Eccleſiaſtico tantum ab Epiſcopis tractando, 314. XXXVIII. De ſublevandis pauperibus liberos ſuos alere non valentibus, 315. V. Adverſus Judæos, 315. VIII. De abolitione pœnæ inſcriptionis, 315. XXX. Ne materfamilias ad judicium trahatur: & cur hæc lex ſancita fuerit, 316. LXXI. De manumiſſione, 316. LXXIII. De puniendis clariſſimorum virorum delictis, 317. XV. Pro Chriſtiana religione, devicto jam Licinio, 318. XXI. *& ſeqq.* De cullei pœna in parricidas, 318. XCIX.
Lex de muliere prægnante, ne puniatur donec pariat, 304. XLIII.
Lex Diocletiani, ut ſepeliri poſſent damnati, 301. XXX.
Lex Eccleſiaſtica de celebrando Dominico, hoc eſt Synaxi habenda, 303. XLVI.
Legio Thebana ex Chriſtianis militibus collecta, quod ſacrificare noluiſſet, occiſa, 297. I.
Leocadia martyr Toleti ſub Diocletiano, 303. CXXXIX.
Leones parcunt martyribus, 290. XXIX.
Leonides martyr cum Aſcla in Thebaide ſub Maximino, 310. XXIV.
Leonis Papæ ſententia de Manichæis, 277. II.
Leontius cum ſociis martyr in Pamphilia ſub Dioclet. 305. XVII.
Leontius martyr cum ſociis in Lycia ſub Diocletiano, 285. XIV.
Leontius Scholaſticus redarguitur, 266. XXI.
Leontius martyr cum ſociis ſub Maximino, 308. XXVII. *item*
Leontius cum ſociis Nicopoli ſub Licinio, 316. XLVI.
Leontius Epiſcopus Cæſareæ Cappadociæ ordinat Gregorium Epiſcopum majoris Armeniæ, 311. XXIV.
Levinus Torrentius Epiſcopus Antuerpienſis commendatur, 264. VII. Scripſit poemata ſacra, *ibid.*
Leucius martyr cum ſancto Cypriano apparet confeſſoribus, 262. XIV.
Libra auri quot ſolidos contineret, 302. XCII.
Libelli tranſmiſſi ab Anulino ad Conſtantinum de cauſa Donatiſtarum, 313. XX.
Libellus precum Donatiſtarum ad Conſtantinum, 316. XXI.
Libra Occidua quæ, 302. XCI.
Libra Orientalis diverſa, 302. XCII.
Libri Ciceronis, deos negantes, abolendi Gentilium ſententia, 302 XIX.
Libri Chriſtianorum igni damnati a Diocletiano Imp. 302. XVI. Edictum de ea re, *ibid.*
Libri Chriſtianorum olim a gentilibus improbati, 302. XIX.
Librorum ſacrorum cauſa ut proderent illos, torti ſunt Chriſtiani, 303. XXXVII. XXXVIII. Miraculum quod tunc accidit, 303. XXXVIII.
Libros omnes ſimul depravare, non facile aliter excuſandi ſunt errores Patrum, 266. XX. *& ſeqq.*
Liciniana claſſis naufragium paſſa, 318. X.
Licinianum bellum quando geſtum, 317. I.
Licinianus Licinii Imperatoris filius quando Cæſar creatus, 315. IV.
Licinius a Galerio Maximiano Cæſar creatur, 307. XXVI. Cujas & qualis fuerit, *ibid.* Conſtantiam ſororem Conſtantini Imperatoris uxorem ducit, 313. III. Allaborante Conſtantino pacem Eccleſiæ Orientali reſtituere ſatagit, 313. IV. Ejuſdem & Conſtantini pro Chriſtianis edictum, 313. V. Maximinum ut pro Chriſtianis reſcribat inducit, 313. VIII. Maximinum Jovium bello ſuperat, 314. II. Chriſtianus aliquando videri voluit, 314. XII. Diocletianum inter divos retulit, 316. IV. Adverſus Conſtantinum rebellat, 316. V. Cauſa diſcordiæ inter ipſum & Conſtantinum, 316. VI. Ejus inconſtantia & animus fraudulentus, 316. VII. VIII. Conſtantino molitur inſidias, 316. VIII. Chriſtianos perſequi aggreditur, 316. X. XXXI. Leges Eccleſiæ præſcribit, 316. XI. Ne viri ſimul cum mulieribus in templis ad preces conveniant prohibet, *ibid.* Sacerdotes feminas docere vetat, 316. XI. Omnino illiteratus, *ibid.* Impuriſſimus item ac ſæviſſimus, 316. XIV. Hypocriſim ſuam patefacit, 316. XIV. A virgine Chriſtiana deluditur, 316. XVI. Tyrones militiæ adſcribi jubet, 316. XXVII. In Conſtantinum expeditionem parat, *ibid.* Milites Chriſtianos exagitat, 316. XXXIV. Falſo oraculo deceptus Chriſtianos perſequitur, 316. XLVI. *& ſeqq.* Perſecutio ejus ubi viguerit, 316. LIII. Qualis ea fuerit, 316. LIV. Sæpe a Conſtantino in bello ſuperatur, 317. LVI. *& ſeqq.* Qualis ejus fuerit adverſus Conſtantinum expeditio, 317. IV. Ab Ægyptiorum auguribus & præſtigiatoribus decipitur, 317. IV. Ejus ad milites ſuos concio, 317. V. Victus fugit in Thraciam, 317. IX. In Thracia virtute Crucis a Conſtantino ſuperatur, 317. XI. *& ſeq.* Ad pacem a Conſtan-

ſtantino admittitur, 317. XIV. Creat Valentem Cæſarem, *ibid.* In Thracia iterum adverſus Conſtantinum rebellat, & vincitur, 318. I. Tertio ſuperatus ad pacem admittitur, 318. IV. Iterum in Conſtantinum rebellat, 317. XII. XIII. Navali bello a Conſtantino ſuperatur, 318. X. Martinianum Cæſarem creat, 318. XII. Demum apud Chalcedonem profligatur, 318. XIII. Ejus interitus, 318. XIV. Quot annis imperarit, 318. XVII. A quibuſdam in Gallias relegatus dicitur, 318. XVIII. Quoto anno Imperii Conſtantini obierit incertum, 318. XVIII.
Licinius Junior. *Vide*, Licinianus.
Lictores ſolitos virga percutere domos, 262. LXI.
Limina Apoſtolorum ſolita viſitari etiam tempore perſecutionis, 270. II. 286. XII.
Liminius martyr in Gallia ſub Valeriano, 262. LVIII.
Linea indumentum ſacerdotale, 261. XL.
Linteis involvi ſolita corpora martyrum, 260. XXVIII.
Linteum funebre, 263. XVI.
Linteum tegumentum ſedis Cypriani, 261. XXVIII.
Litteræ Anaſtaſiæ ad Chryſogonum, 300. III.
Litteræ Aureliani Imp. de conſulendis libris Sibyllinis, 273. I.
Litteræ Chryſogoni ad Anaſtaſiam, 300. V.
Litterarum Confeſſoriarum quando uſus abolitus, 305. XLVIII.
Litteræ confeſſorum ex metallo ad Cyprianum, 260. LII. *& ſeqq.*
Litteræ confeſſorum ex carcere, 262. V.
Litteræ Cornelii Papæ ad Lupicinum Epiſcopum Viennenſem, 255. XLVII.
Litteræ Cypriani ad Cornelium Papam exulem, 255. L.
Litteræ Cypriani ad Lucium Papam, 256. III.
Litteræ Cypriani ad Stephanum Papam, 258. XXVI.
Litteræ Cypriani ad Epiſcopos damnatos ad metalla, 260. XLIII.
Litteræ Cypriani ad confeſſores in carcere conſtitutos, 260. LIX.
Litteræ Cypriani ad Succeſſum Epiſcopum, 241. II.
Litteræ Cypriani ultimæ, 262. XV.
Litteræ Eucherii Epiſcopi Lugdunenſis, 297. III.
Litteræ Gallieni Imp. ad Epiſcopos de pace reddita Eccleſiæ, 262. LXXVII.
Litteræ Manetis ad Marcellum, 277. XXII.
Litteræ ſchiſmaticorum contra Cyprianum ad Cornelium, 255. XXI.
Litteræ Alexandri Epiſcopi Alexandrini encyclicæ contra Arium & Arianos, 318. LX. Ejuſdem aliæ contra eoſdem, 318. LXIX. Anulini ad Conſtantinum in cauſa Donatiſtarum, 313. XX. Arelatenſis Concilii Synodales ad Silveſtrum, 314. LVIII. Arii ad Euſebium Nicomedienſem Epiſcopum, 318. XLVIII. Arii & ſociorum ad Alexandrum Epiſcopum Alexandrinum, 318. LVI. Cæciliani ad Felicem Aptungitanum, 314. XXII. Conſtantini ad Cæcilianum de eroganda pecunia, 312. XCI. Ejuſdem ad Melchiadem & Marcum, 313. XXIII. Aliæ ejuſdem ad Epiſcopos, de appellatione Donatiſtarum, 313. XXXI. Ejuſdem aliæ de retentione Epiſcoporum, 313. XXXVII. Aliæ ad Probianum Proconſulem Africæ de mittendo Ingentio, 314. XXX. Aliæ ad Chreſtum Epiſcopum Syracuſanum, 314. XLII. Aliæ ad Ablavium tempore Concilii Arelatenſis, 314. XLIII. Aliæ ad Africanos poſt Concilium Arelatenſe, 314. LXXI. Aliæ de purgatione Cæciliani ad Eumalium Vicarium, 316. LVII. Aliæ ad Africanos Epiſcopos de malis illatis a Donatiſtis, 316. LXII. Aliæ ad Celſum Vicarium in Africa, 316. LXVII. Aliæ ad Alexandrum Epiſcopum Alexandriæ de pace concilianda, 318. XCI. Euſebii Nicomedienſis, dicti Pamphili, ad Paulinum Epiſcopum Tyri, 318. LI. Galerii Maximiani pro Chriſtianis, 311. XXXII. Sabini Præſidis pro Chriſtianis, 311. XXXVII. Trium virum ad Celſum Vicarium Africæ de Donatiſtis, 314. LXX. Tyridatis Regis majoris Armeniæ ad Leontium Epiſcopum Cæſareæ Cappadociæ, 311. XXV.
Litteræ Tractoriæ quæ, 314. XLIII. XLVII.
Litterarum fragmenta Euſebii Epiſcopi Cæſareæ Palæſtinæ ad Alexandrum pro Ario, 318. LIV.
Litteras ab Epiſcopis accipiunt Præſides provinciarum ex Concilio Arelatenſi, 314. LVII.
Litteras dedit Alexander Epiſcopus Alexandriæ ad Silveſtrum Romanum Pontificem de Ario, & ad alios omnes numero ſeptuaginta, 318. LIX.
Littæus Epiſcopus damnatus ad metalla, 260. XLIII.
Locus, Ad Nymphas dictus, quis, & ubi, 270. XIV.
Locus, Ad Martyres dictus, ubi, 297. XX.
Locus, Gutta jugiter manans ubi, 298. XVII.
Locus, Gradus Elagabali dictus, ubi, 286. XXV.
Locus, Apoſtolorum veſtigia dictus, 285. XXVII.
Locus, Metallum Siguenſe dictus, in quem deportati damnati martyres, 260. XLII.
Locus Sextus, vel Sexti dictus, nobilitatus martyrio Cypriani, 261. XXII.
Locus in monte Cælio, Carboniana Arca dictus, 259. XII.
Locus in Ægypto, Cephron dictus, illuſtratus exilio Dionyſii Alexandrini, 260. XXIV.
Lollianus acclamatus Imperator, 267. I.
Longinus cum ſociis martyr in Pamphylia ſub Diocletiano, 305. XVII.
Longinus philoſophus Zenobiæ Reginæ magiſter, 265. II. Occiſus ab Aureliano, 274. I.
Longinus martyr ſub Maximino, 308. XXVII.
Longinus Epiſcopus Neocæſarienſis fama celebris, 314. XC.
Lucernæ argenteæ in eccleſiis, etiam tempore perſecutionis, 303. VII.
Lucia martyr Romæ cum Geminiano ſub Diocletiano, 303. CXV.
Lucia martyr Syracuſis ſub Dioclet. 303. CXLVI.
Lucianæ S. Scripturæ verſio quæ, 311. X. Apud quos ea D. Hieronymi tempore in uſu fuerit, *ibid.*
Lucianiſtæ nominati Ariani, 311. XI.
Lucianus legatus a Cypriano ad martyres, 260. LII.
Lucianus ſucceſſor Cypriani in ſede Carthaginenſi, 261. XLV.
Lucianus Donatiſta cum collegis ad Conſtantinum profectus, quid ab eo petierit, 313. XXI.
Lucianus presbyter Antiochenus ſanctitate & doctrina clarus, 311. III. Quando & ſub quo martyrio coronatus, 311. IV. XIII. Caute perſecutionem declinans, a Pancratio quodam Sabelliano proditur, 311. IV. 318. LXXVI. Lapſos quoſdam milites ad certamen martyrii revocat, 311. IV. Maximiano audiente pro Chriſtiana religione Apologiam recitavit, 311. V. Longum ei martyrium decernitur, 311. VI. *& ſeqq.* Dira pati cogitur, 311. VI. Quid ad ſuos eum diutius ſupervivere poſſe deſperantes, 311. VII. Stratus in carcere, ſacrificium offert, 311. VIII. Pectus ejus, vivum altare, *ibid.* Felix ejus exitus, 311. IX. S. Scripturæ libros varie adulteratos, ex Hebraico renovat, 311. X. Aliæ ejus lucubrationes, *ibdem*. Sabellium vehementius op-

oppugnans, fomentum Ario miniſtrat, 311. XI. Ejus & Dionyſii Alexandrini par cauſa, 311. XI. 318. LXXV. Ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino in hæreticorum claſſem rejicitur, 318. LXXV. Defenditur & excuſatur, atque ab omni hæreſis ſuſpicione vindicatur, 311. XII. 318. LXXV. Ariani quomodo ab ejus nomine dicti Lucianiſtæ & Collucianiſtæ, 311. XII. 318. LXXVI. Quidam ex diſcipulis ejus Ariana hæreſi infecti, 311. XIV. Quos qualeſve diſcipulos & diſcipulas habuerit, *ibid.* A Catholicis Patribus laudatur, 318. LXXVII. Ejus fidei confeſſio Catholica, *ibid.*

Lucilla martyr ſub Valeriano, 259. XXIX.

Lucilla cum Flora martyr ſub Valeriano, 262. LVII.

Lucilla colligit reliquias Marcellini & Petri, 302. CIX.

Lucilla femina potens in Africa diſciplinæque impatiens, ſchiſmatis Donatiſtarum miniſtra, 306. XXIX. XXXIII. XXXVI.

Lucina matrona ſub Gallo ſepelit martyres, 255. LXI.

Lucina alia ſub Diocletiano feminas baptizatas ſuſcipit, 284. XIV.

Lucina matrona alia, quæ fuit diſcipula Apoſtolorum, 286. XXVIII.

Lucina femina Conſularis, uxor Piniani Faltonii viri clariſſimi, 302. CXII.

Lucina ſepelit Sebaſtianum martyrem, 286. XXVIII. Domum ſuam in Eccleſiam vertit, *ibid.*

Lucina matrona Marcello Papæ a ſuis ex beſtiarum catabulo erepto domum ſuam in Titulum S. Marcelli dedicat, 309. V. Corpus dicti Marcelli defuncti ſepulturæ mandat, 309. V. Tandem proſcriptione damnatur, *ibid.*

Lucius Alexandrinus presbyter, 260. XXVIII.

Lucius martyr Romæ ſub Claudio, 269. VI.

Lucius Papa quando ſedere cœpit, 255. LXIII.

Lucius Papa exulat, 255. LXIV. Ad eum ſcribit Cyprianus, 256. III.

Lucius Papa Romam redit ab exilio, 256. II.

Lucius Papa martyrio coronatur, 257. II. Ejus ſedis tempus, 257. II. Ejus decreta & præconia, 257. IV. V.

Lucius Tribunus perſequitur Chriſtianos, 301. XX.

Lucius ſocius Arii quid cum aliis ad Alexandrum Epiſcopum Alexandrinum ſcripſerit, 318. LVII.

Lucretia martyr in Hiſpania ſub Dioclet. 303. CXXXIX.

Lucretiæ Romanæ factum diverſum a Sophroniæ, 309. XI.

Lucretius inferens mortem Beatrici occiditur a Dæmone, 302. CXIII.

Ludi ſæculares prætermiſſi a Conſtantino, 313. XII.

Ludorum ſæcularium prætermiſſio cauſa multorum bonorum; celebratio vero cladem attulit Urbi, 313. XV.

Ludus puerilis repræſentans Epiſcopum baptizantem ab Alexandro Epiſcopo Alexandrino obſervatus, 311. LXI. *& ſeq.*

Ludovicus Arioſtus temeritatis arguitur, 309. XXXV.

Lupanaribus datæ Virgines Chriſtianæ divinitus liberatæ, 309. XXVI. *& ſeq.*

Lupus Epiſcopus Tarſenſis Catholicus, 314. LXXVIII.

Lupercus martyr filius Marcelli Centurionis, 298. IX.

Lupercus martyr Cæſarauguſtæ ſub Dioclet. 303. CXXXVI.

Lupicinus Epiſc. Viennenſis admonetur a Cornelio Papa de perſecutione excitata, 255. XLVII.

Luxorius martyr in Sardinia ſub Dioclet. 303. CXLV.

Lycaonia inſula in Tiberi poſita, cur ſic dicta, 259. XIX.

Lyſias Proconſul in Cilicia, ſæviſſimus perſecutor, 285. IV.

Lyſias Præſes in Armenia perſecutor ſub Licinio, 311. XXI. In eadem perſecutione Agricolao ſucceſſurus Cæſarea Sebaſten amandatur, 316. XLVI.

Lyſimachus Præſes perſecutor in Meſopotamia, 311. XXVIII.

M

Macarii dicti Manichæi, 277. XIV.

Macarius monachus diſputat cum Hieracita hæretico, & ſuſcitat mortuum, 288. V.

Macarius, Felix, & Verus ſcripſerunt Acta martyrum Andronici & ſociorum, 298. XXXII.

Macarius Epiſcopus Jeroſolymitanus Hermoni in Epiſcopatu ſucceſſit, 312. CXII. Adverſarius Arii, 318. L.

Macariana tempora quando cœpta, 308. XXVIII.

Macra virgo & martyr Rhemis ſub Dioclet. 303. CXXXI.

Macrianus proditor Valeriani, 262. LXXII.

Macrina Senior avia S. Baſilii, inſtituta doctrina Gregorii Thaumaturgi in Eccleſia Neocæſarienſi, 266. XIX.

Macrobii Candidi area ſepulcrum Cypriani, 261. XXXVI.

Macrobius martyr cum Juliano ſub Licinio, 316. LIII.

Magiæ addictus Aurelianus Imp. 275. VII.

Magiſtratus veritatis cupidi facti Chriſtiani, 284. XVI.

Magiſtratus vetiti extra urbem uxorem accipere, 305. XVIII.

Magus Ægyptius depravat Valerianum, 257. VIII.

Magnilianus Præſes perſecutor in Africa, 302. CXVIII. *& ſeqq.*

Magnus ſubdiaconus martyr Romæ cum Sixto ſub Valeriano, 261. IV.

Magnus conſulit Cyprianum, 258. XXII.

Majeſtas ſpectat ad Imperatorem, 266. I.

Majoriani Imp. numiſma cum Chriſti nomine in ſcuto, 312. CI.

Majorinus Carthagine adverſus Cæcilianum pſeudoepiſcopus ordinatur, 306. XXXII.

Malchion presbyter Antiochenus, 272. I.

Malchion presbyter Antiochenus oppugnat Paulum Samoſatenum, 272. X.

Malchus martyr cum Priſco ſub Valeriano, 260. XXXI.

Malchus dictus Porphyrius philoſophus, 302. LII.

Mamas martyr Cæſareæ in Cappadocia ſub Aureliano, 275. VIII.

Mamertini carcer in Urbe, 259. XV.

Mamuri vicus, & ſtatua, 295. IX.

Mamurius ſtatuarius, *ibid.*

Mandalis martyr Romæ ſub Aureliano, 277. IV.

Manes hæreſiarcha quando prodiit, 277. III.

Manes & Manichæus idem, 277. IV. Ejus genus & origo, *ibid.*

Manes deterrimus omnium hæreticorum, 277. V.

Manes numquam fuit Chriſtianus, 278. VI.

Manes antea Curbicus dictus, 277. IX.

Manes quid ſignificet, *ibid.*

Manes decipit Regem Perſarum, a quo capi juſſus, 278. XII. Ejus fuga, *ibid.* Reverſus in Meſopotamiam, 277. XIII.

Manes diſputat cum Tryphone presbytero, & vincitur, 277. IV. Item cum Archelao Epiſcopo delectis judicibus Gentilibus, 277. IV. Victus iterum fugit, 277. XVI.

Manes tentat Marcellum, ad quem ſcripſit, 277. XIII.

Manes captus a Rege Perſarum excoriari jubetur, 277. IV.

Manes ſe eſſe Paracletum mentitus eſt, 277. XI. XVII.
Manes quomodo ſe dicebat Apoſtolum a Deo miſſum, 277. XXVI.
Manes quæ dogmata docuit, 277. XVIII. & ſeqq. XXVIII. & ſeqq.
Manes blandiloquentia ſeducebat Fideles, etiam qui videbantur ſapientes, 277. XXII. XLIV.
Manes duo vel plura adinvenit Principia, 277. XXVIII.
Manes execrabatur pauperes, vetans, ne quis illis faceret eleemoſynam, 277. XXIX.
Manes patriarcha Hagiomacorum, execrans reliquias & memorias eorum, 277. XXX.
Manes quæ ſcripſit, 277. XXVII.
Manes ridiculam purgationem animarum introducebat, 277. XXXI.
Manes de Chriſto quid ſenſerit, 277. XXX.
Manes quid deliravit de rebus quæ fiunt in cælo, 277. XXXIII. XXXIV.
Manes quinque excogitat elementa, 277. XXXV.
Manes portentoſas excogitavit viſiones, 277. XXXVII.
Manes omnem ſtatum civilem diſſolvit, 277. XXXVIII.
Manes in multis æmulatus Eccleſiam Dei, 277. XXXVIII. Quam introduxit hierarchiam, 277. XLI.
Manes an baptizarit, *ibid.*
Manes quale conſilium inierit, ut propagaret hæreſim, 277. XLIII.
Manetis diſcipuli qui fuerint, 277. XLII.
Manichæi hæretici a Manete, iidem Cathariſtæ, Macarii, & Mundatores dicti, 277. X. Item dicti Mattarii, 277. XVII.
Manichæi præmiſſis execrationibus horrendis cibum ſumebant, 277. XVIII.
Manichæi perperam colunt virginitatem, 277. XLI.
Manichæi proſcripti edicto Diocletiani Imp. 277. II.
Manichæi mox Africam invaſerunt, 287. I.
Manichæorum turpitudines horrendæ, 277. XIX.
Manichæorum artes in decipiendis hominibus, 277. XLIV.
Manichæorum hæreſis acervus omnium errorum & impietatum, 277. XXXIX.
Manicæhorum errores jam temporibus Apoſtolorum confutati, 277. XXIV.
Manichæorum hæreſes uno argumento proſtratæ, 277. XXV.
Manichæorum hæreſes qui impugnarint, 277. XLVI.
Manumittere Epiſcopis a Conſtantino conceſſum, 316. LXXIII
Manus impoſitio baptizatis exhiberi ſolita, ex ſententia Auguſtini eſt oratio, 314. LX.
Marcellianus martyr cum Marco Romæ ſub Diocletiano, 284. XI. 286. XXIII.
Marcellini Papæ creatio, 296. IV.
Marcellini Papæ nomen cum Marcello confuſum ſæpe, *ibid.*
Marcellini Papæ epiſtola ad Salomonem, 296. V.
Marcellinus Papa exhortatur Thebanos milites Chriſtianos, 297. I.
Marcellinus Papa an re vera lapſus, 302. LXXXVIII. & ſeqq.
Marcellinus Papa ſuo judicio a trecentis damnatur Epiſcopis, 303. XCVI. & ſeqq.
Marcellinus Papa martyrio coronatur, 304. XXIV. Sepultura, ac tempus ejus ſedis vacationis, 304. XXV. XXVI.
Marcellinus presbyter Romanus martyr Romæ cum Petro ſub Diocletiano: ejus martyrii Acta, & ſepultura, & epitaphium Damaſi, 302. CIX. & ſeqq. Ipſi Eccleſia a Conſtantino erecta, 302. CIV.
Marcellinus Rom. Eccleſ. diaconus paſſus Romæ ſub Valeriano: ejus martyrii Acta, 259. XII.
Marcellinus puer martyr cum ſociis ſub Licinio, 316. XLVII.
Marcellinus Papa Silveſtrum presbyterum ordinavit, 311. LIX.
Marcellus V. C. tentatur a Manete, 277. XXII.
Marcellus Centurio martyr in Mauritania, ejuſque martyrii Acta, 298. IX. Ejuſdem Marcelli filii martyres, 298. IX. 303. CXXXVIII.
Marcellus martyr Spoleti ſub Diocletiano, 301. XX.
Marcellus Papa quando ſedere cœpit, 304. XXVII. Confuſum interdum ejus nomen cum Marcellino, 297. I. A Maxentio ad ſervitium beſtiarum damnatur, 308. XXIII. Ad Maxentium ſe Chriſtianum ſimulantem litteras ſcribit, 308. XXIV. Cœmeterium in Urbe facit, & titulos auget, 309. IV. Quamdiu obierit, & quando ſederit, *ibid.* Certamen ejus compendioſe recenſitum, 309. V. Ejuſdem epitaphium, *ibid.*
Marcellus Epiſcopus Ancyræ tempore Concilii Ancyrani, 314. LXXVII.
Marcellus Rom. Eccleſiæ Diaconus paſſus Romæ ſub Valeriano: ejus martyrii Acta, 259. XII.
Marcia mater Marci & Marcelliani martyrum, 284. XIV.
Marcia martyr in Campania ſub Diocletiano, 303. CXX.
Marciana martyr in Mauritania ſub Diocletiano, 301. CXXIV.
Marcianus Epiſcopus Arelatenſis Novatianus, 258. VIII.
Marcianus martyr cum Joanne apud Urbem ſub Diocletiano, 303. CXIII.
Marcianus martyr cum Nicandro Venafri ſub Diocletiano, 303. CXX.
Marcianus martyr in Ægypto ſub Maximino, 310. XXIII.
Marcionilla cum Celſo Antiochiæ ſub Maximino martyrio coronatur, 309. XXXVI.
Marci Aurelii arcum demolitur Senator Romanus ad Conſtantini arcum conſtruendum, 312. LXV. Ejus memoriam proſecutus eſt Conſtantinus, 312. LXVI.
Marcionita mulier quædam pſeudomartyr, 260. XXXI.
Marcus martyr Romæ ſub Claudio, 269. VI.
Marcus mart. cum ſociis in Piſidia ſub Diocletiano, 305. XVI.
Marcus martyr cum Marcelliano Romæ ſub Diocleт. 284 XI.
Marcus Velſerus laudatur, 303. CXXV.
Marcus martyr Centumcellis ſub Diocletiano, 298. XVI.
Marcus Evangeliſta in loco Bucula dicto martyrio coronatus, ejus cathedra Epiſcopalis ſacroſancta divino fulgore ſæpius coruſcare viſa, 310. XII.
Marcus aurifex Procopio Crucem conflat, & quæ mira circa eam ipſi obvenerint, 308. XIX.
Marcus, ad quem cum Melchiade Conſtantinus ſcripſit, quis fuerit, 313. XXIII.
Mardarius cum ſociis martyr Sebaſtæ, 311. XX.
Mardonus martyr Nicomediæ ſub Diocletiano, 301. XXXVII. & ſeqq. 302. XL.
Mareotis locus Ægypti exilio Dionyſii nobilitatus, 260. XXIV.
Margarita major Alutinenſis martyr ſub Dioclet. 303. XXXVI.
Maria Virgo animata columna, 306. II. Templum ejus Alexandriæ a Petro Epiſcopo Alexandrino extructum, 310. X.
Maria puella baptizata a Stephano Papa, 259. XI.
Mariani & Jacobi martyrii Acta: paſſi ſunt in Numidia ſub Valeriano, 261. XL.
Mariani cruciatus horrendi, 262. XLII.
Mariani matris ingens animus, 262. LII.

Mariano oſtenſa prior viſio, 262. XLIV.
Mariano martyri oſtenſa viſio de clade Romani exercitus, 262. LIII.
Marianus lector martyr Romæ ſub Decio, 284. VII.
Marini militis in Palæſtina pro fide certamen, 262. LXXVIII.
Marinus Epiſcopus Traditor, 303. II.
Marinus Senator paſſus Romæ ſub Numeriano, 284. VIII.
Marinus Senex paſſus in Cilicia ſub Diocletiano, 285. XIV.
Marinus Epiſcopus in Africa quid in Cæcilianum, 306. XXIX.
Marinus Epiſcopus Arelatenſis datus Judex in cauſa Cæciliani, 313. XXI.
Maris vaſta exundatio tempore Gallieni, 263. XIX.
Marinus cum Martha ac filiis martyr ſub Claudio, 270. II. Eorumdem corporum inventio, 270. IV.
Marſippus philoſophus unus ex judicibus inter Manetem & Archelaum, 277. XIII.
Marta cultrix ſanctorum martyrum, 259. XIX.
Martialis Epiſcopus Aſturicenſis, 258. IV.
Martialis filius Marcelli Centurionis martyr, 298. IX.
Martialis cum ſociis martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVI.
Martinianus a Licinio Cæſar creatus, 318. XII.
Martinus martyr Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Martis templum Via Appia, 259. XXIV. Precibus Stephani Papæ concuſſum, 260. IV.

Martyres diverſarum provinciarum & temporum.

Martyres Ægyptii ſub Valeriano, 260. XXIX. *& ſeqq.* In perſecutione Diocletiani, 302. LXXV. *& ſeqq.*
Martyres Africani ſub Valeriano, 261. XLVIII. *& ſeqq.* 262. IX. XXXII. *& ſeqq.*
Martyres Cappadoces ſub Diocletiano, 304. LXXI.
Martyres Galliarum ſub Aureliano, 277. VI. Sub Diocletiano, 303. CXXVII. *& ſeq.*
Martyres Itali ſub Numeriano, 284. VI. Sub Diocletiano, 303. CXVII. *& ſeqq.*
Martyres Hiſpani ſub Valeriano, 262. LIX. *& ſeq.* Sub Diocletiano, 303. CXXXIII.
Martyres milites ſub Diocletiano, 297. I. *& ſeqq.*
Martyres Nicomedienſes incenſi in eccleſia ſub Diocletiano, 301. XLVII.
Martyres Palæſtini ſub Valeriano, 260. XXXI. Sub Aureliano, 275. XI. Sub Diocletiano, 306. I.
Martyres vigintitres ſub Diocletiano, 303. CXIII.
Martyres Romæ paſſi ſub Valeriano, 259. XXIX. *& ſeq.* Sub Claudio, 270. III. *& ſeq.* Sub Numeriano, 284. VI. *& ſeq.* Sub Diocletiano, 303. CXII. *& ſeq.*
Martyres Syri ſub Valeriano, 260. XXXII.
Martyres Tarſenſes ſub Diocletiano, 305. XI.
Martyres Palæſtini, 307. XVI. XX.
Martyres anni ſexti perſecutionis Diocletiani, 307. XVI. XVIII. Alii ejuſdem perſecutionis anni ſeptimi, 308. I. *& ſeqq.* Alii item anni octavi, 309. XVIII. De quibus undequadraginta uno die in Palæſtina ſub Maximino lauream adepti, 309. XXI. Alii dictæ perſecutionis annorum noni ac decimi, 309. XXI.
Martyres diverſarum provinciarum, 309. XXV.
Martyres ſexcentiſexaginta una die paſſi Alexandriæ ſub Maximino, 310. XXIII. Alii millecentumquatuor in Armenia ſub eodem, 311. XXI.
Martyres ſub Licinio, 316. XII. *& ſeqq.*

Martyrum Acta.

Martyrum Acta depravata a Donatiſtis, 303. XXXIV.

Martyrum diverſorum Acta. *Vide,* Acta.
Martyrum Acta non ut Evangelium leguntur in Eccleſia, 302. CIII.

Martyrum agones & numerus.

Martyrum omnium conſimile fuiſſe certamen, 262. XXXIV. 263. XXXVI.
Martyres alacriter ſe offerebant Martyrio, 302. LXXXII.
Martyres ibi martyrium ſubire ſoliti, ubi magis cogniti, 298. VI.
Martyres aliquando pœnam non ſentiebant, 262. XXVI.
Martyrum multitudo arguit Eccleſiam Catholicam, 262. XVIII.
Martyres provocabant in ſe beſtias, 290. XXIX.
Martyrum numerus qui uno menſe paſſi ſunt tempore Diocletiani, 302. XXVI. XCVI. Martyrum tormenta, 302. LXIX. LXXVI.

Martyrum cultus.

Martyrum reliquias impenſe colebant Chriſtiani, 270. III. IX.
Martyres prope ſepeliri optaſſe fideles, ut eorum precibus juvarentur, 290. XXXII.
Martyrum dies natalis anniverſaria oblatione celebrandus, 277. II.
Martyribus erigi ſolita altaria, & eccleſiæ, 261. XLV.
Martyres damnatos in exilium, illic obeuntes celebrat Eccleſia ut vere martyres, 262. XXXVII.
Martyrum reliquiæ vino ablutæ, 262. LXVIII.
Martyrum quadraginta reliquiæ ſub Pulcheria Auguſta inventæ & cuſtoditæ, 316. XLIII.
Martyres ſepeliendi cum dalmatica, vel colobio, 283. XVI. Eorumdem corpora unguentis delibuta, 303. CXIII.
Martyrum reliquiarum cultum invident Gentiles Chriſtianis, 302. XXX.
Martyres ſepeliri permiſſi ex edicto Diocletiani, 302. XXX.
Martyrum reliquiæ diſtrahebantur Tarſo, 305. XI.
Martyrum ſepulturam Conſtantinus curavit, 312. LXXIX.
Martyrum bona ſi deſint heredes, ex Conſtantini decreto Eccleſiis cedere debent, 318. XXXII.

Martyris nomen.

Martyrum antiqua canonizatio, 302. CXXV.
Martyres quibus diſtincti ſint a confeſſoribus, 286. VI.
Martyris nominis gloriam quidam affectantes ſeſe conjiciebant in vincula, 303. LXXVI.
Martyr eſſe quis non poteſt extra Eccleſiam, 261. L.

Martyribus obſequia exhiberi ſolita.

Martyrum gloria a Cypriano prædicata litteris ad ipſos ſcriptis, 260. XLIII. *& ſeqq.*

Martyrum virtus.

Martyres in fine ſoliti pace Eccleſiæ, & charitate erga fratres, ſua conſignare martyria, 262. XX. XXIX.
Martyrum conſtantia, cum eorum dextera igni ſuperpoſita cremaretur, 305. XXXVII.
Martyrum præſidium inexpugnabile, 316. XLIII.
Martyrii tormenta quo modo martyres aliquando non ſentiant, 262. XXVI.
Martyrio ſe offerre vetitum, 260. XXXVII. 262. XIV.
Martyrio ſe non ingerant Fideles, cum confiteri & non profiteri debeant, 262. XVI.
Martyrium redimere licere pecunia, 305. XXXV. Aliter Hiſpanis Epiſcopis Concilii Eliberini, 305. XLIV.
Martyrium extra Eccleſiam non corona, ſed potius pœna perfidiæ, 255. LIII.
Martyrium eſſe donum Dei, non humanæ facultatis opus, 256. XV.
Martyrium duorum infantium, 311. XV.

Martyrium falſum deteſtatur Conſtantinus, 316. LXVII.
Maſſa Candida in Africa, 261. XLVIII.
Maſſa Candida in Hiſpania, 303. CXXXVI.
Maſſilia perfugium Maximiani Herculei, 307. X.
Maternus Epiſcopus martyr, 303. CXXII.
Maternus Epiſcopus Coloniæ Agrippinæ datus Judex in cauſa Cæciliani, 313. XXI.
Matronæ duæ martyres Alutinenſes ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Mattarii dicti Manichæi, 277. XVII.
Mauritius cum ſociis martyr Agauni ſub Dioclet. 297. X.
Mauritius Martyr cum ſociis Nicopoli ſub Licinio, 316. XLVI.
Maurus & Papias martyres Romæ ſub Diocletiano, 303. CXI. & *ſeqq.* Eorum corporum inventio, 270. X. Tranſlatio eorumdem, *ibid.* & *ſeqq.*
Maxentius martyr in Gallia ſub Dioclet. 303. CXXIV.
Maxentius iniquo fert animo creationem Conſtantini Imperatoris, 306. XXII. Creditus terræ filius, *ibid.* Fuit gener Maximiani, 306. XXIII. Ejus numiſma, *ibid.* Conſtantinum ſocium habere dedignatur, 306. XXIV. Regnandi conſilio bene de Chriſtianis meretur, *ibid.* Eccleſiæ Africanæ pacem reddit, 306. XXVII. Cur Africanos ante vexaverit, *ibid.* Mores ejus perditiſſimi, 307. XXVII. Una cum Maximino magiæ intentus, *ibid.* Marcellum Papam vexat, 308. XXIV. Conſulatus ejus mentio in libro de Romanis Pontificibus habetur, non autem in Faſtis, 308. XXIV. 309. I. Non tantum in Chriſtianos, ſed in cives omnes Romanos ſævit, 308. XXV. Ac proinde non conſervator Urbis, ſed everſor dicendus, 309. III. Immania ſcelera Romæ ab ipſo patrata, 309. IX. Ejus impudicitiæ Romana fœmina illuſit, 309. X. Quot annis imperaverit, & quando a Conſtantino ſuperatus fuerit, & extinctus, 312. VII. Dira ejus in populum tyrannis, 312. IX. Quibus Conſtantinum in ſe concitaverit, 312. X. Bellicus ejus adverſus Conſtantinum apparatus, 312. XXXIX. Sacrificiis diſtinetur, 312. XL. Conſtantino trans pontem Milvium occurrit, 312. XLVI. Furiis agitatur, *ibid.* Acies ſuas diſponit, 312. XLVII. Pontem diſſutilem Tiberi quo conſilio impoſuerit, 312. XLVII. In Tiberim demergitur, 312. XLIX. Pharaonis adinſtar in undis perit, 312. LI. Cadaver ejus in Tiberi inventum, capite truncatur, 312. LIII. Caput ejus primo in Urbem, inde in Africam delatum, 312. LIV. CIII. Tyrannide ejus preſſi, Conſtantini edicto ſublevantur, 314. LXXIII.
Maxima martyr in Africa ſub Valeriano, 262. XXXIV.
Maxima & Julia martyres Uliſſipone ſub Dioclet. 303. CXXXVIII.
Maximianus, ſive Maximus, Alexandr. Epiſcopus, 266. XII.
Maximianus Alutinenſis martyr in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Maximianus Galerius. *Vide*, Galerius.
Maximianus cognomento Valerius percuſſus a Deo reddit pacem Eccleſiæ, 311. XXXI. Ejus edictum pro Chriſtianis, 311. XXXII. Obitus ejuſdem 311. XXXV.
Maximianus Herculius collega Imperii a Diocletiano aſſumitur, 286. II.
Maximianus Herc. luſtrat exercitum, 297. VI. Legionem Thebanam Chriſtianam occidit, 297. XI.
Maximianus Herc. illicitum juramentum exigit a Chriſtianis militibus, 297. VII.
Maximianus Herc. quibus moribus compoſitus, 297. XXV. Qualis vultu, *ibid.*
Maximianus Herc. a Juliano Apoſtata ſuggillatur, *ibid.*
Maximianus Herc. conatur perdere omnes milites Chriſtianos, 297. XXVII.
Maximianus Herc. ædificat ſibi Thermas in Africa, 298. X. Et Diocletiano Romæ, *ibid.*
Maximianus Herculius damnat milites Chriſtianos ad opus Thermarum, *ibid.*
Maximianus Herc. cum Diocletiano deponit imperium, 304. V.
Maximianus Hercul. cum Maximiano Galerio ſæpe confunditur, 304. XXXIII.
Maximianus Herculius Imperio ſe abdicando Occidentalem perſecutionem quo pacto ſopiverit, 306. XXVII. Maxentio indignatur, 307. II. Diocletiano, ut iterum imperet, fruſtra perſuadere conatur, *ibid.* Inſtar Saul Conſtantinum dolo perſequitur, 307. IX. Cum Maxentio inimicitias ſimulat, 307. IV. Imperium reaſſumit, 307. V. Interitus ejus quando & ubi acciderit, 307. X. XIII. Ejus in Conſtantinum ingratitudo perſtringitur, 307. XII.
Maximinus cum Severo Cæſar a Galerio Maximiano Imp. creatur, 306. V.
Maximinus Jovius contra Chriſtianos quid ſtatuerit, 307. XIX. Crudelitatis ejus cauſa, 307. XXV. Licinium Cæſarem creat, 307. XXVI. Maxentio tyranno aſſimilatur, 307. XXVII. Mores ejus perditiſſimi, & ſcelera nefanda, *ibid.* Ejus dira in ſubditos æque ac Chriſtianos tyrannis, 307. XXVIII. & *ſeqq.* Effuſa ejuſdem libido notatur, 307. XXX. Ratione reſcripti de nece Petro Epiſcopo Alexandrino inferenda dati, tumultus Alexandriæ exortus, 310. VII. Perſecutionem in Catholicos excitatam qua de cauſa relexari mandet, 306. XLVI. Chriſtianos iterum perſequitur, 311. XLIV. XLVI. Ejuſdem in Chriſtianos reſcriptum, 311. L. Ejus de diis jactantia, 311. LI. Cito repreſſa, 311. LVI. Ejus tempore magnæ clades obortæ, *ibid.* Agentibus Conſtantino & Licinio, quamvis invitus, pro Chriſtianis ad Sabinum reſcribit, 313. VIII. & *ſeqq.* Cur apud Chriſtianos nullius fidei, 313. XII. Bello a Licinio ſuperatur, 314. II. Deorum ſacerdotes trucidat, 314. IV. Aliud pro Chriſtianis edictum promulgat, 314. V. Miſerandus ejus interitus, 314. VIII. Ejuſdem memoriæ ubique deletæ & abolitæ, 314. X. Filii ejuſdem morte mulctati, 314. XI. Conſtantino quandoque inſidias molitur, ſed fruſtra, 314. XIII.
Maximus acolythus legatur a Cypriano ad Confeſſores, 260. LII.
Maximus Alexandrinus Epiſcopus, ſive Maximianus, 266. XII.
Maximus Boſtrenſis Epiſcopus interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum, 266. IV.
Maximus Commentarienſis ſimulat ſe Chriſtianum, 259. XII. Corripitur a dæmone, *ibid.* Curatur a Chriſtianis, *ibid.* Credit in Chriſtum, & baptizatur a Stephano Papa, *ibid.* Romæ patitur ſub Valeriano, 259. XIII.
Maximus Conſul a dæmone correptus interiit, 259. XXIV.
Maximus cum ſociis ſub Maximino martyrio coronatur, 308. XXVII.
Maximus alter cum ſociis Hadrianopoli martyrii coronam aſſequitur, 311. XVII.
Maximus Diocletiani amicus, fit Chriſtianus, 294. XI. Erogat ſua in pauperes, 294. XII.
Maximus Dux millenarius Chriſtianus adſcriptus Thermarum operi, 298. XIV. Centum viginti milites convertit, *ibid.* Martyrio coronatus, 294. XV.
Maximus Epiſcopus Oſtienſis Concilio Romæ a Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.

Maximus presbyter martyr Romæ ſub Diocletiano, 301. CXI.
Maximus Oſtienſis Epiſcopus conſecrat Dionyſium Papam, 261. XI.
Maximus presbyter Alexandrinus, poſtea Epiſcopus ejuſdem Eccleſiæ, 260. XXIX.
Maximus Præſes in Cilicia perſequitur Chriſtianos, 290. XII.
Maximus ſchiſmaticus in Africa, 255. X.
Maxys tribunus homo ſceleſtus, in Ennatham virginem ſævit, 307. XXI.
Mazabanes Epiſcopus Jeroſolymitanus moritur, 266. XIII.
Melanius Epiſcopus Rothomagenſis creatus a Stephano Papa, 260. VI.
Melchiades Papa calumniam patitur a Donatiſtis, 302. XCVI. Res Eccleſiæ a Maxentio recuperat, 306. XXVI. A Conſtantino Palatio donatur, 312. LXXXI. Ei ab eodem judicium cauſæ Cæciliani defertur, 313. XXII. Ab eodem Hierarcha appellatur, 313. XXIII. Donatiſtas Eccleſiæ conciliare quantopere laborarit, 313. XXIX. A poſterioribus Donatiſtis calumniam paſſus, 313. XXXIX. Ab iiſdem traditionis inſimulatur, 314. XLI. Ejus cauſa cognita in collatione univerſa, 313. XLIV. Quando obierit, 313. XLVII. Cur Martyr ſit appellatus, *ibid.* Quamdiu ſederit, *ibid.* Ejuſdem decreta, & inter cetera de fermento, 313. XLVIII. Ordinationes ejus & ſepultura, 313. LVI.
Meletius Epiſcopus in Ponto magni nominis, 285. XV.
Meletius Epiſcopus Lycopolis, auctor ſchiſmatis in Ægypto, 306. XLIV. Perſecutionis tempore quid in carcere adverſus Petrum Epiſcopum Alexandrinum, 306. XLV. A dicto Petro ſegregatur, 306. XLVII. De eo vera hiſtoria, 306. XLVIII. Quæ autem falſa, 306. XLIX. 310. XVI. Idololatriæ & aliorum multorum criminum reus ab Epiſcopatu deponitur, 306. XLVIII. Præſto fuit Ario, 306. LI. Cauſa ejus cum Petra qualis, 306. LII. Etiam Chriſtianos eſt perſecutus, *ibid.* Scelera ejuſdem ex epiſtola Petri Alexandrini, 306. LIII. Arium hæreſiarcham detegit, eumque ad Alexandrum defert, 315. XIX.
Meletianorum & Traditorum par cauſa, 306. XLIX.
Meletianum ſchiſma quando & a quo conflatum, 306. LI.
Meletinenſes Martyres ſub Diocletiano, 302. XXXII.
Memoria, locus ubi Acta publica aſſervantur, 303. L.
Memoriæ Portuenſes, 270. XV.
Memoriæ Martyrum, loca ubi paſſi ſunt, ſpectant ad Eccleſias, 318. XXXV.
Menalus Epiſcopus in Africa quid in Cæcilianum, 306. XXIX.
Menelaus Epiſcopus in Africa Traditor, 303. CXXVIII.
Mennas miſſus ad compeſcendos tumultuantes Alexandrinos, 307. XXXV.
Mennas martyr in Ægypto ſub Maximino, 307. XXXIV. Ejus Præfectura & miracula, 307. XXXIV. *& ſeqq.*
Menodora cum ſociis ſub Frontone Præſide martyrio affectas, 311. XVIII.
Menſtruatæ mulieres ſuperſtitioſe excluſæ ab eccleſia, 266. XI.
Menſurii Epiſcopi Carthag. ſucceſſor Cæcilianus, 306. XXVIII.
Menſurius Epiſcopus Carthaginenſis, 261. XLV. In locum Luciani ſuffectus, 303. LXXIII.
Menſurius Carthag. Epiſcopus non recipiebat inter martyres obtrudentes ſe martyrio, 302. CXXVI. Quos præterea rejecerit, 303. LXXVI.
Menſurius Carth. Epiſcop. calumniam patitur a Donatiſtis ex depravatis Actis martyrum, 303. LVIII.
Menſurius Carthag. Epiſcopus ſupponit comburenda ſcripta hæreticorum, 303. LXXII. Ab eo res geſtæ, 303. LXXIII.
Menſurius quando diem obiit, 303. LXXVIII.
Mercatores Africani emunt Tarſi corpora martyrum, 305. XI.
Merocles Epiſcopus Mediolanenſis Concilio Romæ a Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Meſopotamia illuſtrata martyribus, 304. LXXV. Perſecutione vexata, 311. XXVIII.
Metallum Sigenſe, ad quod damnati Fideles, ubi, 260. XLII.
Metaphraſtes de Actis Silveſtri erroris arguitur, 315. XV.
Methodius Epiſcopus Tyri, 302. LXII.
Metrodora cum ſociis ſub Frontone Præſide martyrio coronata, 311. XVIII.
Metrophanes Byſantii Epiſcopus Probo ſucceſſit, 314. XCIV.
Michael Thomaſius Lactantii reſtitutor corrigitur, 315. XXI.
Migdonius martyr Nicomediæ ſub Diocletiano, 301. XXXVII.
Miles Chriſtianus virginem ad Lupanar damnatam liberat, 309. XXIX.
Militare non licere Chriſtiano affirmabant Manichæi, 277. XXXVIII.
Militare juramentum præſtari ſolitum a Chriſtianis quale, 297. VII.
Militares miſſiones quot & quales, 290. IV.
Militares leges latæ ab Aureliano, 271. II.
Militaria ſigna & arma Crucis ſigno notata, 312. XXIX.
Militaris miſſio honeſta poſt emerita quindena ſtipendia, 312. CVII.
Milites martyres Romæ ſub Claudio, 269. V. VI. 270. VI. *& ſeqq.*
Milites martyres Romæ ſub Aureliano, 277. IV.
Milites martyres in Portu Romano ſub Aureliano, *ibid.*
Milites legionis Thebanæ martyres ſub Maximiano in Gallia, 297. I.
Milites martyres cum Gereone, 297. XX.
Milites Africani paſſi in Gallia ſub Maximiano, 297. XXIII. Alii quoque milites Chriſtiani ab eodem ubique exagitati, 297. XXIV. *& ſeqq.*
Milites Chriſtiani damnati ad opus Thermarum, 298. XI.
Milites decem mille cum Zenone necati Romæ ad Aquas Salvias ſub Diocletiano, 298. XVII.
Milites centum viginti martyres Romæ ſub Diocletiano, 298. XIV. *& ſeqq.*
Milites triginta martyres ſub eodem, 303. CXV.
Milites damnari ad opus & metalla non licere, 298. XI.
Milites Chriſtiani habiti loco transfugarum a Gentilibus, eorumdemque pœna puniti, 298. XI.
Milites vetiti ſubjici quæſtionibus, 290. XIX. Nec affici vilioribus pœnis jure poterant, 290. XX.
Milites projicientes arma, gravi pœna affecti, 298. VIII. Itidem milites deſertores, 298. IV. Fugitivi non gaudent privilegiis militum, 298. XI.
Milites deligunt Imperatorem Conſtantinum, 306. VIII.
Milites Chriſtiani ignominioſa miſſione mulctati, 308. X. Alii ſub Procopio duce martyrio affecti, 308. XX. Alii lapſi a Luciano reſtituti coronam martyrii ſunt conſecuti, 311. IV. Alii millecentumquatuor in Armenia paſſi, 311. XX.
Milites Chriſtiani a Licinio dire vexati, 316. XXXIV.
Milites Sebaſte quadraginta martyrio ſub Licinio coronati, 316. XXXIX. Eorum nomina, *ibid.*

Milites Chriſtiani ſub Licinio contra Conſtantinum militare nefas putarunt, 316. XLVII.
Militibus Chriſtianis refertæ legiones, 297. IX. XXVII.
Millenariorum error diu toleratus, 264. VI.
Miltiades Papa. *Vide*, Melchiades.
Milvius pons celebrior clade Maxentii, & victoria Conſtantini, 312. LII.
Mimi vehementiſſimi in actionibus, 303. CXVIII.
Mimi duo illudentes myſteriis Chriſtianorum ſubito fiunt Chriſtiani & martyres, 303. CXVIII.
Minervina prima uxor Conſtantini, 307. VI. Mater Criſpi, *ibid.* Nequaquam Conſtantini concubina, *ibid.*
Miracula Romæ ſub Caio Papa, 286. X. XI.
Miracula falſa a Gentilibus contra Chriſtianam religionem procurata, 311. XLV. Eadem detecta, 314. XI.
Miracula plura oſtenſa Conſtantino, 314. XIII.
Miraculum de libris incendio traditis, 303. XXXVIII.
Miraculum perenne de Sanguine S. Januarii, 305. VI.
Miraculum de fonte ſcaturiente in martyrio S. Julittæ, 304. LXIX.
Miſdates Rex Perſarum Narſeti ſucceſſit, 309. VI. Quamdiu regnaverit, *ibid.*
Miſſa idem quod Collecta, ſive dominicum, 303. XXXIX.
Miſſæ agi ſolitæ perſecutionis tempore in domibus privatis, 303. XXXVI.
Miſſæ nec perſecutionis tempore a Fidelibus prætermiſſæ, *ibid.*
Miſſæ a Pontifice Romano interdum agebantur in cryptis, 255. XLVII.
Miſſio militaris honeſta quoto anno dari ſolita, 200. IV.
Miſſio ignominioſa olim in militia quæ, 308. X.
Miſſio honeſta in militia poſt emerita quindena ſtipendia, 312. CVII.
Miſſiones militares multiplices, *ibid.*
Mneſteus Aurelianum prodidit, 278. II.
Modeſtus martyr cum Vito & Creſcentia, 303. CXX.
Modeſtus martyr cum Florentia in Gallia tempore Diocletiani, 303. CXXXII.
Monachi nomen execrantes hæretici omnium peſſimi, *ibid.*
Monachi decem mille in una civitate, 316. XXX.
Monaſteria antiquitus in Eccleſia. *Vide*, Aſceteria.
Monaſteria plurima Oxyrinchi intra ipſam civitatem, 310. XXX.
Montanus martyr in Africa ſub Valeriano, 262. V. Viſio illi oſtenſa divinitus, 262. XIV. Ejus conſtantia in ſubeundo martyrio, & ejuſdem admonitio, 262. XVIII. XIX. Idem prænuntiator martyrii Flaviani, cui faſciam reliquit, 262. XX.
Mores animi cognoſci ex habitudine corporis, 286. XVIII.
Mortalitas ingens ſub Maximino, 312. IV.
Mortem ſibi diverſæ fœminæ Chriſtianæ divino impulſu conſcivere, 309. XII. & *ſeqq.*
Mortis diverſa genera excogitata contra Chriſtianos. *Vide*, Cruciamentorum genera.
Mortuos lugendos non eſſe, ſæpe admonet Cyprianus, 256. XVII.
Mortuus revocatus ad vitam ob teſtimonium veræ fidei, 288. V.
Muguas, locus in Numidia, 262. XXXVI.
Mulieres Chriſtianæ quæ conſciverunt ſibi mortem, ne illuderentur, 309. XII. & *ſeqq.*
Mulierum Chriſtianarum Conſtantia, 307. XVII.
Munatius Felix, perſecutor in Africa, inquirit de libris Chriſtianorum, 303. VII.
Mundi finem inſtare, ſæpe creditum, 263. XXII.
Munera Gallieni Imp. ad Claudium ducem exercitus in Dacia, 268. II.
Muſcarum occaſione homo levis factus eſt Manichæus, 277. XLV.
Muſcianus judex Romæ ſub Claudio damnat Chriſtianos, 270. VII.
Muſonius Syriæ Præſes ſub Diocletiano, 299. II.
Muſtiola nobilis matrona martyr in Etruria ſub Aureliano, 277. V.
Mutius Byzantii martyrio affectus, 311. XIX.
Mygdonius martyr Nicomediæ ſub Diocletiano, 301. XXXVII. & *ſeqq.*
Myſteria execranda Manichæorum. *Vide*, Manichæi.

N

NAbor martyr cum Felice Mediolani ſub Diocletiano, 303. CXXII.
Nabor martyr cum Nazario Romæ ſub Diocletiano, 303. CXV.
Narciſſus Epiſcopus Gerundenſis convertit Afram meretricem, 303. CXXXVIII. Martyrium ſubiit, *ibid.*
Narciſſus Epiſcopus Neroniadis Concilio Ancyrano interfuit, 314. LXXVIII.
Narciſſus martyr cum ſociis in Ponto ſub Licinio, 316. XLVII.
Narſes ſive Narſæus Rex Perſarum victus a Diocletiano, 301. I.
Narſes Rex Perſarum Vararani in Regno ſucceſſit, 309. XI.
Naſſutius Donatiſta una cum collegis profectus ad Conſtantinum, quid ab eo petierit, 313. XXII. 314. LXX.
Natali Domini occiſi martyres Nicomedienſes, 301. XLI.
Navalis martyr cum Agricola Ravennæ ſub Diocletiano, 303. CXXII.
Naves Manetis phantaſticæ, 277. XXXIV.
Nazarius cum Nabore martyr Romæ ſub Diocletiano 303. CXV.
Neanias idem Procopius dictus, 308. XIX.
Neocæſarienſe Concilium quando celebratum, 314. LXXX. CX. Quinam ei Epiſcopi interfuerint, 314. XC. Ejuſdem canones, 314. XCI.
Nemeſianus Epiſcopus damnatus ad metalla, 260. XLIII.
Nemeſius Tribunus martyr Romæ cum ſuis ſub Valeriano, 259. XXIV.
Neon martyr cum ſociis in Pamphilia ſub Diocletiano 305. XVII.
Neon martyr Romæ ſub Valeriano, 259. XI.
Neon, Claudius, & Aſterius martyres in Lycia ſub Diocletiano, 285. IV.
Neon martyr ſub Maximino, 308. XXVII.
Nepos Epiſcopus Ægypti, defenſor Millenariorum ſententiæ, 264. I. Scriptor ſacrorum hymnorum, 264. II. Ejus liber apocryphus, 264. VII.
Nepotiana crypta, in qua Stephanus Papa perſecutionis tempore colligebat Fideles, 259. XXI.
Nerei & Archillei corpora inventa, 270. IX.
Neſtorius hæreſis accuſatus, 265. V.
Nicander martyr cum Marciano Venafri ſub Diocletiano, 303. CXX.
Nicander cum ſociis Meletinæ in Armenia ſub Lyſia Præſide martyrio affectus, 311. XXI.
Nicander & Nicanor in Ægypto ſub Maximino martyrii lauream adipiſcuntur, 310. XXIII.
Nicephori Calliſti error de Cypriani lapſu, 258. XVIII.
Nicephorus martyr in Ægypto ſub Numeriano, 284. X.
Nicephorus martyr Antiochiæ ſub Valeriano, 260. XXXII.

Nicephorus de patria & genere Helenæ Auguſtæ erroris arguitur, 306. XII. Item de origine Epiſcopatus Byſantii, 314. XCVI. Nec non de Actis Silveſtri, 315. XV. Similiter de quadraginta Monialibus Hadrianopoli martyrio affectis, 316. XII.
Nicolai Fabri Index rerum antiquarum memorabilium, 313. XXXIV.
Nicolaus Epiſcopus Myræ confeſſor ſub Licinio, 316. XXXVI. Reddita Eccleſiæ pace Myram revertitur miraculis clarus, 318. XXXVIII. Idola ibidem deſtruit, 318. XXXIX.
Nicomas Epiſcopus Iconii, 266. III. Interfuit Synodo Antiochenæ contra Paulum Samoſatenum, *ibid.*
Nicomedia ſedes Imp. facta carnificina Martyrum, 311. XVII.
Nicomedienſes martyres, & eorum Acta, 293. I. *& ſeqq.*
Nicomedienſes martyres in Eccleſia combuſti, 301. XLI. *& ſeqq.* Alii rurſum poſtea, 302. XXVII.
Nicomedienſis Regia conflagravit, 302. XXX.
Nicoſtratus martyr Romæ cum ſociis ſub Dioclet. 303. CXV.
Nicoſtratus Primiſcrinius credit in Chriſtum, 284. XIII.
Nicoſtratus cum ſociis militibus in Palæſtina ſub Maximino martyrio coronatur, 308. XX.
Nilus martyr cum Peleo in Ægypto, 309 XIX.
Noctuæ præveniunt cladem Maxentii, 312. XLVI.
Noetus magiſter Sabellii, 260. LXV.
Noetus dicebat ſe eſſe Moyſem, 260. LXV.
Nomina ſua olim cur mutaverint Chriſtiani, 308. IV.
Nomina Epiſcoporum qui Concilio Romano ſub Melchiade interfuerunt, 313. XXV.
Nominatio a qua Clerici eſſent immunes quæ, 313. XLVI.
Nominis mutatio in Baptiſmo fieri ſolita, 259. X.
Nominis mutatio apud Chriſtianos permiſſa lege civili, 250. III.
Nonnus Epiſcopus Beroenſis, 301. IV.
Notaria ſive notoria, 262. XXV.
Novantium blandiloquentia, 177. XXIII.
Novatiani ſcripta, 261. LI.
Novatiani negabant claves Eccleſiæ, 254. CVII.
Novatiani Synodi Romanæ auctoritate excommunicati, 255. I
Novatiani infeſtant Gallias, 258. VIII.
Novatiani loco pœnitentiæ quam negabant, ſecundo baptizabant, 258. XXII.
Novatianorum rebaptizantium occaſione exorta iterum quæſtio de Baptiſmo hæreticorum, 258. XI. *& ſeqq.*
Novatianorum rebaptizantium conſilium, 258. XXI.
Novatianus à ſuis falſo prædicatus martyr, 261. L.
Novatianus ſcripſit commentarium de Trinitate, qui falſo tribuitur Tertulliano, vel etiam Cypriano, 272. XV.
Numerianus Cæſar dictus, 283. VII.
Numerianus creatur Imperator poſt patris obitum, 284. I.
Numerianus occiſus ab Apro, *ibid.*
Numerianus perſecutus ne ſit Eccleſiam, 284. V. VI.
Numidæ martyres ſub Valeriano, 262. XXXIV. XXXV.
Numidiam incurſant barbari, & captivos ducunt Chriſtianos, 254. CVIII.
Numiſma Conſtantini cum Marte, 307. XV. Ejuſdem varia cum Labaro Chriſti nomen & Crucem exhibentia, 312. XXVI. *& ſeqq.* Aliud ejuſdem cum Chriſti nomine & Cruce in galea, 312. XXXI. Joviani Imp. cum Labaro Chriſti nomine & cruce inſignito, 312. XXVII. Majoriani Auguſti cum Chriſti nomine in ſcuto, 312. XXXI. Maxentii generi Maximiani, 306. XXIII. Valentis cum Labaro, Crucem puram exhibente, 312. XXVII.
Nundinarius exceptor Actorum Cirtenſium, 300. III. VII.
Nundinarius obtulit libellum de traditione facta à Silvano Epiſcopo Cirtenſi, 300. III. VIII.
Nundinarius accuſator Silvani Cirtenſis Epiſcopi, 306. XXXVII.
Nuptiæ Licinii cum Conſtantia, 313. II.
Nymphæ Catabaſſi ubi, 170. VIII.
Nymphæ ubi Petrus baptizavit, 303. CXI.
Nymphodora martyr ſub Maximino, 311. XVIII.

O

Obeliſcus Vaticanus index loci parati triumphi Conſtantini, a Sixto V. cruce auctus, 312. LX.
Oblatio pro defunctis. *Vide*, Defuncti, Sacrificium.
Oblatio fermentata quid myſtice ſignificet, 313. L.
Oblationes ad Eccleſiam fieri ſolitæ, 313. LI.
Occæcari peccatores a Deo quo modo dicantur, 277. XV.
Occidua libra quæ, 302. XCI.
Occiſi occaſione fugientium Chriſtianorum, non adſcribendi culpæ eorum, 305. XXXVI.
Oceanus martyr in Lycia cum ſociis Taurini ſub Dioclet. 305. XVII.
Oceanus martyr ſub Maximino, 308. XXVII.
Octavianus comes Hiſpaniarum quale a Conſtantino reſcriptum acceperit, 317. XV.
Octodorus, locus martyrii militum legionis Thebanæ, 207. VI.
Odenati conjux Zenobia, 265. II.
Odenato vincente triumphat Gallienus, 265. I.
Odenatus obtinet Imperium Orientis, *ibid.*
Odenatus vincit Perſas, *ibid.*
Officii Stator, ſeu Strator qui, 261. XXVI.
Officium Palatinum, ſeu Curiale, 261. XXVI.
Olybriorum familia reddita Chriſtiana, 312. LXXVIII.
Olympius Tribunus fit Chriſtianus & frangit idola, 259. XXVII. Baptizatur cum aliis a Stephano Papa, 259. XXVIII. Martyr Romæ cum uxore & filio ſub Valeriano, eorumque Acta, 259. XXX.
Olympius Epiſcopus in Africam poſt Romanum Concilium pro pace Eccleſiæ Africanæ legatus, 313. XXXV.
Olympiades martyr in Umbria ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Optati Milevitani commentarius a Donatiſtis decurtatus, 314. LII.
Optatus mart. cum ſociis Cæſarauguſtæ ſub Dioclet. 303. CXXXVI.
Oracula conficta ab aruſpicibus, 278. VI.
Oracula prænuntia venturæ perſecutionis, 255. XLIII.
Oraculum de probitate Chriſtianorum, 302. VIII.
Oraculum de reſtitutione & augumento Romani Imperii mendax, 279. V.
Oraculum de clade Romani Imperii a martyribus pronunciatum, 273. XVIII.
Oraculum de Urbis annis ex Varrone Cenſorinus recenſet, 279. VI.
Oraculum a Gentilibus de exterminio Chriſtianiſmi confictum, 313. XVII. Aliud Apollinis de Licinii victoria fraudulentum, 317. IV.
Orare pro nobis Sanctos in cælis, ex Cypriani doctrina, 255. LIV.
Orare ſolitos Chriſtianos apud reliquias martyrum, 295. IX. *Vide*, Martyrum cultus.
Ordinandi presbyteri ætas ex decreto Concilii Neocæſarienſis quæ, 314. XCII.

Ordinatio Cæciliani tumultuoſa , 306. XXVIII.
Ordinationi Primatum non digniores ſed propinquiores Epiſcopi intereſſe debent , 306. XXXI.
Ordinis & dignitatis jacturam patiantur lapſi , 258. I.
Ordinum Eccleſiaſticorum legitimus aſcenſus , 296. II.
Orentius miles cum ſociis ſub Maximino Imperatore Satali in Armenia martyrio coronatur , 311. XXI. *item* ,
Oreſtes cum Sociis ſub eodem Maximino Sebaſte , 311. XX. Ejus reliquiæ a S. Blaſio Epiſcopo curatæ, *ibid.* 316. XLV.
Oreſtes martyr in Cappadocia ſub Diocletiano, 304. LXXII.
Orientalis Eccleſia a perſecutione quomodo liberata , 311. XXIX. Pace reddita floret , 311. XXXIX. In eadem diſciplina Eccleſiaſtica reſtituitur , *ibid.* Iterum per Maximinum exagitatur , 316. XLV. Dicta perſecutione proſtrata a Conſtantino erigitur , 318. XXI. Arii cauſa in eadem diſcordiæ & contentiones exortæ, 318. LXVIII.
Orientis & Occidentis ratio in edictis Conſtantini , 318. XXXVI.
Origenis defenſionem qui ſcripſerunt , 256. XXXVIII.
Origenes oratione laudatus a Gregorio Thaumat. 266. XXIII.
Origenis præconia mirifice extolluntur , 256. XLIII.
Origenes vivens mortuuſque damnatus , 256. XL.
Origenes excommunicatus ab Anaſtaſio Papa , 256. XL.
Origenes ubi bene, nemo melius , ubi male nemo pejus, 256. XLV. XLVI.
Origenis librorum occaſione multa funera in Eccleſia, 256. XLVI.
Origenis lapſus magna tentatio in Eccleſia , 255. XLII.
Origenis defenſiones temere recens a multis ſunt ſcriptæ , 256. XL.
Origenis librorum lectio numquam vetita penitus , 265. XLI.
Origenis Apologia a Pamphilo an vere ſcripta fuerit , 256. XXXVIII.
Origenis Apologia ab Euſebio potius elucubrata , 256. XL.
Origenis Apologia ſcripta a Ruffino . *Vide*, Ruffinus .
Origenes duo ne fuerint, an unus tantum, 256. XLVII.
Origenis obitus & ætas, 256. XXXVIII.
Origeniſtæ Turpes dicti qui fuerint , 256. XLVII.
Origeniſtæ ſimpliciter, qui , *ibid.*
Ornatus corporis arguitur in viro Chriſtiano , 286. XVII.
Orontius cum ſociis martyr Ebreduni in Gallia, 303. CXXVIII.
Oſculari ſoliti fideles pedes Romani Pontificis , 294. VIII. XII. Etiam presbyterorum , 294. X.
Oſculo pacis ſuos Baſileus martyrium obiturus ſalutat, 316. XXV.
Oſculum ſolitum impertiri cognatis etiam feminis, 294. VII.
Oſculum myſticum poſt preces, 294. X.
Oſius Epiſcopus Cordubenſis, egregius confeſſor in perſecutione Diocletiani , 303. CXLII. 305. XL.
Oſius Epiſcopus Cordubenſis interfuit Concilio Eliberino , 305. XL.
Oſius Epiſcopus Cordubenſis Conſtantino jugiter inhæſit , 312. XCI. Quod in Arelatenſi Concilio Cæciliani patrocinium ſuſceperit , a Parmeniano calumniis proſcinditur , 314. LV. Eumdem Catholicis Africanis faventem Donatiſtæ odio proſequuntur , 316. LXIX. Quid ad eum Conſtantinus de manumiſſione reſcripſerit , 316. LXIV. Silveſtri Papæ ad Conſtantinum, & ad Alexandrum Epiſcopum Alexandrinum Legatus , 318. LXXXIX. XC.
Oſtienſe forum ab Aureliano conſtructum , 275. XII.
Oſtienſis Epiſcopus conſecrat Romanum Pontificem, 251. XI.
Oxyrinchus civitas Thebarum Chriſtianæ pietatis & charitatis cultrix , 316. XXX.

P

Pachomius quonam pacto fidem Chriſtianam ſit aſſecutus, 316. XXVII. Tyro militiæ ſub Licinio adſcribitur , *ibid.* Solitudinem petit, 318. CI.
Pachomius martyr Alexandriæ ſub Maximino, 310. XXIII.
Palatium donatum a Conſtantino Romano Pontifici, 312. LXXX.
Palatium quid proprie ſignificat , 312. LXXXI. Romæ non unum ſed plura , 312. LXXXI.
Palatium Lateranenſe Pontifici Romano a Conſtantino donatum, 312. LXXXV.
Palæmon inſignis anachoreta in Ægypto quando floruerit, 318. CI.
Palæſtini martyres ſub Aureliano , 275. XI. Sub Diocletiano , 302. LXXXV. 303. LXXXV.
Palatias martyr Anconæ ſub Diocletiano , 303. CXXII.
Palatium & Capitolium , nomina propria, facta communia , 305. XLVII.
Palliolum breve indumentum Epiſcopi , 261. XLII.
Pallium humeros ſolum tegens , indumentum philoſophicum , 308. VIII.
Palmaria inſula illuſtrata exilio martyrum , 303. CXLV.
Palmyrana Eccleſia perſecutione ſub Lyſimacho Præſide vexata, 311. XXVIII.
Palmyreni populi , 214. I.
Pammachius hoſpitalem domum ædificat in Portu Romano , 270. XV.
Pamphili martyris primum certamen , 306. III.
Pamphilus martyr an ſcripſerit Apologiam pro Origene , 256. XXXVIII.
Pamphilus presbyter Cæſarienſis cum ſociis pro Chriſti fide martyrii certamen aggreditur , 308. II. Virtutes ejus & recte facta breviter recenſita , *ibid.* Rurſus ad certamen revocatur, 308. VII. Ejuſdem lucubrationes , 308. XV. Ejus nomine Apologia pro Origene ſcripta , 308. XV. Nomen ejus ſibi Euſebius Cæſarienſis aſſumpſit, 308. XV. Ab Agapio Epiſcopo Cæſarienſi presbyter ordinatus , 308. XVI.
Pamphilia illuſtrata martyribus , 305. XVII.
Pancharius civis Romanus Nicomediæ, cum ſociis martyrio affectus, 311. XVII.
Pancratius martyr Romæ ſub Diocletiano , 303. CXVII.
Pancratius presbyter Sabellianus proditor Luciani , 311. IV.
Paneade in Phœnicia purgata ab illuſione dæmonum , 262. LXXXII.
Panem manducaturi Manichæi, creatorem & creaturam execrabantur, 277. XVIII.
Pannoniam depopulantur Sarmatæ, 263. XXI.
Pantaleon medicus cum ſociis Nicomediæ martyrii coronam aſſequitur , 311. XVII.
Panuinus interdum divinat, 312. CI. De origine indictionis erroris arguitur , 312. CIV.
Papæ ſumma auctoritas . *Vide* , Pontifex Romanus.
Paphnutius martyr in Ægypto ſub Maximino, 310. XXIII.
Paphnutius alter ſub eodem Maximino excæcatus , *ibid.* In Thebaide vitam anachoreticam duxit , 318. CI.
Papias martyr in Ægypto ſub Numeriano , 284. X.
Papias & Maurus martyres Romæ ſub Diocletia-

tiano, 305. CXI. Eorumdem corpora quando inventa, 270. X. Et quo tranſlata, 270. XI.
Paracletum ſe eſſe Manes aiebat, 277. XI. XVII. XXVI.
Parochiarum diviſio iterum facta ex qua cauſa, 270. XVII.
Parthenius diaconus Baſilæum Epiſcopum vinculis adſtrictum & ad Regem Licinium miſſum ſequitur, 316. XX.
Parthi incurſant Syriam, 263. XXI.
Paſchatis celebrandi una regula omnibus ex Concilio Arelatenſi præſcripta, 314. LVIII.
Paſſionis Chriſti die omnes eccleſiæ edicto Dioclet. ubique proſtratæ, 302. XXIII.
Paſtor Nicomediæ cum ſociis martyrii coronam aſſequitur, 311. XVII.
Paſtor presbyter Romanus ſub Claudio, 270. V.
Paſtor presbyter, cum Mario & uxore ejus, ſepelivit corpus Quirini martyris, *ibid.*
Paſtor & Juſtus pueri martyres in Hiſpania, 303. CXL.
Pater quomodo major Filio, 318. LXXXII.
Paternus Proconſul in Africa perſecutor Fidelium, 260. XXXVI. Mittit S. Cyprianum in exilium, 260. XXXIII.
Patriarcha Hagiomachorum Manes, 277. XXX.
Patroclus martyr in Gallia ſub Aureliano, 277. VI. Ejus martyrium & ſepultura, 278. III.
Patroni regionum in Urbe magiſtratus ſic dicti, 286. XII.
Patropaſſiani hæretici quando innotuere, 260. LXIII. Eorum hæreſis, *ibid.*
Paulæ & Euſtochii e Portu Romano ſolventium memoria, 270. XVI.
Paulina martyr Romæ cum ſuis ſub Valeriano, 259. XV.
Paulina martyr cum Candida & Arthemio ſub Diocletiano, 302. CVII.
Paulinorum familia quando ad Chriſtum converſa, 312. LXXVIII.
Paulinus Epiſcopus Nolanus ad Auguſtinum eulogias mittit, 313. LVI.
Paulinus Epiſcopus Tyri erigit templum & Deo dicat, 314. XVIII. Fautor Arii, 318. L. Ut ſe pro Ario ſtare ſcriptis prodat, ab Euſebio Nicomedienſi impellitur, 318. LI.
Paulus confeſſor cum Dionyſio Alexandrino, 260. XXVII.
Paulus Epiſcopus Cirtenſis in Numidia Traditor, 303. VI.
Paulus Epiſcopus Neocæſareæ Euphrataſiæ confeſſor inſignis ſub Licinio quæ paſſus fuerit, 316. XIII.
Paulus martyr in Africa cum Succeſſo, 262. XXVII.
Paulus Gazæ in Palæſtina martyrio affectus, 307. XVIII. Ante martyrium pro omnibus precatur, *ibid.*
Paulus martyr cum Juliana in Palæſtina ſub Aureliano, 275. XI.
Paulus martyr cum Reveriano Auguſtoduni ſub Aureliano, 273. X.
Paulus Pamphili collega, confeſſione & martyrio clarus, 308. III.
Paulus Samoſatenus, magiſter Zenobiæ Reginæ, 275. II.
Paulus Samoſatenus Epiſc. Antiochiæ hæreſiarcha, 262. LXX.
Paulus Samoſatenus quo tempore vixit, & quas hæreſes propalavit, 265. IV.
Paulus Samoſatenus in priori Concilio Antiocheno ſimulat reſipiſcentiam, 266. IX.
Paulus Samoſatenus ſe juramento purgat, 266. IX. Favet illi Zenobia Regina, *ibid.*
Paulus Samoſatenus damnatur in Concilio Antiocheno poſteriori, 272. I.
Paulus Samoſatenus obſcœniſſimus: ſcelera ejus immania ſingula narrantur, 272. V. & ſeqq.
Paulus Samoſatenus damnatus ab Epiſcopis, expellitur ab Aureliano Imp. 272. XVIII.
Paulus Samoſatenus Sabellianus ex parte, 265. IV.
Paulus Samoſatenus Sacramentum Euchariſtiæ quo modo prædicaret, 265. V.
Paulus Samoſatenus Cantum Eccleſiaſticum abrogare niſus, 272. VII.
Pauperes execrabantur Manichæi, vetantes illis dari eleemoſynam, 277. XXIX.
Pauperes a Conſtantino magnopere ſublevati, 315. V.
Paupertas in Eccleſia longe diſpar ab affectata paupertate hæreticorum, 260. LXX.
Pauperum captivorum redemptio. *Vide*, Cyprianus.
Pauſis martyr in Palæſtina ſub Dioclet. 303. LXXXVI.
Pax dari ſolita a martyribus & confeſſoribus, 262. XVII. XXIX. Ipſos eam viciſſim accipere a Catholicis, 262. XXIX.
Pax Eccleſiæ Orientali quando reddita, 311. XXIX. Rurſum turbata, 311. XLIV.
Pax plena Eccleſiis per Conſtantinum etiam in Oriente reſtituta, 312. IV. 314. XIII.
Pax inter Conſtantinum & Licinium inita, 317. XIV. Rurſum iterata, 318. IV.
Pacis hoſtes hæretici atque ſchiſmatici, 313. XXX.
Pacem impartire ſuis ante martyrium, Martyribus peculiare, 316. XXV.
Peccantibus indulgentia præſtanda, ſed magna circumſpectione, 255. XXXIX.
Peccantibus vere pœnitentibus indulget Eccleſia, *ibid.*
Peccantium occæcatio quo modo a Deo fieri dicatur, 275. XV.
Peccatorum remiſſio in Eccleſia non ſine ſatisfactione. *Vide*, Satisfactio.
Peccatorum diverſorum pœnitentiæ diverſæ, 263. XXIII. *Vide*, Canones pænitentiales.
Pedes Pontificis, & aliorum Sacerdotum pœnitentes Fideles oſculabantur, 294. VIII. *Vide*, Oſculari.
Pedibulum quid, 261. LXI.
Pedibus Pontificis ſe ſternebant Fideles, 294. VIII. XII.
Pelagia Antiochena Luciani presbyteri Antiocheni diſcipula, 309. XII. 311. XIV. Ejuſdem virginis & martyris, ne caſtitatis jacturam patiatur dignum facinus, 309. XIII. Ejuſdem mater & ſorores quomodo pudicitiæ ſuæ conſuluerint, 309. XIV.
Pelagius martyr Conſtantiæ in Gallia ſub Numeriano, 284. IX.
Peleus & Nilus Ægyptiorum Epiſcopi martyrio affecti, 309. XIX.
Peluſius martyr Alutinenſis in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Pentapolitani Epiſcopi in Ægypto contra Dionyſium Epiſcopum Alexandrinum inſurgunt, 263. XXXII.
Pepuzeni nominati ſunt Montaniſtæ, 260. XVI.
Pepuzenorum baptiſmus cur minus ſuſſiſtat, *ibid.*
Peregrina judicia quando adeunda in cauſis Eccleſiaſticis, 255. XXI.
Perſas bello vexat Diocletianus, 303. III.
Perſarum Regis filius Manetis culpa moritur, 277. XII.
Perſarum Reges, Sapores Senior ſub Decio, Narſes ſub Diocletiano, poſtea Hormiſda, cui ſucceſſit Sapores Junior tempore Conſtantini, 301. I.
Perſarum Regum ſucceſſio, 309. VI.
Perſecutio ſub Aureliano. 273. II. & ſeqq.
Perſecutio ſub Claudio, 270. I. Quid in milites Chriſtianos, *ibid.* Ejus edictum in Chriſtianos, *ibid.* *Vide*, Claudius.

Perſecutio ſub Diocletiano & Maximiano cœpta ab exordio ipſorum Imperii, 275. IV. & *ſeqq.* 301. XVIII. 302. VI. X. Denuo concitata, 302. I. In milites graſſata, 297. XXVI. & *ſeqq.* Ejus apparatus, 301. XII. Quo anno indicta, 301. XVI. XVII. In Circo Romæ primum acclamata, 301. XVIII. Decreta Romæ ex Senatus conſulto, 301. XIX. Creditum a Gentilibus Chriſtianam religionem penitus eſſe deletam, 304. IX. Ejus acerbitatis teſtes columnæ inciſæ litteris, 304. IX. Alia teſtimonia, 302. XXII. & *ſeqq.* Eadem perſecutio in Occidente duobus tantum annis duravit ab ultimis promulgatis edictis, 304. XXI. In Oriente decem, 306. XVIII.
Perſecutio ſub Galerio Maximiano in Oriente dire ſævit, 304. XXXIII. *Vide*, Galerius.
Perſecutio ſub Gallo & Voluſiano, 256. VI. Eadem una cum peſte ſævit, 255. XL. Quando cœpta eſt, 255. XLI. Oraculis antea prænuntiata, 255. XLIII. Sæpius nomine Decii recenſita, 255. XLIV.
Perſecutio ſub Maximiano. *Vide*, Perſecutio ſub Dioclet.
Perſecutio ſub Valeriano quando cœpta, 257. III. 259. VI. Quantum duravit, 259. VI. Africanam Eccleſiam invaſit, 260. XLII. Iterum recruduit, 261. I. & *ſeqq.* 262. IV. Sævit potiſſimum in miniſtros Eccleſiæ, 262. XXXII.
Perſecutio pro Præſidum moribus gravis vel remiſſa eſſe ſolebat, 308. XIV. Diocletiani, ejuſdemque annus ſextus, 307. XVI. Ejuſdem annus ſeptimus, 308. I. Ejuſdem annus octavus, 300. XVIII. Ejuſdem anni nonus, & decimus, 300. XXII. Eadem quibus incrementis aucta & remiſſa, 311. I. II. Ejuſdem finis, 311. LVII. Liciniana qualis, 317. XXXI. & *ſeqq.* Immanitas ejus deſcripta, 316. XXXVIII. LIV. Quos invaſerit, & quos reliquerit, 316. LIII. Severo Hiſtorico cur levior viſa, *ibid.* Cur a Maxentio remiſſa, 306. XXV. Sub Maximino leviſſima, 307. XIX. Per Maximinum Jovium reſtaurata, 311. XLIV.
Perſecutiones cum Maximino extinctæ, 314. XIII. XV.
Perſecutionis ſigno dignoſci Catholicos ab hæreticis, 255. LII. & *ſeqq.*
Perſecutionis tempore jubentur Fideles vacare orationi atque jejuniis, 255. LIV.
Perſecutionis tempore Epiſcopi extorres incogniti Romam ſe conferebant, 255. XXIV.
Perſecutionis tempore Fideles non permittebant ſacras ſynaxes & Sacrificium Miſſæ, 303. XXXII.
Perſecutionis tempore etiam agi conſueviſſe Concilia. *Vide*, Concilia.
Perſecutionis tempore non intermiſſa celebratio dierum Feſtorum. *Vide*, Dies feſti, Feſta.
Perſecutionum denarius numerus a Sulpitio Severo initus haud probatur, 316. LIII.
Perſecutorum Eccleſiæ finis qualis, 306. VI. Eorumdem ſævitia a Lactantio taxata, 305. XXIII.
Perſonarum diſtinctio in Trinitate, & confuſio. *Vide*, Sabellius, Patropaſſiani, Paulus Samoſatenus.
Peſtis decennalis per univerſum Orbem quando expleta, 265. XV.
Peſtis ingens in Africa, 256. XIII.
Peſtis ingens Alexandriæ, 263. XVII.
Peſtis ſub Gallo quo anno cœpta, 255. XL. Decennalis, *ibid.* Cœpta una cum perſecutione, *ibid.* Ingraveſcit, 256. VI. Unde progreſſa, 256. VIII.
Peſtis in Ponto unde progreſſa, 256. VII. Spectrum, ejus prænuntia, 256. VIII. Ejus occaſione multi facti Chriſtiani, 256. X.
Peſtis proficua Chriſtianis, 256. XV.
Peſtis tempore quid Cyprianus erga ſuos, 256. XII.
Peſtis tempore quid Gregorius Taumaturgus, 256. VI.
Peſtis tempore quid Chriſtiani Alexandriæ, 263. XV.
Peſte affectis miniſtrantes defuncti, ut martyres habiti, 263. XVI.
Peſtis tempore quid Chriſtiani in Africa, 256. XIII.
Peſtis tempore revelationes divinitus oſtenſæ, 256. XVI.
Peſtis Imperium ſub Maximino diriſſime affligit, 311. LVI. Ejus tempore Chriſtianorum egregia pietatis officia recenſita, 312. V.
Petilianus calumniator Epiſcoporum Catholicorum, 302. XCVI.
Petra ſcelerata, & alia loca ſic dicta, 259. XVI.
Petronii & ſociorum litteræ ad Celſum Vicarium Africæ in cauſa Donatiſtarum, 314. LXX.
Petrus Alexandrinus confeſſor cum Dionyſio, 260. XXVII.
Petrus Alexandrinus Epiſcopus quando creatus, 300. I. Ejus ſententia de redemptione martyrii, 305. XXXV.
Petrus Alexandrinus Epiſcopus ſcribit canones pœnitentiales, 305. XXI. Ejuſdem epiſtola Canonica dicta, 305. XX.
Petrus exorciſta liberat Paulinam a Dæmonio, 302. CV.
Petrus exorciſta convertit Arthemium, Candidam, & Paulinam ad fidem, *ibid.*
Petri exorciſtæ & Marcellini Papæ martyrium, 302. XXIX.
Petrus Apoſtolus primum Epiſcopum dedit Byzantiis, 314. XCVI.
Petrus Alexandrinus Epiſcopus erga pœnitentes qualis, 306. XLVII. Ejus de controverſia cum Meletio fidelis hiſtoria quæ ſit habenda, 306. XLVIII. LII. Cur ſe a Meletio ſequeſtraverit, 306. LII. Eccleſiaſticæ diſciplinæ tenaciſſimus, 306. L. Quomodo dictus ſit improbaſſe Baptiſmum ſchiſmaticorum, 306. LI. Fuga perſecutionem declinans ad ſuos ſcribit, 306. LII. Quot annis ſedit, 310. II. IX. 311. XLVIII. Ejus Acta, 310. IV. Commonitio ejuſdem ad ſuos de non recipiendo Ario, 310. IV. Quæ viſio ei de Ario oſtenſa, 310. V. Ejus martyrium, 310. IX. Ne inter Chriſtianos & milites pugnæ oriantur, clam e carcere ad martyrium egreditur, 310. VII. Martyrio jam coronandus quid Deum rogaverit, 310. VIII. Quid de eo Virgo quædam Chriſto ſacra divinitus audierit, 310. IX. Alexandrinorum Epiſcoporum martyrum poſtremus, 310. VIII. XVIII. Corpus ejus, licet capite truncatum, manſit erectum, 310. X. Nobile ejuſdem funus & ſepultura, *ibid.* Cur in S. Marci cathedra ſedere noluerit, 310. XI. XII. Quid de his qui ad Baptiſmum abſque fide accedunt reſponderit, 310. XIII. Natalis ejus dies anniverſaria celebritate ab Eccleſia nobilitatus, 310. XIII. Ejuſdem ſcripta, 310. XIV.
Petrus Epiſcopus Sebaſtenus Blaſii martyris ſucceſſor, 316. XLV.
Petrus monachus, qui & Apſelamus, in Palæſtina ſub Maximino martyrii lauream aſſecutus, 308. I.
Phileas Epiſcopus in Ægypto martyr ſub Diocletiano, 302. LXXIX.
Phileas ſua epiſtola cruciamenta Sanctorum martyrum proſequitur, 302. LXXX.
Phileas confeſſor a Petro Alexandrino laudatus, 306. LII. Sub Maximino martyrio coronatur, 310. XXIII.
Philemon Choraula miraculoſe ad Chriſtum converſus fortiter martyrium obit, 310. XXIV.
Philippa martyr Theſſalonicæ ſub Diocletiano, 304. XLI.
Philomenus martyr Ancyræ ſub Aureliano, 275. X.
Phi-

Philogonius Epiſcopus Antiochenus Vitali ſuccedit, 314. XCII. A S. Joanne Chryſoſtomo laudatur, *ibid.* Ex cauſidico Epiſcopus creatus, 314. XCIII. Arii fuit adverſarius, 318. L.
Philoromus martyr in Ægypto ſub Diocletiano, 302. LXXXIV.
Philoſophiæ cum Chriſtiana lege comparatio, 264. XII.
Philoſophiæ inopia & infelix conditio, *ibid.*
Philoſophus Nicomediæ tempore perſecutionis inſultat in Chriſtianam religionem, 302. XLV.
Philoterus martyr Nicomediæ ſub Maximino, 311. XVII.
Photinus Nicomediæ cum ſociis martyrio affectus, 311. XVII.
Phrygiæ civitatis omnes cives Chriſtiani igne ſuccenſi, 309. XXII.
Piaton martyr Tornaci ſub Diocletiano, 303. CXXXI.
Pierius Alexandrinus presbyter, 285. XV. Præ doctrinæ excellentia dictus Origenes Junior, 285. XVI. Ejus ſcripta, *ibid.*
Pigmenius martyr Romæ ſub Dioclet. 303. CXIV.
Piniani aſſeſſor ſuffocatus a Dæmone, 302. CXIII.
Pilati falſa Acta contra Chriſtum conficta, 311. XLVII.
Pinianus Proconſul in Aſia poſtea Chriſtianus, 302. CXI. Faltonius dictus cognomento, *ibid.*
Pinianus alter gener S. Albinæ, 302. CXII.
Pinnæ, ſigna militaria, 312. XXXII.
Piſo Imperator acclamatur Theſſalonicæ, 262. LXXV.
Plebs fidelis, corona Domini, 255. LIX.
Plotini infelicis exitus cauſa, 271. VI.
Plotinus cogitat erigere Platonopolim, 264. XII.
Plotinus honorabatur a Gallieno Imp. *ibid.*
Plotinus moritur, ubi, quando, & quo morbo, 271. IV. Ejus ultima verba, *ibid.* Eo moriente ſub lecto pererrabat draco, 271. IV. Quid draco iſte ſignificaverit, *ibid.*
Pœna nulla obeſt ei cui pura eſt conſcientia, 286. XX.
Pœna inſcriptionis vultus a Conſtantino ſublata, 315. XXX.
Pœnitentia lapſorum pro facinorum varietate diverſa, 314. LXXXI.
Pœnitentiales canones pro lapſis ex Concilio Ancyrano, 314. LXVII. LXXIX. LXXXI.
Pœnitentiæ Eccleſiaſticæ diverſæ, 263. XXIV, *& ſeqq.*
Pœnitentiales canones Gregorii Thaumaturgi, 263. XXIV.
Pœnitentiales canones Petri Epiſcopi Alexandrini, 305. XX.
Pœnitentes ante oſtium Eccleſiæ ſtare debent, 263. XXIX.
Pœnitentiarius presbyter eccleſiis ſingulis quando datus, 255. IX.
Pœnitentium loca & gradus claſſeſque diverſæ, 263. XXIX.
Poeta vulgaris, quod ſacra in uſum profanum verterit, juſte ab Auctore taxatur, 309. XXXV.
Poetæ Chriſtiani magni nominis qui, 264. VII.
Polius martyr in Mauritania ſub Diocletiano, 302. CXXIV.
Polycarpus presbyter Romanus tempore Diocletiani ſub Caio Papa, 284. XIV. Ejus res geſtæ, *ibid.* 286. IV.
Polyeuctus cum ſociis martyr in Armenia, 311. XX.
Pomponia martyr Alutinenſis in Numidia, 303. XXXVI.
Pons Antonini Romæ, 259. XIX.
Pons ſolubilis a Maxentio Tiberi imponitur, 312. XLVII. Damno ejus ſolvitur, 312. LII.
Pontianus paralyticus ſanatur, 259. X.
Pontici martyres diriſſima perpeſſi, 304. LIX. *& ſeqq.*
Pontifex Romanus cognitus ab omnibus Judex omnium Epiſcoporum, 258. III. 260. LXII. 263. XXXI.
Pontifex Romanus omnium Conciliorum decreta ut valida ſint, confirmare ſolet, 314. LXVIII.
Pontificatus Judæorum prorſus extinctus, 315. XIII.
ad Pontificem Romanum deferuntur hæreſes recens emergentes, & ipſarum auctores, 260. LXII.
Pontificem Romanum conſecrat Epiſcopus Oſtienſis ex antiquo uſu, 261. XI.
Pontificem Romanum appellare ſolent alii Epiſcopi, 258. I.
Pontifices Romani, quos Donatiſtæ calumniati ſunt, 302. XCV.
Pontifices Romani ſuperſtitionis Gentiliciæ concitare ſoliti Imperatores adverſus Chriſtianos, 286. XXV.
Pontifices Gentilitiæ ſuperſtitionis quo honore habiti, 312. LXXX. LXXXV.
Pontificis Romani lapſus & pravi mores nullum afferunt præjudicium Catholicæ veritati, 302. CII. CIII.
Pontificis Rom. majeſtas etiam hoſtibus reverenda, 303. C. Laudantur ab iiſdem qui eos calumniantur, *ibid.*
Pontificis Romani tantum eſſe muneris deponere Epiſcopos, 258. X.
Pontificis Romani tanta auctoritas, ut ipſe ſolus reſiſtat ſententiæ omnium, 258. XV.
Pontificis Romani auctoritas quanta ſit, res a Stephano Papa geſtæ declarant, 258. LII.
Pontificis Romani indumentum, 261. XLIV.
Pontificis Romani ſummam auctoritatem novit etiam Aurelianus Imperator, 271. XVIII.
Pontificis Romani auctoritate firmari res geſtas in Synodis, 272. XVIII.
Pontificis Maximi titulum cur Chriſtiani Imperatores aliquamdiu uſurparint, 312. XCIII.
Pontificis Maximi Gentilitiæ ſuperſtitionis ſumma poteſtas, 312. XCVIII.
Pontius diaconus, comes Cypriani exulis, ſcripſit res ab eo geſtas, 260. XXXVIII. Ejuſdem dies natalis, 261. XXXIX.
Pontius Epiſcopus Catholicus in Africa ſub Conſtantino, 316. LXII.
Populo Romæ acclamante in Circo decreta eſt perſecutio in Chriſtianos, 301. XVIII.
Porphyrii Philoſophi Platonici patria, mores, & nomen unde, 302. LII.
Porphyrii an fuerint plures, 302. LVI.
Porphyrium Patres fortiſſime redarguunt, *ibid.*
Porphyrius quando Romam venit, ætaſque ejus, 264. XI. 302. LI.
Porphyrius Romæ auditor Plotini, 302. LIV.
Porphyrius cœpit ſcribere contra Chriſtianos, 302. LI.
Porphyrius natus in Judæa, aliquando Chriſtianus, 302. LIII.
Porphyrius in iram præceps, *ibid.*
Porphyrius nominatus pater calumniarum, 302. LV.
Porphyrius in Sicilia diu verſatus, 302. LVII.
Porphyrius poſtea a Conſtantino coercitus, 302. LVI.
Porphyrius uxorem Marcellam habuit, *ibid.*
Portuenſes memoriæ, 270. XV.
Portus Romanus a Claudio olim ſtructus demolitus, 270. XVI.
Porphyrius Pamphili famulus ſtrenue martyrii certamen obit, 308. VIII.
Poſthumus creatus Imperator in Gallia, 262. LXXV. Occiditur, 267 I.
Potamia martyr Nicomediæ ſub Diocletiano, 302. CXXIV.
Potamenia virgo Alexandrina ad ſtuprum ab he-

hero ſollicitatur, 310. XXI. Nec promiſſis nec pœnis movetur, *ibid.* Mira ejuſdem in martyrii tormentis perferendis conſtantia, 310. XXI. XXII.
Potamœna virgo item Alexandrina ſub Maximiano martyrio affecta, 310. XXII.
Præconis officium in cauſis capitalibus, 285. X.
Prædicatione in Eccleſia nihil utilius, 284. VI. ſtudium Cypriani in ea re, 261. XIII.
Prædicatores interdum debent populo manifeſtare errores hæreticorum, 277. XX.
Præfecti crudeliſſimi delecti ad carnificinas martyrum, 301. XXIII. Quam ſæviſſime ſe geſſerint, 302. XLIII.
Præfecti Prætorio jus ſummum, 298. VI.
Præfecti plures eodem tempore diverſi generis in Urbe, 260. VIII. Quo modo id accidat, 284. XV.
Præfecti ſeu Præpoſiti laborum qui, 312. XXXVII.
Præfecti perſecutores, Maximino jam e vivis ſublato dant pœnas, 314. X.
Præfectorum ſtudium ut aliquem a fide divellerent, 302. XLIII.
Præfecturarum Urbis chronologia haud conſtans, 275. XIV.
Præfectus legionis atque Legatus jus habent in milites, 298. VI.
Præfectus Prætorio etiam Carthagine, 302. CXXI.
Præpedigna cum Claudio & filiis baptizatur Romæ a Caio Papa, 294. VIII.
Præpedigna martyr cum Claudio & filiis apud Oſtiam ſub Diocletiano, 295. I.
Præſidialia Acta quæ, 298. VII.
Præſides provinciarum nullum jus habent in milites, ſed eos delinquentes ad duces ipſorum mittunt, 298. VI.
Præſides Provinciarum ex decreto Concilii Arelatenſis Epiſcopis ſubjecti, 314. LVI. Ab iiſdem litteras communicatorias accipere juſſi, 314. LVII. Delinquentes ab Epiſcopis corrigendi, *ibid.*
Præſides ſanctiſſimi a Licinio ad perſecutionem Chriſtianorum delecti, 316. XXXVII.
Præſidum perſecutorum ſævitia a Lactantio taxatur, 309. XXIII.
Prætoriani milites a Conſtantino ſublati, 313. II.
Precantur Sancti pro nobis in cælo. *Vide*, Cultus, Martyrum cultus, Interceſſio.
Preces dici ſolitæ in adventu fratrum, 270. V. 294. X.
Preces dici ſolitæ a Romano Pontifice alios viſitante, *ibid.*
Presbyter pœnitentiarius ſingulis præfectus eccleſiis, 255. IX.
Presbyter ante trigeſimum ætatis annum ex decreto Neocæſarienſis Concilii non ordinandus, 314. CI.
Presbyteri, lapſi pænitentes ex Concilii Ancyrani decreto quomodo recipiendi, 314. LXXXI.
Prima martyr Alutinenſis in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Primiſcrinii magiſtratus, 284. XI.
Primitivus martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVI.
Primitivus martyr, filius Marcelli Centurionis, 298. IX. 303. CXXXVIII.
Primitivus martyr Romæ cum ſociis ſub Valeriano, 260. III.
Primolus martyr in Numidia ſub Valeriano, 262. V.
Primus & Felicianus martyres Romæ ſub Diocletiano, 303. CXV.
Primus martyr in Helleſponto cum ſociis ſub Licinio, 316. XLVII.
Princeps Strator, ſive ſtator, 261. XXVI.
Priſcillianus Præſes perſecutor, 311. XVIII.
Priſcus martyr Tornaci in Gallia ſub Aureliano, 275. VI.
Priſcus martyr cum Malcho in Palæſtina ſub Valeriano, 260. XXXI.
Privatus Epiſcopus Gabalitanus, 280. II.
Privatus hæreticus Romam ſe confert, ut ſubripiat communionem catholicam, 255. XI. Venit in Synodum acturus in Cyprianum, 255. XI. Colligit Carthagine ſchiſmaticos, & eligit Fortunatum pſeudoepiſcopum contra Cyprianum, *ibid.*
Privilegia Clericis a Conſtantino collata, 312. LXXXIX.
Probianus Proconſul in Africa ſub Conſtantino, 314. XXIX.
Proborum familia aliæque illuſtres quando ad Chriſtum converſæ, 312. LXXVII.
Probus Imperator eligitur, 279. IV. Ejus genus, 279. VI.
Probus liberat Gallias, 280. I. Debellat Sarmatas, 281. II. Gothos ſuperat, *ibid.* Iſauricos latrones domuit, 282. I. Cum Parthis, & Perſis pacem compoſuit, *ibid.*
Probus triumphat de Blemmiis atque Germanis, 283. I.
Probus a militibus occiſus, 283. III. Ejus ſepultura & epitaphium, *ibid.*
Probus quot annis imperavit: confutatur error multorum de annis ejus, 283. IV. V.
Probus cum ſociis martyr Tarſi ſub Diocletiano, 290. II.
Probus Præſes Sirmii ſub Maximino perſecutor, 308. XXVII.
Probus Capuanus Concilio Arelatenſi interfuit, 314. LI.
Proclus. *Vide*, Proculus.
Proconſul, expoſcentibus Donatiſtis, cauſam Epiſcopi cognoſcit, 314. XXVI.
Proconſularia Acta quæ, 285. III.
Proconſularia Acta traditionis librorum ſub Zenophilo, 303. VII.
Procopius martyr in Palæſtina ſub Diocletiano, 302. LXXXV.
Procopius martyr in Palæſtina ſub Maximino, 308. XVII.
Proculus Epiſcopus Veronenſis, 303. CXXIII.
Proculus martyr Bononiæ ſub Diocletiano, 303. CXXII.
Proculus Epiſcopus confeſſor ſub Diocl. 303. CXXIII.
Proculus Diaconus martyr ſub Galerio, 305. II.
Prodigia perſecutionis Galerii Maximini tempore viſa, 307. XXIII. Alia cladem Maxentii prænuntiantia, 312. XLVI. Alia Conſtantini de Licinio victoriam indicantia, 316. XLIV.
Prodigiis multis præcognita. *Vide*, Miraculum, Viſiones.
Profeſſio fidei Concilii Antiocheni contra Paulum, 272. XVI.
Promotus judex Romæ quid in Chriſtianos, 303. CXV.
Promus in Palæſtina ſub Maximino martyrio affectus, 307. XXIV.
Prophetias apud Gentiles eſſe ad perſuadendum magni ponderis, 256. XXX.
Proterius Epiſcopus Capuanus Concilio Romano ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Protogenes Epiſcopus Sardicenſis reſcriptum de manumiſſionibus in Eccleſia celebrandis a Conſtantino Imp. accipit, 306. LXXIII.
Protus martyr Aquileiæ ſub Diocletiano, 303. CXXIII.
Protus martyr in Sardinia cum Januario ſub Diocletiano, 303. CXLV.
Protus martyr Romæ cum Hyacintho ſub Valeriano, 262 LVI.
Publius Gentilis uxorem ſuam, quod Chriſtiana eſſet, male tractat, 300. III. Ejus legatio ad Perſas, *ibid.*
Publius martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocl. 303. CXXXVI.
Pueri duo ſinapiſmum paſſi martyres ſub Maximino, 311. V.

Pueri tempore Maximini Imp. odio contra Chriſtum imbuuntur, 311. XLIX.
Puerorum trium reliquiæ inventæ, 270. IX.
Puerorum ludus baptizantem Epiſcopum repræſentans, 311. LXI.
Pupianus qui adverſatur Cypriano, 256. XXXI.
Purgatorium Maneris quam ſtultum, 277. XXXI.
Purpurius Epiſcopus Limatenſis Traditor & homicida, 303. CXXVIII. Quid in conventu Cirtenſi adverſus Secundum Primatem Numidiæ, 303. III.
Purpurius Epiſcopus in Africa quid in Cæcilianum, 306. XXIX. Inſolens ejus dictum carnifice dignum, *ibid.*

Q

QUadraginta milites Cappadoces Sebaſte ſub Agricolao Præſide martyrio coronantur, 311. XXI. 316. XLIII. Eorum nomina, 316. XXXIX. Eorumdem reliquiæ & cultus, 316. XLIII.
Quadraginta virgines martyres Heracleæ, 316. XII. Errore creditæ uxores XL. Militum Sebaſtenorum, *ibid.*
Quæſtio in Eccleſia de baptiſmo hæreticorum diu agitata, 258. XII.
Quæſtio in judicio incipi debet a debiliore, 290. II.
Quartilloſia martyr in Africa ſub Valeriano, & viſio ei oſtenſa, 261. X.
Quartus martyr cum Sixto Papa Romæ ſub Valer. 260. III.
Quatuor coronati quando paſſi, 303. CXV.
Quindeni numeri periodus ad indictionum annos deſignandos unde orta, 312. CVII.
Quintaſius, vel Quintianus cum aliis ex Concilio Arelatenſi ad Silveſtrum Papam quid ſcripſerit, 314. LXVI.
Quintilianus martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocl. 303. CXXXVI.
Quintilianus cum Maximo & Dada martyres ſub Maximino, 308. XXVII.
Quintillus frater Claudii Imperatoris, 269. II. 271. I. Inciſis ſibimet venis, moritur, *ibid.*
Quintinus martyr in Gallia ſub Diocletiano, 303. CXXX.
Quintus martyr Alutinenſis in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Quintius Amaſeæ Glaphyram virginem hoſpitio recipit, 316. XVII.
Quirinus mittit ſubſidia ad martyres damnatos ad metalla, 260. LV. LVII.
Quirinus Epiſcopus Sciſcianus pro Chriſto fortiter martyrium obit, 308. XXVI.

R

RAdere caput feminis magna ignominia, 285. XII.
Rebaptizandi ne ſint baptizati ab hæreticis diutius altercatum, 258. XI.
Rebaptizare Chriſtianis omnino vetitum, 314. LXI.
Rebaptizationem vehementer exhorruit Eccleſia, 258. XXXIV.
Regiola martyr Alutinenſis in Numidia ſub Diocletiano, 305. XXXVI.
Regionis patronus, novus magiſtratus contra Chriſtianos inſtitutus, 256. XIII.
Relatio Anulini Proconſulis Africæ ad Conſtantinum de Donatiſtis, 313. XX.
Reliquiæ Cypriani uſque ad guttam unam ſanguinis collectæ, 260. XXXIV.
Reliquiæ Fructuoſi Epiſcopi diligenter collectæ, & honore habitæ, 261. LXXIII.
Reliquiæ trium puerorum Hebræorum inventæ, 270. IX.
Reliquiæ SS. Marii & Marthæ Romam tranſlatæ, *ibid.*
Reliquiæ SS. Hadriani, Flaviæ & Domitillæ, cum aliis inventæ, & honorifice conditæ, *ibid.*
Reliquiæ S. Bonifacii tranſlatæ Tarſo Romam, 305. XIV.
Reliquiæ martyrum cuſtoditæ a majoribus, 195. VIII.
Reliquiæ martyrum magno honore haberi ſolitæ a Chriſtianis teſtimonio etiam Gentilium, 270. III.
Reliquiæ Martyrum quadraginta inventæ & cuſtoditæ, & magno honore habitæ, 315. XLII.
Reliquiæ martyrum magnæ æſtimationis apud Fideles, 171. XXXIV.
Reliquiæ datæ a S. Leontio S. Gregorio majoris Armeniæ Epiſcopo, 311. XXVI.
Reliquiarum cultum execrabantur Manichæi, 277. XXX. Gentiles quoque indigne ferebant, 302. XXX.
Reliquiarum colligendarum mira Fidelium ſolicitudo, 261. LXIX.
Reliquiarum cultus apud ſanctiſſimos viros uſitatus, 311. XXVII.
Reliquias martyrum vendebat Simplicius Proconſul avarus, 305. XI.
Renus martyr in Africa ſub Valeriano, & viſio illi oſtenſa, 261. V. VIII.
Repoſtus ſchiſmaticus in Africa, 255. X.
Repudium de uxore dicitur, non de concubina, 306. XVII.
Reſcriptum Aureliani Imp. contra Chriſtianos, 273. VII.
Reſcriptum Conſtantini pro immunitate Clericorum, 313. XLV. Aliud ejuſdem ad Eumelium de pœnæ inſcriptionis vultus abolitione, 315. XXX. Ejuſdem aliud de purgatione Cæciliani, 316. LVII. Aliud ejuſdem de non trahendo in judicium matrem familias, 316. LXXII. Ejuſdem aliud ad Protogenem Epiſcopum Sardicenſem de manumiſſione in Eccleſia celebranda, 316. LXXIII. Aliud ejuſdem ad Oſium Cordubenſem Epiſcopum de eadem manumiſſione, 316. LXXIV. Ejuſdem aliud ad Octavianum Hiſpaniarum Comitem de puniendis virorum clariſſimorum delictis, 317. XV. Maximini contra Chriſtianos, 311. L. Ejuſdem aliud ad Sabinum pro Chriſtianis, 313. IX.
Reſtituta Martyr Soræ ſub Aureliano, 277. V.
Reſtituta martyr Alutinenſis in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Reſtituta Euſebii Epiſcopi Vercellenſis mater filium ſuum Chriſtiana fide imbuendum Euſebio Papæ offert, 311. XLII.
Reſtitutus martyr Romæ, 301. XIX.
Reſtitutus Epiſcopus Carthaginenſis, 303. LXXIII.
Reſuſcitatur mortuus in teſtimonium veræ fidei, 288. V.
Revelatio facta Cypriano de juſte electis ſacerdotibus a Deo defendendis, 256. XXXIV.
Revelationes. *Vide*, Viſiones.
Rheticius Epiſcopus Auguſtodunenſis datus Judex in cauſa Cæciliani, 313. XXI. XXVIII.
Reverianus Epiſcopus Auguſtoduni ſub Aureliano, 273. X.
Rictiovarus Præſes in Galliis ſæviſſimus perſecutor, 303. CXXIX. Ejus interitus miserandus, 303. CXXXII.
Ritus Eccleſiaſtici præcedentes Baptiſmum, 259. XI. XXIII.
Ritus Eccleſiaſtici ſepeliendi defunctos, 261. XXXVI.
Ritus recipiendi pœnitentes. *Vide*, Pœnitentes.
Rodopianus martyr in Caria ſub Dioclet. 305. XVI.
Rogatianus Epiſcopus in Africa in Synodo expo-

poſtulat de diacono contumelioſo, 257. XII.
Rogatianus confeſſor in carcere, ad quem ſcribit Cyprianus, 260. LIX.
Rogatianus a Fructuoſo baptizatus in carcere, 262. LXII.
Rogatiani duo martyres Alutinenſes in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Rogatianus cum Donatiano martyr Nannete in Gallia ſub Diocletiano, 303. CXXX.
Rogati duo martyres Alutinenſes in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Roma aucta mœnibus ab Aureliano, 266. XXIII. Lætatur nece Maxentii a Conſtantino virtute Crucis liberata, 312. LII. *& ſeqq.* Antiquam ſuam ſuperſtitionem erubuit, 312. CI. Ejus libidines a Conſtantino expurgatæ, 314. LXXIV.
Romæ anni ex antiquo oraculo, 279. VI.
Romana Concilia. *Vide*, Concilium.
Romana Eccleſia ſola judicat & deponit Epiſcopos, 258. X.
Romana Eccleſia tenaciſſima antiquæ diſciplinæ, 302. CIII.
Romana Eccleſia reddi certior ſolet, cum nova oboritur hæreſis, 260. LXI.
Romana Eccleſia tribunal primarium in univerſa Eccleſia, 263. L.
Romana civitate donantur ex Conſtantini Imp. Reſcripto qui ab Epiſcopis in Eccleſia manumittuntur, 316. LXXIII.
Romana Eccleſia in erogando fermento quem ritum ſervaverit, & quid myſtice eo ſignificaverit, 313. XLIX.
Romana femina Chriſtiana magis mori delegit, quam pudicitiam violare, 309. XI.
Romanæ Eccleſiæ auctoritas probe cognita omnibus Epiſcopis, 288. III. Eadem ſuper omnes, 258 XIX.
Romanæ Eccleſiæ auctoritatis exemplum patefactum in rebus a Stephano Papa geſtis, 258. LII.
Romanam Eccleſiam deſerere, idem eſt quod profiteri ſe eſſe hæreticum, 255. XXIV.
Romani presbyteri deferunt Marcellinum, 302. XC.

Romani Gentiles.

Romani redacti ſub tributo a Scythis in ultionem occiſorum Chriſtianorum, 255. XLII.
Romani a Maxentio dira paſſi, 309. IX. 312. VIII.
Romani Senatores gravia paſſi ſub Maxentio, *ibid.*
Romanum Imperium ob perſecutionem Chriſtianorum diriſſima paſſum poſt Decium, 255. XLI.
Romanum Imperium vexatum peſte, fame, & bello ſub Gallo ob necem Chriſtianis illatam, 256. XXI.
Romanum Imperium bene vel male ſe habuiſſe, prout Imperator de Chriſtianis meritus eſt, 255. XLII.
Romanum Imperium diris cladibus exagitandum ob fuſum martyrum ſanguinem martyri præmonſtratum in Numidia, 262. XLIX.
Romanum Imperium quibus afflictatum ſit cladibus ſub Gallieno, 262. LIII.
Romanum Imperium a barbaris devaſtatum, 263. XIX. *Vide*, Clades.
Romanum Imperium propagandum ex oraculo commentitio proditum, 279. V.
Romanum Imperium pacatum ſub Diocletiano, 292. II.
Romanum Imperium diviſum inter Galerium & Conſtantinum Impp. 304. XIII.
Romanum Imperium ob perſecutionem Chriſtianis illatam, bello, fame, peſteque vaſtatum, 312. II. Quale ſub uno Imp. Conſtantino, 318. XX.
Romanum Concilium, in quod Judæi cum Silveſtro Papa diſputare ſunt admiſſi, 315. X.
Romanus martyr Antiochiæ ſub Diocletiano, 302. LXXXVI.
Romanus Pontifex. *Vide*, Pontifex Romanus, Papa.
Romanus Pontifex Conciliorum decreta, ut rata ſint, ſua auctoritate confirmat, 314. LXVIII.
Romanus portus a Claudio olim ſtructus, demolitus, 270. XVI.
Romulus ſubdiaconus martyr in Palæſtina ſub Diocletiano, 303. LXXXVI.
Roſula martyr in Africa ſub Valeriano, 261. XLVII.
Ruffina & Secunda Martyres Romæ ſub Valeriano, 260. VII.
Ruffinus Aquilejenſis haud ſatis digne excuſat Dionyſium Alexandrinum, 263. XLII. Idem erroris arguitur, 258. XIX.
Rufus martyr Capuæ ſub Diocletiano, 303. CXX.
Rufus martyr Romæ ſub Diocletiano, 303. CXVII. CXX.
Ruricius dux Maxentii apud Veronam a Conſtantino vincitur, 312. XLIII.
Ruſticus martyr cum Firmo Veronæ ſub Dioclet. 303. CXXIII.

S

SAbbati jejunium a Silveſtro abrogatum eſſe, Græcorum fuit commentum, 315. XV.
Sabbatius martyr cum Trophimo in Phrygia ſub Probo, 281. I.
Sabelliana hæreſis quæ, 260. LXI.
Sabinus ſub Maximino ſummus provinciarum Præfectus quid reliquis Provinciarum præſidibus pro Chriſtianis ſcripſerit, 311. XXXVII. De pace Eccleſiæ reddita a Maximino admonetur, 313. IX.
Sabellianæ hæreſis antiqua veſtigia, 260. LXIII.
Sabellius hæreſiarcha quando prodiit, & ex qua ſchola, 260. LXIII. LXIV.
Sabinianus martyr in Gallia ſub Aureliano, 275. VI.
Sabinus Epiſcopus Spoletinus martyr ſub Diocletiano, 301. XVIII. 303. CXXI. Ejus martyrii Acta, 301. XVIII.
Sabinus Epiſcopus in Hiſpania ſuffectus in locum Epiſcopi lapſi, 258. III.
Sacerdotes omnes a Deo eliguntur, a quo & ira manet in illos, qui eos contemnunt, 256. XXXIV.
Sacerdotum vita tempore Maximiani diſſoluta, 302. VII.
Sacerdotum judicium quale eſſe debeat ex ſententia Conſtantini, 313. XXXII.
Sacramenta non reperiri apud hæreticos, definitum in Concilio Africano, 258. XXII. XXIII. *& ſeqq.*
Sacramentarii hæretici illi tantum olim, qui Chriſti carnem negabant, 265. IX.
Sacramentum Euchariſtiæ. *Vide*, Euchariſtia. A Domino inſtitutum, 257. X. Ex vino & aqua, 257. IX.
Sacrificium Miſſæ offerri ſolitum in natalitiis martyrum, 261. XLV.
Sacrificium Miſſæ offerri ſolitum pro defunctis, 257. XIV.
Sacrificium Miſſæ jugiter offerebat Cyprianus, 256. XXXIV.
Sacrificium offerri non ſanctis hominibus, ſed Deo in honorem Sanctorum, 262. XXXIII.
Sæculares Ludi a Conſtantino prætermiſſi, 313. XIV. Illorum prætermiſſio quantum boni, eorumdem vero celebratio quantum mali Urbi intulerit, 313. XVI.

Samuel martyr in Palæſtina ſub Maximino, 308. IV.
Samona & Guria martyres, 299. II.
Samonis, Guriæ, & Abibi ſepultura, 316. LII.
Sancta Nympha, locus, 270. XIV.
Sanctorum pro nobis apud Deum interceſſio, 275. X.
Sanctorum cultum execrabantur Manichæi, 277. XXX.
Sanctorum cultus celebris in Eccleſia teſtificatione Gentilium, 286. XIV.
Sanctorum Acta quomodo ſolita legi in Eccleſia, 302. CIII.
Sanctorum martyrum Acta. *Vide*, Acta Martyrum.
Sanctus, quid apud Gentiles, 260. XXII. Itemque Sanctiſſimus, quibus competat ejuſmodi titulus, *ibid.*
Sanctiſſimos jure dici omnes Epiſcopos, *ibid.*
Sanguinem Chriſti bibunt, ut ſanguinem ſuum fundant Chriſtiani, 255. V.
Sanguis Chriſtianorum vindictam clamat, 263. XXI.
Sanguis martyrum uſque ad guttam unam, cum liceret, colligebatur a Chriſtianis, 261. XXXIV.
Sapores debellat & captivum ducit Valerianum Imp. eoque uſus ſuppedaneo conſcenſurus equum, 262. LXXIV.
Sapores Perſarum Reges quot & quibus temporibus vixerint, 309. VI. VII.
Sapores Junior quando vixit. *Vide*, Perſarum Reges.
Sapores Junior an fuerit aliquando Chriſtianus, 309. VI.
Sapricius Judex perſecutor, 260. III.
Sapricius Præſes in Cappadocia ſub Diocletiano perſecutor, 304. LXX.
Sapricius presbyter Antiochenus apoſtata, 260. XXXII.
Sardinia inſula illuſtrata martyribus, 303. CXLV.
Sarmatas presbyter ſocius Arii quid ad Alexandrum, 318. LVII.
Satisfaciendum Eccleſiæ pro quolibet peccato: quod ſemper in uſu fuit, 255. XVII. 256. XXXIII.
Satisfactio neceſſaria unicuique pœnitenti. *Vide*, Lapſi.
Saturni vicus prope Carthaginem, 261. XXV.
Saturnina martyr Alutinenſis, 303. XXXVI.
Saturninus acclamatus Imperator, & paulo poſt necatus, 264. VIII.
Saturninus in Ægypto tyrannus, 283. II.
Saturninus martyr cum ſociis Romæ ſub Valeriano, 262. LVII.
Saturninus ſenex martyr Romæ cum Siſinio, 298. XII. 303. CVIII. Eorum corpora colliguntur & ſepeliuntur a Thraſone & Joanne presbyteris, 303. CX.
Saturninus & Succeſſus, & alii martyres in Africa ſub Dioclet. 302. CXXVII.
Saturninus cum ſociis martyribus Alutinenſibus in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVII.
Saturninus junior martyr Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XLV.
Saturninus martyr in Sardinia ſub Diocletiano, 303. CXLV.
Saturnini quatuor martyres Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVI.
Sauciolum Prætorii atrium apud Carthaginem, 261. XXXVII.
Savinus Epiſcopus Tarracinenſis Concilio Romano ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Scala machina ad torquendum comparata, 316. L.
Schiſmata duo eodem tempore inter ſe contraria, 255. XVI.
Schiſma Donatiſtarum in Africa cœptum tempore perſecutionis Diocletiani, 303. III.
Schiſma rurſus Carthagine in Cyprianum, 255. X. 256. XXXI. XXXII.
Schiſma Eccleſiæ Carthaginenſis ex ordinatione Majorini, 306. XXXII. Ejus auctores, 306. XXIX.
Schiſma Traditioni conjunctum, 306. XXIII.
Schiſma in Ægypto per Meletium conflatum, 306. XLIV.
Schiſmatici deligunt Fortunatum Epiſcopum Carthaginenſem contra Cyprianum, 255. X.
Schiſmatici venientes Romam contra Cyprianum a Cornelio rejecti, 255. XII.
Schiſmatici falſas afferunt litteras contra Cyprianum, 255. XXIV.
Schiſmatici quo modo dicantur a Baſilio eſſe in Eccleſia, 258. XLVII.
Schiſmatici dicendi qui non junguntur cathedræ Petri, 306. XXXIV. XL. Carthaginenſe Conciliabulum celebrant, 306. XXXV. Pulchritudinem Chriſtianæ Religionis labefactant, 313. XVIII. Ab Epiſcoporum judicio ad Imperatorem appellare ſoliti, 314. XXXVI. Ad Concilium Arelatenſe vocatis etiam Tractorias dari jubet Conſtantinus, 314. XLVIII. Eorum deteſtatio, 316. LXII.
Schiſmaticorum procacia in Cornelium, 255. XIII.
Schiſmaticorum nullum eſt tribunal, 255. XXV.
Schiſmaticorum legatio ad Cornelium Papam, 255. XI.
Schiſmaticos a Catholicis etiam Gentiles diſcriminarunt, 255. LIII.
Sculpturæ ars ante Conſtantinum collapſa, 312. LXV.
Scuta militum Crucis figura exornata, 312. XXXI.
Scythæ occupant Aſiam, & exurunt templum Dianæ Epheſiæ, 263. XX.
Scythianus magiſter Manetis, 277. VI. Ejus patria, inſtitutio, ſcripta & obitus, *ibid. & ſeqq.*
Sebaſte quadraginta milites Cappadoces martyrio ſub Licinio coronati, 316. XXXIX.
Sebaſtianus miles Chriſtianus, 284. XII. Ejus res geſtæ, 276. VIII. Confeſſio & martyrium, 286. XXIV. Apparet in ſomnis Lucinæ, & ab eadem ſepelitur, 286. XXVI. Ejus inſignis Memoria, 286. XXVII.
Secunda martyr cum Ruffina Romæ ſub Valeriano, 260. VII.
Secunda cum Donatilla martyr in Africa ſub Valeriano, 262. XXXIV.
Secunda martyr Alutinenſis, 303. XXXVI.
Secunda martyr cum Maximo viro & filiis Romæ ſub Diocletiano, 298. XVI.
Secundianus Præfectus Urbis ſub Valeriano perſecutor, 259. XVII.
Secundus cum Alexandro Thebææ legionis miles martyr ſub Diocletiano, 297. XVI.
Secundus Tigiſitanus Epiſcopus Traditor, 303. I. Quid in Concilio Cirtenſi, 303. I. Scribit ad Menſurium Epiſcopum Carthaginenſem de martyribus, 303. V.
Secundus martyr ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Secundus Epiſcopus Pentapolitanus ab Ario hæreſi inficitur, 315. XIX. Quid cum Ario & aliis ſociis ad Alexandrum ſcripſerit, 318. LVII.
Secundus Epiſcopus Præneſtinus Concilio Romano ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Secundus Tigiſitanus Primas in Numidia dux Schiſmaticorum, 306. XXIX. A Nundinario accuſatur, 306. XXXVII.
Seleucus Confeſſor martyrem oſculatus martyr efficitur, 308. IX.
Sempronius martyr Romæ ſub Valeriano, 259. XXV.
Senatores Romani complures redditi Chriſtiani, 312. LXXVIII. Numerus eorum quando auctus, 312. XCIX.

Sena-

Senatuſconſultum de perſecutione indicta ſub Diocletiano, 301. XVIII.

Senatus de eadem ſcribit ad Præſides, *ibid.*

Senatus Romanus Conſtantino de Maxentio triumphanti inſignem arcum erigit, 312. LX. Tempore cladis Maxentii adhuc gentilis, 312. LXII. LXXV. Auream nihilominus Chriſti imaginem Conſtantino erigit, & quare, 312. LXVIII.

Senatus populuſque Romanus virtute Crucis a Maxentio liberatus, 312. LXXIV.

Sententia lata adverſus Donatum in Romano Concilio ſub Melchiade celebrato, 316. XXVI. Item ibidem pro Cæciliano, *ibid.*

Sententiæ capitis ferendæ ritus, 285. IX.

Sepeliendi defunctos antiquus ritus Eccleſiæ, 261. XXVI.

Sepeliri Fideles cum Gentilibus nefas, 258. IV.

Sepeliri juxta martyres, fidelibus optatiſſimum, 278. III. 290. XXXII.

Sepeliri ſolitos martyres cum dalmatica vel colobio, 283. XVI.

Sepultura negari non poterat jure martyribus ex reſcripto Diocletiani, 302. XXXI.

Sepulturæ intra urbem vetitæ, 309. IV.

Septimus lector martyr in Apulia ſub Diocletiano, 302. CXXIII.

Serapion martyr in Ægypto ſub Numeriano, 284. X.

Serapion ſenex mori non potuit, niſi accepta Euchariſtia, 255. XXXIII.

Serena Auguſta uxor Diocletiani, 295. IV. Curat corpus Suſannæ, 295. VIII.

Serenus Vicarius ſub Diocletiano, 302. CV.

Sergius confeſſor cum Rogatiano in carcere, ad quos ſcribit Cyprianus, 260. LIX.

Sergius & Bacchus ſub Maximino martyrio & miraculis clarus, 300. XXXVI.

Servandus martyr in Hiſpania, filius Marcelli Centurionis, 298. IX.

Servandus martyr cum Germano in Hiſpania ſub Dioclet. 303. CXLI.

Servultus martyr Tergeſtæ ſub Numeriano, 284. IX.

Severa virgo & martyr apud Centumcellas ſub Diocletiano, 208. XVI. Ejus inſigne monumentum, 248. XVI.

Severa diſcipula Luciani, 311. XIV.

Severianus martyr cum ſociis Romæ ſub Dioclet. 303. CXV.

Severianus miles Sebaſte ſub Licinio martyrio coronatur, 316. XLVI.

Severus Cordubenſis Epiſcopus, 270. XVII. Ad eum ſcribit Dionyſius Papa, *ibid.*

Severus cum Maximino Cæſar creatur, 306. V.

Severus martyr cum ſociis Romæ ſub Dioclet. 303. CXV.

Severus Cæſar a Maxentio occiſus, 307. I.

Sextus, ſive Sexti, dictus locus martyrii Cypriani, 261. XXII.

Sibyllina carmina conſulenda ſcribit Aurelianus ad Senatum, 272. XIX.

Sigenſe metallum ad quod Chriſtiani damnati ſunt, 260. XLII.

Signa militaria ſub Conſtantino Cruce decora, 312. XXIX. & *ſeqq.*

Signa militaria diverſi generis, 312. XXX.

Signa muta in militia quæ, 312. XXXII.

Signum ferre in galea fuiſſe tantum Centurionum, 312. XXXII.

Signum Dei imago Dei intelligendum, 312. LXVIII.

Signiferi qui, 312. XXXII.

Silvanus Epiſcopus Cirtenſis in Numidia Traditor, 303. III. VIII.

Silvanus Epiſcopus martyr in Palæſtina ſub Diocletiano, 306. II.

Silvanus Epiſcopus Cirtenſis Traditor damnat Cæcilianum, 306. XXXVII. A Nundinario Diacono accuſatur, *ibid.*

Silvanus Epiſcopus Gazæ poſtremus in Palæſtina martyr, 309. XIX.

Silveſter presbyter Romanus Timotheum Antiochenum hoſpitio excipit, 311. LVIII. Dicti Timothei martyrio coronati corpus ſubripit, 311. LIX.

Silveſter presbyter ordinatus a Marcellino Papa, 311. LIX. Falſo aſſeritur diaconus a Melchiade ordinatus, cum a S. Auguſtino Marcellini presbyter nominetur, *ibid.* Melchiadi in Pontificatu ſufficitur, 314. I. Concilio Arelatenſi per Legatos præfuit, 314. LI. Ejuſdem Concilii canones ad eum miſſi, 314. LVIII. LXV. & *ſeqq.* Ejus Acta in quibus vera probentur, 315. X. Corrupta eſſe ad oculum demonſtratur, 315. XIV. Eum jejunium Sabbati abrogaſſe commentum fuit Judæorum, 315. XV. Eumdem diebus nomina indidiſſe, etiam falſum, 315. XVI. Audita Arii hæreſi quid egerit, 318. LXXXVIII. Oſium Legatum in Orientem mittit, 318. LXXXVIII.

Simplicius martyr Romæ ſub Diocletiano, 302. CXIII. 303. CXV.

Simplicius Proconſul avarus vendebat reliquias martyrum, 305. XI.

Simulacrum aureum, Dei ſignum, a Senatu Conſtantino erectum, 312. LXVIII.

Sina mons in Arabia perſecutionis tempore Chriſtianorum perfugium, 307. XXXIII.

Sinapiſmus cruciamentum atrociſſimum, eoque duo pueri necati, 311. XVI.

Siſinius diaconus cum Saturnino ſene miniſtrat confeſſoribus in Thermis, 298. XII. Idemque martyr, 303. CIX.

Siſinius diaconus cum Maximo martyr apud Auximum ſub Diocletiano, 302. CXII.

Siſinius Cyzici martyrio affectus, 311. XIX.

Sixtus Papa ſecundus creatur, 260. VI. Monetur de hæreſi Sabellii tum exorta, 260. LXI. Martyrio coronatur, 261. IV. An affixus cruci, 261. V. Paſſus in cœmeterio, 261. IV. Cauſa ejus martyrii, 261. V. Ejus ſedis tempus, 261. IX.

Smaragdus Chriſtianis in Thermis laborantibus miniſtrat, 298. XII.

Smaragdus cum Largo martyr Romæ, 309. VI.

Socrates hiſtoricus confutatur de presbytero pœnitentiario, 255. IX.

Soli ſtruxit templum Aurelianus Imp. 275. XII.

Solochanus Chalcedone ſub Maximino martyrii coronam aſſequitur, 311. XVIII.

Solon Procurator Fiſcalis perſecutor in Africa, 261. IV.

Solutor martyr cum ſociis Taurini ſub Diocletiano, 297. XVI.

Solutor martyr Ravennæ ſub Diocletiano, 303. CXXII.

Sophronia Romana femina magis mori delegit, quam a Maxentio violari, 309. X.

Soſius Diaconus Martyr Puteolis cum aliis ſub Galerio, 305. II.

Soſtenes Chalcedone ſub Maximino martyrio afficitur, 311. XVIII.

Soteris virgo & martyr Romæ ſub Diocletiano, 304. XXVIII.

Sozons martyr in Cilicia ſub Diocletiano, 305. XV.

Spartianus quando vixit, 304. XII.

Spectaculorum factionibus ſe immiſcere Chriſtianis vetitum, 314. LX.

Spectrum peſtis prænuntium in Ponto, 256. VII.

Sperantius Epiſcopus catholicus in Africa ſub Conſtantino, 316. LXII.

Spiritum Paracletum ſe eſſe dicebat Manes. *Vide*, Manes.

Stachys primus Byſantii Epiſcopus, 314. XCV. Quamdiu ſederit, *ibid.*

Statio pro jejunio, 262. LXII.

Stationarii milites qui, 262. XLI.

Sta-

Statores Officii qui, 261. XXV.
Statuarii facti Chriſtiani, & ſtatuaria ars collapſa, 303. CXVI.
Statuæ Taciti Imperatoris ictæ fulmine: quid ridiculum excogitatum ab aruſpicibus, 279. V.
Statuæ Tyrannorum luto obtegi ſolitæ, 314. X.
Stemnius Epiſcopus Ariminenſis Romano Concilio ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Stephanus archidiaconus Romanæ Eccleſiæ, poſtea Papa, 257. IV.
Stephanus Epiſcopus Laodicenſis accuſatur proditæ fidei, 308. XXVI.
Stephanus Papa creatur, 257. VI.
Stephanus Papa circumvenitur a Baſilide Epiſcopo falſa relatione, 258. III.
Stephanus Papa excommunicat Aſianos Epiſcopos baptizantes baptizatos rite ab hæreticis, 258. XV.
Stephanus Papa non admiſit legatos Orientalium Epiſcoporum, 258. XVI.
Stephanus Papa convitiis urgetur a Firmiliano Epiſcopo, 258. XVI. Quam æquior Stephani cauſa, quam Firmiliani, 258. XVI.
Stephanus Papa accipit litteras ex Concilio Africano, 258. XXVII. Quid ipſe ad Africanos Epiſcopos reſcripſerit, 258. XXXVII.
Stephanus Papa carpitur nonnihil a Cypriano, 258. XXXIX.
Stephanus Papa promulgat decretum de non rebaptizando baptizatos ab hæreticis, 258. XXXVIII. Quid de eo Auguſtinus, 258. XL. Multi Epiſcopi eidem aſſentiuntur, 258. L.
Stephanus nihil innovandum ſtatuit, 258. LII.
Stephanus Papa laudatus etiam a Donatiſtis, 258. LV.
Stephanus Papa colitur a Latinis pariter & Græcis, 258. LVI. Eidem tandem aſſentiuntur omnes Epiſcopi, 259. I.
Stephanus Papa a Gentilibus tenetur, confitetur, & martyrium patitur ſub Valeriano, 260. IV. Ejus Acta, 259. VII. Ejus martyrium & mirabilia quæ tunc acciderunt, 260. III. & *ſeqq.*
Stephanus Papa ſacrificans occiditur, 260. IV. Sedis tempus, & ordinationes ab eo factæ, 260. VI.
Stercarius martyr in Hiſpania cum Sociis ſub Diocletiano, 303. CXXXIX.
Strato Diaconus Romanæ Eccleſiæ ſub Melchiade Papa, 306. XXVI.
Stratones duo, alter Diaconus, presbyter alter, 311. XLII.
Stratonicus carnifex martyr in Palæſtina ſub Aureliano, 275. XI.
Subdiaconus etiam cælebs eſſe debet, 305. XLIX.
Succeſſio Epiſcoporum Conſtantinopolitanorum, 314. XCIV.
Succeſſus & Paulus Epiſcopi martyres in Africa ſub Valeriano, 262. XXVII.
Succeſſus cum Saturnino martyr in Africa ſub Diocletiano, 302. CXXVII.
Succeſſus martyr Cæſarauguſtæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVI. Redarguitur erroris de ætate Gregorii Thaumat. 266. XVI.
Supellex Chriſtianorum, 293. II.
Supplicia delinquentium Chriſtianis a Tyrannis illata, rurſus in facinoroſos converſa, 318. XCIX.
Supplicium horrendum ab Aureliano excogitatum, 271. III.
Suſanna martyr, ejuſque res geſtæ, 294. I. Quæſita conjux Galerio Maximiano, 294. IV. Ejus animus infractus, 295. II. & *ſeqq.* Capite truncatur, 295. VII. Sepulta a Serena Auguſta, 295. VIII. Ejus velum aſperſum ſanguine aſſervatur ab Auguſta, *ibid.* Ejus Eccleſiæ Titulus & monaſterium, *ibid.*
Suſceptores tempore Conſtantini qui, 313. XLVI.

Symphoroſa uxor Claudii ſub Diocletiano claruit, 284. XIV.
Symphoroſa martyr Romæ ſub Diocletiano, 303. CXX.
Symphorianus martyr in Gallia ſub Aureliano, 273. VI. Eum mater egregie hortatur ad martyrium, 273. IX. Ejus martyrii Acta, *ibid.*
Symphorianus martyr Romæ cum ſociis ſub Diocletiano, 303. CXV.
Synadenſe Concilium in Aſia, 258. XVII.
Synaxes Dionyſius Alexandrinus ubique celebrat, 260. XXIII.
Synaxes nec tempore perſecutionis intermiſſæ. *Vide*, Miſſa.
Synodus. *Vide*, Concilium.
Synodica epiſtola Concilii Arelatenſis ad Silveſtrum, 314. LXVI.
Synodicæ litteræ ex Concilio Africano ad Cornelium Papam, 255. IV. Synodicæ litteræ ex Concilio Africano ad Stephanum Papam, 258. XXVIII.
Synodicæ litteræ ex Concilio Antiocheno ad Dionyſium Papam, 272. I.
Synodicæ litteræ ex Concilio poſteriori Antiocheno, ad Romanum Pontificem, & alios Epiſcopos, 272. III.
Sypara ſigna militaria typum Crucis præſeferentia, 312. XXIX.

T

Tabella in qua ſcribebatur ſententia damnatorum, & recitabatur publice, 258. IX.
Tabellarius Nicomed. Epiſcop., martyr, 302. XXXVI.
Tacitus Imp. creatur, 278. IV. Moritur, 278. II.
Tacitus reſcripſit pro Chriſtianis, 279. III. Ejus ſtatuæ fulmine ictæ, 279. V.
Tarquinius Perpenna Præfectus urbis, perſecutor, 311. LVII.
Tarraco civitas in Hiſpania dira paſſa a barbaris, 263. XXI.
Tarſi carnificina martyrum, & mercatus reliquiarum ejus, 305. XI.
Tation martyr in Iſauria ſub Diocletiano, 305. XVI.
Taurinum Chriſti Crucis vim in exercitu Conſtantini primum expertum, 312. XLII.
Telludis ſive Telluris templum Romæ, ubi ſæpe cogebatur Senatus, & cauſæ judicabantur, 255. LIX. 259. XVI.
Templa Gentilium Crucis illatione dicata, 258. XXII.
Templum Dianæ Epheſiæ combuſtum a barbaris, 263. XX.
Templum Soli ædificatum ab Aureliano Imp. 265. XII.
Temporis certa ratio tamquam lapis Lydius in hiſtoria, 306. XIV.
Temporum ratio præcipue attendenda in hiſtoriæ veritate, 276. III. 277. III. *Vide*, Chronica.
Tentatio gravis in Eccleſia lapſus Origenis & Tertulliani, 256. XLI. & *ſeqq.*
Tentatio magna in Eccleſia quæſtio de Baptiſmo hæreticorum, 258. XIII.
Terebinthus Scythiani diſcipulus impius, 277. VII.
Terentius cum ſociis martyr Tuderti ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Terræmotus immenſus ſub Gallieno, 273. XIX.
Terræmotus immanis in Ponto ſub Anaſtaſio Imperatore, 266. XV. Gregorii Eccleſia ab eo immunis, *ibid.*
Tertullianus conſpiravit in ſententiam Agrippini de Baptiſmo hæreticorum, 258. XVIII.
Tertullianus baptizatur a Stephano Papa, 260. III. Idemque martyr, *ibid.*

Teſſera militaris quæ, 261. XXIX.
Teſſerarii qui dicebantur, *ibid.*
Teſtes contra Marcellinum Papam, 302. XCII.
Tetricus Imp. appellatus in Gallia, 267. I.
Thalus Laodiceæ ſub Maximino martyrio affectus, 308. XXVI.
Tharacus cum ſociis martyr in Cilicia ſub Dioclet. 289. II.
Thaumaturgus cognomentum Gregorii. *Vide*, Gregorius Thaumaturgus.
Thebani Chriſtiani fraternæ charitatis ſtudioſi, 316. XVII. XXX.
Thebææ legionis milites martyres, 298. VI.
Thecla martyr cum Agapio in Palæſtina ſub Diocletiano, 303. LXXXV.
Thelica martyr Alutinenſis in Numidia ſub Diocletiano, 303. XXXVI. XXXIX.
Thelſæa vicus patria Abibi martyris, 316. L.
Theodora Maximiani filia juncta Conſtantio Imp. 292. I.
Theodora illuſtris femina curat corpora martyrum, 303. CXIII.
Theodora filia Maximiani Imperatoris Conſtantio Cloro nubit, 306. XVII.
Theodora virgo Alexandrina ad lupanar damnata a Didymo liberatur, 309. XXXIII.
Theodora Romana corpus Timothæi martyris ſepulturæ mandat, 311. LVIII.
Theodorus martyr Romæ cum Sociis duodecim ſub Valeriano, 259. III.
Theodorus martyr cum ſociis octodecim Romæ ſub Valeriano, 262. LVII.
Theodorus martyr in Ponto ſub Diocletiano, 304. LIX. Combuſſit ædem Matris deum Amaſeæ, *ibid.*
Theodorus martyr in Lycia cum Sociis ſub Dioclet. 305. XVII.
Theodorus confeſſor laudatus a Petro Alexandrino, 306. LII.
Theodorus cum ſociis ſub Maximino martyrio clarus, 308. XXVII. *item*.
Theodorus Epiſcopus Cyrenenſis, 310. XXV.
Theodorus una cum Maximo, & Aſclepiodoto Hadrianopoli martyrio affectus, 311. XIX.
Theodorus Dux exercitus martyr Heracleæ ſub Licinio, 316. XLVII.
Theodorus Epiſcopus in Cypro confeſſor ſub Licinio, 316. XXXVI.
Theodorus Epiſcopus Tarſenſis, Auxentii confeſſoris frater, 316. XXXV.
Theodoſia martyr Tyri ſub Dioclet. 306. I.
Theodoſius martyr Romæ ſub Claudio, 269. VI.
Theodotus dux quid in Æmilianum tyrannum, 263. VI.
Theodotus Epiſcopus Laodicenus Stephano ſufficitur, 308. XXVI. Qualis fuerit, *ibid.*
Theodoſia mater Procopii martyr, 308. XX.
Theodulus martyr Romæ cum Sociis ſub Valeriano, 259. XXX.
Theodulus Lector martyr Theſſalonicæ ſub Diocl. 304. L.
Theodulus ſenex, ex Firmiliani Præfecti familia martyrii lauream aſſequitur, 308. XI.
Theogenes miles in Helleſponto ſub Licinio militare detrectans, martyrium obit, 316. XLVII.
Theogonius cum Baſſa martyr Edeſſæ ſub Galerio, 304. LXXV.
Theonas martyr cum ſociis in Cilicia ſub Diocletiano, 305. XV.
Theonas Epiſcopus Alexandrinus, 285. XV. Moritur, 300. I.
Theonas ſocius Arii, 318. LVII.
Theonilla martyr in Cilicia cum ſociis ſub Diocletiano, 285. IV. XII.
Theopaniæ feſtum quo ritu in carcere cum ſuis celebraverit Lucianus, 311. VII.
Theophila virgo Nicomed. damnata ad Lupanar, ſed divinitus liberata, 301. XXXIV.
Theophilus & ſocii martyres in Lycia ſub Diocletiano, 305. XVII.
Theophilus Scholaſticus convertitur ad fidem, 304. LXXI. Martyrio coronatur, *ibid.*
Theophilus Epiſcopus Beneventanus Concilio Romano ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Theotecnus Epiſcopus Cæſareæ Palæſtinæ, 283. XIII. Ante Agapium, 308. XVI. Armat Marinum militem ad certamen, 262. LXXX. Interfuit Concilio Antiocheno contra Paulum, 266. IV.
Theotecnus Præſes Antiochenus doloſus artifex pietatis, & perſecutor, 311. XLIV. Detectis ejus fallaciis, poſt multas plagas martyr a Licinio multatur, 314. XI.
Theotecnus ſatelles in perſecutione Liciniana Abibum Diaconum ne ſe prodat hortatur, 316. XLIX.
Thermæ Diocletiani Romæ, 298. X. Quando cœptæ & abſolutæ, *ibid.* 298. XVII. In Eccleſiam converſæ, 298. XVIII. Illis adſcripti martyres. *Vide*, Martyres.
Thermæ Maximiani in Africa, 298. X.
Theſſalonicenſes martyres ſub Diocletiano, 304. L.
Theſſalonicenſis Eccleſiæ tributum remiſſum a Caro Imp. 284. V.
Thomais virgo ſcripſit Acta martyrum, 311. XXVIII.
Thomas diſcipulus Manetis, 277. XVIII.
Thraſo Romæ miniſtrat Chriſtianis in Thermis laborantibus, 294. XII. 298. XII.
Thurificare omnes Chriſtiani juſſi, 286. XXXI.
Thus impoſitum manui appoſitæ ſuper ignem, 305. XXXVII.
Tiberius martyr cum ſociis in Gallia ſub Diocletiano, 303. CXXXII.
Tiburtius filius Chromatii operatur miracula, 286. XI. Quid cum Torquato apoſtata, 286. XVI. XX. Signo crucis ſuperat tormenta: Ejus martyrium & conſtantia, 286. XXI.
Ticonius Donatiſta iniquitatem Donatiſtarum referat, 308. XXVIII.
Timæus Epiſcopus Antiochenus creatur, 278. XLVII. Moritur, 283. IX.
Timolaus filius Zenobiæ Reginæ, 274. II.
Timolaus martyr in Palæſtina ſub Diocletiano, 303. LXXXVI.
Timotheus cum ſociis martyr in Mauritania ſub Diocletiano, 302. CXXIV.
Timotheus Gazenſis martyr ſub Diocletiano, 303. LXXXV.
Timotheus Præſes Campaniæ ſub Dioclet. perſecutor, 305. II. Percuſſus cæcitate, & ſanatus a S. Januario, 305. V.
Timotheus Antiochenus Romam veniens martyrium ſubit, 311. LVIII. A Theodora ſepulturæ amandatur, *ibid.* Quomodo ſub Conſtantino dicatur paſſus, 311. LX.
Tiridates Rex Majoris Armeniæ perſecutor, 311. XXII. Baptizatur demum cum ſuis, 311. XXIII. Ejus litteræ ad Leontium Epiſcopum Cæſareæ Cappadociæ, 311. XXV. Ejus converſione lætatus Conſtantinus, 311. XXVII.
Titianus Diaconus martyr Aquileiæ ſub Numeriano, 284. IX.
Tituli Romanorum Pontificum quinam antiquitus fuerint, 286. VII.
Tituli, ſive parœciæ in Urbe a Marcello Papa auctæ, 309. IV.
Tituli Conſtantino tributi, 312. LXXXVI.
Titulis conſuetis apud Magiſtratus uſi ſunt fratres exemplo Pauli Apoſtoli, 260. XXII.
Titulus Pontificis Maximi a Chriſtianis Imperatoribus cur uſurpatus, 312. XCIV.
Tormenta ſæviſſima martyrum, 262. XLII. 302. LXIX. 303. CXXIII. & *ſeqq.* 304. LIX. & *ſeqq.* 304. LXXIII.

Tor-

Tortoria inſtrumenta, 302. LXIX.
Torquatus apoſtata ex quibus detectus, 286. XVII.
Torquere uſque ad mortem lege vetitum, 299. III.
Tractoriæ Litteræ, 314. XLIII. Epiſcopis ad Concilium vocatis dari ſolitæ, 314. XLV. Earum forma, 314. XLVIII.
Traditionis antiquæ quanta vis ſit, 258. LII. Cauſa de Baptiſmo hæreticorum univerſæ Catholicæ Eccleſiæ demonſtravit, 258. LII.
Traditores ſacrorum librorum, 302. XVI. XXII. Eorum res geſtæ, 303. IV.
Traditores qui ex Epiſcopis Africanis, iiſdemque ſchiſmaticis, 302. CXXVIII.
Traditores Epiſcopi in Africa quid in Cæcilianum, 306. XXIX. Schiſma conflant, 306. XXIX. & ſeqq. In Africa in Cæcilianum Epiſcopum Carthaginenſem ordinatum inſurgunt, 306. XXIX. Iis ſe jungunt ſchiſmatici, 308. XXVIII. Qualiter in Concilio Arelatenſi puniti, 314. LXIII.
Tranquillinus martyr Romæ ſub Diocletiano cum aliis, 284. XV. 286. XV.
Transfugarum pœna, 298. VIII.
Transfugarum loco habiti Chriſtiani milites, ibid.
Tranſlatio SS. Papiæ & Mauri martyrum, 270. X. Eorum tranſlationi qui interfuerint, ibid.
Tranſlatio reliquiarum SS. Marii & Marthæ Romam, 270. IX.
Tranſlatio reliquiarum ſancti Bonifacii martyris Tarſo Romam, 305. XIV.
Trebellianus ab Iſauris creatur Imperator, 264. VIII.
Trebellius Pollio hiſtoricus quando claruit, 304. XII.
Treveris delecta ad carnificinam martyrum ſub Dioclet. 303. CXXIV.
Tribulatio licet eadem communis ſit Chriſtianis atque Gentilibus, non parem tamen effectum parit utriſque, 256. XIV.
Tribunitia poteſtas ratio optima ad numerandos annos Imperatorum, 276. II.
Tributa a Conſtantino relaxata, 312. LXXXVI. 313. I.
Tributum Romani pendunt Scythis poſt Decii Imperium, 255. XLII.
Tripos martyr Romæ ſub Aureliano, 277. IV.
Trium puerorum reliquiæ inventæ, 270. IX.
Triumphus Conſtantini de Maxentio extincto deſcriptus, 312. LX.
Trophimus & Sabbatius martyres in Phrygia ſub Probo, 281. I.
Trophimus & ſocii martyres in Lycia ſub Diocletiano, 305. XVII.
Trophimus martyr Laodicenſis cum Thalo ſub Maximino, 308. XXVI.
Tryphon presbyter quid cum Manete, 277. XVI.
Tryphonia cum filia Cyrilla incarcerata a Claudio moritur, 269. V.
Turcius ſeu Turpius Apronianus Præfectus perſecutor Chriſtianorum, 303. CXIV.
Tutor effici quod non poſſit clericus, ſtatutum fuit in Concilio Africano jamdudum, 257. XIV.
Tutorem nominans clericum ex teſtamento, poſt mortem excommunicatur, 257. XIV.
Tutelæ pupillorum magnopere proſpectum eſt ab antiquis, 257. XV.
Tychonius. Vide, Ticonius.
Tyrannio Epiſcopus Tyri, 299. IV. Martyr ſub Diocletiano, ibid.
Tyrannorum ſtatuæ luto obtegi ſolitæ, 314. X.
Tyrannus Epiſcopus Antiochenus poſt Cyrillum, 299. IV. Ejus martyrium, ibid.
Tyrannus Epiſcopus Antiochenus quamdiu ſederit, & quando obierit, 312. CXI.
Tyriorum chronologia, 280. III.

V

Valens tyrannus invadit Imperium, 307. XXVI.
Valens creatur Cæſar a Licinio, 317. XIV.
Valens martyr in Palæſtina ſub Maximino, 308. III.
Valentinus presbyter illuminat cæcam filiam Aſterii, & coronatur martyrio ſub Claudio, 270. VI.
Valentinus magiſter militum, martyr ſub Diocletiano, 303. CXXII.
Valentinus miles Thebeæ legionis martyr ſub Diocletiano, 303. CXXII. Alius, ibid.
Valentinus martyr Ravennæ, ibid.
Valentinus martyr Viterbii ſub Diocletiano, 303. CXXI.
Valeria filia Diocletiani, juncta conjugio Galerio Maximiano, 292. I. Eadem defuncta, ab eaque nominata provincia Valeria in Pannonia, 294. II.
Valerianus imperare cœpit, 256. XXXVII. 257. I. VI.
Valerianus aliquamdiu benemeritus de Chriſtianis, 257. VII.
Valerianus quando aggreſſus eſt perſequi Chriſtianos, 257. VII. 259. VI.
Valerianus depravatus a mago Ægyptio, 257. VII.
Valerianus quid in Chriſtianos ſtatuit, 260. XVII. Prohibet Chriſtianorum conventus, adireque cœmeteria, 260. XXXVII. Ejuſdem edictum de exilio Epiſcoporum, 260. XXXVI.
Valerianus reſcripſit ad Paternum Proconſulem in Africa de perſecutione Fidelium, 260. XXXVI. Ejus perſecutio in Africa, 260. XLII.
Valerianus reſcripſit ad Senatum de perſequendo Chriſtianos, 261. II. De nece etiam Epiſcoporum & Clericorum omnium, 260. XLIV. Ejuſdem nova edicta, 262. IV.
Valerianus dat pœnas ſanguinis Chriſtiani, cum capitur a Perſis, 262. LIII. LXXIV.
Valerianus factus ſuppedaneum conſcendenti equum Regi Perſarum, 262. LXXIII. Quid in eum Conſtantinus Imp. 262. LXXIV.
Valerianus excoriari jubetur a Rege Perſarum, 262. LXXIV.
Valerianus derelictus precibus Chriſtianorum, omnium malorum damnum incurrit, 264. IX.
Valerianus Germanus ſive filius Imperatoris, 262. LXXIX. 267. I.
Valerius Epiſcopus Cæſarauguſtanus Confeſſor, 303. XXXVII. Servatus incolumis ad tempora Conſtantii, 301. XIV. 303. CXLIII. Interfuit Concilio Eliberano, 305. XL.
Vararanes Rex Perſarum Hormiſdæ ſucceſſit, 309. VI.
Vaſa aurea & argentea in Eccleſiis etiam tempore perſecutionis erant, 303. VII. LXXVIII.
Vaſa Sacra Eccleſiæ Carthaginenſis depoſita non inventa, 306. XXVIII. Eorumdem Index fidelis cuidam aniculæ creditus, ibid.
Vaticanus collis in Capitolium mutatur, 306. LIX.
Vaticinia martyris de clade Romani Imp. 262. LIII.
Vaticinia. Vide, Prophetia, Viſiones.
Vela Judicum, 285. IX.
Velatas ſolere incedere feminas Chriſtianas, 303. LXXXIV.
Velum Suſannæ martyris ſanguine aſperſum aſſervatum a Serena Auguſta, 295. VIII.
Venuſtianus perſecutor, deinde martyr ſub Diocletiano, 301. XIX.
Verbi Dei prædicatio in Eccleſia utiliſſima, 261. XIII.

Verbum Deum non unicum ab Ario poni, 318. LXII.
Verinus & Armentarius apoſtatæ, 260. VII.
Verinus ſcriptor actorum martyrum, 284. VI.
Verinus Vicarius in Africa ſub Conſtantino, 318. XCIX.
Veriſſimus martyr Ulyſſipone cum ſociis ſub Diocletiano, 303. CXXXVIII.
Veritatis amatores, ſic inſcriptus liber contra Chriſtianam religionem, 302. L.
Veritatis certum argumentum, 272. XI.
Veronæ quo ſucceſſu cum exercitu Maxentii pugnaverit Conſtantinus, 312. XLIII.
Veſtes Epiſcopales quales olim eſſent, 261. XXXIV. 261. XLIV.
Veſtes Chriſtianorum quales luctus tempore, 256. XVII.
Veſtes candidas feminis in funere penes Romanos uſui fuiſſe, 256. XVIII.
Veſtes nigras habebant viri Romani in funere, *ibid.*
Veſtigia Apoſtolorum, locus ſic dictus, 286. XXVII.
Veſtis candida Ægyptiis Chriſtianis in uſu, 256. XIX.
Veſtis candida in ſacris Gentilium adhiberi ſolita, *ibid.*
Veſtis Chriſtianorum communis qualis eſſe ſoleret, *ibid.*
Veturius magiſter militum, perſecutor Chriſtianorum ſub Diocletiano, 297. XXVI.
Vexilla ſigna militaria, 312. XXXII.
Via regia in Eccleſia quæ ſit, 256. XLVII.
Vibius Paſſienus Proconſul in Africa, 264. VII.
Victima arte dæmonis evaneſcens, precibus Aſterii ſupernatat, 262. LXXXII.
Victor Epiſcopus in Africa damnatus ad metalla, 260. XLIII.
Victor Epiſcopus Ruſſicadienſis Traditor, 303. II.
Victor Hiſtoricus de tempore creationis Cæſarum filiorum Conſtantini erroris arguitur, 313. III. 315. IV.
Victor martyr Ravennæ ſub Diocletiano, 303. CXXII.
Victor martyr Romæ cum ſociis ſub Valeriano, 262. LVII.
Victor martyr in Ægypto ſub Numeriano, 284. X.
Victor martyr Solodori ſub Maximiano, 297. XV.
Victor martyr cum ſociis in Gallia, 297. XIII.
Victor alius cum Gereone & ſociis in Gallia ſub Diocletiano, 297. XXI.
Victor Maurus martyr Mediolani ſub Dioclet. 303. CXXII.
Victor martyr Emeritæ cum fratribus, 303. CXXXIX.
Victor martyr Nicomediæ ſub Maximino, 311. XVIII. Alter in Armenia, 311. XXI.
Victor Epiſcopus Catholicus in Africa ſub Conſtantino, 316. LXII.
Victor Ruſſicadienſis Epiſcopus Traditor quid in Cæcilianum, 306. XXIX.
Victor Maurus miles interitum Maximiani Herculei prædixit, 307. XIII.
Victoria martyr Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XXXVI. XLII. LV. LVI.
Victoria Conſtantini adverſus Ruricium exercitus Maxentii ducem, 312. XLIII. Ejuſdem adverſus Maxentium, 312. XLVII. & *ſeqq.* Dei ope parta, 312. LI. Alia ejuſdem in Pannonia adverſus Licinium, eaque prodigio quodam prænuntiata, 317. VI. VII. Ejuſdem alia in Thracia adverſus Licinium virtute Crucis obtenta, 317. XI. Tertia ejuſdem adverſus eumdem, & quidem terra marique, 318. X.
Victoriæ Conſtantini primæ, 312. XLI. & *ſeq.*
Victoriæ Conſtantini tituli & præconia, 312. LXX. LXXI.
Victoriæ Conſtantini, eædem religionis Chriſtianæ, adverſus ſuperſtitionem Gentilium reputatæ, 318. XV.
Victorianus martyr Alutinenſis, 303. XXXVI.
Victoricus confeſſor in Africa ſub Valeriano, 262. V.
Victoricus martyr cum Tuſciano Ambiani ſub Diocletiano, 303. CXXVIII.
Victorinus martyr Alutinenſis, 303. XXXVI.
Victorinus cum ſociis ſub Numeriano in Ægypto, 284. X.
Victorinus acclamatus Imp. in Gallia, 267. I.
Victorinus in Gallia martyr ſub Valeriano, 262. LVIII.
Victorinus cum ſociis martyr Romæ ſub Severo, 303. CXV.
Victorinus Ravennæ martyr ſub Diocletiano, 303. CXXII.
Victorinus Epiſcopus Pictavienſis martyr ſub Diocletiano, 303. CXXVI. Perperam poſitus ſub Silveſtro Papa vixiſſe, 303. CXXVII. Addictus Millenariis, *ibid.*
Victorinus cum ſociis ſub Maximino Nicomediæ martyrio affectus, 311. XVII.
Victorinus Epiſcopus Catholicus in Africa ſub Conſtantino, 316. LXII.
Victorius filius Marcelli Centurionis, martyr in Hiſpania ſub Diocletiano, 298. IX.
Vincentius martyr Alutinenſis ſub Diocletiano, 303. XXXVI.
Vincentius martyr Ebreduni cum ſociis ſub Diocletiano, 303. CXXVIII.
Vincentius diaconus martyr Valentiæ ſub Diocletiano, 303. CXXXVII.
Vindicta de ſanguine Chriſtiano qua lance penſata, 256. XXVII.
Vindicta divina in Galerium Maximianum perſecutorem, 311. XXX.
Vinum conditum propinari ſolitum damnatis, 262. LXIV.
Vinum ſacrificii miſceatur aqua, 257. IX.
Virgines Chriſtianæ damnatæ ad Lupanar divinitus liberatæ, 301. XXXIII. & *ſeqq.*
Virgines ſacræ ſimul degentes in Aſceteriis, 301. XXXI.
Virgines ſacræ in perſecutione Maximiani hinc inde diffugiunt, 301. XXXI. A Deo illibatæ ſervatæ, 301. XXXII.
Virgines damnatæ ad proſtibulum, miro modo liberatæ, 309. XXVI. & *ſeqq.*
Virgines quadraginta martyres ſub Licinio Heracleæ, 316. XII.
Virgines viginti millia in una civitate, 316. XXX.
Virgines ab Ario deceptæ, 315. XIX. XXVI. Revera meretriculæ, 318. LXXI.
Virginitas a Manete diverſa ratione culta, 277. XLI.
Virgo Chriſtiana Licinium deluſit, 316. XVI.
Virorum clariſſimorum delicta puniri mandat Conſtantinus, 317. XV.
Viſio oſtenſa Æmiliano martyri, 261. XLVI.
Viſio oſtenſa Agapio martyri, 262. XLIX.
Viſio oſtenſa Cirthenſibus martyribus, 262. XLIV.
Viſio oſtenſa Flaviano martyri, 262. XXVII.
Viſio Cypriano oſtenſa de ſacerdotibus a Deo defendendis, 256. XXXIV.
Viſio oſtenſa Cypriano de tempore ſui martyrii, 260. XL.
Viſio oſtenſa Dionyſio Alexandrino de legendis libris hæreticorum, 260. XIV.
Viſio oſtenſa Jacobo martyri, 262. XLV.
Viſio oſtenſa Mariano martyri, 262. XLIV.
Viſio oſtenſa martyribus de clade ventura Romano Imperio, 262. LIII. Ejus eventus, *ibid.*
Viſio oſtenſa Montano martyri, 262. XIV.
Viſio oſtenſa Quartilloſiæ martyri, 262. X.
Viſio oſtenſa Reno confeſſori, 262. VIII.

Vi-

Viſio oſtenſa ſacerdoti tempore peſtis, 256. XVI.
Viſio oſtenſa Victori martyri, 262. IX.
Viſiones portentoſæ Manetis, 227. XXXVII.
Viſiones Conſtantino prælianti oſtenſæ, 318. XV. Alia Petro Alexandrino Epiſcopo de Ario exhibita, 310. V.
Vitalis martyr in Campania ſub Diocletiano, 303. CXX.
Vitalis martyr Bononiæ ſub Diocletiano, 305. CXXII.
Vitalis Epiſcopus Antiochenus poſt Tyrannum Diſciplinam Eccleſiaſticam reſtituere curat, 312. CXI. Auctor Concilii Ancyrani, 314. LXXVII. Ejus obitus, 314. XLII.
Vitis inſigne & geſtamen Centurionis, 262. LXXVIII. 298. III.
Vitus puer cum Modeſto & Creſcentia martyr ſub Diocletiano, 303. CXX.
Vitus unus ex Legatis Silveſtri in Concilio Arelatenſi, 314. LI.
Ulpianus martyr Tyri ſub Diocletiano, 304. XL.
Unitas Eccleſiæ in Epiſcopo uno, 256. XXXII.
Voces populi non audiendas in Theatro injuſta petentes reſcripſit Diocletianus, 301. XX.
Voluſianus & Gallus Impp. quando occiſi, 256. XXXV. 257. VI. Tempus eorumdem Imperii, 256. XXXVI.
Vopiſcus hiſtoricus in Chriſtianos infenſus plura mentitur, 283. II.
Vota pro Imperatoribus ad multos annos multiplicata, 312. LX.
Votorum nuncupatio pro Imperatoribus quando fieri ſolita, 315. I. Quibus verbis nuncupari ſolerent, 315. II. A Conſtantino mutata, *ibid.*
Urbanus Pontifex Jovis Capitolini, quid cum Marcellino Papa, 302. LXXXIX.
Urbanus presbyter Romæ, comes Marcellini Papæ, 302. XC.
Urbanus Præſes in Palæſtina perſecutor, 303. LXXXV.
Urbanus, & Vitalis, & alii Romæ baptizati tempore Caii Papæ, 284. XIV.
Urbanus martyr Cæſarauguſtæ ſub Dioclet. 303. CXXXVI.
Urbis Præfecti quo modo Romæ ſemel plures eſſent, 284. XV.
Urſicius in Illyrico ſub Maximino martyrio affectus, 308. XXVII.
Urſus & Victor milites legionis Thebææ, martyres ſub Diocletiano, 297. XV.
Urſus Conſtantini tempore in Africa Quæſtor, 312. XCI.

X

X Littera Chriſtus & Crux ſignificatur, 312. XIV. *& ſeqq.* X. Aliquando recta linea deſcribi ſolere in forma Crucis cum P, ☧. 312. XXV.
Xantius unus ex quadraginta martyribus Sebaſte in Armenia martyrio coronatis, 316. XXXIX.
Xenodochium Pammachii in Portu Romano, 270. XV.
Xyſtus. *Vide*, Sixtus.

Z

Zachæus martyr in Palæſtina ſub Dioclet. 302. LXXXV.
Zama Epiſcopus Bononienſis, 272. XXII.
Zambdas Epiſcopus Jeroſolymitanus, 296. VI. Imbuit fide Chriſtiana, & baptizat Thebæos milites, 297. V.
Zebinas martyr in Palæſtina ſub Maximino, 307. XX.
Zeno Tribunus militum cum ſociis martyr Romæ ad Aquas Salvias ſub Dioclet., 298. XVII.
Zenobia Regina, genere Judæa, male inſtituta a Paulo Samoſateno, 265. II. Eadem diſcipula Longini philoſophi, *ibid.*
Zenobia poſt viri obitum imperat, 274. I.
Zenobia vincitur ab Aureliano Imp. *ibid.* Qualis quantave fuerit femina, 274. III. Ducta Romam in triumphum ab Aureliano, 274. I.
Zenobia in ſuburbio agit, 274. I. Ad meliorem frugem reddita, 274. II. Ejus caſtitas conjugalis prædicata, 274. II. Quot qualeſve filios habuerit, *ibid.*
Zenobia familia, 274. II.
Zenobius Epiſcopus Florentinus, *ibid.*
Zenobius Epiſcopus in Cilicia, & Zenobia Soror, martyres ſub Diocletiano, 285. XIII.
Zenophilus Conſularis in Africa cognovit cauſam Traditorum & Cæciliani, 303. VI.
Zenophilus Conſularis, 305. XXXVIII. Acta coram ipſo contra Cæcilianum quibus Conſulibus conſignata, 306. XXXVIII. Præfectura ejus ſinceriſſima, 306. XXXIX.
Zenophilus V. C. & Crato Philoſophus arbitri diſputationis inter Judæos & Silveſtrum Papam inſtitutæ, 315. X.
Zetarii qui dicebantur, 286. IX.
Zeuzius Epiſcopus Catholicus, in Africa, 316. LXII.
Zoe Nicoſtrati uxor baptizatur a Polycarpo, 284. XIV. Ejus ſcite dictum, 288. XIII. Martyr Romæ ſub Diocletiano, *ibid.*
Zonaras de Actis Silveſtri erroris arguitur, 315. XV.
Zoſimus Comes hiſtoricus erroris arguitur de Conſulatu Chilonis & Libonis, 304. II.
Zoſimus publicus miniſter Theſſalonicæ ſub Dulcetio præſide, 304. XLVIII.
Zoſimus martyr in Portu Romano cum ſociis ſub Aureliano, 277. IV.
Zoſimus de natalibus Conſtantini erroris convincitur, 306. XVIII. In rebus Chriſtianorum parum fidus, *ibid.* Philippicas potius quam hiſtoriam ſcripſiſſe videtur, *ibid.* Ejuſdem error de loco obitus Maximiani Herculei, 307. X. Alter ejuſdem de numero exercitus Conſtantini, 312. XXXIX. Chriſtianis non tantum omnes clades attribuit, ſed eorum culpa Romanum Imperium collapſum eſſe docere conatur, 313. XV. De Sæcularibus ludis a Chriſtianis Imperatoribus prætermiſſis expoſtulans, refellitur, 313. XVI. Ejus de tempore creationis Cæſarum error, 313. IV. 317. XIV.
Zoticus Epiſcopus a Quintiano Concilio Romano ſub Melchiade celebrato interfuit, 313. XXV.
Zoticus cum ſociis martyr Nicomediæ ſub Maximino, 311. XVII.

INDEX CRITICÆ HISTORICO-CHRONOLOGICÆ P. ANTONII PAGII QUÆ HOC TOMO CONTINETUR.

A

Achillas S. Petro Alexandrino Epiſcopo ſubrogatur, 310. V. & 311. XXV. Paucis menſibus ſedet, *ibid.*

Achilleus a Diocletiano & Maximiano deficiens in Ægypto purpuram ſumit, ibique ſex annis imperat, 296. VII. Quo anno regnare cœperit, quove interfectus ſit, annotatur, *ibid.*

Acta publica quandonam & quare hac formula *poſt Sextum Conſulatum*, notata, 307. I.

Adventus prætorio Præfectus Conſul II. procedit, 218. I. Ejus conſulatus monſtruoſus & quare, *ibid.* II.

Ægyptii pace Eccleſiis a Gallieno Aug. conceſſa ſtatim non gaudent, 259. XV. Poſt Macriani interitum ea potiuntur, 261. IX. & *ſeqq.*

Ægyptus a Diocletiano & Maximiano Augg. poſt ſextum a rebellione Achillei annum recipitur, 296. VII.

Æmilianus Legionum Pannonicarum Dux, devictis barbaris Imperator ſalutatur, 253. XI. A Valeriano vincitur, *ibid.* Ejus imperium partim ſub Galli, partim ſub Valeriani temporibus geſtum, nec ullo modo intermedium, *ibid.* & 253. XII. & XIX.

Æmilianus Conſul ordinarius procedit, 259. I. Diverſus eſt ab Aurelio Memmio Fuſco, cui Æmiliani nomen perperam tribuitur, *ibid.* Error illorum qui Æmilianum, & Baſſum ab hoc anno, removent ut alios Conſules proponant, evertitur, *ibid. II.* & *ſeq.* Erroris hujus origo inſinuatur, *ibid.*

Æmilianus Ægypti Præfectus non niſi poſt occiſum Macrianum Imperator dicitur, 259. XIII. & 261. XV. A Theodoto Gallieni Duce vivus ad Imperatorem tranſmittitur, 261. XV. Quo anno mortuus, *ibid.* Quanto tempore imperaverit, 259. XIII. & 261. XV.

Africanum Concilium quod a S. Cypriano anno CCLIX. celebratum prætenditur, fictitium, 254. V.

Agapius martyrium ſubiit anno tantum quarto perſecutionis Diocletianeæ, 306. III.

Alexander in locum Achillæ Alexandrini Epiſcopi ſufficitur, 311. XXV. Athanaſium adhuc puerum alios baptizantem, & Præſulem agentem, videt, *ibid.* XXVI. Duas Synodos adverſus hæreſim Arianam collegit, 315. VIII. Ejus Epiſtolæ ad Alexandrum Cpolitanum Epiſcopum titulus corrigitur, 317. IX. Ad ejus diſſidia cum Ario componenda Hoſius legatus a Conſtantino Imp. mittitur, 318. XIX. & *ſeq.*

Alexander poſt Metrophanem fit Epiſcopus Cpolitanus ſeu Byzantinus, 317. VIII. Quo anno obierit, *ibid.*

Alexander Præfectus Prætorio Africæ purpura a militibus induitur, 306. XVIII. Chriſtianos vexat, *ibid.* XXIII. Poſt quatuor regni annos a Maxentio debellatur, *ibid.* XVIII. & 311. XXVIII.

S. Alexandra non fuit uxor Diocletiani, 294. IV.

Alexandria poſt octavum menſem obſidionis a Diocletiano capta, 296. VII.

Alexandrina perſecutio. *Vide*, Perſecutio.

Alexandrina ſeditio ſub Æmiliano tyranno non confundenda cum ea quæ ſub Claudio Aug. accidit, 262. II.

Alexandrinæ Synodi duæ adverſus Arium errorem ſuum ſpargere incipientem indicuntur, 315. VIII.

Allectus Carauſii in Britanniarum imperio ſocius, poſt hujus mortem triennio imperat, 293. IV. & 296. VI. Ab Aſclepiodoto Prætorianorum præfecto interimitur, 296. VI.

S. Anaſtaſiæ martyris Acta a poſterioribus ſcripta, 300. III.

Anatolius Laodiceæ Epiſcopus floret, 269. IX. & *ſeqq.*

S. Antimus Nicomedienſis Epiſcopus martyrio coronatur, 293. III.

Antiochenum Concilium adverſus Novatianum ſub Demetriano Epiſcopo celebratur, 252. VI.

Antiochenum Concilium adverſus Paulum Samoſatenſem, 265. III. & 269. XII. Ejus epocha aſſignatur, 271. II. Sub Claudio Auguſto celebratum demonſtratur, *ibid.* III. & *ſeq.* Fidei profeſſio adverſus Paulum Samoſatenſem edita, huic Concilio falſo adſcribitur, *ibid.* VI.

Antonianus in Numidia Epiſcopus titubans literas a Cypriano recipit, & ad eum reſcribit, 252. V.

Aquarii & eorum error circa Miſſæ ſacrificium, 254. IV.

per Arcani diſciplinam, Sacramentorum ritus, & dogmata olim occultata, 313. XVIII.

Archelaus Meſopotamiæ Epiſcopus cum Manete Hæreſiarcha diſputat, 282. III. Manetem e Meſopotamia fugere cogit, *ibid.* IV.

Arcus Triumphales in honorem Imperatorum poſiti, in eorum Quinquennalibus & id genus feſtis de more erigi ſoliti, 312. IX.

Arelatenſe Concilium primum ſub S. Silveſtro Papa celebratum, Hæreticorum baptiſma non eſſe iterandum ſancit, 314. XX. Plenarium totius orbis non fuit, *ibid.* XVII. & *ſeqq.* Neque illud umquam pro tali habuit S. Augu-

ſti-

ſtinus, *ibid.* Neque item mere Provinciale extitit, ſed Occidentis Patriarchale, *ibid.* XXI. Ducentos in eo fuiſſe Epiſcopos demonſtratur, *ibid.* XXII. *& ſeq.* An Conſtantinus M. eidem interfuerit, incompertum, *ibid.* XXIV.

Arianæ hæreſeos initium aſſignatur, 315. VI. A quo primum hæc hæreſis damnata, *ibid.* VIII.

Ariſtobulus Præfectus Prætorio ſub Carino Aug. & ab eo in trabeæ ſocietatem aſſumptus, poſt hunc devictum & occiſum in Conſulatus collegam, virtutis ergo, a Diocletiano deligitur, 285. II. Ab eodem in Prætorii præfectura continuatur, *ibid.* III.

Arnobius, quibus Conſulibus libros ſuos *adverſus gentes* in lucem emiſerit, 302. XIV. *& ſeq.* Peculiari Urbis epocha uſus eſt, *ibid.* XV.

S. Aſterii & aliorum martyrium in Ægea civitate, 285. VI.

S. Athanaſius pueros, dum ipſe puer eſt, baptizat, 311. XXVI. Hujus hiſtoriæ veritas defenditur, *ibid.* XXVII. Ætas illius cum ordinaretur, indicatur, 311. XXVII.

Aurelianus a Valeriano Aug. Conſul ſuffectus deſignatur poſt Ulpium Crinitum, 258. X. At pro anno tantum quo Æmilianus & Baſſus annum aperuere, *ibid.* Rationes in contrarium adductæ ſolvuntur, *ibid.* XI. Aurelianus Imperator renunciatur, 270. III. Hujus geſta poſt adeptum ſtatim imperium narrantur, *ibid.* IV. & 271. VII. *& ſeq.* Secundum gerit Conſulatum, 271. I. Cum nota numerali edendus & quare, *ibid.* Perſecutionem in Chriſtianos excitat & quo anno, 272. IV. *& ſeqq.* *&* 275. I. In Zenobiam bellum movet, hujuſque belli annus proprius aſſignatur, 272. II. *& ſeq.* & 273. II. Quæ Tacito & Placidiano Conſulibus geſſerit, breviter exponuntur, 273. II. Gallias nonniſi iiſdem Conſulibus recipit, 273. III. Tertium init Conſulatum, 274. I. Cur aliqui hoc anno Conſulem ſolum II. exhibeant, aperitur, *ibid.* De Zenobia & Tetrico triumphum ducit & quo anno, *ibid.* VI. *& ſeq.* Ejus bella poſt triumphum geſta exhibentur, *ibid.* IX. Triplex ejus Romam adventus enunciatur, & eorum primus cum ſecundo a quibuſdam perperam confuſus oſtenditur, *ibid.* VIII. Quartum Conſul procedit, 275. I. In Orientem proficiſcens interficitur, *ibid.* II. & 277. III. Et hoc die tertio nonas Aprilis, 275. III. Annos quatuor & menſes circiter quatuor tantum imperavit, *ibid.* II. Poſt ejus mortem interregnum ſex aut ſeptem menſibus durat, 275. III. *& ſeq.*

Aureolus Illyricianorum exercituum ductor, capto a Perſis Valeriano Aug. purpuram ſumit, 259. XIII. & 261. VIII.

Auſonius peculiarem urbis epocham ab Arnobio adhibitam ſequitur, 302. XV. *& ſeq.*

B

BAgaudæ Ducibus Amando & Æliano tumultus in Gallia concitant, & a Maximiano Herculio domantur, 285. V.

Baptiſmi hæreticorum controverſia confuſe tractata, 255. IX. Quo anno orta, *ibid.* X. Baptiſmi hæreticorum reiterationem propugnat Cyprianus, *ibid.* XI. *& ſeqq.* Item Concilium Carthaginenſe, *ibid.* XII. Item Concilium Iconienſe, *ibid.* XV. Ea controverſia explicatur, 256. III. *& ſeqq.* Stephani Papæ tempore non ſopita, *ibid.* XV. In Concilio Nicæno terminata fuit, 314. XVII. *& ſeqq.*

Baſileus Epiſcopus Amaſenus Concilio Nicæno non interfuit, 316. IX. Initio perſecutionis Licinianeæ martyrio coronatur, *ibid.* VII. Ejus martyrium fruſtra in dubium revocatum, *ibid.* VIII. *&* X.

Baſſus anno CCLIX. Conſul ordinarius cum Baſſo in Conſulatu prædeceſſore non confundendus, 259. I.

Blaſius ſub Licinio Auguſto mortem pro Chriſto patitur, at utrum in fine, vel initio perſecutionis, incompertum, 316. XII.

Bonifacius Romanus, Martyr, Diocletiano quartum & Maximiano tertium Conſulibus minus tute paſſus creditur, 305. III.

Britannia decimum poſt annum a Carauſii defectione ſub Diocletiano & Maximiano Auguſtis recepta & Conſtantii Chlori Cæſaris virtute recuperata, 296. VI.

C

CÆcilianus Epiſcopus a Conſtantino evocatus Mediolanum venire jubetur, 316. XIII. *& ſeq.* Ibi innocens declaratur, *ibid.* XV. Idque eodem tempore quo ejus adverſarii exilio mulctati, *ibid.* XVII. *& ſeq.*

Cæſares Quinquennalia & Decennalia, extincta in Nerone Julia familia, exhibent, 311. XVII.

Cæſares in nummis *Auguſtos* appellandi uſus quo tempore cœptus, 260. VII. & 283. VII.

Cajus Papa poſt dies octo Eutychiano ſufficitur, & decimaquinta Decembris ſabbati die ordinatur, 283. IX. Die Dominico inauguratum demonſtrare fruſtra ab aliquibus tentatum, 296. III. Sedet annos XII. menſes IV. dies VII. *ibid.* Poſt illius mortem, vacat ſedes menſibus duobus, diebus octo, *ibid.* IV. Decretales ipſi attributæ commentitiæ, *ibid.*

Carauſius purpuram ſumit & Britanniam occupat, 286. V. Quo anno hæc rebellio contigerit enuntiatur, *ibid.* VI. A Maximiano fruſtra bello exagitatus pacifice in Britannia imperat, 290. III. Ipſum inter & Auguſtos initam poſtea pacem demonſtrant Nummi, ſed quo anno, incompertum, *ibid.* Ab Allecto imperii ſocio occiditur, 293. IV. Quot annis regnaverit, indicatur, *ibid.*

Carinus Cari Auguſti filius quandonam Cæſar creatus fuerit, aperitur, 283. I. & IV. Cum patre faſtis dat nomen, *ibid.* I. Ab eodem Auguſtus dicitur, *ibid.* V. *& ſeqq.* Secundum Conſul procedit & qua occaſione, 384. I. A Dioletiano debellatus, a ſuis occiditur, 285. IV. Ejus obitus minus recte in aliud tempus diſtractus, *ibid.* Anni quibus imperavit, aſſignantur, *ibid.* Nomen ejus minime e Faſtis a Diocletiano eraſum, *ibid.* I. *& ſeq.*

Carpi in ſolum Romanum transferuntur, 295. I.

Carthaginenſe Concilium ſub Cypriano ſecundum menſe Maio convocatur, 252. VIII. Quid in eo actum ſit, aperitur, *ibid.*

Carthaginenſe Concilium ſub Cypriano tertium, de Baptiſmo primum, celebratur, 255. XII. *& ſeq.* Hujus circa rebaptizationis controverſiam decretum adducitur, *ibid.* A quibuſdam Africanis Epiſcopis rejicitur, *ibid.* XIV. Epocha illius ſtabilitur, *ibid.* XIII.

Carthaginenſe Concilium de Baptiſmo ſecundum a Cypriano coactum, 256. III. Tempus illius convocationis incertum, *ibid.*

Carthaginenſe Concilium de Baptiſmo tertium a Cypriano collectum, ejus ſententiam de hæreticorum rebaptizatione confirmat, 256. XVI. Tempus quo habitum fuit ſtatuitur, *ibid.*

Carthaginenſe Concilium Donatiſtarum celebratur, 308. V. *& ſeq.*

Carus quo anno Auguſtus renunciatus, 283. I. & IV. Secundum Conſulatum init, *ibid.* I. Cur cum nota numerali editus, *ibid.* Carinum ut Gallias tueatur, deſtinat, & Numerianum in Perſas moturus ſecum ducit, *ibid.* IV. Caro falſo tribuitur reſcriptum de remiſ-

miſſione tributi Eccleſiæ Theſſalonicenſi conceſſa, *ibid.* XII. Carus moritur, 284. II. V. & *ſeq.* Quot annis imperaverit, declaratur, *ibid.* II.
Catharina virgo ſub Maximino Martyrii palmam aſſequitur, 307. XVI. Error Baronii circa paſſionem illius aperitur, *ibid.*
Charito quarto tantum Eccleſiæ ſæculo floruit, 277. V.
S. Chriſogoni Martyris Acta a poſterioribus ſcripta, 300. III.
Chriſtiani docere & diſcere a Juliano Imp. vetantur, 262. XXXIX. & *ſeq.*
Chronologia Annalium corrupta & quare, 304. X.
Cirtenſe Concilium ad quid convocatum, 303. IV. Nonniſi anno CCCV. poſt initam Diocletianeam perſecutionem & Diocletiani & Maximiani abdicationem collectum demonſtratur, *ibid.* III. & *ſeq.*
S. Claudii & aliorum martyrium in civitate Ægea, 285. VI.
Claudius Auguſtus poſt Gallienum Romanum tenet imperium, 268. III. Nullam in Chriſtianos perſecutionem, excitat, *ibid.* VI. Argumenta in contrarium diluuntur, *ibid.* VI. & *ſeqq.* Conſulatum ſecundum init, 269. I. Gothos debellat,& quo anno, *ibid.* VII. Claudium Imperii anno tertio inchoato demortuum nummi & inſcriptiones demonſtrant, 270. III.
Confeſſores, qui exilium, vel quid aliud pro Chriſto paſſi, etiamſi morti non traditi, Martyres tamen ſæpe ex modo loquendi dicti, 253. V.
Conſtantia, Conſtantini M. ſoror, Licinio in Matrimonium traditur, 313. II. Mariti vitam a Conſtantino petit & obtinet, 318. VII.
Conſtantinopolis cur ab Euſebio urbs Regia dicta, antequam a Conſtantino Magno conſtructa fuerit, & dedicata, 317. VIII.
Conſtantinus Magnus obſes apud Diocletianum & Galerium Maximianum in Bithynia detinetur, & ab eis clam aufugit, 306. V. & *ſeq.* Patrem morientem inviſit, a quo imperium accipit, *ibid.* Britannus non fuit, *ibid.* IX. Natales plurimi ipſi attributi explicantur, *ibid.* XIV. & *ſeq.* Conſul extra Italiam procedit, 307. II. Fauſtam Maximiani Herculii filiam uxorem ducit, *ibid.* V. Maximiani Herculii nepotem ſe vocat, *ibid.* XIV. Imperii Cæſaræi Quinquennalia exhibet, 310. II. & *ſeq.* Auguſtæi ſimiliter, 311. IX. Maximi nomen in Galliis obtinet, *ibid.* Iterum extra Italiam Faſtis dat nomen, 312. I. Inter ipſum & Maxentium bellum oritur, *ibid.* III. Quo anno bellum illud inchoatum, *ibid.* De eodem bello ſingularia quædam exponuntur, *ibid.* IV. Conſtantino Crux apparet, ipſeque ſignum militare in Crucis ſimilitudinem efformare jubetur, *ibid.* V. Locus, dies & hora apparitionis annotantur, *ibid.* Conſtantinus de Maxentio victo triumphat, *ibid.* VIII. Arcus in ejus honorem erigitur ob prædictum triumphum & quo anno, *ibid.* IX.
Conſtantinus in favorem Eccleſiarum primam conſtitutionem emittit, *ibid.* XVI. & 313. V. Hæc in Annalibus loco ſuo non recitatur, 313. V. Tertio Faſtis dat nomen & qua de cauſa, 313. I. Francos & Barbaros Rhenum tranſire tentantes inhibet, *ibid.* III. Cenſum Gallicanum retractat, *ibid.* XX. Chriſtiani cultus obſervantiam Edicto Mediolani emiſſo permittit, 313. II. & 314. IX. Hoc edictum cum alio prius dato non confundendum, 314. IX. An Conſtantinus interfuerit Concilio Arelatenſi, incertum, 314. XXIV. Quarto annum aperit & veroſimilius Imperii Cæſarei dat Decennalia, 315. I. Auguſtei Imperii Decennalia Arelate celebrat, 316. II. Donatiſtas Mediolanum ad judicium venire jubet, *ibid.* XIII. & *ſeqq.* Cum Licinio bellum gerit, 317. III. & *ſeqq.* Pacem cum eo facit, *ibid.* V. Licinium debellat & hoc ante Nicænam Synodum, 318. VI. Eidem vitam condonat, *ibid.* VII. Eum poſt annum necari jubet, *ibid.* VII. & *ſeq.* Conſtantini Monarchia quo anno cœpta, *ibid.* XII. & *ſeq.* Conſtantinus Hoſium legatum mittit ad componenda diſſidia inter Alexandrum Epiſcopum Alexandrinum & Arium, *ibid.* XIX. & *ſeq.*
Conſtantinus Junior Conſtantini M. Filius quando & ubi natus, 316. II. Quo anno & die Cæſar dictus, 315. III. 317. II.
Conſtantius Chlorus, Conſtantini M. Pater, Cæſar dicitur & Tribunitia poteſtate ornatur, 292. II. 294. I. & 302. II. Quo anno id factum declaratur, *ibid.* Priorem in hac nuncupatione a Galerio Maximiano collega locum obtinet, 292. III. Conſulatum anno ſuperiori gerendum init, 294. I. Secundum Conſul procedit & Quinquennalia Cæſarei Imperii exhibet, 296. I. & *ſeq.* Alemannos debellat, 297. Tertio faſtis nomen dat, ſimulque Cæſarei Imperii Decennalia edit, 300. I. Quarto annum aperit, 302. I. Perſecutionem a Diocletiano excitatam locum in Galliis habere non permittit, 303. VII. Quomodo poſſit ſalvari quod dicitur, plurimos nempe ſub Diocletiani perſecutione in Galliis martyrium pertuliſſe, explicatur, *ibid.* VIII. Conſul quintum adhuc Cæſar procedit, 305. I. & *ſeq.* Quindecennalia exhibet, *ibid.* II. Auguſtus dicitur & quo anno, 304. VI. & 306. II. Imperium cum Galerio Maximiano partitur, novamque regendi Imperii formam inducit, 304. IX. Conſul ſextum ob Auguſteam dignitatem anno CCCV. adeptam procedit, 306. I. & *ſeq.* Denaſcitur VIII. Kal. Auguſti anni trecenteſimi ſexti, 306. VII. Difficultas circa illius mortem ex Socrate orta elucidatur, *ibid.*
Conſulatus ſuffecti anno Chriſti CCCXI. adhuc uſitati, 310. IV. Contraria ſententia refellitur, *ibid.* V. & *ſeq.* Uſque ad Conſtantinopolim conditam duraſſe videntur, *ibid.* VII.
Conſules cur annis Chriſti CCCIX. & CCCX. extra Italiam non creati, 309. II.

CONSULES.

C. Vibius Trebonianus Gallus Aug. II. & C. Vibius Voluſianus Cæſar, 252.
C. Vibius Voluſianus Aug. II. & M. Valerius Maximus, 253.
P. Licinius Valerianus Aug. II. & P. Licinius Gallienus Aug. 254.
P. Licinius Valerianus Aug. III. & P. Licinius Gallienus Aug. II. 255.
Valerius Maximus & M. Acilius Glabrio, 256.
P. Licinius Valerianus Aug. IV. & P. Licinius Gallienus Aug. III. 257.
M. Aurelius Memmius Tuſcus & Baſſus, 258.
Æmilianus & Baſſus, 259.
Cornelius Sæcularis II. & Julius Donatus, 260.
Gallienus Aug. IV. & Petronius Voluſianus, 261.
P. Licinius Gallienus Aug. V. & Fauſtinus, 262.
M. Nummius Albinus II. & Maximus Dexter, 263.
Gallienus Aug. VI. & Saturninus, 264.
P. Licinius Valerianus II. & L. Lucillus Macer Rufinianus, 265.
Gallienus Aug. VII. & Sabinillus, 266.
Paternus & Arceſilaus, 267.
Paternus II. & Marinianus, 268.

M. Au-

M. Aurelius Claudius Aug. II. & Paternus, 269.
Flavius Antiochianus & Furius Orſitus, 270.
L. Domitius Aurelianus Aug. II. & M. Cejonius Virius Baſſus, 271.
Quietus & Voldumianus, 272.
M. Claudius Tacitus & Placidianus, 273.
Aurelianus Aug. III. & C. Julius Capitolinus, 274.
L. Domitius Aurelianus Aug. IV. & T. Avonius Marcellinus, 275.
M. Claudius Tacitus Aug. II. & Fulvius Æmilianus, 276.
M. Aurelius Probus Aug. & M. Aurelius Paulinus, 277.
Probus Aug. II. & Furius Lupus, 278.
M. Aurelius Probus Aug. III. & Ovinius Paternus, 279.
Meſſala & Gratus, 280.
M. Aurelius Probus Aug. IV. & C. Junius Tiberianus, 281.
M. Aurelius Probus Aug. V. & Pomponius Victorinus, 282.
M. Aurelius Carus Aug. II. & M. Aurelius Carinus Cæſar, 283.
M. Aurelius Carinus Aug. II. & M. Aurelius Numerianus Aug. 284.
C. Valerius Diocletianus Aug. II. & Ariſtobulus, 285.
M. Junius Maximus II. & Vettius Aquillinus, 286.
C. Valerius Diocletianus Aug. III. & M. Aurelius Valerius Maximianus Herculius Aug. 287.
M. Aurelius Valerius Maximianus Herculius Aug. II. & Pomponius Januarius, 288.
Baſſus II. & Quinctianus, 289.
Diocletianus Aug. IV. & Maximianus Herculius Aug. III. 290.
Junius Tiberianus II. & Caſſius Dio, 291.
Annibalianus & Aſclepiodotus, 292.
Diocletianus Aug. V. & Maximianus Herculius Aug. IV. 293.
Fl. Valerius Conſtantius Cæſar & C. Galerius Valerius Maximianus Cæſar, 294.
Nummius Tuſcus & Annius Annulinus, 295.
Diocletianus Aug. VI. & Conſtantius Cæſar II. 296.
Maximianus Herculius Aug. V. & Galerius Maximianus Cæſar II. 297.
Anicius Fauſtus II. & Severus Gallus, 298.
Diocletianus Aug. VII. & Maximianus Herculius Aug. VI. 299.
Conſtantius Cæſar III. & Galerius Maximianus Cæſar III. 300.
Titianus II. & Nepotianus, 301.
Conſtantius Cæſar IV. & Galerius Maximianus Cæſar IV. 302.
Diocletianus Aug. VIII. & Maximianus Herculius Aug. VII. 303.
Diocletianus Aug. IX. & Maximianus Herculius Aug. VIII. 304.
Conſtantius Cæſar V. & Galerius Maximianus Cæſar V. 305.
Galerius Maximianus Aug. VI. & Conſtantius Aug. VI. 306.
Ab anno CCCVII. uſque ad CCCXIII. alii in Italia, alii in reliquo orbe Romano Conſules agniti, ut ſuis locis videri poteſt.
Conſtantinus Aug. III. & Licinius Aug. III. 313.
Rufius Voluſianus II. & Annianus, 314.
Conſtantinus Aug. IV. & Licinius Aug. IV. 315.
Fl. Cejonius Sabinus & Rufinus, 316.
Ovinius Gallicanus & Septimius Baſſus, 317.
Licinius Aug. V. & Criſpus Cæſar, 318.
Cornelius Papa ſcribit ad Fabium Epiſcopum Antiochenum, & Confeſſorum reditum ſignificat, 252. IV. Feliciſſimum Eccleſia pellit, *ibid.* IX. Ad Lupicinum Viennenſem Epiſcopum libellum dirigit *de Exhortatione martyrii*, *ibid.* XI. A Gallo Auguſto Centumcellas in exilium mittitur, ubi a Cypriano gratulatorias literas recipit, *ibid.* XII. Ibidem moritur, *ibid.* XIII. Annus & dies mortis illius indicantur, *ibid.* Acta ejus ſuppoſititia credita, 252. XIII. Poſt mortem ejus vacantis ſedis duratio ignota, *ibid.* XV.
Criſpus Conſtantini Magni filius Cæſar renuntiatur & quo anno ac die, 315. III. 317. II. Faſtis dat nomen, 318. I.
Curubis in Zeugitana provincia, locus exilii Sancti Cypriani, 257. V.
Cyclorum paſchalium initium aſſignatur, 284. VIII. & 285. VIII.
S. Cyprianus Libros *de Unitate & Lapſis* ad Cornelium Pontificem tranſmittit, 252. III. Ad Antonianum Numidiæ Epiſcopum ſcribit, & quo tempore, *ibid.* V. Ad quæſtionem *de Lapſis* ſibi propoſitam reſpondet ante primum Carthaginenſe Concilium, *ibid.* VII. Secundum Concilium Carthaginenſe convocat, *ibid.* VIII. Perſecutionem imminentem prævidet, & fideles ad martyrium accendit, *ibid.* IX. Libellum *de Exhortatione Martyrii* ad Fortunatum ſcribit, *ibid.* XI. Literas communicatorias ad Lucium PP. mittit, *ibid.* XVI. Ad Epiſcopos Numidiæ ſcribit & quando, 253. VIII. *& ſeq.* Ad Demetrianum item libellum mittit & quo anno, *ibid.* X. Innocentiam ſuam adverſus Pupianum defendit, *ibid.* XXII. Eos, qui aquam ſine vino in miſſæ ſacrificio offerebant, refellit, 254. IV. Per illos tamen non intelligendi *Aquarii*, *ibid.* Quo anno id fecerit, manifeſtatur, *ibid.* De cauſa Marciani Arelatenſis Epiſcopi ad Stephanum PP. ſcribit, & quo anno, 255. III. *& ſeq.* Varia contra hujus Epiſtolæ epocham adducuntur, ſed refelluntur, *ibid.* IV. *& ſeqq.* Cyprianus rebaptizationem Hæreticorum & ſchiſmaticorum tuetur, *ibid.* XI. Qua ratione ad id motus fuerit, indicatur, *ibid.* Synodum de reiteratione baptiſmi celebrat, 255. XII. *& ſeqq.* Librum *de Bono patientiæ* ſcribit, ſed quando, incompertum, 256. II. Certum tamen hunc exaratum fuiſſe poſt motam de baptiſmo hæreticorum controverſiam, *ibid.* Secundum de baptiſmo Concilium Carthagine cogit, *ibid.* III. Tertiam de baptiſmo Synodum convocat, *ibid.* XVI. Ad Firmilianum dat litteras, ab eoque reſponſum accipit doctrinæ ſuæ omnino conſentiens, *ibid.* XVII. Quando eæ ſcriptæ fuerint, declaratur, *ibid.* In exilium deportatur, 257. V. Poſt annum exilii, Tuſco & Baſſo Conſulibus, Martyr occumbit, 258. VIII. Quanta ſit in Eccleſia hujus Sancti Doctoris & Martyris celebritas, declaratur, 256. VII. Ejus Opera, 258. IX.

D

DEmetrianus, ad quem S. Cyprianus libellum ſcripſit, non Africæ Proconſul, ſed Judex tantum Cypriano familiariter notus, 253. X.
Diocletianus Aug. Numeriano ſuccedit, & quo anno, ac menſe, 284. III. IV. & VII. Error contrarius unde natus, *ibid.* III. Ejus mores graphice deſcribuntur, *ibid.* XIV. Era de ejus nomine inſtituta, *ibid.* VIII. Diocletianus initio Imperii Chriſtianis favit, *ibid.* XV. Maximianum Herculium Cæſarem creat, *ibid.* X. *& ſeqq.* & 285. V. Secundum init Conſulatum & qua de cauſa, 285. I. Propter geſtum ante Imperii initia Conſulatum ſuffectum Conſul II. proponitur, *ibid.* Quo tempore ab eo ſuſceptus fuerit Conſulatus ille ſuffectus aperitur, *ibid.* Maximianum Herculium Augu-

ſtum dicit, 286. II. Rebus in Germania per Legatos feliciter geſtis, *Britannici* titulum adipiſcitur, *ibid.* IV. Tertium Conſul procedit, 287. I. Perſas vincit, & cum iis poſtea pacem ſancit, *ibid.* III. & *ſeq.* Nicomediæ hibernat, 286. VII. & 287. III. In Europam tendit; de bello contra Carauſium cum Maximiano Aug. tractaturus, eodemque tempore bellum parat, 287. IV. Quo anno hæc facta ſint, annotatur, *ibid.* Quinquennalia exhibet, 289. I. Quartum ſumit Conſulatum, 290. I. Mediolani cum Maximiano de creandis Cæſaribus agit, *ibid.* III. Quintum Conſul procedit ob Auguſtei Imperii Decennalia, quæ tamen an hoc anno celebraverit, ignotum, 293. I. Quandonam ſe ut Deum adorari voluerit, & gemmeis calceis uti cœperit, inſinuatur, *ibid.* I. & *ſeq.* & 301. III. Galerium Maximianum adverſus Sarmatas rebelles mittit, 294. V. Sextum Conſul procedit, 296. I. Auguſtei Imperii in Oriente dat Quindecennalia, 298. I. Septimum init Conſulatum, 299. I. Triumphum de Perſis, aliiſque Romanorum hoſtibus ducit, & quo anno, 301. II. & 303. II. Perſecutionem in Chriſtianos excitat, 302. V. & 303. II. Faſtis dat nomen, 303. I. Vicennalia Romæ celebrat, 303. II. Quo die hæc exhibuerit, enuntiatur, 298. II. & 303. II. Nonum Conſul Ravennæ procedit, 304. I. Vitam privatam amplectitur, 304. II. & 305. VI. Coacte tamen, 304. III. Quando id evenerit, contra communem ſententiam ſtatuitur, 304. VI. & *ſeq.* Id ex Faſtis magis confirmatur, *ibid.* VIII. Imperium reſumere recuſat, 307. VIII. Moritur, 316. III. & *ſeqq.*

Dionyſius Alexandrinus Epiſcopus de Orientalium Eccleſiarum concordia, poſt abdicatum Novati ſchiſma, non vero de Hæreticorum rebaptizatione, ad Stephanum PP. dat litteras, 256. XIV. & *ſeq.* Per Æmilianum Præfectum in exilium pulſus varias ſcribit Epiſtolas, 257. IV. Circa earum unam, ad Philemonem directam, detectus error corrigitur, *ibid.* Poſt pacem Eccleſiæ ſuæ reſtitutam Alexandriam redit, 262. II. Librum cui titulus *De Promiſſionibus*, non contra Irenæum Lugdunenſem, ſed contra Nepotem Epiſcopum Ægyptium ſcribit, 263. II. An ejus ad Paulum Samoſatenſem Epiſtola ſit ſuppoſititia, examinatur, 264. III. Mortis ejus annus ſtabilitur, 265. IV. *Magni* cognomen ab omnibus fere antiquis Patribus eidem attributum, *ibid.*

Dionyſius Papa Sixti in Romana ſede ſucceſſor, quo anno & die ordinatus, 258. VII. & 271. IX. & *ſeq.* Moritur, 269. XII. Sedis ejus duratio annotatur, 271. IX. & *ſeq.* Ejus Epiſtola *de diviſione Parochiarum* ad Severum Cordubenſem Epiſcopum, adulterina, 269. III. Decretales item aliquæ, quæ ſub ejus nomine circumferuntur, ſunt ſuppoſititiæ, 271. XI.

Domitius Aurelianus. *Vide*, Aurelianus.

S. Domna Virgo martyrio coronatur, 293. III.

Donatiſtarum ſchiſmatis initium conſignatur, 306. XIX. Sedente Melchiade Romano Pontifice inchoatum oſtenditur, *ibid.* XXII. Nonniſi poſt Maxentii triumphum cœptum, *ibid.* XX. Donatiſtæ Carthagine Concilium habent, ejuſque epocha ſtabilitur, 308. V. & *ſeq.* Synodo Romana Conſtantini juſſu coacta appellant, 313. VIII. Ea appellatio magis comprobatur, *ibid.* IX. & *ſeq.* Adverſis rationibus fit ſatis, *ibid.* XI. & *ſeqq.* Donatiſtæ tumultus excitant, 316. XX. A Conſtantino Magno cum Cæciliano evocantur, *ibid.* XIII. Mediolanum venire jubentur, *ibid.* XIV. Ibi tamquam calumniatores a Conſtantino damnantur, *ibid.* XV. Pars ſententiæ contra ipſos prolatæ in medium adducitur, *ibid.* XVI. Quo anno in exilium miſſi fuerint, indicatur, *ibid.* XVII. & *ſeqq.*

Dorotheus Antiochenus Presbyter, Cyrillo Antiochenam Eccleſiam regente, floret, 283. VIII. A Dorotheo Diocletiani Cubiculario & Martyre, & a Dorotheo Tyrio Presbytero etiam martyre diverſus, *ibid.* Diverſitatis notæ afferuntur, *ibid.*

Dorotheus Diocletiani Auguſti Cubicularius Martyr, 283. VIII.

Dorotheus Presbyter Tyrius, ſub Juliano pro Chriſto trucidatur, 283.

E

Eleuthera Diocletiani uxor falſo dicta, 294. IV.

Era Diocletianea, ſeu Martyrum, Actiacæ ſubrogata, 284. VIII. Quo anno & die inchoata, *ibid.*

Eræ omnes poſt Diocletianum, excepta Chriſtiana, in Annalibus Baronii mutilatæ, 280. VIII.

Euchariſtia ad abſentes mitti ſolita, 313. XVII. A prioribus Eccleſiæ fidelibus *Fermentum* ſimpliciter appellata, *ibid.* XVIII.

Eugenius in Syria tyrannidem arripit, dum Diocletianus Chriſtianos perſequitur, 302. XVII. Hinc occaſio data novi Edicti adverſus Eccleſiarum Antiſtites ab eodem Imperatore promulgati, *ibid.*

Eumenii Oratio ad Conſtantium Chlorum quo tempore recitata, 297. VIII. & *ſeq.* Ejuſdem oratio ad Conſtantinum Magnum Flavienſium nomine quo anno dicta, 313. XX. & *ſeq.*

Euſebius Laodicææ Epiſcopus floret, 269. IX. & *ſeqq.*

Euſebius Cæſarienſis Arianæ hæreſi favet ante Concilii Nicæni celebrationem, 318. XVI.

Euſebius Presbyter & ſocii pro Chriſto ſub Valeriano occumbunt, 256. XIX. Acta tamen illorum Martyrii mendoſa, ita ut ex illis initium Valerianeæ perſecutionis colligi non poſſit, *ibid.*

Euſebius Romanus Epiſcopus Marcello ſuccedit, 306. XXV. 309. VIII. 310. VII. & 311. XXII. Mortalitatem explet, 311. XXII. Menſes quatuor, dies ſedecim ſedet, *ibid.* Decretales ejus adulterinæ, *ibid.* XXIV.

Eutychianus Romanus Pontifex die quinta Januarii anni CCLXXV. Felici ſuccedit, 274. V. & 283. IX. Sedis tempus, mortiſque dies aſſignatur, 283. IX. Inter Confeſſores ſolum numerandus venit ſanctus hic Pontifex, *ibid.* X. Decretales ejus ſuppoſititiæ, *ibid.* XI. & 296. IV.

F

Fabius Antiochiæ Epiſcopus adverſus Novatianum Concilium indicit, 252. VI. Ante ejuſdem celebrationem moritur, *ibid.*

Fames ſub Carino II. & Numeriano Conſulibus, ab Idacio ſolo memorata, 284. XIII.

Faſtorum emendatio a quibuſdam Auctoribus fruſtra tentata, 280. II. & *ſeqq.* A Cardinali Noriſio perfecta, *ibid.* VII.

Fauſta Herculii Maximiani filia Conſtantino M. in uxorem data, 307. V.

Fauſtinus Epiſcopus Lugdunenſis Cyprianum ſollicitat, ut ad Stephanum Pontificem Romanum de cauſa Marciani Arelatenſis ſcribat, 255. III.

Felix hujus nominis Papa primus Dionyſium Romanum Pontificem poſt duorum dierum ſedis vacationem excipit, 269. XII. & 271. XI. Annis quatuor, menſibus undecim, dies

bus viginti quinque ſedet & moritur, 274. II. Ordinationis & mortis dies annotantur, *ibid.* II. *& ſeq.* Vicariatus ejus ſub Dionyſio prædeceſſore, omnino ſuppoſititius, *ibid.* IV. Poſt ejus mortem vacavit ſedes dies tredecim, non vero quinque, *ibid.* Tres decretales illi attributæ commentitiæ, *ibid.* V.

Felix Aptungenſis Epiſcopus Traditionis a Donatiſtis inſimulatus purgatur, 214. XV. Purgationis tempus, *ibid.* XVI.

S. Felix Epiſcopus Tubyzacenſis in Africa martyrio coronatur, 302. XXIII.

Feſtorum duplicium appellatio ſeculo tantum decimo tertio cœpiſſe videtur, 315. V.

Fides quo tempore primum in Galliis prædicata, 255. V. *& ſeq.* Qui hoc tardius factum fuiſſe ex vita S. Saturnini deducunt, refelluntur, *ibid.*

Florianus Romæ Imperator dicitur, 276. VII. & IX. Cum Probo Aug. de Imperio contendit, *ibid.* VII. A ſuis apud Tarſum interimitur, *ibid.* IX.

Formula inſcripta Sic. X. Sic. XX. Quid ſignificat, & a quo primum introducta fuerit, indicatur, 312. IX.

Fructuoſi Tarraconenſis Epiſcopi & ſociorum martyrium ſub Æmiliano & Baſſo Conſulibus recte conſignatum, in alium annum perperam diſtrahitur, 261. IV. Eorum Acta in Eccleſia Africana recitata, *ibid.* V.

G

Galerius Maximianus Cæſar creatur & Tribunitia poteſtate inſignitur, 292. II. 294. I. & 302. II. Annus hujus renuntiationis annotatur, *ibid.* Conſulatum primum anno uno dilatum gerit, 294. I. A Diocletiano contra Sarmatas & alios populos rebelles mittitur, *ibid.* V. Conſul ſecundum procedit & Quinquennalia Cæſarei imperii edit, 297. I. *& ſeq.* Perſas adverſus quos a Diocletiano miſſus fuerat, debellat, *ibid.* 6. *& ſeq.* Perſecutionem in Chriſtianos a militibus inchoat, *ibid.* IV. V. & X. Tertium init Conſulatum, 300. I. Annum quarto aperit & imperii Cæſarei Decennalia celebrat, 302. I. *& ſeq.* Diocletianum artibus impellit, ut in Chriſtianos ſæviat, *ibid.* VI. Quintum Conſul adhuc Cæſar, 305. I. *& ſeq.* Auguſtus renuntiatur, & quo anno id factum, ſtabilitur, 304. VI. Imperium cum Conſtantio Chloro partitur, novamque regendi imperii formam inſtituit, *ibid.* IX. De imperio deponendo cogitat, 305. VI. In fideles diriſſime ſævit, *ibid.* VII. In Romanos itidem, *ibid.* VIII. Hos vectigalibus opprimit, *ibid.* IX. Conſul ſextum tum propter adeptam anno ſuperiori Auguſteam dignitatem, tum propter Imperii Cæſarei Quindecennalia, 306. I. *& ſeq.* Conſtantinum Conſtantii Chlori filium Cæſarem nuncupat, invite tamen, *ibid.* X. Eodem tempore Severum Auguſtum dicit, *ibid.* Romam obſidet, 307. III. Septimo extra Italiam annum aperit, 308. II. Auguſtei imperii Quinquennalia edit, 310. II. Octavum Conſul in toto orbe Romano, excepta Italia, & ſolus, 311. II. Pro Vicennalibus edendis intolerabiles exactiones fieri jubet, ea tamen non exhibet, *ibid.* XIII. & XV. Lethalis illius morbus deſcribitur, *ibid.* XIV. Morti proximus Edictum in favorem Chriſtianorum emittit, *ibid.* XIV. *& ſeq.* Nicomediæ moritur, *ibid.* XV. Quot annis imperaverit, enuntiatur, *ibid.* XV. *ſeq.*

Gallienus Valeriani Aug. filius *Ignatius* etiam dictus, 259. V. Ipſo imperii patris initio Auguſtus creatur, 253. XIII. *& ſeq.* Faſtis dat nomen, 254. I. Iterum Conſulatum aſſumit, 255. I. Tertio annum aperit, 257. I. Quinquennalia exhibet, *ibid.* Perſecutionem in Chriſtianos excitat, *ibid.* Iiſdem poſtea pacem concedit, 259. XV. & 261. IX. *& ſeq.* Reſpectu Valeriani Patris junior Auguſtus dicitur, 260. VIII. Quartum Conſul procedit & qua occaſione, 261. I. Ejus auctoritas in Ægypto reſtituitur, *ibid.* XIV. Conſul quintum Decennalia celebrat, ſed antequam magiſtratum abdicet, 262. I. Sextum Conſul procedit, 264. I. Poſt victos ab Odenato Palmyrenorum Rege Perſas, de iis triumphum agit, *ibid.* II. Septimo faſces ſuſcipit & Quindecennalia edit, 266. I. Circa Mediolanum per inſidias necatur, ſed mortis dies incompertus, 268. II. Quot annis imperaverit, *ibid.* III. *& ſeq.*

Gallienus Junior, ex Gallieno Valeriani nepos, Cæſar dicitur, hujuſque nuncupationis tempus aſſignatur, 255. XVII. & 259. III. Saloninus & Cornelius Valerianus appellatus, *ibid.* Diſtinguendus tamen a Valeriano Gallieni Aug. fratre, 255. XVIII. Ejus Conſulatus cum Valeriano a Vopiſco memoratus, fuit tantum ſuffectus, nec de Gallieno Patre poteſt intelligi, 259. VI. *& ſeq.* In Gallias, ut eas regeret, amandatus, a Poſthumo necatur, 260. III. *& ſeqq.* Quo anno hæc mors acciderit, aperitur, *ibid.* A Gallieno patre apotheoſi donatur, *Auguſti* tamen titulum non recipit, *ibid.* VI. *& ſeq.* Cur ſub Valeriani nomine Auguſtus aliquando in Nummis ſit appellatus, exprimitur, *ibid.*

Gallus ante imperium Conſulatum ſuffectum gerit, 252. I. Conſul ſecundum procedit, *ibid.* Perſecutionem in Chriſtianos edicit, *ibid.* X. & XVIII. Ejus imperium fuit infauſtum, *ibid.* XXI. Cornelium PP. in exilium mittit, *ibid.* XII. Item Lucium PP. *ibid.* XVII. Annos circiter duos imperat, 253. XIII. A propriis militibus circa menſem Maium trucidatur, *ibid.* Ejus cædes ab anno CCLIII. minime removenda, *ibid.* XIV. Quæcumque contraria refelluntur, *ibid.* XIV. *& ſeqq.*

S. Gelaſinus mimus martyrio coronatur, 297. XI.

S. Geneſius ex mimo martyr Romæ, 303. X.

S. Geneſius Arelatenſis martyrio coronatur, 303. XI.

Gothi a Claudio Imp. debellantur, 269. VII. Gothi ſub Conſtantino M. in Imperium Romanum erumpunt, 318. IV.

Gothici belli ſub Claudio Auguſto finis, 270. II.

Gregorius Neocæſareæ in Ponto Epiſcopus Thaumaturgus dictus moritur, 265. V.

H

Hoſius Epiſcopus Cordubenſis Chriſti fidem coram Præſide confitetur, at quo anno incertum, 303. XIII. Ex ejus tamen Epiſtola ad Conſtantinum Imp. hoc anno, Chriſti CCXCVI. accidiſſe colligitur, 305. V. Illiberitanæ Synodo præeſt, *ibid.* A Conſtantino M. non a Silveſtro PP. Alexandriam mittitur pro componendis diſſidiis Alexandrum inter & Arium natis, 318. XIX. *& ſeqq.*

Hoſtilianus peſte conſumitur, 252. XXVII.

I

Iconienſis Synodus rebaptizationem ſtatuit, 255. XV. Concilii hujus epocha adducitur, *ibid.* XVI.

Illiberitanum Concilium ſub Diocletianea perſecutione celebratum fuit, anno tamen in-

certo, 305. V. Huic Hoſius Cordubenſis Epiſcopus non præfuit, *ibid.*

Illyrici diviſio in Orientale & Occidentale, nonniſi Theodoſio M. in imperii conſortium vocato, accidit, 280. IV. & *ſeqq.*

Imperatores ſi Quinquennalia & id genus feſta anticipent, vel differant, diem ſimilis denominationis cum die, quo ipſi aut Collegæ imperium ſuſcepere, pro iiſdem celebrandis aſſumunt, 284. XII. & 298. III.

Imperatores initio imperii ſemel tantum Conſulatum capeſſere ſoliti, 285. I.

Imperatoris titulus præpoſitus non multiplicatur, poſtpoſitus vero multiplicatur, uti multiplicantur victoriæ ab Imperatoribus reportatæ, 311. VIII. Quibus inter Cæſares fuerit conceſſus vel negatus iſte titulus, exhibetur, *ibid.*

Imperatores Chriſtiani Pontifices maximi dicti non ſunt, 312. XVII. & *ſeqq.*

Imperii Romani clades ſub Gallieno, quo anno acciderit, 262. III.

Imperii regendi nova forma a Conſtantino Chloro & Galerio Maximiano inducta explicatur, 304. IX.

Imperii Romani nova a Conſtantino M. & Licinio facta diviſio exhibetur, 314. XXVI.

Imperium Romanum ſub Gallo & Voluſiano a Scythis infeſtatur, & hoc ante peſtem quindecennalem ſub iiſdem Imperatoribus exortam, 253. VI. & *ſeq.* & 259. XIV.

S. Index Martyrio coronatus, 293. III.

Indictionis initium, 312. XXV.

Indulgentiæ in Actis S. Silveſtri Papæ memoratæ commentitiæ, 315. V.

Inſcriptiones Imperatorum Gentilium in Chriſtianos aliquando tranſlatæ, 312. XXIV.

Juſtinianus Imperator Tranſtigritanas regiones in Provinciæ formam redegit, 303. XVI.

L

LActantius libros *Divinarum inſtitutionum* ſcribit, 315. VII.

Laodicena Synodus quo anno coacta, 314. XXV. Hæc, non Laodiceæ in Syria, ſed Laodiceæ in Lydia, celebrata, *ibid.* Illius Canones Codicis Canonum Eccleſiæ univerſæ partem faciunt, & quare, *ibid.*

S. Laurentii Martyrium quo anno contigerit, 261. III. Ejus Acta ſuppoſititia, *ibid.*

S. Leonis Papæ de hæreſis Manichæorum initio opinio, 277. VIII.

Licinius Valerianus. *Vide*, Valerianus ſenior.

Licinius Gallienus. *Vide*, Gallienus.

Licinius Valerianus. *Vide*, Valerianus Valeriani Aug. filius.

Licinius Cornelius Saloninus Valerianus. *Vide*, Gallienus junior.

Licinius quibus anno, die & loco Auguſtus renuntiatus, 307. XVII. Primus ejus Conſulatus quem anno CCCXI. geſſit, ſuffectus tantum fuit, 311. III. Licinius Galerio Maximiano mortuo, Provincias ab illo poſſeſſas cum Maximino partitur, 311. XVIII. Secundum Conſul procedit, 312. I. Tertium Conſulatum init, 313. I. Cur ab aliquibus Conſul tantum II. hoc anno dictus, aperitur, *ibid.* Edictum in Chriſtianorum favorem una cum Conſtantino Mediolani emittit, 313. II. Aliud, quod periit cum eodem Conſtantino prius propoſuiſſe, certum, 314. IX. Hoc cum illo non confundendum, *ibid.* Licinius Conſtantiam, Conſtantini Magni ſororem uxorem ducit, 313. II. Maximinum Provincias ſibi ſubjectas occupare tentantem vincit, fugatque, 314. IV. & *ſeq.* Quæ illi hoc in bello acciderint, narrantur, *ibid.* III. & *ſeqq.* Licinius poſt victoriam gratias Deo Nicomediæ agit & de reſtituenda Eccleſia literas ad Præſidem proponi jubet, *ibid.* VI. Tributa in odium religionis a Maximiano impoſita tollit, 314. X. Tyrannorum ſtirpem funditus evellit, *ibid.* XIII. Quarto Faſtis dat nomen, & imperii Cæſaræi Decennalia edit, 315. I. & *ſeq.* Perſecutionem in Chriſtianos movet & quo anno, 316. VI. Auguſtei imperii Decennalia exhibet, 317. II. Prioris belli a Licinio in Conſtantinum moti tempus & cauſa adducuntur, 317. IV. & VI. Ruinoſum ejus fundamentum ab aliis indicatum, refellitur, 317. III. Licinius cum Conſtantino pacem facit, *ibid.* V. Quinto annum aperit, 318. I. Poſterioris belli ipſum inter & Conſtantinum exorti annus & occaſio produntur, *ibid.* II. III. & V. Hoc in bello vincitur Licinius, & hoc ante Nicænæ Synodi celebrationem, *ibid.* VI. Vitam per Conſtantiam uxorem petit & impetrat, *ibid.* VII. Conſtantini juſſu occiditur, *ibid.* VII. & *ſeq.* Quanto tempore Imperium rexerit, aperitur, *ibid.* VIII. An Chriſtianam religionem profeſſus fuerit, *ibid.* IX. & *ſeqq.* Ejus religio ex ejus numiſmatis colligi certo non poteſt, *ibid.* XI.

Licinius Licinii Auguſti filius quo anno & die Cæſar levatus, 315. III. 317. II.

Lollianus rebellat in Galliis & Poſtumum occidit, 269. IV. A ſuis militibus interimitur, *ibid.*

Lucianus Presbyter Antiochenus, quibus Conſulibus & ſub quo Imperatore paſſus ſit, examinatur, 311. X. & XX. Ab hæreſi Pauli Samoſatenſis eum liberare fruſtra ab aliquibus tentatum, *ibid.* XI. Ab hæreſi tamen aliquando reverſus eſt, *ibid.* XII.

Lucius Cornelii Papæ ſucceſſor, 252. XIV. Quo die ordinatus fuerit, & quamdiu ſederit, eſt in obſcuro, *ibid.* XV. In exilium pellitur, *ibid.* XVII. Eo brevi ſolvitur, *ibid.* XXII. & *ſeq.* Quando liber evaſerit, incertum, 253. II. Annus & dies mortis aſſignantur, *ibid.* III. & *ſeq.* Quanto tempore Eccleſiam rexerit, indicatur, *ibid.* III. Sedis poſt ejus mortem vacantis duratio aſſignatur, *ibid.* V. Inter Martyres hic Sanctus Pontifex numerandus non venit, *ibid.* Decretalis ejus Epiſtola ad Epiſcopos Galliæ & Hiſpaniæ directa, viris doctis ſuppoſititia, 254. II.

Ludi Seculares. *Vide*, Seculares Ludi.

Lues quæ quindecim annis duravit, ſub Gallo & Voluſiano, non vero ſub Decio orta, 252. XXIV. & *ſeq.* Imperium Romanum vaſtat, 259. XIV. Ejuſdem finis aſſignatur, 264. V.

M

MAcharius fit Epiſcopus Jeroſolymorum, 312. XXVII.

Macrianus Valeriano ſuadet, ut Chriſtianos perſequatur, 257. III. & 258. XIII. Hic nec Magus fuit, nec Ægyptius, licet Magorum fautor & protector ſtudioſiſſimus, 257. III. Valeriano maxime carus fuit, *ibid.* In Oriente & Ægypto, poſt captum Valerianum, cum filiis arripit imperium, 259. XII. & 261. VIII. Sub quibus Conſulibus id acciderit, examinatur, 259. XII. Interimitur, 261. XII. & *ſeq.*

Macrianus Macriani filius cum patre occiditur, 261. XII. & *ſeq.*

Mamertinus quo anno Maximiano Herculio panegyricum dixerit, 287. III.

Manes Hæreſiarcha e Perſide in Meſopotamiam fugit, 282. III. Cum Archelao Epiſcopo diſputat, *ibid.* E Meſopotamia fugere cogitur, *ibid.* IV. Ma-

Manichæorum hæreſis origo, 276. IV. Certis temporum characteribus ſtabilitur, 277. VI. Ex variis tamen ejus eruptionibus, varia ſecundum varios Auctores ſortitur initia, *ibid.* VII. *& ſeq.*

Marcellinus Papa poſt Caium die trigeſima Junii ordinatur, 296. IV. & 304. IX. Hujus Pontificis lapſus commentitius, 302. XVIII. & 304. XII. Huic quidem favent Nicolaus Papa I. & Breviarium Romanum, 302. XXI. At ejus ſuppoſitio multis indiciis adſtruitur, 302. XVIII. *& ſeqq.* Marcellinus die vigeſima quarta Octobris moritur, 304. XI. Martyrio coronatum fuiſſe parum veroſimile, *ibid.* Sedis poſt ejus mortem vacantis duratio annotatur, *ibid.* XI. & XIV. Marcellinus cum Marcello ſucceſſore non confundendus, 304. XIII. & 306. XXVI. Decretales illius & ipſæ ad Salomonem literæ ſpuriæ, 296. IV.

Marcellus Centurio quo anno pro Chriſti fide paſſus ſit, 298. II.

Marcellus Marcellino ſuccedit in Pontificatu Romano, 306. XXV. 308. VII. & 309. III. Cum Marcellino deceſſore non confundendus, 304. XIII. & 306. XXVI. Ordinationis ejus & mortis dies notantur, 309. III. *& ſeq.* Sedis ejus duratio exprimitur, *ibid.* III. Duæ decretales ipſi attributæ ſuppoſitionis convincuntur, 309. V. Epitaphium illius explicatur, *ibid.* VI. *& ſeq.*

Marcianus, non Macrianus Gallieno imperante Gothos vincit, 262. III.

Marcomanni Conſulibus Diocletiano VII. & Maximiano VI. victi, 299. II.

Marcus adhuc presbyter intereſt Synodo Romanæ Cæcilianum inter & Donatiſtas habitæ, 313. VII.

SS. Marii & Marthæ Acta ſuppoſititia, 268. VII. & 269. II.

Martinianus a Licinio Auguſto Cæſar creatus, Conſtantini juſſu necatur, 318. VII.

Martyres in Gallia quando primum paſſi, 255. VI. *& ſeqq.* Error aliquorum putantium, ſub Marco Aurelio martyres in Galliis cœpiſſe confutatur, *ibid.*

Martyres plures ſub Numeriano, 284. IX.

Martyres plures ſub Diocletiano, 299. II.

Martyres innumeri in Hiſpania ſub eodem Diocletiano, 303. XII.

Martyres, qui in perſecutione Liciniana paſſi dicuntur, ante annum CCCXIX. morte non ſunt affecti, 316. XI.

Martyrum ſub Claudio Imp. paſſorum Acta ſuppoſititia, 268. VI. *& ſeqq.* & 269. II.

Maxentius Herculii Maximiani filius & Galerii gener, 306. XVII. Fit Imperator, *ibid.* XI. *& ſeq.* Quo menſe & die, *ibid.* XII. Initio imperii Eccleſiis Romæ & in Italia conſtitutis pacem largitur, *ibid.* XXIII. *& ſeq.* Devicto Alexandro Africanos a perſecutione liberat, *ibid.* XXIII. Religionem in Africa reſtituit, *ibid.* XXI. Conſulatum Herculii nonum & Maximini Cæſaris abrogat, Actaque publica nova forma notari jubet, 307. I. Annum in Italia aperit, 308. I. Iterum in Italia Conſul procedit, 309. I. Tertium Conſulatum ſumit, ſed ſolus, 310. I. Quarto dat faſtis nomen in Italia, tum propter Africanum triumphum, cum propter Quinquennalia in hunc annum dilata, 312. I. Conſtantinum bello laceſſit, *ibid.* III. De Alexandro & Africa triumphum ducit, *ibid.* VII. Victus a Conſtantino perit, mortiſque dies aſſignatur, *ibid.* VI.

Maximianus Herculius a Diocletiano Auguſto Cæſar renuntiatur, biennio antequam Auguſteam dignitatem ſuſcipiat, 284. X. *& ſeq.* Ea nuncupatio ad XII. Kalendas Decembris facta, *ibid.* XII. & 285. V. Bagaudas in Galliis rebellantes adhuc Cæſar comprimit, 285. V. & 286. III. Auguſtus dicitur & Tribunitia poteſtate exornatur, 286. II. Tempus & locus hujus nuncupationis exhibentur, *ibid.* Adhuc Cæſar duos tyrannos in Gallia vicit, *ibid.* III. Germanos & Britannos domat, *ibid.* IV. & 287. II. Primum init Conſulatum, ideoque cum nota numerali non edendus, 287. I. Bellum adverſus Carauſium in Britannia rebellantem parat cum Diocletiano, *ibid.* III. Quo anno hic apparatus factus fuerit enuntiatur, *ibid.* Faſtis iterum dat nomen, 288. I. Eodem anno imperii Cæſarei Quinquennalia celebrat, *ibid.* Annum tertio aperit & Auguſtei imperii Quinquennalia edit, 290. I. Ejus mores deſcribuntur, *ibid.* II. Diocletianum Mediolani exiſtentem convenit, ubi de creandis Cæſaribus agitur, *ibid.* III. Quartum Conſul procedit ob imperii Cæſarei Decennalia, quæ tamen tempore debito celebrata fuiſſe incertum, 293. I. Auguſtei imperii decennalia edit, 294. I. Quintum Conſul procedit, 297. I. Imperii Cæſarei in Occidente dat Quindecennalia, 298. I. Ejus imperii Cæſarei dies natalis aſſignatur, *ibid.* III.

Maximianus ſextum Conſul Auguſtei imperii Quindecennalia peragit, 299. I. *& ſeqq.* De Perſis triumphum ducit & quo anno, 301. II. & 303. II. Perſecutionem in Chriſtianos a Diocletiano decretam & ipſe in Occidente locum habere jubet, 302. VII. Septimum Conſulatum init & Vicennalia imperii Cæſarei Romæ agit, 303. I. *& ſeq.* Conſul octavum imperii Auguſtei dat Vicennalia, 304. I. *& ſeq.* Imperium abdicat, 304. II. & 305. VI. Coacte tamen, 304. III. Quo anno facta hæc abdicatio contra communem ſententiam oſtenditur, 304. VI. *& ſeq.* Idem ex Faſtorum diſpoſitione magis confirmatur, *ibid.* VIII. A Maxentio filio vocatus reſumit purpuram, 306. XVI. Nonum aſſumit Conſulatum, ſed in Italia tantum & initio anni ſolum, 307. I. Roma fugere cogitur, *ibid.* IV. & VI. Conſtantinum in Galliis degentem adit, utque eum in partes ſuas trahat, Fauſtam filiam dat uxorem, *ibid.* V. Hinc Carnuntum venit ad Diocletianum, hunc de ſumendo denuo imperio rogaturus, *ibid.* VIII. De novo in Gallias redit, & inſidias Conſtantino ſtruit, *ibid.* VII. *& ſeq.* Decimum Conſul procedit extra Italiam, 308. II. Imperii Cæſarei quinta Quinquennalia edit, *ibid.* III. Maſſiliæ interit, 307. IX. & 310. VI. Mortis genus indicatur, 307. IX. Ante Maxentium demortuus demonſtratur, *ibid.* XI. *& ſeq.* Ejus corpus balſamo perfuſum longum poſt intervallum Maſſiliæ repertum in mare projicitur, *ibid.* XIII. Ejus imperii duratio, *ibid.* X. In Deorum numerum a Maxentio filio relatus fuit, 306. XVII.

Maximinus a Diocletiano imperium abdicante Cæſar creatur, 304. IV. *& ſeq.* & 306. IV. Hæc renuntiatio Kalendis Maiis Nicomediæ facta, 306. IV. Conſul in Italia procedit, & quidem prima tantum anni parte, 307. I. Auguſtum ſe renunciat, *ibid.* XVIII. *& ſeqq.* Ejus nuncupationis annus, *ibid.* XXIII. Audita Galerii morte provincias illi ſubjectas occupat, 311. XVIII. Chriſtianos perſequitur, *ibid.* XIX. *& ſeq.* Ut accipit edictum a Galerio in favorem Chriſtianorum, perſecutionem ſuſpendit, *ibid.* XIX. & XXI. Legem in Chriſtianorum favorem emittit, 312. X. Sed hoc facit neceſſitate adactus, *ibid.* XV. Omnes impuritates ſuſcipit, *ibid.* XI. In matronas ſævit, *ibid.* XIII. Illius erga Valeriam Galerii Maximiani viduam inhumanitas, & Diocletianum verſus ingratus animus deſcribuntur, *ibidem* XII. & XIV. Hujus

jus Imperatoris Epiſtola ad Sabinum Præfectum Prætorio pro Chriſtianis perperam a ſuo tempore diſtracta, 312. XV. & 313. II. Maximinus Licinio Aug. bellum infert, 314. III. *& ſeq.* Pugnat & vincitur, *ibid.* V. Legem ſecundam pro Chriſtianorum libertate proponit, *ibid.* VIII. Paulo poſt, veneno propinato, extinguitur, *ibid.* VII. Ejus imperii duratio diverſimode, ſecundum diverſa ejus initia, computatur, *ibid.* XII. Imperium exactionibus attrivit, *ibid.* XI.

Maximus Comes rei privatæ ſub Diocletiano martyrio coronatur, 295. II.

Maximus poſt Dionyſium Alexandrinam regit Eccleſiam, 265. IV. Mortalitatem exuit, & quo anno, quave die, indicatur, 285. VII.

Mediolanenſe Judicium contra Donatiſtas, 316, XV. *& ſeqq.*

Melchiades Euſebii in Epiſcopatu Romano ſucceſſor, 306. XXV. & 311. XXIII. Romæ Synodum celebrat, 313. VI. *& ſeq.* Moritur, *ibid.* XV. Mortis dies & ſedis duratio exprimuntur, *ibid.* XVI. Vicariatus ejus ſub Euſebio prædeceſſore commentitius, *ibid.* Unica hujus Pontificis Epiſtola Decretalis, ad omnes Hiſpaniæ Epiſcopos directa, fictitia, *ibid.* XIX.

Meletiani ſchiſmatis epocha ſtabilitur, 306. XXIX. *& ſeq.* Meletianorum Acta falſa, *ibid.* XXXI.

S. Mennas miles ſub Diocletiano Martyrio coronatur, 295. III.

Metrophanes Byzantii Epiſcopus, tribus tantum annis ſediſſe immerito dicitur, 317. VII. Etſi Nicænæ Synodo non interfuerit, illum tamen, eo quo celebrata fuit tempore defunctum fuiſſe, non inferendum, *ibid.* Quonam anno mortuus ſit, indicatur, *ibid.* VIII. Negatur a R. P. Franciſco Pagi, (*Auctoris Nepote*) Metrophanem, Nicænæ Synodi tempore adhuc in vivis fuiſſe, poſt num. IX.

Miſdates, Narſei Perſarum Regis filius patri in regno ſuccedit; at quo anno, incertum, 301. II.

Monachatus initium, ætati Conſtantini Magni imputandum, 318. XIV. *& ſeq.*

N

NArſeus Perſarum Rex a Diocletiano pacem petit & recipit, 287. III. *& ſeq.* A Galerio Maximiano ſubigitur, 297. IV. Ejus filii in triumphum ducuntur, 301. II. Cum Romanis pacem facit, 303. XIV. *& ſeq.*

in Nicæno Concilio controverſia de rebaptizatione terminata, 314. XVII. *& ſeqq.*

Novati ſchiſma Orientis Eccleſias dividit, 256. XIV. *& ſeqq.* Aliud a rebaptizationis Hæreticorum contentione, *ibid.*

Novitates in Imperio quibus annis inductæ, 262. II.

Numerianus Cari Aug. filius quo anno Cæſar dictus, 283. I. & IV. Auguſtus dicitur, *ibid.* V. *& ſeqq.* Conſul primum procedit & qua de cauſa, 284. I. Quamdiu poſt patris obitum imperaverit, oſtenditur, 283. XIII. & 284. III. Ex Perſide rediens, per inſidias necatur, 284. III. V. *& ſeq.* Sub eo multi Martyres paſſi, *ibid.* IX.

Numidæ ſub Gallo & Voluſiano, non a Mauris eorum finitimis, ſed a Scythis vexati, 253. VIII.

Nummi his verbis notati *VOTIS X. ET XX.* a quo primum inſculpti, 262. I.

O

ODenatus Palmyrenorum Rex totius Orientis obtinet imperium, 262. III. Cum Gallieno imperium participat & ab eo *Auguſtus* nuncupatur, 264. II. Quo anno facta ſit hæc nuncupatio, ex Nummis & ex ejus mortis tempore habetur, *ibid.* Quandonam mortuus ſit, indicatur, 266. I. & 267. II.

Olympiades mendoſe expreſſæ in Baronio, 306. VIII.

Ordinationes Romanorum Antiſtitum & aliorum quo tempore diebus Dominicis, vel feſtis ſolemnioribus fieri cœperint, indigitatur, 314. II.

Orientales Epiſcopi Stephano Papa ſedente, ſchiſma Novati abdicant, 256. XII. *& ſeq.* Non tamen circa Hæreticorum rebaptizationem cum Romano Pontifice concordant, niſi poſt illius Papæ mortem, *ibid.*

Origenes ubinam & quando mortuus fuerit, oſtenditur, 253. XXIII. Perperam a quibuſdam in duos diviſus, 253. XXV. Ejus libri, *ibid.* XXIV.

Origeniſtæ, tum qui tales ſimpliciter, tum qui *fœdi* appellati ſunt, unum eumdemque Origenem, Adamantium ſcilicet anteſignanum habent, 253. XXV.

Ormiſdas, Saporis Perſarum Regis filius Patri ſuccedit, & poſt annum unum, dieſque decem moritur, 271. XII.

Oſius Epiſcopus Cordubenſis. *Vide*, Hoſius.

P

S. PAchomius Cœnobitarum primus inſtitutor 318. XIV. *& ſeq.*

Pamphilius anno Chriſti trecenteſimo octavo martyrio coronatur, 306. III.

Pannoniæ pars a Maximiano Herculio *Valeria* dicta in honorem Valeriæ Diocletiani Aug. filiæ, 294. II.

Patroclus non ſub Aurelio Auguſto, ſed ſub Aureliano Præſide Trecis in Gallia paſſus demonſtratur, 277. IV. At quo anno, & in qua perſecutione coronatus fuerit, incertum, *ibid.*

Paulus Apoſtolus, quibus anno & die martyrium paſſus, 258. III.

Paulum Samoſatenum adverſus, non prior, ſed poſterior Synodus Antiochena congregata, 265. III. Sub Claudio quidem convictus, at ſub Aureliano tantum & poſt victam Zenobiam ab Eccleſia pulſus, 271. III. *& ſeq.* & 272. II. Ejus error, hujuſque a Sabellii & Neſtorii hæreſibus diſcrimen aperitur, 271. V.

Perſæ cum Romanis pacem faciunt, 303. XIV. *& ſeq.*

Perſecutio ſub Gallo & Voluſiano menſe Maio incœpta, 252. X. Non occaſione peſtis decreta, *ibid.* Sub ipſa Chriſtiani Romæ vexati, *ibid.* XVIII. At non in Aſia, *ibid.* Neque in Africa, *ibid.* XIX. *& ſeq.* Brevis admodum fuit & quare, *ibid.* XX. Inito a Valeriano imperio, deſinit, 253. XX.

Perſecutio ſub Valeriano & Gallieno quo anno indicta, 256. XVIII. & 257. I. Quo item menſe in Africa cœpta, 257. V. Gravis fuit & quare, 258. XIII. Quandonam finierit, *ibid.* VII. & 259. XV. Error multorum circa illius durationem, aperitur, *ibid.* X. & XV. Quando in Ægypto ſedata fuerit, demonſtratur, 261. IX. Rufinus duo edicta ad ſedandam perſecutionem emiſſa agnovit, *ibid.* X. *& ſeq.*

Perſecutio ſub Aureliano in Chriſtianos decreta,

tu, 272. IV. & *ſeqq.* Hujus initium ab Auctoribus perperam conſignatum, in proprium annum reſtituitur, *ibid.* Eam non ſolum intentatam fuiſſe, ſed & executioni mandatam, oſtenditur, *ibid.* IX. & *ſeqq.* Breviſſimam fuiſſe aſſeritur, *ibid.* V.

Perſecutio in milites ſub Galerio Maximiano quo anno incepta, 297. IV. V. & X. 298. II. & 301. III. Annus quo ea inita ex Arnobio demonſtratur, 302. XIV. Quanto tempore univerſalem a Diocletiano excitatam præceſſerit, indicatur, *ibid.*

Perſecutio univerſalis a Diocletiano indicta, militum perſecutionem quaſi quoddam præludium habet, 298. II. De ea excitanda deliberatur, 302. III. Quibus anno, menſe & die decreta, *ibid.* V. Quo item in loco, *ibid.* III. Initium illius aliqui perperam collocantes redarguuntur, *ibid.* & 304. XV. & *ſeqq.* Cauſa hujus perſecutionis ab Euſebio recte aſſignata, 302. IV. Alia a Galerio Maximiano conficta adducitur, *ibid.* VI. Hæc perſecutio ita atrox fuit, ut neque domui Regiæ pepercerint Diocletianus & Galerius, *ibid.* VII. Illius in omnes crudelitas ex Auctoribus enarratur, *ibid.* VI. & *ſeqq.* Perſecutio in Galliis, ubi Conſtantius Chlorus imperat, locum non habet, 303. VII. Quo anno in Oriente recruduerit, ſtabilitur, 307. XV. Illius anni a Baronio minus recte conſignati, *ibid.* XV. 308. IV. 309. IX. & 312. XXI. Perſecutio a Maximino inſtauratur, 311. XIX. & *ſeqq.* Ab eodem ſuſpenditur, *ibid.* XIX. & XXI. Quo anno in Occidente finem habuerit, annotatur, 312. XXVI. Quove in Oriente deſierit, aperitur, *ibid.* & 314. VI. Ejus duratio indicatur, 314. XIV.

Perſecutio ſub Licinio Aug. quo anno cœpta, 316. VI.

Perſicum bellum ſub Diocletiano & Maximiano Augg. quo anno cœptum, 296. VI. & 297. IV. Perperam cum anno CCC. conjunctum, 297. IV.

Petrus Apoſtolus a Nerone necatur, 258. III. Ejus corpus ſæpius ad Catacumbas translatum quam crediderit Baronius, 258. III. & *ſeqq.*

Petrus Alexandrinus Epiſcopus Theonæ ſuccedit & quo anno, 300. II. Quarto perſecutionis Diocletianeæ anno Canones ſuos in lucem emittit, 305. IV. Martyrio coronatur, 310. IV. & 311. XX. Petri viſio de Ario, ejuſque martyrii Acta a veritate aliena, 310. IV.

Plotinus quibus Conſulibus in lucem prodierit, & quamdiu vixerit, indicatur, 263. III. De Platonopoli condenda apud Gallienum Aug. fruſtra agit, *ibid.* IV. Moritur, 270. V.

Pontificis Maximi titulum Chriſtiani Imperatores non uſurpant, 312. XVII. & *ſeqq.* Rationes multæ ad hoc probandum abducuntur, *ibid.* XIX. & *ſeqq.* Locus Auſonii, ut videtur, contrarius explicatur, *ibid.* XXI. Inſcriptiones quæ hunc titulum Imperatoribus tribuunt, explanantur, *ibid.* XXII. & *ſeq.* Eas in Gentilium Imperatorum honorem ſculptas, & in Chriſtianos poſtea translatas fuiſſe, evincitur, *ibid.* XXIV.

Pontificum aliquot Romanorum ſeries ex S. Auguſtino firmata, 306. XXIV. & *ſeq.*

Porphyrius Romam pergit occaſione Decennalium Gallieni Auguſti, 262. IV. & 263. III. Judæus non fuit, ſed Tyrius, 263. III. & 302. IX. Cur Judæus reputatus, *ibid.* In Chriſtianos non ſcripſit, dum eos inſectaretur Diocletianus, 302. X. Neque etiam hoc de illo teſtantur Antiqui, *ibid.* XI. Quid de eo ſenſerit Divus Auguſtinus, inſinuatur, *ibid.* XII. Errores quorumdam circa hunc Philoſophum in medium proferuntur, *ibid.* XIII.

Poſthumus in Galliis imperium uſurpat, 260. III. & *ſeqq.* Cum filio Poſthumo a Lolliano rebellante occiditur, 269. IV. Sub quo Imperatore cædes hæc patrata fuerit, ſtabilitur, *ibid.* IV. & *ſeq.* Adverſa ſententia profligatur, *ibid.* V. & *ſeq.* Annos decem incompletos regnaſſe Poſthumum oſtenditur, *ibid.* IV.

Præfecti Prætorio aliquando Conſules creati, 285. III.

Priſca Diocletiani Auguſti uxor unica quamdiu Principatum tenuit, quo anno extincta, 294. II. & *ſeqq.* Quia Chriſtiana ſacrificio pollui jubetur, 302. VII.

Privatus Lambeſitanus hæreticus Carthaginem pergit, dum Cyprianus ſecundam Carthaginenſem Synodum habet, 252. VI.

Probus in Illyrico, dein Romæ Imperator ſalutatur, 276. VII. & *ſeq.* Cum Floriano per tres circiter menſes imperat, *ibid.* VII. & IX. Ejus imperii initium non a Floriani, ſed a Tacit. Auguſti morte accipiendum, *ibid.* VIII. & *ſeq.* Poſt adeptum imperium faſtis nomen dat, & quare, 287. I. & *ſeq.* Quo anno Gallias a Barbaris occupatas receperit, indicatur, *ibid.* IX. Conſul ſecundum procedit & qua de cauſa, 278. I. & *ſeq.* Hic Conſulatus perperam e Faſtis expunctus & ſuffectus creditus, *ibid.* I. Tertium init Conſulatum ſibi ob victorias reportatas decretum, 279. I. Error Baronii circa hujus Imperatoris Conſulatus detegitur, *ibid.* I. & *ſeq.* Pamphyliam, motus ſedandi cauſa, pergit, *ibid.* III. Cum Narſeo apud Perſas regnante pacem init, Barbaroſque, fines Romanos populantes opprimit, 280. IX. Quarto Faſtis nomen dat, 281. I. Quinquennalia exhibet, *ibid.* II. Annum iterum aperit, 282. I. De Germanis & Blemyis triumphum ducit, *ibid.* II. Inchoato imperii anno ſeptimo, circa menſis Auguſti initium a militibus interimitur, 283. II. Ejus mors ab anno Chriſti CCLXXXII. nullo modo removenda, *ibid.* II. III. & VI.

Q

QUarti Feliciſſimi & Agapiti natalis dies perperam a quibuſdam collocatus, 258. V. & *ſeq.* Hos ſub Sixto Papa martyrium non ſubiiſſe, demonſtratur, *ibid.*

Quietus Macriani filius cum patre occiditur, 261. XII. & *ſeq.*

Quinquennalia Cæſarum in dubium revocari non poſſunt, 311. XVII.

Quintillus Claudii Auguſti frater ipſi in imperio ſuccedit, at poſt dies tantum ſeptemdecim regni extinguitur, 270. III.

R

REbaptizationis Controverſia quo anno orta, 255. IX. & *ſeqq.* Stephano Papa ſedente in Africa cœpit illius occaſione diſſidium, 256. III. & *ſeqq.* Hæc controverſia in Concilio Nicæno terminata, 314. XVII. & *ſeqq.*

Romæ mœnia ab Aureliano dilatantur, 271. VII. & 272. II.

Romana Synodus ſub Dionyſio Papa adverſus Paulum Samoſatenſem celebrata, fictitia, 264. IV. Contrariæ ſententiæ fundamentum adducitur & impugnatur, *ibid.*

Romana Synodus Conſtantini M. juſſu Cæcilianum inter & Donatiſtas ſub Melchiade Papa cogitur, 313. VI.

Romanos inter & Perſas pax ſancitur, 303. XIV. & *ſeq.*

Romulus Maxentii filius cum patre Faſtis dat nomen in Italia, 308. I. Cæſar nuncupatur, 309.

309. I. Secundum Conſul ibidem procedit, ob adeptam prius Cæſaream dignitatem, *ibid.* In hujus locum Licinius I. perperam ſufficitur, *ibid.* II. Romulum aquis Tiberis ſuffocatum anno Chriſti CCCIX. veroſimile, 310. II. Romulus apotheoſi a patre donatur, atque in ejus honorem Templum conſtruitur, *ibid.*

S

SApores Miſdati in regnum Perſarum ſuccedit, 301. II.

Saturninus & ſocii, qui in Africa martyrio coronati ſunt ſub Diocletiano, nonniſi ipſo, IX. & Maximiano VIII. Coſſ. paſſi, ex propriis martyrii Actis demonſtrantur, 303. V.

Savinus Martyr, anno tantum Chriſti CCCIII. pro fide occiditur, 301. III. Epiſcopi Aſſiſiatis titulus illi abſque fundamento tributus, *ibid.*

Scythæ aliique Romanum Imperium ſub Gallo & Voluſiano Augg. infeſtant, & hoc ante initium peſtis quindecennalis ſub iiſdem Imperatoribus ortæ, 253. VI. *& ſeq.* Hi motus a Baronio male conſignantur, *ibid.* Iterum ſub Valeriano Romanos laceſſunt, & Antiochiam vaſtant, 258. XII. 259. XIV. & 268. V.

Seculares Ludi a Maximiano & Diocletiano omiſſi fuere, 304. X.

Seculares Ludi a Conſtantino Magno non ſunt celebrati, 313. IV.

Serena Diocletiano Aug. nunquam nupta fuit, 294. III. Sub eo Martyrium ſubiit, 295. II.

Severus a Diocletiano vitam privatam amplectente Cæſar Nicomediæ renuntiatur, 304. IV. *& ſeq. &* 306. IV. Hæc nuncupatio Kalendis Majis facta, 306. IV. In odium Conſtantini a Galerio Auguſtus dicitur, *ibid.* X. In Italiam ab eodem adverſus Maxentium mittitur, & quando, *ibid.* XVI. Interit, at mortis ejus annus incertus, 307. IV. *& ſeq.*

Silveſter poſt Melchiadem ſedere incipit pridie Kalendas Februarii, die Dominica, 314. II. Acta hujus Pontificis omnino ſuppoſititia, 315. IV. Indulgentiæ itidem in iis memoratæ ſunt commentitiæ, 315. V.

Sinveſſana Synodus, in qua Marcellinum Papam coram centum octoginta Epiſcopis pœnituiſſe fertur, commentitia, 302. XVIII. Suppoſitionis indicia plurima adducuntur, *ibid.* XVIII. *& ſeqq.* Hujus Concilii Acta vera eſſe, aliqui fruſtra contendunt, *ibid.* XXII.

Sixtus Papa hujus nominis ſecundus in locum Stephani die viceſima quarta Auguſti ſubrogatur, 257. II. Corpora Sanctorum Apoſtolorum in Catacumbas transfert, 258. III. Martyrio coronatur, *ibid.* II. Sedet menſes undecim, dies ſex, 258. III. Varii circa illius martyrii annum adducuntur errores, ſed rejiciuntur, eorumque origo detegitur, *ibid.* Sedis poſt ejus mortem vacatio exhibetur, *ibid.* VII.

Stephanus Papa Lucii ſucceſſor, 253. V. Decreta Concilii Carthaginenſis ſecundi *de Baptiſmo hæreticorum* condemnat, Cyprianumque & alios abſtinendos docet, 256. III. & XIII. Quæ fuerit hujus Pontificis ſententia circa hæreticorum baptiſma iterandum, aperitur, *ibid.* IV. V. *& ſeq.* Diſſidii inter ipſum & Cyprianum ac Orientales Epiſcopos ex hæreticorum baptiſmi reiteratione orti hiſtoria texitur & magis elucidatur, *ibid.* IX. *& ſeq.* Non ab Orientalibus Epiſcopis, ſed ab Afris ad illum mittuntur Legati, *ibid.* XI. Stephanus eos Legatos durius habet, *ibid.* XIII. Orientales & Afros excommunicare minatur, revera non excommunicat, *ibid.* XII. Sub Valeriano & Gallieno Augg. martyrium facit, 257. II. Dies obitus, ſedis tempus, ejuſdemque poſt illius mortem vacatio annotantur, *ibid.* Epiſtolæ duæ quæ ſub ejus nomine circumferuntur, adulterinæ, *ibid.*

Suſanna Galerii Maximiani uxor non fuit, 294. II. Acta hujus Sanctæ mendoſa, *ibid.* II. *& ſeq.* & 295. II.

Silvani Epiſcopi Cirtenſis cauſa quo anno agitata, 306. XXVII. *& ſeq.*

Symphorianus Auguſtoduni ſub Marco Aurelio martyrio coronatur, 272. XIII. *& ſeq.*

Synodi variæ particulares, Plenariæ appellatæ, & quo ſenſu, 314. XIX.

T

TAcitus Faſtis nomen dat, 273. I. Septimo menſe ab Aureliani morte ipſi in imperio ſuccedit, 275. III. *& ſeq.* Annum denuo aperit, & qua de cauſa, 276. I. *& ſeq.* In hujus locum Probus perperam intruſus, *ibid.* III. Tacitus expeditionem in Scythas imperium vexantes ſuſcipit, eoſque fugat & delet, at neque in Germania, neque in Illyrico, *ibid.* V. Ducenteſima die ab imperio inito hominem exuit, quo tamen mortis genere incompertum, *ibid.* VI. Hæc mors ab anno Chriſti ducenteſimo ſeptuageſimo ſexto non removenda, *ibid.*

Tetricus Senator, & Aquitaniæ Præfectus, abſens a militibus Imperator acclamatur, 271. XIII. In poteſtatem Aureliani Aug. venit, 273. III. Quamdiu in Galliis imperaverit, ex Nummis colligitur, *ibid.*

Tharaſci, Probi & Andronici martyrium anno tantum Diocletiani XIX. contigiſſe oſtenditur, 290. II.

Thebæorum Martyrum Acta ex Surio a Baronio recitata, ſpuria ſunt, 297. II. *& ſeq.* An eorum cædes ante perſecutionem generalem a Diocletiano excitatam contigerit, incertum, *ibid.*

Theodoſia Martyr anno quinto Diocletianeæ perſecutionis pro Chriſto necata, 306. III. Ejus paſſio in annum ſequentem perperam differtur, *ibid.*

S. Theodoſius Abbas in Scopulo floret, 272. II. Annus mortis ejus inveſtigatur, *ibid.* III.

Theodotus Laodicenſis Epiſcopus inter Arianorum duces connumerandus, 318. XVII. Unde natus error Martyrologorum, qui illius meminere, *ibid.* XVIII. Antea erat præſul illuſtris, *ibid.*

Theonas Epiſcopus Alexandrinus quo anno dictus, 285. VII. Quo anno vita functus, 300. II.

Thermæ Diocletiani Romæ, & Maximiani Carthagine, quibus annis conſtructæ & dedicatæ, 298. IV.

Timæi Epiſcopi Alexandrini obitualis annus aſſignatur, 283. VIII.

Tranſtigritanæ Provinciæ a Perſis Romanis ceduntur, 303. XIV. *& ſeq.*

Tranſtigritanæ regiones a Juſtiniano Imp. in provinciæ formam redactæ, *ibid.* XVI.

Triumphi ſi per ſuſceptum Conſulatum non exhibiti, in Quinquennalibus, vel hujuſmodi ſolenniis agi ſoliti, 312. IX.

Throphimus, primus Arelatenſium Epiſcopus, non mittitur in Gallias imperante Decio, 255. V. *& ſeqq.*

Va-

V

VAlens tyrannus diverſus a Valerio Valente ſub Licinio tyranno, 313. XXVI. *& ſeqq.*

Valens alter Proconſul Achaiæ, vivente adhuc Gallieno Aug. imperium arripit, 259. XIII. Paulo poſt a militibus interimitur, *ibid.*

Valens a Licinio fit Cæſar, 317. IV. Ad privatam ſortem redigitur, *ibid.* Diverſus a Valerio Valente tyranno, 313. XXVI. *& ſeq.*

Valeria Diocletiani filia, & Galerii Maximiani uxor Chriſtiana ſacrificio pollui jubetur, 294. II. *& ſeqq.* & 301. VII. A Maximino male habetur, 311. XII.

Valerianus Senior Æmilianum profligat, 253. XI. Ab exercitu Imperator & mox Auguſtus ſalutatur, *ibid.* XII. Ejus imperii initium ſtatuitur, & quibuſcumque contra ipſum objectis ſatisfit, *ibid.* XIV. *& ſeqq.* Pacem Eccleſiæ reddit, nec eam vexare incipit, niſi in Quinquennalibus, *ibid.* XX. *& ſeq.* & 254. III. Secundum init Conſulatum, ad quem antea Gallo & Voluſiano Augg. deſignatus fuerat, 254. I. Tertium Conſul procedit, 255. I. Gallienum nepotem Cæſarem dicit, *ibid.* XVII. Annum denuo aperit, 257. I. Quinquennalia celebrat, *ibid.* Chriſtianos vexat, *ibid.* I. *& ſeqq.* & 256. XVIII. Antiochiam a Scythis vaſtatam pergit, & quo anno, 258. XII. A Perſis capitur, 259. VIII. Captivitatis ejus initium in magna controverſia poſitum apud Auctores, ſtabilitur, *ibid.* X. *& ſeq. &* 261. VII. Servitutis ejus durities, mortiſque genus indicantur, 259. IX. *& ſeqq.* Quanto tempore captivus vixerit, annotatur, 259. IX. & 264. II. Genealogia illius ad Chronologiam reſtituendam apprime neceſſaria expenditur, 259. III. *& ſeqq.* Quot annis ante ſervitutem imperaverit, demonſtratur, 259. X. *& ſeq.*

Valerianus, Valeriani Aug. filius, Gallieni item Auguſti frater, poſt patris captivitatem Cæſar, dein Imperator nominatur, 259. III. *& ſeq.* 260. III. 261. I. & 265. I. Conſulatus quem cum Gallieno Juniori geſſit, ſuffectus fuit, & minus recte inter ordinarios numeratus, 259. VI. *& ſeq.* Male etiam Conſul ordinarius proponitur cum Gallieno Aug. IV. Conſule, 261. II. Faſtis dat nomen, 265. I. *& ſeq.* A Valeriano Gallieni filio, ſive Gallieno Juniori diverſus ſtatuitur, *ibid. &* 255. XVII. *& ſeq.* Quo anno Cæſar & Auguſtus fuerit creatus, oſtenditur, 266. I. Occiditur, & a quo, incertum, 268. II.

Valerius Valens tyrannidem arripit, 313. XXII. *& ſeq.* A Licinio morte multatur, *ibid.* Quo anno tyrannidem ſumſerit, *ibid.* XXIV. Cognominatus fuit Valens, *ibid.* XXV. Alius eſt a Valente tyranno ſub Gallieno, *ibid.* Item a Valente, Cæſare a Licinio dicto, *ibid.* XXVI. Contraria ſententia refellitur, *ibid.* XXVII. *& ſeq.*

Vararanes fit Rex Perſarum, & poſt tres annos regni moritur, 271. XII.

Vararanes hujus nominis II. fit Rex Perſarum, 271. XII. Vararanem annos XVII. non regnaſſe ex pace a Probo Aug. cum Narſeo illius ſucceſſore inita colligitur, 280. IX.

Victorinus quo anno in imperii conſortium a Poſtumo fuerit vocatus, oſtenditur, 262. III. Poſt imperii biennium Agrippinæ necatur, 271. XIII.

Victorinus Epiſcopus non Pictavienſis, ſed Petavienſis, ſeu Pitabonienſis in Pannonia ſuperiori, quo tempore floruerit, & quo anno Martyr occubuerit deſignatur, 303. IX.

Voluſianus Galli Aug. filius faſtis dat nomen, dum adhuc eſt Cæſar, 252. I. Conſul ſecundum non procedit eodem anno, quo Gallus ſecundum init Conſulatum, *ibid.* II. & 253. I. Auguſtus dici tur, 252. I. & 253. I. Annum de novo aperit, 253. I. A ſuis militibus cum patre interimitur, *ibid.* XIII. Quartum imperii annum non attigiſſe demonſtratur, *ibid.* XIV. *& ſeqq.*

Vota triplicis generis, quæ a Romanis pro Imperatorum ſalute celebrari erant ſolita, explicantur, 315. I.

Urſinus Monachus Afer, ſub Theodoſio Juniore clarus, Tractatum edidit adverſus eos, qui Hæreticos rebaptizare decernunt, 258. IX.

Z

ZEnobia Odenati Palmyrenorum Regis uxor, extincto marito, ſuſcipit imperium, 267. II. & 274. VII. Ægyptum aggreditur, 269. VIII. Ab Aureliano Aug. fugatur, dein obſeſſa & expugnata Palmyra in hujus poteſtatem venit, 272. II. *& ſeq. &* 274. VI. *& ſeq.* Annus hujus victoriæ indicatur, *ibid.* Quot annis regnaverit Zenobia ex numiſmatis colligitur, *ibid.*

INDEX
ANIMADVERSIONUM
In quo Conſules annorum, cætera vero paginarum numero indicantur.

Aſteriſcus ad Conſules indicat novas in Pagium emendationes.

A

Archelai cum Manete diſputatio, 220. Quo anno contigerit, *ibid.*
Africa etiam afflictata fuit perſecutione, Gallo & Voluſiano Impp. 21. Pluribus probatur, *ibid.* Idem ſentiunt fere omnes noſtræ ætatis Critici, *ibid.*

B

Bucherianus catalogus caſtigandus in annis & menſibus Pontificatus S. Dionyſii, 183. Quot anni Pontificatus in eodem Stephano tribuantur, 75.

C

Catalogo ex Vindebonenſi Bibliotheca ab Eccardo vulgato adhærendum in tempore Imperii Licinii, 443.
Codex MS. in Bibliotheca Capituli Cathedralis Lucenſis de tempore Pontificatus S. Felicis, 193. Cui Codici cohæreat, *ibid.* In quo ab eodem differat, *ibid.*
Confuſio in veteribus libris de tempore ſedis Euſebii, 493.

CONSULES.

C. Vibius Trebonianus *Gallus* Aug. II. & C. Vibius *Voluſianus* Cæſar, 252.
* C. Vibius *Voluſianus* Aug. II. & . . . . . *Maximus*, 253.
P. Licinius *Valerianus* Aug. II. & P. Licinius *Gallienus* Aug. 254.
P. Licinius *Valerianus* Aug. III. & P. Licinius *Gallienus* Aug. II. 255.
* L. Valerius Poplicius Balbinus *Maximus*, & . . . *Glabrio*, 256.
Suff. Antoninus *Gallus*.
P. Licinius *Valerianus* Aug. IV. & P. Licinius *Gallienus* Aug. III. 257.
* . . . Memmius *Tuſcus*, & . . . . . *Baſſus*, 258.
. . . . *Æmilianus*, & . . . . . . *Baſſus*, 259.
Suff. Ulpius *Crinitus*, & *Aurelianus*.
* P. Cornelius *Sæcularis II.* & C. Junius *Donatus II.* 260.
* P. Licinius *Gallienus* Aug. IV. & L. Petronius Taurus *Voluſianus*, 261.
P. Licinius *Gallienus* Aug. V. & . . . . . *Fauſtinus*, 262.
* . . . . *Albinus II.* ſeu M. Nummius *Albinus II.* & . . . . . Dexter, 263.
P. Licinius *Gallienus* Aug. VI. & . . . . . *Saturninus*, 264.
* P. Licinius *Valerianus II.* & L. Cæſonius Macer Lucillus *Rufinianus*, 265.
P. Licinius *Gallienus* Aug. VII. & . . . . *Sabinillus*, 266.
. . . . *Paternus*, & . . . . *Arceſilaus*, 267.
. . . . *Paternus II.* & . . . . . *Marinianus*, 268.
* M. Aurelius *Claudius* Aug. II. & Nonius *Paternus*, 269.
* . . . . *Antiochianus*, & . . . . . *Orfitus*. 270.
* L. Valerius Domitius *Aurelianus* Aug. II. & L. Ceionius Virius *Baſſus II.* 271.
. . . *Quietus*, & . . . . . *Voldumianus*, 272.
Suff. Metius *Falconius*, & *Nicomachus*.
M. Claudius *Tacitus*, & . . . . *Placidianus*, 273.
* L. Valerius Domitius *Aurelianus* Aug. III. & C. Julius *Capitolinus*, 274.
* L. Valerius Domitius *Aurelianus* Aug. IV. & T. Nonius, ſeu Avonius *Marcellinus*, 275.
M. Claudius *Tacitus* Aug. II. & . . . . *Æmilianus*, 276.
Suff. Ælius *Scorpianus*.
M. Aurelius *Probus* Aug. & M. Aurelius *Paulinus*, 277.
* M. Aurelius *Probus* Aug. II. & . . . . *Lupus*, 278.
* M. Aurelius Probus Aug. III. & . . . . Nonius *Paternus*, 279.
. . . . *Meſſala*, & . . . . *Gratus*, 280.
* M. Aurelius *Probus* Aug. IV. & . . . . . *Tiberianus*, 281.
* M. Aurelius *Probus* Aug. V. & . . . . . *Victorinus*, 282.
M. Aurelius *Carus* Aug. II. & M. Aurelius *Carinus* Cæſar, 283.
M. Aurelius *Carinus* Aug. II. & M. Aurelius *Numerianus* Aug. 284.
Suff. *Diocletianus*, mox Imp. & Annius *Baſſus*. Dein M. Aur. Valerius *Maximianus*; & M. Junius *Maximus*.
C. Aur. Valerius *Diocletianus* Aug. II. & . . . *Ariſtobulus*, 285.
M. Junius *Maximus II.* & . . . Vettius *Aquilinus*. 286.
C. Valerius *Diocletianus* Aug. III. & M. Valerius *Maximinus Herculius*, Aug. 287.
* M. Aurelius Valerius *Maximianus Herculius* Aug. II. & . . . . *Januarius*, 288.
. . . . *Baſſus II.* ſeu Tib. Baſſus II. & . . . . . *Quinctianus*, 289.
C. Valerius *Diocletianus* Aug. IV. & M. Au-

Aurelius Valerius *Maximianus Herculius* Aug. III. 290.

* ..Junius *Tiberianus* II. & .... *Dio*, 291.

.... *Hannibalianus*, & .... *Aſclepiodotus*, 292.

C. Aur. Valerius *Diocletianus*, Aug. V. & M. Aur. Valerius *Maximianus*, Herculius Aug. IV. 293.

Fl. Valerius *Conſtantius* Cæſar, & C. Galerius Valerius *Maximianus* Cæſar, 294.

* .... *Tuſcus*, & .... *Anullinus*, 295.

C. Aur. Valerius *Diocletianus* Aug. VI. & Fl. Valerius *Conſtantius* Cæſar II. 296.

M. Aur. Valerius *Maximianus* Herculius Aug. V. & C. Galerius Valerius *Maximianus* Cæſar II. 297.

* .. Anicius Acilius Aginatius *Fauſtus*, & .... Virius *Gallus*, 298.

C. Aur. Valerius *Diocletianus* Aug. VII. & M. Aur. Valerius *Maximianus* Herculius Aug. VI. 299.

Fl. Valerius *Conſtantius* Cæſar III. & C. Galerius Valerius *Maximianus* Cæſar III. 300.

.... *Titianus* II. & ..... *Nepotianus*, 301.

Fl. Valerius *Conſtantius* Cæſar IV. & C. Galerius Valerius *Maximianus* Cæſar IV. 302.

C. Aur. Valerius *Diocletianus* Aug. VIII. & M. Aur. Valerius Maximianus *Herculius* Aug. VII. 303.

C. Aur. Valerius *Diocletianus* Aug. IX. & M. Aur. Valerius Maximianus *Herculius* Aug. VIII. 304.

Fl. Valerius *Conſtantius* Cæſar V. & C. Galerius *Maximianus* Cæſar V. 305.

C. Galerius *Maximianus* Aug. VI. & Fl. Valerius *Conſtantius* Aug. VI. 306.

Poſt Sextum Conſulatum, ſcilicet *Maximiani*, & *Conſtantii*, 307.

Item M. Aur. Valerius Maximianus *Herculius* Aug. IX. & Maximinus Cæſar. Al. *Conſtantinus* Cæſar.

M. Aurelius *Maxentius* Aug. & M. Aurelius *Romulus*, 308.

Item *Diocletianus* decies & *Maximianus* ſepties.

M. Aurelius *Maxentius* Aug. II. & M. Aurelius *Romulus* Cæſar II. 309.

Item: *Poſt Conſulatum decimum* Diocletiani, & Maximiani *ſeptimum*.

M. Aurelius *Maxentius* Aug. III. 310.

Item: *Anno ſecundo* poſt conſulatum *decimum* & *ſeptimum*.

.... *Rufinus*, & ... *Euſebius*, 311.

Item: *Maximianus* VIII. Solus.

Item, menſe Septembri: *Voluſianus*, & *Rufinus*.

Item: *Maximianus* octies, & *Maximinus* iterum.

C. Valerius Aur. *Conſtantinus*, mox Aug. II. & Licinianus *Licinius* II. 312.

Item M. Aurelius *Maxentius* Aug. IV.

C. Valerius Aurel. *Conſtantinus* Aug. III. & C. Valerius Licinianus *Licinius* Aug. III. 313.

* C. Ceionius Rufius *Voluſianus* II. & .... *Annianus*, 314.

Fl. Valer. Aurel. *Conſtantinus* Aug. IV. & C. Valerius Licinianus *Licinius* Aug. IV. 315.

.... *Sabinus*, & .... *Rufinus*, 316.

* .. Ovinius *Gallicanus*, & .... *Baſſus*, 317.

C. Valerius Licinianus *Licinius* Aug. V. & Fl. Julius *Criſpus* Cæſar, 318.

Corbeienſis & Foſſatenſis Catalogus circa Sixti Pontificatum illuſtrantur, 92.

C. Cornelius quamdiu Pontifex fuerit, 17. Variæ circa id plurium ſententiæ, *ibid.*

D

DE tempore imperii Probi quid veroſimilius, 221.

E

EDictorum Conſtantini & Licinii quomodo ordo corrigendus, 519.

Edictio Tyranni quæ in Calendario Lambeciano legitur ad V. kal. Novembris non ad Licinium ſed ad Maxentium referenda, 634.

Euſebius Pontifex quando & quamdiu ſederit, 493. Non idem ſentiunt omnes veteres, *ibid.*

F

S. FElix Epiſcopus Tubyzacenſis in Africa martyrium Nolæ conſummavit A. CCCV. non CCCIV. 327.

S. Felix Pontifex merito martyris titulo decoratur, 193. Fragmentum Epiſtolæ eidem tributum, *ibid.*

G

GAlerius Maximianus quo anno Cæſar creatus, 264. Ejuſdem edictum paulo ante obitum obſignatum Poteſtate Tribunicia XX. cui anno aſſignandum, *ibid.* Male aſſignatum a Pagio, *ibid.*

Galerius non Maximinus *victus contumacia tollit Cæſarum nomen, & ſe, Liciniumque Auguſtos appellat, Maxentium & Conſtantinum filios Auguſtorum*, 444.

I

IMperii Cæſarei Maximiani exordium, 286. Ex Inſcriptione Buonarroti quæ deducantur circa Fauſti Conſulatum & perſecutionem anni CCXCVIII. 285.

L

LAmbecianum Calendarium quando aſſignat fugam Licinii, 634.

Lectio Chronici Damaſi circa diem emortualem Eutychiani depravata, 226.

Libri Pontificalis error circa Sixti ſedis annos, 92.

Licinii imperii tempus, 443.

Lucius Papa quando fuerit electus, 20. Quando martyrium ſubierit, *ibid.* Quid de eo Bucherianus catalogus & liber Pontificalis, *ibid.*

M

MArcellus Papa quo anno ordinatus, 459. Ejus obitus dies incertus, *ibid.*
Melchiades Papa qua die ordinatus, 551. Qua die obierit, *ibid.* Qua ſepultus, *ibid.*
Memoria ſolemnis alicujus victoriæ ſæpe ad ſequentem diem differebatur, 634. Quibus de cauſis, *ibid.*

N

NOriſius de Albini conſulatu perperam a Pagio explicatur, 145.

O

ONuphrius cum quibus conſentiat in aſſignando nonum conſulatum Diocletiani, 433.

P

PAgius non primus detexit nævos Baronii circa initium Imperii Probi Aug. 211. Falli videtur cum conſtituit anno CCXCIV. exordium bellorum barbaricorum, 264. Nec primus detexit Baronii errorem circa initium perſecutionis Diocletianeæ, 305. Oſcitanter legit Cardinalem Noriſium circa Albini Conſulatum, 145. Non ſunt Diocletiani Vicennalia quæ ipſe ſtatuit anno Dom. CCLXXXIV. num. XII. 232. Corruunt ea quæ huic fundamento ſuperſtruit, *ibid.* In tempore Edicti Galerii Maximiani labitur, 264. Difficultatibus ſunt involuta quæ de edictis a Conſtantino & Licinio in utilitatem Chriſtianorum latis diſſerit, 519. 564. Componuntur, *ibid.* Sibi contradicit in ſtatuendo exordio Imperii Cæſarei Maximiani, 286. Hæc verba: *Victus contumacia tollit Cæſarum nomen* &c. perperam refert ad Conſtantinum, 444. Errat circa depoſitionem & obitum Marcelli, 309.
Perſecutio, Gallo & Voluſiano Impp. Africam quoque vexavit, 21.

Q

QUod temporis ſpatium elapſum fuerit a morte Euſebii uſque ad electionem Melchiadis, 551.

S

SIxti Papæ martyrium, 92. Quo anno & die contigerit, *ibid.*
Stephani martyrium quo anno accidiſſe plerique ſentiant, 75.

T

TAciti Aug. mors quo tempore contigerit ex Veteri catalogo, 200.

V

VAriæ lectiones diei emortualis Eutychiani, 126.
Vicennalia quæ ſtatuit Pagius an. Ch. 284. n. XII. Diocletiano non tribuenda, 232. 337. Multa corruunt quæ Pagius his Vicennalibus ſuperſtruit, *ibid.*
Variæ ſententiæ de tempore Pontificatus Caii, 275.

FINIS.

SPECIAL FOLIO
93-B
15274
v.2